Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

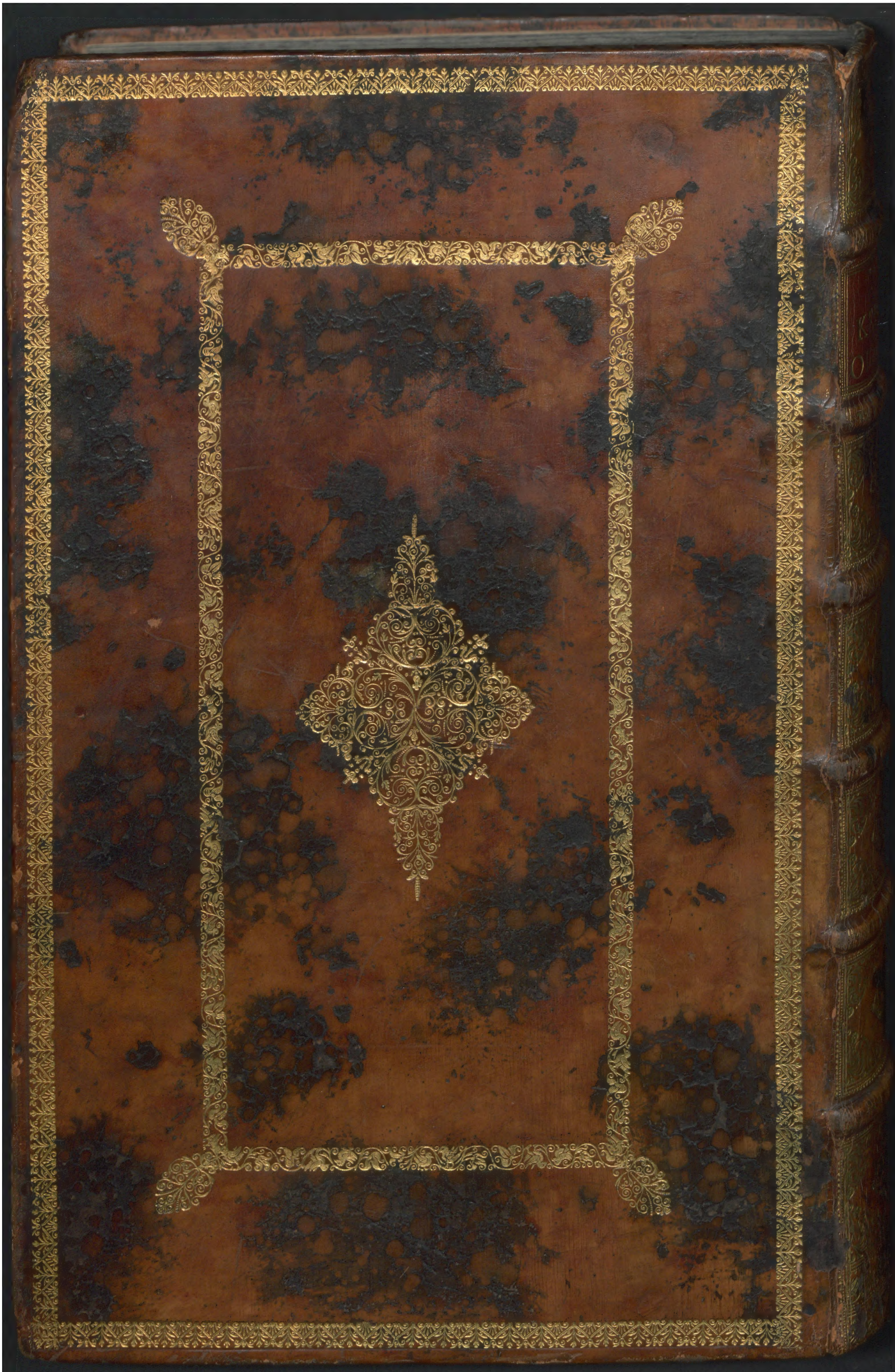

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

~~244 B 6~~
~~VIII D 14~~
~~46~~ 146 A 14
~~C 2~~
NIETPLAKKEN
(Boekband nr. 1758 c 9)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

I. Goeree inven: L. van Vianen fec.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

KERKELYKE
OUDHEDEN,

OF

Beschrijving van het leven, bedrijf, dood en Schriften der voornaamste

VADEREN,

Die gebloeyd hebben in de

VIERDE EEUW.

Waar in onder anderen opgehaald word de Opkomst, *Aanwas en Voortgang van het* Arianisdom, *en alle andere Secten in die Eeuwe daar uyt voortgesprooten.*

NEVENS EEN

INLEYDING,

BEHELSENDE

Een Historisch Verhaal van den toestand des HEYDENDOMS onder de eerste Christene Keysers.

Door WILLIAM CAVE, *Doctor in de Godgeleerdheyt, en Ordinaris Kapellaan van sijn MAJESTEIT.*

Uyt het Engels vertaald door S. BOR.

Te UTRECHT,

Gedrukt by { FRANÇOIS HALMA, & WILLEM VANDE WATER, } Boekverkopers.

M. D. C. XCVIII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Gregor. Nazianz. Orat. 21. *p.* 376.

Οὐδὲ γὰρ ἄλλως ὅσιον, οὐδὲ ἀσφαλὶς, ἀσεβῶν μὲν βίους τιμᾶσθαι ταῖς μνήμαις. τοὺς δὲ εὐσεβείᾳ διενεγκόντας σιωπῇ παραπέμψασθαι.

KONINKL. BIBLIOTHEEK TE 'S HAGE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

AAN DEN
Recht Eerwaerdigen Vader in Godt

WILLIAM,

DOOR GODS VOORSIENIGHEYT

Aarts-Bisschop van *Cantelberg*, Opper-Kerk-voogd van geheel Engeland, en Lid van sijn Majesteyts eerwaerdigste geheymen Raad.

HEt behage uwe Genade my te vergeven de stoutigheyt van dese bladeren onder de bescherming van uwen Naam aan het ligt te brengen: niet om dat ik eenige misslagen of feylen in deselve door het voordeel van uwe Genade's *Naam pooge te verbergen, of denke, dat eenig gesag, hoe groot het ook is, self de nuttigste en onschuldigste onderneemingen van iemand de berisping van nijdige en boose menschen kan afweeren; maar om dat ik het een bysondere eer en voorregt sal rekenen; dat deselve worden aangenomen van een persoon, die door sijne uytstekende geleerdheyt bequaam, en door sijn rang verpligt is die groote* Algemeene *en* Apostolische *waarheden, welker hard lot en ongemakkelijke bejegening by wijse van een Historie in het volgende boek vertoond word, te beschermen: ik meen de leerstukken van de Heylige en onverdeelde Drieenigheyt, en de* Godheyt *onses gesegenden Saligmakers, nevens den aankleve van dien, in de eeuwe, daar wy hier van spreken, so heftig vervolgd, en in de eeuw, die wy nu beleven, wederom so veelvoudig bestreeden.*

Dog dat alleen is het niet, daar in de Kerk de geleerdheyt en het wijs beleyd van uwe Genade van noden heeft, en wel in desen tijd niet min, dan by ouds haar die van Athanasius, Basilius *of* Ambrosius *nodig was. Onse tijden, gelijk de hunne, zijn moeyelijk en onrustig, allesins vol van verwerring en verdeeldheyt. De gemeene Wetten van liefde, en onderlinge genegentheyt zijn verbroken; en de Religie, in haar natuur de sterkste beweegreden en grondslag van vreede en eendragt, is geworden een werktuyg, waar door haat, verdeeldheyt, en een bittere en onbedwinglijke drift word aangeset. De Kerk van* Engeland, *verre het beste gedeelte van de algemeene Kerk, die'er heden op aarden is te vinden, is jammerlijk gescheurd, vol haat en verdeeldheden; vyanden van buyten ondermijnen deselve bedektelijk, en valsche vrienden van binnen stellen sig openbaarlijk tegen deselve aan.* Altaar *word hier opgeregt tegen* Altaar: *men maakt, regt tegen de order en met versmading van de*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

openbare Vergaderingen, heymelijke by-een-komsten. Men lacht en spot met hare Liturgien en Formulieren van het Heylige te bedienen, en heeft 'er niets tegen in te brengen dan een groot geroep en geschreeuw. Men beschrijft hare Kerkelijke instellingen en hare Kerk-seden, hoewel se met die van de eerste eeuwen des Christendoms volkomen over-een komen, als Antichristisch. *Men verkleynd haar gesag en Kerkelijke tugt, en maakt deselve, door verkeerdheyt en halstarrigheyt, t'eenemaal krachteloos. Men siet de weynige overblijffels van het geen haar gegeeven is (blijken van de godvrugtigheyt en milddadigheyt van de ouder tijden) met nijdige oogen aan, en die weder eene naar hunne meening gelukkige omkeering van saken verwagten en te gemoet sien, snakken daar naar. Men haald de Bestierders der Kerk en de Kerkelijke Mannen scherp over: men strooid schimp-schriften tegen hen uyt, en neemd alle gelegentheyt waar om hen te hoonen, hoewel doorgaans om geen andere reden, dan om dat sy hunnen pligt doen, en niet schroomen eerlijk te zijn in een boosen tijd. Men verdigt, om alle sijne quade voornemens voort te setten, allerley laster-woorden, sonder eenigzins op waarheyt of billijkheyt acht te geven, en men maakt geen swarigheyt alles, hoe quaad en ongeoorloofd het is, in 't werk te stellen, dat maar het belang en de agting van de Kerk kan benadeelen. En gelijk het selden gebeurd, dat een scheuring in de Kerk geen verdeeldheyt in den Staat naar sig sleept, so siet men, dat die selve boose geest sig reeds uytbreyd, in Burgerlijke saken sig opdoet, en sig daar onder vermengd; en dat het geen de Apostel als een eygenschap van scheur-sieke menschen in sijnen tijd voorsteld* (a), *dat se* de heerschappyen verwerpen, en de heerlijkheden lasteren, *thans onder ons sig kennelijk en levendig vertoond. Men is stout en behaagd sigselven* (b), *en schijnt regt uyt te willen aanloopen tegen de goed-dadigen en vreedsamen geest des Euangeliums,* slaande hunne spaden tot sweerden, en hunne sikkelen tot spiessen (c).

Dus staat het onder ons; en het was in die eeuw, daar ons boek van schrijft, niet beter. Het Geloof, dat eenmaal den Heyligen is overgeleverd (d), *en het treffelijkste* pand *is,* dat de Kerk *kan worden* toebetrouwd (e), *'t welk reeds door alle mogelijke sorg, die'er de godvrugtigheyt van den* Grooten Constantijn *voor dragen konde, bevestigd was, wierd niet alleen geschud, maar men poogde het met de wortel self uyt te roeÿen; en hoewel'er maar eene waarheyt kan zijn, men haalde duysend lasteringen, en godloose gevoelens aan den dag. De* Arke *Gods wierd geslingerd en gedreven van plaats tot plaats, en men trapte het belang en agting van de algemeene Kerk door alle middelen, die een trotse en magtige t'samenrotting konde te werk stellen, onder de voet. Ik sal de uytbreyding van den beklaaglijken toestand der Kerke in dien tijd uwe Genade liever opgeven met de woorden van* Nazianzenus, *dan met de mijne:* „De Ariaansche Kettery, *seyd hy* (e), quam wel

(a) *Juda* ỷ. 8. (b) 2 *Pet.* 2. 10. (c) *Jes.* 2. 4. (d) *Juda* ỷ. 3. (e) *Orat.* 23. *p.* 417.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

wel als een kleyne vonk eerst op te Alexandriën, maar overliep, gelijk een wild vuur, eerlang de geheele wereld, en hoewel reeds eens door de uytspraak van het *Niceensche Concilie* gesteuyt en geblust, brak egter onder de regeering van een volgenden Keyser, gelijk een wonde die niet wel genesen is, weder op, wanneer schadelijke wolven ons van alle kanten overvielen, en op de Kerk jagt maakten. Priesters quamen in de wapenen tegen Priesters, en onder het gemeene volk stond de een tegen den anderen vinnig op. Men wist op den naam van de Keyserlijke Magt Wetten en order tegens de Algemeene Leer te verkrijgen, en dat door menschen, die nog het een nog het ander waren, en egter aan het Hof al het bestel hadden. Wie kan naar eysch de droevige toestand van saken in die tijd uytbeelden? Hoe de Regtsinnigen gebannen, en hunne goederen aangeslagen wierden? Hoe sy in ongunst raakten, en hunne Vergaderingen in de Wildernissen moesten houden? Hoe geheele scharen, ja gantsche steden hun verblijf op het veld, en in de open lugt soeken, en aldaar strijden moesten met honger en koude, met wind en weêr, sonder selfs aldaar veylig te zijn, en rust of een versekerde schuyl-plaats te konnen vinden; en, 't geen nog droeviger is, hunne smerten, dood-straffen en sege-pralen over Bisschoppen, beschouwende oeffenaars der godsaligheyt (*Ascetici*) so mannen als vrouwen, so jonge als oude? Wie kan ophalen, door welke Amptenaren die schrikkelijke daden en martelaryen wierden voortgeset, gemerkt de een hier in den anderen sogt te overtreffen, en sy dien roem droegen, Dat sy meer wreedheyt betoonden, dan de Vorst, die hen te werk stelde, beoogd had. *Vervolgens, na dat hy de regeering van* Julianus, (*daar van hy elders breeder gesproken had*) *kortelijk was overgestapt, beschrijft hy wat rampen de Catholijken ten tijde van* Valens *moesten uytstaan, 't welk ik egter hier niet sal uytschrijven. Met een woord, het sag'er in die tijden so droevig uyt, dat de Religie onder dien last soude weg-gesonken, of in den drang van allerley ketteryen en godloosheden gesmoord zijn, ten ware God een ongemeen slag van Mannen verwekt had, die sig tegen de godloosheyt en vryheyt in 't spreken, 't welk alom doorgebroken was, aankanteden; die door hun yverig prediken de gemoederen der menschen van dwalingen te rug trokken; die door hunne geleerde Schriften, groote veerdigheyt en snedigheyt, so van hun verstand als yver, om* voor het Geloove te strijden, *de tegen-sprekers den mond stopten en overtuygden; die door hun voorbeeldig leven de ongeregtigheyt van die eeuwe tegenstonden, en door hunne gebeden tot God de wraak en het oordeel, dat de wereld stond te overkomen, nog inbonden en uytstelden. Het was de lijdsaamheyt en standvastigheyt van* Athanasius, *de drift en vlugheyt van den* H. Hilarius, *de wijsheyt en voorsigtigheyt van den* H. Basilius; *de geleerdheyt en welsprekendheyt van de twee* Gregorii, *de kloekmoedigheyt en onsijdigheyt van den* H. Ambrosius,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

brosius, *de voort-varendheyt en yver van den* H. Chrysostomus, *waar door de saak van de Kerk by hun leven wierd onderschraagd, en hunne Namen den nakomelingen eerweerdig zijn nagelaten.*

Hier van heb ik gepoogd verslag te doen in dese beschrijving, maar hoe het sal worden opgenomen, en wat genoegen het geven sal, weet ik niet. So dit Werk dat geluk heeft, dat het van uwe Genade (die in de Kerkelijke Oudheden *so ongemeen bedreven zijt) word goed gekeurd, sal ik in dit geval, (wat andere daar van sullen oordeelen, bekommer ik my niet om) met meerder waarheyt konnen seggen 't geen* Sozomenus *tot den jongen* Theodosius (*aan wien hy sijne Kerkelijke Historie opdroeg) seyde (f):* Het geen u behagen, en aangenaam zijn sal, sal sekerlijk voor alle andere Lesers goed en dienstig wesen; en niemand sal sig derven ondernemen, 't geen uw Doorlugtigheyts oordeel en proef heeft uytgestaan, te laken. *Maar hoe het ook met het Boek mag afloopen, diend het nergens anders toe, 't sal ten minsten dienen, om de wereld te betoonen, dat ik dankelijk erkenne de gunste, waar mede het uwe Genade belieft heeft te verpligten*

MYN HEER

(f) Præf. ad Hist. Eccl. p. 397.

Uwe Genades gehoorsaamsten
en verpligtsten Dienaar

WILLIAM CAVE.

VOOR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

VOORREDEN aan den LESER.

DE Leser verwagt waarschijnlijk eenig berigt van twee dingen, ten opsigt van dese volgende bladeren: Eerst wat d'inhoud en 't oogmerk deses boeks zy; en ten tweeden, waar uyt de stoffe, die'er in bevat word, opgesameld en in dese form gebragt zy.

Het Werk dan self bevat een der treffelijkste gedeelten van de Kerkelijke Historie: want het beschrijft de saken van die Kerk-eeuw, die om verscheyden redenen de merkwaerdigste van allen is; gemerkt de Leser hier niet alleen sal vinden 't geen het leven en daden van desen en geenen raakt, maar ook een vertoog van het verval en het smooren van de Heydensche Religie, die toen de oude en alom de geheele wereld door aangenomene Godsdienst was, en van het bekeeren der Vorsten tot het Geloof; insgelijks hoe de Christelijke Religie de Religie van het Rijk wierd; wat 'er in de twee eerste algemeene Kerk-vergaderingen verrigt is, en hoe 'er de voorkomende saken behandeld wierden; met een woord, hoe de Kerke te dier tijd tot sulken merkelijken top-punt van aansien steygerde, en wat beklaaglijke rampen haar daar op door scheuringen en verdeeldheden, door gierigheyt en eersugt, door snoodheyt en erglistigheyt van sulke, die het op bedrog toeleggen, overgekomen zijn. Inhoud en oogmerk deses boeks.

Het was in die eeuw, dat het Gods wijsheyt en voorsienigheyt behaagde het Christendom ten laatsten uyt de wreedheden van die Heydensche vervolgingen, die nu deselve eenige eeuwen so droevig gedrukt en benauwd hadden, te redden, en te verwekken een Vorst, die de Kerke tot een Voedster-heer verstrekken soude; een Vorst, die door sijn godvrugtigheyt genegen, en door sijn magt bequaam was, om deselve voor te staan en te beschermen; een Vorst, die deselve met wijse en voorsigtige Wetten gelijk als omtuynde, door een ongemeene milddadigheyt rijkelijk begiftigde, hare Bisschoppen eerde, en ontsag toedroeg, en de verdere *Clergie* aanmoedigde, en treffelijk besorgde. In sijnen tijd wierden de afgebrokene kerken weder hersteld, en andere nieuwe op het pragtigste, aansienlijkste en konstelijkste uyt den grond opgebouwd. In die tijd wierden de plegtelijke en godsdienstige by-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

een-komsten yverig waargenomen, en door den dagelijkschen groey en toeloop der nieuw-bekeerden grooter en tal-rijker. Toen verrigtte men alle de gedeeltens van den uyterlijken Godsdienst met alle schuldige eerbied en aandagt, en men stelde alom, om God voor sulken gelukkigen verandering en omkeer van saken, en sulken gesegenden voorspoed en veyligheyt der Kerke te danken, vreugde-dagen aan, die men met te grooter blijdschap vierde, om dat sy de Heydensche afgodery en bygeloovigheden voor hunne oogen sagen wijken, en sig in holen en hoeken verbergen. Dit alles sag de Duyvel, de groote vyand van het menschelijk geslagt, met een nijdig en boos oog aan, en nam voor de Kerk, die hy nu door geweld en dwang-middelen niet langer bespringen konde, door bedekter en verderfelijker raad-slagen aan te vallen. Tot dien eynde begon die nijdige, volgens sijne oude gewoonte, onder het goede koorn sijn onkruyd te saaijen, en bequame sendelingen te verwekken, die der menschen sielen met dwalingen vergiftigden, en dus den vreede der Kerke stoorende, partyschappen en verdeeldheden, onversoenelijke haat en vyandschappen, die van schadelijker en booser gevolgen, dan het woeden van alle de Heydensche vervolgingen waren, verwekten. Dese sijne Gesanten nu bestormden niet de buyten-werken van het Geloof, maar poogden de groote en grond-artijkelen van het Christendom self te ondermijnen, en daar de Heydenen tot nog toe de schepselen als God geëerd, en in desselfs plaats gesteld hadden, maakte dese Gemagtigden des Duyvels hun werk, om God te vernederen, en in den rang der schepselen te stellen.

De eerste, die sig voor de wereld, om dat oogmerk voort te setten, opdeed, was *Arius*, een Ouderling van Alexandrien, die, een man zijnde van een schrander verstand en moedigen geest, de algemeene leer van de *Godheyt*, *Eeuwigheyt*, en *Mede-wesentheyt des Soons Gods* openbaarlijk in twijfel trok, en sijne stellingen, die daar rond uyt tegen streden, invoerde, die hy, niet-tegenstaande hy deselve dan dus, dan so naar sijn believen draaide, by sijn leven hardnekkig voorstond, en van sijne leerlingen en aanhang na sijn dood overgenomen en voortgeset zijn. De opkomst en voortgang van dese schadelijke kettery hebben wy sorgvuldig en neerstig nagespoord, en t'effens aangeweesen, hoe se van tijd tot tijd is voortgestapt, en wat snoode middelen die scherpsinnige en te gelijk magtige party tot het voortsetten van hare gevoelens gebruykt heeft. Dit alles hebben wy voornamelijk geplaatst en t'huys gebragt in het leven van *Athanasius*, daar de Ariaansche Historie best past. Het geen egter daar maar schijnt genaamd, of beknopt verhaald te worden, sal den Leser wijdloopiger voorkomen in de beschrijving van het leven van d'een of d'ander, daar het beter te pas komt; en, gemerkt uyt desen wortel van bitterheyt veele vergiftige ranken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ken hier en daar opſchooten, hebben wy de veelerley ſecten en ketteryen, die daar uyt ſprooten, en de Kerk in die tijd-kring geen kleyne moeyte aandeeden; elk op ſijn behoorlijke plaats aangetekend.

Dog, hoewel wy de algemeene Hiſtorie doorgaans hebben in het oog gehad, ſo bragten wy egter ons geduurig te binnen, dat het beſchrijven van het leven der geleerde en voortreffelijke Mannen dier eeuw, ons naaſte oogmerk was; weshalven wy al 't geen de aantekeningen van die tijden van een iegelijk deſer Mannen opgeven, verſameld, in order gebragt, en derſelver deugden en genade-giften, die hen elk in ſijn ſtand-plaats geagt en andere tot een voorbeeld deeden zijn, naar vereyſch aangemerkt hebben. Wy hebben ook niet vergeten ('t geen tot beter begrip van dat gedeelte hunner beſchrijving, dat op hun geleerdheyt ſiet, niet weynig helpt) de tijden en byſondere aanleydingen, op welke veele hunner nagelatene boeken geſchreven zijn, aan te wijſen. Dat wy elk byſonder Tractaat en Boek niet nauwkeurig geſift; of daar over ons oordeel geüyt hebben, gelijk het mogelijk ſommige te gemoet geſien, en verwagt hebben, is, om dat ſulks reeds ſo menigmaal, en vry beter dan van my ſoude konnen verwagt worden, geſchied is. Het was ook mijn oogmerk niet een *Kerkelijke Hiſtorie* te ſchrijven uyt *Binius*, of met het uytſchrijven van 't geen *Scultetus*, *Cook*, *Rivetus*, e.ſ.v., nog ook van 't geen *Poſſevinus*, *Bellarminus*, *Labbée*, en andere over die ſtoffe geſchreven en geſegd hebben, de wereld de *Oudheden van de Kerk* aan te bieden. Egter is in dit boek, hoop ik, genoeg geſegd tot opheldering van de gewigtigſte ſaken, en worden de Werken van die oude Kerkelijke Schrijvers hier ſodanig ontvouwen, dat de wereld genoegſaam ſal konnen ſien, hoe onbeſcheyden en onverſtandig ſeker Man, die ſig *een vyand van valſche Hiſtorien* beroemd te zijn, over de eerſte Vaders ſijn vonnis veld, en daar van niet ſchroomd dus te ſpreeken (*a*): *Het is buyten allen twijfel, dat het getal van geleerde Biſſchoppen by hen niet groot was, en dat'er onder ons veele arme menſchen, verſcheyden Wevers en Huysluyden in onſe kerk te Kidderminſter zijn, die de bequaamheyt hebben, om niet alleen ſo wel als die, welke van* Euſebius *als vermaarde Biſſchoppen van de tweede en derde eeuw geroemd worden, te bidden en te leeraren, maar ook om ſo ordentlijk, godvrugtig en grondig iets op te ſtellen, als'er van Mannen, die met de Apoſtelen niet verkeerd hadden, nog in de Wijsgeerte waren opgevoed, ooit geſchreven is, ſelf* Clemens Romanus, Ignatius, Irenæus, Cyprianus, Macarius, Ephrem de Syrier, Syneſius, Iſidorus van Peluſien, *en veele andere niet uytgeſondert. En,* voegd hy'er by, *ik ſoude veele leeken konnen noemen, niet alleen die geoeffend zijn, maar ook ſulke, die van vreemde talen of Wijsgeerte geen kennis hebben,*

(*a*) *B. Abridg. of Church.-Hiſt. cap. 5. ſect. 17. p. 92. Treat. of Epiſc. p. 1. cap. 14. p. 169.*

en egter netter en met meerder oordeel, en niet min godvrugtig geschreven hebben, als een van die.

Schijnt het iemand vreemd, dat sulken geleerden eeuw, daar so veel in voorviel, geen stoffe soude uytleveren dan maar het leven van negen Mannen, (want tot so verre strekte sig maar mijn eerste ontwerp) hy sal eerlang nalaten sig te verwonderen, als hy maar bedenkt, dat de Historie van deser Mannen leven vry wijdlustig en van grooten omtrek is, en dat het verhaal van andere merkenswaerdige Mannen, van welke men geen bescheyd genoeg heeft, om hun leven van stuk tot stuk te beschrijven, daar te gelijk in voorkomt. Dog 't zy hoe het zy, dese papieren, een geruymen tijd by my gelegen hebbende, gaven my aanleyding, om de Historie van die eeuw nader na te sien, en te ondersoeken wat de verstrooide Gedenk-schriften en de overgeblevene stukken en brokken van die tijd mogten hebben nagelaten. Dus heb ik, 't geen my voorquam, opgesteld, en ten eynde van dit boek in een *Aanhangzel* t'samen-getrokken. Ik soude hier wel hebben konnen bytrekken het leven van den H. *Augustinus*, *Hieronymus*, en sommige andere, maar hun leven loopt so verre in de volgende eeuw, dat men die in den omtrek, van het geen ik heb voorgenomen, niet wel besluyten kan. Ook was ik daar gevoelig van, dat dit stuk reeds te groot, en, om de waarheyt te seggen, grooter geworden was, dan ik gedagt had, of wel wenschte.

Elders heb ik een vertoog gegeeven van de middelen, door welke het Christendom, so lang de Roomsche Keysers nog Heydenen waren, in de wereld de bovenhand gekregen heeft. En daarom is tegenwoordig mijn oogmerk, om voor af te senden een Historisch vertoog van den staat des Heydendoms onder de regeering van de eerste Christene Keysers, dog vry korter, als wel de stoffe schijnt te eyschen, gemerkt ik geen Historie, maar alleenlijk een *Inleyding* voorneem op te stellen. Het kan zijn, dat de Leser hier eenige bysonderheden, de regeering van *Julianus* rakende, verwagt (waar over onder ons onlangs so hevig getwist is): maar hy gelieve te weten, dat ik aan de eene sijde een aangeboren af-keer van alle verschillen heb, en dat aan de andere sijde dese *Inleyding* niet alleen reeds geschreven, maar selfs eenige maanden gedrukt was, eer het geschil over *Julianus*, daar men so veel mede heeft opgehad, geopperd wierd. Vind de Leser iets in het boek, welk in de *Inleyding* beter soude schijnen geplaatst te konnen zijn, hy gelieve te weten, dat het boek reeds volschreven was, eer ik de *Inleyding* heb opgesteld. Een groot gedeelte van 't geen ik in gemelde *Inleyding* ophaal, heb ik ontleend uyt de Keyserlijke Wetten van die tijd. Het aanwijsen van de juyste tijd wanneer deselve gegeeven zijn, en de eygen sin en oogmerk van veele derselven ben ik verpligt dank te weeten aan den

ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

geleerden Heer *Gothofreda*, in ſijn doorwrogte Uytleggingen over het boek *Codex Theodoſianus* genaamd. De ſelve Schrijver heeft nog uytgegeeven een kleyn Tractaat, dat den naam heeft, *De ſtatu Paganorum*, *&c. Van den ſtaat der Heydenen*, e.ſ.v. maar ik bevond, wanneer ik het te dier tijd, als deſe papieren naar de pers gingen, doorſag, niet anders te zijn dan eenige korte aanteekeningen, die hy naderhand, in ſijn verklaring over den tienden tijtel van het laatſte Deel des gemelden Wet-boeks, die *van de Heydenen*, *de Offerhanden en Tempelen* handeld, heeft uytgebreyd. En het is jammer, dat aan dien tijtel ſo veel ontbreekt, en dat alle de Wetten van vijf verſcheyden Keyſers, die hier op ſlaan; te weten, die van *Julianus*, *Jovianus*, *Valentinianus*, *Valens* en *Gratianus* (gemaakt in niet min dan vijf-en-twintig jaren, een geheel vierde part van die eeuw) niet meer voor handen zijn.

Dus hebben wy het Werk opgeſteld. Ik ſal nu met weynigen yets ſeggen van de Schrijvers, die'er my de ſtoffe toe verleend hebben. Hier ontrent moet ik voor-af ſeggen, altijd deſe weg te hebben ingeſlagen: Voor eerſt heb ik mijn toevlugt genomen tot de Schriften van dien, wiens leven ik voornam te beſchrijven, alſo die, naar allen ſchijn, my het ſekerſt en voldoenendſt berigt geven konden; daar toe nu quamen my meeſt te pas de ſchriften van *Athanaſius*, gemerkt die nauwkeuriger en netter is, om alle ſaken van belang, ſijn eygen leven, en in 't gemeen alle voorvallen van ſijnen tijd rakende, op te ſtellen, dan iemand. Dog het konde my niet anders als wonderlijk voorkomen, gelijk ik het ook geloof aan anderen ſal zijn, dat de Kerkelijke Geſchigtſchrijvers, *Socrates* en andere, die ſijne Schriften in handen hadden, 't geen van hem te ſeggen is, ſo verward en door malkanderen hebben voorgeſteld, ſelfs in ſaken, die in de ſchriften van *Athanaſius* klaar en gemakkelijk voorkomen. En in het voor-by gaan kan ik niet nalaten het ongeluk van deſes grooten Mans ſchriften (ja ſelf van by-na alle de Griekſche Vaders) te beklagen, daar in, dat ſe doorgaans ſeer qualijk vertolkt zijn, waar door dan de Leſer, die ſig met die vertaling behelpen moet, menigmaal andere bevattingen van derſelver ſtellingen krijgt, als'er wel van dien Schrijver eerſt zijn opgeſteld. Dat dit waar is, blijkt klaarlijk, ſo wy al geen ander bewijs hadden, in *Baronius*.

Schrijvers, tot deſſelfs opſtel gebruykt.

Daar na heb ik my begeven tot die, welke ter ſelver tijd met hen, of ten minſten niet lang na hen leefden, en byſonder tot die, welke het leven van d'een of d'ander, die even voor hen geleefd hadden, beſchreven hebben; waar uyt ik ſodanige Hiſtoriſche aanmerkingen, als tot mijn oogmerk meeſt te pas quamen, opſamelde. En voor het laatſte door-las ik de Kerkelijke Geſchigt-ſchrijvers. Deſe waren voornamelijk (om *Euſebius*, van welken wy elders geſproken hebben, nu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

niet te noemen, doordien het minste gedeelte van sijn Historie op dese eeuw siet) vier, die alle by-na op de selve tijd geschreven hebben, namelijk *Socrates*, *Sozomenus*, *Theodoretus* en *Philostorgius*.

Socrates. *Socrates* is geboren te Constantinopelen, waarschijnlijk ontrent het begin van de regeering des Keysers *Theodosius*, en opgevoed onder het opsigt en onderwijsing van twee vermaarde Meesters, *Helladius* en *Ammonius*, die uyt Alexandrien geweeken, in de Keyserlijke hoofd-stad een school, in welke sy de taal-konst leerden, openden. Grooter geworden zijnde, wierd hy een Regtsgeleerde, (daarom hy met den naam van een *Scholasticus* wierd gebynaamd) en bepleytte 't geen hem voor quam. Ouder wordende, stelde hy sig tot het schrijven van de Historie der Kerke, die hy bevatte in seven boeken, beginnende daar *Eusebius* had opgehouden, en eyndigende met het jaar onses Heeren CCCCXXXIX. Een Werk, dat met opset klaar en duydelijk, en met een ongemeene moeyte en trouwigheyt geschreven, en van hemselven meer dan eens oversien en verbeterd is. Hy behelpt sig niet met loopende gerugten, maar 't geen hy verhaald heeft hy self gesien, of van geloofwaerdige oog-getuygen gehoord, of uyt aantekeningen, waar op niet te seggen viel, uytgeschreven. Wat sijn Religie aangaat, hy behoorde tot de regtsinnige Kerk: want hoewel hy in sijn Historie hier en daar den Novatianen niet ongunstig schijnt, egter kan daar niet genoeg uyt bewesen worden, dat hy een van dat slag was.

Sozomenus. *Sozomenus*, af-komstig van Ouders die uyt Palestina gesproten waren, studeerde te Berytus (de hooge leer-plaats der Romeynsche Wetten) in de Regten, begaf sig naderhand tot de practijk derselven, en bepleytte de voor-komende saken te Constantinopelen. Onderwijlen ondernam hy het opstellen van een Kerkelijke Historie, die hy van de geboorte van *Christus* af begon, en eyndigde met het affetten van *Licinius*; dog die is, so het ons toeschijnt, niet anders geweest dan een *kort begrijp* van *Eusebius* Historie, en is voor lang verloren. Naderhand vervolgde hy die Historie, geduurende de regeering van verscheyden Keysers, tot de tijd van den jongen *Theodosius* toe, aan wien hy deselve opdroeg. Sijn schrijf-wijs is eenparig, en gepast naar sijn onderwerp, waar in hy boven *Socrates* uytmunt, dog by hem in oordeel en nettigheyt te kort komt. Beyde leefden sy op eenen tijd; en 't is niet seeker wie van hen eerst geschreven heeft; dog daar sijn eenige saken, die ons de voorrang noodsaken aan *Socrates* toe te wijsen, waar onder niet het minste is, dat *Sozomenus* meermaals 't geen *Socrates* verhaald, opvuld en uytbreyd.

Theodoritus. Naast hem volgt *Theodoritus*, geboren tot, of niet verre van Antiochien in Syrien, die van sijne Ouders tot een seer streng en godvrugtig leven aangequeekt, en aldus opgevoed wierd in een seer nauwe

we order, byſonder onder de ſorg en 't opſigt van *Theodorus*, Biſſchop van Mopſueſtia. Hy wierd naderhand bevorderd tot het Bisdom van Cyrus, een ſtad, die de Joden ter eeren van *Cyrus*, dien grooten Vorſt der Perſen, gebouwd hadden. Hy was een uytſtekend geleerd Man, en had ongemeene bequaamheden, waar van hy onder andere ſchriften, van hem den nakomelingen nagelaten, byſondere blijken gegeeven heeft in ſijne Kerkelijke Hiſtorie, die in vijf boeken beſtond (hoewel hy'er, naar 't gevoelen van anderen, vry meer geſchreven heeft). Hy gaf deſelve niet uyt, voor dat anderen, die voor hem daar van geſchreven hadden, reeds aan 't ligt waren, en nam byſonder voor 't geen in die anderen ontbrak of nagelaten was, en wel meeſt ontrent de Ooſterſche Kerken, (alſo hy in dat Geweſt leefde) te vervullen. Sijn ſpreek-en ſchrijfwijs word van den weêrgaloosen *Photius* ongemeen geroemd, als zijnde ſeer net, klaar, eenparig, en wel-gepaſt naar een Hiſtoriſch opſtel.

Ter ſelver tijd leefde insgelijks *Philoſtorgius*, geboortig uyt Cappadocien, de ſoon van *Carterius* en *Eulampia*, ontrent het jaar onſes Heeren CCCLXVIII, die, twintig jaren oud zijnde, om ſijne begonnen ſtudiën te voltrekken, te Conſtantinopelen quam, daar hy ongemeen toenam in alle beſchaafdheyt, bequaamheyt en geleerdheyt ſo van wereldſche, als Goddelijke ſaken. Wat ſijn Religie aangaat; hy was een Ariaan, en wel van de ſlimſte ſoort, een Eunomiaan, hoedanige ook ſijne Ouders geweeſt waren. Hy ſchreef een Hiſtorie van de Kerk, beginnende met de opkomſt van *Arius*, en eyndigende ontrent het jaar onſes Heeren CCCCXXV. Deſe verdeelde hy in twaalf boeken, met die byſondere aardigheyt, dat de eerſte letter van elk boek t'ſamengeſteld, den naam van den Schrijver uytmaakt. Sijn ſchrijf-wijs is wel doorgaans cierlijk en goed, maar ſijn verhaal is ongemeen eenſijdig: want hy poogd doorgaans de Regtſinnigen ten toon te ſtellen, en de Arianen, byſonder *Aëtius* en *Eunomius* voor te ſpreeken, weshalven hy ook alles tot voordeel en verſchooning van hen verhaald. So dat ſijn boek, gelijk *Photius* wel heeft aangemerkt, meer een lof-reden van die kettery, dan een Kerkelijke Hiſtorie ſchijnt te zijn, en daarom kan men in ſaken, die de Arianen, en byſonder de Eunomianen raken, op ſijn ſeggen niet vaſt gaan. Sijn Hiſtorie is of niet aan het ligt gekomen, of weg-geraakt; niets is'er van overig, dan de wijdloopige uyttrekſelen, die'er *Photius* van gemaakt, en de geleerde Franſche Regtsgeleerde *Jacobus Gothofredus*, daar wy te vooren van ſpraken, met byvoeging van ſijne nutte uytleggingen en aanmerkingen aan het ligt gebragt heeft. Met een woord, wy ſteunen op geene Ouden, als welker ſchriften egt en ontwijfelbaar zijnde, geen hulp, om hun geloofwaerdig te doen agten, van noden hebben.

Philoſtorgius.

Latere en nieuwer Schrijvers, byſonder die hun werk gemaakt hebben

ben om het leven van die Vaders te beſchrijven, hebben wy weynig gebruykt. Ik weet wel, dat het leven van verſcheydene deſer Vaders voor eenigen tijd in het Franſch beſchreven is: maar behalven dat mijne onkunde van die taal my belet 't geen ſy daar in gedaan hebben te konnen weten, ſo maakt my hun wijdloopige manier van iemands leven te beſchrijven niet ſeer begeerig, om dat te onderſoeken. Of ik hier in wel of qualijk gedaan heb, weet ik niet; maar ik ben verſekerd hier in mijn eygen neyging te hebben ingevolgd: want gemerkt mijn oogmerk is, de ſaken, die ik verhaal, uyt de bron ſelf op te halen, ben ik van gevoelen, dat het my weynig konde voordeelen, ſo verre daar van af te wijken, daar ik dog eyndelijk weder heenen moeſt.

Eene ſaak heb ik nog maar te ſeggen, en dat is een verſoek aan den geleerden Leſer, dat hy, ſo hem eenige merkelijke feylen, behalven die den Drukker verantwoorden moet, mogten voorkomen, de goedheyt gelieve te hebben, om daar over een gunſtig oordeel te vellen, gedenkende, dat het Werk groot is, en alles van wijd en ſijd heeft moeten worden opgeſogt, 't welk noodſakelijk de geheugenis ſo veel werk geeſt, dat het wel ſoude konnen gebeuren, dat niet alles, het minſte, alom even nauwkeurig was getoetſt en gewogen. Ik ſeg dit niet, om dat myſelven ſchuldig kenne aan ontrouw of onagtſaamheyt, maar om dat ik na dat alles myſelven niet derve van eenige misſlag vry ſpreeken. Weet de Leſer ergens een ſaak, ten opſigt van de tijd, niet wel t'huys te brengen, ik verſoek hy *het Tafereel van de Tijd-rekening*, dat ik aan het eynde van dit boek gehegt heb, gelieve in te ſien.

AAN-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

AANWYSER
VAN DEN
INHOUD deſes BOEKS.

DE INLEYDING, en daar in vijf Afdeelingen.
I. AFDEEL.
De ſtaat des Heydendoms, onder de regeering van *Conſtantinus den Grooten* pag. 1
II. AFDEEL.
De toeſtand der Heydenen, onder de regeering van *Conſtantinus* de jonge, *Conſtantius*, en *Conſtans* 19
III. AFDEEL.
De ſtaat des Heydendoms onder *Julianus* 27
IV. AFDEEL.
De geſchapenheyt van het Heydendom, onder de regeering van *Jovianus*, *Valentinianus* en *Valens* 54
V. AFDEEL.
De toeſtand van de Heydenſche Religie, onder de Keyſers *Gratianus*, *Theodoſius de Groote*, en deſſelfs navolgers 64

HET BOEK SELF BEHELSD

Het leven van EUSEBIUS, Biſſchop van Ceſarea in Paleſtina 79

Het leven van den H. ATHANASIUS, Biſſchop van Alexandrien, afgedeeld in 15. Deelen, te weten
I. AFDEEL.
Van ſijn geboorte af, tot de eerſte veroordeeling van *Arius* door de Synode van Alexandrien 118
II. AFDEEL.
Van *Arius* eerſte veroordeeling, tot het Concilie van Nicea toe 127
III. AFDEEL.
De handelingen en proceduren van 't gemelde Concilie 138
IV. AFDEEL.
Athanaſius handelingen ſedert het Concilie van Nicea tot de Synode van Tyrus toe 152
V. AFDEEL.
Wat in die Synode te Tyrus is verhandeld, en hoe; nevens andere ſaken daar ontrent 162
VI. AFDEEL.
Van *Athanaſius* te rug-komſt uyt ſijn ballingſchap tot de Synode van Sardica toe 180
VII. AFDEEL.
Wat in de Synode te Sardica verhandeld is 196
VIII. AFDEEL.
Van het Synode te Sardica af, tot de dood van den Paus *Julius* 205
IX. AFDEEL.
Van de dood van *Julius* af, tot de verbanning van *Liberius* toe 218
X. AFDEEL.
De wreede handelingen der Arianen tegen *Athanaſius* en de Regtſinnigen te Alexandrien 226

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

XI. Afdeel.
Hoe het met *Athanasius* stond sedert het Concilie van Sirmium, tot de Synode van Seleucien toe 237
XII. Afdeel.
't Verhandelde in de Synoden van Seleucien en Constantinopelen 253
XIII. Afdeel.
Athanasius bedrijf onder de regeering van *Julianus* 265
XIV. Afdeel.
Desselfs daden sedert de dood van *Julianus* tot die van *Jovianus* 274
XV. Afdeel.
En van de dood van *Jovianus* tot sijn eygen dood toe, e.f.v. 280

Het leven van den H. Hilarius, Bisschop van Poictiers 292

Het leven van den H. Basilius, Bisschop van Cesarea in Cappadocien, verdeeld in 8. Deelen, te weeten
I. Afdeel.
Van sijn geboorte af, tot dat hy eerst in de Heylige Orders quam 311
II. Afdeel.
Van sijn komen in de Heylige Orders, tot dat hy uyt de woestijne van Pontus weder quam 320
III. Afdeel.
Van sijn wederkomst af, tot dat hy Bisschop van Cesareën wierd 328
IV. Afdeel.
Van die tijd, tot het eynde van sijne moeyte met *Valens* en den Stadhouder te Cesareën 333
V. Afdeel.
Wat hy gedaan heeft sedert de gemelde moeyte, tot het verschil tusschen hem en *Eustathius*, Bisschop van Sebastea toe 340
VI. Afdeel.
Het verschil tusschen hem en *Eustathius* gereesen, nevens desselfs dood en begravenis 345
VII. Afdeel.
De beschrijving van sijn persoon, inborst, en schriften 355
VIII. Afdeel.
Een vertoog van sijne naaste verwanten 364

Het leven van den H. Gregorius *van Nazianzen*, Bisschop van Constantinopelen, in 7. Afdeelingen, te weten
I. Afdeel.
Van sijn geboorte af, tot sijn te rug-komst van Athenen toe 369
II. Afdeel.
Sijn bedrijf sedert sijn weder-komst van Athenen, tot dat hy Bisschop wierd van Sasima 375
III. Afdeel.
Sijn bedrijf sedert hy Bisschop te Sasima wierd, tot dat hy te Constantinopelen quam 383
IV. Afdeel.
Sijn bedrijf sedert sijn komste te Constantinopelen, tot de Vergadering van het groote Concilium aldaar 392
V. Afdeel.
Wat in dat tweede algemeen Concilium verhandeld is 404
VI. Afdeel.
Nader verhandelingen desselfs ontrent *Nazianzenus*, en van sijn vertrek

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

trek van Constantinopelen 420

VII. Afdeel.

Van die tijd af tot sijn dood toe 427

Het leven van den H. Cyrillus, Bisschop van Jerusalem 440

Het leven van den H. Ambrosius, Bisschop van Milanen, in 6. Afdeelingen, te weten

I. Afdeel.

Van sijn geboorte af, tot de Synode van Aquileja toe 461

II. Afdeel.

Van die Synode af, tot de dood van *Gratianus* 469

III. Afdeel.

Sijn bedrijf sedert de dood van *Gratianus*, tot het eynde van sijn tegenstand tegen *Symmachus* toe 476

IV. Afdeel.

Sijn bedrijf sedert die tijd, tot dat hy ten tweedenmaal tot den Keyser afgesonden wierd 495

V. Afdeel.

Wat'er sedert die tijd tot de dood van *Valentinianus* toe van hem gedaan is 507

VI. Afdeel.

Van sijn bedrijf sedert *Valentinianus* dood, tot sijn eygen dood toe 519

Het leven van den H. Epiphanius, Bisschop van Salamis in Cypren 531

Het leven van den H. Chrysostomus, Bisschop van Constantinopelen, in 10. Afdeelingen, te weten

I. Afdeel.

Van sijn geboorte af, tot dat hy Bisschop van Constantinopelen wierd 557

II. Afdeel.

Van die tijd af, tot het ondersoek van *Antoninus*, Bisschop van Ephesen toe 573

III. Afdeel.

Chrysostomus bedrijf, sedert die tijd, tot de t'samenspanning toe van *Antiochus* en anderen tegen hem 583

IV. Afdeel.

Hetselve vervolgd tot de tijd van sijn afsetting toe 589

V. Afdeel.

Sijne daden na sijn vertrek, tot sijn tweede veroordeeling toe 601

VI. Afdeel.

Van de tijd sijner veroordeeling tot sijn verbanning toe 612

VII. Afdeel.

Sijn bedrijf sedert sijn ballingschap tot de dood van *Arsacius* toe 623

VIII. Afdeel.

En van *Arsacius* dood tot die van hemselven toe 631

IX. Afdeel.

Uytbeelding van *Chrysostomus* persoon, inborst en gaven 640

X. Afdeel.

Wat na sijn dood is voorgevallen, in opsigt op *Chrysostomus* 648

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Een AANHANGSEL, daar in beschreven word

Het leven van

ARNOBIUS	663
LACTANTIUS	665
PAULUS, Bisschop van Constantinopelen	675
JULIUS, Bisschop van Romen	681
EUSEBIUS, Bisschop van Emisa	686
EPHRAIM de Syrier, Diaken te Edessa	689
DAMASUS, Bisschop van Romen	697
AMPHILOCHIUS, Bisschop van Iconien	705
GREGORIUS, Bisschop van Nyssa	708

En een Tafereel van de Keysers, Burgermeesters, en Kerkelijke saken in De vierde eeuw.

INLEY-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

INLEYDING,

Behelſende een

HISTORISCH VERHAAL

VAN DEN

STAAT DES HEYDENDOMS

ONDER DE

Eerſte Chriſten Keyſers.

EERSTE AFDEELING.

De ſtaat des Chriſtendoms onder de regeering van CONSTANTINUS de GROOTE.

INHOUD.

Het oogmerk deſer Inleyding. Conſtantinus *word Keyſer. Sijn merkelijke behoudenis en ontkoming. Hy neemd den tytel van* Auguſtus *aan. Sijn optogt tegen* Maxentius, *en ſorgvuldige bekommernis ontrent de Religie. Hem komt in een geſigt* het kruys *voor; hoedanig dat was. Hy word onderweſen van, en bekeerd tot de Chriſtelijke Religie. Hy overwind* Maxentius. *Hem word te Romen groote eer aangedaan. Sijne eerſte plakaten tot begunſtiging der* Chriſtenen. *De* Heydenen *waren over ſijn genegentheyt tot de* Chriſtenen, *en het nalaten van de* Ludi Seculares, *of* elke eeuwwederkeerende ſpeelen, *misnoegd.* Maximini *gunſtig plakaat voor de* Chriſtenen, *hy komt elendig om.* Licinius *verwekt een droevige vervolging in het* Ooſten. *Word van* Conſtantinus *tegen gegaan, overwonnen, en eyndelijk ter dood overgegeven. De Keyſerlijke alleen-heerſching was nu in handen van* Conſtantijn. *Hy geeft Wetten tegen de Waarſeggers, en tover-kundige Wigchelaars. Hy draagd ſorg voor des* Heeren dag, *en ſchrijft ſijne Heydenſche ſoldaten een gebed voor,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

om op dien dag te gebruyken. Hy verbied de Heydenen *het dwingen der* Christenen, *om in hunne plegtelijkheden te moeten tegenwoordig zijn. Wetten gemaakt ten behoeve der* Christenen. *Hy schrijft aan de* Stadhouders *der Landschappen, om de* Heydenen *tot het aannemen der Christelijke Religie te bewegen.* Constantinopelen *word in plaats van* Romen *tot de stoel des Keyserrijks gemaakt, en waarom. Groote voorregten worden aan die stad gegeven.* Constantini *sorg om aldaar alle gedenk-tekenen van heydensche godloosheyt weg te nemen en uyt te roeyen. De Christelijke Religie word in verscheyden Landschappen buyten de palen van het* Roomsche *Rijk voorspoedig voortgeset. De Heydensche bygeloovigheden worden kragtiger tegengegaan. De Keyser geeft in verscheyden Landschappen last, om alle overblijfsels en gedenk-tekenen van afgodery uyt te roeyen. De Tempelen wierden gesloten, en veele derselven afgebroken. Dit ging slapper te* Romen *en* Alexandrien *voort, dan elders.* Constantini *dood: sijn Godvrugtigheyt: sijn regeering was gelukkiger dan die van de voorige Keysers.*

Oogmerk deser inleyding.

I. OP wat wijse en door welke middelen de Christelijke Religie haarselven in de wereld een weg geopend, en sonder hulp van alle wereldlijke magt over alles, wat haar tegen stond, gesegepraald heeft, hebben wy elders vertoond (*a*). Het onderwerp en de stoffe van onse tegenwoordige redeneering sal zijn te beschouwen, op wat wijse het Heydendom, en bysonder dat gedeelte desselfs, welk de openbare en bevestigde Religie des Roomschen Rijks was, die so veele eeuwen lang in der menschen gemoederen had plaats gehad, en door gewoonte, wetten, en oude verjaring scheen vaste wortelen geschooten te hebben, verjaagd, en met der daad uyt de wereld gebannen is. Dit is voornamelijk voorgevallen in de eeuw daar wy hier van schrijven: en gemerkt het een stoffe is, die in haarselven vermakelijk is, en groot ligt aan veele saken in 't beschrijven van het leven der Mannen in het volgende Boek geven sal, sal het niet ondienstig zijn, mijns oordeels, dat alles hier t'samen te trekken. De uytbreyding hier van sullen wy kortelijk halen van die tijd af, dat het Rijk Christens wierd.

Constantinus de Groote geboren in Engelant.

II. *Constantinus de Groote* was geboren in Britannien, gelijk alle onsijdige Schrijvers, die niet door misgunst tegen onse Natie, of drift voor de eere van hun eygen Landschap overdwarst zijn, geern erkennen, van geen Schrijver in die eeuw tegen gesproken, en door de Redenaar selfs (*b*) in sijn aanspraak en gelukwensching aan hem vast gesteld word. Sijn vader *Constantius*, een wijs, goedertieren en deugdsaam Prins, stierf te Jork, op den 25. *July* des jaars na *Christi* geboorte CCCVI. *Constantinus*, desselfs soon, had sig eenige jaren aan het Hof van *Diocletianus* opgehouden, en naderhand aan dat van *Galerius Maximianus* in het Oosten, alwaar hy als een treflijk gijselaar, en tot schimp van sijn vader bewaard wierd. *Galerius* had een haat tegen den vader, en een argwaan tegen den soon (*c*), en soude hem door een geweldige dood het leven benomen hebben, ten ware hy het leger, waar by hy wist *Constantinus* seer bemind te zijn, gevreest had; en daarom

Wierd opgehouden van Galerius,

sogt

(*a*) In de inleyding van het leven der Apostolische Mannen. (*b*) *Panegyr. Maxim. & Constant. dict. p.* 3. (*c*) *Lactant. de mortib. persecut. c.* 24. *p.* 47. *Edit. Oxon. Vide Zosim. lib.* 2. *p.* 672. *Aurel. Vict. de Caesar. c.* 40. *p.* 310.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſogt hy hem onder ſchijn van ſpeelen en krijgs-oeffeningen aan kant te helpen, maar de Goddelijke voorſienigheyt bewaarde hem doorgaans. Sijn vader had hem meermaals ontboden, maar het wierd t'elkens afgeſlagen, of liever uytgeſteld. *Conſtantinus* ſiek zijnde, ontbood hem nogmaals; waar op *Galerius*, ſig ſchamende ſulken redelijken verſoek langer te weygeren, hem onder ſijn ſegel toeſtond te mogen vertrekken, daar hy dog niet minder voorhad als dat, maar ſijn vertrek door het een of ander middel dagt te ſteuyten, en hem tot dien eynde gebood des volgenden daags ſijne volkomene bevelen te komen ontfangen. Dog de Keyſer was ſo dra niet te bed, of *Conſtantinus* ſteeg te paerd, en verlemde alom waar hy quam alle de poſt-paarden die hy vond of agter liet, en niet meer van noden had. Des anderendaags liet *Galerius* hem roepen, dog kreeg tot antwoord, dat hy reeds in de nagt vertrokken was; waar op hy order gaf hem na te ſetten, maar dat was onmogelijk, doordien de paerden ontſenuwd waren, welk hem te kennen gegeven zijnde, borſt hy niet min in boosheyt als droefheyt uyt. Onderwijlen ſpoeyde *Conſtantijn* op ſijn weg ſo veel hem mogelijk was, en quam tot Jork, vier dagen voor de dood van ſijn vader. Na deſſelfs dood, en volgens deſſelfs uytterſte wil, viel het Keyſerrijk op hem; het Leger riep hem voor Keyſer uyt, en de Weſterſche Landſchappen vielen hem ten eerſten toe. Dog wanneer ſijn beeltenis te Romen in 't openbaar vertoond wierd, (een manier van doen gebruykelijk als iemand tot de Keyſerlijke waardigheyt verhoogd wierd [*d*]) wierp ſig *Maxentius*, ſoon van *Maximianus Herculeus*, die de regeering aan *Conſtantius* had overgegeven, door hulp van eenige groote Officiers, die hy aan ſijn ſnoer gekregen had, tot Keyſer op, als oordeelende hemſelven tot de regeering beter geregtigd, en niet min bequaam als *Conſtantinus*; maar dat quam hem na eenige jaren duur te ſtaan.

Marginalia: tegen het op ontbieden van ſijn vader. — Kreeg eyndelijk verlof om te vertrecken. — Dog was niet gemeend. — Hy vertrekt ſchielijk. — Komt tot Jork. — Word na des vaders dood voor Keyſer uytgeroepen. — Maxentius werpt ſig daar tegen op.

III. *Conſtantinus* ſijn vader plegtelijk begraven, en op alles in Brittannien order geſteld hebbende, trok met ſijn leger over na Vrankrijk (Gaulen), alwaar hy de eerſte ſes jaren van ſijn regeering ſijn verblijf nam, en in al die tijd de Heydenſche Religie nog aankleefde; maar dat hy, gelijk'er *Zonaras* (*e*) byvoegd, op het aanhouden van ſijn vrouw *Fauſta*, dogter van den Keyſer *Maximianus*, die hem tot een yverige voortſetting van de Heydenſche afgodery aanſtookte, de Chriſtenen ſoude vervolgd hebben, is, mijns bedunkens, niet anders dan een bloote giſſing van hem, alſo niemand van de oude Schrijvers daar iets van rept. Hier zijnde vergenoegde hy ſig met den naam van *Cæſar* (*f*), en nam de cier-naam van *Auguſtus* of Keyſer niet aan, die hy verwagte hem van den ouden Keyſer te ſullen worden toegeſonden, dog te vergeefs: want ſo dra *Galerius* de beeltenis van *Conſtantinus*, met de Keyſerlijke laurier-krans bewonden, aangeboden wierd, wilde hy het ſelve met den bode, die het bragt, in het vuur werpen, welk hy ook, ten waar ſijne vrienden om wijſe en voorſigtige redenen ſijn haaſtigheyt hadden geſtild, ſoude gedaan hebben. Egter ſond hy hem, om te ſchijnen gewillig te doen 't geen hy niet konde beletten, het purper, en gaf hem maar den naam van *Cæſar*, dog maakte *Severus* Keyſer: maar *Conſtantinus* had deſſelfs goedkeuring, om den naam van *Cæſar* te voeren, niet van noden, gemerkt hy door ſijns vaders Teſtament tot deſſelfs naſaat verklaard (*g*), en door de algemeene toejuyching ſo van het leger, als van het geheele Weſten, daar reeds een ontwijfelbaar

Marginalia: Conſtantinus blijft ſes jaren in Vrankrijk. — En had maar den naam van Cæſar.

(*d*) *Zoſim. lib.* 2. *p.* 672. (*e*) *Annal. Tom.* 3. *p.* 3. (*f*) *Panegyr. ubi ſupra. Lact. ibid. c.* 25. *p.* 49. (*g*) *Vide Eumen. Paneg. dict. Conſtant. p.* 49.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

regt toe had; daar benevens had *Maximianus Herculius*, die nevens *Diocletianus* voor eenige jaren reeds het purper afgelegd hebbende, hetſelve weder gepoogd had aan te nemen, en daar in ongelukkig zijnde, na Vrankrijk by *Conſtantinus* gevloden was, hem den naam van *Auguſtus*, en te gelijk ſijn dogter *Fauſta* tot verſekering ter vrouwe gegeven. *Conſtantinus* dus in Vrankrijk ſig ophoudende, beſtierde alles naar eyſch, en was vry voorſpoedig; dog van alle kanten gehoord hebbende de onverdragelijke overlaſt en moedwil, die *Maxentius* te Romen bedreef (*b*), en door afgeſondene van den Raad en het volk van gemelde ſtad verſogt zijnde (*i*), nam hy, in gevolg van ſijn edelmoedigheyt, voor, hem tegen te trekken, en de ſtad uyt ſijn tyrannye en ongeregeldheyt te helpen en te redden. So dra hy ſijn optogt begonnen had, was hy, gelijk een voorſigtig en wijs man betaamt, bedagt om iets anders, als de ſterkte en dapperheyt van ſijn leger, te hebben, waar op hy ſig ſoude konnen verlaten, en het was, gemerkt'er te dier tijd ſeer veele goden in de wereld gediend wierden, ſijn eerſte en voornaamſte bekommernis, wien hy van allen uytkieſen, en tot ſijn beſcherm-god aanroepen ſoude. Hy merkte aan, dat die ſijne Voorſaten, die tot veele goden ſig begeven, op derſelver hulp ſig geheel verlaten, en derſelver gunſt door alle plegtelijke en ſotte uyterlijkheden geſogt hadden, in hunne oorlogen ongelukkig geweeſt, en ſelfs aan een ongelukkig en ontijdig eynde geraakt waren; en dat aan de andere ſijde ſijn vader erkend en aangebeden had eenen eenigen God, die de opperſte regeerder van de wereld is, die dan ook alle deſſelfs ondernemingen ongemeen begunſtigd, voorſpoedig gemaakt, en hem in den geheelen loop ſijnes levens veel heldere blijken van ſijn goddelijke kragt en goedheyt gegeven had; weshalven hy by ſigſelven vaſtſtelde de gemeene goden, die ſekerlijk ſig de godheyt maar aanmatigden en de wereld bedrogen, te laten varen, en den God ſijnes vaders alleenlijk aan te kleven: dus begaf hy ſig tot denſelven, hem biddende dat hy ſig aan hem wilde bekend maken, en in ſijn togt kragtdadig byſtaan. Dit gebed wierd van den hemel verhoord, en op een wonderdadige wijſe beantwoord; op een wijſe, ſeg ik, die ſo wonderbaarlijk was, dat *Euſebius*, die het verhaald, toeſtaat genoegſaam ongelooflijk te zijn, ten ware hy het gehoord had uyt den mond van *Conſtantinus* ſelfs, die het hem met een eed plegtelijk beveſtigd had. Het geſchiedde dan, dat het leger in vollen voorttogt, en de Keyſer met die godvrugtige ſugtingen beſig zijnde, hem ſchielijk, wanneer de Son aan het dalen was, ontrent drie uuren na de middag, in de lugt voorquam een *lugtige zuyl* in de gedaante van een *kruys*, waar op, of, als andere willen, waar ontrent dit opſchrift (ſommige willen het was in de Latijnſche taal, maar dat drukt *Euſebius* niet uyt) ſtars-gewijſe (indien, het geen *Philoſtorgius* (*k*) en ſommige andere verhalen, waar is) geſien wierd ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, *hier in overwind: Conſtantinus*, en het geheele leger dat hetſelve ſag, was over dat geſigte niet weynig ontſet; de Bevelhebbers en Officiers merkten het, door drift van hunne wigchelaars, aan, als een quaad voor-teken van een ongelukkigen optogt; de Keyſer ſelfs wiſt niet wat daar van te maken, en liet'er den geheelen avond ſijn gedagten over gaan: 's nagts daar aan verſcheen hem (*l*) onſe Heer in een droom met het kruys, dat hy hem daags te voren vertoond had, in ſijn hand, en gebood hem een groote banier, gelijk hy ſe in de lugt geſien had, te maken, en die voor hem in

Krijgt den naam van Auguſtus.

Trekt tegen Maxentius op.

Bid na lang overleg den eenigen God om hulp.

Hem komt een geſigt van een kruys voor, dat nader beſchreven word.

(*b*) *Euſeb de vit. Conſt. lib.* 1. *c.* 26, 27. *&c. p.* 420. *&c.* (*i*) *Zonaras ibid.* (*k*) *Hiſtor. Eccl. lib.* 1. *c.* 6. *p.* 469. *Zonar. loc. cit.* (*l*) *Lactant. ibid. c.* 44. *p.* 79.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in ſijne oorlogen tot een teken van overwinning en beſcherming te doen dragen. In den morgenſtond opgeſtaan zijnde, vertelde hy aan ſijne vrienden, wat hem gebeurd was, ontbood aanſtonds eenige werk-lieden, ging by hen nederſitten, en beſchreef hen 't geen hy op het konſtelijkſt en koſtelijkſt wilde gemaakt hebben, welk ſy dan op deſe wijſe uytvoerden; Sy maakten een lange ſpies, die ſy met goud overtrokken, met een kleyn dwars-hout ontrent het boven eynde, welk dan een gedaante van een kruys vertoonde; aan dat dwars-hout hegteden ſy een vierkante purper-verwige gordijn, die met goud en koſtelijke geſteenten doorwrogt en beſet zijnde, een verbaſende glans van ſig gaf, aan welker boven eynde de beeltenis van den Keyſer in 't midden ſijner ſonen was: boven op de ſpieſſe, en alſo boven het kruys, was een kroon, met goud overtrokken en edele geſteentens beſet, in 't midden van welke geplaatſt wierd het heylig teken, te weten, de twee eerſte letteren van *Chriſtus* naam in het Grieks, X en P, de eene door de andere getrokken, gelijk hier op de kant ſtaat. Dit teken of ſin-ſpreuk ſtelde hy naderhand op ſijne ſchilden, gelijk ons niet alleen *Euſebius* verhaald, maar ſig uyt penningen die van hem gemunt, en nog heden voor handen zijn, klaar opdoet. Deſe Keyſerlijke ſtandaart wierd in alle ſijne oorlogs-togten voor hem gedragen, gelijk mijn Schrijver dat ſeyd meermaals geſien te hebben. Op deſe wijſe, hoewel niet in allen deele net daar mede over-een komende, liet hy voor het leger banieren of vanen (die ſy *Labara* noemden) maken, gelijk dat ook van ſijne naſaten, die Chriſtenen waren, wierd ingevolgd. Het is waar, dat de Heydenſche Schrijvers geen uytdrukkelijk gewag maken van dit verſchijnen des kruys, ook is het redelijk ſulks van hen niet te verwagten: egter dit bekennen ſy, ('t welk ſy ſeggen een algemeene en ontwijfelbare waarheyt by allen geagt wierd) dat voor de veldſlag geſien wierd in de lugt een leger uyt den hemel nederdalende van dappere en groote mannen; die'er wakker en lieflijk uytſagen, en met blinkende wapenruſtingen waren voorſien, en dat men hen had hooren ſeggen, ***Wy ſoeken Conſtantinus, en komen tot ſijn hulp***, gelijk het ons de Heydenſche Redenaar in ſijn lof-reden over de verkregene overwinning ſelfs ophaald (*m*).

Welk hy laat maken.

Der Romeynen Labara.

Een ander geſigt boven het leger.

IV. *Conſtantinus* begeerig om de betekenis van dit Goddelijk teken te verſtaan, ontbood eenige Chriſtene Biſſchoppen, die hy vraagde, Wie deſe God was? en wat hy hem met dat teken wilde ſeggen? Hun antwoord was, Dat hy was de eenig-geboren Soon van den eenen eenigen God, en dat het teken, aan hem vertoond, was een uytbeelding van de onſterfelijkheyt, en een praal-teken van de overwinning, die deſe God, op aarde zijnde, over de dood verkregen had. Sy verklaarden hem waarom hy uyt den hemel was neder gekomen, de ſtaat van ſijne aangenoomene menſchheyt, en wat hy voor het menſchelijk geſlagt gedaan had. Dit hoorde hy met groot vermaak en genoegen, maar gaf ſig, gelijk een wijs en voorſigtig man, niet ten eerſten bloot. Hy vergeleek menigmaal het hemels geſigt met het geen hem deſe Mannen daar over geſegd hadden; en hoe hy dat meer deed, hoe hy'er ſig meer in voldaan vond, en ſtelde vaſt, dat God hem die ſaken ter regter tijd meer ontdekken ſoude; tot welken eynde hy voornam by overſchietende uuren de H. Schriften te doorſoeken, dog hield 't geen hy bevatte, by hemſelven, en 't was voor die tijd niet veylig ſigſelven te openbaren. Hoe het was of niet, hy trok op ſulken voet door Italien (*n*), en brak door alles

Laat ſig door Biſſchoppen onderrigten.

Hoe hy ſig daar ontrent droeg.

Trekt op na Romen.

(*m*) *Nazar. Paneg. Conſtant. dict. p.* 71. (*n*) *Euſeb. ibid. c.* 37, 38. *p.* 426. *Vide Liban. Orat.* 3. *p.* 105.

wat hem tegenſtond, ſelfs by-na tot aan de muuren van Romen toe, en ſloeg ſijn leger (beſtaande, ſeyd *Zozimus* [o], uyt negentig duyſend man te voet, en agt duyſend te paerd) neder in een groote vlakte voor de ſtad. *Maxentius* was (*p*) een menſch die ſig aan weelde en dertelheyt t'eenemaal had overgegeven, en ſijn tijd tuſſchen vermaak en bygeloof ſleet: hy ging nooit uyt de ſtad, en ſelden uyt ſijn paleys; hy was ſo leuy en luſteloos, dat het gaan na de tuynen van *Saluſtius* (hoewel het maar ſtrekte tot het genot van een nieuwe ſoort van vermaak) voor een reys, een geheele optogt geagt wierd, gelijk'er de Redenaar met regt over ſchimpte: maar hy vond ſig op het aannaderen van *Conſtantinus* genoodſaakt hem uyt de ſtad tegen te trekken, dog deed voor-af de altaren ophoopen met een groot getal van offerhanden, en de *Sibyllijnſche* Boeken doorſoeken, en kreeg daar uyt tot antwoord, *dat de groote vyand van Romen op dien dag ſoude omkomen*, 't welk hy van *Conſtantinus* verſtond, en de overwinnig ſigſelven toeſchreef, en na allen ſchijn te meer, om dat het toen ſijn geboorte-dag was. Dus alles, ſo hy beſt konde, beſteld hebbende, verliet hy de ſtad, en trok *Conſtantinus* te gemoet met een ſeer talrijk leger, van honderd en ſeventig duyſend man te voet, en agtien duyſend te paerd, waar onder ſeer veel Romeynen en Italianen waren, die, door ſijn hoogmoedige en trotſe tyranny gedrukt, niet anders hoopten, dan hem voor de voeten ſijnes vyands te ſien vallen. Heftig en bloedig was de ſtrijd van beyde ſijden: de overwinning was een geruymen tijd onſeker, maar ſloeg ten laatſten aan de ſijde van *Conſtantinus* over; want de ruytery in wanorder gebragt zijnde, nam het geheele leger van den vyand de vlugt, en meenende te ontkomen over een ſchip-brug, die *Maxentius* over den Tyber geſlagen, en ſodanig toegeſteld had, dat *Conſtantinus* daar willende over trekken, ſekerlijk ſoude hebben moeten verdrinken, wierden ſy ſelfs gevangen in hun val, en vielen in de put die ſy voor andere gegraven hadden: want de brug raakte los, de ſchuyten weken van malkanderen, en ſonk door het gewigte van de manſchap na de grond, ſo met andere als byſonder met *Maxentius*, wiens ligchaam gevonden zijnde, onthalſd, en het hoofd op een hooge ſtang voor het leger geſteld wierd.

(Margin: Maxentius word beſchreven. — Bereyd ſig en — trekt tegen Conſtantinus uyt. — De uytkomſt van die veldſlag. — Maxentius dood.)

V. Dus een volkomene overwinning bevogten zijnde, trad *Conſtantinus* ſegepralende de ſtad in, ingehaald van den Raad, den Adel, en een ontelbare menigte des volks, welker bly gelaat, en geduurig toejuychen, hem noemende hun *behouder*, *verloſſer*, en *voortſetter van hun geluk ſaligheyt*, genoegſaam te kennen gaven hoe gevoelig ſy over hun verloſſing waren. Het eerſte dat hy deed was een blijk te geven van ſijn dankbaarheyt aan God, door wiens hulp hy de overwinning verkregen had, mits een ſtok-beeld voor hem op te rigten (of, om regt te ſeggen, den Raad deed het, dog volgens ſijn bevel) in een der aanſienlijkſte plaatſen van de ſtad (en dat meen ik moet men verſtaan door het *ſignum*, of *teken*, welk de Raad, na het ſeggen van den Redenaar [q], ter eere van hem had opgerigt, en dat hy even daar na *een gouden beeld* noemd): want dit beeld had in ſijn hand een lange ſpeer, hebbende de gedaante van een kruys, en aan den grond van het ſtokbeeld ſtond dit opſchrift.

(Margin: Conſtantinus trekt in Romen. Sijn onthaal. — Een beeld hem ter eere opgeregt.)

HOC

(o) *Lib.* 2. 676. (*p*) *Vide Paneg.* II. *Conſtant. p.* 42. &c. *Zoſim. loc. citat. Lactant. lib. citat. A. Vict. c.* 40. *pag.* 313. (*q*) *Paneg. ſupr. cit. pag.* 47. & *A. Vict. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HOC SALUTARI SIGNO, QUOD VERÆ VIRTUTIS
ARGUMENTUM EST, VESTRAM URBEM
TYRANNICÆ DOMINATIONIS JUGO
LIBERATAM SERVAVI
SENATUI POPULOQ. ROMANO
IN LIBERTATEM ASSERTO
PRISTINUM DECUS NOBILITATIS
SPLENDOREMQ. RESTITUI (r).

Welk hier op uyt loopt, *Dat hy onder het ſege-pralend kruys hun ſtad van het jok eener tyranniſche macht verloſt, en den Roomſchen Raad nevens het volk in hun ouden roem en glans herſteld had.* Dog behalven die maakten ſy nog verſcheyden andere gedenk-tekens hem ter eeren, welker overblijfſels men onder de oudheden van Romen als nog vind; en byſonder ſtelden ſy aan den voet van den berg Palatinus (op welken het Keyſerlijk Paleys ſtond) een ſege-boog, waar op uytgedrukt ſtond hun erkentenis van de groote verloſſing, die *Conſtantinus* hen INSTINCTU DIVINITATIS, en MENTIS MAGNITUDINE, door het ingeven en hulp van God, en niet minder door ſijn dapperheyt en kloekmoedigheyt verkregen had. Ook nog andere.

VI. Hy dus op alles order geſteld, en ſig by alle menſchen aangenaam gemaakt hebbende, begon allenxkens ſijn gunſt tot, en genegentheyt voor de Chriſtenen te laten blijken, egter viel hy de Heydenen niet ten eerſten op het lijf. Dat hy evenwel toen van het Chriſten Geloof ten vollen overtuygd was, blijkt niet alleen uyt verſcheyden wetten (s) tot begunſtiging der Chriſtenen van hem gemaakt, en den toeſtand der Chriſtenen ſtraks na het t'onderbrengen van *Maxentius*, (welk geſchiedde omtrent het midden van *November* in 't jaar na onſes Heeren Geboorte CCCXII) maar ook uyt het geen hy 's jaars daar na (t) den *Donatiſten*, verſoekende dat hy hen in Vrankrijk, om het verſchil tuſſchen hen en die van de algemeene Kerk te ſlegten, Rigters geven wilde, tot antwoord gaf; *Gy verſoekt het oordeel van my hier beneden, daar ik ſelfs het oordeel van Chriſtus verwagt.* Het eerſte van die *Edicten* of bevelen (v), dat nog voor handen is, waar in op een voorgaande geſien word, wierd uytgegeven te Milanen, in het jaar onſes Heeren CCCXIII door hemſelfs en ſijn ſchoon-broeder *Licinius*, die reeds voor een geruymen tijd tot een *Cæſar*, of mede-Keyſer gekoren was; en daar in wierd vergund een algemeene vryheyt en het verdragen van alle Religien, en voornamelijk die van de Chriſtenen, met byſondere laſt, dat niemand hen in hunne belijdenis, of manier van godsdienſt ſtooren, of iemand beletten ſoude om de Chriſtelijke Religie aan te nemen, en dat hunne Kerken en vergader-plaatſen, nevens al het inkomen derſelven, die reeds voor het gemeen aangeſlagen en hen ontnomen waren, aanſtonds onbelemmerd en ſchadeloos ſouden weder gegeven, en de koopers of beſitters derſelven uyt het Lands-comptoir te vrede geſteld worden. Een afſchrift hier van wierd aan *Maximinus*, thans het gebied in het Ooſten hebbende, overgeſonden, met verſoek,

Hy begind de Chriſtenen allenxkens te begunſtigen.

Sijn eerſte Edict tot dien eynde.

Word Maximinus toegeſonden.

(r) *Hanc inſcriptionem Latino Sermone factam, Græcè exhibet Euſebius Hiſt. Eccl. lib. 9. c. 9. p. 359 his verbis.* Τούτῳ τῷ σωτηριώδει σημείῳ, τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρίας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν ἠλευθέρωσα· ἔτι μὴν καὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων, τῇ ἀρχαίᾳ ἐπιφανείᾳ καὶ τῇ λαμπρότητι, ἐλευθερώσας ἀποκατέστησα.
(s) *Vid. Cod. Th. lib. 16. Tit. 2. lib. 1. not. Gothof. ibid.* (t) *Ap. Optat. de Schiſm. Donat. lib. 1. p. 27.* (v) *Euſeb. Hiſt. Eccl. lib. 10. c. 5. p. 388.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Die dat verſwijgt.

ſoek, om aldaar op de ſelve wijſe te handelen. Deſe nu was een hardnekkig en driftig Heyden, en daarom ongenegen om hunne begeerte in te volgen, en egter hetſelve niet dervende weygeren, hield het toegeſonden Edict te rug, en ſchreef in tegendeel aan *Sabinus* (*x*), dien hy voorhield, wat ſorge, iever en moeyte ſijne Voorſaten *Diocletianus* en *Maximianus* gehad hadden, om hunne Religie tegen het inkruypen van die der Chriſtenen veylig te behouden, en dat hy ſelfs, des jaars te voren, tot Nicomedien gekomen zijnde, ernſtig verſogt was, om aldaar en elders geene Chriſtenen te laten woonen; maar dat het egter nu ſijn ſin was, dat de Landvoogden der Provincien tegen de Chriſtenen geen ſtrengheyt ſouden gebruyken, maar deſelve ſagtelijk en met verdraagſaamheyt handelen, en door vriendelijke bejegeningen en ſagtmoedigheyt ſoeken te rug te trekken tot het dienen der goden, waar na ſo iemand luyſterd, ſy deſelve weder gratig ſouden aannemen, maar ſo iemand liever in ſijn Religie wil blijven, ſulks aan hun vryheyt en keur ſoude gelaten worden. Dit, gelijk het van *Maximinus* genoegſaam tegen dank was afgeparſt, ſo wierd het ook ſo bekrompen opgevat, dat 'er de Chriſtenen niet veel aan hadden. De Chriſtenen kenden dien Man, en de drift en wreedheyt van ſijn inborſt te wel, als dat ſe van hem wat goeds verwagten ſouden; te meer, om dat in dat bevel niets van hunne Kerken gerept, maar alleen ſorg gedragen wierd, dat'er geen onluſten tuſſchen d'een en d'ander ſouden worden gehandhaaft: uyt dien hoofde derſden ſy geene Kerken bouwen, geene opentlijke vergaderingen houden, ja ſelfs ter nauwer nood in 't openbaar bekennen Chriſtenen te zijn, maar droegen ſig voorſigtig, terwijl ſy een bequamer en tijdiger gelegentheyt afwagteden. Ondertuſſchen ging *Conſtantinus* (*y*) al geduurig voort in ſijn genegentheyt tot de Chriſtenen, ontfing de Biſſchoppen met alle behoorlijke eer en hoogagting, hield deſelve alom op ſijne reyſen by hem, en onthaalde ſe meermaals aan ſijn eygen tafel. Hy ſtelde door verſcheyden Ordonnantien de Kerkelijke (de *Clergie*) vry van alle burgerlijke en wereldlijke ampten en bedieningen, daar men hen te voren ſo droevig mede geplaagd had; hy deed alle hunne apéllen of beroepingen tot hem komen, om door gevolmagtigde de verſchillen, die tuſſchen d'een en d'ander van hen gereſen waren, 't zy door gevoeglijkheyt, 't zy door uytſpraak, te eyndigen, en ('t geen egter ſijne naſaten ſo breed niet hebben ingevolgd) ſonderde de Kerken uyt (*z*) van alle laſten en ſchattingen, die gemeenlijk alle andere ſo menſchen als geſelſchappen wierden opgelegd: ja, indien men den Uytlegger van het *Theodoſiaans Wetboek* (*a*) gelooven mag, 't was ontrent die tijd, dat hy, als een ſlaaſſche en ſchandelijke wijſe van ſtraffe, afſchafte de kruys-ſtraf (welk de Heydenſche Hiſtorie-ſchrijver in hem aantekend, als een bewijs van een edelmoedige ſiel) hoewel hy het voornamelijk deed uyt eerbiedigheyt voor het lijden onſes Saligmakers. Die Schrijver mogt'er wel hebben bygevoegd, dat hy ſulks deed uyt aanmerking van het hemelſch kruys-geſigte, dat hem ſo onlangs tot een voorlooper van een gelukkige overwinning verſcheenen was (*b*).

Maar een bedriegelijk antwoord aan Sabinus ſchrijft.

Waar door de Chriſtenen niet veel geholpen wierden.

Conſtantinus geeft den Kerkelijken veel vryheyt boven andere.

Schafte het kruycigen af, en waarom.

VII. Dit alles ſagen de Heydenen met een boos en nijdig oog aan, en

(*x*) *Ibid. lib. 9. c. 9. p. 360.* (*y*) *Idem de vit. Conſt. lib. 1. c. 42. p. 429. Hiſt. Eccl. lib. 10. c. 5, 6, 7. p. 390. Vide lib. 1 Cod. Theod. Tit. 2. leg. 1. & ſeqq.* (*z*) *Cod. Theod. lib. 11. tit. 1. leg. 1. p. 6.* (*a*) *Vide Gothofr. in lib. 9. tit. 5. l. unic. tit. 18. leg. unic. tit. 40. leg. 2.* (*b*) *Eo pius, ut etiam vetus veterrimumque (fors teterrimumque) ſupplicium patibulorum & cruribus ſuffringendis primus removerit: hinc pro conditore, ſeu Deo habitus. A. Victor. Schotti. c. 41. p. 315.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De Heydenen waren daar over misnoegd.

en daar in hun nakende vermindering, indien niet de eyndelijke vernietiging van hun godsdienst te gemoed; welke argwaan niet weynig in hen versterkt wierd, wanneer sy sagen, dat de Keyser (c) voor-by liet slippen, en geen werk maakte van de *Ludi Seculares* (*de eeuw-speelen*), die anders drie etmalen lang met ongemeene pragt en eerbiedigheyt, veele offerhanden, gepaste gesangen, en een menigte van andere ceremonien plegen gevierd te worden.

Ludi Seculares wierden nagelaten.

Dit nu geschiedde alle honderd jaren eens, of wel wat vroeger of later, en wierd daarom door een Uytroeper te voren bekend gemaakt met dese woorden: *Komt herwaarts, en siet de speelen, die geen levendig mensch te vooren gesien heeft, of wederom sien sal*; en nu was het in 't jaar CCCXIII. dat die eeuw omgeloopen, en die vier-tijd verscheenen was: dog de Keyser liet daar van niets na gewoonte uytroepen, waar over de Heydenen hem ernstig aanspraken, en sulks opnamen niet alleen als een bewijs van sijn afkeer van hunnen godsdienst, maar dat uytschreeuwden als een nieuwigheyt, die den Staat schadelijk was, en de wraak der goden tegen hen soude gaande maken. Te grooter was hun bekommernis, om dat sy merkten dat *Maximinus* selfs, daar sy so veel op gesteund hadden, van andere gedagten begon te worden: want wanneer hy met *Licinius* overhoop raakte, en jammerlijk van hem (d) overvallen en geslagen wierd (niet tegenstaande sijne Priesters en Waarseggers hem 't vertrouwen van een goede uytkomst en overwinning ingeboesemd hadden)

Maxentius word insgelijks den Christenen gunstig. Waarom.

liet hy verscheydene van hen by sijn te rug komst als bedriegers, ontrouwe, en verraders van sijn leven en kroon ombrengen, en gaf, 't zy ten spijt van hen, of, om by 't verloop van sijn saken, door de Christenen, die so talrijk waren, geholpen te worden, een *Edict* of Plakaat uyt (e), waar in hy sijn bevel aan *Sabinus*, 's jaars te voren overgegeven, niet alleen bevestigde, maar ook vervulde 't geen'er toen aan ontbrak; want hy beval,

Hy gaf een Plakaat voor hen uyt.

dat aan de Christenen hunne Kerken souden weder gegeven worden met al het inkomen en 't besit, 't welk hen ontnomen, verkogt, of in de lands-kist geworpen, aan eenige gildens, of aan iemand in 't bysonder gegeven was. Het was niet lang daar na, of hy viel, ten tijde als hy sijn geluk in een tweede veldslag dagt te soeken, in een sware pijn door alle de leden sijnes ligchaams, waar door hy binnen korten verging, van sijne kragten ontbloot wierd, en sijn gesigt verloor, so dat hy steke-blind wierd, en eyndelijk te Tarsus stierf,

Stierf.

En bekende sijn quaad in 't vervolgen der Christenen.

alvoorens op sijn dood-bedde beleden hebbende, dat hem sulks alles als een regtveerdige straf voor sijn trots en vinnig tegenstaan tegen *Christus*, en desselfs godsdienst overquam: dit deed de Kerken in die Gewesten aanstonds uytnemende bloeijen, en voor die tijd een stillen en voorspoedigen tijd genieten.

Licinius vervolgt de Christenen.

VIII. Maar helaas! niet lang duurde dese ruste en vrede: want *Licinius*, die het wel tot nog toe in schijn met *Constantinus* en de wereld had gehouden, begon, nu hy het geheele Oostersche Rijk in sijn gebied had, te vertoonen hoedanig hy was. Met al sijn hert was hy geset op de saak en godsdienst der Heydenen, en poogde deselve alom te redden of staande te houden; en daarom verbood hy met uytgedrukte woorden (f) het komen van Christene Bisschoppen in de huysen der Heydenen, ten eynde sy door sulken gemeensamen omgang geen gelegentheyt mogten hebben, om de Christelijke Religie te konnen voortsetten: dog hier door niet vernoegd, nam hy alle gelegentheden waar om sijn haat en boosheyt tegen hen uyt te braken, en begon de Christe-

(c) *Zosim. lib. 2. p. 671.* (d) *Euseb. Hist. Eccl. lib. 9. c. 10 p. 36*[illegible]. (e) *Ap. Euseb. loc. cit.* (f) *Socrat. lib. 1. c. 3. p. 8.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

nen op het hevigste te vervolgen, en alom met alle mogelijke wreedheyt op het lijf te vallen, so dat, gelijk *Eusebius* (g) aanmerkt, het Oosten en het Westen sig vertoonde als nagt en dag, doordien een vervaarlijke duysternis het geheele Oosten bedekte, terwijl het Westen onder een warmen en lieflijken sonne-schijn van voorspoed en vrede sig vermaakte. *Constantinus* gevoelig van den beklaaglijken toestand der Christenen, en willende de boven-natuurlijke onstandvastigheyt en ondankbaarheyt, daar in *Licinius* nog door bloed, nog door vriendschap of belang sig wederhouden liet, te gelijk ook sijne schrikkelijke meyneedigheyt en geveynstheyt kastijden, besloot tegen hem op te trekken. De legers quamen malkanderen te gemoet te Cybalis in Pannonien; in het eerste treffen schoot *Licinius* te kort, dog hy hersamelde sijne benden in Thracien, om nog een slag te wagen. Voor het treffen begaf sig *Constantinus*, in het midden van sijne Bisschoppen en Predicanten, seer ernstig in den gebede tot God, om de sege en overwinning van den hemel af te smeeken; daar aan de andere sijde *Licinius* mede lachte, en in tegendeel sijne Priesters en Wigchelaars ontbood, die daar op aanstonds aan het offeren vielen, en door 't besien van der beesten ingewanden naspoorden wat sy van den uytslag te verwagten hadden; en 't ontbrak hem niet aan uytleggers van droomen, en andere die op vogelen-vlugt agt gaven, welke alle eenparig hem van de overwinning versekerden; en ten laatsten de Hoofd-officieren van sijn leger met hem ter sijden in een eensaam bosch, dat vol beelden hunner goden, en alom met toortsen verligt was, genomen hebbende, deed hy de gewoonlijke offerhanden, en sprak hen (mijn Schrijver seyd het uyt den mond te hebben van die het selfs hadden gehoord) aldus aan: „Mijn Heeren, *seyd hy*, en mij„ne mede-krijgs-knegten, dese zijn de goden van ons land, die wy „volgens de oude gewoonte, en overlevering onser voor-vaders dienen „en aanbidden. De vyand, met welken wy thans te doen hebben, is „een Man, die de Religie van sijn land-aard heeft versaakt, en sig ge„voegd by een godloose secte, waar toe hy sig hebbende laten verley„den, een wonderlijke godheyt tot sijnen God gekoren heeft, met wiens „*schandelijk teken* hy sijn eygen leger schande aandoet, en daar op steu„nende, opkomt niet so seer tegen ons, als tegen de goden selfs, die hy „dus gesmaad en verworpen heeft. Dese dag sal openbaren wie gelijk „heeft, en of by ons, dan of by hen de ware God is: want of de over„winning, die wy bevegten sullen, sal klaarlijk toonen, dat onse go„den de behouders en verlossers zijn, of indien dese vreemde en onbe„kende God van *Constantinus* onse goden, die so talrijk zijn, overmag, „dan sal niemand langer in twijfel staan, wie de God is, dien wy „moeten aanbidden, maar tot dien God, die de sterkste is, overstap„pen, en hem de eere van de overwinning toeschrijven: en indien de„se vreemde God, dien wy nu so veragten, sal blijken de sterkste te „zijn, wy sullen selfs verpligt zijn hem te erkennen en aan te bidden, „en die goden, voor welke wy vergeefs onse kaerssen en toortsen „ontsteken hebben, te verlaten: maar dragen wy'er heden de sege „af, daar niemand aan kan twijfelen, dan sullen wy, na sulken mer„kelijken overwinning, in al het geen wy tegen dese veragters der go„den ondernemen, ons selven altijd van hun hulp versekerd agten. De legers malkanderen in het gesigt krijgende, en *Constantinus* sijn saak Gode godvrugtig hebbende overgegeven, wierd op het teken van aanval

Constantinus trekt tegen hem te veld.

Slaat hem.

Toestel van den tweeden slag.

(g) *De vit. Const. lib.* 1. *c.* 49. *&c. p.* 432. *&c. lib.* 2. *c.* 1, 2. *&c. p.* 433. *usq. ad c.* 19. *p.* 452. *Vide Zosim. l. cit. p.* 678. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

aanval de Keyſerlijke kruys-vaan voor hem uytgedragen, zijnde vijftig mannen geſchikt, om deſelve te bewaren, en by beurten om te voeren. Het gevolg was, dat werwaards die baniere gewend wierd, de vyand op de vlugt raakte; ſo dat de Keyſer, ſiende dat 't een of het ander gedeelte des legers in nood was, aanſtonds het kruys derwaards liet brengen, waar door dan de ſaak een ander keer nam. De ſtrijd wierd meermaals hervat, dog eyndelijk der vyanden magt gebroken, en het grootſte gedeelte wierp ſijne wapenen ter neder, en gaf ſig over; ſelfs verliet *Licinius* het veld; en geen herſtelling ſiende, behielp ſig met ſijne oude treeken van loosheyt en ontveynſing, bad *Conſtantinus* om vreede, (die ſulks toeſtond) en beveſtigde ſijne woorden met een eed. Maar door wat banden kan een godloos menſch worden bedwongen? Alles wierd vergeten: *Licinius* verſameld een ander leger, dog gaf ſijne krijgsknegten laſt op de kruys-vaan niet aan te vallen, nog daar ontrent den vyand aan te taſten. De ſlag was bloedig, maar viel hem egter tegen; hy vlood dan na Nicomedien, werwaards *Conſtantinus* hem volgde, en beſette; ſo dat hy genoodſaakt wierd ſig over te geven, dog bedong ſijn leven, met belofte van ſig ſtil te houden, welk hem, na het ſeggen van ſommige, toegeſtaan, en met eede beveſtigd wierd; immers hy verſond hem na Theſſalonica, alwaar hy nieuwe oproeren willende aanregten, eyndelijk gedood wierd.

De nederlaag van Licinius.

En ſijn dood.

IX. Met de dood van *Licinius* quam de geheele rijks-regeering in handen van *Conſtantinus*, die aanſtonds de Chriſtenen in ruſt en vreede herſtelde (*h*), en aan de Gouverneurs der Provincien bevel ſond, om de gebannenen in te roepen, de gemaakte ſlaven of gevangenen vry te ſtellen, de goederen, die d'een en d'ander ontnomen waren, weder te geven, en die tot de berg-werken veroordeeld waren op vrye voeten te ſtellen; die hy alle mild-dadig deed beſchenken; en wat hen, die het martelaarſchap reeds hadden uytgeſtaan, aanging, hy beval derſelver goederen en landeryen aan de naaſte van hun maagſchap weder te geven, of wanneer ſy geene vrienden hadden, deſelve over te geven ten dienſte van de Kerk, gelijk dit alles uyt het groote plakaat, den Bevelhebbers van Paleſtina toegeſonden, ten vollen blijkt (*i*), en buyten twijfel waren die welke aan de andere geſonden wierden, van den ſelven inhoud. De Heydenen, ſelfs in het Weſten, hadden groote moed geſchept uyt de voorſtand van *Licinius*, dien ſy hoopten een groot overwinnaar te ſullen zijn, en die geſchapen ſtond ſig door eenige geheyme plegtelijkheden hunner Godsdienſt voorſpoedig te maken, ſo dat *Conſtantinus*, ſelfs geduurende deſe oorlogen, genoodſaakt wierd deſelve nader in te toomen; tot welken eynde hy in 't jaar CCCXIX. twee wetten uytgaf (*k*), waar van hy de eene *Maximus*, Provooſt van de ſtad, en de andere het volk van Romen toeſond, verbiedende de Waarſeggers, en alle andere ſoort van Wigchelaars, hun konſt te oeffenen in eenig byſonder huys, onder hoedanigen voorwending het ook ſoude mogen zijn, en gebiedende een ſodanigen Waarſegger, die op de daad betrapt wierd, te verbranden; en die hem raad vraagde, of in ſijn huys opnam, op een afgelegen eyland te bannen, en ſijne goederen aan te ſlaan, dog liet hen nog toe hun konſt te werk te ſtellen in de Tempelen, by de Altaren en in de open lugt, alwaar alle man konde ſien en hooren wat ſy seyden of deeden. Twee jaren daar na gaf hy (*l*) aan dien ſelven Provooſt

Conſtantinus geeft treflijke orders voor de Chriſtenen.

De Heydenen hadden vergeefſche hoop op Licinius gehad.

Veelerley plakaten tegen de Heydenen.

[B 2] verlof,

(*h*) *Euſeb. de vit. Conſt. lib.* 2. *c.* 19. *&c. p.* 452. (*i*) *Ibid. c.* 24. *& p.* 455. (*k*) *Cod. Theod. lib.* 9. *tit.* 16. *Leg.* 1. *&* 2. *pag.* 114. (*l*) *Ibid. lib.* 16. *tit.* 10. *Leg.* 1. *p.* 257.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

verlof, om wanneer 'er eenig quaad door 't verwekken van onweêr bedreven was, de Wigchelaars raad te vragen; dog met dit beding, welk hen niet weynig inbond, dat hunne antwoorden en verklaringen den Keyser by geschrifte soude worden overgesonden; niet dat hy die duyvelsche gewoontens goed keurde, maar om door dat middel te ondertasten hoedanige gronden het volk wierden ingeboesemd, en om het volk in ontsag te houden, als wel wetende, hoe weynig lust de Heydenen, dien het verdroot dat de Keyser het Christen Geloof had aangenomen, hebben souden, om onder sulke voorwendsels hun ouden weg in te slaan, en tegen den vreede en de veyligheyt van het Rijk aan te gaan. Ses maanden later (*m*) verbood hy alle toveryen en segeningen, die aangelegd wierden, om de gesondheyt of het leven van menschen te benadeelen, of om de genegentheden van deselve tot onkuysche liefde te ontsteken, en liet die alleenlijk toe, die gesegd worden geen schade iemand toe te brengen, of waar door de siekten vermindert en genesen, of ook de schadelijke stormen en onweders verdreven wierden. In het selve jaar (*n*) gaf hy bevel, dat de slaven (die men tot nog in de Heydensche Tempelen vry gemaakt had) voortaan souden in vryheyt gesteld worden in de Kerken der Christenen, in het bywesen van den Bisschop, en dat sulks alleenlijk soude gedaan worden door Kerkelijke personen, en dat by uytspraak van hun mond, sonder daar van schriftelijk bescheyd te geven; als ook, dat men die plegtelijkheyt soude doen op een sondag (*o*), hoewel alle pleyten, en verschillen op dien dag geheel verboden waren: want sekerlijk, dese goede Keyser droeg alle bedenkelijke sorg, om de heyliging en het onderhouden van des Heeren dag te bevestigen (*p*): hy gebood tot dien eynde, dat die dag tot gebeden en heylige oeffeningen soude worden afgesondert; dat de Ouderlingen en Diakenen haar daar toe den gantschen dag souden verledigen, en alle menschen, so veel mogelijk, daar toe aangeset en gedrongen worden; dat ook sijne voornaamste Officieren en Bevel-hebberen hen met een goed voorbeeld voorgaan, en sy den Keyser in sijne godvrugtige oeffeningen op dien dag vergeselschappen souden: en op dat niemand dien dag sonder so te besteeden soude doorbrengen, gaf hy last, dat sijne Heydensche benden niet alleen op andere dagen sig in den gebede tot God, als den eenigen gever van alle overwinning, souden begeven, maar op elken dag des Heeren uytgaan in het open veld, en aldaar, op het geven van sekere waarschouwing, nederknielen, en hun versoek voorstellen met een gebed, welk hy selfs opgesteld, en hen geboden had te leeren, in dese woorden: *Wy bekennen, dat gy de eene eenige God, en Koning zijt, dien wy om hulpe aanroepen: Door u is het, dat wy ooit overwinning verkregen, en onse vyanden overwonnen hebben. U danken wy voor alle voorgaande segeningen, en van u verwagten wy deselve in het toekomende: Wy bidden u voor onsen Keyser Constantinus, en sijne soonen, van welke groote verwagting is, dat gy hen bewaard in een lang leven, in gesondheyt en overwinning.* Ook droeg hy geen minder sorg voor den vrydag, dat op denselven de regtbanken gesloten, en alle burgerlijke saken stil staan moesten, uyt insigt van onses Saligmakers lijden op dien dag, gelijk hy voor den boven-gemelden dag sorg droeg ter gedagtenis en ter eere van dessels opstanding.

Sijn sorg en order voor het onderhouden van des Heeren dag.

Schrijft sijnen soldaten een gebed voor.

Wilde ook den vrydag gevierd hebben.

X. De Heydenen, over dese voorspoed der Christenen wangunstig, lieten

(*m*) *Ibid. lib. 9. ubi supr. Leg. 3.* (*n*) *Ibid. lib. 4. tit. 7. Leg. unica.* (*o*) *Ibid. lib. 2. tit. 8. Leg. 1.* (*p*) *Euseb. de vit. Const. lib. 4. c. 18, 19, 20. p. 534. Sozom. lib. 1. c. 8. p. 412.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lieten niet na by alle gelegentheyt, hun misnoegen te toonen, en de inwikkeling van deselve in hunne bygeloovigheden te werk te stellen. In veele plaatsen, bysonder te Romen, dwongen sy de Christenen, om sig nevens hen te voegen in het vieren van hunne *Lustra* (vier-jarige vierdagen), en plegtelijke omgangen, die men met offerhanden, lof-sangen en alle feestelijke onthalingen verrigtte, ja somtijds wel met het insien der Sibyllijnsche boeken, welk laatste bysonder plaats had in geval van eenige nood van 't algemeen, of overval van een buytenlands vyand, of van een groot gevaar voor den staat. Mogelijk gaven sy wel voor, dat de Christenen, so sy sig voor geen vyanden van den Staat, desselfs ruste, en de welstand van den Keyser verklaaren wilden, sulks niet konden weygeren, bysonder in die tijd, als de Gothen een sterken inval in Thracien gedaan hadden, en het rijk door binnenlandsche oorloogen ontrust was, ik meen door het geen *Licinius* onlangs tegen *Constantinus* ondernomen had: dog so dra daar over aan *Constantinus* geklaagd wierd, maakte hy een wet, geteikend den 25. *Mey* des jaars CCCXXIII. waar in (*q*) hy uytdrukkelijk verbood ontrent Christenen sodanigen dwang te gebruyken; met bedreyging, dat, so iemand van den gemeenen rang daar tegen deed, opentlijk met stokken geslagen, maar die van meerder aansien of staat was, met sware boete gestraft soude worden. In welk Edict hy met nadruk de Christelijke Religie *de alderheyligste Wet*, en die van de Heydenen *alienam superstitionem*, *een vreemd bygeloof* noemd. Sijn naaste sorg was, dat niemand soude een Stadhouder of Voorsitter wesen, so hy geen Christen was, of so hy een Heyden was, niet soude mogen offeren; en wilde dat sulks plaats moest hebben, selfs ontrent de Opper-regters, en hoogste amptenaren van het Rijk. Ook maakte hy een wet (*r*), die hy den Stadhouders der Landschappen toesond, waar in hy hen gebood den Christenen op sijne kosten Kerken te bouwen, en de gebouwde te vergrooten en op te helderen; waar van hy den Bisschoppen der Kerken herwaards en derwaards kennis gaf. Sijn brief dienaangaande aan *Eusebius* (zijnde de eerste, aan wien hy schreef) is nog voor handen, en was geteikend in het jaar onses Heeren CCCXXIV. straks na den laatsten opstand van *Licinius*, dien hy daar in den naam van den *Grooten Draak* geeft, en van wien hy seyd, dat God hem door sijnen dienst uyt de regeering verstooten heeft. Daar beneven schreef hy een grooten brief aan de Gouverneurs en Stadhouders van het Oosten, waar in hy met veel wijsheyt en godvrugtigheyt alle sijne onderdanen het Christendom aanprees, als zijnde een Religie, die van de Heydensche goden selfs getuygenis had, daar van hy hen versekerde selfs een oor-getuyge te zijn: *Want*, seyde hy, *Apollo's godspraak bekende, dat eenige regtveerdigen de oorsaak waren, waarom hy sijne gewoone godspraken niet meer konde doen hooren. En wanneer Diocletianus, dien hy toen oppaste, vraagde, Welke die regtveerdigen waren? antwoorde een van desselfs Priesters, Dat het de Christenen waren*; waar op die bloeddorstige Keyser in sulken verwoedheyt ontstak, dat hy aanstonds de wreedste en onbarmhertigste Edicten tegen de Christenen uytgaf, waar in hy den Regteren gebood, uytgesogter middelen van pijnigen te gebruyken, dan de Wet tot nog toe had voorgeschreven. Dog al poogde hy door gebeden en dring-redenen de Heydenen tot de waarheyt over te halen, so liet hy hen hun vryheyt, om te kiesen 't geen hen goed dagt. Hy wilde hen, was sijn seggen, tot het

Heydenen sijn loos om de Christenen tot het plegen van hunne bygelooven te verpligten.

Welk de Keyser tegengaat.

Hy wilde dat de Stadhouders Christenen waren.

Beveeld op sijn kosten Kerken te bouwen.

Hy schrijft aan de Stadhouders, om hen en andere het Christendom aan te raden.

(*q*) *Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 2. *Leg.* 5. *p.* 27. (*r*) *Euseb. de vit. Const. lib.* 2. *c.* 44, 45. & *seqq. p.* 464. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

het veranderen van hun Religie niet dwingen, en verstond niet, dat de eene party de andere uyt dien hoofde eenig ongelijk of geweld soude aandoen. Wil iemand, seyde hy verder, onversettelijk blijven by sijn ouden weg, hy kan het gebruyk hebben van sijne Tempelen; die met niets dan met leugens en valsheyt sijn opgeschikt. Hy versekerde hen niet waar te zijn ('t geen hem sommige na gaven) dat hy hunne kerkgewoontens, en godsdienstige plegtelijkheden had afgeschaft, en wenste wel; was sijn woord, dat sy dien selven loop mogten gehouden hebben als hy gedaan had, in welken gevalle hy geensins twijfelde, of de wereld, ten ware de kragt en indruk van een verouderde dwaling, die in der menschen herten diepe wortelen geschooten had, met hare vooroordeelen de beoogde hervorming der menschen te rug hield, soude tot de Christelijke Religie reeds sijn overgehaald. Ontrent die selve tijd herriep hy (*s*) alle de Edicten en plakaten sijner Voorsaten, die van hen ten tijde der vervolging, tot voorstand van de Heydensche bygeloovigheden, tegen de Christenen waren uytgegeven, en bysonder die wreede en onregtveerdige wetten en willekeuren van *Licinius* (*t*): gelijk hy ook straks daar na introk alle de handelingen en uytspraken van desselfs regters, welke egter sig niet uytstrekte tot het geen van hen, volgens de bevestigde wetten, wel gedaan was.

Hy trekt alle plakaten tegen de Christenen gegeven in.

XI. *Constantinus* de Romeynsche wereld dus in een volkomen vrede en rust hersteld hebbende, nam voor den Rijks-stoel na een ander plaats over te brengen. Of hy dat deed, om dat hy tegen het volk van Romen, ter oorsaak, dat (gelijk *Zosimus* [*v*] verhaald), het selve hem onbeleefd had bejegend, wanneer hy op sekeren feest-dag met sijn Hof-stoet na het Kapitool gaande, van die in hun waanheylige plegtelijkheden niet al te wel sprak, een weersin had opgevat, of om dat hy die plaats, die nu so veele eeuwen lang het voornaamste schouburg van afgodery, en vertooning van allerley vervolging en martel-dommen geweest was, de eere van sijn hof-houding niet wilde gunnen; of om dat hy de Gewesten van het Oosten oordeelde sijne tegenwoordigheyt, tot bescherming niet alleen tegen het aannaderen der Persianen, maar ook tegen de in- en over-vallen van de Noordsche volkeren, die te dier tijd gemeenlijk daar ontrent een inval quamen te doen, meer van noden te hebben, of om eenige andere reden, immers 't is seker, dat dese verplaatsing voor het Rijk ongemeen schadelijk en ongelukkig geweest is. Na veel overleggens, koos hy daar toe Byzantium uyt, een stad in Thracien, gelegen aan het eynde van den Hellespontus; een plaats, die de natuure scheen gestigt te hebben, om heerschappy over de geheele wereld te voeren. Hy herbouwde, vergrootte en vercierde deselve met seer deftige en pragtige gebouwen, met alles wat de konst konde verschaffen, of door geld te bekomen was, en met alle fraaye gedenk-tekenen van oudheyt, die Romen of eenig ander Gewest uytleverde: hy gaf aan die stad groote voorregten en vryheden; bevolkte se met de beste familien, die hy van Romen, of van elders derwaerds trekken konde; en gaf last (gelijk hy sulks liet uythouwen in een steene zuyl, die in het *Strategium*, naast, dog agter het Beeld van *Constantinus* geplaatst was) dat men deselve de naam van *Nieuw-Romen* geven soude: dog de stad kreeg en behield, in weerwil van dit *Edict*, ter eere van den Keyser, den naam van *Constantinopelen*, die se tot op desen dag behouden heeft. Hy leyde de grondvesten den 26. *November* in het jaar onses Heeren CCCXXVIII., en voleyndigde en voltooide het geheele werk ontrent twee

Hy soekt een andere plaats tot sijn rijk-stoel.

Gissingen waarom.

Hy kiest daar toe Byzantium.

Wat Constantinus aan de plaats deed.

(*s*) *Soz. l.* 1. *c.* 8. *p.* 410. (*t*) *Cod. Theod. l.* 15. *tit.* 14. *Leg.* 1, 2, 3. *p.* 404. (*v*) *Zos. l.* 2. *p.* 686.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

twee jaren daar na. Maar 't raakt ons nader aan te tekenen, dat hy (*x*) veele schoone Kerken en bede-huysen so in de stad als voorsteden deed bouwen, in welke hy niet toeliet eenige Heydensche altaren of beelden op te rigten, of eenige plegtelijkheden van de Heydensche vier-dagen te plegen; selfs liet hy toe, dat men derselver sotternyen, bedriegeryen en ydelheden op de straaten ten toon stelde. Ik weet wel, dat *Zosimus* (*y*) daar een geheel andere Historie van verhaald; te weten, dat *Constantinus* de beelden der Heydensche goden in verscheyden openbare plaatsen der stad deed oprigten, en daar toe aan het eynde van de vierhoekige galery, die rondom het Regt-huys ging, twee Kapellen bouwde, in eene van welke hy het beeld van *Rhea*, de moeder der goden, en in de andere, dat van het *Geluk* of de goede geest van Romen stelde: maar sijn bekende eensijdigheyt in saken van die natuur verminderd sijn geloofweerdigheyt niet weynig, bysonder, wanneer men dat verhaal met het geen'er andere, die te dier tijd geleefd en gesien hebben wat aldaar gedaan wierd, vergelijkt: en 't is waarschijnlijk, dat hy, so men sijn quade saak eenigsins verschoonen wil, 't geen *Constantinus* deed ten spot en schimp hunner goden, so opgevat heeft, als of hy sulks hen ter eere gedaan had.

Tot voortsetting van het Christendom.

Constantinus egter, niet tegenstaande hy dus de tekenen van de Heydensche afgodery poogde uyt te roeyen, verbrak en wierp niet om verre hunne Tempelen, waar van'er eenige tot de tijd van *Theodosius* toe overbleven (*z*); ondertusschen nam hy uyt deselve weg alle de geheyligde schatten, en alle de inkomsten hunner Tempelen (*a*), die hy aan het maken van die kostelijke en pragtige gebouwen, waer mede hy die Keyserlijke stad vercierde, te kost ley.

Brak de Heydensche Tempelen niet at, maar benamse hare inkomsten.

De Christen Religie hier dus bevestigd, miste niet insgelijks een gelukkigen invloed op de barbaarste landen en volkeren te hebben. De Indianen (*b*) waren tot het Christen Geloof overgebragt door den dienst van *Frumentius*, die het grootste gedeelte van sijn leven aldaar hebbende doorgebragt, van *Athanasius* Bisschop gemaakt, en hen weder toegesonden wierd (*c*).

Bekeering van Indianen.

De Iberi, naderhand Georgianen genaamd, een volk woonende ontrent de Caspische zee, wierden bekeerd (*d*) door een slavin, die een Christen zijnde, by hen door de weergaloose godvrugtigheyt van haar leven, en wonderdadige genesingen een grooten naam gekregen had: onder andere genas se de Koningin van dat land, en bragt haar daar door tot het Christen Geloof, en na veel aanhoudens den Koning selfs, die dan sijne Ondersaten ook hebbende doen t'samen komen, tot het aannemen van het Christen Geloof bewoog; waar op aldaar een Kerke gebouwd, en een Gesantschap na Constantinopelen, om van *Constantinus* Bisschoppen en Predikers, tot voortsetting en voltrekking van dat werk, te versoeken, afgesonden wierd, gelijk ook geschiedde; makende den Keyser hunnen Koning *Bacurius*, om hem eenig eerbewijs aan te doen, *Comes Domesticorum*, of Opsigter van sijn Hof-gesin, gelijk mijn Schrijver, (die het seyd [*e*] uyt sijn eygen mond te hebben), dat nevens andere bysonderheden, die hy wijd en breed ophaald, ons berigt.

Iberen.

Geen minder voortgang had de Christelijke Religie in andere Landen, want veele Christen Ouderlingen in de sware oorlogen der Romeynen met de Barbaren voor of na gevangen zijnde (*f*) besteedden al hun tijd, en deeden al wat sy konden, om die landen aan het Geloof

en verder afgelegene volkeren.

in

(*x*) *Euseb. ibid. lib.* 3. *c.* 48. *p.* 507. *Socrat. lib.* 1. *cap.* 16. *p.* 45. (*y*) *Ibid. p.* 687. (*z*) *Liban. Orat. de Templ. p.* 9. (*a*) *Id. ibid. & p.* 22. *& Orat.* 26. *p.* 591. (*b*) *Rufin. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 225. *Socr. lib.* 1. *c.* 19. *p.* 45. *Sozom. lib.* 2. *c.* 24. *p.* 477. (*c*) Sie het leven van Pantænus §. 7. (*d*) *Rufin. ibid. c.* 10. *Socr. ibid. Sozom. ibid. c.* 7. *p.* 451. (*e*) *Rufin. loc. cit.* (*f*) *Sozom. ibid. c.* 6. *p.* 450.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in *Chriſtus* te onderwerpen. Door dit middel wierden de Celten, en de uyterſte grenſen van Gaulen, de Gothen, en die aan den Rhijn en Donauw woonden, tot de kennis en het aannemen van het Euangelium overgehaald.

Strenger middelen van Conſtantinus gebruykt tegen de Heydenen.

XII. Tot nog toe had de Keyſer door langkmoedigheyt, overreding, en alle middelen van ſagtmoedigheyt en beleefdheyt de Heydenſche wereld ſoeken te winnen; maar merkende dat het meerder deel der menſchen verkeerd en hardnekkig was, begon hy tegen de afgodery op een ſtrenger wijſe aan te gaan. Tot dien eynde gaf hy ſodanige bevelen, die de Chriſtenen ontrent het Hof zijnde, gratig aannamen, alom bekend maakten, en aanſtonds uytvoerden.

Ontrent de beelden.

De gemagtigde (*g*) gingen alom in de Tempelen, en ſloegen de deuren van de verborgenſte plaatſen op, ſo dat de geheymeniſſen, die te voren niemand als de Prieſters mogten ſien, voor de oogen van al het volk ten toon geſteld, en veele Tempelen onbruykbaar, en aan het onweêr en de ongemakken van de lugt overgegeven wierden. Het gemeene volk wierd bevreeſt, en derfde geen tegenweer bieden; en de *Flamines* of Prieſters verlaten zijnde, gaven ſig gewillig over, en bragten ſelfs hunne eerweerdigſte goden voor den dag, die, van al hun uyterlijk toeſtel en cieraad ontbloot, voor alle mans oogen getoond wierden ſo als ſy waren. De beelden van gout, of diergelijke koſtelijke ſtoffe wierden geſmolten, en geld van deſelve geſlagen; andere, die konſtelijk van kooper gemaakt waren, wierden gebragt na Conſtantinopelen, alwaar ſy met touwen de ſtraten op en neer geſleept, en het volk, om daar mede te lagchen, voorgeſteld wierden. Hier konde men den *Pythiſchen*, en *Smyntiaanſchen Apollo* ſien; hier ſtelde men de beſaamde *Tripodes*, drieſtal, van Delphos gehaald, in het vegt-perk en de Muſen van Helicon in het paleys ten toon; elders plantte men den grooten god *Pan*, die ſo plegtelijk door geheel Griekenland aangebeden was, ter neder, om den nakomelingen tot een geduurig gedenkteken van de dwaasheyt en dolligheyt der Heydenſche bygeloovigheden te verſtrekken.

Tempelen.

Te Aphaca in Phœnicien was ontrent den top van den berg *Libanus* een beſaamde Tempel in 't midden van een boſſchagie, die *Venus* was toegeeÿgend, alwaar de vrouwen, terwijl de mannen de plegtelijkheden van den gewoonen dienſt aan *Venus* waarnamen, haarſelven tot alle ſoort van godloosheyt in alle hoeken overgaven: deſe Tempel wierd door laſt van den Keyſer, tot den grond toe afgeworpen; men beſteedde deſſelfs giften en vercierſelen elders, en verſtrooyde en rooyde dat godloos geſelſchap uyt. Een ander Tempel van *Venus* was'er te Heliopolis (de Son-ſtad) in het ſelve landſchap, alwaar de mannen hunne vrouwen en dogters veroorloofden hare ligchamen ter eere van die Godin ten beſten te geven: ook deſe deed hy afbreken, bouwde ter ſelver plaats een Kerk, en voorſag deſelve met een Biſſchop, en andere, die de Godsdienſts-pligten aldaar ſouden beſtieren en waarnemen.

Abrahams eyke.

Abrahams eyke te Mamre, die veele eeuwen lang jaarlijks met Joodſe en Heydenſche plegtelijkheden verontreynigd was, nam hy weg, en bouwde ter ſelver plaats een Chriſten Kerk.

Æſculapius Tempel.

Hy wierp om ver den vermaarden Tempel van *Æſculapius* te Ægæ in Cilicien, alwaar die gewaande god, om ſijne uytſtekende genees-middelen, en menigvuldige verſchijningen in den droom aan die hem dienden, geëerd en aangebeden wierd.

De Nijl peyling.

Te Alexandrien verdreef hy en bande van daar de *Androgyni* (*h*), of Prieſters van de Nijl, die veele belagche-

(*g*) *Euſeb. de vit. Conſt. lib.* 3. *c.* 54. *&c. p.* 510. *Sozom. lib.* 2. *c.* 5. *p.* 449. (*h*) *Euſeb. ibid. lib.* 4. *c.* 25. *p.* 537. *Socrat. lib.* 1. *c.* 18. *p.* 48.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

belagchelijke ceremonien ontrent die rivier, die ſy voor een God erkenden, gewoon waren te pleegen, en liet het *Nilometrium*, of de beſaamde maat, daar men de diepte van die rivier jaarlijks mede pleegde te peylen, uyt den Tempel van *Serapis* (alwaar men deſelve met godsdienſtige eerbied had opgeſloten) in de Chriſten Kerk te Alexandrien brengen; waar over het volk wel ſchreeuwde, dat de godin ſoude vertoornd zijn, en de Nijl ſijne oevers niet meer overſtroomen, dog de uytkomſt toonde, dat hun vreeſe vergeefs en hunne voorſegging vals was, gemerkt de rivier des volgenden jaars het Land verder en dieper met hare wateren bedekte en overliep, dan wel in eenige jaren te voren. Kortom hy verbood door verſcheyden Wetten den goden te offeren, hen ter eere beelden op te regten, hunne Prieſters of godſpraken raad te vragen, of met eenige hunner geheyme ceremonien gemeenſchap te hebben. En alle Heydenſche ceremonien.

't Is wel waar, dat *Libanius* (*i*) meer dan eens verteld, dat hunne (der Heydenen) Tempelen voor hen open bleven, en dat hen het offeren te Romen en Alexandrien vry ſtond, maar dat is niet anders waar, dan dat ſy ſulks ſteels-wijſe, en by oogluyking, en niet door een openbare goed-keuring of laſt van het rijk deeden. Libanii verhaal daar van hoe te verſtaan. Ook wil ik niet tegenſpreken, dat'er mogelijk te Romen en Alexandrien, de hoofſteden van het rijk, en plaatſen daar het Heydendom de diepſte wortelen geſchoten had, en niet ſo ligt konde uytgerukt worden, wat meer is toegelaten en door de vingeren geſien dan elders. En wanneer de gemelde ſchrijver ons verhaald (*k*), dat *Conſtantinus* wel de inkomſten introk, maar geen verandering in hunnen ouden godsdienſt maakte; moet dat ſekerlijk van de eerſte jaren ſijner regeering verſtaan worden, gemerkt het uyt 't getuygenis van Chriſtene en Heydenſche ſchrijvers ontwijfelbaar blijkt, dat hy (*l*) in de laatſte jaren ſijner regeering eenige hunner Tempelen geſloten, afgeworpen, en hunne offerhanden en bygeloovigheden verboden heeft: en 't is insgelijks waar, dat hy, om het volk niet t'eenemaal te verbitteren en te tergen, toeliet, dat ſy, ten minſten in ſommige plaatſen, hunne *Flamines* en Prieſters kieſen, en deſe de eer en vryheden, die aan hun ampt vaſt waren, genieten mogten, gelijk klaarlijk te ſien is in een wet, van hem gemaakt in 't jaar onſes Heeren CCCXXXIV. (*m*), en tot dien eynde overgeſonden aan *Felix* den Opper-regter en Land-voogd van Africa. Door deſe ſcherpe en driftige tegenſtand van de afgodery en godloosheyt, die in de wereld de overhand had, viel de *Satan* van dag tot dag als een blixem van den hemel; en hier door moeſt de groote draak, de oude ſlange, die de wereld ſo geruymen tijd bedrogen had, vlieden, en ſig buygen voor de magt van het kruys. Ter gedagtenis van dien, liet de godvrugtige Keyſer eenige penningen, die men nog vertoond, ſlaan, daar op het rugſtuk een ſlang wierd uytgebeeld, die onder de banier van het kruys bukte, en van hetſelve doorſteken was; en in de galery voor ſijn paleys (*n*) ſtelde hy ſijn ſchildery in volle levens- grootte, hebbende boven ſijn hoofd een kruys, en onder ſijne voeten een draak met pijlen doorſteken, en in de zee geworpen, om uyt te beelden, door wiens hulp hy dien ouden vyand des menſchelijken geſlagts vernield, en in de helle geworpen had. Gedenktekenen van de overwinning Conſtantini door dat kruys. Dit alles, ſeyd mijn ſchrijver, was voorſeyd door den Propheet (*o*), *Dat de Heere met ſijn groot, hard en ſterk ſweerd den Le-*

(*i*) *Orat. de Templ. pag.* 20, 21. (*k*) *Ibid. p.* 9, 22. (*l*) *Hieron. ad ann. Chr.* 332. *Oroſ. hiſt. lib.* 7. *c.* 28. *fol.* 322. *Eunapi. in vit. Ædeſ. p.* 33. *Cod. Theod. lib.* 16. *Tit.* x. *Leg.* 2. (*m*) *Cod. Theod. lib.* 12. *Tit.* 1. *Leg.* 21. *p.* 364. (*n*) *Euſeb. de vit. Conſt. lib.* 3. *c.* 3. *p.* 484. (*o*) *Jeſ.* 27. 1.

viathan, de lang-wemelende, de kromme slomme slange, besoeken, en den draak, die in de zee is, dooden soude.

Constantijn sterft. XIII. God so grooten verandering en herstelling uytgewrogt, en de Christelijke Religie, die even te voren so jammerlijk veragt en vertrapt was, tot de Religie van het Rijk gemaakt hebbende, nam desen voortreffelijken Vorst op in een beter wereld. Hy stierf te Nicomedien, op den 22. *Mey* des jaars CCCXXXVII. tot ongemeene schade voor de Kerk, en droefheyt van alle vroomen. Ik sal de regeering van *Constantinus* afbreken, met het voorstel van de vergelijking (die *Eusebius* in sekere redeneering, ten tijde als'er een statelijke vierdag was, hem ontrent een jaar voor sijn dood aanbood) tusschen de toenmalige en voorledene tijden, waar van wy hier het kort begrijp, so veel dese stoffe raakt, vertoonen sullen (*p*). „De voorige Keysers, *seyd hy*, waren verslingerd in genegentheyt tot hunne goden; en het gemeene volk „eerde deselve alom met het maken van beelden en stok-beelden, die sy „hen ter eeren op de velden, en in de huysen, ja in hunne spijs-en „slaap-kameren selfs opregtten. Kapellen en Galeryen, Tempelen en „Bosschen wierden met ongemeene kosten en moeyte tot hunnen dienst „afgesonderd, en met de kostelijkste cieraden en reukwerken verrijkt. „De vrugt van alle dese godsdienstigheyt was niet anders dan krijg en „oorlog, verwerring en oproer, die de wereld met bloed en moorderyen vervulde, terwijl hunne goden, door de gewaande antwoorden en „godspraken, hen te vergeefs vleyden, en de hoop gaven van voorspoed en „overwinning, daar sy, helaas! het ongeluk dat henselven boven het hoofd „hing niet voorsien konden: sy trokken egter, door die versekering aangemoedigd, en de beelden hunner ydele en levenloose goden aan het „hoofd hunner legeren omdragende, te veld. In tegendeel heeft *Con„stantinus*, met geen ander borst-wapen dan van godvrugtigheyt gewapend, en geen ander banier dan die van het kruys latende omdragen, „te gelijk over sijne vyanden, en over derselver goden gesegepraald. Hy „heeft in een dankbaar gevoelen van so merkelijken genade de kragt „dessels openbaarlijk erkend, en een gedenk-teken daar van in 't midden van Romen opgerigt, en gelast dat men het selve als de bewaring „en bescherming van het Roomsche Rijk soude aansien. Het geheym „van dien leerde hy aan alle, en bysonder aan sijne soldaten, die hy „tot de gronden en oeffening van een goed gebed, en heylige aanroeping aanvoerde, en vertoonde niet te moeten afhangen van de sterkte „hunner wapenen, de grootheyt van hunne dapperheyt en kloekmoedigheyt, de menigte van hun krijgs-knegten, maar op God te sien als de „eenige bron-ader van sterkte en overwinning, en des Heeren dag, als „zijnde tot godsdienst-oeffeningen bysonder afgesonderd, te onderhouden. Hy besteedde selfs sijn ledige tijd in den gebede, in het lesen „van de Schriftuur, en andere goddelijke oeffeningen en plegtelijkheden, en wilde dat sijn geheele Hof sijn voorbeeld soude navolgen. „Hy bewees aan dat segepralend kruys eerbiedigheyt, regtte alom segeboogen voor het selve op, en gebood door een lossselijke en heerlijke milddadigheyt Kerken en bid-plaatsen te stigten, en weder op „te bouwen die door de verwoedheyt en raserny sijner Voorsaten waren „om-ver geworpen, die dan ook tegen God ondernomen hebbende te „vegten, alle ontijdig aan hun eynd gekomen, en nevens hunne huysgesinnen als in een oogenblik weg-gevaagt zijn, daar in tegendeel dese „Keyser door die heylsame banier alom overwinning bekomen, nieuwe en treffelijke Kerken opgerigt, en de oude, pragtiger dan sy te voren

Lof-reden desselfs uyt Eusebius.

„ren

(*p*) *Orat. de laud. Const. c. 9. p. 628.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ren geweest waren, herbouwd heeft, daar van de blijken ons voorko- „men te Constantinopelen, Nicomediën, Antiochien, en in Palesti- „na, alwaar hy te Jerusalem, over de plaats van onses Saligmakers graf, „een overgroote Kerk van een verwonderlijke bouw-konst gemaakt, en „deselve met alle uytgesogte konst-stukken vercierd heeft. Ook heeft hy „aldaar nog drie andere weergaloose Kerken gebouwd; de eene over de „plaats van onses Heeren geboorte; een tweede ter plaats van sijn he- „mel-vaart; en de derde ter plaatse van sijn lijden. Het heeft God be- „haagd sulken heerlijken godvrugtigheyt te beloonen met de uytbrey- „ding van sijn Rijk, met den voorspoed en veyligheyt van alle de sij- „nen, en met een uytmuntenden segen en roem voor sijne nakomelingen, „tot een blijkelijk bewijs, dat de kragt Gods, die over de welstand van „het Rijk het oog had, sulken gepasten vergelding heeft konnen doen „t'huys komen aan de eene so wel als aan de andere: want alle die „de Kerken verwoest en vernield hadden, kregen eerlang den loon „van hun godloosheyt, en men heeft deselve soodanig sien weg-vagen, „dat'er van hunne huysen en geslagten niets is overgebleven: maar dese „godvrugtige Keyser, (hebbende door een ongewoone godsaligheyt en „milddadigheyt des hemels vriendschap verworven) heeft God als „verpligt, om te zijn de behouder en beschermer van het Rijk, van „sijn huysgesin, en van alle sijne nakomelingen.

Tweede Afdeeling.

De toestand der Heydenen onder de regeering van *Constantinus de jonge*, *Constantius* en *Constans*.

INHOUD.

Het rijk word verdeelt onder de drie sonen van Constantinus. *Hun sorg om de Heydensche Religie te smooren, en die van de* Christenen

 voort

voort te ſetten. Voorſorg tegen het ſchenden van de graven en graf-plaatſen der overledenen. Het offeren wierd verboden, dog de Tempels bleven nog. Julius Firmicus *draagt ſijn boek tegen de dwalingen des Heydendoms den Keyſeren op.* Magnentius *matigd ſig de regeering aan. Word overwonnen en komt om. Hy toonde veel genegentheyt voor de* Heydenen, *dog ſijne bevelen wierden ingetrokken, en het offeren t'eenemaal, onder ſtraffe des doods, verboden. Ongeoorloofde konſten ſcherp verboden. Een wet dien aangaande, waar in verſcheyden ſoorten van Waarſeggers, als* Haruſpices, Mathematici, Harioli, Augures, *e.ſ.v. worden uytgedrukt. Deſe worden beſchreven en onderſcheyden.* Conſtantinus *breekt te* Romen *den altaar van de* Victoria *(overwinning) af. Verbod, dat geene Wigchelaars ontrent het Hof mogten komen. Aanleyding tot die wet was* Barbatio's *des Veld-overſtens raadpleging met de Waarſeggers over ſeker ongewoon voorval. Deſſelfs verraad komt aan 't ligt, en door wat middel.* Conſtantinus *argwaan tegen ſijn neef* Julianus *over ſijn heymelijken ommegang met de* Magi *en Beſweerders. Verſcheydene worden in het Ooſten geſtraft en ter dood overgegeven, op voorwending van de Orakelen te hebben raad gevraagd.* Conſtantius *laatſte wet om de Kerkelijken van alle burgerlijke dienſt en ampten vry te ſtellen. Hy ſterft.*

Conſtantinus verdeeld het Rijk onder ſijne drie ſonen.

I. C*Onſtantinus* had op ſijn dood-bed het rijk verdeeld onder ſijne drie ſonen; aan ſijnen oudſten ſoon *Conſtantinus* gaf hy Britannien, Spanjen, Gaulen of Gallica [Vrankrijk] en een gedeelte van het Stadhouderlijk Africa; aan *Conſtans* den jongſten, Italien, Illyricum, Macedonien, Griekenland, de landen grenſende aan de Euxiniſche zee, en het overige gedeelte van Africa; en aan *Conſtantius* den middelſten ſoon Myſien, Thracien, Aſien, het Ooſten en Egypten. De eerſte deſer drie leefde niet lang, en onder de regeering van de twee andere viel'er met de Ariaanſche en andere verſchillen (die de Chriſten wereld ſo jammerlijk verdeelden, en ſo wel in den Staat als Kerk ſo veel verwijdering veroorſaakten) ſo veel te doen, dat wy in deſe tijdreex van den toeſtand der Heydenen niet heel veel vinden aangetekend.

Van der Heydenen toeſtand in die tijdreex komt niet heel veel voor.

Sozomeni kort voorſtel daar van

Egter word de geſchapentheyt en toeſtant derſelven in 't gemeen door *Sozomenus* dus uytgedrukt (*a*), „Dat de Keyſers de voetſtappen volgden „van hun vader, met ſorg te dragen voor, en gunſt te bewijſen aan de „Kerk; Dat ſy de Kerkelijke perſonen, hunne kinderen, en dienaars „met veele merkelijke voordeelen en vryheden begiftigden; Dat ſy niet „alleen de wetten en plakaten hunnes vaders beveſtigden, maar ſelfs „nieuwe maakten, daar in ſy allen, wie het ook mogt weſen, verboden „den goden te offeren, of den beelden eenige eer aan te doen, of eenige Heydenſche bygelovigheyt te oeffenen; Dat ſy de Tempelen, die „in de ſteden of op de dorpen waren, lieten ſluyten, of, daar men geen „plaats of ſtoffe had, om een Chriſten Kerk te bouwen, deſelve voor „Kerken der Chriſtenen deeden gebruyken, en alom ſorg droegen, dat „de verwoeſte Kerken herbouwd, of in derſelver plaats nieuwe en prag„tige getimmerd wierden.

Conſtantinus raakt om hals.

Conſtantinus regeerde nauwlijks drie jaren, wanneer hy over het verdeelen van het rijk met ſijn broeder *Conſtans* in onlüſt raakte, hem met ſijn leger tot Aquileja toe tegen trok, en ontrent het eynde van *April* in 't jaar CCCXL. omquam, dog of het was door verraad, gelijk ſommige meenen, of in een openbaren veldſlag, kan

(*a*) *Lib.* 3. *c.* 17. *p.* 529.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

kan men met verfekertheyt niet feggen. Sijn dood wierd niet min beweeglijk dan cierlijk door een Grieks Sophift van die tijd, in een lijkreden, die nog voor handen is, beklaagd (*b*).

Conftans maakte een wet tegen het fchenden en berooven der graffteden.

II. Het eerfte, dat ons van *Conftans* na fijns broeders dood voorkomt, is een wet (*c*) twee maanden daar na uytgegeven, en *Titiaan* Rooms Stads-voogd toegefonden, tegen die, welke de tomben en graven der dooden fchonden, afbraken, en de fteenen elders gebruykten, met bedreyging van het verfenden naer de onderaardfche Mijnen, fo het iemand uyt eygener beweging deed, en van uytbanning, fo het iemand deed door laft van fijn Meefter; en dat het huys of gebouw, daar iets van die bouwftoffen in gevonden wierd, aan de kroon vervallen foude. Naer allen fchijn was tot het geven van die wet aanleyding gegeven door de voorbarigheyt en iever der Chriftenen, die alle gedenktekenen van de Heydenfche bygeloovigheden willende uytroeyen, op defelve, waar fy fe vonden, aanvielen, en dus de graf-tekenen en begraafplaatfen, die met Heydenfche plegtelijkheden gewyd, en veeltijds met Altaren en beelden vercierd waren, fchonden, beroofden, en menigmaal met het plonderen en om-ver werpen der graffteden niet vernoegd, felfs de fteenen en andere ftoffen tot hun eygen gebruyk weg namen. Swaar genoeg was hier tegen de boven-gemelde ftraf; egter had fe, fo 't fchijnt, geen kragt genoeg om dat quaad te weeren, fo dat hy negen jaren daar na het felve door een tweede wet (*d*), nauwkeuriger en met meerder byfonderheden moeft vernieuwen, waar in belaft wierd hoe te handelen tegen die reeds aan het fchenden, afbreken, vervoeren, elders gebruyken, koopen, of iets van defelve te verbergen, fchuldig waren, en die fig op de eene of d'andere wijfe foude mogen fchuldig maken; dien, welker ampt het was, wierd belaft van tijd tot tijd de graffteden te gaan befchouwen, en op de nodige verbeteringen agt te geven; en die hun pligt hier in verwaarloosden, niet alleen te ftraffen als overtreders van die wet, maar met de gewoone ftraf van overtreders der wetten, te weten, met de dood. Naderhand droeg *Conftantius* ontrent die felve faak geen minder forg door het maken van twee wetten (*e*), die van defe ftoffe nadrukkelijk fpreken.

Die naderhand vernieuwd word.

Desfelfs order tegen al'e Heydenfche bygeloovigheden.

III. De Keyfer *Conftans* in rufte geraakt zijnde, hervatte fijnen iever tegen de Heydenen, wier dweeperyen en fotternyen hy intoomde door de willekeur (*f*), die wy, het opfchrift naar eyfch gefteld hebbende, hier vertoonen:

De Keyfers CONSTANTIUS, en CONSTANS, beyde *Augufti*, aan MADALIANUS tweede Opper-bevel-hebber.

Laat de bygeloovigheyt ophouden; laat de dwaasheyt van het offeren afgefchaft worden: indien iemand fig onderneemd tegen de ordonnantie van onfen vader, een Vorft van faliger gedagtenis, en tegen dit ons gebod te offeren, laat hem na behooren tot ftraffe veroordeeld, en aanftonds die ftraffe aan hem geoeffend worden. Ontfangen ten tijde, als Marcellinus *en* Probinus *Burgermeefteren waren, dat is, in het jaar onfes Heeren* CCCXLI.

Waar op in 't volgende jaar nog een andere [*g*] volgde, (dog in de tijd-

(*b*) Μονωδ. εἰς Κονσαντ. *Gr. Lat. à Fr. Morell. edit.* 1616. (*c*) *Theod. lib.* 9. *Tit.* 17. *Leg.* 1. (*d*) *Ibid. Leg.* 2. (*e*) *Ibid. Leg.* 3. & 4. (*f*) *Ibid. lib.* 16. *Tit.* x. *Leg.* 2. *p.* 261. (*g*) *Ibid. lib.* 3. *vide Gothof. in loc.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Een andere om egter de Tempelen te laten staan.

tijd-aanwijsing van de Burgermeesters, so als wy die Wet tegenwoordig vinden, is sekerlijk een misslag) die op de Tempelen van Romen sloeg: want daar in wierd bevolen, dat alle afgodische bygelovigheden t'eenemaal souden worden uytgeroeyd, maar ook met eenen gesegd, dat het sijn Majesteyts believen was, dat de Tempelen op het platte land en de gemeene wegen (want over die, welke binnen de stads-muuren stonden schijnt geen swarigheyt gemaakt te zijn, gemerkt men die, als merkelijk tot praal en cieraad van de stad strekkende, verschoonde) niet souden afgeworpen of vernietigd worden, om dat veele plegtelijke speelen en t'samenkomsten, daar men het volk gewoon was mede op te houden en te vermaken, daar van af hingen, en van het bouwen dier Tempelen hun begin en oorsprongk hadden; so dat die gebouwen nog gelaten wierden, 't zy tot vermaak, 't zy tot cieraad, en het misbruyk van, en de afgodery in deselve alleen geweerd wierd. Ontrent dees tijd schreef *Julius Firmicus Maternus*, gestijfd door dese Wetten, sijn Boek *De Errore profanarum Religionum*, *Van de dwaling der onheylige godsdiensten* (h), en droeg hetselve op aan de twee broeders de Keysers; waar in hy eerst doorliep en ontdekte de baarblijkelijke sotternyen en ongerijmdheden van het Heydendom, en daar na de Keysers aanspraak met een versoek; „Dat sy dog tot een volkomen hervorming voortgaan, en 't geen „'er nog aan ontbrak, door strenge Wetten voltrekken wilden, ten „eynde de Romeynsche wereld niet langer met sulke schadelijke dwa„lingen en godloosheden besmet bleve, of deselve door gebruyk en „toegeving geen grond winnen mogt. Hy wist wel, *seyde hy*, dat'er „niet ontbraken die van een ander oordeel waren, menschen, die hun „eygen verderf lief hebben: maar dat God de regeering der wereld ha„re Majesteyten tot dien eynde had in handen gegeven, op dat sy, als „goede genees-heeren, der menschen sielen souden van hare wonden ge„nesen; waar in sy dan niet moesten involgen de sinlijkheden van alle „menschen, gemerkt selfs verouderde qualen niet konnen geheelt wor„den dan door onaangename genees-middelen, die de sieke, hoe bitter en „onsmakelijk sy hem toeschijnen, moet gebruyken, ten eynde de siekte „door het weygeren derselve niet verergere, en scherper middelen „vordere, en men ten laatsten tot snijden en branden genoodsaakt „worde; Dat sy (i) een weynig meer doende als tot nog toe, de „duyvel soude ter neder geworpen worden, en de besmetting van de af„godery (wiens vergif nu reeds dag op dag verswakte) t'eenemaal ver„dwijnen en den geest geven; Dat sy tot dien eynde de kruys-vaan, die „hen een seker voorloper van voorspoed en overwinning wesen soude, „behoorden voor den dag te brengen, op te heffen, en voor te dragen; „Dat sy aanstonds de goden, die de behoudenis en het cieraad hunner „Tempelen te zijn geoordeeld wierden, behoorden (k) te weeren, de„selve te smelten, tot geld te slaan, of tot iets anders te gebruyken, „en alle de schatten en voorraad hunner Tempelen ten dienste van het „Rijk te besteden; Dat God reeds groote dingen voor hen, tot beloo„ning van een wel-begonnen iever en godvrugtigheyt, gedaan had, „maar dat hen, wanneer sy deselve souden voltrekken en met een stand„vastige uytvoering kroonen, nog grooter segeningen te verwagten ston„den, tot welken eynde sy verpligt waren met een suyver gemoed, en „godsdienstige conscientie hemelwaards te sien, de Goddelijke bystand „te versoeken, en onsen gesegenden Saligmaker om hulp aan te roepen, „en met geestelijke offerhanden te dienen, waar door sy sig van vreede „en

Julius Firmicus schrijft over die stof aan de Keysers.

(h) *De error. prof. relig. p.* 11. (i) *Loc. cit. ibid. p.* 14. (k) *Ibid. p.* 19. & 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„en voorſpoed, overwinning en ſegepraal ſodanig ſouden konnen verſekeren, dat ſy geruſtelijk en onbelemmerd regeeren, en de wereld het „geluk en voorſpoed van hun regeering genieten ſoude. Het was ontrent dees tijd, dat *Conſtantius*, berigt dat veel Heydenſche Meeſters (*l*), om de Chriſtenen in hun belijdenis te grooter ſmaad en ſchande aan te doen, hunne ſlavinnen, die Chriſtenen waren, verkogten, om in de bordeelen gebruykt te worden, daar ſorg tegen droeg, belaſtende, dat geen andere dan Chriſtenen deſelve ſouden mogen koopen, en deſe haar randſoen betalende, deſelve konden vry ſtellen.

Slavinnen gelaſt niet als aan Chriſtenen te verkopen.

IV. *Magnentius*, een aanſienlijk Bevel-hebber in het leger, hebbende in het jaar onſes Heeren CCCL. den Keyſer *Conſtans* verraderlijk omgebragt, matigde ſig de Rijks-regeering aan, gelijk ook op de tijding van deſſelfs dood *Vetrannio* in Pannonien, en *Nepotianus*, een Neef van *Conſtantijn de Groot*, te Romen deed. Maar deſe twee raakten haaſt aan kant, de eerſte door *Conſtantius*, de tweede door *Anicetus*, die van *Magnentius* tot Stadhouder van Romen aangeſteld was; dog *Magnentius* hield het eenige jaren ſtaande, en ging in ſijn aangematigde regeering onbelemmerd voort; ſtelde en vorderde ſchattingen naar ſijn believen; bande, ja doode ſelfs alle die hem in de weg waren, en ſloeg derſelver goederen, als verbeurd zijnde, aan. Hy ſag de Heydenen, wanneer het met ſijn belang over-een quam, door de vingeren, en viel in tegendeel den Chriſtenen, van welke hy vry veele ſelfs deed ombrengen, hard: maar hy wierd, hebbende dus drie jaren en ſes maanden ſijne tyrannye gepleegd, ten laatſten door *Conſtantius* geheel verſlagen; waar op hy, ſo wel aan pardon als goede uytkomſt wanhopende, hemſelven doorſtak, en dus aan ſijn eynd quam. *Conſtantius* herriep (*m*) al 't geen hy of ſijne Regters onwettelijk gedaan hadden; herſtelde een iegelijk in ſijn regt en beſit, en beval, om elk genoegen te geven, dat (*n*) al 't geen gedaan was vergeten en vergeven ſoude zijn; dog met uytſondering alleen van vijf der grootſte en dood-weerdigſte misdaden, die hy aan de Regters, om op de gewoone wijſe te behandelen, overgaf: en daar *Magnentius*, om de Heydenen aan ſijn ſijde te trekken, vryheyt gegeven had, om hunne offerhanden by nagt te verrigten (*o*), ſchafte *Conſtantius* deſelve aanſtonds af, en benam hen die vergunde vryheyt: ja hy verbood, door een andere Wet (*p*), uytdrukkelijk alle ſoort van offerhanden; en gaf laſt, dat alom, ſo in de ſteden als op het land, ſonderling onder het Bevelhebberſchap van Italien (daar het Plakaat byſonder ſcheen op te ſien) de Tempelen ſouden geſloten, en niemand toegelaten worden daar binnen te treden (welk met het geen'er andere Schrijvers [*q*] van die tijd van verhalen over-een komt), dat die daar tegen deed lijf en goed ſoude verbeuren, en dat de Opperhoofden der Landſchappen, die de overtreders deſer Wet niet ſtraften, ſelfs ſouden geſtraft worden. Ik weet wel, dat de namen der Burgermeeſters, by wier tijd dat Plakaat gemeenlijk geſegd word gegeven te zijn, vereyſchen, dat men het ſelve t'huys brengd op het jaar CCCXLVI: maar gemerkt het ſelve geſonden wierd aan den Bevelhebber over Italien, Taurus, en hy tot die bediening niet gekomen is voor het jaar CCCLIII, ſo word het naer allen ſchijn beſt gepaſt op de laatſt gemelde tijd, ter gelegentheyt van het misnoegen des Keyſers over de genegentheyt der Heydenen tot *Magnentius*, en de gunſt-bewijſen

Magnentius ſlaat Conſtans dood, en matigd ſig de regeering aan.

Word van Conſtantius verſlagen.

Conſtantius trekt alle de beveelen van Magnentius in,

en geeft veele goede orders.

(*l*) *Cod. Theod. lib.* 15. *tit.* 8. *Leg.* 1. *p.* 379. (*m*) *Ibid. tit.* 14. *Leg.* 5. (*n*) *Lib.* 9. *tit.* 28. *Leg.* 2. (*o*) *Ibid. lib.* 16. *tit.* 10. *Leg.* 5. (*p*) *Ibid. Leg.* 4. (*q*) *Sozom. lib.* 3. *c.* 17. *p.* 529. *Liban. Orat. fun. in Julian. p.* 253.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

wijsen van *Magnentius* aan de Heydenen. Een diergelijk bevel (*r*) gaf hy drie jaren daar na, verbiedende op lijf-straf eenige offerhanden te doen, of de beelden aan te bidden, waar door, so het schijnt, een vrees wierd aangejaagd aan de aansienlijkste mannen, ja aan *Julianus* selfs, so dat hy ontrent die tijd (*s*) gewoon was ter middernagt op te staan, en aan *Mercurius* so bedekt als hem mogelijk was, sijn devotie te oeffenen.

Bysonder tegen alle slag van tover-kunde.

V. *Constantius* was een dood-vyand van toverye, besweering, en alle ongeoorloofde konsten, die by de Heydenen seer gemeen, en alsnog het leven en de geest van hunne thans quijnende bygeloovigheden waren; en maakte derhalven in het volgende jaar CCCLVII. een Wet (*t*) tegen alle oeffening derselven, gebiedende, onder bedreyging van de dood, dat niemand soude onderstaan by de meesters van dusdanige wigchelaryen raad te soeken; wie nu daar mede wierden gemeend, doet sig klaarlijk op uyt derselver verscheyde benamingen in het Plakaat selfs: want daar worden uytgedrukt *Haruspices*, die hun oordeel over het geen gebeuren soude gaven uyt de offerhanden, en het beschouwen van de ingewanden der beesten, die tot dien eynde geslagt wierden; *Mathematici*, die van voorkomende saken oordeelden na den loop en standplaats der sterren; *Harioli*, die aan de altaren oppasten, aan desen of geenen god hunne offerhanden en versoeken aanboden, en de antwoord die'er de *Dæmon* op gaf, ontfingen; *Augures*, die uyt het vliegen of geluyd der vogelen iets voorseyden; *Vates*, die desen of geenen god als Priester dienden, en, naar hun voorgeven, met een goddelijke beweging aangedaan, de godspraken aan dien, die deselve begeerde, voorstelden; *Chaldeën*, of *goed-geluk-seggers*, niet veel van de even gemelde *Mathematici* verschillende, die door het optellen van iemands geboorte-tijd, en uytrekening, hoedanig de *constellatie* (t'samen-sterring) op die tijd geweest was, desselfs geluk of ongeluk lasen; *Magi*, die door onverstaanbare en mislijke woorden andere beswoeren en betoverden; *Malefici*, quaad-aardige, die, op het nauwste genomen, wel beduydden alle die de swarte konst oeffenden, maar hier, ruymer genomen, behelsden alle die van het boven-gemelde en andere duyvelsche konsten hun werk maakten. Dese Wet wierd gemaakt in het begin van 't boven-genoemde jaar; en ontrent het eynde desselven quam'er nog een tweede (*v*) uyt tegen alle, die sig oeffenden in die tover-kunde, die den loop der natuure ondernamen te veranderen, en het leven van onschuldige menschen beschadigden, en door bysondere besweeringen de geesten, en sielen der overledenen ontrusteden en beswoeren, om werktuygen van hun wrok tegen hunne vyanden te wesen; dusdanige persoonen, als strijdende tegen de natuur, gebood hy te verderven en aan kant te helpen, *ferali peste*, dat is, naar het oordeel van sommige, met hen levendig te verbranden, welk der Romeynen gewoone straf aan de Toveraars was, of, gelijk andere waarschijnlijker meenen, met deselve voor de wilde beesten te werpen; beyde sware straffen, en egter niet te swaar voor sulke grouwelijke boosheden.

Namen der tover-kundige.

Nader Plakaat tegen deselve.

Neemd het beeld van Victoria weg.

VI. Ontrent het eynde van *April* des selven jaars quam *Constantius* tot Rome, alwaar hy verscheyde saken, die vervallen waren, in order stelde: 't is waarschijnlijk, dat hy te dier tijd liet weg nemen den befaamden altaar en het beeld van *Victoria* (de overwinning), dat op een praal-wagen, naar het seggen van sommige, geplaatst was by den ingang

(*r*) *Ibid. Leg.* 6. (*s*) *Am. Marcell. lib.* 16. *p.* 1468. (*t*) *Cod. Theod. lib.* 9. *tit.* 16. *Leg.* 4. *ubi vid. comment. Gothofr.* (*v*) *Ibid. Leg.* 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gang of in de galery van het Kapitool. Dit was het eenig beeld dat aldaar nog was; want hoewel *Constans* het reeds had doen wegnemen, ſo was het egter weder opgeſteld door *Magnentius*. Nu wierd het ten tweedemaal aan kant gebragt, 't welk de Heydenen ongemeen jammerde en bedroefde, gelijk ſy dan ook, byſonder *Symmachus*, naderhand daar over klaagden, en een groot boha daarom opheften (*x*). Na een maand verblijf te Romen, keerde de Keyſer weder naar Milanen, alwaar hy (ſiende dat, onaangeſien alle voorſorg die hy konde dragen, de wigchelary ſtand hield, en met gevaar van ſijn perſoon en regeering ſelfs tot in ſijn Hof inkroop) in het volgende jaar een ſeer ſcherpe wet maakte (*y*) tegen dat ſlag van menſchen, met uytdrukking, dat men deſelve wel in alle Geweſten der wereld voor vyanden van het menſchelijk geſlagt moeſt aanſien, maar dat ſy, poogende in ſijn Hof en voor ſijne oogen in te dringen, moeſten daar-en-boven geoordeeld worden als ſchenders van ſijn Majeſteyts geſag; en daarom belaſtte hy, dat een Toveraar of Waarſegger, of iemand van ſulk ſlag, aan het Hof van den Keyſer of *Cæſar* (mede-Keyſer) gevonden, van hoedanigen rang of ſtaat hy ook mogte zijn, op de pijnbank (hoewel de wet perſoonen van eer en aanſien, buyten dat geval, van die ſoort van ſtraf vryſteld) ſoude geworpen worden; ja ook, dat deſelve, indien hy ſijn quaad hardnekkig bleef loochenen, onaangeſien het voorregt van ſijn bediening en ſtaat, ſoude, gelijk het in geval van hoog verraad pleeg te geſchieden, ſodanig worden gepijnigd, dat hem met *Ungulæ*, of yſere haaken, enkelijk tot het pijnigen van misdadige gemaakt, het vlees uyt ſijne ſijden geplukt en geſcheurd wierd. En om de waarheyt te ſeggen, het quam nu te pas, dat *Constantius* rondom ſag, ſo wel om ſijns ſelfs, als om *Julianus* wil: want wat hem ſelven aanging, hy had'er onlangs een verſche blijk van gehad. *Barbatio*, algemeen Bevel-hebber over het voet-volk (*z*), vond een ſwerm Byen, die ſig in ſijn huys had nedergeſet; hy maakte veel gedagten over dat toeval, en ging ten eerſten na de Waarſeggers, van welke hy, na voorgaande raad-pleging, tot beſcheyd kreeg, dat het een voorteken van iets ſonderlings was, en hem de bevordering tot het Keyſerſchap beloofde. Hy hield die ontdekking by ſig, en trok ſtil met ſijn leger op: maar ſijn vrouw, gevoelig van haar eygen belang, verſogt hem door een brief, dat hy dog, na de dood van *Constantius*, die nu voor de deur ſtond, en ſijne verwagtte bevordering tot het rijksgebied, haar niet wilde verſtooten, of *Euſebia*, die alsdan de Keyſerlijke Weduw ſoude worden, en ongemeen ſchoon was, voor haar voortrekken. Een afſchrift van dien brief wierd bedektelijk aan het Hof gebragt, waar door het geheele voornemen ontdekt, *Barbatio* en ſijn vrouw gedood, en verſcheydene andere, als mede-pligtige aan het verraad, geſtraft wierden. En wat *Julianus* aanging, hy was al een geruymen tijd by *Constantius* verdagt, als een man, die wat quaads onder de leden had, want hy wiſt, dat hy meeſt met ſulk ſlag van menſchen omging, die dan van tijd tot tijd ſijn jeudige en driftige eerſugt voedden en aanſtookten; te meer, om dat hy altijd een geſelſchap van ſodanige Wigchelaars, die den naam droegen van, en gekleed gingen als Wijsgeeren, by ſig hield, en uyt Griekenland een vermaard Heydenſch Prieſter ontboden had, met wien hy een geruymen tijd bedektelijk omging, en eenige heymelijke onderhandelingen had, ſelfs even eer hy in openbare weerſpannigheyt tegen *Constantius* uytbrak. Dit alles vermeerderde dag op

Strenge Plakaten tegen die aan 't Hof bevonden wierden ſig met Wigchelary te oeffenen.

Twee ſtaaltjens toonende de redenen van ſulken Wet te geven.

(*x*) *Vid. Symmach. Relat. lib.* 10. *Epiſt.* 54. *pag.* 538. (*y*) *Cod. Theod. lib.* 9. *tit.* 16. *Leg.* 6. *p.* 124. (*z*) *Am. Marcell. lib.* 18. *p.* 1522.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Hy ſtoord het vragen van het Orakel te Abydus,

op dag des Keyſers argwaan, en deed hem die menſchen ſtrenger tegen gaan, byſonder na dat hy merkte, dat'er een groote toeloop was (a) na Abydus, een ſtad in Thebais, vermaard door een Tempel van *Bera*, de god van dat land, die door ſijne genoemde godſpraken ſodanig beroemd was, dat die'er ſelfs niet konden komen, hunne vraag-ſtukken in geſchrift derwaards over ſonden. Dit als een ſaak van een gevaarlijk gevolg den Keyſer voorgekomen zijnde, wierd *Paulus* en eenige andere aanſtonds na het Ooſten geſonden, om die geheele ſaak te onderſoeken, en de ſchuldigen voor 't Regt te roepen: onder andere wierd *Simplicius* beſchuldigd van het Orakel gevraagd te hebben over het verkrijgen van het Keyſerrijk; en hoewel laſt gegeven was om hem te pijnigen, quam hy met een uytbanning vry, welk ook veele andere, die gepijnigd, en wier goederen aangeſlagen wierden, ten deel viel: ſelfs ging men ſo ſtreng (indien mijn Schrijver de waarheyt ſegd) tegen die menſchen aan, dat die maar iets tot geneſinge van een vierden-daagſe koorts, of eenige andere quaal aan ſijn hals droeg, of by nagt ontrent de tomben en graffteden wierd gevonden, aanſtonds als een beſweerder en met de ſwarte konſt omgaande, betigt, en als aan hoog verraad ſchuldig ter dood overgegeven wierd.

en ſteld de Clergie vry van alle laſten.

Het laatſte dat van *Conſtantius* gedenkweerdig gedaan wierd, was het maken van een Wet (b), die (ſo ſe niet geweeſt is de laatſte, immers de laatſte was van die natuur) de Kerkelijke perſonen alom, 't zy in de ſtad of op het land, vry ſtelde van alle burgerlijke laſten; welk hy, volgens ſijn ſeggen, te liever deed, om dat hy nergens meer vreugde en roem in ſtelde, dan in ſijn weldadigheyt aan de Kerk, als wel wetende, dat het Rijk beter bewaard en in order gehouden wierd door de Religie, dan door eenige uyterlijke dienſten, of ligchamelijken arbeyd. Deſe willekeur was getekend op den 14. *February*, in 't jaar onſes Heeren CCCLXI. te Antiochien, daar hy ſijn togt na Perſien voltrokken hebbende, ſijn winter-quartier genomen had.

Sijn dood,

Hier van daan trok hy op tegen *Julianus*, dog ſtierf onderwegen te Mopſucrenen den vijfden *October*, andere ſeggen den derden *November*, ten deele vermoeyd door ſijn togt, en ten deele door

en berouw over het ſtellen van Julianus tot Cæſar.

quelling over de ondankbaarheyt en opſtand van ſijn Neef *Julianus*, die hy nu voor oogen ſag, en waar ontrent hy nu, hoewel te laat, ſijn misſlag merkte, betuygende op ſijn dood-bed, dat het aannemen van hem tot het mede-genootſchap in de regeering, een van de drie dingen was, daar van hy berouw had.

(a) *Am. Marcell. lib.* 19. *p.* 1555. (b) *Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 2. *Leg.* 16. *p.* 44.

DERDE

Derde Afdeeling.

De ſtaat des Heydendoms onder de regeering van *Julianus*.

INHOUD.

Julianus *afkomſt, en opvoeding onder verſcheyden Meeſters. Sijne genegentheyt tot het Heydendom wierd aangequeekt door* Libanius *en andere, die hem de hoop van het Keyſerrijk inbliefen. Sijn looſe veynſing van de Chriſtelijke Religie bekend van die hem meeſt roemen. Hy neemd het Voor-leſerſchap in de Kerk aan, en ſteld een bid-plaats in ter gedagtenis van den martelaar* Mamas. *Hy gaat te* Athenen *woonen, en pleegd raad met Heydenſche Prieſters. Hy deed, door onbedagtſaam een kruys te maken, de duyvelen wijken. Hy wierd bevorderd tot de weerdigheyt van* Cæſar, *en waarom. Hy word geſonden naar* Gaulen, *om aldaar te regeeren, en de* Duytſche *te betoomen. Merkelijke voor-tekenen by ſijn komſte aldaar. Sijn groote ſpoed, en het aanveerden van de Rijks regeering.* Conſtantius *dat gehoord hebbende, was daar ſeer gevoelig van.* Julianus *maakt ſig gereed om tegen* Conſtantius *op te trekken. Hy laat allenxkens blijken, dat hy voor had het Heydendom te herſtellen. Sijn loos beleyd met de grootſte ſteden tot ſijn oogmerk over te halen. De drift van ſommige ieverige* Heydenen *in het voortſetten van hunne bygeloovigheden. Hy komt te* Conſtantinopelen, *en beſorgd de herſtelling van de* Heydenſche *Kerk-gebaaren, van hunne Tempelen, altaren, offerhanden, ceremonien, inkomſten, e.ſ.v. Sijn iever voor dat alles in eygener perſoon en practijk getoond. Op wat wijſe hy voornamelijk de* Chriſtelijke *Religie verdrukte, en die van de* Heydenen *opbeurde. Sijn voornemen om het* Heydendom *van deſſelfs groote misbruyken te bevrijden. Een kort begrijp van het geen hy ten dien eynde wijslijk voorſloeg, en voorſigtig inſtelde. Hy poogde het met de treffelijke onderwijſingen des* Chriſtendoms *te doen over-een komen: en ſchrijft daar over aan* Arſacius, *de Hooge-prieſter te* Galatia. *Hy neemd alle gelegentheyt waar, om de* Chriſtenen *ten toon te ſtellen, en hen en hunne Religie als belagchelijk te vertooonen. Daar toe gebruykte hy voornamelijk ſijn verſtand. Hy geeft bevel, om hen den naam van* Ga-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lileërs *te geven. Godschendige daden en woorden van andere naar sijn voorbeeld, en derselver ongelukkig en jammerlijk eynde. Hy spreekt van* Constantinus, *dien de* Christenen *ongemeen hoog agtteden, qualijk. Hy poogd de* Christenen *in 't onderspit te brengen, en hen magteloos te maken, door hen uyt alle bedieningen te stooten, door onredelijke schattingen en verbeurt-stellingen hunner goederen, en 't verschil tusschen de* Christenen *te voeden: welk alles in verscheyden staaltjens getoond word. Hy laat de Bevelhebbers en Gouverneurs der Landschappen toe de* Christenen *te vervolgen: waarom hy geen openbare vervolging tegens hen ondernam, egter wierden deselve in verscheyden plaatsen jammerlijk geplaagd. Hy benam den Bisschoppen en de* Clergie *hun moed, inkomsten en voorregten. Wat hy daar mede voor had. Hy sterkte in tegendeel de* Joden, *en moedigde se tot het herbouwen van hunnen Tempel, en herstelling van hunne Godsdienst aan: wat hy daar door dagt te winnen. Hy poogd onder de* Christenen *alle wereldsche geleerdheyt te smooren, om hen te gemakkelijker tot het* Heydendom *over te halen: de dwaasheyt van die onderneming. Hy bevorderd de Wysgeeren op allerley manieren, gelijk ook alle die bequaam en ieverig scheenen om tegen de* Christenen *aan te gaan. Hy bedenkt een middel, om de onvoorsigtige onder hen te verstrikken en aan* Heydensche *bygeloovigheden schuldig te maken. Eenige staaltjens daar van. Het overige van* Julianus *leven word kortelijk opgehaald. Sijn togt tegen de* Persianen. *Onderwegen schrijft hy verscheyden* Oratien *ter eere van de* Heydensche *goden. Hy komt tot* Antiochien, *alwaar hy den Raad scherpelijk overhaald over het verwaarloosen van de* Heydensche *Kerk-gewoontens. De beschimping des Keysers door die van die stad. Hy schrijft, om sig aan hen te wreeken, een schimp-schrift, dat hy* Μισοπώγων, *of* Baard-hater *noemde. Hy vertrekt van* Antiochien; *gruwelen van hem te* Carræ *gepleegt, na sijn dood ontdekt. Sijn strijd tegen de* Persianen: *de uytslag desselfs, en sijn dood. 't Is onseker door wien hy gedood is.* Libanius *legd het den* Christenen *te last. Eenige ongemeene voorvallen in opsigt op sijn dood. Een uytbeelding van hem. Hy stierf ter regter tijd voor de* Christenen. Nazianzenus *blijde redeneering over desselfs dood.*

Juliani ouders, I. JUlianus was de jongste van de drie sonen van *Constantius*, die de broeder was van *Constantinus de Groote*. Hy is gebooren te Constantinopelen in het jaar onses Heeren CCCXXXI. Sijn moeder *Basilina* stierf kort daar na, en sijn vader raakte aan kant in 't begin van de regeering van *Constantius*. Seven jaren oud zijnde, wierd hy 't opsigt van *Mardonius*, een gesnedene, aanbevoolen (*a*), die hem voorlas, en in sijne tedere jaren tot een deugdsaam leven bestierde, en in tegendeel een afkeer van alle dertelheden en vermakelijkheden, door welke de gemoederen en seden van jonge Edel-lieden konnen verwilderen, inboesemde; en daarom is het een groote misslag van *Baronius*, dat hy (*b*), ophalende 't geen *Julianus* seyd van sijn opvoeding onder desen man, wil, dat hem door denselven de eerste beginselen van het Heydendom souden zijn ingeprent, daar het immers baarblijkelijk is, dat hy sulks enkelijk voorsteld als een schimpige beschuldiging

[Margin: Geboorte, — Opvoeding onder Mardonius,]

(*a*) *Jul. Misop. p.* 78. *&c. Socr. lib.* 2. *c.* 1. *p.* 165. *Sozom. lib.* 5. *c.* 2. *p.* 593. (*b*) *Ad ann.* 337. *Num.* 57.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

diging ſijnes Meeſters, die hem tot ſulken ſtraffen levens-wijs aangeſet, en ſulken afkeer van allerley vermakelijkheden en vleeſchelijke luſten ingeprent had, zijnde een inborſt, die het volk van Antiochien geheel onaangenaam en tegen de ſin was. Immers berigt ons *Libanius* wat daar van geweeſt zy, wanneer hy (*c*) ſeyd, dat dien *Eunuchus* (geſnedene) een treffelijke voorſpraak van matigheyt en ſoberheyt, maar te gelijk ook een bitter en openbaar vyand der goden was. Onder het beleyd van deſen *Mardonius* had hy nog eenige andere Meeſters, mannen, die thans wegens hun wetenſchap elk in het ſijne in de wereld beroemd waren, te weten, *Nicocles de Lacedemonier* in de taal-konſt, en *Ecebolius* de Wijsgeer in de redeneer-konſt.

en andere Meeſters.

Maar *Conſtantius* vond niet raadſaam hem in de Keyſerlijke hoofd-ſtad te houden, weshalven hy hem en ſijn broeder *Gallus* verſond naar Macellus, een heerlijkheyt, die aan de kroon behoorde, aan den voet van den berg Argeus, niet verre van Ceſareën in Cappadocien, alwaar een koſtelijk paleys was, en vermakelijke tuynen, die met baden, bronnen en andere treffelijke luſtwerken vercierd waren; hoewel'er *Julianus* (*d*) met niet veel lof van ſchijnt te ſpreken, en die plaats aanmerkte, als een eerlijke gevangenis voor hun beyden, gemerkt hen om geene reden geoorlofd was buyten die plaats te gaan, en van alle geſelſchappen, uytgenomen die van hunne dienaars, wierden afgeſneden.

Hy word verſonden naar een plaats. Macellus,

Ses jaren bleven ſy hier, wordende in al die tijd tot ſodanige wetenſchappen, konſten en oeffeningen aangevoerd, als met hunne jaren en geboorte over-een quamen.

daar hy 6. jaren bleef.

Ten eynde van gemelde jaren wierd *Gallus* te Hoof ontboden, en *Julianus* kreeg verlof, om weder te keeren naar Conſtantinopelen, alwaar hy de ſchoolen der vermaardſte Leer-meeſters beſogt, en door ſijn vorderen in geleerdheyt, gemeenſamen omgang, en opregt gedrag, ſo vermaard wierd, dat men van hem begon te ſpreken als een die bequaam was om te volgen in de regeering van het Keyſerrijk.

Komt weder tot Conſtantinopelen, daar hy een grooten naam kreeg.

Conſtantius dat merkende, verſond hem, om dat gerugt te ſmooren en af te ſnijden (*e*), naar Nicomedien, en gaf hem over aan de ſorg en 't opſigt van *Euſebius*, Biſſchop van die plaats, die van ſijn moeders wegen eenigſins aan hem vermaagſchapt was.

Word verſonden na Nicomedien by Euſebius.

De Keyſer begon reeds te merken, waar hy na toe helde, en daarom gaf hy byſonder laſt, dat hem geen omgang of onderhandeling ſoude worden toegelaten met *Libanius*, een beſaamd redenaar, dog een ieverig Heyden, die Conſtantinopelen hebbende moeten verlaten, een ſchool te Nicomedien had aangeſteld.

En de omgang met Libanius hem verboden.

Maar hoe qualijk konnen iemands natuurlijke neygingen worden verſet, of ingebonden! De Keyſer had wel geboden, en ſijn Stadhouder *Mardonius* had hem met eede verpligt niets met *Libanius* te doen te hebben, en egter konde hy ſulks niet volkomelijk nalaten. Hy ging wel niet perſoonlijk met hem om, maar hy vond een ander middel uyt: want hy liet ſig dagelijks, door een heymelijke bode, *Libanius* leſſen en redeneeringen brengen, die hy dan met een ongemeen vermaak en iever las, en ſig als ſo veele leſſen om na te volgen voorſtelde.

De wijſe, hoe hy egter dat bedektelijk deed.

De tijding van *Julianus* komſte tot Nicomedien lokte derwaards eenen *Maximus*, die voor een van de grootſte wijsgeeren van die tijd vermaard was. Deſe onder het voorgeven van hem in de wijsgeerte te onderrigten, verſterkte hem in ſijn genegentheyt tot de Heydenſche, en weerſin tegen de Chriſtelijke Religie; en voor een toverkundige en wigchelaar bekend zijnde, blies hem in 't geen het gemeen gerugt

Maximus ſtijft hem in ſijn liefde tot het Heydendom, en hoop van het Keyſerrijk.

 was,

(*c*) *Epitaph. in Julian. nec. p.* 262, 263. (*d*) *Epiſt. ad Athen. oper. part.* 1. *p.* 499.
(*e*) *Liban. paneg. ad Jul. p.* 175. *in Jul. nec. p.* 263. *Socr. loc. cit. vid. Amm. Marcell. lib.* 22. *p.* 1622.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

was, dat hy t'eeniger tijd ſoude Keyſer worden; hier door wierd die Man *Julianus* ſo aangenaam, dat hy hem tot ſijn naaſte vriend aannam, en ſulks voor hem een van de dierbaarſte ſegeningen in dit leven oordeelde te zijn.

Hy veynſd ſig een Chriſten te zijn.

II. In dit alles egter ging hy liſtig en looslijk te werk: want wetende hoe belgſugtig ſijn neef *Conſtantius* was over ſijn genegentheyt tot de Heydenſche godsdienſt, gaf ſig uyt voor een ieverig Chriſten (*f*, en liet ſig, om andere te meer in die waan te brengen, ſcheeren, ving een

Word voorleſer te Nicomedien.

eenſaam leven aan, deed ſig tot Leeſer aanſtellen in de Kerk aldaar, en las in de openbare vergaderingen de H. Schriften voor; ja ſo verre ſtrekte ſig ſijn geveynsden iever uyt, dat hy een ongemeene agting en eerbied toonde voor de Martelaars, en nevens ſijn broeder *Gallus* voor-

Bouwd een Kerk ter eeren van een Martelaar,

nam, ter gedagtenis van den H. Martelaar *Mamas*, een bid plaats te bouwen, mids dat een van hen de eene, en de ander de andere ſijde van het voorgenomen werk voltrekken ſoude. Maar God wilde niet, dat hy ſelfs of ſijne dienaars met ſulken taſtelijken en verſoeyelijken geveynſtheyt ſoude geëerd worden, en daarom gaf hy uyt den hemel blijk en getuygenis van ſijn misnoegen: want daar dat gedeelte van die Kerk, dat *Gallus* had aangenomen, ſpoedig voortging, en binnen korten tijd voltrokken wierd, konde *Julianus* aan ſijn gedeelte niet vorde-

daar in God hem ſtoord.

ren; men konde op ſommige plaatſen de grond niet leggen, doordien de aarde t'elkens de ſteenen weder op wierp, en op andere plaatſen, als'er iets was opgetrokken, viel alles aanſtonds om ver. Dit deed alle man de mond op, d'eene ſprak'er dus, een ander ſo van, en men voorſpelde daar uyt, wat de uytſlag van ſijn doen weſen ſoude. 't Zy hoe

Sijn liefde tot het Heydendom brak egter veeltijds uyt.

't zy, hy hield ſig bedekt, konde egter niet laten, wanneer hy by ſijne bekenden was, de geheymen van ſijn hert te ontdekken en bekend te maken, en nam menigmaal, in geſprek met ſijn broeder *Gallus* zijnde (*g*), op ſig de ſaak van het onderdrukte Heydendom te bepleyten, 't welk hy dan wel voorgaf enkelijk oeffenings-halven te doen, egter bleek genoegſaam uyt ſijn drift, de kragt en het aandringen ſijner bewijsredenen, dat hy, al was 't dat hy het een anderen naam gaf, ſo volgens ſijn eygen gevoelen ſprak. Dog gelijk hy ſprak, ſo deed hy ook: want wat hy ook de wereld wilde doen gelooven, hy verdeelde ſijn tijd tuſſchen het leeroeffenen, en het plegen van ſijn afgodery; den dag over ſtudeerde hy, en des nagts was hy beſig met het offeren aan de Goden.

Sijn veynſery word beſchreven uyt Libanius.

Een ſijner dierbaarſte vrienden, *Libanius* (*h*), die hem beſt kende, getuygd daarom, „Dat het hem niet veylig zijnde met ſijn eygene verwen „ſig te vertoonen, hy een ander Man ſcheen te zijn, als hy in der daad was, „en ſig voor de menſchen anders als hy was toeſtelde; hy was, ſeyd hy, niet „den Eſel in de huyt van een Leeuw, maar een Leeuw omhangen met een „Eſels huyd, (waar door hy ſchimpelijk ſijn oog heeft op ſijn voorge-„ven van de Chriſtelijke Religie). Hy wiſt wel, vervolgd hy, wat het „beſte was, ἐδόκει ἢ τὰ ἀσφαλέστερα, maar hy oordeelde ſekerſt voor die tijd „te veynſen, en een veyliger ſtreek te houden. Onderwijlen was het „hem een groot hertſweer (*i*) te ſien, dat de Tempelen verwoeſt, de of-„ferhanden verwaarlooſt en verboden, de altaren en de ſlagt-offeren weg-„genomen, de Prieſteren gebannen, en de inkomſten der Tempelen „onder de onreyne en godlooſen verdeeld wierden; en, ſo wy *Libanius* „mogen gelooven, het was hem niet om magt en eer, om grootheyt en „heerſchappy te doen, dat hy naar de Keyſerlijke regeering ſtond, maar

enkelijk

(*f*) *Sozom. ubi ſupr. Nazianz. Orat.* 1. *in Julian. p.* 58. *Theod lib.* 3. *c.* 2. *p.* 125. (*g*) *Na-Nianz. ibid. p.* 61. (*h*) *Liban. Epiſt. in Jul. nec. p.* 265. (*i*) *Id. ibid. p.* 266.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„enkelijk om gelegentheyt tot het herſtellen van den dienſt der goden „te hebben; dog dat ſmoorde hy voor die tijd in ſijn hert, en ſag een bequamer tijd te gemoet, om ſig ſelven te openbaren. Dit geveynsde kleed droeg hy, tot dat hy twintig jaren oud was, maar van die tijd af begon hy hetſelve allenxkens af te leggen. Hy verliet Nicomedien, en reysde na het geen van ſijns vaders goed in Aſien was overgebleven, (het meeſte gedeelte deſſelfs was reeds door *Conſtantius* aangeſlagen): maar merkende dat het aldaar vol onruſt, en onveylig voor hem was, kreeg hy, door bemiddeling van de Keyſerin, die hem altijd genegen was, verlof om na Athenen te gaan, in ſchijn wel, om ſijne ſtudien te voltrekken, maar in der daad om 't geſelſchap van de Philoſophen en Heydenſche Prieſters te genieten, en onbelemmerder over ſaken die hem boven 't hooft mogten hangen, raad te plegen. Van ſulken ſlag nu van menſchen was aldaar geen gebrek; ſelfs ging hy de vermaardſte orakelen door geheel Griekenland beſoeken (*k*): onder andere vond hy een Prieſter, die hem byſonder ſcheen na ſijn ſin te zijn; deſe bragt hem in den Tempel, en ſelfs tot in de heymelijkſte vertrekken, daar hy de *Dæmones* (de geeſten) begon te beſweeren, om aanſtonds by hem te komen. *Julianus* wierd over de ſchielijke en ſchrikkelijke vertooning en verſchijning ongemeen ontroerd, en tekende ſig ſelven in die verbaaſtheyt met het teken des kruys; aanſtonds verdweenen daar op de *Dæmones*, 't welk den Prieſter niet weynig vertoornde, die hem ſcherpelijk doorſtreek, dog hem te gelijk ſeyde, dat de *Dæmones* niet uyt vreeſe voor het kruys, maar uyt misnoegen, dat hy dat verfoeyelijk teken gebruykte, geweken waren. Eyndelijk het verſchil daar over afgebroken zijnde, wyde hem de Prieſter in de geheymen plegtelijk in.

Twintig jaar oud zijnde, begon hy meer en meer ſig t'ontdekken.

Pleegd raad met Heydenſche Prieſters in Griekenland.

Een merkelijk ſtaaltje daar van.

III. *Gallus*, *Juliani* broeder, die reeds eenige jaren was mede-Keyſer (*Cæſar*) geweeſt, wierd thans om het invoeren van eenige gevaarlijke nieuwigheden afgeſet, en gedood. Onderwijlen vond *Conſtantius*, ſiende dat de ſaken in Duytsland en Gaulen (Vrankrijk) aarſelden, ſig genoodſaakt na een ander rijks-genoot om te ſien, daar toe niemand ſo bequaam geoordeeld wierd als *Julianus*; ſelfs luyſterde de Keyſerin *Euſebia* (*l*) *Conſtantius* in het oor, Dat hy een jongeling was van een eenvoudigen inborſt, daar van niet quaads te vreeſen was, die ſijn werk enkelijk van ſijn boeken maakte, en met geen eerſugt ingenomen was, nog van inkruypingen in de regeering iets wiſt. Indien het geen hy onderneemd, ſeyde ſy, wel uytvalt, de eer daar van ſal den Keyſer worden toegeſchreven, maar indien het qualijk uytvalt, en hy om-komt, men ſal van hem ontſlagen weſen, en daar ſal niemand van het geſlagt des Keyſers over blijven, die iets tot nadeel van het Rijk ſal derven ondernemen. Hy hier op te Hoof ontboden, beveeld hemſelven, voor ſijn vertrek uyt Athenen, met gebeden en tranen aan de ſorg en beſcherming van *Minerva* (*m*), die de beſcherm-godin van die plaats was. Hy gaf voor, dat hy na het Hof tegen ſijn ſin en genegentheyt gaan moeſt: en ſchreef, tot Milanen gekomen zijnde, aan de Keyſerin, om veſchoond te worden van te doen 't geen de goden, ſeyde hy, met welke hy daar over had geraadpleegd, hem door een nagtgeſigte, met bedreyging van de dood, verboden hadden. Na ſulken gemaakten verontſchuldiging wierd hem den naam van *Cæſar* opgedragen, en hy met de gewoone vercierſelen opgeſchikt, en dus geſonden na Gaulen of Vrankrijk, maar met een geſelſchap en ſleep van menſchen, aan welke hy geen kennis altoos had,

Gallus komt om.

Julianus word tot Cæſar voorgeſlagen.

De Keyſerin ried het.

Hy is'er quanſuys niet graag toe.

Word mede-Keyſer gemaakt, en na Gaulen verſonden.

(*k*) *Theod. lib. 3. c. 3. p. 126.* (*l*) *Zoſim. lib. 3. p 702.* (*m*) *Epiſt. ad Athen. p. 505. Vid. Liban. in Epiphan. nec. p. 268.*

had, felfs wierden'er hem eenige toegevoegd, die als verfpieders alles doorfnuffelden, byfonder *Marcellus* en *Sallustius*, buyten welker goedvinden geen menfchen of boodfchappen tot hem konden gebragt worden. Hy had niet meer dan twee vertrouwelingen by hem, d'eene van welke 't opfigt en de forg voor fijn boeken had, die van fijn godsdienft wift, en defelve nevens hem in het heymelijk pleegde; de tweede was fijn Genees-meefter, daar hy gemeenfaam mede omging, die ik onderftelle *Oribasius*, een der treffelijkfte Genees-meefters van die tijd (*n*), geweeft te zijn. Hy beklaagde fig derwaarts gefonden te zijn in het midden van de winter, met niet meer dan driehondert en feftig man, aan welker Officieren hy felfs genoegfaam onderworpen was, doordien fijn bevel-brief fo bepaald was, dat hy fonder hunne toeftemming niet foude mogen ondernemen, en fy gelaft waren op hem, niet anders dan of hy hun vyand was, het oog te houden. Egter ondernam hy, in de tegenwoordigheyt en hulp der goden, die hy fig beloofde hem te fullen vergefelfchappen, gemelde optogt (*o*). Tot Vienne in Vrankrijk komende, liep de geheele ftad uyt, om hem te fien, en na behooren te ontfangen, en hier was het (*p*) dat een oude blinde vrouw, gehoord hebbende wie'er verwagt wierd, voor alle man uytriep, Dat hy de man was, die de Tempelen herftellen en hermaken foude: ook wil men, dat hy in een andere ftad (alwaar men, om fo grooten perfonagie te ontfangen, na gewoonte een kroon tuffchen twee pijlaren had opgehangen) fijn intrede doende, die kroon, als hy'er onder doorging, regt op fijn hoofd nederviel, en dat fulks voor een duydelijk voorteeken wierd aangefien, dat hy eerlang tot de Keyferlijke regeering foude bevorderd worden. Hier nam hy vijf of fes jaren die poft met goeden fpoed waar, en gaf al dien tijd voor, dat hy een Chriften was (*q*), en wilde fomtijds felfs, byfonder op het feeft van de *Epiphania*, of verfchijninge *Christi*, in de Kerk komen, en aldaar Gode fijn gebeden op-offeren: maar fijn Heydenfche Godsdienft verrigtte hy, ter middernagt opftaande (*r*), en fijn aandagt oeffenende voor *Mercurius*, fteels-gewijs: dog door het wigchelen uyt het vliegen der vogelen en anderfins verftaan hebbende dat (*s*) *Constantius*, na allen fchijn, niet lang foude leven, ftelde hy alles te werk, om fonder uytftel tot de Keyferlijke regeering verheven te worden: en om daar in te verhaaften en het leger gaande te maken, ftrooide men (*t*) onder alle Regimenten eenige papieren, waar in verhaald wierd, dat'er boofe raadflagen tegen *Julianus* wierden gefmeed, en de Keyfer voor had hem fijne benden te onttrekken, en dus voor het grootfte gevaar bloot te ftellen; en dit had wat fchijns, om dat *Constantius* een gedeelte van het leger, 't welk hy by gelegentheyt van fijn oorlog tegen Perfien van noden had, t'huys ontboden had. Dit maakte het leger gaande, dat dan begon te muyten, weygerde op te trekken, en na fijn paleys loopende, hem met veel gefchreeuw verfogten het Keyferrijk aan te nemen; dog hy ging eerft alleen, nam raad by *Jupiter*; en een gunftig antwoord bekomen hebbende, quam uyt, en volgde hun begeerte in: dus wierd hem, by gebrek van een beter kroon, een krijgsmans fluyer om het hoofd geflingerd, hy op een fchild gefet, opgeheven, en voor Keyfer gegroet en uytgeroepen. Dus hebbende de grond gelegd, vond hy fig genoodfaakt te voltrekken 't geen hy begon-

Omfigtigheyt van Conftantius ontrent die hy hem mede gaf.

Julianus komt in Vrankrijk. Voorfpellingen van fijn bevordering.

Sijn verrigting aldaar.

En veynfing van een Chriften te zijn.

Sijn aanflagen tot het Keyferrijk verheven te worden.

Word voor Keyfer uytgeroepen.

(*n*) *Vide Eunap. in vit. Oribas. p.* 140. (*o*) *Lib. loc. cit. p.* 270. (*p*) *Am. Marcell. lib.* 15. *p.* 1457. (*q*) *Ibid. lib.* 21. *p.* 1584. (*r*) *Id. lib.* 16. *p.* 1468. (*s*) *Id. lib.* 21. *p.* 1582. (*t*) *Jul. Epist. ad Athen. p.* 519. &c. *Zozim. lib.* 3. *p.* 710. *Liban. ubi supr. p.* 282.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Wat daar over tuſſchen Conſtantius en hem voorviel.

begonnen had; tot welken eynde hy, om het met beter ſchijn en 't minſte misnoegen uyt te voeren, voor af een Geſantſchap na *Conſtantius* ſond, en hem liet weten, dat het aannemen van de Keyſerlijke heerſchappy hem van andere meer was opgedrongen, dan dat hy ſulks volgens eygen keur gedaan had, en dat hy bereydwillig was, indien het hem ſo behaagde, deſelve weder af te leggen, en ſig met de ſtaat en magt van *Cæſar* (mede-Keyſer, of Roomſch-Koning) te vernoegen: waar op *Conſtantius* tot antwoord gaf, Dat hy, indien hy de ſtraffe, door ſijn vermetelheyt verdiend, wilde ontgaan, niet alleen van de Keyſerlijke weerdigheyt, maar ook van die van *Cæſar* afſtaan, en als een gemeen perſoon by hem komen ſoude. Op het ontfangen van deſe boodſchap ſeyde *Julianus* rond uyt, hemſelven en ſijn geluk liever den goden te willen beveelen, dan ſijn leven aan *Conſtantius* over geven. Ten dien eynde maakte hy ſig gereed tot den togt na het Ooſten, voorgevende, dat hy niet anders voor had, dan *Conſtantius* genoegen, en het regte beſcheyd te geven van 't geen geſchied was.

Sweerd het Chriſtendom heymelijk af, dog veynſt nog al een Chriſten te zijn.

Hy had reeds onder ſijne vertrouwelingen (*v*) de Chriſtelijke Religie afgeſwooren, egter derſde hy, gemerkt ſijn leger meeſt uyt Chriſtenen beſtond, ſulks niet in 't openbaar doen; in tegendeel quam hy op den dag van *Chriſti* geboorte in de Kerk, en pleegde daar, nevens andere, ſijn Godsdienſt. Maar gelijk hy dus doende de gunſt van ſijn ſoldaten ſogt te behouden, ſo liet hy egter niet na van dag tot dag ſijn genegentheyt tot het Heydendom te openbaren.

Hy maakt ſijn voornemen bekend aan die van Athenen,

Op reys zijnde, ſchreef hy aan de meeſte groote ſteden (*x*), na dat hy wiſt wat elks belang en genegentheyt was. Sijn Brief aan den Raad en het volk van Athenen is nog voor handen, waar in hy hen een wijdloopig en net verſlag deed van de geſchapentheyt ſijner ſaken, wat thans ſijn voornemen was, hoe hy van *Conſtantius* was verongelijkt en getergd, en eyndelijk hoe het leger hem, tegen ſijne neygingen, gedwongen had de regeering des Keyſerrijks aan te nemen.

en aan Maximus.

In Brieven egter aan ſijn vrienden ging hy openhertiger: onder andere ſchreef hy aan *Maximus* (*y*), hem te willen bekend maken 't geen hy wiſt hem aangenaam ſoude zijn te hooren, dat ſijn geheel leger van ſijn godsdienſt was, de goden opentlijk eerde en offerde, en dat hy tot dankbaarheyt aan de goden reeds verſcheyden *hecatombes* (offerhanden van honderd beeſten) geofferd had:

't Heydendom word daar op ſtout, en voerd in vele plaatſen hun godsdienſt weder in.

waar op dan volgde, dat men in verſcheyden plaatſen, en byſonder in Griekenland, ſijn meening nu bekend zijnde, begon de Tempelen te openen (*z*), ſchoon te maken, op te ſchikken, en het offeren in te voeren, waar in ſy door ſijn raad, beleyd en voorbeeld wierden aangemoedigd: ſelfs was de tyding van ſijn aanveerden des Keyſerrijks ſo dra niet tot Conſtantinopelen (*a*) gekomen, of ſommige, voorbarig genoeg om de opgaande Son te eeren, ſtelden ſijn beeld in het

Beeltenisſen voor hem opgerigt.

voor-hof van *Conſtantinus* Paleys; en *Demophilus*, gebieder over de ſoldaten, een bygeloovig Heyden, rigtte voor hem een zuyl op, met dit Opſchrift: ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΣΕΒΗΣ ΥΠΑΡΧΩΝ ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ, *De Groote en Godsdienſtige Julianus*.

Voorvallen.

IV. Hy quam op de grenſen van Illyricum ontrent den herfſt, wanneer de wijn-leſing reeds voor-by was, en egter ſag men thans (*b*) de wijngaarden weder nieuwe loten maken, en vol ſuure druyven, en (ſo mijn Schrijver verhaald) daar vielen ter ſelver tijd verſcheyden drup-

(*v*) *Zonar. Annal. Tom.* 3. *p.* 19. (*x*) *Lib. Paneg. Jul. p.* 242. *Orat. pro Ariſtoph. p.* 217. *Vid. Zoz. ibid. p.* 712. *Mamert. Paneg. Jul. p.* 53. (*y*) *Epiſt.* 38. *p.* 182. (*z*) *Liban. epit. in Jul. nec. p.* 288. (*a*) *Demonſt. Chronol. Gr. Lat. à Combef. edit. lib. Orig. C. P. p.* 25. (*b*) *Sozom. lib.* 5. *c.* 1. *p.* 590.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Wat hy daar uyt voorſeyde.

pels op den rok van *Julianus*, en die van ſijne krijgs-knegten, welke elk de gedaante kregen van een kruys; van beyde maakte hy ſodanigen uytlegging, dat het eene was een uytwerking van een groote verandering, en het andere een voor-looper van eenig goed geluk.

Conſtantius ſterft.

In Thracien gekomen zijnde, bragt men hem de tijding dat *Conſtantius* in Cilicien, als hy hem met een groot leger te gemoet trok, geſtorven was. Hy hier door van ſijn bekommernis, en de moeyte die hem te verwagten ſtond, verloſt, ſette ſijn togt na Conſtantinopelen met allen ſpoed voort, daar hy ſijn intrede deed den 11. *December*, des jaars CCCLXI, en *Conſtantius* plegtelijk hebbende doen begraven, begon hy de wereld te laten ſien, wat Religie hy voor had te omhelſen; hy gaf laſt (*c*) de Tempelen te openen, de vervallene te verbeteren, en nieuwe, daar'er geene waren, te bouwen.

Julianus trekt binnen Conſtantinopelen.

Herſteld den Heydenſchen godsdienſt.

Hy vernieuwde en herſtelde derſelver voorregten en begiftigingen: waren ergens Tempelen afgebroken, en de bouwſtoffen derſelven van gemeene lieden elders gebruykt, die daar ſchuldig aan waren wierden in de boete van een ſekere ſomme gelds geſlagen, welke dan tot het maken van nieuwe, volgens ſijn bevel, beſteed wierd. Men rigtte alom altaren op, en voerde weder alle Heydenſche Kerk-gebaren, plegtelijkheden en offerhanden in; ſo dat men, gelijk **Libanius** verhaald, nergens konde gaan, of men ſag altaren, vuuren, bloed, reukwerk, opgaande rooken en Prieſters, die buyten vreeſe van verſtooring op hun offeren paſten. Men vierde op de hoogten en bergen de vierdagen met allerley ſoort van offerhanden, en maakte ſelfs het Keyſerlijke Paleys tot een Tempel, en een plaats van voorraad voor al 't geen tot hun gewaanden godsdienſt van noden was.

Noemd ſig Opper-Prieſter.

De Keyſer nam ſig de benaming en het Ampt van Opper-prieſter (*Pontifex Maximus*) aan (*d*), welk hy niet minder dan die van Keyſer ſchatte: hy verſaakte ſijn doop, en ontheyligde die met hunne bloedige plegtelijkheden, die hy ſtelde tegen de wijſe van in de Chriſten Kerk ingelijfd te worden. Het eerſte dat hy alle morgen deed, ſo dra hy uyt ſijn bed rees, was de goden te offeren. Hy ging ſelfs op en neder, vertoonde ſig alom daar men offerde, en ſprak allen, die dat deeden, een moed in, en ſchreef ſelfs daar over aan alle ſteden, die hy tot het Heydendom wiſt genegen te zijn, met belofte van hen alles, wat ſy ſouden begeeren, toe te ſtaan.

Beloofd den Heydenen ſijn gunſt.

Op dit groote voorbeeld en verſekering van gunſt des Keyſers, wierden de Heydenen in alle plaatſen ongemeen ſtout, ſo dat ſe niet vernoegd met hunne goddeloose geheymen vryelijk te mogen plegen (*e*), begonden (de ſtraten als woeſte menſchen op en neder loopende) de Chriſtenen te beſchimpen en uyt te lagchen, en niet alleen haar, maar ook hunne Religie op alle bedenkelijke wijſe, ſelfs ten ſpot van alle man, bloot te ſtellen: ja daar de Chriſtenen met beſcheyd hen binnens huys bejegenden, barſteden deſe in verwoedheyt tegen deſelve uyt, en vielen onbeſchoft op hen aan met ſlaan en ſtooten, welk de Keyſer alles met oogluyking aanſag.

Die daar over ſtout en baldadig wierden.

Kortom, hy herriep de Wetten, onlangs tegen de Heydenſche bygelovigheden gemaakt; vernieuwde, en beveſtigde in tegendeel de oude Plakaten ſijner Voorſaten, voor deſelve uytgegeven. Het ſal hier niet te onpas, en den Leſer mogelijk niet onaangenaam zijn, dat ik hem een ſchets toone van de voornaamſte middelen van *Julianus*, tot ſteun van het Heydendom, en onderdrukking van den Chriſtelijken godsdienſt, gebruykt.

Op wat wijſe Julianus ſijn oogmerk bereykte.

V. *Voor*

(*c*) *Liban. Epitaph. in nec. Julian. p.* 291. *De vita ſua p.* 41. *Sozom. ibid. c.* 3. *p.* 596. *Nazianz. ubi ſupr. p.* 70. *Am. Marcell. lib.* 22. *p.* 1612. (*d*) *Liban. Orat.* 8. *p.* 245. (*e*) *Theod. lib.* 3. *c.* 6. *p.* 129.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

1. Door 't hervormen van het Heydendom, dat seer verdorven was.

V. *Voor eerst*; Hy nam voor het Heydendom, en die het selve beleden, te hervormen, van groote verdorventheden te suyveren; en veele wijse en treffelijke regelen en leerstukken, die hy onder de Christenen gemerkt had, in te voeren. De gebreken en sotternyen van de Heydensche wereld waren so sigtbaar, en so menigmaal door de Christenen ontdekt, dat se open lagen voor het ooge van alle man. Geen middel wist hy, om sijn Religie eenigsins wederom te doen agten, dan 't geen in deselve so grooten aanstoot en ergernis gaf, weg te nemen, en in plaats van dien 't geen beter en treffelijker was in te voeren: tot dien eynde drong hy met grooten ernst en drift daar op; „Dat (*f*) de Overheden souden sorge dragen, ten eynde de menschen regtveerdig en na de „Wetten leefden, en sig ontrent de goden godvrugtig, en ontrent de „menschen vriendelijk en gedienstig droegen, en sy de menschen souden bestraffen, enkelijk om hen te verbeteren, en hen in hunne behoeftigheden te hulp te komen, gelijk de goden ontrent ons doen, nadien „dat de beste en voortreffelijkste hoedanigheyt en deugd is, en wy daar „door meer dan door iets anders de gunst der goden verkrijgen, die „geen behagen hebben in iets, dan in 't geen met hun eygen natuur „meest over-een komt, en sulks sekerlijk sullen beloonen, so dat door „milddadigheyt noit iemand is arm geworden, en hy selfs menigmaal „bevonden had, dat hoe hy op die wijse meer had uytgegeven, hoe „hy meer van den hemel had weder gekregen; Dat onse goed-dadigheyt „aan de armen niet moet nagelaten nog bepaald worden, gemerkt alle „menschen, 't zy wy het so willen of niet, onse maagschap, en alle „uyt eene stam nevens ons gesproten zijn; en dat wy uyt dien hoofde „verpligt zijn mildadig mede te deelen tot behoefte van alle, selfs de „snoodste menschen, en onse grootste vyanden, (gemerkt wy de menschen, en niet hunne sonden, moeten te hulp komen) maar bysonderlijk „aan de goede en deugdsame. En elders (*g*); „Dat alle menschen in „die gronden opgevoed, en door dese treffelijke beginselen gedreven, „behoorden godvrugtig te zijn ontrent de goden, beleefd ontrent de menschen, kuys en gematigd ontrent henselven, sig besig te houden in alle pligten en oeffeningen van godsdienst, en bysonder dat sy altoos in „hunne gemoederen moesten levendig houden heylige en hooge gedagten en bevattingen van de goden, met heyligheyt en eerbied naderen tot derselver Tempelen, en hunne beelden en gelijkenissen so te „eeren en aan te bidden, als of sy deselve voor hunne oogen sagen: „want, *seyde hy*, wy moeten de altaren en beelden niet aansien, als of „se de goden selfs waren (want de goden sijn in henselven onligchamelijk, en hebben geen offerhanden van noden) maar als tekenen en „verbeeldingen van de goddelijke tegenwoordigheyt, en als middelen „en werktuygen, door welke wy hen onse pligt van aanbidding verrigten konnen. „En, *seyd hy* (*h*), gemerkt niets so seer de eer „en het belang van de Religie kan vast stellen, als een behoorlijk „ontsag en eerbied ontrent die, welke de plegtelijkheden en diensten „van deselve bedienen en verrigten, so oordeel ik ten hoogsten redelijk „te zijn, dat de Priesters geëerd worden nevens, of liever boven de „wereldlijke Overheden, als zijnde huysgenooten van den hemel, onser aller voorspraken by de goden, en de middelen, door welke de „weldaden van de goden tot ons nederdalen: en daarom moeten sy, so „lang sy sig als sodanige dragen, gehandeld worden met een eerbiedigheyt, die hen volgens hun bediening toekomt, maar indien sy slordig

Wat hy tot dien eynde eyschte. Van alle, en bysonder ontrent de Priesters.

(*f*) *Fragm. Epist. p.* 529. *&c.* (*g*) *Ibid. p.* 536. *&c.* (*h*) *Ibid. p.* 542. *&c.*

„en godloos leven, afgeset en uytgeworpen worden. En wat verder vervolgd hy (i); „Die met sodanigen ampt bekleed zijn, moeten sig „als borgen stellen voor de eere der goden, en sig so gedragen, dat hun „leven een afschrift en uytbeelding zy van 't geen sy den menschen pre- „diken, en ten dien eynde tot alle de daden en deelen van hunnen gods- „dienst komen met een groot ontsag en vreese, en sig onthouden niet „alleen van alle godloose en vuyle daden, maar ook van sodanige woor- „den, (ja niet luysteren na sodanige redenen) van alle dertele en onkuy- „sche jokkernyen, en van allen oneerlijken en onkuyschen omgang. „Ook wilde hy, dat sy geen ydele en beuselagtige boeken, nog eeni- „ge onkuysche speelen souden lesen, maar sig ernstig besig houden in „het ondersoeken van de Goddelijke Philosophie, als zijnde seer be- „quaam, om den menschen een groot gevoelen van God in te prenten, „en met genegentheyt te doen leeren de lof-sangen, die ter eeren van „de goden moeten gesongen worden, en aan welke sy, so in 't openbaar „als in 't heymelijk, hunne gebeden moeten voordragen, ten minsten „driemaal daags, dog in allen gevalle nooit minder dan des morgens en „des avonds; Dat elk Priester, die op sijn beurt de wagt heeft, sijn „dienst volkomelijk soude waarnemen, en niet wijken uyt den Tempel, „maar sig overgeven tot philosophische gedagten, en sorgvuldige waar- „neming van 't geen die plaats vereyscht; en dat sijn tijd verstreken en „hy na huys gekeerd zijnde, met niemand dan met het beste en uytge- „sogste geselschap soude verkeeren, en selden de markten, regtplaatsen, „of huysen van Grooten, ten ware sijn ampt dat vereyschte, of de ar- „me en behoeftige geholpen moesten worden, besoeken; Dat sy uyt- „gaande souden gekleed gaan met een eenvoudig en eerlijk kleed, dat „egter onderscheyden moest zijn van 't geen sy geduurende hun bedie- „ning in den Tempel droegen; Dat sy om geene reden souden komen „op de schouw-burgen, of in hunne eygene huysen eenige vuyle en „onkuysche speelen of klugten vertoonen, also hy wenschte, dat desel- „ve geheel mogten geweerd zijn, maar gemerkt daar weynig hoop toe „was, dat ten minsten de Priesters sig van sulke vuyligheden moesten „onthouden, en deselve voor het gemeene volk overlaten, en so voor- „sigtig in hun wandel en omgang zijn, dat sy geen geselschap of ge- „meenschap hielden met een speelder, dansser, of iemand, die tot het „schouw-burg behoord; En ten laatsten, dat men deselve in elke stad „behoorde uyt te kiesen uyt de beste, godsdienstigste en weldadigste man- „nen, sonder aan te sien of deselve rijk zijn, of arm, also dog in sul- „ken saak op geene uyterlijkheden gelet moet worden, en het genoeg „is, seyde hy, so maar iemand godvrugtig ontrent de goden, en be- „scheyden en mee-waarig ontrent de menschen is; 't eerste sou blijken, in- „dien hy sijne huysgenooten, en alle die hem raken, op het selve pad „der godsaligheyt aanvoerd, en het laatste, indien hy van 't weynige „dat hy heeft, den armen en behoeftigen rijkelijk mededeeld, en aan al- „le, waar hy kan, goed doet. Hier in nalatig te zijn, *seyde hy*, gaf „den godloosen Galileërs gelegentheyt, om door hunne sonderlinge ge- „dienstigheyt en milddadigheyt hunne verderfelijke partye te verster- „ken, en eerlijke Heydenen tot hunne godloosheyt over te halen.

Wat hy daar mede voor had.

VI. Dit is het kort begrijp van die treffelijke redeneering (so veel'er nog van overig is) waar in hy voorschrijft hoe het Heydendom moest hervormt worden, en 't selve so na als mogelijk sogt te doen over-een komen met die loffelijke en verwonderlijke order en levens-regelen, door welke

(i) *Ibid. p.* 547. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

welke hy gesien had dat de Christen Godsdienst voornamelijk in de wereld de overhand bekomen had; tot navolging van welke hy (*k*) voornam en poogde in alle steden in te voeren schoolen tot beter opvoeding van de jeugd, Kerken en Altaren van verscheyden rang en voorregten, lees-plaatsen van sedelijke en beschouwende Godgeleerdheyt, gesette tijden en voorschriften van over-hands te bidden, het gebruyk van boetdoeningen, Kerkelijke verbanningen, aalmoeseniers en gast-huysen voor arme, kreupele en vreemdelingen, en, 't geen hy boven alles roemde, de Kerkelijke brieven van getuygenis, gegeven door den Bisschop of bestierder van een Kerk, door behulp van welke iemand van 't eene land reysende in het ander sig versekeren konde, als hy dat getuyg-schrift vertoonde, wel en beleefdelijk onthaald te sullen worden; welk alles hy hertelijk aanprees in sijnen brief aan *Arsacius* (*l*), die wy, als sulks wijdloopig behelsende, goed vinden hier in te voegen: Wat hy al wilde invoeren.

Aan ARSACIUS, de Opper-Priester van Galatia. Sijn brief aan Arsacius.

DAt de Heydensche Godsdienst als nog sulken voortgang niet heeft, als wy wenschen en verwagt hadden, is de schuld van die deselve belijden en aan andere leeren. Het geen in opsigt op de goden reeds gedaan is, is heerlijk en kostelijk, en grooter dan wy hadden konnen wenschen of hoopen: want (het zy met eerbiedigheyt van de regtveerdigheyt der Goddelijke voorsienigheyt gesproken) sulken en so grooten verandering in so korten tijd in te voeren, is een grooter saak, dan eenig mensch nog onlangs soude hebben derven wenschen. Wat nu? Sullen wy hier mede ons gerust stellen, en denken dat het nu alles wel is, en niet liever onse oogen laten gaan op 't geen de goddeloose Religie der Christenen so voorspoedig gemaakt heeft? Ik meen hun beleefdheyt en meewaardigheyt met de vreemdelingen, hunne neerstige sorge ontrent het begraven der dooden, en die geveynsde statigheyt en deftigheyt, die sig in al hun omgang opdoet, die ik alle oordeel van ons behoorden geoeffend te worden. Maar het is niet genoeg dat gy alleen so doet, maar alle de Priesters in Galatien behoorden sodanige te zijn; en tot dien eynde beweeg hen daar toe, en set se van hunne Priesterlijke bediening af, so sy niet met hunne vrouwen, kinderen en dienstknegten sig beneerstigen om de goden te dienen, en toelaten dat hunne knegten, kinderen of vrouwen Galileërs zijn, die de goden veragten, en godloosheyt meerder agten dan godsdienst. Daar beneven, waarschouw alle Priesters, dat sy niet gaan na de schouw-speelen, nog sitten drinken in de herbergen, nog hen begeven tot eenig slegt en gering ambagt of handeling. Geef hen, die u gehoor geven, hun behoorlijke eer, maar die ongeseggelijk en hardnekkig blijven, werp die uyt. Maak in alle steden gasthuysen, ten eynde de behoeftige vreemdelingen, niet alleen van de onse, maar ook van andere, aldaar de weldaad van onse barmhertigheyt en milddadigheyt genieten mogen. Tot verval van de onkosten heb ik sorg gedragen, want ik heb geordonneerd dat jaarlijks in Galatia dertig duysent mudden terwe, en sestig duysent kannen wijn sullen worden uytgedeeld, waar van ik een vijfde deel wil gegeven hebben aan de arme bediende, die de Priesters opwagten; het overige sult gy uytdeelen aan de arme en vreemdelingen: want het soude een groote schande zijn, dat, daar niemand van de Joden gaat beedelen, en daar de rampsalige Galileërs niet alleen de hunne,

(*k*) *Naz. Orat.* 1. *in Jul. p.* 101. *Sozom. lib.* 5. *c.* 16. *p.* 617. (*l*) *Jul. Epist.* 49. *p.* 202. & *ap. Sozom. ibid. p.* 619.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hunne, maar ook de onſe te hulp komen, onſe arme alleen van ons ſouden verlaten, en naakt en hulpeloos gelaten worden. En daarom vermaan en onderrigt de Heydenen, dat ſy tot den godsdienſt mildadig geven, en dat alle dorpen hunne eerſtelingen den goden opdragen. Gewen haar tot deſe ſoort van weldadigheyt, en vertoon hen, dat ſulks van oude tijden by ons geoeffend is: want Homerus *voerd* Eumæus *dus ſprekende in:*

Ξεῖν᾽, ὄ μοι θέμις ἐς᾽, ὄτ᾽ εἰ κακίων σέθεν ἔλθοι,
Ξεῖνον ἀτιμᾶσθαι· πρὸς γὰρ Διὸς εἰσιν ἅπαντες
Ξεῖνοί τε πτωχοί τε· δόσις δ᾽ ὀλίγη τε φίλη τὲ
Γίγνεται ἡμετέρη.....

Welk ik aldus vertaal:

Zijt welkom vreemdeling, en houd het voor gewis,
Dat vreemde te verſmaân my ongeoorloft is,
Al was hy nog ſo quaad, want vreemde en arme lieden
Zijn t'ſaam van *Jupiter*. Ik ſal u gaan aanbieden
Een kleyn dog vriendelijk onthaal.....

Derhalven laat ons niet toelaten dat andere, die onſe godvrugtigheden willen navolgen, den roem weg dragen boven ons, en wy door onſe ſorgeloosheyt en verſuym ons ſelven ongeagt maken, en ſchijnen onſe godvrugtigheyt te verraden, en als verbeurt te ſetten. Het ſal my tot byſondere blijdſchap ſtrekken, ſo ik hoor, dat gy dit alom voortſet. Ga ſelden ten huyſe van de Gouverneur, maar ſchrijf menigmaal aan hem. Wanneer deſelve in eenige ſtad hun intrede doen, laat geen Prieſter hem te gemoete uytgaan; komen ſe na een Tempel, laat een Prieſter hem niet verder dan aan het portaal te gemoet gaan, en wanneer ſy daar binnen gekomen zijn, laat niet toe, dat eenig amptenaar voor hem uytga, maar laat die wil, hem volgen, want ſo dra iemand ſijne voeten over den drempel van die plaats geſet heeft, ſo is hy maar een gemeen man, en niet meer dan andere. Wat u ſelven aangaat, gy hebt aldaar, gelijk gy weet, alleen het geſag, dog dat moet geoeffend worden na de goddelijke ordonnantien. Die alleen, die waarlijk God dienen, zijn de gehoorſame, maar die hun werk maken van pragt en praal, zijn hovaardig en met een ydele eerſugt beſeten. Voor mijn deel, ik ben bereydwillig die van Peſſinus te helpen, beſorg maar, dat ſe ſig verſoenen en de gunſt ſoeken van de moeder der goden; dog ſo ſy daar in nalatig zijn, ſullen ſy niet alleen ſtrafbaar zijn, maar, 't welk ik hen niet gaarn ſoude ſeggen, op hen ons misnoegen en gramſchap halen.

Ὀυ γὰρ μοι θέμις ἐςὶ κομιζέμεν, ἢ ἐλεαίρειν
Ἄνδρας, οἵ κεν θεοῖσιν ἀπέχθωντ᾽ ἀθανάτοισιν.

Dat is:

Ik agt het goddeloos, t'onthalen of te prijſen
Hen, die d'onſterfelijke goôn geen eer bewijſen.

Vermaan hen dan, indien ſy willen dat ik voor hen ſorg draag, dat ſy alle openbaarlijk de moeder der goden te voet vallen.

Sijn oogmerk daar mede: dog

Door deſe voorgenomen hervorming, en die hy, ſo hy langer geleeft had, buyten twijfel grootelijks ſoude hebben voortgeſet, hoopte hy ſijn Religie

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Religie in de oogen der Chriſtenen ſo bevallig te maken, dat ſe daar toe ligtelijk ſouden konnen worden overgehaald, ten minſten ſoude hy die tegenwerpingen, die gemeenlijk tegen het Heydendom wierden ingebragt, geweerd en afgeſneden hebben.

wierd niet bereykt.

VII. *Ten tweeden;* Hy nam gelegentheden waar, om de Chriſtenen ten toon te ſtellen, en hen nevens hun Religie belagchelijk en beſpottelijk by de wereld te maken. Hy was een man van groot verſtand, 't welk hy, als daar meeſt heenen hellende, byſonder gebruykte, om andere te ſteken en te beſchimpen. Hy las de H. Schriften met geen ander oogmerk, dan om deſelve te beſpotten, of tegen te ſpreeken. Hy ſogt de plaatſen, daar hy meende dat meeſt op te ſeggen viel, welke hy dan eerſt na ſijn ſin uytbreydde, en daar na beſpotte, en dan andere, om'er mede te lagchen, voorſtelde. Vond hy iets, daar een ſchijnſtrijd in was, hy maakte daar een ware tegenſtrijdigheyt van. Quam hem ergens een vergrootende uytdrukking voor, hy kreet die voor godslaſtering uyt, en wilde ſulks uytſchrappen, als onover-een-komelijk met de oneyndige Wijsheyt. Hy ſchimpte met de eenvoudigheyt van de Apoſtelen en Propheten, die hy beſchreef als een deel onwetende en ongeleerde menſchen, die geen opvoeding altoos hadden, en by-na nergens van wiſten, dan van hun ambagt en hanteering. Hy hekelde deſelve by na in alle ſijne ſend-brieven, en ſchreef, in ſijn togt tegen de Perſianen, ſeven boeken tot wederlegging van de Chriſtelijke Religie, die naderhand grondig en ten vollen beantwoord zijn door den H. *Cyrillus* van Alexandrien. Wanneer hy t'eeniger tijd ſprak van onſen Saligmaker, nooit gaf hy hem een ander naam, dan *de Soon* van *Maria*, of de *Galileër*, en gebood door een byſondere wet (*m*), dat de navolgers onſes Heeren, niet *Chriſtenen*, maar *Galileërs* ſouden genoemd worden, dwaaslijk ſig ſelven inbeeldende, dat hy hen, een veragten naam gevende, by de wereld hatelijk maken ſoude. De Keyſerlijke kruys-banier (*n*), die ſijn oom met ſulken godvrugtigen meening, en ſo konſtig en koſtelijk gemaakt had, nam hy weg, en ſtelde een andere in de plaats, waar in hy ſelfs ſo door ſchildery en andere uytbeelding vertoond wierd, dat men *Jupiter* naaſt by hem ſag van den hemel komen, en hem een kroon en het purper, beyde beduydende het Keyſerſchap, aanbieden. Somtijds wierd het ook ſo vertoond, dat *Mars* en *Mercurius* op hem het oog hadden, en de eene ſcheen getuygenis te geven van ſijn dapperheyt, en de ander van ſijn welſprekentheyt. Na ſulken voorbeeld voegden ſig aanſtonds ſijn grootſte amptenaren. Sijn oom *Julianus* (*o*), die in het Ooſten Stadhouder was, in de Kerk der Chriſtenen te Antiochien getreden zijnde, piſte tegen de Heylige Tafel, en gaf *Euzoius*, als hy hem daar over beſtrafte, een ſlag om ſijne ooren. En ſijn Ampt-genoot *Felix*, die de Keyſerlijke ſchatten in bewaring had, en ten gevalle van den Keyſer ſijn Chriſtendom verſaakt had, nam de koſtelijke Avondmaals-ſchotel, en 't geen door de godvrugtigheyt der vorige Keyſers aan de Kerk vereerd was, in ſijne handen, en ſeyde ſpottende, *Sie dog, in wat fraay gereedſchap en bekers, de Soon van Maria bewaard word.* Maar let met eenen op de regtveerdigheyt van de Goddelijke voorſienigheyt, die aanſtonds deſe godslaſterlijke ongeloovige overviel. *Julianus* wierd aangetaſt met een elendige quaal, waar door ſijne ingewanden verrotteden, ſijn afgang uyt ſijn godlooſen mond loſte, veertig dagen de onuyt-

2. Door het ſpotten met de Schriftuur;

met de Propheten en Apoſtelen.

Met Chriſtus en de Chriſtenen.

Verwerpt de kruysbanier, en maakt een andere.

Eenen Julianus en Felix ontheyligen het Heylige,

welk God merkelijk wreekt.

(*m*) *Nazianz. ibid. p.* 81. (*n*) *Idem ibid. p.* 75. *Sozom. ubi ſupr. p.* 621. (*o*) *Theodor. lib.* 3. *c.* 12, 13. *p.* 135. *Philoſt. lib.* 7. *c.* 10. *p.* 506.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

uytſprekelijkſte pijn in ſijne ingewanden had, en dus ſijn rampſalige ſiel uytbraakte, na dat ſijn vrouw, die een godvrugtige en deugdelijke Christen was, hem geduurende ſijn quaal, ſijne ſonden ſo gevoelig had voor oogen geſteld, dat hy den Keyſer liet bidden om den Christenen ſijn gunſt te bewijſen. *Felix* had een ſpoediger eynd, want een der voornaamſte aderen in ſijn ligchaam geborſten zijnde, liep hem het bloed tot ſchrik en verbaaſtheyt van alle die het ſagen, ter keel en mond uyt, en raakte alſo ſijn bloed en leven te gelijk in min dan tien dagen quijt. Maar om tot den Keyſer weder te keeren: hy bedagt alle gelegentheyt, om al het geen eenige opſigt op het Chriſtendom had te beſpotten: tot dien eynde was het dat hy, wetende hoe grooten eerbiedigheyt de Chriſtenen de geheugenis van den grooten *Conſtantinus*, en niet te onregt, als zijnde de eerſte geweeſt die het Chriſtendom openbaarlijk voorſtond, toedroegen, by alle gelegentheyt gemelden Keyſer doorſtreek, gelijk hy dan ontrent het eynde van ſijn ſchimp-ſchrift, *Cæſares* genaamd, hem uytbeeld als een man, die baarblijkelijk aan de vuylſte wellust en godloosheyt ſchuldig was, en niet ontſiet hem met laſterſtukken niet min valſchelijk als ſchandelijk te bekladden. Ter ſelver plaats beſchreef hy de Chriſtelijke Religie, als of ſe niet anders dan een toevlugt en ſchuyl-plaats van ſchelmen en boos-wigten was, alwaar de ſnoodſte menſchen konden veylig zijn, en die aan de allergruwelijkſte misdaden ſchuldig waren, op een geringe en beuſelagtige boetdoening, *toties quoties*, t'elkens in een oogenblik konden gereynigd en geſuyverd worden. Dit oordeelde hy moeſt noodſakelijk de Chriſtelijke Religie by alle wijſe, en mannen van oordeel doen wan-agten en belagchelijk maken, en bequaam, om, ſo'er de Chriſtenen niet door afgetrokken wierden, ten minſten de Heydenen in hun Religie te beveſtigen.

Julianus beſchrijft Conſtantinus en de Chriſtenen ſchandelijk.

3. Door het kleyn maken der Chriſtenen. *a*. Sluytende hen uyt alle bedieningen.

VIII. *Ten derden*; Hy poogde door alle middelen de Chriſtenen in het onderſpit te brengen, hun magt te breken, en hun belang tegen te gaan. Tot dien eynde ſloot hy *voor eerſt* deſelve uyt alle plaatſen van eer en geſag (*p*), en bragt hen tot die engte, dat ſe den goden moeſten offeren, of hun bediening afſtaan, en ſig voor altoos van alle burgerlijke ampten ontbloot ſien. Deden ſy het eerſte, ſo had hy ſijn oogmerk, en ſy moeſten het verwijt hooren, datſe hunne bedieningen liever hadden, dan hun geweten, en van een ydele eere meer werk maakten, dan van hun Religie; ſtonden ſy aan de andere ſijde hunne bedieningen af, ſo ontlaſtte hy ſig van ſo veele magtige en voor hem gevaarlijke vyanden, die een aanhang maken, ſijn oogmerken tegen gaan, of ten minſten de gemeene Chriſtenen, om na hun voorbeeld de Chriſtelijke Religie vaſter aan te kleven, aanſetten konden. Op ſulken voorſtel, onder andere, ſtond *Valentinianus*, die naderhand Keyſer wierd, ſijn ampt van Overſte, over 't eene gedeelte van des Keyſers lijfwagt, edelmoedig af, en wilde liever het vonnis van uytbanning afwagten, dan de minſte ſchijn geven van de afgodery te omhelſen, daar van wy breeder op ſijn plaats ſullen ophalen; dog dat alleen vernoegde *Julianus* niet, maar hy deed niet alleen alle die onder de regeering der voorgaande Keyſers Heydenſche altaren afgebroken, Tempelen om-ver geworpen, derſelver cieraad weggenomen, of iets diergelijks gedaan hadden, van hunne eer-ampten affetten, en hen hunne voorregten benemen, maar liet ſelfs toe, dat deſelve beſchuldigd, veroordeeld en met de dood geſtraft wierden, in welken gevalle menigmaal een bloote beſchuldiging voor genoegſaam bewijs verſtrekte. *Ten*

tweeden

(*p*) *Soz. lib.* 5. *c.* 18. *p.* 623. *Chryſ. homil. in juvent. & Max. T.* 1. *p.* 486.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

b. Hen door geld-eyschingen te verarmen,

tweeden, eyschte hy hen by dese of gene gelegentheyt onredelijke sommen gelds af, op dat sy verarmd zijnde, te ligter na de sterke versoeking van afval luysteren, of te minder gelegentheyt hebben mogten, om iets tegen den burgerlijken Staat te ondernemen. Hier van daan quamen'er onder sijn regeering so veele vonnissen van boeten, vergoeding, en verbeurtmaking der goederen, waar toe de minste argwaan reden genoeg gaf. Die maar verdagt was sigselven, door iets dat de Heydensche Tempelen had toebehoord, te hebben verrijkt, wierd aanstonds gebragt voor de regt-bank, en, 't zy met regt of onregt, gedwongen dat weder uyt te keeren, en die maar het minste schuldig was aan iets dat na muytery en oproer leek, mogt wel denken, dat hy het sekerlijk met sijn beurs soude moeten goed maken. Dus was het ten tijde, als de Arianen te Edessa (*q*) op een onbesonnen wijse de *Valentiniaansche* Ketters waren op het lijf gevallen, want hy ley aanstonds sijn hand op den voorraad en den schat van die Kerk, die hy sijne soldaten ten besten gaf, en op de landeryen, die hy tot sijn eygen gebruyk na sig nam, terwijl hy, met hen spottende, seyde sulks maar te doen, om die kostelijke Wet van hun Religie te voldoen, hen te ontlasten van hun last, ten eynde sy te gemakkelijker hemelwaards gaan konden, en op dat sy arm gemaakt zijnde, mogten wijs worden, en niet te kort schieten aan dat hemelsch Koningkrijk, daar sy so seer na verlangden: maar niets was'er dat hem hier meer toe diende, dan sijnen oorlog tegens Persien; want op dien naam versamelde hy ontelbare schatten (*r*), stellende een hoofd-geld op alle, die de goden weygerden te offeren, welk sonder oogluyking scherp wierd ingevorderd, selfs van die, welke niets om te betalen hadden: en wanneer de Christenen by hem over 't geweld en onregt, 't welk in dat geval hen van de Gouverneurs der Provincien wierd aangedaan, klaagden, quam hun hoop van verbetering op dit schimpig bescheyd uyt: *Uwe Christus*, seyde hy, *heeft u een Wet gegeven, dat gy t'onregt lijdende sulks kloekmoedig moet verdragen, en dat gy onderdrukt en verongelijkt zijnde, niet sult tegenspreken.* *Ten derden* poogde hy hen onder malkanderen te verwerren, en tegen elkanderen te doen aanloopen, op dat hy door hunne handen sijn werk mogt uytvoeren. De loose Vorst was niet onkundig van de oude stok-regel: *Divide & impera: Verdeeld en regeerd*; en daarom maakte hy de eene gaande tegen den anderen, op dat sy dus doende t'samen mogten verlooren gaan: hem was niet onbekend, dat'er onder hen groote verdeeldheden waren; dat'er ten tijde sijner Voorsaten onversoenlijke vyandschappen tusschen de partyen waren geweest; dat die bittere twisten en hevigheden nog niet waren vergeten, ja dat sy deselve ligtelijk wederom, en mogelijk met scherper driften dan te voren hervatten soude: uyt dien hoofde riep hy, so dra hy tot de kroon gekomen was, de gebannene Bisschoppen te rug (*s*), en gaf hen verlof, om tot hunne stoelen weder te keeren, die hy wist dat de andere, die in hun plaats gekomen waren, niet gemakkelijk souden overgeven. Het is wel waar, dat hy, om hemselven den naam en roem van een wijs en barmhertig Prins te verkrijgen, de Bisschoppen met hun Gemeynte ten hoof ontbood, hen tot eendragt drong, en vermaande de vryheyt van hun Godsdienst met vrede te gebruyken, maar daar school wat anders onder: want, gelijk sijn eygen Historie-schrijver (*t*) bekend, dus maakte hy de twisten weder levendig, en gaf een open deur tot verwijdering en voortsetting van hunne onlusten, ten eyn-

gevoegd met gruwelijke beschimpingen.

c. Verdeeldheden onder hen te voeden.

Hy herriep de gebannene Bisschoppen.

Onder wat schijn, en met wat oogmerk.

(*q*) *Julian. Epist.* 43. *p.* 196. (*r*) *Niceph. lib.* 10. *c.* 24. *p.* 53. (*s*) *Sozom. lib.* 5. *c.* 5. *p.* 611. & *Philost. lib.* 7. *c.* 4. *p.* 504. (*t*) *Amm. Marcell. lib.* 22. *p.* 1612.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de ſy onbequaam mogten worden, om in eenige gevaerlijke en ſchadelijke verbinteniſſen t'ſamen te rotten. Dit was een ſtreek, die hy verſekerd was een gewenſcht gevolg te ſullen hebben, gemerkt hy door ondervinding (ſeyd gemelde Schrijver, en, indien het waar was, tot der Chriſtenen ſchande) bevonden had, dat geen ſoort van wilde beeſten den menſchen ſo ſchadelijk waren, dan de Chriſtenen ſomtijds waren tegen elkanderen. Het was ter ſelver tijd, en ten ſelven eynde, dat hy insgelijks aan alle ſoort van Ketteren vryheyt gaf; en byſonder ſchreef hy aan *Aëtius*, de voorſtander en het hoofd van de *Eunomiaanſche* (v) ſecte, dien hy niet alleen toeliet te huys te komen, maar op ſijn koſten ten Hoof ontbood, die dan, op dat ik dat ter loops aantekene, ſo dra niet was weder gekeerd (x), of die van ſijn aanhang vielen hem toe, en maakten hem Biſſchop; ſelfs ſchreef *Eudoxius*, Biſſchop van Conſtantinopelen, voor hem aan *Euzoius*, Biſſchop van Antiochien, die een vergadering van negen Biſſchoppen gemaakt hebbende, als door een Synodaal beſluyt alle de handelingen, die tegen *Aëtius* waren opgeſteld, en byſonder die van de laatſte algemeene Kerk-vergadering te Conſtantinopelen, vernietigden. Deſe gunſt bewees de Keyſer niet alleen aan *Aëtius*, maar hy beval ſelfs *Eleuſius*, Biſſchop van Cyzicum (y) de Kerk der *Novatianen*, die hy te voren afgeworpen had, op ſijn eygen koſten te herbouwen, met bedreyging van een ſware boete en ſtraf, indien hy ſulks binnen den tijd van twee maanden niet te werk ſtelde. Insgelijks gaf hy een bevel uyt (z), om de *Donatiſten*, een ſecte van menſchen, die byſonder tot twiſten en verſchillen genegen waren, in hunne vryheden, inkomſten en 't beſit hunner Kerken te herſtellen. Wat droevige uytwerkingen deſe algemeene toelating van alle ſoort van ketteren in de Chriſten wereld veroorſaakt heeft, behoefd hem, die de Kerkelijke geſchiedeniſſen van die tijd geleſen heeft, niet geſegd te worden.

Hy gaf een algemeene vryheyt aan alle Ketters.

IX. *Ten vierden*; Hoewel hy ſelfs geen openbare vervolging tegen de Chriſtenen aanſtelde, egter liet hy toe, dat het andere deeden. Hy was ongemeen geſet om den naam van een regtveerdig en goedertieren Vorſt te hebben, en wiſt daar geen gereeder middel en bequamer weg toe, dan met ſijne bekende partyen beleefdelijk en ſagtelijk te handelen. Hierom roemde hy meer als eens (a), dat hy den Galileërs ſo veel goedheyt beweſen had, meer dan ſy (Heydenen) van hen ten tijde ſijner voorſaten genoten hadden; dat ſy nu in plaats van gebannen t'huys geroepen wierden; in plaats van gevankenis vryheyt genooten; in plaats van geplonderd te worden, hunne reeds verbeurde goederen door Keyſerlijke laſt weder kregen; dat hy niemand van hen anders, dan na de Wetten en de regelen van regtveerdigheyt had laten geeſſelen, ſlaan of ter dood overgeven; en dat het quaadſte, dat hy hen, niet tegenſtaande ſy door hun dwaasheyt en raſerny alles by-na in 't war geſmeten hadden, gedaan had, was dat hy na ſijn vryheyt en goedvinden, goede en godvrugtige menſchen voor hen had voorgetrokken: en 't is een van ſijne grootſte Voorſpraken (b), die breed op geeft, dat hy de valſche (daar door verſtaande de Chriſtelijke) Religie niet te vuur en te ſweerd vervolgde, of iemand door pijn of wreedheyt van deſelve aftrok; dog dat moet, om de waarheyt te ſeggen, verſtaan worden van ſijn gedrag in 't gemeen, en van 't geen hy blijkelijk

4. Door vervolging niet aan te ſtellen, maar toe te laten.

Hy roemde op ſijn goedertierentheyt.

(v) *Epiſt.* 31. *p.* 164. (x) *Philoſt. lib.* 7. *c.* 56. *p.* 504. (y) *Socrat. lib.* 3. *c.* 11. *p.* 183.
(z) *Cod. Theod. lib.* 16. *Leg.* 38. & *Gothofr. Comment.* (a) *Epiſt.* 7. *p.* 120. *l.* 11. *p.* 212.
(b) *Liban. Epit. Jul. p.* 290

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lijk deed, sonder op sijne lagen en loosheden te letten. Daar beneven merkte hy, dat alle wegen van woede, dwang en wreedheyt nooit sijn oogmerk soude voldoen, dat hy wel de wereld in vier en vlam konde setten, maar de Christenen nooit uyt de wereld soude konnen drijven, of dwingen van sijn gevoelen te zijn, en dat hun Religie wel konde geschud worden, maar dat se dan ook dieper wortelen schieten soude. Hy had waargenomen (c), dat sijne Heydensche Voorsaten ongelukkige uytslagen gehad hadden, doordien sy met hunne bloedige wetten, en strenge handelingen so verre af waren van de Christelijke Religie uyt te dooven, dat deselve in tegendeel sig te meer de geheele wereld over had verspreyd; dat het veld der Kerken nooit vrugtbaarder geweest was, dan wanneer het met het bloed der Martelaren bevogtigd was, en dat deselve, hoe se meer geknot en afgemaayd wierden, talrijker opschooten. „Groote en edelmoedige sielen laten door tegenstand niet ligt hun moed „sakken, maar worden daar door te man-moediger en onbeschroomder. Hy wist, dat de Christenen in alle smaad en wreedheyt, die hen wierd aangedaan, hadden konnen loopen na de pijnbank en het sweerd, na de brandpaal en de vlam, en menigmaal hunne vervolgers genoeg hadden te doen gehad, om hen van de dood-straf, daar sy na haakten, te bevrijden, en dat het volk niet anders konde dan ondersoeken, roemen en omhelsen die Religie, welke hare belijders sodanig konde sterken, en sulken kloekmoedigheyt inboesemen, dat se selfs konden segepralen in 't midden van sodanigen lijden en smerten, welk de menschelijke natuur onmogelijk soude hebben konnen uytstaan. Hy sag dat'er alsnog de selve geest was, en dat de Christenen niet min gereed waren, dan hunne vyanden, en, om sijne eygene woorden te gebruyken, *so hen maar gelegentheyt gegeven wierd, (niet anders als byen na hare korven vliegen) souden loopen tot het martelaarschap.* Maar hy sneed hen dese weg af, en gunde hen de eere niet van het martelaarschap, die sy so ernstig begeerden, en hoger agtten dan alle gemakken van dit leven, of al het genot en voordeel van dese tegenwoordige wereld; ja wanneer iemand gedood wordende nog de Christelijke Religie voorsprak, gebood hy, dat men deselve den naam niet moest geven van *Martelaars*, maar oordeelen dat sy niet gedood wierden ter sake van hun Religie, maar om eenige andere misdaad. Om dese redenen ley hy alle gedagten van een openbare en algemeene vervolging af, als vreesende, dat hy daar door hemselven en die van sijn godsdienst te hatelijker, en de Christenen te grooter en aansienlijker maken soude. Egter liet hy, al gaf hy geen openbare last tot vervolging, de Gouverneurs en Bevelhebbers toe met hen om te springen naar hen goed dagt, bysonder in plaatsen die wat verder van het Hof af lagen, die dan niet traag waren om hun magt en gesag te werk te stellen. Dese verstonden seer wel hun meesters meening, en konden uyt seker voorval afmeten wat hy van diergelijke soude oordeelen. Het gebeurde dat op sekeren tijd hem geklaagd wierd over het geweld, dat den Christenen te Cesareën van de Heydenen wierd aangedaan (d), waar op hy niet anders antwoordde dan, Wat saak is dat, dat *een Heyden* meester is over *tien Galileërs?* Dus was het, niet tegenstaande de algemeene vryheyt den inwoonderen des Rijks vergunt, een benauwden tijd, bysonder in sommige Gewesten, alwaar de Stadhouders alle bedenkelijke wreedheyt tegen de Christenen in hun goed en bloed te werk stelden, en alle baldadigheyt en geweld oeffenden aan derselver Godsdienst,

Sag dat wreedheden tegen hen niet holpen.

Gunde den Christenen den naam van Martelaars niet.

De Gouverneurs buyten af handelen met de Christenen op een wreede wijse.

[F 2]

(c) *Chrysost. loc. cit. Sozom. ibid. c.* 4. *p.* 599 *Nazianz. ubi supr. p.* 72. (d) *Nazianz. ibid. p.* 92.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dienst, Kerken en Kerk-gewoontens. Het soude niet ongemakkelijk zijn, daar van een breed verslag te geven, ten ware sulks beter in een Martelaars-boek, dan in een inleyding paste. *Theodoretus* (*e*) heeft'er eenige weynige en wel de merkelijkste van versameld, by wien de leser deselve kan vinden. Selfs waren se niet vernoegd met het mishandelen der levendigen, hun woede strekte sig over de dooden uyt. Onder andere groeven sy het gebeente van den Propheet *Elisa*, en den dooper *Johannes* op (*f*), beyde begraven te Samaria, die sy, met de beenderen der beesten vermengd hebbende, tot assche verbrandden, en die assche in de wind strooiden.

Elisa's en Johannis beenderen wierden verbrand.

5. Door het weeren der Bisschoppen.

Een oude loosheyt van de vyanden der Christenen.

X. *Ten vijfden*; Hy poogde hunne Bisschoppen en alle Kerkelijke personen moedeloos te maken en te weeren. Dit is een oude trek geweest, en ten allen tijden dapper aangeraden en ondernomen door den grooten vyand van het menschelijk geslagt: konde maar de Wolf de Schapen wijs maken, dat se geen herder van noden hadden, hy had wat hy begeerde. De Clergie is altijd een groot hartsweer geweest voor menschen van verderselijke en Atheïstische gronden, doordien die Kerkelijken sig dapper tegen hunne godloose voornemens aankanteden, en met geen goede oogen wilden aansien, dat de wereld met godloosheyt en ongodistery overlopen, en de sielen, hen toevertrouwd, dus verleyd en verraden souden worden. Dit, wat men ook mogt voorwenden, is de grond en oorsprongk, waar uyt ooit of ooit al de spijt en boosheyt, hen door menschen van verkeerde sinnen aangedaan, gesprooten is, en die hen tot heden toe met alle hatelijke namen en verwijtelijke beschrijvingen, door de ondankbare en verdorvene wereld, heeft doen bekladden. *Julianus* (*g*) gaf voor, dat hy de Kerkelijken so hard viel, op dat sy het volk niet oproerig souden maken; maar 't was in der daad, om sig van hen te ontslaan, op dat het volk door het missen hunner leeraren soude ontbloot worden van alle middelen der onderwijsing en de Goddelijke kragt en verpligting der bondtekenen, en dus allenxkens geraken in een onwetentheyt en onverschilligheyt van hun Religie, in welken gevalle sy dan souden bequaam wesen, om alles wat hen wierd voorgehouden aan te nemen; want neemt de kaars weg, en de duysternis sal volgen; *Slaat den herder, en de schapen der kudde sullen verstrooit worden.* Om dit sijn oogmerk te bereyken, tastte hy eerst (*h*) hun inkomsten aan, en ontnam hen het toegeleyde koorn; vervolgens schafte hy hunne vryheden af, en, daar sy door de gunst van de voorgaande Vorsten vry waren van hof-diensten, trok die wetten in, en onderwierp hen, nevens andere, alle de diensten en lasten van de burgerlijke hoven, bysonder wanneer iemand van hen een der genaamde *Curialen* geweest was; dog dat alles niet helpende, poogde hy door loosheyt of geweld de selve te verdrijven. Te Antiochien wierden de Kerken gesloten, hun gereedschap en Kerkelijke inkomsten hen ontnomen, en in 's Lands schat-kist opgesloten, en de Clergie gedwongen te vertrekken: even so ging het te *Cyzicum*, daar nogtans geen de minste schijn van oproer was. Hy bedreygde *Titus* den Bisschop van Bostra (*i*) dat, so aldaar eenig oproer ontstond, hy de schuld daar van op hem en sijn Clergie wilde leggen: als nu de Bisschop, om hemselven te suyveren, sijn verantwoording te Hoof sond, en den Keyser versekerde, dat

Te werk gesteld van Julianus.

Met wat oogmerk.

Hoe hy tot dien eynde met hen handelde.

(*e*) *Lib. 3. c. 7. p. 129, 130. & cap. 16, 17, 18, 19.* (*f*) *Philost. lib. 7. c. 4. p. 503. Niceph. lib. 10. c. 13. p. 32. Rufin. lib. 2. c. 28. p. 258.* (*g*) *Sozom. lib. 5. c. 15. p. 616. Julian. Epist. 52. p. 252.* (*h*) *Sozom. loc. cit. p. 600. Philost. lib. 7. c. 4. Vide Cod. Theod. lib. 12. Tit. 1. Leg. 50. & lib. 13. Tit. 1. Leg. 4.* (*i*) *Sozom. ibid. p. 616. & Julian. Epist. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dat de Christenen aldaar, al waren sy tal-rijker, egter in goede eendragt onder sijn beleyd leefden, schreef de Keyser daar over aan de stad, gevende aan de woorden van gemelden brief een vuylen en hatelijken sin, als of daar niet anders in te vinden was, dan een boosaardige beschimping van hen, en vermaande de Overigheyt dier plaats, hem, als een gemeenen vyand en lasteraar, uyt hun stad te bannen. Elders ging het so ver (*k*), dat se deselve in de gevangenis wierpen, en allerley pijn en smerte aandeden.

XI. *Ten sesden*; Hy hielp en bevorderde, in spijt en weerwil der Christenen, op alle manieren de Joden, waar in wy een baarblijkelijk voorbeeld hebben, hoe ver de boosheyt haarselven, om haar oogmerk te bereyken, wringen en buygen kan. *Julianus* had geen minder haat tegen de Joden, dan tegen de Christenen; en egter, wanneer hy merkte dat se hem tot sijn oogmerk konden dienstig zijn, sprak hy met teerhertigheyt van hen, beklaagde hunnen elendigen en kommerlijken staat, versogt hunne gebeden in sijnen oorlog tegen de Persianen, stelde hen van de opgeleyde schatting vry, en porde hen aan tot het herbouwen van hunnen Tempel, het weder-opregten van hunne altaren, en het weder invoeren van hunne offerhanden, en de plegtelijkheden van hunnen godsdienst, tot welken eynde hy hen een last-brief toesond, de onkosten tot dat werk uyt 's lands beurs deed betalen, Amptenaren aanstelde, om opsigt daar over te hebben, en beval den Stadhouder van die Provincie hen daar in behulpig te zijn. Twee dingen had hy daar bysonder mede voor: *eerst*, dat hy de Joden dus aan sig verpligtende, beter gelegentheyt meende te hebben, om deselve tot sijn Religie over te brengen, of, hoe het ook mogt uytvallen, hen een ongeneeslijke doorn te doen zijn in de sijde der Christenen. Hy wist wat een verouderden en onversoenelijken haat de Joden hadden tegen de Christenen, en voedde nu in sigselven die hoop, dat hy, gestijft met de Keyserlijke magt, deselve niet alleen bespotten en uytjouwen, maar onderdrukken, onder de voet treden, en met het uyterste geweld van een ontemmelijken en vinnigen iever vervolgen souden. *Ten tweeden*; hy hoopte door het herstellen van dien Tempel, en het weder invoeren van den Wettischen Godsdienst, de wereld te doen sien, dat onsen Saligmaker, voorseggende, dat die Kerk en Staat onherstellijk soude vernietigd worden, een bedrieger en valsch Propheet was. Dus wierd het werk met allen mogelijken spoed en drift begonnen, en men sprak niet dan van vreugde en sege-pralen; ondertusschen verbrak den hemel het geheele voornemen, en de werk-lieden wierden door veele klare en wonderlijke blijken van de Goddelijke wraak genoodsaakt het werk te staken, en den moed, van verder te konnen bouwen, op te geven; en dus wierd het geen de Keyser tot onderdrukking der Christelijke Religie voor had, een middel tot uytbreyding van deselve, so dat daar door een merkelijk groot getal Joden tot het Christen Geloof overquam. De bysonderheden van dat alles hebben wy wijdloopig opgehaald in het leven van den H. *Cyrillus*, Bisschop van Jerusalem.

6. Door het begunstigen der Joden.

Wat hy daar mede voor had.

't Herbouwen van den Tempel te Jerusalem word van God wonderlijk afgebroken.

XII. *Ten sevenden*; Hy poogde alle menschelijke geleerdheyt onder de Christenen te steuyten en te weeren, als wel wetende, dat onwetendheyt natuurlijk de weg tot woestheyt en godloosheyt baand; waar toe hy een Wet maakte (*l*), dat niemand tot Leeraar van eenige konst en wetenschap in eenige plaats soude worden aangesteld, ten sy hy door langduurige oeffening sig daar toe had bequaam gemaakt, en na nauw-

7. Door alle geleerdheyt te weeren.

(*k*) *Sozom. ibid. p.* 600. (*l*) *Cod. Theod. lib.* 13. *tit.* 3. *Leg.* 5. *p.* 30.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

keurig onderſoek van de Regenten der ſtad, en toeſtemming van de voornaamſte onder hen ware goed gekeurd, waar toe dan eerſt ſijn oordeel moeſt verſogt worden. Daar beneven verbood hy de Chriſtene ſchool-meeſters (*m*) hunne leerlingen eenige geleerdheyt der Heydenen te leeraren, de kinderen in derſelver konſten en wetenſchappen te onderwijſen en aan te queeken, of hen derſelver Boeken voor te leſen, welk ſijn eygen Hiſtorie-ſchrijver (*n*) meer dan eens beſchrijft als een onredelijk en wreed bevel, dat weerdig is met een eeuwig ſtil-ſwijgen geſmoord te worden: hier door poogde hy domheyt en onwetendheyt onder de Chriſtenen in te voeren, en deſelve alſo bequaam te maken om allen indruk van hem of ſijnentwegen te ontfangen; te beletten dat de Jeugd, by de Chriſtenen ſchool gaande, ſoude van hen voor-ingenomen worden; die van ſijn Religie te beter tegen de Chriſtenen in het twiſt-redenen te doen beſtaan, of ten minſten de Chriſtenen de bequaamheyt te benemen om den Heydenen te antwoorden, en ſig voor derſelver bedriegelijke redeneeringen, valſche en looſe inkruypingen te wagten: *op dat wy*, ſeyde hy (*o*), *anderſins niet met onſe eygen pijlen worden doorſchooten, en ſy met ons geweer voorſien ons met onſe eygene wapenen beoorlogen.* Hy oordeelde (*p*), dat de geleerdheyt en ſchriften der Heydenen het eygen goed waren van hen, die de goden aanbaden, derſelver godsdienſt, daar van in deſelve gehandeld word, aannamen; dat den Chriſtenen ſulks alles onnodig was, als die in een domme onwetendheyt waren opgevoed, doordien het kort begrijp van al hun leerſtukken is Πίστευσον, *Geloof*, en meer niet; en dat hy door ſijn verbod niet anders deed dan de geſtolene goederen opſoeken, en aan de regte eygenaars weder geven. Maar dit was, de ſaak ſelfs ingeſien zijnde, een dwaas voornemen, gemerkt hy dus doende hen wel konde beletten cierlijk, en met aangenaamheyt te ſpreken, maar niet het ſpreken van de waarheyt, nadien die kragtig was, doordrong, en haarſelven een weg baande, niet tegenſtaande al het geen men daar tegen voornam of te werk ſtelde: ſelfs wierden hier door *Nazianzenus*, en de twee *Apollinariſſen* aangeſpoord, om door hunne ſinrijke gedigten, en cierlijke redenen het ontbeeren van Heydenſche Schrijvers te vergoeden, gelijk wy elders hebben aangemerkt.

Waarom hy dat voornam.

Dat was een dwaas voornemen.

8. Door het aanmoedigen der Heydenſche Wijsgeeren, om tegen de Chriſtenen te ſchrijven.

XIII. *Ten achtſten;* Hy eerde, omhelsde, en beloonde de Wijsgeeren, en alle die hy oordeelde de Chriſtelijke Religie kragtigſt te konnen tegen gaan en wederleggen, meer dan iemand. Het was hem geen kleyn verdriet te ſien, dat het Chriſten Geloof ſo wijd uytgebreyd, ſo wel geworteld, en in ſo veele Boeken ſo deftig verdedigd, of verklaard was, en ontſag ſig niet te ſeggen (*q*) ſijn hertelijke wenſch te zijn, dat alle de ſchriften van de leer der goddelooſe Galileërs uyt de wereld gebannen waren: maar daar toe geen raad wetende, wakkerde hy alle Sophiſten, Wijsgeeren en Redenaars, die hy konde vinden, aan, om al hun verſtand en bequaamheyt tegen hen aan te leggen, tot welken eynde hy deſelve in hunne landeryen en goederen herſtelde, en hen jaarlijkſe inkomſten, byſondere voorregten, en al wat ſy eenigſins van hem wenſchen of verwagten konden, toeſtond. Hier door wierden alle ſchoolen en genoodſchappen, alle Hoven en hoeken vervuld met leſſen en onderwijſingen, met het doorſtrijken en overhalen tegen en van de Chriſtenen: hier door kreeg de Philoſophiſche ſtudie neering, en

Tot welken eynde hy hen groote gunſt bewees.

(*m*) *Nazianz. ibid. p.* 51. *Sozom. ibid. p.* 623. *Theodor. lib.* 3. *c.* 8. *p.* 131. (*n*) *Amm. Marcell. lib.* 21. *p.* 1626. & *lib.* 25. *p.* 1636. (*o*) *Ap. Theod. loc. cit. Socr. lib.* 3. *c.* 12. *p.* 184. (*p*) *Nazianz. ibid.* & *p.* 97. (*q*) *Epiſt.* 9. *p.* 122.

en niemand was'er, die des Keysers sin niet sogt te voldoen, hoewel'er veele niet meer hadden van 't geen een Philosooph maakt dan den philosophischen mantel en rok. Hier van daan quam het (*r*), dat'er van dat slag so veele aan het Hof quamen, dat het Paleys een *Academie* (hooge leer-plaats) scheen te zijn, want het krielde daar alom van Wijsgeeren, Waarseggers en Toveraars. Daar waren *Jamblicus*, *Libanius*, *Maximus*, *Ecebolius*, *Oribasius*, en seer veel andere, die hy als in sijn boesem ontfing, dien hy als geheyme Raden sijn meeste en gewigtigste voornemens ontdekte, volgens hun raad sijn saken beleydde, met hen sijn ledige uuren doorbragt, en t'onvrede was wanneer hy deselve niet ontrent sig had. Hy versekerde sig, dat dese Mannen, (gemerkt hen doorgaans de opvoeding van de jeugd wierd toevertrouwd, en sy het waren, die der menschen gemoederen en gewetens regeerden en bestierden) souden zijn so veele gesworene vyanden van de Christelijke Religie, die niet souden nalaten alle hunne talenten en bequaamheden daar toe aan te leggen; en 't is seker, was het met vernuft, geleerdheyt of welsprekendheyt te doen geweest, hy soude deselve buyten twijfel uyt de wereld gedreven hebben: maar *het dwase Gods is wijser dan de menschen, en het swakke Gods is sterker dan de menschen* (God lagt met alle hunne treeken en loose vonden), selfs *maakt God de wijse deser wereld beschaamd* (*s*). Welk een loose streek was, dog van God verydeld wierd.

XIV. *Ten negenden;* Hy sogt door verscheyden bedekte en loose vonden onvoorsigtige Christenen in de Heydensche bygelovigheden te verstrikken, op dat sy eens onbedagtsaam daar in gewikkeld zijnde, geheel mogten overgehaald, of in hunne gewetens door nadenken van 't geen sy hadden gedaan ontrust, en de saak rugtbaar zijnde, in hun eer en goeden naam gekrenkt worden. Eenige weynige staaltjens sullen genoeg zijn, om ons dat te doen sien. Hy plaatste gemeenlijk de beeltenissen (*t*) of schilderyen van de Heydensche goden naast, of agter die van hemselfs, op dat het volk sig volgens gewoonte buygende voor de eene, sulks te gelijk ook mogten doen voor de andere: die dat deeden, bragt hy allenxkens al verder en verder; maar die het bedrog merkende sulks weygerden, betigtte hy met verraad en ontrouw, en deed hen, als overtreders van de Wetten en gewoontens des Rijks, straffen. Het was een oude gewoonte dat de soldaten op gesette tijden gekomen zijnde om des Keysers vereering te ontfangen, ter selver tijd een korl wierook ter eeren van de goden in het vuur wierpen: dus de goden te eeren wierd wel in 't gemeen van alle Christenen verfoeyd, egter waren'er eenige weynige, die sonder agterdogt dese oude gewoonte involgden, welke evenwel naderhand, als hen herinnerd wierd wat sy gedaan hadden, met sulken schrik hunner geweten bevangen wierden, dat se als dolle menschen op en neder liepen, het geen sy ontfangen hadden voor den Keyser nederwierpen, opentlijk betuygende dat se Christenen waren, en versogten te mogen sterven om hun Religie met hun dood te bevestigen. Op een andere tijd nam hy voor de bronnen en fonteynen (*v*) met de Heydensche offerhanden te verontreynigen, en al het vleesch, en de eet-waren, die ter markt gebragt wierden, met geheyligd water, dat hunne goden opgeofferd was, te besprenkelen, op dat se niet souden konnen eeten of drinken, of moesten ten minsten schijnen gemeenschap aan hun afgodery te hebben. De Christenen waren, en niet

9. Door het verstrikken der Christenen buyten hun oogmerk.

Voorbeelden daar van.

Merkelijke geschiedenis van Ju-

(*r*) *Socr. lib.* 3. *c.* 1. *p.* 196. (*s*) 1 *Cor.* 1. 25, 27. (*t*) *Sozom. lib.* 5. *c.* 17. *pag.* 621. *Nazianz. loc. cit. p.* 74. & 83. (*v*) *Theod. lib.* 3. *c.* 15. *p.* 137. *Chrysost. Orat. in Juv. & Max. Tom.* 1. *p.* 487. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ventinus en Maximus, niet t'onregt, daar seer gevoelig en misnoegd over (egter wisten sy ook wel, wat raad de H. *Paulus* in sijnen tijd ontrent sulken geval gegeven had); bysonder waren het *Juventinus* en *Maximus*, twee Officiers van des Keysers lijfwagt, die over die daad des Keysers t'onvreden, van deselve, en van dessels afval, alom hatelijk en veragtelijk spraken, waar over sy voor den Keyser ontboden en ondervraagd zijnde, hem rond uyt tot bescheyd gaven: *Sire, wy sijn in de ware Religie opgevoed, en hebben ons onderworpen de Wetten van* Constantinus *en sijne soonen, dog konnen nu niet nalaten te beklagen den gruwel, die wy van u in alle plaatsen sien pleegen, en dat gy selfs onse spijs en drank met onreyne en vuyle offerhanden besmet: dit sijn de saken daar over wy ons t'huys, en nu wederom in uwe tegenwoordigheyt, beklagen, en waar onder, als de grootste vlak en schande van u regeering, wy sugten moeten.* *Julianus* vond sig door die antwoord so geneepen, dat hy, niet tegenstaande sijn deftigheyt en philosophische besadigtheyt, het niet konde versetten, en daarom last gaf deselve eerst sterk te pijnigen, en en hun dood. daar na te dooden; ondertusschen wilde hy niet, dat men deselve soude seggen om de Religie, maar enkel om hun stout en dertel gedrag tegen hem, gedood te zijn.

Verdere Historie van Julianus. XV. Dus beschouwd hebbende, op wat wijse *Julianus* het Christendom sogt uyt te roeyen, sullen wy de overige geschiedenissen, onder sijn regeering voorgevallen, vervolgen. Seven of agt maanden (*Sozimus* maakt'er, dog t'onregt, tien van) bleef hy te Constantinopelen, daar hy op alles order stelde. Na verloop van die oordeelde hy meer dan tijd te zijn 't geen op de Oostersche grensen van het Rijk nodig was te besorgen. Komt te Pessinus, Met dat oogmerk voer hy regt over den Hellespontus, en quam door Bythinien tot Pessinus (x), een stadt in Galatien, gelegen na de sijde van Groot-Phrygien, alwaar een seer oude Tempel voor daar hy Rhea doet dienen en selfs diend. *Rhea* of *Ceres*, de moeder van alle Heydensche goden, was; hy gaf bevel, dat men den dienst aan die godin weder soude ophalen, stelde *Callixenes* aldaar tot Priester aan, pleegde selfs sijn aandagt en eerbied voor die godin, en maakte (y) een cierlijke *Oratie* of Redeneering (het werk maar van eene nagt) ter eere van de moeder der goden, gelijk hy ook op een andere nagt ontrent die selve tijd een scherp Verwijt-schrift opstelde tegen seker ongeletterd Philosooph, die wel voorgaf een *Cynijk*, en van *Diogenis* leering te zijn, dog door een quaad en ongebonden leven de nauwe en strenge grond-stukken van die onderwijsing tegen ging. Van daar trok hy over Pyla door Cilicien na Komt tot Antiochien, Antiochien, alwaar hy ontrent het eynde van *Julius*, in 't jaar onses Heeren CCCLXII. aanquam. Dese stad vond hy by-na geheel Christens, in tegendeel alle Heydensche plegtelijkheden verwaarloosd en in kleyn-agting geraakt: hy trad in den vermaarden Tempel van *Apollo* daar hy weynig eerbiedigheyt aan Apollo vind, in Daphne op dessels jaarlijkschen grooten vier-dag (z), alwaar hy een grooten toeloop van menschen, en kostelijke offerhanden meende te ontmoeten, maar hy vond'er nog het een nog het ander, waar over hy verwonderd zijnde, niet anders dagt, dan dat het volk buyten staan bleef, en verlof om binnen te treeden verwagtte: maar de Priester seyde hem, dat de stad geen offerhande altoos bereyd had, en dat hy daar niet anders dan een arme Gans had, die hy van huys had mede gebragt, om waar over hy hen scherpelijk bestraft. aan die God op te offeren. De Keyser hier over ten hoogsten misnoegd, voer heftig tegen den Raad uyt, om dat hy in sulken stad grooter oneerbiedigheyt tot de goden sag, als hy in den allerwoesten hoek van het Rijk

(x) *Liban. in Jul. nec. p.* 254. (y) *Id. ibid. p.* 300. (z) *Jul. Misop. p.* 96. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Rijk behoorde te vinden, en verweet hen, dat sy, so rijk zijnde, niet een enkele vogel ten offer bragten, daar elke wijk en verdeeling der stad een Os had konnen brengen, en by gevolg de geheele stad vry meer; dat sy in hunne maaltijden, en onderlinge onthalingen, geene onkosten ontsagen, en ondertusschen niet een penning voor een openbare of bysondere offerhande over hadden, daar sy egter selfs toelieten, dat hunne wijven de Galileërs verrijkten, en hunne goederen aan derselver armen te kost hingen; en dat'er niemand van hen was, die sijn eygen geboorte-dag niet met alle bedenkelijke pragt en verquisting vierde, en ondertusschen niemand op de vier-dagen der goden een weynig oly tot de lampen, of een korl wierook, of de minste gave offeren wilde. Hy wilde, so het schijnt, hier de godspraak hooren *(a)* over den uytslag van sijn voornemen, maar vond, naar sijn eygen bekentenis, deselve sprakeloos, doordien *Babylas*, die Bisschop van die plaats geweest was, niet verre daar van daan begraven lag, weshalven hy desselfs gebeente door de Christenen van daar liet vervoeren, welk van hen met gejuych en gepraal gedaan wierd. Niet lang daar na, te weten, op den 22. *October*, raakte die vermaarde Tempel tot den grond toe in de assche. Die brand was, naar allen schijn, ontstaan door den blixem; egter moesten'er de Christenen de schuld van hebben, waarom dan veele Christenen ter pijn-bank gesleept, en last gegeven wierd om de groote Kerk te Antiochien toe te sluyten. Dog hier van hebben wy elders *(b)* breeder gesproken. Ik sal'er tegenwoordig niet anders by doen, dan dat *(c)* des H. *Babylas* gebeente van Daphne vervoerd zijnde, de godspraak aldaar en elders, sig weder liet hooren, en haar antwoord gaf. Dus wilde God de Heydenen in hunne eygene dwalingen laten verstrikken, en wendde door de valsheyt en ydelheyt hunner voorseggingen, 't geen sy tot eere van hunne Religie meende te strekken, tot hunne schande. Een merkelijk blijk hier van deed sig omtrent dees tijd op: des Keysers Oom lag in een groote en ongeneeslijke siekte, men vraagde alle de godspraken over den uytslag van dien, die alle uyt eenen mond sijn herstelling beloofden: ondertusschen stierf hy op het selve oogenblik, als die antwoorden, schriftelijk ingebragt zijnde, hem wierden voorgelesen.

Apollo verstomt.

Waar door hy weder aan 't spreken quam.

't Verbranden van Apollos Tempel word de Christenen geweten.

Waarom God de Heydensche godspraken nog toeliet.

XVI. Maar daar was nog iets anders, 't welk *Julianus* toorn tegen die van Antiochien ontstak. De groote stoet en sleep, die hy had mede gebragt, stond geschapen een schaarsheyt van alles te sullen veroorsaken; hy ondertusschen stelde uyt een ydele sugt, om de gunst des volks te winnen *(d)*, alles dat verkogt wierd op een lager prijs dan het konde geleverd worden. Dit deed de verkopers stil staan, en niets te markt brengen, waar op een hongers-nood en gebrek volgde. Het volk raakte hier over aan 't morren, gaf den Keyser de schuld, spraken naar den inborst van die land-aard, vry schamperlijk van hem; sy maakten hunne sin-speelingen bysonder op sijnen ruwen en ongeschikten baard, gevende hem uyt dien hoofde de naam van een geyten-bok, en seggende, dat deselve nergens toe nut was, dan om afgeschooren, en tot touw geslagen te worden. (Ondertusschen liet *Julianus*, door sijn ongemeene sugt tot afgodery, niet alleen dagelijks offeren, maar stelde op de averegtse sijde van de munt, die hy liet slaan, een Varre, staande voor den altaar, om te betekenen, seyde hy, hoe hy de wereld beroerd, en om-

Onlust tusschen Julianus en de Antiochiers.

Sy beschimpen den Keyser.

(a) *Socr. lib.* 3. *c.* 18. *p.* 191. *Sozom. lib.* 6. *c.* 19, 20. *p.* 626. *Amm. Marc. lib.* 22. *p.* 1629. (b) Sie het leven van den H. *Babylas.* (c) *Philost. lib.* 7. *c.* 12. *p.* 507. (d) *Socr. loc. cit. c.* 17. *p.* 190. *Sozom. ubi sup. p.* 624. *Amm. Marc. lib.* 22. *p.* 1630. *Zozim. lib.* 3. *p.* 713. *Liban. de vit. suâ p.* 42. *Epit. Jul. p.* 306.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den Keyſer, die ſig daar over wreekt.

gekeerd had). Niet weynig was hy over dien hoon gevoelig, dreygde daar wraak over te nemen, hun ſtad te verlaten, en na Tharſen te trekken: maar wierd eerlang van andere gedagte, en nam voor hen met hun eygen munt te betalen, hen aanſeggende (*e*) ſijn baard geenſins tot touw te willen geſlagen hebben, op dat de ruwheyt van het ſelve hunne tedere en ſagte handen niet mogten ſeer doen; waar mede hy hun

Met een vinnig ſchimp-ſchrift.

dertele en verwijſde levens-wijſe beoogde. En ſekerlijk, hy wreekte ſig ten vollen aan hen door een ſcherp ſchimp-ſchrift, welk hy den naam van Μισοπώγων, of *Baard-hater* gaf, waar in hy, behalven het ophalen van eenige merkelijke geſchiedeniſſen, de ſonden van dat volk ſchimpelijk en ſpottelijk overhaald, en hen byſonder beſchuldigd van ongeregeltheyt, onkuysheyt, dertelheyt, en verwijſde ſlappigheyt; van by-na niet anders te doen dan hun tijd met ſpeelen en de vermaken van het ſchouwburg door te brengen; van afval van den godsdienſt hunner voor-vaderen; van dwaaſe eerbiedigheyt aan X. *Chi* en K. *Kappa*, dat is, *Chriſtus* en *Conſtantinus*, en eyndelijk van hun ongeregelde regeering, verwaarlooſende het welweſen van het gemeen, toehoudende met de rijke

Juſtinianus vertrekkende dreygt hen.

en baatſugtige, en onderdrukkende de geringe. De winter voor-by zijnde, vertrok hy den eerſten *Maert* met ſijn leger van Antiochien, en gaf hen by ſijn uyttrekken te kennen, hoe gevoelig hy van de hem aangedane hoon was, te gelijk door een noodſchikkelijke voorſegging hen aanſeggende, dat hy hen nooit meer wilde ſien. De Hiſtorie nu is bekend (*f*), dat *Julianus* met een grooten ſtoet en pragt uyttrekkende, breed opgaf hoe hy weder-keerende met de Chriſtenen wilde om-

Libanius vraag van Chriſtus, hoe beantwoord.

ſpringen, en dat *Libanius*, tot hun ſchimp en ſmaad, een Chriſten ſchool-meeſter van ſijn kennis te Antiochien vraagde, *Wat de Soon van den timmerman* (verſtaande daar door onſen geſegenden Saligmaker) *tegenwoordig deed?* Die hem deſe antwoord te gemoet voerde, *Hy maakt een dood-kiſt voor uw meeſter Julianus*. Maar om voort te

Julianus komt voor-by Edeſſa,

gaan: de Keyſer nam ſijn togt voor-by Edeſſa, daar hy, ter oorſaak dat 'er ſo veele Chriſtenen woonden, niet wilde binnen komen (hoewel na het verhaal van *Zoſimus*, al het volk van die ſtad hem buyten te gemoet ging, hem een kroon aanboden, en hem vriendelijk verſogten in de ſtad te komen, welk hy ſoude hebben ingewilligd), en quam

tot Carræ, alwaar hy een gruwelijke ſaak doet,

den agtienden *April* tot Carræ, een ſtad in Meſopotamien, alwaar hy in een Heydenſche Tempel gegaan zijnde (*g*), in 't heymelijk veele gruwelijke plegtelijkheden verrigtte, ten eynde van welke hy deſſelfs deuren liet ſluyten, verſegelen, en met een wagt bewaren, beveelende deſelve niet voor ſijn wederkomſt te openen; maar als ſe, op de ingekomen tyding van ſijn dood, wierd opgebroken, vond men daar binnen een vrouws-perſoon opgehangen aan het hair van haar hoofd, met uytgeſtrekte en vaſtgemaakte handen, welker buyk, om uyt het beſchouwen van haar lever over den uytſlag ſijnes voornemens te wigche-

diergelijke hy ook tot Antiochien ſchijnt gedaan te hebben.

len, opgeſcheurd was. Diergelijke ſchijnt van hem gedaan te zijn tot Antiochien, alwaar in het Hof verſcheyden kiſten vol menſchen-hoofden, en putten vol doode ligchamen gevonden wierden, die, buyten allen twijfel, indien het niet erger gemaakt word als het was, tot het plegen van ſijne duyvelſche wigchelaryen gebruykt waren geweeſt.

XVII. Ontrent het midden van de ſomer, quam hy in 't geſigt van het Perſiaanſche leger, alwaar hy, na verſcheyden ſchermutſelen, de hoop van eene volkomene overwinning had (gemerkt het met de Perſianen ſo ſlegt

(*e*) *Zonar. Annal. Tom.* 3. *p.* 22. (*f*) *Theodor. lib.* 3. *c.* 23. *p.* 145. (*g*) *Id. ibid. c.* 26, 27. *p.* 147.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

flegt ftond, en hunne faken fodanig geaarfeld waren, dat'er reeds gefanten genoemd, en gefchenken verfameld waren (*h*), om des volgenden daags met verfoek, om van vrede te fpreken, ftonden afgevaerdigd te worden), dog in 't vervolgen van den vyand fig te verre wagende (*i*), onvoorfiens met een ruyters lancie wierd doorlopen, die by fijn arm inkomende tot in fijn fijde doordrong, en het benedenfte, of het vlies van de lever raakte, en die hem, als hy fe meende uyt te trekken, doordien fe beyderfijds fcherp was, fijne vingeren affneed, waar door hy dan befwijkende, op fijn paard voorover fakte.

Word gequetft.

Andere (*k*) voegen hier by, dat hy fijn doodelijke quetfuur merkende, een hand vol van fijn bloed opvattende, hetfelve in de lugt wierp, en uytriep: *Galileër, gy hebt het gewonnen*, welk hy, gelijk het fommige opvatten, deed tot veragting van de Son, om dat fe meer tot voordeel der Perfianen dan van hem geweeft was; te meer, om dat de Son de voornaamfte planeet was, die het bewind over fijn geboorte gehad had.

Wat hy in die ftaat gedaan heeft.

Seker geloofweerdig Schrijver onder de Ouden (*l*) verhaald ons, dat hy, een tijd lang op den oever der Riviere gelegen hebbende, eenige van fijne geheymfte vertrouwelingen foude verfogt hebben, hem, buyten iemands weten, in de Rivier te werpen, op dat hy door fijn fchielijk wegraken de fmaad en fchande, dat hy geftroven was, voorkomen, en alfo (gelijk het wel met andere in gelijken geval gebeurd was) den naam van *een God* verkrijgen mogt; maar dat wierd door eenige van des Keyfers Kamerlingen, die dat merkten, gefteuyt: dog dit word van geen ander fchrijver opgehaald.

Wat men met hem voor had.

Egter is het feker, dat het daar op aangelegd was, om het volk te doen gelooven, dat hy een God was: want *Libanius* verhaald ons (*m*), dat het weynig fcheelde, dat die de eerfte tijding van fijn dood bragten niet gefteenigd wierden, om dat fe een onbetamelijk en leugenagtig befcheyd inbragten van iemand, die vaft gefteld wierd een God, en by gevolg onfterfelijk te zijn. Maar ik keere weder tot het vervolg van de hiftorie. Als men fag dat hy gevaarlijk gewond was, wierd hy op een fchild gelegd, en in fijn tent gedragen, daar hy ter midder-nagt ftierf.

Hy fterft in fijn tent.

Hoe hy aan fijn dood-wonde quam, word van allen niet op eene wijfe verhaald (*n*): want fommige feggen, dat hy die gekregen heeft door een Engel; *Califtus*, een Officier van fijn lijf-wagt, en die fijn bedrijf in een *helden-digt* befchreven heeft, wil, dat het gedaan zy door een *Dæmon*, defen of geenen geeft; andere willen, dat het een Perfiaanfch overlooper was, die hem dus quetfte; andere fpreken van een Saracener; andere van een bootfemaker, die de vryheyt had om het leger op en neder te gaan; en eyndelijk andere, dat het was een van fijne eygene foldaten, die uyt wraak, om dat hy het leger fo onvoorfigtig gewaagd en in gevaar gebragt had, hem doorliep.

Word onderfogt van wien hy gewond zy.

Libanius feyd niet alleenlijk, dat hy verraderlijk en met opfet van fijn eygen volk is omgebragt (*o*), maar fchroomd niet fulks, hoewel op geen ander grond dan fijn eygen argwaan, op de fchouderen te leggen van de Chriftenen (*p*), die, feyd hy, defe gelegentheyt waarnamen, om fig aan hem te wreken, en hem van kant te helpen, dog hy brengt geen beter bewijs en fterker blijk van fijn feggen by, dan dat niemand van de Perfen bekennen wilde, wie het gedaan had, felfs niet, wan-

(*h*) *Liban. Epit. Jul. p.* 303. (*i*) *Am. Marc. lib.* 25. *p.* 1691. (*k*) *Theod. ibid. c.* 25. *p.* 147. *Sozom. lib.* 6. *c.* 2. *p.* 638. (*l*) *Naz. Orat.* 2. *in Jul. p.* 117. (*m*) *Ubi fupr. p.* 330. (*n*) *Nazianz. p.* 116. *Socr. lib.* 3. *c.* 21. *p.* 195. *Sozom. ibid. c.* 1. *p.* 636. *Theod. ibid. p.* 146. (*o*) *Orat. de Templ. p.* 24. (*p*) *Id. Epit. in Jul. nec. p.* 324. *Sozom. loc. cit.*

wanneer de Koning een groote vereering beloofde aan dien, die door het dooden van *Julianus* daar toe soude geregtigd bevonden worden. Maar *Ammianus Marcellinus*, een beter en deftiger schrijver, die by het gevegt geweest is, segd ons (*q*), dat het niet seker is, door wien hy is omgekomen: en *Eutropius* (*r*) die insgelijks een Heyden, en te dier tijd by de Christenen geweldig in het oog was, verhaald, dat hy is omgekomen *hostili manu*, door 's vyands hand. Verscheyden ongewoone voorvallen, siende op sijn dood, worden van de een en de ander verhaald, onder die moet, 't geen *Sozomenus* heeft aangetekend, niet worden overgeslagen: dese dan seyd ons (*s*), dat een van *Julianus* boesem-vrienden, die hem in de Persiaansche veld-togt volgde, in sekere plaats quam, daar hy geen bequaam verblijf vindende, de nagt over in de Kerk ging leggen, en in sijn slaap een gesigte had, daar in hem voorquamen verscheyden Apostelen en Propheten, die alle t'samen gekomen zijnde, begonden de Kerk, over de smaad en verongelijking haar aangedaan, te beklagen, en raad te plegen wat'er in dat geval diende gedaan te worden. Sy waren doende met hun raad-pleging, en konden tot geen eenparig besluyt komen, dog twee van het geselschap opstaande, versogten de andere goeds moeds te zijn, en gingen aanstonds met een voornemen, om een schielijk eynde van *Julianus* leven en regeering te maken, uyt het geselschap. Dit bragt desen man geen kleyne vreese aan, die daar op sijn voortreysen staakte, en voornam aldaar af te wagten wat'er van worden soude. Des volgenden nagts nam hy wederom ter selver plaats sijn rust, en hy sag wederom het selve geselschap, daar in die twee, welke 's nagts te voren tegen *Julianus* waren uytgegaan, sig mede vertoonden, en verslag deeden, dat hy reeds dood was; gelijk dan ook op dien selven dag te Alexandrien aan *Didymus* sijn dood door de ruyters in de open lugt wierd bekend gemaakt. Een ander schrijver (*t*) verhaald ons, dat de Monnik *Julianus*, dien de Syriers *Sabba*, of *de bedaagde* noemden, en die sijn hutjen of celle aan de Oost-zijde van de rivier *Euphrates*, in het landschap van Osroena had, gehoord hebbende, hoe hard de Keyser met de Christenen leefde, met geduurige tranen en gebeden by den God des hemels daar tegen aanhield, en dat hy in 't midden van sijn gebed zijnde, schielijk opsprong, sijne oogen afwischte, en sig vrolijk en wel vernoegd toonde: als nu die by hem waren daar over verwonderd stonden, en hem reden van sulken schielijken verandering afvraagden, gaf hy tot antwoord, Dat het wilde swijn, dat des Heeren wijngaard had verwoest, nu betaald had al het ongelijk dat hy deselve had aangedaan, en ter aarde geworpen zijnde, geen quaad meer soude konnen doen; waar op sy alle insgelijks opstonden, en Gode een lof-sang en vreugde-lied songen: en 't was niet lang daar na, dat hen geboodschapt wierd, dat *Julianus* op dien dag en uure in den veldslag was omgekomen. Vergun my hier by te voegen 't geen *Zonaras* (*v*) by die gelegentheyt verhaald, dat seker rigter te Antiochien, die een Heyden was, den geheelen nagt over by het regthuys wakende, een ongewoone t'samensterring in den hemel sag, waar in de sterren dese woorden uytmaakten: Σήμερον ἐν Περσίδι Ἰουλιανὸς ἀναιρεῖται. *Heden komt Julianus in Persien om*, welk waar bevonden zijnde, een middel was, waar door die man tot het Christen Geloof bekeerd wierd.

Verscheyden vertellingen ontrent sijn dood.

Uyt Sozomenus,

Theodoreeus,

en Zonaras.

XVIII. *Julianus* stierf den 26. *Junii* in 't jaar CCCLXIII. in het twee-en-dertigste jaar sijnes ouderdoms, na dat hy nog geen twee jaren gere-

(*q*) *Ubi supra.* (*r*) *Lib.* 10. *p.* 133. (*s*) *Lib.* 6. *c.* 2. *p.* 637. (*t*) *Theodor. lib.* 3. *c.* 24. *p.* 145. (*v*) *Annal. Tom.* 3. *p.* 24.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Wat in hem prijslijk, en berispelijk was.

geregeerd had. Een Prins waarlijk, die veel deugden had, zijnde wijs, van een groot oordeel, onsijdig, vry regtveerdig, kuysch en matig, gehard tegen moeyte, onvermoeyd in 't geen hy voornam, driftig en voortvarend, so dat hy selfs somtijds wel te schielijk en onbedagtsaam was. Hy was een Vorst van veerdig verstand, dog helde vry wat na het schimpen, van snedig begrijp, en van een ongemeene geleerdheyt, maar de long hing hem geweldig na lofruyting, had veel praats, en sprak veeltijds tot roem van hemselven. Hy was, selfs na het seggen van sijn eygen Schrijvers, eer bygeloovig dan godsdienstig, een buytensporig liefhebber van de ceremonien, gewoontens en Kerk-gebaren des Heydendoms, die hy weder ophaalde, met de pen en degen verdedigde, daar aan hy een groot gedeelte van sijn tijd besteedde, en sig tot voorspraak van deselve een vinnig vyand toonde aan alle die hem tegenstonden. Kortom, hy soude een der beste Keysers geweest zijn, die ooit over het Roomsche rijk het gesag gehad hebben, so niet sijn gedagtenis met het afvallen van de beste Religie, en met een bitteren en onversettelijken haat tegen de Christenen was besmet geweest.

Hy stierf tijdig voor de Christenen,

XIX. Tijdig was dese dood voor de arme Christenen, sy was πληγὴ καιρία ὄντως, καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ σωτήριος, *een regt tijdige wonde*, seyd *Nazianzenus* (x), *die heylsaam voor de geheele (Christen) wereld was*, die sekerlijk, gelijk hy gedreygd had, de swaarste uytwerkingen van sijn misnoegen en strengheyt soude gevoeld hebben, so hy van sijn Persiaanschen oorlog als overwinnaar thuys gekomen was. En 't is buyten twijfel, dat hy, so sijn regeering eenige jaren geduurt had, de Christenen ongemeen soude benauwd, en hun Religie mogelijk in slegter staat gesteld hebben, dan deselve ooit ten tijde van iemand sijner Voorsaten, hoe fors en wreed deselve ook waren, geweest was. Niemand kan het derhalven qualijk duyden, dat de tijding van sijn dood met blijdschap en vreugde gehoord wierd; de Kerken wierden vervuld (y) met lof en dankseggingen, de huysen met blijde onthalingen van malkanderen, en selfs galmden de schouw-burgen met gesangen den roem van het kruys uyt, en spotteden met de ydelheyt van de Heydensche gewaande godspraken, en bysonder lagte het volk te Antiochien met *Maximus*, dien grooten Philosooph en Waarsegger, die *Julianus* tot alle sotternyen en wreedheden geraden had, en riep hem als met eenen monde toe: *Wat is'er nu, ô gy dwase en verwaande Maximus, geworden van alle uwe godspraken en wigchelaryen? God en Christus hebben overwonnen.* Ik sal 't verhaal van dese korte, dog berugte regeering afbreken, met de woorden van *Nazianzenus* in sijn tweede redenering tegen *Julianus*, die niet lang na dessels dood in het ligt quam (z). Na dat hy wijdloopig van *Julianus* dood gesproken had, begind hy aldus: ,, Dit is het ,, dat wy arme en veragte Galileërs, die een gekruysten Saligmaker aanbidden, en ons selven belijden leerlingen en navolgers te zijn van visschers en ongeleerde hand-werks luyden, gelijk sy'er van spreken, daar ,, van verhalen konnen; Dit is het daar wy in geselschap van oude wijven nedersittende van singen; Wy, die ons selven door vasten, byna uytgehongerd hebben, die vergeefs de wagt hebben waargenomen, ,, en als dwase by nagt onse nagt-oeffeningen houdende, hebben middel ,, gevonden, om u ter aarde neder te werpen. Waar zijn nu uwe letterkundige en redenaars? Waar zijn uwe geheyme raads-luyden? (op dat ,, ik mijn ἐπινίκιον, roem en lof-reden, met de woorden van een onser

die veel quaad van hem te vreesen hadden.

Vreugde der Christenen daar over in 't gemeen,

Getoont met de woorden van Nazianzenus.

(x) *Loc. sup. laudato.* (y) *Theod. ibid. c. 28. p. 147.* (z) *Nazianz. Orat. 2. in Jul. p. 122.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ ongeleerde en veragte party begin.) Wat is'er gevolgd op alle uwe offerhanden, ceremonien en geheymenissen? Waar blijven nu uwe openbare en bedekte slagt-offeren? Waar blijft uw konst van de ingewanden te besien, daar men so veel van praat? Waar uwe waarseggingen, wigchelaryen, en geesten die uyt den buyk antwoord geven? Wat segd gy nu van het groote Babylon, daar gy het so breed mede op had? En waar is nu de geheele wereld, die gy op de belofte van eenige vervloekte wigchelaryen reeds ingeslokt en overwonnen had? Waar zijn de Persen en Meden, die gy reeds in uwe handen had? Waar zijn de goden, die u hebben aangevoerd, en nogtans van u moesten voor-uyt gedragen worden, als se voor en met u vegten souden? Waar zijn de god-spraken, die den Christenen sulke droevige saken konden voorspellen, en de tijd bepalen, dat wy souden t'ondergebragt, en onsen naam selfs uyt de wereld worden uytgeroeyt? Die alle zijn verdweenen, en 't blijkt dat het niet dan leugens en valsheden geweest zijn; het roemen en snorken van de ongoddelijke heeft een eynde, en is vergaan niet anders dan de schaduw van een droom.

VIERDE AFDEELING.

De geschapentheyt des Heydendoms onder de regeering van *Jovianus*, *Valentinianus*, en *Valens*.

INHOUD.

Jovianus *tot Keyser gekoren, dog neemd dat niet aan, voor dat het leger de Christelijke Religie aannam. Hy wierd over sijn yver voor de Christen Religie, die hy voor de ware hield, gesmaad van de* Heydenen. *Hy stond eenige toegeventheyt aan menschen van een andere Religie toe. Daar over hy van den Wijsgeer* Themistius *geroemd word.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

word. Toegeving in 't stuk van Religie wierd van de Heydenen *beweerd, als sy in verlegentheyt waren.* Jovianus *sterft schielijk.* Valentinianus *word gekoren van het leger. Sijn yver tegen de Heydensche afgodery, en wat hy ten tijde van* Julianus *daarom geleden heeft. Sijn broeder* Valens *word tot mede-genoot in de regeering aangenomen. Vryheyt vergund om elk op sijne wijse God te dienen: Dit wierd van de* Heydenen *misbruykt, en sy daarom door verscheyden wetten ingetoomd. Geene* Christenen *mogten veroordeeld worden tot de strijdspeelen, of gedwongen de Heydensche Tempelen te bewaren. De ydelheyt van de voorsegging der Heydenen, dat de Christelijke Religie maar 365. jaren duuren soude. Alle waarseggeryen en 't soeken van raad by deselve wierd in het* Oosten *verboden. Een toveragtige driestal* (Tripus) *van de* Heydenen *gemaakt, om te vernemen wie* Valens *in de regeering soude volgen. Op wat wijse dat gedaan wierd.* Theodorus *een* Heyden *word daar door aangewesen. Dit word ontdekt van* Valens, *die alle, welke aan die t'samensweering vast waren, liet dooden. Strenge regtsplegingen tegen alle Philosophen en Toveraars.* Maximus, *de leermeester van* Julianus, *word by die gelegentheyt onthoofd. Groote strengheyt geoeffend tegen alle, welker naam begon met de letteren* THEOD. Theodosius *ontquam egter deselve, en wierd naderhand sijn nasaat. Tover-boeken gelast te verbranden.* Chrysostomus *raakte daar over in gevaar. Harde regtsplegingen tegen de* Heydenen *in het* Westen, *dog wierden versagt door tusschen-spraak van den Raad. Voorregten gegeven aan Priesters, die* Provinciale *genaamd wierden. Wanneer en hoe de* Saraconen *tot het* Christen *Geloof bekeerd wierden. Hoe de* Ariaansche *Kettery onder de* Gothen *inkroop. De* Gothische *letters worden gevonden, en den Bijbel door* Ulphilas *hun Bisschop in die taal overgeset. De verwoedheyt van* Valens *tegen de* Catholijken *word versagt door een redeneering van* Themistius *den Philosooph. De dood van* Valentinianus *en* Valens.

I. J*Ulianus* omgekomen zijnde, wierd *Jovianus* (a), of als sommige hem noemen, *Jovinianus*, door verkiesing van het leger tot Keyser in sijn plaats aangesteld. Hy was *Primicerius protectorum domesticorum*, dat is, *Opper-bevel-hebber over de Keyserlijke lijf-wagt*, dog een Christen, en in sijn Godsdienst so vast en kloekmoedig, dat hy, op de order van *Julianus*, dat het leger soude offeren, of afgedankt worden, aanstonds aanbood de wapenen te willen neder leggen; hoewel de Keyser, wetende dat hy een man van aansien was, hem sijn afscheyd niet wilde geven, maar in sijn bediening liet blijven. Dog van de krijgsluyden dus gekoren, en toegejuycht zijnde, seyde hy hen rond uyt; „Dat hy, wat hem aanging, een Christen was, en niet konde aanvaerden het gebied over mannen, (en 't „gesag over het leger) die de godloose gronden van den overleden Keyser hadden ingesogen; en dat hy geen goeden uytslag van hunne wapenen konde te gemoet sien, gemerkt deselve den segen en bescherming van God niet hebbende, noodsakelijk hunne vyanden tot een roof en spot verstrekken moesten: waar op sy alle eenparig hem tot antwoord gaven: „*Sire*, maak geen swarigheyt de rijks-regeering aan te vaerden, en „laat de godloosheyt van onse grond-stukken u geen reden geven, om „daar in schroomagtig te zijn: want gy wilt regeeren over Christenen, „menschen die in de wetten en voorschriften van godsaligheyt onderwesen

Jovianus word Keyser, dog onder beding, dat het leger moest Christens worden.

(a) *Socr. lib. 3. c. 22. p. 195. Sozom. lib. 6. c. 3. p. 639. Theodor. lib. 4. c. 1. p. 151.*

„ wesen zijn; wel aan, de oudste onder ons zijn opgebragt onder 't opsigt en de onderwijsing van *Constantinus*; die'er naast volgen, onder „ die van *Constantius*; en wat den laatst overledenen Keyser aangaat, „ de tijd van sijn regeering is so kort geweest, dat se op hunne gemoederen geen diepen indruk heeft konnen maken. Op die betuyging nam hy de regeering aan, en maakte ten eersten onder het bedingen van de beste voorwaarden, die hy naar de slegte geschapentheyt van saken bekomen konde, vrede met de Persianen. De droefheyt der Heydenen over de dood van *Julianus* was te grooter, als sy hoorden dat *Jovianus* tot Keyser verkoren was, van wiens yver voor het Christendom sy ten vollen versekerd waren; waarom sy ook alom hem door pasquillen en spotschriften beschimpten en ten toon stelden, bysonder te Antiochien (*b*), alwaar men deselve langs de straat strooide, en op alle hoeken vuyle schriften tegen hem aanplakte, en de oude wijven selfs alle spotternyen tegen hem uytbraakten, om te toonen mogelijk, dat se de Christenen, die niet lang geleden op die selve wijse met *Julianus* geleeft hadden, niet wilden toegeven: en sekerlijk, stoutigheyt en snedigheyt, om met iemand te schimpen, was aan die plaats als eygen.

Tot droefheyt der Heydenen, die daar over schimpten.

II. Hy begon sijn regeering, gelijk een wijs en vroom Prins betaamd, met de sorge voor de Religie. Door het ongelukkig eynde van sijn Voorsaat gewaarschouwd zijnde, schreef hy ten eersten (*c*) aan de Gouverneurs der Provincien, hen belastende de Kerken te openen, de plegtelijkheden van den Godsdienst neerstig te doen onderhouden, en allen ingesetenen bekend te maken, dat de Christelijke Religie alleen de ware Godsdienst was. Hy gaf allen Kerken weder hare inkomsten en 't geen daar aan gegeven was, gelijk ook aan de Clergie, en alle die onder hen stonden, de vryheden en voorregten, die *Julianus* hen benomen had, bysonder het jaarlijks koorn, dat *Constantinus de Groote* de Kerke had toegelegd, en van *Julianus* ingetrokken was. Maar doordien 'er te dier tijd een groote schaarsheyt was, vond hy sig genoodsaakt voor die tijd het op een twee derde deel te verminderen, met belofte egter van het geheel weder aan haar uyt te keeren, so dra die hongersnood soude over zijn, en soude buyten twijfel, so God sijn leven gespaard had, sijn woord gestand gedaan hebben. Hy riep weder te rug alle so Kerkelijken als andere, die, ter sake van hunne Religie, in de laatste jaren gebannen waren. Hy gebood de Heydensche Tempelen te sluyten, en het openbaar offeren af te schaffen. Dit deed de Priesters schuylen, en joeg de Philosophen selfs sulken vrees aan, dat se hun mantel afleyden, en henselven kleedden gelijk als andere; hoewel ik my verbeelde, dat sulks meer van hen wierd gedaan, om dat se by dese groote omwending van saken voor de Christenen vreesden, dan dat hen sulks van den Keyser geboden was: want waar hy quam ontfing en bejegende hy alle man vriendelijk, en gaf bevel (*d*), dat het een iegelijk soude vry staan God op sijne wijse te dienen, 't welk ik egter niet van de openbare maar heymelijke oeffening der Religie versta. Thans vaerdde hy het Burgermeesterschap aan, en wierd, tot Ancyra in Galatia gekomen zijnde, begroet van *Themistius* den Philosooph, en sommige van den rang der Raadsheeren. *Themistius* voerde het woord (*e*), wenschte hem, met een cierlijke reden, geluk in die nieuwe eer en weerdigheyt, en prees hem so om andere dingen, als wel bysonderlijk om sijn meewaarigheyt ontrent ballingen en verdrukten, sijne verwonderlijke sorge voor de Religie, en

Steld goede order ontrent de Christelijke Religie.

Laat egter elk sijn Godsdienst vry.

Waar over hem Themistius prijst.

(*b*) *Suid. in voc.* Ἰοβιανὸς, *ubi plura exempla dantur.* (*c*) *Socr. ibid. Theod. ibid. c.* 4. *Philost. lib.* 8. *c.* 5. *p.* 512. (*d*) *Vide Themistii Orat.* 12. *p.* 278. (*e*) *Orat. sup. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en ſijn toegeventheyt ontrent alle, latende een iegelijk de vryheyt van ſijn aangenomen godsdienſt. „Een ſaak, ſeyde hy, waar in hy God na„volgde, die wel allen menſchen een natuurlijke neyging tot een Re„ligie heeft ingeprent, dog elk een de vryheyt geeft, om ſulken weg „in te ſlaan, en ſodanige middelen te gebruyken, door welke hy deſelve „beſt kan uytdrukken. Vorſten konnen wel tot een uyterlijke daad dwin„gen, maar het geweten van den menſch is boven allen dwang of be„dreyging. Dwang kan wel geveynsde, maar geen godsdienſtige men„ſchen maken; die kan wel het purper van den Keyſer doen eeren, „maar God niet doen aanbidden. Hier van komt het, vervolgde hy, dat „ſodanige menſchen ſo wankelbaar en onſtandvaſtig zijn in hun belijde„nis, want de dwang ophoudende, wenden ſy ſig herwaards en der„waards, en veranderen hun Religie meer dan de *Euripus* haar eb en „vloed. Dit breydde hy op 't cierlijkſt en beweeglijkſt uyt. Op die wijs ſpraken doorgaans de Heydenen in die tijd (*f*): ſy waren nu in 't nauw, en daarom was al hun roepen om verdraagſaamheyt, en elk te laten volgen het voorſchrift van ſijn eygen conſcientie, alſo men deſelve wel overtuygen, maar niet dwingen kan, en dwang in dat geval niet alleen onredelijk, maar ook onnut is, gemerkt daar wel op volgen kan σκιαγραφία τῆς μεταβολῆς, οὐ μετάστασις δόξης, gelijk'er *Libanius* van ſprak, dat is, een ſchijn en veynſing van bekeering, maar geen dadelijke verandering van gronden en gevoelens. Maar wat men ook hier van ſoude konnen ſeggen of niet, 't is ſeker, dat ſy dus ſprekende vergaten, dat ſe, als de ſaken anders ſtonden, ook anders hadden te werk gegaan, en hoe jammerlijk ſy in vorige tijden met de arme Chriſtenen hadden geleefd, als ſy deſelve niet alleen door beloften en overredingen tot afval verſogt, maar door allerley ſlag van onbarmhertige ſtrengheyt en de barbaarſte wreedheden gepoogd hadden tot het verſaken van hun Religie te dwingen. Dog dit alleen in 't voor by gaan. Behalven deſe maakte de Keyſer nog een wet (*g*), waar in hy op lijf-ſtraf verbood te ſchaaken, of een huwelijk te willen aangaan met een gewyde maagd (die wy thans Nonnen noemen), daar hem de loosheyt en godloosheyt dier tijden aanleyding toe gaf, gemerkt veele van haar, of door vleyery tot het aangaan van huwelijken verleyd, of door geweld tot vuyligheden gedwongen wierden. Deſe wet wierd uytgegeven den 19. *Februarii* in 't jaar CCCLXIV. welke tijd hy niet lang overleefde, alſo hy kort daar aan te Dadaſtana, een vlek op de grenſen van Galatia en Bithynia, ſtierf, naar het ſeggen van ſommige, aan het te veel eeten van campernoeljes; dog waarſchijnlijker is 't, dat hy door den damp van koolen, of, als andere willen, de lugt van een nieuw-gepleyſterde kamer geſtikt is: en 't kan zijn, dat het een en 't ander ſijn dood veroorſaakt heeft; immers wat'er van zy of niet, men vond hem dood in ſijn bed, na dat hy nog geen agt maanden geregeerd had. Een deftig Vorſt, wiens regeering naar allen ſchijn, ſo ſe niet ſo kort was afgeſneden, Kerk en Staat in een ſeer gelukkigen en voorſpoedigen ſtand geſteld ſoude hebben.

Heydenen ſpraken van moderatie, als ſy het te quaad hadden,

daar ſy egter anders gewoon waren te doen.

Wet ontrent het ſchaken of trouwen der Nonnen.

Jovianus dood wanneer, en waar door veroorſaakt.

III. Het leger voortgerukt quam tot Nicea (*h*), alwaar de Officiers tot het kieſen van een nieuwen Keyſer raad plegende, eenparig ſtemden op *Valentinianus*, Hopman over de tweede bende van die *Salarii* genaamd wierden, die ſy tot Ancyra gelaten hadden. Hy was een edelmoedig en dapper Man, en had om de Religie al vry wat geleden.

Valentinianus word Keyſer gemaakt.

Merkelijk verhaal van ſijn kloek-

(*f*) *Liban. Orat. de Templ. p. 18. Orat. in Julian. nec. p. 290.* (*g*) *Cod. Theod. lib. 9. Tit. 25. Leg. 2. p. 197. Sozom. lib. 6. c. 3. p. 640.* (*h*) *Socr. lib. 4. c. 1. p. 210. Sozom. lib. 6. p. 644. Theod. lib. 4. c. 6. p. 156. Philoſt. ibid. c. 8.*

moedigheyt voor de Christelijke Religie.

Want het gebeurde ten tijde van *Julianus*, dat hy uyt kragt van sijn ampt verpligt zijnde den Keyser(*i*), na den Tempel gaande om te offeren, op te passen, de Priester, die, om volgens de gewoonte, de inkomende met heylig water te besprenkelen, met takken in de hand aan de Tempel-deur stond, en sijn werk doende, eenige droppelen op het kleed vielen van *Valentinianus*, die (niet konnende verdragen dat hy met Heydensche Kerk-gebaren soude besmet worden) in de tegenwoordigheyt van den Keyser, den Priester een slag om sijne ooren gaf, en dat stuk van sijn kleed, waar op dat water gekomen was, afgescheurd hebbende, smadelijk en met versoejing weg wierp. *Julianus* sag de smaad, sijne Religie in sijn tegenwoordigheyt aangedaan, met het grootste misnoegen aan, dog liet sulks niet blijken, en, om hem de eer van het martelaarschap niet te gunnen, sogt iets anders tegen hem op; en eenig versuym in sijn ampts-waarneming uytgevonden hebbende, ontseyde hem sijn dienst, en bande hem, sommige seggen naar Melitina, een onbewoonde plaats in Armenien, of, als andere willen, naar Thebaïs in Egypten, waar van daan hy in 't begin van *Jovinianus* regeering weder t'huys quam. Dog om voort te gaan. Men liet die keur aanstonds *Valentinianus* tot Ancyra weten, en hem naar Nicea halen, alwaar de soldaten hem op een schild geset hebbende, omdroegen, en voor Keyser uytriepen, met begeerte egter, dat hy een Rijks-genoot nevens hem verkiesen soude, welk met sulken geroep en geschreeuw toeging, dat hy met het wenken van sijn hand stilte versogt hebbende, man-moedig, gelijk een Vorst betaamd, hen tot antwoord gaf: ***Het staat, mijne Heeren, in uwe magt my Keyser te maken, maar dat gedaan zijnde, is het niet uw, maar mijn werk te gebieden. Het is uw pligt u als Onderdanen te onderwerpen, en my als Keyser te besorgen 't geen het gemeene best vereyscht.*** Een antwoord, die hen alle verstomde. Het was egter geen maand daar na, of hy nam tot sijn Rijks-genoot aan sijn broeder *Valens*, dien hy (selfs in het Westen regeerende) het gebied over het Oosten overgaf.

En wat hem daarom overquam.

De wijsen beding by sijn inhaling.

Valens word Keyser in het Oosten.

Sy beyde gaven vryheyt van allerley Religien.

IV. *Valentinianus* nu en *Valens* poogden in het begin van hunne regeering, om sig by het volk aangenaam te maken, alle partyen door een algemeene toelating te voldoen, en gaven bevelen, dat (*k*) een ieder God mogt dienen naar die Religie, in welke hy was opgevoed; dat niemand tot dese of die wijse van God te dienen soude gedwongen worden, en dat niemand van de Ondersaten soude gehouden zijn de Religie van hun Vorst aan te nemen, maar alles gelaten worden aan der menschen goedvinden en vrye keur: een opstel, waar over sy by de Heydensche Schrijvers ongemeen gepresen worden. De Heydenen egter begrepen niet wel, hoe sy sig van sulken toegeventheyt behoorden te bedienen, want sy rekten deselve so ver als mogelijk was, so dat se met (*l*) de binnen-huyssselijke vryheyt voor hun bygeloovigheyt niet vergenoegd, deselve in veele plaatsen opentlijk begonden te gebruyken, met het vieren van hunne feest-dagen, het verrigten van hunne goddeloose geheymen, en hunne ongeregelde en buytensporige omgangen door alle straten te houden, weshalven de Keysers sig genoodsaakt vonden die vergunde vryheyt allengskens in te korten. Dus was het, dat sy in het eerste jaar hunner regeering (*m*) bevel gaven, om de pachten en inkomsten der Heydensche Tempels, die door *Constantinus* en sijne soons

Die van de Heydenen misbruykt word.

En daarom bepaald door verscheyden wetten.

(*i*) *Sozom. l. cit. Theod. lib.* 3. *c.* 16. *p.* 138. (*k*) *Cod. Theod. lib.* 9. *Tit.* 16. *Leg.* 9. *Amm. Marcell. lib.* 30. *p.* 1832. *Symm. lib.* 10. *Epist.* 54. *p.* 537, 539, 543. (*l*) *Theod. lib.* 4. *c.* 24. *p.* 187. (*m*) *Cod. Theod. lib.* 10. *Tit.* 1. *Leg.* 8. 384.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

soons ingetrokken, en aan particulieren gegeven, dog door *Julianus* weder opgesogt en aan de Tempelen hersteld waren, aan te slaan, en als een rente te stellen by het geen der Keyseren eygen vaderlijk erf goed was, en een Wet maakten *(n)*, verbiedende alle nachtelijke offerhanden, besweeringen, en toveragtige wigchelaryen, als zijnde geoordeeld boosaardig en gevaarlijk te zijn; te meer, om dat de nagt bequaamst scheen om die swarte en helsche plegtelijkheden te werk te stellen. Egter wierd *Achaja* (doordien *Pretoxtatus*, Stadhouder van Griekenland, aanwees, hoe onverdraaglijk het voor dat volk soude zijn, dat men hunne geheymen, die men alom sulken ontsag en eerbied toedroeg, weerde) daar in niet begrepen, met beding egter van daar ontrent niet anders te doen, dan 't geen met hunne oude lands-wijse over een quam. Uyt dien hoofde sproot ook hun sorg, dat *(o)* geen Christen, op het voorwenden van eenige misdaad, hoedanig die ook zijn mogt, soude tot de vegt-speelen, als strekkende tot oneere van den Christelijken naam; veroordeeld worden; en bysonder de order van *Valentinianus (p)*, die op de klagte, dat, daar men de Heydensche Tempelen door soldaten voor overval van de Christenen bewaarde, en de vryheyt den Heydenen laatst verleend, waar sy maar de magt en gelegentheyt hadden (en die hadden sy nu te Romen, doordien *Symmachus* de oudste, een vinnig Heyden, thans Stadsvoogd was) misbruykten, de Christenen tot dien dienst gedwongen wierden, beval, dat niemand, nog Regter nog Krijgs-bediende, soude mogen ondernemen hen daar toe te dwingen, op verbeurte van lijf en goed. Dese Wetten wierden beyde gesonden aan *Symmachus*, in het jaar CCCLXV.

Een voorsegging van het duren des Christendoms loopt te niet.

Hier uyt wierden de Heydenen gewaar, dat hunne voorseggingen ydel waren: want sy hadden, siende dat de Christen Religie onder de swaarste vervolging so magtig had toegenomen, en die van de Heydenen so schielijk gesakt en geaarseld was, om die van hunnen aanhang den moed niet te doen sakken, opgehaald een voorsegging *(q)*, die men waande van een der godspraken in Griekenland te zijn uytgesproken, waar by verklaard wierd, dat hoewel *Christus* selfs geen Toveraar was geweest, de H. *Petrus* egter door toverkunde te weeg gebragt had, dat de Christelijke Religie CCCLXV jaren stand houden, en aanstonds daar na te niet loopen soude, welke bepaalde tijd sy nu bevonden ten eynde te zijn; maar de uytkomst heeft gemelde voorsegging tastelijk wederlegd, waar over de H. *Augustinus*, die eenige jaren daar na schreef, met hunne sotternyen lagt en spot.

Waarom Valens alle voorseggingen scherp verbood.

V. Des onaangesien lieten sig de Heydenen niet geseggen, maar wierden op de gegeven toelating, terwijl *Valens* de Arianen begunstigde, en de regtsinnige hard viel, dagelijks stouter en onbeschaamder, so dat hy eyndelijk genoodsaakt wierd op lijf-straf te verbieden alle soorten van voorseggingen, of by eenige waarseggers raad te vragen.

Men ondersogt door toverkunde, wie hem in de regeering stont te volgen.

De gelegentheyt van dit verbod was dese. Verscheyde uytstekende Philosophen, thans *(r)* ongemeen bedroefd over den bloeijenden toestand van de Christelijke Religie, waren de regeering van *Valens* moede, en verlangden na een ander Keyser, die van hun Religie zijn mogt. Om nu hun voornemen met beter fatsoen voort te setten, spanden sy bedektelijk met eenige Grooten te Hoof, en met sommige Officiers in het leger aan,

en

(n) *Ibid. lib. 9. Tit. 16. Leg. 7. Zosim. lib. 4. p. 735.* (o) *Cod. Theod. lib. 9. Tit. 40. Leg. 8.* (p) *Ib. lib. 16. Tit. 1. Leg. 1.* (q) *Aug. de civ. Dei lib. 18. c. 53. col. 1130. Vide c. seq.* (r) *Sozom. lib. 6. c. 35. p. 693. Socr. lib. 4. c. 19. p. 229. Philost. lib. 9. c. 15. p. 520. Amm. Marcell. lib. 29. p. 1784. &c. Zosim. lib. 4. p. 743. Vide sis Zonaram, sed hanc rem paullo aliter narrantem. Annal. Tom. 3. p. 28.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en ftelden alle konft van wigchelary te werk, om te weten wie *Valens* fcheen in de regeering te fullen volgen, en maakten ten laatften een *Tripus*, een drieftal van laurier, die fy met fekere toverkundige befweeringen wyden; en, met Arabifche fpeceryen berookt, in het midden van fekere vlakte ter neder ftelden. Op de kant van het groote bekken, daar dat drie-hoekig geftel op ftond, waren de vier-en-twintig letteren van het Griex A. B. C. net, en even wijd van malkanderen gefneden. Alles dus bereyd zijnde, quam'er een man met linnen bekleed, en laurier-takken in de handen hebbende, die na 't fpreken van eenige toverkundige woorden, een tover-ring aan de kant van het dek-kleed, boven het bekken vaft gemaakt, rondom draayde; welk dan eenigen tijd geduurd hebbende, eyndelijk fcheen ftil te houden, boven defe of geene letteren, waar uyt de Priefter, eenige hoog-dravende veerfen gemaakt hebbende, de opgegevene vragen beantwoordde. Volgens defe konft wierden in dit geval door dien ring uytgetekend defe vier letteren Θ. Ε. Ο. Δ. die t'famen gevoegd defe twee letter-greepen uytleverden, THEOD. waar op iemand van de omftaanders uytriep, dat de godfpraak daar baarblijkelijk *Theodorus* mede aanwees, een man, die waarlijk van goeden huyfe was, en veele bequaamheden had, als zijnde berugt wegens fijn geleerdheyt, wijsheyt, fedigheyt en befcheydentheyt, dien fy dan, alfo hy een Heyden was, met al hun hert wenften tot Keyfer te mogen hebben. Eerlang wierd die geheele t'famenfweering den Keyfer ontdekt, die daar over verbaafd en niet minder vertoornd zijnde, laft gaf, die geheele faak naukeurig te peylen en te doorfoeken. Dit gedaan zijnde, wierd *Theodorus* onthoofd, de maker van dien drieftal levendig verbrand, en alle die aan dat doodelijk opftel hand hadden, jammerlijk gepijnigd, en vervolgens gedood, welker betuygingen, folteren en dood wijd en breed by *Ammianus Marcellinus* te lefen zijn. Alle Philofophen, die hen voorquamen, hadden niet anders dan de dood te verwagten; en de Keyfer, die reeds te voren ftreng geweeft was, wierd in dit geval ongemeen wreed, fo dat niemand, die maar als een Philofooph gekleed ging, al had hy fig nooit met diergelijke voorfeggingen gemoeyd, vry raakte, en een geboorden rok voor een genoegfaam bewijs verftrekte, dat iemand een toveraar en een van de t'famenfpannelingen was. Onder defe Wijsgeeren was *Maximus*, de groote leermeefter van *Julianus*, de vermaardfte Philofooph van die eeuw. *Valens* had tegen hem, wegens fekere fmaadheyt hem en fijn broeder ten tijde van *Julianus* aangedaan, een oude wrok, waar door hy in 't begin van fijn regeering hem onfagt handelde, (daar *Eunapius* fo droevig over klaagd) en nu betigt van de geheyme raad en opheffer van gemelden aanflag te zijn (hoewel hy'er maar eenige kennis van had, en reeds had voorfpeld, dat alle, die aan die t'famenfweering vaft waren, door een ontijdigen dood fouden omkomen) na Ephefen, fijn geboorte-plaats, vervoeren en aldaar onthoofden liet. Dog des Keyfers woede ftrekte fig byfonderlijk uyt tegen alle, welker namen met defe vier letteren begonnen, en die *Theodorus*, *Theodotus*, *Theodofius*, *Theodutus*, of diergelijke genaamd wierden, welke hy door de felve bloed-dorftige Staat-regel (als *Herodes* eertijds de kinderen te Bethlehem, in hoop van onder defelve den nieuwgebooren *Meffias* en Koning der Joden aan kant te helpen, liet vermoorden) alom deed opvatten en dooden; waar in hy fo wreed te werk ging, dat veele, om dat gevaar te ontgaan, hunne namen veranderden, ten eynde fy om een onnofelen naam hun leven niet mogten quijt raken. God egter, dien 't meenigmaal belieft der men-

Daar door THEOD. wierd aangewefen.

En geduyd op Theodorus.

Straffen daar over geoeffend,

aan de Philofophen,

en aan Maximus.

Wreedheyt tegen alle, welker namen met die letteren begonden.

Die veelen dien naam doet afleggen.

fchen

ſchen booſe voornemens te verydelen, beſchikte het ſo, dat de groote *Theodoſius* de handen van *Valens* ontſnapte, en, in weerwil van al ſijn ſorg en wreedheyt, hem in de regeering in het Ooſten volgde; 't welk te merkelijker is, om dat ſijne ouders in een droom gewaarſchouwd zijnde, geſegd worden hem die naam gegeven te hebben, tot een voorbeduydſel, ſo het ſcheen, van ſijn toekomende grootheyt. Dus ging *Valens* niet alleen te werk met menſchen, maar ook by die gelegentheyt tegen de boeken: want hy gebood alle tover-boeken, of die van eenige ongeoorloofde konſt handelden, op te ſoeken, die hy t'ſamen dragen en opentlijk verbranden liet. In die tijd raakte de H. *Chryſoſtomus*, thans een jongeling, in een merkelijk gevaar: want (*s*) op ſeekere tijd naar de Kerk gaande, nam hy een boek op, 't welk van een verdagt perſoon in de rivier geworpen was, en ſag, ſo dra hy het opſloeg, dat het een boek van de toverkunſt was. Dit merkte een ſoldaat, die daar juyſt voorby ging, en het hem met ſijn makker had ſien opnemen; waarom *Chryſoſtomus*, en die by hem was, verlegen zijnde, niet wiſten wat ſe met het boek ſouden doen, gemerkt het by-na even gevaarlijk was ſulken boek by ſig te hebben, of daar van af te ſcheyden. Maar ſy wierpen het ten eerſten weder weg, en ontquamen dus het gevaar.

Theodoſius de Groote, waarom ſo genaamd: hy ontquam.

Tover-boeken worden verbrand.

Chryſoſtomus raakte daar over in gevaar.

VI. In het Weſten handelde men met de Heydenen wat ſagter. Men had te Romen (*t*) verſcheydene van den rang der Raadsheeren betigt van ongeoorloofde wigchelaryen: de Regter, dien het onderſoek over ſulke gevallen was aanbevoolen, ging'er ſcherp mede voort, ſonder iemand te verſchoonen, en droeg alles den Keyſer vry hatelijk voor, die dan tegen hen reeds een ſcherp proces begonnen had: maar den Raad verſogt van *Valentinianus* door een Geſantſchap, dat dog niemand boven de verdienſte van ſijn misdaad mogt geſtraft, of eenig Raads-heer buyten regts-geding ter pijn-bank overgegeven worden; waar op den Keyſer tot antwoord gaf, diergelijke beveelen van hem niet gegeven te zijn, en dat men ſulke dingen enkelijk ophaalde, om hem in een quaden naam te brengen; en verklaarde ſigſelven in een antwoord-ſchrift aan den Raad (*v*), dat hy het waarſeggen niet aanſag als een ſoort van tovery, en dat hy daar in, ſo lang het ſonder iemand te beſchadigen gepleegd wierd, geen quaad ſag, maar hen dat, en alle het geen den godsdienſt hunner voor-ouders raakte, toeliet; gelijk de Wetten, van hem daar over in 't begin ſijner regeering gemaakt, genoeſaam uytweeſen, en ſijn getuygen zijn konden. En aangaande 't geen hem van de Raads-heeren geſegd was (*x*), hy ſeyde dat verſchil aan den Stadsvoogd te hebben overgegeven, dien hy belaſt had, ſo hy de ſaak niet konde afdoen, de betigtte, nevens een verſlag van 't geen tegen hen gedaan was, voor hem te brengen. Ontrent die ſelve tijd was het, dat hy door een andere Wet (*y*) de Prieſters, die *Provinciale* genaamd wierden (deſe waren het, die op een geheele Provincie opſigt hadden, en gemeenlijk uyt het midden van de genaamde *Curialen* gekoren wierden, welker werk was ſorg te dragen voor de Tempelen en de heylige Kerk-gewoontens, als ook voor de praal en ſtatien op de feeſt-dagen, en op hun eygen koſten de openbare ſpeelen en vertooningen te beſtellen) dat hy, ſeg ik, die Prieſteren vry ſtelde van den laſt aller burgerlijke bedieningen, en het ſelve voorregt gaf, dat de Mannen van aanſien en ſtaat genooten; te weten, dat men hen tot de pley of pijn-bank niet ſoude mogen overgeven, en dat ſy niet minder in rang en aanſien geagt ſouden worden

Harde regtsgedingen tegen wigchelaars te Romen begonnen.

Dog op verſoek des Raads verſagt.

Provinciale Prieſters der Heydenen worden merkelijk begunſtigt.

(*s*) *Homil.* 38. *in Act. p.* 340. (*t*) *Amm. Marcell. lib.* 28. *p.* 1761. (*v*) *Cod. Theod. loc. cit. Leg.* 9. (*x*) *Ibid. Leg.* 10. (*y*) *Ibid. lib.* 12. *tit.* 1. *Leg.* 75. *p.* 425.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Valentinianus bevel om de speelders by hun sterven in den schoot der Kerke aan te nemen, dog onder beding.

den als de *Comites* (thans Graven), Mannen, die hun ampt wel bekleed hebbende, tot ſtaat en eer verheven wierden. Hy gaf insgelijks bevel, dat de ſpeelders (*z*), die ſig in de openbare ſpeelen en op de ſchouwburgen lieten gebruyken, (zijnde ſulks door de beſluyten der Kerk uytdrukkelijk verboden) wanneer hun dood voor oogen was, tot de Sacramenten (dat is, tot den Doop en het Avondmaal) indien ſy berouw hadden en daar ernſtig na verlangden, mogten worden toegelaten, dog met goed-keuring van den Biſſchop, en onder 't opſigt van de burgerlijke Magt of Overigheyt: en dat ſodanige weder herſteld zijnde, niet ſouden gedwongen worden, om het ſchouwburg te dienen.

Eenen Moſes uyt Arabien,

word Biſſchop gemaakt door de regtſinnige Biſſchoppen.

VII. Ontrent het jaar onſes Heeren CCCLXXII. ſond *Mavia* (*a*), Koningin der Saracenen, een volk uyt dat gedeelte van Arabien, dat naaſt aan Egypten grensde, eenen *Moſes* (die in de naaſtgelegene woeſtijn eenſaam leefde, en niet min om ſijne wonder-werken, dan godvrugtigheyt berugt was) na Alexandrien, om tot Biſſchop te worden aangeſteld; maar hy niet willende beveſtigd zijn door *Lucius*, dien de Arianen tot Biſſchop van die plaats, die nu onlangs door de dood van *Athanaſius* ledig geworden was, hadden opgeworpen, wende ſig na de regtſinnige of Catholijke Biſſchoppen, die thans in ballingſchap leefden, van welke hy met oplegging der handen beveſtigd zijnde, weder na ſijn vaderland keerde, alwaar hy het meerendeel der menſchen tot het Chriſten Geloof bekeerde; welk naderhand grootelijks voltrokken wierd, wanneer *Zocomus*, het hoofd van een der voornaamſte ſtammen, ſig op het verkrijgen van een ſoon (die een godvrugtige Monik hem verſekerd had te ſullen hebben, indien hy maar het Chriſtendom wilde aannemen) liet doopen, en alle de ſijne tot het Chriſten Geloof overbragt. Geen minder voortgang had insgelijks het Chriſtendom by de Noordſche volkeren, byſonder by de Gothen, die by den Donauw woonden (*b*): want *Phritigernus*, een van hunne Prinċen, hebbende door hulp van *Valens* een merkelijke zege bevogten tegen *Athanaricus*, een Vorſt van die ſelve Natie, gaf, tot blijk van ſijn dankbaarheyt aan den Keyſer, en tot vaſte verſekering van ſijn vriendſchap, in ſijn land de Chriſtelijke Religie een volkomene vryheyt, by welke gelegentheyt de Arianen, die het toenmaals by het Hof alleen inhadden, oppaſten, om hun gevoelen onder de Gothen in te voeren, hoewel het daar reeds al eenige wortelen geſchooten had door middel van hunnen Biſſchop *Vlphilas*, die ten tijde van *Conſtantius*, (*Philoſtorgius* brengt deſe geſchiedenis (*c*) thuys onder de regeering van *Conſtantinus*) afgeſonden in geſelſchap raakte van *Eudoxius*, *Acacius*, en andere van dat gevoelen, door welke hy verkeerd en overgehaald wierd tot hunne verderfelijke gronden en leerſtukken, die hy dan na huys medegenomen, en in ſijn land met allen ernſt verbreyd had. Deſe *Vlphilas* is de eerſte geweeſt, die de Gothiſche letters uytgevonden, en naderhand den Bijbel in die taal overgeſet heeft, welk dan een kragtig middel tot ſpoediger voortſetting van het Chriſtendom in die Geweſten was. Een ſaak egter was daar in aanmerkelijk, dat hy in ſijn vertaling *de Boeken der Koningen* (waar onder die van *Samuel* en *de Chronijken* mede begrepen worden) over ſloeg, om dat die vaſt niet anders dan een verhaal van oorlogen behelſende, hem bequaam ſcheenen de gemoederen van dat volk gaande te maken, daar ſy, als zijnde van natuuren een

Hy bekeerd ſijn vaderland.

Welk naderhand wierd voortgeſet.

De Chriſten Religie vind ingang by de Gothen.

De gelegentheyt van dien.

De Arianen planten daar hunne Ketterye.

Die'er reeds te vooren gesaaid was door Ulphilas,

die de Gothiſche letteren vond, en den Bijbel overſette.

Liet de Boeken der Koningen e.ſ.v. uyt, en waarom.

(*z*) *Ibid. lib.* 15. *tit.* 7. *Leg.* 1. *p.* 461. (*a*) *Socr. lib.* 4. *c.* 36. *p.* 253. *Sozom. lib.* 6. *c.* 38. *p.* 699. *Theod. lib.* 4. *c.* 23. *p.* 186. *Ruff. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 216. (*b*) *Socr. ibid. c.* 33. *Sozom. c.* 37. (*c*) *Lib.* 2. *c.* 5. *p.* 471.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

een oorlog-ſugtig volk, veel meer dienden ingetoomd, als tot krijgs-ondernemingen aangeſpoord te worden. Onderwijlen plaagde *Valens* de arme regtſinnigen op een jammerlijke wijſe, en vervolgde ſe met ſulken woede en geweld, dat *Themiſtius* (*d*) de Wijsgeer, ſig hunne ſaak aannam, die hy in een redeneering, daar toe opgeſteld, voor den Keyſer bepleytte; hem voorhoudende: „Dat hy ſig niet verwonderde over „de verſchillende gevoelens onder hen, gemerkt deſelve van geen be-„lang waren, in vergelijking van de oneyndige en groote verſchillen, „die de Grieken onder malkanderen hadden, die ſekerlijk niet anders als „een ongenegentheyt en afkeer verwekken konden. Mogelijk, vervolg-„de hy, heeſt God behagen in deſe verſcheydentheyt van gevoelens, „gemerkt deſelve kan dienen, om der menſchen ſielen een dieper eer „en ontſag voor de Goddelijke Majeſteyt in te boeſemen, als ſe bemer-„ken, dat de kennis Gods ſo diep en verborgen is, dat geen men-„ſchelijk verſtand deſelve bevatten of begrijpen kan. Deſe egter, dus voor de Catholijke pleytende, ſprak bedektelijk de ſaak der Heydenen voor, gelijk hy ook elders op dien ſelven trant deed. Dit vertoog, in het Latijn door *Dudithius* vertolkt, is nog voor handen, en van *Petavius*, om dat men het niet in 't Griex had, weder in die taal overgebragt, die egter (hoewel om ſeer onnoſele redenen) loochend, dat het deſelve oratie ſoude zijn die deſe redenaar by die gelegentheyt opgeſteld en den Keyſer voorgehouden heeft: want, om nu niet te ſeggen, dat het geene *Socrates* en *Sozomenus* uyt dat vertoog aanhalen, daar even ſo gevonden word, het ſchijnt *Themiſtius* in die trant van redeneeren byſonder behagen had, gemerkt het ſo in woorden als ſaken niet veel van ſijn redeneering voor *Jovianus*, ten tijde als deſelve het Burgermeeſterſchap aanvaerdde, verſchild. Ten tijde deſer Keyſers, is, in opſigt op de Heydenen, niet veel van belang buyten 't geſegde voorgevallen. *Valentinianus* ſtierf den 17. *November*, in 't jaar onſes Heeren CCCLXXV. *Valens* leefde qualijk drie jaren na hem, en was doorgaans toegevender ontrent de Heydenen, en ſtrenger tegen de regtſinnige Chriſtenen, dan eenig Chriſten Keyſer voor of na hem.

Valens is hard tegen de regtſinnigen.

Themiſtius pleyt, ſo het ſchijnt, voor hen by Valens,

dog verdedigd op die wijſe de Heydenen.

Of die oratie, die men nog heeft, de ſelve is, die hy voor den Keyſer deed.

Dood van Valentinianus, en Valens.

(*d*) *Socr. ibid. c.* 32. *p.* 250. *Sozom. c.* 36. *p.* 695.

VYFDE

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

VYFDE AFDEELING.

De toestand van de Heydensche Religie onder de regeering van *Gratianus*, *Theodosius de Groote*, en desselfs navolgers.

INHOUD.

Theodosius *word van* Gratianus *bevorderd tot de rijks-regeering in het* Oosten. *Hy betoomd, door verscheyden wetten tegen afval, offerhanden, wigchelen, e.s.v. de stoutheyt en aangematigde vryheyt der* Heydenen*; die daar door in een slegten toestand geraken. Voorhoeding ontrent den Tempel te* Ædessa. Gratianus *weygerd de Priesterlijke* stola, *en den eernaam van* Pontifex Maximus, *Opper-Priester, die de* Christen *Keysers tot nog toe-gedragen en gevoerd hadden. De* Heydenen *op nieuws scherpelijk tegengegaan, bysonder in het* Oosten. *De vermaarde Tempel van* Serapis *te* Alexandrien *word verdorven, en de belagchelijke dwaasheyt van de Heydensche afgodery ten toon gesteld.* Heydenen *verwekken daar door oproer, en mishandelen de* Christenen. *De hervorming voortgeset door* Theophilus *Bisschop van* Alexandrien. *Het vermaarde beeld van* Serapis *word in't openbaar verbrand. De verwoesting van dien Tempel was door de* Heydenen *selfs voorsegd. Alle de andere Tempelen te* Alexandrien *worden gesloopt. Een staaltje van vuyligheyt en godloosheyt gemeenlijk in deselve gepleegd. Op derselver puynhoopen wierden* Christen *Kerken gebouwd. De rivier* Nilus *vloeyde so overvloedig niet over, als wel te voren. Dit word van de* Heydenen *opgenomen als een straf der goden over het vernielen hunner Tempelen, maar de valsheyt van dat voorwenden wierd eerlang door een groote overvloeijing derselve ontdekt. In andere Gewesten van het* Oosten *word insgelijks die hervorming.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ming voortgeset. Marcellus *Bisschop van* Apamæa *verbreekt een Tempel van* Jupiter *op een wonderdadige wijse.* Libanius *bepleyt met opset de saak der* Heydenen. *De inhoud van desselfs* Oratio de Templis, *Redeneering van de Tempelen, word den Keyser voorgehouden, dog vermogt niets op hem. Aanslagen op het leven des Keysers.* Theodosius *raad die, welke in den Raad nog* Heydens *waren, het* Christen *Geloof aan te nemen, dog word stijffinnig afgeslagen.* Symmachus *word om sijn verwaandheyt en onophoudelijk aanhouden voor de* Heydenen *uyt* Romen *gebannen. Verscheyden beveelen des Keysers tot demping van de Heydensche afgoderyen en Kerk-pligten.* Valentinianus de tweede *word omgebragt.* Theodosius *laatste Wet tegen den Heydenschen godsdienst, en alles wat daar aan vast was. De dood van dien goeden Keyser.* Arcadius, *desselfs soon en navolger, set het selve werk voort. Alle Tempelen, die'er nog waren, wierden afgebroken, en derselver materialen aan gebouwen, die het gemeen raakten, besteed. De Kerkvergadering van* Carthago *versoekt van* Honorius *het afschaffen van het overblijfsel der afgodery in* Africa. *De Keyser geeft daar antwoord op. Verscheyden wetten van* Honorius, *en de jonge* Theodosius *worden ten selven eynde door het geheele Rijk gemaakt. Het Heydendom schroomd sijn hoofd te vertoonen, en word allom in de hoeken gejaagd. Alles word beslooten met een korte herhaling uyt* Theodoretus.

I. DE twee Keyserlijke broeders gestorven zijnde, bleef het rijksbestier in handen van *Valentinianus* twee sonen, te weten, *Gratianus*, die reeds twaalf jaren, en *Valentinianus de jonge*, die reeds drie jaren geregeerd hadden. *Gratianus* vond aan alle kanten werk; want het rijk was in een grooten slommer, en vond sig, doordien hy van sijn broeder, die nog jong was, weynig hulp had, genoodsaakt om tot bescherming van het Oosten, 't welk thans deerlijk van de Gothen geplaagd wierd, een rijksgenoot te kiesen. Hier toe koos hy een man uyt daar niet op te seggen viel, *Theodosius* een Spanjaard, die wegens den roem sijner daden met regt den naam van *de Groote* gegeven wierd. De Heydenen hadden meest alom veele jaren herwaards vreedsaam de oeffening van hunne Religie genoten, en waren sedert de tijd van *Constantius* daar weynig of niet in gestoord: selfs stonden in de twee eerste jaren van *Theodosius*, wanneer men genoeg met de oorloogen te doen had, de Tempelen open (*a*), en pleegden de Heydenen de vryheyt van hunne oude kerk-seden en gewoontens; waar door veele naar hunne oude bygeloovigheden smakelijk begonden om te sien, en andere, die onder de regeering van *Valens*, door een vervolging van Arianen, Joden en Heydenen, qualijk gehandeld waren, selfs tot de oude Religie hun toevlugt namen. Hier tegen vond de Keyser sig gedrongen aan te gaan met een wet (*b*), die hy gaf op den 26. *April.* in 't jaar onses Heeren CCCLXXXI. waar in hy belastte, dat alle, die van het Christendom tot het Heydendom afvielen, souden ontset wesen van de magt, om een Testament (uyterste wil) te maken (welk egter altijd voor het groot voorregt, een Romeyn aangeboren, gehouden wierd), so dat hunne vrienden of magen van 't geen sy souden mogen nalaten, niet konden verbeterd worden; welke wet van hem en *Valentinianus* door veele andere, met nadere uytlegging, so ontrent de personen als ontrent saken, naderhand verklaard en bevestigd wierd. Ontrent het eynde desselven jaars

Gratianus en Valentinianus Keysers.

Gratianus kiest tot Rijks-genoot

Theodosius de Groote.

De Heydenen waren nu stout: 't welk van quaad gevolg was.

De Keyser geeft een wet tegen de afvallige Christenen.

(*a*) *Zosim. lib. 4. p. 755.* (*b*) *Cod. Theod. lib. 16. tit. 7. Leg. 1. vid. l. 2, 3, 4.*

En tegen de wigchelary-offerhanden.

verbood hy (*c*) op ſtraf van verbanning alle wigchelary-offerhanden,
't zy deſelve by dag of nagt gedaan wierden, of met ſulken oogmerk
tot de Tempelen te naderen, met byvoeging, dat God niet door ver-
foeyelijke beſweeringen en toveryen, maar met reyne en kuyſche gebe-
den moeſt worden aangeroepen.

Hoe ver dit van de Chriſtenen wierd uytgerekt,

Hoewel nu die Wet niet rond uyt
mede bragt de affchaffing van andere offerhanden, dan die, door wel-
ke men iets poogde te voorſeggen, egter deeden de Chriſtenen daar hun
voordeel mede, en trokken deſelve verder, dan de meening des Keyſers
voor die tijd geweeſt was:

die de Heydenen benauwden,

want, gelijk'er *Zoſimus* over klaagd (*d*),
de Tempelen wierden ſo in de ſtad als te lande beſtormd, en de Hey-
denen behielden de vryheyt niet om hunne oogen hemelwaards te ſlaan,
en hun aandagt aan de dwaal-ſterren te oeffenen, ten ware ſy gevaar aan
hun leven loopen wilden.

en een Tempel te Edeſſa ſloten,

Onder anderen was'er een vermaarden *Pan-
theon*, aller goden Tempel, die met een menigte van keurlijke beelte-
niſſen en ſtok-beelden van goden vercierd was, in het landſchap van
Oshroene, in de ſtad Edeſſa, naar de niet onwaarſchijnlijke giſſing
van *Gothofredus:* deſe wierd geſloten, maar het Hof ſtond toe, (op
de klagte der Heydenen, daar in ſy vertoonden, dat ſulks grootelijks
tot nadeel ſtrekte van de ſtad, gemerkt men aldaar gewoon was te ſa-
men te komen, en ſijne gemeene vreugde-dagen te vieren, en byſonder

dog onder beding weder open geſteld wierd.

die, op welke ſy hunne gebeden voor het leven en de welſtand van den
Keyſer offerden) het Hof, ſeg ik, ſtond toe, dat (*e*) deſelve tot gemelde
eynden ſoude geopend, en de beelden tot cieraad gelaten worden, mids
dat men geene offerhanden in den ſelven meer ſoude offeren. In het
Weſten ging *Gratianus* wat ſtrenger met de Heydenen te werk. Hy
deed hen genoegſaam ſien wat ſy van hem te verwagten hadden, wan-
neer hy het Prieſterlijk kleed weygerde aan te nemen (*f*). De Roomſche
Keyſers hadden doorgaans bekleed het ampt, en gevoerd den eer-naam van

Gratianus weygerd Pontifex Maximus te zijn.

Pontifex Maximus, of het hoofd van alle de Prieſters, ja niemand van
de Chriſten Keyſers had tot nog toe ſwarigheyt gemaakt, denſelven als een
eer en cier-naam aan te nemen: maar wanneer de Prieſters quamen, om
hem 't ſelve en den Hooge-prieſterlijken rok aan te bieden, weygerde
hy het rond uyt, als oordeelende hem, die een Chriſten was, ſulken
kleed ongeoorloofd te dragen.

Der Heydenen bedreyging daar over,

Als die rok te rug gebragt wierd, riep
een van de voornaamſte onder 't geſelſchap der Prieſteren uyt, *Wil den
Keyſer niet genaamd worden Pontifex Maximus, Maximus ſal eer-
lang Pontifex zijn*, oogende op eenen *Maximus*, die thans gereed ſtond

en moord des Keyſers.

om ſig het Keyſerrijk aan te matigen, en kort daar na *Gratianus* ver-
raderlijk vermoord hebbende, een groot vriend en voorſtander der Hey-
denen was.

Dat verhaal gaat egter niet vaſt.

Maar behoudens de geloofweerdigheyt van *Zoſimus*, die
dat verhaald, 't is ſeker ſo uyt de oude opſchriften, als uyt het getuyge-
nis van *Auſonius*, meeſter en voogd van *Gratianus*, dat hem die eer-
naam meermaals is opgedragen (*g*), hoewel ſulks mogelijk meer door

De Heydenen ſoeken gunſt by den Keyſer voor hun Religie.

oog-luyking, dan door goed-keuring van den Keyſer geſchiedde. Dog
wat voor tekenen van misnoegen *Gratianus* den Heydenen gaf, of niet,
ſy gaven den moed niet op, om iets voor hunne Religie te onderne-
men: dus begonden ſy, ſiende de ſaken van 't gemeen verward ſtaan,
moed te vatten, byſonder te Romen, alwaar een kleyn gedeel-
te

(*c*) *Ibid. tit.* 10. *Leg.* 7. *p.* 266. (*d*) *Ubi ſupr. p.* 758. (*e*) *Ibid. lib.* 8. *p....* (*f*) *Id. lib.* 4. *p.* 761. (*g*) *IMPER. CÆS. GRATIANUS PIUS, FELIX.... PONT. MAX. reliqua vide apud. Collectores inſcriptionum. Unus in ore omnium Gratianus, poteſtate Imperator..... Pontifex religione. Auſon. Grat. Action. ad Imper. Gratian. p.* 716.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

te van den Raad onderſtond, uyt den naam van alle, des Keyſers gunſt voor hun Religie te verſoeken, maar hadden, om dat *Damaſus* en *Ambroſius* een tegen-verſoek ingaven, geen gehoor, gelijk wy elders (*h*) hebben aangetekend. Thans ontſtond'er een groote hongers-nood te Romen, die de Heydenen voorgaven veroorſaakt te zijn door het misnoegen der goden over het verſuymen en onderdrukken van hunne godsdienſtige plegtelijkheden, en ſtaande hielden een ſigtbare vertooning van die ſtraf-verdienende ſonde te zijn, gemerkt het niet meer dan billijk was, dat ſy, die den Prieſteren en Veſtaalſche maagden het gering onderhoud, hen door de milddadigheyt der voorige tijden toegelegd, ontnomen hadden, nu ook brood gebrek hadden. *Symmachus* in het volgende jaar Stadvoogd te Romen geworden zijnde, ſtelde een wijdloopig ſmeek-en verſoek-ſchrift aan den Keyſer op, waar in hy met alle kragt van redenen en cierlijkheyt van voorſtel de ſaak van ſijn godsdienſt bepleyte: maar de groote en geleerde Biſſchop van Milanen, *Ambroſius*, ſtelde ſig daar gelukkig tegen, beantwoordde hetſelve, en deed het tot niet loopen; 't welk wy alles in het leven van den H. *Ambroſius* wijd en breed ophalen.

Welk door Ambroſius word tegen gegaan.

Hongers-noods oorſaak word den Chriſtenen te laſt gelegd.

Symmachus verſoek voor de Heydenen, afgeſlagen door het tegen-berigt van Ambroſius.

II. De Heydenen in het Ooſten egter konden, niet tegenſtaande reeds voor vier jaren ander bevel gegeven was, niet nalaten de Wigchelaars, die uyt ingewanden, vogel-vlugt of geſchrey, of ook door tover-kunde iets voorſeyden, en alle andere, die van dat ſlag waren, te gebruyken; welk dan *Theodoſius* noodſaakte die Wetten weder op te halen, en het uytvoeren van deſelve ſodanig te belaſten, dat het een doodweerdige misdaad ſoude weſen, ſo iemand eenige offerhanden, om daar uyt, of van 't geen gebeurd was, of wat'er te verwagten ſtond, te wigchelen, deede. Deſe nader order wierd geſonden aan den Opper-Stadhouder van het Ooſten, *Cynegius*, een Man, die om het bekleeden van ſulken ampt, en om ſijn godvrugtigheyt, in groot aanſien was, en van den Keyſer in de gewigtigſte Staats-bedieningen gebruykt wierd. Deſen had de Keyſer de hervorming van het Heydendom in het Ooſten aanbevoolen (*i*), en wel naaſt in Egypten, werwaards hy hem met magt om de Heydenſche Tempelen te ſluyten, of af te breeken, en derſelver bygeloovige plegtelijkheden te ſtremmen, afſond in het jaar CCCLXXXVII. Dus gemagtigd quam hy tot Alexandrien, alwaar ſommige verklikkers (*k*), d'een en d'ander van den Raad beſchuldigden, en derſelver perſoonen, en wel meeſt hunne goederen, die ſy voorgaven, ſo het ſchijnt, Kerkelijk goed, en inkomſten van de Heydenſche Tempelen te zijn, in 't uyterſte gevaar bragten, die van *Cynegius* na nauw onderſoek geſtraft, en de betigtte in het beſit van hunne goederen beveſtigd wierden, welk op hun verſoek ten Hoof door den Keyſer ſelfs wierd goed gekeurd. Maar helaas! dit groote werk van *Cynegius* bleef ſteeken, doordien hy in het volgende jaar ſtierf, en eerlijk te Conſtantinopelen begraven wierd. Het ſelve wierd egter door *Theophilus*, Biſſchop van Alexandrien, die daar vry yverig in was, voortgeſet. Het eerſte dat hy daar in ondernam, was 't geen volgd: Te Alexandrien was een vervallen en eertijds vermaarden Tempel (*l*), die aan *Serapis* was toegeëygend, en ons van *Ruffinus* (*m*) beſchreven word. Deſe was, naar het ſeggen van een land-beſchrijver van die eeuw, uyt-

De Heydenen keeren weder tot hun wigchelen.

Bevelen daar tegen, geſonden aan Cynegius.

Diens bedrijf en dood beſchreven word.

Theophilus ſet dit werk voort.

Een ouden Tempel van Serapis word overvallen.

(*h*) Sie het leven van *Ambroſius*. (*i*) *Zoſim. lib.* 4. *p.* 762. (*k*) *Cod. Theod. lib.* 10. *tit.* 10. *Leg.* 19 *p.* 444. (*l*) *Deſcript. Orb. Gr. Lat. Gothofr. p.* 18. (*m*) *Rufin. lib.* 2. *c.* 22. *p.* 253. & *c.* 23. *p.* 254. *Socr. lib.* 5. *c.* 16, 17. *p.* 274. *Sozom. lib.* 7. *c.* 15. *p.* 723.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

uytnemende konstelijk gebouwd, en had den naam van wegen de deftige bouw-konst, deszelfs wel-geschiktheyt, en de statelijkheyt van den dienst, dat se boven alle andere had uytgemunt, en by-na het eenigste geweest, 't welk in de wereld verwonderlijk was. *Theophilus* versogt den Keyser die plaats te mogen hebben, en tot een Kerk te maken. De werk-basen kregen last om alles uyt den grond op klaar te maken: dese daar in besig zijnde, vonden veele donkere gewelfsels en kelders, in welke de geheymste saken, tot hun Heydenschen godsdienst behoorende, waren opgeslooten: hier uyt bragten sy veele versoeyelijke en schandelijke beelden en gereedschappen aan den dag, die sy ten spot van al het volk ten toon stelden. Dit verwekte een ongemeen misnoegen in de Heydenen, die dan aanstonds t'samen rotteden, en, hoewel van minder getal dan de Christenen, dog door woede en raserny aangeset, op de Christenen aanvielen, veele derselven verwondden, andere dood sloegen, en tot den Tempel, daar in sy sig verschansten, hun toevlugt namen. Eenige Christenen, die sy gevangen genomen, en weg gesleept hadden, wierden gedwongen om te offeren, of, sulks weygerende, op de wreedste en ongehoordste wijse gepijnigd en omgebragt. Hun hoofd was sekeren *Olympus*, een Wijsgeer, die hen overreedde de godsdienst van hun vaderland niet te verlaten, maar, des nood zijnde, kloekmoedig daar voor te sterven; en hen, wanneer sy over het verlies hunner beelden mismoedig waren, te gemoet voerde, Dat sy daar over niet moesten ontsteld zijn, alsoo deselve in der daad niet anders waren, dan sy sagen, stoffelijke saken, die 't geweld en verderf onderworpen waren, en wel van goddelijke kragten waren bewoond geweest, dog dat deselve, na het schenden der beelden, naar den hemel waren weder gekeerd. De Overigheyt deed al wat sy konde, om hen te besadigen, en van 't geen sy gedaan hadden reden te doen geven, maar te vergeefs: sy luysterden na redenen nog bedreygingen, so dat de Overigheyt sig genoodsaakt vond den Keyser al 't geen'er geschied was bekend te maken, die, volgens sijn goedertieren aart, hen tot antwoord gaf, Dat de Christenen, die'er 't leven by hadden ingeschooten, gelukkig waren, doordien sy hier door de kroone des martelaarschaps verkregen hadden, en dat hy de moordenaars had voorgenomen op vrye voeten te stellen, in hoope, dat so veel goedheyt en genade een kragtig middel tot hun bekeering soude zijn; maar dat egter de Tempelen, die de aanleyding tot dat ongeval gegeven hadden, tot de grond toe souden worden afgeworpen. So dra was desen brief niet gelesen, of de Christenen waren daar over ongemeen in hun schik, en de Heydenen namen de vlugt waar sy best konden. Hier op hervatte *Theophilus*, met de Monikken, ondersteund door *Euagrius* den Keyserlijken Stadhouder, en den Oversten van het Heyr *Romanus*, het werk, braken den Tempel selfs tot den grond toe af, en vonden (*n*) in deszelfs muuren steenen, op welke een kruys was uytgehouwen, welk van de Christenen voor een eerweerdig teken van hun godsdienst wierd aangesien, waar in sy nog nader versterkt wierden, wanneer iemand, die in die geheyme letteren bedreven, en onlangs te vooren een Christen geworden was, hen versekerde, dat die verbeeldende tekenen op het toekomende leven sagen, en dat andere van die beeld-sprakelijke letteren te kennen gaven, dat de Tempel van *Serapis* een eynde soude hebben, wanneer die letteren aan het ligt gebragt wierden. In het midden van dit groot gebouw was een (*o*) Kapel,

De Heydenen stellen sig daar tegen op.

Keyserlijk bevel.

Volgens welke deselve geheel word afgebroken.

(*n*) *Socr. & Zozom. loc. cit. Rufin. ibid. c. 29. p. 258.* (*o*) *Rufin. ibid. c. 23. Theod lib. 5. c. 22. p. 229.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

pél, die, onderſchraagd met koſtelijke marmere zuylen, verguldde muuren had, en van boven gelijk als met een ſchild van ſilver, welk weder door een ander dekſel, dog van kooper, bedekt en overtrokken was: in die Kapél ſtond het beeld van *Serapis*, ſo groot, dat het met de eene hand de eene, en met de andere hand de andere ſijde van den Tempel raakte, en men vond'er andere ſeldſaamheden, om het gemeene volk door het verwekken van ontſag te bedriegen en te misleyden. Men had onder andere aldaar een overlevering, dat, ſo eenig menſch dat beeld maar aanraakte, de aarde ſig aanſtonds ſoude openen, de hemelen worden ontbonden, en alles tot een *chaos*, een verwerden klomp, en algemeene verwoeſting vervallen: maar een Chriſten ſoldaat daar by ſtaande, en door den Biſſchop *Theophilus* aangemoedigd zijnde, vermande ſig de proef daar van te nemen: want hy hakte met een bijl een ſtuk uyt ſijn aangeſigt, waar op niet anders volgende, dan dat 'er een menigte van muyſen uyt de gemaakte opening voort quamen, hakten ſy het beeld van lid tot lid aan ſtukken; ſijn hoofd, voeten en alle de buyten-leden wierden met touwen de ſtraten op en neder geſleept, en eyndelijk op verſcheyde plaatſen der ſtad verbrand, dog de romp ſelfs wierd bewaard, om in het ſchouwburg op een plegtelijker wijſe aan het vuur over te geven. De geheele verwoeſting van deſen Tempel was, ſo het ſchijnt, voorſegt door *Antoninus* den Wijsgeer (*p*), die ſijnen leerlingen verſekerde, dat deſelve niet lang na ſijn dood ſoude voorvallen; ja men wil, dat (*q*) bovengemelde *Olympus* in den Tempel, 's nagts voor dat het bevel des Keyſers overquam, zijnde ſeer donker en onſtuymig weêr, een ſtem hoorde, die *Halleluja* ſong, welk hem niet weynig ontſtelde; te meer, om dat hy wiſt, dat de deuren wel geſlooten, en al het geſelſchap in ſlaap zijnde hy niemand ſag, en egter de ſtem duydelijk en beſcheydelijk hoorde; dit deed hem denken wat'er te verwagten was, weshalven hy ſig in der ſtilte uyt den Tempel weg maakte, en over zee na Italien reysde.

Serapis beeld, word in ſtukken gehakt, en verbrand. Voorſeggingen van die verwoeſting.

III. Deſe moeder-kerk, en gewaanden beſcherm-god dus aan kant geraakt zijnde, volgden alle de andere vry gemakkelijker. Alle de Heydenſche Tempelen en beelden, die'er nog in die ſtad waren, wierden vernield (*r*), de ſotternyen, vuyligheden en godloosheden, die'er mede gepleegd waren, wierden ontdekt, en voor het volk ten toon geſteld. Ik kan niet nalaten een ſtaaltjen daar van op te halen. *Tyrannus* was een Prieſter van den Tempel *Saturni*, berugt door het geven van god-ſpraken, en wierd van de aanſienlijkſte mannen daar ontrent doorgaans beſogt: deſe, als hy een van derſelver vrouwen wilde tot ſijn wil hebben, had de gewoonte van aan den Edelman te ſeggen, dat het de wil van den god (*Saturnus*) was, dat deſſelfs vrouw haar nagt-devotie in den Tempel ſoude komen oeffenen; die dan op het koſtelijkſte opgeſchikt derwaards ging, daar men de deuren agter haar toeſloot. Deſe dus in haar aandagt zijnde, kroop de Prieſter bedektelijk in het oude vermolmde beeld van *Saturnus*, waar uyt hy, als of het *Saturnus* ſelfs was, ſprak, en dus alles ontrent haar bereyd hebbende, alle de ligten, ſonder dat het konde gemerkt worden, ſchielijk uytbluſte, waar na hy de verbaasde Juffrouw naderende, haar gemakkelijk na ſijn wil misbruykte. Dit had hy veele jaren gepleegd; maar ten laatſten was'er eene, die hem niet wilde te wille zijn, en hem aan ſijn ſpraak kennende, ſulks aan haar man klaagde, die deſe vuyligheyt nader ontdekte; waar

Andere Tempels insgelijks vernield. Vuyl bedrog van een Prieſter. Welk ontdekt en hy geſtraft word.

(*p*) *Eunap. in vit. Ædeſ. p.* 60, 63. (*q*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 15. *p.* 725. (*r*) *Ruſin. ibid. c.* 24.

waar over *Tyrannus* na verdienſte geſtraft wierd, en den Tempel nevens het beeld aan een ſchandelijk eynde raakte. Meeſt alle die verwoeſte Tempelen (*s*) wierden tot Kerken gemaakt. Van die van *Serapis* wierd aan de eene ſijde een plaats ter eere van de Martelaars, en aan de ander ſijde een Kerk gebouwd, die naderhand na den Keyſer *Arcadius* benaamd wierd. Het gebeurde ontrent deſe tijd, dat de rivier de Nyl (*t*) niet ſo rijkelijk overvloeyde, als ſe pleeg, waar over het volk begon te muyten en te morren, dat ſulks was, ter oorſaak dat hen niet wierd toegelaten, volgens hunne oude gewoonte, aan de rivier te offeren. De Landvoogd hier over ontſteld en voor oploop vreeſende, maakte het den Keyſer bekend, die hem tot beſcheyd liet geven, Dat het beter was ſijn pligt ontrent God waar te nemen, dan het overſtroomen van den Nyl te beſorgen, of meer werk van de vrugtbaarheyt des lands dan van de godſaligheyt en Godsdienſt te maken: *Laat*, ſeyde hy, *de rivier nooit weder overloopen, indien het door tovery moet veroorſaakt worden, indien men de riviere met offerhanden verſoenen, en deſſelfs wateren met bloed verwen moet.* Maar eerlang nam die ſwarigheyt een eynde; want de rivier hervatte haren ouden loop, en hooger ſwellende als de hoogſte peyl (die ſe ſelden of nooit bereykte) deed het volk geheel anders ſpreeken, en het verdrinken van het geheele land vreeſen. Selfs veranderden de Heydenen hun taal, en ſpraken'er op hunne toonelen ſpottelijk van, als of de oude ſuffende Nyl ſijn kragten verloren had, en ſijn water niet meer houden konde. Andere egter maakten'er een beter en deftiger gebruyk van, ſo dat ſe daar door van de ydelheyt hunner oude bygeloovigheden overtuygd, tot het Chriſten Geloof over gingen. En ſeker, alle die gemelde ſaken bragten een ongelooflijke menigte Heydenen tot het Chriſtendom over, dog jaagde te gelijk den Heydenen in andere plaatſen (*v*) een ſchrik aan, byſonder in Arabien, Paleſtina, Phœnicien, e. ſ. v. alwaar ſy op hunne hoede waren, en landvolk huurden, om hen hunne Tempelen te helpen beſchermen. Tot Apamea was een vermaarde Tempel van *Jupiter* die van een grooten omtrek, en wonder ſterk gebouwd was: deſen nam *Marcellus*, Biſſchop van die plaats, voor onder de voet te halen, maar hy konde niemand krijgen die dat wilde ondernemen, doordien een iegelijk tegen het afbreeken deſſelfs, als een by-na onmogelijke ſaak, aanſag. En ſeker, meeſt alle de Tempelen der Heydenen waren ſodanig gebouwd, en de ſteenen met yſers in dier voegen aan malkanderen gehegt, dat de Chriſtenen, na het ſeggen van *Libanius* (*x*), geen minder moeyte hadden met deſelve af te breken, als de Heydenen eerſt gehad hadden om deſelve te bouwen. Ten laatſten quam'er een gemeen arbeydsman die het aannam. Deſe het fondament, dat het geheele werk droeg, hebbende ondergraven, ſtookte daar groote vuuren onder, dog een *Dæmon* (booſe geeſt), die ſig in het ſwart vertoonde, jaagde het vuur daar van daan. Dit meermaals van dien aannemer dus zijnde begonnen, dog t'elkens te vergeefs, nam *Marcellus* een kan met water, die hy in de Kerk voor de heylige Tafel nederſette, en ondertuſſchen de geheele ſaak Gode op het ernſtigſte voordroeg; waar na hy die pot met water aan *Equitius* ſijn Diaken over gaf, die deſelve over dat vuur ging uytgieten, 't welk, als of het ſo veel oly geweeſt was, aanſtonds de vlam om hoog joeg, die haar ten eerſten ſodanig verſpreydde, dat dit groot, ſterk en deftig gebouw binnen

Van Tempelen wierden Kerken gemaakt.

De Nijl vloeyd niet over,

Welk de Heydenen het nalaten van hunne offerhanden weeten.

De Keyſer kreund ſig des niet.

De Nijl loopt weder over, als te voren.

Dat veele Heydenen tot Chriſtenen maakt.

Elders ſtelden ſig de Heydenen daar tegen.

Een Tempel van Jupiter word door een wonderwerk geſloopt.

(*s*) *Ibid. c.* 27. & *Sozom. loc. cit.* (*t*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 20. *p.* 736. *Ruf. ibid. c.* 30. *p.* 259. (*v*) *Sozom. ibid. c.* 15. *p.* 725. *Theod. lib.* 5. *c.* 21. *p.* 227. (*x*) *Orat. de Templ. p.* 23.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

binnen weynige uuren, tot verwondering van alle die het ſagen, onder de voet lag. Maar die goede Biſſchop was niet altijd ſo voorſpoedig: want (*y*) als hy doende was, om met een grooten Tempel te Aulon (*z*), een ſtad van het ſelve landſchap, op de ſelve wijſe te handelen, quamen eenige Heydenen agter hem, die hem opgevat hebbende, levendig in het vuur wierpen, en verbrandden: en wanneer naderhand ſijne ſonen, deſe moord ontdekt hebbende, ſig van die dood wilden wreeken, ſprak (ſeyd de hiſtorie) de provinciale Synode ſulks tegen, ſeggende, dat hy, ſy, en alle ſijne vrienden veel meer reden hadden God te danken, die hem verweerdigd had voor ſulken goeden ſaak te ſterven.

Marcellus de Biſſchop word by ſulken gelegentheyt verbrand.

IV. Deſe groote en algemeene verwoeſting der Heydenſche godsdienſt in de Ooſterſche Geweſten deed de Heydenen nader toeſien, ſo dat hun groote voorſpraak *Libanius*, een man van ſo hoogen aanſien by den Keyſer, dat hy hem tot voornaamſten Amptenaar aanſtelde, ontrent die tijd een *Oratie*, of Rede *De Templis*, *Van de Tempelen*, in 't ligt gaf, en *Theodoſius* aanbood, waar in hy rond uyt onderneemd een voorſpraak te weſen voor hunne Tempelen; „Die hy toond geſprooten te zijn uyt het aanmoedigen der goden, om hen alom opregt „en tijdig te dienen, waar toe naderhand grooter en cierlijker plaatſen, „naar dat de godsdienſt in ſteden en vlekken doordrong, afgeſonderd waren. Hy maakte ſijn meeſte werk om 't geen de Chriſtenen doorgaans, tot het verdedigen van het afwerpen der Heydenſche Tempelen, bybragten, tegen te gaan. By voorbeeld; „Dat de Heydenen deſelve „tot hunne offerhanden gebruykten, welk regt-uyt tegen de Wetten „ſtreed; waar op hy rond uyt antwoordde ſulks niet waar te zijn, en „vergde dat hem ſulks mogt beweſen worden. En dat men inbragt, „dat ſy op hunne feeſtelijke vier-dagen Oſſen dood ſloegen, was, ſey„de hy, geen ſaak van belang. Hy bekende, dat ſy ſekerlijk op hunne „feeſt-dagen in het open veld t'ſamen quamen, aldaar een Kalf of „Schaap ſlagtten, toebereydden, en aaten, en dat ſe daar by hun wie„rook, lofzangen en gebeden tot de goden gebruykten; maar dat was, „ſeyde hy, door geen Wetten verbooden, en het omver werpen van „de Tempelen geen redelijk middel, om, gelijk men het den naam gaf, „Heydenen tot het Chriſtendom over te halen. Hy ſtond wel toe, dat „ſulks veele geveynsden maakte, maar dat egter niemand daar door waar„lijk bekeerd wierd. Veele, ſeyde hy, mogen uyt vrees tot de Chri„ſten-Kerken overgaan, en ſig naar hunne wijſe uytterlijk aanſtellen, „maar dus doende dienen ſy of hunne eygene goden, of niemand. Hy „hield ook ſtaande, dat de Religie niet door geweld of ſchrik, maar „door reden en overtuyging moeſt worden ingeprent. Op 't geen ge„meenlijk wierd voorgegeven, dat het afbreken der Tempelen baarblij„kelijk dienſt en voordeel aan de wereld deed, poogde hy in tegendeel „te toonen, dat het begunſtigen en beſchermen van de Heydenſche „godsdienſt ten allen tijde de grootſte ſegeningen van den hemel had doen „nederkomen over den burger-ſtaat, en ſeer veel tot het aanſien en ge„ſag van het Roomſche Rijk had toegebragt; en gaf voor, dat de „Chriſtenen geene redenen hadden, om ſulks te doen in gevolge van „den yver van *Conſtantinus* en *Conſtantius*, gemerkt deſelve ſo merke„lijk daarom geſtraft waren. *Conſtantius* nakomelingen, ſeyd hy, wier„den ſchielijk afgeſneden, en ſommige ſijner kinderen raakten aan een „ontijdigen dood. Hy ſelfs leefde altijd in een ſlaafſche vreeſe voor de „Per-

Libanius ſchrijft voor de Tempelen.

Inhoud van ſijn Oratie.

(*y*) *Sozom. loc. ſupr. citat.* (*z*) *De Templ. p.* 10, 11. &c. & *p.* 29. *Zoſim. lib.* 5. *p.* 800. *Eunap. in vit. Ædeſ. p.* 64, 65.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ Persianen, en de meeste van sijn aanhang, (die de Tempelen hadden „ beroofd) waren door een merkelijke wraak overvallen. Dit voor af „ gesegt hebbende, bragt hy twee volgende redenen by: eerst, Dat naast „ de Keyserlijke Paleysen de Tempelen het voornaamste cieraad der ste-„ den waren, en daarom na goede reden en staat-kunde niet moesten „ vernield worden; daar na, Dat, hoe het ook mogt worden opgeno-„ men, een groot voordeel van deselve konde getrokken worden, also „ men deselve verhuuren, tot andere gebruyken aanleggen, en 't geen „ daar van quam in de gemeene schat-kist brengen konde, welk in alle „ manieren beter was, dan deselve onder de voet te werpen. Bysonder „ streek hy de Monikken, die in 't afbreeken der Heydensche Tempe-„ len driftiger dan andere geweest waren, en meest die ten platten „ lande woonden, vinnig uyt (z) als een deel onnutte hommels, en „ godloose bedriegers (gelijk'er ook de meeste Schrijvers van die eeuw „ doorgaans van spreken), die onder een statig en sedig kleed, en een „ schijn van selfs-verloochening, nevens een gemaakte bleekheyt, en ge-„ veynsde vleying en gunst-winning, de wereld bedrogen met een goed „ gevoelen van hen te doen hebben, daar sy dog aan allerley overdaad „ en ongebondene lossigheyt schuldig waren, en tot bereyking van hun „ oogmerk tot hun dienst hadden eenige, die sy *Sophronisten* of *Corre-„ ctores* noemden, welker werk was op de Tempelen en derselver in-„ komsten te passen, en dienvolgende so dra geen wenk van de Monik-„ ken hadden, of vlogen als roof-vogels daar op aan, waar door dan den „ huysman en het landvolk (welk al sijn hoop en verwagting van een goe-„ den uytslag van sijn arbeyd op hun gesetten godsdienst, en vergelding van „ hunne Goden stelden) slegt toequam, en den moed benomen wierd; daar „ hy by voegde, dat sy wel over dese ongeregeldheden meermaals by „ de Bisschoppen geklaagd, dog geen hulp gekregen hadden, doordien „ deselve het met de Monikken hielden. Dit is kortelijk den inhoud van die geheele redeneering. Dus tot een Christen Keyser te spreken, soude voor de grootste verwaandheyt en onbeschaamdheyt zijn opgenomen geweest, ten ware *Theodosius* een Vorst geweest was, die den naam had van ongemeen sagtsinnig te zijn. Egter vorderden sy daar mede niet veel, men ging'er geduurig tegen aan, en 't duurde niet lang, of hunne Tempelen en godsdiensten raakten geheel aan kant; 't welk hen tot sulken verwoedheyt ontstak, dat se verscheyden aanslagen tegen het leven van dien grooten Vorst maakten. *Ludius*, de Bevelhebber over de benden te Constantinopelen, wilde, als hy by den Keyser was, tot driemaal toe sijn degen trekken, om den Keyser het leven te benemen, maar onvoorsiens een vrouw (so hy meende) van een ongemeene grootte, en van een vreeslijk gesigt siende agter den Keyser staan, en hem bewaren, wierd sodanig ontsteld, dat hy sonder iets te verrigten vertrok. Een tweede, die sulks ondernam was de Overste van de benden in het Oosten; dog dese met sulken opset op weg zijnde, viel van het paard, brak sijn been, en stierf. Behalven dese hadden *Severianus*, *Marsus*, *Illus* en veele andere sulks insgelijks ondernomen, gelijk dat alles (a) van *Damascius* de Wijsgeer, een bitter vyand der Christenen, bekend word.

die egter weynig uytwerkte.

Lagen tegen des Keysers leven.

De Heydenen tegen gegaan in het Westen.

V. Terwijl men dus te werk ging in het Oosten, was den yver tegen het Heydendom niet minder in het Westen, alwaar (indien wy uyt het geen door *Martinus*, Bisschop van Tours (b), gedaan wierd, mogen

(a) *In vit. Isidor. ap. Phot. Cod.* 242. *col.* 1072. (b) *Sulpit. Sever. de vit. Martin. c.* 10. *&c. p.* 156. *& seqq.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

mogen afnemen, hoe het in andere plaatsen toeging) de Heydensche Tempels met al hunne pronk en inkomsten schielijk aan kant raakten, en de Christelijke Religie een grooten oogst insamelden. *Theodosius* was thans in dese Gewesten, en quam nevens sijn soon *Honorius* (hebbende *Maximus* t'eenemaal verslagen) tot Romen, alwaar hy den Raad vergaderde (*c*), en deselve met een bedaarde redeneering poogde te bewegen, om af te staan van hunne oude dwalingen, en aan te nemen het Christen Geloof, als zijnde de eenige Religie, die de menschen konde brengen tot versoening met God, vergeving hunner sonden, en aanleyding tot een suyver en heylig leven: waar op die, welke onder hen nog Heydenen, eygensinnig en onversettelijk waren, seyden, een sinneloos en onredelijk Geloof niet te willen voortrekken voor een oude en bevestigde wijse van godsdienst; te meer, om dat hun stad onder het beleyd van hun godsdienst by-na twaalf-honderd jaren was voorspoedig geweest, en sy die nu voor een andere verwisselende, niet konden weten wat hen mogt boven het hoofd hangen: 't welk *Theodosius* beantwoordde met hen te seggen; Dat hy geen reden sag, waarom hy, indien sy so hardnekkig waren, de onkosten langer soude dragen, om die Religie staande te houden, en daarom 't geen daar toe uyt de lands-beurs gegeven wierd wilde intrekken, en selfs al 't geen ten hoogsten tegen sijn borst was afschaffen, also hy oordeelde die onkosten met meerder reden tot onderhoud en betaling van het leger te konnen besteeden: waar op de Raadsheeren nogmaals antwoorden; Dat hunne offerhanden niet naar behooren konden volbragt worden, ten ware de onkosten uyt de gemeene beurs wierden toegestaan, en dat uyt gebrek van dien, hunne oude en vaderlijke gewoontens en ceremonien nagelaten zijnde, het Roomsche Rijk allenxkens stierf, en van lid tot lid verging, so dat het was ten roof geworden, en in handen gevallen van de barbarische volkeren, en dat desselfs inwoonders meest alle so verdorven waren, dat het Rijk niet meer was dan een enkel geraamte, en men qualijk iets anders dan de puynhoopen van desselfs steden meer sien konde. Dus wierd het Heydendom, gelijk ik vast stelle, verdedigd door eenen *Symmachus*, een Man van grooten aansien en veel bequaamheyt, die ten deele om sijn lofreden van *Maximus* (*d*), en ten deele om sijn stoute voorspraak voor de Heydenen, by den Keyser sodanig in ongenade raakte, dat hy sig genoodsaakt vond in een Christen Kerk te vlugten, en kort daar na uyt Romen, en 't gebied van die stad wierd gebannen: maar wierd egter, als hy sig vernederde, weder in genade aangenomen. Vervolgens schreef hy aan den Keyser een verdedig-schrift, en wierd tot de eere van het Burgermeester-ampt bevorderd in het jaar onses Heeren CCCXCI.; dog om hem den weg, waar door hy sijn godsdienst konde begunstigen, af te snijden, maakte de Keyser, eer hy uyt Italien vertrok, een Wet (*e*), waar door hy uytdrukkelijk alle soorten van offerhanden, het gaan in de Tempelen, of het aanbidden van de beelden verbood, en op de overtreders, na dat hun staat en rang was, verscheyde boeten stelde. Eenige maanden daar na, als hy te Aquileja was, sond hy (*f*) aan *Euagrius*, den Stadhouder van Egypten, en aan *Romanus*, den Overste van de ruytery, bevel, dat niemand op lijf-straf soude mogen offeren, in Tempelen gaan, of eenige Heydensche ceremonien gebruyken. Het schijnt dat de afgodery in die Gewesten, niet tegenstaande de laatst-gedragene sorg, op nieuw weder uytsproot, ten zy men wilde seggen, dat de

Theodosius redenering met den Raad, om het Heydendom af te staan.

Beantwoord.

Waarschijnlijk door Symmachus,

die in ongunst raakt,

dog hersteld word.

Nader bevel tegen de afgodery, &c.

[K] Key-

(*c*) *Zosim. lib.* 1. *p.* 779. (*d*) *Socr. lib.* 5. *c.* 14. *pag.* 273. (*e*) *Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 10. *Leg.* 10. (*f*) *Ibid. Leg.* 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Keyser aan die twee groote Amptenaren nu eerst last gaf, *Theophilus* in sijn merkelijke hervorming behulpig te zijn. 's Jaars daar aan hervatte den Raad te Romen hun versoek by den Keyser *Valentinianus* voor de vryheyt van hunne Religie, maar wierd afgewesen. *Valentinianus* was thans in Gaulen (Vrankrijk), alwaar hy verraderlijk door *Arbogastes*, Overste van het leger, vermoord wierd, die daar op *Eugenius*, een gering school-meester, tot Keyser opwierp. Desen sogten de Heydenen allesins te believen, en vleyden hem, volgens hunne wigchelaryen en waarseggingen, met een versekering, dat hy in sijne Rijks-aanmatiging voorspoedig en bestendig wesen soude. Dus wierd hy bewogen hen den berugten *Altaar der overwinning*, daar men so menigmaal om aangehouden had, en de onkosten tot het plegen van die plegtelijkheden, uyt 's lands beurs toe te staan. *Theodosius* was te dier tijd te Constantinopelen, zijnde over de moord van *Valentinianus* so gevoelig, als een edelmoedig Vorst betaamde: weshalven hy, om de Heydenen de uytwerking van sijn misnoegen te doen geloven, een verbod uytgaf tegen eenigerley oeffening van hun godsdienst, tegen hunne Tempelen, offerhanden, en tegen alle hunne ceremonien en Kerk-gebaren, welk wy, als zijnde het laatste, dat van hem over die stof uytgegeven, en tot ons overgekomen is, hier sullen inlassen (*g*).

Valentinianus word vermoord. Eugenius word tot Keyser opgeworpen, die de Heydenen begunstigd.

Theodosius is daar over gevoelig.

Sijn laatste plakaat tegen de Heydensche godsdienst.

De Keysers THEODOSIUS, ARCADIUS, en HONORIUS de doorlugtige (*Augusti*) aan Ruffinus den voornaamsten Stadhouder.

LAat niet toe, dat iemand, van wat rang, order of staat hy zy, 't zy hy door sijn geboorte eerweerdig is, of door bediening boven andere uytmunt, of wel van geringen afkomst, slegte opvoeding en staat is, sig verstoute, in eenige plaats of stad, aan de levenloose beelden te offeren, alwaar het een onschuldige offerhande, of op eenigerley bedekte wijs met vuur sijne haardstee-god, of met wijn sijnen geley-god, of sijne vaderlijke huys-goden met rook en smook te versoenen, of ligten voor deselve te ontsteken, wierook te branden, of kranssen ter eere van deselve op te hangen. Indien iemand onderstaat te offeren, of het ingewand te laten besien, het sta elk vry denselven daar over aan te brengen. Die schuldig bevonden word, sal gevonnist worden, even of hy aan hoog verraad schuldig stond, al blijkt het dat hy daar door geen raad tegen sijnen Prins gepleegd, of diergelijke vraag voorgesteld heeft: want sijne misdaad word daar door genoesaam verswaard, dat hy dus de banden der natuur heeft willen verbreeken, ongeoorloofde dingen naspooren, 't geen bedekt en verborgen is, ontdekken, doen 't geen verboden is, na iemands lot te vragen, en sig de hoope maken van iemands dood of ongeluk. Maar indien iemand wierooken sal voor een verderffelijk beeld, een werk van 's menschen handen, en 't geen belagchelijk is, eerd 't geen hy so even gemaakt heeft, indien hy dat blok met kranssen omhangt, of voor hetselve een aarden altaar opregt, of door eenig, hoewel gering middel, 't welk met de Christelijke Religie niet over-een komt, een redenloos stokbeeld aanbid en eer bewijst, hy sal, als aan het schenden van de ware Religie schuldig, gestraft worden met het verlies van dat huys of veld, alwaar hy sulken Heydenschen bygeloof gepleegd heeft: want het is ons oordeel, dat alle plaatsen, waar in het bovengemelde blijkt gepleegd te zijn, (mids dat men behoorlijk doe blijken, dat de plaatsen daar sulks geschied hem die het doet toebehooren) voor de gemeene beurs behoorden aan-

(*g*) *Ibid. Leg.* 12. *p.* 273.

aangeslagen te worden. Maar indien het gebeurde, dat de plaats, daar iemand offerd, mogte zijn een Tempel, of een gewyde Kapel, of iemands anders grond of huys, hy sal, mids blijke dat hy sulks buyten weten van den eygenaar gedaan heeft, in de boete geslagen worden van vijf-en-twintig ponden gouds (h), *dog so de eygenaar het toelaat, of verswijgd, sal hy in de selve boete vervallen, als die geofferd heeft. Wy willen dat sulks nauwkeurig worde waargenomen door de Regters, Hoofden en Amptenaren van alle steden, in dier voegen, dat de Amptenaaren* (Defensores, *en* Curiales *genaamd) iets sulks verstaan hebbende, sullen gehouden wesen, dat aanstonds by de Regters aan te geven, die'er sonder uytstel sullen moeten regt over doen: en so die Hoofden en Amptenaren iets 't zy uyt gunst, 't zy door versuym komen te verdonkeren, sullen sy strafbaar zijn by de Regters; en de Regters, so se op het aanbrengen van de bediende de saak niet ondersoeken, en de straf verschuyven, sullen verbeuren de somme van 30. ponden gouds, en hunne Amptgenoten gelijke somme. Gegeven te Constantinopelen, den 8. November, als Burgermeesters waren* Arcadius *voor de tweede reys, en* Ruffinus, *dat is, in 't jaar onses Heeren* CCCXCII.

Dese wet wierp het Heydendom, so in sijn takken als wortelen, sodanig om ver, dat het naderhand nooit weder kragt of leven bekomen konde, en nu so bepaald wierd, dat niet alleen de grover soorten van offerhanden, maar gelijk'er *Libanius* (*i*) over klaagd, het branden van wierook selfs, en het berooken van Tempelen en Altaren niet meer geoorloofd was. *Theodosius* leefde maar na het geven van die wet ruym twee jaren, en stierf (na dat hy by *Aquileja* den Tyran *Eugenius* verslagen en gedood had) te Milanen den 24. *Februarii* in 't jaar onses Heeren CCCXCV. latende het Rijk aan sijne twee soons *Arcadius* en *Honorius*, de eerste in het Oosten, seventien, en de tweede in het Westen elf jaren oud zijnde. Theodosii dood.

VII. Met de dood van desen grooten Vorst soude ik 't verhaal van de voorvallen dier eeuw konnen afbreeken, en mijne geheele redeneering sluyten, ten ware ik nodig vond aan te tekenen, dat de Heydenen door desselfs dood nieuwe hoop schijnen geschept te hebben, dog dat *Arcadius* ontrent ses maanden daar na 't gebruyk van Tempelen en het offeren, waar en wanneer het soude moge wesen, t'eenemaal afschafte, en niet alleen de gestelde boetens daar tegens vernieuwde, maar den Amptenaren, op straffe des doods, de uytvoering van de plakaten, door sijn vader gemaakt, belastte: gelijk hy ook in het volgende jaar (*l*) introk alle de voorregten, die te vooren de Heydensche Priesters, of iemand van hunnen rang, onder desen of dien naam verleend waren; met dese nader uytdrukking, dat het onredelijk was, dat iemand soude genieten de voordeelen vergund aan een Religie, die nu volgens de wetten des lands veroordeeld was. Volgens dien raakten nu in het Oosten alom de Tempelen, als zijnde de nesten en schuyl-plaatsen van afgodery en bygeloovigheyt, aan kant, en in het naast-volgende jaar wierden de materialen

Arcadius bevestigd het selve.

En geeft veele nadere orders.

(*h*) De gewoone proportie van goud tot silver is, gelijk van een tot twaalf; dus bedraagt een pond gouds 36. gulden Engels. 't Quam op die tijd byna op de selve waardy uyt, want *Valentinianus* de I. ordonneerde in 't jaar CCCXCVII. (*Vide lib.* 12. *Cod. Theod. tit.* 6. *Leg.* 13.) dat elke pond gouds soude gelden 72. *Solidos* (geld so genaamd): elke *Solidus aureus* nu ten tijde van gemelden Keyser, en by meest alle die hem gevolgd zijn, woeg vier *scrupelen*, of tien stuyvers, so dat volgens die rekening 25. ponden gouds bedragen de somme van 900. guldens Engels.
(*i*) *De Templis. p.* 10. (*k*) *Cod. Theod. ibid. Leg.* 13. (*l*) *Ibid. Leg.* 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

rialen derselven, of hun hout en steen, gegeven (*m*) ten dienste van het gemeyn, om daar mede te verbeteren de gemeene wegen, bruggen, waterleydingen, muuren en andere gebouwen: selfs gebood hy (*n*) de Tempelen, die hier en daar ten platten lande, tot genoegen van het land-volk, waren overgebleven, in aller stilte af te breken, ten eynde alle bygeloof en afgodery ten eenemaal uyt de grond mogt afgesneden en uytgeroeyd worden; welke order bysonder verkregen wierd door den H. *Chrysostomus*, in opsigt op de Tempelen en afgodery der Heydenen in Phœnicien, gelijk wy dat nader in de beschrijving van desselfs leven hebben aangetekend. In het Westen haalde men de saken so hoog niet op. *Honorius* verbood wel alle soort van offerhanden (*o*), maar gebood egter al het cieraad van gemeene gebouwen, en wel de beeltenissen en opgeregte beelden, niet tegenstaande door de wetten anders mogte geordonneerd, of schijnen geordonneerd te zijn, te laten blijven. Ontrent die selve tijd, versogt de algemeene Kerk-vergadering te Carthago aan den Keyser *Honorius*, Dat (*p*) alle overblijfsels van afgodery in Africa mogten afgeschaft; de Tempelen, die nog ten platten lande, en hier en daar in onbekende plaatsen stonden, en voor geen cieraad te verstrekken, konden geoordeeld worden, afgebroken; en de Heydensche feest- en vier-dagen, met derselver goddeloose en ergerlijke danssen, daar men de Christenen selfs wel op hunne martelaar-dagen dwong tegenwoordig te zijn, verboden mogten worden; Dat ook de schouw-speelen voortaan niet meer op des Heeren dag, of eenigen anderen plegtelijken vier-dag der Christenen mogten worden toegelaten, en de Christenen niet gedwongen daar tegenwoordig te zijn: waar op de Keyser *Apollodorus*, Stadhouder van Africa, order toesond, dat men (*q*) de Tempelen, daar men niets, dat ongeoorloofd was, in deed, laten staan, maar hem, die in deselve offerde, straffen soude; dat alle beelden, die tot ydel en dwaas bygeloof misbruykt wierden, door openbare bedienden souden worden weggenomen; en wat de openbare feesten en versamelingen aanging, dat (*r*) de wet reeds alle godloose gewoontens had verbooden, maar hunne gewoone by-een-komsten en schouw speelen, volgens het oude gebruyk souden worden toegelaten, mids dat'er *geene offerhanden of eenige veroordeelde bygeloovigheden*, gelijk de woorden der Wet mede brengen, gepleegd wierden.

In het Westen was men so voorbarig niet. Hoe sig Honorius daar ontrent droeg.

VIII. Dus liep de vierde eeuw ten eynde, buyten welke, om dat'er ten opsigt van ons onderwerp niet veel van te seggen valt, ik my niet breed sal inlaten. Kortelijk egter iets daar van. In het jaar CCCCI. gaf *Honorius* (*s*) de grond en de gebouwen, die eertijds aan de Tempelen behoord hadden, en het gemeen nu niet meer dienden, nog tot cieraad van de stad strekten, aan de genaamde *Curiales* en Gildens over, dog onder verscheyden bedingen en bepalingen. Seven jaren daar na gaf hy bevel, Dat (*t*) het koorn, 't welk gemeenlijk ten dienste der Tempelen gegeven wierd, aan de soldaten soude worden uytgedeeld; Dat de beelden, die nog in de Tempelen, bosschen of elders gevonden wierden, souden worden weggenomen; Dat men de Tempelen selfs, 't zy in steden, burgten of dorpen voor 't gemeen soude gebruyken, die in het erf-goed des Keysers stonden tot een ander goed gebruyk soude aanleggen, maar die op den grond van particulieren waren soude afbreken;

Desselfs order na het jaar CCCC.

(*m*) *Lib.* 15. *tit.* 1. *Leg.* 36. (*n*) *Ibid. lib.* 16. *tit.* 10. *Leg.* 16. (*o*) *Ibid. Leg.* 15. (*p*) *Cod. Canon. Eccl. Afric. Can.* 58. 60. 61. *Concil. Tom.* 2. *col.* 1085. (*q*) *Ubi supr. l.* 18. (*r*) *Ibid. l.* 17. (*s*) *Ibid. lib.* 15. *tit.* 1. *Leg.* 41. (*t*) *Ibid. lib.* 16. *tit.* 10. *Leg.* 10.

ken; Dat men de Altaren alom vernietigen, en Heydensche speelen, feestdagen en plegtelijkheden affchaffen soude; Dat de Bisschoppen souden belast worden daar opsigt op te hebben, en alle Regters en bedienden, die hier in nalatig bevonden wierden, een sware geld-boete worden opgelegd: insgelijks, dat (*v*) niemand, die niet van de regtsinnige Kerk was, het Hof dienen, of ten dienste van den Vorst soude mogen gebruykt worden; 't welk dan de Heydenen en Ketters te gelijk raakte. In het volgende jaar bande hy uyt Romen, en alle andere steden de gewaande wis-konstenaars, dat is, alle Wigchelaars, Toveraars, en diergelijke (*x*), ten ware sy hunne konst-boeken voor den Bisschop van die plaats brengen, en belooven wilden nooit tot hunne oude dweeperyen en dwalingen weder te keeren. *Theodosius* de jonge, die eenige jaren herwaards sijn vader in het Rijk gevolgd was, maakte een wet in 't jaar CCCCXVI. (*y*), waar door hy de Heydenen onbequaam stelde, om wapenen te voeren, en uyt alle bedieningen van eer en aansien uytsloot. Seven jaren daar na sprak hy van de Heydenen in dier voegen, als of'er geene meer overig waren (*z*), *Pagani*, seyd hy, *qui supersunt, quanquam, jam nullos esse credamus* &c. en dat *so'er nog eenige waren*, de wetten tegen hen reeds gegeven, souden vernieuwd worden, dog dat die op hun vervloekt offeren wierden betrapt, in plaats van dood-straf met uytbanning en verbeurte hunner goederen souden gestraft worden. En in het jaar CCCCXXVI. verbood hy nogmaals (*a*) alle Heydensche plegtelijkheden, offeringen en andere hunner geheymenissen, en gebood de Overigheden derselver Tempelen, Kapellen en andere gewyde plaatsen, die'er nog mogten zijn, van hun bygeloovig gebruyk te suyveren, en een kruys, het eerweerdig teken van de Christelijke Religie, in deselve op te rigten; en gelaste dat, die voor den Regter schuldig aan de Heydensche offerhanden bevonden wierd, sijn leven verbeuren soude. Dit schijnt de laatste slag geweest te zijn, also wy in de Keyserlijke wetten van die tijden geen latere wetten van die natuur vinden; ook komt'er buyten die in de geschied-boeken niets van belang voor: want doordien het klare ligt van de Christelijke Leer tot overtuyging alom doorbrak en gepredikt wierd, en de wetten van het Rijk tegen hen strengelijk wierden uytgevoerd, verdween het Heydendom, en het weynige, dat'er van overig was, kroop in holen en hoeken, om sig te bergen, ingevolge van de voorsegging des Propheets *Jesaiæ* (*b*); *Elk een der afgoden sal gantschelijk vergaan: Dan sullen sy in de spelonken der rotssteenen gaan, ende in de holen der aarde, van wegen den schrik des Heeren, ende van wegen de heerlijkheyt sijner Majesteyt; in dien dage sal de mensch sijne silvere afgoden, ende sijne goudene afgoden, welke sy sig gemaakt hadden, om haar daar voor neder te buygen, weg werpen voor de mollen, en voor de vledermuysen*: een bequaam geselschap voor sulke blinde afgoden-dienaars. Dus hebben wy gesien, hoe het Heydendom onder de regeering van verscheyde Keysers vloeyde en ebde, (eer de Christelijke Godsdienst de Religie van het Rijk wierd) tot dat het eyndelijk geheel wierd uytgesllooten. Ik sal al 't geen hier van gesegd is t'samen vatten in de woorden van *Theodoretus*. „*Constantinus de Groote*, seyd hy, een Vorst, die allen lof en „roem weerdig is, en die den Keyserlijken troon eerst met godvrug„tigheyt bekleedde, wanneer hy de wereld dwaaslijk de afgodery sag

Als ook van Theodosius.

De laatste wet tegen de Heydenen.

Het Heydendom liep te niet.

Volgens de Prophetie van Jesaias.

Alles word besllooten met de woorden van Theodoretus.

(*v*) *Ibid. tit.* 5. *Leg.* 42. *Vide Zosim. lib.* 5. *p.* 820. (*x*) *Ibid. lib.* 9. *tit.* 16. *Leg.* 12. (*y*) *Ibid. lib.* 16. *tit.* 10. *lib.* 21. (*z*) *Ibid. lib.* 22, 23. (*a*) *Ibid. Leg.* 25. (*b*) *Jes.* 2. 19, 20.

,,agter aanloopen, verbood met uytgedrukte woorden de *Dæmones*
,,(de boose geesten) te offeren; hy gebood wel hunne Tempelen niet
,,om-ver te werpen, maar te sluyten. Hem volgden sijne sonen; dese
,,traden in hunner Vaders voetstappen, maar *Julianus* haalde het Hey-
,,dendom weder op, en voerde de oude dwalingen en godloosheden
,,weder in. Na hem quam *Jovianus*, die den beelden-dienst op nieuw
,,verbood. Op die selve wijse handelde *Valentinianus* de eerste van die
,,naam in het Westen, terwijl *Valens* in het Oosten elk vryheyt gaf
,,te eeren en te dienen 't geen hen goed dagt, maar sonder ophouden
,,die, welke de algemeene en Apostolische Leer omhelsden, en niemand
,,anders als die, vervolgde. By sijnen tijd rookten de Altaren alom van
,,reuk-werk, en de Heydenen bragten sonder stoornis hunne offerhan-
,,den en drank-offeren voor hunne beelden, en hielden hunne feest-
,,dagen op de openbare markten. De Priesters en de devotarissen van
,,*Bacchus* liepen, met Geyten-vellen bekleed, op en neder, verscheur-
,,den de honden van malkanderen, huylden en maakten een vreeslijk
,,geluyd, stelden sig aan als woeste en dolle menschen, en deeden al-
,,lerley sotternyen, waar mede sy gewoon waren de vier-dagen hunner
,,goden te vereeren, welk alles de godvrugtigste Prins *Theodosius*, tot
,,het Rijk gekomen zijnde, uytgeroeyd, afgeschaft, en een eeuwig stil-
,,swijgen opgelegd heeft.

Eynde van de INLEYDING.

HET

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

J. Goeree del. P. Sluyter fe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN
EUSEBIUS
Bisſchop van Ceſareën in Paleſtina.

INHOUD.

De tijd en plaats van Euſebius *geboorte. Sijn maagſchap is onbekend. Het begin van ſijne ſtudiën. Sijn omgang met* Pamphilius *en andere. Wanneer de* Diocletiaanſche *vervolging begon. De heftigheyt deſſelfs in* Paleſtina. Pamphilius *word in de gevangkenis geworpen. Sijn en* Euſebius *beſigheyt in de gevangkenis. Hun verdedig-ſchrift voor* Origenes. Pamphilius *word onderſogt en gemartelifeerd. Sijne geleerdheyt en groote mildadigheyt.* Euſebius *reyſd naar* Egypten. *Sware vervolging in die Geweſten. Hy word aldaar gevangen geſet: ſijne beſchuldiging van geofferd te hebben word tegengegaan. Hy ſchrijft tegen* Hierocles. *Wie deſe was, en van ſijn Boeken tegen de* Chriſtenen: *die door* Euſebius *worden beantwoord, en word beweſen onſen* Euſebius *te zijn. Hy word Biſſchop van* Ceſarea. *De uytnemendheyt van die ſtoel. Deſſelfs reden-voering by het inwyen van de Kerk te* Tyrus. *De vervolging onder* Licinius. *Het* Ariaans *verſchil. Hy ſchrijft aan* Alexander, *Biſſchop van* Alexandrien, *over het gevoelen van* Arius. *Het* Concilie *van* Nicea. Euſebius *had aldaar een aanſienlijke plaats, en veel bewind. Hy verklaard de plaats,* De Heere ſchiep my, *e.ſ.v. Hy ſchrijft aan die van* Ceſarea, *over de handeling in de* Niceenſche *Kerk-vergadering, rakende de Geloofs-belijdenis, deſſelfs verklaring, en onderteekening. Eenige aanmerkingen over dien brief.* Conſtantinus *ſchrijft aan hem over het herbouwen der Kerken, en draagt ſorg voor het weeren van de afgodery.* Euſebius *brief aan de Keyſerin* Conſtantia, *over de beeltenis van onſen Saligmaker. Wat ſijn* Chronicon, (*Tijd-rekening*) *behelſd, en wanneer het geſchreven is. Deſſelfs Kerkelijke hiſtorie, en boeken* de locis Hebraïcis (van de Hebreeuſche plaatſen). *Sijne uytleggingen* de præparatione & demonſtratione Euangelicâ (*van de voorbereyding tot, en bewijs van het Euangelium*). *Wanneer die geſchreven zijn. De Synode te* Antiochien, *en het affetten van* Euſtathius. Euſebius *weygerd die plaats aan te nemen; hy word daar over van den Keyſer gepreſen.* Conſtantinopelen *word plegtelijk tot de Rijks-ſtoel ingewyd. Des Keyſers brief aan* Euſebius, *om voor de nieuwlijks aldaar opgeregte Kerken Bijbels te beſorgen. De groote Kerk-vergadering te* Tyrus; *alwaar* Potamo, *Biſſchop van* Heraclea, *hem qualijk bejegend. De inwying van de Kerk over* Chriſtus *graf te* Jeruſalem. *Wat* Euſebius *daar ontrent deed. Van ſijn Boek,* De beſchrijving van die Kerk. *Sijn redeneering tot lof van* Conſtantinus, *wanneer en by welke gelegentheyt gedaan. Hy ſchrijft tegen* Marcellus, *wanneer en waarom. Wie* Marcellus *was.* Conſtantinus *ſterft; hy word beſchreven.* Euſebius *Boek* de vitâ Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Conſtantini, (*van* Conſtantinus *leven*) *en deſſelfs oogmerk.* Euſebius *ſterft: wie in ſijn plaats quam. Van ſijn ongemeene geleerdheyt, en treffelijke Schriften. Hy haalde de Kerkelijke oudheden op; ſijn bequaamheyt tot dat werk. Sijn ſchrijf-wijs, en* Photius *oordeel daar over. Hem word het* Arianisdom *te laſt gelegd. Onderneming om hem daar van te ſuyveren door een algemeene verdediging, en 't ophalen van verſcheyde ſpreek-wijſen en uytdrukkingen in ſijne Schriften. Wie by ouds hem hebben voorgeſproken. Het tweede* Concilie *van* Nicea *veroordeeld hem, en waarom. Hoe hem de* Weſterſche *Kerk beſchreef en eerde. Wat'er de Paus* Pelagius *van ſeyde.* Baronius *is'er byſonder tegen gebeeten, en de reden van dien. De hiſtorie van* Conſtantinus *doopen te* Nicomedien *word onderſogt.* Euſebius *verhaal word verdedigd tegen dat van* Baronius. *Hoe men* Euſebius *harde manier van ſpreken verſchoonen moet. Deſſelfs Schriften worden opgeſteld.*

I. D*Ionyſius*, Biſſchop van Alexandrien, (om ons verhaal van de vorige eeuw, dat met deſſelfs dood was afgebroken, weder te beginnen) ſtierf in 't twaalfde jaar des Keyſers *Galienus*, zijnde het tweehonderd ſes-en-ſestigſte na de geboorte *Christi*, even na dat in het eerſte Concilie van Antiochien de leer en practijk van *Samoſatenus*, Biſſchop van die plaats, behandeld en veroordeeld was.

[De geboorte van Euſebius, wanneer,]

Ontrent die tijd wierd *Euſebius* gebooren, gemerkt hy, van die Kerk-vergadering ſprekende, deſelve noemd τὴν καθ' ἡμᾶς γενεὰν (*a*), als in ſijnen tijd gehouden; en elders klaarlijk ſegd, dat (*b*) *Dionyſius* leefde by ſijnen tijd.

[en waar,]

Dat hy geboren is in Paleſtina, kan niet in twijfel getrokken worden, gemerkt de Ouden hem doorgaans als in dat landſchap gebooren beſchrijven, en hy ſelfs (*c*) dat ſijn eygen en aangeboren huys en vaderland noemd: maar in welke ſtad van dat landſchap, kan niet wel met verſekerdheyt geſegd worden, dog was, naar allen ſchijn, Ceſarea; want hy komt ons aldaar eerſt voor, en heeft tot ſijn ſterf-dag toe die plaats niet willen verlaten.

[Deſſelfs vrienden.]

Wie ſijn Ouders en nabeſtaanden waren, kan men niet ſeggen. *Nicephorus* (*d*) wil, dat hy de ſuſters ſoon van den Martelaar *Pamphilus* geweeſt is, dog, mijns oordeels, op geen andere grond, dan om dat'er tuſſchen hen ſo ongemeen groote gemeenſaamheyt was.

[Hy was een Neef van Pamphilus.]

Andere (*e*) willen, dat hy de broeder geweeſt is van *Euſebius*, Biſſchop van Nicomedien, dog dat ſteund enkelijk op het ſeggen van *Arius*, die in ſijnen brief aan dien Biſſchop hem ſodanig benoemd (*f*).

[En of hy de broeder was van een anderen Euſebius.]

Ik ſoude niet ongenegen zijn die giſſing (indien ſe gegrond was) goed te keuren, alſo ons daar uyt waarſchijnlijk ſoude blijken, om wat reden *Euſebius* de Ariaanſche party ſo gunſtig was: dog die maar ſijne gedagten over die ſaak onſijdig laat gaan, heeft reden om te gelooven, dat *Arius* daar mede niet anders wilde ſeggen, dan dat de een des anders broeder in de Biſſchoppelijke bediening, en ſijn ampt-genoot was: immers het is ſeker, dat *Euſebius* van Nicomedien in ſijnen brief (*g*) aan *Paulinus* van Tyrus (die hy ſtraks na het ontfangen van die van *Arius* ſchreef) onſen *Euſebius* met geen andere beſchrijving, dan van Δεσπότης, mijn *Heer* of *Meeſter*, voorſteld: ook

(*a*) *Hiſt. Eccl. lib.* 7. *c.* 26. *p.* 277. (*b*) *Lib.* 3. *c.* 28. *p.* 100. (*c*) *Orat. de laud. Conſtant. c.* 11. *p.* 632. (*d*) *Hiſt. Eccl. lib.* 6. *c.* 37. *p.* 436. (*e*) *Valeſ. Præf. in Euſeb. Hiſt. Eccl.* (*f*) *Apud. Theodor. Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 5. *p.* 21. (*g*) *Apud. Theodor. ibid. c.* 6. *p.* 22.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Sijn opvoeding in alle wetenschappen, en in de Christelijke Religie.

ook geloof ik niet, dat in de geschied-boeken van die tijd sal getoond worden, dat twee broeders een en den selven naam gehad hebben. Sijne jonger jaren besteedde hy in het leeren van konsten en wetenschappen, wijsgeerte en andere gewigtige studien, waar in hy sodanig toenam, dat hy alle, die in die eeuw leefden, te boven ging. Door wien hy in de beginselen van het Christen Geloof onderwesen zy, hebben wy geen ander bescheyd van, dan dat hy somtijds een toehoorder geweest is (*h*) van *Dorotheus*, Ouderling van Antiochien, (dese nu bloeyde ten tijde van *Cyrillus*, die aldaar Bisschop wierd in 't jaar CCLXXIX) een man, die om sijne treffelijke bequaamheden, ongemeene geleerdheyt, en voorbeeldige deugdsaamheyt, by *Diocletianus* selfs geagt en geëerd was, en van hem last-brieven kreeg, om over de purper-verwery te Tyrus opsigt te hebben.

Agapius word Bisschop van Cesareën.

Phamphilus en Eusebius Ouderlingen aldaar.

Hunne onderlinge genegentheyt.

Pierius en Meletius worden beschreven.

II. Na de dood van *Theotecnus*, Bisschop van Cesarea, quam in desselfs plaats (*i*) *Agapius*, een man die wijs, voorsigtig, in sijn ampt neerstig, en van een seer vriendelijken en goedaardigen inborst was: dese stelde *Pamphilus* tot Ouderling van die plaats, en waarschijnlijk niet lang daar na ook *Eusebius*. Tusschen dese beyde nu rees sodanigen genegentheyt en band van vriendschap, dat se, gelijk de woorden van *Hieronymus* (*k*) zijn, beyde maar eene siel scheenen te hebben; om welke levendig te houden *Eusebius* den naam van *Pamphilus* aannam, die hem nog heden ten dage gegeven word. Behalven hem had hy, naar sijn eygen seggen (*l*), nog een nauwe vriendschap met *Pierius*, Ouderling van Alexandrien, en opsigter van de Catechizeer-school aldaar, die te vooren de Leermeester van *Pamphilus* geweest was, een man, die om sijn nauwgeset leven, en sonderlinge geleerdheyt den naam droeg van *een tweede Origenes* te zijn; en met *Meletius* Bisschop van Sebastea in Pontus, een vroom en weergaloos geleerd man, die om sijne ongemeene geleerdheyt gemeenlijk τὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς, *de Attische honig* genaamd wierd. Deser treflijk geselschap genoot hy, tot dat hy ten tijde van de aandringende vervolging naar Egypten week.

Eusebius verkeerde seven jaren met hen.

De welstand der Kerken.

Maar om tot de boven-gemelde tijd weder te keeren. De Kerk genoot thans een gewenste stilte, en de Son bescheen haar ongemeen lieflijk, so dat de Christenen (*m*) nu ongestoord, en in een volkomen vryheyt van hunnen Godsdienst leefden; selfs stonden veele van hen wel te Hoof, en wierden in groote bedieningen van het Rijk gebruykt; de Bisschoppen en andere Bedienaars van den Godsdienst waren alom, selfs by die van het Geloove vreemd waren, in groot aansien; een groote menigte quam tot het Christendom over: de vervallene Kerken wierden verbeterd en weder opgehaald; en in alle plaatsen nieuwe, dog grooter en kostelijker als tot nog toe, gebouwd en opgerigt. Dus stond het met hen, tot dat hunne sonden de Goddelijke regtveerdigheyt wakker maakten en tergden, om het onweder van vervolging op hen te doen nedervallen.

Gestoord door Diocletianus.

III. Ontrent het begin van de volgende eeuw, quam *Diocletianus*, hebbende *Achilleus*, Gouverneur van Egypten (die sig tot Keyser opgeworpen, die Gewesten tot opstand bewogen, en sigselven in Alexandrien versterkt had) verslagen en gedood, weder na Syrien, en nam sijn reys door Palestina, hebbende in sijn geselschap den jongen Prins *Constantinus*, dien *Eusebius* te dier tijd gesien hebbende, naderhand (*n*) beschreef, dat hem alle man met verwondering aansag, als zijnde van een

[L] lang

(*h*) *Hist. Eccl. lib.* 7. *c.* 32. *p.* 284. (*i*) *Ibid. p.* 288. (*k*) *Apol. adv. Rufin. Tom.* 2. *p.* 193. (*l*) *Ubi supr. p.* 289. *Phot. Cod.* 118. *col.* 299. (*m*) *Euseb. Hist. Eccl. lib.* 8. *c.* 1. *p.* 291. (*n*) *De vit. Const. lib.* 1. *c.* 19. *p.* 417.

lang en fray poſtuur, van een ſterk en wel gemaakt ligchaam, en dat byſonder de deugden en gaven ſijner ſiel hen al vroeg de hoop gaven om een goede regeering van hem te verwagten. Niet lang daar na wierd *Diocletianus* met ſijn amptgenoot *Maximianus* binnen Romen pragtig en ſege-pralende ingehaald, alſo hy verſcheyden overwinningen over de Barbaren bevogten had. Dat gedaan zijnde, keerde hy weder na Nicomedien, alwaar hy meeſt ſijn Hof hield. Hier zijnde, begon hy te denken, dat het ſchande voor ſijne andere overwinningen was, te moeten ſien, dat de oude Religie van het Rijk door die van de Chriſtenen geſtremt en te rug geſet wierd, weshalven hy de Chriſtelijke Religie voornam te onderdrukken, en ſo het mogelijk was uyt te roeyen: tot dien

Die wreede plakaten tegen de Chriſtenen uytgeeft.

eynde gaf hy verſcheyden Keyſerlijke plakaten uyt (*o*), door het eerſte gebood hy hunne Kerken af te breken, hunne Bijbels te verbranden, en benam mannen van ſtaat en aanſien hunne eer-ampten, en den geringen hunne vryheyt; door een tweede beval hy de beſtierders der Kerken in de boeijen te werpen, en door allerley pijn en wreedheyt tot het offeren te dwingen, die nog van andere, die ſtrenger en bloediger waren, gevolgd wierden.

En uytvoerd, byſonder tot Ceſareën. Enige martelaars aldaar gedood, worden genoemd.

Deſe vervolging begon even na Paaſchen, in het jaar CCCIII. welker woede in alle provincien van het Ooſterſche Rijk door *Euſebius* wijdloopig is opgehaald (*p*); en daarom ſullen wy nu maar kortelijk ons oog laten gaan over eenige weynige, die door deſe vervolging in Paleſtina, en byſonder te Ceſareën, alwaar *Euſebius* ſijn woonplaats had, en van alles een droevig oog-getuyge was, het martel-lot hebben uytgeſtaan. De eerſte die ter proef geſteld wierd, was *Procopius* (*q*), die na veel pijnigens den goden niet willende offeren, aanſtonds te Ceſarea onthalſt wierd. Niet lang daar na quamen ter ſelver plaats, en op de ſelve wijſe *Alpheus* en *Zaccheus* aan hun eynde, gelijk ook op dien ſelven dag *Romanus*, Diaken en *Exorciſt* te Ceſareën, gemartelíſeerd wierd te Antiochien. Berugt is het volgende jaar door het martelaarſchap van *Timotheus*, die tot Gaza, en van *Timolaus*, *Dionyſius*, *Romulus*, *Agapius* en verſcheyden andere, die te Ceſarea onthoofd wierden (*r*). Thans was het dat *Diocletianus*, 't zy dat hy ſijne grootsheyt en bekommernis, die hy daar ontrent had, moede was, 't zy dat hy niet langer 't verdriet hem door der Chriſtenen volſtandigheyt aangedaan, verdragen konde, ſijn purper, en met eenen ſijn regeering afley, en ſijn verder leven in ſtilheyt en eenſaamheyt doorbragt.

Maximinus vervolgd die begonnene vervolging.

Maar helaas! het deed ſig voor de Kerk daarom niet te beter op, alleenlijk quam'er een ander op het tooneel, om ſijn rolle te ſpeelen: want *Maximinus*, die hem in dat gedeelte van het Rijk volgde, ſette met een nieuwe, dog heftiger woede en wreedheyt, de vervolging voort, en gaf in het volgende jaar order, om de Stadhouders der provincien tot ſpoedige en ſcherpe uytvoering der wetten, tegen die,

Appianus dappere daad ontrent Urbanus.

welke ſig na de openbare gewoontens en plegtelijkheden hunner Religie niet wilden voegen, aan te moedigen; die ten dien eynde tot Ceſarea door hunne bedienden ſulks lieten bekend maken, en alle man, derſelver namen uyt een rolle zijnde opgeleſen, tot het komen offeren verdagvaardden. Onderwijlen gebeurde het, dat *Appianus*, een jong edelman uyt Lycien, en te dier tijd *Euſebius* leerling, heymelijk uyt den huyſe ſloop, (buyten weten, ſeyd *Euſebius* [*s*], die te dier tijd in het ſelve huys met hem woonde, van ons) en door het volk en de wagt zijnde doorgedrongen, de hand van den preſident *Urbanus*, die nu gereed was om te

(*o*) *Euſeb. Hiſt. Eccl. lib* 8. *c.* 2. *p.* 294. (*p*) *Ibid. paſſim.* (*q*) *De Martyr. Paleſt. c.* 1. *p.* 318. *&c.* (*r*) *Id. ibid. c.* 3. *p.* 321. (*s*) *Ubi ſupra c.* 4. *p.* 323, 324.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

te offeren, vaſt hield, en ſodanig neep, dat hy het offer moeſt laten vallen, en hen te gelijk met allen ernſt en deſtigheyt over ſodanige godloosheden beſtrafte, en daar tegen waarſchoude: hier op wierden, gelijk wy ons ligtelijk verbeelden konnen, de vinnigſte pijnigingen ſijn lot, die hy alle hebbende uytgeſtaan, eyndelijk half dood in zee geworpen wierd. Ontrent die ſelve tijd ſtond deſſelfs broeder *Ædeſius*, om een gelijke daad, het martelaarſchap te Alexandrien uyt, en andere in andere plaatſen. Waarover hy gemarteliſeerd word.

IV. Het vierde jaar der vervolging liep nu, in 't welk de Keyſer *Maximinus* (t) om ſijn geboorte dag te vieren, tot Ceſarea quam, 't welk dan met allerley praal-ſtatie en vertooningen voltrokken wierd. Niets was daar aan gelegen geweeſt, ſo niet ſommige Chriſtenen in de viering van dien dag hun deel hadden moeten dragen. Dus wierd *Agapius*, (reeds voor eenigen tijd veroordeeld, om voor de wilde beeſten geworpen te worden) gebragt in het ſchouwburg, en, geen gehoor gevende aan al het geen de Keyſer hem beloofde, overgegeven aan de genade van een Beerin, die hem ter nauwer-nood ſo veel leven over liet, dat hy tot den volgenden dag konde leven, op welken hy, een ſteen aan ſijne voeten gebonden zijnde, in zee geworpen wierd. Agapius marteliſatie. Niet lang daar na wierd *Pamphilus* de innigſte vriend van *Euſebius* aangepakt, en voor gemelden *Urbanus* gebragt (v), die hem door allerley middelen, ſo van overreding als bedreyging, tot het aannemen van de Heydenſche Religie poogde te bewegen; dog te vergeefs, gemerkt de Martelaar niet te verſetten was, en alle dreygementen kloekmoedig verſmaadde. Pamphilus gevankenis. Dit ſpeet den Gouverneur niet weynig, en daarom gaf hy laſt hem de ſcherpſte pijnen aan te doen: uyt kragt van dat bevel wierd hy jammerlijk mishandeld, en hem het vleeſch met yſere nijp-tangen uyt de ſijden geplukt; dog wanneer dat alles hem van ſijn ſtandvaſtigheyt niet verſetten konde, wierd hy afgeleyd, om de andere *Confeſſoren*, (belijders) in de gevangkenis geſelſchap te houden. En pijniging. Merkelijk is het, dat die ſelve *Urbanus* even daar na by den Keyſer in ongunſt raakte, van ſijn bediening verſtooten, en ſchandelijk ter dood veroordeeld wierd. Egter konde nog de ſmaad, nog de pijn, die *Pamphilus* wierd aangedaan, *Euſebius* van ſijn vriend afkeerig maken; hy beſogt hem in de gevangkenis, beſorgde hem neerſtig van alles wat hem nodig was, en beſteedden beyde aldaar hun tijd in geen gemeene, maar in treffelijke en gewigtige ſaken. Euſebius beſoekt Pamphilus. Hier ſtelden ſy, die te voren (x) de Griekſche overſetting van de Seventige, gehaald uyt de *hexapla* van *Origenes*, ten dienſte van de Kerken in Paleſtina hadden uytgegeven, een doorwrogt verdedig-ſchrift voor *Origenes* op, om hem van die onbeſcheydene oordeelen en aanmerkingen, met welke hy door den haaſtigen en onbeſonnen yver van ſommige thans beklad en overvallen wierd, te ſuyveren. Stellen beyde een apologie voor Origenes op. 't Is wel waar, dat de H. *Hieronymus*, vergeten hebbende 't geen hy elders (y) over die ſaak geſegd had, meer dan eens (z) rond uyt loochend, dat of dat, of eenig ander boek ooit van *Pamphilus* geſchreven zy: maar *Euſebius* ſelfs, die'er beſt van getuygen konde, ſeyd ons uytdrukkelijk (a), dat dit boek de vrugt van hunner beyder t'ſamengevoegden arbeyd was: en *Photius* (b) nog nader, dat het geheele werk beſtond uyt ſes boeken (welker vijf eerſte waren volſchreven van *Pamphilus*, in ſijn gevangkenis

(t) *Ibid. c. 6. p. 326.* (v) *Ibid. c. 7. p. 329.* (x) *Hieron præfat. in Paralip. Tom. 3. p. 19.* (y) *De Script. Eccl. in Pamphil.* (z) *Ad Pamp. p. 103. Tom. 2. Apol. adv. Ruffin. ibid. p. 199. Apol. 2. p. 223.* (a) *Hiſt. Eccl. lib. 6. c. 23. p. 232.* (b) *Phot. Cod. 18. col. 296, 297.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

nis door hulp van *Euſebius*, maar het ſesde vervolgd door *Euſebius*, na dat *Pamphilus* gemarteliſeerd was) en dat die geſchreven waren tot vertrooſting der Martelaren, die in de berg-werken gearbeyd hadden, van welke *Patermuthius*, die kort daar na aan een ſtaak verbrand wierd, de voornaamſte was.

Pamphilus word voor Firmilianus te regt geſteld. Hoe dat te pas quam.

V. *Pamphilus* twee jaren lang in de gevankeniſſe geſeten hebbende, wierd van *Firmilianus*, naſaat van *Urbanus*, voor de laatſte reys voor de vierſchaar onderſogt (*c*), daar toe ſig de gelegentheyt op deſe wijſe opdeed: Het gebeurde, dat vijf Chriſtenen uyt Egypten, door eerbied en hoog-agting van de Martelaars, eenige die tot de berg-werken in Cilicien veroordeeld waren, begeleyd hebbende, in hun te rugreys de weg over Ceſareën namen. Deſe door de wagt aan de poorten aangehouden, bekenden onbeſchroomd wie ſy waren, wierden aanſtonds gebragt by den Landvoogd, en op ſijn order in de boeyen geſet, dog des volgenden daags weder opgehaald, en belaſt, dat *Pamphilus* met ſijn geſelſchap insgelijks voor den regterſtoel verſchijnen ſoude. Wat die Egyptiſche Martelaren overkomen zy, ſtaat ons te deſer plaats niet nader te onderſoeken. Wat *Pamphilus* aangaat, de Regter wetende dat hy een onverſettelijk voornemen, en een onverwinnelijke ſtandvaſtigheyt had, vraagde hem niet anders, dan of hy ſig nog niet wilde voegen en offeren; waar op, als hy, en alle die nevens hem waren, ſulks volſlaags weygerden, het vonnis over hen geveld wierd. Maar eer het geyelde vonnis wierd uytgevoerd, naderde eenen *Porphyrius* (die *Pamphilus* ten dienſte geſtaan had, een jongman van goede bequaamheyt en geleerdheyt, die niet meer dan agtien jaren oud was) den Regter, en verſogt met een ongemeene vrypoſtigheyt, dat de ligchamen der gedoodde behoorlijk mogten begraven worden: dog deſe ſijnen voorbarigen yver quam hem dier te ſtaan; men gaf den rakkers laſt, om aan hem te doen al 't geen ſy konden; die aanſtonds ſijn vlees ſodanig plukten en ſcheurden, dat het binnenſte van ſijn ligchaam ontbloot wierd, 't welk hy met een onvergelijkelijke lijdſaamheyt doorſtond, en gevolgelijk aan de vlamme wierd overgegeven. In het midden van deſelve was 't als of hy de vlamme naar hem toe ſoog, terwijl hy ſijne vrienden met een bedaard en beſadigd gemoed ſo lang aanſprak, tot dat ſijn ſiel ten hemel, werwaards hem ſijn meeſter aanſtonds volgde, opklom.

Pamphilus word ter dood veroordeeld.

Porphyrius om ſijn verſoek ontrent de Martelaars word deerlijk mishandeld en verbrand.

Woede tegen hunne doode ligchamen.

Die egter begraven worden.

De woede egter van hunne vyanden ſtierf met hem niet, want de gemelde Bevelhebber beval hunne doode ligchamen vier etmaalen na malkanderen met een wagt van ſoldaten te bewaren, ten eynde niemand deſelve mogte vervoeren, en ſy in tegendeel ten prooije blijven van de wilde beeſten; maar als'er buyten alle verwagting geen roof-vogel of verſlindend gedierte deſelve eenigſins beſchadigde (alſo God dus der menſchen boos voornemen verydelde) wierd hen een behoorlijke begrafenis toegeſtaan. Dus hebben wy *Pamphilus*, een man van groote geleerdheyt, maar nog grooter godvrugtigheyt, gevolgd tot ſijn graf-plaats toe. Hy was, om'er met weynige woorden nog iets van te ſeggen, een Phœnicier (*d*), van goeden huyſe en middelen, geboren te Berytus, een ſtad, die om het onderwijſen in de Romeynſche wetten vry beroemd was, alwaar hy deſe en geene bediening in ſijne jongere jaren bekleed, en alle de voordeelen, om in menſchelijke konſten te vorderen, genoten hebbende, ſijn meeſte werk maakte van de kenniſſe der Goddelijke ſaken, en vervolgens tot Ouderling van Ceſarea verkoren wierd. Onvermoeyd was hy

Pamphilus word nader beſchreven.

(*c*) *De Martyr. Paleſt. c.* 11 *p.* 336. (*d*) *Sim. Metaphr. in Mart. Pamphil. apud Sur. ad* 1. *Jun. Num.* 2. & 5. *ex Euſeb.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hy in het nafpooren van alles wat tot geleerdheyt behoord, byfonder om de heylige Schriftuur wel te verftaan; tot welken eynde hy te Cefareën een Boek-zaal opregtte, en die met Boeken van alle kanten opvulde (*e*); een groot deel derfelven was (zijnde de meefte werken van *Origenes*) met fijn eygen hand gefchreven, die hy aldaar verfamelde, en ten tijde van den H. *Hieronymus*, die defelve voor een onwaardeerlijken fchat hield, nog in wefen waren. Sijn leven was vry nauw-gefet, en naar de wijfe der Wijsgeeren (*f*). Sijn fiel was nederig en de wereld afgeftorven. Hy muntte uyt door fijn veragting van de wereld, en weldadigheyt ontrent de armen, die hy waar hy konde te hulp quam, en byfonder forg droeg, dat defelve geen gebrek van het brood des levens hebben mogten; tot welken eynde hy een groot getal Bijbels liet uytfchrijven, die hy dan altijd by fig had, en aan alle, welke door godvrugtigheyt genegen waren defelve te lefen, of geen geld hadden om defelve te koopen, mildelijk uytdeelde.

Byfonder van mildadigheyt,

en het uytdeelen van Bijbels.

VI. *Eufebius* dus van fijn aangenaam gefelfchap beroofd, verliet, 't zy om fijn droefheyt over fo grooten verlies eenigfins te verfetten, of om de hitte der vervolging te ontwijken, of, 't kan zijn, om iets voor de Kerk te verrigten, de ftad Cefareën, en vertrok ontrent die tijd (want vroeger kan ik het geen plaats geven) naar Egypten (*g*), alwaar hy niet alleen de vervolging niet minder vond, maar met meerder hitte fag aangroeijen, byfonder ontrent Thebaïs: want hy fag daar, *feyd hy*, dagelijks de droevigfte en jammerlijkfte vertooningen; „Veele wierden ter dood toe gepijnigd, mits hen het vleefch met fcherpe fchelpen, in plaats van nijp-tangen, af te fcheuren. De vrouwen wierden „aan een been vaft gemaakt, en door feker inftrument, daar toe gemaakt, om hoog gehaald. Andere wierden hunne beenen aan takken van boomen, die met geweld na malkander gebogen waren, gebonden, die dan los gelaten zijnde, de ligchamen der Martelaren aan flarden fcheurden. Dus wreed ging men met hen te werk; 't welk te merkelijker was, om dat men dag op dag twintig, dertig, feftig, fomtijds honderd menfchen, onthoofdde, of verbrandde, fo dat hunne fweerden ftomp, en de pijnigers felfs, hoewel de een den anderen verpoosde, vermoeyd wierden. Onderwijlen fag men niet alleen de grootfte ftandvaftigheyt, maar een onbedwingelijk verlangen „naar het martelaarfchap, fo dat het vonnis niet fo dra over iemand geveld was, of andere drongen naar den regter-ftoel door, en beleden „volmondig, dat fy insgelijks Chriftenen waren. Onder andere wierd ook *Eufebius*, terwijl hy in dat Geweft was, gevat en gevangen gefet; maar hoe lang hy daar fat, en door wat middel hy daar uyt raakte, vinden wy nergens aangetekend: en daarom hebben fommige die gedagten gemaakt, en andere vryborftig uyt gefegd, dat hy, om vry te raken, geofferd, en 't geen de vervolgers eyfchten, laf-hertig ingevolgd heeft. Hier mede word hy betigt van de Egyptifche Confefforen (*h*), en byfonder van *Potamo*, Biffchop van Heraclea, fijn medegevangen. Maar men moet weten, dat die defen ophef gemaakt hebben, fijne openbare vyanden waren, die dan van hem, dien fy als een voor-vegter der Arianen aanfagen, alle gerugten, al waren fe nog fo ongegrond,

Eufebius vertrekt na Egypten,

Alwaar de vervolging feer fwaar was.

Hy word aldaar gevangen.

Of hy aldaar den goden geofferd heeft.

De ongegrondheyt van fulken befchuldiging.

(*e*) *Hieron. de Script. in Matth. & Pamph. & ad Princip. in Pfal.* 126. *Tom.* 3. *p.* 113. *Vide Eufeb. Hift. Eccl. lib.* 6. *c.* 32. *p.* 231. (*f*) *Eufeb. de vit. Pamph. lib.* 3. *ap. Hieron. apol. adv Ruffin. Tom.* 2. *p.* 199. (*g*) *Hift. Eccl. lib.* 8. *c.* 9. *p.* 300, 301. (*h*) *Epift. Synod. Alex. ad Athan. Apol.* 2. *p.* 567. *ap. Epiph. haref.* 68. *p.* 309. *edit. Græc. Bafil.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gegrond, tot ſijn nadeel opnamen, en dat'er geen ander grond van ſulken argwaan, gelijk *Potamo* ſelfs rond uyt bekend, geweeſt is, dan dat hy uyt het gevangen-huys ontſlagen is, ſonder ſodanige merktekenen en blijken van ſmaad en wreedheyt, als wel andere, in ſijn ligchaam ontfangen te hebben; om niet te ſeggen, dat ſulks waar zijnde, hy daar door onvermijdelijk verſteken moeſt zijn geweeſt van alle bevordering in de Kerk, gemerkt men toen, volgens hunne gewoone ſtrengheyt in de Kerkelijke tugt, een gevallene nooit tot eenige aanſienlijke bediening in de Kerk toeliet, en die den goden geofferd had onbequaam tot eenig Kerkelijk ampt geoordeeld, en boete gedaan hebbende, niet verder tot de H. Gemeenſchap, dan een ander, die maar een leek was, aangenomen wierd: immers 't is bekend, naar het verhaal van *Athanaſius* (i), dat men *Aſterius* de Sophiſt, uyt Cappadocien, onder die ſelve vervolging om het offeren aan de afgoden niet weder tot den rang van de *Clergie* wilde aannemen. Ik kan daarom niet nalaten aan te tekenen, hoe liefdeloos het oordeel is van *Baronius*, die (k), gelijk hy doorgaans op *Euſebius* aanvalt, ontrent deſe ſaak niet alleen rond uyt ſeyd, dat hy waarlijk heeft geofferd, en hem de gemeenſchap ontſegd is, maar dat hy waarſchijnlijk ook ſijn Biſſchops-ampt over ſulken aanſienlijken Kerk, als Ceſareën is, door ſlinxe en quade wegen verkregen heeft, gemerkt hy volgens Kerken-order daar toe niet wettelijk konde worden toegelaten. Indien'er in deſe boosaardige beſchuldiging eenige waarheyt was, wy ſouden daar ſekerlijk beſcheyd van vinden by de Schrijvers van die tijd, wanneer de heftigheyt en drift der partyen, alles wat tot iemands nadeel ſtrekken konde, opſchuymde.

En van de liefdeloosheyt van Baronius.

De vervolging in Egypten word voortgeſet door Hierocles, die beſchreven word.

VII. Ondertuſſchen had de vervolging in Egypten met alle bedenkelijke ſtrengheyt en vinnigheyt haren voortgang, door het beleyd van twee driftige Stadhouders, *Culcianus* van Thebaïs, en *Hierocles* van Alexandrien. Deſe *Hierocles* was voor eenigen tijd Rigter geweeſt te Nicomedien in Bithynien, alwaar *Diocletianus* ſijn Hof hield, en *Lactantius* thans de wel-ſprekens-konſt leeraarde; dog wierd naderhand om ſijn wakkerheyt, byſonder om ſijn drift tegen de Chriſtenen, ſo het ſchijnt, Stadhouder van Alexandrien, want ſo noemd hem *Epiphanius*. Hier zijnde ging hy ſo vinnig tegen de Chriſtenen aan, en vervolgde de Martelaars met ſulken onverdragelijken ſtrengheyt, dat *Ædeſius* (l) in de hitte van een onvoorſigtigen yver hem daar over niet alleen beriſpte, maar ſelfs in ſijn aangeſigt ſloeg. Hy was een bequaam en verſtandig Man, daar in hy ſelfs boven andere uytmuntte, maar had reeds voor lang een vergiftig voor-oordeel tegen de Chriſtenen opgevat, die hy naar ſijn vermogen vervolgde, ſo met het ſweerd, als met de pen: want hy ſchreef twee Boeken (m), die hy in navolging van *Celſus* Λόγος ἀληθής, (*waaragtige redeneering*) den naam gaf van Λόγοι φιλαλήθεις πρὸς Χριστιανοὺς (*waarheyt-lief hebbende redeneering aan de Chriſtenen*), onder ſchijn, als of ſe niet ſo ſeer tegen, als aan de Chriſtenen geſchreven waren, hoopende door die ſchoone naam te meerder ingang by hen te vinden; in welke hy poogde te bewijſen, dat de Schriftuur aan valsheyt en ſelfs-tegen-ſpreking ſchuldig ſtond (tot welken eynde hy 't minſte ſo wel als het meeſte ſodanig ophaalde, dat *Lactantius* by-na geloofde, dat de Schrijver van die Boeken een afgevallen Chriſten zijn moeſt),

Edeſius onbeſonnene kloekmoedigheyt.

Hierocles ſchrijft tegen de Chriſtenen.

(i) *De Syn. Arim. & Seleuc. p.* 684. *Vid. Socr. lib.* 2. *c.* 36. *p.* 72. (k) *Ad. Ann.* 308. *Num.* 22. *& ad ann.* 318. *Num.* 79. (l) *Vide menæ. Græc.* τῇ ϛ. τοῦ Ἀπριλ. (m) *Lactant. lib.* 5. *c.* 2. *p.* 460, 462. *& c.* 3. *p.* 464. *&* 469.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

moest); dat de Apostelen bedriegers en ongeleerde menschen waren, en dat onsen Saligmaker een openbaar booswigt geweest was, wiens wonderwerken niet anders dan uytwerkingen van de tover-kunde, en niet te vergelijken waren by het geen *Apollonius Tyaneus* gedaan had, dien hy uyt dien hoofde gelijk, ja hoger stelde als onsen Saligmaker. Dese Boeken nam *Eusebius* voor, en, gelijk hy selfs beschrijft (*n*), het grootste gedeelte derselven, (als zijnde tot het minste toe uyt de schriften van andere [ik geloof hy op *Celsus* of *Porphyrius* het oog heeft] uytgeschreven, en reeds door *Origenes* beantwoord) overslaande; te meer, om dat hy daar tegen naderhand dagt te schrijven, gelijk hy ook in sijne Boeken tegen *Porphyrius* gedaan heeft, beantwoordde nu maar dat gedeelte van den genaamden φιλαλήθης, waar in hy *Apollonius* met onsen Saligmaker vergeleek, welk hy op geen andere wijse wederley, dan met eenige nauwkeurige aanmerkingen te maken op het leven van *Apollonius*, dat door *Philostratus* in agt Boeken beschreven was, waar uyt hy beknoptelijk toonde, dat *Apollonius* niet alleen met onsen gesegenden Saligmaker niet behoorde gelijk gesteld te worden, maar selfs den naam van een opregt Wijsgeer, of van een eerlijk man niet verdiende.

Daar Eusebius op antwoord.

Ik bekken dat'er een Schrijver, die anders een geleerd man en van een goed oordeel is, sig thans opdoet (*o*), die, hoewel ik niet weet dat iemand anders van sijn gevoelen is, rond uyt loochend, dat onsen *Eusebius* gemelde wederlegging tegen *Hierocles* geschreven heeft, maar dat die vry later van iemand anders is opgesteld, gelijk het naar sijn meening klaarblijkelijk is, doordien de Boeken van *Hierocles over het Noodloot* by-na een geheele eeuw na die tijd geschreven zijn.

Twijfeling, of dese onse Eusebius zy,

Maar dese swarigheyt had hy haast konnen te boven komen, indien hy maar gedagt had, 't geen by my klaar en seker is, dat onsen *Hierocles* de schrijver van die seven Boeken *de Fato & Providentiâ* (*van het Nood-lot en Voorsienigheyt*) niet kan geweest zijn, gemerkt daar in gewaagd word van *Plutarchus* den Atheniense, die ontrent het begin van de vijfde eeuw in sijn bloey was (*p*); en geleeft heeft ten tijde van *Olympiodorus*, wiens oordeel hy over sijne Boeken versogt (*q*), en die sijn Romeynsche Historie (want ik agt ontwijfelbaar, dat dese de selve *Olympiodorus* was) opdroeg aan *Theodosius* den tweeden (*r*), die niet voor het jaar CCCCVIII. tot de regeering quam: het is dienvolgende seker, dat gemelde Boeken geschreven zijn van eenen lateren *Hierocles*, welken *Suidas* (*s*) en andere ophalen als den schrijver van die Boeken, en van de deftige uytleggingen over de Guldene Verssen van *Pythagoras*. Die Man quam, so het my toeschijnt, tot die misslag, doordien hy meende (*t*) dat *Eusebius* tegen *Hierocles* over het noodlot schrijvende, die seven Boeken, van welke *Photius* gewag maakt, beantwoordde, daar nogtans *Eusebius* in sijne reden-voering geen opsigt op gemelde Boeken heeft, en niet anders als eenige korte aanmerkingen maakt over de gronden van *Apollonius* ontrent het *Nood-lot* (*Fatum*), die hy als een gepast aanhangsel agter sijn wederlegging plaatst, gelijk ten eersten opslag aan allen, die maar hunne oogen op die redeneering slaan, buyten tegenspraak blijkelijk is. Ik soude boven dat alles gemakkelijk konnen toonen, dat *Eusebius* de schrijver van 't gemelde Boek is, indien ik maar wilde ophalen het klaar getuygenis van *Photius* (*v*), en de geloofweerdigheyt van alle de oude afschriften, die op hun voorhoofd den naam dragen van onsen *Eusebius*. Maar genoeg hier van.

opgelost.

VIII. 't Is

(*n*) *Cont. Hierocl. p.* 511. (*o*) *J. Jons. de script. Hist. Philos. lib.* 3. *cap.* 18. *pag.* 304. (*p*) *Phot. Cod.* 214. *col.* 553. (*q*) *Idem ibid. col.* 549. (*r*) *Id. Cod.* 80. *col.* 177. (*s*) *Suid. in Voc.* ἱεροκλ. (*t*) *Ubi supr. p.* 302. (*v*) *Cod.* 39. *col.* 24.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Eynde van de vervolging.

VIII. 't Is meer dan tijd met *Eusebius* weder te keeren naar Palestina, alwaar de vervolging, agt jaren na dat se begonnen was, in 't jaar onses Heeren CCCX., een eynde nam, gelijk het dan ook twee jaren daar na(*x*) alom in het Oosten opklaarde, doordien *Constantinus de Groote*, na dat hy de merkelijke overwinning over *Maxentius* by de Milviaansche brug bevogten had, hemselven voor de Christenen verklaarde, en voor hen aan *Maximinus* schreef, die het versoek van sulken magtigen Amptgenoot niet dervende afslaan, door brieven aan de Gouverneurs der Provincien alle strenge vervolging der Christenen beteugelde en selfs verbood. Ontrent dese tijd stierf de Bisschop van Cesareën, *Agapius*, tot het bekleeden van welke plaats niemand bequamer geoordeeld wierd als *Eusebius*, wiens ongemeene geleerdheyt, uytstekende diensten, en bysondere verpligting aan die Kerk hem tot het besit van sulken vermaarden stoel, en regeering over sulken aansienlijken Kerk boven andere deed bevorderen. Cesarea had dien naam bekomen van *Herodes de Groote*, die het selve ter eeren van den Keyser (*Cæsar*) *Augustus* verbeterd en uytgeset had, waar door het sedert een der grootste steden van dat Gewest, en na de verwoesting van Jerusalem de sitplaats van den Stadhouder, en de hoofd-plaats van dat geheele Landschap wierd; een plaats, die so om den overvloed van alles, als de netheyt en cierlijkheyt van gebouwen een grooten naam had(*y*), en, gemerkt de welstand van de Kerk in dien deele gemeenlijk volgd op dien van de burgerlijke regeering, so was aldaar de *Metropolitaansche* stoel van Palestina(*z*), daar Jerusalem selfs onder staan moest: en hoewel de Vaders van het Niceensche Concilie billijk oordeelden, dat de Bisschop van Jerusalem(*a*), volgens ouder gewoonte en overlevering, soude geëerd en bevoorregt worden, egter geschiedde sulks, met die uytdrukking, *behoudens de regten, de magt, en Kerkelijke regtsban van onse hoofd-stad* (*Metropolis*), waar door sy buyten twijfel (gelijk het de Uytleggers over dien artijkel doorgaans so verstaan, en mijns wetens van allen goed gekeurd word) op Cesarea hun oog hadden. Dese rang dus eenige eeuwen na malkanderen hebbende plaats gehad, wierd ten laatsten door de eersugt van sommige Bisschoppen, en groote eerbied, die men naderhand de plaats van onses Saligmakers lijden en begravenis begon toe te dragen, veranderd, en Cesarea aan het patriarchschap van Jerusalem onderworpen.

Eusebius word Bisschop van Cesarea, welk beschreven word.

Eusebius komt tot Tyrus, daar hy een treffelijke Kerk gebouwd zijnde,

IX. *Eusebius*, dus aansienlijk geplaatst, raakte ten eersten in een groot aansien by de Bisschoppen van het Oosten, dog hield de naauwste gemeenschap met *Paulinus* Bisschop van Tyrus, te voren Ouderling van Antiochien, op wiens versoek hy tot Tyrus overquam, by volgende gelegentheyt: Onder de gelukkige voordeelen, die de Christenen door de gunst en genegentheyt des Keysers genooten, was geen van de minste, dat de Gods-huysen, die door de godloosheyt van de laatste jaren verwoest waren, sig uyt hare stof en puyn-hoopen begonden te verheffen, en schooner en pragtiger te worden, dan sy ooit geweest waren, en dat door toelating, niet alleen van den Keyser, maar door desselfs aanmoediging, en des volks algemeene drift en hulp. Dus herbouwde men met allen spoed en yver de Kerken, die dan met geen minder godvrugtigheyt ter eeren en tot dienst van God op een plegtelijke wijs wierden afgesonderd en ingewyd, 't welk gemeenlijk geschiedde met gebeden, pre-

(*x*) *Euseb. Hist. Eccl. lib.* 9. *cap.* 9. *pag.* 360. (*y*) *Vid. descript orb. Gothof p.* 12. (*z*) *Balsam. in Canon.* 6. *Concil. Nic. Zonar. & Arist. in Canon.* 7. *Matth. Blast. sub. litera E. c.* 11. *p.* 116. (*a*) *Canon.* 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

predikatien, lof-zangen, bediening van Sacramenten, en alle bedenkelijke betooning van onderlinge genegentheyt en liefde, in tegenwoordigheyt van de bestierders dier Kerke, en onder den toevloed van allerley vreemdelingen. Onder het getal van dusdanige begunstigden was *Paulinus*, Bisschop van Tyrus, die door sijn eygen milddadigheyt, en ten deele door onderstand van andere, een treffelijke en schoone Kerk, de schoonste in dat geheele Gewest, bouwde, op welkers inwying, waar toe de naast-gelegene Bisschoppen waren toegevloeyd, *Eusebius* de eer had van die groote en treffelijke *Oratie*, die in sijne geschied-boeken nog te lesen is (*b*), te maken en te doen; waar in hy eerst dankbaarlijk erkende en roemde de voorsienigheyt en voorsorg van God, die hunne tranen en droefheyt so wonderbaarlijk in vreugde-sangen en blijdschap veranderde, en den statelijken Godsdienst en plaatsen van dien so genadelijk hersteld had; daar na de godvrugtigheyt en yver van den Bisschop dier plaatse prees; vervolgens nauwkeurig alle de deelen en 't geen tot cieraad van dat kostelijk gebouw diende, en derselver geheyme beduydenissen ophaalde, en besloot met een hertelijke aanspraak, gelijk hy ook begonnen had, om met een eenparigen schouder God lief te hebben, en sijne goedheyt te roemen, als zijnde een eer en eerbiedigheyt, die men Gode voor sijne opgehoopte segeningen en weldaden schuldig is. Dit geschiedde in het jaar CCCXIV. of ten uytersten in het volgende. Maar helaas! dese aangename kalmte duurde niet lang. *Licinius* de Oostersche Keyser het mom-aangesigt van sijn geveynsde genegentheyt tot de Christenen (*c*), waar door hy *Constantinus* tot nog toe bedrogen had, hebbende afgelegd, begon op de Christenen met alle strengheyt aan te vallen, bannende deselve niet alleen van sijn Hof, en hen uytsluytende uyt alle bedieningen van magt en aansien, maar ook vervolgende met allerley wreede ordonnantien hunne persoonen en goederen, die hy overviel, beroofde, verbeurd verklaarde, bande, gevangen sette, en op de wreedste en onmenschelijkste wijse ter dood bragt. Hy deed wat hy konde om de Heydensche religie weêr op te halen, en niet alleen weder te doen leven, maar tot haar oude kragt en luyster te herstellen. By dese gelegentheyt schreef *Eusebius*, naar het oordeel van *Valesius* (*d*), sijne Boeken, *De Præparatione & Demonstratione Euangelica*, *Van de aanleyding tot, en bewijs van het Euangelium*: wy moeten bekennen, dat dit hier toe een gepaste gelegentheyt soude zijn geweest, maar wy sullen in 't vervolg toonen, dat deselve niet dan eenige jaren daar na konnen geschreven zijn.

D'inwyings Oratie doet.

D'inhoud van deselve.

Licinius vervolgd de Christenen.

Eusebius schrijft de Præparatione & demonstratione Euangelica.

X. Dog hoewel dat *Liciniaans* onweêr sterk en bulderig was, egter deed sig te dier tijd een storm op, die voor de Kerk in verscheyden opsigten swaarder was, dan alle de Heydensche vervolgingen: ik meen het Ariaans verschil, daar van wy in het leven van *Athanasius*, daar 't eygentlijk sal te pas komen, nader sullen spreken, en hier niet verder ophalen, dan voor so veel'er *Eusebius* in gemoeyd wierd. *Arius* had, gelijk hy een loos en doortrapt man was, sijn gevoelen so duyster en met sulke twijfelagtige woorden voorgesteld, en t'eener tijd geloochend 't geen hy ten anderen tijde gesegd had, en daar door het vergif sijner voorstellingen sodanig verborgen, dat hy verscheyden Bisschoppen van het Oosten bedroog, en bysonder onsen *Eusebius*, die dus bewogen wierd, om door een brief van *Alexander*, Bisschop van Alexandrien, den Opsiender van *Arius*, die hem geëxcommuniceerd had,

Het Ariaans verschil komt op.

Arius looshey in 't bedekken van sijne gevoelens.

Eusebius schrijft voor hem aan Alexander.

(*b*) *Hist. Eccl. lib.* 10. *c.* 4. *p.* 371. (*c*) *Ibid. c.* 8. *p.* 394. (*d*) *Præfat. de vit. & Script. Euseb.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

had, deſſelfs herſtelling en weder-aanneming tot de gemeenſchap der Kerke te verſoeken.

Die daar over wederom ſchrijft.

Deſe brief wierd door die looſe Ketter alom ſodanig geduyd, dat *Alexander* ſig genoodſaakt vond door openbare brieven de ware geſchapentheyt der ſaken te vertoonen; in eene van welke aan *Alexander*, Biſſchop van Byzantium, hy de drie Biſſchoppen van Syrien (*e*), (daar door hy buyten twijfel *Euſebius* van Ceſareën, *Theodotus* van Laodicea, en *Paulinus* van Tyrus verſtaat) beſchuldigd van te veel na de Ariaanſche ſijde te hellen, en te gelijk verklaarde, dat *Arius* en al ſijnen aanhang uyt de Kerk gebannen was, en dat niemand met deſelve gemeenſchap hebben, of deſelve aanhouden moeſt. Dit wierd van *Arius* in ſijnen brief aan *Euſebius* van Nicomedien (*f*) ſo geduyd, dat onſe *Euſebius* en verſcheyden andere daar door in den ban gedaan wierd, doordien hy hem vaſtſtelde van een gevoelen met *Arius* te zijn:

Euſebius ſchrijft nogmaals voor de Arianen.

weshalven *Euſebius*, daar over gevoelig zijnde, aan *Alexander* ſchreef, en hem voorhield (*g*); „Dat hy in ſijne brieven *Arius* en ſijnen „aanhang verongelijkte, wanneer hy hen te laſt leyde, dat de Soon, ge„lijk andere ſaken, uyt niet gemaakt was; waar tegen hy hem vertoon„de, wat ſy aan hem geſchreven hadden, als een belijdenis van hun „Geloof, waar in ſy uytdrukkelijk verklaren, dat de God des Ouden „en Nieuwen Teſtaments van eeuwigheyt af ſijnen eenig-geboren Soon „gegenereerd heeft, door welken hy de wereld, en al 't geen daar in is, „geſchapen heeft; en dat hy hem gegenereerd heeft niet in ſchijn, maar „in der daad en waarheyt, onvergankelijk, onveranderlijk, het vol„maakſte werk van God (dus vertaal ik de woorden κτίσμα τοῦ Θεοῦ) dog „niet als een van de ſchepſelen. Meer diergelijke haald hy op, om te toonen, dat *Alexander* hun gevoelen qualijk had voorgeſteld: en de ſaak ſoude mogelijk veel klaarder zijn, indien de geheelé brief nog voor handen was. Uyt 't geen egter daar van tot ons is overgekomen, ſoude iemand konnen denken, of dat de Ariaanſche ſtellingen niet ſo grof en onbeſchaafd waren, als ſe wel van hunne vyanden worden voorgeſteld, of dat ſy deſelve ſodanig hebben weten op te ſchikken, dat onſijdige en gematigder verſtanden ter eerſter opſlag daar geen quaad in konden ſien;

Giſſing waarom.

welk laatſte ik ligtelijk ſoude gelooven, ten ware dat ſy in het ſlot van dien brief (waar van *Euſebius* hier wel gewag maakt, dog by *Athanaſius* en *Epiphanius* volkomen te leſen is) klaarlijk ſcheenen te herroepen 't geen ſy te vooren hadden toegeſtaan, welk mogelijk *Euſebius* nooit geſien heeft: want indien hy dat ſlot had geſien, ſo had hy ſeker beter gedagten van hen als ſy verdienden.

Arius word herſteld van Euſebius en andere.

Dog 't zy hoe 't wil, *Alexander* bleef by ſijn gevoelen (*h*): weshalven *Arius* boden afſond aan onſen *Euſebius*, *Paulinus* Biſſchop van Tyrus, en *Patrophilus* Biſſchop van Scytopolis, met een ootmoedig verſoek, dat hy, en die van ſijn party waren, door hun toedoen en hulp de Gemeynte, gelijk ſy te vooren gewoon waren, vergaderen, en hunne bediening elk in ſijne Kerk waarnemen mogten. Dit wierd hen, na een rijpe overweging in een by-een komſt van de Paleſtijnſche Biſſchoppen, toegeſtaan, mids dat ſy ſig hunnen Biſſchop moeſten onderwerpen, en by hem geduuriglijk aanhouden, om wederom tot de vrede en gemeenſchap met hem te worden toegelaten.

't Concilie van Niceen

XI. Sodanig was dat Ariaans verſchil aangegroeyd, dat het door particulieren niet konde geſlegt worden; weshalven *Conſtantinus* in het jaar

CCCXXV.

(*e*) *Ap. Theod. Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 4. *p.* 15. (*f*) *Ibid. c.* 5. *p.* 21. (*g*) *Extat. fragm. literar. Act.* 6. *Concil. Nicen. Concil. Tom.* 7. *col.* 497. (*h*) *Sozom. Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 15. *p.* 428.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

CCCXXV. een algemeene Vergadering van Bisschoppen uyt de meeste Gewesten van de Christen wereld, om die saak af te doen, beschreef, die daar op te samen quam tot Nicea.

Word beschreven.

In dese had onse *Eusebius* (*i*) de eerste plaats op de banken aan de regter hand des Keysers, en de eer van den Keyser by sijn komste in de vergadering uyt den naam van allen met een aanspraak te begroeten.

Eusebius rang in deselve, en aanspraak aan den Keyser.

Dit is die *Oratie*, welke hy maakte op de *Vicennalia Constantini*, het feest van het twintigste jaar der regeering van *Constantinus*, waar in hy, naar sijn eygen seggen (*k*), vertoonde, hoe dien grooten Overwinnaar met de dienstknegten Gods rondom beset was, en met een wijdluftige redeneering na behooren de goedertierentheyt van God, en de grootheyt van den Keyser roemde: een dienst, die dien Vorst niet min aangenaam, dan hemselven tot roem was; immers dat hy in die groote vergadering vry geagt en aansienlijk was, blijkt ons ten vollen uyt het geen de beschrijver van dat Concilie (*l*), (hoewel ik bekennen moet, dat'er niemand anders gewag van maakt) verhaald, dat, wanneer een van de Wijsgeeren, die *Arius*, om voor hem te twistredenen, mede gebragt had, op de plaats der Schriftuur, Κύριος ἔκτισέ με, *De Heere schiep my 't beginsel sijnes wegs*, als t'eenemaal met de Godheyt des Soons strijdig, aandrong, *Eusebius* door de vergadering belast wierd hem daar op te antwoorden; waar op hy, de gewoone uytleggingen van die plaats overslaande, daar op bleef staan, dat dit niet gesproken word van den persoon des Soons Gods, maar van die λογιστικὴ σοφία, die menschelijke en redelijke wijsheyt, die God in den beginne, als hy den mensch na sijn eygen beeld geschapen heeft, in den selven heeft ingeplant: en wel konnende voorsien, dat hem soude worden tegen geworpen, dat de wijsheyt, daar in die plaats van gesproken word, voor alle andere schepselen geweest is, seyde hy verder, dat de uyterlijke wereld sekerlijk wel gemaakt is eerder als die wijsheyt, maar dat dese wijsheyt en de mensch, als het onderwerp van deselve, eerder als de wereld was in het voornemen en besluyt Gods. Na veele bysonderheden, welke alle hier op te halen den Leser niet souden aangenaam zijn, brak hy af met een aanspraak aan den Wijsgeer, dat hy sig van het algemeene Apostolijk Geloof niet wilde laten afleyden; maar sonder aansien van iemand de waarheyt aankleven, en dus gaf hy genoegsaam te kennen, dat hy den Soon Gods niet hield voor een schepsel, maar de maker en grondlegger selfs van alles dat geschapen is.

Hy sintwist aldaar met een Wijsgeer.

Soude daar een misselijke verklaring gemaakt hebben van Prov. 8.22.

Veele dingen zijn'er, die my het geheele verhaal van die twistredening, en bysonder 't geen'er van *Eusebius* in voorkomt, doen verdagt houden, waar onder het minste niet is, dat *Eusebius* over dese so veel in geschil getrokken plaats hier sulken misselijken uytlegging soude gemaakt hebben: want hoewel de Griekse Vaders, doorgaans der Hebreeuwsche taale onkundig, niet verder konden spreken als sy in de oversetting der seventige, (en dese was het alleen, die sy gebruykten) vonden, egter moeten wy vaststellen, dat *Eusebius*, die wat meer in de oorspronkelijke taal bedreven was, op een gemakkelijker en natuurlijker wijse sulks had konnen beantwoorden, gelijk wy ook die plaats elders (*m*) van hem vinden verklaard van den Soone Gods, daar hy insgelijks uytdrukkelijk beweerd; „Dat so daar een schepping gemeend wierd, deselve so niet moest verstaan worden, als of hy van niet tot iet soude voortgekomen zijn, „(gemerkt hy bestond en leefde, en reeds een *zijn* en *bestaan* had voor

Redenen waarom dat niet waarschijnlijk is.

Word getoond, hoe hy die plaats elders verklaard.

 „dat'er

(*i*) *De vit. Const. lib.* 3. *c.* 11. *p.* 489. *Sozom. Hist. Eccl. lib.* 1. *c.* 19. *p.* 433. (*k*) *De vit. Const. lib.* 1. *c.* 1. *p.* 405. (*l*) *Gel. Cyz. Hist. Conc. Nic. lib.* 2. *c.* 18. *col.* 188. (*m*) *Contr. Marcell. lib.* 3. *c.* 2. *p.* 150... 152.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„dat'er iets geschapen was) maar liever, om te betekenen, dat God „hem tot een Vorst en Hoofd van alles geordonneerd en gemaakt had; „en nog nader, dat de Hebreeusche text niet segt, dat God hem *ge-„schapen* heeft, gemerkt het woord CANA *besitter* betekend, gelijk hy „het ook aanmerkt van *Aquila*, *Symmachus*, en *Theodotion* vertaald te „zijn, *De Heere besat my het beginsel sijnes wegs*; dat is, hy, dien „de Vader als sijn eenig geboren Soon heeft gegenereerd, is het hoofd „van alles dat geschapen is, so sienlijke als onsienlijke dingen, so ten „opsigt van hare schepping als ten opsigt van hare saligmaking. En „ten laatsten, dat'er een seer groot verschil is tusschen ἔκτισέ με, *hy heeft „my geschapen*, en ἐκτήσατο με, *hy heeft my beseten*, doordien het eerste „niet anders mede brengt dan een gewoonlijke manier van schepping, een „voortkomen van 't geen niet is tot den staat van iets, en het laatste „een besitten van 't geen reeds is, en een allernaast eygendom aan hem, „die hem besit; so dat de Sone Gods in die plaats vertoond, dat hy „te voren sijn bestaan had, en sijns Vaders eygen Soon was, en te gelijk „sijn oog heeft op de weldaad, en het voordeel, dat sijns Vaders schep-„selen door sijn voorsorg en bediening verkrijgen souden. Dit is het kort begrijp, en so veel mogelijk de eygene woorden van 't geen hy over die stoffe wijdloopig redeneerd.

XII. Veel moeyte deeden de Vaders van dat Concilie om *Arius* en sijnen aanhang te overtuygen, en andere die tusschen beyden stonden te voldoen, terwijl de gematigde een tusschen-weg en middel, om die breuke te heelen, poogden uyt te vinden. Onder dese was *Eusebius*, die voortbragt een Geloofs-belijdenis, waar in hy beyde partyen hoopte genoegen te geven. Dit wierd wel goed gekeurd, egter oordeelde men, dat de hoofd-saak daar in niet genoeg was uytgedrukt, en daarom wierd 'er eenige verandering en verklaring in gemaakt, en bysonder het ὁμοούσιον, of het woord *eenweesig* bygevoegd, en also tot een algemeen Geloofsform opgesteld. *Eusebius* egter had daar geen genoegen in, maar wetende, dat eygen gevoelen, en knibbeling over woorden, voor de vrede der Kerke behoorde te wijken, onderschreef het selve des volgenden daags (*n*). Van dit alles geeft *Eusebius* wijdloopig bescheyd in een brief aan sijn Gemeynte te Cesarea (hoewel deselve, na de meening van *Theodoretus*, bysonder strekte, om sommige in die stad, die de Ariaansche gronden reeds ingesogen hadden, en hem scheenen te beschuldigen, dat hy hun saak opgegeven, en niet na behooren voorgesprooken had, genoegen te geven). De brief is vry groot, en behelsd eenige uytdrukkingen, die in onse (Engelsche) taal so heel wel niet konnen worden uytgedrukt: egter sullen wy den selven, om dat'er merkelijke handelingen van die Synode, die op *Eusebius* haar opsigt hebben, in voorkomen, hier ophalen (*o*).

Eusebius steld een Geloofsform op.

Die na eenige verandering en uytbreyding aangenomen, en van Eusebius ondertekend word.

Brief van EUSEBIUS aan die van CESAREEN.

Eusebius brief daar over aan die van Cesareën.

GEliefde Broeders, hoewel ik niet twijfel, of gy hebt reeds van andere gehoord wat'er in de groote Kerk-vergadering te Nicea *van het Geloof der Kerke verhandeld is, doordien gemeenlijk van sulke saken eer gesproken word, dan men daar een net verhaal van geven kan;* egter

(*n*) *Athan. de Decret. Syn. Nicen. p.* 402. *Epist. ad African. p.* 721. (*o*) *Ext. ap. Socr. Hist. Eccl. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 23. *Theod. lib.* 1. *c.* 12. *p.* 36. *Gelas. Hist. Conc. Nic. lib.* 2. *c.* 34. *col.* 252. *Niceph. Hist. Eccl. lib.* 8. *c.* 22. *p.* 576. *Athan. Tom.* 2. *pag.* 48.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

egter hebben wy, ten eynde u die saken niet anders als na waarheyt mogten voorkomen, nodig geoordeeld, u toe te senden eerst de Geloofs-form, die wy aldaar hebben voorgesteld, en daar na deselve, so als se, na eenige verandering, door de Synode is goed gekeurd en vast gesteld. Het geen wy hadden opgesteld, en in tegenwoordigheyt van den geheyligden Keyser gelesen, van allen scheen goed gekeurd en aangenomen te sullen worden, was als volgd.

De verklaring van ons Geloof, gelijk wy het hebben ontfangen van de Bisschoppen, die voor ons geweest zijn, niet alleen te dier tijd, als wy in de eerste beginselen van ons Geloof onderwesen, maar ook toen, als wy naderhand in dat selve gedoopt wierden, en gelijk wy het uyt de H. Schriftuur geleerd hebben; welk wy anderen hebben geleerd en voorgedragen, niet alleen als wy nog het Ouderlingschap bedienden, maar ook sedert wy tot het Bisschoppelijk ampt bevorderd zijn; welk wy alsnog gelooven, en waar mede wy rekenschap van ons Geloof geven. Waar in sijn opgegeven Geloofs-belijdenis vervat,

„WY gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, Schepper „van alle sienlijke en onsienlijke dingen: en in eenen Heere Je-„sum Christum, het woord Gods, God uyt God, ligt uyt ligt, het „leven uyt het leven, den eenig-gebooren Sone Gods, den eerst-ge-„boorenen aller creatuure, geboren van God den Vader voor alle we-„relden; door welke alle dingen gemaakt zijn: die om onse saligheyt „is vleesch geworden, en onder de menschen verkeerd heeft, die ge-„leden heeft, en ten derden dage weder is opgestaan, ten hemel geva-„ren, en met heerlijkheyt wederkomen sal om de levendigen en dooden „te oordeelen. Wy gelooven ook in eenen H. Geest. Elk van dese „(Persoonen) gelooven wy dat is en bestaat, de Vader waarlijk de Va-„der, de Soon waarlijk de Soon, en de H. Geest waarlijk de H. Geest, „gelijk onse Heer selfs, als hy sijne Discipelen uytsond om te predi-„ken, tot hen seyde, Gaat heenen, onderwijst alle de volkeren, de-„selve doopende in den Name des Vaders, des Soons en des H. Gee-„stes. Verklaren insgelijks, dat wy nu so gevoelen, dat wy tot nog „toe het selve gevoeld hebben, en so gevoelen sullen tot onse dood toe, „vasthoudende aan dit Geloof, en vervloekende alle godloose Kette-„ryen. Dit alles betuygen wy voor den Almagtigen God, en onsen „Heere Jesus Christus opregtelijk en van gantscher herten altijd, se-„dert wy onsselven hebben konnen kennen, te hebben voorgestaan, het „selve tegenwoordig so te gevoelen en te spreken, en bereyd te zijn, „om u door alle mogelijke blijken te versekeren, dat wy tot nog toe „so geleerd en gepredikt hebben.

Dus ons Geloof hebbende verklaard, was'er niemand die het tegensprak, ja de allerheyligste Keyser selfs gaf voor-af sijn vonnis daar over, en seyde het selve gesond en regtsinnig te zijn, met versekering, dat hy van het selve gevoelen was, en aanmaning, dat sy dog eenparig die Leer toestemmen en ondertekenen souden, mids dat alleenlijk het woord ὁμοούσιος, consubstantialis, eenweesig *daar wierd bygevoegd, 't welk hy so verklaarde, dat de Soon niet gesegd wierd* consubstantialis, *mede-wesentlijk volgens eenige ligchamelijke hoedanigheden, of om dat hy bestond van sijn Vader by wege van afscheyding of verdeeling, alsò het onmogelijk was, dat in een onstoffelijk, verstandelijk en onligchamelijk wesen iets dat een ligchamelijk toeval is soude konnen plaats hebben, maar dat sulks op een Goddelijke en onbekende wijse waar te zijn moest worden op-* Die goed gekeurd, maar wat nader uytgebreyd word,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

opgevat. Dus redeneerde de seer wijse en godvrugtige Keyser over die saak. Hier van bedienden sig de Bisschoppen, die dan het woord ὁμοούσιος, van het selve wesen, *in een Geloofs-form inlasten: welk sy dus ontwierpen:*

en gebragt tot dese form,

De Geloofs-form *in het* Synode *goed-gekeurd.*

„WY gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, Schepper „van alle sienlijke en onsienlijke dingen: en in eenen Heere Je„sum Christum, den Sone Gods, den eenig-geboorenen van den Va„der, dat is, uyt de substantie, of 't wesen des Vaders; God uyt God, „ligt uyt ligt, waaragtig God uyt waaragtig God; gebooren en niet „gemaakt; van het selve wesen met den Vader; door welke alle din„gen in den hemel en op aarde gemaakt zijn; die voor ons menschen „en om onse saligheyt van den hemel is nedergekomen, vleesch gewor„den, en mensch geworden zijnde, geleden heeft; die ten derden dage „weder is opgestaan, ten hemel gevaren, en wederkomen sal, om de „levendige en doode te oordeelen. En in den Heyligen Geest. Maar „de algemeyne en Apostolische Kerke van God vervloekt en verwerpt „die welke seggen, dat'er een tijd was, dat hy niet was, of dat hy „niet was voor dat hy gemaakt was, of dat hy uyt dingen, die niet „waren, geschapen is, als ook die, welke seggen, dat de Sone Gods „van een ander substantie of wesen, of geschapen, of eenige verande„ring en alteratie onderworpen is.

die overwogen, *So dra had men dese saak op die wijse niet geschikt, of wy maakten ons werk om die spreek-wijsen,* van de substantie des Vaders, *en* van het selve wesen met den Vader, *nader te overwegen. Dit baarde veele vragen en antwoorden, om het gewigte en nadruk van die spreek-wijsen nader te verstaan.*

en verklaard zijnde, *Sy erkenden, dat die woorden* (van of uyt de substantie des Vaders) *so veel seyden, als dat de Soon is van den Vader, maar niet als een gedeelte van hem. Het scheen ons daarom redelijk die spreek-wijs toe te staan, gemerkt het de regtsinnige leer is, dat de Soon is van den Vader, maar egter geen gedeelte van desselfs substantie. Uyt dien hoofde stemden wy insgelijks toe het woord* consubstantialis, *of* van het selve wesen, *welk wy om vredens wil, en om ons van het waaragtig gevoelen der saak niet te onttrekken, niet wilden verwerpen. Om die selve reden keurden wy goed de woorden,* gebooren en niet gemaakt: *want men seyde ons, dat* gemaakt te zijn *een woord was, dat op alle andere schepselen, die van den Soon gemaakt zijn, en welken de Soon niet gelijk is, gepast word; en dat hy dienvolgende geen schepsel is gelijk iets dat van hem gemaakt is, maar een veel treffelijker substantie, dan eenig geschapen wesen; en dat hy volgens de Goddelijke Schriften van den Vader is door een onuytsprekelijke generatie, die door geen geschapen verstand begrepen of beschreven kan worden. Wat aangaat, dat den Soon* consubstantialis, van het selve wesen met den Vader *genaamd word, heeft men na veele woorden en weer woorden daar in over-een gestemd, dat sulks niet moest verstaan worden na een lighamelijke wijse, of manier van doen der sterfelijke schepselen, also het selve sodanig niet wesen konde, nog door verdeeling van de substantie, nog door afsnijding, nog ook door verandering van het wesen en kragt des Vaders, gemerkt niets van dat alles in sijn ongeborene natuur eenigsins kan plaats hebben: maar dat die woorden betekenden, dat de*

Soone

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Soone Gods eenigzins eenige schepselen gelijk is, maar dat hy alleen, en allesins gelijk is den Vader, die hem heeft gegenereerd, niet uyt eenig ander wesen of natuur, maar van den Vader. Op sodanigen verklaring, scheen het ons niet anders dan billijk en redelijk toe die spreekwijs goed te keuren, gemerkt veele van de geleerde en vermaarde Bisschoppen en Schrijvers der vorige tijden, so veel'er ons van voorgekomen is, in het verklaren van de Godheyt des Vaders en des Soons dit selve woord Consubstantialis *gebruykt hebben. Ik sal hier mede van het Geloofs-form afscheyden, 't welk van ons allen goedgekeurd, en niet onbesonnen of onbedagtsaam, maar in dien verstande, als boven gesegd is, in tegenwoordigheyt van den seer Godvrugtigen Keyser overwogen, en om boven gemelde redenen van allen vastgesteld is. En wat de vervloekingen, aan het eynde van die belijdenis gehegt, aangaat, wy waren genegen om deselve toe te stemmen, gemerkt deselve de spreekwijsen, die in de Schriftuur niet gewoon zijn, en de grond van alle verwerring en moeyelijkheyt in de Kerk gelegd hebben, verbied: want dewijl de van God ingegevene Schriftuur, seyden sy, nergens die uytdrukkingen,* ἐξ οὐκ ὄντων, uyt 't geen dat niet is, *en,* daar was een tijd dat hy niet was, *en andere, die daar voorkomen gebruykt, schijnt het onredelijk en ongerijmd deselve te gebruyken. Hier aan gaven wy, na rijp overleg, onse toestemming; te meer, om dat wy nooit te voren ons van sulke spreekwijsen bediend hebben. [Ook konden wy niet anders dan verwerpen het seggen,* dat hy niet was, voor dat hy gemaakt was, *alsо het van allen word toegestaan, dat de Sone Gods een bestaan had, eer hy mensch wierd; en de godvrugtige Keyser vertoonde, dat hy, sijne Goddelijke geboorte aangaande, voor alle werelden geweest is: want eer hy in der daad was, was hy* in potentiâ *(kragt) in den Vader, door een sekere ongegenereerde manier, alsо de Vader altijd geweest is een Vader, gelijk hy altijd geweest is een Koning en Saligmaker, gemerkt hy, in opsigt van sijn magt, altijd en ontrent alles de selfde is]. Dese dingen, geliefde, hebben wy u nodig geagt bekend te maken, op dat gy soud weten, hoe voorsigtig wy eerst onse toestemming geweygerd, en daar na gegeven hebben, en dat wy niet sonder reden hebben tegengestaan, so lang'er iets was, dat aanstoot geven konde, maar dat wy ook onbeschroomd hebben omhelsd 't geen geen aanstoot geven konde, mids dat alles opregtelijk overwogen zijnde, bleek met de belijdenis des Geloofs, die wy eerst hadden voorgesteld, over een te komen. Wy groeten u, nevens de geheele broederschap, en wenschen, dat het u, waarde Broederen, wel ga in den Heere.*

Wierd goedgekeurd, en van Eusebius aangenomen.

So schreef *Eusebius* aan die van Cesareën, om hen bekend te maken hoe het in de Synode was afgeloopen, ten eynde hy alle verkeerde bescheyden voorkomen, en hen versekeren mogt, dat van hem geen andere leer, dan die hy hen altijd had overgeleverd, ondertekend was. Ik sal over dien brief selfs geene andere aanmerkingen maken, dan dat daar ten vollen uyt blijkt, dat, wat ook de Arianen inbragten, als of het woord ὁμοούσιος, 't welk hen geweldig dwars lag, in het Niceensche geloofs-form een nieuwigheyt was, het selve oud en reeds van de Vaderen in de voorgaande Kerk-eeuwen was gebruykt geweest. En dat *Eusebius* van *Christus* sprekende, als geschapen zijnde, daar door altijd verstaat sijne Goddelijke en eeuwige generatie; en dat hy hem nooit loochend van het selve wesen met den vader te zijn, als in so verre, dat de Goddelijke natuur niet, gelijk ligchamelijke wesens, verdeeld of gescheyden kan worden. Behalven dit kan de leser merken, dat die woorden ontrent het eynde van dien

Aanmerkingen over dien brief.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

die brief, *dat Christus in der daad, of ook in kragt in den Vader is*, verward en duyster zijn; en hy moet weten, dat die geheele stelling, die wy in twee haakjens [ ] besloten hebben, om de waarheyt te seggen, in dien brief, so als se van *Socrates* word voorgesteld, en van den ouden Opsamelaar in de *Tripartita*, of in drien afgedeelde historie, vertaald is, niet gevonden word: waar uyt een van tween volgd, of dat sy sulks als gevaarlijk en onaannemelijk hebben uytgelaten, of dat ('t welk my waarschijnlijker dunkt) sulks in den eygen brief, van *Eusebius* geschreven, niet heeft gestaan, maar door iemand anders daar is ingelapt: want ik kan niet denken, dat *Socrates* so onvoorsigtig en trouwloos geweest is, dat hy voorgevende den geheelen brief op te geven, een gedeelte desselfs soude hebben agter gehouden, gemerkt die brief by-na in alle mans handen zijnde, dat bedrog haast soude gemerkt zijn.

Constantinus geeft alom order, om de Kerken te verbeteren, en nieuwe te bouwen. Schrijft daar over aan Eusebius.

XIII. Dese groote Kerk-vergadering geëyndigd zijnde, liet *Constantinus* niet na de Christelijke Religie verder vast te stellen en uyt te breyden. Niet lang voor die Synode had hy, na de overwinning, bevogten tegen *Licinius*, aan de Bisschoppen in alle provincien geschreven (*p*), om het verbeteren en het herbouwen van de Kerken, en het maken van andere, die schooner en grooter waren, te besorgen, en order gegeven, dat de daar toe nodige onkosten uyt sijn beurs souden gevonden worden. Sijn brief daar over aan *Eusebius* is nog voor handen (*q*), waar in hy hem schreef, „Dat buyten allen twijfel de godloosheyt en tyrannie van de laatst „verloopene tijden de Kerken ongemeen verwoest en vernield hadden, en „dat de Goddelijke voorsienigheyt door sijnen dienst *den draak* over„wonnen, en de vryheyt en veyligheyt hersteld hebbende, sulks een „grooten indruk moest maken in de herten der ongeloovigste, en met „het grootste voor-oordeel ingenomene menschen, om deselve tot den „weg der waarheyt over te halen; en dat hy dienvolgende soude toe„sien, en hetselve allen Bisschoppen, Ouderlingen en Diakenen, die „van sijn kennis waren, aanbeveelen, om met allen yver de Kerken, „die'er nog overig waren, te verbeteren en te vergrooten, en nieuwe, „daar het vereyschte, te maken; 't geen daar toe nodig was, soude „hy, en andere door hem, vorderen van de Gouverneurs der provin„cien, en van den eersten Stadhouder, dien hy order gegeven had, „hem in alles dat hy versoeken soude de behulpige hand te bieden. So

Roeyt de Heydensche overblijfsels uyt.

besorgd was hy, om de ware Godsdienst voort te setten, en niet min ieverig, om de valsche te weeren, en bysonder om de overblijfsels van de Heydensche afgodery en bygeloovigheyt te vernietigen. In Palesti-

Bysonder de gewaande Abrahams eyke.

na was (*r*) een seer ouden eyken-boom, die *Mamre* genaamd wierd, volgens een oude overlevering was die overgebleven van *Abrahams* tijd af, die aldaar soude gewoond, en onder denselven de Engelen, die hem verscheenen, onthaald hebben: hier hield men jaarlijks een vermaarde jaar-merkt, werwaards een groote menigte van Christenen, Joden en Heydenen, uyt de omleggende Gewesten, toevloeyden; ten deele om allerley levens-behoeften te verkoopen, ten deele ook, om elk sijn godsdienst te oeffenen, waar toe aldaar beelden, Altaren, en offerhanden op deselve onderhouden wierden. *Constantinus*, so dra hem sulks door de godvrugtige Princes, sijn moeder, *Helena*, was bekend gemaakt, sond order aan *Acacius* Gouverneur van dat landschap, en schreef (*s*) aan *Eusebius*, *Macarius* en de overige Bisschoppen van Palestina, dat „hy

(*p*) *De vit. Constant. lib. 2. c. 45. p. 464.* (*q*) *Ibid. c. 46. & ap. Socr. lib. 1. c. 9. p. 35. & Theod. lib. 1. c. 15. p. 44.* (*r*) *Eusub. ibid. lib. 3. c. 51. p. 508. Socr. lib. 1. c. 18. p. 48. Sozom. lib. 2. c. 4. p. 447.* (*s*) *Ap. Euseb. loc. cit. c. 52, 53. p. 509.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„hy ſeer gevoelig was over het misbruyk van ſulken eerweerdigen plaats, „en niet konde verdragen, dat een plaats, die met ſo veele Goddelijke „verſchijningen en getuygeniſſen uyt den hemel vereerd was, nu tot „ſulken ſnooden afgodery misbruykt wierd, als zijnde een ſaak, die in haar- „ſelfs ongeoorloft, en met de godvrugtigheyt van ſijn regeering niet „over-een-komende was; Dat hy dienvolgende order gegeven had, om „de beelden te verbranden, den Altaar af te breken, de offerhanden „voortaan te doen ophouden, en terſelver plaats een Kerk te bouwen, „waar in niet anders dan de ware dienſt Gods ſoude geoeffend worden. So „iemand, ſchreef hy verder, onderſtaat ſig daar tegen te ſtellen, of het te- „gendeel te doen, hy ſal, aangebragt zijnde, geſtraft worden, naar ſijn „dwaasheyt en godloosheyt verdiend.

Alwaar hy een Kerk laat bouwen.

Het was, mijns oordeels, ontrent die ſelve tijd, (hoewel ik op het eygen jaar niet vaſt kan gaan) dat *Conſtantia*, *Conſtantinus* ſuſter, en weduwe van *Licinius*, aan *Euſebius den Metropolitaan*, of Hoofdſtads-Biſſchop van Paleſtina, ſchreef, en van hem het overſenden van de beeltenis of ſchildery van onſen Saligmaker verſogt; waar op hy haar verkeerde curieusheyt beſchimpende, ſcherp genoeg op deſe wijſe antwoordde: „Gy verſoekt, ſeyde hy (*t*), „dat ik u de beeltenis van *Christus* ſoude ſenden; maar ſeg my, wat „gy voor een ſoort verſtaat. Is het de dadelijke en onveranderlijke form, „die natuurlijk de merktekenen van hem draagd? Of is het die, welke hy „om onſent wil, ſig met de geſtaltenis van een dienſtknegt bekledende, „heeft aangenomen? Wat de eerſte, dat is, de Goddelijke geſtaltenis „aangaat, ik ſtel vaſt dat gy daar niet na vraagd, doordien gy van „hem onderregt zijt, dat niemand den Vader kend dan de Soon, en „dat niemand den Soon ten vollen kend, dan alleen de Vader die hem „gegenereerd heeft. Gy verſoekt derhalven, buyten allen twijfel, ſijn beel- „tenis in de gedaante van een dienſtknegt, in die ligchamelijke geſtal- „tenis, die hy om onſent wil heeft aangenomen: dog wy weten, dat „die ſelfs tot deelgenootſchap van de heerlijkheyt ſijner Godheyt opge- „nomen, en 't geen ſterflijk was door het leven gelijk als verſlonden „is. Maar wat ſchilder ſoude met eenige weynige doode verwen, en „met eenige leven-looſe ſtreepen en trekken konnen uytbeelden den „blinkenden luyſter van ſo grooten majeſteyt en heerlijkheyt, gemerkt „de Goddelijke Diſcipelen ſelfs hem op den berg niet konden aanſien, „maar, op hunne aangeſigten vallende, bekennen moeſten ſulken geſigte „niet te konnen verdragen? Dienvolgende, indien ſijne ligchamelijke „gedaante ſo veranderd is, en ſo veel glans van de Godheyt, in deſelve „woonende, ontfangen heeft; wat ſullen wy van deſelve ſeggen, nu ſe „de ſterflijkheyt heeft afgelegd, en van alles, dat na verderflijkheyt „ſweemt, geſuyverd zijnde, van de knegtelijke geſtalte tot de heerlijkheyt „van God en Heer verhoogd is? gelijk ſe nu ſekerlijk is, na dat hy de „dood heeft overwonnen, ten hemel gevaren, en geſeten is op den „troon van majeſteyt, ter regterhand van ſijnen Vader, en aldaar ruſt in „den onbegrijpelijken en onuytſprekelijken ſchoot ſijnes Vaders, wer- „waards, als hy tot het beſit van ſijne vorige heerlijkheyt henen ging, de „Heylige Engelen hem met lof-ſangen en toejuychingen volgden, uyt- „galmende, *Heft uwe hoofden op, gy poorten, en verheft u, gy eeuwige* „*deuren, op dat de Koning der eeren inga*: ſo was ſijn antwoord op het verſoek van de Keyſerin.

Conſtantia verſoekt een ſchildery van Chriſtus.

Euſebius antwoord daar op.

Om deſe vryborſtige en onſijdige afwijſing, vielen de Vaders van het tweede Concilie te Niceën, groote voorſtanders van den beelden-dienſt, op *Euſebius* met harde woorden aan, en

De voorſtanders van den beelden-

(*t*) *Ext. in Concil. Nicen.* II. *Act.* 6. *col.* 493.

dienst gaan hierom tegen Eusebius aan.

en barstten met hatelijke beschrijvingen tegen hem uyt, gelijk als *Baronius* en die van de Roomsche Kerk, die derselver leer en practijk hebben overgenomen, nog heden ten dage doen.

XIV. Thans was de Kerk in een stillen en geruften staat, doordien se door de korts verkregen sege over *Licinius* onder geene vervolging sat, en door de onlangs gedane uytspraak over het Ariaansche verschil van binnen vry bevredigd was. Nu is het waarschijnlijk, dat *Eusebius* ondernam sijne *Kerkelijke Historie* op te stellen, gelijk hy eenige weynige jaren te voren sijn *Chronicon* (tijd-reken-boek) ontworpen had: een werk van een ongelooflijke en oneyndige neerstigheyt en arbeyd, en waar voor hy geen minder sorg droeg, als hy moeyte gehad had om 't selve te maken, ten eynde het ongeschonden tot de nakomelingen mogt overkomen, daar toe hy (*v*) alle afschrijvers plegtelijk betuygde, in navolging van *Ireneus* (*x*): „Ik besweere u, wie gy ook zijt, die „dit boek sult overschrijven, by onsen Heere Jesus Christus, en by sijne heerlijke toekomste, wanneer hy de levendige en doode oordeelen „sal, dat gy 't geen gy overschrijft met de Copy, waar uyt gy schrijft, „wel vergelijkt, en na deselve neerstig verbeterd, en dese betuyging „insgelijks overschrijft, en aan uw afschrift aanhegt. Een wijse en prijselijke sorg, die nergens meer dan in de tijd-rekening noodsakelijk is, alwaar men niet alleen ligtelijk kan mistasten, maar de dwaling vry gevaarlijk is. Hadden nu de nakomelingen so besorgd geweest, om dat na te komen, als hy was om hetselve te belasten, wy souden sulke kreupele en afgebrokene verhalen niet hebben van die vroegere eeuwen, als wy ons nu mede moeten behelpen, gemerkt nu tot ons het werk selfs (en ter nauwer nood iets van het Grieksche oorspronkelijke) niet is overgekomen, en die stukken en brokken sodanig van den H. *Hieronymus* veranderd en aangestopt zijn, dat men niet wel kan seggen wat van hem, of wat van *Eusebius* is. Dit geheele werk bestaat in twee stukken: Het eerste word genaamd παντοδαπὴ ἱστορία, en behelsd een soort van een algemeene historie, waar in vertoond worden de oorsprongk en oudheyt van alle Natien, de grond-legging der Steeden, de verplaatsing der Volkeren, de opkomst van Heerlijkheden, het duuren der Rijken, het vervolg der Koningen, en diergelijke van de schepping der wereld af tot de *Vicennalia*, of het twintigste jaar van *Constantinus* regeering toe; tot welken eynde hy doorkruyst alle de schriften van Grieken en Romeynen, so van de Oostersche als Westersche wereld, dog bysonder sijn oog heeft op de tijd-beschrijving (*Chronographiæ*) van *Africanus*, die hy by-na geheel en al in sijn werk heeft overgeschreeven: maar van dit gedeelte zijn thans maar eenige stukken en brokken overgebleven. Het tweede deel heeft den naam van χρονικὸς κανών, waar in hy 't voornaamste van het eerste deel t'samentrekt, op jaren steld, en van de geboorte *Abrahams*, als sijn vaste tijd-wortel, begint, waar van daan hy deselve door alle eeuwen t'elkens met een afdeeling van tienen vervolgd, en daar in te pas brengt 't geen in alle landen by alle volkeren ooit of ooit merkelijk is voorgevallen. Na de geboorte onses Heeren gebruykt hy driederley tijd-wortel, 't jaar onses Heeren, de regeering der Roomsche Keysers, en de aanwijsing van de Burgermeesters te Romen; vertoond daar in den staat der Kerke, de namen en 't vervolg van treffelijke Bisschoppen en voorname schrijvers, alle Ketteryen en vervolgingen, e. s. v. elk op sijn plaats, en geeft een schets van 't geen hy nog verder had voorgenomen, 't welk hy naderhand in sijne *Kerkelijke Historie*

Eusebius schrijft sijne Kerkelijke Historie.

En Chronijk,

Merkelijke betuyging voor deselve.

Desselfs twee deelen en inhoud.

(*v*) *Ext. in init. Chronic.* (*x*) *Euseb. Hist. Eccl. lib.* 5. *c.* 20. *p.* 187.

ſtorie, volgens ſijn eygen ſeggen (*y*), breeder heeft uytgehaald. Die Hiſtorie deeld hy af in tien Boeken, waar in hy de geſchiedeniſſen van de geheele Chriſten wereld tot ruym over het jaar CCC. ordentlijk en nauwkeurig voorſteld. Een treffelijk en dienſtig werk, aan welk de nakomelingen ongemeen verpligt zijn, en daarom reeds by ouds (*z*) genaamd wierd, ὁ ἀροτὴρ ὁ κάλλιςος τῆς ἐκκλησιαςικῆς γεωργίας, *de beſte bouwer van de Kerkelijke grond*, als die het ys eerſt gebroken, en, gelijk hy ſelfs ſegd (*a*), een pad gemaakt heeft, daar'er te vooren geen was.

Sijn Kerkelijke Hiſtorien,

Die geſchied-boeken droeg hy op aan ſijnen ouden vriend *Paulinus*, Biſſchop van Tyrus, (die niet lang na het Concilie van Niceen geleeſt heeft) door wiens aanrading en moed-geving hy het ſchrijven derſelven ondernomen had.

waren opgedragen aan Paulinus,

Het was die ſelve *Paulinus*, aan wien hy insgelijks opdroeg ſijne twee Boeken (*b*) Περὶ τοπικῶν ὀνομάτων, *Van de benamingen der plaatſen*, waar van het eerſte behelsde een χωρογράφια, Land-beſchrijving van Judea, de verdeeling deſſelfs aan de twaalf ſtammen, en een vertoog van Jeruſalem en den Tempel; dog dat is verlooren. Het tweede bevat een aanwijſer van alle de ſteden, burgten, dorpen, bergen en rivieren, die in de Schriftuure voorkomen, geſteld naar het A, B, C, met hare ſo oude als nieuwe namen, welk het verderf der tijden ontkomen is.

als ook die *De Locis Hebraicis*; derſelver inhoud.

Tuſſchen ſijn *Chronicon* en Kerkelijke geſchied-boeken ſchijnt hy ſijne Boeken geſchreven te hebben, *De præparatione & demonſtratione Euangelica*, waar in hy de voornaamſte grondſtellingen der Heydenen, uyt hunne eygene ſchriften opgehaald, met ſulken weergaloοſen geleerdheyt en onvermoeyde neerſtigheyt tegen gaat, en de Chriſten waarheyt, in tegendeel tegen Joden en Heydenen, ſodanig beweerd, dat de Chriſten wereld nooit genoeg voldoen kan 't geen ſy aan ſijn geheugenis verſchuldigd is.

Van ſijn Boeken *De Præparatione & Demonſtratione Euangelica*,

Het eerſte van die genoemde werken beſtaat uyt vijftien Boeken, die hy *Theodotus*, Biſſchop van Laodicea, opdroeg: het laatſte uyt twintig; die ten tijde van *Photius* (*c*) nog alle in weſen waren, maar nu tot op de helft verſmolten zijn. In beyde die ſtukken blijkt, dat hy een man was, die ongemeen veel geleſen had; en ſo 'er niets anders in de ſelve was, de wereld ſoude daar voor ten hoogſten aan hem verpligt zijn, om dat daar in veele overblijfſels van der Ouden geleerde ſchriften, die anders tot ons nooit ſouden zijn overgekomen, bewaard zijn. Niet vroeger, als van ons boven is aangeweſen, ſijn gemelde Boeken geſchreven, welk (niet tegenſtaande *Valeſius* deſelve tien jaren ouder maakt) klaarblijkelijk is, gemerkt *Euſebius* in deſelve aanhaald, en ſig beroept (*d*) op de *Canones Chronici*, als een werk, dat nu reeds in 't ligt was; en dienvolgende, daar dat eyndigd met het twintigſte jaar van *Conſtantinus* regeering; in het jaar onſes Heeren CCCXXV, moet het ander ten minſten eenige jaren daar na geſchreven zijn: hoewel ik ook geenſins kan twijfelen, of de vervolging onder *Licinius*, daar door de Heydenen veel voordeel kregen, en die niet t'eenemaal ophield voor de dood van gemelden Vorſt (die in het laatſte van het boven-gemelde jaar omquam) gaf *Euſebius* de aanleyding tot het ondernemen van dat werk:

die geſchreven zijn, na ſijn Chronijk,

vroeger egter ſijn die ſtukken geſchreven als ſijne *Kerk-hiſtorie*, gemerkt hy daar in wijſt (*e*) op ſijn οἰκεῖα ὑπομνήματα, *Byſondere verklaringen*, waar in hy alle plaatſen, des O. Teſtaments, en de voorſeggingen, ſlaande op onſen Saligmaker, t'ſamen gehaald, en daar uyt kragtelijk de waarheyt van alles, dat op hem ſlaat, getoond

en voor ſijn Kerkelijke Hiſtorie.

[N 2]

(*y*) *Hiſtor. Eccl. lib.* 1. *c.* 1. *p.* 4. (*z*) *Gelaſ. Cyz. Hiſt. Conc. Nic. lib.* 2. *c.* 1. *col.* 140. (*a*) *Ubi ſupra.* (*b*) *Vid. Præfat. ad Paulin. in lib. de locis Hebraicis.* (*c*) *Cod.* 9. *col.* 12. (*d*) *Præpar. Euang. lib.* 10. *c.* 9. *p.* 484. (*e*) *Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 10.

toond en beweesen had; welk niet wel op eenig ander Boek van *Eusebius* kan gepast worden, dan op *Sijn Euangelisch bewijs*, welk niet anders dan een versameling is van de plaatsen der oude Propheten, en een toepassing derselve op onsen Saligmaker.

Onlust tusschen Eustathius en Eusebius.

XV. Door de uytspraak, en 't beslootene in het Concilie van Niceen, was wel de hitte der partyen tegen malkanderen eenigsins verkoeld, egter deed sig de Ariaansche factie nog al op, en brak in een openbaren twist uyt tusschen *Eusebius*, Bisschop van Nicomedien, en *Eustathius*, Bisschop van Antiochien, die met scheldwoorden op malkanderen aanvielen. *Sozomenus* geeft wel voor, dat (*f*) dese onlust rees tusschen *Eustathius* en onsen *Eusebius*, maar hy segd te gelijk, dat hun verschil maar was over woorden, gemerkt sy beyde over-een stemden, dat de Soon sijn persooneele *hypostasis* of bestaan heeft, dog malkanderen niet konnende verstaan, in het duyster schermden; maar tusschen dien anderen *Eusebius* en *Eustathius* was een vinniger strijd: want *Eusebius* van Nicomedien onlangs uyt sijn ballingschap t'huys gekomen zijnde, en by (*g*) het Hof eenige gunst gekregen hebbende, wierd (onder voorwendsel van de heylige plaatsen te Jerusalem, en bysonder van het pragtig gebouw, welk de Keyser aldaar deed bouwen, te besigtigen) besorgd van alles 't geen hem tot die reys nodig was. Sijn weg nemende over Antiochien, leydde hy aldaar de grond van 't geen hy by sijn te rug komst dagt uyt te voeren: want hy bestelde dat aldaar een Synode soude gehouden worden, in het welke *Eustathius* (*h*), door *Cyrus* den Bisschop van Bereën, beschuldigd wierd van Sabellianisterye, en tot meerder verswaring betigt van een onordentelijk leven, waar toe een qualijk-berugtte vrouw in de vergadering wierd gebragt, die een suygend kind in hare armen hebbende, onbeschaamdelijk seyde, Dat kind van hem te hebben, welk sy, daar toe gevergd, met een eed bevestigde: hierom wierd de goede Man door de Vergadering van sijnen dienst afgeset, en door den Keyser, als hem het besluyt was overgesonden, aanstonds na Illyricum gebannen. Dit maakte te Antiochien (*i*) een groot alarm; de geheele stad raakte in groote verdeeldheyt en verwerring. Overheden en Ondersaten, soldaten en ambagts-luyden greepen de wapenen ter hand, en, ten ware dat'er tijdelijk in voorsien was, alles scheen tot een gevegt en bloed-bad te sullen hebben uytgeborsten. De Keyser sond, tot demping van dien oproer, verscheyde Mannen van magt en aansien derwaards: en besadigde Mannen oordeelden die beroerte niet beter te konnen stillen dan door 't verkiesen van een geleerd en deftig Man, die tot beydersijds genoegen mogt zijn, in plaats van *Eustathius*. De Synode sloeg hare oogen op onsen *Eusebius*, thans aldaar tegenwoordig, een Man, die, buyten alle tegenspraak, geleerd was, en, gelijk sy wel wisten, in de gunst des Keysers stond. Sy gaven dienvolgende hem kennis van sijn verkiesing tot dat Bisdom. Onderwijlen was de stad alsnog even verdeeld tegen malkanderen. Sommige van de Kerkelijke en 't gemeene volk wilden met alle geweld, dat *Eusebius* tot hen soude overkomen; en andere drongen op de herstelling en weder-aanneming van *Eustathius*. Maar *Eusebius*, niet willende in onklaar water vissen, en denkende die plaats, waar uyt een vermaard Man op sulken slinxen wijse geworpen was, voor hem niet dienstig te zijn; te meer, om dat de regels en voorschriften der Kerk, door de Niceensche Synode (*k*) bevestigd, de ge-

Wie dese Eusebius was.

Eustathius word afgeset,

onlust daar over ontstaan.

Eusebius in sijn plaats gekooren,

dog neemd dat niet aan.

(*f*) *Lib.* 2. *c.* 18. *p.* 468. (*g*) *Theod. Hist. Eccl. lib.* 1. *c.* 21. *p.* 51. (*h*) *Socr. lib.* 1. *cap.* 24. *pag.* 59. *Theod. ibid.* (*i*) *Euseb. de vit. Const. lib.* 3. *c.* 50. *p.* 515. *Socr. & Sozom. loc cit.* (*k*) *Concil. Nic. Can.* 15.

gewoone verplaatſing eenes Biſſchops van de eene ſtoel tot de ander hadden afgekeurd, weygerde die verkieſing in te volgen, en gaf ſulks den Keyſer door een brief te kennen, die ongemeen genoegen in ſijn voorſigtigheyt, en hier in betoonde godvrugtigheyt ſchepte. Op ſijn weygering wierd *Paulinus*, Biſſchop van Tyrus, tot dat Bisdom overgehaald, dog hy bekleedde die plaats niet meer dan ſes maanden, ſo dat ſe met ſijn dood weder open raakte. De Keyſer ſchreef op het ontfangen van *Euſebius* brief (*l*) aan het volk van Antiochien; „Dat hy den „perſoon, dien ſy verkoren, en hem ſo loffelijk voorgedragen hadden, „ſeer wel kende, als een Man, over wien hy al voor lang, wegens ſijne „geleerdheyt en ongemeene ſedigheyt, groote agting gehad had, en dat „'er niet veele ſijns gelijken waren: maar dat egter niet raadſaam was „de eene Kerk te voorſien tot nadeel van een andere, en elk ſig behoor„de binnen ſijne palen te houden, en met ſijn lot vergenoegd te zijn, ge„merkt de ſielen in een kleyner Kerk Gode niet min dierbaar waren „dan die van een grootere, en daarom deſelve van haar leydsman en „herder niet moeſten berooven, alſo ſulks veel eer geweld dan billijk„heyt was; dat ſy dienvolgende ſouden wel doen ſig in liefde en een„dragt te vereenigen, en alle oproer en onbehoorlijk geroep nalatende, „een voorſigtige keur te doen, van een Man, die hen beſt ſoude dienen. Ten ſelven eynde ſchreef hy (*m*) aan de Biſſchoppen in de Synode aldaar vergaderd, hen bekend makende, dat hem wel behaagde 't voorſigtig beſluyt van *Euſebius*, om die gedane verkieſing niet aan te nemen, gemerkt ſulks t'eenemaal met de orders der Kerk over-een quam; dat ſy daarom, alſo hy verſtaan had, dat *Euphronius*, Ouderling van Ceſarea in Cappadocien, en *Gregorius van Arethuſen*, Ouderling van Alexandrien, beproefde Mannen in het Geloof waren, liever op die, en op andere, die ſy tot dat Bisdom bequaam oordeelden, hunne oogen laten gaan, en volgens de Kerken-order, en ſo als men van de Apoſtoliſche tijden af gewoon was, eenen verkieſen ſouden. Ook ſchreef hy daar-en-boven aan *Euſebius* ſelfs deſen brief (*n*).

Wat daar op volgde.

De Keyſer ſchrijft daar over aan de Gemeynte van Antiochien,

aan de Biſſchoppen,

en aan Euſebius.

CONSTANTINUS DE GROOTE, de Doorlugtige, de Overwinnaar, aan EUSEBIUS.

MEermaals heb ik uwen brief geleſen, en daar uyt geſien, dat gy de voorſchriften der Kerkelijke order nauwkeurig nakomt. Aan ſaken die Gode aangenaam zijn, en met de Apoſtoliſche overlevering overeen komen, vaſt te houden, is ten hoogſten godvrugtig. Hier in moogt gy u ſelven gelukkig agten, doordien gy door het getuygenis van by-na de geheele wereld weerdig geoordeeld word Biſſchop van de geheele Kerk te zijn: want dat alle begeerig geweeſt zijn om u by hen te hebben, doet niet weynig tot uw geluk. Maar uwe wijsheyt, daar door gy geleerd zijt de geboden Gods en de Apoſtoliſche Kerken-order te onderhouden, heeft ſeer wel gedaan, dat gy de ſorg over de Kerk van Antiochien hebt afgeſlagen, en voorgenomen by de Kerk, waar over gy, door den wille Gods, eenmaal geſteld zijt, te blijven; maar ik heb aan de Gemeynte aldaar, en uwe Amptgenoten op hunnen brief over dat onderwerp geſchreven: uwe heyligheyt deſelve geleſen hebbende, ſal ligtelijk verſtaan, dat, alſo hun verſoek te weygeren niet meer als billik was, al het geen ik daar over geſchreven heb, geweeſt is door de beſtiering en het

(*l*) *Ext. Epiſt. ap. Euſeb. loc. cit. c.* 60. *p.* 516. (*m*) *Ibid. c.* 62. *p.* 519. (*n*) *Ibid. cap.* 61....

het geleyde van God. Het ſal uwe wijsheyt weſen met hen raad te plegen, ten eynde deſe ſaak van de Kerk van Antiochien worde afgedaan. God beware u, waarde Broeder.

Het quam hier op uyt, dat *Euſebius* bleef daar hy was, en *Euphronius*, een van de twee, die den Keyſer hen in ſijnen brief had voorgeſlagen, tot Biſſchop van die plaats verkoren wierd.

Conſtantinopelen word pragtig ingewyd.

XVI. Dus raakten de moeyelijkheden te Antiochien aan kant, en de Synode, aldaar gehouden in 't jaar onſes Heeren CCCXXX, ten eynde. Merkelijk was dat jaar door de inwying van Conſtantinopelen. Herwaards had *Conſtantinus* den Rijks-ſtoel overgebragt, die deſe ſtad met alle koſtelijkheden van ſtaat en grootheyt, die de magt van ſulken grooten Prins konde bedenken, hebbende vercierd, plegtelijk inwyde op den elfden *Mey* (*o*), en deſelve na hem benaamde; een eer, die, boven het blijk van den welſtand deſes grooten Rijks, heden het eenig overgebleven bewijs van deſſelfs oude magt is. Onderwijlen was hy niet minder beſorgd voor den godsdienſt en godvrugtigheyt; tot welken eynde hy tot de openbare vergaderingen om God te dienen verſcheyden cierlijke Kerken liet bouwen, en, op dat deſelve geen Bijbels tot het verrigten van den Godsdienſt mogten gebrek hebben, aan *Euſebius* (dien hy om ſijn geleerdheyt, en de gelegentheyt van de koſtelijke Boek-ſaal te Ceſareën, daar toe bequaamſt oordeelde) ſchreef, om hem vijftig afſchriften, ten dienſte als boven, te beſchikken. De brief luyde als volgd (*p*).

Kerken aldaar gebouwd.

Bijbels beſorgd.

Brief daar over aan Euſebius.

CONSTANTINUS DE GROOTE, de Doorlugtige, de Overwinnaar, aan EUSEBIUS, Biſſchop van Ceſareën.

IN de ſtad, die onſen naam draagd, ſijn door den ſegen en voorſienigheyt van God onſen Saligmaker ſeer veele menſchen tot de Heylige Kerk overgekomen. Doordien nu alles na vermogen daar toe is aangelegd, ſcheen het voor-al nodig, dat aldaar verſcheyde Kerken gebouwd wierden. Hoor nu, wat ik naaſt te doen heb voorgenomen. Het heeft my goed gedagt uwe wijsheyt aan te ſchrijven, dat gy vijftig afſchriften (Copyen) van de H. Schriftuur, welker gebruyk gy voor de Kerk t'eenemaal weet noodſakelijk te zijn, op parkement nauwkeurig ſult doen ſchrijven, door Mannen, die daar in bedreven zijn, ſo dat men deſelve gemakkelijk leſen, en by alle voorval herwaards en derwaards dragen konne: tot dien eynde hebben wy genadelijk aan den ſchat-meeſter van uw Bisdom geſchreven, om u alles, wat daar toe nodig is, te verſchaffen. Het ſal uw werk zijn neerſtig toe te ſien, dat deſelve ſo dra als mogelijk worden vervaardigd. Tot het overſenden van deſelve geef ik u hier mede magt om twee wagens te gebruyken, om de cierlijke geſchrevene afſchriften te bequamer tot ons te doen overbrengen, begeleyd door een van de Diaconen uwer Kerk, dien wy by ſijn overkomſt niet ſullen nalaten onſe gunſt en genegentheyt te doen proeven. God beware u, waarde Broeder.

Die ſe beſteld,

So dra had *Euſebius* dit bevel niet ontfangen, of hy liet die Boeken aanſtonds uytſchrijven (*q*), die hy in verſcheyden ſtukken net en koſtelijk

(*o*) *Gallicano & Symmacho Conſulibus dedicata eſt Conſtantinopolis die 5. idus Majas. Idal. Faſt. Conſul. Ann. æra Hiſp.* 368. (*p*) *Ext. ap. Euſ. de vit. Conſt. lib.* 4. *c.* 36. *p.* 543. *Socr. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 36. *Theod. lib.* 1. *c.* 16. *p.* 45. (*q*) *Euſeb. ibid. c.* 37. *p.* 544.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Welk den Keyser behaagde.

lijk hebbende doen binden, tot den Keyser oversond, die in een brief van antwoord aan hem sijn genoegen te kennen gaf, en bysonder uytdrukte, hoe aangenaam hem was gehoord te hebben, dat Gaza, een vlek in Palestina, de afgodery afgegaan, en de ware Religie aangenomen had; weshalven hy hetselve seyde met groote voorregten begiftigd, tot de eere van een stad verheven, en de naam van Constantia, naar sijn eygen suster, gegeven te hebben.

Die Eusebius boek van het Pascha prijst,

Nevens sijnen brief over de gesondene Bijbels, schreef hy ook eenen tot antwoord aan hem over desselfs Boek van het Pascha, welk hy hem onlangs had opgedragen, en daar in den oorsprongk, en de verborgentheden van desselfs plegtelijkheden verklaard; hy schreef hem (r), dat hy hetselve neerstig had gelesen, over sijne uytstekende geleerdheyt en onvermoeyde neerstigheyt verwonderd was, en verlangde sodanige verhandelingen meermaals van hem te ontfangen; dat hy ook had voorgenomen dat Boek in alle mans handen te doen komen, en het selve ten dien eynde reeds cierlijk in de Latijnsche taal had laten oversetten.

en in 't Latijn laat oversetten.

De Arianen setten de regtsinnigen de voet dwars.

XVII. De Arianen ondertusschen wonnen, door hunne loosheden en inkruypingen, te Hoof dagelijks grond op de regtsinnigen, die sy door alle mogelijke middelen poogden te onderdrukken. De voornaamste voorstander van het *Niceens Credo*, of geloofs-form, was *Athanasius*, dien sy, door kragt van redenen niet konnende overwinnen, met allerley vuyle en schandelijke lasteringen, die hun vernuft of boosheyt konde bedenken, op het lijf vielen, en sulks alles den Keyser op het smakelijkste voordroegen;

Bekladden Athanasius.

die daar over misnoegd, een Synode te Cesarea in Palestina, *Eusebius* Bisschoppelijke plaats, deed t'samen komen (s), alwaar egter, om dat de beschuldigde party weygerde te verschijnen, niets konde gedaan worden.

Een Synode tegen hem beleyd tot Cesarea.

Dit nam de Keyser so euvel op, dat hy niet lang daar na, in het jaar CCCXXXV, order gaf om een ander te beschrijven te Tyrus, gevende *Eusebius* en eenige andere last het gewigt van die saak te ondersoeken, en gebiedende *Athanasius*, op bedreyging van sware straf, aldaar te verschijnen.

Daar na te Tyrus.

Hier op quam *Athanasius* (t), nevens verscheyden Bisschoppen tot sijnen dienst uyt Egypten aldaar.

Alwaar Potamo tegen Eusebius uytvaart.

Onder dese was *Potamo* Bisschop van Heraclea, die onder de vervolging van *Diocletianus*, *Eusebius* mede-gevangen geweest was, een man van een scherpen en onbeschaafden inborst, die *Eusebius* onder andere siende als regter sitten, door sijnen iever so vervoerd wierd, dat hy, sigselven niet konnende bedwingen, hem dus met ronde woorden aanviel: „Moet gy, *Eusebius*, sitten als „Regter, daar de onschuldige *Athanasius* voor de vierschaar moet staan, „om van u geoordeeld te worden? Wie kan sulken manier van doen ver„dragen? Seg my, waart gy niet ten tijde der vervolging nevens my „in de gevangkenis? Ik voor mijn deel heb in 't verdedigen der waar„heyt een oog verlooren, gy in tegendeel kond niet eene wonde in een „uwer leden toonen, en hebt niet de minste soort van martelaarschap „uytgestaan, maar hebt uwe volle en gesonde leden. Hoe raakte gy „uyt de gevangkenis, ten ware gy de vervolgers beloofde den goden te „offeren, of hebt mogelijk sulks met der daad gedaan? Hoe onwaarschijnlijk egter sulken verwijt was, hebben wy reeds te voren getoond. *Eusebius* misnoegd over sulken stouten bejegening, en oordeelende dat beschuldigden sulken taal tegen gemagtigde des Keysers niet behoorden te voeren, rees op, deed de Vergadering voor die tijd scheyden, en seyde „tot hem; „Indien gy hier komende de vryheyt gebruykt om op die wijs

tegen

(r) *Ap. Euseb. ibid. c. 35. p. 543.* (s) *Sozom. lib. 2. 25. p. 479. Theodor. lib. 1. c. 28. p. 61.* (t) *Epiph. hæres. 68. p. 309.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Die daar op antwoordde.

„ tegen ons te spreken, so soude wel konnen waar zijn 't geen uwe beschuldigers u te last leggen: Want daar gy u hier sulken magt aanmatigd, wat sult gy niet wel in uw eygen land doen?

De Bisschoppen tot het inwyen der Kerk tot Jerusalem opontboden.

XVIII. Terwijl men hier mede te Tyrus besig was, wierden de Bisschoppen door brieven van den Keyser ten eersten na Jerusalem gedagvaard, om de inwying van die vermaarde Kerk, die hy aldaar had doen bouwen, te helpen vieren: want *Constantinus* had voor een geruymen tijd door een brief (*v*) aan *Macarius*, Bisschop van Jerusalem, order gegeven, om een seer groote Kerk boven de plaats van onses Heeren opstanding, of, als andere willen, van sijn lijden, of wel gelijk sommige meenen, op elke plaats een te bouwen, met bysondere last, om deselve so groot, heerlijk en pragtig te maken als mogelijk was, en geen onkosten nog arbeyd daar aan te sparen. In gevolge van die order was nu alles gedaan; voor de Kerk was een groot en open pleyn, gevloerd met glinsterende steenen, en aan drie sijden omgeven met ruyme gaanderyen; de Kerk selfs was breed en hoog; de muuren waren van buyten met gladde steenen, en van binnen met veelverwige marmer-steen bekleed; om hoog was kostelijk uytgehouwen en met goud overtrokhoutwerk; aan het opperste eynde was een half-rond, beset met twaalf zuylen naar het getal van de twaalf Apostelen, die met kapiteelen van silver bekroond waren. Verdere bysonderheden sal ik niet ondernemen te vertoonen: het sal genoeg zijn, so ik segge, dat'er geen cieraad of kostelijkheyt, die door kosten en konst daar aan soude konnen besteed worden, aan ontbrak; om niet op te halen de Vorstelijke vereeringen, bysonder het kostelijke tafel-kleed en behangsel van den Altaar, 't welk met goud en juweelen konstelijk doorwrogt was, en diergelijke heerlijke geschenken, die de Keyser aan die Kerk gaf. Herwaards dan quamen (*x*) de Bisschoppen van hun vergadering te Tyrus (nevens een seer groot getal van menschen, die tot het bywoonen van die plegtelijkheden derwaards toevloeyden) en wierden door aansienlijke Heeren, van het Hof aldaar gesonden, met groote statie ontfangen, en ten koste van den Keyser onthaald. De voornaamste van die Heeren was *Marianus*, geheym-schrijver des Keysers, een vroom en godvrugtig man, die in voorgaande tijden een Confessoor geweest zijnde, en also veel voor de waarheyt geleden hebbende, regt bequaam tot die verrigting was. De plegtelijkheyt wierd gevierd met alle bedenkelijke vreugde en blijdschap, met kostelijke maaltijden en onderlinge onthalingen, met groote milddadigheyt aan den armen, en bysonder met betooning van godsdienstigheyt. De Bisschoppen waren besig met bidden, en prediken. Sommige van hen roemden des Keysers godvrugtigheyt en liefde tot onsen Saligmaker; andere preesen de kostelijkheyt van dat gebouw; andere voerden een redeneering over 't een of 't ander Godlijk onderwerp, 't welk dan op de tegenwoordige gelegentheyt gepast wierd. Sommige verklaarden dat gedeelte der Schriftuur, dat te lesen bevoolen was, en haalden desselfs geheymen en verborgen sin op; andere wederom, die daar toe so bequaam niet waren, hielden haar besig met het bedienen van het H. Avondmaal, met lossangen en gebeden, en met God te bidden om den algemeenen vreede, den welstand van de Kerk, en voorspoedige regeering van den Keyser. Onder alle muntte egter *Eusebius* uyt, die dese plegtigheyt vereerde met verscheyden redeneeringen in 't openbaar te voeren; dan eens de pragt van dat Koninklijk gebouw by geschrifte

Beschrijving van die Kerk. — *Onthaal der Bisschoppen.* — *Plegtigheden van allen gepleegd,* — *en bysonder van de Bisschoppen.* — *En onder die van Eusebius.*

(*v*) *Ext. Epist. ap. Euseb. de vit. Constant. lib.* 3. *c.* 39. *p.* 499. (*x*) *Euseb. ibid. lib.* 4. *c.* 43. *p.* 548. *Sozom. lib.* 2. 26. *p.* 483. *Theod. lib.* 1. *c.* 31. *p.* 65.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

schrifte uytbreydde, op een ander tijd de Prophetische schriften voorlas, en op den tegenwoordigen toestant der saken t'huys bragt; en na dat alles in een bysonder Boek ontwierp het fatsoen van onses Saligmakers graf, en van die vermaarde Kerk, en vertoonde hoe kostelijk en cierlijk deselve gebouwd, en met geschenken, die met goud, silver en edel gesteente doorwrogt waren, begiftigd was. Dit Boek hegtte hy agter die, welke *het leven van den Keyser Constantijn* behelsen, en droeg het aan gemelden Keyser op; dog is al voor lang gemist.

Athanasius klaagd by den Keyser.

XIX. Als men hier op het noestigste besig was, begaf sig *Athanasius* ten Hoof (*y*), en klaagde over de onbillijke handeling tegen hem in het laatst gehouden Concilie te Tyrus gepleegd; waar op de Keyser eenige van die Bisschoppen, om hen van 't geen in die Synode verhandeld was berigt te geven, te Hoof ontbood. Dese, en onder die onsen *Eusebius*, quamen tot Constantinopelen. Onderwijlen gebeurde het, dat het dertigste jaar van *Constantinus* regeering genaderd zijnde, een vier-en vreugde-dag wierd aangesteld: thans stelde *Eusebius* de vermaarde lof-reden van *Constantinus* [*z*] (die nog voor handen is) op; en voerde deselve in de tegenwoordigheyt van den Keyser, die sijn genoegen daar in door sijn bly gelaat, de eer en 't onthaal, ten eynde van dien den Bisschoppen aangedaan, ten vollen vertoonde. Dit was, *seyde hy*, de tweede reys, dat hy voor den Keyser in sijn Paleys redeneerde. De eerste redenvoering, hebbende tot onderwerp *het graf onses Saligmakers*, en dessels roem, had de godvrugtige Keyser (*a*), schoon in sijn eygen huys, over-eynd staande aangehoord, hoewel *Eusebius* hem meermaals versogt had sijn stoel te willen nemen; weshalven hy hem door de lengte van sijne redeneering vreesende te vermoeyen, aanbood te willen afbreken; dog de Keyser gebood hem sijn reden ten eynde toe te vervolgen, waar op hy nogmaals versogt dat de Keyser dog soude neder-sitten, 't welk de Keyser egter wederom weygerde, seggende; „Dat het nooit; bysonder „nu niet, betaamde op sijn gemak sittende van God te hooren spreken, „en dat hy sig door godvrugtigheyt verpligt vond te staan so lang hy „Goddelijke saken hoorde verhandelen. Maar om tot de afgebrokene geschiedenissen, te Tyrus voorgevallen, weder te keeren. Onder andere die op de Synode te Tyrus, en by het inwyen van de Kerk te Jerusalem niet verscheenen, was *Marcellus* Bisschop van Ancyra, de hoofdstad van Galatien, door wien vry wat moeyte in de Kerk ontstond, en dat by volgende gelegentheyt: *Asterius* een schrander redenaar van Cappadocien had onlangs in Syrien eenige boeken, tot beweering van de Ariaansche grondstellingen, uytgegeven: *Marcellus* deselve gelesen hebbende, nam voor die te wederleggen, dog verviel in sijn schrijven, 't zy met opset, 't zy door onbedagtsaamheyt, tot een ander uyterste, en nam het gevoelen van *Paulus Samosatenus* aan, Dat onse gesegende Saligmaker niet anders dan een bloot mensch was; Dat sijn bestaan begonnen had met sijn menschwording (*b*); Dat hy voor die tijd geen eygen *Hypostasis* of selfsstandigheyt gehad, maar verborgen en stil gelegen had in het verstand en de wil van den Vader, gelijk het woord is in den mensch, tot dat hy hetselve dadelijk uytspreekt; Dat sijn Koninkrijk eenmaal soude ophouden, te weten, wanneer hy sijne menschelijke natuur hebbende afgelegd, wederom als te voren soude bestaan in den Vader: met hoedanige en diergelijke grove en godloose stellingen hy sijn boek vervuld hebbende, te gelijk vinnig uytvoer tegen alle (*c*) die

De Tricennalia van Constantijn worden gevierd.

Eusebius Oratie in tegenwoordigheyt van den Keyser, die deselve staande aanhoord.

Marcellus schrijft tegen Asterius,

en vervalt in een vuyle Kettery.

(*y*) *Theodor. loc. cit.* (*z*) *Euseb. ibid. c.* 46. *p.* 550. (*a*) *Ibid. c.* 33. *p.* 542. (*b*) *Euseb. lib.* 1. *cont. Marcell. c.* 1. *p.* 6. & *lib.* 2. *c.* 1. *p.* 32. & *alibi passim.* (*c*) *Ibid. lib.* 1. *p.* 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

die anders dan hy gevoelden, sonder doode of levendige te verschoonen, maar d'een so wel als d'ander, alles, dat tot schimp en smaad konde strekken, verweet. Dit Boek bood hy, nevens veel vleyens en gunst-soeking, den Keyser aan, in hoop, dat die sijne saak goedkeuren en in sijn bescherming nemen soude; maar die gaf de geheele saak aan het onderſoek en vonnis van de thans te Constantinopelen vergaderde Bisschoppen over (*d*). Sijn geding was reeds in een Synode te Jerusalem begonnen, alwaar *Marcellus* beloofd had sijn Boek te verbranden: maar alſo die Vergadering door een onverwagt bevel van den Keyser schielijk wierd afgebroken, bleef het vervolg over die geheele saak voor die tijd steeken: naderhand de handen ruymer hebbende, hervatte men de begonnen saak, en sy velden, als sy sagen dat hy van sijne gedane belofte te rug deynsde, hun vonnis over hem; waar door hy van sijn Bisschops-ampt afgeset, en eenen *Basilius*, een geleerd en welspreekend man, in sijn plaats gesteld wierd; ook schreven sy aan de Kerken in die Gewesten, dat se sijn Boek alom opsoeken, verbranden, en die'er reeds door vergiftigd waren, weder te regt brengen souden; en voegden by hunnen brief eenige uyttreksels, die de schadelijke leer-stukken van hetselve behelsden: vervolgens gaven sy onsen *Eusebius* (*e*) last om het te wederleggen, die sulks ook in vijf Boeken gedaan heeft, daar van de twee eerste het gevoelen van *Marcellus* uyt desselfs eygen schriften, met eenige korte aanmerkingen daar over, voorstelden, en de drie andere, onder den naam van *Theologia Ecclesiastica*, aan *Flacillus*, Bisschop van Antiochien, opgedragen, hem nader en netter wederleyden, en allesins toonden dat hy aan Sabelliaansche en Samosateniaansche dwalingen vast was. Onderwijlen poogde *Marcellus* een geruymen tijd sijnen goeden naam op te houden, tot welken eynde hy sig by de regtsinnigen hield, en bysonder sijn toevlugt nam onder de vleugelen van *Athanasius*, die hem t'elkens sterk voorsprak, en sijne saak te Romen, werwaards hy gevloden was, aan *Julius*, Bisschop aldaar, ernstig aanbeval. Hier schreef hy een verdedig-schrift voor hemselven, en wierd na onderſoek in het Synode te Sardica vry gesproken, en in sijn plaats hersteld, verklarende (*f*) dat hy 't geen van hem geschreven was niet als sijn eygen gevoelen en stelling, maar alleen vraags-wijse tot onderſoek had voorgesteld, en dat hy niet, gelijk men hem beschuldigde, leerde, dat God het woord met de menschwording een begin genomen had, of dat sijn Koningkrijk een eynde hebben soude, maar in tegendeel stelde, dat desselfs Koningkrijk geen begin gehad had, nog eynde soude hebben. Egter bleek het naderhand, dat hy een loose Ketter was, en wierd niet alleen van den H. *Basilius* (*g*), maar ook van *Athanasius* selfs (*h*) veroordeeld en verworpen. *Epiphanius* verhaald ons (*i*), dat hy op sekeren tijd *Athanasius* vragende, Wat hem van *Marcellus* dagt? deselve wel niet tegen hem uytvoer, maar hem ook niet vry sprak, en alleen over hem meesmuylde. Ook is het seker, dat *Epiphanius* hem aan ketterſche bevattingen en stellingen schuldig oordeelde, en dat'er by hem, doordien hy so veel tot verdediging van hemselven genoodsaakt was te schrijven, al vry wat schuylde. Dog genoeg hier van.

Hy word afgeset, en sijn Boek tot de vlam veroordeeld.

Eusebius word belast hetselve te wederleggen.

Marcellus word door een Synode te Sardica hersteld, en verschoond.

Was egter een Ketter.

XX. De Keyser *Constantinus de Groote* stierf in het jaar onses Heeren CCCXXXVII. Sijn siekte begon (*k*) met een kleyne ontsteltenis, die

Constantinus word siek,

(*d*) *Sozom. lib.* 2. *c.* 33. *p.* 494. *Euseb. ibid. lib.* 2. *p.* 55. *Niceph. Hist. Eccl. lib.* 8. *c.* 53. *p.* 662. *Socr. lib.* 1. *c.* 36. *p.* 71. (*e*) *Euseb. loc. cit.* (*f*) *Vid. Epist. Syn. Sardic. ap. Theod. lib.* 2. *c.* 7. *p.* 78. (*g*) *Epist.* 52. *p.* 80. (*h*) *Sulp. Sev. lib.* 2. *p.* 149, 150. (*i*) *Hæres.* 72. *p.* 357. (*k*) *Euseb. de vit. Constant. lib.* 4. *c.* 61. *p.* 557. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

die schielijk tot een ongeneeslijke quaal aangroeyde: hy wierd daarom eerst gebragt na het bad, en van daar na Helenopolen, en vervolgens na Achyrona, een plaats in de voorstad van Nicomedien, alwaar hy sig liet doopen, en, volgens gewoonte ontrent de doopelingen, in het wit gekleed wierd, na welke tijd hy geen purper meer aan sijn lijf gedogen wilde. Sijn uytterste wil gemaakt, en op alle saken des Rijks order gesteld hebbende, stierf hy (aan d'eene sijde over het geen hy verrigt had wel voldaan, en in een hertelijk verlangen aan de andere sijde na de staat daar hy na toe ging) op sijn Hof te Nicomedien, op den 22. Mey ontrent den middag, den laatsten dag van Pinxteren, na dat hy dertig jaren en tien maanden geregeerd had. Een staert-sterre had sijn dood te voren beduyd (*l*). Gestorven zijnde, wierd hy ongemeen beklaagd van de Officieren en soldaten des legers, van alle Staats-bedienden, en, met een woord, van alle Ondersaten des geheelen Keyserrijks. De Raad en het volk te Romen sloot hunne bad-stoven en geregts-banken, verbood alle schouw-speelen en vreugde-malen, en rigtte eerbeelden voor hem op. So lang sijn ligchaam te Nicomedien op het bed van staat lag, quamen de voornaamste bedienden van het Hof, de Raadsheeren, en Regenten van de stad hem dagelijks de selve eerbiedigheyt en onderdanigheyt bewijsen, als sy by sijn leven gewoon geweest waren. *Constantius* daar gekomen zijnde, wierd het doode ligchaam met alle pragt en plegtelijkheyt, by de uytvaart van so grooten Prins vereyscht, van Nicomedien naar Constantinopelen vervoerd, en aldaar, onder een algemeene droefheyt, begraven, ontrent den ingang van de groote Kerk, die hy selfs gebouwt, en na de heylige Apostelen benaamd had. Een Vorst van een dapperen en onverschrokken moed, en van een onvermoeyden drift en yver, daar hy door een onversadelijke begeerte en trek naar roem, bysonder van oorlogs-daden, geweldig toe wierd aangeset. Hy maakte ten goede van 't gemeen verwonderlijke Wetten, die hy sonder aansien van personen uytvoerde. Hy hoorde de Afgesondene der Provincien, en hunne klagten met alle lijdsaamheyt, en deed hen regt. Hy had een groote magt en was allesins voorspoedig. Hy was een groot voorstander van geleerdheyt in anderen, en selfs in alle studiën en geleerdheyt ongemeen bedreven; en, 't welk alles overtreft, devoot en godsdienstig, hebbende sedert sijne eerste bekeering tot de Christelijke Religie altijd getoond een ongemeene drift en iever voor Gods eer, en den welstand van de ware Godsdienst. *Sosimus*, een Heydens schrijver, spreekt'er, ter oorsaak dat hy een Christen geworden was, niet min hatelijk, als tegen de waarheyt van: want hy seyd (*m*), dat hy, gevoelende het knagen van sijn geweten over sijne bekende misdaden met het dooden van sijn soon *Crispus*, en sijn vrouw *Fausta*, en het trouwloos handelen met *Licinius*, by de Heydensche Priesters een suyvering en vryspreking versogt, dog tot antwoord kreeg, Dat voor sulke groote sondaars by hun Religie geen versoening te verkrijgen was: dat hy op het ontfangen van sulken antwoord aan een Egyptenaar, nu even uyt Spanjen overgekomen, kennis kreeg, die hem versekerde, dat de Christelijke Religie alle misdaden, hoedanig sy mogten zijn, konde wegnemen, en de godlooste booswigt met het aannemen van deselve aanstonds van de schuld aller sijner sonden wierd ontslagen; en dat hy op die versekering de Religie van sijne Voor-ouders verliet, en die van de Christenen aannam. Dus praat de gemelde Schrijver: maar om te toonen, hoe onnosel sulken voorgeven is, sal ik niet ophalen, dat

en sterft.

Ongemeene droefheyt daar over.

Word begraven te Constantinopelen.

Hy word beschreven.

Heydensche Schrijvers spreken sommige quaalijk, (dog t'onregt)

[O 2] dese

(*l*) *A. Victor. edit. Schott. c. 41. p. 318.* (*m*) *Hist. lib. 2. p. 685.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dese Man in 't vertellen van die saak sijn bekende boosheyt en vuyligheyt tegen de Christenen uytbraakt, maar alleen seggen, dat die beschrijving met de waarheyt niet over-een komt, gemerkt het buyten alle wederspraak klaarblijkelijk is, dat *Constantinus* de Christelijke Religie reeds tien of elf jaren, voor dat *Crispus* en *Faustina* so ongelukkig omquamen, had aangenomen, 't welk egter gemelde Schrijver, als de naaste aanleyding tot het omhelsen van de Christelijke Godsdienst ophaald. Maar een ander Schrijver onder de Heydenen (*n*) spreekt'er vry beter van: want „hy „prijst hem wegens sijne geleerdheyt, welsprekendheyt, beleefdheyt en „andere deugden, om welke hy ten hemel toe verheven wierd, *en seyd,* „dat hy sijne mildadigheyt, en al 't geen groote Mannen gemeenlijk „tot het soeken van glorie aanset, sodanig bestierde, dat hy meer een „god, dan een mensch scheen te zijn. Hy was, *seyd hy*, nederig en se„dig, en, niet tegenstaande verscheyde strengheden, en mogelijk wreed„heden, waar toe hem en reden en staat-kunde misschien vervoerd heeft „(waar van wy door onse ver-afgelegentheyt niet wel konnen oordee„len) teerhertig en mee-warig. Hy was, *seyd hy verder*, van een be„leefden en verpligtenden inborst, vriendelijk ontrent alle, mildadig on„trent de armen, onbekrompen en selfs buytenspoorig in sijne giften, prag„tig in 't geen hy voornam (waar door hy den OnderSaten menig„maal met lasten en schattingen vry hard viel), en tot verwonderens „toe den Bisschoppen en Voorgangers in den godsdienst, die hy oor„deelde nooit eerbiedigheyt genoeg te konnen betoonen, toegedaan, „gevoelig van het geen de Staat des Rijks vereyschte, dog meest en „boven maten bekommert over den vreede van de Kerk. Maar het is mijn werk niet hem breeder en klaarder uyt te beelden, gemerkt sulks reeds is gedaan door een beter hand, en van iemand die hem best kende en gemeensaam met hem omging, ik meen onsen *Eusebius*, die niet lang na *Constantinus* dood desselfs leven en daden beschreven heeft, niet by wege van een nauwkeurige Historie, maar meer als een redenaar en op de manier van een lof-reden; waar in hy, gelijk hy ons selfs (*o*) verklaard, niet voornam alle de bysonderheden van sijn leven op te halen, maar enkelijk ontwierp een vertoog, van desselfs voornaamste deugden en blijken van godvrugtigheyt; uyt welken hoofde men dan genoegsaam kan antwoorden op 't geen *Photius* (*p*) voornamelijk tegen hem inbrengt, als of hy daar in geen breed verslag genoeg geeft van de saak van *Arius*, en 't geen in het Concilie van Niceën daar over verhandeld is, met te seggen, dat *Eusebius* naaste oogmerk aan de personeele bedrijven van *Constantinus* bepaald, en hy veel-eer voor een lof-redenaar, als nauwkeurig geschigt-schrijver aan te merken was, 't welk ook *Socrates*, als een reden van *Arius* bedrijf na te laten, aantekend (*q*): immers *Eusebius* bevat die geheele beschrijving in vier, of, gelijk het *Robertus Stephanus* in sijnen druk opteld, in vijf Boeken. Waar het nu van daan komt, dat *Stephanus* daar vijf Boeken van maakt, seyd seker geleerd Man niet te konnen begrijpen (*r*), daar het dog seker is, dat *Nicephorus* een geruymen tijd voor hem (*s*) van vijf Boeken heeft gewag gemaakt, en door het laatste buyten twijfel verstond *Eusebius* beschrijving van de Kerk ter plaatse van onses Saligmakers begravenis, of mogelijk *Constantinus* reden-voering, *ad Cœtum Sanctorum*, (aanspraak aan de Vergadering der Heyligen), welke beyde *Eusebius* als een aanhangsel aan de vier

andere wel van hem,

bysonder Eusebius.

In hoeveel Boeken, en tot wat eynde hy dat gedaan heeft.

(*n*) *Aurel. Vict. Schott. c.* 40. *p.* 312. (*o*) *De vit. Const. lib.* 1. *c.* 11. *p.* 411, 412 (*p*) *Cod.* 127. *col.* 308. (*q*) *Lib.* 1. *c.* 1. *p.* 5. (*r*) *Valef. Annot. ad c.* 1. *lib.* 1. *de vit. Const. p.* 199. (*s*) *Hist. Eccl. lib.* 6. *c.* 37. *p.* 436.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

vier eerſte gehegt heeft; immers konde hy door dat vijfde niet verſtaan *Euſebius* redeneering tot lof van *Conſtantinus*, gemerkt het ſeker is, dat deſelve ſtraks daar na die redenvoering als een byſonder ſtuk opteld. Dit werk ondernam hy, om, gelijk hy ſelfs opgeeft (*t*), een blijk van dankbaarheyt aan ſijnen Grooten Meeſter en Voorſtander te geven, als oordeelende ſchandelijk en onbetamelijk te zijn, dat, daar voor *Nero* en *Caligula* Mannen waren opgeſtaan, die derſelver vuyle daden wijdluftig en cierlijk hadden voorgeſteld, hy ſoude ſtilſwijgen ontrent ſo goeden en weergaloosen Prins, van welken hy de eer genooten had, dat hy voor hem bleef ſtaan, en gemeenſaam met hem omging. Het is mogelijk om die reden, dat hy daar in wat netter en vloeijender, dan in ſijne andere ſchriften, ſig opdoet, en ſommigen aanleyding gegeven is, om uyt dien hoofde dat Boek, als van hem geſchreven, in twijfel te trekken: dog 't geeft my wonder, dat iemand van kennis daar aan ſoude twijfelen, gemerkt het ſeker is, dat, behalven andere redenen, ſulks genoegſaam blijkt uyt het eenparig getuygenis der Ouden, en *Euſebius* ſelfs (*v*) meer dan eens erkend 't ſelve van hem geſchreven te zijn.

Euſebius ſterven gemeld.

XXI. *Euſebius* overleefde ſijnen grooten Patroon niet veele jaren, maar ſtierf even voor de dood van den jongen *Conſtantinus*, in 't jaar onſes Heeren CCCXL. (*x*), in wiens plaats *Acacius* quam, een ſijner leerlingen, een Man die van geen kleyne bequaamheyt en geleerdheyt was, die nevens veele andere Boeken ook het leven van ſijnen Meeſter *Euſebius* beſchreven heeft, welk, indien het tot onſe tijden was overgekomen, ons al het bedrijf deſſelfs beter ſoude vertoond hebben, ſo dat wy niet ſouden behoeven af te hangen van het verhaal der gener, die hem niet al te genegen geweeſt zijn. Ondertuſſchen is 't ſeker, dat *Euſebius* een Man geweeſt is, die een ingetogen, nauwgeſet, ſtreng en philoſophiſch leven voerde, en voor de eer en het belang van de Chriſtelijke Religie ongemeen yverde, en deſelve tegen alle die ſe tegenſtonden verdedigde. Hy had groote bequaamheden, en weergalooſe geleerdheyt, welk hem by alle, die in ſijne eeuw leefden, en ſedert in de volgende opgekomen zijn, met regt een hoogagting heeft verdiend. En ſeker, ſijne agting was ſelfs in de vroegere eeuwen ſodanig, dat, daar de Macedoniaanſche Biſſchop *Sabinus* (die de handelingen van verſcheyden Synoden verſameld heeft) de Vaderen van het Niceenſche Concilie beſchreven had, als een verſameling van onbedrevene en ongeleerde menſchen, *Socrates* die beſchuldiging genoeg oordeelde beantwoord te zijn, als hy maar vertoonde, dat (*y*) onder die ook *Euſebius* ſoude moeten verſtaan worden, die egter, buyten alle tegenſpraak, een ſeer geleerd Man was. Ja een van ſijne ſterkſte partyen (*z*) moet hem dat getuygenis geven, dat hy een ſonderling geleerd Man was, een Man die alle Boeken en Schriften der Ouden doorloopen en doorſnuffeld, en hunne verſcheydene oordeelen en gevoelens aan de wereld ontdekt heeft, waar toe hy tot bewijs by-brengt, dat hy ten dienſte ſijner nakomelingen ſo veele treffelijke ſchriften heeft nagelaten. Hy heeft, ſeyd de H. *Hieronymus* (*a*), ontelbare Boeken geſchreven, welker veele voor lange ſijn weggeraakt, die wy mogelijk nooit ſelfs hebben hooren noemen. Sijne Boeken tegen *Porphyrius*, (die niet meer voor handen

Sijn leven beſchreven door Acacius.

Euſebius nader beſchrijving van ſijn leven,

en geleerdheyt.

Van ſijne Schriften.

 zijn)

(*t*) *Ubi ſupra p.* 410, 411. (*v*) *Lib.* 2. *c.* 45, 46. *p.* 464. *lib.* 4. *c.* 33. *&c. pag.* 543. (*x*) *Socr. lib.* 2. *c.* 4. *&* 5. *p.* 83. (*y*) *Ibid. c.* 8. *p.* 22. *&* *c.* 9 *p.* 31. (*z*) *Antip. Boſtr. lib. adv. Euſeb. Apolog. pro Orig. in Synod. Nicen.* 2. *Act.* 5. *col.* 368. *Concil. Tom.* 7. (*a*) *De Script. in Euſeb.*

zijn) en *De voorbereyding tot, en bewijs van het Euangelium*, toonen, hoe grooten voorstander hy voor de Christen saak was, en beyde Joden en Heydenen op hun eygen voorgeven overtuygen konde. Niet min was hy bedreven in de Kerkelijke Oudheden, en het bedrijf en lijden der Martelaars, waar van hy alle gedenk-schriften had versameld. Hier toe had hy de allerschoonste gelegentheyt, indien anders waar is, 't geen de H. *Hieronymus*, of de Schrijver (*b*) onder sijnen naam, niet sonder grooten schijn van waarheyt verhaald; „Dat *Constantinus de Groote*, „op sekeren tijd tot Cesareën komende, *Eusebius* gebood, iets, dat sijn „Kerk tot nut en voordeel konde strekken, van hem te versoeken; die „den Keyser tot antwoord gaf, Dat sijn Kerk reeds genoeg begiftigd „was, maar dat'er egter nog eene saak was, daar hy hertelijk naar ver„langde; te weten, dat de aantekeningen der regts-handelingen van „alle Regters en Gouverneurs van tijd tot tijd tegen de Confessoren en „Martelaren door alle Gewesten des Roomschen Rijks neerstelijk mog„ten worden opgesogt, de gedenk-schriften alom nagesien, en uyt de „selve, als ook uyt de gemeene stad-of land-schriften, nauwkeurig worden „uytgeschreven welke Martelaars onder dese of die Regters, in dese of „die stad en Provincie, wanneer en wat soort van martelaarschap, geleden „hebben, en sulks hem door last van sijn Majesteyt worden toegesonden: „dit versoek wierd, naar het seggen des schrijvers, hem toegestaan, en „'t versogte gevolgelijk te werk gesteld. Hier uyt versamelde hy ten meerderen deel sijne *Kerkelijke Historie*, en ἀρχαίων μαρτυρίων συναγωγὴν, dat is, gelijk hy'er meermaals van spreekt, sijn versameling van Oude martelaarschappen, die, gelijk de handelingen van *Sylvester* ons versekeren (*c*), bestond in elf boeken, waar in hy al 't geen de Martelaren, van wat slag sy mogen geweest zijn, in alle gedeelten en gewesten der wereld geleden hebben, had opgehaald. Een ongemeen groot werk, 't welk men seyd (dog of het met waarheyt is weet ik niet) als nog voor handen te zijn (*d*) in de boek-saal van het Paleys des Konings van Spanjen. Wat *Eusebius* stijl en schrijf-wijs aangaat, die is, naar de aanmerking van *Photius* (*e*), niet suyver nog aangenaam, niet cierlijk nog klaar, hoewel se in *het leven van Constantinus*, netter, vloeyender en aangenamer is dan elders. *Theodorus Metochita* (*f*) steld vast, dat hy sulken harden wijs van spreeken door het woonen in Egypten sig aangewend had; en geeft voor reden, dat alle die in Egypten wierden opgevoed, aan sulken harden en ruwen stijl vast waren.

en kennis in de Kerkelijke Oudheden.

Gelegentheyt, waar door hy tot die kennis quam.

Elf Boeken van de Kerkelijke Historie.

Eusebius sterft.

Hem word Arianery te last gelegt.

XXII. Maar 't geen tegen sijnen goeden naam en geheugenis het meeste geschreeuw gemaakt heeft, is, dat hy de Arianen in hunne raad-plegingen tegen de regtsinnigen soude hebben geholpen, en ten besten genomen in de verschillige leerstukken twijfelagtige en dubbelsinnige uytdrukkingen gebruykt heeft, om welke gewaande reden de H. *Hieronymus* (*g*) geen swarigheyt maakt hem t'elkens den naam van *het Hoofd*, *de Voorvegter*, en *Banier-voerder* van die party te geven. Dese beschuldiging heeft veel ingang gevonden, en word ten meerderen deele tegen sijn geloofsweerdigheyt en agtbaarheyt ingebragt. Selfs heeft nog onlangs een geleerd Man (*h*), om'er wat gewigt aan te geven, gedreven, dat de Eusebiaansche factie na onsen *Eusebius* genaamd en van hem gesproo-

ten

(*b*) *Epist. ad Chrom. & Heliod. praef. Martyrol. sub nomine Hieron. vide apud Antip. Bostr. loc. citat.* (*c*) *Vita S. Sylv. Graec. & Lat. a Combef. Edit. in princip. p.* 528. (*d*) *Fr. Bivar. comm. in Dextr. Chron. ad ann.* 308. *p.* 359. (*e*) *Cod.* 13. *col.* 12. *& Cod.* 127. *col.* 208. (*f*) *Miscell. MS. ap. Vales. ubi supr.* (*g*) *Ad Pamm. & Ocean. p.* 189. *Tom.* 2. *Apol. adv. Ruffin. p.* 199. *Apol. lib.* 2. *p.* 219. (*h*) *Hotting. Hist. Eccl. c.* 4. *p.* 166.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ten is, daar het dog klaarblijkelijk is, dat die benaming haar opsigt had op dien anderen *Eusebius*, die Bisschop van Nicomedien was. Men moet bekennen, dat hy met de hoofden van de Ariaansche party vry wat omgang en gemeensaamheyt gehad heeft; want doordien hy veel te Hoof quam, en in alle Kerkelijke voorvallen en verhandelingen gebruykt wierd, had hy veelsins gelegentheyt van hun geselschap, waar uyt mogelijk sproot, dat hy hunne stellingen niet geloofde so quaad te zijn, als se wel van andere wierden opgevat. Het is ook uyt sijnen brief aan den Bisschop van Alexandrien seker, dat *Arius* door het verklaren en opschikken van sijn gevoelen, en door andere middelen van ontveynsing, *Eusebius* bedrogen heeft; ja 't is ook onloochenbaar, dat in sijne schriften veele gevaarlijke en onvoorsigtige uytdrukkingen voorkomen: maar wat wonder is het, dat een man, die de boeken en gronden van de Wijsgeeren, en bysonder de schriften van de Platonisten so lang behandeld en doorsnuffeld, en so veel werk van *Origenis* boeken gemaakt had, in sulke hooge, sware en verwarde verschil-stukken sijne gedagten eenigsins op een andere wijse als andere in die tijd uytdrukte, te meer, om dat de Kerke te dier tijd die pointen niet uytdrukkelijk bepaald had, en veele andere Vaders voor het Concilie van Niceën, (en hy selfs) in die verschil-pointen henselven niet voorsigtig genoeg verklaard hadden. Maar om ons met dusdanigen algemeenen verdediging niet op te houden, laat ons een weynig nader aanmerken, wat gronden hy selfs geeft om over die saak dus te vonnissen. Die de saak sonder voor-oordeel nauwkeurig ondersoekt, sal uyt sijne eygene schriften, bysonder die hy laatst heeft geschreven, reden genoeg vinden, om hem van het Ariaansch gevoelen vry te spreken, en sulken strengen vonnis, als men wel gewoon is, over hem niet vellen. Ik sal uyt veele maar dese volgende blijken ophalen. Konnen wy denken dat hy een Ariaan is, die bekend (*i*), dat de weerdigheyt, de natuur en het wesen van den Sone Gods onuytsprekelijk is, en dat hy een ligt was, voor dat de wereld was, dat hy een verstandige en de wesentlijke wijsheyt voor alle eeuwen, en het levendige woord, dat in den beginne met den Vader was, en God was, geweest is? Die hem niet alleen noemd (*k*) τὸν καθόλου Θεοῦ παῖδα γνήσιον, *den natuurlijken Soon van dien God, die boven alles is*, maar ook αὐτόθεον, *God van hem selven*. (Immers kan men niet nadrukkelijker sijn selfs-bestaande onafhankelijke Godheyt uytdrukken, en ik ben versekerd, dat geen Ariaan ooit so van *Christus* spreken sal). En een weynig verder, τὸν παμβασιλέα καὶ πανηγέμονα, καὶ αὐτὸν Θεὸν λόγον, *het Woord, dat koning en heerscher van alles, en God van sig selven is*. En elders (*l*) *het volmaakte woord, de eenig-geborene des Vaders; bestaande niet, gelijk andere woorden, in de kragt van uytspraak, of t' samenstel van benamingen door woorden en letter-greepen, of onderscheyden geluyd, maar zijnde het levendig en werkend woord van den grooten God*, κατ' οὐσίαν τε ὑφεστώς, *dat een persoonlijk bestaan heeft, 't welk, gemerkt hy de kragt en wijsheyt des Vaders is, uyt sijns Vaders Godheyt en opper-heerschappy voortkomt*. Hy seyd ons (*m*), *dat het de leer der Kerk is te erkennen maar eenen God, den Vader van den eeniggeboren Soon, en Jesus Christus den eenigen Soon, niet door een vleeschelijke generatie, maar na het geen hy ('t welk voor ons onbegrijpelijk is) van den Vader gehad heeft, eer daar eenige wereld was, waar door hy*

Wat men tot schijn van dien bekennen moet.

Verschooning van hem in 't gemeen.

En bysonder uyt sijn eygen uytdrukkingen over dat verschil-stuk.

(*i*) *Hist. Ecclesiast. lib.* 1. *cap.* 2. *p.* 5. (*k*) *Ibid. lib.* 10. *cap.* 4. *p.* 375. (*l*) *Ibid. p.* 375. (*m*) *De Laud. Const. cap.* 12. *p.* 639. *Vide de Eccl. Theol. lib.* 1. *cap.* 10. *p.* 69.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hy de volheyt heeft van ſijns Vaders Godheyt; Dat (*n*) *de ware algemeene Kerk erkend maar eenen God, ende een eenig geboren Soon, die God van God, en van den Vader, eer de wereld was, gegenereerd is* (*o*), *die wel niet de ſelve is als de Vader*, καθ' ἑαυτὸν ὄντα, καὶ ζῶντα, καὶ ἀληθῶς υἱὸν συνόντα, *maar van hemſelven is, leeft, en waarlijk als Soon met den Vader beſtaat, God uyt God, ligt uyt ligt, en leven uyt leven, gegenereerd van den Vader op een wijſe, die onuytſprekelijk, en voor het menſchelijk verſtand t'eenemaal onbevattelijk is*; Dat *hy is* αὐτοζωὴ καὶ αὐτοσοφία καὶ αὐτολόγος, *het leven, de wijsheyt en de reden ſelfs*, die hy onmiddelijk aan alle geſchapene weſens mede-deeld; Dat (*p*) *de Soon is van eene en de ſelve ſubſtantie, als voortkomende van eenen en den ſelven Vader*; Dat *de Goddelijke natuur is enkel, ondeelbaar, en niet t'ſamengevoegd uyt eenige deelen, alſo hy anderſins geen God konde zijn.* Selfs betigt hy (*q*) *Marcellus* van groote godslaſtering, om dat die wilde, dat God het Woord in magt en in weſen van den Vader verſchild; en verklaard elders (*r*) met ronde woorden, dat het eenig-geboren *woord Gods* τῷ αὐτῷ Πατρὶ συμβασιλεύειν ἐξ ἀνάρχων αἰώνων εἰς ἀπείρους καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας, *met den Vader regeerd van de beginlooſe tot de eyndelooſe en oneyndige eeuwen.* Seyd hy t'eeniger tijd, dat de Vader de eenige waaragtige God is, hy ſluyt egter daar door nooit den Soon uyt; maar brengende het woord *God* hier voornamelijk tot den Vader als de fonteyn en 't beginſel der Godheyt, ſo verſtaat hy ſulks egter nooit (gelijk hy ſeyd dat *Marcellus* [*s*] die woorden bybrengende, doet) in eenen anderen ſin als onſen Saligmaker, wanneer hy ſeyde: *U, den eenigen waaragtigen God.* Benaamd hy hem gelijk hy wel doet (*t*) δεύτερον αἴτιον, *een tweede oorſaak*, 't is klaar, dat ſulks geſchied in opſigt op de οἰκονομία, *huyshouding* des Soons, 't zy uyt aanmerking dat hy nevens den Vader werkt, en ſijn wil diend in het werk der ſchepping, 't zy om dat hy als middelaar groote weldaden den menſchen toebrengt, en een Saligmaker der wereld is, in welken opſigt de Oude Vaders, eer de Ariaanſche verſchillen de Kerk ontruſtten, niet geſchroomd hebben hem ὑπουργὸν en ὑπηρέτην, *een knegt en dienaar* te noemen; immers hy ſeyd ter ſelver plaats, daar hy hem een tweede oorſaak noemd; „Dat hy is de natuurlijke en eenig-geboren Soon van God, de Heere, God, en Koning „van alle geſchapene weſens, die, nevens ſijn Godheyt, kragt en eer, de „heerſchappy en 't gebied van den Vader onfangen heeft. Wanneer hy ſeyd (*v*); *Dat hy niet is* ἓν καὶ ταυτὸν ὑπάρχων τῷ Θεῷ, *een en de ſelve met God*, ſo verſtaat hy daar door, dat hy niet heeft de ſelve ſelfſtandigheyt met den Vader (in tegenſtelling van *Marcellus*, die ſulken dwaling ſtaande hield) en verklaard ſig ſelven dat de Soon beſtaat, en heeft ζωὴν ἰδίαν, ſijn eygen leven. Dus moet hy verſtaan worden, als hy ſegd (*x*), dat'er is μία ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ, *een beginſel en een hoofd van de Godheyt*, 't welk is God de Vader, die een eygen, ongegenereerde en onbegonnen Godheyt heeft, en de fonteyn is van de alleen-heerſchende magt, die hy den Soon heeft mede gedeeld, ſo dat hy denſelven ſteld τῆς ἑαυτοῦ θεότητός τε καὶ ζωῆς μεταδοὺς, als mede-deelende de ſelve Godheyt en het ſelve leven, voor ſo veel als hy het beginſel en de fonteyne van de Godheyt is: In welken ſin hy naderhand (*y*) ook ſegd, „Dat de Soon is οὐκ ἄναρ-„χον, οὐδὲ ἀγέννητον, niet ſonder beginſel, nog ongegenereerd, ten ware „de

Hoe ſommige woorden van hem gebruykt moeten verſtaan worden.

(*n*) *De Eccl. Theol. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 61. (*o*) *Ibid. c.* 3. *p.* 62. (*p*) *Ibid. c.* 8. *p.* 66. (*q*) *De laud. Conſt. c.* 12. *p.* 640, 641. (*r*) *Contr. Marcell. lib.* 1. *p.* 29. *De laude Conſtant. c.* 2. *p.* 607. (*s*) *Ubi ſupr. p.* 27. (*t*) *Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 5. *lib.* 10. *c.* 4. *p.* 373. (*v*) *De Eccl. Theol. lib.* 1. *c.* 20. *p.* 90. (*x*) *Ibid. c.* 11. *p.* 70. (*y*) *Ibid. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 108.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„de Kerk twee beginſels en twee Goden ſtellen wilde. Hy ſeyd ons (*z*), „dat de Soon altijd is tegenwoordig geweeſt by den Vader, en de al„lernauwſte gemeenſchap met denſelven gehad heeft; en dat hy tot uyt„werking van der menſchen ſaligheyt in de wereld voortquam uyt de „innerlijkſte en toegankelijkſte Godheyt en kragt des Vaders, en dat „ſulks ook waar was van den H. Geeſt, die hy egter beſchreef als „ἕτερον ὑπάρχον παρὰ τ̃ υἱὸν, een ander perſoon, of beſtaan, als de Soon, gemerkt hy te dier plaatſe voor had te beweeren, dat'er drie *hypoſtaſis*, of perſoonen in de Heylige Drie-eenigheyt zijn, om tegen te gaan de dwaling van *Marcellus*, die van gevoelen was, dat de Vader, Soon, en H. Geeſt niet anders dan drie namen van een en de ſelve *hypoſtaſis* waren; egter moet men bekennen, dat hy ſtraks daar na (*a*) gevaarlijk ſegt, dat de geeſt is ἕν τι τ̃ διὰ τȣ̃ υἱȣ̃ γινομένων, een van die dingen die door den Soon geworden zijn, ten ware wy die woorden verſtaan van de ſending des H. Geeſtes in der tijd, die *Chriſtus* beloofd had in de wereld te ſenden. Hoe menigmaal ſpreekt hy rond uyt tegen die ſtellingen, *Dat de Soon gemaakt is uyt dingen die niet zijn, en dat'er een tijd geweeſt is, dat hy niet was?* waar mede hy regt uyt tegenging eenige der voornaamſte ſtellingen van *Arius*, die om ſulken ſpreek-wijs in het Niceenſch Geloofs-teken is veroordeeld, en om welke *Athanaſius* ſelfs (*b*), hebbende ſigſelven van onregtſinnigheyt geſuyverd, *Arius* enkelijk tegenſprak. Voegd hier by, dat *Euſebius* de Geloofs-form van het Concilie te Niceën, waar door immers de Ariaanſche leer-ſtukken met alle bedenkelijke nauwkeurigheyt wierden tegengegaan, heeft ondertekend. Het is wel waar, dat'er van veele met een groote liefdeloosheyt word voorgegeven, dat hy het ſelve, de uytdrukkingen naar ſijn bevatting verſtaande, om andere te misleyden bedrieglijk ondertekend heeft, maar daar is niets klaarder, dan dat hy in ſijnen brief aan die van Ceſareën wel plegtelijk en onbedwongen betuygd deſelve in dien eygen ſin en beduydenis te nemen, als het de Vaders in die algemeene Kerk-vergadering hadden opgenomen; te meer, om dat hy het ſelve niet onbedagtſaam, nog hals over hoofd heeft ondertekend, maar na dat hy, elk woord rijpelijk overwogen en nauwkeurig ter toets geſteld hebbende, voldaan was, gelijk in ſijnen (boven-aangehaalden) brief breeder te ſien is. Het is ook waar, dat hy ſelden of nooit het woord ὁμοȣ́σιος gebruykt, alſo hy in hetſelve, als in de Schriftuur niet voorkomende, geen ſin had: het is egter ook waar, dat hy nogtans ten vollen toeſtaat, dat de Soon heeft het ſelve weſen en natuur met den Vader, gelijk wy meer dan eens uyt hem reeds hebben aangetekend; dat hy is (*c*) ſijn eenig-gebooren Soon, ſijn beeld, die van hem is voortgekomen, en den Soon aanmerkt als πάντῃ τε καὶ κατὰ πάντα ὁμοιωτάτην ὄντα τῷ γεγεννηκότι, καὶ αὐτὸν Θεὸν, zijnde hem, die hem gegenereerd heeft, geheel en alleſins gelijk, en God van hemſelven; en dat daarom billijk wierden veroordeeld (*d*), die hem durfden een ſchepſel noemen, of ſeggen, dat hy, gelijk andere geſchapene weſens, uyt een ſtaat van niet te zijn ſoude zijn voortgekomen. Dit alles zijnde aangemerkt, ben ik ten hoogſten verwonderd over het ſeggen van *Athanaſius* (*e*), dat onſen *Euſebius* in een brief aan *Euphration* rond uyt ſoude geſegd hebben, *dat Chriſtus geen waaragtige God is.* Jammer

Athanaſius beſchulding van Euſebius word afgeweſen.

(*z*) *Ibid. lib.* 3. *c.* 4. *p.* 169. Ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν, καὶ συμπαρὼν τῷ πατρὶ... Διὰ τὸ συνεῖναι αὐτῷ πάντοτε. (*a*) *Ibid. cap.* 6. *p.* 175. (*b*) *De Decret. Syn. Nic. p* 402. *Syn. Arim. & Seleuc. p.* 679. (*c*) *De Eccl. Theol. lib.* 2. *c.* 14. *p.* 121. (*d*) *Ibid. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 66. (*e*) *De Syn. Arim. p.* 683.

mer is het, dat die brief niet meer voor handen is, om daar uyt over *Eusebius* gevoelen te konnen vonnissen. Ik ben egter versekerd, dat die stelling, gelijk se by *Athanasius* voorkomt, klaarblijkelijk strijd, en geensins kan worden over-een gebragt met *Eusebius* rijper en bedagtsamer verklaringen, die wy in de thans overgeblevene schriften vinden. Al het geen men hier van ophaald, siet op de handelingen van het tweede Concilie van Nicea (alwaar (*f*) nevens een andere korte aanhaling ook dit uyt sijnen brief word opgehaald) *Dat de Soon minder soude zijn als de Vader*, waar toe de woorden van onsen Saligmaker van hem souden zijn bygebragt: *Mijn Vader, die my gesonden heeft, is grooter (meerder) dan ik.* Maar men moet bekennen, dat selfs niet klaar blijkt, of hy die plaats verstond van *Christus* middelaar-ampt, of ook uytstrekte op hem, als zijnde de Soon, in opsigt van het wesen en magt des Vaders. En wat de andere uytdrukking van *Eusebius* aangaat, dat de Soon selfs wel God, maar niet de waaragtige God soude zijn, dat word maar so blootelijk van hem gesegd, en wy hebben reden te denken, dat hy dus sprekende sijn oog heeft op die plaats, daar *Christus* seyde: *Dat sy u kennen den eenigen waaragtigen God, en die gy gesonden hebt, Jesum Christum.* Dog hy verklaarde over die saak sig selven ten overvloed, wanneer hy ophaald (*g*); „Dat *Marcellus* hem betigte, als of hy wil dat „'er niet een eenig God, maar dat'er maar een eenig waaragtig God was, „als of hy andere goden, die niet waarlijk en eygentlijk sodanig waren, „erkend had, 't welk hy tegensprak, en seyde nooit gesegd te hebben, „dat de Vader alleen de waaragtige God is; en beroept sig op sijne ey„gen woorden, in welke hy niet anders dan den gemelden text had by„gebragt. En een weynig verder beklaagd hy sig (*h*) over *Marcellus*, „die hem na-gaf *Christus* voor een enkel mensch te houden, om geen „andere reden, dan dat hy in een sijner brieven gebruykt had de woor„den des Apostels; *Daar is een God, ende een Middelaar Gods en der „menschen, de mensche Christus Jesus.*

Andere spraken hem selfs in die tijd voor. Socrates.

XXIII. Selfs ontbraken'er te dier tijd geen, als men meest tegen hem schreeuwde, die tot verdediging van hem opstonden. Ik sal die, welker geloofweerdigheyt in het geven van hun getuygenis, om dat se na de Arianen hellen, niet te veel te gelooven is, niet ophalen. *Socrates* (*i*) bewijst opsettelijk uyt verscheyden plaatsen sijner boeken (behalven die wy reeds hebben aangehaald) dat *Eusebius* aan het Ariaansch gevoelen niet vast was, „en verklaard uyt sijne boeken niet te konnen bewesen „worden, dat hy den Soon een begin van sijn wesen of bestaan toe„schrijft, hoewel hy meermaals woorden, die dat schijnen te seggen, „gebruykt, dog altijd met opsigt op de Goddelijke huyshouding en bedeeling. Insgelijks spreekt hem *Gelasius*, Bisschop van Cyzicum (*k*), t'eenemaal van aan het Ariaansch gevoelen vast te zijn, vry, en verklaard, „Dat, so hy iets geschreven of gesprooken heeft, dat eenigsins „na het Ariaansch gevoelen held, hy sulks met geen quaad oogmerk „gedaan heeft, maar enkelijk uyt onbedagtsaamheyt en onvoorsigtigheyt, „en dat *Eusebius* dat alles in een verweer-schrift, van hem selfs uytge„geven, en aan alle regtsinnige Opsienders van de Kerk opgedragen, „had goed gemaakt. Wat aangaat het tweede Concilie van Niceën, 't welk hem daar rond uyt mede beklad, men behoefd sig daar niet over te verwonderen, als men maar gedenkt, dat aldaar het aanbidden der beelden voor te spreken voornamelijk beoogd wierd; waarom de partyen door

Gelasius.

Waarom hy in het tweede Concilie van Niceën

(*f*) *Act.6.Concil Tom.7.col.*497. (*g*) *Lib.*1.*adv. Marcell.p.*27. (*h*) *Ibid. p.*29.
(*i*) *Hist. Eccl.lib.*2.*c.*21.*p.*103. (*k*) *Hist.Conc.Nic.lib.*2.*c.*1.*col.*140.

door het gesag van *Eusebius*, die in sijnen brief aan de Keyserin *Constantia* die beelden-dienst ten vollen tegenspreekt, geprangt, dien slag niet beter wisten te ontwijken, dan met hem den lak op te leggen van een Ariaan te zijn ('t welk egter, al had het so geweest, in die saak niets deed tegen hem), waar toe sy eenige stukken en brokken uyt desselfs brieven, voor de uytspraak van het Concilie van Niceën geschreven, bybragten.

met dat gevoelen beklad wierd.

Beter sprak men van hem in de Westersche Kerken: niemand by-na (uytgenomen de H. *Hieronymus*, diens oordeel, gelijk in veele andere gevallen, ook hier in door drift en iever overdwarst wierd) sprak daar anders dan loflijk van hem, so dat hy in hunne dag-registers en Martelaars-boeken selfs aangetekend, op het loffelijkste voorgesteld, aangepresen, en (*l*) met den naam van een *Sant* (Heylige) en van *den saligsten Priester loffelijker gedagtenis*, vereerd wierd. Men vierde daar, door aangestelde predikatien en andere diensten, volgens het voorschrift van hunne formulier-boeken, sijne gedagtenis.

Ook wierd hy voorgesprooken in het Westen,

Doorgaans

Ik kan niet nalaten de sagtsinnigheyt van *Pelagius*, de tweede van die naam, Bisschop van Rome, dienaangaande te roemen: Dese (*m*) sprekende van *Origenes*, seyd, „Dat wel goede mannen somtijds de quade konnen voorspreken; „'t welk hy onder andere bewijsd met het voorbeeld van *Eusebius*, die „door een verdedig-schrift *Origenes* voorsprak, en *nogtans*, seyd hy, „*Wie is onder de Ketteren erger als Origenes? En onder de geschied-„schrijvers eerlijker als Eusebius?* In sulken geval, seyd hy, duyd de „Kerk de gevoelens van hare trouwe dienaars liever ten goede, dan dat „se derselver woorden nauwkeurig opweegd, en uytpluyst, waar door „dan de onnosele niet beswaard, nog de schuldige verongelijkt word.

En bysonder van den Roomschen Pelagius.

Onder de latere Schrijvers heeft niemand so hard van hem gesproken als *Baronius*, die sijne lesers de ruymte van allerley saken hebbende opgedist, als een vyand op hem aanvalt, en alle gelegentheden opsoekt om hem sodanig te berispen en te bespotten, dat men niet wel kan seggen, of hy daar in meer onbeschaafdheyt dan ondankbaarheyt betoond: dog dat soude *Baronius* beter te vergeven zijn, indien hy tot sodanige scherpe woorden door de liefde tot de waarheyt, en iever voor deselve was aangeset: maar ik vrees dat'er iets anders was, dat hem so vinnig tegen *Eusebius* deed uytvaren; te weten, dat, naar desselfs seggen, *Constantinus de Groote*, niet lang voor sijn dood te Nicomedien gedoopt is, waar door dan de Kerk van Romen van die eer, en, daar het meer op aankomt, van die groote giften en ongemeene voorregten en vryheden, die men van hem aan die Kerk ten tijde sijnes doops seyd gegeven te zijn, ontset word. Dit was het dat dien Cardinaal (*n*) so oploopend tegen *Eusebius* maakte, en waarom hy hem so hatelijk beschreef, hem den naam van een *Ariaan* en *bedrieger* gaf, en voorgeeft dat hy sig sodanig ten gevalle van den Ariaanschen Keyser *Constantius* geveynsd had.

Baronius vyandig tegen Eusebius,

reden waarom.

Maar laat ons eens nader ondertasten, op wat grond hy so grooten ophef tegen *Eusebius* maakt. Ten tijde van *Eusebius* stond'er niemand van sijn order so wel te Hoof als hy: dus was hy naast by de hand, om te weten wat aan het Hof geschiedde, en, naar alle waarschijnlijkheyt, een van de aansienlijkste der te Hoof geroepene Bisschoppen: uyt dien hoofde konde hy so nauwkeurig alle de omstandigheden, en de woorden selfs van den stervenden Keyser verhalen, en den nakomelingen in geschrifte nalaten. En genomen hy had sulken verhaal willen versinnen, het kan niet bevat worden, dat een man van bekende godvrugtig-

Ondersoek van desselfs gronden.

En bysonder van den doop van Constantinus.

 heyt

(*l*) *Vide loc. citat. ap. Vales. inter Testim. Vett.* (*m*) *Epist. 3. ad Episc. Istr. c. 21. Concil. Tom. 5. col. 639.* (*n*) *Vide Baron. ad ann. 324 Num. 43. & seqq.*

Die beweerd word.

heyt en wijsheyt ſulks ſoude hebben in het ligt gegeven, wanneer de ſaak nog in verſcher geheugenis was, en ſo veele mannen van geſag en aanſien dat ſouden hebben konnen tegenſpreeken. Maar behalven alle deſe bedenkingen heeft hy de oudheyt aan ſijn ſijde: want om geen byſondere Schrijvers op te halen, de regtſinnige Biſſchoppen, niet veel meer dan twintig jaren na die tijd te Ariminum vergaderd, getuygen het ſelve in hunnen brief aan *Conſtantius* (*o*), ſeggende, Dat *Conſtantinus*, ſaliger gedagtenis, gedoopt zijnde, naar die ſtaat van ruſt en vrede, die voor hem was weg gelegd, is henen gegaan. *Baronius* met dit getuygenis ongemeen verlegen, ſnijd deſe knoop, in plaats van te ontknoopen, midden door, en geeft voor, dat hier in een valsheyt en bedrog gepleegd is, verwaandelijk ſeggende (en beloovende de ſaak te willen opgeven, indien hy het niet bewees) dat die brief (hoewel hy ſe erkend, gelijk als ſe in *Socrates*, *Sozomenus* en *Theodoretus* voorkomt) in dien deele vervalſt, en in plaats van *Conſtans*, *Conſtantinus* geſteld is: dit bewijſd hy ('t welk noodſakelijk na ſo grooten ophef kragtig en gewigtig zijn moeſt) uyt het afſchrift van die Synodalen brief, ſo als ſe by *Athanaſius* gevonden word. Hy heeft wel in ſo verre gelijk, dat het ſo in de Latijnſche overſetting van dien brief geleſen word, dog hy ſoude, ſo hy maar den Griekſchen brief ſelfs ingeſien had (*p*), wel haaſt gemerkt hebben, dat hy ſig over die vond en uytvlugt niet ſeer te verblijden had, gemerkt aldaar, gelijk ook in alle de andere afſchriften van dien brief, en ſelfs in het eerſte ontwerp, 't welk wy by den H. *Hilarius* vinden, niet *Conſtans* maar *Conſtantinus* ſtaat. Ik ſal nu niet ophalen, dat die brief onwederſpreekelijk op *Conſtantinus de Groote* moet geduyd worden. Men ſoude ſig verbeelden, dat ſy om een ſaak, daar hun Kerk, ſo ſe ſeggen, ſo merkelijk veel aan gelegen is, ſtaande te houden, niet alleen veel grond hebben moeſten, om de getuygeniſſen, die hen tegen gaan, te ontſenuwen, maar ook met kragtige en ſtellige blijken en getuygeniſſen voorſien zijn: maar als het al om komt, ſo heeft al hun voorgeven geen ander grond, dan de beuſelagtige vertelling van *Silveſter*, die egter nog grond nog ſtut heeft, om deſſelfs voorgeven te onderſchragen. Ik ſoude hier konnen byvoegen, dat die doop van *Conſtantinus* ter gemelder plaats, rond uyt te Romen is ſtaande gehouden van geleerde en aanſienlijke Mannen, byſonder van den Jeſuït *Halloix* (*q*), en den Orateur *Morinus* (*r*); hoewel de laatſte, door het vrymoedig voorſtel van ſijn gevoelen, in deſen ſigſelven geen kleyn misnoegen van het Roomſche Hof op den hals haalde. Maar ik keere weder tot *Euſebius*.

Hoe alles in Euſebius behoord opgevat te worden.

Ik twijfel niet, of al het geen in ſijne ſchriften bekommerlijk voorkomt, en ſelfs daar 't meeſt op te ſeggen valt, ſoude konnen worden ingeſchikt, indien men maar deſelve opnam met ſulken opregtigheyt en openhertigheyt, als men ontrent alle Schrijvers van verſchillen ſchuldig is te doen; indien men maar de redeneeringen ontrent ſulke verborgene en onbevattelijke beſpiegelingen niet te nauw uytpluysde; indien men maar aan ſijne uytdrukkingen die goedheyt betoonde, dat ſe wierden bevat naar die regelen en onderſcheydingen, welke alle wijſe en geleerde Mannen in het verklaren van de leere der Drie-eenigheyt, de perſoonlijke vereeniging, en diergelijke grondelooſe en onbegrijpelijke verborgentheden hebben goed gekeurd; en indien maar ſijne duyſtere en gevaarlijke manieren van ſpreeken met andere van hem, die regtſin-

nig

(*o*) *Ap. Socr. lib. 2. c. 37. p. 136. Sozom. lib. 4. c. 18. p. 566. Theodor. lib. 2. c. 18. p. 98.* (*p*) *Vide Athan. Epiſt. de Synod. Arim. & Seleuc. p. 676.* (*q*) *Epiſt. ad Morin. inter Morin. Epiſt. 33. p. 171.* (*r*) *Vide vit. J. Morin. p. 12, 13.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

nig en onopsprakelijk zijn, vergeleken wierden: dog wanneer men'er dus niet mede handeld, moet ik bekennen, dat veele derselven geen nauwkeurige toetse souden konnen doorstaan.

Eusebius werken.

Onvervalste.

De Præparatione Euangelica Lib. XV.
De Demonstratione Euangelica Lib. XX.

Van die 20. *zijn'er maar* 10. *overig.*

Contra Hieroclem Liber.
Contra Marcellum Lib. II.
De Ecclesiastica Theologia Lib. III.
Chronicon.
Historiæ Ecclesiasticæ Lib. X.
De Martyribus Palæstinæ liber singularis.
De vita Constantini Lib. IV.
Oratio de laudibus Constantini.
De locis Hebraicis.
Epistola ad Cæsarienses de fide Nicæna.

Vermiste.

De Præparat. Ecclesiastica Lib.---
De Demonstratione Ecclesiastica Lib.---
Contra Porphyrium Lib. XXX.
Ad Stephanum de Euangeliorum dissonantia.
Περὶ Θεοφανείας Lib. V.
In Psalmos CL. Commentarii.
In Esaiam Commentariorum Lib. XV.
Περὶ τοπικῶν Ὀνομάτων Lib. I.
Apologiæ pro Origene Lib. VI.
De vita Pamphili Lib. III.
Antiquorum Martyriorum Collect. Lib. XI.
Descriptio Basilicæ Hierosolymitanæ.
De Festo Paschali Liber.
Ἀρχαιολογία, seu ἀρχαιολογικὴ ἱστορία.
Cujus fragmenta duo extant apud Anastasium Sinaitam.
Libri ejus ad Marinum sæpius citantur ab eodem Anastasio.

Twyfelagtige, of liever valsche.

De fide adv. Sabellium Lib. II.
De Resurrectione liber unus.
De Resurrectione & Ascensione Domini.
De Incorporali & invisibili Deo.
De Incorporali.
De Incorporali Anima.
De Spirituali cogitatu hominis.
Quod Deus Pater incorporalis est.
De eodem.
De eo, quod dicit Dominus, *non veni pacem*, &c.
De Mandato Domini, *quod dico vobis in aure*, &c.
De operibus bonis & malis.
De operibus bonis ex Epist. II. ad Corinth.

Hæc omnia Latine tantum edidit J. Sirmondus. *Paris.* 1643.

Eynde van 't leven van den H. EUSEBIUS van Cesareën.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. ATHANASIUS
BISSCHOP van ALEXANDRIEN.

Eerste Afdeeling.

Van *Athanasius* geboorte af tot de eerste veroordeeling van *Arius* in de Synode van Alexandrien.

INHOUD.

Alexandrien *was sijn geboorte-plaats. De treffelijkheyt van die plaats. Hy nog een kind zijnde, speeld den Bisschop en bediend den doop. Wat sorg voor sijn opvoeding gedragen is. Hy word gesteld onder 't opsigt van* Petrus *Bisschop van die stad. Verwijdering tusschen* Petrus *en* Meletius *onder de* Diocletiaansche *vervolging. De opkomst en aanleyding tot de* Meletiaansche *scheuring.* Arius, *wie hy was. Hield het met* Meletius. *Hoe lang* Achillas *Bisschop was van* Alexandrien. *Tegen* Sandius *word bewesen, dat dese de* Ariaansche Achillas *niet was. In dessels plaats quam* Alexander, *waar over* Arius *misnoegd was. De gelegentheyt, by welke* Arius *sijne godloose gronden opgaf, word verscheydentlijk verhaald.* Arius *gronden worden uyt het geen van sijne schriften nog overig is, opgehaald. Sijne bevatting had waarschijnlijk haaren oorsprongk uyt de schoolen van de ontaarde* Platonisten. *Sijn iever om sijn leer voort te setten, bysonder door middel van vrouws-persoonen. Hy word veroordeeld door een Synode te* Alexandrien.

De gelegentheyt van Alexandrien.

I. ALexandrien was gelegen in een vermakelijke landsdouw, en onder een heldere en gesonde lugt, niet verre van de Delta, of wester Canaal van den Nijl, had Pharus aan de eene sijde als een voorwal, en aan de andere sijde het Mareotisch meyr. Dese stad was, so lang het geslagt der *Ptolomeën* duurde, de verblijf-plaats der Koningen van Egypten, en naderhand, wanneer het Rijk onder de heerschappy der Romeynen gebragt was, de hoofdstad van Egypten, en de sit-plaats van den Keyserlijken Stadhouder. Beroemd was se niet so seer door de grootheyt van dessels Stigter, als wel, daar se trots op was, door haar kostelijken koop-handel, toevloed van alle natien, roem van hare schoolen, geleerdheyt en uytstekendheyt van dessels hoge Leeraars (waar in se Romen te boven ging) en geen minder roem dan Athenen selfs had. Het vermeerderd haren luyster niet weynig, dat se de geboorte plaats geweest is, so van verscheydene door hun godvrugtigheyt en geleerdheyt vermaarde Vaders, als van *Athanasius*, een man, die in de Kerkelijke Historien ten vollen vermaard is:

Hier was Athanasius geboren.

want

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

J. Goeree del. F. Sluyter fec.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Wanneer en van wien;

want hier wierd hy gebooren ontrent het eynde van de derde eeuw, gelijk klaarlijk uyt verſcheyden plaatſen en uytbreydingen van ſijn leven af te nemen is. Sijne Ouders (hoewel hunne namen niet uytgedrukt en alſo onbekend zijn) ſeyd men (a) muntten in godſaligheyt en deugd uyt, en lieten niemand na als deſen ſoon, als of den hemel voor had hem den eenigen erfgenaam te maken, ſo van hun goed als van hunne godſaligheyt. Terwijl hy nog jong, en binnens huys opgevoed wierd, gebeurde iets (indien het anders waar is), dat wy hier niet konnen overſtappen, te weten:

Gelegentheyt by welke hy, nog een Jongen zijnde, ſig droeg als Biſſchop, en doopte.

II. De Kerk van Alexandrien hield een jaarlijkſche gedagtenis van de martelisatie van hunnen laatſten Biſſchop *Petrus* (b), die onder de Diocletiaanſche vervolging was omgekomen. *Alexander* onlangs op den Biſſchoppelijken ſtoel aldaar geſet, vierde, volgens gewoonte, dien dag. Na het voltrekken van de gewoone plegtelijkheden keerde hy naar ſijn huys, gelegen aan de zee-kant, hebbende de *Clergie* tot het middagmaal by hem genoodigd. Hier zijnde, ſag hy, terwijl hy ſijne gaſten verwagtte, en uyt een venſter keek, geen onvermakelijke vertooning. Een geſelſchap van Jongens, ſpeelende aan den oever der zee, nam voor een Kerkelijk genoodſchap te vertoonen. *Athanaſius*, waarſchijnlijk de bequaamſte en oudſte, droeg ſig als Biſſchop; ſommige waren Ouderlingen, andere Diakenen, andere quamen voor als *Catechumeni* en *Competenten*, die in de Kerke, volgens de Kerk-gewoontens, verſogten ingelijft te worden. Dit kinder-ſpel behaagde dus verre den Biſſchop *Alexander*, maar als hy ſag, dat die Jongens begonden te doen 't geen t'eenemaal na de heylige en plegtelijke Kerk-ſeden, als ook de geheymſte verborgentheden van den godsdienſt geleek, ſond hy eenige van ſijn *Clergie*, die ondertuſſchen gekomen waren, na hen toe, om te vernemen wat ſy met dat alles voor hadden. De kinderen door dit tuſſchenkomen verbaaſt, begonden 't geen ſy gedaan hadden te ontkennen, en ſeyden, dat ſe niet meer dan een gemeen ſpel hadden voor gehad: dog op nader aandringen bekenden wat'er in hun kindſche vertooning geſchied was, en byſonder dat *Athanaſius* ſig als Biſſchop gedragen, en verſcheyden kinderen gedoopt had, die, te voren niet gedoopt zijnde, hem waren voorgeſteld.

Wat daar op volgde.

Dit berigt deed hem nader onderſoeken, hoe dat alles was toegegaan, en byſonder of'er de gewoone vragen en antwoorden waren gebruykt; tot beſcheyd kreeg hy, dat alles net na Kerk-gewoonte en order gedaan was; waar op hy met raad van ſijn *Clergie* beſloot, dat de ſo ingewyde kinderen niet herdoopt, maar door de confirmatie de Kerke volkomentlijk ſouden worden ingelijfd. Vervolgens ontbood hy de Ouders van *Athanaſius*, en van de andere, die dus ſpeelende de plaats der Kerkelijke (*Clergie*) bekleed hadden, die hy ernſtig belaſte hunne kinderen ſodanig op te voeden, dat ſe tot die bediening en dat ampt, welk ſy in ſpel ſig aangematigd hadden, mogten bequaam worden.

Athanaſius opvoeding en eerſte bevordering.

Gevolgelijk wierd *Athanaſius* by meeſters en opſienders, die hem in alle menſchelijke wetenſchappen en ſtudiën onderrigten konden, beſteld, en dus van ſijne Ouders gebragt by den Biſſchop, die hem in ſijn huys nam, gebruykte tot ſijn geheymſchrijver, om voor hem te leſen en te ſchrijven, en, meerder-jarig geworden zijnde, hem tot Diaken aanſtelde, en eyndelijk, uyt aanmerking van ſijn ſedig en doordringend verſtand, en van ſijnen ernſtigen en op-

(a) *Vit. Athanaſ. Gr. Lat. Oper. ejus Tom.* 2. *p.* 518. (b) *Ruffin. Hiſt. Eccl. lib* 1. *c.* 14. *p.* 230. *Socr. lib.* 1. *c.* 15. *p.* 44. *Sozom. lib.* 2. *c.* 17. *p.* 466. *Ath. ap. Phot. Cod.* 258. *col.* 1429. *Vit. Athanaſ. ubi ſupra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

opregten iever, gebruykte (c) in sijn geheymste raad-plegingen, sig van dessels hulp in de gewigtigste saken en verschillen bediende, en hem mede nam na het Concilie van Niceën, alwaar hy sig door sijne tegenstand van *Arius*, gelijk ook naderhand in het redeneeren tegen die van *Arius* aanhang waren, betoonde een dapper en bequaam voorvegter voor de algemeene waarheyt te zijn. Tot beter verstand hier van, als zijnde het voornaamste, dat in *Athanasius* leven voorkomt, sullen wy de vryheyt nemen, om een weynig te rug te treden, en die saak uyt den grond op te halen.

Streed dapper tegen Arius.

D'oorsprongk van Arius Kettery word opgehaald.

Gelegentheyt van 't verschil tusschen Petrus en Meletius.

III. In het jaar onses Heeren CCC., of ten hoogsten 's jaars te voren, wierd *Petrus*, in plaats van den overledenen *Theonas*, Bisschop van Alexandrien. Nauwlijks had hy drie jaren die plaats met rust beseten, of de Kerk wierd door de *Diocletiaansche* vervolging overvallen, en hy, nevens veele andere mannen van staat en aansien, gevat, en in de gevangkenis geworpen: onder dese was *Meletius*, Bisschop van Lycus in Thebais, een Man, naast *Petrus* de aansienlijkste en vermogenste, en onder hem de Algemeene Bestierder van alle Kerkelijke voorvallen. De strengheyt van die vervolging (immers so verhaald het *Epiphanius* [d], hoewel hy niets so flordig als de sake van *Meletius* en *Arius* verhaald, en daar in ophaald dingen, die met andere Schrijvers van die selve tijd niet wel konnen worden over-een gebragt) deed veele, en wel menschen van allerley rang en staat het geloove versaken, en de Heydensche plegtelijkheden involgen; die, naderhand berouw hebbende, van de Confessoren en Martelaren in hun gevangkenis vergiffenis, en weder-aanneming tot den vreede en gemeenschap met de Kerk versogten. *Meletius* en andere konden hier geensins toe verstaan, en seyde, dat, wanneer iemand tot afgodery vervallen, by sijn te rug komen so gemakkelijk weder wierd aangenomen, de deur, om van het Christen Geloof af te vallen, geopend wierd. *Petrus*, als een algemeene vader, was over der sodanigen toestand gevoelig en bewogen, en helde tot een sagter behandeling; te weten, dat men een tijd tot boet-doening gesteld hebbende, deselve na verloop van dien tot de gemeenschap der Kerke weder behoorde aan te nemen, op dat men geen verdrukking deed tot hun verdrukking, of hen tot een wanhopigen uytslag dreef, om geheel en voor altoos het Christendom te versaken: dog, als hy het nog door redenen, nog door smeekingen konde doordringen, hing hy sijn mantel op in de gevangkenis, en riep uyt, *Die het met my houden, komen by my, en die het met Meletius houden, by hem*; waar op eenige weynige Bisschoppen en andere by hem overquamen, en het grootste gedeelte by *Meletius* bleef. Dit deed het verschil sodanig uytbarsten, dat men sig van malkanderen afscheydde, en d'eene party so wel als de andere hare bysondere vergaderingen tot den godsdienst hield. Maar het was niet lang daar na, dat *Meletius* door swakgeloovigheyt overgehaald, om den afgoden te offeren, die gunst, die hy andere so streng geweygerd had, selfs versoeken moest. Ik beken, dat *Epiphanius* (die buyten twijfel dese saak uyt de aantekening der Meletianen na alle waarschijnlijkheyt in hun opstel vry eensijdig, heeft overgeschreven) van dat laatste geen gewag maakt: egter is het waar, dat een veel beter schrijver, ik meen selfs *Athanasius* (e), dat niet alleen verhaald, maar daar by segt, dat *Petrus* hem om dese en eenige andere misslagen (ik gis, om sijne scheursieke handelingen) daar van hy overtuygd wierd, in

Scheuring daar uyt ontstaan.

(c) *Vide Athan. Apol.* 2. *p.* 564. *D.* & *Gelas. Cyz. Hist. Conc. Nicen. lib.* 2. *c.* 11. *col.* 172. *C.*
(d) *Adv. Melet. Hæres.* 68. *p.* 306. (e) *Apol.* 2. *p.* 603. *Socr. lib.* 1. *c.* 6. *p.* 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in een gemeene versameling van Bisschoppen van sijn ampt en bediening affette: immers het quam hier op uyt, dat *Petrus* de kroon des martelaarschaps ontfing, en *Meletius*, uyt de gevangkenis geraakt, sigselven de magt en agtbaarheyt van een Bisschop aanmatigde, alom waar hy quam Bisschoppen, Ouderlingen en Diakenen aanstelde, Kerken voor die van sijnen aanhang waren opende, en met andere weygerde kerkelijke gemeenschap te houden: elke party maakte haar vergadering door een opschrift boven haar Kerk-deur kenbaar: die het met *Petrus* hielden, en de oude Kerken in hadden, gaven sig de naam van *de Algemeene Kerk;* en die van *Meletius* aanhang benaamden sig *de Kerk der Martelaars.* Dese scheuring had haren aanvang in het jaar onses Heeren CCCVI. Geduurende deselve deed *Meletius* niet anders, dan spotternyen en verwijt-woorden tegen *Petrus* en desselfs navolgers uytbraken, en over het ongelijk, hem door deselve aangedaan, te klagen. Wat over hem, en die van sijnen aanhang in het Synode van Niceën gevonnisd is, en hoe sy tegen *Athanasius* sig opstelden en t'samen verbonden, sullen wy naderhand gewaar worden.

't Concilie van Niceën heeft daar over gevonnisd.

IV. Onder andere, die sig in de Meletiaansche scheuring mengden was *Arius*, de soon van *Amonius*, van geboorte een Lybier (uyt welk landschap veele wanschepsels en andere onnatuurlijke dingen voort quamen), maar naar het seggen van *Photius (f)* en andere, een Alexandriner; een verstandig, dog wispeltuurig Man, die een woelenden en ongerustigen geest had, dog alles met een schijn van heyligheyt bedekte. Hy wierd, de Meletiaansche party verlaten hebbende *(g)*, van *Petrus* tot Diaken aangesteld, maar naderhand, als hy des Bisschops strenge handeling tegen *Meletius* niet wilde goed keuren, verworpen en uyt de Kerk verdreven. Niet lang voor het martelaarschap van *Petrus* hield hy sterk aan, om in sijn ampt hersteld te worden; dog *Petrus*, die den inborst van desen Man te wel kende, luysterde daar niet na, en, so men de beschrijving van sijn martelaarschap *(h)*, die vry oud is, gelooven mag, het was hem uytdrukkelijk verboden door een hemelsch gesigt, waar in hem onse Heer verscheen in de gedaante van een schoon jongman, met een helder blinkend gelaat, bekleed met een linnen kleed, dat van boven tot beneden t'eenemaal verscheurd was; die van den goeden Bisschop gevraagd zijnde, Wie sijn kleed so verscheurd had? hem antwoordde, sulks van *Arius* gedaan te zijn; hem te gelijk beveelende denselven tot de gemeenschap niet aan te nemen, en waarschouwende sulks, al wierd het ernstig versogt, niet te doen, maar in tegendeel sijne Ouderlingen *Achillas* en *Alexander*, die sijne navolgers wesen souden, het selve te vermanen. Des volgenden daags *(i)* quam een grooten sleep van Ouderlingen en Diakenen (die *Arius* tot sijne voorspraken versogt had) tot hem in de gevangkenis, ernstig versoekende dat *Arius* mogt ontslagen en hersteld worden. Maar so dra was de naam van *Arius* niet genoemd, of de Bisschop brak hunne woorden af, en seyde; „*Arius* sal van de heerlijkheyt Gods in dese en de toekomende wereld „blijven uytgeslooten, gelijk hy selfs den Soon Gods van de heerlijk„heyt en mede-wesentheyt des Vaders uytsluyt (hoewel hy dat toen nog niet, als wel daar na, gedaan had). Straks daar op nam hy *Achillas* en *Alexander* ter sijden, maakte hen sijn gesigte bekend, en stelde hen voor het geen hem belast was. *Petrus* gemarteliseerd zijnde,

Arius word beschreven.

Word Diaken;

daar na afgeset.

Petrus wilde hem niet herstellen.

Waarom.

(f) *Epist. 1. ad Mich. Bulg. p. 4.* (g) *Sozom. lib. 1. c. 15. p. 426.* (h) *Act. Martyr. & Petri Gr. Lat. à Combef. edit p. 197. & ex iis Nicet. Thes. Orthod. Fid. lib. 5. c. 8. p. 437. Conf. Anastas. Sinait. Ὁδηγ. c. 5. p. 86.* (i) *Ibid. p. 193. &c.*

Achillas in Petrus plaats gekomen herſteld hem, en maakt hem Ouderling, e. ſ. v.

de, quam *Achillas*, een der Ouderlingen van die Kerk, in ſijn plaats; een ſtatig en godvrugtig Man, maar die wat bedaarder en geſeggelijker was dan ſijn Voorſaat, waar van ſig *Arius* wiſt te bedienen, en op betuygingen van ſijn berouw niet alleen weder aangenomen, maar tot Ouderling aangeſteld wierd in eene der Kerken van Alexandrien, genaamd *Baucalis*, die ſijne ſorg wierd aanbevoolen, alſo het de gewoonte van die plaats (*k*) was, dat elke Ouderling aldaar ſijn eygen Kerk had, daar hy het volk leerde en het Avondmaal bediende; ſelfs maakte hem *Achillas*, indien men ſeker oud Schrijver (*l*) gelooven mag, Opſiender over de Catechizeer-ſchool te Alexandrien. Maar *Achillas* leefde in die aanſienlijke ſtaat niet lang; drie maanden ſeyd (*m*) *Epiphanius*; vijf ſeyd *Gelaſius Cyzicenus* (*n*); maar een korten tijd ſeyd *Theodoretus* (*o*); en ſekerlijk 't kan ten langſten niet meer als een jaar geweeſt zijn, waar binnen *Nicephorus van Conſtantinopelen* ſijn Biſſchoppelijke bediening bepaald. De Leſer ſal ondertuſſchen, geloof ik, wel ſien, dat 't geen de Schrijver van (*p*) *de Ooſterſche Tijd-rekening* hier van ſegt, meer naar drift, dan naar waarheyt ſmaakt, dat God *Achillas* ſo ſchielijk (hy ſchrijft na den tijd van ſes maanden) weg nam, om dat hy *Arius* ſo onvoorſigtig weder had aangenomen. Ik kan by deſe gelegentheyt niet nalaten aan te tekenen de onnoſele, of liever moetwillige miſſlag van ſeker nieuw Schrijver, die ſig in ſijn Hiſtoriſch Verhaal een voorſpraak van de Arianen toond te zijn (*q*), wanneer hy deſen eerweerdigen Biſſchop meend de ſelve te zijn, die het met de Ariaanſche nieuwigheden hield, en dat als een ontwijfelbare waarheyt ſeker ſteld; om welk vaſt te maken, alſo hy wel ſag dat *Arius* ſijn gevoelen niet geuyt heeft, voor dat *Alexander* tot het Bisdom aldaar verheven was; hy verder ſegt, dat *Alexander*, *Achillas* afgeſet en uytgeworpen heeft. Een vermetel voorgeven! Tot verſterking van dien brengt hy egter de minſte ſchaduw van waarſchijnlijkheyt niet by; en geen wonder, want het baarblijkelijk tegen 't verhaal van al de Schrijvers dier tijd aanloopt, en van geen Schrijvers, mijnes wetens, gemeld word, als alleen van den Arabiſchen Hiſtorie-ſchrijver (*r*), wiens verhaal, ten meerderen deele van andere oude Schrijvers verſchillende, te beuſelagtig en te onnoſel is, dan dat'er eenig wijs man veel geloof aan geven kan. Ik ſal niet ophalen, dat *Theodoretus* (*s*) dien Ariaanſchen *Achillas* in geen hoger rang, dan van een Diaken plaatſt; maar genomen hy was nevens andere een Ouderling geweeſt, 't is egter ongeloofſlijk, dat men geen beſcheyd ſoude hebben van ſijn afſetten, byſonder in de lijſt, daar hy als van *Alexander* veroordeeld, nevens *Secundus* en *Theonas* (die byſonder als geweſene Biſſchoppen beſchreven worden [*t*]) word opgeteld. Hier by komt, dat *Athanaſius* onſen Biſſchop noemd den grooten *Achillas* (*v*), een benaming, die hem van *Athanaſius* niet ſoude gegeven zijn, indien hy het met *Arius* had gehouden, of iets gedaan, waar door hy verdiend hadde van ſijn Biſſchoppelijke bediening te worden afgeſet. Dog te grof is die dwaling, dan dat ſe behoefd wederlegd te worden.

Achillas ſterft.

Moet onderſcheyden worden van een Ariaanſchen Achillas.

Alexander komt in

V. In plaats van *Achillas* quam *Alexander*, een man, die om ſijn godvrugtigheyt, regtveerdigheyt, openhertigheyt, vriendelijkheyt, beleefd-

(*k*) *Epiphan. contr. Arian. hæreſ.* 69. *p.* 311. *Sozom. ubi ſupra p.* 428. (*l*) *Patric. Ararſ. lib. Ocean. dict. in Synodic. Gr. Lat. à Pap. edit. p.* 14. (*m*) *Loc. cit. pag.* 314. (*n*) *Hiſtor. Conc. Nic. lib.* 1. *c.* 1. *col.* 141. (*o*) *Lib.* 1. *c.* 2. *p.* 7. (*p*) *Ap. Combef. not. in Act. Petr. p.* 226. (*q*) *Sand. Hiſt. Eccl. lib.* 2. *p.* 8. (*r*) *Eutych. Annal. p.* 541. *Tom.* 1. (*s*) *Lib.* 1. *c.* 4. *p.* 20. (*t*) *Ap. Socr. lib.* 1. *c.* 6. *p.* 10. (*v*) *Cont. Arian. Orat.* 1. *p.* 133.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

plaats van Achillas, waar over Arius misnoegd was, en gelegentheyt om ſijne nieuwigheden in te voeren ſogt.

leefdheyt tegen alle, en mildadigheyt aan den armen, van kerkelijke en wereldlijke ſeer geagt was. Maar het is onmogelijk allen te behagen: *Arius* had in die verkieſing van *Alexander* geen genoegen, en was t'onvreden, dat een ander, dien hy dagt niet meerder te zijn als hy ſelfs, hem wierd voorgetrokken. Hierom vatte hy, naar het gevoelen van meeſt alle (*x*), de eerſte gelegentheyt op, om ter ſijden uyt teſpringen, en ſijne nieuwigheden in de Kerk in te voeren. Het is wel waar, de Ariaanſche Hiſtorie-ſchrijver (*y*) verhaald het heel anders; te weten, dat, wanneer by de verkieſing de meeſte ſtemmen op *Arius* vielen, hy uyt ſedigheyt *Alexander* de voorrang gaf, en die voor hem geſtemd hadden tot *Alexander* deed overgaan: dog dat is ſo ſtrijdig met den onruſtigen en hovaerdigen geeſt van dien man, dat (in gevalle ſulks al niet door *Philoſtorgius* verhaal, volgens ſijn bekende eenſijdigheyt, verdagt was) deſſelfs onwaarſchijnlijkheyt ſig ten vollen opdoet.

Hoe Arius ſig begon op te doen.

Alexander hield een tijd lang veel van *Arius*, die ondertuſſchen by het waarnemen van ſijn dienſt, in de hem aanbevolene ſtads Kerk, ſijne ketterſche gedagten begon te opperen (*z*), gelijk nevens hem *Collythus*, *Carpones* en *Sarmatas*, Ouderlingen van deſe en geene Kerk in die ſelve ſtad, niet minder deeden, daar door dan het volk herwaards en derwaards geſlingerd, en door het voorſtel d'een van deſe en de ander van die leering verlokt, ſig, naar den naam van hunnen Leeraar, *Collythianen*, of *Arianen*, of anders noemden. Van dat alles was, ſeyd men, *Alexander* onkundig, tot dat *Meletius* (die wel ſcheur-ſiek in de practijk, maar geſond in het geloove was) hem ſulks bekend maakte, en het ſchielijk ſteuyten van dien verſogt: waar op *Arius* wierd ontboden, en over die ſaak ondervraagd, die ſe ten eerſten bekende, en ſtaande wilde houden: dog ik heb reden te denken, dat ſulks van de Meletianen, tot voorſtand van hunnen Biſſchop, ſo verteld, en van *Epiphanius* overgenomen is.

Welk niet op eene wijſe verhaald word.

Het is ondertuſſchen waar, dat men de eerſte aanleyding, by welke *Arius* hemſelven bloot gaf, niet op eene wijſe verhaald; en 't is waarſchijnlijkſt, dat *Arius*, niet wetende waar hy het tegen ſijnen Biſſchop ſoude vinden, gelegentheyt geſogt heeft, om hem in 't een en 't ander ſtuk ſijner leere tegen te gaan: want als *Alexander* op ſekeren tijd (*a*), in tegenwoordigheyt van ſijne Ouderlingen, en andere die van den Kerkelijken rang waren, van de Heylige Drie-eenigheyt wijd en breed geredeneerd, en onder andere geſegd had, dat'er in de Drieheyt een Eenheyt was e. ſ. v., vatte *Arius* dat aanſtonds op, en meende dat de Biſſchop dat op ſijn Sabelliaanſch verſtond, viel tot een regt ſtrijdig gevoelen over, en ging hem op deſe wijſe vinnig tegen; Dat, indien de Vader den Soon gegenereerd had, de Soon een begin moeſt gehad hebben van ſijn beſtaan, en dat'er dienvolgende een tijd geweeſt was, dat de Soon niet was, en hy uyt niet moeſt voortgekomen zijn. Het verſchil dus ongelukkig aangeheven zijnde, hield het de een met deſe, en de andere met die; om welke onluſt te ſtillen, *Alexander* verſcheyden vergaderingen deed t'ſamen komen om deſe ſaak te overwegen, en daar in ſig t'elkens vry gematigd droeg.

Hy wierd tegengegaan met ſagtmoedigheyt van Alexander.

Het was in een van deſelve (indien het geen *Philoſtorgius* (*b*) en *Nicephorus* (*c*) daar van verhalen eenigen grond heeft), dat ſekeren *Alexander*, bygenaamd Βαύκαλις de *kromruggige*, een Ouderling van Alexandrien, niet konnende verdragen, dat

(*x*) *Theod. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 7. *Hæreſ. Fab. lib.* 7. *c.* 1. *Niceph. lib.* 8. *c.* 5. *p.* 538. (*y*) *Philoſt. Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 3. *p.* 468. (*z*) *Epiph. hæreſ.* 68. *p.* 307. & 69. *p.* 311. (*a*) *Socrat. lib.* 1. *c.* 5. *p.* 9. (*b*) *Philoſt. loc. cit.* (*c*) *Niceph. lib.* 8. *c. p.* 539 *Sozom. lib.* 1. *c.* 15. *p.* 426.

men *Arius* hem ſomtijds voortrok, tot laſt van *Arius* inbragt, dat hy nieuwigheden in het Geloove invoerde; waar tegen *Alexander* d'een en d'ander verſogt de onderhanden hebbende ſaak in ſoete en vriendelijke redeneringen te wikken; 't welk geſchied zijnde, *Alexander*, na dat hy het nu met deſe, en dan met die, na dat ſig de twiſtredenen opdeden, gehouden had, ten laatſten tegen de leer, die *Arius* gedreven had, vonniſde. Uyt dien hoofde is het, dat *Conſtantinus de Groote* (*d*) in een brief, geſchreven aan *Alexander* en *Arius*, den eenen ſo wel laakt als den anderen; den eenen, om dat hy den Ouderlingen ſodanige nauwkeurige en diepſinnige vragen had voorgeſteld, en de andere om dat hy op ſaken, die men te voren niet gedagt had, had geantwoord, of, ſo men'er aan gedagt had, deſelve door een eeuwig ſtilſwijgen had moeten ſmooren.

en Conſtantinus ſelfs.

Grond-ſtellingen der Arianen.

VI. Het ſal, eer wy de begonnen Hiſtorie vervolgen, niet t'onpas zijn, dat wy de ware geſchapenheyt van het verſchil met de Arianen wat nader onderſoeken, en de Ariaanſche ſtellingen wat breeder ophalen. Ik ſal my niet ſo ſeer bepalen aan het geen ſijn aanhang, die men als eenſijdig verdagt kan houden, verteld, als wel ophalen 't geen ons uyt ſijne eygen ſchriften en brieven, die thans overgebleven zijn, blijkt, 't welk wy, ſo veel de ſaak lijden kan, met ſijne eygene woorden ſullen ſoeken voor te ſtellen. Eerſt dan, ſeyd hy, dat hy beſchuldigd wierd over het tegenſpreken van de volgende ſtellingen (*e*), „Dat God geweeſt „is altijd, en dat ſijn Soon geweeſt is altijd; dat de Vader is geweeſt „van eeuwigheyt, en ſo ook ſijnen Soon; dat de Soon op een onbegrij- „pelijke wijſe nevens God beſtaat, en egter van eeuwigheyt geboren „(gegenereerd) is; dat God de Vader niet een oogenblik, ſelfs de tijd „van een gedagte, eerder is als de Soon; en dat de Soon God ſelfs is. Vervolgens verklaard hy, wat ſijn gevoelen en grondſtelling was; te weten, „Dat de Soon niet is ongebooren nog eenigſins een gedeelte „van den ongebooren; dat hy door en naar den raad en 't beſluyt Gods „voor alle tijden en eeuwen geweeſt was de volmaakte God, de eenig- „geborene, en onveranderlijke; dat hy, eer hy geboren, geſchapen, ver- „ordonneerd, of gegrondveſt wierd, niet geweeſt was; dat de Soon een „beginſel had, maar dat God geen beginſel altoos had, en dat hy dien- „volgende, naar ſijn gevoelen, was voortgekomen uyt een ſtaat van „niets te zijn, doordien hy geen gedeelte was, nog van God, nog van „eenige reeds beſtaande ſtoffe; dat hy ſprekende van God, die niet „gegenereerd is (*f*), hem daar door onderſcheyden wil van die, die „gegenereerd is; dat hy, hem noemd ſonder beginſel, tot onderſcheyd „van hem die een beginſel heeft, en eeuwig, om te onderſcheyden van „hem, die in de tijd een begin van ſijn beſtaan gehad heeft; dat hy, „die ſonder begin is, ſijn Soon geſteld heeft tot een beginſel van al 't „geen geſchapen is, en hem gemaakt en aangenomen tot ſijnen Soon, „die dog niets eygens had van het beſtaan Gods, en hem niet gelijk, „nog eenweſig met hem was; dat God (*g*) niet altijd geweeſt is een „Vader, maar dat'er een tijd geweeſt is, dat hy alleenlijk God, en „nogtans geen Vader was; dat hy naderhand een Vader wierd, en de „Soon niet altijd een Soon geweeſt was; dat alles uyt niet gemaakt, „en alles geſchapen zijnde, het woord Gods ook uyt niet moeſt ge- „maakt zijn, en hy alſo niet was voor dat hy gemaakt wierd, en een „be-

(*d*) *Ap. Euſeb. de vit. Conſt. lib.* 2. *c.* 69. *p.* 474. (*e*) *Epiſt. ad Euſeb. Nicom. ap. Theod. lib.* 1. *c.* 5. *p.* 21. (*f*) *Excerpt. ex Arii Thalia ap. Athan. de Syn. Arim. & Seleuc. p.* 681. (*g*) *Id. contr. Arian. Orat.* 2. *p.* 137.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

,,begin had, wanneer hy geschapen wierd, also'er een tijd was, dat ,,'er niets was als God, en naderhand het Woord en Wijsheyt; en dat ,,God ten laatsten vast gesteld hebbende ons te scheppen, hy eenen ,,maakte, dien hy het Woord, de Soon, en de Wijsheyt noemde, door ,,welken hy ons schiep; dat de Soon (h) niet eygens heeft van de sub-,,stantie des Vaders; maar een werktuyg, en een schepsel is; dat ,,hy niet de ware God is, maar alleen door mede-deeling, en ,,voor so veel hy God gemaakt is; dat'er is (i) een Drie-eenigheyt, dog ,,dat de persoonen niet gelijk zijn in majesteyt; dat hun bestaan allen ,,niet gemeen was, gemerkt de eene op een oneyndige wijse heerlijker ,,is als de andere, en dat de Vader, als zijnde sonder begin, ten aan-,,sien van sijn wesen van den Soon onderscheyden is; dat de Vader is on-,,sienlijk, onuytsprekelijk, en onbevattelijk voor den Soon, en dat het ,,seker is, dat 't geen een begin heeft, de natuur en gelegentheyt van ,,'t geen sonder begin is nooit ten vollen verstaan of bevatten kan; dat ,,'er (k) drie bestaanlijkheden zijn; dat God, als de oorsaak van al-,,les, alleen sonder beginsel is, en dat de Soon is gegenereerd van den ,,Vader buyten de tijd, en gemaakt en aangesteld voor de tijd, maar ,,dat hy niet geweest is, eer hy gegenereerd wierd, en als sodanig al-,,leenlijk een bestaan had met den Vader; dat hy niet eeuwig, niet ,,gelijk-eeuwig, nog gebooren is nevens den Vader, nog het selve ,,wesen heeft met hem, gelijk sommige seggen, en dus twee onge-,,genereerde beginsels stellen, maar gelijk God is de eenigheyt, en ,,het beginsel van alles, so is hy voor die alle, en by gevolg voor ,,den Soon. Uyt welk alles blijkt, wat de stellingen van *Arius* waren; te weten, ,,Dat God geweest is, eer hy een Vader was; ,,dat hy geweest is voor den Soon, niet alleen in order van de natuur, ,,maar ook van tijd; dat de Soon, hoewel van den Vader geboren, ,,niet het selve wesen, magt en heerlijkheyt als de Vader heeft; dat hy ,,niet voortgekomen is uyt sijn substantie, of deelagtig is aan desselfs ,,natuur, of bestaat in sijn wesen, maar t'eenemaal van hem verschild ,,in natuur en kragt, hoewel volkomelijk naar desselfs gelijkenis gefor-,,meerd, gelijk *Eusebius van Nicomedien* deselve in sijnen brief aan *Pau-*,,*linus*, Bisschop van Tyrus, voorsteld (l); dat het bestaan, dat hy van ,,eeuwigheyt heeft, is θελήματι καὶ βυλῇ, door den wil en raad van God; ,,dat hy God door instelling is, voor so verre als God hem eenige God-,,delijkheyt heeft mede-gedeeld; en dat hy is gemaakt, geschapen, en ,,bevestigd, hoewel op een verhevener en verborgener wijse, dan iets ,,dat geschapen is.

Arius ontleende sijn seggen uyt de nieuwe Platonisten.

Vraagd men, waar van daan *Arius* dese bevattingen gehaald heeft? het komt my waarschijnlijk voor, dat hy deselve ontleend heeft uyt de leerstukken van de nieuwer *Platonisten*, die toen in de schoolen van Alexandrien de overhand hadden. Want hoewel het oud gevoelen van der Platonisten Drie-eenigheyt (m), stellende drie Goddelijke bestaanlijkheden (of selfsstandigheden), τἀγαθὸν, Νῦ of λόγον, en ψυχὴν (het goede, 't verstand of 't woord, en de siel of geest) alle eeuwig, noodsakelijk bestaande, onverderflijk, en elk op sijne wijse oneyndig, hebbende een gemeene Godheyt (Θεῖον), hoewel, seg ik, dat voorstel der Platonisten weynig, indien eenigsins, diende voor de grondstellingen van *Arius*; egter begonden de latere Platonisten, die

(h) *Ibid p. 141. A.* (i) *De Syn. Arim. & Seleuc. ubi supra.* (k) *Arii Epist. ad Athan. ibid. p. 682.* (l) *Ap. Theodor. lib. 1. c. 6. p. 22.* (m) *De Platonicorum Trinitate videsis Clariss. Vir. D. Cudworth plenissimè & doctissimè differentem lib. 1. de System. univers. c. 4. p. 551. &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

toen leefden, ten fpijt der Chriftenen (welker gevoelen met het oude van hunne Voorfaten vry na over-een quam) *Plato's* oude leer in dit ftuk te verlaten, maakten van het onderfcheyd, en traps-wijfe onderfchikking, die de oude Platoniften tuffchen die felfftandigheden hadden gefteld, een feer groote verfcheydentheyt tuffchen d'een en d'ander, en gaven byfonderlijk voor, dat die derde *hypoftafis* of felfftandigheyt was ψυχὴ ἐγκόσμιος, de fiel, die in de wereld is, welk alle fchepfelen hunne form en werking geeft, waar door dan God en de fchepfelen vermengd, of liever de Godheyt tot den rang der fchepfelen vernederd wierd. *Arius* nu in de fchoolen van Alexandrien opgevoed, en van een vlug en fnedig verftand zijnde, vatte die *notiones* (kundigheden) op, bragt fe op de Chriftelijke Drie-eenigheyt te pas, en begon tuffchen de eerfte en tweede perfoon (want van de derde wierd thans nog niet gefproken) fo grooten onderfcheyd te ftellen, dat defelve klaar genoeg tot den rang der fchepfelen vernederd wierd, dog figfelven altijd onder dubbelfinnige en twijfelagtige uytdrukkingen verbergende. Tot dusdanige ftellingen had hy geen kleyne aanleyding door de gronden, die hy van *Lucianus* den Antiochier, 't zy onmiddelijk uyt fijn eygen mond, 't zy door een tweede hand, van den perfoon onfes gefegenden Saligmakers, had ingefogen: want die wilde, dat onfen Saligmaker niets anders dan een bloot menfch is: een dwaling, die *Lucianus* van *Paulus van Samofaten* had overgenomen. Dat nu *Arius* een van dat flag was, fal ons allenxkens klaarder en klaarder voorkomen.

en van Lucianus. En die weder van P. Samofatenus.

Arius gevoelens vinden ingang.

VII. Defe godloofe en fchadelijke ftellingen, die *Arius* met mond en pen ftaande hield, wierden gratig aangenomen van menfchen, welker fielen in de waarheyt niet te wel beveftigd waren, gelijk dog de menfchen van natuuren na nieuwe en nauwkeurige onderfoekingen en gevoelens hellen, en ten meerderen deele fig verwonderen over 't geen fy niet verftaan. *Arius* hebbende, 't geen hy begonnen had, voorgenomen te voltrekken, predikte (*n*) daar in fijn Kerk ieverig van, en ftrooide dus fijne bevattingen onbekrompen onder het volk uyt, dog dat deed hy niet alleen daar, maar hy ftrooide fijn vergif alom in alle openbare t'famenkomften en t'famenfpraken, en, om immers alle middelen, gelijk een fnoode Ketter, ter hand te nemen, ging om in de huyfen, maakte, door loofe inkruypingen, hemfelven eerlang een grooten aanhang onder het gemeene volk, en haalde op defe wijfe tot hem over (*o*) feven honderd vrouws-perfoonen, gewyde maagden, en kreeg ingang by de leydsmannen felfs, niet alleen van minder, maar ook van meerder rang, en dat niet alleen in Alexandrien, maar ook in Pentapolis, en de omleggende Geweften. Dus wierd het hoog tijd, dat *Alexander*, terwijle de vyandige menfch het onkruyd faayde, uyt fijn oogen fag; hy had reeds op het fagtfte en beleefdfte met die Man gehandeld, en hem door wijfen raad en vriendelijke vermaningen gepoogd weder te regt te brengen: maar dus was op dien hardnekkigen Ketter niet te winnen, en de nood vereyfchte, dat hy door openbare beftraffing aangetaft en afgefneden wierd; tot dien eynde vergaderde *Alexander* (*p*) een Synode te Alexandrien, werwaards hy alle de Biffchoppen van fijn Kerk-gebied befchreef, alwaar fijn faak onderfogt, fijn leer veroordeeld, hy van fijn bediening afgefet, en nevens negen andere van fijnen aanhang uyt de Kerk gefloten wierd.

Hoe hy fe alom voortfette.

Word na veele andere beloogde middelen te Alexandrien door een Synode afgefet.

(*n*) *Theod. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 7. (*o*) *Epiph. Haeref.* 69. *p.* 311. (*p*) *Epiph. haeref.* 68. *p.* 307. & 69. *p.* 312.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Tweede Afdeeling.

Van *Arius* eerſte veroordeeling tot het Concilie van Niceën toe.

INHOUD.

Arius *poogd ſijn ſaak ſmakelijk te maken en ſtaande te houden. Het kort begrijp van* Alexanders *brief, aan* Alexander *Biſſchop van* Byzantium, *over* Arius, *deſſelfs gronden, Meeſters, en veroordeeling.* Euſebius, *Biſſchop van* Nicomedien, *een groot voorſtander van* Arius. *Van de* Collucianiſten, *wie die waren, en waarom ſo genoemd.* Arius *klaagd by* Euſebius *door een brief, die voor hem ſchreef. De Synode van* Bithynien *ſpreekt voor hem. Hy word van de* Paleſtijnſche *Biſſchoppen weder aangenomen; dog ten tweedenmaal te* Alexandrien *veroordeeld.* Alexanders circulairen *(rondom geſonden) brief over ſijne regtsplegingen tegen* Arius. *De quade gevolgen van alle deſe verſchillen.* Arius *vlugt in* Paleſtina, *en word aldaar, gelijk ook te* Nicomedien *aangenomen. Hy poogt ſig met ſijn eygen Biſſchoppen te verſoenen.* Conſtantinus *is over die verdeeldheden in de Kerk bekommerd. Hy ſchrijft daar over aan* Alexander *en* Arius. *Hy ſend* Hoſius *naar* Alexandrien; *die hier in niet gebruykt wierd als een* Legatus, *of afgeſondene van den Paus, welk tegen* Baronius *beweſen word; die houd een Synode te* Alexandrien, *dog deſelve was van geen goed gevolg.*

I. *ARius*, door het openbaar vonnis in 't onderſpit geraakt, gaf egter ſijn ſaak niet op, maar agtervolgde deſelve met meerder kragt en drift dan te vooren. Het geen hy door ſijne openbare bediening in de Kerk niet meer konde doen, ſette hy (*a*) door heymelijke en bedekte middelen voort: want hy ſtelde ſluyp-vergaderingen aan voor die van ſijnen aanhang, mengde ſig in alle geſelſchappen, maakte alom gelegentheyt om van ſijn ſaak te ſpreeken, liep de ſtad en het land op en neder, en vervulde alle plaatſen met ſijn geſchreeuw tegen *Alexander*, en het Synodaal vonnis. Selfs de vrouw-lieden, die hy tot ſijn party had overgehaald, liepen onbeſchaamdelijk de ſtraten en gemeene wegen op en neder, om op alle hoeken van hem te ſpreken, ſijn ſaak voor te ſtaan, en elk tot ſijn belang aan te manen. Sommige van haar ontſagen ſig niet by de openbare Vierſchaar Regt te verſoeken, en te vorderen, dat men kennis van *Arius* ſaak nemen, en het gevelde vonnis intrekken mogt, en dus den bedaagden en eerweerdigen Biſſchop alle bedenkelijke moeyte te veroorſaken. Door deſe en diergelijke konſtjens won hy te huys veel grond, en wierd dagelijks ſterker, terwijl hy met goeden voortgang in die troubele of onklare wateren viſte: buyten-af hield hy ſijn aanſien door geduurige brieven en ſendelingen ſtaande; hy ſchreef aan verſcheyden der beroemdſte en voornaamſte Biſſchoppen in het Ooſten, en ſtelde hen ſijne bevattingen ſodanig voor, en gaf 'er ſulken ſchijn aan, dat ſommige van hen ſig opentlijk voor hem verklaarden, en meeſt alle ſig tot een vrede en verſoening tuſſchen *Alexander* en *Arius* te maken aanbooden, welk het eenigſte was dat *Arius* verſogt. Hier door vond ſig *Alexander* genoodſaakt 't geen hy tot nog toe geſmoord en te

Arius woeld wonderlijk tot voortſetting van ſijn ſaak.

Maakt ſijn ſaak ſelfs door brieven alom ſmakelijk.

rug

(*a*) *Alex. Epiſt. ap. Theod. lib.* 1. *c.* 4. *p.* 9. Epiph. *ubi ſupra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Waarom Alexander daar over ſchrijft aan den Biſſchop van Byzantium.

rug gehouden had aan 't ligt te brengen, en de ware geſchapenheyt van de geheele ſaak den meeſten Biſſchoppen van het Ooſten door geſchrifte te ontdekken. Sijn brief aan *Alexander*, Biſſchop van Byzantium (want, hoewel ik om eenige redenen daar door den Biſſchop van Theſſalonica, die ook den naam van *Alexander* had, verſtaan ſou, het was, gelijk *Theodoretus* rond uyt ſeyd, die van Byzantien) is nog voor handen (*b*), waar in hy voor eerſt klaagd en bejammerd; „Dat „*Arius* en ſijnen aanhang met een quaad oogmerk, en door booſe middelen een godlooſe kettery in de Kerk opgebragt en ingevoerd had, een „leer, die de Godheyt van Gods Soon niet min nadeelig was, als die „van Joden of Heydenen, die ſy egter in hunne ſluyp-hoolen en byeenkomſten dag en nagt ophaalden; en dat hy vervolgens hier mede „niet vergenoegd, een openbare afſcheyding en ſcheuring begon, waar „toe ſy de ongeregelde vrouws-perſoonen, die ſy hadden overgehaald, „gebruykten, om door haar hun aanhang alom te vermeerderen, ja om „ſelfs by de burgerlijke Overigheyt ſijnent wegen te klagen. Hy „ſeyd, dat hy ſe wel, om dat ſy hunne ſaken bedektelijk en looslijk „beleydden, ten eerſten niet had ontdekt, maar egter daar na door een „Synode veroordeeld, en hen uyt de gemeenſchap van de algemeene „en regtſinnige Kerk uytgeſloten had; waar tegen ſy, in plaats van ſig „dat vonnis te onderwerpen, ſig alom verſpreyd hebbende, de buytenlandſche Biſſchoppen ſodanig door valsheyt en vleyery hadden weten „te bedriegen, dat ſy veele brieven van voorſchrijving hadden verkregen, en daar mede hun voordeel deeden, ſo dat ſe ſelfs by ſommige, „welker ſchielijkheyt egter niet te prijſen was, tot de H. Gemeenſchap „waren toegelaten. Vervolgens vertoond hy de godloosheyt hunner „ſtellingen, aangaande de Goddelijke natuur, en het eeuwig beſtaan „des Soons Gods, en uyt welke plaatſen der H. Schriftuur ſy hun gevoelen ſogten ſtaande te houden; waar op hy wijdloopig, en niet min „klaar als gepaſt antwoord, en te gelijk de algemeene en regtſinnige „leer in deſen vaſt ſtelt. Van daar ſtapt hy over tot het onderſoek, „waar deſe Man ſijne gronden van ontleend had, en hy vertoond, dat „deſelve eerſt van *Ebion* en *Artemas* uytgebroeyd, door *Paulus van* „*Samoſaten*, en vervolgens door *Lucianus*, Ouderling van Antiochien, „waren aangequeekt, welker aller droeſſem *Arius*, *Achillas* en andere „hadden ingedronken, en naderhand uytgebraakt; waar toe hy door de „drie Syriſche Biſſchoppen, (daar door hy *Euſebius van Ceſareën*, „*Paulinus van Tyrus*, en *Theodotus van Laodicea* verſtaat) welker handeling hy nader wenſcht overwogen en onderſogt te worden, niet „weynig was aangemoedigd. Hy ſeyde hem niet vreemd voor te komen, dat ſy, hebbende ſo onbeſchaamd derven aanvallen op den Sone Gods en hem berooven van ſijn Godheyt, niet geſchroomd hadden „te lagchen, te ſchimpen en te ſpotten met hem en die van ſijn gevoelen waren, en deſelve te beſchrijven als een deel onwetende en ongeleerde menſchen, roemende ondertuſſchen dat de wijsheyt by hen alleen woonde, en van hen waarheden ontdekt waren, die in alle eeuwen en by alle geſlagten onbekend geweeſt, en by niemand, dan alleen by hen, in gedagten gekomen waren; 't welk hy uytkrijt als een „ſeer godlooſe verwaandheyt, en onafmetelijke dwaasheyt, en beſchrijft „als een hovaardy, die van den duyvel was ontſteken, en ſig door geene Goddelijke bewijſen uyt de Schriftuur, nog eenparige toeſtemming „van Biſſchoppen in de leere *Chriſti* wilde laten beteugelen, en ſelfs „de

D'inhoud van dien brief. (margin note beside "voor handen (*b*)")

(*b*) *Ap. Theod. loc. ſup. citat.*

„de godloosheyt van den duyvel, die niet een woord tot lastering van den „Sone Gods dersde voortbrengen, te boven ging. Na dat alles breyd hy sijn „geloof uyt ontrent alle de groote artykelen des Geloofs, van God den „Vader, den Soon, en den H. Geest, de eene algemeene en Apostoli-„sche Kerk, en opstanding der dooden; hebbende tot een grond de leer „van onsen Heere *Jesus Christus*, die waarlijk, en niet in schijn, ons „vleesch heeft aangenomen, van *Maria* de Moeder Gods (ἐκ τῆς Θεοτό-„κου Μαρίας) geboren, en in de laatste dagen der wereld nedergekomen „is, om de sonden te versoenen, zijnde gekruyst, gestorven (dog son-„der vermindering en verkleyning van sijn Godheyt) opgestaan uyt den „dooden, opgevaren ten hemel, en geseten ter regterhand der majesteyt „Gods. Dit is, *seyde hy*, de leer die ik gepredikt en geleerd heb; „dit is het Apostolisch Geloof van de Kerk, waar voor hy gereed was „sijn leven af te leggen, met betuyging, dat hy sig niet kreunde aan „het tegenspreken van *Arius* en de sijne, als zijnde alle vyanden van „de waarheyt, waarom sy ook uyt de Kerk waren uytgesloten, in ge-„volge van *Paulus* uytspraak in desen, *Al waar 't dat wy, of een Engel „uyt den hemel u een Euangelium verkondigden buyten het geen wy u ver-„kondigt hebben, die zy vervloekt.* Ten laatsten raad hy hem een wa-„kend oog te houden over die onder schijn van vrede en godvrugtig-„heyt alom sogten in te booren, en geen gehoor te geven aan die, wel-„ke wettelijk van de gemeenschap der Kerke waren afgesneden, maar „dat hy dog door brieven sijne over-een stemming met de Apostolische „leering wilde getuygen, en goed keuren het geen hy tegen dese nieu-„welingen had gedaan, gelijk veele andere in d'een en d'ander plaats „reeds hadden gedaan, als hy uyt het opstel, welk hy hem door *Ap-„pion*, sijn Diaken, toesond, soude konnen sien. Dit is het kort be-grijp van *Alexanders* wijdloopigen brief; die wel eygentlijk geschreven was aan den Bisschop van Byzantium, maar, gelijk uyt verscheyden plaatsen desselfs blijkt, ook op andere sag, met oogmerk, dat desselfs afschrift ook den nabuurigen Bisschoppen, gelijk buyten twijfel ge-schied is, mogt worden toegesonden. Insgelijks schreef hy aan *Phi-logonius* (c), Bisschop van Antiochien, *Eustathius van Bereën*, en ver-scheyden andere, ten getale van seventig brieven, die, nevens de antwoor-den op deselve, sorgvuldig versameld en bewaard wierden, gelijk ook alle, die van *Arius* en de sijne geschreven waren, in bysondere kassen wierden opgesloten, uyt alle welke de Schrijvers van die tijden hun stof-fe sogten, om 't geen'er in die eeuw voorviel te konnen opstellen. En aan verscheyde andere.

II. De voornaamste by welke *Arius* sijn heul sogt, was *Eusebius* Bis-schop van Nicomedien, als zijnde het Hoofd en de Voorvegter van sijn saak. Dese was te voren Bisschop geweest van Berytus in Syrien, van waar hy verplaatst was naar Nicomedien, alwaar de Oostersche Keysers thans hun Hof hielden, 't welk hem gelegentheyt gaf om sig by de groote dienaars van Staat bevriend te maken, en aansien en magt te Hoof te verkrijgen. Hy was een man van veel bequaamheyt en geleerdheyt, van een scherpsinnig en doorsnuffelend verstand, maar wiens hoofd ge-weldig beset was met die grond-stellingen, die *Arius* nu laatst in de we-reld had uytgestooten. Tot beter verstand van dien moeten wy weten, dat *Paulus van Samosaten*, Bisschop van Antiochien, by het eyndigen van de voorgaande eeuw, door een Synode, om eenige Kettersche leerstuk-ken, de Drie-eenigheyt, en den persoon des Soons Gods rakende, was afgeset. Die stellingen met eenige uytrekking en verandering derselven

Eusebius van Nicomedien was Arius Patroon, die beschreven word.

 vat-

(c) *Theod. ibid. p.* 20. *Epiph. ubi supra. Socr. lib.* 1. *c.* 6. *p.* 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Bysonder als een Lucianist.

vatte *Lucianus*, die insgelijks van Samosaten geboortig, en thans ook Ouderling in de Kerk van Antiochien was, op, en dreef deselve so stijfsinnig, dat hy sigselven veele jaren, den geheelen tijd van de drie na malkanderen regeerende Bisschoppen (*d*), van de gemeenschap der Kerk onttrok; dog waarschijnlijkst is het, dat hy ontrent het eynde van sijn leven sijne dwalingen herroepen, en onder de laatste vervolging het martelaarschap uytgestaan heeft. Hy had veele discipelen, welken hy sijne dwalende gevoelens sodanig inboesemde, dat sy sig in een broederschap verbonden (*e*), en om hen van andere te onderscheyden, met den naam van Συλλουκιανισταί, de maatschappy van *Lucianisten*, benaamden, gelijk dan *Arius* in sijnen brief *Eusebius* dien naam geeft; en niet t'onregt: want *Eusebius* was een der voornaamste leerlingen van *Lucianus*, wiens grondstellingen hy so dapper voorsprak, dat hy'er sijn interest aan waagde.

Inhoud van Arius brief aan hem.

Het was uyt dien hoofde dat *Arius* in sekeren brief, door sijn vader *Ammonius* overgebragt (*f*), hem begroet *als den allergewensten Heer*, *den man Gods*, *den getrouwen en regtsinnigen Eusebius*, en sigselven beklaagd over *Alexanders* strenge en onbillijke manier van handeling tegen hem, om geen andere reden, dan dat hy de waarheyt verdedigde; bysonder dat hy alle weer tegen hem gedaan, en, om dat hy de stellingen, die hy niet konde aannemen, niet wilde ondertekenen, hem uyt de Kerk gestooten had, en niet alleen hem, maar ook een *anathema*, een vloek had uytgesproken tegen *Eusebius van Cesareën*, *Theodotus*, *Paulinus*, *Gregorius*, en andere Bisschoppen van het Oosten (niet dat *Alexander* een van die, met name uytgedrukt en veroordeeld had, maar hy onder den algemeenen naam van vrienden en bevorderaars van de Ariaansche saak deselve verstond). Het besluyt was, dat hy sijn gunst versogt, en wenschte dat hy dog wilde gedagtig zijn, in wat swarigheyt hy door sijn iever voor de waarheyt gewikkeld was. *Eusebius*, van selfs driftig genoeg om de saak van *Arius* voor te spreken, schreef, dus versogt, meer

Eusebius schrijft daar over aan Alexander, e.s.v.

als eens aan *Alexander* (*g*), en stelde hem meesterlijk genoeg voor, dat hy *Arius* van dien ban ontslaan, en tot de gemeenschap weder aannemen soude, alsso sijne gevoelens gesond en regtsinnig waren: dit vergenoegde hem niet, en daarom schreef hy t'evens aan *Paulinus* Bisschop van Tyrus (*h*), dien hy sijn stilswijgen en sloffigheyt verweet, en perste om aan *Alexander* te schrijven, in verwagting, dat sijn voorspraak veel by hem vermogen soude.

Arius verkrijgd door sekere Synode weder toelating.

Eyndelijk siende, dat hy met al sijn schrijven niet vorderde, beschreef hy een Synode (*i*) van de Bisschoppen in het Landschap van Bithynien; die aan de Bisschoppen van d'een en d'ander kant door brieven versogten, dat se dog met *Arius* en de sijne, als mannen, die gesond in het geloove waren, wilden communiceeren, en hun best doen, om hem door *Alexander* weder te doen herstellen. Maar de godvrugtige Bisschop stond vast en onbeweeglijk gelijk een rots, en was doof ontrent hunner aller versoek. Dit quam so dra niet ter ooren van *Arius*, of hy sond aan de Bisschoppen van Palestina d'een en de ander, die versoeken souden, dat hem, volgens hun vonnis, de vryheyt mogt worden toegestaan, om, als van ouds, sijne vergaderingen te houden; dese daar over t'samengekomen, stonden sijn versoek toe, dog belasteden hem en de sijne sig ontrent hun eygen Bisschop in behoorlijke eerbiedigheyt en onderdanigheyt te gedragen.

III. *Arius*

(*d*) *Alex. Epist. ad Theod. ubi supr. p.* 15. (*e*) *Philost. lib.* 7. *cap.* 14, 15. *p.* 475. (*f*) *Ext. ap. Theod. lib.* 1 *cap.* 5. *p.* 20. & *ap. Epiphan. loc. citato.* (*g*) *Socr. lib.* 1. *c* 6. *p.* 13, 14. (*h*) *Ext. Epist. ad Theod. ibid. c.* 6. *p.* 22. (*i*) *Sozom. lib.* 1. *cap.* 15. *p.* 428.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

III. *Arius*, op de brieven en de tusschenspraak van so veele en aansienlijke mannen moedig, toonde sig allesins verwaander als te voren; roemde op sijne groote verbintenissen, en het groot getal van die van sijn gevoelen waren; vertoonde de brieven, die aan en voor hem geschreven waren; ging geduurig met het houden van sijne oproerige vergaderingen voort, en sprak van sijne tegenpartyen als een deel onnosele en ongeleerde menschen. Om nu die verwaandheyt tegen te gaan, vond *Alexander* noodsakelijk, een tweede Synode tot Alexandrien t'samen te roepen (immers 't is seker, dat die van de eerste moet onderscheyden worden, gemerkt'er de eerste maar tien, en de laatste veertien veroordeelde, onder welke laatste waren *Secundus* en *Theonas* Bisschoppen in Lybien, die tot de Ariaansche party overgegaan zijnde, nevens deselve veroordeeld wierden.) In dese Synode waren ontrent honderd Bisschoppen uyt Egypten en Lybien, welke dien man en alle sijnen aanhang plegtelijk excommuniceerden, en hem verklarende van het algemeyn Geloof te zijn afgevallen, van de Kerke *Christi* afsneeden. Hier op siet het geen ons *Epiphanius* (k) verhaald, dat *Arius* na sijn eerste vonnis een geruymen tijd tot Alexandrien geweest zijnde, ten laatsten gevat, en gebragt wierd εἰς ἔλεγχον ἐν τῇ πόλει, of in de stad tot verantwoording gesteld, overtuygd, καὶ ἐκκήρυκτος γεγίνηται, en door een openbare uytroeping gebannen wierd. Dien uytslag maakte *Alexander* sonder uytstel alom bekend, en schreef, gelijk hy te voren aan desen en genen Bisschop gedaan had, een algemeener en *circulairen* brief aan alle de Bisschoppen en Kerk-bestierders, daar in hy hen, als leden van het selve ligchaam, versogt over den toestand van sijn Kerk gevoelig te zijn (l). Wy sullen denselven (als zijnde vry korter dan die aan *Alexander* geschreven was, en die den toestand van het toen-swevende verschil korter en klaarder vertoond) hier in lassen.

Waar op Arius stout wierd.

Een tweede Synode te Alexandrien veroordeeld nogmaals Arius en de sijne.

Alexanders circulairen brief.

Aan onse geliefde en eerweerdige Broederen, onse Amptgenooten in den dienst van de algemeene Kerk, wie en waar se zijn, ALEXANDER groetenis in den Heere.

Gemerkt het ligchaam van de algemeene Kerk maar een is, en ons in de Heylige Schriften geboden is, den band van vreede en eendragt te houden, is het niet ongepast, dat wy aan u schrijven, en 't geen onder ons voorvald aan u voorstellen, op dat het eene lid lijdende wy alle mogen mede lijden, en een lid sig verblijdende, wy ons alle verblijden mogen. Weet dan, dat onder ons zijn opgestaan sekere boose menschen, vyanden van Christus, *die sulken afval hebben ingevoerd, dat men deselve te regt soude konnen houden voor* den Voor-looper van den Antichrist. *Geern had ik die saak gesmoord en verborgen gehouden, ten eynde desselfs schadelijkheyt alleen by die afvalligen mogte gebleven, met hen gestorven, en niet alom verspreyd zijn, tot besmetting en verderf van veele onnosele sielen. Maar sedert* Eusebius, *thans Bisschop van Nicomedien (die het bestier van alle Kerkelijke saken, bysonder na dat hy Berytus verlaten hebbende, den Bisschoplijken stoel van Nicomedien, sonder daar over als een overtreder van de Kerkelijke orders aangesproken te zijn, beseten had, hem alleen meende toe te komen) ondernomen heeft die afvalligen voor te spreken, en alom tot voordeel van hen te schrijven, om de onwetenden en onvoorsigtigen tot die verfoeyelijke en* Antichristische *leer te verleyden, vind ik my genoodsaakt alles op te halen, (gemerkt ons*

 geleerd

(k) *Loc. supr. cit.* (l) *Ap. Socr. lib.* 1. *c.* 6. *p.* 10. & *Gelas. Cyz. Hist. Conc. Nicen. lib.* 2. *cap.* 9. *p.* 144.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

geleerd is door de Wet ſelfs, niet langer te moeten ſwijgen) en u de ware geſchapenheyt bekend te maken, ten eynde gy de apoſtaten (*afvalligen*) *ſelfs mogt kennen, weten hoe ſy hunne Kettery uytdrukken, en gewaarſchouwd zijn, om op het geen'er* Euſebius *aan iemand van u mogt van geſchreven hebben, niet veel agt te geven: want hy is het, die de verkeerde en quade bevattingen, die hy een geruymen tijd in ſijnen boeſem gevoed heeft, nu door deſe menſchen poogd aan het ligt te brengen; die wel ſulks alles voorgeeft in hunnen naam te ſchrijven, maar genoeg toond, dat hy ſijn eygen gevoelen voorſteld. De namen van de dus afgevallene zijn* Arius, Achillas, Aithales, Carpones, *een tweede* Arius, Sarmates, Euzoius, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Gajus, *en nevens hen* Secundus *en* Theonas, *geweſene Biſſchoppen. De leerſtukken van hen, buyten eenige grond van Schriftuur opgehaald en uytgebreyd, zijn deſe: God,* ſeggen ſy, *is niet altijd een Vader geweeſt, maar daar was een tijd, dat hy wel God, maar niet Vader was. Het woord Gods is niet altijd geweeſt, maar is uyt niets voortgekomen; want hy, die God was, maakte hem, die niet was, uyt 't geen dat niets was, en daarom was'er een tijd, dat hy niet was. De Soon is een ſchepſel, en een werktuyg van God. Hy is nog in weſen den Vader gelijk, nog het waaragtige en natuurlijke woord, nog ook de wijsheyt van den Vader, maar een van de ſchepſelen, die gemaakt zijn, en word oneygentlijk het* Woord *en de* Wijsheyt *genaamd, voor ſo veel als hy ſelfs door het eygen woord Gods, en door de wijsheyt, die in God is, gemaakt is, daar door God hem ſo wel als alle andere dingen gemaakt heeft; dienvolgende is hy in ſijn eygen natuur veranderlijk, gelijk alle ſchepſelen. Hy is een woord van buyten, en afgeſcheyden van het weſen Gods. De Vader is voor den Soon onbegrijpelijk en onuytſprekelijk, ſo dat de Soon hem niet net en volmaaktelijk kent, nog hem volmaaktelijk kan aanſchouwen; ja de Soon kent ſijn eygen ſubſtantie niet, ende weet niet, hoedanig die is, want hy is om onſentwil gemaakt, op dat God door hem, als een* inſtrument, (*werktuyg*) *ons ſoude ſcheppen; en nooit ſoude hy een weſen gehad hebben, indien God niet voorgenomen had ons te ſcheppen. En gevraagd zijnde, of het woord van God kan veranderen, gelijk de duyvel veranderd is, ſchroomen ſy niet te ſeggen, dat het kan veranderen, gemerkt het gemaakt en geſchapen zijnde, noodſakelijk van een veranderlijke natuur zijn moet. Wy dan hoorende, dat* Arius *en de ſijne op deſe wijſe redeneerden, en deſe dingen alom onbeſchroomd predikten, zijn nevens de Biſſchoppen van Egypten en Lybien, ten getale van ontrent honderd t'ſamen gekomen, en hebben hem, en alle die van ſijn gevoelen waren, in den ban gedaan, en over hen den vloek uytgeſproken. Egter hebben* Euſebius *en ſijne makkers hem aangehouden, en gepoogd de leugen met de waarheyt, en de godloosheyt met den godsdienſt te vermengen; maar ſy vermogen niets, want de waarheyt is kragtig, en ſal overwinnen. En ſeker*, het ligt heeft geen gemeenſchap met de duyſterniſſe, en wat gemeenſchap heeft Chriſtus met Belial? 2 Cor. 6: 14, 15. *Wie hoorde ooit van ſulke ſaken? Of wie is'er, die ſulks hoorende niet verbaaſd is, en ſijne ooren ſtopt, om door ſulke goddelooſe en vuyle redenen niet beſmet te worden? Wie kan den H.* Johannes *hooren ſeggen;* In den beginne was het woord, *en niet te gelijk veroordeelen die, welke ſeggen, dat'er een tijd was, dat hy niet was? Of, wie kan hooren de uytdrukkingen, dat hy* de eenig-geboren Soon, *en* alles door hem gemaakt is, *ſonder die te verfoeyen, die ſeggen, dat de Soon een van de ſchepſelen is? Want hoe kan hy een van de dingen zijn, die hy ſelfs gemaakt heeft?*

Of

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Of hoe kan hy de eenig-geboren zijn, die naar hun seggen in eenen rang staat nevens al het geen geschapen is? Hoe kan hy voortkomen uyt niets, nademaal de Vader ons seyd, Mijn herte geeft een goede reden op, *Psal.* 45: 2. *En elders* (Psal. 110: 3.) Uyt de baarmoeder heb ik u voor den dageraat geteeld? *Of hoe is hy den Vader in substantie ongelijk, daar hy dog is* het afschijnsel van Gods heerlijkheyt, *en* het volmaakte beeld Gods: *en daar hy selfs segd*, Die my gesien heeft, heeft den Vader gesien, Joh. 14: 9.? *Hoe kan de Soon het woord en wijsheyt van God zijn, indien'er een tijd geweest is, dat hy nog niet was? want dat is als of se wilden seggen, dat'er een tijd geweest is, dat God sonder wijsheyt en sonder reden was. Hoe kan hy eenige verandering onderworpen zijn, daar hy ons selfs segd*, Ik ben in den Vader, en de Vader is in my, Joh. 14. 11. *En* Joh. 10. 30. Ik en de Vader zijn een? *En door den Propheet*, Siet, ik ben, ende worde niet veranderd? *En hoewel sommige die woorden op den Vader passen, so is egter seker, dat se gepaster konnen verstaan worden van den Soon. Ook is hy mensch geworden, zijnde niet veranderd, maar, gelijk d'Apostel segd*, Heb. 13: 8. Jesus Christus is gisteren en heden de selve in der eeuwigheyt. *Wat beweegd hen te seggen, dat hy gemaakt is eer als wy, gemerkt de Apostel getuygd, dat* uyt hem, en door hem alle dingen zijn? *Niemand moet sig verwonderen, dat hy godslasterlijk segd, dat de Soon den Vader niet volmaaktelijk kent: want den oorlog eens tegen* Christus *hebbende uytgeroepen, konnen sy sijne woorden*, gelijk de Vader my kent, so kenne ik den Vader, *gemakkelijk verwerpen: en nogtans volgd daar uyt wel, dat de Vader den Soon ten deele kennende, de Soon den Vader ook maar ten deele kent, maar ook dat gelijk het ongeoorloofd is te seggen, dat de Vader den Soon maar ten deele kent, soo ook seker is, dat de Vader den Soon op een volmaakte wijse kent; nu op de selve wijse als de Vader sijn Woord kent, op de selve wijse kent ook het Woord sijn Vader, wiens woord hy is. Door dese redenen, en het menigvuldig aandringen uyt de Heylige Schriftuur, hebben wy hen meermaals overtuygd en tot stilswijgen gebragt: maar sy, gelijk de Chameleon, veranderden aanstonds hunne verwe, en maakten in henselven goed, 't geen geschreven is. Een godloose ten eynde van sijn quaad gekomen zijnde, sal niet ophouden tegen te spreken. Daar zijn wel te voren Ketteryen opgekomen, die meer dan sy konden ondernemen tot dwaasheyt en raserny vervielen: maar dese menschen, willende de Godheyt des Woords vernietigen, waar op alle hunne redeneeringen uytloopen, hebben alle die oude Ketteryen geregtveerdigd, en naderen den* Antichrist *vry sterk. Om dese reden zijn sy onder den vloek gesteld, en van de Kerke afgesneden. 't Gaat ons waarlijk ter herten, en 't jammerd ons over dese menschen, en bysonder, dat sy, die te vooren tot de Leer van de Kerk en derselver gemeenschap behoorden, deselve nu verlaten hebben; 't welk ons egter niet vreemd moet voorkomen, gemerkt* Hymenæus *en* Philetus *ook so gedaan hebben, en voor hen beyde reeds* Judas, *die een Discipel zijnde van onsen Saligmaker, naderhand een afvallige en verrader van zijn Meester wierd. Selfs zijn wy daar van gewaarschouwd: Want onse Heer heeft*, Luc. 21: 8. *gesegd*, Siet dat gy niet verleyd word: want veele sullender komen onder mijnen naam, seggende: Ik ben de Christus. En de tijd is na-by gekomen: Maar gaat hen niet na. *En* Paulus, *die dat van onsen Saligmaker geleerd had, schrijft'er elders van*, In de laatste tijden sullen sommige afvallen van het Geloove, haar begeven tot verleydende geesten, en leeringen der duyvelen, en de menschen aftrekken van de waarheyt. *Gemerkt dan onse Heer en Salig-*

maker Jesus Christus *ons selfs heeft gewaarschouwd, en door sijnen Apostel ons reeds dese saak heeft voorgesteld, hebben wy, die van deser Mannen godloosheyt selfs oor-getuygen zijn geweest, billijk deselve veroordeeld, en van de algemeene Kerk en het Geloof afgesneden. Dit hebben wy, waarde en geëerde Broederen, goed gevonden uwe godvrugtigheden bekend te maken, ten eynde gy niemand van hen, die de stoutigheyt mogt hebben om by u te komen, ontfangen, of aan* Eusebius *of iemand anders, die voor hen sal schrijven, eenig geloof geven moogd: want het past ons, voor so veel wy Christenen zijn, van alle die tegen* Christus *gevoelen, of spreken, als van vyanden Gods, en verdervers van der menschen sielen, te wijken, en, om* aan hunne boose werken geen gemeenschap te hebben, *selfs tot hen* niet te seggen, Zijt gegroet, *gelijk ons de H.* Johannes *bevoolen heeft. Groet de Broeders, die by u zijn. Die by my zijn groeten u.*

Van wien deselve ondertekent was.

Desen brief was ondertekend *(m)* van seventien Ouderlingen tot Alexandrien, en van dertien Diakenen, onder welke *Athanasius* een was, als ook van sestien Ouderlingen, en even so veel Diakens uyt de provincie van Mareotis.

Dit verschil-point nam over al de overhand.

En seker, het was tijd dat *Alexander* so handelde, want die vlam was niet alleen uytgeborsten in sijne landstreek, maar begon sig reeds over meest alle andere Kerken te verspreyden. Alom was het vol verdeeltheden en scheuring, vol twist en krakeel *(n)*, niet met openbare vyanden, maar tusschen vrienden en nabuuren selfs. Men hoorde in alle geselschappen niet anders dan van disputen en verschil-pointen; het gemeene volk, dat'er 't minst van wist, sag dat alles niet alleen aan, maar stelde sig tot regters over de geheymste en verwardste leerstukken der Religie; ja de Heydenen selfs kregen daar door stof om te lagchen en te schimpen, en bragten de hoogste artijkelen des Christelijken Geloofs spottelijk op hunne toonneelen.

Arius vertrekt na Palestina.

IV. Het was te dier tijd, dat *Arius* van Alexandrien, alwaar het hem door de uytspraak van de laast-gehoudene Synode te heet geworden was, vertrok *(o)*, en voor eerst naar Palestina week, om te vernemen hoe hy van de Bisschoppen aldaar soude onfangen worden.

Wat hy daar verrigtte.

Hier gaf hy sig alom met alle beleefdheyt en gunst-soeking aan, om hen een goede gedagte van hem en sijn saak te doen hebben, en tot verder vriendschap en voorstand van hem te verpligten: Sommige onthaalden hem beleefdelijk; dog andere wilden met hem niet te doen hebben.

Wat daar op volgde.

Dit quam so dra niet ter ooren van *Alexander*, of hy schreef aan de Paletijnsche Bisschoppen, aan *Eusebius* van Cesareën, *Macarius* van Jerusalem, *Æsculapius* van Gaza, *Longinus* van Ascalon, en verscheyden andere, en berispte die, welke hem so vriendelijk en beleefd onthaald hadden; waar op die alle in hunne brieven van antwoord hem verslag gaven, elk wat hy gedaan had. Sommige betuygden hem niet te hebben onthaald, andere bekenden sulks gedaan te hebben, dog door onkunde van de ware geschapentheyt van sijn saak: andere wederom, om dat sy hem niet so quaad geoordeeld hadden als wel van sijne partyen wierd voorgegeven; en andere, om dat sy hem daar door hadden gehoopt te rug te trekken en te regt te brengen: immers so veel wierd'er door uytgewrogt, dat men aldaar doorgaans van sijn kennis en geselschap wat schuwer wierd:

Hy trekt van daar na Nicomedien.

weshalven *Arius*, siende dat hy in die Gewesten wat koelder onthaald wierd, sig naar sijnen grooten voorstander te Nicomedien begaf, by wien hy

(m) *Vide subscript. ap. Gelas. Cyz. ibid. col.* 148. (n) *Euseb. de vit. Const. lib.* 2. *c.* 61. *p.* 471, 472. *Theod. lib.* 1. *c.* 6. *p.* 23. (o) *Epiph. ubi supr.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hy hartelijk welkom was, en met alle betooningen van genegentheyt en vriendſchap onthaald wierd. Hier zijnde, poogde hy nogmaals ſig met ſijnen Biſſchop te verſoenen, mids ſijne gronden te verklaren, en afwijſende het geen hy wiſt tot ſijnen laſte te zijn, (hoewel hy'er niet een ſyllabe beter als te voren van ſprak) tot welken eynde hy een brief (*p*) aan *Alexander* ſchreef, beginnende aldus; „Aan den ſaligen Vader *Alexan-* „*der*, onſen Biſſchop, en aan de Ouderlingen en Diakenen groetenis „in den Heere: Het Geloof, dat wy van onſe Voor-ouders ontfan- „gen, en ſelfs van u geleerd hebben, geſegende Vader, is dit: Wy „erkennen eenen God, e. ſ. v. De geheele brief behelsde niet anders, dan een uytbreyding en verklaring van hun Geloofs-belijdenis, welk hy ſo deed, dat hy wel eerſt de ſaak aanneemelijk, en met woorden, die ſijn eygen gevoelen niet rond uyt ſeyden, voorſtelde, dog ten laatſten duydelijk verklaarde, dat de Soon niet eeuwig, niet gelijk-eeuwig, nog eenes weſens met den Vader is, maar dat de Vader geweeſt is voor den Soon; en dat, ſeyde hy, was niet anders, dan 't geen hy en de ſijne uyt ſijne openbare leer-redenen in de Kerk geleerd had. Deſen brief was ondertekend van hem en ſijne makkers; te weten, alle die in de laatſte Synode waren veroordeeld, uytgenomen alleen de tweede *Arius*, die mogelijk om redenen niet tegenwoordig was, of door de afſchrijvers, denkende dat hy de ſelve *Arius* was, is overgeſlagen. Een geruymen tijd bleef *Arius* te Nicomedien, hoewel het onſeker is, wat hy aldaar verrigt heeft. Van daar ſchijnt hy eyndelijk naar Alexandrien weder gekeerd te zijn.

Van waar hy na Alexander ſchrijft.

Begin en inhoud van dien brief.

Van wien deſelve ondertekend was.

V. So ſtonden de ſaken tot het jaar CCCXXIV, wanneer *Conſtantinus*, na het overwinnen van *Licinius*, tot Nicomedien quam (*q*), met oogmerk om een togt te doen naar het Ooſten, in Syrien, Paleſtina, en vervolgens naar Egypten, en aldaar verwittigd wierd van de verſchillen te Alexandrien, 't zy door *Euſebius*, Biſſchop van Nicomedien, 't zy door brieven van *Alexander* ſelfs; want dat hy den Keyſer over die ſaak geſchreven heeft, word rond uyt geſegt van *Epiphanius* (*r*). Deſe onaangename tijding ging den goeden Keyſer ſodanig ter herten, dat hy ſijn reys ſtakende aan beyde de hoofden van de verſchillende partyen *Alexander* en *Arius* ſijne brieven affond (*s*), waar in hy hen voor droeg, „Dat hy voornamelijk twee dingen beoogd had; te weten, om alle „menſchen in het ſtuk van Godsdienſt tot eenigheyt en onderlinge over- „een-ſtemming te brengen, en om de wereld van het jok en geweldenary, die haar drukte, te verloſſen; Dat hy door ſijne bevogtene „overwinningen het laatſte verkregen hebbende, nu vaſtelijk had voor- „genomen het eerſte ter hand te nemen, dog dat hem nu de droevige „tijding van hun beklaaglijk verſchil was gebragt; een verſchil, 't welk „hy verſtond gereſen te zijn uyt eenige ſpits-vinnige en nauwkeurige „vragen, die men tot aanqueeking van onnodige twiſt-redenen niet be- „hoorde voort te ſetten; Dat ſy derhalven ſulke vraagſtukken, die ner- „gens toe dienden, nalaten, en met malkanderen ſouden over-een- „komen, en dat ſy in de voornaamſte pointen en pligten der Religie „over-een-ſtemmende, om eenige kleynigheden ſo hardnekkig niet te- „gen malkanderen behoorden aan te gaan, waar door de gemoederen „ſtonden vervreemd, en de vreede der Kerke t'eenemaal verſcheurd te „worden, beſluytende met grooten ernſt, dat ſy tot onderlinge liefde „en

Conſtantinus krijgt berigt van die Kerk-onluſt.

Schrijft daar over aan Alexander en Arius.

d'Inhoud van die brieven.

(*p*) *Ext. ap. Athan. de Syn. Arim. & Seleuc p. 682. & Epiph. ubi ſupr. p. 313.* (*q*) *Conſt. Epiſt. ap. Euſeb. de vit. Conſt. lib. 2. c. 72. p. 477.* (*r*) *Loc. cit.* (*s*) *Apud. Euſ. ibid. c. 64. & ſeqq. p. 473. & Socr. lib. 1. c. 7. p. 15.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

"en eendragt wederkeeren, het volk hunne oude vriendschap en genegentheyt tot elkander gunnen, en alle moeyelijkheden van twist en verbitteringen afgelegd hebbende, malkanderen ontfangen en omhelsen souden, en voor het laatste, dat sy sulks ten minsten souden doen, om hem sijn gemak en rust te doen hebben: Geef my, seyde hy, weder mijne geruste en vreedsame dagen, en onbekommerde nagten, op dat ik voor het toekomende moge genieten de troost van een suyver ligt, en het vermaak van een gerust leven mijn lot zy; of andersins, vervolgde hy, sal ik mijne dagen in tranen en droefheyt moeten verslijten, sonder eenige hoop van rust en gemak te konnen hebben: Want hoe sal ik my konnen gerust stellen, so lang, mijne broederen, het volk Gods, door sulke schadelijke en schandelijke scheuringen en verdeeltheden van malkanderen als gescheurt zijn? Open my door uw eendragt den weg naar het Oosten, die gy door uwe twisten en krakeelen gestopt hebt. Vergun my dat ten minsten, op dat ik so dra als mogelijk is, u en alle andere mag sien sig te samen verblijden, en wy dus eenparig, volgens onse pligt, God voor de algemeene vryheyt, vreede en eendragt mogen loven en danken." Desen brief sond hy hen door *Hosius*, Bisschop van Corduba in Spanjen, een man die in de laatste vervolging veel geleden had, die by *Constantinus* ongemeen geagt en geëerd was, en daarom nu van hem, om als een scheydsman de thans-swevende verschillen te slissen, wierd afgesonden. Het is wel waar, dat *Baronius (t)*, om het belang van sijn Kerk staande te houden, en de eer van dit groot werk den Roomschen stoel toe te schrijven, met geweld drijft, dat dese *Hosius* met die last van den Bisschop van Romen *Sylvester* zy afgesonden: maar men vind geen de minste grond van sulken voorgeven in eenig geschied-boek, ja niet een eenig woord dat die Roomsche Bisschop, als gewaande Paus en Opperhoofd, sig daar mede gemoeyd heeft. Al het geen'er *Eusebius (v)* van verhaald, is, dat de Keyser van die geresene verschillen gehoord hebbende, sig gevoelig toonde, en dat als een saak die hem enkelijk raakte, hebbende aangesien, aanstonds een van Gods Dienaars, die toen by hem ten Hove was (een man die door de suyverheyt en voortreffelijkheyt van sijn Geloof, en door sijn standvastigheyt voor de Religie in de laatst verlopene jaren vermaard was) derwaards assond, om de verschillen te Alexandrien by te leggen, tot welken eynde hy hem nodige brieven aan de hoofden van die verdeeltheyt mede gaf. Onnosel is't dat *Baronius* voorgeeft, wat *Hosius* anders te Hoof soude gedaan hebben, als of'er niet honderd redenen, die wy nu niet weten, konnen geweest zijn, die hem derwaards hadden doen komen; En so wy'er een reden van souden moeten geven, waarom soude *Constantinus* (die behagen had altijd eenige uytstekende Bisschoppen in sijn geselschap te hebben) uyt het Westen komende, hem niet hebben konnen mede brengen? Of, so hy'er om eenige Kerkelijke saak gekomen was, ik soude denken dat het was ter oorsaak van de twisten en verschillen der Donatisten in Africa, welker saak so menigmaal in Synoden aldaar, in Vrankrijk en te Romen, op order en onder beleyd van den Keyser, waar op de Ketters sig doorgaans beroepen hadden, gehoord en ondersogt was: van welk te gelooven ik te minder vreemd ben, om dat *Constantinus* in dien brief selfs seyd *(x)*, sijn voornemen geweest te zijn, na de overwinnig van *Licinius* een Synode, tot slissing van de Afrikaansche verschillen, die de Kerke so jammerlijk ontrust en overlopen hadden, te beroepen, 't welk hy, ten ware dese Alexandrijnsche moeyelijk-

Die hy sond door Hosius met een byson deren last.

Baronius ongegrond seggen, dat deselve van den Roomschen Bisschop daar gesonden was.

Word beantwoord.

Gissing, hoe Hosius by Constantinus quam.

(t) *Ad ann.* 318. *Num.* 88, 89. (v) *Loc. cit. c.* 63. *p.* 472. (x) *Ubi supr. c.* 66. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

moeyelijkheden hem belet hadden, reeds gedaan ſoude hebben. En wat aangaat, dat *Hoſius* in het Concilie van Niceën eerſt heeft ondertekend, en dat daar uyt ſoude blijken, dat hy van den Paus was afgeſonden; genomen het was ſo, ſo heeft hy die laſt niet als daar na gekregen, toen hy reeds by den Keyſer was, 't welk gemakkelijk geſchieden konde, wanneer *Sylveſter* en de overige Biſſchoppen de Keyſerlijke aanſchrijving tot een Synode kregen, waar toe dan de Paus niemand bequamer konde kieſen, dan *Hoſius*, als zijnde een man, die vermaard en in aanſien was, die in die Geweſten verkeerd en die ſaak reeds behandeld had: maar 't is veyligſt te ſeggen, dat'er niets van waar, en dat opgeven op geene hiſtorien gegrond is. En daarom vinden wy geleerde mannen (*y*), die voor 't belang der Roomſche Kerk buyten dat driftig genoeg zijn, en egter ontkennen dat *Hoſius* des Paus *Legaat*, of Geſant in dat Concilie geweeſt is, en ſeggen, dat hy niet anders dan uyt den naam van de provincie, van welke hy quam, getekend heeft, en dat hy aldaar geen ander geſag nog voorſitterſchap had, als hem van de Vaders in die vergadering, ter oorſaak van ſijn uytmuntende geleerdheyt, en voorbeeldige ſtandvaſtigheyt in het belijden van ſijn Geloof ten tijde der vervolging, is opgedragen.

Uytvlugten worden tegengegaan.

Getuygenis daar van uyt andere Paapſche ſchrijvers.

VI. *Hoſius* reyſde, met Keyſerlijke laſt voorſien, naar Alexandrien, alwaar hy by ſijn aankomſt de brieven van den Keyſer overleverde, en verſtaan wierd, dat men die ſaak in een openbare vergadering nogmaals ſoude onderſoeken. Hier op quamen de Biſſchoppen (*z*) van dat Geweſt t'ſamen, *Baronius* ſeyd (*a*), in een algemeen Concilie, (alſo hy geen andere, dan de Latijnſche vertaling gebruykt) daar van hy reden geeft, dat het door een Legaat van den Roomſchen ſtoel gehouden is: maar 't een is ſo weynig waar als het ander: want *Hoſius* was hier niet, (als van den Paus gevolmagtigd) de Preſident, ook draagd die Synode by *Athanaſius* den naam niet van een algemeen Concilie, maar ſeyd enkelijk, dat die ſaken ὑπὸ κοινῆς συνόδου, in een gemeene vergadering van Egyptiſche Biſſchoppen behandeld zijn. Van 't geen aldaar byſonder gehandeld is, hebben wy geen ander beſcheyd, dan dat'er *Colluthus* wierd afgeſet. Deſe een Ouderling in een der parochie-Kerken van Alexandrien zijnde, had ſigſelven den naam en bediening van een Biſſchop aangematigd, en als ſodanig verſcheydene in de heylige orders aangeſteld en beveſtigd; Hierom wierd hy ernſtig beſtraft, en geſteld in ſijn eerſten ſtaat, en de ordonneering en beveſtiging van hem in de aangematigde bediening verrigt voor nul en van geener waerde verklaard. Wat de Ariaanſche verſchillen aagaat, wy konnen uyt het gevolg weten, wat d'uytſlag van die vergadering was: immers niets wierd'er uytgewrogt; 't geſag en bekommernis van den Keyſer, en ſelfs de tegenwoordigheyt en beweeg-redenen van *Hoſius* vermogten niets, en de uytſpraak over die ſaak wierd tot een algemeener en plegtelijker vergadering verſchoven.

Hoſius komt tot Alexandrien.

Een Synode komt te ſamen

Geen algemeen Concilie.

Colluthus wierd daar in afgeſet.

De Ariaanſche verſchillen niet afgedaan.

(*y*) *Fr. Bivar. Comm. in* 1. *Dextr. Chron. ad ann.* 324. *p.* 376. *ubi alii citantur.* (*z*) *Vide Athan. Apol.* 11. *p.* 614. *C.* 616. *B.* (*a*) *Ubi ſupr. & ann.* 319. *Num.* 23.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

DERDE AFDEELING.

Van de handelingen en regtsplegingen van 't Concilie van Niceën.

INHOUD.

Een algemeene Kerk-vergadering uyt alle Christen Kerken versameld te Nicea. *Hoe veele Leden dese Vergadering uytmaakten, word niet op eene wyse verhaald. Hoe veele het met* Arius *hielden. De tyd en plaats van hun by-een komst. Een groote* Wijsgeer *door een ongeleerd Belyder* (Confessor) *overtuygd en verstomd. Voor-afgaande redeneeringen met* Arius *gehouden.* Athanasius *toonde sig daar in bysonder yverig en kragtig. Hoe de Keyser in de vergadering komt; deselve aanspreekt, en wat daar op volgde. Hy breekt alle onderlinge driften en beschuldigingen af. De* Ariaansche *leer-stukken worden van de Vaders plegtelyk ondersogt. Wie de* Ariaansche *Geloofs-form in de Vergadering inbragt. De scherp-sinnige uytvlugten der* Arianen *tegen het nauwkeurig voorstel van 't geen waar in sy van de algemeene Kerk verschilden. Het* Niceensch *Geloofs-formulier opgegesteld door* Hosius, *en wierd door de Vergadering goed gekeurd. Wie hetselve verwierp.* Arius *en de syne worden van den Keyser gebannen.* Constantinus *Plakaat tegen hen en hunne schriften, en gebod, om deselve* Porphyrianen *te noemen. De uytspraak van de Synode over* Meletus, *en die van hem in den Dienst waren ingewyd; als ook over het verschil, rakende de tyd van het houden van Paaschen. Hoe veele* Canones, *of besluyten van de Synode gemaakt zyn. Wat 'er tusschen* Constantinus *en* Acesius, *de* Novatiaansche *Bisschop, voorviel. Daar is geen reden, om dat verhaal in twyfel te trekken. De Synodale brief aan de Kerk van* Alexandrien, *over 't geen in die Vergadering verhandeld was.* Constantinus *brieven over die selve saak, en wat daar op volgde. Het scheyden van die Synode, en hoe lang die geduurd had. De Vaders worden van den Keyser treflyk onthaald.* Eusebius van Nicomedien, *en* Theognis, *Bisschop van* Nicea, *herroepen hun onderteekening van de Synodale besluyten: worden gebannen van den Keyser. Hun verwaandheyt en godloosheyt; die naar waarheyt verhaald word.*

Hosius met onverrigter saak t'huys gekomen zijnde, besluyt de Keyser dat in een algemeene Kerk-vergadering af te doen,

I. *HOsius* de breuke vergeefs gepoogd hebbende te heelen, keerde naar het Hof tot Nicomedien te rug, en deed den Keyser verslag van den ongelukkigen uytslag te Alexandrien: waar op de Keyser, begeerig, om, so het mogelijk was, het verder in-eeten van dit verderf voor te komen, en siende, dat hy op dese wijse de geneesing niet konde uytwerken, voor-nam, dit, en eenige andere toen-swevende verschillen, door het samen-roepen en hulp van de geheele Christen Kerk, af te breken. Tot dien eynde sond hy naar alle gewesten van de Christen wereld brieven af (*a*), met bevel, dat de Bisschoppen en de *Clergie* ter bestemder tijd souden t'samen komen. Op het ontfangen van deselve, quamen sy aanstonds op uyt Syrien, Cilicien, Phenicien, Arabien, Pontus, Galatien, Pamphilien, Cappadocien, Asien, Phrygien, Persien, Scytien, Egypten, Lybien, Thracien, Macedonien, Epirus, Italien, en

die beschreven word uyt alle Gewesten,

(*a*) *Euseb. de vit. Const. lib.* 3. *c.* 6, 7. *&c. p.* 486.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en waar van daan niet? So dat *Eusebius* dit Concilie vergelijkt met die groote Apostolische vergadering, die op den dag des Pinxter-feests t'samen gekomen was, op welke waren *Parthers, en Meders, en Elamiten, en inwoonders van Mesopotamien, en Judea, en Cappadocia, Pontus en Asia, en Phrygia, en Pamphilia, Egypten, en de deelen van Lybia, welk by Cyrenen legt, uytlandische Romeynen, beyde Joden en Joden-genooten, Cretensen en Arabiers, mannen van allen volke der gene, die onder den hemel zijn*; dog, segt hy, daar in onderscheyden, en boven die uytmuntende, dat in die eerste, ten meerendeele leeken en die nog maar aankomelingen, dog in dese de leydsmannen en bedienaars van den Godsdienst waren; Mannen, die wegens hunne jaren, belijdenis en standvastigheyt van hun Geloof, en niet min wegens hun levens-manier, wijsheyt, geleerdheyt en kragt hunner redenen agtbaar en eerweerdig waren, en uyt de ver-afgelegenste plaatsen t'samen-komende, gelijk als een veel-verwigen krans van de schoonste en fraayste bloemen, gelijk hy'er van spreekt, die de Christen wereld ooit voor of na gesien heeft, uytmaakten. De plaats tot dese vergadering bestemd was Nicea, de hoofd-plaats van Bithynien, gelijk het *Strabo* (*b*) noemt, gelegen ontrent het meyr van Ascanius, in de selve Provincie, daar Nicomedien, alwaar de Keyser toen sijn Hof hield, gelegen was; een groote en net vierkante stad, leggende in een aangenaam veld, die van seker oud Land-beschrijver (*c*) gepresen word van haar net-tigheyt, cierlijkheyt, en geregelde bouw-kunde, waar in se sodanig uytmuntte, dat'er qualijk eenige stad tegen op mogt. Herwaards quamen 318. Bisschoppen, behalven een ontelbare menigte van Ouderlingen, Diakenen, en die van minder rang waren; dog het juyste getal van de Vaders tot dat Concilie opgekomen, word van alle niet even eens begroot. *Eusebius* seyd, dat'er (*d*) meer dan twee honderd en vijftig waren. *Eustathius*, Bisschop van Antiochien (*e*), seyd van 270., dog met eenen, dat hy se om hunne menigte niet had konnen tellen: en seker hy is bekend, buyten dat, in diergelijken gevalle niet seer net te zijn. *Athanasius* (*f*) maakt'er 300. van, meer of minder. *Sozomenus* (*g*) ontrent 320. Een seker geschreven afschrift van de Synodale verhandelingen, 't welk de Heer *Seldenus* (*h*) oordeeld ontrent de tijd van het Concilie van Chalcedon geschreven te zijn, wil, dat'er waren 232. Bisschoppen, en 86. Ouderlingen, Diakenen en Monikken, en also in alles 318; waar mede een nieuwer Grieks Schrijver (*i*) over-een komt, die te gelijk reden geeft, waarom'er juyst sulken getal was; te weten, om dat'er van de geboorte *Christi* tot de tijd van dat Concilie quansuys so veele jaren verloopen waren, en om die reden wil dat het Concilie gehouden zy in het jaar CCCXVIII. Dog de Arabische Historie-schrijver *Eutychius*, en *Ismael Ibn Ali* een Muhammedaans Schrijver, die van *Seldenus* ter plaats, die even genoemd is, worden aangehaald, rekken het getal uyt tot 2048., uyt welke de keure tot drie honderd en agtien toe van den Keyser soude gemaakt zijn. Niet wel kan men seggen, waar het by toe komt, dat de Schrijvers in 't getal der leden van dit Concilie so weynig over-een komen; of het is, om dat'er so magtig veel van de minder *Clergie*, die egter geen stem hadden, tegenwoordig waren, of wel om dat'er so veele van de andere party, die

en t'samen komen te Nicea.

Hoe groot aldaar 't getal der Bisschoppen e.s.v. word ondersogt.

 niet

(*b*) *Lib.* 12. *p.* 565. (*c*) *Vet. Orb. descript. Gr. Lat. à Gothofr. edit. p.* 28. (*d*) *Loc. cit. c.* 8. (*e*) *Ap. Theod. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 26. (*f*) *Epist. ad Solit. p.* 660. 661. (*g*) *Lib.* 1. *c.* 17. *p.* 430. (*h*) *Comment. in Eutich. p.* 72. (*i*) *Doroth. Monemb.* Συνοψ. διαφ. ἱστορ. *p.* 6. λγ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

niet geteld wierden, opquamen: egter ſchijnt de eerſte reden wel de waarſchijnlijkſte, gemerkt, naar het ſeggen van *Euſebius*, de Ouderlingen, Diakenen, *acolythi* en andere, die de Biſſchoppen aldaar opwagtten, niet alle konden geteld worden. *Nicetas Choniates* geeft (*k*) aan de andere ſijde reden, waarom niet meer Biſſchoppen tot ſulken aanſienlijken vergadering gekomen zijn; te weten, om dat veele wegens hun ouderdom en ſiekte wierden belet, en de Biſſchoppen nog dun geſaaid waren, doordien in elke kleyne ſtad toen nog geen Biſſchop, gelijk naderhand, was aangeſteld, en ſelfs veele landſchappen niet meer dan eenen Biſſchop over haar hadden.

Daar waren 318. Biſſchoppen.

Om hier van af te ſcheyden, 't getal van de aldaar verſcheenene Biſſchoppen was, naar de algemeene toeſtemming der Kerk-ſchrijvers, van 318., 't welk ook elders van *Athanaſius* (*l*) verſekerd word; waar in *Liberius* (*m*) met ſijn Vergadering van de Weſterſche Biſſchoppen, om dat getal als geheyligd en ontſaggelijk te maken, een geheym vond, dat dit even het ſelve getal was, waar mede de Aarts-vader *Abraham* optoog, en het groote heyr der ongeloovige overwon.

Onder die waren eenige voor Arius.

Onder deſe alle waren'er, die ſig in de Synode voor de ſaak van *Arius* ſtelden, naar het ſeggen van ſommige (*n*) negen, naar andere voorgeven (*o*) dertien, of naar het opgeven van andere (*p*) vijftien, of ſeventien; *Philoſtorgius* (*q*) maakt'er twee-en-twintig van, welker namen, en plaatſen, van waar ſy quamen, by hem worden uytgedrukt.

De Keyſer bekoſtigd hunner aller reys en onthaal.

Gemelde Biſſchoppen wierden alle met hunne Bedienden en gevolg, op koſten van den Keyſer, opgehaald, en op die rekening, ſo lang ſy te Niceën waren, beſorgd.

Wanneer en waar die Vergadering gehouden wierd.

II. Deſe eerweerdige Vergadering begon op den twintigſten *Mey*, of, gelijk andere waarſchijnlijker ſeggen, op den negentienden *Juny*, in het jaar onſes Heeren CCCXXV. Hun vergader-plaats was, gelijk de Kerkelijke Hiſtorie ſchrijvers eenparig ſeggen, de groote zaal van het Hof; hoewel ſeker geleerd Man t'eenemaal onwaarſchijnlijk oordeeld (*r*); dat ſulke groote en heylige ſaken elders dan in de Kerk ſouden verhandeld zijn, en wil dat ſy alleen op den laatſten dag, wanneer de Vergadering ſtond te ſcheyden, in de groote zaal van het Paleys zijn vergaderd geweeſt. Maar 't zy deſelve hier of daar vergaderden, immers 't was een plaats, die om 't geen aldaar is verhandeld, van de nakomelingen veel geagt is, en waar van in de voorleden eeuw de overblijfſels nog getoond wierden, die *Busbeek*, de Keyſerlijke Geſant (*s*), oordeeld de ſelve plaats te zijn, waar in hy op ſijn reys, naar het Hof van den *Grooten Heer*, gehuysveſt wierd.

Voor-af gaande ſamenſpraken met Wijsgeeren.

De Biſſchoppen beſteedden, eer de algemeene Vergadering plegtelijk begonnen wierd, eenige dagen in voor-af gaande redeneeringen en betwiſtingen (*t*) met eenige Wijsgeeren, Mannen die ſchrander, en in de redeneer-konſt ongemeen bedreven waren, en ſig derwaards, of uyt nieuwsgierigheyt, of, naar de giſſing van ſommige, door het beſtel van *Arius*, om deſſelfs ſaak te bepleyten, en dus den voortgang van die Synode te ſtremmen, vervoegd hadden.

Een derſelve wierd door het eenvou-

Een van hen, op de nettigheyt en cierlijkheyt van ſijn eygen redeneering moedig, begon vry ſchamper van de Vaders, tot dat Concilie beſchreven, te ſpreken; een ſtoutigheyt, die ſo onlijdelijk was, dat

(*k*) *Theſ. Orthod. Fid. lib. 5. c. 5. p.* 441. (*l*) *Epiſt. ad African. p.* 718. (*m*) *Epiſt. ad Epiſc. Maced. ap. Socr. lib.* 4. *c.* 12. *p.* 222. (*n*) *Theod. Mopſ. ap. Nicet. Theſ. Orthod. lib.* 5. *c.* 7. *p.* 445. (*o*) *Theodor. ap. eund.* (*p*) *Sozom. ibid. & Act. Synod. ibid. Ruffin. lib.* 1. *c.* 5. (*q*) *Hiſt. Eccl. lib.* 1. *ap. Nicet. loc. cit.* (*r*) *H. Valeſ. Annot. in Euſeb. de Vit. Conſt. lib.* 3. *c.* 10. (*s*) *De Legat. Turc. Epiſt.* 1. *p.* 79. (*t*) *Socr. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 20. *Sozom. lib.* 1. *c.* 17. *p.* 431. *Ruffin. Hiſt. Eccl. lib.* 1. *c.* 3. *p.* 218.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dig voorstel van een oud Man bekeerd.

dat een oud *Confessoor*, (die reeds om het Geloof geleden had) een Man, die eenvoudig, en in de loose streeken en wijse van twistredenen onbedreven was, sulks niet konnende verdragen, sig aanbood, om hem te mogen aandoen: sommige lachten daar over, en andere, die sediger waren, en de sake verder insagen, waren bekommerd, hoe het tusschen hem en sulken snedigen en vermaarden twistredenaar soude afloopen. Ondertusschen ging die goede oude Man in sijn voornemen voort, en viel sijnen tegenstrever op dese wijse aan: „In den naam van *Jesus Christus*, „geef my gehoor, ô Wijsgeer! Daar is een God, de maker van hemel en „aard, en van alle sienlijke en onsienlijke dingen, die dit alles door de „kragt van sijn Woord geschapen, en door de heyligheyt van sijnen H. „Geest bevestigd heeft. Dit Woord, welk wy de Soon Gods noemen, „medelijden hebbende met den afval en elendigen staat van de men„schen, vernederde sig om geboren te worden uyt een vrouw, te woo„nen onder de menschen, en voor hen te sterven, en sal weder komen, „om als Rigter al 't geen in dit leven gedaan is te oordeelen. Dese din„gen gelooven wy eenvoudelijk; en daarom bemoey u niet te vergeefs, „om 't geen wy door Geloof aannemen te wederleggen, of te onder„soeken, hoe dat wesen of niet wesen kan, maar antwoord my, of „gy het geloofd. De Wijsgeer verbaast, en geraakt door den yver en eenvoudigheyt van deses ouden Mans reden, gaf tot antwoord, Dat hy het geloofde; dankte hem, dat hy dus overwonnen had; ging tot sijn gevoelen en geloof over; bewoog sijne makkers, om insgelijks te doen; en betuygde voor allen, dat hy door een onuytsprekelijke kragt, en onmiddelijke bestiering van den hemel was bewogen en overgehaald, om een Christen te worden, gelijk sulks, so veel de saak selfs aangaat, van *Ruffinus*, *Socrates*, *Sozomenus*, en *Gelasius Cyzicenus*, verhaald word, welke laatste daar-en-boven nauwkeurig uytbreyd al wat die Wijsgeeren in 't bysonder over en voor de saak van *Arius* hadden in te brengen, en de Vaders van die Synode daar op antwoorden, maar dat slaa ik, als zijnde enkelijk de vrugt van sijne hersenen, over.

Wat'er verder voor-af geredeneerd wierd.

III. Maar om voort te gaan. Sy leyden het meest daar op aan, dat se de gevoelens, die so veel gerugt in de Kerk veroorsaakt hadden, ondersogten, tot welken eynde sy meermaals *Arius* ontbooden (*v*), sijne stellingen bestreden, hunne gedagten, over 't geen van de een en d'ander kant konde gesegt worden, gaan lieten, en alles, op dat'er in so grooten en gewigtigen saak niets onbedagt mogt besloten worden, nauwkeurig ter proef stelden. Dese vryheyt van redeneeren veroorsaakte aanstonds oneyndige vragen, en bragt veelerley gedagten over dese saken voor. Sommige oordeelden, dat men in de Geloofs-stukken geen verandering maken, maar deselve in die eenvoudigheyt leeren moest, als se van den beginne af de Kerke waren overgeleverd, en meenden dat men over de artykelen van God so nauwkeurigen ondersoek niet moest aanstellen. Andere meenden, dat men by verandering van tijden en omstandigheden, de gevoelens der Ouden, sonder nauwkeurig ondersoek, so blindeling niet moest opvolgen. Met grooten yver en drift wierd het een en 't ander voortgeset, so van Bisschoppen, als die van minder rang waren; onder de eerste was niemand driftiger als *Alexander*, die in dat verschilstuk meest was ingewikkeld, en onder de laatste droeg sig niemand dapperder als *Athanasius*, thans Diaken in de Kerk van Alexandrien, en van *Alexander* mede genomen, die met allen ernst en kragt de Ariaansche gronden tegen ging, welk die party, volgens het berigt van de

Athanasius toond sig ieverig

 Egypti-

(*v*) *Ruffin. ubi supra. Sozom. loc. cit.* & *c.* 18 *p.* 431.

Verwekt daar door een doodelijken haat tegen hem.

Egyptische Bisschoppen in hunnen Synodalen brief (x) een onversoenlijken haat, (tot nog toe gedragen tegen *Alexander*) tegen hem deed opvatten, die sy niet nalieten tot sijn dood toe hem te betoonen.

De Bisschoppen stemden alleen.

IV. Dus verre waren de Vaders met dese bysondere en voor-af-gaande redeneeringen, als kleyne schermutselingen voor de veldslag, besig geweest: maar nu begonden sy de saak selfs plegtelijk en kerkelijk te verhandelen, alwaar, naar allen schijn, niemand van de mindere order tegenwoordig was, of ten minsten sijn stem gaf. De Bisschoppen dan in het Paleys (y), daar alles, om hen te ontfangen, gereed gemaakt was, te samen gekomen zijnde, quam den Keyser, gevolgd, niet van sijn gewone lijf-wagt, maar van Mannen, die wegens hun Geloof en godvrugtigheyt bekend waren, in de Vergadering, met alle bedenkelijke praal-statie, en bekleed met een seer kostelijk kleed, dog te gelijk met een nederige en godvrugtige siel in het midden van al sijn grootheyt. Hy ging midden door de sit-plaatsen, zijnde aan beyde sijden, naar het boven-eynde van de zaal, alwaar hy, van de Bisschoppen verstaan hebbende dat alles gereed was, in de stoel, die daar voor hem geset was, ging nedersitten; vervolgens namen ook de Vaders hun plaats; sommige van hen spraken hem uyt den naam van alle aan: waar op hy, als'er stilte geboden was, hen allen in de Latijnsche taal, welk aanstonds door een tolk in het Grieks wierd overgebragt, aanspraak, daar van den inhoud was; „Dat'er niets was, daar hy meer naar verlangd had, dan dese eerweerdige Mannen vergaderd te sien, en dat hy, nu deselve vergaderd waren, van herten den oppersten Bestierder van de wereld dankte; „dat hy hoopte, dat dese gewenschte staat door geene nijdige menschen „ooit of ooit soude worden afgebroken, en dat de Goddelijke magt „onses Saligmakers, die hen van den tegenstand der godloose en athei„stische dwinglanden verlost had, den boosen vyand van het mensche„lijk geslagt niet soude toelaten hen eenige indragt te doen, of op eeni„ge andere wijse te stooren; Dat hy de huysselijke verdeeldheeden van de „Kerke Gods aansag als de alderschadelijkste en gevaarlijkste opschudding, „en niets hem so swaar viel als dat; Dat hy van God met sulken voorspoed te„gen sijne vyanden gesegend zijnde, wel gehoopt had niet anders voor „hem overig te zijn, dan de Goddelijke goedheyt te roemen en te dan„ken, en sig te verheugen in de gemeene welstand, maar dat hy onverwagt, „verset zijnde door de onaangename tijding van hunne verdeeltheden, „sig aanstonds verpligt gevonden had daar ontrent sorg te dragen, en „tot dien eynde hen so schielijk had doen t'samen komen, als het be„quaamste en kragtigste middel, om deselve af te breeken; en dat hy nu „soude denken dat wel te hebben begonnen, wanneer hy soude sien, „dat sy hunne herten en handen t'samen voegden, en de algemeene „vreede en eendragt bevorderden, 't welk sy, als Mannen Gods geheyligd, meer dan andere schuldig waren te soeken: dat sy derhalven, als „Dienaars Gods, en getrouwe dienstknegten van onser aller Heer en „Saligmaker, souden tragten alle aanleydingen tot verschil te verschuy„ven, en alle verdeeltheden weg genomen zijnde, den band des vree„des te behouden. Dus, *seyde hy*, sult gy te gelijk doen 't geen God „ten hoogsten aangenaam is, en my, uw mede-dienstknegt, ongemeen ver„pligten sal. En sekerlijk, het was niet sonder reden, dat dese godvrugtige Prins hen so beweeglijk en ernstig tot vreede en eendragt vermaande: want onder andere konsten, om den goeden voortgang van dit Con-

Intrede des Keysers in de Vergadering.

Desselfs aanspraak aan de Vergadering.

Klagten der Bisschoppen tegen malkanderen.

(x) *Ap. Athan. Apol.* 2. *pag.* 564. *Vide Socr. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 20. (y) *Eus. de vit. Const. lib* 3. *c.* 10. *p.* 488.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Concilie te ſteuyten, was niet een van de minſte, dat de gemoederen der Biſſchoppen tegen malkanderen ſodanig verbitterd waren, dat ſe malkanderen beſchuldigden *(y)*, en d'een ſijne klagten tegen den anderen den Keyſer in geſchrift overleverde; welk de Keyſer uyt hunne handen hebbende aangenomen in een bundel t'ſamen bond, en met ſijn eygen ſegel verſegelde. Naderhand haalde hy, de vrede tuſſchen hen gemaakt hebbende, dien bundel weder voor den dag, en ſeyde, hen over hunne onderlinge beſchuldigingen beſtraft hebbende; „Dat deſe „dingen tot de uytſpraak van den grooten dag ſouden verſchoven wor- „den, en dat de behandeling van hunne ſaken voor menſchelijke Regt- „banken niet paſten, gemerkt de klagers en verweerders beyde Mannen „waren, die heylige dienſten bekleedden, en niets moeſten doen, dat „voor de menſchelijke Regtbanken getrokken konde worden; dat ſy de „Goddelijke goedertierentheyt en langkmoedigheyt ſigſelven voorſtellen- „de, malkanderen moeſten verdragen en vergeven, en alle twiſt afleg- „gende, eensgeſint zijn, en hunne gedagten gaan laten over de ſaken, „die het Geloof raakten, waar toe ſy aldaar waren t'ſamen gekomen. Dit geſegt hebbende, ſmeet hy alle die papieren in het vuur, met een ernſtige betuyging, geen woord in deſelve geleſen te hebben, en dat het niet paſte de gebreken der Kerkelijken te openbaren tot ergernis van het gemeene volk, dat daar uyt gelegentheyt ſoude konnen nemen, om te ſtouter en onbeſchroomder te ſondigen; ja dat, ſo veel hem aanging, wanneer hy t'eeniger tijd een Biſſchop op een vuyle en onbehoorlijke daad bevond, hy hem liever met ſijn keyſerlijken mantel wilde bedekken, dan denſelven ten ſpot en tot ergernis van andere, die het ſoude konnen ſien, te laten. Maar om voort te gaan.

Hoe de Keyſer daar ontrent handelde.

Sijn genegentheyt om der Kerkelijken ſchande te bedekken.

V. So dra de Keyſer de Synode verlof gegeven had, om te beginnen, namen ſy aanſtonds de Ariaanſche verſchillen voor. Tot dien eynde ſagen ſy na, wat in de Synode van Alexandrien gedaan was *(z)*, op dat alles naar behooren en voorſigtiglijk mogt worden behandeld, en de partyen ſien, dat ſy niet ſonder oorſaak gevonniſd waren. Vervolgens onderſogten ſy de leer van *Arius*, wiens ſtellingen uyt ſijn eygen ſchriften getrokken en voorgeleſen wierden. De heylige Vaders deſelve hoorende, ſtopten hunne ooren, en verklaarden deſelve ketterſch en vreemd van het Geloof der Kerke te zijn *(a)*. De geheele ſaak wierd in den beginne van d'een en d'andere kant met grooten yver en drift betwiſt. Seventien van de Biſſchoppen deeden ſig voor *Arius* op, en ſommige koosen geen party. De Godvrugtige Keyſer *(b)*, als de groote Voorſitter, hoorde alles met onvermoeyde langkmoedigheyt aan, en overwoog beyder partyen bewijſen met een rijp en vernuſtig oordeel. Het geen hem als regt en redelijk voorquam, keurde hy goed: die hardnekkig en ongeſeggelijk waren, ſogt hy door ſagte en aangename middelen te verſetten; ſommige bewoog hy door redenen, en andere op een andere wijſe, en alle vermaande hy tot liefde en vreede. De Arianen leverden door *Euſebius van Nicomedien* by de Synode een geſchrift over, behelſende een opſtel van hun Geloof *(c)*, welk *Euſtathius van Antiochien*, een lid van de Vergadering, beſchrijſt als een vuyl en godloos ſchrift, daar in klare blijken van ſijn godslaſtering waren, en ſeyd ons, dat het ſo dra niet geleſen was, of het wierd verworpen, en in aller tegenwoordigheyt aan ſtukken geſcheurd. Ik weet wel, dat de Heer *Valeſius*,

De Ariaanſche verſchillen worden voorgenomen,

en van beyde Partyen betwiſt.

Hoe ſig de Keyſer daar ontrent droeg.

Een Ariaans Geloofsform ingeleverd van Euſebius.

(y) *Sozom. lib.* 1. *c.* 17. *p.* 430. *Theod. lib.* 1. *c.* 11. *p.* 36. (z) *Jul. Pap. Epiſt. ap. Ath. Apol.* 2. *p.* 576. (a) *Athan. cont. Arian. Orat.* 1. *p.* 125. (b) *Euſeb. de vit. Conſt. lib.* 3. *c.* 13. *p.* 490. (c) *Ap. Theod. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Welke Eusebius dat was.

sius staande houd, dat (*d*) dit schrift niet door *Eusebius van Nicomedien*, maar door die van Cesareën is ingeleverd, en dat dit die selve Geloofs-belijdenis was, die de laatstgemelde *Eusebius* in de Synode inbragt, en waar van hy een omstandig verhaal aan het volk van Cesareën selfs heeft nagelaten (*e*): maar daar is ter wereld geen reden, om sulks te gelooven, gemerkt'er in die belijdenis niets is, dat so slegten beschrijving verdiend, of dat naar eenige Kettery of godslastering smaakt; immers verhaald ons de Schrijver, dat deselve goed gekeurd, en met genegentheyt van den Keyser, en alle die'er tegenwoordig waren, aangehoord wierd; en daarom is het waarschijnlijker, dat de belijdenis van den Nicomedischen *Eusebius* door de Vergadering verworpen zijnde, een andere, die een gesonder en veyliger belijdenis behelsde, van die van Cesareën is overgeleverd.

Arianen waren loos, om hun kettery te verbergen,

VI. Maar hoewel die met de leere van de Kerk ten vollen over-een quam, egter oordeelde men, dat se ontrent de onderhanden hebbende verschil-pointen alles niet nauwkeurig genoeg, tot voorkoming van alle verdraaijingen en uytvlugten, uytdrukte: want de Arianen stelden hun belijdenis met sulke algemeene woorden voor, en waren in hunne verklaringen so spitsvinnig, so loos en bedrieglijk (*f*), dat de Vaders meenden niet te konnen voldoen, ten ware sy sig tegen hen verklaarden met alle bedenkelijke nauwkeuriger uytdrukkingen: wanneer de regtsinnige seyden dat *Christus* God is; de Arianen stemden dat toe: maar dan verstonden sy daar door, dat hy God is, niet anders als de Engelen en Heyligen, Goden en Sonen Gods in de Schriftuure genoemd worden. Seyden de regtsinnige, dat hy de ware God is; de andere seyden ook so, verstaande dat hy waarlijk van God gemaakt is. Seyde de Kerk, dat hy natuurlijk van God is; de Arianen stonden dat toe: want, seyden sy, ook wy zijn van God, alšo'er een God is, van welken alle dingen zijn. Seyde de een, dat de Soon de kragt, de wijsheyt en het beeld van den Vader is; de andere schroomden niet dat toe te staan, gemerkt wy ook gesegd worden het beeld en de heerlijkheyt Gods te zijn, en selfs de minste schepselen somtijds de groote kragt Gods genoemd worden. Daar nu de partyen so loos en bedrieglijk onder de algemeene Geloofs-belijdenis schuylen konden, vonden de Vaders sig verpligt om alle plaatsen der H. Schriftuur, in welke van de Godheyt van Gods Soon gesproken word, op te samelen; die sy dan verklaarden so te moeten verstaan worden, dat hy is van de selve substantie of wesen met den Vader; dat de schepselen worden gesegd van God te zijn, om dat se niet van haar selfs bestaande hun begin en oorsprongk van hem hebben, maar dat de Sone Gods alleen en eygentlijk van het weesen des Vaders is, welk de bysondere eygenschap is van den eeniggeborenen, en het ware woord des Vaders; dat alles bevatteden sy onder het eene woord ὁμοούσιος, welk betekend, dat hy *mede*-of *een-wesig* met den Vader is.

selfs onder de beste woorden,

waar tegen het Concilie het ὁμοούσιον bedagt,

en een vaste Geloofs-form opsteld.

VII. Dus verre gevorderd zijnde, vond men goed de regtsinnige meening der Vergadering te bevatten in een bondige Geloofs-form, of belijdenis des Geloofs, die vervolgens door *Hosius*, Bisschop van Corduba, opgesteld, in de Vergadering ingeleverd, van deselve, en van den Keyser t'eenemaal goed gekeurd wierd (*g*), en luyde als volgd:

Wy

(*d*) *Annot. ad Socr. lib.* 1. *c.* 7, 8. *p.* 10. (*e*) *Ap. Theod. lib.* 1. *c.* 12. *p.* 37. Sie hier voor 't leven van *Eusebius*, *num.* 12 (*f*) *Athan. Epist. ad Afric. p.* 720, 721. *de Decret. Syn. Nic. p.* 415, 416, 437. *Vide Theod. lib.* 1, *c.* 8. *p.* 27. (*g*) *Athan. Epist. ad Solit. p.* 648.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

WY geloovén in eenen God, den almagtigen Vader, Schepper van alle ſienlijke en onſienelijke dingen; en in eenen Heere Jeſus Chriſtus, den Sone Gods, de eenig-geborenen des Vaders, dat is, uyt de ſubſtantie, of het weſen des Vaders; God uyt God; ligt uyt ligt; waaragtig God uyt waaragtig God; gebooren, en niet gemaakt; van het ſelve weſen met den Vader, door welken alle dingen in den hemel en op aarden gemaakt zijn; die voor ons menſchen, en om onſe ſaligheyt van den hemel is neder gekomen, vleeſch geworden, en menſch geworden zijnde, geleden heeft; die ten derden dage weder is opgeſtaan, ten hemel gevaren, en weder komen ſal, om de levende en doode te oordeelen. En in den H. Geeſt: maar de algemeene en Apoſtoliſche Kerk vervloekt en verwerpt die, welke ſeggen, dat'er een tijd was, dat hy niet was; en, dat hy niet was, voor dat hy gemaakt was; of uyt dingen, die niet waren, gemaakt is; of, dat hy van eenige andere ſubſtantie of weſen is, of eenige verandering en alteratie onderworpen is.

Deſe belijdenis wierd by-na van allen aangenomen: waar op *Conſtantinus* verklaarde, daar volkomen genoegen in te hebben; met betuyging, dat (*h*) hy die eenparigheyt van deſe Vergadering als een genadige gifte, van boven gegeven, aanſag; en vonniſde, dat die de dus vaſtgeſtelde beſluyten niet wilde aannemen, ſoude als een, die ſig tegen het oordeel van God ſelfs poogde op te ſtellen, worden gebannen. De leerſtukken van *Arius* dus veroordeeld zijnde, was men bedagt om ook over ſijn perſoon te vonniſſen: dus wierd hy afgeſet, nevens ſijnen aanhang uyt de Kerk-gemeenſchap uytgeſloten, en hem verboden binnen Alexandrien, alwaar hy ſijn onkruyd ſo rijkelijk geſaayd had, te komen (*i*). Dit alles wilde de Ariaanſche party ten eerſten niet toeſtaan, egter ondertekenden ſy het, (gemerkt ſy anders des Keyſers misnoegen, daar van ſy, na het ſeggen van *Philoſtorgius* [*k*], door hun groote Voorſtanderſſe, des Keyſers ſuſter *Conſtantina*, verwittigd waren, te verwagten hadden) dog niet voor ſo veel het 't afſetten van *Arius*, maar de belijdenis des Geloofs raakte; en dat deeden ſy ſelfs niet (gelijk'er gemelde Schrijver byvoegd [*l*], en wy hebben geen reden om hun eygen Schrijver hier in geloof te weygeren) dan ἐν δόλῳ, door loosheyt en bedrog, behoudende hun eygen gevoelen, en ondertekenden het woord ὁμοιούσιος, niet ὁμοούσιος, en gaven alſo te kennen, dat ſy den Soon wel erkenden van *een gelijk*, maar niet van *het ſelve weſen* met den Vader. Twee alleen uyt hen allen, *Secundus*, Biſſchop van Ptolemaïs, en *Theonas*, Biſſchop van Marmarica, ſtonden op, en wilden liever met *Arius* lijden, dan de Synodale uytſpraak goed keuren. De eerſte van hen quam niet lang daar na by *Euſebius van Nicomedien*, en ſeyde hem in ſijn aangeſigt, *Euſebius, gy hebt ondertekend enkelijk om verbanninge voor te komen, maar ik vertrouwe in God, dat gy binnen den tijd van twaalf maanden ſult gebannen worden.* So gebeurde het ook.

Vonnis over Arius perſoon.

Bedrieglijke ondertekening der Arianen.

Twee Biſſchoppen wilden niet tekenen.

VIII. De Kerkelijke vergadering het hare gedaan hebbende, verſuymde de Keyſer niet het ſijne te doen. Hy gaf dan bevel om *Arius* (*m*), en die met hem veroordeeld waren, te bannen; volgens welke ſy na Illyricum, de plaats van hun geſtelde ballingſchap, vervoerd wierden:

De Keyſer band Arius en de ſijne.

(*h*) *Sozom. lib.* 1. *c.* 20. *p.* 434. (*i*) *Sozom. ibid. c.* 21. (*k*) *Lib.* 1. *cap.* 8. *p.* 469. (*l*) *Loc. cit. & ap. Nicet. Theſ. Orthod. Fid. lib.* 5. *c.* 8. (*m*) *Sozom. lib.* 1. *c.* 21. *p.* 435.

En gebied sijne boeken te verbranden.

Vervolgens schreef hy, sonder onderscheyd, aan het volk en de Klergie, dat men alle de schriften van *Arius* verbranden, en hen den smadelijken naam van *Porphyrianen* geven soude. Het afschrift van sijn brief, also die maar kort is, sullen wy hier invoegen (*n*):

Constantinus de Groote, de Augustus, de overwinnaar, aan de Bisschoppen en de Gemeynte.

N*Ademaal* Arius *den weg van godloose en boose menschen heeft ingeslagen, is het niet meer dan billijk, dat hy op de selve wijse als sy gestraft worde. Gelijk derhalven* Porphyrius, *de vyand van de ware Religie, schrijvende sijne schadelijke boeken tegen het Christendom, door sulken grooten misdaad verdiend heeft, voor de nakomelingen te worden gebrandmerkt, en vervloekt, en dat sijne boeken uyt de wereld gebannen wierden: so heeft het ons ook nu goed gedagt, dat* Arius *en sijne aanhangers den naam van* Porphyrianen *sullen dragen, gemerkt hun manier van doen met die van* Porphyrius *over-een-komt, en hy in desselfs voetstappen treed. Voorts beveelen wy, alle boeken, die van* Arius *bevonden worden geschreven te zijn, te verbranden, ten eynde niet alleen zijne vuyle leerstukken geheel mogen worden uytgeroeyd, maar selfs de minste gedenktekenen van hem niet mogen overblijven: en dat die, welke bevonden sal worden eenig boek van* Arius *te verbergen, en niet opbrengen om te verbranden, aanstonds, na dat hy sal gevat wesen, met de dood sal worden gestraft. God neme u in sijn bewaring.*

Verscheyden sulke brieven schreef *Constantinus* (*o*) herwaards en derwaards tegen *Arius* en sijn gevolg, en onder andere een, waar van *Epiphanius* (*p*) gewag maakt, en geheel te vinden is by *Gelasius Cyzicenus* (*q*), waar in hy van die saak seer ernstig spreekt, en hem seer scherp overhaald.

Uytspraak der Synode over Meletius.

IX. Naast de saak van *Arius* nam de Synode voor het geval van *Meletius* den Egyptischen Bisschop (*r*), die *Petrus* en desselfs navolgers op dien stoel so veel moeyte had aangedaan; maar gemerkt sijn misdaad geen Kettery, maar enkelijk een scheuring was, so wierd'er sagter en gemakkelijker met hem gehandeld. Sy belastten hem te blijven in sijn eygen stad, stonden hem de benaming van een Bisschop toe, dog sonder eenige magt of gebied binnen of buyten de stad; Die van hem waren aangesteld, wierden, na dat se door *Alexander*, hun eygen hooft-Bisschop souden bevestigd zijn, tot de H. gemeenschap, en de oeffening van hun dienst toegelaten, maar souden elk na sijn order plaats hebben agter alle andere van de Klergie, in alle Kerken en parochien daar sy quamen, en by afsterven van iemand, in desselfs plaats treden, mids dat sy op een behoorlijke wijse door het volk gekoren, en hun verkiesing door den Bisschop van Alexandrien goed gekeurd wierd: dog dat sy niet souden vermogen iemand na hun goed-dunken te verkiesen. Wat *Meletius* selfs aanbelangde, hy wierd, (om dat sijn oude stijfsinnigheyt, hoofdigheyt, en onbescheyden inborst te wel bekend was) van alle magt, ten eynde hy diergelijke onlusten en verdeeltheden, gelijk te voren, in de Kerke Gods niet meer verwekken mogt, ontset.

X. Het naaste, dat in die vergadering voorquam (want wy sullen dus

(*n*) *Ext. ap. Socr. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 32. *Vide Sozom. loc. cit.* (*o*) *Sozom. ibid. p.* 436. (*p*) *Heres.* 69. *p.* 314. (*q*) *Hist. Conc. Nic. lib.* 3. *c.* 1. *col.* 269. (*r*) *Epist. Syn. Nic. ap. Socr. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 28. *Sozom. lib.* 1. *c.* 24. *p.* 438.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dus verre van die Synodale verhandelingen gesproken hebbende, korte-lijk het overige overloopen) was het verschil over den tijd van Paaschen te houden, waar ontrent de Christen wereld een geruymen tijd over hoop gelegen had; want de Asiatische en Oostersche Kerken hielden het naar de wijse der Joden, op den veertienden van de Maan, en alle andere op des Heeren dag, die op dien veertienden volgde. Hier over was al getwist van de eerste kindsheyt der Kerk af, en selfs hadden goede en godvrugtige mannen malkander daar over met alle vinnigheyt nu en dan aangeklampt; en ontrent dese tijd, wierd dat verschil weder opgehaald, en driftiger als ooit voortgeset. Het afbreken van dien was een der eerste redenen (s), die den Keyser tot het t'samenroepen van dese algemeene Kerk-vergadering bewoog. In gevolge van dien wierd in het gemeen beslooten ten hoogsten redelijk en betamelijk te zijn, dat dit groote feest alom op eenen tijd en dag gevierd wierd, en vervolgens oordeelden sy onbehoorlijk en onbetamelijk te zijn, dat dese plegtelijkheyt, waar in wy de opstanding onses Heeren uyt den dooden in gedagtenis houden, soude afhangen van de gewoonte der Joden, die met sulken vervloekten boosheyt hunne handen met desselfs onnosel bloed geverwt hebben: derhalven wierd eenparig goed gevonden, het gebruyk van die Kerken na te volgen, die reeds van oude tijden af hun Pascha op den dag des Heeren, die naast na het Joodse Pascha quam, gehouden hadden. Hier door ging dat onweêr, daar men in de voorgaande eeuwen geen raad toe geweten had, schielijk over. Het laatste dat hier wierd voorgenomen, was het opstellen van sekere regels ontrent de Kerkelijke tugt (t), en de regeering der Kerke, die sy bevatteden in twintig stellingen, welke nog alle hedendaags voor handen zijn. Die'er vier-en-tagtig van gemaakt hebben, souden'er al so wel nog eens so veel hebben konnen noemen: want hoewel *Socrates* en *Sozomenus* niet een woord van derselver getal seggen, 't is egter seker, dat *Theodoritus* (v), *Gelasius* (x) en veele andere uytdrukkelijk deselve tot het getal van twintig bepalen. Ook heeft men'er geen meer erkend, nog van meerder getal selfs gehoord (ten ware by een Arabisch schrijver of twee, die niet veel geloof verdienen) als nu onlangs.

't Verschil over het houden van Paaschen geslegt.

Orders ontrent de Kerkentugt en Kerk-regeering.

XI. Onder anderen was ook tot dese vergadering van den Keyser opontboden *Acesius* (y) Bisschop van de Novatiaansche party, die, volgens de strengheyt van hunne grond-stellingen, afgesonderde vergaderingen hielden, en geen gemeenschap met andere Kerken houden wilden. De godvrugtige Prins, voor hebbende alle oneenigheden en verschillen tusschen de Christenen te weeren, hoopte deselve met de andere te versoenen; weshalven hy, na het opstellen van het Geloofs-formulier, en gegeven order om hetselve te ondertekenen, *Acesius* vraagde; of hy het ook wilde ondertekenen, en sig houden aan de uytspraak ontrent het houden van het Paaschen? Waar op *Acesius* tot antwoord gaf, dat het daar in niets nieuws geordonneerd had; dat hy altijd so, als daar was opgesteld, geleerd, en de tijd van Paaschen ook so onderhouden had, als zijnde op die wijse overgeleverd van den beginne, selfs van de eerste tijden der Apostelen af. Waarom, seyde *Constantinus*, scheyd gy u dan van de gemeenschap der Kerke af? Tot antwoord begon de Bisschop de geheele saak op te halen, en voor te stellen wat'er ten tijde van de vervolging onder *Decius*, tusschen *Novatianus* en *Cornelius*, Bisschop van

Wat tusschen den Keyser en Acesius voorviel.

 Romen,

(s) *Euseb. de vit. Constant. lib. 3. cap. 5, 14, 18, 19.* (t) *Socr. lib. 1. cap. 13. p. 43. Sozom. lib. 1. c. 23. p. 437. Epiph. loc. sup. citat.* (v) *Lib. 1. c. 8. p. 29.* (x) *Hist. Conc. Nic. lib. 2. c. 30. col. 236.* (y) *Socr. lib. 1. c. 10. p. 38. Sozom. lib. 1. c. 22. p. 436.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Romen, was voorgevallen; en dat by hen die ſcherpe order was, dat die na ſijn doop tot ſulken ſonde, welke de Schriftuur *de ſonde tot de dood* noemd, vervald, tot de heylige gemeenſchap niet mogt worden toegelaten; dat men ſulk eenen wel tot bekeering nodigen en vermanen mogt, maar dat hy geen vergeving of quijtſchelding van eenig Prieſter te verwagten had, en die alleen te gemoet ſien moeſt van God, die alleen magt en regt heeft om de ſonden te vergeven. De Keyſer ſig een weynig bedenkende, en die onbarmhertige ſtrengheyt van die order overwegende, voerde hem te gemoed, *Is het ſo, Aceſius, rigt dan een ladder op, en klimt alleen in den Hemel.* Het is wel waar, dat dit verhaal van een nieuw uytgever (*z*) der Kerkelijke Hiſtorie-ſchrijvers in twijfel getrokken word; maar *Socrates*, die het verhaald, verſekerd ons het te hebben uyt de mond van eenen *Auxanon*, die een Novatiaans Ouderling zijnde, *Aceſius* in die vergadering ten dienſt was, en het boven-gemelde gehoord en geſien had (*a*). En genomen men was ſo onredelijk en onbeſcheyden, dat men ſulks van *Auxanon* wilde ſeggen verſonnen te zijn, ſo kan men egter ſigſelven niet verbeelden, wat hem ſoude hebben konnen bewegen, om iets te verdigten, 't welk die van zijn gevoelen ſo weynig voordeel en aanſien geven konde.

Welke Hiſtorie t'onregt word in twijfel getrokken.

XII. Niets was nu overig, dan volgens gewoonte alom, en byſonder aan de Kerken, die'er meeſt aan gelegen was, 't verhandelde in de Synode bekend te maken: tot dien eynde wierd'er aanſtonds een brief afgevaerdigd (*b*) aan de Kerk van Alexandrien, en aan de Biſſchoppen van dat Geweſt, waar in hen d'uytſlag van dat Concilie beknoptelijk verhaald wierd:

Brief afgeſonden van het verhandelde. d'Uytſlag van dat Concilie.

Die hier word ingelaſt.

De Biſſchoppen te Nicea vergaderd, en aldaar een groote en heylige Kerk-vergadering uytmakende, aan de heylige en groote Kerk, door de genade Gods geplant te Alexandrien, en de waarde Broederen in geheel Egypten, Libyen en Pentapolis, groetenis in den Heere.

N*Ademaal door de genade van God, en goedheyt van den ſeer godvrugtigen Keyſer* Conſtantinus *uyt verſcheyden ſteden en landſchappen eèn heylig en groot Concilie beſchreven, en te Niceën gehouden is, hebben wy nodig geagt, dat u uyt de naam van de geheele heylige vergadering brieven ſouden worden toegeſonden, ten eynde gy ſoud kennis hebben van 't geen aldaar voorgekomen, behandeld en vervolgens beſloten en vaſtgeſteld is. Voor eerſt wierd de godlooſe ſaak van* Arius *en ſijn aanhang, in de tegenwoordigheyt van den ſeer godvrugtigen Keyſer, overwogen, en door een algemeene toeſtemming veroordeeld deſſelfs ongoddelijke ſtellingen, ſelfs ook ſijne ſeer godslaſterlijke woorden en ſpreekwijſen, van hem tot het voorſtellen derſelven gebruykt, waar in hy ſeyde,* Dat de Sone Gods uyt niets was voortgekomen; Dat'er een tijd geweeſt is, dat hy niet was, *en* dat hy een vrye wil hebbende konde goed of quaad zijn, *en niet ſchroomde hem* een ſchepſel, *en* een werktuyg van God *te noemen. Dat àlles heeft de heylige Synode, ſulken godloosheyt en ſotterny niet langer konnende verdragen, nog ſulke godslaſterlijke uytdrukkingen hooren, vervloekt en veroordeeld. Dog, op dat wy hem, die naar verdienſten beloond is, niet verder beſwaren, gy ſult buyten twijfel reeds gehoord hebben, of wel eerlang hooren wat over zijn perſoon gevonniſd is. So boos-aardig en beſmettelijk was zijn godloosheyt, dat hy* Theonas *Biſſchop van Marmarica, en* Secundus *Biſſchop van Ptolomais*

(*z*) *Valeſ. Annot. ad Socr. p. 9.* (*a*) *Vide Socr. ibid. & c. 13. p. 41.* (*b*) *Ext. ap. Socr. lib. 1. c. 9. p. 27. Theod. ubi ſupr. p. 30.*

mais, in de ſelve dwaling en 't verderf met hem geſleept heeft; die dan het ſelve vonnis, als hy, ontfangen hebben. Maar nadien de genade Gods Meletius *wel van de godloosheyt en laſtering deſes rampſaligen gevoelens, en van die, welke niet geſchroomd hebben onder die te voren in eendragt en vrede leefden, verdeeltheden en ſcheuringen te verwekken, heeft bewaard, dog hy met die van hem verkoren waren trots en halſtarrig bevonden zijn, geven wy u, waarde Broeders, te kennen, wat de Synode daar over beſloten heeft. Het heeft haar goed gedagt (ſagt met hem, die naar het nauwſte regt geen medelijden verdiende, handelende) dat* Meletius *in ſijn ſtad ſal blijven, maar geen magt hebben in 't ſtuk van verkieſing, of het opleggen der handen, en dat hy ſig in geene ſtad of plaats als ſodanig gedragen, en niet meer den eerweerdigen naam van Biſſchop behouden ſal. Wat aangaat die van hem beroepen en aangeſteld zijn, ſullen, als zijnde door een man van een heylige order beveſtigd, tot de gemeenſchap worden toegelaten; maar met dit beding, dat ſy wel behouden ſullen hun ampt en weerdigheyt, dog altijd hun plaats hebben agter alle die t'eeniger tijd van onſen eerweerdigen Amptgenoot* Alexander, *waar het ook ſoude mogen zijn, zijn geordonneerd. En wat hunne perſonen aangaat, ſy ſullen geen magt hebben, om iemand naar hun believen te verkieſen, of iemands naam daar toe op te geven, of ſelfs buyten goetvinden van de Biſſchoppen der algemeene Kerk, die onder het Kerkgebied van* Alexander *zijn, iets te doen: Maar ſo iemand van hen door Gods genade, en uwe gebeden ſal bevonden worden aan geene ſcheuring ſchuldig geweeſt, maar onberiſpelijk gebleven te zijn by de algemeene en Chriſtelijke Kerk, die ſal de magt hebben om te verkieſen en op te geven de namen van die tot den rang van Kerkelijke bequaam zijn, en alle andere dingen, volgens de regels en orders der Kerke, te verrigten. Vorders, indien iemand van hen, die reeds in de Kerk zijn, komt te ſterven, ſal een der laatſt-aangenomene in de plaats van den overledenen treden, mits dat hy bequaam bevonden worde, van het volk gekoſen zy, en voornamelijk dat de Biſſchop van Alexandrien die keure toeſtemme en beveſtige. Even het ſelve is ook allen anderen toegeſtaan. Maar wat* Meletius *ſelfs aangaat, het heeft de Synode behaagd, hem die gunſt niet toe te ſtaan, maar hy ſal, gemerkt zijne voorgaande hardnekkigheyt en onbedagtſame drift, van alle magt en geſag, waar door hy t'eeniger tijd wederom ſulken oproer en onluſt ſoude konnen verwekken, voor altoos afgeſneden blijven. Dit zijn de ſaken, die in 't byſonder Egypten, en de allerheyligſte Kerk van Alexandrien raken. Van 't geen'er buyten dat (terwijl onſe Heer en Eerweerdige Amptgenoot en Broeder* Alexander *tegenwoordig is geweeſt), verſogt en beſloten is, ſal hy, als zijnde in alles voornamelijk gebruykt, t'huys gekomen zijnde, u nader berigten. Onderwijlen maken wy ook bekend, dat het verſchil over het houden van het heyligſte Paaſch-feeſt, door hulp van uwe gebeden, gelukkig is afgedaan, ſo dat alle de Broederen in het Ooſten, die het ſelve tot nog toe, gelijk de Joden, op den veertienden der Maan gehouden hebben, voortaan het eenparig ſullen vieren naar de gewoonte van de Roomſche Kerk, van ons, en van alle, die van aal-oude tijden afgedaan hebben, gelijk als wy. Verblijd u derhalven over deſen gelukkigen uytſlag, over de algemeene over-een-ſtemming en vreede, en over het afſnyden van alle kettery. Ontfangt onſen Amptgenoot en uwen Biſſchop* Alexander *met meerder bewijs van eer, agting en liefde; gemerkt hy door ſijne tegenwoordigheyt ons groot genoegen gegeven, en in ſijne dagen ongemeene moeyte uytgeſtaan heeft, op dat de vreede en eendragt onder u herſteld worde. Bid voor*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ons allen, dat het geen wel besloten is, vast en ongeschonden behouden worde door den segen van den Almagtigen God, en onsen Heere Jesus Christus, als zijnde dus gesteld en geordonneerd, gelijk wy sekerlijk gelooven, volgens het welbehagen Gods des Vaders in den Heyligen Geest, dien de eer en heerlijkheyt toekomt van eeuwigheyt tot eeuwigheyt. Amen.

De Keyser schrijft ook aan deselve.

Nevens dese Synodale brief was'er ook een van den Keyser (*c*), waar in hy seyde; ,, Dat hy het als een van de grootste weldaden en segeningen der Goddelijke voorsienigheyt aansag, dat de waarheyt so heerlijk ,, had gesegepraald over de dwaling; Dat de verdeeltheden en scheuringen waren verbannen; Dat de boose leering van *Arius* (dien hy geen ,, beter naam, dan van τȣ διαβόλȣ ἀναιδής τις ὑπηρέτης, *des duyvels onbeschaamde dienaar* geeft) die reeds de geheele wereld door verspreyd was, ,, met alle mogelijke voorsigtigheyt en nauwkeurigheyt eerst ondersogt, ,, vervolgens verworpen, en dat in tegendeel door de Vaders in dit Synode de daar tegenstrijdende waarheyt vastgesteld was; welke Synodale uytspraak in desen, hy seyde, als het vonnis van God (gemerkt ,, die mannen door den H. Geest verligt en bestierd waren) te moeten ,, worden aangenomen; weshalven ook een iegelijk sig verpligt moest ,, agten om deselve in te volgen, en tot den weg der waarheyt met alle gewilligheyt weder te keeren. Behalven desen brief schreef hy nog een anderen (*d*) aan alle Kerken in 't gemeen, waar in hy hen bekend maakte; ,, Wat moeyte en bekommernis hy over het slegten van het ,, Paschaal verschil-point gehad had, dog dat nu de algemeene vergadering deselve met eenparigheyt van stemmen had afgedaan; en dat ,, het ten hoogsten redelijk was op een en de selve tijd alom in de algemeene Christelijke Kerken Paaschen te houden; derhalven was nu, ,, seyde hy, sijn verwagting, dat sy op dat besluyt souden gerust zijn, ,, en het selve aannemen als een segen van den Hemel, en als θείαν, ὡς ἀληθῶς, ἐντολὴν, *gelijk het waarlijk was, als een Goddelijk bevel*, gemerkt het geen in de heylige Synoden door Bisschoppen besloten en ,, uytgesproken word, moet worden aangemerkt als de wil van God.

En aan alle Kerken.

De Keyser onthaald de Bisschoppen.

XIII. Alles dus naar wensch ten eynde gebragt zijnde, nodigde de Keyser (thans op sijn twintig-jarige regeerings dag een vierdag hebbende aangesteld) de Bisschoppen (*e*) by hem ten eeten. Daar gekomen zijnde, stonden alle de Amptenaren, Hovelingen en de wagt gereed, om hen te ontfangen. De voornaamste van hen wierden onthaald aan des Keysers eygen tafel, en de andere in andere daar toe bereydde kamers. De Keyser, siende dat iemand om sijn standvastig aankleven aan het Geloof, ten tijde der vervolging, sijn regter oog verloren had, kuste desselfs wonde, bewees hen alle bedenkelijke eerbiedigheyt, en verwagtte van hen hun segen-wensch. Na den eeten gaf hy elk van hen vereeringen en geschenken, naar elks verdiensten en agtbaarheyt van hun plaats, en so als de grootheyt van sulken Prins betaamde. Dit gedaan zijnde, nam hy van hen sijn afscheyd, hen nogmaals vermanende gelijkformigheyt in het Geloof, en vrede en eendragt onder malkanderen te houden; en versoekende dat sy dog dagelijks met allen ernst God wilden bidden voor hem, voor sijne kinderen, en voor den welstand van sijn Rijk; waar op ook de Bisschoppen hun afscheyd van malkanderen namen, en elk sig tot sijn thuys-reys gereed maakte. Dus eyndigde dit groot en eerste algemeen

Geeft hen vereeringen.

En neemt van hen sijn afscheyd.

(*c*) *Ext. ap. Socr. ibid. p.* 30. (*d*) *Ext. ap. Euseb. de vit. Const. lib.* 3. *c.* 17. *p.* 491. *Socr. ubi supr. p.* 32. *Theod. ibid. c.* 10. *p.* 32. (*e*) *Euseb. ibid. c.* 15. *Soz. ibid. c.* 25. *p.* 438. *Theod. ibid. c.* 11. *p.* 35.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

meen Concilie, na dat het wat meer dan twee maanden geseten had, gemerkt het begon den 19. *Junii*, en scheydde in het laatste van *Augustus*; so dat die het spoor geweldig byster zijn, die den tijd van het sitten deses Concilie niet alleen tot meerder maanden, maar selfs tot meerder jaren uytstrekken: want sommige willen (*f*), dat het geduurd hebbe drie jaren en ses maanden; *Nicephorus* (*g*) spreekt van drie jaren en wat meer; *Gelasius* (*h*) bepaald het van het sestiende tot het twintigste jaar van *Constantinus* regeering; *Photius* (*i*) en de uytgever van de Synodale verhandeling (*k*) willen, dat het gehouden is ten tijde als *Sylvester* en *Julius* Bisschoppen van Romen waren, waar uyt volgd, dat hetselve, volgens de gemeene rekening, in het jaar CCCXXV. t'samen gekomen zijnde, niet min dan dertien jaren soude geduurt hebben: daar het ondertusschen klaar is, dat het is gehouden, als *Paulinus* en *Julianus* Burgermeesteren waren, en geëyndigd, wanneer hy sijn *Vicennalia* (twintig-jarige regeerings-dag) vierde, en dienvolgende, daar *Constantinus* sijn regeering in het jaar onses Heeren CCCVI. had aangevaerd, dat het in het reeds boven gemelde jaar begonnen en geëyndigd is. Hoe lang dat Concilie geduurt hebbe.

XIV. Drie maanden na het scheyden van de Synode, wierd *Eusebius* Bisschop van Nicomedien, en *Theognis* Bisschop van Nicea, niet tegenstaande sy hun gevoelen looslijk ontveynst hadden, even als *Arius* versonden, en op bevel van den Keyser gebannen (*l*); dog om wat reden, word niet op eene wijse verhaald. Want *Philostorgius* (*m*), die hen altijd soekt voor te spreken, verhaald ons, dat sy, van hun ondertekening der Niceensche besluyten berouw hebbende, tot den Keyser quamen, en hem seyden, *Mijn Heer, wy hebben qualijk gedaan, dat wy, uyt vreese voor u, een goddeloose belijdenis ondertekend hebben:* waar over dan de Keyser gevoelig was, en, indien de geschiedenis waar is, met reden vertoornd wierd. Andere Schrijvers (*n*) willen, dat sy in *de Handelingen van het Niceensche Synode*, die by den Keyser bewaard wierden, hunne namen in de gedane ondertekening uytgevaagd, en deselve alſo vervalst hebbende, in 't openbaar begonden staande te houden, Dat den Soon mede-wesig, en van het selve wesen met den Vader te stellen een valsche leering was; waar over *Eusebius* by den Keyser beklaagd wierd, alwaar hy door een buytenspoorige onbeschaamdheyt den Keyser sijn kleed vertoonde, en hem vraagde, Of hy, dat siende in twee stukken gescheurd, egter nog soude willen, dat elk deel van hetselve nog de selve substantie was? Een soort van onbeschaamdheyt en godloosheyt, waar over de Keyser ongemeen misnoegd wierd; te meer, om dat hy dus de verschil-pointen, die hy gehoopt had, door de sorg van het onlangs gehouden Concilie t'eenemaal afgedaan, en alle onlusten daar uyt ontstaan, gesmoord te zijn, weder sag herleven. Dese verhalen zijn, als men sijne gedagten op dier mannen drift en inborst laat gaan, wel thuys te brengen, egter is het veyliger aan te gaan op het geen'er de Keyser selfs in sijn brief aan die van Nicomedien, die straks na het vonnis van sijn verbanning geschreven is, van berigt (*o*); „Die „de regtsinnige leer hen voorgesteld, en door eenige aanmerkingen de „schadelijkheyt van de Ariaansche grond-stellingen vertoond hebbende, „nader

Eusebius van Nicomedien en Theognis worden gebannen.

Reden daar van gehaald uyt Philostorgius.

Sozomenus,

En allernaast uyt een brief van Constantinus.

(*f*) *Act. Metroph. & Alex. ap. Phot.* 256. *col.* 1412. (*g*) *Lib.* 8. *c.* 26. *p.* 588. (*h*) *Lib.* 2. *c.* 35. *col.* 265. (*i*) *Epist. ad Mich. Bulg. p.* 3. (*k*) *Synodic p.* 16. (*l*) *Philost. lib.* 1. *c.* 9. *p.* 469. *Soz. lib.* 1. *c.* 21. *p.* 436. (*m*) *Lib.* 2. *ap. Nicet. Thes. Orth. fid. lib.* 5. *c.* 8. *p.* 448. (*n*) *Soz. lib.* 2. *c.* 21. *p.* 472. (*o*) *Ext. fragm. ap. Theod. lib.* 1. *c.* 20. *p.* 49. *Integr. vero ap. Gelas. Cyzic. lib.* 3. *c.* 2. *col.* 278. *Vid. Nicet. Thes. Orth. Fid. lib.* 5. *c.* 8. *p.* 447.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ nader spreekt van hunnen Bisschop *Eusebius*, dien hy te last legd; Met „ den tyran *Licinius* te hebben toegehouden; de oorsaak van de laatste „ vervolging geweest te zijn; tegen sijn persoon aangespannen; en by- „ sonder sijn Gemeynte met Ketterſche leeringen vergiftigd te hebben: „ dog hen met eenen bekend maakt, dat hy daar tegen voorsien, en „ hen een trouwen en regtsinnigen Bisschop gesonden had, die niet sou- „ de nalaten, indien sy maar na hem luysterden, hen op den regten weg „ te brengen. Nog nader seyd aldaar de Keyser, dat *Eusebius* in de „ laatst gehoudene Kerkelijke vergadering tusschen vreese en schaamte „ zijnde, die godloose gevoelens, na dat hy sijne (des Keysers) voorspraak „ meermaals door d'een en d'ander versogt had, (ten eynde hy niet in „ schande geraken, en van sijn plaats afgeset mogt worden) had versaakt, „ en hy daar door misleyd en bedrogen was; maar dat hy en *Theognis*, „ na dat alles, henselven ten vollen ontdekt en getoond hadden, wat hun „ gevoelen was: want als hy sekere scheursieke Ketteren van Alexan- „ drien, als roer-vinken en stoke-branden (die egter de Synode in ver- „ wagting van hun berouw had verschoond) by hem ontboden had, „ hebben dese mannen, seyd hy, hen niet alleen aangemoedigd, en in „ hunne huysen ontfangen, maar ook in hunne godloose en ongoddelij- „ ke practijken raad gegeven: weshalven hy bevel gegeven had deselve „ na een afgelegen land in ballingschap te versenden, en alle, die voor „ dese pesten souden spreken, of van deselve iets by hem ophalen, aan- „ stonds na behooren te straffen. Volgens welke last sy na Vrankrijk gebannen, en hunne plaatsen door twee andere weerdige mannen vervuld wierden, want *Amphion* wierd Bisschop van Nicomedien, en *Chrestus* van Niceën.

Vierde Afdeeling.

Athanasius handelingen van het Concilie van Nicea af, tot het Synode van Tyrus toe.

INHOUD.

De Historie van Athanasius *word nader hervat. Na de dood van* Alexander *word* Athanasius *in deszelfs plaats Bisschop. De wettelijkheyt van sijn beroeping word beweerd tegen de lasteringen der* Arianen. *Hoe oud hy toen was. Sijn speelen voor Bisschop als hy maar een jongen was, word in twijfel getrokken. De* Arianen *en* Meletianen *spannen t'samen tegen hen aan.* Meletius *gaat de orders van het Synode tot* Nicea *te buyten.* Arius *word ontslagen van sijn ballingschap.* Eusebius *en* Theognis *komen weder te huys, en verklaren hun toestemming aan het* Niceensche *Geloof. 't Verhaal der* Arianen *van* Constantinus *gunst tot hen, en misnoegen tegen de regtsinnige.* Athanasius *besoekt de plaatsen onder sijn Bisdom, en ontdekt eenen* Ischyras; *Komt by den H.* Antonius. *Wat 'er tot versoening van* Arius *ondernomen wierd. Klagte ten Hove tegen* Athanasius. *Sijn verantwoording, en vryspreking.* Eustathius *Bisschop van* Antiochien *word valschelijk beschuldigd, en gebannen.* Athanasius *word nogmaals beschuldigd: Hy voldoet den Keyser. Een Synode beroepen tot* Cesareën, *om de saak van* Athanasius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

thanaſius *te onderſoeken.* Athanaſius *weygerd daar te komen, 't welk misduyd wierd.*

Athanaſius hiſtorie word hervat.

I. TOt nog toe den draad van de groote Hiſtorie gevolgd hebbende, ſullen wy nu deſelve nader op de ſaak van *Athanaſius* t'huys brengen, en hem op het tooneel vertoonen van toen af, dat hy Biſſchop van Alexandrien, en alſo, (gelijk'er *Nazianzenus* [*a*] van ſpreekt) genoegſaam Biſſchop van de geheele wereld wierd; gelijk hy ook ſekerlijk was, gemerkt ſijne daden en ſijn lijden by-na de geheele Hiſtorie van die eeuwe opmaakt, en als ſodanig vervolgens van ons ſal worden aangemerkt. *Alexander* van het Concilie te Niceën t'huys gekomen zijnde, en de ſorg over de Kerken, die *Meletius*, ſig t'onregt hebbende aangematigd, hem overgegeven had, aangevaerd hebbende, ſtierf niet lang daar na, als of God hem maar ſo lang geſpaard had, dat hy de vrugt van al ſijn arbeyd ſoude proeven, en ſijne kerken met genoegen in ruſte en vreede herſteld ſien, en hem enkelijk had t'huys gebragt, op dat ſijne beenderen met eere onder ſijn eygen volk ſouden begraven worden. Hy ſtierf vijf maanden na het ſcheyden van de Synode, en wees, ſo geſegt word, voor ſijn ſterven *Athanaſius* tot ſijn navolger aan. Immers *Apollinaris* de Syrier (*b*), wiens vader te Alexandrien geboren en opgevoed was, berigt ons, dat *Alexander* op ſijn dood-bed meermaals *Athanaſius*, die niet by de hand was, ontbood; en giſſende dat hy agter bleef om de groote laſt, die hy op ſijne ſchouderen leggen wilde, te ontgaan, uytriep; *Athanaſius, gy meend het te ontgaan, maar gy ſult het niet ontgaan.* *Epiphanius*, die de tijden en ſaken wonderlijk door malkanderen ſmijt, ſeyd ons (*c*), dat *Alexander* geſtorven, en *Athanaſius*, dien hy by teſtament ſijn bediening overgegeven had, van huys zijnde, *Achillas* in die bediening indrong, en *Theonas* door die van *Meletius* aanhang tot Biſſchop aangeſteld wierd; dog dat ſy beyde binnen drie maanden overleden zijnde, *Athanaſius* ſonder ſlag of ſtoot in derſelver plaats quam. Maar dat, als verdigt en niet konnende met de waarheyt over-een gebragt worden, ſtappen wy over. So ras was *Alexander* niet geſtorven, of (*d*) het volk van Alexandrien riep om *Athanaſius*, liep naar de kerk, ſtortte tot dien eynde hunne gebeden tot God, en volhardde daar in dag en nagt, ja ſy beſwooren de Biſſchoppen (die tot het aanſtellen van een nieuwen Biſſchop in de ſtad gekomen waren) hem tot Biſſchop te beroepen, met betuyging, dat ſy niet uyt de kerk wilden gaan, of hen laten vertrekken, voor dat ſulks geſchiedde: dat naar hun begeerte gedaan zijnde, volgde aanſtonds een algemeene vreugde en genoegen, ſo onder de Kerkelijken als andere, dat ſy betoonden met alle openbare tekenen van blijdſchap, bly gelaat; algemeene t'ſamen-loop om den verkorenen te ſien, onderlinge gelukwenſchingen en dankſeggingen aan God voor ſo grooten weldaad: maar de Arianen (gelijk de Egyptiſche Biſſchoppen aanmerken, welker ſommige by deſe keur tegenwoordig waren, en deſelve hielpen bevorderen) [*e*], dit euvel opnemende, ontſagen ſig niet laſterende voor te geven, dat wanneer na *Alexanders* dood de regtſinnige en Meletiaanſche Biſſchoppen t'ſamen gekomen waren, om eendragtelijk een Biſſchop te verkieſen, en ſig met een plegtelijken eed daar toe verbonden hadden, ſes of ſeven van hen ſig van de andere afſcheydden,

Alexander ſterft, en wil dat Athanaſius hem ſal volgen in ſijn ampt.

Gelijk dan ook geſchiedde tot groot genoegen van alle.

Welk de Arianen wonderlijk verdraijen.

(*a*) *In Athan. Orat.* 21. *p.* 377. (*b*) *Ap. Sozom. lib.* 2. *c.* 17. *p.* 465. (*c*) *Hæreſ.* 69. *p.* 308. & 70. *p.* 314. (*d*) *Epiſt. Synod. Alex. ap. Athan. Apol.* 2. *p.* 565, 566. (*e*) *Loc. cit. vid. Sozom. ubi ſupr. p.* 466.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en na een onbekende plaats geweken zijnde, *Athanasius*, van wien niet veel gesproken was, verkoren; om welke reden dan veele van de Clergie en het gemeene volk souden geweygerd hebben, met hem deelgenootschap te houden. *Philostorgius* (*f*) voegd'er by, dat *Athanasius* met eenige van sijnen aanhang, terwijl de Bisschoppen tot de verkiesing vergaderd waren, ontrent den avond naar de kerk van den H. *Dionysius* ging, daar hy twee Bisschoppen uyt Egypten gevonden hebbende, de Kerkdeuren deed sluyten, en die Bisschoppen dwong hem te beroepen, waar over de andere Bisschoppen een *anathema* tegen hem uytspraken, maar dat hy aanstonds brieven naar het Hof sond, op den naam van de gantsche stad van Alexandrien, in schijn als of die verkiesing met algemeene toestemming geschied was, en dus de goed-keuring van den Keyser uytwerkte. Maar de saak lijd geen last, gemerkt wy weten, dat sijne geslagen en gesworen vyanden de gewoonte hadden, hunne saak door valsheyt en bedrog te onderschragen, en versekerd zijn, dat se die verkiesing hebbende bygewoond, daar tegen betuygden, en quansuys de geheele stad en Provincie tot getuygen riepen: om nu niet te seggen, dat hy, naar het getuygenis van *Nazianzenus* (*g*) tot dien dienst gekoren wierd, met algemeene toestemming des volks, en dat hy niet, gelijk sijn Nasaat, door dwang en moord, maar ἀποσολικῶς τε καὶ πνευματικῶς, op een Apostolische en geestelijke (Goddelijke) wijse inquam. Dit viel voor, ontrent het begin van 't jaar CCCXXVI. ter welker tijd hy nog vry jong was, en niet meer dan agt-en-twintig jaren konde oud zijn: want toen hy een jongen zijnde, voor Bisschop speelde (wanneer hy naar allen schijn ten hoogsten dertien of veertien jaren oud was) was reeds *Alexander* Bisschop van die Kerk; en gemerkt *Alexander* tot die bediening niet bevorderd is voor ontrent het eynde van het jaar CCCXII. so volgd, als men van die tijd tot het jaar na de Niceensche Synode voortrekend, dese rekening van selfs. Die jaren nu quamen niet overeen met de gemeene gewoonte en de orders der Kerk: maar het heeft hen goed gedagt liever voor eene reys van de regels der kerkelijke Orders af te wijken, dan dat de Kerk, bysonder in die tijd, sulken ongemeenen persoon, die voor den tegenwoordigen toestand en nood van die Kerk so wonderlijk bequaam en dienstig was, missen soude. Dus spreekt men daar van, mits vaststellende, dat sijn kinds-Bisschops-spel seker en ontwijfelbaar is, en nogtans, hoewel'er een groote wolke van getuygen ons dat heeft overgeleverd, so steund egter al 't geen'er van gesegd word, enkelijk op de geloofweerdigheyt van *Ruffinus*, die buyten tegenspreken de eerste is, die van dat kinder-spel gewag gemaakt heeft, en die egter niet alleen bekend staat voor een slordig beschrijver van geschiedenissen, maar selfs niet dan ontrent honderd jaren na den tijd 't geen van alle man verteld wierd, voor waarheyt opnam en beschreef: dog indien men dit verhaal af keurt, so sal *Athanasius* geboorte in de voorgaande eeuw wat vroeger konnen gesogt, en hem ten tijde sijner verkiesing tot het Bisdom meerder jaren toegestaan worden. En om de waarheyt te seggen, het schijnt vry vreemd, dat de Arianen (indien hy so jong tot Bisschop was aangesteld) die al het bedrijf van sijn leven so nauwkeurig doorsnuffelden, en in het bysonder andere onordentlijkheden in sijne verkiesing begaan (of liever van hen verdigt) ophaalden, nooit souden gemord hebben over sijn minder-jarigheyt, om so grooten en aansienlijken plaats te bekleeden; te meer, om dat sulks tegen des Apostels regel selfs, en de gewoone order en practijk der Kerk strijdig

Athanasius was nog jong, als hy Bisschop wierd.

Wat daar van te oordeelen.

Sijn kinds Bisschops-spel steunt maar op 't seggen van Ruffinus.

(*f*) *Lib.* 2. *c.* 11. *p.* 473. (*g*) *Encom. Athan. Orat.* 21. *p.* 377.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtrijdig ſoude geweeſt zijn. Maar ik laat dit aan het verſtandig oordeel van
den leſer, en ben niet genegen buyten nood de geloofweerdigheyt van
de een of de andere Kerkelijk Geſchigt-ſchrijver op ſchroeven te ſtellen.

II. *Athanaſius* verheffing tot den Biſſchops-ſtoel van Alexandrien,
baarde wel een ongemeene vreugde en vertrooſting by de Regtſinnigen,
maar ſtak den Arianen geweldig in 't oog; want ſy kenden den man ſijn ſne-
dig verſtand, en ſijnen onvermoeyden iever voor het beweeren der waar-
heyt en de ſaak der regtveerdigen; en daar hy nog maar een gemeen Kerk-
lid zijnde, te huys en in de Synode van Nicea ſo ſtijf konde dringen, ſa-
gen ſy te gemoet, dat hy, tot ſulken aanſienlijken plaats verheeven, ſulks
veel meer ſoude doen, en daarom beſlooten ſy alle kragten tegen hem in
te ſpannen. Om nu hunne ſtreng te verſterken, vonden ſy niets dat hen
daar toe beter diende, dan de Meletianen aan hunne ſijde over te halen,
gemerkt die niet alleen talrijk, maar wegens hunne regtſinnigheyt by
het volk vry veel geagt waren. Hier toe deed ſig thans een bequame
gelegentheyt op. *Meletius* had, wanneer *Alexander* van Niceën t'huys
gekomen was, hem 't opſigt en de ſorg over de kerken, die onder hem
geſtaan hadden, overgegeven (*h*), en leefde ſtil in ſijn eygen ſtad Ly-
cus; dog verkoos, niet lang voor ſijn dood, die korts daar op volgde,
met byſtand en toedoen van *Arſenius* Biſſchop van Hypſelis, eenen *Jo-
hannes*, anders genaamd *Arcaph*, tot ſijnen naſaat; 't welk als zijnde
tegen de beſluyten van het Niceens Concilie ſtrijdig, de voorige ſcheu-
ring van *Meletius* weder deed opkomen en herleeven. De Arianen dit
gemerkt hebbende, begonden daar onder te ſtooken, en hen in te bla-
ſen, dat de Meletianen in de Kerk-vergadering van Niceën niet wel gehan-
deld waren, en reeds al het volk *Athanaſius* en de Clergie van Alexandrien
naliepen, waar tegen ſy ſig nu t'ſamen moeſten voegen, en hem als bey-
der gemeenen vyand aanmerken. Hier door was het, dat ſy (hoewel
hunne oogmerken ongemeen van elkanderen verſchilden, en de Mele-
tianen de Chriſtelijke gronden nog ongeſchonden bewaarden), gelijk
Athanaſius (*i*) aanmerkt, even als *Herodes* en *Pontius Pilatus* tegen
Chriſtus t'ſamenſpanden, en ondertuſſchen hun verſchillende driften te-
gen malkanderen verbergden; dat, ſeg ik, ſy een onderling verbond
tegen *Athanaſius* en de waarheyt maakten, daar ondertuſſchen de Me-
letianen door gierigheyt en eerſugt, en de Arianen door drift om hunne
godlooſe ſtellingen weder op te halen en voort te ſetten, bewogen en gaan-
de gemaakt wierden.

Athanaſius was den Arianen geweldig in de weg.

Sy ſpannen met de Meletianen tegen hem aan.

Wat gelegentheyt ſig daar opdeed.

III. Het eerſte dat ſy ſchijnen ondernomen te hebben, was het her-
roepen van *Arius* uyt ſijn ballingſchap, 't welk *Sozomenus* (indien hy
verſtaat ſijn herroeping uyt ſijn banniſſement, en niet liever ſiet op de tijd
dat hy te Hoof ontboden wierd), tegen alle reden, veele jaren later,
te weten, even voor het houden van het Synode te Jeruſalem, ſtelt (*k*),
op welke tijd hy en *Euzoïus* hunne belijdenis den Keyſer opdroegen.
Het is ſeker, dat *Arius* van ſijn ballingſchap eerder als *Euſebius* van
Nicomedien ontſlagen wierd, gemerkt dat niet alleen van *Sozomenus*
elders (*l*) bekend, maar van *Euſebius* in ſijn verſoek-en verklaring-ſchrift
aan den Keyſer (*m*) rond uyt verhaald word; dog, ſegd hy, 't was met
dat beding, dat hy, te weten *Arius*, niet ſoude mogen komen tot Alexan-
drien, maar naar allen ſchijn ſig ophouden by ſijne vrienden en gunſte-
lingen in het Ooſten. Hy dus ingeroepen zijnde, volgden hem ſijne twee

Dus word Arius ontſlagen van ſijn ballingſchap.

(*h*) *Sozom. lib.* 2. *c.* 21. *p.* 471. (*i*) *Orat.* 1. *contr. Arian. p.* 132 (*k*) *Lib.* 2. *c.* 27. *p.* 483, 484. (*l*) *Ibid. c.* 16. *p.* 464. (*m*) *Ibid. p.* 465. *Vid. Socr. lib.* 1. *c.* 14. *p.* 44.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Gelijk ook Eusebius en Theognis.

groote voorstanders *Eusebius* en *Theognis*. Dese, als sy drie volle jaren (*n*) in hun ballingschap gebleven waren, begaven sig tot hunne oude konsten, en leverden den Keyser een geschrift, by wege van een versoek en herroeping, over (*o*), waar in sy vertoonden, dus lang onderdanig sig het vonnis van sijn Majesteyt, over hen geveld, te hebben onderworpen, maar nu, op dat hun stilswijgen niet tot bewijs van hunne schuld mogt opgevat worden, sig genoodsaakt vonden te verklaren, dat sy nooit van het Geloof waren afgeweken, en de meening van het woord *Consubstantialis* (mede-wesig) wel overwogen hebbende, henselven tot vreede hadden overgegeven, alsso sy aan geen kettery vast waren; dat sy tot rust en vreede der Kerke alles wat sy konden, hadden bedagt, en door het ondertekenen van het Geloofs-formulier alle nodige voldoening gegeven hadden, dog het *anathema* niet konden goed keuren tegen *Arius*, dien sy door mondelinge en schriftelijke omgang met hem gehouden, aan 't geene, daar hy mede betigt wierd, niet schuldig bevonden hadden; dat sy nu na dit alles door dit vertoog nogmaals hun toestemming bevestigden; niet so seer, om dat sy hun ballingschap moede waren, als wel om den argwaan van kettery af te weeren, en dat sy, tot de tegenwoordigheyt van sijn Majesteyt zijnde toegelaten, bevonden souden worden in alles met het Geloof en de besluyten van het Niceensche Concilie over-een te komen; welke gunst sy te meer seyden te hoopen, om dat sijn Majesteyt hem, die meest schuldig was, so genadelijk gehandeld, en van sijn ballingschap ontslaande, reeds toegelaten had sigselven, van 't geen tot sijnen laste was ingebragt, te verantwoorden. Op dit versoek wierd hun vonnis van verbanning ingetrokken, en hen toegelaten elk tot sijn plaats weder te keeren.

Op hun overgesonden versoek.

Ariaansche vertellingen worden daar van voorgesteld.

Men moet alhier niet vergeten, dat de Arianen, nevens andere verdigtselen tot steun hunner saak ook dit voorgaven, dat (*p*) wanneer *Constantinus*, niet lang na de Synode van Nicea, *Eusebius*, *Theognis* en eenige andere om hun hardnekkig verwerpen van het ὁμοούσιον, of leere van de Eenwesentheyt des Soons met den Vader, gebannen had, desselfs suster een gesigt of openbaring uyt den hemel had, waar door sy verwittigd wierd, dat dese mannen in hunne gevoelens regtsinnig, en t'onregt so hard gehandeld waren; waar door de Keyser soude bewogen zijn geweest, om hen weder in te roepen, en hen te vragen, Waarom sy nevens andere het Niceens Geloofs-formulier ondertekend hebbende, nu daar van verschilden? 't welk sy beantwoordden, met te seggen, dat sy het selve nooit van herten hadden toegestemd, maar sulks gedaan hadden uyt vrees, dat sijn Majesteyt, nu pas tot het Christen Geloof bekeerd, en door den doop nog niet bevestigd, sig aan hunne verschillen stooten, en het Christen Geloof als een twijfelagtige en onsekere sake aansiende, tot het Heydendom weder keeren, en sig aan de Christen Kerk wreeken mogte: op welke verantwoording de Keyser hen soude vergeven, en voorgenomen hebben een tweede Synode over die saak te beroepen, maar dat sijn dood sulks belet, en hy de uytvoering van sijn voornemen aan sijn soon *Constantius* overgelaten soude hebben, met betuyging, dat sijn Rijk nooit soude voorspoedig zijn, so hy niet alle sijne ondersaten deed in de saken van Godsdienst over-een stemmen; die dan, om sijns Vaders oogmerk te voldoen, een Concilie te Ariminen vergaderde, waar in hun geloof goed gekeurd wierd.

Dog verworpen;

Een verhaal, 't welk niet wel t'samen hangd, en op een onnosel en belagchelijk voorgeven steunt, en tegen het eenparig verhaal van alle Schrijvers

(*n*) *Philost. lib. 2. c. 7. p. 472.* (*o*) *Ext. ap. Socr. & Sozom. loc. cit.* (*p*) *Sozom. lib. 3. cap. 19. p. 531.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

vers van die tijden aanloopt: daar het in tegendeel ſeker is, dat *Conſtantinus de Groote*, die tot ſijn ſterf-dag toe ſtandvaſtig in het aankleven van het Niceens Geloofs-teken bleef, het vonnis van hun verbanning nooit ſoude hebben ingetrokken, ten ware ſy het gemelde formulier hadden ondertekend, 't welk ons ook de hiſtorie leerd van hen ſonder ſchroom gedaan te zijn. Van het ſelve ſlag is 't geen *Philoſtorgius* verhaald (*q*), dat *Conſtantinus* (wanneer *Euſebius* en die het met hem hielden, na het eyndigen van het Concilie hunne ondertekening herriepen) hen, om dat ſy in dat Concilie die Geloofs-form ondertekend hadden, ſoude geſtraft, *Secundus* en ſijnen aanhang uyt hun ballingſchap opontboden, en alom brieven geſonden hebben, om de leer van het *medeweſige* tegen te gaan, te ſmooren, en het daar tegen ſtrijdend gevoelen in te voeren en te beveſtigen, 't welk van *Alexander*, Biſſchop van Alexandrien, ſoude ondertekend zijn, die dan daar op met *Arius* en de ſijne communiceerde; dog, ſeggen ſy, ſo dra was de vreeſe van des Keyſers misnoegen niet over, of *Alexander* keerde weder tot ſijn voorgaande gevoelens, waarom *Arius* en de ſijne hem t'eenemaal verlieten. Een verhaal, dat in alle ſijne omſtandigheden ſo onwaarſchijnlijk is, en ſo regtdraads tegen alle andere Schrijvers aanloopt, dat men tot deſſelfs wederlegging niets behoeft by te brengen; ja, dat buyten twijfel van *Philoſtorgius* ſelfs (dien *Photius* uyt dien hoofde in het begin van ſijn boek over hem door een aardige ſin-ſpeeling betijteld, dat hy was, daar φιλόσοργος iemand die tot onderlinge liefde genegen is betekend, φιλοψευδὴς ὄντος κακοσόργιος, den beminnaar der leugenen en van het quade) verſonnen, of hem ſo verteld is van de toen levende Arianen, die deſe en diergelijke vertellingen, om hunne ſaak wat leven en ſchijn te geven, onder het volk verſpreydden.

Een andere van hetſelve ſlag.

Dog niet min valſch, als de eerſte.

IV. *Athanaſius* ondertuſſchen, om als een voorſigtig en getrouw Herder den ſtaat van ſijn kudde te kennen, beſogt alle kerken, die onder ſijn opſigt ſtonden (*r*), als wel konnende afnemen, dat door de onruſt van de laatſte jaren ſekerlijk ongeregeltheden, ſo in 't ſtuk van Geloof als order, ſouden ingeſlopen zijn. Gekomen zijnde in het Landſchap van Mareotis, dat vry volkrijk was, en alwaar in elke kerk Ouderlingen waren, die het volk in ſulken vreede en order leerden en regeerden, dat de Meletiaanſche ſcheuring aldaar niet konde inbooren, wierd hem verhaald, dat eenen *Iſchyras*, een man, die ſlordig van leven, en nooit in een van de kerkelijke Orders aangenomen was, ſig den naam en het ampt van een Ouderling aanmatigde, en het volk, ter plaatſe daar hy woonde, agter hem trok. Hy ſond, dat verſtaan hebbende, *Macarius* ſijnen Ouderling, en den Ouderling van die plaats, om die ſaak nader te onderſoeken, en *Iſchyras* by hem te doen komen. Deſe aan ſijn huys komende, vonden hem ſiek te bed leggen; weshalven ſy (ſijn vader belaſt hebbende hem te ſeggen, dat hy ſig van 't geen van hem geſegd wierd, ſoude hebben te onthouden) na *Athanaſius* wederkeerden. So dra *Iſchyras* van ſijn ſiekte herſteld was, riedden hem ſijn vader en andere vrienden elders heen te vertrekken: ingevolge van dien vlood hy tot de Meletianen, en vervolgens na Nicomedien, de gewoone toevlugt der misnoegden, alwaar hy, gelijk wy naderhand op ſijn tijd ſullen ſeggen, *Athanaſius* geen kleyne ſwarigheyt en moeyte brouwde. In deſen togt beſogt *Athanaſius* ook de Egyptiſche Kloosters, daar de hiſtorien van die tijd veel mede op hebben, alwaar hy met behoorlijke eer en ontſag ontfangen wierd; en byſonder beſogt hy den grooten *St. Antonius* (*s*), de

Athanaſius beſoekt ſijne Kerken.

Onder andere in Mareotis.

Ontdekt eenen Iſchyras.

Die hy laat waarſchouwen.

Dog ſig naderhand tegen Athanaſius opſtelde.

Athanaſius beſoekt de Kloosters,

(*q*) *Lib.2.c.1.p.469.* (*r*) *Athan. Apol.2.p.606. Epiph. hæreſ.68.p.309.* (*s*) *Soz.l.2.c.17.p.467.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en bysonder den Eremyt Antonius; die voor Athanasius gevoelen was.

vader en stigter van alle toen levende kluysenaars. Tusschen hen beyden ontstond hier door so grooten en nauwen genegentheyt en vriendschap, dat de H. *Antonius*, so menigmaal hy van *Athanasius* ontbooden wierd, gereed stond, om uyt sijn eensaamheyt by hem tot Alexandrien te komen, alwaar hy hem in de kerk vergeselschapte, *Athanasius* geloof met sijn getuygenis bevestigde, de anders-gevoelende tegen ging en veroordeelde, en voor hem aan Princen en groote Mannen schreef. Dit baarde *Athanasius* geen kleyn aansien en ontsag. En seker hy had, gemerkt'er door alle loose konsten en streeken thans so ieverig tegen hem gearbeyd wierd, alle sijne vrienden, om hem by te staan en te verdedigen, seer wel van doen.

Eusebius soekt Arius herstelling.

V. Want *Eusebius* was so ras niet weder tot Nicomedien gekomen, of hy begon alles wat hy konde tot voortsetting van de Ariaansche saak in 't werk te stellen. Sijn voornaamste oogmerk was *Arius* weder te herstellen te Alexandrien, alwaar hy wist dat het vergif kragtigst soude werken. Tot dien eynde schreef hy aan *Athanasius* (*t*), hem beleefdelijk versoekende, dat hy dog *Arius* tot de gemeenschap der Kerk weder wilde aannemen, en liet ondertusschen niet na, hem door andere te bedreygen, indien hy dat soude afslaan. Maar die vroome man, nog door sijn versoek, nog door bedreyging van andere bewogen, gaf hem tot antwoord; Dat *Arius* een ketter, en vyand van de waarheyt, en reeds door een algemeen Concilie veroordeeld was, en dat sodanig een niet weder konde worden aangenomen. Dit hem mislukkende, hervatte hy het op een andere wijse. Hy bewoog door loosheyt den Keyser (dien hy had wijs gemaakt, dat *Arius* het nu met de leere der Kerk hield) om voor hem aan *Athanasius* te schrijven; die dan daar over een brief aan *Athanasius* afsond (*v*), hem vry ernstig en rond uyt belastende, de kerkdeuren voor een iegelijk, die'er wilde inkomen, open te setten, met bedreyging, dat, so hy iemand, die tot de gemeenschap der Kerke wilde wederkeeren, bevonden wierd uyt te sluyten, hy aanstonds bevel soude geven, om hem te verplaatsen, en verre genoeg daar van daan te versenden. Waarschijnlijk is 't, dat *Eusebius* (also'er in 't besluyt van dien brief, daar wy maar een stuk van hebben, van *Arius* in 't bysonder geen gewag gemaakt word) sijn voorstel maar in gemeene woorden gedaan, en *Athanasius* als een vyand van eenigheyt en vreede in de Kerk beschreven had: dog wat daar van zy of niet, hy was, gemerkt hy sig op de goedheyt van sijn saak verliet, over sulken onverwagten en scherpen bevel van den Keyser niet ontsteld of bekommerd, maar antwoordde den Keyser met een onderdanig berigt, dat de algemeene en regtsinnige Kerk geensins met de kettery, die de Godheyt onses Saligmakers ondermijnde en loochende, konde gemeenschap houden. *Eusebius* ook hier mede niet konnende vorderen, begon het op leugenen en bedrog aan te leggen, en nam voor, hem, die so lang hy sijn plaats in hield, alles wat sy souden mogen ondernemen, sekerlijk sou overdwarssen, uyt sijn bediening te stooten. Tot dien eynde sond hy eerst aan de Meletianen, die hy inboesemde het nu de regte tijd te zijn, om t'samen te spannen, en beyder raadslagen in 't werk te stellen. Dese ten deele door sijne brieven aangeset, ten deele begeerig, om hunne eygen saak, te weten, het weder bekomen hunner kerken voort te setten, sonden drie Bisschoppen, die het met hen hielden, te weten, *Isio*, *Eudæmon* en *Callinicus*, ten Hoof. Dese aldaar gekomen zijnde, versonnen en bragten, door raad van

Schrijft daar over aan Athanasius.

Dog die slaat dat af.

Hy schrijft ook daar over aan den Keyser.

't Welk looslijk was aangelegd, maar egter mislukte.

Eusebius poogd, 't koste wat het wilde, Athanasius te weeren.

Dat hy begint door de Meletianen

(*t*) *Ath. Apol.* 2. *p.* 603. *Socr. lib.* 1. *c.* 23. *p.* 57. (*v*) *Ext. pars liter. ap. Athan. p.* 604.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van *Eusebius* een beschuldiging tegen *Athanasius* by den Keyser in, te weten, dat hy, ten dienste van sijn Kerk, het volk eenig linnen afgeparst, en hen het opbrengen van hetselve als een schatting opgelegd had: maar *Apis* en *Macarius*, twee Alexandrijnsche Ouderlingen, toen te Hoof zijnde, vertoonden den Keyser aanstonds, hoe valsch die beschuldiging was; waar op de Keyser de aanbrengers in het ongelijk stelde, en bevel gaf, om *Athanasius*, het was dan hoe het was, te ontbieden; welk van *Eusebius* verstaan zijnde, ried hy hen niet te verflauwen, maar hem by sijn overkomst met nieuwe beschuldigingen te beswaren. Om dan *Macarius* geloofweerdigheyt af te weeren, bragten sy tegen hem nogmaals in, 't geen hem ook onlangs te voren was te last gelegd, dat hy den beker des Avondmaals verbroken had; en tegen *Athanasius*, dat hy op sijn eygen hand eenen *Philumenus*, om hem voor Keyser op te werpen, en de regeering sig aan te matigen, een koffer vol gouds toegesonden, en sig niet min als aan hoog verraad schuldig gemaakt had. *Athanasius* overgekomen, en tot Psammathia, een der voorsteden van Nicomedien, alwaar (en niet tot Constantinopelen, gelijk'er *Theodoretus* (x) van spreekt, want het Hof aldaar toen nog qualijk verbouwd, immers niet ingewyd was) de Keyser sijn Hof had, daar van verwittigd, gaf den Keyser sodanigen berigt van sijne opregtigheyt en onschuld in desen, dat hy daar ten vollen mede vergenoegd, sijne tegenstrevers veroordeelde, hem vry-sprak, en niet alleen vryheyt gaf om te mogen vertrekken, maar hem selfs de eer deed van aan de Kerk van Alexandrien te schrijven, en hem by sijne te rug reys mede te geven een brief (y), waar in hy eerst wijdloopig de boosheyt en onregtveerdigheyt van die eeuw doorstrijkt, en daar na hen voorsteld, „Dat de godloosen en rampsaligen niets tegen hunnen Bisschop „hadden vermogt, maar door hunne vergeesse poogingen niet anders „gevorderd hadden, dan henselven buyten staat van quijtschelding „te stellen, en vermaand, dat se door onderlinge eendragt malkanderen „souden te hulp komen, en sig kanten tegen die hen tegenstonden; met „verdere versekering, dat hy *Athanasius* vriendelijk ontfangen, en met „hem omgegaan had, als een Man, dien hy sekerlijk geloofde van „God, en een seer eerweerdig persoon te zijn, en dien hy voor een „dienaar Gods erkende, die hen om sijne opregtigheyt, neerstigheyt en „andere hoedanigheden ten hoogsten nodig was.

Dog te vergeefs.

VI. De boosheyt is het vuur niet ongelijk, en moet, om niet in haar rook te stikken, de eene of de andere weg een opening hebben. *Eusebius* tegen *Athanasius* niet op konnende, stelde sijn boosheyt voor die tijd op een andere wijse te werk. *Eustathius*, Bisschop van Antiochien, was kloekmoedig in het tegen gaan der Arianen, en konde, gemerkt hy sulken aansienlijken plaats bekleedde, hen veel ondienst doen: desen kipte hy uyt, en nam voor hem over boort te setten. Tot dien eynde versogt hy (z) by den Keyser verlof (op wiens kosten hy ook de reyse deed) om de kostelijke kerk, die de Keyser toen te Jerusalem deed bouwen, te mogen gaan sien. Hy dan vergeselschapt met sijn ouden vriend *Theognis van Niceën*, quam te Antiochien, alwaar sy sig als vrienden aangevende, vriendelijk en eerlijk van *Eustathius* ontfangen en onthaald wierden: van daar reysden sy door Palestina, en overleyden 't geen sy in hunne te rug-komst dagten uyt te voeren. Dus hebbende so veel te weeg gebragt, dat'er te Antiochien een Synode beroepen wierd, bragten sy tegen *Eustathius* in, dat hy in het Geloove niet

Boosheyt van Eusebius gebruykt om Eustathius over boort te setten.

(x) *Lib.* 1. *c.* 26. *p.* 60. (y) *Ext. ap. Athan. loc. cit.* (z) *Theod. lib.* 1. *c.* 21. *p.* 51.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

niet regtsinnig was, en wel wetende dat sulks niet kragtig genoeg soude zijn, voegden'er by, dat hy aan overspel schuldig stond, welk sy door een eed, hoewel maar gedaan van een ondeugend vrouws-persoon, die reeds ter quader naam en faam stond, hem opdrongen: waar op die vroome Man veroordeeld, en afgeset wierd. Daar waren'er wel in die Vergadering, die de boosaardigheyt en het daar in gepleegde bedrog genoegsaam bemerkten, en *Eustathius* rieden sig tegen dat vonnis van affetting hooger te beroepen; maar hunne vyanden waren te gauw, maakten den Keyser aanstonds de saak bekend, en bewogen hem, door het vertoonen hoe aanstootelijk en ergerlijk sulken misdaad, en hoe billijk het tegen hem gevelde vonnis was, om het selve goed te keuren, die dan gevolglijk bevel gaf om hem te bannen.

gelijk geschiedde.

VII. Ondertusschen wierd *Athanasius* niet vergeten. Hun oogmerk te Antiochien bereykt hebbende, hadden sy ruymte om hem nogmaals aan te vallen, daar toe sig een bequame gelegentheyt opdeed: want *Ischyras*, die sig als Ouderling had gedragen, en, een tijd lang geleden, uyt Mareotis was geweken, en sig by *Eusebius*, Bisschop van Nicomedien, aangegeven had (*a*), wierd van hem, als een bequaam werktuyg tot het uytvoeren van hun voornemen, gratig ontfangen, en aan sijn streng verbonden door hem van een Bisdom te versekeren, gelijk hy hem ook naderhand Bisschop van Mareotis maakte: ondertusschen wierd hy gebruykt als een Ouderling. Door deses toedoen wierden beschuldigingen opgesteld, en met omstandelijke en schijnbare vertellingen bekleed. *Athanasius* wierd betigt van wreede en tyrannische handelingen, naardien *Macarius* door sijn bevel met geweld in het Choor van de kerk ingevallen, de beker des Avondmaals verbroken, en den Bijbel verscheurd had; insgelijks van moord, also hy eenen *Arsenius*, Bisschop onder de Meletianen, soude hebben omgebragt, waar toe sy tot bewijs eens dooden mans hand vertoonden, daar van wy ter behoorlijker plaats breeder sullen spreken. Dit alles wierd den Keyser so swaar als mogelijk was voorgedragen, die het eerste voor-by stapte, also hy hetselve ten vollen had hooren beantwoorden, wanneer *Athanasius*, niet lang geleden, voor hem te Nicomedien sigselven vertoond had; maar wat het tweede van *Arsenius* raakte, als zijnde een saak, die van grooter gewigt scheen, hy gaf aan sijn broeder *Dalmatius*, die sig thans als toesiender op der menschen gedrag te Antiochien ophield, last die saak nader te ondersoeken; dese schreef aanstonds aan *Athanasius*, met bevel, om sig ter proef te stellen, en op het geen hem te last gelegd wierd te antwoorden. *Athanasius* sigselven bewust wetende van sijn onschuld, en dat sulks een boosaardig verdigtsel was, sloeg die saak eerst in de wind, maar overwogen hebbende dat'er de Keyser sig mede moeyde, vond naderhand niet veylig te zijn dat over te stappen, weshalven hy sulks door brieven aan de Bisschoppen van sijn kerk-gebied bekend maakte, en een Diaken assond, om na *Arsenius* te vernemen, dien hy na veel moeyte levendig en wel te pas vond. Dat gedaan hebbende, vaerdigde hy *Macarius* met brieven aan den Keyser, thans te Constantinopelen, af, om hem van de ware geschapenheyt der saken te berigten, hem te erinneren van 't geen tot Psammathia gesproken was, en te gelijk te versekeren, dat *Arsenius*, niet tegenstaande al dien ophef, als nog levendig en gesont was. De Keyser dus berigt, stond over dier Mannen onbeschaamde verwaandheyt ten hoogsten versteld, gaf bevel aan *Dalmatius* om de regtsgedingen tegen *Athanasius* te staken, en aan

Ischyras word gebruykt tegen Athanasius.

Die veele dingen tegen hem ingebragt.

Bysonder het vermoorden van Arsenius.

Hoe Athanasius de valsheyt van dien ontdekt.

(*a*) *Athan. Apol. 2. p. 606. Socr. lib. 1. c. 27. p. 64.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

En van den Keyser vry gesproken word,

aan de klagers, die tot voortsetting van die klagte naar het Oosten gesonden waren, om van het Hof te vertrekken, en schreef selfs aan *Athanasius* (*b*), hem bekend makende, hoe veel werks hy maakte om de waarheyt en geregtigheyt te handhaven, en sig in vroomen en godvrugtigen meer dan iets anders vermaakte. In dien brief beschreef hy de Meletianen, als genadenloose, onbarmhertige, godloose en versoeyelijke menschen, die in hun godloosheyt verhard waren, en die de grootste ongerijmdheden, enkelijk, gelijk uyt hunne onregtveerdige handelingen tegen hem ten vollen bleek, om hunne haat, nijd, en hun oproerig gemoed te voldoen, ondernamen; belastende hem sijnen brief het volk voor te lesen, op dat'er alle, bysonder dien'er meest aan gelegen was, kennis van mogten hebben, die sig konden versekeren, dat hy, indien sy in die practijken voort gingen, hen niet naar Kerkelijke, maar naar de Burgerlijke Wetten wilde oordeelen, en al de wereld doen sien, dat se openbare schenders niet alleen van menschelijke, maar ook van Godlijke insettingen waren.

met scherpe bedreyging sijner partyen,

VII. Dese billijke en regtveerdige strengheyt des Keysers stremde (*c*) voor die tijd der Meletianen verdere ondernemingen tegen *Athanasius*, en deed hen door het verwijt hunner conscientien, en uyt vreese van openbare na-spraak, stilstaan en swijgen. Maar *Eusebius* en de sijne sulke nodige werktuygen niet willende missen, poogden deselve weder op nieuw aan te setten, en versekerden hen dat alles in een Synode soude worden afgedaan, alwaar sy buyten twijfel souden boven leggen. Tot dien eynde bragten sy den Keyser in het hoofd, dat sijne kostelijke gebouwen te Jerusalem nu by-na voltrokken, en also gereed ter inwying waren, waar toe de Bisschoppen van die Gewesten dienden t'samen geroepen, en by die gelegentheyt de verschillen, die de Kerk onlangs so ontrust hadden, t'eenemaal geslegt en afgedaan te zijn, op dat die groote statie met meerder eendragt mogt voltrokken worden. Na veel aanhoudens stont de Keyser sulks eyndelijk toe, en beval een Synode te houden te Cesareën in (*d*) Palestina, alwaar de Bisschoppen t'samen gekomen zijnde, *Athanasius* niet verscheen, als denkende, gelijk sommige meenen, dat sijne wederstrevers aldaar sijne Regters souden zijn, en geen sin hebbende in die plaats, alwaar *Eusebius*, dien hy de Ariaansche party te veel oordeelde toegedaan te zijn, Bisschop was: maar *Athanasius* geeft'er die reden niet van, selfs maakt hy niet eens gewag van die Synode. De Bisschoppen wagtten een geruymen tijd te Cesareën, maar *Athanasius* quam niet, 't welk sijne vyanden tot hun voordeel namen, en den Keyser voorhielden, dat hy nu wel konde sien, hoe weynig agting hy voor des Keysers bevelen had, als die sig niet ontsag deselve so opsettelijk in den wind te slaan. De Keyser, andersins van een sagtsinnigen en bedaarden inborst, wierd op dit aanbrengen vry moeyelijk, en gebood een tweede Synode te vergaderen te Tyrus, terwijl alles te Jerusalem tot de nakende statie wierd gereed gemaakt, met last aan *Athanasius*, onder bedreyging van sijn misnoegen, dat hy aldaar soude hebben te verschijnen, en beschreef daar toe sodanige Bisschoppen, als de Eusebianen hem hadden opgegeven, om alles openbaar en plegtelijk te overwegen en af te doen.

dat haar eenigsins deed stil staan.

Andere loosheyt van hen bedagt,

door het bestellen van een Synode te Cesareën,

alwaar Athanasius niet verschijnt,

dat als een versmading van den Keyser wierd geduyd.

Een tweede Synode te Tyrus beschreven, daar toe meest Eusebiaansche Bisschoppen geroepen wierden.

(*b*) *Ext. Epist. ap. Athan. ibid. p.* 609. (*c*) *Ibid. p.* 611. (*d*) *Sozom. lib.* 2. *c.* 25. *p.* 479. *Theod. lib.* 1. *c.* 28. *p.* 61.

VYFDE AFDEELING.

Van de handelingen der Synode te Tyrus, en 't geen daar op volgde.

INHOUD.

Een Synode vergaderd te Tyrus. *Een Keyserlijke gevolmagtigde derwaards gesonden, om aldaar te presideeren. D'inhoud van* Constantinus *brief aan die Vergadering.* Athanasius *word voor die Synode gesteld. Tweederley beschuldigingen wierden tegen hem ingebragt. Eerst sijn quaad gedrag in driederley voorvallen: onderdrukking, en waar in hy die soude gepleegd hebben; vrouwen-schending, waar van de valsheyt ontdekt wierd; en moord, die hy soude hebben begaan aan* Arsenius, *wiens afgehouwen hand sy vertoonden. De Historie van* Arsenius *word wijd en breed opgehaald, en de valsheyt van dat voorgeven word klaarlijk ontdekt in tegenwoordigheyt van het Concilie. De tweede soort van beschuldiging behelsde godloosheyt en kerkschending. Sijn verkiesing tot Bisschop word nader ondersogt. Hy soude de Kerk van* Ischyras *geschonden hebben, met in deselve in te dringen, des Avondmaals-beeker te verbreeken, e.s.v. Verscheyden antwoorden op die beschuldiging. Eenige van de Vergadering worden naar* Egypten *afgesonden, om aldaar alles nader te ondersoeken.* Athanasius *betuygd tegen die affending; en afgesondenen. Al wat voor hem te werk word gesteld, word overdwarst. De eenzijdige en onbehoorlijke handelingen der afgesondenen. De* Mareotische Clergie *is seer yverig voor hunnen Bisschop.* Athanasius *word door de Synode van* Tyrus *veroordeeld en afgeset. De Synode word, ter oorsaak van het inwyen van den Tempel, naar* Jerusalem *van den Keyser verplaatst. Bevel gegeven om* Arius *saak te ondersoeken, uytgewerkt door een* Ariaansch *Onderling, die in des Keysers gunst stond. Of dat verhaal waar is.* Arius *word ten Hove ontboden:* Constantinus *schrijft daar over selfs aan* Arius. *Hy en* Euzoïus *bieden hun bedrieglijke belijdenis den Keyser aan. Wat de Synode daar van oordeelde. Of hy weder te* Alexandrien *gekomen is.* Athanasius *klaagd te Hoof; waar op de Bisschoppen verdagvaard worden hun klagten tegen hem te bewijsen. Sy beschuldigen hem van hoog verraad, waar op hy gebannen word naar* Trier. Arius *word by het Hof in gunste aangenomen.* Alexander, *Bisschop van* Constantinopelen, *krijgt last hem tot de gemeynschap toe te laten. Groote verlegentheyt des Bisschops, en sijn yverig gebed tot God. De onnatuurlijke en schrikkelijke dood van* Arius: *sijn persoon en hoedanigheden worden beschreven. Voorspraken voor* Athanasius *worden afgewesen.* Constantinus *sterft, en sijn Rijk word onder sijne soonen verdeeld. De gelegentheyt waar door* Constantinus *de* Ariaansche *party begunstigde.*

Het Concilie te Tyrus. Hoe veel Bisschoppen daar waren.

I. HEt beschreven Concilie vergaderde in 't jaar onses Heeren CCCXXXV. te Tyrus (*a*), bestaande uyt festig Oostersche Bisschoppen, behalven seven-en-veertig andere, die met *Athanasius* uyt Egypten overquamen, naar allen schijn, niet om dat se derwaards beschreven waren, maar om hunnen *Metropolitaan*, of Hoofd-stads-

(*a*) *Socr lib.* 1. *c.* 28. *p.* 65. *Sozom. lib.* 2. *c.* 25. *p.* 479.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Daar was een Keyſerlijken Commiſſaris.

De Keyſer ſchrijft aan die Synode.

ſtads-biſſchop naar behooren op te wagten. De Keyſer, wel voorſiende dat'er in hetſelve twiſten en moeyelijkheden ſouden ontſtaan, ſond *Dionyſius*, een man van een burgerlijke weerdigheyt, derwaards, om als ſijn gevolmagtigde in de Synode te preſideeren, en toe te ſien dat alles eerlijk en met order gehandeld wierd; tot welken eynde hy aan de Vergadering ſelfs ſchreef (*b*); „Hen vermanende hun uyterſte beſt te „doen tot bevreediging en geneeſing van de breuke in Gods Kerk, als „zijnde het beſte en roemweerdigſte dat ſy ſouden konnen doen, met „betuyging, dat hy aan ſijne ſijde niets had nagelaten; dat hy hen had „toegeſtaan al het geen ſy van hem verſogt hadden; beſchreven ſodani„ge Biſſchoppen als ſy hadden dienſtig geoordeeld; en geſonden den „Oud-raadsheer *Dionyſius*, om getuyge van hunne handelingen en „goed gedrag te zijn; en met bedreyging, dat die, welke daar toe beſchre„ven zijnde, ſouden weygeren te komen, van hem ſtonden gebannen, „en alſo gewaar te worden, wat het was de Keyſerlijke beveelen in de „wind te ſlaan; Dat'er vervolgens nu voor hen niet anders te doen ſtont, „als ſonder voor-oordeel van haat of gunſt, maar volgens de Kerkelij„ke en Apoſtoliſche voorſchriften en orders, te oordeelen, en tegen al„le ongeregeldheden gepaſte hulpmiddelen te gebruyken, ten eynde ſy „te gelijk de Kerk van naſpraak ſuyveren, henſelven ontlaſten, de vreede „en ruſt van den geſcheurden ſtaat der Kerke herſtellen, en te gelijk „voor henſelven een goeden naam en roem verkrijgen mogten.

Athanaſius verſchijnt daar,

In het eerſt quam *Athanaſius* niet op (*c*); niet dat hy de goedheyt van ſijn ſaak wantrouwde, maar om dat hy wel dagt daar geen onpartijdig gehoor te ſullen vinden, of om dat hy vreesde, dat ſy iets in het Niceenſche Geloofs-formulier ſouden willen veranderen: maar gemerkt de Keyſer ſo ſcherpen bevel gegeven had, nam hy de reyſe, vergeſelſchapt met een groot getal Biſſchoppen uyt Egypten, om getuygen van ſijn opregtigheyt, en voorſpraken van ſijn ſaak te zijn, derwaards aan; gelijk reeds even te voren *Macarius*, ſijn Ouderling, door een wagt van ſoldaten geboeyd derwaards vervoerd was.

dog word als een misdadige geplaatſt.

Potamo's yver daar over.

II. *Athanaſius* voor de Vergadering gebragt, wierd als een misdadige voor hen geſteld, welk *Potamo's*, een der Egyptiſche Biſſchoppen, ſodanig ontſtak, dat hy tegen *Euſebius*, Biſſchop van Ceſareën, dien hy als een lid van de Synode op de banken ſag ſitten, terwijl *Athanaſius* daar beneden ſtaan moeſt, dapper uytvoer (*d*), en hem verweet, dat hy, ten tijde als ſy onder de Diocletiaanſche vervolging t'ſamen gevangen ſaten, uyt de gevangkenis waarſchijnlijk niet geraakt was ſonder ſig aan afgodery ſchuldig te maken.

Athanaſius beroept ſig over de onwettelijkheyt ſijner Regters; des onaangeſien wierden ſijne beſchuldigingen geleſen.

Athanaſius voerde hen aanſtonds te gemoet, niet, dat hy die regtbank ontweek, maar, dat ſy ſijne behoorlijke en bequame Regters niet waren; dog die uytvlugt verworpen zijnde, wierd ſijne beſchuldiging geleſen, en ſijn misdaden opentlijk voorgeſteld.

D'inhoud van dien ſag

Het geen tegen hem wierd ingebragt, was byſonder van tweederley natuur; van ſijn quaad gedrag; en van ſijn godlooſe heylig-ſchending: want wat aangaat de oude beſchuldigingen, dat hy het volk 't opbrengen van linnen, als een laſt, had afgeparſt, en dat hy met *Philumenus*, om hem tot het aanvaerden van het Rijk aan te moedigen, t'ſamengeſpannen, en ſig alſo aan oproer en verraad ſchuldig gemaakt had, die waren reeds te vooren ſo wereld-kundig beantwoord, dat ik daar van nog 't een nog 't ander ſelfs in die geheele Synode genoemd vinde: maar om hun ſaak eenigen ſchijn te geven, be-

(*b*) *Ext. Epiſt. ap. Euſeb. de vit. Conſt. lib.* 4. *c.* 42. *p.* 546. *Theod. lib.* 1 *c.* 29. *p.* 61. (*c*) *Socrat. ubi ſupra p.* 66. (*d*) Sie boven in 't leven van *Euſebius* §. 17.

tigtten sy hem ook (*e*) van hardnekkigheyt, als die den Keyser, hem belastende op de Synode van Cesarea te verschijnen, gehoorsaamheyt geweygerd had; en voor het laatste, dat hy met so grooten getal oppassers vergeselschapt, tot Tyrus gekomen was, in allen schijn, als of hy tegen het Concilie kragt en geweld dagt te gebruyken. Wy sullen 't geen hem te last gelegd wierd wat nader ophalen en ondersoeken; te meer, om dat sulks hem niet alleen in dese, maar ook in latere Synoden meermaals verweten wierd.

a. op sijn geweld, gepleegd aan broederen,

III. Ten opsigt van de eerste soort der tegen hem ingebragte beschuldigingen, siende op sijn quaad gedrag, haalde men drie sware misdaden op; onderdrukking sijner broederen; vrouwen-schendery, en doodslag (*f*). Hy had, seyden se, de broederen hard en wreedelijk gehandeld: want hy had *Ischyras* meermaals geboeyd, en was oorsaak geweest (door hem by *Hyginus*, den Stadhouder van Egypten, te beklagen, als of hy des Keysers opgeregte beeld met steenen geworpen had) dat hy in het gevangen-huys geworpen wierd; hy had, gaven sy voor, *Callinicus*, den Bisschop van Pelusium, om dat hy met hem geen deel-genootschap wilde houden, afgeset, en sijn kerk gegeven aan sekeren *Marcus*, die een afgeset Ouderling was, ja (indien wy *Philostorgius* [*g*] souden mogen gelooven) *Callinicus* in de gevangkenis geworpen, in ysers geslooten, en niet opgehouden hem te vervolgen, tot dat hy hem had aan kant geholpen. Insgelijks beschuldigden hem *Euplus*, *Pachomius*, *Isaac*, *Achillas* en *Hermæon*, Meletiaansche Bisschoppen, dat hy hen had doen slaan en geesselen: maar gemerkt dese dingen, naar allen schijn, niet konden bewesen worden, immers wy deselve niet anders dan maar blootelijk genoemd vinden, en dat sommige derselven van de andere deelen der beschuldiging af hangende, te gelijk met deselve vervallen, soude het onnodig zijn daar op te blijven staan.

b. op het verkragten van een vrouws-persoon,

De naaste tak van sijn beschuldiging maakte gewag van vrouwen-schending; dat hy seker vrouws-persoon soude verkragt en beswangerd hebben, die sy (*h*) dan bewogen hadden in de Vergadering binnen te staan, en die daad te bekennen, en hem op te digten; dese verklaarde voor hen allen, dat sy een gelofte, van in een maagdelijken staat te blijven, gedaan had; maar op sekeren tijd van *Athanasius*, in haar huys gekomen, aangeransd, verkragt, en onteerd was.

waar van het bedrog aardig ontdekt wierd.

Athanasius desen toeleg tegen hem te voren gemerkt hebbende, stelde sig met *Timotheus*, een sijner Ouderlingen, voor den Raad, hebbende afgesproken met *Timotheus*, dat hy die saak, als of hy *Athanasius* selfs was, op sig soude nemen. De Regters riepen *Athanasius* toe, hy soude op het feyt, aldaar tegen hem betuygd, antwoorden; aanstonds keerden sy sig beyde naar dat vrouw-mensch, en, terwijl *Athanasius* sweeg, vatte *Timotheus* het woord; *Vrouw*, seyde hy, *ben ik in uw huys geweest*, *en heb ik u aldaar ooit geweld gedaan?* waar op sy, met een groote veerdigheyt en kloekmoedigheyt haar hand na hem uytstrekkende, seyde; *Ja*, *ja*, *gy zijt die man*, *die my onteerd*, *verkragt*, *mijn maagdom benomen*, *en verontreynigd hebt*; en voegde daar met eenen by, gelijk in sulke saken de gewoonte is, de tijd en plaats, wanneer en waar: dus wierd het bedrog klaarlijk ontdekt, en deed de beleggers van dit werk schaamrood en beschaamd worden. Als nu hier op *Athanasius* versogt, dat die vrouw, eer se uytgelaten wierd, mogt gevraagd worden, Wie dat werk besteken, en haar tot dit aanbrengen bewogen had? wierd sijn billijk versoek gesmoord, en geroepen,

(*e*) *Sozom. ibid. p.* 482. (*f*) *Id. ibid. p.* 479. (*g*) *Lib.* 2. *c.* 11. *p.* 474. (*h*) *Ruffin. Hist. Eccl. lib.* 1. *c.* 17. *p.* 232. *Sozom. loc. cit. p.* 480. *Theod. ibid. c.* 30. *p.* 63.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

pen, dat ſy grooter ſaken tegen hem te onderſoeken hadden, die ſodanig ſouden beweſen worden, dat'er niets tegen te ſeggen ſoude vallen. Deſe ſaak, als niet wel luydende voor ſulken aanſienlijken Vergadering, is, gelijk ons *Sozomenus* berigt, in het opſtel van de handelingen deſer Synode overgeſlagen. Ook moet men niet vergeten, dat de Ariaanſche Hiſtorie-ſchrijver (*i*) die geſchiedenis anders omdraaid, en voorgeeft, dat *Athanaſius* met dat vrouw-menſch aangeſpannen, en haar bewogen had *Euſebius van Nicomedien* haar ſwanger zijn op te dringen, als welke ſijn voornaamſte vyand was, dog dat hy het bedrog op boven gemelde wijs ſoude ontdekt hebben: maar wat ſtaat op ſijne vertellingen, byſonder als hy het tegen de regtſinnige gemunt heeft, te maken zy, behoefd den verſtandigen leſer niet geſegd te worden: en mogelijk hebben die van de Ariaanſche zijde ſig tot die verdraaijing aangemoedigd gevonden, om dat ſy wiſten dat de boven-gemelde geſchiedenis, gelijk reeds gemeld is, in de handelingen van die Synode niet was aangetekend, en dat in deſelve niets ſtond, welk tegen haar ſeggen ſtreed.

Welk in de uytgegevene Acten deſes Synode van de Arianen word overgeſlagen, en elders van hen geheel verdraaid.

IV. Maar 't geen die van de Kerk-vergadering, uytgenomen die het verſonnen hadden, vermakelijſt en klugtigſt voor quam, was het bly-eyndend ſpel en vertooning van *Arſenius*, een van de Meletiaanſche Biſſchoppen, die men voorgaf (*k*) van *Athanaſius* vermoord te zijn; tot bewijs van dien haalden ſy een doos voor den dag, in welke een dooden mans hand lag, die geſouten en gedroogd was, en naar hun ſeggen de hand van *Arſenius* was, dien *Athanaſius* aan kant geholpen had. Om den gruwel van die misdaad te vergrooten, gaven ſy verder voor, dat hy hem die hand had afgeſneden, om die in ſijne toveryen, en duyvelſche beſweeringen te gebruyken. Beſt ſullen wy ſien, wat waarheyt of kragt in die beſchuldiging ſtak, indien wy de geheele Hiſtorie van *Arſenius* van den beginne ophalen. *Arſenius*, die ſigſelven noemde *Biſſchop van Hypſele*, alwaar *Meletius* te voren ſelfs Biſſchop geweeſt was, had ſig aan een groote en merkelijke ongeregeldheyt ſchuldig gemaakt, weshalven hy, om van ſijnen Metropolitaan niet overtuygd en geſtraft te worden (*l*), de vlugt nam. Dit ſcheen *Johannes*, het hoofd van de Meletiaanſche party, een ſchoone gelegentheyt, om *Athanaſius* ſulken ſnooden lak, van hem te hebben vermoord, op te leggen; tot dien eynde ſogt hy en ſijne bond-genooten den man op, bejegenden hem met alle vriendelijkheyt en beleefdheyt, en bewogen hem ſig verborgen te houden, waar toe ſy hem beſtelden by ſekeren *Pinnes*, Ouderling van een klooſter in Thebaïs, die een van hunne vertrouwelingen was: dat gedaan zijnde, ſtrooiden ſy alom uyt (*m*), dat *Athanaſius* heymelijk *Arſenius* had omgebragt, en vertoonden eens dooden mans hand, die ſy ſeyden van *Arſenius* te zijn. Dit gerugte wierd eerlang den Keyſer door de Euſebianen bekend gemaakt, die aan ſijn broeder *Dalmatius* bevel gaf, om die ſaak te onderſoeken. *Athanaſius* van hem daar over aangeſprooken, ſloeg het in de wind, als zijnde een ſaak, die in haarſelven t'eenemaal onwaarſchijnlijk was: maar als hy ſig de boosheyt en loosheyt ſijner vyanden te binnen bragt, en dat de Keyſer het ſig aangetrokken had, oordeelde hy niet wijslijk te ſullen doen, indien hy ſig tot ſijn verweering niet wapende; weshalven hy aanſtonds een van ſijne Diakenen naar Thebaïs ſond, om *Arſenius*, die hy in veele jaren niet geſien had, op te ſoeken: deſe met hulp van *Pecyſius*, *Sylvanus* en eenige andere Monikken, wierd eyndelijk gewaar waar hy verborgen was,

c. op 't vermoorden van Arſenius.

Tot ontdekking van de valsheyt deſer beſchuldiging word de Hiſtorie van Arſenius opgehaald,

Hy was verſcholen.

Sijn ſchuylplaats wierd ontdekt.

(*i*) *Philoſt. ubi ſupra p.* 473. (*k*) *Socr. lib.* 1. *c.* 27. *p.* 65. *Sozom. & Theod. loc. cit.* (*l*) *Socr. ibid. c.* 23. *p.* 475. (*m*) *Athan. Apol.* 2. *p.* 606.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

maar ten huyſe van *Pinnes* gekomen zijnde, merkten ſy wel, dat hy aldaar geweeſt, dog dat die vogel hen ontvlogen was: want *Pinnes* had, ſo dra hy de tijding van hunne komſt in die Geweſten kreeg, hem in een kiſt geſlooten, en met toedoen van een Monnik, *Helias*, na het neder-Egypten vervoerd. Dus den man, dien ſy ſogten, miſſende, ranſden ſy *Pinnes* en *Helias* aan, en bragten die naar Alexandrien, alwaar ſy deſelve den Stadhouder voorſtelden, aan wien ſy openhertig bekenden, dat *Arſenius* nog leefde en geſond, en dienvolgende *Athanaſius* onnoſel en onſchuldig was, gelijk *Pinnes* ſulks ſelfs in ſijnen brief aan *Johannes*, den Meletiaanſchen Biſſchop, verhaald (*n*). Dit maakte *Athanaſius*, ſo dra mogelijk, den Keyſer mondeling bekend, die met ſijn antwoord ſijn hoogſte misnoegen tegen dat ontruſtig en boosaardig ſlag van menſchen betuygde.

en 't bedrog bekend.

V. Dus ſtonden de ſaken tot de tijd van de Synode van Tyrus toe, alwaar dien vervloekten toeleg weder opgehaald, en op het toonneel gebragt wierd; dog hier gaf de Goddelijke voorſienigheyt hem een onverwagte gelegentheyt, om ſijne partyen den mond te ſtoppen, en hen alle bedenkelijke uytvlugt te benemen. De Meletianen (*o*) hadden *Arſenius* ſcherp belaſt ſig verborgen te houden, dog de nieuwsgierigheyt, om te weten hoe het ſoude afloopen, bewoog hem ſtilletjens binnen Tyrus te komen, alwaar hy ſig ter uytdragt van ſaken meende *incognito* (onbekend) op te houden. Ondertuſſchen gebeurde het, dat eenige dienaars van *Archelaus* den Gouverneur in een herberg hoorden mompelen, dat *Arſenius* te dier tijd in de ſtad was, die dat hun Heer aanſtonds bekend maakten. De Gouverneur vond, na neerſtig en ſtil naſpooren, hem uyt, nam hem gevangen, en liet het *Athanaſius* weten. De gevangene, niet willende aan die, welke hem gebruykten, ontrouw zijn, en bekommerd, dat de gantſche ſamenſpanning en aanſlag in een ogenblik ſoude ontdekt worden, en te niet loopen, wilde niet bekennen dat hy *Arſenius* was, voor dat *Paulus* Biſſchop van Tyrus, die hem te voren gekend had, hem overtuygde, en die uytvlugt benam. De dag, tot onderſoek aangeſteld, gekomen, en de ſaak van de hoer afgedaan zijnde, wierd die van de moord, aan *Arſenius* begaan, voorgenoomen. Sijne partyen gaven voor in deſe ſaak niet hunne ooren, maar oogen tot regters te ſullen maken, en vertoonden te gelijk de doode hand, die *Athanaſius* had afgeſneden. Hier op ontſtond in de Synode veel gepraat, veele geloofden dat het moeſt waar zijn; en andere, dat het tegendeel niet ſoude konnen beweſen worden. Als'er nu geboden was ſtil te zijn, vraagde *Athanaſius* met groote ſtemmigheyt de Regters; Of iemand van hen *Arſenius* kende? 't welk van veele met *ja* beantwoord zijnde, gaf hy laſt, om *Arſenius* binnen te brengen, 't welk gedaan zijnde, vraagde hy hen; *Of dit de man was, dien hy beſchuldigd wierd gedood, en de hand afgehouwen te hebben?* De ſaak was te klaar, dan dat ſe konde geloochend worden. Dit baarde in hen een groote verbaaſtheyt en verlegentheyt: ondertuſſchen ging *Athanaſius* voort, ſloeg *Arſenius* mantel op, en vertoonde hen deſſelfs eene hand, en ſloeg na een weynig vertoevens ook de andere ſijde op, en liet hen te gelijk ook de andere hand ſien: *Wel aan, mijn Heeren*, ſeyde hy, *Arſenius heeft, gelijk gy ſiet, ſijne beyde handen, maar waar ſijn derde hand, die afgeſneden is, geplaatſt geweeſt zy, laat ik mijn beſchuldigers aanwijſen.* Dus nam den aanſlag een eynde, ſo wel tot genoegen en blijdſchap van den onſchuldigen, als tot ſchande en beſchaamtheyt van de ſchuldigen. Onder deſe ſeyd

Arſenius komt onbekend te Tyrus,

daar hy ontdekt word.

Athanaſius steld hem voor de Vergadering, en overtuygd haar van ſijn onſchuld.

(*n*) *Ext. ap. Athan. ibid. p.* 608. (*o*) *Socr. lib.* 1. *c.* 29. *p.* 66. *Vid. Athan. ubi ſupra p.* 607. *Ruffin. lib.* 1. *c.* 17. *p.* 231, 232.

Gevoig van dien,

ſeyd men, dat *Johannes* de Meletiaanſche Biſſchop, die de geheele ſaak voornamelijk beleyd had, onder den drang des volks wegſloop, maar andere, gelijk *Theodoritus* (*p*) verhaald, bleven ſtaan, maakten *Athanaſius* uyt voor een tooveraar, riepen, dat hy door tooverkonſt een nevel voor de oogen van de vergadering gemaakt, en hen alſo begoocheld had, en deeden hun beſt om het volk tegen hem te verbitteren, en te doen verſcheuren, ſo dat, ten ware *Athanaſius* ontweken was, deſe vertooning ligtelijk met een droevig eynde ſoude beſloten zijn. Andere wederom verſierden iets anders, 't welk ſo ſy meenden voor een aannemelijke verſchooning ſoude konnen worden opgenomen, en gaven voor, dat (*q*) *Pluſianus*, een Athanaſius-geſinde Biſſchop, op deſſelfs bevel 't huys van *Arſenius* in brand geſtoken, hem aan een pijlaar vaſt gebonden, gegeeſſeld, en vervolgens in een gevangenhuys opgeſloten had, dog dat hy door een venſter ontkomen, ſig een langen tijd verſchoolen had, 't welk hen had doen denken, dat hy dood en vermoord moeſt zijn, en dat ſy, alſo hy een aanſienlijk man was, niet minder hadden konnen doen, dan ſulks aan de Overigheyt, ten eynde deſelve de waarheyt mogte onderſoeken, bekend te maken.

misduyding van veele.

Bekeering van Arſenius,

Meer ſal ik hier van niet ſeggen, als dat *Arſenius* ſelfs, met ſijne Ouderlingen en Diakenen (*r*) *Athanaſius* door een brief verſogt in den vreede en eenigheyt met de Kerk te worden aangenomen, verſakende alle gemeenſchap met de ſcheurſieke en ketterſche mannen, met belofte van alle behoorlijke onderdanigheyt en gehoorſaamheyt aan hem, als hunnen wettelijken Metropolitaan of Hoofd-Biſſchop, te bewijſen, en verſoek, dat hy dog aan hen ſchrijven, en hunne volkomen over-een-ſtemming met de algemeene Kerk aannemen en goed keuren wilde.

en Johannes.

Ja *Johannes* ſelfs, berouw hebbende van 't geen hy gedaan had, bekende naderhand het ongelijk dat hy *Athanaſius* had aangedaan, en verſoende ſig met hem, gelijk hy ſelfs in ſijnen brief aan den Keyſer, daar *Conſtantinus* in ſijne antwoord aan hem gewag van maakt (*s*), getuygd.

d Op ſijn heylig-ſchending.

VI. Dus hebben wy geſien wat uytſlag de eerſte ſoort van beſchuldiging tegen *Athanaſius* gehad heeft, laat ons nu ter naaſter plaats eens beſchouwen, hoe het gelegen was met de verdere betigtingen van godloosheyt en heylig-ſchendery.

Daar van wierden ingebragt twee ſtaaltjens. 1. Over 't inkomen in ſijn ampt;

Die aangaande, drongen ſy byſonder aan op twee dingen: eerſtelijk (*t*), dat hy ſigſelven door onbehoorlijke en onwettelijke middelen Biſſchop van Alexandrien had doen maken; dat de perſonen, die hem verkoren hadden, ſig met die daad ſelfs aan meyncedigheyt hadden ſchuldig gemaakt, gemerkt alle Biſſchoppen ſig met eede verbonden hadden, dat niemand ſoude verkoren worden, voor dat hy ſigſelven, van al 't geen tegen hem konde worden ingebragt, ſoude hebben geſuyverd: dat ſy daar door bedrogen zijnde, met hem geweygerd hadden deel-genootſchap te houden, 't welk hem egter niet had bewogen hun genoegen te geven, maar dat hy in tegendeel hen daar toe met geweld dwong, en ſommige in de gevangkenis wierp. Tot bewijs van dien wierd in de Synode voorgeleſen een geſchrift, opgeſteld van een deel gemeen ſlag van menſchen, als of de Gemeynte van Alexandrien om ſijnent-wil de openbare vergaderingen verlaten hadden.

't welk beantwoord. word,

Dog hoe vals al dit voorgeven was, blijkt genoegſaam uyt de manier, op welke hy tot die Biſſchoppelijke bediening gekomen was, gemerkt de Synode van Alexandrien (welker veele by ſijn beveſtiging tegenwoordig geweeſt waren) voor de geheele wereld verklaarde (*v*), dat hy door de gemeene

ſtem

(*p*) *Ubi ſupr. p.* 64. (*q*) *Sozom. loc. cit. p.* 481. (*r*) *Ext. Epiſt. ap. Athan. ubi ſup. p.* 610. (*s*) *Ibid. p.* 611. (*t*) *Sozom. ubi ſup. p.* 480. (*v*) *Ap. Athan. apol.* 2. *p.* 565, 566.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtem en goedkeuring van het volk verkoren, en op deſſelfs onophoudelijk aandringen geordonneerd was, en dat by ſijn intrede en aanveerden van ſijn ampt niet alleen geen onluſt en murmureering, maar in tegendeel een algemeene vreugde en dankſegging aan God onder het volk geſpeurd en gehoord was. Maar grooter geſchreeuw verwekte de tweede tak van deſe laatſte beſchuldiging; te weten, dat ſijn Ouderling *Macarius* (*x*), op ſijn bevel en order, met geweld in het opper-eynd van den Tempel of 't koor was ingebrooken, en terwijl *Iſchyras* in het Heylige te bedienen beſig was, de Avondmaals-tafel om-ver geworpen, den kelk verbroken, en de heylige boeken verbrand had; om 't welk alles te getuygen *Iſchyras* daar by de hand was. Maar behalven eenige algemeene aanmerkingen, vinden wy dat op volgende wijſe beantwoord, te weten, dat (*y*) deſe *Iſchyras*, die in de aanklagte voorquam als een Prieſter, in der daad geen Ouderling ſelfs was, nog van iemand, als van ſijne vrienden, daar voor was erkend geweeſt, en dat hy ſig geen hooger rang, als hem van *Colluthus* gegeven was, konde toeëygenen, te meer, om dat deſelve maar een Ouderling zijnde, en ſig de Biſſchoplijke bediening aangematigd, daar over in een Synode beſtraft was, en alle van hem aangeſtelde in den rang van leeken geſet waren; dat (gelijk reeds te voren [*z*] getoond is) *Iſchyras* ten tijde, als *Macarius* aan ſijn huys quam, ſiek te bedde lag (*a*), en by gevolg onbequaam was, om aan de Heylige Tafel dienſt te doen; dat het toen ook niet des Heeren dag (*b*), de tijd van hunne openbare godsdienſt was; dat'er in die plaats, daar *Iſchyras* woonde, en in dat geheele vlek geen kerk was, maar hy ſelfs in een gemeen huur-huys woonde, 't welk eenen *Iſio*, een wees, toequam; dat te dier tijd, naar dat hunne eygen getuygen (*c*), daar over gevraagd zijnde, opgaven, de *Catechumenen* ſouden in de Kerk geweeſt zijn, ter welker tijd immers het Heylig Avondmaal niet konde bediend worden; dat ook gemelde getuygen bekenden, dat *Macarius* die boeken niet had verbrand, en alſo al 't geen *Iſchyras* daar van ſeyde valſch was (*d*); dat de Ouderlingen en Diakenen, die *Athanaſius* in ſijn kerken-beſoeking had vergeſelſchapt, hem daarenboven van 't betigtte ſuyveren konden, als welke plegtelijk betuygden, dat 'er niets ſulks geſchied, maar al 't geen'er van verteld wierd, verdigt en valſch was; daar ten laatſten moet worden bygevoegd, dat *Iſchyras* (*e*) ſelfs dien aanſlag rond uyt bekend heeft, alſo hy, op verwijt van ſijn eygen party, dog meeſt door drang van ſijn eygen geweten, met tranen in de oogen by *Athanaſius* gekomen zijnde, de geheele *Conſpiratie* en aanſlag heeft verhaald, en in een opſtel met ſijn eygen hand geſchreven (*f*), en in de tegenwoordigheyt van ſes Ouderlingen, en agt Diakenen overgeleverd, bekend, van *Heraclides*, *Iſaac* en andere hunne makkers aangemoedigd, en ſelfs door ſlagen tot het geven van ſulken getuygenis gedwongen geweeſt te zijn, maar van 't geen tegen *Athanaſius* wierd ingebragt niets te weten, en dat getuygenis uyt enkel dwang gegeven te hebben; en daarom ſig nu verpligt vond ſijn hart uyt te ſpreken, wenſchende met al ſijn hart tot de gemeenſchap met hem te worden toegelaten.

2. Over de handeling ontrent Iſchyras, e. ſ. v.

't Welk bondig wierd beantwoord.

VII. De ſaak dus verre zijnde voortgeſet, en beyderſijds opgehaald (want het voornaamſte van het even geſegde is buyten twijfel van *Athanaſius* tot antwoord gegeven) waren ſijne aanklagers verlegen, en wiſten

(*x*) *Socr. ibid. p.* 64. *Sozom. p.* 479. (*y*) *Athan. ibid. p.* 570. (*z*) *Vide Sect. præced.* §. 4. (*a*) *Athan. ibid. p.* 581, 589. (*b*) *Ibid. p.* 569. (*c*) *Ibid. p.* 620. (*d*) *Ibid. p.* 614. *p.* 581. & 572. (*e*) *Ibid. p.* 572, 615. (*f*) *Ext. ap. Athan. ibid. p.* 606.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Eenige uyt de Synode worden na Egypten gesonden, om de saak nader te onderſoeken.

ten niet hoe verder te doen, tot dat die, welke het in 't Concilie tegen hem hadden opgenomen (*g*), een voorſlag deeden, dat men het vonnis over die ſaak ſoude uytſtellen, tot dat eenige uyt het midden van hen naar Egypten afgeſonden, de ware geſchapentheyt van alles nader onderſogt, en de Synode daar van berigt gegeven ſouden hebben, waar toe de Synode aanſtelde ſodanige, daar ſy ſig op konden vertrouwen, met name, *Theognis* Biſſchop van Nicea, *Maris* van Calcedon, *Theodorus* van Perinthus, *Macedonius* van Mopſus in Cilicien, *Urſacius* van Singidunum in Myſien, en *Valens* van Murſa in Pannonien, die ſig met *Iſchyras* aanſtonds tot de reyſe vervaerdigden.

Waar tegen Athanaſius proteſteert.

Athanaſius merkte wel haaſt wat daar van te verwagten was, derhalven, om ſijn eygen ſaak niet te benadeelen, leverde hy ſijn bedenken tegen die commiſſie in, ſeggende (*h*) dat deſelve t'eenemaal onnodig was, gemerkt alles reeds klaar genoeg gebleken was, dat men daar mede niet anders dan tijd ſogt te winnen, en dat het vergeefs was ſo ver af te ſoeken 't geen dog reeds by hen vaſt geſteld was. Dog als ſulks verworpen wierd, vatte hy het op tegen de perſonen, en vertoonde ten hoogſten onredelijk te zijn, dat, daar *Macarius* gevangen bleef te Tyrus, *Iſchyras* met de afgeſondene, die alle ſijne geſworene vyanden waren, ſoude mogen vertrekken, waar uyt hy dan wel konde giſſen wat beſcheyd dat'er van te verwagten was. Dog hoewel dit proteſt ten hoogſten billijk was, egter ſtond de Graaf *Dionyſius* hun vertrek toe.

47. *Egyptiſche Biſſchoppen leveren een proteſt aan de Synode,*

Deſe manier van doen mishaagde allen, die *Athanaſius* vrienden waren, ten hoogſten, en niet t'onregt, 't welk dan de Egyptiſche Biſſchoppen bewoog (*i*) niet lang daar na een proteſt aan de Synode in te leveren, dat van ſeven-en-veertig Biſſchoppen ondertekend was, waar in ſy ſmertelijk klaagden over de liſtige en ſnoode voornemens van de Euſebiaanſche party in de Synode, over derſelver onregtveerdige handelingen tegen *Athanaſius*, en over hunne vuyle practijken, om de andere leden van die vergadering aan hun ſijde over te halen, en hunne handelingen te doen ondertekenen en goedkeuren, waar tegen ſy ſeyden pligts-halven te moeten proteſteeren, en haar, by al het geen heylig is, te ſmeeken, het niet verder met *Athanaſius* vyanden te houden, als ſy in den grooten dag ſouden konnen verantwoorden.

en een verſoek-ſchrift aan Dionyſius,

Nevens 't welk ſy een verſoek-ſchrift overgaven aan den doorlugtigſten Graaf *Dionyſius* (*k*), waar in ſy vertoonden, dat de t'ſamenſpanning en verbintenis der Euſebianen en Meletianen tegen *Athanaſius* ten vollen gebleeken zijnde, ſy niet konden nalaten hun proteſt aan hem over te leveren, en hem om des Almagtigen Gods wil te bidden en te beſweeren, dat hy de Synode niet verder in die ſaak wilde laten voortgaan, maar de ſaak aan de ooren van den Keyſer ſelfs over te geven, ten eynde deſelve aldaar opentlijk moge bepleyt worden, in welken gevalle ſy henſelven een goeden uytſlag verſekerden.

Alexander van Theſſalonica ſchrijft insgelijks aan Dionyſius.

Hier op volgde nog een brief aan *Dionyſius* (*l*) van *Alexander* Biſſchop van Theſſalonica, een man van grooten naam en agting, en tegenwoordig een lid van de Synode, waar in hy klaagde, dat uyt die affending genoegſaam bleek, wat hun voornemen tegen *Athanaſius* was, en dat die ſaken buyten hem gedaan waren, met verſoek, dat hy de Synode ſoude raden niets onbedagts aan te vangen, en te beſorgen, dat'er niets onbehoorlijks in die ſaak gedaan wierd, 't welk de Synode naderhand als een onregtveerdigheyt ſoude konnen verweten worden. *Dionyſius* door het een en het ander gaande gemaakt, ſond een memorie aan *Euſebius*

(g) *Socr. lib. 1. c. 31. p. 67.* (h) *Athan. ubi ſupr. p. 612.* (i) *Ext. ibid. p. 616.* (k) *Ibid. p. 618.* (l) *Ibid. p. 619.*

'ẗ Welk hy Eusebius e. s. v. bekend maakt.

sebius en die van sijn aanhang (*m*), waar in hy hen bekend maakte, dat het even so uytviel, als hy voorsegd had; te weten, dat *Athanasius* over hunne onregtveerdige handelingen, en over de afgesondene personen klagen soude, en hen wel geraden had, niemand als met gemeen goet vinden af te senden; dat sy dienvolgende souden wel doen, indien sy sorg droegen, dat'er tegen 't geen van hen gedaan wierd, niets te seggen viel, of dat de minste schaduw van aanleyding niet gegeven wierd, om hunne proceduuren te berispen; dat het immers onbehoorlijk was, dat een misdadige van niemand als van sijn aanklagers soude gevonnist worden; en dat het een saak van grooten nasleep soude zijn, dat *Alexander* met hen niet toe hield.

Athanasius vind raadsaam Tyrus te verlaten.

Athanasius na dat alles egter siende, dat hy niet langer met veyligheyt te Tyrus konde blijven, gemerkt men aldaar alle konsten en middelen te werk stelde, om het volk tegen hem te verbitteren, so dat selfs de wereldlijke arm somtijds tot sijn ontset moest versogt worden, en wel konnende afnemen, dat sijn regtveerdige saak aldaar niet soude worden gehandhaaft, en dat'er geen of weynig hoop tot het herroepen van de afgesondene, of tot het overgeven van sijn saak aan den Keyser, overig was, oordeelde best voor hemselven te sorgen, en sijn versoek aan een hooger magt voor te dragen; waar toe hy dan niet meer voor de vergadering verscheen, maar in der stilte van daar vertrok (*n*).

De afgesondene komen tot Alexandrien.

Hoe sy daar te werk gingen.

VIII. Onderwijlen waren de gelastigde gekomen tot Alexandrien (*o*); alwaar sy sig aanstelden als menschen, die, 't koste wat het wilde, hun werk wilden uytvoeren; tot welken eynde sy den menschen met bloote degens in de hand, met roeden, stokken en allerley soort van wreedheyt belijdenissen poogden af te parssen, verschoonende selfs niet de gewyde maagden, die sy selfs door Heydenen lieten naakt ontkleeden, tot de Heydensche altaren sleepen, en op allerley buytensporige wijsen mishandelen, so dat die ongeloovige allerley dertelheyt ontrent de Kerk mogten plegen, en dat alles deeden in het selve huys, alwaar de gelastigde hun verblijf hadden, terwijl sy daar binnen, niet tegenstaande het een plegtelijke vastendag was, sig vroolijk maakten.

De Clergie aldaar betuygt tegen hare proceduuren.

De Clergie van Alexandrien bood hen hunnen dienst aan, en versogten, dat hen mogt toegelaten worden van alles berigt te geven, of ten minsten tegenwoordig te zijn by het ondervragen van andere, op dat sy dus hun manier van doen souden konnen billijken; dog 't een en 't ander wierd hen afgeslagen: weshalven sy niet lang daar na aan die afgesondene een vertoog (*p*), door vijftien Ouderlingen en vier Diakenen ondertekend, overleverden, waar in sy hen voorhielden, op wat schoone en bescheyden wijse sy te werk gingen, en dat sy van hen niets dan boosaardige t'samenspanningen te gemoet sagen, waar van desen hunnen brief, seyden sy, (welker afschrift sy aan *Palladius* des Keysers Amptenaar, op dat sy denselven niet mogten verdonkeren, hadden overgegeven) een bestendig blijk soude wesen, wanneer t'eeniger tijd die saak in een wettelijke Kerk-vergadering soude mogen voorkomen.

De afgesondene komen in Maræotis.

Hun handelingen aldaar.

Van Alexandrien vertrokken sy, begeleyd van *Philagrius* den Gouverneur van Egypten, na Maræotis, de eygen plaats, daar het complot gesmeed was, en (*q*) namen hun optrek in het huys van *Ischyras*, hebbende van den Gouverneur een wagt van soldaten tot hunnen dienst. Hier door daagden sy alle die 't hen goed dagt, en joegen den gedaagden een schrik aan, bysonder de Kerkelijke: want de Clergie van dat geheele Landschap boden sigselven eenparig aan, versoe-

(*m*) *Loc. cit.* (*n*) *Athan. ibid. p. 619. Socr. loc. cit. p. 68.* (*o*) *Epist. Syn. Alex. ap. Athan. p. 571.* (*p*) *Ibid. p. 615.* (*q*) *Athan. ibid. p. 571. & 569.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

versoekende dat hen mogt toegelaten worden hun getuygenis te geven; maar sy kregen geen gehoor, en wierden afgewesen. In plaats van hen wierden geroepen Joden en Heydenen, die sy openbaarlijk sodanige vragen van de Sacramenten en verborgentheden der Religie voorstelden, die voor *Catechumenen* niet pasten, veel min voor Heydenen en ongeloovige. Van dese spraken sommige (r) henselven tegen, en andere loochenden de ingebragte en gevraagde saak rond uyt: gelijk dat alles te sien is in hunne gedane aantekeningen; die sy wel, so veel in hen was, poogden te smooren, (tot welken eynde sy de Schrijvers belastten, aan niemand eenig afschrift van het aangetekende te geven) dog zijn evenwel in 't ligt gekomen, doordien *Rufus*, die deselve had opgesteld, hen niet trouw was, en de Eusebianen selfs die naderhand naar Romen oversonden. De Clergie van Maræotis hun versoek siende afgeslagen, leverden (s) aan *Philagrius*, en andere groote bediende, een vertoog over, waar in sy de valsheyt van 't geen *Ischyras* had ingebragt, vertoonden, en versogten dat de saak voor den Keyser gebragt mogt worden. Sy schreven ook aan de Synode van Tyrus een brief, ondertekend van vijftien Ouderlingen, en een gelijk getal Diakenen (t), waar in sy de saak van *Ischyras* na waarheyt voorstelden, en *Athanasius* van 't geen hem te last gelegd wierd, vryspraken en suyverden; gevende voor reden, dat hen die geheele saak van *Ischyras* bekend was, en hy deselve met sijn eygen hand-tekening, die nog voor handen was, bekend had; hen te gelijk versekerende, dat niemand een eenig woord tegen *Athanasius* soude getuygd hebben, indien sy daar toe niet door bedreyging van den Gouverneur geparst, of door vleyery van de Arianen verleyd waren, waar door sommige gesegd hebben, al 't geen deselve van hen wilden getuygd hebben. Dat dit so is, seyden sy, betuygen wy als in de tegenwoordigheyt van God; dien sy wisten voor sijn Goddelijke vierschaar eens rekenschap te sullen moeten geven.

De Clergie aldaar klagen daar over aan den Gouverneur,

en aan de Synode te Tyrus.

IX. De afgesondene dus alles wat sy hadden konnen uytvissen, opgehaald hebbende, keerden te rug naar Tyrus (v), alwaar het gemakkelijk viel, terwijl *Athanasius* gevloden was, sijn proces te maken. De Synode dan velde het vonnis over hem, waar door hy van sijn Bisschops-ampt wierd afgeset, en belast sijn woon-plaats niet langer in Alexandrien te houden, ten eynde sijne tegenwoordigheyt aldaar geene onlusten, oproer en verdeeltheden verwekken mogt. Sy herstelden ook *Johannes* den Meletiaanschen Bisschop, en sijn party, tot de Kerk-gemeenschap en het besit van hunne voorige bedieningen. Hunne handelingen en 't besluyt sonden sy den Keyser toe, en lieten brieven afgaan aan alle Bisschoppen rondom, om deselve te waarschouwen voor het communiceeren met *Athanasius*, als welke by hen van verscheyden sware misdaden overtuygd was, en die door sijne vlugt sig aan deselve schuldig bekend had. Het is waar, dat'er in die Synode veele waren, die graag gesien hadden, dat hem regt wedervaren was; dog deselve wierden overstemd; bysonder word van *Paphnutius* de *Confessor* (Belijder) verhaald, dat hy *Maximus*, Bisschop van Jerusalem, by de hand vattende, gesegd soude hebben, „Laat ons gaan, het betaamd geen Belijders, die ter saak van de „Religie in hunne leden verminkt zijn, by sulken boosen en schadelijken „geselschap langer te blijven. Dus verre was de Synode van Tyrus met hare saken gekomen, wanneer *Marianus*, des Keysers Geheymschrijver, brieven bragt van den Keyser (x), by welke de Synode be-

Sy komen weder te Tyrus.

Alwaar Athanasius word afgeset.

En Johannes en de sijne hersteld.

Alle Bisschoppen worden tegen den veroordeelden gewaarschouwd.

Alle leden van die Synode stemden in dat vonnis niet toe.

 last

(r) *Ibid. p.* 620. (s) *Ibid. p.* 616. (t) *Ibid. p.* 614. (v) *Socr. ubi supr. Sozom. loc. cit. p.* 481, 482. *Philost. lib.* 2. *c.* 11. *p.* 474. (x) *Socr. lib.* 1. *c.* 33. *p.* 68. *Sozom. lib.* 2. *c.* 26. *p.* 483. *Theod. lib.* 1. *c.* 31. *p.* 65.

De Synode word verplaatst naar Jerusalem. last wierd te vertrekken na Jerusalem, om de inwying van een kerk, die hy aldaar ter eeren onses Saligmakers had doen bouwen, by te woonen en te helpen vieren. Daar gekomen zijnde, en nevens veele andere, die sy aldaar vonden, de vereysschte plegtigheden voltrokken hebbende, quam'er bevel van den Keyser, dat sy hunne gedagten over Last om Arius saak aldaar te ondersoeken. de saak van *Arius* souden laten gaan, want het schijnt dat'er onlangs onder de hand gewoeld was, om *Arius* in de gunst van het Hof te brengen, of ten minsten den Keyser te verpligten, om dessels saak de Synode aan te beveelen, welk sy, gelijk ons verhaald word (*y*), op volgende wijse uytwerkten:

Welk door Eutocius so was uytgewerkt by Constantia, X. Seker Ariaans Priester, wiens naam *Eutocius* (*z*), of, gelijk *Vigilius Tapsensis* hem noemd (*a*), *Euangelus* (indien hy maar daar door sijn eygen naam meend) sig looslijk in de gunst van *Constantia*, des Keysers suster, ingedrongen hebbende, nam de bequaamste gelegentheyt waar, om haar het ongeluk van *Arius*, die door haat van dese en gene, en door derselver drift, en nergens anders door, in 't onderspit geraakt was, voor te houden. Dese op haar dood-bedde leggende, had, als haar uytterste wil, *Arius* hares broeders gunst en opsigt aanbevolen, en belast hem te seggen, dat sy, gelijk hare woorden waren, ten hoogsten vreesde, dat, so lang godsalige en regtveerdige mannen in ballingschap gehouden wierden, hem of het Rijk 't een of 't ander groot oordeel treffen soude. en vervolgens by den Keyser, De Princes gestorven zijnde, hield dese Priester so lang en so kragtig by den Keyser aan, dat hy toestond hem te herroepen, en sijn saak nogmaals te ondersoeken. Seker geleerd Man (*b*) meend, dat dit verhaal geen grond nog waarschijnlijkheyt heeft, en, om de waarheyt te seggen, het beneemd dessels geloofweerdigheyt niet weynig, dat die Priester so onbekend voorkomt, en dat *Athanasius*, die andersins alle konsten van de Arianen gewoon is nauwkeurig aan te tekenen, daar het minste gewag niet van maakt: maar 't kan wesen, dat dit in 't eerst niet anders als een los gerugt alom verteld (gelijk'er dog in sulken gevalle met opset en door jalousie van beyde sijden veel gepraat word) van *Ruffinus*, als een ware geschiedenis, opgenomen, en sonder swarigheyt daar in te sien, aan andere by geschrifte overgegeven is. Maar 't zy hoe 't wil, (want ik soude die vertelling, ons niet alleen van *Ruffinus*, maar ook van *Socrates* en andere overgeleverd, niet geern t'eenemaal verwerpen.) die daar over aan Arius schrijft. de Keyser verklaarde toe te staan, dat *Arius*, indien hy het Geloofs-formulier, in het Niceensche Concilie vastgesteld, onderteekende, mogt te Hoof komen, en dat hy hem in dien gevalle eerlijk ontslaan, en t'huys senden wilde naar Alexandrien: tot welken eynde hy aan *Arius* desen korten brief schreef (*c*):

CONSTANTINUS DE GROOTE, de Doorlugtige, de Overwinnaar, aan *Arius*.

HEt is eenigen tijd geleden, dat ik u eerweerdigheyt heb laten weten, dat gy soud aan het Hof komen, om ons de troost en eer van uwe tegenwoordigheyt te doen genieten. Het komt ons vreemd voor, dat gy niet aanstonds uyt kragt van dien zijt overgekomen. Bedien derhalven u selven van versekerde begeleyding, en komt spoedig herwaards, op

(*y*) *Rufin. lib.* 1. *c.* 11. *p.* 228. *Sozom. ibid. c.* 27. *p.* 484. *Socr. lib.* 1. *c.* 25. *p.* 60. (*z*) *Gelas. Cyzic. ap. Phot. Cod.* 88. *col.* 208. (*a*) *Dial. contr. Arian. lib.* 1. *c.* 2. *p.* 85. (*b*) *Vales. Annot. ad Socr. lib.* 1. *c.* 25. *p.* 14. (*c*) *Ext. ap. Socr. ibid. p.* 61.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

op dat gy onse goedheyt en weldadigheyt gesmaakt hebbende, tot uw eygen landschap mogt wederkeeren. God beware u, waarde broeder. Geschreven den ses-en-twintigsten November.

Op het ontfangen van desen brief reysde *Arius* met sijnen vriend *Euzoius*, sijn Geloofs- en mede-genoot in alles wat hem overquam, te post naar Constantinopelen, alwaar sy den Keyser een nieuwe belijdenis van hun Geloof aanbooden (*d*), waar in sy de grofste en aanstootelijkste woorden uytlieten, en de verschillige saken sagter, aangenamer, en met de spreekwijsen der heylige Schriftuur meer over-een komende uytdrukten, met een voor-reden en aanspraak aan den Keyser, luydende als volgd:

Arius komt te Constantinopelen, en leverd een nieuw Geloofs-form in.

Aan onsen godvrugtigsten en genadigsten Heer, den Keyser CONSTANTINUS, de Ouderlingen ARIUS en EUZOIUS.

Sire, in gevolg van uw godvrugtig bevel hebben wy opgesteld het Geloof, daar aan wy ons houden, en betuygen mids desen, in de tegenwoordigheyt van God, dat wy voor onsselven, en alle die van onse party zijn, gelooven na den inhoud van de hier-volgende belijdenis:

Wy gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader; en in onsen Heere Jesus Christus sijnen Soon, gegenereerd van hem voor alle werelden, zijnde God het Woord, door welke alle dingen in den hemel en op aarde gemaakt zijn; die van den hemel nedergedaald, en vleesch geworden is; die geleden heeft, en weder opgestaan; ten hemel gevaren is, en wederkomen sal om de levendige en doode te oordeelen; en in den H. Geest; de weder-opstanding des vleesches; het leven van de toekomende wereld; het Koningkrijk der hemelen; en in een algemeene Kerke Gods, verspreyd van het eene eynde der wereld tot het ander. Dit Geloof hebben wy ontfangen uyt het heylig Euangelium, en bysonder uyt het bevel onses Heeren aan de Apostelen, Gaat henen, onderwijst alle volkeren, haar doopende in den name des Vaders, des Soons, en des H. Geestes.

Dese dingen, seyden sy, *gelooven wy, en erkennen waarlijk den Vader, Soon, en H. Geest, volgens de leere der Schriftuur, en het Geloof van de geheele Algemeene Kerk; welk indien wy niet doen* ('t is hun eygen *anathema* met hunne eygene woorden uytgedrukt) *God oordeele ons in dese, en in de toekomende wereld.* En daarom was hun gebed, dat sy door des Keysers tusschen-spraak met de Kerk hare moeder mogten vereenigd worden; en dat sy, alle onnodige verschillen en vraagstukken afgesneden zijnde, vreedsamelijk mogten over-een stemmen, en eendragtig bidden voor den welstand en behoudenis van sijne Majesteyt.

XI. De goede Keyser was wonder wel in sijn schik, meenende dat *Arius* en de sijne sig nu met het Niceensche Geloofs-form versoend hadden, en gaf hem verlof, om weder te keeren na Alexandrien, waar op hy, na het seggen (*e*) van *Socrates*, (indien hy het niet qualijk heeft, also'er *Athanasius* geen gewag van maakt) derwaards reysde, dog wierd by sijn aankomst terstond van *Athanasius* kloekmoedig tegengestaan, waar over *Eusebius* te Hoof klaagde, en des Keysers voorschrijven voor *Arius* versogt. *Athanasius* egter wilde hem, niet tegenstaande des Key-

Keerd daar op na Alexandrien.

(*d*) *Ibid. & ap. Socr. loc. citat.* (*e*) *Lib. 1. c. 27. p. 62. Sozom. lib. 2. c. 29. p. 488.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Athanasius wil hem niet aannemen.

ſers kragtige tuſſchen-ſpraak, geenſins tot de gemeenſchap toelaten; en ſchreef te rug aan den Keyſer, dat die het Geloof eenmaal geſchonden en verloochend hadden, en uyt de Kerk geworpen waren, niet ligt tot de volkomene gemeenſchap weder konden aangenomen worden. Dit nam de Keyſer euvel op, en liet hem dreygende ſeggen (*f*); Dat, ſo hy op het ontfangen van deſe ſijne order niet aanſtonds bereydwillig was, alle die tot de gemeenſchap van de Kerk wilden wederkeeren, aan te nemen, hy iemand ſoude ſenden, die hem uyt ſijn ſtoel ligten, en ver genoeg daar van elders vervoeren ſoude. Maar als ook dat niet gelukte, of ten minſten de Keyſer het uyterſte aan hem niet wilde te werk ſtellen, verſogt hy de Synode te Jeruſalem *Arius* ſaak te willen onderſoeken, en daar opregtelijk over te vonniſſen. Deſe nam de ſaak aanſtonds voor, en, *Arius* verklaringen van het Geloof goed gekeurd hebbende, beſloot (*g*), dat *Arius* en ſijn aanhang tot de gemeenſchap ſoude worden toegelaten, gelijk hy ook aldaar toegelaten wierd. Dit haar beſluyt maakten ſy bekend (*h*) aan den Keyſer, en te gelijk aan de Kerk van Alexandrien, vermanende hen, dien, welker Geloof de Keyſer geſond en regtſinnig verklaard had, vriendelijk te ontfangen; te meer, om dat de geheele Synode des Keyſers oordeel hier ontrent met hun uytſpraak had beveſtigd, en deſelve tot de Kerk-gemeenſchap toegelaten, weshalven het hun pligt ſoude zijn deſelve als mede-leden van de Kerk te omhelſen, en met hen in vreede te leven; byſonder, om dat ſy door hun verklaring hadden doen blijken, dat ſy ſig vaſt hielden aan de ongetwijfelde en aangenomene Apoſtoliſche leer, die de Kerke is overgeleverd. Maar eer nog dit Concilie geſcheyden was, ſcheen de wind uyt een anderen hoek te waaijen, want daar quam een andere boodſchap en laſt van den Keyſer ontrent de ſaak van *Athanaſius*. Tot beter kennis van dien moeten wy weten, dat *Athanaſius* (ſiende ſijner vyanden onverſettelijke boosaardigheyt (*i*), en *Dionyſius* oogmerk, om alles tegen hem te doen aankanten) van Tyrus vertrokken zijnde, na het Hof gekeerd was, alwaar hy den Keyſer, ſo als hy te paerd de ſtad in reed, ontmoette, die hem met den eerſten opſlag niet kende, voor dat hem geſegd was, wie hy, en wat ſijn ſaak was. *Athanaſius* konde, hoewel hy het meermaals verſogt, geen gehoor krijgen, voor dat hy de vrymoedigheyt nam den Keyſer te ſeggen, dat hy niet anders verſogt, dan dat hy hem door quaadwilligheyt en geweld van ſijne partyen niet wilde laten verlooren gaan; dat ſijn ſaak tot dien eynde in een wettelijke en onſijdige Synode verhandeld en afgedaan mogt worden, of dat ten minſten ſijne Regters te Tyrus voor hem mogten ontboden worden, en hy de vryheyt hebben om ſijne klagten tegen hen in te brengen. De Keyſer dit aanſiende als een billijken eyſch, ſchreef aan de Synode te Jeruſalem (*k*), beveelende dat die in de Synode van Tyrus geweeſt waren, voor hem ſouden verſchijnen, en hem rekenſchap geven van 't geen aldaar tegen *Athanaſius* gedaan en beſlooten was. De Biſſchoppen ſtonden over den brief verſteld; de meeſte van hen voor een quaden uytſlag vreeſende, maakten ſig weg, en keerden naar huys: maar *Euſebius*, *Theognis*, *Maris*, *Patrophilus*, *Urſacius* en *Valens*, reysden, met oogmerk om 't geen in die Synode gedaan was, goed te maken, naar Conſtantinopelen, alwaar ſy ſtoutelijk ſtaande hielden, niets als na de regels

Hy word daar over van den Keyſer gedreygd.

De Keyſer wijſt de ſaak na 't Synode te Jeruſalem.

Daar hy wierd aangenomen.

Athanaſius ſteld een verſoek aan den Keyſer voor.

Waar op eenige Biſſchoppen voor den Keyſer komen.

(*f*) *Ext. ap. Athan. Apol.* 2. *p.* 604. (*g*) *Socr. ibid. c.* 33. *p.* 68. (*h*) *Ext. ap. Athan. de Syn. Arim. & Seleuc. p.* 686. *Sozom. ibid. c.* 28. *p.* 486. (*i*) *Ath. Apol.* 2. *p.* 568. (*k*) *Ext. ap. Socr. & Sozom. loc. cit. Socr. ibid. c.* 35. *p.* 71. *Sozom. ubi ſupr.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

regels van regt en billijkheyt gedaan te hebben; dog de oude lasteringen van den beker, de tafel, en de dood van *Arsenius*, die sy wel wisten by een opregt en onsijdig mensch geen gehoor en ingang te sullen hebben, agterlatende, stemden sy over-een, hem met een nieuwe beschuldiging te overvallen (*l*). Dus gaven sy voor, dat hy de vloot, die jaarlijks koorn van Alexandrien naar Constantinopelen overbragt, gedreygd had in te houden, 't welk sy door *Adamantius*, *Anubio*, *Arbetio* en *Petrus*, alle Bisschoppen, als die het uyt sijn eygen mond hadden, aannamen te bewijsen: 't welk *Athanasius* beantwoordde, seggende, dat het immers ten hoogsten ongelooflijk was, en geheel geen schijn van waarheyt had, dat sulken armen en onaansienlijken man als hy, sulks soude konnen doen: waar op *Eusebius* hetselve nogmaals herhaalde en met eede bevestigde, met versekering, dat *Athanasius* rijk genoeg was, en wel so veel magt en aansien had, om 't geen hy gedreygd had te konnen uytvoeren.

En hem weder wat nieuws te last leggen.

De Keyser dese mannen geloof gevende, toonde sig daar geweldig gevoelig over, (gelijk dog de Vorsten niet minder dan het beknibbelen van des kroons regten en vryheeden verdragen konnen) en gaf aanstonds last hem te bannen (*m*).

Waar over hy gebannen word.

Sommige meenen, dat dese verbanning van den Keyser, als een middel tot vreede van de Kerk bedagt wierd, alsso hy wel wist, dat die twee partyen, so lang hare hoofden overbleven, nooit tot een goede eenigheyt souden te brengen zijn. Andere zijn van gevoelen, (en dat heeft meerder schijn) dat de Keyser dese gelegentheyt waar nam, om hem, wiens leven hy door de rusteloose aanslagen en practijken sijner vyanden wist in geduurig gevaar te staan, voor die tijd buyten hun bereyk in een veylige plaats te versenden, gelijk het so niet alleen *Athanasius* selfs opvat (*n*), maar ook de jonge *Constantinus* (*o*) (die men immers sijns vaders meening moet denken, al so wel geweten te hebben als iemand) in sijn brief aan de regtsinnige Kerk van Alexandrien duydelijk voorsteld.

(Dit bannen word verscheydelijk opgevat.)

'T Zy hoe 't wil, de goede man sag het als een weldaad aan, dat sijne partyen niet minder als op sijn dood toeleggende, hy door Gods genade, en des Keysers goedertierentheyt met een bannissement vry quam. So dra het vonnis geveld was, wierd hy na Trier, een oude en vermaarde stad in het so genaamde *Gallia Belgica*, werwaards hy gebannen was, vervoerd, en sag na die tijd den Keyser nooit meer.

Na Trier.

XII. *Athanasius* dus uyt de weg zijnde, deden de Eusebianen al wat hen goed dagt, sonder tegenspraak. Sy hielden, als'er boven de reedsgemelde nog maar eenige Bisschoppen ontboden waren (*p*), een Synode, waar in sy *Marcellus* Bisschop van Ancyra, onder voorwendsel, dat hy eenige valsche en ketterschee leerstukken dreef, veroordeelden en afsetteden, sijne boeken bevoolen te verbranden, en een ander in sijn plaats stelden.

De Eusebianen setten Marcellus af. c. s. v.

Hun meeste bekommernis egter was over *Arius*, die (*q*) in de Synode van Jerusalem hersteld zijnde, wel als segepralende na Alexandrien gekeerd was, dog niet so, als hy verwagt had, wierd onthaald, gemerkt het volk hem ontweek, en geen Kerk-gemeenschap met hem houden wilde, waar uyt onder hen op nieuw een groote verwerring en wan-order ontstond, te meer, om dat haren *Athanasius* gebannen was, terwijl *Arius* so gerustelijk weder t'huys quam. Dit ter oore van de Eusebianen te Constantinopelen gekomen zijnde, wierd hy nogmaals derwaards op-ontboden, om den Keyser en de Synode nader rekenschap van

Arius was te Alexandrien niet welkom.

(*l*) *Athan. ubi supr. p.* 568. (*m*) *Socr. & Sozom. loc. cit. Theod. lib.* 1. *c.* 31. *p.* 65. (*n*) *Epist. ad Solit. p.* 653. (*o*) *Ap. Athan. apol.* 2. *p.* 624. & 568. (*p*) *Socr. ibid. c.* 36. *p.* 71. (*q*) *Socr. ibid. c.* 37. *p.* 72. *Sozom. ubi supr. c.* 29. *p.* 488.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

word na Constantinopelen ontboden.

van hemſelven te geven. *Alexander*, de bedaagde Biſſchop van Conſtantinopelen, wel voorſiende wat hun voornemen was, had ondertuſſchen gedaan al wat hy konde, om die Synode te doen ſcheyden, maar dat niet hebbende konnen uytwerken, nam een onverſettelijk voornemen, al 't geen het Niceens Geloof benadeelde, tegen te gaan.

Wat aldaar gebeurde.

So dra *Arius* was overgekomen, ſtelde ſig *Euſebius* openbaarlijk aan als deſſelfs voorſtander, ſeggende *Alexander* in ſijn aangeſigt, dat, by aldien hy hem binnen ſekeren tijd, die hy ſtelde, niet aannam, hy hem ſelfs uyt de kerk ſtooten, in ballingſchap verſenden, en een ander in ſijn plaats ſtellen ſoude, en bragt *Arius*, om den Keyſer in ſijne bekommernis en twijfeling genoegen te geven, voor den Keyſer. *Arius* bood (*r*) hem nogmaals ſijn Geloofs-form aan, en van den Keyſer gevraagd zijnde, Of hy van herten geloofde 't geen hy had opgeſteld en beleeden? verſekerde hem van *ja*, en beveſtigde het met een eed: waar op de Keyſer antwoordde; *Indien uw geloof goed is, ſo hebt gy wel geſwooren, maar indien het anders is, ſo hebt gy een valſchen eed gedaan, en God ſal uw meyneedigheyt ſtraffen. Socrates* voegd'er by, dat hy (na 't gemeen ſeggen) ſijn gevoelen op papier geſteld, onder ſijne armen had, en voor den Keyſer gekomen zijnde, ſijn hand, ſonder dat het iemand merkte, op dat papier leyde, en ſwoer van herten te gelooven 't geen hy geſchreven had: de Keyſer niet anders wetende, of die Man gevoelde in opregtigheyt 't geen hy te voren beleden had, nam'er genoegen in, en gebood *Alexander*, hem tot den vreede en de gemeenſchap der Kerke aan te nemen.

Bevel om Arius aan te nemen,

Alexander was daar toe onwillig,

XIII. De goede Biſſchop was niet weynig verlegen, als hy ſag wat hem, na allen ſchijn, boven het hoofd hing: maar hy wapende hemſelven met lijdſaamheyt en goeden moed, en ſogt door vaſten, bidden, en allerley ſoort van vernedering, den hemel tot ſijn hulp: en niet t'onregt, gemerkt hy met een magtige en trotſe party te doen had; die op den goeden voortgang van hunne ſaken moedig uyt de poort van het Hof getreeden, regt toe regt aan na de kerk, *Irene* genaamd, alwaar de Biſſchop toen was, hun weg namen (*s*), en *Arius* aanſtonds in de Kerk wilden ingevoerd hebben; 't welk *Alexander* rond uyt ſeyde niet te konnen doen, en dat ſulken hoofd-ketter tot de gemeenſchap niet konde worden toegelaten.

word daar over bedreygt.

Het was thans ſaturdag, en daarom gingen ſy, in verwagting dat hy ſulks des volgenden daags ſekerlijk doen ſoude, voor die tijd heenen, met dit afſcheyd, *Gelijk wy hem tegen uw ſin hebben ten Hoof doen roepen, ſo ſullen wy hem morgen in deſe ſelve kerk brengen, om met ons gemeenſchap te hebben, 't zy gy wild of niet.* Deſe trotſe woorden maakten ſo diepen indruk in deſes mans gemoed, dat hy de kerk-deuren geſlooten, en niemand als *Macarius* by hem hebbende, ſig voor den altaar nederwierp, en ſijn gebed ten hemel ſond;

Bid God om hulp.

Heere, ſeyde hy, *ſo gy wild dat* Arius *morgen ſal worden toegelaten, laat dan my, uwen dienſtknegt, gaan in vreede. Verderf niet den regtveerdigen met den godlooſen: maar indien gy uwe kerke wild verſchoonen, gelijk ik weet dat gy wild, ſo ſie dog op de trotsheyt van de Euſebiaanſche party, en geef uw erfdeel aan den ſmaad en het verderf niet over. Neem* Arius *weg, op dat niet door ſijn komen in de kerk de kettery te gelijk met hem inbreeke, en geen onderſcheyd meer zy tuſſchen godſaligheyt en godloosheyt.* So bad hy, en de hemel hoorde ſijn gebed;

(*r*) *Athan. contr. Arian. Orat.* 1. *p.* 130. *Epiſt. ad Serap. p.* 522, (*s*) *Ath. locis ſupr. citat. Socr. & Sozom. ubi ſupra. Theod. lib.* 1. *c.* 14. *p.* 42. *Epiph. hæreſ.* 68. *p.* 308. *&* 69. *p.* 314. *Niceph. lib.* 8. *c.* 51. *p.* 656.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en word verhoord.

gebed; want als *Arius* nog dien ſelven avond, of, als andere verhalen, des morgens daar aanvolgende, met een ſleep van ſijne vrienden en makkers, moedig op de hoop van ſijn weder-aanneming, over ſtraat ging, en ter plaatſe, *Sigma* genaamd, op *Conſtantinus* markt, (bekend wegens de aldaar opgeregte porphyrſteene zuyl, op welke het beeld ſtond van *Conſtantinus*, dat tegen den opgang der Sonne geſteld, den naam van Ἀθήλιος droeg) gekomen was, vond hy ſig genoodſaakt een plaats te ſoeken om ſijn gevoeg te doen, die hem aan het eynde van de markt geweſen wierd; daar gekomen zijnde, begaven hem ſchielijk ſijne kragten, en kreeg het lot van den verrader en afvalligen *Judas*, ſo dat hy ter aarde vallende midden op borſt, en aanſtonds den geeſt gaf. *Socrates* en andere willen, dat hem met ſijn afgang te gelijk ſijne ingewanden en 't bloed afging. Sijn geſelſchap, verdrietig over ſijn lang uytblijven, ging om hem te roepen. *Euſebius*, voorbariger dan de andere, verweet hem ſijn uytblijven, en wanagting van hemſelfs en de ſijne, dog geen antwoord bekomende, trad'er binnen; en vond dien rampſaligen wentelen in ſijn eygen bloed en vuyligheyt. Dit verbaasde het geſelſchap niet weynig; dog, hoewel ſy dat niet anders als een doodelijken ſlag voor hun ſaak konden aanſien, namen, om de ſchande en ſchrik van ſulken verachtten dood, ſo veel mogelijk was, te bedekken, hun gewoone toevlugt tot leugen en valsheyt, voorgevende, dat hy door tovery en duyvels-konſt was omgebragt: maar 't geen wy'er van verhaald hebben, is ſo als ons *Athanaſius* verſekerd het ontfangen te hebben van ſijn eygen Ouderling *Macarius*, die, als dit gebeurde, te Conſtantinopelen was. Die van ſijn aanhang begroeven hem, egter konden ſy de ſchandelijke geheugenis van ſijn dood niet begraven, ſelfs wierd de plaats, daar hy omquam, voor verſoeyelijk gehouden, tot dat ſeker rijk Ariaan deſelve van den Staat kogt, en aldaar een huys bouwde.

Arius ſchandelijke dood.

Vergeefs van de ſijne verſchoond.

Wanneer hy omquam.

Valeſius en

XIV. Dus quam hy in't jaar onſes Heeren CCCXXXVI. aan ſijn eynd, hoewel ſeker geleerd Man (*t*) ſijn dood eenige jaren vroeger, dog ſonder te ſeggen wanneer, ſteld, en wil, dat die *Arius*, welke met *Euzoïus* in de Synode van Jeruſalem herſteld en weder aangenomen wierd, niet onſen, het hoofd van de Ariaanſche factie, maar een ander van die ſelve naam was: maar gelijk dit ſonder eenige grond van Hiſtorien, alſo geen Schrijver daar het minſte gewag van maakt, geſegd word, ſo maakt hy de Schrijvers van die tijden ſchuldig aan een onvergeeflijke misſlag, doordien deſelve geduurig van hem, als van een en den ſelven, ſpreken. Niet min is *Zonaras* (*v*) aan de andere ſijde het ſpoor bijſter, als hy voorgeeft, dat ſijn dood, en 't geen even te vooren gebeurd was, ſoude voorgevallen zijn eenige jaren later, onder de regeering van *Conſtantius*. Men kan niet ontkennen, dat'er veele zijn (*x*), die ſtaande houden, dat *Arius* gebloeyd, en in gunſt geſtaan heeft van *Conſtantius*, dog, indien'er aan dat ſeggen iets te gelooven is, 't is ſeker, dat daar geſien word op dien anderen *Arius*, die deſſelfs makker en mede-genoot was, en den onſen mogelijk overleefd heeft, welk dan de aanleyding tot die misſlag gegeven heeft. Dit was het eynde van *Arius*, den grooten brand-ſtigter in de Kerk: en het was wel, ſo ſijn ſcheuring en gronden met hem geſtorven waren. Hy was een Man, die van de natuur met een ſcherp verſtand, en neerſtigheyt begaafd was,

Zonaras wordon tegengeſproken.

Arius word beſchreven. Van ſijn hoedanigheden.

(*t*) *Valeſ. Obſerv. Eccl. lib. 2. c. 2. p. 183. Annot. ad Sozom. lib. 2. c. 30. p. 113.* (*v*) *Annal. Tom. 3. p. 20.* (*x*) *Oroſ. Hiſt. lib. 7. c. 29. fol. 323. p. 2. Ruf. lib 1. c. 11. in fin. vit. Ath. ap. Phot. Cod. 258. col. 1436. aliique.*

daar by quam een ongemeene geleerdheyt; hy was ἀνὴρ διαλεκτικώτατος, een feer vaerdig en fchrander difputeerder, gelijk hy van allen befchreven word. Hy was een Man, die een quade faak wift goed te maken, en fijn vyand een voordeel konde affien. Hy was een Man van een wifpeltuurigen inborft, die fig fo wift te ftellen, en fulken cours te houden, als tot fijn oogmerk dienftig was. Hy was ftout, en derfde fpreeken al wat hy dagt, en ondernemen al wat hy wilde; had groote gedagten van hemfelven; en, 't geen daar gemeenlijk opvolgd, woelend en onruftig; konde geen tegen-fpreeken verdragen; en te meer iemand fijn gevoelen beftreed, te fterker ftond hy op defelve.

Boeken,

Hy heeft verfcheyden Boeken gefchreven, dog die meeft alle tot fijn oogmerk dienden. Hy maakte verfcheyden gedigten (*y*), ναυτικὰ, ἐπιμύλια, ὁδοπορικὰ, voor *zee-varende*, *molenaars*, en *reyfigers*, van fulken ftof en op fulken toon, die na elks manier van leven gepaft was, welke hy onder het volk ftrooide, en daar door veele menfchen tot hem overhaalde: maar onder alle ftak uyt fijn Boek *Thalia* genaamd, dat fo menigmaal van *Athanafius* word aangetrokken (*z*), en, fo veel de behelfde leer-ftukken aangaat, in de Synode van Niceën veroordeeld is; waar in hy fijne gronden voorfteld, en van de grootfte en eerweerdigfte verborgentheden in loffe en flordige verffen redeneerd, in navolging van *Sotades*, de Cretenfe Poëet (*a*), die van de vuylfte ftoffen in geyle en vuyle verffen, die men *jambici* noemd, gehandeld heeft.

en uyterlijke gedaante.

Is iemand begeerig in wat voor een ligchaam defe wonderlijke fiele huysveftte? hy was na het uyterlijke poftuur (*b*) lang, dun en mager, van een bleek, neerflagtig en droef-geeftig gefigt, flordig over fijn kleeding, had lang en flegt hair, fijn mantel droeg hy op de eene fchouder; en met een woord, hy was fo toegefteld, dat hy fcheen ὡς ὅλος ἡμιθνής, geheel en al als *een half dood menfch*, fo dat hy fo wel door de natuur als konft gemaakt fcheen, om een groote vertooning van affterven en veragting der wereld te vertoonen, en die hem maar van buyten aanfagen, fouden gemeend hebben dat hy een man van een ongemeene godfaligheyt was; waarom *Ruffinus* (*c*) van hem feyde, dat hy was *Vir fpecie & forma magis, quam virtute religiofus; Een man, die meer in fchijn en uyterlijk, dan in waarheyt godfalig was.* Hy had een fterke dog fijne uytfpraak; in fijn redeneeren was hy aangenaam en beweeglijk, en wift hoe iemand te bewegen en te winnen was; kort om, hy was, gelijk hem *Epiphanius* uytbeeld, de flange niet ongelijk, daar in, dat hy liftig en fnood was, en fig draaijen en keeren konde fo hy wilde.

De partyen blijven na Arius dood even driftig.

XV. Men maakte fig de hoop, dat met *Arius* dood fijn gemaakte fcheuring ook een eynde genomen, of de drift voor defelve ten minften vermindert foude hebben: maar in tegendeel de geeft der partyfchap bleef levendig, en het verfchil rees fo hoog als ooit, byfonder te Alexandrien (*d*), alwaar de Eufebiaans- en Meletiaans-gefinde onophoudelijk en door alle middelen de regtfinnige poogden te ondermijnen en onder de voet te werpen, waar tegen die van Alexandrien niet nalieten

't Verfoek van Athanafius herftelling word verfogt.

fig dapper aan te kanten, en met openbare verfoek-fchriften *Athanafius* herftelling te verfoeken; felfs die groote *Antonius* de Kluyfenaar fchreef meer als eens daar over aan den Keyfer, met verfoek, dat hy dog na de Meletianen niet luyfteren, en derfelver befchuldigingen niet anders als een deel

(*y*) *Philoft. lib. 2. c. 2. p. 470.* (*z*) *Vide Ath. contr. Arian. Orat. 2. p. 135.* (*a*) *Suid. in voc.* Σωτάδης. (*b*) *Epiph. hæref. 69. p. 311. Conft. Imper. Epift. ad Arian. ap. Gelaf. Cyzic. lib. 3. c. 1. col. 276. Nicet. Thef. Orthod. fid. lib. 5. c. 1. p. 437.* (*c*) *Lib. 1. c. 1. non longè ab init.* (*d*) *Sozom. lib. 2. c. 31. p. 491.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

deel lasteringen en scheldwoorden aansien wilde: maar geen van alle vermogt iets, want in tegendeel schreef de Keyser aan het volk van Alexandrien tot antwoord, Dat sy, haar Clergie, en de godsdienstige maagden sig souden hebben stil te houden, hen verwijtende hunne ongeregeltheden en buytenspoorige driften, met versekering sijn woord niet te konnen veranderen, en *Athanasius* te rug roepen, gemerkt hy in een Kerkelijk geregt, als een onrustig en oproerig mensch veroordeeld was: en aan den H. *Antonius*, dat hy alleen het vonnis van de Synode niet konde vernietigen: *Want*, seyde hy, *genomen dat eenige weynige na gunst of haat mogten oordeelen, men kan egter niet denken, dat sulken grooten vergadering van vroome mannen, van wyse en voorsigtige Kerkvoogden so souden doen, en hem als een verwaand en laatdunkend man, en oorsaak van beroerte en tweedragt buyten reden veroordeeld hebben.* Want dese dingen waren het voornamelijk, daar door de partyen den Keyser, dien sy van sulken slag van menschen bysonder afkeerig wisten te zijn, bewogen. Maar hoewel de Keyser sijn vonnis over *Athanasius* niet wilde intrekken, egter bande hy, om te toonen, dat hy onsijdig en beydersijds driften wars was, den Meletiaanschen Bisschop *Johannes*, als den grooten drijver en het hoofd van de factie, niet tegenstaande hy van de Synode te Tyrus vrygesproken en hersteld was.

Dog afgeslagen.

Johannes word gebannen.

XVI. Het volgende jaar, zijnde na *Christi* geboorte het CCCXXXVII. maakte een eynde van des grooten *Constantyns* leven. Als hy sigselven qualijk bevoelde, vertrok hy van Constantinopelen na Nicomedien (e), alwaar hy sijn testament maakte, en het Rijk onder sijne drie Sonen, *Constantinus*, *Constans* en *Constantius* verdeelde, gevende aan den eersten Britannien, Spanjen, Gaulen (of Gallien), en de Alpes; aan den jongsten Italien, Africa, Griekenland en Illyricum; en aan den tweeden Thracien, Asien, Egypten en het Oosten. Sijn testament versegeld hebbende, gaf hy het te bewaren aan sekeren Ariaanschen Ouderling, van welken te voren gesproken is, hem belastende, hetselve niemand in handen te geven dan *Constantius*, hoewel andere seggen *Constantinus*, en dat die man regt tegen die uytgedrukte order hetselve aan *Constantius* soude hebben overgegeven. Maar 't komt niet waarschijnlijk voor, dat *Constantinus*, hebbende so veele Amptenaars en Dienaars van staat, en so veele aansienlijke Bisschoppen ontrent hem, sulken gewigtigen saak aan een onbekend Ouderling soude hebben toevertrouwd. Waarschijnlijker is 't geen'er *Philostorgius* (f) van verhaald; te weten, Dat hy sijn testament over gaf aan *Eusebius* Bisschop van Nicomedien, die hem, gelijk doorgaans geloofd word, gedoopt had; die'er nog by voegd, dat *Eusebius*, voorsiende dat *Constantinus* broeders (die, gelijk hy seyd, sijn dood door vergif verhaast hadden) besorgd, dat desselfs sonen by het aanvaerden van het Rijk, hun vaders dood souden wreeken (en die last was hen, so men voorgaf, gegeven) hem hetselve souden mogen afeyschen, dat, seg ik, *Eusebius* hetselve in de hand nederley van den dooden Keyser, en met desselfs Keyserlijken tabbert bedekte: en wanneer de t'samenspannelingen, gelijk hy te gemoed gesien had, hem het testament quamen afeyschen, seyde hy, na 't verhaal van dien Schrijver, hetselve wel ontfangen, maar *Constantinus* in sijn eygen hand wedergegeven te hebben. Hebbende hen dus bedrogen, gaf hy het over aan *Constantius*, die, thans in het Oosten zijnde, de eerste was, die na sijns vaders dood overquam. Een gelegentheyt, die hy buyten twijfel gebruykte,

Constantinus sterft.

Verdeeld sijn Rijk onder sijne soons.

Wien hy sijn testament te bewaren gaf.

Hoe'er Eusebius mede handel-de.

(e) *Socr. lib. 1. c. 39. p. 75. Sozom. lib. 2. c. 34. p. 495. Al. Metroph. ap. Phot. Cod. 256. col. 1416. Vit. Athan. ib. Cod. 258. col. 1436.* (f) *Lib. 2. c. 16. p. 475.*

bruykte, om dien Prins het voorstaan van de Ariaansche saak in te boesemen. Dit verhaal, dat *Constantinus* door sijn broeders soude vergeven zijn, en hy order gegeven hebben aan sijn soon, om sijn dood te wreeken, heeft niet veel grond om gelooft te worden. Niet een eenig Heydensch schrijver van die eeuw (die wy egter niet konnen denken dat sulks souden verswegen hebben) maakt daar gewag van, en 't zijn maar weynige van de Christen schrijvers, en die nog. (uytgenomen *Philostorgius*) van latere tijden (*g*), die daar van reppen. 't Is waarschijnlijk, dat'er sulken gerugt ging, en dat *Constantius* niet ongenegen was, om hetselve te gelooven, of ten minsten dat hy die gelegentheyt waar nam, om sig van die, daar hy een quaad oog op had, te ontslaan; immers de historien seggen ons, dat hy straks na sijns vaders dood, sijne oomen na de andere wereld sond. De dood deses goeden Keysers, wierd van allen beklaagd, hoewel sekerlijk van niemand meer, dan van de regtsinnige: want hoewel hy sig wegens sijn gemakkelijken inborst (*h*), en ongemeene vreede-lieventheyt, door de snoode Kerk-vergaderingen bedriegen, en tot een strenge handeling tegen *Athanasius* bewegen liet, egter bleef hy een standvastig voorstander van het Niceens Geloof, so dat niemand by sijn leven hetselve openbaarlijk dersde tegengaan, waar in hy, de dood van *Arius* en de merkelijke wraak van den hemel over denselven hebbende gesien, bysonder versterkt wierd.

Of Constantinus vergeven zy.

Constantius laat sijne oomen ombrengen.

Constantinus, hoewel somtijds verleyd, was een voorstander van 't Niceens Geloof.

(*g*) *Philostorg. Zonar. Cedren. &c.* (*h*) *Vide Theod. lib.* 1. *c.* 33. *p.* 66.

Sesde Afdeeling.

Van *Athanasius* te rug komst uyt sijn bannissement tot de Synode van Sardica toe.

INHOUD.

Athanasius *word tot* Trier *onthaald. Hy word uyt sijn bannissement verlost, en met een brief van den jongen* Constantinus *na huys gesonden. De tijd van sijn bannissement word nagespoord. De vreugde over sijne te rug komst. t'Samenrotting aan het Hof tegen hem. Een iegelijk ondernam over saken van 't Geloof te disputeeren. De* Eusebiaansche *party steld sig dapper tegen hem.* Athanasius *houd een Synode tot* Alexandrien, *'t welk hem van alle beschuldigingen vryspreekt. Hy send boden naar* Romen, *en wat hen daar van de* Eusebiaansche *party bejegende. Beyde partyen verstaan tot een algemeender Kerk-vergadering. Een Concilie vergaderd te* Antiochien. *By welke gelegentheyt sulks geschiedde. Het getal van de aldaar vergaderde Bisschoppen. Het Geloofsformulier aldaar opgesteld. Nog eenige andere aldaar ontworpen, en waarom. De* Canones, *of orders ontrent de Kerk-regeering.* Athanasius *word afgeset.* Eusebius Emisenus, *in sijn plaats gekoren, slaat dat af, maar* Gregorius *van* Cappadocien *neemd het aan.* Athanasius *wijkt na* Romen. *De Paus* Julius *schrijft aan die van* Antiochien; *Die'er rustig op antwoorden.* Athanasius *word in een Synode te* Romen *vrygesproken. De brief van* Julius *aan de Synode van* Antiochien. Gregorius *word in sijn bediening door wereldlijke magt ingedrongen. De ruwe en wreede handelingen te dier tijd.* Gregorius *vleyd de groote mannen. Het droevig eynde van sijn patroon* Balacius.

De

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De afgeſondene van Gregorius *worden te* Romen *afgeweſen. Waar toe* Athanaſius, *gedurende ſijn lang verblijf te* Romen, *gebruykt wierd. De Geloofs-belijdenis, die op den naam gaat van* Athanaſius, *word getoond niet van hem te zijn. Een nieuwe belijdenis des Geloofs ontworpen te* Antiochien, *word aan het Hof van* Conſtans *in het* Weſten *geſonden. Deſe word in een Synode te* Milanen *verworpen. De herroeping van* Urſacius *en* Valens. Athanaſius *verkeerd met den Keyſer.*

Athanaſius te Trier wel ontfangen, van Conſtantinus de Jonge,

I. MAar 't is tijd om tot *Athanaſius* te keeren, en te ſien hoe hy te Trier onthaald wierd. So ras hy aldaar was aangekomen, nam de jonge *Conſtantinus*, die over het Weſtergedeelte des Rijks het bewind, en aldaar ſijn Hof had, hem onder ſijn beſcherming, en ontfing hem, gemerkt de Keyſer hem ſijn ſorg en opſigt had aanbevoolen, met alle betooning van beleefdheyt en gemeenſaamheyt: maar byſonder was hy welkom, en wierd met eerbied onthaald by *Maximus*, Biſſchop van die plaats; hoewel de H. *Hieronymus* (a), dit ophalende, het ten minſten ſeven jaren later ſteld, en t'huys brengt op die tijd, als hy van *Conſtantius* vervolgd wierd; 't welk ſekerlijk een miſſlag moet zijn, of verſtaan worden van een tweede komſte van *Athanaſius* tot Trier: want ik derf met *Baronius* (b) voor *Conſtantius* by *Hieronymus* niet leſen *Conſtantinus*; ten deele, om dat 't geen gemelde *Hieronymus* ſeyd van ſijn ſtraf en verſending niet ſo wel op het gedrag van *Conſtantinus* tegen hem is t'huys te brengen; en ten deele, om dat het jaar, op welk die Hiſtorie geplaatſt word, met de tijden van *Conſtantinus* niet kan over-een gebragt worden. Men kan niet ſeker ſeggen, waar mede *Athanaſius* alhier ſijn tijd doorbragt, dog 't was buyten twijfel met allerley oeffening van godſaligheyt en godsdienſt, en met het vertrooſten en verſterken der Chriſtenen aldaar.

en den Biſſchop.

Wanneer dat geſchied zy, word onderſogt.

Wat aangaat dat hy, om de woede der Arianen te ontgaan, ſoude genootſaakt geweeſt zijn, ſig in een put te verbergen (welk door overlevering tot onſe tijd toe is overgekomen) en aldaar (c) het Geloof, dat ſijnen naam op het voorhoofd draagd, ſoude hebben opgeſteld, is ſo ongegrond en beuſelagtig, ſo grof en vol van taſtelijke miſſlagen, dat ik 't de moeite niet weerd agte daar van iets op te halen: ſelfs wil *Baronius*, en andere deftige Schrijvers, Trier die eer niet geven, dat ſijn Geloofs-form aldaar ſoude opgeſteld zijn, maar houd met alle geweld ſtaande, dat het te Romen ontworpen is; en *Poſſevinus* (d) in tegendeel, willende dat geene plaats die eer ſoude benomen worden, meend waarſchijnlijk te zijn, dat *Athanaſius* hetſelve in alle plaatſen daar hy quam den Chriſtenen voorſtelde, en ſo onder het volk ſtrooide: maar van die Geloofs-belijdenis ſullen wy nog naderhand gelegentheyt hebben te ſpreken.

Athanaſius ſoude in een put geweken, en aldaar ſijn Geloof geſchreven hebben, welk geen grond ter wereld heeft.

Hier bleef *Athanaſius* tot de dood van *Conſtantinus de Groote* toe, die ſo dra te Trier niet verſtaan wierd, of *Conſtantinus*, zijnde de oudſte ſoon, begon ſig te dragen als een erfgenaam van ſijn vaders magt en grootheyt. Onder 't geen hy eerſt voornam was voornamelijk de ſaak van *Athanaſius*, wiens harde behandeling hem ſeer ter herten ging: om de waarheyt te ſeggen, *Conſtantinus* had reeds voor ſijn dood voorgenomen hem te herroepen, ja had by ſijn uyterſte wil en teſtament, daar voor, ſo geſegd word, ſorg gedragen, hoewel *Euſebius van Nicomedien*, die toen voor ſijn bed ſtond, dat tegenſprak, en ſulks hem met allen ernſt afried: maar als hy ſtraks daar na ſtierf, liet hy 't geen by hem was voor-

Hy blijft daar tot de dood van Conſtantinus, die ſijn ontſlaging bevolen had,

(a) *Chronic. ad ann. Chr.* 344. (b) *Ad ann.* 336. *Num* 21. (c) *Durand. Ration. lib.* 4. *c.* 25. *p.* 251. (d) *Vit. Ath. Tom.* 1. *p.* 125.

welk van de soon word voltrokken.

genoomen te voltrekken over aan sijn soon, die dan in gevolge van sijn vaders wil hem aanstonds verlof gaf om na huys te keeren, en schreef daar over aan de Gemeynte van Alexandrien desen volgenden brief (e):

CONSTANTINUS *Cæsar*, aan die van de regtsinnige Kerk te Alexandrien.

Brief desselfs aan die van Alexandrien,

HEt is u, weet ik, niet onbewust, dat Athanasius, *de Prediker van de eerweerdige Wet Gods, voor eenigen tijd na Gaulen (Gallia Belgica) versonden is, ten eynde sijne bloed-dorstige en onmenschelijke vyanden, die op sijn geheyligde persoon toeleyden, hem niet beschadigen, en een doodlijk verderf toebrengen mogten. Om dit voor te komen, is hy herwaards buyten het bereyk van die na sijn leven stonden gesonden, en belast te blijven onder mijn magt en opsigt, op dat hy alhier, daar hy sig soude onthouden, van alles wat tot sijn onderhoud nodig is mogte versorgd worden. Hy heeft sig in sijn ongeluk so ongemeen wakker en moedig getoond, dat hy door de Goddelijke hulpe onderschraagd, alle de moeyelijkheden en lasten van sulken rampspoedigen toestand gemakkelijk gedragen heeft. Aangesien nu onse heer en vader, saliger gedagtenis,* Constantinus *de Doorlugtige, volkomen geresolveerd was gemelden Bisschop in sijn voorgaande staat te herstellen, en aan uwe uytmuntende godvrugtigheyt weder te geven, maar door de wet der sterfelijkheyt voorgekomen, en eer hy dat sijn voornemen konde uytvoeren, na de plaats van sijn rust gegaan is, heb ik geoordeeld mijn pligt te zijn, de wil van desen Prins, loffelijker gedagtenis, te voltrekken. Wat ontsag en eerbied wy hem toegedragen hebben, sal hy by sijn overkomst u selfs verhalen. Ook is het niet wonder, dat ik se ontrent hem gedaan heb, gemerkt de ernstige verwagting, en het gesigt van sulken treffelijken Man my daar toe bewogen en verpligt hebben. De* Goddelijke *voorsienigheyt beware u, waarde broeders.*

Geschreven te Trier, den vijftienden dag voor den eersten July.

geschreven binnen de maand na sijns vaders dood.

II. Desen brief, geschreven den seventienden *Juny*, als *Constantinus* nog maar Cæsar was, (want de verdeeling des Rijks onder de drie gebroeders, by welke sy den naam van *Augustus* [f] begonden te voeren, viel eerst voor den negenden *September* naast-volgende) toond klaarlijk, dat *Constantinus* vader nog geen maand was dood geweest, want hy overleed den twee-en-twintigsten *Mey* te voren. Hier uyt nu kan men oogenschijnlijk bewijsen, dat *Athanasius* ballingschap te Trier niet veel langer dan anderhalf jaar geduurd heeft, gemerkt het vonnis van verbanninge over hem geveld is, niet lang na de Synode te Jerusalem, die ontrent het eynde van het jaar CCCXXXV. gehouden wierd, en hy hersteld is den 17. *Juny* in het jaar CCCXXXVII. Hoewel dit onwedersprekelijk vast gaat, egter rekt *Theodoritus* (g), (door wat rekening weet ik niet) de tijd van sijn ballingschap uyt tot twee jaren en vier maanden: en *Rufinus* (h) wil, dat hy eerst na ses jaren tijds naar Alexandrien is wedergekeerd; maar dus doende maakt hy onvoorsigtig geen onderscheyt tusschen dese en een volgende ballingschap van *Athanasius*: maar 't is geheel buyten het spoor, dat *Epiphanius* hier van sprekende (i) voorgeeft, dat *Athanasius* meer dan twaalf

Hoe lang hy te Trier gebannen was.

of

(e) *Ext. ap. Athan. apol. 2. p. 624. Socr. lib. 2. c. 3. p. 82. Sozom. lib. 3. c. 2. p. 498. Theod. lib. 2. c. 2. p. 69.* (f) *Vid. Idat. Fast. Consul. ad. ann. 376.* (g) *Hist. Eccl. lib. 2. c. 1. p. 69.* (h) *Lib. 1. c. 18. p. 233.* (i) *Adv. Melet. hæres. 68. p. 310.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

of veertien jaren in de gewesten van Italien bleef. Een misslag, die niet anders kan verschoond worden (en egter kan dat ook niet voldoen) dan dat men segge, dat hy gesien heeft op de verscheydene verbanningen, die *Athanasius* voor en na te beurt gevallen zijn. Maar wy hebben reeds te voren aangemerkt, dat hy in 't verhaal van dese saken losser en slordiger is als iemand.

III. *Athanasius* dus met Koningklijk bevel voorsien, ging op reys, nam sijn weg door Syrien, en quam tot Alexandrien, welkom, buyten allen twijfel, by alle, die onder sijn Bisdom behoorden: want (*k*) een iegelijk, van wat rang en order hy was, van hooger en van lager staat, in de stad en van het platte land, ontfing hem met alle bedenkelijke uytdrukkingen van blijdschap en vreugde. Dit alles sagen de Arianen met een boos en nijdig oog aan; en sijn te rug-komst niet konnende beletten, namen sy voor hem nieuwe moeyelijkheyt aan te doen: tot dien eynde poogden sy de vreugde over sijn te rug-komst af te breken, en stookten verwerringen en onlusten onder het volk, om daar door een voorwendsel te hebben, tot beschuldiging van *Athanasius*, als of deselve door sijn overkomst veroorsaakt waren, gelijk sy ook niet lang daar na, door hulp van hunne veel ten Hoof vermogende vrienden, te werk stelden: want de Eusebiaansche party had het thans geheel en al in aan het Hof van *Constantinus*, dien het Oostersche gedeelte des Rijks ten deel gevallen was. Voor eerst haalden sy tot hen over (*l*) *Eusebius* den *eunuchus* (gesnedenen), groot Kamerling van het Hof, en door hem alle de andere *eunuchen*, of Kamerlingen, Mannen van groot gesag en gunst by den Keyser; vervolgens preesen sy hunne gevoelens en 't gewigt van hun saak de Keyserin aan; en ten laatsten dreeven sy boven by den Keyser, die een jong Prins en van een geseggelijken en ligt-geloovigen inborst zijnde, gemakkelijk tot hen wierd overgehaald. Hier op begon alles na hun sin te gaan, en sy stelden alom hun saak en oogmerk onbeschroomd voor. Des Keysers lijf-wagten wisten nu te seggen, hoe het met de saak tusschen *Athanasius* en sijn tegenstrevers stond; de kamerdienaars en hof-jonkers hadden'er den mond vol van, en disputeerden met groote verwaandheyt van de grootste geloofs-pointen; selfs was'er qualijk een hoek in de stad, daar de geringste ambagts-man van dese gewigtige saken niet ondernam, of voor 't eene, of tegen 't ander gevoelen te redeneeren, 't welk so ver ging, niet alleen daar, maar ook in andere Gewesten, dat men in plaats van ondersoeken, tegen malkanderen begon te disputeeren, vervolgens te twisten en te kijven, en ten laatsten een onversoenlijken haat tegen malkanderen op te vatten.

Sijn onthaal te Alexandrien.

Sijne partyen woelen daar tegen.

Maken sig te Hoof bevriend,

En verwekken partijdigheden onder het volk.

IV. Hun belang te Hoof na wensch vastgemaakt en versekerd hebbende, vielen sy rond uyt *Athanasius* op het lijf, dien sy by den Keyser beschuldigden van alle misdaden, met welke hy ten tijde van *Constantinus* beswaard geweest was, met byvoeging van eenige weynige saken, die sedert voorgevallen, maar niet min valsch en ongelooflijk waren, als de voorgaande. En niet vergenoegd zijnde, hem t'huys so beklad te hebben, poogden sy hem ook buyten-af hatelijk te maken, schrijvende tot dien eynde (*m*) aan *Constantinus* en *Constans* (de twee andere Keyserlijke broeders) hunne brieven, in welke sy wijd en breed ophaalden al 't geen met eenigen schijn tegen hem konde bedagt worden, sedert sijn eerste aanvaerden van de Bisschoplijke bediening te Alexandrien, en bysonder optelden alle die ongerijmde en sotte beschuldigingen, die met

Beschuldigen Athanasius by Constantius,

by Constantinus en Constans.

(*l*) *Socr. lib.* 2. *c.* 2. *p.* 81. *Sozom. lib.* 3. *c.* 1. *p.* 497. (*m*) *Epist. Synod. Alex. ap. Athan apol.* 2. *p.* 562. *&c. Vid. Theod. ibid. c.* 3. *p.* 71.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

met ſo veel drift in de Synode van Tyrus tegen hem waren ingebragt, daar ſy nu nog byvoegden, dat hy ſig verwaandelijk ondernomen had, ſonder verlof t'huys te komen; dat hy door een kerkelijke Vergadering veroordeeld, en vervolgens door den Keyſer gebannen, ſijn plaats weder had aangevaerd, ſonder door een Synodale uytſpraak van ſijn vonnis ontſlagen te zijn; dat ſijn wederkomſt het volk ſo onaangenaam geweeſt was, dat'er een algemeen oproer en verwerring, niet ſonder doodſlagen en bloedſtortingen, op gevolgd was, brengende aldus tot ſijnen laſt 't geen door den Stadhouder van Alexandrien reeds voor ſijn thuyskomſt gedaan was; ja dat hy ſelfs ſommige had doen ſlaan, andere voor het regt getrokken en in de gevangkeniſſen geſmeeten; en dat Egypten niet alleen, maar Paleſtina, Phœnicien, en de nabuurige Provincien in het ſelve onweêr en ſtorm wederom ſtonden ingewikkeld te worden. Het ſelve ſchreven ſy insgelijks aan *Julius*, Biſſchop van Romen, verſoekende dat hy het vonnis van de Synode van Tyrus tegen *Athanaſius* dog goedkeuren en beveſtigen wilde. De voornaamſte drijvers van 't een en 't ander waren *Theognis*, Biſſchop van Nicea, *Theodorus* van Heraclea, en (die alle de andere gaande maakte) *Euſebius*, die ontrent dees tijd in plaats van *Paulus*, (nu wederom door het aanſetten van de Ariaanſche party uytgeſtooten en gebannen) Biſſchop van Conſtantinopelen geworden was.

En by Julius Roomſch Biſſchop.

De belhamels van dit werk.

Athanaſius vergaderd een Synode.

V. Alle deſe verhandelingen quamen eerlang ter kennis van *Athanaſius*, die, merkende uyt wat hoek de wind begon te waaijen, hoog-tijdig oordeelde ſig tegen den ſtorm, die hy op hem ſag aankomen, te voorſien. Hier toe vergaderde hy de Biſſchoppen van Egypten, Thebaïs, Libyen en Pentapolis, die ten getale van ontrent honderd t'ſamen komende, een Synode te Alexandrien hielden, waar in ſy eenparig ſtemden de onſchuld van hunnen Hoofdſtads-biſſchop te beweeren; voor reden gevende, dat ſy, als zijnde de naaſte by de plaats, daar alles ſoude geſchied zijn, en ten meerderen deele oog-getuygen van 't voornaamſte, daar *Athanaſius* van beſchuldigd was, bequaamſt en bevoegdſt waren om van alles, dat *Athanaſius* aanging, getuygenis te geven. In gevolge van dien ſchreven ſy een *circulairen* (rondom-geſondenen) brief aan (*n*) alle de Biſſchoppen van de Algemeyne Kerk, en klaagden over de boosheyt en 't bedrog van *Athanaſius* vyanden, verklaarden hun gevoelen tegen dien aanſtoot en de laſterwoorden, die men tegen hem inbragt, en byſonderlijk wederleyden deſe en gene misſlagen en vuyle handelingen, van welke hy in de laatſte brieven aan de Keyſers, en aan den Biſſchop van Romen beſchuldigd geweeſt was, t'evens op het ernſtigſte verſoekende, dat ſy hun getuygenis wilden geloof geven, de ſake van *Athanaſius* voorſtaan, en als ongeloofweerdig afwijſen het goddeloos en valſch opgeven van deſſelfs tegenpartyen, die niets, al is het nog ſo ſnood en vuyl, indien ſe maar daar door hun ſaak meenen te konnen voortſetten, ontſien, en hen door het voorgeven, dat ſo veele ſijn vonnis ondertekend hadden, ſchandelijk hadden bedrogen, gemerkt de Egyptiſche Biſſchoppen, op welker namen ſy ſo ſeer roemden, geen regtſinnige waren, maar van de Meletiaanſche ſcheurmakers, die ſo baarblijkelijk den vreede der Kerke geſtoord, en aan erger ſaken, dan ſy derfden ſchrijven, die ſig egter uyt de brengers van hunnen brief wel ſouden konnen verſtaan, ſchuldig waren. Dit gedaan zijnde, ſond hy, ſonder verſuym, eenige af naar de Hoven der Keyſers in 't Weſten, die aldaar de afgeſondene van de andere party ontmoetende (*o*), derſelver aanbrengen ſodanig beantwoordden, en de valsheyt hunner beſchuldigingen ſo kragtig

Die hem onſchuldig verklaard,

en een brief daar over alom ſchrijft.

Die afgeſonden word.

(*n*) *Ext. ap. Athan. ubi ſupr.* (*o*) *Athan. ad Solit. p.* 631.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

kragtig vertoonden, dat ſy met ſchande moeſten wijken. Tot Romen (werwaards ſy ook tot het overbrengen van dien Synodalen brief geſonden waren) gekomen zijnde, merkten ſy (*p*), dat de Euſebiaanſche boden voor hun aankomſt reeds *Julius* hadden gevergd, 't geen in de Synode te Tyrus gedaan was, goed te keuren, en verſogt, om tot ſijn voldoening, en verſekering der waarheyt, te ſchrijven aan eenen *Piſtus* te Alexandrien, die hem een opregt verſlag van alles doen ſoude, weshalven ſy aanſtonds *Julius* bekend maakten, dat deſe *Piſtus* een volſlagen Ariaan was, en als ſodanig een reeds voor lang by hun Biſſchop *Alexander* en de Synode van Nicea te boek geſtaan had; dat hy ook geen ander rang in de Kerk had, dan die hem van *Secundus*, Biſſchop van Pentapolis (dien dat groote Concilie als een Ariaanſchen Biſſchop had afgeſet) gegeven was. Met een woord, ſy beleyden hunne ſaken alom ſo klaar, en gaven ſulke onwederſprekelijke bewijſen van *Athanaſius* onſchuld, e. ſ. v. dat *Julius*, en alle die onſijdig waren, daar in ten vollen genoegen hadden, 't welk *Martyrius*, *Macarius*, en *Heſychius*, de Euſebiaanſche afgeſondene, ſo benarde, dat ſy geen ander middel voor die tijd bedenken konden, dan *Julius* te verſoeken, dat over die ſaak een algemeene Kerk-vergadering mogt beroepen, en beyde partyen gedagvaard worden, ten eynde die geheele ſaak behoorlijk en onſijdig onderſogt en afgedaan wierde, beloovende aldaar al 't geen *Athanaſius* te laſt gelegd was, te bewijſen. Dit, hoewel het van hen maar als een uytvlugt opgehaald wierd, ſcheen een goede en redelijke voorſlag, en wierd toegeſtaan. Hier op wierd den Afgeſondenen van de Euſebiaanſche party afſcheyd gegeven, of, om wel te ſeggen, ſy namen, hoewel ſiek en onpaſſelijk zijnde, by nagt de vlugt, doordien ſy de ſchande van het veelvoudig en openbaar wederleggen van hunne voorſtellen niet langer verdragen konden; en *Julius* ſeyde hen, aan hunne Meeſters, door andere die hy ſelfs ſoude affenden, de tijd en plaats van de naaſtvolgende vergadering te ſullen laten weten. Hier van verwittigde *Julius* aanſtonds *Athanaſius*, ſtelde het aan hem, om de plaats voor de Synode, alwaar hy ſoude denken veyligſt te mogen verſchijnen, en hemſelven verantwoorden, te noemen, en (*q*) ſond hem met eenen toe de handelingen van de Synode te Tyrus, en van 't geen in Mareotis was opgeſteld, 't welk hy van de afgeſondene van *Euſebius* ontfangen had. Maar 't geen ſig dus ver wel voor *Athanaſius* opdeed, wierd ontrent die tijd, of wel niet lang daar na, vry wat geſteuyt, door de tijding van de dood van ſijnen grooten Heer en voorſtander den Keyſer *Conſtantinus*, de oudſte van de drie broeders, die in het gebied van ſijn broeder *Conſtans* willende invallen, omquam in 't jaar onſes Heeren CCCXL.

De uytſlag van dien.

Een algemeen Concilie van de Euſebiaanſche quanſuys verſogt.

Conſtantinus de jonge ſterft.

VI. De ſaken dus verre te Romen gebragt zijnde, namen *Euſebius* en de andere, die ſig tot het voorſtaan van de Ariaanſche party tegen *Athanaſius* verbonden hadden, voor, uyt bekommernis hoe het mogt uytvallen, een Synode te houden in het Ooſten, die ſy ſig verſekerden tot hun voordeel te konnen beleggen en beſtieren, daar toe ſig thans een gepaſte en bequame gelegentheyt opdeed. *Conſtantinus de Groote* had, eenige jaren voor ſijn dood, een ſeer koſtelijke en pragtige Kerk te Antiochien begonnen te bouwen (*r*), waar over hy het opſigt bevoolen had aan ſijn ſoon *Conſtantius*, die ſulken godvrugtigen voorneemen na ſijnes vaders dood op het cierlijkſt en koſtelijkſt voltrok, ſo dat ſe daar-

Euſebius neemd voor een Synode in 't Ooſten te houden.

De aanleyding daar toe.

(*p*) *Ibid. & Apol.* 2. *p.* 577, 578. (*q*) *Ubi ſupr. p.* 620. *& p.* 581. (*r*) *Euſeb. de vit. Conſtant. lib.* 3. *c.* 50. *p.* 508.

om gemeenlijk Dominicum Aureum, of *De Gulden Kerk (s)* genoemd wierd. Dese volbouwd zijnde, wierden de Bisschoppen van de nabuurige Provincien door brieven van den Keyser tot dessels plegtelijke inwying opontboden (*t*); so gaf men voor, egter was een Synodale by-een-komst het bysonderst oogmerk. Hier op quamen te Antiochien negentig verscheyden Bisschoppen te samen; dog *Maximus*, Bisschop van Jerusalem, verscheen'er met de andere niet: want gevoelig zijnde hoe hy door loose streeken tot het ondertekenen van *Athanasius* assetting in de Synode van Tyrus misleyd was, wilde hy hemselven niet ten tweeden-maal in het selve gevaar stellen, hebbende reeds meer als te veel tot nadeel van de goede saak gedaan. *Baronius* (*v*) versekerd ons wel met groote verwaandheyt (en, 't geen my vreemd voorkomt, hy word daar in door een man [*x*], die geleerder dan hy selfs is, gevolgd) dat onder die alle maar 36. Ariaansche Bisschoppen (die als mannen van veel verstand en drift de geheele vergadering na hun hand setteden), en de overige alle regtsinnige Bisschoppen waren. Maar 't is seker, dat hy die dwaling heeft opgevat uyt een grove misduyding van een gedeelte in *Julius* brief (*y*), dat nogtans wel verstaan zijnde, gelijk het in de Griekschen brief voorkomt, geheel wat anders segd, gelijk seker geleerd man (*z*) onwedersprekelijk bewesen heeft: behalven dat is ook seker, dat'er niet een van hen was, die sig bekennen wilde een Ariaan te zijn, al was 't dat hy het met hem hield, en na sijn gevoelen overhelde. Want so veel de leerstukken aangaat, (op dat wy 't geen laatst verhandeld wierd, hier eerst ophalen) sy droegen sig daar ontrent seer loos en omsigtig, deeden niets, dat tegen de Synode van Nicea opentlijk schijnen mogt aan te loopen. Sy schreeven een Synodalen brief (*a*), die sy aan de Bisschoppen van dese en geene Kerk rondom sonden, waar in sy een kort ontwerp van hun Geloof inlasten. Die brief (ten minsten so veel als'er nog van overig is) was dusdanig; *Wy zijn geen Discipelen van* Arius: *want hoe konnen wy, die Bisschoppen zijn, navolgers en leerlingen zijn van hem, die maar niet meer dan een Ouderling geweest is? Wy hebben geen ander Geloof aangenomen, dan 't geen van den beginne geleerd is: maar tot Regters gesteld zijnde, om sijn Geloof te ondersoeken en te beproeven, hebben wy hem eerder aangenomen dan gevolgd, gelijk gy uyt het volgende kond afnemen: want wy zijn van den beginne af geleerd te gelooven in eenen God, den Schepper en onderhouder van alle onsienlijke en sienlijke dingen; en in een eenig-geboren Soon Gods; die bestond voor alle eeuwen, en was met den Vader, die hem gegenereerd heeft; door welken alle dingen, sienlijke en onsienlijke gemaakt zijn; die na des Vaders wil in de laatste dagen uyt den hemel is nedergekomen, en vleesch van de salige maagd aangenomen, en des Vaders wil in alles voldaan hebbende, geleden heeft, weder opgestaan, na den hemel wedergekeerd, en ter regter-hand des Vaders geseten is; die wederkomen sal om de levendige en doode te oordeelen; die Koning en God is, en eeuwiglijk wesen sal: wy gelooven in den H. Geest. En indien het nodig is hier by te voegen, wy gelooven insgelijks de opstanding des vleesches, en het eeuwig leven.*

Die word beschreven te Antiochien.

Wie en hoedanige daar tegenwoordig waren.

Sy willen geen Arianen wesen.

Hun brief daar over,

en Geloofsbelijdenis,

Een belijdenis, die in schijn fray ontworpen, en so gesteld was, dat beyde partyen deselve konden ondertekenen, als behelsende sodanige stellingen,

die loos-lijk was opgesteld.

(*s*) *Hieron. Supplem. ad Chron. Euseb. ann.* 329. (*t*) *Socr. lib.* 2. *c.* 8. *p.* 84. *Sozom. lib.* 3. *c.* 5. *p.* 501. (*v*) *Ad ann.* 341. *Num.* 4, 5. (*x*) *P. de Marc. de Concord. lib.* 3. *c.* 3. §. 2. *p.* 134. (*y*) *Ap. Athan. apol.* 2. *p.* 582. (*z*) *Vales. Obs. lib.* 1. *c.* 8. *ad calc. Sozom. p.* 180. (*a*) *Ext. ap. Athan. de Syn. p.* 687. & *Socr. lib.* 2. *c.* 10. *p.* 86.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ftellingen, die beyderfijds wierden erkend, maar met opfet was daar in het woord *Confubftantialis* (*mede-wefig*) uytgelaten, doordien fy hetfelve doorgaans als vreemd en onfchriftuurlijk verwierpen. Maar alfo defelve te kort en niet voldoenende, en de meening deffelfs in de gewigtigfte artykelen te duyfter en twijfelagtig geoordeeld wierd, ftelden fy naderhand een breeder belijdenis van hun Geloof in defe form op (*a*); Een tweede Geloofs-form aldaar ingefteld.

Volgens het Geloof door de Apoftelen en Euangeliften overgeleverd, geloven wy in eenen God, den Almagtigen Vader, den Schepper en Maker van alles: en in eenen Heere Jefus Chriftus, die God, en fijn eenig-gebooren Soon is, door welken alle dingen gemaakt zijn, geboren van fijn Vader voor alle eeuwen, God van God, geheel van den geheelen, alleen van God alleen, volmaakt van den volmaakten, Koning van den Koning, Heer van den Heer, het levendige Woord, de ware Wijsheyt, Leven en Ligt, de Weg der waarheyt, de Opftanding, de Herder, de Deur, het Onveranderlijke, Onaffcheydelijke, uytgedruktfte en naafte beeld van fijns Vaders Godheyt, Wefen, Magt, Raad, en Heerlijkheyt; de eerft-geborene aller creaturen, die in den beginne by God, en felfs het woord Gods was, gelijk in het Euangelium gefeyd word, en het woord was God, door wien alle dingen gemaakt zijn, en in welken alle dingen beftaan; die in defe laatfte dagen uyt den hemel nedergekomen, en, volgens de Schriftuur, uyt de maagd Maria geboren is, en menfch wierd, de Middelaar tusfchen God en menfchen, de Apoftel onfes Geloofs, en Vorft des levens, die, gelijk hy felfs feyd, uyt den hemel is nedergekomen, niet om te doen fijnen wille, maar den wille des genen die hem gefonden had; die voor ons heeft geleden, ten derden dage weder opgeftaan, en ten hemel gevaren is, ter regter hand des Vaders fit, en met heerlijkheyt en magt wederkomen fal, om de levendige en de doode te oordeelen. En in den Heyligen Geeft, die den geloovigen tot vertroofting, heyliging en volmaking gegeven is; volgens het geen onfe Heer Jefus Chriftus fijne difcipelen gebood, feggende; Gaat heenen, leerd alle volkeren, haar doopende in den name des Vaders, des Soons en des H. Geeftes; *daar hy klaarlijk te kennen geeft, dat de Vader is waarlijk een Vader, de Soon waarlijk een Soon, en de H. Geeft waarlijk een H. Geeft, fo dat defe niet zijn alleen bloote namen, maar net uytdrukken elks byfonder beftaan* (hypoftafis, *of* perfoon) *order en heerlijkheyt, en zijn drie in perfoonen, maar een in over-een-ftemming. En derhalven dit Geloof (welk wy in de tegenwoordigheyt van God en Chriftus van den beginne beleden hebben en ten eynde fullen vafthouden) aanklevende, verwerpen wy met een* anathema *alle verkeerde ketterfche gevoelens. So iemand tegen het regtfinnig Geloof, in de Schriftuur voorgefteld, leerd en feyd,* Dat'er een tijd of eeuwe geweest is, eer de Soon geboren was, hy zy vervloekt; *en fo iemand feyd,* Dat de Soon een fchepfel, als een der fchepfelen is, *en een tak, als een van de takken, en niet houd al het geen te voren gefegd is, fo als het in de Heylige Schriften is overgeleverd, of iets anders als het geen wy ontfangen hebben, fal leeren of prediken, die zy vervloekt. Wart ons aangaande, wy gelooven en houden in waarheyt en heyliglijk al het geen door de Propheten en Apoftelen overgeleverd, en ons in de Heylige Schriften befchreven is.*

Ook hier in lieten fy het woord *Confubftantialis* (*mede-wefig*) uyt, komende anders, gelijk *Sozomenus* (*b*) oordeeld, in alles met het Niceens Geloofs-form over een; ten ware, gelijk hy'er wijslijk byvoegd, dat onder de woorden een andere meening fchool, van welk te geloo- Aanmerking daar over.

(*a*) *Ext. loc. cit.* (*b*) *Lib.* 3. *c.* 5. *p.* 502.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ven hy niet vreemd was. Sy gaven voor, om die Geloofs-belijdenis aanneemelijker te maken, deselve gevonden te hebben, geschreven met de eygen hand van *Lucianus* den Martelaar, een Man die in allerley geleerdheyt, en bysonder in de heylige Schriften, ongemeen bedreven geweest was, en in de Diocletiaansche vervolging te Nicomedien het martelaarschap uytgestaan had. Behalven dese ontwierp *Theophronius*, Bisschop van Tyanen, een Man die by de Synode in grooten aansien was, nog een andere korte-belijdenis (*c*), die ook voorgesteld en goed gekeurd wierd. Tusschen die en de voorgaande vind ik niet veel onderscheyd, als dat hy deselve besluyt met een uytgedrukt *anathema* tegen dien (of tegen alle, die met sodanige deelgenootschap hadden) welke leeren, of heymelijk staande houden, iets, dat tegen dat Geloof streed, of smaken mogt na 't gevoelen van *Marcellus van Ancyra*, *Sabellius*, of *Paulus van Samosaten*. Hier mede niet voldaan, stelden sy, eenige maanden na het scheyden van dat Concilie, dog weder t'samen geroepen zijnde, nog een vierde belijdenis op (*d*), hoewel sonder eenige merkelijke verandering in de saak selfs, met een besluyt, dat die seyde de Soone Gods te zijn ἐξ οὐκ ὄντων, *uyt dingen die niet zijn*, of *uyt eenig ander wesen* (ὑπόστασις) *dan van God, en dat'er een tijd was, dat hy niet was*, van de algemeene Kerk soude worden afgesneden. Dese belijdenis sonden sy aan den Keyser *Constans*, thans in Vrankrijk, waar toe sy tot hem afsonden *Narcissus*, Bisschop van Meronias, *Maris van Chalcedon*, *Theodorus van Heraclea*, *Marcus van Arethusa*, alle leden van hunne vergadering. Vreemd mag het schijnen, dat in een Concilie so veele Geloofs-formen wierden ontworpen: maar die Vergadering duurde niet alleen lang, en had daar door de ruymte van tijd, om hunne redeneeringen en bepalingen daar ontrent te oversien en te beschaven, maar 't kan ook zijn dat sy daar door een iegelijk de vryheyt wilden geven, om die, welke hen uyt allen behaagde, te kiesen, na dat volgens de omstandigheden der volgende tijden soude tijdigst schijnen; of, gelijk *Socrates* (*e*) meend, dat sy de weg openende, om verscheyde Geloofs-formen op te stellen, allenxkens saken, die rond uyt Ariaans waren, dagten te konnen invoeren. Nevens de stukken des Geloofs gingen hunne gedagten ook over de uyterlijke staat en 't bestier van de Kerk, waar ontrent sy vijf-en-twintig *Canones* of regulen opstelden van de Kerkelijke orders en regeering, die nog heden ten dage in het opstel van de handelingen der Concilien gelesen worden, en, ('t zy by welke gelegentheyt, of tot wat oogmerk deselve gemaakt zijn) sekerlijk treffelijke ordonnantien van de Kerkelijke regeering, en wijslijk beleyd zijn, om de gewoone quade bestieringen, en onordentlijkheden, die wel in de regeering van de Kerk plegen in te sluypen, voor te komen.

Een derde Geloofs-form. — *Nog een vierde.* — *Waarom'er so veele wierden gemaakt.* — *Regels of Canones van Kerk-bestier aldaar ingevoerd.*

VII. Maar hier van afscheydende, komen wy tot het geen het onderwerp van hunne eerste overweging en beraadslaging, ja het voornaamste oogmerk van die by-een-komst was; te weten, het geval van *Athanasius*. De Synode was so dra niet geseten, of daar wierden sware klagten tegen hem ingebragt, zijnde beschuldigingen, die te voren of nu laatst tegen hem opgehaald, weder levendig gemaakt, omstandelijk uytgebreyd, en, gelijk wy ons versekeren konnen, met alle konst en cierlijkheyt verswaard waren. De saak by de hand genomen en overwogen zijnde, wierd besloten, dat *Athanasius* van sijn ampt afgeset, en een ander in sijn plaats gesteld soude worden. Gevolgelijk wierd die plaats eerst

Athanasius word aldaar beschuldigd, — *afgeset, en in sijn plaats gesteld eenen Gregorius.*

(*c*) *Ap. Athan. ubi supr. p.* 688. (*d*) *Ext. ibid. p.* 689. (*e*) *Ext. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

eerſt opgedragen (*f*) aan eenen *Euſebius*, uyt een goed geſlagte te Edeſſa, een man van ongemeene bequaamheyt en geleerdheyt in Goddelijke en menſchelijke wetenſchappen, en die te voren by *Euſebius* Biſſchop van Ceſareën, om ſijns naams wil had ſchool gelegen: maar die ſloeg het wijſlijk af: vervolgens ſloegen ſy hun oog op eenen *Gregorius*, een man van geen aanſien uyt Cappadocien, dien ſy, hoewel t'eenemaal aan de Clergie en het volk, over welk hy ſoude opſigt hebben, onbekend, op ſtaande voet tegen alle gewoontens en order van die Kerk, tot Biſſchop van Alexandrien wyden en beveſtigden, (gelijk hy dan ook als ſodanig de beſluyten van die Synodé ondertekend heeft) en vaſtſtelden des Keyſers hulp te verſoeken, om hem mèt geweld het beſit te doen hebben van die plaats, en alles wat'er ſig mogt tegenſtellen, tegen te gaan en te ſmooren.

Athanaſius wijkt naar Romen.

Deſe tijding quam ten eerſten ter ooren van *Athanaſius*, en bewoog hem by tijds te ontwijken, en ſig elders te verbergen, eer het onweer hem konde overvallen (*g*). In gevolge van dien ging hy op reys naar Romen, om ſig in een openbare Synode, volgens het aanſchrijven van *Julius*, te verdedigen, die ook te dier tijd *Elpidius* en *Philoxenus*, Ouderlingen, affond met een brief aan *Euſebius* en de ſijne, waar in hy hem tijd en plaats, om dan aldaar als klagers te verſchijnen, aanwees, met betuyging, dat ſy niet verſchijnende, de wereld ſoude vryſtaan te oordeelen, of niet de ſaak, die ſy voor hadden, quaad was, en de proef niet uytſtaan konde.

Julius ontbied Euſebius en de ſijne, door twee Ouderlingen, die te Antiochien wierden opgehouden,

De afgeſondene in het Ooſten komende, vonden *Euſebius* en de andere in de vergadering te Antiochien. De brief overgeleverd zijnde, waren ſy over het dagvaarden tot een Synode te Romen niet weynig ontſteld, als wetende dat ſy aldaar geen heul nog trooſt ſouden vinden, geen Staats-bediende tot beſtier van hun vergadering, nog wagt tot het bewaren der deuren hebben, en door geene wereldlijke magt hunne aanſlagen ſouden konnen voortſetten, of hunne beveelen doen uytvoeren; weshalven ſy die ſaak uytſtelden, en de boden, met beloſte van antwoord, ſo lang ophielden, dat de tijd, tot het houden der Synode aangeſteld, verſtreken was, waar na ſy ſig verontſchuldigden, voorgevende, dat ſy, terwijl'er oorlog met Perſien was, ſo grooten reys niet derfden onderneemen. Ondertuſſchen ſtelden ſy onder hen bedektelijk vaſt, ſo ſy hun oogmerk door een Kerkelijke uytſpraak niet konden bereyken, hunne gewoone weg van kragt en geweld in te ſlaan.

en eyndelijk met een ſcherpen brief te rug geſonden.

Ten laatſten wierden de Roomſche Ouderlingen weder afgevaerdigd na Romen met een brief, die wel net en cierlijk, maar ſcherp en bits was, waar in ſy (gelijk uyt de antwoord van *Julius*, en 't kort begrijp van dien brief ſelfs by *Sozomenus* [*h*] af te nemen is) klaagden over het dagvaerden van hen naar Romen, alſo'er wel andere bequaamer plaatſen te vinden waren geweeſt; dat ſy wel de Kerk van Romen, als die de ſitplaats van de Apoſtelen, en van den beginne de Hoofd-ſtad, om ſo te ſpreeken, der godvrugtigheyt geweeſt was, aanſienlijk en eerweerdig te zijn, erkenden, maar dat ook deſelve aan het Ooſten ten hoogſten gehouden was, ter oorſaak dat die groote mannen, die den Godsdienſt en de Chriſtelijke Religie aldaar geplant hebben, uyt het Ooſten hun oorſprong hadden; dat de weerdigheyt der Biſſchoppen niet moeſt worden afgemeten na de grootheyt der ſteden, en het wel zijn konde, dat ſy met hen daar in niet gelijk ſtonden, maar egter ten minſten hen in deugd, veerdigheyt en kloekmoedigheyt te boven gingen; dat de tijd tot het houden van een Syno-

(*f*) *Socr. lib.* 2. *c.* 9. *p.* 85. *Sozom. lib.* 3. *c.* 6. *p.* 503. (*g*) *Athan. ad Solit. p.* 632. *Apol.* 1. *p.* 526. & 2. *p.* 575. *Theod. lib.* 2. *c.* 4. *p.* 71. (*h*) *Lib.* 3. *c.* 8. *p.* 508. *Vid. Socr. lib.* 2. *c.* 15. *p.* 91.

de aangesteld, te kort was voor so grooten saak, en voor hen, die so verre woonden; dat hy sig ondernomen had ter toets te stellen de handelingen van het Concilie te Tyrus, die nu niet als twijfelagtig en ongegrond moesten tegengesproken worden; dat hy haar alle smaad en veragting aandeed, alsо hy alleen aan *Eusebius* en eenige andere geschreven had, sonder alle de andere eenigsins te kennen; dat hy reeds met een voor-oordeel beset was, gemerkt hy vriendelijk bejegend, onderhandeling en gemeenschap gehouden had met *Athanasius* en *Marcellus*, menschen, die by hem voor lang veroordeeld, en van de Kerkelijke gemeenschap afgesneden waren, en ten laatsten besloten, met aanbieding van vreede, gemeenschap te willen houden met *Julius*, indien hy het afsetten derselver, en het aanstellen van andere in hun plaats wilde goed keuren, maar indien niet, sy dan ook met hem niets wilden te doen hebben; en hem te gelijk herrinnerden, dat hunne voorsaten, de Bisschoppen van het Oosten, sig nooit gemoeyd hadden met het Westen, selfs toen niet, als de Kerk van Romen *Novatianus* uytsloot. So dra die afgesondene te rug gekomen waren, vergaderde de Synode te Romen (*i*) in de Kerk van *Vito* den Ouderling, ten getale van meer dan vijftig Bisschoppen, alwaar, na het lesen van den brief, geschreven van de Synode te Antiochien, de saak van *Athanasius* wierd voorgenomen. *Athanasius* gaf sulken openning van alles, en suyverde sijnen goeden naam door blijken en getuygen, en door het aarselen sijn'er partyen om hun voorgeven te bewijsen, sodanig van al 't geen daar hy boosaardig mede betigt was, dat de Synode verklaarde van sijn onschuld ten vollen overtuygd en versekerd te zijn, en besloot, hem (als ook *Marcellus van Ancyra*, die te gelijk in de t'samenrotting te Constantinopelen, ten tijde van *Constantinus*, veroordeeld en afgeset waren) van alle sijne beschuldigingen vry te spreken, en tot de gemeenschap der Kerke toe te laten. Ter selver tijd quamen ook tot Romen verscheyden Bisschoppen (*k*) uyt Thracien, Phœnicien, Palestina, en andere Gewesten, en veele Ouderlingen van Alexandrien en elders, alle klagende over de harde en onbarmhertige handelingen, die hunne Kerken, van de wreedheyt en trotsheyt der bovenswevende partyen, in het Oosten moesten uytstaan, en dat'er nog veele andere uyt Egypten en Alexandrien souden zijn overgekomen, ten ware hunne partyen hen door kragt en geweld hadden te rug gehouden. Hier door wierden de goede Bisschoppen aangedaan met een heyligen yver en toorn, so dat sy voor hun scheyden *Julius* last gaven, in den naam van de Synode, aan de Oostersche Bisschoppen te schrijven, en hunnen brief te beantwoorden: 't welk hy deed in een wijdloopig berigt (*l*), waar in hy ernstig hunne trotse en onordentlijke handelingen doorstrijkt; op alle hunne ydele uytvlugten en spotternyen na eysch antwoord; hunne voorwendselen, van niet op die Synode gekomen te zijn, tegenspreekt, en eyndelijk opening geeft van het weder aannemen van *Athanasius* en *Marcellus* tot de gemeenschap. Desen brief sond hy door den Graaf *Gabianus*; dog eer deselve in het Oosten aanquam, was reeds *Eusebius*, thans Bisschop van Constantinopelen (de groote roervink van alle handelingen tegen *Athanasius*) gestorven, en de Synode, na alle waarschijnlijkheyt, gescheyden, so dat men niet kan seggen wat'er op gevolgd zy: want hoewel seker geleerd Man (*m*), op de geloofweerdigheyt quansuys van *Sozomenus* steunende, wil, dat de Oostersche Bisschoppen op het ontfangen van dien brief weder in het volgende jaar CCCXLIII. te Antiochien

De Synode tot Romen spreekt Athanasius vry.

Verscheyden andere klaagden over de Oostersche Bisschoppen.

Welken een brief word toegesonden.

Eusebius sterft onderwijlen.

(*i*) *Athan. Apol.* 2. *p.* 575. *Ad Solit. p.* 633. (*k*) *Athan. ibid. p.* 584. (*l*) *Ext. ibid. p.* 575. (*m*) *Annot. in Socr. lib.* 2. *c.* 15. *p.* 22.

chien souden vergaderd zijn, en *Julius* vry stekende beantwoord hebben; 't is egter seker, en so klaar als de Son, dat sulks niet op iets anders, dan op die antwoord, (daar van wy reeds gesproken hebben) die door *Elpidius* en *Philoxenus* gesonden wierd, kan geduyd worden, 't welk die selve Schrijver elders (*n*) toestaat, wanneer hy *Sozomenus* (om sijn seggen, dat dese brief niet in de eerste, maar in een tweede Synode van Antiochien geschreven is) heekeld, en ondertusschen niet eens denkt aan sijn eygen onbesonnen misslag.

VIII. Maar 't is tijd weder te keeren na Alexandrien, om te sien hoe sig de saken aldaar sedert het vertrek van *Athanasius* toedroegen. Slegt genoeg sullen wy deselve aldaar vinden: want de Bisschoppen in de Synode van Antiochien hebbende, gelijk te voren gesegd is, de regeering van die Kerk in handen gegeven van eenen *Gregorius van Cappadocien*, en siende dat de stroom uyt het Westen hen tegen liep, vonden sig genoodsaakt den wereldlijken arm tot hulp te roepen, 't welk sy altijd bevonden hadden het kragtigste middel van wederlegging te zijn: tot dien eynde hielden sy by *Constantius* (*o*) aan, om door sijn magt hun saak, die anderſins scheen te sullen wegsinken, te onderschragen, also het nu, indien ooit, seyden sy, voor hem tijd was te toonen, dat hy hun saak voorstond, en een beschermer van hun Geloof was; versoekende, dat hy tot dien eynde, sonder uytstel, *Gregorius* in 't besit van het Bisdom van Alexandrien wilde insetten, en deeden ondertusschen hun best, ten eynde sulks sonder verhindering mogt worden uytgewrogt, dat *Philagrius* wederom Gouverneur van Egypten wierd. Het was eenige jaren geleden, dat hy sig van die aansienlijke bediening ontlast had, hebbende in den tijd van sijn bediening hen merkelijken dienst gedaan tegen *Athanasius*, ten tijde, als de afgesondene van de Synode te Tyrus, gelijk te voren verhaald is, de saak van *Ischyras* in de provincie van Mareotis ondersogten: een man, dien sy allesins tot hun oogmerk bequaam oordeelden; om dat hy, hoewel van religie een Heydensch afgoden-dienaar, en 't geen nog erger was, een apostaat (afvallige) van het Christen Geloof, een lands-genoot van *Gregorius* en van natuure hard en wreed was. Met hem en den kamerling *Arsacius*, hebbende tot hun dienst een sterke wagt van soldaten, en voorsien met last-brieven van den Keyser, nam *Gregorius* de reys aan naar Alexandrien. Daar gekomen zijnde, begonden sy sig aanstonds sterk te maken, en haalden het snoodste graauw rondom die stad, de geringste soort van menschen, en die niet te verliesen hadden, tot hen over, die met stokken en sweerden gewapend in de Kerk, die den naam na *Quirinus* had, (alwaar een groot getal regtsinnige vergaderd waren) in vielen, sommige doodden, andere met voeten trapten, andere deerlijk sloegen, verwondden, en daar na weg-joegen (*p*). Niemand, van wat rang, sexe of jaren hy was, ontquam hunne wreede handen. Sy pleegden hun baldadigheyt en geweld aan Ouderlingen, en alle die den Godsdienst bedienden. Sy misbruykten, sonder eenige schaamte, de jonge maagden; sleepten de vrouwen voor de openbare regtbank, en handelden deselve so schandelijk en onbeschoft, als hen mogelijk was: ja so verre ging hun woede tegen de moey van *Athanasius*, (indien wy de woorden, τὴν τȣ͂ ἐπισκόπȣ θεῖαν, so verstaan mogen) of wel van eenen anderen Bisschop, dat se met haar dood niet vernoegd, haar het gemak van een graf niet gunden, 't welk sy sekerlijk soude hebben moeten missen, ten ware die, welke

[Margin: Hoe Gregorius te Alexandrien wierd ingevoerd, op verkregen order van Constantius, door hulp van Philagrius. 't Welk geschiedde met ongemeene wreedheyt, aan allerley menschen, ook aan de moey van Athanasius.]

(*n*) *Annot. in Sozom. lib.* 3. *c.* 8. *p.* 115. (*o*) *Athan. ad Solit. p.* 631. *&c.* (*p*) *Vide Ath. apol.* 2. *p.* 583.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

welke haar wilden begraven, haar elders met sulken sorgvuldigheyt, als of se van hun naaste maagschap geweest was, hadden vervoerd. Sommigen wierd hun voorraad en spijs afgenomen, en anderen wierden hunne goederen aangeslagen: ja het heylige Sacrament selfs wierd van de Heydenen ontheyligd, en spottelijk op de aarde geworpen. De Bisschoppen wierden geplonderd, geslagen, gevangen geset of gebannen, en sonder eenig eerbied voor hun jaren of rang schandelijk mishandeld. Onder andere wierd *Sarapammon*, een oud belijder, na allerley wreede handelingen, gebannen; en *Potamo*, de bejaarde Bisschop van Heraclea, die om sijn standvastigheyt onder de Diocletiaansche vervolging was gevangen geweest, en een sijner oogen had moeten missen, jammerlijk gegeesseld en geslagen, waar van sy niet ophielden, voor dat sy hem voor dood hadden laten leggen, dog hy quam, door eenige middelen ontrent hem gebruykt, weder by, maar stierf kort daar na aan sijne wonden en pijnen, en voerde de eer van een tweede Martelaarschap met sig ten grave.

Aan Sarapammon, en aan Potamo.

IX. *Gregorius* konde wel afnemen, dat dese bloedige en gewelddadige manier van doen, die alle vreedlievende en bedaarder gemoederen tegen de borst was, niet lang konde stand houden, ten ware hy door de wereldlijke gesterkt en ondersteund wierd; weshalven hy, van alle die van sijn rang en order waren affiende, door alle bedenkelijke middelen sig by die, welke eenig gesag hadden, sogt bevriend te maken. Quam'er een brief van een aansienlijk en groot man, de brenger wierd wel onthaald, en rijkelijk beloond; maar, so se van een Kerkelijk persoon was, men lagte en schimpte daar mede. Onder de geene, die hy aan hem verpligtte, was *Balacius*, Opper-bevelhebber over de benden in Egypten, die sig sijn saak aannam, en deselve met een woedenden drift voorsette, so dat hy met hem in de vierschaar sittende, niet ontsag de Bisschoppen, en selfs somtijds die sig tot een eensaam en afgesonderd leven hadden overgegeven, te ontbieden en deerlijk, in hunner beyder tegenwoordigheyt, te laten slaan en geesselen, waar na dan *Gregorius* hen ried en nodigde, om met hem te versoenen, en de Kerkgemeenschap met hem te houden. Maar eerlang overviel desen trotsen *Balacius* de Goddelijke wraak: want als hy sig door de brieven en waarschouwingen van den H. *Antonius*, den grooten stigter van de Heremitische levens-wijs (die in die tijden wegens sijn weergaloos streng en nauw-geset leven in de woestijnen van Egypten alom seer geagt was) niet liet vermorwen, gebeurde het, dat hy op sekeren tijd te paard rijdende, en niet verre buyten de stad gekomen zijnde, het paard sijn hoofd omkeerde, hem by sijn been vatte, het vleesch daar van afscheurde, en hem ter aarden wierp, so gekneust en gequetst, dat hy weder in de stad gebragt zijnde, binnen drie dagen sijn rampsalig leven eyndigde.

Gregorius soekt de gunst van groote mannen.

Bysonder van Balacius,

wiens wreedheyt,

en elendigen dood beschreven word.

Gregorius ondertusschen, hoewel hy dus by huys leefde, verwaarloosde niet 't geen hy buyten af, om sijn belang en aansien staande te houden, dienstig oordeelde; want wetende hoe veele Bisschoppen en Ouderlingen naar Romen gevloden waren, die aldaar waarschijnlijk een droevige vertooning van sijn handelingen souden maken, sond *Carpones* (q), een Ouderling (een man, die al voor lang door *Alexander* van te grooten gemeensaamheyt en onderhandeling met *Arius* overtuygd was) als sijn Gesant naar Romen, alwaar de Synode thans over de saak van *Athanasius* sat, om 't geen'er mogt verhaald worden, te versagten, en 't geen te Alexandrien gebeurd was, ten besten op te schikken: maar de man wierd afgewesen, en hy, nog sijn boodschap niet aangenomen.

Gregorius send Carpones naar Romen;

dog krijgd geen gehoor.

X. Wy

(q) *Ibid. p.* 578.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

X. Wy hebben *Athanaſius* gelaten te Romen, daar hy hemſelven verdedigde, en van de opgelegde misdaden door het Concilie was vrygeſproken. Hier hield hy geduurende ſijn ballingſchap ſijn verblijf, hebbende reeds daar anderhalf jaar geweeſt, en bleef'er nog eenige jaren langer, wordende vriendelijk onthaald en bejegend by een iegelijk. Wy konnen ons niet verbeelden, dat ſulken vroomen man, en die van ſulken levendigen geeſt was, hier ſo langen tijd ledig geſeten heeft; maar waar hy eygentlijk ſijn tijd mede doorbragt, is ons onbekend. *Baronius* ſeyd ons in 't gemeen (*r*), dat hy, hoewel hy'er geen ander bewijs dan ſijn eygen giſſing van heeft, neerſtig en plegtelijk ging beſoeken en eerde de gedagteniſſen der Martelaren, de ſpelonken, begraaf-plaatſen, en de eerwaerdige onder-aardſche gedenk-tekenen, byſonder die van den H. *Petrus* en *Paulus*, dog meeſt die van den H. *Petrus*, om dat hy van daar ſijnen Diſcipel, den H. *Marcus*, tot het planten en voortſetten van het Chriſtendom in Egypten, had afgeſonden; 't welk wy alles niet konnen tegenſpreken, en ſelfs niet ongelooflijk oordeelen, dog 't word enkelijk ſo geſegd, ſonder het alderminſte woord tot bewijs van dien by te brengen. Nog nader verhaald ons deſelve, dat (*s*) hy de eerſte is geweeſt, die de eenſame en afgeſonderde levens order der Moniken van Egypten te Rome heeft ingevoerd, waar toe hy het leven van *Antonius de Groote*, die te dier tijd nog leefde, aan 't ligt bragt, ſo dat die levens-wijs niet alleen by andere, maar ook by de adelijke Juffrouwen van Rome ingang vond, en omhelsd wierd. Hoewel de H. *Hieronymus* (op wiens ſeggen [*t*] hy alleſins voortgaat) niet anders ſeyd, dan dat *Marcella*, een Roomſche Mevrouw, van *Athanaſius* en deſſelfs naſaat *Petrus* (die ten tijde der Ariaanſche vervolging derwaards gevlooden was) berigt wierd van het leven van *Antonius*, van de order, die in de kloooſters van *Pachomius* gehouden wierd, en van de wijſe, hoe de maagden en weduwen in het landſchap van Thebaïs leefden, en dat deſelve daar na luyſterde, maar dat niemand haar daar in navolgde, uytgenomen dat *Sophronia* veele jaren daar na die ordonnantien enregulen weder levendig maakte. Maar 't geen 't aanmerkelijkſt is, men wil (*v*) dat *Athanaſius* te dier tijd dat bekende Geloofs-teken, dat op ſijnen naam gaat, heeft opgeſteld, om dat hy naar Rome op ontboden, en als een ſchuldige aangeſien, geen goede bejegening en onthaal ſcheen te konnen verwagten, ten ware hy hun rekenſchap van ſijn geloof overleverde; weshalven hy, ſo geſegd word, de bewuſte belijdenis ontwierp in de Latijnſche taal, en deſelve voor *Julius* en de andere herhaalde, die goedgekeurd zijnde, nevens de handelingen van die Synode onder de Roomſche Kerk-ſchriften bewaard wierd, en niet dan veele eeuwen daar na aan 't ligt gebragt is. Dus haald men de geboorte en oorſprongk van die belijdenis op; maar gemerkt dat op geen de minſte ſchijn van bewijs ſteund, kan het ſo ligt verworpen als geſegd worden. Om de waarheyt te ſeggen, daar is ſo weynig waarſchijnlijkheyt, dat hy die belijdenis te dier tijd te Rome gemaakt heeft, dat men ſelfs niet bewijſen kan deſelve ooit van hem gemaakt te zijn: want om op geene andere redenen te blijven ſtaan, 't is een onwederſprekelijk voor-oordeel tegen dat ſeggen, dat *Athanaſius* ſelfs (die ſeer nauwkeurig alle voorvallen van ſijn leven ontrent ſaken van die natuur heeft opgeſteld) hier van in alle ſijne ſchriften niet het minſte gewag maakt, en dat geen Hiſtorie-ſchrijver, nog iemand van die of volgende tijden, ſelfs geen beſchrijver van ſijn

Athanaſius houd ſig te Romen op.

Wat hy aldaar deed.

Word onderſogt of hy daar het Eremitiſch leven heeft ingevoerd.

En of hy daar ſijn belijdenis opgeſteld heeft.

't welk word tegengeſproken.

(*r*) *Ad ann.* 342. *Num.* 42. (*s*) *Ad ann.* 346. *Num.* 7. (*t*) *Epiſt. ad Princip. p.* 119.
(*v*) *Id. ibid. num.* 11. *& ſeq.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

leven, die in de middel-eeuw-tijd der Kerk geleefd heeft, iets daar van rept. Ook heeft men nooit daar van in de wereld gehoord, voor dat *Athanasius* reeds meer dan ses honderd jaren dood was, wanneer het selfs maar enkelijk gesegt, maar met geen versekerdheyt als een waarheyt wierd aangedrongen tot meer dan twee-honderd jaren later, wanneer de Afgesondenen van den Paus *Gregorius* de negende in hun twistredenen met de Grieken, die belijdenis voor den dag bragten, en beweerden van *Athanasius* opgesteld te zijn. Kan men nu sig wel verbeelden, dat sulken vermaarden belijdenis, die gemaakt soude zijn van een Man, voor welken de wereld so grooten agting had, van wiens schriften so veel gehouden wierd, dat men deselve uyt alle hoeken der wereld opsogt, so veele eeuwen onbekend soude gebleven zijn? te meer, daar deselve van sulken gewigt voor de Kerk was, en in de swevende Kerk-verschillen merkelijk souden hebben konnen te pas komen, ja daar deselve naar het voorgeven te vinden was in de Roomsche Kerk-schriften, die dagelijks konden worden nagesien, en doorgaans onder handen waren? Maar door wien deselve mag sijn opgesteld of niet, 't is blijkelijk, dat het den naam dragende van so grooten Man, en sijn leer, die hy door schriften en lijden so onversettelijk heeft voorgedragen, so klaar voorstellende, en door het uytstekend gesag van de Kerk van Romen voorgestaan zijnde, ligtelijk by alle de Westersche Kerken voor een opstel van *Athanasius* heeft konnen aangesien worden.

XI. Maar 't zy dat *Athanasius* die belijdenis sijnes Geloofs te Rome heeft opgesteld, of wel geheel niet, 't is seker dat'er een van sijne tegenstrevers in het Oosten gesmeed wierd.

Geloofs-form in het Oosten gemaakt.

Sy hadden ontrent vier jaren te voren in het Concilie van Antiochien verscheyden Geloofs-formen gemaakt, en quamen nu ter selver plaats wederom in een Synode te samen, om deselve nauwkeuriger na te sien, en hunne meening over de verschil-pointen, die de Kerk toen so geweldig verdeelden en ontrustten, ten vollen te verklaren.

Nogmaals te Antiochien.

In gevolge van dien stelden sy op, gelijk'er *Athanasius* van spreekt (x), πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν, *een seer breede verklaring van hun Geloof*, die daarom gemeenlijk μακρόστιχος, of *de belijdenis van veele regelen* genaamd word, en, gelijk seker Schrijver (y) niet te onregt heeft aangemerkt, vry geleerd en cierlijk is opgeschikt. Hier in stelden sy eerst ter neder het *Symbolum* in hunne laatste Vergadering te Antiochien gemaakt, en voegden daar by een wijdloopige verklaring der voornaamste artijkelen, met bysondere tegenstelling tegen de dwalingen en ketteryen van *Paulus Samosatenus*, *Marcellus*, *Photinus*, *Sabellius*, de *Patro-passiani*, en sommige andere.

Nader verklaring ontrent den Soon in het selve.

Het soude te lang vallen, en mogelijk den leser verdrieten, so ik deselve hier invoegde, maar het sal genoeg zijn iets aan te merken van 't geen sy tot verklaring van den persoon des Soons Gods seggen. Sy seggen, dat hy niet gebooren is uyt een ander te vooren bestaan hebbende substantie (ὑπόστασις) dan van die des Vaders, maar dat hy waarlijk gebooren is van God alleen, en dat ἀχρόνως, sonder tijd, en voor alle eeuwen, ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως, op een voor allen onuytsprekelijke en onbegrijpelijke wijse van genereeren; dat hy, hoewel God den Vader onderworpen, egter voor alle tijden van den Vader gegenereerd, en in sijn natuur de waaragtige en volkomen God is, als zijnde niet naderhand van een mensch God, maar om onsent wil van God mensch geworden, sonder egter ooit op te houden God te zijn; dat sy verfoeyden en vervloekten alle

(x) *De Synod. p. 690. ubi ext. & ap. Socr. lib. 2. c. 19. p. 97.* (y) *Vales. Annot. in Socr. p. 24.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

alle die van *Marcellus* en *Photinus* gevoelen waren, en onder voorwendſel van een Goddelijke alleen-heerſching te erkennen, met de Joden *Chriſtus* eeuwig weſen en Godheyt, en ſijn oneyndig en onvergankelijk Koningkrijk loochenden; dat ſy hem erkenden het levendige en ſelfs-beſtaande Woord, het weſentlijke Woord des Vaders, en God van God, zijnde volmaaktelijk t'ſamen vereenigd ſonder eenig middel, afſondering, of ſcheyding van malkanderen. Tot beſluyt voegden ſy 'er by, dat ſy genoodſaakt waren ſigſelven hier over ſo breed te verklaren; niet uyt een ydele eerſugt, maar om alle ſlinxe agterdogt van onregtſinnigheyt by die, welke de gelegentheyt van hun ſaak niet kenden, af te weeren, en om de Weſterſche Biſſchoppen te doen ſien, de ongegrondheyt van de laſteringen hunner tegen-partyen, op dat alſo hun regtſinnig gevoelen by alle, die met geen voor-oordeelen waren overdwarſt, mogt blijken met de Schriftuure over-een te komen, en daar in gegrond te zijn.

XII. Dit berigt van hun Geloof gaven ſy in handen (z) van *Eudoxius*, Biſſchop van Germanicia, *Macedonius*, Biſſchop van Mopſueſtia, *Martyrius* en *Demophilus*, om naar het Weſten over te brengen. Deſe aldaar gekomen zijnde, vonden ſy een ſeer bequame gelegentheyt om hetſelve over te leveren: want te dier tijd waren ſeer veele Kerk-voogden uyt het Weſten vergaderd in een Synode te Milanen (alwaar de Keyſer *Conſtans* ſijn Hof had) om over de ſaak van *Athanaſius* raad te plegen, en den Keyſer te verſoeken, om door ſijn geſag de verdeeldheden in de Kerk te ſlegten. De afgeſondene overgekomen zijnde, leverden hun belijdenis in, en verſogten hun toeſtemming tot deſelve: maar die, 't zy dat ſe de Griekſche taal niet te wel verſtonden, gelijk *Socrates* (a) meend, 't zy dat ſe, welk waarſchijnlijker is, oordeelden, dat onder die fraye woorden eenig ketters vergif ſchool, weygerden deſelve aan te nemen, ſeggende, aan het Niceens Geloof genoeg te hebben, en geen ander te willen toelaten, maar oordeelden niet meer als redelijk te zijn, dat ſy, die hun belijdenis inbragten, eerſt rond uyt de Ariaanſche leerſtukken verwierpen en veroordeelden. De Ooſterſche Afgeſondene vonden ſig daar over gebelgd; en ſiende geen hoop om iets te winnen, namen hun afſcheyd, en gingen misnoegd uyt de Synode. In deſe Vergadering wierd insgelijks *Photinus*, Biſſchop van Sirmium [b] (die te vooren een leerling en Diaken van *Marcellus*, Biſſchop van Ancyra, geweeſt was) veroordeeld, om eenige ketterſche ſtellingen, van hem onlangs opgehaald, ſeggende onder andere; Dat onſen Saligmaker maar een bloot menſch was, waar door hy dan de voor lang gebrandmerkte kettery van *Paulus Samoſatenus* weder poogde levendig te maken. Hier was het ook, dat *Urſacius* en *Valens*, twee groote ſtookebranden tegen *Athanaſius*, de Vergadering een Boek aanbooden, in welke ſy de Ariaanſche en Photiniaanſche ketteryen veroordeelden; waar op ſy vrygeſproken, en tot de gemeenſchap der Kerk weder aangenomen wierden. Ontrent het eynde van deſe Synode, gelijk waarſchijnlijkſt is, quam *Athanaſius* (c) te Milanen, ontboden op bevel van den Keyſer, in wiens tegenwoordigheyt hy meermaals toegelaten, en van hem beleefd en vriendelijk onthaald wierd. Hoewel hy nu hier in, als een wijs man in ſulke gelegentheden betaamd, ſigſelven met alle bedenkelijke voorſigtigheyt droeg, ſo dat hy nooit in des Keyſers tegenwoordigheyt quam, als met een grooten ſleep van Biſſchoppen en andere, egter kon-

Die overgebragt word naar 't Weſten,

en ingeleverd aan een Synode te Milanen,

die deſelve niet wil aanneemen;

en waarom;

Photinus word veroordeeld.

Urſacius en Valens worden weder aangenomen.

Athanaſius verkeerd veel by Conſtans;

dog voorſigtig.

 de

(z) *Id. loc. cit. Vide Liber. Epiſt. ad Conſtant. ap. Hilar. in fragment. col.* 456. (a) *Ibid.* c. 20. p. 101. (b) *Hilar. in fragment. p.* 411. (c) *Vide Apol. ad Conſtantium p.* 526.

'*t Welk egter schandelijk misduyd wierd.*

de hy hun nijd en boosheyt niet ontgaan: want sijne partyen namen hier uyt gelegentheyt om hem by *Constantius* te lasteren, en gaven voor, dat hy hem by *Constans* geen goede diensten gedaan had, alsoo hy hem voor-oordeelen tegen sijn broeder *Constantius* ingeboesemd, en den eenen broeder tegen den anderen had poogen op te stooken. Van welke, en eenige andere misdaden, hy sigselven egter in sijn verdeedig-schrift aan *Constantius* ten vollen suyverd.

SEVENDE AFDEELING.

De handelingen van de Synode te *Sardica.*

I N H O U D.

Te Sardica *word een Synode gehouden. Wanneer. Hoe veel Bisschoppen in 't selve waren. Daar waren'er geene uyt* Britannien. *De* Oosterſche *Bisschoppen weygeren met die van het* Westen *te vergaderen, en waarom. Sy maakten een afgesonderde Synodale vergadering. Sy worden van* Athanasius *en de sijne uytgedaagd. De redenen van hun weygering, om sig ter proef te stellen. Hunne beuselagtige voorstellen en uytvlugten, om tyd te winnen, worden verworpen. Hun voorgeven van door* Constantius *te rug geroepen te zyn. Sy setten* Athanasius *en de voornaamste van sijn aanhang af.* Baronius *vaart tegen het afsetten van den Paus* Julius *geweldig uyt. Sy setten een belydenis van hun geloof op. Sy senden alom brieven op de naam van de Synode van* Sardica. *Dit alles geschiedde niet, gelyk gemeenlyk geloofd word, te* Philippopolis, *maar te* Sardica. *Wat het regte Synode van* Sardica *verhandelde. Sy maakten aldaar geen nieuwe belydenis, of verklaring van hun geloof.* Athanasius, Marcellus *en* Asclepas *worden vrygesprooken en hersteld. De mishandelingen der regtsinnige door de* Arianen *worden ondersogt. De hoofden van de* Ariaanſche *factie worden in 't ongelyk gesteld en afgeset. Sy schryven een Synodalen brief aan alle regtsinnige Bisschoppen, en aan verscheyden Kerken, als ook aan beyde de Keysers.*

Constans houd by sijn broeder aan, om een algemeen Concilie.

I. DE goede Keyser *Constans* had op het versoek en aanhouden van *Athanasius* en de Westersche Bisschoppen meermaals en ernstig in onderhandeling geweest met sijn broeder *Constantius*, dat het Niceens Geloof bevestigd, de gebannene Bisschoppen hersteld, en also eens een eynde van de Kerkelijke onlusten gemaakt mogt worden, die ten laatsten toestond dat de geheele saak aan de uytspraak van een algemeene Kerk-vergadering soude worden overgegeven, die dan

't welk beschreven word,

vervolgens door Keyserlijke brieven in het jaar CCCXLVII, niet lang na de Synode van Milanen, beschreven wierd: want dat deselve na die van Milanen gehouden is, kan niet geloochend worden; ten deele, om dat sulks blijkt uyt andere omstandigheden, en wel bysonder, om dat *Athanasius* selfs ons berigt (*a*), dat *Constans* hem, te Milanen zijnde, versekerd had aan sijn broeder geschreven te hebben, dat'er een Synode over die saak mogt gehouden worden. De plaats daar toe gekoren, was

te Sardica.

Sardica, een treffelijke stad in Illyricum (mogelijk een oude colonie van Sardis in kleyn Asien, en daarom van *Athanasius* meermaals genaamd

(*a*) *Loc. proxime cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

naamd ἡ Σέρδων πόλις, de ſtad der Sardiers) gelegen op de grenſen van het Ooſterſche en Weſterſche Rijk, en uyt dien hoofde voor de eene ſo bequaam als voor de andere. Herwaards quamen uyt beyde Rijken ontrent 170. Kerk-voogden, gelijk *Athanaſius* rond uyt ſegd (*b*). *Socrates* (*c*), en die ſijne rekening volgen, ſeyd wel, dat'er niet min dan 300. Biſſchoppen alleen uyt het Weſten waren, en brengt daar toe het getuygenis van *Athanaſius* by; maar die misſlag is te grof en taſtelijk: want *Athanaſius* ſeyd in die plaats (*d*) niet, dat'er ſo veele tot Sardica t'ſamengekomen waren, (hoewel het waar is dat ſijn Overſetter hem ſo doet ſeggen) maar dat het aldaar verhandelde door ſo veele goedgekeurd en beveſtigd is, ten deele in die Synode, ten deele door toeſtemming van die, welke voor of na deſelve voor *Athanaſius* geteekend hebben, die in 't geheel een getal van 343. uytmaakten. Onder de laatſte vinden wy ook Biſſchoppen uyt Britannien; uyt welken hoofde doorgaans, niet alleen van gemeene Schrijvers, maar ſelfs by die verder dan gemeen in ſodanige ſaken ſien (*e*), vaſt geſteld word, dat onſe Biſſchoppen uyt Britannien hier ſouden tegenwoordig geweeſt zijn, daar nogtans al, dat uyt die plaats kan beſloten worden, is, dat ſy 't geen die Synode in de ſaak van *Athanaſius* uytgeſproken had, goedgekeurd en ondertekend hebben, na dat het beſluyt van die Synode in verſcheyden landſchappen was overgeſonden, om de toeſtemming te hebben, van die in dat Concilie niet hadden konnen tegenwoordig zijn. En, om de waarheyt te ſeggen, in het hoofd van de Synodale brief (gelijk deſelve by *Athanaſius* (*f*), en volkomener by *Theodoritus* [*g*] te vinden is) alwaar alle de Provincien, waar uyt de tegenwoordige Biſſchoppen waren opgekomen, worden opgeteld, vind men geen gewag altoos van Britannien. Dit teeken ik aan, om de eer van ons land op geene onſekerheden en misſlagen te bouwen. 't Getal derhalven van de Biſſchoppen moet by na tot op de helft gebragt worden, want daar waren'er niet meer dan ſes-en-ſeventig uyt het Ooſten, en uyt 35. Provincien van het Weſten (want uyt ſo veele, ſeyd ons *Athanaſius* (*h*), was de Synode verſameld) qualijk honderd, die egter t'ſamen gekomen zijnde, malkanderen niet konden verſtaan.

'tGetal der vergaderde Biſſchoppen.

Onder die waren'er geen uyt Engeland.

Hoe veel'er uyt het Ooſten, en hoe veel uyt het Weſten waren.

II. Want de Ooſterſche Biſſchoppen maakten een byſondere Vergadering, en weygerden (*i*) ſig by die van het Weſten te voegen, want hoewel onder hen eenige in hun oordeel regtſinnig, en van een vreedſamen inborſt waren, egter wiſt het grooter gedeelte hen te bewegen, 't zy door beloften, 't zy door bedreygingen, dat ſe tegen hen niet derfden aangaan, uytgenomen twee, *Arius* een Paleſtijnſche Biſſchop, en *Aſterius* een Biſſchop uyt Arabien, die ſig ſteelswijſe van hen onttrokken, en tot de regtſinnige party overgingen. En in der daad, ſy vonden de ſaken geheel anders dan ſy ſig verbeeld hadden. Sy quamen met een vaſt vertrouwen, dat *Athanaſius* ſig niet ſoude derven vertoonen en de toetſe afwagten, maar waren nu niet weynig ontſteld, dat ſy hem niet alleen hier ſagen, maar dat hy ſelfs haar, om de tuſſchen hen openſtaande ſaak te laten onderſoeken, uytdaagde. Sy merkten dat de ſaken hier na de voor-ſchriften van de Kerkelijke order ſouden worden behandeld; dat ſe geen geweld tegen de Synode konden gebruyken; dat de deuren met geen wagt beſet waren; dat'er, om ontſag te houden,

De Ooſterſche vergaderen alleen.

(*b*) *Ad Solit. p.* 634. (*c*) *Lib.* 2. *c.* 20. *p.* 101. *Sozom. lib.* 3. *c.* 12. *p.* 514. *Vit. Paul. ap. Phot. Cod.* 257. *col.* 1441. *aliique plurimi.* (*d*) *Apol.* 2. *p.* 560. & 596, 597. (*e*) *Uſſer de prim. Eccl. Brit. c.* 8. *p.* 196. *Seld. in Eutych. p.* 123. *Burt. Comm. in Antonin. p.* 86. (*f*) *Ubi ſupr.* (*g*) *Hiſt. Eccl. lib.* 2. *c.* 8. *p.* 74. (*h*) *Ad Solit. p.* 635. (*i*) *Ath. apol.* 2. *p.* 587. *Epiſt. Syn. Sard. ibid. p.* 592. &c. *Epiſt. ad. Solit. p.* 634.

houden, en de handelingen te bestieren, geene groote Mannen van het Hof, die het met hen hielden, wierden toegelaten, door welke middelen sy andersins tot nog toe alles na hun sin gekregen hadden, en met dat oogmerk nu hadden mede gebragt den Graaf *Musonianus*, en *Hesychius*, een bediende aan het Hof des Keysers, door welker gesag en toedoen sy alles gedagt hadden, buyten tegenspraak, na hun sin over te halen. Het verbaasde haar aldaar te sien so veele, die sy afgeset, gebannen, en op allerley wreede en onmenschelijke wijsen mishandeld hadden, welker sommige de ketenen en andere werktuygen van wreedheyt, daar mede sy waren gepijnigd geweest, mede bragten, en andere de wonden en lit-tekenen, die sy ontfangen hadden, vertoonden. De vrienden en magen van die door hen om hals geraakt waren, quamen daar om hunne klagten te doen; andere waren van geheele Kerken afgesonden, om het ongelijk en de smaad, hen van de Ariaansche party aangedaan, te vertoonen: daarenboven waren sy niet weynig gevoelig van *Arius* en *Asterius* overgaan tot de Synode, gemerkt deselve het geheym van alle hunne raadslagen en voornemens wisten. Dit alles voorspelde hen geen goeden uytslag. Sy sagen dat hun saak opentlijk te laten ondersoeken hen niet diende; dat *Athanasius* alles wat tot sijn onschuld dienen konde, gereed had, en dat sy geen sterke vrienden in het Synode tot steun van hun saak hadden: het dagt hen derhalven raadsaamst op te pakken en van de andere te scheyden, ten eynde sy aldaar niet mogten veroordeeld worden, en meenden na hun vertrek wel 't een of 't ander, om hun saak te ondersteunen en voort te setten, te sullen vinden, of so de Synode hen na hun vertrek mogt veroordeelen, den Keyser sekerlijk tot hun vriend te hebben, die hen buyten twijfel beschermen en te hulp komen soude.

Sy wierden gedaagd van de Synode,

III. Volgens dit voornemen sloten sy sig op in het Paleys, daar sy hun optrek hadden, en pleegden aldaar dagelijks raad. Meermaals wierden sy gedaagd van de Synode, om voor den dag te komen, en wel met dese en diergelijke scherpe aanspraak; „Indien gy gekomen zijt, „om de regtveerdigheyt van uw saak te toonen, waarom onttrekt gy u? „Gy soud of niet gekomen zijn, of gekomen zijnde, tot nadeel van uw „saak niet schroomen op te komen. *Athanasius*, seyden sy, en sijne „broederen, die van u so swaar betigt zijn, zijn'er tegenwoordig: hebt „gy iets tegen hen in te brengen? doet het: indien gy niets hebt te „seggen, de Synode sal tegen u als valsche en onregtveerdige beschul„digers moeten handelen. Insgelijks daagde *Athanasius*, met *Marcellus* en *Asclepas*, sijne mede-genooten in het lijden, deselve opentlijk uyt, en versekerden de Synode niet alleen hunne lasteringen en beschuldigingen te sullen beantwoorden, maar ook ten vollen te vertoonen, hoe veele rampen en smaadheden hunne kerken van hen hadden mocten uytstaan. Selfs *Protogenes*, Bisschop van Sardica, en *Hosius*, de bejaarde belijder (*Confessor*), en eerweerdige Bisschop van Corduba, en Voorsitter in dese Vergadering, gingen in der stilte tot hen, en poogden se door alle sagte middelen te bewegen; bysonder beloofde *Hosius* (*k*) hen onsijdig en openhertig te sullen hooren; en versogt, dat sy, so se de saak niet in de volle Synode wilden verhandeld hebben, hem ten minsten tot rigter en scheydsman kiesen souden, met versekering, dat sy alle *Athanasius*, indien hy aan de misdaden, met welke hy betigt wierd, bewesen soude worden schuldig te zijn, souden verwerpen; ja, dat hy, indien *Athanasius* al onschuldig, en sy valsche beschuldigers be-

Bysonder van Athanasius, c. s. v.

en vriendelijk genodigd door Hosius,

(*k*) *Hosii Epist. ad Const. ap. Athan. ad Solit. p. 649.*

bevonden wierden, en ſy egter dan nog tegen hem mogten misnoegd blijven, hem ſoude bewegen, om, tot weering van allen aanſtoot, met hem naar Spanjen te gaan; daar *Athanaſius*, die'er by ſtond, ſeyde mede te vreeden te zijn. Een aanbieding, die ten hoogſten redelijk was, en buyten twijfel hunne verwagting te boven ging, ſo dat niets als hardnekkigheyt en een quade ſaak deſelve ſcheen te ſullen konnen afwijſen: egter namen ſy voor op geenerhande voorwaarden te willen verſchijnen, of ſig een vonnis, welk, gelijk ſy veel reden hadden te vreeſen, hen t'eenemaal ſoude tegen vallen, te onderwerpen.

dog ſy blijven onverſettelijk.

IV. Maar ſy gaven voor, om hunne affondering eenigen ſchijn te geven; *eerſtelijk*, Dat (*l*) *Athanaſius* en ſijne makkers reeds door verſcheyden Concilien van blijkelijke misdaden overtuygd, en gevolgelijk veroordeeld en afgeſet waren, en ſy daarom ſig by de Synode niet konden voegen, voor dat deſelve van daar gebannen, en hen de gemeenſchap ontſegd wierd, ten ware ſy de Wetten van de Kerk onder de voet treeden, en het vonnis van God vernietigen en verbreeken wilden. Dog de Synode was in hare manier van handelen geruſt, alſo der betigtten ſaak meer dan eens rijpelijk overwogen, en hun onſchuld in daar toe beroepene Concilien gebleken was, uyt welken hoofde ſy dan ook waren vrygeſproken, en by-na van alle Biſſchoppen in het Weſten tot de gemeenſchap toegelaten. Ten *tweeden*, dat'er een groot getal menſchen, die aan de ſnoodſte ſchelmſtukken, aan doodſlag en moord, aan rovery en geweld, aan kerk-roof en godloosheyt; en waar aan niet? voor God en menſchen ſchuldig ſtonden, van Conſtantinopelen en Alexandrien waren overgekomen, die de Synode aanhield, aanmoedigde, voor-trok en eer bewees, met welke ſy buyten openbare godloosheyt en kerkſchending niet ſouden mogen communiceeren. Daar benevens ſloegen ſy voor, dat men, gemerkt'er ſo veel van *Athanaſius* onſchuld geſproken wierd, eenige van beyde ſijden naar Egypten, en byſonder naar de plaatſen, alwaar de misdaden, waar mede hy betigt wierd, begaan waren, ſoude affenden, en die onder eede verpligten na waarheyt van alles beſcheyd te brengen; dat ſy, de beſchuldiging vals bevonden zijnde, gewillig waren hun oordeel af te wagten, en te belooven nooit wederom eenige klagte tegen hem by de Keyſers, eenige Synode of Biſſchop te ſullen inbrengen; maar indien hunne beſchuldiging wierd waar bevonden, dat dan de andere party ſwijgen en ſig met het gedaane ſoude te vreede houden. Dit voorſtel deeden die vijf Gevolmagtigden, die eenige jaren te voren door het Concilie van Tyrus tot het onderſoeken van de waarheyt der ſaken, rakende *Athanaſius*, naar Mareotis geſonden waren, 't welk ſy nu naar alle waarſchijnlijkheyt weder ophaalden, 't zy om tijd te winnen, niet wetende wat'er ſoude konnen tuſſchen komen, 't zy om dat ſe de ſaken aldaar, gelijk ſy te voren gedaan hadden, wel ſo meenden te beſchikken, dat het alles tot hun voordeel ſoude uytvallen. Maar ook dit wierd van de Synode verworpen, alſo ſe (*m*) reeds geloofweerdige affchriften van 't geen aldaar gedaan en aangetekend was, en getuygen (*n*), om de waarheyt van dien te beveſtigen, by de hand hadden. Alle deſe uytvlugten hen afgeſneden zijnde, vielen ſy op een andere, die nog ongerijmder en ſwakker was, dan alle de voorige, voorwendende (*o*) brieven van den Keyſer ontfangen te hebben, van deſſelfs overwinning der Perſianen, en daarom tot het vieren van plegtelijkheden over deſelve te moeten vertrek-

Hunne uytvlugten en voorſlagen,

die niet wierden aangenomen.

(*l*) *Epiſt. Oriental. ap. Hilar. in fragment. col.* 441, 442. (*m*) *Epiſt. Synod. ap. Athan. Apol.* 2. *p.* 593. & *ad Solit. p.* 634. (*n*) *Hilar. in fragment. col.* 409. (*o*) *Athan. ad Solit. ubi ſupra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

trekken. Dit maakten ſy de Synode bekend door *Euſtathius*, Ouderling van de kerk te Sardica, dien *Hoſius*, in den naam van alle, kortelijk tot antwoord gaf, Dat ſy ſouden hebben te blijven, en te bewijſen 't geen ſy tot laſt van *Athanaſius* hadden ingebragt, en te antwoorden op 't geen andere tegens hen hadden opgegeven, of dat ſy anders mogten verſekerd zijn, dat de Synode de ſaak ſoude aanmerken als van hen toegeſtaan, en dienvolgende tegen hen als ſtrafbare handelen, en *Athanaſius* met die van ſijnen aanhang vryſpreken. Deſe boodſchap had geen ander uytſlag, dan dat ſe hun vertrek verhaaſtte.

Sy houden bedekte Vergaderingen,

V. Een geruymen tijd waren ſy te Sardica geweeſt; dog wy moeten niet denken, dat ſy die enkelijk in twiſten en hair-kloveryen doorbragten; neen, ſy hadden doorgaans hunne vergaderingen, en, hoewel heymelijk en bedektelijk, hielden het fatſoen van een Synode. Sy ſagen wat hun van de Synode te verwagten ſtond, en beſorgden daarom, dat ſe van deſelve niet wierd benadeeld of voorgekomen. Ingevolge van dien namen ſy de ſaak voor tegen de hoofden van hun party veroordeelende en afſettende (*p*) niet alleen *Athanaſius*, *Marcellus*, *Aſclepas*, en *Paulus van Conſtantinopelen*, als die voornamelijk ſtrafbaar waren, maar ook, als die met hem gecommuniceerd hadden, *Hoſius* Biſſchop van Corduba, de Voor-ſitter in die vergadering, *Maximinus van Trier*, *Protogenes van Sardica*, *Gaudentius van Naiſſus*, en byſonder *Julius* Biſſchop van Romen, dien ſe beſchreven als *een Prins en Capiteyn van alle boosdoenders, die de deur, om met godlooſe en geëxcommuniceerde gemeenſchap te houden, eerſt geopend, en de weg voor andere, om de Wetten van de Kerk te verbreeken, gebaand had.* Waar over *Baronius* (*q*), ſijn geduld ten eynde zijnde, uytſchreeuwd: *Wat! af te ſetten het hoofd van de Kerk? Uyt de Kerk te ſluyten den Prins van den Apoſtoliſchen ſtoel? Een vermetelheyt, die door geene van de verfoeyelijkſte kettery ooit of ooit ondernomen is:* maar het voorregt van onfeylbaarheyt, die aan dien ſtoel ſoude vaſt zijn, was, ſo het ſchijnt, te dier tijd nog niet bekend, en deſe ſtoute Mannen ſchroomden niet eens voor de woorden, *Gy zijt Petrus:* vervolgens ſtelden ſy een Geloofs-belijdenis op, waar in ſy ſelfs eenige Ariaanſche ſtellingen veroordeelden; een belijdenis, daar de nauwkeurigſte regtſinnigen niets anders op te ſeggen hadden, dan dat 'er het woord *Conſubſtantialis* (*mede-weſig*) was uytgelaten, waarom het ook van den H. *Hilarius* (*r*) aangenomen, en als ten hoogſten regtſinnig van hem verklaard is. Dit gedaan zijnde, ſchreven ſy (*s*) een wijdloopigen brief, die ſy op den naam van de Synode van Sardica uytgaven, en alom ſonden, waar in ſy ophaalden wat van hen gedaan was; noemden de Biſſchoppen, die van hen afgeſet waren, (welke ſy op het aller-ſchandelijkſt uytbeeldden, en met het quaadſte dat ſy konden, bekladdeden) en de Opſienders der kerken belaſtten, indien ſy eenige agting voor vreede, order, en kerkelijke regeering hadden, ſig te onthouden van alle gemeenſchap met deſelve, 't zy met monde of geſchrifte, geene brieven aan hen te ſchrijven, of van hen geſchreven te ontfangen, ja ſelfs niets te doen te hebben met iemand, die met hen deelgenootſchap hadde; by welken brief ſy onder aan ſtelden de belijdenis van hun Geloof. Deſen ſonden ſy, als geſegd is, rondom aan de Biſſchoppen van verſcheyden landen, en onder andere aan *Donatus*, het hoofd van de ſcheur-ſugtigen te Carthago, in hoop, dat de Donatiſten, die ſo qualijk by de regtſinnigen ſtonden, door dit middel tot hun party ſouden

veroordeelen verſcheydene, ook Julius; dat Baronius niet verdragen kan. Stellen een Geloofs-belijdenis op, en ſchrijven een circulairen brief op den naam van de Synode van Sardica, en ſenden die ook aan Donatus.

(*p*) *Sozom. lib.* 3. *c.* 11. *p.* 511. (*q*) *Ad ann.* 347. *num.* 70. (*r*) *De Synod. adv. Arian. col.* 336. (*s*) *Ext. ap. Hilar. in fragm. col.* 434.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den worden overgehaald. En sekerlijk, wy vinden dat de Donatisten op hunne gemeenschap met de Oostersche Bisschoppen roemen, en tot blijk van dien desen brief van de Sardicaansche Synode (want op dien naam gaat se) aanhalen; en 't is waar, dat men nog lang na die tijd van geen ander Sardicaansch Synode in Africa geweten heeft, dan van de gemelde sluyp-vergadering, 't welk egter te vreemder is, om dat *Gratus*, Bisschop van Carthago, thans een lid van de Synode was.

VI. Ik heb reden te gelooven, dat dit alles door de Oostersche Bisschoppen is gedaan, terwijl sy te Sardica waren. Ik weet wel, dat 'er sonder tegenspreeken van eenig Schrijver, mijnes wetens, gesegd word, dat sy in hun te rug reys te Philippopolis, een stad in Thracien, bleven, aldaar een Synode hielden, al 't geen wy gesegd hebben deeden, en 't selve, om te minder verdagt te zijn, op den schoonen naam van de Sardicaansche Synode uytgaven: maar, hoewel ik geen lust heb om buyten nood tegen stroom op te seylen, moet ik egter seggen geen reden te sien, waarom ik haar op het tooneel te Philippopolis brengen soude. Dat seggen steunt enkelijk op de geloofweerdigheyt van *Socrates* (t), en word van geen Schrijver na hem, mijnes wetens, gemeld, dan van de twee beuselagtige Schrijvers sonder naam by *Photius*, die met weynig sekerheyt en minder oordeel geschreven hebben. Maar ik weet dat'er niet een woord van gerept word by *Athanasius*, die evenwel netter als iemand dese saken heeft aangetekend, of in de brieven van die Synode, die egter alles nauwkeurig ophalen, en het onwaarschijnlijk is, dat deselve dat niet soude geweten, of wetende, soude verswegen hebben. Hier by komt, dat de Oostersche Bisschoppen niet alleen in het begin van hunnen brief seggen, hun Concilie in de stad van Sardica te hebben gehouden, maar in het midden desselfs uytdrukkelijk stellen denselven *de Sardicâ scribere* (v), uyt Sardica te schrijven. Met wat schijn van versekertheyt nu konnen wy denken, dat Mannen, al waren se maar van een gemeene wijsheyt, in een openbaren brief de wereld souden seggen, dat dese dingen verhandeld waren te Sardica, indien het bekend was (gelijk het waar zijnde, sekerlijk zijn moest) dat sy vertrokken waren, en hunne saken verhandeld hadden in een plaats, die honderd mijlen daar van afgelegen was? Het kan zijn, dat *Socrates* tot die misslag vervallen is, doordien die Oostersche Bisschoppen op hun reys naar Sardica (x) onderwegen in verscheyden plaatsen, (buyten twijfel onder andere ook te Philippopolis) t'samen quamen, en al so veele kleyne Vergaderingen hielden, waar in sy vaststelden (selfs met dreygementen de anders-gesinde tot hen overhalende) te Sardica gekomen zijnde, sig by de Synode niet te willen voegen, of de geheele saak aan hun ondersoek over te geven, maar fatsoens-halven sig vertoond hebbende, van hen af te scheyden, en te vertrekken: en, om de waarheyt te seggen, *Sozomenus* geeft'er ons (y) een klaar berigt van; te weten, dat sy, voor hun aankomst te Sardica, te Philippopolis t'samen gekomen zijnde, van daar aan de Westersche Bisschoppen te Sardica schreven, hen bekend makende, dat sy, ten ware *Athanasius* en sijnen aanhang afgewesen, en hen, als menschen die reeds hun vonnis ontfangen hadden en afgeset waren, de gemeenschap ontseyd wierd, geensins met hen souden willen vergaderen; dat sy, te Sardica gekomen zijnde, hun woord hielden; en dat sy na veele vergeefsche onderhandelingen, die niet anders dan een grooter verwijdering tusschen malkanderen verwekten,

Welk alles geschiedde niet te Philippopolis, maar te Sardica.

Nader getoond uyt Sozomenus.

(t) *Lib.* 2. *c.* 20. *p.* 102. (v) *Ap. Hilar. col.* 444. (x) *Epist. Syn. ap. Athan. apol.* 2. *p.* 595. (y) *Lib.* 3. *c.* 11. *p.* 411.

wekten, afgesonderde Vergaderingen hielden, en daar in besluyten, regt tegen de andere aanloopende, maakten; daar hy dan aanstonds byvoegd, wat sy deeden, dat se, gelijk wy gemeld hebben, de Bisschoppen afsetteden, een verklaring van hun Geloof opstelden, en van hunne verhandeling alom door een brief berigt gaven; waar in alles op sijn behoorlijke order en plaats gesteld word, en van *Socrates* niet nauwkeurig onderscheyden is, en dienvolgende door malkanderen smijt 't geen tot Sardica geschied is, en 't geen gedaan was te Philippopolis, welk hy wil de plaats van hunne Synodale verhandelingen geweest te zijn, daar nogtans aldaar niet meer dan voor-af gaande overleggingen gemaakt waren. Dog 't is niet alleen hier in, maar ook in veele andere gevallen, selfs in 't verhaal van dit Sardicaans Concilie, dat het die man qualijk heeft, gelijk ik, so het de moeyte weerd was my daar mede op te houden, klaarblijkelijk soude konnen vertoonen.

Socrates heeft wel sijne misslagen.

De Synode van Sardica verhandeld 3. dingen,

VII. Dus de Oostersche Bisschoppen in hunne verrigtingen gevolgd hebbende, laat ons nu ter naaster plaats sien, wat ondertusschen de Vaders te Sardica deeden. Drie dingen waren'er, gelijk gesegd word (*z*), die hen voorquamen, en van de Keysers door hunne brieven hen vryelijk in de Vergadering te overwegen, en te verhandelen, overgegeven waren; De regtsinnigheyt des Geloofs; De saak van de beschuldigden en veroordeelden; En het quaad, welk de Ariaansche party geseyd wierd in de een of de ander plaats tegen de regtsinnigen bedreven te hebben. Wat het eerste aangaat, hoewel de saken, het Geloof rakende, in de Synode behoorden verhandeld te worden, 't is seker dat sy daar ontrent geen Synodaal besluyt of uytspraak gemaakt hebben. Het is wel waar, dat by de Synodale brief, gelijk se by *Theodoritus* (*a*) gesteld word, een aanhangsel is, behelsende een breed opstel en verklaring van hun Geloof, en het schijnt, dat het selve wel in den beginne ontworpen was: want *Athanasius* (*b*) maakt'er selfs gewag van, dog waarschouwd'er met eenen tegen, en versekerd ons, dat het Concilie daar ontrent niets bepaald heeft: want hy seyd ons, dat sommige, die wat driftiger waren, wilden, dat men het Geloof, in het Concilie van Niceën vastgesteld, wat soude uytbreyden, maar dat de Synode die voorslag t'eenemaal verwierp, en besloot dat'er niet soude worden bygevoegd, betuygende met het Niceens Geloof, als godvrugtig, regtsinnig, en volkomen genoeg, ten vollen vergenoegd te zijn, en niet te willen een ander Geloofs-form toelaten, op dat niemand het gemelde Niceens Geloof onvolmaakt en ongenoegsaam mogt oordeelen, en menschen van een weelderig en dertel verstand geen gelegentheyt gegeven worden, om, naar hunnen inborst en hun belang vereyschen mogt, nieuwe Geloofs-formen op te stellen. Uyt dien hoofde is het, dat in alle oude afschriften by *Athanasius* en *Hilarius* dat aanhangsel is uytgelaten, 't welk dan genoegsaam toond, dat *Theodoritus* hier niet opregt heeft gehandeld, of ten minsten onvoorsigtig is geweest in het selve daar by te voegen. *Sozomenus* maakt'er ook gewag van (*c*), en naar sijn seggen souden *Hosius* en *Protogenes* de voornaamste drijvers van het selve geweest zijn, waarom sy ook aan *Julius*, Bisschop van Romen, schreven; Dat sy daar door niet voor hadden het Geloof van Niceën te verminderen, maar enkelijk te verklaren, op dat de Arianen dat kort begrijp niet mogten misduyden, en by de onvoorsigtigen en gemeene slag van menschen, naar het hen mogt goed dunken, uytleggen.

1. van de regtsinnigheyt des Geloofs,

daar in sy niet nieuws opstelden.

VIII. De

(*z*) *Epist. Syn. ad Pap. Jul. ap. Hilar. in fragm. col.* 406. (*a*) *Lib.* 2. *c.* 8. *p.* 80. *&c.*
(*b*) *Epist. ad Antioch. p.* 449. (*c*) *Lib.* 3. *c.* 12. *p.* 513.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

2. Van de beſchuldigde perſonen.

VIII. De beſchuldigden, thans om hun ſaak te hooren verhandelen tegenwoordig, waren de Biſſchoppen *Athanaſius* van Alexandrien, *Marcellus* van Ancyra, en *Aſclepas* van Gaza, die aan de Synode verſogten, dat hunne beſchuldigers mogten gedagvaard worden; dog, wanneer deſelve hardnekkig weygerden te komen (hoewel meer dan eens door de verweerders uytgedaagd) gingen de Vaders tot het onderſoeken van elks voort, en voor eerſt van *Athanaſius* (*d*). Sy lieten al het geen in de Synode van Tyrus daar ontrent gedaan, en het berigt dat uyt Mareotis gebragt was, voor eerſt voor den dag brengen en leeſen, en onderſogten vervolgens ſtuk voor ſtuk, en byſonder de getuygeniſſen die uyt Egypten waren ingebragt; waar op ſy alles nauwkeurig overwogen hebbende, bevonden, dat alles niet anders dan een t'ſamenhangſel van vuyligheyt en boosheyt was, waar in ſy verſterkt wierden door het bekend aarſelen der partyen, die de proef niet hadden derven uytſtaan, of de opgehaalde misdaden bewijſen, en ſpraken hem daarom vry van al het geen hem was na gegeven, herſtelden hem in ſijn ampt, en ontfingen hem met alle betooning van genegentheyt en liefde, van eer en agting. Na hem quam op tafel de ſaak van *Marcellus*, Biſſchop van Ancyra: deſe was al voor eenige jaren door de Euſebianen in de Vergadering te Conſtantinopelen veroordeeld en afgeſet, om eenige onregtſinnige ſtellingen, van hem in ſijne ſchriften gebruykt, die na de kettery van *Paulus van Samoſaten* helden; die hy nu verklaarde, en toonde (*e*) tegen ſijn meening van de partyen boosaardig misduyd te zijn, doordien deſelve, 't geen hy maar by manier van een vraagſtuk had verhandeld, als ſijn eygen gevoelen hadden opgevat: deſe verklaring wierd van de Synode goed gekeurd, en hy dienvolgende vrygeſproken en weder herſteld. Dog hoewel hy door ſijn loosheyt en ſnoode veynſery de oogen der regtſinnigen voor een tijd wiſt te verblinden, egter wierden ſijne Sabelliaanſche ſtellingen en gronden naderhand ontdekt: want dat hy deſelve niet eerſt na ſijn vryſpreking in deſe Synode heeft aangenomen, maar al een geruymen tijd looslijk ontveynſd had, is klaar en blijkelijk genoeg; immers 't is ſeeker, na 't berigt van mijnen Schrijver (*f*), dat *Athanaſius* ſulks merkende, hem de gemeenſchap des H. Avondmaals ontſeyde. Nevens hem ſprak ook de Synode *Aſclepas*, Biſſchop van Gaza, vry, doordien hy uyt de handelingen van de Synode te Antiochien, die hy voor den dag haalde, vertoonde even te dier tijd, als ſijne beſchuldigers beſig waren met hun ſaak tegen hem voort te ſetten, door het vonnis van die Synode vrygeſproken te zijn.

Van Athanaſius. — Van Marcellus, die egter Sabellianery onderdeleden had, — en van Aſclepas.

3. Van de mishandelingen der Regtſinnigen door de Euſebianen

IX. Het laatſte dat deſe Synode voor-nam was het onderſoek na het gedrag van hunne partyen, en hoe ſchandelijk en onverdragelijk de regtſinnige Biſſchoppen en kerken van hen waren verongelijkt. Hier in nu quam hen niets voor, dan bloed, vuur en rookdamp, en een droevige vertooning van alles. Men verhaalde de goede Vaders de bedroefde geſchiedeniſſen (*g*) van ſommige, die op valſche en opgeraapte beſchuldigingen met de dood gedreygd, van andere die ſelfs ter dood waren veroordeeld, van ſommige die geſlagen en gewond, en van andere die moorddadig omgebragt waren. Men haalde op, dat'er veele met yſere ketenen beladen en by-na geworgd, en nog meer in de gevangkenis van ſtank verſtikt waren; ja dat een groote menigte in ballingſchap waren

(*d*) *Athan. apol.* 2. *p.* 593. *Ad Solit. p.* 625. (*e*) *Athan. apol.* 2. *p.* 594. (*f*) *Sever. Sulp lib.* 2. *p.* 149. (*g*) *Athan. ubi ſupra p.* 592. *Epiſt. Synod. ad Jul. ap. Hilar. col. p.* 407.

versonden, en wel na sulke arme en bedroefde plaatsen, alwaar sy buyten twijfel van honger en koude moesten vergaan: kerken waren in vlam geset; Gode gewyde maagden uytgekleed en geplonderd, en de gemeene gevangen-huysen met mannen van de heylige Order opgevuld: alles egter om geen andere reden, dan om dat sy tot de gemeenschap met de Arianen niet verstaan wilden, welk alles so door de *Confessoren* (die om der waarheyt wille hadden geleden) hier in de Synode tegenwoordig, als door andere van de kerken, tot het inbrengen van hunne klagten en swarigheden, by dese Synode afgesonden, bewesen wierd. Alles rijpelijk overwogen zijnde, verstond de Synode, dat men tegen de voornaamste hoofden van die factie, en de eerste belhamels en uytwerkers van alle sodanige boosheden en geweld, als de Christen wereld was aangedaan, kerkelijk soude procedeeren; en volgens dien veroordeelde deselve, en sette af (*h*) *Basilius* Bisschop van Ancyra, *Quintianus* van Gaza, *Theodoritus* van Heraclea, *Narcissus* van Hierapolis, *Acacius* van Cesareën, *Stephanus* van Antiochien, *Ursacius* van Singidunum, *Valens* van Mursa, *Menophantus* van Ephesen, *Georgius* van Laodicea, die sy alle van de gemeenschap der geloovigen afsneden; seggende, niet meer als billijk te zijn, *Dat, die den Soon scheydden van den Vader, ook van de algemeene Kerk wierden afgescheyden.* Maar bysonder toonde de Synode haar uyterste misnoegen tegen *Gregorius*, die sig met geweld te Alexandrien had laten indringen, dien se seyden niet alleen geen Bisschop, maar selfs de naam van een Christen onweerdig te zijn, alle verkiesingen en bevestigingen van hem gedaan afkeurden, en die van hem in eenige order der Kerk gesteld waren verboden dien naam te dragen. Dit gedaan zijnde, schreven sy (*i*) aan de *Clergie* en de Kerk van Alexandrien, om *Athanasius*, dien sy onschuldig, aan het geen hem te last gelegd was, bevonden en geoordeeld hadden, voor hunnen wettelijken Bisschop aan te nemen, en waarschouwden te gelijk alle, die met *Gregorius* en de sijne eenige gemeenschap gehouden hadden daar van berouw te hebben, sig van deselve af te scheyden, en tot de gemeenschap met de algemeene Kerk weder te keeren. Sy schreven ook aan *Julius*, Bisschop van Rome (*k*), versoekende hem 't geen in die Vergadering was verhandeld, den Bisschoppen van Italien, Sicilien en Sardinien bekend te maken, op dat sy door brieven van de andere party niet mogten misleyd worden; en volgens gewoonte, sonden sy een circulairen brief (*l*) aan alle de Bisschoppen van de algemeene Kerk, hen berigtende van al 't geen van den beginne deser Synode was voorgevallen, en versoekende de veroordeelde personen, als onder een billijk *anathema* leggende, aan te sien, geene gemeenschap met hen te houden, en de uytspraak en 't vonnis van de Synode met hun toestemming en ondertekening te bevestigen en goed te keuren, 't welk gevolgelijk geschiedde, so dat de besluyten van de Synode ten minsten door 344. Bisschoppen ondertekend wierden. Eyndelijk brak de Synode op, na dat se 21. *Canones* en besluyten, tot beter bestiering en order ontrent alle kerkelijke voorvallen, vastgesteld, en brieven aan de Keysers, door eenige uyt het midden van hen over te brengen, geschreven had, en de Vaders keerden elk weder naar hun plaats.

Veroordeelen en setten verscheyden Bisschoppen af.

Schrijven aan die van Alexandrien,

aan Julius,

en aan alle Bisschoppen,

die de Synodale acten mede ondertekenden.

(*h*) *Athan. ibid. p.* 595. *&* *ad Solit. p.* 635. (*i*) *Ext. Epist. ap. Athan. apol.* 2. *p.* 588. (*k*) *Ext. ap. Hilar. in fragm. col.* 406. (*l*) *Athan. loc. cit. p.* 591. *& apud alios passim.*

AGTSTE

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Agtste Afdeeling.

Verslag van 't voorgevallene sedert de Synode te *Sardica* tot de dood van den Roomschen Bisschop *Julius* toe.

INHOUD.

Constans *send aan sijn broeder* Constantius *eenen scherpen brief voor* Athanasius. *De* Arianen *verwekken een heftige vervolging tegen de regtsinnigen. De* Sardicaansche *afgesondene worden aan het Hof van* Constantius *koel onthaald. Een vuylen aanslag tegen een derselven word ontdekt en gestraft.* Constantius *bind sijne harde handelingen tegen de regtsinnigen in, en waarom.* Gregorius *de* Ariaansche *Bisschop van* Alexandrien *sterft.* Athanasius *word door verscheyden brieven van* Constantius *weder ingeroepen. Hy neemd sijn afscheyd uyt het* Westen, *en komt aan het Hof te* Antiochien: *redenvoering tusschen hem en den Keyser.* Constantius *brieven en order over de saken van* Athanasius. *Een kerk voor de* Arianen *te* Alexandrien *word van den Keyser versogt, maar rond uyt afgeslagen. Hy set sijn reys naar* Alexandrien *voort.* Apollinaris *begint van de algemeene Kerk af te wijken. Te* Jerusalem *word een Synode gehouden, daar* Athanasius *wel ontfangen word, en brieven van gemeenschap ontfangt.* Constantius *schrijft, na de dood van* Constans, *beleefd aan* Athanasius. *Hy komt eyndelijk te* Alexandrien, *daar over sijne te rug-komst ongemeene blijdschap getoond wierd. Hy steld order in sijn Bisdom.* Ursacius *en* Valens *houden aan om versoening: schrijven daar over aan* Athanasius. *Hy gebruykt sonder verlof des Keysers een kerk, die nog niet was ingewyd; 't welk van sijn vyanden misduyd word. Nieuwe ondernemingen der* Arianen *tegen hem; die sig tot dien eynde by den Keyser aangeven. Wat hem te last gelegd wierd. Brieven worden verdigt als van hem geschreven. Te* Sirmium *word een Synode gehouden tegen* Photinus. *Een Geloofs-belijdenis in algemeene woorden.* Photinus *en* Basilius, *Bisschop van* Ancyra, *sintwisten te samen. Misslagen van* Socrates *en eenige andere ontrent het houden van dit Concilie.* Constantius *optogt tegen* Magnentius. *Loosheyt van* Valens, *Bisschop van* Mursa, *om des Keysers gunst te winnen.*

I. DE Afgesondene van het Sardicaans Concilie, om *Constantius* van het aldaar verhandelde berigt te geven, waren *Vincentius*, Bisschop van Capua, en *Euphratas*, Bisschop van Keulen; nevens welke ook den Keyser *Constans* (naar het seggen van *Theodoretus* [a], hoewel andere, en niet onwaarschijnlijk, willen, dat sulks niet dan eenigen tijd daar na geschiedde) *Salias* afsond, een groot bevelhebber in het leger, en een man die wegens sijn godsaligheyt en regtveerdigheyt bekend was. Hun werk was den Keyser tot het uytvoeren van de Synodale besluyten te bewegen, en te versoeken, dat de afgesette Bisschoppen, die nu weder waren aangenomen, met sijn believen elk weder tot sijn plaats gerustelijk soude mogen wederkeeren. Indien waar is 't geen *Socrates* (b) verhaald, so schreef *Constans* hier over aan sijn broeder fier genoeg, welk hier op uyt

Wie van de Synode naar Constantinus gesonden wierden.

Wat hun boodschap was.

Constans schrijft

(a) *Lib.* 2. *c.* 8. *p.* 83. (b) *Lib.* 2. *c.* 22. *p.* 106.

ernstig voor Athanasius aan sijn broeder.

uyt quam : *Athanasius en Paulus sijn hier by my ; Na ondersoek heb ik bevonden dat sy ter sake van de religie vervolgd worden. Indien gy nu my belooven wild haar te herstellen, en na regten handelen tegen alle die hen te onregt alle dese moeyelijkheden hebben aangedaan, ik sal u deselve toesenden : maar indien gy dat sult weygeren, weet dan, dat ik selfs overkomen, en hen, 't zy gy wilt of niet, in hunne plaatsen instellen sal.* Van dese dese brief maakt *Athanasius* geen gewag ; ook komt se op dees tijd na het houden van de Sardicaanse Synode niet wel te pas, gemerkt *Paulus* te dier tijd den stoel van Constantinopelen met ruste besat ; weshalven sy seekerlijk eenigen tijd voor die Synode moet geschreven geweest zijn, en wel toen, als *Paulus* ten tweedemaal in ballingschap was. Maar wat hier van zy, of niet, het bovengemeld gesandschap naar het Oostersch Hof vorderde niet veel, doordien hunne vyanden alom op de been waren, en hen de toegangen affneden ; want so dra deselve van Sardica weder waren thuys gekomen (*c*), hadden sy so veel by den Keyser (die van een geseggelijken en ligt-gelovigen inborst was) te weeg gebragt, dat sy met sijn verlof die van de algemeene Kerk mogten op het lijf vallen, welk sy ook met alle bedenkelijke woede en wreedheyt, bysonder tegen de Bisschoppen en de kerkelijke Mannen, te werk stelden. Sommige overvielen sy met de vuylste lasteringen ; andere banden sy ; andere gaven sy over ter dood, gelijk bysonder gebeurde te Adrinopel, alwaar sy, met hulp van hunnen ouden en vertrouwden vriend den Graaf *Philagrius*, verscheydene deden onthoofden, (waar van *Athanasius* buyten die stad op sijn reys selfs nog veele overblijffelen en gedenktekenen van die onmenschelijke wreedheyt seyd gesien te hebben) en *Lucius* den Bisschop, wanneer hy hunne godloose manieren van doen berispte, aan sijn handen en hals in de ketenen sloegen, en in ballingschap wegsonden, daar hy ook sijn leven eyndigde. Sy werkten by den Keyser plakaten uyt, door welke de herstelde Bisschoppen uyt alle steden en kerken uytgesloten, en, waar sy ook mogten gevonden worden, doodschuldig verklaard wierden ; en op alle toegangen en aan alle poorten der steden sterke wagt gesonden wierd, om de Bisschoppen, in de laatst gehoudene Synode te Sardica hersteld, by hunne aankomst te weeren, en vast te setten. En gemerkt sy het voordeel van de openbare posten hadden, veerdigden sy alomme mannen af, die de geene, welke hunne rechtsplegingen niet goed keurden, als slaven geesselden, gevangen namen, of wel als ballingen weg sonden. Maar so veel *Athanasius*, en de regtsinnigen die het met hem hielden, aangaat, tegen hen wierden bysondere plakaten aan de Overheyd van Alexandrien gesonden; Dat die derwaards komen, of sijn voeten binnen haar gebied setten soude, aanstonds ter dood soude worden overgegeven, na dat reeds van de daar geblevene twee Ouderlingen, en drie Diakenen naar Armenien gebannen waren.

De Ariaansche partyen woelen sterk.

En rigten met verlof van Constantius, vele wreedheden aan.

Bysonder tegen de regtsinnige te Alexandrien.

II. Ondertusschen vorderden de afgesondenen hun reys, en quamen aan het Keyserlijke Hof te Antiochien, maar wierden aldaar slegt onthaald : want de Ariaanse party had het alom so beset, dat'er weynig hoop van een goeden uytslag hunnes gesandschaps konde te gemoed gesien worden. Selfs vernoegden sy hen niet met openbaar geweld tegen de regtsinnigen te gebruyken ; maar poogden door heymelijke en helsche loosheyd den goeden naam van dese eerweerdige Bisschoppen by hun eerste aankomst aldaar te krenken en te schenden. Tot dien eynde bedagten sy eenen aanslag (*d*), die van *Stephanus*, Bisschop van Antiochien ver-

De afgesondene komen tot Antiochien.

Worden aldaar koel onthaald.

Een godlosen aanslag tegen die Bisschoppen.

(*c*) *Athan. ad Solit. p.* 635. (*d*) *Athan. Ibid. p.* 636, 637. *Theod. ubi supr. c.* 9. *p.* 84.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

versonnen, en van hem door ſijn *Clergie*, en andere ſnoode menſchen, die ſy tot hunne ſamenſpanning hadden over gehaald, wierd uytgevoerd, en was kortelijk als volgd: Een vuyle hoer wierd door eenen *Onager*, een menſch van een ſeer ſlordig en godloos leven, die vijftien van ſijn makkers tot het uytvoeren van hunnen aanſlag by de hand had, in de plaats daar de Biſſchoppen t'huys lagen, by nagt, door toedoen van eenige omgekogte huysgenoten, ingelaten, ('t was juyſt de tijd van Paſchen, daar van ſy ſig, om hunne ſaak rugtbaarder en voor de Biſſchoppen ſchandelijker te maken, bedienden). Dit vrouw-menſch ingelaten zijnde, ontkleedde haar, en ging regtdraads naar het gemak, daar de Biſſchoppen waren. De eerſte, daar ſe by quam, was *Euphratas*, de oudſte van de twee Biſſchoppen, die ſy ſlapende vond, die door het geruyſch wakker wordende, en merkende dat het een vrouws-perſoon was, ſeer verbaaſt begon te ſchreeuwen, meenende dat het een booſe geeſt in de gedaante van een vrouwmenſch was. De hoer (die men had wijs gemaakt, dat een jong Edelman onlangs in de ſtad gekomen haar geſelſchap voor die nagt verſogt had) gewaar wordende, dat het een deftig man, en een oud Biſſchop was, was niet min ontſteld, en maakte een groot geſchreeuw. *Onager* en de ſijne konden, wat ſy ook mogten ſeggen, haar niet ſtillen, nog bewegen om voort te gaan. Met een woord, het huysgeſin raakte op de been, de hoer en ſeven van den aanſlag wierden gevat en vaſtgehouden tot den naaſten morgen, wanneer (de geheele ſtad op het gerugt van ſo vreemden voorval zijnde t'ſamen geloopen) de ſaak aan het Hof gebragt, en van den Keyſer onderſogt zijnde, aanſtonds ontdekt wierd: want het vrouw-menſch bekende van *Onager* daar toe gebragt te zijn, en *Onager* beſchuldigde *Stephanus* den Biſſchop, als den eerſten uytvinder en belegger van dien aanſlag; waar op de Keyſer en de Regters den toen aldaar aan het Hof zijnde Biſſchoppen bevel gaven, *Stephanus* af en een ander in ſijn plaats te ſetten; 't welk ſonder uytſtel wierd uytgevoerd. „So merkelijk viel deſe „boosaardige en duyvelſche aanſlag op des uytvinders eygen kop.

III. Hoe kragtig heeft menigmaal de Goddelijke voorſienigheyt der booſe menſchen gedagten en voornemens verydeld, en regt ſtrijdig tegens hunne verwagting doen uytvallen! Niet alleen viel deſen godlooſen en ongelukkigen aanſlag anders uyt als ſy beoogd hadden, maar deed *Conſtantius* eenigſins omſien, en denken dat het geen goede ſaak konde zijn, die door ſulke godlooſe middelen moeſt ſtaande gehouden worden. Uyt dien hoofde begon hy de tot nog toe gebruykte ſtrengheyt te verſagten, gaf bevel dat de Ouderlingen en Diakenen, naar Armenien gebannen, ſouden t'huys komen; en ſchreef byſonder naar Alexandrien, om alle regtsgedingen tegen *Athanaſius* en de ſijne te ſtaken. 't Was reeds eenigen tijd geleden, dat over de ſelve ſaak een merkelijke boodſchap van *Conſtans* aan *Conſtantius* geſonden was, waar in [*e*], (gelijk reeds gemeld is) hy hem rond uyt had doen aanſeggen, dat, ſo niet *Athanaſius* ſchielijk herſteld, en ſijne vyanden te regt geſteld wierden, hy ſelfs overkomen, en hem met geweld herſtellen wilde. Die boodſchap, en 't geen naderhand voorviel, vermogt ſo veel by hem, dat hy raadſaam vond eenige ſijner Biſſchoppen t'ſamen te roepen, die hy ſijne gedagten over die geheele ſaak, en byſonder de verwijdering, die tuſſchen hem en ſijn broeder ſcheen te ſullen ontſtaan, voordroeg, wier raad was, dat men het minſte quaad moeſt uytkieſen, en dat het be-

Conſtantius krijgt andere gedagten,

herroept de gebannene,

en ſtaakt de regtsgedingen tegen Athanaſius.

De redenen van dien.

(*e*) *Ext. ap. Socr. lib.* 2. *c.* 22. *p.* 106. *Vid. Theod. ubi ſupr. c.* 8. *p.* 85. *Phileſt. lib.* 3. *c.* 12. *p.* 485.

beter was *Athanaſius* te herſtellen, dan het Rijk in gevaar van een burger-en binnen-landſen oorlog te ſetten; een raad, die voor die tijd wijs en voorſigtig gegeven wierd, gemerkt *Conſtantius* reeds in een langduurigen en ongelukkigen oorlog was ingewikkeld met den Koning van Perſien; een vyand, die groot genoeg was, om het geheele Ooſterſche Rijk werk te geven. Maar 't geen de geheele ſaak meeſt ſo veranderde, was de dood van *Gregorius*, de Ariaanſche Biſſchop van Alexandrien, die tien maanden na de laatſte verhandeling te Sardica overleed (niet, gelijk *Theodoritus* [*f*] door een miſſlag wil, hem nemende voor ſijnen naſaat, dat hy door de inwoonders vermoord wierd) [*g*]: by welke gelegentheyt *Conſtantius*, doordien de ſtoel, daar ſo veel over was te doen geweeſt, nu open ſtond, met beter fatſoen *Athanaſius*, om deſelve te bekleeden, weder konde inroepen: waar toe hy dan aan ſijn broeder *Conſtans* (*h*) ſchreef, hem verſoekende *Athanaſius* tot het overkomen te bewegen en behulpig te zijn, met betuyging van meer dan voor een jaar ſulks reeds verwagt, en in die tijd niets tot ſijn nadeel te Alexandrien geordonneerd te hebben, en aan verſcheydene ſijner Staats-dienaars laſt gaf, insgelijks over die ſelve ſaak te ſchrijven. Selfs ſchreef hy ook aan *Athanaſius* meer dan eens, om ſijne overkomſt naar Alexandrien te verhaaſten, gelijk wy aanſtonds ſullen ſien, wanneer wy voor-af ſullen hebben aangemerkt, wat'er ontrent *Athanaſius*, ſedert wy van hem geſcheyden zijn, is voorgevallen.

Schrijft over het herroepen van Athanaſius, aan ſijn broeder Conſtans, en aan Athanaſius ſelfs, meer dan eens.

IV. So dra de Synode te Sardica geſcheyden was, nam (*i*) *Athanaſius* ſijn weg naar Naiſſus, een ſtad in Dacien, naar allen ſchijn in geſelſchap van *Gaudentius*, den Biſſchop dier plaatſe, die hem buyten allen twijfel ſeer beleefd onthaalde. Hier zijnde, ontfing hy een brief van den Keyſer *Conſtans*, die hem waarſchijnlijk verwittigde, wat'er tuſſchen hem en ſijn broeder over ſijne ſaak was voorgevallen. Van Naiſſus week hy naar Aquileja in Italien, alwaar hy brieven van *Conſtantius* vond, door welke hem verlof gegeven, en hy ſelfs verſogt wierd, om naar ſijn plaats te keeren. De eerſte derſelven luyde aldus (*k*):

De eerſte brief.

CONSTANTIUS de Doorlugtige, de Overwinnaar, aan ATHANASIUS den Biſſchop.

ONſe goedertierentheyt en medelijden kan niet verdragen, dat gy langer op de baren van een ſtormende en ongeruſte zee ſoud herwaards en derwaards geſlingerd worden: wy hebben niet nagelaten, ſonder ophouden, voor u, daar gy in ſulken beklagelijken ongeval ſteekt, zijnde beroofd van uwe middelen, gedreven uyt uw land, en genoodſaakt in woeſte en droevige plaatſen om te ſwerven, te ſorgen. Het is waar, dat wy tot nog toe u onſen genegen wil bekend te maken hebben uytgeſteld, in verwagting dat gy van ſelfs gekomen, en ons beſoekende met raad tegen uwe ſwarigheden gediend ſoudet hebben, maar gemerkt de vreeſe, ſo het ſchijnt, u daar in te rug gehouden heeft, hebben wy u deſen onſen genadigen brief willen toeſenden, dat gy onbekommert in onſe tegenwoordigheyt mogt komen, om het eynde uwer begeerte te verkrijgen, en onſe genegentheyt en goedwilligheyt ontrent u geproeft hebbende, tot uwe vrienden, goederen en vaderland weder te keeren. Ik heb tot dien eynde aan mijn broeder, den Keyſer Conſtans, *geſchreven, hem verſoekende om*

u

(*f*) *Ibid. c.* 12. *p.* 87. (*g*) *Athan. ubi ſupra p.* 637. (*h*) *Ath. apol.* 2. *p.* 597. *&* *ad Solit. p.* 637. (*i*) *Ath. apol. ad Conſt. p.* 526. *Apol.* 2. *p.* 598. (*k*) *Ext. ap. Ath. Apol.* 2. *p.* 597. *Socr. lib.* 2. *c.* 23. *p.* 107.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

u verlof tot het komen naar huys te geven, op dat gy door onser beyder genegentheyt om u in uw plaats te herstellen, van onser beyder gunst en genade mogt versekerd zyn.

Na dien brief quam een tweede, om hem het voorgaande niet alleen te verſekeren, maar ook de vryheyt te geven van tot ſpoediger overkomſt naar het Hof ſig van de lands-poſten te bedienen. Maar alle die verſekering konde *Athanaſius* ſijn agterdogt en vreeſe niet benemen, ſo dat hy dugte, of hy niet wel door ſulke ſchoone voorwendſels ſoude konnen verſtrikt worden. Dus twijfelagtig en onſeker zijnde, quam een derde brief, daar in de Keyſer wel beleefdelijk te kennen gaf, dat hy ſijn uytſtel merkte, maar te gelijk ernſtig verſogt, om ſijn komſte te verhaaſten: deſe wierd geſonden door *Achitas*, een Diaken, aan wien ſig de Keyſer, om hem in alles te voldoen, en verſekering te geven, gedroeg; dit deed hem, alle vreeſe ter ſijden ſettende, ſijn reys naar het Hof vaſt te ſtellen.

De tweede. De derde.

V. Maar voor ſijn vertrek van Aquileja kreeg hy een brief van *Conſtans*, om in Vrankrijk by hem te komen (*l*): in gevolge van dien nam hy ſijn reys over Romen, om van *Julius* en ſijne vrienden aldaar ſijn affcheyd te nemen, en haar voor alle beleefdheden, van hen aldaar ontfangen, te bedanken. Aangenaam was het te Romen te verſtaan de gelukkige omkeering der ſaken, 't welk ſy aanſagen als een gewenſcht voorteken, dat het Ooſterſche Hof de voorſtand van de algemeene en regtſinnige Kerk voortaan ter herten nemen ſoude. Selfs ſchreef *Julius*, tot betuyging van ſijne blijdſchap over ſijne herſtelling, aan de Kerk van Alexandrien (*m*), die hy met het t'huys komen van hunnen geliefden Biſſchop, een man, die door ſijn veelvoudig lijden de geheele wereld door vermaard was, geluk wenſchte, en over hunne ſtandvaſtige liefde en genegentheyt tot hem roemde, geenſins twijfelende, of ſy ſouden hem met alle mogelijke blijdſchap en toegenegentheyt ontfangen. Dus Rome verlaten; en den Keyſer *Conſtans* opgewagt hebbende, begaf ſig *Athanaſius* op reys naar het Ooſten, en quam, alom eerlijk ontfangen en afſcheyd genomen hebbende, ten laatſten tot Antiochien, alwaar hem *Conſtantius* met groote beleefdheyt onthaalde, en daar na verlof gaf met vreede naar ſijn plaats te keeren, hem aan de Stadhouders alom brieven van geley, en onbelemmerden doortogt mede gevende. De goede Biſſchop egter, van ſijn onſchuld genoegſaam bewuſt, beklaagde ſig over alle rampen en laſteringen, die hem waren overgekomen, en (*n*) verſogt van den Keyſer, dat ſijne vyanden in het toekomende niet meer mogten worden toegelaten om hem agter den rug te bekladden, en dat het ſijne Majeſteyt believen mogt ſijne beſchuldigers tegenwoordig voor hem te dagvaarden, om hen in hun aangeſigt te wederleggen en te overtuygen: maar dat laatſte ſtond hem de Keyſer niet toe, dog ſeyde hem, dat alles wat tot ſijn nadeel ergens aangetekend was, ſoude worden vernietigd, en dat hy in het toekomende geen aanbrengen en laſteringen tegen hem ſoude aannemen, met betuyging, dat hy ſig nergens door ſoude laten verſetten; welk hy beloofde, niet alleen met ſijn ſeggen, maar ſelfs plegtelijk met een eed beveſtigde. Tot dien eynde ſchreef hy voor hem aan de Biſſchoppen, en de *Clergie* van de algemeene en regtſinnige Kerk (*o*), hen voorhoudende, dat, gemerkt de eerweerdigſte *Atha-*

Hy word ontboden van Conſtans. Reyſd naar hem van Romen, waar hy van Julius en andere affcheyd neemd. Komt by Conſtantius te Antiochien, die hem wel ontfangt, beloofd na ſijn beſchuldigers voort-aan niet meer te luyſteren. Schrijft voor hem aan de regtſinnige Biſ-

(*l*) *Athan. apol. ad Conſtant. p. 526. Apol. 2. p. 598. Sozom. lib. 3. c. 20. p. 552* (*m*) *Ext. Epiſt. ap. Ath. apol. 2. & Socr. loc. cit.* (*n*) *Ath. ad Solit. p. 637.* (*o*) *Ext. Epiſt. ap. Ath. apol. 2. & Socr. loc. cit.*

Athanasius nu door een Synodale en Kerkelijke uytspraak hersteld was, hy te gemoet sag, dat alle handelingen en besluyten, tot nog toe tegen hem en de sijne opgevat en genomen, in vergetelheyt souden begraven worden, so dat'er niet de minste agterdogt en nagedagte mogt overblijven, en daarom wilde, dat de Kerkelijken van de zijde van *Athanasius* weder in alle hunne voorregten, die sy te voren genoten hadden, souden

aan de Gemeynte van Alexandrien,

hersteld worden. Insgelijks schreef hy (*p*) ten selven eynde aan de Gemeynte van Alexandrien, dat se met alle genegentheyt hunnen Bisschop, een Man, die alom door godsaligheyt en opregtigheyt in sijn leven vermaard was, ontfangen, met hem gemeenschap houden, en in liefde en vreede met hem leven souden; met versekering, dat, so iemand eenige onlust en oproer begon te verwekken, de Regters bevel gegeven was

en aan de Landvoogden van Egypten.

deselve na de Wet te straffen. Een derde brief en order liet hy afgaan aan *Nestorius*, den voornaamsten Landvoogd, en aan alle de Stadhouders van Augustamnica, Thebaïs en Lybien (*q*), waar in hen belast wierd, dat alles wat tot schande en nadeel van *Athanasius* en de sijne in de openbare gedenk-schriften gevonden wierd, t'eenemaal uytgeschrabt en weggenomen, en sy alle in het volle besit van hunne voorige voorregten en vryheden hersteld souden worden. De Arianen, die dit alles met een

De Arianen versoeken door den Keyser een kerk voor hen te Alexandrien,

boos oog aansagen, en egter niet beletten konden, sogten ondertusschen met dese ongemeene gunst des Keysers, aan *Athanasius* getoond, hun voordeel te doen; stelden (*r*) tot dien eynde den Keyser voor, dat hy van *Athanasius* voor alle sijne verpligtende gunst-bewijsen maar eene vriendschap bedingen soude, om van alle de kerken in Alexandrien maar eene voor die van de andere en verschillende gemeenschap te vergunnen: waar op egter de Bisschop, als hem sulks voorquam, met be-

waar op Athanasius antwoord.

daardheyt antwoordde; „Sire, 't is in uwe magt te gebieden en te doen „'t geen u beliefd; ik sal u ook niet tegenspreeken, maar het sal uwe „Majesteyt, hoop ik, niet onredelijk voorkomen, dat ik gelijke gunst „van u versoek; te weten, dat hier te Antiochien en elders aan die van „de regtsinnige Kerk zijn, en met hen gemeenschap houden, insgelijks „eene kerk vergund werde. De Keyser konde dit billijk en behoor-

De Arianen staaken hun versoek, en waarom.

lijk versoek niet afslaan, welk de Arianen merkende, stonden van hunnen voorslag af, als wel te gemoet siende, dat sulks toegestaan zijnde, hunnen aanhang daar door te Alexandrien weynig soude winnen; te meer, om dat *Athanasius* aldaar so veel geagt zijnde, deselve gesien ware dagelijks te sullen afnemen, daar sy te Antiochien, alwaar de regtsinnigen so talrijk waren, en sy so veel gesag hadden, nogtans de menschen tot hun gevoelen niet hadden konnen overhalen.

Athanasius komt te Laodicea.

VI. Alles dus naar wensch en voor wind gaande, vorderde *Athanasius* sijn reys naar Alexandrien. Te Laodicea gekomen zijnde (*s*), wierd hy beleefdelijk opgewagt van *Apollinaris*, een van de *Clergie* in die

Apollinaris word geëxcommuniceerd;

stad, een Man van groote bequaamheyt en geleerdheyt; dog die wierd om geene andere reden, dan dese beleefdheyt ontrent *Athanasius*, aanstonds door *Georgius*, een Ariaans Bisschop van die plaats, geëxcommuniceerd, welk hardnekkig doorgedrongen, *Apollinaris*, so men voor-

regt een eygen secte op.

geeft, gelegentheyt gaf, om een eygen secte op te rigten, en ter sijden uyt te spatten. Van daar reysde hy naar Palestina, alwaar hy blijdelijk

Athanasius komt te Jerusalem,

ontfangen wierd van *Maximus*, Bisschop van Jerusalem, een eerweerdig Belijder (*Confessor*) (die ten tijde van de Maximiniaansche vervolging in 't verdedigen van het Christen Geloof een oog, en 't gebruyk

van

(*p*) *Loc. ubi supra.* (*q*) *Ibid.* (*r*) *Socr. ibid. p.* 111. *Sozom. ubi supra. Theod. lib.* 2 *c.* 12 *p.* 86. *Ruffin. lib.* 1. *c.* 19. *p.* 233. (*s*) *Sozom. lib.* 6. *c.* 25. *p.* 671.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van sijn regter-been verlooren had): want tot betuyging van sijn blijdschap, vergaderde hy alle sijne naast-gelegene Bisschoppen, die hem alle in de Gemeynschap ontfingen, en (t) aan de Bisschoppen van Egypten en Libyen, en bysonder aan de Kerkelijken van Alexandrien, een brief schreven, van volgenden inhoud; *God*, seyden sy, *konden sy voor sijne goedheyt niet genoeg danken, dat hy in sulken bekommerlijken toestand van saken hunnen getrouwen Bisschop en Harder so wonderbaarlijk hersteld, en hunne menigvuldige gebeden en tranen verhoord had; wy hebben hem omhelsd, met hem het Avondmaal gehouden, en tot blijk van dien, desen brief van gemeenschap mede gegeven, en agten ons, naast dankbaarheyt aan God, verpligt om den welstand des Keysers, door wiens gunst hy dus eerlijk hersteld word, te bidden.* Desen ondertekend van sestien Bisschoppen, gaven sy *Athanasius* mede, die daar op, sijn afscheyd van hen genomen hebbende, vertrok. Op weg zijnde, quam'er een tusschen-val, welk de geheele saak scheen te sullen veranderen: want hy kreeg tijding, dat de Keyser *Constans* verraderlijk door *Magnentius* in Vrankrijk vermoord was; een Vorst van grooten iever en godvrugtigheyt ontrent de Kerk, en een bysonder vriend en voorstander van *Athanasius*. Met desselfs dood was te vreesen dat *Athanasius* voorspoed weder een anderen keer soude nemen. En seker, de Arianen begonden nu te denken dat hunnen dag gekomen was, en stelden vast, dat *Athanasius*, niet tegenstaande hy sulken haast maakte, Alexandrien nooit soude sien. Het verlies van sulken grooten Voorstander, den de schrik van sulke magtige vyanden verwekten wel in den vromen man eenige bekommernis, maar dese swarte wolken, die sig rondom hem scheenen te vergaderen, dreven haast over door een gewenschte boodschap, dewijl *Constantius* hem door *Palladius*, de Opsiender van des Keysers Hof, en *Asterius*, Landvoogd van Armenien, desen volgenden brief toesond (v):

Tijding van de dood van Constans,

die hem bekommerd maakt.

Constantius verseekerd hem nogmaals van sijn gunst.

CONSTANTIUS de Doorlugtige, de Overwinnaar, aan ATHANASIUS.

H*Oe ernstig ik altijd de voorspoed en het geluk van mijn broeder* Constans *gewenst hebbe, is u niet onbekend, en daarom kond gy u ligtelijk verbeelden, met wat droefheyt en smerte ik de tijding, dat deselve door snoode en godloose handen vermoord is, ontfangen heb. En gemerkt'er niet ontbreken sodanige, die by dit droevig toeval genegen sullen zijn u een schrik en vrees aan te jagen, hebben wy goed gevonden u desen onsen brief toe te senden, en daar in te vermanen en te belasten, dat gy, gelijk een Bisschop betaamd, in het onderwijsen en opbouwen van uw volk in de ware Religie voortgaat, en, gelijk gy gewoon zijt, de pligten van den godsdienst en de gebeden vervuld, sonder op eenig los seggen van iemand agt te geven: want ik heb vastelijk voorgenomen, dat gy, volgens mijn voorgaande besluyt, onbelemmerd Bisschop in uw plaats blijven sult. De Goddelijke voorsienigheyt beware u, waarde vader, nog veele jaren.*

VII. *Athanasius*, hier door aangemoedigd, voltrok het overige van sijn reys, en quam te Alexandrien in 't jaar onses Heeren CCCL., ontrent negen jaren, na dat hy'er laatst van daan trok, en meer dan twee volle

Hy komt te Alexandrien, wanneer,

(t) *Ext. Epist. ap. Ath. apol. 2. p. 601. & Sozom. lib. 3. c. 22. p. 535.* (v) *Ext. ap. Ath. apol. ad Const. p. 536. & ad Solit. p. 638.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

volle jaren, na dat hy door de algemeene Kerk-vergadering te Sardica hersteld was. Dat hy so langen tijd van hen was af geweest, en so veel tot verdediging des waren geloofs geleden had, vermeerderde de vreugde en sege over sijn wederkomst niet weynig. De Bisschoppen (x), de *Clergie* en het volk vloeyden van alle kanten t' samen, verblijd om datse niet alleen buyten verwagting hunnen geliefden Bisschop wederom sagen, maar met eenen sig verligt bevonden van het jok der gener, die hen tot nog toe so wreedelijk overheerst, en over hunne personen en conscientien dwinglandy gebruykt hadden. Men maakte door de gansche stad openbare vreugde-tekenen; en, om God den roem en de eere te geven, hield tot het oeffenen van heylige plegtigheden vergadering op vergadering, die met meer dan gemeene aandagt en yver wierden bygewoond, ja den eenen vermaande den anderen, en dus ontstaken sy in malkanderen een ongemeenen yver en standvastigheyd voor de saak van den godsdienst; selfs wierden sommige jongmans en jonge dogters so verre vervoerd, datse sig by dese gelegentheyd tot een nauw-gesetter godsaligheyd en levens-wijs verbonden. Men gaf milde aalmoessen, en deelde van het sijne anderen mede; de hongerigen wierden gespijst; de naakten gekleed, en de weduwen en weesen besorgd; een iegelijk wilde om het eerst, in godsdienstigheyd en godsaligheyd boven andere uytmunten, so dat elk huys-gesin scheen een kleyne kerk geworden te zijn: met een woord, die kerk, daar onlangs niet dan tweespalt en verwerring was, wierd nu gelukkig door een seer ongemeene eendragt; en *Athanasius* was niet alleen te huys in aansien, maar wierd van Bisschoppen buyten af, door brieven, die hunne onderlinge eendragt deden blijken, van tijd tot tijd begroet. Maar boven allen is het voorval van *Ursacius* en *Valens* (de eerste Bisschop van Singidunum, de tweede van Mursa) aanmerkens weerdig: Dese waren mannen van losse gronden, en van een wispelturigen en veranderlijken aart, en daarom bequaam, om met alle winden te waaijen; groote werktuygen der Ariaansche party in het bestrijden van *Athanasius*; mannen, die door *Julius*, Bisschop van Romen, afgeset, en, op betuyging van berouw, in de Synode te Milanen hersteld, dog om een tweede afwijking, nogmaals door het Concilie van Sardica veroordeeld waren. Dese merkende dat *Athanasius* thans de gunste van het Oostersche Hof scheen te hebben, sogten sig elders eerst te versekeren, gaven derhalven in het jaar onses Heeren CCCLIX. aan den Paus *Julius* een geschrift over (y), waar in sy rond uyt bekenden, dat al het geen tot nog toe tegen *Athanasius* was ingebragt, vals en van hen verdigt zijnde, kragteloos en niet te agten was, en daarom nu om vergiffenis baden, (doordien sy een hertelijke begeerte, om met *Athanasius* te communiceren, hadden) en met klare woorden *Arius* een *ketter* noemden, en alle die het met hem hielden veroordeelden. Het was niet lang daar na, datse aan *Athanasius* desen volgenden brief (z) oversonden:

Word blijdelijk ontfangen.

Groote veranderingen daar door veroorsaakt.

Ursacius en Valens voegen sig weder by de Kerk, en hoe.

Aan onsen Heer en Broeder den Bisschop ATHANASIUS; de Bisschoppen URSACIUS en VALENS.

Geliefde Broeder.

BY *gelegentheyd dat Moses onse broeder, en andere mede-Ouderlingen met hem tot u overkomen, groeten wy u uyt Aquileja van herten*

(x) *Athan. ad Solit. p. 631. Theod. lib. 2. c. 12. p. 87.* (y) *Ext. ap. Athan. apol. 2. p. 602. Hilar. in fragment. col. 411. Sozom. lib. 3. c. 23. p. 536.* (z) *Ubi supr.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ten, wenſchende u welſtand, en hoopende dat onſen brief veylig tot u ſal overkomen. Wy ſullen ons van uwe genegentheyd t'onswaards verſekeren, indien het u believen ſal insgelijks aan ons te ſchrijven: want door deſen onſen brief geven wy u te kennen, dat wy met u den vreede en de kerkelijke gemeenſchap houden. God beware u, Broeder.

Vervolgens ondertekenden ſy onbeſchroomd het geſchrift, welk *Athanaſius* door *Petrus* en *Irenæus* ſijne Ouderlingen, en *Antoninus*, een man uyt de Gemeynte, aan verſcheyden Biſſchoppen van de regtſinnige Kerk, om hun gemeenſchap met hem te doen betuygen, overgeſonden had.

Athanaſius eerſte werk tot Alexandrien.

VIII. Na ſijn t'huyskomſt was byſonderlijk ſijn eerſte werk, de Biſſchoppen van ſijn Provincie te vergaderen (*a*), die dan al het geen in de Synode te Sardica beſlooten, en in de laatſt-gehoudene vergadering te Jeruſalem gedaan was, met hun toeſtemming beveſtigden. Dus ſcheenen in deſe Geweſten alle partyſchappen en vooroordeelen tegen *Athanaſius* uyt te hebben, en alle voordeelen der Arianen ſchielijk verdweenen te zijn, gemerkt het volk tot de openbare Vergaderingen ſo talrijk t'ſamen quam, dat de kerken haar niet bevatten konden. Te Alexandrien was (*b*) een deftig gebouw, dat (waarſchijnlijk na den Keyſer *Adrianus*) *Adrianum*, dog naderhand het *Lyciaans* of *Koninklijk Gymnaſium*, of leer-plaats, genaamd was. Dit was onder de regeering van *Conſtantius* verbeterd en tot een kerk gemaakt, en de naam van *Cæſarea*, of de Groote kerk, gegeven. Men had daar aan begonnen ten tijde van den Ariaanſchen Biſſchop *Gregorius*, en was nu ten tijde van *Athanaſius* voltrokken, dog niet plegtelijk ingewyd. Wanneer nu in de Paaſch-dagen (*c*) de toevloed, boven gewoonte, ongemeen groot was, wierd eens en meermaals verſogt, dat het volk aldaar hun vergadering houden, de gebeden doen, en het heylig Avondmaal bedienen mogten, gemerkt die plaats ruymer was, en daar door den drang en verwerring, die in de kleyner kerken voorviel, ſoude konnen worden voorgekomen; dog *Athanaſius* deed wat hy konde om het volk daar van te verſetten, en tot het afwagten van de tijd, dat die kerk eerſt mogt weſen ingewyd, te bewegen: maar het volk onverduldig zijnde, voerde hem te gemoed; Dat, ingeval hun verſoek niet wierd toegeſtaan, ſy buyten de ſtad gaan, en in het open veld vergaderen wilden, gemerkt ſy liever die togt na buyten wilden doen, dan hunne Vierdagen met ſo veel ongemak en belemmering in hunne gewone kerken binnen de ſtad houden. Op den naaſtvolgenden Pinxterdag was de toeloop van menſchen niet minder, maar meerder, en het voorig verſoek ernſtiger en onophoudelijker; dit veroorſaakte, dat *Athanaſius*, oude en jonge by-na dood gedrongen ſiende, genoodſaakt wierd hun verſoek ten laatſten toe te ſtaan, en toe te laten in die plaats hunne vergaderingen te houden: wat voordeel ſijne partyen hier mede deeden, om hem op nieuw te beſchuldigen, ſullen wy aanſtonds ſien.

De talrijkheyd der Gemeynte geeft aanleyding tot een nieuwe Kerk te willen hebben.

Welk hen van Athanaſius eyndelijk wierd toegeſtaan.

IX. Terwijl de Kerk van Alexandrien dus onder 't beleyd en toedoen van haren eerweerdigen Kerk-voogd in een geruſten en bloeijenden ſtaat ſat, begon'er een nieuw onweêr op te komen, en *de wolken keerden weder na den regen.* Quade oogen konnen eer het ligt verdragen van de Son, dan de nijd en boosheyd den voorſpoed harer vyanden. Niet weynig verdroot het de Arianen, dat *Athanaſius* t'huys ſo geëerd, en buyten-af ſo geagt wierd, en dat de ſaak van de regtſinnigen alom ſo voor-

De Arianen leggen Athanaſius nieuwe lagen

(*a*) *Socr. lib. 2. c. 26. p. 117. Sozom. lib. 4. c. 1. p. 538.* (*b*) *Epiph. adv. Arian. hæreſ. 69. p. 311:* (*c*) *Athan. apol. ad Conſt. p. 531.*

voorspoedig was, 't welk hen nieuwe lagen tegens hem deed bedenken. Tot dien eynde traden sy eerst (*d*) in een onderhandeling met *Ursacius* en *Valens*, die sy bewogen, om hunne gedane herroeping te herroepen, en voor te geven, dat hen hunne gedane bekentenis en berouw door vreese voor den Keyser *Constans* was afgeparst. Vervolgens stemden sy over-een sig by *Constantius* aan te geven, dien sy op dese wijse aanspraken: „Wy hebben u, *Sire*, wel van den beginne af gesegd, hoewel „wy het geluk niet hadden van geloofd te worden, wat op het t'huys „roepen van *Athanasius* te verwagten was; te weten, dat onse party stond ondermijnd en uytgeroeid te worden, gemerkt hy sig van tijd „tot tijd getoond heeft haren openbaren vyand te zijn, die hy als nog „niet nalaat in den ban te doen, en in de schriften, die hy de gehee„le wereld door verspreyd, te bestrijden, so dat by-na de geheele wereld „met hem gemeenschap houd; selfs zijn'er reeds eenige van onse syde „tot hem overgegaan, en van andere siet men het selve dagelijks te ge„moet. Ondertusschen zijn wy van alle kanten verlaten, onse saak „staat in gevaar van ten toon gesteld te worden, en niet alleen wy, „maar selfs uwe Majesteyt, om voor ketters verklaard, en mogelijk, „om in den laagsten en slimsten rang derselven, te weten, van die „der Manicheen gesteld, te worden. Hervat derhalven uwe regtsplegin„gen tegen hen, en bescherm die geene, die u in waarheyt voor hun„nen Keyser erkennen.

by den Keyser

Daar se nieuwe beschuldingen inbrengen.

X. Dog, om dit niet sonder schijnbare reden aan te dringen, stelde men nieuwe beschuldigingen tegen hem op, en gaf die over aan den Keyser; te weten, (*e*) dat hy sig de magt des Keysers had aangematigd, doordien hy op eygener hand de *Encænia*, of plegtigheden tot het inwyen van de Groote kerk te Alexandrien gevierd had, welk immers buyten bysondere order van den Keyser niet mogt gedaan worden; dat hy ook (*f*) met den tyran *Magnentius*, die den Keyser *Constans* in Vrankrijk had vermoord, schriftelijke kennis gehouden, en sig also tegen de Keyserlijke weerdigheyd opgesteld had; om welk een schijn te geven, sy voorwendden een afschrift van sijnen brief te hebben. Dog hier ontrent was niets anders waar, en daar was geen schaduw van sulken opgeven te grondvesten, dan dat *Magnentius* sijne Gesanten (onder welke twee Bisschoppen waren, *Servatius* Bisschop van Tongeren, en *Maximinus* van Trier, en voorts twee uyt den Adel, de Graven *Clemens* en *Valens*) naar *Constantius* gesonden had, die over Alexandrien komende, van *Athanasius*, als zijnde regtsinnige Bisschoppen, en sijne oude en opregte vrienden, vriendelijk waren onthaald, welk egter niet anders dan een daad van gemeene beleefdheyt en dankbaarheyt was ontrent die, welke sijne oude kennissen waren, en hem ten tijde van sijn ballingschap openhertig ontfangen en onthaald hadden. Egter, niet tegenstaande hy ter selver tijd in het aangesigt van de andere Afgesanten, en in de tegenwoordigheyd van verscheyde groote Amptenaars van *Constantinus*, de manier van doen van *Magnentius* op het ernstigste betuygd had te verfoeijen, en in het openbaar om den voorspoed en welstand van *Constantius* bad, en niet tegenstaande hy naderhand den Keyser versogt de waarheyt nauwkeurig te ondersoeken, en aanbood duysend dooden te sterven, indien maar de minste grond van iets sulks tegen hem bewesen wierd (want, seyde hy, wat de opgegevene brieven aangaat, hoe ligtelijk kan mijne, ja selfs des Keysers hand worden nageschreven, en, vervolgde hy, mijne schrijvers sijn gereed, om met

Die, hoewel ongenoegsaam, den Keyser tegen hem opruyen.

(*d*) *Idem ad Solit. p.* 640. (*e*) *Athan. apol. ad Const. p.* 531. (*f*) *Ibid. p.* 527.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

met eede te beveſtigen noyt ſulken brief geſien te hebben, en ik verſoek dat de Geheym-ſchrijvers van *Magnentius* onderſogt worden, of oyt ſulken brief in hunne handen gekomen zy): egter wierd dit genoegſaam geoordeeld, om den Keyſer tegens hem te verbitteren. Maar hier mede niet vergenoegd, en niet anders ſoekende dan om hem door 't een of 't ander middel aan kant te helpen (*g*), ſtelden ſy een brief op als van *Athanaſius* aan *Conſtantius* geſchreven, waar in hy verlof verſogt, om naar Italien te gaan, en aldaar eenige Kerkelijke ſaken te verrigten. Waar op aanſtonds hem order van 't Hof toegeſonden wierd door *Montanus* een Hof-bediende, waar door ſijn reys niet alleen toegeſtaan, maar bevel gegeven wierd, om hem op die reys al 't geen tot ſijn gemak nodig was te doen hebben. Niet weynig was de goede man over ſulken boodſchap ontſteld: egter gaf hy, gemerkt hebbende wat'er agter ſchuylde, *Montanus* tot antwoord, dat hy wel ten hoogſten bereyd was op des Keyſers order derwaards te gaan, maar dat de brief hem niet gebood te vertrekken, maar enkelijk verlof gaf. Dit dan mislukkende, wendden ſy het op een anderen boeg, en beſchuldigden hem van hardnekkigheyt en ongehoorſaamheyt aan de Keyſerlijke order, doordien hy op 't bevel van den Keyſer niet was vertrokken. „So ſnedig is de „boosheyt, om haar voordeel te ſoeken, en met alle winden te waaijen!

Een andere loosheyt tegen hem gebruykt.

XI. Geen wonder was het, dat het gemoed van dien ligt-geloovigen Vorſt door ſulke valſche en ſnoode bedriegeryen tegen *Athanaſius* ontſteken wierd: maar hy vond raadſaam ſijn misnoegen te verbergen, tot dat hy de verdeeldheden van het Rijk vereffend had. Hy was toen te Sirmium in Pannonien, alwaar hy op een ſoete en ſtaat-kundige wijſe *Vetrannio*, algemeen Bevelhebber over het voet-volk, die ontrent de ſelve tijd met *Magnentius* het purper aangenomen, en ſig de regeering aangematigd had, ter neder ſette, en tot hem deed overkomen. Hier zijnde, quamen'er klagten tegen *Photinus*, Biſſchop van die plaats, over ſijne ongeſonde en onregtſinnige gevoelens. Deſe Man was reeds veroordeeld in de Synodale Vergadering te Milanen, en ſtraks daar na in die van Sardica. Twee jaren daar na, gelijk *Hilarius* uytdrukkelijk ſegd, (*h*) dat is, in het jaar onſes Heeren CCCXLIX, hadden de Weſterſche Biſſchoppen, uyt verſcheyden Provincien te ſamen gekomen zijnde, hem nogmaals als een ketter veroordeeld, en van ſijn Biſdom ontſet; maar doordien het volk t'ſamen geloopen en verdeeld was, had die uytſpraak geen gevolg gehad. Hier door nu deed ſig voor de Biſſchoppen, die ten Hoof waren, een bequaame gelegentheyt op, die dan den Keyſer bewogen, om over die ſaak een Synode te beroepen, welke voornamelijk beſtond uyt Ooſterſche Biſſchoppen, alſo het Weſten thans onder de tyrannye van *Magnentius* ſat. Het eerſte dat hier gedaan wierd was een geloofs-belijdenis op te ſtellen, die in ſulke algemeene woorden ontworpen wierd, dat beyde partyen deſelve konden toeſtemmen, gelijkſe ook als ſodanig van den H. *Hilarius* erkend en verklaard is: Deſelve luydde aldus (*i*):

Conſtantius laat ſijn misnoegen niet blijken.

Komt tot Sirmium.

Klagte tegen Photinus.

Die beſchreven word.

Een Synode aldaar beroepen.

Daar een Geloofsbelijdenis word opgeſteld.

WY gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, den Maker en Schepper aller dingen, van wien al het geſlagte in hemel en op aarde genaamd is: en in Jeſus Chriſtus, ſijnen eenig-geboren Soon, onſen Heer; door wien alle dingen in den hemel en op aarde, ſienelijke en onſienlijke, gemaakt zijn; die het Woord en Wijsheyt, en het waaragtig Ligt en Leven is; die in deſe laatſte tijden

(*g*) *Ubi ſupr. p.* 534. (*h*) *Fragm. col.* 411. (*i*) *Ext. ap. Socr. lib.* 2. *c.* 30. *p.* 122. & *Hilar. lib. de Synod. col.* 338.

tijden voor ons is mensch geworden, en geboren uyt een heylige Maagd; die ten derden dage uyt den dooden verresen, ten hemel gevaren is, en ter regter hand des Vaders sit, en in het eynde der wereld wederkomen sal, om de levendige en doode te oordeelen, en een iegelijk te vergelden naar sijne werken; wiens koningkrijk geen eynde hebben sal, maar duren tot in alle eeuwigheyt: want hy ter regterhand sijns Vaders sitten sal, niet alleen in dese, maar ook in de toekomende wereld. Wy gelooven ook in den H. Geest, dat is, den Trooster, dien onsen Heer sijne Apostelen beloofd, en na sijn hemelvaart nedergesonden heeft, om hen alles te leeren en indagtig te maken, door wien ook de herten der gener, die in hem opregtelijk geloven, geheyligd worden.

met een breed aanhangsel, Waar by sy voegden verscheydene *anathema's* tegen die, welke seggen, dat de Soon uyt niets, of uyt eenig ander wesen, dan van God, is, of dat 'er een tijd of eeuwe geweest is, dat hy niet was; of dat hy, uyt *Maria* geworden is alleen naar Gods voorwetenschap, en dat hy niet soude geboren zijn van den Vader, met den Vader voor alle eeuwen geweest zijn, en dat alle dingen niet door hem souden gemaakt zijn; of dat het Goddelijk wesen uytgebreyd of ingetrokken is, en de Soon de uytbreyding van het Goddelijk wesen is; of dat hy uyt *Maria* gebooren zijnde, een bloot mensch was; of dat hy God en mensch zijnde, nogtans niet gebooren is; of die meenen soude, dat het Woord vleesch wordende, het Woord in vleesch soude veranderd zijn, of door die aanneming eenige verandering soude geleden hebben; of dat door sijne kruycising sijne Godheyt eenige swakheyt, verandering, of verderf soude onderworpen zijn geweest, of eenige vermindering of scheyding geleden hebben; of dat de Vader, Soon en H. Geest maar een persoon zijn; of dat de H. Geest niet de ongeboren God is; of dat hy een gedeelte van den Vader en den Soon is; of dat die drie, drie Goden zijn. Alle die iets van dat alles (sommige van die saken verklaarden sy nader) souden leeren, vervloekten sy, en sneeden se van de Algemeene Kerk af.

die Photinus niet wil ondertekenen, waarom hy word afgeset, XII. Dese dus opgestelde belijdenis wierd *Photinus*, om te ondertekenen, voorgehouden; dog hy weygerde sulks: weshalven (*k*) hy wederom afgeset, en *Germinius* in sijn plaats gesteld wierd: dog beloofden hem naderhand, wanneer hy sijne gevoelens intrekken en het opgesteld Geloofs-formulier ondertekenen wilde, te herstellen; maar hy sloeg hetselve nogmaals af: en doordien hy een schrander verstand en een gladde tong had, beriep hy sig op den Keyser, en daagde sijne partyen, om met hem aldaar de saak te betwisten. De Keyser stond sijn versoek toe, gaf *Basilius*, Bisschop van Ancyra, last om tegen hem te sintwisten, stelde *Thalassius*, *Marcellinus*, *Datianus*, en eenige andere uyt den rang der Raadsheeren, om als Rigters toe te sien, dat alles tusschen hen met order toeging, en belastte dat'er openbare Schrijvers souden tegenwoordig zijn, om alles, so als het voorquam, aan te tekenen. Ten eynde van de wedersijdse betwisting wierden de aantekeningen in drie verscheyden afschriften versegeld, waar van het eene wierd gegeven aan den Keyser, een tweede gelaten by den Regter, en het derde bleef by *Basilius* selfs. De uytslag hier van was, dat *Photinus* overwonnen, uyt het veld geslagen, en niet lang daar na gebannen wierd. Sijn tijd, geduurende sijne verbanning, besteedde hy in 't schrijven van Boeken tegen het algemeen en regtsinnig Geloof. Dese Vergadering wierd te Sirmium ge-

die sijne partyen uytdaagd, om met hem voor den Keyser te sintwisten.

(*k*) *Socr. ibid. pag.* 125. *Sozom. lib.* 4. *cap.* 6. *pag.* 543. *Vide Epiph. adv. Phot. hæres.* 71. *pag.* 353.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gehouden, 's jaars na dat *Sergius* en *Nigrinianus* Burgermeesters geweest waren, dat is, in 't jaar onses Heeren CCCLI, gelijk *Socrates* en *Sozomenus* rond uyt seggen (*l*), hoewel sy beyde dus sprekende, tusschen dese, en eenigen tijd later aldaar gehoudene Synode geen onderscheyd maken, gemerkt sy wonderlijk misslaan in het noemen van eenige daar geweest zijnde Bisschoppen, en in het getal van de formulieren die daar zijn goed gekeurd, doordien sy van drie derselven gewag maken, daar'er nogtans te dier tijd maar een aan 't ligt quam. Uyt hunne misslag is gesprooten een andere, die niet kleynder is, dat *Baronius* (*m*) dese Synode te Sirmium niet dan ses jaren na die tijd steld, daar nogtans die Vergadering, buyten alle bedenken, gehouden is op den eerst-gemelden tijd, bysonder als wy onse gedagten laten gaan over de saken aldaar verhandeld, dat de Keyser te dier tijd sig aldaar ophield, en nog nader over de jaar-tijd, die van *Socrates* gesteld word, (die in het aantekenen van de jaren der Burgermeesters doorgaans vry net is) Ondertusschen moet men ook weten, dat het geen van de minste misslagen van *Socrates* in dese saak is, dat hy de Geloofs-belijdenis, die wy hebben voorgesteld, wil gemaakt te zijn van *Marcus*, Bisschop van Arethusa, daar nogtans het Geloofs-formulier van hem opgesteld, sekerlijk niet dan ten minsten agt jaren later gemaakt en aangenomen is: waar van ter behoorlijker tijd en plaats nader.

De uytslag van dien.

De tijd van dese Vergadering te Sirmium word ondersogt.

XIII. Wanneer nu alles te Sirmium in rust gebragt, en *Vetrannio* tot sijn pligt overgehaald was, had *Constantius* de handen ruym om tegen *Magnentius* op te trekken, gelijk hy ook deed: daar waren reeds eenige schermutselen voorgegaan, maar nu waren de geheele legers beydersijds opgetogen, en quamen malkanderen te gemoet in het vlakke veld van Mursa, een stad in Pannonien, alwaar een heet gevegt voorviel, waar in *Magnentius* leger t'eenemaal verslagen, en hy selfs genoodsaakt wierd van plaats tot plaats te vlugten, tot dat hy ten laatsten sig selfs in Vrankrijk het leven benam. *Constantius* sig niet in het gevegt dervende mengen (*n*), wagtte het eynde van den veld-slag af in een kerk buyten die stad, die ter gedagtenis der Martelaren aldaar was opgeregt, hebbende niemand by hem dan *Valens*, Bisschop van die stad, van welken den Keyser meer werk maakte dan van alle andere Bisschoppen van de Ariaansche party. Het sal, denk ik, niet onaangenaam zijn, dat ik aantekene, hoe loos dese Bisschop den Keyser alhier bedroog. Hy had alles so besteld, dat hy voor de aankomst van des Keysers boden bescheyd konde hebben van den veld-slag: hier door bragt hy den Keyser *Constantius*, die thans tusschen duysend sorgen en vreesen was, de blijde tijding van een volkomen overwinning. Wanneer nu de Keyser den bode, die dese tijding so spoedig had overgebragt, begeerde te sien, seyde *Valens*, dat hem sulks geboodschapt was door een Engel, die gekomen was, om hem die tijding mede te deelen. Een bedrog, welk, volgens sijn oogmerk, hem geen kleyn aansien en agting by *Constantius* baarde, die dan wel meermaals opentlijk pleeg te seggen, die overwinning niet door de magt en dapperheyt van sijn leger, maar door de verdiensten van *Valens* bekomen te hebben. Dese slag geschiedde, en dese overwinning wierd bekomen, gelijk de jaar-rekening van de Burgermeesters uytdrukkelijk mede brengt (*o*), in het jaar onses Heeren CCCLI, niet, gelijk *Baronius* onvoorsigtig wil, in het jaar CCCLIII: want in dat jaar is wel, gelijk ons de gemelde registers aan-

Constantius trekt op tegen Magnentius,

die geslagen word.

Constantius word van Valens bedrogen.

Wanneer die slag geschied zy.

(*l*) *Ibid. c. 29. p. 121. Sozom. ibid p. 542.* (*m*) *Ad ann. 357.* (*n*) *Sulpit. Sever. lib. 2. p. 152.* (*o*) *Idat. Fast. Const. p. 55.*

aanwijsen, *Magnentius* gestorven, en 't schijnt dat *Baronius* de tijd dus steld, om dat hy, hoewel t'onregt, meend, dat *Magnentius* in een en 't selve jaar verslagen is, en sijn leven geëyndigt heeft.

NEGENDE AFDEELING.

Van *Athanasius* bedrijf sedert de dood van *Julius*, tot de verbanning van *Liberius* toe.

INHOUD.

De Arianen *soeken den Paus* Liberius *aan hun sijde te krijgen. Een brief, die men voorgeeft van hun geschreven te zijn. De Keyser geeft bevel om tegen* Athanasius *te tekenen.* Liberius *neemt sig die saak by* Constantius *aan. Een Vergadering van Bisschoppen te* Arles, *waar in de regtsinnigen te kort schooten. De Roomsche Afgesondenen word tot het ondertekenen tegen* Athanasius *bewogen. Een tweede Synode gehouden te* Milanen. *Het voorstel van* Eusebius, *Bisschop van* Vercelles, *aan die Synode.* Constantius *dreygd de regtsinnige Bisschoppen. Sy geven daar op een vryborstig antwoord.* Dionysius, *Bisschop van* Milanen, *herroept sijne ondertekening. Verscheyden regtsinnige Bisschoppen worden gebannen.* Liberius *word ontboden van den Keyser; hy weygerd te komen: word naar* Milanen *gevoerd, daar hy den Keyser vry uyt en onbeschroomd aanspreekt. Wat tusschen hem en* Constantius *over* Athanasius *en 't geen hem raakte gesprooken is, word breed opgehaald.* Liberius *word gebannen naar* Bereën *in* Thracien. *Hy wil de geschenken, hem door den Keyser tot sijn onderhoud toegesonden, niet ontfangen.*

Arianen woelen tegen Athanasius,

I. C*Onstantius* het gedreygde gevaar ontkomen, en op sijn overwinning van *Magnentius* moedig, vond nu tijd om de saak van *Athanasius* te ondersoeken, en ten eynde te brengen (*a*), Het was niet lang geleden, dat de Arianen gepoogd hadden de Westersche Bisschoppen tot het toestemmen van *Athanasius* veroordeeling te bewegen, waar toe sy bysonderlijk *Julius*, Bisschop van Romen, sogten over te halen, dog, als dese *Julius*, *Athanasius* getrouwe vriend, onlangs overleden, en *Liberius* in sijn plaats gekoren was, maakten sy sigselven de hoop van by hem meer dan by sijn Voorsaat te sullen konnen vorderen. Sy gaven sig derhalven by hem aan, mede-brengende een brief, in welke dat geene, waar mede *Athanasius* beschuldigd wierd, te vinden was (*b*); waar op *Liberius* eenige Bisschoppen vergaderde, hen die brief bekend maakte, en op de selve tijd een brief van vijf-en-seventig Egyptische Bisschoppen, alle voor *Athanasius* ondertekend, ontfangen hebbende, den Oosterschen Bisschoppen tot antwoord toesond, Dat hy de ingebragte beschuldigingen niet gelooven konde, en het onredelijk scheen, hem, dien het meerder gedeelte van Bisschoppen had vrygesproken, te veroordeelen. Daar is wel sulken brief van hem, so men wil, geschreven (en seker deselve is oud genoeg, als zijnde buyten twijfel geschreven ontrent die tijd, waar in hy hen versekerd, dat hy

soeken Liberius aan hun sijde te krijgen.

Wat Liberius deed.

Een brief daar ontrent op sijnen naam.

(*a*) Ἐπὶ τούτοις τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς εἰς μόνον Κονστάντιον περιστάσης ἀλαζονεία μὲν αὐτῷ προσεγίνετο, τὴν τύχην ἐνεγκεῖν μετρίως οὐ δυνηθέντι. *Zosim. lib.* 2. *p.* 701. (*b*) *Epist. Liber. ad Const. Concil. Tom.* 2. *p.* 745. (*c*) *Ap. Hilar. in fragm. col.* 418.

hy verscheyden booden door *Athanasius*, om sigselven tot Romen te verantwoorden, ontboden had, of dat hy hem andersins van de gemeenschap der Kerk wilde uytsluyten; en dat hy, als'er niets op volgde, op de begeerte van de andere Bisschoppen sig met hen gevoegd, en hem, te weten *Athanasius*, van alle kerkelijke gemeenschap afgesneden had. Maar *Baronius* (*d*) bewijst met veel omslags, dat deselve een valschen, en van de Arianen op sijnen naam uytgegeven brief is, en hy heeft mijns oordeels geen ongelijk; gemerkt het seker is, dat *Liberius*, eenige jaren na sijne bevordering tot den Roomschen stoel, *Athanasius* en de regtsinnige saak heeft voorgestaan, en, gelijk de Heydensche historie-schrijver van dien tijd (*e*) ons versekerd, door geen middelen, van den Keyser gebruykt, konde bewogen worden, om desselfs affetting te ondertekenen: en sekerlijk de aanmerking over het eynde van dien brief (die so veel van *Hilarius* meening verschild, als het ligt van de duysternis,) toond ons onwedersprekelijk, dat deselve van een andere hand geschreven is.

Constantius geeft order om Athanasius veroordeeling te ondertekenen.

II. De Arianen door sagte en vreedsame middelen niet konnende vorderen (gemerkt de Regtsinnigen deselve doorgaans wisten te ontwijken) vonden sig genoodsaakt hunnen ouden weg van kragt en geweld in te slaan. *Constantius* gaf voor eerst last (*f*), dat alle Bisschoppen de veroordeeling van *Athanasius* souden ondertekenen, en dat die, welke dat niet wilde doen, souden gebannen worden. Dit deed de regtsinnigen uyt hunne oogen sien, en denken hoog tijd te wesen, om de storm, die sy sagen opkomen, so't mogelijk was, te ontgaan. *Liberius* sond aanstonds (*g*) *Vincentius* Bisschop van Capua, *Marcellus* een Bisschop uyt Campanien, en andere naar den Keyser, thans te Arles in Vrankrijk, om hem teversoeken, dat'er een Synode, tot beslegting van die saak, te Aquileja mogt beschreven worden. Tot Arles gekomen zijnde, vonden sy aldaar een deel Ariaansche Bisschoppen, en by deselve eenige weynige uyt het Westen, die sy reeds tot hun party hadden overgehaald, en bysonder *Saturnius* of *Saturninus* Bisschop van Arles, en *Fortunatianus* Bisschop van Aquileja, die te voren in het Concilie van Sardica dapper voor *Athanasius* gestreden had. Vastgesteld zijnde dat men de saken nader ondersoeken soude, konden sy in 't eerst malkanderen over de order en manier van handeling niet verstaan: want van de eene sijde wierd versogt, datse eerst het geval van *Athanasius* mogten voornemen; en van de andere wierd voorgeslagen, dat men eerst van de Geloofs stukken handelen moest, alsо het verkeerd werk was over den man te oordeelen, voor dat men van de saak kennis genomen had; dog sy waren, seyden se, om vredens wille bereyd, het geene de Oostersche Bisschoppen van *Athanasius* hadden voorgeslagen, in te willigen, mids dat sy ook de Ariaansche leeringen veroordeelen souden. Dit wierd toegestaan, en onder hand-teekening beloofd: maar wanneer de Synodale vergadering gespannen was, aarselde *Valens* en die van sijnen aanhang waren, en seyden rond uyt, de leerstukken van *Arius* niet te konnen veroordeelen, en dat se tegenwoordig niet anders te doen hadden, dan vast te stellen, dat men met *Athanasius* geen gemeenschap houden moest. Vervolgens deeden sy alles, om met goede en harde woorden, de andere te bewegen, tot dat sy eyndelijk (*h*) *Vincentius* selfs, den bedaagden Bisschop van Capua, een der afgesondenen van den Roomschen Bisschop (uyt

Liberius versoekt een Synode.

Wie daar in waren.

Op wat order de saken daar verhandeld wierden.

Tot het tekenen tegen Athanasius word Vincentius, en vervol-

(*d*) *Ad ann.* 352. *Num.* 14, 15. *&c.* (*e*) *Amm. Marcell. lib.* 19. *p.* 1453. (*f*) *Sulp. Sever. lib.* 2. *p.* 153. (*g*) *Epist. ad Const. ub. supr. est ad Hosium epist.* 1. *&* 3. *Sulp. Sever. loc. cit.* (*h*) *Vide Epistolas lib. & loc. cit. & Athan. apol. ad Const. p.* 539.

gens andere overgehaald. wiens naam hy reeds lang te voren in het Concilie van Niceen was tegenwoordig geweest) overhaalden, om het vonnis tegen *Athanasius* te ondertekenen, wiens voorbeeld de meeste Westersche Bisschoppen, aldaar tegenwoordig zijnde, navolgden: Uytgenomen eenige. eenige weynige egter bleven standvastig, en lieten sig door geene beloften of bedreygingen versetten, onder welke *Paulinus*, Bisschop van Trier, een was, die ook om sijne ongemeene standvastigheyt in ballingschap versonden wierd.

III. *Liberius*, om desen loop te steuyten, liet ernstig by den Keyser versoeken, dat dog de uytspraak van de geheele saak mogt verschoven worden op een andere Synode; die vervolgens ook beschreven wierd, En gehouden te Milanen. om te vergaderen te Milanen, werwaards *Constantius* tegenwoordig geweken was. Hier quamen, seyd mijnen Schrijver (*i*), meer dan drie hondert Bisschoppen t'samen, waar van de meeste waren uyt de Westersche provincien des Rijks. Hoe veele Bisschoppen daar quamen, werd ondersogt. Maar dat getal is te groot, en kan niet ligt worden aangenomen; en daarom meend seker geleerd man, dat in de afschriften qualijk geschreven, en drie hondert in plaats van dertig gesteld is, welk niet sonder waarschijnlijkheyt is, gemerkt'er juyst dertig den Synodalen brief hebben ondertekend (*k*). Egter kan ik niet anders denken, of daar moeten'er meer tot een vergadering over sulken gewigtigen saak, en daar de Keyser selfs tegenwoordig was, verschenen zijn, hoewel het wesen kan, dat'er, behalven die, welke niet wilden tekenen, ten tijde van de ondertekening niet meer dan dertig by malkanderen waren. Eenen Eusebius word versogt e.s.v. Herwaards quamen ook over *Eusebius* Bisschop van Verselles, *Lucifer* van Calaris in Sardinien, en sommige andere op den naam van Romen, die aldaar tien dagen bleven, eer sy in de Vergadering quamen. Ondertusschen had de Synode *Customius* en *Germinius* met een brief (*l*), gesonden aan *Eusebius*, om hem te verwittigen, hoe seer sy na den vreede en eendragt der kerken verlangden, en hoe nodig het tot dien eynde was, dat hy gemeenschap met hunne vergadering hield, en toestemde 't geen byna van de geheele wereld van den kerkschendigen (so benaamden sy hem) *Athanasius*, was uytgesproken. *Eusebius* in de Synode komende (*m*), wierd versogt tegen *Athanasius* te tekenen: maar hy gaf aanstonds tot antwoord; Dat hy en de sijne eerst van sijn regtsinnigheyt of onregtsinnigheyt moesten versekerd zijn, en dat hy klaarlijk merkte, dat'er mannen, met de Ariaansche kettery besmet, tegenwoordig waren. Merkelijke partijdigheyt in Valens, Dit gesegd hebbende, bragt hy het Niceens geloof voor den dag, en beloofde, indien sy die Geloofs-form aannamen en ondertekenden, alles wat sy begeerden te sullen doen. Aanstonds vatte *Dionysius*, Bisschop van Milanen, het papier op, en wilde beginnen te tekenen, maar *Valens*, Bisschop van Mursa, dat merkende, rukte hem de pen en 't papier uyt de hand, seggende, dat sulks geensins moest worden toegelaten. Hier over vielen hevige woorden van de eene party tegen de andere, (waar over het volk misnoegd was) 't welk aanstonds ter ooren van het volk quam, dat daar over niet min bedroefd als t'onvreden en toornig was, so dat de hoofden van die party, de uytwerkingen van des volks misnoegen niet dervende afwagten, goed vonden hunne vergadering (die tot nog in de kerk gehouden was) naar het Paleys te verplaatsen, alwaar sy met grooter authoriteyt souden konnen gebieden, en buyten het bereyk zijn van de woede en raserny des volks. En in Constantius, Hier nu quam *Constantius* selfs (*n*) als Regter en bestierder sitten, maar toonde sig vry eensijdig: want so dra hy merkte, dat *Athana-*

(*i*) *Socr. lib. 2. c. 36. p. 130. Sozom. lib. 4. c. 9. p. 547.* (*k*) *Ext. ap. Baron. ad ann. 355. num. 22.* (*l*) *Ibid. num. 6.* (*m*) *Hilar. lib. ad Const. col. 305.* (*n*) *Athan. ad Solit. p. 666.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

thanasius beschuldigers te kort schooten, en begonden verlegen te worden, sprak hy'er tusschen in, en quam hen te hulp; ja, wanneer *Paulinus*, *Lucifer* en andere regtsinnige Bisschoppen op het voortbrengen van getuygen aandrongen, en oordeelden dat *Ursacius* en *Valens*, die reeds meer dan eens met hooge betuyginge hunne beschuldiging tegen *Athanasius* hadden in den hals gehaald, nu niet wederom als behoorlijke getuygen in de selve saak konden worden toegelaten, rees hy op, en seyde: *Ik selfs heb hen Athanasius hooren beschuldigen, geef op mijn woord hun getuygenis geloof.* Dog de regtsinnigen gaven, hoewel met alle sedigheyt, den Keyser tot antwoord, Dat men over de saak van *Athanasius* aldaar niet konde oordeelen, gemerkt de beschuldigde party, om haarselven te verantwoorden, niet tegenwoordig was; dat men hier niet oordeelde over een burgerlijke saak, alwaar het enkel woord van den Keyser wel soude konnen gelden, maar over de saak van een Bisschop, daar in men ontrent den beklager en beklaagden moest onsijdig en regt doorgaan; dat 't geen sijne Majesteyt inbragt, niet anders dan van hooren seggen was, en hy uyt dien hoofde ook geloven moest 't geen tot voordeel van *Athanasius* wierd ingebragt; maar dat sy, in geval hy hen niet wilde geloven, en nogtans geloof slaan aan 't geen andere seyden, overvloedige redenen hadden te denken, dat die beschuldigingen tegen *Athanasius* enkelijk, om sijne Majesteyt genoegen te geven, wierden opgehaald. Waar op vryborstig word geantwoord.

IV. Dese antwoord deed den Keyser wel swijgen, maar het speet hem niet weynig, dat hy dus was tegen gesproken; derhalven besloot hy, 't geen hem aan regt ontbrak, door geweld voort te setten, en nam voor de regtsinnige Bisschoppen te bannen, *Athanasius* naar sijne verdiensten te straffen, den Arianen de kerken te openen, en vryheyt te geven, om al 't geen hun belang konde stijven, te doen. Vervolgens tekenden dertig Bisschoppen tegen *Athanasius*, onder welke ook was *Dionysius*, Bisschop van Milanen, die wel daar toe bewogen was, maar egter straks berouw had, en so veel te wege bragt, dat eenigen tijd daar na sijn naam door *Eusebius*, Bisschop van Vercelles, doorgeschrabt wierd. Voor hun scheyden gaven sy, op den naam van den Keyser, een vuylen brief uyt (*o*), met insigt, so se van het volk wierd goed gekeurd, dat dan deselve op de hoogste magt en 't gesag des Keysers mogt steunen, en, so se niet aangenaam was, dat als dan de opkomende haat den Keyser mogt worden te last gelegd, en te ligter worden opgenomen, gemerkt hy thans maar een leerling (*Catechumenus*) zijnde, moest geoordeeld worden in de netste kennis van de verborgentheden des Geloofs niet genoeg bedreven te zijn. Maar so dra deselve in de kerk opentlijk gelesen wierd, had'er al het volk een afkeer van. *Constantius* insgelijks ontbood de regtsinnige Bisschoppen by hem (*p*), die hy nogmaals beval het besluyt van de Synode te ondertekenen, en met de andere party te communiceeren. Wanneer nu deselve op sulken voorstel verbaasd stonden, en seyden, dat sulks niet volgens Kerken-order was, voerde hy hen met harde woorden te gemoet; *Laat het geen ik u gebiede, uw Kerken-order zijn, want so zijn de Bisschoppen van Syrien gewoon mijne beveelen aan te sien, en derhalven onderwerpt u, of gy sult aanstonds in ballingschap versonden worden.* Dit deed de goede Bisschoppen nog meer verbaasd zijn, en hunne handen ten hemel op-heffen, maar sy seyden hem te gelijk met een onbeschroomd herte, het geen hen daar van dagt. Sy stelden hem voor: „Dat het Rijk niet „sijns,

Constantius boos voornemen.

Een loosen brief van de Bisschoppen uytgestrooid.

Constantius eysch.

Word kloekmoedig tegengesproken.

(*o*) *Sulp. Sever. lib.* 2. *p.* 154. (*p*) *Athan. ubi supra p.* 643.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ſijns, maar Godes was, van wien hy hetſelve had ontfangen, en dien „hy niet behoorde te tergen, om hetſelve hem weder af te nemen; „bragten hem te binnen den dag des oordeels, en riedden hem de Kerke „geen geweld aan te doen, de wereldlijke magt den naam van *Kerkelijke orders* niet te geven, of het Ariaans gevoelen in de Kerk in te „voeren: hier op wierd de Keyſer toornig, trok met veel verwoedheyt en dreyging ſijn degen, en gebood verſcheyden van hen te bannen, met namen *Euſebius*, Biſſchop van Vercelles, naar Schytopolis; *Lucifer* van Calaris naar Paleſtina, alwaar hy in het vijfde jaar van ſijn ballingſchap ſtierf, en *Paulinus* van Trier naar Phrygien, alwaar hy in 't vijfde jaar van ſijn ballingſchap insgelijks ſtierf.

Sommige Biſſchoppen worden gebannen.

Liberius word door een geſantſchap en gaven verſogt tegen Athanaſius te tekenen,

V. Maar dit alles ſcheen hen niet genoeg, ſo lang de Paus *Liberius* niet overgehaald, of uyt het ſpel geſet was. Tot dien eynde ſond *Conſtantius* (*q*), ſonder uytſtel, *Euſebius* den geſnedenen, ſijnen Kamerling, met brieven en geſchenken naar Romen aan *Liberius*, dien deſe *Euſebius* des Keyſers raad en bevel bekend maakte, en hem vriendelijk by de hand nemende, wees op de vereeringen: die, ſeyde hy, zijn alle tot uwen dienſt, indien gy des Keyſers wil involgd; maar de Biſſchop ſag daar edelmoedig van af, en ſeyde hem; „Niet te konnen toeſtemmen „in het veroordeelen van *Athanaſius*; een Man, die door meer dan eene Synodale uytſpraak, van al 't geen daar hy mede betigt was, vrygeſproken, en van de Kerk van Romen wel onthaald, en in vreede „vertrokken was; dat het vreemd ſoude zijn, hem, dien ſy, als hy by „hen tegenwoordig was, vriendelijk bejegenden, en betuygden met „hen eens-geſint te zijn, ſo dra hy vertrokken was, te verwerpen en „te veroordeelen, immers dat de Kerk ſulken order nog gewoonte niet „had; dat, ſo de Keyſer ſig aan de vreede der Kerke liet gelegen zijn, „en wilde dat 't geen voor *Athanaſius* geſchreven was ſoude geſmoord „en uytgeſchrabt worden, het insgelijks behoorlijk was, dat 't geen tegen hem geſchreven was, wierd doorgeſtreken, en dat'er ſulken Synode gehouden wierd, daar nog de Keyſer, nog eenige ſijner groote „Staats-dienaren, om het ſelve te regeeren en een ſchroom aan te jagen, „tegenwoordig waren, maar daar niets dan de vreeſe Gods en de Apoſtoliſche inſtelling plaats hadde, om voor eerſt de Geloofs-form, die „in de groote Vergadering te Nicea was vaſtgeſteld, te beveſtigen, en „de Voorſtanders van het Arianisdom te veroordeelen, en dat gedaan „zijnde, de ſaak van *Athanaſius*, en die hem tegen zijn, te wikken, en „na rijpe overweging af te doen; ſo, *ſeyde hy*, deeden de Ouden, en „dat beſcheyd meugt gy den Keyſer brengen. De Kamerling, ſiende dat de Biſſchop niet alleen niet wilde tekenen, maar met het geen hy kettery noemde, hardnekkig beſmet was, borſt in hooge woorden en ſware bedreygingen uyt, en de geſchenken opgenomen hebbende, ging ter deure uyt, en bragt deſelve in de kerk van St. *Peter*, en ſtelde ſe aldaar op den altaar; 't welk *Liberius* ſo dra niet verſtond, of gaf den Koſter ſcherpe bevelen, om de geofferde gave buyten de kerk-deur te werpen. Dit verbitterde de Kamerling te meer: dies hy, t'huys gekomen zijnde, van dit alles den Keyſer geen aangenaam verhaal deed; die daar op verſcheyden groote Bedienden van het Hof naar Romen ſond, welke hy een brief mede gaf aan *Leontius* (*r*), Bevelhebber aldaar, hem belaſtende, *Liberius*, 't zy door gemakkelijke middelen of door geweld, ſonder uytſtel ten Hoof te ſenden: waar op *Liberius* met ſterke wagt beſet, en ten laatſten by nagt naar Milanen gevoerd wierd, al-

dog vergeefs.

De Keyſer laat hem naar Milanen halen.

(*q*) *Id. ibid. p.* 644. (*r*) *Amm. Marcell. lib.* 15. *p.* 1453.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

alwaar hy den Keyser rond uyt te gemoet voerde; „Dat hy soude wel „doen so hy naliet de Christenen te vervolgen, en sijn werk niet maak- „te van godloosheyt in de Kerk in te voeren; Dat hy voor hemselven „liever alles wilde uytstaan, dan Ariaans worden; Dat hy hem te be- „denken gaf hoe onbetamelijk het was te strijden tegen dien, die hem „Keyser gemaakt had, en dat hy sekerlijk bevinden soude *hard te zijn* „*de versenen tegen den prikkel te slooten;* Dat hy gekomen was met „verwagting van gebannen te worden, eer dat'er selfs iets tegen hem in- „gebragt wierd, en dat also soude blijken, dat de andere sulken lot ont- „fangen hadden om geen andere reden, dan boosheyt, bedrog, en „valsheyt.

Daar hy den Keyser vrymoedig tegenspreekt.

VI. Daar is nog heden voor handen een bysonder verhaal, van 't geen 'er tusschen hen beyde te Romen in een onderling gesprek voorviel, getrokken uyt de handelingen, so als se in de Keyserlijke Raad-kamer, daar die reden-wisseling gehouden wierd, opgesteld wierden. Daar waren tegenwoordig de Keyser, *Liberius*, *Eusebius* de Kamerling, en *Epictetus*, een Ariaans Bisschop. Het kort begrijp van dese t'samenspraak vinden wy by *Sozomenus* (s), maar het word volkomen opgehaald van *Theodoretus* (t), welk wy, om dat het voornamelijk op de saak van *Athanasius* siet, hier sullen invoegen:

t'Samenspraak tusschen hun beyde.

„CONSTANTIUS. Nadien gy een Christen, en Bisschop van on- „se stad zijt, hebben wy goedgevonden u te ontbieden en te verma- „nen van de gemeenschap met de vuyle en godloose saak van *Athana-* „*sius* af te staan; een saak, daar in de geheele wereld, die hem door „Synodale uytspraak van alle Kerkelijke gemeynschap heeft uytgesloo- „ten, toestemt. LIBERIUS. *Sire*, de uytspraken en vonnissen over „Kerkelijke saken behoorden met alle mogelijke billijkheyt en onsijdig- „heyt gemaakt te worden. Laat derhalven, so het uwe Majesteyt be- „liefd, de saak ondersogt worden; word dan bevonden, dat *Athana-* „*sius* verdiend veroordeeld te worden, laat, volgens Kerken-order, het „vonnis tegen hem geveld worden, want wy konnen niemand veroor- „deelen, voor dat sijn saak ondersogt is. CONST. De geheele we- „reld heeft reeds over sijne goddeloose saak geoordeeld, dog dese soekt „maar, volgens sijn gewoonte, tijd te spillen, en dat in den wind te „slaan. LIBER. Die dat vonnis hebben geveld, hebben selfs niet „eens nagesien 't geen'er gedaan was, maar schreven so uyt een ydele „eersugt, of uyt vrees, of om het misnoegen van uw Majesteyt te ont- „wijken. CONST. Wat eer, wat vreese, wat misnoegen meend gy? „LIBER. Ik meene die, welke niet uyt liefde voor de eere Gods, maar „uwe genade en gunste meer agtende, hem dien se nog gesien nog ge- „hoord hadden, veroordeelden. Een saak, waar voor alle ware Chri- „stenen schrikken. CONST. Was hy niet in de Synode van Tyrus? „en is hy aldaar niet gehoord, en geoordeeld door alle de Kerk-voog- „den van het Keyserrijk? LIBER. Neen, *Sire*, hy wierd nooit in „sijne tegenwoordigheyt gevonnisd en veroordeeld: want die in die „Vergadering hem veroordeeld hebben, velden dat onregtveerdig von- „nis over hem, na dat hy reeds vertrokken was. [EUSEBIUS. In de „Synode van Nicea (*) wierd hy overtuygd een vyand van het alge- „meen Geloof te zijn.] LIBER. Want daar waren'er in der daad „maar vijf geweest, die sijn saak ondersogt hebben; te weten, die van „de overige naar Mareotis waren afgesonden, om eenige beschuldigin- „gen

(s) *Lib.* 4. *c.* 11. *p.* 551. (t) *Lib.* 2. *c.* 16. *p.* 92. (*) *Nescio quid sibi voluerit hic Eunuchus &c. Stultus stulta loquitur. Vales. in loc.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„gen tegen hem op te ſoeken, in te brengen, en andere te verſinnen; „twee van die vijf zijn reeds dood; te weten, *Theognis* en *Theodorus*, „de drie andere, *Maris*, *Valens* en *Urſacius*, leven nog, dog zijn „even daarom in de Synode van Sardica veroordeeld, en hebben na-„derhand in een Synode hunne verſoek-ſchriften ingeleverd, by welke „ſy om vergiffenis baden over 't geen ſy in Mareotis valſchelijk en be-„dektelijk tegen *Athanaſius* hadden opgeſteld, welk hun verſoek wy „hier tegenwoordig by ons hebben. En nu, mijn Heer, oordeel, wien „wy liever moeten gelooven, en met wien gemeenſchap houden? met „die, welke eerſt *Athanaſius* veroordeelen, en daar na, over 't geen „ſy gedaan hebben, om vergiffenis bidden? of met die, welke deſelve „over ſulken wanſchikkelijken wijſe van doen naderhand veroordeeld „hebben? EPICTETUS. 't Is, *Sire*, niet om het Geloof, of om de „Kerkelijke regts-plegingen voor te ſtaan, dat *Liberius* thans ſulken „ophef maakt, maar om by de Raads-heeren te Romen te konnen roe-„men, dat hy den Keyſer te ſterk geweeſt is, en hem overmogt heeft. „CONST. Hoe grooten gedeelte van de wereld, *Liberius*, beeld gy „u ſelven in te zijn, dat gy alleen een vuyl en godloos menſch derft „voorſtaan, en daar door den vreede van het geheele Roomſche Rijk „ſtooren? LIBER. Al ſtond ik in deſe ſaak alleen, het Ware Geloof „ſoude egter daar door niet benadeeld worden; daar is eens een tijd ge-„weeſt, dat'er maar drie gevonden wierden, die 't gebod des Konings „derfden tegenſpreeken. EUSEB. Wat? maakt gy van onſen Keyſer „eenen tweeden *Nebucadnezar?* LIBER. Neen, ik doe niet: maar „gy veroordeeld onbedagtelijk een man, dien wy nog niet hebben ge-„oordeeld. Ik verſoek niet anders, dan dat voor eerſt het Niceens „Geloof door een ondertekening van allen beveſtigd worde; daar na, „dat onſe broederen, die gebannen zijn, te rug geroepen, en in hun-„ne plaatſen geſteld worden; en indien alsdan blijkt, dat die nu ſo veel „opſchudding maken, het Apoſtoliſch Geloof omhelſen, laat'er dan een „Synode te Alexandrien belegd worden, en aldaar beſchuldigers en be-„ſchuldigde, en beyderſijds voorſpraken tegenwoordig zijn, om alles „rijpelijk overwogen hebbende, eenparig over de geheele ſaak te oor-„deelen. EPICTET. De Lands-beurs ſoude niet genoeg zijn, om „ſo veele Biſſchoppen derwaards over te voeren. LIBER. So veel dat „aangaat, Kerkelijke ſaken hebben de hulp en beurs van het land niet „van noden: want elke Kerk kan ligtelijk op haar eygen koſten haren „Biſſchop over zee derwaards brengen. CONST. Het geen reeds af-„gedaan is, kan niet herdaan worden, en de meerderheyt van ſtemmen „moet immers by Biſſchoppen gelden. Gy zijt de eenige, die met dien „godlooſen man vriendſchap houd. LIBER. *Sire*, ik heb nooit ge-„hoord, dat een Regter iemand, die reeds beſchuldigd is, met den „naam van godloosheyt beſwaard, wanneer deſelve tot ſijns ſelfs ver-„antwoording niet tegenwoordig is, alſo dat ſekerlijk een agterdogt ver-„oorſaakt, dat deſelve tegen hem een byſondere wrok en vyandſchap „heeft. CONST. Hy heeft alle menſchen in 't gemeen, maar nie-„mand meer dan my, verongelijkt: want hy, niet te vreeden zijnde „met de dood van mijn oudſten broeder, heeft niet opgehouden *Conſtans*, „zaliger gedagtenis, tot vyandſchap tegen my op te ſtoken, welk ſe-„kerlijk niet anders dan quade gevolgen had konnen hebben, ten ware „mijne onverwinnelijke langkmoedigheyt en goedertierentheyt die drift „van hem, die dat quaad ſtookte, en die daar toe aangeſtookt wierd, „geſteuyt had: en daarom ik rekene geene overwinning ſo groot, ſelfs niet,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„niet, die ik over *Magnentius* en *Sylvanus* bevogten heb, als dat ik „desen rampsaligen mensch uyt alle Kerkelijke bedieningen werp. LIBER. Ik bid u, *Sire*, toon uw haat en vyandschap niet tegen Bisschoppen, gemerkt die handen enkelijk tot het segenen en heyligen moeten „gebruykt worden: gebied derhalven, so het u beliefd, dat de gebannene Bisschoppen weder naar huys ontboden worden; en indien sy „bevonden worden eensgesind te zijn met die, welke tot nu toe het „regtsinnig Geloof, so als het in de Synode van Nicea verklaard is, „aankleven, laat se alle t'samen komen, en besorgen 't geen tot den vrede in de wereld diend, op dat men niet siet dat iemand onschuldig gebrandmerkt en veroordeeld is. CONST. Al dat ik u verge en „gebiede is, dat gy met de Kerken gemeenschap houd, en dan wederkeerd naar Romen: sta dan den vrede toe, onderteken, en ga naar „huys. LIBER. Ik heb reeds van de broeders te Romen afscheyd genomen: want de Wetten en order van de Kerk zijn my liever, dan „mijn woonen te Romen. CONST. Ik geef u drie dagen tijd om te „bedenken, of gy wild ondertekenen en naar Romen keeren, of niet, „en te overleggen, werwaards gy anders wild vervoerd worden. LIBER. Het zijn geen drie dagen, of drie maanden, die my anders, „als gesegd, sullen doen denken; en daarom send my werwaards het u „beliefd.

VII. Dus eyndigde de t'samen-spraak, waar in *Constantius* boven dreef, dog alleen door sijn Keyserlijke magt en gesag, die selden missen om de saak naar haar hand te setten. Twee dagen daar na ontbood de Keyser *Liberius* weder by hem, dien hy, siende dat hy onversettelijk was, besloot in ballingschap te versenden naar Bereën, een stad in Thracien. Dit den goeden man aangeseyd zijnde, nam hy sijn afscheyd, en vertrok. De Keyser ondertusschen sond hem, 't zy om de strafheyt van sijn gegeven vonnis te versagten, of uyt een edelmoedig medelijden en agting voor desselfs staat en bediening, vijf-honderd stukken goud (v), om daar van te leven: maar hy weygerde die te ontfangen, en gebood den brenger deselve wederom te geven aan sijn Meester, met versoek, dat hy dat geld wilde geven aan sijn soldaten, aan sijn vleyers, en behoeftige Hovelingen, die geduurig om geld riepen, en niet kreegen. De Keyserin sond hem even sulken som, dog hy stuurde se met de selve boodschap te rug; en voegde daar by, so de Keyser dat geld tot betaling van sijn leger niet van noden had, hy het aan *Auxentius* en *Epictetus*, twee Ariaansche Bisschoppen, die het Hof volgden, geven mogt, also die het wel van noden hadden. *Eusebius* de Kamerling verstaan hebbende, dat hy de Keyserlijke geschenken niet wilde aannemen, bragt hem een vereering uyt het sijne; maar *Liberius* duwde hem met scherpe woorden toe, Gy hebt de kerken door de geheele wereld verwoest, en komt gy my als een arme misdadige een aalmoes brengen? ga uwes weegs, en word eerst een Christen. Drie dagen daar na nam hy sijn reys naar Bereën aan, alwaar wy hem voor een tijd sullen laten, tot dat wy weder van hem sprekende, hem anders gesind sullen vinden.

Waar op de verbanning van Liberius volgde.

Hy weygerd 't geld hem toegesonden van den Keyser,

van de Keyserin,

en van Eusebius de Kamerling.

Hy vertrekt naar de plaats van sijn ballingschap.

(v) Πενταχοσίυς ὁλοκοτίνυς. ὁλοκότινος procul dubio idem erat cum solido aureo. *Solidus autem aureus tempore Constantii (juxta calculum Bredewoodi nostri) valebat de nostro (Anglorum pretio) 8. sch. 6. p. 5. qu.*

TIENDE AFDEELING.

De wreede handelingen tegen *Athanasius* en de regtsinnige te Alexandrien.

INHOUD.

Verscheyden Plakaten tegen Athanasius. *Uytstel word hem van de Stadhouders beloofd, dog wierd niet nagekomen. Vermetel voornemen der* Ariaansche *factie te* Alexandrien *onder den Graaf* Syrianus. *De Vergadering word door gewapend krygs-volk overvallen. Schrikkelyke moorden, geweldenaryen en ontheyligingen by dien overval gepleegd. De protestatie van het volk van* Alexandrien. Athanasius *ontkomt hunne handen, en vlugt naar de woestyn. De vervolging wierd hervat door den Graaf* Heraclius. *De ongemeene wreedheden in die vervolging gepleegd. De Heydenen worden daar door aangemoedigd, en verblyd. Oordeelen Gods over eenige der voorbarigste voortsetters dier vervolging.* Georgius van Cappadocien *word van de Arianen tot Bisschop van* Alexandrien *aangesteld. Wie dese* Georgius *was; desselfs inborst en vorige levens-wys. De tyd en plaats, wanneer en waar hy gekoren wierd. Desselfs komste te* Alexandrien, *en harde handelingen tegen de regtsinnigen aldaar, sonder onderscheyd van wat staat, ouderdom of geslagt iemand zyn mogt. Wonderlyke strengheden gepleegd in de naastgeleegene Landschappen.* Constantius *roemd in een brief dese regts-plegingen te* Alexandrien, *en geeft* Athanasius *verder ten besten.* Athanasius *stigtelyken omgang met de Monikken en Kluysenaars in de woestyn; hy word veel by hen geagt. Welke Boeken hy, daar zynde, schreef. Hy heeft meer als eens Verdedig-schriften voor hemselven opgesteld. Hy moet aldaar de vervolging in een heel onbekende plaats ontwyken. De verdigte vertelling van* Ruffinus, *dat hy sig in een put soude verborgen hebben, en van* Palladius, *dat hy ses jaren in het huys van een jonge dogter school. Misslag van een Grieks Historie-schryver, dat hy soude gebannen zyn naar* Engeland.

Plakaat tegen Athanasius.

I. HEbbende dus de saak van *Athanasius* van buyten af vertoond, sullen wy nu een weynig te rug stappen, en sien, hoe het sig ontrent *Athanasius* selfs toedroeg. Hy had sijnen Bisschoppelijken stoel na sijne herstelling niet lang met ruste beseten, wanneer *Constantius* door loose en boos-aardige vleyeryen weder van hem wierd afkeerig gemaakt; die dan vervolgens last gaf (*a*) denselven, waar hy mogt gevonden worden, te dooden: dog eer sy hem opentlijk aanvielen, gebruykte men tegen hem allerley loose en bedekte aanslagen. Voor eerst (*b*) sonden sy tot hem *Montanus* den Palatijn, om te vernemen, of hy hem verstrikken en bewegen konde Alexandrien gewillig te verlaten. Maar dat mislukkende, quam wat meer dan twee jaren na die tijd *Diogenes* de Schrijver voor den dag, die, hoewel hy alles tegen hem heymelijk bedagt en te werk stelde, egter geen last had om tegen hem te regtsplegen, en selfs hem niet eens sogt te spreken. Na hem quam de Graaf *Syrianus*, Bevelhebber van het leger, te voorschijn;

Montanus wil hem bewegen tot het verlaten van Alexandrien. Eenen Diogenes bedenkt alles tegen hem.

(*a*) *Socr. lib. 2. c. 26. p. 117.* (*b*) *Athan. apol. ad Const. p. 534, 535, 536.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Syrianus word versogt tot bescherming van Athanasius.

schijn; een Man, die volgens sijn beroep van een bloeddorstigen inborst was, maar hy ondernam in den beginne niets tegen *Athanasius*. Wanneer nu de Ariaansche party sigselven groote saken verbeeldde, en begonden te roemen van 't geen sy nu dagten uyt te voeren, quamen de Kerkelijken, en de Voornaamsten van de stad, by *Syrianus*, dien sy versogten, dat'er geen onordentelijkheyt mogt gepleegd worden, voor dat sy een Gesantschap naar den Keyser souden konnen gesonden hebben; welk sy na veel aanhoudens verkregen hebbende, beloofde hy hen met een eed sulks te besorgen. Indien wy *Sozomenus* (c) gelooven mogen, wierden ook van *Athanasius*, volgens dat voorgeven, derwaards afgesonden vijf Bisschoppen (de voornaamste van welke was *Serapion*, Bisschop van Themnis, een seer godsalig en welspreekend man) en nevens deselve eenige Ouderlingen: maar niet lang na hun vertrek quam een brief van het Hof, met bevel, dat *Athanasius* te Hoof komen soude, 't welk hy hebbende afgeslagen, quam'er 's jaars daar na een bediende van het Hof, om hem met geweld te halen. Maar hier van maakt *Athanasius* selfs geen gewag, ook te dier plaatse niet, alwaar hy sigselven opsettelijk van dese beschuldiging suyvert, en meer dan eens verklaart gereed geweest te zijn om over te komen, wanneer hy maar de minste bevelen van den Keyser gekregen had.

Welk hy beloofde,

dog kort daar na verbrak,

II. Ondertusschen begonden die van de Ariaansche gezintheyt troepswijse *Syrianus* en de andere Gouverneurs aan te loopen, en hier en daar t'samen te rotten, 't welk in *Athanasius* agterdogt baarde, dat'er iets quaads smeulde en tegen hen gebrouwen wierd. Egter was hy en de sijne gerust op de belofte van *Syrianus*, en hielden hunne openbare vergaderingen, met groote vreugde en dankseggingen tot God; maar eer een maand na de gedane belofte verstreken was, quam *Syrianus* met meer dan vijf-duysend soldaten, vergeselschapt van een groot getal Arianen (die hem sonder ophouden daar toe hadden aangestookt) onverwagt inbreken in de kerk, alwaar het volk tot hunnen godsdienst vergaderd was, om sig tot het H. Avondmaal tegen den volgenden dag te bereyden. Het was in de nagt (d), dat'er veel volks by-een was, en hun godsdienst pleegde: hier in besig zijnde raakte de kerk onversiens vol blоote sweerden, speeren, stokken, pijlen en ander krijgs-gereedschap, welk door de duysternis van de nagt, en weerschijn van de ligten in de kerk een groote verbaastheyt en schrik veroorsaakte. De Kerk was rondtom met wagten beset, ten eynde niemand soude konnen ontkomen; en 't bevel was, dat men het droevig spel van binnen beginnen soude. Hier op volgde een ontelbaar moorden; die van de Heylige Order wierden sommige geslagen, andere geketend, andere gedood; de gewyde maagden geslingerd, misbruykt, en sommige van hen vermoord, en hare doode lighamen in de graven geworpen. *Athanasius*, die haast merkte wat'er gaande was, bleef in sijn stoel sitten, en sijn kudde in dese droefheyt niet willende verlaten, riep den Diaken toe, om den 136. Psalm te singen, het volk t'elkens antwoordende, *Want sijne goedertierentheyt, duurt tot in der eeuwigheyt.* Dat gedaan zijnde, gebood hy hen te vertrekken, en naar hunne huysen te keeren. Ondertusschen naderden de krijgsknegten, en quamen om 't Koor te besetten, 't welk de *Clergie* en het volk ontrent *Athanasius* siende, hem ernstig versogt, sig, so het mogelijk was, te redden: hy aan de andere sijde betuygde niet een voet te sullen versetten, voor dat sy alle waren vertrokken, en opstaande van sijn stoel

Vallende in de Kerk,

alwaar ongemeene wreedheyd wierd aangeregt.

Hoe sig Athanasius daar in draagd.

(c) *Lib. 4. c. 9. p. 547.* (d) *Ibid. p. 538. & Apol. de fug. p. 557. & protest. pop. Alex. ad calc. epist. ad Solit.*

vermaande hen op het allerbeweeglijkste om maar heen te gaan, alſo het, gelijk hy ſeyde, beter was, dat hy ſelfs in gevaar raakte, dan dat iemand van hen ſoude ſchade lijden. Hier op raakte het volk weg, ſo als elk beſt konde, de *Clergie* en Monikken, die by hem bleven, namen hem genoegſaam met geweld mede, en bragten hem, (hoewel b-yna verſtikt en dood gedrongen) door de geheele wagt veylig buyten deſſelfs bereyk weg. Alles was vol ſchrik en verwerring; de kerk ontheyligd met bloed en doode ligchamen, met ſweerden en allerley geweer; geene perſonen nog ſaken wierden ontſien; de ſoldaten vielen in de plaatſen, in welke het niemand, dan die van de Heylige Order, geoorloofd was binnen te treden. Klaagde iemand, of riep hy om de hulp van *Syrianus* tegen kragt en geweld, hy kreeg geen gehoor, of wierd in plaats van dien deerlijk geſlagen; ſelfs poogde *Syrianus* het volk te dwingen, om te bekennen, dat'er geen oproer gemaakt, nog eenige ſchade geſchied was; dog het volk klaagde ſo veel te meer, om dat dit alles ſonder eenige order van den Keyſer geſchied was, dien ſy ook door ſommige, die thans naar het Hof reyſden, van alles verwittigden, en te gelijk *Maximus*, den Gouverneur van Egypten, nevens ſijne andere Ampt-genoten, verſogten, om insgelijks den Keyſer van alles berigt te geven; ja, om immers hun oogmerk niet te miſſen, de Schippers op hun vertrek ſtaande, deeden belooven, dit alom te vertellen, in hoop, dat het dus door het een of ander middel ter ooren van den Keyſer komen ſoude; en voor het laatſte gaven ſy een openbare betuyging en proteſtatie aan den dag (*e*), waar in ſy verſlag deeden van het geweld dat hen aangedaan was, en betuygden gewillig te zijn, om verdrukking te verdragen, ſo het de Keyſer ſo goed vond, maar buyten dat wenſchten te leven in ruſte, en te genieten hunnen Biſſchop, ſonder dat hen iemand anders als Biſſchop mogt worden toegeſonden. Uyt welke betuyging genoegſaam blijkt, dat dit treur-ſpel is voorgevallen op den agtſten *February* in 't jaar onſes Heeren CCCLVI.

en ontkomt.

Vertoog van dit geweld,

waar over het volk klaagd,

en proteſteert.

Athanaſius week naar de woeſtijn.

III. *Athanaſius* de handen ſijner vyanden dus gelukkig ontkomen zijnde, week naar de woeſtijn, alwaar hy beſloot ſelfs in perſoon naar den Keyſer te gaan, en reeds op weg was, wanneer hy (*f*), hoorende hoe wreed en barbariſch alom met ſijne vrienden en aanhang gehandeld wierd, en geen moed hebbende om ſijn reys voorſpoedig te konnen voltrekken, weder naar ſijne eenſaamheyt en 't lommer der bomen te rug keerde, alwaar wy hem ſtraks wederom vinden, en ſijn bedrijf nader ſien ſullen. So ras was *Athanaſius* niet vertrokken, of de Graaf *Heraclius* quam (*g*) over, met laſt van den Keyſer aan den Raad en het volk van Alexandrien, om hen op hun eed te verpligten, *Athanaſius* met t'ſamen-gevoegde magt te vervolgen. Hy voerde ſijn bevel op het ſtrengſte uyt; liet alom opentlijk uytroepen, dat het des Keyſers behagen was, dat *Athanaſius* ſoude verſtooten, en de kerken den Arianen overgegeven worden: en gebood alle Overheden en Amptenaren, onder bedreyging van groote ſtraffen, toe te ſien, dat ſulks wierd uytgevoerd, ja hy dwong ſelfs de Heydenſche Prieſters en Officieren, al 't geen hy ſoude doen, goed te keuren, en te belooven, hem, dien den Keyſer ſoude ſenden, voor Biſſchop te erkennen; waar toe ſommige uyt vrees, andere uyt hoop van bevordering ſig aan hem verpligtten, en onder handtaſting de uytvoering van dien beloofden. By *Heraclius* voegde ſig *Cataphronius*, toen Landvoogd van Egypten, en *Fauſtinus*, de Schatmeeſter,

Heraclius komt met ſcherpe bevelen van den Keyſer,

die hy bekend maakt.

Hoe en door wie hy deſelve uytvoerde.

(*e*) *Ext. ad calc. Epiſt. ad Solit. ſed in Edit. Commel. loco non ſuo ad finem Tom. I. p.* 856.
(*f*) *Apol. ad Conſt. p.* 539. (*g*) *Epiſt. ad Solit. p.* 652. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

meester, beyde gevolgd van een groote schare, bestaande meest uyt jong volk, en seer veele Heydenen. Dese maakten hun eerste werk om de Vergadering, die op een Woensdag (h) in de Groote-kerk van de stad ten godsdienst vergaderd was, aan te vallen, dog juyst was de godsdienst geëyndigd, en het grootste gedeelte reeds uyt de kerk, alleen waren daar nog eenige weynige vrouwen gebleven, die dan uyt haar devotie opstaande, met stokken en steenen overvallen wierden, de heylige maagden wierden deerlijk geslagen, hare kleederen gescheurd, haar hoofd-cieraad afgerukt, en die sig ter weer stelden, met voeten geschopt; en 't geen voor haar duysendmaal onverdragelijker dan het slaan met stokken, en smijten met steenen, was, sy moesten met hare ooren de vuylste en onkuyste woorden hooren; selfs rukten sy te dier tijd veele jonge maagden met geweld uyt de huysen van hare vaders; andere wierden, op straat gevonden zijnde, misbruykt en geschonden; andere van het grauw aangeransd, en haar de sluyers afgerukt; selfs raakten veele in de handen van vrouwen, die van hare mannen verlof hadden, om met alle die haar voorquamen, te doen 't geen haar goed dagt; waar door veele deftige vrouwen, des onkundig, en verblijd als se met sodanige vrouwen ter sijden af konden komen, geweldig bedrogen wierden; sulken slag van vrouws-persoonen liepen gelijk helsche rasernyen op en neer, en meenden den dag verlooren te hebben, als sy niemand eenig geweld of vuyligheyt aangedaan hadden. Niet beter voeren de *Clergie*, de Ouderlingen, en Diakenen, selfs niet hare vrienden en bekenden, die ontkleed, geslagen, en gebannen, selfs vermoord, en door een wreedheyt, die by menschen ongewoon is, dood zijnde, van lid tot lid verscheurd wierden; so dat alle menschelijkheyt afgelegd, en de helle selfs scheen los gebroken te zijn. *Eutychius*, een onder-Diaken, een man van beproefde en bekende trouw en opregtigheyt, wierd sodanig geslagen, en by-na ter dood gegeesseld; in die staat bragten sy hem na de berg-werken, en wel tot de vuylste plaats, *Pheno* genaamd, alwaar de snoodste misdadigen selden veele dagen konden leven, daar hem niet so veel als een uur tijd om sijne wonden te verbinden soude gegeven worden: maar die goede man wierd haast uyt hunne handen verlost; want niet verre voortgegaan zijnde, konde hy het niet meer op de been houden, maar seeg neder en stierf: het volk had uyt medelijden voor hem gesproken, dog vergeefs; selfs wierden vier eerlijke en welgesetene mannen daarom aangepakt, deerlijk gegeesseld, en in de gevangkenis geworpen; dog dat voldeed de Arianen niet, die daar over murmureerden, en dreygden te klagen; weshalven de Bevelhebber, daar voor vreesende, last gaf, dat deselve nogmaals souden gegeesseld worden: waar op die onnosele mannen niet anders seyden, dan *Het is voor de waarheyt dat wy lijden; wy konnen met ketters geen gemeenschap houden; ga maar voort, slaat en geesseld ons so veel het u beliefd; daar sal een tijd komen, dat God u hier van rekenschap sal af-eyschen.* Sy lieten, om geen de minste vonk van mede-lijden en liefd-dadigheyt over te laten, niet toe, dat de armen in hunne armoede souden geholpen worden: want daar de arme weduwen en weesen, die te voren door de mildadigheyt van de kerk waren onderhouden, nu door de goedheyt van godsalige en mede-deelsame personen besorgd wierden, vervolgden sy dese, en straf-

Hun inval in de kerk, en schrikkelijke wreedheyt, aan vrouws-personen; aan de Kerkelijken; en andere.

Ook ontrent de Armen.

(h) Τετάρτη ἦν Σαββάτε. Welk *Baronius* op het jaar CCCLVI. Num. 32. overset, *Op den vierden dag voor Pinxteren*, *Quarta Sabbati ante Pentecosten*, om wat reden kan ik my niet verbeelden, als dat hy gedagt heeft dat 't geen hier in de Lente geschiedde, even voor *Pinxteren* moest geschied zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

In 't gemeen aan alle,

ſtraften die, welke de aalmoeſſen ontfingen, ſo wel als die welke deſelve gaven. Het ſoude oneyndig werk zijn op te halen, hoe ſe de huyſen opbraken; alles doorſnuffelden; de goederen en allen voor-raad weg namen, en die onder de ſoldaten verdeelden; hoe de graf-ſteden der dooden geſchonden en geplonderd wierden; alles onder voorgeven van *Athanaſius* te ſoeken; hoe veele van hun geld beroofd, gevangen geſet, en dan gedwongen wierden geld tot het loſſen van henſelven op te nemen; dat andere van plaats tot plaats gejaagd, eyndelijk naar de woeſtijne moeſten vlugten, en dat andere ſigſelven liever overgaven aan de genade van de zee, dan dat ſe in handen van ſulke onbarmhertige en bloed-dorſtige menſchen vallen ſouden.

en aan al het kerk-gereedſchap.

IV. Hun woede ſtrekte ſig ook niet alleen uyt tegen het geene leefde, maar ook ſelfs tegen ongevoelige en leven-looſe dingen: ſy namen de banken uyt de kerk, de Biſſchoppelijke ſtoel, de Avond-maals taſel, de afſchutſels, en al wat ſy konden los krijgen, en droegen dat alles op eenen hoop in de groote ſtraat voor de kerk-deur, ſtaken het in brand, en wierpen daar wierook in.

Tot vreugde der Heydenen, die nu hun herſtelling hoopten.

Dit was een dag van vreugde, van gejuyg en ſegepraal voor de Heydenen, die vaſtſtelden, dat de Keyſer en de Arianen ſekerlijk tot hen ſtonden over te komen, in welke hoop en verwagting ſy ſodanig verſterkt wierden, dat ſe op het point ſtonden, om den Heydenſchen godsdienſt weder in te voeren: want ſiende een beeſt aankomen, dat water naar den Tuyn van 't Keyſerlijke Paleys bragt, dagten ſy hetſelve te offeren, welk ook ſekerlijk ſoude geſchied zijn, ſo ſe niet gemerkt hadden, dat het een Veerſe was, die naar hunne offer-wetten niet mogt geofferd worden. In dien godlooſen handel nu wierden deſe vervolgers wel niet alle met de dood overvallen, egter troffen hen eenige ongelukkige toevallen, die men ſoude denken hunne drift t'eenemaal te ſullen geſtremd hebben. Wanneer ſy in de kerk waren ingebroken, liep een ſtout jongman op het koor, en ſig onbeſchaamdelijk op den Biſſchoppelijken troon geſet hebbende, ſong van daar een

Twee voorbeelden van Gods wraak over de kerk-ſchendery.

vuyl en onkuys lied, waar na hy opſtaande de ſtoel met beyde handen vattede, en meende in ſtukken te ſmijten; dit doende vloog een groote ſplinter in ſijn buyk, en drong door tot in ſijn ingewand, welk aanſtonds daar begon uyt te ſchieten, ſo dat hy opgenomen en weg gedragen zijnde, des anderen daags ſtierf. Een ander, komende in de kerk met takken in ſijne handen, en die rondom ſwaaijende naar de wijſe der Heydenen, wierd op ſtaande voet met blindheyt en bedwelmdheyt geſlagen, ſo dat hy niet wiſt waar hy was, en dreygende neder te ſakken, weg gebragt wierd; na eenige dagen kreeg hy wel eenigſins ſijn verſtand weder, dog wiſt niet wat hy gedaan had, of wat andere hem gedaan hadden.

Daar de Heydenen ſig voor ontſetten,

Deſe wonderdadige blijken van de Goddelijke voorſienigheyt hadden wel geen vat op de Arianen, die gelijk als *Pharao* t'elkens, als ſy geſlagen wierden, ſig te meer verhardden, maar verwekten egter een ſchrik in de Heydenen, dien den moed, om ſulke godlooſe dingen meer uyt te voeren, vry ontſakte. En ſeker, tot ſulken hoogte ſteygerden de wreedheden deſer vervolging, dat ſig de Heydenen ſelfs daar over

en der Arianen wreedheyt verfoeijen.

begonden te ſchamen, en niet anders dan verfoeijen konden deſe Arianen, als die ſig droegen gelijk onbarmhertige beuls, en de beginſelen van meewarigheyt en teerhertigheyt, die den menſchen natuurlijk en eygen zijn, openbaar geweld aandeeden.

Een ander Biſſchop in Athanaſius plaats ingedrongen.

V. Het geen tot nog toe was geſchied, was maar een beginſel der ſmerten en qualen, om den weg voor den Biſſchop die nieuw aan te ſtellen was, te banen: want hen was'er aan gelegen, om ſonder uytſtel de plaats,

die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

die ſy hadden ledig gemaakt, te vervullen, en in deſe aanſienlijke plaats der kerk een ander, daar ſy op betrouwen konden, in te dringen. Hier toe hadden ſy uytgekipt eenen *Georgius*, een man van geen aanſien, maar die hen tot hun oogmerk ſcheen te dienen, gemerkt hy, naar de beſchrijving van *Sozomenus* (*i*), een moey-al, en een voornaame ſtookebrand in de ſaak der Arianen was. Deſe *Georgius* (welken ſeker anders in de Kerkelijke geſchiedeniſſe genoegſaam bedreven Schrijver [*k*] door een wonderlijke en by-na onvergeeflijke misſlag meend dien Ariaanſchen *Gregorius* de voorſaat van deſen geweeſt te zijn, (die in de Latijnſche vertaling van *Athanaſius* gemeenlijk ook *Georgius* genoemd word, en reeds in het Sardicaanſche Concilie veroordeeld en afgeſet was) en om deſe eene misſlag goed te maken, een tweede begaat, doordien hy meer dan eens denſelven vermengd met dien *Gregorius*, die Biſſchop van Laodicea geweeſt is; een misſlag, die te grover is, om dat hy ſelfs ſo ſchamper ſpreekt (*l*) van andere, die eens een bevatting hebbende gemaakt dat *Georgius* een Ariaan geweeſt is, ſtraks meenen, dat een iegelijke *Georgius*, daar van ſy leſen of hooren ſpreken, deſe van Alexandrien zijn moet). Deſe *Georgius*, ſeg ik, was geboortig uyt Cappadocien, een land, naar het gemeene ſeggen, befaamd door der inwoonders godlooſe ſeden, en daarom een van die drie Landſchappen, op welke het ſpreek-woord ſiet, τρία κάππα κάκιστα, drie met de Griekſche letter Kappa beginnende, zijn de ondeugendſte. Immers meer dan eens word hy van *Athanaſius* een man uyt Cappadocien genaamd: en *Nazianzenus* (*m*), uyt dat ſelve land geboortig, noemd hem een *wanſchepſel* uyt Cappadocien, dat van de grenſen des ſelven lands opgekomen is; en verſchoont (*n*) ſijn vaderland, dat het hem heeft voortgebragt, gemerkt men de godloosheyt niet de plaats, maar de menſchen wijten moet, alſo'er wel doornen waſſen in den wijngaard, en onder de twaalf Diſcipelen wel een verrader was. De H. *Gregorius van Nyſſa* (*o*) noemd hem den *Cappadociſchen Tarbaſthenijt*, ik gis, om dat hy geboren was te Tarbaſthenes, een ſlegt dorp in Cappadocien: en *Sozomenus* (*p*) ſeyd uytdrukkelijk, dat hy was τὸ μὲν γένος Καππαδόκης, van afkomſt een Cappadocier. Het is waar dat hy van *Ammianus Marcellinus* beſchreven word als geboren in een vol-meulen te Epiphania, een kleyne ſtad in Cilicien (*q*): maar behalven dat dit aangrenſende gedeelte van Cilicien eertijds onder den naam van Cappadocien, ruymer genomen, gerekend wierd, ſo heeft die Schrijver geen andere verſekerdheyt van ſijn ſeggen, dan het bloot gerugt; daar *Nazianzenus* (die ook ter ſelver tijd leefde) in tegendeel niet alleen met reden geoordeeld moet worden de gelegentheyt en voorvallen van ſijn eygen land beter verſtaan te hebben, maar uytdrukkelijk verklaard ſulks niet te verhalen als een bloot gerugt, of ydele giſſing, maar als een ſaak daar hy volkomen en ſekere kennis van had. Volgens ſijn land-aart nu was ook ſijn inborſt en leven: hy was een Man (dus gaat hem die wel-ſprekende Vader uytbeelden) van een quade afkomſt, maar nog erger hoedanigheden; van geen aanſien nog agting; die ſlordig opgevoed, en van een ruwen en onhandelbaren omgang was; een Man, die ſelfs den naam van godsdienſtigheyt niet ſogt; die bequaam was, om alle loſſigheden te bedrijven, en alles, waar hy maar quam, in 't war te ſmijten; een vuyl vleyer, die ſig aan de tafelen der Grooten wiſt in te dringen, en met alle ſijne woorden en daden

Te weten, Georgius.

Wie hy was.

Sijn landſchap.

Sijn inborſt en levens-wijs.

(*i*) *Lib.* 3. *c.* 7. *p.* 507. (*k*) *Heyl. Hiſt.* van *St. Georgius*, *p.* 1. *cap.* 6. §. 6. en *p.* 109. §. 4. *p.* 106. (*l*) *Ibid.* §. 8. (*m*) *Orat.* 21. *p.* 382. (*n*) *Ibid. p.* 381. (*o*) *Contr. Eunom. lib.* 1. *p.* 30. (*p*) *Ubi ſupra.* (*q*) *Lib.* 21. *p.* 1626.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

daden op niet anders, dan op braſſery en overdaad toeley: door deſen ſlaafſchen inborſt verkreeg hy een bediening van het land,en wierd gemaakt eerſt algemeen Beſorger van Verkens voor het leger, (een ampt, dat met ſijn vuyl en verkensleven wel over-een quam) en daar na (indien dat niet de ſelve bediening geweeſt is) Ontfanger van den leeftogt *(r)* te Conſtantinopelen, waar in hy ſig ontrouw droeg, en het geen hem toevertrouwd was ſo overdadig verquiſtte, dat hy genoodſaakt wierd weg te loopen, en als een landlooper het land door te ſwerven, tot dat hy ten laatſten Biſſchop wierd gemaakt van Alexandrien, waar in hy (voegt'er *Nazianzenus* by) ſijn voorgaande loſſigheden nalatende, ſig ſo boosaardig droeg, dat hy dien van Alexandrien een van de Egyptiſche plagen ſcheen te zijn. En in der daad de Heydenſche Hiſtorie-ſchrijver *(s)* ſtaat toe, dat het ſenden van hem derwaars tot groot nadeel van veelen ſtrekte, en ſo wel quaad voor hemſelven als voor het Gemeen was, gelijk het ſekerlijk,naar allen ſchijn, niet anders konde uytwerken in een plaats daar men ſo ligt naar oproer helde, ſelfs als'er geen reden was om haar daar toe aan te ſetten. Hy wierd daar toe verkoren in het Jaar CCCLVI. door een Synode te Antiochien, (want *Sozomenus* ſteld *(t)* de tijd niet wel) alwaar vergaderd waren de Biſſchoppen *Narciſſus* van Cilicien, *Theodorus* van Thracien, *Eugenius* van Nicea, *Patrophilus* van Scythopolis, *Menophantus* van Epheſen, en ontrent dertig andere, die een circulairen brief aan de Biſſchoppen van verſcheyden plaatſen ſonden, hen verwittigende, dat *Athanaſius* tegen de Kerkelijke ordonnantien was wedergekeerd naar Alexandrien, als zijnde van geene Synode, maar alleen door de drift van ſijnen aanhang onſchuldig verklaard, en daarom hen verſogten geen gemeenſchap met hem te houden, of ſelfs aan hem te ſchrijven, maar met *Georgius*, die van hen in deſſelfs plaats geſteld was, deelgenootſchap te houden.

Hy wierd Biſſchop. — *Wanneer en door wie.*

VI. Hy quam te Alexandrien ontrent het eynde van de Vaſten, en wierd ingevoerd door een wagt van ſoldaten *(v)*. Om die nieuwe en vreemde ſaak te ſien, vloeyde een groote menigte van menſchen naar de kerk. Hy wierd opgewagt en ingeleyd onder andere door *Philagrius*, (ſijn landsgenoot, een getrouw vriend van de Arianen, en die te voren meer dan eens in diergelijke voorvallen gebruykt was) die, ſo 't ſchijnt, om dit uyt te voeren, toen wederom tot Landvoogd van Egypten was aangeſteld. Paſchen voorby zijnde, begon de wolf ſijn ſchaaps-kleed af te leggen, en hemſelven te toonen ſodanig als hy was: want alſo het volk met hem weygerde gemeenſchap te houden, en naar gewoonte in de kerk vergaderd was, viel *Philagrius* met een gewapenden hoop van Joden en Heydenen, en al het ſchuym en ruygt van menſchen, in de kerk op hen aan, en ſprongen, gelijk men ſig verbeelden kan, jammerlijk met hen om. Nu ſagmen niet anders dan gewyde maagden wegvoeren naar de gevangkenis; Biſſchoppen overgeven in handen van krijgsknegten; huyſen van weduwen en weeſen met geweld opbreken en doorſnuffelen; menſchen by nagt uyt hunne huyſen ſleepen, en de broeders en vrienden der Kerkelijken, om geen andere reden, dan dat ſe van derſelver maagſchap waren, op allerley wijſe mishandelen. 's Weeks na Pinxteren, als het volk hun vaſtentijd geëyndigd had, gingen ſy naar den voorhof van de kerk, om aldaar hunne devotie te plegen, alſo ſe met den Biſſchop *Georgius* in de kerk geen gemeenſchap wilden houden; welk hy ſo dra niet verſtond, of hy ontbood *Sebaſtianus*, hoofdman van de wagt, een man, die van gevoelen

Hy komt te Alexandrien. Geſchraagd door Soldaten. — *Ongemeene wreedheden door ſijn beſtel geoeffend.*

(r) *Athan. ad Solit. p.* 666. (s) *Amm. Marcell. loc. cit.* (t) *Lib.* 4. *c.* 8. *p.* 546. (v) *Athan. de fugâ p.* 548. *&* *Epiſt. ad Orthod. p.* 729. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

voelen een Manicheër was, om met sijn geselschap derwaards te komen, die ook aanstonds quam; en merkende dat'er reeds een gedeelte van de Vergadering vertrokken was, viel met alle geweld op de nog overige aan, liet een vuur stooken, by 't welk hy de heylige Maagden deed brengen, met bedreyging haar daar in te sullen verbranden, so se niet aanstonds Ariaans wierden: maar als hy sag dat se in haar Geloof standvastig en onversettelijk waren, so dat se voor de vlam, die haar voor oogen was en stond te verteeren, niet schroomden, rukte hy haar de kleederen van 't lijf, en sloeg haar so onbarmhertig in hare aangesigten, dat se nog lang daar na onkenbaar waren. Veertig mannen wierden so deerlijk met steekelige rijsjens en scherpe roeden geteysterd, dat sommige van hen niet dan na langen tijd en veele moeyten genesen wierden, en andere daar van stierven; de overige, die so jammerlijk niet mishandeld waren, wierden gebannen. De ligchamen van de dus omgekomene wierden de vrienden en magen niet vergund, maar lieten se onbegraven leggen, dog verbergden se, op dat de wereld sulke barbarische wreedheden niet soude aanschouwen. Geene menschen nog saken waren veylig voor hun baldadigheyt en geweld; maagden, Priesters, en leeken wierden herwaards en derwaards gesleept, gerukt voor de regtbanken, beboet, gevangen, geslagen, gestooten en met voeten dood getrapt. Kerken en doop-vonten wierden in brand gesteeken, de Bijbels verbrand, de Avondmaals-tafel om-ver geworpen, en kerk-schendig ontheyligd. Joden en Heydenen braken oneerbiedig in de doophuysen, en ontheyligden die heylige plaatsen met woorden en daden, die de eerbaarheyt niet toelaat te noemen. Ook schroomden sy niet op de heylige tafelen vogelen en vrugten te offeren, hunne afgoden te danken, en den Sone Gods godslasterlijk te schelden.

Aan allerley menschen en saken.

VII. Dus en nog erger ging het toe in de stad: maar 't was in het naastgelegen land niet beter (*x*). Oude en eerweerdige Bisschoppen moesten hier ook de smert van gevoelen; meer dan dertig derselven wierden gebannen, en ontrent negentig geslooten uyt hunne kerken, in welker plaats aanstonds Arianen gesteld wierden, die se namen uyt de *Catechumenen*, en burgerlijke bedienden, also rijkdom en yver voor de Arianery genoeg was, om iemand tot een Bisdom te bevorderen. Nevens die Bisschoppen wierden ook veele van mindere Orders gebannen, en so wreedelijk, sonder aansien van hunne jaren of ampten, gehandeld, dat sommige van hen onderwegen, andere als sy even ter plaatse hunner ballingschap gekomen waren, stierven. Te Barca, [*y*] (*Baronius*, om dat met een woord aan te tekenen, maakt [*z*] daar een mensch van, daar 't nogtans kennelijk is, dat het een stad was in Libyen [*a*], die gemeenlijk den naam draagt van Ptolemais, gelijk ook de Griek by *Athanasius* vast steld) wierd een Ouderling van die plaats, *Secundus*, door den Bisschop van Pentapolis ook *Secundus* genaamd, en sijnen mede-Bisschop *Stephanus*, om dat hy het met hen niet wilde houden, dood getrapt, terwijl die arme man met dese godvrugtige en onschuldige woorden sijnen geest gaf, *Laat niemand mijnen dood wreeken, ik heb een Meester die dat sal doen, om wiens wil ik dit alles lijde.* Ik sal hier mede dese droevige Historien afbreken, die de menschelijke natuur, en de gronden des Christelijken Geloofs geen kleyne vlekke en schande aanwreven; te meer, om dat, naar de aanmerking van (*b*) *Photius*,

Ook door het geheele land,

aan Bisschoppen,

en andere van minder rang,

en bysonder aan eenen Ouderling Secundus.

(*x*) *Ubi supra & Apol. ad Const. p.* 539. *&c.* (*y*) *Athan. ad Solit. p.* 660. (*z*) *Ad ann.* 356. *num.* 45. (*a*) *Strab. lib.* 17. *p.* 837. *Steph. in voc.* Βάρκη. (*b*) *Cod.* 258. *col.* 1444.

tius, de bloedige wreedheden van deſen Ariaanſchen Biſſchop de grootſte vervolgingen den Heydenen te boven gingen, en de laatſte by deſe vergeleken, barmhertig en genadig waren. Terwijl deſe dus onmenſchelijk en wreed in hunne woede voortgingen, quam'er (*c*) een brief van den Keyſer aan het volk van Alexandrien, waar in hy hun prijſt over 't geen ſy hadden gedaan; „Dat ſy hadden weggedreven en verworpen *Athanaſius*, een looſen bedrieger, *ſeyde hy*, een Man, die „uyt de grond van de hel is los gebroken, die door ſnoode treeken en „middelen het volk gewoon is te verleyden, die van ſo openbare en ſo „ſnoode ſchelm-ſtukken overtuygd is, dat hy deſelve met tien dooden „te ſterven niet kan vergoeden, en daarom geen wettelijk onderſoek „dervende afwagten, ſigſelfs gebannen heeft, alwaar het ſelfs der Bar„baren pligt is hem, op dat hy hun met ſijne godloosheden niet ver„leyde, aan kant te helpen. Ook, *ſeyde hy*, hadden ſy wel gedaan, „dat ſe aankleefden den ſeer eerweerdigen *Georgius*, een Man, die in „Goddelijke ſaken ongemeen bedreven was, en hen op den weg ten „hemel leyden ſoude, en dat ſy ſouden wel doen, indien ſy ſijn raad „en beſtiering volgden, en ſig daar op, als een ſeker anker, om tegen „alle winden van verleyding en dwaling veylig te zijn, verlieten. Dit was de inhoud van ſijnen brief; met wat waarheyt nu hy ſulks ſeyde, doet ſig by 't enkel geſigt van het verhaalde klaar genoeg op.

De Keyſer prijſt dat alles in een brief aan die van Alexandrien.

Selfs ſchreef hy, ten eynde *Athanaſius* nergens mogt ſeker zijn, aan de landſchappen der Barbaren, daar in hy belaſtte denſelven op te ſoeken, en aan des Keyſers Bedienden over te leveren; en gaf bevel, ſo wel de Gemeynte als de Kerkelijken tot het omhelſen van de Ariaanſche kettery te dwingen, of deſelve by weygering ter dood over te geven.

Schrijft ook over Athanaſius aan de Barbaren,

Insgelijks ſchreef hy ook (alſo *Athanaſius* reeds eenigen tijd geleden *Frumentius* tot Biſſchop van Auxumis verkoren, en derwaards geſonden had, om de ingeſetene van dat landſchap tot het Chriſtendom te bekeeren) aan *Aizana* (*d*) en *Sazana*, Vorſten van dat landſchap, met verſoek, dat *Frumentius* naar Alexandrien mogt opgeſonden worden, om van *Georgius* en de andere Biſſchoppen aldaar, gelijk het behoorlijk was, het Biſſchoppelijk geſag en order te ontfangen, en van hem in het Geloof en de leere der Kerke onderweſen te worden, of dat anderſins deſelve ſekerlijk ſoude volharden in de gemeenſchap en 't gevoelen van den godlooſen *Athanaſius*, en by gevolg, door deſſelfs godlooſe redenen verleyd, niet alleen God onteeren, en de kerken ontruſten, maar ook het geheele land in gevaar ſtellen ſouden, van overloopen en verdorven te worden.

en aan de Vorſten van Auximus.

VIII. Terwijl'er nu dus aan alle kanten ſulken droevig onweêr was, beſorgde God voor *Athanaſius* een veylige ſchuyl-plaats in de woeſtijn, alwaar hy, in het midden van ſijne eenſaamheyt, het vermaak genoot van een aangenamen omgang in het geſelſchap van de godvrugtige en devote bewoonders van die woeſtijn, de Monikken van die tijd, (dog een geheel ander ſoort van menſchen, als die in deſe latere eeuwen onder dien naam gaan) menſchen, die hunſelven van de wereld affonderende, geheel Gode leefden, en ſig t'eenemaal overgaven tot de ſtrengſte oeffeningen van God te dienen; een wijſe van leven, waar in ſy waren onderweſen door *Paulus van Thebaïs*, en *Anthonius* de byſondere vriend van *Athanaſius*, (die toen nog leefde) de twee grondleggers van het Monikken-leven.

Athanaſius leefde in geſelſchap van Monikken,

Deſe nu waren van tweederley ſoort (*e*); te weten, *Eremitæ*, (Kluyſenaars) en *Cænobitæ* (Kloofter-monikken); de eerſte van welke ſig t'eenemaal aan de eenſaamheyt hadden overgegeven, met nie-

die tweederley waren.

(*c*) *Ext. ap. Athan. apol. ad Conſt. p.* 540. (*d*) *Ext. loc. cit.* 541. (*e*) *Nazianz. Orat.* 21. *p.* 384.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

niemand dan met God en henselven verkeerden, en niet anders van de wereld wisten, dan 't geen hen in de wildernis voorquam. De tweede soort woonden in afgesonderde plaatsen t'samen; oeffenden onderlinge liefde en gemeenschap; waren gelijk als Heremijten in't midden van volkrijke steden; leefden als de wereld afgestorvene in het midden van den drang en praat van menschen, en waren een wereld op hun selven, en door hunnen omgang met malkanderen groote voorbeelden en aanleydingen tot een deugdsaam en godsalig leven. Met dese laatste bragt onsen grooten Man sijnen tijd door, en leefde so wel een eensaam, als klooster-leven, toonende met sijn eygen practijk, dat een man van Bisschoppelijke order soude konnen philosopheren, of sijn leven besteeden in de overdenking van Goddelijke saken, en dat die Wijsgeerige bespiegeling het beleyd van een Bisschop van noden had: want in hem het eene so wel als het andere plaats had, en hy de wereld overtuygde, dat het Monike-leven meer in deftigheyt en standvastigheyt van een goed leven, dan in een geheele affondering van de wereld bestond: hier door was hy by hen so geagt en geëerd, dat al het geen hy gebood of afkeurde hen voor een wet verstrekte, en dat sy, als hy naderhand gejaagd wierd als een Veldhoen op de bergen, niet alleen den Gerigts-dienaars niet wilden seggen waar hy was, maar hen selfs geen bescheyd altoos wilden geven, ja selfs hunne nekken aanboden voor hunne bloote sweerden, alfo sy oordeelden het een treffelijker en verhevener saak te zijn om sijnent wil te lijden, dan henselven te suyveren door een langduurige vasten en onthouding, en andere soorten van strengheden, die sy egter so wel voor het vermaak als de pligt van hun plaats hielden. Tot genoegen van dese sijne godvrugtige mede-genooten, en om de waarheyt getuygenis te geven, schreef hy sijnen wijdloopigen brief τοῖς ἀπανταχȣ τὸν μονήρη βίον ἀσκȣσι, *aan die sig t'eenemaal in een eensaam leven oeffenden*, waar in hy hen een verslag geeft van sijn eygen en des Kerks tegenspoeden; van de vuyle konsten en bloedige practijken der Arianen, en bysonder wat hy, sijne vrienden en navolgers sedert de Sardicaanse Synode om het algemeen Geloof hadden uytgestaan. Hy schreef, hier zijnde ook brieven van vertroosting (*f*) aan de maagden, om deselve, in't geen haar om de standvastigheyt voor de waarheyt overquam, gepastelijk te vertroosten; maar die zijn weg geraakt. Daar beneven, gemerkt sijne partyen seer qualijk spraken van sijn vertrekken en vlugten van Alexandrien, en hetselve duydden als een bewijs van sijne schuld, en de quaadheyt van sijn saak, schreef hy *een verantwoording van sijn vlugt*, waar in hy vertoonde, wat reden sy hem om so te doen gegeven hadden, en dat sijn vlugten gegrond was op Gods wil, op de reden, en voorbeelden van wijse en vrome Mannen in alle eeuwen: hier by voegde hy *een Verantwoording aan den Keyser*; waar in hy net en wijdloopig antwoord op de voornaamste beschuldigingen, die tegen hem waren ingebragt, versekerende sijne Majesteyt gereed en begeerig geweest te zijn, om sulks mondeling en in sijn tegenwoordigheyt te doen, en reeds daar toe sijn reys begonnen te hebben, maar dat de quade tijdingen, die de eene erger dan de ander hem (als so veele *Jobs* boden) gebragt wierden, hem van voornemen hadden doen veranderen, en als een onmogelijke saak doen aansien. Eenigen tijd daar na schreef hy *een tweede Verdediging van hemselven*, waar in hy sijn onschuld bewijst uyt de openbare getuyg-schriften en besluyten van verscheyden Synoden, met opset over sijn saak gehouden in Egypten, te Romen, te Sardica en te Je-

Na welker instelling hy leefde.

Was daar door seer geagt.

Hy schrijft hier brieven,

aan die sig in dit leven oeffenden.

Aan de maagden;

En sijne verantwoordingen voor sijne vlugt.

En twee aan den Keyser.

(*f*) *Theod. Lib.* 2. *c.* 14. *p.* 90.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Jerusalem, als ook uyt de getuygenissen van den Keyser *Constans* en *Constantius*, die hy uyt de openbare aantekeningen en brieven, die hy daar alle invoegd, ophaald.

Hy word ook daar gesogt.

IX. Maar de onbesmetste onnoselheyt is geen schild genoeg tegen de aanvallen van den haat en nijd, selfs zijn rotsen en bergen geen toevlugt en bescherming genoeg, wanneer wreedheyt iemand gaande maakt. Terwijl *Athanasius* sijne ledige uuren in eensaamheyt so gelukkig sleet, waren sijne vyanden, aangemoedigd door de strengheyt van den Keyser (die geld op sijn lijf geset, en hem 't zy levendig (*g*) of dood geboden had op te brengen) doende, om hem alom met allen yver op te soeken, doorsnuffelden selfs alle hoeken van de woestijn, en dreygden de Monikken, indien sy hem niet ontdekten, met de uyterste wreedheyt. Dit noodsaakte hem sijn verblijf-plaats te veranderen, en te wijken naar een seer heymelijke en droevige plaats (*h*), alwaar hy qualijk konde adem halen, en daar niemand by hem quam, als maar een mensch, die hem sijn nooddruft en brieven bragt. En sekerlijk, indien 't geen *Ruffinus* (*i*) verhaald waar is, 't moest een heymelijke plaats zijn: want naar sijn seggen, heeft hy ses jaren verborgen gelegen in een drooge put, alwaar hy nooit de Son sag: en wanneer hy ten laatsten door een meyd, die sijn schuyl-plaats alleen wist, verraden was, en daar op de Geregtsdienaars hem aldaar quamen soeken, wierd hy van God gewaarschouwd, en week die selve nagt daar van daan; waar over de Dienaars so toornig wierden, dat se de meyd, als of se hen bedrogen en wat wijs gemaakt had, straften. Andere verhalen, dat hy (*k*), te Alexandrien in de kerk in het uyterste gevaar zijnde, en niet wetende werwaarts te wijken (also het ten huyse van iemand sijner vrienden en nabestaande niet veylig was) buyten iemands weten week in het huys van een jonge dogter, thans niet meer dan twintig jaren oud, die so ongemeen schoon was, dat goede mannen, uyt vrees van verlokking, haar schroomden aan te sien, en niet min in Goddelijke genaden en deugden uytmuntte. Daar gekomen zijnde, verhaalde hy, *seggen sy*, haar sijn ongeval, en seyde door een Goddelijk ingeven vermaand te zijn, om derwaards, als de eenige veylige plaats, daar geen vermoeden op vallen konde, sijn toevlugt te nemen. Sy hiet hem welkom, deed hem allen mogelijken dienst, en hy bleef aldaar onbekend geheele ses jaren lang, tot dat de dood van *Constantius* hem uytliet, en hy, tot verbaastheyt van alle, onverwagt in de kerk sittende gevonden wierd. Dese dingen heb ik verhaald, niet om dat ik deselve geloof geef, of den Leser raade te geloven, ten ware, om dat se verhaald werden van Schrijvers, die ontrent, of wel ter selver tijd geleeft hebben, en bysonder van *Palladius*, Bisschop van Helenopolis, de eerste die'er onder alle Schrijvers gewag van maakt, die ons versekerd die selve maagd, als se seventig jaren oud was, te Alexandrien gekend te hebben, en 't geen sy hem hier van verhaalde, door de *Clergie* bevestigd te zijn. *Baronius* meend dat dit seggen door de Arianen verdigt wierd, om *Athanasius* daar door hatelijker te maken, en dat sommige regtsinnigen het selve naderhand onvoorsigtig hebben overgenomen: maar of dat waar is of niet, kan ik niet seggen. Immers ik ben versekerd, dat, so'er al niets was, dat die geschiedenis konde doen in twijffel trekken, dit alleen daar genoeg toe is, dat niet alleen *Nazianzenus*, maar *Athanasius* selfs ons versekerd, dat hy die geheele tijd sig in de woestijne heeft

Wijkt in een ander bedekte plaats.

Vertellingen waar hy soude geschoolen hebben,

die niet veel grond hebben.

(*g*) *Ruffin. Hist. Eccl. lib.* 1. *c.* 18. *p.* 233. *Theod. ubi supra.* (*h*) *Vide Epist. ejus ad Lucifer. Calar. inter Lucif. op.* (*i*) *Loc. cit.* (*k*) *Pallad. Lausiac. c.* 135. *in Biblioth. Patr. Gr. Lat. Tom.* 2. *p.* 1039. *Sozom. lib.* 5. *c.* 6. *p.* 602.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

heeft opgehouden. Egter ſoud'er mogelijk wel ſo veel van konnen waar zijn (waar uyt dan naderhand ſo breeden verhaal geſproten is) dat *Athanaſius* door ontſteltenis, en het ſeker gevaar hem in de Kerk overgekomen, niet wetende waar hy veylig ſoude inkeeren, voor die tijd ſijn toevlugt nam in het huys van die maagd, en van daar ſtraks daar na naar de woeſtijne week. Ik kan niet nalaten eer ik afbreek, hier aan te tekenen 't geen van *Dorotheus*, Aarts-Biſſchop van Monembaſia, (die in de hedendaagſche Griekſche taal een beknopte Hiſtorie beſchreven heeft) verhaald word (*l*), dat *Conſtantius* in het vijftiende jaar ſijner regeering, den grooten *Athanaſius* ſoude ἐις τὴν Ἐγλιτέραν, dat is, naar de ſpreekwijs van die tijd, in Engeland gebannen, en eenen *Felix* in ſijne plaats geſteld hebben; waar in, behalven de misſlag ontrent de tijdrekening, ſig twee groote misſlagen in den omtrek van ſo weynige woorden opdoen: vooreerſt daar in, dat *Felix* tot deſſelfs naſaat geſteld word, daar nogtans geen Biſſchop ooit te Alexandrien van die naam geweeſt is: en ten tweeden, dat hy ſoude gebannen zijn naar Engeland, daar nooit iemand als hy alleen gewag van gemaakt heeft. Maar 't kan zijn, dat hy, door gebrek van ſterker geheugenis, *Athanaſius* genoemd heeft in plaats van *Liberius*, op wiens ballingſchap (niet naar Engeland, maar, gelijk wy te voren gehoord hebben, naar Thracien) *Felix* tot het Biſdom van Romen wierd ingedrongen. Wat *Athanaſius* aangaat, hy ſchool voor die tijd in de woeſtijnen van Egypten, alwaar wy hem voor een tijd in ſijne aandagt en ſtudie laten, en onderwijlen de wereld eens doorwandelen ſullen, om, hoe het met ſijne ſaak buyten afliep, wat nader te beſchouwen.

Wat'er van ſoude konnen waar zijn.

Misſlagen van Dorotheus ontrent deſe Hiſtorie betoond.

(*l*) Σύνοψ. διαφόρ. ἱςορ. p. σνδ'.

Elfde Afdeeling.

Van *Athanaſius* ſaak, ſedert het Concilie te *Sirmium*, tot dat van *Seleucien* toe.

INHOUD.

Te Sirmium *word een Synode t'ſamen geroepen, en een Geloofs-belijdenis opgeſtelt. Ondertekening deſſelfs geſogt.* Hoſius, *Biſſchop van* Corduba, *word beſchreven;* Conſtantinus de Groote *had hem groote eer beweſen. Hy was by de regtſinnigen van grooten aanſien.* Conſtantius *verſoekt hem door een brief tot het ondertekenen van* Athanaſius *veroordeeling: die daar op vrymoedig antwoord, en gebannen word. Hy word door dreygementen en mishandelingen bewogen om het* Sirmiaans *Geloof te ondertekenen. Hy word ontſlagen en keerd weder naar* Spanjen. *Onderſoek, of het geen van ſijn drift tegen alle, die het met hem niet wilden houden, verhaald word, grond en geloofweerdigheyt heeft, of niet. Sijn ouderdom, dood en afbeelding. De verſcheyden ſoorten der* Arianen, *en wie derſelver hoofden waren. Een tweede Synodale Vergadering te* Sirmium. *Een tweede Geloofs-belijdenis ontworpen, die met uytdrukking van de namen der Burgermeeſters gedagtekend is. Snedige aanmerking van* Athanaſius *over deſelve.* Conſtantius *word verſogt om* Liberius *te ontſlaan.* Liberius *word bewogen om die laatſte belijdenis van* Sirmium *te ondertekenen. Hy betuygd in een brief ſijne over-eenſtemming en eensgeſind-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

heyt met de Biſchoppen van het Ooſten. Hilarius *ſcherpe uytdrukking over dien brief.* Liberius *ſchrijft nog verſcheyden brieven ten ſelven eynde. Hy komt weder te Romen, beſit ſijn ſtoel, en ſterft. Des Keyſers oogmerk om een algemeener Concilie te beſchrijven; daar toe verſcheyden plaatſen worden voorgeſlagen. Voorſlag om twee Synoden t'effens, het eene in het* Ooſten, *en het andere in het* Weſten, *te vergaderen, en waarom. Een Concilie in het* Weſten *vergaderd te* Ariminen. *Hoe veele Biſchoppen aldaar vergaderden. Armoede van de* Engelſche *Biſſchoppen. De Geloofs-belijdenis laatſt te* Sirmium *opgeſteld word van de regtſinnigen verworpen; die dringen op het veroordeelen van het* Arianisdom. *Het* Niceens *Geloof word beveſtigd, en al het geen daar tegen geleerd wierd, verworpen en veroordeeld.* Urſacius, Valens, *en meer andere worden afgeſet. Het geen in die Synode verhandeld was, word den Keyſer toegeſonden. Hunne Afgeſondenen worden ſlegt onthaald. Worden door eenige aan het Hof van den Keyſer misleyd, om ſig met de* Ooſterſche *te voegen. Wederkeerende word hen de gemeenſchap ontſeyd. De Vaders te* Ariminen *worden hard gehandeld, om hen tot over-eenſtemming met de andere te noodſaken.* Valens *betuygd geen* Ariaan *te zijn. De Synode word door dubbelſinnige woorden, en ſchoone voorwendſelen misleyd. De Biſſchoppen t'huys gekomen zijnde, hadden berouw, en herriepen hunne ondertekening.*

Een Ariaans Synode vergaderd te Sirmium.

I. *Conſtantius* de Keyſer, van Romen (alwaar hy even te vooren over het overwinnen van *Magnentius* pragtig had geſegepraald) vertrokken zijnde, hield ſig thans in 't jaar CCCLVII te Sirmium op. De Ariaanſche Biſſchoppen ontrent het Hof hun voordeel uyt des Keyſers tegenwoordigheyt ſoekende, maakten dat aldaar een Synode beroepen wierd, en deeden hun beſt om alles een ſchoonen ſchijn te geven. Sy gaven voor, genegen te zijn om weg te nemen het geen hun party mishaagde, en ſeer te verlangen naar den vreede, en ſtelden tot dien eynde eene nieuwe belijdenis op (*a*), waar in ſy voor-af geſegd hebbende, „Dat ſy wel eenen God den Almagtigen Vader, en „een eenigen Soon, van den Vader voor alle eeuwen geboren, erkenden, dog geen twee Goden toeſtonden, henſelven onder andere „ſo verklaarden, dat, gemerkt ſommige ſig aan het woord οὐσία, of ſub„ſtantie (weſen) ſtieten, men in de Kerk, nog in de gemeene reden „niet meer gebruyken ſoude de woorden ὁμοούσιον (van het ſelfde weſen) „of ὁμοιούσιον (van gelijke weſen), om dat die bewoordingen niet Schrif„tuurlijk waren, en de ſaak ſelfs aller menſchen bevatting te boven ging; „dat buyten allen twijfel de Vader in eere, weerdigheyt, klaarheyt en „Majeſteyt, en ſelfs door den naam van Vader grooter is als de Soon, „gemerkt de Soon ſelfs getuygd, *De Vader, die my geſonden heeft, is* „*meerder dan ik*; dat niemand kan loochenen, dat dit de algemeene „leere der Kerk is; dat'er twee perſoonen zijn, de eene de Vader, de „andere de Soon; dat de Vader de grootſte is, de Soon hem onder„worpen met al 't geen de Vader onder hem geſteld heeft; dat de Va„der is ſonder begin, onſienlijk, onſterflijk, onlijdelijk, en de Soon „geboren van den Vader, God van God, Ligt van Ligt, wiens ge„boorte niemand als de Vader verſtaan kan; en dat het getal van drie „in God geheel en volkomen is. Ditwas d'inhoud van hunne verklaring, die ſy van eenige der voornaamſte onder de regtſinnigen ſogten ondertekend

Stelt een nieuw Geloofs-belijdenis op,

die ſy willen getekend hebben.

(*a*) *Ext. ap. Athan. de Synod. p.* 695. *Hilar. de Syn. col.* 323. *Socr. lib.* 2. *c.* 30. *p.* 124.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

kend te krijgen, waar toe sy voor-eerst uytkipten den Bisschop *Hosius*, een man van groot aansien, die sy, ten deele door bedrog, ten deele door dwang tot hun oogmerk overhaalden.

II. Dese eerweerdige Kerk-voogd was Bisschop van Corduba in Spanjen, in welke hoedanigheyt hy, als de elfde in rang, het Concilie van Illiberis, gehouden ontrent het jaar CCCV, ondertekend heeft. Hy was een deftig Belijder (*Confessor*) geweest, selfs onder de Heydensche vervolging; een Man van grooten aansien, en die veele jaren lang in de gewigtiste voorvallen en verhandelingen van Kerkelijke saken was gebruykt. Hy was *Constantinus den Grooten* seer lief geweest, die hem de verschillen tusschen *Cecilianus* en *Donatus* in de Synode te Arles te slegten had aanbevoolen, in den jare CCCXIV. en naderhand naar Alexandrien, om de opkomende onlusten tusschen *Alexander* en *Arius* te smooren, had afgesonden. Straks daar na was hy tegenwoordig in het Concilie van Niceën, alwaar hy het grootste bewind, en in het opstellen van de Geloofs-form het meeste bestel had. Na die tijd was hy nog beschreven tot het Synode van Sardica, alwaar hy Voorsitter was, en de saak van *Athanasius* kloekmoedig voorsprak. Met een woord, hy was sulken eerweerdigen en ontsagchelijken Man, dat hy, als geagt voor den Vader der Bisschoppen, by allen den naam van *Vader Hosius* droeg. De Arianen, siende hoe veel dat'er hen aan gelegen was, om sulken aansienlijken Man aan hunne sijde over te halen, of ten minsten aan kant te senden, vervoegde sig by *Constantius* (*b*), hem vertoonende alles wat tot steun en voortsetting van hunne saak konde gedaan worden, te werk gesteld te hebben; dat sy wel *Liberius*, en voor hem veele andere Bisschoppen gebannen, en alle plaatsen met schrik en geweld vervuld hadden, maar dat daar mede niet gewonnen was, soo lang *Hosius* in de baan bleef: gemerkt, soo lang deselve sijn stand hield, alle die andere hunne Kerken wel souden inhouden, alsoo hy een man van sulken bequaamheyt en gesag was, dat hy alleen de geheele wereld tegen hen soude konnen gaande maken; want, seyden sy, hy is het die geheele Synoden bestierd heeft, en wiens brieven alom met de grootste eerbiedigheid, sonder iemands tegenspraak, ontfangen zijn; hy is het die het Niceens geloof opgesteld, en alom de Arianen voor ketters uytgekreten heeft; en daarom, vervolgden se, soude sijne Majesteyt wel doen hem insgelijks aan te tasten, sonder eenig opsigt op sijn grijse hayren te hebben, waar aan sy, so maar hunne saak daar mede konde geholpen worden, sig weynig seyden te stooten. Ligt wierd de Keyser door hun voorstel bewogen, die hem daar op ontbood, en, gelijk hy te vooren aan *Liberius* gedaan had, door soete en beweeglijke redenen poogde te raden, en te overreden, om te tekenen, en met de Arianen toe te houden. De goede oude man wierd op het minste hooren van sulken voorslag, ongemeen ontsteld, bestrafte den Keyser, en bewoog hem, na veele redenen, van sijn voorslag af te staan: die hem vervolgens ook verlof gaf om naar sijn land te keeren. Maar hier mede waren sijne vyanden niet vergenoegd, die dan aanstonds den Keyser nogmaals versogten, en door hulp van hunne vrienden te Hoof, de Kamerlingen, hem so verbitterden, dat hy een scherpen brief, vol bedreygingen en verwijtingen, aan *Hosius* schreef, die egter op hem niet meer vermogt, als de beloften en beweegredenen te vooren gedaan hadden. Vervolgens schreef de Keyser nog verscheyden brieven, waar in hy hem als een Vader somtijds met alle beleefdheyt aansprak, somtijds weder bedreygde, en hem voor-

Eerst van Hosius.

Die beschreven word.

Der Arianen versoek by den Keyser tegen Hosius,

Die ontboden wierd, doch na reden-wisseling met den Keyser, naar huys trok.

De Keyser schrijft een scherpen brief aan hem,

En verscheyden andere.

(*b*) *Athan. ad Solit. p.* 648.

voorstelde, dat'er om die saak reeds so veele gebannen waren, en het voor hem onverdragelijk was, dat hy het alleen soude willen tegenstaan. Waar op *Hosius* deftig antwoordde (*c*), „ Dat hy een *Confessor*, die „ om de belijdenis der waarheyt geleden had, geweest was ten tijde van „ de Maximiaansche vervolging, en nu gereed was 't selve te hervatten, „ liever dan de waarheyt te verraden; dat hy wel mogt luysteren naar hem, „ die oud genoeg was, om sijn groot-vader te zijn; dat hy in het Sardicaansche Concilie was tegenwoordig geweest, en 't geheym van al „ 't geen daar verhandeld was wist, en bysonder aldaar gesien had, dat „ *Athanasius* sijne tegenstreevers opentlijk uytdaagde, dog dat die met „ schande waren geweken; dat hy, gelijk sijn broeder *Constans*, alle „ dreygementen en geweld ter sijden setten, en alles behoorlijk en onpartijdig soude laten ondersoeken; dat hy sou gedenken dat hy sterflijk „ was, en sig altoos voorstellen het toekomende oordeel; dat hy sig behoorde onbesmet te houden tegen dien dag, en sig over Kerkelijke saken geen uytspraak aan te matigen; dat, so veel de tegenwoordige „ verschillen raakte, hy vastgesteld had, sig met de Arianen niet te willen voegen, maar hunne kettery altijd te veroordeelen; dat hy ook „ niet wilde tekenen tegen *Athanasius*, die hy, de Kerk van Romen, en een geheele Synode onschuldig verklaard had, welk van sijn „ Majesteyt selfs was toegestemd, die hem vervolgens ook naar sijn eygen „ plaats eerlijk versonden had: alles besloot hy met dese woorden; *Ga „ dit tegen, bid ik u, Heer, en laat u door my geseggen: want het past „ my so te schrijven, en u daar op te letten.*

waar op Hosius deftig antwoord.

III. Dese vrypostige brief ontstak der partyen toorn des te meer, die dan den Keyser inboesemden, dat *Hosius* hem als een vervolger aansag, en so verre was van des Keysers begeerte te voldoen, dat hy om *Athanasius* wil de Arianen veroordeelde, en andere bewoog om liever te sterven, dan de waarheyt te verraden; ja dat'er in Spanjen veele waren, die het met hen hielden. (Onder die hem souden beschuldigen was *Potamius* (*d*), Bisschop van Odyssipona in Spanjen, geen van de minste, die om een rijke Proeve van de regtsinnige party was afgeweeken, en tegen *Hosius* een ouden haat, om dat hy hem over sijn boos leven bestraft en een ketter genoemd had, had opgevat, en daarom dese gelegentheyt, om hem dat betaald te setten, waar-nam.) Op dit aanhouden wierd *Hosius* nogmaals ontboden van den Keyser, die hem beval binnen Sirmium, als de plaats van sijn ballingschap, te blijven. Een jaar lang daar geweest zijnde, wierd hy, als *Constantius* weder derwaards gekomen was, gedagvaard voor de Synode (*e*), alwaar hem gemelde belijdenis, om te ondertekenen, voorgehouden wierd, welk hy eerst afsloeg, maar eyndelijk, na dat hy bedreygd, mishandeld, geslagen en gepijnigd was, en dat alles, ter oorsaak van sijne hooge jaren, (want hy thans honderd jaren oud was) en te grooten besorgtheyt voor sijn stervend ligchaam (*nimium sepulchri sui amans*, seyd (*f*) *Hilarius*,) of om dat hy, gelijk sommige seggen, gemakkelijk zijnde, vreesde elders henen versonden te worden, eyndelijk, seg ik, inwilligde en ondertekende de belijdenis, die, indien wy 't opschrift van deselve, soo als se van den H. *Hilarius* gesteld is, mogen geloven, van hemselven ontworpen was. *Philostorgius* voegd'er by dat hy niet alleen tekende tegen het ὁμοούσιον (het eenweesige) maar selfs ook

Waar over de partyen nieuwe onlust verwekken.

Hosius word bepaald binnen Sirmium.

Word eyndelijk tot het ondertekenen overgehaald.

(*c*) *Ext. Epist. ibid. p.* 649. (*d*) *Faust. lib. prec. p.* 13. *Edit. Oxon.* (*e*) *Athan. ibid. p.* 651. *Faust. ibid. p.* 14. *Socr. lib.* 2. *c.* 31. *p.* 126. *Sozom. lib.* 4. *c.* 6. *p.* 542, 543. *c.* 12. *p.* 554. *Philost. lib.* 4. *c.* 3. *p.* 493. (*f*) *De Synod. col.* 360.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ook tegen *Athanaſius*; dog *Athanaſius* (g), die'er ſeker beſt van wiſt te ſpreeken, verſekerd ons het tegendeel, dat hoewel hy het met de Arianen hield, egter tegens hem niet heeft willen tekenen.

Een bewijs van menſchelijke ſwakheyt.

Dit was een merkelijk voorbeeld van de menſchelijke ſwakheyt, 't welk ons vertoond hoe ver een vroom man, die ſo lange jaren onbeſchroomd voor de waarheyt geſtaan, en ſo meenigen ſwaren ſtrijd tegen Heydenen en ketters kloekmoedig geſtreeden had, vervallen kan, wanneer hem God aan ſigſelven overlaat: welk egter niet ſo ſeer te verwonderen is in ſulken ſwakken en gebrekkelijken ouderdom; te meer, om dat hem ſo veel geweld en wreedheyt was aangedaan. Het is ook waarſchijnlijk, dat hy ſig door dat involgen de hoop gemaakt heeft van de Arianen insgelijks te ſullen verſagten, als welke het woord ὁμοούσιος geheel niet verdragen konden; waar toe hy ook mogelijk te ligter verſtond, om dat dit woord nergens in de H. Schriftuur gevonden word.

Hoſius keerd naar huys,

Immers hy wierd ontſlagen van ſijn verbanning, en door een Synodalen brief herſteld, en trok, met een Keyſerlijke order, dat alle Biſſchoppen, die hem hunne gemeenſchap ſouden weygeren, gebannen ſouden worden, te rug naar Spanjen, alwaar hy, naar het ſeggen van mijne Schrijvers (h), ten eerſten *Gregorius*, Biſſchop van Illiberis, aanviel, dien hy, als hy ſig tegen hem opſtelde, uyt kragt van des Keyſers laſt-brief door *Clementinus* (die thans in des Keyſers plaats over Spanjen regeerde) deed voor hem brengen, alwaar tuſſchen hen beyden vinnig getwiſtredend wierd; dog *Hoſius*, merkende dat daar door de ſaak naar ſijn genoegen niet ſoude afloopen, ontbood *Clementinus*, en beval hem, volgens hem gegevene laſt, in ballingſchap te verſenden; maar die gaf tot antwoord, dat niet te konnen doen, ten ware hy te voren van ſijnen Biſſchoppelijken ſtaat afgeſet, en in den rang der gemeene menſchen geſteld ware.

handeld ſtrengelijk tegen Gregorius.

By welke gelegentheyt hy deerlijk omquam;

Als nu *Hoſius* dat wilde beginnen, riep *Gregorius* tot den hemel; „O Chriſtus! *ſeyde hy*, „gy die God zijt, en komen ſult om de levendigen en dooden te oordee-„len, laat niet toe dat heden het vonnis van een menſch geveld worde „tegen uwen dienſt-knegt, die om uwent-wille als een misdadige een „ſchouw-ſpel voor de wereld is geworden: maar oordeel nu, en wreek „bid ik u, u ſelfs in uw eygen ſaak, en verweerdigd door eenig blijk „van wraak deſe ſaak te eyndigen. Dit verſoek ik, niet om dat ik „voor ballingſchap vreeſe, want alle ſtraffen, die my om uwent-wil „overkomen, zijn my aangenaam en gemakkelijk om te dragen, maar op „dat andere uwe onmiddelbare wrake ſiende, van die dwalingen en qua-„de gevoelens, daar ſy in verſtrikt zijn, mogen verloſt worden.

ſo men ſeyd:

Deſe woorden waren pas geſproken, of *Hoſius*, willende, om het vonnis tegen hem te vellen, opſtaan, kreeg in het ſelve oogenblik een overval, ſo dat ſijn mond op d'een ſijde getrokken, en ſijn hals omgedraaid zijnde, hy van den ſtoel, daar hy geſeten had, agter-over viel, en ſtierf. Een toeval, welk by alle aanſchouwers, en ſelfs by *Clementinus*, hoewel een Heydenſch Landvoogd, een ongemeene ſchrik en verbaaſtheyt baarde.

dog is niet waarſchijnlijk.

Dit verhaal egter vind by my geen volkomen geloof, hoewel ik het niet kan loochenen van *Marcellinus* en *Fauſtinus*, twee Ouderlingen, in hun Verſoek-ſchrift aan den Keyſer *Theodoſius* verhaald te zijn, die te dier tijd ſelfs leefden, en geen dertig jaren daar na hetſelve hebben beſchreven, en ſig, in opſigt van de waarheyt, beroepen op geheel Spanjen, alwaar die ſaak volkomen ſeker, en als onwederſprekelijk bekend was: maar 't is ook waar, dat ſy hierom geweldig zijn ge-

(g) *Ubi ſupra & apol. 2. pag. 625.* (h) *Fauſt. & Marcell. libell. prec. ubi ſupra pag.* 14. &c.

hekeld, en het kan wel zijn, dat ſy van de Luciferiaanſche ſecte zijnde (die van alle die gene, welke eenige gemeenſchap hadden gehad met de Arianen, hoewel ſy naderhand tot den ſchoot der Kerke mogten wederkeeren, een afgrijſen hadden: want dat *Marcellinus* een Ariaan ſoude geweeſt zijn, is [*i*] een onverſchoonlijke miſſlag) niet ſeer onſijdig, en ſelfs genegen geweeſt zijn, om het quaadſte van hem te vertellen.

Sijn affterven beſchreven uyt Athanaſius.

Immers 't is ſeker, volgens 't geen *Athanaſius* met klare woorden (*k*) ſegd, dat *Hoſius* op ſijn dood-bed plegtelijk over de hem aangedane dwang geklaagd, de Ariaanſche kettery verworpen en vervloekt, en laſt gegeven heeft, dat niemand deſelve aanhangen of omhelſen ſoude. Hy verliet dit leven, gelijk met waarſchijnlijkheyt kan gegiſt worden, in 't jaar CCCLXI, even voor de dood van *Conſtantius*, na dat hy meer dan ſeſtig jaren Biſſchop van Corduba geweeſt was. Ik ſal dit geheele Verhaal van *Hoſius* af-breeken met een dubbelde uytbeelding en lofſpraak, daar van de eene hem van alle de Vaders in het Sardicaanſche

Sijn lofreden gegeven van 't Concilie van Sardica,

Concilie (*l*) gegeven word, wanneer ſy hem noemen „Den vroomen „ouden *Hoſius*, die wegens ſijne hooge jaren, belijdenis, en oneyndi- „ge moeyten, hem in den dienſt der Kerke overgekomen, alle eer en ag- „ting waardig was; en de tweede van *Athanaſius*; „Hy was, *ſeyd* „*hy* (*m*), de groote en de doorlugtigſte Belijder (*Confeſſor*), waarlijk

en van Athanaſius.

„*hoſios*, dat is, heylig. In welke Synode ſat hy niet voor? En wie „ſtemde ſijne regtſinnige redeneeringen niet toe? Waar zijn de Ker- „ken, daar men geen verwonderlijke blijken van ſijne ſorg en voorſtand „vind? Wie quam'er ooit droevig en bekommerd by hem, die niet „blymoedig en getrooſt van hem ſcheydde? Wie verſogt ooit iets van „hem, dat hy niet gemakkelijk verkreeg? Deſe lof-redenen hebben wy hier willen t'ſamen voegen, om aan het verhaal van deſen man niets te laten ontbreeken, en daarom komen wy, dit gedaan hebbende, weder ter ſaak.

Verſcheyden ſoorten van Arianen.

IV. Dwaling wijkt niet verder af van de waarheyt, als ſe wel in haar natuur verſcheyden en veranderlijk is, en dienvolgende kan ſe in veele minder ſoorten worden afgedeeld (*n*). De Arianen quamen alle in het voornaamſte point wel over-een; te weten, dat ſe de regtſinnige leer van de Kerk, rakende den Sone Gods, tegen-ſpraken; maar liepen egter veelſins tegen malkanderen aan, en elke ſoort was nog al in mindere onderdeeld. Sommige wilden, dat hy niet van de ſelve, maar alleen van een gelijke natuur en ſubſtantie of weſen was met den Vader. Andere ſeyden, dat hy den Vader in alles gelijk was, maar dat de H. Geeſt geene gemeenſchap had aan de natuur en het weſen, 't zy van den Va-

Macedonianen.

der, of van den Soon; en dit was het gevoelen der Macedonianen. Andere wederom erkenden wel niet het ὁμοούσιον, dat hy eens-weſens was, maar ſeyden egter dat hy geen ſchepſel was, gelijk een van de andere

Acacius.

ſchepſelen, en deſen weg ſloeg *Acacius*, Biſſchop van Ceſareën, en die van ſijnen aanhang in. Een vierde ſlag was nog voor het een, nog

Anomojanen geſproten van Aëtius.

voor het ander gevoelen, maar ſeyden rond uyt, dat hy was ἀνόμοιος, (daar van ſy *Anomojanen* genoemd wierden) den Vader t'eenemaal en in alles ongelijk: dit gevoelen was opgehaald door *Aëtius*, die, naar het

Die beſchreven word.

ſeggen van *Epiphanius*, door *Georgius van Alexandrien*, andere ſeggen door *Leontius van Antiochien*, Diaken gemaakt was, (welk miſ-

ſchien

(*i*) *Bivar. Comment. in Dextr. Chron. ad ann.* 360. (*k*) *Ad Solit. p.* 651. (*l*) *Epiſt. Syn. ap. Athan. apol.* 2. *p.* 592. (*m*) *Apol. ad Conſt. p.* 547. (*n*) Ἐστι δὲ πολυχιδὴς ὁ τῆς ἀθεότητος τῶν αἱρέσεων λόγος. Ὅταν γὰρ μιᾶς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐκπέσῃ, τότε πολλάκις εἰς κρεμνοὺς καταπίπτει. *Cyrill. Catech.* 6. *p.* 134.

ſchien beyde waar is, want het kan zijn dat hy eerſt van *Leontius* tot Diaken beveſtigd, en naderhand, om ſijn quaad gedrag afgeſet, van *Georgius* op nieuw tot dat ampt bevorderd is) en ten tijde van ſijne bediening in de Kerk van Antiochien een bequame gelegentheyt vond, om ſijne gedagten aan het ligt te brengen, en te verſpreyden: want het was ontrent de tijd van de Vergadering te Sirmium, dat *Eudoxius* (o), die ſig het Bisdom van Antiochien had aangematigd, de ſaak van *Aëtius* aannam, die om ſijn onruſtig en twiſtgierig gemoet van ſijn eygen aanhangers, byſonder van *Leontius*, die te voren aldaar Biſſchop was geweeſt, verworpen was. Want het Bisdom van Antiochien aangevaard hebbende, vergaderde hy een Synode te Antiochien, waar in hy, gelijk onlangs in dat van Sirmium geſchied was, de woorden ὁμοούσιος, en ὁμοιούσιος, ſeggende dat de Soon is van het ſelve of van gelijke weſen, uytdrukkelijk verwierp, en aan *Valens*, *Urſacius*, en *Germinius*, de hoofden van de party, in het gemelde Synode ſchreef, om hen te bedanken dat ſy de Weſterſche Biſſchoppen tot hun gevoelen hadden overgehaald: maar eenige van ſijn Kerk, die hy had uytgeworpen, wierpen ſig tegen hem op, en brieven van voorſchrijving van *Georgius*, Biſſchop van Laodicea, gekregen hebbende, reysden ſy naar Ancyra in Galatien, alwaar *Baſilius* thans veele nabuurige Biſſchoppen tot het inwyen van een kerk, onlangs door hem gebouwd, vergaderd had. Deſe genoegen in den brief hebbende, en verſtaande hoe *Eudoxius* gehandeld had, en wat hy voor een belijdenis in de Synode van Antiochien had doen opſtellen, ſonden *Baſilius* en ſommige andere af, om den Keyſer op te wagten, hem de geheele geſchapenheyt der ſaak bekend te maken, en te verſoeken, dat alle die Synodale beſluyten, die ſeggen, dat de Soon is ὁμοιούσιος, gelijk-weſig met den Vader, mogten ſtand grijpen: waar op de Keyſer (den brief, ſo even aan *Aſphalius* gegeven, die van *Eudoxius* was afgeſonden, hebbende ingetrokken) een ſcherpen brief aan de Kerk van Antiochien ſchreef (p), om hen bekend te maken, dat hy hen *Eudoxius* nooit tot Biſſchop had toegeſonden, nog ooit begunſtigen ſoude die het met hem hielden; dat hy vaſt voorgenomen had *Aëtius* en al ſijnen aanhang te verbreeken, en dat ſy daarom d'een en d'ander uyt de openbare Vergaderingen uytſluyten ſouden, alſo'er geen andere weg tot hunne veyligheyt open was, dan henſelven uyt de ſtrikken des duyvels te redden, de beſluyten, die van de wijſe en heylige Biſſchoppen volgens order waren vaſtgeſteld, aan te nemen. Hier door nu wierd voor die tijd de kettery der Anomojanen geſteuyt.

By welke gelegentheyt hy ſijn gevoelen openbaard.

Hoe het voor een tijd geſteuyt wierd.

V. Het was nu reeds in 't jaar onſes Heeren CCCLVIII, en het Hof hield ſig als nog te Sirmien op, alwaar de uyt het Ooſten afgeſondene (q), met de andere ontrent het Hof zijnde Biſſchoppen een Synodale Vergadering hielden, waar in ſy, onder voorwendſel dat ſommige met het woord *Conſubſtantialis*, ὁμοούσιος, een-weſig, hunne byſondere dwalingen verbergden, een nieuwe Geloofs-belijdenis opſtelden en goedkeurden. Een belijdenis, uyt die welke te vooren aldaar tegen *Photinus* (r) was opgeſteld, en uyt het Inwyings-Geloof te Antiochien, (waarſchijnlijk het ſelfde dat *Baſilius* en ſijne Synode voor eenige maanden te Ancyra tegen *Eudoxius* en die van ſijnen aanhang gemaakt had) t'ſamen-geſmeed was. Niets maakt deſe Belijdenis vermaarder, dan dat ſe, naar alle waarſchijnlijkheyt, de ſelve geweeſt is, die van den Paus

De Synode te Sirmium, wanneer gehouden.

Wat deſelve vermaard maakt.

Li-

(o) *Sozom. lib.* 4. *c.* 2. *p.* 553. *&c.* (p) *Ext. ap. Sozom. ibid. c.* 14. *p.* 555. (q) *Sozom. ibid. c.* 15. *p.* 557. *& c.* 13. *Vid. Valeſ. Annot. p.* 125. *confer. Philoſt. lib.* 1. *c.* 8. (r) Sie de 8. Afdeel. *num.* 11.

Liberius ondertekening van het Sirmiaans Geloofs-form.

Te Romen wierd sijne herstelling versogt.

Hy wierd te Sirmium ontboden,

en tekend eyndelijk,

door 2. Afgesondene bewogen.

Liberius is ondertekend: want het is buyten allen twijfel uyt de omstandigheden, so van de aardbeving te Nicomedien, de dood van *Felix* en *Liberius*, als andersins seker, dat het in 't gemelde jaar van CCCLVIII was, dat *Liberius* de ondertekening te Sirmien deed, en daar op van sijn verbanning ontslagen wierd. Hy was reeds ontrent drie jaren in ballingschap geweest, en 't blijkt uyt 't geen hy aan het eynde van sijnen brief aan *Vincentius* (*s*) aantekend, dat hy sijn ballingschap moede zijnde, en begeerig om naar huys te mogen keeren, tot het ondertekenen bewogen wierd. Wat *Constantius* aanging, die was tot sijne herstelling vry genegen: want als hy laatst te Romen geweest was (*t*), hadden de adelijke en groote Vrouwen by hare mannen aangehouden, om by den Keyser de herstelling van *Liberius* te versoeken, en deselve gedreygd, indien sy dat niet deeden, hen te willen verlaten, en na haren Bisschop te gaan: maar de mannen, denkende sulks sonder gevaar niet te konnen versoeken, bewogen daar toe hunne vrouwen, als die dat veyligst souden konnen doen; die dan met groote statie en pragtig opgeschikt naar den Keyser gingen, dien sy haar versoek voorstelden: van wien sy tot antwoord kreegen, Dat de stad reeds, in plaats van *Liberius*, wel besorgd was met *Felix*, een sagtsinnig man, die het Niceens Geloof vast-hield, en egter andere niet verwaandelijk van de gemeenschap uytsloot. Ondertusschen sloeg hy haar versoek niet geheel af, en nam voor, de saak tusschen die twee Bisschoppen aan de uytspraak van andere over te geven. Vervolgens nu te Sirmium gekomen zijnde, en verstaande dat'er, so hy meende, een loffelijke en allesins aannemelijke belijdenis was opgesteld, vond hy goed *Liberius* te ontbieden (*v*), en dat op sekeren tijd, als de Afgesondenen van de Oostersche en Westersche Bisschoppen te Hoof waren. *Liberius* overgekomen zijnde, hielden de Oostersche Bisschoppen ernstig by den Keyser aan, dat hy hem het *Homoiousiaans* Geloofs-form (welk van de gelijkheyt des wesens sprak) soude doen ondertekenen; welk hy in 't eerste weygerde, tot dat hy eyndelijk door dreygementen en dwang (*x*) overgehaald wierd, en tekende. *Sozomenus* seyd ons rond uyt, dat die dwang plaats had ontrent dat gedeelte van die belijdenis, waar in de Soon gesegd wierd niet *Consubstantialis*, of mede-wesig, maar den Vader in wesen en anders niet gelijk te zijn: ook berigt hy ons, dat *Eudoxius* en de Aëtianen te Antiochien voorgaven, dat hy insgelijks het ὁμοούσιον, (uytdrukkende dat de Soon van het selve wesen met den Vader is) soude verworpen hebben, en verklaard, dat den Soon den Vader niet gelijk is, om daar door hunne saak, die aan 't sakken was, leven te geven, en staande te houden. Maar eer hy te Hoof quam en ondertekende, hadden *Demophilus* en *Fortunatianus* (hem buyten twijfel op bevel des Keysers toegesonden) reeds met hem daar over gesproken, met sulken uytslag, dat hy hun versoek toestond, sig allenxkens ronder begon te verklaren, en selfs aan de Oostersche Bisschoppen (*y*) een brief schreef, die wy met de aantekeningen van den H. *Hilarius* hier sullen invoegen:

Hy schrijft over sijne verandering aan de Bisschoppen van 't Oosten.

Aan mijne waarde Broederen, de Ouderlingen en Bisschoppen van het Oosten, Liberius groetenis.

Doordien gy in alle uwe handelingen de vreese Gods voor oogen gehad hebt, is uw heylig Geloof (z) by God en de vroome menschen be-

(*s*) *Ext. ap. Hilar. in fragm. col.* 428. (*t*) *Theod. lib.* 2. *c.* 17. *p.* 95. (*v*) *Sozom. lib.* 4. *c.* 15. p. 557. (*x*) *Ath. ad Solit. p.* 647. & *Soz. loc cit. C.* (*y*) *Ext. ap. Hilar. ibid. col.* 426. (*z*) *Pro deifico timore sancta fides vestra &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

bekend, volgens 't geen de Wet ſpreekt; Oordeeld regtveerdelijk, ô gy ſonen der menſchen. *My aangaande, ik heb nooit* Athanaſius *voorgeſproken, maar om dat mijnen voorſaat* Julius, *zaliger gedagtenis, hem had aangehouden, vreesde ik, anders doende, te ſullen geoordeeld worden qualijk te doen: maar ſo ras ik verſtaan heb dat 't* God *beliefd heeft, dat gy hem ten regten veroordeeld hebt, heb ik aanſtonds uw vonnis en beſluyt goedgekeurd, en daar over* (a) *een brief geſchreven, en die, om aan den Keyſer* Conſtantius *over te brengen, in handen gegeven van onſen broeder* Fortunatianus. *Gemerkt dan* Athanaſius, *van wien ik voorneem geene brieven meer te ontfangen, uyt de gemeenſchap met ons alle uytgeſloten is, verklare ik mids deſen, dat ik vreede heb en eensgeſind zy met u allen, en met alle de goede Biſſchoppen in het* Ooſten, *of in andere Landſchappen. En om u beter te voldoen, en te verſekeren dat het 't Ware Geloof is, welk ik in deſen brief verklare aan te nemen, onſen gemeenen broeder* Demophilus *heeft de goedheyt gehad, naar ſijne gewoone beleefdheyt my voor te houden het Ware en Algemeene Geloof, welk verhandeld, verklaard, en aangenomen is van alle onſe broederen en mede-Biſſchoppen, die te* Sirmium *t'ſamen gekomen waren* (b): *dit Geloove neem ik, ſonder eenige tegenſpraak, van herten en vrywillig aan* (c), *dit heb ik toegeſtemd, dit volge ik, dit verdedig ik* (d): *en daarom heb ik goed gevonden uwe heyligheden te verſoeken, dat gy, hier uyt ſiende dat ik allesſins van een gevoelen met u ben, de goedheyt wildet hebben, om door raad en andere middelen mijne ontſlaging uyt deſe ballingſchap te bevorderen, op dat ik tot dien ſtoel, die my van den hemel is toevertrouwd, moge wederkeeren.*

Nevens dien ſchreef hy ook aan *Urſacius*, *Valens*, en *Germinius* (e), die hy wiſt aan het Hof ſeer veel te vermogen; verklarende *Athanaſius* te verfoeyen; gemeenſchap te houden met hen, met *Epictetus*, *Auxentius*, en andere, hen verſoekende ſig aan ſijne herſtelling te laten gelegen zijn, en beſluytende, dat alle, die van deſen vreede en eendragt afweeken, van ſijne gemeenſchap ſouden afgeſneeden worden; welk de H. *Hilarius* wederom verſegeld met *een anathema, of vloek uyt te ſpreeken over dien Ariaanſchen overtreder.* Insgelijks ſchreef hy (f) aan *Vincentius*, Biſſchop van Capua, om hem bekend te maken, dat hy de ſaak van *Athanaſius* verlaten, en tot die van het Ooſten was overgegaan, en dat hy, alſo hem nu de vreede weder toegeroepen was, verſogt de Biſſchoppen van Campania (thans *Terra di Lavoro*) te vergaderen, hen daar van kennis te geven, en uyt het midden van hen eenigen met een brief naar den Keyſer af te ſenden, ten eynde deſelve, zijnde van hunne onderlinge vreede en eendragt verſekerd, hem uyt dien droevigen ſtaat, in welke hy alsnog was, verloſſen en herſtellen mogt. Aan het eynde van dien brief had hy deſe woorden bygevoegd; „Ik heb „vreede met u, en met alle de Ooſterſche Biſſchoppen: ik heb mijn „gemoed voor God ontlaſt: let hier op, ten zy dat gy wild, dat ik „mijne dagen in ballingſchap eyndige. De Heere oordeele tuſſchen „my en u.

Aan Urſacius, e. ſ. v;

en aan Vincentius,

VI. *Liberius* hier mede volkomen genoegen gegeven hebbende, quam te

(a) Dat is, over ſijn veroordeeling. *Hilar.* (c) Dit is het vals en godloos Ariaans Geloof. Dit zijn mijne woorden, niet van den afvalligen. *Hilar.* (c) Vervloekt moet gy Liberius, en uwe makkers zijn. *Hil.* (d) Wederom en ten derdenmaal ſeg ik: zijt vervloekt, gy overtreder Liberius. *Hilar.* (e) *Ext. ubi. ſupra.* (f) *Ext. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De Oosterſche Biſſchoppen aan die van Romen.

te Sirmium, en wierd na gedane ondertekening aangenomen, ontſlagen en herſteld. Dat gedaan zijnde ſchreven de Biſſchoppen, (*g*) aan *Felix*, Biſſchop van Romen, en de *Clergie* aldaar, ten eynde deſelve *Liberius* weder ſouden ontfangen, die beyde geruſtelijk op den Apoſtoliſchen ſtoel ſitten, en al 't geen in't afweſen van *Liberius* gedaan was, mogt vergeten worden. Met dien brief keerde hy weder naar Romen, daar hy ſijn intrede deed, als of hy ſegepralende t'huys quam. 't Is wel waar, dat *Baronius* (*h*) uyt het *Pontificaal-boek* ons verhaald, dat het volk van Romen hem by ſijn wederkomſt, om het overgaan tot de Arianen, niet wilde erkennen, de gemeenſchap met hem ontweek, en daar door aanleyding tot een ſtrenge vervolging in de ſtad veroorſaakt wierd: maar andere, die ter ſelver tijd geleefd hebben, ſtellen ons die ſaak geheel anders voor (*i*); te weten, dat het volk van Romen hem, als hy de ſtad naderde, met groote blijdſchap te gemoet ging, en dat wanneer, gelijk *Theodoretus* ons berigt (*k*), des Keyſers brief, belaſtende dat hy en *Felix* de Kerkelijke ſaken t'ſamen beſtieren ſouden, in't openbaar geleſen wierd, en ſig tweederley ſlag van menſchen opdeed, elk verſoekende dat de eene deſen, en de andere den anderen tot eenen Biſſchop hebben mogten, de gemeene ſchare ondertuſſchen met eenen monde uytriep, *Een God, een Chriſtus, een Biſſchop*. Ook verhalen die ſelve Schrijvers, dat *Felix*, 't zy door den Raad, 't zy door het volk, uyt de ſtad geſet wierd, dog dat hy door aanhitſing van eenige trouwelooſe van de *Clergie* (die tegen hunnen eed, gedaan by het vertrek van *Liberius*, van niemand in ſijn plaats te ſullen aannemen of erkennen, de ſijde van *Felix* gekoſen hadden) niet lang daar na wederkeerde, en openbare vergaderingen hield in de kerk van *Julius*, aan de overſijde van den Tyber, maar ten eerſten door den Adel en het volk met ſchande wederom weggejaagd wierd; dat *Felix* nog agt jaren na de wederkomſt van *Liberius* heeft geleefd, en geſtorven is den 22. *November* in het jaar onſes Heeren CCCLXV. Na deſſelfs dood vergaf *Liberius* de *Clergie* haar trouwloosheyt en ſcheurſiekte; herſtelde een ygelijk van hen in ſijne bediening, en ſtierf in het volgende jaar CCCLXVI. den 24. *September*. Hy ſag egter, gelijk wy mogen vertrouwen, voor ſijn dood ſijne dwaling, en keerde nog weder tot betere gedagten; welk te geloofelijker ſchijnt uyt de merkelijke uytdrukking van ſijn geloof in deſe gewigtige Artijkelen, die hy *Athanaſius* heeft toegeſonden, en in de werken van geſeyde *Athanaſius* (*l*) als nog te vinden zijn, indien het maar waar is 't geen *Baronius* wil, (dog hy geeft'er geene overtuygende redenen van) dat die belijdenis is opgeſteld, na dat *Liberius* tot de Ariaanſche party was overgegaan.

Liberius doet aldaar ſijn intree.

Sijn onthaal.

De dood van Felix en Liberius.

Tot Sirmien word weder opgeſteld een geloofs-form.

VII. Hoe veranderlijk en onbeſtendig is de dwaling! De Keyſer was nog al voor en na te *Sirmium*, en de Biſſchoppen quamen in het volgende jaar CCCLIX. aldaar weder te ſamen, alwaar ſy malkanderen verſtonden, om een nieuw Geloofs-form of Belijdenis op te ſtellen, die van *Marcus*, Biſſchop van Arethuſa, ontworpen, en buyten twijfel in het Grieks opgegeven, dog, naar het ſeggen van *Socrates*, uyt het Latijn in die taal overgeſet was; welke luydde als volgd (*m*):

(*g*) *Sozom. lib.* 4. *c.* 15. *p.* 558. (*h*) *Ad. ann.* 357. *num.* 57. (*i*) *Marcell. & Fauſt. præfat. ad Libell. prec. vid. Hieron. Chron. ad ann. Chr.* 350. (*k*) *Lib.* 2. *c.* 17. *p.* 96. (*l*) *Tom.* (*mihi*) 1. *p.* 396. (*m*) *Ext. ap. Athan. de Syn. pag.* 674. *Socr. lib.* 2. *c.* 37. *p.* 132.

Het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Het algemeen Geloof verklaard en uytgegeven in tegenwoordigheyt van onſen Heer, de godsdienſtigſte en onvergelijkelijke Keyſer *Conſtantius*, de doorlugtige, de eeuwige, te Sirmium den 22. *May*, als de treffelijke Mannen *Flavius Euſebius*, en *Hypatius* Burgermeeſters waren.

WY gelooven in eenen enigen en waaragtigen God, den Almagtigen Vader, Schepper en Maker van alle dingen; en in den eenen eenig-gebooren Soone Gods, geboren van den Vader voor alle eeuwen, en voor alle beginſelen, voor alle tijd die men ſig verbeelden kan, en eer dat'er iets kan bevat worden ontfangen te zijn, door welken de wereld geſchapen, en alles gemaakt is; de eenig-gebooren, alleen gebooren van den Vader alleen, God van God, die den Vader, die hem gegenereerd heeft, volgens de Schriften, gelijk is; wiens geboorte niemand als de Vader, die hem gegenereerd heeft, kend. Deſen weten wy te zijn de eenig-gebooren Soone Gods, die naar den wille ſijnes Vaders van den hemel is nedergekomen, om de ſonden te niet te doen, gebooren is uyt de Maagd Maria, *met ſijne Diſcipelen heeft omgegaan, en alles naar ſijns Vaders wil volbragt hebbende, gekruyſt, geſtorven, en ter hellen neder gedaald is, alwaar hy alles, wat nog overig was, voltrok, en de bewoonders van die plaats op ſijne tegenwoordigheyt deed beven. Hy is ook opgeſtaan ten derden dage; verkeerde met ſijne Diſcipelen, en veertig dagen op aarden hebbende door-gebragt, wierd opgenomen in den hemel, ſit ter regterhand des Vaders, en ſal ten laatſten dage weder komen in de heerlijkheyt des Vaders, om een ygelijk te vergelden naar ſijne werken. En in den H. Geeſt, dien* Jeſus Chriſtus, *de eenig-gebooren Soon Gods, tot een Trooſter van het menſchelijk geſlagt te ſenden beloofd heeft, volgens het geen geſchreven is*: Ik ga heenen tot mijnen Vader; en ik ſal den Vader bidden, en hy ſal u eenen anderen Trooſter geven, namelijk, den Geeſt der Waarheyt; hy ſal het uyt het mijne nemen, en ſal u alles leeren, en indagtig maken wat ik u geſegd hebbe. *Maar ſo veel het woord* ſubſtantie *(weſen) aangaat, wy hebben goet gevonden, (gemerkt het wel van de Vaders eenvoudig en in een goeden ſin gebruykt, dog van het gemeene volk niet verſtaan, en ſedert veelen tot een aanſtoot geweeſt is; te meer, om dat het in de Schriftuur niet gevonden word) hetſelve uyt te laten, en, wanneer van God geſproken word, niet meer te gebruyken, alſo de H. Schriftuur nooit van de* ſubſtantie, *of het weſen van den Vader en Soon gewag maakt. En wat den Soon aangaat, wy ſeggen dat hy den Vader in alles gelijk is, gelijk ons de heylige Schriftuur verſekerd en leerd.*

By deſe Geloofs-belijdenis ſien wy in het Opſchrift gevoegd ('t geen in de Kerke Gods ongehoord was) de eer-tijtelen van den Keyſer, de jaar-tijd van de Burgermeeſters, en de dag van de maand, waar door, gelijk *Athanaſius* vernuftig tegens hen inbrengt *(n)*, by wijſe en ſchrandere Mannen ſtilſwijgens blijkt, dat hun Geloof niet dat van de Ouden, nog ouder dan van de regeering des Keyſers *Conſtantius* was: en, *ſeyd hy*, daar ſy voorgeven te ſpreeken van *onſen Heer*, nemen ſy aan *een ander Heer*; te weten, *Conſtantius*: en daar ſy weygeren den Soone Gods te erkennen *eeuwig* te zijn, ſchroomen ſy niet den Keyſer als ſodanig te beſchrijven. Wat den inhoud van de belijdenis ſelfs aangaat, ſy ſeggen Aanmerkingen daar over.

(n) *Loc. cit. p.* 671.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gen met ronde woorden, (het geen sy in sommige hunner laatste belijdenissen verworpen en veroordeeld hadden) Dat den Soon in alles den Vader gelijk is, en dat sulks de klare en geduurige leere des Euangeliums was.

De Keyser neemd voor een algemeener Vergadering te beschrijven.

VIII. Als nu de onlusten van de Kerk, niet-tegenstaande alle daar tegen aangewende middelen, geduurig aangroeyden, vond sig de Keyser (toen, so het schijnt, te Singidunum, een stad in Mysien, gekomen) genoodsaakt, om tot het beslegten van alle die moeyelijkheden op een algemeene Concilie bedagt te wesen, en stelde, naar het seggen van *Philostorgius* (o), op raad van *Patrophilus*, Bisschop van Scytopolis, en *Narcissus van Irenopolis*, die te Hoof gekomen waren, om tegens *Basilius van Ancyra* hunne klagten in te brengen, vast, sulken Kerkvergadering te Nicomedien te doen houden (p): maar wanneer aldaar, door een schrikkelijke aardbeving (waar in onder andere *Cecropius*, Bisschop van die plaats, gesmoord wierd) alles om-ver geworpen was, kregen de Bisschoppen, reeds op weg zijnde, bevel, hunne reys te staken en niet voort te gaan, tot dat de Keyser, met *Basilius* hebbende raad gepleegd, Nicea tot de Vergader-plaats aanwees; welke plaats te liever van hen wierd uytgekipt, gelijk het *Theodoretus* (q) duyd, op dat sy met dien naam hun voordeel mogten doen, en hun Vergadering onder den naam van het Niceensche Concilie doen doorgaan, waar door dan de eenvoudige en onvoorsigtige menschen gemakkelijk tot die gedagten souden konnen gebragt, en also misleyd worden, als of het geene daar soude worden opgesteld, het opregte Niceens Geloof was: dog also de aardbeving sig ook tot daar toe uytgestrekt, en veele voetstappen van hare woede en geweld nagelaten had, liep dat voornemen ook te niet; waar op de Keyser van gedagten veranderde, en aan *Basilius* schreef, om met de Oostersche Bisschoppen te overleggen, welke plaats tot het houden van de Synode bequaamst soude wesen: maar dese malkanderen niet konnende verstaan, reysde *Basilius* selfs naar het Hof van Sirmium, alwaar hy *Marcus*, Bisschop van Arethusa, en *Georgius*, Bisschop van Alexandrien, vond. De plaats daar men meest op oogde was Tarsus, een stad in Cilicien (de geboorte-plaats van den H. *Paulus*), maar hier in vond d'een nog d'ander genoegen. Eyndelijk wierd 'er een nieuwe voorslag gemaakt, dat men de Synode soude verdeelen, en op eenen tijd een Synode houden in het Westen te Ariminen, een stad van Emilia in Italien, en in het Oosten te Seleucien, een stad van Isaurien, doordien de Keyser de hoop had, dat aan de eene sijde hier door de reysen bekort, en de Bisschoppen gereeder souden zijn om over te komen, en aan de andere sijde, dat de Concilien gedeeld zijnde, sy malkanderen te beter souden verstaan, en de driften, die anders tusschen de verschillende partyen met het vermengen van so veele Natien door malkanderen waarschijnlijk ontstaan souden, afgesneden en voorgekomen worden. Aanstonds wierden brieven van aanschrijving afgesonden, met bevel aan de Bisschoppen van elke Vergadering, om eerst van de saken, de Geloofs-stukken rakende, te handelen en te besluyten, en daar na het geen de Bisschoppen, die hen voorkomen mogten, voor te nemen, en alles afgedaan zijnde, tien van elke sijde naar het Hof te senden, om den Keyser verslag te doen van 't geen sy gedaan hadden.

Daar toe word voorgeslagen Nicomedien, naderhand Niceën, eyndelijk Tarsus.

Voorslag van 2. Synoden gelijk te houden.

Daar toe in het Westen Ariminen verkoren wierd.

IX. Te Ariminen quamen t'samen meer dan vier honderd (r) Bisschoppen:

(o) *Lib.* 4. *c.* 10. *p.* 495. (p) *Sozom. lib.* 4. *c.* 16. *p.* 558. (q) *Lib.* 2. *c.* 26. *p.* 109. (r) *Sozom. lib.* 4. *c.* 17. *p.* 563. *Sulp. Sev. lib.* 2. *p.* 156.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Hoe veele Bisschoppen daar t'samen quamen.

schoppen, ja, indien wy aan het eensijdig verhaal van *Hunnericus*, Koning van de Vandalen, in sijn Plakaat (s) tegen de regtsinnige Bisschoppen in Africa, mogen geloof stellen, meer dan duysend Kerk-voogden. Het is seker dat se talrijk waren, als zijnde beschreven, gelijk ons het Plakaat van den jongen *Theodosius* (t) berigt, *ex omni orbe Romano*, uyt alle gedeelten van het Roomsche Rijk, hoewel'er niet veele uyt het Oosten, maar de meeste uyt het Westen quamen. De Stadhouder *Taurus* had reeds eenige Bedienden tot dagvaarding naar alle de Provincien van het Westen afgesonden, en had order, om deselve niet te laten scheyden, voor dat sy malkanderen in een eenparige Geloofs-belijdenis souden verstaan hebben, met belofte van een Burgermeesterschap, so hy het uytwerkte, voor sijne moeyte. Hy had ook last, om op des Keysers kosten de Bisschoppen met eeten en drinken te voorsien; welk die van Aquitanien, Gaulen en Britannien afsloegen, die liever op hun eygen kosten wilden leven, uytgenomen drie Bisschoppen uyt Britannien, die armer als de andere zijnde, 't geen hen van 't gemeen toegelegd wierd aannamen, en 't geen hunne mede-Bisschoppen hen tot onderhoud aanboden, afsloegen: oordeelende redelijker te zijn op kosten van 't gemeen, als op die van dese of geene te leven. Hoewel dit van sommigen in twijfel getrokken word, egter seyd'er de Historie-schrijver dit tot hunne verschooning van (v), dat het een bewijs van oude deugd en godsaligheyt was voor een Bisschop arm te zijn, en dat het beter geoordeeld wierd op de gemeene beurs te leven, dan iemand in 't bysonder tot laste te zijn. T'samen gekomen zijnde, konden sy in 't eerst niet verstaan by malkander te sitten, so dat de Regtsinnigen in de kerk vergaderden, en de Arianen (die niet meer als tagtig sterk waren) in een kapel, of bid-plaats; het is egter waarschijnlijk, dat sy sig eerlang t'samen voegden, of ten minsten over en weer samen-handelden. Dus vergaderd zijnde, ontweeken de Arianen (x) het ondersoek van de saak van *Athanasius*, weshalven tot het overwegen van de Geloofs-stukken wierd voort gegaan. Als'er nu reeds verscheyden saken voorgesteld en bepleyt waren, stond *Ursacius*, *Valens*, met de overige van de Ariaansche party op, en gaven voor, dat men, gemerkt der menschen gemoederen door de verscheydene Geloofs-formen ongemeen verdeeld waren, alle te voren opgestelde Geloofs-belijdenissen behoorde af te schaffen, en 't geen in de laatste Synode te Sirmium ontworpen was, als het openbare en algemeene *Symbolum* aan te nemen; dat de Keyser het selve reeds had goed gekeurd, en het Concilie ook niet anders konde als dat aannemen; dat al het nauwkeurig ondersoeken over sulke saken twisten verwekte, en die wederom haat en afkeer; dat het beter was regte bevattingen van God te hebben, al was het schoon door de onkonstige wegen van redeneeren, als nieuwe uytdrukkingen; die naar scherpsinnigheden der reden-kunde smaken, te gebruyken; dat het woord *Consubstantialis* voor veelen donker, en in de Schriftuur t'eenemaal onbekend is, en daarom vry beter soude zijn in plaats van dien met de H. Schriftuur te seggen, *Dat de Soon den Vader in alles gelijk is*. Dit gesegd hebbende, deeden sy die belijdenis, die se in de hand hadden, voor de Vergadering lesen; dog so dra deselve ten eynde was, riepen de Regtsinnigen uyt; „Wy sijn niet herwaards gekomen, om dat ons een „Geloofs-form ontbreekt; wy hebben'er een, dat ons van onse Voor-

Bevel om hen op de kosten van den Keyser te besorgen.

Drie Bisschoppen alleen namen dat aan.

Hun t'samenkomst begint.

Ariaansch voorslag om 't Geloofs-form van Sirmium in te voeren.

Die moedig van de regt-

(s) *Ap. Vict. vit. de persecut. Afric. lib. 4. p. 50.* (t) *Cod. Theod. lib. 16. tit. 1. Leg. 4.* (v) *Sulp. Sev. loc. cit.* (x) *Socr. lib. 2. c. 37. p. 132. Sozom. ubi supr. Athan. de Synod. p. 674. &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſinnigen wierd afgeweſen.

„ vaders is overgeleverd, en van ons ongeſchonden bewaard word; indien gy dit hebt opgeſteld, als die nu eerſt begint te gelooven, ſo „ kond gy nog niet gerekend worden onder mannen van de Heylige Order, als die nog de eerſte beginſelen van uw Geloof niet geleerd hebt: „ maar indien hier geen nieuwigheyt onder ſchuyld, volgd dan de oude „ order en practijk der Kerk in alle ketteryen als godloos te verwerpen, „ en verſoeyd opentlijk en ſpreekt den vloek uyt over het Arianisdom, „ want dat deſe godslaſterlijke leer van *Arius* niet anders dan beroerten „ en verwerringen van haar eerſte opkomſt tot deſen dag toe gebaard „ heeft, is meer als bekend de geheele wereld door: indien gy derhalven hier gekomen zijt met die gedagten als wy, wel aan, laat ons „ eenparig veroordeelen en vervloeken alle ketteryen, en vaſthouden „ aan de inſtellingen van onſe Voor-vaders, om daar door alle gelegentheden tot het houden van Synoden voor het toekomende over die ſaak „ af te ſnijden, gemerkt de Vaders te Niceën hier in al 't geen voor het „ algemeen en regtſinnig Geloof nodig is, reeds beſorgd hebben.

Des Keyſers laſt aan de Synode.

X. Dog eer ſy hier in konden voortgaan, wierd hen een brief (*y*) toegeſonden van den Keyſer, waar door belaſt wierd niets ontrent de Biſſchoppen van het Ooſten, die elders vergaderd waren, te beſluyten, alſo het geen daar ontrent gedaan wierd, van geene waarde ſoude zijn, en van hem niet worden toegelaten. Deſe order wierd ingevolgd: maar wanneer ſy de valsheyt en verradery van de anders-geſinden, in hunne by-een-komſten geſmeed, merkten, wierd nodig geagt het Niceens Geloof te beveſtigen, gelijk door een (*z*) breede uytſpraak van die Synode wierd bekend gemaakt. Dit wierd van allen ondertekend, en daar door betuygd, dat ſy van het Niceens Geloof (welk het oud Geloof, aan de Propheten en Apoſtelen overgegeven, en vervolgens van hand tot hand aan de Vaders overgeleverd, behelſd) niet moeſten afwijken, ſo dat'er niet mogt by, nog af gedaan worden, en het woord *ſubſtantie* (weſen) ſo wel in benaming, als beduyding van ſaken, ongeſchonden moeſt behouden worden. Vervolgens veroordeelden ſy in verſcheyden ſtellingen de Ariaanſche leer-ſtukken (*a*), waar in ſy byſonder de wortel en hert-ader van de Ariaanſche kettery raakten; en voor het laatſte velden ſy hun vonnis, en ſetteden (*b*) af *Urſacius*, *Valens*, *Germinius*, *Auxentius* en *Cajus*, als ſtijfſinnige ketters, verdraaijers en onverſoenlijke vyanden van het Niceens Concilie en Geloof. Alles gedaan hebbende, deeden ſy den Keyſer ſchriftelijk verſlag van hunne handelingen (*c*), hem verſoekende, dat'er geen nieuwigheyt in het Geloof mogt worden toegelaten, maar alles daar in gelaten ſo als het ten tijde van ſijnen zaligen vader was vaſtgeſteld, en dat het hem believen mogt de Biſſchoppen (welker veele arm en van hooge jaren waren) te veroorloven om weder te keeren elk naar ſijn kerk, om over het volk, hen toevertrouwd, te waken, en met het ſelve in den gebede, om den voorſpoed en welſtand van ſijn perſoon en regeering, aan te houden. Deſen brief ſonden ſy door tien uyt het midden van hunne Vergadering; mannen die wel vroom en opregt, maar onbedreven waren in de konſt van een ſaak te beleggen, en byſonder in de ſtreeken van het Hof. De Arianen ſonden insgelijks van hunne ſijde een gelijk getal, mannen van jaren en ervarendheyt, die verſtandig en ſchrander, en in allerley loosheyt en bedrog ongemeen bedreven waren: maar *Urſacius* en *Valens* quamen alle de

Het Niceens Geloof word onderteekend.

De Ariaanſche gevoelens veroordeeld.

Eenige van hen afgeſet.

Berigt hier van aan den Keyſer geſonden door 10. Biſſchoppen.

(*y*) *Ext. ap. Hilar. in fragm. col.* 457. (*z*) *Ibid.* (*a*) *Loc. cit.* (*b*) *Ext. Sententia Synodi ap. Ath. de Synod. p.* 678. (*c*) *Ext. Epiſt. ap. Ath. ibid. p.* 676. *Socr. ibid. p.* 136. *Theod. lib.* 2. *c.* 19. *p.* 97. *Hilar. ibid. col.* 451. *Sozom. lib.* 4. *c.* 18 *p.* 565.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Die by denſelven geen gehoor kregen.

de andere voor, en eerſt te Hoof verſchijnende, namen het gemoed des Keyſers met ſodanige vooroordeelen tegen de regsplegingen van die Synode in, dat de Afgeſondenen, overgekomen zijnde, by den Keyſer geen gehoor konden krijgen, maar met uytſtel, om dat, naar de Hovelingen voorgaven, de Keyſer met gewigtiger ſaken te doen had, wierden opgehouden. Maar de Keyſer, op dat hy haar niet t'eenemaal mogt ſchijnen te verſmaden, verſchoonde ſigſelven door een brief aan de Synode, van tot nog toe met de Afgeſondenen niet geſproken te hebben (*d*), gemerkt ſaken van die natuur, een gemoed, dat met geen gemeene landsſorgen beſet is, vereyſchten, en hy tegenwoordig, gereed ſtaande om tegen de Barbaren op te trekken, ſo niet geſteld was, en deſelve daarom belaſt had ſijn te rug-komſt te Adrianopel af te wagten, dat hy alsdan hunne boodſchap ſoude hooren, en vervolgens weder te rug ſenden, en dat ſy voor die tijd niet veel ſtaat op het t'huys komen hunner Afgeſondenen te maken hadden.

Brieven daar over geſchreven.

De Synode hier mede niet te wel voldaan, ſchreef aan den Keyſer tot antwoord (*e*), Dat ſy van 't geene by hen gedaan was, geenſins konden afwijken; dat ſy ſulks hunne Geſanten ook belaſt hadden te ſeggen, en daarom nu nogmaals verſogten, dat ſijn Majeſteyt deſelve beliefde te ontſlaan, om na huys te mogen keeren, eer dat de winter op handen quam, en hun te rug-reys daar door te beſwaarlijker en moeijelijker worden mogt.

Krijgen eyndelijk gehoor.

XI. De Keyſer eyndelijk de handen ruymer hebbende, ontbood de Geſanten (*f*), dien door looſe dog ſchoone voorwendſels geſegd wierd, dat het verſchil niet groot was, en maar in een woord beſtond, waar over het de moeyte niet waard was te twiſten; Dat het woord *ſubſtantie* (weſen) de groote ſteen des aanſtoots zijnde, twijfelagtig en onvoorſigtig, ſonder eenige authoriteyt van de Schriftuur, van de Vaders aangenomen was, en dat dit het ware geloof was, dat de Soon den Vader gelijk is: (hoewel daar een ſchadelijk bedrog agter ſchuylde, doordien ſy wel erkenden dat hy naar den Vader geleek, maar niet, dat hy denſelven even gelijk is.) Door deſe en diergelijke bedriegeryen wierden de Afgeſondenen overgehaald, om met de Arianen toe te ſtemmen en gemeenſchap te houden;

En worden door ſchoone woorden van de Arianen tot hun gemeenſchap over gehaald.

waar na ſy hun afſcheyd kregen, en aan den Stadhouder *Taurus* order geſonden wierd, de Synode niet te laten ſcheyden voor dat ſy het voorgeſchreven Formulier ſouden hebben goed-gekeurt, en alle die ſig onttrokken te bannen, tot dat'er niet meer dan vijftien ſouden overgebleven zijn.

Onbeſcheyden laſt des Keyſers.

Maar laat ons tot de Afgeſondenen, en de Synode ſelfs wederkeeren. De eerſte weder gekomen zijnde, haalden wijd en breed op wat geweld hun was aangedaan; egter wierd hen de gemeenſchap van de Synode ontſegd:

t'Huys komende word hun de gemeenſchap ontſegd.

En de Vaders naderhand mede overgehaald.

maar alſoo de Arianen op hunnen goeden voortgang begonden ſtouter te worden, wiſten ſy de Vaders, (ten deele tot den grond der ſaken niet doorſiende, en ten deele het langer blijven aldaar moede zijnde) te bewegen tot het over-een-ſtemmen met die van het Ooſten, ſo dat'er niet meer dan twintig hun ſtuk vaſt hielden, van welke *Phebadius*, Biſſchop van Agen in Vrankrijk, de voornaamſte was. Op deſe deed *Taurus* alle weer, hen voordragende, dat ſe reeds ſeven maanden in de ſtad waren opgeſlooten geweeſt; dat ſe door 't ongemakkelijk winter-weêr en gebrek by-na waren omgekomen; dat'er buyten die tekening geen hoop voor hen om te vertrekken was, en daarom vermaande hy hen het voorbeeld van alle de andere te volgen, die ſy moeſten denken wijſer te zijn dan ſy, die ſo weynige waren. Op *Phebadius*

(*d*) *Ext. ap. Socrat. lib. 2. c. 27. p. 130.* (*e*) *Ext. ap. Socr. ibid. & Theod. lib. 2. c. 20. p. 100.* (*f*) *Sulp. Sever. lib. 2. p. 159. &c.*

Phebadius en de sijne meenden voorsigtig te wesen, *dius* was een geruymen tijd niets te winnen, dog ten laatsten wierd'er een middel uytgevonden, dat hy en de sijne de vryheyt souden hebben, om hun eygen verklaring by die belijdenis te mogen voegen. Dit deeden sy, en verwierpen en veroordeelden in hunne verklaring *Arius* en eenige sijner voornaamste stellingen; dog, niet tegenstaande alle dese voorsigtigheyt, waren sy in 't net en bedrogen: want 't is seker, dat dit het bestel en de uytwerking van de loosheyt en het veynsen van *Valens*, Bisschop van Mursa, was, die dan voor de geheele Vergadering, na gemelde onderteking van *Phebadius* en de sijne, betuygde (*g*) geen Ariaan te zijn, en van de Ariaansche godslasteringen te schrikken; waar op *Musonius*, Bisschop van Byzacien, een Man die om sijne hooge jaren aansienlijk was, de Synode versogt, dat de godloose stellingen, die *Valens* waren te last gelegd, mogten gelesen en ondersogt worden. Dit toegestaan zijnde, wierden deselve stuk voor stuk gelesen door *Claudius*, uyt de Provincie van Picenum. Na het lesen derselven voer *Valens* uyt, betuygde aan geene van die stellingen deel te hebben: en riep, om sigselven te suyveren, voor hen allen uyt; Vervloekt zy al de gene, welke loochend, dat *Christus*, de Soone Gods, van den Vader voor de wereld gegenereerd is. Dit gaf de Vergadering sodanigen genoegen, dat'er eenparig *placet* (*'t behaagd my*) op volgde. Dog *Valens* ging voort; Vervloekt, *seyde hy*, zy die, welke loochend dat de Soon den Vader volgens de Schriften gelijk is; of die seyd, dat de Soone Gods niet eeuwig is met den Vader; of dat de Soone Gods een schepsel is gelijk alle andere schepselen zijn; of dat hy uyt niet, en niet van den Vader voortgekomen is; of dat'er een tijd geweest is, dat hy geen Soon was. Over een ygelijk deser stellingen sprak hy t'elkens een bysonder *anathema* of vloek uyt, en de Synode toonde met hunne toestemming daar in genoegen te hebben. Gemelde *Claudius* stelde hem nog eenige verdere swarigheden en vragen voor, van welke hy sigselven suyverde; onder andere verklarende, te vervloeken al die seggen soude, dat de Soone Gods wel geweest is voor alle eeuwen, maar niet voor alle tijd: (want de Arianen wel gewoon waren met sulken onderscheyd te maken hun gevoelen te verbergen.) Dit wierd van allen eenparig goed-gekeurd. 't Behaagde hen, dat hy sigselven so openhertig en rondelijk verklaard had, so dat sy hem ten hemel toe verheften, en sigselven beschuldigden van sulke quade gedagten van hem gehuysvest te hebben; en egter school'er onder dit alles een slang in het gras, die van hen niet wierd gesien, maar onder andere bedektelijk verborgen lag in die stelling, *Dat de Soone Gods geen schepsel is, gelijk alle andere schepselen zijn*: de prikkel en het quaad van welk seggen (hoewel sy het toen niet merkten) daar in gelegen was, Dat het loochenen van den Soon te zijn gelijk de andere schepselen, noodsakelijk vaststelde, dat hy een schepsel moet zijn, hoewel verhevener en treffelijker dan de andere. En wat het woord van *substantie* (wesen) raakte, men schreeuwde daar tegen als een onschriftuurlijk woord, dat ingevoerd zijnde, veel aanstoot gegeven had, en ondertusschen stemden de onvoorsigtige Vaders toe hetselve na te laten, en meenden, so lang sy de regte meening konden houden, niet de moeyte waard te zijn over woorden te knibbelen. Dus quam het hier op uyt, dat beyde partyen genoegen hadden, de Ariaansche belijdenis aan het ligt quam, en als de uytspraak van het Arimynsche Synode verspreyd wierd: immers 't is seker, uyt het geheele vervolg van de geschiedenissen van dien tijd, dat de Arianen ongemeen roemden

Marginal notes: dog raakten mede in 't net. — Valens betuygd geen Ariaan te zijn. — Desselfs loose verklaringen. — In een staaltjen ontdekt. — De Arianen doen met dese Synode hun voordeel.

(*g*) *Hieron. adv. Lucif. Tom. 2. p. 143. ex Act. Syn. Arimin.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

roemden op den naam en agtbaarheyt van die Synode, die se, (*h*) waar het maar te pas quam, tegen het Concilie van Nicea stelden, en oordeelden deselve wigtig genoeg, om tegen dat van Nicea in de waagschaal te konnen gelegd worden.

Een loosheyt van hen om 't op den naam van 't Niceens Geloof te doen doorgaan.

De Synode gescheyden zijnde, vertrok *Ursacius* (*i*), en die van sijnen aanhang, naar 't Oosten, en bleven een tijd lang te Nicea, een stad in Thracien, alwaar sy, by wijse van een Synode, vergaderden, de belijdenis, te Ariminen doorgedrongen, in de Grieksche taal oversetteden, weder bekragtigden, en als het Geloof van Niceen, welk door een algemeene Kerk-vergadering ontworpen en vastgesteld was, aan het ligt gaven, ten eynde de eenvoudige menschen, door den naam van Nicea misleyd, dese belijdenis voor dat by de groote Synode was opgesteld souden aansien: maar 't bedrog wierd haast gemerkt, en als dwaas en belagchelijk uytgekreeten.

Die ontdekt wierd.

Ook had de roem van hunne winst, door het Synode van Ariminen verkregen, geen langen duur: want de regtsinnige Vaders (*k*), hoewel voor die tijd misleyd, quamen niet so dra te huys, of wierden hun misslag gewaar, en herriepen al 't geen sy in dat Concilie hadden toegestaan, en beleeden met tranen, dat sy sig door valsheyt en bedrog hadden laten verstrikken, en dat sy niet anders meenden; of dier menschen tongen hadden gesproken 't geen hun herte meende.

De Vaders van dat Concilie hadden naderhand berouw.

Kostelijke voorregten van de Synode vastgesteld,

Meer sal ik van dese Synode, te Ariminum gehouden, niet seggen, als dat aldaar niet alleen van saken des Geloofs wierd gehandeld, maar dat men sig ook aanmatigde de Kerkelijke persoonen en de Kerken met sekere voorregten te begiftigen, en bysonderlijk vast te stellen, dat (*l*) de inkomsten der Kerken van alle belasting en beswaarnis voor het gemeen souden vry zijn: dog dit wierd van *Constantius* korts daar na vernietigd, also het hem mogelijk niet wel behaagde, dat sy sig so veel magts aangematigd hadden.

maar van den Keyser vernietigd.

(*h*) *Vide Aug. contr. Max. Arian. lib.* 3. *c.* 14. *col.* 733. *Tom.* 6. (*i*) *Socr. ibid. p.* 141. *Sozom. ibid. c.* 19. *p.* 568. (*k*) *Vide Epist. Syn. Damas. ap. Theod. lib.* 2. *c.* 22. *p.* 103. *Sozom. lib.* 6. *c.* 23. *p.* 668. *Hier. ubi supra Ambros. Epist. p.* 123. (*l*) *Vid. Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 2. *Leg.* 15.

TWAALFDE AFDEELING.

Van de Synoden gehouden te Seleucien, Constantinopelen, en elders.

INHOUD.

Wanneer de Synode te Seleucien *gehouden is. Wat'er te verhandelen voorgesteld wierd. Tweederley partyen in die Vergadering. De* Acacianen *dreven tot het vernietigen van het* Niceens *Geloofs-form. Andere staan daar tegen, en willen het gehouden hebben, uytgenomen het woord* Consubstantialis (*mede-wesig*). Leonas, *des Keysers Lieutenant, held naar de sijde der* Acacianen. Acacius *overvalt de Synode met een opgestelde Geloofs-belijdenis, die van alle met hem eensgesind zijnde Bisschoppen ondertekend was.* Leonas *belast deselve te leesen. Die belijdenis word overwogen en ter proef gesteld. De belijdenis van* Antiochien *word goed-gekeurd. De* Acacianen *weygeren meer in de Vergadering te komen, en worden van de Synode afgeset: vlieden naar* Constantinopelen: *maken sig te Hoof bevriend eer dat'er de Afgesondenen van de Synode konden aankomen. Een Synode aangesteld in de Keyserlijke Hoofd-stad.* Basilius van Ancyra *word van*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Aëtius tot een twistredening uytgedaagd. De halve Arianen drongen by den Keyser sterk aan tegen de gevoelens van Aëtius en Eudoxius. Aëtius word gebannen. Eudoxius is onwillig om de leer van Aëtius te veroordeelen. Sylvanus en sijnen aanhang word veroordeeld en gebannen. Een Synodale brief aan Georgius, Bisschop van Alexandrien, over het veroordelen van Aëtius: welk van de aanhangers van Aëtius in een by-een-komst te Alexandrien ondertekend wierd. De belijdenis van Ariminen, daar nog iets nieuws wierd bygevoegd, word door de Synode van Constantinopelen goed-gekeurd. Constantius vertrekt naar Antiochien, alwaar een Synode word gehouden, om de leer van de mede-wesentheyt te veroordeelen. Meletius word tot Bisschop van die plaats gekoren. Alle partyen hadden een groot gevoelen van hem. Hy verklaard sigselven openhertig voor de regtsinnigen, tot groot misnoegen en spijt van de Arianen. Sijn predikatie daar over aan die van Antiochien. Hy word gebannen. Een tweede Synode te Antiochien tegen Eudoxius, door toedoen van Acacius. Constantius voornemen om die verschillen door een algemeener Concilie te slegten: dat door sijn dood wierd afgesneden. Dessselfs siekte, dood en afbeelding.

De Oostersche Synode te Seleucien. Desselfs Leden hoe veel.

I. MAar 't is tijd om eens naar het Oosten om te sien, wat'er ter selver tijd van het houden van de Synode te Ariminum gedaan zy in de Synode te Seleucien. Hier vergaderden in de Kerk, aan de martelaresse *Tecla* toegewyd, ontrent 160. Bisschoppen (andere seggen tien minder), hoewel'er alle de Bisschoppen uyt het Oosten, en uyt de Asiatische en Pontische kerken toe beschreven waren. De Keyser sond, om by het verhandelen van de saken des Geloofs tegenwoordig te zijn, en de Vaders met al 't geen sy souden van noden hebben te versorgen, derwaards *Leonas* sijn Schat-meester tot het eerste, en *Lauricius*, de eerste in de regeering van *Isaurien*, tot het tweede. *Socrates* geeft ons (*a*) uyt *Sabinus* versamelingen van de Synodale handelingen een nauwkeurig verhaal van 't geen in dese Synode verhandeld is, wiens voetstappen wy kortelijk sullen volgen. Dese Synode wierd geopent op den seven-en-twintigsten September van het jaar CCCLIX, wanneer *Leonas*, uyt de naam van den Keyser, hen bekend maakte, dat een ygelijk de vryheyt had om 't geen hem goed dagt voor te stellen: maar die'er tegenwoordig waren gaven tot antwoord; Dat se als nog de gewigtigste saken niet konden in handen nemen, gemerkt verscheydene, die verwagt wierden, nog niet waren aangekomen; selfs hadden reeds *Macedonius* Bisschop van Constantinopelen, *Basilius* van Anacyra, en eenige andere, niet wetende wat'er in de Synode tegen hen mogt worden ingebragt, sigselven, op voorgeven van ongesondheyt of diergelijk, verontschuldigd: en als *Leonas*, dies niet tegenstaande aanhield dat sijn werk beginnen souden, was hun antwoord; Dat sy geene verschilstukken konden voornemen, voor dat de saak van de beschuldigde Bisschoppen ondersogt was. Dus konden sy malkanderen niet verstaan in de order en rang van saken, welke eerst en welke laatst souden verhandeld worden, waar toe niet weynig hielp, dat de Keyser nu eens dus, en dan weder so schreef. Hier door raakte de Vergadering verdeeld in tweên, waar van elk sijne hoofden had. Van d'eene sijde waren de hoofden *Acacius* Bisschop van Cæsareen, *Georgius* van Alexandrien, *Uranius* van Tyrus, en *Eudoxius* van Antiochien, by welke sig voegden ontrent dertig andere. De andere party had tot hare hoofden

Leonas wegens den Keyser daar tegenwoordig.

Die deselve opend.

Verschil wat'er eerst en wat laatst sou verhandeld worden.

De Synode in twee partyen verdeeld.

(*a*) *Lib.* 2. *c.* 39. *p.* 146. *&c. Sozom. lib.* 4. *c.* 22. *p.* 573. *Theod. lib.* 2. *c.* 26. *p.* 109.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den, *Georgius*, Bisschop van Laodicea, *Sophronius* van Pompejopolis, en *Eleusius* van Cyzicum, en bestond uyt verre de meeste leeden van de Synode. Na veel woorden-wisseling wierd verstaan, eerst over de leer-stukken des Geloofs te handelen; waar op *Acacius* en de sijne wilden dat het Niceens Geloof soude weggeschooven, en een ander in desselfs plaats ontworpen worden: maar die van de andere sijde drongen op het vast-houden aan de Synode van Nicea: alleenlijk konde men, *seyden sy*, het woord ὁμοούσιος (mede-wesig, of eens-wesens) uytlaten.

Beyderſijds voorſlagen.

Dit harrewarren duurde tot in de nagt; wanneer eyndelijk *Sylvanus*, Bisschop van Tharsen, opstond, en met klare woorden uytriep, Dat'er geen nieuwe belijdenis soude gemaakt, maar de oude, die reeds voor veele jaren te Antiochien, in de Synode tot inwying van de kerk aldaar vergaderd, goed gekeurd was, bevestigd worden: op welk seggen de Acacianen weg-sloopen, en de andere de belijdenis van Antiochien voor den dag haalden, en in de Vergadering oplasen: waar mede die eerste sitting ten eynde liep.

Onderteke ning van de belijdenis van Antiochien, word voorgeslagen

II. Des anderen daags morgens weder vergaderd zijnde, slooten se de deuren, en ondertekenden de belijdenis te Antiochien vastgesteld. Selfs ondertekenden de Gevolmagtigden in plaats van de Bisschoppen, die niet konden tegenwoordig wesen. Dit gaf *Acacius*, en die van sijnen aanhang, gelegentheyt om te seggen, Dat hun manier van doen sekerlijk moest quaad zijn, om dat sy so bedekt moesten te werk gaân, en het ligt niet verdragen konden: maar 't was ondertusschen waar, dat sy een andere belijdenisse ontworpen, en hetselve, in hoop van door te dringen, aan *Leonas* en *Lauricius* onder de hand bekend gemaakt hadden.

en van de eene party gedaan.

Op den derden dag deede *Leonas* groote weer om beyde partyen in de Synode te doen t'samen-komen, op welke tijd *Macedonius*, Bisschop van Constantinopelen, en *Basilius* van Ancyra, inquamen, en sig by de gemagtigde party voegden. Dit gaf den Acacianen weder een nieuw misnoegen, so dat sy weygerden in de Vergadering te komen, voor dat'er alle die t'eeniger tijd beschuldigd of afgeset waren, souden zijn uytgegaan. Dit, vreedens-halven, toegestaan zijnde, quamen sy weder binnen; waar op *Leonas* de Vergadering bekend maakte, van *Acacius* een papier (welk hy de naam van een belijdenis niet gaf, ook had niemand die gedagte) ontfangen te hebben, welk hy begeerde dat met de Voor-reden van hen soude gelesen worden. Hier in nu gaven sy op (*b*); „Dat sy op bevel van den Keyser tot de Synode gekomen zijnde, hun „werk gemaakt hadden, dat de vreede der Kerke behouden, de Ge„loofs-stukken behoorlijk en naar order ondersogt, en niets de Kerk te „gelooven opgedrongen mogt worden, als 't geen in de heylige Schrif„ten geleerd word; maar dat sy, gemerkt verscheyden van hunne par„ty van sommige in de Synode waren qualijk bejegend, anderen het „spreeken verboden, en anderen uytgesloten, en sy in tegendeel in de „Synode hadden ingevoerd sommige die afgeset, en anderen die niet „behoorlijk en naar Kerken-order bevestigd waren, so dat de Vergadering „vol onlust en verwerring was; dat sy, *seyden sy*, genoodsaakt waren „te verklaren, de belijdenis, die by 't inwyen van de Kerk te Antio„chien van de Synode aldaar goed-gekeurd en uytgegeven was, wel „niet te verwerpen, gelijk sy dan betuygden deselve aan te nemen, en „daarom t'elkens noemden; dog dat sy, om dat de woorden ὁμοούσιον en „ὁμοιούσιον te voren veele menschen hadden ontrust, en alsnog ontrustten, „en onlangs een nieuw woord, ἀνόμοιον, betekenende, dat de Soon den Va-

De Acacianen hadden een nieuwe belijdenis opgesteld.

Die door Leonas ingebragt en gelesen wierd.

(*b*) *Ext. ap. Socr. ibid. c. 40. p. 149. & Athan. de Syn. p. 696. Epiph. hæres. 73. p. 371.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„Vader niet gelijk is, ingevoerd was, de woorden van ὁμοούσιον en ὁμοιού-„σιον, als zijnde in de Schriftuur onbekend, verwierpen, en uytdruk-„kelijk veroordeelden het ἀνόμοιον, en verklaarden alle die het daar me-„de hielden, van de Kerk te zijn afgesonderd; want sy betuygden, *sey-„den sy*, opentlijk, dat de Soon den Vader gelijk is, volgens de leere „des Apostels, die hem seyd het beeld des onsienlijken Gods te zijn. Hier op volgde de belijdenisse selfs, die niet over-een quam met het Niceens, nog ook met het Antiochisch Geloofs-form, en bedagtelijk sodanig gesteld was, dat de Ariaansche en Aëtiaansche deselve sonder schroom konden ondertekenen, en was als volgd:

WY belijden en gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, Schepper van hemel en aarde, en van alle sienelijke en onsienelijke dingen. Wy gelooven ook in sijnen Soon, onsen Heere Jesus Christus, geboren van hem voor alle eeuwen sonder eenige moeyte of verandering, zijnde het Woord, dat God is, de eenig-geboorene Gods, het Ligt, het Leven, de Waarheyt, Wijsheyt en Kragt; door welken alle dingen in den hemel en op der aarde, 't zy sienlijke 't zy onsienlijke gemaakt zijn. Wy gelooven, dat hy in het eynde van de wereld vleesch heeft aangenomen uyt de heylige maagd Maria, om de sonde te niet te doen; dat hy mensch geworden is, voor onse sonden geleden heeft, uyt den dood verresen, in den hemel opgenomen is, ter regter hand des Vaders sit, en met heerlijkheyt wederkomen sal om de levendigen en dooden te oordeelen. Wy gelooven ook in den H. Geest, dien onse Heer en Saligmaker den Trooster noemd; dien hy na sijn vertrek sijnen Discipelen beloofde te senden, en ook gesonden heeft; door welken hy alle, die in de Kerk zijn, en gelooven, en die in den Name des Vaders, des Soons, en des H. Geestes gedoopt zijn, heyligd. So iemand iets sal leeren buyten dit Geloof, dien verwerpt de Algemeene Kerke geheel en al.

En was ondertekend van 39. Bisschoppen.

En was ondertekend, als volgd.

Ik *Georgius*, Bisschop van Alexandrien, heb dus mijn Geloof verklaard, en betuyge te gelooven so als hier boven staat.

Ik *Acacius*, Bisschop van Cesareën, heb dus mijn Geloof verklaard, en betuyge te gelooven, so als hier boven staat.

Uranus, Bisschop van Tyrus.

Eutychius, Bisschop van Eleutheropolis.

Zoilus, Bisschop van Larissa in Syrien.

Seras, Bisschop van Paratonium in Libyen.

Paulus, Bisschop van Emisa.

Eustathius, Bisschop van Epiphania.

Irenæus, Bisschop van Tripolis in Phenicien.

Eusebius, Bisschop van Seleucien in Syrien.

Eutychyanus, Bisschop van Patra in Lycien.

Eustathius, Bisschop van Pinara en Didyma.

Basilius, Bisschop van Caunia in Lydien.

Petrus, Bisschop van Hippus in Palestina.

Stephanus, Bisschop van Ptolemas in Libyen.

Eudoxius, Bisschop (misschien van Antiochien.)

Apollonius, Bisschop van Oxyrinchus.

Theoctistus, Bisschop van Ostracene.

Leontius, Bisschop van Lydia.

Theodosius, Bisschop van Philadelphia in Lydia.

Phebus, Bisschop van Polychalanda in Lydia.

Ma-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Magnus, Bisschop van Themisa in Phrygien.
Euagrien, Bisschop van Mitylene in de Eylanden.
Cyrion, Bisschop van Doliche.
Augustus, Bisschop van Euphratesia.
Polydices, Bisschop van de tweede Provincie van Libyen.
Pancratius, Bisschop van Pelusium.
Philicades, Bisschop van Augustade in de Provincie van Phrygien.
Serapion, Bisschop van Antipyrgum in Lybien.
Eusebius, Bisschop van Sebasta in Palestina.
Heliodorus, Bisschop van Sozusa in Pentapolis.
Ptolomeus, Bisschop van Thmuis in Augustonice.
Augurus, Bisschop van Cyrus in Euphrasia.
Exeresius, Bisschop van Gerasa.
Arabion, Bisschop van Adraa.
Charisius, Bisschop van Azotus.
Eliseus, Bisschop van Diocletianopolis.
Germanus, Bisschop van Petra.
Barochius, Bisschop van Arabien.

Van dese ondertekening word by *Epiphanius* gesegd, dat se geschied is van drie-en-veertig Bisschoppen, daar nogtans by optelling van de bovenstaande namen niet meer dan negen-en-dertig gevonden worden. Om dit goed te maken soude iemand mogen denken, dat de vier Bisschoppen *Basilius*, *Marcus*, *Pancratius* en *Hypatianus* (die *Epiphanius* even te voren als tegenwoordig en ondertekenende genoemd had) daar moeten worden by geteld: maar die plaats (gelijk se wijslijk en met weynige of geene verandering door *Petavius* [c] en *Valesius* [d] verbeterd is) siet klaarlijk op hunne ondertekening van de Geloofs-belijdenis te Sirmium: weshalven het by ons vast staat, dat *Epiphanius* by sijn opstel dat getal van 43. niet gesteld heeft, maar dat het daar door een latere hand is bygevoegd, die de boven-gemelde vier Bisschoppen mede tellende, het getal van 43. uytmaakten. Maar dat daar latende, komen wy tot de saak selfs. De Synode was hier over niet weynig ontsteld; dog *Basilius*, Bisschop van Pompejopolis, opstaande, riep uyt; „Indien wy t'elkens het verklaren van ons gevoelen een belijdenis van „ons Geloof mogen noemen, wy sullen de mate en regel der waarheyt „haast quijt wesen. Op den vierden dag hunner Vergadering stelde *Acacius* voor, dat het niet onbetamelijk konde geoordeeld worden, nu een nieuwe belijdenis te ontwerpen, gemerkt het Niceens Geloof selfs meermaals veranderd, en op dese of die wijs was voorgesteld. Waar op *Eleusius*, Bisschop van Cyzicum, hem te gemoet voerde; „Dat de Sy„node nu vergaderd was, niet om te leeren 't geen se tot nog toe niet „geleerd had, of om een Geloof te ontfangen, welk sy nog niet had„den, maar om vast te houden aan het Geloove, dat hen van de Va„deren was overgeleverd (siende op het Synode van Antiochien) en dat „nog leven nog dood hen daar van soude scheyden.

Niet van 43.

Hoe dat de Synode behaagde.

III. Vervolgens begonden sy de Acaciaansche belijdenis te ondersoeken, en stelden voor eerst dese vraag voor; *Hoe verstaat gy*, seyden sy, *dat de Soon den Vader gelijk is?* Hier op gaven de Acacianen tot antwoord; Dat sy hem verstonden den Vader gelijk te zijn alleen in de wil, maar niet in de substantie en het wesen: maar alle de andere seyden hem sodanig te zijn ook in substantie en wesen. Die geheele dag liep met die twistreden ten eynde; onder andere waren'er sommige, die *Acacius* wederleyden uyt sijn eygen Boeken (alwaar hy staande gehouden had, dat den Soon den Vader in alles gelijk is) en daarom hem vraagden,

Gevoelens van de gelijkheyt des Soons met den Vader.

Daar over veele twistredenen reesen.

[Kk]

(c) *Adnimadv. in Epiph. p.* 326. (d) *Annot. in Socr. p.* 36.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den, hoe hy dat nu derfde tegen ſpreken? Waar op hy niet anders antwoorde, (en 't was, ſo het ſchijnt, de beſte antwoord, die hem te binnen quam), Dat niemand (van de oude of hedensdaagſche) uyt ſijne ſchriften moeſt worden geoordeeld. Dus ging het krakeelen, gelijk in ſulke gevallen gemeenlijk geſchied, van 't eene voort tot het ander, en ſy wierden in het betwiſten doorgaans heeter en driftiger; ten laatſten ſtond *Eleuſius* op, en ſeyde; „Of *Baſilius* en *Marcus* iets met malkanderen te doen hebben, en of ſy en de Acacianen malkanderen over „byſondere ſaken te beſchuldigen hebben, raakt de Synode niet te on„derſoeken, en 't is onnodig nauwkeurig te verneemen, of hun belij„denis goed of quaad is, maar 't is onſe pligt het Geloof by onſe Voor„ſaten, de 97. Biſſchoppen, te Antiochien vergaderd, vaſtgeſteld, te „omhelſen: ſo iemand eenig ander als dat derfd invoeren, hy moet wor„den aangeſien als een, die van de Religie en de Kerk is uytgewor„pen, e. ſ. v. Deſe redeneering behaagde de meeſte ſeer wel, en daar op ſcheydde de Vergadering voor die reys. Des volgenden daags weygerden de Acacianen in de Vergadering te komen, insgelijks ook *Leonas*, die nu openbaarlijk hun party gekoſen had. Van de Synode ontboden zijnde, wierden ſy ten huyſe van *Leonas* t'ſamen vergaderd gevonden; die dan liet weten, dat de Synode verdeeld was, en hy geen laſt van den Keyſer had om in deſelve tegenwoordig te zijn, ten ware ſy alle konden over-een-ſtemmen, en dat ſy daarom nu wel mogten heenen gaan, en in de kerk wat t'ſamen praten. De Acacianen wierden meermaals ontboden, dog deſelve verſogten ſomtijds, dat eenige Biſſchoppen uyt het midden van hen, ten huyſe van *Leonas*, om met hen redenen te wiſſelen, mogten geſonden worden, en gaven t'anderen tijden tot antwoord, dat de Keyſer hen met magt, om over andere te oordeelen, voorſien had. Dus kond'er in de voorgenomen ſaak niet meer gedaan worden, weshalven de Synode overſtapte, om over verſcheyden Biſſchoppen te vonniſſen, gelijk ſy dan van hunnen dienſt afſetteden *Acacius*, Biſſchop van Ceſareën, *Georgius* van Alexandrien, *Uranius* van Tyrus, *Leontius* van Tripoli, *Eudoxius* van Antiochien, en eenige andere; en *Aſterius*, *Euſebius Agbarus*, en nog ſes andere in den ban deeden, ter tijd toe ſy henſelven, van het geen hen te laſt gelegd was, ſouden geſuyverd hebben; 't welk ſy alles de Kerken, die het raakte, door brieven verwittigden, en daar op de Synode eyndigden, na dat ſy tien uyt het midden van hen laſt gegeven hadden den Keyſer op te wagten, en van het verhandelde verſlag te doen.

Hoe die wierden afgeſneden.

De Acacianen willen niet meer in de Vergadering komen.

Leonas houd het met hen.

De Synode ſet verſcheyde Biſſchoppen af.

De Synode ſcheyd.

De Acacianen maakten ſig bevriend ten Hoof.

IV. Maar de Acacianen waren hen te gauw, en quamen eerſt ten Hoof, alwaar ſy alles tot hun voordeel verhaalden, en de Synode hatelijk beſchreven, ſeggende deſelve geweeſt te zijn een Vergadering van vuyle en godlooſe menſchen, die maar tot ſchade en verderf van de Kerk waren t'ſamen gekomen. Selfs kregen ſy, ten deele onder ſchijn van waarheyt, ten deele door giften en gaven, en ten deele door looſe vleyeryen, de Grooten van het Hof aan hunne zijde. Tot uytwerking van dit alles hadden wel andere het hunne gedaan, maar meeſt liet'er ſig aan gelegen zijn *Acacius*, een Man, die veel bequaamheyt had, en vry welſprekend, voortvarend, en om ſijn rang in de Kerk, en als een naſaat van den grooten *Euſebius*, vry wel geſien was. De Keyſer was onlangs uyt het Weſten weder te Conſtantinopelen gekomen, alwaar ſy hem ſpraken, en ſodanig innamen, dat hy, door hun aanbrengen bewogen, voornam de andere party onder de voet te trappen, en alle die het daar mede hielden, uyt alle openbare bedieningen te ſtooten. Sy, om hun oogmerk beter te bereyken,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ken, sloegen den Keyser het aanstellen van een Synode voor, die bestaan soude ten deele uyt Westersche Bisschoppen; te weten, de Afgesondenen van het Concilie te Ariminen, die onlangs om den Keyser op te wagten waren overgekomen, en ten deele uyt Lybische Bisschoppen *Serras*, *Stephanas* en eenige andere. Dit wierd toegestaan, en bestond meest uyt Oostersche Bisschoppen, bysonder uyt de Provincie van Bithynien, als zijnde naast gelegen; (onder welke *Maris*, Bisschop van Chalcedon, wel de voornaamste was). Hier toe quamen uyt gemelde plaatsen t'samen vijftig, of, gelijk de *Tijd-rolle van Alexandrien* (e) ons berigt, twee-en-seventig Bisschoppen. Dese Synode verdeelde sig aanstonds in twee (f) partyen, d'eene van de *halve Arianen*, of *Homoiousianen* (die den Soon een gelijkheyt met den Vader toeschreven) onder het beleyd van *Basilius van Ancyra*, en *Eustathius van Sebasta* de andere van de *Heterousianen* (die den Soon van een geheel andere natuur als den Vader seyden te zijn) welker hoofden waren *Maris*, Bisschop van Chalcedon, en *Eudoxius* van Antiochien. By dese laatste voegden sig *Acacius*; niet so seer uyt genegentheyt tot hun gevoelen, als wel tot spijt van *Basilius*, om dat hy *Cyrillus van Jerusalem*, dien hy had afgeset, eer en ontsag bewesen had: maar meest quamen hier in 't spel *Aëtius* en *Eunomius*, die wel niet meer als Diakenen, maar yverig en snedig in het sintwisten zijnde, van de laatste gekoren wierden om als voorvegters de partyen aan te doen; 't welk van *Basilius* en de sijne gemerkt zijnde, sloeg het sintwisten met deselve af, onder voorgeven, Dat het een Bisschop niet voegde met Diakenen over saken des Geloofs te twistredenen; dog de andere gaven tot antwoord, Dat het hier niet om de weerdigheyt en voorrang, maar om het naspooren en uytvinden van de waarheyt te doen was. Hier op stond *Basilius*, hoewel ongeern, het redenwisselen met hen toe, waar in (indien mijn Schrijver, een gunsteling van de Aëtianen, te gelooven is) hy van *Aëtius* so verre gebragt wierd, dat hy niet alleen den Soon bekende van een geheel ander wesen en natuur te zijn als de Vader, en aan desselfs natuur geen gemeenschap te hebben, maar, op het versoek van *Aëtius*, ook desselfs belijdenis met sijn onderteking goed-keurde. De Keyser ondertusschen, siende dat de Synode so verdeeld was, en niet willende schijnen de laatstgehouden Synode te Seleucien voor het hoofd te stooten, gaf op aanhouden der Afgesondene (onder welke de Bisschoppen *Eustathius* van Armenien, *Basilius* van Ancyra, *Sylvanus* van Tarsen, en *Eleusius* van Cyzicum de voornaamste waren) de saak over (g) aan *Honoratus*, (dien hy onlangs tot Stadhouder van die stad had aangesteld) en eenige andere uyt den rang der Raadsheeren, om deselve te hooren en hun gevoelen daar van tot hem over te brengen (h). *Basilius*, steunende op sijn gewoone gemeensaamheyt by den Keyser, berispte hier over den Keyser, als of hy dus doende de Apostolische leer poogde te ondermijnen; dog die gebood hem, die sig een verstoorder van de Kerk getoond had, rust te houden; waar op *Eustathius* het woord opvatte, *Nademaal, Sire*, seyde hy, *gy een uytspraak over de leerstukken des Geloofs begeerd, let eens hoedanige godslasteringen* Eudoxius *tegen den eenig-gebooren Soon Gods heeft uytgebraakt*; en den Keyser t'effens een belijdenis vertoonde, waar in dese woorden stonden: *Die dingen, die op een onderscheyden wijse worden voortgebragt, zijn malkanderen in substantie ongelijk. Daar is een God den Vader, uyt welken alle dingen zijn;* en

En bewegen den Keyser tot een nieuwe Synode te Constantinopelen.

Desselfs Leden,

en verdeeltheyt.

Basilius twistredend met Aëtius,

en word van hem overwonnen.

De Keyser laat de geheele saak nader ondersoeken.

Welk Basilius regenspreekt.

Dien de Keyser berispt.

Heterousiaansche stellingen.

(e) *Ad ann. Const.* 23. *p.* 682. alwaar 54. namen worden opgeteld. (f) *Philost. lib.* 4. *c.* 12. *p.* 496. (g) *Sozom. lib.* 4. *c.* 23. *p.* 578. (h) *Theod. lib.* 2. *c.* 7. *p.* 111.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en een Heer Jesus Christus, door welken alle dingen zijn: maar uyt welken, en door welken zijn verscheydene saken: en derhalven de Soon is den Vader ongelijk. Dit quam den Keyser vreemd voor, die daarom aanstonds *Eudoxius* vraagde, Of dat sijn schrift was? welk hy loochende, en de schuld op *Aëtius* wierp, die ontboden en gevraagd wierd, Of hy die belijdenis gemaakt had? *Aëtius*, niet wetende hoe de saken stonden, en hoopende dat het hem tot aansien en bevordering strekken soude, erkende deselve van hem te zijn. Aanstonds bande hem de Keyser naar Pepuza, een stad in Phrygien, en hy wierd smadelijk uyt het Hof verstooten. Vervolgens betigtte *Eustathius* ook *Eudoxius*, dat hy het selve gevoelen had, en dat *Aëtius* sulks door sijn beleyd en ingeven moest geschreven hebben, en also niemand anders als hy konde weten, dat deselve van *Aëtius* geschreven was. *Maar Rigters*, antwoorde hem de Keyser, *moeten niet naar gissingen te werk gaan, maar de saken, of se geschied of niet geschied zijn, om daar over te oordeelen, nauwkeurig ondersoeken.* Indien, seyde daar op de Bisschop, het so niet is, laat *Eudoxius* ons van het tegendeel overtuygen, mids over dese belijdenis van *Aëtius* een *anathema* of vloek uytspreekende. Dit keurde de Keyser goed, en gebood hem sulks te doen: maar de Man begon daar tegen te spartelen, en door loosheyt sulks te ontwijken: welk de Keyser merkende, hem naar *Aëtius*, indien hy dat niet deed, dreygde te senden. Dit bewoog *Eudoxius* den vloek over die belijdenis uyt te spreeken, en de leere, die hy thans en naderhand standvastig dreef, te veroordeelen. Dit gedaan hebbende, hield hy aan, dat *Eustathius* insgelijks het woord *Consubstantialis*, dat is, mede-wesig, also het in de Schriftuur niet gevonden word, behoorde te veroordeelen; waar op *Sylvanus* antwoorde, Dat het woord ἀνόμοιον hen niet alleen mishaagde, maar dat sy veele andere spreek-wijsen (gelijk als τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, τὸ κτίσμα, en τὸ ἑτερούσιον) die nog in de Schriftuur, nog in eenig Prophetisch of Apostolisch schrift te vinden zijn, versonnen hadden, die sy souden wel doen, so se deselve veroordeelden, en uyt alle Vergaderingen der Christenen banden. Dit behaagde de Keyser, en gebood de Eudoxianen deselve te veroordeelen; welk sy in 't eerste weygerden, tot dat sy des Keysers misnoegen over hunne hardnekkigheyt merkende, het, hoewel ongaarne, eyndelijk deeden, dog niet nalieten op het veroordeelen van het woord *Consubstantialis*, insgelijks aan te dringen: waar op *Sylvanus*, sig na den Keyser gekeerd hebbende, dus tegens hen redeneerde, *Indien God, het Woord, niet gemaakt is uyt niet, geen schepsel, nog ook van een ander wesen is*, (dit waren de uytdrukkingen, die sy so even verworpen hadden) *so moet hy met God den Vader Consubstantialis* (eens-wesens) *zijn, als zijnde God uyt God, en Ligt uyt Ligt, en de selve natuur hebben als die hem heeft gegenereerd.* (Dog hoe *Sylvanus*, die aan de sijde van de *Semi-Arianen*, die het ὁμοιούσιον, het gelijkwesige voorstonden, so sterk voor de leering van het ὁμοούσιον, het medewesige heeft konnen pleyten, moet *Theodoritus* verantwoorden.) Dit gevolg was onwederspreekelijk, egter vond het geen ingang; ja de Acacianen en Eudoxianen voeren hier dapper tegen uyt, so dat de Keyser moeijelijk wierd, en de opheffers van dat bewijs met verbanning dreygde; maar *Sylvanus*, en die het met hem hielden, voerden hem vrypostig te gemoed; Dat hy iemand kon straffen so als het hem behaagde, maar dat aan hen stond over saken van godsaligheyt en godloosheyt te vonnissen, en dat sy de leere van hunne Voorsaten nooit wilden verraden en tegen gaan: waar op de Keyser het vonnis van verbanning

Waar over Aëtius gebannen word.

Eudoxius, hoewel ongeern, vervloekt deselve.

Sylvanus voorstel tegen de Herousianen

en redeneering was wel goed,

dog wierd egter gebannen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

banning over hen velde, en hunne Kerken met andere beval te voorsien.

De Synode set ook op des Keysers order Aëtius af,

V. Dus liep het redeneeren voor den Keyser ten eynde, die met eenen last gaf dat *Aëtius* door de Synode afgeset en veroordeeld soude worden: dit dersde sijne vrienden en aanhang niet tegen-spreeken, maar vonden sig genoodsaakt om, uyt vreese voor den Keyser, te veynsen, en dat vonnis te ondertekenen, (dog *Serras* en de Bisschoppen uyt Lybien onttrokken sig).

en schrijft daar over aan Georgius te Alexandrien.

Men schreef dan (*i*) uyt den naam van de Synode, en sond een brief aan *Georgius*, Bisschop van Alexandrien, waar in hy verwittigd wierd van het geen by hen, over de saak van *Aëtius*, was gedaan; te weten, dat sy hem, om sijne aanstootelijke en godloose schriften, van sijn Diakenschap afgeset en van de gemeenschap des H. Avondmaals afgesneeden, sijne godloose brieven te ontfangen of te lesen verboden, en hem, indien hy die weg bleef houden, voorgenomen hadden onder den vloek te stellen; dat de Lybische Bisschoppen, die in die Synode waren tegenwoordig geweest, stijffinnig geweygerd hadden hun vonnis tegen hem goed te keuren, en na geene beweeg-redenen, tot dien eynde gebruykt, hadden willen luysteren; weshalven sy deselve, ten ware sy sig binnen den tijd van ses maanden na het oordeel en uytspraak van het Concilie voegden, voor geëxcommuniceerde verklaard, en order, om by hun affetting die plaatsen door andere te vervullen, gesteld hadden.

Aëtius verwaandheyt;

In dese brief vinden wy, dat *Serras*, een van de Lybische Bisschoppen, en also een van die sijn veroordeeling weygerden te ondertekenen, van *Aëtius* voor het Concilie getuygde, dat deselve niet had geschroomd te seggen, *Dat God dese dingen, die hy voor de Apostelen selfs, en voor alle, tot die tyd toe had verborgen, hem nu geopenbaard had*; welk over-een komt met het geen sijn groote vriend *Philostorgius* (*k*) van hem verhaald, na wiens seggen hy een gesigt had van den hemel, om hem te versterken en te vertroosten, en daar door op een wonderbare wijse sulken onverwinnelijken en onwederstandelijken wijsheyt verkreeg, dat hy van die tijd de gaaf had van in alle betwistingen te overwinnen.

Sijn affetting word bevestigd van sijne aanhangers.

Georgius had so dra dien Synodalen brief niet ontfangen, of hy deed in een by-eenkomst van Bisschoppen, tot dien eynde vergaderd (mijn Schrijver egter [*l*] tekend'er de regte tijd niet van aan) alle de aanhangers van *Aëtius*, die in dat Gewest vry talrijk waren, het besluyt van de Constantinopolitaansche Vergadering, tegen hem gemaakt, ondertekenen.

't Geloofsform van Ariminen word ondertekend;

Om af te breken, het Concilie van Constantinopelen quam hier op uyt; Dat men de belijdenis, daar de namen der Burgermeesters aan het hoofd waren uytgedrukt, en die laatst in het Synode van Ariminen was uytgegeven, aldaar op nieuw bevestigde en goed-keurde (*m*), met een byvoeging, daar in sy het woord van *substantie*, als onbekend, aanstootelijk en onschriftuurlijk veroordeelden, en seyden ongeoorlofd te zijn, den naam van de *hypostasis*, of selfstandigheyt des Vaders, Soons en H. Geestes te gebruyken. In alle die bewegingen had *Acacius* voornamelijk sijn hand, die door drift van eygen belang, en snedigheyt van sijn verstand, het geheele bewind in dat Concilie had, so dat alles volgens sijn opgeven opgesteld en besloten wierd; selfs haalde hy de Keyser over tot al 't geen hem goed dagt, en sette door hem af, en bande *Basilius*, *Eustathius*, *Macedonius*, Bisschop van Constantinopelen, en alle andere, die hem in de weg waren, welke ledig gemaakte plaatsen hy met andere, die met sijn inborst en belang over-een quamen, vervulde.

en eenige afgeset.

(*i*) *Ext. ap. Theod. ibid. c.* 28. *p.* 114. (*k*) *Lib.* 3. *c.* 15. *p.* 487. (*l*) *Id. lib.* 7. *c.* 2. *p.* 502. (*m*) *Ext. ap. Athan. de Syn. p.* 697. *Socrat. lib.* 2. *c.* 41 *p.* 153.

Conſtantius komt te Antiochien.

Alwaar een Synode word aangeſteld.

Wat aldaar beſlooten wierd.

VI. De Synode te Conſtantinopelen geëyndigd, en de groote kerk van St. *Sophia*, onlangs door den Keyſer herbouwd, door *Eudoxius* (die na het bannen van *Macedonius* die ſtoel had ingenomen) op nieuw ingewyd zijnde, begon *Conſtantius*, in 't begin van 't jaar CCCLX, ſijn krijgs-togt tegen Perſien voort te ſetten, en quam, na dat hy in de geheele Somer ongelukkig geoorloogd had, ſijn winter-verblijf nemen te Antiochien. Hier namen ſy weder gelegentheyt om hun ſaak door een Synode op nieuw te beveſtigen (*n*), en het woord *ſubſtantie* t'eenemaal te verwerpen: want ſy verklaarden, Dat de Soon en den Vader allesins ongelijk was, ſo in weſen (*ſubſtantie*) als in wil, en dat hy gemaakt was uyt niet; en kreegen daar door, om dat ſy den Soon uyt niet ſeyden gemaakt te zijn, den naam van *Anomojanen* en *Exucontianen.* Wanneer nu de Regtsſinnigen hen vraagden, Hoe ſy, die den Soon erkenden *God uyt God* te zijn, tegen hun eygen opgeſteld Geloofs-form hem derfden ſeggen den Vader ongelijk, en uyt niet gemaakt te zijn? gaven ſy tot antwoord, Hier den Apoſtel in te volgen, die ons ſeyd *alles uyt God* te zijn, waar onder dan ook de Soon begrepen moet worden, en op die wijſe te verſtaan 't geene ſy ſo meenigmaal in hunne belijdeniſſen hadden bygevoegd, dat hy ſodanig was na de Schriften. Ten laatſten wierd de Geloofs-form, in de laatſte Synode te Conſtantinopelen goed-gekeurd, nogmaals aangenomen en beveſtigd. De ſtoel van Antiochien, door het vertrek van *Eudoxius* naar Conſtantinopelen, ten tijde als *Conſtantius* daar quam, ledig zijnde, wierd *Meletius* (die na het affetten van *Euſtathius*, onlangs Biſſchop van Sebaſtea in Armenien geworden was, maar toen nog te Bereën woonde) na nauwkeurig onderſoek, de bequaamſte tot die plaats geoordeeld, waar in beyde partyen genoegen hadden, en elk hem meende van ſijn gevoelen te zijn.

Meletius word Biſſchop van Antiochien.

Die ſijn gevoelen had ingehouden,

Hy was, ſo het ſchijnt, een wijs, voorſigtig en bedaard Man, die ſigſelven met de twiſten en verſchillen van die eeuw niet gemoeyd had, maar het volk eenvoudig tot een goed leven had aangeſet, gelijk *Socrates* (*o*) en *Sozomenus* (*p*) met klare woorden te kennen geven; ſo dat hy ſigſelven ontrent deſe ſaken niet hebbende ontdekt, elk in hope leefde van een man na ſijn ſin aan hem te hebben: maar hy was hier ſo dra niet beveſtigd (zijnde met groote betooning van blijdſchap, en met een algemeene toevloed en toejuyching des volks ontfangen) of hy benam hen hun twijfeling, en verklaarde ſigſelven rond uyt voor de regtſinnige leer: want de Keyſer begeerd hebbende, dat de voornaamſte Biſſchoppen over den text Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν, ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. *De Heere ſchiep my in 't beginſel ſijner wegen, voor ſijne werken* (*q*), prediken, en denſelven den volke nauwkeurig verklaren ſoude. (Schrijvers waren tot het optekenen der predicatien aangeſteld) predikte eerſt *Georgius*, Biſſchop van Laodicea, na hem *Acacius*, Biſſchop van Ceſareën, die hunne bevattingen en gevoelens over die ſtoffe rond uyt voorſtelden: vervolgens quam *Meletius* op, die (*r*) over die woorden ſo redeneerde, als met het Geloof van Nicea over-een quam, en vrypoſtig de leere van des Soons mede-weſentheyt met den Vader beveſtigde. Het volk had ongemeen genoegen ſulks te hooren, en verſogt van hem een beknopt vertoog van ſijne leer: dit deed hy, met hen te vertoonen drie ſijner vingeren, daar van hy twee hebbende toegedaan, maar een uytſtak, en tot verklaring ſeyde, Dat'er drie begreepen worden, hoe-

maár eerlang ſijn regtſinnigheyt verklaarde,

tot genoegen van het volk,

(*n*) *Ath. de Synod. p.* 698. *Sozom. lib.* 4. *c.* 29. *p.* 588. *Theod. lib.* 2. *c.* 31. *p.* 119. (*o*) *Lib.* 2. *c.* 44. *p.* 158. (*p*) *Ubi ſupra p.* 587. (*q*) *Prov.* 8. 23. (*r*) *Ext. Serm. ejus ap. Epiph.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hoewel wy maar tot eenen schijnen te spreeken; dat van sijne partyen so geduyd wierd, als of hy van het gevoelen van *Sabellius* was. *Sozomenus* verhaald ons, dat de Opper-diaken (die anders van gevoelen was) onder het prediken toeliep, en met de hand dessels mond stopte, en dat hy daar op met sijne vingeren 't gemelde vertoog maakte; dog als deselve met sijne handen sijne vingeren vast hield, met een luyde stemme sijn gevoelen verklaarde, en sijne toehoorders vermaande aan het Niceensche Geloof vast te houden, met betuyging, dat al het geen daar tegen streed, dwaling en leugen was. Maar wat hier van is of niet, sijne partyen wierden hier door verwoed, werkten sijn verbanning uyt, en stelden *Euzoïus*, een oud makker van *Arius*, en die Diaken zijnde, van *Alexander* was afgeset, in sijn plaats. Dese dingen vielen te Antiochien voor, in het laatste van het jaar CCCLX. In het volgende jaar wierd weder een Synode ter selver plaats beschreven (*s*), ter oorsaak van *Acacius* klagte aan den Keyser over *Eudoxius*, Bisschop van Constantinopelen, om dat hy buyten gemeene toestemming, *Eunomius*, een bekend leerling van *Aëtius*, een vinniger en yveriger ketter als sijn Meester, tot Bisschop van Cyzicum had aangesteld: want de Keyser, dat gehoord hebbende, ontbood *Eunomius*, en eenige Bisschoppen, naar Antiochien, met order om de saak te ondersoeken. De Synode de saak voornemende, versogt des beschuldigers tegenwoordigheyt, maar hy quam niet te voorschijn; want *Acacius*, meenende sijn oogmerk door sijn aansien en gunst by den Keyser te verkrijgen, en nooit gedagt hebbende, dat die saak door een Synode soude behandeld worden, ontweek het regtsgeding, en weygerde te verschijnen, welk in den Keyser begon agterdogt te verwekken, dat 't geen hy had aangebragt, meer uyt boosheyt als uyt een goed oogmerk gesprooten was, en daarom gebood hy denselven aanstonds naar sijn eygen plaats te vertrekken.

maar tot spijt van sijne partyen, so dat hy gebannen, en een ander in sijn plaats gesteld word.

Een andere Synode aldaar over de saak van Eunomius.

Alwaar Acacius, en sijn aanklager, niet wil verschijnen.

VII. *Constantius*, over dese verdeeldheden ten hoogsten misnoegd, en siende dat met alle die mindere verdeelingen, van die welke nogtans alle Arianen waren, niet anders beoogd wierd dan malkanderen in de grond te booren, nam tot slegting van alle die verschillen voor, een algemeener Synode te beroepen, en te Nicea te doen t'samen komen: maar met dese gedagten besig zijnde, raakte hy onverwagt van kant, waar op groote verandering in de Kerk en den Staat volgde. Hy had reeds voor eenige jaren sijnen Neef *Julianus* tot Amptgenoot in de Regeering aangenomen, en hem met den naam van *Cæsar* (mede-Keyser) naar Vrankrijk, om die Gewesten tegen de invallen der Duytschen te beschermen, afgesonden, alwaar hy alles voorspoedig bestierde; maar eyndelijk, 't zy door eygen eersugt, 't zy op het versoek van sijn leger, bewogen, sigselven de Keyserlijke naam en weerdigheyt aannam, en met sijn leger Oostwaard aan toog, om 't geen hy gedaan had, goed te maken. Dit ter ooren gekomen van *Constantius*, baarde in hem geen kleyne ontsteltenis; egter trok hy, moedig op sijn voorspoed en tot nog toe verkregene overwinningen, tegen alle die sig in het Rijk hadden willen indringen, en schorssing van wapenen met de Persianen gemaakt hebbende, met sijne benden op, en nam sijnen weg regt op sijn Neef aan. Tot Tarsen gekomen, overviel hem een heete koorts (veroorsaakt ten deele door sijn al te schielijken voort-togt, en ten deele door ontsteltenis en quelling van sijn gemoed) die, terwijl hy al voort reysde, dagelijks sterker wierd, tot dat sijn vleesch so verhit wierd, dat het gelijk

Constantius wilde een algemeen Synode vergaderen, dog wierd door de dood belet.

Julianus neemd de Keyserlijke weerdigheyt aan.

Constantius trekt hem tegen.

Word onderwegen siek,

(*s*) *Philost. lib.* 6. *c.* 4. *p.* 501.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lijk als vuur brande. Maar als hy op de Grensen van Cappadocien en Cilicien, te Mopsucrene (*de fonteyn van Mopsus*) gekomen was, begaven hem sijne kragten, en hy gaf den geest, na dat hy door *Euzoius* was gedoopt, en *Julianus* tot sijnen Nasaat in het Rijk (ten minsten so men voorgaf) had voorgesteld en genoemd. Dus stierf hy den vijfden *October* in 't jaar CCCLXI, het vijf-en-veertigste van sijn leven, en het agt-en-dertigste van sijne regeering, hebbende met sijn vader 13, en alleen 25 jaren geregeerd. Sijn ligchaam wierd gebragt naar Constantinopelen, en na verloop van eenigen tijd aldaar met een pragtige statie begraven; alwaar *Julianus* voor het lijk gaande, sig droevig aanstelde, hebbende afgelegd sijne Kroon, en al het geen tot sijn Keyserlijk Gewaad behoorde, omhangen alleen met den Keyserlijken Mantel. Hy was een moedig Vorst, nauwkeurig ontrent het geen den Staat en het Rijk betaamde; oeffende scherpe krijgs-tugt; voorspoedig in het smooren van binnenlandsche verdeeldheden, en van alle die sig tegen de Regeering wilden opstellen, maar ongelukkig in buytenlandsche oorlogen. Hy muntte uyt in verscheyden deugden die een Vorst vercieren, zijnde bedaard, kuysch, en matig, en ontrent sijne vrienden en aanhangers beleefd en vriendelijk; egter helde hy eenigsins naar wreedheyt, bysonder tegen die maar eenigsins van opstand verdagt waren, (welk voornamelijk in het doen ombrengen van so veele sijner vrienden gebleeken is) dog dat poogde hy allesins door een soeten en aanlokkelijken omgang te bedekken en te vergoeden. Hy maakte veel werks van sijn vrouw, en volgde geweldig in de Gesnedene en Hoofsche vleyers, die ontrent hem stonden, al 't geen hy seyde als god-spraken preesen, en sijne goed-keuring of wraking tot een mate en regel van waarheyt stelden. Dese hadden alle de groote Ampten aan het Hof in, en het bewind van alle lands-saken in handen; waren ondertusschen over het gemeene volk vry hard, en deeden onder de schaduw, van hun Meesters, gesag ongemeen veel quaad. Dese waren de scherp-siende beesten onder dese veelhoofdige Hydra (so zijn *Julianus* eygen woorden [*t*] van hem en hun), die hem, van natuure niet seer goed-aardig zijnde, al maakte hy ontrent andere daar den schijn van, vry aanstookten en wreeder maakten als hy was. In natuurlijke en verkregene bequaamheden had hy niets ongemeens, hoewel hy den naam van geleerd hebben wilde, en daar om, wanneer hy iets naar sijn hoofd wilde ondernemen en uytvoeren, viel het gemeenlijk qualijk uyt. Ontrent Goddelijke saken mogt hy beter overgeloovig, dan godsdienstig genaamd worden: want hy verdorf het Christendom, zijnde (gelijk de Heydensche Historie-schrijver (*v*) by die gelegentheyt selfs bekend) een eenvoudig en regt doorgaande godsdienst, met ydele en beuselagtige overgeloovigheyt. Hy had weynig kennis van de toen swevende verschillen, en egter ondersogt hy deselve nauwkeurig, en poogde se by te leggen; dog so, dat hy alle partyen tot sijn gevoelen meende over te halen, waar toe hy t'elkens Synoden op sijne kosten deed vergaderen, die so menigvuldig geweest zijn, dat sijn geheele regeerings-tijd niet anders dan een geduurige Kerk-vergadering, en onthaal van Bisschoppen schijnt te behelsen. Hier door lag hy, om so te spreeken, open voor alle vleyeryen en loosheden van de Arianen, die dan sijnen inborst involgende, en sijne magt misbruykende, oorsaak waren, dat sijne regeering met het bloed en verderf van meer regtsinnige Christenen besmet en geschandvlekt wierd, als mogelijk onder eenigen Heydenschen Keyser geschied was. Sijne misslag

en sterft.

Waar en wanneer.

Hy word begraven,

en beschreven.

(*t*) *Ad. Hermog. Epist.* 25. *p.* 141. (*v*) *Amm. Marcell. lib.* 21. *in fine.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

misflag hier in, schijnt hy op het laatste, maar te laat, gesien te hebben; alsohy, naar het seggen van *Gregorius van Nazianzen* (x), (die in sijnen yver tegen *Julianus* somtijds voor *Constantius* wat voorbarig is) by sijn sterven over drie saken, als schandvlekken in sijne regeering, berouw had; te weten, dat hy so veele van sijn maagschap ter dood overgegeven, *Julianus* tot de Rijks-regeering bevorderd, en de nieuwigheden in het Geloof so yverig voortgeset had (y): 't welk gesegd hebbende, gaf hy den geest. Had by sijn sterven over 3. dingen berouw.

(x) *Orat.* 21. *p.* 389. *Vid. Zonor. Annal. Tom.* 3. *p.* 19. (y) *Vid. Theod. lib.* 3. *c.* 1. *p.* 125.

Dertiende Afdeeling.

Van *Athanasius* bedrijf onder de regeering van *Julianus*.

INHOUD.

Julianus *volgd in de regeering. Hy maakt een schijn van gunst ontrent de* Christenen. *Hy laat alle gebannenen inroepen, en waarom. Een oploop te* Alexandrien *ontrent den Tempel van* Mithras; *meest tegen* Georgius *den* Ariaanschen *Bisschop aldaar. Sijn droevige en schandelijke dood. Sijn dood wierd niet beklaagd, en waarom. Sijn geleerdheyt en Boek-kamer.* Julianus *draagd groote sorg om desselfs Boeken te bewaren. Des Keysers scherpe brief aan die van* Alexandrien *over sijn dood.* Athanasius *komt weder te* Alexandrien, *en was welkom. Hervorming desselfs in sijn Kerk. Hy is bekommerd over de verdeeldheyt van de Kerk van* Antiochien. *Een Synode te* Alexandrien *over den eygen sin van de woorden* οὐσία *en* ὑπόστασις, *de grond van veele misvattingen by de Regtsinnigen. De ketterye van* Apollinaris, *en van andere, worden veroordeeld. Verslag van dat alles in een brief van* Athanasius *aan die van* Antiochien. *De geschapenheyt van die Kerk.* Paulinus *word aldaar Bisschop gemaakt door* Lucifer Calaritanus. *Dit veroorsaakte een lang-duurende scheuring in die Kerk: reden van dien.* Athanasius *tegengestaan en ondermijnt. Des Keysers order om hem te bannen, en brief daar over aan den Stadhouder* Ecdicius: *waar tegen geen voorspraak hielp.* Athanasius *vlugt, en ontkomt wonderbaarlijk op den Nijl de handen sijner vervolgers.* Julianus *dood word op den selven dag, als hy omquam, te* Alexandrien *bekend gemaakt.*

I. De dood van *Constantius* baarde alom, so in de Kerk als in den burger-stand, vry groote verandering: want *Julianus* tot de Kroon gekomen zijnde, gaf, 't zy om sijn aanvaarden van de regeering aangenamer, 't zy om den naam en gedagtenis van *Constantius* hatelijker te maken, aanstonds bevel, om de gebannene Bisschoppen te herroepen, en hen de aangeslagene goederen weder te geven (a): ook ontbood hy eenige van de strijdende partyen ten Hoof, die hy ernstig het afleggen van alle onderlinge verdeeldheden en driften aanprees, en vermaande elk van den weg sijner belijdenis sig te versekeren, daar hy meenigmaal met een verwaande trotsheyt dese woorden byvoegde; *Hoor na my, daar de Franken en Alemannen na gehoord hebben.* Dit egter deed hy niet uyt genegentheyt tot hen (gelijk sijn eygen Historie-schrij- Julianus maakt groote verandering. Roept de Bisschoppen te rug, en raad hen tot onderlinge vreede.

(a) *Socr. lib.* 3. *c.* 1. *p.* 168. *Sozom. lib.* 5. *c.* 5. *p.* 600. *Theod. lib.* 3. *c.* 4. *p.* 127.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Waarom hy dat deed.

ver [*b*] bekend) maar om onder hen een twist-appel te werpen, also hy wel wist, dat het toegeven aan beyde partyen hen tegen malkanderen soude doen aanloopen, en hy daar door het t'samen-rotten van de Gemeynte, die door sijn voorgenomen wijse van doen, sekerlijk stond gaande gemaakt te worden, niet te vreesen had: maar wat daar van is of niet, immers hy ging in 't eerste met de Christenen seer beleefd te werk (*c*), en gaf bevel hen geen geweld of overlast aan te doen, nog iemand tegen sijnen wil en dank tot het offeren te dwingen, uytgenomen dat hy de Kerk van Edessa, alwaar de Ariaansche party een oproer verwekt, en tegen de Afgesondenen van *Valentinus* opgestaan had, haar inkomsten en renten ontnam, het eene voor sijn leger, en het andere elders gebruykende; welk hy deed, gelijk hy het selfs in sijnen brief aan *Ecebolius* schamperlijk uytdrukt (*d*), op dat sy arm en van hunnen last verligt, van hem te spoediger tot het Koningkrijk der Hemelen mogten bevorderd worden. Maar niet lang daar na wierd het een algemeene gewoonte, dat men de *Clergie* hun eer en voorregt, als ook het koorn dat hen uyt het gemeen was toegelegd, benam; dat men deselve aan de Hof-diensten verpligtte, en selfs de arme dogters en weduwen dwong, het geen sy uyt de gemeene beurs en inkomsten der kerken ontfangen hadden, weder te geven: ja, hy gaf niet lang daar na last, de kerkelijke renten van het gemeen aan te slaan, en het silver-werk en de overige cieraden hunner kerken weg te nemen, daar by dan ontelbare wreedheden, die ik nu hier niet sal ophalen, gepleegd wierden.

Schijn van goedheyt ontrent de Christenen.

Die haast veranderde.

Oproer te Alexandrien om Georgius,

II. In het begin van sijne regeering ontstond'er te Alexandrien een oproer, welk egter de te rug-komst van *Athanasius* voor sigselven gemakkelijker, en voor de Gemeynte gewenster maakte. *Georgius*, de Ariaansche Bisschop, was in de Synode van Seleucien van sware fouten beschuldigd, en om sijn hardnekkig toehouden met de Aëtianen afgeset: maar hy, oploopend en onvertsaagd, ging niet alleen sijnen gang, maar toonde sig allesins harder en wreeder dan te vooren. Hy was door sijne geweldenaryen en wreedheden het volk van Alexandrien tot een ongemeenen last: want hy schroomde niet de vuylste saken te doen, of tegen alle regt en billijkheyt op iemand aan te vallen, als hy daar door maar eenige winst voor sigselven konde doen. Hy beroofde de vaderloose weesen (*e*), en sloeg de handen in 't geen Ouders voor hunne kinderen hadden nagelaten. Hy sogt de alleen-koop van het Salpeter (*Nitrum*), van de Riet-of Papier-gewassen, en van de Sout-putten in sijne handen te hebben. Hy vond een nieuwe soort van dood-baren uyt, en wilde niemand daar mede laten begraven, of men moest hem daar van betalen. By niemand stond hy wel (*f*): de Adel haatte hem om sijne hovaardy, en heersch-sugt, waar door hy meer in de Regt-bank, om over regts-saken uyt te spreeken, dan in de kerk om te bidden of te prediken, gevonden wierd. Het gemeene volk sag hem aan als een tyran, die alles naar sijne wil regeerde. De Regtsinnigen schuwden hem als een onbarmhertig vervolger, een Man, die hen, waar hy konde, overdwarste en onderdrukte; en de Heydenen waren over het verbieden en weeren van de plegtelijkheden hunner godsdienst, over het gewelddadig afbreeken hunner beelden, en het wegnemen van het geen aan hunne Tempelen, en bysonder tot derselver cieraad gegeven was, tegen hem verbitterd: want door dese dingen wierd hy by allen gehaat, en sijn verderf verhaast. Hy was ontrent dese tijd aan het Hof geweest (*g*), al-

die beschreven word.

(*b*) *Amm. Marcell. lib.* 22. *p.* 1612. (*c*) *Vid. Epist. ejus ad Artob. p.* 120. (*d*) *Epist.* 43. *p.* 196. (*e*) *Epiph. hæres.* 76. *p.* 388. (*f*) *Soz. lib.* 4. *c.* 30. *p.* 589. (*g*) *Amm. Marc. ib. p.* 1626.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

alwaar hy, volgens gewoonte, verscheydene als qualijk-gesinde ontrent de Regeering had beschuldigd, en onder andere den Keyser ingeboesemd, dat alle gebouwen te Alexandrien door den grooten *Alexander* aldaar op kosten van het gemeen gebouwd, voor het land jaarlijks iets behoorden op te brengen. Weder t'huys gekomen zijnde, ging hy op sekeren dag, met een grooten sleep door een Tempel, aan den bescherm-geest van die stad ingewyd, en seyde, rondom siende, schamperlijk; *Hoe lang sal dog dit knekel-huys blijven staan?* Dit hoorden de Heydenen met misnoegen, en merkten dat aan als een voorwikking van desselfs voorgenomen verderf, en namen daarom van dien tijd af voor, hem aan kant te helpen; gelijk sy ook, als *Julianus* in de regeering gekomen was, deeden. De Kerkelijke Historie-schrijvers (*b*) verhalen dese saak (want hier op sien sy buyten allen twijfel) met veele bysonderheden. Daar was, seggense, te Alexandrien een Tempel van *Mithras*, of de Son, daar sy van ouds gewoon geweest waren dien God, bysonder door het opofferen van menschen, te eeren; dog was nu vervallen, en vol puyn: *Constantius* had denselven aan de Kerk van Alexandrien geschonken, en *Georgius* had voorgenomen daar een kerk van te maken, en tot dien eynde order gegeven, om denselven op te ruymen: in gevolge van dien wierd 'er de puyn uytgehaald, en, tot het binnenste van den Tempel gekomen zijnde, gevonden een groote menigte van bekkeneelen, van oude en jonge menschen, tot hun toverkundige plegtigheden gebruykt, als ook sekere beelden en werktuygen vande Priesters, in hunne offerhanden en godloose dienstplegingen gebesigt; alle dese dingen bragten de Christenen te voorschijn, en deselve als in triumph de straten op en neêr dragende, vertoonden se, met bespotting van de sotternyen en gruwelen van den Heydenschen godsdienst, aan al het volk, waar door de Heydenen en het gemeen verbitterd wierden, en wat hen voor de hand quam opvattende, op de Christenen aanvielen, sommigen met knodsen het hoofd inslaande, anderen steenigden, anderen doorstaken, anderen worgden, anderen kruysten, en niemand quam onder hunne handen, of hy wierd deerlijk gequetst. Dog hun voornaamste verwoedheyt was tegen *Georgius* den Bisschop, dien sy greepen, en voor die nagt alleen in de gevangenis wierpen. Van daar wierd hy des anderen daags morgens uytgetrokken, wreedelijk gehandeld, de stad op en neêr gesleept, met voeten getrapt, en ontrent den avond op een Kameel geset, en dus gevoerd naar de waterkant, alwaar sy hem gelijk ook de Kameel tot sijn geselschap verbrandden, en daar na de assche in zee wierpen, op dat, gelijk sy voorgaven, deselve van sijne aanhangers niet versameld, en over deselve een kerk gebouwd mogt worden, gelijk wel ontrent andere, die so onschuldig gestorven, en Martelaars geworden waren, geschied was. Dese dood verweeten de Arianen de party van *Athanasius* (*i*): en *Philostorgius* (*k*) seyd met ronde woorden, dat hy selfs daar in sijn hand en het bestel van alles gehad heeft; die'er met eenen byvoegd, dat dese dood *Georgius* over quam als een regtveerdige straf, om dat hy de Aëtianen gedwongen had het vonnis over *Aëtius*, in de Synode van Constantinopelen geveld, en hem toegesonden, te onderteekenen. Maar wat uytlegging sal niet de eensijdigheyt tot voorstand van haar saak maken? Wat kan de boosheyt niet bedenken, om sijn party te bekladden? Immers 't is seker, dat, behalven 't verslag dat'er *Am. Marcellinus* een heydensch Schrijver in dien tijd van geest, *Julianus* selfs (die sig buyten twijfel van die uyt-

Aanleyding van dien oproer.

Verwoedheyt in deselve getoont.

Bysonder tegen Georgius.

Dien sy verbrandden.

Dit wierd Athanasius t'onregt te last gelegd.

 vlugt,

(*b*) *Socr. lib.* 3. *c.* 2. *p.* 170. *Sozom. lib.* 5. *c.* 7. *p.* 603. *conf. Chron. Alexand. ad ann. Julian.* 1. *p.* 686. (*i*) *Idem ibid.* (*k*) *Lib.* 1. *c.* 2. *p.* 502.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

vlugt, om sijne Geloofs-genooten van die blaam te ontheffen, geern soude bediend hebben) dat alles aan de woede van het gemeene volk, en wel aan die van sijn eygen Religie waren, toeschrijft.

Georgius word beschreven.

III. Hy was, naar sijn land-aard en opvoeding mede-bragt, een trots en hovaardig, een ruw en ongeseggelijk, een wreed en bloeddorstig, een vuyl en gierig mensch. *Nazianzenus* seyd wel, dat hy sonder onderwijs, en also in't wild is opgevoed; egter kan men niet loochenen, dat hy in sijne jonger jaren heeft gestudeert: bewijs daar van is, dat hy een boeke-kas (*l*) met allerley soort van boeken, de Wijsgeerte, de Welspreekens-kunde, en de Geschiedenissen, en bysonder de Christelijke Religie rakende, opgevuld heeft nagelaten. En sekerlijk, sijne boeken waren so merkelijk, dat *Julianus* (die hem te voren in Cappadocien gekend, en van hem verscheyden boeken, om te laten naschrijven, geleend had) sijn dood verstaan hebbende, aanstonds twee boden afsond, om die selve in versekering te nemen; met last aan de eene sijde aan *Georgius* Klerk, of schrijver, om desselfs boeken getrouwelijk op te geven, die dat doende beloond, en anders gestraft soude worden; en aan de andere sijde aan de Gouverneurs, om hier in alle mogelijke sorge te dragen, met bedreyging van straffe in geval van nalatigheyt, en bysonder, dat sy, so'er eenige van die boeken mogten zijn gestolen, de verdagte daar over onder eed, en derselver slaven met de pijnbank, souden hebben te ondersoeken, ten eynde deselve alle hem mogten in handen komen. Maar om voort te gaan. De boodschap van *Georgius* dood quam so dra niet aan het Hof, of de Keyser scheen dat als een hoon van sijn regeering aan te sien, en, hoewel mogelijk de saak selfs hem behaagde, egter vond hy goed dat als een schending van sijn gesag, en inbreuk in den gewoonen loop van regtspleging te doen aantekenen; en daarom schreef hy (*m*) aan die van Alexandrien, hen vertoonende wat onvoorsigtigheyt en onregtveerdigheyt sy gepleegd hadden; en dat so *Georgius* sig misgreepen, en straffe misschien van snoder als van hunne handen, verdiend had, dat'er, seyde hy, wetten in het land waren, en sy daarom, volgens gewoone stijl van regten, tegen hem moesten aangegaan, en de verbetering en wraak sigselven niet aangematigd hebben, als zijnde een saak, die in een wel-gestelde regeering niet te dulden is; dat het voor hen wel was, dat sulks was voorgevallen by sijnen tijd, die uyt eerbied voor hunnen grooten God *Serapis*, en om *Julianus* sijn Ooms wille, die Landvoogd van Egypten, en Opper-regter van Alexandrien geweest was, in dit geval geen andere middelen tot vergoeding, als dese gebruyken wilde, om hen op het sagtste door redenen te overtuygen, die hy geloofde van hen niet souden tegengesproken worden. Sulken ongelukkigen eynde had dese onrustige en wreede man; egter gaven die van sijnen aanhang den moed soo niet verlooren, of sy lieten hunne gedagten gaan, om een ander in sijn plaats te stellen, en verkoren tot hunnen Bisschop eenen Ouderling *Lucius*, die dese party in heymelijke t'samen-komsten stevigde.

Hy liet veele boeken na.

Die Julianus liet bewaren.

Die moord wierd van Julianus in schijn niet wel opgenomen.

Lucius gekoren in Georgius' plaats.

Athanasius word blijdelijk ingehaald.

IV. Desen oproer te Alexandrien over zijnde, verliet *Athanasius* sijn schuylplaats, alwaar hy sig tot nog bedektelijk opgehouden had, en keerde weder naar huys. Een aangename gast was hy hen na sulken moeijelijken en droevigen ballingschap. De wegen en straten (*n*) waren alom opgepropt met menschen, gelijk ook alle plaatsen, waar uyt desen grooten Man konde gesien worden. Het volk was na dat elks geslagt, jaren

(*l*) *Vide Julian. Epist.* 9. *p.* 122. & 36. *p.* 176. (*m*) *Epist.* 10. *p.* 123. *Ext. etiam ap. Socr. ubi supr. c.* 3. *p.* 171. (*n*) *Nazianz. Orat.* 21. *p.* 390. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ren en handwerk mede bragt, onderscheyden, (gelijk men daar gewoon was in het inhalen van een aansienelijk personagie) en niemand was'er, of hy poogde sijnen naasten, in 't vergrooten van de statie te overtreffen. En seker, die inhaling en vreugde-blijken waren so groot, dat men sedert aldaar, willende de pragt van een ongemeene statie uytdrukken, in een spreekwoord gesegd heeft; *De groote Athanasius is selfs met geen grooter eer en plegtigheyt ingehaald.* Sijn eerste werk was de kerk te verbeteren en te hervormen, welk hy met alle bedenkelijke goedertierendheyt en sagtmoedigheyt deed, tot verwondering en goedkeuring selfs van sijne vyanden. Dat gedaan zijnde, poogde hy alle verschillen en ouden haat te slissen, en de menschen so met hem als met elkander te versoenen. Verongelijkte holp hy, sonder aansien van personen of eygen voordeel, aan hun regt; de leerstukken herstelde hy in haare oude suyverheyt, en bysonder wierd de leere vande H. Drie-eenigheyt weder naar waarheyt en opregtelijk voorgesteld; en besteedde veel tijd in het schrijven aan, en het ontfangen van brieven van de voornaamste en uytstekenste Mannen en Kerken in de Christen wereld, ja veele van die quamen nu selfs tot hem; ten deele om hem over sijn te rug-komst te verwellekomen, en ten deele om hem in het slegten van de verdeeltheden der kerke behulpsaam te zijn. Onder de gebannene Bisschoppen, welkers gemoederen met dat godvrugtig oogmerk beset waren, waren (o) ook *Lucifer*, Bisschop van Calaris in Sardinien, en *Eusebius* van Vercelles op de grensen van Insubrien in Italien, die nu onlangs hun verdrietig balling-leven in het opper-gedeelte van Thebais, niet ver van Alexandrien, hadden door-gebragt. Dese twee namen nu voor te gaan de een naar Alexandrien, en de ander naar Antiochien; *Lucifer* (een Diaken of twee met *Eusebius*, om hem uyt sijnen naam behulpsaam te zijn, naar Alexandrien hebbende afgesonden) nam sijnen weg naar Antiochien, alwaar hy die vermaarde Kerk jammerlijk verdeeld vond. *Euzoius*, de Ariaansche Bisschop, had het voornaamste gesag, en trok alle anderen voor sijn bank; de regtsinnigen waren verdeeld in twee partyen, waar van de eene het hield met hunnen voorgaanden Bisschop *Eustathius*, en de andere met hunnen tegenwoordigen Bisschop *Meletius*, (die uyt sijn ballingschap nog niet was wedergekomen) elke party had hunne bysondere vergadering, en weygerden met malkanderen te communiceeren. *Lucifer*, hopende de verdeeldheyt tusschen dese twee laatste te smooren, wanneer hy een man, in welken beyde partyen mogten genoegen vinden, uytkipte, verkoos onvoorsigtelijk *Paulinus*, een Ouderling van de Eustatiaansche party, tot Bisschop van die Kerk, waar door egter in plaats van de scheuring te genesen, de breuk vergroot wierd, doordien in die jammerlijk verdeelde Kerk de eene party daar door boven de andere wierd voorgetrokken.

Wat sijn eerste werk was.

Lucifer vind de Kerk van Antiochien jammerlijk verdeeld.

Welk hy hoewel vergeefs, poogde te helpen met Paulinus Bisschop te maken.

V. *Paulinus* dus tot Bisschop van Antiochien aangesteld, hield sijne vergadering in een van de kleyne kerken binnen de stad, die hem van *Euzoius* uyt eerbied voor dien man, en uyt beleefdheyt vergund wierd. Hy sond *Maximus* en *Calemerus*, als sijne gemagtigden, naar Alexandrien, alwaar *Athanasius* met *Eusebius*, en andere uyt Italien, Arabien, Egypten en Lybien een Concilie geformeerd hadden. Het voornaamste dat in die Synode verhandeld en besloten wierd, raakte de gevallene Bisschoppen, die onder de regeering van *Constantius* tot de Arianen waren overgegaan, of deselve in hunne plaatsen souden worden hersteld, of niet.

Een Concilie te Alexandrien

Over de herstelling

(o) *Socr. lib.* 3. *c.* 5. *p.* 173. *c.* 9. *p.* 180. *Sozom. lib.* 5. *c.* 12. *p.* 612. *Ruffin. lib.* 1. *c.* 27, 28. *p.* 236, 237. *Theod. lib.* 3. *c.* 4. *p.* 127.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van de Ariaans geworden Bisschoppen.

Veele redenen wierden voor het een en 't ander gevoelen bygebragt; dog men helde eyndelijk naar de sagter kant over, dat die enkelijk uyt vreese bewogen, of door eenig schoon-schijnend voorwendsel bedrogen, tot de Ariaansche party waren overgegaan, op voorgaande berouw en afsweering van hunne dwalingen, weder in hunne Kerken souden aangenomen worden. Ook quam de Synode voor, dat 'er groote verschillen waren over het regte verstand van de woorden ὀυσία en ὑπόστασις, waar door dan de eene party de andere beschuldigde van drie Goden of beginselen te stellen, en de laatste wederom de andere betigtten, dat se Sabelliaans waren, of de Personen in de Drie-eenigheyt niet onderscheydden.

En over de woorden ὀυσία en ὑπόστασις

Door dese misduyding van malkanderen, was 'er geen kleyne onrust, en daar door groote verdeeltheyt tusschen goede mannen ontstaan, gelijk in andere plaatsen, so bysonder in de Kerke van Antiochien, (en om dese was het voornamelijk, dat dese Synode hier over haar uytspraak gaf) want wy vinden dat (*p*) *Flavianus*, een Ouderling van die Kerk, *Paulinus*, dien *Lucifer* onlangs Bisschop gemaakt had, verweet, dat hy een Drieheyt van *hypostases* loochende, daar nogtans *Damasus*, Bisschop van Romen, met welken hy voorgaf gemeenschap te houden, met klare woorden beweerde, dat 'er maar eene natuur, dog drie *hypostases* in God waren; en ondertusschen hadden beyde partyen gelijk, en verschilden alleen daar in, dat de eene door *hypostasis* verstond het wesen (en dus waren 'er geen drie *hypostases*) en de ander de personen in de Heylige Drie-eenigheyt. De Synode dan merkende dat dit misverstand rees uyt de quade bevatting van die woorden, daar sy andersins alle in de saak over-een quamen, alle het regte geloof van de Heylige Drie-eenigheyt hadden, alle de leerstukken der Arianen verwierpen, en alle te samen de Sabelliaansche en Samosateniaansche ketteryen verfoeyden, besloot, dat, gemerkt het Niceens geloof het treffelijkste en netste kortbegrijp van het geloof was, men voortaan sig vergenoegen soude met die woorden, die in dat Concilie waren goed gekeurd, en die gebruyken; waar uyt blijkt, dat *Socrates* (*q*), seggende, dat dese Synode het gebruyk van de woorden ὀυσία en ὑπόστασις in opsigt op God veroordeeld heeft, de meening van die Synode niet wel opvat, also deselve niet heeft beoogd die woorden t'eenemaal te verbieden (want ὀυσία is het eygen woord, dat in de Geloofs-belijdenis van Nicea gebruykt was) maar op het regt gebruyk derselven te wijsen; en verstond, dat men, gemerkt uyt het gebruyk derselven so ligtelijk misverstand rees, sig aan de spreekwijsen, in het Niceens Synode vastgesteld, houden soude.

Over de loochenaars van de Godheyt des H. Geestes.

Vervolgens sprak dese Synode den vloek uyt tegen die de Godheyd des H. Geestes loochenden, seggende, Dat hy een schepsel, en van een andere natuur en wesen is als onsen Saligmaker. Van de mensch-wordinge onses Heeren (waar ontrent aldaar ook reeds verscheydenheyt van gevoelens begon op te komen) was hun uytspraak, Dat de Sone Gods waarlijk onse natuur heeft aangenomen, en so wel een volkomen mensch als God is, bestaande uyt een redelijke ziel, en een menschelijk ligchaam, en dat hy daar in onse saligheyt heeft uytgewrogt.

En over de mensch-wordinge Jesu Christi.

Den Gemagtigden van Antiochien wierd, als se overgekomen waren, toegang tot de Synode gegeven, alwaar sy al 't verhandelde goed-keurden. Niet lang daar na scheydde die Vergadering, na dat se te voren *Athanasius* versogt hadden een brief aan die van Antiochien te schrijven; gelijk ook deselve (*r*) niet lang daar na gedaan heeft, „waar in hy hen wijd en breed berigtte van „'t geen van hen in die Synode besloten was, en den Regtsinnigen ernstig „ver-

Athanasius brief aan die van Antiochien.

(*p*) *Theod. lib.* 5. *c.* 3. *p.* 201. (*q*) *Ibid. c.* 7. *p.* 175. (*r*) *Ext. Oper. Tom.* 1. *p.* 447.

„ vermaande tot vrede en eendragt, en om sig met malkanderen te ver- „ eenigen, mids beyderſijds aan het Niceens geloof van herten vast hou- „ dende, doordien dat genoegsaam was om alle verschillen af te ſnij- „ den; en dat ſy moesten weten, dat de uytlegging, die van sommigen „ wierd voorgewend daar over in het Sardicaans Concilie gemaakt te „ zijn, verdigt, en in dat Synode niet was goed gekeurd; dat ſy tot „ bevordering van dese groote eynden van vrede en eens-gesindheyt ge- „ reed waren ſelfs tot Antiochien over te komen, en ſulks reeds ſouden „ gedaan hebben, ten ware de tegenwoordige nood der Kerken hen voor „ die tijd daar in belet had. Desen brief wierd ondertekend van *Athanasius*, dertien Bisschoppen die nog tot Alexandrien gebleven waren, en de twee afgesondenen van Antiochien. *Eusebius* van Vercelles ondertekende in de Latijnsche taal ſijn gevoelen, waar in hy t'eenemaal met de andere over-een ſtemde; ſo deed ook *Asterius*: en als desen brief te Antiochien quam, wierd ſe ook ondertekend van *Paulinus*, die by ſijne ondertekening nog nader ſijn geloof van de drieheyt der Goddelijke personen, en de eenheyt van derselver wesen, ook van de mensch-wording onses Saligmakers, uytdrukte, en een *anathema* uytſprak over die het Niceens geloof verwierpen, en den Soon ſeyden niet uyt de ſubſtantie, en eens-wesens met den Vader, of die den H. Geest ſeyden een ſchepſel te zijn, of die de gronden hielden van *Sabellius*, *Photinus* of eenig ander ketter. Van wie onderte- kend.

VI. Alles dus te Alexandrien verrigt zijnde, ſpoeide *Eusebius* ten eersten naar Antiochien (*s*), alwaar hy met ſeer groote droefheyt ſijnes herten de beklaaglijke verdeeltheden van de Kerk aanſag. *Meletius* omtrent dese tijd weder gekomen, had ſijn verblijf en hield ſijne vergaderingen in de oude ſtad (byſonderlijk in de groote Apostolische kerk, aldaar door den H. *Petrus* geſtigt, die ſomtijds de *oude kerk* genaamd word, en in de oude ſtad ſtond). *Euzoius* met de Arianen had de nieuwe ſtad in; dog was ook, gelijk gezegd is, *Paulinus* het gebruyk van eene kerk toegestaan. Maar dit alles was te droeviger, om dat dese twee oude vrienden en mede-genoten in de verdrukking om der waarheyt wille, *Lucifer* en *Eusebius*, die gekomen waren om de breuke te heelen, malkanderen begonden tegen te loopen, 't zy om dat *Eusebius* misnoegd was over *Lucifers* ſchielijke verkiesing van *Paulinus*, en *Lucifer* aan de andere ſijde niet verdragen konde, (gelijk *Socrates* en ſommige andere oordeelen) dat *Eusebius*, 't geen hy daar in gedaan had, niet wilde goed-keuren, 't zy om dat *Lucifer*, een man van een nauw-geſetter en ſtrenger inborſt, de uytſpraak van de Alexandrijnsche Synode, over het herſtellen van de gevallene Bisschoppen, verwierp, of wel, om die beyde redenen te ſamen, waar van men het nauwſte niet kan ſeggen; immers 't is ſeker, dat dese twee goede Mannen ſulken misnoegen tegen malkanderen opvatteden, dat *Lucifer* hem verliet, en naar ſijn eygen Bisdom te *Calaris*, de hoofdſtad van het eyland Sardinien, wederkeerde; alwaar hy wel, ſo lang hy leefde, eenigſins raad wiſt, om ſijne gevoelens te verbergen (alſo hy niet openbaarlijk wilde of derfde tegenſpreken 't geen hy door ſijne afgesondenen en gemagtigden in de Synode te Alexandrien had goed-gekeurd), maar na ſijn dood ontſtond aldaar ſo grooten ſcheuring, dat die, welke van ſijn gevoelen waren, ſigſelven naar den naam van hunnen meeſter Luciferianen noemden, en alle ſoort van gemeenſchap ontſeyden allen die het t'eeniger tijd met de Arianen hadden gehouden.

Word naar Antiochien gebragt van Eusebius.

De verdeeltheyt die te Antiochien was.

Selfs worden Lucifer en Eusebius onvrienden.

Oorſpronk van de Luciferianen.

VII. Ter-

(*s*) *Socr. ibid. c.* 9. *p.* 180. *Sozom. ibid. c.* 13. *p.* 613. *Ruff. ub. ſup. c.* 30.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

VII. Terwijl nu *Athanasius* dus de saken van sijn Kerk te huys bestierde, saten sijne vyanden niet stil om hem aan het Hof te ondermijnen. De Heydenen genoten nu volkomen vryheyt en oeffening van hunne Godsdienst, en steygerden tot sulken hoogte van godloosheyt, datse, met hunne gewoone plegtelijkheden niet vernoegd, tot de onmenschelijkste en duyvelsche verborgentheden uytborsten, doodende jonge kinderen (*s*), wigchelende uyt derselver ingewanden, en nuttigende desselfs vlees tot hunne spijs. Een barbarische wijse van doen, die ook wel elders, maar bysonder te Athenen en Alexandrien gepleegd wierd. Maar in 't midden van dese schrikkelijke godloosheyt, was hen tegen de borst, *Athanasius* so geagt en geëerd te sien by het volk, en dat het gemeen door sijne toesigt en tegenwoordigheyt voor afval so merkelijk gesterkt wierd: hy moest daarom op d'een of d'andere wijse van kant geholpen worden, en daar toe spanden de Heydenen en Arianen te samen, berigtende den Keyser (*t*), dat *Athanasius*, sonder agt op desselfs regeering te geven, openbaarlijk kerkelijke vergaderingen aanstelde, en selfs veele Heydenen tot sijne Religie had overgehaald; ja dat, so hy niet gesteuyt wierd, alle tot hem scheenen te sullen overgaan; waar dan by quamen de Toveraars, de Wijsgeeren, de Waarseggers en Wigchelaars, vertoonende, dat hun konst en wetenschap soude te niet loopen, ten ware *Athanasius*, als de groote hinderpaal, geweerd wierd. De Keyser, hier door verbitterd, sond het volgende plakaat naar Alexandrien (*v*):

Der Heydenen buytensporige Godloosheyt.

Sy zijn nijdig op Athanasius.

Spannen met de Arianen tegen hem aan.

Stoken den Keyser tegen hem op.

Die een scherpe order tegen hem geeft.

Het was niet meer dan billijk, dat hy, die door so veele Koninklijke en Keyserlijke orders gebannen was, ten minsten verwagt had, dat hem iemand had herroepen, eer hy onderstond t'huys te komen, en alsο door sulken dwasen en stouten vermetelheyt de wetten, als of 'er geene tegen hem gemaakt waren, geschonden had. Wanneer wy nu de Galileërs, die door Constantius *gebannen waren, veroorloofd hebben om t'huys te komen, dat sag niet op het wederkeeren tot hunne Kerken, maar wel tot hun Vaderland. Dies niet tegenstaande versta ik, dat dien stouten gezèl* Athanasius, *volgens sijne gewoone vermetelheyt, sijnen Bisschoppelijken stoel weder heeft in besit genomen, tot grooten aanstoot van het godvrugtig en goed volk van Alexandrien. Derhalven gebieden wy, dat hy op dien selven dag, als gy dese onse order sult ontfangen, sal vertrekken uyt de stad; en so hy dies niet tegenstaande daar blijven wil, wy beveelen u hem grooter en swaarder straffe op te leggen.*

Nevens hetselve ging een brief aan *Ecdicius* Landvoogd van Egypten, luydende als volgd (*x*):

Aan ECDICIUS Gouverneur van Egypten.

Indien gy niets anders te schrijven had, ten minsten behoord gy ons verslag gedaan te hebben van de saak van Athanasius, *den Vyand der Goden, bysonder na dat gy reeds eenigen tijd geleden onse behoorlijke order daar ontrent gehoord hebt. Ik roep den grooten* Serapis *tot getuyge, dat, indien dese* Athanasius, *der Goden vyand, de stad, of liever geheel Egypten, niet verlaat voor den eersten December naastkomende,*

(*s*) *Socr. lib.* 3. *c.* 13. *p.* 185. (*t*) *Sozom. ibid. c.* 15. *p.* 615. *Theod. lib.* 3. *c.* 9. *p.* 132. *Ruffin. ibid. c.* 33. *p.* 238. (*v*) *Ext. int. Epist. Julian.* 26. *p.* 155. (*x*) *Epist. Julian.* 6. *p.* 119.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de, de regeering onder uw gebied in de boete van hondert ponden gouds sal geslagen worden. Gy weet wel, dat ik niet voorbarig ben, om iemand te veroordeelen, en nog minder, om 't vonnis, dat ik eens geveld heb, in te trekken. Het is my geen kleyne droefheyt, dat alle de Goden door toedoen van hem souden tot niet raken. Van alle uwe diensten sal 'er my geen konnen aangenamer zijn, dan dat ik sal hooren en sien, dat Athanasius, *dien rampsaligen, die sig onder mijne regeering heeft derven ondernemen veele eerlyke Griekse vrouwen te dwingen om van hem gedoopt te worden, uyt geheel Egyptenland weg-gejaagd is.*

Wanneer nu sommige om versagting van dese strenge handeling schriftelijk by den Keyser aanhielden, schreef deselve te rug (*y*), hen verwijtende hun scheuring en nieuws-gesintheyt, en hunne groote ontaarding van de Godsdienst hunner Voor-ouderen, seggende schande te zijn, dat iemand sig in die stad voor een Christen dersde uytgeven; dat sy souden wel doen, indien sy na hem luysterden, en sijne voetstappen volgden, die voor twintig jaren een Christen geweest zijnde, door hulpe der Goden sijn gevoelen veranderd had, en reeds voor twaalf jaren van een andere Religie geworden was; dat, hoe sy het ook maakten of niet, immers met eenparigheyt en sonder tegenspraak hunnen lieven *Athanasius* souden overgeven, alsoo'er genoeg waren van sijne leerlingen, en wel sodanige, die niet minder waren als hy selfs, die hunne jeukerige ooren genoeg met hunne aangename dog godloose redeneeringen souden konnen kittelen; dat hy, indien sy den selven om eenige andere reden sogten te houden, hem even daarom soude willen weg jagen, als zijnde een onrustig en scheur-siek mensch, en minder bequaam om andere te bestieren als iemand; en so hy al den naam van een mensch, en niet liever van een veragten en beklaaglijken klapper en raase-bol verdiende, 't is egter, seyde hy, niet raadsaam om sijnent-wil een algemeene onrust af te wagten, om welke onder hen voor te komen hy hem voor eenigen tijd de stad ontsegd had, maar nu geboden geheel Egypten te verlaten. En sijne voorspraken scherp bejegend.

VIII. *Athanasius* siende desen storm opkomen, maakte sig op de eerste tijding van de Keyserlijke order gereed om te vertrekken (*z*). Athanasius vertrekt. Wanneer nu sijne Vrienden, dat siende, in jammerlijke en droevige klagten uytborsten, seyde hy tot hen: *Weest goeds moeds, mijne Heeren, laat ons maar een weynig schuylen, het is maar een kleyne wolk, sy sal haast overwaayen*: welk gesegd hebbende, ging hy t'scheep, om naar Thebais te varen. So dra hy vertrokken was, quam de Officier om hem te vatten. Dese verstaan hebbende werwaards hy vertrokken was, volgde hem. Word gesogt en gevolgd. Als *Athanasius* hier van gewaarschouwd wierd, raadden hem sijne Vrienden, die met hem scheep waren, aan land te stappen, en naar de Woestijne te ontwijken, maar hy gaf hen tot antwoord: *Neen, laat ons hem liever te gemoet varen, op dat hy moge sien, dat die met ons is meerder is, dan die tegen ons is*, en gaf met eenen den Stuurman last En ontkomt wonderbaarlijk. de schuyt te wenden, en weder naar Alexandrien te roeyen. Dus quam de Officier met sijn bediende hen te gemoet, die geen gedagten hebbende dat *Athanasius* soude derwaards komen, hen alleenlijk vraagden, Of sy *Athanasius* niet gesien hadden? Daar op sy tot antwoord gaven, Dat hy daar digt by was, en dat sy, so sy niet vertoefden, hem wel haast souden konnen overvallen. Hier op voeren sy voort, en dus ont-

(*y*) *Julian. Epist.* 51. *p.* 207. (*z*) *Socr. ibid. c.* 14. *p.* 185. *Sozom. lib.* 4. *c.* 10. *p.* 549. & *lib.* 5. *c.* 15. *p.* 615. *Theod. lib.* 3. *c.* 9. *p.* 132. *Ruff. ut. supr. cap.* 34.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Schuyld vervolgens te Alexandrien tot de dood van Julianus.

week het die vroome man, en quam behouden te Alexandrien, alwaar hy ſig verbergde, tot dat het onweêr over gewaayd was, welk niet lang daar na gebeurde: want *Julianus*, in den oorlog tegen de Perſianen ingewikkeld, quam in een veldſlag om. Deſſelfs dood wierd op dien ſelven dag wonderbaarlijk te Alexandrien bekend gemaakt. Daar was in die ſtad eenen *Didymus*, een devoot en godvrugtig man, of, gelijk hem *Sozomenus* beſchrijft (*a*), een Kerkelijk Wijsgeer, die te dier tijd langdurig gevaſt en gebeden hebbende, (waar in hy ſig gewoon was te oeffenen) in een verrukking van ſinnen viel, en eenige mannen op witte Paarden ſag door de lugt rijden, die hy hoorde roepen; *Seg Didymus, dat hy* Athanaſius *bekend make, dat op deſe ſelve uur* Julianus *is omgekomen; laat hem nu ſijn vaſten afbreeken.*

Die wonderbaarlijk op dien eygen tijd van ſijn dood bekend wierd te Alexandrien.

(*a*) *Lib. 6. c. 2. p. 638. Vide Pallad. Hiſt. Lauſ. c. 3. in vit. Didymi p. 905.*

VEERTIENDE AFDEELING.

Van *Athanaſius* bedrijf ſedert de dood van *Julianus* tot die van *Jovianus* toe.

INHOUD.

De Heydenen *ongemeen gevoelig over de dood van* Julianus. *Deſſelfs Naſaat* Jovianus *was beleefd tegen de* Chriſtenen. *Hy ſchrijft aan* Athanaſius *om een nauwkeurig berigt van het Ware Algemeen Geloof. Een Synode by die gelegentheyt te* Alexandrien *vergaderd.* Athanaſius *ſchrijft aan den Keyſer een brief van de Algemeene Leer, en het* Niceens *Geloof: die van hem naar* Antiochien *geſonden wierd.* Lucius *en de Ariaanſche party van* Alexandrien *brengen veele ſware klagten by den Keyſer tegen hem in. Hunne verſoeken worden t'elkens afgeſlagen van den Keyſer, en derſelver begunſtigers aan het Hof worden beriſpt en geſtraft. Verſcheyden ſoorten van ſectariſſen poogen ſig te Hoof bevriend te maken, en malkanderen te ondermijnen. Des Keyſers uytſpraak tegen de verdeeldheden in de Kerk. De* Acacianen *voegen ſig looslijk met de Regtſinnigen in een Synode te* Antiochien. *De Keyſer word door die Synode ſchriftelijk aangeſproken, met bekendmaking van hun over-een-ſtemming in het Geloof. De* Anomojanen *ſtooken te* Conſtantinopelen *veel quaad. Sy ſtellen alom veele Biſſchoppen aan. Onluſt tuſſchen* Eudoxius *en* Aëtius.

Julianus dood ſmerte de Heydenen,

I. JUlianus dood viel de Heydenen ſo ſwaar, en maakte hen ſo moedeloos, dat *Libanius* ſelfs (*a*), op het ontfangen van die tijding, ſijn leven wars wierd, en ſijne oogen op ſijn degen ſlaande, voornam, ſigſelven het leven te benemen, welk hy ook ſekerlijk ſoude gedaan hebben, ten ware hem, als hy de gronden van ſijn eygen Wijsgeerte begon te overdenken, te binnen gekomen was, dat het beſtel over ons leven niet ſtaat in de magt van een menſch, maar daar ontrent het voorneemen en 't beſluyt van God moeſt worden afgewagt, en de ſchending van die Wet in de andere wereld niet ſoude konnen werden goed gemaakt. Maar niet minder, als die dood den Heydenen den moed benam, gaf deſelve een nieuw leven en geeſt aan de Chriſtenen, welker ſaak in de laatſte jaren gevaar van door de driftige aanſetting des reeds te vooren ver-

en verblijde de Chriſtenen.

(*a*) *Liban. de vit. ſuâ p. 45.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

verdrevenen Heydendoms gesmoord te worden, geloopen had: want *Jovianus* (of, gelijk hem andere noemen, *Jovinianus*) even te vooren Hoofdman van de Lijf-wagt, maar om sijne vryborstige voorstand van het Christendom van sijnen dienst ontslagen, quam, na dat hy in het veld tot Keyser was uytgeroepen, en aanstonds sigselven verklaard had een Christen te zijn, so dra niet te Antiochien, of gaf aan de Landvoogden der Provincien last (*b*), dat sy souden ter kerke komen, God, volgens het voorschrift van den Christelijken Godsdienst, dienen en aanbidden; dat ook de gebannene Bisschoppen, elk tot sijn plaats souden ingeroepen worden; en dat, indien het mogelijk was, alle verschillen geweerd zijnde, het Niceens Geloof soude worden ingevoerd en aangenomen. Tot beter genoegen van hem selfs schreef hy aan *Athanasius*, (dien al de wereld, als den grooten Voor-vegter aansag van de regtsinnigheyt) versoekende van hem een nauwkeurig berigt van het waaragtig en regtsinnig Geloof te mogen hebben. De vroome man was blijde over sulken goeden gelegentheyt, en riep tot dien eynde een Synode van de naastgelegene Bisschoppen te samen, alwaar een brief, om aan den Keyser te behandigen, opgesteld wierd, die aldus luydde (*c*):

Jovianus word Keyser.

Geeft seer goede orders ten behoeve van de Christelijke Religie.

Schrijft aan Athanasius om berigt van het regtsinnig Geloof.

Die een Synode daar over vergaderd.

Den brief aan Jovianus.

Aan den Godvrugtigsten en Genadigsten Vorst JOVIANUS, den Doorlugtigen, den Overwinnaar. *Athanasius*, en de andere Bisschoppen, t'samen vergaderd, en vertoonende alle de Bisschoppen van Egypten, Thebaïs en Libyen.

EEn gemoed te hebben, welk tot kennisse van Goddelijke dingen met allen ernst aanset, past seer wel voor een godsdienstig Vorst. Hier door sult gy u ook versekeren, dat uw hert in de hand Gods is, En daarom, nadien uwe godvrugtigheyt van ons het Geloof van de Algemeene Kerk begeerig is te verstaan, hebben wy, alvoorens God over uw versoek hebbende gedankt, goed gevonden voor eerst en voor al uw devoot en godsdienstig gemoed voor te stellen het Geloof, dat door de Vaders te Nicea *is opgegeven; welk sommige hebbende verworpen, en vervolgens ons, om dat wy het met de Ariaansche secte niet wilden houden, gepoogd te ondermijnen, en den weg tot het invoeren van scheuringen en ketteryen in de Algemeene Kerk geopend hebben. Het waaragtig en heylig Geloof in onsen Heere Jesus Christus is genoegzaam aan allen openbaar, also het uyt de heylige Schriftuur bekend is, en daar in kan gelesen worden. Op dit Geloof hebben de heylige Mannen het martelaarschap uytgestaan, en zijn, het leven afgelegd hebbende, nu in ruste in den Heere. Dit soude altijd suyver en in sijn geheel gebleven zijn, so niet de godloosheyt van sommige Ketters hetselve onderstaan hadden te schenden: want seeker mensch, met name* Arius, *met sijnen aanhang, heeft sijn werk gemaakt van het selve te verderven, en godloosheyt in desselfs plaats in te voeren, voorgevende, dat de Soone Gods gemaakt is uyt niet; dat hy is een schepsel, een werktuyg, en veranderlijk, waar door sy dan veele menschen hebben verleyd, so dat selfs sommigen, die wel van het meeste aansien scheenen, door hunne godslasterlijke inkruypingen zijn afgerukt. Maar onse heylige Vaders in het Synode te* Nicea, *gelijk gesegd is, vergaderd, hebben de Ariaansche kettery veroordeeld, en in geschrifte opgesteld een belijdenis des Geloofs van de Algemeene Kerk, die alom zijnde voorgesteld, de kettery, van desselfs ophheffers in-*

(*b*) *Socr. lib. 3. c. 23. p. 202. Sozom. lib. 6. c. 3. p. 640. Theod. lib. 4. c. 2. p. 152.* (*c*) *Ext. ap. Athan. p. 398. & Theod. ibid. c. 3. p. 152.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ingevoerd, smoorde. Dat Geloof is alom bekend, en in alle kerken gepredikt. Maar, gemerkt sommige, die sonder ophouden de Ariaansche kettery soeken op te krabben, niet ontsien hebben het Niceens Geloof te verwerpen, en andere wel voorwenden hetselve aan te nemen, maar in der daad verloochenen, doordien sy de meening van het woord Consubstantialis (mede-wesig) verdraaijen, en daar-en-boven godslasterlijk van den H. Geest seggen, Dat hy een schepsel, en door den Soon geschapen is, hebben wy, uyt aanmerking van 't quaad dat daar uyt voor de Gemeynte ontstaat, nodig geagt uw Majesteyt voor te stellen het Geloof, dat te Nicea is vastgesteld, en met eenen te vertoonen, met hoe veel bekommernis hetselve ontworpen is, en hoe verre alle, die een andere leere drijven, van de waarheyt afdwalen. Weet derhalven, seer godvrugtige Keyser, dat dit het Geloof is, dat van den beginne gepredikt, door de Niceensche Vaders goedgekeurd, en naderhand aangenomen en ondertekend is van alle de Kerken in de wereld, door die van Spanjen, van Britannien, van Gaulen, van geheel Italien, Campagnien, Dalmatien, Dacien, Mysien, Macedonien, en geheel Achajen; als ook door de Kerken van Africa, Sardinien, Cyprus, Creten, Pamphylien, Lycien, Isaurien, geheel Egyptenland, en Libyen, Pontus, Galatien, en de omleggende landen, en, met een woord, van alle de Kerken in het Oosten, eenige weynige alleen, die de gevoelens van Arius omhelsen, uytgenomen. Het gevoelen nu van alle die Kerken is sodanig na nauwkeurig ondersoek bevonden, en konnen wy hun schriftelijk berigt daar van vertoonen. Zijn'er nu eenige weynige, die van dat Geloof verschillen, wy weten egter, Sire, dat eenige weynige niet konnen benadeelen 't geen de geheele wereld toestemd, en dat alle, die thans de waarheyt hardnekkig tegenstaan, zijn de geene die na die tijd met de Ariaansche ketteryen besmet zijn. Op dat nu uwe godvrugtigheyt moge weten, welk het Geloof is, dat door de 328. Vaders te Nicea is uytgegeven, hebben wy hetselve, hoewel genoegzaam bekend, hier bygevoegd; 't luyd aldus: Wy gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, e. s. v. Aan die belijdenis, Sire, moeten wy vasthouden, als zijnde Goddelijk en Apostolisch: ook vermag niemand op eenigerley voorwendsel, of loose en schoon-schijnende redeneeringen, daar in eenige verandering maken, gelijk de Arianen doorgaans gedaan hebben, seggende, Dat de Sone Gods gemaakt is uyt niet; dat'er een tijd geweest is, dat hy nog niet was; dat hy gemaakt, geschapen en veranderlijk is; waarom dan ook het Concilie van Niceën, gelijk wy reeds gemeld hebben, die kettery veroordeeld, en in tegendeel het regtsinnig Geloof verklaard heeft, seggende niet dat hy enkelijk den Vader gelijk is, ten eynde niemand soude mogen denken, dat hy enkelijk is gelijk als God, maar dat hy God is uyt God; daar-en-boven seyden sy hem te zijn mede-wesig, als zijnde sulks de eygenschap van een waren natuurlijken Soon, gegenereerd van een waren en natuurlijken Vader. Ook scheyden sy den H. Geest niet van den Vader en den Soon, maar verheerlijkten hem met den Vader en den Soon, in het selve Geloof van de heylige Drie-eenigheyt, alsó'er maar eene Godheyt in de heylige Drie-eenigheyt is.

Overgebragt van Athanasius, en andere.

II. Desen brief wierd Athanasius, en eenige gemagtigden uyt dat Concilie overgeleverd, om uyt den naam van die geheele Vergadering den Keyser op te wagten, en hem deselve over te leveren: (want dat deselve te Antiochien van die Afgesondenen soude zijn ontworpen en opgesteld, kan ik niet wel gelooven.) En het was hoog tijd, dat sy hun-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hunnen weg ſo ſpoedig als mogelijk was derwaards voortſetteden: want ſo dra had de Ariaanſche party te Alexandrien niet verſtaan, dat'er een nieuwen Keyſer gekoren was, of ſe had (d) *Lucius*, *Bernicianus*, en eenige anderen naar het Hof geſonden, om door 't inbrengen van beſchuldigingen *Athanaſius* ſwart te maken. Deſe daar komende, ontmoetten den Keyſer, ſo als hy de Romeynſche Poort, naar de plaats, daar het oorlogsgereedſchap verſameld wierd, uyt-reed, en verſogten hem te mogen ſpreken; gevraagd zijnde, Wie, en van waar ſy waren, en wat ſy voor te ſtellen hadden? gaven ſy tot beſcheyd, en ſeyden, Byſonderlijk hun verſoek te weſen, dat'er eenen Biſſchop over hen geſteld mogt worden: waar op de Keyſer hen antwoordde, Bevel gegeven te hebben, dat hunnen voorigen Biſſchop *Athanaſius* ſijn plaats weder bekleeden ſoude. Maar, voerden ſy hem te gemoet, die is reeds, voor veele jaren beſchuldigd, ſchuldig bevonden en gebannen. Waar op een van de leger-bedienden, daar by ſtaande, uytriep; *Sire, ik bid u, onderſoek eens nader wie en van waar deſe zijn: want ſy zijn het overſchot en den droeſſem van dien vuylen* Georgius van Cappadocien, *die Alexandrien en de geheele wereld ſo veel ramp heeft toegebragt.* De Keyſer dat hoorende, gaf ſijn Paard de ſpooren, en reed voor die tijd weg. So dra ſy wederom gelegentheyt hadden om den Keyſer te ſpreeken, droegen ſy hem voor; Dat ſy verſcheyden ſaken tegen *Athanaſius* hadden in te brengen, met nader berigt, Dat hy weynig minder als dertig jaren geleden gebannen was door *Conſtantinus* en *Conſtantius*, welker loffelijke gedagtenis onſterffelijk is, en naderhand wederom door den ſeer godvrugtigen en wijſen, laatſt overleden Vorſt *Julianus*; waar op den Keyſer tot antwoord gaf; Dat, het geen tegen *Athanaſius* voor tien, twintig of dertig jaren was ingebragt, voor-by en afgedaan was, en dat ſy hem niets van *Athanaſius* behoefden te ſeggen, alſo hy wel wiſt waar van hy beſchuldigd, en waarom hy gebannen was. Dit egter benam hen de moed niet, en daarom op een anderen tijd by den Keyſer gehoor hebbende, ſeyden ſy andere beſchuldigingen tegen *Athanaſius* te hebben, en daarom te verſoeken, dat ſy eenen anderen Biſſchop hebben mogten, alſo hy wederkomende, de geheele ſtad in roere ſou raken, en niemand by hem in ſijne godsdienſtige Vergaderingen ſouden willen komen: waar op hen de Keyſer antwoordde, Reeds geſegd te hebben, dat de ſaken van *Athanaſius* waren afgedaan, en hy hem, na nauwkeurig onderſoek, regtſinnig te zijn, en de ware leere te leeraren, bevonden had. Sy bragten daar op in, Dat hy wel de waarheyt predikte, en wel ſprak; maar wat anders in ſijn hert had. 't Geen gy, ſey de Keyſer daar op, ſelfs van hem getuygd, dat hy de waarheyt predikt en wel ſpreekt, is genoeg; en indien hy met ſijn tong wel ſpreekt, maar in ſijn herte qualijk geloofd, dat heeft hy voor God alleen te verantwoorden; want wy, die menſchen zijn, konnen niet meer als hooren wat'er geſproken word, God alleen weet wat in het herte is; en wanneer ſy klaagden, dat hy hen voor ketters en nieuws-geſinden in de ſake van Religie uytgekreeten had; ſey de Keyſer, Dat hy daar in niet anders als hy ſchuldig was, gedaan had, en dat ſulks de pligt van alle regtſinnige Predikers was. Na deſe en diergelijke beuſelagtige verſoeken, liet de Keyſer hen voor die tijd gaan, hen belaſtende des volgenden daags weder te komen, en ondertuſſchen de ſaak te overleggen, wanneer hy by hun vertrek hen aanſeyde, Dat de Biſſchoppen daar waren, om elk een belijdenis van

Ariaanſché van Alexandrien

komen by den Keyſer.

Willen veel tegen Athanaſius inbrengen.

welk Jovianus afwijſt.

[Mm 3] hun

(d) *Vid. libell. prec. & varia eorum colloquia ap. Athan. Tom. 2. p. 34. &c. Vide etiam Sozom. lib. 6. c. 5. p. 642, 643.*

hun Geloof op te ſtellen, en dat ook *Athanaſius* by de hand was (want *Athanaſius* en ſijne mede-gemagtigden waren toen te Antiochien gekomen), ſo dat, die in het Geloof onwetend, of nog niet voldaan was, van hem berigt ſoude konnen ontfangen. Alle deſe aanſpraken en onderhandelingen met den Keyſer, quamen hier op uyt; Dat *Euzoïus*, de Ariaanſche Biſſchop van Antiochien, die *Lucius* door alle middelen gepoogd had in het Bisdom van Alexandrien in te dringen, vergeefs gewoeld had; *Lucius* order kreeg om te vertrekken, en ſig ſtil te houden; *Probatius*, de Opper-kamerling, en de andere *Eunuchi* (Kamerlingen), die op 't verſoek van *Euzoïus* de ſaak van *Lucius*, en de Arianen, ernſtig hadden aangeſet, geſtraft en gekaſtijd wierden; en dat de Keyſer liet aanſeggen, dat al die iets diergelijks tegen de Chriſtenen ſoude derven ondernemen, op die ſelve wijſe ſouden worden gehandeld. Eyndelijk ſond ook de Keyſer *Athanaſius* weder naar huys, hem mede gevende brieven van aanprijſinge, ſo uyt hoofde van ſijn opregt en deugdſaam leven, van ſijne wijsheyt en voorſigtigheyt, als ter oorſaak van ſijn regtſinnig Geloof.

De uytſlag van al hun poogen, ſo ontrent de partyen, als Athanaſius.

III. Maar wy konnen met hem Antiochien niet verlaten, voor dat wy insgelijks ons oog hebben laten gaan over 't geen thans van andere partyen tegen *Athanaſius* ondernomen wierd. Alſo de Keyſer bekend was van een ſoeten en gevoeglijken inborſt te zijn, vloeyden de (*e*) hoofden van alle ſecten naar hem toe, in hoope van elk ſijn byſonder belang te ſullen vinden en vaſtſtellen, en dat van hunne tegenpartyen te ſmooren. Met ſulken oogmerk quamen voor andere te voorſchijn die van de Macedoniaanſche party waren, *Baſilius*, Biſſchop van Ancyra, *Silvanus* van Tharſen, *Sophronius* van Pompejopolis, en ſommige anderen, die een Verſoek-ſchrift voor de Homoiouſianen, en tegen de Anomojanen ingaven, waar in ſy God voor de verhooging van ſijn Majeſteyt tot de Rijks-regeering dankten, en verſogten, dat het geen in de Synoden van Ariminum en Seleucien beſloten was, mogt goed-gekeurd, en dat door ſommiger magt en eygen belang uytgewrogt was, ingetrokken worden, of dat anderſins, ingevalle de breuke der Kerken ſo als voor het houden van die Synoden bleef, de Biſſchoppen van alle plaatſen daar het hen ſoude believen vergaderen, en, ſonder dat'er iemand anders wierd toegelaten, vryelijk onder malkanderen over de verſchillen hun gedagten en redeneeringen hebben mogten; en in tegendeel al het geen heymelijk, om malkanderen te benadeelen (gelijk wel ten tijde van den Keyſer *Conſtantius* geſchied was) ſoude worden ondernomen, geweerd en geſteuyt mogt worden; dat ſy ſelfs niet ten Hove gekomen waren, op dat ſy door hun groot getal geen aanſtoot ſouden geven, maar daar toe, ſo het hun belaſt wierd, op eygen koſten gereed waren. De Keyſer, hun verſoek hebbende ingeſien, gaf hen geen ander antwoord, als Dat hy een vyand van alle twiſt en onluſt was, maar liefde en genegentheyt had voor alle die naar vreede en eendragt ſtonden. Ontrent die ſelve tijd wierd een Synode te Antiochien gehouden, waar in byſonder ook die van de Acaciaanſche party waren, die aldaar deeden blijken, dat ſy van Religie konden zijn als de Keyſer wilde, en daarom niet ſchroomden met de andere in het beveſtigen van de Niceenſche leere van de mede-weſentheyt des Soons met den Vader toe te ſtemmen, gelijk ſy den Keyſer met de volgende ſchriftelijke aanſpraak vertoonden:

Macedonianen: hun verſoek aan den Keyſer.

Hoe dat beantwoord wierd.

Een Synode te Antiochien.

Acacianen ſtemmen in hun aanſpraak het Niceens Geloof toe.

Aan

(*e*) *Socr. lib. 3. c. 25. p. 203. Sozom. lib. 6. c. 4. p. 641.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Aan onſen Godvrugtigſten en Godsdienſtigſten Vorſt JOVIANUS, den Doorlugtigen, den Overwinnaar, de Synode van Biſſchoppen te Antiochien uyt verſcheyden Landſchappen vergaderd.

WY zijn niet onkundig, *Godvrugtigſte Keyſer, dat de vreede en eendragt der Kerken te bevorderen, uw Majeſteyts voornaamſte ſorg en oogmerk is: ook weten wy wel, dat gy met reden een opregt en regtſinnig Geloofs-formulier voor den grondſlag van die eensgeſintheyt aanſiet: weshalven wy, ten eynde wy niet mogen ſchijnen van die geene, die de geſonde leere verderven, uwe godvrugtigheyt bekend maken, dat wy omhelſen en vaſtelijk aankleeven het Geloof, dat in de heylige Synode van* Nicea *is vaſtgeſteld. Want wat het woord* Conſubſtantialis, *dat ſommige vreemd en nieuw ſcheen, aangaat, die Vaders hebben dat voorſigtelijk verklaard, om te betekenen, dat de Soon is geboren uyt de* ſubſtantie *des Vaders, en in* ſubſtantie *(weſen) den Vader gelijk is, ſo dat men in die onuytſprekelijke generatie geen lijden in den Soon verſtaan, nog ook het woord* ſubſtantie *na het gebruyk en gewoonte der* Grieken *nemen moet, maar dat daar door word tegengeſproken 't geen* Arius *niet heeft geſchroomd te ſeggen; te weten, dat de Soon gemaakt is uyt niets, welk ook, om den vreede en eensgeſintheyt der Kerken op nieuw te verbreeken, met geen minder ſtoutigheyt en onbeſchaamdheyt van de onlangs opgekomene* Anomojanen *beweerd word. Wy hebben tot dien eynde hier aangehegt een afſchrift van het Geloof, door de Biſſchoppen in het* Niceenſche *Concilie opgeſteld, welk is het geen wy aannemen, en luyd als volgd:* Wy gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, e. ſ. v.

Deſe verklaring van hun Geloof was ondertekend van ſeventien Biſſchoppen, een van welke was *Acacius*, Biſſchop van Ceſareën, die ſig vinniger als iemand tot nog toe tegen het Niceens Geloof had aangekant. Maar hy wiſt, ſo het ſchijnt, ſijn cours na de wind te ſtieren, en ſig te voegen na 't geen hem thans gemakkelijſt en voordeeligſt was. *Wiſpelturigheyt van Acacius.*

IV. Terwijl deſe dingen te Antiochien voor-vielen, ſaten die van de Anomojaanſche party te Conſtantinopelen niet ſtil. *Aëtius* (*f*), hoofd van die ſecte, had ſigſelven uyt het geen *Euzoïus* van Antiochien met ſijn Synode (beſtaande uyt negen Biſſchoppen) onder de regeering van *Julianus* voor hem had uytgevoerd, groote hoop gemaakt: want gemelde *Euzoïus* had op het ernſtig verſoek van *Eudoxius*, Biſſchop van Conſtantinopelen, het vonnis, waar by *Aëtius* was afgeſet, weder ingetrokken, en een geſchrift tot verdediging van hem en ſijn leer opgeſteld: maar wanneer door het komen van *Jovianus* tot de Kroon, de ſaken een anderen keer genomen hadden, en de Anomojaanſche leer in het laatſt te Antiochien gehouden Concilie uytdrukkelijk was veroordeeld, was met een *Euzoïus* en *Aëtius* oogmerk geſteuyt, en het dagt *Euzoïus* raadſaamſt in die ſaak niet meer te doen: weshalven *Aëtius* en *Eunomius*, toen te Conſtantinopelen zijnde, oordeelden hoog tijd te zijn op hun eygen ſaken te letten, en hun belang alom voort te zetten en vaſt te maken. Tot dien eynde ſtelden ſy verſcheyden nieuwe Biſſchoppen van hun ſecte aan: want ſy maakten *Pœmenius*, Biſſchop van Conſtantinopelen, en (deſelve eerlang geſtorven zijnde) na hem *Florentius*, *Thallus* wierd van hen geſteld te Lesbos, *Euphronius* in Galatien en Cappadocien; *Julianus* in Cilicien, en *Theophilus* de Indiaan

Aëtius ſtaat onder Julianus,

en nu onder Jovianus.

Steld verſcheyde Biſſchoppen aan.

(*f*) *Philoſt. lib.* 7. *c.* 6. *p.* 504. *lib.* 8. *c.* 2, 3, 4, 5, 6. *p.* 510. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

diaan gesonden naar Antiochien, om *Euzoïus* het voltrekken, van 't geen hy in de saak van *Aëtius* begonnen had, aan te raden, en by weygering het opsigt over die Gemeynte selfs aan te nemen. *Serras* en sijne broederen kreegen last hunne saken en het belang van hunne party te handhaven en voort te setten in Egypten en Libyen; over de Kerken van Lydien en Iönien stelden sy *Candidus* en *Arianus*, die *Aëtius* selfs derwaards vergeselschapte, om hen in 't besit van hunne ampten te stellen. Maar ondertusschen quam hem een tegenstand, die hy niet te gemoed gesien had, voor: want sekeren *Theophilus*, een Bisschop van hun eygen party, stelde sig tegen hem op, en met *Phebus*, en nog seven andere Bisschoppen t'samen spannende, stelde een Kerkelijke Vergadering aan, waar in sy tegen hem en sijn manier van doen geprotesteerd hebbende, aan *Eudoxius* te Constantinopelen, en *Maris* te Chalcedon schreven, betuygende dat *Aëtius* geen wettelijk en ordentlijk Bisschop was, also hy van sijn Diakenschap afgeset zijnde, buyten verlof en goed-keuring van die hem hadden afgeset de Bisschoppelijke bediening sigselven aangematigd had; en verwierpen sijne verkiesingen van *Candidus* en *Arianus*, en alle de andere tot Bisschoppen, als zijnde te onbedagtsaam, en sonder toestemming van de Gemeyntens gedaan. Dese brief was by *Eudoxius*, die over het stellen van een Bisschop voor sijn neus te Constantinopelen reeds geweldig misnoegd was, seer wellekom; die dan aanstonds aan *Theophilus*, en die met hem de gemelde Vergadering hadden uytgemaakt, te rug schreef, met versoek, dat sy, in 't geen van hun begonnen was, dapper wilden voortgaan, en liever met allen ernst aangaan tegen *Aëtius*, en die met hem sig die magt om Bisschoppen te verkiesen, hadden aangematigd, dan tegen die van hen verkoren waren; het kan zijn dat hy toen de saak van *Candidus* en *Arianus* minst wilde aanraken, om dat sy van des Keysers *Jovianus* maagschap, en reeds naar Edessa (om hun versoek tegen *Athanasius*, den Keyser, als hy nog daar was, voor te dragen) vertrokken waren; dog hy smoorde die gedagten by hemselven, en dagt die geheele saak aan het oordeel van een grooter Vergadering over te geven, die straks daar na, als hy te Antiochien gekomen was, vergaderd wierd. Naderhand schreef *Eudoxius* insgelijks aan *Euzoius*, om hem tegen *Candidus* en *Arianus* op te stoken, dog dese weygerde sulks, verweet hem sijn onvoorsigtigheyt en verwaandheyt, ried hem sulke gedagten en voornemens te laten varen, en vernieuwde hem sijn versuym in 't voltrekken van het geen hy statelijk voor *Aëtius* te doen beloofd had. Dese onderlinge onlust en tegenstand deser groote mannen tegen malkanderen, was de Anomojaansche gesintheyt vry schadelijk, en deed de Regtsinnige leer, die nu by de laatste Vergadering te Antiochien op nieuws was aangenomen, merkelijk voordeel.

Welk eenigen van sijn party mishaagd.

Die aan Eudoxius schrijven.

En antwoord van denselven ontfangen.

VYFTIENDE AFDEELING.

Athanasius bedrijf sedert de dood van *Jovianus*: sijn eygen dood en beschrijving.

INHOUD.

Valens *in het* Oosten *kiest de sijde der* Arianen. *Een droevige vervolging daar uyt ontstaan tegen de Regtsinnigen. Orders uytgegeven, bysonder*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſonder tegen Athanaſius. *Die van* Alexandrien *vertoonen de ware geſchapenheyt van* Athanaſius *ſaak. Hy neemd de vlugt, en ontkomt gelukkig de woede ſijner vervolgers. Die van* Alexandrien *maken een beſending naar het Hof voor* Athanaſius. *Daar op volgde een kalmte en ruſte voor hem, terwijl de vervolging in alle andere plaatſen wierd voortgeſet. Sijn ſorg voor de buytenlandſche Kerken. Hy komt* Baſilius *te hulp in het ſlegten van de verdeeldheden in de Kerk van* Antiochien. *Deſſelfs ouderdom, dood, en Naſaat. De* Arianen *ſtaan tegen deſſelfs Naſaat* Petrus *op, waar op een droevige vervolging te* Alexandrien *volgd.* Athanaſius *word deftig uytgebeeld door* Nazianzenus. *Van ſijn natuurlijke bequaamheden, en verkregen geleerdheyt. Hy was in de ſtukken der Godgeleerdheyt ſeer net. Hy wierd van Tover-kunde beſchuldigd, en waarom. Roem van ſijn manier van ſpreeken en ſchrijf-wijſe. Sijne Schriften zijn met regt hoog geagt. Worden verdeeld in leer- twiſt- en geſchied-boeken, welker inhoud kortelijk word aangeweſen. Andere geven Boeken uyt op ſijnen naam. Aanwijſer van alle ſijne Schriften.*

I. DUs liepen de ſaken naar wenſch; dog dit gewenſcht begin van der Kerken voorſpoed ſteuytte door de ſchielijke en onverwagte dood van *Jovianus*, wiens regeering niet meer dan agt maanden geduurd had; in wiens plaats volgde *Valentinianus*, een ſagtſinnig en goed-aardig Vorſt, en een groot voorſtander van de regtſinnige leer: deſe koos het Weſten tot ſijn Rijks-zetel, en gaf het Ooſten over aan ſijn broeder *Valens*, dien hy tot ſijn Ampt-genoot in de regeering had aangenomen. *Valens* nu was van een ſtraffer en onhandelbaarder inborſt, en (zijnde, in hoop van voorſpoediger veld-togt tegen de Gotthen, van *Eudoxius*, Biſſchop van Conſtantinopelen, gedoopt) verklaarde ſigſelven eerlang voor de ſijde der Arianen, die men niet behoefde te leeren met die Keyſerlijke gunſt hun voordeel te doen: immers daar quamen al haaſt Keyſerlijke Plakaten voor den dag (*a*), die naar de Landvoogden der Provincien wierden afgeſonden, met bevel, dat de Biſſchoppen, die ten tijde van *Conſtantius* gebannen en door *Julianus* herſteld waren, nu wederom uyt hunne Kerken gejaagd ſouden worden. Hier door hoopte hy, onder ſchijn van maar de orders door *Conſtantius* gegeven, weder op te halen, de hatelijkheyt van die daad van ſijn hals te ſchuyven: egter is het ſeker, dat *Athanaſius* in de gemeene ſwarigheyt ſijn deel had; ſelfs had men in alle afgeſondene beveelen byſonder het oog op hem, en wierden alle Bedienden van den grootſten tot den kleynſten toe, met geld-boete en lijf-ſtraffe bedreygd, indien ſy hunne ontfangene beveelen niet trouwelijk en neerſtelijk uytvoerden: maar het volk van Alexandrien begon den Stadhouder te vertoonen en te verſoeken, dat hy dog hunnen Biſſchop niet onvoorſigtig en met geweld hen ontnemen wilde, en tot dien eynde eens nauwkeurig ſoude letten op den inhoud van de Keyſerlijke bevelen, alſo deſelve maar ſagen op die, welke door *Conſtantius* gebannen, en van *Julianus* weder ingeroepen waren, waar onder *Athanaſius* niet konde gerekend worden, gemerkt hy wel onder *Conſtantius* gevloden, maar door den ſelven weder ingeroepen, en in ſijn plaats herſteld was; en dat ten tijde als *Julianus* alle de andere herſtelde, hy de eenige was, die van hem vervolgd wierd, maar dat naderhand *Jovianus* hem weder ingeroepen had: egter voldeed dat den Stadhouder niet, die onverſettelijk by ſijn voornemen

Jovianus dood.

Valens volgd hem in het Ooſten.

Verklaard ſig voor de Arianen.

Geeft orders ontrent de te voren gebannene Biſſchoppen.

Daar in op Athanaſius geſien wierd.

Vertoog der Alexandrinen by den Stadhouder voor Athanaſius.

Dreygen oproer.

(*a*) *Sozom. lib. 6. c. 12. p. 659.*

men bleef. De Gemeynte dat siende, rotte te samen, en besloten, hem voor kragt en geweld te beschermen. Hier door begon sig een openbaar oproer op te doen, so dat de schare dreygde de koorn-schepen, die het koorn van Alexandrien souden weg voeren, te verbranden, en de gemeene Lands gebouwen in de asch te leggen. Dit bewoog den Stadhouder, om voor die tijd voorsigtig die saak te laten berusten, tot dat hy den Keyser daar eerst berigt van soude gegeven hebben, so dat die storm t'eenemaal scheen over te wesen. *Athanasius* onderwijlen voorsiende wat'er te verwagten was, en vreesende als een Oproer-maker beschuldigd te worden, ging by avond stilletjens uyt de stad, en, om te minder nagespoord te konnen worden, verbergde sig in een graf-plaats, die aan sijn familie behoorde, alwaar hy sig den tijd van vier maanden lang ophield. Regt te pas was dese vlugt; want in de selve nagt, als hy geweeken was, quam den Stadhouder met den Bevelhebber over de benden, in hoop van hem, terwijl het volk alom sliep, sonder veel gerugts en tegenstand te vatten, naar de kerk, daar *Athanasius* huys naast by stond, doorsogten alle plaatsen, en doorsnuffelden alle hoeken van het huys, van onderen tot boven toe, dog moesten, hem niet vindende, onverrigter sake weder vertrekken. Dese Stadhouder was *Tatianus* (*b*), een seer wreed en onbescheyden mensch, dien de Goddelijke wraak niet lang daar na gevonden heeft: want, van sijn ampt en goederen ontset, wierd hy genoodsaakt sijn brood te gaan beedelen, en leyde, blind geworden zijnde, een elendig en droevig leven, selfs deed men de stok-beelden, t'sijner eere opgeregt, de geheele stad door, en alom waar se gevonden wierden, allerley schimp en smaad aan. Maar om voort te gaan.

[Margin: Athanasius vlugt. — Word dien eygen nagt gesogt. — Tatianus de Stadhouder overvallen van Gods wraak.]

II. De Alexandriners, niet wetende wat de Stadhouder voor berigt by den Keyser soude konnen inbrengen, sonden selfs een Gesantschap aan hem (*c*), ernstig versoekende, dat, om vreedens wil, *Lucius* de Ariaansche Bisschop, naar Antiochien, of naar een andere plaats versonden, en *Athanasius* toegelaten mogt worden, sijn plaats met ruste te besitten. De Keyser, 't zy uyt aanmerking van den grooten naam en agting van dien Man (welken de wereld so grooten eerbied toedroeg), 't zy dat hy sijn broeder *Valentinianus* vreesde te vertoornen, of uyt bevatting van de quade gevolgen door een opstand in Egypten (alwaar hy wist dat *Athanasius* een seer grooten aanhang had, en het volk ligtelijk tot tumult en oproer, bysonder als de saken te stijf tegen hen wierden aangeset, oversloeg) stond hen hun versoek toe, en gaf *Athanasius* verlof, om naar huys te keeren. Dit mishaagde selfs de wijser hoofden van de Ariaansche party niet; want sy vreesden, dat *Athanasius* gebannen zijnde, sig, na alle waarschijnlijkheyt, naar het Hof begeven, en aldaar door een regt vertoog van saken *Valens* tot andere gedagten brengen, en aan sijne sijde overhalen soude. Maar wat den Keyser daar toe mag bewogen hebben of niet, immers de uytslag was naar wensch: want de vroome Man genoot hier door van die tijd af een stil en helder weêr, terwijl een grooten storm de nabuurige Kerken rondom hem trof (*d*), waar door sommige met valsche beschuldigingen beswaard, en voor de Regt-banken gesleept, andere in de gevangkenissen geworpen, andere gegeesseld en gekastijd, andere wederom in boete geslagen, en hunne goederen voor het Gemeen weg genomen wierden. Als nu op sekeren tijd

[Margin: Gesantschap van de Alexandriners aan den Keyser. — En hun versoek, welk hen word toegestaan, — en Athanasius komt weder te huys, — en leeft in ruste. — Sware vervolging over andere Kerken.]

(*b*) *Vid. Ath. ap. Phot. Cod.* 258. *Col.* 1449. *&* *ap. Sim. Metaph. Gr. Lat. ap. Ath. Tom.* 2. *p.* 566. (*c*) *Epiph. hæres.* 68. *p.* 310. *Vid. Socr. lib.* 4. *c.* 20. *p.* 230. (*d*) *Socr. lib.* 4. *c.* 15, 16. *p.* 226. *&c. Sozom. ibid. c.* 14. *p.* 655.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tijd tagtig Kerkelijke persoonen, afgesonden om verligting van die ondragelijke beswaarnissen by den Keyser te versoeken, te Nicomedien quamen, en den Keyser sulks voordroegen, wierd deselve daar over seer toornig, dog liet het niet blijken, en gaf bevel aan den Stadhouder, hen allen op een schip te setten, in schijn als of sy naar een plaats van hun ballingschap souden worden overgescheept. Dit gedaan, en het schip in de ruyme zee gebragt zijnde, stapten de Schippers en 't Boots-volk, volgens gegeven bevel, in de boot, en staken het schip in brand, waar door dan die tagtig onnosele mannen jammerlijk omquamen. Ondertusschen sat nu *Athanasius* gerust en veylig te huys, en had daar door gelegentheyt om sijne vrienden in andere Gewesten met raad en andersins te helpen.

80. Kerkelijke Mannen worden in eén schip verbrand.

Onlangs had hem de H. *Basilius* (e) versogt, om door sijn invloed en gesag de verdeeldheden te Antiochien, en in andere Kerken van het Oosten te helpen byleggen en slegten, gemerkt hy om sijn godvrugtigheyt en wijsheyt, hooge jaren en ervarentheyt, en het veelvoudige lijden om der waarheyt wil, tot het ondernemen van sulk een werk bequamer als iemand van hem geoordeeld wierd, en bysonder, dat hy dog tot dien eynde by den hemel met sijne gebeden voor hen wilde aanhouden, en eenige mannen naar de Bisschoppen van het Westen, om hen van den bedroefden toestand der Oostersche Kerken te verwittigen, affenden, en vervolgens eenige andere naar het Oosten, alwaar het grootste gevaar, en sijn raad en hulp meest nodig was. En 't blijkt uyt een volgenden brief (f) van *Basilius*, daar in hy sijn versoek aan hem vernieuwde, dat hy eenige hoop had van desselfs overkomst naar die Gewesten, en 't geselschap van die waarlijk groote en Apostolische siel, gelijk hy van hem spreekt, te genieten. Dog sijn ouderdom, en de meenigvuldige besigheden te huys, lieten hem niet toe so grooten reyse aan te nemen; egter sond hy, om, in 't geen hy doen konde, niet te ontbreeken, nevens andere naar Antiochien een Ouderling van sijn Kerk, *Petrus* (g), die als van hem gemagtigd, en in sijnen naam daar in sodanig arbeyde, dat hy de Gemeynte tot een tamelijke eendragt en over-een-stemming bragt; waar op de H. *Basilius Dorotheus*, een Diaken van *Meletius* te Antiochien, naar Alexandrien, om verdere raad en hulp, oversond, en *Athanasius* te gelijk versogt, om aan den Bisschop van Romen te schrijven, dat hy, gemerkt'er over die saak geen Algemeene Synode had konnen gehouden worden, sijn gevoelen daar ontrent wilde overschrijven, en eenige bequame Mannen, die met wijsheyt begaafd en met sagtmoedigheyt aangedaan waren, tot hen in het Oosten, (derwaards sy over zee gemakkelijk souden konnen komen) affenden, om de verdeeldheden te helpen smooren, en bysonder, dat hy hen de Handelingen van de Synode te Ariminen mogt mede geven, en 't geen door dwang en geweld in de selve gesteld was, herroepen; maar voornamelijk, schreef hy, was het niet alleen sijn versoek, maar ook van andere, dat deselve mogten overkomen met magt en last om te veroordeelen de kettery van *Marcellus*, die alom doorbrak, waar van hy de blijken, die onwedersprekelijk waren, by hem had; welk, seyde hy vorder, te noodsakelijker was, om dat sy in alle hunne brieven naar het Oosten *Arius* leer wel tegen-gesproken en vervloekt, dog geen gewag gemaakt hadden van *Marcellus*, die een leere, wel regt tegen die van *Arius* aanloopende, maar die niet min godloos en gevaarlijk was, had ingevoerd. Men heeft geen reden te twijfelen,

Basilius soekt hulp by Athanasius.

Die niet konde overkomen,

maar andere in sijn plaats send.

Verder versoek van Basilius aan Athanasius.

(e) *Ad. Athan. Epist.* 48. *p.* 75. (f) *Ibid. Epist.* 49. (g) *Ad Athan. ibid. Epist.* 52. *p.* 79.

Welk van hem wierd ingevolgd.

selen, of *Athanasius* heeft dit versoek ingevolgd: want wy vinden (*h*) dat de Westersche Bisschoppen door brieven en boden hen in hun lijden hebben vertroost, en hun hertelijk medelijden met hen betuygd.

Hy schrijft ook voor Basilius selfs.

Ook ontbrak *Athanasius* niet in sijn bysondere genegentheyt tot den H. *Basilius* te laten blijken: want wanneer de Monikken onder sijn Kerkgebied tegen hem uytspatteden, en een twist opheften, schreef hy aan deselve voor *Basilius* (*i*), hen bestraffende over hun onvoorsigtigheyt en trotsheyt, van sig op te stellen tegen so grooten man, dien hy noemd, *De eer en 't cieraad van de Kerk*; en voorhoudende, dat sy reden hadden God te danken, dat hy Cappadocien sulken Bisschop, daar alle Provincien sig in souden verheugen, gegeven had.

Athanasius sterft.

III. *Athanasius* nu sad van dagen, en door oneyndige moeyten en swarigheden afgemat, scheyde uyt dit leven in een goeden en hoogen ouderdom, als *Gratianus* ten tweedemaal, en *Probus* Burgermeesters waren (seyd [*k*] de Kerkelijke Historie-schrijver); dat is, in het jaar onses Heeren CCCLXXI. *Baronius* (*l*) en de meeste hedensdaagsche Schrijvers stellen sijn dood op het volgende jaar. Maar *Proterius*, een der Nasaaten van *Athanasius* in het Bisdom van Alexandrien, segd ons in sijnen brief (*m*) aan Paus *Leo*, *Over den tijd van Paaschen te houden*, (indien wy voor *Anastasius* leesen *Athanasius*, gelijk wy buyten twijfel moeten doen) dat hy nog leefde den 24. *Meert*, in het jaar onses Heeren CCCLXXIII, of naar sijn wijse van rekenen in het negenen-tagtigste jaar van de so genaamde *Diocletiaansche Tijd-wortel*. Hy stierf, seyd seeker ongenoemd Schrijver (*n*), op den 28. *January*, maar na de tijd-rekening van de Grieksche en Latijnsche Kerk, op den tweeden dag van *Mey*, en na de tijd-reken-kundige uyttreksels (*o*), uytgegeven door *Scaliger*, op den sevenden van die selve maand, na dat hy ontrent ses of seven-en-veertig jaren Bisschop geweest was.

De tijd wanneer.

Wees Petrus tot sijn Nasaat aan.

Voor sijn dood gevraagd zijnde (*p*), Wien hy tot sijn Nasaat begeerde? sloeg hy hen *Petrus* voor: buyten twijfel de selve, dien hy onlangs naar den H. *Basilius* in het Oosten gesonden had, welke in alle sijne swarigheden en ongemakken hem was by-gebleven, en van hem veele deftige en wijse regelen, hoe sig in die bekommerlijke tijden te dragen, ontfangen had;

Lof van Petrus,

een Man, die om sijn ongemeene bequaamheyt en godvrugtigheyt, om sijn bekenden yver en kloekmoedigheyt voor de waarheyt so aansienlijk en eerweerdig was, dat *Theodosius* de Keyser hem voorstelde als een van de twee standaarden van de regtsinnige leer, van welken elk een, in opsigt van de leer, sijn voorschrift behoorde te ontfangen; gelijk klaarlijk in een Wet (*q*) van hem gemaakt, om het volk weder tot het regtsinnig Geloof te brengen, te sien is, alsso hy hem daar in den naam geeft van *Een man van Apostolische heyligheyt*.

die verkoren en tot Bisschop bevestigd wierd,

Het volk was over het noemen en voorstellen van sulken treffelijken man niet weynig verblijd, gelijk dan ook de verkiesing en bevestiging door de toestemming en handen der nabuurige Bisschoppen, tot aller genoegen voltrokken wierd. De tijding van *Athanasius* dood quam so dra niet aan het Hof te Antiochien, of *Euzoïus*, Bisschop aldaar, verkreeg order van den Keyser, en reysde (*Magnus* den Heer Schat-bewaarder mede genomen hebbende) aanstonds naar Alexandrien, alwaar sy met *Paladius* den

(*h*) *Vide Basil. Epist. 74. p. 129. & 182. p. 195.* (*i*) *Epist. ad Joan. & Antioch. p. 733. Epist. ad Pallad. p. 734.* (*k*) *Socr. lib. 4. c. 20. p. 230.* (*l*) *Ad. ann. 372.* (*m*) *Edit. à Bucher. com. in Victor. Can. Paschal. c. 2. p. 84.* (*n*) *Vit. Ath. Gr. Lat. ap. Ath. Tom. 2. p. 544.* (*o*) *Non procul à fin. p. 85.* (*p*) *Ruffin. lib. 2. c. 3. p. 243. Socr. ibid. Sozom. lib. 6. c. 19. p. 661. Theod. lib. 4. c. 20. p. 175.* (*q*) *Cod. Theod. lib. 16. tit. 1. Leg. 2. Sozom. lib. 7. c. 4. p. 708.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den Landvoogd, een bitter en onversoenlijk vyand van de Christenen, met geweld in de kerk inbraken, en een vervolging aanstelden, die in godloosheyt, en schrikkelijke ontheyliging, in wreedheyt en onmenschelijke uytsporigheden niet voor eenige, die daar te vooren, selfs in de Heydensche eeuwen, waren aangesteld, behoefde te wijken. Onder andere wierd hier *Petrus* gegrepen, en in de gevangkenis geworpen; en in tegendeel *Lucius* de Ariaan (*de tweede plaag en pest van Alexandrien, de verrader van de waarheyt, de herder der wolven, de dief, die in de schaaps-koy inklimt, de tweede* Arius, *een beek die meer uytgaf als desselfs schadelijke fonteyn*, gelijk'er *Nazianzenus* [*r*] van spreekt) op den Bisschoppelijken troon geset, de kerken hem overgeleverd, en hy met magt, om te doen 't geen hem dagt tot bevordering van sijn saak nodig te zijn, voorsien. *Petrus*, uyt de gevangkenis ontsnapt, ging te scheep, en nam sijn reys naar Romen, alwaar hy vriendelijk ontfangen zijnde, een beter tijd afwagtte, van waar hy eenigen tijd daar na, door brieven van den Paus *Damasus* kragtig zijnde aangepreesen, naar huys keerde, sijn stoel weder innam, en *Lucius* verstiet, die sijn vlugt nam naar Constantinopelen; maar de Keyser, toen belemmerd door de overstrooming van de Barbaaren aan de eene sijde, en vreesende voor binnen-landsche opstand aan de andere sijde, vond geen tijd om hem te helpen.

dog in een wreede vervolging gevangen wierd.

Lucius wierd ingevoerd.

Petrus ontquam.

Wierd eyndelijk hersteld.

IV. Dus hebben wy den grooten *Athanasius*, den aansienlijksten Man van de Kerk te dier tijd, tot sijn graf gebragt: maar wat hy voor een man geweest zy, laat ik dat liever seggen met de woorden van een der cierlijkste pennen in die eeuw (*s*). „Hy was, *seyd hy*, so needrig van „herten, als hy in sijn leven verheven was; een man van een onnavol„gelijke deugd, en te gelijk so beleefd, dat een ygelijk onbeschroomd „mogt tot hem komen. Hy was langkmoedig, vriendelijk, meewarig, „en aangenaam in sijn spreeken, maar nog meer in sijn leven. Hy had „een opslag van oogen, maar veel meer een inborst en humeur als een „Engel. Hy was sagtsinnig in sijn bestraffen, en onderwijsend in sijn „prijsen en recommandeeren van iemand; in beyde so gematigd, dat „in sijn bestraffen uytblonk de genegentheyt van een vader, en in sijn „prijsen het gesag van een meester, so dat hy nog te toegevend, nog „te streng was, maar in 't eene deed sien sijn sagtmoedigheyt en ge„magtigdheyt, en in het ander sijn voorsigtigheyt, zijnde beyde blij„ken van ware wijsheyt en godgeleerdheyt. Hy bestierde sijn leven so„danig, dat het als so veele predikatien, en sijn predikatien als so veele „overtuygingen waren; so dat hy, sigselven vertoonende en sijn roe„de maar opheffende, niet veel behoefde te slaan of te steeken. Al„le menschen, van wat rang sy waren, konden in hem sien iets, daar „over sy hen hadden te verwonderen, en iets dat se hadden na te vol„gen: de eene konde roemen sijn onvermoeyd aanhouden in het vasten „en bidden, een ander sijn wonderlijk en onophoudelijk volherden in „het waken en loven van God, een derde sijn ongemeene sorg en be„scherming ontrent de arme, en een vierde sijn vryborstige tegenspraak „der hovaerdigen, of sijn goed-keuring der nederigen. De maagden „konden hem roemen als haar speel-genoot, de getrouwde als haar be„stierder en besorger, de kluysenaars als hun Vermaander, de Monik„ken als hun Wet-gever, de eenvoudige als hun leydsman, de beschou„wende als een Godsgeleerde, de weelderige als een breydel, de elen„dige als een trooster, de oude als een staf, de jonge als een voogd, „de

Athanasius word beschreven met de woorden van Nazianzenus.

(*r*) *Orat.* 23. *p.* 417. (*s*) *Nazianz. in Encom. Ath. Orat.* 21. *p.* 378.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

,,de arme als een weldoender, en de rijke als een uytdeelder. Hy was
,,een voorstander der weduwen, een vader der weesen, een vriend der
,,armen, een herberg voor de vreemdelingen, een broeder voor de broe-
,,ders, een genees-meester ontrent de sieken, en een behouder der ge-
,,sonden, en *wierd allen alles, op dat hy ten minsten eenige behouden*
,,*mogt.* In opsigt op sijne Voorsaten (*t*) was hy sommigen gelijk, an-
,,deren quam hy naast by, en andere overtrof hy. In sommige dingen
,,drukte hy uyt hunne redeneeringen, in andere hunne daden, de sagt-
,,moedigheyt van sommige, den yver van andere, de lijdsaamheyt en
,,stantvastigheyt van alle. Hy ontleende veel volmaaktheden van som-
,,mige, en alle van andere, en gaf also een volkomen vertoog van alle
,,deugden, even als de Schilders, die, om een volkomen werk te ma-
,,ken, eerst in de verbeelding van hunne gedagten een ontwerp maken
,,van de schoonheden, die sy in de eene of de andere persoon vinden;
,,so dat hy in sijn leven uytmuntte boven den welsprekenden, en in sijn
,,redeneeringen boven die sig in die practijk geoeffend hadden; of,
,,indien gy het so wild uytdrukken, hy overtrof den welsprekenden in
,,sijn redeneeren, en in sijn practijk den wel-levenden. Was iemand maar
,,gemeen gevorderd in de een van die, hy ging denselven ongemeen te
,,boven, also hy daar in uytmuntte; en was iemand vermaard in het
,,andere, die quam by hem te kort, om dat hy in 't een so wel als 't
,,ander uytstak. So en nog meer spreekt van hem die weergaloose va-
der: ja hy seyd in 't begin van sijn Lof-reden, dat ,,*Athanasius* prijsen
,,was de deugd selfs prijsen; dat (*v*) sijn leven gehouden wierd voor
,,den standaard van een Bisschoppelijke bediening, en sijn leering voor
,,de regel-maat van regtsinnigheyt; dat hy (*x*) het allerheyligste oog en
,,ligt van de wereld, de Aarts-Bisschoppelijke Bisschop, de pijlaar en
,,zuyl der waarheyt, en een tweede *Johannes de Dooper* was. Om de
waarheyt te seggen, hy was een man van een ware en ongeveynsde god-
saligheyt, van een onoverwinlijke kloekmoedigheyt, die door geen
moeyte of gevaar verset wierd, van een voortvarenden en onversettelij-
ken drift en yver voor het regtsinnig Geloof, in het beschermen van
welk hy sig droeg als een schild, wanneer de t'samen-gespannen kragt
by-na van de geheele wereld op hem aanviel, en onder den magtigen
tegenstand van so veele jaren, en de wreede handelingen, die so lang
en meenigvuldig aan hem gepleegd waren, nooit besweeken was. Hy
overwon alles door een sterke lijdsaamheyt, en gaf sijn saak een aansien
door de sagtmoedigheyt in al het geen hem overquám. Hy was, seyd
de gemelde Vader (*y*) van hem, τοῖς μὲν παίουσιν ἀδάμας, τοῖς δὲ στασιάζουσι μαγνῆ-
της, *een diamant voor sijne vervolgers, en een seyl-steen voor de anders-*
gevoelende; de eerste vonden hem so vast, dat hy geen indruk kon ont-
fangen, also weynig als een marmere rots-steen; en de andere wierden
door sijn ongemeene sagtmoedigheyt en dappere lijdsaamheyt tot hem
overgehaald, of ten minsten bewoogen om hem in hunne herten een
hoogagting en eerbied te bewijsen. Met een woord, hy was, ge-
lijk *Vincentius Lirinensis* (*z*) met regt van hem oordeeld, *een seer*
trouw Leeraar, en een seer uytmuntend Confessor of Belijder.

Athanasius natuurlijke bequaamheden.

V. Sijne natuurlijke hoedanigheden aangaande, was hy snedig en veer-
dig, in sijn redeneeren net en scherp, en in sijn oordeel bestendig en
bondig; en hier door, indien dat alles in sijn opvoeding was aangeset,
soude hy een der geleerdste mannen hebben konnen worden, die'er ooit
in

(*t*) *Ibid. p.* 379. (*v*) *Ibid. p.* 397. (*x*) *Id. Orat.* 23. *p.* 417. (*y*) *Orat.* 21. *p.* 392.
(*z*) *Commonit. p.* 366.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in de Kerk geweest was. Maar ſijne jeudige driften en na-ſpooringen En geleerdheyt:
wierden haaſt verſet, en tot gewigtiger en ernſtiger ſtudien overgebragt, waar door het quam, dat hy in de beſchaafder deelen van menſchelijke geleerdheyt minder uytmuntte, waar over *Philoſtorgius* hem niet geſchroomd heeft te hekelen. Nog jong zijnde, wierd hy van een wijs en eerweerdig Biſſchop in ſijnen dienſt aangenomen, by wien hy al vroeg aanleyding had tot Godsgeleerde beſpiegelingen, en het nauwkeurig betwiſten over de hoogſte ſtukken van het Geloof en den Godsdienſt. Sijn verdere levens-tijd bragt hy onder het gedrang van menſchen en in geduurige beſigheyt door, en had vaſt doorgaans tot ſijn dood toe met allerley rampen en tegen hem geſogte twiſten te worſtelen: maar van ſijn geleerdheyt en bequaamheyt ſeyd gemelde *Nazianzenus* (*a*) tot ſijn Nazianzenus getuygenis daar van.
verantwoording merkelijk; „Dat hy al vroeg in de ſtukken der Godsgeleerdheyt onderweſen was, dog de Wijsgeerte en andere wetenſchappen maar ſo verre begroet had, dat hy in deſelve niet mogte ſchijnen een vreemdeling, en geheel onwetend te zijn, die hy egter ſijn ernſtige bekommernis en betragting niet weerdig agtte, alſo hy de beſte kragten van ſijn ſiel in ſulke ydele onderſoekingen niet ſtikken of ſmooren wilde; en daarom begaf hy ſig tot het overdenken van het Oude en Nieuwe Teſtament, waar in hy grooter meeſter wierd, dan iemand anders in een van beyde: hier door verrijkte hy ſijne gedagten en bevattingen; hier door gaf hy een glans en luyſter aan ſijn omgang, die hy beyde als een gulden keten aan malkanderen ſchakelde. En in der daad, ſijn meeſter-ſtuk beſtond in de Godgeleerdheyt en in het onderwijſen en leeraaren van de Gemeynte, waar in hy, om ſo te ſpreeken, ſeyd *Sozomenus* (*b*) was ἐκ νέου αὐτοδίδακτος, *van kinds-been* Alsook van Sozomenus,
af ſijn eygen meeſter; welk hy door het geduurig ſtrijden met de Arianen en andere ketters van die eeuw tot de uytterſte nettigheyt en volkomentheyt genoodſaakt was op te vijſelen. Hy was een grondig Godsgeleerde, een deftig Prediker, een voorſigtig Kerk-regeerder, en begaafd met al het geen tot uytvoering van dat ampt vereyſcht wierd. Hy was ook in andere ſoorten van geleerdheyt, behalven die van de Wijsgeerte e. ſ. v. niet onbedreven; want hy was ook in de Wetten van het Roomſche Rijk wel beleeſen: uyt welken hoofde *Severus* (*c*) hem en Severus;
den naam van *Juris-conſultus* (Regts-geleerde) geeft. Hem wierd nagegeven, volgens het ſeggen van den Heydenſchen (*d*) Hiſtorie-ſchrijver, dat hy ſig op het wigchelen uyt der ſterren loop, en tover-kunde verſtond, en byſonder uyt het vliegen der vogelen iets konde voorſeggen, Hy wierd betigt van tover-kunde.
welk hy dan, na hun ſeggen, ook wel ſomtijds ſoude gedaan hebben: maar dit, hoewel het de Arianen en Heydenen tot beſchuldiging tegen hem inbragten, ſchijnt op geen andere grond, dan 't geen wy ſullen ophalen, geſteund te hebben: Het gebeurde, ſeyd *Sozomenus* (*e*), dat, Aanleyding daar toe.
als hy op ſekeren tijd over de ſtraat ging, een Rave kraſſende over ſijn hoofd vloog: eenige Heydenen, daar ontrent ſtaande, vraagden hem ſpots-gewijſe, Wat de Raven ſeyde? Waar op hy mees-muylend en ſinſpeelende op het geluyd van dien vogel tot antwoord gaf, Hy roept *cras*, 't welk in de Romeynſche taal *morgen* betekend; en ſeyde met eenen, Dat die dag hen niet ſeer aangenaam ſoude zijn, alſo den Keyſer hen van die tijd, en vervolgens, het vieren van hunne Heydenſche Feeſt-dagen verbieden ſou. Dit ſloegen ſy wel in de wind, maar 't viel ſo uyt als hy geſegd had, want 's anderendaags quamen'er aan de Magi-

ſtraat

(*a*) *Ubi ſuprâ p.* 376. (*b*) *Lib.* 2. *c.* 17. *p.* 466. (*c*) *Sulp. Hiſt. lib.* 2. *p.* 148. (*d*) *Am. Marcell. lib.* 15. *p.* 1453. (*e*) *Sozom. lib.* 4. *c.* 10. *p.* 549.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtraat brieven van den Keyſer, by welke hen belaſt wierd den Heydenen het gaan naar hunne Tempelen, en de gewoone plegtelijkheden en ceremonien van hunnen godsdienſt te verbieden.

Sijn ſtijl in ſigſelven,

VI. Sijn ſtijl en manier van ſchrijven is doorgaans (*f*), byſonder in ſijne brieven en verdedig-ſchriften, ſeer klaar en duydelijk, deftig en ſtatig, net en cierlijk, ſcherpſinnig en beweeglijk, en wonderlijk gepaſt na het onderwerp dat hy voor heeft. Hy gebruykte meenigmaal reden-konſtige bewijſen, die hy egter niet blootelijk voorſtelde, of ſig daar in aan regelen en woorden van konſt bond, (gelijk jonge leerlingen, die om een grooten naam te verkrijgen, gewoon zijn) maar als een wijs en wakker Wijsgeer uytbreydde naar de bevatting die hy'er in ſijn ſiel van had. Hy beveſtigde, wanneer het te pas quam, ſijne bewijſen met veele getuygeniſſen en redenen, gehaald uyt de H. Schriftuur, byſonder in ſaken die enkelijk door openbaringen konnen geweten worden.

en in vergelijking van andere.

Indien wy ſijn ſchrijf-en ſpreek-wijs met die van andere vergelijken, deſelve is (indien wy het oordeel van *Eraſmus* [*g*] mogen gelooven) niet hard en ruw, gelijk die van *Tertullianus*; niet gemaakt, gelijk die van den H. *Hieronymus*; niet moeijelijk en ſwaar, welk de fout is van den H. *Hilarius*; niet vol draaijingen en ſlingeringen, gelijk die van den H. *Auguſtinus* en den H. *Chryſoſtomus*; hy ſweemd niet na de gepaſte maat-houding van *Iſocrates*; hy heeft geen geſogte opſchikking als *Lyſias*, of *Gregorius van Nazianzen*, maar verhandeld de ſtoffe, die hy in handen heeft, klaar, veerdig, vernuftig en gepaſt naar de ſaak.

Sijne Schriften veel geagt.

Sijne Schriften zijn altijd in groote weerde gehouden: *Wanneer u* (ſeyd den Abt *Cosmas* [*h*] aan den Schrijver van het *Pratum Spirituale*) *iets van* Athanaſius *Schriften voorkomt, en gy geen papier by de hand hebt om hetſelve over te ſchrijven, ſchrijft het liever, eer dat het u ſoude ontvallen, op uwen rok.*

Zijn drie-derley;

Veele ſijner Schriften zijn verlooren; dog die nog overig zijn, handelen of van leer-ſtukken, of verſchil-pointen, of geſchiedeniſſen.

1. Leer-boeken.

De eerſte zijn ten meerderen deele aangeleyd tot het ontvouwen, verklaren en beweeren van de voornaamſte grond-en leer-ſtukken des Chriſtelijken Geloofs; van die ſoort zijn ſijn *Expoſitio Fidei*, Verklaring des Geloofs; *Reſponſum ad Liberium*, Antwoord aan *Liberius*; ſijne *Homiliæ de Semente*, Predikatien van het Saad; *de Sabbato & Circumciſione*, van den Sabbath en Beſnijdenis, e. ſ. v.

2. Twiſt-ſchriften,

De tweede ſoort behelſd twiſt-ſchriften, en ſien op Heydenen, of op ketters: tegen de eerſte ſintwiſt hy met bondige redenen in twee Boeken, welker laatſte niet, gelijk men meend, verlooren is, maar ſekerlijk geen ander is als 't geen genoemd word Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, dat is, *Reden-voering over de menſch-wording des Woords*, gelijk ſig by het inſien van deſſelfs begin buyten tegen-ſpraak klaarlijk opdoet;

tegen Heydenen, en ketters,

want hy aldaar ſegd in de voorgaande verhandeling beknopt dog genoegſaam te hebben gehandeld van der Heydenen afgodery en bygeloof, en het begin derſelven in de wereld, en reeds iets geſproken van de Goddelijkheyt des woords Gods, en deſſelfs over-al tegenwoordige kragt en voorſienigheyt, door welken God de Vader alle dingen ſchept, regeerd en beſtierd, en nu, volgens ſijn begrepen order, wilde voortgaan om te ſpreken van de menſch-wordinge des Woords, en ſijne Goddelijke komſte in den vleeſche, tegen de laſteringen der Joden aan de eene, en het ſpotten der Heydenen aan de andere ſijde: maar

(*f*) *Vid. Phot. Cod.* 32. *col.* 20. & 139, 140. *col.* 316. (*g*) *Præf. in Ath. Epiſt. de Spir. S.* & *inter Epiſt. l.* 30. *Epiſt.* 88. *col.* 1871. (*h*) *Prat. Spir. c.* 40. *Biblioth. Patr. Gr. Lat. Tom.* 2. *p.* 1070.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

maar hy bestreed doorgaans so seer niet de openbare vyanden, als wel de heymelijke verdervers van de Christen leer; en hoewel hy geene ketters verschoond, maar so als se hem voorkomen wederlegd, 't zy Marejoniten, 't zy Valentinianen, Samosatenianen, Sabellianen, Manicheën, e. s. v. egter stelde hy sig voornamelijk tegen de Arianen, die hy by alle gelegentheyt wederlegd, en hen hunne uytvlugten beneemd, gelijk hy dat bysonder gedaan heeft in sijne *Vijf Redeneeringen* tegen die soort van ketters; een Boek, dat, naar het oordeel van *Phothius* (i), alleen kragtig genoeg is, om (gemerkt hy dat verschil in die redenvoeringen so klaar en overvloedig verhandeld heeft) alle de gronden van de Arianery om ver te werpen; een Boek van so veel stoffe, dat de H. *Basilius*, en *Gregorius* de Godgeleerde, geoordeeld worden daar uyt hunne beste wapenen te hebben, om de dwalingen van die loose en onbeschaamde kettery tegen te gaan. In sijne *Historische Boeken*, zijnde de derde soort van sijne Schriften (onder welke ook gerekend moeten worden sijne *Verdedig-schriften*, gemerkt deselve meest met 't verhalen van gebeurde saken opgevuld zijn, in welke hy meer als elders alle de kragten van sijn verstand en wel-sprekendheyt te werk steld) geeft hy een klaar en duydelijk berigt van de gewigtigste voorvallen in sijne eeuw; voor die alleen konnen wy hem nooit naar behooren danken, also andersins die saken jammerlijk in duysternis souden gebleven zijn, en deselve nu in sijne Schriften ruymer, netter en beter voorkomen, dan in alle de andere Schrijvers t'samen; ja andere hebben'er weynig anders van, als 't geen van hem ontleend is, en dus, gelijk 't gemeenlijk gaat, in handen van andere vallende, erger voor den dag komt. Het geen nu de Schriften van andere wijse en treffelijke Schrijvers meermaals is te beurt gevallen, dat se worden verminkt of misbruykt, is ook het lot geweest van *Athanasius* Schriften: want aan de eene sijde hebben de ketters sig verstout sijne Schriften te vervalschen, ('t bewijs daar van seyd [k] *Ruffinus* in sijnen tijd gehad te hebben) en aan de andere sijde waren'er, die, om hunne Schriften een naam en aansien te geven, sijnen naam op de hoofden hunner Boeken stelden. De eerste die ik hier mede beschuldigd vinde (l), sijn de Nestoriaansche en Eutychiaansche Monikken in Palestina, die verscheyden stukken van *Apollinaris* op sijnen naam uytgaven: hun voorbeeld hebben andere gevolgd in volgende eeuwen, daar men veele bastaard-kinderen voor sijn deur gelegd heeft, welker sommige sot en beuselagtig, immers alle den naam van so grooten Man onweerdig waren. Om af te breeken, geven wy hier den Leeser tot besluyt een naam-rol van alle sijne so egte als onegte Schriften.

en ketters, bysonder tegen de Arianen.

3. Historische Boeken.

Lof derselven.

Schriften van andere op sijnen naam.

(i) *Loc. supr. cit.* (k) *Apol. ap. Hier. Tom.* 4. *p.* 197. (l) *Euagr. Hist. Eccl. lib.* 3. *c.* 31. *p.* 361.

Athanasius Schriften.

Egte.

Oratio contra Gentes.

Oratio de incarnatione Verbi.

Contra Arianos Disputationes seu Orationes V.

In illud Dictum; *Omnia mihi tradita sunt à Patre*, &c.

Ad Adelphium Episcopum contra Arianos Epistola.

Epistola ad Maximum Philosophum de Divinitate Christi.

Epistola ad Serapionem adversus eos, qui dicunt filium creaturam esse.

Epistola ad eundem advers. eos, qui dicunt Spiritum S. esse creaturam.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Expositio Fidei.
Responsum ad Liberii Epistolam, cum Epistola Liberii.
Epistola ad Jovianum de Fide.
Epistola de Synodi Nicenæ contra Heræsim Arianam decretis.
Epistola de Sententia Dionysii Alexandrini adv. Arianos.
Ad Fratres Orthodoxos Epistola Catholica.
Refutatio Hypocriseos Meletii, Eusebii, & Pauli Samosat. περὶ τȣ̃ ὁμȣσίȣ.
Epistola ad Antiochenos.
Epistola ad Epictetum Episc. Corinth. adv. Hæreticos.
De incarnatione verbi Dei adversus Paulum Samosatenum.
De humana natura suscepta, & contra Arianos.
De incarnatione Domini adversus Apollinarium.
Oratio de adventu Christi adv. eundem.
Oratio contra gregales Sabellii.
Oratio, quod unus sit Christus.
Epistola ad Serapionem de morte Arii.
Apologia ad Imperatorem Constantium.
Apologia de fuga sua.
Apologia II.
Epistola ad Omnes ubique solitariam vitam agentes.
Populi Alexandrini protestatio.
Epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ.
Epistola ad Africanos adversus Arianos.
Epistola ad omnes ubique Orthodoxos.
Epistola ad Joannem & Antiochum.
Epistola ad Palladium.
Epistola ad Dracontium.
Ad Marcellinum de interpretatione [*seu Titulis*] Psalmorum.
De Sabbatis & Circumcisione.
In illud, *Quicunque dixerit verbum contra filium*, &c.
In illud, *Profecti in Pagum*, &c.
De virginitate.
Homilia de Semente.
Oratio contra omnes Hæreses.
Oratio in Assumptionem Domini.
Oratio de Melchisedech.
Epistola ad Serapionem de Spiritu S.
Ad eundem epistola altera de Spiritu S.
Contra Arianos λόγος σύντομος.
Libellus precum, seu colloquia varia Arianorum cum Joviano Imperatore Antiochiæ habita.
De incarnatione verbi Dei.
Responsum ad Epistolam Joviani, cum Imperatoris Epistola.
Epistola ad Amm8n Monachum.
Epistolæ tricesimæ nonæ Festalis Fragmentum.
Epistola ad Rufinianum.
Ad Luciferum Calaritanum Epistolæ duæ. Lat.
Fragmenta Commentariorum in Psalmos.

Twyfelagtige.

Synopsis S. Scripturæ.
Testimonia ex S. Scriptura de communi essentia Patris, Filii, & Spiritus S.
Sermo in passionem & crucem Domini.
Vita D. Antonii, prout extat hodie.

Onegte.

Disputatio contra Arium in Synodo Nicæna.
De sanctissima Deipara Virgine.
Symbolum Athanasii.
Tractatus de Definitionibus.
De S. Trinitate Dialogi V.
Dialogus inter Orthodoxum & Macedonianum, continens XX. Capitula.
Quæstiones CXXXV. ad Antiochum.
Dicta & Interpretationes parabolarum Euangelii, Quæst. CXXXIII.
Quæstiones aliæ XX.
Disputationes cum Ario Laodiceæ habitæ. Lat.
De unita Deitate Trinitatis ad Theophilum Lib. VII. Lat.
Ad Monachos exhortatio. Lat.

Epi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Epiſtola ad Marc. Papam, cum Reſcripto Marci. Lat.

De paſſione imaginis D. N. J. Chriſti crucifixi in Beryto.

Declaratio Levitici.

Homiliæ VII. ab Holſtenio Latine Editæ.

Expoſitiones II. de Incarnatione verbi. ext. Lat. in Bibliotheca Pp. Tom. XI. p. 3.

Orationes IV. in Auctuario Gr. Lat. a Combeſ. edit. Tom. I.

S. Syncleticæ vita. Lat. ap. Bolland. ad Januar. V.

Verloorene.

Commentarii in Eccleſiaſten.

Comment. in Cantica Canticorum.

Contra Valentem & Urſacium Liber unus.

Epiſtolæ Ἑορταςικαὶ.

Epiſtolæ aliæ plures.

Eynde van het leven van den H. Athanasius.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. HILARIUS
BISSCHOP van POICTIERS.

INHOUD.

De treffelykheyt van Hilarius geboorte-plaats. Van ſijn opvoeding in den Heydenſchen godsdienſt, en hoe hy tot het Chriſten Geloof bekeerd wierd. Van ſijn Doop. Hy was getrouwd. Het houwelyk wierd toen niet onover-een-koomlyk met het ampt van een Herder of Biſſchop geoordeeld. Hilarius ſonderlinge godvrugtigheyt, en yver voor den Godsdienſt, ſelfs als hy nog een Leek was. Hy word bevorderd tot het Bisdom van Poictiers, en wanneer. Hy was in de verſchillen over het Niceens Geloof nog onbedreven, als hy al Biſschop was. Hy ſteld ſig tegen den aanwas der Ariaanſche kettery in het Weſten. Syn vertoog aan Conſtantius van den ſtaat der regtſinnige party, en daar in onſydige handeling met den Keyſer. Conſtantius bevel tot begunſtiging der Biſſchoppen. Hy onthoud ſig van alle gemeenſchap met de begunſtigers van de Ariaanſche party, en vertoond aan de Synode van Arles derſelver godloos opſet. Bevel, Julianus toegeſonden om hem naar Phrygien te bannen. Syn bedryf ten tyde van ſijn verbanning: hy ſchryft twaalf Boeken van de Drie-eenigheyt. Hy ſend meer als eens ſijn raad over aan de Biſſchoppen in Vrankrijk. Hy ſchryft aan ſijn dogter Abra, om haar het trouwen af te raden. De brief, die daar van nog overig is, verdiend geen ſeeker geloof. Hilarius ſchryft de Synodis, waar in hy den Biſſchoppen in Vrankrijk berigt wat'er in het Ooſten voor Geloofs-belydeniſſen onlangs waren aan 't ligt gekomen. Hy word beſchreven tot het Concilie van Seleucien, en wat'er onderwegen gebeurde. Hy verdedigd de Kerken van Vrankrijk van de beſchuldiging der Sabellianery, hen door de Arianen te laſt gelegd. Hy beweerd in die Synode het ὁμοούσιον. De godslaſtering der Anomojanen, en de ontveyſing van hunne grondſtellingen. Hilarius verſoek-ſchriften aan den Keyſer. Deſſelfs aanſpraak aan den Keyſer tot voorſtand van de regtſinnige ſaak; en een tweede, dog uytgegeven na des Keyſers dood. Hy word ontſlagen van ſijn ballingschap, en keerd weder naar huys. De H. Martinus een ſijner leerlingen: deſſelfs levens-wys, en innigſte gemeenſaamheyt met den H. Hilarius. De toeſtand van de Kerke van Poictiers, als Hilarius weder t'huys quam. Syn oordeel ontrent het weder-aannemen der boetveerdige Biſſchoppen tot de Kerk-gemeenſchap had veel ingang. Een Synodaal berigt aan de Ooſterſche Biſſchoppen, om de Ariaanſche konſten en loosheden te ontdekken. Saturninus, Biſſchop van Arles, word geëxcommuniceerd. Een Boek van den H. Hilarius word vervalſcht, welk ontdekt word. Hy reyſd naar Milanen, om Auxentius te ontdekken: die ſaak word aan gekoren Regters overgegeven, en gehoord: deſſelfs uytſlag. Hilarius ſterft, en word begraven. Hugenooten worden t'onregt beſchuldigd hem opgegraven, en ſijn gebeen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

III. Deel Pag: 283.

J. Goeree del. P. Sluyter fec:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

te verbrand te hebben. Hilarius *groote naam en wonder-werken bedreven na ſijn dood. Sÿn onvergelÿkelÿke godvrugtigheyt, yver en kloekmoedigheyt. Sÿn geleerdheyt. Sÿn ſchrÿſ-wÿs. Wat deſelve duyſter maakt. Wat hy van de* Grieken *ontleende. Verſagting van ſijne ſonderlinge gevoelens. Sÿne Schriften, ſo egte als onegte.*

Hilarius geboorte-plaats Poictiers.

I. DE H. *Hilarius* was gebooren te Poictiers in Vrankrijk (*a*), eertijds genaamd *Auguſtoritum*, een voorname ſtad in de Provincie van het tweede Aquitania, en nog heden in omtrek en grootte naaſt Parijs, een Bisdom en Hooge ſchool, die wegens de oeffening in de Regts-geleerdheyt vermaard is.

Sijne Ouders ſijn onbekend.

Deſſelfs Ouders (welker namen de Ouden ons niet ontdekt hebben) waren luyden van aanſienlijken rang en ſtaat, die hem dienvolgende onbekrompen en deftig hebben opgevoed, gelijk klaarlijk af te nemen is uyt de geleerdheyt en welſpreekendheyt, die hem de geheele Chriſten wereld door hebben beroemd gemaakt.

Sijn opvoeding in de Heydenſche godsdienſt.

Hy ſchijnt in de godsdienſt der Heydenen opgevoed, en tot die der Chriſtenen overgebragt te zijn door de beſte en redelijkſte weg van overtuyging: want hy (*b*) verhaald ons ſelfs, Dat hy de ſotternyen en ydelheden van de Heydenſche afgodery

Hoe hy tot het Chriſtelijk Geloof overquam.

rijpelijk overwogen hebbende, by ſigſelven begon te denken, dat die ſulke dingen leeraarden geen bequame leyders en voorſtanders tot en van de waarheyt konden zijn, en dat hy vervolgens ſig begaf tot het beſchouwen van het gebouw aller ſienlijke dingen, en beſloot, dat de ſelve magt, die alles geſchapen heeft, ook alles moeſt onderhouden en beſtieren; dat in een almagtig en onverderflijk Weſen geen onderſcheyden geſlagt, nog generatie van tijd tot tijd konde plaats hebben; dat de Maker van alles niets konde hebben buyten of ſonder ſigſelven, en dat almagtigheyt en eeuwigheyt waren noodſakelijke en on-mededeelbare volmaaktheden van de Goddelijke natuur, die aan niemand meer dan een konden worden toegeſtaan. Met deſe en diergelijke gedagten en aanmerkingen beſig zijnde, quamen hem voor de Boeken van het Oude Teſtament, waar in hy leeſende, een groot genoegen ſchepte in die korte, dog alles bevattende beſchrijving van God, *Ik ben die Ik ben*. Dit bewoog hem in ſijn onderſoeken voort te gaan, en vond ſelfs een ongemeen vermaak in ſijne beſchouwingen en overdenkingen van de natuure en volmaaktheden Gods, ja oordeelde dat het naſpooren van die kenniſſe Gods (ſo verre als ſy kan verkregen worden) een van de grootſte pligten der dankbaarheyt was, die hy ſijnen grooten Schepper ſchuldig was. Merkelijk wierd hy hier in aangeſet door het natuurlijk gevoelen van een toekomende vergelding: ſo dat hy niet genoeg oordeelde een regte bevatting van God te hebben, ten zy men ook heeft een levendige hoop, dat de goede in een ander leven ſullen gelukſalig zijn, alſo het ſelfs een onbetamelijke gedagte van God ſoude weſen, dat ſulken treffelijken weſen, als de ſiele van den menſch is, die geſchapen is om ſijnen Maker te kennen, aan te roepen en te genieten, met het ſterven ſoude vergaan. Van daar ging hy voort om ſijne oogen te laten gaan over de openbaring des Euangeliums, en quam dus tot de kenniſſe van God den Soon, van het groot eynde en de voordeelen van ſijn komſte in de wereld, de Goddelijkheyt van ſijn perſoon, en de groote verborgentheyt van ſijn Menſch-wording; dat hy was *God van God, dat het*

(*a*) *Hier. Præfat. in lib. 2. com. in Gal. Tom. 9. p. 173. Ven. Fortun. de S. Hilar. in init.*
(*b*) *De Trinit. lib. 1. p. 2. &c.*

Woord was God, en in den beginne by God was, van de ſelve natuure, heerlijkheyt en eeuwigheyt *met den Vader*, dat *dat Woord was vleeſch geworden*, en alſo God en menſch in een perſoon is. Dus met een nette kennis van de Chriſten Leer voorſien, wierd hy gedoopt; of, om ſijn eygen ſpreekwijs (*c*) te gebruyken, hy wierd door het Geloove geroepen tot de nieuwe geboorte, en om te verkrijgen de hemelſche weder-geboorte, welke hy wiſt het onderpand en verſekering van een toekomend en beter leven te zijn. Hier op onderwierp hy ſijn verſtand aan de Goddelijke waarheyt, verwerpende alle liſtige en bedriegelijke vragen, en in de hooge en geheyme artykelen af hangende van de waaragtigheyt en kragt Gods; ſo dat hy niets ſeyde valſch te zijn, 't geen ſijn ondiep verſtand juyſt niet bevatten konde.

Hy wierd gedoopt.

En gaf ſig geheel aan de Goddelijke waarheyt over.

II. Wat hy in de jonger jaren ſijnes levens bedreven heeft, konnen wy, alſo'er weynig van aangetekend is, niet veel van ſeggen, als dat hy getrouwd is geweeſt (*d*), en by ſijn vrouw gehad heeft eene dogter, genaamd *Abra*, die hy in alle de grondſtukken van de Chriſtelijke Religie, en in den weg der deugd en godſaligheyt liet opvoeden en onderwijſen. Hy leefde met ſijn vrouw, ſelfs na dat hy al tot de Biſſchoppelijke bediening bevorderd was, gelijk de opregtſte onder de Roomſche Gemeynſchap (*e*) niet derven loochenen, en bekennen dat het huwelijk toen niet geoordeeld wierd met dat ampt te ſtrijden, ja dat getrouwde daar toe meer wierden gekoren dan ongetrouwde, alſo deſe, gelijk de H. *Hieronymus* (*f*) ſelfs toeſtaat, tot de Herderlijke ſorg ſo bequaam niet waren, als d'andere: en ſeggen met eenen, Dat de Kerk in die dagen daar over geen vaſte order bepaald had. Om de waarheyt te ſeggen, indien de Kerk, ik meen die van Romen, daar nooit een order tegen gemaakt, of, op het onderhouden van deſelve met ſulken ſtrengheyt en onverſettelijkheyt niet gedrongen had, de Chriſten wereld ſoude mogelijk ſulken meenigte van ſwarigheden en ergerniſſen niet geſien hebben, als de eene order van den ongehuuwden ſtaat der Kerkelijke na ſig geſleept heeft.

Hy is getrouwd geweeſt. Had een dogter.

Houwelijk ſtreed toen met de Biſſchoppelijke order niet.

De H. *Hilarius* nam, terwijl hy nog maar een leek was, die vryheyt niet, daar de menſchen, die in de wereld eenige bediening hebben, ſig gemeenlijk in toegeven, maar onderhield de Kerkelijke inſettingen ſo nauwkeurig, dat hy van den hemel tot het bekleeden van eenig uytmuntend ampt en bediening in de Kerk meer als andere ſcheen afgeſonderd te zijn. Hy was tot verwonderens toe nauwgeſet in het beleyd van ſijn leven, en met al ſijn hert voor de belangens van het Algemeen Geloof, met welker vyanden hy niet wilde eeten, nog deſelve, als ſe hem te gemoet quamen, groeten. Hy beſteedde een groot gedeelte van ſijn tijd in het onderwijſen van andere; verklaarde hen de natuur en de gronden van de Religie; ſtelde hen het regte Geloof van de heylige Drie-eenigheyt voor, en bewoog hen, door de oneyndige belooningen van den hemel, en de onſterfelijkheyt der ſielen, tot de deugd en godſaligheyt des levens. Een werk, welk in deſe loſſe en ontaarde eeuw, te gering ſoude geoordeeld worden voor een Edelman.

Hilarius was nauwgeſet in ſijn leven.

Maakte ſijn werk van andere te onderwijſen,

III. Door deſen treffelijken inborſt en manier van leven wierd hy op het

(*c*) *Ibid. p.* 4. *C.* (*d*) *Ven. Fortun. in vit. S. Hilar. non longè ab init.* (*e*) *Vide Gillot. Præfat. ante ap. Hilarii.* (*f*) *Quia iſti non tam idonei curæ paſtorali, quàm illi judicarentur. Hier. ap. Gillot. loc. cit. Quaſi non hodie quoque plurimi ſacerdotes habeant matrimonia, & Apoſtolus Epiſcopum deſcribat unius uxoris virum, habentem filios cum omni caſtitate. Hieron. lib.* 1. *ad Jovin. p.* 32. *Tom.* 2. *Eliguntur mariti in ſacerdotium, non nego, quia non ſunt tanti virgines, quanti neceſſarii ſunt ſacerdotes. Ibid. p.* 40.

Word Bisschop van Poictiers.

het ernstig en geduurig aanhouden van het volk bevorderd tot de Bisschoppelijke weerdigheyt van Poictiers (*g*), 't welk *Baronius* (*h*) steld op het jaar onses Heeren CCCLV, op geen andere grond, mijns wetens, dan op sijn bloote gissing.

Wanneer.

Wat my aangaat, ik sie geen reden, waarom dat niet eenige jaren vroeger soude geplaatst worden, bysonder om dat hy somtijds spreekt van saken, die voorgevallen zijn eenige jaren voor sijn verbanning. Het volgd niet dat hy ten tijde van het Concilie van Arles nog geen Bisschop was, om dat hy, gelijk die Cardinaal te kennen geeft, aldaar niet tegenwoordig is geweest, also'er bysondere redenen konnen geweest zijn, waarom hy sig aldaar niet liet vinden.

Was toen nog onbewust van 't Niceens Geloof.

Eene aanmerkelijke saak verhaald hy van hemselven (*i*); Dat hy al eenige tijd Bisschop geweest zijnde, nooit van het Niceens Geloof gehoord had (also de asschriften desselfs mogelijk naar het Westen, daar dat verschil later opquam, so vroeg niet versonden en bekend waren) hoewel hy dat, mijns oordeels, eygentlijk verstaat van de nauwkeurige en bysondere verschillen over de woorden ὁμοούσιον (mede-wesig) en ὁμοιούσιον (gelijk-wesig): immers wat daar van zy of niet, hy seyd ons ter selver plaats, door sijn omgaan en behandelen met en van de schriften der Euangelisten en Apostelen de sake selfs seer wel verstaan, en die woorden, daar so veel over te doen was, regtsinnig verklaard te hebben.

Hoe dat te verstaan zy.

Hy kreeg een grooten Naam.

Het gerugte van desen man, die hier so grooten opgang had, spreydde sigselven eerlang wijd en sijds; en vervulde niet alleen geheel Vrankrijk, maar ook de uytheemsche Gewesten met den roem van sijne deugden, en deed hem versoeken om de hand te houden in veele de allergewigtigste saken en voorvallen der Religie.

De Arianen willen hun saak in het Westen in voeren.

De Ariaansche factie, hebbende in het Oosten alles naar hun sin, waren nu bedagt, om ook hunne banieren in het Westen op te rigten.

Stellen een Synode aan te Arles,

Constantius was in het jaar CCCLIII, na het slaan van *Magnentius*, te Arles in Vrankrijk, alwaar de Arianen een Synode t'samen riepen, en daar in, ten deele door geweld, ten deele door vleyery, en ten deele door loose en valsche konsten, tot hun gevoelen overhaalden niet alleen *Saturninus*, Bisschop van die stad, (die van die tijd af een groot yveraar voor die party was) maar ook *Vincentius*, die van den Paus *Julius* tot dat Synode afgesonden was.

en daar na te Milanen;

Ruym een jaar daar na wierd te Milanen, daar toen de Keyser was, wederom een Synode (*Synagoga malignantium*, seyd'er de H. *Hilarius* van, dat is, *een Vergadering van quaad-willigen*) t'samen geroepen, waar in sy openbaarlijk hun oogmerk sogten te bereyken; weshalven sy ontrent sommigen, overredingen en schoone voorwendselen gebruykten, en daar sy den knoop niet konden los maken, dien door hakten, dat is, alle die de saak van *Athanasius* niet wilden veroordeelen, 't land deeden uytjagen.

Hunne regtsplegingen aldaar.

Onder dese waren de Bisschoppen *Eusebius* van Vercelles, *Lucifer* van Calaris in Sardinien, en *Dionysius* van Milanen, in wiens plaats sy indrongen eenen *Auxentius*, een man, die van bedrog en loosheyt t'samen hong, en een bequaam werktuyg was om een quade saak uyt te voeren.

Hilarius geeft een vryborstig Vertoog by den Keyser in.

IV. Door dese strenge en geweld-dadige regts-plegingen der Arianen ontwaakte den yver en geest van den H. *Hilarius*, die daar op aan het ligt bragt een Vertoog aan den Keyser (*k*), waar in hy voor hem open ley den droevigen en beklaaglijken staat van de regtsinnige party, hem met alle onderdanigheyt en ernst versogt deselve van den smaad en de verongelijkingen hunner broederen te verlossen, en de Landvoogden te gebieden, dat

se

(*g*) *Ven. Fortun. ubi supra* (*h*) *Ad ann.* 355. *num.* 70. (*i*) *De Synod. adv. Arian. col.* 362. (*k*) *Lib. ad Constant. Aug. ext. oper. ejus p.* 302.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſe tegen onſchuldige en onnoſele menſchen geen geweld of woede gebruyken, of ſig met ſaken, die hen niet raakten, bemoeijen ſouden; en byſonder dat hy het volk het genot van hunne Harders en Leeraars, om met deſelve hunne gebeden voor des Keyſers welſtand en behoudenis Gode op te offeren, wilde vergunnen, en weder inroepen die treffelijke Mannen, die hy verbannen had, welker herſtelling een aangename ſake zijn, en een algemeene vreugde verwekken ſoude. Hy ſtelde hem voor, dat'er voor *Arius* al Chriſtenen geweeſt waren, welker Geloof niet ydel was geweeſt, en *het eynde hunnes Geloofs, de zaligheyt hunner ſielen*, verkreegen hadden; dat het niet lang geleden was, dat de peſt van Arianery de lugt van de Chriſten wereld beſmet en aangeſteeken had; dat de uytvinder van die dwaling wel bekend was, en dat de aanqueekers derſelver van een later opkomſt waren; te weten, de twee *Euſebii*, *Narciſſus*, *Theodorus*, *Stephanus*, *Acacius*, *Menophantus*, en byſonder die twee voorbarige jonge mannen *Valens* en *Urſacius*, die door brieven en boden, alle, die van hen verſchilden, aangebaſt en beſchimpt, en door ketenen en banden, door geeſſelingen en galgen gedwongen hebben tot hun Geloof, niet om Chriſtenen, maar Arianen te worden; dat deſe, tot bereyking van hun oogmerk, de Keyſerlijke magt misbruykt, en ſijn Majeſteyt bedrogen hadden, doordien ſy hem met een voorwendſel van Religie bewogen hadden om ſijne onderſaten in hunne handen over te geven, ten eynde ſy deſelve onderſoeken, veroordeelen en ſtraffen ſouden, ja genoegſaam hadden geparſt om 't geen van de Gemeynte in ſulken geval gedaan wierd, met oogluyking toe te laten, gelijk dat alles uyt het geen in de Synoden van Arles en Milanen nu laatſt was uytgevoerd, genoegſaam bleek. So ſprak hy in ſijn Vertoog. Dat nu deſe vryborſtige aanſpraak, waar in hy niemand vleyde, *Conſtantius* niet verbitterde om *Hilarius* den ſelven weg te ſenden als ſijne broederen, was, gelijk *Baronius* (*l*) niet onwaarſchijnlijk gift, om dat hy geen luſt had het volk van Vrankrijk tegen hem gaande te maken, byſonder in dien tijd, wanneer die Geweſten van de Barbaaren overloopen waren: ſelfs ſond hy, om de reeds verbitterde gemoederen voor dien tijd wat te verſagten, tot voordeel der Biſſchoppen het volgende Plakaat aan de Magiſtraten der ſteden (*m*), die ſig aangematigd hadden de Biſſchoppen voor hen te ontbieden, over ſaken des Geloofs te vonniſſen, en die by hen veroordeeld waren te ſtraffen; waar over de H. *Hilarius* in ſijn laatſte verſoek ſmertelijk geklaagd had. Het bevel was als volgd:

Waarover hy egter niet word geſtraft.

En waarom.

Gunſtig Plakaat van Conſtantius voor de Biſſchoppen.

WY verbieden, door de Wet van onſe goedertierentheyt, dat de Biſſchoppen voor burgerlijke hoven en geregten geſleept worden, ten eynde boos-aardige menſchen, onder voorwendſel van die ſoort van regtbank, die hen naar allen ſchijn meer als te veel gunſt bewijſen ſoude, te ontwijken, geen vryheyt mogen hebben, om hen in ſwarigheyt te brengen, en naar believen te beſchuldigen. Indien derhalven iemand eenige klagte heeft tegen Biſſchoppen, het is behoorlijk, dat de ſaak voor andere Biſſchoppen gebragt worde, ten eynde alle de beſchuldigingen, tegen hen ingebragt, nauwkeurig en behoorlijk gehoord en onderſogt werden. Gegeven den 9. voor den eerſten October (*dat is, den drie-en-twintigſten* September) *in 't jaar onſes Heeren* CCCLV, *als* Arbitio *en* Lollianus *Burgermeeſters waren.*

(*l*) *Ubi ſupra num.* 82. (*m*) *Lib.* 16. *Cod. Theod. tit. leg.* 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Het is ſeker, dat *Conſtantius* over de tijding van de onluſten in Vrankrijk niet weynig ontſteld was, en dat hy, om deſelve te ſtillen, oordeelde niet beter te konnen doen, als dat hy ſijn Neef *Julianus* tot *Cæſar* en Rijks-genoot aan-nam, en met een leger naar die Geweſten afſond, die dan ook ten eerſten de Duytſche verdreef, en het geheele land in order en ruſt bragt.

Gelegentheyt van Julianus tot Cæſar aan te ſtellen.

V. De laatſte handelingen te Arles en Milanen hadden de regtſinnige Biſſchoppen in Vrankrijk ſodanigen misnoegen gegeven, dat by *Hilarius* (*n*) en alle de andere, na behoorlijke raadpleging, eenparig wierd vaſt geſteld, ſig van de gemeenſchap met *Saturninus*, *Urſacius* en *Valens*, de eerſte en voornaamſte aanſtookers van die verdeeldheyt, te onttrekken, en aan de andere van die party vryheyt te geven, om, berouw hebbende, te konnen weder-keeren. *Saturninus*, een trots en ſcheur-ſiek menſch, een man van een quaaden inborſt, en nog erger leven, was over die afſnijding van de Kerk-gemeenſchap door de Biſſchoppen van ſijn eygen landſchap niet weynig ontſteld, weshalven hy door ſijn vermogen aan het Hof te wege bragt, dat'er te Beſiers, niet verre van Arles, een Synode aangeſteld, en alle naaſtgelegene Biſſchoppen derwaards beſchreven wierden, makende ſigſelven de hope, dat hy in ſijn eygen Bisdom, alwaar hy veel ingang had, door toedoen van de burgerlijke magt, alles na ſijn ſin ſchikken ſoude. De Vergadering nam haar aanvang in het jaar onſes Heeren CCCLVI, dog de H. *Hilarius* ſag ſcherp toe, en ſig te binnen brengende hoe ligt die ſnoode party door aangename voorwendſelen en gewoone konſt van ontveynſen de eenvoudigheyt ſijner broederen ſoude konnen misleyden, ſtelde een Vertoog op van de ware geſchapenheyt van de ſaak, waar in hy de godloosheyt en boosaardigheyt van de Arianen naaktelijk ontdekte, en bood dat de Synodale Vergadering aan: maar die, niet genegen aan dat oor te hooren, ſtond niet toe, dat dit Vertoog ſoude geleſen worden, alſo de meeſte Biſſchoppen het met *Saturninus* hielden, of ten minſten oogluykten ontrent al dat'er gedaan was, uytgenomen *Rhodianus*, Biſſchop van Tholouſe (*o*), die, hoewel anderſins van een ſagten en gemakkelijken inborſt, vaſt ſtond, en enkelijk door den drift en kloekmoedigheyt van den H. *Hilarius* bewogen, deſſelfs party koos, ſijn raad involgde, en vervolgens het ſelve lot als hy ten deel kreeg. *Saturninus* dit ſiende, merkte wel haaſt dat'er voor hem geen hoop was onſen Biſſchop van Poictiers over te halen, en daarom ſond hy op den naam van de Synode eenige uyt hen ten Hoof (*p*), door welke hy hem door ſnoode en valſche beſchuldigingen by den Keyſer hatelijk maakte, en een order uytwerkte, dat hy ſoude gebannen, en verre van de hand naar Phrygien verſonden worden. *Julianus* kreeg laſt, om dat te werk te ſtellen, en dus wierd hy en den Keyſer door ſulken vals aanbrengen bedrogen; want ſo verſta ik de woorden van *Hilarius* (*q*), en niet, gelijk als *Baronius* (*r*), die daar uyt beſluyt, dat *Julianus* voor hem by den Keyſer ſoude hebben geſproken, en daarom van de Arianen geſcholden en hatelijk beſchreven zijn.

De regtſinnige Biſſchoppen in Vrankrijk ſnijden de andere af.

Een Synode daar tegen aangeſteld te Beſiers.

Wat Hilarius aldaar deed,

die gebannen word.

VI. *Hilarius* op alles t'huys order geſteld, en de regeering van ſijn Kerk de ſorg ſijner Ouderlingen aanbevoolen hebbende, vertrok naar de aangeweſen plaats van ſijn ballingſchap, alwaar hy eenige jaren bleef. Hier bragt hy ſijn tijd niet door in een ſagt en gemakkelijk leven, maar

(*n*) *Hilar. lib. contr. Conſtant. col* 286. (*o*) *Sulp. Sev. Hiſt. Sacr. lib.* 2. *p.* 154 (*p*) *Hilar. de Synod. col.* 319. *Lib. ad. Conſtant. col.* 306. *Hier. de Script. in Hilar.* (*q*) *Lib. ad Conſt. p.* 306. (*r*) *Ad ann.* 355. *num.* 88.

Hy is in ſijn balling-ſchap niet ledig.

in gebeden en tranen, in ſorg en bekommernis voor den welſtand van de Kerk. Hier was het (*s*), hoewel wy het eygen jaar niet konnen bepalen, dat hy opſtelde dat koſtelijk en doorwrogte werk, ſijne *twaalf boeken van de Drie-eenigheyt*, waar in hy het geheele verſchil daar ontrent wijdloopig en nauwkeurig verhandeld, en alſo de eerſte, of ten minſten een van de eerſte was, die in de Latijnſche Kerk met opſet de verdediging der waarheyt tegen de ſpitsvinnige redeneeringen en godlooſe ſtellingen der Arianen ondernomen heeft. Hy ſchreef insgelijks verſcheyden (*t*) brieven naar Vrankrijk uyt alle plaatſen daar hy door reysde, doende aan ſijne vrienden verſlag van 't geen aldaar voorviel, van de aanſlagen der Arianen, en van 't geen hy en ſijne broederen de Ooſterſche Biſſchoppen voor den welſtand en veyligheyt van de algemeene en regtſinnige ſaak beraadſlaagd hadden. Ook verwaarloosde hy niet 't geen in 't byſonder hem en ſijn huysgeſin raakte, indien anders waar is 't geen by een ſijner Naaſaten in ſijn Biſdom (*v*) verhaald word. Verſtaan hebbende, *ſeyd dien Schrijver*, dat ſijn dogter *Abra* (die hy met haar moeder te Poictiers gelaten had) ernſtig ten huwelijk verſogt wierd van een jong Edelman, die van goeden huyſe en groote middelen was, ſchreef hy daar over een brief, waar in hy haar dat huwelijk afried, en verſekerde een man voor haar te hebben uytgekoren, wiens adel en af-komſt die van alle menſchen overtrof, die ſchoonder dan de lely en de roos was, wiens oogen glinſterden gelijk diamanten, wiens kleederen witter waren dan de ſneeuw, wiens wijsheyt onbegrijpelijk, wiens rijkdom onwaardeerlijk en onuytputtelijk, en wiens kuysheyt ſuyver en onbeſmet was; met een woord, hy vermaande haar ſig geheel over te geven ten dienſte van *Chriſtus*, beloofde dat huwelijk by ſijn wederkomſt te ſullen voltrekken, en wilde dat ſy ondertuſſchen de gedagten van een ander huwelijk uyt haar ſin ſtellen ſoude. Ook is 'er nog een brief (*x*), die, na het ſeggen van mijnen Schrijver (die het leven van den H. *Hilarius* ontrent het jaar DLIX beſchreven heeft) te Poictiers ter gedagtenis bewaard wierd, waar in hy de ſelve ſaak in 't breede ophaald, en hem in een geſigte ſeyd vertoond te zijn; insgelijks haar vermaand ſijn wederkomſt af te wagten, wanneer hy haar alles naakter en klaarder ontvouwen ſou; en met dien brief een treffelijken lof-zang overſond, om deſelve in hare morgen-en avond-oeffeningen te gebruyken, waar in ſo haar iets voorquam, dat ſe niets te wel verſtond, hy haar wees tot de onderwijſing van haar moeder, die haar door een treffelijk voorbeeld tot een Godlijk leven aan te ſetten tot haar hoogſte vermaak ſtelde. Die brief en lof-zang zijn beyde nog voor handen, welke wy, om dat aan beyder waarheyt getwijfeld word, hier niet ſullen inlaſſen.

Schrijft ſijn boek De Trinitate.

Ook aan ſijne vrienden in Vrankrijk,

en byſonder aan ſijn dogter Abra.

Hy berigt de Franſche Biſſchoppen van den toeſtand der ſaken.

VII. Ontrent het eynde van het jaar CCCLVIII liep'er een (*y*) gerugt, dat'er een Synode ſoude gehouden worden te Ancyra in het Ooſten, en een te Ariminum in het Weſten, en dat twee Biſſchoppen, of ten minſten een uyt elke Provincie van Vrankrijk, daar toe ſouden beſchreven worden, weshalven hy ſorg droeg om hen van den waren toeſtand der ſaken berigt te geven. Hy had, doordien in een geruymen tijd aan hem niet geſchreven was, begonnen te vreeſen, dat ſy den ſtroom gevolgd waren, en de belijdenis die *Hoſius* in de laatſt gehoudene Ariaanſche Vergadering te Sirmium had ondertekend, mogten goedgekeurd en aangenomen hebben: maar eyndelijk quamen de brieven van hen,

(*s*) *Vide lib.* 10. *de Trin. col.* 196. (*t*) *De Synod. in init.* (*v*) *V. Fortun. de vit. Hilar. ubi ſupra.* (*x*) *Loc. cit.* (*y*) *Vide lib. de Synod. col.* 319. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hen, daar door hem al ſijn twijfeling benomen wierd: want ſy verſekerden hem dat ſy tot nog toe de regtſinnigheyt aangekleefd, ſijne ſaak opgenomen, en geen gemeenſchap met *Saturninus*, Biſſchop van Arles, gehouden hadden; dat de belijdenis, te Sirmium ontworpen, hen wel toegeſonden, dog van hen niet alleen verworpen, maar ſelfs veroordeeld was; met eenen hem verſoekende, hen met een berigt te dienen wat'er in de laatſte jaren voor belijdeniſſen in de Ooſterſche Geweſten waren opgekomen. Tot voldoening van hun verſoek ſchreef hy aanſtonds ſijn Boek *De Synodis*, *Van de Synoden*, waar in hy ter neder ſtelde de merkelijkſte belijdeniſſen ſedert het groote Concilie van Nicea gemaakt, die hy uyt de Griekſche taal vertolkte, en met ſijn eygen aanmerkingen verklaarde en ophelderde, byſonder met ſijne redeneeringen over de ſo ſeer berugte uytdrukkingen van ὁμοούσιον en ὁμοιούσιον, waar in hy vertoonde, dat, ſo de menſchen van een eerlijk en opregt gemoed waren, die beyde woorden in een goeden ſin ſouden konnen genomen en verklaard worden; maar dat, om het gevaar te ontgaan van ſigſelven te verbergen, en om de eerbied, aan de Niceenſche Vaders verſchuldigt, het veyligſt was de uytdrukking van ὁμοούσιος, of *mede-weſig* te behouden, en de Arianen geen genoegſame redenen hadden om ſig daar tegen te kanten: beſluytende alles met een verſoek, dat ſy dog dat Geloof ongeſchonden bewaren, en ſijner in den gebede tot Godt gedenken wilden.

Schrijft hen te gevalle ſijn boek *Van de Synoden*.

VIII. Hy was nu wat meer dan drie jaren in ballingſchap geweeſt, als'er een Synode (gelijk'er een te Ariminum in Italien gehouden was) beroepen wierd te Seleucien in Iſaurien, waar toe onder anderen ook *Hilarius* beſchreven wierd, niet door een byſondere laſt van den Keyſer (z), maar op bevel van *Leonas*, den Heer Schat-bewaarder, en *Lauricius*, de Opper-regter van Iſaurien, (dien de ſorg en 't beleyd ontrent de Synode van den Keyſer was aanbevoolen) die hem een vrygeley-brief toeſonden, en op 's lands koſten deeden overkomen. Het gebeurde op ſijn derwaards reys [a] (neemd het aan op het geloof van mijn ſegsman) dat hy gekomen zijnde in ſekere veſting, op des Heeren dag in den Tempel aldaar, aanſtonds een Heydenſche maagd, met name *Florentia*, door den drang van het volk barſtende uytriep, Dat 'er een Dienaar van God onder hen gekomen was, en aan ſijne voeten nedervallende, hem bad haar met het teken van het kruys te tekenen, welk voorbeeld haar vader *Florentius* volgde, die daar op met ſijn geheel huysgeſin in het Chriſten Geloof gedoopt wierd. De dogter egter hier mede niet voldaan, nam afſcheyd van hare Ouders, volgde hem op alle ſijne reyſen, en diende hem tot in ſijn eygen huys te Poictiers, ſeggende, Dat ſy haar daar in meer verpligt oordeelde aan haren geeſtelijken, dan aan haren natuurlijken Vader. Te Seleucien gekomen, wierd hy blijdelijk van die weynige regtſinnige Biſſchoppen, die aldaar waren, ontfangen, maar van de andere verworpen, tot dat hy ſigſelven, van 't geen hem was na-gegeven, geſuyverd had: want de Arianen hadden, eer hy daar quam, opgegeven, dat hy en de Kerken van Vrankrijk ſchuldig waren aan de Sabelliaanſche kettery, dat is, dat ſe den Vader, Soon, en H. Geeſt ſeyden maar drie verſcheyden namen van den eenen en den ſelven God te zijn: maar dit hebbende afgeweerd, en berigt gegeven van het Geloof der Gallicaanſche (Franſche) Kerken, over-een-komende met het Geloof van Nicea, wierd hy in het Concilie toegelaten. De groote Vraag, daar over onderſoek geſchiedde, was over het ὁμοούσιον, ὁμοιούσιον, en het ἀνόμοιον (de *een-weſentheyt*,

Hy word beſchreven op de Synode te Seleucien.

Voorval onderwegen gebeurd.

Hy komt te Seleucien.

Suyverd ſigſelven van een opgeworpen lak.

't Verhandelde in die Synode.

(z) *Sulp. Sev. lib. 2. p.* 158. (a) *V. Fortun. in vit. Hilarii.*

sentheyt, de *gelijk-wesentheyt*, en de *ongelijkheyt des Soons van den Vader*) waar over vinnig gestreeden wierd van de partyen, van welke aan de eene sijde *Acacius*, Bisschop van Cesarëen, en aan de andere *Georgius* van Laodicea de hoofden waren; egter waren de laatste de meeste en besadigste. Weynige waren'er, die het met het ὁμοούσιον hielden, namelijk *Hilarius*, en de weynige Egyptische Bisschoppen van de sijde van *Athanasius*. Onder de andere rees de twist hoog, en selfs waren'er die seyden (*b*), dat niets Gode in wesen konde gelijk zijn; dat'er in de Goddelijke natuur geen generatie konde plaats hebben, en dat *Christus* een schepsel was; dat hy uyt hoofde van sijne schepping gesegd word geboren te zijn, maar dat hy uyt niets gemaakt was, en dienvolgende geen Soon, nog ook Gode gelijk was: ja 't geen de uytspoorigheyt van godslastering en godloosheyt was, men versekerde aldaar te Antiochien gepredikt te zijn, Dat in de Godheyt geen Vader nog Soon was, want dan moest'er noodsakelijk een zijn van het vrouwelijke geslagt, en by gevolg alle de daden en werktuygen, tot een generatie vereyscht, gesteld worden: de Synode dit en diergelijke hoorende, begon op te stuyven, en in wanorder te raken. De Anomojanen onderwijlen merkende dat sulke godloose en buytenspoorige stellingen by Christen ooren niet konden goed gemaakt worden, stelden een Geloofs-form op, waar in sy de leere van de ongelijkheyt des Soons veroordeelden. Als nu dit de Vergadering vreemd voorquam, vraagde *Hilarius* eenen, die tot hem gesonden was, om hem de pols te tasten, Wat dat geseyd was, dat sy, die rond uyt gesegd hadden, dat de Soon niet was van het selve of gelijke wesen met den Vader, nu veroordeelen wilden de leere, dat de Soon den Vader ongelijk is? waar op hy tot antwoord kreeg, Dat *Christus* niet Gode, maar den Vader gelijk was. Dese antwoord maakte de saak nog duysterder en verwarder dan te voren: weshalven hy op een nader ondervraging sigselven aldus verklaarde; Dat hy, seggende dat de Soon Gode ongelijk, maar den Vader gelijk is, verstond, dat het den wille des Vaders geweest is sulken schepsel te maken, dat willen soude 't geen hy wilde, en dat hy in dien opsigt den Vader gelijk is, als zijnde de Soon niet van sijn natuur, maar van sijn wil; maar dat hy Gode ongelijk is, also hy nog God, nog uyt God, dat is, niet uyt het wesen des Vaders gegenereerd is. Ongemeen versteld was *Hilarius* hier over; en hy konde niet gelooven dat sulks in ernst gesproken wierd, voor dat hem versekerd wierd, sodanig het gevoelen te zijn van die geheele party, waar van alle de Homoiousianen (drijvers van een gelijkheyt des wesens) nevens *Hilarius* hun afkeer betuygden, en hetselve ten hoogsten verfoeyden. Het besluyt was, dat de Acaciaansche party en hun Geloofs-form verworpen en veroordeeld, en de belijdenis, die voor twintig jaren te Antiochien was opgesteld (waar in van de mede-wesentheyt niet gerept was) aangenomen en goed-gekeurd wierd.

Godloose stellingen van de Anomojanen. — *Die se met hun verklaring niet verbeteren.* — *'t Besluyt van die Synode.*

IX. De Synode gescheyden zijnde, wierden'er tien van hen naar het Hof gesonden (*c*), welke *Hilarius* volgde naar Constantinopelen: niet dat de Keyser hem derwaards ontboden had, maar om dat hy dagt te vernemen wat dessels meening was, of hy soude mogen naar huys keeren, of weder gaan naar de plaats van sijn verbanning. Aan het Hof gekomen, sag hy dat het regtsinnig Geloof aldaar geweldig aarselde, also de Westersche Bisschoppen in de Synode te Ariminen waren misleyd, en overgehaald om sig met de andere te voegen, en de Oostersche

Hilarius komt te Constantinopelen. — *Hoe hy 't daar vond.*

(*b*) *Hilar. lib. cont. Const. col.* 292. (*c*) *Sulp. Sever. lib.* 2. *p.* 159, 163. & *Ven. Fortun. ubi supra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

sterſche gedrongen waren die ſelve weg in te ſlaan. Hier op bood hy drie Verſoek-ſchriften, het eene na het ander, den Keyſer aan; *eerſtelijk*, dat hem mogt worden toegelaten in des Keyſers tegenwoordigheyt te komen, en te verdedigen het waaragtig Geloof tegen alle deſſelfs vyanden en tegen-ſpreekers; maar hier toe wilden de Arianen geenſins verſtaan. Dit dan zijnde afgeſlagen, bood hy (*d*) een redeneering aan (die hy ook in des Keyſers tegenwoordigheyt ſchijnt te hebben uytgeſproken), waar in hy „eerſt een gunſtig oor verſogt hebbende, ſijn eygen onſchuld tegen de ondernemingen en vleyeryen ſijner vyanden beweerd, den ongelukkigen ſtaat van de Religie in dien tijd beklaagd; „byſonder daar in, dat'er ſo veele *Credo's*, *Geloofs-formen*, gemaakt „wierden; dat de waarheyt onder den drang van belijdeniſſen verlooren „wierd, en dat men deſelve fatſoeneerde niet naar de waarheyt des Euangeliums, maar naar de begeerte en neyging van die eeuw; dat het nu „de braafſte mannen waren, die een Geloofs-form hadden, dat van de „nieuwſte ſwier en jongſte opkomſt was, en onbeſchroomd een *anathema* „(vloek) durfden uytſpreken tegen alle, die ergens in van hen verſchilden: *O wonderlijke uytdeelders van de Goddelijke en onſienelijke verborgentheden*, riep hy uyt, *Annuas atque menſtruas de Deo fides decernimus*; *Wy bedenken alle jaar, ja elke maand, een nieuw geloof;* „*Wy maken beſluyten, en ſtraks daar na herroepen wy deſelve; wy ſtrijden voor ons opgeſtelde, en eer-lang vervloeken wy de gene die dat doen,* „*ſo dat wy in ons eygen ſelfs andere, of met ons vonniſſen over andere* „*ons ſelven veroordeelen, en dus malkanderen bijtende, worden van malkanderen verteerd.* Met ſulke aanmerkingen vuld hy een groot gedeelte van ſijne redeneering op, die hy vry ernſtig en ſcherp aandrong: „En „gemerkt, vervolgde hy, ſijne Majeſteyt naar een Geloof ſoekt, dat met „de Goddelijke openbaringen over-een komt, ik bid u, geef my verlof „om voor u en voor de Synode (die thans te Conſtantinopelen vergaderd, dog door oploopendheyt en te groote driften tegen malkanderen afgebroken was) een weynig te ſpreken van het Geloof uyt de Schriften, en te beweeren de ſake *Chriſti*, wiens Biſſchop ik ben, en om „wiens wil ik gebannen ben. Dit verſogt hy te liever, ſeyde hy, om „dat de ſnoodſte ketters voorgeven hun godloos en laſterlijk Geloof uyt „de Schriften te halen, *daar nogtans de Schriftuur niet gelegen is in de* „*letter, maar in den ſin, en nuttig is niet door het bloot leſen, maar* „*door het verſtaan deſſelfs, en deſelve verſtaan koomt niet door ſcherpſinnigheyt, maar door liefde en genegendheyt.* En ten laatſten beſloot „hy ſijne aanſpraak, (om den Keyſer een ſtaaltjen te geven van 't geen „hy voor ſo grooten Vergadering, en over ſulken berugten en behandelden ſtoffe ſoude ophalen, welk hy hoopte tot eere van ſijn Rijk, tot „roem van ſijn Geloof, en tot vrede en ruſte van de Ooſterſche en Weſterſche Kerken te ſullen ſtrekken) met een kort verſlag van ſijn geloof, „*Van dat geloof*, ſeyde hy, *dat hy by ſijnen doop had ontfangen, en met* „*de leere des Euangeliums over-een quam.*

Leverd drie verſoek-ſchriften in.

Het tweede.

X. Wat uytſlag deſe redenvoering gehad heeft, is onſeker. *Baronius* (*e*) meend, dat'er niets op volgde, en dat daarom *Hilarius*, ſiende geen herſtelling op die wijſe te verwerven, nog een derde ſchrift opſtelde, waar in hy, alle ſagte en vriendelijke beweegredenen ter ſijden ſtellende, een forſſer en harder taal voerde; en dat dit is dat ſelve geſprek, dat nog heden voor handen is (*f*) en aan het hoofd geſegd word *tegen Conſtantius* na

Het derde.

(*d*) *Lib. ad Conſt. col.* 306. *init. Non ſum neſcius &c.* (*e*) *Ad aan.* 360. *num.* 8. & 9. (*f*) *Oper. Hilar. col.* 285. *init. Tempus eſt loquendi &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

na ſijn dood geſchreven te zijn: maar hy is met een van gevoelen, dat dit een valſch opſchrift is, en dat die redeneering *Conſtantius* by ſijn leven is aangeboden, waar toe hy egter geen ander bewijs heeft, dan om dat *Hilarius* in het ſelve ſeyd, dat het in het vijfde jaar was, dat hy *Saturninus*, en die van ſijn party, de Kerk-gemeenſchap ontſeyd had, 't welk, ſeyd *Baronius*, juyſt uytloopt op dit jaar. Maar die nader aanmerkt, hoe ſcherp en vinnig (op dat ik niet erger en ſegge) hy daar in tegen den Keyſer aangaat, en hoe hy, vervoerd door ſijnen yver, hem benaamd een *Antichriſt*, (en dat uyt de Schriftuur bewijſt) een vegter tegen God, den nieuwen vyand *Chriſti*, den verderver der Religie, een tyran in de ſaken Gods, een verwoeder vervolger als *Nero*, *Decius* of *Maximianus*, de godlooſte van alle menſchen, en met andere diergelijke namen, die, ſeg ik, dat aanmerkt, kan wel oordeelen, dat niemand, al was hy vry langkmoediger als *Conſtantius*, ſulken taal in ſijn aangeſigt ſoude hebben willen verdragen, en dat ſulken aanſpraak hem niet minder als ſijn hoofd ſoude gekoſt hebben; weshalven wy beſluyten moeten, dat hy die aanſpraak heeft agter gehouden ſo lang als *Conſtantius* leefde, of (welk waarſchijnlijker is) deſelve geſchreven heeft na *Conſtantius* dood, in het begin van *Julianus* regeering, wanneer men niet wel op aanmoediging, maar egter met veyligheyt ſulken taal voeren mogt. De tegenwerping van *Baronius* giſſing, aangaande den tijd, heeft niet veel om 't lijf, gemerkt *Conſtantius* in het naaſtvolgende jaar ſtierf, en men den juyſten tijd, wanneer *Hilarius* en de Franſche Biſſchoppen ſig van de gemeenſchap met *Saturninus* begonden te onttrekken, niet kan aanwijſen, ſo dat een vierendeel of half jaar vroeger of later veel aan het uytmaken van dat vijfde jaar doet.

Hy krijgt verlof om naar huys te keeren.

XI. Maar 't zy hoe 't wil, 't is ſeker, dat de Arianen *Hilarius* moede waren, gemerkt ſy bevonden, dat hy een man vol moed en vuur was, en die door een ſterken yver, tot een onvermoeide neerſtigheyt en voortgang aangeſet wierd; weshalven ſy, om van ſijn geſelſchap ontſlagen te zijn, den Keyſer verſogten en bewogen, om hem naar huys te ſenden. Dus kreeg hy laſt (g), om als een twiſt-ſaayer, en een groote onruſt voor het geheele Ooſten, te vertrekken en naar huys te keeren. In ſijn te rugreys naar Vrankrijk maakte hy geen grooten haaſt, maar vertoefde onderwegen in meeſt alle plaatſen, die hy moeſt doorreyſen, en byſonder in Illyricum en Italien, daar hy alom het regtſinnig Geloof inboeſemde, de ſwakken ſterkte, den bekommerden hunne ſwarigheden benam, en de tegen-ſprekers kragtelijk overtuygde: Hier quam by hem *Euſebius*, Biſſchop van Vercelles (h), die in het begin van *Julianus* regeering naar huys gekeerd was, en hem dus beſig vond, by wien hy ſig, tot voortſetting van dat treffelijk werk, voegde en de hand leende. Onder alle ſijne vrienden was'er niemand, die meer naar hem verlangde, of hem met meerder ongedult te gemoet ſag, als de H. *Martinus*, naderhand Biſſchop van Tours: deſe was een perſoon van goeden huyſe, die van jongs op met ſijn vader in het veld geweeſt, en in den oorlog onder *Julianus* gediend had. Tien jaren oud, verliet hy ſijne Ouders, en den Heydenſchen Godsdienſt, daar in hy geboren en opgevoed was, nam tot de Kerk ſijn toevlugt, en wierd een Catechumenus (leerling van de gronden der Chriſtelijke Religie); op ſijn agtiende jaar wierd hy gedoopt, egter bleef hy al dien tijd in den Oorlog, tot dat hy, ter nauwer nood van *Julianus* ſijn afſcheyd bekomen hebbende, ſijnen weg nam naar

Hoe hy ſig onderwegen gedroeg.

Euſebius komt by hem.

Martinus verlangde na hem.

Sijn leven word beſchreven.

(g) *Sev. ibid. p.* 163. (h) *Sozom. lib.* 5. *c.* 13. *p.* 614. *Ruffin. lib.* 1. *c.* 30, 31. *p.* 238.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

naar Poictiers (*i*), alwaar hy een tijd lang met *Hilarius*, eer hy gebannen wierd, omging. De goede Bisſchop had in het humeur en omgang van deſen man een ongemeen genoegen, en nam voor hem ten dienſte van de Kerk te gebruyken. Tot dien eynde poogde hy meer als eens hem Diaken te maken, maar *Martinus* was door needrigheyt en kleyn gevoelen van hem ſelfs ongenegen, om daar na te luyſteren. *Hilarius* eyndelijk merkende, dat'er geen beter middel ſoude zijn, om ſijn oogmerk te bereyken, dan hem een plaats in de Kerk-bediening te geven, die voor hem te ſlegt mogt ſchijnen, ſloeg hem het ampt van een *Exorciſt* (beſweerder) voor; welk hy, om het niet als een te geringen bediening te verſmaden, aannam. Als hem nu, na het vertrek van den H. *Hilarius*, door toedoen van de Ariaanſche factie veel moeyte wierd aangedaan, vertrok hy naar Italien, en maakte een Klooſter te Milanen, dog wierd aldaar niet beter bejegend van den Ariaanſchen Bisſchop *Auxentius*, weshalven hy met een eenigen makker van daar vliedende, ſig nederſette in een kleyn eyland, *Gallina* genaamd, alwaar hy een nauwgeſet en godvrugtig leven leydde: maar verſtaan hebbende, dat *Hilarius* op weg was, om thuys te komen, ging hem tot Romen toe te gemoet: dog hem aldaar gemiſt hebbende, volgde hem aanſtonds naar Vrankrijk, bouwde niet verre van Poictiers een Klooſter, alwaar hy leefde, tot dat hy eenige jaren daar na Bisſchop wierd van Tours.

XII. Den H. *Hilarius* (*k*) deed als ſegenpralende in Poictiers ſijn intrede, want men ſag'er niets dan blijken van blijdſchap: ſijn tegenwoordigheyt gaf aan de Gemeente, die by ſijn afweſen half dood geſchenen had, een nieuw leven. Hy ſtelde ten eerſten order op alles 't geen ſijn huys en kerk raakte, en ſag, dat gedaan hebbende, aanſtonds rondom, op wat wijſe hy de openbare en bekende verdeeltheden der Kerken ſoude konnen wegnemen en ſlegten. En ſeker, dat was het daar de gelegentheyt van die tijd ſo ernſtig om riep. De konſt in de Synode van Ariminen gebruykt, had by-na alle de Bisſchoppen van het Weſten aan het toegeven der Arianen ſchuldig gemaakt, waar uyt natuurlijk volgde wantrouwen en krakeel, verdeeltheyt en ſcheyding van elkanderen, ſo dat de geſonde een afkeer hadden van de beſmette, d'eene weygerde Kerkgemeenſchap te houden met de ander: en 't geen het ongeluk der tijden niet weynig verſwaarde, wanneer iemand ſijn misdaad bekende, andere hem niet wilden aannemen. Dus ſtonden de ſaken als de H. *Hilarius* weder thuys quam (*l*), die verlegen was, hoe hy ſig daar ontrent dragen ſoude; te meer, alſo veele van gevoelen waren, dat'er geen gemeenſchap konde gehouden worden met die de handelingen tot Ariminen hadden goed gekeurd, maar dat deſelve als Heydenen en Tollenaren moeten worden afgeſneden en verworpen. Maar de goede Bisſchop was voor het ſagter gevoelen, en oordeelde, in navolging van de Goddelijke meedoogentheyt, beter te zijn, de menſchen tot beter gevoelen en bekeering te brengen. Tot dien eynde deed hy verſcheyden Synoden in't een en't ander gedeelte van Vrankrijk t'ſamen komen, alwaar men die ſaak bepleytte, en afdeed. De Bisſchoppen (*m*), die in't gemelde Concilie tot Ariminum waren verſtrikt, quamen van alle kanten t'ſamen, en verklaarden, dat, wat ook van hen mogt geoordeeld worden, ſy ſig van geene kettery bewuſt waren, met betuyging by het heylig Sacrament, en by al 't geen heylig is, dat ſy in't geen ſy hadden gedaan op geen quaad gedagt, maar gemeend hadden, dat der menſchen herten en woorden

Hilarius komt thuys.

Hoe hy de Kerken in Vrankrijk vond.

Held tot het weder aannemen der misleyde Bisſchoppen.

Gelijk op betuyging van onſchulden berouw geſchiedde.

(*i*) *S. Sever. de vit. B. Martin. c. 4. p. 184, 187. V. Fortun. ubi ſupr.* (*k*) *Fortun. ibid.* (*l*) *Sulp. Sever. loc. cit.* (*m*) *Hieron. adv. Lucifer. p. 143. Tom. 2.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den over-een quamen, en dat in de Kerk, daar niet dan eenvoudigheyt en belijdenis der waarheyt behoorde plaats te hebben, nooit iemand gevonden wierd, die wat anders ſoude in ſijn hert hebben, en wat anders met ſijn tonge ſpreeken; dat ſy een goed gevoelen van booſe menſchen hadden gehad, en daar door misleyd waren, als niet hebbende konnen denken of gelooven, dat *Chriſti* Dienaars ſouden ſtrijden tegen *Chriſtus*, welk ſy met veele tranen en droefheyt erkenden, en aanbooden hunne gedane ondertekening te herroepen, en het geheele ligchaam van de Ariaanſche godslaſteringen te veroordeelen. Dus liep die ſaak gemakkelijk ten eynde, en de berouw-hebbende Biſſchoppen wierden aangenomen en herſteld. De eenige, die ſig daar merkelijk tegen ſtelde was *Saturninus*, Biſſchop van Arles, aan welken, alſo hy wegens ſijn hardnekkigheyt en godloosheyt anders niet konde geholpen worden, het uyterſte en ſtrafſte middel moeſt gebruykt worden. *Hilarius* had brieven uyt het Ooſten gekregen, waar in hem errinnerd wierd, hoe ſy alle met die belijdeniſſen, in welke de woorden *Subſtantie* en *Conſubſtantialis*, dat is, weſen en mede-weſig waren uytgelaten, waren te vreeden geweeſt; waar op hy een Synode vergaderde te Parijs, van waar aan de Ooſterſche Biſſchoppen een Synodale antwoord geſonden (*n*) wierd, waar in ſy uytdrukten hun regtveerdig misnoegen over het bedrog en de loosheyt van hen in de laatſte Vergaderingen gebruykt, om daar door de gemoederen en gevoelens van het Ooſten en Weſten te verdeelen, en aan kant te ſetten de wel-bedagte uytdrukkingen, die met opſet, om de ketterye voor te komen, waren ingevoerd; dat, wat hen aanging, ſy altijd de leere van het ὁμοούσιον, of des Soons mede-weſentheyt met den Vader, hadden erkend, (tot blijk van dien verklaarden ſy hun Geloof van de Godheyt en Goddelijkheyt des Soons wijd en breed) met betuyging dat dit het Geloof was, dat ſy tot nog toe beleden hadden, en voortaan belijden ſouden, in tegenſtelling van de dwalingen van *Sabellius* aan de eene, en die van *Arius* aan de andere ſijde, dat ſy ook, volgens hun begeerte, voor afgeſneden of geëxcommuniceerde hielden *Auxentius*, *Urſacius*, *Valens*, *Gajus*, *Megacius* en *Juſtinus*; en dat hun broeder *Hilarius* openbaarlijk verklaard had geen gemeenſchap en vreede te ſullen houden met iemand van hun party, en ſy t'ſamen veroordeeld hadden alle die godslaſterlijke ſtellingen, die ſy hen nevens hunne brieven hadden overgeſonden, en ten laatſten, dat ſy niet wilden te doen hebben met iemand, die de plaatſen der gebannene Biſſchoppen hadden ingenomen, plegtelijk belovende, alle, die ſig in Vrankrijk tegen hunne beſluyten ſouden opſtellen, te ſullen afſetten, en van hun gemeenſchap te bannen.

Uytgenomen Saturninus. — *Inhoud van een Synodalen brief in het Ooſten.*

XIII. In dit, of ten minſten in een der voorige Synoden (want ſy maken er in hunnen brief gewag van) was *Saturninus* beſchuldigd, niet alleen van kettery, maar ook van quaad gedrag en leven. Hardnekkig zijnde, wierd hy geëxcommuniceerd van alle de Biſſchoppen in Vrankrijk, waar op alle de andere het hoofd in den ſchoot leyden, en na betuyging van hun berouw aangenomen wierden. Tot een van deſe Synoden moet gebragt worden die ſtreek (indien het waar is) die *Hilarius*, na het ſeggen van *Ruffinus* geſpeeld wierd (*o*), dat een van deſſelfs Boeken na het houden van het Concilie te Ariminum bedektelijk door een van de Arianen vervalſcht zijnde, hy in een Vergadering van Biſſchoppen te reden geſteld wierd over ſijn gevoelen in die ſaak, en tot bewijs van 't geen hem te

Saturninus van alle Biſſchoppen in Vrankrijk geëxcommuniceerd. — *Ruffinus verhaal van Hilarius excommunicatie word onderſogt.*

(*n*) *Ext. ap. Hilar. in fragm. col.* 431. *Concil. Tom.* 2. *col.* 821. *Baron. Tom.* 4. *ad ann.* 362.
(*o*) *Ap. Hieron. apol. adv. Ruffin. p.* 221.

te last gelegd wierd, een van sijne Boeken wierd aangehaald; waar op dat Boek voor den dag gebragt, en de sake, so als se opgegeven was, bevonden zijnde, hy over kettery veroordeeld, geëxcommuniceerd, en als sodanig-een uyt de Synode te vertrekken gedwongen wierd. De H. *Hieronymus* schreeuwd hier over uyt als over een blijkelijk versiersel, en daagd *Ruffinus* uyt, om te seggen van wien hy dat heeft; en te noemen de plaats, daar sulken Synode soude gehouden zijn; de Bisschoppen, die daar waren tegenwoordig geweest; wie'er voor of tegen hem geweest waren; onder welke Burgermeesters dat geschied was; door welken Keyser die Synode beschreven was; of daar alleen Fransche, dan of'er Spaansche en Italiaansche Bisschoppen geweest waren; en by wat gelegentheyt die Vergadering was aangesteld. Ik heb niet geern sulken quaden gedagte van *Ruffinus*, dat hy die geheele Historie so verdigt en uyt sijn hoofd versonnen soude hebben: want *cui bono*? Waar toe konde hem sulks dienen? op dat ik niet spreek van het tastelijk geweld, dat hy, so doende, sijn eygen geweten soude hebben moeten aandoen. Mogelijk wierd'er iets, dat daar na geleek, door de boosheyt van de Ariaansche party uytgestrooid, en van hand tot hand overgebragt als een ware geschiedenis; of het kan zijn, dat *Hilarius* vyanden over hem in een hunner heymelijke Vergaderingen sulken vonnis geveld hebben, welk *Ruffinus* gehoord hebbende, onvoorsigtig ter neder stelde, en mogelijk met eenige omstandigheden opschikte: immers dat is seker, dat die van de Luciferiaansche scheuring *Hilarius* scherpelijk verweeten en in hem bestraft hebben, sijne sagtigheyt en toegeventheyt ontrent de berouw hebbende Bisschoppen (*p*), dat sijn yver verslapt, en hy een voorstander van ketters en afvalligen, die hy te voren door sijne welsprekendheyt en kragtige schriften so gelukkig wederlegd had, geworden was. Maar of dit, of iets diergelijks aanleyding tot het bedenken van sulken geschiedenis gegeven heeft, dan of'er eenige grond van waarheyt in dese Historie is, neem ik niet verder op my om over te oordeelen.

XIV. Dus waren door de voorsorg en neerstigheyt van desen grooten Man de saken in het Westen tamelijk bevredigd, en bleven so eenige jaren, tot dat *Auxentius*, Bisschop van Milanen, die van de Regtsinnigen meermaals afgeset en in den ban geslagen was, door sijn loosheyt van bedrog en veynsery, sigselven so ver in de gunst van den Keyser *Valentinianus* had weten in te wikkelen, dat hy van hem bevel kreeg om sijn plaats gerustelijk te mogen besitten. Dit ter ooren van den H. *Hilarius* gekomen zijnde, nam hy voor derwaards te reysen, gelijk hy deede, met oogmerk, om den Keyser van de loosheyt en 't bedrog van *Auxentius* te berigten, en tot andere gedagten te brengen. Aan het Hof gekomen (*q*), viel hy aanstonds *Auxentius* op het lijf, en beschuldigde hem by den Keyser van godslastering, en van anders te gelooven, als hy den Keyser en de wereld had wijs gemaakt. *Valentinianus*, bewogen door het verslag gedaan van sulken eerweerdigen Man, gaf die saak in handen van den Schat-meester, en den Gouverneur van sijn Hof, om deselve met tien Bisschoppen, hen bygevoegd, nader te hooren en te ondersoeken. *Auxentius* maakte in 't eerst sijn uytvlugt tegen sijn beschuldiger, die, seyde hy, als zijnde voor desen van *Saturninus* veroordeeld, niet als een Bisschop behoorde gehoord te worden; maar de gestelde Regters weesen die uytvlugt af, en gaven, volgens

Auxentius word hersteld.

Hilarius steld sig daar tegen.

Auxentius veynsd sig regtsinnig.

(*p*) *Vid. Faust. & Marcell. lib. prec. pag.* 10, 11. (*q*) *Hilar. lib. adv. Auxent. col.* 314. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gens bevel des Keysers, order om sonder omwegen de stukken des Geloofs voor te nemen; waar door *Auxentius* sig benepen vond, en daarom niet wetende hoe'er uyt te raken, rond uyt bekende, te geloven dat *Christus* waaragtig God, en van een en het selve wesen en godheyt met God den Vader is. Dese bekentenis wierd aangetekend, en den Schatmeester van *Hilarius* bewogen, om een afschrift hier van den Keyser voor te dragen: immers *Auxentius* loochende al het geene daar hy mede betigt wierd, en poogde in sijn Versoek-schrift aan den Keyser sijn Geloof in allen deele te beweeren(*r*), en beklaagde sig, dat *Hilarius* en eenige andere hem als een ketter gebrandmerkt, en al dat geschreeuw tegen hem verwekt hadden. Hoewel hy nu, gelijk *Hilarius* aanmerkt, in dese sijne regtsinnigste stellingen niet anders deed dan sigselven verbergen, en door boose onderscheydingen en sins te rug-houdingen alle menschen bedriegen, egter hield hy sijne agting en goeden naam door sulke schoon-schijnende voorwendsels staande by den Keyser en het volk dat met hem omging, als eenen die so regtsinnig was als iemand. *Hilarius* ondertusschen, drong daar op, dat dit alles maar een schijn en uyterlijk voorgeven was, en dat hy alsnog het ware Geloof verloochende, en niet anders als met God en menschen spotte: maar de Keyser gebood hem tegen *Auxentius* niet voort te varen, en gaf hem last naar huys te keeren. Dus was hy genoodsaakt naar huys te gaan, mede-brengende niet anders dan de gerustheyt en het genoegen van een goed en eerlijk voornemen.

Daar door hy vry raakt.

Hilarius moet onverrigter sake naar huys keeren.

XV. Of nu dese onverwagte uytslag sulken gevoeligen indruk in sijn siel gaf, dat hy daar door schielijk siek wierd, of dat hy enkelijk door ouderdom en swakheyt, door de meenigvuldige moeijelijkheden en tegenstand, die hem overquamen, afgemat was, kan niet wel gesegd worden. 't Is seker, dat hy niet lang naar sijn t'huyskomst uyt dit leven scheydde; ses jaren, seyd *Severus* (*s*), na dat hy uyt sijn ballingschap was t'huys gekomen, maar dat is onmogelijk. De H. *Hieronymus* (*t*), die de waarheyt nader komt, steld sijn dood op het jaar CCCLXVIII: maar 't is klaar, dat se op het vroegste niet kan worden gesteld, dan een jaar na dat hy van Milanen was t'huys gekomen, welk, gelijk uyt *Auxentius* brief aan den Keyser blijkt, was tien jaren na het Concilie van Ariminen, gehouden in het jaar CCCLIX. Hy stierf, om voort te gaan, den dertienden *January*, die daarom van de Westersche Kerk ter gedagtenis van hem is geheyligd, en wierd begraven in sijn eygen kerk. Op sijn graf wierd, naar men verhaald (*v*), gesteld het volgende Graf-schrift, welk egter eenigsins na de digt-kunde van de latere eeuw smaakt:

Hy sterft.

De tijd wanneer.

Sijn Graf-schrift.

Hilarius cubat hac Pictavus Episcopus urna
Defensor nostræ terrificus fidei.
Istius aspectum serpentes ferre nequibant,
Nescio quæ in vultu spicula sanctus habet.

Welk hier op uytkomt.

Hier legd Hilarius, *de Bisschop van* Poictieren,
Een schrik voor die 't Geloof door laster quam t'ontcieren.
Serpenten konden niet verdragen sijn gesigt,
't Gelaat van desen Man had een doordringend schigt.

Ik

(*r*) *Ibid. col.* 317. (*s*) *Lib.* 2. *p.* 165. (*t*) *Chron. ad ann.* 368. (*v*) *Ext. ap. Gillot. Præfat. in Hilar. ex Cod. Vet.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Ik vind by Schrijvers, die by de Roomſche Kerk een grooten naam hebben (*x*), aangetekend, dat de Hugenoten ten tijde van de inlandſche oorlogen in Vrankrijk, in 't jaar MDLXII, onder andere baldadigheden het graf van deſen eerweerdigen Biſſchop ſouden opgebrooken, deſſelfs gebeente daar uyt genomen, verbrand, en de aſch in de rivier geworpen hebben. Een ſeer onbeſchaamde laſtering, die van de Proteſtanten ſterk word tegen geſproken (*y*), als hebbende geen de minſte grond of ſchijn van waarheyt: ook word daar geen gewag van gemaakt by eenig ander wijs en verſtandig Schrijver, ſelfs niet by ſulke, die alle gelegentheden opviſſen, om de Proteſtanten te ſchenden en hatelijk te maken; by voorbeeld *Poſſevinus*, *Labbeus*, e. ſ. v. ja niet het minſte blijk komt daar van voor by den grooten *Thuanus*, ſelfs daar hy de grootſte buytenſpoorigheden, van hen in die tijden begaan, ophaald. Maar wat ſpreek ik veel van 't geene nooit gebeurd is? *Hilarius* is ſeer berugt van wonder-werken, die hy naar ſijn dood ſoude gedaan hebben, welke van de geene, die'er begeerig na zijn, konnen gevonden worden by *Gregorius*, Biſſchop van Tours (*z*), *Petrus Damianus* (*a*), en byſonder by *Vincentius Fortunatus* (*b*), een van *Hilarius* Naſaaten; die, indien hy ſo ſorgvuldig was geweeſt, om voor de nakomelingen de byſonderheden van ſijn leven na te laten, (daar hy niet anders als een heel mager en ſlegt berigt van geeft) als hy geweeſt is om de mirakelen door hem na ſijn dood gedaan te beſchrijven, hy ſoude ons meer verpligt hebben, om ſijner met dankbaarheyt te gedenken. De groote kerk te Poictiers is hem ter eeren gewyd; te vooren was het een Abdy, dog is nu een Collegiale Kerk, en heeft deſe byſondere eer, dat de Koningen van Vrankrijk van tijd tot tijd hoofden of Abten van deſelve zijn. Hy is de Patroon of Beſcherm-heer van die ſtad, in het midden van welke een zuyl is opgeregt, met dit Opſchrift:

Mishandeling van ſijgebeente word afgeweerd.

Hilarius ſoude wonder-werken gedaan hebben.

Koningen van Vrankrijk zijn Abten van Poictiers.

Hilarius is Patroon van Poictiers.

DIVO HILARIO. URBIS PROPUGNATORI.
FIDELISSIMO. ASSIDUISSIMO.
CERTISSIMO.
PICTAVORUM EPISCOPO.

Dat is,

Ter eeren van den heyligen Hilarius, *ſtads Beſcherm-heer, den ſeer getrouwen, neerſtigen, en waaragtigen Biſſchop van Poictiers.*

XVI. Hy was een man van een ongemeen ſtreng leven; in al ſijn bedrijf, en Schriften blonk alleſins een ongemeene godſaligheyt uyt. Hy nam God tot getuyge (*c*), dat God aan de wereld bekend te maken, de onwetenden te onderwijſen, de dwalenden te regt te brengen, en daar toe alle de kragten van ſijn ſpreken, redeneeren en verſtaan, te beſteeden, hy het groote werk en de pligt oordeelde van ſijn leven te zijn. Hy had een groote eerbied voor de waarheyt, om welke te onderſoeken hy geen arbeyd nog moeyte ontſag, om voort te ſetten, ongemeen driftig was, en om te verdedigen ſulken vrypoſtigheyt en onbeſchroomdheyt in het ſpreeken gebruykte, dat hy ſomtijds de palen van betamelijkheyt te buyten ging, gelijk ſig al te klaar op doet (om geen andere blijken op te halen) in ſijne aanſpraak aan *Conſtantius*, en beſchrijving, die hy aldaar van hem maakt, waar in hy den vryen toom geeft niet aan een

Hilarius leven en godvrugtigheyt.

Sijn yver voor de waarheyt.

(*x*) *Bellarm. de Reliq. SS. c.* 1. *p.* 745. *Sur. Hiſt. ad ann.* 1562. *p.* 751. (*y*) *Vid. Scult. Medull. Patr. in Hilar. p.* 1258. (*z*) *De Mirac. Martyr. lib.* 2. *c.* 2. *p.* 149. (*a*) *Serm.* 150. (*b*) *De vit. Hilar. lib.* 2. (*c*) *De Trin. lib.* 1. *p.* 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

goeden yver, maar aan een onstuymige raserny, en sulken vryheyt in het spreeken van hem gebruykt, die verre afwijkt van onse pligt aan Regenten en Overheden, en, om de waarheyt te seggen, volgens de gemeene regulen van voorsigtigheyt en beleefdheyt niet kan worden goed gemaakt. Sijn hertelijke genegentheyt voor de Religie, en sijn voortvarenden en onverschrokken inborst, nevens den aart van sijn vaderland, deeden hem somtijds vergeten die eerbiedigheyt, die hy aan meerdere schuldig was, hoewel hy buyten dat vriendelijk en beleefd was. Geene insigten van hoop of vrees konden hem een hair breed doen wijken van het regtsinnig Geloof. Hy maakte van sijn vertrekken naar de plaatse sijner ballingschap so weynig swarigheyt, als een man van een reys, die hy tot vermaak aangaat. Hy was niet verdrietig over de groote reys derwaards, over de ongemakken van een ballingschap, nog ook de woestheyt van het landschap, werwaards hy heenen ging; hy wist wel dat hy met magtige en boosaardige vyanden te doen had, en wel met sodanige die hunne handen gewoon waren met menschen bloed te verwen, maar hy droeg sijn leven in sijne handen, en schroomde niet de dood selfs onder de oogen te sien. Hy soude, gelijk hy (*d*) verhaald, indien hy maar de waarheyt had willen vervalschen en verraden, konnen genoten hebben rust en vermaak, de gunst en vriendschap van den Keyser, plaatsen van aansien en magt in de Kerk, en overgevloeyd in pragt en voordeelen van al 't geen in de wereld groot is: maar hy had een siel, die verheven was boven al 't geen de wereld konde aanbieden, en de waarheyt was hem duysendmaal liever dan sijn vryheyt of leven selfs. Hy wierd gedreven door een geest van martelaarschap, en schijnt nergens meer naar verlangd te hebben, dan dat hy sijn Geloof en Religie met sijn bloed mogt verzegelen. Hy wenschte (*e*) geleefd te hebben ten tijde van de vervolgingen onder *Nero* en *Decius*, ten eynde hy voor de waarheyt Gods mogt hebben konnen getuygen; met betuyging, dat hy niet soude gevreesd hebben voor de pijn-bank, nog verschrikt voor de vlammen; dat hy niet soude ontweken hebben het kruys, of geaarseld, indien hy in de diepte der zee was geworpen geweest. Hy schrijft aan de Bisschoppen van Vrankrijk op het eynde van sijn Boek *De Synodis*, *Van de Synoden*, niet te weten of het hem soude aangenamer zijn t'huys en by hen te komen, dan of het voor hem veyliger soude zijn in sijne ballingschap, het was dan waar het was, te sterven. Met een woord, 't geen *Athanasius* was in het Oosten, was hy in het Westen, den grooten *Atlas*, die de regtsinnige leer onderschraagde, voor welke hy vast en onversettelijk stond, terwijl alle de andere Bisschoppen affakten, en sig aan een onverschoonlijke toegevendheyt ontrent de partyen schuldig maakten. En de Historie-schrijver (*f*) verhaald ter eere van hem, als een alom bekende en toegestemde waarheyt, dat door sijn sorg en neerstigheyt alleen Vrankrijk van de besmetting en schuld der kettery bevrijd is.

(En manmoedigheyt tegens alle moeyelijkheden.)

XVII. Sijne geleerdheyt was sodanig, als die Gewesten van de wereld hem thans geven konden. Dat hy in de Hebreeuwsche taal onkundig was ('t welk hem de H. *Hieronymus* [*g*] meer dan eens te last legd) is geen wonder, gemerkt de Joodsche geleerdheyt in die tijden, en bysonder in het Westen vry weynig gevonden wierd. Doordien hy veele jaren in het Oosten gewoond heeft, had hy eenige kennis gekregen van de

(Sijn geleerdheyt. Hy konde geen Hebreeuwsch, maar wat Grieks.)

(*d*) *Præfat. ad fragm. col.* 399. (*e*) *Lib. cont. Const. p.* 287. (*f*) *Sulp. Sever. lib.* 2. *p.* 164. (*g*) *Epist. ad Marcell. Tom.* 3. *p.* 114. *Quæst. in Genes. p.* 201. *Epist. ad Damas. ibid. p.* 123.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de Griekſche taal, dog quam nooit tot een nette en doordringende bedreventheyt in deſelve, gelijk onder andere genoegſaam blijkt uyt ſijne tot nog toe overgeblevene vertalingen. Hy maakte ſijn voornaamſte werk van de godsgeleerdheyt, en van de toen-ſwevende verſchil-poincten, waar in hy, hoewel ſe in ſeer diepſinnige en verwarde beſpiegelingen beſtonden, een groot Meeſter wierd, en een van de eerſte onder de Latijnen was, die het regtſinnig Geloof heeft onderſtaan te verklaren en te beweeren. Sijn wijſe van ſchrijven is naar den aart van de Franſche taal in dien tijd bruyſend en hoog-dravend, welk de H. *Hieronymus* (*g*) daarom vergelijkt by de Rhoone, niet ſo ſeer om den overvloed, als wel om den ſnellen vloed van die rivier. Sijne manieren van ſpreeken zijn gemaakt; ſijne ſins-omtrekken lang, en ſijne redeneeringen verward, en meerendeels niet wel verſtaanbaar, ten ſy ſe ten tweedemaal en met opmerking geleſen worden: ſo dat ſijn taal, om wel te ſeggen, wel naar haar wijs welſpreekend, maar niet natuurlijk is, gemerkt het waar is 't geen (*h*) *Erasmus* by die gelegentheyt niet t'onregt aanmerkt, dat de inboorlingen van de Provincien onder Romen behoorende (eenige weynige, die te Romen waren opgevoed, uytgenoomen) ſelden of nooit de ſuyverheyt en eenvoudigheyt van de Latijnſche taal bereykten, maar doorgaans hun al te bekommerlijken begeerte, om welſpreekend te zijn, ontdekten. En ſeker, dat ſiet men plaats hebben by alle, die aan eenige taal, mogen wy ſeggen, zijn genaturaliſeerd, maar dien deſelve niet eygen is; ſo dat het ſelden gebeurd, dat ſulk een ſijn ſpreek-wijs geen verw geeft van, of liever niet beſmet met de eygenſchappen van ſijne lands-taal. Twee dingen zijn'er die hem wat duyſterder en niet ſo verſtaanbaar maken: de ſaken, die hy verhandeld, die doorgaans ſo hoog en verborgen zijn, dat ſe ſo klaar en ligt niet konnen verklaard worden; en dan ſijne genegentheyt om doorgaans Griekſche ſpreek-wijſen, en, 't geen andere uytheemſche talen eygen was, te ontleenen en tuſſchen beyden in te laſſen, welk hy dan poogde te doen affteeken door een moeyelijke en bewrogte grootsheyt en hoogdraventheyt van ſpreeken (gelijk dat aan de Franſche Schrijvers van die eeuw eygen is), daar by quamen ook zijn meenigvuldig herhalen, geſogte over-ſtappen, ſchielijk af-breeken, en al te nauwkeurige verantwoordingen; al het welk ſekerlijk hem voor een gemeenen en ſchielijken Leeſer niet weynig moeſt duyſter maken. Sodanig vertoond hy ſig voornamelijk in ſijne Boeken *De Trinitate*, *Van de Drie-eenigheyt*, waar in hy al de kragt van ſijn verſtand, oordeel en welſpreekendheyt ſchijnt ingeſpannen te hebben, om die voortreffelijkſte ſtoffe, op het beſte als hem mogelijk was, te behandelen en voor te ſtellen, waar in hy ('t is *Hieronymus* [*i*] aanmerking) *Quintilianus* in de manier van ſchrijven en 't getal ſijner Boeken navolgd. En ſeker, ſijn geſogte ſcherpſinnigheyt, en nauwkeurige ſorg ontrent woorden en ſpreuken, ſweemen vry wat na dien Romeynſchen Redenaar, hoewel die een voorbeeld was, 't welk in ſulken tederen en verhevenen ſtoffe niet wel tot navolging wierd uytgekoren. In ſijne uytleggingen van de *Pſalmen*, en het *Euangelium van den H. Mattheus*, daar hy korter en beknopter is, volgd hy den ſin van *Origenes* (*k*), die hy bekleedde met ſijne eygene manieren van ſpreeken, dog voegd hy'er ook wel ſijn eygen gevoelen

Sijn ſchrijfwijs, en manieren van ſpreken.

Waarom hy wat duyſter is.

Hy volgd Origenes in ſijne uytlegging op de Pſalmen.

(*g*) *Præfat. in lib. 2. Comment. in Galat. vid. Epiſt. ad Paulin. Tom.* 1. *p.* 104. (*h*) *Epiſt. præf. oper. S. Hilar. & inter Epiſt. lib.* 28. *Epiſt.* 8. *col.* 1636. (*i*) *Epiſt. ad Magn. Tom.* 2. *p.* 328. (*k*) *Id. Apol. adv. Ruffin. p.* 196. *adv. Vigil. pag.* 313. *de Script. in Hilar.*

by. Hier in wierd hy egter somtijds door sijn vriend *Heliodorus*, dien hy het vertalen en uytdrukken van de eygenschap der Griekſche ſpreekwijſen, en van de moeijelijkſte plaatſen had toevertrouwd, bedrogen, doordien hy hem ſijn eygene gedagten in plaats van die van *Origenes* opgaf, welk *Hilarius*, ſonder te konnen onderſcheyden, ſo overnam. *Hieronymus* ſchreef, naar ſijn eygen verhaal (*l*), wanneer hy ſig te Trier in Duytsland ophield, de uytleggingen van *Hilarius* over de *Pſalmen*, en deſſelfs Boek *Van de Synoden* met ſijn eygen handen uyt. Sijne overige Schriften, die nog voor handen zijn, zijn alom bekend, en van ons, daar het te pas quam, aangehaald. Van ſijne byſondere gedagten, en mislijke gevoelens hebben reeds andere ſo veel geſegd, dat wy 'er niets behoeven by te doen, om ſijnen goeden naam te beſwaren; te meer, als wy bedenken, dat de ſaken, daar over hy word beſproken, niet lang betwiſt, nog genoegſaam verklaard waren, dat hy verre woonde van de plaatſen, daar men over deſelve ſintwiſte, en dat hy mede in 't ſpel gekomen zijnde, ſijn geheele leven lang met moeijelijkheden en tegenſtand te worſtelen had. Om te beſluyten, hy was geleerd, welſpreekend en ſchrander, een man, die veel bequaamheden, en een geſond oordeel had; een regtſinnig Biſſchop, en, 't geen het voornaamſte was, een goed en godſalig Man.

Hieronymus ſchreef deſelve en andere boeken uyt.

Byſondere gevoelens van Hilarius hoe daar van te oordeelen.

(*e*) *Epiſt. ad Florent. Tom.* 1. *p.* 53.

Hilarius Schriften.

Egte.

De Trinitate, *Lib.* XII.
AdverſusConſtantium vita functum, *Liber.*
Ad eundem Imperatorem, *Liber.*
—— Ad eundem, *Liber.*
Adverſus Arianos & Auxentium, *Liber.* cui ſubjungitur Auxentii ad Imp. Epiſtola.
De Synodis adv. Arianos.
Fragmenta ex opere Hiſtorico de Synodis, *Lib.* II.
Commentarii in Euangelium S. Matthæi.
Commentarii in Pſalmos.

Onegte.

Epiſtola ad Auguſtinum.
—— alia ad eundem.
Carmen in Geneſin.
Epiſtola ad Abram filiam.
Liber de Patris & Filii unitate, & alter de eſſentia Patris & Filii, ſunt Centones ex lib. de Trinitate conſuti.

Verloorene.

Tractatus in Job.
Comment. in Cantica Canticorum.
Hiſtoria Ariminenſis & Seleuſienſis Synod. adv. Valent. & Urſac.
Adv. Saluſtium præfectum, ſeu Dioſcurum Medicum.
Liber Hymnorum.
Liber Myſteriorum.
Epiſtolæ plures.

Eynde van het leven van den H. HILARIUS.

HET

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

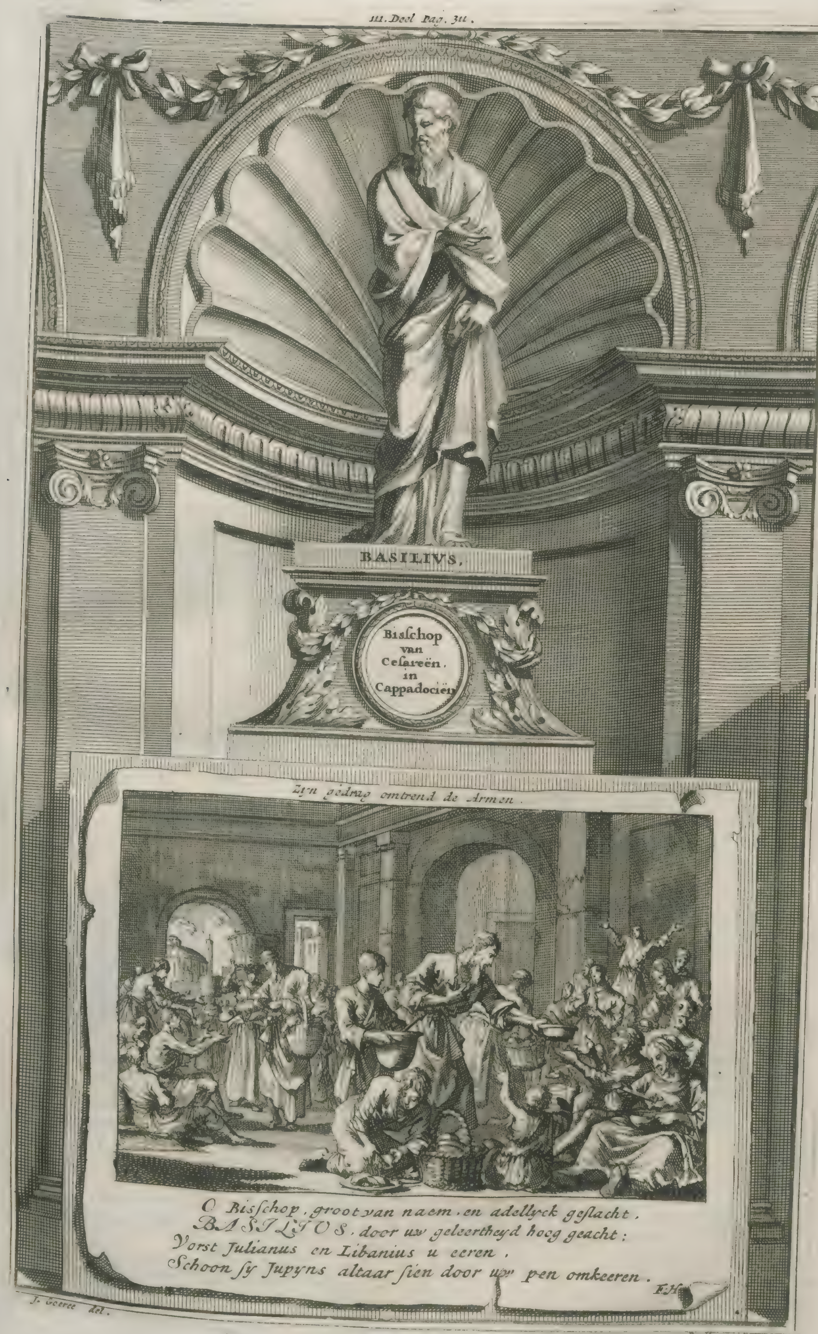

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. BASILIUS,
Biſſchop van Ceſareën in Cappadocien.

Eerste Afdeeling.

Van *Baſilius* geboorte tot het aanvaerden van de Heylige Orders toe.

INHOUD.

Baſilius *geboorte-plaats. De uytmuntendheyt ſijner Voor-ouders. Derſelver lijden onder de vervolging van* Maximinianus. *Sy wierden door een wonder-werk verſorgd. Deſſelfs Ouders, en hunne groote godvrugtigheyt en deugdſaamheyt. Deſſelfs opvoeding onder 't opſigt van ſijn groot-moeder* Macrina. *Hy trekt naar verſcheyden Schoolen en Academien. Word verſonden naar* Athenen. *De manier van de aankomende Leerlingen aldaar aan te nemen, en aan te voeren. Nauwe kenniſſe van* Baſilius *met* Nazianzenus. *Hy overwind eenige ſnoode* Sophiſten. *Sijn Voogden of Opſienders, en derſelver groote naam en uytſtekendheyt.* Baſilius *en* Nazianzenus *t'ſamen-gevoegde ſtudie, en nauw-geſet gedrag. Hy verlaat* Athenen, *en komt te* Antiochien *onder 't opſigt van* Libanius. *De redeneer-kunde verlatende begeeft hy ſigzelven tot de ſtudie der Gods-geleerdheyt. Hy leeſt veel in de Schriften van* Origenes. *Hy reyſd naar* Egypten *en andere Geweſten.* Julianus *hield veel van hem; ſy ſchreeven veele brieven aan malkanderen. Sijn ſcherp beſcheyd op* Julianus *verwijt. Een gewaande brief van* Baſilius *aan* Julianus *voor den beelden-dienſt, word getoond valſch te zijn.* Julianus *is hard tegen de* Chriſtenen *te* Ceſareën. *De aanleyding daar toe.*

I. DE H. *Baſilius* (wiens weergaloofe geleerdheyt en godvrugtigheyt hem alom den naam van *De Groote* gegeven heeft) was een Cappadocier (dat woord op ſijn ruymſte genomen), geboren in Pontus, alwaar buyten tegen-ſpreeken, ſijn vader woonde (*a*), en van waar alle de Voor-ouders van ſijn vaders ſijde af-komſtig waren. Sijn geboorte-ſtad ſtellen ſommige geweeſt te zijn Helenopontus, een ongeagte ſtad in dat landſchap; en ſeker wel ongeagt, gemerkt ik van ſulken plaats by geen Schrijver van dien tijd eenig gewag vinde: want hoewel *Conſtantinus de Groote* aan een deſer Landſchappen, ter eeren van ſijn moeder *Helena*, die naam van Helenopontus gaf, egter geloof ik, dat'er te dier tijd geen ſtad was, die ſo genaamd wierd, hoewel'er mogelijk naderhand wel een gebouwd is. Ik giſſe derhalven, dat *Baſilius* geboren is te Neo-Cæſareën; welk hoewel behoorende tot Cappadocien op het ruymſte genomen (want ſo

Baſilius toegenaamd De Groote.

't Land Pontus in Cappadocien ſijn vaderland.

Neo-Ceſareën ſijn geboorte-ſtad.

ſtrekte

(*a*) *Nazianz. Orat.* 20. *in Baſil. p.* 318, 324.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtrekte het ſig uyt tot aan den oever ſelfs van de Pontiſche zee, en wierd oud-tijds genaamd ([b] het *grooter Cappadocien*) egter was ποντικὴ πόλις, een ſtad in Pontus (*c*), ja de hoofd-ſtad van 't landſchap Pontus, bygenaamd *Polemoniacus*. Te liever geloof ik, dat hy hier of hier ontrent geboren is, alſo het ſeker is, dat ſijn groot-moeder *Macrina* te Neo-Ceſareën (nieuw-Ceſareën) heeft gewoond, hy ſelfs daar van ſijn eerſte kindsheyt af is opgevoed (*d*), en een geruymen tijd van ſijn laatſte jaren aldaar heeft doorgebragt.

Sijn afkomſt,

Hy was van vaders en moeders ſijde geſprooten (*e*) uyt een oud en treffelijk geſlagt; ſijne voor-ouders waren ſo wel van deugd als adel vermaard; hadden een grooten naam, ſo aan het Hof als in het veld;

en voorouders;

bekleedden de grootſte eer-ampten van hun landſchap, maar boven al muntteden ſy uyt in godſaligheyt, volſtandige en onverſchrokken bekentenis van hunne godsdienſt, en veelvoudig lijden dat hen daarom overkomen was:

die om de Religie veel geleden hadden.

want ſijne voor-ouders, van vaders wegen, hadden onder de Maximiniaanſche vervolging, een van de laatſte, dog vinnigſte poogingen des ſakkenden Heydendoms (by vergelijking van welke alle de voorige ſagt en gemakkelijk ſcheenen) om de woede van dat onweêr te ontwijken, hun vlugt genomen naar de boſſchen en 't gebergte van Pontus, vaſt-ſtellende aldaar beter onthaal te ſullen vinden by de wilde en wreede ſchepſelen, dan te huys by de beeſten, in gedaante van menſchen. Hier onthielden ſy ſig ontrent ſeven jaren lang, gebannen van alle vertrooſting en geſelſchap van vrienden (een ſaak, die hen, welke altijd gewoon waren onder den drang van dienaars en oppaſſers te leven, vreemd moeſt voorkomen) en bloot geſteld voor honger en koude, voor regen en wind, en alle ongemakken van een barre en droevige plaats, welk alles te ſwaarder valt, wanneer het treft ſulke, die door een ſagte en gemakkelijke opvoeding van geen gebrek of ſwarigheyt weten. Hier door wierden ſy ten laatſten ſo verſwakt, dat ſe na eenige vervarſſing voor hun verſwakte en quijnende kragten begonden te verlangen, die ſy wiſten, dat God, indien het hem beliefde, hen ligtelijk ſoude konnen toeſchikken, gemerkt de Goddelijke voorſienigheyt, die nooit ontbreekt in de uyterſte nood te hulp te komen, wel ſomtijds de gewoonte heeft, al was het door een wonder-werk, ſijne dienſt-knegten te verſorgen:

Waar in hen God wonderlijk verſorgd.

immers ſo gebeurde het hier; want onverwagt quam een grooten hoop vette Harten uyt het digtſte boſch te voorſchijn, volgden een iegelijk van hen die het voorquam, enkelijk op het wenken met deſſelfs hand, en toonden ſig gereed om van hen geſlagt te worden: dus geleyd zijnde naar de plaats, daar ſig deſe vlugtelingen ophielden, bleven ſe ſtaan, tot dat'er de bequaamſte waren uytgekoren, waar op de overige ſtilletjens naar de boſſchen wederkeerden: aanſtonds wierd van deſelve een ſpijs toebereyd, en de arme verhongerde *Confeſſoren* of Belijders daar rijkelijk mede onthaald, die den hemel voor deſe mildadigheyt dankten, en daar door aangeſpoord wierden, en ſig verpligt oordeelden al het geen hen nog mogt boven het hoofd hangen, blymoedig af te wagten. Maar van deſe afſcheydende

Lof van ſijne Ouders.

laat ons wat nader t'huys komen. Sijn vader en moeder waren vermaard ſo van hunne onderlinge liefde en genegentheyt, als van hunne mildadigheyt aan den armen, herbergſaamheyt ontrent de vreemdelingen, het overgeven van een gedeelte hunner goederen aan God, hun matigheyt en vaſten, en alle de deugden van een vroom leven, welk alles God beliefde

(*b*) *Conſt. Porphyr. Them. Orient.* 2. *p.* 12. *ex Polybio.* (*c*) *Stephanus in voc.* Νεοκαισ. *Amm. Marcell. lib.* 27. *p.* 1755. (*d*) *Baſil. Epiſt.* 64. *pag.* 98. (*e*) *Nazianz. ibid. pag.* 318, 319, &c. *Vid. Suid. in voc.* Βασίλειος.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

liefde met ſijn milden zegen en gewenſchten voorſpoed te kroonen. De naam van ſijn vader was *Baſilius (f)*, een wijs, voorſigtig en godsdienſtig man, die in ſijn vaderland een grooten naam en veel geſag had, en, naar het ſeggen van *Poſſevinus (g)* en ſommige andere, dog, mijns oordeels, ſonder eenige ſekerheyt of grond van hun voorgeven, in het laatſte van ſijn leven een Biſſchop geweeſt is, waar in de *Maagdenburgſche Verſamelaars (h)* ſo vaſt gaan, dat ſe tot bewijs daar van bybrengen *Gregorius Nazianzenus*, die'er egter niet een woord van rept. Sijn moeder was *Emmelia*, een vrouws-perſoon, die van een ſeer goed leven, en ongemeene bequaamheden, en ſo uytmuntende ſchoon was, dat ſe van alle kanten ten huwelijk verſogt wierd, ſelfs waren'er ſommige ſo op verſlingerd, dat ſe door geweld ſogten te verkrijgen 't geen ſy door goedheyt en beleefde verſoeken niet konden magtig worden.

Van ſijn vader Baſilius.

en ſijn moeder Emmelia.

II. Uyt dit gelukkig huwelijk ſproot onſen H. *Baſilius*, de oudſte ſoon, en, indien ik het niet qualijk heb, het tweede kind. Sijn gelaat was, nog jong zijnde, ſeer aangenaam, en beloofde een ſchranderheyt des verſtands en deſtigheyt des gemoeds. Sijn eerſte leer-oeffening was *(i)* onder het beleyd en de onderwijſing van ſijn eygen vader, die met veel bekommernis hem de eerſte beginſelen van geleerdheyt, en byſonder een regt begrijp van de Religie inprentte, en tot een godſaligen wandel aenqueekte, waar in hy hem door ſijn vermaningen en eygen voorbeeld ſterk aanſette; maar hier in was niemand beſiger en yveriger als ſijn moeder *Emmelia*, en byſonder ſijn bedaagde Groot-moeder *Macrina (k)*: deſe was te vooren een toehoorderſſe van den H. *Gregorius*, Biſſchop van Neo-Ceſareën, bygenaamd *Thaumaturgus* (wonderdadige) geweeſt, die haar in de gronden van het Algemeen Chriſtelijk Geloof (waar voor ſy ook in de laatſte vervolgingen, met lijden uyt te ſtaan, getuygenis gegeven heeft) had onderweſen, die ſy nu met alle bedenkelijke ſorge hare kinds-kinderen weder poogde in te boeſemen, plantende, gelijk de H. *Baſilius (l)* meer dan eens in ſijne brieven met dankbaarheyt erkend, in die tedere gemoederen de eerſte beginſelen en ſaden der waarheyt. Zijnde dus vijf jaren binnens huys aangequeekt, en genoegſaam voorſien met het geene om tot geleerdheyt over te ſtappen, voor-af vereyſcht wierd, begon hy, om ſijne ſtudien voort te ſetten en te voltrekken, buyten 's lands te reyſen. Dat hy eerſt gereyſd ſoude zijn naar Antiochien (gelijk het ſeker is dat hy naderhand deed) en aldaar eenigen tijd geſtudeerd hebben onder den grooten *Libanius*, den vermaardſten Wijsgeer, en welſprekendſten Redenaar van die eeuw, is wel niet volkomen ſeker, egter ten hoogſten waarſchijnlijk: want *Libanius* verhaald ons ſelfs *(m)*, dat hy hem, als hy nog een Jongen was, gekend, en om ſijne ongemeene gematigdheyt en deſtigheyt in ſijnen omgang, en om ſijn ſpoedig toenemen in geleerdheyt, lief gehad, en veel geagt had; en ſteld dat voor ſijn vertrek naar Athenen. Van Antiochien reyſde hy naar Ceſareën *(n)*, de hoofd-ſtad van Paleſtina, te dier tijd vermaard wegens de ſchoolen ter onderwijſing geopend. Hier ſtapte hy binnen korten ſijne mede-leerlingen voor-by, en agterhaalde ſijne Meeſters, ſo dat hy eerlang aller oogen op hem deed ſien, die hem ontſagen om ſijn uytmuntende geleerdheyt, en byſonder om ſijn deſtig leven,

Baſilius geboorte.

Huyſſelijke opvoeding en onderwijſing.

Set ſijn ſtudie voort te Antiochien,

Ceſareën,

(f) *Nazianz. ibid. p. 321. Nyſſen de vit. Macrin. Tom. 3. p. 178.* (g) *In vit. Baſil. p. 178. Vid. Labb. de Script. in addend. ad Tom. 1. p. 737.* (h) *Centur. 4. c. 10. p. 538.* (i) *Nazianz. ibid. p. 324. Amphil. vit. Baſil. c. 1. p. 157.* (k) *Baſil. Epiſt. 75. p. 131. Epiſt. 79. p. 140. fac. 2.* (l) *Amph. ubi ſupra.* (m) *Epiſt. ad Baſil. inter Epiſt. Baſil. 143. p. 174.* (n) *Nazianz. ibid. p. 325, &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en van allen wierd aangesien als een Meester-redenaar, en opper-voogd in de Wijsgeerte, en dat meer is, als een Bisschop in de Kerk, waar toe hy voor sijne jaren reeds bequaam scheen: maar boven al begaf hy sig tot het ondersoeken van de ware wijsheyt, om sig van de aanlokselen deser beneden-wereld los te maken, en met Goddelijke en hemelsche dingen, te bemoeijen en alſo in plaatse van brosse en vergankelijke dingen te soeken, 't geen onveranderlijk en eeuwig-duurend is. Van Cesareën reysde hy naar Constantinopelen, onlangs de Keyserlijke hoofdstad geworden, alwaar toen uytnemende Hooge-Leeraars in de welsprekendheyts-konst en Wijsgeerte bloeyden, van welke hy sig door sijne veerdigheyt en schranderheyt merkelijk bediende: vervolgens trok hy naar Athenen, de gemeene zetel der konsten en geleerdheyt, alwaar eenigen tijd geweest te zijn, in die tijd genoeg was om iemand den naam van een goed Student te geven.

Constantinopelen,

en Athenen.

III. Het gerugt van sulken voortreffelijken persoon was reeds verspreyd, so dat die Hooge-school hem met verlangen te gemoet sag, en een iegelijk sijn beste deed om hem aan sijn snoer te krijgen. Het was toen de gewoonte te Athenen, dat de Studenten van die Hooge-school op de aankomst van nieuwelingen pasten, en elk om 't eerst alle wegen en toegangen besetteden, om den aankomenden te ontmoeten, en te bewegen om hun makker te worden, daar door sy hunne Meesters meenden dienst te doen, en deselve (also'er gemeenlijk tusschen d'een en de ander een groote yversugt was) meerder leerlingen poogden toe te brengen: dus een varsch man gekregen hebbende, was hun eerste sorg hem te brengen ten huyse van d'een of d'ander vriend, of lands-genoot, of ten minsten van een der geene, die, om een leerling voor hun Meester aan te winnen, op en neder gedraafd hadden: daar na gaven sy aan die maar wilden vryheyt, om hem met moeijelijke vragen aan boord te komen, en met allerley spitsvinnigheden, die dan naar den inborst en d'opvoeding van die deselve voorstelden of netter of onbeschaafder waren, tegen te gaan: hun oogmerk was, om den jongeling van die gedagten en bevattingen, die sy oordeelden van hem te worden mede gebragt, te versetten, en also van eersten af aan van sijne Meesters te leeren afhangen. Dat gedaan zijnde, geleydden sy hem met een groote statie over de markt naar het gemeene bad, daar dan twee en twee voor hem uytgingen: hier ontrent gekomen, begonden sy schielijk een vreeslijk geroep, en wonderlijke sprongen te maken, kloppende als dolle menschen aan de poort, tot dat eyndelijk, (de jongeling t'eenemaal verbaast gemaakt zijnde) de deuren geopend, en hy op vrye voeten gesteld wierd, waar na sy by hem komende, hem als hun vriend en mede-leerling omhelsden, en tot een lid van de *Academie* aan-namen. Dese moeijelijke plegtigheden van inhulding (o) waren sy wel gewoon ontrent alle te gebruyken, dog wierden ontrent den H. *Basilius* nagelaten, uyt groot-agting voor hem, als zijnde reeds verder gevorderd, en boven den rang van gemeene Studenten. Hier vond hy *Gregorius van Nazianzen* (die reeds te vooren met hem gestudeerd had) tusschen wien en hem sulken nauwen vriendschap ontstond (also'er tusschen hen een bysondere over-een-komst van inborst, oeffening, en manier van leven was) dat niets als de dood hen konde scheyden. Sy waren eensgesind; hadden de selve neyging, oogmerk en drift; en, gelijk'er *Nazianzenus* (p) van seyd, scheenen beyde maar eene siel te hebben; een van

Manier van 't huldigen der Studenten aldaar.

Basilius maakt de naauwste vriendschap met Gregorius van Nazianzen.

(o) *Confer quæ de hisce ritibus habet Olympiod. ap. Phot. Cod. 90. col. 189. & Liban. de vit. suâ p. 7. & 9.* (p) *Ibid. p. 330.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van de eerste blijken van genegentheyt gaf hem *Nazianzenus* by volgende gelegentheyt: Eenige Armenische Studenten (die, volgens hun land-aard, loos en schrander waren) hebbende een geruymen tijd hem gekend en sijne makkers geweest, waren moeylijk, dat een aankomeling hen soude overtreffen; om die reden quam een van hen, die nu den *Philosophischen Mantel* had omgehangen, onder schijn van vriendschap, nevens andere hem besoeken, en bestreed hem met loose en dubbelsinnige voorstellingen, daar door hy hem ten eersten meende te verslaan; maar sy wierden haast gewaar, dat sy tegen hem niet op mogten: waar op *Nazianzenus*, om de eer van die *Academie* op te houden, sig by denselven voegde, en hen, daar sy aan het beswijken waren, te hulp quam: dog merkende, dat sy niet door liefde tot de waarheyt, maar door nijd en belgsugt wierden aangeset, verliet hy hen, en wendde sig aan de sijde van *Basilius*, waar door straks de schaal over sloeg: want *Basilius*, ontslagen van sulken sterken party, overviel de andere met sulke kragtige redenen, dat sy, de slagen niet langer konnende afwagten, genoodsaakt wierden met schande te wijken, en hem de volkomen overwinning en het veld te laten behouden.

IV. In het beleyd van sijne studiën gebruykte hy voornamelijk (q) *Himerius* en *Prohæresius*, twee der uytsteekendste Wijsgeeren, die toen te Athenen waren; Mannen, vermaard wegens hunne geleerdheyt en welspreekendheyt, en uyt dien hoofde den Keyser *Julianus* seer aangenaam. De laatste van hun beyden was een geboren Armenier (r), weshalven de jongelingen uyt Pontus, Cappadocien, Bithynien en de naastgelegene landen sijn opsigt en onderwijsing aanbevolen wierden. Hy was seer wel gesien geweest by den Keyser *Constans* (s), die hem naar Vrankrijk ontbood, nevens den Adel aan sijn tafel sette, en wel gedost naar Romen sond, alwaar hem ter eeren een koper beeld, levens grootte, wierd opgeregt, met dit Opschrift: ROMEN DE KONINGINNE DER STEDEN TER EEREN VAN DEN KONING DER WELSPREKENDHEYT. Onder dese treffelijke Leer-meesters besteedde *Basilius* sijnen tijd seer wel, maar hy kreeg eerlang een weersin in die plaats (t), also sijn verwagting aldaar niet voldaan wierd, weshalven hy Athenen gewoon was te noemen κένὴν μακαρίαν, *een ydele geluksaligheyt*: ja hy soude ten eersten weder zijn vertrokken, ten ware de dierbare vriendschap van *Nazianzenus* hem aldaar gehouden had: want dese twee woonden, aten en verkeerden met malkanderen, hunne onderlinge genegentheyt groeyde dagelijks aan, en de eene vorderde so wel in geleerdheyt en godsaligheyt als de ander. Sy hielden met niemand geselschap als die vriendelijk en nederig, sedig en ingetogen waren, uyt welker omgang sy, naar allen schijn, konden verbeterd worden. Sy blokten meest op saken, niet die vermakelijk, maar die nut en voordeelig waren, en hen tot deugd en godsaligheyt konden aansetten. Sy versmaadden de Feest-dagen, Toneel-speelen, en andere openbare plegtelijkheden, en rekenden het eer genoeg Christenen te zijn, en daar voor aangesien te worden: en hoewel Athenen, als zijnde de zetel van godloosheyt en afgodery, voor jonge lieden vry gevaarlijk was, egter waren sy so verre van daar door verleyd te worden, dat se door het geen sy dagelijks hoorden en sagen, in de waarheyt van hunne Christelijke Religie meer en meer versterkt en bevestigd wierden; met een woord, hun wijse van leven en onophoudelijke besigheyt liep elk een in 't oog; so dat men in de stad en op

Basilius voornaamste Leer-meesters.

Die beschreven worden.

Hy had geen sin in Athenen.

Wat hem egter daar hield.

Sijn gedrag aldaar.

(q) *Socr. lib. 4. c. 26. p. 242. Sozom. lib. 6. c. 17. p. 659.* (r) *Eunap. in vit. Prohæres. p. 109.* (s) *Ibid. p. 121, &c.* (t) *Nazianz. ubi supra, p. 329.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

op het land daar veel van ſprak, en 't gerugt van hen ſig over geheel Griekenland en de buytenlandſche Geweſten verſpreydde. Alom waar hunne Meeſters bekend waren, wierd ook van hen gewaagd, ſo dat de roem van de Leerlingen rondom met den naam en roem hunner Meeſters t'effens doordrong.

Baſilius vertrekt van daar.

V. *Baſilius* had nu ſigſelven met al 't geen te Athenen te halen was voorſien; het ſchip was ſo wel bevragt, (om de uytdrukking van ſijn vriend [*v*] te gebruyken) als de natuur van een menſch konde lijden. Dus de nodige lading ingenoomen hebbende, was het tijd om op ſijn

Scheyd van ſijne vrienden.

t'huysreys te denken: maar hy vond veel werk om van ſijne vrienden, die hem door alle beweeg-redenen onophoudelijk daar te blijven verſogten, ontſlagen te worden; dog niets ging hem ſo ter herten, als dat hy ſijnen grooten vriend daar laten moeſt: hun ſcheyden, hoewel het maar voor een tijd was, ſcheen hen als of ſiel en ligchaam van malkanderen geſcheurd wierd. Te rug trekkende, nam hy ſijn weg over Conſtantinopelen (alwaar hy ſig egter, als zijnde een plaats vol ſtrikken en verleydingen, niet ophield) regt naar Aſien, en alſo naar Antiochien, welk

Komt te Antiochien,

hy buyten twijſel verſtaat door de hoofd-ſtad van Aſien, werwaards hy, naar ſijn ſeggen (*x*), als hy van Athenen vertrokken was, ter oorſaak van de treffelijke ſaken die aldaar te bekomen waren, ſpoeide; immers de Kerkelijke Hiſtorie-ſchrijvers ſtellen het buyten bedenken ſeeker (*y*). Hier ley hy nu de laatſte hand aan het beſchaven van ſijne Philoſophiſche

daar hy ſtudeerde onder Libanius,

leer-oeffeningen, onder het beleyd van *Libanius*, die hem van dien tijd af als een gemeenſaam vriend onthaalde, en een groote eerbiedigheyt toedroeg; en begon ſijne redeneer-konſt, die hy tot nog toe geleerd had, werkſtellig te maken, de Regt-bank te dienen, en een tijd lang (*z*) voor

Voor 't Geregt pleytte,

deſelve te pleyten, 't welk hy tot groot genoegen van allen deed: maar hy wierd ſulks haaſt moede, alſo de Goddelijke voorſienigheyt hem tot hooger en treffelijker ſaken had afgeſonderd. Hy ſtelde dan ſijne redeneer-konſt aan een ſijde, en begaf ſigſelven tot het doorſoeken van de

en in de Schriften en Boeken van Origenes ſig oeffende.

H. Schriften (*a*), en de uytleggingen der Ouden, byſonder de verklaringen van *Origenes*, waar door hy naderhand ſo vaerdig wierd om de Arianen tegen te gaan en te wederleggen, dat hy hen ſelfs konde toonen, hoe weynig ſy van *Arius* of ſijne gevoelens ('t welk ſijne partyen hem verweeten) wiſten. Dit koſte hem en *Nazianzenus* veel tijd en moeyte, doordien ſy de uytleggingen van dien grooten Man over de Schriftuur door-liepen, en, 't geen fraay was, en te pas konde komen, aantekenden. Een gedeelte van ſodanige uyt-trekſels is nog voor handen, onder den naam van *Philocalia*, beſtaande uyt Vragen over de Schriftuur, met gepaſte antwoorden, gehaald uyt de uytleggingen van *Origenes*, en door deſe twee geleerde Mannen t'ſamen geſteld, waar van *Nazianzenus* (*b*) een afſchrift, als een onwaardeerlijk geſchenk, aan

Hy ſoekt Euſtathius in Syrien en Egypten, dog te vergeefs.

Theodorus, Biſſchop van Tyanen, toeſond. Maar *Baſilius* had de weereld nog niet genoeg doorſien; hy moeſt, eer hy ergens een vaſt verblijf nam, nog grooter togten doen. Hy was een groot lief-hebber van *Euſtathius*, een treffelijk Wijsgeer in dien tijd (*c*), om wiens wil hy voornamelijk van Athenen vertrokken was, dien hy in ſijn eygen vaderland niet vindende, in Syrien volgde, alwaar hy verſtond, dat hy naar Egypten vertrokken was; derwaards volgde hy hem insgelijks, dog konde hem niet vinden, egter verkeerde hy te Alexandrien, en in an-

(*v*) *Ibid. p.* 333. (*x*) *Epiſt.* 165. *p.* 185. (*y*) *Socr. & Sozom. loc. ſupr. citat.* (*z*) *Baſil. Epiſt.* 392. *p.* 397. *Vid. Nazianz. ibid. p.* 334. (*a*) *Socr. & Sozom. ibid.* (*b*) *Nazianz. Epiſt.* 87. *p.* 843. (*c*) *Baſil. ibid. p.* 397. *& Epiſt.* 79. *p.* 140.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

andere deelen van Egypten vry gemeenſaam met de Monikken en Kluyſenaars, welker onvergelijkelijk ſtreng en goddelijk leven hem ſeer behaagde, ſo dat hy naderhand het ſelve in ſijn eygen leven uytbeelde; en mogelijk was 't toen de tijd, dat hy kennis kreeg aan den grooten *Athanaſius*, die ontrent dien tijd ſig in de Egyptiſche woeſtijne verbergen moeſt. Hy bleef een volkomen jaar, indien wy den vermomden *Amphilochius* geloven mogen (*d*), in die Geweſten, die'er byvoegd, dat hy in ſijne te rug reys den Wijsgeer *Eubulus* (mogelijk meend hy *Euſtathius*) vond, welker beyder redeneeringen en omgang hy wijd en breed voorſteld. Ik ſal den Leſer niet moeijelijk vallen, om op te halen 't geen aldaar van hunner beyder komſte te Antiochien, en 't onthaal by *Libanius*; van hunne reys naar Jeruſalem, en van ſijnen doop door *Maximus*, Biſſchop van Jeruſalem, in de Jordaan, en diergelijke, verteld word, gemerkt *Baſilius* daar nergens van gewaagd, en geen ander Schrijver dat beveſtigd, en veel daar van beuſelagtig en onwaarſchijnlijk is: dit egter is ſeker, dat hy ſig een geruymen tijd in Egypten, Paleſtina, Cælofyrien, en Meſopotamien, onder de godvrugtige en devote oeffenaars der godſaligheyt in die landen, opgehouden, en eyndelijk na alle ſijne reyſen te Ceſareën nedergeſlagen heeft.

Sijn kennis en omgang in Egypten.

Engevolg van dien.

VI. Thans was *Julianus* geſtegen tot de Keyſerlijke heerſchappye, een Vorſt, die ſelfs geleerd, en in ſijnen tijd een groot Voorſtander en bevorderaar van geleerdheyt was. Hy had te vooren kennis gehad aan *Baſilius*, als hy te Athenen met hem ſtudeerde, en ſchreef, nu hy Keyſer geworden was, niet tegenſtaande ſy in godsdienſt verſchilden (want *Julianus* had ſig nu opentlijk voor het Heydendom verklaard) een beleefden brief aan hem (*e*), waar in hy hem met groote vriendelijkheyt en beleefdheyt aan ſijn Hof verſogt, hem verſekerende dat hy met een goed en opregt hert ſoude ontfangen worden, en vryheyt hebben in ſijn ſpreeken, met aanbieding, dat hy, om over te komen, ſig van de gemeene Lands-wagens ſoude mogen bedienen, en hem ſoude vry ſtaan, als het hem beliefde, weder te vertrekken: maar *Baſilius* ſloeg ſulks af; *Julianus* afval van het Chriſtendom ſtond hem tegen, en hy ſprak, ſo het ſchijnt, niet al te wel van *Julianus*; waar op deſelve hem in een tweeden brief (*f*), na een ydelen roem van ſijn eygen goedheyt en beleefdheyt, en van de grootheyt en magt ſijnes Rijks, ſijn misnoegen over deſſelfs onbeſchaamdheyt, en quaad ſpreeken voorſtelde, en beval, indien hy ooit ſijn gunſte hoopte te genieten, hem tot de Perſiaanſche veldtogt, daar hy toen mede belemmerd was, duyſend pond goud (elk pond niet minder zijnde dan ſes-en-dertig pond ſterlings) te ſenden: een ongemeene groote ſom, die men geenſins kan geloven met ernſt van *Baſilius* gevorderd te zijn, hoewel het ook waar is, dat hy te dier tijd den Chriſtenen, tot het uytvoeren van dien oorlog, alom groote ſchattingen afvorderde. *Baſilius* hier door niet verſchrikt, ſond hem ſonder uytſtel, de volgende vry ſcherpe antwoord te rug; „Dat ſijne daden, daar hy ſo breed „van ſprak, van geen belang waren; dat hy door ſijn laatſte gedrag ſig bloot „geſteld had voor regtveerdige beriſping van alle wijſe menſchen, en dat „hy, door godlooſe en boosaardige Geeſten (*Dæmones*) verleyd, ſigſelven tegen God en ſijn Kerk had verheven, en was afgeweken van 't „geen ſijne treffelijke proeven beloofden, die hy gegeven had ten tijde als ſy te ſamen in de Heylige Schriftuur te Athenen ſtudeerden; „dat hy in het eyſſchen van ſulken ſom een quade rekening maakte, „alſo

Julianus verſoekt hem over te komen aan het Hof

't Welk hy afſlaat.

Julianus tweeden brief, daar door hy hem in de boete van 1000. pond goud ſlaat.

Baſilius antwoord daar op.

(*d*) *Ubi ſupra p.* 159. (*e*) *Ext. ap. Julian. Epiſt.* 12. *p.* 127. & *int. Baſil. Epiſt.* 206. *p.* 223. (*f*) *Ap. Baſil. loc. cit.*

„alſo hy een arm ſcholier was, die geen voorraad had, als die hem voor „eenen dag van noden was. Mijn huys, ſeyde hy, weet van geen ko- „kery; de meſſen zijn hier met het bloed van geſlagte beeſten niet ge- „verwd; een weynig moes met een korſtjen brood, en een weynig ſuu- „re en verſchaalde wijn zijn de lekkernyen, met welke mijn tafel voor- „ſien is. Wat 'er voor andere brieven tuſſchen deſe twee groote Mannen gewiſſeld zijn, is onſeker: het is egter niet onwaarſchijnlijk, dat ſe over geloofs ſaken aan malkanderen ſchreven, alſo *Julianus* elders (*g*) meeſterlijk genoeg ſijn oordeel hem toeſond: Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων. *'t Gene gy geſchreven hebt, heb ik geleſen, verſtaan, en veroordeeld:* waar op *Baſilius* ſcherpelijk dog gepaſt antwoordde: Ἀνέγνως, οὐκ ἔγνως; εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως; *Gy hebt geleſen, maar niet verſtaan, want had gy het verſtaan, gy ſoud het niet veroordeeld hebben.*

Een verwijt van Julianus ſnedig beantwoord door Baſilius.

Baſilius is geen ſchrijver van een brief voor den beelden-dienſt.

Men heeft een ſtuk van een brief van *Baſilius* aan *Julianus*, dat te vinden is in de handelingen van het tweede Niceens Concilie (*h*), waar in hy den Keyſer een verſlag geeft van ſijn geloof, en uytdrukkelijk de aanroeping der Heyligen, en den beelden-dienſt erkend en goed-keurd: maar de ſpreek-wijs, en de ſaak ſelfs verſchild ſo veel van *Baſilius* eygen manier van ſpreeken en gevoelen, dat het genoegſaam blijkt van een andere hand geſchreven te zijn; te meer, om dat niet een Griex Schrijver van die of de volgende eeuwen daar gewag van maakt; ſelfs niemand van die meeſt voor dat gevoelen geyverd, en tot beweering van hetſelve met de grootſte moeyte de ſchriften der Oude Vaderen doorſnuffeld hebben: ja men heeft daar noyt in de wereld van gehoord, voor dat de Paus *Hadrianus* (de groote Voorſtander van den beelden-dienſt) daar van in ſijnen brief, door ſijne gemagtigden tot gemelde Synode den Griekſchen Keyſer toegeſonden, gewag maakte. Dit nu alleen, ſo 'er niet anders was, ſoude genoeg zijn, om aan de onvervalſtheyt van dien brief te twijfelen, gemerkt die *Hadrianus* de gewoonte had, alles, ſelfs de ongeloofweerdigſte en opgeraapſte ſaken, (daar van hy in dien ſelven brief nog verſcheyden andere preuven geeft) indien ſe maar tot ſteun van ſijn ſtelling konden dienen, op te halen. Waarom dan die plaats van de wijſte en ſchranderſte mannen in de Roomſche Kerk ook is in twijfel getrokken: en 't is merkelijk, dat *Baronius* (*i*) ſelf, hoewel hy die woorden van *Baſilius* ophaald, ſig daar van niet bedient, gemerkt hy anders de gelegentheyt, ſo hy maar met fatſoen ſijn oogmerk daar door kan voortſetten, ſelden laat voor-by ſchieten.

Julianus ſtrengheyt, over 't afbreken van een Tempel te Ceſareën,

VII. Ik kan van *Julianus* niet affcheyden, ten ſy ik ſijn ſchendig bedrijf te Ceſareen, daar ſig *Baſilius* thans ophield, aantekene. Het was een groote en volkrijke ſtad (*k*), en bewoond van een ſeer groote menigte Chriſtenen, die voor de eer van hunnen Godsdienſt yverende, reeds voor een geruymen tijd de twee vermaarde Tempelen van *Jupiter* en *Apollo*, en nu onlangs den alleen overgeblevenen Tempel, die den beſcherm-geeſt hunner ſtad gewyd was, om-verre geworpen hadden. *Julianus* raakte, als hy moeſt ſien dat de Heydenſche Tempels ter ſelver tijd, als hy al ſijn weer deed om deſelve alom op te rigten, opentlijk om-ver geworpen wierden, al ſijn lijdſaamheyt quijt: hy was toornig op de Heydenen te Ceſareen, dat ſy, hoewel in getale verre te kort ſchietende, niet als een eenig man tot behoudenis van dien Tempel t'ſamen geloopen, en hun lijf en goed in de waagſchaal geſteld had-

(*g*) *Ibid. p.* 226. *Vid. Niceph. Hiſt. Eccl. lib.* 10. *c.* 25. *Tom.* 2. *p.* 56. (*h*) *Act.* 2. *Concil. Tom.* 7. *col.* 109. & *Act.* 4. *col.* 264. & *exinde int. Baſil. Epiſt.* 205. (*i*) *Tom.* 4. *ad ann.* 362. (*k*) *Sozom. lib.* 5. *c.* 4. *p.* 598.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hadden. Het is wel waar, dat de Christenen, met dat afwerpen van dien Tempel besig, niet ongestoord gelaten wierden (*l*), also 'er verscheydene dood bleven, 't welk verder soude gegaan hebben, indien de Stadhouder sig niet tusschen beyden had gesteld, en dan eens de Christenen, als se te kort schooten, te hulp quam, en dan weder de al te voorbarige Heydenen te rug gehouden had: maar niet tegenstaande die gepleegde sorg en voorsigtigheyt, wierd egter die Stadhouder by den Keyser beschuldigd, en soude daarom ter dood veroordeeld zijn geworden, so *Julianus* eyndelijk niet had goed gevonden hem met een ballingschap te straffen. De Stadhouder gaf wel voor, dat hy volgens de Wetten gedaan had; dat het getal der Heydenen te kleyn was, en het een onbescheyden wreedheyt soude geweest zijn, op sulken grooten menigte aan te vallen; maar de Keyser gaf hem tot antwoord, *Wat was 'er aan gelegen, dat een Heyden een Galileër of tien had aan kant geholpen?* Vervolgens onthood hy die van de stad, dien hy hunne stads Voor-regten benam, en Cesareën tot een dorp maakte, ja den naam naar *Cæsar*, met welke se sedert de tijd van *Claudius* benaamd was, misgunnende, haar weder gaf den ouden naam van *Maza*, naar *Masoch*, den Vorst van dat land, die na die tijd in Mazaca veranderd is. Hy beroofde de schatten en inkomsten der kerken so binnen als buyten de stad, dwong de Opsigters door pijnen en tormenten, om deselve alom te ontdekken, en belastte hen drie honderd ponden gouds, dat is (naar onse Engelsche rekening) tien-duysend agt-honderd ponden, sonder uytstel in 's Lands schat-kist te brengen. De Kerkelijken (*Clergie*) deed hy de monster-rol passeeren, om als soldaten onder den Landvoogd van dat landschap, ('t welk de moeijelijkste en ongeagtste soort van krijgs-knegten was) te dienen; het gemeene volk, nevens derselver vrouwen en kinderen, stelde hy onder hoofdschatting, en in den selven rang als de inwoonders van het platte land, en swoer, so de Tempelen niet ten eersten weder wierden herbouwd, die plaats t'eenemaal te sullen verwoesten, en niet toe te laten, dat een Galileër sijn hoofd meer op sijn schouderen dragen soude; 't welk hy mogelijk, ten ware de dood hem gelukkig had weggerukt, soude hebben gestand gedaan; immers *Nazianzenus* verhaald ons (*m*) dat de H. *Basilius* vaststelde, dat sy beyde de eer souden hebben om laatst gestraft, en by *Julianus* te rug-komst uyt Persien tot een zege-pralend slagt-offer geofferd te worden: maar de Goddelijke voorsienigheyt quam sulks genadelijk voor, doordien *Julianus* selfs niet lang daar na door een geweldigen dood omquam. Ik weet niet, of het geene de Schrijver van de *Alexandrijnsche Tijd-rekening* (*n*) beschrijft, weerdig is opgehaald te worden; te weten, dat *Basilius* in de selve nagt, als *Julianus* verslagen wierd, een gesigt had, waar in hy sag de hemelen geopend, en onsen gezegenden Saligmaker sittende op een troon, die den H. *Mercurius* toeriep, dat hy den Keyser *Julianus*, den grooten vyand der Christenen, soude gaan ombrengen; dat die heylige Man, op het ontfangen van die order, een wapen-rok en ander gereedschap aanschietende, aanstonds vertrok, en na een weynig tijds wederkeerende, onsen Heer verslag deed, dat *Julianus*, volgens last, aan kant was; waarop *Basilius*, door schrik ontwaakt, opstond, en tot het morgen-gebed naar de kerk ging, alwaar hy de *Clergie* bekend maakte wat hy gesien had, en dat *Julianus* dien eygen nagt sekerlijk was omgebragt; die hem versogten dat verborgen te houden, doordien sulks rugtbaar te maken van een

Geoeffend tegen den Stadhouder,

de stad,

en Christenen aldaar,

dien hy 't verderf dreygde,

dog wierd door de dood voorgekomen.

Basilius soude een gesigt hebben gehad van Julianus dood.

(*l*) *Nazianz. Orat.* 1. *in Julian. p.* 91. (*m*) *Orat.* 4. *p.* 132. (*n*) *Ad ann. Julian.* 2. *p.* 693.

een gevaarlijk gevolg soude konnen zijn. Maar mijn Schrijver beneemd die geheele vertelling hare geloofwaardigheyt, wanneer hy dat seyd geschied te zijn, ten tijde als *Basilius* Bisschop was van Cesareën, daar hy dog te dier tijd geen Bisschop aldaar ('t welk hy niet dan seven jaren na *Julianus* dood wierd) geweest is.

TWEEDE AFDEELING.

Van sijn aanvaerden der Heylige Orders tot sijn t'huyskomst uyt de woestijne van Pontus toe.

INHOUD.

Basilius *komt in Kerkelijke bedieningen.* Eusebius *word gekoren tot Bisschop van* Cesareën; *waar uyt groote moeyte en onlust ontstond.* Eusebius *doet* Basilius *moeyte aan, dog word door de Monikken van* Cesareën *verdedigd. Hy wijkt naar* Neo-Cesareën, *en van daar naar de woestijn. De aangenaamheyt van de plaats daar hy sig ophield.* Nazianzenus *en andere komen aldaar by hem. Hun eensaam leven, en Godvrugtige oeffeningen. Wetten en Orders daar toe gemaakt van* Basilius. *Desselfs Verdedig-schrift aan de Gemeynte van* Cesareën *over sijn vertrek, om sigzelven, van het geen hem boosaardig wierd na-gegeven, te suyveren, en hen in het regtsinnig Geloof te versterken. Hy steld Godvrugtige geselschappen in van Mannen en Vrouwen. Desselfs oordeel word gevraagd over 't geen in de Synode te* Lampsacus *soude verhandeld worden. Kennelijke veynsing van* Eustathius, *en andere van de* Half-Ariaansche *en* Macedoniaansche *partyen. Versoening gesogt tusschen* Eustathius *en* Basilius. *Desselfs t'huyskomst ernstig versogt, en waarom. Verdrag getroffen door toedoen van* Nazianzenus.

Basilius word Voor-leser, Diaken, en vervolgens Ouderling.

I. ONderwijlen vervolgde de H. *Basilius* sijne studiën, en quam op een behoorlijke en ordentlijke wijse tot den dienst der Kerke: want zijnde een tijd lang Voor-leser geweest (*a*) in de Kerk van Cæsareën, wierd hy van *Meletius*, Bisschop van Antiochien, Diaken, en daar na, door sijn eygen Bisschop, Ouderling (*b*) gemaakt. Het moet niet vergeten worden, dat hy, nog Diaken zijnde, tegenwoordig geweest is (*c*) in de Synode van Constantinopelen, gehouden in het eynde des jaars CCCLIX, daar hy ten dienste was van *Basilius*, Bisschop van Ancyra, het hoofd van de Homoiousiaansche party tegen de secte der Anomoianen of Heterousianen, en, hoewel hy de partyen in veerdigheyt en welsprekendheyt te boven ging, uyt een aangeboorene schaamte en wantrouwen sijnes selfs weygerde in 't openbaar te sintwisten. Te rug gekomen zijnde, woonde hy te Cesareën, en verkeerde meest met sodanige godvrugtige Mannen, die de wereld afgestorven, en een nauwgeset en afgesonderd leven aangenomen hadden. Ondertusschen raakte de Bisschops-plaats van (*d*) Cesareën open, waar door elk een in verlangen was, wie tot dat Aarts-Bisdom, dat so aansienlijk was, stond bevorderd te worden; selfs raakte de geheele stad, door drift en onbesonnen yver des volks, in een groote beweeen-

Hy was op de Synode te Constantinopelen.

Verkeerd met Godvrugtige Lieden.

(*a*) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 336. (*b*) *Socr. lib.* 4. *c.* 26. *p.* 242. (*c*) *Philost. lib.* 4. *c.* 12. *p.* 496. (*d*) *Nazianz. Orat.* 19. *in fun. patr. p.* 308. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ging, dog eyndelijk ſloegen ſy, de partyſchappen moede, hun oog eenparig op *Euſebius*, een Edelman van aanſien in die ſtad, een ſeer godvrugtig man, dog een leek, en nog ongedoopt, dien ſy, hoewel'er tegen betuygd wierd, door hulp van de wagt naar de kerk bragten, alwaar eenige nabuurige Biſſchoppen tot het kieſen van een Biſſchop vergaderd waren, die ſy verſogten, (ja, indien ſy hun verſoek afſloegen, bedreygden) hem aanſtonds te doopen, en tot hunnen Biſſchop te beveſtigen. De goede Vaders, ſiende dat die ſtorm niet ſoude over gaan, ten ware ſy hun verſoek inwilligden, doopten hem, en ſetteden hem, na hem alvorens beveſtigd te hebben, op den Biſſchoppelijken troon; maar begonden, ſo dra ſy in vryheyt waren, het gedane te herroepen, voorgevende, dat de beveſtiging buyten order geſchied, en hen met geweld afgeparſt was, uytgenomen *Gregorius*, vader van *Nazianzenus*, Biſſchop van Nazianzen, een kleyne ſtad in die Provintie, die deſelve voorſprak, en door alle middelen poogde te doen goed keuren. Dit was te hatelijker, doordien *Julianus* toen aldaar was, om die ſtad over het af-breken van den Heydenſchen Tempel te ſien ſtraffen; dien het niet weynig ſpeet een Chriſten Aarts-Biſſchop, en wel ſulk eenen, die hem niet naar ſijn ſin was, als onder ſijn neus met ſulken yver en drift te ſien verkieſen. De Landvoogd van die Provincie, hebbende een ouden wrok tegen *Euſebius*, om dat hy ſig te voren, als hy nog in burgerlijke bediening was, tegen hem gekant had, nam deſe gelegentheyt van des Keyſers misnoegen waar, en ſchreef in deſſelfs naam aan de naaſtgelegene Biſſchoppen, hen met bedreyging belaſtende over te komen, en de ſaak tegen *Euſebius* uyt te voeren. Onder andere quam ook een brief aan *Gregorius*, den ouden en bedaagden Biſſchop van Nazianzen, die hem met weynig woorden, dog vrymoedig antwoorde; ,, Dat ſy in ,, ſaken van die natuur een hooger Vorſt onderworpen waren; diens ,, ſaak wierd tegen gegaan, wanneer iemand aan de verkieſing, die van ,, hen wettelijk, en volgens order gedaan was, ſoude willen peuteren; ,, dat in andere ſaken hen kragt en geweld konde worden aangedaan, ,, maar dat niemand hen konde beletten 't geen wel en behoorlijk ge- ,, ſchied was, te handhaven, ten ware dat'er met eenen een Wet konde ,, gemaakt worden, dat men op ſijn eygen ſaken niet moeſt letten. De Landvoogd, hoewel misnoegd over ſulken vrypoſtigen antwoord, verwonderde ſig egter over de wijsheyt en kloekmoedigheyt van dien man, welke ſo veel uytwerkte, dat des Keyſers ongenoegen verkoelde, en in die ſaak niet meer gedaan wierd.

Euſebius word Biſſchop van Ceſareën, hoewel hy nog ongedoopt was.

Wat daar op volgde.

Brief van den Landvoogd over die ſaak.

Van Gregorius kloekmoedig beantwoord.

II. Maar hoewel het onweêr van buyten ſcheen te bedaren, egter wierd het t'huys geen volkomen klaar weêr. *Euſebius*, de nieuw-gekoren Biſſchop, vatte de gelegentheyt op, om ſig tegen *Baſilius* aan te kanten (*f*), daar door hy, hoewel anderſins een ſeer goed man, de regelen van voorſigtigheyt en godsdienſt vry wat te buyten ging: want op hem ſelfs viel al wat te ſeggen, ter oorſaak van ſijn laatſte verkieſing, alſo deſelve in alle deelen met de vaſte wetten en orders van de Kerk niet over-een quam. Hy had te doen met een man, die van een grooten naam, en onberiſpelijk van leven was, en die door ſijn geſag en invloed, een party konde verſetten werwaards hy wilde: daar-en-boven waren te dier tijd eenige Weſterſche Biſſchoppen (waarſchijnlijk *Lucifer*, van Calaris, en *Euſebius* van Vercellen) te Ceſareën, die het met de geene, welke voor de regtſinnigheyt meeſt yverden, hielden. Ook ſtond *Baſilius* niet alleen: want de Monikken van Ceſarea,

Euſebius kant ſig tegen Baſilius,

daar hy onvoorſigtig in deed.

Baſilius word voorgeſtaan van de Monikken.

(*f*) *Id. Orat.* 20. *p.* 336.

ſarea, over welke hy het opſigt en 't beſtier had, vatteden de ſaak van hun Meeſter op; en ſiende, dat *Euſebius* onredelijk in ſijn voorgeven, en ſtijf-hoofdig in ſijne voornemens was, onttrokken ſig alle gemeenſchap met hem, en bewogen een groot gedeelte niet alleen van het gemeene volk, maar ſelfs ook van de Overigheyt insgelijks te doen. Dus was'er niet anders als een grooten barſt te verwagten: weshalven *Baſilius*, niet wetende hoe ſig in die verdeeldheyt te dragen, raadſaamſt vond, uyt genegentheyt tot den vreede der Kerke, immers voor die tijd naar de woeſtijne te wijken, (waar toe hem ſijn natuurlijke neyging niet weynig aanſette) om de eenſaamheyt van een afgeſonderd leven te ſoeken, alwaar hy ſig verſekerde (*g*) ſulke gelukkige aanleydingen tot godſaligheyt en goddelijke betragtingen te ſullen vinden, en ſulke voordeelen om de wereld te overwinnen, en de ſonden en ongeregelde begeerlijkheden onder te brengen, te ſullen genieten, als hem in het gewoel en drang der menſchen waarſchijnlijk nooit ſouden voorkomen.

Hy wijkt uyt Ceſareën, naar de eenſaamheyt.

Eerſt naar Neo-Ceſareën,

III. De eerſte plaats, werwaards hy ſig keerde, was (*h*) Neo-Ceſareën, de hoofd-ſtad van Pontus, de plaats van ſijn eerſte opvoeding, alwaar hy veele bekenden vond, het geſelſchap van veele treffelijke Mannen genoot, en, gemerkt hy deſelve bequaam vond om een opgetrokken, aandagtig, en godvrugtig leven te leyden, als zijnde gelegen in het eenſaamſte en allerwoeſte gedeelte van dat geheele Landſchap, een geruymen tijd bleef woonen: maar ten laatſten de moeijelijkheden en beletſelen der geſelſchappen wars zijnde, vertrok hy van daar naar de digt bygelegene Woeſtijn, alwaar hy ſijn verblijf nam in deſſelfs bergagtigſte gedeelte (*i*), niet verre van den oever der vermaarde rivier Iris, die haren oorſprongk hebbende uyt de bergen van Armenien, door het midden van Pontus vloeyd, en in de Pontiſche zee uytloopt. Hier koos hy een plaats uyt, die van natuure tot een eenſaam verblijf, en tot goede overdenkingen ſeer bequaam ſcheen. Het was een hoog gebergte, bedekt met een welbewaſſen en donkeragtig Boſch, en aan de Noordſijde bewaterd met koele en heldere bronnen, die daar haren oorſprongk hadden. Aan den voet van deſen berg was een vrugtbare vlakte, wiens aangename groente en wasdom ten grooten deele af hing van de volle beeken, die van het naaſte gebergte het ſelve bevogtigden, en die met allerley ſoort van aangename boomen bewaſſen, en voor de winden door de verdere boſſchagien bevrijd was. De natuur had deſe valley gemaakt als tot een half eyland, en aan alle kanten als met bolwerken verſterkt: twee ſijden deſſelfs waren veylig door diepe en ontoegankelijke laagtens; aan de derde was de rivier, die van een ſteylte afſtortende, de valley voor een muur verſtrekte; aan de vierde ſijde was een ſcherpe en kale rots, die aan de valley vaſt zijnde, alle toegangen van die kant afſneed: daar was maar eene weg tot die vlakte, die egter door de geene, die daar in konden woonen, ligtelijk konde beſet worden. *Baſilius* nu maakte ſijn Cel op 't allerhoogſte deſes bergs, van waar hy gemakkelijk en vermakelijk ſien konde de gemelde valley, en de naaſtgelegene rivier, die met haar ſnellen ſtroom tegen de rotſen ſteuytende, het oog en oor ſeer aangenaam was. Hier ontbraken ook geene andere verluſtigingen voor iemand die een eerlijk vermaak ſogt: want gelijk de rivier een overvloed van treffelijke viſſchen uytleverde, ſo vervulde het geſang der vogelen, dat hun de natuur geleerd had, in de Boſſchen de ooren met een aangenaam geluyd, en het oog wierd verrukt met het ge-

van daar naar de woeſtijn, en 't gebergte.

Welk beſchreven word.

(*g*) *Vid. Baſil. Epiſt.* 79. *p.* 140. (*h*) *Ibid. Epiſt.* 64. *p.* 98. (*i*) *Ibid. Epiſt.* 19. *p.* 56. *Epiſt.* 79. *p.* 141. *C. & Nyſſ. de vit. Macrin. p.* 182.

gesigte van die vlakte, die met een natuurlijk tapijt van kruyden en bloemen als overspreyd was. Maar 't geen die plaats *Basilius* aangenaamst maakte, was hare eensaamheyt, zijnde t'eenemaal afgescheyden van alle geselschappen der menschen, so dat 'er geen mensch gesien wierd, ten ware iemand by geval derwaards sijn jagt vervolgde, die egter niet was op vernielende beesten, Wolven, Leeuwen, e.s.v. (want die waren daar niet) maar op Harten, Rheen, wilde Geyten, en diergelijke vreedsame en onschadelijke schepselen.

IV. De Vroome Man was ongemeen voldaan door het uytkiesen van dese eensame plaats, so dat aan sijn geluk niets ontbrak als het geselschap van sijnen waarden Vriend *Nazianzenus*, dien hy meermaals door brieven versogt by hem over te komen. In een sijner brieven beschreef hy sijn gelukkig eyland, gelijk 'er *Nazianzenus* van spreekt (*k*), vry cierlijk, en stelde hem voor oogen, alle die onkonstige vermakelijkheden, en de groote aanleydingen van die plaats tot godvrugtigheyt en overdenkingen; waar op hem *Nazianzenus* met een scherpsinnige welsprekentheyt antwoordde, en sijnen geheelen brief tot stof om te jokken en te lacchen verdraayde: egter als hy na eenigen tijd sijne handen van saken, daar hy mede was belemmerd geweest, ruym kreeg, stapte hy naar hem toe. Dus quamen dese twee lieve vrienden, welkers neygingen, studiën en manier van leven deselve weg uytstroomden, tot groote blijdschap van den een en den ander, gelijk wy ons konnen versekeren, tesamen. Maar hoewel sy so gemeensaam met malkander waren, egter woonde elk in sijn eygen Cell, gelijk klaarlijk blijkt uyt *Nazianzenus* brief aan *Amphilochius* (*l*), een van de godvrugtige bewoonders van die plaats. *Basilius* geselschap en manier van leven, trok binnen korten veele andere derwaards, die, om het gewoel en de onrusten van de wereld te ontvlieden, sijn voorbeeld navolgden, en sigselven aan de strengheden en afsterving van een afgesonderd leven over gaven. *Basilius* had, ten tijde als hy in Egypten en Palestina reysde, met groot vermaak gelet (*m*) op de nauwgesetheyt en goede order, die van de Monikken en Kluysenaars aldaar onderhouden wierd, en voorgenomen deselve, t'huys gekomen zijnde, insgelijks in te voeren: gevolgelijk had hy, tot Cesareën gekomen, sig gevoegd by sommigen, die reeds tot het Monikken-leven genegen waren, maar begonde nu, Cesareën hebbende moeten verlaten, sijn voornemen in een plaats, die daar toe gelegener en bequamer was, te hervatten. Wanneer'er nu veele naar hem toesakten, wierden deselve in verscheyden maatschappyen verdeeld, en dese besteedden hun tijd in het singen van Psalmen, yverige gebeden, aandagtige overdenkingen, het lesen en uytleggen van de Heylige Schriftuur, en de geduurige oeffeningen van godsaligheyt en alle goede en deugdsame werken (*n*). De uuren, die hen van de oeffening hunner Godsdienst-pligten overschooten, wierden besteed in 't een of 't ander ligchamelijk werk, met boomen te vellen, steenen uyt te graven, boomen te planten, thuynen te bepooten en te begieten, welk alles hen tot onderhoud of nodig was, of tot een verquikking strekte. Gemerkt nu geen soort van leven sonder vaste wetten en orders wel kan bestierd worden, ontwierp hy, met hulp en raad van *Nazianzenus*, eenige regulen en orders, die in dat Monikken-en van de wereld afgesonderd leven souden moeten onderhouden worden, en stelde die als vaste wetten en voorschriften, tot voordeel so wel

Hy versoekt Nazianzenus derwaards.

Die derwaards komt.

Gelijk ook veele andere.

Hun werk aldaar.

Regelen hen van Basilius voorgeschreven.

(*k*) *Epist.* 7. *p.* 770. (*l*) *Epist.* 12. *p.* 776. (*m*) *Vide inter Epistolas Basilii, Epist.* 79. *p.* 140. (*n*) *Vid. Nazianz. Epist.* 9. *p.* 774.

wel van de nakomelingen als van die eeuw in 't geschrift (*o*). Eenige der selven had hy reeds afgeschetst, wanneer hy in de Woestijne eerst gekomen was, gelijk blijkt uyt sijnen brief (*p*) aan *Nazianzenus* over die stoffe, waar in hy de voordeelen en ongemakken van een burgerlijk of gesellig, of afgesondert leven nauwkeurig tegen malkanderen opweegd, en veele treffelijke bestieringen ontrent sulk eensaam en *ascetisch* (oeffenend) leven opsteld. Dese zijn de eerste regels die tot goede order onder de Monikken te onderhouden in de Oostersche landen zijn voorgeschreven en vast gesteld, en uyt welke de verscheyden regels van alle religieuse Orders, die naderhand de Kerk hebben overloopen, gesproten zijn.

Na welke die van alle Orders naderhand gemaakt zijn.

Die van Cesareën versogten sijn t'huys komste. Sijn antwoord daar op.

V. De H. *Basilius* had nu de tijd, om aassem te scheppen, rondom te sien, en aan sijne vrienden te Cesareën te denken. Dese waren seer gevoelig over sijn vertrek, en hadden hem ernstig versogt weder te keeren: maar hy sond hen, in plaats van selfs te komen, een Verdedigbrief (*q*); „waar in hy sijn vertrek verschoonde, (gemerkt die manier „van leven niet alleen met sijn inborst over-een quam, maar ten hoog„sten tot voortsetting van godsaligheyt en overdenkingen dienstig was) „hen versogt voor een tijd geduld te hebben, en waarschouwde om sig „voor de verleyders en bedriegers te wagten, ten eynde deselve niet be„dektelijk, gelijk de Schaap-herders der Philistijnen, hunne putten mo„gen stoppen, en het suyver en regtsinnig Geloof onder hen bemodderen en „onklaar maken. En gemerkt het leerstuk van de Heylige Drie-eenigheyt „meest wierd tegen gegaan, vervuld hy het groote gedeelte van die ver„antwoording met het beweeren van de Godheyt des Soons Gods, en „bysonder met het bewijsen van de Godheyt des H. Geestes. Maar de goede Man, hoewel hy nergens meer dan naar een gerust en stil leven verlangde, bevond, dat hy dat selfs in de eensaamheyt van de woestijn niet vinden konde: hy was wel geweken uyt Cesareën, om twisten en tegenstand te ontwijken, maar hier quam hem quelling en onrust van naby overvallen. *Musonius* Bisschop van Neo-Cesareën, onlangs overleden zijnde, was het volk ongemeen begeerig, om *Basilius* in dessels plaats te mogen hebben: maar die van de Sabelliaansche kettery in die stad, wetende hoe veel'er hun saak aan gelegen was, sulken yverigen Voorstander van het regtsinnig Geloof uyt te sluyten, stelden sig met alle magt tegen het verkiesen van hem, en bragten, om hem by het Volk een krak te geven, allerley hatelijke saken tegen hem in. Sy gaven voor, dat hy nieuwigheden in den Godsdienst had ingevoerd; dat hy het Monikke leven, en een nieuwe manier van het singen der Psalmen in de Kerk versonnen had; dat hy een hoveerdig en een eersugtig mensch was, die sig onbeschaamdelijk op den Bisschoplijken stoel van Neo-Cesareën sogt in te dringen; en dat hy het Geloof hunner Voor-vaderen had verlaten, en bysonder van de leering des grooten *Gregorius*, de eerste Bisschop en grondlegger van hun Kerk, was afgeweken; in tegendeel roemden sy het selve Geloof van den H. *Gregorius* behouden te hebben. *Basilius* dit gehoord hebbende, maakte sig aanstonds tot sijns selfs verdediging gereed; niet om eenig belang voor hemselven, maar om sijn eer en goeden naam niet te laten bekladden. Tot dien eynde schreef hy eerst aan het Ouderlingschap, en daar na aan de geheele Clergie van die stad,

Sabellianen leggen hem een lak op.

Waarom.

Hy verantwoord sig door een brief.

(*o*) Τίς ἅμιλλαν ἀρετῆς, καὶ παράθηξιν, ἣν ὅροις γραπτοῖς, καὶ κανονόσιν ἠσφαλισάμεθα. *Nazianz. ibid.* Τίνος οἱ παρθενιῶνες, καὶ τὰ ἔγγραφα διατάγματα, οἷς πᾶσαν μὲν αἴσθησιν ἐσωφρόνιζε &c. *Idem in Basil. Orat.* 20. *p.* 358. (*p*) *Basil. Epist.* 1. *p.* 41. (*q*) *Epist.* 141. *p.* 163.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ftad (*r*), die hy fedig beftraffende over hunne ondankbaarheyt ontrent hem, en ligtgeloovigheyt aan de laftering der gene, die door boofe ftreeken fijn goeden naam poogden te ondermijnen, waarfchouwde tegen de valfche leerftukken, en boofe voornemens der Sabelliaanfche Leeraars, en byfonder op 't geen, daar hy mede betigd wierd, antwoordde; „Dat „wat aangaat het invoeren van een Monikken leven, waar in de men„fchen de wereld, en alle bekommerniffen en belangens van de tijdelij„ke dingen verfakende, fig nader overgaven tot de pligten van godfa„ligheyt en aandagt, hy dat niet alleen niet als een fchande en ver„wijt, maar als fijn eer en groote werk van fijn leven aanfag. Ook „was hy, *feyd hy*, den eerften ftigter van fulken leven niet, alfo dat reeds „gepractifeerd was in Egypten, Paleftina en elders, van Mannen, by wel„ke hy en fijne broederen maar kinderen waren. Hy konde niet begrij„pen, hoe de menfchen hun tijd beter konden befteden, als met vaften „en onthouding, (om *het vleefch met deffelfs luften en begeerlijkheden* „*te kruycigen*, en alle bekommernis en forg voor kleeding en voedfel af „te leggen) als met nagt en dag door lof-fangen en gebeden met God „om te gaan, en neerftig met fijne eygene handen te werken, om den „nooddruftigen iets te konnen mede deelen. Wat aangaat, *feyde hy*, „de nieuwe manier van Pfalmen te fingen, die ik befchuldigd word te „hebben ingevoerd, die is niet anders als 't geen reeds in de meefte ge„deelten der Chriften Kerk plaats heeft, en beftaat hier in, dat het „volk, voor den dag opftaande, in de Kerk komt, en hun gebeden en „belijdenis van fonden tot God doet, waar op men begint Pfalmen te „fingen, in welke Heylige oeffening het koor in tween gedeeld mal„kanderen beantwoord. De Voorfanger begint, en alle de andere vol„gen hem, 't welk tot het aankomen van den dag toe duurt, wanneer fy „gefamentlijk een Boet-pfalm fingen, en elk in 't byfonder berouw van „fijne fonden betuygd. Is dit nu een misdaad, fo moetmen daar mede „befchuldigen alle vrome en godfalige in Egypten, Lybien, Thebaïs, „Paleftina, Arabien, Phenicien, Syrien, en waar niet? Dat hy naar den „Biffchoppelijken ftoel foude geftaan hebben, was, *feyde hy* hen, een „feer vals en ongegrond voorgeven, waar tegen hy niet anders behoef„de in te brengen dan fijn gedrag veele jaren herwaards, wanneer voor„name Mannen van hun ftad tot hem gefonden, hem een aanfienlijke „bediening onder hen hadden komen aanbieden, en daar toe door veele „beweegredenen en veelvoudig aanhouden foeken te bewegen, daar hy „egter geenfins naar had willen luyfteren. En hoe, *feyde hy*, kond gy den„ken, dat ik, die te voren fo onverfettelijk die aanbieding heb afgefla„gen, my nu tot Biffchop by defelve foude willen indringen? En ten „laatften feyde hy, dat fijn leer gefond en regtfinnig was; en daar de „Sabellianen henfelven verbergden onder de voorgewendde authoriteyt „van den H. *Gregorius*, en een groot gefchreeuw maakten van eenige „byfondere uytdrukkingen in fijne fchriften, waar uyt het geen fy hem „na-gaven fcheen te volgen, bekende hy dat niet bedagtelijk als een leer„ftuk te hebben voorgefteld, maar hem ontvallen te zijn in den yver van „fijn difpuyt met den Heyden *Ælianus*, om welken te overwinnen hy „de woorden fo nauwkeurig niet gefift, of op mindere faken fo net niet „gelet, maar de hoofdfaak meeft beoogd had: (Hier van was het, dat hy in die felve redeneering insgelijks veele andere fpreekwijfen gebruykt had, die, al warenfe wel gemeend, egter van verkeerde menfchen ten quade konden geduydet worden, maar ondertuffchen wel verklaard zijnde

Inhoud deffelfs.

(*r*) *Epift.* 63, & 64.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de gesond en onberispelijk waren; en seker in de schriften van dien grooten Man doet sig allesins genoeg op, dat hy aan het geen hem wierd na-gegeven, niet vast was.) „dog errinnerde hen te gelijk, „dat de Sabelliaansche kettery te voren door de kragt van de leer, die „hy onder hen gepredikt had, de mond gestopt was. Welk hy alles „besloot met een ernstige vermaning om sig te wagten voor het inkruy-„pen van sulke, die wel met een schoonen schijn waren verguld, maar „het doodelijkste vergif in hunnen boesem hadden.

Basilius quam veeltijds uyt de Woestijn om te prediken.

Welk hy met groote vrugt deed.

VI. Wy moeten ons egter niet verbeelden, dat dese voortreffelijke Man nooit buyten sijn Celle quam, neen, sijne godvrugtigheyt was werksamer en strekte sig verder uyt; want hy quam meermaals (*s*) uyt sijn eensaamheyt in de Provincie, predikte in steden en dorpen, benam door sijne yverige en hertelijke redenen de menschen hunne onwetendheyt en dommigheyt, en ontstak in hunne koude en bevrosen herten een levendige genegentheyt tot den Godsdienst, so dat alom vergaderingen van mannen en vrouwen wierden aangesteld, die henselven tot gebeden, Psalmen, en geduurige devotie overgaven, en Gast-huysen, die se met genoegsaam onderhoud versorgden, opregteden; met een woord, het geheele land scheen een andere gedaante te krijgen. Dus was de H. *Basilius* in sulke en diergelijke oeffeningen besig, wanneer een Synode beschreven wierd te Lampsacus, een stad aan den Hellespont, of Grieksche zee, digt aan den mond van de Propontis. *Eustathius*, Bisschop van Sebasta (*t*), nevens eenige andere derwaards reysende, quamen te Eusinoa, alwaar sy *Basilius* ontboden, en met hem spraken (want ik sie geen reden, om met *Baronius* [*v*] te seggen, dat sy hem souden versogt hebben met hen naar die Synode te gaan) over verscheyden saken van gewigt, en sijn oordeel over deselve, als zijnde in de toen swevende verschillen ongemeen bedreven, in geschrift mede namen. De Synode wierd voornamelijk (indien niet geheel) bestierd door de Semi- of halve Arianen, en Macedonianen (*x*), (hoewel *Sozomenus* [*y*] door misslag deselve seyd regtsinnig geweest te zijn), en veroordeelde de Ariaansche Synode van Ariminen, die door *Eudoxius* en sijnen aanhang in de Vergadering te Constantinopelen, niet lang voor de dood van *Constantius* was goed gekeurd, en bevestigden die, welke in het Concilie van Antiochien was aangenomen, (waar in de mede-wesentheyt des Soons nog voor, nog tegen gesproken was) en in de Synode van Seleucien onlangs te voren goed gekeurd. Dese Synode wierd, na twee maanden geduurd te hebben, geëyndigd, den Keyser kreeg verslag van 't geen aldaar verhandeld was, en gaf *Eustathius* van Sebasten, *Sylvanus* van Tarsen, en *Theophilus* van Castabila last, om naar de Bisschoppen van het Westen te reysen, die, so dra de oorlog het toeliet, sichselven op reys begaven. Te Romen komende, gaven sy zich voor volkomen regtsinnige en yverige Voorstanders van het Niceens Geloof uyt, betuygende in hun schrift, aan *Liberius* overgeleverd (*z*), Dat sy van herten omhelsden en staande hielden het regtsinnig Geloof, dat in het Heylige Synode van Nicea was opgesteld, met het woord ὁμοούσιον, een-weesig, dat daar godvrugtig tegen de verkeerde leer van *Arius* was ingevoegd; dat sy dat geloof altijd hadden gehad, en altijd houden willen; dat sy veroordeelden *Arius* en sijne godloose gevoelens, met alle die hem aanhingen en navolgden, en alle secten tegen het Heylig, Algemeen

Hy word raad gevraagt van die naar de Synode reysden tot Lampsacus.

Wie daar het bewind had.

Besluyt aldaar.

Eustathius en andere reysen naar het Westen.

Gaven sig tot Romen voor geheel regtsinnigen uyt.

(*s*) *Ruffin. lib.* 2. *c.* 9. *p.* 248. (*t*) *Basil. Epist.* 79. *p.* 141. (*v*) *Ad ann.* 365. *p.* 174. (*x*) *Socr. lib.* 4. *c.* 4. *p.* 213. *& c.* 12. *p.* 219. (*y*) *Sozom. lib.* 6. *c.* 7. *p.* 646. *c.* 9. *p.* 650. *&c.* (*z*) *Ext. ap. Socr. ibid. p.* 220.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

meen en regtsinnig Geloof van Nicea aanlopende, en wel bysonder de belijdenis, die in het Concilie van Ariminum was toegestemd; daar sy een afschrift van het Niceens Geloofs-form byvoegden, welk sy ondertekenden niet alleen uyt hun eygen naam, maar ook in den naam van die hen hadden afgesonden, met betuyging sulks onbedwongen en door eygen overtuyging te doen. *Liberius* hier door bewogen, gaf hen Vreede-of Vry-brieven mede. Van Romen reysden sy naar Sicilien, alwaar een Synode, die daar vergaderd was, door deselve konst van ontveynsing bedrogen wierd, die hen insgelijks brieven van gemeenschap mede gaven. Van daar te rug keerende, namen sy hunnen weg door Illyricum, alwaar sy van de Bisschoppen, tot dien eynde t'samen geroepen, insgelijks brieven van voorschrijving, waar in sy betuygden met deselve in het Geloof over-een te stemmen, verkregen. Dus met brieven en Synodale goedkeuringen beladen, quamen sy weder in het Oosten, en vonden te Tyanen, een stad in Cappadocien, gelegen aan den voet van den berg Taurus, de Bisschoppen van dat landschap (onder welke waren *Eusebius* van Cesareën, en den ouden Bisschop van Nazianzen *Gregorius*) vergaderd in een Synode, aan welke sy hunne Getuygenis-brieven vertoonden, en met eenen betuygden, het Niceens Geloof te omhelsen. De Synode nam sulks met een algemeen genoegen en toestemming aan, en herstelde *Eustathius* weder in sijne Bisschoppelijke bediening.

En elders.

De uytslag van dat bedrog.

VII. Aan dese Synode was het, naar 't seggen van *Baronius*, dat *Basilius* schreef, te kennen gevende hoe begeerig hy naar den vreede was, en daar toe helde, die dan ook daar op de versoening en vrede tusschen hem en *Eusebius*, een voornaam lid, en naar alle waarschijnlijkheyt (also het in sijn eygen Provincie was) Voorsitter in die Synode, uytwerkte: Die brief is nog voor handen, met dit opschrift: ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΥΑΝΩΝ, *Aan den Raad of Vergadering van Tyanen*, (*a*) waar in hy wel met algemeene woorden sijn hertelijk verlangen naar den vreede uytdrukt: maar dat die brief aan de aldaar vergaderde Synode, en wel by sulken gelegentheyt, soude geschreven zijn, geeft nog het opschrift, nog d'inhoud van dien te kennen. Maar wat daar van is of niet, 't is seker, dat ontrent die tijd groote moeyte gedaan wierd, om die breuke te genesen, en dien goeden man weder by hem te hebben. Het volk van Cesareën verlangde ongemeen naar sijn wederkomen; ook riep de nood en ongelegentheyt van die Kerk daar vry sterk om: want de Arianen, aangemoedigd door de gunst van den Keyser *Valens*, voerden alles uyt wat hen goed dagt, en hadden by gelegentheyt van *Basilius* afwesen, niets nagelaten, om hun voordeel te doen op Cesareën. *Eusebius*, de Bisschop, was een goed man; maar, also hy met eenen sprong uyt de Burger regt-bank tot den Bisschoppelijken troon was overgestapt, in de saken van Godgeleerdheyt, en bysonder in die tedere verschil-stukken, die toen betwist wierden, niet seer bedreven. Men behoefde de Arianen niet te leeren, hoe sy hun voordeel daar mede souden doen: immers daar door was die snoode secte te stouter om hunne kettery voort te setten, 't welk sy met sulken verwaandheyt, als sy deeden, niet souden gedaan hebben, indien *Basilius*, dien sy wisten in het voor-vegten en verdedigen van de regtsinnige Leer niet min vrypostig, als vaardig te zijn, was te huys geweest, en hen had konnen tegen gaan. Dit was wel de voornaamste reden, waarom aan alle kanten naar sijne wederkomst verlangd wierd: maar die hier in meest woelde, was sijn dierbare vriend *Nazianzenus*, die eenigen tijd te vooren genoodsaakt was geweest de eensaamheyt van die woestijn te verlaten,

Versoening tusschen Basilius en Eusebius gesogt.

Waarom.

Nazianzenus werkt deselve uyt.

(*a*) *Epist.* 68. *p.* 104.

ten, om ſijnen ouden vader in ſijne ſwakheden te dienen. By die gelegentheyt ſprak hy (*b*) ernſtig over die ſaak met *Euſebius*, daar hy ſo openhertig en vryborſtig mede handelde, dat de man quaad wierd, en ſig van hem verongelijkt agtte, welk egter de ander met onderdanigheyt, dog ook met wel-voegende vrymoedigheyt, beantwoordde, en ondertuſſchen niet naliet, op het ernſtigſte voor *Baſilius* te ſpreeken: want hy bedankte hem voor de eer en agting, die hy van hem genoten had; maar ſeyde met eenen, Niet wel te konnen verdragen, het ongelijk dat hy ſijnen waerden vriend *Baſilius*, ſijnen innigſten makker in ſijn leven en ſtudiën, en dien hy meer dan alle andere menſchen beminde, had aangedaan, en dat daarom hem te eeren, en ſijnen vriend te wan-agten ſoude weſen iemand met de eene hand te ſtreelen, en hem met de andere te ſlaan; of de muuren van het huys vercieren en ophelderen, en ondertuſſchen deſſelfs fundamenten weg graven: het was dan, *ſeyde hy*, ſijne beede, Dat hy ernſtig verſogt, hem te mogen worden toegeſtaan, dat *Baſilius* een beter plaats in ſijne agting en gunſt mogt hebben, en hy maakte ſig ſterk voor *Baſilius*, dat deſelve, gelijk ten hoogſten billijk was, weder gekomen zijnde, hem behoorlijk ontſag en eerbiedigheyt bewijſen ſoude. Dit voorſtel begon, ſo het ſchijnt, ſmakelijk te worden, ſo dat *Euſebius* van ſijne ſtijffſinnigheyt en ongeſeggelijkheyt wat afweek, en ſig tot een vriendelijke verſoening genegen toonde, welk hy ſeyde *Baſilius* met een brief te ſullen verwittigen, en te gelijk hem te ſullen verſoeken, om in vreede t'huys te komen. Dit alles liet *Nazianzenus* (*c*) aanſtonds *Baſilius* weten, en ried hem met eenen deſe beleefdheyt des Biſſchops voor te komen, 't zy door een brief, of door ſijn overkomen ſelfs; dog meende beſt te ſullen doen, indien hy eerſt ſchreef, en dan ſelfs daar op volgde, ten eynde hy, ſo doende, eerder mogt ſchijnen te overwinnen, dan overwonnen te worden; daar hy by voegde, Dat de ſtaat van de Kerke toen niet minder het verhaeſten van ſijn t'huys-komſt vorderde, doordien'er kettery by hen was ingebroken, verwerring alom de overhand had, het onweêr, gelijk te vreeſen was, ſwaarder ſtond te worden, en de waarheyt gevaar liep van te ſullen worden ontworteld; ten ware hen, ſonder uytſtel, een bequaam voorvegter tot hulp en onderſtand toegeſonden wierd: dat hy, indien het hem goed dagt, gereed ſtond om ſelfs tot hem over te komen, ſijne ſaken te helpen beſchikken, en naar huys te geleyden; gelijk hy dan ook derwaards ging (*d*), en niet veel werk vond, om hem tot het weder-keeren te bewegen, alſo de elendige toeſtand van de Kerk hem ſeer gevoelig geraakt had, en hy wel ſag, dat het hoog tijd was ſijn eygen belang te rug te ſetten, en op de gemeene ruſt en veyligheyt te ſien.

Laat dat Baſilius weten, en bewegd hem om over te komen.

(*b*) *Nazianz. Epiſt.* 20. *p.* 783. *Vid. Epiſt.* 169. & 70. (*c*) *Idem. Epiſt.* 19. *p.* 782. (*d*) *Vid. Nazianz. Orat.* 20. *p.* 338, 339. & *Niceph. lib.* 11. *c.* 18. *p.* 134

DERDE AFDEELING.

Baſilius bedrijf ſedert ſijn t'huyskomſt, tot dat hy Biſſchop van Ceſareën wierd.

I N H O U D.

Baſilius *werkſaamheyt na dat hy was t'huys gekomen in het wegnemen van alle ontuſten, en neerſtige hulp aan den Biſſchop, in 't regeeren van*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van die Kerk. Sijn weergaloose meewarigheyt ten tijde van een algemeenen hongers-nood. Hy droeg sorg so wel voor der menschen ligchamen, als voor hunne sielen. Sijne standvastigheyt tegen de ondernemingen van den Ariaanschen *Stadhouder.* Eusebius *sterft.* Basilius *vlugt, om geen Bisschop te worden. Hy word egter daar toe gekoren door toedoen en sterk aanprijsen van* Nazianzenus, *en desselfs ouden vader. Wanneer hy bevestigd is.* Nazianzenus *begroet hem door een brief over die bevordering; en moedigd hem aan tegen allen tegenstand. Komt tot hem over.*

I. B*Asilius* t'huys gekomen zijnde, maakte sijn eerste werk, om alles te Cesareën in een beter stand te stellen. Was ergens eenige onlust geresen, hy deed sijn best om deselve te slissen. Was ergens een breuke gemaakt, hy genas deselve. Het was sijn dagelijks overleg, hoe hy den vyand best soude aantasten, welk hy dan t'elkens so voorspoedig deed, dat hy hem eerlang geheel uyt het veld sloeg, allesins geholpen door sijn ouden makker, die hem, als *Barnabas* aan *Paulus* (gelijk *Nazianzenus* met sedigheyt van hemselven seyd) een mede-helper in dit groote werk was, en het eer genoeg voor sigselven agtte, so grooten voor-vegter tot een hulp te mogen strekken. Maar ontrent sijnen Bisschop droeg hy sig (om de wereld te doen sien, dat hy, volkomen versoend, en om de quade bejegening hem van denselven overgekomen, geen misnoegen meer in sijnen boesem voedde) seer eerbiedig, verkleynde by andere de onbeleefdheden, die hem van den Bisschop bewesen waren, en sprak van denselven als gestookt door den Duyvel, die het geluk van hunne eendragt met nijdige oogen had aangesien, dog toonde ondertusschen wel te verstaan, hoe hy in alle gelegentheden naar de Wetten en regelen der Kerk sig voegen konde. Hy was vaerdig om den Bisschop, volgens Kerkelijke order, te gehoorsamen; en toonde sig ontrent denselven een onsijdig vermaander, een getrouwen raads-man, een neerstig helper (bysonder in het prediken) en een veerdig uytvoerder van alles wat'er voorquam. Hy was, met een woord, de staf van desselfs ouderdom, het steunsel van sijn Geloof, de leydsman van sijn huysgesin, en besorger van alles wat buyten te doen was; so dat, hoewel hy op den Bisschoppelijken stoel niet sat, hy egter de geheele Kerkregeering in sijne handen had. *Eusebius* regeerde het volk, en *Basilius* regeerde *Eusebius*, die sig vernoegde met den luyster, die door des anderen wijse en voorsigtige bestiering van saken op hem weersteuyte. Hy schroomde niet, wanneer'er de Kerk of 't gemeen aan gelegen was, de aansienlijkste van de Regenten der stad vrymoedig aan te spreeken. Hy vereffende de verschillen tusschen gebuuren, met sulken onsijdigheyt, dat sijne uytspraak sodanig doordrong, als of deselve door een wet gevonnisd was. Hy was een algemeene voorspraak voor de Armen, welker regt hy uytvoerde, en naar ligchaam en siel, daar se gebrek hadden, te hulp quam. Door sijn toedoen wierd sorg gedragen voor hun onderhoud, Gast-huysen voor vreemdelingen opgeregt, en order gesteld op het opvoeden van devote en godvrugtige Dogters. Somtijds was hy besig met het opstellen van regelen voor die haarselven tot een afgesonderd leven wilden begeven, die hy dan by mond of geschrift over gaf; en op andere tijden in het maken van openbare gebeden, en so ontrent alle deelen als plaatsen van den openbaren Godsdienst goede order te stellen.

Basilius werk, als hy was t'huys gekomen.

Sijn gedrag ontrent den Bisschop,

en ontrent andere.

II. Dus besig zijnde, deed sig een bequame gelegentheyt op, om een

Aanleyding voor Basilius om sijn milddadigheyt te bewijsen, edelmoedige milddadigheyt en godvrugtigheyt te bewijsen. Verscheyden rampen hadden onlangs de Oostersche Gewesten getroffen. In het jaar CCCLXVII viel'er een swaren hagel, die van sulken grootte was als gemeene steenen (*a*), waar door niet alleen veel schade geschiedde, maar veele menschen om 't leven raakten: een oordeel van den hemel, gelijk sommige oordeelden, gesonden, om dat de Keyser so veele godvrugtige Bisschoppen, die met *Eudoxius* en sijnen aanhang weygerden deelgenootschap te hebben, gebannen had. door verscheyde rampen: In het volgende jaar waren'er verscheydene groote water-vloeden, en vreeslijke aardbevingen, op welke een schrikkelijken hongers-nood volgde, die wel in andere plaatsen, maar voornamelijke in Cappadocien woedde. bysonder hongers-nood. Te (*b*) Cesareën was so grooten schaarsheyt en dierte, als men by menschen geheugenis van gehoord had; te meer, om dat het een binnenlandsche stad zijnde, deselve so wel geen toevoer konde krijgen als de zee-steden. Te grooter was dese swarigheyt, om dat de Koorn-koopers hunne solders slooten, en (niet tegenstaande de swaarste bedreygingen van God in sijn woord, en de menschelijkheyt selfs het tegendeel leerd) van het koorn niet wilden scheyden, dan op een seer hoogen prijs. Hoe sig Basilius daar in droeg. In dese droevige ongelegentheyt toonde *Basilius* sijne meewarigheyt. Hy hield by de rijken met kragtige beweegredenen so lang aan, tot dat hy eerst hunne herten, en vervolgens hunne beursen opende; en hebbende sig daar van meester gemaakt, deelde hy den hongerigen mildelijk brood uyt. Hy deed de armen en by-na uytgehongerden, van wat rang, jaren of sexe deselve waren, in eene plaats te samen komen, gaf elk, naar dat hy van noden had, hun spijs, die hy, en andere naar sijn voorbeeld, selfs toebereydde, en hen met eygen handen toedeelde, niet ontsiende de geringste diensten, daar door hy hen konde helpen. Onderwijlen onttrok hy sig niet de beste en volkomen weldadigheyt aan hen te bewijsen, bysonder sulke, tot welke hem sijn ampt en bediening aldernaast verpligtte: want ter selver tijd, als hy de armen naar hunne ligchamen besorgde, droeg hy ook bysonder sorg om hunne sielen te voeden, die hy koesterde *met het brood der Engelen*, hemelsche en Goddelijke vermaningen, die hy hen rijkelijk mede deelde. De onwetenden onderwees hy in hunne pligten, de tragen sette hy aan tot een godvrugtig en deugdsaam leven, welk alles te dieper indruk in hunne sielen maakte, om dat het voortquam door sulken mildadigen hand. Ontrent die selve tijd wierd hy tot een moeijelijken dienst geroepen, om een proeve te geven van sijne standvastigheyt voor de waarheyt: want *Valens* de Keyser (*c*), trots op sijne laatste overwinning der Gotthen, nam voor, de Ariaansche saak met geweld voort te setten: tot dien eynde deed hy een togt naar Propontis, Galatia, Bithynia, en de naastgelegene Provincien, stoorende en ontrustende alom, daar hy quam, de kerken, en was nu reeds gekomen in Cappadocien. Valens soekt de Arianen alom voor te staan. Voor-uyt quam *Modestus*, de Landvoogd van Cesareën, die sijn eerste werk maakte van *Basilius* aan te ransen, dien hy door allerley voorslagen tot de Ariaansche party sogt over te halen. Modestius poogd Basilius daar toe te bewegen, Hy beloofde hem, so hy sijn voorstel inwilligde, des Keysers gunst, en de bevordering tot den Bisschoppelijken stoel (waar uyt klaarlijk blijkt, dat dit voorviel, wanneer hy nog maar Ouderling van die Kerk was), maar indien hy hardnekkig bleef, bedreygde hy hem, te sullen moeten afwagten de uyterste uytwerkingen, die door een vermogend misnoegen souden

(*a*) *Socr. lib.* 4. *c.* 11. *p.* 218. *Hieron. in Chron. ad ann.* 368. *Idat. F. Conf. p.* 58. *Vid. Nazian. Orat. in plag. grand. Orat.* 15. (*b*) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 340. (*c*) *Greg. Nyss. lib.* 1. *cont. Eunom. p.* 48, 49. *Vid. Sozom. lib.* 6. *c.* 16. *p.* 657.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den konnen bedagt worden; dog de goede man ftond tegen dat alles onverfettelijk: fo dat de Keyfer, hier van berigt, en fiende op hem niet te winnen, hem voor dien tijd liet gaan, met voornemen om hem naderhand op een fcherper wijfe aan te taften. Dog vergeefs.

III. *Eufebius* was nu ruym agt jaren Biffchop geweeft, wanneer hy tot een beter leven wierd overgefet, en fijnen geeft gaf (*d*) in de armen van *Bafilius*, die by hem ftond, en hem in fijne laatfte uuren verfterkte. Eufebius fterft. De ftoel dus open gevallen zijnde, fag *Bafilius* wel te gemoet, dat men hem op den Aarts-Biffchoppelijken ftoel foude foeken te fetten. Om fulks voor te komen, ontweek hy het, en verbergde fig, waarfchijnlijk onder voorwendfel van fiekte. Bafilius vlugt om in fijn plaats niet verkoren te worden. Maar alfo hy voorfag wat voordeel de Ariaanfche party foude foeken in het ledig ftaan van die plaats, en byfonder in fijn afwefen, en de *Clergie* van de Kerk aldaar reeds aan hem gefchreven had, dat hy hen in fulken gevaarlijken tijd dog niet wilde verlaten, fond hy *Euftathius* den Diaken (*e*) met een brief naar *Nazianzenus*, hem verfoekende, fig die faak aan te nemen, en die van Cefareën met alle mogelijke hulp by te ftaan in het fpoedig verkiefen van een bequaam Herder voor die Kerk, daar toe hy reeds een treffelijk man in 't oog had, aan welken, indien fy hem konden krijgen, hy niet twijfelde, of fy fouden een goede en gelukkige keur doen. Ontbied Nazianzenus by hem, *Nazianzenus*, hoorende dat *Bafilius* fiek was (want hy had hem laten weten [*f*], dat hy hertelijk verlangde hem te fien en te fpreken, en dat hy fpoedig moeft overkomen, indien hy hem dagt levendig te fien) was feer bedroefd, en maakte fig aanftonds gereed om hem te gaan befoeken: die niet komt; maar onderwegen verftaande dat fulks meeft was aangelegt om hem naar Cefareën te trekken, en dat het kiefen van een nieuwen Biffchop de boodfchap was, ftaakte hy fijn reys, en keerde te rug. Egter nam hy de faak van die Kerk ter herten, liet'er fijne gedagten over gaan (*g*), en ftelde al fijn vermogen in 't werk, om die faak op een goeden en vaften voet te brengen; tot dien eynde prees hy hen *Bafilius*, alfo hy niemand daar bequamer toe kende, aan, door openbare en bedekte brieven; maar Bafilius te Cefareën recommandeerd. te meer, om dat fijn vader, een man van groot aanfien en agting in die Geweften, van die felve gedagten was, in wiens naam hy dan ook aan die van Cefareën (*h*) fchreef, hen voordragende, dat hem, hoewel hy reeds oud, en maar van een flegte plaats Biffchop was, de gemeene vreede en welftand van de Kerk fo wel ter herten ging als iemand; Gelijk ook fijn vader door hem deed. dat het verkiefen van een Biffchop een faak van grooten gewigte was, byfonder te Cefareën, een plaats, die door haar aanfienlijkheyt, oudheyt, regtfinnigheyt en eendragt vermaard was; om alle welke redenen de oogen van de Chriften wereld van alle kanten, als lijnen uyt eenen omtrek naar 't middelpunt getrokken, daar op fagen en geflagen waren; dat hem aangaande, hoewel fy hem verfogt hadden daar over te komen fitten, hy vreesde wegens fijne hooge jaren en fwakheden, niet tegenwoordig te fullen konnen zijn, en daarom fig verpligt oordeelde, hen, in plaats van over te komen, met een brief van fijn oordeel en gevoelen te dienen; dat hy niet twijfelde, of hen foude, tot vervulling van die plaats, veele deftige en waerdige Mannen worden voorgeflagen, maar dat hy niemand van allen wift, die te vergelijken was met *Bafilius* den Ouderling, een man van een feer goed leven en verwonderlijke geleerdheyt en welfprekendheyt, en uyt dien hoofde byna de eenige was, die de fcherpfinnige en war-fugtige ketters van dien tijd

(*d*) *Nazianz. ubi fupra p.* 342. (*e*) *Epift.* 4. *p.* 47. (*f*) *Nazianz. Epift.* 21. *p.* 784.
(*g*) *Greg. vit. Naz. p.* 14. (*h*) *Inter Nazianz. Epift.* 22. *p.* 785.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tijd konde tegen gaan: dit wilde hy dat bekend mogt gemaakt worden aan alle so van de Kerkelijke-als Monikken-Order, aan alle de Regenten en Raadsheeren van de stad, ja aan het geheele ligchaam der Gemeynte. Hy voegde daar by, Dat, so sy sijn voorstel ook goed keurden, hy gereed was, om'er sijn stem, die hy versekerd was op goeden gronde te sullen steunen, by te voegen; dat hy sigselven met den geest by de keur wilde denken tegenwoordig te zijn, en de eerste zijn, die hem soude voorslaan, maar dat sy, ingevalle sy daar in, gelijk wel te vooren geschied was, door t'samen-rotten en partyschappen, tot een oproerige verkiesing wilden voortgaan; dat sy, *seyde hy*, dan mogten doen wat hen goed dagt, maar hy sijn stem wilde vry houden. Vervolgens schreef hy (*i*) ten selven eynde aan de Bisschoppen, over die saak vergaderd, die hy heusselijk berispte, Dat sy hem maar een los en algemeen versoek hadden laten toekomen, sonder de minste bekendmaking van den tijd wanneer, of de saak waar over beraadslaagd soude worden, niet anders dan of hun voornemen was sijn overkomst, ten eynde hunne oogmerken niet mogten overdwarst worden, af te snijden; dat wat de saak selfs raakte, hy wel wist, dat naar elks bysonder belang, oogmerk en genegentheyt verscheydene souden worden voorgeslagen, maar hy hen niemand so wel konde aanprijsen als *Basilius*, ter oorsaak van sijn stigtelijk leven, van sijn kragtige welspreekendheyt, en onvergelijkelijke uytmuntendheyt in alles wat deugdelijk is; en, so'er al tegen hem wierd ingebragt, dat hy naar den ligchame siek en swak was, dat sy behoorden te gedenken, dat sy niet saten om een Vegter, (daar een sterk ligchaam toe van noden was) maar een Bisschop te kiesen, en dat God magt genoeg had, om een sieken en swakken te versterken: tot het kiesen van hem, *seyde hy*, was hy genegen sijn stem te geven, maar indien sy naar eygen insigten, en naar partydige en scheursieke menschen wilden te werk gaan, hy daar aan geen deel wilde hebben, en sig verblijden soude geen hand daar in gehad te hebben,

Die'er ook aan de Bisschoppen over schrijft,

en selfs derwaards reysd.

IV. Met die voorslag egter, en met het openhertig uytboesemen van sijne gedagten, konde die goede oude man sigselven niet vergenoegen, en daarom nam hy, overwogen hebbende wat gewigt sijne tegenwoordigheyt die saak soude konnen geven, voor, selfs derwaards te reysen (*k*). Hy was een man van hooge jaren, en had met ondragelijke pijnen, swakheden en siekten te worstelen: egter ging hy, alle de kragten van sijn natuur tot sulken goeden werk hebbende versameld, op reys, en wierd geset of gelegd op een wagen, ('t zijn de woorden van sijn eygen soon) gelijkende meer naar een dood ligchaam, dat op een dood-baar gelegd word, dan naar een man, die op reys gaan soude; egter beliefde het God sijnen eerlijken en driftigen yver so verre te zegenen en te beloonen, dat sijn reys niet alleen de weynige overblijffels van sijn gesondheyt niet verminderde, maar hy selfs met meerder kragt en levendigheyt, als hy te voren gehad had, naar huys keerde. Te Cesareën gekomen, vond hy het so als hy gevreesd had; allesins deedden sig partyschappen op, d'eene tegen den anderen, en bysonder was'er een sterke party tegen *Basilius* gekant: want het geheele rot der Arianen, met alle hunne takjens en affettels, voornamelijk door de Gouverneurs, en groote mannen van het Hof, die een merkelijk getal van de stedelingen aan hun snoer gekreegen hadden, aangeset, waren seer sterk tegen *Basilius*. De waarheyt egter en de opregtigheyt had de overhand, en de keur viel op *Basilius*, dien de Bisschoppen plegtelijk inwyden; 't welk geschiedde in

Hoe hy 't daar vind.

Basilius word gekoren.

(*i*) *Ibid.* 23. (*k*) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 343.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Wanneer.

in het jaar CCCLXX, of in het volgende, hoewel *Baronius* het ſteld op het jaar CCCLXIX, en *Dorotheus van Monembaſia* (*l*) op het jaar CCCLXXII, of het negende van *Valentinianus*.

Nazianzenus wenſcht hem geluk met een brief.

So dra al die warrery voor-by was, wenſchte hem ſijn vriend *Nazianzenus* geluk door een brief (*m*), betuygende wat een hertelijke blijdſchap het hem was; hem tot ſulken aanſienlijken plaats bevorderd te ſien, byſonder in ſulken tijd, wanneer het wijs en voorſigtig beſtier van ſulken man ſo hoog nodig was, en hem verwittigde, dat hy ſijn over-komſt ten eerſten niet verwagten moeſt, op dat hy in ſijne agting niet gekrenkt, en van onbedagtſaamheyt en ſchielijkheyt in het onthalen ſijner vrienden beſchuldigd mogt worden, maar dat hy hem wilde beſoeken, ſo dra de ſchaduw van die nijdige en boosaardige menſchen ſoude verdweenen zijn, die hy meende al ſo min te ſullen konnen ſtaande blijven, als de blinden en kreupelen te Jeruſalem *David* uyt de ſtad konden keeren.

Schrijſt aan hem een tweeden brief,

Egter ging de eenſijdigheyt tegen hem ten eerſten niet over, want ſelfs deeden de aanſienlijkſte Mannen, dien het verdroot hun oogmerk niet bereykt te hebben, hem, waar ſy konden, alle moeyelijkheyt aan; ja daar waren'er ontrent hem, die, al was het met nadeel van hem, hun eygen voordeel ſogten. Dit ontſtelde dien goeden man, die nu, wel te pas, een tweeden brief van *Nazianzenus* (*n*) ontfing, waar in deſelve hem aanmoedigde, om, in weerwil van alle haat, nijd en tegenſtand, in ſijn werk voort te gaan; en ſeyde wel verſekerd te zijn, dat hem niets ſoude overkomen 't geen een Wijsgeer ſelfs niet paſte te verdragen. Het was nu, *ſeyde hy*, de tijd, te toonen wie hy was, en nu te doen ſien de Philoſophie, of wijsheyt, daar hy al ſijn leven in geſtudeerd had, hoe gemakkelijk hy de ongelijken, hem van menſchen aangedaan, kon overwinnen, en hoe vaſt hy, als een rots in het midden van de zee, konde ſtaande blijven. Hy wilde wel, ſo het nodig was, overkomen, en hem met raad, indien het hem daar aan ontbrak, (dog de zee heeft geen water van noden) te hulp komen, of, om beter te ſeggen, van hem in geleerdheyt en lijdſaamheyt vorderen, en te leeren, hoe men de ſmaadheden en laſteringen verdragen moeſt.

en komt eyndelijk ſelfs over.

Vervolgens quam hy na eenigen tijd over (*o*), en wierd van *Baſilius* met alle genegentheyt van een opregten vriend ontfangen, die hem met eenen de eerſte plaats onder de Ouderlingen, of de eer van een Biſſchop aanbood; dog *Nazianzenus* ſloeg ſulks beleefdelijk af, tot genoegen ſo wel van hem als van *Baſilius*.

(*l*) *Synopſ. Hiſtor. p.* σξή. (*m*) *Nazianz. Epiſt.* 24. *p.* 787. (*n*) *Ibid. Epiſt.* 25. (*o*) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 344.

VIERDE AFDEELING.

Van *Baſilius* bedrijf ſedert hy Biſſchop wierd, tot het eynde van ſijne onderhandeling met den Keyſer *Valens* en den Landvoogd van Ceſareën.

INHOUD.

Valens *komt te* Ceſareën. Baſilius *word gedagvaard voor den* Ariaanſchen *Stadhouder. De redenvoering tuſſchen hen beyden, vertoonende* Baſilius *onverſettelijke vaſthouding aan de regtſinnige Religie. Sijne kloekmoedigheyt word den Keyſer bekend gemaakt. De Keyſer ſtaat* ver-

verbaasd over hunne aandagt in den openbaren Godsdienst. Spreekt met hem. Scherpe bejegening van Basilius *aan des Keysers opper-kok. De* Arianen *yveren om hem te doen bannen. De Keyser kon de order daar toe niet tekenen.* Basilius *steld den Keyser het aannemen van het regtsinnig Geloof voor, als het sekerste middel tot herstelling van desselfs Soon. Die dat weygerd: De Soon sterft.* Basilius *word geëerd van sijne vyanden. Sijn voorspraak voor de regtsinnigen tot* Nicea *word door een wonder-werk bevestigd.* Eusebius *Bisschop van* Samosaten *lijd om het voorspreken van het* Niceens *Geloof. Hy wil niet, dat iemand de Overigheyt wederstaat. Hy komt ongelukkig door de* Arianen *om.* Basilius *heeft moeyelijkheyt over het beschermen van een Weduw, die tot den altaar gevlugt was. Draagt sig daar man-moedig in.*

Valens, om de Arianery voort te setten komt weder tot Cesareën.

I. B*Asilius* was nog qualijk warm op sijn stoel, of de buy, die onlangs was overgewaayd, quam weder sterker op als te voren. *Valens* de Keyser quam tot voltrekking van sijn groot voornemen, om het geheele Oosten Ariaans te maken, ten tweeden maal te Cesareën, hebbende, gelijk te voren, den Opper-Stadhouder *Modestus* tot uytvoering sijner beveelen by hem (*a*). Het speet hen, dat *Basilius* te voren so onbeschroomd hen had tegen-gesproken, en bysonder dat hy sedert, in weerwil van alle hunne pogingen en partyschappen tegen hem opgemaakt, tot Bisschop verkoren was; weshalven hy, by hunne aankomst, ten eersten van den Stadhouder ontboden wierd, werwaards hy ook, niet gelijk een gevangene naar de Vyerschaar, maar gelijk iemand die ter bruyloft gaat, vrolijk henen ging, alwaar de volgende redenen voorvielen.

Basilius word by Modestus ontboden.

Hunne onderlinge reden-voering.

MODESTUS. Wat reden isser, *Basilius* (want hy verweerdigde hem niet met den naam van Bisschop) dat gy u verwaandelijk onderwind tegen so grooten Keyser op te stellen, en dat gy u selven hardnekkiger toond als alle de andere? BASILIUS. *Wat meent gy, mijn Heer? van wat verwaandheyt spreekt gy? want ik versta u tot nog toe niet?* MODEST. Ik meen uw weygeren van des Keysers Religie aan te nemen, daar alle andere sig onderworpen, en hem toegegeven hebben. BASIL. *Dat kan niet bestaan met de wil en het bevel van mijnen opperten Keyser (Veldheer), Ik kan ook niet bewogen worden een schepsel aan te bidden, gemerkt ik selfs Gods schepsel ben, of aan te bidden hem die God gemaakt is, gemerkt ik selfs bevel heb om ook der Goddelijke natuur deelagtig te worden* (*b*). MODEST. Wat maakt gy dan van ons? BASIL. *Niet met al, so lang gy sulke dingen beveeld.* MODEST. Maar seg my, denkt gy het niet een groote eere te zijn tot ons over te komen, en ons aan uwe sijde te hebben? BASIL. *Ik sta u toe, dat gy Gouverneurs, en doorlugtige Mannen zijt, egter zijt gy geen grooter, nog meerder eere weerdig dan God; het is geen kleyne eere u aan onse sijde te hebben, maar in de selve rang als andere, die onder onse sorg en opsigt staan: want het Christendom moet niet worden afgemeten naar de weerdigheyt van iemands persoon, maar naar de gesondheyt in het Geloof.* (De Stadhouder hier door gesteken wierd toornig, sprong op uyt sijn stoel, en begon een scherper taal te voeren). MODEST. Wat dan? vreest gy voor de magt niet, met welke wy gewapend zijn? BASIL. *Wat kond gy doen? wat kan ik lijden?* MODEST. Iets van al 't geen in

(*a*) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 346. & 349. &c. (*b*) Οὐδὲ κτίσμα τὶ προσκυνεῖν ἀνέχομαι, Θεοῦ τε κτίσμα τυγχάνων, καὶ θεὸς εἶναι κεκελευσμένος. *Postrema hac verba durius forsan sonare videntur.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in mijn magt is? Basil. *Wat is dat? Laat het ons weten. Is 't het verbeurd-stellen van ons goed, bannissement, pijniging of dood? of is'er iets erger als dat? dreygd ons daar mede, want geen van dese konnen ons raken.* Modest. Hoe so? Basil. *Het aanslaan van goederen kan hem niet raken, die niets te verliesen heeft, ten ware u ontbraken dese oude slegte en kale kleederen, en een weynig boeken, daar al mijn rijkdom in bestaat. Ik vrees voor geen ballingschap, alsoo ik aan geen plaats gebonden ben. Ik houde dit land, daar ik nu woon, niet voor het mijne; en ik kan denken, dat dat het mijne is, daar ik henen sal geworpen worden, of, om beter te spreken, de gantsche aarde is Gods, en ik ben een reysiger en pelgrim voor hem. Wat het pijnigen aangaat, wat konnen de pijnen doen, daar geen ligchaam is om deselve te ondergaan? Doet'er den eersten slag op, en daar sal niets voor uw magt overblijven. En ten laatsten, so veel de dood aangaat, ik sal die voor vriendschap en voor een weldaad houden; ik sal daar door maar te eerder naar God gesonden worden, om wiens wil ik hier leef en alles doe, en ik ben reeds voor hem ten grooten deele dood, also ik al een geruymen tijd de dood heb te gemoet gegaan.* Modest. Ik heb mijn leven geen mensch gesien, die sig so weynig aan iets kreunde, en die van sulken onbeschroomtheyt en vryheyt sprak als u. Basil. *Gy hebt mogelijk noyt met een opregten Bisschop gesproken, anders soude hy in sulken gevalle met u gehandeld hebben als ik: want, mijn Heer, wy zijn in andere saken bysonder toegevend, en sagtmoedig, en volgens het voorschrift van onse Religie, verre van ons selven trotselijk te verheffen, ik seg niet tegen de Hooge Magten, maar tegen iemand die van den gemeensten en geringsten rang is: maar wanneer het de sake Gods en der Religie raakt, dan sien wy alle andere dingen voor-by, en slaan onse oogen enkelijk op hem; in sulken gevalle zijn vuur en sweerd, wilde beesten, en werktuygen om het vleesch by stukken af te scheuren, ons meer een vermaak dan pijn: en daarom, verwijt, dreygd ons, doet al wat u behaagd, en gebruykt uw uyterste magt. Seg den Keyser, dat gy ons niet kond overwinnen, want gy sult ons noyt bewegen uwe goddeloose secte goed te keuren, ja selfs niet, al soud gy my met veele ergere saken, als dese, dreygen. En wat aangaat* (c) *de voordeelen, die gy my voorgesteld, en de gunst des Keysers, die gy my beloofd hebt, bied dese dingen den jongens en kinderen aan, die sig met sulken fraayen aas laten vangen; die de ware Religie belijden sullen niet eene letter greep van de Goddelijke waarheyt overgeven, en zijn bereydwillig tot beweering van deselve hun leven op te offeren en af te leggen. Ik heb een groote agting voor des Keysers vriendschap, wanneer ik se te gelijk met de godsaligheyt en gunste des Hemels hebben kan, maar andersins sie ik deselve aan als schadelijk en doodelijk.* Modest. Sekerlijk gy zijt gek. Basil. *Ik wensch altijd so gek te zijn.*

Basilius bleef onversettelijk.

Hier op gebood hem *Modestus* te vertrekken, by hemselven te overleggen wat hy wilde doen, en hem des volgenden daags bescheyd te brengen; hem met eenen bedreygende, so hy sig niet voegde: 't welk van den goeden Man dus kortelijk beantwoord wierd: *Ik sal morgen wederkomen, maar de selve als ik van daag ben; maar siet gy toe, dat gy van voorneemen niet verandert, maar doet 't geen gy gedreygd hebt.*

II. De Stadhouder sag nu klaarlijk, dat den Man niet te versetten was, en, hoewel hy sig toornig geliet, had egter in sijn herte een groote agting en eerbied voor hem. *Basilius* vertrokken zijnde, ging hy aanstonds

tot

(c) *Theod. lib.* 4. *c.* 19. *p.* 173.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Welk de Stadhouder den Keyser bekend maakt.

tot den Keyser, en deed hem verslag van 't geen hem was voorgekomen: *Sire*, seyde hy, *wy sijn door desen eenen Bisschop overwonnen; geene dreygementen konnen hem verschrikken, geene redenen bewegen, en geene beloften verlokken: wy mogen iets vermogen tegen vreesagtige en geringe slag van menschen, maar desen man moet met openbaar geweld worden aangetast, of daar is geen verwagting, dat hy sal toegeven.*

Die daar door tot beter gedagten van Basilius komt.

Valens dit hoorende, had so veel edelmoedigheyt, dat hy sig verwonderde over dese dapperheyt in een vyand: en hoewel hy schaamtens-halven sijne party niet dersde verlaten, gaf bevel alle strenge regtsplegingen tegen hem te staken; selfs sogt hy bequame gelegentheyt om by *Basilius* wel te staan, welk hy op dese wijs te werk stelde: Het was nu de tijd van Kersmis (τὰ ἐπιφάνια, seyd *Nazianzenus*, of Θεοφάνια, naar de benaming van *Nicephorus*) en de kerk ongemeen vol volks, als de Keyser met een groot gevolg in de kerk quam; daar hy over het sien van sulken grooten toeloop en talrijken vergadering, de order en gepastheyt van den dienst, de deftigheyt en statelijkheyt van den Bisschop, en de eerbiedigheyt en aandagt van de Gemeynte, en bysonder lettende op den yver in hunne gebeden, de hel-klinkende een-stemmigheyt en aangename wel-luydentheyt in het singen hunner Psalmen, met schrik als door een donderslag geslagen wierd; so dat hy als verrukt, niet wist of en wat hy sag en hoorde: en wanneer de tijd quam van het offeren (*iets voor de Kerk en Armen te geven*) ging hy, volgens gebruyk, tot de Heylige Tafel, om ook het sijne (sommige [*d*] seggen, het was eenig silverwerk) te brengen, maar siende dat het niemand aannam, als onseker of *Basilius* het soude willen ontfangen, begon te beven, en te struykelen, so dat hy buyten twijfel ter aarde gevallen soude hebben, so niet iemand van de Clergie, naast by hem staande, hem gegrepen en over eynd gehouden had.

De Keyser komt in Basilius Kerk.

Vond daar groot genoegen.

Schielijk voorval.

Basilius spreekt tot hem van Geloofs-saken.

Op een andere tijd weder in de kerk gekomen en binnen het afschutsel toegelaten zijnde, trad hy in het *Diaconicon* of de Gerf-kamer, alwaar de goede Bisschop hem wijdloopig de Geloofs-stukken voorstelde; welk de Keyser met groote aandagt aanhoorde, en, (gelijk *Nazianzenus*, die'er digt by stond, uytdrukt) aanmerkte als saken, die hem onmiddelijk uyt den Hemel wierden toegesproken, so dat hy sig niet genoeg over de wijsheyt en Goddelijke redeneering van dien man verwonderen kon.

Onbeschoftheyt van eenen Demosthenes.

Van Basilius beantwoord.

Onder het gevolg van den Keyser was daar ook tegenwoordig eenen *Demosthenes* (dien de twee *Gregorii*, die van Nazianzen en van Nyssen aardig *Nebuzaradan* noemen) Hofmeester en Opper kok van het Hof, die sig vermat in *Basilius* woorden te vallen, en hem op een onbeschofte wijse tegen te spreken; waar op de Bisschop tot het geselschap met een lagchenden mond seyde: *Wy hebben nu gesien een onwetenden en ongeletterden Demosthenes*: De Man meenende door dat seggen verongelijkt te zijn, borst in quade woorden en dreygementen uyt: waar op hem *Basilius* toeduwde; „Het is uw „werk de spijs te kooken en de saus veerdig te maken, gy kond de „Goddelijke waarheden niet onderscheyden en proeven, en uwe ooren „zijn gestopt met den vuylen rook en damp van de keuken. De Keyser ondertusschen was, over 't geen hy gehoord had, voldaan, verslapte in sijn voornemen tegen hem opgevat, en begon van *Basilius* en desselfs party beter gevoelen te hebben als te voren.

De Keyser word bewogen om Basilius te bannen.

III. De Ariaansche Bisschoppen aan het Hof sulks merkende, hielden by den Keyser onophoudelijk aan om *Basilius* te bannen, tot dat se hem daar toe bewogen. Dit hadden sy so vast, dat de volgende nagt tot

(*d*) *Nicet. Comm. in Nazianz. Orat.* 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tot ſijn weg-voering wierd vaſt geſteld. De wagen was beſteld, ſijne vrienden gereed om hem te vergeſelſchappen, ſijne vyanden alom in vreugde, en niets ontbrak'er als des Keyſers hand onder de order: men bragt dan deſelve by hem om te tekenen, maar hy konde niet een letter ſchrijven, alſo de pen in ſijn hand verbroken wierd.

Kon door een wonderwerk 't vonnis niet tekenen.

Hy poogde het ten tweeden en vervolgens ten derden maal te doen, dog t'elkens gebeurde het ſelve; waar over hy ſo verbaaſd wierd, dat ſijne handen beefden, een ſchrik door alle leden hem ontſtelde, en hy het papier opgenomen hebbende, in duyſend ſtukken ſcheurde. Van dit voorval wierd, gelijk wy konnen denken, in alle hoeken geſproken. En ſeker het was een groot bewijs, dat de hemel voor dien goeden man was; dog dit was het niet alleen, maar God gaf ontrent die ſelve tijd nog verſcheyden andere getuygeniſſen, tot goedkeuring van hem en ſijne ſaak. *Galates*, des Keyſers ſoon (*e*), wierd overvallen door een quaad-aardige koorts, ſo dat'er geen hoop van leven overbleef.

Des Keyſers ſoon word doodelijk krank.

Valens was over de ſiekte van dien jongen Vorſt niet weynig bekommerd, en wierp ſig-ſelven, tot een teken van ſijn overgroote droefheyt, ter aarde: hy ontbood de ervarendſte Genees-meeſters, hen verſoekende, alles wat hun konſt vermogt, tot ſijns ſoons herſtelling in 't werk te ſtellen; maar alles te vergeefs; de ſiekte was door geen genees-middelen te weeren. De Keyſerin *Dominica* was over den ſoon niet alleen bekommerd, en verlegen met de droefheyt van haar man, maar ook door ſchrikkelijke droomen ontſteld, waar door ſy ſeyde verwittigd te zijn, dat hen deſe ramp, om het ongelijk den Heyligen Biſſchop aangedaan, overquam. Hier op wierd beſloten *Baſilius* te ontbieden, en ſijn gebed voor de herſtelling van den jongen Vorſt te verſoeken:

Baſilius word te Hoof ontboden, om voor hem te bidden.

maar alſo de Keyſer ſigſelven bewuſt was van den Biſſchop onlangs door ſijn gegeven order van verbanning merkelijk te hebben verongelijkt, wilde hem op ſijnen naam niet ontboden hebben, maar gaf eenige aanſienlijke Mannen laſt om ſijn komſt te beſorgen. Dus quam *Baſilius* ten eerſten te Hoof, daar hem de Keyſer aldus aanſprak:

Wat daar op volgde.

Indien het Geloof, dat gy belijd, het waaragtig Geloof is, ſo bid God, dat mijn kind niet ſterve. Waar op *Baſilius* antwoorde: *Sire, indien gy het ſelve Geloof ombelſd, dat ik heb, en de Kerk in hare vreede en eendragt herſteld, twijfel niet of uw ſoon ſal weder geſond worden.* En ſeker, ſo dra de Biſſchop ſijne voeten binnen het Hof geſet had, begon de ſiekte al eenigſins te minderen. Maar 't ſcheen dat de Keyſer in die voorwaarde geen ſin had, weshalven *Baſilius* niet anders ſeyde als, *Des Heeren wil moet dan over hem geſchieden*, en vertrok: aanſtonds wierden daar op de Ariaanſche Biſſchoppen ontboden, die voor hem baden, en hem doopten, welk gedaan zijnde, ſtierf het kind. *Modeſtus* (toen gevaarlijk ſiek) door dit voorbeeld een inkeer krijgende, ontbood *Baſilius*, voor welken hy met tranen ſijn gedrag ontrent hem beklaagde, met betuyging, dat hy nu ten vollen van ſijne dwaling overtuygd was, en verſogt, dat hy hem dog tot ſijn geſondheyt wilde helpen herſtellen.

Modeſtus word door Baſilius gebed van ſijn ſiekte geneſen.

Baſilius bad voor hem, en hy wierd geſond, gelijk hy naderhand by alle gelegentheden dankbaarlijk erkende, en nooit naliet met tekenen van eer en hoogagting van hem te ſpreeken. Dus behaagde het God de eer en goede ſaak van deſen treffelijken Biſſchop, in het midden van ſijne hardſte vyanden, te handhaven, ſo dat hem toegelaten wierd ſijn plaats in te houden, wanneer by-na alle de regtſinnige Biſſchoppen van het Ooſten uytgeſet en gebannen wierden; ja ſo veel genoegen ſchepte *Valens* in hem, dat

[Vv] hy

(*e*) *Nazianz. p. 352. Theod. ibid. Socr. lib. 4. c. 26. p. 243. Sozom. lib. 6. c. 16. p. 658.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hy verscheyden kostelijke hoeven, die hy in dese Gewesten had, hem tot onderhoud van armen en kreupelen gaf, die hy hem daar uyt beval te besorgen. *Zonaras (f)* verhaald een geschiedenis, die ik den Leser op sijn geloofwaerdigheyt sal voorhouden: Het gebeurde, *seyd hy*, dat de Regtsinnigen te Nicea, door het aanstooken der Arianen, uyt hun kerk gesloten zijnde, by *Basilius* quamen, en sijn voorspraak by den Keyser versogten, die sig hunne saak aannam, en met hen naar den Keyser, toen te Nicea, reysde, en den selven op dese wijse aanspraak; „*Sire*, „laat de uytspraak over dese saak Gode worden overgegeven: laat de „kerk-deuren vast toegesloten worden, en de Arianen daar buyten staan, „en God bidden, indien daar op de deuren van selfs geopend worden, „laat de kerk hen gegeven worden: maar indien niet, geef ons verlof, „om insgelijks ons gebed tot den hemel op te senden, en, indien de „deuren van selfs open gaan, dat dan door de uytspraak van den hemel „de kerk ons worde toegewesen. De Keyser konde die voorslag niet afwijsen; gevolgelijk wierden de deuren vast toegesloten: de Arianen quamen en baden een geruymen tijd, dog vrugteloos; daar op quamen de regtsinnigen, en *Basilius* nevens hen, die so haast sijn gebed niet begonnen had, of de grendelen wierden verschooven, de deuren vloogen open, en gaven hen een vryen toegang, tot geen minder vreugde van de eene, als schande en spijt van de andere party.

Basilius opend de kerkdeur te Nicea door sijn gebed.

IV. *Valens*, van Cesareën vertrokken, bleef een geruymen tijd te Antiochien, alwaar hy order gaf tot het quellen en verjagen van de regtsinnige Bisschoppen; onder dese had hy sijn oog voornamelijk op twee derselven, *Meletius (g)*, den bedaagden Bisschop van Antiochien, die voor de regtsinnigheyt veel geleden had, dien hy nu naar Armenien bande, en *Eusebius*, Bisschop van Samosaten; dese *Eusebius* was een seer yverig voorvegter voor het Niceens Geloof, die thans in het heetste gevaar sig als een soldaat kleedde, en de omleggende landen op en neder ging, en in alle kerken, die door de boosheyt van de factie, en het woeden van den Keyser ontbloot waren, Bisschoppen, Ouderlingen en Diakenen stelde; weshalven het eerste dat in de Ariaansche Concilien besloten wierd was hem ver genoeg van kant te senden. De last van sijn verbanning wierd hem t'huys gebragt in den laten avond door een bode, dien hy beval sulks stil te houden; want, *seyde hy*, so het ter ooren van het volk komt, sy sullen u sekerlijk in de rivier werpen, en ik wil, voegde hy'er by, aan uw dood niet schuldig zijn. Sijn avond-oeffening sonder eenige de minste ontsteltenis verrigt hebbende, ging hy in de nagt, vergeselschapt alleen met een knegt, om sijn Bybel en sijn oor-kussen te dragen, in een schuyt, en voer de rivier af, en quam in den morgenstond te Zeugma, een stad leggende aan die selve stroom. Als men nu des morgens vroeg sijn vertrek hoorde, wierd de stad met een algemeen jammeren en klagen vervuld; waar op aanstonds verscheydene met schuyten hem tot Zeugma navoeren, alwaar sy hem met weenende oogen baden met hen te rug te keeren, en sijn kudde niet te laten tot een prooije voor de wolven; dog te vergeefs: so dat hy sig door geene redenen of insigten bewegen liet; ja so verre was hy van naar hen te luysteren, dat hy hen erinnerde in dit geval God meer te moeten gehoorsamen dan de menschen, en des Apostels voorschrift, gebiedende *alle Magten en Overheden onderdanig te zijn*, te moeten opvolgen. Dit gehoord hebbende, stelden sy sig te vreeden, en boden hem sommige geld, andere kleederen, andere wederom dienaars aan, dog

Valens band Meletius,

en Eusebius.

Die sig dat vonnis onderwierp, en vertrekt.

Sijn te rug-komst word te vergeefs versogt.

(f) *Annal. Tom. 3. p. 26.* (g) *Theod. lib. 4. c. 13, 14. p. 165, 166. & lib. 5. c. 4. p. 203.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dog hy nam daar niet meer van, dan 't geen hem tot sijn reys nodig was, en sette sijn reys voort naar Thracien, de bestemde plaats van sijn ballingschap, hebbende alvoorens hunne gemoederen met gebeden versterkt, en vermaand, om met allen yver voor de Apostolische leer te strijden: maar gemerkt de Gotthen dat landschap thans hadden overloopen, toog hy verder op, en sloeg sig neder niet verre van de riviere de Donauw, alwaar hy bleef tot den dood van *Valens* toe, na welke hy weder naar huys keerde, en in het bestier van alle Kerkelijke saken, als voren, wierd aangenomen. Naderhand quam hy te Dolicha, een kleyne stad in Syrien, die met de Arianery ongemeen besmet was, om aldaar een regtsinnig Bisschop te stellen. Over straat gaande, wierp een vrouw een steen van den top des huys af, die sijn herssen-pan vermorselde, en sijn hoofd met een kroon van martelaarschap bekroonde. Hy vergaf egter, eer hy stierf, die vrouw het geen sy gedaan had van herten, en beëdigde sijne thans tegenwoordige vrienden, haar daar over niet in 't regt te roepen, of sijn dood te wrecken. Maar 't is tijd weder te keeren tot *Basilius*.

Waar hy sig ophield, en hoe lang.

Hy komt om te Dolicha.

V. De Keyser had wel Cesareën verlaten, maar de moeijelijkheden verlieten *Basilius* niet. *Eusebius*, Oom van de Keyserin (*h*), en toen Landvoogd van die Provincie, had, ter sake van de Religie, een haat tegen hem opgevat, dog sogt deselve, onder een anderen naam, tegen hem uyt te voeren. Hy poogde hem dan hier, dan daarom moeyte aan te doen, en nam daar toe ten laatsten de volgende gelegentheyt waar: Te Cesareën was een weduw, *Vestiana* genaamd, (indien maar *Nyssenus* deselve in het oog heeft) die rijk en van goeden afkomst was, en onlangs haar man verlooren had. Dese wierd door een persoon, die den Stads-regter was bygevoegd, aangesogt, en so onfatsoenlijk en onophoudelijk tot sijn oogmerk gevergd, dat sy geen beter middel, om sig van hem te ontslaan, konde uytvinden, dan haar eygen huys te verlaten, en in de kerk te vlugten, alwaar sy by de Avondmaals-tafel de Goddelijke bescherming plegtelijk versogt, en om hulpe naar den hemel riep. De Landvoogd dat verstaan hebbende, liet aanstonds *Basilius* die weduw afvorderen; dog hy weygerde haar over te geven, en liet weten; dat de voor-regten van die kerk, door de wetten bevestigd, Heylig waren, en de eer van de Heylige Tafel niet mogt geschonden worden, en het hem uyt dien hoofde ongeoorlofd was, haar in dese gelegentheyt, sonder het Geloof te verraden, over te geven. De Landvoogd, om dese weygering gestoord, sond, sonder bekendmaking waar sy was, eenige Amptenaren, om haar van hem af te eyschen; die, met dese last afgevaerdigd, sijn huys, en bysonder sijn slaap-kamer, doorsogten, en daar door genoegsaam te kennen gaven, dat de Heylige Man haar, naar hunne gissing, te huys gehaald, en tot sijn byslaap genomen had. De Landvoogd hier mede niet voldaan, gaf last *Basilius*, als een misdadige, voor sijn Regt-bank te brengen, gelijk geschiedde; alwaar hy op den regterstoel geseten, en vol haat en oploopentheyt zijnde, onbeschoft met hem te werk ging; want hy gaf last, dat men hem den Mantel van sijne schouders rukken soude: welk *Basilius* hoorende, seyde; *Sagt, gy moogd niet alleen mijn mantel, maar ook mijn rok wegnemen.* De Landvoogd dreygde sijn dor en mager ligchaam te laten geesselen: maar *Basilius* seyde, *Daar niet tegen te hebben.* Hy dreygde hem met ysere nijptangen het vleesch te sullen afhalen: waar op *Basilius* niet anders antwoordde, als, *doet dat, mijn Heer, gy sult daar door my genesen van*

Eusebius, een Landvoogd, soekt Basilius te agterhalen.

By gelegentheyt dat hy een weduw, in de kerk gevlugt, niet wilde overgeven.

(*h*) *Nazianz. ibid. p.* 353. *Vid. Nicet. Comment. Tom.* 2. *p.* 781.

 een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Die daar over in levens gevaar raakt,

een outstelde lever, die my, gelijk gy sien kond, veel pijn aandoet. Het gerugt hier van wierd aanstonds de geheele stad door verspreyd: waar door het volk in alarm, en de geheele stad in 't war raakte, so dat elk een, van wat ouderdom, hanteering of sexe deselve mogte zijn, (want de vrouwen selfs quamen met een mannen moed en yver voor den dag) naar wapenen greep, en opvatte het geene naast in de hand quam, swaerden of spiessen, knodsen of brandende houten, of al het geene eenigsins tot hun woede en wreedheyt konde dienen; dus drongen sy als een vloed, die door geen dammen te steuyten is, naar den Landvoogd: en hebbende vast-gesteld hem te verscheuren, poogde elk de eer te hebben van hem den eersten slag te geven, die op de boodschap van het gevaar, dat hem boven het hoofd hing, vry verlegen was, als wel wetende wat het was een woedende Gemeente, die hy had gaande gemaakt, tegen te staan. Alles deed sig nu geheel anders op; hy, die even te voren so gebulderd en sig als een dapper held getoond had, beefde en trilde nu, en sijn moed ontsonk hem: hy boog sig, hy smeekte, en beklaagde sijn droevig en jammerlijk ongeluk; dog dat alles soude vergeefs geweest zijn, ten ware *Basilius* selfs was voor den dag gekomen, en door sijne tegenwoordigheyt en redenen het volk bewogen en gestild, en aldus te gelijk sigselven, als den beklaagden, en den Landvoogd, als sijn Rigter, gereddet had. De weduwe (om welke alle die moeyte eerst was begonnen) wierd aan het opsigt van *Macrina*, *Basilius* suster, naar het verslag van mijnen Schrijver (*i*), aanbevolen, daar sy nevens andere vrouws-persoonen, die in een geselschap woonden, over welke gemelde *Macrina* het opsigt had, haar overige tijd in een nauwgesette oeffening van een deugdsaam en godvrugtig leven sleet.

dog door Basilius gered word.

(*i*) *Nyssen. de vit. S. Macrin. p.* 197.

VYFDE AFDEELING.

Van *Basilius* verder bedrijf sedert sijne onderhandeling met den Landvoogd van Cesareën, tot sijn betwisting met *Eustathius*, Bisschop van Sebasta, toe.

INHOUD.

Basilius *besoekt de plaatsen onder sijn Bisdom. Draagd sorg om de misbruyken, ontrent het verkrijgen van Kerkelijke Orders ingekropen, te versorgen. Hy vertroost de Gemeynte van* Antiochien: *die Kerk was aldaar jammerlijk verdeeld. Sy schrijven aan de Bisschoppen van het* Westen. Basilius *klaagd over de hovaardy en ongevoeligheyt der* Westersche *Bisschoppen. De langduurige scheuring te* Antiochien *word beslist.* Meletius *sedigheyt en nederigheyt.*

Basilius sorg tot verbetering van ingekropene misbruyken.

I. B*Asilius* een weynig adem geschept hebbende uyt alle de moeyelijkheden, die hem eenigen tijd herwaards hadden belemmerd, oordeelde niet noodsakelijker dan den staat van sijn Bisdom na te sien, en de misbruyken, die door nalatigheyt sijner Voorsaten waren ingekropen, te verbeteren. De *Chorepiscopi* (Land-Bisschoppen) hadden sig aangematigd (*a*), buyten weten en verlof van den Bisschop, mindere bedienaars der kerke te stellen, en deselve, sig op de goedkeuring der Ouderlingen en Diakenen verlatende, sonder behoorlijk ondersoek

Die genoemd worden.

(*a*) *Basil. Epist.* 181. *ad Chorepisc.* 193

derſoek van hun bequaamheyt en leven, aan te nemen, waar door dan de
Kerk met veele onweerdige Mannen wierd vervuld, en elk Dorp krielde
van Kerk-Bedienaars die den dienſt des Altaars niet als ſchande aan-
deeden. Eygen belang of maagſchap, vriend-of buurſchap waren de
beſte hoedanigheden en gronden, waar op iemand gereedſt bevorderd
wierd, en 't ſcheen dat die ampten en bedieningen, van veele gratiger
geſogt wierden, om niet gehouden te zijn den krijg te volgen, byſon-
der in deſe Gewesten, alwaar meer als elders ſoldaten tot den oorlog
gepreſt wierden. Ja 't geen vry verder gaat, de ſpraak ging (*b*) dat de
Biſſchoppen van ſijn land-ſtreek aan *ſimonie* ſchuldig waren, de dien-
ſten verkogten, en de gave des H. Geeſtes op ſekeren prijs ſtelden. Hier
tegen was het, „dat hy, wat het eerſte aangaat, in hen opwekte en le-
„vendig maakte, de nauwgeſetheyt van de oude order en Kerk-tucht, Sijn order daar tegen geſteld.
„volgens welke de gene, die in eenige kerkelijke bediening ſouden worden
„toegelaten, wel te deeg beproefd, en ſeer nauw moeſten onderſogt wor-
„den over hun voorgaande leven, hoe ſy waren opgevoed; of ſy matig
„en ingetogen hadden geleefd; of ſy ſig ook aan dronkenſchap en twiſt-
„gierigheyt hadden ſchuldig gemaakt, e. ſ. v. 't Welk dan het werk was
„van de Ouderlingen en Diakenen, die daar van aan den Land-Biſſchop
„verſlag deed, en deſe wederom op voorgaande getuygenis aan den
„Biſſchop: welk alles verrigt zijnde, hy eyndelijk tot den kerkelijken
„dienſt aangenomen wierd. Deſe oude order belaſtte hy hen weder in
„te voeren, en hem onderwijlen de namen, van die in elke Parochie
„dienden, toe te ſenden; met byvoeging wie deſelve had aangeſteld, en
„wat ſy te voren gedaan hadden, waar van ſy een afſchrift ſouden by
„ſig houden. Deſe ſouden ſy wederom onderſoeken en op de toets ſetten,
„en, indien ſy deſelve bequaam vonden, laten blijven; maar indien
„niet, afſetten, en weder tot den gemeenen ſtaat der leeken verſchuy-
„ven. En wanneer iemand in het toekomende ſtont aangenomen te
„worden, gelaſte hy, dat ſe hun uyterſte ſorg en neerſtigheyt ſouden
„gebruyken om deſelve te onderſoeken, dog niet toelaten, voor dat ſe
„hem opening daar van gedaan hadden. En wat het verkoopen van de
„Heylige Ampten aangaat, (welk hy ſeyde in 't eerſt niet te hebben kon-
„nen gelooven) hy hield hen de grootheyt van dat quaad voor, en be-
„ſchreef het naar de ſchrikkelijkheyt en gruwelen, die ſig daar in opdoen.
„Het was, ſeyde hy, een dubbele ongeregtigheyt, godloosheyt te bedek-
„ken onder ſchijn van godſaligheyt; het was den H. Geeſt verkoopen;
„Hemelſche dingen voor aardiche verruylen; met de Kerk, aan welke
„het ligchaam en bloed van Chriſtus was toevertrouwd, winſt doen; het
„was een ſlaaf te zijn van 't geene afgodery, en de wortel van alle quaad
„is; het was een weynig geld meer agten als Chriſtus, en hem, die
„eens voor de wereld gekruyſt is, nogmaals als een tweede *Judas* voor
„eenige weynige penningen te verkoopen; dat de goederen en lande-
„ryen, door ſulke middelen verkregen, met regt de naam van *Akeldama*,
„bloed-akker, dragen mogten: dat ſy hier in minder te verontſchuldigen
„waren dan de vader der Simonyten, alſo ſy met der daad deeden 't geen
„*Simon* (*Act.* 8.) maar poogde te doen, en egter dat vonnis tegen
„hem moeſt hooren: *Uw geld ſy met u ten verderve*; en dat ſy ſig-
„ſelven te vergeefs vleyen, met voor te geven, dat ſy het geld niet
„*voor*, maar alleen *na* het opleggen der handen ontfangen hadden, al-
„ſo dat maar een vond was om de wereld te blind-hokken, en hunne
„eygene gewetens te bedriegen, gemerkt ſy het geld, 't zy voor of na,

(*b*) *Epiſt.* 76. *p.* 132.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„immers uyt dien hoofde ontfangen hadden. Het was daarom, *ſeyd* „*hy*, ſo het geene geſegd word waar is, hoog tijd dit te verbeteren: „ſulken koopmanſchap, als het regte pad naar de hel, te verlaten, en „niet meer hunne handen, met welke ſy de Heylige verborgentheden „moeſten handelen, met ſulken ongoddelijken winſt te beſoedelen; en „gaf order, dat die na deſe waarſchouwing ſig hier tegen ſoude onder„ſtaan te vergrijpen, aanſtonds van alle gemeenſchap aan den Heyli„gen Altaar ſouden worden afgeſneden, en genoodſaakt een andere „plaats te ſoeken, daar hy de gave Gods, die hy onwettelijk gekogt „had, ſonder opſpraak ſoude mogen verkopen: want *Wy hebben*, ſey„de hy, *die gewoonte niet, nog de Gemeynte Gods.*

Hy ſchrijft een trooſtbrief aan die van Antiochien.

II. Dog ſijne ſorg was niet enkel bepaald aan de kerken van ſijn eygen land, hy had een ſiele voor 't gemeen, die hem aanſette, om niet alleen in 't gemeen de buytenlandſche kerken den vreede en welvaart toe te wenſchen, maar daar toe ſijn hand en hulp ſelfs te leenen. De Gemeynte van Antiochien was van de Arianen, ten tijde als de Keyſer laatſt ſig aldaar had opgehouden, jammerlijk ontruſt en geplaagd, en daarom ſchreef *Baſilius* thans (c), om haar ſo veel mogelijk was te vertrooſten, een ſeer beweeglijken brief, in welke hy ſijn medelijden merkelijk uytdrukte, waar in hy haar te gemoet voerde; „Dat God een „eynde van hunne tegenwoordige vervolgingen maken konde, en ſy de„ſelve, in verwagting van die uytkomſt, geduldiger dragen moeſten; dat „ſy die als een kaſtijding hunner ſonden aanmerkende, een grooter „vloed van Gods wraak konden voorkomen; dat God, indien het hem „beliefde deſelve niet te doen ophouden, hen genoegſame kragt, om „ſe te konnen verdragen, geven, en eyndelijk hun Geloof en lijdſaam„heyt bekroonen ſoude; dat het niet genoeg was eens of tweemaal hunne „ſtandvaſtigheyt en kloekmoedigheyt te vertoonen, alſo het God me„nigmaal beliefd, ons door menigvuldige beproevingen en herhaalde over„winningen, de wereld tot een voorbeeld voor te ſtellen: en ten beſten „genomen, dat de geheele tijd van 's menſchen leven, vergeleken met de „duurſaamheyt van de gelukſaligheyt, die wy in het toekomende leven „verwagten, kort is; dat dienvolgende ſy hen door geene verdrukkin„gen moeſten laten aftrekken van het Geloof, dat van de Ouden over„geleverd, en door de Vaders van Nicea beveſtigd is, welk hy, als „de baniere van het geſond en regtſinnig Geloof, hen voorſtelde. Maar helaas! de Kerk van Antiochien had te worſtelen met grooter ſwarigheden, als hen van buyten konden overkomen, en was by-na geheel verwoeſt door ongelukkige en als ongeneeslijke verwerringen van binnen: want behalven dat de Arianen en Apollinariſten hunne Biſſchoppen hadden, en elk van die party hunne byſondere en onderſcheyden Vergaderingen in die ſtad hield, ſo was ook onder de Regtſinnigen een beklaaglijke ſcheuring, alſo het volk verdeeld was, tuſſchen *Meletius*, hun ouden Biſſchop, en *Paulinus*, dien *Lucifer*, Biſſchop van Calaris, aldaar tot Biſſchop had aangeſteld, ten tijde van den Keyſer *Julianus*, van welke tijd af die ſcheuring niet alleen had geſmeuld, maar tot een volle vlam was uytgeborſten, elke party ſijn beſt doende om hun belang voort te ſetten, en dat van de andere tegen te gaan, 't welk droevige gevolgen had na ſig geſleept: want de godſaligheyt was merkelijk vervallen; verdeeldheyt en haat deed ſig tuſſchen de een en de ander op; de ketteryen groeyden aan; en de vyanden van het Geloof juychten en zegepraalden daar opentlijk over. *Baſilius* was over

Verwerring te Antiochien.

(c) *Epiſt.* 60. *p.* 88.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

over dese verdeeldheyt ongemeen bekommerd, egter ſag hy ſig verpligt de ſaak van de Meletianen de hand te bieden, gemerkt die ſekerlijk het regt aan hunne ſijde hadden. Sijn eerſte werk was de ware geſchapenheyt van dit geval te doorſien, en eenige Mannen van bekende agtbaarheyt tot het helpen beſlegten van deſe moeijelijke ſaak te bewegen, en alſo *Athanaſius* de man was, die toen in de Chriſten wereld den grootſten naam en agting had, ſchreef hy aan hem, om ſijn aanſien in deſe ſaak werkſtellig te maken, die dan vervolgens *Petrus*, ſijnen Ouderling, naar Antiochien afvaerdigde, door wiens toedoen verſcheydene naar Romen, en de Biſſchoppen van het Weſten geſonden wierden, gelijk wy te vooren in het leven van dien grooten Man (*d*) hebben aangeteekend. En ſeker, het was tijd voor de Meletianen uyt hunne oogen te ſien, en hunne ſaak de uytheemſche Kerken aan te beveelen, gemerkt *Paulinus* party alom voorgaf (*e*) brieven van de Weſterſche Biſſchoppen ontfangen te hebben, daar in deſelve hun ſaak goed keurden, en de ſtoel van Antiochien *Paulinus* toeweeſen, welk, indien het waar is, van hen bekomen was door bedrog, eer de anderen van de ware geſchapenheyt berigt ontfangen hadden, gelijk ook *Athanaſius* te voren misleyd was, om voor *Paulinus* te ſchrijven.

Baſilius ſchrijft daar over aan Athanaſius.

Wat die daar in deed.

III. Weshalven, om in het regtveerdigen van hunne ſaak, niet te ontbreken, en hun Kerk te hulp te komen, een brief aan de Biſſchoppen van Italien en Vrankrijk geſchreven (*f*), en van *Meletius*, *Euſebius*, *Baſilius* en negen-en-twintig andere Biſſchoppen ondertekend wierd,
„ waar in ſy hen voordroegen den droevigen toeſtand van de Ooſterſche
„ Kerken, zijnde door geweld en vervolging ſodanig ontſteld, dat de
„ openbare Vergaderingen waren verſtrooid, en ſy genoodſaakt wierden
„ op de velden en in de wilderniſſen hunne gebeden te doen, de kette-
„ ry doorbrak, en de Arianery ſig verſterkte; booſe menſchen, *ſeyden*
„ *ſy*, matigden ſig de regeering der Kerk aan, vertrapten alle Wetten
„ en Orders, beroofden de armen van hunne inkomſten, en verſlonden
„ het deel van weduwen en weeſen; en gelijk de Prieſter ſo is het volk;
„ een algemeene ontaarding en verdorventheyt is ingebrooken; de Ge-
„ meynte volgd de voetſtappen harer Leeraars, en meend te volſtaan,
„ als ſe ſig op hun voorbeeld beroept; ja niet alleen heeft de kettery,
„ *klaagden ſy*, de overhand, maar ('t geen hun ramp verſwaarde) de
„ Regtſinnigen vallen op malkanderen aan, en 't is met ons, als het eens
„ was met de Joden in de belegering van Jeruſalem, die niet alleen door
„ het Romeynſche leger van buyten wierden benauwd, maar hun ver-
„ derf door onderlinge verdeeldheden en oproeren verhaaſteden: en der-
„ halven hen by alles wat hen lief en dierbaar was verſogten hunne ſaak in
„ bedenken te nemen, en ſonder uytſtel eenige uyt het midden van hen
„ over te ſenden; te weten, ſo veele en ſodanige Mannen, die met hun
„ aanſien en deftigheyt in een Synodale by-een komſt, het beſwijkend
„ en quijnend Geloof ſouden konnen helpen opregten, het Niceenſch
„ Geloof (dat nu, ſo ooit, ſcheen ſchipbreuk te ſullen lijden) weder
„ in voeren, de kettery uytroeijen, de gereſene ſcheuringen geneſen, de
„ dwalenden te regt brengen, de anders-gevoelenden verſoenen, en alſo den
„ vreede en eendragt in de Kerk weder herſtellen. Deſe brief opgeſteld (gelijk waarſchijnlijk is) van *Meletius* (*g*) wierd *Baſilius* toegeſonden, om van hem overſien en ondertekend te worden, die'er een breeder vertoog van den toeſtand der ſaken hebbende bygevoegd, deſelve in handen

Een brief van Antiochien naar de Weſterſche Biſſchoppen geſchreven.

(*d*) In 't leven van *Athanaſius*, de 15. Afdeel. *num.* 2. (*e*) *Baſil. Epiſt.* 349. *p.* 344. (*f*) *Ibid. Epiſt.* 69. *p.* 108. (*g*) *Baſil. Epiſt* 59. *p.* 88. *Vid. Epiſt.* 57. *p.* 86.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den gaf van *Sabinus* den Diaken, om 't geen daar nog aan ontbreeken mogt, met woorden nader te vervullen. Nevens welken *Basilius* ook afvaerdigde *Dorotheus*, een Ouderling, dien hy een brief (*h*) uyt sijn eygen naam mede gaf, waar in hy cierlijk voorsteld en beklaagd den droevigen toestand der saken onder hen, en hen seer beweeglijk vermaand tot een spoedige hulpe, eer het mogte te laat zijn. Maar helaas! op dit alles volgde niet anders als eenige weynige goede woorden, en een brief of twee om hen te beklagen en te vertroosten, maar sy deeden niets om hen met der daad te helpen (*i*). De Westersche Bisschoppen saten t'huys gerust en warm, en wilden hunne vingers niet steeken in sulken sorgelijken brand, bysonder die so verre van hen af was, en daar sy niet als met groote reysen souden konnen bykomen, maar lieten hen deselve blussen, en die saak ten eynde brengen so sy best konden: immers 't is seker, dat sy geensins voldeeden het versoek en de verwagting van *Basilius*, die ernstig over τὴν δυτικὴν ὀφρυν, *de hovaerdy en trotsheyt der Westerschen* (*k*) klaagd, van welke weynig hulp te verwagten was, also se de waarheyt van hun droevigen toestand niet wisten, nog daar na vernemen wilden; en in gemelde plaats verder segd aan den Paus te willen schrijven, en hem te gemoet voeren, Dat het hem niet paste de verdrukte te bespotten, en elende den verdrukten toe te voegen, of hovaerdig te zijn, te houden voor een stuk van sijn staat en grootheyt, maar dat sulks alleen genoeg was, om hem in de oogen Gods hatelijk te maken, gelijk hy ook elders met een gevoelig misnoegen seyd (*l*) *de hovaerdye van die Kerk te haten.* Maar laat ons van die sorgeloosheyt en onbekreundheyt der Westersche Kerken afscheyden, en besien, hoe het te Antiochien met de verschillen afliep. De Keyser *Gratianus* (*m*) gaf een bevel, dat de regtsinnige Bisschoppen, die door de Ariaansche factie verstooten en gebannen waren, weder ingeroepen en hersteld souden worden. By die gelegentheyt vergaderden verscheyden Bisschoppen in een Synode te Antiochien, alwaar onder andere over den bedroefden staat van die Kerk beraadslaagd, en een versoening te beramen voorgeslagen wierd; waar op *Meletius* self (*n*), in tegenwoordigheyt van *Sapor*, des Keysers bediende, die het gemelde Plakaat te Antiochien gebragt had, aan *Paulinus* desen voorslag deed; „Nademaal, „*seyde hy*, onse Heer my dese schapen heeft aanbevoolen, en gy 't opsigt en de sorge over anderen, die alle in de grond-stukken der Religie „over-een stemmen, aangenomen hebt, laat ons onsselven te samen voegen tot eene kudde, en alle twist over heerschappy en voorrang afleggen. Laat ons de kudde voeden in eene gemeynschap, en voor deselve eenparig sorgen. En indien de Bisschoppelijke stoel, die in 't „midden staat, eenig verschil soude konnen veroorsaken, ik sal ook den „aanstoot, die daar uyt rijsen mogt, weg nemen: want ik ben te vreeden, dat de Heylige Bybel word op die stoel gelegd, en wy de een „aan de eene, en de ander aan de andere sijde van den selven sitten. „Verder, indien ik eerst sterve, gy sult de regeering over de geheele „kudde alleen hebben; maar indien gy eerst sterft, sal ik, volgens mijn „magt en regt, de sorg en regeering over hen allen alleen op my nemen. Waarlijk een sedig, en vreedsaam voorstel, welk, na het seggen van *Theodoretus*, van *Paulinus* wierd verworpen, (het kan wel zijn, dat hy het ten eersten so vaerdig niet aannam) dog, volgens berigt van *Socrates*,

Die sig daar weynig aan kreunden.

Daar Basilius over klaagd.

De Keyser Gratianus hersteld de gebannene Bisschoppen.

Voorslag van versoening tusschen Meletius en Paulinus.

Desselfs uytslag.

(*h*) *Epist.* 70. *p.* 111. (*i*) *Epist.* 182. *p.* 195. (*k*) *Epist.* 10. *ad Naz. p.* 54. (*l*) *Ap. Baron. ad ann.* 372. *Tom.* 4. *p.* 322. (*m*) *Theod. lib.* 5. *c.* 2. *p.* 199. (*n*) *Id. ibid. c.* 3. *p.* 201.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

crates (*o*), *Sozomenus* (*p*) en de Vaders van de Synode te Aquileja (*q*), volgden daar een dadelijke versoening tusschen hen beyden op. Dit gaf een gewenschte ruste voor die tijd. Maar helaas! als *Meletius* gestorven, en *Flavianus* in sijn plaats gekoren was, wierd die wonde weder geopend, en bloedde op nieuw, so dat'er weder eenige jaren lang een scheuring was, tot dat *Flavianus*, na de dood van *Paulinus*, en sijnen niet lang levenden Nasaat *Euagrius*, daar een eynde van maakte. Maar dit verhaal heeft ons wat te ver voortgesleept, gemerkt die Synode te Antiochien niet gehouden is als eenige maanden na de dood van *Basilius*; wy keeren derhalven te rug tot het vervolg van *Basilius* leven.

(*o*) *Lib.* 5. *c.* 5. *p.* 262. (*p*) *Lib.* 7. *c.* 3. *p.* 706. (*q*) *Syn. Aquil. Epist.* 2. *Concil. Tom.* 2. *col.* 1000.

SESDE AFDEELING.

Van *Basilius* redeneering met *Eustathius*, en sijn verder bedrijf tot sijn dood toe.

INHOUD.

Keyserlijke order aan Basilius, *om de Kerken van* Armenien *te gaan besigtigen.* Basilius *sintwist met* Eustathius, *Bisschop van* Sebaste. *De wispeltuurigheyt en loose practijken van dien man.* Basilius *word beschuldigd over onbehoorlijk toelaten van* Eustathius *tot de kerk-gemeenschap. Word qualijk bejegend van* Theodotus. Eustathius *steld sig boosaardig tegens* Basilius *op.* Basilius *beweerd, dat hy* Apollinaris *niet begunstigde. Op wat voorwendsel hy van ongesondheyt in de leere van de Drie-eenigheyt beschuldigd wierd. Daar waren te dier tijd verscheyden formen van God te danken in gebruyk. Hy schrijft sijn boek* De Spiritu Sancto, Van den H. Geest. *De Monikken van sijn Order worden tegen hem gaande. Onlust tusschen hem en* Athanasius, *Bisschop van* Ancyra. *In* Cappadocien *wierd door* Valens *een tweede hoofd-stad gemaakt, en waarom.* Basilius *legd met* Antimus, *Bisschop van* Tyanen, *over de voorrang van de hoofdstad, over hoop. Hy schrijft troost-brieven aan de Kerk van* Alexandrien *over de dood van* Athanasius. *Desselfs laatste siekte, dood, en begravenis. De toestel en plegtigheyt van sijn begraven. Desselfs graf-digt.*

I. DEse goede man vergenoegde sig niet met enkelijk t'huys te blijven, en van daar brieven naar buyten af te senden, maar toonde sig gereed by alle gelegentheyt, (hoewel sijn swakheyt en ongesondheyt hem wel hadden konnen verontschuldigen) om herwaards en derwaards te reysen. De Graaf *Terentius* had hem bekend gemaakt, en uyt naam van den Keyser belast de Kerken van Armenien te gaan besigtigen, en de plaatsen, die, of door de dood, of door vertrek, of verbanning in de laatste vervolging, open geraakt waren, te vervullen (*a*). Hem wierd op dien selve naam in die last bygevoegd *Theodotus*, Bisschop van Nicopolis, tusschen welken en *Basilius* een ongelukkig misverstand rees, waar door het wel-beoogde voornemen geheel

Basilius krijgt ordre om de Kerken in Armenien te besigtigen.

Daar in sig een onlust opdoet met Theodotus,

(*a*) *Basil. Epist.* 187. *p.* 200.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

om Eustathius wil.

heel te niet liep. De aanleyding daar toe was dese: *Theodotus* had een Synode t'samen geroepen te Nicopolis, en onder andere daar toe *Basilius* versogt, die daar komende, *Eustathius*, Bisschop van Sebaste, ontmoette; een man van een wispeltuurigen inborst, en die in sijne schoenen niet vast stond. Hy was onder *Arius* te Alexandrien opgebragt (*b*), en roemde, een van sijne eerste leerlingen te zijn. t'Huys gekomen, wierd hy over sijne godloose grond-stellingen ter reden gesteld, en veroordeeld door *Hermogenes*, Bisschop van Cesareen (niet van dat in Cappadocien, gelijk *Baronius*, sigselven vergetende, op het jaar CCCXXV. *N.* 33. vast steld, also *Leontius* te dier tijd aldaar Bisschop was, maar van een ander in kleyn Armenien, waar van *Plinius*, als onderscheyden van het groot Cappadocien [*c*], gewag maakt), die in het groote Concilie te Nicea een sterk drijver tegens de Ariaansche leering, en aldaar de eerste opheffer van dat bekende Geloofs-teken was. Dese loose gast (die sigselven wist naar de tijd te schikken) bood *Hermogenes* een Geloofs-belijdenis aan, die gesond en regtsinnig was, waar door hy weder in desselfs gunst geraakte, en door hem in de Heylige Order aangenomen wierd. Na de dood van *Hermogenes* veranderde dese wispeltuurige *Proteus*, en nam sijn toevlugt tot *Eusebius*, Bisschop van Constantinopelen (te voren Bisschop van Nicomedien) den grooten voorstander en bewindsman van de Ariaansche saak; maar quam, om dat hy wegens quaad gedrag genoodsaakt wierd van daar te vlugten, weder in sijn Vaderland, alwaar hy een verantwoording aan het ligt gaf, waar in hy sigselven poogde te suyveren, dog so, dat hy onder dubbelsinnige woorden egter sijne godloose gevoelens vast hield. Hier door werkte hy so veel uyt, dat hy bevorderd wierd tot Bisschop van Sebaste, in kleyn Armenien; 't welk so dra niet geschied was, of hy stelde in het Synode van Ancyra een *anathematismus* (vloek-vonnis) op, tegens het geloof van de mede-wesentheyt des Soons. Van daar reysde hy naar Seleucien, daar hy in de Kerk-vergadering de sijde der Arianen koos, en van daar naar Constantinopelen, daar hy de slegtste party toevallende, (want sy in dat Concilie in twee partyen verdeeld waren) wierd afgeset, dog om sijn goeden naam staande te houden, maakte hy een van de afgesondenen te zijn, die naar de Synode van Lampsacus in het Westen gesonden wierden, alwaar hy door sijn veynseryen *Liberius* en de Westersche Bisschoppen sodanig bedroog, dat hem goede getuygenissen van sijn regtsinnigheyt gegeven wierden, volgens welke hy door de Synode te Tyanen weder aangenomen en hersteld wierd; met een woord, hy had so meenigmaal sijn Geloof veranderd, als het hem in sijn kraam diende.

Dienstwispeltuurigheyt beschreven word.

Basilius spreekt en redeneerd met hem.

Basilius was blijde, dat hy bequame gelegentheyt had met hem om te gaan, die hem rond uyt seyde, wat'er van hem te seggen was; en versogt sigselven te verklaren, op dat sy hem, so hy het met het regtsinnig Geloof hield, aannemen en omhelsen mogten, en dat sy, indien hy anders gevoelde, hem hunne gemeenschap ontseggen souden. Hy redeneerde over die saken twee geheele dagen met hem, die tot sijn hulp den Ouderling *Poimenius* had, en bragt het so ver, dat hy hen so klaar de waarheyt bewees en daar van overtuygde, met beantwoording van alle hunne tegenwerpingen, dat sy hem ten vollen gelijk gaven; en tot bewijs van dien opstaande, naar de kerk tot het Avond-gebed gingen, alwaar sy God plegtelijk dankten, dat hy hen tot dat gevoelen gebragt, en het selve met de Regtsinnigen te gevoelen en te spreeken gegeven had. Maar *Basilius*, wetende met hoe wispeltuurigen

En overtuygd hem.

(*b*) *Basil. Epist.* 74. *p.* 124. & *Epist.* 82. *p.* 154.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

rigen mensch hy te doen had, oordeelde nodig meerder versekering als bloote woorden te hebben, en vergde hem, een geschreven verklaring van sijn Geloof te onderteekenen, tot welken eynde hy een formulier van belijdenis opstelde (*c*), waar in het Niceens Geloof, en een nader verklaring van de voornaamste artijkelen gesteld was, met een uytdrukkelijke versaking van de dwaling van *Marcellus*, *Sabellius* en *Arius*, en een vervloeking van die de Godheyt des H. Geestes loochenden, welk alles so klaar en duydelijk was voorgesteld, als het met woorden soude konnen geschieden. Dit keurde *Eustathius*, met de volgende onderteekening, goed: „Ik *Eustathius*, Bisschop, hebbende de boven-staande „verklaring van *Basilius* gelesen, neem deselve aan, en stemme deselve toe, en heb deselve onderschreven, nevens alle de broederen die „by my zijn, *Fronto*, *Severus* de Land-Bisschop, en eenige andere „van mijne *Clergie*. Welk Eustathius met onderteekening self erkend.

II. Het gerugt van desen omgang en versoening quam ten eersten ter ooren van *Theodotus*, die het, sonder nader ondersoek van de omstandigheden, qualijk opnam, een misnoegen tegen *Basilius* opvatte, en niet alleen hem niet meer tot de Synode versogt, maar selfs met hem niet t'samen wilde bidden. *Basilius* siende niet veel te konnen vorderen, vertrok voor die tijd, en keerde naar huys; ondertusschen wierd alom tot nadeel van *Basilius* verspreyd, dat hy met *Eustathius* gemeenschap gehouden had: selfs loochende *Eustathius* iets van sijn gevoelen te hebben herroepen, en strooide self, en door sijn vrienden, brieven het geheele land door, waar in hy onder anderen slegt en oneerbiedig van *Basilius* sprak. Dit wakkerde *Basilius*, om met de eerste gelegentheyt weder naar Armenien te keeren, en quam, om sijn onschuld voor een groot en eerweerdig man te betuygen, te Getasa, alwaar *Meletius*, de eerweerdige Bisschop van Antiochien, een hofstee had, en thans sig ophield. Hier quam insgelijks *Theodotus*, dien hy opregtelijk verhaalde wat'er tusschen hem en *Eustathius* verhandeld was, en bysonder dat hy in alles tot hem was overgekomen; waar op *Theodotus* antwoorde, Dat *Eustathius*, na het vertrek van *Basilius*, dat alles rond uyt geloochend, en verklaard had hem nooit gelijk gegeven te hebben. Hy konde, seyde *Basilius* daar op, niet ligt so quaden gevoelen van dien man hebben, dat hy so ligtveerdig van 't een soude overspringen tot het ander, en ontkennen 't geen hy so onlangs gedaan had; en dat hy, die in andere gelegentheden sulken afkeer voorgaf van het liegen te hebben, in sulken gewigtigen saak so openbaar tegen de bekende waarheyt soude aangaan; dog wat daar van was, of niet, hy wilde daar over laten oordeelen op dese voorwaarde; Dat hy hem de verklaring van sijn Geloof, die hy had onderteekend, wilde voor houden, en, so hy dat erkende, en by de selve gedagten bleef, met hem kerk-gemeenschap houden, en so niet, hem t'eenemaal sijn gemeenschap ontseggen wilde. Dit voorstel behaagde *Meletius*, en sy scheenen het op die voorwaarde eens te zijn: waar op *Theodotus* hen beyde naar Nicopolis versogt, met beloftе, hen weder een stuk weegs op hun t'huys reys te sullen geleyden: maar als sy daar quamen, toonde hy sig geheel anders, en vergeetende het geen laatst te Getasa afgesproken was, gaf sijne driften weder toe, en bejegende hem, tegen de wetten van herbergsaamheyt en godsdienst, vry onbeleefd en smadelijk. *Basilius*, dus qualijk onthaald, nam sijn afscheyd, en vertrok naar Satala, alwaar hy met de Bisschoppen van dat landschap seer vreedsaam handelde, en raad pleegde om hun Kerk in goede

Theodotus duyd dat qualijk.

Eustathius loochend sijn herroeping.

Basilius komt weder in Armenien.

Spreekt over die saak met Meletius en Theodotus.

Word van Theodotus smadelijk onthaald.

Komt te Satala, daar hy de Gemeynte

(*c*) *Epist.* 78. *p.* 137.

met hun Bisschop versoend.

goede order en rust te brengen, dog wierd van het volk ernstig versogt om hen een ander Bisschop te geven. Daar was, so 't schijnt, een onlust tusschen hen en *Cyrillus* hun Bisschop, so dat sy om 't een en 't ander voorgeven sig van hem hadden onttrokken. *Basilius* ondersogt de saak, en vond, alles dat tegen hem ingebragt was nauwkeurig gewikt hebbende, dat het maar boose opgevingen waren, gelijk sijne vyanden selfs bekenden. Weshalven hy hen weder bevriendde, so dat hy en het volk wederkeerden tot hunne onderlinge gemeenschap als van ouds. Van hier nu vond *Basilius* goed, gemelden Keyserlijken Amptenaar *Terentius* berigt over te senden, van 't geen hy aldaar verrigt had, en met eenen bekend te maken, waarom hy, in 't geen hem belast was, niet meer gevorderd had.

Eustathius vuyligheyt tegen Basilius;

III. Onderwijlen vervolgde *Eustathius* onsen *Basilius* met alles wat hem sijne boosheyt en nijd konde ingeven. Hy schreef, en versond sijne brieven naar alle Gewesten (*d*) om hem te bekladden en te schenden, weygerde by *Basilius* te komen om hem te voldoen, of van hem voldaan te worden; hy sogt by alle Synodale by-een-komsten gelegentheyt hem vuyle saken na te geven, en liet niet na, wanneer hy menschen van sijnen inborst vond, deselve met snoode Ariaansche gronden te vergiften. Hier mede niet vergenoegd, stelde hy, of liever die van hem waren opgemaakt, hatelijke redeneeringen tegen *Basilius* op, waar in by-na niets anders als spotterny en verwijt te lesen was. Dit alles verdroeg de goede Man met een onverwinnelijke lijdsaamheyt, sonder in drie jaren tijds een woord daar op te antwoorden (*e*), hopende dat de boosheyt haar selven soude dood loopen, en sijn goede naam en agting van alle misduydingen en quade na-spraak wel van selfs gesuyverd en opgehelderd worden: maar als hy naderhand merkte, dat die gerugten aangroeyden en alom ingang vonden, en hy om sijn stilswijgen schuldig geoordeeld wierd, dagt het hem meer dan tijd te zijn de pen tot sijn eygen verdediging op te vatten; weshalven hy een wijdloopigen brief schreef (*f*) aan *Eustathius* self; waar in hy met een onvergelijkelijke sagtmoedigheyt en bedaardheyt de vuyligheden, met welke hy beklad was, afweerde, en aan de andere sijde de loosheyt en het beleyd sijner vyanden ontvouwde. Hy soude sig mogelijk vergenoegd hebben met dese bysondere verdediging, ten ware sijne onvermoeyde partyen een nieuwe beschuldiging tegen hem hadden opgesogt: want siende dat de saak van *Eustathius* te mager was, en niet veel om 't lijf had, bragten sy nu tegen hem in, dat hy een vriend en voorstander was van *Apollinaris* (*g*) den Laodiceër, een man van ongemeene bequaamheyt en geleerdheyt, maar die onlangs eenige gevaarlijke en onregtsinnige gevoelens van den persoon onses Saligmakers geopperd had. Dit is de man, *seyden sy*, wiens beginselen en gronden *Basilius* heeft aangenoomen, en met wien hy een seer nauwe onderhandeling heeft; en bragten tot bewijs by een Boek vol gevaarlijke stellingen, welk mogelijk van *Apollinaris* geschreven, dog van hen vervalscht was, maar nu de naam moest hebben van door *Basilius* geschreven te zijn; so dat men in alle hoeken begon te rammelen, dat *Basilius* van het regtsinnig Geloof was afgeweeken, en met menschen van ketterschen gronden en stellingen gemeenschap hield: ja dit gerugte drong selfs tot de Westersche Landschappen door. Dit bewoog hem de pen op 't papier te setten; dus schreef hy aan verscheydene, en onder andere aan de Bisschoppen van het

waar op hy niet antwoorde, dan na drie jaren tijds.

Word beschuldigd van Apollinaris vriend te zijn.

Waar op hy wijdloopig antwoord.

(*d*) *Basil. Epist.* 196. *p.* 212. (*e*) *Epist.* 73. *p.* 120. (*f*) *Epist.* 79. *p.* 139. (*g*) *Epist.* 69. *p.* 87. *Epist.* 74. *p.* 125. *Epist.* 82. *p.* 150. *Epist.* 345. *p.* 337. & 382. *p.* 373.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

het Westen, om hen van 't geen sy so los geloofden te versetten, tot welken eynde hy duydelijk ophaalde; „Dat, wat *Apollinaris* aangaat, „veele dingen in hem waren, om welke hy hem eerbied en agting „schuldig was, maar dat hy niet so veel genegentheyt voor, of kennis „aan hem had, dat hy desselfs last op sijne schouderen nemen, en voor „sijne feylen instaan wilde; dat hy eenige van desselfs Boeken gele-„sen, en daar in veele onverdraaglijke en schadelijke gevoelens ge-„vonden had, die hy ten hoogsten verfoeyde; bysonder 't geene hy „leeraarde van *Christus* mensch-wording; dat hy ook gelesen had desselfs „Boek over de opstanding, waar in hy klaarlijk beweerd de weder-in-„voering van alles gelijk het ten tijde van *Moses* was, en van het Christen-„dom belagchelijk een Jodendom maakt; dat hy geene van desselfs Boe-„ken meer gelesen had, om dat hy sijn tijd beter wist te besteeden, als „met het doorsoeken van sulke saken, en dat hy geheel geen vermaak „vond in de fantasyen der nieuwsgesinden; dat het hem niet raakte, so „*Apollinaris* iets, dat aanstootelijk was, geschreven had; en so de eene „soude moeten antwoorden voor den anderen, dat dan *Eustathius*, hem „de gemeenschap met *Apollinaris*, wiens voorspraak of leerling hy eg-„ter nooit geweest was, te last leggende, wel soude doen, indien hy „selfs eerst voor sijn eygen meester *Arius*, en desselfs leerling *Aëtius* „antwoorde; dat dese beschuldiging nergens anders uyt konde gesproo-„ten zijn, nog op eenig ander fundament steunen, dan dat hy, voor „meer dan twintig jaren, als hy en *Apollinaris* beyde nog leeken wa-„ren, een brief aan hem geschreven had, niet over saken van gewigt of „verschillen van de Religie, maar enkelijk opgevuld met woorden van „beleefdheyt, gelijk de eene vriend aan den anderen schrijft; genomen „nu, daar was in die tijd iets onvoorsigtig geschreven, behoord wel „iemand, reeds Bisschop zijnde, voorgeworpen te worden het geen hy „over geringe of onverschillige saken, een leek zijnde, gesprooken „heeft? Genomen ook, dat iemand van sijne beschuldigers t'eeniger tijd „aan een Jood of Heyden geschreven had, soude de selve het niet qua-„lijk nemen, indien hy om geene andere als die reden voor een Jood „of Heyden gebrandmerkt wierd? Hy vertoonde dat sijn brief door boo-„se handen en met een boos oogmerk was vervalscht, om deselve te „doen seggen 't geene nooit gedagt was; dat dit was een snoode en vuy-„le konst om iemands goeden naam te schenden; dat sy, so sy eenig „klaar en ontwijfelbaar bewijs van sijn gemeenschap met dien man had-„den, de brieven, die tusschen hen souden gewisseld zijn, 't zy van „hem aan *Apollinaris*, 't zy van *Apollinaris* aan hem, souden voor „den dag brengen, en bewijsen, dat hy met iemand van desselfs *Cler-„gie* omgegaan, of deselve tot het gebed, of eenig ander blijk van „kerk-gemeenschap toegelaten had, in welken gevalle hy hen gelijk ge-„ven wilde; dat hy die stellingen en gronden, waar van sy ophaalden, „verfoeyde, en (gelijk een iegelijk die hem kende wel wist) van de-„selve ysde, en de aangetrokke Boeken niet geschreven had, nog goed „keurde.

IV. Egter gunden hem sijne vyanden nog geen rust, maar bragten nog ten laatsten tegen hem in, dat hy aan dwalende gevoelens en stellingen ontrent de leering van de Heylige Drie-eenigheyt vast was, en bysonder dat hy de Godheyt loochende van den H. Geest (*b*). Dit wierd in alle geselschappen, en by alle gelegentheden, voor waarheyt verteld, en wierd *Basilius* ten eersten verkondschapt door sijnen innig-

Hy word beschuldigd van onregtsinnigheyt ontrent den H. Geest.

(*b*) *Epist.* 73. *p.* 122.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Welk hy te weten komt door Nazianzenus.

ften vriend *Nazianzenus* (*i*), die hem bekend maakte; „ Dat hy onlangs „ op een groote maaltijd geweeft was, alwaar hy felfs, en by-na het „ geheele gefelfchap, met feer grooten lof van *Bafilius* fpraken, dog „ dat daar ook aan tafel geweeft was een man van een *ascetifch* (oeffe- „ nend) en Monikken (afgefonderd) leven, die al dat opgeven van *Ba-* „ *filius* niet anders als vleyery en veynfery oordeelde, alfo het feker was, „ dat, wat men ook in andere opfigten tot lof en roem van *Bafilius* feg- „ gen konde, hy geen roem altoos verdiende in opfigt van regtfinnig- „ heyt, alfo hy de waarheyt fchandelijk verraden had. Mijn Heer, „ *feyde Nazianzenus*, hebt gy reden, om fo vermetel te fpreeken? Ja „ ik, *antwoorde de ander*, want ik ben fo even van Cefareën gekomen, „ daar de gedagtenis van den bloed-getuyge *Eupfychius* (die ten tijde „ van *Julianus* regeering, om het geweld aan den afgods Tempel be- „ dreven, gedood was) gevierd wierd; by die gelegentheyt hoorde ik „ *Bafilius* feer net en met groot oordeel prediken van den Vader en den „ Soon, maar feer flegt van den H. Geeft, waar van hy fijn gevoelen „ feer duyfter, en met fulke twijfelagtige en dubbelfinnige woorden „ voorftelde, dat hy met opfet de ronde en openhertige verklaring van „ de waarheyt ontweek, eerder als een loofen Redenaar, dan als een „ Godsgeleerde predikte, en onder een reden-rijke voorftelling in twij- „ fel gelaten had, wat fijn gevoelen was. *Nazianzenus* beftrafte den man, gelijk hy verder verhaald, over fijn vermetelheyt, en feyde 't geen hy konde tot voorfpraak van fijn vriend, dien hy dit voorval ten eerften bekend maakte. Defe roep egter quam nergens als hier van daan. *Bafilius* had in de dankfegging en 't gebed na de predicatie niet altijd ge-

De aanleyding tot die befchuldiging.

bruykt defelve lof-reden (*k*), maar fomtijds gefeyd: *Eere fy den Vader, met den Soon en den H. Geeft;* en fomtijds: *Eere fy den Vader door den Soon in den H. Geeft.* Defe verandering mishaagde, fo het fchijnt, fommige tedere en nauwfiftende ooren der toehoorders, die toen in de kerk waren, die aanftonds uytriepen, Dat die uytdrukkingen en manieren van fpreeken niet alleen vreemd, ongewoon en nieuw waren, maar met malkanderen niet beftaan konden; en, om de waarheyt te feggen, het was fo wonder niet, dat fy fulken uytvlugt maakten, als wy ons maar herinneren, wat onluft te Antiochien om die felve reden gerefen was (*l*), alwaar het eene gedeelte van de Vergadering de laatfte form om God te roemen in tegenftelling van de andere gebruykte. Om dit beter te verftaan is noodig te weten, dat onder de Chriftenen aldaar, byfonder te Antiochien, drie of vier verfcheyden formulieren van die lof-fpraak in gebruyk waren (*m*). Het eerfte was: *Eere zy den Vader, den Soon, en den H. Geeft;* dit wierd van alle erkend regtfinnig te zijn. Het tweede was: *Eere zy den Vader door den Soon in den H. Geeft.* Het derde: *Eere zy den Vader en den Soon in den H. Geeft.* Het vierde: *Eere zy den Vader in den Soon en in den H. Geeft.* Het eerfte van die alle wierd van de Arianen t'eenemaal verworpen, en de drie andere van hen doorgaans gebruykt. Hoewel nu defe laatfte in een goeden fin konden verftaan worden, egter wierden fe gebruykt, als met groote ergernis, byfonder van de eenvoudigfte en onverftandigfte toehoorders, gelijk wy hier fien in het geval van *Bafilius*, daar alom een groot gefchreeuw, en eerlang een volkomen Hiftorie van fijn afwijking van de waarheyt af gemaakt wierd, welk hy in 't

eerft

(*i*) *Nazianz. Epift.* 26. *p.* 789. (*k*) *Bafil. de Spir. S. c.* 1. *p.* 293. *Tom.* 2. (*l*) *Theod. lib.* 2. *c.* 24. *p.* 106. *Sozom. lib.* 3. *c.* 20. *p.* 533. (*m*) *Philoft. lib.* 3. *c.* 13. *p.* 486. *Niceph. lib.* 9. *c.* 24. *p.* 737. *Vid. Nicet. Thef. Orthod. lib.* 5. *c.* 30. *p.* 482.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

eerst wel, als ydel en dwaas, in de wind sloeg, maar binnen korten merkte van sulken gewigte te zijn, dat hy hetselve genoodsaakt vond tegen te gaan; weshalven hy over die stoffe meermaals predikte, en sijn gevoelen daar over rond uyt verklaarde in alle geselschappen, bysonder by *Nazianzenus* (n), om wien ten vollen te versekeren, hy desen plegtelijken, dog ongewoonen, wensch deed; *Dat hy van den H. Geest eeuwig mogt verlaten worden, indien hy den selven niet eerde en erkende, als eenswesens met den Vader en den Soon, deselve gelijk in heerlijkheyt, en mede-eeuwig in Majesteyt.* En om dese boosaardige lastering den mond te stoppen, teekende hy sulks niet alleen by alle gelegentheden aan, met byvoeging van een nader verklaring en aandringing van den artykel, rakende den H. Geest, maar schreef ook verscheyden Tractaten van die stoffe, bysonder die bekende en doorwrogte redeneering *De Spiritu Sancto, Van den H. Geest*, die hy aan *Amphilochius*, Bisschop van Iconien, op wiens versoek hy deselve maakte, opdroeg, waar in hy wijdloopig en seer net den staat des verschils voorsteld, en door onwedersprekelijke bewijsen, en toestemming van de geheele oudheyt, de onnosele lasteringen en uytvlugten, tegen hem ingebragt, wederlegd. Maar de boosheyt ging verder, om hem niet alleen met verscheyden, maar tegen malkander strijdende saken te beswaren. Wy hebben hem vinnig hooren bestrijden, als of hy de Godheyt van een der drie persoonen in de Heylige Drie-eenigheyt loochende, en egter wierd hy ter selver tijd beschuldigd drie Goden te stellen (o): want als hy de Sabeliaansche kettery wederleggende, beweerde dat'er drie onderscheyden *hypostases* of persoonen in de Godheyt zijn, besloten sommige sijner toehoorders dat hy drie Goden stelde. Dit nu was wel een ongerijmde en ongegronde lastering, egter had het so veel ingang by het volk, dat hy sig genoodsaakt vond in een predicatie daar van opsettelijk te suyveren. Dus was hy als het doelwit, waar op sijne vyanden *hunne scherpe pijlen, en bittere woorden* uytschooten. Dog het was wel geweest, indien sijne vyanden alleen dus op hem gedoeld hadden: maar 't geen het bedroefdste van allen was, sommige, selfs van sijne vrienden en andere vroome Mannen, wierden hier ingewikkeld, en gaven al 't geen van hem gesegt wierd gehoor. De Monikken, die onder sijn opsigt en naar sijn order leefden, waren over het geen van hem gesegd wierd so ontrust, dat sy op het point waren om van hem af te scheyden, en daarom sogt hy door een wijdluftigen brief (p) hen tot andere gedagten te brengen. Het was reeds met hen so ver gekomen, dat de groote *Athanasius* genoodsaakt wierd aan hen te schrijven, en scherp te verwijten hun ongeregeld gedrag tegens hem, en te bestraffen over hunne t'onregt en sonder reden tegen hem opgevatte gevoelens. Onder de hem naast gelegene Bisschoppen scheen niemand so genegen om het voorgeven sijner vyanden te gelooven, of over sijn gewaand afvallen gevoeliger te zijn, als *Athanasius*, Bisschop van Ancyra, een goed man, en een yverig voorstander van het regtsinnig Geloof, die hem beschuldigde saken geschreven te hebben, die het Geloof vernietigden, of ten minsten 't geen andere tot sulken eynde geschreven hadden, te hebben ondertekend, en daarom veragtelijk van hem sprak, en dreygde, so niet te excommuniceeren, ten minsten ter reden te stellen. *Basilius* dat hoorende, voerde hem te gemoet (q); „Dat verwijt en quade bejegeningen hem niet „vreemd voor quamen, gemerkt hy wel wist hoe genegen de menschen „door

Waar tegen hy sig allesins aankant,

en schreef sijn Boek *van den H. Geest.*

Hy word beschuldigd van drie Goden te stellen.

Selfs vielen hem tegen

de Monikken,

en de regtsinnige Bisschop van Ancyra.

Dien hy ernstig antwoord.

(n) *Nazianz. Orat.* 20. p. 365. (o) *Epist.* 80 p. 143. (p) *Epist.* 73. p. 119. (q) *Epist.* 53. p. 81.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„door de verdorventheyt der menſchelijke natuur tot het omhelſen van „quade gedagten, en gevoelens van andere zijn, maar dat hy ſulks „minſt van hem verwagt had; dat hy met ſijn dreygen lagte, maar hem „jammerde, dat ſulken opregten Man, die de Kerke ſo veel dienſt „deed, ſig ſo verre door de ongeregtigheyt van die tijd liet vervoeren, „dat hy meer geloof gaf aan alle-mans praat, als aan het geen hy door „langduurige ervarentheyt ſelf bevonden had, en dat hy ſonder genoeg„ſame reden of eenige grond ſo ligtelijk tot quade agterdogt en alſo tot „misnoegen overhelde; dat hy, indien hy ſigſelven tot de ſekerheyt of „onſekerheyt van 't gemeen gerugt had willen geruſt ſtellen, niet an„ders had behoeven te doen, als daar over hem een korten brief toe te „ſenden, of door een beſcheyden boode hem daar over te begroeten, „ofte hem tot ſijnent genodigd en verſogt te hebben, maar by alle ge„legentheyt opentlijk van hem te praten, niet anders was dan ſijn ſchan„de het geheele land door uyt te roepen; dat hy niet konde bedenken „wat hier de reden van was, of het moeſt zijn, om dat eenige boos„aardige menſchen op ſijnen naam ketterſche Boeken uytgegeven, en „hem daar door misleyd hadden; en hoe het was of niet, dat hy hem „verſogt rond te gaan, en bekend te maken, wat hem tot ſulken mis„noegen en ongenegentheyt had aangeſet, op dat hy ſigſelven, ſo het „van noden was, ſoude konnen verantwoorden. Seker is het, dat deſe goede man over de boosaardige laſteringen ſijner vyanden, en de ligtgeloovigheyt ſijner vrienden, ſo ontſteld was, dat hy plegtelijk betuygde (r), aan de getrouwigheyt van der menſchen kinderen te twijfelen, en onſeker te zijn, of'er onder deſelve eenige opregtigheyt en getrouwigheyt te vinden was.

Nieuwe ſwarigheden voor Baſilius.

Door Atimus Biſſchop van Tyanen.

De grond van dien.

V. Dit was egter nog het laatſte van alle ſijne moeyelijkheden niet, want daar ontſtond een verſchil, welk tuſſchen hem en *Antimus*, Biſſchop van Tyanen, geen kleyne onluſt baarde. De aanleyding daar toe was als volgd (s): Cappadocien was onlangs in twee landſchappen verdeeld, daar van het eene *het eerſte*, en het andere *het tweede* genaamd wierd; de voornaamſte en hoofdſtad van het eerſte was Ceſareën, gelijk dat van ouds van de geheele Provincie geweeſt was, en voor het tweede gedeelte wierd de eer van de hoofdſtad te zijn gegeven aan Tyanen, welk (t) door *Semiramis* op een grooten heuvel gebouwd, en alſo een oude en ſterke plaats was; *Stephanus* (v) de beſchrijving die'er *Strabo* van geeft qualijk opvattende, ſteld Tyanen aan den voet van den berg Taurus, niet verre van de plaats *Portæ Ciliciæ* (de *Poorten van Cilicien*) genaamd, daar nogtans *Strabo* in gemelde plaats niet van de ſtandplaats der ſtad, maar van de uytſtrekking van haar gebied ſpreekt. Dit Tyanen was ten allen tijden een aanſienlijke plaats geweeſt, en nu door den Keyſer *Valens* (tot ſpijt voornamelijk, als wel te denken is, van den H. *Baſilius*) tot een hoofdſtad van een gedeelte der Provincie verhoogd, en een groote ſtreek van dat land daar onder getrokken: uyt kragt van dien matigde ſig *Antimus*, Biſſchop van Tyanen, een hoofdſtads-magt en Kerkelijk regts-gebied over alle de kerken van het tweede Cappadocien aan, alſo het, naar ſijn ſeggen, niet meer als billijk was, dat het Kerkelijk geſag naar de bepaling van het burgerlijk gebied wierde uytgeſet. *Baſilius* was gevoelig, dat dus doende de oude weerdigheyt en het regts-gebied van ſijn ſtoel merkelijk verminderd wierd, en leverde tegen deſe hem onverdraaglijke inkruyping en regts-aanmatiging een

Wat Baſilius

(r) *Epiſt.* 79. *p.* 140. *facie* 2. & *Epiſt.* 82. *p.* 151. C. (s) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 355. *Vid. Baſil. Epiſt.* 259. *p.* 257. (t) *Strab. lib.* 12. *p.* 537. (v) *In voc.* Τύανα. *p.* 670.

een versoek-schrift in, voorstellende dat sulks een inbreuk tegen de vastgestelde Regten, en een verongelijking aan de Kerkelijke Orders was; dat de Kerk met de veranderingen in den Burgerstand niet te doen had; dat de Geest en het sweerd onderscheydene landschappen hadden; dat sijn Aards-Bisschoplijk gebied op sulken langduurigen gewoonte steunde, dat'er nu niets konde tegen worden ingebragt; met een woord, *dat men de oude palen, die de Vaders gesteld hebben, niet behoorde weg te neemen.*

en wat Antimus hier in deeden.

De nieuwe hoofd-stads Bisschop, aan de andere zijde, deed al wat hy konde, om sijn aangematigd Kerk-gebied te beweeren en sig daar in sterk te maken; hy riep, op geen andere dan sijn eygen magt, Synoden te samen, trok het inkomen der kerken naar hem (onder anderen de rente van den H. *Orestes* den Martelaar, op het gebergte van Taurus, want als deselve na Cesareën gebragt wierd, overviel hy met een gewapenden hoop de overvoerders, en bragt de Muyl-esels met hun vragt tot sijnent) bewoog de Ouderlingen van verscheyden Karspels sig onder hem te begeven, en wierp, dien hy niet konde overhalen, uyt, en stelde andere in hun plaats. Dit veroorsaakte veel verwerring, en baarde in de Kerk, in plaats van rust en vreede, veel twist en krakeel.

Basilius vind een middel tot beydersijds ruste uyt.

Basilius sag wel dat het te vergeefs soude zijn, een harnas daar over aan te trekken, en dat hy van het Hof niet veel gunst, en door uytspraak van een Concilie (alsο de Arianen thans alles regeerden) alsο min hulp te verwagten had; nam daarom voor, het so te stellen als hy in dat geval best konde, en de breuke te geneesen door het aanstellen van eenige nieuwe Bisschoppen in sijn eygen Provincie. Hier door nu wierd dat onweêr ten eersten gestild, de Kerkelijke inkomsten uyt elke stad overgegeven aan dessels Bisschop, en ('t geen het voornaamste van allen was) de Kerk beter besorgd: want gemerkt de Bisdommen aldaar tot nog toe sig wijd en sijd hadden uytgestrekt, en nu meerder Bisschoppen wierden aangesteld, konde op de saken van de Kerk nader gesien, en voor der menschen sielen grooter sorge gedragen worden.

Hy krijgt tijding van de dood van den grooten Athanasius, e.s.v.

Basilius hier in besig zijnde, kreeg de tijding van de dood des grooten *Athanasius*, en van de strenge vervolging die daar op te Alexandrien geresen was, waar in de Arianen geen jaren, sexe of rang van menschen ontsien, en allerley soort van wreedheyt en onmenschelijkheyt geoeffend hadden.

Waar over hy een troost-brief naar Alexandrien schreef.

Onse goede Bisschop hertelijk over dit verlies bewogen, schreef aan die van Alexandrien een troost-brief (*x*); ,, waar in hy hunnen staat beweeglijk beklaagd, ,, en seyd, uyt aanmerking van dien by-na in twijfel geraakt te zijn, of ,, God sijn Kerke niet wel t'eenemaal mogt verlaten hebben, en of dit ,, niet wel *de laatste uur* mogt zijn, in welke de groote verdorventheyt ,, en *afval* soude plaats hebben, en *de sone des verderfs, die hem tegen-* ,, *steld en verheft boven al dat God genaamd, of als God geëerd word,* ,, *geopenbaard worden*: dog dat sy onderwijlen alle hunne verdrukkin- ,, gen, hoedanig die ook souden mogen wesen, geduldig, gelijk als ,, dappere krijgs-knegten *Christi*, dragen moesten; dat het geen wonder ,, was, gemerkt het geheele gebouw van de wereld ten laatsten eens een ,, verandering en ontbinding sal onderworpen zijn, so ook wy, die maar ,, so een kleyn gedeelte van het selve zijn, onse ongemakken en swa- ,, righeden hebben uyt te staan; dat de groote Rigter der wereld ons niet ,, meer sal opleggen dan wy verdragen konnen; dat de kroon des mar- ,, telaarschaps bereyd was voor hen, en alle die Belijders (*Confessoren*) ,, daar boven hunne handen uytstrekten, om hen in hun geselschap en ,, getal aan te nemen; dat sy sig de voorbeelden van die groote en god-

(*x*) *Epist.* 71. *p.* 115.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„vrugtige Mannen, *die door veele verdrukkingen in het Koningkrijke „Gods waren ingegaan*, souden voorstellen; dat hoe grooter hun lijden „was, hunne kroon te heerlijker zijn soude, alſo *het lijden deſes tegen-„woordigen tijds niet te waerdeeren is tegen de heerlijkheyt, die ons „geopenbaard ſal worden*; dat hy, ſo hy de kragten gehad had, ſelfs „wilde overgekomen zijn, om de treffelijke blijken van hunne volſtandig-„heyt en lijdſaamheyt aan te ſchouwen, en door hunne gebeden en ge-„ſelſchap verquikt te worden, maar om dat ſijn ligchaam ſwak was, en „de ſiekte hem in ſijn bed gevangen hield, en ſelfs de wolven aan alle „kanten oppaſten, om op de kudde aan te vallen, hen niet anders als „met een brief beſoeken konde, ernſtig van hen verſoekende, dat ſy „dog God voor hem wilden bidden, dat hy die weynige dagen, of „liever die uuren, die hy nog te leven had, ten dienſte van *Chriſtus* „kerk en den Godsdienſt beſteeden mogt.

Was agt jaren en eenige maanden Biſſchop van Ceſareën.

VI. Agt jaren en eenige maanden had *Baſilius* de Kerk van Ceſareën geregeerd (*y*), wanneer ſijn afgemat ligchaam, door ſiekten van binnen ondermijnd, en door geduurige ſtormen en moeyten van buyten verſwakt, hem begon te begeven. Siende dat ſijne kragten hand over hand afnamen, verſterkte hy ſig (*z*), om ſommigen van de ſijnen te vergaderen, en deſelve bevelen te geven, op dat na ſijn dood de kerken-dienſt behoorlijk mogt worden beſorgd: maar de ſwakheyt aangroeijende, wierd hy eyndelijk genoodſaakt het bedde te houden. De tijding van ſijn gevaarlijke ſiekte wierd ſo dra de geheele ſtad door niet bekend, of het volk, gevoelig van hun nakend verlies, vergaderde ontrent ſijn huys, als of ſy, door hunne gebeden en droevige klagten, de ſiel, die nu ſtond, hemelwaards te vertrekken, poogden vaſt te houden, en elk toonde ſig even graag, om ſijn leven, indien het was mogelijk geweeſt, met een gedeelte van het ſijne af te koopen. Sijne kragten waren nu beſweken, dog hy vergde de natuur om nog voor het laatſt haar kragt te verſamelen, ſo dat hy nog voor een korten tijd godvrugtig ſprak tot allen die rondom hem waren, waar na hy met dat kort, en treffelijk gebed, *In uwe handen beveel ik mijnen geeſt*, ſijnen geeſt gaf. Hoe oud hy was als hy ſtierf, is onſeker: ſommige willen, dat hy niet meer dan vijf-en-veertig jaren ſoude oud geweeſt zijn, maar alſo hy meermaals van ſijn hooge jaren gewaagd, kan dat geheel niet worden toegeſtemd. Sijn begravenis geſchiedde met een ſtaat en plegtigheyt, die met de gedagtenis van ſulken grooten Man over-een quam. Het lijk wierd gedragen op de ſchouders van deftige en eerwaerdige Mannen, terwijl de menſchen van alle kanten aandrongen, d'een om het uyterſte eynd van ſijn dood-kleed te mogen aanraken, een ander om maar te mogen de hand ſlaan aan de baar, waar op hy lag, een ander wederom om binnen desſelfs ſchaduw te mogen komen; ſommige poogden naaſt by de dragers te geraken, en die dat niet konden doen, vergenoegden ſig hem van verre te mogen ſien; de ſtraten en wegen waren alom vol volk, en duyſenden van allerley rang en jaren vergeſelſchapten het lijk, waar van eenige voor-uyt gingen, en andere volgden, na dat ſe beſt konden; maar niet minder was het gejammer, dat'er gehoord wierd: want het volk konde de droefheyt in hun herte niet ſmooren, ſo dat door haar jammerlijk klagen en krijten het ſingen der Pſalmen ('t welk thans by de begravenis de gewoonte was) niet konde gehoord worden. Sulken droevigen accoord maakten allerley ſlag van menſchen, ſelfs Joden en Heydenen,

Hy ſterft.

Sijn ouderdom.

Sijn begravenis.

Het volk toonde daar by hun genegentheyt.

(*y*) *Nyſſen. in vit. Macrin. p.* 187. *Vid. Naz. in Epitaph. Baſil. Tom.* 2. *p.* 153. (*z*) *Naz. Orat.* 20. *p.* 370.

denen, vreemdelingen en buytenlandſche, elk poogde om het eerſt ſijn droef heyt over het gemeen verlies te uyten. En ſekerlijk, daar deed ſig, buyten het geen hun oogmerk was, een andere droevige ſaak op: want ſo groot en onvermijdelijk was de drang, dat niet tegenſtaande alle mogelijke voorſorg, verſcheyden menſchen dood gedrongen wierden, die egter gelukkig wierden geoordeeld, dat ſe hem in ſijn dood mogten vergeſelſchappen, en geagt henſelven by ſijn begravenis tot offerhanden te hebben opgeofferd. Het lijk wierd eyndelijk, na veel moeyte, ten grave gebragt, en gelegd in het graf ſijner Vaderen, alwaar hy het geſelſchap van Biſſchoppen en Martelaren had, (hy nu was, om wel te ſeggen, het een en het ander). De gewaande *Amphilochius* (a) ſeyd, dat hy wierd bygeſet in de kerk van den H. *Eupſychius*, den ouden Martelaar, alwaar ook *Leontius*, een ſijner Voorſaten, en eenige andere Biſſchoppen begraven waren. Maar 't was daar of elders, ſijn lieve (b) vriend maakte hem ter eeren een Graf-digt, welk wy, hoewel het wat wijdluftig is, hier (in de taal, daar in het gemaakt is) ſullen byvoegen:

Waar hy begraven wierd.

Ἐις τὸν μέγαν Βασιλείον ἐπικήδια, ἔιτε ἐπιτάφια.

Nazianzenus Graf-digt over Basilius.

ΣΩΜΑ δίχα ψυχῆς ζώειν πάρος, ἢ ἐμὲ σεῖο,
Βασίλιε Χριστοῦ λάτρι φίλ' ᾠόμην.
Ἀλλ' ἔτλην, καὶ ἔμεινα. τί μέλλομεν. οὔ μ' ἀναείρας,
Θήσεις ἐς μακάρων σὴν τε χοροστασίην,
Μή με λίπῃς μὴ, τύμβον ἐπόμνυμι, οὔ ποτε σεῖο
Λήσομαι, οὐδ' ἐθέλων. Γρηγορίοιο λόγος.
Ἡνίκα Βασιλίοιο θεόφρονος ἥρπασε πνεῦμα
Ἡ τριὰς, ἀσπασίως ἔνθεν ἐπειγομένου,
Πᾶσα μὲν οὐρανίη στρατιὴ γήθησεν ἰόντι,
Πᾶσα δὲ Καππαδοκῶν ἐστονάχησε πόλις,
Οὐκ οἶναι, κόσμος δὲ μέγ' ἴαχεν, ὤλετο κήρυξ,
Ὤλετο εἰρήνης δεσμὸς ἀριπρεπέος.
Κόσμος ὅλος μύθοισιν ὑπ' ἀντιπάλοισιν ἀεικῶς
Σείεται ὁ τριάδος κλῆρος ὁμοσθενέος.
Αἲ αἲ Βασιλίου δὲ μεμυκότα χείλεα σιγῇ
Ἔγρεο, καὶ στήτω τοῖσι λόγοισι σάλος.
Σαῖς τε θυηπολίῃσι. σὺ γὰρ μόνος ἶσον ἔφηνας,
Καὶ βίοτον μύθῳ, καὶ βιοτῆτι λόγον.
Εἷς θεὸς ὑψιμέδων, ἕνα δ' ἄξιον ἀρχιερῆα
Ἡμετέρη γενεὴ εἶδέ σε Βασίλιε,
Ἄγγελον ἀτρεκίης ἐριηχέα, ὄμμα φαεινὸν
Χριστιανοῖς, ψυχῆς κάλλεσι λαμπόμενον,
Πόντου Καππαδοκῶν τε μέγα κλέος εἰσέτι καὶ νῦν.
Λίσσομ' ὑπὲρ κόσμου ἵστασο δῶρ' ἀνάγων.
Ἐνθάδε Βασιλίοιο Βασίλιον ἀρχιερῆα
Θέντο με Καισαρέες, Γρηγορίοιο φίλον,
Ὃν περὶ κῆρι φίλησα, θεὸς δὲ οἱ ὄλβια δοίη,
Ἄλλα τε, καὶ ζωῆς ὡς τάχος ἀντιάσαι
Ἡμετέρης. τί δ' ὄνειαρ ἐπὶ χθονὶ δηθύνοντα
Τήκεσθ', οὐρανίης μνωόμενον φιλίης.
Τυτθὸν ἔτι πνείεσκες ἐπὶ χθονὶ, πάντα δὲ Χριστῷ
Δῶκας ἄγων, ψυχὴν, σῶμα, λόγον, παλάμας,
Βασίλιε Χριστοῖο μέγα κλέος, ἕρμ' ἱερήων,
Ἕρμα πολυσχίστου νῦν πλέον ἀτρεκίης.
Ὦ λόγοι, ὦ ξυνὸς φιλίης δόμος, ὦ φίλ' Ἀθῆναι,
Ὦ θείου βιότου τηλόθε συνθεσίαι,
Ἴστε τόδ', ὡς Βασίλειος ἐς οὐρανὸν, ὡς ποθέεσκε,
Γρηγόριος δ' ἐπὶ γῆς, χείλεσι δεσμὰ φέρων.
Καισαρέων μέγ' ἄεισμα φαάντατε ὦ Βασίλειε,
Βροντὴ σεῖο λόγος, ἀστεροπὴ δὲ βίος.
Ἀλλὰ καὶ ὣς ἕδρην ἱερὴν λίπες, ἤθελεν οὕτω
Χριστὸς, ὅπως μίξῃ σ' ὡς τάχος οὐρανίοις.
Βένθεα πάντ' ἐδάης τὰ πνεύματος, ὅσσα τ' ἔασι
Τῆς χθονίης σοφίης, ἔμπνοον ἱερὸν ἐῆς,
Ὀκταετῆ λαοῖο θεόφρονος ἡνία τείνας.
Τοῦτο μόνον τῶν σῶν ὦ Βασίλει' ὀλίγον.
Χαίροις ὦ Βασίλειε, καὶ εἰ λίπες ἡμέας ἔμπης.
Γρηγορίου τόδε σοι γράμμ' ἐπιτυμβίδιον,
Μῦθος ὅδ' ὃν φιλέεσκες, ἔχεις χρέος ὦ Βασίλειε
Τῆς φιλίης, καὶ σοι δῶρον ἀπευκτότατον.
Γρηγόριος Βασίλειε τεῇ κονίῃ ἀνέθηκα
Τῶν ἐπιγραμματίων τήνδε δυωδεκάδα.

(a) *Orat. in S. Baſil. p. 225.* (b) *Naz. Carm. 64. Tom. 2. p. 152.*

SEVENDE AFDEELING.

Een uytbeelding van *Baſilius*, en vertoog van ſijn perſoon, inborſt en Schriften.

INHOUD.

Deſſelfs aangeboorene bequaamheden; die wierden ongemeen voortgeſet. Hy was geleerd in allerley wetenſchappen. Hy had een ongemeen tref-

felyke schryvens-wys. Wat'er de Ouden van geoordeeld hebben. Libanius *spreekt seer loffelyk van sijn wel-sprekendheyt. Syne seden en deugden, godvrugtigheyt, yver, standvastigheyt, matigheyt, veragting van de wereld, mede deelsaamheyt, nedrigheyt en vrede-lieventheyt. Een beschryving van sijn uyterlyk wesen. Van sijne schriften: Eenige derselven worden hem t'onregt toegeschreven. Die hy waarlyk geschreven heeft sijn uytleggingen, verschil-handelingen, predicatien, lof-redenen, brieven en verhandelingen van regelen en voorschriften. Een nader gesigt van elke soort. Syne redeneeringen van het* ascetisch *(oeffenend) leven. Ondersoek hoe verre het opstel van sijne* Liturgie *(Kerks-plegtigheden) egt is.* Nazianzenus *roemt* Basilius *schriften.*

Basilius word vertoond

I. B*asilius* naar behooren uyt te beelden, is niet ligt te doen: *Nazianzenus* wist'er self geen raad toe, en indien sijn pinceel hem naar het leven niet konde aftekenen en ontwerpen, het is veel minder van een slegter hand, gelijk de mijne is, te verwagten; weshalven wy maar enkelijk op eenige voorname en groote trekken, die ons eenige uytbeelding van hem geven konnen, ons oog sullen laten gaan. So wy letten op sijne natuurlijke bequaamheden, hy was een man, die een klare en doordringende bevatting, een sneedig en veerdig verstand, een diep en bondig oordeel had, en die gepastelijk en kragtig redeneeren konde; welke alles ongemeen wierd aangeset, en een onvergelijkelijken luyster en cieraad had, door sijne verkregene veerdigheyt: want daar het hem aan een goede opvoeding niet ontbrak, feylde het hem ook aan geen yver en neerstigheyt, om daar sijn voordeel mee te doen, so dat hy studeerende alom t'huys was, καὶ πάσης παιδείας εἰς ἄκραν ἐληλακώς (a), *en het top-punt van alles dat geleerdheyt hiet beklom*, waar in hy, seyd *Nazianzenus* (b), geen pad onbetreden liet, en egter in alle so bedreven was, als iemand anders in d'een of d'ander wetenschap, en so nauwkeurig tot de kennis van alle konsten en wetenschappen was doorgedrongen, als of hy hem maar op een van alle gelegd had; hy muntte uyt in de Taal- en Wel-sprekens-konst, in de Wijsgeerte, in de Natuur-kunde, in de Tel-konst, en niet min in de kennis van des Hemels-loop en het afmeten van de Aarde, En waar in niet? Hy had alle de schat-kameren der Heydenen door-kroopen, en de binnenste vertrekken van de Wijsgeerte, en allerley ongewyde geleerdheyt doorsnuffeld, waar in, naar het seggen van *Philostorgius* (c), en mogelijk spreekt hy de waarheyt, *Athanasius* by hem maar een kind was. Maar door dat alles niet voldaan, maakte hy sijn voornaamste werk van de H. Schriften te doorsoeken en te verstaan; waar door hy in de kennis van de gronden der Godgeleerdheyt sodanig toenam, dat hy de gevoelens van de thans swevende partyen, en wat snoode uytvlugten deselve ophaalden, wetende, bequaam was elk tegen te gaan en den mond te stoppen. Om kort te seggen, hy was, seyd sijn eygen broeder, ἀριστεὺς περιδέξιος, *een regts en slinx vegter*, die met menschelijke en Goddelijke taalkunde gewapend, sijne partyen, van wat kant sy quamen, versloeg, en de ketters of Heydenen tegengaande, selden miste deselve te overwinnen. Dit was de oorsaak, dat men in saken van gewigt so menigmaal sijn gevoelen afvraagde, en daar naar te werk ging, en dat de Hooft-ketters van dien tijd so schuw van met hem te spreken waren, datse liever van verre met

in sijn natuurlijke bequaamheden.

En toenemen in alle wetenschappen.

Bysonder de goddelijke,

en de verschillige stukken.

(a) *Suid. in voc.* Βασιλ. (b) *Nazianz. ub. sup. p.* 332. & *Nyssen. Orat. in Basil. Tom.* 2. *p.* 911. (c) *Apud Suid. loc. cit.*

met hem wilden ſpotten, als mond aan mond met hem redeneeren. Ja *Eunomius* ſelf, hoewel anders een man van een ſtaalen voorhoofd, hield ſijn boek (daar in hy, op 't geen *Baſilius* tegen hem geſchreven had, poogde te antwoorden) eenige jaren te rug, en ſchroomde het aan 't ligt te brengen, ſo lang *Baſilius* leefde, ſigſelven verſekerende, dat het na de dood van *Baſilius* uytkomende, van hem niet ſoude konnen wederlegd worden.

II. Sijn ſtijl en wijs van ſchrijven is verwonderlijk, en by-na onnavolgelijk, gepaſt, klaar, ſin-rijk, ſagt, aangenaam en gemakkelijk, en egter overtuygend en kragtig, en vloeyd van hem af met een natuurlijke en ongeſogte ſoetigheyt en aangenaamheyt. Sijn netheyt in de wijsgeerte ſchond de vloeyentheyt en beſchaafdheyt van ſijn ſtijl niet, en de ſagtigheyt en cierlijkheyt van ſijne uytdrukkingen, benam ſijne onderhanden hebbende ſtof, en bewijs-redenen hare kragt en overtuyging niet. *Philotheus* de Patriarch van Conſtantinopelen ſeyd ons (*d*), Dat het als een eygenſchap in *Baſilius* is aangemerkt, dat hy de hoogſte en verwardſte beſchouwingen ontrent de ſtukken der Godgeleerdheyt ſo nauwkeurig doorſnuffeld, bevat, oordeeld en verhandeld, dat hy teſſens het gemoed onderrigt, en de herts-togten gaande maakt, en niet anders als leven ſchijnd te ſpreken, en de onnoſelſte bewijſen, als hyſe ophaald, een geeſt en leven in te blaſen. *Photius* (*e*), een van *Philotheus* Voorſaten in die ſelve plaats, een man, ſo iemand, bequaam om over ſulke ſaken te vonniſſen, ſeyd van hem, Dat men, om iemand kragtig te overtuygen en te roemen, ſig geen ander voorbeeld als van *Baſilius*, ſelfs niet die van *Plato* of *Demoſthenes*, hoewel van de Ouden tot verwondering hoog geagt, behoefde voor te ſtellen. *Eraſmus* (*f*) geeft hem de voorrang voor de vermaardſte redenaars van Griekenland: „Want, ſeyd hy, „in die alle ontbreekt het een of het ander: *Pericles* ſpreekt als donderende, maar ſonder konſt: *Lyſius* loopt tot kleynigheden en tot niets „uyt: *Phalareus* is aangenaam, en vermakelijk, maar ſonder deſtig„heyt: *Iſocrates* verlieſd ſijn fraayheyt met al te veel geſogte ſins-om„trekken: en *Demoſthenes* ſelfs heeft nevens andere ook deſe misſlag, „dat ſijn opſtel te gedwongen en te ſwierig doorwrogt is, maar in deſen „grooten Man ontbreekt geen konſt of eygenſchap, geen ſtudie of oef„fening, om hem in alles volmaakt te doen zijn. Selfs ſchroomd hy niet hem de voorrang voor alle die groote en eerweerdige kerkelijke Schrijvers van die tijden te geven. „*Athanaſius*, zijn ſijne woorden, „was ſeer bequaam om iemand te leeraren, maar 't ontbrak hem aan „menſchelijke geleerdheyt: *Nazianzenus* was een groot Man, dog te „ſeer geſet op cierlijkheyt, en beknoptheyt van ſijne ſtellingen: *Nyſſe*„*nus* vernoegde ſig met een godvrugtige eenvoudigheyt: *Chryſoſtomus* „was waarlijk welſprekend, maar te wijdluftig, en genegen om onno„dig buyten af te ſtappen: maar, ſeyd hy, in *Baſilius* is niets, daar „de lekkerſte tong geen ſmaak in vinden ſoude: hy ſtelde ſijne gedag„ten natuurlijk, eenvoudig en klaar voor; hy ſpreekt ſo als de konſt „op het beſte leerd, en egter maakt hy'er geen ſchijn van; hy toond „alleſins ſijn bedreventheyt in de Wijsgeerte, egter geeft hy daar niet „van op; hy gebruykte geene uytheemſche konſt-woorden, ten ware „ſy de waarheyt ophelderen, of tot godſaligheyt aanſetten konden. „In het uytleggen van de Schriftuur is hy omſigtig en behoedſaam, en

Sijn ſtijl hoedanig die was.

Hoe geroemd van Philotheus;

Van Photius.

Van Eraſmus.

(*d*) *Orat. in S. S. S. Baſil. Gregor. & Chryſ. Bibl. Patr. Gr. Lat. Tom.* 2. *p.* 330. (*e*) *Cod.* 141. *col.* 317. (*f*) *Præfat. in edit. Gr. Baſil. & inter Epiſt. lib.* 287. *Epiſt.* 7. *col.* 1627.

„ egter klaar en verstandelijk; in sijne lof-redenen wist hy so gepast naar „ sijne toehoorders te spreken, dat'er niemand was of hy konde hem ver- „ staan, en egter tot verwondering was voor de Geleerden. Wat stoffe hy verhandelde, hy toond altijd een suyvere en klare welsprekendheyt, die hem als eygen is; maar sijne redeneeringen verliesen niet weynig hare aangenaamheyt en cierlijkheyt, wanneer se in een andere taal worden overgebragt, so dat *Gregorius* de Trapezuntiner, hoewel een geleerd Man, en een geboren Griek, begonnen hebbende *Basilius* werken te vertalen, sijn voornemen moest staken, en bekennen dat de Latijnsche taal de cierlijkheyt en aangenaamheyt van sijn spraak niet bereyken konde. Immers 't is seker, dat, so'er iets in hem uytmuntte, het was sijn welsprekentheyt; dese was het voornamelijk, die hem so aangenaam maakte by *Libanius*, (den grooten Meester en Leeraar der welsprekendheyt in die eeuw,) dat deselve hem uyt dien hoofde roemde als het wonder van die eeuw, en op sekere tijd een brief van *Basilius* (*g*), als hy in een geselschap van groote en aansienlijke Mannen was, ontfangen en die gelesen hebbende, als in sege-praal uytriep: *Wy zijn overwonnen, wy zijn overwonnen*; waar op het geselschap, verwonderd zijnde, hem naar de reden vraagde, welk hy dus beantwoordde: *Wy zijn overwonnen in de cierlijkheyt van brieven te schrijven, het is mijn vriend Basilius, die my overwind, en daarom verblijde ik my so.* Dog het geselschap met die antwoord niet voldaan zijnde, wierd de brief voor hen allen gelesen, die daar op eenparig sijn oordeel toestemden: self konde *Alypius*, die denselven gelesen had, daar niet af scheyden, voor dat hy een geruymen tijd daar na sig tot het weder-overgeven desselfs geseggen liet. En sekerlijk, hoe grooten agting *Libanius* (niet tegenstaande het vooroordeel van sijne Religie, en gewoonlijke belg-sugt der Geleerde Mannen) voor de welsprekendheyt van desen grooten Man had (want het waren doorgaans meer dan woorden van beleefdheyt) blijkt ten vollen uyt de tusschen hen verwisselde, en nog voor handen zijnde brieven.

Gregorius Trapezuntinus.

En Libanius.

III. Dus gesien hebbende sijne natuurlijke en verkregene bequaamheden, laat ons eens beschouwen hoedanig sijn leven en deugdsaamheyt was: Hy was een man, die door een levendigen geest en drift voor de Religie besield was; hy had God opregtelijk lief, wiens eer en belang voor de Religie hy meer agtte dan sijn eygen gemak en veyligheyt: hy beweende meermaals (*h*) de ongelukkige verdeeltheden van dien tijd, en maakte sijn werk om de vreede van de Kerk, voor het vaststellen van welke hy oordeelde alles te moeten wijken, te besorgen en voort te setten: hy was een driftig, en vrymoedig voorstander der Waarheyt en *het Geloof, dat eenmaal den Heyligen was overgeleverd:* want hoewel sijne Vyanden, om henselven te verschoonen, en hem een lak op te leggen, hem somtijds beschuldigden met het verderven en schenden van de Christen leer, en het aanhouden van godloose en onregtsinnige gevoelens, selfs ontrent de grootste artijkelen, egter verdween sulken beschuldiging wel haast, wanneer hy, by die gelegentheyt, plegtelijk betuygde (*i*), dat hy daar wel genoeg op te antwoorden had, maar dat het sijn roem en sege-praal was, noyt verkeerde bevattingen van God gevoed, en het Geloof suyver en ongeschonden, gelijk hy het van sijne Vooronders ontfangen had, bewaard te hebben. Hoe dapper hy sig tegen de kettery gekant heeft, is ten overvloed gebleken uyt sijn woelen tegen de

Basilius word beschreven van sijn liefde voor de regtsinnigheyt,

en yver tegen ketteryen.

(*g*) *Vid. Epist. Liban. int. Epist. Basil.* 145. *p.* 176. (*h*) *Vid. Epist.* 52. *p.* 81. (*i*) *Epist.* 79. *p.* 140.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de voornaamste secten, die toen in swang gingen, de navolgers van *Arius*, *Sabellius*, *Photinus*, *Marcellus*, *Macedonius*, *Eunomius en Apollinaris*, die de uytwerkingen van sijne bequaamheden, en man-moedigen yver geproefd hebben. Geene voorslagen, hoe voordeelig sy mogten zijn, konden hem daar van versetten, nog eenig gevaar, hoe seker, daar van afschrikken: getuyge hier van is sijne onbeweeglijke standvastigheyt tegen alle loose aanslagen sijner Vyanden, en de sterke aanvallen der groote Staats-dienaars; sijn kloekmoedig veragten van de dreygementen en beloften des Ariaanschen Keysers; sijn veelvoudig schrijven tot versterking van de wankelenden, en opregting van de gevallenen, self dan als het niet veylig, en niet minder als met perijkel van sijn leven, en hy, gelijk *Elia* onder de regeering van *Achab*, genoegsaam om in een quaden tijd voor de goede saak te staan, alleen gelaten was.

Sijn man-nelijke standvastigheyt,

Hemelsgesintheyt,

Sijn leven, bestierd naar de nauwste regelen en voorschriften, was niet min godvrugtig en voorbeeldig. Hy leefde als boven de wereld (*k*), en sag om laag de eer, de pragt, de grootsheyt, de rijkdommen, de weelde en vermakelijkheden desselfs met versmading aan; het was sijnen rijkdom niets te besitten, en het kruys was hem liever dan alle schatten.

Selfs-versaking,

Sijne herts-togten waren meest suyver en geregeld, en had deselve volkomen de wetten van selfs-verloochening en dooding sijnes vleeschs onderworpen.

Soberheyt,

Sijn leef-togt was slegt en gering, ja so weynig, dat hy sonder eeten scheen te leven, en reeds het leven der Engelen te hebben aangenomen. Sijn kleer-kas leverde hem maar eenen rok en eenen mantel uyt: de koude grond was sijn bed: brood en sout sijn gewoone kost: en de naaste bron sijn kelder, aan welke hy gemeenlijk sijn dorst leste.

Milddadigheyt,

Maar so spaarsaam als hy was ontrent hemselven, so besorgd was hy voor, en milddadig aan de armen. Sijn inkomen (dat niet weynig was) besteedde hy aan deselve; en wanneer dat niet toereykte, bewoog hy de rijken, om hunne beursen tot een mildadige onderstand te openen, waar door hy so veel versamelde, dat hy daar uyt buyten de stad bouwde, en voorts begiftigde, een treflijk Gasthuys, waar in hy deed t'samen komen alle sieken, kreupelen en gebrekkelijken daar ontrent, die henselven niet konden helpen, en van andere, sonder veel ongemak, niet konden geholpen worden, waar door de straten en gemeene wegen niet meer door de droevige vertooningen van gebrek, armoede en andere rampen, die onlangs te voren op alle hoeken voorquamen, belemmerd geweest waren.

en 't besorgen van de behoeftigen.

In dit Gasthuys wierd alles, wat nodig was, besorgd, dog *Basilius* nam de opperste toesigt op hemselven; en om anderen een goed voorbeeld tot navolging te geven, ontsag niet hen de geringste diensten te doen, en schroomde niet de vuylste patienten, voor welkers stinkende sweeren andere souden hebben geaarsseld en afkeerig zijn geweest, te kussen en te omhelsen; waar uyt dan wel af te nemen is, dat *Basilius* van grootsheyt t'onregt beschuldigd wierd, gemerkt dat een onkruyd is, 't welk naar alle waarschijnlijkheyt op sulken grond, die so uytgehaald en gesuyverd is, niet wel stond op te schieten, op dat ik nu niet segge, dat sijn vriendelijk gedrag, sijn bekende toegeventheyt aan alle soorten van menschen, en sijn bedaard en lankmoedig verdragen (*l*) van het vrypostigst vermanen en bestraffen sijner vrienden, die ongegronde lastering t'eenemaal den mond stopt.

Hy wierd t'onregt van grootsheyt beschuldigd.

Buyten twijfel gaf de statelijkheyt en eenparigheyt van sijn inborst, en dat hy sommige niet wist toe te geven, wel aanleyding om hem den naam van grootsheyt toe te schrijven, maar t'onregt, gemerkt hy, niet geemelijk of stuurs van aart was: want nie-

(*k*) *Nazianz. Orat.* 20. *p.* 357. *&c.* (*l*) *Vide Epist.* 82. *p.* 149.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

niemand was in een geselschap aangenamer en vermakelijker als hy, en niemand konde so aardig bestraffen als hy, want in de forsse van sijn bestraffing bleek niet dat hy hoveerdig en groots was, en de aangename wijse van dien gaf'er een merkelijken nadruk aan. Om met weynige woorden alles te seggen, hy was een man, die bedaard, stil en vreedsaam was: en hoewel hy in sijne laatste jaren, door de verdorventheyt van de eeuw die hy beleefde, *een man des krakkeels en twistes* wierd, egter was hy in hemselven nedrig en vreedsaam, vriendelijk en aangenaam by alle vromen en godsaligen, en selfs ontsien by sijne grootste vyanden.

Sijn ligchaams gestalte.

Is iemand ondertusschen begeerig, om te weten wat slag van ligchaam sulken groote, en edelmoedige siel bevattede, wy vinden hem op de volgende wijse uytgebeeld *(m)*: Hy was lang en rank, dun en mager, bruyn, dog wat rood-agtig, had een tamelijken neus, groote en half-ronde winkbrauwen; scheen altijd in overleg en vol van gedagten te zijn; hy had eenige fronsselen in sijn aangesigt, (dog die misstonden hem niet) een lang aangesigt, een langen baard, en was aan den slaap van sijn hoofd vry ingevallen. In sijne jonger jaren was hy van een frisse en levendige koleur *(n)*, en van een gesonde en wel-gestelde gematigtheyt, maar sijn onmatig blokken, vasten, onthouding, en voorkomende moeyelijkheden benamen hem 't een en 't ander, so dat sijn gesondheyt afnam, en, behalven sware toevallen die hem meermaals overvielen, hy by-na geduurig siek en swak was (gelijk hy daar vast in alle sijne brieven over klaagd).

Het geen hem misstond poogden andere na te doen.

Ik sal hier niet meer van seggen, dan dat de wereld hem so grooten eerbied toedroeg, dat veele selfs *(o)* de gebreken sijnes ligchaams, en sijne mistlijke gebaarden en gewoontens als een cieraad na-aapten: want men poogde sulken baard, sulken trekken van de mond, sulken bleekheyt, sulken bedagtsaamheyt en diep overleg, ja sulken kleeding en toestel, sulken eet-order en slaap-plaats als hy (hoewel dat alles in hem maar toevallig en ongesogt was) te hebben.

Desselfs schriften.

IV. Van sijne nagelatene schriften sijn sommige door verloop van tijd gesmolten en begraven: want 't is seker dat hy meer, dan 't geen tot ons overgekomen is, geschreven heeft.

Eenige hem t'onregt toegedigt.

Onder de van hem nagelatene boeken zijn'er eenige, die hem t'onregt worden toegeschreven: op dien rang moeten gesteld worden, de tiende en elfde *Homilien* (Predicatien) over het ses-dagig scheppen (*Hexæmeron*), die gemeenlijk geoordeeld worden (dog daar is iets, welk ik merke niet overtuygend te zijn) van sijn broeder *Gregorius*, Bisschop van Nyssa, by de andere te zijn bygevoegd; als ook dat *de Laudibus Eremi*, of *Encomium vitæ solitariæ*, van het lof des eensamen levens, welk men nergens in de Griekschee taal vind, en sekerlijk van eenen *Petrus Damianus* is opgesteld, op dat ik niet ophale van verscheyden andere, die'er in het laatste gedeelte sijner werken worden aangelast.

Sijne boeken behelsen

De boeken ontwijfelbaar van hem geschreven, behelsen Uytleggingen, Verschil-stukken, Predicatien, Lof-spraken, Brieven en Verhandelingen de order en wijs van leven aangaande.

Uytleggingen.

Tot de eerste behooren sijne *Commentarien* (uytleggingen) over de sestien eerste hoofdstukken van den Propheet *Jesaias*, die van sommige, (dog t'onregt) worden in twijfel getrokken, om dat quansuys *Suidas* en de H. *Hieronymus* van deselve geen gewag maken, even of die hadden voorgegeven een netten aanwijser van alle schriften der Ouden op te stellen, daar sy nogtans veele derselven bekennen noyt te hebben gesien. Maar 't geen uyt dien hoofde twijfelagtig mogt schijnen, is klaar uyt de

(m) Mæneol. Græc. τῇ ά τȣ̃ Ἰανȣ: *sub liter.* αιιιι. *Vid. etiam Ex. Cod. Vatic. ap. Baron. ad ann.* 378. *p.* 385. *(n) Nazianz. ibid. p.* 323. *(o) Id. ibid. p.* 370.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de ronde getuygenissen van *Simon*, bygenaamd *De Metaphrast*, *Antonius Melissa*, *Maximus* de Monik, *Damascenus*, *Oecumenius* en *Tarasius*, Patriarch van Constantinopelen, die alle de gemelde uytleggingen aanhalen als ontwijfelbaar geschreven van onsen Cappadocischen Kerk-voogd.

Verhandelingen van verschillen.

Aaangaande sijn geschil-handelende schriften, onder die zijn merkelijkst sijne (*egregii libri*, gelijk se de H. *Hieronymus*, en ἐξαίρετοι λόγοι, so als se *Suidas* noemd) treffelijke, uytgelesene en onvergelijkelijke Boeken tegen *Eunomius*, waar in hy de godloose stellingen van dien trotsen man kragtig ter neder werpt. Het geheele werk bestaat in vijf Boeken, dog de twee laatste schijnen so geloofweerdig niet als de drie eerste, gemerkt se niet dan ten tijde van het Concilie van Florencen voor opregt zijn aangenoomen, in geene oude handschriften worden gevonden, en in de schrijf-en spreek-wijs van de drie eerste merkelijk verschillen. En sekerlijk, nadien *Eunomius* antwoord (die hy egter niet dan na de dood van *Basilius* heeft uytgegeven) maar in drie Boeken bestaat (*p*), is het niet buyten reden te denken dat'er oorsprongkelijk niet meer dan drie van *Basilius* gemaakt zijn. Tot dese soort mogen wy ook brengen, also'er van 't verschil met de partyen ook gesproken word, sijn Boek *De Spiritu Sancto*, *Van den H. Geest*, dat *Erasmus*, en na hem verscheyden anderen, verwaandelijk als verdorven en aangestopt, bysonder met het byvoegen van de drie laatste hoofd-stukken, uytkrijten, maar om de waarheyt te seggen, sonder genoegsame reden, gemerkt het geene daar tegen word ingebragt, so onnosel, so flegt, en van so weynig belang is, dat de geleerde *Casaubonus* (een man in de plegtigheden en overblijfsels van de Oude Kerk ongemeen bedreven) siende dat de voornaamste tegenwerping, genomen van de Apostolische overleveringen, so veel klem niet had, als men wel voorgaf, die saak soetjens laat sakken (*q*).

Predicatien, over Schriftuur-texten.

Sijne predikatien zijn of over eenige texten der Schriftuur, of over bysondere stoffen: tot de eerste soort behooren sijne negen *homilien* (predikatien) over het *Hexæmeron*, het ses-dagig scheppen; een stuk werks, segd *Suidas* (*r*), daar men sig met regt over verwonderd, en dat, naar het seggen van *Nyssenus* (*s*), nergens dan voor de van God ingegevene Boeken behoefd te wijken. Dese wierden al vroeg overgeset door *Eustathius*, en van hem opgedragen aan sijne landsgenoot de Diaconesse *Syncletica*, welke vertaling *Cassiodorus* niet schroomd (*t*) te roemen, niets van de cierlijkheyt en aangenaamheyt van de taal, waar in se beschreven zijn, verlooren te hebben. Van dese soort zijn insgelijks sijn *twee-en-twintig predikatien over de Psalmen*, waar uyt de uyttreksels, in de *Catena*, of onder de naam van *t'samen-ketening*, gehaald zijn, dog geheel wat anders zijn als de verklaringen over de *Psalmen*, die men in de Latijnsche werken van desen Oud-vader vind, en ten meerderen deele uyt *Chrysostomus* en *Theodoritus* ontleend zijn. De Voor-reden van die gemelde twee-en-twintig predikatien, heeft de H. *Augustinus*, of iemand anders, reeds voor hem, in het Latijn vertaald, en voor sijne verhandelingen over de *Psalmen* gesteld; en daarom heeft, onses oordeels, *Rivetus*, als hy wil (*v*) dat dese Voorreden van den H. *Augustinus* gemaakt, dog van iemand in de Grieksche taal overgeset, en *Basilius* toegeschreven is, ongelijk, en (voorgevende dat *Fronto Ducæus* ook so sprak) benadeeld dien geleerden Jesuït (*x*), die'er geheel anders van oordeeld. Behalven dese zijn'er verscheyden predikatien

(*p*) *Vid. Phot. Cod.* 138. *col.* 313. (*q*) *Casaub exerc.* 33. *in Baron. p.* 520. & *exerc.* 43. *p.* 556. (*r*) *Ubi supra.* (*s*) *In Hexæm. Tom.* 1. *p.* 5. (*t*) *Divin. Le.?. c...p.* 445. (*v*) *Crit. Sac. lib.* 3. *c.* 20. *p.* 329. (*x*) *Not. in Psalm. Basil. p.* 16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Over andere stoffen. over bysondere stoffen, so die de Godsgeleerdheyt als de zeden raken; by voorbeeld, *Van het Geloof, den Doop, de Boetveerdigheyt*, e. s. v. *van de Gierigheyt, Afgunst, Dronkenschap*, e. s. v. in welke hy seer net redeneerd, en sig wonderlijk voegd naar de gelegentheyt en het begrijp sijner toehoorders. In sijne *Lof-redenen* (waar toe hy ongemeen bequaam was) ontvouwd hy cierlijk de Lijdsaamheyt, het Geloof, de Kloekmoedigheyt en Standvastigheyt van die om het Geloof waren omgebragt, en doet een gepast verslag van 't geen in derselver lijden bysonder aanmerkelijk was voorgevallen, met bequame vermaningen om derselver deugden na te volgen, gelijk dat klaarlijk te sien is in sijn reden-voering over de veertig Martelaars, die te Sebastea, in Armenien, waren omgekomen, als ook in die over *Gordius, Julitta*, en andere. Brieven schreef hy seer veele, ὧν οὐδὲν ἄμεινον, seyde *Suidas* (*y*), boven welke niets beters kan bedagt worden; *Photius* roemd (*z*) deselve als het regte patroon en voorbeeld van het brieven-schrijven: van deselve zijn'er alsnog 428. overig (onder welke eenige weynige van *Nazianzenus* en *Libanius* geschreven onderloopen) in welke niet alleen de man ons door sijn pen levendig vertoond word, maar ook verscheyden voorvallen, te dier tijd gebeurd, voorkomen, so dat wy een groot gedeelte van sijn levens-beschrijving daar uyt hebben konnen ontleenen. Nevens die schreef hy ook een redeneering, in manier van een brief, aan sijn leerling *Chilo*, die het Monikken-leven verlaten hebbende, een Kluysenaar geworden was, dien hy treffelijke vermaningen en voorschriften, om in die staat behoorlijk te leven, voorstelde; insgelijks een andere aan een Monik en aan een gewyde Maagd, die vuyligheyt en ontugt t'samen gepleegd hadden, waar in hy hen die misdaad op het swaarste vertoogd, en hen ernstig tot bekeering opwekt. Nog schreef hy drie brieven, de ordeninge der Kerk rakende, aan *Amphilochius*, Bisschop van Iconien, op wiens versoek hy een schets van allerley bestieringen en orders ontwierp, waar in hy de natuur van de meest voorvallende sonden en fouten ontvouwd, en vertoond wat boete, volgens het gevoelen der Ouden, en de vastgestelde Kerken-order, voor dese of die sonde gedaan moest worden, en de schuldigen van de Kerkelijke straf konden worden vrygesproken. Maar die behooren eygentlijk tot de laatste soort sijner schriften; te weten, de *Canonicale Verhandelingen*, rakende voorschriften en orders voor de Monikken en andere. Onder dese stel ik (naast de even gemelde brieven aan *Amphilochius*) voor eerst sijne *ascetische* Voorschriften en Orders, van welke by den H. *Hieronymus* en andere gewag gemaakt word, waar in hy net en cierlijk veele twijfelingen en vraagstukken, uyt de Schriftuur opgehaald, ontlost, en treffelijke regelen en bestieringen voor die haar tot een eensaam leven hadden afgesonderd, voorsteld. Het is waar dat *Sozomenus* (*a*) dit werk *Eustathius*, Bisschop van Sebastea, segd toegeschreven te zijn, maar 't is ook waar, dat hy daar t'essens het selve van *Basilius* segd geschreven te zijn, en dat'er maar sommige waren, die het aan *Eustathius* toeschreven; en seker, het word door het eenparig getuygenis der Ouden (gelijk blijkt uyt *Hieronymus, Ruffinus, Justinianus* de Keyser, *Photius, Suidas* e. s. v.) geduurig voor het werk van den H. *Basilius* erkend. Dit werk behelsde eertijds (gelijk ons *Photius* [*b*] berigt) twee Boeken, waar van het eerste bestond uyt die korte verhandelingen *De Judicio Dei, de Fide, Van Gods Oordeel, het Geloof* en eenige anderen, die men thans voor sijne zede-lessen geplaatst vind; het tweede uyt sijn redeneeringen *De In-*

Lof-redenen.

Brieven.

Canonicale verhandelingen.

Welke Boeken daar toe behooren.

(*y*) *Ibid.* (*z*) *Cod.* 143. *p.* 317. (*a*) *Lib.* 3. *c.* 14. *p.* 520. (*b*) *Cod.* 191. *col.* 493.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Institutione Monachorum, *Van de instelling en order der Monikken*, waar in hy een vertoog geeft van een Christen, die naar de volmaaktheyt staat. Dese nu waren als een soort van voorreden voor sijne ὅροι κατὰ πλάτος, of bestieringen en bepalingen in 't breede voorgesteld; bestaande uyt vijf-en-vijftig vraagstukken door de Klooster-Monikken opgegeven, en van *Basilius* beantwoord; op welke hy heeft laten volgen 313 ὅροι κατ' ἐπιτομὴν, *of korter bestieringen*, voorgesteld op de selve wijse, welk alles gepastelijk over-een komt met het verslag dat'er *Photius* van geeft, so dat'er niet aan kan getwijfeld worden, of se sijn even dese selve. In het afschrift, daar de Veneetse druk in het jaar 1553 na gedrukt is, was een korte verklaring bygevoegd, welke gesegd wierd overgeschreven te zijn uyt een der oudste afschriften, overgebragt uyt *Pontus*, en de plaatsen alwaar *Basilius* als een *asceta* (oeffenaar) geleefd had, welk, na het afschrift in *Basilius* eygen Gasthuys te Cesareën gevonden, met seven-en-twintig hoofdstukken, en byvoeging van de straffen voor de overtredende Monikken, vermeerderd was. Dese orders nam *Ruffinus* (*c*), naar sijn eygen verhaal, voor, tot dienst van de Westersche Monikken, in het Latijn te vertalen, welk hy ook deed, dog deselve vry bekortende. Van die natuur is sijn boek Ἠθικὰ of *Sede-lessen* genaemd, behelsende 80. treffelijke lessen van een godvrugtig en heylig leven, alle met gelijk getal uytgesogte Schriftuur-texten versterkt.

Bysonder sijne Liturgie.

V. Tot desen rang mag ik met regt brengen desselfs *Liturgie*, of Kerken-dienst-boek, welk ik, so veel de inhoud aangaat, buyten twijfel stelle van den H. *Basilius* te zijn: want, gemerkt *Nazianzenus* rond uyt verklaard (*d*), dat *Basilius* weder te Cesareën gekomen zijnde, niet alleen Regelen voor het eensaam leven ontwierp, en die so mondeling als schriftelijk overleverde, maar ook εὐχῶν διατάξεις, *voorschriften en formulieren van gebeden* opstelde, en εὐκοσμίας τοῦ βήματος, *de plegtigheden en toestel van den Altaar invoerde*: en gemerkt hy selfs (*e*) elders een verslag geeft van de plegtigheden des openbaren diensts in sijne gestelde bidplaatsen, die met sijn gemelde *Liturgie* over-een quamen, en, gelijk hy segd, van alle de Kerken Gods wierden goedgekeurd, kan ik niet sien waarom 't gemelde Liturgie-boek de eygendom aan sulken Man, dien het doorgaans word toegeschreven, soude worden geweygerd.

Die seker van hem is.

Hoewel niet so als men se thans heeft.

Ik weet wel dat het, so als 't heden gevonden word, merkelijk verschild van sijne eerste eenvoudigheyd, en dat'er van tijd tot tijd veel verandering in gemaakt is, even gelijk een rivier, al is se aan haar bron-ader en eerste uytstroming nog so suyver en helder, door de groeven, die se doorloopt, ligtelijk eenige vuyligheyt en slijk mede-sleept: maar wanneer het daar van gesuyverd is (en het valt voor iemand, die in de Kerkelijke Oudheden bedreven is, niet ongemakkelijk het kaf van het koorn te scheyden) mag het overige met regt voor het werk van desen Grooten Man worden aangesien, en 't sal bevonden worden met het gebruyk en gewoonte van die eeuw wel over-een te komen. Hierom zijn desselfs oudste afschriften de suyverste en ontwijfelbaarste.

De kortste is de beste.

Dus is *Basilius* Syrische Liturgie, die *Masius* van sijn Meester *Moses Mardenus* ontfangen en in de Latijnsche taal overgeset heeft (*f*), de beknopste, en vry van al 't geen in de Grieksche afschriften, die men heden heeft, te berispen is: sonder iemands tegenspraak is deselve van ouds af erkend van *Basilius* te zijn opgesteld, en in de Grieksche Kerk tot heden toe met groote eerbied en hoogagting gebruykt op de plegtelijkste vierdagen, daar se

 om

(*c*) *Lib.* 2. *c.* 9. *p.* 250. (*d*) *Orat.* 20. *p.* 340. (*e*) *Epist.* 63. *p.* 96. (*f*) *Antwerp. edit Ann.* 1569.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

om haar kortheyt ſeer geagt, en doorgaans gebruykt worden. Die twee Liturgie-boeken, ſeyd'er de Griekſche Patriarch *Jeremias*, (g) in ſijn antwoord aan de Wittenberſche Godsgeleerden, van, ὡς ἀνέκαθεν παρεδόθησαν ἡμῖν, καὶ ἐπεγνώθησαν, *gelijk ſe van oude tijden af tot ons zijn overgekomen, ſo worden ſe goed gekeurd en gebruykt.* Ik ſal van de aanmerkingen over ſijne werken afſcheyden, als ik maar ſal geſegd hebben, wat agting de Ouden van deſelve maakten; waar toe ik niet anders behoef op te halen, als 't geen *Nazianzenus*, die hem beſt kende, en van deſelve bequaamſt konde oordeelen, door eygen bevinding tot roem van deſelve ſegt: „Met ſijn afſcheyd van ons, *ſeyd hy* (*h*), is te gelijk alle vreug„de en vermaak geweeken; het eenige vermaak dat wy nog hebben, is „'t geen hy in ſijne Boeken en Schriften heeft na-gelaten, waar voor „alle, die na hem geſchreven hebben, moeten wijken. Laat de Ouden „ſwijgen, en al 't geen deſelve tot verklaring der Heylige Boeken ge„ſchreven hebben te rug ſtaan, daar is een nieuw Schrijver opgeſtaan. „Die is by ons de beſte, die ſijne ſchriften, welke alleen ons tot alle ſoort „van geleerdheyt onderwijſen konnen, meeſt doorwandeld, leeſt, verſtaat, „en gebruykt. Dit eenige moet ik van hem ſeggen: ſo menigmaal als ik ſijn „*Hexæmeron* opvatte en doorleſe, verkeer ik met mijnen grooten Schep„per, verſta de redenen en order van de ſchepping, en heb meerder „hoogagting en verwondering over mijnen Maker, als te voren, wan„neer ik de geſchapene dingen maar van buyten aanſchouwde. Lees „ik ſijne boeken tegen de Ketters, my dunkt ik ſie de vlammen van „Sodom die trotſe en godlooſe tongen tot aſſche verteeren, of den Toorn „van Babel met grooten hoogmoed begonnen, maar met geen min„der kragt geſtoord en om verre geworpen. Keer ik my tot ſijn boek „*De Spiritu Sancto*, *van den H. Geeſt*, ik vind daar den waaragtigen „God, en myſelven, op de van hem geſtelde gronden der godgeleerd„heyd voortgaande, bequaam om de waarheyt onbeſchroomd te prediken „en te verklaren. Doorloop ik ſijne andere verklaringen, die by voor„vallende gelegentheyt tot onderwijs der onwetenden gemaakt zijn, ik „vind myſelven opgetrokken verre boven het geen de letteren en woor„den ſeggen, en van eene trap van ligt voortgebragt tot een verdere, „tot dat ik ten laatſten opklimme tot de hoogſte. Lees ik ſijne lofre„denen over de Martelaars, ik veragte mijn ligchaam: en myſelven in „de vergadering van dat hemelſch geſelſchap denkende te zijn, worde „ontſteken met een ernſtig verlangen, om mede als een Martelaar te „ſterven. Sla ik mijne oogen op ſijne Sede-leſſen, en redeneeringen „van de welleventheyt, ik worde aanſtonds overtuygd om myſelven te „moeten *reynigen van alle beſmettinge des vleeſchs en des geeſts*, ver„anderd tot een Tempel van God, en werktuygen van den H. Geeſt, „om Gods lof en roem uyt te breyden, geſuyverd tot een Gode beha„gelijke geſtalte, en blijve niet die ik te voren was. So ſpreekt die treffelijke man, en nog vry meer van de koſtelijkheyt van *Baſilius* boeken.

Nazianzenus roem van Baſilius Boeken.

(*g*) *Reſponſ.* 1. *c.* 13. *p.* 103. (*h*) *Ub. ſupr. p.* 632. 633.

AGTSTE AFDEELING.

Een vertoog van ſijne naaſte maagſchap.

INHOUD.

Baſilius *maagſchap en Ouders.* *De godvrugtige dood van ſijn moeder* Emme-

Emmelia. De sonderlinge godvrugtigheyt en 't nauw-geset leven van sijn suster Macrina. *De ontijdige dood van sijn broeder* Naucratius, *daar veel goeds van te verwagten geweest was. Sijn broeder* Gregorius, *Bisschop van* Nyssen. *Een beknopt verslag van* Petrus, *sijn jongste broeder, Bisschop van* Sebastea. *Het geluk sijner Ouders van drie sulke soonen te hebben, die op de selve tijd Bisschoppen waren.* Basilius *schriften.*

I. EEr wy het leven van den H. *Basilius* afbreeken, sal het mogelijk tot beter opheldering van sijn levens-beschrijving dienen, dat wy een kort verslag geven van sijne naaste magen en bloedvrienden. Sijn vader *Basilius* (dien sommige [*a*], dog op wat grond weet ik niet, in sijne laatste dagen willen Bisschop, of ten minsten Ouderling geweest te zijn) stierf, als desselfs kinderen nog vry jong waren. Sijn moeder *Emmelia* verliet, (na de dood van haar man, en na behoorlijke sorg ontrent het opvoeden harer kinderen gedragen te hebben) op het aanraden van haar dogter *Macrina*, om haar soon *Basilius* nader te zijn, de wereld, week naar de wildernis, daar haar soon was, en sloeg haar neder in een dorp aan de andere sijde van de riviere Iris (*b*), om door het meermaals besoeken van haar soon te konnen vertroost worden, en hem van daar by schaarsheyt of andere gelegentheden, gelijk sy deede, met 't geen hem nodig was te konnen besorgen (*c*). Dese ten laatsten door hoogen ouderdom afgemat, viel in een siekte, die haar doodelijk was (*d*); by haar waren haar dogter *Macrina*, de oudste, en haar soon *Petrus*, de jongste van hare tien kinderen, die haar tot het laatste van haar leven ten dienst stonden. Sy dan de dood te gemoet siende, en voor de afwesende kinderen gebeden en deselve gesegend hebbende, vatte de twee, die by haar waren, en de eene aan de eene en de andere aan de andere sijde van het bed saten, by de hand, en gaf deselve met dese woorden aan God over: *Aan u, ô Heere, geev ik tegenwoordig over, beyde de eersteling en de tiende mijner kinderen, de eene de eerste, en de andere de tiende en laatste vrugt mijnes buyks. Beyde zijn se uwe, en daarom geef ik se beyde u weder over: laat se daarom beyde u geheel en al geheyligd worden.* Vervolgens belast hebbende, dat men haar in het graf harer vaderen begraven soude, (gelijk ook gedaan wierd) stierf sy, even te vooren eer *Basilius* tot den Bisschoppelijken stoel van Cesareën bevorderd wierd, die op de tijding van haar dood (*e*), als het verlies van het geen hem in dit leven tot sijn eenige troost strekte, ongemeen bedroefd was, en nog niet hersteld zijnde uyt sijn siekte, sodanig weder instortte, dat het hem by-na sijn leven gekost had.

[Margin: Basilius vader, — en moeder; — Haar leven, — en godvrugtig sterven; — Tot droefheyt van Basilius.]

II. Van hare tien kinderen zijn in de Geschigt-boeken, behalven *Basilius*, nog levendig *Macrina*, *Naucratius*, *Gregorius* en *Petrus*. *Macrina* was de oudste, die so genaamd was na haar Groot-moeder *Macrina*, die in haar jonger jaren den H. *Gregorius*, *Thaumaturgus* genaamd, tot Leermeester gehad had. Haar moeder droeg bysondere sorg voor hare opvoeding, en voerde haar, alsoo sy een schrander en sneedig meysjen was, niet alleen aan tot het huyssellijk werk, maar ook tot de kennisse van de H. Schriftuur, en bysonder van de regelen *Salomons* tot een goede bestiering van 's menschen leven. *Macrina*, dus opgevoed, las doorgaans de *Psalmen*, self leerde sy deselve van buyten, en her-

[Margin: De opvoeding van Macrina.]

 haalde

(*a*) *Labb. de Script. Eccl. in Basil. in adden. Tom.* 1. *p.* 734. Sie hier boven de 1. Afdeel. *num.* 1. (*b*) *Basil. Epist.* 79. *p.* 141. (*c*) *Naz. Epist.* 8. *p.* 733. (*d*) *Nyss. de vit. Macrin. p.* 186. (*e*) *Epist.* 7. *p.* 50.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Haar vroege godvrugtigheyt, haalde se, wanneer sy maar eenige de minste gelegentheyt had, by anderen; ja sy was gewoon, 't zy dat se te bed ging, of opstond, 't zy dat se eenig werk begon of verliet, 't zy dat se aan tafel ging, of van deselve opstond, of dat se hare godsdienstige oeffeningen beginnen wilde, een *Psalm* te singen. *en verder leven,* Dus leefde sy, selfs eer se het twaalfde jaar van haren ouderdom bereykt had; maar met hare jaren groeyde haare godvrugtigheyt, en te gelijk hare schoonheyt, waar door se so veel vryers kreeg, dat haar vader, om het versoeken daar over voor te komen, haar een goed man ten huwelijk gaf, dog die Edelman stierf, eer het huwelijk voltrokken wierd, 't welk haar aanleyding gaf, om vast te stellen, dat se voortaan ongetrouwd leven, en haar moeder in het opvoeden van de andere kinderen behulpsaam zijn wilde, gelijk se vervolgens met grooten yver en sorg deed, en haar broeder *Basilius*, onlangs van de Hooge School t'huys gekomen, bewoog de vliegende gedagten van sijn groote geleerdheyt te laten varen, een nederig gevoelen van sigselven te hebben, den moeijelijken weg tot de deugd in te slaan, en hemselven tot de nauwgesette order van een afgesonderd leven over te geven. Sy self ging ook, als haar moeder gestorven, en de andere kinderen besorgd waren, sig van het geselschap van andere onttrekken, en besteedde met eenige godvrugtige maagden, over welke sy Bestierster was, haar geheele tijd in een gestadige aandagt, en de nauwgesetste oeffeningen van godsaligheyt en deugd. *siekte, dood, begravenis,* Haar broeder *Gregorius*, Bisschop van Nyssen (die haar in agt jaren niet gesien had) nam de reys aan om haar te besoeken: onderwegen quam hem iets in den droom voor, als een bekend-making van haar nakende dood, dog het was so duyster, dat hy'er voor die tijd niet af wist te maken. By haar gekomen zijnde, vond hy haar seer siek, deed haar alle gerak, dat'er vereyscht wierd, en sag haar, als se gestorven was, met groote statie begraven. *en lof-reden door haar broeder Nyssenus.* Naderhand beschreef hy haar leven wijdluftig (*f*), welk waerdig is van een geleerd leeser geleesen te worden. Men gaf haar na aan de gevoelens van *Origenes* vast te zijn; maar, gemerkt ik sulks by niemand dan by *Nicephorus* (*g*) vinde, geloof ik dat een misslag van dien Schrijver te zijn, die haar noemd in plaats van haar Groot-moeder *Macrina*, die een toehoorderssе geweest was van den H. *Gregorius*, wiens Leer-meester en Opsiender *Origenes* geweest was.

Naucratius leven III. *Basilius* naaste broeder was *Naucratius* (*h*), (of, gelijk hem *Constantinus Porphyrogenneta* [*i*] noemd, *Pancratius*) een jongman van een aangename gestalte, van een sterk ligchaam, en geen minder bevallig leven. Twee-en-twintig jaren oud zijnde, gaf hy merkelijke blijken van sijne vaerdigheyt en welspreekendheyt, met sijne reden-voeringen, die hy met groot genoegen, en tot verwondering self van alle sijne toehoorders, in het openbaar deed. Niet lang daar na verliet hy dat alles, en week naar de wildernis, alwaar hy sig in een bequame eensame plaats, niet verre van de riviere Iris, neder sloeg, geen ander geselschap had, dan eenige weynige oude en de wereld afgestorvene mannen, die hy met de jagt (daar hy sig wel op verstond) versorgde, en by alle voorvallen sijn moeder ten dienst was. Vijf jaren bragt hy in die eensaamheyt door, maar wierd, als hy na die tijd nevens sijnen weerden vriend *Chrysaphius* (dien hy uyt alle sijne huysgenooten tot een gedurig makker uytverkoren had) op sekeren dag ter jagt gegaan was, *en dood.* met denselven dood t'huys gebragt: een verlies, dat sijn moeder seer smer-

(*f*) *Ext. in append. operum ejus anno* 1618. (*g*) *Lib.* 11. *c.* 19. *p.* 137. (*h*) *Nyss. vit. Macin. p.* 182. (*i*) *Lib.* 1. *Them.* 2. *p.* 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſmertede, en ſijn ſuſter *Macrina*, die hem meer dan de andere broeders beminde, ſwaar viel, hoewel ſe haar manmoedig droeg. Naaſt hem volgde *Gregorius*, een ſeer geleerd en welſprekend man, die naderhand Biſſchop van Nyſſen in Cappadocien, en door de Arianen gebannen en vervolgd wierd, dog niet-tegenſtaande alle hunne booſe aanſlagen tegen hem, leefde tot een hoogen ouderdom, by-na tot het eynde van die eeuw, hoewel men van de juyſte tijd van ſijn dood het naaſte beſcheyd niet geven kan. Gregorius; deſſelfs dood.

IV. De laatſte van deſe broederen, en ſelfs van alle de kinderen (*k*), (want ſijn vader ſtierf ſtraks na dat hy geboren was) is geweeſt *Petrus*, die ſijne goede opvoeding voornamelijk danken moeſt de ſorg en teerhertigheyt van ſijn ſuſter *Macrina*, die hem in ſijne eerſte jaren de gronden van godsdienſtigheyt en de kennis van Goddelijke ſaken inboeſemde, en in de overſchietende uuren ſo veel te doen gaf, dat hy weynig tijd had om hem met ydele en onnodige ſtudiën te bemoeijen: ſy was hem een Vader en Meeſter, Voogd en Opſiender, en voerde hem door haar godvrugtig aanraden en onderwijſen ſodanig aan, dat hy eerlang de uyterſte volmaaktheyt van de ware Wijsgeerte bereykte. Hy had een veerdigheyt, om allerley ſaken te leeren, en een byſonderen trek tot allerley hand-werken, daar in hy ſonder hulp van iemand binnen korten meer vorderde, dan andere door langkheyt van tijd, en met veele moeyte gemeenlijk doen. Hy was in de taal-kunde niet ſo net, of ſo ver gekomen als ſijne broeders, maar week deſelve in godvrugtigheyt en deugd geheel niet, om welke te oeffenen hy ſigſelven tot een *aſcetiſch* en eenſaam leven begaf, en een groot gedeelte van het ſijne met ſijn moeder en ſuſter in een afgeſonderd leven doorbragt: byſonder muntte hy uyt in herbergſaamheyt en milddadigheyt, ſo dat hy, wanneer de menſchen ten tijde van een grooten hongersnood, daar van verſtendigd, met geheele troepen tot hem in de woeſtijn quamen, ſodanigen voorraad verſchafte, dat door den toeloop die plaats niet meer een woeſtijn, maar een bevolkte ſtad ſcheen te zijn. *Baſilius* tot het Biſdom van Ceſareën bevorderd zijnde, maakte hem Ouderling; naderhand wierd hy Biſſchop van Sebaſtea, ('t welk, naar alle waarſchijnlijkheyt, dat in Cappadocien, of, naar het ſeggen van *Stephanus*, volgens de verdeeling van dat land in ſijnen tijd, in Armenien was; want daar waren in de Ooſterſche Geweſten verſcheyden plaatſen van die, of diergelijke naam, als Sebaſte, Sebaſtea, en Sebaſtopolis) maar wanneer dat geweeſt zy, hoe lang hy die plaats bekleedde, of wat hy, geduurende ſijne bediening, gedaan heeft, konnen wy niet-met-al van ſeggen. Van ſijne Schriften is niets tot ons overgekomen, als een korten brief aan ſijn broeder den Biſſchop van Nyſſen, die op ſijn verſoek op het Boek van *Eunomius* tegen *Baſilius* had begonnen te antwoorden, en hem om raad, hoe daar in voort te gaan, gevraagd had. Dit alles vertoond ons waar te zijn 't geen *Nazianzenus* (*l*), in ſijne lijk-reden over *Baſilius*, heeft aangetekend, dat hoewel ſijne Ouders wegens hunne godvrugtigheyt en roemwaerdige hoedanigheden vermaard waren, egter dit hun grootſten roem was, dat ſy in hunne kinderen ſo gelukkig waren. En ſeker, men ſal mogelijk geen ſulken voorbeeld vinden, dat drie broeders, alle uytſtekende en deſtige mannen, op eenen tijd Biſſchoppen geweeſt zijn.

Baſilius jongſte broeder Petrus; ſijn opvoeding, leven, Biſdom te Sebaſtea, en Schriften.

Baſilius Ouders gelukkig in hunne kinderen.

(*k*) *Nyſſen. vit. Macrin. p.* 185. (*l*) *Orat.* 20. *p.* 322.

Ba-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Basilius Werken.

Egte.

Homiliæ IX. in Hexaemeron.
In Psalmos Homiliæ XXII.
Homiliæ XXXI. varii argumenti.
De Baptismo *Lib.* II.
De vera virginitate ad Letoium Melitens.
Commentarii in XVI. priora Isaiæ capita.
Adversus Eunomium *Lib.* V.
Ad Amphilochium de Spir. Sancto.
Sermo de Abdicatione rerum.
De vera ac pia Fide.
Procemium Ethicorum de judicio Dei.
Ethica seu Moralia.
Ascetica, seu de Institut. Monach. Serm. II.
Regulæ fusius disputatæ.
Regulæ breviores.
Constitutiones Monasticæ.
Epistola ad Chilonem Anachoretam.
Ad Monachum lapsum, & Virgin. lapsf. Epist. III.
Ad Amphilochium Epistolæ Canonicæ, III.
Epistolæ aliæ CCCCXXVIII.
Liturgia, sed interpolata.
Conciones Morales XXIV. ex Basilii libris. Per *Simeonem Logothetam* selectæ.

Onegte.

Homiliæ X^a & XI^a in Hexæmeron.
De Grammatica exercitatione Libellus (revera *Moschopuli.*)
De Consolatione in adversis. Lat.
De laudibus eremi, seu vitæ solitariæ (fragmentum ex oper. *Petri Damiani.*)
Admonitio ad filium Spiritualem. Lat.
Precatio cum sacris operaretur.
Fragmentum Epistolæ ad Julianum Imp.

Eynde van het leven van den H. BASILIUS.

HET

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. GREGORIUS VAN NAZIANZEN
Bisschop van Constantinopelen.

EERSTE AFDEELING.

Nazianzenus bedrijf van sijn geboorte af tot sijn te rug komst van Athenen.

INHOUD.

De nauwe vriendschap tusschen Basilius *en* Nazianzenus. *De plaats en tijd van* Nazianzenus *geboorte. Sijn vader* Gregorius *was opgevoed in een mislijk slag van Godsdienst en secte, die* Hypsistarianen *genoemd wierden. Die secte word beschreven. Hy was daar seer driftig in: Hoe hy daar van bekeerd wierd. Desselfs doop, en bevordering tot het Bisdom van* Nazianzen; *alwaar het by sijn derwaards-komst slegt stond met het Christendom. Hy was yverig in alles te verbeteren. De sonderlinge godvrugtigheyt van sijn moeder* Nonna. Nazianzenus *toonde sig van jongs op genegen tot de beste studiën. Waar hy buytens huys opgevoed is en gestudeerd heeft. Sijn reys naar* Athenen. *Het gevaar van schipbreuk op die reys. Hy bid God om hulp met een goeden uytslag. Dat komt sijn ouders voor in een droom. Sijn moeder soude aan iemand van sijn kennis in het schip verschenen zijn. Hy komt gelukkig tot* Athenen *aan. Hier studeerde hy nevens* Basilius, *die d'een d'ander sogt te overtreffen. Een ongemeene droom van de* Wijsheyt *en* Kuysheyt. *Hy had kennis met* Julianus, *die naderhand* Keyser *wierd, wat hy van den selven oordeelde.*

I. WY mogen den H. *Gregorius* van *Nazianzen* van den H. *Basilius*, die in sijn leven desselfs grootste vriend was, niet scheyden: want dese twee waren een paar seer dierbare en geheyme vrienden, diergelijke men in de geheele oude Kerk-beschrijving niet vind, die door sulken nauwen vriendschap aan elkanderen verknogt en verbonden waren, dat sy, naar sijn eygen seggen (*a*), alles gemeen hadden: Na Basilius moet volgen sijn naaste vriend Nazianzenus.

— καὶ ψυχὴ μία
Δυοῖν δέχσα σωμάτων διάςασιν. Dat is,

Dat eene siel die twee ligchamen aan malkanderen bond.

Hy wierd geboren te Arianzen (*b*), (alwaar sijn vader een hofsté had) Sijn geboorte plaats

(*a*) *Carm. de vit. sua. Tom.* 2. *p.* 4. (*b*) *Greg. Presb. in vit. Nazianz. p.* 3. *Nicet. argum in Nazianz. Orat.* 15. *Vid. Orat. Naz.* 25. *p.* 435. *Epist.* 6. *p.* 770.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Sijn geboorteplaats,

een flegt dorp, behoorende onder Nazianzen, een ftad in het tweede Cappadocien, gelegen in het gedeelte van dat landfchap, welk genaamd wierd *Tiberina*; een arme, dorre, ongefonde en onaangename plaats, die mogelijk nooit in de Gefchigt-boeken foude zijn genoemd geweeft, ten ware fy door de geboorte van onfen grooten Man was bekend geworden.

en tijd.

Hy quam in de wereld ter felver tijd, als het groote Concilie te Niceën gehouden wierd, als of de Goddelijke voorfienigheyt hem had afgefonderd, om als een dapper krijgsman voor dat Geloof, welk thans fo vinnig door de Ariaanfche party tegengeftaan, en door de Vaders van die Synode met fo veel moeyte beweerd en beveftigd wierd, te ftrijden. Sijne Ouders waren luyden van den grootften rang (*c*), maar nog luyfter-

Befchrijving fijner Ouders.

rijker door hun gedrag en deugden. Sijn vader (insgelijks *Gregorius* genaamd) was een goed man, maar tot fijn ongeluk opgevoed in een mislijk flag van Religie (*d*), een foort van Samaritanen, die het

Sijn vader was een Hypfiftariaan.

Jodendom en Heydendom, ik fal liever feggen, eenige plegtelijkheden van het een en het ander aanhielden: want fy eerden met de Heydenen het vuur en de brandende ligten, maar verwierpen de beelden, en het offeren aan de felve; en onderhielden met de Joden den Sabbath, en een nauwe onthouding van defe of geene foort van fpijs, dog verwierpen de befnijdenis, en gaven voor, geen andere godheyt te dienen, dan den Almagtigen, Opperften en Hoogften God, waarom fy figfelven den naam van *Hypfiftarianen* gaven; een fecte, die men in het naam-regifter der oude Ketters niet vind, hoewel'er iets diergelijks onder de Euphemiten, van welke *Epiphanius* (*e*) gewag maakt, fchijnt

Hier van wierd hy bekeerd,

gevonden te worden. Van die foort van Religie fchijnen deffelfs Ouders, en hy felfs in fijne jonge jaren, geweeft te zijn; want het verfaken van defelve kofte hem het verlies van fijn vrienden, vervreemde (*f*) fijn eygen moeder van hem, en beroofde hem van alle fijne vafte goederen, welk hy alles blymoediger aannam als andere de grootfte eerampten plegen te ontfangen, gemerkt hy wift by het verliefen van een moeder op aarden, een vader gewonnen te hebben in den hemel, en by het verlies van fijn aardfche goederen, van *een beter en duuragtig goed* in den hemel verfekerd te zijn. Het voornaamfte behulpmiddel tot fijn bekeering was fijn vrouw, die hem met kragtige redenen, met geduurig bidden en fmeeken, daar door hy ten laatften bewoogen wierd, tot de Chriftelijke Religie overhaalde; dog hy was tot fulken verandering merkelijk voor-bereyd door fijne neyging tot godvrugtigheyt, en fuy-

door fijn vrouw,

verheyt of onberifpelijkheyt van fijn leven. Hy was, eer hy tot het Chriftendom over-quam, reeds eenigfins een Chriften, gemerkt fijn nauwkeurige forg en beftiering ontrent en van figfelfs, fijne nederigheyt en fedigheyt, fijne matigheyt en kuysheyt, opregtigheyt en regtveerdigheyt, onfijdigheyt en regt doorgaand-oordeel in alle de groote ampten en bedieningen van het gemeene beft, die hy bekleed had. Dus gefteld, ftond hy waarfchijnlijker te fullen overftappen tot dien godsdienft, waar in hem berigt wierd dat alle die genaden-gaven een beter luyfter fouden krijgen, en tot de uyterfte volmaaktheyt en voltrekking worden op-

en anderfins.

gevijfeld. Onderwijlen gebeurde een faak, die wel in haarfelven niet van eenig belang was, en egter een groote verandering veroorfaakte. Hy droomde in fekere nagt (*g*), dat hy ('t welk hy nogtans nooit gedaan had) de woorden uyt *Davids* Pfalmen fong! *Ik verblijde my in de gene,*

(*c*) *Gregor. presb. ibid.* (*d*) *Naz. Orat.* 19. *p.* 289. *Orat.* 10. *p.* 161. *Orat.* 11. *p.* 178. *De vit. suâ p.* 2. *de reb. fuis. ibid. p.* 33. *Greg. presb. loc. cit.* (*e*) *Haref.* 80. *p.* 450. (*f*) *Nazianz. Orat.* 19. *Ibid.* (*g*) *Id. ibid. p.* 293.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ne, die tot my seggen; Wy sullen in het huys des Heeren gaan. Dit quam hem wel vreemd voor, maar gaf hem een heymelijk vergenoegen en vermaak. Men behoefde sijne goede vrouw niet te leeren hier mede haar voordeel te doen; sy haalde die droom op, en vertoonde se hem so voordeelig als sy konde; want sy prees hem aan de goedheyt en te gemoet-koming van den hemel, en drong hem, dat hy sig sijn eygen behoudenis en saligheyt niet ontrekken, de roeping van God niet meer tegenstaan, maar door alles, dat hem in den weg mogt voorkomen en beletten wilde, door-barsten soude. Al dit aanhouden bewoog hem, so dat hy de Christelijke Religie beloofde aan te nemen; waar toe sig een bequame gelegentheyt opdeed:

II. Het gebeurde ontrent die tijd, dat *Leontius*, Bisschop van Cesareën, met eenige andere Kerk-voogden uyt sijn landschap na Niceën, om leden van de groote Vergadering aldaar te wesen, reysende, hun weg over Nazianzen namen. Desen sprak *Gregorius* aan, en versogt hen met allen ernst een Christen te mogen worden; waar op, sonder uytstel, de plegtigheden, tot het inwyen in het Christendom voor-af vereyscht, te werk gesteld wierden, dog de Catechist beging daar in een merkelijke misslag: want in plaats dat hy hem, so lang het voorlesen van de Catechetische onderwijsing duurde, soude doen over-eynd staan (gelijk de gewoonte was der leerlingen, als sy stonden gedoopt te worden) liet hy hem op sijne knyen leggen, dat geen gewoonte was, als wanneer iemand tot Ouderling of Priester soude bevestigd worden. Die'er tegenwoordig waren, merkten wel haast die misslag, maar sagen het te gelijk aan als een voor-teken van sijn verhooging tot het Bisschoppelijk ampt. Niet lang daar na wierd hy gedoopt door den Bisschop van Nazianzen. Uyt de Vonte, of Doop-bak opkomende, wierd'er een ongewoon ligt en glans rondom hem gesien, die wel veelen, daar ontrent zijnde, gewaar wierden, maar niemand seyde voor die tijd iets daar van aan den anderen, gemerkt elk meende, dat hem alleen sulken gesigt voorgekomen was; dog het quam den Bisschop bysonder so helder en heerlijk voor, dat hy voor het volk opentlijk uytriep, en seyde; Desen door een onmiddelbaar aanwijsen van den H. Geest tot sijn navolger in die plaats gezalfd en afgesonderd te hebben, 't welk door de uytkomst bevestigd wierd; want hy wierd, als die Bisschop gestorven, en die plaats een geruymen tijd open geweest was, tot het Bisdom aldaar bevorderd. Hier vond hy alles qualijk gesteld, en buyten order. Dese plaats was, niet lang geleden, tot een Bisschoplijke hoofd-plaats aangesteld, en sijn Voorsaat was aldaar de eerste Bisschop geweest, die wel van een ongemeen stigtelijk leven, dog onnosel en eenvoudig was, en geheel niet voorsien met de schranderheyt der toenmalige Bisschoppen, die in opsigt van de Kerken thans t'eenemaal vereyscht wierd: egter wierd hy nog te schielijk weggerukt, en de plaats bleef een geruymen tijd na sijn dood open; so dat se, wanneer onsen nieuwen Kerk-voogd deselve aanvaerdde, jammerlijk met allerley sonden en dwalingen overloopen was. Dese begon ten eersten een goede verbetering, en bragt door sijn yverig en wijs bestier de Gemeynte tot een beter leven, en te gelijk tot gehoorsaamheyt onder de burgerlijke en godsdienstige Wetten. Sodanigen, en so treffelijken persoon was de vader van desen grooten Man, dog sijn moeder *Nonna* muntte in godvrugtigheyt niet minder uyt. Sy was gesprooten uyt een godvrugtige familie, en leefde so godsalig, dat (indien wy 't geen'er allesins van verhaald word, mogen gelooven) sy in godvrugtigheyt een wonder van hare eeuw wierd. Sy had

Hy wierd gedoopt.

Wat daar in aan te merken was.

En merkelijk voorviel.

Wierd Bisschop van Nazianzen.

Steld daar een merkelijke verbetering aan.

Nonna, Nazianzenus moeder.

Was seer godvrugtig.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Bad om een ſoon,

had eerſt geene kinderen, of mogelijk maar eene dogter (indien *Gorgonia* haar oudſte kind was), en verlangde ſeer naar een ſoon (*b*), daar ſy menigmaal God om bad, en beloofde, gelijk *Hanna* in gelijken geval deed, denſelven, wanneer'er God haar een geven ſoude, aan hem t'eenemaal over te geven.

die ſe kreeg.

Dit haar gebed wierd van God verhoord, en 't beliefde hem, op haar ernſtig aanhouden, in een nagt-geſigt haar bekend te maken, hoedanig het kind, dat ſy ſoude baren, weſen ſoude, en hoe het ſoude genaamd worden.

en Gode op-offerde.

So dra ſy verloſt was, voltrok ſy hare gelofte, en gaf hem ten eerſten Gode over.

Sijn vroegtijdige bequaamheyt.

III. Nog een kind zijnde, toonde hy ſigſelven met veele natuurlijke bequaamheden begaafd (*i*), door welke hy, benevens de voordeelen van huyſſelijke onderwijſing, onder de opvoeding en regeering ſijner Ouders, binnen korten tijd andere van ſijne jaren overtrof in kennis en wijsheyt, waar in hy ſo ſchielijk toenam, dat de tederheyt ſijner jaren hem niet belette te bereyken 't geen in anderen niet dan by rijpere jaren konde verkregen worden.

Waar in hy ſijn vermaak nam.

Hy had in de ſpeelen en vermakelijkheden der jeugd geen behagen, maar veragtte deſelve als onnut, ydel, en als beletſelen om in betere ſaken te vorderen; de natuur had hem met een deſtiger en ernſtiger inborſt voorſien, ſo dat hy, gelijk ſijn verſtand met de jaren aanwies, ſijn vermaak nam in het leſen van ſulke Boeken, als'er te dier tijd tot verdediging van de regtſinnigheyt geſchreven wierden, en in het omgaan met wijſe en vroome Mannen. Sijn eerſte ſtap naar buyten deed hy naar Ceſareën, alwaar hy ſig overgaf aan de onderwijſing der beſte Meeſters, en, gelijk ik niet twijfel, de eerſte kennis kreeg aan *Baſilius*.

Hy ſtudeerde te Ceſareën en elders.

Alles dat daar te leeren was doorſnuffeld hebbende, reyſde hy naar Ceſarea Philippi in Paleſtina, alwaar toen de vermaardſte Leer-meeſters van die eeuwe leeraarden, en de groote *Euſebius* Biſſchop was. Hier ſtudeerde hy (*k*) onder *Theleſpius*, den vermaarden Redenaar, en had onder anderen tot ſijn makker en mede-leerling *Euzoïus*, die naderhand door de Ariaanſche factie aldaar Biſſchop gemaakt wierd. Hier maakte hy ſijn meeſte werk van de wel-ſprekens-konſt, beoogende niet de ydelheyt en gewrongentheyt, maar de cierlijkheyt en netheyt, welke die konſt leerd. Van daar reyſde hy naar Alexandrien, welker ſchoolen naaſt die van Athenen toen de vermaardſte van allen waren. Hier insgelijks allerley ſoort van geleerdheyt opgedaan hebbende, reyſde hy voor het laatſte naar Athenen, alwaar hy den opperſten ſteen, gelijk men ſpreekt, aan het gebouw van ſijn geleerdheyt dagt te brengen.

Reyſd eyndelijk naar Athenen.

Tot dien eynde ging hy ſcheep (*l*), (aan het ſcheeps-volk van dat ſchip byſondere kennis hebbende) om te varen naar Ægina, een Eyland niet verre van Athenen, maar op een onbequaam ſayſoen van 't jaar, want het was toen reeds ontrent het midden van *November*, wanneer doorgaans ſtorm en onweêr de zee ontſteld, en de vaart, ſo ooit, ſorgelijk is, gelijk hy het ook bevond:

Word onderwegen van een ſwaar onweêr belopen.

want gekomen zijnde ontrent het Eyland Cyprus, ontſtond'er ſchielijk een onweêr, dat het ſchip ongemeen heen en weer ſlingerde, een dikke duyſternis overviel hen, ſo dat ſy nog land, nog zee, nog lugt bekennen konden; daar by quam een vreeslijke donder en blixem, welk hen geen minder ſchrik en ontſteltenis, als de duyſternis, die haar bedekte, toebragt. Dog te ſwaarder was deeſe nood, om dat gebrek en honger de ramp bekommerder maakte: want hun voorraad van water en ſpijs was geheel ten eynde, of door de zee vernield;

maar

(*b*) *Nazianz. de vit. ſuâ p. 2. Orat. 19. p. 292. Greg. Presb. ubi ſupra.* (*i*) *Greg. Presb. & Naz. de vit. ſuâ ubi ſupra.* (*k*) *Hieron. de Script. in Euzoi. c. 113.* (*l*) *Loc. cit. & Orat. 19. p. 306. & Carm. 1. de reb. ſuis. Tom. 2. p. 36, 37.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

maar hier in quamen hen eenige Phenicische kooplieden te hulp, die, hoewel in het selve gevaar, waagden dit schip te naderen, en het geen daar ontbrak, over deeden. Ondertusschen wierd de storm van tijd tot tijd swaarder, en duurde eenige dagen aan malkanderen, so dat de konst der stuur-lieden uyt, en het boots-volk ten eynde van hunne kragten zijnde, het schip op Gods genade dreef. Om kort te seggen, alles was buyten hoop, en daar scheen geen middel om de dood te ontgaan; elk oordeelde hemselven verlooren, en beklaagde op het jammerlijkste sijn ongelukkig noodlot, en sijn uyterst levens-gevaar; maar onsen Reysiger had betere gedagten ontrent sigselven: de bevatting van de dood, en toekomende staat in de andere wereld, deed hem sijn voorgaande leven overdenken, waar in hem niets so seer smertte, als dat hy nog ongedoopt, en also nog aan de voorregten van de Christenen niet geregtigd was. Die gedagte deed hem seer gevoelig klagen, sijne kleederen scheuren, sig op de grond nederwerpen, so jammerlijk sugten, en in sulke droevige klagten uytbarsten, dat het scheeps-volk selfs, als ongevoelig over hun aller gevaar, by hem quam nedersitten, en met hem weende: maar moed gegreepen hebbende, wendde hy sijn gebed tot God, waar in hy de wonderbare verlossingen en het behouden van sijn volk in de uyterste nooden ophaalde, de bysondere sorg van Gods goedheyt en voorsienigheyt, over hem te voren bewesen, erkende, betuygde, volgens een plegtelijke overlevering, Gode eygen te zijn, en sig nu nogmaals Gode over te geven, met verpligting sijnes selfs, om sijne beloften, indien het God beliefde hem nu te verlossen, sekerlijk en getrouwelijk te betalen. Sijn gebed was so dra niet geëyndigd, of het wierd verhoord, de stormen bedaarden, en het schip vorderde veylig sijnen loop. Dese wonderdadige redding had sulken gelukkigen gevolg, dat alle de reys-genooten aanstonds betuygden Christenen te willen worden. Ook is merkelijk, dat dit gevaar van *Gregorius* sijne Ouders ter selver tijd in een droom voorquam en vertoond wierd, die daar op aanstonds met gebeden en tranen om sijne behoudenis by God aanhielden; en dat hy self, so dra hy, de storm over zijnde, een weynig konde rusten, droomde, een sekere *Furie*, (helsche raserny) en boosaardigen *Dæmon* (geest), die sijn verderf voorgenomen en bedagt had, in zege-praal om te voeren; ja een van sijn naaste kennis, een jongman thans met hem in het schip, sag ter middernagt, als sy alle in 't uyterste gevaar waren, so hem dagt, *Gregorius* moeder *Nonna* op de zee komen, het schip naderen, en hetselve veylig naar land sleepen, waar op aanstonds het weêr op-klaarde, en de wind ging leggen. Het onweêr dus over zijnde, namen sy hun regte streek, en seylende voor-by Rhodus, quamen niet lang daar na te Ægina (alwaar de Reeder van het schip woonde) en vervolgens te Athenen, daar hy, gemerkt men reeds wist wie hy was, blijdelijk onthaald wierd, en wegens sijne bequaamheden niet alleen den leerlingen, maar den voornaamsten Hooge Leeraren aldaar tot verwondering strekte.

(Hoe hy sig daar in droeg.)

Dat bedaarde op sijn gebed.

Voorvallen, die ontrent die tijd souden gebeurd zijn.

Hy komt te Athenen.

IV. Hy was niet lang te Athenen geweest (*m*), of *Basilius*, laatst te Constantinopelen gestudeerd hebbende, quam ook aldaar. Eerlang groeyde hier de te voren begonnen kennis tot een onverbrekelijke vriendschap aan: sy woonden onder een dak, aten aan eene tafel, en studeerden te samen, waar in de een den anderen niet benijde, maar sy malkanderen dapper poogden te onderhalen, en niet so seer worstelden en kampten, wie van hen de voor-rang soude hebben, als wel om elkander de eer van meest gevorderd te hebben toe te schrijven. Sy betraden gelijkelijk de-

Maakt onverbrekelijke vriendschap met Basilius.

(*m*) *Nazianz. de vit. suâ p.* 4. *Orat.* 20. *p.* 330. *Greg. Presb. ibid.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de selve paden van deugd, en niets vereenigde hunne genegentheden sodanig aan malkanderen, als beyder groote yver en opregte hoogagting van hunne Religie. Men wist alom te spreeken van hun wijs en stemmig gedrag, van hunne matigheyt en soberheyt, van hunne sedigheyt en kuysheyt, van hunne onberispelijkheyt en veragting van de wereld, van hun afsien van alle die konstjens en aardigheden, waar in anderen zich oeffenden en poogden uyt te munten, en bysonder van hunne kloekmoedigheyt, getoond in de droevigste rampen, dog merkelijkst in die vreeslijke aardbeving, die geheel Griekenland trof, en veele anderen den moed deed ontsinken. Ik ga hier andere staaltjens van deser beyder grooter Mannen vriendschap en gemeene beyvering, ten tijde van hun verblijf te Athenen, willens voor-by, also daar van in het leven van den H. *Basilius* breeder gesproken is. Dus sijne Wijsgeerige studiën voortsettende, had hy een niet onaangenamen droom, die iets meer als menschelijks scheen te beduyden: Hy droomde (*n*), dat hy besig zijnde met lesen, sag twee aangename en schoone Juffrouwen, die, in witte kleederen, de eene aan sijn regter-, en de andere aan sijn slinker-hand stonden: hy (die een vast voornemen van kuys en ongetrouwd te leven had opgevat) sag deselve nors en stuurs aan, haar vragende, Wie sy waren, en wat se daar te doen hadden? Sy omhelsden hem vriendelijk, en gaven hem tot antwoord; Zijt so niet ontsteld, Jongman, wy zijn u heel wel bekend, de eene van ons is *Wijsheyt*, en de andere *Kuysheyt*, en zijn van God gesonden om by u te woonen, en hebben reeds voor ons in uwe siele een gepaste en aangename wooning bereyd; welk gesegd hebbende, verdweenen se. En seker, hy hield, met een godvrugtig en edelmoedig voornemen gewapend, sijn siel suyver en onbesmet in het midden van alle versoekingen en verlokkingen van quaad geselschap, die hier meer dan elders voorvielen. Onder anderen, daar hy hier kennis aan kreeg was ook *Julianus* (*o*), die naderhand Keyser wierd. Dese was herwaarts gekomen quansuys om te studeeren, maar voornamelijk om de Waarseggers en Toveraars (daar hy ongemeen veel van hield) over sijn nakend geluk of ongeluk raad te vragen, en stelde sig so wonderlijk, vreemd en onbehoorlijk aan, dat *Nazianzenus* om het trekken van sijn mond, het draaijen van sijne oogen, de vinnigheyt van sijn gesigt, het slingeren van sijn hoofd, en geduurige beweging van sijne schouderen, en om sijn geduurig lagchen, het af-breeken van sijne redenen, het voorstellen van onnutte en allerley slag van vragen, en bysonder om sijn godloose en onbeschaamde manier van sintwisten, gewoon was te voorseggen, wat van hem te verwagten was, en tot sijne vrienden te seggen; *Siet wat een booswigt het Roomsche Rijk in sijnen boesem opvoed*; dog wenschte doorgaans hier in een vals Propheet te mogen zijn: maar helaas! desselfs volgend leven heeft dese voorsegging meer als te veel bewaarheyt.

Wijsheyt en Kuysheyt verscheenen hem in den droom.

Had kennis aan Julianus.

Van wien hy niet veel goeds voorspelde.

(*n*) *Ruffin. Prolog. in oper. Naz. inter oper. Naz. Tom.* 1. *p.* 726. *ex ipsius Naz. Carm.* 4. *de anim. suæ calamitate Tom.* 2. *p.* 71, 72. (*o*) *Nazianz. Orat.* 4. *p.* 121, 122. *Greg. Presb. p.* 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

TWEEDE AFDEELING.

Van *Nazianzenus* bedrijf ſedert ſijn te rug-komſt van Athenen, tot dat hy Biſſchop van Saſima wierd.

INHOUD.

Nazianzenus *leeraard de wel-ſprekendheyts-konſt te* Athenen *opentlyk. Had by ſijn vertrek van daar een grooten naam. Hy vond ſijn broeder* Cæſarius *te* Conſtantinopelen. *De uytmuntende geleerdheyt van dien jongman; die de bevordering en weerdigheyt om de genees-konſt te* Conſtantinopelen *te leeraren hem aangeboden affloeg.* Nazianzenus *maakt overſlag van ſijn levens-wys voor het toekomende. Hy word van ſijn vader Ouderling gemaakt. Hy red ſijn vader uyt de loosheyt van de* Ariaanſche *bedriegeryen, en verſoend hem met de Monikken. Syn eerſte Oratie, by die gelegentheyt gemaakt.* Julianus *verbied de* Chriſtenen Heydenſche *boeken te leeren.* Nazianzenus *en* Apollinaris *maken treffelyke Gedigten, om* Julianus *oogmerk te ſtuyten. De dapperheyt en kloekmoedigheyt van ſijn vader tegen* Julianus *Amptenaars.* Nazianzenus *twee ſcherpe reden-voeringen tegen* Julianus, *na deſſelfs dood. Hy wykt naar de woeſtyn, en leyd aldaar een ſtreng leven: komt weder te huys, om ſijn vader in ſijn ſwakheyt behulpſaam te zyn. Syn verdedig-ſchrift* De fugâ ſuâ, Van ſijn vlugten. Cæſarius *ſterft. Een kort vertoog van deſſelfs geleerdheyt, treffelykheyt en bevordering aan het Hof: hy ſloeg egter* Julianus *verſoeken kloekmoedig af. Hy komt na* Julianus *dood weder te Hoof: word in de vreeslyke aardbeving, die in* Bithynien *was, wonderbaarlyk behouden.* Nazianzenus *ſchryft hem daar over.* Cæſarius *geſtorven zynde, deed* Nazianzenus *de lyk-predikatie. Hy was ſeer milddadig ontrent de armen.* Nazianzenus *deed veel moeyte, om ſijn nalatenſchap te regt te brengen. Of het boek* Cæſarius vragen en antwoorden *van hem zy, of niet, word onderſogt.*

I. B*Aſilius* de Hooge-ſchool van Athenen verlaten hebbende, bewoogen (*a*) de Studenten, door hun onophoudelijk verſoek, *Nazianzenus*, om daar te blijven, hen in de wel-ſpreekendheyts-konſt te onderwijſen, en deſelve opentlijk te leeraren: dit deed hy eenigen tijd, en bekleedde dien ſtoel, tot groote eer voor hem en voor de leer-plaats: maar de liefde tot ſijn vaderland, de hooge jaren en ſwakheyt van ſijne Ouders, en de gedagten dat hy reeds een merkelijke tijd ſijnes levens met herwaards en derwaards te reyſen had doorgebragt (want hy nu dertig jaren oud was) ontſtak in hem een ongemeene begeerte om naar huys te keeren. Met dat voornemen nam hy in der ſtilte affſcheyd van ſijne vrienden, verliet Athenen, en nam ſijn weg over land naar Conſtantinopelen (*b*); daar vond hy ſijnen broeder *Cæſarius*, die ontrent die ſelve tijd aldaar aanquam van Alexandrien, alwaar hy in alle ſoort van geleerdheyt, en byſonder in de genees-konſt (daar hy ſigſelven byſonder op gelegd had) ſodanig gevorderd was, dat hy in de Keyſerlijke hoofdſtad niet lang geweeſt zijnde, aanſtonds ſulken naam kreeg, dat elk een van hem loflijk ſprak, met hem ſogt kennis te hebben,

Nazianzenus leeraard de wel-ſprekendheyt te Athenen.

Dog keerd eer-lang naar huys.

Vind onderwegen ſijn broeder Cæſarius,

dien groote voordeelen wierden aangeboden.

(*a*) *Ureg. Presb. p.* 8. *De vitâ ſuâ p.* 5. (*b*) *Naz. Orat.* 10. *p.* 164.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ben, en hem allerley eer-ampten wierden aangeboden, want men sogt hem aan de voornaamste familien te huwelijken: men bood hem een aansienlijke Raadsheers-plaats aan, en stelden eenige gemagtigden, om den Keyser op te wagten, en te versoeken, dat, (hoewel de stad thans geen gebrek van geleerde Mannen in allerley wetenschappen had) egter dit by allen anderen roem aan de stad mogt worden toegestaan, dat *Cæsarius* desselfs Geneesheer en inwoonder gemaakt wierd. Waarlijk groote versoekingen voor een jong Edelman: maar de redenen en het gesag van sijn broeder *Nazianzenus*, vermogten tegen alle insigten soo veel by hem, dat hy in sedigheyt alle de aansienlijke aanbiedingen, en versoeken van de stad, die hem geensints verlaten wilde, afsloeg, en sijn broeder in sijn t'huys-reys vergeselschapte, daar sy by allen welkoom waren, maar meest by hunne Ouders, welkers blijdschap te grooter was, om dat sy deselve so langen tijd hadden gemist. Het eerste dat *Nazianzenus* na sijn t'huyskomst deed, was, te volbrengen 't geen hy so plegtelijk beloofd had, en gaf sigselven, door den Doop, Gode over. Dat gedaan zijnde, was sijn naaste overleg, wat levens-wijs hy voortaan soude aanvaerden: ongemeen helde hy naar een afgesonderd, eensaam, Monikken of klooster-leven, gemerkt het vermaak van de eensaamheid hem voorquam, als seer bequaam om in de beschouwing van goddelijke dingen besig te zijn: maar aan de andere zijde prikkelde hem een sterke drift en begeerte, om in de kennis van de Heylige Schriften, en de goddelijke verborgentheden des Christelijken Geloofs toe te nemen, welk hy uyt een afgesonderd leven niet so wel, als uyt den omgang en 't geselschap met menschen, konde te gemoet sien: en daarom, hy besloot tot een middelslag, dat hy de wereld niet t'eenemaal verlaten, nog sig met deselve bemoeyen wilde, alsoo hy oordeelde, sig in heylige overdenkingen t'huys so wel, als de genaamde *asceten*, in de wildernis te konnen oeffenen, en egter te gelijk (welk hy meende geen kleyn gedeelte van godsaligheyt te zijn) sijne bedaagde Ouders te konnen helpen en bystaan. Hy merkte het konnen verkrijgen van de eynden der deugd, sonder sig van een Cel of Klooster te bedienen, aan, als een voornaam gedeelte van die goddelijke wijsgeerte, aan welke hy sig had overgegeven, en had meer begeerte om religieus (godsdienstig) te zijn, dan te schijnen, als wel wetende, dat niet de plaats, maar het leven iemand tot een Monik maakt. Sijn Vader, om voor sigselven, en voor de Kerk, meer dienst van hem te hebben, trok hem in den rang van kerkelijke persoonen, hoewel tegen sijn wil; want, hoewel hy een sonderlinge eerbied, allen die een minder of meerder kerkelijke bediening bekleedden, toedroeg, had hy egter voorgenomen tot geen van deselve over te gaan. Sijn Vader egter overreedde hem, en maakte hem Ouderling, welk hy eyndelijk te liever aannam, om dat hy (volgens het geen hy self in een brief, by die gelegentheyt geschreven, berigt, [c]) sag, dat de toestand van de Kerk te dier tijd sulks vereyste, en de ketters alom tegen de Regtsinnigen ongemeen woelden; immers hy had door droevige ervarentheyt geleerd, en in sijn eygen vader bevonden, hoe loos en snood de ketters in het voortsetten van hunne dwalingen waren: want de Ariaansche party had, door aansetting van *Acacius*, in de vergadering van Constantinopelen, straks na de Synode te Seleucien, in den jare CCCLIX. gehouden, haar leerstuk ontrent de Godheyt des Soons, soo veel hen mogelijk dagt, beschaafd, en gaven nu voor, dat sy, uyt hoogagting, die sy voor de Schriftuur hadden, in het voorstellen en verklaren van hun geloof, geene andere

Sy trekken t'samen naar huys.

Nazianzenus word gedoopt.

Beraad sig over sijn levens-wijs.

Welke hy uytkoos.

Word tegen sijn wil Ouderling gemaakt, van sijn Vader,

die door de Arianen bedrogen was.

(c) *Epist.* 11. *p.* 776.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

andere woorden, als die aldaar gevonden wierden, konden gebruyken, en daarom goed gevonden hadden het woord *Conſubſtantialis* (mede-weſig) niet meer te gebruyken, en dien Geloofs-artijkel ſodanig uyt te drukken, *Dat de Soon, volgens de Schriften, den Vader in alles gelijk was.* Dit ſchoon voorwendſel bedroog veele Biſſchoppen van het Ooſten, en onder anderen ook dien ouden *Gregorius van Nazianzen* (*d*), die deſe belijdenis aannam, en de ſo gevoelende tot de Kerk-gemeenſchap toeliet; waar over de Monikken van Cappadocien (die meer dan andere voor het regtſinnig Geloof yverden) hem ontvielen, en geen Kerk-gemeenſchap met hem wilden houden, ja ſelfs week, naar hun voorbeeld, een groot gedeelte der Gemeynte van hem af. Deſe breuke was groot, en ſtond dag op dag meerder te worden, ten ware *Nazianzenus*, tot het heelen van deſelve, alles wat hem mogelijk was gedaan had. Hy overtuygde eerſt ſijn Vader, dat hy door ſijne onvoorſigtigheyt en eenvoudigheyt in dwaling was ingewikkeld, die ſig aanſtonds gereed toonde ſijn misſlag te herroepen, en de Gemeynte opentlijk daar van te verſekeren; vervolgens ondergíng hy de Gemeynte, en alle die ſig tegen ſijn Vader gekant hadden, welke hy ten eerſten overhaalde, en bewoog om met hem te verſoenen, en gaf, om in dit alles veyliger te gaan, by die gelegentheyt (*e*) ſijn eerſte reden-voering *van de Vreede* in het ligt, waar in hy ſeer aardig en net het klooſter-leven beſchrijft, God voor de onlangs gemaakte verſoening dankt, en tot een vaſte en onverbrekelijke eendragt vermaand, mids een wijdluftig vertoog gevende van de voordeelen der eendragt, en de ſchadelijke gevolgen en wan-orders, die de tweedragt in de wereld brengt.

Maar van hem te regt gebragt,

en met de Gemeynte verſoend wierd.

Schreef daar over ſijn oratie *de Pace.*

II. *Julianus* onderwijlen klom op den Keyſerlijken troon, en betoonde ſig een openbaare vyand van het Chriſtendom. Onder andere ſnoode middelen, om het ſelve te ſmooren en te onderdrukken, was ook dit: Hy verbood door een plakaat (*f*) de Chriſtenen het houden niet alleen van ſchoolen, maar ook, gelijk ons van de Ouden berigt word, het leeren van de geleerdheyt en boeken der Heydenen; het ſpeet hem te ſien, dat hy, en die van ſijnen aanhang, ſo ſchandelijk in 't onderſpit raakten, dog meeſt, dat *Baſilius* en *Nazianzenus* de wereld met den roem van hunne geleerdheyt en welſprekendheyt vervuld hadden, en hem alſo weynig hoop overgebleven was, van ſijn geliefd Heydendom voort te ſetten, ſo lang ſijne partyen ſo bequaam waren hen met hunne eygene wapenen te bevegten, weshalven hy bedagt was, hen deſelve uyt hunne handen te wringen: maar hier in wierd de wijſe gevangen in ſijne loosheyt, want God verwekte Mannen, door welker ongemeene werken, het miſſen van de Heydenſche boeken, en derſelver geleerdheyt, ten overvloed vervuld wierd. Onder deſe muntte voornamelijk uyt, de twee *Apollinariſſen* in Syrien. De Vader, die een treffelijk Poëet was, en ſig op de taalkunde ſeer wel verſtond, beſchreef (in navolging van *Homerus*) in ſoo genaamde *heroïſche* (helden) verſſen, de geheele geſchiedenis, en alle de oudheden van de Joodſe Natie, tot de regeering van *Saul* toe, die hy verdeelde in vier-en-twintig boeken, en elk na de letteren van het Grieks A B noemde. Het vervolg van de Heylige geſchiedeniſſen, vertoonde hy in een ander ſlag van verſſen, 't zy *Comiſche*, gelijk die van *Menander*, of *Tragiſche*, gelijk die van *Euripides*, of *Lyriſche*, na de wijſe van *Pindarus*, ja hy bevattede alle vrye konſten, in de een of ander ſoort van gedigten, en ontleende alleſins de ſtoffe uyt de H. Schriftuur.

Julianus looſheyt in 't verbieden der Heydenſche boeken.

Verydeld door de Schriften

van Apollinaris de oude,

(*d*) *Greg. Presb. p.* 10. *Naz. Orat.* 19. *p.* 297. *Vide argum. in Orat.* 12. *Tom.* 2. *p.* 632. (*e*) *Orat.* 12. *p.* 190. (*f*) *Nazianz. Orat.* 3. *p.* 51. 96. *Socr. Lib.* 3. *c.* 16. *p.* 187. *Sozom. lib.* 5. *c.* 18. *p.* 623. *Niceph. Lib.* 10. *c.* 25. *p.* 35.

De jonge.

De Soon onderwijlen schreef niet alleen sijn boek ὑπὲρ ἀληθείας, *van de waarheyt*, welk hy den Keyser opdroeg, en daar in de Christelijke Religie dapper verdedigde, en de valsheyt en sotternye van de Heydensche grondig wederley, maar stelde de Historie van de Heylige *Evangelien*, en de inhoud der brieven van den H. *Paulus*, in manier van t'samenspraken, naar de wijse en 't fatsoen van *Plato*, en dat so net en konstig, dat se de vermaardste en doorwrogste opstellingen der Ouden konden uyt-tarten. By die gelegendheyt maakte insgelijks, gelijk gesegt word (g)

en Nazianzenus.

Nazianzenus een groot gedeelte sijner gedigten, van allerley soort, over goddelijke, deftige en ernstige stoffen: hier door nu wierd de Christen jeugd sodanig voorsien, dat se de Heydensche Schriften, die hen ontnomen waren, niet eens misten.

Julianus eyscht de kerken.

Dog *Julianus* ging dus de Christenen niet alleen met loosheyt tegen, maar self door openbaar geweld en wreeedheyt. Hy was thans te Cesareën, alwaar hy de Christenen de uytwerkingen van sijn strengheyt deed gevoelen, en van daar sijne krijgsknegten herwaards en derwaards sond, om de Bisschoppen het geheele land door uyt te roeyen, en de kerken voor het Heydendom in te nemen:

Ook te Nazianzen, dog word door den ouden Gregorius tegengegaan.

een gedeelte derselven quam tot Nazianzen (h), alwaar derselver Bevelhebber de kerk, die de Oude *Gregorius* onlangs te voren gebouwd had, eyschte, om hem te worden overgegeven: maar de goede oude Man stelde sig dapper daar tegen, en deed de Gemeynte dagelijks in deselve tot het gebed t'samen komen, die sig over dien eysch so gevoelig toonde, dat de Bevelhebber sig genootsaakt vond sijn versoek te laten sakken, en, sonder eenig geweld te oeffenen, te vertrekken. Niet lang daar na raakte *Julianus*, welke alle dessels aanslagen deed te niet loopen, om hals.

Nazianzenus schrijft vry scherp tegen Julianus.

Julianus gestorven zijnde, gaf *Nazianzenus* twee scherpe redenvoeringen tegen hem uyt, waar toe hy alle de kragten van sijn verstand en welsprekendheyt inspande, om de schadelijke aanslagen, wanhopig daden, en rampsalige dood van dien onsaligen Vorst uyt te beelden. Men moet egter bekennen, dat hy (hoewel de saak, die hy verhaalde, met regt so beschimpt en doorgestreken wierd) daar in vry wat toegaf aan sijn drift, en de vryheyt, die de redenaars gewoon zijn te nemen, bysonder in reden-voeringen tegen een vyand, en wel sulk een, die, so hy uyt de Persiaansche veld-togt veylig was weder gekomen, voorgenomen had hem sijn leven te benemen. Maar 't is tijd te rug te stappen, en de Historie, die wy hebben afgebroken, weder op te vatten.

Trekt naar Basilius in de woestijn.

III. *Nazianzenus* had wel op het ernstig versoek van sijn Vader, en om reden van de nood der Kerke, sig in de heylige order van het Ouderlinschap laten bevestigen, egter sag hy dat aan als een soort van dwang en tyrannye (i), die hy niet wist hoe best te ontgaan, en daarom vond hy sig door sijn natuurlijke neyging (k) aangeprikkeld, om sig van de menschen af te sonderen, en eensaam te leven. Hy was onlangs van sijn waerden vriend *Basilius* ernstig versogt (l), om hem in de woeste plaatsen van Pontus te komen vergeselschappen; dog wist niet, hoewel hy niets liever wenschte als dat, hoe hy met fatsoen van sijn Ouders soude konnen scheyden: maar also sijn broeder *Cæsarius* nu van het Hof t'huys gekomen was, en voorgenomen had aldaar te blijven, nam hy die gelegentheyt waar, en vertrok naar sijn ouden makker, alwaar hy in die eensaamheyt eenige jaren doorbragt, en volkomen leerde de wereld te veragten, de uytsporigheden van de natuur te verbeteren, sijne hertstogten te regelen, en sijne begeerlijkheden de wetten van de reden en soberheyt

(g) *Greg. Presb. p. 12. 33. Zonar. Annal. Tom. 3. p. 21.* (h) *Nazianz. Orat. 19. p. 307.* (i) *De vit. sua p. 6* (k) *Orat. 1. p. 4. & 19. p. 312.* (l) *Naz. Epist. 4. & 5. p. 769.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

berheyt te onderwerpen: hy lag op de aarde, at ſpaarſaam de alderge-ringſte koſt, droeg geene andere als ſlegte kleederen, deed niet als weenen, waken en vaſten: over dag deed hy ſwaar werk, en beſteedde de nagten veeltijds in het ſingen van loffangen, en met heylige overdenkingen; met een woord, hy was ſo ver van eenig vermaak te nemen, dat hy de minſte gedagte daar van geen plaats gaf: egter oeffende hy ſig niet ſo in allerley ſlag van dooding ſijnes vleeſchs, dat hy ſijne ſtudiën verliet, want daar in hield hy ſig dagelijks beſig, byſonder in het onderſoeken der Heylige Schriften, die hem, hoe hy ſe meer las, ook meer behaagden, ſo dat hy binnen korten afkeerig wierd van die ongewyde Schrijvers, die hem te vooren ſo vele uren ontſtolen, en ſo veel vermaak gegeven hadden.

Sijn oeffeningen aldaar.

IV. Dus beſig zijnde, trokken hem de huysſaken met geweld terug van ſijne aangename eenſaamheyt. Sijn Vader beſweek onder de ſwakheden van ſijnen ouderdom, en was niet langer bequaam ſijn ampt met ſulken ſorg en neerſtigheyt, als hy gewoon was, te bedienen. De Arianen, het Hof te vriend hebbende, boorden alom in, gingen naar hun believen uyt en in, en verleydden door hunne Sendelingen de goede en eenvoudige menſchen: om die reden had ſijn Vader hem meermaals verſogt t'huys te komen, en hem daar toe door brieven van ſijn vrienden doen verſoeken, waar op hy ten laatſten bewogen wierd, en ontrent Paaſſchen t'huys quam. Straks nam hy gelegendheyt om een leer-reden tot het volk te doen *(m)*, gelijk hy ook niet lang daar na, om de misduydingen van ſommigen, over ſijn vertrek naar de wildernis, af te weeren, een wijdloopige verdediging uytgaf *(n)*, waar in hy vooreerſt toonde, niet ge-„ weken te zijn uyt vreeſe voor eenig gevaar, of kleynagting van de ker-„ kelijke bediening, of misnoegen, dat hy niet meer bevorderd was, „ maar uyt enkele genegentheyt tot de eenſaamheyt, uyt gevoelen van „ ſijne onbequaamheyt tot de kerkelijke bediening, en ſchrik voor het „ gewigte en moeyelijkheyt derſelve. Vervolgens beſchrijft hy vry cier-„ lijk de bediening van een Ouderling, en wat'er in een opregt en vol-„ maakt Kerkvoogd vereyſt wierd, met beſtraffing van de ongeregelthe-„ den in derſelver verkieſingen, en het quaad gedrag van veelen in die „ tijden; en betuygd tot ſijn t'huys-komen bewogen te zijn door twee „ redenen: aan de eene ſijde, door ſijn begeerte, om de Kerk van Na-„ zianzen, die ſijne overkomſt ſo ernſtig verſogt had, te dienen: en aan „ de ander ſijde door eerbiedigheyt tot ſijn Vader, wiens gebod hy niet „ langer vermogt tegen te ſtaan, en diens ſwakheyt thans ſijn hulp en „ byſtand vorderde. Dus wierd hy een mede-helper (*Coadjutor*) van ſijn Vader, dien hy in de ſwakheden ſijnes ouderdoms, door ſijn onvermoeyden arbeyd en neerſtigheyt in het prediken, het wederleggen en overtuygen der tegenſprekers, en alle andere deelen van den dienſt, te hulp quam. Ondertuſſchen toonden ſommige, die de voorbarigſte in het herroepen van hem uyt de wildernis geweeſt waren, een groote ſlappigheyt, luſteloosheyt en ongenegendheyt ontrent ſijnen dienſt, als hy overgekomen was, waar over hy in een Leer-reden, by die gelegendheyt met opſet gedaan *(o)*, gevoelig klaagd.

Aanleyding tot ſijn t'huys-komſt.

Hy komt t'huys.

Geeft redenen van ſijn vertrek en weder-komſt.

Helpt ſijn Vader in alle de deelen van ſijn dienſt.

Sommige toonen ſig ontrent hem ongenegen.

V. Niet lang had hy deſe laſt op ſijne ſchouderen gehad, als een droevige ſlag ſijne familie trof, ik meen de dood van ſijn broeder *Cæſarius*, die aflijvig wierd even na de ſchriklijke aardbeving, die in Bithynien gevoeld wierd, op den tweeden *October*, in 't jaar onſes Heeren CCCLXVIII.

Cæſarius dood.

(m) *Orat.* 41. *p.* 673. *Vid. Nicet. argum.* 5. *Comment. in hanc Orat.* *(n)* *Orat.* 1. *ſeu apologet. poſt fugam.* *(o)* *Orat.* 2. *p.* 46.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Sijn leven. een Edelman, die door sijn bequaamheyt, geleerdheyt en godvrugtigheyt voor niemand in sijnen tijd behoefde te wijken, en meest alle overtrof. Hy was van sijne Ouders godvrugtig opgevoed, en ter school gesonden naar Alexandrien (*p*), alwaar hy binnen korten sijne makkers te boven ging, en met goeden spoed den omtrek van alle wetenschappen doorwandelde, dog maakte sijn meeste werk van het studeeren in de Genees-konst, waar in hy sodanig uytmuntte, dat hy in sijn t'huys-reys, gelijk wy te vooren reeds hebben aangeteekend, versogt wierd, om op de aansienlijkste voorwaarden sig te Constantinopelen neder te setten, na dat hy, wegens sijn vaerdig verstand, groote geleerdheyt, matig en streng leven, te Alexandrien by allen seer aangenaam geweest was. Hy quam met sijn broeder in sijn vaderland, welk hy de eerste vrugten van sijne studiën deed smaken; waar door niet alleen hy self, maar ook de plaatsen daar hy verkeerde, vermaard wierden. Eenige jaren hield hy sig alhier op, dog trok eyndelijk, tot misnoegen sijner vrienden, weder naar Constantinopelen, ten tijde als *Julianus* regeerde, die een groote genegentheyt voor alle geleerde Mannen, wie en waar sy waren, maar bysonder voor *Cæsarius*, had. Hier zijnde, wierd hy, ter nauwer nood een proef van sijne geleerdheyt en uytsteekendheyt in die konst gegeven hebbende, des Keysers voornaamste Genees-heer, en men oordeelde de hoogste eer-ampten, aan het Hof open vallende, niet te groot voor hem, so dat hy ten laatsten de groote Schat-meester des Keysers wierd. Dese levens-wijs was voor sijne Ouders geen kleyne droefheyt en smerte, en wierd hen selfs van andere verweeten: „Hoe, *seyden sy*, begeeft sig „de soon van een Christen Bisschop in den dienst en aan het Hof van „een afvalligen Keyser, die opentlijk het Christendom heeft versaakt, „en t'eenemaal soekt te verwoesten? Is het tijd voor hem eer-ampten „aan te nemen, en naar magt en aansien te staan, rijkdom en schatten „te versamelen in desen tijd, daar hy behoorde de aangroeijende godloosheden der tijden met een edelmoedige dapperheyt tegen te gaan, „en sig so ver, als mogelijk is, van de vuyligheden en godloosheden der „boose dagen af te sonderen, en sulks voor de treffelijkste, en veyligste „wijse en staat van leven te houden? Hoe souden Bisschoppen konnen „denken anderen te sullen bewegen, dat sy sig door den stroom van de „wereld niet laten weg voeren, of sig onbesmet bewaren van de bygeloovigheden en afgoderyen der tijden, indien sy hun eygen kinderen „daar niet eerst toe konnen beweegen? Met wat aangesigt sullen die, „welke het voor hun eygen deur niet schoon houden, en op welken „selfs vry wat te seggen valt, andere over hunne feylen bestraffen? Dit alles vertoonde hem sijn broeder in een brief (*q*); „daar in hy hem voords „bid, sijn Ampt af te leggen, en t'huys te komen, als het eenige middel, waar door hy sigselven behouden, en het leven van sijne oude „Ouders (die wel door hunnen ouderdom dagelijks stonden in het graf te „sakken, maar nu onder het gewigt van hunne groote droefheyt t'eenemaal besweeken) verquikken, vertroosten en ondersteunen konde. „Dog, *seyd hy verder*, indien u dat niet kan overhalen, geev ik u te „bedenken, dat een van tweën uw lot moet zijn; dat gy een opregt Christen blijvende, een ongelijk jok met een schandelijk en godloos geslagt „sult aannemen, en also uw Christendom onwaerdig leven, en de groote hoop, die van u geschept was; of indien gy voort gaat de eer en „des volks toejuyching te soeken, die sullen u tot een strik worden en „verleyden, 't welk in het laatste niet anders dan bitterheyt wesen sal.

Margin notes: Hy word bevorderd aan 't Hof van Julianus; daar qualijk van gesproken wierd. Sijn broeder schreef hem daar ernstig over.

Desen

(*p*) *Nazianz. Orat.* 10. *p.* 163. (*q*) *Epist.* 17. *p.* 779.

Hy steld daar op vast naar huys te keeren.

Desen raad had een gewenschten uytslag, want *Cæsarius* wierd het oppassen aan het Hof moede, en besloot liever te vertrekken, dan *schipbreuk te lijden van sijn geloof en goede conscientie. Julianus* dat merkende, toetste sijne standvastigheyt (*r*) met redenen gepast naar sijne hoop of vrees, maar die wierden alle van hem afgekaatst; vervolgens poogde hem *Julianus* te doen wankelen, door kragt van sijn redeneering, waar door tusschen hen een heete en vinnige sintwisting rees: dog *Cæsarius* behield het veld, wierd overwinnaar, beantwoorde alle sijne loose redeneeringen, verwierp al 't geen hy hem aanbood, en seyde hem ten eynde van alles, *Dat hy een Christen was, en een Christen soude blijven;* dies niet tegenstaande wilde de Keyser hem geen afscheyd geven, weshalven hy sijn slag waarnam, om, als *Julianus* sig tot den optogt tegen Persien gereed maakte, van het Hof te vertrekken.

Hoe sig Julianus daarom ontrent hem droeg.

Komt naderhand weder aan 't Hof:

Ontrent twee jaren daar na quam hy weder aan het Hof, wanneer *Valens*, thans nog met de Arianery niet besmet, tot het Keyserrijk in het Oosten bevorderd was: dese herstelde hem tot sijn vorige Ampt van Schat-meester over des Keysers inkomsten, gelijk dan alsnog in 't *Theodosiaans* Wet-boek een Keyserlijke order aan hem als *Comes rerum privatarum* gevonden word. Immers het is seker, dat *Valentinianus* en *Valens* elk om het eerst hem wilden hebben; dog *Valentinianus* gaf hem, uyt aanmerking dat hy den Keyser in het Oosten meer dienst soude konnen doen, gewillig aan *Valens* over. Gemelde bediening scheen maar een trap voor hem, om tot aansienlijker eer-ampten op te klimmen.

en krijgt sijn voorige bediening.

Word wonderlijk behouden in de aardschudding te Nicea.

Ondertusschen gebeurde het, dat hy tot uytvoering van sijne bediening in Bithynien was, ten tijde als daar die droevige aardbeving voorviel (*s*), die, gelijk se elders jammerlijke voetstappen van hare woede en geweld agter liet, bysonderlijk de groote en vermaarde stad Nicea sodanig trof, dat het grootste gedeelte van dessels inwoonders onder de puyn-hoopen smoorden, en *Cæsarius* self in de gemeene ramp soude omgekomen zijn, ten ware hem de Goddelijke voorsienigheyt op een wonderdadige wijse behouden had; want hy en eenige weynige met hem quamen, sonder eenige merkelijke schade, uyt de holligheden van de ingestorte huysen levendig te voorschijn.

Waar over Nazianzenus hem schrijft.

Nazianzenus op dese bysonderheden gelet hebbende, schreef aan sijn broeder (*t*); ,, Dat hy dog verstandelijk soude letten op het geen ,, hem gebeurd was; dat de vreese en schrik van een gevaar self ten goe- ,, de konde gebruykt worden; dat wy niet moesten so gevoelig zijn over ,, ongelukken die ons treffen, als dankbaar aan God, die ons daar uyt ,, verlost heeft, en onsselven in alle voorvallen onses levens, 't zy by- ,, sondere, 't zy openbare handelingen, beveelen en overgeven aan hem, ,, dien wy onse bewaring moeten dank weten, en wiens dienst wy om ,, geene beuselagtige voordeelen, die eenig eer-ampt ons kan toebrengen, ,, behoorden te verwaarloosen; dat die vermaning en waarschouwing hem ,, mogelijk niet seer aangenaam soude zijn; dat hy wel van herten wensch- ,, te by hem te wesen, om aan de vreugde over sijne behoudenis deel te ,, hebben, en daar over breeder met hem te spreeken, maar also dat toen ,, niet konde zijn, hoopte ten eersten t'huys sijn geselschap te genieten, ,, om de gedagtenis van die merkelijke verlossing t'samen plegtelijk te ,, ververschen.

Hy komt t'huys en sterft.

Cæsarius merkte wel waar sijn broeder heen wilde, en volgde, so het schijnt, dessels raad, want hy quam ten eersten t'huys, alwaar hy siek wierd, stierf, en onder het singen van Psalmen, en met brandende fakkelen, die men voor-uyt droeg, begraven wierd. Sijn

(*r*) *Orat.* 10. *p.* 167. (*s*) *Nazian. carm.* 1. *de reb. suis. Tom.* 2. *p.* 34. (*t*) *Epist.* 16 *p.* 778.

Word in een Lijk-reden van ſijn broeder geroemd.

broeder deed over hem een lijk-reden, waar in hy hem byſonder roemde over ſijnen goedaardigen inborſt, ſoberheyt, voorſigtigen omgang, en meeſt over ſijne ſorg om in het midden van ſijn grooten ſtaat door de ſtrikken van de wereld, en de ſonden, die in der Vorſten Hoven de overhand hebben, niet verleyd te worden, als ook over ſijne aankleving en ſtandvaſtigheyt in de Chriſtelijke Religie, en weergalooſe mildadigheyt ontrent de armen, die hy door ſijn uyterſte wil tot eenige erfgenamen van al ſijn goed aanſtelde (*v*).

Hy maakt ſijn goed de armen.

Hy drukte ſijn uyterſte wil uyt in weynige woorden, die waerdig zijn met goude letteren geſchreven te worden: Τὰ ἐμὰ πάντα βούλομαι γενέσθαι τῶν πτωχῶν: *Ik wil, dat al het mijne den armen gegeven worde.*

Waar uyt een langdurige regts-pleging ontſtond.

Hy liet veele goederen na, (hoewel hy vry veel in de boven-gemelde droevige aardbeving verlooren had) maar hy was ſo dra niet dood, of eenige happige Amptenaren leyden'er de hand op, en gaven voor, dat deſelve hen toebehoorden, en ſy daar van aan het Land rekening doen moeſten, ſelfs wierd *Nazianzenus*, die een gering gedeelte daar van aangevaerd, en naar ſijns broeders uyterſte wil beſteed had, veel moeyte aangedaan, ſo dat hy ſig gedrongen vond (*x*) den Stadhouder *Sophronius* aan te ſpreeken, en ontrent de wil van deſſelfs nu overledenen vriend, die by hem niet alleen in ſijn leven, maar ook na ſijn dood geagt en geëerd was, regt te verſoeken, en om medelijden en hulp te bidden voor die, welke onnoſel in moeyte geraakt waren. Deſe regtspleging wierd niet ten eerſten geëyndigd, alſo het nog bleef hangen, als *Nazianzenus* reeds Biſſchop was, gelijk wy uyt den brief van *Baſilius* aan *Sophronius* (*y*), over die ſaak geſchreven, konnen afnemen, gemerkt hy daar in de ware geſchapenheyt van de geheele ſaak ontvouwd, en hem verſoekt, by den Schat-meeſter ſijn beſt te doen, dat die ſaak afgedaan, en een middel gevonden mogt worden, om dien vroomen man uyt de moeijelijkheden, daar hy in verſtrikt was, te redden en te ontwarren. Maar, op dat wy hier van niets meer ophalen, en voortgaan, ſo groot en voorbeeldig waren de deugden van *Cæſarius*, dat hem na ſijn dood de eer, van een Heylige geweeſt te zijn, gegeven, en ſijn naam een plaats in de Martelaars-boeken der Kerke (*z*) aangeweſen wierd.

Of hy de Vragen en Antwoorden van Ceſarius geſchreven heeft word onderſogt.

Hy heeft, naar het ſeggen van *Suidas* (*a*), verſcheyden Boeken, en wel meeſt tegen de Heydenen, geſchreven; immers men heeft nog heden vier Boeken van t'ſamen-ſpraak over de Goddelijke en Geeſtelijke ſaken, die op ſijnen naam gaan (*b*); en 't is ſeker, dat deſelve ten tijde van *Photius* (*c*) op den naam van *Cæſarius* doorgingen, en te dier tijd 230. Vragen en Antwoorden behelsden, dog nu zijn'er maar eenige weynige minder dan twee honderd overig. De ſchrijf-wijſe in deſelve is klaar, dog held wat naar den ſwier en uytdrukking der Poëten, dog de ſtoffe is'er vry net en grondig uytgehaald. Ondertuſſchen blijkt genoegſaam, dat de Schrijver van die t'ſamen-ſpraken wat later als deſe onſe *Cæſarius* geleefd heeft, want dat brengen verſcheyden plaatſen en aanhalingen van andere Schrijvers mede; immers heeft hy, gelijk aan derſelver hoofd met ronde woorden geſegd word, te Conſtantinopelen ſekerlijk geen twintig jaren gewoond, veel min daar ſo lang Hoog-leeraar geweeſt; op dat ik niet ſegge, dat de ſtoffe in die t'ſamen-ſpraken verhandeld, t'eenemaal de Godgeleerdheyt, en de nauw-keurigſte bedenkingen en ſcherpſinnigſte Vragen ontrent de ſtukken des Geloofs rakende, een man van een andere ſtudie moeſt vreemd zijn, en met de oef-

fening

(*v*) *Naz. ibid. p.* 173. *Baſil. Epiſt.* 84. *p.* 156. (*x*) *Naz. Epiſt.* 18. *p.* 781. (*y*) *Loc. ſupr. cit.* (*z*) *Martyr. Rom. ad* 25. *Febr.* (*a*) *In voc.* Καισάριος. (*b*) *Ext. Gr. Lat. in Biblioth. Patr. Tom.* 1. *p.* 545. (*c*) *Bill. Argum. in Naz. Orat.* 10. *Cod.* 210. *p.* 540.

fening en manier van ſijn leven niet ſchijnt over-een te komen; te meer, alſo hy niet, als ontrent de tijd van ſijn dood, gedoopt was; en, 't geen merkelijker is, ſijn broeder maakt van deſelve, ter plaatſe daar hy alles net en nauwkeurig van denſelven ophaald, niet het minſte gewag, ſelfs niet van iets, dat hy ſoude geſchreven hebben, welk, indien'er iets geweeſt was, hy, onſes oordeels, geenſins ſoude hebben overgeſlagen.

Derde Afdeeling.

Van *Nazianzenus* bedrijf, ſedert dat hy Biſſchop gemaakt wierd, tot dat hy te Conſtantinopelen quam.

I N H O U D.

Baſilius *verſoekt hem ernſtig om 't Bisdom van* Saſima *aan te vaerden, en waarom; 't welk* Nazianzenus *hardnekkig weygerd. Scherpe bejegeningen reeſen daar uyt tuſſchen deſe twee waerde vrienden. Hy word, door redenen en geſag van ſijn vader, bewogen, en laat toe, dat hy tot Biſchop van die plaats word aangeſteld. Hy voerde een reden by die gelegentheyt tot ſijnsſelfs verdediging; en een andere, om* Gregorius Nyſſenus *te onthalen.* Anthimus, *Biſſchop van* Tyana, *poogd hem aan ſijn ſijde over te halen: dog hy weygerde van* Baſilius *af te wijken. Hy wil niet naar* Saſima. *De groote ongemakken van die plaats. Hy wijkt naar ſeeker Gaſt-huys, van waar hy van ſijn vader tot hulp op-ontboden word: hy neemd aan ſijn vader te helpen, dog onder ſeeker beding. Sijn reden-voering by die gelegentheyt. Het volk van* Nazianzen *raakt in onluſt met des Keyſers Gemagtigde; 't welk door een Oratie van* Nazianzenus *geſmoord word. Sijn ſuſter* Gorgonia *ſterft. Haar ongemeene deugden, godvrugtig leven, en ſalige dood. De dood van ſijn vader; deſſelfs hooge jaren, en menigvuldige ſwakheden. Een kort vertoog van hare deugden.* Nazianzenus *doet'er een lijk-reden over. De dood van ſijn moeder* Nonna. *Het heylig leven, ongemeene gaven en uytſtekende deugden van die godvrugtige en uytmuntende vrouw.* Nazianzenus *verlaat* Nazianzen, *en word Opſigter over een genoodſchap van godvrugtige dogters te* Seleucien. *Hy word ontboden op de Synode van* Antiochien; *van waar hy, tot ſteun van de regtſinnige waarheyt, die nu aan 't ſinken en door de* Ariaanſche *party jammerlijk gedrukt was, naar* Conſtantinopelen, *hoewel tegen ſijn wil, afgeſonden wierd.*

I. N*Azianzenus* bleef na de dood van ſijn broeder t'huys, en deed al 't geen hy aan ſijne Ouders, volgens pligt, ſchuldig was: onderwijlen wierd hy in nieuwe moeijelijkheden, die hy meermaals als de grootſte onruſt van ſijn leven beklaagde, ingewikkeld: De Keyſer *Valens* had (ten ſpijt van de H. *Baſilius*, gelijk ſommige giſſen) Cappadocien verdeeld in twee landſchappen, en Tyana de hoofdſtad van deſſelfs tweede gedeelte gemaakt, waar door *Anthimus*, Biſſchop van die plaats, een *Metropolitaan* (hoofd-ſtads-biſſchop) wierd, en de naaſtgelegene kerken, te vooren onder Ceſareën behoorende, onder hem trok. *Baſilius*, gevoelig over 't nadeel hem hier door aangedaan, wiſt geen beter raad om ſijn verlies te vergoeden, dan nieuwe Bisdommen aan te ſtellen, gelijk hy dan deed, en daar toe onder anderen

Nieuwe ſwarigheyt van Nazianzenus.

De aanleyding was het verdeelen van Cappadocien.

ren uytkoos een ſtad, op de ſcheyding tuſſchen het eerſte en tweede Cappadocien gelegen, die Saſima (τὰ Σάσιμα) genaamd wierd. Hy oordeelde, dat een vertrouwd vriend, daar Biſſchop zijnde, ſijn belang merkelijk voortſetten, en, gemerkt die plaats tuſſchen Ceſareën en Tyanen lag, hem met ſijn geſag veel dienſt ſoude konnen doen; en niemand was, meende hy, daar bequamer toe als ſijn waerde vriend *Gregorius*. Om die reden droeg *Baſilius* hem ſulks in een brief (*a*) voor, maar *Nazianzenus* ſloeg het af, als ſtrijdig met ſijn geliefde eenſaamheyt, welk hem van alle bevordering in de Kerk afkeerig maakte, en byſonder, om dat het een plaats was, die in haar ſelfs gering en veragtelijk, en om verſcheyden redenen voor hem ſeer ongelegen was. *Baſilius* moeijelijk over dat hardnekkig weygeren, taſtte hem op een andere wijſe aan, en beſchreef hem als een boers en onverſtandig man, die ſijn welweſen niet verſtond, en ſijn vrienden ſcheen misnoegen te willen geven: waar op hem *Nazianzenus* ſcherp genoeg antwoorde; „Dat hy niet wiſt verdiend te „hebben ſo qualijk te worden gehandeld; Dat het ſpijtig was eerſt be„drogen, en daar na, om dat hy daar over klaagde, aldus bejegend te „worden; Dat hy, naar allen ſchijn, daar geen beter reden van wiſt te „geven, dan dat ſijn Aarts-Biſſchoppelijke waerdigheyt hem tot hovaer„dy opgeblaſen had, alſo hy (het aanſien van die plaats uytgeſonderd) „niet wiſt waar in hy minder was als deſelve (welk hy by andere gele„gentheden nooit geſchroomd had te erkennen); Dat de wereld genoeg „te ſeggen had van ſijne onvriendelijke bejegening, en hy al moede was „hem tegen alle naſpraken meer te verdedigen; Dat die beſt van hem „ſpraken, ſeyden dit met de nauwſte wetten van vriendſchap, die tuſ„ſchen hen beyden was, niet te konnen beſtaan, en een bewijs te zijn „van een merkelijke verſmading en kleynagting; Dat hy hem ſo veel „hulp en dienſt beweſen hebbende, (ik geloof hy op ſijne drift om „hem tot het Bisdom van Ceſareën te bevorderen ſiet) nu als een on„noſel werktuyg, dat nergens toe nut is, verwierp, en met hem han„delde als die een gewelf maken met een onderſchragende boog, welke „ſy, ſo dra het metſelwerk beſtorven is, als onnodig weg nemen, en „ter ſijden leggen; Dat hy hem bad, dat hy dog ſijn gemak en ſtilheyt „mogt houden, en geen verwijt meer behoefde af te wagten, als of hy „luy en traag was, om dat hy een Bisdom, daar andere ſo yverig en „driftig na waren, weygerde aan te nemen, gemerkt een ſtil en geruſt „leven hem liever was als iets anders, waar in, *ſeyde hy*, indien my „andere gevolgd hadden, de Kerk minder ſoude ontruſt, en het „Geloof, 't welk nu door de verſchillende partyen tot een werktuyg, „om verdeeldheden voort te ſetten, geworden was, ſuyverder en onge„ſchondener gebleven zijn; Dat hy dienvolgende ſoude wel doen, in„dien hy hem in ruſte liet, en de nieuwe hoofdſtad van ſulken heer„lijken buyt, als Saſima was, niet ſogt te berooven, en daar door ſijn „voornemen, welk hy behoorde te verbergen, ontdekte; Dat hy on„dertuſſchen alles overwogen hebbende, uyt ſijne vriendſchap twee din„gen geleerd had; te weten, geen vrienden te vertrouwen, en niets in „de wereld ſo hoog te agten als God. *Tot ſulken misnoegen en onluſt kan de grootſte en oudſte vriendſchap uytbarſten.*

Baſilius wil hem Biſſchop maken van Saſima, welk hy weygerd, en ſcherp daar over aan Baſilius ſchrijft.

II. *Baſilius* egter, hoewel ſodanig bejegend, wilde van ſijn voornemen geheel niet afſtaan. Als hy door ſigſelven niet vermogt, wiſt hy geen beter raad, om *Nazianzenus* te bewegen, dan deſſelfs vader tot ſijn gevoelen over te halen. Dit ſtelde hy te werk, en overreedde hem eyn-

Baſilius beweegd Nazianzenus door ſijn vader.

(*a*) *Naz. Orat.* 20. *p.* 356. *Epiſt.* 31. & 32. *p.* 795. *de vit. ſua. p.* 7. *Greg. Presb. p.* 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

eyndelijk, op het feggen en gebod van fijn vader, om toe te ftaan, dat hy tot Biffchop van Safima verkoren wierd: waar op *Nazianzenus* een Verdedig-reden opftelde (*b*), „waar in hy fijn vader en den H. *Bafi-* „*lius*, die hy byfonder aanfprak, vertoogde, wat hem tot het aannemen „van dat ampt fo onwillig gemaakt had, waar over hy fig nu niet min- „der verwonderde, als kinderen gewoon zijn over het fchitteren van een „grooten blixem; dat het, de fake dus zijnde, niet meer dan redelijk „was, dat fy hem tot leydsmannen en beftierders verftrekten, en in de „regte konft van fijn kudde te weyden en te regeeren onderweefen, en „duwde tuffchen beyden *Bafilius*, hoewel met fedigheyt, toe, niet „verwagt te hebben, dat hy hem, toen fy t'famen ftudeerden, fo vrien- „delijk bejegend hebbende, nu fo hard foude vallen; dat hy hem nu „wel overwonnen had; dog niet door kragt van redenen, maar door „dwang; dat hy hem nu (om in fijn Herderlijke regeering voorfpoedig „te zijn), de wijfe van doen door fijn voorfchrift en voorbeeld verfogt „te willen leeren, die hy dan vaft gefteld had op te volgen. By die felve gelegentheyt en over de felve ftof (maar of het op de felve tijd was weet ik niet) en aan de felve perfoonen klaagde hy in een andere redeneering (*c*) over het ongelijk hem aangedaan, met hem uyt het lommer van fijne aangename eenfaamheyt te rukken, en op het toonneel voor alle mans oogen te ftellen; een faak, die hy van fijn vertrouwften en boefem-vriend niet verwagt had. Des anderen daags quam hem *Gregorius*, Biffchop van Nyffen, broeder van den H. *Bafilius*, (die naar allen fchijn by de verkiefing had behooren tegenwoordig te zijn) befoeken, die hy (alfo op die dag de gedagtenis van Martelaren gevierd wierd) met een leer-reden onthaalde (*d*), waar in hy fijn eygen faak, als niet wel op de gelegentheyt van die dag paffende, overftapte, en voornamelijk aandrong op het navolgen van der Martelaren godvrugtigheyt, fuyverheyt, yver en ftandvaftigheyt, op het reynigen van onsfelven, en het opofferen van onfe fielen en ligchamen Gode als een levendige, heylige en redelijke offerhande; „Dit, *feyde hy*, is de weg, om dien „vreugden-dag wel te vieren, en denfelven *Chrifto* aangenaam te ma- „ken; op defe wijs worden de Martelaren geëerd, maar niet met eeten „en drinken, nog met weelde, overdaad en vuyligheyt, welke beter „een feeft-dag van Heydenen, dan een vierdag van Chriftenen paffen. *Anthimus*, Biffchop van Tyanen, van die keur verftendigd, quam ftraks daar na te Nazianzen (*e*), wel onder fchijn van den ouden *Gregorius* te komen befoeken, maar met oogmerk om *Nazianzenus*, fo het mogelijk was, tot hem over te halen; dienvolgende vatte hy hem op allerley wijfe aan, nu met geluk-wenfching, dan met verfoek, nu met bedreyging, dan met verwijt; op d'eene tijd prees, op een andere laakte hy hem, en weder op een andere tijd ftelde hy voor, dat *Nazianzenus* hem niet anders moeft aanmerken als fijn Kerkelijk Opper-voogd, en denken dat de nieuwe hoofd-ftad, in grootte en aanfien, Cefareën overtrof; waar tegen *Nazianzenus* de eer van de ftoel te Cefareën, als zijnde de oudfte en eygentlijkfte hoofd-ftad van dat geheele landfchap, fterk voorfprak, fo dat *Anthimus* op hem niet de minfte vat had, en met fulken misnoegen vertrok, dat hy fchuym-bekkende hem van Bafilifterey (*Bafilismus*), of onbehoorlijke genegentheyt voor *Bafilius* befchuldigde, (waar mede hy fin-fpeelde op de Gefanten van Athenen, die elkanderen verdagt hielden en befchuldigden van *Philippismus*, dat is,

Nazianzenus Oratien over die ftoffe.

en andere ftoffe.

Anthimus poogde hem onder fijn Kerkgebied te trekken.

Daar fig Nazianzenus tegen kant.

(*b*) *Orat.* 7. *p.* 142. (*c*) *Orat.* 5. *p.* 134. (*d*) *Orat.* 6. *p.* 136. (*e*) *Nazianz. Epift.* 30. *p.* 797.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Andere voorvallen en voorslagen.

van verraderlijk verstand met dien Macedonischen Vorst.) Eenigen tijd daar na ontbood hem *Anthimus*, om tot een aanstaande Synode over te komen, dog dat sloeg hy, als een hoon aan de voorregten van de hoofd-stad, af; naderhand schreef hy aan hem, dat door sijn toedoen *Basilius* en hy mogten t'samen komen, om over die saak te spreeken en het verschil af te doen: dit wierd als een redelijke voorslag van *Nazianzenus* aangenomen, die dan aan *Basilius* de tijd en plaats stelde, en of hy daar toe verstond of niet: maar dat liep, geloof ik, tot niet; want

Nazianzenus wil niet te Sasima komen.

Nazianzenus, over de geheele saak en 't beleyd van *Basilius* ten hoogsten misnoegd, deed so veel niet, dat hy sijn Bisschoplijke plaats eens de eer van sijne tegenwoordigheyt deed hebben, of de minste Bisschoplijke

Wat dat voor een plaats was.

dienst aldaar verrigtte (*f*); en, om de waarheyt te seggen, het was een plaats, die niet seer aanlokkelijk was; want in sigselven was de stad (*g*) niet groot, van geen belang altoos, en op een drie-sprong van een gemeene doortogt; daar waren de stallen voor alle lands-peerden en wagens, de lugt was'er ongesond, de grond schraal en dor, de ingesetenen waren dan hier dan daar, en altijd was het daar vol stank en rook, vol stof en vuyligheyt; en daarom sag hy sijn derwaards senden aan als een veroordeeling tot een gevangen-huys, of vuyl gat. Te onverdragelijker quam die saak hem voor, om dat *Basilius* meer dan vijftig plaatsen onder sijn Bisdom te vergeven hebbende, sulken onnoselen plaats

Hy kon'er ook niet veylig komen.

voor sijnen lieven vriend had uytgekipt. Ja, so *Nazianzenus* die plaats al had willen aanvaerden, het was in sijn magt niet, gemerkt *Anthimus*, (om dat *Nazianzenus* sig hem niet wilde onderwerpen, nog *Basilius* verlaten, of van de oude regten sijnes *Metropolitaans* [hoofdstads-bisschops] afwijken) die plaats onder hem trok, so dat hy geen hoop konde hebben, om aldaar gerust, of veylig te konnen leven.

Nazianzenus vertrekt weder naar een eensame plaats.

III. De saken dus staande, wist *Nazianzenus* niet werwaards hem te keeren, dog oordeelde, na veel overleggens (*h*), veyligst, voor die tijd sig te onttrekken, en te wijken naar seeker Oud-mannen-huys, dat in een eensame plaats gelegen was, alwaar hy sijn tijd in godvrugtige oeffeningen, en een streng leven doorbragt. Maar daar selfs vond hy geen rust; eerlang quam aan hem order van sijn vader; die hem ernstig drong, om sijn Bisschoppelijke bediening, so het mogelijk was, te gaan bekleeden, maar naderhand, als hy dat rond uyt weygerde, parste t'huys te komen, en, gemerkt sijne hooge jaren hem hadden onbequaam gemaakt, en volgens aller oordeel genoegsaam van sijn dienst ontslagen, onder hem de sorg en 't opsigt

Komt weder t'huys op order van sijn vader.

over Nazianzen aan te nemen. Hier op quam hy over, en wierd van sijn vader, die sijn inborst, en ongenegentheyt om in 't openbaar te leven, kende, op het ernstigst en kragtigst aangesproken: „Soon, *seyde* „*hy*, en vatte hem te gelijk by den baard, uw eygen vader komt u iets

Die hem ernstig aanspreekt.

„versoeken, een oude vader aan een jonge soon, een meester aan hem, „die door natuur en dubbelde verpligting sijn dienaar is. 't Zijn geen „rijkdommen of groote saken, daar ik u om aanspreek; neen, ik ver„soek niet anders dan dat gy, gelijk *Aaron* en *Samuel* op u neemd voor „den Heere te dienen. Versmaad het versoek niet van hem, die een „werktuyg Gods van uw wesen is, en laat al de wereld sien hoe toege„vende uw vader is; het geen ik versoek is goed en redelijk: en genomen „'t was so niet, denk egter 't is uw vader, die het u versoekt, een man, „die so veele jaren ten dienste van de Kerk en voor de Godsdienst ver„sleeten heeft. Voldoe hier in mijn begeerte, of anders wensch ik, „dat iemand anders mijne oogen sluyte, en mijn ligchaam ter aarde be-steede,

(*f*) *De vit. suâ. p.* 9. (*g*) *Id. ibid. p.* 7. *Greg. Presb. p.* 14. (*h*) *Vid. ubi supra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ſteedde, tot ſtraf van uwe ongehoorſaamheyt. Het is nog maar een „korten tijd, dat ik te leven heb, onderſteun my daar in, en ik geef u „naderhand verlof uw eygen ſin te volgen. Op welke beweeglijke aanſpraak *Nazianzenus* tot antwoord gaf: „Mijn heer, hoe moeijelijk het „bevel is, daar mede het u beliefd my te belaſten, ik ſal my dat egter „om uwent wil onderwerpen, en ik ben te vreeden de bediening, van 't „geen uwe ſorg te Nazianzen aanbevoolen is, op my te nemen, dog op „deſe voorwaarde, dat ik van dien laſt, wanneer gy ten hemel ſult op„genomen zijn, t'eenemaal ontſlagen ſal weſen. Dit hem toegeſtaan zijnde, wierd hy ſijns vaders hulp in de Biſſchoplijke bediening, welk dan klaarlijk ontdekt de dwaling van den H. *Hieronymus* (*i*), *Ruffinus* (*k*), *Socrates* (*l*) en meenige anderen, die op derſelver ſeggen aangaan, willende dat hy Biſſchop geweeſt is van Nazianzen, nadien hy ſelfs met ronde woorden ſegd (*m*), nooit Biſſchop van die plaats geweeſt te zijn, maar ſig alleenlijk, uyt ontſag voor ſijn ouden vader, en om het ſterk aanhouden ſijner vrienden, tot hulp van ſijn vader, ſo lang hy leefde, verbonden te hebben, hoewel met beding, dat hy niet langer daar aan wilde verbonden zijn, nog ook in ſijn plaats treden. By het aanvaerden van deſen hulp-dienſt deed hy een treffelijke predikatie of reden (*n*); „waar in hy eerſt aanſprak ſijn vader, dien hy gelijk als afvraagde, Waar„om hy tot ſteun van ſijn ouderdom en genootſchap in ſijne ſorgen ſul„ken ſwakken kruk gekoren had? en ſelf waarom dat hy iemand geko„ren had? gemerkt ſijn ligchaam wel onvermogende en ſwak, maar ſijn „ſiel wakker en ſterk, en hy nu de ongeregelde bewegingen van vlee„ſchelijke begeertens niet onderworpen was; en, indien hy eenige keur „had willen maken, hy verpligt geweeſt was, meer op de welſtand van het „gemeen, dan op maagſchap en bloed-vriendſchap te ſien. Daar na „wendde hy ſig tot de Gemeynte, die hy voordroeg wat kragt op hem „gedaan was, en dat hy, na veel aanhoudens ſijner vrienden, ſijnen ouden „vader had aangenomen te hulp te komen, weshalven hy de hulp van „hen allen, elk naar ſijn gelegentheyt, verſogt; dat hy door twee grond„redenen genepen was: want ſijne genegentheyt tot een ſtil en eenſaam leven „had hem ſijn oog aan de eene ſijde doen ſlaan naar het gebergte en de woe„ſtijn, en verlangen naar de gelukkige gelegentheyt, om ſig van alle uyter„lijkheden te onttrekken, en ſig naar binnen te keeren, en met God en ſijn „gemoed om te gaan; aan de andere ſijde had hem de bediening, die „hy had aangenomen, verpligt ſig in 't openbaar te vertoonen, om ſorg „te dragen voor de ſaligheyt van anderen, om de menſchen te rug te „trekken van de ſonde, en het beeld Gods in hen weder op te regten; „en alſo Gode een afgeſonderd volk te bereyden; dat men niet alleen „voor ſigſelven ſorgen, maar ook het beſte van anderen ſoeken moeſt, al „was het met ongemak voor hemſelven, gemerkt onſe Heer ons ſulks „met ſijn treflijk voorbeeld geleerd heeft; dat hy, ſo veel mogelijk was, „die twee dingen ſoude ſoeken t'ſamen te voegen, ſo dat hy niet ſoude „verlaten den aangenoomen dienſt, en egter niet wilde op hem nemen „een dienſt, die hem te ſwaar was, en welkers laſt hy niet ſoude kon„nen dragen; dat hy dienvolgende nu wel dien laſt opnam tot hulp van „den ouderdom en ſwakheyt van ſijn vader, maar na deſſelfs dood wilde „vry zijn, en van niemand tegen ſijn wil gedwongen worden; en hoe„wel het treeden in 's vaders dienſt een aanlokkelijke ſaak ſcheen te zijn, „het egter voor de Opſienders en Gemeynte veyligſt was eens-geſind te

Hy neemd aan ſijn mede-helper te zijn.

Hy doet een Oratie by het aanvaerden van dien:

 „zijn,

(*i*) *In Greg. Nazianz. p.* 117. (*k*) *Lib.* 2. *c.* 9 *p.* 249. (*l*) *Lib.* 4. *c.* 11. *p.* 219. & *c.* 26. *p.* 242. (*m*) *Epiſt.* 42. *p.* 804. *Orat.* 8. *p.* 148. (*n*) *Orat.* 8. *p.* 145.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„zijn, en gewilligheyt tot malkanderen te toonen, gemerkt de wetten „van de Kerk en Godsdienst mede bragten, dat de Bisschoplijke bediening, of 't opsigt op de kudde met gewilligheyt en volvaerdigheyt, „en niet uyt bedwang moest aangenomen worden.

Onlust tusschen die van Nazianzen en hun Stadhouder.

IV. Een van de eerste saken, die hy na sijn komen te Nazianzen deed, was (indien ik in de tijd niet mis) het maken van vreede tusschen de Gemeynte en den misnoegden Stadhouder. Het volk van Nazianzen, 't zy dat het door onredelijke lasten beswaard, of door een onverdragelijke order gedrukt was, had, so het schijnt, een misnoegen opgevat, en tot opstand beginnen uyt te barsten; waar over de Stadhouder (die, naar het seggen van een der oude Uytleggers [o], was *Julianus*, een Opsigter over de Keyserlijke schattingen, wel eer *Nazianzenus* mede-leerling [p] en bysondere vriend) ten hoogsten gevoelig opstoof, en hen dreygde de strengheyt van sijn getergde regtvaerdigheyt te doen gevoelen. *Nazianzenus*, om desen opgevatten toorn te steuyten, en dat onweêr te stillen, klom op de stoel en deed een predikatie; „waar in (q) „hy eerst de Gemeynte inboesemde het gevaar, dat hen boven 't hoofd „hong, en vermaande hoe sy sig schuldig waren te gedragen, dat sy „in voorspoed niet sorgeloos of trots, en in bekommerlijke tijden niet „te kleynmoedig zijn moesten, en bysonder dat sy sig moesten onderwerpen Gode, als den Opperſten Heerscher van de wereld, en de Vorsten, als van hem gesonden, om onder de menschen order te houden, „gemerkt regeering en gehoorsaamheyt een van de groote Wetten des „Christendoms is; vervolgens wendde hy sijn aanspraak tot de Overigheyt, die hy bad sijn Geestelijk gesag te erkennen, en sig daar voor „te buygen; en ten laatsten sprak hy den Stadhouder aan, dien hy te gemoet voerde sijne godvrugtige opvoeding, sijn doop, en belijdenis van „het regtsinnig Geloof, en door veele kragtige redenen vermaande sijn „magt met sagtsinnigheyt en barmhertigheyt te gebruyken, en het gesag, dat hy van *Christus* ontfangen had, voor hem te besteeden: welk hy met sulken welsprekendheyt en kragt van redenen uytvoerde, dat, so'er niets anders ware, dat alleen genoeg was om te bewijsen, dat hy een van de voornaamste Redenaars van die eeuw geweest is.

Die hy door een redenvoering wegneemt.

Nazianzenus suster Gorgonia.

V. Ontrent dese tijd stierf sijn suster *Gorgonia*, over welke hy een lijk-predikatie deed (r). Sy was de huysvrouw van *Vitalianus*, een Edelman van dat landschap, by wien sy verscheyden kinderen had. Een vrouw van uytsteekende deugden, godsalig ontrent God, wiens huys sy neerstig besogt, en voor wiens Dienaars sy groot ontsag had; mildadig ontrent de armen, so dat haar huys voor alle behoeftigen open stond, en versorgde deselve van 't geen hen nodig was; voorsigtig en voorbeeldig ontrent alle die haar bestonden, so dat sy de voordeelen van een ongehuwden staat met de gemakken van het huwelijk wist t'samen te voegen, en de vrugten van beyde te genieten; statig, dog niet stuurs; niet te blygeestig nog te droefhertig; een groote vyandin van schoonheyt door konst te soeken; sedig in haar kleeding, matig in spijs en drank, waakte en vaste veel, bragt geheele nagten over met het singen van Psalmen, of het lesen van de Schriftuur, of met heylige overdenkingen en yverige gebeden, waar in sy haar so geduurig oeffende, dat hare knyen, gelijk die van de Kameelen, vereeld waren; so eerbaar en beschaamd, dat se, gevaarlijk siek zijnde, geen Genees-heer by haar wilde laten komen, en in sulken staat van geen mans-persoon wilde gesien of aangeraakt

Hare deugden,

(o) *Vid. Billii argum. in Orat.* 17. (p) *Vid. Orat.* 9. *p.* 158. (q) *Orat.* 17. *p.* 265 (r) *Orat.* 11. *p.* 176.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Siekte;

raakt wesen. Een sterke en boosaardige koorts, nevens eenige andere toevallen, stelden haar buyten hoop van opkomst voor de vrienden, en Genees-heeren. Dus gesteld, onderstond sy op een vreemde en onnavolgelijke wijse haar genesing te soeken: want merkende dat'er verpoosing tusschen haar koorts was, rees se in sulken tusschen-tijd op, en ging in een buyige nagt naar de kerk, alwaar se voor den Altaar, of Avondmaals-tafel neder-knielde, hare gebeden tot *Christus* uytstortte, en haar hoofd op de tafel neder ley, met betuyging, het niet te willen opheffen, voor dat sy haar gesondheyt weder bekomen had, waar toe sy in haar bidden so veel tranen stortte, dat daar door selfs de brokken van het heylig Avondmaal (τὰ ἀντίτυπα τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος, gelijk'er *Nazianzenus* [s] van spreekt; dat is, *de figuren en verbeeldingen van* Christi *dierbaar ligchaam en bloed*) die sy by haar had, bevogtigd wierden! waar op sy haarselven schielijk t'eenemaal hersteld vond; egter stremde dat haar ernstig verlangen niet, om ontbonden te worden, en met *Christus* te zijn, en 't behaagde God, haar, volgens haar gebed, in een ongewoon gesigt den eygensten dag van haare ontbinding bekend te maken; die dag gekomen zijnde, liet se haar man, kinderen en vrienden by haar komen, die se alle deftig aansprak, en vertoonde wat elks pligt was; dat gedaan hebbende, viel se in een flaauwte, so dat elk meende dat se reeds dood was: maar men merkte dat hare lippen op en toe gingen, en die'er scherp naar luysterden, hoorden haar een Psalm op-seggen, en dat sy, nu aan het eynde dessels gekomen zijnde, seyde; *Ik sal in vreede t'samen nederleggen en slapen: want gy alleen, ô Heer, sult my doen seker woonen;* met het spreken van welke woorden die Psalm en te gelijk haar leven uyt was.

Wonderlijke genesing,

en Christelijke dood.

VI. Niet lang na haar dood volgde ook die van haar vader, den bejaarden Bisschop van Nazianzen, die nu by-na honderd jaren oud, en vijf-en-veertig jaren Bisschop van die plaats geweest was (t). Hy was door sijne hooge jaren vry swak, en had veele pijnlijke en scherpe toevallen, die, wanneer sijn dood naderde, allenxkens swaarder wierden, en van welke hy selden vry was, uytgenomen dan, als hy het Heylige bediende, want so lang hy in sijn dienst was, wist hy van geen ongemak, 't zy dat sijn yver het gevoelen van sijn pijn verdoofde, of dat God sijn pijn, so lang hy in sulken goeden werk besig was, genadelijk stremde. Hy was, self eer hy tot het Christendom overquam, bekend van sijn streng en sober leven, en niet minder van sijn regtveerdigheyt en opregtigheyt, en na sijn bekeering een yverig belijder, en deftig Bisschop, vergoedende 't geen hy door opvoeding (v) niet so wel had als andere door een onvermoeyde neerstigheyt, waar door hy een ongemeene kennis kreeg van de H. Schriftuur, en de verschillen, daar de Kerk in die tijd mede belemmerd was. Hy had een volstandige liefde tot, en was een yverig voorstander van het algemeen en regtsinnig Geloof. Hy vond de plaats jammerlijk overstroomd door sonden en dwalingen, die hy beyde door een onophoudelijke neerstigheyt uytroeyde; en bouwde, ten eynde God behoorlijk soude konnen gediend worden, een geheel nieuwe kerk, die vry net en schoon (x), pragtig en heerlijk, met pylaren en voor-pleynen vercierd, en volgens de bouwkunde, konstig gemaakt wierd; hier toe besteedde hy wel 't geen'er van de Gemeynte toe gegeven wierd, maar de meeste kosten wierden van hemselven gedragen. In sijn kleeding en toestel van voedsel hield

Sijns vaders ouderdom, dood,

swakheden;

deugden;

verrigtingen.

(s) *Ibid. p.* 187. (t) *Orat.* 19. *p.* 313. (v) *Ibid. p.* 296. & *Carm.* 4. *de anim. suæ calamit. Tom.* 2. *p.* 71. (x) *Vide ibid. p.* 313.

hy een gepaste middel-maat tusschen flordigheyt en nauwkeurigheyt, en hoewel er niemand was, die sig met so weynig voedsel en kleeding konde te vreeden stellen, egter droeg hy sorg, om niet ligtveerdig of eygensinnig te zijn. In sijn omgang was hy vriendelijk, spraaksaam, en meer als iemand genegen om alle hem aangedane ongelijken te vergeven. Sijn natuur helde wel tot schielijke driften en gevoeligheden, maar hy gaf deselve geen opening, uytgenomen daar het de yver tegen hardnekkige sondaars noodsakelijk maakte. Ontrent de armen was hy seer mildadig, en niet anders als een gemeene vader; en 't geen de kroon van alles is, hy was een opregt en vroom man, een regte *Nathanaël, in welken geen bedrog was.* Op sijn begravenis was, onder andere Bisschoppen, ook de H. *Basilius*, dien *Nazianzenus* in het begin van sijn predikatie, by die gelegentheyt gedaan, bysonder aanspraak, en ongemeen roemde, gelijk hy in het laatste van deselve (*y*) sijn aanspraak wendde tot sijn moeder *Nonna*, om haar by dat groot verlies van haar Man te troosten, die hy voordroeg; „Dat 't geen haar nu overquam, geen verwondering in „haar baren moest, gemerkt alles in dese wereld de verandering, het „verderf en de dood onderworpen, maar de geluksaligheyt van de toekomende wereld alleen onveranderlijk en eeuwig-duurend is, en het „onse groote pligt is, dat altijd te gemoet te sien, en men uyt dien „hoofde geen reden heeft, die, welke reeds sulken gelukkigen verwisseling gedaan hebben, te beklagen, ten ware wy, om ons eygen gemak, „anderen van hun geluksaligheyt dagten te berooven. Is, *seyde hy*, de „last swaar, 't sal maar een korten weg zijn, dat gy deselve sult dragen, en 't is waarschijnlijk dat gy in korten staat te volgen; 't is wel „waar dat gy een grooten troost en geselschap mist, maar gedenkt hoe „lang gy het selve genooten hebt, en dat het niet anders dan billijk is „u aan 't geene best is te onderwerpen. Voorts voerde hy haar te gemoet; „Dat sy, die met so veel wijsheyt en kloekmoedigheyt de dood „van hare kinderen, in 't bloeijen hunner jaren, gedragen had, nu veel „meer behoorde te vreeden te zijn, daar haar een wankelende, en van „ouderdom en swakheyt versleetene romp ontviel. Gepast en tijdig waren dese troost-redenen van haar soon, want die goede vrouw beroofd van hare voorname levens-staf, en selfs naar het graf hellende (also sy van de selve jaren als haar man was) stierf, gelijk het waarschijnlijk is, kort daar na. Sy was een vrouw (*z*) van ongemeene godvrugtigheyt, die sy als een zegen van hare Ouders geërfd, en aan haar man en kinderen overgeset had. Sy was een getrouwe vrouw voor haar man, en een treffelijke moeder voor hare kinderen. Sy verfoeyde de onnosele konsten van te pronken en te pralen, waar op andere vrouwen so versot waren, en oordeelde een Godlijken inborst de beste schoonheyt te zijn, en dat de deugden van een goed leven den roem van den adel verovertroffen. Sy nam hare huyshouding so sorgvuldig waar, als of se niet anders te denken had, en egter oeffende sy hare godvrugtigheyt en godsdienst sodanig, als of dat haar eenig werk was. Ontrent de Kerkendienaars was sy doorgaans ongemeen eerbiedig, en sag deselve aan als Gesanten Gods, en uytdeelders van dessefs verborgentheden. Haar tijd besteedde sy in vasten, waken, bidden, en het singen van Psalmen, so by dag als by nagt. In de heylige Vergadering was se opgetogen in een stilswijgende verwondering, en sodanigen hoogagting van de Goddelijke plegtigheden, dat se haar rug nooit naar de heylige Tafel wilde keeren, of selfs spuwen op de vloer van die plaats, alwaar God so godvrugtig ge-

Begravenis.

Lijk-predicatie.

Sijn moeder sterft.

En word beschreven.

(*y*) *Ibid. p.* 315. (*z*) *Orat.* 10. *p.* 161. & 19. *p.* 290, 291. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gediend wierd. Sy verkeerde met geene Juffrouwen van Heydenschen godsdienst, self die niet, welke haar in maagschap naast bestonden, die sy self, volgens de gewoone wijse, niet wilde groeten, nog ook eeten met die, welke haar met Heydensche afgoden-dienst besmetteden. Sy bleef in het midden van alle, selfs de grootste swarigheden, die haar troffen, bedaard: het eerste woord, dat in alle toevallen uyt haren mond ging, was altijd God te danken; nooit sag men, wanneer een vreugden-dag voor de Kerk was, een traan in hare oogen, of een droevig gewaad aan haar ligchaam, en egter was'er ter selver tijd niemand so teerhartig ontrent de elende van anderen, als sy, die sy meer als iemand te hulp quam, en bysonder was sy seer vriendelijk aan hare behoeftige vrienden, en mildadig aan de armen; met een woord, sy was een algemeene toevlugt voor weduwen en weesen, welke in hare behoeften en nood te helpen sy oordeelde de eenige ware en bestendige rijkdom, en het beste middel te zijn, om hare goederen te bewaren en te gebruyken.

VII. Dus volgde in *Nazianzenus* huysgesin de eene breuk op de ander, waar door hy van sijn geboorte-plaats genoegsaam gespeend wierd, en van sijne gedane belofte nu, volgens sijn oordeel, ontslagen, voornam sijn dienst af te leggen; weshalven hy, meermaals, hoewel te vergeefs, gepoogd hebbende te besorgen dat Nazianzen met een ander Bisschop voorsien wierd, vertrok, en sig nedersloeg te Seleucien (*a*), thans vermaard door de kerk, ter eere van den H. *Thecla*, maagd en martelaresse, aldaar gebouwd, alwaar hy in een Klooster, dat naar gemelde *Thecla* genaamd was, in hoop, dat onderwijlen de Bisschoppelijke stoel van Nazianzen soude vervuld worden, een geruymen tijd bleef, dog quam ontrent de tijd van *Basilius* dood weder t'huys, maar konde, gemerkt hy selfs siekelijk was, hem in sijne laatste uuren niet bystaan, dog vierde naderhand sijne gedagtenis met een deftige lof-reden (*b*), waar in hy de deugden en het geheele leven van dien grooten Man levendig afbeelde. De Kerk van Nazianzen bleef ondertusschen een weduwe, self eenige jaren na malkanderen, gemerkt door andere bekommernissen van die Kerk, daar geen sorg voor gedragen wierd. Ontrent dese tijd wierd *Nazianzenus* gedagvaerd tot de Synode van Antiochien, die gehouden wierd in het jaar CCCLXXVIII, om de scheuring, die in de Kerk aldaar so lang gewoed had, te geneesen, en over den staat van de Oostersche Kerken, die door de Ariaansche party eenigen tijd herwaards so jammerlijk ontrust was, te helpen raadplegen. In dat Concilie wierden eenige naar het eene, en andere naar een ander gedeelte afgesonden; onder anderen wierd *Nazianzenus*, als een man, die geoordeeld wierd wegens sijne geleerdheyt en bequaamheyt aan het Hof aangenaam te sullen zijn, en de sterkste partyen te konnen tegen gaan, tegen sijn neyging, gelijk hy rond uyt verklaard (*c*), overstemd, om te gaan naar Constantinopelen (alwaar de boose aanslagen der partyen voornamelijk gesmeed wierden) en aldaar de Regtsinnigen te helpen, en de goede saken te beweeren.

Nazianzenus vertrekt naar Seleucien.

Doet een lijk-reden over Basilius.

Wierd geroepen tot de Synode van Antiochien,

en van daar gesonden naar Constantinopelen.

(*a*) *De vit. sua. p. 9. Greg. Presb. p. 16.* (*b*) *Orat. 20. p. 316.* (*c*) *De vit. sua. p. 10. Vid. Querel. ad Episcop. p. 301, 302.*

VIERDE

VIERDE AFDEELING.

Van *Nazianzenus* komfte te Conftantinopelen tot de vergadering van het groote Concilie aldaar toe.

INHOUD.

Hy komt tot Conftantinopelen. *Waar hy aldaar fijn verblijf had. Houd groote vergaderingen der Regtfinnigen. Die plaats gemaakt tot een Kerk,* Anaftafia *genaamd, en waarom. Hy word heftig tegen-gegaan door verfcheyden Ketters: welk hem doet vermaarder worden. Twee fijner bekendfte leerlingen,* Hieronymus *en* Euagrius Ponticus; *wie defe* Euagrius *was. De Regtfinnigen te* Conftantinopelen *foeken* Nazianzenus *tot hun Biffchop te hebben. Dit gaf aanleyding van veele moeijelijkheden voor hem.* Maximus *een Philofooph van* Alexandrien *word befchreven. Sijn merkelijk veynfen en bedrog. Hy wikkeld fig in de gunft van* Nazianzenus. *Sijn eerfugt doet hem ftaan naar het Bisdom van* Conftantinopelen. *Drie* Egyptifche *Bisfchoppen komen tot dien eynde bedektelijk over, en maken hem heymelijk Bisfchop; welk groot oproer in die ftad verwekt.* Nazianzenus *doet daar over een Oratie tot het volk.* Maximus *moet uyt de ftad vlugten: fet fijn belang voort by de Biffchoppen van het* Weften, *die voor hem aan het Hof komen verfoeken, dog te vergeefs. Hy vlugt van daar naar* Alexandrien, *en word van daar verdreven. Nieuwe woede en boosheyt van de* Arianen *tegen* Nazianzenus, *die op hunne onnofele fchimperyen en vuyle befchuldigingen van ftuk tot ftuk antwoord. Sijn goedertierentheyt en fagtmoedigheyt misduyd van fijn vrienden en aanhangers. Hy verklaard die plaats te willen verlaten. Waar over fijne toehoorders ten hoogften ontfteld wierden; die hy eyndelijk beloofd voor die tijd niet te fullen verlaten.* Theodofius *plakaat tot beveftiging van het regtfinnig Geloof, en weering van alle ketterfche vergaderingen. Hy komt felf te* Conftantinopelen *en geeft nog een nader order over die felve faak uyt. De dag-tekening van dat plakaat is niet qualijk gefteld. Hy jaagd* Demophilus *den* Ariaanfchen *Biffchop uyt de ftad. De Kerken worden aan de Regtfinnigen overgegeven.* Nazianzenus *ftaat feer wel by den Keyfer. Toeftel om hem in de Kerk plegtelijk in te voeren; wat daar ontrent voorviel. Hy floeg verdere plegtelijkheden met alle fedigheyt af. Het beleyd van fijn leven. Hy word fiek. Sijne fagtmoedigheyt aan een jongman, die in fijn flaap-kamer, met oogmerk om hem te vermoorden, ingedrongen was.*

Nazianzenus houd vergaderingin een huys,

I. NAzianzenus, te Conftantinopelen gekomen, nam fijn verblijf ten huyfe van een fijner na-beftaande vrienden (*a*), dien *Baronius* (*b*), en niet onwaarfchijnlijk, meend *Nicobulus* geweeft te zijn, die getrouwd was aan *Alypiana* een van fijn fufters *Gorgonia's* dogters: hier vond hy het belang der Regtfinnigen vry aan lager wal geraakt, gemerkt de Arianen, fo lang de hun gunftige regeering van *Valens* duurde, fig van alle Kerken hadden meefter gemaakt, en alles met fulken fterken hand voortdreven, dat nauwlijks iemand de waarheyt fonder fchroom durfde belijden. Hy predikte derhalven eerft in

(*a*) *Orat.* 28. *p.* 484. (*b*) *Ad. ann.* 378. *p.* 400.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in ſijn verblijf-plaats voor alle, die aldaar wilden t'ſamen-komen (waar toe het plakaat van den Keyſer *Valens*, onlangs uytgegeven, vryheyt verleend had), en als de vergadering dag op dag tal-rijker wierd, gaf de Neef van *Nazianzenus* eerſt ſijn geheele huys ten beſten, maar maakte niet lang daar na van hetſelve een openbare kerk, die *Nazianzenus*, ter oorſaak (*c*) dat het regtſinnig Geloof, 't welk in die ſtad een geruymen tijd geſmoord en begraven was, aldaar wederom ſcheen te verrijſen, de naam van *Anaſtaſia*, of *de opſtanding* gaf. *Sozomenus* egter geeft'er (*d*) een andere reden van. Het gebeurde, ſeyd hy, dat een ſwangere vrouw, ten tijde als ſy hun vergadering hielden, van een galery van boven neder viel, en dood opgenomen, dog op het t'ſamen-gevoegd gebed van de Vergadering weder levendig wierd, en als eene, die door een wonder-werk uyt den dooden opſtond, haar levendig in 't midden van hen allen vertoonde. De eerſte reden egter gaat ſekerder, alſo ſe van hem, die'er beſt van konde ſpreken, ik meen *Nazianzenus* ſelfs, gegeven word. In deſe kerk vergaderde hy dagelijks, en predikte vrymoedig, met geen minder ſpoed voor ſijn dienſt, en genoegen van de Gemeynte, dan ſpijt en misnoegen ſijner vyanden. De Arianen en Apollinariſten, een nieuw ſlag van ſecte (welker opkomende en aangroeyende dwalingen hy dapper tegen-ging) hadden hunne oogen op hem, en konden wel bevatten, dat hun ſaak, door het aanboord komen van ſulken verdigen party, groot afbreuk te verwagten had; en daarom begaven ſy ſig tot hunne oude konſten van verwijt en laſtering, mids hem alom nagevende dat hy een vuyle ketter was, en byſonder ſtaande hield dat'er drie Goden waren (*e*), om geen andere reden, dan dat hy in de Heylige Drie-eenigheyt drie *hypoſtaſes* of perſoonen ſtelde, welk het gemeene volk (alſo de betekenis van dat woord thans nog niet was vaſtgeſteld) voor drie onderſcheyden Weſens opnam. 't Volk wierd, met die gedagten beſet, vervolgens aangehitſt om hem met geweld en feytelijkheden te beſtormen, gelijk ook gedaan wierd, want ſy ſmeeten hem, als hy over ſtraat ging, met ſteenen, en, als of dat niet genoeg was, ſleepten hem als een boosdoender voor de Magiſtraat, met beſchuldiging dat hy oproer en verdeeltheden verwekte. De woede en 't geſchreeuw des volks tegen hem was groot, maar het was hem in dat geval trooſtelijk te gedenken, „dat ſy wel de tal-rijkſte waren, maar hy en de ſijne de goede ſaak aan „hun ſijde hadden (*f*); dat ſy wel de kerken, maar hy God had; dat „ſy het volk hadden, om hen te ſterken, maar hy de Engelen, om „hem te bewaren; dat ſy aan hunne ſijde verwaandheyt en roekeloosheyt, „maar hy aan ſijn ſijde het geloof had; dat ſy konden dreygen, terwijl „hy konde bidden; dat ſy konden ſlaan, en hy dat verdragen; dat ſy „rijkdom en uyterlijken overvloed, maar hy de ware en regtſinnige leer „had; dat hy wel een kleyne kudde had, maar die ſeker woonde, en „een kleyn veld, maar dat veylig was voor Wolven, en aanvallen van „Dieven en Moordenaars, en welk hy vertrouwde dagelijks grooter te ſullen worden, byſonder door het overkomen van die, welke alsnog „wolven waren, alſo hy hoop had, dat deſelve niet alleen ſchapen, „maar ſommige derſelven ook nog Herders der kudde ſouden worden. Immers daar men tegen hem om ſchreeuwde, wierd, na onderſoek, vals en ongegrond bevonden, en hy daarom, ſonder verder moeyte en ſmaad, op vrye voeten geſteld.

Daar een kerk van gemaakt wierd.

Die Anaſtaſia genaamd wierd.

De Arianen ſtellen ſig tegen op.

Waar tegen hy ſig trooſt.

II. Al dit gewoel ondertuſſchen tegen hem, verbreydde ſijn naam wijds en

Hy krijgt daar te

(*c*) *Vid. Carm.* 9. *de incomn. Anaſt. p.* 78. *&* *Orat.* 32. *p.* 527. (*d*) *Lib.* 7. *c.* 5. *p.* 709.
(*e*) *De Vit. ſua p.* 10. *&c. Greg. Presb. p.* 18, 19. (*f*) *Orat.* 25. *p.* 44?.

grööter naam door, en wierd gevolgd onder andere van Hieronymus

en sijds, so dat het getal sijner toehoorders dagelijks aanwies, en hy gevolgd en hoog geagt wierd selfs van vreemden, die uyt andere Gewesten naar hem toesakten, onder welke twee de merkelijkste waren, te weten, de H. *Hieronymus*, die het Westen verlaten hebbende eenige jaren lang sig in de wildernissen van Syrien had opgehouden, en naderhand door *Paulinus*, Bisschop van Antiochien, Ouderling gemaakt wierd, en vervolgens naar Constantinopelen quam, daar hy sig onder het opsigt en onderwijsing begaf van onsen *Gregorius Nazianzenus*: een geluk, waar in hy by alle gelegentheden geweldig roemd (*g*); de tweede was

en Euagrius Ponticus.

Euagrius, bygenaamd *Ponticus*, Soon van een Ouderling, geboren in Iberien (*h*) niet verre van de Euxinische zee, een man van een schrander verstand, en veerdige bevatting, die geleerd en welsprekend,

Die beschreven word.

die besadigd, deftig, en nog door smaad-redenen, nog door lof-tuytingen ligt ontsteld was; die onder *Nazianzenus* sig beneerstigde in de ware Philosophie (of Wijsheyts-kunde) en 't verstand van de H. Schriften, en, gelijk hy te voren van *Basilius* tot leser in de kerk van Cesareën was aangesteld (*i*), van onsen *Nazianzenus* Aarts-diaken in de kerk van Constantinopelen gemaakt wierd. Hy was een fraay man, en net en sinlijk op sijn kleeding, welk hem by de Juffrouwen so aangenaam maakte, dat seker aansienlijk man, over desselfs omgang met sijn vrouw argwaanig, voornam hem het leven te benemen; waar van *Euagrius* in een droom gewaarschouwd wierd, weshalven hy 's anderen daags de stad verliet, en de vlugt nam, eerst naar Jerusalem, en van daar naar Egypten, alwaar hy in een vermaard klooster op het gebergte van Nitria een geruymen tijd seer streng leefde, en niet-tegenstaande alle aangewende moeyte, een Bisdom, dat hem *Theophilus* Bisschop van Alexandrien aanbood, weygerde aan te nemen. Hy was een groot voorstander van *Origenis* gevoelen en leerstukken, en schreef verscheyden boeken, die de lief-hebbers by *Socrates* en *Nicephorus* konnen aangetekend vinden.

Nazianzenus word begeerd tot Bisschop van Constantinopelen.

III. Het getal der Regtsinnigen was te dier tijd te Constantinopelen ongemeen aangegroeyd; die dan ernstig versogten, dat hun een regtsinnig Bisschop mogt gegeven worden, waar toe *Nazianzenus* wierd voorgeslagen. Dit wierd van al het volk goed-gekeurd, gelijk hy ook de stemmen kreeg van meest alle regtsinnige Bisschoppen van het Oosten, bysonder van sijnen ouden vriend *Meletius*, Bisschop van Antiochien,

Waar op veel moeijelijkheyt voor hem volgde.

die seer driftig voor hem was, en *Petrus*, Nasaat van den H. *Athanasius* in het Bisdom van Alexandrien, die door een brief de keure toestemde, en sijn stem gaf om hem te bevestigen; dog daar op volgde ongemeen veel moeylijkheyt, waar door hy in veel ongemak raakte, en hem eerlang sijn vertrek deed vaststellen. Dit quam dus op: Te A-

Aanleyding daar toe door eenen Maximus. Wie die was.

lexandrien was eenen *Maximus* (*k*), van geboorte een Egyptenaar, van studie een Wijsgeer naar de secte van *Diogenes*, maar te gelijk ook een Christen, gesprooten, gelijk hy voorgaf, uyt een adelijke stam, telde onder sijne Voor-ouders, selfs sulke, die het Geloof met hun bloed versegeld hadden, en was reeds self in de vervolging, na *Athanasius* dood ontstaan, om sijne standvastigheyt voor de waarheyt gebannen naar Oasis, een van de droevigste wildernissen in Egypten. Hy droeg volgens dat slag van Philosophen (de *hondse* genaamd) een mantel, liet sijn baard en

(*g*) *Epist. ad Nepot. Tom.* 1. *p.* 14. *Catal. in Græc. Naz. ad Jovin. lib.* 1. *p.* 27. *Tom.* 2. *&* *alibi.* (*h*) *Socr. lib.* 4. *c.* 23. *p.* 234. *Sozom. lib.* 6. *c.* 30. *p.* 686. *Niceph. lib.* 11. *cap.* 42. (*i*) *Vid. Pallad. Hist. Laus. c.* 86. *p.* 1010. *ubi de eo plura.* (*k*) *De vit. sua. p.* 12. *&c. Greg. Presb. p.* 20. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en hayr ſo lang worden als het konde, had een ſtaf in ſijn hand, vertoonde een ongemeene ſtatigheyt en deftigheyt, ging volgens de gewoonte van die ſecte, ſonder eenig ontſag by de grootſte Mannen (*l*) die hy hunne feylen onbeſchaamd verweet, en ſchroomde niet alom de ſonden van die eeuw te beſtraffen, en wie het ook was, ſijn quaad gedrag en onbehoorlijken wandel voor oogen te ſtellen. Door deſen ſchoonen ſchijn wierp hy het volk gelijk als ſand in de oogen, en bedekte daar door ſijn bedrog en boosheyt, ſijn welluſt en begeerlijkheyt, ſijn hovaardy en eerſugt, en alle ſijne andere vuyligheden, daar hy ſchuldig aan was: immers hy verkreeg voor ſig een grooten naam in de wereld, en hield ſchriftelijke onderhandeling met de treffelijkſte en vermaardſte Mannen ſelfs in afgelegene Geweſten, gelijk dat blijkelijk is uyt de twee brieven (*m*) van den H. *Baſilius* aan hem geſchreven. Dus alom geagt, quam hy tot Conſtantinopelen, daar ſijn eerſte werk was de gunſt te ſoecken van *Nazianzenus*, die ſijn overkomſt vereerde met een Oratie (*n*), waar in hy ſig breed uyt-liet in het roemen van deſſelfs treffelijke afkomſt, maagſchap aan Martelaars, eygen lijden, mannelijke dapperheyt, en verwonderlijke order en wijſe van leven; 't welk hy alles naderhand, wanneer deſelve openbaarde wie hy was, en hy ſig genoodſaakt vond denſelven in een tweede reden-voering op een andere wijſe in ſijne eygene verwen uyt te beelden, bedektelijk herriep, en ſelf, of wel door iemand anders, ten eynde hy hemſelven niet mogt ſchijnen tegen te ſpreken, in die Oratie in plaats van *Maximus* (*o*) ſtelde den naam van *Hero* den Philoſooph, met wiens naam deſelve nog huyden ten dage bekend is. Ja deſe looſe bedrieger had het ſo ver gebragt, dat de goede *Nazianzenus* hem in ſijn huys opgenomen, aan ſijn tafel geſet, in de verborgentheden des Geloofs onderrigt, gedoopt, en eenigen tijd daar na in een van de mindere orders der kerk-bedieningen toegelaten, ja ſelf ſijne innigſte voornemens en handelingen bekend gemaakt had. Hier door nu meende die elendige ten vollen in ſtaat te zijn om ſig op te werpen; hy ſag dat *Nazianzenus* tot de Biſſchoppelijke weerdigheyt ſtond verheven te worden, dog voedde die gedagte, dat hy ſulks niet minder als ſijn meeſter weerdig was. Tot dien eynde ſpande hy aan met een van *Nazianzenus* Ouderlingen, die, om geen andere reden, dan dat hy (hoewel hy onder *Nazianzenus* alles genoegſaam regeerde) niet tot Biſſchop genoemd was, misnoegd met *Maximus* toehield, en alſo hunne hoofden tot voortſetting van hun voornemen t'ſamen ſtaken. *Maximus* ondertuſſchen wiſt vrienden te maken te Alexandrien, ſo dat *Petrus*, die nog onlangs voor *Nazianzenus* geweeſt was, en ſijn ſtem en goed-keuring van denſelven met brieven overgeſchreven had, de ſaak en party van *Maximus* koos, en drie Biſſchoppen (want ſo veel waren'er naar mijn giſſing) om de ſaak van *Maximus* te voltrekken, naar Conſtantinopelen overſond, die hun reys derwaards, niet lang na het vertrek van de vloot, die de jaarlijkſche ſchatting van koorn overbragt, aannamen. De hoofden van die vloot waren *Ammon*, *Hapammon*, *Harpocras*, *Steppas*, *Rhodon*, *Anubis*, en *Hermannubis*, welke *Baronius* door een groove misſlag neemd voor de afgeſondene Biſſchoppen, en daar op een onnodig geſprek maakt over de Koorn-Biſſchoppen, en de koorn-ſchatting, daar het dog ſeker is, dat *Nazianzenus* deſelve niet alleen noemd *veragtelijke zee-luyden*, maar

Sijn veynſeryen.

Waar door geagt,

van Nazianzenus geroemd,

en hem alles toevertrouwd wierd.

Werpt ſig op,

ſpant met ſeker Ouderling aan.

Maakt ſig te Alexandrien vrienden.

Van waar drie Biſſchoppen overkomen.

(*l*) *Nazianz. Orat.* 23. *p.* 413. (*m*) *Baſil. Epiſt.* 41. & 42. (*n*) *Orat.* 23. *p.* 409.
(*o*) *Hieron. de Script. in Greg. Naz. cap.* 117.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

maar dat (*p*) de Bisschoppen niet t'scheep gingen voor dat de vloot reeds was vertrokken, en de genoemde zee-mannen, vroeger tot Constantinopelen gekomen, de weg tot het uytvoeren van hun voornemen souden gebaant hebben. Dese Bisschoppen overgekomen zijnde, wierden van *Nazianzenus* verwellekomt met een Oratie (*q*), waar in hy hunne stad roemde als een onverwinlijke sterkte en bewaar-plaats van de ware leere der Kerk, voorts hunnen laatsten Bisschop *Athanasius*, en hunnen tegenwoordigen Bisschop *Petrus* als dappere Voor-vegters van het regtsinnig Geloof prees, en hen dankte, dat sy in de Keyserlijke stad gekomen, sig ten eersten by de regtsinnige party gevoegd hadden. Ter selver tijd was het mogelijk, dat hy een lof-reden (*r*) tot roem van den grooten *Athanasius* opstelde, wiens leven en daden hy merkelijk daar in ophaald, en dessels deugden wijdloopig voorsteld.

Die van Nazianzenus verwellekomt wierden.

IV. *Maximus*, hoewel door het overkomen van sijne lands-genooten ongemeen gestevigd, kogt die Bisschoppen, om sig van deselve te beter te versekeren (*s*), door groote geschenken om, tot welken eynde hy door loosheyt, en quansuys op genoegsame versekering, een groote somme gelds te leen had weten te krijgen, van seker Ouderling, die onlangs tot Constantinopelen uyt Thassus, een eyland in de Egeische zee, (om tot het bouwen van een kerk in dat eyland eenige zuylen van *Preconnesiaans* marmer en andere daar toe nodige behoeftens op te koopen) gekomen was. Thans was het dat alles vaerdig zijnde, de aanslag schielijk wierd uytgevoerd, waar toe bequame gelegentheyt gegeven wierd door het afwesen van *Nazianzenus*, die niet wel te pas zijnde, daags te voren, om verandering van lugt, naar buyten vertrokken was. In die selve nagt braken de Egyptische Bisschoppen heymelijk in de kerk, en stelden *Maximus* op den Bisschoppelijken Setel, 't welk des morgens vroeg de geheele stad door verspreyd wierd, waar op aanstonds Kerkelijken en Wereldlijken, Overheden en het gemeene volk, burgers en vreemdelingen, ja de Arianen selfs t'samen liepen, en hen alle met een groote woede, eer sy het begonnene voltrokken hadden, uyt de kerk joegen, so dat se van daar verdreven, in een speel-mans huys, niet ver van de kerk, moesten wijken, alwaar sy hem, in tegenwoordigheyt van eenige weynige vuyle en geëxcommuniceerde menschen, het hayr afschooren, en tot Bisschop van die stad inwyden; 't welk het volk hoorende, meer als te voren woedde, hem smadelijk bejegende, en selfs *Nazianzenus* niet verschoonde, dat hy dien booswigt so beleefd en vriendelijk bejegend, en sulken doodelijken adder in sijn schoot gekoesterd had; die dat gehoord hebbende (daar hy door sijne eenvoudigheyt en opregtigheyt buyten bekommernis en op sulken trouwloosheyt niet verdagt was) sonder uytstel naar de stad keerde, en een breede aanspraak (*t*) aan het volk deed; „waar in hy hen vertoogde, hoe swaar het hem gevallen was naar buyten „te moeten trekken, dog dat hy nu blijde was, te hebben konnen weder t'huys komen, en dat sijn kortwijlig afwesen sijne genegentheyt tot „hen merkelijk had opgewekt; vervolgens van de vuyligheyt laatst „door *Maximus* en sijn aanhang gepleegd, gesproken hebbende, gaf hy „hen een schets van een opregt Christen Philosooph, en vergeleek by „de uytbeelding, die hy daar van gaf, hoedanig sijn leven, handel en „wandel was. En wat hun misduyding, van sijne al te groote gemeensaamheyt en vriendschap, aan *Maximus* bewesen, aanging, hy verklaarde

Maximus kogt die Bisschoppen met geschenken om.

En word van deselve by nagt op den Bisschoppelijken stoel geset.

Dog uyt de kerk gejaagd.

Misnoegen over Nazianzenus vriendschap aan Maximus.

Nazianzenus komt weder t'huys.

Spreekt daar over tot het volk.

(*p*) Ἔπειτα μικρὸν ὕστερον οἱ πεπομφότες τούτους, στρατηγοὶ τῆς φάλαγγος ἄξιοι &c. *Nazianz. de vit. sua. p.* 14. (*q*) *Orat.* 24. *p.* 424. (*r*) *Orat.* 21. *p.* 373. (*s*) *De vit. sua ibid. Greg. Presb. p.* 21. (*t*) *Orat.* 28. *p.* 472.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de openhertig (v), door sijn genegentheyt om alles ten besten te duyden, en 't beste te vertrouwen, verraden, en door desselfs loosheyt en geveynsden schijn bedrogen te zijn; „Daar is, *seyde hy*, geen raad tegen sulken geveynsden, die anders spreekt als hy meend; wy konnen van menschen niet anders als naar hunne woorden en daden oordeelen; 't is God alleen die de gedagten kend, en siet hoe het van binnen gesteld is; het is ons belast *wel te doen aan allen, en voornamelijk aan de huysgenooten des Geloofs*. En indien ik, *seyde hy*, om mijne wel-gemeende vriendelijkheyt en genegentheyt tot hem te berispen ben, hoe groot is de boosheyt van hem, die deselve misbruykt, en so schandelijk en trouwlooslijk tot sijn eygen verderf verdraaid heeft?

V. Door dese redeneering van *Nazianzenus* (diens geval meer te beklagen dan te berispen was) bedaarde wel het volk ontrent hem, maar brak in te meerder verbitterdheyt uyt tegen *Maximus*, die siende hoe slegt het met hem stond, en dat hy daar niet veylig konde blijven, de vlugt nam, en op middelen, om sijn wankelende saak te onderschragen, bedagt wierd. Tot dien eynde, indien hy'er selfs niet heen gereysd is, schreef hy ten minsten (x) aan de Bisschoppen van Italien, thans in een Synode te Aquileja, een brief, dien hy verslag deed van sijn verkiesing, die door *Petrus*, Bisschop van Alexandrien, (wiens brief hy hen te gelijk oversond) was goedgekeurd, en dat hy daar op bevestigd was, hoewel in een bysonder huys, ter oorsaak, dat de Arianen alle kerken in hun besit hadden, en dat hy sedert, om den overlast en het geweld van de Kerkelijken en anderen, die stad had moeten verlaten. Die Synode, onbewust van de ware geschapenheyt der geheele saak, keurde sijne verkiesing en bevestiging voor goed, en oordeelde hem tot die plaats geregtigd te zijn; in tegendeel oordeelden sy, dat *Nazianzenus* onwettig beroepen was, om welke reden sy nog naderhand desselfs Nasaat *Nectarius* hunne gemeenschap ontseyden; weshalven de Synode den Keyser door een brief versogt, op die saak te letten, en *Maximus* in sijn Bisdom te Constantinopelen te herstellen, of een algemeene Vergadering te Romen te beroepen, die de geheele saak naar eysch mogt ondersoeken en afhandelen. *Maximus*, hier mede niet vergenoegd, nam sijn toevlugt aan het Hof (y), toen te Thessalonica, versoekende sijne herstelling door order van den Keyser: maar die sloeg hem sijn versoek af, en gebood hem te vertrekken, met bedreyging, om hem, indien hy sijn versoek niet staakte, op een andere wijse te handelen. Die eersugtige Man, moeijelijk over die bejegening van het Hof, was als rasende van spijt, en buyten raad om sijn oogmerk te bereyken, weshalven hy naar sijn vaderland, en van daar naar Alexandrien keerde. Hier door giften en gaven een aanhang gemaakt hebbende, klampte hy den ouden Bisschop (die sig voor hem verklaard had) aan boord, vergde hem om sijn best te doen tot het herstellen van hem in sijn Bisdom, met bedreyging, van hem, so hy het Bisdom van Constantinopelen door sijn toedoen niet weder kreeg, te verjagen, en sijn stoel in te nemen. Dit deed dien Bisschop en andere uyt hunne oogen sien, so dat de Stadhouder van Alexandrien, vreesende voor quade uytwerkingen van sulken vreemden eersugt, en buytensporigen verwaandheyt, raadsaam vond hem uyt de stad te bannen. Wat deselve na sijn verbanning bedreven heeft, of waar hy beland is, vinden wy nergens aangetekend.

Maximus vlugt uyt de stad.

Hy schrijft aan de Synode te Aquileja,

die'er onbedagt over oordeeld.

Hy doet sijn versoek aan den Keyser, daar hy niet by op doet.

Hy vlugt naar Alexandrien.

Van waar hy om sijn verwaandheyt gebannen word.

VI. *Volkomen voorspoed en ruste is in dese wereld niet te verwagten.*

 Na-

(v) *De vit. suâ p.* 15. *Greg. Presb. p.* 22.
(x) *Vid. Epist. Ambros. & Epist. Ital. ad Theod. Imper. Concil. Tom.* 2. *col.* 1007.
(y) *De vit. suâ p.* 16. *Greg. Presb. p.* 22.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Nazianzenus krijgt nieuwe vyanden, De Arianen.

Nazianzenus, hoewel ontslagen van de moeijelijkheden hem van *Maximus* en de sijne aangedaan, voelde egter een sterken tegenwind uyt een anderen hoek op hem aankomen. De Arianen, hoewel *Valens* reeds gestorven was, en niet-tegenstaande dat'er een Plakaat was uytgekomen, waar by de regtsinnige Bisschoppen tot hunne plaatsen vergund was weder te keeren, siende dat sy daar door niet bepaald en genoeg ingetoomd waren, speelden egter hun spel voort, en deeden al 't geen sy konden tot hoon en smaad van de Regtsinnigen; dit ging so ver dat *Eusebius*, de eerweerdige Bisschop van Samosaten, van sijn ballingschap naar huys keerende, terwijl hy te Dolicha over straat ging, door een vrouw met een steen van den top eenes huys wierd dood gesmeeten. Maar *Nazianzenus* stond hen meest in den weg, dien sy egter met openbaar geweld niet derfden op het lijf vallen, en daarom poogden sy hem sijn eer en agting te beneemen, dog also de boosheyt self niet wesentlijks, of dat van eenig belang was, tegen hem konde inbrengen, strooiden sy alom allerley beuselingen uyt; Dat hy in een arme en onbekende plaats gebooren, en van geringe en onadelijke Ouders gesprooten was; Dat hy van een onbeleefden inborst, boersche spraak, en van een onaangenamen en stuurschen omgang was: aan de andere sijde waren'er egter ook, die hem van te sagten en gemakkelijken aart beschuldigden, en dat hy alles liet loopen so het wilde. Dit waren saken, die by wijse Mannen niet swaar woegen, maar beter hadden sy niet tegen hem in te brengen. *Nazianzenus* egter, om sigselven, bysonder in die tijd, niet te benadeelen, vaagde al dien aanstoot weg in een openbare reden-voering (z), waar in hy de Ariaansche party naast en meest aansprak; „De geringheyt van sijn geboorte-plaats aangaande, *seyde hy* (a), dat sulks sijn „ongeluk soude konnen zijn, maar niet sijn misdaad. Niemand be„schuldigd een Dolphijn, dat hy geen land-gedierte is, of een Os, om „dat hy niet in het water leefd, en moest hy daarom versmaad worden, „om dat hy sijn eygen geboorte-plaats niet opgebouwd, nog met sulke „kostelijke verciersels, muuren, schouwburgen, parken, paleysen, „galeryen, en pleynen, of toevloed van menschen en deftige Raads„heeren voorsien en opgeschikt had, als Constantinopelen? Hy bekende arm te zijn, geene vaste goederen of renten te hebben, geen koste„lijke tafel te houden, nog pragtige kleederen te dragen, also hy in dat „alles geen stoffe van roem sag. Was hy gebooren in een onbekenden „hoek; so waren ook *Samuel*, en *Saul*, en *David*, en *Moses*, en an„dere eerweerdige Mannen in de Schriftuur gemeld. Was hy een „buytenlander en vreemdeling; so was ook *Abraham*, so waren de A„postelen, wanneer sy uytgesonden wierden om de wereld te bekeeren. „Dat wat sijn geslagt en afkomst raakte, sy een verkeerde bevatting „van adeldom hadden, aangesien alle menschen, in opsigt van dese be„neden wereld, eenderley geringen oorsprongk hebben, maar het ware „vaderland en geslagt van groote en vroome Mannen is *het Jerusalem*, „*dat boven is*; het is de siel, die door deugd vercierd en beschaafd, en „die naar de gelijkenisse Gods hervormd is, die sig met regt den naam „van adel mag aanmatigen, maar die sijn siel door sonde ontcierd en „besoedeld, en het beeld van de oude slang aanneemd, is van een vuyle af„komst en veragtelijk geslagt. Burgerlijke aansienlijkheden en onderscheyd „van staat zijn niet anders als vertooningen, en verbeelde schouwspee„len van dit swak en vergangkelijk leven; als saken, die door geld ver„kreegen, en door armoede konnen verlooren worden, die wy konnen „heb-

Die egter niets als beuselingen tegen hem inbrengen, daar hy deftig tegen redeneerd.

(z) *Orat.* 25. *p.* 431. (a) *Ibid. p.* 435. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„hebben of moeten missen naar dat het den Lands-vorst behaagd. Op „dese dingen moogd gy roemen, en snorken op de daden, graf-stee- „den en gedenk-teekenen uwer Voor-vaderen, maar al mijn poogen is „myselven te reynigen van alle valsheyt en ongeregtigheyt, en oordee- „le dat het eenige middel te zijn, om mijn adel te behouden of weder „te winnen. Op het inbrengen van sijn boersheyt en stuursheyt, en dat „hy geen vermaak had met menschen om te gaan, antwoordde hy; Dat „het geen hovaardy of gesogte eygensinnigheyt was, maar uyt een ern- „stige begeerte sproot, om tot sigselven te konnen inkeeren, en door- „gaans een onsijdige rekening te konnen maken van hemselven, en van „'t geen hy gedaan had. Dat sy hem over goeddadigheyt en langkmoe- „digheyt beschuldigd, en dat als een sotte en dwase daad tegen hem „hadden opgehaald; hy dankte, *seyde hy* (b), hen daar voor: Want „wat is dat in vergelijking van 't geen *Christus* geleden heeft? en „egter was sijn geheel leven en dood niet anders dan blijken van teer- „hertigheyt en langkmoedigheyt, van genade en quijtschelding. Indien nu „hy, die God was, niet geschroomd heeft so veel voor ons te lijden, en sijn „leven self af te leggen, sullen wy swarigheyt maken een geringe smaad- „heyt en hoon, ons van onse mede-schepselen aangedaan, te vergeven? „So had hy onder hen geleefd, en beriep sig tot dien eynde plegtelijk „op hun eygen gemoed; waar door hy hen bedektelijk hunne onbarmher- „tige en wreede strengheden te gemoet voerde. Waar heb ik ooit, *sey- „de hy* (c), iemand aanleyding gegeven, om sig over moeyte, hem „van my aangedaan, te wreeken? Heb ik ooit iemand voor my ge- „huurd? Waar heb ik ooit strenge en magt-hebbende Bevel-hebbers „(gelijk wel sommige gedaan hebben) en die nog Heydenen, die daar „door hun eygen afgodische godsdienst over het Christen Geloof doen „zegepralen, tot mijn hulp versogt? Waar zijn die rampsaligen, die ik, „terwijl sy hunne handen in den gebede tot God ophieven, overvallen „heb? Wanneer heb ik met een alarm van Trompetten het singen van „Psalmen doen beletten, of de tekenen van *Christus* bloed met het bloed „der verslagenen vermengd, en met het nare geluyd, welk den mishan- „delden door wreedheyt en moord is afgeparst, de tranen der boetveer- „digen gestremd? Welke kerken heb ik om-ver geworpen, en tot kne- „kel-huysen gemaakt? Welke Heylige Vaten heb ik ooit in godloose „handen, om tot onheylige saken misbruykt te worden, over gegeven? „Welke Altaren heb ik door geyle gesangen, en dertelheden van on- „kuysche jongelingen doen ontheyligen? Waar heeft onder ons een Hey- „denschen Redenaar op den Bisschoplijken troon gestapt, en met de „Christelijke Religie geschimpt? Wie van ons heeft ooit de gewyde „maagden weg-gevoerd en geschonden, of wilde beesten op de ligcha- „men der Heyligen aangehitst, of iemand voor 't regt gesleept, om dat „hy begraven had 't geen de barmhertigheyt van de allerwreedste schep- „sels daar van had overgelaten? Hebben wy ooit bejaarde Bisschoppen „met gloeijende tangen het vleesch van 't ligchaam geneepen, en desel- „ve vervolgens gemarteliseerd? Of Ouderlingen met een oud schip in „zee gesonden, en aldaar de eene met het andere in brand gestooken? „Maar wat behoef ik oude seeren op te krabben, daar wy so veele versche „blijken hebben, dat de menschen, gelijk als wilde Beeren, alle „palen van menschelijkheyt zijn doorgebroken? Getuyge zy de onlangs „gepleegde (gelijk als) *Abrahams* offerhande aan dien ouden Man, „dien gy, als hy uyt sijn ballingschap naar huys quam, op den middag,

„en

(b) *Ibid. p.* 439. (c) *Ibid. p.* 432, *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„en op de volle ſtraat ſijn hoofd verpletterd hebt, wiens moordenaars „egter op onſe tuſſchen-ſpraak verſchoond en vry geſproken zijn. Wiens „gierigheyt (*d*) heb ik ſedert mijn komſt onder u nagevolgd? Wat heb „ik voor blijken gegeven van onbeſonnen yver, en wel aan ſulke, daar „my de tijd genoeg toe aanleyde? Om welke Kerken of inkomſten heb- „ben wy met u over hoop gelegen, hoewel gy de ruymte van beyde „hebt, en wy van 't een en 't ander ontbloot zijn? Welke Keyſerlijke „orders hebben wy in de wind geſlagen, of wel verworpen? Welke „Stadhouders hebben wy nageloopen, en verſogt u te verderven? Of „welker wreedheden hebben wy ſelfs ontdekt, en daar over geklaagd? „In 't midden van deſelve heb ik met *Stephanus* geroepen: *Heere, re- „kend hen deſe ſonde niet toe*, en dat is alsnog mijn gebed: *Gevloekt „zijnde ſegenen wy; vervolgd zijnde verdragen wy, en geſmaad zijnde „bidden wy.* Indien het nu een misdaad is, dat ik, wreedelijk gehan- „deld zijnde, ſulks met lijdſaamheyt verdrage, vergeeft my deſe mis- „daad, het is niet anders als ik gewoon ben te doen.

De Regtſinnigen ſelfs klagen over hem.

VII. Het is ſeker, dat ſijn ſagtmoedigheyt en verdraagſaamheyt ſeer groot was, ſo dat de Regtſinnigen ſelfs begonden te klagen, dat (*e*) hen de ongemakkelijkſte ſaken waren overgekomen, en hy ondertuſſchen, in al den tijd dat hy hunnen Biſſchop geweeſt was, daar geen ſorg voor gedragen, ſijn magt by groote Mannen niet gebruykt, of ten Hove om het weeren derſelve niet aangehouden had of diergelijke hunne vyanden te vergelden gepoogd; en, 't geen verder ging als klagten, eenige der Regtſinnigen ſtonden, door het aanſtooken van dien Ouderling, die met *Maximus* aangeſpannen had, met der daad tegen hem op. *Nazianzenus*, dus alleſins door dagelijks aangroeijende ongemakken belemmerd, beſloot (*f*), de laſt en bediening, die hy aldaar had aangenomen, te verlaten, en deed tot dien eynde een afſcheyd-predikatie, die hy eyndigde met een ſeer beweeglijke vermaning aan de Gemeynte, om in het regtſinnig Geloof, dat hy hen gepredikt had, te volharden, en aan de ongemakken en ſwarigheden, die hy in 't midden van hen daarom geleden had, gedagtig te zijn; welke vermaning ſo dra niet van hem gedaan was; of alle ſijne toehoorders waren verbaaſd en gevoelig, en hy wierd van allerley rang en ſoort, van oude ſo wel als jonge, die tot hem toeſchooten, met allen ernſt verſogt ſijn kudde niet te verlaten, en deſelve daar door aan de wolven, die met opgeſpalkte monden gereed ſtonden deſelve te verſlinden, over te geven. De goede Man wierd door de tranen en het bidden van het volk ſeer bewoogen, en wiſt niet of hy hun verſoek afſlaan of opvolgen ſoude. De geheele dag liep met ſulken vriendelijken verſoek by-na ten eynde; onderwijlen betuygde het volk eenparig en plegtelijk, dat niemand van hen uyt de kerk wijken, maar ſy alle aldaar ſterven wilden, ten ware hy hun verſoek toeſtond; onder anderen ſeyde een van alle rond uyt tot hem, (en dat was een van de kragtigſte redenen op ſijn gemoed) *Mijn heer, met uw vertrek band gy het regtſinnig Geloof uyt deſe ſtad.* Door het meenigvuldig aanhouden eyndelijk bewoogen, beloofde hy by hen te blijven, tot dat (dat reeds in til was, en verwagt wierd) de Ooſterſche Biſſchoppen derwaards ſouden overgekomen zijn, en hem ontſlaande, een ander, die ſulks weerdiger was, in ſijn plaats ſouden gekooren hebben. Hier door raakte het volk in ſtilſtand, en alles bleef in die ſtaat, tot dat de nieuw gekoren Keyſer te Conſtantinopelen aanquam.

Hy neemd voor, ſijn plaats te verlaten.

Dog veranderd van voornemen op het ernſtig aanhouden der Gemeynte.

VIII. *Theodoſius*, onlangs tot Rijks-genoot aangenomen, was, om ſijn

(*d*) *Ibid. p.* 439. (*e*) *Orat.* 32. *p.* 525. (*f*) *De vit. ſuâ p.* 17. *&c. Greg. Presb. p.* 23.

ſijn oorlog tegen de Noordſche volkeren voort te ſetten, in Grieken-land aangekomen. Te Theſſalonica gekomen, wierd hy ſiek, weshalven hy (g) *Acholius*, Biſſchop van die plaats, ontbood, om van hem gedoopt te worden, dog hem voor afvraagde wat Geloof hy beleed; waar op hem de Biſſchop antwoordde, Dat by hem het Geloof van de Apoſtelen overgeleverd, en door het Concilie van Niceën verklaard, ſuyver en ongeſchonden beleden wierd; met verſekering, dat hun landſtreek door de godlooſe gevoelens der Arianen niet beſmet was: waar op hy ſig van denſelven liet doopen: want hy was in der daad een groot voorſtander van de regtſinnigheyt, en een ongemeen liefhebber van de vreede en ſuyverheyt der Kerke, tot welken eynde hy op den ſeven-en-twintigſten *February* in het jaar CCCLXXX dien van Conſtantinopelen een bevel toeſond, waar in hy gebood, dat (h) alle ſijne Onderdanen onder ſijn heerſchappy geen ander geloof ontrent de leere van de Drie-eenigheyt ſouden hebben te leeren als het ware en regtſinnige, ſo als het beleden en geleerd wierd in de Kerken van Romen en Alexandrien; dat die alleen, die hetſelve beleden, *Catholijke Chriſtenen*, maar alle andere, Ketters genoemd en daar voor gehouden ſullen worden; dat men ook derſelver vergader-plaatſen met den naam van *kerken* niet vereeren ſoude, en dat ſe ſo wel voor de wereldlijke regter-ſtoelen, als voor God ſouden ſtrafbaar zijn. Ontrent het uytgaan desſelven jaars, te weten, op den vier-en-twintigſten *November*, quam hy te Conſtantinopelen, welk hy bevindende een gemeen broey-neſt en toevlugt van verſcheyden Ketters te zijn, gaf hy den tienden *January* daar aan volgende (i) een tweede bevel uyt, dat wy, tot een klaar bewijs van des Keyſers godvrugtigheyt en yver, niet onraadſaam geoordeeld hebben den Leſer mede te deelen.

Theodoſius word gedoopt.

Was een groot voorſtander der regtſinnigheyt.

Sijne orders dien aangaande.

THEODOSIUS, GRATIANUS, en VALENTINIANUS, Keyſers, aan EUTROPIUS den Opper-Landvoogd.

DAt den Ketters geen plaats vergund werde voor hunne godsdienſtige vergaderingen, nog hen gelegentheyt toegelaten om hunne ſotternyen en halſterrigheden te oeffenen. 't Zy een iegelijk bekend, dat, al heeft deſe ſoort van menſchen bedrieglijk eenig beſcheyd en order t'hunnen voordeele weten te verkrijgen, ſulken beſcheyd en order van geene kragt weſen ſal. Dat alle ſodanige ketterſche Vergaderingen verboden en geſtoord werden. Dat in alle plaatſen de naam des Eenigen en Hoogſten Gods geroemd en gepreſen, en het Niceenſch *Geloof, dat ons voor lang van onſe Voorſaten, en door het getuygenis en de ſtellingen van onſe Goddelijke Religie beveſtigd is, onverbrekelijk gehouden werde. Dat de beſmetting van de* Photiniaanſche *vuyligheden, het vergif van de* Ariaanſche *Godslaſtering, de valsheyt en trouwloosheyt van* Eunomius, *en de verfoeijelijke wanſchepſels van ſecten, te gelijk met de wanſchapene namen van de aanheffers derſelven gebannen, en ſelfs niet meer gehoord werde. Die nu ſal alleen voor een belijder van het* Niceens *Geloof, en van de Catholijke (regtſinnige) Religie gehouden worden, die bekend en geloofd in den Almagtigen God, en in* Jeſus Chriſtus *den Sone Gods, hebbende den ſelven naam, en zijnde God uyt God, Ligt uyt Ligt, die niet door eenige loochening (van ſijn Godheyt) geweld doet aan den H. Geeſt, door welken wy van de hand onſes hemelſchen Vaders verkrijgen al 't geen wy hoopen. Niemand anders, ſeg ik; als die volgens*

(g) *Socr. lib. 5. c 6. p. 262.* (h) *Cod. Theod. lib. 16. tit. 1. leg. 2. Sozom. lib. 7. c. 4. p. 708.*
(i) *Ibid. tit. 5. leg. 6.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den inhoud van het gesond en regtsinnig Geloof staande houd het onverdeeld wesen van de allervolmaakste Drie-eenigheyt, welke de ware geloovigen met een Grieks *woord* ὁσία *noemen. Dit is de leer, die wy goedkeuren, en die met eerbiedigheyt moet onderhouden worden. Al die deselve niet aankleefd, sal niet onderstaan sig aan te matigen den naam van de Ware Religie; een naam, die hen niet toe komt, maar sal opentlijk door sijn eygene en schandelijke benamingen bekend worden. En gemerkt wy alle soorten van Ketters verbieden hunne onwettelijke vergaderingen in burgten en steden te houden, dat hen dan alle kerken afgenomen werden. Indien de scheur-sieken egter met geweld iets daar tegen ondernemen, so gebieden wy, dat deselve sonder eenige verschooning uyt alle steden sullen gebannen worden; op dat also de regtsinnige Bisschoppen, die het* Niceens *Geloof vast houden, de geheele wereld door in het besit van de Catholijke Kerken hersteld worden. Gegeven te* Constantinopelen, *op den vierden* Idus *van* Januarius, *als* Eucherius *en* Syagrius *Burgermeesters waren*; dat is, *op den tienden* January, *in 't jaar* CCCLXXXI.

Word ondersogt op wat tijd die Wet gegeven is. Seker geleerd Uytlegger van dese Wet (*k*) meend, dat'er in plaats van *Januarius* moest *Junius* of *Julius* staan, en dat deselve ontrent het eynde van het Concilie, in dat jaar aldaar gehouden tot bevestiging van het Geloof in die Synode vast gesteld, gemaakt is. Maar daar is geen reden om sulks te gissen, gemerkt de selve dag-tekening gevonden word in het Wet-boek van *Theodosius* en van *Justinianus*; nadien ook die selve Man heeft aangemerkt, dat de woorden en saken in dese Wet grootelijks over-een komen met het Geloofs-form en het eerste besluyt van dat Concilie, so is'er niet aan te twijfelen, of de Keyser heeft in het opstellen van deselve raad gepleegd met *Nazianzenus*, en misschien met eenige andere Bisschoppen, die de spreek-wijse en de sake selfs gesteld hebben naar het gevoelen van de regtsinnige Kerk, en naar de tijd toen vereyschte: en 't is waarschijnlijk dat de Vaders van die eerweerdige Vergadering, die eenige maanden daar na gehouden wierd, sig van de selve uytdrukkingen bediend hebben. D'Ariaansche Demophilus word van den Keyser ontboden. 't Zy hoe het zy, de Keyser ontbood, so dra hy aldaar gekomen was, ingevolge en tot voltrekking van sijn voornemen, (dat hy eenige tijd te voren had besloten) om de ketteryen uyt te roeyen, *Demophilus* (*l*), den Ariaanschen Bisschop van Constantinopelen, dien hy beval het Niceens Geloof te ondertekenen, en het volk weder tot de Regtsinnigheyt en eendragt over te brengen, of de Kerken over te geven en de stad te verlaten. *Demophilus*, wetende dat het te vergeefs was sig daar tegen te kanten, vergaderde sijn Gemeynte, en droeg hen de order van den Keyser voor: *Broeders*, seyde hy, *daar is geschreven in het Euangelium: So sy u vervolgen in de eene stad, vlied in de andere, nadien de Keyser ons uyt onse kerken drijft, so weet dat wy morgen onse vergadering buyten de stad houden sullen.* Verlaat de stad, en de Kerken, Welk gesegd hebbende, vertrok hy uyt de stad, en nevens hem *Lucius*, dien de Arianen na *Athanasius* dood Bisschop van Alexandrien hadden gemaakt, en thans als balling alhier sig ophield. die sy 40. jaren hadden ingehad. Dus wierden de Arianen ontset van hunne kerken te Constantinopelen, na dat se deselve (van die tijd af, dat *Eusebius van Nicomedien* in het jaar CCCXXXIX derwaards verplaatst was) veertig jaren hadden ingehad. Nazianzenus word Insgelijks ontbood *Theodosius* ten eersten, als hy in de stad gekomen was, *Nazianzenus* (*m*), dien hy beleefdelijk en vriendelijk onthaalde, en hem onder an-

(*k*) *Jac. Gothofr. in loc.* (*l*) *Socr. lib. 5. c. 7. p. 263. Sozom. lib. 7. c. 5. p. 709.* (*m*) *De vit. sua p. 20, 21. &c. Greg. Presb. p. 26.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

anderen seyde, van God gesonden te zijn, om hem in 't besit van de Kerk te stellen, die hy hem, tot belooning van al sijn moeyte en arbeyd, wilde in handen geven.

ontboden by den Keyser,

Maar de Arianen, hoewel sy sig scheenen te willen onderwerpen, dagten egter hun kasteel so gemakkelijk niet over te geven: sy vervulden alle plaatsen met sugten en klagen, en smeekten den Keyser om sijn gunst, maar braakten aan de andere sijde niet als vuyligheyt en dreyging tegens *Nazianzenus* en sijn party uyt, en deeden gelijk sy dreygden; tot welken eynde sy een hoop gewapende mannen op de been bragten, om hem uyt de kerk te weeren;

die hem de Kerk beloofd over te geven.

De Arianen raken op de been.

so dat de Keyser des volgenden daags, wanneer de kerk plegtelijk soude in 't besit genomen worden, den armen Bisschop, door een sterke wagt van krijgs-knegten, over de straten (welke niet alleen met vyanden, die, of door openbare oproer, of door een bedekten aanslag hem dagten te overvallen, beset waren, maar alom van toekijkers krielden) naar de kerk moest doen geleyden.

Nazianzenus word door een geley van soldaten in de kerk gebragt.

Onderwegen zijnde, quam'er schielijk een swarte wolk op, die de geheele lugt verduysterde, en hen met een swaren regen en onweêr dreygde; dit vatteden de Arianen aanstonds tot hun voordeel, en riepen uyt, dat dit een miraculeus getuygenis des hemels was, tegens 't geen'er ondernomen wierd; en seker, het joeg den Regtsinnigen geen kleyne schrik en ontsteltenis aan: maar sy waren so dra niet in de kerk gekomen, en den Keyser met den Bisschop op het koor getreden, daar men een lof-zang ter eeren van den grooten Schepper begon te singen, of de wolk wierd in een oogenblik verdeeld, en de Son scheen met sulke heldere stralen, dat qualijk iemand tegen deselve konde opsien, 't welk den Regtsinnigen een ongemeene vreugde toebragt, en de dwase en argwanende voorsegging van de Ariaansche party wederley.

Seker voorval, en desselfs uytslag.

Ondertusschen rees'er een geroep uyt alle hoeken der kerk van allerley slag van menschen, versoekende den Keyser, *Nazianzenus* op den Bisschoplijken troon te stellen, dat van hen als de grootste vriendschap, die hy de stad konde doen, soude erkend worden.

Verdere plegtelijkheden worden van hem met sedigheyt geweerd.

De goede Man was ten deele door swakheyt en teerhertigheyt, en ten deele door schrik (gemerkt seker booswigt sijn degen tegen hem had uytgetrokken, hoewel hy den selven ten eersten gedwongen had weder op te steeken) onbequaam, om, gelijk de gewoonte was, een predikatie tot het volk te doen; weshalven hy een der Ouderlingen gebood op te staan, en hen in sijnen naam met alle sedigheyt voor te dragen, Dat sijn versoek was, sy wilden tegenwoordig hun begeerte te rug setten, gemerkt het een dag was van danksegging, en om sig t'eenemaal tot het loven en prijsen van dien God, die hen met sulke zegeningen overladen had, over te geven: het overige, liet hy hen seggen, dat nu niet voltrokken is, sal ter behoorlijker tijd en plaats geschieden.

IX. De sedigheyt van sulken antwoord was het volk aangenaam, en daarom scheydde de vergadering voor die tijd. So geagt nu de Man by het volk wierd, was hy ook by den Vorst, die met desselfs geselschap ongemeen vermaakt was, en, gelijk *Nazianzenus* (n) self te kennen geeft, hem somtijds aan sijn eygen tafel sette.

Hy was aangenaam by het volk en den Keyser.

Beschrijving van sijn gedrag.

Nazianzenus egter maakte niet veel werk om op het Hof te komen, gemerkt het Hof-leven met sijn strenge en nauw-gesetste manier van leven en inborst niet over-een quam, en hy sig op de vleyeryen en geschenken niet verstond, of sig met die konsten, daar door iemand de gunst der Hovelingen kan winnen, niet konde behelpen; in tegendeel besteedde hy sijn tijd met bidden en vasten, met prediken en het besoeken der sieken, en week som-

(n) *Carm.* 10. *Tom.* 2. *p.* 80.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tijds naar buyten, ten deele tot herstelling van sijn gesondheyt, en ten deele, om de voordeelen te genieten van de eensaamheyt. Nooit bemoeyde hy sig met het inkomen van sijn Kerk, dat vry groot was: en hoewel hy schoone gelegentheden had, om sigselven daar uyt te verrijken, nam hy egter niet eenen penning daar van voor hemselven, maar liet alles door den Kerk-meester en Bewaarder van de schatten behandelen, so dat hy self geen lijst vorderde van het Silverwerk dat de Kerk toebehoorde. Sijne gedagten waren met hooger en beter dingen besig, en hy had sijn tijd en kragten t'eenemaal ontrent de sorg en moeyte van sijn ampt sodanig van doen, dat hem sijn ligchaam self begaf. Hier door overviel hem een siekte, die hem het bed deed houden, en aanleyding gaf om een merkelijke proef van sijn langkmoedigheyt te geven. Het gebeurde by dese gelegentheyt, dat op sekeren tijd veele, van die in 't geene laatst geschied was genoegen hadden genomen, in sijn slaap-kamer indrongen, om in sijne tegenwoordigheyt den Almagtigen God voor sijne groote genade te danken, om de gesondheyt en voorspoed des Keysers te bidden, en met eenen, om hem, dien sy voor het middel, waar door sy die zegeningen verkregen hadden, erkenden, te danken; dese sulks verrigt hebbende, vertrokken weder, maar daar bleef een jongman aan het voet-eynde van sijn bed-stede staan, die een bleek aangesigt, lang hair, en slordige gescheurde kleederen aan had, en sonder geluyd te maken sig seer verbaasd en droevig aanstelde. *Nazianzenus* sijn oog op hem en sijn misbaar slaande, vraagde hem, Wie hy was? waar hy van daan quam? en wat hem schortte? Dog hy gaf geen antwoord, maar toonde te grooter droefheyt en ontsteltenis met huylen, wringen van sijne handen, en kloppen op sijn borst, so dat de Bisschop selfs de tranen begonden uyt te barsten. Eyndelijk seyde een, die'er nog tegenwoordig was, (na dat men dien jongman met geweld daar van daan gejaagd had) tot den Bisschop: *Mijn heer, 't is de moordenaar, die van sommige opgemaakt was om u te vermoorden, 't welk hy sekerlijk al soude volbragt hebben, ten ware de Goddelijke voorsienigheyt hem sulks belet, en sijn geweten hem van 't quaad afgeschrikt had; hy is hier gekomen, om sijn misdaad voor u te bekennen, en om vergiffenis te bidden.* Waar op hem de goede Bisschop met dese woorden toesprak: *Vriend, de Almagtige God zy u genadig; sijne genadige bewaring van mijn persoon verpligt my om het u te vergeven; wegens uw godloos voornemen zijt gy de mijne; maar ik vordere u geen andere vergoeding af, als dat gy van nu af aan uw party verlaat, en uwselven geheel aan God overgeeft.* Dit voorval verspreyd zijnde, deed hem alom meer agten, en maakte hem de geheele stad door aansienlijker dan ooit te voren.

Hy wierd siek.

Wonder voorval van iemand, die hem dagt te vermoorden.

En sagtmoedige bejegening van Nazianzenus aan denselven.

VYFDE AFDEELING.

De Handelingen van het tweede Algemeene Concilie.

INHOUD.

Een algemeene Kerk-vergadering word uytgeschreven om gehouden te worden te Constantinopelen. *Het getal der Vaders in die Synode. Waar van aldaar gehandeld wierd. Sorg ontrent den stoel van* Constantinopelen. Maximus *aangematigd regt tot dat Bisdom word veroordeeld.* Nazianzenus *in die stoel nader bevestigd. De wettelijkheyt*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

heyt van ſijn beveſtiging aldaar word getoond. Geloofs-ſtukken worden onderſogt. De Niceenſche *belijdenis word goed-gekeurd: tot nader verklaring deſſelfs word een ander ontworpen. Wanneer het woord,* En den Soon, *in deſe belijdenis is ingelaſt. Verſchil daar over tuſſchen de* Griekſche *en* Latijnſche *Kerk. Lijſt van de verſcheyden Secten en Ketteryen in deſe Synode veroordeeld, zijnde* Sabellianen. *Wie* Sabellius *was, en ſijne grond-ſtellingen.* Marcellianen: *wie derſelver ſtigter, en wat hun gevoelen was.* Photinianen; Photinus, *en deſſelfs voornaamſte leer-ſtukken worden beſchreven.* Eunomianen: *geſprooten van* Aëtius, *wiens leven beknoptelijk vertoond word. Deſſelfs leer wierd door* Eunomius *voortgeſet. Het voornaamſte van deſſelfs leven word insgelijks aangetekend. De gevoelens, grond-ſtellingen en manier van doen deſer ſecte: worden by de Synoden voor geen* Chriſtenen *erkend.* Macedonianen; *Om deſe was de Synode voornamelijk t'ſamen-geroepen. De opkomſt en voortgang van die kettery onder de regeering van verſcheyden Keyſers: derſelver na-volgers waren in der daad niet anders als* Halve-Arianen. *Waar deſelve meeſt gevonden wierden. Hun ſnood gedrag, en geveynsde gunſt-winning. De Synode ſoekt hen met de Kerk te vereenigen, dog te vergeefs. De Synodale uytſpraak tegen alle die Ketters word van den Keyſer beveſtigd. Synodale Beſluyten* (Canones) *rakende de Kerkelijke order: twee derſelven worden opgehaald: het eene over de bepaling der Hoofd-kerken in het* Ooſten. *Die van de meeſte niet onderſcheyden word van een Wet des Keyſers* Theodoſius, *rakende de bepaling ontrent de Kerkelijke gemeenſchap. Wat* Socrates *verſtaat door de* Patriarchen, *in dit Concilie aangeſteld. Het tweede, rakende de voorrang der Kerke te* Conſtantinopelen *naaſt die van* Romen. *Dat is de grond, waar op dat Bisdom naderhand over den rang getwiſt heeft. Het volkomen onderſoek word naar een ander plaats verſchoven.*

I. T*Heodoſius* over den vreede van de Kerk, die thans door ſo veele ſecten en verdeeldheden jammerlijk gebroken was, ten hoogſten bekommerd, had al voor eenigen tijd hoop gegeven van een Synode, tot het geneſen van die breuke, t'ſamen te roepen. Dit nam hy nu voor in 't werk te ſtellen (a); tot dien eynde vaerdigde hy brieven af, om de Biſſchoppen van het Ooſten naar Conſtantinopelen te doen opkomen, uyt kragt van welke deſelve aldaar aanquamen in de *Mey*-maand des jaars CCCLXXXI, alle Catholijken of Regtſinnigen, ten getale van 150. en nevens die nog 36. van de party der Macedonianen, die ook, in hoop van vereeniging, derwaards ontboden waren.

Te Conſtantinopelen word een Synode van Ooſterſche Biſſchoppen vergaderd.

Hoewel nu deſe Synode uyt geene andere als Ooſterſche Biſſchoppen beſtond, egter is ſe van de Algemeene Kerk goed-gekeurd, en heeft in alle eeuwen, de naam, de eer, en 't geſag van een algemeen Concilie gehad.

Welk was het tweede Algemeene Concilie.

De ſaken aldaar verhandeld, konnen tot drie hoofden gebragt worden; te weten, De toeſtand van de Biſſchops-ſtoel te Conſtantinopelen; Geloofs-ſtukken; en Voorſchriften de order en regeering der Kerke rakende.

Wat'er in verhandeld wierd.

Het eerſte dat'er wierd voorgenomen, was de gelegentheyt van de Biſſchoplijke ſtoel te Conſtantinopelen, waar van *Gregorius Nazianzenus* tegenwoordig het beſit had, en waar toe *Maximus* de Wijsgeer meende geregtigd te zijn. De ſaak ten wederſijden gehoord en overwogen zijnde, gingen de Vaders over tot de uytſpraak, waar

1. De ſaak van den Biſſchop te Conſtantinopelen.

(a) *Socr. lib. 5. c. 8. p. 264. Sozom. lib. 7. c. 7. p. 711.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

door niet alleen 't gewaande regt van *Maximus* afgewesen, maar ook sijne bevestiging als onregtmatig veroordeeld wierd; de uytspraak was als volgd (*b*):

Maximus word veroordeeld,

W*At aangaat* Maximus *den Wysgeer, en desselfs verwaandheyt en ongeregeldheden, gepleegd te Constantinopelen, de Synode heeft verstaan, dat* Maximus *geen Bisschop is, of ooit geweest is; dat geen van die, welke door hem tot eenige order van de* Clergie *bevorderd zijn, behoorlijk bevestigd zijn, en dat al 't geen by sijn bevestiging, of sedert van hem gedaan is, van geener weerde is.*

en Nazianzenus bevestigd.

Dus sijn regt afgekeurd hebbende, bevestigden sy ter naaster plaats *Nazianzenus* (*c*) in dat Bisdom, en stelden hem op den Bisschoppelijken Troon, welk hy wel met tranen en bidden sogt af te weeren, dog ten laatsten bewogen wierd aan te nemen, uyt aanmerking, dat hy daar door bequamer gelegentheyt soude hebben, om de verschillende partyen te versoenen en te vereenigen; een saak daar hy meer naar verlangde als iets in de wereld. Daar wierd wel geopperd van sommigen, dat hy Bisschop van Sasima en Nazianzen geweest, en het verplaatsen der Bisschoppen, van de eene plaats tot de ander, door order van de Kerk verboden was, gelijk dat de vijftiende Wet van het Niceensche Concilie met ronde woorden medebragt: maar *Meletius* (*d*), de oude, en eerweerdige Bisschop van Antiochien, bragt tot berigt in, Dat hy seer wel wist waarom die Wet gemaakt was; te weten, om de hovaerdy en eersugt in Bisschoppen voor te komen, welk, *seyde hy*, in dit geval geen plaats heeft: daar benevens, niet was in die tijden gewooner als sulke verplaatsingen; waarom ook *Nazianzenus* (*e*) die orders noemde νόμους πάλαι τεθνηκότας, *voor lang verstorvene Wetten*, so dat deselve door gemeen gebruyk, en volgens voorvallende gelegentheden, reeds in ongebruyk geraakt waren; en genomen, die Wet was nog in haar volle kragt geweest, egter raakte deselve *Nazianzenus* niet, gemerkt hy nooit Bisschop van Nazianzen, maar alleen sijns vaders hulp in die Kerk was geweest: en wat Sasima aangaat, hoewel hy tegen sijn wil en dank tot Bisschop van die plaats was aangesteld, egter had hy die bediening nooit bekleed, of daar ter plaatse eenigen dienst gedaan.

Swarigheyt daar tegen ingebragt.

Die opgelost word.

2. Leerstukken des Geloofs.

II. Dit afgedaan zijnde, gingen sy over tot de verhandeling van de saken des Geloofs. Hier in stemden sy op de Niceensche belijdenis, welke sy bekragtigden (*f*), en bevoolen ongeschonden te houden en te leeraren. Maar om dat in deselve de artijkel van den H. Geest maar enkel wierd aangeroerd, en sedert een van de voornaamste verschil-pointen geworden was, vonden de Vaders goed (also het Concilie tot beslegting van dat verschil voornamelijk beschreven was) een Geloofs-form tot nader verklaring van dien (men segd [*g*] door *Gregorius Nyssenus*) te ontwerpen, welk aldus luydde (*h*):

't Niceens Geloof word geratificeerd, En uytgebreyd ontrent den persoon des H. Geestes.

Het Formulier desselfs.

W*Y gelooven in eenen God, den Almagtigen Vader, Schepper van hemel en aarde, en van alle sienelijke en onsienelijke dingen: ende in eenen Heere* Jesum Christum, *den eenig-geboren Sone Gods, geboren uyt den Vader voor alle eeuwen; Ligt uyt Ligt, waaragtig God uyt waaragtig God, geboren en niet gemaakt, van het selve wesen met den Vader*

(*b*) *Concil. Constant. Can.* 4. (*c*) *De vit. suâ p.* 24. *Greg. Presb. p.* 27. & 29. (*d*) *Theodor. lib.* 5. *c.* 8. *p.* 206. (*e*) *De vit. suâ p.* 29. (*f*) *Can.* 1. (*g*) *Niceph. lib.* 12. *c.* 13. *in fine.* (*h*) *Ext. in conc. Chalced. Act.* 2. *Conc. Tom.* 4 *col.* 342.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

der, door welken alle dingen gemaakt zijn; die om ons menschen, en om onse saligheyt is nedergekomen uyt den hemel, en vleesch geworden door den H. Geest uyt de maagd Maria, *en een mensch is geworden; die ook voor ons gekruyst is onder* Pontius Pilatus, *die geleden heeft, begraven, en ten derden dage weder opgestaan is, naar de Schriften; die opgevaren is ten hemel, en sit ter regterhand des Vaders; en dat hy met heerlijkheyt sal wederkomen, om de levendigen en de dooden te oordeelen; wiens Koningkrijk geen eynde sal hebben. Wy gelooven in den H. Geest*, den Heer en gever van het leven, die uytgaat van den Vader, die met den Vader en den Sone te gelijk moet aangebeden en verheerlijkt worden, *en die door de Propheten gesproken heeft. Wy gelooven eene Heylige Algemeyne en Apostolische Kerke. Wy erkennen eenen Doop tot vergevinge der sonden, en verwagten de opstandinge der dooden, en het leven van de toekomende wereld.* Amen.

De Leeser sal ligtelijk merken, dat dit een van de drie vermaarde Geloofs-formen is, die onse Kerk (de Engelsche) in haar openbaar Formulier-boek heeft aangenomen, en gemeenlijk den naam van *Het Niceens Geloof* draagd, daar het egter sekerlijk niet het Niceens Geloof self (welk wy elders vertoond hebben) maar een nader verklaring desselfs is, bysonder in den artijkel van den H. Geest, opgesteld (gelijk ons het Concilie van Chalcedon versekerd) door dit Synode van Constantinopelen: 't is egter niet nieuw, dat men dese Geloofs-form voor die van Nicea neemd, gemerkt *P. Lombardus* en anderen (*i*), onder dien naam daar van spreken. Insgelijks doet sig by het eerste insien desselfs aanstonds op, dat in hetselve ontbreekt 't geen onse hedendaagsche Formulieren van *het uytgaan des H. Geestes van den Vader* uytbreyden, met de woorden FILIOQUE, *En den Soon*, 't welk'er sekerlijk na de tijd van desselfs eerste opstel is bygelast, egter kan de juyste tijd, wanneer'er dat, daar so veel over getwist word, bygevoegd is, met sekerheyt niet worden aangewesen. Wy vinden het met dat byvoegsel in de besluyten van seker Provinciaal Synode (of het agtste of tiende, daar niet aan gelegen is) gehouden te Toledo, in het jaar onses Heeren DCLIII (*k*): maar dat was toen de uytdrukking van die bysondere Synode; ook heeft die Geloofs-form met dat byvoegsel een geruymen tijd daar na nog door geheel Spanjen geen plaats gehad. Ontrent het begin van de eeuw, die op een-na de even gemelde naast was, wierd het verschil over het *uytgaan des H. Geestes*, door sekeren *Johannes*, een Monik van Jerusalem, weder geopperd, in Vrankrijk betwist (*l*), en daar over een Synode vergaderd te Aix in 't jaar DCCCIX, van welk eenige Bisschoppen (*m*) naar Romen wierden afgesonden, om met den Paus *Leo de derde* over dat verschil te spreken, en hem met allen ernst te versoeken, dat het woord FILIOQUE in de Geloofs-form mogt worden bygevoegd. Na lang twisten, verklaarde de Paus tegen die leer niets te hebben, maar geensins het by-voegen van dat woord in 't bekende Formulier te konnen toestaan; self liet hy, om alle vervalsching en bedrog voor te komen, het Geloof, sonder dat byvoegsel, in twee silvere tafereelen snijden, d'eene in de Grieksche en de andere in de Latijnsche taal, en agter den altaar van den H. *Petrus*, om tot een eeuwig gedenk-teken over te blijven, ophangen.

Welk somtijds voor het Niceensche genomen word.

't Uytgaan des H. Geestes van den Soon word hier niet uytgedrukt.

Onderfoek over de tijd van dat byvoegsel.

Vier

(*i*) *Lib.* 1. *Distinct.* 11. *Durand. Ration. lib.* 4. *c.* 25. *n.* 9. *p.* 251. (*k*) *Conc. Tom.* 6. *col.* 398. (*l*) *Annal. incerti auth. à Pith. edit. p.* 20. *Vit. Carm. Magn. per Monach. Egolism. ibid. p.* 274. (*m*) *Ext. Relat. ap. Baron. ad ann.* 809. *Num.* 6[illegible]. & *Conc. Tom.* 7. *col.* 1194.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Vier jaren na die tijd gaven de Vaders in het Synode van Arles (*n*) hunne Geloofs-belijdenis uyt, alwaar uytdrukkelijk gesteld wierd: *Die uytgaat van den Vader en den Soon;* dog dit was al wederom niet anders dan hunne bysondere belijdenis, so dat het door geene algemeene toestemming in het Geloof schijnt te zijn toegelaten voor de tijd van Paus *Nicolaus de eerste*, die dien stoel beklom in het jaar DCCCCLVIII, en door-brak ten tijde van de onlust tusschen hem en *Photius*, Patriarch van Constantinopelen: want wy vinden, dat dese *Photius* (*o*) den Latijnen als κακῶν κορώνις, *de kroon en het top-punt hunner boosheden* te last legd, dat se met een onafmetelijke verwaandheyt onderstaan hadden, het heylig Geloof, dat door de besluyten van algemeene Concilien bevestigd was, νόθοις λογισμοῖς, καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, met een valschen sin, en nieuw-gevonden woorden, te veranderen en vervalschen; Dit zijn, *riep hy uyt*, vonden van den duyvel: ὦ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων; en hy vertoond met eenen, wie hy met sijn seggen beoogd; te weten, die by het algemeen Geloof hebben ingelast, dat de H. Geest niet alleen van den Vader, maar *ook van den Soon* uytgaat; waar op hy voort gaat tegen die daad uyt te varen, en tegen 't geen daar mede geleerd word te redeneeren, sprekende van die saak als onlangs gedaan, en door eenige Westersche Bisschoppen ingevoerd (die hy, onder andere harde woorden, *de nieuwe Voorloopers en Dienaars van den Antichristischen afval* noemd) uytgesonden, om dese en eenige andere gevoelens onder de Bulgariers, die pas twee jaren te voren tot het Geloof in *Christus* waren overgebragt, te verspreyden.

Photius vaart leelijk daar tegen uyt.

Sedert die tijd is het verschil tusschen de Grieken en Latijnsche van dag tot dag sodanig verwijderd, dat de Oostersche Kerken dien van het Westen de gemeenschap ontseyden, 't welk aanleyding gegeven heeft van een breuke, die tot heden toe duurd.

Oorsprong van de scheuring tusschen de Griecksche en Latijnsche Kerken.

Ik kan hier niet nalaten aan te tekenen het liefdeloos oordeel van de Schrijvers der Roomsche Kerk (*p*), seggende, Dat God, om hunne hardnekkige weygering van dat byvoegsel goed te keuren, niet lang daar na toegelaten heeft, dat hunne kerken, vrouwen, kinderen en goederen onder de droevige slaverny van het Turksche jok vervielen, en ten laatsten Constantinopelen self (de Setel van dat Rijk en die Kerk) door *Mahomet de tweede*, op het feest van Pinxteren, welk bysonder ter eeren van den H. Geest gevierd word, ingenomen wierd. So eensijdig zijn de menschen in hun eygen saak, so vaerdig om den hemel op hunne vyanden met quade oogen te doen nedersien, en de uytwerkingen van de Goddelijke voorsienigheyt te duyden als uytvoerders van hun eygen boosheyt en haat.

Liefdeloos oordeel der Paapsche Schrijvers daar over.

3. Het veroordeelen der Ketteryen,

III. Vervolgens gingen de Vaders, volgens de gewoonte der Synoden, tot het uytspreeken van *anathema's* (vervloekingen), waar door sy veroordeelden alle ketteryen, die tegen het Niceens Geloof aanliepen, en bysonder de Sabellianen, Marcellianen, Photinianen, Eunomianen, Apollinaristen, en Macedonianen; van alle welke wy een kort berigt sullen geven; te meer, om dat sulks de geschiedenissen van die tijden geen kleyn ligt aanbrengen sal.

by namen,

a. Van de Sabellianen.

De Sabelliaansche kettery had haren oorsprongk van *Sabellius*, een Lybier van geboorte, en Bisschop van Prolemaïs, in het landschap Pentapolis (*q*), die sijne kettery uytbraakte ontrent het eynde van de voorgaande eeuw, onder de regeering van den Keyser *Gallienus*. Hy was een leerling geweest van *Noëtus*, Bisschop

(*n*) *Ibid. col.* 1234. (*o*) *Epist. Encycl.* (*Num.* 11.) *ad Orient. Patriarch. p.* 51. (*p*) *Bellarm. de Christ. lib.* 2. *c.* 30. *p.* 374. & *in Chronol. ad Calc. lib. de Script. p.* 563. *Gretser. Defens. Bell. aliique plures.* (*q*) *Epiph. Hæres.* 62. *p.* 222. *Theod. hær. fab. lib.* 2. *c.* 9. *p.* 223. *Euseb. Hist. Eccl. lib.* 7. *c.* 6. *p.* 252. *August. de hæres. c.* 41. *col.* 19.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſchop van Epheſen, van wien hy het voornaamſte ſijner giftige grond-ſtellingen had ingeſogen, die hy daar na in ſijne godlooſe ſtellingen weder uytbraakte, leerende ,, Dat de Vader, Soon en H. Geeſt maar een ,,en de ſelve perſoonen zijn, alléénlijk door drie verſcheyden namen onderſcheyden; even gelijk in een menſch zijn ligchaam, ſiel en geeſt, ,,dat alſo de Vader over-een komt met het ligchaam, de Soon met de ,,ſiel, en de H. Geeſt met den geeſt, of, gelijk de Son, die maar een ,,is, egter heeft haar ligt, hitte en ronde gedaante; dat alſo de Vader ,,is die beſtaande gedaante, de Heylige Geeſt de hitte, en de Soon het ,,ligt, dat als een ſtraal in den beginne over de wereld is uytgeſtort, ,,door welk alles gewrogt is, en daar na weder opgenomen in den he- ,,mel, als een ſtraal in het ligchaam van de Son; dat uyt kragt van de- ,,ſe eenheyt der perſoonen, de Vader kan geſegd worden geleden te ,,hebben, waarom ſy ook ſomtijds *Patri-paſſianen* genoemd worden; hoewel dat eygentlijk een naam was van vry ouder Ketters, die reeds in de Apoſtoliſche eeuw waren opgekomen. Verder gebruykten ſy, nevens de Schriftuur, verſcheyden apocryphe Boeken, en byſonder ſeker Boek, genaamd het *Egyptiſch Euangelium*, waar uyt ſy veel van hunne geheyme duyſterheden en godslaſteringen ontleenden. Marcellianen, hadden hun naam na eenen *Marcellus*, Biſſchop van Ancyra in Galatien, van wien, en de opkomſt ſijner leeringen, wy elders (*r*) gewag gemaakt hebben. Het voornaamſte van deſſelfs kettery beſtond daar in (*s*); ,, Dat ,,*Chriſtus* by ſijn menſch-wording begon Gods Soon te worden; dat ,,deſſelfs Rijk ſal duuren tot den dag des oordeels, en het eynde der we- ,,reld, en alsdan ophouden; en dat het woord, dat eens voortgekomen ,,is, weder in den Vader ſal verſmolten worden, en niet meer zijn; waar tegen byſonder door het Concilie geſteld waren de woorden, *Wiens Koningkrijk geen eynde hebben ſal.* *Nicetas Choniates* ſteld het gevoelen van *Marcellus* dus voor (*t*); ,, Dat de Soon als een ſoort van een ,,rank is, voortſpruytende uyt den Vader, dat hy den naam gaf van ,,ἔκτασις, of de uytſtrekking van des Vaders Godheyt tot den Soon, dien hy ,,noemde *God het Woord*, welk na de voleynding aller dingen weder ſal te ,,rug getrokken worden in den Vader, waar uyt het eerſt geſprooten was; ,,den H. Geeſt noemde hy παρέκτασιν τῆς ἐκτάσεως, *de uytſtrekking van de uyt-* ,,*ſtrekking*, die over de Apoſtelen quam; met een woord, dat de Hey- ,,lige Drie-eenigheyt is uytgeſtrekt of ingetrokken na de verſcheydent- ,,heyt der bedeeling. *Marcellus* leerling was *Photinus*, geboortig van Sirmien, en naderhand Biſſchop ter ſelver plaats; een Man van een ſcherp verſtand, en gladde tong; deſe was ten deele getreden in ſijns meeſters voetſtappen, en haalde weder op de voor lang veroordeelde dwalingen van *Paulus Samoſatenus*; ,, Vermengende de perſoonen der ,,Heylige Drie-eenigheyt, en loochenende onſes Heeren eeuwig beſtaan; ,,*hy ſeyde*, Dat het Woord niet weſentlijk is, maar uytgeſprooken ,,word, en dat God hetſelve in het voortbrengen aller dingen gebruyk- ,,te ὡς ὄργανόν τι μηχανικὸν (*v*) als een ſoort van een uyterlijk werktuyg; ,,dat *Chriſtus*, die dat Woord ontfangen heeft, maar een bloot menſch ,,was, en een begin van ſijn beſtaan uyt de Maagd *Maria* ontfangen ,,heeft. Om welke godslaſterlijke gevoelens hy meer als eens gevonniſd en afgeſet wierd. Hy ſtierf ontrent het jaar CCCLXXV.

Der ſelver oorſprong, en leeringen.

b. Marcellianen.

Derſelver opkomſt, en ſtellingen.

c. Photinianen: ſo genaamd na Photinus.

Sijne godslaſteringen.

IV. In de boven gemelde lijſt van de veroordeelde ketteryen was ver-

(*r*) In het leven van *Euſebius Num.* 19. (*s*) *Vid. Epiſt. Orient. ap. Socr. lib.* 2. *c.* 19. *p.* 99. *Cyrill. Hier. Catech.* 15. *p.* 390. *Euſeb. contr. Marcell. lib.* 1. *p.* 6. *Theod. ibid. c.* 10. *p.* 224. (*t*) *Theſ. Orthod. fid. lib.* 4. *hæreſ.* 29. *p.* 338. (*v*) *Balſ. in Can.* 1. *Conc. Conſt.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

d. Eunomianen, gestigt van Aëtius.

volgens de Eunomiaansche. De eerste stigter en grondlegger deser secte was *Aëtius* (*x*). Dese was geboren te Antiochien in Cœlo-Syrien, had, also sijn vader een soldaat was, niet veele middelen, so dat hy voor sigselven en sijn moeder met goud-smeden de kost won; maar also sijn geest naar hooger dingen streefde, begaf hy sig tot het studeeren in de Wijsgeerte, en bysonder in de reden-konst, waar in hy seer uytstekend wierd.

Wiens leven word opgehaald.

In de Godgeleerdheyt liet hy sig onderwijsen eerst door *Paulinus*, Bisschop van Antiochien, daar na van *Antonius*, Bisschop te Tarsen, en ten laatsten door *Leontius*, een Ouderling van Antiochien. Van Antiochien gebannen, vlood hy naar Alexandrien, alwaar hy onder *Sopolis*, een vermaard Doctor in de genees-konst, studeerde, welke hy daar na voor niets (*gratis*) oeffende, en ondertusschen leefde van het geen hy met sijn goud-smids ambagt by nagt konde winnen. Hy was Diaken gemaakt van *Leontius*, toen Bisschop van Antiochien, dog wierd om sijne onregtsinnige gevoelens, bysonder om dat hy den Soon stelde den Vader gelijk te zijn, door de Synode te Constantinopelen afgeset, en door *Constantius* in het jaar CCCLX gebannen, waar van hem *Julianus* niet alleen ontsloeg, maar ook, t'huys komende, sodanig eerde, dat hy, geduurende desselfs regeering, Bisschop van Constantinopelen gemaakt wierd. Onder den Keyser *Valens* verliet hy Constantinopelen, voer naar Lesbos, en sette sig aldaar neder te Mitilene, op een landgoed, welk hem van *Julianus* gegeven was; maar quam van daar ten tijde, als *Procopius* sig in de regeering wilde indringen, weder te Constantinopelen, alwaar hy, naar alle waarschijnlijkheyt, in het volgende jaar stierf.

Eunomius was desselfs leerling.

Desselfs leerling en klerk was *Eunomius*, die een grooter naam kreeg, als sijn meester, so dat die van *Aëtius* secte Eunomianen genaamd wierden.

Sijn leven.

Dese was geboren te Dacora, een kleyn dorp, niet verre van Cesarea, in Cappadocien (*y*), en reysde, op het gerugt dat'er van *Aëtius* was, naar Antiochien, en van daar, door aanrading van *Secundus*, een Bisschop uyt Libyen, naar Alexandrien, daar sig *Aëtius* toen ophield, die hem, ter gunste van gemelden Bisschop, in sijn huys opnam, onderwees, en tot sijn Schrijver (*Secretaris*) aannam. Van sijn meester ten vollen onderwesen zijnde, wierd hy van *Eudoxius*, Bisschop van Antiochien, Diaken gemaakt, en om sijn en sijner aanhangers saak waar te nemen naar het Hof gesonden, dog door middel van *Basilius*, Bisschop van Ancyra, opgehouden, en naar een plaats in Phrygien, Midajum genaamd, gebannen. By het Synode te Constantinopelen wierd hy gehandeld gelijk sijn meester, en de eene so wel gedoemd als de andere: dies niet-tegenstaande maakte *Eudoxius* hem Bisschop van Cyzicum, 't welk hy niet wilde aannemen, voor dat hy hem het herroepen van het vonnis en de assetting, over *Aëtius* geveld en uytgevoerd, met eede beloofd had: maar gemerkt het volk aldaar sijne godloose leer niet verdragen konde, hield hy die plaats niet lang in. Als sijnen aanhang, onder de regeering van *Valens*, te Constantinopelen te kort schoot, ging hy over naar Chalcedon, daar hy sig neder-sloeg, van de sijne gevolgd, en by alle gelegentheden, als een god-spraak van sijn secte, raad gevraagd wierd; dog wierd ook van daar, verdagt van het met *Procopius*, als hy sig het Rijk wilde aanmatigen, te hebben gehouden, gebannen naar Mauritanien, en naderhand naar Mursa in Illyricum. Van *Theodosius* (in wiens Hof, welk den goeden Keyser

(*x*) *Philost. lib.* 3. *c.* 15, 17. *lib.* 5. *c.* 1, 2. *lib.* 6. *c.* 7. *lib.* 7. *c.* 6. *lib.* 8. *c.* 4. *lib.* 9. *c.* 6. *Nicet. thes. orth. fid. lib.* 5. *c.* 30. *p.* 479. (*y*) *Philost. lib.* 10. *c.* 6. *lib.* 3. *c.* 20. *lib.* 4. *c.* 5. *lib.* 5. *c.* 3. *lib.* 9. *c.* 4. *lib.* 10. *c.* 6. *lib.* 11. *c.* 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ser geweldig tegen de borst was, eenige van sijn vuyle gevoelens waren ingeslopen) wierd hy gebannen naar Halmyris, op den oever van den Donauw, van waar hy niet lang daar na, als de Barbaren in die Gewesten waren ingevallen, naar Cesareën in Cappadocien vervoerd wierd. Maar alſo sijn geselschap hier niet aangenaam was, om dat men van sijne gevoelens gehoord, en hy tegen hunnen eerweerdigen Bisschop, den H. *Basilius*, voor welken sy groote genegentheyt hadden, geschreven had, wierd hem toegelaten op sijn eygen goed te Dacora, niet verre van die stad, te woonen, alwaar hy nog eenige jaren leefde, en stierf ontrent het jaar CCCXCIV. Dood; Sommige van sijnen aanhang poogden sijn ligchaam te vervoeren, en by sijn meester *Aëtius* te Constantinopelen te begraven; dog *Eutropius* de gesnedene, toen Groot-kamerling, belette het, en gebood den Opper-landvoogd *Cæsarius* hetselve te brengen naar Tyanen, aldaar te begraven, en de Monikken aldaar het opsigt begrávenis daar over aan te beveelen; ook werkte de selve een Keyserlijke ordre uyt, om alle de Boeken van hem en sijnen aanhang, in welke sijne goddeloose leering voor-quam, te verbranden, en het agterhouden derselven op lijf-straffe te verbieden. Sodanig waren de Mannen, die sig aan het hoofd van de snoode en bittere vyanden van de godheyt des Soons Gods vertoonden. Van de grond-stellingen, die *Eunomius* van sijn en gevoelens. meester *Aëtius* geleerd had, en vervolgens voortsettede, konnen wy in 't gemeen aanmerken, dat hy de Ariaansche stellingen erger maakte als *Arius* self (vergif kan nog erger gemaakt worden als het is), en verder uytstrekte, als eenige tak uyt die bittere wortel sig tot nog toe uytgespreyd had (so dat ten laatsten de sijnen sig van de Arianen niet meer wilden laten doopen, of bevestigen), en in 't bysonder sullen wy aantekenen; „Dat (z), *volgens sijn seggen*, de Soon van den Vader gemaakt is, en „niet hooger dan in den uytsteekendsten rang der schepselen geplaatst „moet worden; dat hy een dienstknegt Gods is, verandering onderworpen, en den Vader in natuur en wesen t'eenemaal ongelijk, en dat, gelijk „de Soon de knegt en dienaar is van den Vader, alſo de H. Geest het „werk en dienaar van den Soon is. Hy poogde wel in een vertoog van sijn Geloof, dat hy den Keyser *Theodosius* aanbood (z), sijne gevoelens te versagten, en onder mislijke uytdrukkingen te verbergen, bekennende wel „Dat hy den Vader gelijk is, dog, *seyde hy*, op een ongewoo„ne manier van gelijkheyt, en in een eygene en bysondere beteekenis, „dat is, gelijk hy sigselven verklaarde, voor so veel als hy het beeld en „zegel van sijns Vaders kragt en werkingen, het zegel van alle sijne wer„ken en besluyten is, maar hy stelde met eenen vast, dat hy οὐκ ἄκτιςος „καὶ ἄναρχος, niet ongeschapen, nog sonder beginsel, maar het beginsel „van de wegen en werken Gods is, dat hy heerlijkheyt van den Va„der had ontfangen, maar geen deelgenoot met hem is in desselfs wesen, „Koningkrijk en heerlijkheyt, en dat de Vader alleen God boven al is. Behalven dit alles wierd hy ook beschuldigd (a) te leeren; „Dat *Jo„seph* met de gezegende Maagd, na dat se van onsen Saligmaker ver„loft was, als man en vrouw leefde; welk anders het bysonder gevoelen was van de Antidicomarianiten in de Oostersche, en van de Helvidianen in de Westersche Kerken. Ook word hem van de Grieksche Canonisten na-gegeven; „geloochend te hebben, dat'er waarlijk sulken „plaats als de hel, of pijniging der verdoemden is, maar dat sulks niet „anders was als een verdigtsel, uytgevonden om de wereld een schrik „en vreese aan te jagen; maar ik moet bekennen, dat hem van geen

 Schrij-

(z) *Ext. ap. Vales. annot. in Socr. p. 61. Vide Socr. lib. 5. c. 10. p. 269.* (a) *Philost. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Sonderlinge wijse van Eunomius doopen. Schrijver, in sijnen tijd levende, sulks is te last gelegd. In tegenstelling van andere van hem verschillende secten, doopte hy die tot hem over-quamen op een sonderlinge wijse, want hy gebruykte eene indompeling (om dat hy, *seyde hy*, doopte in *Christus* dood, die hy voor ons niet twee- of drie-maal, maar alleen eens heeft uytgestaan) keerde de doopelingen met het hoofd tot op den grond van het water, en deed hunne voeten opsteken naar de lugt. Of hy eenige sijner stellingen ontleend heeft van *Eudoxius*, die eerst te Germanicia, daar na te Antiochien, en laatst te Constantinopelen Bisschop was, en hem tot het Bisdom van Cyzicum bevorderd had, dan of *Eudoxius* deselve van hem geleerd heeft, is onseeker; maar dat is egter seeker, dat se ten grooten deele van een gevoelen waren, en daarom veroordeelde hen dit Concilie als een soort van Ketters, onder den naam van *Eunomianen* of *Eudoxianen*, en merkte deselve aan als Ketters, die de naam van Christenen t'eenemaal onwaerdig waren, so dat (daar het Concilie in haar laatste stelling toestond, dat andere Ketters op een bloote ondertekening en afsweering van alle soort van kettery, door de bevestiging en salving, by den Regtsinnigen mogten worden aangenomen) de Eunomianen, nevens eenige weynige andere, als Heydenen gehandeld, en tot den Doop niet mogten toegelaten worden, dan volgens de selve order en trappen als de *Catechumenen*, die uyt het Heydendom tot het Christendom stonden over te komen.

Hy en Eudoxius eene soort van ketteren.

Worden de naam van Christenen onwaerdig geoordeeld.

5. Apollinaristen. V. Een vijfde soort van Ketters komt in de gemelde lijst voor onder den naam van Apollinaristen, na-volgers van *Apollinaris*, in sijnen tijd Bisschop van Laodicea. Een man, gelijk wy te vooren hebben aangemerkt, van ongemeen verstand en geleerdheyt, maar onvoorsigtig en eygensinnig, die t'onregt geëxcommuniceerd zijnde, gelegentheyt nam om van de Regtsinnigheyt af te wijken. Sijne voornaamste dwaling (*b*) was; „Dat onse Heer wel een ligchaam, maar geen menschelijke siel „heeft aangenomen; en dat sijn Godheyt de plaats van sijn siel vervuld „heeft; welk hy naderhand willende versagten, wel toestond dat hy een „siel heeft gehad, dog sonder eenig verstand of begrijp. Wat gevoelens hy verder had, kan ons niemand beter seggen als *Nazianzenus*, die in een reden-voering, of liever in een brief aan *Nectarius*, sijn Nasaat in het Bisdom van Constantinopelen (*c*), uyt een Boek van *Apollinaris* dit verslag van desselfs dwalingen geeft. Hy leeraarde, *seyde hy*, „Dat het vleesch, 't welk de Soon Gods, tot uytvoering van der menschen „herstelling, heeft aangenomen, geen ander was, als 't geen hy van den „beginne gehad heeft, dat hy meende te bevestigen uyt de woorden „des Saligmakers: *Niemand is opgevaren in den hemel, dan die uyt den „hemel nedergekomen is, namelijk de Soon des menschen, die in den hemel is:* waar uyt hy besloot, dat hy reeds de Soon des menschen was, „eer hy uyt den hemel was nedergekomen, en dat hy neder-komende, „sijn vleesch, dat hy in den hemel had, en met hem voor alle eeuwen „vereeuwigd was, van daar medebragt; dat hy in desen sin is *de „tweede Adam, die uyt den hemel is*, en dat hy dus τὸ νοῦν μὴ ἔχει, geen „verstand heeft, maar de Godheyt de plaats van sijn verstand vervulde; dat hy in sijn menschheyt een siel en ligchaam had, maar dat het „verstand wierd vervuld door de Godheyt van het Woord; dat ook „God de eenig-geboren Soon, die de Vorst des levens, en Overwinnaar des „doods is, sterflijk was, en waarlijk geleden heeft in sijn godheyt; dat sijn „godheyt den tijd van drie dagen, als hy in den staat des doods was, ook „met

Hun stigter.

En gevoelens.

(*b*) *Rufin. lib.* 2. *c.* 20. *p.* 253. (*c*) *Orat.* 46. *p.* 721. & *Orat.* 14. *p.* 221.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„met ſijn ligchaam geſtorven was, en van den Vader weder levendig „gemaakt is. Dit waren ſommige van ſijne buytenſpoorige en wanſchapene gevoelens, die onſe geleerde Biſſchop wijdloopig heeft wederlegd, en alle deſſelfs bewijſen en tegenwerpingen beantwoord in ſijne twee brieven aan *Cedonius* (*d*), geſchreven ontrent deſe tijd, als hy nog Biſſchop te Conſtantinopelen was.

Wederlegd van Nazianzenus;

VI. Nog een ſoort van Ketters, over welke het Concilie haar vonnis velde, is'er overig; te weten, de Macedonianen, die in den *Canon* en uytſpraak van het Concilie *Pneumatomachi*, of beſtrijders van den H. Geeſt genoemd worden. Gemerkt nu die Vergadering voornamelijk om derſelver kettery belegd was (gelijk eenparig [*e*] getuygd word) ſal ik den oorſprongk en ophef van die ſecte wat nader ophalen. Wanneer de Ariaanſche ſtellingen eerſt in de wereld begonden door te breeken, raakten deſelve voornamelijk de Godheyt van den Sone Gods, tegen die alleen kanteden ſy ſig aan: om die reden wierd in het Niceenſche Geloofs-form alle bedenkelijke omſigtigheden gebruykt, om den artijkel van des Soons Godheyt ſodanig te ſtellen, dat den partyen alle looſe en bedrieglijke uytvlugten wierden afgeſneden, maar van den H. Geeſt wierd niet meer geſegd, als, *Wy geloven in den H. Geeſt*, buyten twijfel, om dat'er dien-aangaande nog geen kettery was opgekomen (*f*): maar naderhand, wanneer de Arianen begonden verdeeld, en in verſcheyden takken uytgebreyd te worden, en d'eene dwaling, gelijk een kring in het water, d'andere voortbragt, wierp ſig een iegelijk, die maar de ſtoutigheyt had, ſig tot een hoofd van een party op, en quam met de een of d'ander nieuwe bevatting, waar door ſijn ſecte van andere onderſcheyden wierd, voor den dag. Dus den artijkel van den Sone Gods in oneyndige verſchillen en diſpuyten gerekt zijnde, begon men dien van den H. Geeſt aan te taſten, wiens Godheyt eerſt in twijfel getrokken, vervolgens geloochend, en ten laatſten uyt de H. Drieeenigheyt t'eenemaal gebannen, en alſo rond uyt geſegd wierd, dat hy niet anders dan een ſchepſel is. De eerſte die dit gevoelen opperde en uytbraakte was *Macedonius*, die (*g*) onder *Alexander*, den eerweerdigen Biſſchop van Byzantien (dat ſtraks daar na Conſtantinopelen genoemd wierd) Diaken geweeſt was: deſe *Alexander* had'er op ſijn doodbedde twee voorgeſteld, om uyt deſelve eenen tot ſijn naſaat te kieſen, te weten, *Paulus*, die jong, dog wijs en voorſigtig, en *Macedonius*, die bejaarder, dog looſer en van een gemaakte deſtigheyt was. Na ſijn dood wierd *Paulus* tot Biſſchop, en *Macedonius* van hem tot Ouderling gekoren; maar *Macedonius* begon de Ariaanſche party te kieſen, en wierd van deſelve (na dat *Paulus* gebannen, en *Euſebius van Nicomedien* derwaards beroepen, en vervolgens [*h*] geſtorven zijnde, *Paulus* weder ingeroepen was) tot Biſſchop verkooren en aangeſteld, 't welk met ſulken wanorder en woede wierd uytgevoerd, dat *Hermogenes*, de Bevelhebber over het leger, nevens andere in den oproer omquam, en *Paulus* wederom gebannen wierd. De Keyſer weygerde om die reden *Macedonius* voor Biſſchop te erkennen, hoewel hy niet lang daar na *Philippus* den Stadhouder (*i*) derwaards ſond, om *Paulus* (die toen tot ſijn Biſſchops-ſtoel ſchijnd weder gekeerd te zijn) af, en *Macedonius* in dat Bisdom weder in te ſetten, gelijk geſchiedde, dog met een ſeer droe-

f. Macedonianen, of Pneumatomachi;

welker oorſprongk breed word opgehaald.

Begonnen van Macedonius.

Diens leven beſchreven word.

(*d*) *Epiſt.* 51. *p.* 737. & 52. *p.* 745. (*e*) *Socr. lib.* 5. *c.* 8. *Sozom. lib.* 7. *c.* 7. *Phot. de Synod. Nilus lib. de Synod. &c. Concil. Tom.* 2. *col.* 975, *&c. Balſ. & Zonar. in Conc. Conſt.* (*f*) *Vid. Epiph. Hær.* 74. *p.* 384. *Zonar. Annal. Tom.* 3. *p.* 9. (*g*) *Socr. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 83. (*h*) *Ibid. c.* 12, 13. *p.* 89. (*i*) *Ibid. c.* 16. *p.* 92.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

droevig en ongelukkig toeval: want de soldaten, ontmoetende een ongemeenen drang van menschen, in een plaats daar geen ruymte was om te wijken, en meenende sulks met voordagt so besteld te zijn om hen te belemmeren en den doorgang naar de kerk te beletten, vielen met geweld op het volk aan, so dat van hen gedood, of door den drang vertreeden wierden 3150. menschen. Ontrent de tijd van het Sardicaans Concilie wierd *Paulus* hersteld (gemerkt *Constantius* gelegentheyt [*k*] sulks vereyschte) en *Macedonius* genoodsaakt met sijnen aanhang sig met een heymelijke vergader-plaats te behelpen; maar het bleef niet lang in die stand: want *Paulinus* wierd wederom versonden, en te Cucusus in Armenien geworgd, waar op *Macedonius* aanstonds de Bisschops-stoel weder innam, en van sijn mede-dinger ontslagen, begon te toonen wie hy was (*l*), overvallende alle die van hem verschilden met de ongelooflijkste wreedheyt, waar van de blijken te veel, en te droevig zijn om hier op te halen, en den Leeser voor te stellen. Dus ging hy te werk tot ontrent het eynde van *Constantius* regeering, wanneer hy in de Synode te Constantinopelen, welke straks na die van Seleucien gehouden wierd, door toedoen van *Acacius* en de sijnen, die toen aan het Hof veel vermogten, (selfs was de Keyser om sijn wreedheyt en verder quaad gedrag op hem verstoord) wierd afgeset, en *Eudoxius* (*m*) van Antiochien gehaald, en in sijn plaats gesteld; 't welk van hem voor een onverdragelijken hoon opgenomen wierd, en hem bewoog sijne gevoelens, meer dan tot nog toe, te openbaren. Hy had het dus verre met de snoodste party der Arianen gehouden (*n*), die een geheele ongelijkheyt des Soons met den Vader dreeven; dog dat gevoelen verliet hy nu, en voegde sig by de gematigtste party, die het ὁμοιούσιον voorstonden; dat is, dat de Soon in alles van *een gelijk weesen* met den Vader is: maar van den H. Geest seyde hy rond uyt; „Dat hem die eer en dat voor-regt „niet toe komt, dat hy niet meer als een knegt en dienaar, en maar een „weynig boven den rang der Engelen verhoogd is. In het beweeren en voortsetten van die stellingen had hy tot sijn voorname hulpen *Eustathius*, Bisschop van Sebastea (die opentlijk uytriep, dat hy, so veel hem aanging, den H. Geest niet derfde een God, nog een schepsel noemen) *Eleusius van Cyzicum*, en *Marathonius*, die Schat-meester geweest zijnde (waar door hy sigselven genoeg verrijkt had) van hem Ouderling in de Kerk van Constantinopelen, en naderhand Bisschop van Nicomedien gemaakt wierd; een man, die hem sulken geheymen vriend en raadhouder was, dat hy van sommige geoordeeld word die gevoelens van den H. Geest eerst met hem te hebben uytgevonden. Met hulp van dese, en eenige andere, hield hy ten tijde van den Keyser *Julianus* (*o*) verscheyden Synoden, waar in hy alle, die hem aanhingen, nader poogde te vereenigen, en een ligchaam, van alle andere soorten van Arianen onderscheyden, op te rigten. Dese spraken in hunne Vergadering den vloek uyt, bysonder tegen de Acacianen, verwierpen de Belijdenis te Ariminen opgesteld, en keurden goed 't geen in de Synode van Seleucien was goed-gekend. Gevraagd zijnde, Waarom sy, indien sy van de Acacianen in gevoelen verschilden, met deselve tot nu hunne kerk-gemeenschap gehouden hadden? Gaf *Sophronius*, Bisschop van Pompejopolis in Paphlagonien, in den naam van allen, tot antwoord; „Dat onder de verschillende partyen in het Christen-rijk die „van het Westen overloopen waren met de dwaling van de *mede-we-*

„sentheyt;

(In een oproer komen 3150. menschen om.)

Sijne stellingen.

Medestanders.

Synoden, en partyschappen in deselve vastgesteld.

Scheyden sig van de Acacianen.

Waarom.

(*k*) *Ibid. c. 23. p. 112.* (*l*) *Ibid. c. 27. p. 117. & c. 38. p. 141.* (*m*) *Ibid. c. 42. p. 155.* (*n*) *Ibid. c. 45. p. 158. Sozom. lib. 4. c. 27. p. 585.* (*o*) *Socr. lib. 3. c. 10. p. 182.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„*sentheyt*; dat *Aëtius* in het Oosten, het Geloof, met het invoeren „van de Anomoiaansche leere, willende dat de Soon van een andere na„tuur als de Vader is, verdorven had, maar dat beyde die gevoelens „dwalende en godloos waren; de eene onvoorsigtig, vermengende den „Vader met den Soon, en de andere scheydende derselver beyder na„tuur van malkanderen; dog dat zijn, *seyde hy*, twee uytersten, en „daarom oordeelen wy met de waarheyt en godsaligheyt best over-een „te komen, den middel-weg tusschen beyden te houden, en te seggen, „Dat de Soon den Vader καθ' ὑπόστασιν, naar sijn persoon gelijk is; en het „daarom geen wonder was, dat sy gemeenschap gehouden hadden met „de Acacianen, die te vooren van het selve gevoelen geweest waren.

En verdere handelingen.

Eenige jaren daar na, te weten, in het jaar CCCLXV, kreegen sy verlof van den Keyser *Valens*, om tot Lampsacus, gelegen aan den Hellespontus, of Griecksche zee, een Synode te houden (*p*), alwaar sy nogmaals de Belijdenis van Ariminen veroordeelden, en die van Antiochien en Seleucien goedkeurden, en de Bisschoppen, die door de Anomoiaansche factie waren afgeset, weder herstelden. *Eudoxius*, Bisschop van Constantinopelen, in dese handelingen geen genoegen scheppende, klaagde daar over aan den Keyser, die hem voor die tijd, gemerkt hy met de muytery en opstand van *Procopius* werk had, niet konde helpen, dog niet lang daar na, als hy die gevaarlijke rebellie gesmoord had, *Eleusius*, Bisschop van Cyzicum, die in de Vergadering te Lampsacus den baas van de Macedoniaansche party gespeeld had, by hem te Nicomedien, daar hy een Synode van Ariaansche Bisschoppen vergaderd had, ontbood, en hem door dreygementen dwong derselver Geloofsbelijdenis te ondertekenen: maar *Eleusius* te huys gekomen zijnde, herriep sijn gedane ondertekening, en betuygde, sulks uyt vrees en door dwang gedaan te hebben; vermanende met eenen sijn Gemeynte om een anderen Bisschop voor haar te soeken, also hy, al was het door dwang, egter sijn Geloof verloochend had. De stedelingen, dat gehoord hebbende, seyden, hem sodanige liefde toe te dragen, dat se hem om geene reden ter wereld wilden verlaten; maar 't geen sy niet wilden doen, voerde *Eudoxius*, Bisschop van Constantinopelen, voor hen uyt, want hy quam met order van den Keyser te Cyzicum, sette *Eleusius* af, bande hem, en stelde *Eunomius*, *Aëtius* Schrijver en leerling, in deszelfs plaats, die egter deselve niet lang in had: want het volk, door hem verbitterd, stond tegen hem op, en joeg hem uyt de stad, waar op hy naar Constantinopelen vlugtte, en sig aldaar by sijnen waarden vriend *Eudoxius* ophield. Maar ik wijk dus te verre af. *Macedonius*, gelijk gemeld is, afgeset zijnde, nam sijn verblijf in een plaats leggende tegen over Constantinopelen, Pylæ genaamd. De tijd van sijn dood is onseker: *Sozomenus* (*q*) wil, dat hy gestorven is onder de regeering van *Constantius*, maar *Nicephorus* segd (*r*), dat hy nog een langen tijd geleefd heeft, na dat hy was afgeset, welk sekerlijk voorviel, (gemerkt *Eudoxius* in sijn plaats quam in het jaar CCCLX) qualijk twee jaren voor *Constantius* dood.

Macedonius dood.

Sijn gevoelen bleef levendig.

VII. Gestorven zijnde, bleven egter sijne gevoelens by sijne navolgers levendig. Want ook die hielden in den artijkel van *Christi* godheyt (*s*) een middel-weg tusschen de Regtsinnigen en de ergste soort van Arianen, (*Nazianzenus* [*t*] en eenige andere willen, dat sy in het leer-

stuk

(*p*) *Idem. lib.* 4. *c.* 2, 4, 5, 6, 7. *p.* 211. &c. (*q*) *Ibid. c.* 28. *p.* 584. (*r*) *Lib.* 9. *c.* 46. *p.* 798. (*s*) *Epiph. Hæres.* 72. *p.* 371. & *p.* 360. *Theod. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 73. (*t*) *Orat.* 44. *p.* 710.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtuk van den Sone Gods geſond en regtſinnig waren, van welk ſeggen ik egter geen grond ter wereld weet) want in de regtſinnige leer verwierpen ſy het woord ὁμόουσιον, *eens-weſens*, als onſchriftmatig, en ſpraken den vloek over de Anomoianen of Eunomianen, die den Soon ſeyden den Vader ongelijk te zijn, en hielden het met de ſemi- of halve Arianen, ſeggende, dat de Soon is ὁμοιούσιος, dat is, *van een weſen gelijk dat van den Vader*, weshalven ſy ook in den eerſten artijkel *Pneumatomachi* of *ſemi-Arianen* genoemd worden: als halve Arianen of ſemi-Arianen wilden ſy *Chriſtus* niet een-weſig met den Vader erkennen, en als *Pneumatomachi* (Geeſt-beſtrijders) loochenden ſy de godheyt des H. Geeſtes. Deſe ſecte was niet alleen in Conſtantinopelen, maar ook in Thracien, Helleſpontus, Bithynien en de nabuurige Provincien (*v*) ſterk aangegroeyd. En ſekerlijk, deſe mannen waren ſnedig om der menſchen gunſt te winnen: hun gedrag was ſtatig en de wereld afgeſtorven, hun leven (*x*) ſtreng en Monikagtig, hun omgang aangenaam, bevallig, en gepaſt naar den inborſt van die, met welke ſy te doen hadden. Sy wiſten ook, wanneer het hen te pas quam, hun agting en belang ſelfs met veynſen, en ſig voor Regtſinnigen uyt te geven, ſtaande te houden (*y*): hier door hadden ſy hunne gevoelens ſodanig voortgeſet, en waren in die Geweſten ſo talrijk geworden, dat *Theodoſius* (*z*), om die en eenige andere redenen, dienſtig oordeelde, dit Algemeene Concilie te beſchrijven, waar toe hy ook de Biſſchoppen van die party op-ontbood, in hoop, om deſelve met de regtſinnige Kerk te verſoenen, van welker leer ſy niet veel ſcheenen te verſchillen, waar toe de hoop te grooter was, om dat ſy het Niceens Geloof meer dan eens ondertekend hadden: want ſo hadden ſy gedaan te Antiochien (*a*), te Romen (*b*), en in verſcheyden Synoden van het Weſten, en daar door brieven van goed getuygenis gekregen van den Paus *Liberius*, en verſcheyden Weſterſche Biſſchoppen, waar op ſy van de Regtſinnige party aangenomen en toegelaten wierden, maar waren t'elkens, als'er gelegentheyt was, tot hun eygen gevoelen weder-gekeerd, gelijk onder andere bleek, wanneer de Keyſer *Gratianus* (*c*) door een Plakaat alle ſecten vryheyt vergunde, om hunne gevoelens vry uyt te leeraren; want, hoewel ſy nu eenige jaren lang onbeſchroomd met de regtſinnigen deelgenootſchap hadden gehad, weeken ſy daar op aanſtonds te rug, en ſtelden een Synodale Vergadering te Antiochien aan, daar in ſy de leere van de mede-weſentheyt veroordeelden, en de kerk-gemeenſchap met de belijders en voorſtanders van het Niceens Geloof verboden. Ses-en-dertig Biſſchoppen van dat ſlag quamen tot dit Concilie, onder welke *Eleuſius*, Biſſchop van Cyzicum, en *Marcianus*, Biſſchop van Lampſacus, de voornaamſte waren. De goede Keyſer, en de Vaders van die Synode, deeden ongemeen veel moeyte om deſelve over te halen, voerden hen tot dien eynde te gemoet, wat ſy *Liberius* en andere in hunne Weſterſche reys beloofd hadden, en dat ſy nog onlangs vrywillig met de Regtſinnigen kerk-gemeenſchap hadden gehouden; dat het derhalven onbehoorlijk en onvoorſigtig was, het Geloof, dat ſy eens hadden aangenomen, nu tegen te gaan en te willen verwoeſten; maar alles was te vergeefs, de Mannen bleven hardnekkig, en nog reden nog verſoeken vermogten iets op hen; ſy ſeyden in tegendeel rond uyt, dat ſy, wat te voren mogt geſproken of gedaan zijn, vaſt voorgenomen hadden het Geloof

Die ſecte groeyde geweldig aan.

Was loos, en behielp ſig menigmaal met veynſery.

Van hen quamen 36. op deſe Synode.

Dog bleven hardnekkig.

(*v*) *Sozom. lib. 4. c. 27. p. 586.* (*x*) *Nazianz. ibid. p. 711.* (*y*) *Socr. lib. 7. c. 3. p. 340.* (*z*) *Socr. lib. 5. c. 8. p. 264. Sozom. lib. 7. c. 7. p. 711.* (*a*) *Socr. lib. 3. c. 25. p. 203.* (*b*) *Idem. lib. 4. c. 12. p. 220. &c.* (*c*) *Socr. lib. 5. c. 4. p. 261.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Geloof van de mede-wesentheyt des Soons nooit met hunne ondertekening meer te willen erkennen. Dus geantwoord hebbende, verlieten sy de Synode, vertrokken uyt de stad, en schreven aan hunnen aanhang alom, dat se immers het Niceens Geloof niet souden goed-keuren. Om dese hardnekkigheyt wierden sy, nevens anderen, van het Concilie veroordeeld; dat met het verwerpen en vervloeken van die kettery een eynde maakte van sijne besluyten ontrent de stukken van de Leer en het Geloof.

En vertrokken.

Ontrent dit gedeelte van de Synodale verhandelingen heb ik niet meer te seggen, als dat de godvrugtige Keyser *Theodosius*, aanstonds na het scheyden van die Vergadering, door een Wet, den *eersten Augusti* (d) getekend, al het geen door dat Concilie tegen dese Ketters was uytgesproken, bekragtigde, en bevel gaf, dat de Arianen, Eunomianen en Aëtianen nergens eenige kerk souden mogen bouwen, en dat, indien sy sulks deeden, sulken grond aanstonds voor de Lands-beurs soude worden aangeslagen; dat ook so soude gehandeld worden met alle plaatsen, daar sy hunne sluyp-vergaderingen hadden, of hunne Dienaars onderhielden. Self liet hy, tot meerder schimp, de beeltenissen (e) van *Arius*, *Sabellius*, *Macedonius* en *Eunomius* in marmer uythouwen, en stellen ter sijden van de groote markt, niet verre van de kamer, daar de Raad hunne Vergadering had, (op de selve plaats daar *Arius* droevig en schandelijk sijn leven eyndigde), op dat alle, die'er voor-by gingen, deselve met spog of drek bevuylen, en alle soort van smaad, veragting en versoeijing aandoen mogten. Mijn Schrijver verseekerd my, dat deselve daar in sijnen tijd nog overig waren.

Theodosius bekragtigd het besloten.

Nadere orders van hem tegen de Ketters.

VIII. Het derde, dat het Concilie voornam te verhandelen, was het besorgen van de uyterlijke order en regeering van de Kerk; een saak, waar ontrent men in alle grootere Kerk-vergaderingen gewoon was order te beramen. Onder de seven besluyten nu van dat Concilie gemaakt, zijn 'er vier van die natuur, en onder dese de merkelijkste het tweede en derde. Door het tweede beraamden en weesen sy aan de grensen en bepalingen van de aansienlijkste kerken in het Oosten, die gesteld wierden na de toenmalige gelegentheyt van het Roomsche Rijk. Daar waren onder het bestier van den Opper-stadhouder in het Oosten vijf landstreeken (f); te weten, het Oosten, bysonderlijk so genaamd, Egypten, Asien, Pontus en Thracien: van welke elk wederom verscheyden landschappen behelsde; te weten, het Oosten vijftien, Egypten ses, Asien tien, Pontus elf, en Thracien ses. Volgens dese voet van regeeren schikten de Vaders het Kerk-gebied in het Oostersch Keyser-rijk, dat de Bisschop van Egypten soude gesag hebben over Egypten; dat is, over alle de Kerken binnen de burgerlijke landstreek van Egypten: die van het Oosten over de Oostersche land-streek, blijvende egter aan de stoel van Antiochien alle de voor-regten, die'er door order van het Niceens Concilie aan verleend waren: die van Asien over de Asiatische; die van Pontus over de Pontische, en die van Thracien over de Thracische land-streek; dat is, dat de *Primaten*, (de hoofdstads Bisschoppen in elke land-streek) met hulp van de onder hem staande Bisschoppen souden bestieren, en uytvoeren al 't geen binnen hunne palen voorviel, en door de Bisschoppen van elke bysondere Provincie niet wel konde worden afgedaan. *Socrates*, hier van spreekende (g), seyd, Dat het Concilie, de Provincien verdeeld hebbende, Patriarchen aan-

3. Order ontrent de Kerk-regeering,

bysonder ontrent de bepalingen der Oostersche Kerken.

Daar in de burgerlijke verdeeling gevolgd wierd.

Wat Socrates hier

(d) *Cod. Theod. lib. 16. tit. 5. leg. 8.* (e) *Codin. de Orig. Constantinop. p. 64. Demonst. Chron. Gr. Lat. à Comb. edit. p. 17.* (f) *Vid. Notit. Imper. Orient. fol. 3. p. 2.* (g) *Lib. 5. c. 8. p. 265.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

door Patriarchen mag gemeend hebben.

gesteld heeft. Of nu *Socrates* daar door verstaat Patriarchen, eygentlijk so genoemd, en of die hun eerste oorsprongk van dit Concilie hebben, kan voor waarheyt niet gesegd worden, alsso sommige meenen van ja, en andere het tegendeel oordeelen. De eerste egter schijnen in hunne meening niet te wel gegrond, gemerkt de uytspraak daar niet het minste gewag van maakt. Mogelijk is de gissing van *Valesius* (*h*) niet onwaarschijnlijk, dat *Socrates* door de Patriarchen verstaat sodanige, die, indien niet door de Synode, ten minsten door den Keyser waren gelast, om voor die tijd een buyten-gewoone Kerkelijke magt, elk in sijn land-streek, tot het slegten van 't geen in de Kerken onlangs ontsteld en in 't war geraakt was, te oeffenen. Immers dus wierd die Patriarchale magt gegeven aan *Nectarius*, Bisschop van Constantinopelen en Primaat over Thracien; aan *Timotheus*, Bisschop van Alexandrien, Primaat over Egypten; aan *Helladius*, Bisschop van Cesareën, nasaat van *Basilius*, aan *Gregorius van Nyssen*, en *Otrejus*, Bisschop van Meletina in Armenien (naar het seggen van *Socrates*) het Patriarchschap over de land-streek van Pontus; dat over Asien aan *Amphilochius*, Bisschop van Iconien, en *Optimus*, Bisschop van Antiochien in Pisidien; dat van de Oostersche land-streek aan *Pelagius*, Bisschop van Laodicea, en *Diodorus*, Bisschop van Tharsen: waar in aan te merken staat, dat aldaar de Bisschop van Antiochien, hoewel de eerste in die land-streek, niet genoemd word; waarschijnlijk om dat *Meletius*, Bisschop van die plaats, onlangs was gestorven, en tegen *Flavianus*, die aanstonds in sijn plaats gesteld was, veel te seggen viel, waarom hy in het stellen van die Patriarchen, van den Keyser voor die tijd schijnt voor-by gegaan te zijn; egter droeg het Synodale besluyt en de Keyser sorg dat de stoel van Antiochien niet benadeeld wierd, uytdrukkelijk seggende, Dat de regten en privilegien aan de Kerk van Antiochien, door het Synode van Niceen toegestaan, ongeschonden blijven souden. Dat *Socrates* hier op gesien heeft, geloof ik te liever, om dat *Sozomenus* (*i*), die later als *Socrates* geschreven heeft, het so verhaald, Dat de gemelde Bisschoppen als standaarden wierden opgeregt elk in sijne land-streek, om als gestelde rigters alle die de leere van de mede-wesentheyt beleden, te ondersoeken, en, naar bevind van hun regtsinnigheyt, tot hunne kerken toe te laten; ja 't is genoegsaam buyten bedenken waar, indien wy ons maar te binnen brengen, dat de Keyser *Theodosius*, na het stellen van die *Canon*, (Wet van order) en het scheyden van het Concilie, bevel gaf (*k*), dat de Kerken, alle die het regtsinnig Geloof van de Heylige Drie-eenigheyt omhelsden, en die in tegendeel met de gemelde Ketters kerk-gemeenschap hielden, elk in sijn land-streek, souden hebben op te geven: en 't is seeker, dat *Socrates* en *Sozomenus*, tusschen het Synodaal besluyt en de Wet van *Theodosius* geen onderscheyd makende, daar deselve nogtans vry van malkanderen verschillen, groote aanleyding tot dese verwerring gegeven hebben. De Synodale regel is algemeen, en steld de palen van 't een en 't ander Kerk-gebied vast, en wilde, dat elk van dese vijf land-streken sig so verre soude strekken als de wereldlijke magt in deselve, en dat de Bisschoppen van de eene land-streek geen gewoonte souden maken, om sig met saken, de Bisschoppen van een ander land-streek rakende, te bemoeijen. Maar het Keyserlijke plakaat op het Synodaal besluyt gegrond, en straks na die Synodale order uytgegeven, was bysonder, en maar voor een tijd, als welk met name noem-

Valesius onwaarschijnlijke gissing daar van.

Sekere Wet van Theodosius ontrent het werk van die Patriarchen onderscheyden van die Synodale order.

de

(*h*) *Valeſ. annot. in Socr. p.* 60. (*i*) *Lib.* 7. *c.* 9. *p.* 715. (*k*) *Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 1. *leg.* 3. *p.* 9.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de, die in de gemelde vijf land-ſtreken de kerkelijke ſaken, die toen geheel buyten order geraakt waren, ſouden afdoen, en oordeelen wie na ſo veel verwerring en onordentelijkheyt, als in de Kerken waren ingeſlopen, weerdig waren tot de kerk-gemeenſchap te worden toegelaten of niet, ſo dat die laſt uytgevoerd zijnde, het plakaat geen kragt meer had, en daarom in het Wet-boek van *Juſtinianus* niet geſteld is, gemerkt het op een uytvoering door ſekere perſoonen ſiende, by deſſelfs tijd geheel niet meer te pas quam. Met een woord, 't zy met het verſchil over de Patriarchale weerdigheyt (waar van mogelijk elders) hoe het wil, de meening van deſe Synodale order komt hier op uyt, dat de Ooſterſche Kerken naar die vijf land-ſtreken voortaan ſouden onderſcheyden en afgedeeld zijn, ten eynde de Biſſchoppen van het eene ſig niet ſouden mengen in de ſaken van een ander Gebied, om aldaar te ſtaan over beroepingen, of beveſtigingen, of te verrigten iets dat het geſag en regt van een andere lands-ſtreek raakte, en by gevolg ſouden de voorvallen in een Provincie door een Synode van deſelve Provincie, volgens het beſluyt van het Niceens Concilie, worden afgedaan. En ſeker, het was tijd daar ontrent order te ſtellen, gemerkt'er onlangs verſcheyden ongeregeldheden in ſulken gevalle gepleegd waren; dus had ſig *Petrus*, Biſſchop van Alexandrien, onderſtaan, door drie van hem overgeſondene Biſſchoppen, *Maximus* tot Biſſchop van Conſtantinopelen te beveſtigen, en *Meletius*, Biſſchop van Antiochien, en ſommige anderen ſig gemoeyd met *Nazianzenus* ter ſelver plaats Biſſchop te maken.

Naaſte oogmerk van die Kerkelijke order,

om ſekere onordentlijkheden voor te komen.

IX. Het tweede beſluyt ontrent de Kerkelijke order hier gemaakt, raakte de weerdigheyt en voorrang van het Conſtantinopolitaans Bisdom, welk van hen ter eeren van het Keyſerlijke Hof boven alle andere, uytgenomen dat van Romen, de eerſte plaats gegeven wierd. Het wierd opgeſteld in deſe woorden: Τὸν μὲν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον: διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν τὴν νέαν Ῥώμην; dat is: *Dat de Biſſchop van Conſtantinopelen de voorrang of het voorregt van eer hebbe naaſt den Biſſchop van Romen, gemerkt Conſtantinopelen nieuw Romen is.* Dit beſluyt heeft den eerſten trap gemaakt, by welken de Biſſchoppen van Conſtantinopelen hebben opgeklommen, om van Romen niet te wijken. Het Concilie van Chalcedon (*l*) heeft deſe eer nog verder uytgeſtrekt, en aan Conſtantinopelen toegeſchreven τὰ ἴσα πρεσβεῖα, *gelijke eer* als aan den ſtoel van Romen, en gaf geen minder magt als eer aan deſelve, onderwerpende aan den ſtoel van Conſtantinopelen de drie groote lands-ſtreken van Pontus, Aſien en Thracien, als ook de Biſſchoppen in de Barbariſche landen, dat is, (naar het ſeggen van de Uytleggers over dien *Canon*) de Alanen en Ruſſen, daar van de eene onder Pontus, en de andere onder Thracien behoorden. Selfs hebben ſommige de meening van de uytſpraak onſes Concilie ſo ver gerekt (*m*), dat ſe willen het voor-woordjen μετὰ, *agter*, niet te ſien op een minder trap van voorregt als Romen had, maar alleen op een agterheyt van tijd, welk ik bekennen moet te nauw geſogt te zijn. Men kan egter niet loochenen, dat het de Vaders van Chalcedon ſo verſtaan hebben, dat uyt kragt van de hier beraamde order, de ſelve eer en voorregt toekome aan het nieuwe Romen, als het oude Romen te vooren had, en dat deſelve in dien ſin van hen vernieuwd en beveſtigd is: want gelijk ſekerlijk in de eerſte eeuwen van het Chriſtendom niets het aanſien en de agtbaarheyt van de Kerk van Romen ſo ſeer heeft voortgeſet, als dat aldaar het Keyſerlijke Hof was, om welke reden de Vaders (gelijk die

Beraamde order ontrent de weerdigheyt van het Bisdom te Conſtantinopelen.

Die nog verder getrokken is te Chalcedon.

(*l*) *Canon.* 28. (*m*) *Al. Ariſt. in h. l. vid. etiam Balſ. & Zonar. ibid.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van Chalcedon uytdrukkelijk seggen) aan die Kerk dat voorregt toestonden, so oordeelden die selve Vaders redelijk te zijn, dat te Constantinopelen, nu de Setel van den Keyserlijken Troon geworden, de Kerk aldaar insgelijks, naar gelijkmatigheyt van den burgerlijken stand, uytmuntte, en dat de Bisschoppen van die stad geen minder voorregten genooten als die van Romen. Dog het beste middel om dese en de voorgaande order op te helderen, en uyt te vinden, wat voorregten de stoel van Constantinopelen door dit besluyt, en naderhand door dat van Chalcedon, gelijk ook door eenige volgende Concilien gegeven zy, soude zijn te ondersoeken, wat voorrang en magt de Roomsche Bisschoppen van ouds gehad hebben, en wat sy sig verder hebben aangematigd; tot dien eynde had ik reeds voorgenomen, des Lesers geduld te vergen met een buyten-tred, aangaande de oude magt en 't gebied der Roomsche Bisschoppen, en het inkruypen van derselver magt over andere Bisschoppen, bysonder over die van Constantinopelen: maar alsо dat den loop onser Historie te geweldig soude afbreken, heb ik beter geoordeeld het selve te verschuyven tot een bysondere verhandeling, alwaar het de Leser sal konnen vinden, of wel daar van affien, naar het hem goed dunkt.

Ondersoek van die geheele saak word tot een bysondere verhandeling verschoven.

SESDE AFDEELING.

Nadere Handelingen van het Concilie in opsigt op *Nazianzenus*. Van sijn afscheyd van het Bisdom van Constantinopelen.

INHOUD.

Verschillen in de Synode, gereesen over den stoel van Antiochien. Nazianzenus *voorslag van* Paulinus *word qualijk geduyd, en geeft aanleyding tot een t'samen-spanning tegen hem. Sijn redeneering by die gelegentheyt. Het volk is ontsteld op het hooren van sijn voorslag om sijn Bisdom af te staan. De t'samen-spanning tegen hem groeyd aan, by het overkomen van de* Egyptische *Bisschoppen. Reden van derselver misnoegen tegen hem. Merkelijke predikatie van hem gedaan over den* Vreede. *Sijn versoek aan den Keyser, om hem het afstaan van sijn Bisdom te vergunnen: 't welk hy ter nauwer nood verkreeg. Sijn welspreekende reden-voering, en afscheyd van de Synode. Een gedeelte daar van word den Leeser voorgesteld. Algemeene droefheyt over sijn vertrek. Wanneer dat geschied zy.* Nectarius *word in sijn plaats gekoren. By wat gelegentheyt hy, nevens andere, daar toe wierd voorgeslagen. De Keyser pikte hem uyt, en wilde daar niet van afscheyden. Het Concilie word gescheyden.*

Verschillen reesen in de Synode;

I. DUs verre was in het Concilie alles met een volkomen eendragt toegegaan, maar nu begon'er een misnoegen en misverstand te ontstaan, daar toe door het volgende voorval aanleyding gegeven wierd: *Meletius*, de goede Bisschop van Antiochien (*a*), stierf terwijl het Concilie nog duurde, wiens begravenis (gelijk sulken ouden en weerdigen Man betaamde) van de geheele stad bygewoond, en verscheyden dagen na malkanderen gevierd wierd met lijk-redenen van de wel-sprekendste leden der Synode. Over het verkiesen van een Nasaat in dessels plaats reesen groote verdeeldheden; een sterke party was voor *Flavianus*, Ouderling van Antiochien, die het ook ten laatsten door-

over 't verkiesen van een Bisschop in Meletius plaats.

(*a*) *Nazianz. de vit. suâ p.* 25. *Greg. Presb. p.* 29, 30.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

doordrong. *Nazianzenus* ondertusschen had, in hoop van de verschillen weg te nemen, een godvrugtig en vreedsaam middel voorgeslagen (hoewel hy daar door schijnende de saak van de Westersche Bisschoppen, gelijk die van *Paulinus* was, tegen hen van het Oosten aan te nemen een misnoegen tegen hem ontstak, 't welk hy door alle sijne verontschuldigingen en wel-spreekendheyt niet konde versetten, waar door dat gedeelte van de Synode, dat voor *Flavianus* was, sodanig opstoof, en sulken haat tegen hem opvatte, dat se sig niet lieten ter neder setten, maar t'samen spanden om hem uyt sijn plaats te stooten) hy had, seg ik, voorgeslagen, dat *Paulinus*, dien *Lucifer*, Bisschop van Calaris, tot Bisschop van Antiochien had aangesteld, voor de korte tijd, die hy nog te leven had, die plaats bekleden mogt, na wiens dood (die niet verre konde wesen) alle verdeeldheden ten eynde zijnde, sy iemand, die het hen goed dagt, souden konnen kiesen, en also een eynde gemaakt worden van die ongelukkige scheuring, die de Kerk van Antiochien so langen tijd ontrust had. Vorder seyde hy hen; „Dat, wat hem self aanging, hy ongaarn „den stoel van Constantinopelen beklommen had, en dat hy, niet-te-„genstaande hy oneyndige moeyte en arbeyd, en wel met goede vrugt, „aldaar gedaan had, egter geen andere belooning dan van boven te ge-„moet sag; dat het hem vreemd voor quam, dat iemand van hen, na „dat sy op het aanhouden des volks, en met hunne vrye stemmen hem „dat ampt hadden opgedrongen, hun eygen doen soude willen herdoen, „en hem tragten te ondermijnen en den voet dwars te setten; niet dat „hy begaan was om eer of rijkdom, of sig verhovaerdigde over die eer-„naam van Bisschop in de Keyserlijke hoofdstad te zijn, maar dat hy „een teder gevoelen had van de nood sijner Gemeynte, en dat sy met „hunne eygene besluyten tegen te gaan, noodsakelijk een na-klank van „haat en nijd, of van lossigheyt en onbestendigheyt op hunne halsen ha-„len souden: maar so sy egter die weg wilden inslaan, hy was gereed „om sijn Bisdom vrywillig af te staan; sy konden overleggen en besluy-„ten wat hen goed dagt; eensaamheyt was hem nooit onaangenaam ge-„weest, en 't soude hem tot een troost zijn, dat sy hem wel souden kon-„nen scheyden van sijn plaats, maar niet van God. Sijn reden geëyndigd hebbende, merkte hy dat de verdeeldheyt tegen hem aangroeyde, en de oude en bedaarde naar de jonger en hoofdiger party van het Concilie begon over te hellen; weshalven hy van hen scheyde, en naar een afgelegen en eensame plaats van de stad week, met oogmerk, om het jammeren en den drang des volks te ontwijken: maar so dra als het gerugt, van 't geen in de Synode was voorgevallen, door de stad verspreyd wierd, quam het volk met hoopen op hem aandringen, hem hertelijk versoekende, Dat hy dog met de arme kudde, die hy met so veel sorg en moeyte gevoed en geregeerd had, wilde medelijden hebben: Hoe, *seyden sy*, soud gy nu wegwerpen het geen gy gesaayd hebt, en van een kleyne hand-vol tot sulken hoop en rijpheyt doen aangroeijen? Aan wien soud gy uwe schapen overlaten? Gy hebt tot nog toe uwe kragten aan deselve besteed, geef aan deselve en God ook het overige van uw leven, en laat uw gebeente by deselve rusten. Hy was met hunne gebeden en tranen vry geraakt, maar liet sig egter van sijn voornemen niet versetten, en sag van dag tot dag meerder reden om 't selve in het werk te stellen.

Misduyding van een voorslag van Nazianzenus.

Grooten haat daarom tegen hem opgevat.

Hy redeneerd daar over tot de Synode.

Bied aan sijn Bisdom af te staan.

De Gemeynte soekt sijn voornemen te versetten,

dog te vergeefs.

II. Want ontrent dese tijd quamen te Constantinopelen *Timotheus*, Bisschop van Alexandrien, en andere Bisschoppen uyt Egypten en Macedonien, die een oude wrok op hem hebbende, dese bequame gelegentheyt

Egyptische Bisschoppen stellen sig tegen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Nazianzenus.

heyt waarnamen, en tegen *Nazianzenus* beroeping tot Bisschop aldaar een vertoog inleverden, niet uyt misnoegen (gelijk sy hem buyten-af betuygden) tegen hem, maar om dat sy niet konden toestemmen, dat hy buyten hun goed-keuring in die bediening bevestigd was; waar in sy, om hun verborgen haat te bedekken, voorgaven onwettelijk gehandeld te zijn, bysonder dat sy dus het verplaatsen van het eene Bisdom tot een ander, 't welk door de Kerkelijke orders verboden is, hadden toegestemd. Als hier door de Vergadering meer en meer in partyen verdeeld wierd, poogde *Nazianzenus*, was het mogelijk, die door een

Nazianzenus predikte voor de Synode,

predikatie (*b*) van den *Vreede*, die hy by die gelegentheyt met opset deed, weg te nemen, waar in hy hen op het cierlijkst vertoogde de groote voordeelen en goede vrugten van den vreede, en de oneyndige rampen, die de verdeeldheden en onderlingen haat der Christenen mede

van de vreede en eendragt, met sterke aanradingen,

brengen, als welke strijden met de gronden en eerste beginselen van ons Geloof, strekken tot oneer van God en de Religie, en den vyanden onses Geloofs veel voordeel geven. *Wat een schande*, seyde hy (*c*), *en hoe onbetamelijk is het voor sulke wijze en eerweerdige Kerk-voogden, dat gy, die den vreede aan andere predikt, so vinnig tegen malkanderen soudet aanloopen! Daar is niets aangelegen, hoe het met my*

en wil sijn Bisdom afstaan,

afloopt, indien maar dese groote Vergadering mag eendragtig zijn; laat dat uw eerste en voornaamste sorg en bekommernis zijn. Ik ben te vreeden mijn goeden naam op te offeren, en voor een botterik, onwetend en onverstandig mensch gehouden te worden, indien gy maar eensgesind zijt,

indien sy daar door konden tot vreede komen.

ja, hoewel ik het onweêr niet verwekt heb, indien egter het schip daar door kan behouden worden, ik ben niet beter als de Propheet Jonas, *werpt my in zee, en laat desen storm en dit onweêr ophouden: ik ben bereyd tot een gasthuys veroordeeld te worden, en te verdragen al 't geen gy sult goed vinden my aan te doen, indien ik maar daar door de eendragt onder u kan doen opkomen. Ik wil niet, dat om mijnent wil eenige Wetten geschonden worden; ik schrijve my selfs een Wet voor, dat ik niets voor hard en ongemakkelijk sal aansien. Ik heb desen Troon onwillig aangevaerd, maar nu scheyd ik'er gewillig af. De swakheyt van mijn ligchaam maant my daar toe aan. Dood is een schuld, die ik erkenne, en die eens moet betaald worden; 't staat in Gods hand, wanneer het hem believen sal my daar toe te roepen. Vaart wel, mijn waerde broederen, en behoud een behoorlijke gedagtenis van mijne moeyte en arbeyd.*

Verdedigd sig tegen andere beschuldigingen.

Sommige van hen hadden, by gebrek van andere stoffe, hem nagegeven, dat hy derwaards gekomen was, niet uyt genegentheyt om de waarheyt voor te staan en te verdedigen, maar uyt enkele hovaerdy en eergsugt, om die aansienlijke plaats in te krijgen; waar tegen hy sig verdedigde in een bysondere reden-voering (*d*), waar in „hy sig op de Ge„meynte beroept, of hy niet met allen ernst en stijfsinnigheyt die plaats „had afgeslagen, tot dat hy met geweld overdrongen en op dien stoel „geset wierd, die hy niet wist εἴτε τυραννικὸν λέγειν, εἴτε ἀρχιερατικὸν, *of hy* „*een tyrannische, of Aards-Bisschoplijke weerdigheyt* noemen sou; dat „hy, indien hy aan sulken dwaasheyt en ydelheyt schuldig was, byson„der daar hy een swak oud mensch, en door ouderdom en swakheyt af„gemat was, sig soude schamen sijne oogen hemelwaards op te slaan, „of sijn aangesigt in sulken Heyligen Vergadering te vertoonen, en dat „sijn werk en arbeyd, sijn gemeen kleed, sijn ledige tafel, die niet be„ter voorsien was als die van de vogelen des hemels, en sijn gewoonlijk

„een-

(*b*) *Orat.* 14. *p.* 213. (*c*) *Greg. de vit. suâ p.* 29. *Greg. Presb. p.* 31. (*d*) *Orat.* 27. *p.* 464 — 468.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„eensaam leven het tegendeel getuygen souden; maar daar konde, *seyde hy*, weynig reden zijn, om hem te betigten van naar eens anders Bisschops stoel gestaan te hebben, daar hy sijn eygen verlaten had. Maar helaas! daar eygen belang en boosheyt, en daar drift en toorn meester is, zijn de menschen doof voor de allerbeste redeneeringen; weshalven *Nazianzenus*, met alle sijne verontschuldigingen niet vorderende, vaststelde niet langer een steen des aanstoots, en als een been van twist, te willen zijn, en nam sijn toevlugt tot het Hof, alwaar hy knielende, en des Keysers hand kussende, denselven dus aansprak: *Ik ben gekomen, Sire, om een versoek aan u te doen, niet om rykdommen of schatten voor myselven, of om kostelyke verciersselen voor de kerk, of om eer en ampten voor myne vrienden; dit zyn maar geringe dingen voor lage en nauwe herten, 't zyn grooter saken die ik voor myselven versoek; dit eenige bid ik, dat my toegelaten werde te vertrekken, en plaats te maken voor de nydige en euvel-gesinden tegens my. Is het om elders een Bisdom aan te vaerden? neen, het is daar verre van daan; ik versake self alle myne vrienden, om dat ik niets agte behalven God. Ik bid u ootmoedig, laat dog onder alle de overwinningen en zegepralen van uw regeering dit de grootste zyn, dat gy henl.* (de Bisschoppen) *tot eenigheyt en eendragt brengt, en indien het niet is door de vreese Gods, laat hen door uwe magt gedwongen worden hunne wapenen tegen malkanderen af te leggen; dit is het laatste versoek van hem, die uwe Majesteyt weet tegen sijn wil op den Bisschoplyken stoel geset te zyn.* De Keyser, en de geene die by hem stonden, waren over de bedaardheyt van den man in sijn versoek verwonderd, en hy wierd ten laatsten, dog niet sonder veel bekommernis, overgehaald, om hem sijn versoek toe te staan. Dus was'er voor *Nazianzenus* niets te doen, als sijn afscheyd te nemen: tot dien eynde deed hy in de groote kerk, voor de honderd en vijftig Vaders van de Synode, en voor de geheele Gemeynte, so veele als'er in de kerk konden, sijn laatste predikatie (*e*), die wel waardig is geheel gelesen te worden, dog ik sal, om den Leeser niet te lang op te houden, maar 't een en 't ander, 't geen merkelijkst in de selve is, uytkippen.

Versoekt van den Keyser te mogen vertrekken.

Die sulks, hoewel ongaarn, toestaat.

Hy dan een vertoog gegeven hebbende van den droevigen staat, in welke hy de Kerk van Constantinopelen, by sijn komste aldaar, gevonden had, hoe jammerlijk de regtsinnige Kerk alom verwoest was, wat hervorming hy, geduurende sijne bediening, ingevoerd, en wat voor een leer hy hen gepredikt had, stapte over tot het verdedigen van sigselfs; „Heb ik, „*seyde hy* (*f*), de Gemeynte misleyd of bedrogen door gierigheyt? of, gelijk „ik sie dat veele doen, door hun schade mijn winst gesogt? Hebben wy „ooit de Kerke ontrust? *Wiens Osse, of wiens Esel heb ik genomen*, als den „prijs uwer sielen, so dat ik mijnen dienst onder u niet soude suyver en „sonder giften en gaven te soeken gehouden hebben? Heb ik naar heerschappy, of naar een hooger staat gestaan, of aan der Vorsten Hoven gehunkerd, „ik ben schuldig, maar so iemand my daar mede beklad, ik sal my daar „haast van konnen suyveren; e. s. v. Laat my dit tot een belooning hebben voor al mijnen arbeyd, dat ik nu van mijn last mag verlost worden, „en mijne rust genieten. Siet mijne grijse hairen aan, en merk my aan „als een vreemdeling onder u; steld in mijn plaats een ander, die voor „u kan sorgen, een Man die van een goed leven en wel ter taal is, die „te gelijk u genoegen geven, en in de saken van de Kerk regt door gaan „kan, want de tegenwoordige gelegentheyt des tijds roept om sulken „man. Gy siet hoe ik gesteld ben, mijn ligchaam is versleeten door „ou-

Hy doet sijn afscheyds-predikatie.

Desselfs inhoud,

en eenige merkelijke uytdrukkingen.

(*e*) *Orat.* 32. *p.* 510. (*f*) *Ibid. p.* 522.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ouderdom, arbeyd en ſiekten; gy hebt ſulken beevenden en ſwakken „ouden man niet van nooden, als ik ben, die dag op dag door ſorgen „en ſwakheden ga ſterven, en nu ter nauwer nood bequaam ben tot u „te ſpreeken. Geloofd uwen leydsman, die gy nooit gewoon geweeſt „zijt te wantrouwen; het moeyd my, dat mijn ſagtſinnigheyt en be-„daardheyt my tot een misdaad gerekend word; het moeyd my dat ik „te worſtelen heb met quaad-ſpreekers en nijdige menſchen, en dat niet „alleen van vyanden, maar ſelfs van vrienden, welker wonden dieper „gaan en ſwaarder treffen, e. ſ. v. Ik bid u (*g*) by al 't geen heyligen „dierbaar is, doet my die vriendſchap, dat gy mijn vertrek met uwe „gebeden vergeſelſchapt; laat dat de loon voor al mijne ſorgen en ſtrij-„den onder u zijn: geeft my een afſcheyds-brief, gelijk de Krijgs-„overſten aan hunne oude afgeleefde ſoldaten gewoon zijn; doet dat, „indien 't u behaagd, met my toe te juychen als ik vertrek, indien niet, „doet ſo als het u goed dunkt, het is een ſaak, daar ik met u niet om „twiſten wil, 't is genoeg, dat God mijne ſaken weet, en ſig mijner „ſal aannemen: en wat een Naſaat in mijn plaats aangaat, God ſal ſig-„ſelven een Herder voorſien, gelijk hy eens een Lam ten brand-offer be-„ſorgde: dat alleen verſoek ik van u, dat gy ſulk eenen verkieſt, die „liever benijd worde als beklaagd, die niet by alle gelegentheden elk „een ſoeke te behagen, maar die de waarheyt ſprekende, en doende dat „goed is, niet omſie naar de gunſt of ongunſt der menſchen; het eene „mag voor tegenwoordig aangenaam zijn, maar van het laatſte ſal in „geenen dage rekenſchap gevorderd worden. Dus geſproken hebbende, nam hy voor het laatſte van elk byſonder ſijn afſcheyd, welk hy deed met deſe cierlijke en beweeglijke aanſpraak. „Vaar wel Anaſtaſia, „wiens naam ſelfs godvrugtigheyt inſluyt, gy, die de regtſinnige leer, „wanneer ſe onder verſmaadheyt en veragting begraven lag, een nieuw „leven gegeven hebt. Vaar wel, ſeg ik, gy, Setel van een algemeene „overwinning, gy Shilo, in welke wy de Arke Gods, na dat ſe veer-„tig jaren in de woeſtijne omgewandeld had, een vaſte plaats gegeven „hebben; en gy groote en eerweerdige Tempel, het nieuw erfdeel, die „uw roem aan het regtſinnig Geloof, dat gy nu geniet, moet dank we-„ten, en die wy van een Jebus tot een Jeruſalem gemaakt hebben. Ins-„gelijks alle gy andere kerken, die niet min heerlijk en ſchoon zijt, „die als ſo veele ketenen de ſtad beſluyt, en deſſelfs deelen aan malkan-„deren hegt, die wy in het midden van onſe ſwakheyt, (hoe qualijk „men ook van ons mogt ſpreken) geſterkt door de Goddelijke byſtand, „gewoon waren in het beſoeken der ſelven vol menſchen te vinden. „Vaart wel gy Apoſtelen, die hier uw verblijf genomen hebt, mijne ley-„ders in al mijne ſtrijden en verdrukkingen, hoewel ik bekennen moet „uwe plegtigheden niet ſo veel, als wel behoorde, gevierd te hebben, „mogelijk om dat ik *Paulus* Satan in mijn ligchaam omdroeg ('t welk „my egter tot mijnen beſten gediend heeft), om welke reden ik nu van u „ſcheyden moet. Vaar wel mijn Biſſchoplijke ſtoel, gy benijdde en ge-„vaarlijke Troon. Vaar wel gy Vergadering van Biſſchoppen, Mannen „die door uwe jaren en ſtatigheyt eerweerdig zijt, en alle gy die de „Heylige Tafel bediend, en dienaars zijt van God, die na-by is by „de geene die tot hem naderen. Vaart wel gy Choor van Gode gehey-„ligden, gy een-ſtemmige Pſalm-geſangen, en nagtelijke dienſten en oef-„feningen, gy ſedige Maagden, gy deftige Vrouwen, gy ſcharen van „Weduwen en Weeſen, en oogen der Armen, die altijd op God en „ons

Byſonder afſcheyd van d'een en d'ander.

(*g*) *Ibid. p.* 526, 527.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ons geslagen waart. Vaart wel gy Gasthuysen, gy liefhebbers van „*Christus*, en mijne bystanders in mijne swakheden. Vaart wel gy y„verige hoorders mijner predikatien (*h*), gy die met geheele benden naar „de kerk drong, gy gauwe Schrijvers, en gy tralien, tegen welke mij„ne begeerige toehoorders so menigmaal aangedrongen hebben. Vaart „wel gy Grooten met uwe Hoven en Hovelingen, die mogelijk den Key„ser niet getrouwer zijt als God; klapt in uwe handen, roept uyt met „uwe heldere stemmen, prijst uwen Redenaar. De al-bemoeijende en „trotse tonge (gelijk gy'er van spreekt) heeft u niet aangesprooken, „maar die sal voortaan, hoewel wy tegenwoordig gesweegen hebben, „met hand en pen tegen u vegten. Vaar wel gy groote stad, gy die „*Christus* en sijn godsdienst lief hebt; ik sal u dat getuygenis geven, „*dat gy een yver hebt, maar niet met verstand;* ons scheyden heeft de „onderlinge genegentheyt opgewakkerd. Omhelsd de waarheyt, en „met een woord, kiest het beste, diend God beter als gy tot nog toe „gedaan hebt; het is geen schande te ruylen van een beter, maar 't is „schadelijk en doodelijk in het quaad te volharden. Vaart wel gy Oo„sten en Westen, om en door welk wy zijn tegengestaan en ontrust, ge„tuyge sy hy, die ons in ruste stellen kan, indien maar eenige weynige „wilden wijken, en mijn afstant navolgen; een saak, die sonder eeni„ge merkelijke schade kan gedaan worden, want die verliesen God niet, „die hunne Troonen verlaten, maar krijgen versekering van een Troon „daar boven, die verhevener en veyliger is. Maar boven al moet ik „uytroepen: vaart wel gy Engelen, die de bewaarders en beschermers „zijt van dese Kerk, als ook van mijn geselschap en van my, so lang „mijne saken in de handen Gods zijn. Vaar wel ô Drie-eenigheyt, die „mijne betragting en cieraad zijt, laat het volk in het Geloof van u „bevestigd worden, versterkt en behoud dese mijne Gemeynte (ik noem „se de mijne, hoewel de saken nu anders geschikt zijn) en laat my da„gelijks van hen hooren, hoe verre gy door het leven en de leere uwer „Belijders in hen gewassen en gevorderd zijt. *Kinderkens, bewaard* „*'t geen ik u toevertrouwd heb*, gedenkt mijner. *De genade van onsen* „*Heere Jesus Christus zy met u allen.* Amen. Wy konnen ons ligtelijk verbeelden, wat indruk sulken beweeglijken predikatie van sulken waerden en geliefden Bisschop, op de gemoederen van de Gemeynte, maakte: rijken en armen (*i*), aansienlijken en slegten, vreemdelingen en burgers waren even seer daar door bewogen, en konden niet harden van droefheyt, dat hen hun Herder dus ontrukt wierd, so dat *Nazianzenus* genoodsaakt was hen door redenen, om hunne droefheyt te matigen, te ondergaan, en tot bedaren te bewegen: ja veelen, selfs van de Bisschoppen, versoeyden de schielijke en harde handeling van het Concilie tegens hem, schudden hunne hoofden, en gingen weg. De juyste tijd van sijn afstand is ons niet bekend. Indien de dag-tekening van sijn laatste wil (die wy een weynig hier na sullen ophalen) waar is, so moet het geweest zijn eenigen tijd na den laatsten *December* in 't jaar CCCLXXXI, gemerkt hy sigselven daar nog Bisschop van Constantinopelen noemd: maar dat kan niet zijn, also het Concilie, op eenige maanden na, tot die tijd toe niet geseten heeft; so dat men met *Baronius* (*k*) noodsakelijk seggen moet, dat door onagtsaamheyt der Overschrijvers in plaats van Ἰουνίων, Ἰανουαρίων ingesloopen is, en dat also die uyterste-wil gemaakt is daags voor den eersten *Juny*, dat is, op den laatsten *Mey*, als het Concilie nog vergaderd was; en dat het so gevat moet wor-

Waar over groote droefheyt ontstond.

De tijd van sijn afscheyd word nagespoord.

(*h*) *Vid. Orat. 27. in init. p. 464.* (*i*) *De vit. suâ p. 30.* (*k*) *Baron. ad ann. 389.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

worden, blijkt ons nog klaarder, doordien uyt een Wet van *Theodosius* (*l*), gedag-tekend op den 30. *July* des selven jaars, seker is, dat *Nectarius* toen al Bisschop van Constantinopelen was. Dus verliet *Nazianzenus*, na drie jaren verblijfs (*Gregorius* de Ouderling [*m*] maakt'er, door een wonderlijken misslag, twaalf jaren van) de stad Constantinopelen, en keerde weder naar sijn Vaderland, daar hy sig te Arianzum, op sijn vaderlijk erfgoed, nedersloeg, alwaar wy hem voor een korten tijd sullen laten, en ondertusschen sien, wat'er te Constantinopelen, na sijn vertrek, voorviel.

Hoe lang Nazianzenus aldaar geweest was.

III. De stoel dus door *Nazianzenus* afstand open geraakt zijnde, was het eerste werk een ander tot sijn Nasaat te kiesen. Het geen den Leeser vreemd en wonderlijk sal voorkomen, men sloeg sijne oogen op geen van alle die deftige en eerweerdige Bisschoppen die toen daar vergaderd waren, maar de keur viel op eenen, die maar een leek was, welk dus by-quam (*n*): Daar was te dier tijd te Constantinopelen een Raadsheer, wiens naam *Nectarius* was, een statig man, en van een voorsigtigen en onberispelijken wandel, welk, gelijk ook sijne grijse hairen (nooit meer *een cierlijke kroon*, dan *wanneer se op den weg der geregtigheyt gevonden worden*) hem alom geagt en eerweerdig maakte. Dese, sullende een reys doen naar Tarsen, sijn geboorte-plaats, quam by *Diodorus*, Bisschop van die plaats, thans lid van de Synode, om te vernemen, wat dienst hy denselven in sijn land soude konnen doen, en of hy eenige brieven derwaards te senden had. *Diodorus*, toen in een diep overleg, om een bequaam man tot Bisschop van die plaats, daar veele naar stonden, uyt te vinden, sag den man met bedaardheyt aan, kreeg'er sulken genegentheyt in sijn hert voor, dat hy besloot, hem daar toe te noemen. Hy verbergde sijn voornemen voor *Nectarius*, maar ging met hem naar den Bisschop van Antiochien, dien hy, na dat deselve hem ook gesien had, sijn gedagte openbaarde, en van hem sijn stem versogt: de goede Bisschop, wetende hoe veele treffelijke personen naar die plaats stonden, lachte daar over; egter versogt hy dat *Nectarius* sijn reys nog een weynig wilde uytstellen. De dag van de verkiesing gekomen zijnde, schreef elke Bisschop op een papier de namen van die hy oordeelde bequaam te zijn om den Keyser voorgedragen te worden, en onder die ook de Bisschop van Antiochien de sijne, en, ten gevalle van sijnen vriend, sette hy *Nectarius* onder aan: dese namen den Keyser in geschrift over geleverd zijnde, oversag hy deselve eens en andermaal van boven tot beneden toe, en kipte ten laatsten, tot verbaastheyt van de Synode, *Nectarius* uyt, een man, die de meeste van hen onbekend was, en die, na ondersoek, bevonden wierd ('t welk hun verwondering vermeerderde) niet alleen een leek, maar self nog ongedoopt te zijn. De Keyser egter, hoewel verscheydene van de Synode sulks wraakten, hield sijn uytspraak vast; waar op *Nectarius*, volgens de algemeene toestemming, gedoopt, en, na dat hem de Kerkelijke mindere rangen gegeven waren, tot Bisschop van die plaats ingewyd wierd. De Synode nog eenige weynige saken, die van geen groot belang waren, verhandeld hebbende, versogt den Keyser (*o*), dat hy, door een Keyserlijk plakaat, de handelingen van die Synode wilde bevestigen, en dat hy, gelijk de Synode op order en aanschrijving van hem begonnen was, insgelijks deselve wilde doen scheyden: waar op deselve God om des Keysers lang leven, voorspoedige regeering, en eeuwige geluksaligheyt gebeden hebbende, scheydde, en een iegelijk naar sijn plaats trok.

Verkiesing van een Nasaat in Nazianzenus plaats.

By welke gelegentheyt die op Nectarius viel.

Die een leek en ongedoopt was.

Wierd egter, gedoopt zijnde, e.s.v. bevestigd.

De Synode eyndigd met den gebede.

SE-

(*l*) *Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 1. *leg.* 3. (*m*) *Vit. Naz. p.* 30. (*n*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 8. *p.* 713. (*o*) *Ext. Epist. Conc. Tom.* 2. *col.* 945.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

SEVENDE AFDEELING.

Van *Nazianzenus* bedrijf, sedert sijn vertrek van Constantinopelen tot sijn dood toe.

INHOUD.

Nazianzenus *word versogt om op een Vergadering te* Constantinopelen *des volgenden jaars te komen: welk hy weygerd, en waarom. Hy send sijn verontschuldiging aan den Keyser: hy weygerd het Bisdom van* Nazianzen *aan te vaarden: wat hem daarom wierd na-gegeven. Nogmaals word een Synode te* Constantinopelen *vergaderd. De wakkerheyt van de Regtsinnige Bisschoppen tegen het inbooren van de A*rianen. Amphilochius *vrymoedige taal by den Keyser.* Theodosius *bevestigd de leer van de mede-wesentheyt, en verwerpt alle soorten van Ketteren.* Nazianzenus *sorg en bekommernis voor den vreede van de Kerk.* Nazianzenus *werk in sijn eensaam leven. Hy was veeltyds swak. Syn uyterste wil* (Testament) *volkomen opgehaald. Wanneer hy dat* Testament *maakte. Syn ouderdom, en tyd van sijn dood. Uytbeelding van sijn persoon, en uyterlyke gedaante. Of sijn beeltenis zy opgeregt, en geëerd in sijne Kerk. Syn goddelyken inborst. Syn ongemeene godsaligheyt en liefde tot God, veragting van de wereld, gemakkelyken omgang, selfs-verloochening en dooding sijnes vleeschs, vriendelykheyt en mildadigheyt, sorg voor de welstand der Kerke, bedaardheyt en lydsaamheyt, en onversettelyken yver voor het algemeen* (regtsinnig) *Geloof. Syne natuurlyke bequaamheden; groote geleerdheyt, en nettigheyt in Goddelyke wetenschappen. Hy wierd geëerd met den naam van* de Godsgeleerde. *Syn manier van schrijven. De treffelijkheyt en verheventheyt van sijn stijl. Hy swierd na* Isocrates. *Vergelijking tusschen* Basilius, Apollinaris, *en hem. Hy gaf, door sijn te veel opvolgen van de voorschriften der welsprekendheyt, aanleyding tot de aanbidding der Heyligen in de volgende tijden. Hy muntte uyt in digt-kunde. Waarom geen sijner werken van* Photius *bekort of selfs opgehaald worden. Een naam-rol van sijne Schriften.*

I. VEele Bisschoppen van dat Concilie maakten in het volgende jaar weder een by-een-komst te Constantinopelen (*a*); daar zijnde, ontfingen sy brieven van de Bisschoppen uyt het Westen, als ook van den Keyser, daar door sy tot een Synode, thans te Romen vergaderd, versogt wierden over te komen: maar sy schreven brieven aan den Paus *Damasus* (*b*), den H. *Ambrosius* en de overige Bisschoppen te Romen vergaderd, waar in sy redenen gaven van niet te konnen overkomen, en te gelijk verslag deeden van het lijden en de vervolgingen der Oostersche Kerken, van 't Geloof, dat by hen beleden wierd, en in het voorleden jaar in een algemeene Vergadering bevestigd was, en van hunne sorg gedragen voor de grootste Kerken, als die van Constantinopelen, Antiochien en Jerusalem. Om hunne Vergadering meerder aansien te geven, hadden sy besteld, dat nevens andere ook *Nazianzenus* tot dese tweede by-een-komst beschreven wierd; maar hy

Eenige Bisschoppen vergaderen weder te Constantinopelen, die op een Synode tot Romen weygeren te komen.

(*a*) *Theod. lib. 5. c. 8. p. 207.* (*b*) *Ibid. c. 9. p. 208.*

Nazianzenus weygerd op de Vergadering te Constantinopelen te komen.

sloeg rond uyt af tot die, of eenige andere Synodale Vergadering, waar het wesen mogt, te komen; „Want, *seyde hy* (c), de bevinding heeft „my ten vollen geleerd, hoe weynig goeds van de Synoden te verwag„ten is; dat in tegendeel de verschillen daar door meer verwijderen, „dan geneesen worden, en ten meerderen deele aldaar getwist en gekra„keeld, geschreeuwd en geroepen word (*d*), so dat se meer naar een „hoop Gansen en Kranen, dan een vergadering van wijse en deftige „Kerkvoogden gelijken; in sulke vergaderingen heeft de twist en ver„deeldheyt, de hovaardy en eersugt gemeenlijk de overhand; en die „aldaar sig als een scheydsman gedragen wil, sal eer hemselven benadee„len, als andere verbeteren en hervormen. Dog buyten dat was hy te dier tijd overvallen van een sware siekte (*e*), die hem so hard aantastte, dat hy onbequaam was sigselven te helpen, en dag op dag sijn dood te gemoet sag, welk hy sijnen vriend *Procopius* (aan wien hy daar over schreef) versogt den Keyser bekend te maken, en denselven sijn verontschuldiging voor te dragen, niet twijfelende of de Keyser, die niet lang geleden om die selve redenen sijn vertrek had toegestaan, soude daar genoegen in nemen: en seker, hy konde te huys beter dienst doen.

Laat sig by den Keyser verontschuldigen.

Weygerd Bisschop van Nazianzen te worden,

Hy vond, t'huys komende, de stoel van Nazianzen nog ledig (*f*), en daar door overloopen met verscheyden dwalingen, bysonder met de laatst opgekomene kettery van *Apollinaris*; dog, hoewel hy ernstig tot het opnemen van die last versogt wierd, liet sig door geene redenen daar toe bewegen. Hier mede deeden sijne vyanden hun voordeel, om hem op het hatelijkste uyt te krijten; want sommige gaven hem na (*g*), dat het sijn grootsheyt was, en dat de sorge over sulken slegten plaats voor hem te gering was, (waar van hy sig suyverde, met een plegtelijke betuyging, dat hy sulks om geen andere reden, dan om sijn swakheyt en ouderdom, en om dat hy een gerust leven sogt, afsloeg); andere seyden (*h*), dat hy daar geen Bisschop konde zijn, al wilde hy, gemerkt *Helladius*, Aards-Bisschop van Cesareën, hem afgekeurd, en een ander tegen sijn wil in die plaats gesteld had; dog hoe onwaar sulks was, blijkt ten vollen uyt *Nazianzenus* brief (*i*) aan *Gregorius van Nyssen*, over die stoffe geschreven; te meer, also hy door sijn voorsorg en tusschen-spraak so veel uytwerkte, dat de Bisschoppen van die Provincie t'samen quamen, en sijn goeden vriend *Eulalius* tot Bisschop van Nazianzen verkoren wierd: selfs als'er wierd tegen-geworpen, dat het tegen de Kerken-order streed iemand tot Bisschop aldaar te kiesen, so lang *Nazianzenus* leefde, gaf hy tot berigt, dat hy buyten tegen-spreeken Bisschop gemaakt was van Sasima, maar nooit van Nazianzen, also hy sig daar enkelijk uyt eerbied voor sijnen ouden vader; en op het sterk aanhouden van de Gemeynte eenigen tijd opgehouden, en sijns vaders dienst waargenomen had.

welk qualijk geduyd,

dog van hem beantwoord wierd.

Een nieuw Synode word beschreven.

II. Slaan wy onse oogen een weynig te rug op 't geen te Constantinopelen laatst verhandeld wierd, wy sullen bevinden, dat, niet-tegenstaande alle de moeyte des Keysers om de wonden der Kerken te heelen, de breuke nog al bleef, ja grooter wierd dan te voren. Egter nam hy

(*c*) *Nazianz. Epist.* 55. *p.* 814. *Vid. Epist.* 68. *p.* 828, 829. *Epist.* 84. *p.* 842.

(*d*) Οὐδέ τί πω Συνόδοισιν ὁμόθρονος ἔσσομ' ἔγωγε
Χηνῶν ἢ γηράνων ἄκριτα μαρνομένων
Ἔνθ' ἔνθα μόθός τε, καὶ αἴσχεα κρυπτὰ πάροιθεν
Εἰς ἕνα δυσμενέων χῶρον ἀγειρόμενα. *Naz. de div. vit. gener. Carm.* 10. *Tom.* 2. *p.* 82. (*e*) *Epist.* 76. *p.* 830. (*f*) *Greg. Presb. ibid. p.* 32. (*g*) *Naz. de reb. suis Carm.* 1. & *Epist.* 222. *p.* 909. (*h*) *Naz. Epist.* 42. *p.* 803. & *Epist.* 54. *p.* 813.
(*i*) *Vid. Epist.* 225. *p.* 912.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De Partyen wierd hun godsdienst toegelaten.

hy voor de saak nog eens te ondernemen, en tot dien eynde een ander Synode te beroepen (*k*), waar toe hy de hoofden van d'een en d'ander party liet beschrijven, en *Nectarius* last gaf, de voornaamste pointen, daar verschil over was, op te stellen, op dat deselve so nauwkeurig als mogelijk verhandeld, en het Geloof van de Kerk met gemeene toestemming vastgesteld mogt worden; ja, om de gemoederen der verschillende partyen te beter tot bedaren te brengen, poogde hy deselve door gunst-bewijsen, met vriendelijke bejegeningen en toelating van de oeffening hunner godsdienst over te halen. De regtsinnige Bisschoppen waren over dese vryheyt, den Ketters vergund, niet weynig ontsteld, niet wetende hoe verre sy by den goeden Keyser souden konnen inbooren: weshalven *Amphilochius*, Bisschop van Iconien, naar den Keyser ging, dien hy, in den naam van alle de andere, versogt, dat de Ariaansche Vergaderingen gestoord, en hen de stad ontsegd mogt worden; dit versoek afgeslagen zijnde, bedagt de goede Bisschop een middel, om hem van sijn misslag gevoelig te overtuygen, quam ten tweedemaal ten Hove, en den Keyser behoorlijke eer beweesen hebbende, maakte geen of weynig werk van den jongen Vorst *Arcadius*, dien *Theodosius* even te vooren tot sijn Rijksgenoot had aangenomen. De Keyser, die dat ten eersten merkte, en meende van *Amphilochius* vergeeten te zijn, gebood hem aan sijn soon de gewoone eerbiedigheyt te bewijsen; waar op de Bisschop antwoordde, Dat het genoeg was hem te eeren. De Keyser dat hoorende stoof op, en seyde, De veragting, sijn soon aangedaan, aan te sien als aan hemselven gedaan: „Gy siet dan wel, „*Sire*, seyde de Bisschop daar op, dat gy de hoon uw soon aangedaan „niet kond verdragen, en dat gy toornig word op hem, die dat doet; „oordeel nu by uwselven, en weest versekerd, dat God, de groote Ko„ning van de wereld, veel meer gevoelig is, en verfoeyd de gene die „sijn eenig-geboren Soon lasteren, en daar door ten hoogsten ondank„baar zijn aan hunnen Saligmaker en grootsten weldoender. Aanstonds merkte de Keyser waar hy heen wilde, en stond, sonder verder toepassing te verwagten, het versoek van de regtsinnige Bisschoppen toe. Onderwijlen quam de Synode, om alles op de bequaamste wijse te verhandelen, in *Junius* des jaars CCCLXXXIII t'samen: maar de Keyser wierd van andere gedagten, en in plaats dat hy de saken opentlijk wilde laten betwisten, gebood de hoofden van elke secte hem een vertoog van hun Geloof in schrift over te geven, gelijk geschiedde. Hy alle de papieren ontfangen hebbende, ging naar sijn *Cabinet* (geheym-vertrek), en bad God ernstelijk om sijn bystand en bestiering in het naspooren van de waarheyt; dat gedaan zijnde, las hy de Belijdenissen van de een en de ander, dog keurde alleen voor goed en hing sijn zegel aan die, welke de leere van de mede-wesentheyt behelsde, scheurende alle de andere in stukken, so dat de opgevers derselven met schaamte en droefheyt vertrekken moesten. De Keyser bevestigde weynige dagen daar na sijn uytspraak met het uytgeven van twee scherpe orders (*l*) tegen allerley Ketters, en bysonder tegen de Eunomianen, Arianen, Macedonianen, en eenige anderen, aldaar met name genoemd, waar in hy hen, onder sware straf, verbood in 't openbaar of in 't heymelijk, 't zy in de stad of op het land, vergaderingen te houden, of een Bisschop van hun party aan te stellen. Maar dese Wetten wierden slap en flauw uytgevoerd.

Versoek daer tegen afgeslagen.

Loose streek om den Keyser te bewegen.

De Synode vergaderd.

Uyt opgegevene Belijdenissen keurd de Keyser de Regtsinnigen voor goed.

Verbied alle Ketterssche Vergaderingen.

III. *Nazianzenus* ondertusschen, al wilde hy niet in dese of eenige an-

(*k*) *Socr. lib.* 5. *c.* 10. *p.* 267. *Sozom. lib.* 7. *c.* 12. *p.* 718. *Theod. lib.* 5. *c.* 16. *p.* 218.
(*l*) *Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 5. *leg.* 11. & 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Nazianzenus schrijft over den welstand der Kerke.

andere Synodale Vergaderingen tegenwoordig zijn, liet sig aan desselfs gelukkige uytslag, en den vreede der Kerke niet weynig gelegen zijn, gelijk uyt twee brieven, by die gelegentheyt van hem geschreven, blijkt, daar van de eene was aan den Stadhouder *Posthumianus* (*m*), dien de Keyser de twee even gemelde Wetten ook toegesonden had, en de andere aan *Saturninus*, deselve, die naar alle waarschijnlijkheyt in dat jaar Burgermeester was (*n*), hen versekerende, dat hy sig wel de gemeene saak onttrokken had, dog niet om dat hy, gelijk sommige meenden, sulken aansienlijken plaats was quijt geraakt; dat hy egter het gemeene belang van de Religie niet verwaarloosen konde; dat sijn eensaam leven meer een saak van sijn vrye keur dan van noodsakelijkheyt was, en dat hetselve hem de aangenaamste en gelukkigste staat was, waar in hy geen minder vermaak schepte, als die, welke door een langduurigen storm op zee geslingerd, in een veylige en geruste haven heeft: dus van alle sorg en moeyte van buyten ontlast, gaf hy sig over tot eensaamheyt, overdenkingen, en de oeffening van een nauw-geset en godsdienstig leven. Hy vermaakte sig by sijne overschietende uuren met de digt-konst ontrent Goddelijke voorwerpen, en de voorvallen van sijn voorig leven, die hy begreep in verssen, die *jambici* genoemd worden (*o*), waar uyt wy een groot gedeelte onser Historie ontleend hebben. Op dese wijse besteedde hy het overige van sijn leven, tot dat de dood, die hy lang te gemoet gesien had, sulks afbrak. Sijne menigvuldige swakheden (want hoewel hy van natuure een gesonde gesteltheyt had, egter had sijn sterk studeeren, en seer streng vasten, sijn gesondheyt grootelijks verswakt, en hem veele siekten, daar hy t'elkens, bysonder in sijne brieven, over klaagd, veroorsaakt) sijne swakheden, seg ik, hielden een geduurig gevoelen van sijn sterflijkheyt in hem levendig, so dat hy elke siekte aanmerkte als een bode van de dood. Hy had al eenige jaren te vooren sijn Testament of uyterste wil gemaakt, welkers afschrift, uytgeschreven, gelijk het Opschrift meld, uyt het oorspronkelijke, dat met sijn en der getuygen eygen hand onderteekend was, alsnog voor handen is. Dat hetselve onvervalscht is, is niet aan te twijfelen; 't geen'er tegen ingebragt word, is beuselagtig en van geen belang, selfs willen de nauwkeurigste sifters van de schriften der Vaderen (*p*) daar over niet twisten; en daarom sullen wy hetselve hier inlassen, als een gedenk-teken van oude godvrugtigheyt, en blijk van deses vroomen Mans nederigheyt en mildadigheyt. Het luyd dan als volgd:

Sijn oeffeningen werk in sijn eensaam leven.

Sijn swakheden en siekten.

Sijn Testament.

Als de voortreffelijkste FLAVIUS EUCHERIUS, en FLAVIUS EUAGRIUS Burgermeesters waren, daags voor den eersten *January* (of op den laatsten *December*).

IK Gregorius, *Bisschop van de regtsinnige Kerk te* Constantinopelen, *heb by mijn leven en met goed overleg, zijnde volkomen by mijn kennis, en gesond van oordeel, dit mijn Testament en laatste wil gemaakt, welke ik wil en gebiede dat by alle Hoven en in alle gelegentheden vast en bondig zy: want ik heb nu mijn meening verklaard, en alle mijne goederen overgegeven aan de regtsinnige Kerk te* Nazianzen, *tot onderhoud van de armen van die Kerk, waar toe ik, volgens dese ordre, drie Voogden van die armen stelle,* Marcellus, *Diaken en Monnik,* Gregorius,

(*m*) *Epist.* 71. *p.* 828. (*n*) *Epist.* 72. *ibid.* (*o*) *Greg. Presb. p.* 33. (*p*) *Rivet. Crit. Sacr. lib.* 3. *c.* 22. *p.* 343.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gorius *de Diaken, en* Euſtathius *de Monnik, twee van welke van mijn*
huysgeſin zijn. En nu hebbende de ſelve genegentheyt tot de Heylige
Kerk van Nazianzen *blijve ik alsnog by het ſelve voornemen en beſluyt. En*
daarom wanneer ik uyt dit leven ſal geſcheyden zijn, ſal de gemelde Gre-
gorius, *Diaken en Monnik, die mijn huysgenoot geweeſt is, en dien ik*
daarom vry-gelaten heb, erfgenaam zijn van alle mijne goederen, roe-
rende en onroerende, waar die zijn (alle andere erfgenamen wijſe ik af),
mits dat hy alle mijne goederen, roerende en onroerende, weder over-
geve aan de Heylige regtſinnige Kerk van Nazianzen, *niets uytgeſon-*
derd, als 't geen ik in dit mijn Teſtament met gifte of gebruyk voor een
tijd aan eenige weynigen gemaakt heb, maar dat al 't overige ten vollen
bewaard worde voor gemelde Kerk, gelijk betaamd een ſulken, die Gods
vreeſe voor oogen heeft, en weet dat ik alle mijne goederen ten dienſte
van de armen dier Kerke beweſen en geſchikt, en hem erfgenaam gemaakt
heb, op dat deſelve door dat middel voor gemelde Kerk in 't geheel en
ſonder bedrog bewaard werden.

De Slaven, die ik, of door eygen genegentheyt, of volgens laſt van mij-
ne Ouders, zaliger gedagtenis, in vryheyt geſteld heb, ſullen alsnog, ſon-
der ſtoornis en belemmering, hunne vryheyt en al hun eygen goed beſitten.

Voorts wil ik, dat Gregorius *de Diaken, mijn erfgenaam nevens* Eu-
ſtathius *de Monnik, beyde te voren mijn huysgenoten, beſitten ſullen mijn*
land-goed te Arianzen, *welk aan ons Geſlagt gekomen is, als een gedeel-*
te van Regini *nalatenſchap. Aangaande de Paerden en Schapen, die*
ik, daar zijnde, hen heb bevolen in handen te geven, en het opſigt daar
over hen aanbevoolen heb; ik wil, dat ſy deſelve door het regt van heer-
ſchappy en eygendom ongemoeyd genieten ſullen. Daar-en-boven is byſon-
der mijn wil, dat Gregorius *de Diaken, en mijn erfgenaam, die my ſo*
trouwelijk gediend heeft, voor eygendom ſal trekken vijftig ſtukken goud.

Aan de eerweerdige jonge dogter Ruſſiana, *mijne vriendin, heb ik*
geordonneerd een jaarlijks inkomen, daar ſe behoorlijk van leven kan,
uyt te keeren, welk ik wil, dat haar ter ſomme als beraamd ſal wor-
den, ſonder eenig uytſtel en behoorlijk yder jaar ſal worden betaald. En
daar ik tot nog toe niets ontrent haar wooning heb vaſtgeſteld, alſo ik
niet wiſt waar ſy ſoude luſt hebben te willen woonen, is nu mijn wil,
dat waar ſy verkieſen ſal te willen woonen, haar een huys beſorgd wor-
de, dat haar diend, en daar ſy als een jonge dogter ſtil en ſedig woonen
kan, welk ſy tot haar gebruyk ſal hebben ſonder eenige ſtoornis, ſo lang
ſy leefd, mits dat het na haar dood tot de Kerk wederkeere: ik wil ook
dat ſy ſal hebben twee ſlavinnen, ſo als ſy ſal uytkieſen, die by haar ſul-
len blijven ſo lang ſy leefd, en die ſy, indien ſy het begeeren, ſal vermo-
gen vry te maken, maar anders ſullen deſelve, na haar dood, de Kerk
toekomen.

Theophilus *mijn knegt, die my tegenwoordig oppaſt, heb ik vryge-*
ſteld, en wil dat hem een legaat (*gifte*) *van vijf* Numismata (*ſtukken*
gemunt geld) *ſullen worden uytgekeerd. Ik ſtel ook ſijn broeder* Eupra-
xius *in vryheyt, dien ik vijf ſtukken goud make. Insgelijks wil ik, dat*
mijn klerk en ſchrijver Theodoſius *ſijn vryheyt ſal hebben, en hem ook*
vijftig ſtukken goud gegeven worden.

Mijnen wil is, dat ik by mijn waarde Nigt (q) Alypiana *veront-*
ſchuldigd worde (*de andere twee* Eugenia *en* Nonna *dragen haar ſo-*
danig, dat ſy niet verdienen van my gade geſlagen te worden), *dat ik*
haar niets heb konnen nalaten, alſo ik reeds alles aan den armen gege-

(q) Τὴν θυγατέρα;

ven

ven heb, of liever daar in voldaan heb de begeerte van mijne zalige Ouders, die my ſulks hebben voorgeſchreven, welker oogmerk niet te voldoen, niet behoorlijk nog veylig is. Al het geen van mijn broeders Ceſarius *kleer-kaſt overgebleven is, 't zy ſijde, of linnen, of wollen, of Paerde-dekſels en vercierſels, wil ik, dat aan mijne gemelde Nigts kinderen gegeven worden, en dat nog ſy, nog haar ſuſters, daarom, nog om eenige andere reden, mijn erfgenaam of de Kerk, eenige moeyte ſal aandoen.*

Wat aangaat mijn Swager (ὁ γαμβρόσμυ) Meletius, *laat hem weten, dat hy de hofſtede te* Apenzinſum; *die* Euphemius *gehad heeft, t'onregt beſit; waar over ik reeds meermaals aan* Euphemius *geſchreven, en hem, indien hy deſelve niet weder eygend, van onagtſaamheyt en bloohertigheyt beſchuldigd heb. En ik betuyge mits deſen voor alle Overheden en andere, dat* Euphemius *grootelijks verongelijkt is, en dat die hofſtede hem behoord weder gegeven te worden.*

Ik wil dat de hofſtede te Canotala, *volgens koop, overgeleverd blijve aan mijn ſoon, den ſeer eerweerdigen Biſſchop* Amphilochius: *want het blijkt uyt mijne papieren, en is een iegelijk bekend, dat het verdrag voldaan is, en dat ik het geld ontfangen, en hem voor lang desſelfs eygendom en het regt van beſitting overgegeven heb.*

Wat aangaat Euagrius *den Diaken, die met my in mijne menigvuldige moeyten en lijden geweeſt is, en in ſo veele gelegentheden my blijken van ſijn vriendſchap getoond heeft, ik danke hem van herten voor God en de menſchen, en God geve hem daar voor grooter ſaken tot een belooning in ſijnen ſchoot: maar op dat ik hem een kleyn bewijs van mijne agting en liefde tot hem nalate, ſo is mijn wil, dat hem gegeven worde een winter-kleed, een rok, twee mantels, en dertig ſtukken goud.* Item, *ik geve aan onſen waerden broeder en mede-Diaken* Theodulus, *een dik winter-kleed, twee rokken na onſes lands wijſe, en twintig ſtukken gouds na de waardye van ons land.* Item, Elaphius *den ſchrijver, een goed man, en die, terwijl hy in mijnen dienſt was, ſeer naarſtig en gedienſtig geweeſt is, ik make hem een winter-kleed, twee rokken, twee mantels, een enkel ongevoederd kleed, en twintig ſtukken goud naar de waardye van ons land.*

Dit mijn Teſtament wil ik dat vaſt en bondig ſal gehouden worden voor alle Hoven en Regtbanken; of indien het niet gaan kan voor een Teſtament, dat het egter plaats hebbe als mijn laatſte wil, of making. Al wie hetſelve ſal poogen te vernietigen, ſal daar rekenſchap van geven in den dag des oordeels, en ſijn loon ontfangen.

In den Naam des Vaders, en des Soons, en des H. Geeſtes heb ik *Gregorius*, Biſſchop van de regtſinnige Kerk te Conſtantinopelen, deſe mijne wil en Teſtament overſien, en alles goed-gekeurd hebbende, met mijn eygen hand ondertekend, en wil en beveele dat hetſelve in zijn volle kragt worde nagekomen.

Ik *Amphilochius*, Biſſchop van de regtſinnige Kerk te Iconien, ben tegenwoordig geweeſt, als de ſeer eerweerdige Biſſchop *Gregorius* het boven-geſchreven Teſtament maakte, en heb hetſelve, des van hem verſogt, met eygen hand ondertekend.

Ik *Optimus*, Biſſchop van de regtſinnige (algemeene) Kerk te Antiochien in Piſidien, ben tegenwoordig geweeſt, als de ſeer eerweerdige Biſſchop *Gregorius* het boven-ſtaande Teſtament maakte, en heb hetſelve, daar toe van hem verſogt, met mijn eygen hand ondertekend.

Ik *Theodoſius*, Biſſchop van de regtſinnige Kerk te Ida, was'er by, als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

als *Gregorius*, de seer eerweerdige Bisschop, sijn Testament maakte, en heb het, op sijn versoek, met mijn eygen hand ondertekend.

Ik *Theodosius*, Bisschop van de regtsinnige Kerk te Apamea, was e. s. v.

Ik *Hilarius*, Bisschop van de regtsinnige Kerk te Isaurien, was e. s. v.

Ik *Themistius*, Bisschop van de regtsinnige Kerk te Hadrianopelen, was e. s. v.

Ik *Cledonius*, Ouderling van de regtsinnige Kerk te Iconien, was e. s. v.

Ik *Johannes*, Leeser en Schrijver van de allerheyligste Kerk te Nazianzen, heb uytgeschreven en uytgegeven het afschrift van de heylige wil en het Testament van *Gregorius*, den Heyligen en vermaarden Godsgeleerde, welk in de eerwaerdige Kerk opgeslooten, en my te bewaren gegeven was.

Wanneer dat Testament gemaakt is.

IV. Dit Testament is gemaakt (gelijk blijkt uyt de dag-tekening van de regeerende Burgermeesters, en uyt verscheyde saken in het Geschrift selfs) niet lang voor sijn afstaan van het Bisdom te Constantinopelen, en naar allen schijn by gelegentheyt van een toenmalige siekte. Maar dat de maand aan het hoofd dessselfs in plaats van *Junius*, *Januarius* gesteld is, hebben wy reeds aangemerkt. Verscheydene van de giften en legaten in hetselve gemeld, slaan op de kleedingen en gewoontens van sijn eygen vaderland Cappadocien, en de plaatsen daar sijne vrienden woonden en sijne goederen gelegen waren, en dienvolgende vallen se niet wel te verstaan, so men van deselve geen kennis heeft. Het helpt niet weynig tot de geloofweerdigheyt van de vervalstheyt deses Testaments, dat hy elders so menigmaal van 't overgeven sijner goederen aan de armen gewag maakt. Na het maken van dat Testament leefde hy nog agt jaren, en stierf in sijn eygen vaderland, en waarschijnlijk in sijn eygen huys te Arianzum, daar hy geboren was. De H. *Hieronymus*, die met het jaar CCCXCII sijn register van de Kerkelijke Schrijvers afbreekt, wil, dat hy gestorven zy drie jaren voor die tijd, dat is, in het jaar CCCLXXXIX; wanneer hy, gelijk *Gregorius* de Ouderling segd, een seer hoogen ouderdom bereykt had, welk sekerlijk soude moeten waar zijn, indien hy, na 't verhaal van *Suidas*, meer als negentig jaren oud was, en gestorven is in het jaar CCCXCI, zijnde het dertiende van de regeering des Keysers *Theodosius*: maar hoe dat overeen te brengen is met 't geen hy selfs segd (te weten, dat hy in het jaar CCCLIV te Athenen zijnde, dertig jaren oud was) weet ik niet, maar dat schijnt uyt die laatste rekening, en de tijd-aanwijsing, die de H. *Hieronymus* van sijn dood steld, te volgen, dat hy vijf-en-sestig jaren oud zijnde, gestorven is.

Nazianzenus leefde nog 8. jaren daar na.

Sijn ouderdom en dood.

Uytbeelding van sijn persoon.

V. Wat sijn persoon aangaat, hy was, gelijk *Simeon*, bygenaamd *Metaphrastes* (r), ons beschrijft, van een middelbare lengte, van een soet en bevallig wesen, eenigsins bleek, maar te gelijk van een aangenaam en lieflijk gelaat; sijn neus was eenigsins plat en laag, sijne oogbrauwen waren stijf; hy sag met sijn regter oog, daar een vlak op gegroeyd was, duyster; hy had een korten baard, die dik en boven-aan swart was. Hy was meest kaal van hoofd, maar het hair dat hy had, was so wit als melk. Sijn beeltenis, na het leven gedaan, wierd na sijn dood (hoewel niet dan eenige eeuwen daar na) opgeregt in de kerk, en, gelijk gesegd word, aldaar met de grootste eerbiedigheyt geëerd, ja kreeg de naam van wonderen te doen, en bysonder, dat (s) *Constantinus*,

Sijn beeltenis beroemd van wonderen.

(r) *Inter. Testim. veter. oper. Nazianz. præfix.* p. 497.

(s) *Cedren. compend. in vit. Mich. Balb.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tinus, de ſoon van den Keyſer *Leo* den Armenier, met ſtomheyt geſlagen, door hulp van hetſelve ſijn ſpraak weder kreeg: maar het beſte hier van is, dat men ons thans niet behoefd te ſeggen, wat van diergelijke verhalen, in de middelſte en latere eeuwen van de Kerk opgeſteld, te gelooven zy, en wat konſten na het tweede Concilie van Nicea, om de leere van den Beelden-dienſt te ſtevigen, gebruykt zijn; ſelfs ſegd *Cedrenus* niet (wat'er *Baronius* [t] ook van voorgeeft), dat *Conſtantinus* het beeld aanbad, maar dat hy God bad en den H. *Gregorius*, wiens beeld in die plaats was: maar wat hy na ſijn dood gedaan heeft of niet daar latende, het is ſeker, dat hy groote ſaken gedaan heeft terwijl hy leefde. Sijn ſiel was al vroeg beſet met een hoogagting van de Religie; de ſaden van godvrugtigheyt, welke ſijn moeder tijdelijk in hem ſaayde, wieſſen, en bragten bequame vrugten voort, en ſijn geheele levens-loop was niet anders dan een voltrekking van de plegtelijke belofte ſijns moeders, waar door ſy hem, eer hy gebooren was, geheel en al Gode had overgegeven. Niets was ſo moeijelijk, dat hy om Gods wil niet blymoedig konde verdragen; en niets ſo dierbaar en voordeelig, of hy kond'er om die ſelve reden afſcheyden. Hy had wel goederen en rijkdommen, welſtand en geleerdheyt, dingen die hem in het oog van de wereld een grooten naam konden geven, en boven andere doen uytmunten, maar hy betuygde (v) het grootſte voordeel, dat hy daar uyt trok, te zijn, dat hy iets had, dat hy konde verſmaden, en waar door hy konde toonen, *Chriſtus* duyſendmaal meer te agten als alle die: nooit was iemand minder ſlaaf aan de wereld (x), welker bedreygingen hy ſo wel veragtte, als hy deſſelfs aanlokſelen ontweek; nooit hield iemand ſo wel de juyſte middelmaat ontrent de nauw-geſetheyt en ſpaarſaamheyt, de ſelfs-verloochening en dooding ſijnes vleeſches als hy. Hy was t'eenemaal afkeerig van vleyery en ſlaafſche gunſt-ſoeking (y), wilde liever voor een boerſch menſch, dan voor een Hoveling beſchreven worden; verſchoonde niemand, en beſtrafte ſelf ſijne beſte vrienden, wanneer ſe ſig ergens in vergreepen: en daarom, wanneer ſommige derſelven voor hunnen ongemeenen yver, in hem tot den Biſſchops ſtoel te Conſtantinopelen te bevorderen, verwagtten van hem bedankt te worden, bejegende hy hen over die onvriendelijke vriendſchap ſo hard, dat ſy naderhand hem verlieten, en ſijne vyanden wierden. Sijn mildadigheyt was onbepaald, en het bekommerde hem niet, hoe nauw hy ſig moeſt behelpen, als hy maar konde voldoen de nooddruft der armen, die hy rijkelijk verſorgde ſo lang hy leefde, en by ſijn dood veel goeds naliet. Hy had ſijne vyanden lief (welker getal wegens ſijn yver en vrymoedigheyt niet kleyn was) en bejegende deſelve vriendelijk en beleefd; ja het viel hem ligter een aangedaan ongelijk te vergeven, als andere ſulks hem aan te doen. Hy beneerſtigde ſig geweldig om den vreede der Kerke (z), en eendragt der Chriſtenen, die hy alom, waar hy quam, na ſijn vermogen en met den grootſten drang van redenen poogde voort te ſetten, en ſtelde ſijnen roem daar in, dat ſijn (a) Kerk te Nazianzen door verdeeldheden en partyſchappen niet geſcheurd was, gelijk dan ook deſelve meermaals *Noachs Arke* genoemd wierd, om dat het ſaad van vreede en godvrugtigheyt by haar was levendig gebleven, en ſy alleen de algemeene vloed van oneenigheyt en twiſt, die de Chriſten wereld had overſtroomd, ontkomen was. Niets was

Wat daar van te gelooven zy.

Sijn godvrugtig leven,

en verder gedrag in alle voorvallen.

Sijn ſugt voor den Kerk-vreede.

(t) *Ad ann.* 389. (v) *Orat.* 1. *p.* 32. (x) *Vid. Orat.* 27. *p.* 468. & *Carm. de reb. ſuis p.* 32. (y) *Orat.* 27. *p.* 465. & *Epiſt.* 191. *p.* 889. (z) *Orat.* 14. *p.* 214. (a) *Orat.* 12. *p.* 196. & *Orat.* 19. *p.* 297.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

was hem meer tegen de borst, dan te sien, dat de Christenen met de hoofden tegen malkanderen stieten, om welke te vereenigen hy betuygde sig gewillig voor het gemeen te willen opofferen; en daarom als hy het verwonderlijk leven van de Macedonianen aanmerkte, konde hy, door een ongemeenen yver vervoerd, wel *wenschen (b) van Christo verbannen te zijn*, en betuygde sijn bereydwilligheyt, om het swaarste vonnis te ondergaan, indien maar deselve het geloof van de mede-wesentheyt des Soons met den Vader aannemen, en met de regtsinnige Kerk moggen vereenigd worden. Wanneer hy in de verschillen van die onrustige en twist-gierige eeuw was ingewikkeld (gelijk hy doorgaans was) ging hy met alle bedenkelijke bedaardheyt en sagtsinnigheyt te werk, en overwon sijne partyen (c) niet min door sijn soeten en langkmoedigen inborst, dan door de goedheyt van sijn saak, en de kragt van sijne redenen. Hy ging deselve niet tegen met vinnig roepen en schreeuwen, of met bittere scheld-en laster-woorden, gelijk de gewoonte is van veele, die, in plaats van bewijsen en redenen, niets als bittere lasteringen en scheldwoorden uytbraaken, en onder dat geschreeuw hun quade saak poogen te verbergen; even eens, seyd *Nazianzenus*, als de visch Sepia (zeespinne-kop), die in gevaar zijnde van door de Visschers gevangen te worden, een meenigte van swart water uytwerpt, waar door het water rondom swart gemaakt zijnde, deselve veylig ontkomt. Maar hy deed blijken dat hy voor de sake van *Christus* streed, doordien hy hem, die so sagtmoedig en vreedsaam was, dat hy *het tegenspreeken der sondaren verdragen* konde, stiptelijk navolgde: egter kan ook niet geloochend worden, dat hy nu en dan, bysonder daar hy *Julianus* doorstrijkt, door den drift van sijn cierlijke redeneering (die allesins uytblonk) nevens sijn ongemeenen yver en liefde voor de Religie, wel vervoerd wierd tot uytspoorige vergrootingen, en van dien grooten Vorst, na sijn dood, so eerbiedig en betamelijk niet sprak, als een bedaarder en door voor-oordeelen niet besette overdenking en verhandeling van saken hem soude hebben afgeperst: maar dat was een ongemeen geval, ook twijfele ik niet, of hy soude, indien hy de quade gevolgen van sulken onbedagtsamen en haastigen vervoering had voor-uyt gesien, so gereed geweest zijn, om deselve te herroepen, als hy sig daar in had toegegeven. Het zy hoe het zy, sijn liefde tot de vreede belette sijn yver voor de waarheyt niet (d), waar van niets de magt had hem te wederhouden. Hy predikte en bad, hy schreef en sintwiste by alle gelegentheden, tot voorstand van de regtsinnige Leer, en nooit vreesde en schroomde hy voor de boosheyt, menigte of grootheyt sijner vyanden. Hem ontmoetteden aan de eene sijde aanlokkelijke voorslagen, en aan de andere sijde niet alleen bedreygingen, maar ook de strengste en ruwste onthalen; dog hy wees het een en 't ander af, en vertoonde in sijn doen 't geen hy so hertelijk gewenscht had (e), dat hy tot het laatste minuut sijnes levens de vrymoedigheyt mogt hebben, om de belijdenis van dat Geloof, dat de oude Vaders de Kerke als een kostelijk weggelegd pand toevertrouw en nagelaten hadden, met alle onsijdigheyt voor te staan. Hy was (om niet meer, als die hem best kende (f) van hem seyd, te seggen) σκεῦος ἐκλογῆς, φρέαρ βαθὺ, καὶ σόμα Χριςȣ̃, *een uytverkoren vat, een diepe schat-kamer, en de mond van Christus*, en verdiende met regt de uytbeelding, die'er *Ruffinus* (g) van geeft, dat hy in alles onvergelijkelijk was, en door sijn geleerdheyt en leven boven andere uytmuntte; dat hy het grootste ligt van de Kerk was, en leerde gelijk hy leefde, en leefde gelijk hy leerde.

Sijn sagtsinnigheyt.

en yver voor de regtsinnigheyt.

(b) *Orat.* 44. *p.* 711. (c) *Orat.* 32. *p.* 518. (d) *Orat.* 1. *p.* 34. (e) *Orat.* 6. *p.* 141.
(f) *Basil. Epist.* 141. *p.* 163. (g) *Prolog. in Oper. Naz. p.* 776.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Sijne natuurlijke gaven.

VI. Dese tresselijke en goddelijke hoedanigheden en gaven, waren in hem vergeselschapt met de natuurlijke bequaamheden van een verheven verstand, schrandere bevatting, bescheyden oordeel, en gemakkelijke veerdige uytspraak, welk alles door so grooten voorraad van wereldlijke geleerdheyt, als hem de Oostersche schoolen, die van Alexandrien en Athenen, konden verschaffen, aangeset en opgevijseld was: want op die hooge schoolen zijnde, groeyde sijn naam en agting sodanig aan, dat hy de eer wierd van die vermaarde leer-plaats; dat elk een, het geheele land door, van hem wist te spreeken, en dat hem in dat oog van de wereld de Hoog-leeraars stoel opgedrongen wierd: en naderhand, wanneer hy sigselven tot de Godgeleerdheyt begaf, en τὴν γλῶτlαν ἐν τοῖς ἔξωθεν παιδευθεῖσαν λόγοις, τοῖς Θείοις ἐξευγενίζειν, gelijk hy het selfs uytdrukt (h), *de tong, die te vooren in menschelijke redeneeringen en wetenschappen onderwesen was, met Goddelijke wetenschap en geleerdheyt vercierde*, bereykte hy sodanigen nettigheyt en volkomentheyt, dat sijn gevoelen en oordeel genoegsaam voor de standaard en regelmate van de regtsinnigheyt gehouden wierd: want hy was het alleen (i), wiens Geloof de anders-gesinde selfs niet konden betwisten; te meer, om dat hy by God en menschen de eer had, dat al die sig ondernam sijn leer tegen te spreken, even daarom voor een Ketter gehouden wierd, en van hem in Geloofs-stukken te verschillen, een klaar bewijs van onregtsinnigheyt en ongesondheyt in het Geloof was. So gepast en wel-gewikt was sijn oordeel in de gewigtigste voorvallen, so verheven waren sijne bespiegelingen in de geheymste Geloofs-stukken, so net was hy in het vonnissen over de nauwste verschil-stukken, so veerdig en ter snee sijn aanhalen van de Heylige Schriftuur, so welsprekend en wel-gepast sijne predikatien, dat hy daar toe bysonder gebooren scheen; en daarom door een eenparige goedkeuringe den naam kreeg van ὁ Θεολόγος, *de Godgeleerde* (k); een benaming, die aan niemand buyten hem, als den H. Euangelist *Johannes* tot desen dag toe gegeven is. In alle sijne redeneeringen straald doorgaans een sonderlinge ernst en Godsvrugt uyt, so dat men niet wel kan seggen, of sijne welspreekendheyt, dan of sijne godvrugtigheyt meer te verwonderen is. In den omtrek sijner stellingen doet sig een wondere kragt en doordringendheyt op; so dat se kort en bondig zijnde, in weynige woorden een groot deel van sijn weergaloose bevatting behelsen, en egter doet de beknoptheyt sijner stellingen geen nadeel aan de stoffe die hy verhandeld; ook maakt de hoogheyt en verheventheyt van sijn onderwerp, sijne redeneeringen niet duyster nog onverstandelijk. Wat onderwerp hy te verhandelen voor-nam, of tot overtuyging, of tot lof-spraak, of tot een ander oogmerk, hy deed het so als de saak vereyschte, en sakte selden of nooit beneden de gewoone destigheyt en verheventheyt sijner redeneeringen. Dit is de reden, waarom sijne Verhandelingen met die nettigheyt, die met het oorspronkelijke over-een komt, niet konnen vertolkt worden; so dat *Erasmus*, aan wien de Westersche Kerken, voor sijn verbeteren en over-setten van de Oud-vaders, so merkelijk verpligt zijn, bekende (l) van het vertalen van *Nazianzenus* te zijn afgeschrikt, om dat sijn schrijf-wijs beknopt en bondig, sijn verhandelde stoffe hoog en

Sijn roem op de Hooge schoolen, en daar na, bysonder van sijn regtsinnigheyt, en diepe Godgeleerdheyt.

Waarom hy by uytnemendheyt de Godsgeleerde genoemd wierd.

Hoedanig sijn wijse van schrijven en verhandelen was.

(h) *Orat.* 27. *p.* 466. (i) *Rufin. ubi supra.* (k) Γρηγορίῳ δὲ τοῦτό φασιν ὥσπερ ἴδιον, καὶ τὴν Θεολογίαν, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν ὕψος τοῦ λόγου, ἔν τε νοήμασιν ὁμοίως καὶ λέξει, καὶ συνθήκῃ, καὶ φράσει, δι' ἃ δήπου καὶ τὴν κοινὴν προσηγορίαν τῶν Θεολόγων ὥσπερ ἐξιδιώσασθαι, Θεολόγον αὐτὸν ἐξαιρέτως προσειπούσης μόνον τῆς τῶν πιστῶν ἐκκλησίας, μετὰ τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, τὸν πρῶτον Θεολόγον, καὶ εὐαγγελιστὴν φημι. *Philoth. Patr. Constant. encom. SS. Patr. Basil. Greg. & Chrysost. Bibliot. Patr. Græc. Lat. Tom.* 2. *p.* 330. (l) *Lib.* 26. *Epist.* 33. *col.* 1446.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en verheven is, en ſijne ſchriften doorgaans met eenige duyſtere ſin-ſpelingen vermengd zijn. In ſijn trant en ſwier ſweemd hy vry wat na (*m*) *Polemon van Laodicea* (Hoog-leeraar van de reden-konſt te Smyrna, en Meeſter van den vermaarden Redenaar *Ariſtides*) en die lang voor hen beyden geleefd heeft, *Iſocrates van Athenen*, dien hy ſigſelven, om na te volgen, voornamelijk ſchijnt te hebben voorgeſteld. Hy was mogelijk de eenige, gelijk een geleerd Patriarch (Opper-kerk-voogd) heeft aangemerkt (*n*), die de juyſte eygenſchap van de Griekſche welſprekendheyt getroffen heeft. Hy maakte geen werk van 't geen by hen te geſogt was, en nogtans niets om het lijf had, en bediende ſig enkelijk van 't geen by hen ſuyver en onvervalſcht, en egter deſtig en klaar was, en gaf daar door nieuwe orders en voorſchriften van welſprekendheyt, en voerde een beter form en manier van ſpreken in, als de wereld tot die tijd toe gebruykt had. *Philoſtorgius* (die ten deele in die tijd leefde, en niet alleen bequaamheyt had om daar van te oordeelen, maar in ſijn vonnis over hem, alſo hy geen groot vriend van de Regtſinnigen was, van eenſijdigheyt niet kan verdagt worden) vergelijking makende tuſſchen het Drie-manſchap van de geleerde voorſtanders van de medeweſentheyt, *Baſilius*, *Gregorius* en *Apollinaris*, die op eenen tijd leefden, geeft aan *Nazianzenus* de voorrang; „*Apollinaris*, *ſeyd hy* (*o*), „het voordeel hebbende van bedreven te zijn in de Hebreeuwſche taal, „was bequamer tot het uytleggen der Schriftuur; *Baſilius* muntte uyt „in Lof-redenen, maar in vergelijking van beyde moet *Nazianzenus* „een beter en treffelijker ſtijl worden toegeſtaan, alſo hy vloeijender en „ruymer is dan *Apollinaris*, en bondiger en vaſter als *Baſilius*. Ik loochen niet, dat de ſtijl van den H. *Baſilius* aangenamer en gemakkelijker, onbedwongener en natuurlijker is, maar 't is ſeker, dat die van *Nazianzenus* hoogdravender en mannelijker, kragtiger en bondiger is; ook ſchroom ik niet, uyt aanmerking van ſijn groote geleerdheyt, deftige welſpreekendheyt, ſchranderheyt van ſijn verſtand, en gewigtigheyt van 't geene hy verhandeld, te ſeggen, Dat, gelijk hy in de geleerdſte eeuw van de Kerk leefde, ſo ook de beſte ſchool-geleerde van die eeuw geweeſt is. Het is wel waar, dat hy buyten tegenſpreken nu en dan wat te veel toegaf aan den ſwier van ſijn welſpreekendheyt, byſonder in ſijne Lof-redenen, waar in hy ſomtijds de vryheyt nam, om de dooden aan te ſpreeken (*p*), 't welk de volgende tijden, wanneer de bygeloovigheyt ſchielijk begon door te dringen, aanleyding gegeven heeft, om de afgeſtorvene Heyligen aan te bidden, en hunne gebeden tot hen te rigten: maar men moet weten, dat hy ſulken aanſpraak niet als een leer-ſtuk invoerde, maar met twijfeling en op het onſeker deed (εἰ τὶς αἴσθησις, indien de afgeſcheydene ſielen van de dingen hier beneden eenig gevoelen hebben), en dat ſulks de ſwier was van de Redenaars, die ſig aan de nauwkeurigheden niet gewoon waren te binden, gelijk ſig dat byſonder opdoet in ſijn grooten Meeſter *Iſocrates*, die meer dan eens ſulken cierſpraak (*q*) gebruykt, en hier in van *Nazianzenus* waarſchijnlijk nagevolgd is; immers ſo heeft'er ſijn Griekſche Uytlegger ſelfs van geoordeeld (*r*). Behalven ſijn bedreventheyt in de Godgeleerdheyt, Wijsgeerte, en Welſprekens-konſt, was hy, ſeyd *Suidas*, εἰς τὴν ποίησιν δέξιος, veerdig in de Digt-konſt, waar in hy ſijn talent tot gemeen

Hy volgde daar in Iſocrates.

Philoſtorgius oordeel daar over.

Wat van ſijn aanſpraak aan de dooden te oordeelen zy.

Sijn Digtkunde waar in beſteed.

(*m*) *Hieron. de Script. Suid. in voc.* Γρηγορ. (*n*) *Philoth. loc cit.* (*o*) *Hiſt. Eccl. lib.* 8. *c.* 11. *p.* 514. & *apud. Suid. in voc.* Γρηγ. (*p*) *Vid. Orat.* 3. *p.* 50. 19. *p.* 288, 314. 20. *p.* 372. 22. *p.* 397. 11. *p.* 189. 18. *p.* 286. (*q*) *Vid. Iſocr. Evagor. in init. p.* 189. (*r*) *In* ϛηλιτευτ. α. *p.* 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

voordeel en dienst van de Christenen wijslijk besteedde; getuygen zijn sijne weergaloose gedigten van allerhande soort, en over alle nutte en gewigtige stoffen, die den besten onder de Heydenen tot verwondering strekten, en van hen met nijdige oogen aangesien wierden; so dat niet t'onregt van hem gesegd wierd, Dat, so hy al in sijne andere Schriften niet had uytgemunt, egter sijne gedigten, die van de Oude so merkelijk te boven gaande, hem voor een groot en ongemeen Man souden hebben uytgeroepen. Sijne Werken sijn t'allen tijden hoog geagt, en van alle Mannen van verstand en oordeel geroemd, gepreesen, en onnavolgelijk geoordeeld; bysonder wierden sijne Predikatien en Reden-voeringen van Godsgeleerde stof, seyd *Philostorgius* (s), gehouden voor *nectar* en *ambrosia*, (goden spijs en drank) en, naar de heylige taal, voor *Manna* en *brood der Engelen*. Het komt niet weynig vreemd voor, dat de groote en geleerde *Photius*, dien niets, dat tot den omtrek van gewoone geleerdheyt behoord, onbekend was, niets uyt de Schriften van desen eerweerdigen Vader soude hebben aangetekend; daar van ik oordeele geen andere reden kan gegeven worden, dan dat hy sulks in 't een of 't ander gedeelte van sijn Werk, dat verlooren is, gedaan heeft, of ten minsten in die bysondere reden-wisseling, waar in sijn broeder, en sommige uytgekipte vrienden, gewoon waren beknoptelijk den inhoud der Boeken, die hy gelesen had, te verhalen (gelijk hy in sijn brief aan sijn broeder *Tarasius* [t] te kennen geeft); te meer, om dat sijn Boek, dat onder den naam van *Bibliotheca* (Boek-zaal) nog voor handen is, niet anders is als een verhaal van Schrijvers, die hy in die gemelde reden-wisseling ten tijde, als *Tarasius* daar niet was tegenwoordig geweest, had opgehaald. Twee merkelijke voordeelen heeft *Nazianzenus* gehad boven de meeste der Oud-vaders: het eerste; Dat weynige Boeken op sijnen naam zijn uytgegeven, en die weynige sijnen grooten naam niet onweerdig zijn: het tweede; Dat niet veele sijner Boeken zijn weggeraakt, en dat de meeste, indien niet alle, die hy geschreven heeft, so veel ons bekend is, alsnog voor handen zijn: wy sullen derhalven, voor het laatste, den Leeser een lijst derselven voorstellen.

Sijne Boeken hoog geagt.

Waarom by Photius van Nazianzenus niets opgehaald word.

Sijne Boeken meest alle overgebleven.

(s) *Ibid. p.* 331. (t) *Epist. præfix. Biblioth. col.* 1.

Nazianzenus Schriften.

Egte.

Apologeticus de fuga sua.
Oratio, postquam factus est Presbyter.
In Julianum Imper. Invectivæ II.
Oratio post reditum ex fuga.
---- ad Gregorium Nyssenum.
Apologeticum, cum Sasimorum Episcopus factus est.
Oratio, cum cura Ecclesf. Nazianz. ei commissa est.
---- de suis sermonibus, & ad Julianum exæquatorem.
---- funebris in laudem Cæsarii fratris.
---- funebris in laud. sororis suæ Gorgoniæ.
De pace Orationes III.
Oratio in plagam Grandinis.
---- de pauperum amore.
Ad cives Nazianz. gravi timore perculsos, & præfectum irascentem.
Oratio in laudem Cypriani Martyris.
---- funebris in laudem patris sui.
---- funebris in laudem Basilii magni.
---- in laudem magni Athanasii.
---- in Machabæorum laudem.
---- in lauden Heronis, revera Maximi Cynici.
---- in Ægyptiorum adventum.
---- ad Arianos, & de seipso.
---- de moderatione in Disputationibus servanda.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Ad eos, qui ipsum Cathedram CP. affectare, dicebant.
Oratio, post reditum in urbem.
---- de dogmate, & constitutione Episcoporum.
---- habita in electione Eulalii Doarensium Episcopi.
In illud, *cum consummaßet Jesus hos sermones*, &c.
Oratio in præsentia CL. Episcoporum habita.
De Theologia Orationes V.
Oratio Panegyrica in Christi nativitatem.
Oratio Panegyrica in S. Lumina.
In Sanctum Baptisma.
In Pascha, & in tarditatem.
Orat. secunda in Pascha.
In novam Dominicam.
In Sanctam Pentecosten.
Orat. seu Epistola ad Nectarium CP. Episcopum.
In laudem Martyrum, & adv. Arianos.
Tractatus de fide. Lat.
Ad Cledonium Presbyterum Orat. seu Epistolæ II. Epistolæ aliæ CCXLII.
Testamentum.
De vita sua carmine Jambico.
Poemata LXIV. varii argumenti carmine Heroico.
Alia LXXVIII. varii argumenti, & diverso metrorum genere.
De Episcopis, & de hominum ingratitudine Querela. Latine.

Twyfelagtige.

Oratio, seu Epistola ad Euagrium monachum de Divinitate.
Significatio in Ezechielem.

Onegte.

Metaphrasis seu Translatio in Ecclesiastem, *welk blykelyk van* Gregorius Thaumaturgus *geschreven is.*
Christus patiens, Tragœdia: *waarschynlyk geschreven van* Apollinaris, *Bißchop van Laodicea.*

Eynde van het leven van den H. Gregorius van Nazianzen.

HET

HET LEVEN
VAN DEN
H. CYRILLUS,
Biſſchop van Jeruſalem.

INHOUD.

Sijn geſlagt en af-komſt zijn onſeker. Waar eerſt van hem gewaagd word. Maximus, Biſſchop van Jeruſalem, was ſeer vermaard. Cyrillus word Ouderling van die Kerk, en Catechiſt. Wanneer hy ſijne Catechetiſche onderwijſingen voor-las. Het vervolg der Biſſchoppen van Jeruſalem komt ſeer verward voor. Hoe het de H. Hieronymus ophaald. Hy wierd betigt, dog t'onregt, van Arianery: hy word daar van vrygeſprooken naar de woorden van Theodoritus, en het Synode van Conſtantinopelen. Een ander Cyrillus ontrent die ſelve tijd Biſchop van Jeruſalem, word meenigmaal van den onſen niet onderſcheyden. Aanleyding tot die misſlag. Wanneer hy tot het Bisdom van Jeruſalem quam. Boven Jeruſalem vertoonde ſig een wonderlijk geſigt van een kruys. Cyrillus doet van dat geſigt den Keyſer in een brief een breed verſlag. Eenige aanmerkingen over dien brief. Sijn onluſt met Acacius, Biſſchop van Ceſareën, over het Metropolitaanſche regt. De groot-agting der Kerke van Jeruſalem. Cyrillus en Acacius onderlinge betigtingen. Acacius ſet Cyrillus in een Vergadering van Paleſtijnſche Biſſchoppen af. Wonderlijke verwarring in het optellen van die, geduurende de Ariaanſche meeſterſchap, aldaar na malkanderen Biſſchoppen geweeſt zijn; daar een vertoog van gegeven word. Het is onmogelijk de Schrijvers hier in over-een te brengen. Eutychius vat een doodelijken haat op tegen Cyrillus, en woeld tegen hem. De Ariaanſche Biſſchoppen van Jeruſalem worden van Theodoretus geheel overgeſlagen. Cyrillus vertoog tegen het vonnis van Acacius, en beroep op den Keyſer. Hy wijkt tot Sylvanus, Biſchop van Tarſen, en predikt aldaar geduurig; quam in de Synode te Seleucien, en geeft ſijn ſaak over aan hun oordeel. Hy weygerd als een afgeſet man uyt de Synode te gaan. Hy word van dat Concilie vrygeſproken en herſteld. Acacius klagte tegen hem by den Keyſer. Waar mede hy van Acacius betigt en beſwaard wierd. Hy wierd weder afgeſet en gebannen. Komt onder de regeering van Julianus weder t'huys. Julianus groote beleefdheyt en gunſt ontrent de Joden; waarom deſelve hun Tempel en Godsdienſt poogde te herſtellen. Hy ſchrijft daar over aan de Joden. Hy ſpreekt daar over met de Hoofden der Joden. Wat ſijn oogmerk daar mede was. Toeſtel tot het herbouwen des Tempels. De onkoſten daar toe worden gevonden, en Opſienders op het werk geſteld van den Keyſer. Cyrillus vertoond hen de ydelheyt van hun onderneming. Het bouwen word geſtoord door ongewoone ſtormen, aardbevingen en vuur van den hemel. Swarte kruyſſen op de kleederen der Joden. Veele wierden door deſe wonderdadige getuygeniſſen en vertooningen bekeerd. De Joden vonden, naar het verhaal van

Philo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Philoſtorgius, *in een kelder, by het opgraven van de fundamenten, het Euangelium van den* H. Johannes. *Alle andere byſonderheden ſteunen op goede getuygen.* Julianus *geeft laſt, om te* Jeruſalem *een Schouwburg te bouwen. Fraye aanmerkingen van den* H. Chryſoſtomus *over dit mislukken van der* Joden *voornemen.* Cyrillus *vlugt en te rug-komſt even voor de dood van den Keyſer* Valens. *Hy bevorderd ſijn Neef* Gelaſius *tot den Biſſchoplijken ſtoel van* Ceſareën. *Wie deſe* Gelaſius *was.* Cyrillus *was een der Voorſitters in het tweede algemeene Concilie: word door het getuygenis van hetſelve vry gekend van alle laſteringen. Hy ſterft; wanneer. De beſchrijving van ſijn perſoon. Sijn af-beeldſel. De Catechetiſche leſſen het eenige dat van ſijne ſchriften is overgebleven. De onvervalſtheyt derſelven word t'onregt in twijfel getrokken. Aanmerkingen over eenige uytvlugten tegen deſelve. De eenvoudigheyt en rauwheyt, als ook de niet heel nette uytdrukkingen van hem gebruykt, worden verſagt. De verklaring des Geloofs was derſelver voornaam doelwit. Het Geloofs-formulier in de Kerk van* Jeruſalem *gebruykt.* Cyrillus *Schriften.*

Van veele Oude Vaders heeft men geen of weynig beſcheyd.

I. HEt is de Kerke geen kleyn ongeluk, dat het bedrijf van ſo veele groote en heerlijke Mannen of met een eeuwig ſtil-ſwijgen begraven, of maar onvolmaakt en ſtukswijſe tot ons overgekomen is. Dit is het lot geweeſt, gelijk van veele anderen, ſo ook van den voortreffelijken Biſſchop *Cyrillus*, van wien de gedenkſchriften van de oude Kerk ons maar weynige ſaken van belang hebben na-gelaten, en die nog ſo verward en door malkanderen geſlingerd, dat ik de moeyte, om deſelve op te ſoeken, en den Leeſer daar mede op te houden, onnodig geoordeeld ſoude hebben, ten ware ik, door 't opſamelen van de verſtrooide ſtukken ſijner Hiſtorie, de hoop gehad had van de geſchiedeniſſen dier tijd daar door eenigſins op te helderen, en ſijn naam van eenige ſware beſchuldigingen, die hem of door misſlag, of door onwetendheyt wierden opgelegd, te ſuyveren.

Cyrillus Ouders en vaderland ſijn onſeker.

Wie ſijne Ouders waren, of waar hy gebooren was, is onbekend, hoewel'er geen ongerijmdheyt in is, dat men hem vaſtſteld gebooren te zijn in Paleſtina, en mogelijk te Jeruſalem, gelijk ik dat als een ſekere waarheyt vind aangetekend by een nieuw Schrijver (*a*), die egter, mijnes oordeels, geen ander grond van ſijn ſeggen heeft dan een blote giſſing.

Waar eerſt van hem word opgehaald.

Immers wy vinden niet vroeger van hem gewaagd, als ten tijde van *Macarius*, Biſſchop van Jeruſalem, een eerwaerdig Man, die in het Concilie van Niceën van grooten aanſien, van *Conſtantinus de Groote* grootelijks geeerd, en byſonder van hem tot het bouwen van de pragtige kerken te Jeruſalem gebruykt was: van deſen word *Cyrillus* geſegd (*b*) eerſt in een Kerk-bediening te zijn aangenoomen, welke toen, naar alle waarſchijnlijkheyt, die van een Diaken was; ik moet egter bekennen, dat de plaats van *Sozomenus*, daar men dit uyt op-haald, ſo als men ſe nu in het Grieks heeft, niet alleen mislijk verſteld, en ter nauwer nood herſteld is, maar ook natuurlijker op de beroeping en beveſtiging van *Maximus*, dan op die van *Cyrillus* ſlaat.

Maximus, vermaard Biſſchop van Jeruſalem.

Immers *Macarius* geſtorven zijnde, volgde hem in den Biſſchoplijken ſtoel, ontrent het jaar onſes Heeren CCCXXXI, *Maximus*, een man van grooten naam, en die niet t'onregt veel geagt wierd, als hebbende onder de vervolging van *Maximianus*

(*a*) *Alegr. de Vir. Illuſtr. Or. Carmelit. ad ann.* 386. *p.* 180. (*b*) *Sozom. lib.* 4. *c.* 20. *p.* 570. *Vid. Valeſ. annot. p.* 126.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

mianus (*c*), om des Geloofs wil, veel geleden: want hy had, volgens de wreede gewoonte van die tijden, moeten missen sijn regter oog, en was door het doorsnijden van de zenuw verminkt aan sijn regter voet: ook was hy niet yveriger geweest, om het Christen Geloof tegen dat van de Heydenen te beweeren, als hy naderhand was om het regtsinnig Geloof tegen dat van de Arianen te verdedigen, welk hem geen kleyne tegenstand by dat noestig en veel-vermogend slag van menschen veroorsaakte.

Maakt Cyrillus Ouderling,

Dese *Maximus* maakte *Cyrillus* Ouderling (*d*), en onder hem oeffende hy in die Kerk het ampt van een *Catechist*; een ampt van groote aangelegentheyt, welk hy met grooten yver en neerstigheyt waarnam, en ondertusschen by-na alle dagen, bysonder in de Vasten, predikte.

en Catechist.

Thans was het, dat hy sijne Catechetische lessen, die nog heden overig zijn, voor-las. *Hieronymus* seyd ons (*e*), dat hy deselve heeft opgesteld in sijne jonger jaren, dog hoe oud hy toen was, drukt hy niet uyt, maar wy konnen het uyt het verslag, dat'er *Cyrillus* ons self van geeft, ten naasten-by gissen:

Wanneer hy daar in besig was.

want spreekende van de opkomst der Manicheïsche kettery, seyd hy (*f*), Dat deselve, seventig jaren geleden, onder den Keyser *Probus* was opgekomen, en dat'er toen nog eenige leefden, die dien Ketter hadden gesien: indien wy nu vaststellen 't geen *Eusebius* (*g*) rond-uyt segd, en uyt de gemeene rekening van verscheyden Oostersche tijd-wortels volgd, dat *Manes* sijn kettery aan het ligt bragt in het tweede jaar van den Keyser *Probus*, dat is, in het jaar onses Heeren CCLXXVII, so komt de tijd, dat hy de gemelde lessen sijnen leerlingen voorstelde, uyt op het jaar CCCXLVII.

Wierd drie jaren daar na Bisschop.

II. Dese oeffening hield hy waarschijnlijk aan de hand tot den tijd toe, dat hy tot den Bisschoplijken stoel bevorderd wierd, 't welk drie jaren na die tijd was, wanneer *Maximus* door de Arianen was afgeset, gelijk sommige seggen; of, welk mogelijk waaragtiger is, als *Maximus* gestorven was. Hier ontmoet ons nu een seer groote verwerring en verscheydentheyt van de Historie dier tijd, rakende het vervolg van de Bisschoppen op dien stoel, en de daar van afhangende verwisselingen en veranderingen, gemerkt deselve door de Schrijvers van die en de volgende eeuw so gebroken en onvolmaakt is voorgesteld, dat men'er met weynig sekerheyt van spreken kan.

Verschil over het komen tot het Bisdom.

Sommige hebben in 't ruwe iets daar van nagespoord; maar de H. *Hieronymus* (*h*) geeft'er dit berigt van, dat na de dood van *Maximus*, *Acacius*, Bisschop van Cesareën, en sommige andere van de Ariaansche sijde, *Cyrillus* den stoel van Jerusalem aanbooden,

Hy word betigt van Ariancry,

met beding, dat hy de verkiesing, die hy van *Maximus* ontfangen had, soude afstaan, 't welk hy, de Kerk aldaar als Diaken dienende, aannam, en daarom met het Bisdom beloond wierd; dat hy vervolgens *Heraclius*, dien *Maximus* op sijn dood-bed tot sijnen Nasaat had aangesteld, sijn Bisschoplijke weerdigheyt benam, en weder tot den staat van Ouderling vernederde; daar andere byvoegen, dat hy sig uyt dien hoofde schuldig maakte aan gemeenschap met de Arianen;

en van de Macedoniaansche kettery.

dat (*i*) hy veeltijds in 't stuk van 't Geloof wankelde; dat hy met de kettery van *Macedonius* besmet was (*k*), en deselve naderhand weder herriep; ja, dat hy voor de Ariaansche godloosheden niet min yverde (*l*), als sijn Voorsaat gedaan had voor de Regtsinnigheyt. Dit zijn de voornaamste dingen, die hem te last gelegd wierden: maar ik kan niet laten

(*c*) *Theod. lib. 2. c. 27. p. 109.* (*d*) *Hieron. Chron. ad ann. 349.* (*e*) *De Script. in Cyrill.* (*f*) *Cyr. Catech. 6. p. 141.* (*g*) *Chron. ad ann. 2293.* (*h*) *Chron. ubi supra.* (*i*) *Rufin. lib. 1. c. 23. p. 235.* (*k*) *Sozom. lib. 7. c. 7. p. 711. Vide Socr. lib. 5. c. 8. p. 264.* (*l*) *Script. vit. Ath. Gr. Lat. ap. Ath. Tom. 2. p. 535.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ten ſulks tegen te ſpreeken , en ſchroome niet te ſeggen, dat hem dat door onwetendheyt of misverſtand word na-gegeven: want al was'er geen andere reden, 't is genoeg, dat hy daar van word vry geſproken door het getuygenis van die, welke de ware geſchapenheyt der ſaken ruym ſo wel konden weten, als de H. *Hieronymus*, of iemand van alle de anderen. *Theodoritus* (*m*), ſpreekende van ſijn komſte op den ſtoel van Jeruſalem, ſeyd, dat *hy was een dapper en yverig voorſtander van de Apoſtoliſche leer;* en de Vaders van het groot Concilie te Conſtantinopelen in hunnen Synodalen brief (*n*) aan den Paus *Damaſus*, noemden hem *den ſeer eerweerdigen en godvrugtigen Biſſchop Cyrillus*, en verſekeren ons, dat hy behoorlijk en volgens order door de Biſſchoppen van die Provincie verkoren, en hem door de Ariaanſche party veel moeyte aangedaan was. Wat ſoud'er tot ſuyvering van hem klaarder en netter konnen geſegd worden? Een ſulk geloofweerdig en ontwijfelbaar getuygenis, gegeven door ſo veele en ſulke eerwaerdige Mannen, alle regtſinnige Biſſchoppen, die ter ſelver tijd leefden, en van ſijne ſaken niet konden onwetend zijn, die met hem omgingen, en ſijne ſaak onderſogt hadden, weegd by my meer, als honderd vertellingen door de tweede hand, en mogelijk opgeſteld van ſulke die'er verre van daan woonden, en'er ſig niet hebben laten aan gelegen leggen, of hun werk gemaakt om nauwkeurig te onderſoeken, of 't geen geſegd wierd waar of valſch was. Ik wil niet ſeggen, dat de gemeide dingen t'eenemaal verdigt waren, maar dat die ſaken ſo blindeling, ſonder de namen of perſoonen te onderſcheyden, zijn opgeraapt. *Baronius* (*o*) ſpreekt uyt *Hieronymus* van vier verſcheyden *Cyrilluſſen*, die ontrent die tijd na malkanderen Biſſchoppen van Jeruſalem geweeſt zijn: maar 't is klaar, dat de Cardinaal de woorden van *Hieronymus* qualijk gevat heeft, alſo deſelve maar van eenen en den ſelven *Cyrillus* ſpreekt, die door het boven-drijven van de Ariaanſche factie tot vierwerf toe dan afgeſet, en dan weder herſteld wierd. Wat hier van zy of niet, *Epiphanius* (*p*) ſpreekt van een anderen *Cyrillus*, behalven den onſen, die ontrent die tijd Biſſchop van Jeruſalem was, en in de plaats quam van *Herennius*, welke *Herennius* in de plaats quam van onſen *Cyrillus*. Ik twijfel niet, of een groot gedeelte, indien niet alles, van 't geen even is opgehaald, moet op de ſchouderen van een anderen als onſen *Cyrillus* gelegd worden, en ſtelle vaſt, dat de by-na gelijke tijd, en de bediening ter ſelver plaats, aanleyding gegeven heeft, om den eenen te nemen voor den anderen. Mogelijk heeft het tot die beſchuldiging van *Cyrillus* niet weynig geholpen, dat *Acacius*, *Metropolitaan* (hoofdſtads-Biſſchop) van Ceſareën zijnde, *Cyrillus* buyten ſijn toeſtemming, volgens order, niet konde beroepen worden, en dat *Cyrillus* ſelf, gedrongen door gelegentheyt van die tijden, ſomtijds eenige ſoort van onderhandeling hield met *Baſilius*, Biſſchop van Ancyra, en andere hoofden van de Homoiouſiaanſche en halve-Ariaanſche party, en dat in ſaken, daar ſy elkanders hulp van noden hadden, maar geenſins, om het met hunne gevoelens en dwalingen te houden, want daar toe doet ſig in de Hiſtorie niet de minſte voetſtap op, ja in de beſaamde Geloofs-belijdenis (*q*), die door hen aangeboden aan de Synode van Seleucien (alwaar hy tegenwoordig was, en de meeſte opentlijk de ſijde koſen van de halve-Arianen) hoewel ſe door 43. Biſſchoppen, onder welke verſcheydene uyt Syrien en Paleſtina waren, ondertekend was, word ſijn naam niet gevonden, of van

Dog t'onregt.

Reden daar tegen.

Aanleydingen tot het betigten van Cyrillus.

(*m*) *Lib.* 2. *c.* 6. *p.* 110. (*n*) *Lib.* 5. *c.* 9. *p.* 211. (*o*) *Ad ann.* 351. *num.* 26. (*p*) *Hæreſ.* 66. *p.* 275. (*q*) *Ibid. Hæreſ.* 73. *p.* 371, 372.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Beter bescheyd geeft elders Hieronymus, en andere van hem

sijn toestemming met hen eenigsins gerept. Meer sal ik hier niet toe seggen, als dat *Hieronymus* (r) self elders, daar hy buyten tegenspraak van onsen *Cyrillus* spreekt, niet anders van hem getuygd, als dat hy meermaals uyt sijn Kerk gestooten (wel-verstaande door drift der Arianen) en weder hersteld wierd; en dat *Nicephorus*, Patriarch van Constantinopelen, in sijn lijst van de Jerusalemsche Bisschoppen (s), hem steld naast aan *Maximus*, en seyd, dat hy van de Arianen gebannen wierd, en vervolgens gewag maakt van die, welke in tegenstelling van hem ook Bisschoppen gemaakt wierden.

III. Van de weg en wijse, hoe hy op den Bisschoplijken stoel geklommen is, (welk geschiedde in het jaar CCCXLIX, na de rekening van den H. *Hieronymus*, of na die van *Baronius* in het jaar CCCLI) stappen wy tot sijn verder bedrijf over. Niet lang had hy op dien stoel geseten, wanneer'er iets gebeurde, dat te dier tijd de geheele wereld door

Een teeken des kruyces word boven Jerusalem gesien.

een grooten roep maakte. Ontrent de tijd van *Constantius* optogt tegen *Magnentius*, die sig het Rijk wilde aanmatigen, wierd in de lugt, boven Jerusalem, gesien het teken des kruyces (t), welk geen stralen uytschoot gelijk een Comeet, maar sig vertoonde in een vast en ligt ligchaam, dat helderder als de glans der Sonne, en met een regen-boog,

Desselfs grootte,

die het als een kroon rondom besloot, omgeven was. Het strekte sig van den berg Calvarien tot den Olyf-berg toe uyt, tot ontrent vijftien stadiën, of ten naasten-by twee (Engelsche) mijlen, in de lengte, en

gedaante,

had een gelijkmatige breedte: desselfs gedaante was vreeslijk en verwekte een groote verbaastheyt, so dat de menschen daar so versteld en verbaasd over waren, dat elk uyt sijn huys liep, sijn werk af brak, en met vrouw en kinderen naar de groote kerk spoeyde, om hunne gebeden en lof-zangen *Christo* op te offeren, en dat als een groot bewijs van desselfs Godheyt te erkennen. Sonder vrugt was dit gesigt ontrent Joden en Heydenen niet, want veele van d'eene en d'andere wierden daar door tot het omhelsen van het Christen Geloof overgehaald. *Philostorgius*, en nevens hem eenige andere, verhalen, dat het van beyde legers, toen leggende in de vlakte van Pannonien, gesien wierd, tot groote verbaasdheyt van *Magnentius* en de sijnen, en geen minder moed-geving van

en tijd van verschijning.

Constantius en sijn krijgsvolk: maar ik moet hier in met mijn toestemming aarselen, gemerkt de Keyser, naar het seggen van *Sozomenus*, daar van maar door hooren seggen berigt wierd, en die veldslag en overwinning van *Magnentius* niet voorgevallen is als in het later gedeelte des jaars, en also veele maanden na die verschijning; want dat teeken was reeds gesien den sevenden *Mey*, 's morgens ontrent negen uuren, in de Pinxter-week, 's jaars na dat *Sergius* en *Nigronianus* Burgermeesters geweest waren, (gelijk het ons in *Idatius* lijst van de regeerende Burgermeesters voorkomt, hoewel hy een misslag heeft in den dag, die, naar sijn seggen, de dertigste *January* soude geweest zijn) te weten, in het jaar CCCLI, waar mede alle, die dese verschijning op des Keysers veldtogt tegen *Magnentius*, en het gaan van *Gallus* naar Antiochien t'huys brengen, over-een stemmen. Dit nieuws van dat wonderlijk en ongewoon gesigt wierd door de vreemdelingen, die thans uyt eerbiedigheyt voor die Heylige plaatsen aldaar waren toegevloeyd, eerlang naar alle

Waar over Cyrillus

Gewesten overgebragt, onder anderen droeg *Cyrillus* sorg, dat de Keyser daar van wetenschap hebben mogt, tot welken eynde hy hem aanstonds

(r) *De Script. c.* 112. (s) *Chronograph. ap. Scalig. Chron. p.* 308. (t) *Sozom. lib.* 4. *c.* 5. *p.* 541. *Philost. lib.* 3. *c.* 26. *p.* 490. *Nazianz. Orat.* 4. *p.* 112. *Niceph. lib.* 9. *c.* 32. *p.* 756. *P. Diac. Hist. Miscell. lib.* 11. *p.* 322. *Chron. Alex. ad ann. Constant.* 14. *p.* 678.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtonds een brief, van welke *Sozomenus* en andere gewag maken, toeſond, en daar in de ſaak ſelf, en ſijne gedagten daar over vertoogd; wy ſullen derhalven dien hier geheel en al inlaſſen (*v*):

aan den Keyſer ſchrijft deſen volgenden brief.

IV. Aan den van God ſeer begunſtigden, en godsdienſtigen Vorſt CONSTANTIUS den DOORLUGTIGEN, ſend *Cyrillus*, Biſſchop van Jeruſalem, groetenis.

I*K ſende u geheyligde Majeſteyt deſe eerſtelingen mijner brieven van* Jeruſalem, *zijnde ſodanig, dat het u niet mishagen ſal deſelve te ontfangen, en my paſt u deſelve aan te bieden: een brief, niet opgeſchikt met vleyende uytdrukkingen, maar die u berigt geeft van hemelſche en Goddelijke geſigten; een brief, die door geen reden-konſtige beweegredenen uw gunſt ſoekt, maar heylige en Euangeliſche voorſeggingen, welker waarheyt door den uytſlag ten vollen blijken ſal, behelſd. Anderen mogen van ſaken, daar in ſy hunnen luyſter ſtellen, u aanbieden goudene kroonen, die met koſtelijke geſteentens, daar mede ſy uwe aanſienlijke kerken veeltijds opſchikken, konſtig beſet zijn: maar wy kroonen u niet met aardſche geſchenken, met dingen, die van hier beneden, of aan deſe beneden-wereld bepaald zijn, maar wy dragen u nauwkeurig voor de Goddelijke kragt van die hemelſche vertooningen, die ons te* Jeruſalem *onder uwe regeering zijn voorgekomen; niet op dat gy daar door uyt een ſtaat van onwetendheyt ſoud worden overgebragt, en de eerſte beginſelen van de kenniſſe Gods ontfangen; (want ſodanig is uw kennis en godvrugtigheyt, dat gy in ſaken van godsdienſt bequaam ſchijnt anderen te onderwijſen) maar op dat gy in die dingen, daar van gy gewoon zijt te redeneeren, te ſterker mogt worden beveſtigd, en uyt de aanmerking, dat God uw Rijk, 't welk als een vaderlijke erfenis tot u is overgekomen, met grooter eer, en met goddelijker en hemelſcher zegeningen gekroond heeft, te meer mogt worden aangeſet, om den Opper-heerſcher van de wereld den hoogſten roem en lof, byſonder in deſe tijd, op te offeren, en door deſe wonderdadige getuygeniſſen verſekerd zijnde, dat God voor uw Rijk en regeering byſondere ſorg draagd, te kloekmoediger en dapperder tegen uwe vyanden mogt aangaan. Ten tijde van uw vader* Conſtantinus, *een Vorſt, die van God bemind, en by ons in zalige geheugenis is, wierd het heylſaam hout des kruyces gevonden te* Jeruſalem, *waar door de Goddelijke goedheyt hem, die de ware Religie omhelſde, die byſondere gunſt bewees, dat hy de verborgenſte heylige plaatſen mogt ontdekken. Maar in uwen tijd,* Sire, *die in godvrugtigheyt en aandagt een verder ſtap gedaan hebt, behaagd het God wonderen te geven, niet meer op de aarde, maar uyt den hemel, ik meen, het gezegend kruys van onſen Heer en Saligmaker* Jeſus Chriſtus, *den eenig-gebooren Sone Gods, het teken van ſijne overwinning en zegepraling over de dood, welk met een ongemeenen ligten glans onlangs te* Jeruſalem *geſien is: want op den ſevenden* Mey, *'s morgens ontrent negen uuren, ten tijde van de heylige en vier-dagen van* Pinxteren, *vertoonde ſig in den hemel een groot wonderbaarlijk en helder kruys, regt boven het Heylig* Golgotha, *dat ſig tot den Heyligen Olijf-berg toe uytſtrekte; welk niet van een of twee, maar klaar en helder geſien wierd van de geheele ſtad, en dat niet, als ſommigen ſouden mogen denken, enkelijk met een haaſt voor-by-ſchietenden glans, maar eenige uuren na malkanderen, ſodanig, dat het door ſijn glans de heldere ſtralen van de Son verdoofde, daar anders, indien het*

(*v*) *Ext. in calc. Catech. p.* 549.

geen kragtiger en helderder ſtralen van ligt in de oogen der aanſchouwers had uytgeſchooten, de Sonne deſſelfs glans ſoude verduyſterd hebben. Door dit verbaaſd-makend voorval wierd de geheele ſtad geſlagen met vreeſe, dog niet ſonder vreugde en blydſchap, en liep aanſtonds naar de kerk, alwaar men binnen korten allerley ſoort van menſchen, jonge en oude, mans-en vrouws-perſoonen ſag t'ſamen komen: ſelfs verlieten nieuw-getrouwde hunne bruyd-kamers, en quamen derwaards; ja niet alleen Chriſtene inwoonders en vreemdelingen, maar ſelfs menigte van Heydenen uyt andere Geweſten vloeyden toe, en verheerlykten alle met eenparige ſtemmen en herten onſen Heere Jeſus Chriſtus, den eenig-geboren Soon Gods, en uytwerker van dit wonderwerk, als zynde nu door dadelyke bevinding overtuygd, dat de allerheyligſte Chriſtelyke Religie niet gelegen is in beweeglijke woorden der menſchelijke wijsheyt, maar in betooning des geeſts en der kragt, en niet enkelyk van menſchen wierd voorgeſteld, maar van God uyt den hemel getuygd en beveſtigd wierd: weshalven wy inwoonders van Jeruſalem, dit wonder-teeken met onſe oogen hebbende aangeſchouwd, den grooten God, en ſijn eenig-gebooren Soon, met alle dankbaarheyt, gelyk ons betaamd, aanbidden, en Gode onſe gebeden voor uwe regeering, die hem ſo dierbaar is, in deſe heylige plaats hebben op-geofferd, en geduurig ſullen op-offeren. Ik heb dienvolgende gedagt dit hemels-geſigt met ſtil-ſwygen niet te mogen verduyſteren, maar heb noodig geoordeeld t'ſelve u, als een goede tyding, en bewys van de Goddelyke goedgunſtigheyt te verwittigen, op dat gy op het goed fundament van het reeds omhelſd Geloof een verdere kennis van 't geen dus wonderlyk en boven-natuurlyk gebeurd is, een vaſter vertrouwen op onſen Heere Jeſus Chriſtus moogt hebben, en volgens uw gewoon vertrouwen, als die God tot uw hulp en byſtand hebt, moogt voortſetten de banier van het kruys, de grootſte grond van blydſchap, en met genegentheyt oprigten het teeken, dat in den hemel getoond is, waar in de hemelen ſig grootelyks verheugd en gezegepraald hebben. Dit wonderlyk voor-teken, ſeer godvrugtige Keyſer, is nu, in gevolg van de voorſeggingen der Propheten, en de woorden Chriſti in het Euangelium vervuld, en ſal na deſen nog verder vervuld worden: want wanneer onſe Saligmaker in het Euangelium van den H. Mattheus aan de gezegende Apoſtelen de tekenen van het gene geſchieden ſoude, en door hen aan andere, die met hen verkeerden, voorſtelde, heeft hy ſulks duydelyk voorſegd, ſeggende: Ende alsdan ſal het teeken van den Soon des menſchen verſchijnen in den hemel. Wanneer gy het heylig Boek van de Euangelien, volgens uw gewoonte, in handen neemd, ſult gy aldaar deſe voorſeggingen en getuygeniſſen beſchreven vinden; waar op ik u bidde, Sire, te nauwer en neerſtiger te willen letten, om insgelyks op de andere dingen aldaar beſchreven, en van onſen Saligmaker voorſegd, ſorgvuldig agt te geven, op dat wy van de partyen en magten, die tegen ons waken, geen ſchade lyden. Deſe eerſtelingen van myne redeneeringen, Sire, bied ik u aan, zynde de eerſte tyding, die ik u van Jeruſalem toeſende; ik offere deſelve op aan u, die nevens ons opregtelyk en heyliglyk Jeſus Chriſtus, den eenig-gebooren Soon Gods, eerd en aanbid, die op ſijn kruys te Jeruſalem, volgens de H. Schriften, de ſaligheyt van het menſchelyk Geſlagt uytgewrogt, de dood overwonnen, en met ſijn eygen dierbaar bloed de ſonden der menſchen verſoend heeft, en van daar het geeſtelyk leven, de onſterffelykheyt, en hemelſche genade mede-deeld aan allen, die in hem gelooven. God, de groote Wereld-koning, en gever van alles goeds, geve u, (door deſſelfs magt en goed-

heyt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

heyt bewaard, met grooter en uytmuntender voortgang in godſaligheyt dagelyks gezegend, en met Koningklyke ſpruyten verrykt) een langduurige, vreedſame en voorſpoedige regeering, en wake over u, als de eere der Chriſtenen, *en zegen voor de geheele wereld; hy ſterke en verciere u met alle deugden, op dat gy nog lange moogt toonen uwe gewoone liefde en genegentheyt tot de Heylige Kerken, en tot het* Roomſche *Ryk, en verryke u met ruymer belooningen van godſaligheyt. De Almagtige God verleene u, Doorlugtigſte en Godsdienſtigſte Keyſer, en aan ons nog een lange reex vreedſame jaren, en doe u gelukkig en voorſpoedig blyven, een beſtendig belyder en voorſtander van de Heylige en* een-weſige Drie-eenigheyt, *dien, gelyk het weſen moet, alle eer en heerlykheyt gegeven worde van eeuwigheyt tot eeuwigheyt.* Amen.

Uyt deſen brief konnen wy, behalven het verſlag, dat'er van het wonder-teken in gegeven word, en de aanmerkingen, die hy daar over maakt, drie dingen ſien, die op *Cyrillus* ſlaan: Eerſtelijk, dat deſe brief geſchreven is niet lang na dat *Cyrillus* Biſſchop van Jeruſalem geworden was, gemerkt hy deſelve een eerſteling van ſijn aanſpraak aan den Keyſer, na ſijne bevordering, noemd; en ſeker, hy moet niet veele maanden daar na geſchreven zijn, indien anders *Baronius* de tijd van ſijn beveſtiging in dat Bisdom (zijnde, naar ſijn ſeggen, het jaar CCCLI) wel heeft, alſo deſelve brief ontrent de Mey-maand desſelven jaars geſchreven is. Ten tweeden, dat hy in het ſlot van dien klaarblijkelijk ſijn aankleeven aan het Niceens Geloof te kennen geeft, gemerkt hy ſo ernſtig bid, dat de Keyſer altoos mogt belijden en voorſtaan τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα, *de Heylige en eenweſige Drie-eenigheyt*, ten blijk, dat hy geenſins, gelijk hy ontrent die tijd beſchuldigd wierd, aan het toehouden met de Arianen ſchuldig was, en dat het een vreemd en eenſijdig voor-oordeel is, dat eenige nieuwe Schrijvers (*x*) uyt deſen brief ſelfs beſluyten, of dat deſelve van *Cyrillus* niet geſchreven is, of dat hy, ſo hy ſe geſchreven heeft, een Ariaans Ketter geweeſt is. Ten derden, dat hy, niet-tegenſtaande ſijne betuyging tegens vleyery, egter ſeer voorſigtig vry ſagte woorden gebruykt, en des Keyſers gemoed, dat reeds tegen de Regtſinnigen verbitterd was (gelijk het dan ſelden miſte, of het wierd door de konſten van de Arianen tegen deſelve vinnig aangeſtookt) door aangename gunſt-winningen ſoekt te verſagten. En ſekerlijk, dat was een manier van doen, te dier tijd van vroome en voorſigtige Mannen in hunne aanſpraak aan dien Keyſer, die ongemeen geern gepreeſen wierd, en meer als iemand op ſigſelven verſot was, meermaals gebruykt. Maar om weder tot *Cyrillus* te keeren.

Drie dingen worden daar uyt aangemerkt.

V. Hy nam 't geen tot ſijn Herder-ampt behoorde ſorgvuldig waar: onderwijlen overvielen hem groote moeijelijkheden en onruſten, welker eerſte opheffer en ſtooker was *Acacius*, Biſſchop van Ceſareën (*y*), die groote drijver van de ſaak der Arianen, die *Cyrillus* aanſag niet alleen als ſijn party in 't ſtuk van het Geloof, maar ook als een die hem ſijne weerdigheyt wilde betwiſten: want het is ſeker, dat *Cyrillus* ſijn plaats als een Apoſtoliſche ſtoel aanmerkende, ſigſelven geregtigd oordeelde, om *Acacius* hoofd-ſtads-Biſſchoppelijke (*Metropolitaanſche*) voorregten te betwiſten. Hier in nu, moeten wy bekennen, ging hy wat te ver: want hoewel de Oudheyt de Kerke van Jeruſalem een groote eerbiedenis had toegedragen, als zijnde een Kerk, die onmiddelijk van onſen

Onluſten Cyrillus overgekomen.

Tegen hem verwekt door Acacius.

Aanleyding daar toe.

(*x*) *Riv. Crit. ſac. lib. 3. c. 11. p. 296, 297.* (*y*) *Sozom. lib. 4. c. 25. p. 583. Theod. lib. 2. c. 26. p. 11[illegible].*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſen gezegenden Saligmaker was geplant, en wel in een plaats, die hy met ſijn leven, prediken en wonder-werken vereerd, en tot een ſchouwburg van ſijn bloedige dood gemaakt heeft; een ſtoel, geveſtigd door de Apoſtelen, en van waar deſelve, om het Chriſtendom de geheele wereld door te verſpreyden, zijn uytgegaan; (in welken opſigt deſelve van de Vaders van het tweede algemeen Concilie (z) *de moeder aller Kerken* genoemd wierd) een Kerk, die in alle eeuwen van allerley menſchen, ſelfs van den hoogſten rang, beſogt wierd: hoewel deſelve, ſeg ik, om alle deſe redenen ſonderling geagt, en hunne Biſſchoppen met byſondere uytdrukking van eerwaerdigheyt beſchreven wierden, welk, als zijnde van oude tijden af en door overlevering tot hen overgekomen, met klare woorden in het Concilie van Niceën (a) beveſtigd was, egter was die ſtoel door dat gemelde Concilie die eer niet gegeven, als *behoudens de voorregten van Ceſareën haar eygen hoofd-ſtad (metropolis)*. Weshalven *Acacius*, een man van een moedigen en ſtouten inborſt, de minſte inbreuk in ſijn voorregt niet konnende verdragen, met een groote hitte en drift op *Cyrillus* aanviel; en dus nam de twiſt tuſſchen hen, die dag op dag aanwies, en een grooter breuk maakte, haar begin. Scheld-woorden wierden van d'een en d'ander kant uytgebraakt. *Cyrillus* beſchuldigde *Acacius*, dat hy een Ariaan was, en ondertuſſchen was hy, ſeyd *Sozomenus*, ſelf verdagt van een Homoiouſiaan te zijn, welker gevoelen was, Dat de Soon, een gelijk weſen met den Vader heeft; hoewel *Nicephorus*, die hier in de voetſtappen van *Sozomenus* volgd, uytdrukkelijk ſeyd (b), Dat hy verdagt was, ter oorſaak, dat hy toehield met τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ ϛοιχȣ̃σιν, die het ὁμοȣ́σιον, of de eenweſentheyt ſtaande hielden, welk ook de meeſte ſchijn van waarheyt heeft: Want waarom ſoude *Acacius* een harnas aangetrokken hebben tegen *Cyrillus*, om dat hy met de Homoiouſianen 't hield, gemerkt hy ſelf t'elkens ſig aan het hoofd van die party vertoonde, hoewel hy ook deſelve, als het pas gaf, weder verliet, en ſig by de volkomene Ariaans-geſinden voegde? Boven dat, *Acacius* beſchuldigde *Cyrillus*, ten eynde hy hem te beter ten toon ſtellen mogt, dat hy, ten tijde van een woedenden hongersnood te Jeruſalem, (als de arme Gemeynte by hem om hulp quam) al het geld hebbende uytgegeven, verkogt had de vaten, 't gereedſchap, kleederen, en 't geen ten dienſte der Kerke meer geheyligd was, en dat iemand ſekere vrouw, van het geſelſchap der Toneel-ſpeelers, met een kleed, dat hy ſelf ten dienſte van de kerk gegeven had, bekleed vindende, haar gevraagd had, Waar ſy aan dat kleed quam? die hem naar den koopman, die het haar verkogt had, wees, welke bekende dat van den Biſſchop gekogt te hebben. Of dit waar of vals was, laat ik daar; immers het diende *Acacius*, om *Cyrillus* by alle man hatelijk, en ſijne handelingen tegens hem behaaglijker te maken.

Verwydering tuſſchen hen beyden.

VI. Op dusdanige voorwendſels (het waren, ſeyd *Theodoretus* [c] onnoſele en beuſelagtige redenen) ſette *Acacius* in een Vergadering van Paleſtijnſche Biſſchoppen, die het alle met hem hielden, *Cyrillus* af, en dreef hem uyt Jeruſalem. Wie naaſt hem in ſijn plaats geſteld wierd, daar in zijn de Schrijvers geheel niet eenparig, ſommige ſeggen van *Eutychius*; andere noemen *Heraclius*; andere wederom *Herennius*, of *Erennis*, of *Arſenius*, naar dat de naam verſcheydentlijk geſchreven word: want het is ſeker, dat'er een jammerlijk verſchil en verwerring by de Schrijvers is in het opſtellen van de naam-rol der Biſſchoppen van Jeruſalem, ſedert het eerſte affetten van *Cyrillus* tot ſijne laatſte herſtelling toe, welker

Cyrillus word afgeſet.

Wie in ſijn plaats quam is onſeker.

(z) *Ap. Theod. lib. 5. c. 9. p. 211.* (a) *Can. 7.* (b) *Lib. 9. c. 46. p. 797.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

welker fommige, als fy kans fagen, infloopen, en anderen door de magt en drift van de Ariaanfche party wierden ingedrongen. Wy fullen hier eens voor-al den Leefer met eenen opflag doen fien, hoe de Schrijvers van die en de volgende tijden hier in verfchillen. Sy volgden malkanderen aldus:

Verfchillend vertoog daar van uyt verfcheyden Schrijvers.

Naar het feggen van *Hieronymus* (*d*).	*Cyrillus.* *Eutychius.* *Cyrillus*, ten tweeden maal. *Irenæus.* *Cyrillus*, ten derden maal. *Hilarius.* *Cyrillus*, ten vierden maal.
Naar het feggen van *Epiphanius* (*e*).	*Cyrillus* (*f*). *Erennis.* Een andere *Cyrillus.* *Hilarionus.*
Volgens *Socrates* (*g*).	*Cyrillus.* *Heraclius.* *Hilarius.* *Cyrillus*, ten tweeden maal.
Volgens *Sozomenus* (*h*).	*Cyrillus.* *Herennius.* *Heraclius.* *Hilarius.* *Cyrillus*, ten tweeden maal.
Volgens *Nicephorus*, de Patriarch van Conftantinopelen (*i*).	*Cyrillus.* *Arfenius.* *Heraclius.* *Hilarius.*

Het foude vergeefs werk zijn, fulke verfcheydentheyt en verwerring, 't zy met verfcheyden namen tot een man te maken, of met de tijd van elks bediening dus of fo uyt te vinden, te willen over-een brengen; ja het is een onmogelijke faak, daar de befcheyden fo tegen malkanderen aanloopen, en de Kerkelijke Schrijvers weynig meer dan de bloote namen hebben nagelaten. Die *Eutychius* (die in de lijft van *Hieronymus* naaft *Cyrillus* geplaatft word) was buyten twijfel de felve, van welken *Epiphanius* elders (*k*) gewag maakt, en Biffchop van Eleutheropolis was. Hy was onder *Maximus*, *Cyrillus* Voorfaat, opgebragt, en door hem in het Ware en Regtfinnige Geloof onderwefen. Hy had fijn oog op den ftoel van Jerufalem, dog merkte dat hem niemand in de weg was als *Cyrillus*; weshalven hy, om door *Acacius* gunft tot dat Bisdom bevorderd te worden, de Regtfinnige Leer wel niet opentlijk verfaakte, egter defelve voor een tijd ontveynsde. Hy voegde fig ten dien eynde by *Acacius*, en ftelde fig nevens denfelven als party tegen *Cyrillus*, tegens welken hy een doodelijken nijd en haat opvatte, en niet alleen hem,

Weshalven daar niet fekers van kan gefegd worden.

Eutychius, wie die was.

Steld fig nevens Acacius tegen Cyrillus.

[L l l] maar

(c) *Ubi fupra p.* 110. (d) *In Chron. ubi fupra.* (e) *Hæref.* 66. *p.* 275. (f) *Lib.* 4. *c.* 30. *p.* 275. (g) *Lib.* 4. *c.* 30. *p.* 589. (h) *Lib.* 4. *c.* 30. *p.* 589. *Niceph. Call. lib.* 11. *c.* 2. *p.* 112. (i) *Chronogr. ap. Scalig. p.* 308. (k) *Hæref.* 73. *p.* 370. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Een andere naam-rol van Theodoretus.

maar ook alle die hem aankleefden en hielpen, tegen ftond. Hoe dit afliep, fullen wy ftraks nader vernemen. Ik fal over defe faak nu niet meer aanmerken, als dat *Theodoretus* (*t*), daar hy de Biffchoppen van de vijf groote Patriarchale Stoelen van de tijd en regeering van *Conftantinus* af opteld, in de naam-rol van die van Jerufalem alle de andere tuffchenbeyden geftelde Biffchoppen over-flaat, en agter *Maximus* alleenlijk fteld *Cyrillus*, en daar na eenen *Johannes*.

Cyrillus afgefet, beroept fig op grooter Vergadering.

VII. Twee geheele jaren lang hield *Acacius* niet op *Cyrillus* te dagvaarden (*m*): maar hy wel wetende wat hy van fijne openbare en geflagen vyanden te verwagten had, weygerde te komen, waar op het vonnis over hem geveld wierd: dog hy ftelde aanftonds een tegen-vertoog op, waar in hy fig van hunne uytfpraak op een grooter en plegtelijker Regtbank beriep, welk, fo het fchijnt, van den Keyfer wierd toegeftaan. Het is waar, dat hy, naar het feggen van *Socrates*, de eerfte en de eenige is, die door fulk een appèl de Kerkelijke Wet (ik geloof hy fiet op het befluyt van het Niceens Synode, waar by gelaft was, dat alle Biffchoppelijke faken door den *Metropolitaan*, en de Biffchoppen van defelve Provincie fouden worden afgehandeld) overtrad, egter was het niet anders, dan 't geen waar toe hem de noodfakelijkheyt in die tijd dreef, en 't geen wel te vooren in gewigtige voorvallen was toegeftaan en gebruykt geweeft. *Cyrillus*, hier door genoodfaakt Jerufalem te verlaten, wendde fig eerft naar Antiochien (*n*); maar vindende die plaats ontbloot van een Biffchop, reysde hy van daar naar Tarfen, daar hy fig by *Sylvanus*, den eerwaerdigen Biffchop van die plaats, ophield. Hier zijnde, fleet hy fijn tijd niet met ledigheyt, maar predikte doorgaans tot het volk: maar *boosheyt is gelijk het graf onverfadelijk*. *Acacius* vernam fo dra niet waar *Cyrillus* was, en hoe hy van *Sylvanus* onthaald wierd, of hy fchreef aanftonds aan dien Biffchop van Tarfen, hem berigtende, dat hy afgefet, en daar door tot het verrigten van de Heylige dienften onbequaam gemaakt was: dog defe had te grooten eerbiedenis voor onfen *Cyrillus*, als dat hy fulken fnooden ophef foude involgen, en wilde de Gemeynte, die in fijn leering behagen had, en met fijne welfpreekende predikatien ongemeen vermaakt was, geen misnoegen geven. Dus bleef *Cyrillus* in die beefigheyt tot het jaar CCCLIX toe, wanneer *Conftantius* een Synode te Seleucien deed t'famen komen, welk hem als een bequame gelegentheyt, om fijn faak opentlijk op het toonneel te brengen, voor komende, hy mede tot die Synode op-quam, met oogmerk, om fijn faak deffelfs uytfpraak t'eenemaal te onderwerpen. De Synode geopend zijnde, wierd ten eerften beraadflaagd, of men eerft de faken des Geloofs, of wel de faak van de afgefette Biffchoppen, en byfonder van *Cyrillus*, en eenige anderen, die met name hen van den Keyfer waren aanbevoolen, verhandelen foude. Na omvraag wierd het eerfte vaftgefteld; te weten, dat men eerft de Leer-ftukken foude afdoen. Wat nu daar in door de Synode verhandeld zy, hebben wy reeds elders (*o*) vertoond; immers het quam hier op uyt, dat *Leonas*, de gemagtigde des Keyfers, die naar de Acaciaanfche fijde helde, fiende dat de verfchillende partyen tot geen een gevoelen fouden te brengen zijn, de Synode, na dat fe viermaal t'famen gekomen was, af-brak en gebood te fcheyden. De regtfinnige Biffchoppen egter (die in getale niet veele waren) met *Bafilius* en *Sylvanus*, Biffchoppen van Ancyra en Tarfen, en de overige, die het tegen *Acacius* en de fijne hielden,

Houd fig ondertuffchen op te Tarfen, (wat hy daar deed.)

tot de tijd van de Synode van Seleucien toe.

Hy quam tot die Synode.

(*l*) *Lib.* 5. *c.* 40. *p.* 249. (*m*) *Socr. lib* 2. *c.* 40. *p.* 152. (*n*) *Theod. lib.* 2. *c.* 26. *p.* 110.
(*o*) Sie 't leven van *Athan.* de 13. Afdeel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den, gingen met hunne Vergaderingen voort, en daagden *Acacius*, en die van ſijnen aanhang, voor de Synode, om hunne beſchuldigingen, tegen *Cyrillus* en andere ingebragt, te bewijſen; maar die weygerden aldaar te komen: ja ſelf had *Acacius* ſtraks by den aanvang van de Synode geweygerd plaats te nemen, ten ware *Cyrillus*, als die reeds was afgeſet, uyt de Synode geſlooten wierd; waar tegen *Cyrillus* (hoewel van ſommige, uyt ernſtige begeerte en verlangen naar vreede, verſogt, om voor die tijd te wijken, met die verſeekering, dat ſy aanſtonds, na het afdoen van de verſchillen over het Geloof, ſijn ſaak ſouden voornemen) ſig aankantte, doordien hy ſijn uytgaan oordeelde voor een bewijs van ſchuldig te zijn opgevat te ſullen worden, of ten minſten ſijne vyanden een groot voordeel tegen hem te ſullen geven. Gemelde Biſſchoppen meermaals, dog te vergeefs, geroepen zijnde, ging de Synode voort met haar vonnis tegen de afweſende Biſſchoppen te uytten; waar van ſy eenige de Kerk-gemeenſchap, tot dat ſy ſig van 't geen hen opgelegd was geſuyverd hadden, ontſeyden, onder deſe waren *Aſterius*, *Euſebius*, *Eutychius*, e. ſ. v., en anderen geheel afſetteden, byſonder *Acacius*, het hoofd van die party, *Gregorius*, Biſſchop van Alexandrien, *Uranius* van Tyrus, en veele anderen: het is buyten twijfel (hoewel de handelingen van de Synode daar geen gewag van maken) dat ſy ter ſelver tijd ook *Cyrillus* en de anderen, die door de Acacianen waren afgeſet, in hunne bedieningen herſteld hebben.

Acacius wil Cyrillus hebben uytgeſloten.

De Synode vonniſd over verſcheyden Biſſchoppen.

En herſteld Cyrillus.

VIII. De ſaken in de Seleuciaanſche Synode dus afgedaan zijnde, maakten ſig eenige van hen, als gemagtigden, veerdig om den Keyſer te Conſtantinopelen van alles berigt over te brengen; maar *Acacius* was eerder aldaar als ſy (*p*), en ſig by het Hof hebbende aangegeven, verbeeldde die Synode vry ſlegt, en werkte ſo veel uyt, dat eenige naaſtgelegene Biſſchoppen tot een Synode, te Conſtantinopelen te houden, beſchreven wierden, waar in hy ſig tegen de hoofden van de Seleuciaanſche Vaders, en byſonder tegen *Cyrillus* aankantte, dien byſonder te laſt gelegd wierd, dat hy met *Euſtathius* en *Elpidius* (die de beſluyten van de Synode van Meletina, daar hy ſelf een voornaam lid van geweeſt was, hadden poogen te vernietigen) Kerk-gemeenſchap gehouden had; dat hy van de Paleſtijnſche Biſſchoppen afgeſet, egter gemeenſchap gehouden had met *Baſilius* en *Gregorius*, Biſſchoppen van Ancyra en Laodicea; dat hy *Acacius* de magt en het voorregt van het Metropolitaanſchap, onder voorgeven dat Jeruſalem een Apoſtoliſchen ſtoel was, betwiſt had; maar 't geen den Keyſer meeſt tegen hem verbitterde, was dat (*q*) hy de Heylige kleederen van de Kerk verkogt, en daar door gelegentheyt gegeven had, dat deſelve tot onheylige gebruyken waren gebeeſigd: want die Hiſtorie wierd nu weder opgehaald, en, ſo veel mogelijk was, verſwaard; men berigtte den Keyſer, dat het een koſtelijken en met goud doorwrogten rok was, die ſijn vader *Conſtantius de Groote*, ten tijde als die kerk gebouwd wierd, aan den Biſſchop *Macarius*, om by byſondere plegtelijkheden, en het bedienen van den Doop, aan te trekken, gegeven had; deſen, ſeyden ſy, heeft *Cyrillus* geveyld, en is gekogt van een der Tooneel-ſpeelders, die daar mede op het Schouwburg voor alle man danſſende, plotſelijk ter aarden viel, en ſodanig gequetſt wierd, dat hy het beſtierf *Sie nu Sire*, ſey *Acacius*, *hoe bequaam die mannen zijn, om over anderen hun vonnis te vellen, die ſulk eenen in hunnen Raad hebben.* Op deſe beſwaring ging de Verga-

Acacius verwerfd van den Keyſer een ander Synode;

alwaar Cyrillus met veele ſaken beſwaard word.

(*p*) *Socr. lib. 2. c. 41. p. 153. &c. Soz. lib. 4. c. 24. p. 579. & c. 25. p. 583.* (*q*) *Theod. l. cit. c. 27. p. 111.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dering voort tot hunne uytspraak, waar in sy hem, nevens twaalf anderen, assetteden en banden. Tien leden van de Vergadering weygerden het besluyt van het assetten deser Bisschoppen te ondertekenen, die om hunne hardnekkigheyt aanstonds van hunne Bisschoplijke bedieningen en Kerkbestier wierden opgeschort, met byvoeging, dat sy, indien sy binnen den tijd van ses maanden de handelingen en 't gemelde vonnis van die Synode niet goed keurden, insgelijks afgeset, en door de Bisschoppen van hunne Provincie anderen in hun plaats gekoren souden worden. Dit wierd alom bekend gemaakt, met last, dat dese Synodale orders nagekomen en uytgevoerd souden worden.

En nevens 12. andere afgeset.

IX. *Cyrillus*, volgens dit vonnis gebannen, bleef in dien staat so lang, tot dat *Constantinus* overleed, welk was binnen twee jaren na die tijd. *Julianus*, die na hem op den Troon quam, poogende sigselven en sijne regeering by het volk aangenaam te maken, herstelde (*r*) (onder andere blijken van sijn gunst) de Bisschoppen, die ten tijde van sijn Voorsaat gebannen waren. Van dese gelegentheyt bediende sig *Cyrillus* buyten allen twijfel, en hy keerde weder tot sijn plaats; immers onder de regeering van dien Keyser vinden wy hem sitten op sijnen Bisschoppelijken stoel, en dat by een gelegentheyt en voorval, dat so aanmerkelijk is, als'er ons mogelijk in de Kerkelijke Historie een voor komt, welk ik den Leeser oordeele niet onaangenaam te sullen zijn, en daarom hier omstandelijk sal voorstellen. *Julianus* poogde, door allerley middelen, het Christendom te smooren, en, so het mogelijk was, t'eenemaal uyt te roeyen; onder anderen nam hy voor de Joodsche Natie te begunstigen en te bevorderen, niet uyt eenige genegentheyt tot hen of hunne Religie, maar om dat hy deselve wist de vinnigste en oude vyanden der Christenen te zijn. Hy veynsde medelijden met hun noodlot en ongelukkige staat te hebben, en beloofde hen alle mogelijke hulp in het herstellen van hunnen godsdienst, en het weder ophalen van den ouden luyster hunner Religie; tot dien eynde liet hy hen den volgenden brief toekomen (*s*):

Komt onder Julianus weder in het besit van sijn Bisdom.

Julianus wil de Joden helpen in het herstellen van hunne godsdienst.

Schrijft een beleefden brief aan hen.

JULIANUS aan de maatschappy der *Joden*.

De swaare schattingen, die u onbescheydentlijk zijn opgelegd, en de ongemeene groote sommen gouds, die gy in het Lands-comptoir hebt moeten opbrengen, zijn verre boven die andere dienstbaarheden en onderdrukkingen, die gy in voorige tijden hebt moeten uytstaan, gesteygerd. Een groot gedeelte van dien heb ik met mijne eygene oogen reeds gesien, maar meer heb ik daar van gevonden in de Schriften, die het tegen u hebben opgevat, en u toegesonden zijn. Thans is men doende geweest, om u op nieuw aan te vallen, dog ik heb dat gesteuyt, verboden, en, uyt verfoeijing van sulken onbillijken handeling, de orders, die tegen u gereed lagen, en u stonden toegesonden te worden, verbrand; so dat niemand u van nu af aan met het gerugte self van sulken onregtvaerdigen handel sal konnen verschrikken. De oorsaak van alle dese onbillijkheden moet so seer niet worden toegeschreven aan mijn broeder Constantius, *goeder gedagtenis, als wel aan sommigen, die by hem stonden, aan sijn tafel aten, maar barbarische stellingen, en* Atheïstische *driften hadden; welke alle ik met mijn eygene handen opgevat, en in een diepen put weg-geworpen heb, om deselve voor eeuwig te smooren, so dat'er de minste gedagtenis niet meer van sal over blijven. Wat my aangaat, ik heb voorgenomen u alle vriendschap*

(*r*) *Idem. lib.* 3. *c.* 4. *p.* 127. (*s*) *Julian. Epist.* 25. *p.* 152.

ſchap en gunſte, die ik kan, te bewijſen, en daarom uwen broeder Julus, *den eerwaerdigen Aarts-vader, geraden, de ſchatting, die u geſegd word opgelegd te zijn, te rug te houden, met verſekering, dat niemand voortaan uwe Natie met ſulke ondragelijke laſten ſal beſwaren, maar gy onder mijne regeering naar uw believen veylig en vreedſaam ſult konnen leven, ten eynde gy, buyten verder beſwaarnis, in uwe hertelijke gebeden tot God, den grooten Schepper, en het beſte aller Weſens, dien 't behaagd heeft my met ſijn allerheyligſte hand de Kroon op het hoofd te ſtellen, om voorſpoed van mijne regeering bidden moogt: een dienſt, die ik ſekerlijk van u verwagten moet: want daar die met ſorgen en bekommerniſſen te worſtelen hebben, gemeenlijk van een nauw en bekrompen gemoed zijn, en hunne handen niet vryelijk ten hemel konnen ophefſen, zijn die van angſtige ſorgen ontlaſt zijn, en hunne ſielen in ſtilheyt en bedaardheyt beſitten konnen, allerbequaamſt om met hunne aandagt tot God te gaan, en om den voorſpoed van mijne regeering te bidden dien grooten God, die alleen de magt heeft, om mijne regeering ten beſten te ſtieren, en my 't goede, dat ik voorgenoomen heb, te doen uytvoeren; welk ik hoop en bidde dat hy ſal willen doen. Dit is het, dat gy voornamelijk moet behertigen, op dat ik de* Perſiaanſche *veld-togt gelukkig ten eynde hebbende gebragt, en de Heylige ſtad* Jeruſalem *(die gy ſo geruymen tijd en met ſulken ernſt gewenſcht en gebeden hebt weder bewoond te mogen ſien) door mijn toedoen herbouwd zijnde, aldaar woonen, en aldaar met u onſe t'ſamen-gevoegde gebeden aan het Opperſte Weſen van de wereld op-offeren mogen.*

Vervolgens ontbood hy (*t*) de hoofden van de Joodſche Natie, hen vragende, Waarom ſy, gemerkt de Wet van *Moſes* hen verpligtte te offeren, die gewoonte na-lieten? Van welke hem tot antwoord gegeven wierd, Dat het offeren, volgens hunne Wet, bepaald was aan eene plaatſe, en ſulks nergens gedaan mogt worden dan te Jeruſalem, alwaar hunnen Tempel reeds was verwoeſt, en ſy voor lang van daar gebannen waren; waar op hy hen belaſtte den Tempel weder op te bouwen, de gewoontens hunner Voor-ouderen weder in te voeren, en God naar de voorſchriften en plegtelijkheden hunner Religie te dienen. Twee dingen bewogen hem hier toe: Want voor eerſt poogde hy daar door de Joden tot de Heydenſche bygeloovigheden over te halen, in welke hoop hy geſterkt wierd, om dat d'een en d'ander van het offeren en reuk-werk hielden, en hy gemerkt had, dat het meerder deel der Joden aan de letter en buyten ſchorſſe van de Wet hangen bleef, en van den geeſtelijken en geheymen ſin weynig verſtond; en ten tweeden, hoopte hy daar door de Chriſtenen een dood-ſteek te geven, en door het herbouwen van den Tempel en herſtellen van den Joodſchen Godsdienſt, waar tegen *Chriſtus* ſulken doodelijken oordeel had uytgeſproken, te bewijſen, dat onſen Saligmaker een vals Propheet en bedrieger was. De Joden, hoewel ſy nu ontrent drie honderd jaren lang de waarheyt van onſes Heeren voorſegging, door droevige ervarendheyt, bevonden hadden, ontfingen dien laſt, als een ſaak, die ſy wel meermaals gewenſcht, maar nooit konnen hoopen hadden, met een onuytſpreekelijke blijdſchap, en waren daar ſo trots en moedig op, dat ſy met de Chriſtenen begon-

Spreekt ook daar over met de Joden.

Wat hy daar mede beoogde.

De Joden worden daar op moedig.

(*t*) *Socr. lib.* 3. *c.* 20. *p.* 192. *Sozom. lib.* 5. *c.* 22. *p.* 631. *Theod. lib.* 3. *c.* 20. *p.* 142. *Philoſt. lib.* 7. *c.* 9. *p.* 506. *Rufin. lib.* 1. *c.* 37, 38, 39. *p.* 240. *Amm. Marcell. lib.* 23. *in init. Nazianz. Orat.* 4. *p.* 111. *Chryſoſt. Homil.* 4. *in Matth. p.* 25. & *Homil.* 41. *in Act. p.* 361.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den te schimpen, en over hen te zegepralen, ja selfs te dreygen hen de selle uytwerkingen van hunne strengheyt niet minder te doen gevoelen, als sy selfs tot nog toe van de Roomsche Mogendheden hadden moeten

Maken alles tot het herbouwen van den Tempel gereed.

afwagten. So ras was dese tyding den Joden alom niet geboodschapt, of sy bragten 't geene daar toe nodig was van alle kanten te samen, ja de vrouwen selfs verkogten, tot voortsetting van dat werk, hare kleynodien en verciersselen. Het geene boven dat alles ontbreken soude, had de Keyser belast hen uyt sijn eygen schat-kist te verschaffen, en *Alypius van Antiochien* (die te vooren Onder-stadhouder van Britannien geweest was) tot Opsiender over het werk aangesteld, met magt, om, des noods zijnde, den Landvoogd van dat landschap tot hulp te roepen. Dus wierd alles gereed gemaakt; de uytgesogtste konstenaars bereydden en sleepten van alle kanten derwaards steen, timmer-hout, en al 't geen daar toe verder vereyscht wierd, met het gereedschap en de werktuygen, ja men wil, dat sy tot grooter eer en roem van dat werk silvere schuppen, houweelen en manden souden gemaakt hebben. Met een woord, niets ontbrak hen tot hulp; self de swakker en tederder sexe sloeg hare handen aan het werk, en droeg in haren schoot al het puyn weg; ja de Heydenen weygerden hen, tot spijt van de Christe-

Wat Cyrillus daar ontrent voorseyde.

nen, hun hulp niet. *Cyrillus*, de Bisschop, sag dit alles aan, dog hebbende overwogen 't geen de Propheet *Daniel* daar van had voorgespeld, en door onsen Saligmaker so duydelijk voorsegd was, seyde hen rond uyt, dat nu de tijd gekomen was, dat van dien Tempel *d'eene steen niet soude op den anderen gelaten worden*, en dat het oordeel, daar over van onsen Heere gesprooken, nu ten vollen stond vervuld te worden: de

Wonderlijke verstoring van dat werk.

uytkomst bewaarheyde dese sijne voorsegginge: want als sy de fundamenten opgegraven en klaar gemaakt hadden, ontstond'er daags daar aan in de voor-nagt een schielijk onweêr, welk al het puyn, dat in een naastgelegene valley t'samen gebragt was, nevens veele duysenden sakken kalk en al het sand, dat tot het metsel-werk gereed lag, op-nam, en herwaarts en derwaards verspreydde; op dat onweêr volgde een aardbeving, die de steenen, welke nog van het oude gebouw des Tempels overgebleven waren, uyt de grond opwierp, veele menschen doodde, en eenige naastgelegene huysen, en door die weder andere, om verre wierp, waar door de gene, die nog onder de neder-gestorte huysen levendig gebleven waren, armen en beenen gebroken, en deerlijk ja doodelijk gequetst wierden: wanneer egter, dat alles onaangesien, de Joden in den morgenstond met het werk poogden voort te gaan, quam'er aan alle kanten uyt de fundamenten een groot vuur opbarsten, welk niet alleen hun gereedschap en werk-tuygen, maar de werk-lieden en de aanschouwers selfs verbrandde en verteerde: dit baarde een ongemeene schrik, elk vlood naar een veylige plaats, dog de meeste hoop liep naar een naastgelegene kleyne kerk, daar sy hun gereedschap gewoon waren te bergen, maar daar komende, vonden sy deselve onverwagt gegrendeld en gesloten, (hoewel'er niemand in was) en als sy desselfs deuren met geweld poogden op te breeken, viel een vuur op hen, daar door veele vernield, en de overige deerlijk gesengd, een groot gedeelte van dien dag de straten op en neder liepen. Op de kleederen van alle de Joden wierden in de nagt, seyd een der Schrijvers, swarte kruyssen, met sterren tusschen beyden, ingedrukt, die de ongeloovigen des morgens gewaar wordende, poogden uyt te wassen, dog te vergeefs, welk hen, ten deele bevreesd, en ten deele beschaamd, het werk deed staken, en elk sijnes weegs gaan. Dese vreemde en wonderlijke werking van de Goddelijke voor-

sienigheyt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſienigheyt en kragt, raakte wel het herte van ſommige, die ſig lieten Doopen, en door gebeden en erkentenis met hem, dien ſy tot nog toe gelaſterd en gehoond hadden, ſogten verſoend te worden, egter bleef het meerder gedeelte van hen by hunne oude hardnekkigheyt en ongeloof. „So weynig vermogen de wonder-werken op der menſchen ſie-„len, wanneer de kragt van Gods genade deſelve niet vergeſelſchapt.

X. Nog eene ſaak word'er verhaald, die ter ſelver tijd ſoude zijn voorgevallen. By het ophelderen van de fundamenten (*v*) wierd'er een ſteen ontdekt, die op den mond lag van een diepe vierkante kelder, welke in een rots was uytgehouwen, waar in een van de arbeyders met een touw wierd neder-gelaten, die deſelve vol water tot het midden van ſijne beenen toe, en in het midden van de kelder een pilaar vond, die een weynig boven het water uytſtak, en op die pylaar een Boek, dat in een fijn en ſuyver linnen kleed gewonden was: de man met dat Boek opgehaald zijnde, ſag men dat de doek nog geheel en niet vergaan was, en dat het Boek geopend zijnde, tot verwondering van alle, dog byſonder tot verbaaſdheyt der Joden en Heydenen, behelſde het Euangelium van den H. *Johannes*, welkers eerſte woorden met groote hoofd-letteren geſchreven waren: IN DEN BEGINNE WAS HET WOORD, ENDE HET WOORD WAS BY GOD, ENDE HET WOORD WAS GOD. Dit laatſte egter moet ik bekennen ruſt maar op het enkel getuygenis van *Philoſtorgius*, hoewel oud genoeg, gemerkt hy binnen de vijf jaren, na dat dit voorviel, geboren is: maar wat daar van is of niet, wy weten, dat de voorgaande Geſchiedenis verhaald word van menſchen, welker geloofwaerdigheyt en opregtigheyt by niemand verdagt is, waar van eenige leefden op de ſelve tijd, en andere niet lang daar na: ja het voornaamſte daar van word ſelfs opgehaald van *Ammianus Marcellinus*, *Julianus* eygen Hiſtorie-ſchrijver, en dat meer is bekend van den grooten Tijd-rekenaar van de Joodſche Natie (*x*). Laat my toe hier nog dit eene by te voegen; Dat, naar het verhaal van *Oroſius* (*y*), *Julianus* (waarſchijnlijk als hy ſig in ſijn groot voornemen bedrogen vond) laſt gaf een Schouwburg te Jeruſalem (van de materialen, ſo het ſchijnt, tot den Tempel geſchikt) te bouwen, alwaar hy by ſijn t'huyskomſt van de Perſiaanſche veld-togt de Biſſchoppen, Monikken, en alle de Heylige Mannen van die plaats ten toon ſtellen, en voor de wilde beeſten, door konſt verwoeder gemaakt dan ſy van natuuren zijn, om van deſelve verſcheurd te worden, werpen wilde. Maar de Goddelijke goedheyt quam dat voor, en hy viel ſelf in de put, die hy voor andere gegraven had.

't Euangelium van Johannes wierd daar in een kelder gevonden.

Julianus voornemen om de Biſſchoppen voor de beeſten te werpen.

XI. Ik kan van deſe Hiſtorie niet afſcheyden (hoewel ik'er my reeds te lang mede heb opgehouden) ſonder eenige van die aanmerkingen, die'er de H. *Chryſoſtomus* (*z*) over maakt, op te halen, die uyt dien hoofde tegen de Joden dus redeneerd: Na dat hy hen gedrongen had met de voorſegging van *Daniel*, rakende de geheele en onherroepelijke verwoeſting van hun ſtad en Tempel, neemd hy aan die waarheyt uyt de Geſchiedeniſſen te beveſtigen; „Hadden, *ſeyd hy*, de Joden het her-„bouwen van den Tempel nooit ondernomen, ſy konden voorwenden, „dat ſy ſulks hadden konnen doen, maar ſy hebben het niet min dan „driemaal gepoogd te doen; eens onder den Keyſer *Adrianus*, wan-„neer ſy ſig een grooter verderf en verwoeſting op den hals haalden; „daar

Aanmerkingen daar over van Chryſoſtomus.

(*v*) *Philoſt. lib.* 7. *c.* 14. *p.* 508. *&* *ex eo Niceph. lib.* 10. *p.* 76. (*x*) *Zomach David P.* 2. *p.* 36. *Vid. Hotting. Hiſt. Eccl. c.* 4. §. 3. *p.* 207. (*y*) *Hiſt. lib.* 7. *c.* 30. *fol.* 324. (*z*) *Orat.* 3. *adv. Judæ. Tom.* 1. *p.* 434. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„daar na onder *Constantinus den Grooten*, die hen niet alleen verstrooide,
„maar de ooren afsneed, en, tot straffe van hunne rebellye, met een
„brand-merk deed tekenen; een saak, die de bedaagden onder hen nog
„kan heugen. Maar dat ik nu tegen hen wil inbrengen is 't geen self
„dien, die nog jonger zijn, bekend is, gemerkt het niet onder *Adria-
„nus* of *Constantinus*, maar onder de regeering van een Keyser in onsen
„tijd, niet meer dan twintig jaren geleden, geschied is: want wanneer
„*Julianus*, die in godloosheyt allen die voor hem geweest waren te bo-
„ven ging, hen, met oogmerk, om se tot sijne afgoden-dienst over te
„halen, voor-stelde hunne oude Kerk-zeden en offerhanden, so en so
„wierd God van uwe Voor-vaderen gediend, bekenden sy openhertig,
„sulks, sonder geweld aan hunne Religie, buyten Jerusalem niet te konnen
„doen: *Geef ons*, seyden sy, *onse stad, herstel onsen Tempel, laat ons
„sien het Heylige der Heyligen, laat ons hebben eenen Altaar, dan sult
„gy ons haast sien offeren onse offerhanden, gelijk onse Vaders by ouds ge-
„daan hebben.* Dus schaamden sig dese rampsaligen niet, die dingen te
„ontfangen uyt handen van een Heyden, en bedagten niet, dat se dus
„poogden naar een saak die onmogelijk was. Waren 't enkelijk men-
„schen geweest, die hen hadden verdorven, menschen mogten hen heb-
„ben hersteld; maar nademaal het God is, die hunne stad verwoest heeft,
„Wat magt van menschen kon het Goddelijk besluyt vernietigen? *Want
„de Heere der Heyrscharen heeft het in sijnen raad beslooten, wie sal
„het dan breeken? en sijne hand is uytgestrekt, wie sal se dan keeren* (a)?
„Maar genomen, mijne Heeren, de Keyser had uwen Tempel hersteld,
„en den Altaar weder opgebouwd, gelijk gy te vergeefs hoopte dat hy
„soude konnen doen, soude hy ook het vuur van den hemel konnen doen
„neder-komen, sonder welk uwe offerhanden godloos en Gode onaan-
„genaam souden geweest zijn? Dit onaangesien hielden dese arme blinde en
„hardnekkige menschen by den Keyser met hun versoek aan, om hen
„in het herbouwen van den Tempel behulpsaam te zijn, die in gevol-
„ge van dien, hen met geld voorsag, mannen van aansien tot Opsien-
„ders van het werk stelde, konstige meesters hen van alle kanten toe-
„sond, en geen steen, gelijk men segd, ongeroerd liet, om te gelijk
„hen op dien grond tot den afgodischen godsdienst te verleyden, en de
„voorsegging onses Saligmakers te vernietigen: maar hy, *die de wijsen
„vangt in hunne arglistigheyt*, deed hem haast sien, dat de Goddelijke
„uytspraken onverwinlijk zijn, en dat niets de Goddelijke besluyten ver-
„breeken en te loor stellen kan: want so dra hadden sy dit godloos
„voornemen niet begonnen in 't werk te stellen, de puynhoopen op te
„ruymen, en de fundamenten klaar te maken, so dat alles tot het werk
„gereed was, of daar borst van onder de grondvesten een vuur uyt,
„dat de bouw-stoffen, met de werk-lieden, en de Joden, die het aan-
„schouwden, verteerde, welk van *Julianus* gehoord zijnde, staakte
„hy, uyt vreese van de Goddelijke wraak op sijn hoofd te halen, sijn
„voornemen. Indien gy nu te Jerusalem komt, gy sult daar de funda-
„menten vinden bloot leggen: en indien gy naar de reden vraagd, gy
„sult'er geen ander bescheyd van krijgen als 't geen wy'er even van ge-
„geven hebben. Hier van zijn wy alle getuygen, want dese dingen
„zijn niet lang geleden by onsen tijd gebeurd, en geven een vasten en
„onwankelbaren grond, om op ons Christendom te roemen; te meer,
„om dat se gebeurd zijn, niet onder de regeering van godvrugtige en
„Christene Keysers, op dat men niet soude konnen voorgeven, dat
„Chri-

(a) *Jes.* 14. 27.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„Chriſtenen met gewapender hand het weder opbouwen van den Tempel geſtoord hadden; neen, ’t is toen geſchied, wanneer onſe Religie in ’t onderſpit was; wanneer wy in gevaar waren van ons leven; „wanneer ons alle vryheyt, ſelfs om te ſpreeken, benoomen was; „wanneer het Heydendom de overhand had; en wanneer de Chriſtenen „ſig in hunne huyſen verbergen, of in de boſſchen en wilderniſſen vlugten moeſten. Dit was de tijd, wanneer deſe dingen gebeurden, op dat „de onbeſchaamdheyt ſelf geen de minſte ſchaduw van eenig voorwendſel ſoude konnen hebben. Na dit alles derſd gy, ô Jode, nog twijfelen, daar gy de voorſeggingen van *Chriſtus*, het getuygenis van de „Propheten ſiet, en de uytkomſt der ſaken u klaarlijk overtuygd, en het „vonnis tegen u veld? Maar ’t is geen wonder, want ſodanig is altijd „den aart en inborſt van uwe Natie geweeſt, onbeſchaamd en hardnekkig, „en altijd genegen om de klaarſte en billijkſte bewijſen tegen te ſpreken.

XII. Onder de regeering van *Julianus* doet ſig in de Hiſtorien niets van belang in opſigt van *Cyrillus* op, als dat de ſoon van een Heydenſch Prieſter te Antiochien (*b*) het Chriſten Geloof hebbende aangenoomen, en daarom van ſijn vader met alle bedenkelijke hardigheyt bejegend, in vrouwe kleederen deſſelfs handen ontquam, en by *Meletius*, Biſſchop van die plaats, ſijn ſchuyl-plaats ſogt, die hem by nagt naar Paleſtina, en byſonder naar Jeruſalem, by *Cyrillus*, bragt, alwaar hem een veylig verblijf beſorgd wierd, ſo lang als *Julianus* leefde, na wiens dood hy het middel wierd van ſijn eygen vader te bekeeren. Hoe lang nu *Cyrillus* onder de regeering van *Valens*, wanneer het belang der Arianen alles naar hun kant had overgehaald, in ruſte geleefd heeft, is onſeker. ’t Is waarſchijnlijk, dat hy ontrent de laatſte jaren van deſſelfs regeering ſig weder in het beſit ſtelde, en mogelijk bediende van het Plakaat, waar door de regtſinnige Biſſchoppen, niet lang voor de dood van *Valens*, uyt hun ballingſchap weder ingeroepen wierden: immers wy vinden hem ontrent die tijd te Jeruſalem: want *Sozomenus* verhaald ons, dat (*c*), als *Theodoſius* de regeering van het Ooſterſche Rijk aanvaerde, de Arianen meeſter waren van alle de Kerken in het Ooſten, uytgenomen Jeruſalem, alwaar te dier tijd, ſegd *Socrates* (*d*), *Cyrillus* die Kerk regeerde. Het was ontrent die tijd, dat *Cyrillus* tot het Biſdom van Ceſareën in Paleſtina, daar van verſcheydene veel moeyte om gedaan wierd, bevorderde (*e*) ſijnen Neef *Gelaſius*; een man, naar het ſeggen van *Theodoritus* (*f*), die in leer en leven uytmuntte. Deſe is geweeſt die *Gelaſius* (*g*), die *Rufinus* twee Boeken van de Kerkelijke Geſchiedeniſſen, zijnde een vervolg van *Euſebius*, in het Grieks vertaald, en met een groote voor-reden verrijkt heeft. Maar dat hy dat werk op verſoek van ſijn Oom ſoude hebben ondernomen, en ſy, gelijk’er van ſommige word bygevoegd, die vertolking met onderlinge hulp hebben uytgevoerd, is niet alleen onwaar, maar t’eenemaal onmogelijk, gemerkt *Rufinus* ſijne Hiſtorien niet dan eenige jaren na *Cyrillus* dood beſchreven heeft.

Een ſoon van een Heydenſch Prieſter word bekeerd, en ſchuyld by Cyrillus.

Cyrillus ſchijnt na een verbanning weder in ’t beſit gekomen te zijn.

Wanneer dat was.

Gelaſius word Biſſchop van Ceſareën.

Hy word beſchreven.

XIII. In het derde jaar van *Theodoſius* regeeringe wierd het vermaarde Concilie te Conſtantinopelen uytgeſchreven, waar in een van de Hoofden of Voorſitters (ἡγέμονες καὶ ἔξαρχοι) was onſen *Cyrillus*. Wat in die Synode verhandeld zy, hebben wy in het leven van *Nazianzenus* opgehaald. Het geen daar uyt hier pas geeft aan te merken, is de ſorge, die aldaar voor de drie groote Stoelen, Antiochien, Conſtantinopelen en Jeruſalem gedragen wierd. Sy ſtelden in de oudſte en Heylige

Cyrillus een van de Hoofden in de Synode te Conſtantinopelen,

Wat daar verhandeld word.

(*b*) *Theod. lib.* 3. *c.* 14. *p.* 137. (*c*) *Lib.* 7. *c.* 2. *p.* 705. (*d*) *Lib.* 5. *c.* 3. *p.* 260. (*e*) *Epiph. hæreſ.* 83. *p.* 376. (*f*) *Lib.* 5. *c.* 8. *p.* 207. (*g*) *Phot. Cod.* 89. *col.* 209.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Apostolische Kerk van Antiochien, gelijk sy deselve noemen (*h*), *Flavianus* tot Nasaat van *Meletius*, die, geduurende de Synode, overleden was; te Constantinopelen in plaats van *Nazianzenus*, die sijn plaats afstond, *Nectarius*, en aangaande *de moeder-kerk van Jerusalem*, (so word se van hen genoemd) sy bevestigden *Cyrillus* regt tot dien stoel, en gaven hem de eer van *een seer eerweerdig en godvrugtig Bisschop te zijn*. Sy wisten dat hy, sedert veele jaren, door die van de Ariaansche party tegen-gegaan, vervolgd, in ongunst geraakt, en afgeset was, en daarom oordeelden sy niet meer als billijk te zijn, hem te regtvaerdigen, en, wat ook tot sijn nadeel buyten-af mogt worden gesproken, voor al de wereld te verklaren, dat hy eerst wettelijk tot Bisschop van die plaats gekoren en bevestigd, en doorgaans een dapper voorvegter tegen de Arianen geweest was. Van 't geen dus by hen verhandeld was, gaf men 's jaars daar-aan-volgende (wanneer het grootste gedeelte van die Bisschoppen te Constantinopelen weder tot een Synode vergaderd was) den Paus *Damasus* verslag, ten eynde de Westersche Bisschoppen van de ware geschapenheyt der saken mogten kennis hebben, en sien, dat sy in 't een en 't ander naar de voorschriften en Kerk-order hadden te werk gegaan. De Arabische Schrijvers (*i*), die den stoel van Jerusalem in die Synode tot een Patriarchschap, en tot de vijfde en laatste in dien rang willen gesteld te zijn, verdienen niet veel geloof, gemerkt die order en rang niet dan eenige jaren daar na is vast gesteld. Na het houden van dat Concilie leefde *Cyrillus* nog vijf jaren, en stierf in het agtste jaar van *Theodosius* (*k*), het jaar na onses Heeren geboorte CCCLXXXVI, zijnde oud en wel bedaagd, ten tijde als'er alom rust en vreede was: want hoewel het eerste gedeelte van sijn leven vol moeyte en swarigheyt geweest was, het behaagde egter God hem in de agt laatste jaren sijnes levens een stil en gerust leven te doen genieten; en dus word veeltijds waar in een burgerlijken, 't geen niet min waar is in een geestelijken sin: *Let op den vroomen, en siet na den opregten: want het eynde van dien man sal vreede zijn* (*l*).

Bysonder ontrent Cyrillus.

Cyrillus dood,

en uytbeelding.

XIV. Hy word in de Grieksche *Maandelijke tijd-rekening* (*m*) beschreven een man geweest te zijn van een middelmatige lengte, van een bleeke couleur, en ruw van hayr, hebbende een platagtigen neus, en een breed aangesigt; sijne oog-brauwen stonden stijf, sijne kaak-beenen waren digt beset met witte hayren, sijn baard was gelijk een gaffel in tweën gedeeld, en sijn geheel toestel en gedrag vertoonde een onbeschaafde boersheyt. Wat de toestand van sijn uyterlijk leven aangaat, hy was een man, die veele veranderingen en wissel-beurten van voor en tegenspoed onderworpen was, en *door eere en oneere, door quaad gerugte en goed gerugte* (*n*) wandelen moest; een man, die somtijds in een plaats van groote waerdigheyt en aansien in de Kerk flonkerde, en op andere tijden afgeset, gebannen, en met alle woede en wreedheyt van onversoenlijke vyanden vervolgd wierd, dog ten laatsten met een helderen en stillen avond van het Toonneel aftrad; een Man van geen gemeene geleerdheyt en welsprekendheyt, van een sonderlinge godvrugtigheyt, onvermoeyde lijdsaamheyt, en vaerdigen yver tegen de vyanden van het regtsinnig Geloof, welker Boeken, selfs die van de snoodste Ketters, hy in sijne jonger jaren (*o*), om de gemoederen van sijne Toehoorderen, tegen het schadelijk inkruypen van hunne valsche leeringen, te konnen ver-

ster-

(*h*) *Vid. Theod. lib.* 5. *c.* 9. *p.* 211. (*i*) *Eutych. Annal. Tom.* 1. *p.* 314. *Joseph. Ægypt. præf. in Conc. Constant. p.* 702. (*k*) *Hieron. de Script. c.* 112. (*l*) *Psalm* 37. 37. (*m*) Νοεμβ. τῇ κγ. *sub literâ* μ. (*n*) 2 *Cor.* 6. 8. (*o*) *Catech.* 6. *p.* 154.

Hy wierd t'onregt van Ariane-ry betigt.

ſterken, geleeſen had. Hy wierd wel beſchuldigd, of ten minſten verdagt, van naar het Ariaanſche gevoelen te hellen, maar, gelijk wy reeds te vooren getoond hebben, t'onregt. En ſekerlijk, hy erkende niet alleen de leer van de mede-weſentheyt des Soons (gelijk wy in het eynde van ſijnen brief aan den Keyſer duydelijk ſien), maar veroordeelde ſelf de Ariaanſche Leer-ſtukken (*p*), als den grooten afval van die eeuw, en den voorlooper van den Antichriſt, en hen ſelfs, als zijnde door jeukerige ooren, ſoete woorden, en andere aanlokkelijkheden verleyd om van de waarheyt af te wijken.

Van ſijne Schriften,

Van ſijne Schriften (van de Ouden *Cyrillia* genaamd) zijn, hoewel'er veele geweeſt zijn, thans buyten ſijne Catechetiſche leſſen, de vrugt van ſijne jonger jaren, weynige meer overig. Dat Werk in ſijn geheel (de Προκατήχησις, *Inleyding van ſijne Onderwijſing*, uytgeſonderd) beſtaat in drie-en-twintig predikatien, waar

byſonder van ſijn Catechetiſche predikatien.

van agttien voor de *Competenten*, of die op den naaſten trap waren om gedoopt te worden, en de overige vijf, die *Myſtagogicæ* genaamd wierden, gepredikt waren voor de onlangs gedoopten (*q*), waar in hy hen ten vollen, en ſeer net, de verſcheyden gedeelten, en byſonder de plegtigheden (thans in de Kerke gebruykt) van de twee groote verborgentheden of Sacramenten des Euangeliums voorſtelde.

Die beweerd worden van hem geſchreven te zijn.

Het is ſotterny en ydelheyt te willen, gelijk ſommigen doen, in twijfel trekken, of die onderwijſingen van *Cyrillus* zijn, gemerkt de H. *Hieronymus* daar van niet alleen gewag maakt, maar deſelve ook aangehaald worden van *Damaſcenus* en *Theodoritus*, de eerſte van welke ter ſelver tijd als hy, en de laatſte maar weynige jaren laater, gebloeyt heeft, en de dag-tekening ſedert het opkomen der Manicheïſche kettery op niemand als op hem kan werden t'huys gebragt. Wat aangaat de plaats in deſelve (*r*), daar hy ſeyd, dat het kruys (ten tijde van *Conſtantinus*, 's jaars na het Concilie van Niceën, gevonden) nog voor handen was μέχρι σήμερον, *tot op deſen dag*, daar ſommige (*s*) uyt beſluyten, dat de Schrijver langen tijd na het vinden van het kruys moet geleefd hebben, men ſoude konnen voldoen met te ſeggen, dat'er ten minſten twintig jaren ſedert den geſtelden tijd van het vinden des kruys verloopen waren, en alſo die ſpreekwijſe, in het ruyme genoomen, niet te onpas quam. Maar behalven dat, ſo ſpreekt *Cyrillus* niet van het vinden van des Saligmakers kruys, maar dat dat kruys ſo veele eeuwen was overgebleven, en alsnog by hen, als een bewijs van de waarheyt des ſtervens van *Jeſus Chriſtus* tot Jeruſalem, konde getoond worden (*t*), welk buyten allen twijfel *Cyrillus* meening in die plaats geweeſt is; te meer, om dat'er niet ſekerder is, dan dat hy die ſpreek-wijſe meermaals gebruykt, om niet anders als den tegenwoordigen tijd uyt te drukken. Dus ſeyd hy onder anderen (*v*), daar hy ſpreekt dat de Keyſers ſig aan de Chriſtelijke Religie hebben overgegeven: *Wy ſien, dat de Vorſten van de wereld beſtierd en geleerd worden door de Kerkelijke Mannen*, μέχρι σήμερον, *tot op deſen dag toe*, welk hy even te vooren had uytgedrukt met de woorden, κατὰ τὴν παρȣσίαν, *in onſen tegenwoordigen tijd*; en egter was het nog qualijk veertig jaren geleden, dat *Conſtantinus* het Chriſten Geloof eerſt aannam. Dat'er hier of daar iets voor komt, dat niet al te net word uytgedrukt, is ſo vreemd niet, als men ſig errinnerd, dat hy die predikatien in ſijne jongere jaren, en niet voorbedagt of naar den ſwier, maar voor de vuyſt gedaan heeft. Maar om voort te gaan; in ſijne leſſen, voorgeſteld *ad Illuminatos*, *aan de Verligtten* (gedoopten) onder-

(*p*) *Catech.* 15. *p.* 369. & 11. *p.* 234. (*q*) *Vid. Catech.* 18. *p.* 503. (*r*) *Catech.* 10. *p.* 217. (*s*) *Rivet. Crit. Sac. lib.* 3. *c.* 8. *p.* 283. &c. (*t*) *Ad eund. ſenſ. vide quæ habet Catech.* 13. *p.* 322. & 14. *p.* 349. (*v*) *Catech.* 17. *p.* 441.

Sijn schrijfwijse in sijn Catechetische Predikatien.

wijst hy sijne Toehoorders ontrent den Doop, en alle de voornaamste gronden en hoofd-stukken van het Christen Geloof, sigselven als een goed en wijs Leer-meester voegende (*x*), naar het begrijp en verstand sijner Toehoorders, so dat hy hemselven door een duydelijke en gemeensame manier van spreeken verklaard, sonder swier van welspreekendheyt, diepsinnige bewijs-redenen, of Wijsgeerige redeneeringen, maar door een eenvoudig voorstellen sijn gevoelen t'elkens bevestigd met veele texten uyt de Heylige Schriftuur, welk hy alles deed sonder daar op te vooren veel gestudeerd te hebben; waarom se ook κατηχήσεις σχεδιαθεῖσαι, *lessen die voor de vuyst gedaan zijn*, genoemd worden.

En in de inleyding tot deselve.

Maar in sijne *Inleydingen tot de Christelijke Leer* is hy vry nauwkeurig in het verklaren van de artijkelen des Geloofs, waar op sijne Leerlingen stonden gedoopt te worden. In de vierde Catechismus-predikatie had hy ter loops een korte verklaring gegeven van de gewigtigste Leer-stukken, rakende de drie persoonen in de Drie-eenigheyt, die hy daar na weder ophaalde, en wijdloopig verhandelde in sijn verklaring van het Geloofs-formulier. Gemerkt nu het den Leeser mogelijk niet onaangenaam, maar in tegendeel dienstig wesen sal te weten, welk het Geloofs-formulier was, dat in de Kerk van Jerusalem (alwaar het Christen Geloof eerst geplant, en eenige eeuwen ongeschonden bewaard is) gebruykt wierd, als zijnde het oude Oostersch Formulier, waar van *Rufinus* gewag maakt, welk in alle deelen niet het selve is, dat in de Synode van Nicea is opgesteld, nog ook dat in het Concilie van Constantinopelen wierd goed-gekeurd, so sullen wy, ten besluyte, hier opsamelen en t'samenvoegen alle dessels artijkelen, volgens de order als hy deselve verklaard; dit alleen vooraf seggende, dat het Constantinopels Geloofs-formulier uyt dit en dat van Niceën t'samen schijnt opgesteld, gemerkt hier in verscheyden uytdrukkingen zijn, die naderhand in die anderen sijn overgenomen.

Het Geloofs-formulier, by ouds in de Kerk van Jerusalem gebruykt.

Het Geloofs-formulier van Jerusalem.

IK *geloove in eenen God* (a), *den Vader* (b), *Almagtig* (c), *Schepper des hemels en der aarden, en van alle sienelijke en onsienelijke dingen* (d): *en* (e) *in eenen Heere* Jesus Christus, *den* (f) *eenig-gebooren Sone Gods, gegenereerd van den Vader voor alle eeuwen, waaragtig God, door welken alle dingen gemaakt zijn; die* (g) *vleesch, en* (h) *een mensch geworden is, die gekruyst* (i), *begraven, en ten derden dage van den dooden weder opgestaan, en in den hemel opgevaren is, en ter regterhand des Vaders sit; die wederkomen* (k) *sal met heerlijkheyt om de levendigen en dooden te oordeelen, wiens Koningkrijk geen eynde hebben sal. En* (l) *in den H. Geest, den Trooster, die door de Propheten gesprooken heeft; en in* (m) *eenen Doop tot vergevinge der sonden, en in eene Heylige algemeene Kerk, en in de opstandinge des vleeschs, en het eeuwig leven.* Amen.

(*x*) *Catech.* 4. *p.* 70. (*a*) 6. *p.* 118. (*b*) 7. *p.* 158. (*c*) 8. *p.* 173. (*d*) 9. *p.* 181, 182. (*e*) 10. *p.* 197. (*f*) 11. *p.* 218. 230. 238. (*g*) 12. *p.* 245. 254. (*h*) 13. *p.* 281. (*i*) 14. *p.* 325. (*k*) 15. *p.* 358. 361. 391. (*l*) 16. *p.* 397. (*m*) 18. *p.* 470. 490.

Cyrillus Schriften.

Sijne Schriften.

Egte.	*Valsche.*
Catecheses ad Illuminatos XVIII.	Oratio de occursu Domini.
Catecheses Mystagogicæ V.	Epistola ad Augustinum de miraculis Hieronymi. Lat.
Epist. ad Constantium Imp. de apparitione Crucis.	

Eynde van het leven van den H. CYRILLUS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

III. Deel Pag. 401.

J. Goeree del. P: Sluyter fec.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. AMBROSIUS,
BISSCHOP van MILANEN.

Eerste Afdeeling.

Van *Ambrosius* geboorte af tot de Synode van Aquileja toe.

INHOUD.

De tÿd en plaats van sijn geboorte, en treffelÿkheyt van sijne afkomst. Een swarm Byen sette sig ontrent sijn mond als hy in de wieg lag. Een voorsegging van sijn toekomenden Bisschops-staat. De sorg voor sijne opvoeding. Hy pleyt in het Hof. Sÿn last om Landvoogd te zÿn van Insubrien, *e.s.v. met Burgermeesterlÿke waerdigheyt. Roem van de stad* Milanen. *De dood van* Auxentius, *Bisschop van die plaats. Het besorgen van een bequaam Nasaat word van den Keyser de Bisschoppen van die Provincie aanbevoolen.* Ambrosius *vermaning by die gelegentheyt. De keur valt eenparig op hem. Hy slaat het af, en gebruykt verscheyden middelen om het af te wesen. Hy vlugt; komt weder op Keyserlÿke order. Algemeene vreugde en genoegen over sijn bevestiging. Hoe die verkiesing met de Kerkelÿke order kan over-een gebragt worden. Brieven van alle kanten aan hem geschreven. Hy steld order op sijn huysselÿke saken tot beter waarneming van sijn Bisschoplÿke bediening. Hy studeerd in de Godgeleerdheyt onder het beleyd van* Simplicianus. *Sÿn yver in het hervormen van sijn Bisdom, en de oeffening van sijn huysselÿk leven. De* Noordsche *volkeren vielen in* Italien. *Hy vlugt naar* Illyricum, *en besoekt* Romen. *Een geraakte vrouw word geseyd aldaar door sijne gebeden genesen te zÿn. By wat gelegentheyt hy sijn Boek* De Fide, Van het Geloof, *schreef. Moeyte hem door de* Ariaansche *Keyserin* Justina *aangedaan. Sÿn onsijdigen raad, en vrypostig gedrag ontrent den jongen Keyser* Valentinianus. Anemius *word van hem Bisschop van* Sirmium *gemaakt, en wat aldaar gebeurde.* Euthymius *aanslag om hem weg te voeren, welk hem tot straf self ten deele viel.*

I. DE H. *Ambrosius*, hoewel van af-komst een Burger van Romen, en van een adelijk geslagt, was gebooren in Vrankrijk, en naar alle waarschijnlijkheyt te Arles, de hoofd-stad van *Gallia Narbonensis*, alwaar de Opper-land-voogd sijn gewoon verblijf had: en sekerlijk Arles was een vermaarde plaats, en is, gelijk het toen het Hof van den Keyserlijken Stadhouder was, naderhand de Setel geworden van een Koningkrijk; een stad van sulken luyster en pragt, dat se van *Ausonius* (a), ter oorsaak van haar grootheyt, en om dat se een

Ambrosius af-komst en geboorte-plaats.

(a) *Clar. urb. carm.* 8. *p.* 239.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

volk-planting van de Romeynen was, *Gallula Roma*, *het kleyn Fransche Romen* gebynaamd wierd. Dese gissen wy de plaats te zijn, daar onsen *Ambrosius* geboren is ontrent het jaar onses Heeren CCCXXXIII, op welke tijd sijn vader (die insgelijks *Ambrosius* genoemd wierd) was (b) *Præfectus Prætorio Galliarum*, of *Keyserlijke Lieutenant* (Stadhouder) *in Vrankrijk*, en de andere Westersche Provincien onder die selve Regt-bank behoorende, een van de aansienlijkste en hoogste bedieningen van het geheele Keyserrijk. Hy was de jongste van drie kinderen, alsoo *Marcellina* en *Satyrus* voor hem geboren waren. Hy wierd opgevoed in het *Prætorium*, of Paleys des Stadhouders, alwaar het gebeurde, dat, terwijl hy op sekeren tijd in de open lugt in de wieg lag en sliep, een swarm Byen sig ontrent sijn aangesigt neder sette, en, sonder hem eenig letsel te doen, uyt sijn open mond uyt en in liepen. De vader, daar ontrent wandelende, sag dat alles aan, en gebood de meyd, die op hem soude passen, de Byen niet te stooren nog te verjagen. Weynig tijds daar na vloog die swarm in de lugt om hoog, so verre dat se uyt hun gesigt weg raakte; waar op de vader, over sulken wonderlijken voorval verbaasd, tot die, welke by hem waren, seyde, (en 't was een waaragtige voorsegging) *Die Jonge sal, indien hy het leven behoud, een groot man worden.* Hoe lang sijn vader na die tijd geleefd heeft, kan men niet seggen; waarschijnlijk is 't, dat hy stierf, terwijl hy in die Gewesten Stadhouder was. De vader gestorven zijnde, keerde de weduwe met haar geheel huysgesin weder naar Romen, alwaar alsnog de plaats, daar haar huys gestaan heeft, en nu een Klooster van Benedictijner Monnikken geworden is, aangewesen word. Onder de genoeglijke voorvallen in sijn kindsheyt is bysonder gedenkwaerdig, dat hy gesien hebbende dat sijn moeder en suster des Bisschops hand (volgens de eerbiedigheyt, die men in die tijden den Kerk-voogden godvrugtelijk bewees) kusten, sijn hand hen insgelijks al lagchende om te kussen voorhield, seggende, dat sy dat ook aan hem verpligt waren, also hy seker wist ook een Bisschop te sullen worden. Sijne opvoeding was gelijk sijn geboorte deftig en fatsoenlijk. Grooter geworden zijnde, wierd hy meester in alle geleerdheyt, die te Romen of in Griekenland te bekomen was; en aangaande de Godsdienst, hy wierd daar toe aangevoerd, bysonder door de sorg en 't beleyd van sijn suster *Marcellina*, die haarselven tot een ongehuwden staat verbonden hebbende, en haar tijd in oeffeningen van godsaligheyt en aandagt besteedende, hem met haren omgang en voorbeeld tot een deugdsaam leven aanvoerde, en alle de strikken en vuyligheden, waar toe hem een plaats van so veele aanloksels en verleydingen als Romen was, soude hebben weggesleept, deed ontwijken.

De tijd wanneer. — *Staat van sijn vader.* — *Was de jongste van 3. kinderen.* — *Een Byen-swarm ontrent sijn mond als hy in de wieg lag.* — *Wat de vader daar uyt voorspelde.* — *Sijn opvoeding te Romen in geleerdheyt.* — *(Kindsch voorseggen van sijn Bisdom.)* — *En in den godsdienst.*

II. Tot rijper jaren gekomen, en van alle wereldlijke geleerdheyt voorsien, oordeelde hy tijd te zijn sig in het openbaar te vertoonen, begaf sig ten dien eynde tot het bepleyten van saken, die naar het Hof van den Keyserlijken Stadhouder in Regte betrokken waren, alwaar hy de pleydooijen so wel uytvoerde, en de saken so snedig en kragtig bepleytte, dat het eerlang ter ooren quam van *Anicius Probus*, een Man van groot gesag en aansien, die onlangs Keyserlijke Stadhouder in Italien geworden zijnde, hem tot sijn Raadsheer aannam: (aan desen *Anicius Probus* vinden wy een brief [c] geschreven van den Keyser *Valentinianus*, gedag-tekend uyt Trier, in het jaar CCCLXIX, in welk hy waar-

Hy pleyt in het Hof. — *Word bekend by den Stadhouder.*

(b) *Paulin. vit. Ambr. oper. Ambr. præfix. p.* 1. (c) *Lib.* 1. *Cod. Theod. tit.* 7. *de offic. Rect. Provinc. leg.* 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

waarschijnlijk tot dat Ampt bevorderd was). Dese, sullende Stadhouders in d'een en d'ander Provincie onder sijn gebied uytsenden, sloeg sijn oog bysonderlijk op *Ambrosius* (*d*), dien hy de Provincien van Insubria, Æmylia, en Liguria, daar een groot gedeelte van *Gallia Cisalpina* genoemd, onder behoorde, aanbeval, en de magt en waerdigheyt van een Burgermeester gaf. By desselfs vertrek gaf hy hem, siende op de sagtmoedigheyt en goedertierentheyt in het regeeren, hoewel hy toen weynig van 't geen naderhand gebeurde, droomen konde, dese korte les: *Ga heenen*, seyde hy, *regeer meer als een Bisschop, dan als een Regter.* Op het ontfangen van die last vaerde hy die bediening aan, en nam sijn verblijf te Milanen, de voornaamste stad van die Provincie, en, buyten tegen-spreeken, de hoofd-plaats van de geheele Italiaansche Land-streek, alwaar de Keyser, of desselfs eerste Amptenaren, gemeenlijk hun Hof hielden, geagt voor een van de vier eerste steden van Italien, en van de tien grootste steden in die tijd van Europa; een plaats, die om haar oudheyt, (als zijnde, so men segd, gebouwd drie-honderd en negen-en-dertig jaren voor de geboorte onses Saligmakers) om haar vermakelijke stand-plaats, om haren ruymen omtrek (selfs waren hare voorsteden niet minder als veele groote steeden) om de nettigheyt en cierlijkheyt van hare kerken, fraayheyt en kostelijkheyt van hare gebouwen, roem van haar Hooge school, vernuft en snedigheyt van hunne handwerkers, de gematigde lugt, vrugtbare grond, overvloed van alle behoeften, grooten koophandel, en meenigte van inwoonders, seer vermaard was, en om die en andere redenen met regt *Milano grande*, *het groot Milanen* genoemd word; dog nergens in grooter is, dan dat se op desen grooten Man, wiens leven wy nu beschrijven, als op haar grootst cieraad, roemen, en haar hoofd opheffen kan. Hier was hy vijf jaren Stadhouder, en regeerde alles met een verwonderlijke voorsigtigheyt en regtvaerdigheyt, dog ontrent die tijd maakte een onverwagt voorval een groote verandering in sijn staat, en deed hem tot een geheel ander soort van leven overgaan.

Die hem Stadhouder maakt van Insubrien, e. s. v.

Hy neemd sijn verblijf te Milanen.

Dat beschreven word.

Hoe lang hy daar Stadhouder was.

III. *Auxentius*, Bisschop van Milanen, de voornaamste stut van de Ariaansche kettery in het Westen, was meer dan eens door Synodale uytspraken afgeset: maar hy had, als een stout en moedig Man, des onaangesien sijn plaats ingehouden, en door sijn snoode gunst-winning aan het Hof (terwijl hy somtijds 't geen hem te last gelegd wierd rond uyt loochende, en somtijds, so hy best konde, verschoonde) alles, wat tegen hem ondernomen was, verydeld, tot dat de dood ten laatsten het vonnis uytvoerde in het jaar CCCLXXIV. So dra was het gerugt van sijn dood niet verspreyd, of de Bisschoppen van die Provincie quamen tot het kiesen van een Nasaat te samen (*e*), alwaar de Keyser hen liet weten; „Dat sy, welker werk het was de Goddelijke Boeken meer als „anderen te hanteeren, best wisten, wat in een man, die bequaam soude zijn tot die plaats, vereyscht wierd; immers dat hy sodanig zijn „moest, die sijn volk soude konnen onderwijsen door leer en leven, sig„selven tot een voorbeeld van alle deugden en weldadigheyt voorstellen, „en met sijn omgang, handel en wandel de leere, die hy predikte, be„vestigen. Kiest, *seyd hy*, sulk eenen, en set hem op den Bisschop„lijken Troon, wy sullen onsselven, onse Kroon en Scepter gewillig „aan desselfs raad en bestiering onderwerpen; en, gemerkt wy onse men„schelijke swakheden hebben, sijne bestraffingen en vermaningen, als „een

Auxentius, Bisschop van Milanen, een Ariaan;

sterft Anno 374.

Toestel tot het verkiesen van een ander.

Wat de Keyser daar ontrent voorsloeg.

(*d*) *Paulin. ibid. p.* 2. (*e*) *Theod. lib.* 4. *c.* 6, 7. *p.* 156. *Vide Socr. lib.* 4. *c.* 30. *p.* 247. *Sozom. lib.* 6. *c.* 24. *p.* 669. *Paulin. ubi supra. Rufin. lib.* 2. *c.* 11. *p.* 250.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

,,een heylsaam genees-middel, aannemen: waar op de Bisschoppen den Keyser onderdanig versogten, dat het hem, als die bequaamheyt genoeg had om daar over te oordeelen, believen mogt iemand tot dat ampt te noemen; dog die wees dat beleefdelijk van de hand, seggende, *Dat die saak te groot was, om sig daar in te steeken, en sy in alle manieren bequamer waren als hy, om de beste en wijste keur te doen*; weshalven sy hun afscheyd genomen hebbende, naar de hoofd-kerk gingen, om een aanvang van hun werk te maken. Maar hoewel *Auxentius* dood was, egter leefde nog sijn party, die sterk aandrongen op een man van hun genoodschap, en breed opgaven van 't geen sy, hun oogmerk missende, dagten te doen: aan de andere sijde deeden de Regtsinnigen niet min hun best, om een Bisschop van hun gevoelen te hebben: beyder factie groeyde sodanig, dat de geheele stad verdeeld, en alles geschapen stond in oproer en opstand uyt te barsten. *Ambrosius* dat hoorende, en willende alle wanorder, volgens sijn pligt, voorkomen, spoeyde naar de kerk, alwaar hy met een deftige en beweeglijke aanspraak de Gemeynte tot vreede, eendragt, en geruste onderwerping aan de Wetten vermaande. Ten eynde van sijne woorden, wierd uyt het midden van den drang de stemme van een kind gehoord, *Ambrosius is Bisschop*. Dit wierd aanstonds als een stem uyt den hemel opgevat, en de geheele menigte riep eenparig uyt, dat *Ambrosius* de man moest zijn; waar in beyde de Regtsinnigen en de Arianen over-een stemden, om dat de eene party daar door op de andere niets scheen gewonnen te hebben.

Partyschappen daar ontrent gerefen.

Ambrosius raad tot vreede.

En word op een wonder voorval tot Bisschop verkoren.

Hy weygerd dat aan te nemen.

IV. *Ambrosius* over dit voorval, en de blijde toejuyching des volks ongemeen verbaasd, sloeg sulks t'eenemaal af: en om te toonen, hoe onbequaam hy was om Bisschop te zijn, stelde hy sig nors en straf aan: want uyt de kerk gegaan zijnde, sette hy sig op sijnen regter-stoel, liet eenige misdadigen voor hem brengen, en beval deselve op een seer strenge wijse te pijnigen, in hoop van daar door des volks genegentheyt tot hem af te breeken, welk egter het volk niet deed aarselen, maar alleenlijk uytriep, *Uwe sonde zy op ons*. Dit mislukt zijnde, bedagt hy een ander middel: Hy bestelde, dat seekere vrouwen, die ter quader naam stonden, en selfs gemeene hoeren, openbaar in sijn huys uyt en in gingen, 't welk hy oordeelde het volk sekerlijk van hem te sullen afkeerig maken, en dat aansien als een saak, die een man, welke Bisschop stond te worden, geheel niet paste: maar het volk merkte wel haast, dat dit gemaakt werk was, en riep te meer, *Uwe sonde zy op ons*. Geen ander raad was'er nu, als de vlugt te neemen. Met die gedagte ging hy ter middernagt heymelijk uyt de stad, en sloeg de weg in naar Pavien, een nabuurige stad; maar de weg missende, dwaalde de geheele nagt, dan herwaards, dan derwaards, en quam in den morgenstond weder aan de Roomsche poort te Milanen. Dit gemerkt zijnde, wierd een oog op hem gehouden, en hem een wagt bygevoegd, tot dat sy het believen des Keysers hier ontrent (buyten wiens verlof geen Keyserlijke Amptenaar in de Heylige Orders mogt worden aangenomen) souden hebben verstaan; maar hier vonden sy geen tegenstand, want de Keyser, wetende dat hy een man van ongemeene opregtigheyt was, stond hen sulks geern toe. Ondertusschen was *Ambrosius* hunne handen ontsnapt, en geweken naar het land-huys van eenen *Laurentius*, een groot man, en sijn innige vriend, by welken hy sijn schuyl-plaats nam. Hier door was het volk verleegen, en buyten raad om hem weder magtig te worden: maar de Keyser had den Lieutenant, of tweeden Amptenaar in de Burgerlijke regtsplegingen, belast toe te sien, dat het begonnene ontrent *Ambrosius*

Middelen van hem gebruykt om het af te wesen.

Hy nam de vlugt,

wat daar op volgde.

Verbergd sig op een land-huys.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

sius voltrokken wierd, en gaf een Plakaat uyt, dat niemant op verbeurte van lijf en goed soude onderstaan hem te verbergen; dit bewoog *Laurentius* hem te ontdekken en tot Milanen te brengen. Hier gekomen zijnde, en siende dat het te vergeefs was het behagen van de Goddelijke voorsienigheyt langer tegen te staan, bewilligde hy eyndelijk, om de bijl en roeden (teekenen van sijn Burgermeesterlijke magt) te laten varen, en den Bisschops-staf aan te vaerden: alleenlijk was sijn versoek, dat hy, die nog maar een *Catechumenus* was, van een regtsinnig Bisschop mogt gedoopt worden; in gevolge van dien wierd hy gedoopt, en agt dagen daar na met een algemeene toejuyching van het volk plegtelijk tot Bisschop ingewyd, in tegenwoordigheyt des Keysers, die de geheele plegtigheyt met dese danksegging tot God besloot: *Ik danke u, ô Almagtige Heer, en onse Saligmaker, dat gy desen Man, dien ik de magt over der menschen ligchamen aanbevolen had, der menschen sielen toebetrouwd, en daar door mijne keur voor goed en billijk verklaard hebt:* immers de Keyser deed hem groote eer aan, en luysterde na desselfs vermaningen met de grootste onderwerping en eerbied, so dat hy, wanneer hy hem niet lang daar na over het quaad gedrag van sommigen, die selfs groot gesag hadden, klaagde, en onbeschroomd niet alleen, maar ook rond uyt derselver feylen verswaarde, tot bescheyd gaf: *My is uwe gewoone vrymoedigheyt te vooren niet onbekend geweest, egter heb ik uwe beroeping, in plaats van tegen te spreeken, geern toegestaan: en daarom doe so als u de Goddelijke Wet gebied, en genees dese ontsteltenissen en siekten, waar in wy vallen konnen.*

Dog word weder gebragt naar Milanen.

Neemd het aan.

Begeerd van een regtsinnig Bisschop gedoopt te worden.

De Keyser dankt God.

En onderwerpt sig denselven.

V. Men soude konnen denken, hoe sulken beroeping, volgens de Kerkelijke Orders van dien tijd, konde worden goed gemaakt. Het is seker, dat alles niet op het nauwste naar 't gewoone gebruyk en de besluyten van de Kerk was toegegaan, volgens welke geene oproerige verkiesingen, bysonder van ongedoopte leeken, tot Bisschop mogten worden goedgekeurd, en iemand van trap tot trap daar toe naderen, en tusschen desselfs Doop en verkiesing een behoorlijke tusschen-tijd wesen moest (*f*): maar 't is blijkelijk, dat in dit geval de onmiddelijke goedkeuring van God sig op een ongewoone wijse opdeed, so dat de Bisschoppen, daar toe zijnde t'samen gekomen, oordeelden deselve te zijn ἐκ τίνος θείου, *uyt iets Goddelijks*, en dat de Keyser, nevens de geheele stad, versekerden, dat dit was Θεοῦ ἔργον, gelijk *Socrates* seyd, *Gods eygen werk*, en, gelijk het by *Theodoritus* voorkomt, θεία ψῆφος, *een Goddelijke verkiesing.* Selfs brengen de woorden van de Apostolische instellingen (*g*) wel mede, dat geen nieuw gedoopte tot Bisschop mogt verkoren worden, maar voegen'er by, εἰ μή πω κατὰ θείαν χάριν, ten zy het ware naar Gods genade en wil, dat is, gelijk het door de Uytleggers verklaard word, εἰ μή που ἀποκαλυφθείη περὶ αὐτοῦ, ten ware dat'er van hem eenige openbaringe zy; daar beneven, stonden de Wetten in sulken geval wel somtijds stil, 't zy dan, wanneer de gemoederen der Gemeynte op geene andere wijse konden besadigd worden, 't zy dan, als de verkorenen met ongemeene hoedanigheden voorsien, de Kerke ten hoogsten dienstig geoordeeld wierden, of als de nood het onderhouden van al het vereyschte niet toe liet; twee sodanige voorbeelden sal de Leeser geheugen van ons reeds te zijn bygebragt, het eene van *Eusebius*, Voorsaat van *Basilius*, op den stoel van Cesareën, en het tweede van *Nectarius*, Bisschop van Constantinopelen. De tijding van sijn bevestiging alom verspreyd, en door brieven van sijn eygen hand, volgens gewoonte, bekend gemaakt zijnde aan de voor-

Hoe sulken verkiesing naar Kerken order bestaan kon.

Brieven van hem en van andere tot

(*f*) *Vid. Conc. Nicæn. Can.* 2. *&* *Can. Apost.* 80. (*g*) *Loc. cit. Bals. & Zonar.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

heylwensch over sijn beroeping geschreven.

voornaamste Bisschoppen van het Westen, quamen van alle kanten brieven tot antwoord te rug, waar in sy hun genoegen en goedkeuring over sijn beroeping rond uyt betuygden. Hy schreef insgelijks naar het Oosten, en onder anderen aan den H. *Basilius*, die met desselfs brief ongemeen vermaakt, hem insgelijks een brief tot antwoord toesond (*h*), waar in hy hem met de bevordering tot dien Bisschops-stoel geluk wenste, en „God dankte over het verkiesen van sulken aansienlijken Man, „een man, die uyt de Keyserlijke stad af-komstig was, en het bewind „over Landschappen gehad had; een man, die in wijsheyt, adelijke „af-komst, voorbeeldige deugd en opregtigheyt, welspreekendheyt en „wijs beleyd ontrent alle wereldlijke voorvallen uytstak; en dat hy hem „tot de sorg en 't opsigt over sijne kudde had overgebragt: besluytende „sijnen brief met desen godvrugtigen raad; Ga dan voort, ô gy Man „Gods, en gemerkt gy het Euangelium van *Christus* niet geleerd hebt „van menschen, maar dat onse Heere self u uyt de Wereldlijke Regters afgesonderd, en tot een Apostolischen stoel heeft overgeset, strijd „den goeden strijd; verbeter en hervorm het geen onder het volk ontsteld is: en so iemand met de Ariaansche kettery besmet is, volg „de voetstappen der Vaders, en het geen by hen besloten is, en bouw „het fundament van liefde en genegentheyt, dat gy nu tusschen ons gelegd hebt, door het verwisselen van brieven, meer en meer op, op „dat, al zijn wy met onse wooningen verre van malkanderen gescheyden, onse gemoederen en geesten te nauwer met malkanderen mogen „vereenigd worden.

En bysonder van Basilius.

Hy ontslaat sig van allen omslag sijner goederen.

VI. Om nu de pligten van sijn Herder-ampt te onbelemmerder waar te nemen, was sijn eerste sorg sig van sijne middelen te ontlasten. Sijn geld en gereede goederen besteedde hy aanstonds aan de Armen (*i*); sijne landeryen gaf hy over aan de Kerk, mits dat sijn suster *Marcellina* daar het vrugt-gebruyk van soude hebben haar leven lang; de sorg voor sijn huys en huysgenooten gaf hy t'eenemaal over aan sijn broeder *Satyrus*, ten eynde hy nog door 't een nog door 't ander in de pligten van sijn ampt mogte gestoord worden. En gemerkt sijn vorige stijl en staat van leven hem niet veel gelegentheyt gegeven had, om sig met de Theologische studien te bemoeijen, so maakte hy een nauwe vriendschap met *Simplicianus* (*k*) een Ouderling van Romen, een seer geleerd en godsalig man, en die sijne studien so buyten lands, als thuys voltrokken had. Desen deed *Ambrosius* naar Milanen overkomen, en nam hem tot sijn onderwijser aan; die hem binnen korten so verre bragt, dat hy een seer nauwe kennis van de verborgentheden en verschil-pointen des Christelijken Geloofs had. Het was hierom, dat hy naderhand altijd *Simplicianus* onthaalde als een Vriend, eerde als een Meester, en beminde als een Vader. Ja God schijnt hem sijne moeyte, aan desen goeden man besteed, self beloond te hebben, so dat hy te dier tijd wel hooge jaren had, maar egter so lang leefde, dat hy na *Ambrosius* dood in desselfs plaats Bisschop van Milanen wierd. Onsen nieuwen Bisschop toonde sig ongemeen yverig om sijn Bisdom in een goeden staat te brengen. Hy herstelde de kerkelijke order en tugt, voerde de by-na vervallene plegtigheden en kerk-zeden weder in, nam de verschillen tusschen nabuurige weg, suyverde der menschen gemoederen van dwalingen, en roeyde al het onkruyd, dat veele jaren herwaards onder hen gesaayd was, uyt, so dat sijn Kerk nu in een gelukkige ruste en stilte geraakte. Dese gelegentheyt nam hy waar, om sijne over-

Laat sig door Simplicianus in de Godgeleerdheyt nauwkeuriger onderwijsen.

Ambrosius yver om sijn Bisdom in goeden staat te brengen.

(*h*) *Basil. Epist.* 55. *p.* 84. (*i*) *Paulin. ibid. p.* 8. (*k*) *August. Confess. lib.* 8. *c.* 2. *col.* 136. *Ambros. Epist.* 2. *p.* 62.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

overſchietende uuren met ſchrijven te ſlijten: want weynig meer dan twee jaren Biſſchop geweeſt zijnde (*l*), ſchreef hy ſijne drie boeken *de Virginibus, van de Maagden*, die hy aan ſijn ſuſter *Marcellina* opdroeg, behelſende een beſchrijving van de voortreffelijkheyt des Maagdelijken ſtaats, en een opſtel van eenige regulen, om dien beter te beleven. Ontrent die ſelve tijd, immers niet lang daar na, ſtelde hy op, ſijne uytleggingen over *Lucas*, en mogelijk ſijne drie boeken *de Officiis, van de Pligten*, in na-volging van die door den grooten redenaar *Cicero* beſchreven en bekend zijn.

Wanneer en wat hy begon te ſchrijven.

VII. Maar niet lang duurden deſe ſtille en heldere dagen: de Gothen, Hunnen, Alanen, Taifalen, Sarmatiers, en andere woeſte Noordſche Volken deden ontrent het jaar CCCLXXVII een inval in verſcheyden Geweſten van het Roomſche Rijk, en eyndelijk op malkanderen. Een ſoort van die vinden wy ſig nedergeſlagen te hebben in Italien (*m*), en onder anderen niet verre van Milanen. Het naderen van ſulke wreede en forſſe vyanden joeg de geheele landſtreek geen kleyne verſlagentheyt en ontſteltenis aan. Om deſer woedende handen te ontgaan, vlood *Ambroſius*, en nevens hem verſcheyden andere, naar Illyricum, om aldaar in een elendige ballingſchap voor een tijd veylig te ſchuylen, *Nos quoque*, zijn'er ſijne eygene woorden van (*n*), *in Illyrico exules Patriâ Gothorum exilia fecerunt*, dat is, *der Gothen ballingſchappen*, (buytenlandſche togten) *hebben ons ook buyten ons vaderland, ballingen in Illyricum doen zijn.* By deſe gelegentheyt (indien ik niet qualijk giſſe, alſo mijnen Schrijver (*o*) het niet nader uytdrukt, als dat het eenige jaren na ſijn beveſtiging was) deed hy een reys naar Romen, van waar ſijne Ouders geſproten waren, en welk de plaats van ſijne opvoeding was. Daar gekomen zijnde, vond hy ſijn moeder overleden te zijn, en ſijn ſuſter in geſelſchap van het Maagden-rot, dat ſig aan de ſelve belofte van den Maagdelijken ſtaat verbonden had, ſo als hy haar by ſijn vertrek gelaten had, t'ſamen leven, die hem verwellekomd hebbende, ſijn hand kuſte, waar op hy lagchende ſeyde: *Sie nu kuſt gy de handen van een Biſſchop, gelijk ik u eertijds voorſpeld heb*, ſiende op het gene in ſijne kindſche jaren, dat wy te voren hebben aangeteekend, geſchied was. Het gebeurde, dat hy, aldaar zijnde, van een Adelijke vrouw, aan de overſijde van den *Tyber* woonende, verſogt wierd het Heylig Avondmaal in haar huys te komen bedienen, (waarſchijnlijk, om dat de algemeene verwerring, en de groote magt der Heydenen te Romen, de openbare vergaderingen hadden onveylig gemaekt.) Dit in die buurte rugtbaar geworden, quam ook ter ooren van ſekere vrouw, die ſelfs een badſtoof had, maar thans aan geraaktheyd te bed lag. Deſe liet haar met een ſtoel derwaards dragen, en verſogt den H. Biſſchop God voor haar te bidden, gelijk hy deed. Onder het gebed, en terwijl hy ſijne handen op haar leyde, vattede ſy ſijn kleed, omhelſde en kuſte het, waar op ſy gewaar wierd, dat hare kragten waren wedergekeerd, aanſtonds opſtond en wandelde. Niet lang duurde deſe ballingſchap van *Ambroſius*, alſoo door de Goddelijke voorſienigheyt hem de weg, om naar huys te keeren, geopend wierd: want *Frigeridus*, des Keyſes Veld-heer (*p*), die ſwarm van vreemde volkeren hebbende overwonnen, en derſelver Bevelhebber *Farnobius*, en een groot gedeelte van deſſelfs leger neergemaakt, verdreef de overigen, die het ſweerd ontkomen waren, t'eenemaal uyt Italien.

Noordſche volkeren vallen in Italien.

Ambroſius vlugt.

Komt te Romen.

Sijn ſuſter kuſt ſijn hand.

Geneeſt door ſijn gebed een geraakte vrouw.

De Noordſche volkeren worden uyt Italien verjaagd.

(*l*) *Vide lib. 2. de virgin. p. 83.* (*m*) *Amm. Marcell. lib. 31. p. 1851. Videſis Idat. Faſt. Conſul. p. 59.* (*n*) *Comm. in Luc. lib. 10. c. 21. Tom. 5. p. 148.* (*o*) *Paulin. loc. cit.* (*p*) *Amm. Marcell. l. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Gratianus vergaderd een leger.

VIII. Het Ooſterſche Keyſerrijk wierd ondertuſſchen van de Noordſche volkeren deerlijk geplaagd, waar tegen *Gratianus*, (de ſoon van den laatſt overleden Keyſer *Valentinianus*) terwijl *Valens* in de afgelegenſte Geweſten van het Ooſten was, een leger verſamelde, om dat Geweſt te ontſetten, maar moeſt, om dat eenige Duytſchen in Vrankrijk waren ingevallen, ſijn voornemen voor die tijd ſtaken, en ſijn magt tegen die Duytſchen gebruyken: maar verſogt, eer hy op-toog, het overkomen van

Ontbied Ambroſius, die hem berigt geeft van de ſwevende verſchillen,

Ambroſius, om van hem, ſo by monde als geſchrifte, een nauwkeurig berigt te ontfangen van de thans over het Geloof ſwevende verſchillen. So deed *Ambroſius*, en ſchreef by die gelegentheyt ſijne vijf Boeken *van het Geloof*, die hy aan den Keyſer opdroeg; waar in hy wijdlopig verhandeld alle de verſchillen, door de Arianen ontrent de Leere van de Drie-eenigheyt en van den Soone Gods geopperd; daar hy naderhand

ook door geſchriften.

als een aanhangſel byvoegde (welk de Keyſer door een brief [*q*] van hem verſogt) ſijne drie Boeken *van den H. Geeſt*, waar in hy de Godheyt van den H. Geeſt bewees en beweerde. Te dier tijd begonden de ſwarigheden, met welke hy de meeſte tijd ſijns levens te worſtelen had,

Juſtina Ariaanſchgeſind,

op te komen. *Juſtina*, Keyſerlijke weduw van *Valentinianus*, den eerſten van dien naam, had, door toedoen van haar broeder *Cerealis*, ſo veel te weeg gebragt, dat haar jongſte ſoon *Valentinianus*, *Gratianus* ſijnen halven broeder in de regeering van het Rijk wierd bygevoegd:

poogd Ambroſius te verſetten door haar ſoon,

ſy was een groote voorſtandſter der Arianen (*r*), maar had ſulks, ſo lang haar man leefde, looslijk weten te ontveynſen, maar hy dood zijnde, begon ſy haren ſoon de godlooſe gronden der Arianen openbaarlijk in te boeſemen, en van *Ambroſius* af-keerig te maken, dog nam voor, dien Biſſchop eerſt door ſagte middelen tot haar gevoelen, ſo het mogelijk was, over te halen, en ſond tot dien eynde haren ſoon tot hem.

dog te vergeefs.

De goede Biſſchop voerde hem met alle deſtigheyt het Geloof en de Religie van ſijn vader te gemoet, en vermaande hem het pand, dat hy van hem ontfangen had, ongeſchonden te bewaren. Hy vertoonde hem het onderſcheyd tuſſchen de Ariaanſche en Regtſinnige gevoelens, dat het gevoelen van de eene door den mond van onſen Heer en ſijne Apoſtelen was overgeleverd, en het andere in tegendeel t'eenemaal tegen de God-

Ambroſius, van hem gedreygd, antwoord hem vrymoedig.

delijke openbaring ſtrijdig was. De jonge Vorſt, ongeduldig van dus tegen geſprooken te worden, wierd toornig, en gaf ſijn lijf-wagt laſt de kerk rondom te beſetten; dog de H. Man wierd daar door geheel niet ontſteld, in tegendeel lachte hy daar over als een ydelen bullebak: de Keyſer, dat merkende, wierd te meer verbitterd, en gebood hem uyt de kerk te komen; *Daar toe kan ik*, gaf de Biſſchop tot antwoord, *geenſins verſtaan; ik wil de kudde niet aan de wolven overgeven, nog de Heylige kerk aan ſulke godlooſe indringers: hebt gy luſt my te dooden, gy hebt hier ſweerden en ſpieſſen, doe het hier. Sulken dood ben ik t'eenemaal gewillig af te wagten.* Maar hier van daar na meer.

Juſtina poogd een Ariaanſchen Biſſchop te Sirmium in te voeren:

IX. Ontrent deſe tijd, in het jaar CCCLXXX, raakte de ſtoel van Sirmium open. *Juſtina* paſte op haar voordeel, en droeg aanſtonds ſorg om aanhang te maken, en daar door een Ariaanſchen Biſſchop aldaar in te voeren. Om haar hier in te ſteuyten, ſpoeyde *Ambroſius* (*s*) derwaards, (ſeeker geleerd Man [*t*] merkt aan, en wil daar uyt bewijſen,

Ambroſius ſteld ſig daar tegen.

dat Illyricum te dier tijd onder den Kerk-ban van Milanen behoorde,) en ſette ſig op den Biſſchoplijken ſtoel: ondertuſſchen quam een meyd van de Ariaanſche party onbeſchaamd op hem aan, vatte hem by ſijn kleed,

(*q*) *Ext. ap. Ambr. Tom.* 2. *p.* 39. (*r*) *Theod. lib.* 5. *c.* 13. *p.* 216. (*s*) *Paulin. p.* 23.
(*t*) *Ph. Berter. Pithan. Part.* 2. *c.* 4. *p.* 177.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

kleed, en poogde hem daar van af te trekken, en te sleepen onder een deel wijven, die gereed stonden om hem uyt de kerk te rukken, en den hals te breeken; de goede Bisschop sey daar op met bedaardheyt niet anders als: „Hoewel ik sulken eerwaerdigen ampt onwaerdig ben, eg„ter past u, nog uwe Belijdenis niet, uwe handen te leggen aan den al„lergeringsten Bisschop: gy hebt reden om het oordeel Gods te vreesen, en „dat u eenig schielijk ongeluk treffen sal. Het gebeurde ook so, want daags daar aan stierf sy, en wierd begraven. *Ambrosius*, om de wereld te doen sien hoe gemakkelijk hy goed voor quaad vergelden konde, volgde, nevens anderen, het lijk tot het graf. Dit voorval joeg de geheele Ariaansche party sulken ongemeenen schrik aan, dat sy voor die tijd hun voorneemen staakten, en *Anemius* sonder stoornis op dien stoel geplaatst wierd. *Ambrosius* alles aldaar verrigt hebbende, keerde weder naar Milanen, alwaar hy den Ariaanschen geest van boosheyt en wraak-sugt tot sijn nadeel ongemeen beesig vond. *Justina* gebruykte alom allerley lagen, en maakte so veele als sy tot haar konde over-krijgen, tegen hem gaande: sy kogt sommigen door gaven om, en bood anderen eerlijke en aansienlijke ampten aan, mits dat sy hem in de kerk opvatten, en buyten lands, als een gebannene, met geweld souden wegvoeren. Hier op wierd meermaals toegelegd, maar, doordien hy t'elkens van God bewaard wierd, te vergeefs: want selfs had eenen *Euthymius*, driftiger dan iemand, een huys naast by de kerk uytgekipt, en aldaar bedektelijk een wagen laten brengen, waar op sy hem voornamen te werpen, en weg te voeren. Maar het quaad quam hemselven t'huys, want hy wierd in het volgende jaar, op den selven dag als hy *Ambrosius* dagt te vervoeren, op de selve wagen in een plaats van ballingschap weg-gevoerd. *So sigtbaar word meenigmaal de Heere gesien, door het oordeel dat hy uytvoerd, wanneer de godloosen verstrikt worden in het werk hunner handen, nederdalen in den put, dien sy gegraven, en gevangen worden met het net, dat sy gespannen hebben.* Dies niet tegenstaande werkten sy, 't zy door quaad berigt, of door hun geduurig aanhouden by den Keyser *Gratianus*, so veel uyt, dat hy een van de kerken (v), daar sy om gesprooken hadden, naar sig nam, en daar van meester bleef, tot dat hy, beter gedagten gevat hebbende, deselve aan *Ambrosius*, sonder daarom versogt te zijn, weder over gaf.

Stoute daad en voornemen tegen hem ondernomen.

Die van God gestraft wierd.

De Arianen woelen te Milanen tegen Ambrosius.

Een van sijne vervolgers word merkelijk vergolden.

Uytslag van dat alles.

(v) *Ambr. de Spir. S. lib.* 1. *c.* 1. *p.* 117.

Tweede Afdeeling.

Van *Ambrosius* bedrijf sedert de Synode te Aquileja, tot de dood van *Gratianus* toe.

INHOUD.

De Arianen *versoeken van den Keyser opentlijk gehoord te worden. Een Synode word beschreven te* Aquileja. *De tijd van die vergadering. Het getal van desselfs Leeden. De Handelingen van de Synode tegen* Palladius *en* Secundianus, *twee* Ariaansche *Bisschoppen.* Ambrosius *steld de saak voor:* Palladius *aarseld, maakt uytvlugt tegens sijne Regters, en de manier van verhandeling; hy word veroordeeld met eenparigheyt van stemmen. Het vonnis over* Secundianus, *als ook over* Attalus, *onder* Valens, Ariaansch *Ouderling. Synodale brief, ge-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

schreven aan de Keysers. De geloofwaerdigheyt van dese Synodale handeling beweerd tegen eenen Chiffletius. *Een tweede Synode over de saak van* Ursicinus. *Synodale brieven aan den Keyser* Theodosius, *over de vereeniging van de* Oostersche *en* Westersche *Kerken, de verdeeldheyt te* Antiochien, *en de saak van* Nazianzenus *en* Maximus *te* Constantinopelen. Ambrosius *predikt van de verborgentheyt der menschwording van* Jesus Christus, *en geeft die predikatie in 't ligt. De oorsprongk van de kettery der* Priscillianisten. Ambrosius *staat desselfs opheffer dapper tegen: onlust daar over ontstaan tusschen hem en* Macedonius, *een groot Amptenaar.* Ambrosius *houd by den Keyser aan om vryspraak van een veroordeeld Edelman.* Maximus, *Bevelhebber over het leger in* Brittannien, *rebelleerd. Brengt den Keyser* Gratianus *om hals, en matigd sig de Rijks-regeering aan.* Ambrosius *gaat hem, als Afgesant te gemoet. Syn broeder* Satyrus *sterft; hy doet'er een lijk-predikatie over.*

De Arianen versoeken een algemeen Concilie.

I. DE Arianen, onaangesien de Keyserin alle moeyte deed, schooten in het Westen te kort, en van de Regtsinnigen in 't nauw gebragt, beriepen sig, om van den Keyser self te worden gehoord, en gaven voor, dat hunne saak niet wel bevat wierd, en dat sy staan of vallen wilden, mits dat sy aan de Belijdenis, eenige jaren te voren te Sirmium, in de Synode aldaar gehouden, opgesteld, wierden getoetst. Tot dien eynde versogten *Palladius* en *Secundianus*, twee Ariaansche Bisschoppen, en de eenige hoofden van aansien voor hunne party, van den Keyser *Gratianus* (a) by sijn komste te Sirmium, dat een algemeene Kerk-vergadering, uyt alle Gewesten van het Roomsche Rijk, mogt beschreven worden, in hoope, dat wanneer hun versoek wierd ingewilligd, sy, in het Westen te kort schietende, door de Bisschoppen van het Oosten (daar hunne party nog boven dreef) de saak op een anderen boeg souden konnen wenden. Dit wierd hen, so het schijnt, door den Keyser toegestaan: maar *Ambrosius* hier van verstendigd, vertoonde hem, dat het niet te pas quam, en geheel onnodig was een algemeen Concilie daar over te vergaderen; dat de partyen van geen belang waren, en hy met eenige nabuurige Bisschoppen bequaam genoeg was om denselven de mond te stoppen; en besloot, dat het dienvolgende onredelijk was, om *twee verrotte Ketters*, gelijk se van de Synode genoemd wierden, de Bestierders van alle Kerken door het geheele Rijk te moeijen, alsoo veele derselven door afgelegentheyt, ouderdom, swakheyt of gebrek so grooten reys niet souden konnen aannemen, of so langen tijd sig van de sorg hunner Kerken onttrekken. Hier op wierd een Synode te Aquileja, uyt Italien en de nabuurige landschappen, beschreven, alwaar, nevens de Afgesondenen uyt Africa en Vrankrijk, t'samen quamen uyt Italien, Dalmatien en Vrankrijk twee-endertig Bisschoppen. De H. *Ambrosius* was, gis ik, als hoofd-stads-Bisschop, de Voorsitter in die Vergadering, nevens welken het opstel van die Vergadering (b) *Ascholius*, Bisschop van Thessalonica, voegd, hoewel sonder eenigen grond, alsoo men desselfs naam nevens de andere niet vind, en selfs in alle de verhandelingen van die Synode niet een woord van hem gerept word. Voor-af hielden de Vaders verscheyden t'samen-spraken over die saak met die twee Ariaansche Bisschoppen, maar niets konnende vorderen, begonden sy hunne Synodale Vergadering op

Welk wierd tegen-gegaan van Ambrosius.

Synode beschreven te Aquileja.

't Getal der Leeden.

De Voorsitter in hetselve.

(a) *Vid. Gratian. Epist. inter gesta Synod. Aquil. Concil. Tom. 2. p. 978. & Epist. Synod. ibid. col. 993.* (b) *A Papist. edit. p. 46.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

op den vijfden *September* in 't jaar CCCLXXXI, alwaar de Voorsitter voorstelde, Dat de Synode, om hare handelingen te beter te doen billijken, met het opleesen van de vorige schriften soude beginnen; waar op eerst geleesen wierd een brief van den Keyser, waar door sy gedagvaard, en tot Regters over de saken, die hen souden voorkomen, gesteld wierden, en daar na een geschrift van *Arius*, waar in de hoofdstukken van sijne leering begreepen waren. Dit gedaan zijnde, wierd *Palladius* gevraagd, Wat hem daar van dagt? Waar op deselve antwoordde, Dat uyt des Keysers brief, so even geleesen, bleek, dat sy de oorsaak waren, waarom'er geen vol en algemeen Concilie beschreven was, en daarom nu, gemerkt de Bisschoppen van hunne party (daar door sy die van het Oosten verstonden) niet tegenwoordig waren, niet konden antwoorden. *Ambrosius* dit beantwoordende, seyde, Dat hier in de gewoonte van vorige tijden gevolgd was, volgens welke de Oostersche Bisschoppen gewoon waren te vergaderen in het Oosten, en ter selver tijd de Westersche in het Westen. Ondertusschen had de Stadhouder van Italien, om alle na-spraak voor te komen, die van het Oosten aangeschreven, dat sy, so het hen beliefde, tot die Vergadering mede mogten over komen, maar die hielden hun oude streek, en bleven t'huys. *Palladius* bleef egter by sijn seggen, Dat het een konstgreep was, en sy den Keyser bedrogen en misleyd hadden, en daarom ongehouden was te antwoorden. Maar *Ambrosius*, de saak van de Oostersche Bisschoppen varen latende, drong hem, om een ronde antwoord te geven: Gy hebt, *seyde hy*, de brief van *Arius* hooren leesen; gy hebt de gewoonte, wanneer gy beschuldigd word, te ontkennen dat gy Arianen zijt, en daarom verwerpt hem, of neemd aan sijn saak te verdedigen: maar de loose Ketter wilde sijn oude uytvlugt niet verlaten. Sy waren, *seyde hy*, geen bevoegde Regters; hy had wel beloofd sijn saak te verweeren, maar voor een wettelijken Regt-bank; hy was derwaards gekomen in verwagting van aldaar een algemeene Vergadering te vinden, welker uytspraak hy niet wilde voorkomen, met te antwoorden daar die van sijne party niet tegenwoordig waren. Langen tijd hier over hebbende gehairkloofd, wierd de brief van *Arius* van stuk tot stuk uytgepluysd: dit quam meest aan op de schouderen van *Ambrosius*, die de stukken en brokken van 't geen *Palladius* op 't gevraagde antwoordde, opnam en beantwoordde. De Vaders ondertusschen, riepen op elke onnosele antwoord van *Palladius* een *anathema* (vloek) uyt tegen dien, die sulks staande hield, gelijk in de acten van dat Concilie wijdloopig te leesen is (c), waar in niet onvermakelijk is te sien, wat uytvlugten de man tot sijn verschooning maakte; somtijds poogde hy sig te behelpen met snoode en vuyle uytvlugten, Dat hy onsen Heer wel bekende de ware Sone Gods te zijn, maar verder geperst zijnde, niet wilde erkennen dat hy waaragtig God was; bekende wel, dat hy goed, maar niet, dat hy een goede God was, en wilde sijn gevoelen met geen andere woorden uytdrukken, als: *Een goede vader genereerde een goeden soon.* Somtijds gaf hy voor, niet te konnen antwoorden, vermids hy geen Schrijvers, om 't geen'er omging, aan te teekenen, by hem had, en die'er tegenwoordig waren het met hen hielden, en daarom versogt, dat de sijne mogten worden toegelaten; maar als hem dat wierd toegestaan, liet hy ook dat versoek varen. Somtijd wederom versogt hy, dat alle man mogt worden toegelaten tegenwoordig te zijn, om 't geen'er verhandeld wierd te hooren, en daar over te oordeelen; dat wel niet t'eenemaal wierd af-

De order van verhandeling daar in gehouden.

De onderhandeling met Palladius.

Desselfs uytvlugten.

(c) *Concil. Tom. 2. col. 979. &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

afgeslagen: ondertusschen seyde hem *Ambrosius*, Dat het in dese saak de Bisschoppen paste te oordeelen over de leeken, en niet de leeken over de Bisschoppen. Met een woord, hy nam, geduurende dese regts-pleging, wanneer hy door een vraag of bewijs, daar hy geen raad toe wist, in 't nauw gebragt wierd, t'elkens sijn uytvlugt, Dat sy geen algemeen Concilie waren, en dat hy daar voor alleen voorgenomen had, en gehouden was te antwoorden. Bysonder nam hy sijn uytvlugt tegen den Voorsitter, als zijnde geen bevoegd Rigter, en beschuldigde hem van godloosheyt en onregtvaerdigheyt: waar op *Sabinus*, Bisschop van Placentia, hem vraagde, Wat godloosheyt hy tegen *Ambrosius* wist in te brengen? maar hy gaf geen ander antwoord als te vooren, Dat hy in een algemeen Concilie, alwaar alle die'er aan gelegen was souden tegenwoordig zijn, daar op wilde antwoorden. *Ambrosius* dat opvattende, seyde: *Ik versoek beschuldigd en overtuygd te worden in de tegenwoordigheyt mijner broederen; indien ik, die my kloekmoedig voor het Geloof stel, u schijn godloos te zijn, spreek uyt de borst, en seg wat de godloosheden zijn, daar ik aan schuldig ben.*

En veroordeeling.

Maar die onbeschaamden vond raadsaam de beschuldiging, die hy niet bewijsen konde, te laten sakken. Dus seven uuren lang (want so lang duurde de Vergadering op dien dag) over die saak hebbende gehandeld, sprak de H. *Ambrosius* het vonnis over hem uyt; waar by verklaard wierd, Dat hy de Bisschoppelijke bediening onwaerdig was, en een ander, die Regtsinnig was, in sijn plaats soude gesteld worden, steunende op een algemeene vloek-spraak, t'elkens van de Synode tegen hem uytgeblikxemd; ook gaf een voor een, op nader omvraag van den Voorsitter, sijne toestemming tot sijn vonnis.

Gelijk ook van Secundianus.

De saak van *Palladius* zijnde afgedaan, wierd die van *Secundianus* voorgenomen, dien sy, na dat een geruymen tijd met hem over en weder geredeneerd was, niet verder brengen konden, dan dat hy onsen Heer bekende de ware eenig-geboorene Sone Gods te zijn; dog hy wilde niet rond uyt seggen, dat hy de waaragtige God was, waarom hy even als de andere gevonnisd wierd.

En Attalus, die Valens had gevolgd.

Nevens hem veroordeelde insgelijks de Synode *Attalus*, een afvallig Ouderling; een man, so het schijnt, van hooge jaren, gemerkt hy met sijn Bisschop *Agrippinus* de Algemeene Vergadering te Niceën bygewoond, en derselver besluyten, nevens sijnen Bisschop, ondertekend, dog naderhand herroepen, en sijn schuyl-plaats by *Valens*, een ingedrongen Bisschop van Petavio (nu Pettauw) een stad in Pannonien, gesogt had.

Wie dese Valens was.

Dese Bisschop, om sijn quaad gedrag, van de Gemeynte verstooten, had sig als een verrader by de Gothen gevoegd, en, als een derselven gekleed, hun leger tegen dat van de Romeynen aangevoerd, dog maakte nu sijn werk het land op en neder te loopen, en de Kerkelijke rangen den menschen onwettelijk op te dragen. Hy was wel op dese Synode gedagvaerd, maar wilde, hoewel hy'er thans niet verre van daan was (sijn verblijf te dier tijd te Milanen genoomen hebbende) daar niet komen.

De Synode eyndigd.

Attalus gedrongen om te teekenen, gaf geheel geen bescheyd, en verwagtte het vonnis, dat tegen hem van de Synode stond uytgesprooken te worden.

Berigt de Keysers van 't verhandelde, e. s. v.

Als ook dit afgedaan was, scheydde de Vergadering, na dat se alvorens, uyt het midden van haar, eenige naar de Keysers afgesonden, en deselve een Synodalen brief mede gegeven hadden (*d*); waar in sy hen, van 't geene in de Synode verhandeld was, verslag deeden, en deselve versogten, de Synodale uytspraak stand te doen grijpen, en de navolgers van *Photinus* (die, niet-tegenstaande de Keyserlijke order, in tegendeel hunne by-een-komsten te Sirmium

(*d*) *Ext. ibid. col.* 993.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

mium hielden) hunne onwettelijke sluyp-vergaderingen te willen verbieden, en weeren. Ik mag hier niet vergeeten, dat seeker geleerd Man (*e*) niet lang geleeden al 't geen van dat Concilie in de opgestelde Handelingen voor-komt, heeft in twijfel getrokken, en geoordeeld een enkel verdigtsel te zijn, dat opgesteld soude wesen door *Vigilius*, Bisschop van Tapsus, een stad in de Provincie van Byzacium in Africa; die man staat wel toe, dat'er sulken Synode geweest, en daar in op die wijse tegen *Palladius* gehandeld is, maar wil egter dat het oorsprongkelijk opstel van die Handelingen verlooren, of wel nooit aan 't ligt gebragt is, en dat *Vigilius*, tegen de Arianen schrijvende, dit middel bedagt, en sulken Historie enkelijk uyt sijn hoofd versonnen heeft. De redenen, die'er die Schrijver van geeft, sijn wel veele, dog onnosel en vry swak, en niet waerdig, dat men deselve soeke te wederleggen, gemerkt sy sodanig zijn, dat se by-na tegen alle oude Schrijvers konnen worden ingebragt, en daar geen reden ter wereld is, om de Handelingen van dese, meer dan van eenige andere der oudste Synoden in twijfel te trekken. De geheele kragt van diens mans stoute gissing steund op geen vaster grond dan dese, dat *Vigilius* seyd geschreven te hebben tegen *Palladius* (dien *Ambrosius* had tegen-gesprooken) en daar uyt aanstonds, sonder andere grond, vaststeld, dat de verhandelingen van die Synode een gedeelte van dat Boek uytmaken, en uyt dien hoofde enkelijk deselve op den naam van *versameling van* Vigilius *Werken* heeft uytgegeven. Selfs brengt hy niet een eenig woord van eenig Schrijver van sijne of een andere eeuw, om sijne gedagten te billijken, nog eenig oud afschrift, 't welk die Handelingen van *Vigilius* segd versonnen te zijn, voor den dag. En indien men sulken vryheyt sig mag aanmatigen, wat kan dan veylig en seeker blijven? Weg met alle oude Gedenk-schriften, indien het aan een vermetele gissing hangt, wat daar van te houden zy, en hoe die zijn te gebruyken of te verwerpen. Hy geeft voor, dat *Vigilius* de Handelingen en betwistiging tusschen *Arius* en *Athanasius*, in tegenwoordigheyt van *Probus*, die'er tot Rigter en Middelaar van den Keyser over gesteld was, ook by wijse van een ware Geschiedenis heeft opgesteld, daar het nogtans van hem maar so versonnen was. Maar toegestaan dat het sodanig is, so is 't seeker en bekend, dat selfs de oude Hand-schriften seggen, dat die laatst-gemelde Handelingen van *Vigilius* geschreven zijn; en dat meer is, *Vigilius* bekend elders (*f*) self rond uyt, dat hy die wedersijdsche redeneeringen niet veylde als van woord tot woord so gesproken, maar alleen voor so opgeschikte Handelingen en Reden-wisselingen: maar geen van beyde heeft in dit geval plaats. Dog hier van genoeg.

Dat de Handelingen van die Synode geloofwaerdig zijn, word beweerd, tegen eenen Chiffletius.

II. Ontrent die tijd, 't zy in de selve, of een andere niet lang daar na ook tot Aquileja vergaderde Synode, wierd de saak van *Ursicinus*, die onlangs te voren een jammerlijke scheuring in de Kerk van Romen veroorsaakt had, behandeld, en de Keyser *Gratianus* (*g*) versogt naar sijne versoeken niet te luysteren, of sig door het geduurig aanhouden van dien onbeschaamden man te laten versetten. Het was ook misschien in die selve Synode (alwaar de H. *Ambrosius* insgelijks Voorsitter was) dat aan den Keyser *Theodosius* met een brief bekend gemaakt wierd (*h*), dat'er thans een vereeniging tusschen de Oostersche en Westersche Kerken te hoopen, en wat'er reeds by hen in gedaan was; als ook, dat sy onlangs de dwalingen en aanhangers van *Apollinaris* veroordeeld hadden.

Brief van de Synode tegen Ursicinus.

Een andere over de vereeniging van de Oostersche en Westersche Kerken, e.s.v.

[Ooo] Met

(*e*) *P. Fr. Chifflet. Vindic. Virgil. Tapf.* §. 4. *p.* 33. &c. (*f*) *Contr. Eutych. lib.* 5. *c.* 2. *p.* 58.
(*g*) *Ext. Epist. ibid. col.* 998. (*h*) *Ibid. col.* 1006.

Met een tweeden brief (indien ſy ten tijde van die ſelve Vergadering geſchreven is) bedankten ſy (*i*) den Keyſer voor het herſtellen der regtſinnige Biſſchoppen, en baden hem om de ſaak te Antiochien te bemiddelen, alwaar *Paulinus*, hebbende *Meletius* overleefd, egter niet tot Biſſchop in deſſelfs plaats was aangeſteld, waar van de ſchuld gelegd wierd op *Nectarius*, Biſſchop van Conſtantinopelen, die dog ſelf, ſo ſy het bevatteden, niet volgens ordre was op dien ſtoel geraakt, ſelfs, ſeyden ſy, was *Nazianzenus* daar op geplaatſt met uytſluyting van *Maximus* (door wiens veynſeryen ſy ſo verre bedrogen waren, dat ſy ſijn ſaak aangenomen, en hem tot de Kerkelijke gemeenſchap toegelaten hadden), en daarom den Keyſer verſogten, dat *Maximus* in het beſit van dat Bisdom geſteld, of die ſaak in een algemeene Vergadering te Romen onderſogt en afgedaan mogt worden: waar op de Synode te Conſtantinopelen, 's jaars daar aan weder vergaderd, hen tot antwoord liet weten, dat ſy tot een Algemeen Concilie in het Weſten niet konden verſtaan, maar goed gevonden hadden hen verſlag te doen van het Geloof, dat ſy opgeſteld en ondertekend, en wat ſorg ſy voor de Kerken van Antiochien, Conſtantinopelen en Jeruſalem gedragen hadden, welk wy reeds elders wijdlopig hebben opgehaald.

Brief daar over van de Synode te Conſtantinopelen.

Twee Edellieden ſpotten met Ambroſius,

III. *Ambroſius*, weder te Milanen gekomen, vond ſijne vyanden voor die tijd wat bedaarder, hoewel ſy, 't geen ſy openbaarlijk tegen hem niet konden uytvoeren, bedektelijk poogden in 't werk te ſtellen, en hem, waar ſy konden, ſmaad aan te doen. Onder anderen gebeurde het, dat twee Edelluyden (*k*), van *Gratianus* bed-kamer, Ariaanſch-geſind, hem quamen beſoeken, en van hem een predikatie verſogten over de verborgendheyt van de menſch-wording onſes Heeren, beloovende deſelve des volgenden daags, in de kerk *Portiana* genaamd, te komen hooren. *Ambroſius* had hier groote verwagting van. De tijd gekomen, en de Gemeynte vergaderd, ſteegen de twee Hovelingen, die niet anders beoogden dan hem te beſpotten, te Paerd, en reeden ter ſtad uyt. Maar God, die hem niet laat beſpotten, ſelfs niet in ſijne Dienaars, wreekte ſig aan haar: want niet verre gereeden zijnde, vielen ſy van hunne Paerden, en quamen deerlijk om. De Gemeynte ondertuſſchen wierd onverduldig, en wilde niet langer wagten, ſo dat de Biſſchop eyndelijk op den predik-ſtoel klom, en over die opgegevene ſtoffe predikte. Voor-af ſeyde hy tot de Toehoorders, Daar gekomen te zijn, om ſijne ſchuld te betalen, maar dat hy ſijn vorigedaagſche ſchuld-eyſchers, om deſelve te ontfangen, niet vernam; en verhandelde daar op die verborgentheyt, die hy naderhand, breeder uytgebreyd, aan 't ligt gaf onder den naam: *De incarnationis Dominicæ Sacramento, Van de verborgentheyt der menſch-wording onſes Heeren* (*l*). Vaſt ontrent die ſelve tijd ſtond een nieuwe Ketter op, met name *Priſcillianus*, een Spanjaard van geboorte, en van adelijken afkomſte; een man, die rijk, geleerd, welſprekend en ſchrander van verſtand was, die een ſecte opregtte uyt den droeſſem van de Gnoſtiſche en Manicheiſche dwalingen en godloosheden, daar hy eenige ceremonien en gronden, van anderen ontleend, byvoegde; om welke reden hy, met eenige van ſijnen aanhang, uyt ſijn vaderland gebannen zijnde (*m*), naar Romen vlugtte, in hoop van ſigſelven aldaar te verdedigen; maar de Paus *Damaſus* verwierp hem, en wilde hem ſelfs niet eens ſien. Van daar quam hy te Milanen, daar hy even ſlegt van den H. *Ambroſius* beje-

dog wierden van God geſtraft.

Hy predikt van de menſchwordinge Chriſti.

Oorſprongk van de Priſcillianiten.

(*i*) *Ibid. col.* 1007. (*k*) *Paulin. ubi ſupra p.* 4. (*l*) *Ext. Tom.* 2. *p.* 177. (*m*) *Sulp. Sev. Giſt. Eccl. lib.* 2. *p.* 168, 169.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

bejegend wierd. Dus in sijn hoop, van voorstand by dese twee groote Mannen te vinden, bedrogen, begon een andere weg in te slaan, sig aan het Hof aan te geven, en order tot sijn herstelling te versoeken; 't welk hy, *Macedonius*, den Opper-amptenaar, een Man van grooten aansien en vermogen aan het Hof, met gaven en geschenken hebbende omgekogt, verkreeg. De H. *Ambrosius* stelde sig, gelijk wy denken konnen, met alle magt daar tegen, waar over *Macedonius* een grooten haat tegen hem opvatte; so dat, wanneer hy op seekeren tijd (*n*) naar het Regt-huys quam, om by hem voor iemand anders een woord ten besten te spreeken, *Macedonius*, van sijn komst verwittigd, de deuren hem voor de neus belastte te sluyten, waar door *Ambrosius*, hem het binnen-komen belet siende, *Macedonius* liet boodschappen, ***Dat de tijd komen soude, dat hy self soude willen vlieden in de kerk, dog daar niet konnen inkomen, hoewel de deuren voor hem niet souden geslooten zijn.*** Het gebeurde ook so na de dood van *Gratianus*, wanneer hy, na dat'er last gegeven was om hem te vangen, sijn vry-plaats in de kerk meenende te soeken, den ingang tot deselve, hoewel de deuren open stonden, niet konde vinden, en so gevat wierd. Egter konde al de smaad en kleynagting, hem van de Hovelingen aangedaan, hem de lust en moed niet beneemen, om naar sijn vermogen aldaar anderen dienst te doen. Onder anderen is'er een staaltjen van, waar in hy sijne kloekmoedigheyt en mee-warigheyt op een ongemeene wijse vertoonde. Seeker Heydensch Edelman (*o*), die veel gesag had, tot smaad gesprooken hebbende van den Keyser *Gratianus*, als of hy een onwaerdigen soon van sulken grooten vader was, wierd gevat en ter dood gedoemd. *Ambrosius*, bewogen met dies mans ongeluk, ging als men hem ter straffe soude uytbrengen, naar het Hof, om voor dessels leven te spreeken. De Keyser was juyst beesig sigselven ontrent de wilde beesten in het Schouwburg te vermaken, so dat *Ambrosius* een tijd lang by de wagt aan de poort moest blijven staan; dog merkende dat niemand aanbood hem by den Keyser aan te geven, begaf hy sig naar de agter-poort, alwaar men de wilde beesten gemeenlijk naar binnen liet, en ging, zijnde met de Opsienders van die plaats ingedrongen, regt uyt naar den Keyser, dien hy, nevens de Hovelingen, die by hem waren, om des gemelden Edelmans vryspreeking so ernstig aansprak, en sijn versoek so aandringende voorstelde, dat dien man sijn leven geschonken wierd.

Ambrosius steld sig daar tegens.

Macedonius wreekt sig daar over aan Ambrosius.

Die hem daar over Gods oordeel te gemoet voerd. Welk hem ook overquam.

Ambrosius krijgt vryheyt by den Keyser voor een Edelman.

IV. Ontrent het jaar CCCLXXXIII rees'er een groote opschudding in den Burgerlijken Staat. *Maximus*, een Spanjaard van geboorte, gelijk sommige seggen, maar, naar andere willen, gebooren in Britannien (ik gis, dat hy van Spaanschen af-komst, dog in Britannien gebooren was) sig maagschap rekenende van *den Grooten Constantijn*, had, nevens *Theodosius*, het bevel over de Krijgs-benden in Britannien; dog sijn makker bevorderd, en hemselven voor-by gegaan siende, maakte een aanhang in het leger, welk hem tot Keyser opwierp en uytriep, en bragt daar op aanstonds sijne Benden over (*p*) naar Vrankrijk en Duytsland, alwaar hy de vreemde Natien te hulp geroepen hebbende, alle de landschappen van het Westen onder sijn gehoorsaamheyt bragt. So dra dese tijding aan het Hof quam, versamelde *Gratianus* een leger, trok met het selve op, en vond dat van *Maximus* niet verre van Lyons in Vrankrijk. Vijf dagen wierd'er, d'eene dag meer, en d'andere min, weder-

Maximus opstand in Britannien.

Komt in Vrankrijk.

(*n*) *Paulin. ibid. p.* 8. (*o*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 25. *p.* 747. (*p*) *Socr. lib.* 5. *c.* 11. *p.* 270. *Sozom. lib.* 7. *c.* 13. *p.* 720. *Hieron. Epitaph. Nepot. p.* 26. *Vid. Zosim. Hist. lib.* 4. *p.* 760. *qui paulo aliter habet.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſijds gevogten, tot dat *Gratianus*, merkende dat ſijn leger hem begaf, met drie honderd Paerden begon te wijken. Ondertuſſchen ſtelden de weerſpannige vyanden hun loosheyt te werk, om ſig van hunne overwinning verder te verſeekeren: want *Andragathius*, Overſte over de Ruytery, liet ſig in een beſlooten ros-baar brengen naar *Gratianus*, onder voorgeven, dat de Keyſerin daar in was, om haar Gemaal te komen beſoeken. *Gratianus*, op geen erg verdagt, ging haar over de Rhône te gemoet, dog was ſo dra niet aan land, of *Andragathius* ſprong uyt de ros-baar, en door-ſtak hem; een Vorſt van veele deugd, en ſonderlinge godvrugtigheyt, maar dien het leven in het bloeijenſte van ſijne jaren wierd afgeſneeden; waar op *Maximus* alom, werwaards hy wilde, optoog, wreedelijk woedde en alle die van *Gratianus* aanhang in ſijne handen raakten, jammerlijk mishandelde, en ſig gereed maakte om ſelfs in Italien in te trekken. *Valentinianus*, om dat voor te komen, ſond den H. *Ambroſius*, als ſijn Geſant, naar *Maximus*, die door de agtbaarheyt van ſijn perſoon, de eerwaerdigheyt van ſijn Ampt, beleefde en ootmoedige aanſpraak, en byſonder door de kragt van ſijne cierlijke redenen, deſſelfs optogt voor die tijd ſteuytte, en hem aan de andere ſijde van de Alpes deed blijven. Dit Geſantſchap ondertuſſchen was, ſo men de omſtandigheden der ſaken in die tijd wikt, voor *Ambroſius* niet min gevaarlijk als moeijelijk, en moet (hoewel *Paulinus*, naderhand ſijn Geheym-ſchrijver, 't een mislijk door het ander werpt) van een tweede Geſantſchap, waar in hy eenige jaren daar na gebruykt wierd, onderſcheyden worden. In dit ſelve jaar begroef hy ſijnen waerden broeder *Satyrus*, een man, die ſeer deugdſaam was, en in groote bedieningen gebruykt wierd. Laatſt was hy geweeſt in Afriken en Sicilien; en hoewel hem ſijne vrienden het t'huys-komen ontriedden, gemerkt alles aldaar t'eenemaal verward was, ging hy, ſijn broeder in ſulken bekommerlijken tijd niet willende verlaten, aan boord van een oud verrot ſchip, daar hy egter veylig mede overquam. Aan land geſtapt en t'huys gekomen zijnde, overleed hy, ontrent die ſelve tijd, als ſijn broeder de reys naar Vrankrijk ſtond aan te neemen, die ſijn dood beweende, ſijne deugden met een deftige en cierlijke Lijk-reden by ſijne begravenis uytbreydde (*q*), en ſig onder ſo ſwaren ſlag te vreeden ſtelde, uyt aanmerking, dat hy *was weg geraapt voor het quaad*, en ſijne oogen de ſwarigheden en verwoeſtingen, die reeds elders troffen, en Italien boven het hoofd hingen, niet geſien had.

Vermoord Gratianus.

Ambroſius hem tegen geſonden, beweegd hem niet in Italien te komen,

Sijn broeder Satyrus ſtorf.

Ambroſius lijk-reden over denſelven.

(*q*) *Ext. Tom.* 3. *p.* 13.

DERDE AFDEELING.

Van *Ambroſius* bedrijf na de dood van *Gratianus*, tot het eynde van ſijne betwiſting met *Symmachus* toe.

INHOUD.

De Heydenen *te* Romen *zijn ſtout op de Rijks-aanmatiging van* Maximus: *wierden daar in aangeſet door* Symmachus, *de Stads-voogd. Hun voorig verſoek-ſchrift, op den naam van den Raad uytgegeven, wierd door een tegen-vertoog ondermijnd.* Symmachus *word wederom gebruykt om by den Keyſer het herſtellen van* den Altaar van de Overwinning *te verſoeken.* Ambroſius *raad den Keyſer, door een* cier-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

cierlijke en ernstige reden-voering, sulks af. De Keyser send Ambrosius *het af-schrift van* Symmachus *versoek-schrift; dat hier geheel word ingelast, gelijk ook* Ambrosius *treffelijke beantwoording van hetselve.* Symmachus *word by den Keyser beschuldigd. Hy doet nogmaals een versoek voor de* Heydenen. *Hy word uyt* Romen *gebannen, (de reden van dien). En eyndelijk in des Keysers gunst hersteld.*

I. DE verwarringen, met welke het Roomsche Rijk door de dood van *Gratianus* gedreygd wierd, de voorspoed van *Maximus*, die een groot getal van de vreemde Natien aan sijn hand had, en de vreesagtigheyt van *Valentinianus*, die, nog jong, en de wereld niet veel gesien hebbende, thans door de dagelijksche tijdingen van den gedreygden inval in Italien seer ontsteld was, gaf aan het sakkende Heydendom gelijk als een nieuw leven, so dat de Heydenen de plegtigheden van hunnen Godsdienst eerlang hoopten hersteld te sien; waar in sy gestijfd en aangeset wierden door *Q. Aurelius Symmachus*, een seer geagt en aansienlijk Man, die in school-geleerdheyt uytmuntte, een ervaren Staat-kundige, en de groote Redenaar van die eeuw was. Hy wierd eenige jaren na desen tijd Burgermeester, maar was toen Stads-voogd, dog yverig voor het Heydendom, en had veel op met de Heydensche plegtigheden. Het was ontrent twee jaren geleden, dat sy om hunne herstelling hadden begonnen te arbeyden (*a*). Eenige Raads-heeren, dog weynig in getal, hadden op den naam van den geheelen Raad den Keyser een Versoek-schrift, voor de Heydensche Religie, overgeleverd, 't welk de overige Leeden van den Raad haast ter ooren quam, die niet versuymden een tegen-vertoog op te stellen, waar in sy verklaarden, Dat dat versoek buyten hun weten en toestemming gedaan was, en sy daar geheel geen deel aan wilden hebben; en voorts by alle gelegentheden betuygden, wanneer dat versoek wierd ingewilligd, nooit meer in den Raad te willen komen. Een af-schrift van hetselve was reeds *Ambrosius* door den Paus *Damasus* toegesonden. Maar also de tijd nu gunstiger scheen, wierd de saak van de Heydenen weder opgevat, en *Symmachus*, als de aansienlijkste onder hen, in den naam van den Raad gebruykt, om den Keyser (want hoewel in het Opschrift de drie Keysers genoemd wierden, 't wierd egter aan *Valentinianus* alleen over gegeven) door een breed vertoog het herstellen van hunne oude Religie te versoeken, en bysonder, dat *het Altaar van de Overwinning* (die, gelijk sommige willen, gestaan had op de Burgt, of, gelijk van meest alle gelooflijker geoordeeld word, in het Raad-huys, en also se los stond, pleegt gebragt te worden in sulken plaats, als den Raad hunne vergadering hield, dog door de voorgaande Keysers meer als eens verschoven was) weder op sijn plaats gesteld, en de Maagden, *Vestales* genoemd, (die thans seven in getale waren, alle van adelijken en aansienlijken af-komst, en, volgens de al-oude instelling, de goden, gelijk'er ons een Heydensch Land-beschrijver, die ten tijde van *Constantius* geleefd heeft [*b*], van berigt, om den welstand en voorspoed van de stad baden) het inkomen, dat haar te voren gegeven, en onlangs afgenomen was, nevens de landeryen, te voren aan derselver Collegie behoord hebbende, weder toegestaan mogten worden; welk hy met groote bevalligheyt en loosheyt voorstelde, en, volgens den yver van een Heyden, en welspreekendheyt van een Redenaar, uytbreydde. So dra

De Heydenen hoopten de herstelling van hunne godsdienst,

door toedoen van Symmachus versoek.

Hoe dat te voren was begonnen;

en nu vernieuwd wierd.

Wat Symmachus met name versogt.

(*a*) *Ambr. Epist.* 30. *p.* 114. (*b*) *Vet. orb. descript. Gr. Lat. à Gothofred. edit. p.* 34.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Ambrosius schrijft daar ernstig tegen aan den Keyser.

dra dit van den H. *Ambrosius* gehoord wierd, schreef hy (c) aan den Keyser *Valentinianus*, om sulks voor te komen, hem vertoonende, „Dat, gelijk het Rijk stond onder de Keysers, sy insgelijks stonden „onder God, van wien sy geen bescherming of veyligheyt te verwagten „hadden, so sy den eenigen en waren God, den Opperſten Heerscher „over de wereld niet opregtelijk dienden, en alle wangeloof en afgode„ry weerden. Dat het te verwonderen was, dat iemand sig van hem, „die sijne genegentheyt voor de Christelijke Religie so openbaarlijk ver„klaard had, konde hoopen te bedienen om het Heydendom weder in „te voeren, of uyt de Lands-beurs de onkosten te trekken, die tot hun„ne offerhanden vereyscht wierden, en bysonder, dat sulks geëyscht „wierd van menschen, die sig nooit ontsien hadden het bloed der Chri„stenen te plengen, die hunne kerken om-ver geworpen, en hen de ge„meene vryheyt van kinderen te leeren benoomen hadden; dat de sa„ken, die sy begeerden, voor lang door de Plakaten van de voorige „Keysers, en nog onlangs door sijn eygen broeder *Gratianus*, hoog„loffelijker gedagtenis, waren afgedaan, welker godvrugtige orders hy „niet behoorde te verbreeken; ja dat hy, so het van hen niet gedaan „was, sulks alsnog behoorde te doen; dat hy moest sorg dragen, dat „niemand, veel min een Heydenschen afgoden-dienaar, hem wegens „sijne tedere en onbedrevene jaren quame te misleyden. Men mag wel, „*seyde hy*, om mannen van aansien iets doen, maar moet egter God den „voorrang geven, wiens saak dit allernaast raakt, en aan wien de voor„togt te geven geen mensch benadeeld. Hoe sal het passen, dat Chri„stenen souden genoodsaakt worden voor den Raad te komen, en hun„ne eeden voor een onheyligen en godloosen Altaar af te leggen? Sou „dat worden toegelaten onder sijne regeering? Wat sou dat anders zijn „als erkennen, dat een afgod een Almagtig Weesen is. Konnen men„schen de onbeschaamdheyt hebben van te begeeren, dat hy den Altaar „soude opregten, en de onkosten uytreyken tot het doen van hunne on„heylige offerhanden? Een saak, die sonder kerk-schennis en godloos„heyt niet gedaan kan worden? En daarom versogt hy hem sulken or„der niet te teekenen, en beswoer hem, als een Bisschop, by het Ge„loof dat hy beleed, en daar in alle Bisschoppen met hem over-een „stemden; dog, *seyde hy*, het kan niet anders als ongelooflijk geoor„deeld worden, dat ooit sulken saak voor sijnen geheymen Raad gebragt, „of door de Raadsheeren versogt soude wesen; gelijk het ook sekerlijk „niet is, maar alleen gedaan is door eenige weynige, die sig den eer„waerdigen en heerlijken naam van het geheele genoodschap der Raads„heeren hebben aangenomen, daar nogtans de meeste van hen Christe„nen zijn; dat hy dienvolgende soude wel doen, indien hy hier over „raadpleegde met sijnen Rijksgenoot den Keyser *Theodosius*, gemerkt hy „sulks in alle andere voorvallen wel gewoon, en nu te meer daar toe „gehouden was, doordien geen saak so groot en so gewigtig moest ge„agt worden, als die van de Religie; dat hy self het ondersoeken van „die saak, so se maar den uyterlijken Burger-stand raakte, aan anderen „soude hebben overgelaten, maar, gemerkt deselve de Religie aanging, „hy sig als een Bisschop daar in moest mengen, weshalven hy sijn Ma„jesteyt versogt, hem een af-schrift van dat versoek toe te senden, en „beloofde hetselve ten vollen te beantwoorden, ten eynde sijn Amptge„noot van alles volkomen mogt berigt, en een gemeene order in die „saak beraamd worden; dat ingevalle hy desen raad mogt versmaden,

„sy

(c) *Epist. 30. ibid.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

,,sy Bisschoppen verklaren moesten niet te weten, hoe sig daar in te dra-
,,gen; sijn Majesteyt soude konnen, indien het hem beliefde, in de kerk
,,komen, maar hy soude aldaar geen Bisschop vinden, om voor hem
,,den dienst te doen, maar wel iemand, die hem soude voorhouden,
,,dat de Kerke Gods geen gaven en geschenken aanneemt van hem, die
,,de Heydensche Tempelen herbouwd, en dat *Christus* Altaar verwerpt
,,het offeren van hem, die voor de afgoden Altaren oprigt. Wat, *sey-*
,,*de hy verder*, soud gy antwoorden aan uwen overleden broeder, die
,,sig met reden u tot een mede-Keyser over het Rijk, 't welk hy door het
,,besorgen van de Religie in een versekerden en veyligen staat heeft na-
,,gelaten, te hebben aangenomen, beklagen, en hier door een doode-
,,lijker slag, als door de dood-steek, hem van sijne vyanden gegeven,
,,ontfangen sou? Ja wat soud gy antwoorden uwen vader, wiens godvrug-
,,tigheyt dese wijse van doen seekerlijk soude afgeweesen en versoeyd,
,,en nooit soude konnen gelooven hebben, dat men so grooten god-
,,loosheyt soude ondernemen, om de Heydenen het offeren in het open-
,,bare Hof of de Raads-vergadering toe te staan, dat is, de Heydenen te
,,laten roemen en juychen, terwijl de Christenen dat moeten aansien, en
,,tegen hunnen wil en dank by die Heydensche plegtigheden tegenwoor-
,,dig zijn? Uyt welken hoofde hy dan voor het laatste sijne Majesteyt,
,,gedenkende wat smaad en schande hy door sulken bevel eerst aan God,
,,en vervolgens aan sijn vader en broeder doen soude, ootmoedig ver-
,,sogt dien weg in te slaan, die Gode aangenaamst en voor hemselven
,,voordeeligst zijn soude.

II. *Valentinianus* dien brief van *Ambrosius* ontfangen hebbende, sond hem daar op het af-schrift van *Symmachus* versoek; die dat door en door hebbende uytgepluysd, van stuk tot stuk beantwoordde. Gemerkt het nu den Leeser, so ik gisse, niet onaangenaam sal zijn die twee groote Mannen in het perk te sien intreeden, en elk voor sijn saak strijden, sal ik (hoewel het vry wijdloopig is) hem voordragen het versoek-schrift van *Symmachus*, en vervolgens *Ambrosius* antwoord op hetselve; dog met beede, dat de geleerde Leeser (indien hy in dese [Engelsche] over-setting geen smaak vind, alsso dat te ondernemen een moeijelijker saak is, dan men sig te voren wel verbeeld) het eene of het ander tot beter genoegen in onse taal gelieve over te brengen. Het Versoek-schrift van *Symmachus* is, als volgd(*d*):

Symmachus versoek word Ambrosius toegesonden, die het beantwoord.

Invoegsel van het versoek-schrift van Symmachus.

Aan myne Heeren de Keysers, VALENTINIANUS, THEODOSIUS, ARCADIUS. Symmachus *Roomens Stad-voogd.*

SO dra uwe doorlugtigste en altijd getrouwe Raads-heeren merkten, dat de boosheden der tijden door de Wetten waren tegen-gegaan, en de blaam der voorige eeuwen door de godvrugtigheyt onser tegenwoordige Vorsten geboett was, hebben sy, sulken goeden voorbeeld volgende, raadsaam geoordeeld by dese gelegentheyt hunne bekommernissen voor te stellen, en (gemerkt sy sig door de konsten der snoode menschen, die vreesen, dat de Keyser, kennis van saken gegeven zijnde, regt doen soude, het voordeel van by hunnen eerwaerdigen Vorst toegang te hebben, benomen sien) my tot gemagtigde en uytvoerder hunner klagten te stellen. Ik dan kome uyt tweederley hoofde, om, als van U gemagtigd, het beste van het Gemeen te soeken, en, als van de Roomsche Burgers afgesonden, derselver versoek, waar in wy alle over-een stem-

(*d*) *Symm. lib.* 10. *Epist.* 54.

ſtemmen, voor te dragen; te meer, om dat de menſchen ſo wijs geworden zijn, dat ſe aan de Hovelingen, die alles naar hunne driften van haat en voor-oordeelen ſchikken, niets derven vertrouwen. Geagt, geëerd, en bemind te worden, is een gewenſchter en grooter ſaak, als een Keyſer te zijn. Wie kan verdragen, dat eygen driften de welſtand van het gemeene-beſte tegen gaan? De Raad is met regt misnoegd over die meer werk van hun eygen eerſugt, dan van de agting van hunnen Vorſt maken, gemerkt deſe tijden alle ſorg en yver beſteeden moeten, om uwe Genade veylig te ſtellen, en voor te ſtaan. Wanneer wy nu de inſtellingen van onſe Voor-vaderen, de Wetten, en derſelver beveſtigingen, die ons land gelijk als eygen zijn, behouden en verdedigen, Wat doen wy dan anders, als dat wy de eer van onſe tijden ſoeken ſtaande te houden? die nooit grooter weſen ſal, dan wanneer gy, dien'er aan gelegen is, niets, dat tegen de practijk uwer Voor-vaderen eenigſins aanloopt, ſult oordeelen geoorloofd te zijn.

Weshalven wy ootmoedelijk verſoeken, dat die Religie, die het gemeene-beſt ſo veele eeuwen voordeelig geweeſt is, ons weder moge worden vrygelaten. En ſekerlijk, indien wy ons de genegentheyt van de vorige Vorſten verbeelden, wy ſullen bevinden, dat uw naaſte Voorſaat van de plegtigheden, daar wy voor ſpreeken, niet ſeer af-keerig was, en die even voor hem op den Troon ſat, een groot liefhebber en onderhouder van onſe kerk-gewoontens geweeſt is: en derhalven, indien de godvrugtigheyt der ouder Keyſers u met haar voorbeeld niet kan overhalen, laat ten minſten het ſoet en gevoeglijk gedrag van die even voor u geregeerd hebben, u daar toe bewegen. Wie is ſulken vriend van de Barbaren, dat hy het verlies van *den Altaar der victorie* niet ſoude beklagen? Wy zijn beſorgd voor onſe nakomelingen, en poogen alles, wat hen eenig ongeluk ſoude konnen toebrengen, te weeren, en daarom laat ons, al houden wy van die godinne niet, ten minſten eerbiedenis dragen voor die naam, alſo uw Majeſteyt aan de *victorie* (Overwinning) reeds veel verſchuld is, en nog meer in het toekomende verpligt ſal worden. Laat die deſe godin veragten, welke haar gunſt nooit geproefd hebben, maar ik wenſchte wel, dat gy die Voorſtandereſſe, die ſo veel tot vergrooting uwer zege-pralen heeft toegebragt, niet verliet. Alle man heeft voor deſe godin eerbiedigheyt, want niemand kan loochenen, dat hy aan 't geene, daar hy om bid, eer bewijſt. Maar indien de vrees voor ramp u niet kan bewegen, laat ten minſten dien Altaar, als het cieraad van de Raad-kamer, ongeſchonden blijven, en vergun my u te bidden, dat de Religie, in welke wy, nog kinderen zijnde, ſijn opgevoed, van ons, nu wy oud geworden zijn, onſen nakomelingen mag worden na-gelaten. Gewoonte is de tweede natuur, en wy konnen niet anders als genegentheyt hebben tot het geene, daar wy in opgetrokken zijn.

Gy ſiet, dat het oogmerk van den doorlugtigen Keyſer *Conſtantius*, en met regt, als een misgeboorte is te niet geloopen, en daarom moet gy geene van die voornemens, die de ervarendheyt geleerd heeft geen ſtand te houden, navolgen. Door dit middel bereyden wy den weg om uw naam en Majeſteyt te vereeuwigen, ſo dat de nakomelingen in het beleyd uwer ſaken niets ſullen te beriſpen hebben. (Indien deſen Altaar word weg genomen) waar ſullen wy het onderhouden uwer Wetten en Willekeuren beweeren? Wat Godsdienſt ſal een godloos booswigt voor meyn-eed doen ſchrikken? Het is wel waar, God is over-al tegenwoordig, en de meyn-eedige booswigt kan nergens voor hem veylig zijn, egter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

egter is het ontsag voor een godheyt, die in sulken plaats by ons tegenwoordig is, een kragtig middel, om de menschen van het quaad af te schrikken. Die eene Altaar behoud al het volk in eenigheyt; die eene Altaar houd elk een te rug van ontrouw, en daar is niets, dat onse besluyten grooter ontsag en aansien geeft, dan dat deselve door Raadsheeren, die aan desen Altaar hun eed gedaan hebben, gemaakt zijn. Sal dan de wooning der goden door meyn-eedigheyt ontheyligd worden? En sullen onse agtbare en eerwaerdige Vorsten, die door de eeden hunner Onderdanen in hunne personen en regeering geveyligd worden, denken, dat sy (so doende) een goeden en loffelijken weg inslaan?

Gy sult seggen, so deed ook de doorlugtigste Keyser *Constantius*: maar laat ons liever de andere daden navolgen van dien Vorst, die sulks nooit sou hebben onderstaan, indien iemand van sijne Voorsaten de palen van sijn regeering op die wijse was te buyten gegaan; gemerkt de misslagen der voorgaande Vorsten zijn lessen tot verbetering voor de volgende, en die sig door quade voorbeelden van die voor hen geweest zijn laten waarschouwen, konnen henselven sagt verbeteren. Wanneer die Vorst, uw Majesteyts Voorsaat, sulken nieuwigheyt invoerde, voorsag hy niet, wat misnoegen en na-spraak daar op stond te volgen. Maar kan dat verbod u verschoonen, indien gy moedwillig navolgd, 't geen wy weten dat te vooren so qualijk opgenomen wierd? Uwe Majesteyt stelle sig liever de andere daden van dien Vorst, die beter verdienen nagevolgd te worden, voor. Hy benam de Vestaalsche Maagden niets van hare voorregten; hy liet den Adel de inkomsten van het Priesterschap volgen; besorgde uyt de gemeene schat-kist de onkosten tot de offerhanden, en andere godsdienstige plegtelijkheden, en liet, als hy van den Raad opgewagt in praal-statie de straten van de onsterfelijke stad door-reed, sijne oogen met vermaak gaan op de Tempelen; las de namen der goden, die sy waren toegewyd, en boven derselver deuren geschreven stonden; vraagde naar de tijd, wanneer deselve gebouwd waren, en verwonderde sig over der stigteren godvrugtigheyt. En hoewel hy self van een ander gevoelen was, egter wilde hy deselve nooit af-breeken, of uytroeijen 't geen de Godsdienst van het Rijk was, also elk mensch sijn bysondere manier heeft van God te dienen. De opperste God, die de wereld regeerd, heeft elke stad onder 't opsigt van een bescherm-geest gesteld: want gelijk elk mensch by sijn eerste ontfangkenis sijn eygen siel heeft, so heeft elke Natie een bysonderen geest (*genius*). By dit alles mogen wy voegen het voordeel, dat uyt dese plegtigheden den menschen toekomt, en dese godin bysonder aanprijsd: want daar alle redenen, die een godheyt beweeren, ten grooten deele duyster zijn, Waar uyt konnen wy de kennis onser goden beter af-halen, als uyt het erinneren van onse voorige voorspoed?

Kan ook de oudheyt ons eenig ontsag doen hebben voor een Religie, so zijn wy verpligt te behouden dat Geloof, 't welk so veele eeuwen verduurd heeft, en te volgen onse Ouders, die gelukkig in de voetstappen hunner Voorsaten traden. Laat ons onsselven eens verbeelden, dat wy Romen self hier voor ons hebben, en dat se haar eygen saak dus bepleyt:

O gy beste van alle Vorsten, gy Vaders van ons land, ontsiet mijne grijse hairen, die ik in het pleegen van mijnen godsdienst gekreegen heb, en vergund my den hemel te dienen met de van ouds vast-gestelde plegtigheden, van welke ik alsnog geen berouw heb. Laat my, die een vrye stad ben, leven volgens mijne oude gewoontens. Het was dese wijs van godsdienst, die de geheele wereld mijne Wetten onderworpen heeft; dese

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

kerk-gewoontens hebben Hannibal *van mijne muuren gedreeven, en de* Gaulen *van het* Capitool *verjaagd. Ben ik nu te vooren daarom ſo menigmaal ontſet, dat ik, nu oud zijnde, ſo ſtreng moet gehandeld worden? Sal ik ſien, wat nieuwe inſetting dit is? Ik ben verſekerd, dat de oude eeuwen tegen te ſpreeken onredelijk, onnut en ſchandelijk is. Wy bidden u om vryheyt, en veyligheyt voor onſe vaderlijke lands-goden, en voor de byſondere goden van onſe ſtad. Het is niet meer als billijk, dat die God, dien alle menſchen aanbidden, voor deſelve geagt worde: wy ſien met onſe oogen de ſelve ſterren, de hemel is allen gemeen, en de ſelve wereld bevat ons. Wat is'er aan gelegen, door welke middelen de waarheyt onderſogt word? Een ſtap brengt ons niet tot de kennis van ſo grooten geheym.*

Maar men ſoude konnen tegenwerpen, dat dit de redeneeringen zijn van menſchen, die te veel ledige tijd hebben; dog wy dragen u enkelijk ons verſoek voor: wy diſputeeren en twiſten niet. Maak eens ſtaat, wat de gemeene ſchat-kiſt door het weg-nemen van de voorregten en inkomſten der Veſtaalſche Maagden gewonnen heeft. Onſe milde en weldadige Keyſers trekken in 't geen de ſpaarſaamſte en ſuynigſte onbekrompen gegeven hebben, en de Veſtalen, gelijk het waarlijk is, als een eerlijke wedde en vergelding van hare kuysheyt aanmerken: want gelijk haar ſluyer een verćierſel van hare hoofden is, ſo is deſelve een teeken van haar Prieſterſchap. Dat deſelve van alle laſten vry zijn, is maar een bloote naam, gemerkt ſy wegens haar armoede in geen ſtaat zijn, om veel te konnen geven. Men ſou ſelfs wel konnen ſeggen, dat die mannen, ſo veel ſe in haar inkomſten miſſen, weder in haar aanſien winnen, gemerkt deſe Maagden, die haarſelven voor de veyligheyt van het Gemeen hebben opgeofferd, met verdienſte winnen 't geen de andere in hunne inkomſten verlieſen. Maar laten ſulke middelen, om uwe koffers te vullen, nooit van u verſonnen worden; de ſchatten van goede Vorſten moeten niet vermeerderd worden uyt het beknibbelen van de Prieſters, maar uyt den buyt der vyanden. Sal wel de grootſte winſt den haat, die op u ſtaat te komen, konnen vergoeden?

Maar gemerkt de gierigheyt een quaad is, waar aan gy niet vaſt zijt, ſo is haar ſtaat te beklaaglijker, als die haar vorig onderhoud zijn quijt geraakt: want al het geen vervreemd is onder die Vorſten, die wel afkeerig van geweldenaryen en afparſſingen waren, maar egter naar rijkdommen ſtonden, ſtrekt alleenlijk tot ſchade van dien, die hetſelve miſſen, maar helpt hem niet, die de ſelve na ſig neemd. De landeryen, die by uyterſte wil uwer Voor-ouderen aan de Veſtaalſche Maagden, en hare bedienden, gemaakt zijn, worden nu getrokken tot uw ſchatkiſt, maar ik bid u, gy die de regtvaerdigheyt handhaafd, laat uwe ſtad 't geen van byſondere perſonen tot Heylige gebruyken gegeven is, onbekommerd genieten. Laat de menſchen de vryheyt hebben om hun Uyterſte-wil te maken, en verſekerd zijn, dat ſe met geene begeerige Vorſten te doen hebben, maar met ſodanige, die het geene ſy daar by gegeven hebben, beveſtigen. Laat het u vermaak zijn, bid ik u, dat gy de wereld ſo gelukkig maakt. Dit eene voorbeeld baard by alle ſtervende menſchen veel ongeruſtheyt. Staat de Religie der Romeynen niet onder de beſcherming der Roomſche Wetten? Wat naam ſullen wy aan het vervreemden van het Heylig erf-goed geven, welk door geen Wet, of toeval ooit het verbeurt verklaren is onderworpen geweeſt? Vrye luyden ontſangen het geen hen gemaakt word, ſelfs Slaven word niet geweygerd het voordeel te genieten 't geen hen by Uyterſte-wil gemaakt

is;

is; alleenlijk dese adelijke Maagden, en die hare plegtigheden verrigten, zijn verstooten van de goederen, die hen door erffenis zijn toegevallen. Wat baat het, sijn maagdom voor de veyligheyt van het Gemeene-best op te offeren, den hemel te bidden, dat hy uw Rijk vereeuwige, uwe Legers by-staa, en uwe Benden met onsienlijke, dog gewenschte Magten ondersteune, en voor den welstand aller uwer Ondersaten sijne yverige en kragtige gebeden uyt te storten, als men haar ter selver tijd de vryheden en voorregten, die haar toekomen, en die sy met alle uwe andere Ondersaten gemeen hebben, beneemd? In desen opsigt soude het beter wesen de menschen te dienen als de goden.

Wy doen het Gemeene-best te kort, 't welk ondankbaar zijnde, nooit iets verkreegen heeft. Niemand denke, dat ik nu niets anders als de Religie voorspreek. Het ondernemen van sulken saak, als dit is, is ten allen tijden de bron en de oorsprongk geweest van de rampen, die de wereld getroffen hebben. Onse Ouders betoonden wat agting sy voor de Vestaalsche Maagden, en de Priesters der goden hadden, wanneer sy op haar behoorlijk onderhoud, en eerlijke voorregten goede order stelden. Dit heeft stand gegreepen tot de dagen toe van onse ont-aarde woekeraars, die het inkomen van die Heylige Maagden veranderd, en daar van een loon-trekking, als voor de geringste inwoonders der stad, gemaakt hebben: een misbedrijf, waar op aanstonds een algemeene hongersnood volgde, en alle de Provincien in de verwagting van een overvloedigen oogst bedrogen wierden. Het quam niet by de grond toe, wy wijten het de Sterren niet, de droogte had het koorn niet versengd, nog het onkruyd hetselve verstikt: maar het was de kerk-roof, welke te dier tijd begaan wierd, die het jaar so onvrugtbaar maakte: Want wie soude konnen brood verwagten, als de Religieusen, van het geene hen toequam, beroofd wierden? Is'er ten anderen tijden diergelijken ramp geweest? gy moogt sulks toeschrijven aan het geval, of de veranderlijkheyt der jaargetijden; een schrale wind was mogelijk de oorsaak van die onvrugtbaarheyt. Maar nu leven de menschen van de bladeren en dunne takjens der boomen, en de geringer soort van Boeren moeten wederom akers eeten. Hebben onse Voor-vaderen, so lang de Bedienaars van den Godsdienst uyt de gemeene schat-kist eerlijk onderhouden wierden, ooit so swaren oordeel gevoeld? Wanneer hebben de menschen de eyken moeten schudden, om spijse te vinden, of sig met de wortelen der kruyden moeten behelpen? Wanneer is het ooit gebeurd, dat, so lang als het koorn sonder onderscheyd aan het volk, en de Heylige Maagden uytgereykt wierd, het gebrek van de eene plaats, door den overvloed van de andere niet heeft konnen vervuld worden? Immers het besorgen der Priesteren is de voornaamste oorsaak van het goed gewas des lands geweest, so dat het onderhouden derselven meer was een weldaad aan uw land, als aan die Heylige menschen. Twijfeld gy nu, of 't geen by ouds, om een rijken oogst te bekomen, gegeven was, sig nu, verschoven zijnde, door onse tegenwoordige schaarsheyt genoeg gewrooken heeft?

Mogelijk sal iemand seggen, 't Is onredelijk, dat de onkosten van een andere Religie uyt de gemeene beurs gevonden worden: maar laat dog sulke gedagten in de gemoederen van u, voortreffelijke Vorsten, niet inkoomen, dat 't geen aan eenige weynigen tot hun gemeen gebruyk gegeven is, soude worden gerekend voor een gedeelte van 's Lands inkomsten; gelijk als de geheele Republijk wel bestaat uyt enkele menschen, egter al 't geen van het Gemeene-best voortkomt aanstonds niet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

het eygendom van dese en geene word. Wy bekennen, dat gy het opper-bewind hebt, en alles regeerd, maar ook, dat gy de voorstanders zijt van een iegelijks vryheyt, en dat de regtvaerdigheyt by u meer vermag, dan trotse lossigheyt. Beseft maar eens in uwe weldadige gedagten, of deselve wel sullen oordeelen, dat, 't geen gy reeds tot andere gebruyken geschikt hebt, kan gesegd worden aan het gemeen te behooren. Al het geen t'eeniger tijd, tot eere van de stad, by gifte van iemand is na-gelaten, houd voortaan op in de magt van begiftigers te zijn, en 't geen in zijn opkomst een mildadigheyt was, is nu door gewoonte en tijd een schuld geworden.

En derhalven poogen die uwe gemoederen een ydele vrees aan te jagen, die voorgeven, dat gy (ten zy gy met het vernietigen van sulke giften u gehaat maakt) aan het maken van sulke giften schuldig staat. Maar och of alle de onbekende bescherm-goden van alle sectens en gevoelens u wilden begunstigen, en voornamelijk, dat die Mogentheden, die uwe Voor-vaderen so genegen waren, uwe lijf-wagten mogten zijn, u beschermen, en gy deselve wildet aanbidden! Wy spreeken om geen andere Religie, als die het Rijk in de handen van uwe Majesteyts geheyligden Vader bevestigd, en dien gelukkigen Vorst een wettig erfgenaam, om in sijne voetstappen te treeden, gegeven heeft. Die zalige Vorst siet van den hemel nederwaards, en beschouwd de tranen der Priesteren, en het schenden hunner voorregten, die hy ongeschonden bewaarde, aan, als een hoon en smaad hemselven aangedaan. Doe uwen broeder, zaliger gedagtenis, so veel te gevalle, dat hy door uw toedoen verbeterd 't geen hy meer op raad van anderen, dan van hemselven gedaan heeft: smoor die daad van hem, die hy niet wist den Raad so onaangenaam te sullen zijn, en dat hy onse Afgesondenen, op dat het gemeen gevoelen hem niet mogt ter ooren komen, tot sijn tegenwoordigheyt niet toeliet. Het sal tot eer van 't geen te voren gedaan is wesen, dat gy geen swarigheyt maakt dat, welk wy bewijsen sullen geen bestel van dien Vorst geweest te zijn, afschaft en vernietigd.

III. So pleytte die schrandere en welspreekende Man voor sijne Religie, en dat was het, waar mede hy sijn saak meest meende goed te konnen maken. Hier op antwoorde de H. *Ambrosius*, door de goedheyt van sijn saak veel voor-uyt hebbende, op dese wijse:

Ambrosius wijdlopige antwoord op dat versoek.

AMBROSIUS, *Bisschop, aan den gelukkigsten Vorst, en genadigsten Keyser* VALENTINIANUS, *den doorlugtigen.*

WAnneer de seer voortreffelijke Stads-voogd *Symmachus* uwe Majesteyt een versoek-schrift had overgeleverd, dat den Altaar, die uyt de Roomsche Raad-kamer weg genomen is, in sijn vorige plaats en eer mogt hersteld worden, en gy, ô Keyser, wel jong van jaren, maar van een grijse godvrugtigheyt, het versoek van de Heydenen afsloeg; heb ik aanstonds, op het hooren van sulken versoek, mijn tegenberigt in-gegeven, waar in ik wel ophaalde al 't geen daar tegen tot antwoord moest gesegd worden, dog ondertusschen een afschrift van sijn geheel opstel versogt.... En daarom antwoord ik nu op alle de dringredenen, die in sijn verhaal voor-komen; niet uyt eenig mistrouwen aan uwe standvastigheyt in het Geloof, maar uyt een voorsigtige waarschouwing, en met die versekering, dat gy het gewigte van dese saak onsijdig ondersoeken sult. Eene gunst neem ik egter de vrymoedigheyt van

uwe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

uwe Majesteyt te versoeken, dat gy dog wild oordeelen niet naar den swier en de welsprekendheyt van sijne uytdrukkingen, maar naar het gewigt en kragt der bewijsen: want *de tonge van een wijs en geleerd man is*, gelijk ons de Heylige Schrift berigt, *als uytgelesen goud*, dat met het vercierfel van redeneeringen door-vlamd, en met welsprekendheyt opgehelderd, gelijk als so veele aangename en wel-gemengde koleuren in een schildery de oogen verrukt, een indruk in het gemoed maakt, en de herts-togten inneemd, maar het goud, indien gy het nader beschouwd, al is het naar sijn uyterlijke waardye geld, is egter in sigselven niet anders als metaal. Toetst eens, bid ik u, en weegd de Religie der Heydenen behoorlijk op: sy roemen van groote en kostelijke saken, maar die in der daad, van geene waerdye, door ouderdom versleeten zijn, en de waarheyt niet konnen bewijsen aan haar sijde te hebben; sy hebben God in den mond, maar bidden de afgoden aan.

Drie dingen zijn'er, van welke sig de seer voortreffelijke Stads-voogd in sijn verhaal bediend, en die hy tot een grond steld van sijne geheele redeneering; dat Romen, gelijk hy seyd, ootmoedig om het herstellen van hare oude kerk-plegtigheden smeekt; dat het onregtvaerdigheyt is het erfgoed der Priesteren en Vestaalsche Maagden te vervreemden; en dat'er, als sulks geschiedde, een groote hongers-nood ontstaan was. In het voorstellen van het eerste word de aansienlijke hoofdstad van het Keyserrijk ingevoerd, met weenende oogen, en door een beweeglijke en nadrukkelijke redeneering hare swarigheden uytdrukkende, en versoekende het weder-invoeren van hare oude plegtigheden, gemerkt dat de Religie geweest was, die *Hannibal* van de muuren der stad verdreef, en het *Capitool* uyt de handen der Gaulen redde. Maar so redenerende, om de magt der Heydensche goden te vergrooten, ontdekt hy derselver onmagt. Tergde *Hannibal* niet een geruymen tijd de Heydensche goden? en vertrapte hy de Roomsche plegtigheden niet genoegsaam met voeten? En egter, hoewel uwe goden tegen hem streeden, vervolgde hy sijn overwinning niet met sulken voorspoed, dat hy sijn zeeghaftig heyrleger selfs voor de muuren van Romen neder-sloeg? Waarom wierden sy selfs, voor welke de goden de wapenen hadden opgenomen, belegerd? Waar toe diend het, hier van de Gaulen op te halen, die het overschot van de Roomsche Benden in het *Capitool* niet soude hebben weten af te weeren, indien de aankomst der vyanden door het geraas der Gansen niet tijdig was ontdekt geweest? Siet eens hoedanige wagters de Roomsche Tempelen hebben. Waar was toen uwen *Jupiter*, die gy aanbid? Was hy het, die onder de gedaante van een Gans *Manlius* tot ontset van het *Capitolium* riep? Maar waarom soude ik loochenen, dat de Heydensche plegtigheden de Roomsche wapenen te hulp quam? *Hannibal* immers diende selfs ook die selve belagchelijke goden, en derhalven laat hen kiesen wat hen beliefd; indien de Heydensche ceremonien in het leger der Romeynen zegepraalden, so hebben se te kort geschooten en de nederlaag gehad by de Carthaginensers; en indien die van Carthago door hulp van hunne goden de overwinning verkreegen, wat voordeel hadden de ingesetenen van het Roomsche Rijk van deselve? Laat derhalven die hatelijke klagt van het Roomsche volk gesmoord worden, die groote stad heeft daar nooit last toe gegeven, maar spreekt met meerder reden hare kinderen op een heel andere wijse aan:

Waar toe vermoeyd gy my met het vermenigvuldigen uwer offerhanden, en verwt my met het bloed van de onnoosele beesten? De zege-tekenen en blijken van overwinning bestaan niet in het bloed van een beest,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

maar in de kloekmoedigheyt van de Krijgsmannen. Ik heb andere middelen gebruykt, wanneer ik de lauwer-krans om het overwinnen van de wereld droeg. Het was de dapperheyt van Camillus, *die het zegepralend leger, dat ſig van uwe muuren en de ſterkte van het* Capitool *had meeſter gemaakt, verſloeg, de krijgs-vanen, die de goden ſelfs niet hadden konnen bewaren, herwon, en die, welke de Religie der* Romeynen *te ſwak was om een vrees aan te jagen, kloekmoedig op de vlugt dreef. Wat behoef ik op te halen van* Attilius Regulus, *die, voor de* Romeynen *vegtende, ſijn leven voor hen verloor?* Scipio, *bygenaamd* Africanus, *wierd beroemd niet door ſig voor de Altaren in het* Capitool *neder te werpen, maar met de Benden van* Hannibal *op het lijf te vallen, en met ſijn degen de overwinning te behalen. Seg my niet, dat de* Oude *deſe ceremonien onderhouden hebben; ik haat de manieren van doen by* Nero *gebruykt. Wat behoef ik te ſeggen van ſulke Keyſers, welker regeering niet langer dan een maand of twee geduurd heeft, en die omquamen ſo dra ſy het koningklijke Purper hadden aangenoomen? Of is dat nieuw, dat de* Barbaren *hun woon-plaatſen hebben verlaten, om een inval in de* Roomſche *landen te doen? Waren die Keyſers* Chriſtenen, *wanneer door een ongehoord, dog jammerlijk voorbeeld, de Vader in* Perſien *geketend was, en de Soon de vryheden van den Raad en het volk met voeten trapte, en al de wereld deed ſien, dat de beloften van overwinning, hen van de Prieſters gedaan, ydel en valſch waren? Was'er toen geen Altaar van overwinning? Ik ben beſchaamd over mijne vorige misſlagen, en de gedagten van die maken my, niet-tegenſtaande mijne grijſe hairen, ſchaamroot. Ik heb geen berouw, dat ik met andere gedeeltens van de wereld in mijne oude dagen bekeerd ben, de reden is, om dat het nooit te laat is wijs en goed te worden. Laat die oude menſchen ſchaamroot worden, van welke geen hoop van bekeering is. Het is niet de lengte van jaren, maar de godſaligheyt des levens, die iemand een roemwaerdigen naam geeft, en het is geen ſchande t'eeniger tijd ſijn leven te verbeteren. In eene ſaak alleen was mijn ſtaat die van de* Barbaren *gelijk, dat ik geen kennis van den waren God had.*

De manier van uwe offerhanden is met het bloed van geſlagt vee beſprengd te zijn; maar is het wel redelijk de antwoorden van den levendigen God uyt de ingewanden van een dood beeſt te verwagten? Komt en leerd op aarden de practijk van een hemelſche Bende; wy hebben ons verblijf op aarden, maar aldaar is de af-beelding van onſe pligten. Laat my de hemelſche verborgentheden leeren van dien God, die my geſchapen heeft, en niet van menſchen, die geen genoegſaam beſcheyd van henſelven geven konnen. Wie kan ons beter beſcheyd van God geven, dan hy ſelfs? Hoe ſoude ik hem konnen gelooven, die ſelfs bekend niet te verſtaan 't geen hy aanbid? Want, *ſeyde hy*, een ſtap of dag-reys ſal nooit een menſch tot de kennis van ſo groote verborgentheden brengen. Maar 't geen gy niet weet, dat weten en verſtaan wy door Goddelijke openbaringen, en 't geen gy door giſſen en vermoeden ſoekt, daar zijn wy door de wijsheyt en waaragtigheyt van God verſeekerd van. Derhalven is'er in deſe dingen geen over-een-komſt tuſſchen u en ons. Gy ſmeekt de Keyſers, dat ſe dog uwe goden willen gunſtig zijn; maar wy bidden den Sone Gods, dat hy den Keyſer gunſtig zy. Gy maakt eerſt een god, en dan bid gy dien aan; maar wy oordeelen het Gode onbetamelijk te zijn, ſig te verbeelden, dat ſulks voor een god moet gehouden worden, welk zijn weeſen den menſch moet dank weten. God wil niet aangebeeden zijn in beelden, die van ſteen gehouwen en gemaakt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

maakt zijn, ja uwe Wijsgeeren ſpotten ſelfs met ſulke belagchelijke godsdienſten. Maar indien gy *Chriſtus* loochend God te zijn, om dat gy niet gelooven kond, dat God ſoude konnen ſterven (want gy weet niet, dat het maar ſijn menſchelijke natuur geweeſt is, die onder de magt des grafs was, terwijl ſijn Godheyt, die nu alle ſijne navolgers, die in hem geloven, van den dood verloſt heeft, dat niet onderworpen was) wie kan meer onvoorſigtigheyt toonen als gy, die, wanneer gy uw devotie pleegd, God verongelijkt, en hem ſijn eer beneemd, gemerkt gy hem voorgeeft eer te bewijſen, als gy een blok tot uw God maakt, en aan hetſelve goddelijke eer bewijſt: een ſchandelijke wijſe van God te dienen! Daar gy nu loochend dat *Chriſtus* konde ſterven, doet gy hem, met uwe hardnekkigheyt, dus ſpreekende geen eer aan?

Maar de oude Altaren (*gaat hy voort*) behoorden voor de beelden, het cieraad der Tempelen, weder opgeregt te worden. Laat hem ſulken verſoek doen aan een Heydenſchen Vorſt; een Chriſten Keyſer weet van geen eer te doen als aan den Altaar van *Jeſus Chriſtus*. Waarom wild gy de handen en monden van Heylige Mannen dwingen, om hunne kerk-ſchendige voornemens te helpen bevorderen? Laat de tong van onſen Vorſt beſteed worden in het weergalmen van den lof onſes Saligmakers, en hem alleen prijſen, van wiens goedheyt (gemerkt *het herte des Konings in de hand des Heeren is*) hy de preuve heeft. Heeft ooit iemand by de Heydenſche Keyſers verſogt, dat een Altaar voor *Chriſtus* mogt worden opgeregt? En derhalven geven ſy, met het herſtellen van 't geen eertijds het hunne was te verſoeken, de Chriſtene Keyſers moed, om, volgens hun voorbeeld, te gedenken, wat ſy aan de Religie, daar ſy belijdenis van doen, ſchuldig zijn, gemerkt de Heydenen meer werk van hunne Religie maken dan van iets anders. Dus begonnen hebbende, laat ons voort gaan: Wy, wanneer wy ergens uytgeſloten en van het onſe beroofd worden, roemen in onſe verdrukkingen, maar deſe zijn over hun verlies ontſteld, en 't geen ſy voor ſmaadheyt aanſien, agten wy onſe zege-tekenen te zijn. Nooit deeden ſy ons grooter eer of gunſt, dan wanneer ſy orders gaven, dat alle dienſtknegten van *Chriſtus* ſouden gegeeſſeld, gebannen of gemarteliſeerd worden; 't geen hun ongeloovigheyt oordeelde een ſtraf te zijn, veranderde de Religie in een zegen. Slaat eens uwe oogen op de mannen, die hunne onverwinnelijke kloekmoedigheyt getoond hebben, en gy ſult ſien, dat ons Geloof door ſmaadheden, armoede en de dood ſelfs aangewasſen en uytgebreyd is, daar in tegendeel deſe overtuygd zijn, dat hunne Religie, ten zy ſe door den Staat onderſchraagd word, niet lang kan ſtand houden.

Laat, *ſeyde hy*, de Veſtaalſche Maagden genieten hare voorregten en vryheden. So mogen die ſpreeken, welke meenen, dat de maagdom niet ſoude konnen bewaard worden, ten ſy men de maagden door belofte van belooning daar toe aanmoedige. Die mogen om de kuysheyt en eerbaarheyt der maagden te bewaren geld geven, die hun eygen goedheyt en deugd niet derven betrouwen. En egter, hoe veele zijn die maagden, die, om haar ſuyverheyt te bewaren, dus gehuurd worden? Indien gy teld alle die onder den rang der Veſtaalſche Maagden thans behooren, gy kond'er ter nauwer nood ſeven vinden, die deſe belofte van den maagdelijken ſtaat gedaan hebben. Dit is de menigte van die devotariſſen, die men kan kennen van die maatſchappy te zijn aan het byſonder optooijen harer hoofden, de pragt van hare koſtelijke tabbarden, de meenigte van hare oppaſſers aan beyde ſijden van hare geſtoeltens;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tens, aan hare groote voorregten, groote inkomsten, en bepaald getal van jaren, die sy in haar maagdelijken staat besteeden moeten: maar dat dog dese Mannen eens met ernst hunne oogen laten gaan op onse Belijders, sy sullen menschen van allerley ouderdom, sexe en staat konnen sien overgegeven aan de liefde van sedigheyt, eerbaarheyt en van een maagdelijken staat. Het sinlijk gevlogten en opgewonden hair vercierd geensins de hoofden van die Vestaalsche Maagden: laat se een gemeene sleuyer dragen, die men weet haar eerbaarheyt te betekenen. Een maagd is dan best opgeschikt, niet wanneer sy de aanloksselen van haar schoonheyt soekt aanlokkelijker te maken, maar wanneer sy deselve versmaad. Het is de kostelijkheyt van haar purper kleed niet, nog de dertelheyt en weelde; het zijn hare voorregten, of inkomsten niet, maar het veelvoudig vasten, en geduurige selfs-verloochening, dat hare diensten luysterrijk en geagt maakt. Om te besluyten, al het geen dese maagden doen is sodanig, dat gy het oogmerk van haar kuysheyt te toonen daar door meer soud oordeelen gestremd en tegen gegaan, dan voortgeset te worden, en ondertusschen doen sy het geen haar pligt is, maar in tegendeel de onse, gelijk se de maagdelijke pligten waarnemen, so dragen sy insgelijks sorg voor haar kuysheyt, gemerkt de kuysheyt sekerlijk meer bewaard word door 't geen gy soud oordeelen deselve te benadeelen. Die is geen maagd, die door voordeel of voorschriften van deugd bestierd word dus of so te zijn, en dat is de regte suyverheyt niet, die van sulke, die haar tot dien eynde meest geven willen, den tijd van so veel of so veel jaren moet gekogt worden. De eerste overwinning, die de suyverheyt verkrijgd, is de liefde tot het geld te overwinnen, want geldgierigheyt is de grootste vyand, en sterkste party van de sedigheyt.

Maar genomen de maagden moeten tot last van het gemeen worden onderhouden, Hoe sullen de Christene devotarissen worden besorgd? Wat beurs sal voor hen allen groot genoeg zijn? Seggen sy, dat dese begiftingen het eygen erf-goed van de Vestaalsche Maagden zijn? Schamen sy henl. dan niet, dat sy, alles dat voor de Christene Maagden gegeven was, onder de Heydensche Keysers getrokken hebbende, nu onder Christen Keysers ons in hun erf-goed niet willen inlaten? Sy klagen insgelijks, dat de Priesters, en andere Bedienden van den Godsdienst, uyt de Lands-beurs niet worden besorgd, en hun behoorlijk onderhoud niet hebben. Men maakt daar een groot geschreeuw over, en het verveeld ons so veel klagens daar over te hooren. Ondertusschen heeft men de Kerkelijken onder ons door Wetten, by onse tijden gemaakt, het voordeel van iets van desen en geenen te erven, niet vergund, egter hoord men daar over niemand klagen, gemerkt wy ons over geen verlies quellende, sulks voor geen smaadheyt aansien. Wil iemand, die by ons een Priester is, uyt dien hoofde van wereldlijke lasten vry zijn, so moet hy om die selve reden ook af-staan al sijn goed, niet alleen dat van sijne Voor-ouderen op hem is nedergekomen, maar ook 't geen hy door eygen neerstigheyt gewonnen heeft. Hadden de Heydenen sulken gelegentheyt om te klagen? Hoe breed sou het worden uytgemeeten, dat een Priester niet in stilte leven, en sijn bediening buyten lasten houden kan, ten zy hy sijn vaderlijk erf-goed af-sta; dat hy met den hemel niet mag omgaan, als met verbeurte van sijne aardsche besittingen; dat hy, die voor de gemeene welstand waakt en bid, huysselijke armoede tot sijn loon omhelsen, en sig met die gerustigheyt, dat hy sig wel gedragen, maar niets tot nadeel van de eer sijnes diensts gedaan heeft, troosten moet? Vergelijkt nu eens dese dingen met malkanderen; gy zijt genegen,

gen, om Burgerlijke Amptenaren vry te laten, maar de Kerk ſal geen magt hebben om een Prieſter van laſten vry te ſtellen. Den Bedienden van de Heydenſche Tempels word het voordeel van Uyterſte wil en Teſtament niet geweygerd; de godlooſte, ſnoodſte en boos-aardigſte menſchen genieten dat voorregt, maar de Kerkelijken zijn alleen van dat gemeene regt verſteeken, en nogtans deſe zijn het, die met hunne gebeeden het goede voor het Land ſoeken, en al hun doen ten ſelven eynde aanleggen. Deſe mogen geen giften by Uyterſte wil van iemand, ſelfs van geen rijke en mildadige vrouwen, ontfangen, en daar niets op hun leven te ſeggen valt, zijn om geene andere reden, dan om hun Ampt en Bediening deſe ſtraf onderhevig. Maakt een Chriſten weduw iets aan een Heydenſchen Tempel, de Wetten keuren dat goed, maar indien ſe een Legaat maakt aan de Dienaars van den waren God, het is kragteloos en word afgekeurd; 't welk ik niet ſegge, om de Wetten tegen te ſpreeken, maar op dat ſy mogen weten, dat wy, al hebben wy reden, egter niet klagen, gemerkt ik liever ſoude ſien, dat onſe inkomſten, dan dat onſe agtbaarheyt verminderd wierd. Maar men geeft voor, dat 't geen aan de Kerk gegeven of gemaakt is, nooit is verbrooken; dog laat ſe ons ſelfs eens ſeggen, wie ooit ſulke giften hunner Tempelen geroofd en hen ontnomen heeft? daar de Chriſten Kerk in tegendeel ſulks wel van hen geleden heeft. En genomen daar was iets ſulks aan Heydenen gedaan, dat is eer een vergelding van een voorig ongelijk geweeſt, dan een ongelijk hen eerſt aangedaan; en nu, na dat alles klagen ſy over quade bejegening, en verſoeken regt en billijkheyt. Waar was toen de billijkheyt, wanneer de arme Chriſtenen van hunne goederen wierden beroofd, en dan ſelfs het voorregt om te leven niet genieten mogten, en door een ongehoorde barbaarsheyt ſelfs niet mogten begraven worden! een regt, welk egter een iegelijk menſch, van ſijn geboorte-uur af, toekomt; terwijl die, welke van de Heydenen waren in zee geworpen, door de baren ſtrandwaards, ten eynde ſy met aarde mogten bedekt worden, gewenteld wierden. Dit nu is ook een nieuwe overwinning van ons Geloof, dat ſy ſelfs nu de onmenſchelijke daaden hunner Voor-ouderen veroordeelen, en ('t zy tot hunne ſchande geſprooken) wat reden konnen ſy hebben, om de vryheyt te verſoeken voor hunne plegtigheden, welker uytwerkingen ſy nu ſelfs moeten veroordeelen? Egter, alles geſegd zijnde, niemand heeft de Tempelen hare offerhanden, of de Prieſters hunne giften benoomen; maar de landeryen zijn hen afgenoomen, om dat ſy, 't geen ſy ter ſake van Religie beſaten, enkelijk tot ongodsdienſtigheden misbruykten. Waarom gebruyken ſy, die ſig op ons voorbeeld van ſulke goederen te beſitten beroepen, die goederen tot ſulken eynde niet als wy? Onſe Kerk heeft geen erf-goed als haar Geloof, dat is haar rente, dat is haar inkomen; de landeryen van de Kerk zijn haar eygendom aan de Armen.

Laten ſy my eens ſeggen, wat gevangenen voor de inkomſten hunner Tempelen verloſt, welke Gaſt-huyſen opgeregt, en welke ballingen onderhouden zijn? De goederen zijn hen benomen, maar tot een goed gebruyk beſteed. Dit is de misdaad, dit is de kerk-roof, daar de hemel over vertoornd is, en door niets minder dan een algemeene hongers-nood konde geboet worden, gemerkt al het geen den Prieſteren tot voordeel ſtrekt, ook een algemeen voordeel aan het volk toebrengt. Hierom was het, ſeggen ſy, dat de quijnende Gemeente het rijs van de boomen rukte, en het ſap uyt deſelve tot haar voedſel ſuygen moeſt. 't Was hierom, dat de menſchen, by gebrek van beter voedſel, met de beeſten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

eeten, en ſig met eykelen behelpen moeſten. Ongewoone ſaken, en die (quanſuys) nooit gebeurd zijn, ſo lang de wereld in de Heydenſche bygeloovigheden verſtrikt was; en 't is egter waar, dat ook de onvergenoegde Huysman wel voor deſen tijd in ſijn hoop bedrogen, en ſijne verwagting, gelijk het koorn daar hy van leven moeſt, verſlagen is. Waarom was het, dat de eyken by de Grieken voor godſprakelijk gehouden wierden? als om dat ſy te dier tijd deſelve aanmerkten als ongewoone gaven, en de goden dankten, dat ſy hen het gebruyk van ſodanigen voedſel, als in de boſſchen wies, hadden aangeweſen (gemerkt ſy dog alle die dingen onder de mildadigheden hunner goden ſtelden)? Wie anders als de Heydenen heeft ooit de eyke-boomen van *Dona's* boſch aangebeden, en onbeſchroomd ſulken ſchralen en droevigen weyde den naam van het *Heylige Boſch* gegeven? Het is derhalven niet waarſchijnlijk, dat hunne goden vertoornd zijnde, tot een ſtraffe den menſchen ſouden laten overkomen 't geen de ſelve goden te voren als byſondere gunſte geagt wierden toe te ſenden. En wat billijkheyt is het, dat de goden, over het ongelijk eenige weynige Prieſters, dien hun onderhoud benomen is, aangedaan, een wrok tegen alle menſchen opnemen, en deſelve met hongers-nood plagen ſouden? Waarom ſoude hunne ſtraffe ruymer weſen als de misdaad? Niet genoeg waren de goden getergd dat ſe de geheele wereld, met het bedriegen en vernietigen van de hoop van hun goeden oogſt, daarom ſouden brengen in ſulken ongemak en ſwarigheyt? Dog om de waarheyt te ſeggen, 't is lang voor deſe tijd, dat de Heydenſche Tempelen hunne voorregten de geheele wereld door zijn quijt geraakt; En quam het nooit in der goden gedagten ſig over hunnen hoon gevoelig te toonen, als juyſt nu? Is het hierom geweeſt, dat de Nijl, volgens gewoonte, niet heeft overgevloeyd? Was het om het verlies en ſchade van de Roomſche Prieſters te vergoeden, 't welk egter niet volgde? Was het om de ſaak hunner Prieſteren, die evenwel in de ſelve ongemakken ſaten, te beweeren? Maar laat ons dat opnemen als een waarheyt, dat de goden ſigſelven in het voorleden jaar hebben willen wreeken, hoe komt het dan te pas, dat ſy dat in dit jaar niet konnen doen? Gemerkt men nu niet genoodſaakt is de wortels der kruyden tot voedſel op te graven, en de Boeren van de eykels, en de vrugten, die op de doornen waſſen, hun lekkerny niet behoeven te ſoeken, maar, boven alle verwagting zijnde gezegend, over hunnen rijken oogſt verwonderd ſtaan, en met het overvloedig gewas van dit jaar, het geen hen voorleden jaar te kort quam, vergoedet, en van de aarde, 't geen ſy ſchuldig was, met intereſſe betaald ſien.

En dienvolgende wien zijn de toevallen en verwiſſelingen van 's menſchen leven ſo onbekend, dat hy niet met verbaaſtheyt moet erkennen, dat de jaren in vrugtbaarheyt van malkanderen veel verſchillen? Ja ſelfs is'er voorleden jaar in vry veele Provincien een ſeer overvloedige inſameling geweeſt. Sal ik ſpreeken van Vrankrijk, dat meer als gemeen vrugtbaar was? Pannonien verkogt het koorn, dat ſy te veel hadden, en beſaayden hun land met het geen, dat'er overſchoot, ja het landſchap der Griſons ſelfs wierd van ſijne nabuuren met ſcheele oogen aangeſien, ſo dat, daar deſſelfs onvrugtbaarheyt en barre land-ſtreek hen voor allen overval tot nog toe had geveyligd, de vyanden gelegentheyt namen, om wegens het overvloedig gewas en het ongemeen vrugtbaar jaar, een inval in hun land te doen. Geheel Ligurien en het Lanſchap der Venetianen leefde te dier tijd van hunnen oogſt. Het was derhalven geen kerk-roof, welk de ramp van het voorgaande jaar veroorſaakte, nog de Gods-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Godsdienſt, die het volgende jaar in alles ſo vrugtbaar deed zijn: ſy ſouden op die ſelve voet konnen ſeggen, dat de wijngaarden niet voorſpoedig waren geweeſt, en egter weeten wy, dat de wijn-oogſt ongemeen wel gelukt, en ons groote voordeelen uytgeleverd heeft.

Het laatſte, en kragtigſte bewijs is tot een hinderlaag geſpaard; te weeten, of gy, ô Keyſer, volgens eer en geweeten niet verpligt zijt die begiftigingen, welker gebruyk u ſo voordeelig te zijn gebleeken is, weder in te voeren; want, *ſeyde hy*, de goden zijn uwe beſcherm-heeren, en laat ons de vryheyt hebben deſelve aan te bidden. Dit is het, ô Aller-Chriſtelijkſte Vorſten, dat wy niet verdragen konnen, dat men ons in het aangeſigt werpt, en voor ons van de offerhanden, die ſy voor uw welſtand aan hunne goden op-offeren, en daar door de kenbaarſte kerkſchennis (uw toegevendheyt voor goed-keuring opvattende) begaan, ſpreken derſd. Laat hen hunne gewaande goden voor henſelven behouden; laat deſelve, konnen ſy, hunne eygene godsdienſtigen beſchermen; en indien ſy die, welke op hunne by-geloovigheden verſot zijn, niet konnen behoeden, hoe kan men verwagten, dat deſelve den uytſlag van uwe ſaken, die met hunne Godsdienſt lagt, ſullen doen wel ſlagen?

Maar, *ſeyde hy*, men is door burgerlijke beleefdheyt ſchuldig, die kerkpligten, welke onſe Voor-vaderen hebben vaſtgeſteld, ſtand te doen grijpen: Waarom dog? Groeijen alle ſaken niet tot haar volmaaktheyt naar dat ſe in jaren toeneemen? Was de wereld in den beginne niet een verwarde en ongefatſoeneerde *Chaos*, waar in alles ſonder form en order door malkanderen gemengd was? En wierd deſelve niet ſchoon, wanneer Gods hand tuſſchen hemel, aarde en zee een ſcheyding maakte, en elk binnen ſijne palen beſloot? Immers toen ſag de aarde, even uyt het vogtig bed van hare duyſterheyt verreeſen, met verwondering de Son, die hare gulle en verligtende ſtralen op den Aardbodem uytſchoot. Selfs in den gewoonen loop van de natuur luykt de dag met een ſchemer-ligt op, maar by verloop, wint de Son ſo veel aan, dat ſe de wereld genoeg verligten en verwarmen kan. Ja de Maan, in de Heylige Godsſpraken het eygen ſinne-beeld van de Kerk, waſt tot haar volkomendheyt van trap tot trap aan: want daar ſy elke maand haar ligt vernieuwd, is eerſt de ſchaduwe van de nagt voor haar te ſterk, en kan ſelfs haren glans verduyſteren; maar wanneer 't verloop van eenige weynige dagen hare ſcherpe hoornen vervuld en uytgebreyd heeft, en ſy behoorlijk van de Sonne af-ſtaat, komt ſy de nagt met haren glans en helderheyt te hulp, en vervuld 't geen aan het ligt van den dag ontbreekt. De oude wereld wiſt van geen land-bouwery: maar wanneer deſelve eens een bevatting kreeg van den akker-bouw, en de opper-vlakte der aarde met koorn, en de ongebouwde grond met wijngaarden bekleed ſag, hoe haaſt verlieten ſy, die merkten dat deſelve ſo konde gebouwd worden, hunne oude onbeſchaafder levens-wijs, voor een beter manier van leven en handel? De na-tijd ſelfs (en daar in komen de menſchen eenigſins met de natuur over-een) bedekt allengskens de grond met bladeren, die van de boomen van tijd tot tijd afvallen, en later vrugten voortbrengen. Is het ſelfs ook niet ſo met de menſchen, dat wy in onſe kindſche jaren de gedagten hebben, en het vermaak involgen van de kinderen, maar tot rijper jaren gekomen, ons over ſulke onnoſele dingen ſchamen? Indien derhalven alles moet blijven als het in den beginne was, ſo hebben wy reden, om moeijelijk te worden, dat de wereld uyt haren donkeren kerker, daar ſe eertijds in beſlooten was, ooit uytgebroken is, en ſig in het ligt vertoond, en voor het oog ſigtbaar gemaakt heeft. En is het geen treffe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lijker saak het verstand van de nagt der onwetendheyt, als de aarde van de schaduwen en duysternis te bevrijden? En schijnen de stralen der waarheyt niet helderder op het gemoed, als die van de Sonne op het oog? Alles dan in de natuur heeft zijn verandering, op dat uwe grijs-hoofdige Religie dat voorbeeld insgelijks leere na-volgen. Laat dienvolgende die, welke op sulken voet willen voortgaan, toornig worden op den herfsts-tijd, om dat se, een van de laatste jaar-getijden zijnde, onse vrugten rijp maakt, twisten met den wijn-oogst, om dat se komt in 't afgaan van het jaar, en de olyven veragten, om dat se van alle vrugten laatst rijp word. Onse oogst nu is de bekeering der sielen, dat deselve tot de Kerk mogen worden ingesameld. Onse wijn-leesing is de dienst van God, om deelgenooten van sijne gunst te worden, die in den beginne van de wereld sig maar in eenige weynige Heyligen op-deed, maar nu in dese laatste eeuwen bekend is in de geheele wereld, ten eynde alle menschen souden weten, dat het Christen-Geloof sig een weg baand in de best gebouwde gemoederen. Gelijk die geene partyen heeft, de kroon van overwinning niet verwagten kan, so groeijen de Heylige waarheden te meer aan, en worden besaamder, wanneer se tegens de gevoelens, die haar in den weg staan, eyndelijk doorbarsten.

Behaagd u niet anders, als 't geen van ouds het gebruyk was, Waarom heeft dan Romen de plegtigheden van haren Godsdienst selfs veranderd? Ik sal niet ophalen, dat, volgens de Historien, de latere eeuwen de gewoone en oude manier van leven veranderd, en, in plaats van onnosele hutten, deftige en pragtige gebouwen gemaakt hebben; maar om gepastelijk te antwoorden: Waarom hebben sy, op elke nieuwe Religie versot, de goden van de over-heerde steden aangenoomen, deselve by hunne zege-rijke goden geplaatst, en derselver plegtigheden in hunne Tempelen ingevoerd? Hoe komt het te pas, dat de godinne *Cybele* hare wagenen af-spoeld in de riviere Almon, in navolging van 't geen door hare Priesters in Phrygien pleeg gedaan te worden? Waarom hebben wy Priesters uyt dat land gehaald, om aan hare Altaren te dienen, en de goden van Carthago, die men altijd als vyandig van onse grootheyt heeft aangesien, sonder schroom overgenomen? De godin, die de Africanen *Vrania*, de Persianen *Mitra* noemen, en meest alle andere volkeren onder den naam van *Venus* aanbidden, is, hoe se ook genoemd word, allesins de selve. En dus is *Victoria*, (de Overwinning) die niet anders als een zegen en weldaad is, die van boven gegeven word, met verloop van tijd voor een godin aangesien, egter heeft se niets, daar sig haar gebied over uytstrekt, en hangd meer af van de sterkte der Legers, dan van den invloed der Religie; en dienvolgende sy moet noodsakelijk een eerwaerdige en magtige godin zijn, die haar weesen selfs aan de talrijkheyt van een Leger, en den uytslag van een krijgs-gevegt moet dank weten.

Voor den Altaar van dese godin spreekt men, en versoekt, dat deselve in het Hof van de Roomsche stad hersteld worde; dat is, in die selve plaats, alwaar dagelijks een drang van Christenen t'samen komt. Elke Tempel heeft sijne Altaren, en daar is selfs een Altaar in den Tempel van *Victoria* (de Overwinning). Om dat se in de ruymte vermaak scheppen, offeren sy aan alle plaatsen. En daarom, wat is dit anders, als dat se so ernstig op hun offeren op dien Altaar in gemelde plaats aandringende, der Christenen Godsdienst met voeten trappen? Is het wel te verdragen, dat een Heyden sijne offerhande sal offeren, daar Christenen tegenwoordig zijn? Het is, als of hy seyde, Laat alle, die'er tegen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

genwoordig zijn, hunne oogen, al is het tegen hun wil, door den rook verblind, hunne ooren met de onheylige gesangen vervuld, hunne keelen met de asch van de brand-offeren benauwd, hunne neus-gaten met die reuk gestopt, en hunne aangesigten, al keeren sy deselve daar van af, met de vonken, die van de vlamme afvliegen, bedekt worden. Is het hen niet genoeg, dat onse bad-stoven, onse wandel-plaatsen en straten met de beelden hunner goden opgepropt zijn? Sal de eene het in de gemeene Raads-kamer niet so goed hebben als de ander? Sal dat gedeelte van den Raad, dat het Christendom omhelsd heeft, in hunne geweetens door de betuygingen, en eeden, die dese op dien Altaar doen, moeten beswaard worden? Immers dese, wanneer sy sig daar tegen stellen, sullen toonen leugenen te ontdekken, en wanneer sy stil swijgen, die kerk-roof goed keuren. *Waar*, seyde hy, *sullen wy uwe Wetten en bevelen besweeren*? Moeten dan uwe besluyten, die in de Wetten begreepen zijn, op geene andere wijse, als door de Ceremonien der Heydenen bevestigd, en daar door niet alleen die'er tegenwoordig, maar ook die afwesende zijn, tot getrouwigheyt verpligt worden? En dat meer is, ô geheyligde Keysers, uw eygen eer word door desen dwang, indien gy sulks gebieden soud, benadeeld.

De doorlugtige Keyser *Constantius*, loffelijker gedagtenis, oordeelde als hy nog door den Doop niet gechristend was, besmet te sullen worden, als hy maar dien Altaar sag. Hy gaf bevel, dat deselve weggenomen, en aldaar nooit weder geplaatst soude worden, welk in gevolge van sijn gesag gedaan is, en stand gegreepen heeft. Maar dit versoek heeft geen Keyserlijke order tot sijn steunsel. Laat niemand hemselven behagen, om dat de Keyser quansuys niet tegenwoordig is: want iemand mag met meerder reden gesegd worden tegenwoordig te zijn, die met onse gemoederen omgaat, dan die met onse ligchamelijke oogen gesien word: want de naaste vereeniging is die van onse sielen, niet van onse ligchamen. De Raad vergaderd enkelijk op uw aanschrijven, en sweerd getrouwigheyt aan u, niet aan de vermeende goden; sy trekken uw belang voor dat van haar selfs, en voor het welvaren hunner kinderen, maar niet voor dat van de Religie; dit is een genegentheyt, die te wenschen, en meer te agten is als de magt die gy geniet, so lang als de Religie en getrouwigheyt, de eenige veyligheyt van uw Keyserrijk, behouden word.

Maar mogelijk soude iemand denken, dat sulken godvrugtigen Prins (als *Gratianus* geweest is) daarom so verlaten en verraden wierd, even eens of men uyt een tegenwoordige rampspoed van iemands daad, of die goed of quaad is, soude moeten oordeelen: want wat wijs mensch is'er, die door ondervinding niet ten vollen geleerd heeft, dat alle menschelijke saken geduurig haren keer nemen, en de wissel-beurten van tegen-en voor-spoed onderworpen zijn, so dat de fortuyn niet altijd de menschen even vriendelijk toelagt? Was'er ooit een gelukkiger man als *Cnejus Pompejus*, die onder de bescherming van de Roomsche goden leefde? En egter wierd hy ten laatsten, die de lauwer-kroon om het overwinnen van de drie deelen der wereld gedragen had, verstooten, en uyt de land-palen van sijn eygen Rijk gebannen, en quam door de handen van een snooden Egyptischen Kamerling om. Heeft het Oostersch gedeelte van de wereld ooit over een magtiger Vorst, als *Cyrus* was, konnen roemen? en egter raakte hy, over alle sijne vyanden gezegepraald hebbende, ten laatsten sijn roem en leven quijt door de handen van een vrouw. En die Koning, die sijne overwonnene vyanden verschoond en in vryheyt gesteld had, wierd, sijn hoofd afgesneden, in een vat vol

bloeds geworpen, ten spot van een hovaerdig vrouw-mensch, dat hem toeduwde, *Dat hy sig nu met bloed, daar hy so veel smaak in gevonden had, soude versadigen.* So wankelbaar en onseker is het leven en voorspoed, selfs van sulke groote mannen. Was'er ooit een man, die op sijne wijse netter en nauwkeuriger in sijn Godsdienst was, als *Hamilcar*, de Bevelhebber der Carthaginensers, die in het midden van sijne Benden, selfs terwijl sijn volk in het gevegt was, niet naliet de goden te offeren? Dese egter, siende dat sijn volk geslagen was, wierp sigselven in het vuur, dat hy ontstoken had, om met sijn bloed te blussen die vlammen, die hy tot sijn verdriet merkte hem tot het verkrijgen van de overwinning niet geholpen te hebben. Wat behoef ik op te halen van *Julianus*, die te ligt-geloovig aan de antwoord sijner Wigchelaars, uyt Persien niet levendig t'huys quam? So dat de selve uytslag niet altijd de uytwerking van eenerley misdaad is. Maar onse beloften feylen nooit den genen, die op deselve betrouwen.

Dese antwoord schrijf ik, onversogt aan die, welken daar aan gelegen is, niet so seer, om hunne bygeloovigheden ten toon te stellen, als wel om hunne bewijsen, tot versterking van hun versoek ingebragt, te wederleggen. Egter, *Sire*, moogd gy door dit hun versoek leeren voorsigtig en op uwe hoede te zijn. Want gemerkt dese Redenaar van uwe Voor-vaderen verhaald, *Dat de verdere Voor-ouderen van sulke plegtigheden groot werk maakten, en de naaste daar niet tegen waren*; en aanstonds daar by voegd: *Indien de godvrugtigheyt der Ouden u niet beweegd, laat u ten minsten de toegeventheyt uwer naaste vrienden daar toe aanmoedigen*, so toond hy klaar genoeg, wat eerbied gy aan het Christen Geloof schuldig zijt, dat geensins behoord de Heydensche plegtigheden toe te staan, en wat gy aan de godsaligheyt, en aan de instellingen uwes broeders, om deselve niet te benadeelen en te verbreeken, schuldig zijt. Want indien dese Heydenen grond genoeg om hunne saken te bevorderen meenen te vinden in de oogluyking van die Vorsten, die, hoewel se Christenen waren, geen verandering in de Heydensche Ceremonien invoerden, hoe veel meer zijn sy verpligt het redelijk te oordeelen, dat gy voor uw broeder die genegentheyt en agting hebt, dat al doet gy juyst met der daad niet 't geen hy gedaan heeft, egter hier in behoord toe te geven en te oogluyken, en desselfs Wetten niet te verbreeken: maar in tegendeel goed te keuren, en te bevestigen 't geen daar gy van overtuygd zijt, is niet alleen een bewijs van uw eygen godvrugtigheyt, maar ook een sigtbaar blijk van liefde en genegentheyt tot uwen broeder.

Hier door raakte Symmachus versoek te niet.

Symmachus over nieuwe beschuldigingen in gevaar.

IV. De Keyser was, met dese treffelijke antwoord, ongemeen voldaan, so dat het versoek te niet liep. *Symmachus* selfs liep gevaar van afgeset te worden: want by den Keyser beschuldigd, dat hy de Christenen uyt de kerken geslooten, en deselve in de gevangkenis geworpen, en de Bisschoppen der naastgelegene steden selfs aangepakt en gevangen genomen had, wierd *Valentinianus* op dien Stadvoogd ongemeen verstoord, en gaf last, dat de gevangenen souden ontslagen worden: maar hy weerde dat alles van sijne schouderen af in een brief (e) aan den Keyser, waar in hy vertoonde, Dat sulks alles tegen hem uyt boosheyt en nijd verdigt wierd, en geen ander grond had, dan dat hy door last van sijnen Majesteyt nauw ondersoek gedaan had naar eenigen voorraad, die'er gemist wierd; en wat het overige aanging, hy door den brief

(e) *Symm. lib.* 10. *Epist.* 34. *p.* 500.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

brief van den Paus *Damasus*, (die hem van alle ruwe en smadelijke behandeling sijner partyen ten vollen vry sprak) door de geregtelijke aantekeningen, en het getuygenis van den Opper-stadhouder, dien de Keyser het ondersoeken van de waarheyt der beschuldiging had aanbevoolen, genoegsaam gesuyverd was. Maar eenigen tijd daar na gebeurde het, dat *Symmachus* (ten tijde als de Keyserlijke gemagtigden *Jovinus* en *Gaudentius* last hadden de Heydensche Tempelen af te werpen) sijn versoek voor den Altaar van *victoria* (de Overwinning) weder ophaalde (*f*), en in den naam van den geheelen Raad *Theodosius* voordroeg, dog met geen beter uytslag dan te voren: want de H. *Ambrosius* mengde sig daar aanstonds in (also het Hof toen te Milanen was), en voerde de saak by den Keyser so wel en ernstig uyt, dat *Symmachus* oogmerk wederom te niet liep, en hy self, tot straf van sijn verwaand en onbeschaamd voornemen, van des Keysers tegenwoordigheyt verdreeven, en, volgens desselfs last, met een slegten wagen, op dien selven dag buyten de stad honderd mijlen ver weggevoerd wierd, met bevel, om aldaar als een gebannenen te verblijven. Behalven dit, groeyde het misnoegen van het Hof tegen hem nog merkelijk aan by volgende gelegentheyt: Wanneer *Maximus* naar Italien quam, begroette hem *Symmachus* (*g*) met een vleyende aanspraak en lof-reden, waar over hy van hoog-verraad beschuldigd wierd, en, voor een sware straf vreesende, tot de kerk, daar hy te vooren so mede gespot en geschimpt had, sijn toevlugt nam: maar *Theodosius*, die geensins naar eenige straf heyt helde, vergaf hem sulks, 't welk hy met een verdedig-schrift, waar in hy den Keyser treffelijk roemde, dankelijk erkende, en daar door sig sodanig in desselfs gunst inwikkelde, dat hem niet lang daar na de eer van het Burgermeesterschap wierd opgedragen. Hoewel dese laatste dingen niet op eenen tijd voor-vielen, hebben wy egter raadsaam gevonden deselve hier met eenen by te voegen.

Wint ten laatsten des Keysers gunst en word Burgermeester.

(*f*) *Vid. Prosper. de promiss. P.* 3. *c.* 38. *p.* 60. (*g*) *Socr. lib.* 5. *c.* 14. *p.* 273.

VIERDE AFDEELING.

Van *Ambrosius* bedrijf sedert sijn antwoord op *Symmachus* versoek tot sijn tweede Gesantschap.

INHOUD.

Symmachus *was het middel, dat de H.* Augustinus *te* Milanen *quam. Een beknopt vertoog van* Augustinus *eerste jaren, opvoeding, studie en Godsdienst. Hy quam te* Romen: *word van* Symmachus *naar* Milanen *gesonden, om de konst van welspreekendheyt aldaar te leeraren.* Ambrosius *bejegende hem vriendelijk. Aanleydingen tot sijn bekeering, die op een vreemde en ongewoone wijse in hem gewrogt wierd. Hy wierd gedoopt, en bevorderd tot het Bisdom van* Hippo. *Een Plakaat te* Milanen *uytgegeven tot begunstiging van de* Arianen. Benevolus *weygerd kloekmoedig dat op te stellen.* Ambrosius *word te Hoof geroepen. Het muytende volk word van hem gestild. Te* Milanen *quamen seer veel* Arianen. *Sekeren* Auxentius *daagd* Ambrosius *tot een sintwisting uyt, die sijn verdediging en antwoord den Keyser in geschrift overleverd. Voor de* Arianen *word een kerk versogt.* Ambrosius *antwoord daar op aan de Keyserlijke Bedienden. Hy spreekt sijn*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſijn Gemeynte moed in. Het ſingen der lof-zangen by beurten word in de kerk van Milanen *ingevoerd. Dat wierd van de* Arianen *averegts opgevat. Groote verwerring in de ſtad. Stout verſoek der* Arianen. *Order om verſcheyden perſoonen te vatten.* Ambroſius *antwoord aan de Bevelhebbers van de Keyſerlijke magt. Wagt geſet voor ſijn kerk. Wat hy te dier tijd predikte. Geſprek tuſſchen hem en den geheymſchrijver des Keyſers. Sijn edelmoedige antwoord aan* Calligonus. *De lighamen van de Heylige* Protaſius *en* Gervaſius, *bloed-getuygen onder de regeering der* Antoninen, *worden thans gevonden. Wonderwerken worden van deſelve gedaan, volgens het verſlag der ooggetuygen* Ambroſius, Auguſtinus *en andere. Waarſchijnlijkheyt dier wonderwerken, byſonder uyt opſigt van den toeſtand der ſaken toen en daar. Die overblijſſels wierden verplaatſt en begraven.* Ambroſius *predikatien by die gelegentheyt. De* Arianen *leggen het op* Ambroſius *leven toe.*

Symmachus het middel van Auguſtinus bekeering. I. MAar eer wy van *Symmachus* affcheyden, ſal het niet meer als billijk zijn, dat wy ſijner met dankbaarheyt gedenken, dat hy, hoewel buyten ſijn oogmerk, de gelukkige aanleyding van de bekeering des H. *Auguſtinus*, en wel door toedoen van onſen eerwaerdigen Biſſchop, geweeſt is. Die beſchreven word. *Auguſtinus* was een man van ſchrander verſtand, veel bequaamheyt, en ſeer veerdig in alles wat tot een beſchaafde wereldlijke geleerdheyt vereyſcht wierd. Van ſijne Ouders, Hy was gebooren te Tagaſte (*a*), een ſtad in Africa, van eerlijke Ouders, *Patricius* en *Monica*, beyde Chriſtenen, maar ſijn moeder muntte uyt in een onvergelijkelijke godſaligheyt. opvoeding, levens-wijs en Religie. In jaren toenemende, dronk hy met een ongemeene ſugt de geleerdheyt in, ſo dat hy binnen weynig jaren ſodanig uytſtak, dat hy in ſijn geboorte-ſtad de letter- en ſpraak-konſt, en niet lang daar na die van de welſpreekendheyt te Carthago leeraarde. Sijn Religie aangaande, (hoewel ſijn goede moeder daar alle mogelijke ſorg voor droeg) hy maakte daar vry weynig werk van, en als hy iets daar in begon, maakte hy ſig aan een der ſnoodſte ſecten, (die van de Manicheën) vaſt, waar toe hem *Fauſtus*, een Biſſchop van die ſecte, en die onlangs te Carthago gekomen was, overhaalde en verlokte. Trekt van Ceſareën naar Romen. Maar de twiſten en het harrewarren van de ſchoolen te Carthago moede zijnde, leyde hy ſijn bediening neder, en reyſde, t'ondank en tegen den raad van ſijn moeder, naar Romen, alwaar hy ſig verbeelde om ſijne ſtudiën met meerder ruſt te ſullen konnen voortſetten, doordien hy verſtaan had, dat de leerlingen aldaar onder een nauwer en geregelder opſigt ſtonden, geſeggelijker en hunne meeſters onderdaniger waren. Maar daar gekomen zijnde, vond hy niet 't geen hy verwagt had; want ſijn ſchool opgeſteld en geopend hebbende, vernam hy, dat de Studenten wel ſchielijk tot een nieuwen meeſter toeſchooten, maar na eenigen tijd denſelven weder verlieten, en naar een ander liepen, en dus hun meeſter ſijn loon onttrokken. Dit verwekte een weerſin in hem tegen Romen; maar de Goddelijke voorſienigheyt opende eerlang een beter weg voor hem: want order van het Hof te Milanen aan den Stadsvoogd gekomen zijnde, om naar een bequaam Man tot Hoog-leeraar der welſpreekendheyt om te ſien, en denſelven op 's Lands koſten naar Milanen over te ſenden, koos *Symmachus*, na dat hy alvoorens genoegſame kennis gekomen had, Word Profeſſor te Milanen. *Auguſtinus* uyt, en ſond hem derwaards, alwaar hy aanquam ontrent het jaar CCCLXXXIV. *Ambroſius*, wel bewuſt wat aan

(*a*) *Poſſid. vit Auguſt. c.* 1. *Tom.* 1. *col.* 860. *Aug. Confeſſ. lib.* 5. *c.* 7. *p.* 8. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

aan een goed Leeraar in de school vast was, liet aanstonds sijn oog op hem gaan, en onthaalde hem met sonderlinge beleefdheyt en vriendelijkheyt, 't welk veel op sijn gemoed vermogt, so dat *Augustinus* de predikatien van *Ambrosius* neerstig quam hooren, niet uyt begeerte om van hem in de stukken des Geloofs onderweesen te worden, maar uyt nieuwsgierigheyt, om te verneemen, of sijne welspreekendheyt over-een quam met het geen daar alom van geroemd wierd.

Hoord Ambrosius prediken.

Ondertusschen wierd hy daar door gevangen, als hy'er minst op verdagt was, want de redeneeringen van dien Heyligen Man drongen als so veel droppelen allengskens door tot in sijn siel, tot dat hy betere gedagten kreeg, en van de vuyligheden sijnes levens begon af-keerig te worden. Een van de eerste stappen tot sijn bekeering was het verlaten van het Manicheïsdom, welk hy ontworsteld zijnde, tot de Platonisten overging, en sijn naam aangaf by de secte, die *Academici* genoemd wierden, een slag van Wijsgeeren, die thans meest wierden geagt: maar hy vond by hen geen genoegen, en schreef self eerlang tegen hen. Sijn moeder onderwijlen over sijn afwesen ongeduldig, en seer hakende naar sijn welstand en behoudenis, was naar Milanen over gekomen, en hield niet op door tranen, sugten en gebeden, in het heymelijk en openbaar, den God des hemels om een goeden uytslag te bidden. Hier zijnde, verkreeg sy die goede uytkomst, die seeker eerwaardig Bisschop haar voor langen tijd had voorspeld, die (*b*) sonder ophouden van haar versogt zijnde, om haren soon door sijn onderwijs van sijne dwalingen te rug te trekken, gesegd had: ***Ga heenen, en zijt gerust, het is niet mogelijk, dat een soon van so veele tranen verlooren ga***; welke antwoord sy met een diepe eerbied als een gods-spraak, haar uyt den hemel toegesonden, had aangenomen.

Begin en voortgang van sijn bekeering.

Voorsegging daar van.

De H. *Ambrosius* deed sijn beste ontrent hem, en bediende sig daar in van den raad en hulp des ouden en vroomen *Simplicianus*; maar de roem van deses grooten mans bekeering wierd bewaard voor de onmiddelbare hand Gods uyt den hemel. 't Gebeurde, dat hy, alles by hemselven nauwkeurig overwegende, op seekeren tijd (*c*) met sijnen waerden vriend *Alypius* in den tuyn wandelende, en een geruymen tijd met redeneeren en stille overdenkingen besteed hebbende, sig in een eensame plaats begaf, om sijne gedagten en overwegingen wat ruymer lugt te geven, alwaar hy sig, onder een Vygenboom hebbende nedergeworpen, met veele tranen begon te beklagen, dat God de misdaden sijner jongkheyt steeds tegen hem gedagt, en met allen ernst God te bidden, dat hem dog believen mogt sijn verbetering te verhaesten, ten eynde hy deselve niet langer (gelijk hy niet dan al te lang gedaan had) tot morgen uytstellen, maar van dat oogenblik af beginnen mogt. Aanstonds hoorde hy met een luyde stemme, als een aangenaam gesang, hem toeroepen; *Vat het Boek op, en lees*. Dit deed hy, en de eerste plaats, die hem by het opslaan van Gods Woord voor-quam, was die van den H. *Paulus*, daar hy seyd (*d*): ***Laat ons als in den dag eerlijk wandelen; niet in brasseryen en dronkenschappen, niet in slaap-kameren en ontugtigheden, niet in twist en nijdigheyt: maar doet aan den Heere Jesus Christus, en versorgd het vleesch niet tot begeerlijkheyt.*** Dus ver geleesen hebbende, deed hy het Boek toe, waar op aanstonds alle sijne duystere gedagten verdweenen, en een ligt van vreugde en troost sijn gemoed vervulde; waar op hy voornam sijn ampt van de welspreekendheyt te leeraren, af te staan, en sig t'eenemaal aan de Christen-leer over te geven; tot dien eynde begaf hy sig onder het getal

God quam daar van de eer toe.

(*b*) *Confess. lib.* 3. *c. ult. col.* 89. (*c*) *Ibid. lib.* 8. *c.* 8. 12. *col.* 143 *&c.* (*d*) *Rom.* 13. 13, 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

der Leerlingen (*Catechumenen*), waar in hy twee volle jaren volhard hebbende, van den H. *Ambrosius* (op welken, als geen gering deel in de eer van sijn bekeering hebbende, hy gewoon is te roemen) gedoopt wierd, en nevens hem sijnen soon *Adeodatus*, (dien hy by een bysit gewonnen had) een Jongman te dier tijd van vijftien jaren, maar die sodanigen kennis had, dat sijn vader (*e*) over desselfs groot en deftig verstand verbaasd stond; dog die vroeg-rijpe vrugt wierd niet lang daar na van God verplant en overgeset naar den hemel. *Augustinus* dus gedoopt, en in sijne Religie ten vollen versterkt en bevestigd, keerde weder naar Africa, alwaar hy een geruymen tijd daar na Bisschop van Hippo wierd, en vervolgens een van de vermaardste ligten in geleerdheyt en godsaligheyt, die ooit de Westersche Kerke bescheenen heeft.

Hy word gedoopt.

En vervolgens befaamd Bisschop.

De Arianen worden door Justina begunstigd.

II. Naar Milanen te rug siende, vinden wy de Arianen aldaar grond winnen. *Justina* had den jongen Keyser *Valentinianus* sodanig weeten te beleesen, dat hy een bevel (geteekend in het jaar CCCLXXXVI) ten voordeele der Arianen gaf (*f*), Dat alle die de Geloofs-form, in de Synode te Ariminen, aan-namen, onbeschroomd en onbelemmerd hunne vergaderingen souden mogen houden, en dat men alle die den loop van dat bevel souden poogen te stremmen, als verstoorders van den vreede der Kerke, aanheffers van oproer, en schuldig aan hoog verraad handelen soude. *Benevolus* (*g*), de Opper-griffier, een yverig catholijk (regtsinnige), wiens werk was de beslootene orders op te stellen, en in het Wet-boek te schrijven, wierd tot dien eynde ontboden, maar weygerde het. De Keyserin gaf hem goede woorden, en sogt hem, door beloften van bevordering, te beweegen; dog hy stond tegen alle die versoekingen pal, maakte sijnen gordel los, (een gebruyk by de Romeynen om het afleggen van hunnen dienst te beteekenen) en wierp die voor hare voeten, met eenen haar rond uyt seggende, Dat hy sijn tegenwoordig ampt niet wilde behouden, nog met eenige hooger bediening, tot een loon van ongeregtigheyt, worden omgekogt. Aanstonds wierd hy van sijnen dienst ontslagen, en sijn plaats vervuld door anderen, die dan de beraamde order onbeschroomd opstelden en uytgaven. *Justina* dus met Keyserlijk gesag gestaafd, begon te overleggen hoe die order uyt te voeren: tot dien eynde wierd voor eerst *Ambrosius*, om te sien, of'er door sagte middelen op hem iets soude te winnen zijn, te Hoof ontboden (*h*). De Keyser, met sijne groote Amptenaren omringd, en in de Raad-kamer sittende, sprak met hem van het overleveren der kerken, volgens sijn gegeven Keyserlijk bevel. Het volk, merkende dat *Ambrosius* naar het Paleys ging, volgde hem met sulken meenigte, dat het geheele Hof daar over versteld stond, en bood sig, als de Bevelhebbers en Bedienden met een deel mannen, om hen te steuyten en te stooren, hen te gemoet gesonden wierden, gewillig aan om het martel-lot te ondergaan; so dat het Hof genoodsaakt wierd den goeden Bisschop te versoeken, dat hy door sijn gesag de gemoederen van het volk wilde bedaaren, en hen versekeren, dat de Kerke geen overlast geschieden soude. Het volk hier van versekerd, keerde gerust naar huys; egter misten *Ambrosius* vyanden aan het Hof niet hem de schuld van dien oproer te geven.

Order des Keysers daar van.

Die Benevolus niet wilde opstellen.

Ambrosius word te Hoof ontboden.

Hoe 't volk sig daar ontrent gedroeg.

De Arianen worden sterker.

III. Het getal der Arianen groeyde ondertusschen te Milanen dag op dag, en vloeyde, om onder de warme vleugelen van de Keyserin te schuy-

(*e*) *Horrori mihi erat illud ingenium, & quis præter te talium miraculorum opifex. Ibid. lib. 9. c. 6. col.* 152. (*f*) *Ext. lib. 16. Cod. Theod. tit. de fid. Cathol. leg.* 4. (*g*) *Sozom. lib. 7. c. 13. p.* 720. (*h*) *Ambr. Orat. in Auxent. ad Calc. Epist. 32. p.* 127.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

schuylen, derwaards. Hen wierd selfs een Bisschop gegeven; te weten, *Auxentius*, een Scyth (*i*), die uyt het Oosten gevloden, en den naam van *Auxentius*, (gemerkt dat den naam van *Ambrosius* Voorsaat geweest was) by het volk so gehaat vindende, den naam van *Mercurinus* aannam. Dese was een trots man, en daagde, om by sijnen aanhang eenig aansien voor hun gevoelen te verkrijgen, *Ambrosius* uyt, om met hem in de tegenwoordigheyt des Keysers te sintwisten, na dat hy de saak bedektelijk so belegt had, dat'er vier of vijf Heydensche Raden als Regters, die hy wist alles naar sijn sin te sullen uytspreeken, over sitten, en de volkomen beslegting aan den Keyser hangen soude: maar *Ambrosius* verwierp dat, als een onbequame, en by de Kerkelijken ongewoone manier van doen; waar op *Auxentius* begon te roemen, en den Keyser versogt, *Ambrosius* tot het betwisten met hem in de Raad-kamer te dwingen. Dit ingewilligd zijnde, wierd een dag bestemd, en *Dalmatius*, een der Burger-hoofden, last gegeven, om hem te dagvaarden; maar de Heylige Bisschop oordeelde veyligst den Keyser sijn antwoord by geschrifte toe te senden (*k*), waar in hy met alle onderdanigheyt vertoonde; „Dat die wijse van sintwisten strijdig was „tegen de vastgestelde Wetten van sijn Majesteyts vader, loffelijker ge„dagtenis, by welke belast was, dat geene saken, het Geloof en order „der Kerke rakende, by iemand anders als by behoorlijke Regters, en „die van den selven rang waren, souden worden afgedaan; dat is, dat „geene andere als Bisschoppen over saken van Bisschoppen souden mo„gen ondersoeken en oordeelen; dat dit altijd de order en 't gebruyk der „Kerke geweest was, die sijnen vader nooit had willen overtreeden, maar „in tegendeel self rond uyt verklaard had, sijn werk niet te wesen, over „saken tusschen Bisschoppen hangende, te oordeelen, niet-tegenstaan„de hy reeds voor veele jaren sijn Geloofs-belijdenis gedaan, en in de „Kerke gedoopt was; dat het dienvolgende sijne Majesteyt niet betaam„de sig de uytspraak over de diepsinnigste Geloofs-artijkelen aan te ma„tigen, gemerkt hy self nog ongedoopt en in den staat der leerlingen „was; dat hy buyten twijfel van het selve oordeel soude zijn, wanneer „de jaren en bevinding hem bequamer souden gemaakt hebben, om over „sulke saken een rijper vonnis te vellen; dat hy niet wist wie sijn party „was, of waar hy van daan quam, en het een bewijs van sijn wantrou„wen op de goedheyt sijner saak was, dat hy de namen van die hy tot „Regters verkooren had, schaamde op te geven; dat, so'er over de be„sitting van het Bisdom immers getwist moest worden, men de Gemeyn„te daar over t'samen roepen, en haar onpartydig oordeel afwagten sou„de, en so die meer behagen in *Auxentius* had, hy hen daar mede ge„luk wenschte, maar dat hy ondertusschen van derselver genegentheyt „wel verseekerd was, gemerkt sy ten tijde van sijnen vader hem met al„len ernst tot hunnen Bisschop versogt hadden, en hy van den Keyser „de belofte van veyligheyt en voorstand, indien hy die plaats maar wil„de aanvaerden, verkreegen had; dat hy sijn ampt so niet verongelij„ken mogt, dat hy een saak, hetselve rakende, aan het oordeel van „leeken soude onderwerpen, of daar ontrent so ontrouw zijn, dat hy „het goed-dunken, mogelijk van Joden of Heydenen, soude willen af„wagten; dat hy een af-keer had van het Concilie van Ariminen, en „vasthield aan dat van Niceën, daar hy, nog door pijne, nog door „dood, van soude te versetten zijn. Moet, *seyde hy voords*, een be„twisting over de saken des Geloofs ondernomen worden, laat dat in

Hun Bisschop daagd Ambrosius uyt.

Ambrosius gedrag daar ontrent,

en schriftelijk antwoord aan den Keyser.

[Rrr 2] „de

(*i*) *Ibid. p.* 126. (*k*) *Ibid. Epist.* 32. *p.* 121.

„de kerk geschieden, en onder 't opsigt wesen van Bisschoppen, want so „is men in de beste tijden, onder *Constantinus* en *Constantius* gewoon „geweest. Indien *Auxentius* sig beriep op een Synode (hoewel het „niet raadsaam was so veele Bisschoppen te moeijen over de saak van „een man, die men, so hy al een Engel uyt den hemel was, geen voorrang „tegen den vreede der Kerke geven moest) hy bereydwillig was, om sig al„daar te vertoonen. Laat, *seyde hy*, de gemelde orders eerst ingetrokken, „en dan hun versoek gedaan worden; ik ben ten vollen genegen geweest, „om, gedagvaard zijnde, in uwe Raad-kamer te verschijnen, maar de „Bisschoppen, die by my waren, en al het volk riepen eenparig uyt, „Dat de Geloofs-saken nergens dan in de kerk moesten behandeld wor„den, en dat de anders doende, verraders van *Christus* Kerk waren. Om „alle dese redenen was dan sijn versoek, Dat de Keyser sijne verschoo„ning, van niet in de Raad-kamer te konnen komen, geliefde aan te „nemen; te meer, om dat hy wist, dat aldaar niets dan saken, het regt „van sijne Majesteyt rakende, wierden behandeld, en hy niet konde „twistredenen in het Hof, welkers geheymen hy niet verstond, nog sogt „te verstaan. Dit bescheyd onderteekende hy met dese woorden: *Ik* Ambrosius, *Bisschop, heb dit geschrift aangeboden den seer gelukkigen en genadigen Keyser* Valentinianus, *den doorlugtigen (Augustus).*

De kerk word Ambrosius afgeëyscht.

IV. Dit vrymoedig en onsijdig bescheyd deed de Hovelingen afneemen, dat hun oogmerk, door sagte middelen, niet te bereyken was; weshalven voorgenomen wierd, hem met geweld en wreedheyt aan te tasten. *Auxentius* werkte so veel uyt, dat (*l*) een deel soldaten hem het overgeven van de kerk souden af-eyschen. In gevolge van dien wierden eenige Burger-hopmannen (*m*) met hen afgesonden, om hem de kerk, met het silver en ander gereedschap daar toe behoorende, af te eyschen, 't welk een ongemeene schrik en verbaasdheyt in het volk baarde: dog de Heylige Bisschop gaf hen met bedaardheyt tot antwoord;

Sijn antwoord op dien eysch.

„Indien de Keyser gesonden had, om te eyschen sijn huys of land, sijn „geld of goed, of iets dat in sijn magt was, hy sulks geern aan hem „soude hebben overgegeven, maar dat de kerke Gods niet mogt be„roofd of geplonderd worden, en hy niet vermogt over te geven, het „geen hem te bewaren, en niet om te verraden toebetrouwd was; dat „hy daar in het regte belang en voordeel van sijne Majesteyt sogt, ge„merkt hem niet paste de geëyschte saken over te geven, nog den Key„ser deselve te ontfangen; dat ondertusschen sijn volk soude gerust zijn, „dat sijn leven hem niet dierbaar was, en hy vertrouwde op de voorsorg „van de Goddelijke voorsienigheyt.

Merkelijke byvallen.

Het is bysonder merkelijk, dat een van de lessen, die te dier tijd uyt de Schriftuur de Gemeynte wierd voorgeleesen, was de Geschiedenis (*n*) van *Achab*, *Naboth* sijnen wijngaard af-eyschende, en dat hem die arme man rond uyt antwoordde: *Dat late de Heere verre van my zijn, dat ik u de erve mijner vaderen geven soude:* 't welk den godvrugtigen Bisschop aanleyding gaf, om die woorden op die Afgesondenen te passen; „Dat laat de Heere verre „van my zijn, dat ik de erffenisse van *Christus* soude overgeven: wil„de *Naboth* niet overgeven de erve sijner vaderen, en soude ik overge„ven die van *Christus*? Die erfenis, die ons van onse vaders, *Diony*„*sius* den Martelaar, die om 't Geloof in ballingschap gestorven is, „*Eustorgius*, die veel geleden heeft; *Myrocles* en alle die andere Hey„lige Bisschoppen van dese Kerk is nagelaten? Ik antwoord u gelijk „een Bisschop betaamd, laat de Keyser doen gelijk een Keyser betaamd; liever

(*l*) *Orat. in Auxent. p.* 125. (*m*) *Ibid. in init. & p.* 124. (*n*) 1 *Kon.* 21. 1, 2, 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„liever ſal ik mijn leven, als mijn Geloof miſſen. Vervolgens wierd geleeſen tot een tweede leſſe de Geſchiedenis, *Dat onſen Saligmaker de koopers en verkoopers uyt den Tempel dreef (o)*, die op het tegenwoordig voorval niet minder paſte als de voorgaande. Ook wierden terwijl deſe droevige en bekommerlijke ſaak gebeurde, de gemoederen des volks opgewekt, en geſterkt door de hemelſche Pſalmen en Lof-zangen (*p*), die t'elkens met een ſtatelijke lof-ſpraak, ter eeren van de Heylige Drie-eenigheyt, daar in het volk op ſijn beurt het hunne ſong, beſlooten wierd. Deſe beurt-geſangen, of beantwoordigingen, met een gedeelte van die lof-ſpraak waren reeds gemeen in alle Kerken van het Ooſten, en onlangs te vooren in de Kerk van Milanen door den H. *Ambroſius* ingevoerd, en daar ſe te vooren in het Weſten niet bekend waren, vervolgens alom, het geheele Weſten door, gebruykt. Het volk had daar groot genoegen in; ſelf bekend de H. *Auguſtinus*, thans te Milanen woonende (*q*), met die wijſe van Pſalm-ſingen in die kerk ſo ingenomen, en daar door ſo verrukt geweeſt te zijn, dat ſijn ſiel daar door in Heylige bewegingen weg ſmolt, en ſijne hertstogten in rivieren van tranen uytborſten. De Arianen egter, gelijk de Spin uyt alle bloemen fenijn weet te ſuygen, gaven voor (*r*), dat dit niet anders als een konſt was van *Ambroſius*, om het volk te misleyden, en hem te vaſter te doen aankleeven; dog *Ambroſius* antwoordde daar op ſeer wel: Dat, indien hy het volk misleydde, ſulks tot hunnen beſte geſchiedde, doordien het volk daar door leerde, en dagelijks belijdenis deed van het Geloof der Heylige Drie-eenigheyt, en dus meeſters wierden in de kenniſſe van het geene daar in ſy anders ter nauwer nood maar leerlingen ſouden geweeſt zijn.

Beurt-geſangen van hem te Milanen ingevoerd,

die van de Arianen wierden misduyd.

V. De geheele ſtad was eenige dagen na malkanderen vol verwerring, alſo de partyen van de een en andere kant de ſtad heen en weer doorkruyſten. De Hovelingen (*s*) en andere Grooten quamen met bevel, om de kerk te eyſchen, en bragten het beſcheyd, dat hen gegeven wierd, weder naar het Hof. Sy vergenoegden ſig nu niet meer met de kerk, *Portiana* genoemd, die buyten de ſtad ſtond, te eyſchen, maar wilden ſelfs de groote hoofd-kerk hebben, die onlangs binnen de ſtad gebouwd was. De Stads-voogd ſogt de Regtſinnigen met ſoetigheyt te beweegen, dat ſe ten minſten de Portiaan-kerk ſouden overgeven; maar kreeg geen gehoor by het volk. Met dat beſcheyd keerde hy weder naar den Keyſer. *Ambroſius* aan de andere ſijde, onderhield de Gemeynte met een Oratie tegen *Auxentius*, waar in hy hun een verſlag gaf van 't geen'er van *Auxentius* en ſijnen aanhang gedaan was, en nog ondernomen wierd. Des volgenden daags, zijnde Sondag, als hy gepredikt, en de *Catechumenen* laten gaan had, was hy by de Doop-plaats, om de *Competenten*, of Aannemelingen, die dat Heylig Sacrament verſogt hadden, te Doopen; hier in beeſig zijnde, wierd hem geboodſchapt, dat eenige Bedienden van het Hof, naar de Portiaan-kerk geſonden, de gordijnen reeds aldaar hadden opgehangen, en dat een meenigte menſchen daar naar toe ſakten. Dog *Ambroſius*, ſig daar aan niet kreunende, ging in ſijnen Heyligen dienſt voort; maar eer hy ten eynde was, wierd hem geboodſchapt, dat het volk *Caſtulus*, een Ariaanſch Ouderling, op ſtraat ontmoetende, met groote woede op hem aangevallen, en een quaden uytſlag van ſulken ongematigden yver te vreeſen was. Dit ontſtelde dien goeden Man niet weynig, die aanſtonds met gebeeden en tranen God bad,

't Gewoel der Arianen te Milanen.

Ambroſius gedrag daar ontrent,

en ſorg voor ſijne vyanden.

(o) *Matt.* 21. 12. (p) *Paulin. ubi ſupra p.* 3. *Auguſt. Confeß. lib.* 9. *c.* 7. *col.* 153. (q) *Ibid. c.* 6. (r) *Ambroſ. ubi ſupra p.* 128. (s) *Id. Epiſt.* 33. *p.* 128. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

bad, dat in die bejegening dog geen menschen-bloed vergoten, maar liever het sijne, niet alleen voor sijne vrienden, maar ook voor sijne vyanden gestort mogt worden, en sonder uytstel eenige Ouderlingen en Diakenen derwaards sond, die dien man onbeschadigd uyt de handen des volks verlostten. Het berigt hier van aan 't Hof gebragt, maakte een groot geschreeuw; te grooter konnen wy denken, om dat het quam van verouderde en doodelijke vyanden: waar op aanstonds eenige afgesonden wierden, met bevel, om verscheyden personen te vatten en te regt te stellen. Dese vielen eerst aan op de koop-en ambagts-luyden, so dat op dese Heylige tijd (want het toen de grootste passie-week was), wanneer men gevangenen gewoon was te ontslaan, niets gehoord wierd als het rammelen van ketenen, en het eyschen van groote sommen gelds, die veele seyden gereed te zijn te betalen, en nog meer, indien het hen so behaagde, mits dat hen toegelaten wierd hun Geloof onbelemmerd te belijden. Thans waren de Gevangen-huysen vol, en wierden de Mannen van regeering, en andere van aansien ten hoogsten gedreygd, indien de kerk niet sonder uytstel wierd overgegeven. De vervolging wierd hand over hand verswaard, en so de kerk-deuren waren geopend geweest, scheen alles tot een uyterste wreedheyt en verwerring te sullen hebben uytgeborsten. De Bevelhebbers en Bedienden waren ondertusschen hier over in gesprek met *Ambrosius*, drongen op des Keysers gesag, en gaven voor, dat de Keyser, die alles in sijn magt had, niet meer als sijn regt vorderde: dog *Ambrosius* gaf hen tot antwoord; „Indien „de Keyser iets vorderde van het mijne, mijn land of mijn geld, ik „sou het hem niet weygeren, maar dese dingen, die God onmiddelijk „toekomen, zijn het gesag en magt van den Keyser niet onderworpen; „indien gy mijn vaderlijk erf-goed soekt, neemd het; indien gy mijn „persoon eyscht, hier sta ik voor u gereed. Hebt gy voorgenomen my „naar den kerker te sleepen, of het leven te beneemen? daar sal my „vriendschap mede geschieden: ik sal, dat verseker ik u, my door geen „besetting van het volk soeken te bevrijden, nog, om mijn leven te behouden, tot den Altaar vlugten, maar liever hetselve, om des Altaars wil, op-offeren. So ernstig poogde die goede Man de onlusten, het verderf, en het storten van menschen bloed, waar door, naar alle waarschijnlijkheyt, niet alleen Milanen, maar geheel Italien selfs de grootste swarigheden boven het hoofd hingen, voor te komen, en was te vreeden dat alles met het verlies van sijn leven af te kopen. Hy merkte dat onder de Afgesondenen van den Keyser eenige Bevelhebbers van de Gothen waren, die hy met eenen vraagde, *Of het Roomsche Rijk hen, om den vreede van de Gemeynte te stooren, gehuurd had? Indien dese Gewesten waren verwoest, waar sy dan hun onderhoud meenden te vinden?* Waar op deselve hem versogten de schare te willen inbinden, en tot bedaren brengen; 't welk hy beantwoordde, seggende: „Dat het „sijn werk niet was het volk iets te doen uytvoeren; dat het enkelijk „by God stond de Gemeynte tot rust en bedaren te brengen; maar in„dien sy hem voor den aanstooker van alle die beweegingen aansagen, „op hem behoorden aan te vallen, en hem of te dooden, of buyten „'s lands te bannen.

Gesogte aanleyding tot wreedheyt en vervolging.

Ambrosius vrypostig antwoord, rakende des Keysers gesag.

En bysonder aan de Gothische Officiers.

VI. Op het ontfangen van sulken antwoord, scheyden sy van hem af, en lieten hem in de kerk, alwaar hy den geheelen dag over bleef, en tegen den avond naar huys ging, om, indien sy hem mogten soeken te vangen, by de hand te zijn. Des anderen daags morgens sag hy uyt de deur van sijn huys, met het aanbreeken van den dag uytgaande, dat de

Ambrosius schroomde niet gevangen te worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Soldaten aan de kerk-deur.

de kerk met ſoldaten beſet was; dog het waren ſulke, die reeds rond uyt geſegd hadden, dat ſy gereed waren den Keyſer, als hy uytging, op te wagten, mits dat hy met de Catholijke, of Regtſinnigen eene kerk hield, maar, indien hy ſulks weygerde, ſy vaſtgeſteld hadden naar die plaats te gaan, alwaar *Ambroſius* ſijn vergadering hield.

Bekommerlijke tijd.

Het was althans een gevaarlijke tijd, ſo dat de Arianen ſelfs ſig wijslijk binnens huys hielden, gemerkt ſy onder de burgers geen grooten aanhang, en buyten die maar eenige weynige van het Hof, en ſommige van de Gothen aan hunne ſijde hadden, en het geheele ligchaam van d'een en d'ander de neyging van de Keyſerin involgde. Het viel thans voor, dat aan *Ambroſius*, onder het leeſen van de leſſen (predik-texten) geboodſchapt wierd, dat de Gemeynte in de *Nieuwe kerk* vergaderd was; dat daar een talrijker Gemeynte, als ooit in de vreedſaamſte tijden, was t'ſamen gekomen, en dat'er reeds om een Leeſer geſonden was. De ſoldaten, tot het bewaren en beſetten van de kerk afgeſonden, merkende dat de Biſſchop hen van alle kerk-gemeenſchap had uytgeſlooten, quamen ondertuſſchen tot ſchrik wel van alle, en byſonder van de vrouws-perſoonen, in de kerk, dog verſogten, dat niemand ſoude bevreeſd zijn, gemerkt ſy niet gekomen waren om te vegten, maar om te bidden: egter liet het volk niet af te verſoeken, Dat hy dog naar de andere kerk, alwaar ſijne tegenwoordigheyt ernſtig verſogt en verlangd wierd, komen wilde.

De Biſſchop predikt over merkelijke texten.

De Biſſchop ondertuſſchen nam tot het onderwerp van ſijn verhandeling voor, 't geen ſo even uyt *Job* geleeſen was, en predikte daar over ſeer gepaſt naar den tegenwoordigen toeſtand van ſaken, ophalende hoe kloekmoedig en verdraagſaam ſy ſig gedragen hadden; hoe dapper hy alle de verſoekingen van den *Satan* en ſijne werktuygen, en het aandringen van het opper-geſag had uytgeſtaan en afgeweerd, e. ſ. v. Dat gedaan hebbende, ging hy voort om te verhandelen die plaats uyt de Pſalmen, die in die ſelve morgenſtond geleeſen was: *O God, Heydenen zijn gekomen in uwe erffeniſſe;* die hy op de tegenwoordige gelegentheyt, en byſonder op de Gothen en andere Barbariſche volkeren, die de Kerke overvielen, toepaſte. Hy hoopte egter, dat door tuſſchenſpraak van de Krijgs-knegten en hunne Bevelhebbers, en op het verſoek van de Gemeynte, de drift van des Keyſers voorbarigheyt eenigſins ſoude bedaren; maar hem wierd, buyten verwagting, aangediend, dat'er een Geheym-ſchrijver met order van den Keyſer gekomen was, om hem te ſpreeken. Hy hier van verſtendigd, ging met hem, om te hooren wat ſijn laſt was, ter ſijden, alwaar die Gemagtigde hem dus begon aan te ſpreeken: *Wat gedagten maakt gy, dat gy tegen de order aangaat?*

Sijn onderhandeling met een Keyſerlijke Secretaris.

Waar op de Biſſchop antwoordde: *Wat'er voor order gegeven is, en waar in ik onvoorſigtig gedaan heb, weet ik niet. Waarom*, ſeyde de Schrijver, *hebt gy uwe Ouderlingen in de kerk geſonden? Ik verſoek te weten, of gy u het Keyſerrijk wild aanmatigen, op dat ik moge weten hoe in het toekomende met u om te gaan.* *Ambroſius* gaf hem tot antwoord, *niets tot nadeel van de Kerk gedaan te hebben, en dat hy gehoord hebbende, dat de ſoldaten deſelve beſet hadden, daar over geſugt, en op het ernſtig aanhouden om derwaards te gaan, niet anders geſegd had, als; Ik kan de Kerk niet overgeven, en ik mag'er niet voor vegten. Maar dat hy in tegendeel, op de tijding dat de gordijnen in die kerk, tot het afſcheyden van des Keyſers ſit-plaats opgehangen, waren weggenoomen* (want de baldadige Jongens hadden deſelve aan ſtukken geſcheurd) *ſijne Ouderlingen derwaards geſonden, dog ſelf daar te komen* (*hoewel de Gemeynte daar ernſtig om aanhield*) *geweygerd had,*

met

met byvoeging alleen van deſe woorden; Ik hoope in Chriſtus, dat de Keyſer aan onſe ſijde zijn ſal. Is dit, ſeyde hy, *tyrannye! ik heb ſekerlijk wapenen, maar enkelijk in* Chriſtus *naam, en magt, om mijn ligchaam aan het ſweerd over te geven; houd gy my voor een tyran, waarom ſteld gy uyt my daarom te ſtraffen? Het is immers*, voer hy voort, *ſelf een ſpreekwoord, dat de Keyſers meer naar het Prieſterſchap, als de Prieſters naar het Keyſerrijk haken;* Chriſtus *ſelf ontweek het, als ſy hem wilden Koning maken. Hy had*, bekende hy, *wel een tyrannye, maar die in ſwakheyt beſtond, volgens het woord van den Apoſtel:* Wanneer ik ſwak ben, ben ik ſterk. *Dat* Maximus *ſelf hem van tyrannye ontrent* Valentinianus *niet ſoude konnen beſchuldigen, alſo deſelve met leedweſen ſou moeten bekennen, dat ſijn geſantſchap hem van het inbreeken in Italien te rug gehouden had;* eyndelijk, *dat nooit Biſſchoppen geſpeeld hadden voor tyrannen, maar wel van tyrannen meer dan eens harde ſaken hadden moeten afwagten.*

Verder vervolging.

Die geheele dag wierd met ſugten en klagen doorgebragt: de nagt over moeſt de Biſſchop in de kerk blijven, die ſo nauw van de ſoldaten beſet wierd, dat'er niemand konde uytgaan, weshalven ſy de tijd met het ſingen van Pſalmen en Lof-zangen beſteedden. Daags daar aan-volgende, zijnde de dag ter gedagtenis van *Chriſtus* lijden, wierd in 't vervolg geleeſen de Geſchiedenis en de Prophetye van *Jona*, waar over hy hier en daar een verklaring maakte, en deſelve naar gelegentheyt toepaſte. Hier mede beeſig zijnde, en byſonder wanneer hy uytbreydde, Dat, de Propheet met een ſo haaſt vergaande kawoerde medelijden hebbende, God te meer over ſulken grooten ſtad ſoude bewogen worden, en daarom het oordeel daar van had afgewend, wierd'er geboodſchapt, dat de wagt van de kerk opontboden, en laſt gegeven was, om het geld, den kooplieden afgeparſt, weder te geven.

Die ſchielijk veranderde.

De geheele ſtad kreeg, op het ontfangen van ſulken blijden tijding, een nieuw leven; alle hoeken wierden vervuld met blijdſchap en vrolijk gejuych. De ſoldaten ſelfs maakten deſe goede tijding alom bekend; liepen tot den Altaar, en gaven, met het kuſſen van denſelven, een openbare vreede te kennen. De H. *Ambroſius*, hoewel deelgenoot van de algemeene vreugde, had egter reden te vreeſen, dat het onweêr, ten opſigt van hem, nog niet geheel overgewaaid was. Hy wiſt dat hy aan het Hof was beſchreven als een tyran, en dat de Keyſer, van eenige groote Amptenaars gevergd, om, ten gevalle van de krijgs-knegten, in de kerk te gaan, met een hevigheyt geantwoord had;

De Keyſer bleef Ambroſius ongenegen.

Ik geloof, indien het Ambroſius *gebood, gy my als een gevangen man aan hem ſoudt overleveren.* Woorden, die niet veel genegentheyt tot den Biſſchop uytdrukten, en klaar genoeg te kennen gaven, wie dat vuur geſtookt en aangeblaſen had. Ja *Calligonus* de geſnedene, een voornaam Edelman van des Keyſers ſlaap-kamer, die beter als iemand wiſt, wat'er aan het Hof geſmeed wierd, ſeyde *Ambroſius* in ſijn aangeſigt;

Callidonius dreygd hem.

Hebt gy by mijn leven den Keyſer derven hoonen, ik ſal u uw hoofd afneemen. Waar op de Heylige Man antwoorde; *God Almagtig, late u, indien het hem ſo beliefd, toe uwe dreygementen uyt te voeren: ik ſal lijden gelijk een Biſſchop betaamd, doe gy 't geen u betaamd: maar God beware daar voor ſijn Kerk, en late al hun woeden en raſerny ſig tegen my wenden, en ſy hun dorſt met mijn bloed leſſchen.*

Gods wraak over hem.

En 't is merkelijk hoe ſonderling de Goddelijke wraak deſen *Calligonus* ſelf trof: Deſe geſnedene (en alſo ontmande) poogde ſeeker vrouwsperſoon te verkragten (*t*), waar over hy gevangen, en overtuygd zijnde, onthoofd wierd.

VII. Ge-

(*t*) *Auguſt. cont. Julian. lib.* 6. *c.* 5. *Tom.* 7. *col.* 1117.

VII. Geduurende deſe verwerringen pleegde het volk hun Godsdienſt met grooten yver en aandagt, en volgde den H. *Ambroſius* werwaards hy heenen ging. Hy had onlangs de plegtigheden van ſekere kerk in te wyen voleyndigd (*v*), en wierd op nieuw van het volk verſogt hetſelve te doen aan een andere, die *Baſilica Romana* genoemd wierd. Hy ſeyde bereydwillig te zijn om ſulks te doen, indien hy maar eenige overblijfſelen van Martelaren, die hy onder den Altaar begraven konde, wiſt te vinden, (want ſo was [*x*] men in die tijden ontrent het inwyen der kerken gewoon te doen). Hier toe nu deed ſig een bequame gelegentheyt op, want hem wierd by nagt geopenbaard, waar eenige ſodanige overblijfſels te vinden waren. Des morgens vroeg ging hy met de kerk-meeſters, en andere die de oplegging der handen van hem verſogten, naar de kerk, die hy beval te graven even voor het ſtaketſel, dat rondom de Tomben van de Martelaren *Felix* en *Nabor* was. Niet lang hadden ſy gegraven, of ſy merkten, dat daar iemand begraven was, en ondekten ten laatſten twee ligchamen van twee mans-perſonen, welke nog in haar geheel waren, de ligchamen t'eenemaal bloedig, dog het hoofd van den eenen was geſcheyden van het ligchaam. Het bleek, dat het de ligchamen waren van *Protaſius* en *Gervaſius*, daar van de eene met knodſen deerlijk geſlagen, en daar na onthoofd, en de andere met *plumbatæ* of touwen, aan welker eynde loode kogels waren, dood gegeeſſeld was. Sy waren gemartelizeerd (gelijk men konde oordeelen) onder de regeering der *Antoninen*, en hadden ſedert tot die tijd daar onbekend en verborgen gelegen, hoewel ſeer oude lieden ſig wiſten te erinneren, dat ſy de namen deſer Martelaars meer gehoord, en hunne opſchriften ſelfs geleeſen hadden. Twee geheele dagen liep het volk van alle kanten toe, om de overblijfſels van deſe Heylige Martelaren te ſien, na welke tijd ſy by avond gebragt wierden in de kerk van de H. *Fauſta*, daar ſe de geheele nagt wierden bewaakt, en daags daar aan in die van *Ambroſius*, alwaar het God beliefde die plegtelijkheyt met merkelijke wonderteekenen te vereeren: want ſeker man, *Severus* genoemd, een vlees-houwer, die veele jaren was blind geweeſt, en om die reden ſijn ambagt had moeten ſtaken, en van mildadigen onderhouden wierd; een man de geheele ſtad genoeg bekend, hoorende het geruyſch van de voor-by gaande, vraagde, Wat'er te doen was? Daar van verſtendigd, liet hy ſig daar by brengen, en verſogt de baare alleen maar met ſijn neusdoek te mogen aanraken; 't welk hem wierd toegeſtaan: hy ſtreek ſo dra ſijne oogen daar niet mede, of hy kreeg ſijn geſigt ten vollen weder. Verſcheydene met booſe geeſten beſeeten, wierden op het aanraken van de ligchamen deſer Martelaren van hunne tyranniſche gaſten bevrijd, en keerden dus fris en geſont naar huys. Andere bragten hunne neus-doeken, en leyden deſelve op der Martelaren ligchamen, of raakten maar het linnen aan, daar de Martelaars in gewonden waren, waar door ſy van hunne ſwakheden en ſiekten geneeſen wierden. De waarheyt van deſe wonder-werken is ten overvloed beweeſen door *Ambroſius*, *Auguſtinus* en *Paulinus*, die'er ſelfs oog-getuygen van geweeſt zijn. De geheele ſtad was'er van overtuygd, en tweemaal zijn deſelve de ſtoffe van *Ambroſius* predikatien geweeſt. Ik twijfel niet, of God heeft die wonder-werken te dier tijd laten geſchieden, om de Ariaanſche godloosheden te beſchamen, en de waarheyt van het Regtſinnig Ge-

Tot het inwyen van ſekere kerk worden ligchamen van Martelaars ontdekt.

Wonderwerken daar door gedaen.

(*v*) *Ambr. Epiſt.* 85. *p.* 222. *Serm.* 91. *p.* 320. *Aug. Confeſſ. lib.* 9. *c.* 7. *col.* 153. *De civit. Dei lib.* 22. *c.* 8. *col.* 1340. *Paulin. vit. Ambr. Martyr. p.* 3. *Rom. ad* 19. *Jun. p.* 376.
(*x*) *Chryſoſt. Epiſt.* 126. *Tom.* 4. *p.* 873.

Geloof, thans so magtig bestreeden, gesmaad en vervolgd, een onwederspreekelijk getuygenis te geven; immers de Arianen waren'er geweldig mede verleegen; en geen beter kans siende, om de kragt van die blijken te ontgaan, ontkenden de selve Martelaars te zijn, en daar mede niet konnende volstaan, loochenden onbeschaamdelijk dat'er eenige sulke wonder-werken geschied waren, hoewel die, aan welke sy wierden gedaan, daar tegenwoordig waren, en van alle man gesien wierden. Een grooter ongeloovigheyt (gelijk *Ambrosius* aanmerkt) als die van de uytgeworpene duyvels selfs, die geloofden en beefden, want de duyvel bekend, *seyde hy*, 't geen de Arianen loochenen. Ja sy gaven godlooslijk voor, dat (y) *Ambrosius* menschen voor geld gehuurd had, om sig beseeten te veynsen, en te seggen, Dat de boose geesten door de Martelaars gepijnigd en verdreeven waren. Maar de hemel ontdekte haast de boosaardigheyt van sulken voorgeven: want een van hunnen hoop wierd schielijk van een boosen geest overvallen, en riep uyt, Dat hy met der daad gepijnigd wierd gelijk de duyvel self, en dat sulks het deel soude zijn van die dese Martelaren niet wilden erkennen, en de Regtsinnige Leer verwierpen. De Arianen, met dat getuygenis geweldig begaan, wisten geen beter raad als hetselve te smooren, tot welken eynde sy den man aan kant bragten, heymelijk vermoorden, en in een vyver wierpen. Maar genoeg hier van.

Ambrosius predikt daar een en andermaal over.

VIII. De ligchamen in de gemelde kerk gebragt, en 't gerugt van die wonder-werken alom verspreyd zijnde, klom de H. *Ambrosius* op den predik-stoel, en predikte (z) by die gelegentheyt over het eerste gedeelte van den negentienden Psalm: *De hemelen vertellen Gods eer*, e. s. v. 't welk hy op dese gelegentheyt toepaste. De predikatie geeyndigd zijnde, gaf hy last de ligchamen te begraven; maar het volk versogt hem eenparig, Dat men dat tot den naasten dag des Heeren mogt uytstellen, en wierd ten laatsten verstaan, dat het op den naastvolgenden dag geschieden soude. Die dag gekomen zijnde, predikte hy wederom (a), over de begonne stoffe, en maakte bysonder sijne aanmerkingen over de vuyle spotternyen der Arianen, en derselver wonderlijke hardnekkigheyt en ongeloovigheyt in het verwerpen van sulke klare getuygenissen, die de hemel onmiddelijk tegen hen gegeven had. Na gedane predikatie, wierden de Heylige Martelaars zegepralende ter aarden besteed, om aldaar een heerlijke opstanding te verwagten. *Baronius*, om de overblijfsels of Reliquien deser Martelaren, die de Kerk van Romen nog op desen dag vertoond, voor de opregte te doen doorgaan, seyd wel meer als eens (b), dat de H. *Ambrosius* een gedeelte derselven voor hem, en tot dienst en cieraad van andere Kerken bewaard heeft: maar ik weet (c) dat *Ambrosius*, die'er immers de nauwste kennis van had, het tegendeel betuygd, seggende deselve geheel begraven, en elk lid op sijn plaats gevoegd te hebben: *Condidimus* ('t zijn sijne eygen woorden) *integra, ad ordinem transtulimus*. De Arianen ondertusschen, hoewel sy hunne hoofden poogden op te steeken, wierden door kragtige redenen, en door de betere saak, van alle kanten sodanig overdwarst, dat sy raadsaamst oordeelden voor die tijd te swijgen, waar door dan de vervolging met eenen ophield. Egter ontbraken'er aan het Hof geene vyanden van *Ambrosius*, die hem niet alleen sijnen goeden naam, maar ook sijn leven sogten te benemen. Onder anderen gebeurde het, dat (d) een overgegeven booswigt, met een uytgetrokken swaerd, in sijn slaap-kamer,

Die ligchamen worden begraven.

Sonder iets tot roem van de Roomsche Kerk daar van over te laten.

Ambrosius had doodelijke vyanden.

(y) *Paulin. ibid.* (z) *Ext. Serm. ubi supra Epist.* 85. (a) *Serm.* 91. *ibid.* (b) *Ann.* 387. *Tom.* 4. *p.* 546. (c) *Notæ ad Martyr. Rom. loc. cit.* (d) *Paulin. ibid. p.* 4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

mer, met oogmerk om hem te vermoorden, indrong; dog wanneer deselve sijn hand ophief, om hem den doodelijken slag te geven, verstijfde sijn arm, en week selfs te rug. De booswigt, hier over verbaasd, bekende daar toe door de Keyserin *Justina* aangeset en afgesonden te zijn, en kreeg, na dat alles met berouw bekend had, het gebruyk van sijn arm weder. Dit was hen niet genoeg, maar sy maakten de helle self op, en voerden de Duyvelen tegen hem aan. Een staaltjen daar van, by dien selven Schrijver te vinden, sal ons dat ten overvloed doen sien: Na de dood van *Justina* wierd sekeren *Innocentius*, een Duyvel-besweerder, van tovery beschuldigd, en daar over van de Regters ondervraagd en gepijnigd; maar hy gaf, op 't geen hem gevraagd wierd, geen rond bescheyd, maar riep uyt, Dat hy ongemeen gepijnigd was door *Ambrosius* bescherm-Engel, om dat hy ten tijde van *Justina* (ten eynde hy de gemoederen des volks tegens dien Heyligen Bisschop mogt gaande maken) in het opperste eynde van de kerk, in schijn van *Ambrosius*, ter middernagt geofferd had, maar dat des onaangesien, en niet-tegenstaande alle de snoode vonden van sijne swarte konst, het volk hem te grooter agting en eerbied toegedragen had; dat hy boose geesten, om hem te dooden, uytgesonden had, maar dat deselve, onverrigter sake te rug komende, hadden moeten bekennen, dat sy hem, of de deure van sijn huys, niet konden naderen, also het rondom met vuur, dat alle, die selfs maar van verre wilden naderen, sengde en brande, beset en bewaard was.

Twee staaltjens daar van.

VYFDE AFDEELING.

Ambrosius bedrijf van sijn tweede Gesantschap af tot den dood van *Valentinianus* toe.

INHOUD.

De vreese in Italien *voor den inval van* Maximus. Ambrosius *word bewogen, om een gesantschap naar denselven aan te nemen. Hy komt te* Trier. *Verschil over de wyse van hem te ontfangen. De redenvoering tusschen* Maximus *en hem in de Raad-kamer. De groote vrypostigheyt en onsijdigheyt van* Ambrosius *daar in. Hy wil met* Maximus *geen kerk-gemeenschap houden. Hy komt weder t'huys, en geeft verslag van sijn verrigting.* Domninus *in sijn plaats derwaards gesonden, word door* Maximus *bedrogen; die een inval doet in* Italien: *dog van den Keyser* Theodosius *word tegengegaan, geslagen en gedood.* Ambrosius *versoek aan den Keyser, ter oorsaak van een* Joodsche *Synagoge; hy gaat rond met den Keyser, en verwerfd het intrekken van de gegevene order. De moord, begaan aan des Keysers Overste te* Thessalonica. *Orders gegeven om deselve te wreeken. Jammerlijke moord in die stad. De brief van* Ambrosius *en een Synode aan den Keyser* Theodosius, *hem de kerk-gemeenschap ontseggende, tot dat hy opentlijk soude berouw toonen, en genoegen geven.* Ambrosius *vrymoedige aanspraak aan den Keyser voor de kerk-deur, en weygering om hem te laten binnen komen. Des Keysers groote bekommernis en droefheyt. Desselfs ernstige begeerte om met de Kerk versoend te worden. Vermetele onderneming van* Rufinus, *om den Keyser van de Kerk-straf te doen ontslaan. Des Keysers komst in de kerk, en open-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

openbare blijken van berouw en droefheyt. Sijne ontſlaging en weder-aanneming. Moet het Avond-maal ontfangen buyten het af-ſchutſel van het koor. Roemd Ambroſius *onbeſchroomdheyt en kloekmoedigheyt.* Jovinianus, *en ſijne dwalingen, worden door* Ambroſius, *en een Synode, te* Milanen *vergaderd, veroordeeld.* Valentinianus *doet een togt naar* Vrankrijk; *alwaar hy door de verradery van* Arbogaſtes *vermoord wierd.* Ambroſius *doet'er een lijk-predikatie over.*

Vreeſe aan het Hof voor een inval van Maximus.

I. A*Ls iemands wegen den Heere behagen, ſo ſal hy ook ſijne vyanden met hem bevreedigen* (*a*), ja deſelve ſomtijds tot hem om raad en hulp doen vlieden. Dit is merkelijk in dit geval gebleeken. Dagelijks quam te Milanen de tijding, dat *Maximus* toeſtel maakte, om een inval in Italien te doen. Dit baarde geen kleyne verbaaſdheyt en vreeſe aan het Hof, 't welk ſig onmagtig vindende om den vyand te keeren, heul ſogt by den H. *Ambroſius*, hem verſoekende in de breſſe te willen treeden, en, gelijk hy eens met een gewenſchten uytſlag derwaards gereyſd, en deſſelfs optogt geſteuyt had, voor de tweede reyſe ſig als Ambaſſadeur, om de wapenen van dien voorſpoedigen dwingland te weeren, wilde laten gebruyken. De vroome Man, de geheugenis van alle openbare en byſondere hoon ter ſijden ſettende, nam het aan (*b*), ging op reys, en quam te Trier, alwaar *Maximus* thans ſijn Hof hield. Daar gekomen zijnde, ging hy des anderen-daags naar het Hof, en verſogt van een Franſchen Kamerling, eerſten Edelman van de bed-kamer, om van *Maximus* te mogen gehoord worden; die hem vraagde, Of hy met Geloof-brieven voorſien was? Waar op *Ambroſius* ja geantwoord hebbende, gaf deſelve hem tot beſcheyd, Dat hy geen gehoor ſoude konnen krijgen als in de Raad-kamer, in tegenwoordigheyt van allen; op die wijſe, ſeyde daar op *Ambroſius*, is men niet gewoon de Biſſchoppen te handelen, en ik heb ſaken van belang, die uwen Vorſt alleen moeten worden voorgedragen. De Kamerling binnen gaande, maakte het verſoek van den Biſſchop aan ſijn Heer en Meeſter bekend, dog quam met het ſelve beſcheyd weder: waar op de Biſſchop insgelijks nogmaals ſeyde, Dat ſulken manier van doen met het ampt, dat hy bekleedde, niet over-een quam, dog dat hy daarom in het geen hy had aangenomen niet wilde ontbreeken, en blijde was gelegentheyt te hebben om ſijn byſonder belang voor dat van ſijnen tegenwoordigen, en reeds omgekomen Vorſt te doen wijken. *Maximus* in den Raad geſeten zijnde, wierd *Ambroſius* ingeleyd. Op ſijn binnen-treeden ſtond de Vorſt op, om hem (gelijk men in die tijden de Biſſchoppen en groote Mannen gewoon was te groeten) te kuſſen: maar *Ambroſius* bleef in het midden van de Raads-heeren ſtaan, hoewel ſe hem rieden om nader tot den Troon toe te treeden, gemerkt hy van den Keyſer geroepen wierd. Wat'er voor woorden tuſſchen hen verwiſſeld wierden, mag uyt de volgende t'ſamen-ſpraak blijken. AMBROSIUS. Ik ben verwonderd, dat gy aanbied te kuſſen dien gy niet erkend; want indien gy hem kendet, gy ſoud my, om gehoor te hebben, in deſe plaats niet komen laten. MAXIMUS. Biſſchop, gy ſchijnt ontſteld te zijn. AMBR. Ik ben meer beſchaamd als quaad, dat ik myſelven in ſulken ongepaſten plaats bevinde. MAX. Gy quaamd by uw eerſte Geſantſchap wel in de Raad-kamer. AMBR. Dat was mijn ſchuld niet, het was de ſchuld van hem, die my binnen bragt, en niet van my, die binnen quam. MAX. Waarom quaamt gy dan te dier tijd evenwel binnen? AMBR. Om dat

Ambroſius word nogmaals afgeſonden naar denſelven.

Sijn aanmelding aan 't Hof van Maximus.

En onderlinge reden-wiſſeling.

(*a*) *Prov.* 16. 7. (*b*) *Ambr. Epiſt.* 27. *Ad Valent. Imper. p.* 105.

dat ik toen quam als een mindere, om vreede van u te versoeken, maar nu, gelijk het sig opdoed, als een die u gelijk is. Max. Wat verstaat gy door dat *gelijk te zijn*? Ambr. Ik sie daar mede op de goedheyt van God, die het Rijk tot nog toe gegeven en bewaard heeft voor *Valentinianus*. Max. Gy hebt my bedrogen, en so heeft *Bauto* gedaan; die, onder schijn van den jongen Keyser op sijnen Troon te bevestigen, het Rijk tot hemselfs sogt over te brengen, en tot dien eynde, even als of ik, die veele duysenden Barbaren in mijnen dienst heb, tegen hem niet soude op mogen, een Leger van Barbaren my derfde te gemoet senden. Indien ik, als gy te vooren hier waart, niet was opgehouden, wie soude my hebben konnen wederstaan? of wie soude den voortgang van mijne overwinning hebben gesteuyt? Ambr. Word so haastig niet, *Sire*, gy hebt daar geen reden toe, maar hoord mijn antwoord met bedaardheyt. Gy beklaagd u, dat gy, ten tijde als gy my by mijn eerste gesantschap hoorde, van my bedrogen zijt: maar ik agte het een eer, te moeten hooren, dat ik sulks voor een onmundigen Vorst gedaan heb: want wien sullen wy, die Bisschoppen zijn, verdedigen, indien wy 't de Weesen niet doen? Ons is door de Wetten van onsen Godsdienst geboden; *Helpt den verdrukten, doet den Weesen regt, en handeld de twist-sake der Weduwen*(c). En elders; *Hy is een Vader der Weesen, en een Regter der Weduwen*(d). Maar ik wil *Valentinianus* niet op sijn brood leggen, dat ik hem daar in eenigen dienst gedaan heb: ik sal op de saak self antwoorden: Waar heb ik my ooit tegen uw Leger opgesteld, en u den doortogt naar Italien verhinderd? Welke rotsen, en wat voor Benden heb ik u in de weg gelegd? Wat voor Volkeren heb ik u tegen gesonden? Heb ik met mijn ligchaam de Alpes gestopt, en deselve voor u onovergangkelijk gemaakt? Ik wenschte dat sulks in mijn magt geweest was, ik soude voor geene klagten, nog voor 't geen gy soud hebben konnen tegenwerpen, gevreesd hebben. Met welke beloften heb ik u ooit bedrogen, om u tot vreede te beweegen? Sond gy niet self uwen gemagtigden (Graaf) *Victor*, die my niet verre van Mentz te gemoet quam, om vreede te versoeken? Hoe bedroog u dan *Valentinianus*, van wien gy, eer hy het u had doen versoeken, self eerst den vreede versogt? Waar in was het, dat *Bauto* u bedroog, gemerkt hy niet anders deed als daar sijne sorg en getrouwigheyt voor sijn Meester hem toe verpligtte? Was het om dat hy sijnen Vorst niet wilde verraden? Wat is het, daar in ik u misleyd heb? Wanneer gy by mijn voorig Gesantschap seydet, Dat *Valentinianus* behoorde tot u te komen, als een soon tot sijn vader; gaf ik u tot antwoord, Dat het niet soude passen dat sulken jongen Vorst met sijn moeder, een weduwe, in het hardste van de winter over de Alpen reysen soude, en dat sulken reys, in sulken toestand van saken, niet als met het grootste gevaar konde vermengd zijn; dat ook mijn gesantschap maar was, om vreede te maken, niet om my over het overkomen van den Keyser te verklaren, en dat ik niet konde spreeken over het geen buyten mijn last was. Ook weet ik seer wel, dat ik daar ontrent nooit eenig voorstel gedaan heb, so dat gy self seydet, Laat ons afwagten en sien wat antwoord *Victor* medebrengen sal; *Victor* quam ondertusschen, dat ik by u bleef, te Milanen, alwaar sijn versoek afgeslagen, en hem gesegd wierd, dat van beyde sijden vreede de boodschap was, en dat des Keysers reys daar toe nog geven nog nemen kon. Ik heb self hem dat bescheyd hooren brengen; Hoe heb ik dan *Valentinianus* belet? Straks daar na wierden 'er sommige naar Vrankrijk

(c) *Jesai*. 1. 17. (d) *Ps*. 68. 6.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

rijk afgeveerdigd, om den doortogt te beletten, die my tot Valencen in Vrankrijk te gemoet quamen, en ik heb by mijn terug-reys de weg over de Alpes aan beyde sijden beset gevonden. Hoe heb ik dan uwe Legers misleyd? Welke Benden zijn het van u, die ik de weg naar Italien belemmerd heb? Welke Barbaren heeft *Bauto* u te gemoet gesonden? Het soude ondertusschen niet vreemd geweest zijn, indien hy, een Barbaar van af-komst, sulks gedaan had, gemerkt gy self het Roomsche Rijk met uwe Barbarische Volkeren, die gy met het geld, dat uyt de Provincien gemeenlijk getrokken word, betaald, dreygde te overvallen. Sie dog eens, hoe grootelijks uwe harde manier van doen van de goeddadigheyt des jongen Keysers *Valentinianus* verschild. Niets konde u voldoen, als met uwe Barbarische Benden in Italien in te booren. *Valentinianus* in tegendeel, weerde de Hunnen en Alanen, wanneer se afquamen, om door Duytsland een inval in Gaulen (Vrankrijk) te doen. En waar in soude *Bauto* te laken zijn geweest, indien hy de Barbaren had konnen tegen malkanderen ophitsen? Want terwijl gy u van de Roomsche Benden had meester gemaakt, en hy aan de andere sijde sig alom sogt te verdedigen, waren de Juthungen doende om het Land van de Grisons in het hert self van het Rijk te verwoesten, om welke te steuyten de Hunnen, toen in optogt, en na by de hand zijnde, genoodsaakt wierden te rug te trekken, en, om u te doen veylig zijn, hun beoogde Land-winning te staken. Vergelijk eens de saken met malkanderen; Gy waart oorsaak dat de Grisons wierden verwoest, en *Valentinianus* heeft met sijn eygen geld u den vreede verkreegen. Sie op uw eygen broeder, die daar aan uw eygen regter-hand staat, dien *Valentinianus*, als hy hem tot een offer van sijne herts-togten had konnen maken, u op een eerlijke wijse weder heeft laten t'huys komen. Hy had hem in sijne magt, en egter wanneer hy de boodschap van sijns broeders *Gratianus* bloedige moord kreeg, staakte hy sijn toorn, en wilde geensins gelijk met gelijk vergelden. Overweeg de saak, en oordeel'er self van. Hy send u uwen broeder levendig en onbeschadigd t'huys; geef hem sijn broeder, hoewel dood, ook wederom. Waarom soud gy hem, het geen'er van sijn broeder overig is, weygeren, die u niet geweygerd heeft, tegen sijn belang, te hulp te komen? Maar gy vreesd, dat de krijgs-knegten, op het sien van het doode ligchaam, weder sullen gaande worden; dog so doende meend gy, dat sy de dood van hem, dien sy by sijn leven verlieten, sullen wreeken? Waarom soud gy hem, dood zijnde, vreesen, daar gy hem, als het in uw magt was hem te behouden, hebt doodgeslagen? Gy sult mogelijk seggen: Ik heb maar mijn vyand omgebragt; maar neen, hy was niet *uw* vyand, maar gy waart *sijn* vyand. Hy kan nu door geen voorspraak geholpen, of hersteld worden. Maar stel eens het geval op dese wijse: Genomen iemand wierp sig in dese Gewesten tegen u op, en matigde sig het Rijk aan, ik wilde wel weten, of gy soud seggen, Dat gy een vyand van hem, of hy een vyand van u was? Indien ik het niet qualijk vat, die *Usurpateur* (die sig wil indringen) maakt den oorlog, maar de Keyser staat sijn regt voor. Kond gy de assche weygeren van hem, dien gy niet had behooren om hals te helpen? Laat *Valentinianus* de overblijfselen van sijn broeder hebben, ten minsten als onderpanden van den vreede. Kond gy wel seggen, Dat gy hem niet belast hebt om-te-brengen, dien gy niet wild laten begraven? Wie kan anders gelooven, als dat gy hem sijn leven misgunde, dien gy de rust en eere van een graf niet gund? Maar om weder ter sake te komen. Ik heb verstaan dat gy het qualijk duyd, dat *Valentinianus* vrienden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

den hun toevlugt niet tot u, maar tot *Theodosius* genomen hebben: maar kondet gy wel ooit anders verwagt hebben? gemerkt gy order gaaft om alle gevlugte op te ontbieden, met dat oogmerk, om deselve naar behooren te straffen, en alle, die in uwe handen quamen, liet ombrengen, daar *Theodosius* in tegendeel die tot hem vlooden, beloonde en bescher mde. MAX. Wien heb ik laten ombrengen? AMBR. *Bailio*, een wakker man, en dapper Bevelhebber. En was dat reden genoeg hem sijn leven te beneemen, om dat hy aan sijn Vorst getrouw was? MAX. Ik heb geen last gegeven, om hem te dooden. AMBR. Het is by ons so verhaald, dat'er order gegeven was om hem te dooden. MAX. 't Is waar, dat ik, so hy de handen niet aan hemselven gelegd had, bevoolen had hem naar Cabilonum te voeren, en aldaar levendig te verbranden. AMBR. 't Was dan sonder grond niet, dat men alom seyde, dat gy hem had omgebragt. En wie soude hebben konnen hoopen vry te raken, wanneer so grooten Bevelhebber, dapperen krijgsman, en bequaam Officier ter dood wierd overgegeven?

II. So vrypostig en onbeschroomd sprak de Heylige Man met den Tyran *Maximus*, waar door men sekerlijk soude denken sijn leven in de waagschaal gesteld te zijn. Maar sy scheyden voor die tijd sonder bedreyging van malkanderen: self beloofde hem *Maximus*, een nader onderhandeling van vreede met hem te willen aangaan: maar als hy naderhand merkte, dat *Ambrosius* met hem, en alle de Bisschoppen van sijn party (die alle van de Ithaciaansche secte waren) weygerde kerk-gemeenschap te houden, wierd hy toornig, en gebood hem, in sijn oploopendheyt, aanstonds van het Hof te vertrekken. Hem ontbraken geen vrienden, die hem waarschouwden voorsigtig te zijn, alsohem sekerlijk strikken en lagen souden gelegd worden, en dat de Verweldiger over sijn openhertigheyt en onsijdigheyt al te gevoelig en misnoegd was, als dat hy sig aan hem niet wreeken soude. Egter sprak hy voor sijn vertrek nog voor eenen *Hyginus*, een oud en bedaagd Bisschop, over welken het vonnis van verbanning reeds geveld was, versoekende, Dat hy ten minsten met een onderhoud naar gelegentheyt van sijne hooge jaren en staat mogte worden voorsien, en niet weggejaagd sonder een kleed om hem te dekken, en een bed om op te leggen; maar sijn versoek wierd afgeslagen, en hy self ter deure uytgestooten, weshalven hy naar Milanen keerde, den Keyser verslag deed van sijne verrigting, en te gelijk waarschouwde, om voorsigtigheyt te gebruyken ontrent *Maximus*, een heymelijken vyand, die wel vreede voor gaf, maar oorlog in het hert had. Het bleek ook niet lang daar na so te zijn: want *Valentinianus* van *Ambrosius* verrigting in sijn Gesantschap niet voldaan, vaerdigde (e) *Domninus*, een Man dien het Hof ongemeen wel vermogt, ten selven eynde af, die van *Maximus* met alle verpligtende beleefdheyt, en bewijs van eer en agting, onthaald wierd. Self sond *Maximus*, om sijn verdere genegentheyt en vriendschap tot *Valentinianus* te toonen, een groot gedeelte van sijn Leger met den Afgesant *Domninus* te rug, om den Keyser tegen den inval der Barbaren in Pannonien de hand te bieden. Dus t'samen aan de Alpes gekomen, maakten de soldaten, buyten *Domninus* verwagting, volgens hun gegeven bevel, sig meester van alle de nauwe en moeijelijke wegen, waar op aanstonds *Maximus* met sijn geheele Leger volgde, die, geen tegenstand vindende, de weg naar Italien nam, en sig te Aquileja nedersloeg. De tijding van sulken onverwagten en schielijken overval, joeg een iegelijk, in alle plaatsen, een groo-

Ambrosius word het Hof ontseyd; en waarom.

Hy word om 't voorspreeken van een oud Bisschop qualijk bejegend.

Hy keerd naar huys.

Een ander in sijn plaats gesonden;

die sig schandelijk laat bedriegen.

Maximus valt in Italien.

(e) *Zosim. Hist. lib. 4. p. 766.*

Valentinianus vlugt.

grooten schrik aan. *Valentinianus*, en sijn moeder, vreesende in der vyanden handen te vallen, begaven sig te scheep, en namen de vlugt naar Thessalonica, van waar sy naar den Keyser *Theodosius* sonden, om hem de droevige toestand der saken te vertoonen, en sijn spoedige hulp, eer alles verlooren wierd, te versoeken. Onderwijlen ging *Maximus* in allerley wreedheyt en woede, die een overwinnenden vyand plegen konde, voort, en deed in dat geheele Gewest niet anders dan moorden en rooven (*f*).

Ambrosius milddadigheyt ontrent de gevangenen en geplonderden.

Ons komt wel in de Geschied-boeken niet bysonder voor, dat Milanen in die gemeene ramp wierd ingewikkeld, egter was *Ambrosius* over de ongemakken sijner broederen, waar van een groote meenigte geplonderd, en andere gevangkelijk weggevoerd waren, niet weynig bekommerd; weshalven hy, om deselve te helpen en te lossen, alles wat hy konde t'samen bragt, en mildelijk uytdeelde, en eyndelijk niet meer hebbende om hen te helpen, de kostelijke Avondmaals-schotel, die de kerk toebehoorde, in stukken brak (*g*), en deselve tot het lossen der gevangenen liet uytdeelen.

Van de Arianen misduyd.

Dit wierd naderhand als een misdaad, tot laste van hem, door de Arianen (het was die selve schotel, welke hy te vooren geweygerd had hen over te geven) misduyd, maar hy versmaadde hunne boosheyt, en verdedigde 't geen hy gedaan had als een daad van godvrugtigheyt, en waar toe de nood hem gedrongen had.

Theodosius komt te hulp.

Ondertusschen quam *Theodosius*, hoewel ernstig versogt, en tot dien eynde reeds te Thessalonica gekomen, langsaam op (*h*), tot dat hy op *Galla*, de jongste dogter van *Justina*, een Princes van een onvergelijkelijke schoonheyt, verliefd, geen middel tot het bereyken van sijn

Waarom,

oogmerk sag, als door het voortsetten van den oorlog tegen dien geweldigen indringer *Maximus*; weshalven hy schielijk optoog: waar tegen *Maximus*, niet anders denkende als dat *Theodosius* over zee komen soude, (gelijk hy dan reeds *Justina* met hare kinderen, om naar Romen

en hoe.

over te scheepen, aan boord gebragt had) alles aan die kant tegen het landen van hem gereed maakte; maar *Theodosius* toog met sijn Leger te land door Pannonien, en de engte van de Apennijnsche bergen, en overviel, buyten alle verwagting, de stad Aquileja, werwaards eenige Voor-troepen, van het Leger voor-af gekomen zijnde, de stad introkken, *Maximus* overrompelden, van den Troon stieten, sijne Keyserlijke kleederen uyttrokken, en gebonden by *Theodosius* bragten, op wiens bevel (na dat hy hem veele saken te gemoet gevoert had), en bysonder op het aanhouden en geroep van de krijgs-knegten, hy onthoofd

De dood van Maximus.

wierd. Dit nu was het middel, waar door het Rijk weder in een goeden staat, *Valentinianus* in sijn gesag, en Italien in vreede, hersteld wierd.

III. Geduurende het verblijf van *Theodosius* te Milanen (*i*) wierd hem geboodschapt, dat in de Oostersche Gewesten aan een Joodsche Synagoge groote baldadigheyt en schennisse bedreeven was. Het schijnt, dat eenige Christene Monikken, de gedagtenis vierende van de Machabeën, en, volgens hunne gewoonte, Psalmen en Lof-zangen singende, van eenige Joden, en andere van de navolgers des ouden Ketters *Valentinus*, gestoord en smadelijk bejegend wierden; 't welk sommige Christenen gaande maakte, om de kerk deser Ketteren, met een naast-gelegene Synagoge der Joden in brand te steeken. De Keyserlijke Stadhouder in het Oosten berigtte den Keyser wat'er was voorgevallen, en de saak,

Order van Theodosius over seker voorval.

gelijk het gemeenlijk gaat, wierd ten quaadsten overgebragt. *Theodosius*, hier over ten hoogsten verbitterd, gaf aanstonds order, dat men tegen

(*f*) *Vid. Ambr. Epist.* 8. *p.* 75. & 57. *p.* 159. (*g*) *Id. Offic. lib.* 2. *c.* 28. *p.* 50. (*h*) *Zosim. ibid. p.* 768. &c. (*i*) *Paulin. vit. Ambr. p.* 5. *Vid. Zonar. Annal. Tom.* 3. *p.* 30.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tegen de Monikken ſoude pleyten, en de Synagoge, op koſten van den Biſſchop dier plaatſe, weder opbouwen. *Ambroſius*, te dier tijd tot Aquileja, van dit voorval berigt, ſchreef daar over aan den Keyſer (*k*), „hem verſoekende ſijn gegeven bevel in te trekken, en hem „daar over te hooren: want, ſeyde hy, ben ik niet waerdig van den „Keyſer in mijn verſoek gehoord te worden, daar ſal ook geen reden „zijn, waarom ik van den God des hemels in mijn gebed voor den Key„ſer ſoude gehoord worden. Hy bood in dien brief den Keyſer aan, de „misdaad op ſig te nemen, en, indien het den Keyſer goed vond, de „verdiende ſtraffe te dragen. Het ſoude, ſeyde hy, konnen zijn, dat „den Ooſterſchen Gevolmagtigde de ſaak erger gemaakt had, als ſe in „der daad was: maar hoe het ook is, het ſoude, vervolgde hy, een „onverdragelijke ergernis en ſmaadheyt voor het Chriſtendom zijn, dat „Joodſche of Heydenſche tempels ſouden gebouwd worden uyt het inko„men van de Kerk, en dat Chriſtus erfdeel den Heydenen en Ongeloo„vigen wierd overgegeven. In ſulken geval ſoude men, ſeyde hy, met regt „boven den ingang van hunne Leer-plaats (Synagoge) mogen ſetten; „Templum impietatis factum de manubiis Christiano„rum. dat is, *De tempel der godloosheyt gebouwd van den buyt der Chriſtenen.* Maar dat was voor dien tijd te vergeefs; dog als hy kort daar na, t'huys gekomen zijnde, voor den Keyſer predikte (*l*), redeneerde hy over het voordeel van een Biſſchoppelijke beſtraffing en vermaning, welk hy deed met een grooten yver en drift, en tot volkomen genoegen van alle die hem hoorden: hy voerde in ſijne predikatie onſen Heer dus tot den Keyſer ſprekende in: „Ik heb u van een ſeer lagen ſtaat tot het „Keyſerrijk verheven. Ik heb het Leger uwes vyands, nevens allen voor„raad en toeſtel van hem in uwe handen overgegeven, en hem ſelf in uw „magt geſteld. Ik heb uwen Soon op den Troon gezet, en u ſonder eenige „moeyte en ſwarigheyt doen ſegepralen; en durft gy nu mijne vyanden „over my doen roemen en braveeren! De predikatie geëyndigd, en de Biſſchop afgeklommen zijnde, ſeyde de Keyſer; *Hebt gy dat heden tegen my gepredikt? Neen*, antwoorde de Biſſchop, *ik heb niet tegen, maar voor u gepredikt. Ik beken*, gaf'er de Keyſer tot beſcheyd op, *dat ik met mijne order aan den Biſſchop, om de Synagoge weder op te opbouwen, voornam hem in't verderf te brengen.* Waar op hem de tegenwoordig zijnde Hovelingen ſeyden, Dat egter de Monikken behoorden geſtraft te worden: dog *Ambroſius* dat merkende, antwoordde, Dat hy tegenwoordig met den Keyſer te doen had, en op een ander tijd met hen ſpreken ſoude: immers hy bragt het ſo ver, dat de order ingetrokken wierd, want hy wilde tot den Altaar niet naderen, voor dat den Keyſer hem ſulks plegtelijk beloofde en verſekerde, (hy deed het ook). Waar op de Biſſchop het Heylige Sacrament, en wat'er tot de Godsdienſtspleging meer vereyſcht wierd, bediende en uytvoerde.

Daar Ambroſius ſig tegenſteld, met ſchrijven.

En predikt.

De uytſlag van dien.

IV. Twee Jaren en nog langer bleef *Theodoſius* in het Weſten; ſtelde orders omtrent alles; was dan hier en dan daar, en bediende ſig alom van ſegepraling over ſijne nu bevogtene overwinning. Te dier tijd viel 'er (*m*) te Theſſalonica een droevige ſaak voor, die, hoewel uyt een geringe oorſaak geſproten, hem geen kleyne onruſt en moeyelijkheyt baarde. *Butericus*, Overſte over de Ruytery in Illyricum, had een Koetſier, die door een onnatuurlijke liefde en genegentheyt tot ſijnes heeren

Een Krijgs-Overſte wierd tot Theſſalonica vermoord.

(*k*) *Epiſt.* 29. *p.* 108. *&c.* (*l*) *Paulin. loc. cit. Ambroſ. Epiſt.* 17. *lib.* 2. *Edit. Pariſi.* 1614. (*m*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 25. *p.* 743. *Theod. lib.* 5. *c.* 17, 18. *p.* 219. *&c. Paul. ibid. p.* 5. *Rufin. lib.* 2. *c.* 18. *p.* 252. *Niceph. lib.* 12. *c.* 40, 41. *p.* 315. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Bottelier gedreven, hem tot een schendige onkuysheyt versogt, en daar van betigt zijnde, in de gevangkenis geworpen wierd. Het gebeurde niet lang daar na, dat'er in de openbare Pikeer-baan, of Ren-plaats een Wed-loop van Paerden was aangesteld, waar toe het volk ernstig versogt, dat dese Koetsier, die hier in bysonder bedreven was, uyt sijn gevangkenis ontslagen en op vrye voeten gesteld mogt worden: maar dat wierd hen afgeslagen; 't welk sulken misnoegen gaf, dat het volk tot oproer uytborst, op het huys van *Butericus* aanviel, hem vermoordde, en anderen den kop insloegen, en de straten op en neder sleepten. Dit ter ooren gekomen van *Theodosius*, gaf deselve, door een onbesonnen haastigheyt aangeset, last, dat de Wet van weder-vergelding tegen de Stad gebruykt, en het sweerd tegen hen getrokken soude worden. *Ambrosius* in tegendeel ging aanstonds naar den Keyser, sprak sulken voornemen met allen yver tegen, en bewoog hem, om den oproer, die'er gemaakt was, te vergeven. Maar so dra de Bisschop vertrokken was, quamen de groote Amptenaren van het Hof (als zijnde ten hoogsten gevoelig over het geweld en smaad een Man van een openbare bediening, en die in grooten aansien was, aangedaan, en onder voorgeven dat sulken boosheyt ongestraft blijvende, het volk tot diergelijke woede in het toekomende merkelijk soude worden aangeset) by den Keyser ernstig aanhouden, dat hy sig behoorde te wreeken; waar toe sy hem bewogen, so dat hy de order daar toe tekende en naar Thessalonica sond. Om nu sulks te kragtiger uyt te voeren, wierd het volk tot de Schouwburg, onder voorgeven van een openbaar spel te komen sien, genoodigd, alwaar de soldaten onverwagt op hen aanvielen, sonder onderscheyd alle die hen voorquamen, vermoordden, en van daar naar de stad liepen, en alles met bloed en wreedheyt vervulden. Vreemdelingen voeren niet beter als inboorlingen, so dat het regt der volkeren en der natuur te gelijk met voeten getrapt wierd. Seker koopman sag sijne twee sonen voor sijne oogen, om hen te dooden, wegrukken, de vader volgde se, bad met de grootste bewogentheyt van sijn herte om hun leven, bood sigselven aan om in hun plaats te sterven, en beloofde hen al sijn goed over te geven. De aller-wreedsten souden door sulken versoek bewogen zijn: maar de soldaten seyden hem, dat het getal moest vol zijn; dat sy se beyde niet konden los laten, maar nog wel een van beyde souden willen verschoonen, waar toe sy hem versogten de keur te nemen, wien hy wilde overgeven. Hier nu was de natuur verlegen, en begon tegen haar selven te twisten. De goede Man had hen beyde even lief, kermde en weende, vattede het dus en so, maar konde tot geen besluyt komen, niet wetende van wien hy liefst soude scheyden. In dit overleg en dese gedagten bleef hy, tot dat sy beyde voor sijne oogen wierden omgebragt. Met een woord, dit moorden duurde drie uuren lang, in welke tijd seven duysent menschen sonder regtspleging of ondersoek, wie schuldig of onschuldig was, om hals raakten.

Hoe dat by-quam.

Theodosius dreygd daar een vreeslijke wraak over.

Welk Ambrosius tegenging.

De Hovelingen kregen andere last.

Wreedheyt aan die van Thessalonica gepleegd.

V. Sulken onmenschelijken moord wierd ten hoogsten versoeyd van alle vrome menschen, maar meest van den H. *Ambrosius*, die te dier tijd, ter oorsaak van eenige Fransche Bisschoppen, onlangs in die Gewesten aangekomen, met verscheyden Bisschoppen een kerkelijke vergadering had aangesteld. Niemand was'er, of hy was over de wreedheyt en onmenschelijkheyt van die daad ten hoogsten aangedaan. Een iegelijk veroordeelde *Theodosius*, om welk misnoegen te vertoonen, last gegeven wierd aan den H. *Ambrosius*, die daar over (n) aanstonds aan den

Waar over Ambrosius

(n) *Ambros. Epist.* 28. *p.* 106.

den Keyser een brief schreef, waar in hy die misdaad op het swaarste voorstelde, en het breken van sijn gedane belofte vertoonde, hem met eenen vermanende, dat hy sig door een openbaar en opregt berouw met God en de Kerk versoenen soude, doordien sulks sonder eenige oogluyking getoond moest worden, eer hy hem tot het heylige Avondmaal, of tot eenige gemeenschap aan de heylige kerkdiensten soude konnen toelaten. Hy vertoonde hem dat hy soo niet schreef, om dat hy van een fors en onbescheyden inborst was, maar dat hem sulks in een gesigt of droom was vertoond, alſo hy daar in sijne Majesteyt had in de kerk sien komen, en hem van boven verboden was hem tot het H. Avondmaal toe te laten; dat niets als een hertelijk berouw hem konde herstellen, welk hy, indien hy sijne woorden geloofde, sonder uytstel soude moeten betoonen, en indien niet, dat hy het niet qualijk soude nemen, indien hy meer agt gaf op sijnen pligt ontrent God, als de eerbied, die hy aan den Keyser schuldig was. *Theodosius* desen brief gelesen hebbende, begon in sijn gemoed ontsteld en beroerd te worden: want hoewel hy ligtelijk tot toorn overhelde, egter was hy ook door een natuurlijke geseggelijkheyt haast tot erkentenis van 't geen hy gedaan had te bewegen. Hy quam dan weder tot Milanen, en ging, gelijk hy gewoon was, naar de kerk, maer de Bisschop ging hem buyten de kerk-deur te gemoet, en verbood hem binnen te treden. „*Sire*, seyde hy, gy bevat mogelijk niet naar behooren de schrikkelijkheyt van de laatst begaane moord, want hoewel de storm van uw furie is overgewaeyd, egter heeft de reden uwe oogen nog niet geopend, om de grootheyt van dat quaad klaarlijk te beschouwen. De glans van de Keyserlijke heerschappye verblind waarschijnlijk uwe oogen, dat gy uwe misdaad niet kond sien, en uw magt overheerscht uw reden. Maar gy soud wel doen, indien gy te gelijk uw eene oog sloegd op de brosheyt en verdorventheyt van de menschelijke natuur, en saagt op het oorspronkelijke stof, waar uyt wy alle gemaakt zijn, en waar toe wy alle moeten wederkeeren. Laat de glans van uwe purpere kleeding u niet beletten kennis te hebben van de swakheden des ligchaams, dat daar door bedekt word. *Sire*, gy zijt van het selve maaksel, als de Ondersaten, die gy regeerd, die niet alleen uwe Onderdanen, maar, in een goeden sin verstaan zijnde, uwe Mede-dienstknegten zijn: want daar is een Heer en Opper-heerscher van de wereld, de groote Schepper van alles. Met wat oogen nu sult gy aanschouwen den Tempel van den Heer over alle? Met wat voeten sult gy betreden sijn Heyligdom? Hoe sult gy in den gebede uwe handen, die nog naar het bloed van de onnoselen rieken, konnen uytbreyden? Hoe soud gy met sulke handen derven aannemen het allerheyligste ligchaam onses Heeren? Hoe sult gy sijn dierbaar bloed brengen aan die lippen, die onlangs sulken wreeden vonnis, tot het onregtveerdig vergieten van so veel bloed, hebben uytgesproken? Vertrek derhalven van hier, en soek door geen tweede sonde uwe eerste te verswaren, maar neem het jok, dat onse groote Heer u van boven opgelegt heeft, gewillig op. Het is wel hard, maar heelsaam, en strekt tot bevordering van uw gesondheyt en heyl. Niet weynig was de groote Vorst over sulken strengen en egter gepasten bejegening ontsteld, en poogde sijn misdaad door het voorbeeld van *David*, die niet alleen een doodslager, maar ook een overspeelder was, tusschen beyden te verschoonen, maar kreeg van den H. Man tot antwoord: *Dien gy in de sonde gevolgt hebt, volg dien ook in sijne bekeering.*

ernstig aan den Keyser schrijft.

Die 'er over bewogen is.

Wil egter komen in de Kerk.

Met wat woorden hem sulks verboden wierd.

VI. De Keyser, van sijn misdaad gevoelig overtuygd, keerde te rug naar

Des Keysers berouw

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en droefheyt.

naar ſijn Hof, en betoonde, door alle bedenkelijke blijken van tranen en droefheyt, hoe groot ſijn leedweſen over het bedrijf van ſijn misdaad was. Agt maanden lang bleef hy in dien ſtaat van een boeteling, en droeg in al dien tijd geen andere als rouw-kleederen. Ondertuſſchen naderde de jaar-tijd van de geboorte van *Chriſtus*, 't welk de Keyſer, toen in ſijn Paleys beſlooten ſittende, in tranen deed uytbarſten. *Rufinus*, Toeſiender over het Hof, een vrypoſtig man, en die by den Keyſer vry gemeenſaam was, dat merkende, vraagde hem naar de reden van ſijn droefheyt, dien hy met een ongemeene ontſteltenis tot antwoord gaf:

Rufinus neemd aan hem met Ambroſius te verſoenen.

„*Rufine*, gy doet niet anders, als met my te jokken en te ſpotten, gy
„weet weynig van de ſwarigheyt die ik gevoel, ik beween en beklaag
„mijn droevige toeſtand. Slaven en Bedelaars mogen vryelijk in het
„huys Gods ingaan, en hunne gebeeden tot den hemel uytſtorten; maar
„de deuren van de kerk, en gevolgelijk de poorten des hemels, zijn
„voor my toegeſlooten: want ik weet dat onſen Saligmaker met ronde
„woorden verklaard heeft; *Wat gy op der aarden binden ſult, ſal in*
„*den hemel gebonden zijn.* Is het daarom? ſeyd'er *Rufinus* op, ik ſal,
„met uw believen, naar den Biſſchop loopen, en hem verſoeken, u
„van het gevelde vonnis te ontſlaan. Neen, *ſeyde de Keyſer*, gy ſult
„nooit bequaam weſen om *Ambroſius* te overreeden. Ik weet dat ſijn
„gegeven vonnis op goede redenen ſteund, en dat hy, om het ontſag
„voor de Keyſerlijke waerdigheyt, de geboden Gods niet ter ſijden ſtel-
„len ſal. *Rufinus* egter bleef'er by, dat hy den Biſſchop daar toe wel
„hoopte te beweegen. De Keyſer dan gaf hem verlof om voor-uyt te
gaan, en volgde hem, op de verſekering van *Rufinus*, kort by. *Ambroſius*, ſiende *Rufinus* tot hem komen, bejegende hem vry onſagt;

Ambroſius ſpreekt hem daar over aan.

„*Rufine*, ſeyde hy, *gy hebt een eerloose onbeſchaamdheyt aangenoomen.*
„Gy zijt een van de aanraders dier moord, en nu ſet gy alle ſchaam-
„te ter ſijden; gy bloosd nog ſchrikt niet over ſulken aanval, als gy op
„het beeld Gods gedaan hebt. De man begon daar op in het gevly te komen, en ſeyde hem met eenen, dat de Keyſer daar ook aanſtonds ſoude weſen. „Is dat waar? *ſeyde Ambroſius*, ſo ſeg ik u, *Rufinus*,
„rond uyt, dat ik hem verbieden ſal, binnen het voor-pleyn van de
„kerk te treeden; en indien het hem goed dunkt, ſijn magt en geweld
„te oeffenen, hier ben ik, gereed om ſulken dood, als hem ſal belie-
„ven, af te wagten. Het was nu geen tijd, om te ſtaan harrewarren. *Rufinus* dan, het voornemen van den Biſſchop wel verſtaande, ſond aanſtonds iemand naar den Keyſer, om hem 't geen'er voorgevallen was te berigten, en te waarſchouwen, dat hy wel mogte t'huys blijven. De boode aanſtonds afgaande, ontmoette den Keyſer, ſo als hy over de groote markt quam. De Keyſer, daar van verſtendigd, gaf'er maar dit antwoord op: *Ik ſal'er egter heenen gaan, en de ſchande, die ik met regt verdiend heb, ondergaan.* By de kerk komende, boog hy ſig, en trad naar den Biſſchop, die'er in de open lugt digt by ſat, hem biddende, Dat hy weder mogt worden aangenomen. Waar op *Ambroſius* hem met ronde woorden aanſeyde; „Dat hy, derwaards komende, kragt

En vervolgens den Keyſer.

„en geweld aan de kerk deed; dat hy tegens God ſtreed, en deſſelfs
„Wetten met voeten trapte. De Keyſer antwoordde daar op met groote bedaardheyt; „Ik wil, 't geen by de Kerke is vaſtgeſteld, niet ver-
„breeken, nog tegens de beraamde order binnen de Heylige kerk-deu-
„ren treeden; maar dat alleen bid ik van u, Dat gy my dog ontſlaat
„van het gevelde vonnis van uytſluyting uyt de Gemeynte, en in na-
„volging van het medelijden, en teerhertigheyt van onſer aller Heer,

my

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„my den toegang, die onsen Saligmaker voor alle boet-doende sondaars „heeft opengesteld, niet wild af-snijden. Wat voor teekenen van be„rouw, seyde *Ambrosius*, hebt gy over sulken vuylen sonde getoond? „Met hoedanige genees-middelen hebt gy uwe wonden geneesen? Het „is, antwoorde de Keyser, uw pligt my het genees-middel voor te schrij„ven, de inmengselen van dien aan te wijsen, en de pleyster te gebruy„ken so als het nodig is; maar 't is mijn pligt my te onderwerpen, en „uw beveelen in te volgen. Nadien gy, seyde daar de Bisschop op, de „strengen tot woede en wreedheyt los gelaten, en niet naar reden, „maar volgens uwe haastigheyt die order gegeven hebt, maak van nu af „aan een Wet, dat geene vonnissen, die in haastigheyt en sonder over„leg geveld worden, sullen kragt hebben, en dat alle uytspraken over „'s menschen leven, of verbeurte van goederen niet dan dertig dagen „na de teekening sullen mogen worden uytgevoerd, ten eynde dat'er tijd „zy tot een rijper en beradener overleg; en dat na verloop van die da„gen, de getekende order of vonnis u weder sal moeten worden voor„gedragen, op dat de reden, van alle de dampen en beneveling van „oploopendheyt en toorn bevrijd, het geval onsijdig overweege, en oor„deele of'er wel of qualijk gevonnisd zy; indien het vonnis blijkt qua„lijk geveld te zijn, 't sal dan sekerlijk moeten worden ingetrokken; „en indien het blijkt wel gestreeken te zijn, 't sal dan worden beves„tigd en goedgekeurd; sulken uytstel sal alle saken buyten twijfel beter „doen uytvallen. *Theodosius* nam in dat voorstel genoegen, keurde het, als een seer noodigen en treffelijken raad, goed, en gaf last om dien aangaande een Wet (*o*) op te stellen, die hy aanstonds met sijn eygen hand onderteekende. Dit gedaan zijnde, ontsloeg hem den Bisschop van de gedane Kerk-straf, waar op hy binnen de kerk quam, sig op de aarde nederwierp, en met *David* uytriep: *Mijne siele kleefd aan het stof, maakt my levendig naar uw woord* (*p*), en met alle uytdrukkingen van een heylige droefheyt (sijn hair uytplukkende, slaande op sijn voorhoofd, en de tranen by sijne wangen afvlietende) God en alle goede menschen om vergiffenis bad. De tijd van het offer op te brengen gekomen zijnde, ging hy tot de Avondmaals-tafel; het sijne gegeven hebbende, bleef hy, gelijk de gewoonte der Keyseren in de Oostersche Kerken was, binnen de tralien, of het afschutsel, staan. *Ambrosius*, 't zy dat hy dat niet wist, of daar op niet dagt, vraagde hem, Wat hem bewoog daar te blijven staan? Waar op de Keyser hem antwoorde, Dat hy daar bleef, om het H. Avondmaal te ontfangen. De Bisschop liet hem, dat gehoord hebbende, door den eersten Diaken weeten, Dat de plaats binnen het af-schutsel enkelijk voor de Kerkelijke persoonen was, en dat hy daarom soude te rug gaan, en by alle de andere blijven staan, want hoewel het Purper iemand Keyser maakte, egter maakte hem dat geen Priester. De Keyser nam die bestraffing met een effen en bedaard gemoed op, alleenlijk liet hy den Bisschop weder aanseggen, *Dat hy tot die plaats niet gekomen was, uyt eenige verwaandheyt of hovaardy, maar om dat men die gewoonte te Constantinopelen had, dog hem ondertusschen voor sijne waarschouwing bedankte.* Dit had sulken nadruk in het gemoed des Keysers, dat hy, weder te Constantinopelen gekomen zijnde, altijd buyten het koor staan bleef, en *Nectarius*, als hy hem de reden van dien af-vraagde, met een sugt antwoordde: *Dat hy eyndelijk het onderscheyd tusschen een Vorst en een Bisschop geleerd, en*

Voorwaarden op welke de Keyser toegelaten wierd in de kerk te komen.

Hy word van de kerktugt ontslagen.

Dog moest by het volk blijven staan.

De Keyser onderwerpt sig aan die order.

Roemd Ambrosius daar over.

(*o*) *Ext. lib. 9. Cod. Theod. tit. 40. leg. 13. & Cod. Justin. lib. 9. tit. 47. leg. 20. In utroque tamen loco nomina Gratiani & Consul. male posita sunt.* (*p*) *Psal. 119. 25.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in sijn meeste bekommernis een Leeraar der waarheyt gevonden had, en dat het Ambrosius *alleen was, dien hy bevonden had den naam van een Bisschop met regt te verdienen.* Dus nam de saak tusschen *Ambrosius* en *Theodosius* een eynde. Of en hoe verre nu *Ambrosius* hier in de streng te hard trok, sal ik niet ondersoeken, gemerkt ik hier niet spreek als een Godsgeleerde, maar als een Geschigt-schrijver.

Een Synode te Milanen. VII. Wy maakten by het eerste veroordeelen van *Theodosius* gewag van een Synodale Vergadering. Ik sal tot nader berigt seggen, dat deselve t'samen-geroepen was by volgende gelegentheyt. *Jovinianus*, een bedekt leerling van *Helvidius*, had eenige jaren sijne quade oogmerken onder het dek-kleed van godsaligheyt verbergende, in het klooster van *Ambrosius* te Milanen gewoond, maar leyde ten laatsten sijn Monikken gewaad af, kleedde sig kostelijk, en volgde de snof en swier, de dertelheden en vermakelijkheden van een werelds leven in. Hy wierp sig tot een hoofd van een nieuwe secte op, en hield de volgende leeringen staande: *Dat het huwelijk*, cæteris paribus, *van de selve verdienste en volmaaktheyt, als den maagdelijken staat was; dat die door den Doop weder-gebooren zijn, door den Duyvel niet konden ondermijnd, of tot den val gebragt worden; dat het onthouden van seekere soort van spijs niet beter was als het vry gebruyk derselve, mits dat se met danksegging gebruykt worde, en dat alle, die volgens de verpligting van hunnen Doop sogten te leven, een gelijke belooning in den hemel hebben souden.* Mijns oordeels, had hy niet erger geleeraard als dat, men had so grooten ophef tegen hem niet behoeven te maken. Maar het schijnt (gelijk gemeenlijk dwaal-geesten tot erger en erger voortgaan) dat hy naderhand gedreven heeft, *Dat de Moeder onses Heeren na de geboorte van* Christus *geen maagd meer was, en andere kinderen gehad heeft*; en 't geen nog erger is, *Dat* Christus *geen waaragtig vleesch aangenomen heeft.* Milanen moetende verlatende, week hy naar Romen, alwaar hy sijne gevoelens met goeden spoed voortsette, en tot verdediging derselven, verscheyden Boeken schreef. De Paus *Siricius* dat merkende, vergaderde de Kerken-raad van die stad, waar in hy en die van sijnen aanhang veroordeeld wierden; 't welk hy de Kerk van Milanen met eenen brief (*q*), door drie Ouderlingen overgesonden, bekend maakte; waar op aldaar, by het overkomen van eenige Bisschoppen uyt Vrankrijk, een Synode van de naastgelegene Bisschoppen beschreven, en de brief van *Siricius* geleesen wierd; hier op volgde aanstonds de Synodale uytspraak, by welke hy en al sijnen aanhang met hunne gevoelens wierden veroordeeld. Ook schreef die Synode een brief, tot antwoord, aan *Siricius* (*r*), waar in sy sijn Herderlijke sorg en bekommernis, en sijn neerstig waken over de kudde, tegen de ondernemingen der Wolven, preesen, en vervolgens *Jovinianus* gevoelens wederleyden. Hoe het naderhand met *Jovinianus* afliep, hoe dapper de H. *Hieronymus* hem tegen ging, en hoe de Keyser *Honorius* (*s*) hem deed vatten, en met riemen, aan welker eynden loode bolletjens waren, geesselen liet, hem naar Boas, een Eyland, behoorende onder Dalmatien, bande, en tegen sijne leerlingen en navolgers sware boeten stelde, staat my hier, als buyten mijn perk zijnde, niet nader te ondersoeken.

[Marginal notes: Jovinianus word beschreven. — Sijn gevoelen, — veroordeeld te Romen, — en te Milanen. — Desselfs uyt-eynde.]

VIII. Twee jaren daar na, te weeten, in het jaar CCCXCII, als *Theodosius* weder naar de Gewesten van het Oosten gekeerd was, toog *Valentinianus* naar Vrankrijk, om sig tot een optogt tegen de Barbaren,

(*q*) *Ext. Concil. Tom.* 2. *col.* 1023. (*r*) *Ibid. col.* 1024. (*s*) *Vid. lib.* 16. *Cod. Theod. tit.* 5. *leg.* 53.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ren, die gereed stonden om in die Gewesten van het Rijk een inval te doen, te bereyden. *Arbogastes* (t), Opper-hoofd van de Benden aldaar, van geboorte een Frank, een groots en rijk man, had door giften, gaven, en andere konsten van gemoed-winning, sig by de soldaten ongemeen bemind gemaakt, en matigde sig by alle gelegentheden te veel aan, self in sijnen omgang met den Keyser. *Vorsten zijn seer gevoelig ontrent hunne vryheden, en de Koningklijke agtbaarheden hunner Kroon.* *Valentinianus* had geen behagen in sulken magtigen Amptenaar, en meermaals, dog te vergeefs, getragt hem quijt te wesen, tot dat hy hem eyndelijk schriftelijke order gaf sijn bediening af te leggen. Maar *Arbogastes* antwoordde hem onbeschaamdelijk, Dat hy hem dat gesag en bevel niet gegeven had, en hetselve hem ook niet af-neemen konde; scheurde met eenen dat papier in stukken, wierp het op de grond, en ging heenen: weynige dagen daar na, op een Saturdag, daags voor Pinxteren, zijnde den vijftienden *Mey*, vond men den Keyser geworgd in sijn Paleys. Hy had, te Vienne in Vrankrijk zijnde, een groote begeerte getoond, om, eer hy tegen den vyand optoog, gedoopt te worden (v), en tot dien eynde den H. *Ambrosius* ontboden, wiens overkomst hy so ernstig begeerde, dat elke dag hem een jaar scheen. De Bisschop had sig op weg begeven, en was reeds aan dese sijde van de Alpes gekomen, als hy de droevige tijding kreeg van des Keysers dood, waar over hy verbaasd met een droevig hert naar huys keerde. *Theodosius* dese tyding bekomen hebbende, schreef aan *Ambrosius*, om hem eerlijk te doen begraven, die hem in sijn antwoords-brief (x) berigtte, wat'er tot besorging van deselve voor handen was. Het ligchaam wierd dienvolgende naar Milanen gebragt, en aldaar in een kostelijk graf by-geset. By sijn begravenis deed *Ambrosius* een Lijk-predikatie (y), waar in hy, met cierlijke woorden, de ontijdige dood van den jongen Vorst beklaagde, de hoope, die van hem geschept was, en sijne treffelijke deugden beschreef, en wijdloopig beweerde, dat het missen van den Doop, die hy so ernstig begeerd en naar verlangd had, hem de eeuwige geluksaligheyt in de andere wereld niet soude doen missen, gemerkt de genadige God, in sulke gevallen, de wil voor de daad neemd. Ontrent het eynde voerd hy dessels broeder *Gratianus* in, hem in het land der geluksaligen verwellekomende, en maakt een vergelijking tusschen hen beyden, en past eyndelijk op hen de woorden van *David* over *Saul* en *Jonathan* (z): *Sy waren beminde en lieflijke in hun leven, en zijn ook in hun dood* (so veel de manier van hun dood aangaat) *niet gescheyden.*

Arbogastes, een stout-moedig Overste,

wil op des Keysers order sijn ampt niet afleggen.

De Keyser word verworgd.

Had geern gedoopt geweest.

Sijn begravenis.

Ambrosius doet'er een Lijk-predikatie over.

(t) *Zosim. Hist. lib. 4. p. 774. Epiph. lib. de pond. & mensur. p. 540.* (v) *Ambros. de obit. Valent. p. 6.* (x) *Ambr. Epist. 34 p. 132.* (y) *Orat. funeb. de obit. Valent. Imper. Tom. 3. p. 3.* (z) *2 Sam. 1. 23.*

SESDE AFDEELING.

Van *Ambrosius* bedrijf sedert *Valentinianus* dood tot sijn eygen dood toe.

INHOUD.

Eugenius *matigd sig de Rijks-regeering aan. Hy was van geen hooge af-komst, en stond niet vast in de grond-leerstukken der Religie. Hy toonde den* Heydenen *veel gunst. Hy trekt naar* Milanen. Ambrosius *was thans niet daar, dog schrijft aan hem.* Eugenius *nederlaag,* en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en dood. Ambrosius *voorspraak voor de gevangenen. De Goede Keyser* Theodosius *sterft te* Milanen. *Hy word uytgebeeld, en verdedigt tegen de lasteringen van* Zosimus. Ambrosius *staat de voorregten van de Kerk man-moedig voor. De verbreekers derselven worden van God gestraft.* Ambrosius *word van de Koninginne der* Marcomannen *ontboden, om haar in het* Christen-Geloof *te onderwijsen: dog word siek. Beschrijving van sijne laatste uuren. Sijn dood en begravenis. Uytbeelding van hem. De voorbeeldige godvrugtigheyt in sijne eensaamheyt. Sijn gedrag ten tijde van sijnen Bisschoplijken staat. Sijn onvermoeyden yver, neerstigheyt, kloekmoedigheyt en onbeschroomdheyt. Sijne meewaarigheyt met de boetvaardigen, bekommernis voor de Kerk, en behandeling van Burgerlijke verschillen. Sijne milddadigheyt en herbergzaamheyt. Hy at des Saturdags middags, 't welk elders niet geschiedde. Sijne geleerdheyt, en vaerdig toenemen in de kennis der Goddelijke wetenschappen. Sijne spreek-en schrijf-wijs. Sijne schriften behelsen* Verhandelingen, Predikatien, Brieven *en* Uytleggingen. *Hy bediende sig vry veel van de* Griekſche *Vaders; welk in hem niet qualijk genoomen wierd.* Hieronymus *was hem niet seer genegen. Sijn naam en agting was bekend in alle buyten Gewesten. Sommige quamen uyt* Persien, *om met hem te mogen verkeeren. Een naamrol van sijne Schriften.*

Eugenius matigd sig het Keyserrijk aan. Hy word beschreven van sijn slegte staat,

I. V*Alentinianus* dus zijnde aan kant geraakt, nam sig *Eugenius* de regeering van het Rijk aan (*a*); een man van geringe af-komst, en slegte stijl van leven, want hy was niet meer dan een school-meester, en die sig op de welsprekendheyts-kunde verstond, egter had hy veel bequaamheyt en een sneedig verstand. Hy had, door eenen *Richomer* zijnde aangepreesen, sigselven sodanig in de gunst van *Arbogastes* weeten in te booren, dat deselve hem tot sijn geheymsten vriend en raadsman aannam, en eyndelijk, benard en niet weetende wat na het vermoorden van *Valentinianus* te doen, hem tot de Keyserlijke regeering bevorderde. In de saken van het Geloof en de Religie was hy vry los en onbestendig. *Philostorgius* (*b*) seyd, dat hy een volslagen Heyden was; en die'er sagtst van spreken, seggen (*c*), dat hy geveynsdelijk belijdenis van het Christen-Geloof deed. Uyt dien hoofde vatteden de Heydenen (*d*) hoop van onder sijne vleugelen veylig te schuylen, en selfs van hem verdedigd te worden; die hem dan ook het hoofd met hunne vleyende wigchelaryen en waarseggingen sodanig opbliesen, dat hy het met hen begon te houden; en, om te betoonen, dat sijne genegentheyt hem ernst was, hen toestond (welk sy tot nog toe nooit hadden konnen verwerven) dat den *Altaar van de Overwinning* (*e*) hersteld, en de plegtigheden uyt de gemeene Lands-beurs betaald souden worden. Ondertusschen toog hy op naar Italien, en nam sijn weg regt op Milanen aan, dog voor sijn aankomst was *Ambrosius* naar Bononien vertrokken, werwaards hy, om het vervoeren van het ligchaam des Martelaars *Agricolæ* by te woonen, versogt was. Van daar was hy gereysd naar Faventien, alwaar hy, na eenige dagen verblijfs, versogt wierd om tot Florencen over te komen. Daar zijnde, schreef hy (*f*) aan *Eugenius* een brief, waar in hy sijn vertrek van Milanen, voor dat hy aldaar gekomen was, verschoonde, en te gelijk hem ernstig en onbeschroomd over

en Religie.

De Heydenen maken groote hoop van hem.

Hy toond sig hen ongemeen genegen.

Ambrosius schrijft daar over aan hem.

(*a*) *Zosim. ubi supra.* (*b*) *Lib. 2. c. 2. p. 527.* (*c*) *Sozom. lib 7. c. 22. p. 739.* (*d*) *Rufin. lib. 2. c. 33. p. 259.* (*e*) *Paulin. ibid. p. 6.* (*f*) *Ambros. lib. 2. Epist. 15. Edit. Paris. 1614.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

over de gunst aan de Heydenen betoond, bestrafte; te meer, om dat sulks onder alle voorgaande Keysers nooit wel gelukt was, die daarom sulken ophef rond uyt hadden verworpen, en dat hy self een groot behulp geweest was om sig daar tegen te stellen. *Ambrosius* wyde, terwijl hy te Florencen was, een kerk, begravende aldaar onder den Altaar sommige gebeentens van Martelaren, die hy van Bononien had mede gebragt. Hy bleef voorts aldaar, tot dat *Eugenius*, om *Theodosius*, die hem met een Leger te gemoet quam, tegen te gaan, van Milanen vertrokken was. So verwaten was *Eugenius* en de sijne, en so seker stelden sy hunne overwinning, dat *Arbogastes*, en de Heydensche *Flavianus*, thans Stadsvoogd van Romen, by hunnen uyttogt uyt Milanen, de kerk aldaar tot een stal, en de Kerken-dienaars tot soldaten dreygden te sullen maken. Maar de al-wijse God verydelde hun boos voornemen: want *Theodosius* overviel de selve, eer sy daar op verdagt waren, versloeg, na een bloedig gevegt, hun geheele Leger (*g*), en sond eenigen af, om *Eugenius*, die sig, om den uytslag van dat gevegt af te wagten, op een hoogte had neder geset, gevangen te nemen. *Eugenius*, gewaar wordende dat'er soldaten met verbaasdheyt den berg opklauterden, en vaststellende, dat se hem de overwinning quamen boodschappen, vraagde hen, Of sy, gelijk hy belast had, *Theodosius* gebonden overbragten? Neen, *seyden sy*, wy brengen *Theodosius* niet by u, maar sijn gekomen, om u by *Theodosius* te brengen; rukten hem met eenen van de stoel daar hy op sat, bonden hem, en voerden hem weg naar den Keyser, die hem sijne onregtmatige Rijks-aanneeming voorgedragen, en van 't quaad, daar in steekende, overtuygd hebbende, last gaf om hem aanstonds te onthoofden. Beter lot was'er niet beschooren voor sijnen waarden vriend en bevorderaar *Arbogastes* (*h*), die uyt vreese voor den zege-rijken vyand aangespoord, dog meest door het knagen van sijn geweeten, over sijne bedrevene boosheden, gejaagd, de vlugt nam, en twee dagen daar na, geen hoop van vergeving of ontkoming hebbende, de openbare en geregtelijke straf voor-quam, en sig met sijn eygen sweerd het leven benam.

Het Leger van Eugenius word verslagen, hy selfgevangen, en onthoofd.

Arbogastes beneemd sigselven het leven.

II. De H. *Ambrosius* was so dra van dese overwinning, door den Keyser, niet verseekerd, of hy (*i*) schreef aanstonds (gemerkt niemand so yverig was, om eenig mensch dienst te doen, als hy) naar het Hof, om ten besten te spreeken voor die sig in die laatste opstand gemengd, en bysonder die in de kerk hun vry-plaats gesogt hadden; dog om sekerder te gaan, reysde self naar Aquileja, alwaar hem, al 't geen hy versogt, wierd toegestaan; self viel de Keyser voor hem op sijne knien, en erkende openhertig, dat hy door sijne gebeeden en voor-spraken tot en by God, de overwinning verkreegen had. *Ambrosius* trok daar op weder naar Milanen, werwaards ook de Keyser op den naastvolgenden dag sijn reys nam. Hier zijnde, quamen ook van Constantinopelen aldaar des Keysers twee sonen *Arcadius* en *Honorius*, (of ten minsten een van beyden) die hy in de kerk opentlijk verwellekomde, en de opsigt en gebeeden van den H. *Ambrosius* aanbeval. De Keyser verbleef eenigen tijd aldaar, en wierd 's jaars daar aan, in het midden van de algemeene vreugde-en zege-statien, siek. Geduurende sijn siekte ontbood hy meermaals, en sprak veel met *Ambrosius*, aan wien hy toonde meer over den welstand van de Kerk bekommerd te zijn, dan sig met de saken van het Rijk te moeijen. Niet-te-min stelde hy order ontrent verscheyden saken.

Ambrosius versoekt en krijgt vryheyt voor die sig in den oproer gemengd hadden.

Theodosius word siek te Milanen. Steld order op alles.

(*g*) *Theod. lib.* 5. *c.* 24. *p.* 233. (*h*) *Socr. lib.* 5. *c.* 25. *p.* 295. *Zosim. loc. cit. p.* 779. (*i*) *Paulin. ibid. p.* 7.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Hy ontsloeg het volk van het betalen der onbetaalde lasten; liet een acte opstellen, waar by hy sijne vyanden alles quijt schold, en van alle strafbaarheyt vrysprak, en verdeelde, tot een algemeene gerustheyt, het Rijk tusschen sijne twee sonen *Arcadius* en *Honorius*, die hy te gelijk onder het opsigt en 't bestier stelde van *Stilico*, een groot Hoveling. Dus stierf hy op den seventienden *January*, in het jaar CCCXCV, tot groote schade en verlies van het geheele Roomsche Rijk, en bysonder van de algemeene Regtsinnige Kerk, welke hy altijd een trouw Voedster-heer geweest was. Sijn ligchaam wierd een geruymen tijd daar na vervoerd naar Constantinopelen, maar sijn Lijk-statie en uytvaart wierd gehouden te Milanen, op den veertigsten dag na sijn dood, by welke *Ambrosius* een lange Lijk-reden, tot roem van den overledenen, voerde (*k*). En sekerlijk, hy was een uytsteekend Vorst, die vroom en godvrugtig, beleefd en goed-dadig, nederig en spraaksaam, medelijdend en mededeelsaam was. Hy was wijs, regtveerdig, dapper, en (als een zegen van den hemel over alle sijne deugden) in al 't geen hy ondernam gelukkig en voorspoedig. Ik weet wel dat *Zosimus* (*l*), een Heydensch Schrijver, (die van geen Christen Keyser ooit wel spreekt) hem beschuldigd van dertelheyt en onkuysheyt, van allerley weelde en lafhertigheyt, en daar in de inkomsten van het Rijk gespild te hebben. Maar *Aurelius Victor* (*m*) (en nevens hem verscheydene Heydensche Schrijvers [*n*]) geeft'er een beter en loffelijker beschrijving van; want hy vergelijkt hem, ten opsigt van sijn lijfs-stand, zeden, en beleyd van sijne daden, by *Trajanus*, een der beste Vorsten die ooit in den rang der Heydensche Keyseren geweest is; en seyd van hem, Dat hy van een goedaardigen inborst was, en van anderen niet seyde te verschillen als door sijn Keyserlijken tabbard; dat hy beleefd en vriendelijk tegen alle, en bysonderlijk tegen goede menschen was; dat hy de geringste self lief had, en sig over menschen van verstand en geleerdheyt, so lang sy binnen de palen van betamelijkheyt en deugd bleeven, verwonderde; dat hy ongemeen mildadig was, en van de Burgers, met welke hy, eer hy Keyser was, verkeerd had, veel hield, en deselve, bysonder wier getrouwigheyt hy in bekommerlijke voorvallen beproefd had, met geschenken, verhoogingen en ampten begiftigde; ja, *segd hy verder*, hy was aan die dingen, die *Trajanus* persoon en regeering misstonden, niet vast. Hy was een geslagen vyand van dronkenschap en eersugt; vond liever oorlogen, dan dat hy deselve verwekte; maakte een Wet, dat niemand by sijne gast-en andere vreugde-malen eenige dertele en vuyle knegts of meyden soude mogen inhalen. Hy was so grooten voorstander van sedigheyt en kuysheyt, dat hy de huwelijken tusschen naaste Neven en Nigten selfs verbood. Hy was tamelijk geleerd, schrander, voorsigtig, en begeerig om de daden der groote Mannen, in alle eeuwen, te weten; verfoeijende al 't geen daar in naar eersugt, wreedheyt en geweldadigheyt smaakte. Hy konde ligtelijk toornig worden, maar bedaarde weder schielijk. Hy wierd, 't geen egter selden gebeurd, door sijne bevordering tot het Keyserrijk beter als hy te voren was, 't welk nooit klaarder bleek, dan wanneer hy sijne vyanden overwonnen had, want hy bejegende deselve met alle bedenkelijke beleefdheyt, en vergoede self somtijds uyt sijn eygen beurs het verlies en schade, die sijne ondersaten door de wreedheyt en roof-sugt van indringers in de regeering geleeden hadden.

Storft,

en word begraven.

Hy word beschreven.

(*k*) *Ext. Tom.* 3. *p.* 47. (*l*) *Zosim. lib.* 4. *p.* 768. 773. (*m*) *Epitom. c.* 75, 76, 77. *p.* 121. &c. (*n*) *Vid. Themist. Orat.* 5. *de human. Imper. Theod. p.* 135. &c. *Symmach. lib.* 2. *Epist.* 13. *p.* 94. & *in Epist. passim.*

den. In ſijn byſonderen omgang was hy aan alle ſijne magen en nabeſtaanden ongemeen vriendelijk; in ſijne maaltijden net, dog niet koſtelijk; in ſijn ſpreeken, naar de perſoonen en ſaken waren, ſeer vermakelijk, dog nooit te buyten gaande de palen van ſtatigheyt; in ſijne uytſpanningen ingetogen, en in ſijn eeten en drinken matig. Haaſt kan men ſien, hoe grooten verſchil tuſſchen dat en het ſeggen van *Zoſimus* is. Mijnen Schrijver egter, is buyten twijfel vry geloofwaardiger, en was, als hebbende ten tijde van den Keyſer *Theodoſius* geleefd, bequamer om de waarheyt daar van te weeten als *Zoſimus*.

III. *Honorius*, dien het Weſter gedeelte des Rijks ten deel viel, ſogt, by het aanvaerden van ſijne regeering het volk te Milanen te believen (o) met het aanſtellen van ſpeelen en het vegten met de wilde beeſten: by welke gelegentheyt (alſo'er dan veel baldadigheyt gepleegd wierd) eenige ſoldaten, van den Stadhouder *Euſebius* aangeſet, en met toelating van *Stilico* den Stadsvoogd, naar de kerk liepen, om ſekeren *Creſconius*, een misdadige, die tot ſijn veyligheyt derwaards gevlooden was, daar uyt te ligten. De Biſſchop, en de Kerkelijke perſoonen die'er tegenwoordig waren, poogden de voorregten van de Kerk te verdedigen, en den man uyt hunne handen te redden: maar de ſoldaten, van Ariaanſche Bevelhebbers aangevoerd, waren hen te magtig, vielen in de kerk, namen dien man met geweld weg, en bragten hem als in zegepraal naar het Schouwburg. *Ambroſius* onderwijlen wierp ſig neder voor den Altaar, en beklaagde met weenende oogen het geweld, dat de Kerke Gods wierd aangedaan. Maar merk hoe wonderlijk God hier ontrent werkte. Deſe *Creſconius* was ſo dra niet in het Schouwburg gebragt, en de Luypaarden tegen hem los gelaten, of deſelve liepen ten eerſten naar de plaats, daar die, welke de voorregten der Kerk verbrooken hadden, geſeten waren, ſprongen hen op het lijf, en verſcheurden deſelve jammerlijk. *Stilico* dat ſiende, voelde aanſtonds het knagen van ſijn geweeten over 't geen door de krijgsknegten gedaan was, voldeed den Biſſchop met een langduurige boet-doening, en gaf den man, dien ſy met geweld uyt de kerk gehaald hadden, weder in ſijne handen, die, aan groote buytenſpoorigheden ſchuldig ſtaande, gebannen, dog niet lang daar na vry geſteld wierd. Ook was'er een knegt van *Stilico* (p), die beſeeten geweeſt, en onlangs geneeſen zijnde, in *Ambroſius* kerk ſijn ſchuyl-plaats geſogt had; deſe wierd beſchuldigd van valſche brieven geſchreven te hebben: dog ſijn Meeſter weygerde hem van daar te halen en te ſtraffen: maar de Biſſchop deed hem voor ſig brengen, ondervraagde hem; en hem ſchuldig bevonden hebbende, ſeyde hy hem aan, *Dat hy noodſakelijk aan den Satan moeſt worden overgegeven tot verderf van ſijn vleeſch, op dat hy in het toekomende ſulks niet meer ſoude onderneemen.* Terwijl die woorden nog in ſijnen mond waren, viel een booſe geeſt op hem aan, en begon hem te pijnigen en te verſcheuren, 't welk in alle, die hetſelve ſagen, geen kleyne ſchrik en verbaaſdheyt baarde. Het gerugt van deſe en alle andere daden van *Ambroſius* verſpreydden ſig wijd en ſijds, en quam onder anderen ter ooren van *Fritigilla*, Koninginne van de Marcomannen, die hem een vereering toeſond, en door een brief verſogt, haar in het Chriſten Geloof te willen onderwijſen: waar op hy een brief, op de wijs van een *Catechismus*, haar tot antwoord liet toekomen, en met eenen vermaande, Dat haar Gemaal dog vreede en vriendſchap met het Roomſche Rijk houden ſoude. So deed ſy, en daar op beſlooten ſy henſelven onder de beſcherming

Geweld aan de Kerk gedaan.

word merkelijk van God geſtraft.

Het gevolg deſſelfs.

Seker knegt word van Ambroſius aan den Satan overgegeven.

Ambroſius word van een Koningin der Marcomannen verſogt haar te onderwijſen.

(o) *Paulin. ibid. p. 7.* (p) *Idem ibid. p. 9.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

scherming van den Keyser te begeven. Tot dien eynde quamen sy over naar Milanen, maar het was te laat om met den H. Man te spreeken:

Hy word siek.

IV. Want die begon, door sorgen en moeijelijkheden afgemat, te beswijken. Weynige dagen voor sijn siekte (*q*) voorseyde hy sijn eygen dood, dog dat hy tot Paaschen toe soude leven.

Wat hy voor sijn siekte onder handen had.

Even eer hy het bedde hield was hy nog besig met sijne gewoone studiën, en bysonder met het verklaren van den drie-en-veertigsten Psalm. Het gebeurde nu op sekeren tijd, dat *Paulinus*, *Ambrosius* Schrijver, de woorden uyt desselfs mond ontfing, en tusschen beyden opsiende, een vuur-kloot, op de wijse van een schild, boven desselfs hoofd, en naar desselfs mond afsakkende, gewaar wierd; waar op *Ambrosius* aangesigt hem voor-quam so wit als sneeuw, dog straks daar na sijn eygen koleur weder kreeg. Ongemeene schrik baarde dat gesigt in *Paulinus*, so dat hem de pen uyt de hand viel, en hy niet een letter schrijven konde, voor dat hy weder by sigselven quam. Het was ook de laatste reys, dat de goede Bisschop iets schreef, of, om te schrijven, voor-seyde; immers hy voltrok sijne Uytlegging over dien Psalm niet, die dienvolgende nog heden niet anders als maar ten deele verhandeld gevonden word.

Hy word versogt voor hemselven te bidden.

De Graaf *Stilico* wierd over de boodschap van desselfs siekte ongemeen ontsteld, en seyde rond uyt, *Dat met het sterven van dien grooten Man, het verderf Italien boven het hoofd hing*; weshalven hy alle Adelijke-en Magistraats-persoonen van die stad, welke hy aan de genegentheyt van den Bisschop wist gelegen te zijn, ten deele dreygde, en ten deele vermaande naar *Ambrosius* te gaan, en hem te beweegen, dat hy dog God om sijn eygen leven bidden wilde. In gevolge van dien quamen sy alle *Ambrosius* aanspreeken, baden met weenende oogen, Dat hy dog voor sijn eygen leven by God wilde aanhouden, en vertoonden hem het onbegrijpelijke verlies, dat de Kerke Gods door de dood van sulken uytsteekenden Bisschop stond te lijden: waar op hy niet anders antwoordde als;

Wat hy daar op antwoordde.

Ik heb my onder u so niet gedragen, dat ik my schamen soude langer te leven, en ik schroome niet te sterven, gemerkt ik sulken goeden Meester heb (*r*).

Hy sterft,

Op dien dag als hy stierf, (het was den vierden *April* des jaars CCCXCVII) lag hy eenige uuren, sijne handen op de wijse van een kruys hebbende uytgebreyd, sonder andere beweeging als van sijne lippen, hoewel 't geen hy seyde niet konde verstaan worden. *Honoratus*, Bisschop van Vercelles, thans daar, en, om een weynig te rusten, naar een boven-kamer gegaan zijnde, hoorde een stemme hem driemaal toeroepen: *Staat op, haast u, want hy legd op sijn sterven:* waar op hy aanstonds naar beneden spoeyde, en hem het Heylig Avondmaal toereykte, welk hy genomen hebbende, aanstonds den geest gaf.

en word met groot gevolg, e. s. v. begraven.

Des volgenden morgens vroeg wierd sijn ligchaam gebragt naar de hoofd-kerk, en bleef daar dien Paasch-avonds-dag, maar wierd op den volgenden dag des Heeren, na het voltrekken van alle openbare plegtigheden, vervoerd naar de kerk van *Ambrosius*, en aldaar begraven. Sijn Lijk-statie wierd gevolgd door menschen van allerley rang en staat, van allerley jaren en bedieningen, en niet alleen van Christenen, maar ook van Joden en Heydenen. Elk deed sijn best, om sijn ligchaam met hunne servetten en neusdoeken aan te raken, in hoop, dat sy daar door tegen de aanvallen der boose geesten souden veylig wesen.

Simplicianus word Bisschop in sijn plaats.

In sijn plaats quam *Simplicianus*, die te voren sijn Opsiender en Meester geweest was, en van *Ambrosius* voor sijn dood tot sijn Nasaat schijnt voorgesteld geweest te zijn: want als hy, siek zijnde, van vier Diakenen, *Castus*, *Polemius*,

(*q*) *Paulin. ibid. p.* 8, 9, 10. (*r*) *Paulin. ibid. Possid. in vit. August. c.* 27. *Tom.* 1. *col.* 877.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

mius, *Venerius* en *Felix* opgepast en bewaakt wierd, en sy aan het andere eynde van de kamer, die vry groot was, t'samen prateden wie hunnen Bisschop, na sijn dood, soude mogen volgen, dog so soetjens, dat sy malkanderen ter nauwer nood hooren konden, dat de naam van *Simplicianus* so dra niet genoemd wierd, of hy riep (even eens of hy in het midden van hen gestaan had) drie reysen na malkanderen uyt; *Hy is een oud, maar een goed Man.* Het hooren van welke woorden hen verbaasde en van malkanderen deed scheyden.

V. Beschouw in desen goeden Bisschop een verwonderlijk voorbeeld van godvrugtigheyt en deugd. In sijn huysselijk leven was hy een openbaar voorbeeld. Yverig en aanhoudende was hy (*s*) in sijne Godsdienstige oeffeningen. Hy sleet ten meerderen deele den dag, en somtijds self den nagt, met leesen, bidden, en vasten. Hy bedwong sijne lusten door een geduurige selfs-affterving; leefde volgens een nauwgesette order van soberheyt en ingetogendheyt, en hield nooit middagmaal als des Saturdags, op des Heeren dag, en de vier-dagen der Martelaren. Hy was van een teder en mee-warig gemoed; *hy verblijdde sig met den blijden, en weende met de weenenden.* Sijne milddadigheyt strekte haar so verre uyt als'er nood was; hy beminde, verquikte en quam te hulp alle, *maar bysonder de huysgenooten des Geloofs.* Hy gaf al sijn inkomen aan de Armen, en tot onderhoud der kerken, en was gewoon (*t*) de Arme *sijne rent-meesters en schat-bewaarders* te noemen, in welker handen hy alle sijne renten te bewaren gaf. Het was sijn geduurige sorg en practijk wel te doen aan die hem quaad deeden. Hy wreekte sig nooit over eenige smaad en hoon die hem wierd aangedaan, en vergold deselve nooit anders dan met alle betooning van beleefdheyt. Geene verlokkingen van rijkdom of eer vermogten iets op hem, wiens herte reeds boven de wereld was, en die met het afstaan van beyde merkelijk getoond had, dat hy 't een en 't ander veragten kon. Hoewel hy een man was van grooten af-komst en middelen, en waerdig om van een iegelijk veel geagt te worden, egter toonde sig niemand ooit so nederig en kleyn-gevoelende van hemselven als hy. Hy bekende by alle gelegentheden (*v*) tot sijn Ampt onbequaam te zijn, ja dat hy niet waerdig was een Bisschop te wesen, en minder was als de minste van die rang en order, so dat hy *door de genade Gods was 't geen hy was.* Dus was sijn leven en omgang. Maar in sijnen Bisschoplijken staat strekte hy tot een algemeen ligt voor alle Bisschoppen van die eeuw. Hy was, in het geen hem aanbevoolen was, sonderling trouw en besorgd. Hy bediende het Heylig Avondmaal dag op dag, predikte gemeenlijk (*x*) elke dag des Heeren, behalven dat hem ook op andere dagen door bysondere en ongewoone voorvallen daar aanleyding toe gegeven wierd, en besteedde een groot gedeelte van sijn tijd (*y*) in de Aankomelingen te onderrigten en tot het ontfangen van den Doop te bereyden, waar ontrent hy meer moeyte alleen deed, als vijf sijner Nasaaten souden hebben konnen doen. Hy was de manmoedigste voorvegter van het regtsinnig Geloof, die'er in die tijden in de Westersche Kerken was, en de dapperste voorstander van de Kerkelijke tugt, welker gebruyk hy tegen alle, daar het nodig was, sonder aansien van personen, of vreese van gevaar, te werk stelde. Hy bestrafte de overtreeders sonder eenige schroom of eensijdigheyt, sonder de aller-grootste te verschoonen; want hem selfs een man-

Ambrosius deugden en godvrugtigheyt worden opgehaald.

So buyten sijn bediening,

als in sijn Bisschoplijk Ampt.

(*s*) *Paulin. ibid. p.* 8. (*t*) *Orat. in Auxent. Tom.* 3. *p.* 128. (*v*) *De Pœnit. lib.* 2. *c.* 7. *p.* 172, 173. *De Offic. lib.* 1. *c.* 1. *in fin.* (*x*) *Aug. Confess. lib.* 6. *c.* 3. *col.* 112. (*y*) *Paul. ibid. p.* 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

nen-moed en bequaamheyt, om sulks te doen, aangebooren was, die hem by alle voorvallen deed vry uytspreeken, en, daar het de saak van God of de Religie vereyschte, so vast staan, dat hy door geen bedenkingen van vreese of gunst een hair-breed te versetten was (z). En egter was niemand ontrent de geene, die opregt berouw hadden, toegevender, of grager om de orders en gewoontens der Kerk ontrent deselve na te komen als hy, so dat hy self daarom de na-spraak van anderen niet konde ontgaan. Quam iemand hem sijne misdaden belijden (a), hy weende met en voor hem, en lokte daar door de tranen uyt dessels oogen. Hy droeg alle mogelijke sorg om iemands feylen te bedekken, en openbaarde deselve aan niemand als aan God, die hy om vergiffenis van deselve ernstig bad. Hy was seer gevoelig over de rampen, die de Kerk troffen, en seer driftig, om deselve, so hy best konde, te hulp te komen. Wierd hem t'eeniger tijd de dood van een Bisschop geboodschapt, so was hy gewoon bitterlijk te weenen, en, tot die hem poogden te troosten, te seggen, niet bedroefd te zijn dat deselve dood was, maar om dat hy sulken swarigheyt na-liet, en daar so veel aan vast was, om in dessels plaats een ander bequaam Man te vinden.

Hy wierd veel belemmerd door burgerlijke verschillen.

Een merkelijk gedeelte van sijnen tijd moest hy slijten met het hooren en vonnissen van en over Burgerlijke verschillen, en onlusten tusschen Buuren, waar mede hy so belemmerd wierd, dat de H. *Augustinus*, by sijn eerst over-komen te Milanen (b), werk had om hem te konnen spreken. Sijne deuren stonden altijd open, niemand wierd belet binnen te komen, en om hem te spreken was'er geen deurwaarder, die hem binnen leydde, nodig.

Was gast-vry,

Hoe matig hy ook was voor hemselven, egter was hy ongemeen gast-vry, onthalende niet alleen de Armen, maar ook Mannen van den grootsten rang en staat, die het sig een eere rekenden sijne gasten geweest te zijn; immers de groote Amptenaar *Arbogastes* roemde daar op, dat hy (c), als een vriend, aan *Ambrosius* tafel onthaald was; en *Vincentius*, de Landvoogd van Gaulen, steld het als een voorbeeld aan den H. *Martinus* voor, dat *Ambrosius* (d) geen swarigheyt maakte Burgermeesters en Landvoogden in sijn huys te onthalen, en aan sijn tafel te setten.

dog ging nooit by iemand eeten.

Nooit egter ging hy elders eeten, also dat een van de drie dingen was (e) die hy by sigselven had vastgesteld; te weeten, geen huwelijken te maken; niemand aan te raden om soldaat te worden; en, hoewel genoodigd, nooit te gast te gaan.

Vaste op geen Saturdag,

Des Saturdags, gelijk wy reeds hebben aangetekend, was hy gewoon een middagmaal te houden, daar *Monica*, de moeder van den H. *Augustinus* (f), haar geweldig aan ergerde, doordien sy, te Milanen komende, met verwondering sag,

gelijk te Romen, e. s. v.

dat men op dien dag, die te Romen en elders een plegtelijken vasten-dag was, hier sijn gewoone maaltijd hield: waar uyt ten vollen blijkt, dat de Kerk van Romen te dier tijd andere Kerken, self die als voor haar deur waren, geen Wetten, om dus of so te doen, voor-schreef.

Aanmerking daar over.

De stoel van Romen trapte toen nog niet op den nek van andere Kerken, die haar vryheyt en eygen gewoonte hielden, sonder gehoorsaamheyt aan de Opperhoofdigheyt van St. *Pieters* stoel te bewijsen; en daarom was het sijn wijsen raad aan *Augustinus* en sijn moeder, sijn voorbeeld in dit geval na te volgen; „Dat sy, te Romen zijnde, des Saturdags souden „vasten, gelijk daar de gewoonte was; en te Milanen zijnde, op die „tijd

(z) Ὁ τῆς ἠθικῆς παῤῥησίας γνώμων ἀκίνητος, καὶ τῆς εὐσεβείας, ὁ Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος. *Phot. Cod.* 231. *col.* 889. (a) *Paulin. loc. cit.* (b) *Confess. ubi supra.* (c) *Idem p.* 6. (d) *Sulp Sever. Dial.* 1. *c.* 17. *p.* 280. (e) *Possid. in vit. August. cap.* 27. *col.* 877. (f) *August. Epist.* 118. *Tom.* 2. *col.* 557.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ tijd souden eeten, gelijk men daar gewoon was, en waar sy ook qua-
„ men, volgen de gewoonte van die Kerk en plaats, om geen ergernis
„ aan iemand te geven, of van iemand te nemen.

VI. Sijne geleerdheyt aangaande, die was so diep niet, als net. Hy had in sijne jongere jaren, alsoo hy in de Griekſche taal en geleerdheyt niet onbedreeven was, sig bemoeyd met het ondersoeken van de Platonische Wijsgeerte. Wanneer hy Bisschop wierd, was hy in de bespiegelingen ontrent de stukken der Godgeleerdheyt niet seer bedreeven, maar vorderde daar in binnen korten tijd sodanig, dat het hem scheen van boven te worden ingegeven, en een prediker aan andere wierd, terwijl hy self nog een leerling was, *docere vos cœpi*, seyd hy'er self (g) van, *quod ipse non didici*. Hy leerde en leeraarde te gelijk, en onderwees sigselven, terwijl hy anderen onderwees. Hy las wel veel in de schriften van sommige Griekſche Vaders, selfs wel in die de onvoorsigtigste en slordigste ontrent de Geloofs-stukken waren; egter wist hy derselver onregtsinnige en verdagte leer-stukken seer wel te mijden: hy ging het onkruyd voor-by, en versamelde uyt de selve niet als hunne bloemtjens, allesins het kostelijke afscheydende van het snoode. Hy behandelde de Godgeleerde stoffen met de godsdienstige tederheyt van sijn gemoed, en met een suyver ontsag voor de bekende en vast-gestelde Leer der Kerke. Sijn spreek-wijs is, naar de verscheydentheyt der stoffen, verscheyden, maar doorgaans beknopt en scherp, vry over-een komende met die van *Seneca*, dog wat sagter en aangenamer. Sijne redeneeringen bestaan uyt ronde sin-spreuken, aardige manieren van seggen, fraaije over-stappingen, en breekt deselve gemeenlijk met een doordringende scherpigheyt af. Met een woord, sijne spreek-wijsen zijn eer aanlokkelijk als cierlijk: de kortheyt en beknoptheyt van sijne stellingen is vermakelijk, baard in het gemoed van den Leeser een graagheyt, en steekt somtijds denselven, 't welk van den Leeser moet worden uytgevonden, en somtijds van den Schrijver of niet of seer duyster getoond word. Sijne Werken (meest alle met sijn eygen hand [h] geschreven, uytgenomen als de siekte hem sulks belette) waren *Tractaten* (Verhandelingen, by gelegentheyt van voorvallende saken geschreven), of *Predikatien*, of *Brieven*, of *Verklaringen* en *Uytleggingen*. Onder de *Verhandelingen* zijn'er eenige, die gesegd worden niet veel beter als vertalingen uyt de Griekſche taal te zijn. Dus heeft de H. *Hieronymus* lang na die tijd aangemerkt, dat hy sijne Boeken *Van den H. Geest*, uyt die van *Didymus*, over die selve stoffe, meest ontleend, dog deselve door sijne vertaling niet verbeterd heeft; bysonder dat hy doorgaans de Griekſche Vaders, en onder die *Origenes*, t'eenemaal uytschrijft. Maar het is geen wonder, dat hy, die so laat de studie der Godgeleerdheyt aanvaerde, sig wat meer dan men gewoon was van die hulpmiddelen (de Schriften der Ouden) bediende, en, de Griekſche taal wel kundig, de schatten van de Oostersche wereld, naar die van het Westen overbragt, sonder altijd de haven, waar uyt hy deselve t'huys bragt, uytdrukkelijk te noemen. Niemand, gelijk *Erasmus* hier over wel heeft aangemerkt, duyd het qualijk in *Cicero*, dat hy de Boeken van *Plato* so wel door-leesen, en daar uyt een groot gedeelte van dessels Wijsgeerte in sijne Schriften overgebragt heeft, dat *Plato's* gevoelens onder het kleed van *Cicero* sig alom vertoonen: immers wat hier van zy of niet, het is geen schandelijke dievery, maar een geoorloofde navolging. Ook moet men sig errinneren, dat *Hieronymus* een bysondere nijdigheyt tegen den H. *Ambrosius*

Ambrosius geleerdheyt,

spreek-wijs,

en nagelatene Schriften, zijnde

Verhandelingen.

Wat daar van geoordeeld is,

en hoe die oordeelen moeten worden opgevat.

(g) *De Offic. loc. cit.* (h) *Vide Paulin. p. 8.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

brosius schijnt te hebben opgevat, also hy selden met veel lofs van hem spreekt. *Hieronymus* was een Man, die sig door eygen driften ligtelijk liet vervoeren, die groote gedagten van sigselven had, en alle die hem overtroffen selden met veel lof-spraak op-pronkte. Ondertusschen spreekt hy elders van hem vry loffelijk, seggende onder andere, Dat, so dra hy Bisschop wierd van Milanen, geheel Italien het Regtsinnig Geloof weder aannam. Sijne *Predikatien* (onder den naam van *Sermoonen*, *Homilien* of *Oratien*) sijn meest alle vry kort, en op een bevattelijke wijse gesteld, dog daar is maar een kleyn gedeelte van (als men gedenkt, dat hy so wonder veel predikte) tot ons overgekomen. Van sijne *Brieven* sijn nog acht Boeken, blijken van sijne ongemeene wijsheyt en godvrugtigheyt, overgebleeven; behelsende of Historische voorvallen van dien tijd, of verklaringen van eenige Schriftuur-plaatsen, waar over sijn gevoelen door brieven versogt was. Ten laatsten, aangaande sijne Uytleggingen (*Commentarien*) over de Schriftuur, die hellen meest, om een verbeeldenden sin derselven, welk hy *Origenes* voornamelijk moet dank weeten, op te soeken. Sijne Uytleggingen over *Lucas* waren de eerstelingen van sijne Bisschoplijke Schriften. Hy heeft ook geschreven over de brieven van den H. *Paulus*, maar 't geen men daar tegenwoordig van heeft, gaat t'onregt op sijnen naam door.

Predikatien, *Brieven,* en *Uytleggingen.*

VII. Dus hebben wy den Man, en het geen hy heeft nagelaten, besien. Wat wonder nu is het, dat een man, die in geleerdheyt en godvrugtigheyt so merkelijk uytmuntte, de geheele wereld door vermaard was, so dat hem de aal-oudheyt met een algemeene toestemming onder de *vier* groote Leeraars in de Latijnsche Kerk de eerste plaats heeft toegekend. Ja hy wierd niet alleen by sijn leven geëerd van het beschaafder en besadigder deel van de wereld, maar de Barbaren hadden selfs een groote agting voor sijn Naam, 't welk uyt een voorbeeld of twee ten vollen blijkt. Wanneer de groote Veld-overste *Arbogastes* de Franken (sijne eygene landsgenooten) had geslagen (*i*), en by het sluyten van vreede met hen, door de Vorsten van dat Land wierd onthaald, wierd hy onder andere gevraagd, Of hy kennis had aan *Ambrosius*? Waar op hy *ja* geantwoord hebbende, en bysonder dat hy veel van dien Man hield, en meermaals aan sijn tafel onthaald was; de andere seyden: „Het „is geen wonder, dat gy so voorspoedig geweest zijt, nadien gy in de „gunst gestaan hebt van, en tot een vriend gehadt hebt dien Man, die „tot de Sonne seyde: *Sta stil*, en sy stond stil. Dog het was de Westersche wereld niet alleen, die so grooten gevoelen van hem had, maar sijn gerugte ging self tot de afgelegenste Gewesten van het Oosten uyt: want, behalven dat de H. *Basilius* schriftelijke gemeenschap met hen onderhield, quamen twee seer wijse en agtbare mannen uyt Persien (*k*), het gerugte van hem gehoord hebbende, naar Milanen (gelijk eens de Koninginne van Scheba naar *Salomo*) om hem te sien, en hem sware vraag-stukken, tot oplossing, voor te stellen. Daar gekomen, sintwisteden sy, door een Taal-man, met malkanderen van den vroegen morgen tot den laten avond toe, tot dat sy, tot verwondering toe, over sijne weergaloose wijsheyt voldaan waren; en, om te toonen, dat se die kostelijke, moeijelijke en verdrietige reys om geen andere boodschap hadden aangenomen, des volgenden daags, van den Keyser afscheyd genomen hebbende, over Romen, enkelijk om den vermaarden *Anicius Probus*, Stadhouder van Italien, te begroeten, naar hun land keerden.

Ambrosius vermaard wijd en sijds.

Self by de Franken.

En Persianen.

Am-

(*i*) *Paulin. ubi supra. p.* 6. (*k*) *Id. ibid. p.* 5.

Ambrosius Werken.

Egte.

Hexaemeron, seu de Oper. sex dierum, Lib. VI.
De dignitate humanæ conditionis, Libellus.
De Paradiso, Liber.
De Cain & Abel, Lib. II.
De Noe & Arca, Liber.
De Abraham Patriarcha, Lib. II.
De Isaac & Anima, Liber.
De bono mortis, Liber.
De Jacob & beata vita, Lib. II.
De Esau sive de fuga sæculi, Liber.
De Joseph Patriarcha, Liber.
De benedictionibus Patriarcharum, Liber.
De Arbore interdicta.
In Exod. cap. 8. 16, 24, 30, 32. Annotationes.
In Levit. cap. 10. 12, 26.
In Num. cap. 23. & 33. de Mansionibus.
In Deuteron. cap. 22.
Apologia pro David, prior.
Apologia pro David, posterior.
De Elia & jejunio.
De Nabathe Jezraelita.
In cap. 6. lib. 4. Regum, Sermones II.
De Tobia, seu adv. Fœneratores.
De Job.
Sermo in cap. VII. Job.
In Psalmos David, Argumentum.
Enarrationes in Psalmos. 1, 21, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 61, 67.
Tractatus in Psalm. 104.
Sermo in Psalm. 109. alter in Psalm. 117. in Psalm. 118. Enarrationes XXII.
De Salomone, Liber.
In cap. 30. Proverb. fragmentum.
In cap. 31. Prov. seu, de muliere forti.
In cap. 4. Ecclesiastis, ad Clericos exhort.
In cap. 3. Ecclesiastic.
In cap. 1. & 52. Esaiæ. Sermones. II.
In Hieremiæ cap. 16. Enarratio.
In Daniel. 13. Sermones II.
In cap. 3. & 4. Jonæ Enarrationes II.
In Michæam observationes II.
In cap. 1. & 2. Aggæi observatio.
In Malachiæ cap. 1. Sermo.
Commentar. in S. Lucam. Lib. X.
De Officiis Lib. III.
Tractatus in Symbolum Apostolorum.
De fide ad Gratianum Imp. Lib. V.
Ad eundem de Spiritu sancto.
De incarnationis Dominicæ Sacramento.
De mysterio Paschæ.
De Paschalis celebritatis ratione.
De fide resurrectionis.
De initiandis. Liber.
De Sacramentis, Lib. VI.
De Sacerdotali dignitate.
De Pœnitentia, Lib. II.
De Virginibus, Lib. III.
De Virginis institutione.
De hortatione ad Virginitatem.
Epistolarum Libri VIII.

Twyfelagtige.

De Virginis forma vivendi.
De Virginis lapsu.
Hymni aliquot.
De viduis, Liber.

Onegte.

Sermones de Tempore, & de Sanctis.
Conciones breves.
Sermo de purificatione B. Virginis.
Precationes ad missam II.
De Vocatione omnium gentium, Lib. II.
De Filii divinitate & Consubstantialitate adv. Arianos.
In Epistolas D. Pauli commentaria.
In Apocalypsim B. Joannis comment.
De vitiorum virtutumque conflictu.
Expositio fidei secundum symbolum Nicænum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De Spiritu sancto Libelli fragmentum.
De Concordia Matthæi & Lucæ in Genealogia Christi.
De Pœnitentia, Liber.
De origine & moribus Brachmanorum.
Expositio in Cantica Canticorum.
Epistola ad Demetriadem.

Vermiste.

In Esaiam Commentarii.
Comment. adv. nonnullos Platonicos.
Elucidationes & Homiliæ in Sapientiam.
Expositio in omnes D. Pauli Epistolas.
Sermo de judicio Salomonis.
Catechismus Epistolaris ad Fritigildem.
De puerilis ætatis institutione ad Pansophiam.

Eynde van het leven van den H. AMBROSIUS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. EPIPHANIUS,
Bisſchop van Salamis in Cypren.

INHOUD.

Epiphanius *geboorte-plaats. De ſtaat en Godsdienſt van deſſelfs Ouders. Sommiger verſlag van het eerſte gedeelte ſijnes levens gaat niet vaſt. Hy reyſd naar* Egypten, *en houd aldaar eenige jaren ſijn verblijf. Raakt in gevaar van verleyd te worden tot de ſecte der* Gnoſtijken. *Waar door hy daar toe verſogt wierd. De godloosheyt en verfoeyelijke gruwelen van die ſecte. Hy ontdekt dat vervloekte broederſchap aan den Biſſchop van die plaats. Hy verkeerd met, en volgd na de voetſtappen van de godsdienſtige* Aſceten (Oeffenaars) *in* Egypten. *Hy keerd weder naar* Paleſtina, *en leefd daar onder het opſigt van* Hilarion, *ſtigter van het Monikken-leven in die Geweſten. Hy regeerd een Klooſter, dat hy ſelf geſtigt had. Wanneer, en door wien hy tot het Bisdom van* Salamis *in* Cypren *bevorderd wierd. De wijſe hoe dat geſchiede word verhaald van een ongenoemd Schrijver. Wat* Salamis *beroemd maakte. De groote vermaardheyt en agting van* Epiphanius. *Aanleyding tot het ſchrijven van ſijn Boek* Ancoratus *genaamd. De reden van die benaming, en inhoud van het ſelve. Sijn Boek* tegen de Ketteryen *wanneer, en by welke gelegentheyt geſchreven; genoemd* Panarium (Brood-kamer) *en waarom. Hetſelve wierd van hem bekort. Hy reyſd naar* Romen, *tot een Synode aldaar, over het verſchil, rakende de ſtoel van* Antiochien. *Word daar blijdelijk ontfangen. Onluſt tuſſchen* Epiphanius *en* Johannes, *Biſſchop van* Jeruſalem; *waar uyt eerſt ontſtaan.* Johannes *by* Epiphanius *verdagt van ſijne oude genegentheyt tot de gevoelens van* Origenes; *die hem uyt dien hoofde veel ſmaad aan doet. Verwijdering tuſſchen hen, om dat* Epiphanius *een Ouderling, om dienſt te doen in ſijn eygen Klooſter, aanſtelde.* Johannes *maakt om die en andere redenen een grooten ophef tegen* Epiphanius; *waar op hy bedaard en beſcheydentlijk antwoord. Nader verſlag hier van uyt* Hieronymus. Epiphanius *word beſchuldigd van geweld en kerk-ſchending. Hy verſcheurd een gordijn, die beſchilderd was, in de kerk van* Anablata. *De onnoſele uytvlugten der Roomſche Schrijvers, om dit getuygenis tegen den beelden-dienſt te ontwijken.* Epiphanius *gevoelen hier in beweerd. Een vreede-making tuſſchen* Johannes *en* Epiphanius *ondernomen, dog te vergeefs.* Johannes *ſchrijft aan* Theopilus van Alexandrien, *die het ſogt te bemiddelen, dog ook te vergeefs.* Johannes *ſchrijft aan* Theophilus *een verdedig-ſchrift, en ſuyverd ſigzelven.* Epiphanius *ſchrijft naar* Romen *en andere plaatſen.* Hieronymus *geeft een nader verſlag aan* Pammachius *van de ware geſchapenheyt dier onluſt. Een nieuw verſchil der* Anthropomorphiten, *opgehaald door de Monikken van den berg* Nitria *in* Egypten. *De aanleyding*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

daar toe. Theophilus *wierd daar in getrokken: raakt in onlust met de vier broederen,* Longi (de Lange) *genaamd: die voor* Isidorus *by hem spreeken, dog qualijk bejegend worden: hy poogt de Monikken quade gedagten tegen die* Lange *in te boesemen: veroordeeld deselve in een Synode, als schuldig aan* Origenistery. *Desselfs loose, wreede en gewelddadige handelingen tegen de vier* Longi (Lange); *die met eenige andere genoodsaakt wierden te vlugten, eerst naar* Palestina, *en van daar naar* Constantinopelen. *Aan die geheele Historie word t'onregt getwijfeld.* Epiphanius *word door* Theophilus *in dat verschil getrokken. Een Synode in* Cyprus, *alwaar het leesen van* Origenis *Boeken veroordeeld wierd.* Epiphanius *versoekt* Chrysostomus *om 't selve te doen; en reysd self naar* Constantinopelen, *om hem daar toe te beweegen. Hy wil by* Chrysostomus, *hoewel versogt, niet t'huys gaan. Hy beweegd sommige Bisschoppen om sijne besluyten te onderteekenen.* Theotimus, *Bisschop van* Scythien, *steld sig daar tegen. Door dese manier van doen krijgen* Chrysostomus *vyanden veel voordeel.* Chrysosthomus *laat* Epiphanius, *door een bode, ernstig bestraffen.* Epiphanius *word slegt bejegend aan het Hof van de Keyserin* Eudoxia. *Waarom. De vier* Lange *worden ontboden, en spreeken met hem. Mislijk af-scheyd van* Epiphanius *en* Chrysostomus. *Hy gaat scheep om naar huys te keeren. Desselfs laatste redenen en vermaningen aan die ontrent hem waren. Hy sterft en word begraven. Sijn hoogen ouderdom. Hy was seer yverig tegen kettery; ongemeen godvrugtig, en nauwgeset van leven; en sonderling mildadig. Sijne vyanden dragen hem selfs eerbied toe. Sijne geleerdheyt en taal-kunde. Hy was niet te schrander in sijn oordeel, en vry ligt-geloovig. Had een platte stijl in 't schrijven. De verscheyden deelen en afdeelingen van sijn Boek tegen de Ketteryen. Waar van hy sig in 't maken desselfs bediend heeft. Sijne Schriften.*

Epiphanius geboorte-plaats.

I. DE H. *Epiphanius* was geboren in Palestina te Besanduce (*a*), een onbekend vlek, niet verre van Eleutheropolis, een stad meermaals by *Eusebius* (*b*) en *Hieronymus* (*c*) gemeld, die niet onwaarschijnlijk gegist word gelegen te hebben aan de Westersche Grensen van den stamme *Juda*. Sommige hebben gemeend, dat deselve was het oude Hebron; maar hier in tasten se wonderlijk mis, doordien mijne Schrijvers rond uyt en doorgaans tusschen de een en de ander deser steden onderscheyd maken. Maar nog verder zijn die het spoor der waarheyt bijster, die Eleutheropolis in Phenicien plaatsen, en dat Landschap de eer, van *Epiphanius* geboorte-plaats te zijn, toeschrijven. Sijne Ouders (indien wy dien Schrijver [*d*], die voorgeeft *Epiphanius* leerling geweest te zijn, en met hem te hebben verkeerd, gelooven mogen) waren Joden, dog van geen grooten staat: want sijn vader soude geweest zijn een land-bouwer, en sijne moeder een linnennaayster. Dese hadden t'samen twee kinderen, onsen *Epiphanius*, en eene dogter, die *Callitropes* genaamd wierd. Mijnen Schrijver voegt'er by, dat hy, tien jaren oud zijnde, sijn vader verloor, waar door hun huysgesin in een seer slegten staat geraakte; dat hy niet lang daar na tot soon aangenomen wierd van een rijken Jood *Trypbon*, een Regtsgeleerde,

Sijne Ouders, opvoeding, rijkdom, e.s.v.

(*a*) *Sozom. lib. 6. c. 32. p. 689.* (*b*) *Lib.* περὶ τοπικ. ὀνομάτ. (*c*) *Lib. de locis Hebraic.* (*d*) *Vit. Epiph. per Joann. discip. & Polib. ext. Græc. Lat. ap. Epiph. Tom. 2. & Latin. ap. Sur 12. May.*

de, die hem, naar de Joodsche swier, deftig opvoedde, en aan sijn eenige dogter dagt uyt te huwelijken; dat die dogter, en binnen korten ook haar vader gestorven zijnde, *Epiphanius* eenige erfgenaam van alle dessels nagelatene goederen bleef, en sijn suster (de moeder reeds overleden zijnde) t'huys haalde, met welke hy, tot beyder genoegen, onbekrompen van de goederen leefde; dat hy op seekeren dag naar de plaats van sijn geboorte, alwaar een gedeelte van de goederen, hem van *Tryphon* nagelaten, lag, gegaan zijnde, op de weg eenen *Lucianus*, een godvrugtigen en milddadigen Monnik, ontmoette, en dat hy, verset over-een ongemeene milddadigheyt, die hy denselven aan een arm man sag bewijsen, aanstonds met dien Monnik kennis maakte, van hem tot de Christelijke Religie bekeerd, in dessels leere onderweesen, en ten laatsten gedoopt wierd; waar op hy sijne goederen verkogt, deselve aan de Armen maakte, en sig met sijn sestiende jaar tot een Monnikken (eensaam) leven begaf; 't welk alles, nevens veele andere bysonderheden van sijn leven, by gemelden Schrijver wijdluftig opgehaald word. Dog ik derf mijnen Leeser dat alles niet voor waarheyt opdringen, gemerkt die Schrijver al vry wat verdagt is, en daarom self van *Baronius* (e), die anders van twijfelagtige en onegte Schriften niet heel vies is, word afgekeurd; hoewel seeker Schrijver van onsen tijd (f) sig meer dan eens schroomeloos op hem beroept, en op sijn seggen vast gaat. Wat hier van zy of niet, ik kan niet nalaten hier aan te tekenen, met wat een onbeschaamdheyt de Jesuït *Possevinus* sijne Lesers bedriegt. Hy (g) strijkt dien Schrijver door, als ongerijmd en ongeloofwaerdig; en belooft, in plaats van dessels verhaal, een kort, dog waaragtig verslag van *Epiphanius* leven; en ondertusschen haald hy alles, wat hy van *Epiphanius* weet by te brengen, op uyt dien selven Schrijver, dien hy even te voren so schandelijk had uytgemaakt. Wy sullen derhalven, alle die valsche of ten minsten onsekere saken ter sijden settende, ons met voorvallen en bedrijven sijnes levens, die op beter en ontwijfelbarer getuygenissen steunen, genoegen.

Na 't verhaal van sommige.

Possevinus getekend.

. II. Het is waarschijnlijk genoeg, dat hy van Joodsche Ouders gebooren was, gemerkt de plaats van sijn geboorte, en sijne bedreventheyt in de taal en gewoontens der Joden, die van den gemeenen trant der Geleerden in dien tijd te boven gaande, genoegsame gronden om sulks te gissen geeft. Sijne opvoeding (hoedanig ook de staat van sijne Ouders mag geweest zijn) was, so het schijnt, fatsoenlijk en onbekrompen, so dat hy by huys, en buyten lands in de studie wierd opgetrokken. In sijne jeugd reysde hy naar Egypten, daar hy sig, buyten allen twijfel, een geruymen tijd ophield te Alexandrien (het Athenen van dat Gewest der wereld) werwaards van alle hoeken de Geleerden met groote meenigte t'samen vloeyden. Hier zijnde, bragt hem sijne onbedreventheyt, en mogelijk de onvoorsigtigheyt sijner jaren (alsso hy nog jong was) en onvastigheyt in sijne gronden, in gevaar, om als een roof te worden weggevoerd *door de bedriegery en arglistigheyt der menschen, loerende om listelijk tot dwalinge te brengen*; en 't scheelde niet veel, of hy was overgehaald tot de snoodste van alle secten; te weeten, die van de *Gnostijken* (h), het schuym van alle oude Ketteryen, waar in de vuyligheden van alle derselver godlooste gronden en practijken als in een gemeenen sink-poel t'samen quamen. De versoeking was gepast naar sijne jaren: want de vrouwen van die secte (die by het aanvaerden van deselve alle schaam-

Waarschijnlijker gissing daar van.

Hy komt in Egypten.

Raakt in gevaar van verleyding tot de secte der Gnostici.

 te

(e) *Ad. ann.* 347. (f) *Huet. Origen. lib.* 2. *c.* 4. §. 2. *num.* 1. 14. (g) *Append. Sacr. in Epiph.* (h) *Epiph. Hæres.* 26. (*adv. Gnost.*) *p.* 48.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

te en ſedigheyt hadden afgelegd) poogden hem door de looſte voorſlagen, en door alle middelen van dertelheyt en onkuysheyt, aan hare ſijde over te halen, waar door hy gelegentheyt kreeg (die hy door ſijne nieuwsgierigheyt involgde) om de ſinnelooſe Boeken van die Religie te leeſen, en alle de bedektſte plegtigheden, en verfoeijelijkſte geheymen van die ſecte, die ſy hem onbeſchroomd ontdekten, ten vollen te weeten, en tot derſelver kenniſſe door te dringen. Dit alles deed hem ontſteld zijn, en wekte in hem alle de kragten van de reden en natuurlijke conſcientie op, waar door hy ſijn gevaar ten vollen merkte, en daarom met ernſtige gebeeden God om hulp en byſtand ſmeekte; welk (gelijk hy die genade dankelijk erkend) van God verhoord wierd, ſo dat, gelijk God eens *Joſeph* byſtond, en hem voor het inwilligen van 't geen ſijn geyle meeſteres verſogt, bewaarde, hy ook de ſtrikken des vogelvangers ontquam. Die vrouw-lieden waren niet weynig moeijelijk, dat hy dus hare handen ontſnapte; en begonden, in plaats van hem verder te verſoeken, te ſpotten en te ſchimpen: *Laat hem*, ſeyden ſy tot malkanderen, *loopen; wy hebben dien Jongeling niet konnen behouden, maar tot ſijn verderf overgegeven in de handen van onſen Prins*, waar door ſy haar oog hadden in 't gemeen op die ſouvereyne Magten (hoedanige ſy ten getale van drie-honderd vijf-en-ſeſtig toe hadden) die het opper-opſigt en beleyd van al 't geene by hare godlooſe en beeſtelijke geheymeniſſen omging, was aenbevoolen; dog naar alle waarſchijnlijkheyt byſonder op *Sacla* (*i*), den Prins over de hoerery, die ſy in haren tweeden hemel geplaatſt hadden: want ſeeker is 't, dat ſy het mislukken van deſe onderneemingen, haarſelven tot ſchande reekenden. Dus was hun gewoonte; dat ſy de ſchoonſte vrouws-perſoonen gebruykten, om hare ligchamen aan de aankomende ten beſten te geven, ('t welk ſy noemden deſelve te behouden), die dan, iemand daar door wetende over te halen, godlooslijk pochten en zegepraalden over hare mede-geſellinnen, die, van de natuur ſo wel niet begaafd, haar oogmerk niet bereyken konden, en deſe vuyle woorden tegen deſelve uytbraakten; *Ik ben een uytverkoren vat, bequaam om te behouden, die, welke ik verleyd heb, welk gy niet hebt konnen doen.* „So ver kan de menſchelijke „natuur vervallen, dat ſe haar niet alleen aan de vuylſte godloosheyt „overgeeft, maar dat gedaan hebbende, in haar ſchande roemd, en dat „alles met den ſchijn en het voorgeven van godsdienſtigheyt verniſt.

Hoe hy dat te boven quam.

Hoe ſig de verleyders daar over droegen.

III. *Epiphanius* dus uyt de ſtrikken des Duyvels los gebrooken, oordeelde ſig verpligt God daar voor te danken, en, ten dienſte van de wereld, dat rampſalige en vervloekte ſlag van menſchen te ontdekken. Niet minder als tagtig van deſelve waren te dier tijd aldaar, dog ſchuylden alle onder den gemeenen naam van Chriſtenen; welker namen hy aan de Biſſchoppen en Opſienders der Kerke opgaf, en daar door die ſchadelijke ſecte, en alle die deſelve aankleefden, de ſtad deed ruymen. Vervolgens begaf hy ſig tot een nauwkeurige navolging van de levenswijſe (*k*) der godvrugtige en devote *Aſceten* (Oeffenaars), waar van Egypten te dier tijd de geheele Chriſten-wereld door ſeer vermaard was, en onderwierp ſig de ſtrengſte Wetten van deſelve. Hier in volhardde hy tot het twintigſte jaar van ſijnen ouderdom toe, in 't welk hy naar ſijn vaderland wederkeerde, en de orders van *Hilarion*, den vader en ſtigter van het Monikſchap in deſe Gewesten, aannam. Deſe *Hilarion* was geboortig van Tabatha (*l*), een vlek in het zuyden van Paleſtina, ontrent

Epiphanius ontdekt al dien aanhang.

En begeeft ſig tot een beter leven.

En byſonder onder 't opſigt van Hilarion.

(*i*) *Id. ibid. p.* 44. (*k*) *Sozom. loc. cit. Vid. Argum. lib. Ancorat-præfix. p.* 468. (*l*) *Hieron. vit. Hilarion. Eremit. Tom.* 1. *p.* 241. *Sozom. lib.* 5. *c.* 10. *p.* 607.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

trent vijf mijlen van Gaza, en te vooren een leerling geweest van den H. *Antonius*, den vermaarden Egyptischen kluysenaar, volgens wiens onderwijs en voorbeeld hy het Monikken-leven in sijn vaderland invoerde, en sig, tot dien eynde, niet seer verre van de zee, seven mijlen van Majuma, de zee-haven van Gaza, nedersloeg; dog moest onder de regeering van *Julianus* sijn eygen vaderland verlaten, weshalven hy de vlugt nam naar Egypten, en van daar overvoer naar Sicilien, alwaar hy een geruymen tijd woonde, en sig met hout op het gebergte te kappen, op sijn rug te dragen, en in de naaste stad te verkoopen, beholp: maar ouder geworden zijnde, eenigen tijd in Dalmatien verbleef, en van daar sijn verblijf in Cyprus nam, daar hy ook stierf. *Epiphanius* beschreef, tot betooning van dankbaarheyt aan sijnen meester, desselfs leven, dog beknopt; maar de H. *Hieronymus* deed het naderhand wijdloopiger, en gaf een volkomen berigt van des Heyligen mans godvrugtigheyt en wonderdaden. By het leven van desen *Hilarion* begon het Monnikken-leven sterk door te dringen, en de woestijnen van Judea wierden binnen korten vervuld met devoote inwoonders; onder welke twee de merkwaerdigste geweest zijn; te weeten, *Hesychius* en *Epiphanius*. *Hesychius* bleef by *Hilarion*, en was sijn getrouwste en geheymste makker, maar *Epiphanius* week naar sijn geboorte-plaats, bouwde aldaar een klooster, waar over hy veele jaren, met groote sorg en godvrugtigheyt, het bestier self in handen hield, en nooit, om het wel te seggen, 't opper-opsigt en bewind daar over heeft afgestaan.

Die beschreven word.

Epiphanius regeerd een Klooster van hemself gebouwd.

IV. Het was ontrent de tijd van de regeering van *Valens* (want tot die tijd toe bleef hy, gelijk *Sozomenus* [*m*] uytdrukkelijk getuygd, ter gemelder plaats in Palestina) dat hy tot de Bisschoplijke waerdigheyt van Salamis in Cypren bevorderd wierd. Hoe dat by-quam, kan met geen sekerheyt gesegd worden, ten ware wy geloof wilden geven aan het geen'er de boven-gemelde Schrijver van sijn leven van ophaald (*n*). Dese segd ons, dat *Epiphanius*, gehoord hebbende dat *Hilarion* sijn verblijf genoomen had op 't Eyland Cyprus, derwaards reysde, om hem te begroeten, en sijnen zegen te ontfangen; dat *Hilarion* hem vriendelijk onthaalde, en hem, na dat hy twee dagen aldaar geweest was, raadde naar Salamis te gaan, alwaar hy een vaste woon-plaats soude vinden; dat te dier tijd de stoel van Salamis ledig was, en de Bisschoppen van dat Eyland tot het verkiesen van een nieuwen Bisschop t'samen gekomen waren, en dat deselve de keur hadden overgegeven aan *Pappus*, een oud Belijder, een man die vijftig jaren Bisschop van Cytria geweest was; dat dese *Pappus* over de markt gaande, sijn oog op onsen *Epiphanius* sloeg, die hy door een Goddelijke openbaring, seyd mijn Schrijver, met hem naar de kerk nam, en denselven eerst Diaken, daar na Ouderling maakte, en ten laatsten tot Bisschop van die plaats aanstelde. Indien dit verhaal waar is (gelijk'er niet in is, dat geen waarschijnlijkheyt heeft) so is hy Bisschop geworden tusschen het jaar CCCLXVI (wanneer *Hilarion* eerst in Cypren quam, daar hy niet meer dan seven jaren [*o*], twee jaren te Paphos, en vijf op het gebergte, geleefd heeft) en het jaar CCCLXXII, 't welk het laatste was van *Hilarions* leven; ja de gemelde Schrijver geeft klaarlijk te kennen, dat het geweest is ten tijde als *Hilarion* sijn verblijf te Paphos had, en alsо in het jaar CCCLXVI. Dit nu komt net over-een met de rekening van *Palladius* (*p*), die de ses-en-dertig jaren van *Epiphanius* Bisschoplijke Kerk-regeering op de sel-

Hy word Bisschop van Salamis.

By wat gelegentheyt sulks toequam.

Wanneer dat geschied zy.

ve

(*m*) *Lib. 6. c. 32. p. 689.* (*n*) *Vit. Epiph. ap. Sur. num. 32., 33. &c.* (*o*) *Vid. Hieron. ibid. p. 251.* (*p*) *Dial. de vit. Chrys. c. 16. p. 151. Edit. Paris. Gr. Lat. in quarto.* 1680.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ve tijd fteld, als *Damafus* en *Siricius* Paufen geweeft zijn; d'eerfte nu van hen was op den ftoel van Romen geklommen in het boven gemelde jaar CCCLXVI. Salamis, naderhand Conftantia genoemd, was een oude ftad, gelegen aan de zee, in het Ooften van het Eyland Cypren, gebouwd van *Teucer*, foon van *Telamon*, Koning van Salamis (daar van fe den naam van Salamis kreeg). Dat Eyland nu was een van die in de Egeïfche zee leggen. Defe ftad was in ouder tijden vermaard wegens een Tempel, *Jupiter* toegewyd, (gelijk'er te Paphos een was van *Venus*) en befaamt van de geboorte-plaats van den Poëet *Afclepiades*, en den grooten Wet-gever der Athenienfers, *Solon*, geweeft te zijn. Het geen defe ftad eerft in de Chriften wereld heeft doen bekend zijn, is het prediken en martelaarfchap van den H. *Barnabas*, geboortig uyt Cypren, die hier het Chriften-Geloof gepredikt, en met fijn bloed verzegeld heeft. Uyt dien hoofde wierd Salamis de ftoel van den *Primaat*, of *Metropolitaan* (hoofd-ftads-Biffchop) van dat Eyland. Wat eere om die reden in de volgende tijden aan die plaats opgedragen is, hebben wy elders aangeteekend. Maar helaas! van desfelfs oude luyfter en grootheyt is heden ter nauwer nood iets anders over als een kleyn onnofel dorp, dat twee mijlen gelegen is van Famagufta, thans de hoofdftad van dat Eyland. *Epiphanius* was fo dra in defe befaamde plaats niet neergeplant (*q*), of fijn gerugte wierd de geheele wereld door verfpreyd: want alfo Salamis een zee-ftad was, en een bequame haven had, wierd hier groote koopmanfchap gedreeven. Dat nu gaf hem gelegentheyt om eerlang bekend en geagt te worden van allerhande foort van vreemdelingen, gelijk hy aan de andere fijde door het vlijtig waarnemen van fijnen dienft, fijnen godvrugtigen en ftigtelijken omgang, en het voorfigtig beleyd, felfs van tijdelijke en wereldlijke faken, t'huys by fijn Gemeynte niet min lief en waerd was.

Salamis word befchreven.

Epiphanius word alom vermaard.

V. So groot was fekerlijk fijn naam en agting rondom, dat hy van alle kanten verfogt wierd als een fcheytsman en regter over de verfchil-pointen in de Religie, en bequamer geoordeeld als iemand, om het regtfinnig Geloof wel te verklaren. In het jaar CCCLXXIII, of het begin van het volgende, ontfing hy brieven (*r*) van *Matidius* en *Tarfinus*, fo uyt hun eygen naam, als uyt die van de andere Ouderlingen te Suedra, een ftad in Pamphilien, waar by hy om een net berigt van de Regtfinnige Leer van de hoog-geloofde Drie-eenigheyt, en byfonder van de Godheyt des H. Geeftes over te fenden, verfogt wierd. Het fchijnt dat de Macedoniaanfche kettery (die, gelijk ons *Sozemonus* [*s*] verhaald, door Bithynien, den Hellefpont en de naaft-gelegene Landfchappen uytgefpreyd was) ook in die even gemelde Landftreek was overgevlogen, en reeds veele menfchen befmet had, fo dat de oude verfchillen over de Leere van de Godheyt des Soons Gods verfchoven zijnde, de nieuw-verfonnen (gelijk dan de menfchen doorgaans op nieuwe dwalingen verfot zijn) lafteringen tegen den H. Geeft, gratig wierden opgevat, en door defelve de Godheyt en 't Goddelijke opper-gefag van dien Geeft niet alleen geloochend, maar hy felf tot den rang en dienft van een boode en dienftknegt verkleynd wierd. *Athanafius*, en nevens hem fommige anderen, hadden reeds daar over aan hen gefchreven, waar door veele van die fchadelijke gevoelens waren te regt gebragt: egter was het onkruyd aldaar niet t'eenemaal ontworteld, fo dat den fuurdeeffem van die godloosheyt fig nog al by veelen openbaarde. Uyt dien hoofde verfogten hem

Word verfogt om berigt over de fwevende verfchillen.

(*q*) *Sozom. ibid. p.* 689. (*r*) *Ext. ap. Epiph. Ancorat. præf. p.* 468. (*s*) *Lib.* 4. *c.* 27. *p.* 586.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hem de gemelde Mannen, dat hy hen dog ten vollen wilde berigten van het regtſinnig Geloof in deſen, gemerkt ſy niemand daar ontrent ſo bequaam wiſten, om hen het naaſte verſlag van die ſnoode en verwerde verſchillen, die thans onder hen waren ter baane gebragt, te geven als hem. By dit verſoek was ook een brief (*t*) van *Palladius*, Stadhouder van die ſelve plaats, van dien ſelven inhoud. Tot antwoord op d'een en d'ander ſchreef hy ſijn Ἀντεπιςολὴν (gelijk ſe genoemd word) dat is, ſijn antwoords-brief, waar in hy nauwkeurig de leere van de algemeene en regtſinnige Kerk, rakende de artijkelen van de drie perſonen der Heylige Drie-eenigheyt ontvouwd, uyt de Schriftuur beveſtigd, en tegen de laſteringen en voorwendſelen der Ketteren beweerd; en vervolgens de leere van de opſtanding, en 't geen daar op volgd, nadrukkelijk voorſteld.

Welk hy gaf.

Die verhandeling gaf hy den naam van *Ancoratus* (*v*), als ſullende gelijk een anker dienen, om de onvaſte gemoederen in de kenniſſe van de waarheyt te beveſtigen en te verſterken, en alſo te bewaren dat ſe niet herwaards of derwaards ſouden geſlingerd, en met alle wind der leere omgevoerd worden. Onder andere ſaken, daar verhandeld, laſte hy in dat Boek in, een geheele lijſt van de namen, en het getal van alle de ketteryen, die de Kerke van eeuw tot eeuw belemmerd en ontruſt hadden.

In ſijn *Ancoratus*.

Dit wierd ten eerſten in de naaſtgelegene landen rugtbaar, en wakkerde veelen, en byſonder de twee *Archimandriten*, of hoofden van Klooſters, in de Geweſten van Chalcedon, en Bereën in Cœloſyrien, *Acacius* en *Paulus* op, die dan in het volgende jaar (*x*) hem een brief toeſonden door *Marcellus*, die onlangs te vooren in het Chriſten-Geloof onderweeſen, begeerig was om door *Epiphanius* nader berigt en in het ſelve verſterkt te worden, waar in ſy onder anderen ſig verontſchuldigden, dat ſy hem niet perſoonlijk quamen opwagten, 't welk ſy, ten ware de ſiekte en ſwakheyt hen ſulks belet had, hadden voorgenomen, en hem verſekerden, dat ſy hem aanſagen als *een tweeden Heyligen Johannes*, en als een, dien God op een ongewoone wijſe tot een nieuwen Apoſtel en Leeraar van de Kerk verwekt had; maar het groote oogmerk van hunnen brief was hem te bidden, dat hy hen een verſlag wilde geven van alle de gevoelens en levens-wijſen der Ketteren, die de Kerk ontruſt hadden, als zijnde een ſaak, die hen en alle vroome ſeer aangenaam zijn ſoude.

Nader verſoek aan hem door de Monnikken van Syrien.

In gevolge van dien maakte hy ſijn grooter Werk *tegen de Ketteryen*, waar in hy, nevens een Hiſtoriſch verhaal derſelven, elke kettery byſonder wederlegd, die hy van eeuw tot eeuw, tot ſijnen tijd toe; dat is, tot het elfde jaar van *Valens* en *Valentinianus*, zijnde het jaar CCCLXXIV, vervolgd (*y*). *Baronius* (*z*) meend, dat hy dit Werk begon een jaar te vooren, eer hy boven-gemelden brief van de Monnikken uyt Syrien ontfing, en dat hy het hoofd en den titel van 't ſelve niet eer als in het volgende jaar gemaakt heeft: maar het kan zijn, dat het opſchrift van *Epiphanius* ſelf niet geſteld is, of dat *Epiphanius* met de tijd-ſtelling van het elfde jaar van *Valens* niet heeft willen uytdrukken, dat hy het toen begon, maar, gelijk wy even ſeyden, tot die tijd toe vervolgd heeft. Immers 't blijkt ſekerlijk uyt de voorreden en het Boek ſelfs, dat hy dat Werk ontworpen heeft op het verſoek van de gemelde *Archimandriten* uyt Syrien; en dat hy op hun ſeggen van gehoord te hebben, dat hy een naam-rol van de ketteryen gemaakt had, welk buyten twijfel op dat gedeelte ſiet van ſijn *Ancoratus* (*a*), daar wy reeds van geſproken hebben, op de ſelve order daar

Waar op hy ſijn Boek tegen de Ketteryen, tot ſijnen tijd toe, ſchreef.

(*t*) *Ext. ubi ſupra.* (*v*) *Vid. Epiph. hæreſ.* 69. *p.* 321. & *Argum. lib. Ancor. p.* 468.
(*x*) *Ext. Epiſt. ante Panar.* (*y*) *Vide adv. hæreſ. p.* 7. (*z*) *Ad ann.* 375. (*a*) *Pag.* 474.

Dat hy Panarium noemde.

van wijdloopiger gehandeld heeft. Dit Werk gaf hy den naam van *Panarium*, het *Pak-huys* of *Spÿs-kamer*; en ordonneerde het, gelijk hy ons self segd (*b*), tot een κιβώτιον ἰατρικὸν, tot een koffer, of winkel van allerley genees-middelen, als zijnde vervuld met bequame heel-middelen tegen het vergif, en doodelijke wonden, die der menschen gemoederen van de dwalingen en ketteryen worden toegebragt. Maar alſo het werk vry groot was, en de verschil-pointen daar vry diepſinnig in verhandeld wierden, kon het de ongeleerde en eenvoudige Lesers ſo

Welk hy naderhand bekortte.

wel geen ſta doen, weshalven hy het naderhand ſelf bekortte, en in een *anacephalaiosis* of *kort begrÿp*, ten eynde het voor den gemeenen man bequamer en dienſtiger zijn mogt, t'ſamen trok. Dog onſen *Epiphanius* wierd dus niet alleen t'huys, ten dienſte van de Kerk, gebruykt,

Epiphanius reyſd naar Romen op een Synode,

maar ook tot hulp derſelve elders heen geroepen. *Gratianus* en *Theodoſius* riepen in het jaar onſes Heeren CCCLXXXII een Concilie t'ſamen, 't welk te Romen ſoude gehouden worden, om het verſchil te ſlegten, dat in het Ooſten ſo veel onruſt verwekt had, over den ſtoel van Antiochien, die *Paulinus* tegenwoordig wel in had, maar daar *Flavianus* aanſpraak op deed, wiens eyſch door een Synode, thans te Conſtantinopelen vergaderd, gehandhaafd en doorgeſet was. Volgens Keyſerlijk aanſchrijven quamen tot de Synode, die te Romen ſtond gehouden te worden, niet alleen de Biſſchoppen uyt het Weſten, maar ook ſommige uyt het Ooſten (*c*), byſonderlijk *Paulinus*, Biſſchop van Antiochien,

Huysveſt aldaar by Paula.

en onſen *Epiphanius*, die aldaar t'huys lag by eene Juffrouw *Paula*, weduwe van een Roomſch Edelman *Toxotius*, die hem met alle mogelijke beleefdheyt onthaalde, en haarſelven gelukkig agtte, dat ſy ſodanigen gaſt onder haar dak had. De Verhandelingen van deſe Synode zijn weggeraakt, maar door de uytkomſt blijkt, dat men daar *Paulinus*

Komt weder t'huys.

gelijk gaf. *Epiphanius* de Synode bygewoond, Romen beſien, en met de grootſten van de ſtad verkeerd hebbende, keerde in de voortijd van het volgende jaar weder naar Cyprus.

Onluſt tuſſchen hem en den Biſſchop van Jeruſalem.

VI. Dus regeerde hy de Kerken van Cypren veele jaren na malkanderen in een gewenſchte ruſt en vreede, dog wierd eyndelijk door toedoen van *Johannes* (die in het jaar CCCLXXXVI na *Cyrillus* dood Biſſchop van Jeruſalem geworden was) ongelukkig in een moeyte en ſwarigheyt, daar hy in het laatſte gedeelte van ſijn leven mede worſte-

De oorſprongk en voortgang deſſelfs.

len moeſt, ingewikkeld. Tot beter bevatting van dien moeten wy weeten, dat hy nog ſijn opſigt hield over het Klooſter (het oud *Adde* genoemd) dat hy te vooren by Eleutheropolis in Paleſtina geſtigt en gebouwd had, tot welken eynde hy genoodſaakt was ſomtijds daar heenen te reyſen, by welke gelegentheyt hy een nader en gemeenſamer kennis kreeg aan *Johannes*, Biſſchop van Jeruſalem. Deſe was niet alleen een hovaerdig en eygenſinnig menſch, maar ook in de ſaken van Religie wankelbaar en onbeſtendig. Hy hadde het ten tijde van de laatſte vervolging onder de regeering van *Valens*, met die van de Ariaanſche en Macedoniaanſche party (*d*) gehouden; en hoewel hy by ſijne bevordering tot den Biſſchoppelijken ſtoel deſelve had verlaten, egter nog eenige genegentheyt behouden tot die oude gevoelens, maar was boven dien een heymelijke vriend van de leere van *Origenes*, waar tegen *Epiphanius* een openbaar vyand was. Dit nu verwekte onderlinge onluſten, die eyndelijk tot een ligte vlam begonden uyt te barſten. Het gebeurde op ſeekeren tijd, dat *Epiphanius* te Jeruſalem in de hoofd-kerk predikende,

(*b*) *Præfat. p.* 2. & *Anaceph. p.* 519. (*c*) *Hieron. Epitaph. Paulæ. p.* 171. (*d*) *Vid. Hieron. ad Pammach. p.* 163, 165.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dikende (*e*), de Origeniaansche leer-stukken wederley. De Bisschop dagt door dat prediken geraakt te zijn, en gaf sijn *Clergie* dan eens door blijken van toorn, en dan wederom door schimpen en spotten te kennen, dat hem dat prediken tegen de borst, en hy met het suffen van den ouden man verleegen was; dog sigselven niet langer konnende bedwingen, sond hy een Aarts-Diaken tot hem, met last, dat hy soude ophouden van die saak meer te prediken. De predikatie geëyndigt zijnde, gingen sy beyde van de plaats *der opstanding*, tot die van *het kruys*. Onderwegen quam allerhande slag van volk met sulken meenigte, en uytdrukking van eer en agting op *Epiphanius* aandringen, dat sy in hunne voortgang belemmerd wierden. Dit baarde by *Johannes* sulken misnoegen en wangunst, dat hy sig niet kon bedwingen hem in sijn aangesigt te seggen, Dat hy de oorsaak van al dat gewoel was, en het selve besteld had. Naderhand wierd de Gemeynte te kennen gegeven, dat sy *Epiphanius* nogmaals hooren souden; dog als deselve t'samen gekomen was, trad *Johannes* op den predik-stoel, en deed niet als donderen en schelden van de *Anthropomorphiten*, welke staande hielden, dat God menschelijke leden en gedaante had, slaande met eenen doorgaans sijn oog op *Epiphanius*, ten eynde hy de Gemeynte mogt inboesemen, dat deselve aan sulken godloosen en ongerijmden gevoelen vast was. De predikatie gedaan zijnde, stond de goede oude Bisschop op, en seyde tot de Vergadering, Dat het geen sijn broeder tegen de Kettery der *Anthropomorphiten* gesegd had, seer wel was, en dat hy die ook selfs van herten versoeyde; maar dat het niet meer dan billijk was, dat die dese kettery verwierpen, insgelijks de verkeerde leeringen van *Origenes* moesten veroordeelen: 't welk van de Gemeynte met een groot gejuych wierd beantwoord, tot geen minder schaamte als verdriet van hunnen Bisschop.

VII. Tot dus verre was het nog lijdelijk; maar nu sogt *Johannes* gelegentheyt, om sijn moed aan hem opentlijk te koelen, waar toe hem het geen nu volgd wel te pas scheen te komen: In het Klooster van *Epiphanius* (*f*) ontbrak een Ouderling, om by de Monniken den Goddelijken dienst als Voorganger te bekleeden; een ampt, 't welk de H. *Hieronymus* en *Vincentius*, beyde Ouderlingen, thans sig niet verre daar van daan in het Klooster te Bethlehem ophoudende, uyt needrigheyt geweygerd hadden aan te nemen. Dit door de broederen van het Klooster *Epiphanius* geklaagd zijnde, wierd een bequaam man uytgesogt, en *Paulinianus*, *Hieronimus* jongste broeder, daar toe uytgekipt: maar ook dese sloeg sulks, uyt sedigheyt en kleyn gevoelen van sigselven, niet alleen af, maar wilde self by geen Bisschop, uyt vreese dat hy hem de handen mogt opleggen, komen: maar als hy eenigen tijd daar na, ne vens andere quam om *Epiphanius*, thans in die Gewesten zijnde, over eenige saken, het Klooster rakende, te spreeken, gaf hy den Diakenen, die'er tegenwoordig waren, last, om hem te vatten, en onderging hem sodanig door sijn gesag, en kragt van redenen, dat hy sig, hoewel ongeern, tot Diaken liet aanstellen, gelijk dan aanstonds in de Parochie-kerk, naast het Klooster, voltrokken wierd, waar na hy hem, een behoorlijke tusschen-tijd verloopen zijnde, hoewel met de selve tegen-worsteling, tot den rang der Ouderlingen verhoogde, en tot ordinaris prediker voor het Klooster aanstelde. Eerlang quam dit ter ooren van *Johannes*, Bisschop van Jerusalem, die wel in sijn schik was van sulken gelegentheyt gevonden te hebben. Aanstonds voer hy alom tegen *Epiphanius* uyt; „Dat hy de orders van de Kerk verbroken en geschonden

Nader aanleyding tot verder verwijdering.

Door het aanstellen van Paulinianus tot Leeraar in sijn Klooster.

 „had,

(*e*) *Id. ibid. p.* 166. (*f*) *Epiph. Epist. ad Joan. ap. Hieron. p.* 156, 157.

„had, mits ſig aanmatigende iemand uyt ſijn Kerk-gebied aan te ſtellen;
„dat de beveſtigde perſoon niet veel meer als een Jongen was; dat die
„van ſijn *Clergie*, welke den beroepenen voor ſodanig ſouden erken-
„nen, hun rang en plaats in die Kerk verbeuren ſouden; dat *Epipha-*
„*nius* hem voor een Ketter had uytgemaakt (*g*), en openbaar voor hem
„met deſe woorden gebeden had: *Geef, Heere, dat* Johannes *regtſin-*
„*nig in ſijn Geloof zy;* dat hy dienvolgende voorgenoomen had *Epi-*
„*phanius* te leeren hemſelven kennen, en aan alle Geweſten van de
„Chriſten wereld de onverantwoordelijke en ongeregelde manieren van
„doen, die *Epiphanius* gebruykt had, bekend te maken, en dat hy
„hem, ſo hem van menſchen geen regt gedaan wierd, voor het oordeel
„van de Goddelijke Vierſchaar ſou dagvaarden. Tegen al dien ophef
ſond hem *Epiphanius* een beſcheyden brief, waar in hy „hem ſoetelijk
„beriſpte over ſijn onbeſcheyden en onchriſtelijk gedrag in deſen, en de
„regte geſchapenheyt, van 't geene van hem gedaan was, ontvouwde,
„met vertooning, Dat hy uyt dien hoofde eerder dank ſoude verwagt
„hebben, dan dat ſulks de grond van krakeel, haat, en af-keerigheyt
„ſoude geworden zijn, alſo hy niets hier in gedaan had, als 't geen in
„ſijne Landſtreek, by gelijke voorvallen, doorgaans pleeg te geſchie-
„den, alwaar de Catholijke en Regtſinnige Biſſchoppen de Ouderlin-
„gen binnen hunne Provincie beriepen en beveſtigden; ja dat hy ſelf,
„gemerkt ſijn Bisdom ſig wijd en breed uytſtrekte, wel verſogt had aan
„anderen, byſonder aan *Philo* en *Theoprobus*, dat ſy in de Kerken, die
„naaſt by die van hen gelegen waren, wanneer ſig de gelegentheyt daar
„toe opdeed, en de Kerken moeſten verſorgd worden, Ouderlingen
„wilden aanſtellen; dat hy, hoe het ook was, minſt te klagen had,
„gemerkt de beveſtiging niet onder het Bisdom van Jeruſalem, maar
„van Eleutheropolis geſchied was. *Hieronymus* voegt'er by, dat, ſo
iemand ſig daar door ſoude oordeelen benadeeld te zijn, het moeſt de
Biſſchop van Ceſareën, als Biſſchop van de hoofd-plaats dier geheele
Provincie, weſen; en ſeyd met eenen, Dat *Paulinianus* niet veel min-
der dan dertig jaren oud, en alſo geen Jongen meer was, ja dat *Johan-*
nes niet veel ouder was, als hy Biſſchop wierd, en ſelfs anderen van geen
hooger jaren, als *Paulinianus*, beroepen en tot Ouderlingen beveſtigd
had. „Maar 't was, *ſeyde hem Epiphanius verder* (*h*), niet ſo ſeer de
„ſaak van *Paulinianus*, daar over hy ſo toornde, maar het quam uyt
„een anderen grond, om dat hy hem ſomtijds als een vriend van *Orige-*
„*nes*, en deſſelfs gevoelens, (die by hem, als de ſtigter van de Ariaan-
„ſche en andere ſchadelijke dwalingen, te boek ſtond) beſchreven had;
„dat hy, ſulks niet konnende hooren, ſo driftig en opſtuyvend gewor-
„den was; dat het een groote misſlag was, hem na te geven, dat hy
„hem by de Gemeynte, door de woorden van ſijn gebed, benadeeld
„had, alſo hy ſigſelven wel bewuſt was aan ſulken ruwen en onvoorſig-
„tigen manier van ſpreeken, om hem voor de Gemeynte ten toon te ſtel-
„len, niet ſchuldig te zijn, alſo hy hem en ſijn Ampt te grooten eer-
„bied toedroeg, en niet anders gedaan had, dan (gelijk men gewoon
„was ontrent het eynde van het openbaar gebed) voor hem en voor al-
„le andere Biſſchoppen te bidden, dat God hen wilde bewaren, en
„het woord der waarheyt doen prediken; en dat hy hem daarom alsnog
„hertelijk verſogt van de gemeenſchap aan *Origenes*, of andere ketter-
„ſche gevoelens af te ſtaan. Tot welken eynde hy hem voorſtelde agt
ver-

Epiphanius ſchrijft daar over aan Johannes.

(*g*) *Hieron. ad Pamm. in fin. Epiſt. ad Theoph. p.* 186. *Epiph. Epiſt. p.* 157. (*h*) *Loc. ſupra citat.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

verscheyden stellingen van *Origenes*, met versoek, dat hy deselve rijpelijk mogt overwegen, vervolgens verwerpen, en dienvolgende afwijken van die de selve hardnekkig aankleefden.

VIII. Maar *Johannes*, met de boven-gemelde beschuldigingen niet vergenoegd, ley hem daar-en-boven nog te last (*i*), dat hy in een van de Kerken onder sijn Kerk-gebied geweld gepleegd, en deselve gelijk als bestoolen had, siende op het geen in de Kerk van Anablata gebeurd was. *Epiphanius* quam op seekeren tijd, als hy naar Bethel reysde, door een dorp, Anablata genoemd, daar hy, om sijn gebed te doen, in de kerk ging: in deselve getreeden zijnde, sag hy een gordijn of doek boven de kerk-deur opgehangen, waar op het beeld van *Christus*, of eenig ander Heylig geschilderd was. Hy verfoeyde by sigselven sulken nieuwigheyt in de Kerk, die regt-uyt tegen het gesag der Heylige Schriften (gelijk *Epiphanius* eygen woorden zijn) aanliep, en scheurde deselve van malkanderen, radende te gelijk de Kerk-meesters deselve liever te gebruyken tot een dood-kleed voor een arm mensch. Dese daar over misnoegd, gaven hem tot antwoord, Dat het niet meer dan billijk was, dat hy, dien doek gescheurd hebbende, hen een andere gaf, daar niets op te seggen viel; 't welk hy aanstonds beloofde, en niet lang daar na deed, oversendende het beste dat hy konde krijgen, en versoekende den Bisschop, hetselve den Ouderlingen van die plaats ter hand te stellen, en voor het toekomende sorg te dragen, dat sulke beschilderde doeken, t'eenemaal tegen onse Religie, in de Christen kerken niet meer wierden opgehangen, alsso hy ten hoogsten verpligt was te waken en toe tesien, dat al 't geen aanstootelijk is, en de Kerk van *Christus*, en de Gemeynte, die sijne sorg was aanbevoolen, niet past, te weeren. Een voorbeeld, daar in de leer en 't gebruyk der Kerk van die eeuw ontrent den beelden-dienst so merkelijk gesien word, dat de Voorstanders van de Roomsche Kerk daar geweldig mede verleegen zijn; waarom sommige van hen voorgeven, dat de goede Bisschop die schildery so mishandelde, om dat hy deselve waande de af-beelding te zijn van d'een of d'ander vuyl mensch, en daarom het so euvel op-nam, dat deselve de plaats van een Heyligen besloeg; anderen, dat die brief verdigt is, en t'onregt *Epiphanius* toegeschreven word; anderen, dat dese Geschiedenis aan den brief van *Epiphanius*, door een latere hand, is aangelast. So spreeken'er *Baronius*, *Bellarminus*, en meest alle van, dog sonder grond of schijn van reden; so dat *Baronius*, alle weer gedaan hebbende om dat verhaal voor valsch uyt te krijten, egter op sijn gissing niet derfd vast gaan: weshalven anderen, siende dat al dat verdraaijen en gissen te swak en ongegrond is, die Geschiedenis voor waaragtig erkennen, maar met eenen *Epiphanius* uytkrijten als een *Iconoclast*, een vyand van den beelden-dienst, en dat men hem daarom in dit verschil niet veel behoefd te agten. Sy hebben geen ongelijk, hem voor sulken vyand van den beelden-dienst aan te sien, gemerkt *Epiphanius* ook elders daar van rond uyt gesprooken heeft. De Vaders van het tweede Concilie van Niceën (*k*), de groote voorstanders van den beeldendienst, stellen een merkelijk getuygenis van *Epiphanius*, desen aangaande, voor: *Hebt agt, seyd Epiphanius*, ('t zijn hunne woorden) *op uwselven, en houd vast aan de overleveringen, die gy ontfangen hebt, sonder ter regter-of ter slinker-hand af te wijken. Houd altijd in gedagtenis, dat gy geene beelden in de kerken, nog by de kerk-graven der Heyligen invoerd, maar houd God altijd in uw herte, en gedagtenis.* Daar

Johannes beschuldigd Epiphanius over Kerkschending.

Om dat hy in een kerk een schildery vernield had.

Roomsche Schrijvers sijn met die Historie verlegen.

(*i*) *Epiph. Epist. ibid. in fine.* (*k*) *Syn. Nicen. 2. Act. 6. Tom. Concil. 7. p. 473.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſy nog verder byvoegen, dat die ſelve Vader verſcheyden redeneeringen tot wederlegging van de beelden, en derſelver dienſt, heeft nagelaten, die de nauwkeurige en doorſnuffelende Leſers ligtelijk ſullen konnen vinden. 't Is wel waar, dat de Vaders van die Synode de kragt van dat getuygenis ſoeken te ontſenuwen, maar op hoe loſſe en onnoſele voorwendſels ſulks van hen geſchied, kan met het eerſte opſlag haaſt geſien worden, wanneer maar iemand de moeyte neemd de Handelingen van dat Concilie in te ſien. Maar ik ſcheyde hier af.

Wrevel van Johannes. IX. De geeſt van *Johannes* was ſodanig verbitterd, dat geene ſagte middelen, of 't beſcheyden antwoord van *Epiphanius* hem tot bedaren konden brengen. Hy braakte ſijn gal uyt tegen *Epiphanius*, en de Monniken van Paleſtina, die het met hem hielden, dog meeſt tegen den H. *Hieronymus*, die aan de ſijde van *Epiphanius* was, en *Johannes* met ſijne ſcherpe antwoorden ſodanig verbitterde, dat deſelve hem ſijn dienſt en gemeenſchap met ſijne kerk ontſeyde (*l*), en, hoewel het geen voortgang had, het land poogde uyt te jagen (*m*). De Vroomen waren over deſe ongelukkige verdeeldheden niet weynig bekommerd, en wenſchten van herten, dat deſelve mogten worden bygelegd. Onder anderen bemoeyde ſig daar mede den Gemagtigden *Archelaus* (*n*), die de partyen bewoog, om tot het maken van een verſoening t'ſamen te komen; tijd en plaats wierd beraamd; een menigte van Monniken en andere vloeyden toe, om te ſien wat uytſlag die onderhandeling hebben ſou, dog de tijd gekomen zijnde, bleef *Johannes* agter, om een onnoſele uytvlugt, Dat de ſiekte van ſekere aanſienlijke vrouw, die hy niet konde verlaten, hem voor die tijd belette over te komen; waar op hem *Archelaus* liet boodſchappen, dat ſy, indien hy ſoude willen komen, nog twee of drie dagen hem ſouden afwagten; maar te vergeefs, want hy bediende ſig al wederom met de uytvlugt van die ſieke. Dus ſagen alle onpartijdigen, dat hy aan ſijn ſaak wantrouwde, en geen proef derſde afwagten: weshalven de goede oude Biſſchop *Epiphanius*, ſiende dat *Johannes* hem nog mondeling nog ſchriftelijk wilde antwoorden, aan de Monniken ſchreef, dat ſy met denſelven geen deelgenootſchap ſouden houden, voor dat hy ſig van de kettery, daar hy van beſchuldigd was, ſoude hebben geſuyverd. Maar *Johannes*, in plaats van ſulks te doen, deed ſijn beſt om de breuk en verwijdering nog te vergrooten; want 't geen hy te voren gedreygd had, dat de wereld van *Epiphanius* ſoude weeten te ſeggen, ſtelde hy nu te werk: want hy ſchreef naar alle kanten brieven, en onder anderen waarſchijnlijk ook aan *Theophilus*, Biſſchop van Alexandrien, die of op ſijn verſoek, of uyt eygener beweging, ſijn Ouderling *Iſidorus* met brieven naar Paleſtina ſond (*o*), om het verſchil, ſo het mogelijk was, by te leggen, en te ſlegten. Maar *Iſidorus* had te grooten genegentheyt voor de gevoelens van *Origenes*, als dat hy iets tot nadeel van den Biſſchop van Jeruſalem doen ſoude, weshalven hy te voren aan denſelven, en de ſijne, ſchreef, dat ſy pal ſtaan, en voor geene bedreygingen ſchrikken nog vreeſen ſouden; dat hy ſijn reys regt op Jeruſalem wilde nemen, en aldaar met ſijne over-komſt alle de ondernemingen ſijner partyen voor hem, gelijk de rook in de lugt verdwijnd, of gelijk het Was by het vuur ſmelt, wilde doen vervliegen. Overgekomen zijnde, maakte hy geen werk, om 't geen hem belaſt was, uyt te voeren. Hy ſprak wel tot drie verſcheyden reyſen toe die van de andere party; ſeyde hen wat hem van ſijn meeſter belaſt was; en gaf hen een deel

Margin notes: T'ſamenkomſt tot onderlinge vereeniging aangeſteld. — Daar Johannes niet verſcheen. — Johannes ſchrijft alom brieven. — Onder anderen aan Theophilus, — die tot bevreediging Iſidorus overſond. — Die niet wel handelde.

(*l*) *Hieron ad Pamm. p.* 179. (*m*) *Id. ad Theoph. p.* 186. (*n*) *Ad Pammach. p.* 180. (*o*) *Ibid. p.* 179.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

deel goede woorden, om den vreede aan te raden, maar hield de brieven, van *Theophilus* aan hen geschreven, te rug, en weygerde deselve, als *Hieronymus* een en andermaal daar om sprak, over te geven, ja bekende self het te rug houden der brieven aan den Bisschop van Jerusalem beloofd te hebben: en dus liep sijn Gesantschap te loor. By sijn vertrek gaf hem *Johannes* een verdedig-schrift (*p*) (door raad en beleyd van *Isidorus* opgesteld) mede, om aan *Theophilus* te behandigen, waar in hy hem eerst met veele woorden vleyd, Dat hy als een Man Gods, met Apostolische gaven vercierd, self in het midden van alle sijne besigheden te huys, nog sorg droeg voor alle Kerken, en bysonder die van Jerusalem (hoewel sulken aanspraak, gelijk *Hieronymus* aanmerkt, op den Bisschop van Cesareën beter soude gepast hebben), daar na sijne partyen op het hatelijkste voorsteld, en sigselven segd verpligt te zijn (gemerkt hy van Origeniaansche dwalingen betigt was, en *Epiphanius* [*q*] acht der selven hem aangewesen had) iets tot suyvering en verdediging sijner gevoelens op te halen; dog de voornaamste pointen overstappende, raakte hy'er maar twee of drie van het minste belang aan, en verhandeld deselve so ruw en slordig, als of daar ontrent onder de Regtsinnigen geen verschil was, en deselve geen nauwer ondersoek verdienden. Egter mogen wy ons wel versekeren, dat dese brief, gemerkt *Isidorus* deselve gunstig uytley, te Alexandrien met genoegen is ontfangen.

En sonder vrugt scheyde.

Johannes schrijft aan Theophilus.

X. *Epiphanius* wagtte ondertusschen drie jaren lang (*r*), en verdroeg met alle bedenkelijke lijdsaamheyt 't geen hem van *Johannes* was aangedaan, in hoope, dat deselve ten laatsten sijnen goeden naam soude herstellen, en de waarheyt doen zegepralen. Maar hy bevond, dat de man ongeneeslijk was, en sig van sijn stilswijgen enkelijk bediende, om de wereld met een grooten ophef tegen hem te vervullen; weshalven hy voornam sigselven niet langer te verwaarloosen, en daarom brieven afsond (*s*) naar de voornaamste Kerken, en derselver Opsienders, de Bisschoppen van Palestina, Alexandrien, en bysonder aan *Siricius*, Bisschop van Romen, daar de klagten van *Johannes* meest rugtbaar waren. Maar gemerkt men aldaar niet regt wist, waar in het verschil bestond, schreef *Pammachius*, een geleerd Edelman te Romen, die na de dood van sijn vrouw *Paulina* de Order van het eensaam leven had aangenomen, aan den H. *Hieronymus*, hem versoekende om volkomen verslag van de geschapenheyt deser saken te mogen hebben; 't welk hy hem oversond in een grooten, geleerden, en cierlijken brief, waar in hy de geheele saak in alle sijne omstandigheden ontvouwd, *Epiphanius* en hemselven suyverd, en *Johannes* met sijne eygene verwen uytbeeld. Dese brief was geschreven in het jaar CCCXCIII. Niet lang na die tijd schreef deselve insgelijks aan *Theophilus*, Bisschop van Alexandrien, om de saken, die *Isidorus* en *Johannes* van *Epiphanius* hatelijk hadden opgegeven, naar waarheyt te ontdekken, daar hy dan te gelijk met een cierlijke welsprekentheyt al 't geen, daar hy mede beklad wierd, beantwoordde, en betuygde, niet-tegenstaande al de smaad hem en de sijnen van *Johannes* aangedaan, van herten tot vreede genegen te zijn, indien maar *Johannes* de wereld, over de saken van het Geloof, genoegen geven wilde. De saak van *Epiphanius* dus ontdekt zijnde, sag *Johannes* dat het te vergeefs was tegen den stroom op te swemmen, en liet sijn ophef sakken, so dat hy, mijnes wetens, na dien tijd voor die saken geen harnas meer aantrok. Dus konde de goede man, voor dien tijd, sijn aassem scheppen: maar dat duurde niet lang: Want het verschil over de gevoelens van

Epiphanius schrijft eyndelijk insgelijks daar over aan verscheyden Kerken.

Hieronymus geeft berigt van saken aan Pammachius,

en Theophilus.

Johannes laat sijn saak sakken.

(*p*) *Ibid.* & *p.* 178. (*q*) *Ibid. p.* 164. (*r*) *Ibid. p.* 167. (*s*) *Ibid. p.* 189. *in fine.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Aanleyding tot nieuwe moeijelijkheyt voor Epiphanius.

van *Origenes* wierd eerlang, hoewel by een andere gelegentheyt, weder levendig, en sleepte hem in nieuwe swarigheden, die geen eynde hadden, voor dat sijn leven een eynde nam, waar van wy, tot beter ophelderinge van het overige leven van *Epiphanius* en van *Chrysostomus* (wiens leven en bedrijf wy op sijn plaats sullen ophalen) een nader verslag geven sullen.

XI. De Ariaansche stellingen in het begin van dese eeuw hadden de voor lang begraven saak van *Origenes* vry levendig gemaakt; egter brak deselve niet sterk door, voor dat die eeuw by-na ten eynde geloopen was. Toen rees'er onder de Monniken (*t*) van Egypten, en bysonder die van den berg Nitria (daar de meeste en befaamste Kloosters waren) een Vraag, Of God een t'eenemaal onligchamelijk wesen was, dan of hy ook de deelen en gedaante van een mensch had? Hier ontrent waren de Kloosters niet van een gevoelen; veele stonden voor het Regtsinnig gevoelen; maar andere, die onnosel en eenvoudig waren, en daarom de Schriftuur-plaatsen, die aan God oogen, aangesigt, handen, e. s. v. toeschrijven, naar de letter verstonden, namen het laatste aan, streeden daar ongemeen hevig voor, en gemerkt de Schriften van *Origenes* tegens hun gevoelen doorgaans wierden ingebragt, verwierpen sy dien Vader, en trokken het harnas aan tegen alle, die hem goed keurden, en voor regtsinnig aannamen. Thans was *Theophilus* Bisschop van Alexandrien: een loos en schrander man, die een quade saak, by gelegentheyt, een goede verw wist aan te strijken, en met alle winden, indien hy maar daar door sijn oogmerk bereyken konde, waaide. Hy had in sijne Paaschbrieven hemselven rond uyt verklaard voor het gevoelen van de onligchamelijkheyt Gods, en in sijne predikatien vry scherp tegen de andersgesinden uytgevaren. Dit quam eerlang de Monniken te Nitria ter ooren, die, daar van gevoelig, in een groot getal naar Alexandrien spoeyden, met oogmerk, om hem sijne godloosheyt (dien naam gaven sy het) op verbeurte van sijn hoofd, te doen verbeteren. De Bisschop, van hunne komste gewaarschouwd, ging hen te gemoet, onthaalde se met een vrolijk aangesigt, en sprak se aan met de woorden *Jacobs* tot sijn broeder *Esau* (*v*); *Ik heb uw aangesigte gesien, als hadde ik Gods aangesigte gesien.* Door die loose en dubbelsinnige woorden wierden die eenvoudige Monniken voldaan, en stelden vast, dat hy God begreep een aangesigte te hebben als een mensch, dog seyden hem met eenen; *Indien gy waarlijk meend 't geen gy segd, so veroordeel de Boeken van* Origenes, *door welke veele om anders te gevoelen verleyd, en, om ons te bevegten, gewapend worden: indien gy dat weygerd, wy hebben voorgenomen u te handelen als een godloos mensch, en vyand van God.* Waar op hen de Bisschop antwoordde; *Weest so haastig niet, Heeren, ik ben bereydwillig om 't geen gy voorsteld te doen: Ik voor mijn deel verfoey de Boeken van* Origenes, *en veroordeele alle, die de selve voor goed aannemen.* De Monniken die verklaring gehoord hebbende, namen hun afscheyd, en meenden een groote saak verrigt te hebben.

Gods onligchamelijkheyt word van veele in twijfel getrokken.

Theophilus beweerd Gods onligchamelijkheyt.

Gebruykt egter tegen de Monniken dubbelsinnige woorden.

Waar door deselve voldaan waren.

Vier broederen de *Lange* genaamd.

XII. Hier mede had het verschil konnen afgesneeden en dood zijn, maar *Theophilus* vond goed, tot voldoening van sijn boosheyt en wraaksugt, deselve weder op te halen. Daar waren vier broeders, wegens hunne uyterlijke gestalte *Longi*, dat is, *de Lange* genaamd, die het opsigt over de Egyptische Kloosters hadden, *Dioscurus*, *Ammonius*, *Eusebius* en *Euthymius*, mannen, die wegens hunne geleerdheyt en godvrugtig leven vermaard, en bysondere gunstelingen waren van *Theophilus*,

(*t*) *Socr. lib.* 6. *c.* 7. *p.* 309. *Sozom. lib.* 8. *c.* 11. *p.* 771. (*v*) *Gen.* 33. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lus, die deselve alle bedenkelijke beleefdheyt en genegentheyt betoonde. Hy maakte *Dioscurus*, hoewel tegen sijn borst, Bisschop van Hermopolis, en dwong genoegsaam twee andere van hen, om by hem te Alexandrien te blijven, en Rentmeesters van het inkomen sijner Kerk te wesen. Maar dese de bekommernissen van een wereldlijk leven, als zijnde t'eenemaal met hun Godvrugtig en regt Wijsgeerig oogmerk strijdig, en bysonder sijne gierigheyt en schrapery, daar toe hy hen dagt te gebruyken, moede zijnde, namen voor tot hunne so seer geliefde en gewenschte eensaamheyt en stil leven weder te keeren. De Bisschop deed wat hy konde om hen sulks af te raden; maar merkende dat sy onversettelijk in hun voornemen waren, en bysonder, wat redenen sy hadden om hem te verlaten, begon tegens hen te bulderen, en te dreygen, Dat hy sig aan hen sou wreeken; dog sy dat in de wind slaande, keerden weder naar hunne Kloosters. Ontrent die selve tijd rees'er een misverstand tusschen hem en *Isidorus* (*x*) (die nog onlangs sijn gunsteling geweest was), ten deele, om dat hy niet als getuyge over sekere Uyterstewil, gemerkt hy voorgaf dat *Theophilus* suster reeds erfgenaam van seker stuk goeds was, staan wilde; en ten deele, om dat hy de Rentmeester en Opsigter op der Armen middelen zijnde, *Theophilus* een somme gelds, die hy hem tot sijn pragtige wooningen had afgevorderd, geweygerd, en te gelijk betuygd had, beter te zijn, dat de ruggen der Armen, als zijnde de ware Tempelen Gods, bekleed, en derselver ingewanden verquikt wierden, dan dat men dat geld tot het opregten van muuren en daken besteedde. *Theophilus* hem niet konnende naar sijn hand setten, en dat verwijt gehoord hebbende, besloot, hem te verderven en in de grond te booren. Tot dien eynde beschuldigde hy hem, naar het seggen van *Palladius* (*y*), in een plegtelijke *Consistorie*, niet min dan met de Sodomitische sonde, op het vertoog van een valsch schrift, welk de toets niet konnende uytstaan, poogde hy hetselve door een Jongen, dien hy de saak liet beëdigen, te bewijsen, dog de moeder van die Jongen ontdekte den aanslag, en bragt het geld, dat haar soon, om het so te seggen en te bevestigen, gegeeven was, voor den dag. Wat hier van zy of niet daar latende, immers hy excommuniceerde en sneed *Isidorus* van de kerk-gemeenschap af; die, onseker of hy wel veylig aldaar soude konnen blijven, naar het gebergte van Nitria, alwaar hy in sijne jonger jaren gewoond had, sijn wijk nam; dog *Theophilus* volgde hem met sijne brieven self tot daar toe, gebiedende de Bisschoppen van die landstreek hem, en die van sijnen aanhang, uyt hun geselschap uyt te sluyten. De Monniken dit gehoord hebbende, en met de ramp van *Isidorus* bewogen, vaerdigden eenige uyt hun midden, en *Ammonius* tot derselver hoofd, naar Alexandrien, om met den Bisschop over die geheele saak te spreeken. Dese verworven so veel by hem, dat hy *Isidorus* beloofde tot de kerk-gemeenschap te herstellen; maar *Theophilus*, meermaals om de voltrekking van sijne belofte aangemaand, wierp, om diergelijken versoek af te snijden, een der Monniken in de gevangkenis; ja men seyd, dat hy sijn das om *Ammonius* hals smeet, en hem daar by vast houdende, sodanig met eygen handen in sijn aangesigt sloeg, dat hem het bloed alom uytborst, onderwijlen met harde en hevige woorden hem toeduwende; *Ketter, verwerp en vervloek Origenes*; hoewel'er te dier tijd de minste gelegentheyt, om so te spreeken, niet gegeven was. *Ammonius* en sijn geselschap gingen, dus bejegend, hunne makker in sijne gevangkenis volgen, en wilden daar niet uyt komen, voor

Twee van hen raken in onlust met Theophilus.

gelijk ook Isidorus.

Die voor hem spreeken wierden mishandeld.

(*x*) *Sozom. ibid. c.* 12. *p.* 772. (*y*) *Dial. de vit. Chrys. c.* 6. *p.* 52.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Dog wierd in schijn bevreedigd.

voor dat *Theophilus* self hen daar quam uythalen. Dese, naderhand bewogen om hem te komen aanspreeken, wierden van hem wel bejegend, so dat hy hen om vergiffenis, over 't geene geschied was, gebeeden hebbende, in vreede liet naar huys keeren.

Theophilus hervat sijn wraakfugt.

XIII. Maar hoe beweeglijk en Christelijk hy sig ook uyterlijk mogt gelaten, sijn eygen fugt en drift hielden stand, en vervoerden hem weder een anderen weg uyt. Het was nog in sijne geheugenis, dat *Dioscurus*, en dessels broeders, met hem hadden overhoop gelegen, en daarom, hoewel hy *Ammonius*, na dat hy hem so onbeschoft had bejegend, vriendelijk en beleefdelijk onthaald en afscheyd gegeven had, nam hy voor, sulks hen allen betaald te setten; dog daar sag hy geen kans toe, of hy moest de andere Monniken, die hen groote eerbied toedroegen, tegens hen opstooken. Hier toe nu oordeelde hy dat niets hem so wel konde dienen, als sig met het onlangs begraven verschil weder te behelpen.

Loose middelen om deselve uyt te werken.

Hy wist dat *Ammonius*, en dessels broeders, sterke drijvers waren van Gods onligchamelijkheyt, die, nevens andere redenen, ook door de getuygenissen van *Origenes* doorgaans bevestigd wierd. Dit maakte hy door sijne brieven aan alle Kloosteren bekend, deselve waarschouwende voor *Dioscurus*, en dessels broederen, die de leere van *Origenes* volgende, een godloos gevoelen, dat God onligchamelijk is, en, volgens het getuygenis der H. Schriften, geen oogen, ooren, handen of voeten heeft, poogden in te voeren; 't welk so veel uytwerkte, dat het meerder gedeelte van de Monniken, eenvoudig en ongeletterd zijnde, sig voor het grofst en ongerijmdst gevoelen verklaarden, en, 't geen hen in geleerdheyt ontbrak, met drift goed maakten, so dat sy hunne party niet door nette redeneeringen, maar met geroep en geschreeuw staande hielden. Geene kleyne oneenigheden en ongeneeslijke tweedragten reesen hier uyt, en de eene party beswaarde de andere met hatelijke benamingen; die voor Gods ligchamelijkheyt streeden, noemden de andere spots-wijse *Origenisten*, gelijk de anderen in tegendeel dese brandmerkten met den naam van *Anthropomorphiten*. *Theophilus*, om hunne oogen verder te beswalken, en wat stof in deselve te werpen, beriep een Synode te Alexandrien (z), alwaar men veel tijds met de saak van *Origenes* te ondersoeken en te schiften spilde, en veele gevaarlijke stellingen, uyt dessels Schriften versameld, ophaalde, die de gunstelingen van *Origenes* niet derfden goed keuren, en voorgaven, in dessels Schriften door Ketteren bedrieglijk te zijn ingelast. Een saak, *seyden sy*, daar men sig niet over moest verwonderen, gemerkt deselve niet geschroomd hadden het Euangelium selfs geweld aan te doen, dog dat alle de Werken van *Origenes* niet moesten verworpen worden, om dat'er hier en daar iets quaads, dat een verstandige Leser haast kan merken, was ingeplanst, maar dat dat vervalschte verworpen, en de regtsinnige en algemeene waarheyt moest behouden worden. Maar het onderzoek hier van wierd afgesneeden, doordien men voorgaf, dat'er, buyten die van *Origenes*, Boeken genoeg waren, die de Kerk had goedgekeurd; dat het lesen van die Boeken niet behoorde te worden toegestaan, gemerkt se den eenvoudigen en onvoorsigtigen meer schade, dan den geleerden en schranderen voordeel doen konden, en dat om die reden het goede en quade te gelijk verworpen, en de tarw met het onkruyd t'samen moest weggesmeeten worden; weshalven beslooten wierd, dat niemand de Boeken van *Origenes* soude mogen lesen of hebben. Dit nu raakte wel *Dioscurus* en sijne broederen niet, die, gelijk *Theophilus* wel wist, geene van de op-

(z) *Posthum. ap. Sulp. Sever. Dialog. 1. c. 3. p. 247.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

opſprakelijke gevoelens van *Origenes* voorſpraken, maar ſig enkelijk van ſijn getuygenis tot het wederleggen van een ſchadelijke en onredelijke godloosheyt bedienden, dog het quam hem te pas, om hen een quaden naam te geven, en voor de na-ſpraak en haat van het volk, dat mogelijk nooit de reden, waarom ſy *Origeniſten* genoemd wierden, ſoude onderſoeken, bloot te ſtellen.

XIV. Dit ſouden de Monniken, indien ſy daar tegenwoordig waren geweeſt, buyten twijfel de Synode hebben ontdekt: maar ſy waren, ſo het ſchijnt, niet gedagvaard (*a*), gemerkt *Theophilus* wijslijk voorſag, dat deſelve beſchreven zijnde, ſijne daden nader nageſpoord, en ſijne booſe en looſe middelen aan het ligt ſtonden gebragt te worden. Het was mogelijk om die reden, dat hy ſig nooit opſtelde tegen alle de Monniken, maar enkelijk tegen *Ammonius*, en deſſelfs broeders, tegen welke hy een Synodale uytſpraak wiſt uyt te werken. Ja, indien wy 't geen *Palladius* verder verhaald, mogen geloof geven, hy koos uyt het midden van de Monniken vijf, die by hen van geen geſag of agting waren, en daarom, naar alle waarſchijnlijkheyt, ſijne driften te ligter ſouden involgen, een van welke hy tot Biſſchop (hoewel maar van een ſlegt dorp, alſo'er geen ſtad open was, om hem daar in te voeren), een tweede tot Ouderling, en de drie andere tot Diakenen aanſtelde. Aan deſe ſijne vertrouwelingen vertoonde hy eenige beſchuldigingen tegen de vier broederen, die hy ſelfs had ontworpen, welke ſy ondertekenden, en daar na aan hem, in tegenwoordigheyt van de geheele Gemeynte, overleverden; die *Theophilus*, als of hy nergens van geweeten had, uyt hunne handen aannam, en aanſtonds aan den Keyſerlijken Stadhouder, of onder-Koning van Egypten, overhandigde, met verſoek van deſſelfs geſag en hulp, om ſulke vuyle menſchen het Land uyt te jagen: 't welk hem wierd toegeſtaan; weshalven hy, met hooger magt gewapend, en met een geſelſchap van menſchen, die ſijn werk ſouden uytvoeren, en tot dien eynde door den wijn verhittet waren, by nagt uytging, en ſijn weg nam naar Nitria (*b*), alwaar hy eerſt op *Dioſcurus* aanviel, dien hy afſette, en in bewaring gaf van ſijne Ethiopiſche Slaven, terwijl hy dien Biſſchoppelijken ſtoel, die in oudheyt voor geene andere behoefde te wijken, (en gelijk *Sozomenus* verhaald [*c*], de plaats, alwaar *Joſeph* en de geſegende Maagd met onſen Saligmaker, nog een kind zijnde, naar Egypten vlugtende, hun ruſt-plaats genomen hadden) aan ſigſelven trok. Van daar rukte hy naar de Kloosters, die hy aan de ſoldaten ten beſten gaf, en (aldaar de mannen, die hy ſogt, niet vindende) eerſt der Monnikken Cellen, vervolgens hunne Boeken, en onder die hunne Bijbels, en de brokken ſelfs van het Avondmaal overgeſchooten, ja, naar het ſeggen van die'er ſelfs oog-getuygen van geweeſt zijn, een kleynen Jongen, die in hun dienſt was, verbrandde, en, dat verrigt hebbende, zegepralende naar huys keerde. De drie broeders ondertuſſchen hadden, ſo dra ſy van deſſelfs aannadering verwittigd waren, ſig in een put, die met een dekſel geſlooten hen tot een veylige ſchuyl-plaats verſtrekte, verborgen, waar uyt ſy, het gevaar over zijnde, weder te voorſchijn quamen; dog weetende, dat ſy in die Geweſten niet ſouden konnen veylig zijn, hun land verlieten, en met *Dioſcurus* (die insgelijks ontkomen was) de vlugt namen naar Paleſtina, en eerſt aanquamen te Jeruſalem, en van daar voorttogen naar Scythopolis (eertijds genoemd Beth-ſan, en gelegen aan deſe ſijde van den Jordaan, in den Stamme van

Geweld en wreedheyt van hem ontrent de Monniken,

en byſonder aan Dioſcurus.

Welk de drie broedersontquamen.

(*a*) *Pallad. loc. cit. p.* 55. (*b*) *Socr. loc. cit. p.* 312. *Sulp. Sev. ibid. p.* 249. (*c*) *Sozom. lib.* 5. *c.* 21. *p.* 630.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Die sig in Palestina nedersloegen.

van *Manasse*), alwaar sy, gemerkt te dier plaats veele palm-boomen, welker bladeren de Monnikken in hunne dagelijksche hand-werken wisten te gebruyken, wiesschen, sig nedersloegen. Herwaards quamen veele van hun oud gesselschap, ten getale, seggen sommige, van tagtig, andere seggen van hondert ses-en-twintig, andere selfs van drie honderd, tot hen afsakken. Maar dit alles belette *Theophilus* wraaksugt niet; want hy schreef scherp en meesterlijk genoeg aan de Bisschoppen in Palestina, dat sy buyten sijn goedvinden dese vlugtelingen niet behoorden aangenomen te hebben, maar sulks, om dat sy het in hunne onwetenheyt gedaan hadden, soude over het hoofd sien, mits dat sy met deselve voor het toekomende geene burgerlijke of kerkelijke gemeenschap meer hielden. Des onaangesien bleven sy aldaar, ter tijd toe, dat sy gehoord hebbende, dat *Theophilus* eenige naar Constantinopelen, om over hen aan het Hof te klagen, wilde affenden, raadsaamst oordeelden sulks voor te komen. Dienvolgende reysde *Dioscurus*, en met hem verscheyden andere, derwaards, alwaar sy van *Chrysostomus*, thans Aards-bisschop van de Keyserlijke Hoofd-stad, met behoorlijke beleefdheyt en veel eerbied bejegend wierden. Uyt dat geheele beleyd, so als het ons reeds is voorgekomen, en daar wy in opsigt op *Chrysostomus* nog straks nader van sullen spreeken, blijkt oogschijnlijk, dat *Theophilus* sijn sugt en vooroordeel in dat alles meer toegaf, als een eerlijk en goed man betaamd. Ik weet wel, dat men onlangs gepoogd heeft hem te verschoonen, en van alle naspraak in desen te suyveren, en tot dien eynde al 't geen van sijne handeling en bedrijf ontrent de Egyptische Monniken verhaald is, in twijfel getrokken, en sig als een verdigtsel, enkelijk versonnen van de *Origenes*-gesinde Monnikken, om de wereld daar mede te doeken, verbeeld heeft: maar dat is een vryheyt, die ik beken my niet te derven aanmatigen. Althans die geschiedenis is niet alleen verhaald van *Socrates* en *Sozomenus*, mannen, die in andere saken geloofd worden; die geen voordeel konden hebben met anders te schrijven als de waarheyt was; die, so niet ter selver tijd, immers niet lang daar na geleefd, en sommige van die daar in gemeld worden, gekend hebben, maar ook met alle omstandigheden naukeurig beschreeven van *Palladius* (of wie ook de Schrijver van die t'samenspraak is) die nevens *Chrysostomus* voor een groot gedeelte daar wierd ingetrokken, aan die broederen gemeensame kennis had, en van 't geheel beleyd deser saak wist. Ik loochen niet, dat die voor *Origenes* waren, *Theophilus* hatelijker beschreeven, en sijn doen erger opgenomen hebben, als wel behoefde: Maar te seggen, dat die geheele historie maar een verziersel is, om dat *Sozomenus* seyd een bysonder voorval door sijn vriend, dien hy ten vollen geloofde, uyt den mond van de Monnikken self te hebben (daar dog *Sozomenus* (*d*) sulks seggende, enkelijk van *Theophilus* misnoegen tegen *Isidorus* spreekt) is te hard, en soude van te grooten gevolg zijn: want genomen hy had het geheele verhaal uyt den mond van die Monniken gehad, mag dan niemand in sijn eygen saak geloofd worden? Of kan iemand de bysonderheden van een geval so wel weten, als dien het is overgekomen? En om de waarheyt te seggen, indien een geschiedenis, die met alle omstandigheden bekleed door meer als een Schrijver verhaald word, haare geloofwaardigheyt verliest, enkelijk om dat de Schrijver hier of daar iets daar by versierd heeft, so weet ik qualijk, op welke kerkelijke Geschiedenissen men soude konnen vast gaan.

Sy komen tot Constantinopelen, en worden wel onthaald van Chrysostomus.

De geloofwaerdigheyt deser geschiedenis word beweerd.

XV. Dus verre hebben wy die geschiedenis in 't gemeen opgehaald, die

(*d*) *Sozom. lib.* 8. *c.* 12. *p.* 772.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Theophilus maakt sijn veroordeelen van Origenes alom bekend.

die wy nu nader op *Epiphanius* sullen thuys brengen. *Theophilus* in de Synode te Alexandrien de saak van *Origenes* hebbende veroordeeld, maakte sulks aan alle Kerken met brieven bekend, en poogde *Epiphanius*, die thans wegens sijne hooge jaren en sonderlinge geleerdheyt en godvrugtigheyt seer geagt was, tot sijn gevoelen over te halen (*e*); niet om dat hy te voren met hem als een *Anthropomorphyt* over hoop gelegen had, en nu om sijn vriendschap te winnen, sijn gevoelen in desen ontveynsde (gelijk het *Socrates* en *Sozomenus* opgeven), want hoewel *Johannes*, Bisschop van Jerusalem, hem, gelijk wy reeds gehoord hebben, die lak had willen opwerpen (daar *Ruffinus* [*f*] geloof aan geeft) egter had *Epiphanius* aanstonds sulks tegengesproken en van sig afgeweerd; maar om dat hy wel wist, dat dien nabuur, een man van so grooten aansien, aan sijne sijde te hebben sijn saak geweldig stevigen soude; weshalven hy, nevens den rondom gaanden brief, nog bysonder aan hem schreef (*g*), berigtende, dat hy met het sweerd des Euangeliums die Origenistische serpenten, die uyt hare holen gekropen waren, in stukken gehakt, en het gebergte van Nitria van die pestilentiale besmetting gesuyverd had; dat het nu sijn pligt was (die in sodanige strijden als een oud soldaat bedreven was) die gene, welke nog in het midden van het gevegt waren, te hulp te komen, en tot dien eynde alle de Bisschoppen van sijn eyland t'samen te roepen, en een Synodalen brief naar Constantinopelen en elders te schrijven, ten eynde *Origenes*, en bysonder sijne kettery, door een algemeene toestemming mogt veroordeeld worden; dat hy hier van ook behoorde kennis te geven aan de Bisschoppen van Isaurien, Pamphilien en de naastgelegene Provincien, ten eynde deselve insgelijks doen mogten, en raadde hem, op dat de saak niet mogt worden uytgesteld, een van sijne *Clergie*, die van al 't geen hier in gedaan was, bescheyd geven konde, met brieven naar Constantinopelen af te veerdigen, gelijk hy, (seyde hy) reeds de hoofden van de Nitriaansche Kloosters, met andere mannen van aansien tot dien eynde derwaards gesonden had. *Epiphanius*, als zijnde een man van een geseggelijken inborst, liet sig hier door ligtelijk bewegen; te meer, om dat hy met een grooten drift tegen *Origenes* ingenomen was. Dus sond hy ten eersten den brief van *Theophilus*, en daar by een van hem self (*h*) aan sijn ouden vriend *Hieronymus*, waar in hy als zege-pralende verhaalde, dat *Amalek* t'eenemaal uytgeroeyd, en de zege-teekenen van het kruys op den berg Raphidim opgeregt waren, en dat, gelijk eens *Israël* denselven had overwonnen door *Moses*, wanneer hy sijne handen ophief, also nu ook door den iever van *Theophilus* op den Altaar van Alexandrien een banier opgeregt was tegen *Origenes*. Vervolgens ontbood hy alle de Bisschoppen van Cyprus (*i*), met welke hy, by wege van een Synode, het lesen van *Origenes* boeken verbood, en deselve veroordeelde. Hier van gaf hy met een brief verslag aan *Chrysostomus*, Bisschop van Constantinopelen, met versoek, dat hy dog *Origenes* schriften self niet meer wilde lesen, en door een Synode van sijne Bisschoppen besluyten, gelijk sy in Cyprus gedaan hadden: maar *Chrysostomus*, de saak verder insiende als *Epiphanius*, wees dat af, en liet sig nog door sijn versoek, nog door het gesandschap van Alexandrien bewegen of overhalen.

Ook aan Epiphanius.

Diens hulp hy versoekt.

Welk Epiphanius doet.

In een Synode Origenis schriften insgelijks veroordeeld,

en Chrysostomus tot hetselve versoekt.

XVI. *Epiphanius*, merkende dat sijn versoek verworpen wierd, besloot self, hoewel hy van seer hooge jaren was, naar Constantinopelen

Om welken te be-

(*e*) *Socr. lib. 6. c. 10. p. 315. Sozom. lib. 8. c. 14. p. 775.* (*f*) *Hieron. apol. adv. Ruffin. p. 240.* (*g* *Ap. Hieron. Tom. 2. p. 309.* (*h*) *Apud Hieron. ibid. p. 311.* (*i*) *Socr. & Sozom. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

wegen hy self na Constantinopelen reysd.

te reysen, om in eygener persoon die saak nader aan te dringen; waar toe hy buyten twijfel door *Theophilus* aangeset en bewogen was. Met dit voornemen ging hy (een afschrift van het Synodale vonnis medenemende) scheep; en eenigen tijd hebbende geseyld, trad te Hebdomon, een plaats seven mijlen van Constantinopelen, aan land, daar hy in een kerk, die de laatst overleden Keyser aldaar gebouwd en ter eere van *Johannes den Dooper* gewyd had, getreden zijnde, den heyligen dienst

Wat hy onderwegen deed.

waarnam. Dese Kerk een zijnde van die sig door bevel van de Keyserin tegen den Bisschop hadden aangekant, wierd hem geklaagd, dat hen een Diaken ontbrak, weshalven hy op hun versoek een Diaken aldaar aanstelde. Het was onnodig dat *Baronius* sig daar over verwonderde (*k*), en voorgaf, dat de Historie-schrijver daar in een misslag gehad heeft, gemerkt *Epiphanius* diergelijke reeds lang te voren in Palestina, onder het gebied van een ander Bisschop, gedaan had; ook is het niet waarschijnlijk, dat die Historie-schrijver in een saak, die geen veertig jaren eer hy schreef gebeurd was, misverstand soude gehad hebben: maar alle twijfeling daar ontrent word afgesneden, doordien wy vinden, dat *Chrysostomus* hem sulks naderhand verweet.

Chrysostomus gaat hem beleefdelijk te gemoet.

Van daar reysde *Epiphanius* naar de stad. *Chrysostomus* gehoord hebbende dat hy de stad naderde, ging hem, om hem met behoorlijke eer en agting te ontfangen, met sijn geheele *Clergie* te gemoet, en versogt hem met alle beleefdheyt sijn

Nodigd hem in sijn huys te komen. Dat Epiphanius weygerd.

verblijf by hem in sijn Bisschops hof te nemen: maar *Epiphanius* toonde klaarblijkelijk, dat hy met een opgevat voor-oordeel beset was: want de beleefde nodiging niet willende aannemen, ging by een gemeen man t'huys leggen, alwaar hy de Bisschoppen, die thans in de stad waren, t'samen riep, en hen vertoonde wat'er in Cyprus en te Alexan-

Hy spreekt met sommige Bisschoppen.

drien tegen de werken van *Origenes* besloten was, sonder te seggen wat tegen deselve was ingebragt. Sommige derselven volgden, uyt eerbiedenis voor den ouden Man, sijn voorstel en versoek in, en ondertekenden de gevelde vonnissen, maar de meeste weygerden sulks te doen: onder an-

Eenen Theotimus spreekt hem dapper tegen.

deren seyde *Theotimus*, een Bisschop uyt Scythien, volgens de manier van sijn land-aard, bot en rond uyt; *Wat my aangaat, Epiphanius, ik sal op my niet nemen smaadheyt aan te doen een man, die reeds so lang overleden, en die met so grooten roem van geleerdheyt en godsaligheyt gestorven is; ik sal my ook niet aanmatigen te veroordeelen 't geen onse Voorsaten nooit verworpen hebben; te meer, om dat ik van geene quade leerstukken in de werken van Origenes weet*; en haalde met eenen een van *Origenes* boeken voor den dag, welke hy het geselschap voorlas, en daar uyt toonde, dat de verklaringen daar in bevat met het gevoelen van de Kerk over-een quamen; daar hy nog verder byvoegde, dat die manier van doen ongerijmd en gevaarlijk was, en dat die dese verklaringen veroordeelden, de saken, waar van die boeken handelden, met eenen onwetende quamen te verwijsen.

Chrysostomus versoekt Epiphanius nogmaals aan sijn huys. Woordwisseling daarover tusschen hen beyden.

XVII. Dies niet tegenstaande, liet *Chrysostomus* niet na *Epiphanius* te bejegenen, gelijk desselfs hooge jaren en bediening vereyschten, en versogt hem nogmaals (*l*) sijn verblijf by hem te willen nemen, op dat sy niet alleen t'samen eeten, maar God bidden en dienen mogten; dog hy kreeg tot antwoord, dat hy met hem nog eeten nog bidden wilde, voor dat hy *Dioscurus* en desselfs aanhang soude uyt de stad gebannen, en het vonnis tegen de schriften van *Origenes* ondertekend hebben: waar op hem *Chrysosthomus* weder te gemoet voerde, dat het een onredelijke onvoorsigtigheyt en dwaasheyt soude zijn, hier in iets te doen, voor dat

(*k*) *Ad ann.* 402. *p.* 147. (*l*) *Socr. lib. cit. c.* 14. *p.* 320. *Sozom. ibid. c.* 14. *p.* 776.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dat de ſaak opentlijk onderſogt en overwogen was. Men behoefde *Chryſoſtomus* vyanden niet te leeren wat voordeel ſy met het verſchil tuſſchen deſe twee mannen doen konden; weshalven deſelve, ſiende hoe voorbarig *Epiphanius* was, hem tot allerley ſchielijke en onvoorſigtige ondernemingen aanſetteden, onder anderen ook tot het volgende: Des volgenden daags ſtond'er in de Kerk, die naar de Apoſtelen genaamd wierd, een groote Vergadering te ſullen t'ſamen komen; derwaards ſtelde men vaſt ſoude *Epiphanius* komen, en opſtaande voor de geheele Vergadering eerſt de ſchriften van *Origenes* veroordeelen, daar na *Dioſcurus* en deſſelfs geſelſchap van de Kerkelijke gemeenſchap affnijden, en ten laatſten *Chryſoſtomus*, als het met deſelve houdende, hekelen. Door dit middel verſekerden ſy ſigſelven, dat *Chryſoſtomus* niet alleen voor de Kerkelijke tucht, maar ook voor den haat des volks ſoude bloot ſtaan, en deſelve af te wagten ſoude hebben. Dog deſe aanſlag wierd aan *Chryſoſtomus* bekend gemaakt, die des volgenden morgens, ſo als hy ſtond naar de Kerk te gaan, hem door *Serapion* ſijn Diaken liet aanſeggen, „Dat „hy de Kerkelijke wetten geweldig had te buyten gegaan, doordien „hy iemand onder ſijn Bisdom in een Kerk-bediening aangeſteld, buyten „ſijn verlof op eygen authoriteyt den Godsdienſt in ſijne Kerken be„diend, en ten laatſten, een en andermaal genodigd zijnde, gewey„gerd had by hem thuys te komen, en gedaan wat hem goed dagt; Dat „hem dieshalven ſoude veyligſt zijn ſig voorſigtig te dragen, alſo te „vreeſen was, dat, het volk aan het gaan rakende, de meeſte ſwarig„righeyt op ſijn eygen hoofd ſoude nederſakken. De oude Man wierd door die boodſchap ontſteld, ſtaakte ſijn gang naar de Kerk, en week niet lang daar na uyt de ſtad.

Chryſoſtomus vyanden ſoeken ſig Epiphanius te bedienen.

Welk Chryſoſtomus voorkomt.

XVIII. Niet beter voer hy aan het Hof. De jonge Prins de ſoon van *Arcadius* (*m*) lag te dier tijd gevaarlijk ſiek. De Keyſerin *Eudoxia*, die ſig daar veel aan liet gelegen zijn, ontbood *Epiphanius* (wiens godſaligheyt en wonder-werken alom rugtbaar waren) en verſogt hem God voor het leven van dien Prins te bidden; dog *Epiphanius* gaf haar tot antwoord; Het kind ſoude wel en geſond worden, indien ſy maar *Dioſcurus* en deſſelfs ketterſch geſelſchap afwees en varen liet: „Indien, ſeyde „daar op de Keyſerin, het God beliefd mijn ſoon weg te nemen, ſijn „wil geſchiede; *De Heere heeft gegeven, en 't is hy, die weder weg* „*neemd*. En wat u aangaat, indien gy de dooden konde levendig ma„ken, uw eygen Opper-diaken ſoude ſekerlijk niet geſtorven zijn. Sy ſag met dat ſeggen op *Criſpion*, een van ſijne huys-dienaars, dien hy Aartsdiaken gemaakt had, en die nu onlangs geſtorven was, en merkte uyt ſijne woorden, wat hem in de weg was; weshalven ſy *Ammonius* en deſſelfs broeders ried naar *Epiphanius* te gaan, en hem op te wagten, gelijk ſy deeden: *Epiphanius* vraagde hen, wie ſy waren, *Ammonius*, uyt aller naam antwoordende, ſeyde, ſy waren de *Longi* (de lange) uyt Egypten overgekomen, die van hem verſogten te weeten, of hy eenige van hunne boeken geleſen, of met iemand van hunne leerlingen omgegaan had. Neen, ſeyde *Epiphanius*. Op wat grond dan, ſeyde *Ammonius*, hebt gy die geoordeeld Ketters te zijn, welker gevoelen gy niet weet, en die gy van Kettery noit overtuygd hebt? Op het hooren ſeggen, gaf *Epiphanius* tot antwoord. Wy, ſeyde *Ammonius*, gaan geheel anders te werk; wy hebben met uwe leerlingen meermaals geſproken, en uwe boeken, byſonder dat *Ancoratus* genoemd word, geleſen, dog als veele uwen naam bekladden, en u den naam van een Ketter gaven, ſo hebben

Epiphanius redenvoering by de Keyſerin.

Onderhandeling tuſſchen hem en de Longi.

(*m*) *Sozom. ibid. c.* 15. *p.* 777.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ben wy (gelijk het ontrent ſulken eerweerdigen Vader betaamde) voor u in de breſſe getreden, en uwe ſaak tegen alle partyen en tegenſprekers ſtaande gehouden; en daarom behoordet gy die, welke gy nooit geſproken hebt, niet te veroordeelen, en met geene ſaken, daar van gy hen niet overtuygen kond, te beſwaren, nog ook op die wijſe te betalen die geene die van u ſo wel geſproken hebben. De goede Man over ſulken verwijt beſchaamd, begon wat beleefder te ſpreken, en ſcheydde met bedaartheyt van hen af. Niet lang daar na, 't zy dat hy van ſijn gedane reys berouw had, of dat hy van God gewaarſchouwd was, dat de tijd van ſijne ontbinding naderde, maakte hy ſig gereed om weder naar huys te keeren.

Hy vertrekt van Conſtantinopelen.

Mislijk afſcheyd van Chryſoſtomus en Epiphanius.

XIX. Men ſegd, dat *Chryſoſtomus* en *Epiphanius* ſullende van malkanderen ſcheyden, voor het laatſte elkanderen mislijk toeſpraken: *Ik hoop*, ſeyde *Epiphanius*, *dat gy geen Biſſchop ſterven ſult. Ik hoop*, antwoorde *Chryſoſtomus*, *dat gy niet levendig ſult t'huys komen.* Indien dat waar is, ſo ſien wy daar in, dat aan de eene ſijde wijſe en vroome mannen onbedagtſaam konnen uytvaren, en door ſchielijke en onredelijke driften vervoerd worden; en aan de andere ſijde God menigmaal de menſchen vat op hun woord, met hunne eygene roeden geeſſeld, en de vrugten van ſulke ſchielijke en onbeſonnene wenſchen, daar de bedaartheyt en reden hen voor ſoude doen ſchrikken, laat plukken, gelijk het in dit geval gebeurde; want *Chryſoſtomus* ſtierf in ſijn ballingſchap, en *Epiphanius* quam niet levendig t'huys. Te ſcheep gaande, nam hy van de Biſſchoppen, die hem uytgeley deeden, ſijn afſcheyd met deſe woorden; *Ik late u de ſtad, het Hof, en de ſaken, ſo als ſe zijn: Ik ga henen, en ſpoede naar mijn eynd.* Het ſchip raakte ten eerſten onder zeyl, en voerde hem binnen korten uyt hun geſigt, als een voorboode van ſijn ſchielijke aanſtaande dood, alſo hy binnen ſcheepsboord ſtierf. *Polybius* (n), die hem op deſe reys ſeyd vergeſelſchapt te hebben, geeft ons een omſtandig berigt van *Epiphanius* laatſte uuren, welk ik, hoewel daar op niet ſo wel kan vaſt gaan, als op het geene reeds verhaald is, egter hier gemerkt'er niets als 't geen waarſchijnlijk genoeg is in voorkomt, kortelijk ſal ophalen. Hy had in het ſchip ſittende, op ſekeren tijd, gelijk hy wel gewoon was, het nieuwe Teſtament in ſijn hand, opende het boek met veele ſugten en tranen, deed het weder toe, en weende: vervolgens ſtond hy op, en bad: dat gedaan hebbende ging hy weder ſitten, en begon tot ſijne twee oppaſſers *Iſaac* en *Polybius* op deſe wijſe te ſpreken, „Dat ſy, indien ſy hem lief hadden, „Gods geboden houden ſouden, en dat alsdan de liefde Gods by hen „ſoude blijven. Sy wiſten, ſeyde hy, met hoe veele ſwarigheden hy „had moeten worſtelen, die hem egter niet ſwaar gevallen hadden, „maar dat hy in alles 't geen de ſaake Gods raakte wel te vreden geweeſt „was, en dat God hem nooit verlaten, maar uyt alle gevaren verloſt „had, doordien *alle dingen ten goede mede-werken den geenen die God* „*lief hebben*; dat de duyvel meer als eens hem beſtreden had, byſon„der door deſſelfs werktuygen in alle plaatſen, de Simonianen in Phe„nicien, de Gnoſtici in Egypten, de Valentinianen en andere Ketters „in Cyprus; dat ſy ſouden wel doen, indien ſy naar ſijnen laatſten raad „luyſterden: weeſt niet begeerig, en gy ſult genoeg hebben; draagd geen „haat tegen iemand, dan ſal u God lief hebben; ſpreekt nooit qua„lijk van een broeder, dan ſal de duyvel in u niet heerſchen; verfoeyd „alle ketteryen, als wilde beeſten vol doodelijk vergif, gelijk ik in mijn

Die t'ſcheep gaat.

Sijn gedrag op het ſchip.

(n) *Vit. Epiphan. ap. Sur. num.* 63. *&c.*

"mijn *Panarium* vertoond heb; verſaakt alle wereldſche vermakelijkheden, die ten allen tijde ligchaam en ſiel verleyden, en de weg zijn, door welke de Satan op u aanvalt; want gy ſult, ſo gy'er op let, bevinden, dat menigmaal, wanneer daar geen uyterlijke verſoeking is, de ſielen der onvoorſigtigen ſig met vuyle gedagten vermaken, maar wanneer wy onſe ſielen ſuyver en kuys bewaren, en God altijd voor oogen houden, ſal het niet ſwaar vallen den vyand buyten te keeren." Dus geſproken hebbende, gebood hy alle de reysgenooten in het ſchip t'ſamen te roepen, die hy voorhield, dat het hen ten hoogſten nodig was, God om ſijne genade en hunne behoudenis ernſtig aan te roepen, gemerkt'er een ſware ſtorm aanſtaande was, en te gelijk vermaande, wel gemoed te zijn, alſo niemand van hen vergaan ſou. Vervolgens ontbood hy, na dat hy alvorens aan *Polybius* en *Iſaac* eenige byſonderheden belaſt had, alle de bootsgeſellen, die hy belaſtte in den nakenden ſtorm niet te vreeſen, maar op God, die hen ſou te hulp komen, te vertrouwen. In de volgende nagt begon'er een ſware ſtorm op te ſtaan, die twee etmålen duurde. In het midden van deſelve bad *Epiphanius* tot God, omhelsde ſijne twee dienaars, ſeyde; *God beware u, mijne ſonen, want Epiphanius ſal u in deſe wereld niet meer ſien*, en gaf den geeſt, waar op eerlang het onweêr ophield. Het ſchip tot Salamis aangekomen, en de tijding van ſijn dood verſtaan zijnde, wierd de geheele ſtad en het land met een algemeene droefheyt vervuld. Een groote menigte van menſchen liep naar den oever, haalde ſijn ligchaam uyt het ſchip, bragt het met veel ſtatie naar de kerk, daar het gebalſemd, vertoond, en eyndelijk begraven wierd. Hy ſtierf ontrent het eynde van het jaar CCCCII, of liever in het begin van het volgende, zijnde ſeer oud. Naar het ſeggen van *Polybius* ſoude hy op den ſelven dag, als hy te ſcheep ging, van den Keyſer *Arcadius* naar ſijn ouderdom gevraagd zijnde, geſeyd hebben 115. jaren en drie maanden oud te zijn (*o*), welke gemelde Schrijver dus uytrekend: Hy was ſeſtig jaren oud als hy Biſſchop wierd, ſeyd hy, en was voorts Biſſchop vijf-en-vijftig jaren en drie maanden: maar dat is onſeker, en ten deele onwaar. Dit alleen konnen wy daar van met ſekerheyt ſeggen, dat hy in het jaar CCCXCII, daar *Hieronymus* lijſt eyndigd, een man van ſeer hoogen ouderdom (*p*), en ſes-en-dertig jaren Biſſchop van Salamis geweeſt was (*q*), ſo dat hy by ſijn dood ſekerlijk niet veel minder als honderd jaren moet oud geweeſt zijn.

En dood aldaar.

Sijn Ouderdom

XX. Dus ſtierf de goede Man, en *quam in goeden ouderdom ten grave, gelijk de koorn-hoop te ſijner tijd word opgevoerd* (*r*): een Man, in wiens ſiel een grooten yver voor God, en de regtſinnige waarheyt leefde. Hy had nageſpoord de gronden, en doorſnuffeld alle de vuyligheden van oude en nieuwe ketteryen. Dat nu had in ſijn gemoed verwekt een edelmoedigen haat tegen derſelver leerſtukken en gebruyken, en deed hem *ſtrijden voor het Geloove, dat eenmaal den Heyligen is overgeleverd* (*s*), en dapper tegengegaan al het geen daar aan grensde, gelijk gebleken is in ſijne ernſtige drift tegen de ſtellingen van *Origenes*, om welke te ſmooren hy in ſijn hoogen ouderdom een nieuw leven ſcheen te krijgen, en ſelf, als de natuurlijke kragten van ſijn ligchaam hem begaven, voor geen moeyte en ongemak ſchroomde. Hy ſogt nooit eenige quade ſaken door roepen en ſchreeuwen goed te maken, alleſins blonk voor de wereld ſijn deugd en godſaligheyt uyt. Hy beſteedde een groot gedeelte van ſijn levens-tijd in het opvolgen van de nauwſte wetten en

Hy word beſchreven van ſijn iever, godſaligheyt.

(*o*) *Ibid. Num. cit.* (*p*) *Hier. de Script. in Epiph.* (*q*) *Pall. loc. ſupr. cit.* (*r*) *Job.* 5. 26. (*s*) *Jud.* vſ. 3.

Orders van het Monniken-leven, 't welk geheel wat anders was als dat van de Kloofter-monniken in onfe later eeuwen. En wanneer hy tot de Biffchoppelijke waerdigheyt verheeven was, week hy van fijn nauwgefetheyt, ingetogentheyt, en devotie niet af, foo dat door fijn voorbeeld en aanmoediging *Afceten* (Oeffenaars) van alle kanten naar het Eyland van Cypren affakten (*t*), en eerlang hetfelve met Kloofters vervulde, die Mevrouw *Paula* met groote godvrugtigheyt quam befoeken, en, naar het Heylige Land gaande, mildelijk begiftigde.

en merkelijke milddadigheyt aan de Armen.

Onder alle deugden egter van *Epiphanius* was'er geen, die meer uytmuntte als fijne milddadigheyt. Hy hield open Hof, beforgde alle die behoeftig waren, en, gemerkt hem behalven de gewoone Armen door de fchade ter zee, en geledene fchip-breuken, veele elendigen voor-quamen (*v*), floot hy fijn deur en beurs voor niemand. Hy befteedde eerft ontrent de Armen fijne eygene goederen, en daar na de inkomften van fijn Kerk, die fekerlijk niet weynig waren: want van alle kanten wierden hem, als een algemeen fchat-bewaarder, groote fommen gelds toegebragt, en groote legaten en giften van ftervende gemaakt, als zijnde wel verfekerd, dat hy defelve, daar het van nooden was, volgens hun godvrugtig oogmerk en begeerte, befteedden en uytdeelen fou: fo deed hy ook, tot dat de voorraad geheel ten eynde raakte, dog de hemel voorfag daar in, en fond hem weder toe, daar hy van geven konde: want het gebeurde op fekeren tijd, dat fijn Rent-meefter, de kas merkelijk ontbloot vindende, fulks *Epiphanius* vry wat fcherp te kennen gaf, en hem toeduwde, Dat hy te verquiftend en te milddadig was; waar door hy egter fijne

Daer toe hem God op fekeren tijd geld toefond.

gewoone handreyking en bedeeling niet naliet; dog de kas geheel ledig geraakt zijnde, quam in het huys van den Rent-meefter onvoorfiens een vreemd Man, die hem in fijne handen overleverde een groote beurs met goud, fonder dat iemand wift te feggen, wie die man was, of waar hy van daan quam. Defe fijne milddadigheyt wierd fomtijds misbruykt; *een quaad gevolg op een goede faak.*

Twee beedelaars hem foekende te bedriegen, worden van God geftraft.

Bekend is de Gefchiedenis, dat twee beedelaars, een middel om hem te bedriegen verfonnen hebbende, de eene fig veynfde dood te zijn, en de andere daar by ftaande, de dood van fijn makker jammerlijk beweende, en *Epiphanius*, die daar voor-by quam, bad, om hem iets te geven, ten eynde hy denfelven mogt ter aarden brengen. *Epiphanius* gaf hem fo veel hy daar toe nodig oordeelde, en vorderde fijnen weg, waar op de beedelaar fijn makker aanftiet, om op te ftaan, en nevens hem, van 't geen fy gekreegen hadden, vrolijk te zijn, dog die was waarlijk dood. Een leffe voor anderen, om met God niet te fpotten, en met het leven en dood niet te

Hy was onder de Ariaanfche vervolgingen felfs veylig.

jokken en te fpeelen. *Epiphanius* ondertuffchen was bemind en geagt by een iegelijk: fijne vyanden felfs (*x*) droegen hem fulken eerbiedenis toe, dat hy in het heetfte van de Ariaanfche vervolgingen onder *Valens* veylig en ongeftoord te huys woonde; doordien de fnoodfte Ketteren, in hunne meeften drift, fo grooten en goeden Man te vervolgen, oordeelden een onuytwiffelijke blaam en fchande voor hunne faak te fullen zijn.

Sijn geleerdheyt.

XXI. Sijne geleerdheyt was niet te wraaken, 't zy in opfigt van gewyde of ongewyde Schrijvers, dog meeft was hy bedreeven in de Kerkelijke Schriften der Vaderen. Hy had een tamelijke kennis in de nodigfte talen (*y*), byfonder in de Hebreeuwfche, Syrifche, Griekfche en Latijnfche, uyt welken hoofde hy van den H. *Hieronymus* πεντάγλωττος (*vijf talen kundig*) genoemd word; hoewel men bekennen moet, dat

(*t*) *Hieron. Epitaph. Paul. p.* 171. (*v*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 27. *p.* 749. (*x*) *Hieron. ad Pammach. p.* 163. (*y*) *Id. Apol.* 1. *adv. Ruffin. lib.* 2. *p.* 222. & *Apol.* 2. *p.* 233.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dat maar iets van de Oosterſche talen te weeten, een ſeer grooten roem was. Het is ſeeker, dat hy meer geleerdheyt als oordeel had, en dat hy ſeer veel geleeſen had, maar in ſijne redeneeringen geen groote klem en kragt toonde. Hy valt, gelijk *Photius* (z) aanmerkt, ſomtijds ſijne partyen wel vinnig op het lijf, maar redeneerd tegen deſelve vry wat ſlap en plat. Sijn grootſte feyl was ſijne ligt-gelooviġheyt; hy nam het geen hem verhaald wierd doorgaans op goed geloof aan, en liet ſig door 't geene iemand van hemſelven of van ſijn tegen-party vertelde, ligtelijk bedriegen, want dat alles ſo ſonder navorſching of toetſe aannemende, verviel hy meermaals tot grove miſſlagen, ongerijmdheden en verwerringen, gelijk ſig, om nu niet anders te noemen, in ſijn berigt ontrent de Arianen, en de ſijde-takken uyt dien ſtam geſprooten, baarblijkelijk opdoet. Sijn ſchrijf-en ſpreek-wijſe is ſlegt en ſmakeloos, en heeft niets van de welſpreekens-kunde; ſo dat'er ſijn goeden vriend *Hieronymus*, daar hy van *Epiphanius* Schriften ſpreekt, dat vonnis van geveld heeft, Dat de Geleerden deſelve leeſen om de ſaken en inhoud, maar de eenvoudige om ſijne ſpreek-wijs. Het voornaamſte van ſijne tot ons overgekomene Boeken is ſijn *Panarium*, of Werk *tegen de Ketteryen*, waar in hy, behalven ſijn voornaam oogmerk, veele merkelijke ſtukken en brokken van de Kerkelijke Schrijvers, die nergens anders gevonden worden, bewaard heeft, ſo dat daar in geen kleyn gedeelte van de Kerkelijke Geſchiedeniſſen te vinden is. Sijn geheele Boek ſiet op twee tijd-kringen, de eerſte voor, en de andere na de komſte van *Chriſtus*. Het Werk ſelfs is afgedeeld in drie Boeken: het eerſte wederom behelſd drie affnijdingen, gelijk hy ſe noemd, of afdeelingen; daar in de eerſte twintig, in de tweede dertien, en in de derde gelijk getal ketteryen opgehaald worden. Het tweede Boek bevat twee afdeelingen, in welker eerſte agtien, in de tweede vijf ketteryen voor komen. Het derde Boek insgelijks beſtaat in twee ſneeden of deelen, daar ſeven ketteryen verhandeld worden in het eerſte, en vier in de tweede. In alles zijn'er in ſijn lijſt tagtig; de laatſte van welke ſijn de Maſſilianen, die opgekomen waren ten tijde van den Keyſer *Conſtantinus*. In het verſamelen van dit treffelijk en nuttig Werk heeft hy ſig niet weynig bediend van de Schriften der Ouden, die hem hier in waren voorgegaan, *Juſtinus de Martelaar*, *Hippolytus*, *Ireneus* en ſommige anderen, welker verhaal van de ketteryen hy ophaald, en, met nader byvoeging van die by ſijnen tijd, en in die eeuwe, daar in de Kerk meeſt te doen viel, waren opgekomen, uytbreyd.

Ligtgeloovigheyt.

Sijn wijſe van ſchrijven.

Van ſijne Boeken.

(z) *Cod.* 122. *col* 304.

Epiphanius Schriften.

Egte.	*Onegte.*
Panarium, ſive adverſus Hæreſes LXXX.	Phyſiologus.
Ancoratus, ſeu de fide Sermo.	De vita & interitu Prophetarum.
Anacephalæoſis, ſeu Panarii Epitome.	De duodecim gemmis in veſte Aaronis.
De Ponderibus & Menſuris Liber.	Ejuſdem Libri Epitome.
Epiſtola ad Joannem Hieroſolymitanum. Lat.	*Orationes octo. vid.*
Ad Hieronymum Epiſtola brevis. Lat.	I. In Feſtum Palmarum.
	II. In Chriſti Sepulturam.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

III. In Christi Resurrectionem.
IV. In Christi Assumptionem.
V. De laudibus B. Mariæ Virginis.
VI. In Festum Palmarum.
VII. De Numerorum mysteriis.
VIII. De Christi Resurrectione.

Vermiste.

De Lapidibus.
S. Hilarionis encomium.
Epistolæ plures.

Eynde van het leven van den H. EPIPHANIUS.

J: Goeree del. P: Sluyter fec.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN DEN
H. CHRYSOSTOMUS,
Bisſchop van Conſtantinopelen.

EERSTE AFDEELING.

Van *Chryſoſtomus* geboorte af, tot dat hy Biſſchop van Conſtantinopelen wierd.

INHOUD.

De grootheyt van Antiochien, Chryſoſtomus *geboorte-plaats. Sijne Ouders. De ſonderlinge deugden van ſijne moeder. Sijn ſuſter. Sijne opvoeding onder* Libanius. *Hy pleyt voor het Geregt. Onder wie hy in de Godgeleerdheyt ſtudeerde. Hy brengt* Theodorus *te rug tot een* aſcetiſch *leven. Sijn nauwe vriendſchap met* Baſilius. *Wie deſe* Baſilius *was. Hunner beyder voornemen om een eenſaam leven te leyden. Sijn moeder raad hem met veele en beweeglijke woorden, om van dat voornemen af te ſtaan. Hy weygerd Biſſchop te worden, en draaid* Baſilius *in dat ampt. De gelegentheyt van het ſchrijven ſijnes Boeks* De Sacerdotio. *Hy vertrekt naar de wildernis, wat hy daar deed, en hoe lang hy daar woonde. Hy wierd* Leeſer: *vervolgens* Diaken: *Wat hy,* Diaken *zijnde, ſchreef. Hy word gekoren tot* Ouderling. *Sijne eerſte predikatie by die gelegentheyt. De laſt van prediken word op ſijne ſchouderen gelegt. Onluſten te* Antiochien: *waar uyt die ontſtonden. De Keyſerlijke ſtok-beelden wierden om-ver gerukt en mishandeld. Het Hof beſluyt ſulks te wreeken; waar toe eenige gemagtigden worden afgeſonden. Jammerlijke verſlagentheyt en droevige toeſtand te* Antiochien. Chryſoſtomus *predikatien* ad populum Antiochenum, tot het volk van Antiochien. Flavianus, *hunnen Biſſchop, word overreed om de reys naar het Hof aan te nemen.* Libanius *word van het Heydenſch gedeelte der ſtad derwaards geſonden. Deſſelfs reden-voering voor den Keyſer* Theodoſius. *Wakkerheyt der Monniken te* Antiochien, *en hun voorſtel aan de Magiſtraats-perſoonen, en Keyſerlijke Gemagtigden.* Macedonius *ootmoedige en ſcherpe aanſpraak. De Gemagtigden des Keyſers voeren hunnen laſt op het ſcherpſte uyt.* Chryſoſtomus *is bedroefd, en doorwandeld de ſtad.* Flavianus *komt te Hoof. De Keyſer ſpreekt hem vry hard aan; daar op hy cierlijk en beweeglijk antwoord; en daar door vergiffenis voor de ſtad verkrijgt.* Theodoſius *ſonderlinge meewarigheyt en ſorg voor die ſtad.* Flavianus *te huys komende is ſeer welkom. De oude Biſſchop* Paulinus *ſterft.* Flavianus *voorſigtig gedrag. De lang geduurd hebbende ſcheuring in die Kerk houd op.*

I. ANtiochien, gelegen aan de riviere Orontes, was eertijds de hoofdſtad van Syrien, en de voornaamſte plaats van het Ooſten, dat is van de Ooſterſche landſtreek: want in het Ooſterſche gedeelte van het Roomſche Rijk waren ſeven

Beſchrijving, en roem van Antiochien.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

onderſcheyden landſtreeken, vijf van welke ſtonden onder het Regts-gebied van den Opperſten Landvoogd van het Ooſten; en onder deſe was de Ooſterſche landſtreek (in een nauwer en eygentlijker ſin ſo genoemd, waar in Syrien en de naaſtgelegene landſchappen gelegen waren) de voornaamſte, en in die Antiochien de eerſte en de hoofdſtad, alwaar de Keyſerlijke Stadhouder gewoonlijk, en de Keyſers ſelf meermaals hun Hof hielden, en daarom van een oud Land-beſchrijver (*a*) πόλις βασίλιοσα, de Koningklijke of Keyſerlijke ſtad genoemd word. *Joſephus* (*b*) ſchroomd niet te ſeggen, dat ſe in de wereld van het Roomſche Rijk in grootheyt, vermaak, en overvloed van alles de derde ſtad was, door de twee andere buyten twijfel verſtaande Romen en Alexandrien. Immers *Geta* het Roomſche Rijk tuſſchen hem en ſijn broeder *Antonius* verdeelende, koos Alexandrien of Antiochien tot de plaats van ſijn Hof-houding (*c*), als oordeelende dat deſe ſteden Romen in grootheyt niet veel behoefden te wijken. En ſekerlijk, het was een groote en volkrijke, een ſchoone en pragtige, een weelderige en vermakelijke ſtad, die door haar geleerdheyt en godvrugtigheyt alom een grooten naam had. Maar wat van deſelve tot roem te ſeggen is, hebben twee de grootſte Redenaars van die tijd, de eene een Heyden, de andere een Chriſten, d'eene de Meeſter, en de andere de leerling, en beyde daar geboren, met opſet in hunne reden-voeringen vertoogd, ik meen *Libanius*, 't puyk van welſpreekendheyt in die dagen (*d*), en de H. *Johannes* (*e*), wiens leven wy nu onderneemen te beſchrijven, die om ſijn ſoete en vloeijende welſpreekendheyt met den naam van *Chryſoſtomus* (Gulde-mond) bekend

Daar is Chryſoſtomus geboren.

is. Deſe was alhier gebooren, indien wy op 't geen van den tijd ſijnes afſtervens, (wanneer hy, volgens de algemeene toeſtemming, twee-en-vijftig jaren oud was) verhaald word, mogen ſtaat maken, omtrent het

Wanneer.

jaar onſes Heeren CCCLIV. Daar komen, beken ik, verſcheyden omſtandigheden in ſijn leven voor, die my wel ſouden doen denken, dat hy eenige jaren voor die tijd moet gebooren zijn; maar ik ſal, gemerkt ik voor mijne gedagten geene uytgedrukte getuygeniſſen der Ouden heb, de gemeene rekening niet onderneemen tegen te ſpreeken. Sijne Ou-

Sijn vader,

ders waren (*f*) van goeden huyſe en ſtaat. Sijn vader *Secundus* was een man van grooten aanſien, een groot Officier en voornaam Bevelhebber over het Leger in Syrien, maar ſtierf, ſo 't ſchijnt, niet lang na dat *Chryſoſtomus* gebooren was, gelijk wy konnen afnemen, om dat ſijn moeder, ten tijde, als hy by ſijn Heydenſchen Meeſter (mogelijk *Libanius*) ſchool ging, en niet veel meer dan twintig jaren oud was, twintig jaren weduw geweeſt was (*g*); ja ſy doet ons daar in vaſt gaan, doordien ſy in hare reden-voering tot hem, daar van wy ſtraks ſullen

moeder,

ſpreeken, ſulks met ronde woorden ſegd. De naam van ſijne moeder was *Secunda*, dogter uyt een aanſienlijk geſlagt in die ſtad, een wijſe, ſtatelijke, kuyſche en godſalige vrouw, die, maar twintig jaren oud zijnde, haar Man verloor, en, tot grooten roem van haar ſex en godsdienſt,

en ſuſter.

gelijk het ſo van de wijſte Heydenen in die plaats geoordeeld wierd, nooit weder hertrouwde. Deſe had, nevens onſen *Chryſoſtomus*, een eenige dogter, een ſeer goede vrouwe, maar die niet te gelukkig trouwde. Ten ware *Palladius* ons geſegd had, dat ſy de oudſte was van hen beyden, ik

(*a*) *Deſcript. orb. Gr. Lat. à Gothofr. edit. p.* 10. (*b*) *De bell. Judaic. lib.* 3. κεφ. γ. *p.* 832. (*c*) *Herod. Hiſt. lib.* 4. *p.* 159. (*d*) *Orat. Antiochicus dict. ext. p.* 332. (*e*) *Encom. Antioch. Vid. etiam Homil.* 17. *ad pop. Antioch. & alibi.* (*f*) *Pallad. Dialog. de vit. Chryſ. c.* 5. *p.* 40. *Socr. lib.* 6. *c.* 3. *p.* 301. *Soz. lib.* 8. *c.* 2. *p.* 756. (*g*) *Chryſ. Orat. ad vid. Jun. Tom.* 4. *p.* 522.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ik soude uyt *Chrysostomus* eygen woorden (*h*) gissen, dat sy tweelingen geweest, en ter eener tijd in de wereld gekomen waren.

Sijn opvoeding,

II. So dra sijne eerste kindsche jaren voor-by waren, en hy begon verstand te konnen gebruyken, gaf hy groote hoop van veele bequaamheden (*i*), weshalven sijne moeder, hoewel self nog jong, sorg droeg, dat hy van jongs-op heel beschaafd, en naar behooren opgevoed wierd, en hem, so dra het sijne jaren toelieten, aan bedrevene meesters, om in alle konsten en wetenschappen onderweesen te worden, overgaf. Sijn natuur scheen meest te neygen tot de Welspreekens- en Redeneer-kunde, en daarom begaf hy sig onder de onderwijsing van *Andragathius* in de Wijsgeerte, en onder *Libanius* (*k*), den vermaarden Hoog-leeraar in de welspreekendheyt te Antiochien.

en onderwijsing te Antiochien,

Dese speurde in hem een ongemeene genegentheyt tot die wetenschap, en dat hy gebooren scheen om een Redenaar te worden, weshalven hy so met hem opgenomen was, en sulken agting voor hem had, dat hy, op sijn dood-bed (*l*) van sijne vrienden gevraagd zijnde, Wie hem, naar sijn oordeel, in sijn Leer-plaats diende te volgen? seyde, *Johannes, ten ware de Christenen hem ons ontnomen hadden.* Van daar, verhalen ons de Geschigt-schrijvers (*m*), reysde hy naar Athenen, (volgens den trant en swier, op welke thans de studiën wierden voort geset).

en daar na te Athenen.

Daar willen sy dat hy ongemeen toenam, de gauwste leerlingen voor-uyt stapte, en van nijdigen en boosen belaagd wierd, dog dat alles, tot overtuyging niet alleen van anderen, maar ook van sijne vinnigste vyanden, te boven quam, en deselve zegepralende tot het Christen-Geloof bekeerde. Maar also dat geen ouder steunsel, als dat van *Georgius*, Patriarch van Alexandrien, heeft, kan ik den Leser daar niet op vast doen gaan. In de school van *Libanius* volhardde hy een geruymen tijd, tot dat hy, daar genoegsaam volleerd, sig op het oeffenen van de redeneer-konst ley, en voor het Gerigt de twist-saken bepleytte (*n*), dog maar voor een korten tijd.

Hy pleyt voor de bank.

Te dier tijd was het, (indien ooit) dat hy dat treffelijke vertoog opstelde, tot lof van den Keyser en desselfs twee met hem regeerende soonen (die *Baronius* [*o*] vaststeld *Valentinianus*, en desselfs twee soonen *Gratianus* en *Valentinianus* geweest te zijn) 't welk van *Libanius*, en alle die hetselve hoorden of lasen, ongemeen, gelijk wy onder anderen in een brief, by die gelegentheyt van *Libanius* aan hem geschreven, sien (*p*), geroemd en gepreesen wierd.

Schrijft sijn lof-reden aan den Keyser en sijne soonen.

Maar seeker geleerd Man (*q*) oordeeld, en niet sonder waarschijnlijkheyt, dat *Johannes*, van welken *Libanius* gewaagd, een ander geweest zy, te weeten een Regts-geleerde, die te dier tijd te Constantinopelen woonde, en die lof-reden soude gemaakt hebben ten tijde als *Theodosius* sijne soonen tot sijne Rijks-genooten aannam.

Hy begeeft sig tot de Godsgeleerdheyt,

Wat daar van zy, of niet, daar latende, immers *Chrysostomus* wierd die stijl van leven, als niet over-een komende met sijn ingetogen en ernstigen inborst, moede, en begaf sig tot het leesen van de Heylige Schriftuur, en het naspooren van de Godgeleerdheyt, daar toe hy niet weynig aangeset wierd door het voorbeeld van *Euagrius*, sijn landsgenoot, en mede-leerling, die eenigen tijd te vooren desen weg ingeslagen had.

in navolging van Euagrius.

De meesters, aan welker onderwijsingen en voorschriften hy sig self overgaf, waren *Carterius* en *Diodorus*, de Opper-hoofden van de ver-

(*h*) Συνάγει μὲν ἡμᾶς καὶ φύσεως νόμος, καὶ τὸ λῦσαι τὰς αὐτὰς ὠδῖνας. *Epist.* (*ad Soror.*) 238. *Tom.* 4. *p.* 948. (*i*) *Pallad. ubi supra.* (*k*) *Socr. & Sozom loc. cit.* (*l*) *Sozom. ibid.* (*m*) *Georg. Alex. vit. Chrys. c.* 4. *p.* 161. *ext. Græc. Tom.* 8. *Edit. Sav. Lat. ap. Sur. ad* 27. *Jan.* (*n*) *Chrysost. de Sacerd. lib.* 1. *c.* 1. *p.* 2. *Tom.* 4. *Socr. & Sozom. ubi supra.* (*o*) *Ad ann.* 382. *Tom.* 4. *p.* 476. (*p*) *Ext. ap. Isid. Pel. lib.* 2. *Epist.* 42. *p.* 116. (*q*) *Vales. Annot. ad Socr. lib.* 6. *p.* 75.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Onder de onderwijsing van Diodorus.

vermaarde Kloosters in de voor-steeden van Antiochien. Dese *Diodorus* wierd naderhand Bisschop van Tarsen, een man van een goed oordeel en groote geleerdheyt, die verscheyden uytleggingen over de Schriftuur, waar in hy doorgaans by de letter blijft, en den geheymen en overgehaalden sin verwerpt, geschreven heeft. Van desen is het, buyten twijfel, dat *Chrysostomus* (alsso het hem eygen is, en hy daar in boven de meeste oude Vaderen uytmunt) de loffelijke manier van de Schriftuur naar de letter, en so de Historie mede brengt, te verklaren, ingesogen heeft. Het voldeed hem niet, dat hy het voordeel had van door sulke meesters onderweesen te worden, maar hy bewoog door sijn beweeglijk seggen sommige sijner mede-studenten onder *Libanius*, om tot hem over te komen; onder welke bysonderlijk waren *Maximus*, die naderhand Bisschop wierd van Seleucien in Isauria, en *Theodorus* (r), een uytnemend geleerd en welspreekend man, die de nauwste orders van het Ascetisch leven hebbende opgevolgd, van andere gedagten wierd, en voornam te trouwen; 't welk so dra van *Chrysostomus* niet gehoord wierd, of hy viel hem in twee reden-voeringen (s), met sulke kragtige redenen en beweeglijke aanmaningen, aan boord, dat hy van sijn begonnen verandering, ten eersten weder te rug keerde, sijn vorige levens-wijse hervatte, en daar in, tot dat hy Bisschop van Mopsuestia in Cilicien wierd, volhardde.

Wiens manier van de Schrift te verklaren hy insoog.

Trok tot hem over Maximus en Theodosius.

Chrysostomus en Basilius seer nauwe vrienden.

III. Onder alle egter, met welke *Chrysostomus* kennis hield, was hem niemand so lief en gemeensaam als *Basilius*, die selve (naar het seggen van *Socrates* [t], en van alle die sijne voetstappen volgen) die Bisschop van Cesareën was, en met den naam van *de groote Basilius* bekend is; of naar het oordeel van *Photius* (v) en andere, die Bisschop was van Seleucien: maar het was mogelijk nog d'een nog de ander: de eerste konde het onmogelijk wesen; en 't is onwaarschijnlijk dat het de laatste was, waarom wy oordeelen, dat dese *Basilius* een derde van die selve naam was. Immers tusschen *Chrysostomus* en dese *Basilius*, wie hy ook mag geweest zijn, was een seer nauwe band van vriendschap, die op een meer dan gemeene over-een komst in beyder inborst, zeden, studiën, en opvoeding onder de selve meesters, en in de selve soort van leeren steunde (x). Dese, den geheelen omtrek van alle wetenschappen t'samen doorwandeld hebbende, en beraadslagende, wat soort van leven sy souden aanvaerden, toonden sig beyde tot de eensaamheyt geneegen. *Basilius*, die in de wereld niet veel te verliesen had, quam alle bekommerlijke gedagten, die hem souden konnen te rug trekken, haast te boven. Maar *Chrysostomus* had middelen, en gescheften, die tot sijn sorg stonden, daar hy so ligt en schielijk niet kon afscheyden: dus bleef *Chrysostomus* onseker wat te doen, tot dat *Basilius*, door sijn dagelijks aanhouden en aanraden, hem alle swarigheden oploste, en een vast besluyt deed maken, dat sy hunne tegenwoordige goederen beyde verlaten, en het overige van hun leven voortaan in de een of de ander plaats slijten souden. Dog dit wierd so bedekt niet beslooten, of de moeder van *Chrysostomus* merkte het (y). Die goede vrouw, die niet geern de tegenwoordigheyt en steun van sulken soon soude missen, hoorde vreemd toe, nam hem op sekeren dag by de hand, leyde hem in haar binnen-kamer, en hebbende hem nevens haar geset op dat selve ledekant, daar op sy hem gebaard had (op dat het geen sy hem te seggen had te gevoeliger indruk op sijn gemoed maken soude) begon met tranen in de oogen

Wie dese Basilius was.

Grond van hun vriendschap.

Besluyten beyde eensaam te willen leven.

Daar sig Chrysostomus moeder tegen kant.

(r) *Vide Sozom. ibid. p.* 757. (s) *Ad Theod. lapf. Paræneſ.* 2. *Tom.* 4. (t) *Ibid. p.* 302. (v) *Cod.* 148. *col.* 377. (x) *Chryſ. de Sacerd. lib.* 1. *c.* 1. *p.* 1. (y) *Ibid. c.* 2. *p.* 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

oogen en vry ontsteld tegen hem uyt te barsten, en te seggen: „Soon,
„het is maar een korten tijd geweest (God beliefde het so te schik-
„ken), dat ik het geluk gehad heb van de deugdelijke en treffelijke
„omgang en 't geselschap te genieten van uw vader, die niet lang na dat
„ik u met smerte gebaard heb, overleed; door welke ontijdige slag gy
„een weese en ik een weduwe wierd, en my getroffen hebben alle de
„droefheden en ongemakken van een weduwlijken staat, die niemand,
„als die deselve gevoeld, naar behooren weet te wikken: want geene
„tongen zijn bequaam, om de moeijelijkheden en onrusten, die een
„jonge vrouw, onlangs uyt haar vaders huys gerukt, en geen bewind
„van saken gewoon, en nu in alle bekommernissen en sorgen ingewik-
„keld, sekerlijk te verwagten heeft, uyt te drukken; also se (*waren
„hare woorden*) te groot en te swaar zijn, om van iemand van mijne
„kragten, sexe en jaren gedragen te worden. Sy moet worstelen tegen
„de traagheyt der Slaven, en tegen de misbedrijven van knegten wa-
„ken. Sy moet sig aankanten tegen alle valsche en baatsugtige raadsla-
„gen en oogmerken van haar naaste vrienden, en afwagten het geroep en
„geschreeuw, de onbeschofte en onbescheydene handelingen en bejege-
„ningen van hare inmaanders en andere bedienden. Haar man (*ver-
„volgde se*) sterft, en laat haar een kind na; is het een dogter, de
„moeder heeft niet weynig sorg, hoewel het opvoeden van deselve bin-
„nens huys so veel niet kost, en so veel gevaar niet onderworpen is;
„maar is het een soon, dat baard haar dag op dag duysend sorgen en
„vreesen, op dat ik niet spreeke van de onkosten, die se, hem naar
„behooren willende opvoeden, doen moet. En egter geene van dese
„bedenkingen hebben my ooit konnen beweegen, om mijn staat te ver-
„anderen, en een tweeden man te brengen in het huys van uw vader.
„Ik heb alle stormen en onweêren, die op my aanvielen, doorgestaan,
„en, door kragt van boven gesterkt, niet ontsien de ongemakken van
„dien yseren oven, also het my in het midden van al mijn moeijelijkheyt
„geen kleynen troost was, dat ik uw aangesigt dagelijks aanschouwen, en
„daar door altijd voor mijne oogen hebben mogt de levendige beeltenis,
„de volkomene uytbeelding en gelijkenis van uw overleden vader. Dit
„was het, dat my u, als gy een onnosel en teder kind waard, en nog
„niet spreeken kondet (gemerkt de Ouders gemeenlijk op sulken tijd
„in hunne kinderen het meeste vermaak scheppen) met het grootste ver-
„maak en genoegen deed aansien. Gy kond my niet te last leggen, dat
„ik alle sorgen van een weduwlijken staat wel doorgeworsteld, maar om
„mijn fatsoen te onderhouden, uw vaderlijk erf-goed heb te soeken ge-
„maakt (hoewel ik weet, dat sulks meenigmaal het droevig lot en on-
„geluk van Weesen is): neen, ik heb het niet aangeraakt, en in sijn ge-
„heel gelaten, en egter heb ik geen kosten gespaard, om uw so te doen
„opvoeden, dat gy in de wereld soud konnen uytmunten, en een groo-
„ten naam verkrijgen, maar heb dat gedaan uyt mijn eygen goed, en
„'t geen ik, als het mijne, ingebragt heb. Meend niet dat ik dit u tot
„verwijt seg, neen, maar om dat ik dat eenige voor al 't geen ik u ge-
„daan heb tot vergelding verwagt, dat gy my niet voor de tweedemaal
„weduwe maakt, en my geen nieuwe droefheyt aandoet. Blijft by my,
„tot dat ik ben heenen gegaan, 't welk naar alle waarschijnlijkheyt eer-
„lang wesen sal: want voor die nog jong zijn, is'er eenige hoop van
„nog veele jaren te konnen leven, maar voor ons, die reeds tot hoger
„jaren zijn opgeklommen, is niet overig, als een geduurige verwag-
„ting van de dood: en daarom, wanneer gy my sult ten grave gebragt,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

,, en mijne beenderen nevens die van uw vader gelegd hebben, reys dan ,, werwaards het u behaagd; kruys over alle zeën daar gy ſin toe hebt, ,, daar ſal niemand zijn, die het u belet: maar ſo lang ik leef, verge- ,, noeg u met my onder een dak te woonen, en terg God niet, met ,, een moeder, die ſulks aan u niet verdiend heeft, ſulken grooten ſmer- ,, te aan te doen. Indien u dunkt dat tegen my te hebben, dat ik u in ,, de ſaken van de wereld ingewikkeld, en u genoodſaakt heb, daar in ,, uw eygen belang te ſoeken, wel aan, ſet dan vry de wetten der na- ,, tuur ter ſijden, laat nog opvoeding, nog omgang, nog iets anders by ,, u geagt worden, houd my voor een vyand, en een ondermijnder van ,, uw welſtand: maar indien het ſeeker is, dat ik alles ſo heb waargenoo- ,, men en beſtierd, dat gy gemakkelijk en onbekrompen leven kond, ,, laat u dat beweegen by my te blijven: want hoewel gy ſoud konnen ,, ſeggen, dat'er duyſend menſchen zijn, die elders uw geſelſchap ſoeken, ,, egter kan'er niemand zijn, die u ſo veel gemak en vryheyt geven kan ,, als ik, en dien uw aanſien en agting ſo aangenaam kan zijn, als my.

Baſilius egter raad dat aan.

IV. Dit, en nog meer diergelijke, droeg hem ſijn moeder met alle beweeglijkheyt (*z*) voor, 't welk hy niet miſte aanſtonds ſijn vriend bekend te maken, die in plaats van hem naar dien raad te laten luyſteren, hem te ernſtiger aanporde, om by ſijn reeds genomen beſluyt te blijven. Langen tijd waren ſy beſig om over deſe ſaak te redeneeren, de eene geduurig aandringende, en de andere niet konnende toeſtaen het geen hem verſogt wierd. Ondertuſſchen rees'er onverwagt een gerugt, dat ſy beyde ſouden Biſſchoppen gemaakt worden. *Chryſoſtomus* was over dat ſeggen ongemeen verſet, en niet minder bevreeſd als verwonderd; bevreeſd, dat het gerugt mogt waar zijn, en die heylige bediening hem opgedrongen worden, maar ook ten hoogſten verwonderd, hoe iemand ſulke gedagten konde maken, gemerkt hy daar toe t'eenemaal onwaerdig en onbequaam was; (daar ik mag by-voegen, dat hy nog de behoorlijke jaren, om ſulken aanſienlijken en plegtelijken ampt te bekleeden, niet bereykt had: want, volgens de gemeene rekening, konde hy te dier tijd niet veel meer dan een-en-twintig jaren oud zijn). Terwijl hy hier over in bekommernis ſat, quam *Baſilius* in, die, meenende dat hy van dat gerugt nog niets gehoord had, hem ter ſijden nam, en die geheele ſaak in 't heymelijk openbaarde, en met eenen verſogt, dat ſy, gelijk tot nog toe, ſo ook nu mogten eensgeſind zijn, 't zy in dat voorſtel af te ſlaan of in te volgen. *Chryſoſtomus* ſtelde by hemſelven vaſt, ſulken gewigtigen ampt niet aan te neemen, maar wilde egter de Kerk om ſijnent wil de treffelijke hulp en dienſt van *Baſilius* niet laten miſſen, en daarom ontdekte voor die tijd ſijn voorneemen niet, maar ſette hem af met in 't gemeen te ſeggen, Dat het nog tijds genoeg was om ſig daar over te beraden, en voor die tijd nog onnodig om daar ontrent iets te beſluyten; dog gaf hem grond om te gelooven, dat, indien het waar was, hy hem ſoude volgen. De dag tot hun inwying gekomen zijnde, wierd *Baſilius*, (die meende daar ſijnen vriend te ſullen vinden, of, gelijk hem van ſommige wierd wijs gemaakt, dat hy reeds naar de beſtemde plaats gegaan was) waargenomen, en met oplegging der handen beveſtigd. De plegtelijkheden voltrokken, en *Chryſoſtomus* nergens te vinden zijnde, maakte *Baſilius* ſijn eerſte werk hem op te ſoeken. Hem gevonden hebbende, ging hy, met een gelaat dat ten deele droevig, en ten deele toornig was hem aanſiende, by hem neder ſitten, dog was ſo ontſteld, dat hy in 't eerſt niet ſpreeken kon. *Chryſoſtomus* merkte dat hy

Een gerugt, dat Chryſoſtomus en ſijnen vriend ſouden Biſſchoppen worden.

Tot verbaaſdheyt van hem.

Hoe hy ſig daar ontrent droeg.

Baſilius word beveſtigd.

Is moeijelijk dat Chryſoſtomus ſig onttrokken had.

(*z*) *Ibid. c. 3. p. 5. &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hy ongemeen ontsteld was, lagte hem toe, en vatte desselfs hand om die te kussen, met eenen God dankende, dat sijn begeerte so naar wensch was uytgevallen. *Basilius*, ten laatsten eenigsins bedaard, begon tegen hem wijd en breed uyt te barsten. Hy verweet hem sijne ontrouw en onbeleefdheyt, en seyde hem, Dat so hy geen agt had willen geven op de Wetten van vriendschap, ten minsten genegentheyt moest gehad hebben voor sijn eygen goeden naam, die hy, dus doende, alom ten spot gesteld had, so dat hy in geen geselschap soude konnen komen, of het soude hem verweeten worden, dat hy in een tijd, daar het de nood vereyschte, sijn hand onttrokken, en hem sijn hulp geweygerd had. Waar op hem *Chrysostomus* tot antwoord gaf; Dat hy niets gedaan had, als dat hy verantwoorden konde; dat hy hem wel bedrogen had, maar tot sijn voordeel, en wel meest tot dienst van de Kerk; en toonde hem, door verscheyden voorbeelden, dat het niet ongewoon nog ongeoorloofd was, in sulke gevallen iemand door een gauwigheyt te misleyden. Na eenige woorden en weêrwoorden, spraken sy van het gewigt der sake self, en redeneerden lang en breed van de natuur en noodsakelijkheyt, de last en moeijelijkheyt, het gevaar en de belooning van het ampt der Herderen en Bisschoppen, als ook van de vereysche hoedanigheden en 't gedrag derselven, en wat groote saak het is, sulken ampt aan te vaerden; welk alles hy naderhand, ten tijde van sijn eensaam leven, ontwierp en uytgaf in sijne ses Boeken *De Sacerdotio*; *Van het Priesterschap*, die nog voor handen zijn.

Reden-wisselingen daar over,

en over de saak van het Bisschops ampt self.

V. So dra *Chrysostomus* sijn vryheyt bekomen had, week hy naar het naaste gebergte (*a*), daar verscheydene in eensaamheyt woonden, alwaar hy aan het geselschap raakte van een oud Kluysenaar in dat Gewest, wiens nauw-gesetheyt en vasten hy sigselven tot navolging voorstelde, en also tot geduurige overdenkingen en het uytstaan van allerley ongemakken gewende. Vier jaren bleef hy by dien Kluysenaar. Ten eynde van deselve begaf hy sig tot een plaats die vry eensamer was, daar hy geheel alleen woonde, en hemselven, zijnde in sijn Celle opgeslooten, weynig of geen rust gunde, nooit op een bed lag, en self twee jaren lang dag nog nagt op de aarde leggen ging, maar sig geduurig in devotie en het ondersoeken van de Heylige Schriften besig hield. Maar als hy alle ongeregelde begeerlijkheden dus t'eenemaal afgestorven, dog door sijn geduurig staan, waken en vasten vry verswakt, en niemand daar ontrent was, die hem de minste hulp doen konde, keerde hy weder naar Antiochien. Daar zijnde, wierd hy van *Zeno* (*b*), die thans die weg over van Jerusalem naar huys keerde, (also *Meletius*, de Bisschop van Antiochien, te dier tijd niet te huys was, of wel *Zeno* daar toe last gegeeven had) tot Leeser in die Kerk aangesteld. *Palladius* ondertusschen seyd rond uyt (*c*), dat dit geschied is eer *Chrysostomus* naar de wildernis vertrok, en dat hy te vooren reeds drie jaren onder de huysgenooten van *Meletius* geweest was, die, met sijne vaerdigheyt en opregtigheyt ingenomen, hem in het Geloof nader onderwees, vervolgens Doopte, en tot Leser aanstelde. Ontrent het begin van het jaar CCCLXXXI, of wel in het voorgaande, maakte hem *Meletius*, even te voren eer hy naar de Synode te Constantinopelen reysde, Diaken. *Meletius* gestorven zijnde, (en dat was in het selve jaar) rees'er in de Kerk van Antiochien weder een jammerlijke verdeeldheyt, doordien *Paulinus* en *Flavianus* elk om 't eerst die stoel besitten wilden. *Chrysostomus*, oordeelende wijslijk te sullen doen, indien hy geen party koos, sette sijne studiën met een on-

Chrysostomus gaat naar het gebergte.

Daar hy veele jaren als een Kluysenaar woondt.

Komt weder t'huys.

Word Leeser te Antiochien,

vervolgens Diaken.

(*a*) *Pallad. ibid. c.* 5. *p.* 41. (*b*) *Socr. ubi supra.* (*c*) *Ibid. & p.* 40.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

onvermoeyde neerſtigheyt voort, en ſtelde in dien tijd verſcheydene treffelijke en nutte t'ſamen-ſpraken op. By voorbeeld, ſijne Boeken *tegen de Joden*; een ander *tegen de Heydenen*, en vijf *tegen de Anomojaanſche Ketteren*, behalven die *van het Prieſterſchap* (die hy, geduurende ſijn Kluyſenaarſchap, op het gebergte begonnen, indien niet voltrokken had) en *een beweering van de Goddelijke voorſienigheyt* in drie Boeken, die hy aan ſijnen waerden vriend *Stagirius*, een Monnik, die met een diep-ingewortelde ſwaarmoedigheyt te worſtelen had, en door geduurige aanvallen van den Duyvel heftig beſtreeden wierd, opdroeg; en nog verſcheyden andere. Vijf jaren bediende hy het Diakenſchap (*d*), in welke hy genoegſame preuven van ſijn bequaamheyt en treflijk leven gaf, en daarom van *Flavianus* (*Socrates* heeft het ſeker niet wel, als hy hier *Euagrius* noemd) tot den rang der Ouderlingen, hoewel niet ſonder groote tegenworſteling van hem, bevorderd wierd. By die gelegentheyt deed hy ſijne eerſte predikatie (*e*), in tegenwoordigheyt van den Biſſchop, waar in hy met een cierlijke redeneering de onbequaamheyt van ſijne verkieſing betoogde, en ſeyde verwonderd te zijn, dat men in ſo grooten en treffelijken ſtad de laſt van ſulken werk op ſulke jonge en ſwakke ſchouders ging leggen, en egter dat ſo gedaan zijnde, verſogt van hen daar voor erkend te worden, en dat ſy met hunne gebeeden hem by God wilden helpen, ten eynde hy mogt bequaam zijn, om in het aangenomen werk voort te gaan, en in den grooten dag des Oordeels reekenſchap te geven van het pand, dat hem God nu had toevertrouwd. Wanneer hy vervolgens op andere tijden predikte, was het volk met ſijne welſpreekendheyt ſo ingenomen, dat de Biſſchop de laſt van het prediken hem meeſt altijd overgaf, 't welk dan van hem met alle ſedigheyt en neerſtigheyt, tot groot genoegen ſijner toehoorders, wierd waargenomen.

Wat Boeken hy in dien tijd ſchreef.

Hy word Ouderling.

Doet ſijn eerſte predikatie.

Is daar in, en voords aangenaam.

VI. De Keyſer *Theodoſius* begon in het jaar onſes Heeren, gelijk ſommige willen, CCCLXXXVII, maar om wel te ſeggen in het naaſtvolgende jaar (want de Keyſer had de regeering aangevaerd op den vijftienden *January* des jaars CCCLXXIX) toeſtel te maken tot het vieren van ſijn tien-jarig feeſt, en het vijf-jarige van ſijn ſoon *Arcadius* (by de Romeynen met den naam van *Decennalia* en *Quinquennalia* bekend): maar ſijn beurs was ſlap, en door ſijnen laatſt gevoerden oorlog, en de tegenwoordige veld-togt genoegſaam ledig geworden; weshalven, om die onkoſten te vinden, nieuwe geld-middelen moeſten bedagt worden, en het ligten van een ongewoone ſchatting (*f*) vaſtgeſteld wierd. De order daar toe wierd onder anderen ook overgeſonden naar Antiochien, en aldaar ſeer ſcherp uytgevoerd, ſo dat de weygeraars van die betaling ſommige in de gevangkenis geworpen, andere op de pijn-bank gebragt, en ſommigen ſelfs opgehangen wierden. Niet alleen gaf dien eyſch een groot misnoegen, maar de wijſe van het invorderen was de Gemeente tegen de borſt, ſo dat die van Antiochien, die doorgaans vry naar muytery en oproer helden, eerlang daar tegen begonden op te ſtaan. Des nagts te vooren, eer die oproer begon, ſegd men, wierd'er een ſpook, in gedaante van een vrouws-perſoon, geſien, dat ongemeen groot en vreeslijk van aanſien was, en ſig ſchielijk dan hier, dan daar in alle de ſtraten van de ſtad vertoonde, en met de ſlag van een ſweep een naâr ge-

Gelegentheyt van een ongemeene ſchatting te Antiochien in te vorderen.

Daar door een ſchrikkelijk oproer opſtond.

(*d*) *Pallad. loc. cit.* (*e*) *Ext. Tom.* 4. *p.* 953. (*f*) *Sozom. lib.* 7. *c.* 23. *p.* 740. *Theod. lib.* 5. *c* 20. *p.* 224. *Niceph. lib.* 12. *c.* 43. *p.* 324. *Zoſim. hiſt. Rom. lib.* 4. *p.* 765, 766. *Liban. de vit. ſuâ. p.* 75. & *Orat.* 12. *p.* 394. *Orat.* 13. *p.* 406, 407. *Orat.* 20. *p.* 516. & *Orat.* 21. *p.* 526.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

geluyd maakte. Des volgenden daags begon een algemeene oproer, de Jongens begonden t'samen te rotten, daar dan eerst de jonge Luyden sig byvoegden, en eyndelijk al het volk toeschoot, 't welk elkander sodanig aanstookte, dat sy, sonder ontsag voor Wetten en Regeering, de kopere beeltenissen van den Keyser, en desselfs vrouw *Placilla*, die eenigen tijd te vooren overleden was, als ook die van desselfs vader en moeder, en die van de twee jonge Vorsten *Arcadius* en *Honorius*, van boven neder bonsden, deselve, aan de voeten met touwen vast gemaakt, ten deele nog geheel, en ten deele gebroken zijnde, ten schimp de straten op en neder sleepten, en, gelijk het in alle oploopen gemeenlijk toegaat, en volgens den bysonderen inborst en neyging van de Antiochiers, niet alleen leelijk mishandelden, maar ook schimpelijk en schandelijk van den Keyser en desselfs sonen spraken. De tijding hier van vloog haast over naar het Hof. De Keyser, hier van berigt, stoof op, swoer dat te willen wreeken, en dreygde de oude brieven van die stad in te trekken, deselve hare voorregten af te neemen, en de eer van de hoofd-stad (*metropolis*) te zijn, aan Laodicea, een naastgelegene plaats, te willen geven, ja dat hy de stad wilde in vlam setten, en tot een arm dorp maken, om door sulken merkelijken straf de inwoonders van die plaats voor eeuwig te doen schrikken en vreesen, om diergelijke te ondernemen. So seyde hy niet alleen, maar om te toonen dat het hem ernst was, gaf hy *Ellebichus*, Bevelhebber over de Ruytery, en *Cæsarius*, Opsiender over het Keyserlijke Paleys, last, dat sy, als van hem gemagtigd, de saak souden gaan ondersoeken, naar bevind van saken volgens Wetten en geregtigheyt handelen, en, om 't geen sy dienstig oordeelden uyt te voeren, genoegsaam aantal van krijgs-knegten mede nemen.

Daar de Keyser wraak over vastiteld.

En tot dien eynde sijne Gemagtigden oversend.

VII. Het sag'er ondertusschen te Antiochien aan alle kanten droevig uyt (*g*). Sy begonden, so dra die drift over, en de moed gekoeld was, te beseffen, wat sy gedaan, hoe schendig sy tegen de Keyserlijke Majesteyt gesondigd hadden, en wat hen daar om boven het hoofd hing, so dat in alle hoeken niet anders dan vlugten en vreesen, verbaasdheyt en verslagentheyt gesien wierd. Die bequamelijk konden vlugten, verlieten de stad, maar die gevat wierden, sleepte men met eenen naar het gevangen-huys, dog de meeste hielden sig binnens huys, en dersden hunne hoofden niet buyten de deur steeken, en moesten sig vergenoegen als se door iemand konden verneemen, wie'er op dien dag gevangen of gestraft was. De markt-plaats, even te voren met een drang van menschen opgepropt, was nu t'eenemaal ontbloot, en men sag 'er ter nauwer nood een mensch of twee, die vol verslagentheyt en vreese daar ter sluyk overliepen. Die dus in de stad bleven hadden een leven als dat van *Cain*, vol schrik en vreese, en sagen alle uuren te gemoet, dat een Leger hun stad soude komen verwoesten, hunne goederen aanslaan, en hen het leven beneemen. De beeltenis des doods, en de onmenschelijkste wreedheyt quam hen geduurig voor oogen; het vlugten, het gevangen neemen, het geweld, slaan, en stooten sagen sy te gemoet; sy verbeelden sig de nakende dood, en die schrik en bevatting was hen erger als de dood self. In dese bekommerlijke en droevige toestand van saken, droeg sig *Chrysostomus* regt kloekmoedig en Christelijk. Na verloop van een week, als de gemoederen wat begonden te bedaaren, deed hy de Gemeynte in de Oude-kerk t'samen komen, en predikte, also het thans in de Vasten was, dag op dag, hen tot

Berouw en verslagentheyt in Antiochien.

Wat Chrysostomus by die gelegentheyt predikte.

(*g*) *Vid. Chrys. homil. 2. ad pop. Antioch. p.* 23, 24. *Homil.* 6. *p.* 82. *Homil.* 12. *p.* 137. & 13. *p.* 148. & 16. *in init. Hom.* 17. *p.* 192. & *alibi. Liban. Orat.* 21. *p.* 527.

tot een meer dan gemeen berouw en boetvaerdigheyt aanmanende, en hunne gemoederen tegen het droevig onweêr en donkere buy, die hen boven het hoofd hing, versterkende. Nu was het, dat hy deed die sestien bekende predikatien, εἰς τὰς Ἀνδριάντας, *van de Beeltenissen*, tot het volk van Antiochien, die alle, twee of drie uytgesonderd, by dese gelegentheyt van hem gepredikt en daar op gepast wierden.

De gedweegheyt van het volk.

En so veel werkte dese bekommerlijke gelegentheyt by hen uyt (*h*), dat alle man tot betere gedagten quam, de sonde en weelde intoomde, en alle godsdienstige pligten met allen ernst waarnam. Veele, die nooit binnen de kerk-deur geweest waren, en in de Schouwburgen al hun tijd gespild hadden, liepen nu naar de kerk, als een gemeene schuyl-plaats, daar sy hun behoudenis sogten, en bleven daar van den morgen tot den avond. Men kon vast niets hooren als sugten en weenen, gebeeden en tranen. Men maakte bysondere gebeeden (*i*) en klaag-liederen, om God te bidden, dat hy dog het herte des Keysers tot sagtmoedigheyt en mededogendheyt tot hen neygen wilde.

Flavianus word afgesonden naar het Hof.

VIII. Sy dagten egter niet genoeg te zijn, dat sy sig dus voor den Heere met vasten en bidden vernederden, maar oordeelden nodig sig met alle ootmoedigheyt voor den Keyser neder te werpen, om denselven, so het mogelijk waar, tot versoening te beweegen. Niemand wisten sy tot sulken boodschap, om een Gesant des vreedes, en tot het versoeken van genade, bequamer te zijn, als hunnen Bisschop *Flavianus*. De goede Man ontbrak wel geen reden (*k*), om hem hier van te onttrekken; het was een onaangename boodschap; hy was reeds een Man van hooge jaren, en veele swakheden onderhevig; het was een groote reys, en nog koud weêr; de Heylige Paasch-tijd was na-by, wanneer sijn tegenwoordigheyt noodsakelijk soude zijn, en sijn eenige suster lag thans op het sterven: maar de welstand van het gemeen overwoog alle die bedenkingen, en hy begaf sig, sonder uytstel, op reys. Ter halver wege gekomen, ontmoetteden hem de Regters, die van den Keyser waren afgesonden (*l*).

Komt de Keyserlijke Gesanten op weg te gemoet.

Uyt hen verstond hy, hoe hoog de saak by het Hof was opgenomen, en wat hen te Antiochien uyt te voeren belast was. Dit verbrijselde by-na het herte van desen goeden Man, en deed hem smelten in tranen, en 't verswaarde sijn droefheyt en bekommernis niet weynig, dat sulken droevigen lot de stad waarschijnlijk stond te treffen by sijn afwesen.

Verstond van hen het scherp vonnis des Keysers.

Dit egter spoorde hem aan tot yverige gebeeden, die hy geheele nagten uytstortte, dat dog God de stad sparen, des Keysers gemoed versagten, en hem een gelukkigen uytslag van sijn onderneming verleenen wilde.

Libanius van de onchristenen ook afgesonden.

Ik weet wel dat *Zosimus* (*m*) ons verhaald, dat *Libanius* de Redenaar, en *Hilarius*, een man om sijne geleerdheyt en bequaamheyt van grooten aansien, die niet lang na dien tijd Landvoogd van Palestina wierd, van den Raad der stad als hunne Gesanten naar het Hof gesonden zijn, om door de kragt van hunne welspreekendheyt den Keyser tot bedaren te beweegen, en de uytvoering van sijn vonnis te steuyten. Dat dese, van de Heydensche sijde in die stad, zijn afgesonden, sta ik geern toe: want dat *Libanius* derwaards reysde, is klaarblijkelijk uyt het vertoog (*n*) dat hy over dese saak voor

Steld sijn vertoog by den Keyser voor.

den Keyser te Constantinopelen gedaan heeft, waar in hy dien oproer vertoond als de uytwerking van een dolle raserny, aangeset door een boosen geest; den Keyser om genade en vergiffenis, als een deugd, die meest

(*h*) *Vide Homil.* 4. *p.* 57. & 6. *p.* 81. & 17. *p.* 192. (*i*) *Vid. Sozom. ubi supra. p.* 741. (*k*) *Chrysost. Homil.* 3. *p.* 38. (*l*) *Homil.* 20. *p.* 226. (*m*) *Hist. lib.* 4. *p.* 766. (*n*) *Orat.* 12. *p.* 389.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

meeſt naar God ſweemd, bad; de ſaak ſelfs ontvouwd; de droefheyt, die thans te Antiochien was, uytbreyd, den Keyſer door veele fraaije en kragtige beweeg-redenen tot mededoogentheyt ſoekt te beweegen, en ten laatſten onderdanig ſmeekt, die eer en gunſt aan ſijne hooge jaren te willen bewijſen, dat hy hem ſijn verſoek toeſtond, en met een vrolijke en aangename boodſchap weder naar huys keeren liet. Maar hoewel *Libanius* en ſommige, dog weynige nevens hem ſig aan het gemeen lieten gelegen zijn, het is egter ſeker, dat de meeſte van hen enkelijk voor henſelven ſorgden, en om een goed heenkomen ſagen; want *Chryſoſtomus* verſekerd ons (*n*) met ronde woorden, dat de Heydenſche Wijsgeeren, in die groote en algemeene verſlagentheyt van de ſtad, met al hun ſtatigheyt en pogchen weg vlooden, en ſig in hoolen en winkels verſtaken, en dat niet een van hen, niet tegenſtaande ſy ſo geweldig op hun dapperheyt en kloekmoedigheyt roemden, daar bleef, om voor hen een woord ten beſten te ſpreeken, en in het gemeen gevaar met raad en daad by te ſtaan; 't welk hy ophaald als een merkelijke laf-hertigheyt, en daar tegen ſteld den treffelijken en edelmoedigen geeſt van de Chriſtelijke Religie, die ſig klaarlijk vertoonde, doordien, de ſaken dus ſtaande, de eenſame Monniken hunne kluyſen verlieten, en naar de ſtad quamen, om met gemeene ſchouderen den vloed van rampen, die haar ſtonden te overſtroomen, te ſteuyten. Sy gingen kloekmoedig (*o*) tot de Regters, hen ſmeekende hun magt en geſag met ſagtmoedigheyt en gematigheyt te gebruyken. En als hen geſegt wierd, dat ſy hun pligt moeſten waarnemen, en het een ſaak van gevaarlijk gevolg zijn ſoude, menſchen, aan hoog verraad ſchuldig, ongeſtraft te laten, verſogten ſy nogmaals, Dat ſy, wanneer iemand aan die misdaad ſchuldig bevonden wierd, hun magt en aanſien by de Keyſerlijke Gemagtigden gebruyken wilden, om deſelve te bidden de ſodanige niet ter dood te vonniſſen, maar de ſaak aan de uytſpraak des Keyſers over te geven, beloovende ſelf naar het Hof te reyſen, en met den Keyſer over die ſaak ernſtig te ſpreeken. Daar op hen geantwoord wierd, Dat het te grooten reys voor hen, en genoeg ſoude zijn, dat ſy hun verſoek in ſchrift ſtelden; met belofte hetſelve naar het Hof te ſullen overſenden, gelijk ook naderhand geſchiedde. De Keyſerlijke Gemagtigden overgekomen zijnde, gingen ſy kloekmoedig tot hen (*p*), deſelve om vergiffenis voor de ſchuldigen biddende, en ſigſelven aanbiedende, om, in plaats derſelven, te ſterven; met eenen betuygende, hen niet te willen verlaten, voor dat ſy een acte van vryſpreeking voor de ſtad verleenen, of hen met de misdadigen naar den Keyſer ſenden ſouden. „Sijne Majeſteyt, *ſeyden ſy*, is een „godvrugtig en genadig Vorſt, die wy ſullen poogen te bevreedigen; wy „ſullen, ſo het mogelijk is, niet toelaten, dat het ſweerd der regtveerdig„heyt met iemands bloed geverwd word; indien ons dat niet vergund „word, hier zijn wy, bereyd om met hen te lijden en te ſterven. Verfoeije„lijk, bekennen wy, is het geen gedaan is, maar de grootheyt van die „misdaden is niet grooter als de genade en goedertierentheyt van den „Keyſer. Dus ſpraken ſy alle uyt eenen mond. Self vatte (*q*) *Macedonius*, een Man van geen geleerdheyt, maar van een weergalooſe nauwgeſetheyt en heylig leven, een van die Gemagtigden, als ſe te Paerd door de ſtad reeden, by ſijn rok, en gebood hem ſtil te houden, en van ſijn Paerd af te treeden. Deſe, ſiende dat hy een kleyn oud man met ſlegte en geſcheurde kleederen was, ſloeg dat in de wind, maar ſommigen,

De Heydenen ſorgden egter meeſt voor henſelven.

De Wijsgeeren toonden ſig ſlaphertig, en namen de vlugt.

De Monniken in tegendeel quamen in de ſtad om voor de ſtedelingen te ſpreeken.

Merkelijke voorſpraak van eenen Macedonius.

(*n*) *Homil.* 17. *p.* 194. (*o*) *Ibid. p.* 195. (*p*) *Ibid. p.* 193. (*q*) *Theod. lib.* 5. *c.* 20. *p.* 225. *Chryſ. loc. cit. p.* 194.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gen, die hen volgden, berigt zijnde, dat het een eerwaerdig en godsalig Man was, trad met sijne amptgenooten van hunne Paerden af, omhelsden sijne knyen, verontschuldigden sig, en vraagden hem, Wat sijn begeerte was? *Vrienden*, seyde hy, *maakt den Keyser dese boodschap bekend*: „*Sire*, gy zijt niet alleen een Keyser, maar ook een mensch; „sie derhalven niet alleen op de hoogte van uwe Majesteyt, maar van wat „natuur gy zijt, en gedenk dat gy, een mensch zijnde, menschen re„geerd die u gelijk zijn. Den mensch is geschapen naar het beeld en „gelijkenis van God, geef derhalven geen bevel, om dat beeld wreede„lijk te vernielen, op dat gy door het verbreeken van dat beeld desselfs „Maker niet vertoornd, welk gy seekerlijk doen sult, wanneer gy maar „bedenkt, tot wat een hoogte van wraaksugt gy uwselven om een kope„ren beeld vervoeren laat: wat een wonder groot verschil nu dat'er is „tusschen een levenloos beeld, en een dat met beweging, leven en re„den begaafd is, doet sig, mijns oordeels, by een enkel opslag der oo„gen klaarlijk op. Bedenk verder, dat wy voor een koper beeld duy„send andere gemakkelijk konnen opregten, maar het is boven het be„reyk van de magt des geheelen Keyserrijks en van uw Majesteyt een enkel „hair te maken op het hoofd van die geene, die gy ter dood sult overge„ven. De deftigheyt van den Man, en het gewigt van sijn redeneering deed hen sijne woorden met groote aandagt aanhooren, en deselve naderhand den Keyser oversenden.

De uytvoering van de Keyserlijke last word begonnen.

IX. De Keyserlijke Gemagtigden begonden egter hunnen last uyt te voeren, benamen de stad hare vryheyt, vernietigden hare regten en privilegien, slooten alle gemeene-plaatsen, de bad-stoven, de beurs, en schouwburgen toe, deeden alle verdagte persoonen, bysonder den Adel en de aansienlijkste, die de laatste beroerte gestookt, en daar in hun hand geleend hadden, by de kop vatten, gevangen setten, en voor hun Regtbank stellen. Alom wierden Wagten geset, de ingesetenen gedagvaard, en alles, dat tot de straf-uytvoering nodig was, gereed gemaakt. Self was het voor de overkomste der Gemagtigden niet veel beter geweest, doordien de gewoone Magistraat op die wijse reeds hadden begonnen te werk te gaan, so dat de geheele stad niet anders als een Tooneel van jammer, elende en droefheyt was. *Chrysostomus* ging op seekeren dag, tot voldoening van sijne nieuwsgierigheyt, de stad op en neder, om een droevig gesigt van de jammerlijke staat der stad te nemen: komende by de Hoven van Justitie, sag hy (*r*) het overblijfsel van de stad voor de poorten staan in een diepe droefheyt en stilswijgentheyt; niemand dersde een woord spreeken, uyt vreese van aangerand te worden; een iegelijk deed sijn stil gebed tot God, hem biddende, dat hy de benauwde wilde te hulp komen, en de Regters tot sagtmoedigheyt en gunst tot hen neygen. Binnen het Hof tredende, quam hem niets voor als gewapende schildwagten, soldaten met sweerden en spiessen in hunne handen, om buyten te keeren de aandringende vrouwen en kinderen, die met een groot gejammer en geween quamen, om van den Regter genade te versoeken voor hunne mannen en vaders, en andere nabestaande, die ondertusschen daar binnen reeds voor de Vierschaar gevonnisd, gegeesseld en andersins gestraft wierden. Sy wierpen haarselven ter aarde, en riepen met alle de beweeglijkste uytdrukkingen, die iemand tot mededoogen souden konnen beweegen, om gunst voor hare naast-bestaanden; maar te vergeefs, de hard-vogtige soldaten dreeven deselve te rug, en beweesen aan haar geen kleyne wreedheyt en onmenschelijkheyt.

Daar door de geheele stad in een jammerlijke staat geraakt.

(*r*) *Homil.* 13. *p.* 148. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lijkheyt. Droevig was dit alles om te ſien, 't welk den goeden Man
deed ſugten, en t'huys komende dus by ſigſelven denken; „Hoe ſal het
„afloopen in den grooten dag? Indien de menſchelijke Vierſcharen ſo
„onverbiddelijk zijn, dat een moeder, een ſuſter, een vader, hoewel
„ſelf onnoſel en aan de misdaad niet pligtig en ſchuldig, voor hunne
„naaſte magen geen vergiffenis verwerven konnen, wie van ons ſal voor
„den vreeslijken Rigterſtoel van *Jeſus Chriſtus* de voorſpraak konnen
„zijn van ſijnen naaſten? Wie ſal in die Vierſchaar voor ons pleyten?
„of bequaam zijn, om ons te redden en te verloſſen, wanneer wy tot
„de eeuwige ſtraffe worden weggeſleept? Die, welke voor deſe Vier-
ſchaar te Antiochien gedoemd wierden, waren niet alleen het gemeene
ſlag van menſchen, maar ſelfs de voornaamſten Adel van de ſtad, die het
voor een geluk ſouden gehouden hebben, dat ſe hunne goederen en vry-
heden hadden mogen verlaten, en ondertuſſchen hun leven behouden.
De Gemeynte bad dag op dag den hemel, dat de herten der Overhe-
den mogten bewogen worden, om den loop van ſulke harde handelin-
gen te ſtremmen: maar de Rigters gingen in het te regt ſtellen en ſcherp
onderſoek van alles hunnen gang, tot dat eyndelijk, op het geduurig aan-
houden en voorbidden van de Monniken en de *Clergie*, een uytſtel ver-
gund, en verder ſtraf-uytvoering geſchorſt wierd, voor dat alles den
Keyſer nader vertoond, en ſijn goedvinden daar over verſtaan ſoude zijn.
Dit was ſo dra niet bekend, of de geheele ſtad wierd met vreugde en
blijdſchap vervuld, en de vreeſe en ſchrik ten grooten deele verminderd,
gelijk wy uyt de leer-redenen van *Chryſoſtomus*, by die gelegentheyt ge-
daan, konnen afneemen.

Chryſoſtomus goede gedagten over de byſonderheden, die hy geſien had.

Uytſtel van de uytvoering der ſtraffen word verkregen,

tot groote blijdſchap van de ſtad.

X. Maar wy moeten voor een tijd Antiochien verlaten, om *Flavia-
nus*, dien wy op ſijn reys naar Conſtantinopelen gelaten hebben, te vol-
gen en te agterhalen. Hy quam dan te Conſtantinopelen (*s*), ging naar
het Hof, raakte in tegenwoordigheyt van den Keyſer; dog bleef, neer-
ſlagtig en met tranen in ſijne oogen, als beſchaamd om geſien of ge-
kend te worden, van verre ſtaan. *Theodoſius*, hem in ſulken droevigen
geſtalte ſiende, trad naar hem toe, en begon, ſonder eenige ontſtelte-
nis, met bedaarden gemoede, ſig by hem te beklagen over de ondank-
baarheyt van Antiochien, de ſtad, daar aan hy de geheele tijd van ſijne
regeering ſo veele genaden en weldaden beweeſen had; by het optellen
van welke hy t'elkens ſeyde; *En moeſt ik, voor al mijn weldoen, ſo be-
loond worden*? „Wat quaad, *ſeyde hy*, heb ik gedaan, dat ſy ſig dus
„aan my ſouden wreeken? Wat voor een hatelijke ſaak weeten ſy tegen
„my in te brengen, dat ſy ſulken misnoegen ſouden toonen, niet alleen
„tegen my, maar ſelfs tegen de overledenen? Konden ſy hun haat en
„boosheyt niet voldoen ontrent den levendigen? Of dagt hen dat te
„weynig, ten ware ſy met eenen de dooden ſmaad en ſchimp aandee-
„den? Genomen ik had hen ſo verongelijkt, als ſy ſig verbeelden, ten
„minſten moeſten ſy dan de dooden, die hen niet misdaan hadden, en
„daar ſy niets met ſchijn tegen konden inbrengen, verſchoond heb-
„ben. Heb ik die ſtad niet meer geagt als alle andere, ja als die van
„mijn eygen vaderland? Was ſe niet altijd mijn luſt en vermaak? Heb
„ik myſelven niet by alle gelegentheyt met ſtatelijke beloften verpligt,
„deſelve in eygener perſoon te beſoeken? De goede Biſſchop hoor-
de ſulks met weenende oogen aan, en begon (ſijne gedagten verſameld
hebbende) ſo dra de Keyſer ſijne reden geëyndigd had, op deſe wijſe
te ſpreeken: „*Sire*, wy erkennen, met een volveerdigheyt onſes ge-

Flavianus vertoond ſig voor den Keyſer met een ſeer droevig gelaat.

Die hem ernſtig aanſpreekt,

(*s*) *Homil.* 20. *p.* 226.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Waar op Flavianus feer beweeglijk antwoord.

„moeds, uwe Majefteyts gunft en weldaden, onfe ftad tot nog toe beweefen. Dit is het, welk ons te meer doet klagen en weenen, dat wy „ons, op het nijdig aanftoken en ingeven des Duyvels, fo ondankbaar getoond hebben tegen onfen grooten weldoender, en dien, die ons fo ongemeene genegentheyt toedroeg, fo geweldig tegens ons hebben verbitterd. Al wierpt gy onfe huyfen om-ver, al verbrandde gy defelve, al „doodde gy onfe perfoonen, of oeffende uwe ftrengheyt op eenige andere wijfe, gy foud uwfelven aan ons niet genoeg wreeken. Wy hebben reeds onsfelven veroordeeld tot het geen erger dan duyfend dooden „is: want wat kan fmertelijker zijn, als dat wy, fulken vriendelijken „weldoender fonder oorfaak vertoornd hebbende, al de wereld den „mond open gedaan hebben, om ons onfe onnatuurlijke ondankbaarheyt te verwijten? Hadden de Barbaren onfe ftad belegerd, onfe muuren om-ver geworpen, onfe huyfen verbrand, en onfe burgers en inwoonders gevangkelijk weggevoerd, ons ongeluk foude op verre na „fo groot niet geweeft zijn: want fo lang uwe Majefteyt leefde, en ons „fo wel gefind bleeft, foud'er hoop geweeft zijn, dat onfe elende een „eynde hebben foude, en wy tot onfe voorige ftaat, en nog beter, herfteld worden. Maar nu wy uwe gunft verbeurd, en ons uwe genadige befcherming, die ons beter was dan alle onfe muuren en bolwerken, onwaerdig gemaakt hebben, werwaards fullen wy vlieden, en „onfe toevlugt nemen? Naar wien konnen wy, fulken genadigen Heer „en toegevenden vader misnoegen gegeeven en vertoornd hebbende, „om hulp uytfien? Onverdragelijk zijn de dingen die fy gedaan hebben, maar fy hebben henfelven daar over reeds deerlijk geftraft, doordien fy fig in fulken ftaat gebragt hebben, dat fy befchaamd zijn iemand onder de oogen te fien, of hunne oogen op te flaan, om de Sonne „te aanfchouwen. Sy hebben verlooren hunne vryheden; zijn veragtelijker „geworden als de geringfte Slaven: en, fiende waar toe fy henfelven gebragt hebben, ftaan gereed om weg te finken onder het gevoelen van „die fchande, die het algemeen oordeel van de geheele wereld noodfakelijk op hen fal moeten werpen. Egter, *Sire*, defe wonden konnen, „indien het u behaagd, nog geneefen, en alle defe qualen geholpen „worden. Vervolgens vertoonde hy; „Dat groote misdaden meenigmaal aanleyding gegeven hebben, om een treffelijke en edelmoedige „deugd, de liefde en weldadigheyt, te oeffenen; dat de gebroken beelden „konnen herfteld worden, maar dat fo grooten misdaad, in dit geval „begaan, te vergeven, het middel was, om een beter, treffelijker en „beftendiger beeltenis van hemfelven in der menfchen gemoederen op te „rigten, en fo veele vertooningen van fijne barmhertigheyt en ongemeene goedertierentheyt te maken, als'er menfchen in de wereld zijn, of „ooit fouden zijn. Hy drong hem met het voorbeeld van den grooten „*Conftantinus*, die op fekeren tijd van fommigen, die ontrent hem waren, geraden, om fig aan die, welke fijn beeltenis hadden mishandeld, „te wreeken, gemerkt fy fijn aangefigt jammerlijk gefchonden hadden, „met fijn hand naar fijn aangefigt voelde, en lacchende feyde; *Ik vind* „*myfelfs geheel niet gefchonden of mishandeld, mijn hoofd en aangefigt* „*zijn gefond en onbefchadigd.* Een antwoord, *feyde hy*, die hem by alle „nakomelingen roemwaerdiger gemaakt heeft, dan alle de praal-teekenen „van fijne grootheyt, en gedenk-teekenen van fijne overwinningen. Hy „voerde hem te gemoet fijne eygene Edicten en Plakaten, by welke hy, „ten tijde van de Paafch-plegtigheden, alom de gevangenen gemeenlijk „ontfloeg en vry ftelde, en met eenen fulken ongemeenen goed-aardig-

„heyt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„heyt toonde, dat hy ſelf wel wenſchte de reeds gedoodde weder te „konnen levendig maken; dat de eere van ſijnen godsdienſt ten hoogſten „aan de ſagter uytſpraak over de misdadigen gelegen was, aangeſien de oo„gen van Joden en Heydenen op hem geſlagen waren, en ſekerlijk uyt ſijn „vonnis van ſijne Religie ſouden oordeelen; dat geenſins te vreeſen was, „dat anderen, door het vryſpreeken van deſen, tot muytery ſouden wor„den aangemoedigd, doordien dit een daad van genade, en geen be„wijs ter wereld van ſwakheyt en onmagt zijn ſoude, en hy magt ge„noeg had om alle, die misdaan hadden, te regt te ſtellen; dat dit het „middel was, om alle menſchen aan hem te verpligten, en nog meer„der zegeningen van den hemel over hem neder te brengen; en het hem „in de volgende eeuwen tot roem ſoude ſtrekken, dat, daar hy door „niemand ſig had laten geſeggen, om Gods wil, en op het verſoek van „eenen armen ouden Biſſchop, die hem van ſijnen grooten Meeſters we„gen had komen aanſeggen, *Indien gy den menſchen hunne misdaden ver„geeft, ſo ſal uwe hemelſche Vader u ook vergeven*, die misdaad ver„geven had. Eyndelijk beſloot hy alles met deſe woorden: "Gedenk „aan dien dag, wanneer wy alle van onſe daden rekenſchap ſullen ge„ven, en dat gy door uw genadig en meedogend vonnis u de weg tot „vergiffenis uwer overtredingen openen ſult. Andere mogen uw aan„bieden goud en ſilver, maar ik kome tot u met de Wet en geboden „Gods, die ik u, in plaats van alle andere geſchenken, aanbiede; uw „biddende de voetſtappen te volgen van uwen grooten Opper-Heer, „die, hoewel dagelijks van ons beledigd, niet ophoud ons goed te doen. „Sny onſe hoop niet af, en verydel onſe verwagting niet; want ik ver„klare openhertig voor uwe Majeſteyt, en de geheele wereld, dat ik, „wanneer het u beliefd uw misnoegen te laten varen, u met ons te ver„ſoenen, en de ſtad in uwe vorige gunſt en genade weder op te nemen, „met vreugde en blijdſchap naar huys keeren ſal, maar indien niet, dat „ik deſelve nooit meer ſien, maar mijn verblijf elders neemen ſal. Ik „ſal nooit meer mijn plaats bekleeden in mijn vaderland, met welk ſul„ken genadigen Prins, de ſagtmoedigſte en beſte van alle menſchen, ſig „weygerd te verſoenen.

XI. Dus brak de Biſſchop ſijne aanſpraak af. Onſeker was het, wie meeſt bewogen was, of hy die ſprak, of hy die hem hoorde, hoewel de Keyſer voor dien tijd een middel bedagt, om ſijne ontroering niet te laten blijken. *Sozomenus* voegd hier by (*t*), dat *Flavianus* ſig, behalven ſijne wel-ſpreekende redeneering, nog van een ander middel bediende, 't welk was, dat hy de Dienaars, die voor den Keyſer, terwijl hy aan tafel ſat, gewoon waren te ſingen, bewoog voor hem op te heffen die droevige klaag-liederen, die te Antiochien gemaakt, en by deſe tijd geſongen wierden, 't welk hem ſodanig bewoog, dat de tranen in den beeker, die hy in ſijne handen had, afrolden. Immers hy ſeyde tot den Biſſchop (*v*): "Wat groote ſaak is het, dat wy ſouden vergeeven dien "die ons misdaan heeft, dat wy, die menſchen zijn, vergeeven, die "ook ſodanige zijn? byſonder als wy gedenken, dat de groote Heer "van het geheele Al op aarden neder gekomen, en om onſent wil een "dienſtknegt geworden is, en dat hy van die, welke hy de grootſte "gunſten beweeſen had, wordende gekruyſt, egter voor ſijne kruycigers "ſelf bad: *Vader, vergeef het hen, want ſy weeten niet wat ſy doen.* "Wat wonder dan, indien wy vergeven onſe mede-dienſtknegten? *Flavianus* ſulken gewenſchten uytſlag van ſijn Geſantſchap verkreegen hebbende,

De Keyſer word daar door bewogen, en ſtaat hem ſijn verſoek toe.

(*t*) *Lib. 7. c. 23. p. 741.* (*v*) *Chryſoſt. ibid. p. 233.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Gebied hem met die tijding ten eersten naar huys te keeren.

dagt een weynig uyt te rusten, en met den Keyser sijn Paaschen te houden: maar de goede Vorst gaf hem order sijn te rug-reys te verhaesten: " Ik weet, *seyde hy*, dat de gemoederen der Antiochiers seekerlijk ongerust zijn, tusschen hoop en vrees hangen, en dat sy nog niet buyten bekommernis en gevaar sitten; en daarom ga heenen, en breng hen " dese aangename boodschap; wanneer sy hunnen Stuurman weder sullen " sien, sullen sy het tegenwoordige onweêr en den storm vergeeten, en " aan de voor-by gegane rampen niet meer gedenken. De Bisschop versogt daar op (*x*), Dat het den Keyser mogt believen, tot beter blijk van sijn volkomen versoening, den Prins, sijn soon, met hem te laten gaan; " Bid God, *gaf hem de Keyser aanstonds tot antwoord*, dat de " tegenwoordige onrusten geweerd, en de oorlogen, daar ik thans mede belemmerd ben, gelukkig mogen uytgevoerd worden; waar na ik " u verseeker self te sullen overkomen. Dit egter was het niet dat de Keyser alleen besorgde, maar self, als de Bisschop sijn afscheyd genomen had, en reeds naar de zee-kant gegaan was, sond hy eenige sijner dienaars, (niet weetende wat uytstel hy mogt neemen, of waar door hy soude konnen belemmerd worden) om hem in sijn vertrek behulpsaam te zijn, hem agter na. *Flavianus* self was so begeerig, om de stad van Antiochien met die blijde boodschap te verquikken, dat hy, so schielijk niet konnende reysen, des Keysers gewenschte brieven met de post oversond, ten eynde alle wolken van vreese en droefheyt aanstonds mogten verdeeld worden en verdwijnen. Ondertusschen spoeyde hy sodanig, dat hy nog voor Paaschen t'huys quam. Met alle teekenen van vreugde wierd hy te Antiochien ingehaald: want de markt was vercierd met kranssen, en vervuld met brandende ligten, de deuren en glasen waren met bloemen, groene takken, en alle andere teekenen van vreugde en plegtelijke vierdagen opgeschikt, en dus gingen sy, om alles te voltrekken, naar de kerk, alwaar *Chrysostomus* hem met een dankseggende reden-voering verwellekomde, en God voor den gewenschten uytslag van *Flavianus* reys dankte.

Gelijk hy deed.

Hy word te Antiochien met segepraal-statie ingehaald.

XII. Dus nam die swarigheyt en bekommernis te Antiochien een eynde. Ontrent die selve tijd, of immers niet lang te vooren, stierf *Paulinus* (*y*), een van de regtsinnige Bisschoppen dier stad. Hy was tot Bisschop ingewyd door *Lucifer*, Calaritaansche Bisschop, onder de regeering van *Julianus*, waar door die ongelukkige verdeeldheyt in die Kerk gesterkt, en tot nog toe gebleeven was, also een gedeelte van de regtsinnigen hem, en een ander gedeelte *Flavianus*, die in *Meletius* plaats gekomen was, aankleefden. *Paulinus* was gehandhaafd van den Paus *Damasus*, en sijnen Nasaat *Siricius*, en voorts van alle Westersche Bisschoppen; *Flavianus*, in tegendeel, door alle die van het Oosten, zijnde eenige jaren geleden tot Bisschop gekoren, en bevestigd door het groote Concilie van Constantinopelen. Met de dood van *Paulinus* hoopte hy, dat die scheuring een eynde soude nemen, maar het deed sig geheel anders op: want de aanhangers van *Paulinus* weygerden sig by *Flavianus* te voegen, en werkten so veel uyt, dat *Euagrius*, Ouderling van die plaats, hen tot Bisschop gegeven wierd. Groote klagten quamen den Keyser voor, die meer als eens *Flavianus* ontbood, en belaste sijn saak in een Synode te Romen te laten oordeelen, waar op hy hem tot antwoord gaf: " Indien iemand, *Sire*, my beschuldigen kan " van ongesontheyt in het Geloof, of my betigten, dat ik, om mijn le- " ven,

Paulinus sterft.

By wiens leven de verdeeldheyt in de Kerk van Antiochien duurde.

(*x*) *Vid. quæ habet Liban. Orat.* 13. *p.* 418. (*y*) *Socr. lib.* 5. *c.* 15. *p.* 273. *Sozom. lib.* 7. *c.* 11. *p.* 717. *Theod. lib.* 5. *c.* 23. *p.* 229.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

"ven, de Bisschoppelijke bediening onwaerdig ben, ik weygere niet, "mijne beschuldigers voor mijne Regters aan te neemen, en sal te vreeden zijn met al het geen deselve over my sullen vonnissen. Maar indien "het alleen om de waerdigheyt, en de voorrang in mijn Bisschoppelijken stoel te doen is, ik sal daar geen harnas om aan trekken, maar ben "bereyd deselve af te staan, en over te geven. Geef, *Sire*, deselve "aan wien het u beliefd. De Keyser stond over de wijsheyt en bedaardheyt van den Man verwonderd, liet hem met ruste naar huys keeren, en versoende ten laatsten, door sijn tusschen-spraak, in het Westen alle de partyen met hem: hoewel het waarschijnlijkst is, dat, gelijk *Socrates* verhaald, *Euagrius* niet lang na sijne bevestiging gestorven zijnde, *Flavianus*, door sijn voorsigtig beleyd, het beroepen van een ander in dessels plaats voorquam, en binnen weynig tijds de andere party tot hem overhaalde, waar door dan die langduurige scheuring in die Kerk een eynde nam.

Hoe die nu geëyndigd wierd.

Tweede Afdeeling.

Van *Chrysostomus* bevordering tot het Bisdom van Constantinopelen af, tot het ondersoeken van 't geen tegen *Antoninus*, Bisschop van Ephesen, wierd ingebragt.

INHOUD.

De dood van Nectarius. Chrysostomus *word aangepreesen tot dessels Nasaat. De order des Keysers om hem van* Antiochien *te halen. Op wat wijse hy naar* Constantinopelen *gehaald wierd.* Theophilus, *Bisschop van* Alexandrien, *steld sig daar tegen, en waarom.* Chrysostomus *yverige en onsijdige hervorming. Hy besteed sijn inkomste tot het bouwen en begiftigen van gasthuysen. Hy verbeterd de misbruyken onder allerley staat en rang van menschen. De verdorven* Clergie *vat een misnoegen tegen hem op. Een vrouw van de* Macedoniaansche *secte word door een wonder-werk bekeerd. Hy bestraft vrypostig des Keysers gunstgenoot* Eutropius; *de reden van dien. De val van dien Man; die sijn toevlugt neemd in de kerk.* Chrysostomus *predikatie by die gelegentheyt.* Eutropius *raakt in ongenade, en word gebannen. Sijn dood.* Chrysostomus *weygerd, op het versoek van* Gainas, *den* Arianen *een kerk in te ruymen; onlust daar over tusschen hen beyden.* Chrysostomus *vrymoedige aanspraek aan den Keyser.* Gainas *maakt sig aan verradery en opstand schuldig.* Chrysostomus *word, als Gesant van den Keyser, tot hem gesonden.* Gainas *raakt om hals. De* Egyptische *Monniken komen te* Constantinopelen; *die* Chrysostomus *wel besorgd, maar tot de kerk-gemeenschap niet wil toelaten.* Theophilus *send eenige, om met* Chrysostomus *over die saak te spreeken.* Chrysostomus *voorspraak voor deselve. schrijft aan* Theophilus; *die hem weder antwoord.*

I. IN het najaar van het drie-honderd negen-en-seventigste jaar na de geboorte onses Saligmakers, te weeten, op den seven-en-twintigsten *September*, stierf *Nectarius* (*a*), Bisschop van Constantinopelen,

Nectarius sterft.

[Cccc 3]

(*a*) *Pollad. c.* 5. *p.* 42. *Socr. lib.* 6. *c.* 2. *p.* 300. *Sozom. lib.* 8. *c.* 2. *p.* 756, 758. *Theod. lib.* 5. *c.* 27. *p.* 285. *Niceph. lib.* 13. *c.* 2. *p.* 348.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

pelen. Benieuwd was een iegelijk, wie hem in het Bisdom van de Keyſerlijke hoofdſtad ſoude volgen. Veele deeden ſig op, die daar naar haakten, en, gelijk het in ſulke gevallen meer als te veel gebeurd, de onwaerdigſte die niets hadden dat hen konde aanprijſen, ſogten door geſchenken, en quade middelen van gunſt-winning, daar toe de gunſt van de Grooten aan het Hof; dog de Gemeynte verſogt den Keyſer met allen ernſt, dat hen een waerdig Kerkvoogd mogt toegevoegd worden.

Veele ſoeken in ſijn plaats te komen.

Die thans aan het Hof meeſt te ſeggen had was *Eutropius*, de geſnedene, eerſte Kamerling van den Keyſer. Hy was, tot verrigting van eenige ſaken des Keyſers, een tijd lang in het Ooſten geweeſt, en had aldaar kennis gekreegen aan *Chryſoſtomus*, dien hy den Keyſer hertelijk aanprees, als een Man, die om ſijn godvrugtig leven, groote geleerdheyt en welſpreekendheyt tot dat ampt bequamer was als iemand, dog met eenen ſeyde, dat men die ſaak bedektelijk en in der ſtilte ſoude moeten beleggen en uytvoeren, alſo'er anders niet wel kans ſoude zijn hem van daar te krijgen. Die voorſlag behaagde *Arcadius*, en wierd van het volk goed gekeurd. Sonder uytſtel wierd daar op geſchreven aan *Aſterius*, Landvoogd van het (nauwſt genomen) Ooſten, om ſulks te beſorgen, en *Chryſoſtomus* met voorſigtigheyt in des Keyſers handen te leveren.

Chryſoſtomus word van Eutropius aangepreeſen.

Deſe, bewuſt van der Antiochiers ſugt tot oproer, en dat het hem ſoude onmogelijk zijn het volk te beweegen, om hunnen tot verwonderens toe welſpreekenden Prediker te willen afſtaan, maakte het geen hem geſchreven was aan niemand bekend, en verſogt *Chryſoſtomus* (onder ſchijn van hem alleen te moeten ſpreken), hem een weynig buyten de ſtad, ſo verre maar, als de Martelaars-graven buyten de Roomſche poort waren, te vergeſelſchappen. *Aſterius* hem dus op ſijnen wagen gelokt hebbende, ſloeg aan, en reed met aller haaſt tot Pagræ, de eerſte ververſching-plaats buyten Antiochien, toe, alwaar hy hem in handen van de Officiers van den Keyſer, derwaards om hem te ontfangen overgeſonden, overleverde, die hem van daar verder naar Conſtantinopelen overbragten.

Op wat wijſe hy van Antiochien naar Conſtantinopelen vervoerd wierd.

De Keyſer, om deſſelfs intreede en inwying aanſienlijker en heerlijker te maken, en alles met de grootſte plegtigheden uyt te voeren, had de voornaamſte Biſſchoppen, om die ſaak by te woonen, en te verrigten, gedagvaard.

De Biſſchoppen daar toe vergaderd.

Theophilus, Biſſchop van Alexandrien, ſtelde ſig dapper tegen het beroepen en beveſtigen van *Chryſoſtomus* aan; ten deele, om dat hy hem voor een eygenſinnig en onrekkelijk Man, en die hem ſekerlijk in ſijne voorneemens en belangens ſoude overdwarſſen, aanſag, maar meeſt, om dat hy *Iſidorus*, ſijn eygen Ouderling, een man die naar ſijn hand was, tot die plaats dagt te bevorderen, en daar door een ſo grooten en magtigen gedeelte van de Ooſterſche Kerk naar ſijn hand te ſetten.

Theophilus toond ſig Chryſoſtomus ongenegen.

Uyt deſen hoofde ſprak hy het voorſtellen van *Chryſoſtomus* tegen, dog merkende dat hy tegen de ſtroom opſwom, ſtemde met de andere toe, byſonder als hem *Eutropius* bedreygd had, hem, ſo hy de algemeene keure met ſijn toeſtemming niet beveſtigde, ſoude te regt doen ſtellen, gemerkt'er verſcheyde in de ſtad bereyd waren veele misdaden en ſchendelijkheden, van hem begaan, by de Synode tegen hem in te brengen. Dit nu bewoog hem meeſt ſijn zeyl te ſtrijken.

Stemd ſijn beroeping egter toe.

Dus wierd *Chryſoſtomus* ingewyd, en op den Biſſchoplijken Troon geſet op den 26. *February* des jaars CCCXCVIII; *Theophilus* was het ondertuſſchen, al had hy het toegeſtemd, niet weynig tegen de borſt, ſo dat hy, een groot voor-oordeel tegen *Chryſoſtomus* hebbende opgevat, een wrok en onverſoenlijken haat tot ſijn dood toe tegen hem in ſijn herte voedde.

Wanneer Chryſoſtomus Biſſchop wierd.

II. *Chry-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

II. *Chrysostomus* was so dra niet in sijne bediening bevestigd, of hy toonde ten eersten sijnen ongemeenen yver, en dat hy den persoon van menschen niet aansag (*b*). Hy vond de staat van de Kerk onder sijn Kerk-gebied, door te veel toegeventheyt van sijnen Voorsaat, wonderlijk vervallen, 't welk hem bewoog de oude en nauwer order van Kerk-bestier weder in te voeren. Hy begon sijne oogen te laten gaan op de *Clergie*, en het leven van alle Kerkelijke persoonen (*c*). By hen was een quade gewoonte ingesloopen, dat sy in hunne huysen vrouwen of dogters onderhielden, die by de Kerkelijke Schrijvers met den naam van συνείσακτοι, *mede-ingebragte*, of by-gevoegde vrouws-persoonen voorkomen, niet uyt hoofde van een huwelijk, of om eenige ongeregelde lusten te voeden, maar enkelijk uyt een geestelijke genegentheyt, of om stigting, en huysdienst. Sulks mishaagde hem, als een gemakkelijke weg tot versoeking, en een saak, die een onverdragelijke ergernis gaf, en daarom voer hy daar tegen in twee leer-redenen scherp uyt, en liet het niet na te bestraffen, tot dat hy een geheele hervorming daar ontrent had ingevoerd. Vervolgens stelde hy sig tegen hunne gierigheyt, en de snoode middelen, waar door sy hunne beursen sogten te verrijken. Hy bestrafte hunne lekkere tongen, en het soeken van de tafelen der rijken, waar op niet anders konde volgen als dertele begeerlijkheden, en voor plas-dankers en pluym-strijkers te worden aangesien. Hy doorsogt seer nauw de uytgaaf van de inkomsten sijner Kerk, en sneed alle onnodige onkosten af. Hy sag het bestel van sijn huyshouding na; en siende dat ten tijde van sijn Voorsaat groote onkosten gemaakt, en een kostelijke tafel gehouden was, besnoeyde hy deselve, gaf last, om een groot gedeelte daar van aan behoeftigen en sieken te besteeden, en bouwde van 't geen dat'er nog overschoot, 't welk een merkelijke somme bedroeg, eenige Gasthuysen voor gebrekkelijken en sieken, over welke hy twee sijner Ouderlingen tot Opsienders stelde, en tot derselver dienst Genees-meesters, Koks en andere Bedienden beschikte, dog alle ongetrouwd, op dat se door het besorgen van hun eygen huysgesin geen aanleyding mogten hebben, om het geen hen aanbevoolen was, te verwaarloosen. Wijders ondersogt hy, hoe de weduwen, die van de Kerk onderhouden wierden, leefden, en die hy bevond den swier en de vermakelijkheden der wereld na te volgen, vermaande hy, hare lusten door vasten en bidden te bedwingen, en sig van de badstooven, en alle dertele en swierige kleederen te onthouden, of te trouwen, op dat de Religie door haar los en flordig leven niet veragtelijk en bespottelijk wierd. Hy drong het gemeene volk tot meerder aandagt en godsdienstigheyt aan, en wilde dat die, welker beroep hen van de kerken by dage te besoeken belettede, sig des nagts aldaar met bidden en vasten besig houden souden. Dese order behaagde de *Clergie* niet al te wel, die nu een tijd lang hun gemak genomen, en de Kerkelijke nagt-oeffeningen gestaakt hadden. Egter ging *Chrysostomus* in het hervormen en verbeeteren van alles, sonder gunst of vrees te betoonen, voort. Die sijne voorschriften involgden, wierden aangemoedigd en gepreesen, maar die sig stijfsinnig daar tegen stelden, wierden voor een tijd van hunne Kerk-diensten geweerd; want, *seyde hy*, het is onredelijk, dat die niet als ware Priesters en Kerken-dienaars willen leven, de eer en het voorregt van die ampten genieten.

Hy voerd een hervorming in, ontrent de Clergie, sijn huyshouding, de weduwen, en het gemeene volk.

III. Maar die in een siekte, om so te spreeken, en ontsteltenis van Staat of Kerk alles te gelijk wil verbeeteren, sal, naar alle waarschijnlijkheyt

(*b*) *Socr. ibid. c.* 4. *p.* 303. *Sozom. lib.* 3. *p.* 759. *Theod. c.* 28. (*c*) *Pallad. ibid. p.* 45. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

lijkheyt de quade genegentheden en driften meer gaande maken, als stillen, en d'een of d'ander daar van suyveren: wanneer een overvloed van bloed, of schadelijke vogten, sig opdoet, moet de natuur door sagte middelen allenks geholpen, maar de geneesing, door deselve gelijk af te tappen, niet gesogt worden. Immers *Chrysostomus* wierd door sijnen yver tot te schielijke en sterke geneesmiddelen (na dat de saken by sijn eerst opstappen op den Bisschoplijken Troon geschapen waren) vervoerd. De *Clergie*, dus onverwagt ontrust, en door het gesag van hunnen Bisschop tot verbetering gedrongen, spande tegen hem t'samen, en bewoog hen elk sijn verkeerd belang tot een gemeene klagte t'samen te brengen. Sy daar op beschreeven hem by 't volk vry hatelijk; en was'er maar ergens de minste schaduw van ergwaan, men maakte daar een volslagen beschuldiging en klagte van. Maar hy versmaadde derselver boosheyt, de Gemeynte sloeg sulks in de wind, en een iegelijk schepte ten vollen genoegen so in sijne goede voorneemens van het invoeren der hervorming, als in sijne tresselijke predikatien. Sijn leven was onberispelijk; sijn iever onsijdig; sijn Leere gesond, en sijne Leer-redenen vloeijend en welspreekend. Uyt dien hoofde liep hem het volk ongemeen na, selfs quamen andersgesinden om hem te hooren, 't welk menigmaal niet sonder vrugt was, so dat veelen van hen tot het regtsinnig Geloof wierden overgehaald, daar van wy by de Geschigt-schrijvers onder anderen een merkelijk staaltjen vinden: Seker man, van de secte der Macedonianen (*d*), hoorde hem op seekeren tijd prediken van de Heylige Drie-eenigheyt, en wierd daar door van de waarheyt dier Leere so volkomen overtuygd, dat hy niet alleen sijne dwalingen afstond, en het algemeen regtsinnig Geloof omhelsde, maar ook sijn vrouw drong om hetselve te doen; dog sy hield haar stuk vast, en, door hare medgesellinne aangemoedigd, wilde naar sijnen raad niet luysteren, weshalven hy haar, ten ware se met hem naar de kerk ging, en aldaar nevens hem communiceerde, dreygde te verlaten. Sy, hier door geprangd, nam raad met een meyd, die sy in haar dienst had, tusschen welke een middel, om den man te bedriegen, uytgevonden wierd: sy ging dan met hem naar de kerk, en in de communie het Sacramenteel brood ontfangen hebbende, boog haarselven, in schijn van te willen bidden, voor-over, en stak, in plaats van het brood dat se van den Bisschop ontfangen had, bedektelijk een ander stukjen, dat haar meyd, die by haar stond, van huys mede gebragt had, in haar mond, alwaar hetselve aanstonds so hard wierd als een steen. Dit verbaasde de vrouw niet weynig; die, na dat haar geweeten was ontwaakt, en sig van hare misdaad overtuygd vond, aanstonds sig tot den Bisschop wendde, haar godloosheyt bekende, hem de steen, daar het teeken van haar tanden ingedrukt was, en een vreemde koleur had, toonde, en met een overvloed van tranen om vergiffenis van haar misdaad gebeeden hebbende, naderhand nevens haar man altijd in de gemeynschap van de regtsinnige Kerk volhardde. Tot blijk van de waarheyt deser Geschiedenis, verhaald mijnen Schrijver (die maar weynige jaren na die tijd geleefd en geschreven heeft) dat die selve steen onder de rariteyten in de kerke-kas van Constantinopelen bewaard wierd. Maar om tot de Historie weder te keeren. Alle de boosheyt en snoode middelen van de *Clergie*, die over sijne yverige regtsplegingen niet weynig misnoegd was, konde de agting van *Chrysostomus* by het volk geensins stremmen. En seker, so lang hy sig enkel tegen de Kerkelijken kantte, bleef de Gemeynte in rust; maar wanneer hy met sijne bestraffingen de rijke en aansienlijke

Waar door de Clergie hem soekt hatelijk te maken.

Dog de Gemeynte maakte van hem veel werks.

Onregtsinnigen wierden door hem bekeerd.

Een merkelijk voorval.

(*d*) *Sozom. lib.* 8. *c.* 5. *p.* 764.

fienlijke felfs aantaftte, en derfelver hovaardy, wellustigheyt, tyrannye en onderdrukking fo vrymoedig en onfijdig, als de fonden van den geringften ambagtsman, door-ftreek, toonden fig defelve aanftonds geraakt, en fpanden t'famen, om hem allerhande moeijelijkheden, daar hy tot fijn dood toe mede te worftelen had, te brouwen. Onder anderen raakte hy in onluft met *Eutropius*, des Keyfers gunft-genoot (*e*), by welken hy fo veel ingang had, dat hy, hoewel een gefneden, Burgermeefter, en met den aanfienlijken naam van *Patricius*, van den Keyfer vereerd wierd; een eernaam, waar door iemand in rang naaft den Keyfer geagt was: dog hy het gewigt van fulken magt en ftaat met geen effen en bedaard gemoed konnende dragen, verviel tot wreedheyt en onderdrukking, en begon fijn vermogen aan het Hof te misbruyken. Hy overviel wien het hem lufte, fonder iemands rang of ftaat aan te fien, en fchroomde niet, wanneer iemand, gelijk de gewoonte was, om veylig te zijn in de kerk, daar toe door de Wetten van alle Chriften Keyfers bevoor-regt, fijn toevlugt nam, de gevlugte, tegen de vryheden van die Heylige plaats, met geweld daar van daan te halen. Om dit met eenigen fchijn van regt te doen, werkte hy by *Arcadius* een Wet uyt, waar door hy de kerken het regt van Vry-plaatfen te zijn benam, en de Amptenaren vryheyt gaf, om die aldaar hun toevlugt namen, te mogen ligten. Dit mishaagde *Chryfoftomus*, die fig daar dapper tegen kantte, hoewel hy tegen het gefag van dien Man niet op konde. Maar fie hoe merkelijk de Goddelijke regtvaerdigheyt *Eutropius* op het lijf viel. Het was niet lang daar na, dat hy aan het Hof ondermijnd, en van hoon, de Keyferinne aangedaan, betigt wierd, doordien hy haar trotfelijk gedreygd had haar uyt het Hof te fullen boenen; felf gaven verfcheyden groote Mannen tegen hem hunne verfoek-fchriften in, die de Keyfer met geen fatfoen kon afwijfen, weshalven hy ontboden, en van alle fijne ampten en bedieningen wierd afgefet, en de genade fijner vyanden niet dervende afwagten, in de kerk, die hy onlangs haar voorregt benomen had, fijn heul foeken moeft. Sijne vuyle ftreeken wierden alom uytgekreeten: het misnoegen van den Vorft, en de haat van het volk dreygden hem fijn verderf, en de Geregts-dienaars ftonden gereed, om hem, volgens de Wet door fijn toedoen gemaakt, met geweld uyt de kerk te fleepen, ten ware *Chryfoftomus* daar tuffchen gekomen en hetfelve belet had, die, hem aan den voet van den Altaar vindende uytgeftrekt, en het volk gereed om in de kerk te dringen, op den predik-ftoel klom, en in een feer welfpreekende reden-voering (*f*) een vertoog deed van de ydelheyt der wereldlijke eer en grootheyt, en dien rampfaligen te binnen bragt, "Hoe menigmaal hy ten tijde van fijn voorfpoed met ,, hem had rond gegaan, dog dat hy voor fijnen wijfen en goeden raad ,, was doof geweeft, en met de rampen, die hy hem had voorfpeld, ,, en hem nu tot fijn fchade en fchande troffen, gefpot had. Nu kon- ,, de hy fien, *feyde hy*, wat ondankbaarheyt hem van die geene, welke ,, hem te vooren, als hy fe begunftigde, fo gelief koofd hadden, vergol- ,, den wierd; dat de fchare, die onlangs uytliepen om de koftelijkheyt ,, en ftatie van fijn gevolg te fien, die hem toejuychten, en die hy met ,, fo veel gefchenken en vereeringen begiftigd en beliefd had, nu met ,, bloote fweerden tegen hem op-quamen, en dat de Schermers en ,, Toonneel-fpeelders, die hy fo meenigmaal met fijne tegenwoordigheyt ,, vereerd, en tot fijnen kofte onderhouden had, en om welkers wille hy fo

Chryfoftomus ontfiet de Grooten felfs niet: die hem daarom veel onluft brouwden.

Hy raakt in moeyte met Eutropius;

diens opkomft en wreedheyt word opgehaald.

Daar fig Chryfoftomus, dog te vergeefs, tegen kantte.

Eutropius raakt in ongunft.

Vlied naar de kerk.

Chryfoftomus reden-voering by die gelegentheyt.

(*e*) *Socr. lib. 6. c. 5. p. 304. Sozom. lib. 8. c. 7. p. 766. Philoft. lib. 11. c. 4. p. 528.* (*f*) *Ext. Tom. 4. p. 549.*

„ meenigwerf tegen *Chryſoſtomus* was vertoornd geweeſt, nu ſijne vinnigſte vervolgers geworden waren, terwijl de Kerk, welker voorregten hy ſo ſchendig met voeten getrapt had, hare armen uytſtrekte, hem in haren ſchoot opnam, en uyt de rampen, daar in hy ſig ſelf had nedergeſtort, poogde te redden; en dat hy, de Kerk verongelijkt en van hare vryheden door een verkreegen order beroofd hebbende, nu door een dier-gekogte bevinding ſijne dwaasheyt kon merken, en ſien wat hy gedaan had, nadien hy de eerſte was, die ſijn eygen Wet moeſt overtreeden. Dat ſeyde hy niet, *vervolgde hy*, om met het ongeluk van dien Man te ſpotten, maar om de Gemeynte te leeren voorſigtig te zijn uyt deſſelfs voorbeeld, die een groot bewijs van de menſchelijke wiſſelvalligheyt, en onbeſtendigheyt van het aards geluk geworden was, en de hitte van hun woede, met welke ſy op hem dreygden aan te vallen, ſo het mogelijk was, te verkoelen, alſo het ons betaamd, hoewel het voorſpreeken en beſchermen van een Man, die de regten van de Kerk onlangs ſo godlooslijk vertrapt heeft, niet ſchijnt te pas te komen, de ongelijken ons aangedaan te vergeeven, en *wel te doen aan die geene die ons quaad doen*; dat ſy dienvolgende alle God om genade voor dien rampſaligen behoorden te bidden, en (daar de Keyſer ſijn medoogen genoegſaam had doen blijken) al het geen hy misdaan had te vergeeten, en te oeffenen 't geen hun dagelijks gebed was, dat is, *vergeeven, gelijk ſy wenſchen dat hen vergeeven worde.*

Wat deſelve uytwerkte.

Deſe redeneering had op het gemoed der toehoorders een goede uytwerking, ſo dat het volk vry bedaarde en ſagtſinniger wierd. De Biſſchop ondertuſſchen, wilde hem aan de Dienaars des Keyſers niet overgeeven, voor dat hy verſeekerd was voor ſijn leven; welk ons klaarlijk vertoond, met hoe weynig ſchijn van waarheyt hem wierd na-gegeeven (*g*), dat hy met den elendigen geſpot, en over denſelven gejuycht en gezegepraald had; te meer, om dat ruym het grootſte gedeelte van ſijne redeneering niet anders als een loffelijke en waarlijk Chriſtelijke teerhartigheyt en mededogentheyt uyt-ademde. De uytſlag was, dat *Eutropius* gebannen wierd naar Cyprus (*h*), van waar hy niet lang daar na te rug gebragt, en met nieuwe beſchuldigingen beſwaard wierd, byſonderlijk, dat hy, ten tijde van ſijn Burgermeeſterſchap, de Keyſerlijke cier-kleederen had aangetrokken, waar over hy te Pantichium, een ſtad tuſſchen Chalcedon en Nicomedien, voor *Aurelianus* den Stadhouder, en andere doorlugtige Mannen, ſijne Regters, te regt geſteld, over hoog verraad gedoemd, en onthoofd wierd. *Zoſimus* (*i*) voegd'er by, dat ſy den eed, van hem niet te ſullen dooden toen hy uyt de kerk wierd gehaald, gedaan, ſo verklaarden, dat ſy hem beloofd hadden niet te ſullen dooden, ſo lang hy te Conſtantinopelen was, en daarom hem naar Chalcedon vervoerd hebbende, aldaar aan kant hielpen. Sijn naam wierd uyt de naam-rol der Burgermeeſteren uytgeſchrapt, en de Wet, door ſijn toedoen tot het ſchenden van de Kerkelijke voorregten gemaakt, uyt het Wet-boek, ten eynde geen geheugenis daar van mogt overblijven, geligt.

Eutropius word gebannen.

Naderhand op nieuw te regt geſteld en onthoofd.

Nieuwe moeyte voor Chryſoſtomus, door ſeekeren Gainas.

IV. Ter nauwer nood was *Chryſoſtomus* dit te boven gekomen, of hy wierd in het ſelfde jaar, te weeten CCCXCIX, ingewikkeld in een nieuwe moeyte met een man, die nog magtiger was dan de voorgaande. *Gainas* (*k*), van landaard een Goth, geboortig uyt Scytien, niet verre

(*g*) *Socr. & Sozom. loc. cit.* (*h*) *Philoſt. lib.* 11. *c.* 6. *p.* 529. *Niceph. lib.* 13. *c.* 4. *p.* 352. (*i*) *Hiſtor. lib.* 5. *p.* 794. (*k*) *Socr. ibid. c.* 6. *p.* 305. *Sozom. c.* 4. *p.* 760. *Theod. lib.* 5. *c.* 32. *p.* 237. *Zoſim. lib.* 5. *p.* 749.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Diens bedrijt beschreven word.

verre van de riviere d'Ister (Donauw); was overgekomen tot de Romeynen, daar hy van een gemeen soldaat by trappen opklom, en Opper-bevelhebber van het Leger wierd, ja, van een grootse en heersch-sugtige neyging zijnde, den Rijks-staf self poogde in handen te hebben. Om sulks te bereyken, riep hy sijne Landsgenooten, de Gothen, in, en bevorderde deselve en sijne vrienden tot de aansienlijkste bedieningen in het Leger. Hier door gestevigd, overviel hy en haalde een roof uyt verscheyden Gewesten van het Rijk. Dit baarde geen kleyne schrik aan het Hof, so dat het sig genoodsaakt vond hem, so het mogelijk was, door verscheydene, selfs onredelijke, oogluykingen te versetten, en door sagte middelen te regt te brengen. Men beraamde tijd en plaats; hy en de Keyser souden malkanderen spreeken te Chalcedon, in de kerk van de H. Martelaresse *Euphemia:* daar gekomen zijnde, wierd beyder veyligheyt, van d'een so wel als van de ander kant beswooren, en van de saak self gehandeld. *Gainas* scheen den Keyser toe te geven, en voer met hem over naar Constantinopelen, alwaar hy, siende dat sijne saken tamelijk wel slaagden, trotser voorslagen begon te doen. Hy was, in opsigt van sijne Religie, gelijk alle de Christene Gothen, een Ariaan, weshalven hy, so door eygen eersugt, als door die met hem eensgesind waren, aangeset, den Keyser versogt, dat een van de kerken in de stad hem, en die met hem kerk-gemeenschap hielden, mogt worden overgegeeven, also het, *seyde hy*, onbetamelijk was, dat so grooten Man, een Opper-bevelhebber, om sijn godsdienst te plegen, t'elkens buyten de stad soude moeten gaan. De Keyser, die een slaphertig en gesegge-lijk man was, beloofde sijn versoek te willen overweegen, en alles waar in hy hem konde dienen, so veel in hem was, te sullen doen, ontbood *Chrysostomus*, stelde hem des Overstens versoek voor, en vertoogde hem, dat *Gainas* een man was, die seer veel vermogt, en van welken veel quaads te vreesen stond, en daarom wel wenschte, dat sijn versoek mogt toegestaan, en sijne woede voorgekomen worden; waar op hem de Bisschop tot antwoord gaf: *Sire, ik bid u beloof sulke dingen niet, en gebied niet* het Heylige den honden te geven; *want ik sal nooit toestaan, dat die, welke God den Soon prediken en groot maken, verstooten, en de kerk aan die, welke denselven verkleynen en lasteren, overgegeeven worden. Vrees niet*, Sire, *voor dien Barbaar; ontbied ons beyde voor u, en hoor ons spreeken: ik sal hem sijn mond sodanig stoppen, dat hy sulke onredelijke versoeken nooit meer doen sal.* De Keyser, verblijd over sulken voorslag, ontbood hen beyde des volgenden daags by hem. Sy quamen, en met *Chrysostomus* alle de Bisschoppen, die thans in de stad waren. *Gainas* vatte het woord, en versogt van den Keyser het voltrekken van het geene hy beloofd had; waar op de Bisschop hem te gemoet voerde: "Dat een Keyser, die belijdenis van de ware Religie „deed, sijn versoek niet konde inwilligen, nog ondernemen mogt in „Gods saken toe te geven. De Opper-bevelhebber antwoordde; „Niet meer als billijk te zijn, dat hem tot sijn godsdienst een kerk vergund wierd. "Daar toe, *seyde de Bisschop*, staan alle kerk-deuren „voor u open, en niemand belet u te bidden waar het u beliefd. "Maar „ik ben, *was daar op de weder-antwoord van* Gainas, van een andere „weg, en ik eysch maar eene kerk voor my en die van mijn gevoelen „zijn, om daar mijn godsdienst te oeffenen; dit mag ik met regt eyschen, die voor de veyligheyt van het Roomsche Rijk so veele gevaren ondergaan, en so veele veldslagen gewaagd heb. "Het is waar, „*seyde Chrysostomus*, maar u belooning is meerder en ruymer als uwe

Die voor de Arianen een kerk versoekt;

't welk Chrysostomus afslaat.

Redenen tusschen hem en Gainas, daar over voor den Keyser gevoerd.

 "gedane

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

” gedane dienſten. Gy zijt de Opper-bevelhebber van het Leger, en
” hebt het voorregt van de Burgermeeſterlijke cieraden te mogen dra-
” gen; gy ſoud wel doen, indien gy u errinnerde wie gy te vooren
” waart, en wie gy nu zijt; uw voorige armoede en tegenwoordige rijk-
” dom; hoe gy, eerſt over den Donauw herwaards komende, gekleed
” waart, en wat nu om uwe ſchouderen hangt. Overweeg eens, hoe
” weynig uwe dienſten zijn in vergelijking van den loon, die gy daar
” voor getrokken hebt, en zijt niet ondankbaar aan die u dus bevorderd
” en geëerd hebben. Self vernieuwde hem *Chryſoſtomus* ſijne gedane ee-
” den (*l*), met welke hy geſwooren had den Keyſer getrouw te zijn,
” en de Wetten, die hy nu ſo vermeetel poogde met voeten te trappen,
” te gehoorſamen; en haalde, om ſijn ſeggen goed te maken, een Wet
” van *Theodoſius* voor den dag, by welke de Ketters binnen de ſtad hun-
” ne vergadering te houden verboden wierd. Die geleeſen hebbende, wendde hy ſig naar den Keyſer, hem vermanende die Wet tot alle andere Ketters uyt te ſtrekken, en uyt te voeren; en liever ſijn regeering af te ſtaan, als de Kerke Gods godlooslijk over te geven en te verraden.

Gainas vervalt tot openbare rebellie.

V. *Gainas* dus beantwoord, vond daar geen genoegen in, ſo dat hy, gemerkt hy ſijn oogmerk niet bereyken konde, ſijn wraakſugt niet meer wiſt in te teugelen, en tot openbare muytery uytborſt. Dus nam hy eerſt voor, ſig van de wiſſel-banken meeſter te maken; maar de koopluyden, daar van berigt, hadden hun geld geligt en verborgen. Vervolgens ſond hy ſommige ſijner Landsgenooten by nagt uyt, om het Paleys in brand te ſetten; maar deſe, door een geſigt van een Bende ſeer lange krijgsknegten verſchrikt, quamen onverrigter ſake te rug, weshalven hy des volgenden nagts ſelf met hen ging, dog vond het, gelijk hem berigt was; ’t welk hem bewoog de ſtad te verlaten, gelijk hy deed, pogende bedektelijk mede te neemen een groot getal krijgs-wapenen, dog die wierden aan de poorten ontdekt en aangehaald, waar door ſijn voorneemen t’eenemaal aan het ligt quam. Aanſtonds wierd *Gainas* door een Keyſerlijk Plakaat ingedaagd, voor een verrader uytgeroepen, en order gegeeven, om de Gothen, die hy in de ſtad gelaten had, om hals te

Seven duyſend van de ſijne raken om hals.

brengen. Seven duyſend van hen namen hun toevlugt in de groote kerk, die naaſt het Paleys ſtond. De Keyſer, oordeelende onredelijk te zijn, dat eenige plaats ſulke bekende wederſpannigen en ontrouwe de handen van de Juſtitie onttrekken ſoude, gaf aanſtonds laſt, deſelve aldaar te dooden; dog niemand derfde ſig onderwinden aldaar op deſelve aan te vallen, of ſe daar uyt te rukken, als bedugt, dat de beſlootenen in hun wanhoop en onvermijdelijk gevaar het uyterſte te wagen, en hun leven dier genoeg verkoopen mogten: weshalven order gegeeven wierd, het dak van de kerk, regt boven de Avondmaals-tafel (daar de vry-plaats geſogt wierd) af te neemen. De opening gemaakt zijnde, wierpen ſy daar door op de Gothen brandende houten neder, en vernielden deſelve, tot geen kleyne ſchande en ſchending van die Heylige plaats, naar het oordeel van alle godvrugtige en voorſigtige Chriſtenen, gelijk de Heydenſche Hiſtorie-ſchrijver by die gelegentheyt ſelf heeft aangetee-

Gainas bedrijfd groot geweld.

kend (*m*). *Gainas*, hier van verwittigd, vlood naar Thracien, alwaar hy, ſijne Benden verſameld hebbende, in alle plaatſen, daar hy door toog, ſulken jammerlijken verwoeſting maakte, dat een iegelijk, bevreeſd voor hem, de vlugt nam, en niemand hem het hoofd durfde bie-

Chryſoſtomus word,

den. In deſe algemeene verſlagentheyt (*n*), daar alle Hovelingen even ſchuw waren, liet ſig *Chryſoſtomus* geſeggen, om als Geſant naar *Gai-*
nas

(*l*) *Sozom. ibid. p.* 761. (*m*) *Zoſim. lib.* 5. *p.* 796. (*n*) *Theod. ibid. c.* 33. *p.* 238.

nas te reysen, en over vreede met dien Tyran te handelen. Hy wist wel, dat dien man van een norsse en onbescheyden inborst was, en dat hy self hem voor weynige dagen ten hoogsten verbitterd en getergd had; egter schroomde hy in sulken goeden saak voor geen gevaar, en nam, sonder veel uytvlugten te maken, de reys aan. De Barbaar, van sijne komste verwittigd, ging hem te gemoet, en ontfing hem met groot bewijs van eerbied. Hy nam des Bisschops regter-hand, en ley die, volgens de gewoonte van sijnen land-aard, op sijne oogen, ja deed sijne soonen voor den selven nedervallen, en sijne knyen omhelsen. Naar het seggen van verscheyden Schrijvers, maakte *Chrysostomus* te dier tijd een vreede-verbond tusschen *Gainas* en *Arcadius*, maar daar van maken de oudste Historie-schrijvers geen gewag. Het is seeker, dat *Gainas* niet lang daar na op een gedeelte van de Romeynsche Benden aanviel, die hem slag leverden, en sijn Leger t'eenemaal versloegen, waar in niet alleen het grootste gedeelte van sijn heyr, maar *Gainas* self om hals raakte. *Zosimus* en andere (*o*) willen, dat hy omquam in een veldslag met *Huldes*, een Vorst van de Hunnen, die hem, als een quaad nabuur, van hemself, en als een vyand van de Romeynen aansiende, op het lijf viel, overwon, en sijn hoofd gesouten hebbende, in zegepraal naar Constantinopelen oversond.

als Gesant, hem toegesonden.

Die hem seer beleefd bejegend.

Gainas komt om.

VI. Ontrent de selve tijd quam *Ammonius*, met eenige Egyptische Monniken te Constantinopelen (*p*). Dese waren van *Theophilus*, Bisschop van Alexandrien, uyt hun vaderland verdreeven, en hadden, eenigen tijd geleden, sig neder-geslagen te Schytopolis in Palestina, alwaar hen *Theophilus* niet naliet te vervolgen; weshalven sy, sulks gemerkt hebbende, naar Constantinopelen weeken, met oogmerk, om hun beklag by den Keyser en den Bisschop te doen, en hunne verantwoording tegen alles wat tegen hen soude konnen worden ingebragt, aan te bieden. In de stad gekomen, maakten sy hun eerste werk den Bisschop te begroeten (*q*), wiens tusschen-spraak sy (voor hem neder-knielende) versogten, en bysonder hem smeekten een geselschap van onnosele menschen, die buyten hun schuld van die, welke niets als hun verderf in 't oog hadden, vervolgd en onderdrukt wierden, te hulp te komen. De Bisschop, siende dus voor hem een geselschap van deftige en eerwaerdige Mannen, ten getale van vijftig toe, rees op, en vraagde hen, Wat het was, dat hen derwaards gedreeven had? Waar op sy, alvoorens versogt hebbende dat hy wilde nedersitten, hem verslag deeden, dat de woede en boosheyt van *Theophilus* hen tot dese ramp gebragt en dus gewondet had, en daarom sijne hulp tot hunne genesing versogten: en seekerlijk, ten ware hy insgelijks hen sijne voorspraak, gelijk andere Bisschoppen, quam te weygeren, te gemoet sagen; indien hy hun versoek, 't zy uyt vrees voor, of uyt liefde tot *Theophilus*, afsloeg, was hen, *seyden sy*, geen andere weg open, als sig te wenden tot den Keyser, dien sy *Theophilus* snoode en onverschoonlijke misbedrijven, tot groote ergernis van de Kerk, souden moeten ontdekken; en daarom, so hy eenige agting voor de Kerk had, hoopten sy, dat hy *Theophilus* soude beweegen, om hen te laten t'huys komen, en met ruste in hun vaderland woonen, gemerkt sy hem niet beledigd, nog de Wetten van hunne Religie overtreeden hadden. *Chrysostomus* nam aan, hunne saak ter behoorlijker tijd te bemiddelen, en deed hen ondertusschen in eenige huysen, toebehoorende de kerk van *Anastasia*, woonen, daar

Ammonius e. s. v. komt te Constantinopelen.

Wat hen daar toe bewoog.

Stellen hun versoek aan Chrysostomus voor,

die sig hunner aanneemd.

(*o*) *Ibid. p.* 798. *Philost. lib.* 11. *c.* 8. *p.* 531. (*p*) *Socr. lib.* 6. *c.* 9. *p.* 314. *Sozom. lib.* 8. *c.* 13. *p.* 774. (*q*) *Pallad. c.* 7. *p.* 58.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

sy, ten deele op hun handwerk, ten deele op de milddadigheyt van anderen, bysonder van *Olympias*, leefden, en van alles besorgd wierden. Maar hoewel *Chrysostomus* hen beleefdelijk bejegende, en tot het gemeene gebed toeliet, egter wilde hy geen deelgenootschap met hen hebben, voor dat hun saak gehoord en ondersogt was. Ook vonden sy het Hof niet ongenegen, en kreegen aldaar belofte van hulp (*r*): want hunne saak de Keyserin hebbende voorgedragen, wierden se met sonderlinge teekenen van agting ontfangen; self gebeurde het, dat de Keyserin op sekeren tijd door de straat, daar sy woonden, rijdende, de wagen liet stil houden, sig voor hen boog, hunnen zegen versogt, en vermaande, voor den Keyser, haar en hare kinderen, als ook voor den welstand van het gantsche Rijk te bidden, met versekering van binnen korten een Synode te doen vergaderen, en *Theophilus* overkomste tot hetselve te besorgen.

Gelijk ook de Keyserin.

VII. Ondertusschen quamen eenige Mannen van Alexandrien, afgesonden van *Theophilus*, om sijn saak aldaar voor te dragen, en de gunst te soeken by de Stadsvoogden, die naar Egypten stonden over te komen. *Chrysostomus* hier van verwittigd, ontbood deselve by hem, hen vragende, Of sy aan de Egyptische Monniken, thans in de stad zijnde, kennis hadden? Dese *ja* gesegd hebbende, bekenden dat vry hard met die Monniken gehandeld was; en baden, dat (wat hy hen ook voor vriendschap mogt bewijsen) deselve egter tot de gemeenschap des H. Avondmaals, om *Theophilus* wille, niet mogten worden toegelaten. Hier op schreef *Chrysostomus*, voor de Monniken, aan *Theophilus*, hem versoekende, deselve weder in te roepen, en in sijn gunst aan te nemen. Dog dese stoeg dat af, en sond, in plaats van dat te doen, eenige mannen naar Constantinopelen, om verscheyden klagten en beschuldigingen, sijnent wege, over te brengen, in hoop van daar door deselve by het Hof hatelijk te maken. De Monniken, hier uyt afneemende dat alle hoop van versoening t'eenemaal afgesneeden was, gingen, met eenige Mannen van aansien vergeselschapt, naar den Bisschop, daar sy met een *anathema* (vloek-spraak) hunne af-keer van de Origeniaansche kettery betuygd hebbende, hem een Geschrift, waar in *Theophilus* tyrannische regtsplegingen, en andere stukken, die tot desselfs last waren opgehaald, overleverden. *Chrysostomus*, nevens andere Bisschoppen, ontrieden hen die weg in te slaan, beter oordeelende, dat hunne klagten gesmoord en te rug gehouden, als aan het ligt gebragt wierden, en schreef nogmaals aan *Theophilus*, hem berigtende van 't geen de Monniken gedaan hadden, en versoekende, van hem te mogen weten, hoe in die saak best te doen? also hy geen raad wist om hunne klagten te stremmen, en derselver gaan naar het Hof te beletten. *Theophilus* nam dat so euvel op, dat hy wel sijn toorn den vollen teugel niet gaf, maar sijn misnoegen klaar genoeg ontdekte in dien scherpen brief, die hy *Chrysostomus* tot antwoord te rug sond. *Ik geloof*, schreef hy, *dat u de Orders, van het Niceens Concilie voorgeschreven, waar in belast word, dat geen Bisschop over saken buyten sijn Kerk-gebied sal mogen oordeelen, niet onbekend zijn. Weet gy het niet, leerd het, en wagt u van eenige klagten tegen my aan te nemen. Indien ik moet te regt gesteld en geoordeeld worden, het past beter gedaan te worden door de Bisschoppen van Egypten, dan van sulke, die seventig dag-reysen van ons afgelegen zijn.* *Chrysostomus* dien brief ontfangen hebbende, bedagt een middel, om de partyen te doen t'samen komen; dog dat liep, gelijk het in sulke saken gemeenlijk geschied, vrugteloos af, en scheydden misnoegd en onvoldaan van malkanderen.

Hy vraagd naar hen by sekere Gesanten.

Schrijft aan Theophilus.

En wat daar op volgde.

Sijn tweeden brief aan Theophilus.

Die van hem scherp beantwoord word.

(*r*) *Sozom. loc. supr. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

deren. Dit alles, immers so veel het dese Origenistische Monniken aangaat, viel voor in het jaar onses Heeren CCCC, en 't geen daar naast aan volgde. Wat daar verder op gevolgd is, sal ter behoorlijker tijd en plaats vertoogd worden.

Derde Afdeeling.

Van de tijd af, dat *Antoninus* beschuldigd en ondersogt wierd, tot de opstand van *Antiochus* en andere tegen *Chrysostomus* toe.

INHOUD.

Antoninus *word in een Vergadering van Bisschoppen te* Constantinopelen *beschuldigd. De stukken tegen hem ingebragt.* Chrysostomus *poogd de saak te bemiddelen.* Antoninus *betuygd sig onschuldig.* Chrysostomus *besluyt naar* Ephesen *te gaan, en aldaar die saak te ondersoeken; het Hof geeft hem last, om tot dien eynde derwaards niet te gaan. Andere worden van de Synode naar* Asien *gesonden, om die saak nader te ondersoeken; die van* Eusebius, Antoninus *beschuldiger, schendig bedrogen worden.* Antoninus *sterft.* Chrysostomus *word van de* Clergie *te* Ephesen *versogt over te komen, en de saken van hunne Kerk op een vasten voet te brengen. Hy reysd derwaards. Daar word een Synode gehouden. De saak van* Antoninus, *en andere, die het met hem hielden, word ondersogt. Uytspraak van die Synode.* Heraclides *word van* Chrysostomus *bevestigd tot Bisschop van* Ephesen. Gerontius, *Bisschop van* Nicomedien, *word afgeset, en waarom. Hoe veele Bisschoppen van* Chrysostomus *by sijn besoeken der Kerken afgeset wierden. Baldadigheyt der* Arianen *te* Constantinopelen. Chrysostomus *voerd de* Antiphona *(het over en weêr singen) en het statelijk gaan naar de Kerk in. Oproer, verwekt door de* Arianen. *Hunne vergaderingen worden door openbare Plakaten verbooden.* Chrysostomus *poogd de* Gothen *tot het regtsinnig Geloof over te halen. Desselfs sorg om het* Euangelium *in* Scythien *te planten, en het Heydendom in* Phœnicien *uyt te roeÿen.*

I. DE saken dus staande viel'er iets voor, dat *Chrysostomus* verpligtte een reyse naar Ephesen aan te neemen; de aanleyding daar toe sullen wy uyt de Geschiedenissen van het voorgaande jaar ophalen. In het jaar CCCXCIX, ontrent de tijd, als *Gainas* te Constantinopelen tegen de Regeering opstond, quamen verscheyden Bisschoppen uyt Asien (*a*), ten getale van twee-en-twintig, in de stad, alwaar sy vonden *Theotimus*, Bisschop van Scythien, *Ammon* van Thracien, en *Arabianus* van Galatien. Dese quamen meermaals over gewigtige saken van de Kerk t'samen. By die gelegentheyt stond in het midden van hen op *Eusebius*, Bisschop van Valentinopolis, en gaf een geschrift, met opschrift, aan *Chrysostomus* en de Synode, over; behelsende een beschuldiginge van *Antoninus*, Bisschop van Ephesen, die seven-ledig was: I. Dat hy het silver, de Kerk toebehoorende, gesmolten, en het geld, daar van geslagen, door sijn soon had uytgegeeven. II. Dat hy een stuk marmer-steen van de deur der Doop-plaats weggenomen, en voor sijn eygen bad-stoof gebruykt had. III. Dat hy eenige

Eusebius beschuldigd Antoninus van seven saken.

(*a*) Pallad. c. 13. p. 125.

eenige zuylen, die jaren lang ten dienste van de Kerk waren aangelegd in sijn eygen eet-saal opgerigt had. IV. Dat een Jongman, die in sijn dienst was, een man had dood geslagen, en egter, niet anders als of hy onberispelijk en onschuldig was, in sijn dienst bleef. V. Dat hy de Land-hoeven, die *Basilina*, moeder van den Keyser *Julianus*, aan die Kerk had gegeeven, verkogt, en het geld sigselven toe-geëygend had. VI. Dat hy sijn vrouw had verstooten, en egter met haar verkeerde, en kinderen by haar had. VII. Dat het sijn gewoonte en vaste order was de Kerkelijke ampten voor seeker stuk gelds, gelijk men met de Landeryen doet, te veylen en te verkoopen, en dat hy, die op die voorwaarde anderen had aangenomen, en sy, die dus waren aangenoomen, hier tegenwoordig waren. Al het welke hy voorgaf aanstonds te konnen bewijsen. *Chrysostomus*, niet willende dat sulken ophef soude rugtbaar worden, voerde daar op *Eusebius* te gemoet, Dat meenigmaal sulke schielijke en haastige betigtingen niet konden worden waar gemaakt, en dat hy hem daarom versogt sijne beschuldigingen in te trekken, met eenen verseekerende, dat de Synode alles wat eenigen aanstoot konde geven, soude wegnemen. Maar *Eusebius* liet sig so ligt niet afsetten, voer vry hevig tegen den Bisschop van Ephesen uyt, en seyde, sijn klagte te sullen vervolgen. *Chrysostomus* dat merkende, versogt *Paulus*, Bisschop van Heraclea, die van de saak van *Antoninus* kennis scheen te hebben, d'een met d'ander te bevreedigen, stond, gemerkt het de tijd van het openbaar gebed was, op, en ging met de geheele Vergadering naar de Kerk, daar hy, den zegen over het volk gesproken hebbende, en met de andere Bisschoppen nedergeseten, van *Eusebius* begroet wierd, die hem, in tegenwoordigheyt van hen allen, een nieuw klaag-schrift tegen *Antoninus* overleverde, en by hem by al dat heylig en eerwaardig was, en het leven en behoudenis van den Vorst beswoer, de opgegeeven saak voort te setten; 't welk hy met sulken ernst deed, dat het volk niet anders kon denken, als dat hy den Bisschop versogt, om voor sijn leven by den Keyser te spreken. *Chrysostomus*, om alle opschudding voor te komen, nam het schrift uyt *Eusebius* handen aan; dog vond sig, als'er volgens gewoonte uyt de H. Schrift geleesen was, niet in staat, om tot de Heylige verborgentheden, vermids hy ontrust en sijne gedagten verset wierden, te naderen; versogt *Pansophius*, Bisschop van Pisidien, om den verderen dienst te doen, en ging met de anderen weg.

Chrysostomus soekt dat beschuldigen te staken.

Dog te vergeefs.

II. Ten eynde van de Vergadering, ontbood *Chrysostomus*, met de andere in de Doop-plaats nedergeseeten, *Eusebius*, dien hy nogmaals als voren aansprak, en versogt, dat hy, iets tot *Antoninus* last hebbende, (want gelijk se hem, op sijn versoek, niet konden weygeren te hooren, so wilden sy hem daar toe niet aansetten) wel bedenken soude, wat hem, eer de beschuldiging geleesen wierd, te doen stond, gemerkt hy, wanneer de klagte soude geleesen, aangeteekend en rugtbaar geworden zijn, niet wel soude konnen aarselen, en hem so wel suyveren als nu bekladden. *Eusebius* gaf daar op tot antwoord, by sijn voorneemen te blijven, weshalven sijn overgeleverde klagte van stuk tot stuk geleesen wierd. De ouder Bisschoppen alles gehoord hebbende, sloegen voor, Dat wel alle die beschuldigingen swaar genoeg waren, maar, om tijd te sparen, men voor eerst de hoofd-beschuldiging, die van *simonie*, soude voornemen, alsо die beweesen zijnde, over de andere niet veel ondersoekens nodig soude zijn. Dit goed gekeurd zijnde, wierd een begin gemaakt. *Chrysostomus* dan vraagde *Antoninus*, Wat hy op die klagte te seggen had? die sig rond uyt daar onschuldig aan verklaarde, gelijk ook de Bis-

De saak word geleesen en ondersogt;

dog word ontkend.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Biſſchoppen, die hunne bediening op die wijſe ſouden gekreegen hebben, gevraagd zijnde, ſulks ſeyden onwaar te zijn. Agt uuren na malkanderen in het hooren van de eene en de andere party gesleeten zijnde, wierden de getuygen, die men by het tellen van het geld voorgaf tegenwoordig geweeſt te zijn, gevorderd; ſelfs bleek, dat daar het meeſt op aan quam, niet ſo het behoorde; weshalven *Chryſoſtomus*, ſiende dat de ſaak van te grooten naſleep was, en aldaar niet wel konde afgedaan worden, voornam naar Epheſen te reyſen, om de geheele ſaak nader te ondertaſten.

Chryſoſtomus neemd voor, derwaards te gaan;

Antoninus, hier door beneepen, en weetende, dat *Chryſoſtomus* voor geen moeyte ſoude ſchroomen, en ondertuſſchen van een ſeer bedaarden en onverſchilligen inborſt was, ſag geen andere raad, om dat te beletten, dan ſig by ſeeker groot Man aan het Hof, op wiens goederen hy in Aſien opſigt had, aan te geven, dien hy verſogt het reyſen van *Chryſoſtomus* naar Epheſen te beletten, onder voorgeven, dat de nodige getuygen gemakkelijker konden overkomen. Eerlang volgde daar op een order van het Hof, waar by *Chryſoſtomus* bekend gemaakt wierd, dat men in ſulken geſchapenheyt van tijd en ſaken, als het nu was, ſijne tegenwoordigheyt niet konde miſſen, en het doen van ſo grooten reys, gemerkt men de getuygen ligter konde laten overkomen, onnoodig was.

daar in hy belet word

Blijde was *Antoninus* van ſulks te hebben verworven; en gelijk hy by het minſte uytſtel iets dagt te winnen, ſtelde vaſt veel voordeel daar mede te ſullen doen, en de getuygen door ſijn magt en aanſien te verſetten. Dit merkte *Chryſoſtomus*, weshalven hy aanſtonds een Synode beſchreef, die drie uyt het midden van hen laſt gaf, derwaards te reyſen, en de getuygen ſonder uytſtel te hooren. Deſe waren *Syncletius*, de hoofd-ſtads-Biſſchop van Trajanopolen; *Heſychius*, Biſſchop van Parium, en *Palladius*, Biſſchop van Helenopolis.

Andere worden derwaards geſonden.

Maar *Heſychius*, die *Antoninus* bedektelijk genegen was, ontweek dien laſt, onder voorgeven van ſiekte. Hun orde was, ſig te begeven naar Hypæpæ, een ſtad in Aſien, daar de getuygen niet verre van daan woonden, om deſelve derwaards te dagvaarden, en die binnen twee maanden daar na niet opquamen, af te ſnijden. De Gemagtigden namen hunnen weg op Smyrna; daar gekomen, lieten ſy hunne aankomſt weeten, en daagden alle die voor d'een of d'ander party waren, naar de beſtemde plaats; maar merkten wel haaſt, dat de geheele ſaak verdraaid was; want *Antoninus* vyanden waren omgekogt, en hadden met eede beloofd niet voort te gaan, en hoopten, onder voorgeven, dat de getuygen nog niet by de hand waren, de Regters te vermoeijen; waar op *Euſebius* van hen ontboden wierd, dien ſy vraagden, Hoe lang het nog ſoude moeten aanloopen, eer de getuygen, die ſy wilden afwagten, konden gereed zijn? Binnen veertig dagen, *ſeyde hy*, (vaſtſtellende dat deſelve de groote hitte van dat jaar-gety niet ſouden konnen uytharden) ſal ik ſe doen opkomen, of ſelf, volgens de Kerken-order, ſtrafbaar zijn.

Dog worden misleyd.

Dienvolgende wagteden ſy tot den beſtemden tijd toe; ondertuſſchen week *Euſebius*, onder ſchijn van ſijne getuygen te gaan opſoeken, naar Conſtantinopelen, en ſchuylde daar; weshalven de Gemagtigden, op den beſtemden tijd niemand vernemende, aan de Biſſchoppen van Aſien ſchreven, en hem voor geëxcommuniceerd verklaarden. Dat gedaan hebbende, bleven ſy aldaar nog dertig dagen, dog keerden, als niemand te voorſchijn quam, weder naar Conſtantinopelen, daar ſy *Euſebius* vonden, dien ſy ſijne valsheyt en ontrouw verweeten: dog hy gaf hen tot beſcheyd, Dat ſijne ſiekte hem had belet, en alsnog gereed was ſijne getuygen voor den dag te brengen.

Euſebius word geëxcommuniceerd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Antoninus ſterft.

III. Ondertuſſchen ſtierf *Antoninus*, daar ſo veel om was te doen geweeſt, dog de Kerk van Epheſen was daar mede niet geholpen, en vond haarſelven in een ſeer jammerlijken toeſtand, 't welk de *Clergie* van die Kerk, en de naaſtgelegene Biſſchoppen *Chryſoſtomus* bekend maakten, en deſſelfs hulp onder anderen met deſe woorden verſogten; *Nadien wy te vooren onordentlijk, en tegen de Orders en Kerk-wetten van de oude Vaders gemaakt, geregeerd zijn, ſmeeken wy u Eerwaerdigheyt, om over te komen, en de bekommerde en verleegen Kerk te helpen herſtellen. De Arianen doen ons aan de eene ſijde niet weynig moeyten aan*, ſeyden ſy, *en de eerſugt en geldgierigheyt van ſommigen onder ons, aan de andere ſijde, maken ons ongeruſt: want daar zijn verſcheydene, die als hongerige wolven oppaſſen, en door giften en gaven deſen ſtoel ſoeken te beklimmen.* Als deſen brief overquam, was *Chryſoſtomus* niet wel te pas, en de winter-tijd (alſo het jaar CCCXCIX ten eynde liep) belette hem genoegſaam ſijn reys: maar om door eygen gemak, en ſorg voor ſijn perſoon het gemeen niet te benadeelen, ging hy ſcheep, en quam, door een ſeer gevaarlijken weg, te Apamia, alwaar *Palladius*, *Cyrinus* en *Paulus*, die hy tot ſijne reys-geſellen verkoren had, ſijn komſte afwagteden. Van daar gingen ſy te voet naar Epheſen, werwaards hy de Biſſchoppen uyt Lydien, Carien, en het gedeelte van Aſien, dat *Proconſularis* benaamd wierd, ontbood, hoewel ſy door geen gewoone form van aanſchrijving behoefden te worden aangeſet, gemerkt verſcheydene, al was 't maar om het geſelſchap en den omgang van deſen grooten Man te mogen genieten, van alle kanten daar na toe ſakten. Immers daar quamen ontrent ſeventig Biſſchoppen te ſamen, met welke hy in een Synode, naar den ſtaat der Kerken in die Geweſten gevraagd hebbende, begon te overleggen wat'er behoorde gedaan te worden. Onder andere quam tot deſe Synode de boven-gemelde *Euſebius*, Biſſchop van Valentinopolen, die onlangs *Ammonius* ſo heftig had beſchuldigd, met alle ootmoedigheyt verſoekende, tot het H. Avondmaal weder te mogen herſteld en aangenomen worden. Dog veele ſtelden ſig daar tegen, en gaven voor reden, Dat hy om ſijn laſteren en eer-ſchennis van *Antoninus* afgeſneeden was. *Euſebius* dat gehoord hebbende, haalde ſijne vorige klagten weder op, en, *ſeyde hy*, dewijl die ſaak nu by-na twee jaren geduurd heeft, en om geen andere reden, dan het agterblijven der getuygen, geſchorſt is, verſoek ik, dat de getuygen, die nu gereed ſtaan om hier te komen, mogen gehoord, en de waarheyt van hun ſeggen onderſogt worden; want hoewel *Antoninus*, die de giften en geſchenken genomen heeft, dood is, egter leven nog die door ſulken weg hunne bedieningen bekomen hadden. De Synode verſtond, dat die ſaak nader behoorde onderſogt te worden. In gevolge van dien wierden de Boeken opgehaald, en, 't geen daar reeds in gedaan was, voorgeleſen. Vervolgens ſtonden de getuygen binnen, die gehoord zijnde, wierden de met *ſimonie* beſchuldigden ingeroepen; die wel voor eerſt alles loochenden, maar ten laatſten, wanneer de getuygen, (niet alleen vrouwen en leeken, maar Ouderlingen, hunne eygen vrienden en vertrouwelingen) aanweeſen de tijd en plaats, hoe veel gelds geteld, en in wat ſpecie de betaling geſchied was, door hun geweeten geprangd, begonden te bekennen, dat ſy wel ſulken ſomme gegeeven hadden, dog niet anders wetende, als dat ſy ſo moeſten doen, volgens gewoone order, en om van alle aanſpraak van het Hof bevrijd te zijn, met verſoek, dat ſy om die reden mogten vry gekend, en in hunnen Kerken-dienſt gehouden worden; en dat, het anders wordende verſtaan, hun geld mogt worden

Die van Epheſen ſoeken hulp by Chryſoſtomus.

Die derwaards reyſd.

Een Synode vergaderd,

daar Antoninus ſaak nader onderſogt wierd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

worden weder gegeeven; te meer, om dat sommige van hen selfs het geld, en alle voorraad, vrouwen en kinderen rakende, daar toe hadden uytgegeven. *Chrysostomus* met de Synode alles overwogen hebbende, nam tot sijnen laste de aanspraak van het Hof dien-aangaande voor te komen, en daar over met den Keyser te spreken; en velde het vonnis uyt naam van de Vergadering, dat *Antoninus* erfgenamen de uytgeschoten penningen souden weder geven, en dat sy wel binnen de tralien (op het Choor), dog niet anders als die wel eer Bisschoppen geweest waren, deelgenootschap souden mogen hebben. Dese dus zijnde afgeset, wierden andere, bequame en vroome Mannen, in hun plaats gesteld, die egter, na verloop van vier jaren, wanneer *Chrysostomus* in het onderspit raakte, weder verworpen, en de oude hersteld wierden. Te Ephesen wierd tot Bisschop aangesteld *Heraclides*, geboortig uyt Cypren, die te voren een Monnik van het gebergte Nitria in Egypten, en sedert sijn komste te Constantinopelen *Chrysostomus* Aarts-of Opper-Diaken geweest was; een Man, die door sijn geleerdheyt en seer nauw-geset leven vry vermaard was. Dog by het omkeeren van saken wierd hy afgeset, gevangen, en een slaafsche Gesnedene, die den Burger-hopman *Victor* diende, een man, die geene goede gronden had, en van een seer slordig en ongebonden leven was, in sijn plaats gesteld. Nevens hem wierd ook afgeset eenen *Gerontius*, Bisschop van Nicomedien (*b*), dien egter de Gemeynte ongemeen genegen was. Dese *Gerontius* was te voren, onder den H. *Ambrosius*, Diaken geweest te Milanen, daar hy in het geheym van met geesten om te gaan sig oeffenende (ten minsten naar men voorgaf) om een onnosel verhaal, van met een *Empusa* of Spook gesproken te hebben, van den H. *Ambrosius* geboden wierd binnen de stad te blijven, tot dat hy genoegen over sijne naspraak soude gegeeven hebben. Hy egter had, ongeagt die Bisschoppelijke order, Milanen verlaten, en sig naar Constantinopelen gekeerd, alwaar hy binnen korten (doordien hy een seer bequaam, welspreekend, schrander, en in de Genees-kunde ongemeen bedreeven man was) sodanig in de gunste van sommigen aan het Hof raakte, dat hy tot de Bisschoppelijke stoel van Nicomediën bevorderd wierd. De H. *Ambrosius* had dien-aangaande wel meermaals geschreven aan *Nectarius*, Bisschop van Constantinopelen, dog, doordien de Gemeynte van niemand anders wilde hooren, sijn oogmerk niet bereykt; maar de H. *Chrysostomus* in die Gewesten zijnde overgekomen, sette hem af, en stelde *Pansophius*, gewesen Opsigter en Onderwijser van de Keyserin, een vroom en goed-aardig Man, in dessels plaats, dat egter de Gemeynte geweldig tegen de borst was, die, als dol en rasende, niet anders deeden, dan hunnen *Gerontius* roemen, en 't goede, van hem genoten, ophalen, en, gelijk het wel in een algemeene onlust gebeurd, in hun stad en te Constantinopelen de straten op- en neder liepen, dessels lof uytbralden, en versogten hem tot hunnen Bisschop te mogen houden. De Synode gescheyden zijnde, vertrok *Chrysostomus*, na dat'er in 't geheel ses Bisschoppen waren afgeset, 't welk door sijner vyanden boosheyt naderhand tot op het getal van sestien vergroot wierd. En hoewel het waar is, dat *Sozomenus* dertien Bisschoppen segd afgeset te zijn, egter is gelooflijker 't geene, als boven verhaald, door *Palladius* is beschreven, die de geheele handeling van het begin tot het eynde heeft bygewoond, en sig op de gemeene rol, om te betoogen dat hy de waarheyt spreekt, beroept.

De uytslag van dien.

Waar by eenige Bisschoppen afgeset wierden.

V. *Chrysostomus* weder te Constantinopelen komende, wierd met

 groote

(*b*) *Sozom. lib. 8. c. 6. p. 765.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Chrysostomus is te Constantinopelen welkom. groote vreugde-tekenen van het volk ontfangen, 't welk hy des volgenden daags (c) in een reden-voering voor de Gemeynte erkende, roemende hare standvastigheyt en volharding, en met name haar bekommernis ontrent het geen de Arianen by sijn afwesen hadden derven ondernemen. En, om de waarheyt te seggen, de Arianen waren thans, en reeds eenige jaren geleeden, ongemeen stout geworden. Sy hielden wel hunne Vergaderingen buyten de stad (d), maar hadden de gewoonte van Saturdags en Sondags, de gesette tijden van hunne openbare Vergaderingen, in de stad te komen, en, sig in schaaren verdeeld hebbende, alle straten door te gaan, en so voortgaande, Lof-sangen, die tot beweering hunner gronden waren opgesteld, en van de eene opgeheft en van de andere vervolgd en beantwoord wierden, te singen. Maar daar niet mede vergenoegd, voegden sy'er sommige woorden by, waar door sy schamper genoeg op de voorstanders van de Leere der H. Drie-eenigheyt sagen. So deeden sy by-na de geheele nagt over, en, als den dag aanbrak, kruysten sy, so singende, het voornaamste van de stad door, en gingen so naar buyten tot hunne Vergader-plaats. *Chrysostomus* was over dien hoon, de vastgestelde Religie en het regtsinnig Geloof aangedaan, niet weynig gevoelig, en met eenen bevreesd, dat het swak en onverstandig volk door den glimp van sulken loosen middel mogt verleyd, en tot derselver kettery overgehaald worden; nam derhalven voor, hen met hunne eygene wapenen te bestrijden; maakte eenige Lof-sangen, het regtsinnig Geloof behelsende, en gaf die aan de Gemeynte, om se in die selve nagt te singen. En op dat alles met meerder pragt en plegtigheyt geschieden mogt, wierden, op kosten van de Keyserin, silvere kruyssen gemaakt, en die, nevens brandende toortsen, voor-uyt gedragen; self ging *Briso*, Kamerling van de Keyserin, als Voorsanger, in het voorste van het geheele geselschap. Een goed voorneemen, maar van een quaad gevolg: want de Arianen, merkende dat die van hunne partyen talrijker waren, en met meerder statie voor den dag quamen, vielen op de Regtsinnigen in hunnen omgang aan, waar door sommigen van d'een en d'ander kant om hals raakten, en *Briso* self aan sijn voorhoofd een gevaarlijke wonde ontfing. Om nu sulke wan-orders voor te komen, verbood *Arcadius* de Arianen op die wijse naar hunne Vergadering te gaan, en liet sulks den Regtsinnigen alleen toe, by welke dan ook die wijse van door de straten singende naar hunne kerk te gaan, nog veele jaren daar na onderhouden is. De Arianen waren wel eenige jaren te vooren daar in genoegsaam beteugeld, doordien *Arcadius* reeds in het jaar onses Heeren CCCXCVI een Wet gemaakt had (e), dat alle plaatsen van godsdienstige Vergaderingen der Ketteren souden geslooten, en voor de gemeene beurs aangeslagen worden, en dat niemand van derselver kerkbedienden in de stad woonen, of by dag of nagt, om hunne openbare gebeeden en gesangen te doen, t'samen komen mogt, onder straf van honderd ponden gouds voor den Stadsvoogd, indien hy bevonden wierd sulks toe te laten. Maar sy schijnen, also die Wet maar van Ketters in 't gemeen sprak, te hebben geoordeeld, dat hen in het bysonder sulks niet raakte, en daarom hunne gewoonte gevolgd, tot dat hen sulks nader door de gemelde Wet verboden wierd.

Hy vind'er groote stoutigheyt der Arianen.

Hoe hy die tegen gaat.

Door een vernieuwde Wet.

Middelen van Chrysostomus V. Dog niet alleen hier tegen ging de sorg en yver van *Chrysostomus*, maar, merkende (f) dat de Gothische Natie jammerlijk met de Arianerye

(c) *Ext. Lat. in Append. Tom.* 2. *p.* 43. (d) *Socr. lib.* 6. *c.* 8. *p.* 312. *Sozom. lib.* 8. *c.* 8. *p.* 767. (e) *Ext. lib.* 16. *Cod. Theod. tit.* 5. *leg.* 30. (f) *Theod. lib.* 5. *c.* 30. *p.* 236. & *ap. Phot. Cod.* 273. *col.* 1517.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

rye besmet was, poogde hy deselve, so veel in hem was, te regt te brengen. Tot dien eynde gaf hy, die van de gemelde Natie waren, binnen de stad een kerk, en stelde daar in eenige Regtsinnigen van die selve landaard tot Voor-leesers, Diakens en Ouderlingen, door welker toedoen veele tot de regtsinnige Kerk wierden overgehaald. Self quam, en predikte hy, om sijn oogmerk beter te bereyken, aldaar menigmaal, en liet, 't geen hy predikte, door andere vertolken, op welke wijse hy de fraaiste predikers daar ontrent ook bewoog voor de Gothen te prediken. Wijders als hy verstond, dat de Scytische Nomaden, aan de oversijde van den Ister (Donauw) woonende, genegen waren het Euangelium aan te neemen, maar niemand hadden die het hen predikte, sond hy eenige tot dat werk derwaards, en schreef aan de naast aan dat Gewest leggende Bisschoppen, om dat werk voort te setten, en bequame Mannen tot bekeering van dat landschap af te sonderen, en derwaards over te senden. Ook was 't hem geen kleyne smerte te hooren, dat de Heydensche afgodery nog self in Phenicien, gelegen in het hert van het Keyserrijk, de boven-sweevende Religie was. Om dit in het toekomende voor te komen, en de Christelijke Godsdienst aldaar in te voeren, bewoog hy een groot gedeelte driftige Monniken, die hy derwaards sond, en met een order van den Keyser, daar toe van hem versogt, voorsag, om alle Heydensche Tempels te verbreken, en om-ver te werpen. Gemerkt nu sulks sonder veel moeyte en onkosten niet konde worden uytgevoerd, en hy niet raadsaam oordeelde de gemeene beurs daar om aan te spreeken, bewoog hy verscheydene wel-hebbende en godvrugtige vrouwen tot het dragen van de daar toe vereyschte onkosten. Maar hoewel die hervorming in het eerst wel opnam, quamen egter de Heydenen niet lang daar na op de been, verdedigden hunne Tempelen, waar door veele van de Monniken dood geslagen, en nog meer deerlijk gewond wierden. De juyste tijd, wanneer hy dese treffelijke saken ondernam, kan niet wel worden aangeweesen; dog of het was in het jaar CCCC, of straks na dat hy tot de Bisschoplijke waerdigheyt verheven wierd, is van geen groot belang.

gebruykt tot bekeering der Gothen,

Scythen,

en Pheniciers.

Vierde Afdeeling.

Van *Chrysostomus* bedrijf, sedert de t'samen-spanning van *Antiochus, Severianus*, en andere, tot dat hy door *Theophilus* wierd afgeset.

I N H O U D.

Antiochus *en* Severianus *worden beschreven.* Chrysostomus *had groote genegentheyt tot, en vertrouwen op* Severianus. *Onlust tusschen* Severianus *en* Serapio, Chrysostomus *Opper-Diaken. De saak komt voor in een Synode.* Chrysostomus *en* Serapio *raken daar over in woorden.* Severianus *vertrekt uyt* Constantinopelen. *De Keyserin* Eudoxia *maakt versoening tusschen hen beyden.* Severianus, Antiochus, Acacius van Bereën, *en* Isaacius *spannen t'samen aan tegen* Chrysostomus. *Hun overleg om hun voorneemen uyt te voeren. De Bisschop* Theophilus *word daar mede ingetrokken. Hoe hen de gelegentheyt daar toe diende. Misnoegen van* Eudoxia *tegen* Chrysostomus; *waar uyt dat sproot. Inborst van die Vorstin.* Theophilus *komt over. Ontwijkt het omgaan met* Chrysostomus. *Sijn gedrag, en opsoeken van* be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

bequame werktuygen tot het bereyken van sijn oogmerk. Een Synode by de Eyke *gehouden door* Theophilus. *Wie daar het meeste gesag hadden. Negen-en-twintig artijkelen worden tegen* Chrysostomus *ingebragt. Een Vergadering van* Chrysostomus *en verdere Bisschoppen, die van sijnen aanhang waren. Sijn treffelijke aanspraak aan de selve. Hy word gedagvaard voor de Synode. Hy en de Bisschoppen antwoorden daar op. Tweede dagvaarding van* Chrysostomus: *desselfs antwoord. Op welke artijkelen de Synode meest sag. Nog seventien stukken tot last van* Chrysostomus *ingebragt. De voornaamste worden opgeteld. Vonnis over* Chrysostomus: *'t welk de Keyser word bekend gemaakt, die het bevestigd.* Theophilus *maakt vreede met de* Egyptische *Monniken.* Dioscurus *en* Ammonius *sterven en worden begraven.* Theophilus *leest de Werken van* Origenes, *niet tegenstaande hy daar so dapper tegen geschreeuwd had.*

Antiochus en Severianus.

I. DUs verre had de Man geen merkelijke tegenstand ontmoet, maar nu begon'er een onweêr op te staan, 't welk ten laatsten op hem nederplofte. Het gebeurde, dat (*a*) twee Syrische Bisschoppen sig een tijd lang ophielden te Constantinopelen, *Antiochus*, Bisschop van Ptolemais in Phenicien, en *Severianus* van Gabala, een zee-stad in Cœlo-Syrien, niet verre van Laodicea, beyde welspreekende en geleerde Mannen. *Antiochus* had een veerdige en gladde tong, predikte meermaals tot groot genoegen in de stad, en maakte sig daar door merkelijk bevriend. *Severianus* dat merkende, volgde *Antiochus* voorbeeld; en hoewel hy so veerdig en aangenaam niet in sijn uytspraak was (doordien de Syrische wijse van uytspreeken een onaangename scherpigheyt aan de ooren veroorsaakte) egter maakte hy, dat door de deftigheyt van sijne korte sin-spreuken, en welgegronde verklaring der Schriftuur genoegsaam goed. Hy was niet alleen welkom by *Chrysostomus*, (dien hy tot vleyens toe wist te believen) maar maakte sig, door sijn gedurig en net prediken, self aangenaam by alle aansienlijke Mannen van de stad, by alle Grooten aan het Hof, ja by den Keyser; en de gelegentheyt van *Chrysostomus* afweesen (thans te Ephesen zijnde) waarnemende, poogde sijn streng allesins vast te maken tegen *Chrysostomus*, die hem tot de trap van vriendschap had toegelaten, dat hy hem, geduurende sijn afweesen, de sorg en 't opsigt van sijn Kerk had aanbevoolen, waar van sig *Severianus*, tot sijn voordeel, merkelijk wist te bedienen. Dit wierd haast gemerkt van *Serapio*, Diaken van de Constantinopolitaansche Kerk, die niet miste sulks *Chrysostomus* van tijd tot tijd te verwittigen, maar also hy een trots en haastig Man was, en vast steunde op de genegentheyt van sijn Bisschop t'hemwaards, gaf hy, gelijk sig eerlang opdeed, sijns Meesters vyand gelegentheyt om tegen denselven uyt te barsten: want als niet lang na *Chrysostomus* t'huys-komst (*b*), *Severianus* by geval *Serapio* voor-by ging, bleef deselve stil sitten, en, om hem in 't oog van al de wereld te hoonen, wilde hem, op die wijse als men aan Bisschoppen gewoon was, niet groeten. Euvel wierd dat van *Severianus* opgenomen, die, sonder die saak te wikken, aanstonds by hemselven vaststelde, dien *Serapio* van sijn Diakenschap af, en uyt de Kerk te setten, hem met eenen in 't voor-by gaan toeduwende; *Indien* Serapio *een Christen sterft, so is* Christus *nooit mensch geworden.* Hier over klaagde *Serapio* aanstonds by *Chrysostomus*, die sijne Bisschoppen

Maken sig bevriend te Constantinopelen,

bysonder Severianus.

Dien Chrysostomus de sorg van sijn Kerk by sijn afwesen aanbevoolen had.

Serapio waarschouwd Chrysostomus.

Toond Severianus geen eerbiedigheyt.

Waar over deselve gestoord is.

(*a*) *Socr. lib.* 6. *c.* 11. *p.* 316. *Sozom. lib.* 8. *c.* 10. *p.* 770. (*b*) *Socr. & Sozom. ibid. & Socr. append. ad lib.* 6. *p.* 333, 334.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

pen en *Clergie* deed t'ſamen-komen, en wat van die ſaak was nader onderſoeken. Daar ter plaats verſchoonde ſig *Serapio*, over het niet bewijſen van eerbiedigheyt, met betuyging van *Severianus* niet geſien te hebben, dat hy met getuygen bewees: (de Vergadering vond daar genoegen in, en ſogt aan de andere ſijde *Severianus* tot bedaren te brengen, ſelf ſchorſte *Chryſoſtomus*, om te toonen hoe geneegen hy was, om 't geen tot vergoeding ſoude konnen geëyſcht worden, *Serapio* voor een week van ſijnen dienſt;) en dat, de woorden van *Severianus*, die hy, volgens bewijs van *Serapio*, ſeekerlijk geſproken had, getoetſt zijnde, ſommige ſijner vrienden, hem verdedigende voorgaven, dat die woorden door vyanden waren verruyld; en anderen maar een gedeelte derſelven ophalende en de andere verſmoorende, hem beſchuldigden, als of volgens ſijn ſeggen *Chriſtus* nooit menſch geworden was. Maar *Chryſoſtomus* antwoordde, Dat de woorden, alle t'ſamen genomen, quaad genoeg waren: want, *ſeyde hy, al ſterft* Serapio *een Chriſten, of niet, daar uyt volgd niet, dat* Chriſtus *geen menſch geworden is.* Na veele woorden en weêrwoorden quam de Vergadering tot geen beſluyt, want *Severianus* wilde nergens naar luyſteren, voor dat *Serapio* van ſijnen dienſt afgeſet, en van alle kerk-gemeenſchap afgeſneden was. Eyndelijk ſtond *Chryſoſtomus* misnoegd op, gaf hen order, om over die ſaak te vonniſſen, en betuygde, ſig daar niet verder mede te willen mengen. Maar ſy ſtonden alle met hem op, en gingen uyt, ſo dat de Vergadering, over *Severianus* onredelijke ſtijfſinnigheyt en verkeertheyt misnoegd, wierd afgebroken. Niet lang daar na vermaande hem *Chryſoſtomus* naar huys te keeren, en liet hem weeten; „Dat het niet paſte ſijn ampt ſo merkelijk te verwaar„loofen, en de Kerk, hem toevertrouwd, ſo lang van ſijne tegenwoor„digheyt, ſorg en opſigt te berooven, en hy wel doen ſoude, indien „hy ſonder uytſtel naar huys keerde, en de talenten en gaven, hem van „God gegeeven op ſijn eygen plaats beſteedde. Dat ſcherp aanſeggen bewoog hem van Conſtantinopelen te vertrekken. De Keyſerin *Eudoxia* hier over niet wel te vreeden, ontbood *Severianus*, reeds naar Chalcedon geweeken, om weder in de ſtad te komen. *Chryſoſtomus* ondertuſſchen wilde met hem ſelf niet omgaan, of de minſte gemeenſchap hebben; maar de Keyſerin, geſet om die twee Mannen met malkanderen te verſoenen, nam den jongen Vorſt *Theodoſius*, *Chryſoſtomus* ſoon in God, droeg hem op hare armen in de kerk, wierp hem voor des Biſſchops voeten neder, en bad hem om ſijnent wil met *Severianus* te bevreedigen. Dit ſtond hy toe, en voerde daar op een reden (*c*), om de gemoederen der Gemeynte ontrent *Severianus* tot bedaren te brengen, gelijk ook *Severianus* des volgenden daags (*d*) in een tweede predikatie wijdluftig tot lof ſprak van den vreede, en byſonder van de verſoening tuſſchen hem en *Chryſoſtomus*.

Verwijdering daar door geneeſen.

Vreede gemaakt tuſſchen Severianus en Chryſoſtomus.

II. Maar wat ook *Severianus* voor die tijd, om ſijn eygen belang voort te ſetten, deed, 't is ſeeker, dat het maar een uyterlijk voorgeeven, en ſchijn van vriendſchap was: want hy ſpande niet lang daar na met *Antiochus* en *Iſaacius*, een onruſtig en quaad-aardig *Archimandrijt* (hoofd van Monniken) tegen *Chryſoſtomus* aan (*e*); by welke ſig insgelijks voegde *Acacius*, Biſſchop van Bereën, om geene andere reden, dan dat hy, te Conſtantinopelen gekomen, en geen verblijf-plaats weetende, van *Chryſoſtomus* niet was ingehaald, waar over hy tegen ſommige van *Chryſoſtomus Clergie* niet ontſag te ſeggen, 't geen van hen wel verſtaan wierd; *Ik ſal de pot voor hem kooken en gereed maken.* Deſe vier

Daar Severianus en andere tegen aangaan.

(*c*) *Ext. Lat. ubi ſupra in append. p.* 47. (*d*) *Ibid. p.* 48. (*e*) *Pallad. c.* 6. *p.* 48.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

vier ſtaken hunne hoofden t'ſamen, om 't geen ſy tegen hem beraadſlaagd hadden, wel uyt te voeren. Hun eerſte werk was eenige verſpieders naar Antiochien af te ſenden, om door deſelve op te ſoeken of hy in ſijne jonger jaren daar ſig aan eenig wan-bedrijf had ſchuldig gemaakt; maar dat niet lukkende, alſo, na het nauwkeurigſte onderſoek, niet het minſte gevonden wierd, begonden ſy op *Theophilus*, den Biſſchop van Alexandrien, (dien ſy wiſten *Chryſoſtomus* niet wel geneegen, en tot het beleggen en uytvoeren van hun oogmerk ongemeen bequaam te zijn) te denken.

Die in hun aanſlag Theophilus trokken.

Aanſtonds wierd aan hem over die ſaak geſchreven, die over deſe gelegentheyt, om ('t geen hy lang gewenſcht had) ſijn gal tegen hem te konnen uytbraken, ſeer verblijd was; te meer, om dat hem ſpeet, dat *Chryſoſtomus* nog onlangs de Monniken, die hy uyt Egypten gejaagd had, vriendelijk onthaald, en (ſo was hem verhaald) ſelfs tot de H. gemeenſchap toegelaten had.

Redenen waarom deſelve daar toe geneegen was.

Gelijk nu de t'ſamen-ſpannelingen over-een quamen, om *Theophilus* te doen overkomen, ſo ſcheen alles daar toe te neygen, en nader aanleyding te geven: want als hy de kettery van *Origenes* (die naam wierd aan het gevoelen van *Origenes* gegeeven) door een Synodaal beſluyt had doen veroordeelen, en *Epiphanius* tot het vellen van diergelijken vonnis door een Concilie in Cypren bewogen, werkte hy by dien ouden Man ſo veel uyt, dat hy met dat vonnis naar Conſtantinopelen trok, en *Chryſoſtomus* daar ſogt in te trekken, om de Monniken (die t'onregt van hen als *Origenes*-geſinden, beſchuldigd wierden) nevens hen te helpen vervolgen; waar in hy egter, gelijk wy op ſijn plaats verhaald hebben, ſijn oogmerk niet bereykte. Vergeefs had ook *Chryſoſtomus* de Monniken met *Theophilus* ſoeken te bevreedigen, alſo ſy hunne beſchuldiging dies onaangeſien tegen hem, en hy de ſijne weder tegen hen, had ingebragt, waar op de Monniken eyndelijk, al het uytſtellen moede, de Keyſerin verſogt hadden, dat de klagten, door de Geſanten aan den Stadvoogd tegen hen overgeleverd, mogten nageſien, *Theophilus* ontboden en te regt geſteld worden, en dat de van hem geſondene mogten gedrongen worden hun ſeggen te bewijſen, of als valſche beſchuldigers te worden geſtraft. Dit verſoek wierd redelijk geoordeeld, weshalven *Elaphius*, een groot Amptenaar aan het Hof, order gegeeven wierd, om *Theophilus* van Alexandrien over te halen. Ondertuſſchen hadden de Regters de ſaak van *Theophilus* Geſanten, die de Monniken beſchuldigd hadden, voorgenomen. De Geſanten, aan laſtering ſchuldig bevonden, en ſiende de ſtraf der laſteraars hen te ſullen over-komen, wierpen de ſchuld op *Theophilus*, die hen daar toe misleyd had, en wierden in de boeijen geſet, daar ſommige ſtierven, en de overige naderhand, door tuſſchen-ſpraak van *Theophilus*, naar Preconeſus gebannen wierden.

Eudoxia misnoegd over Chryſoſtomus.

III. De ſaken dus ſtaande, begon *Chryſoſtomus* aanſien by het Hof te verſlappen, byſonder by de Keyſerin *Eudoxia* (*f*), die *Arcadius* genoegſaam naar haren ſin regeerde. Deſe was een dogter van *Bauto*, die van geboorte een Frank, onder *Gratianus* in het Weſten Krijgs-Overſte, en met *Arcadius* in het jaar CCCLXXXV Burgermeeſter geweeſt was. Sy had, gelijk de Hiſtorie-ſchrijver byſonder uytdrukt, vry wat van de aart hares vaderlands aangeërfd, zijnde vry hoog-hertig, trots, wreed en wraakſugtig, en alſo van een geheel anderen inborſt als haar man; waar van onſe goede Biſſchop de droevige uytwerking gevoelde.

Waarom.

Sommige willen (*g*), dat ſy een misnoegen tegen hem had opgevat, om dat hy haar, ſo ſy meende, te vrypoſtig, ter oorſaak dat ſe de weduwe *Callitrope* van haren wijngaard beroofd had, ſelf na dat ſy denſelven reeds had

(*f*) *Vid. Zoſim. lib.* 5. *p.* 799. (*g*) *Niceph. lib.* 13. *c.* 14. *p.* 381.

had weder gegeeven, bestrafte. Anderen (*h*), dat hy een t'samen-spanning, die hy tusschen *Eudoxia* en *Epiphanius* tegen hem geloofde gemaakt te zijn, ontdekt hebbende, seer scherp in een predikatie tegen de vrouwen uytgevaren, en, indien waar is 't geen'er sommige byvoegen, bysonder *Jesabel* met de Priesters, die sy aan haar tafel settede, doorgestreeken had. Schrijvers, hem dus hoorende aangaan, teekenden sijne woorden op, en gaven deselve in handen van de Keyserin over, die se aanstonds op haarselven paste, en daar over, als een openbaren hoon, aan den Keyser klaagde. Selfs meenden de groote vrouwen in de stad, de woorden in het gemeen gesproken zijnde, dat sy daar mede geraakt waren. Dog dese hadden reeds te voren een quaad oog op hem, om dat hy by alle gelegentheyt haar so onbeschroomd en ernstig pleeg te bestraffen: want het was sijn gewoonte (*i*) de bejaarde weduwen en vrouwen, so in sijne predikatien als huysselijke aanspraken, vry ernstig over hare doorschijnende kleeding, als een onbetamelijk en hoeragtig gewaad, en waar door sy haarselven vergeefs poogden weder jong te maken, te berispen. 't Geen dus smeulde wist *Severianus* en de sijne aan te blasen, wel versekerd zijnde, dat die Mevrouwen veel ontrent hare mannen tegen *Chrysostomus* souden konnen uytwerken. Dus was de weg genoeg gebaand voor *Theophilus*, die nu gesien was by sijne overkomst meer als een Rigter gebruykt, dan als een schuldige gehandeld te sullen worden. Hy was reeds op reys: en hoewel de Keyser hem eerst order gegeeven had (die mogelijk daar na veranderd wierd) om alleen te komen (*k*), egter liet hy niet na onderweegen so veele Bisschoppen, als hy konde, te beweegen, om met hem naar Constantinopelen te gaan, in hoope, om door toedoen van deselve *Chrysostomus* door een Synodaal vonnis van sijnen stoel te bonsen. Overgekomen zijnde ('t welk na lang toeven was in het jaar CCCCIII) wierd hy aan den oever (*l*), van de zee-luyden die met de koorn-vloot van Alexandrien gekomen waren, te gemoet gegaan, en met groote blijdschap en toejuyching verwellekomt. Aan land gestapt, ging hy, gelijk wel de gewoonte was, niet naar de kerk om God te danken, en den Bisschop te begroeten; en hoewel *Chrysostomus* eenige kamers voor hem en sijn geselschap in het Bisschops Hof veerdig gemaakt, en hem meer als eens daar sijn verblijf te komen neemen versogt had, (gelijk hy ook aan die uyt sijnen naam te voren overgekomen waren, had gedaan) weygerde hy by hem t'huys te komen. Dus ging hy de kerk-deur voor-by, naar eene der voorsteden, en nam in een huys des Keysers, *Placidiana* genaamd, dat voor hem scheen opgeschikt te zijn, sijn verblijf.

Theophilus overkomst.

Hy toond sig af-keerig van Chrysostomus.

IV. Hier bleef hy geheele drie weeken (*m*), in alle welken tijd hy *Chrysostomus* niet eens verwaerdigde te besoeken, of te laten begroeten, veel min kerkelijke gemeenschap met denselven hield. Hy deed vast niets anders, als sijn voornemen wel te beleggen, en aanhang te maken, sig voegende naar dat elks inborst en belang vereyschte. Sommigen haalde hy door geschenken over; anderen, meer naar een Epicureisch leven hellende, onthaalde hy aan een wel-gedekte tafel; anderen bewoog hy door vleyeryen en loftuytingen, en anderen met belofte van bevordering: en sonder eenigsins sijn oog te slaan op *Chrysostomus* (niet anders als of de stoel weder ledig was) ontbood dessels eerste Diaken, door wien hy de geheele *Clergie* tot hem poogde over te halen; so dat de

Maakt door quade streken aanhang.

(*h*) *Socr. lib. 6. c. 15. p. 321. Sozom. lib. 8. c. 16. p. 779.* (*i*) *Pallad. c. 8. p. 66.* (*k*) *Chrys. Epist. ad Innoc. Tom. 4. p. 677.* (*l*) *Ext. ibid. Pallad. ubi supra. Socr. ibid. Sozom. c. 17.* (*m*) *Pallad. p. 64. & Chrys. loc. cit.*

ſtads-kerken begonden ledig te worden, en de *Clergie* dagelijks by hem quam, die hy wiſt te beweegen om hunnen Biſſchop te beſchuldigen, en

Selfs van godlooſe menſchen.

klagten tegen hem op te ſtellen. Onder anderen vond hy'er twee, daar hy ſig meende van te konnen dienen; mannen, die om hun ſchandelijke misdaden, de een om een doodſlag, de andere om overſpel, van *Chryſoſtomus* geëxcommuniceerd waren. Deſe wierden van hem berigt, hoe

Hoe ſig onderwijlen Chryſoſtomus droeg.

ſy tegen *Chryſoſtomus* ſouden aangaan, en verſekerd (gelijk hy ook ſijn woord geſtand deed) van in hunnen dienſt ter behoorlijker tijd herſteld te worden. *Chryſoſtomus* ondertuſſchen was onſeeker wat te doen, hy liet hem beleefd en vriendelijk begroeten, en afvragen, Wat hy met dat onruſtig woelen beoogde? dog kreeg geen beſcheyd. Aan de andere ſijde drongen *Theophilus* beſchuldigers, dat hy geregtelijk tegen hem ſoude handelen, en, van den Keyſer ontboden, kreeg hy laſt, om by *Theophilus* te gaan, de ſaak te onderſoeken, en te hooren, Wat hy op de ingebragte ſware klagten tot ſijn verdediging te ſeggen wiſt. Maar hy errinnerde ſig de Kerken-order, die *Theophilus* hem had te gemoet gevoerd, Dat Kerkelijke ſaken ter plaatſe, daar ſe voorvallen, moeſten geoordeeld, en voor geen buytenlandſche regtbank mogten betrokken worden, en was uyt dien hoofde ongeneegen die ſaak aan te vatten.

Theophilus vergaderd een Synode

V. *Theophilus* had nu alles, dat tot ſijn voorneemen noodig was, klaar, en een groot getal Biſſchoppen, in 't geheel vijf-en-veertig (andere ſeggen van ſes-en-dertig) by de hand, daar van'er negen-en-twintig waren uyt Egypten, de overige van andere plaatſen, en onder die byſonder de Aſiatiſche, die van *Chryſoſtomus* waren afgeſet. Met deſe beſloot hy een Synodale by-een komſt te maken. De plaats, tot die Vergadering uytgepikt (*n*), was over het water te Chalcedon, in een landhuys (beſaamd door een ſeer groote Eyke, daar van deſe Synode den

te Chalcedon *by de Eyke*.

naam kreeg van *Synodus ad quercum, de Synode by de eyke*) toebehoorende eenen *Rufinus*, een Man van Burgermeeſterlijke waerdigheyt, die aldaar een koſtelijk Paleys, een groote kerk ter eere van de Apoſtelen *Petrus* en *Paulus* (en daarom *Apoſtoleum* genaamd) en daar nevens een Klooſter, welker Monniken den kerk-dienſt moeſten waarneemen, gebouwd had. Hier quamen ſy by malkanderen, onder welke

De Hoofden deſer Vergadering.

Theophilus van Alexandrien, *Acacius van Bereën*, *Antiochus van Ptolemais*, *Severianus van Gabala*, en *Cyrinus van Chalcedon*, alle geſlagene vyanden van *Chryſoſtomus*, de hoofden waren. De voornaamſte,

Klagers en getuygen tegen Chryſoſtomus.

die de klagte tegen *Chryſoſtomus* inbragt was eenen *Johannes*, die ſijn Diaken geweeſt was; nevens hem ſtonden mede binnen, als getuygen, *Arſacius*, de Opper-Ouderling, *Atticus*, *Elpidus*, *Acacius* mede-Ouderlingen, als ook *Eudemon* en *Oneſimus*. De Vergadering geſeten zijnde, wierd de klagte tegen *Chryſoſtomus* overgeleverd en geleeſen, behelſende niet min dan negen-en-twintig artijkelen, gelijk ſe van *Photius* worden opgeteld; waar uyt de Leſer ſal konnen ſien, hoe ſig in deſe

29. Artijkelen worden tegen hem ingebragt.

beſchuldiging geen minder dwaasheyt als boosheyt opdoet. Men gaf voor I. Dat hy boven-gemelden *Johannes*, om geen andere reden dan dat hy ſijn eygen Slaaf en dienaar *Eulalius* geſlagen had, van ſijn Diakenſchap had afgeſet. II. Dat ſekeren *Johannes*, een Monnik, op ſijn order geſlagen, weggeſleept, en, gelijk een dol menſch, aan een keten gebonden was. III. Dat hy een groot gedeelte van den koſtelijken voorraad en vercierſelen der kerk verkogt had. IV. Dat hy eenige ſtukken marmer-ſteen, van ſijn Voorſaat *Nectarius* tot verciering van de kerk A-
naſtaſia

(*n*) *Socr. Sozom. Pallad. ibid. Phot. Cod.* 59.*col.* 53. *&c. Ext. etiam Act. Synod. in jure Græc. Rom. T.* 1.*l.* 9.*p.* 554.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Anastasia gegeeven, tot geld gemaakt had. V. Dat hy veragtelijk gesproken had van de *Clergie*, deselve noemende een deel slegte, vuyle, en bespottelijke menschen, die voor niemand als voor henselven waren. VI. Dat hy den H. *Epiphanius* had gesegd te *suffen*, en een *kleynen vriend* te zijn. VII. Dat hy *Severianus* had soeken in 't verdriet te brengen, en de Dienaars en Oppassers tegen hem gaande gemaakt. VIII. Dat hy een geheel Boek geschreven had, 't welk niet anders als met valsheden en lasteringen tegen de *Clergie* opgevuld was. IX. Dat hy op sekeren tijd alle, die van sijne *Clergie* waren, t'samen geroepen hebbende, drie sijner Diakens, te weeten, *Acacius*, *Edaphius* en *Johannes* beschuldigd had, dat sy den mantel, die hy gemeenlijk om sijne schouders hing, gestoolen, en tot een ander en onbetamelijk gebruyk besteed hadden. X. Dat hy eenen *Antoninus* Bisschop gemaakt had, niet-tegenstaande hy van de graven en graf-teekenen der dooden geschonden te hebben overtuygd was. XI. Dat hy in een opstand van soldaten den Graaf (of Bevel-hebber) *Johannes* ontdekt en verraden had. XII. Dat hy naar de kerk gaande, of in de kerk komende niet gewoon was te bidden. XIII. Dat hy Diakenen en Ouderlingen niet binnen het afschutsel, maar elders bevestigd had. XIV. Dat hy vier Bisschoppen t'essens bevestigd had. XV. Dat hy vrouws-personen aanhield, en met deselve, alle andere uyt de kamer gesllooten hebbende, wel alleen verkeerde. XVI. Dat hy door hulp van *Theodulus* het erf-goed, dat *Thecla* de Kerk had nagelaten, verkogt had. XVII. Dat de inkomsten van de Kerk waren uytgegeeven, en niemand wist aan wie. XVIII. Dat hy *Serapion* tot Ouderling bevestigd had, niet-tegenstaande te dier tijd veel van hem te seggen was. XIX. Dat hy Mannen, van de geheele wereld tot de kerk-gemeenschap toegelaten, naar sijn eygen goeddunken in de gevangkenis geworpen, en naar deselve, daar stervende, niet eens omgesien of de minste sorg voor hunne begravenis gedragen had. XX. Dat hy, sonder reden te geven, den allerheyligsten Bisschop *Acacius* hatelijk beschreven had, en hem geen tijd van boete geven wilde. XXI. Dat hy *Porphyrius*, een Ouderling, door *Eutropius* had laten bannen. XXII. Dat hy insgelijks *Verenius*, een Ouderling, met alle bedenkelijke smaadheyt aan denselven had overgegeeven. XXIII. Dat de bad-stoof voor hem alleen was vaerdig gemaakt, en dat sulks gedaan zijnde, *Serapion* het bad had laten sluyten, so dat'er na hem niemand mogt binnen komen. XXIV. Dat hy verscheydene had bevestigd, sonder dat getuygen gehoord, of getuyg-schriften geleesen waren. XXV. Dat hy gemeenlijk alleen at en sijn maaltijd hield, en also, gelijk een der Cyclopen, onmatig en dertel leefde. XXVI. Dat hy sig droeg als beschuldiger, getuyge en Regter, gelijk gebleeken was in 't geen'er gesegd wierd geschied te zijn in de saak van *Martyrius*, den Aarts-of Opper-Diaken, en van *Proheresius*, Bisschop van Lycien. XXVII. Dat hy *Mamnon* in de kerk van de Apostelen sodanig met sijn vuyst in sijn aangesigt geslagen had, dat het bloed hem ten monde uytgutste, en egter aanstonds het H. Avondmaal ging bedienen. XXVIII. Dat hy gewoon was, 't zy behoorlijk gekleed of niet, op den Bisschoplijken Troon te gaan sitten, en aldaar eenige koekjens te eeten ('t welk hy deed om het spuygen na het ontfangen van het Sacrament voor te komen). XXIX. Dat het sijn gewoonte was aan de nieuw bevestigde Bisschoppen eenig geld te geven, om deselve tot strafheyt tegen de *Clergie* te verpligten. Selfs waren'er nog verscheyden andere stukken (*o*), die doorgaans tot last van

(*o*) *Vid. Chrys. Epist.* 125. *p.* 868. & *Serm. ante iret in exil. p.* 996.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Chryſoſtomus wierden opgehaald; *by voorbeeld*, Dat hy na den eeten het Sacrament bediend, en met vrouwen aan ſijne ſijde geſlapen had: maar of men daar in de Synode op aangedrongen heeft, is onſeker. Als alle die artijkelen geleeſen waren, wierd van de Vergadering verſtaan, dat *Chryſoſtomus*, om op de ingebragte beſchuldigingen te antwoorden, ſoude worden gedagvaard. Hoe nu deſelve ſig daar ontrent gedroeg, ſullen wy, eer wy het vervolg van die Vergadering ophalen, kortelijk naſpooren.

Chryſoſtomus vergaderd 40. andere Biſſchoppen.

Hunne wederſijdſche reden-wiſſeling.

VI. *Chryſoſtomus*, voorſiende waar de ſaken ſcheenen heen te draaijen, had alle de Biſſchoppen, die het met hem hielden (*p*), ten getale van veertig, die naaſt by de ſtad gelegen waren, vergaderd, die hy in de groote eet-ſaal van ſijn Hof deed t'ſamen-komen, en dus aanſprak: *Broeders, houd aan in den gebede, en nadien gy den Heere* Jeſus *lief hebt, laat niemand van u om mijnent wil ſijn ampt verlaten. My aangaande, mijn geval is als dat van* Paulus (*q*): Ik worde nu tot een drank-offer geofferd, en de tijd mijner ontbinding is aanſtaande. *Ik moet, ſie ik wel, veele verdrukkingen verdragen, en dan dit moeijelijke leven verlaten: want ik weet de argliſtigheyt des Satans, die niet verdragen kan, dat hy door mijn prediken dag op dag gepijnigd word. Hier door ſult gy voor uwſelven genade vinden in de oogen Gods, alleenlijk gedenkt mijner in uwe gebeeden.* Dit baarde geen kleyne ontſteltenis by hen allen; ſommige van hen borſten uyt in tranen, en anderen, die hun gemoed met tranen en ſtilſwijgen niet konden voldoen, kuſten onderdanig ſijne handen, en gingen, om hunne droefheyt open lugt te geven, naar buyten. Niet minder egter waren ſy ontſteld, als hy hen, na dat ſe ingeroepen, en op hun plaats nedergeſeeten waren, dus verder aanſprak: „Broeders, „ſit dog neder, en houd op van weenen, op dat gy geen droefheyt „doet tot mijne droefheyt: want my aangaande *het leven is my* Chriſtus, „*en ſterven is mijn gewin* (*r*). (Dit ſeyde hy, om dat'er te dier tijd een gerugt liep, dat *Chryſoſtomus*, om ſijne hardnekkigheyt en onverſettelijkheyt, onthoofd ſoude worden.) „Indien u uwe geheugenis niet „ontvallen is, gedenkt dat ik u altijd geſegd heb, dat dit leven een „weg is, waar op blijdſchap en droefheyt gelijken tred houden. De „gedaante van 't geen hier voor onſe oogen is, is gelijk een kermis, „daar wy koopen en verkoopen, en onſelven ſomtijds eenig vermaak „aandoen. Sijn wy beter als de Aarts-vaders? Overtreffen wy de Pro„pheten en Apoſtelen, dat wy hier voor altoos leven ſouden? Als nu iemand uyt hun midden met groote beweging van ſijn gemoed begon uyt te barſten, dat ſy niet konden nalaten te weenen en te beklagen hun droevig lot, en boven hun hoofd hangende ſwarigheden, gemerkt ſy daar door als Weeſen en de Kerke als een Weduw ſoude blijven ſitten, de Wetten ſouden worden vertrapt, alles voor de eerſugt en gierigheyt van godlooſen, en die de Kerk-regeering onbeſchaamd ſouden aanveerden, bloot ſtaan, de Armen hunnen Voorſtander miſſen, en de regtſinnige Leer ten toon geſteld ſoude worden; ſloeg de goede Biſſchop met het uyterſte van d'eerſte vinger ſijner regter-hand meer dan eens op ſijn ſlinker-hand (gelijk hy iets ernſtigs willende ſeggen wel gewoon was) en ſeyde: „Het is genoeg, mijn Broeder, ſpreek daar niet meer van: het „zy hoe het zy, verlaat niet, gelijk ik u verſogt heb, uwe Kerken. „En wat de Leere van *Chriſtus* aangaat, ſy heeft met my niet begon„nen, en ſy ſal met my niet ſterven. Stierf *Moſes* niet, en quam *Jo„ſua* niet in ſijn plaats? Stierf *Samuel* niet, en wierd *David* niet ge„ſalfd

(*p*) *Pallad. ibid. p.* 67. (*q*) 2 *Tim.* 4. 6. (*r*) *Phil.* 1. 21.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ſalfd in ſijn plaats? Als *Jeremia* ſtierf, liet hy niet *Baruch* na? Als „*Elia* wierd ten hemel opgenomen, ruſtte de geeſt der Prophetye niet „op *Eliſa*? Liet *Paulus*, als hy onthoofd wierd, *Timotheus*, *Titus*, „*Apollo* en veele andere niet na? Maar, antwoordde *Eleuſius*, Biſſchop van Apamea, indien wy by onſe Kerken willen blijven, ſullen wy genoodſaakt worden met hun deelgenootſchap te hebben, en hun vonnis te ondertekenen. „Deelgenootſchap, *ſeyde daar op Chryſoſtomus*, „moogd gy wel met hen houden, om geen ſcheuringin de Kerk te maken, „maar onderteken hun vonnis niet, want ik ben myſelven niet bewuſt van „iets, waarom ik ſou verdiend hebben afgeſet of verſtooten te worden.

VII. In het midden van deſe reden-wiſſeling wierd'er geboodſchapt, dat'er Afgeſondenen van *Theophilus* en de Synode voor de deur waren. Deſe waren *Dioſcorus* en *Paulus*, twee jonge Mannen, onlangs Biſſchoppen geworden in Lybien. Binnen gehaald zijnde, en bekend gemaakt hebbende wie ſy waren, verſogt hen *Chryſoſtomus* neder te ſitten, en te ſeggen wat hunne boodſchap was. Hun antwoord was, een korte *citatie* (dag-vaerding) by hen te hebben, die ſy verſogten dat geleeſen mogt worden. De brief was aan *Chryſoſtomus*, ſonder hem met den naam van Biſſchop te betytelen, en geteekend van den Klerk van *Theophilus*. Geleeſen zijnde, was ſe als volgd; *De Heylige Synode, vergaderd by de eyke aan* Johannes. *Ons zijn klagt-ſchriften tegen u voorgekomen, waar in u ontelbare misdaden worden te laſt gelegd; vertoef dan niet herwaards te komen, en breng met u* Serapion *en* Tigrius, *Ouderlingen, die hier ſullen te pas komen.* Alle die het hoorden toonden hun misnoegen, dog ſeyden de Biſſchoppen, die den brief gebragt hadden, tot beſcheyd, *Theophilus* door Afgeſondenen uyt het midden van henſelfs te ſullen antwoorden, gelijk ſy vervolgens deeden, en luydde als volgd: „Onderneem niet in de Kerkelijke ſaken te booren, en de Kerken te „ontruſten. Scheur de Kerk niet, om welke *Chriſtus* uyt den hemel „nedergedaald is. Maar indien gy ſo ſchielijk en onbedagt zijt, om „de Wetten van het Niceenſche Concilie te verwerpen, en u aanmati„gen wilt ſaken te hooren, die buyten u Kerk-gebied zijn, kom tot „ons in deſe wel-geregelde ſtad, en roep ons niet, gelijk *Cain Abel* „deed, om in het veld te komen, op dat wy eerſt mogen hooren wat „gy voor uwſelven ſeggen kond: want hier zijn klagten tegen u, behel„ſende meer dan ſeventig artijkelen, over openbare en aanſtootelijke „feylen. Wat de Leden van onſe Vergadering aangaat, wy, door de „genade Gods hier tot vreede en ruſte, niet tot ſtoornis en onruſt van „de Kerk vergaderd, zijn talrijker dan gy. Want uwe Vergadering „beſtaat maar uyt ſes-en-dertig Biſſchoppen, die meeſt uyt eene Pro„vincie komen, daar wy in tegendeel veertig ſterk zijn, meeſt alle uyt „byſondere Landſchappen, onder welke zijn ſeven *Metropolitanen* „(hoofd-ſtads-Biſſchoppen). En 't komt niet alleen met de reden, „maar met de gewoonte ſelf over-een, dat in ſaken van deſe natuur de „minſte ſig voegen by de meeſte en aanſienlijkſte. Ook hebben wy een „brief van uwſelf, waar in gy onſen Ampt-genoot *Johannes* vermaand, „ſig niet te bemoeijen met een Biſſchop, die in een andere Provincie „woond. En daarom onderwerp u de orders der Kerke, en beweeg lie„ver uwe beſchuldigers, om niet meer, gelijk ſy reeds gedaan hebben, „over u te klagen, of dat ſe ten minſten *Chryſoſtomus* met hunne klag„ten niet meer moeijelijk vallen. Deſe antwoord ontworpen zijnde, ſeyde *Chryſoſtomus*, ſy konden ſulken beſcheyd ſenden als hen goed dogt, maar hy ſoude aan *Theophilus* nader ſchrijven. Dat nu quam hier op

Chryſoſtomus word van de Synode by de *Eyke* gedagvaard.

De Biſſchoppen ſenden daar beſcheyd op,

en Chryſoſtomus byſonder.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

uyt (*s*); „ Dat hy niet schroomde ter proef gesteld te worden, maar al-
„ leen weygerde van sijne openbare en geslagene vyanden te worden ge-
„ oordeeld. Want hy, die de klagten tegen hem had aangenoomen,
„ had van den beginne af sijne partyschap en ongenegentheyt klaar genoeg
„ doen sien, wanneer hy sig van de gebeeden en gemeenschap der Kerk
„ onttrokken, klagers opgesogt, de *Clergie* tot hem over gehaald, en de
„ Kerk van deselve ontbloot had, en daarom was 't niet te denken, dat hy
„ een bequaam en onsijdig Regter soude konnen zijn, en den Regter-
„ stoel, daar hy hem reeds so ongenegen was, naar behooren bekleeden.
„ Het is niet redelijk, dat een Man, die in Egypten woond, sou oor-
„ deelen over die in Thracien woonen, bysonder als hy self van andere
„ beschuldigd word, en een openbare party is tegen dien, wiens Reg-
„ ter hy is. Dat hy, so veel hemselven aanging, opentlijk verklaarde,
„ niet alleen dat hy onschuldig, maar ook ten hoogsten bereydwillig was
„ sijne onschuld te verdedigen, en op al het geen tegen hem voor hon-
„ derd, of duysend Bisschoppen wierd ingebragt, te antwoorden. Dat
„ hy (*t*) wel niet wilde sien op de plaats, daar hy te regt soude gesteld
„ worden, maar hem egter toescheen, dat de stad daar bequamer toe was.
„ Dat hy bysonder te seggen had tegen die hem als Regters wilden oor-
„ deelen; onder anderen tegen *Theophilus* self, die te Alexandrien en in
„ Lycien gesegd had, naar het Hof te gaan om *Chrysostomus* af te set-
„ ten, en te Constantinopelen gekomen, wel getoond had wat sijn oog-
„ merk was, wanneer hy alle soort van Burgerlijke en Kerk-gemeenschap
„ met hem geweygerd had. Die sig nu als vyand gedragen heeft, eer
„ het op een ondersoeken aanquam, hoedanig sal die zijn ten tijde van
„ de ondersoeking, of daar na? Dat hy insgelijks voor geen Reg-
„ ter konde erkennen *Acacius*, die gedreygd had, *De pot voor* Chry-
„ sostomus *te sullen kooken.* Dat hy van *Severianus* en *Antiochus* ook
„ niet behoefde op te halen, gemerkt hun gedrag in de openbare Schouw-
„ burgen reeds bekend was, en de Goddelijke wraak hen eerlang over-
„ vallen soude. Neem dan, *vervolgde hy*, indien gy opregtelijk ver-
„ soekt dat ik overkome, dese vier uyt het getal der Regteren weg; en
„ indien sy alleen komen als aanklagers, laat se mede worden binnen ge-
„ bragt, op dat ik weten moge wie ik rondom my heb, en of ik voor
„ hen als partyen, of als Regters verschijnen sal. Dat gedaan zijnde,
„ ben ik t'eenemaal geneegen te komen, niet alleen voor hen, maar voor
„ een algemeene Kerk-vergadering. Weest ook vry versekerd, dat, al
„ quaamt gy my duysend-maal dagvaarden, ik u nooit anders antwoor-
„ den sal.

VIII. Hier mede wierden afgesonden *Demetrius*, Bisschop van Pisi-
nen, *Eleusius*, Bisschop van Apamea, en *Lupinus* van Apiarien, by
welke sy voegden twee Ouderlingen, *Germanus* en *Severus*. Met het
uytgaan van dese, quam binnen een *Notaris* of Geregts-schrijver, met
order van den Keyser; waar by hem magt gegeeven wierd de personen,
in het versoek-schrift gemeld, en tot het verschijnen gedagvaard, te doen
derwaards gaan. Dit stelde hy vervolgens met allen ernst voor. So dra
had hy sijn bescheyd niet gekreegen, of daar quamen twee Ouderlingen,
selfs van *Chrysostomus Clergie*, *Eugenius*, die om sijn voortvarentheyt,
hier in getoond, naderhand Bisschop van Heradia gemaakt wierd, en
Isaacius de Monnik, die van eersten af met *Severianus* en *Antiochus*
aangespannen had, en gingen regt toe regt aan naar *Chrysostomus*; *De
Synode*, seyden sy, *belast u tot haarover te komen, en op de ingebrag-*

Nadere citatien van Chrysostomus.

(*s*) *Chrysost. Epist. ad Innoc.* p. 678. (*t*) *Pallad.* p. 72.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

te beſchuldigingen te antwoorden. Dog ook hier op liet hy door eenige andere van ſijne Biſſchoppen tot antwoord ſeggen, Dat het nog reden nog order was, dat ſy hem ſouden willen oordeelen, die ſijne vyanden uyt het midden van hen niet wilden wegdoen, en die de ſtoutigheyt hadden, hem door Mannen van ſijn eygen *Clergie* te dagvaarden. Maar in plaats dat deſe antwoorden hen ſouden voldaan hebben, wierden de Biſſchoppen, die deſelve bragten, vry onbeleefd en onbeſchoft gehandeld; de eene wierd geſlagen; een tweede gerukt en geplukt; een derde kreeg een ſlag in ſijn nek met de yſere ketenen, die voor *Chryſoſtomus* gemaakt waren, om hem, als hy ſoude in een ſchip geſmeeten, en naar d'een of d'ander onbekende hoek van de wereld vervoerd worden, daar mede te ſluyten. De goede Biſſchop hier van verwittigd, bleef daar hy was. Het ſal ondertuſſchen tijd zijn weder te keeren naar Chalcedon, en te ſien wat'er in die Synode verhandeld word.

De Afgeſondenen van Chryſoſtomus worden mishandeld.

IX. Als *Chryſoſtomus*, vier maal (ſo ſpreeken'er *Sozomenus* en *Photius* van) gedagvaard, egter niet over-quam, wierden de artijkelen, tegen hem ingebragt, voorgenomen; dog, hoewel'er van *Johannes* negen-en-twintig waren overgeleverd, enkelijk op vier derſelve, de twee eerſte, de negende en ſeven-en-twintigſte gelet (*v*). Ondertuſſchen quam *Iſaacius* (van *Photius* een Biſſchop genoemd, maar waarſchijnlijk de reeds gemelde Monnik, hoewel hy om ſijne goede dienſten naderhand ſo wel als ſijn mede-Ouderling *Eugenius* Biſſchop ſoude konnen gemaakt zijn) met nieuwe klagten tegen *Chryſoſtomus* voor den dag, waar in ſeventien artijkelen waren; dog verſcheyden van de ſelve, die *Johannes* reeds had ingebragt. Die'er eenigſins van verſchilden waren deſe: I. Dat *Epiphanius* geen deelgenootſchap met hem had willen hebben, om dat hy de Origeniaanſche Monniken, *Ammonius*, *Euthymius*, *Euſebius*, en voorts alle de andere begunſtigden. II. Dat hy geſegd had, Dat in de kerk een tafel vol Furiën was. III. Dat hy gewoon was in de kerk van ſigſelven te roemen: ἐρῶ, μαίνομαι: *Ik ben verrukt van liefde, ik maal, en ben buyten mijn ſinnen*; en ſigſelven had behooren te verklaren, wat hy door die Furiën verſtond, en wat hy met die andere manieren van ſpreeken, die de Kerke niet gewoon was, ſeggen wilde. IV. Dat hy vryheyt gaf om te ſondigen, en daar ſelfs toe aanmoedigde, doordien hy in ſijn prediken meermaals ſeyde (*x*): *Indien gy wederom ſondigd, bekeerd u wederom*: en, *ſo menigmaal als gy ſondigd, komt tot my, ik ſal u geneeſen.* V. Dat hy godslaſterlijk in de kerk geleerd had, dat *Chriſtus, als hy bad, niet verhoord wierd, om dat hy niet wel gebeeden had.* VI. Dat hy de Gemeynte tot oproer, en muytery tegen de Synode had aangeſet. VII. Dat hy Heydenen, die de Chriſtenen veel quaad gedaan hadden, ontfangen, in de kerk geborgen, en beſchermd had. VIII. Dat hy naar het Kerk-gebied van anderen gegaan, en aldaar Biſſchoppen aangeſteld had. IX. Dat hy verſcheydene had ingewyd ſonder raadpleging met de *Clergie*, ja tegen hun goedvinden aan. X. Dat hy Dienaars van anderen, eer ſy ontſlagen waren, en terwijl ſy ſelfs beſchuldigd wierden, in ſijnen dienſt aangenomen, en Biſſchoppen gemaakt had. XI. Dat hy hem (*Iſaacius*) meermaals was aangeweeſt, die egter na hem niet had willen luyſteren. Maar van alle deſe onderſogten ſy geene dan het eerſte en vierde artijkel, van welke ſy weder te rug keerden tot den derden artijkel van de eerſte klagte, van het verkoopen der kerk-vercierſelen en Juweelen, die beveſtigd wierd door het getuygenis van *Arſacius*, *Atticus*, en *Elpidius*, gelijk ook de vierde, daar

Nog 17. artijkelen tegen Chryſoſtomus ingebragt.

tot

(*v*) *Phot. ilid. col.* 56, 57. (*x*) *Socrat. lib.* 6. *c.* 21. *p.* 330.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tot een vierde getuyge *Acacius* by-quam. Tot beſwaring van alles ſtonden verder op, *Gerontius*, *Fauſtinus* en *Eugnomonius*, drie Biſſchoppen uyt Aſien, overgevende hunne klagten, dat ſy van *Chryſoſtomus* t'onregt waren afgeſet.

Vonnis over Chryſoſtomus; X. Met dit alles wierden tien ſittingen geſpild, waar op de belijders uytſpraak over den beklaagden verſogten. In gevolge van dien gebood *Paulus*, Biſſchop van Heraclea (die uyt inſigt van ſijn plaats de eerſte Voorſitter van de Synode was, gemerkt de Biſſchop van Conſtantinopelen door de handen van den *Metropolitaan* van Heraclea altijd moeſt beveſtigd worden) dat elk ſijn gevoelen ſoude ſeggen; 't welk gedaan wierd, beginnende met *Gymnaſius*, en eyndigende met *Theophilus*. De ſtemmen opgenomen zijnde, wierd bevonden, dat ſe alle eenparig verſtonden, dat hy behoorde afgeſet te worden. Dit wierd aanſtonds aan de *Clergie* van Conſtantinopelen overgeſchreven, en den Keyſer met de volgende woorden bekend gemaakt (y): *Nadien* Johannes *over verſcheyden misdaden is beſchuldigd, en hy, hemſelven ſchuldig kennende, niet heeft willen verſchijnen, hebben de Wetten hem afgeſet, en hy is uyt kragt van deſelve gevonniſd. Gemerkt hy ook met oproer betigt is, ſal het uw godvrugtigheyt believen order te geven, dat hy, 't zy hy ſig onderwerpt of niet, gebannen, en als aan hoog verraad ſchuldig, geſtraft worde, alſo dit een ſaak is, daar over ons het oordeel niet toekomt.* (waar by hy wierd afgeſet.) Door het hoog verraad verſtonden ſy de hoon, naar hun gevoelen, de Keyſerin aangedaan, die men ſeyde van hem *Jeſabel* genaamd te zijn. De Keyſer gaf aanſtonds laſt, om dat vonnis over hem uyt te voeren; het afſchrift daar van wierd (z) de Synode toegeſonden, en aldaar geleeſen. In de dertiende en laatſte ſitting gingen ſy voort, om te onderſoeken de ſaak van ſommige vrienden van *Chryſoſtomus*; te weeten, die van *Palladius*, Biſſchop van Helenopolis (a), en byſonder die van *Heraclides*, Biſſchop van Epheſen, tegen wien *Macarius*, Biſſchop van de Magneten, en *Johannes* de Monnik, inbragten, dat hy een Origeniſt was, en dat hy van diefſtal (de kleederen van *Aquilinus*, Diaken van Ceſareën in Paleſtina, geſtoolen hebbende, en op de daad betrapt) overtuygd zijnde, egter van *Chryſoſtomus* Biſſchop van Epheſen gemaakt was: maar hy vond, ſo het ſchijnt, vrienden in de Synode, die hem voorſpraken, en het vonnis tegen hem wiſten te beletten. (Verdere handeling van die Synode.)

Theophilus verſoend ſig met de Monniken. XI. Mogelijk verwonderd ſig de Leſer, dat hy by het vertoog van deſe Synodale verhandeling niets hoord van 't geen den eerſten ophef en voorname welle van al die onruſt was, en *Theophilus* ſo grooten geſchreeuw had doen maken; te weeten, het veroordeelen van de Werken van *Origenes* (b): maar hy weete, dat *Theophilus* de vis, daar hy het oog op had, gevangen hebbende, naar het aas niet meer omſag. Hy ſeyde tot vreede en verſoening met de Egyptiſche Monniken geneegen te zijn, mits dat ſy ſig geſeggen lieten, om maar eenig teeken van berouw en onderwerping, waar door ſijn driftigen yver tegen hen gebillijkt wierd, te toonen. Om hen hier toe te bewerken, wierden mannen gebruykt, die de Monniken voordroegen, hoe geneegen *Theophilus* was om al het voorledene te vergeeven, indien ſy het van hem verſogten, en met eenen, dat de Synode ſulks geern ſoude ſien. Sy door deſe ſchoone voorwendſels verlokt, en na ſo veel ſukkelens naar ruſte verlangende, ſtonden toe (gelijk ſy, ten hoogſten verongelijkt zijnde, altijd gewoon waren) te ſeggen; *Vergeef het ons.* Dus wierden ſy gemakkelijk

(y) *Pallad. p.* 74. (z) *Phot. loc. cit. col.* 60. (a) *Id. ibid. col.* 56. (b) *Sozom. lib.* 8. *c.* 17. *p.* 780.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

makkelijk van *Theophilus* weder aangenomen, en tot de gemeenschap des H. Avondmaals toegelaten, 't welk mogelijk meer soude gestooten hebben, indien de twee broeders *Dioscurus* en *Ammonius*, de hoofden van die party, nog geleefd hadden; dog *Dioscurus* wierd even voor het houden van die Synode aflijvig, na dat hy God ernstig gebeeden had (c), den vreede der Kerke te moogen beleven, of tot een beter wereld te worden overgeset. Hy wierd begraven in de kerk van den H. *Mocius* te Constantinopelen (niet, gelijk sommige willen [d], in die van de Eyke te Chalcedon) daar sijne gedagtenis so eerwaerdig gehouden wierd, dat verscheyde, te voren gewoon te sweeren by den Martelaar, na dien tijd hunne eeden deeden op de gebeeden van *Dioscurus*. Dood van Dioscurus,

Ammonius viel in een siekte ontrent den tijd, als alles tot het houden van die Synode wierd aangelegd, en liet sig overbrengen naar Chalcedon, en aldaar in de buurt van *Rufinus*, alwaar hy, sijne siekte aangroeijende, binnen korten overleed, na dat hy op sijn dood-bed voorsegd had, dat in de Kerk (e) een groote scheuring en vervolging soude ontstaan; dat de stigters van dien een quaad eynde nemen, en daar na een gewenschste ruste en gesegende vreede volgen soude; 't welk ook in allen deelen sijne vervulling gehad heeft. Hy wierd begraven in het *Apostoleum*, of Apostelen-kerk, alwaar sijn graf, naar het seggen van mijnen Schrijver (f), die ter selver tijd leefde, door het geneesen van koortsen vermaard wierd. Hy was een Man van sulken agting, dat (g) selfs *Theophilus*, de boodschap van sijne dood ontfangen hebbende, niet konde na-laten te weenen, en rond uyt van hem te seggen, Dat niemand van de Monniken, toen levende, by hem te vergelijken was, hoewel het ook waar was, dat deselve hem veel moeyte aangedaan had. en Ammonius.

Dus nam de langduurige en hevige onlust en twist tusschen *Theophilus* en die Monniken over de Boeken en gevoelens van *Origenes* een eynde, na dat se met een quaad oogmerk was opgeheven, en door snooder middelen dus lang voortgeset. En seeker, dat *Theophilus* hier in meer door flinkse insigten, dan uyt yver voor de saak self, gedreeven wierd, blijkt genoegsaam, doordien hy, over de Werken van *Origenes* so veel gerugt gemaakt hebbende, nog self dagelijks deselve doorbladerde (h); self gaf hy op sekeren tijd, daar over aangesproken, tot bescheyd; *De Boeken van* Origenes *zijn gelijk een veld vol allerley kruyden en bloemen: vind ik daar iets, dat goed en gesond is, ik maak'er mijn gebruyk van, en ga al 't geen onnut en schadelijk is voorby.* Theophilus flinkse insigten tegen de Monniken lekken uyt.

(c) *Pallad. c. 17. p. 159.* (d) *Socr. lib. 6. c. 17. p. 326.* (e) *Pallad. ibid. p. 157.* (f) *Ibid. p. 159.* (g) *Soz. loc. cit. p. 781.* (h) *Socr. loc. cit. p. 325.*

VYFDE AFDEELING.

Van *Chrysostomus* vertrek af tot het bevel van sijn tweede banning.

INHOUD.

Gewoel des volks over het afsetten van Chrysostomus. *Hy word in der stilte vervoerd naar* Bithynien. *Waar over de stad in verwerring raakt. Hy word weder ingeroepen. De Keyserin verschoond haarselven by hem. Hy weygerd in de stad te komen, voor dat hy opentlijk gesuyverd was. Hy vond sig genoodsaakt, om het volk genoegen te geven, in de stad te komen. Hy wierd blijdelijk ingehaald, en deed*

die gelegentheyt een treffelijke predikatie. Onlust tusschen de aanhangers van Theophilus *en de* Constantinopolitaansche *stedelingen.* Theophilus *wijkt stilletjes naar* Alexandrien. *Een Synode te* Constantinopelen *vergaderd, om 't verhandelde in de laatste Synode tegen* Chrysostomus *te vernietigen. Hy raakt op nieuw in ongunst van de Keyserin. Bestraft het opregten van haar beeltenis, en de ongebondentheden, die op die plaats gemeenlijk gepleegd wierden. Hy predikt daar vrymoedig tegen.* Theophilus *diend* Chrysostomus *vyanden met raad om sig daar van te bedienen. Een tweede Synode word te* Constantinopelen *tegen* Chrysostomus *gehouden. Een besluyt van het Concilie te* Antiochien *tegen hem ingebragt; dog beantwoord. De ware geschapenheyt van die saak.* Elpidus *spreekt onbeschroomd voor* Chrysostomus *by den Keyser. De Keyser held naar deszelfs vyanden. Alle voorspraak voor hem wierd verworpen.* Chrysostomus Clergie *en Gemeynte, in het Doop-huys van* Constantius *vergaderd, worden overvallen. Misdrijven en smaad tegen die op de velden en in de bosschen wilden vergaderen.* Theophilus *send eenige af naar* Romen, *en laat daar de saak vertoonen.* Chrysostomus *brief aan den* Roomschen *Bisschop* Innocentius, *en aan sommige anderen in het* Westen. Innocentius *antwoord aan* Theophilus, *dat de geheele saak in een onpartydige Synode behoorde gehoord en verhandeld te worden.*

De Gemeynte toond haar genegentheyt tot Chrysostomus;

I. HEt voorgevallene in de Synode wierd ten eersten rugtbaar onder de Gemeynte, die, daar over ongemeen ontsteld, t'samenrotte (*a*), de kerk dag en nagt, ten eynde hy haar niet mogt ontweldigd worden, bewaarde, en schreeuwden, Dat sijn saak voor een grooter, bescheydener en onsijdiger Vergadering behoorde ondersogt te worden. Maar *Chrysostomus* gaf sig, uyt vrees voor opstand, op den derden dag ontrent de middag-tijd, wanneer het volk daar minst op verdagt was, over aan den Bevel-hebber, die met een party soldaten hem quam af-halen, door wien hy tegen den avond door de stad naar de zee-kant geleyd, en in die selve nagt over het water gebragt wierd naar Hieron, een haven aan de mond van de Euxinische zee. Van daar wierd hy landewaards-in gebragt op seeker Land-goed te Prænetum in Bithynien. Hier sullen wy hem voor een korten tijd laten, en ondertusschen weder keeren naar Constantinopelen, om te sien, wat na *Chrysostomus* vertrek aldaar voorviel.

die vervoerd word.

Verwerring daar over gereesen onder de stedelingen.

So dra dat rugtbaar wierd, raakte de geheele stad in oproer. Veele gaven de schuld aan den Keyser; de meeste aan de Synode; maar alle aan *Theophilus*. Die tot nog toe sijne vyanden waren geweest, waren nu met medelijden ontrent hem aangedaan; selfs veele, die even te vooren hem wenschten afgeset te sien, riepen nu uyt, Dat het niet anders als boosheyt en onregtveerdigheyt was. In desen algemeenen oproer hadden de Monniken, *Chrysostomus* vaste vrienden, een groot aandeel, sy slooten de kerken, en wilden het volk aldaar hunne gebeeden niet laten doen, waar door alles so over hoop raakte, dat, indien het verhaal van *Zosimus* (*b*) waar is, de soldaten en het gemeene volk op de Monniken aanvielen, veele van deselve in de kerk vermoorden, en de ontkomene vervolgden, niemand, dien sy in het swart (de gewoone kleeding der Monniken) vonden verschonende, so dat'er veelen, thans in den rouw, of om andere redenen, te dier tijd in 't swart gekleed, sonder onderscheyd om hals raakten. *Severianus*, in hoop van

(*a*) *Socr. ibid. c.* 15. *p.* 323. *Sozom. lib.* 8. *c.* 18. *p.* 782. *Pallad. c.* 8. *p.* 75. *Chrysost. Epist. ad Innoc. p.* 679. *Theod. lib.* 5. *c.* 34. *p.* 239. *Vid. Zosim. lib.* 5. *p*800. (*b*) *Loc. supr. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van het volk door 't vertoonen dat alles wel gedaan was, tot bedaren te brengen, klom op den predik-stoel, en stelde het volk voor, Dat, al was *Chrysostomus* nergens anders om veroordeeld, sijne trotsheyt en hovaardy de straffe, hem overgekomen, meer als genoeg verdiend hadden: want hoewel anderen souden konnen worden quijt gescholden, de Schriftuur egter getuygd met ronde woorden; *God wederstaat den hoveerdigen.* Maar dit seggen maakte het nog erger, en sette het volk tot meerder woede aan, so dat'er weynig hoop was om de oproerige Gemeynte tot stilte te brengen. Niet weynig wierd die algemeene ontsteltenis verswaard, als'er in die selve nagt een vreeslijke aardschudding gevoeld wierd, waar by de hemel, gelijk se het opnamen, sijn misnoegen, tegen het geen ontrent *Chrysostomus* gedaan wierd, te kennen gaf. Dit jaagde bysonder het Hof een ongemeene schrik aan, so dat des Keysers Geheymschrijver in den volgenden morgenstond belast wierd hem te rug te halen. Self had reeds de Keyserin *Eudoxia* (haarselven van het quaad tegen hem gestookt bewust, en siende werwaards de drift van het volk sig strekte) van den Keyser op hare knyen sijne herroeping versogt, en met eenen haren Kamerling *Briso* naar *Chrysostomus* gesonden (*c*), om hem te versoeken, haar geensins verdagt te houden, als soude sy eenigsins aan de swarigheden, hem overgekomen, schuldig zijn, doordien sy betuygde daar geheel onschuldig aan te wesen. Het waren, *liet se seggen*, vuyle en godloose menschen geweest, die hem sulken ongemak gebrouwen hadden. Sy riep God tot getuyge, dat hare tranen en droefheden opregt en van herten waren; dat sy hem eerde als een Bisschop, en bysonder als dien Man, die met sijne handen hare kinderen gedoopt en wedergebooren had. Vervolgens wierd'er boode op boode gesonden, om hem op het spoedigste te doen weder-komen; so dat de Bosphorus van volk krielde, en het gemeene volk, aan die vreugde willende deel hebben, den mond van de Propontis met schuyten bedekte, en hem tegen komende, met brandende fakkelen voor hem uytvoeren.

Severianus wilde 't volk stillen; dog te vergeefs.

Orders om Chrysostomus weder in te halen.

II. *Chrysostomus* te rug keerende, stapte te Mariane (een plaats die de Keyserin toequam, en naast by Anaplus, aan den mond van de Pontische zee, ontrent vier [Engelsche] mijlen van de stad, gelegen was) aan land. Hier bleef hy, met betuyging, niet in de stad te willen komen, ten ware hy sijn onschuld voor een grooter Synode, als die hem had afgeset, soude mogen verdedigen. Maar het volk was ongeduldig om so lang te wagten, begon opentlijk te murmureeren, en wierp de schuld op het Hof; 't welk, om die naklank af te breeken, alles bedagt om hem tot het binnen-komen te beweegen. So dra hy sulks had ingewilligd, liet de Keyserin (*d*) hem begroeten, met verklaring, Dat nu haar gebed verhoord, en 't geen sy so hartelijk te gemoet gesien had, voltrokken was; dat sy daar meer roem in stelde, dan in de kroon die sy droeg; dat sy nu haar Bisschop had weder gekregen, en het hoofd weder gegeeven was aan het ligchaam, de Stuurman aan het schip, de Herder aan de kudde, en de Bruydegom aan de Bruyt; dat die, welke sijn huwelijks-bed geschonden en besmet hadden, schaamrood waren; en dat het haar, nu sy tot haar oogmerk gekomen was, niet scheelde of se leefde of stierf. Op weg ontmoette en vergeselschapte hem een grooten drang van menschen, die sig met gesangen, enkelijk tot dese plegtigheyt opgesteld, lieten hooren, brandende fakkelen in hunne handen droegen, en hem dus pragtig en blijdelijk inhaalden, en geleydden tot

Gelijk geschiedde.

Met begroeting van de Keyserin,

en pragtige inhaling door het volk.

 de

(*c*) *Chrys. Serm. post redit. ab exil. Tom.* 4. *p.* 973. & *Soz. loc. cit.* (*d*) *Serm. ubi supra p.* 974.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de hoofd-kerk, daar sy hem genoegsaam dwongen op sijnen Bisschoplijken stoel (Throon) te gaan sitten, en hen sijnen zegen te geven. Hy betuygde sulks niet te konnen doen, om dat hy onder Kerkelijke tugt stond, en dat de Regters, die hem hadden veroordeeld, eerst hun vonnis intrekken, en op sijn stoel herstellen moesten. Maar hoe meer hy sig verontschuldigde, hoe het volk begeeriger wierd, en te sterker aanhield; so dat hy, geen middel siende om het te stillen, op sijnen Bisschoplijken stoel klom, en haar, volgens het gewoone formulier, *den zegen en vreede* toewenschte. Dat gedaan zijnde, sag hy dat'er wat meer verwagt wierd, weshalven hy voor de vuyst een Leer-reden (*e*) tot het volk aanhefte, daar in hy tot sijn onderwerp genomen hebbende de Historie, dat *Pharao*, de Koning van Egypten, *Abrahams* huysvrouw *Sara* met geweld, om deselve voor hem te hebben, had weggenoomen (*f*), vertoonde, dat *Theophilus* de Egyptenaar gelijk geweld aan sijn Kerk en Bruyt, die hy met geweld en gewapende mannen had overvallen, gepleegd had; 't welk hy door een gepaste vergelijking cierlijke uythaalde, en gelegentheyt nam, om uyt dien hoofde de genegentheyt en drift van den Vorst en het volk te roemen, 't welk sijne toehoorders sodanig bewoog, dat se, ter eeren van den Keyser en Mevrouw de Keyserin *Eudoxia*, luyds-keels beginnende te juychen, hem noodsaakten sijn predikatie wat korter, als gemeend was, af te breeken. Dit was een deftige en cierlijke redeneering, die, hoewel *Baronius* over desselfs verlies klaagt, alsnog voor handen is, en als een merkelijk en gedenkweerdig vooryal van sijn leven, nevens nog eene, te voren van hem uytgesproken, bewaard en nagelaten is door *Georgius*, Bisschop van Alexandrien, in sijne beschrijving van *Chrysostomus* leven.

Op wiens begeerte hy haar segend en predikt.

Welk Theophilus qualijk duyd.

III. Dit alles nam, gelijk wy denken konnen, *Theophilus* vry qualijk op, meende nu reden gevonden te hebben om *Chrysostomus* op nieuw te beschuldigen, doordien deselve tegen Kerken-order, na dat hy Kerkelijk was afgeset, sijn Bisschoplijke bediening weder had aangevaerd: maar hy vreesde den Keyser en de Hovelingen, die hy wel sag dat des volks drift moesten involgen, daar door te mishagen, en daarom besloot hy de saak van *Heraclides*, Bisschop van Ephesen, voor te nemen. Tot dien eynde dagvaarde hy desselfs beschuldigers, en maakte een geding tegen hem; waar op de vrienden van *Heraclides* in-bragten, Dat het tegen alle Wetten van 't Land en van de Kerk streed, iemand, die niet tegenwoordig was, en hemselven niet konde verdedigen, te willen veroordeelen en verdoemen. *Theophilus* egter en de sijne seyden te willen voortgaan, daar sig de andere dapper tegen stelden, so dat tusschen de Egyptische Bisschoppen, die het met *Theophilus* hielden, en de Gemeynte van Constantinopelen, harde woorden reesen, en daar op slagen volgden, waar door sommige gequetst, en andere dood geslagen wierden. Dese wanorder maakte sulken schrik by *Severianus*, en van dat selve slag van Bisschoppen, dat sy de vlugt uyt de stad namen, en *Theophilus*, bedugt wat uyt dat alles soude brouwen, en te gemoet siende, dat'er schielijk een Concilie, om alles nauwkeuriger te ondersoeken, stond vergaderd te worden, by nagt te scheep ging, en naar huys voer. Het was ook tijd: want het volk over sijn godloos en boosaardig bedrijf ontrent *Chrysostomus* verwoed, sogt hem alom (*g*), met een voornemen, om hem in de zee te werpen. *Chrysostomus* onderwijlen, hield sterk by den Keyser aan (*h*), dat'er, tot suyvering van hem, en het herdoen

Nieuwe verwerring tusschen de Bisschoppen en het volk.

De Bisschoppen vlugten.

(*e*) *Ext. ubi supra p. 909. & ap. Greg. Alex. in vit. Chrys.* (*f*) *Gen. 12. 14, 15.* (*g*) *Pallad. ibid. p. 75.* (*h*) *Epist. ad Innoc. ibid.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

doen van het onregtveerdig vonnis over hem geveld, een Concilie mogt vergaderd worden, en versogt de Bisschoppen uyt Syrien, die nog daar gebleven waren, dat hem de ingebragte klagten, en het verhandelde in de Synode mogten worden overgeleverd, of dat hem ten minsten de misdaden, daar hy mede betigt was, opgegeeven, en sijne beschuldigers aangeweesen mogten worden. Maar die seyden, sig daar niet mede te willen moeijen. De Keyser dat hoorende, ontbood *Theophilus*, dien hy belastte weder te komen, met sijne Bisschoppen weder te vergaderen, en uyt hunnen naam berigt in te leveren van 't geen by hen gedaan was, also het hem niet wel voor-quam, dat de eene party de andere by haar afwesen veroordeeld, en daar in alle wetten en orders te buyten gegaan had. Maar hy had daar geen trek toe, en daarom verontschuldigde hy sig, om dat hy (so was sijn voorgeven) by sijn afwesen voor een oproer vreesde. En het was sonder reden niet, also het volk hem, even te voren, eer des Keysers brief quam, met duysend smaad-woorden en verwijtingen op het lijf gevallen had. Dies onaangesien vergaderden te Constantinopelen meer als sestig Bisschoppen, die de handelingen van de laatst te Chalcedon gehoudene Synode na-sagen, desselfs besluyt vernietigden, en *Chrysostomus* in alles herstelden. Ontrent die selve tijd verhief *Chrysostomus* sijnen Ouderling *Serapion* tot Bisschop van Heraclea.

Theophilus weder op outboden komt niet.

Meer als 60 Bisschoppen herstellen Chrysostomus.

IV. Maar niet lang duurde dese Sonne-schijn, en *de wolken quamen weder na den regen.* *Chrysostomus* was niet lang hersteld, of men maakte toestel (*i*), om een silver beeltenis van de Keyserin *Eudoxia* op te rigten. Het wierd gemaakt op een porphyr-steene zuyl en een verheven grond, en geplaatst niet verre van de kerke van de H. *Sophia*, regt in de straat, die daar naar toe liep. Men wyde het selve, gelijk in sulke saken de gewoonte was, met veele ongebondentheden en spottelijke plegtigheden in, die nu te vryer en onbeschroomder gedaan wierden, gemerkt de Stadvoogd ten deele een Heyden, en ten deele een Manicheër zijnde, het volk self tot gejuych, dansseryen, en allerhande buyten-sporigheden had aangestookt: immers het was te dier plaats daar het gemeene volk doorgaans t'samen liep tot hunne losse speelen en tijd-quistingen, waar door menigmaal de Vergadering in hare godsdienstigheden belemmerd en gestoord wierd. Dit konde *Chrysostomus* niet verdragen, die by alle gelegentheden in sijne predikatien daar dapper tegen uytvoer, en doorstreek niet alleen die dat hadden gedaan, maar die aanheffers en aanraders daar van waren. De Keyserin dat hoorende, was over sijne bestraffingen vry gevoelig, en nam voor, hem daar over ter reden te stellen; dog hy, in plaats van sagte en goede woorden te geven, gebruykte sijn oude vrypostigheyt en onsijdigheyt, en begon by gelegentheyt, als de Geschiedenis van *Johannes den Dooper*, en 't geen hem van *Herodes* en *Herodias* over-quam, in het vervolg geleesen wierd, sijne predikatie op dese wijse (*k*) (hoewel *Photius* aan de waarheyt van dat verhaal vry wat twijfel slaat): *Nu is ook* Herodias *weder aan het woeden, nu danst sy wederom, en soekt het hoofd van den Dooper* Johannes *in een schotel te hebben.* Jesabel *gaat weder op en neder, en bedenkt hoe se* Naboths *wijngaard eygenen, en den Heyligen* Elias *naar de wildernis jagen sal.* Vervolgens beeldde hy een quade vrouw uyt, seggende, *Dat geen beest in de wereld, self geen leeuw of draak, by een boos wijf kan vergeleken worden*; 't welk hy uyt de daden van verscheyden

De beeltenis van Eudoxia word opgerigt,

daar Chrysostomus ernstig tegen aangaat.

 boose

(*i*) *Socr. lib. 6. c. 8. p. 326. Sozom. lib. 8. c. 20. p. 785.* (*k*) *Ext. Tom. 6. p. 280. De hac tamen Orat. vid. quæ habet Phot. cod. 274. col. 1521.*

booſe vrouwen, in de H. Schriftuur vermeld, beveſtigde. Dog om ſijne Toehoorders daar door den moed niet te benemen, veranderde hy van taal, haalden den aart, hoedanigheyt en daden der goede vrouwen op, en roemde derſelver treffelijke voorbeelden. Sijne vyanden oordeelden hier door veel voordeel en vat tegen hem gevonden te hebben, deedden die predikatie het geheele Hof door klinken, en, hoewel het laatſte gedeelte het eerſte genoegſaam verbeterde, ſpraken alom niet als van het eerſte, 't welk dan, gelijk het gemeenlijk gaat, erger als het was verbreyd wierd. *Eudoxia* voelde haarſelven daar door geraakt, en meende door ſulk prediken geweldig verongelijkt te zijn, ſo dat ſy haar misnoegen alom te kennen gaf. Hier van wiſten *Chryſoſtomus* vyanden ſig ſeer wel te bedienen, die(*l*) voor eerſt daar verſlag van deeden aan *Theophilus*, dien ſy verſogten om ſelfs over te komen, of hen ten minſten te raden, wat en hoe ſy hier in doen ſouden. Maar hy verder ſiende, wilde hemſelven niet wagen, dog ſond drie andere Biſſchoppen, *Paulus*, *Poimeen*, en een derde, die nieuwelings Biſſchop geworden was, over, die hy laſt gaf, en voorſag met ſeekere Synodale beſluyten by ouds tegen *Athanaſius* genomen, om volgens deſelve nu insgelijks tegen *Chryſoſtomus* te vonniſſen.

Waar door ſijne vyanden weder opwakkeren, en hy in ongenade vervalt by de Keyſerin.

VI. Ontrent het eynde van het jaar CCCCIII quamen, op aanſchrijvens, verſcheyden Biſſchoppen (*m*) uyt Syrien, Cappadocien, Pontus en Phrygien te Conſtantinopelen te ſamen, onder welke als hoofden uytmuntten *Leontius*, Biſſchop van Ancyra, en *Ammonius* van Laodicea in Piſidien. Sy errinnerden ſig, dat *Theophilus* een verkeerden weg ingeſlagen had, als hy met *Chryſoſtomus*, ſelf eer de ſaak onderſogt was, niet de minſte gemeenſchap houden wilde, en daarom ſchroomden ſy niet, ſo dra ſy in de ſtad gekomen waren, hem te ſpreeken, en met hem Kerk-gemeenſchap te houden, tot dat ſy konden verneemen, hoe deſſelfs ſaken te Hoof ſtonden. Daar nu aarſelde *Chryſoſtomus* belang hand over hand: want als de Kers-dag naderde, quam de Keyſer (daar toe hy door *Eudoxia*, en andere ontrent hem zijnde, ligt bewogen wierd) niet in de kerk, gelijk ſijne gewoonte was, maar liet *Chryſoſtomus* aanſeggen, Dat hy met hem geen deelgenootſchap ſoude konnen houden, voor dat hy hemſelven van 't geen tot ſijnen laſte was ingebragt, had geſuyverd. Die voorſlag behaagde *Chryſoſtomus*, en daagde opentlijk uyt, alle die hem hadden beſchuldigd, om hunne klagten goed te maken: maar niemand was'er, die ſig daar toe derfde bloot geven; en daarom ſloegen *Leontius* en *Ammonius* aan *Acacius* en *Antiochus* onder de hand voor, dat het beſt ſoude weſen de oude klagten te laten varen, en maar alleenlijk in te brengen, Dat hy, door een Synode afgeſet, op eygen goed-dunken, ſonder behoorlijke order, ſijn Biſſchoplijken ſtoel weder ingenomen had. Dit geſchiedde, dog *Chryſoſtomus* gaf daar op tot antwoord, Dat hy by ſijn wederkomſt door de ſtemmen van vijf-en-ſeſtig Biſſchoppen herſteld was. Maar, *ſeyde Leontius*, die u in de Synode veroordeelden waren nog meerder in getale; daar hy noodſakelijk moet geagt worden geſien te hebben op alle, die in de uytſpraak van die Synode genoegen genomen hadden, hoewel ſy daar niet waren tegenwoordig geweeſt: want, gelijk wy te voren gemeld hebben, daar waren'er maar ſes-en-dertig, of, volgens de rekening van *Photius*, vijf-en-veertig Biſſchoppen in die Synode geweeſt. Hier op begonden ſy na te ſien de oude Kerkelijke beſluyten(*n*), die van *Theophilus* waren overgeſonden, en laſen eerſt het vierde beſluyt van het Concilie van Antiochien, gehouden

Verſcheyden Biſſchoppen komen te Conſtantinopelen.

Hun boos beleyd tegen Chryſoſtomus.

(*l*) *Pallad. ubi ſupra.* (*m*) *Socr. & Sozom. loc. cit. Pallad. p. 76.* (*n*) *Pallad. p. 78. &c.*

De besluyten van het Concilie te Antiochien wierden geleesen.

houden in het jaar CCCXLI; „Dat een Bisschop of Ouderling zijnde afgeset (sy voegden'er by, ἀδικαίως ἢ δικαίως, *'t zy met regt of onregt*) „en uyt hemselven, sonder last van een Synode, tot sijn Kerk wederkeerende, of, gelijk de woorden van het besluyt seggen, de Heylige „diensten onderneemende te bedienen, van alle hoop tot herstelling sal „versteeken zijn, en geen plaats tot verdediging of verschooning sal genieten, en dat die daar na nog met sulk een deelgenootschap houd, uyt „de Kerk sal geworpen worden. En daar na het twaalfde van het selve Concilie; „Dat die in sulken geval sijn toevlugt neemd by den Keyser, „daar hy sig op een grooter Synode, dan die, door welke hy veroordeeld „is, behoorde te beroepen, en sijn saak aan dessels oordeel en uytspraak „over te geven, sal onverschoonlijk verklaard worden, sigselven niet „mogen verdedigen, of eenige hoop van herstelling hebben. Waar op *Chrysostomus* antwoordde, Dat die artijkelen van de Arianen bedagt, en enkelijk ontworpen waren van mannen, die *Athanasius* poogden te overdwarssen, en het algemeen en regtsinnig Geloof hoopten aan kant te setten. En, om de waarheyt te seggen, men moet bekennen, dat wel het grootste gedeelte der Bisschoppen in dat Concilie regtsinnig waren, en die Handelingen by de algemeene Kerk zijn aangenomen, maar dat'er ook in die Vergadering een sterke party was van sulke, die voor Arianen bekend stonden, of immers die party gunstig was, door welker toedoen eenige besluyten sodanig wierden gesteld, als in hun kraam diende, tot hun oogmerk strekte, en hunne handelingen tegen *Athanasius* scheenen te konnen billijken. Het is ook seeker, dat *Chrysostomus* met sulken antwoord niet anders voorhad, als om hen een inkeer te doen hebben; te meer, om dat de besluyten van de Antiochiensche Synode in het regifter van de Kerkelijke Boeken thans nog niet waren ingelijfd, 't welk egter niet lang daar na geschied is. Ook raakten die besluyten *Chrysostomus* niet, als die, volgens order te regt gesteld, vry gesproken en weder aangenomen was, so dat hy met waarheyt gesegd had, door een vry grooter Synode, als die hem afgeset en gebannen had, hersteld te zijn.

Daar Chrysostomus op antwoorde.

Ook waren sy hem niet tegen.

VII. *Leontius*, en de overige Bisschoppen, merkten wel niet veel met woorden tegen hem te sullen winnen, en derhalven versogten sy den Keyser tien Bisschoppen van *Chrysostomus* party te kiesen, en die te doen stemmen, of die artijkelen van het Concilie van Antiochien, die sommige seyden van de Regtsinnigen, andere van de Arianen gemaakt te zijn, moesten worden aangenomen, of niet: maar *Elpidius*, de bedaagde Bisschop van Laodicea in Syrien, en nevens hem *Tranquillinus*, gingen insgelijks naar het Hof, den Keyser biddende, Dat *Chrysostomus*, ten ware daar genoegsame redenen toe waren, niet afgeset en verstooten mogt worden. Hy is, *vervolgden se*, te voren niet behoorlijk afgeset, maar door een Keyserlijken Amptenaar met geweld weggevoerd; ook is hy niet op sijn eygen goed-dunken, maar op sijn Majesteyts uytdrukkelijke order, hem door den Geheym-schrijver overgebragt, weder t'huys gekomen; en so veel die besluyten van het Concilie van Antiochien, die sy thans inbrengen, aangaat, wy hebben hen getoond dat deselve van Ketters versonnen en opgesteld zijn. Die van de andere party stoven daar tegen op, niet anders als of sy door roepen en bulderen hunne saak dagten goed te maken. *Elpidius* in tegendeel wendde sig, als'er een weynig stilte gemaakt was, naar den Keyser, dien hy met bedaardheyt aansprak: *Sire*, seyde hy, *wy willen u niet langer moeÿelijk vallen, nog uwe langkmoedigheyt tergen, maar een eynde van de geheele saak maken.*

Nieuwe loosheyt van Leontius tegen Chrysostomus,

daar sig Elpidius dapper tegen stelde,

en de partyen door

Laat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

een aardigen voorslag verlegen maakt.

Laat Antiochus, Acacius, *en alle de andere Broederen die besluyten, die sy voorgeven van Regtsinnigen gemaakt te zijn, onderteekenen, en verklaren van het selve Geloof te zijn als die deselve gemaakt hebben; hier door sal aanstonds het verschil ten eynde zijn.* De Keyser, dien voorslag niet quaad vindende, lagte *Antiochus* aan, en seyde hem, Dat sulks seer bequaam en redelijk was. Waar op sy verstomden; dog geen andere raad wetende om van de saak af te komen, beloofden ten laatsten, hoewel, gelijk men merkte, tegen hun gemoed, die besluyten te onderteekenen; maar gelijk sy dat niet meenden, so hebben sy het ook nooit gedaan.

Antiochus versoekt Chrysostomus uytsetting.

VIII. Dus waren, sedert *Chrysostomus* weder-komst, negen of tien maanden verloopen (*o*); ondertusschen naderde de jaarlijksche Vasten-tijd, waar van sig *Antiochus* dagt te bedienen, die tot dien eynde stilletjens naar den Keyser ging, hem voordragende, Dat *Chrysostomus* t'eenemaal overtuygd, sijn tijd van antwoorden had laten voor-by schieten, en uyt dien hoofde versoekende, dat hy hem, also Paaschen haast soude aanschieten, dog wilde uyt de stad setten.

Order des Keysers aan Chrysostomus, om sijn Kerk te verlaten.

Arcadius, oordeelende in saken van die natuur op het woord van een Bisschop te mogen seker gaan, wierd ligtelijk bedrogen, en alle dat versoeken en harrewarren wars zijnde, sond aan *Chrysostomus* order om sijn Kerk te verlaten; dog de goede Bisschop gaf daar op vrymoedig tot antwoord;

Die daar op vrymoedig antwoord,

„Ik heb dese „Kerk van God mijnen Saligmaker ontfangen, en my is de sorg over „de sielen deser Gemeynte aanbevoolen. Ik kan uyt dien hoofde mijn „pligt niet verwaarloosen. Maar indien gy dat beoogd, de uyterlijke „magt is in uwe handen. Werp my met geweld hier uyt, op dat ik „ten minsten in het niet waarneemen van mijn pligt my op uw gesag mo„ge beroepen.

en naderhand order kreeg om in sijn huys te blijven.

Dit versagte eenigsins de strengheyt, die anders stond tegen hem te worden uytgevoerd. Egter wierden'er sommige van het Hof gesonden, die hem met goede woorden uyt de kerk lokten, en geboden in sijn huys te blijven. Hier door hoopten sy te konnen sien, wat van alle de onderneemingen tegen hem te verwagten soude zijn; want indien bevonden wierd, dat het volk sig daar tegen kantte, was 'er niet anders te doen, als hem uyt sijn huys weder naar de kerk te brengen; maar indien dat van het volk met goede oogen wierd aangesien, souden sy tot verdere strafheden konnen voortgaan.

Hoe hy sig daar ontrent gedroeg.

Chrysostomus egter liet niet na de kerk en de Heylige Vergaderingen te besoeken, dog ging in al dien tijd anders niet veel buyten sijn huys. Dit duurde tot de week voor Paaschen toe, wanneer op den eygensten dag, als men de gedagtenis van *Christus* kruyciging vierde, hem op nieuw order gesonden wierd, uyt de kerk te gaan; waar op hy antwoordde so als hem raadsaamst dagt.

Acacius raad aan den Keyser.

De Keyser, uyt eerbied voor de plegtigheden van dien Heyligen tijd, en vreesende voor oploop in de stad, nam met *Acacius* en *Antiochus* raad, wat hy in dat geval best soude doen; en versogt hen met eenen toe te sien, dat sy hem tot geen quade en onregtveerdige handelingen souden aanraden: die hem daar op tot antwoord gaven; *Sire, maak geen swarigheyt, laat het afsetten van* Chrysostomus *tot onsen laste staan, wy zijn gereed, met gevaar van ons leven, dat te verantwoorden.*

40. Bisschoppen spreeken voor Chrysostomus, dog te vergeefs.

Dit wierd aanstonds rugtbaar; waar op veertig Bisschoppen, die met *Chrysostomus* hun Vasten hielden, naar den Keyser en de Keyserin, thans in der Martelaren gedenk-plaats, gingen, deselve met tranen smeekende de Kerk te sparen, en van haren Bisschop niet te laten berooven, bysonder te dier tijd, daar Paaschen voor de deur was,

(*o*) *Pallad. ibid. p.* 80.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

was, op dat de *Catechumeni*, die onderweefen en tot het ontfangen van den Doop bereyd waren, van hun oogmerk niet mogten verfteken blijven. Maar hun verfoek wierd afgeflagen, 't welk *Paulus*, Biffchop van Croatien, fodanig ontftelde, dat hy tot de Keyferin feyde: *Eudoxia, vrees God, heb medelijden met uwe eygene kinderen, en ontheylig* Chriftus *Heylige vier-dag niet met het plengen van bloed*; waar op de Biffchoppen, met weenende oogen, en bedroefde herten, weder vertrokken.

IX. Alles dus aan 't woelen geraakt zijnde, deeden *Chryfoftomus* Ouderlingen, nevens eenige Biffchoppen die het met hem hielden (*p*), de Gemeynte vergaderen in het Doop-huys, dat na *Conftantius* benaamd wierd, daar fe de geheele nagt over bleven, en den tijd befteedden, fommige met het leefen van de H. Schriftuur, anderen de aankomelingen tot de aanftaande plegtigheyt te bereyden. Dit fag *Antiochus* en fijnen aanhang met een nijdig oog aan, die dan by hunne vrienden en voorftanders aan het Hof verfogten, dat die Vergadering mogt geftoord en verftrooid worden. Maar de *Magifter Officiorum*, die het hoogfte gefag thans aan het Hof had, wees dat van de hand; Want, *feyde hy*, 't is nagt, en de Vergadering tal-rijk, en daarom moet voorfigtigheyt gebruykt worden, om in fulken faak fo los niet toe te vallen. Sy in tegendeel feyden, dat de kerken ledig ftonden, en dat de Keyfer, derwaards komende, en niemand vindende, foude merken dat des volks genegentheyt tot *Chryfoftomus* hen daar van daan getrokken had, dat dan hem foude konnen beweegen, hem (*Antiochus*) en de fijne qualijk te bejegenen, gemerkt fy hem hadden wijs gemaakt, dat'er niemand was, die *Chryfoftomus* foude willen aankleven. Die groote Amptman, verlegen met hun verfoek, gaf, alvorens tegen alle quade gevolgen betuygd hebbende, bevel aan *Lucius*, gelijk verhaald word, een Heyden, Hopman van een Bende fchild-dragers, om naar de kerk te gaan, en te fien, of hy het volk met gemak kon bewegen, om hun afgefchooten plaats te verlaten, en in de kerk te komen. Maar die bragt tot befcheyd, dat'er niet aan te doen was, gemerkt daar fo grooten getal van menfchen was vergaderd, en elk even yverig en driftig was. *Chryfoftomus* vyanden hier mede niet voldaan, bewogen hem hetfelve nog eens te verfoeken, en het volk door fagte middelen tot het keeren naar de kerk te beweegen, of met gewelddadigheyt het plegen van den te dier tijd gewoonen godsdienft te beletten. Maar om niet mis te taften, gaven fy hem tot leydsmannen en hulp fommige van hunne *Clergie* mede. Dus vergefelfchapt quamen fy tot de plaats, daar de Gemeynte thans vergaderd was (*q*), die, fo dra defe binnen getreeden waren, in alle hoeken vol fchrik en over-hoop raakte. De *Clergie* wierd gevat, geflagen, gewond, naar de gevangen-huyfen gefleept, en fchandelijk mishandeld. De aankomende Leerlingen wierden verftrooid. De vrouws-perfoonen, die haarfelven, om gedoopt te worden, reeds ontbloot en ontkleed hadden, vlooden naakt weg, veele derfelven wierden gewond, en het water felf in het Doop-vat wierd met het vergooten bloed geverwd. Van daar braken fy naar het opper-eynde door, mishandelden felfs godloofelijk de Heylige bond-teekenen, fo dat de geheyligde wijn felf over der foldaten kleederen geplengd wierd. De vuyligheden, daar bedreeven, zijn met geen tongen uyt te fpreeken, waar door alom een ongemeene wanorder gefien wierd, en het volk de geheele ftad op en neder liep, niet anders doende, dan fugten, jammeren, weenen, en hun droevig ge-

De Gemeynte word fchandelijk overvallen,

en gruwelijk mishandeld.

[Hhhh]

(*p*) *Idem. ibid. p.* 83. (*q*) *Id. p.* 84. *Chryf. Epift. ad Innoc. p.* 680.

geval vertoonen. Alom wierd door het eene bevel voor, het andere na, onder ſware bedreyging afgekondigd, dat niemand onderſtaan ſoude met *Chryſoſtomus* deelgenootſchap te houden. So dra het dag wierd, namen de meeſte inwoonders van de ſtad de vlugt, en weeken naar het geboomte, en boſſchagien, naar de vlakke velden, of waar ſy ſig eenigſins dagten veylig te zijn, en hun feeſt-dag te konnen vieren. De Keyſer, op dien dag juyſt buyten de ſtad ſig wat willende verluſtigen, ſag van verre een veld, daar ſig niet als wit opdeed. (Hier waren de *Catechumeni*, die 's nagts te voren gedoopt, en nu [volgens de gewoonte van de oude Kerk] in het wit gekleed waren, ten getale ontrent van drie duyſend, daar onder ſig veele, met het wit Doop-kleed nog aangedaan, waarſchijnlijk uyt vreeſe van hunnen Biſſchop te verlieſen, gemengd hadden.) De Keyſer, verbaaſd door ſulken geſigt, vraagde aan ſijne lijf-wagten, Wat dat voor volk was? Die hem, om ſijn toorn nog meer gaande te maken, ſeyden, dat het een ſluyp-vergadering van eenige Ketters was. Waar op aanſtonds een deel ſoldaten order kreegen, om die Vergadering te ſtooren; die deſe laſt ſonder uytſtel uytvoerden, en ſommige van de *Clergie* by de kop vatteden, dog de meeſte maar omcingelden. Verſcheyden adelijke vrouwen wierden gegreepen, welker ſommige van hare ſluyers ontbloot, en anderen de oor-ringen ſo onbeſuyſt afgerukt wierden, dat een gedeelte van hare ooren in de loop bleef; anderen wederom, om op geen onbeſchofte en geweldadige wijſe mishandeld te worden, verwiſſelden in allerhaaſt van kleederen met die van hare dienſtmaagden, en ontquamen het op die wijſe. Seer veele wierden gegreepen, en gevangen geſet, ſo dat de kerkers wierden veranderd in kerken. Men ſong daar Lof-ſangen, deelde het Heylige Avondmaal uyt, e. ſ. v. terwijl de kerken niet anders ſig opdeeden als kerkers, daar men niets hoorde en ſag als ſlaan en geeſſelen, als vloeken en ſweeren, om de menſchen tot afſtand en afſweering van hunnen Biſſchop te dwingen.

Byſonder in het veld.

Chryſoſtomus is op buyten-middelen bedagt.

X. *Chryſoſtomus*, ſiende dat alles t'huys ſo hoopeloos ſtond, beſloot hulp van buyten te ſoeken, waar door hy, indien'er niet anders op volgde, de wereld ten minſten de ware geſchapenheyt van de ſaak dagt te vertoonen. Hier toe had hy reeds voor eenigen tijd vaſtgeſteld iemand naar Romen af te ſenden, en daar door ſijn ongeval aan den Paus *Innocentius*, en de Weſterſche Biſſchoppen bekend te maken. Maar de boosheyt en 't bedrog waren al tijdelijk op de been, om door alle middelen haar belang te beſorgen, terwijl de waarheyt en onnoſelheyt op de goedheyt van haar ſaak geruſt was. *Theophilus* (*r*), wetende hoe veel 'er hem aangelegen was ſijnen handel tegen *Chryſoſtomus* op het beſte de wereld eerſt bekend te maken, had reeds ſijnen Leſer met brieven naar Romen geſonden, en aldaar bekend gemaakt, dat hy *Chryſoſtomus* had afgeſet. Dog *Innocentius* vond ſig, by het leſen van den brief, niet weynig ontſteld, en begon te vreeſen, dat *Theophilus* daar niet te wel in gehandeld moeſt hebben, alſo'er niemand van ſchreef als hy, en 't geen hy'er van ſchreef, hem blind liet, gemerkt hy nog de reden waarom, nog de wijſe hoe dat was toegegaan, eenigſins ophaalde. Onderwijlen quam ook *Euſebius*, een Diaken te Conſtantinopelen, thans tot het waarneemen van de voorvallen van die Kerk te Romen ſig ophoudende, hem verſoeken, om ſijn geloof aan den brief van *Theophilus* maar voor een korten tijd te ſchorſſen, hem verſeekerende, dat hem de geheele ſaak eerlang ontvouwd en voor oogen afgebeeld ſoude worden; gelijk dan ook na verloop van drie dagen aldaar vier Biſſchoppen van

Theophilus voorbarig en onnoſel berigt aan Innocentius.

(*r*) *Pallad. c. 2. p. 9.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van Constantinopelen over-quamen; te weeten, *Pausophius* uyt Pisidien, *Pappus* uyt Syrien, *Demetrius* uyt het tweede Galatien, *Eugenius* uyt Phrygien, en nevens hen twee Diakenen, *Paulus* en *Cyriacus*, mede brengende drie verscheyden brieven, een van *Chrysostomus*, een van de veertig Bisschoppen, en een derde van de *Clergie* te Constantinopelen. In den brief van *Chrysostomus* wierd hem (*s*) een kort verslag gedaan van de geheele saak, en bysonder van de laatste wreedheden in de week voor Paaschen gepleegd; en hy versogt tot het weeren van sulken sterken en boosaardigen party sijn behulpsame hand te leenen, en ondertusschen die geheele handeling, door een brief, onbillijk en kragteloos te verklaren. Ook verbond hy sig, (indien sijne partyen lust hadden, om hunne saak voort te setten, de afschriften van hunne handelingen hem wilden ter hand stellen, en sijne beschuldigers te voorschijn brengen) met hen voor een onsijdige en vrye regtbank te verschijnen, en aldaar sigselven, van al 't geen tot sijnen laste was ingebragt, te suyveren. Van den selven inhoud (mits namen en plaatsen veranderende) waren desselfs brieven aan *Venerius*, Bisschop van Milanen, en *Chromatius*, Bisschop van Aquileja. Chrysostomus send beter berigt over.

XI. *Innocentius*, de saak nog niet grondig en naar eysch begrijpende, schreef daar op brieven (*t*) van broederschap en gemeenschap, so wel aan *Theophilus*, als aan *Chrysostomus*, hoewel hy met eenen sijn misnoegen over die Synodale uytspraak liet blijken; en betuygde, dat over die saak een onsijdiger Synode, op welker leden en wijse van verhandeling niet te seggen viel, uyt de Oostersche en Westersche Bisschoppen, en daar nog vriend nog vyand, van welke gemeenlijk geen goed en regtsinnig oordeel te verwagten is, wierd aangesien, behoorde gehouden te worden. Hoe sig Innocentius daar omtrent draagd; Weynige dagen daar na quamen *Petrus*, Ouderling van Alexandrien, en *Martyrius*, Diaken van Constantinopelen, met andere brieven van *Theophilus*, en met de Handelingen van de Synode, die *Chrysostomus* gedoemd en afgeset had. en op nader berigt *Innocentius* deselve geleesen hebbende, sag op hoe slegte beschuldigingen *Chrysostomus* veroordeeling steunde; dat *Chrysostomus* self niet was tegenwoordig geweest, en de klagten hem niet in sijn aangesigt waren voorgedragen; waar door hy te meer in sijn oordeel van *Theophilus* dwase handeling, dat hy een man, die niet gehoord was, te schielijk en onbedagtsaam had gevonnisd, versterkt wierd; 't welk hy hem door een brief, luydende als volgd, te kennen gaf: *Broeder* Theophilus, *wy onderhouden onse gemeenschap met u, en onsen broeder* Chrysostomus, *gelijk wy u in onsen laatsten brief vertoonden; nog zijn wy van de selve gedagten en oordeel, en verklaren u rond uyt, (en dat sullen wy doen, so meenigmaal als gy daar over aan ons schrijft) dat wy, ten zy over de saken, so onnosel en belagchelijk behandeld, een billijker en regtmatiger vonnis geveld worde, onsselven met regt van de gemeenschap met* Chrysostomus *niet konnen onttrekken. Indien gy dan durft uw vonnis staande houden, voor een Synode, naar de voorschriften van* Christus *vergaderd, verschijnen, aldaar uwe klagten voorstellen, en deselve volgens de Wetten van het Niceens Concilie (want de Kerk van Romen geen andere erkend) laten oordeelen, so sult gy uwe saak konnen billijken, en buyten tegenspraak stellen*, e.s.v. aan Theophilus schrijft.

(*s*) *Ext. Tom.* 4. *p.* 677. & *ap. Pallad. loc. cit.* (*t*) *Pallad. c.* 3. *p.* 22.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

SESDE AFDEELING.

Van *Chrysostomus* bedrijf sedert het tekenen van sijn bannissement, tot dat hy in ballingschap weggevoerd wierd.

INHOUD.

Op Chrysostomus *leven wierd meer als eens toegelegd. De order van sijn bannissement word geteekend; die hy sig gewillig onderwerpt. Hy neemd afscheyd van de Bisschoppen, en de Diakonessen in het* Doophuys. *Soekt, buyten weeten van het volk, te vertrekken. Hoe hy sigselven in die gelegentheyt versterkte. Een brand ontstaat in de kerk van* Chrysostomus. *Hoe ver die daar, en in de naastgelegene plaatsen ging.* Chrysostomus *vrienden worden daar mede beschuldigd. Verscheydene worden daarom gevangen geset, en qualijk gehandeld.* Arsacius *word Bisschop gemaakt van* Constantinopelen. Chrysostomus *aanhangers houden afgesonderde Vergaderingen, en hebben den naam van* Johanniten. *Bevel om met* Arsacius, Theophilus, *e. s. v. deelgenootschap te houden. Strenge handelingen tegen de* Johanniten. Olympias, *een van* Chrysostomus *Diaconessen, raakte in groote swarigheyt: dese word kortelijk beschreven; een vertoog van hare sonderlinge godsaligheyt en devotie.* Porphyrius *kant sig merkelijk tegen* Chrysostomus; *een vertoog van desselfs quaden inborst, en hoe hy Bisschop van* Antiochien *wierd. De* Johanniten *senden meermaals naar* Romen *om hulp. De Keyser* Honorius *schrijft hier over aan* Arcadius, *als ook* Innocentius *aan* Chrysostomus, *en aan de* Clergie *en Gemeynte van* Constantinopelen.

Aanslagen tegen het leven van Chrysostomus.

I. WY lieten de saak van *Chrysostomus* te Constantinopelen in een seer droevigen staat, so dat sijne vrienden en navolgers verstrooid, bespot, gevangen en gedood wierden, en hy self in sijne bediening belemmerd, in sijn huys vastgehouden, en nergens veylig was, waar door hy dagelijks in gevaar was van sijn leven. Men ontdekte ontrent hem een man (*a*), die, sigselven als onsinnig aanstellende, een pook in sijn hand had, waar op agterdogt viel dat hy *Chrysostomus* sogt te vermoorden. Het volk, vaststellende dat hy daar toe gehuurd was, bragt hem by den Schout van de stad; dog *Chrysostomus* dat gewaar wordende, sond aanstonds eenige Bisschoppen derwaards, op welker aanhouden hy, sonder verder ondersoek, ontslagen wierd. Dese aanslag *Chrysostomus* vyanden mislukt zijnde, wierd op een andere wijse hervat. Een dienaar van *Elpidius*, Ouderling, een van *Chrysostomus* dood-vyanden, wierd (*b*), om hem te vermoorden, gehuurd voor vijftig stukken goud. Dese, dat hebbende aangenoomen, voorsag sig van drie sweerden, en liep met aller haast naar het Paleys van den Bisschop, daar hy van een bekende gestuyt en gevraagd wierd, Waar hy so schielijk naar toe wilde? waar op die booswigt niet, als met een doodelijke wonde hem toe te brengen, antwoordde. Dit verwekte een groot geschreeuw, waar door van alle kanten toegeloopen, en de moordenaar vervolgd wierd, dien sy, na dat hy seven anderen, de eene voor, de andere na, sodanig gequetst had, dat vier op staande voet dood bleven, en de drie andere ter nauwer nood weder geneesen wierden, eyndelijk vatteden, en naar het Hof bragten, daar sy om regt en geregtigheyt tegen

(*a*) *Soz. lib.* 8. *c.* 21 *p.* 787. (*b*) *Sozom. ibid. Pallad. c.* 20. *p.* 197.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tegen dien man, en die hem daar toe hadden aangeset, riepen. Maar de Schout, hen voor die tijd beloovende, (ten eynde hy hen eenig genoegen geven mogt) den aangebragten volgens Regten te laten ondersoeken, liet hem, als die drift over was, vry en onbelemmerd los. Uyt dese staaltjens merkte het volk wel, in wat gevaar hunnen goeden en waerden Bisschop was, om welk voor te komen, sy by beurten waakten, en sijn huys nagt en dag bewaarden. Dus stonden de saken tot ontrent een week na Pinxteren (*c*), op welke tijd *Acacius*, *Severianus*, en derselver aanhang, siende dat hunne aanslagen t'elkens mislukten, vaststelden, op *Chrysostomus* bannissement aan te dringen, en dus een eynde van de saak te maken. Sy stelden hun versoek met aangename en vleyende woorden voor. De Keyser, (*waren hunne woorden*) is onmiddelijk aangesteld van den hemel; sijne Majesteyt is niemand onderworpen, maar alle andere staan onder hem; hy kan sijn wil tot een Wet en regelmaat van sijn doen maken; en daarom hoopten sy, dat hy niet toegevender soude willen zijn als Priesters, nog Heyliger als Bisschoppen. Meermaals, *seyden sy*, hebben deselve u betuygd de swarigheyt van *Chrysostomus* affetting op hunne schouderen te willen neemen, weshalven sy hem alsnog ootmoedig baden, dat hy dog eenen man niet wilde sparen tot verderf van hen allen. De Keyser, 't zy van al dat versoeken moede, 't zy door hun seggen overredet, teekende de order van sijn bannissement, die hy *Chrysostomus* door sijn Geheym-schrijver *Patricius* liet t'huys brengen. Deselve luydde als volgd: *Acacius, Antiochus, Severianus, Cyrinus en die van hunnen aanhang zijn, hebben uw veroordeeling tot hun last genomen: en daarom vertrek uyt de Kerk, so dra gy op uwe saken sult order gesteld, en deselve Gode bevoolen hebben.* *Chrysostomus* die klare en duydelijke last ontfangen hebbende, stelde vast te gehoorsamen, en seyde tot de Bisschoppen, en alle die by hem waren (hy trad met eenen uyt sijn huys): *Komt, laat ons gaan bidden, en ons met den Bescherm-Engel versterken.* Hun gebed in de kerk gedaan hebbende, en gereed staande om uyt te gaan, wierd hem door een Hoveling, sijn vriend, in der stilte gewaarschouwd, dat *Lucius*, een sterk en trots man, voor de deur van *Constantius* Doop-huys gereed stond, om sijn uytgaan af te wagten, hem, indien hy weygerig was of sammelde, te vatten, en met geweld weg te voeren, waar door dan ligtelijk de geheele stad in oproer soude konnen raken; die hem dienvolgende liet raden, in aller stilte en veyligheyt te vertrekken, op dat het volk, hem willende ontsetten, met de soldaten niet handgemeen mogten worden. In gevolge van desen goeden en voorsigtigen raad, nam hy sijn afscheyt van de Bisschoppen, en een iegelijk derselven, so veel hem sijne tranen en bewogen herte toelieten, gekust hebbende, liet de overige op het koor, hen seggende, dat hy sig voor een korten tijd moest affonderen. Van daar keerde hy sig naar de Doop-plaats, daar hy *Olympias* en de andere Diakonessen (t'samen geroepen zijnde) aldus aansprak: „Komt hier mijne dogters, en luysterd naar 't geen ik u „sal seggen. Mijne saken hebben, so ik merk, hier een eynd. Ik heb „mijn loop voleyndigd, en gy sult mogelijk mijn aangesigt nooit meer „sien. Het geen ik u tegenwoordig met allen ernst versoek, is, dat niemand van u haar gewoone sorg en yver voor de Kerk verlate. Indien „iemand tegen sijn wil in mijn plaats gesteld, of door een algemeene „toestemming verkoren word, sonder sig door eersugt tot desen stoel in „te dringen, onderwerpt u aan hem, als aan my self, want de Kerke kan

Waar tegen hy nagt en dag bewaard word.

De Keyser tekend, op een vleyend versoek, sijn bannissement.

Hoe sig Chrysostomus daar op droeg.

(*c*) *Pallad. c.* 10. *p.* 88.

„kan niet ſonder Biſſchop zijn; ſo ſult gy genade vinden by God. Gedenkt mijner in uwe gebeeden. Op welke woorden ſy, met droefheyt overſtelpt, haarſelven voor ſijne voeten neder-wierpen, dog hy liet haar door een ſijner Ouderlingen gebieden te vertrekken, op dat de Gemeynte niet eenigſins mogt ontruſt worden. Dat gedaan zijnde, keerde hy ſig naar de Ooſt-ſijde van de kerk. Ondertuſſchen had hy, om de Gemeynte, die hy wel wiſt dat hem niet ſoude laten vertrekken, te misleyden, bevel gegeeven ſijn Paerd, daar hy gemeenlijk op reed, te brengen voor de Weſter-deur van de kerk, op dat hy by ſijn uytgaan aldaar mogt verwagt worden; dog hy ging onverwagt uyt door een andere deur, ſijn gemoed boven alle vreeſe van gevaar verheven hebbende, en ſigſelven, naar ſijn eygen verhaal, verſterkende met deſe en diergelijke gedagten (*d*): „Wil de Keyſerin my bannen, laat ſe my „bannen; de aarde is des Heeren, midsgaders hare volheyt. Wil ſe, „dat ik aan ſtukken gehakt word, laat ſe my midden door ſagen; ſo „heeft men den Propheet *Jeſaias* voor my gedaan. Wil ſe my in de zee „werpen, ik weet, dat ſulks *Jonas* is te beurt gevallen; of in een bran„denden oven, ik ſal de drie Jongelingen tot mijne makkers hebben. „Wil ſe my werpen voor de wilde beeſten, ik gedenke dat *Daniel* voor „de Leeuwen geworpen is. Geeft ſy laſt my te ſteenigen, laat het ſo „geſchieden, ik heb den eerſten Martelaar *Stephanus* aan mijne ſijde. „Staat ſe naar mijn hoofd, laat ſe het wegnemen, *Johannes de Dooper* „verloor ook het ſijne. Begeerd ſe mijn goed, laat ſe het vry halen; „naakt ben ik uyt mijns moeders buyk gekomen, en naakt ſal ik daar „heenen weder-keeren. Dit nu viel voor ontrent den 20. *Juny* CCCCIV.

En met welke gedagten hy uyt de kerk ging.

II. De Gemeynte onderwijlen wierd in het wagten naar hem ongeduldig, ſo dat ſe hem de geheele kerk door, in hoop van hem te bewaren, en, des noods zijnde, uyt der vyanden handen te redden, begonden te ſoeken, 't welk de partyen, met de kerk aan alle kanten te ſluyten, poogden voor te komen (*e*). Die'er buyten waren, liepen als dol de ſtraten op en neder, ſommige naar de zee-kant, om die den Biſſchop hadden weggevoerd te vervolgen, en anderen, onſeeker van den uytſlag, namen, om ſig een veylige plaats te ſoeken, de vlugt buyten de ſtad. De anderen, in de kerk beſlooten, verlangden niet minder, om'er buyten te zijn, en drongen ſodanig naar de deur, dat het onmogelijk was deſelve te openen, tot dat ſe eyndelijk, een weynig ruymte gemaakt hebbende, met groot geweld deſelve opbraken. Terwijl men daar mede doende was, raakten de kerk ſchielijk in brand (*f*), die onder den predik-ſtoel eerſt geſien wierd, en denſelven in een oogenblik vernielde, vervolgens om hoog ſloeg, en ſig ſodanig naar alle de ſijden van dat deſtig gebouw uytſpreyde, dat ſe het, uytgenomen de kleer-(gerf-) kamer, daar de Avondmaals-ſchotel, en het Heylige gereedſchap was opgeſlooten, t'eenemaal in de aſſche raakte. Maar daar ſtuytte de brand niet. De vlamme nu alles hebbende verteerd, vloog, als zegepralende, door de lugt, en ſette ſig in het Regt-huys, de gewoone vergader-plaats van de Regters, een koſtelijk en konſtelijk gebouw, geleegen aan de zuyd-ſijde van de kerk, dog al vry wat daar van daan; en, 't geene het allerwonderlijkſte was, de brand raakte de huyſen niet die naaſt by de kerk ſtonden, maar wel die verder af, en het gemelde Keyſerlijk Paleys, het Regt-huys, naaſt waren. De vlammen van de een en andere ſijde quamen boven in de lugt te ſamen, even als een boog over een brug,

De Gemeynte word ongemeen outſteld.

De kerk raakt in brand,

die ſig verder uytſpreydde.

(*d*) *Epiſt.* 125. *p.* 867. (*e*) *Sozom. loc. cit. Vid. Socr. lib.* 6. *c.* 18. *p.* 327. (*f*) *Idem. &* *Pallad. p.* 91.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

brug, daar het volk veylig konde onder heen gaan; ja het was merkelijk, dat by die vreeslijke brand geen mensch nog beest omquam. Met dat gebouw verbrandden te gelijk verscheyden treffelijke en uytgelesene oude stukken (g), bysonder de beeltenissen der negen *Musen*, wel eer op Helicon opgeregt, en van *Constantijn* herwaards gebragt. Niets bleef'er over als de beeltenissen van *Jupiter* en *Minerva*, die op houten voet-stukken (*pedestallen*) voor een Kapèl van den Raad staande, ongeschonden bleven, so dat deselve, niet-tegenstaande het gesmolten loot, en een meenigte steenen daar op gevallen, en neder-gestort was, naderhand by het opruymen van de grond, buyten aller menschen verwagting, volkomen en ongequetst gevonden wierden. Mijnen Schrijver maakt, volgens sijne beginselen (want hy was een Heyden) daar een wonder van, en segd, dat alle verre-siende Mannen daar een welstand en voorspoed der stad, die dese goden onder hunne sorg en bescherming voortaan souden aanneemen, wigchelden en voorspelden. De brand begon des avonds, en duurde den geheelen nagt, en een gedeelte van den volgenden dag, hoewel de kerk meest binnen den tijd van drie uuren vernield wierd. Over desen droevigen brand vielen verscheyden gedagten. *Chrysostomus* vyanden maakten geen swarigheyt dessels vrienden daar mede te beschuldigen, als een uytwerking van hunne onversadelijke wraaksugt. Dese in tegendeel betuygden daar, so veel hen mogelijk was, tegen, en weeten sulks aan de anderen, die, so se seyden, voorgenomen hadden hen, te gelijk met de kerk te verbranden. Anderen wederom oordeelden, gemerkt de oorsprongk onbekend, en de uytstrekking dessels ongemeen en wonderlijk was, dat deselve was ontsteeken van den hemel, om de gruwelijke sonden van die tijden, en wel bysonder het onregtvaerdig bannen van sulken nuttigen en treffelijken Herder, die van sijn Gemeynte so ongemeen geliefd was, te straffen. Maar waar uyt deselve ontstond of niet, immers groote moeijelijkheden en wan-orders volgden daar op: want men greep een meenigte van menschen, die dan gevangen geset, en seer qualijk gehandeld wierden. En om dat de regte oorsprongk niet wel scheen te konnen worden uytgevonden, wierd door *Arcadius* aan *Studius*, Stads-provoost (h), last gegeeven, om te besorgen dat alle buyten-Bisschoppen en Kerkelijke persoonen ontdekt, gescheept, en elk naar sijn land gesonden wierden, en dat, wanneer deselve, na bekend-making van dese order, nog in de stad bleven, de huysen, daar sy in schuylden, of hunne sluyp-vergaderingen met eenige stedelingen hielden, sonder verschooning voor het gemeen souden worden aangeslagen. Sekeren *Optatus*, die in het volgende jaar dat selve ampt bekleedde, nam voor, also hy een Heyden, en uyt dien hoofde bly was sig van dese gelegentheyt te konnen bedienen, die saak scherper aan te setten, en onder dien schijn sijn gal tegen de Christenen uyt te braken; en, gelijk doorgaans de swakste meest te lijden hebben, overviel *Chrysostomus* aanhang met alle bedenkelijke hardigheyt en wreedheyt.

Wat daar van geoordeeld wierd.

De Christenen, en bysonder Chrysostomus navolgers, daar wreedelijk om gehandeld.

III. De stoel van Constantinopelen dus open geraakt, wierd beraadslaagd wie'er, om *Chrysostomus* alle hoop van herstelling af te snijden, ten eersten best diende ingedrongen te worden. Dit deed men, eer nog een week na *Chrysostomus* vertrek verloopen was. Die hen meest scheen te dienen, wierd uytgepikt, en dese was *Arsacius* (i), broeder van *Nectarius*, *Chrysostomus* Voorsaat, die sy, uyt dien hoofde, de Gemeynte niet hoopten onaangenaam te sullen zijn. Hy was van sijn broe-

Arsacius word Bisschop in Chrysostomus plaats

(g) *Zosim. lib. 5. p. 801.* (h) *Cod. Theod. lib. 16. tit. 11. leg. 37.* (i) *Socr. ibid. c. 19. p. 328. Soz. ibid. c. 23. p. 789. Pallad. p. 94.*

Die beschreven word.

broeder voorgeslagen tot Bisschop van Tarsen, dog had dat Bisdom geweygerd aan te neemen, 't zy ter oorsaak van sijn kleyn gevoelen van hemselven en veragting van de wereld, 't zy om dat hy naar een beter plaats hoopte. En wanneer *Nectarius* hem over sijn eygensinnig weygeren ernstig berispte, bevestigde hy sijn weygering met een eed, dat hy nooit, so lang hy leefde, een Bisschops-ampt soude aanneemen; maar als hem dit van Constantinopelen voor-quam, vond hy goed sijn belofte en eed niet te houden. Hy was reeds een vry oud man, (zijnde tagtig jaren) die van inborst niet woelagtig of driftig was, maar vry naar ruste helde, en daarom, door loose en quaad-stookende ligt te versetten, dus tot het uytvoeren hunner schadelijke aanslagen, en tot de wreedste en schandelijkste daden gebruykt wierd. Een droevig gesigt was dit voor de vrienden en volgers van *Chrysostomus*, die niet verdouwen konden, dat niet so seer een mede-genoot, als wel een indringer hun meesters plaats vervulde, en daarom scheydden sy sig van hem af, verwierpen alle gemeenschap met hem, en hielden hunne godsdienstige Vergaderingen in d'een of d'ander hoek van de stad, so dat se, om hun gedurig aankleeven aan hunnen Bisschop *Johannes*, den naam van *Johanniten* kreegen. Het speet den ouden *Arsacius* niet weynig, dat hy dus versmaad, en van sulken merkelijken gedeelte sijner Gemeynte met den rug aangesien wierd. Hier over beklaagde hy sig by den Keyser, die daar aanstonds orders tegen stelde. Hy had reeds in het begin van dat jaar alle de Grooten, en Amptenaren aan het Hof (*k*), geboden sig van die buyten-regelige en oproerige Vergaderingen, (die hy den naam van *Conventiculen* gaf) te onthouden, met bedreyging, indien sy anders deeden, hunne Ampten, en te gelijk alle hunne goederen te verbeuren. Dit vond wel ingang by de Hovelingen, maar belette, die in de stad Johanniten genoemd wierden, hunne Vergaderingen niet: weshalven de Keyser (*l*) een nieuwe Wet maakte; Dat alle meesters hunne dienst-boden van die Vergaderingen souden hebben af te houden; dat de meesters, hier in nalatig bevonden, behalven de boete der dienstboden, t'elkens drie ponden gouds souden moeten betalen; en dat sy, weygerende voor hunne dienstboden te betalen, voor elk persoon in de boete van vijftig ponden gouds souden geslagen worden. Dese Wet was gedag-tekend op den elfden *September*. Maar op dat het de omleggende plaatsen niet beter souden hebben als de stad, sond ook de Keyser order aan *Eutychianus*, den Hoofd-stadhouder (*m*), (met last om deselve aan de Landvoogden der Provincien over te senden) om alle die ongeoorloofde t'samen-komsten te smooren: *Alle die met* Theophilus, Arsacius *en* Porphyrius (die nieuwelings Bisschop van Antiochen geworden was) *geen deelgenootschap houden, sullen van hun Bisdom worden afgeset, en verklaard worden al hun geld, land en goed verbeurd te hebben.* Waar op binnen korten (doordien dat alleen op de Bisschoppen sag) een nader Plakaat, dat alle man raakte, volgde: *So iemand een Bisschop of een van de* Clergie *verbergd, of maar iemand die met* Chrysostomus *deelgenootschap houd, in sijn huys neemd, desselfs huys sal verbeurd zijn, en te koop gesteld worden.* Alles wierd nauw, vaerdig en scherp uytgevoerd; want den Burger-hopman barstte, met een bende soldaten versterkt, in hunne Vergaderingen, overviel, met stokken en steenen gewapend, alle die hy daar vond; daar van sommige geslagen, en andere gevangen genomen wierden, 't welk de overigen sodanigen schrik aanjoeg, dat sy qualijk dersden uyt hunne huysen gaan, of in

Oorsprong der Johanniten.

Arsacius verwerft Keyserlijke orders tegen deselve.

Die wreedelijk wierden uytgevoerd.

(*k*) *Cod. Theod. ibid. leg.* 4. (*l*) *Ibid. leg.* 5. (*m*) *Id. leg.* 6. *& Pallad. c.* 3. *p.* 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

in de ſtad blijven, maar als gewillige ballingen elders hunne veyligheyt gingen ſoeken; ja, om hun ramp te vermeerderen, oeffende de Stadhouder *Optatus*, onder voorwendſel van die aan de laatſte brandſtigting mogten ſchuldig zijn, op te ſoeken, alle ſoorten van ſtrengheyt en wreedheyt tegen hen. Onder die ſchijn wierd de Leſer *Eutropius* aangeranſd, en te regt geſteld, en hem een ſchuld-bekentenis afgeparſt; want hy wierd met knodſen wreedelijk geſlagen, en met riemen deerlijk gegeeſſeld, het vleeſch wierd hem met vreeslijke yſers uyt de lendenen, en ſelf van ſijne wangen afgehaald, en op verſcheyden plaatſen van ſijn ligchaam met brandende toortſen geſengd; dog dus mishandeld in de gevangkenis geworpen, leefde hy niet lang. Beter wierd niet gehandeld met *Tigrius*. Deſe was van af-komſt een Barbaar, en een Slaaf, maar om ſijn trouw en yver voor ſijn meeſter vry geſteld, en, by verloop van tijd, een van de Ouderlingen te Conſtantinopelen geworden. Een goed en nederig man, die ongemeen beleefd en milddadig was aan de armen en vreemdelingen. Deſen namen die onbarmhertige booswigten, ontkleedden hem, geeſſelden hem deerlijk, bonden hem aan handen en voeten, wierpen hem op de pijn-bank, en rekten hem ſodanig, dat alle ſijne leden buyten haar gewrigte raakten.

Staaltjens daar van aan Eutropius, en Tigrius;

IV. Self moeſt het ſwakker geſlagt die gemeene ramp gevoelen: getuygen waren daar van *Nicarete*, *Pentadia*, *Salvina* en *Procula*, die uyt dien hoofde veel moeſten uytſtaan; maar onder alle was merkelijkſt ſeekere *Olympias*, daar van wy, gemerkt ſy *Chryſoſtomus* om haren godvrugtigen omgang ſo lief was, dat hy, ten tijde van ſijn ballingſchap, aan haar niet min dan ſeventien brieven ſchreef, nodig agten eenig nader verſlag te geven. Sy was geboren (*n*) van deftige en aanſienlijke Ouders, ſeer rijk en ongemeen ſchoon, en getrouwd geweeſt aan een geweſenen Stadhouder *Nebridius*, die, pas twee jaren getrouwd zijnde, ſtierf, of liever, om quaad beleyd in ſijne bediening, gedood wierd. Een vrouw in het bloeijen harer jaren, en die ſo veele aanlokkelijkheden had, konde niet miſſen tot een tweede huwelijk verſogt te worden: ſelf de Keyſer *Theodoſius* dagt haar aan ſijn eygen bloed-vriend *Elpidius* uyt te trouwen; weshalven dien Edelman haar ſonder ophouden ten huwelijk verſogt, dog te vergeefs, want ſy gaf hem tot antwoord; *Indien de Keyſer wilde, dat ik een man ſoude hebben, hy ſoude my den mijnen niet benoomen hebben: maar hy heeft, oordeelende dat my geen man diende, en ik onbequaam ben een man te believen, hem uyt het gevangenhuys des ligchaams ontſlagen, my van het jok des huwelijks vry gemaakt, en het aangenaam en gemakkelijk jok van een vryen ſtaat opgelegd.* De Keyſer, over deſe ſcherpe antwoord gevoelig, had den Stadsvoogd belaſt hare middelen te beſlaan, en 't bewind daar over aan te neemen, tot dat ſe dertig jaren ſoude oud zijn. In gevolge van dien handelde deſelve haar vry onſagt, waar in hy door *Elpidius* niet weynig wierd aangeſet, ſo dat hy haar ſelf geen vryheyt gaf om in de kerk te gaan, of met eenig Biſſchop te verkeeren. Maar ſy was te beter gemoed, dankte God voor 't geen haar over-quam, en liet den Keyſer weeten als volgd: „Gy hebt, *Sire*, gedaan als een Vorſt, ja ontrent ſulken onwaerdigen „als ik ben de ſorg aangenomen als een Biſſchop, doordien gy die ſwa„re laſt, die op mijne ſchouderen lag, my afgenoomen hebt. Egter „ſoud gy my nog een grooter en edeler dienſt doen, indien het u be„haagde mijne middelen aan de Armen, en ten behoeve van de Kerk

ſelf aan vrouwen; byſonder aan Olympias, wiens leven kortelijk opgehaald word.

(*n*) *Pallad. c. 15. p. 150, 162. Sozom. lib. 8. c. 9. p. 768. Socr. c. 24. p. 291. Niceph. lib. 15. c. 24. p. 400.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„uyt te deelen: want ik ben de roem van so gegoed te zijn al lang moe-„de, en niet sonder vreese geweest, dat ik my, met de dingen hierbe-„neden moeijende, de beste en duursaamste rijkdommen der siel soude „verwaarloosen. *Theodosius* was over die dapperheyt en edelmoedigheyt niet weynig verwonderd, en gaf, so dra hy van sijn optogt tegen *Maximus* weder gekeerd was, last, hare goederen weder aan haar over te geven. Dat gedaan zijnde, versogt se, om in het toekomende sulken versoek af te snijden, van *Nectarius*, te dier tijd Bisschop, voor Diakonesse van de Kerk te Constantinopelen te worden aangenomen, waar in sy dan vervolgens niet alleen haren tijd, so dat se selden by dag of nagt uyt de kerk week, maar ook haar goed godvrugtig besteedde; want sy gaf onbekrompen van haar geld en goed, so meenigmaal als sig de gelegentheyt aanbood. Sy deed handreyking aan de Armen, besorgde de vreemdelingen, paste op, en diende den Bisschop, en alle die van de Heylige Order waren; so dat *Theophilus* self haar, gelijk hy se naderhand om het onderhouden der Egyptische Monniken haatte en vervolgde, te voren ongemeen prees; ja op sekeren tijd, door haar schoonheyt vervoerd, magtig lief koosde: met een woord, sy kreeg door haar wijsheyt en deugdsaam gedrag sulken agting, dat *Nectarius* selden eenige Kerkelijke saken afdeed, voor dat hy haar oordeel gehoord, en met haar raad gepleegd had. *Chrysostomus* egter bewees sy daar na bysondere eer, want sy diende hem meest altijd in eygener persoon, had opsigt op alles dat sijn huysgesin raakte, self op sijne kleederen, en tafel, ten eynde sijn spijs, naar de swakheyt van sijn maag vereyschte, wel mogt worden toebereyd. Sy dus alom voor sulken yverigen dienares van den Bisschop, (en die als by-na altijd in de kerk was) bekend, wierd betigt aan de gemelde brandstigting schuldig te zijn, 't welk de Stadsvoogd vaststellende, haar vraagde, Waarom sy sulks gedaan had? Waarop sy hem antwoordde; *Sulke dingen te doen komt met mijn manier van doen en leven niet over-een; neen, ik heb selfs het groote goed, dat my God gegeeven had, aan de Kerk besteed.* Ik weet seer wel, *seyde de ander,* hoedanig uw manier van leven geweest is. *Indien gy dat weet*, seyde sy, *wel aan, beschuldig my, en laat een ander mijn Regter zijn.* De Amptenaar haar, nog de overige gevangenen, die misdaad niet konnende bewijsen, begon een andere taal te voeren, haar vertoonende wat dwaasheyt het was met hunnen Bisschop geen deelgenootschap te willen houden, 't welk so gemakkelijk te doen was, en hen soude vrystellen van alle de rampen, die hen andersins stonden te treffen; waar na, als sommige begonden te luysteren, gaf'er *Olympias* tot antwoord op: „Het „is niet redelijk, dat ik, die opentlijk gesmaad en gelasterd, en in het „gerigt van geen der dingen, daar mede men my beschuldigd heeft, „overtuygd ben, egter soude genootsaakt worden my te verdedigen on-„trent saken, die my niet zijn te last gelegd. Geef my derhalven vry-„heyt, om my voor het Geregt door Voorspraken van de eerste betig-„ting te suyveren. Aangaande den dwang, om my tegen alle Wetten „en Regten deelgenootschap te doen houden met dien, die mijn Bis-„schop niet is, ik sal nooit toestemmen te doen 't geen een godvrugtig „en goed Christen met geen goed gemoed doen kan. De Stadsvoogd aan haar niet siende te winnen, liet haar voor die tijd gaan, met last om hare Voorspraken voor den dag te halen; maar ontbood haar niet lang daar na te rug, en dreygde haar met de boete van een groote somme gelds, in hoop haar daar door best te beweegen; dog te edelmoedig was *Olympias*, als dat se daar door soude verset worden, weshalven haar be-

Waar van sy beschuldigd wierd.

Haar vrymoedige antwoorden.

schuldiging

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſchuldiging gemaakt, en het vonnis van verbanning over haar geveld wierd, 't welk ſy ſig gewillig onderwierp, uyt Conſtantinopelen vertrok, en tot Cyzicum, een ſtad aan den Helleſpont gelegen, haar verblijf nam. Hier van daan egter wierd ſe naderhand gebannen naar Nicomedien in Bithynien, van waar ſy *Chryſoſtomus* met geld, en 't geen hem in ſijn ballingſchap verder nodig was, beſorgde. Hier nog lange jaren geleefd hebbende, gaf ſy, na ſo veel geleeden, en haar leven wel beſteed te hebben, hare godvrugtige ſiele Gode over.

verbanning en dood.

V. Ontrent deſe tijd, indien niet vroeger, kreegen *Chryſoſtomus* vyanden nog een ſterken drijver aan hun ſnoer. Door de dood van *Flavianus* raakte de ſtoel van Antiochien open in het jaar CCCCIV. De algemeene roep was, om in deſſelfs plaats tot Naſaat te mogen hebben eenen *Conſtantius* (o), Ouderling van die Kerk, die eerſt Schrijver, Voor-leſer, en vervolgens Diaken geweeſt was; een man van een veerdig en ſneedig verſtand, dog voorſigtig en niet ſchielijk; en byſonder bekend van een ſeer nauw-geſet en ſtreng leven, en van een goed-aardigen, vriendelijken, en vreedſamen inborſt. Maar ter ſelver tijd was in die Kerk nog een Ouderling, *Porphyrius* genaamd (p), die een geruymen tijd ſig met het kleed van ſchijnheyligheyt beholpen had, maar nu ſijn kans ſiende, hetſelve verwierp. Hy was een Man geweeſt van een ſeer ſlordig leven, ſo overgegeeven aan de vleeslijke welluſten, dat hy ſelf van *ſodomie* verdagt was. Sijn meeſte omgang was met goochelaars, ſpeelders, lakkeyen, en diergelijken vuyl ſlag van menſchen, waar over ſijn naam meer dan eens in de ſtads-boeken, als een beſchuldigde, geteekend ſtond. Hy poogde ſig doorgaans door alle looſe en ſnoode middelen by de Biſſchoppen en Magiſtraats-perſoonen bevriend te maken; ja hy word geſegd, ſijn oogmerk bereykt hebbende, het ſilverwerk van de Kerk heymelijk geſmolten, en aan de Magiſtraat, om by alle gelegentheden ſijne vrienden te blijven, vereerd te hebben. Als nu *Flavianus* overleden, en de Biſſchops-ſtoel ledig geworden was, begon hy op middelen van ſijn eygen bevordering bedagt te zijn, tot welken eynde ſijn eerſte werk was, *Conſtantius* te ondermijnen. Hy ſond naar het Hof, en aan alle de Biſſchoppen die iets vermogten; alwaar hy, tot voortſetting van ſijn oogmerk, een vonnis tegen *Conſtantius* uytwerkte, waar door hy gebannen wierd naar Oaſis, een ſeer eenſame plaats in Egypten. De goede *Conſtantius* ondertuſſchen daar van verwittigd, nam de vlugt, en ſtelde ſig neder op het Eyland van Cypren. Vervolgens wierden door ſijn toedoen *Cyriacus* en *Diophantus*, Ouderlingen, en alle de Kerk-bedienden, die hy wiſt trouw voor *Conſtantius* te zijn, gevangen genomen. Dit gedaan zijnde, bediende hy ſig van de Olympiſche ſpeelen, die alle vier jaren weder-keerden: want gewagt hebbende, dat, om ſo te ſpreeken, de geheele ſtad, om die berugte ſpeelen te ſien, buyten naar Daphne geloopen was, ging hy met *Acacius*, *Severianus*, en *Antiochus* (die hy bedektelijk derwaards gebragt had, en t'ſijnen huyſe ophield) en eenige weynige van de *Clergie*, die hy aan ſijn ſijde had overgehaald, naar de kerk, die ſe ten eerſten toeſlooten. Hier wierd hy van gemelde mannen verkoren en tot Biſſchop gewyd, dog met ſulken haaſt en wan-order, dat men het eynde van het gebed niet derfde afwagten. Dit dus verre gedaan zijnde, namen *Severianus* en de overige (na dat ſy wel beloond waren) door onbekende en onbewandelde wegen de vlugt. Het volk van het aanſchouwen der ſpeelen te rug keerende, en verſtaande wat'er geſchied was, ſtond verſteld

Flavianus te Antiochien ſterft.

Conſtantius word begeerd tot Naſaat.

Waar tegen ſig kant een godlooſen Porphyrius,

die het bannen van Conſtantius uytwerkt,

en ſig op een ſnoode wijſe liet Biſſchop maken.

(o) *Pallad. c.* 15. *p.* 144. (p) *Id. p.* 141. 145. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Hoe hy het misnoegde volk daar tegen in toom hield. steld en verbaasd, maar liep, so dra de naaste morgen gekomen was, te samen, en viel aan op het huys van *Porphyrius*, om hem met sijn huys t'samen te verbranden; dog hy was, sulks wel te gemoet siende, reeds geweeken naar *Valentinus*, den Bevel-hebber over het Leger, dat gereed stond om tegen de Isauren op te trekken, dien hy door sijne giften en gaven bewoog tot veyligheyt van sijn persoon, nog voor een tijd daar te blijven. Met een lijf-wagt van sulke gewapende mannen trad hy in de kerk, alwaar alles wat den soldaten voor-quam vernield, en het kruys met voeten getrapt wierd. Niet lang daar na sond hy naar het Hof, daar hy so veel uytwerkte, dat een nors, boosaardig en suffend oud Man, Hopman van de nagt-wagt wierd; waar door hy niet anders beoogde, dan onder de schaduw van desselfs gesag sijne boosaardige voornemens uyt te voeren. Dus wierd het volk door vreese gedwongen in de kerk te komen; dog die anders konden, quamen heymelijk, om hun gemeen gebed te doen, hier of daar te samen. *Porphyrius* ondertusschen plaagde alle die *Chrysostomus* begunstigden, en sloeg toe met *Antiochus* en de sijne, die met alle bedenkelijke wreedheyt de Johanniten, bysonder te Constantinopelen, daar sy den meesten tegenstand vonden, vervolgden.

Chrysostomus vrienden schrijven naar Romen. VI. Door dese harde handelingen, vonden sig de Johanniten te Constantinopelen gedrongen hunne schuyl-plaats en hulp in het Westen te soeken. Sy schreven derhalven naar Romen een brief, die van ontrent vijf-en-twintig Bisschoppen ondertekend was (*q*), waar in sy van al het voorgevallene volkomen berigt gaven, en deeden denselven overbrengen door *Theotecnus*, een der Ouderlingen van Constantinopelen. De Roomsche Bisschop *Innocentius* wist hen voor die tijd niet veel te helpen (also sommige aansienlijke Mannen, die het met de andere party hielden, een stok in 't wiel smeeten): egter deed hy wat hy konde, want hy gaf *Theotecnus* brieven van gemeenschap mede aan *Chrysostomus* self, en aan alle de overige Bisschoppen, die de Kerkgemeenschap met hem onderhielden. Maar niet lang na hem quam ook te Romen seekeren *Paternus*, die sig ook voor Ouderling van Constantinopelen uytgaf, een mismaakt en leelijk man, uyt wiens oogen men wel konde sien, dat hy een vuyl mensch was, en met een quade boodschap quam; en seekerlijk sijn komste strekte, om *Chrysostomus* te bekladden en te schenden. Tot dien eynde had hy by hem brieven van *Acacius*, *Paulus*, *Antiochus*, *Severianus* en verscheyden anderen, in alle welke hy met het brandstigten in de kerk van Constantinopelen rond uyt betigt wierd. Maar geen van die was by *Innocentius* welkom, so dat hy deselve niet eens verweerdigde te beantwoorden. Weynige dagen daar na quam *Cyriacus*, Bisschop van Sinnada, die ter oorsaak van de Plakaten, tegen de begunstigers van *Chrysostomus*, uyt Constantinopelen geweeken was; en straks na hem *Eulysius*, Bisschop van Apamea in Bythynien, die brieven mede bragt, geteekend van vijftien Bisschoppen, en onder anderen van *Anysius*, den bedaagden Bisschop van Thessalonica, behelsende al het geene te voren, en nu laatst te Constantinopelen voorgevallen was. Binnen een maand daar na quam insgelijks over *Palladius*, Bisschop van Hellenopolis, die om de woede en drift, volgens de Plakaten, tegen *Chrysostomus* vrienden, sijn plaats verlaten had, en nog nader berigt gaf van alles, ja self een afschrift van het laatst uytgegeeven Plakaat vertoonde. Na hem quam nog over *Germanus*, een Ouderling van *Chrysostomus*, en *Cassianus* desselfs Diaken, mede brengende een brief uyt

Verscheydene quamen tot dien eynde selfs derwaards.

(*q*) *Pallad. c. 3. p. 24.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

uyt den naam van de geheele *Clergie* van *Chryſoſtomus*, waar in de gepleegde wreedheyt, en de boosaardigheyt van de party, die, thans boven ſweevende, deſelve uytgevoerd had, naaktelijk ontdekt wierd; byſonder vertoonden deſe (om te doen ſien dat *Chryſoſtomus* t'onregt van het ſilver-werk en andere koſtelijkheden der kerk geſtoolen en verkogt te hebben, beſchuldigd was) de lijſt en naam-rol van alle goudene en ſilvere vaten, en andere koſtelijkheden van de kerk, by hen in bewaring, die ſy aan *Studius* de Stadsvoogd, *Eutychianus* den eerſten Stadhouder, *Johannes* den Heer Schat-bewaarder, en *Euſtathius* den Ontfanger, in tegenwoordigheyt van de Klerken en verder Bedienden, die het raakte, hadden overgegeeven. Na hem quam *Demetrius*, Biſſchop van Piſynus, die reeds de Ooſterſche Landſchappen had door-kruyſt, om alom te boodſchappen, (waar toe hy *Innocentius* brieven met eenen vertoond had) dat men te Romen met *Chryſoſtomus* Kerkelijke gemeenſchap hield. Deſe bragt brieven mede van de Biſſchoppen uyt Carien, waar in deſelve hun Kerk-gemeenſchap met *Chryſoſtomus* betuygden, en van het Ouderlingſchap te Antiochien, verklarende met de Kerk van Romen in de ſaak eensgeſind te zijn, en ſmertelijk klagende over den indrang en verdere geweldenaryen van *Porphyrius*. De laatſte die te dier tijd met diergelijken boodſchap te Romen quam, was *Domitianus*, Ouderling, en te gelijk Rentmeeſter van de Kerk te Conſtantinopelen, en *Vallagas*, Ouderling van Niſibis, een ſtad in Meſopotamien, ophalende den droevigen ſtaat van de Klooſters in dat Geweſt, en vertoonende de aanteekeningen van 't geen *Optatus* opentlijk gedaan had tegen de eerwaerdige vrouwen, Diakoneſſen van die Kerk, die hy of tot de Kerk-gemeenſchap met *Arſacius* gedwongen, of in de boete van twee honderd ponden gouds, ten behoeve van de gemeene beurs, geſlagen had.

VI. *Innocentius* door alle deſe boodſchappers, alle quade en droevige tijdinge brengende, ontwaakt, begon de ſaak ter herten te neemen. Niets oordeelde hy daar kragtiger toe, als met den Keyſer *Honorius* daar over te ſpreeken. So deed hy. Daar op ſchreef de Keyſer *Honorius* aan ſijn broeder *Arcadius* (r), „die hem de geheele ſaak uyt de „grond ophaalde, en aanwees, eerſt uyt de ergernis van het opregten van „der Keyſerinnen beeld geſprooten te zijn; hem voor oogen ſtelde de „vuyligheden en rampen daar op gevolgd, daar hy niet als met weêrſin aan konde gedenken; dat hy hem verſogt, en te gelijk wilde raden, „die ongeregeldheden te verbeteren, en door een ſuyvere herſtelling, Gods „misnoegen over 't geen ſo qualijk gedaan was, weg te neemen; dat hy „hier in niet langer ſoude konnen ſtil ſtaan, ſonder de wereld met reden „te doen ergwanen, dat hy ſig als party droeg, of ten minſten ſodanige manieren van doen goed keurde; dog dat dit een ſaak was, waar „over hen het vonnis eygentlijk niet raakte, maar die in een Concilie „van Biſſchoppen behoord onderſogt en afgedaan te worden; dat de partyen reeds hunne Geſanten naar Romen, en de Weſterſche Biſſchoppen tot dien eynde hadden geſonden, en ſig derſelver oordeel wilden „onderwerpen; en dat, voor ſulken Kerkelijken uytſpraak gedaan was, „men ſo onvoorſigtig niet had moeten te werk gaan, byſonder niet „tot het bannen van iemand, of het verbeurt-ſtellen van iemands goederen; te meer, daar de Mannen, tot beſlegting van dit verſchil verſogt, *Chryſoſtomus* den vreede der Kerke hebben aangeboden; weshalven hy beſloot, dat geen van beyde partyen Kerk-gemeenſchap behoord

Innocentius ſpreekt daar over met Honorius,

die daar over aan Arcadius ſchrijft.

(r) *Ext. Epiſt. ap. Baron. ad ann. 404. ex Cod. Vatic. & Concil. Tom. 11. p. 1311.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Innocentius schrijft self aan Chrysostomus,

„ontsegd te worden, voor dat'er over gevonnisd soude zijn. *Innocentius* schreef self ook twee brieven, eenen aan *Chrysostomus*, en een tweeden aan de *Clergie* en Gemeynte te Constantinopelen. Die aan *Chrysostomus* luydde als volgd (*s*):

Aan onsen waerden Broeder JOHANNES send INNOCENTIUS groetenis.

HOewel een onschuldige een gewenschten uytslag te verwagten heeft, en God om sijne genade en barmhertigheyt bidden moet, hebben wy egter geoordeeld ons te betamen u desen brief, door Cyriacus *den Diaken, toe te senden, en daar door tot lijdsaamheyt te vermanen, op dat der vyanden boosheyt niet meer op u vermoge om u te drukken, als een goed geweeten, om uw hoop aan te setten en te bevestigen. Gy, die de Herder en selfs Leeraar van so grooten pligt zijt, behoefd niet te leeren, dat de allerbeste ten allen tijden meest beproefd worden, of sy de kragt van hun lijdsaamheyt sullen vast houden, of wel onder de rampen en ongemakken, die hen drukken, beswijken. Een goed geweeten is seekerlijk de sterkste stut voor ons gemoed, onder alle de elendigheden en onderdrukkingen, die ons t'onregt worden aangedaan. Wanneer wy die door een onverwinnelijke lijdsaamheyt niet te boven komen, geven wy billijke reden, om ons van een quade saak verdagt te houden. Hy behoord alles te konnen verdragen, die in de eerste plaats op God kan vertrouwen, en in de tweede plaats sig te vreede stellen in het voldoen van sijn gemoed. Een vroom Man kan tot lijdsaamheyt aangemaand en daar in geoeffend worden, maar hy moet, sal hy de swarigheden te boven komen, door de H. Schriftuur als met bolwerken, om hemselven te verdedigen en te veyligen, gewapend worden: want de lessen uyt deselve, die wy den volke verklaren, vloeÿen over van daar toe dienende voorbeelden, en stellen ons voor oogen by-na alle de Heyligen die'er ooit geweest zijn, als so veele onderwerpen van meenigerley swarigheden, en als beproefden in de schole der versoeking, eer sy de kroon en belooning van hunne lijdsaamheyt deelagtig wierden. Laat derhalven, waarde Broeder, de conscientie van uwe onschuld, die nooit de vertroostingen, natuurlijk uyt de deugd vloeÿende, mist, uw gemoed vertroosten en opregten: want so lang onse groote Heer en Meester sijn oog op ons heeft, sal een suyver en onbevlekt gewiße ons in de haven van rust en vreede doen landen.*

als ook desselfs Clergie en Gemeynte.

In sijn brief aan de *Clergie* en Gemeynte van Constantinopelen (*t*) schrijft hy hen „het droevig vertoog van hun lijden, in hunne brieven door *Ger-* „*manus* en *Cassianus* overgebragt, te hebben geleesen; dat een weynig „lijdsaamheyt het eenigste en beste hulpmiddel was; dat God eerlang een „eynde van die swarigheden soude maken; dat ondertusschen het uyt- „staan van deselve soude nuttig en voordeelig zijn; dat hy met hun lij- „den hertelijk medelijden had, en hen gepaste vertroostingen soude heb- „ben te gemoet gevoerd, maar dat sy in hunnen brief sulks genoegsaam „hadden voorgekomen; dat in de handelingen tegen *Chrysostomus* sig „opdeed een verbreeking van alle Wetten en Regten, een schending „van alle geregtigheyt en billijkheyt, sodanig eene, als in de dagen hun- „ner Voor-vaderen nooit gepleegd was; dat in plaats om van veele Kerk- „besluyten te praten, die van de Niceensche Synode alleen moesten zijn „onderhouden geweest, also de regtsinnige Kerk schuldig is die te er- „kennen en na te komen, en dat alle andere daar niet mede over-een „stem-

(*s*) *Ext. ap. Sozom. lib. 8. c. 26. p. 794.* (*t*) *Ext. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ ſtemmende, of van Ketters beſlooten en gemaakt, van alle regtſinnige Biſſchoppen behoorden verworpen te worden, gemerkt het doorgaans der Ketteren toeleg is, dat groote Concilie van Niceen te ondermijnen, dat hy voor lang, om alle die quaden voor te komen, nodig geoordeeld had het beroepen van een Synode, als zijnde dat het eenige middel, om alle die ſtormen en onweêren te ſtillen, een uytſlag, die onder Gods zegen ſeekerlijk ſoude te verwagten zijn; dat nu maar te bedenken was hoe een algemeen Concilie beſt ſoude vergaderd worden, om'er ſulken gelukkigen uytſlag door te bekomen; dat ſy ondertuſſchen nog een tijd lang ſouden uytharden, en ſig binnen de bolwerken van lijdſaamheyt verſterken, in hoop, dat alles door de hulpe van God weder herſteld, en te regt gebragt ſoude worden. Wat hulp nu *Innocentius* deſe ongelukkige en benauwde vervolgens beweſen heeft, ſal op zijn behoorlijke plaats getoond worden; ondertuſſchen keeren wy weder naar *Chryſoſtomus*.

Sevende Afdeeling.

Van *Chryſoſtomus* vertrek naar de plaats van ſijn ballingſchap tot de dood van *Arſacius* toe.

INHOUD.

Chryſoſtomus *word de vryheyt geweygerd om ſig van de brandſtigting te ſuyveren. Hy word vervoerd naar* Bithynien. *De plaatſen van ſijn banniſſement, eerſt* Sebaſtea, *daar na* Cucuſus *in* Armenien; *die laatſte plaats word beſchreven. De beleefdheyt van den Bevelhebber, die laſt had hem derwaards te brengen. Hy komt te* Ceſareën, *en raakt ſijn koorts quijt. De valsheyt en onbeſchoftheyt van* Pharetrius *aldaar.* Chryſoſtomus *gedwongen om op een onbequame en gevaarlijke tijd die plaats te verlaten. De beleefdheyt van het volk aldaar, en edelmoedige vriendelijkheyt van ſekere groote vrouw* Seleucia: *geſtoord door de boosheyt van* Pharetrius. *Het gevaar en moeijelijkheyt van ſijn reys. Ongemeene genegentheyt hem onderwegen getoond. Hy komt te* Cucuſus. *Word daar ſeer wel onthaald, en van alles beſorgd. Hy wierd hier vry geſond. De* Iſauren *worden beſchreven: 't gevaar van derſelver nabuurſchap.* Chryſoſtomus *vrienden komen hem hier beſoeken. Sijn beſigheyt aldaar. Sijn ſorg tot voort-planting van het Chriſtendom in* Phœnicien, *en onder de* Gothen. *Sijn laatſte Verhandeling,* Quod nemo læditus niſi à ſe ipſo. *Sijne brieven aan die, welke om ſijnent wil leeden. Hy word weder ſiek. Hy leefde dagelijks in vrees voor overval van de* Iſauren.

I. C*Hryſoſtomus*, uyt de groote kerk te Conſtantinopelen geweeken, en ſigſelven aan de Keyſerlijke Bedienden overgegeeven hebbende, wierd aanſtonds (*a*), nevens *Cyriacus* en *Eulyſius* gebragt in een kleyn vaartuyg, en vervoerd naar ſeekere plaats in Bithynien, daar ſy een tijd lang bewaard wierden, tot dat men over den brand nader onderſoek konde doen. Binnen korten daar na wierden *Cyriacus* en *Eulyſius*, met de overige *Clergie*, te regt geſteld, onderſogt, geſuyverd en vry-geſproken, maar *Chryſoſtomus* mogt die gunſt niet verwerven,

Cyriacus en de verdere Clergie worden over den brand te regt geſteld.

(*a*) *Sozom. lib.* 8. *c.* 22. *p.* 788. *Pallad. c.* 10. *p.* 93.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Dat Chryſoſtomus niet kon verwerven. ven, hoewel hy'er ernſtig om bad: „Hoewel, *ſeyde hy*, gy my in an„dere ſaken de vryheyt ſelf niet geven wilt, om my te verantwoorden, „laat ik egter gehoord worden in ſaken die de Kerk raken, of ik, ge„lijk gy voor-geeſt, die brand geſtigt heb, of niet. Dit hem geweygerd zijnde, wierd hy belaſt ſig tot de reyſe gereed te maken. De plaats, werwaards hy eerſt gebannen wierd, was Sebaſtea (*b*), maar alſo die plaats voor hem te goed ſcheen, quam'er order om hem te brengen naar Cucuſus, een ſtad in kleyn-Armenien, dog gelegen op de grenſen van Cilicien, waarom ſe (*c*) ſomtijds onder de ſteden van Cilicien geteld word. Een ſtad daar de lugt ſcherp, en de grond onvrugtbaar was, daar honger en ongemakken de dagelijkſche lekkernyen waren, en, 't geen het ergſte van allen was, voor den overval der onbarmhertige roovers, die dat Geweſt onophoudelijk plaagden, bloot lag. Het ſoude ook wel konnen zijn, dat ſijne vyanden deſe ſtad met opſet tot ſijn ballingſchap uytkooſen, om dat (*d*) *Paulus*, een ſijner Voorſaten, ten tijde van den Keyſer *Conſtantius*, vaſt even ſo als *Chryſoſtomus* gehandeld, en insgelijks derwaards gebannen, door *Philippus*, den Stadhouder dier plaats, een geſwoorene Slaaf van de Ariaanſche factie, geworgd en alſo aan kant geraakt was. Dit dagten ſy konde hem niet goeds voorſpellen, en ſo de guure lugt ſijn ſwak en bouwvallig ligchaam niet onder de voet wierp, en de onbarmhertigheyt der dieven en roovers hem niet aan kant hielp, ten minſten ſoude de droevige gedagte van ſulken ongelukkigen plaats ſijn hert breeken, en hem te vroeger doen ſterven. Het vervoeren van hem was aanbevoolen ſeekeren *Theodorus* (*e*), die hem ongemeen vriendelijk en beleefd handelde, niet alleen boven ſijne verwagting, maar ſelf boven het geen hy konde begeeren: want hy droeg ſorg, dat hy tot ſijn gerief en gemak alles had wat hy konde wenſchen, ſo dat de beſorging van ſijn perſoon het eenige ſcheen, daar hy ſig mede bemoeyde. En ſeker daar was reden, om hem, ſo veel mogelijk was, te helpen en beleefdheyt te bewijſen, want behalven (*f*) ſijn gewoone ſiekte en ſwakheyt van de maag, wierd hy door de ongemakken van een verdrietige en moeijelijke reys van verſcheyden andere qualen, byſonder van geduurige koortſen, overvallen, die hem een geheele maand by-bleven, en t'elkens ſterker wierden door het geſtadig reyſen, de hitte van den dag, het miſſen van ſijn nagt-ruſt, en nodig gemak en behoeften, die hem op deſe reyſe niet vergund wierd, en in die Geweſten ſchaars waren, waar door hy ſig oordeelde in een droeviger toeſtand te zijn, als de Slaven, die tot het arbeyden in de berg-werken veroordeeld zijn.

Werwaards hy vervoerd wierd.

Cucuſus was een ſeer droevige plaats.

Waarom hy waarſchijnlijk derwaards gebannen wierd.

Beleefdheyt van ſijn Leydsman,

en anderen, die hem in ſijne ſiekte en moeijelijke reys te pas quam.

Verhaal van ſijn reys. II. Te Nicea (van waar hy op den derden *July* aan *Olympias* [*g*], en op den vierden, den dag van ſijn vertrek aan *Conſtantius* [*h*] ſchreef) was hy vry wat beter als te voren, doordien de lugt met ſijn gematigtheyt wel ſcheen over-een te komen. Maar eerlang ſtortte hy weder in, en wierd ſelfs ſieker als te voren. So bleef hy, met de koorts geduurig op het lijf te hebben, tot dat hy te Ceſareën in Cappadocien aanquam. Hier nam hy, om buyten den drang en geraas van het volk te zijn, ſijn verblijf in een afgeleegen gedeelte van de ſtad, en begon, gemerkt alles hem hier beter voor-quam, hand over hand te beteren: want hy behoefde geen beſchimmeld brood meer te eeten, nog ſtinkend water te drinken, het ſtond hem vry ſijn bed-ruſt te neemen, en ſig ſomtijds van een bad te bedienen, en byſonder had hy tot ſijn dienſt de ervarenſte en ver-

Te Nicea was hy wel,

onderwegen ſieker.

Sijn verblijf en gemak te Ceſareën.

(*b*) *Chryſ. Epiſt.* 121. *p.* 862. & 221. *p.* 935. (*c*) *Epiſt.* 125. *p* 871. (*d*) *Vid. Athan. apol. pro. fug. p.* 547. (*e*) *Epiſt.* 115. *p.* 855. & *Epiſt.* 10. *p.* 769. (*f*) *Epiſt.* 120. *p.* 860. & 13. *p.* 771. (*g*) *Epiſt.* 10. *p.* 769. (*h*) *Epiſt.* 221. *p.* 931.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

En vriendelijk beſoek van allerley ſtands-perſonen;

vermaardſte Genees-heeren (*i*), die ſodanig op hem paſten, en ſulken edelmoedigen medelijden met hem hadden, dat ſelf een van hen ſig aanbood hem op het overige van ſijn reys te vergeſelſchappen. Alle menſchen van allerley rang ſagen hem met een gevoelig mededoogen aan, ſo dat hy dag op dag (*k*) beſogt wierd, niet alleen door gemeen ſlag van menſchen, maar ſelfs van Overheden, en die van den hoogſten rang en ſtaat waren, die hem hunne dienſten aanbooden, en alle blijken van eer en agting beweeſen. Maar alle deſe beleefdheden ſtrekten eyndelijk daar toe, dat hy te meer benijd en belaagd wierd van ſommigen, die hem, ten voorbeeld van anderen, de meeſte beleefdheyt te betoonen ſchuldig waren. *Pharetrius* was te dier tijd Biſſchop van die plaats, een man die vreesagtig en onvaſt, en altijd gereed was, om, ten eynde anderen weder met hem mogten toehouden, ſig by de ſterkſte en boven-ſwevende party te voegen. Dus maakte hy, ten tijde als *Theophilus*, en ſijn Synode, doende was *Chryſoſtomus* af te ſetten (*l*), aan die Synode, nog gedagvaard nog om ſijn oordeel gevergd, door een brief bekend, dat hy 't geen ſy deedden goed-keurde. Men maakte groote gedagten, dat hy *Chryſoſtomus* vry beleefd ontfangen ſou, gemerkt *Chryſoſtomus*, ſo dra hy op de grenſen van Cappadocien gekomen was, berigt wierd (*m*), dat *Pharetrius* hem verwagtte, en vaſtgeſteld had, hem, van wat kant hy ook quam, te gemoet te gaan, en met de meeſte beleefdheyt te ontfangen, tot welken eynde hy de Klooſters, onder ſijn Kerk-gebied, vermaand had, om insgelijks te doen. Maar *Chryſoſtomus* kende den man te wel, als dat hy daar ſoude geloof aan ſlaan, en vond, te Ceſareën gekomen, ſijn onthaal juyſt ſo, als hy ſig verbeeld had: want *Pharetrius*, in plaats van hem te onthalen, of hem de minſte agting en eerbied toe te dragen, ſtelde alles wat hy bedenken konde te werk, om hem van daar te doen vertrekken. De gedagte, dat *Chryſoſtomus* by het Hof niet wel ſtond, en een ſterke party tegen hem had, en dat alle, die hem vriendſchap betoonden, niet beter ſtonden te varen, (daar by quam, dat hy alle de eer, die hem als in ſijne tegenwoordigheyt beweeſen wierd, met goede oogen niet konde aanſchouwen) deed hem op middelen, om hem uyt de ſtad te doen vertrekken, bedagt zijn. Self had *Chryſoſtomus*, nu redelijk herſteld, reeds order gegeeven, om ſijn reyſe voort te ſetten; dog daar deed ſig een onverwagt beletſel op: want daar quam tijding, dat de Iſauren in die Landſtreek met een groot Leger waren gevallen, en een merkelijk vlek in den brand geſet, en alle plaatſen, daar ſe quamen, verwoeſt hadden. Dit baarde geen kleyne ontſteltenis en gejammer in Ceſareën, en deed elk-een vreeſen, dat de ſtad met eenen ſoude belegerd worden: weshalven de Krijgs-overſte met alle de Benden, die hy ſchielijk konde te ſamen trekken, de roovers te gemoet trok, en de ſtad in die ſchrik liet, dat ſelfs de oudſte mannen van de ſtad de muuren bewaken en bewaren moeſten. Dit ſtremde voor die tijd *Chryſoſtomus* vertrek, en wierd van *Pharetrius* een bequame tijd geoordeeld, om ſijn gal uyt te braken, tot welken eynde hy de Monniken aan ſijn ſijde overhaalde, en tot werk-tuygen, om ſijn voorneemen uyt te voeren, gebruykte. Dit ſtelde hy dus te werk: In het midden van die algemeene verwerring en onruſt van de ſtad, quam een hoop Monniken, vroeg in den morgenſtond, voor de deur van *Chryſoſtomus*, dreygende het huys te verbranden, en het uyterſte uyt te voeren, ten ware hy aanſtonds de ſtad verliet. De ſwakheyt van ſijn ligchaam, en 't onvermijdelijkſt gevaar van

uytgenomen van Pharetrius,

daar groote verwagting van was,

maar ſlegt uytviel.

Waarom Chryſoſtomus ſogt te vertrekken,

dat door quade tijdingen belet wierd.

Pharetius Monniken toonen groote baldadigheyt aan Chryſoſtomus.

(*i*) *Epiſt.* 12. *p.* 770. (*k*) *Epiſt.* 13. *p.* 779. (*l*) *Pallad. c.* 8. *p.* 77. (*m*) *Epiſt.* 14. *p.* 775.

de Isauren behoorde, soude men denken, ten minsten bewogen te hebben alle die maar het minste gevoelen hadden van de behoeften der menschelijke natuur; maar verwoedheyt en drift is doof voor alle aanmaningen van reden en Religie. Niets konde hen genoegen geven, als sijn vertrek; self wanneer de Overigheyt quam, om tusschen beyden te spreeken, schroomden sy niet deselve te bedreygen, Dat se hen met stokken souden weg-jagen, en te gemoet te voeren, dat het hun eerste reys van so gedaan te hebben niet wesen soude. De Overigheyt was over die bejegening verset, en bad *Chrysostomus*, dat hy sig liever in de armen wilde werpen van de Isauren, als hen voor de barmhertigheyt van dese wreede en wilde beesten bloot te stellen. De Stadsvoogd dit verstaande, schoot sonder uytstel, om *Chrysostomus* te redden, derwaards; maar hy kreeg met sijn gesag of versoek niet meer gehoor als de mindere Regenten van de stad, so dat hy, niet weetende wat in dit geval te doen, *Pharetrius* versoeken liet, de Monniken op te ontbieden, en *Chrysostomus*, ter oorsaak van sijne onpasselijkheyt, en het voor oogen swevende oorlogs-gevaar, eenige dagen uytstel te vergunnen: maar ook daar kreeg hy geen gehoor; want hoewel d'oproer voor die tijd stilde, quamen egter de Monniken des volgenden daags met meerder drift en woede weder. Selfs de Ouderlingen, en de overige van de *Clergie*, dersden (hoewel se genegen waren hem te helpen, en by sijn eerste aankomst betuygd hadden, met hem deelgenootschap te willen houden, en met sijne partyen niet te doen te hebben) nu niet te voorschijn komen, maar verbergden, wanneer *Chrysostomus* hen versogt te spreeken, als beschaamden, hunne hoofden.

Daar geen voorspraak iets tegen vermogt.

III. Als'er dan geen uytstel te verkrijgen was, begaf hy sig, niet-tegenstaande het gevaar sig blijkelijk opdeed, en het allesins onveylig was, en hy self nog overblijfselen van de koorts had, omtrent den middag op reys in sijn draag-setel, en vertrok so uyt die stad. Ondertusschen was al het volk op de been, jammerde en klaagde hem agter na, scheldende en vloekende hem, die dit alles dus besteld had. De eene riep: Wilt gy hem in de kaken brengen van het verderf? en een ander gaf tot antwoord: Ga dog heenen, en ons verlatende, val, bid ik u, in handen van de Isauren, want waar gy ook moogt komen, gy sult, wanneer gy maar uyt onse handen geraakt zijt, konnen te gemoet sien, dat gy sult veylig zijn. Onder alle was ook *Seleucia*, een godvrugtige en adelijke vrouw, huysvrouw van *Ruffinus*, en een groot lief-hebster van *Chrysostomus*; dese, merkende dat hem het reysen niet dienstig, en niet sonder gevaar was, versogt hem, voor een tijd sig te willen ophouden en adem scheppen in seeker Land-huys, vijf mijlen van de stad, en sond met eenen eenige harer dienst-boden nevens hem derwaards. *Pharetrius* dat gehoord hebbende, liet haar daar tegen waarschouwen, en scherp dreygen; dog sy sloeg dat edelmoedig in den wind, en gaf haar Rentmeester last, alles wat'er vereyscht wierd te besorgen, en, in gevalle de Monniken derwaards komen, en eenige moeyte maken mogten, de naastgelegene dorpelingen op te ontbieden, en de Monniken met geweld weg te jagen. Niet lang daar na versogt sy hem, om voor de ondernemingen van den Bisschop en de Monniken veyliger te zijn, te wijken in een naastgelegen Kasteel van haar, dat tegen overval gesterkt was: maar hy sloeg dat af, en koos te blijven daar hy was, tot dat *Seleucia* de dreygingen en onophoudelijke versoeken van *Pharetrius* moede, hoewel tegen haren dank, genoodsaakt wierd haren gast te verlaten en op te geven, 't welk sy hem egter niet bekend maakte, maar door een loose trek uytvoerde.

Hy vertrekt van Cesareën.

Een rijke vrouw, Seleucia, bergd hem op haar hofstede,

dog doet hem na eenigen tijd door een loosen trek

voerde: Sy liet ter midder-nagt alarm maken, dat de Isauren op die plaats aanquamen; waar op *Euethius*, sijn Ouderling, naar sijn kamer liep, en hem schielijk wakker makende, met verbaastheyt seyde, Hy moest aanstonds opstaan en vertrekken, alsso de Barbaren in aantogt waren. De goede Man was, gelijk wy ons verbeelden konnen, t'eynde raad: weder naar de stad te keeren, dursde hy niet; en voort te gaan, scheen niet anders als de dood in den mond te loopen: het laatste koos hy egter, als het minste van twee quaden. Dus begaf hy sig in het midden van een seer donkeren, droevigen en onstuymigen nagt op weg, sonder veel leyds-luyden of wagt by hem te hebben, gemerkt by-na een iegelijk op het eerste alarm-geschrey de vlugt genomen had. Hy beval dat men, 't mogt helpen so veel het konde, fakkelen ontsteeken soude, om den weg te verligten, maar *Euethius* oordeelde, dat het beter was deselve uyt te blussen: Want, *seyde hy*, dat soude het gereedste middel zijn, om van de Barbaren ontdekt en overvallen te worden. Dus reysden sy in een donkere nagt, over een steenigen en oneffen weg, tot dat *Chrysostomus* Muyl-esel struykelende, hem met de ros-baar ter aarden wierp, en geen ander dood als die scheen te sullen sterven; dog van *Euethius* opgebeurd en geholpen, tastte hy naar den weg, en kroop het overige van den nagt meer voort, als hy ging. So dra de dag aanbrak, stelden sy sig weder in beter postuur, en vervolgden hunne reys: en hy soude seekerlijk onder den last van so veele gevaren en swarigheden besweeken hebben, so hy sig sijner onschuld, en de goedheyt van sijn saak niet ware bewust geweest, en verquikt door de beleefde onthaling, die hy alom genoot: want doorgaans quamen hem allerley stands-personen, so oude als jonge, so mannen als vrouwen, te gemoet (*n*), met de hertelijkste ontroering hunner sielen betuygende, en beklagende het ongeval dat hem trof. Op de grensen van Cappadocien, en by gevolg in Tauro-Cilicien (*o*), quam hem te gemoet een schare van Bisschoppen, Monniken, en gewyde Maagden, die alle, uyt aanmerking van sijn droevig lot, en het ongeluk der Kerken, van sulken uytmuntenden Opsiender te moeten missen, in tranen uytborstten, en tot malkanderen klagende uytkreeten; *Beter was het, dat de Sonne geen schijnsel gaf aan het uytspansel, als dat* Johannes (Chrysostomus) *niet meer soude spreeken.* Dese ongemeene genegentheyt sijner vrienden ontroerde wel sijn gemoed, maar gaf egter aan hetselve vry wat verligting en genoegen.

van daar vertrekken.

Hy had ongemeene ongemakken op sijn reys.

Sijn droevig en ongemakkelijk vertrek,

en vriendelijke bejegening onderwegen.

IV. Dus ontrent twee maanden gereysd (*p*), en met onuytsprekelijke ongemakken en swarigheden geworsteld hebbende, quam hy ten laatsten te Cucusus, de plaats werwaards hy gebannen was; daar hy, hoe slegt sy hem beschreven was, en hoe droevig hy deselve sig verbeeld had, alles beter vond als hy had konnen te gemoet gesien (*q*), God door sijne voorsienigheyt het so bestierende, dat hy daar vond t'geen hem tot sijn gemak en dienst nodig was. Het volk was ongemeen beleefd, en nam alle gelegentheden waar, om hem dienst te doen, so dat hy niet miste de knegten, die hem te vooren ten dienst stonden; ja elk poogde om het eerst hem te mogen dienen. Sy bewaarden sijn persoon tegen alles wat hem schade of hinder konde aandoen, en elk was moedig, en droeg'er sijn roem op, dat hy van hem tot sijn dienst gebruykt wierd. De schraalheyt van de grond aldaar belette niet hem met nodige mondkost rijkelijk te versorgen, en gelukkig wierd hy gerekend, die hem mogt onthalen. *Dioscurus*, een Man van aansien, sond, so dra hy verstond,

Hy komt te Cucusus,

daar hy 't beter vond als hy gedagt had.

Elk diende en versorgde hem.

(*n*) *Epist.* 8. *p.* 766. & 9. *p.* 768. (*o*) *Epist.* 125. *p.* 871. (*p*) *Epist.* 234. *p.* 944. (*q*) *Epist.* 11. *p.* 769. *Epist.* 13. *p.* 772. & 14. *p.* 779. & 84. *p.* 830.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Bysondere beleefdheyt van Dioscurus,

stond dat *Chrysostomus* op reys was, hem een sijner Dienaars tot Cesareën te gemoet, met versoek van naar geen verblijf-plaats als sijn huys om te sien. Hetselve wierd insgelijks van verscheyden anderen versogt, dog hy nam dat van *Dioscurus* aan, die de plaats, daar hy thans woonde, verliet, en hem quam opwagten; en, om de ongemakken van die lugt-streek, so veel mogelijk, voor te komen, voor hem een huys bouwde, dat hem, in de nakende winter-tijd, tot sijn gemak soude konnen dienen, en sijne beleefdheden tegen hem sodanig vermeenigvuldigde, dat *Chrysostomus* hem somtijds daar over berispen, en opentlijk tegenspreeken moest. Ook was *Dioscurus* de eenige niet, die hem so beleefd bejegende, maar verscheyden andere rijke en aansienlijke Mannen schreven aan hunne Pagters en Rentmeesters, om *Chrysostomus* alles, dat hy mogt van noden hebben, toe te senden.

en den Bisschop van die plaats.

De Bisschop van die plaats was de laatste niet (r) die hem besogt, en poogde alles wat hy mogt schijnen nodig te hebben, (indien'er anders na sulken rijken en milddadigen besorging iets soude konnen ontbreeken) te vervullen. Immers hy was so overbodig om *Chrysostomus* te voldoen, dat hy, so het van *Chrysostomus* niet was tegen-gesproken, sijn stoel verlaten, en aan hem soude overgegeeven hebben.

Chrysostomus word hier gesond.

De lugt-streek, daar hy so geweldig voor gevreesd had, quam met hem wel over-een, de heldere en suyvere lugt, en desselfs gematigdheyt in dat jaar-gety deed niet weynig tot sijne herstelling, so dat hy binnen korten volkomen gesond wierd, en twee dagen daar geweest zijnde, van de moeyte sijner reys t'eenemaal verquikt was.

De Isauren waren geweeken.

De vreese voor de Isauren, die hem en sijne vrienden bevangen had, verdween: want behalven dat de stad met een goede besetting voorsien was, so waren de Isauren, ter oorsaak van de nakende winter, naar huys gekeerd, en stonden waarschijnlijk niet vroeger als in de volgende somer weder te komen.

Wie deselve waren.

Dese Isauren waren een stoutmoedig slag van menschen, woonende niet verre van den berg Taurus, tusschen Lycaonien en Cilicien. Befaamd waren sy wegens hun roven en steelen, selfs waren alle hunne vlekken en dorpen, naar het seggen van *Strabo* (s), ληςῶν ἅπασαι κατοικίαι, *niet anders dan nesten en verblijf-plaatsen van dieven en roovers*. De Romeynen hadden wel, onder het beleyd van *P. Servilius* (die daarom *Isauricus* wierd gebynaamd), dat Gewest van dat slag van menschen gesuyverd, maar sy waren van tijd tot tijd weder aangegroeyd, en tot hun vorig godloos leven weder gekeerd, so dat sy de Regeering veel moeyte, en de nabuuren veel schade en verderf toebragten, doordien sy by alle gelegentheden deselve overvielen, plonderden, en hen ontnamen alles wat hun voorquam. Het was het ongeluk van onsen goeden Bisschop, of liever de wreede loosheyt sijner vyanden, dat hy sulke vuyle en boosaardige menschen tot sijne nabuuren had, hoewel de kust by sijn derwaards komst reeds, als gesegd is, klaar was, so dat voor dien tijd geen schielijken overval, om hem in sijn vreedsaam en genoegend onthaal te stooren, te vreesen was.

Hy wierd van verscheyden vrienden gevolgd en besogt.

Het verquikte hem ondertusschen niet weynig, dat hy hier so veele sijner waerdste vrienden ontmoette. Mevrouw *Sabiniana*, eene van sijne Diakonessen te Constantinopelen, quam op den selven dag als hy te Cucusus, en had, hoewel se van hooge jaren was, en niet tegen het reysen kost, bysonder in dese ruwe en ongemakkelijke Gewesten, met een mannen-moed de reys, enkelijk door haar heftige begeerte om *Chrysostomus* te sien en op te wagten, doorgestaan. Sy hem hebbende begroet, seyde derwaards geko-

(r) *Epist.* 14. *p.* 774. & 115. *p.* 871. & 237. *p.* 947. (s) *Geogr. lib.* 12. *p.* 568. *Vid. vet. orb. descript. Gothofred. p.* 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gekomen te zijn, om met hem voort te reysen naar Scythien, werwaards hy, gelijk met verſekerdheyt geſegd wierd, ſtond verſonden te worden, met een vaſt voorneemen hem alleſins te volgen, en nooit te verlaten. Insgelijk quam ook derwaards *Conſtantius*, een van ſijn vertrouwſte Ouderlingen, die, ſijn afſcheyd genomen hebbende, overquam, om hem te helpen en te dienen; op dat ik niet ophale dat menigte van Biſſchoppen en Ouderlingen hem aldaar quamen begroeten, en ſijn geſelſchap ſogten. Met een woord, hy vond hier ſo veel genoegen, dat hy begon te vreeſen, dat hem die plaats niet lang ſoude gegund worden; byſonder na dat *Olympias*, en ſommige anderen ſijner vrienden, aan het Hof een andere en betere plaats voor hem begonden te verſoeken; en daarom verſogt hy haar daar niet te ſterk op te dringen: indien ſy ondertuſſchen ſo veel gunſt verwerven kon, dat de keur van de plaats ſijner ballingſchap aan hem gelaten, en verſeekering gegeeven wierd van ter plaats, die hy ſoude kieſen, te mogen blijven, of, indien'er gedagten mogten weſen, om hem naar Cyzicum, of een zee-ſtad, of wel ergens ontrent Nicomedien te verplaatſen, dat ſy ſulks met dankbaarheyt aanneemen ſoude; maar indien ſy mogt merken, dat men hem dagt naar een andere ook ſo afgelegene, of mogelijk naar een verder afgelegen plaats te verſenden, dan ſoude ſy haar verſoeken ſtaken, alſo hy hier reeds gemakkelijk en in ruſte leefde, van ſijne vrienden omringd en vriendelijk bejegend wierd, voor erger en afgelegener plaats vreesde, en de ongemakken van het reyſen (die hy onlangs geſmaakt had, en daar door by-na tot aan de poorte des doods geraakt was) erger oordeelde dan duyſend verbanningen.

V. So wakkeren godvrugtigheyt nu, als in ſijne ſiel plaats had, konde hem nergens waar hy was ledig laten. Hy predikte veel (*t*), en wierd gratig gehoord. De Armen voedde hy niet alleen met ſijn Leer, maar ook met ſijne milddadigheyt. Daar was te dier tijd een droevige ſchaarsheyt en dierte in dat Geweſt, 't welk veele arme lieden maakte. Deſe hadden aan hem een algemeenen vader, die haar mildelijk te hulp quam, waar toe hy door de rijke giften ſo van de anderen, als byſonder van ſijne waerde vriendin *Olympias* geſtijfd wierd. Veele, die van de Iſauren gevangen waren, wierden van hem gerantſoeneerd, en uyt een ſlaverny, erger als de dood ſelf, verloſt. Hy beſloot egter ſijne ſorg en yver niet binnen ſijn verblijf-plaats, maar bedagt op wat wijſe hy het Heydendom uyt Phœnicien verjagen, en het Chriſtendom aldaar planten ſou. Dit begon ſig wel op te doen, ſo dat door ſijn toedoen al verre gevorderd was; maar eerlang kreeg hy, tot ſijn groote droefheyt, tijding, dat het werk weder aarſelde, en dat de Heydenen een opſtand gemaakt, op de mannen, die tot hunne bekeering gebruykt wierden, aangevallen en deſelve deerlijk mishandeld hadden. Hy gaf egter de hoop niet verlooren, ſond op nieuws weder anderen derwaards (*v*), en ſchreef aan anderen, om ſelfs dat werk by de hand te vatten, of door hunne brieven bequame Mannen daar toe op te ſoeken en aan te moedigen, en de arme Monniken, die ſo mishandeld waren, ſo veel mogelijk was te hulp te komen. Self gaf hy laſt, ten eynde dat goede werk door gebrek van geld niet mogt geſtaakt worden, geld te ligten tot het bouwen van kerken, en om die in dat goede werk arbeydden te beſorgen, en liet niet na by alle gelegentheyt de rijke tot milddadige handreyking aan te manen. Ook verſuymde hy niet 't geen tot het bekeeren der Gothen

Hy predikt aldaar. Beſorgt de Armen. e. ſ. v.

Soekt het Chriſtendom in Phœnicien in te voeren.

Draagd ook ſorg voor de Gothen.

(*t*) *Vid. Epiſt.* 21. *p.* 789. & *Ep.* 51. 53. 54, 55. *p.* 808. &c. *Item Epiſt.* 69. *p.* 822. & 123. *p.* 863. & 221. *p.* 935. (*v*) *Epiſt.* 14. *p.* 781.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

then tot het Christendom van hem te voren begonnen was, werwaards hy *Unilas*, een Goth van geboorte, als Bisschop reeds gesonden had, die met grooten spoed het Euangelium in die Gewesten had beginnen te prediken: dog deselve nu overleden zijnde, wierd *Chrysostomus* geboodschapt, dat *Moduarius*, gemelden Bisschops Diaken, met brieven van den Koning der Gothen, waar by hy versogt dat hen een ander Bisschop mogt worden toegesonden, te Constantinopelen gekomen was; weshalven hy, vreesende dat de scheur-sieke Bisschoppen te Constantinopelen dese gelegentheyt mogten waar-nemen, en niet alleen sig aanmatigen een Bisschop voor dat Gewest te verkiesen, maar wel sulk eenen, die tot dat werk geheel onbequaam soude konnen zijn, sonder uytstel daar over schreef aan *Olympias*, haar versoekende, sulks, so veel mogelijk was, te beletten, of ten minsten te doen uytstellen, en *Moduarius*, so veel in haar was, te laten beweegen, om in der stilte tot hem over te komen, in welken gevalle hy die saak wel naar behooren soude afdoen. Al de tijd, die hy buyten de gewoone besigheden wist te vinden, besteedde hy met het schrijven van Boeken (*x*), bysonder dat, 't welk sijn laatste Werk was, en hy aan *Olympias* op-droeg, over die stoffe, *Quod nemo læditur nisi à se ipso, Dat niemand beschadigd word als van hemselven*, waar mede hy sigselven en haar op onwedersprekelijke gronden tot onderwerping en lijdsaamheyt poogde op te wekken, en daarom wenschte dat hetselve dagelijks van haar geleesen wierd. Ook nam het schrijven van brieven een groot gedeelte van sijn tijd weg, also het meerder-deel derselven, geduurende sijn verblijf alhier, en na sijn vertrek, daar van wy in de volgende Afdeeling nader spreken sullen, geschreven zijn. Onder anderen oordeelde hy nodig te schrijven aan de Bisschoppen en andere Kerkelijke Mannen (*y*), die om sijnent wil te Chalcedon gevangen saten, hen roemende over hun manmoedig gedrag, onder het lijden dat hen drukte, en versoekende, om sigselven, naar de elenden die sy moesten uytstaan vereyschten, verder met kloekmoedigheyt te wapenen, en ten dienste van de Kerk over te geven, met versekering, dat, hoewel hun yver en arbeyd by de menschen slegt bejegend wierd, God egter deselve seekerlijk beloonen soude. Ten selven eynde schreef hy insgelijks een algemeener brief (*z*) aan alle Bisschoppen, Ouderlingen, en Diakenen, om die selve reden elders gevangen, die hy voordroeg, dat sy, om hun lijden, de geheele wereld door bekend en beroemd geworden waren, en sulks niet te vergeefs wesen soude; dat hun lijden so groot zijnde, hun loon niet minder zijn sou. Dat sy sig souden verheugen en verblijden, en dragen als mannen, gedenkende hoe reeds het voorbeeld van hunne kloekmoedigheyt veele met lijdsaamheyt gewapend, veele wankelende gesterkt, en derselver quijnende en laffe geesten levendig gemaakt had; een saak die hen gelukkiger maakte als die welke hun lijden maar van buyten aansagen; en dat sy henselven souden sterken door sig de Apostolische waarheyt te binnen te brengen, dat *het lijden des tegenwoordigen tijds niet is te waerdeeren tegen de heerlijkheyt die aan ons sal geopenbaard worden.*

Hy schreef tusschen beyden Boeken,

en brieven.

VI. Maar hoe aangenaam het onthaal was, dat hy by sijn komste te Cucusus genoot, de ongemakkelijkheyt van die plaats deed sig eerlang op, en de saken vertoonden sig haast in een ander gedaante. De winter overviel hem (*a*), en was nu bijtender en scherper als gewoonlijk, en hoewel hy sigselven daar tegen, so veel mogelijk was, wapende, door

De strenge winter baard hem veele ongemakken.

(*x*) *Niceph. lib.* 13. *c.* 37. *p.* 417. (*y*) *Epist.* 174. *p.* 908. (*z*) *Ext. Tom.* 4. *p.* 685. (*a*) *Epist.* 6. *p.* 755. & *Epist.* 4. *p.* 743.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

door warme kleederen, groote vuuren, en ſig binnens huys te houden, konde hy egter de groote koude niet ontloopen, waar door hy overvallen wierd met ſinkingen, hoeſt, de oude ſwakheyt van ſijn maag, braken, hoofd-pijn, en walging van het eeten, daar nog by quam gebrek van ruſt, ſo dat hy geheele nagten aan malkanderen niet ſlapen konde. Hier door wierd hy heel ſlap, ſo dat hy meenigmaal het bed houden moeſt, de dood geduurig voor oogen ſag, en ten minſten twee maanden lang ſig niet beter als een ſtervend menſch gevoelde. Maar alle die toevallen en ſiekten namen weder af, ſo dra het voor-jaar aanquam, en de Sonne met hare aangename en lieflijke ſtralen de lugt begon op te helderen en te verwarmen. Sijn geſontheyt begon van tijd tot tijd weder te keeren, egter moeſt hy ſeer nauw letten op ſijn eet-order, en niet anders, nog meer gebruyken, als ſijn maag verdragen kon. Maar helaas! het voor-jaar, dat hem ſijn geſondheyt weder herſtelde, bragt een andere ſwarigheyt, die niet minder als een doodelijke ſiekte was, mede. De Iſauren, de jaar-tijd tot den optogt bequaam vindende, overvielen dat Geweſt van alle kanten (*b*): alle weegen en doortogten wierden opgepropt met deſe onbarmhertige vry-buyters; alle die als viſſchen in hunne netten vervielen, mannen, vrouwen en kinderen wierden vermoord, of tot Slaven gemaakt. Men kon ſig nauwlijks ergens heene wenden, of men ontmoette droevige vertooningen van verwoeſting: men ſag de ſteden geplonderd, de huyſen geſloopt, de velden met doode lijken beſaaid, en de vloeden geverwd met bloed. Te Cucuſus ſag men dagelijks een belegering en overval te gemoet, immers 't gebeurde dat op ſekeren ſtormigen nagt een party van drie honderd-man, onverwagt de ſtad overviel, deſelve doortoog, en, ten ware ſy door ſeeker toeval verſet waren geweeſt, *Chryſoſtomus* ſoude mede geſleept hebben, die ondertuſſchen daar niets van wiſt, voor in den naaſtkomenden morgenſtond. Deſe geduurige ontruſtingen en ſchrikken deeden hem, en nevens hem veele anderen, meenigmaal de ſtad verlaten, en hun toevlugt neemen tot de rotſen en boſſchen, of elders daar ſy ſig ſchielijk verbergen konden. Hy wierd ook ſomtijds wel geborgen in de ſterkte van het Kaſteel, daar hy tegen het gevaar veyliger was, dog de droevige voorvallen, die hem dagelijks verteld wierden, en de ſchrik voor een geweldadigen overval of belegering, benam hem de trooſt van die veyligheyt, ſo dat ſy genoodſaakt wierden tegen den volgenden winter-tijd hem een veyliger plaats te beſorgen.

En een ſware ſiekte, daar van hy in het voor-jaar herſteld wierd. Dog in nieuwe vreeſe raakt voor de Iſauren; welker wreedheyt alom gepleegd wierd.

(*b*) *Epiſt.* 68, 69, 70. *p.* 821. *&c. Epiſt.* 135. *p.* 882. *&* 140 *p.* 885.

Achtste Afdeeling.

Van *Chryſoſtomus* bedrijf ſedert de dood van *Arſacius*, tot die van hemſelven.

INHOUD.

De dood van Arſacius, *in wiens plaats* Atticus *quam. Wie hy was. Een Plakaat daar by allen geboden worden deelgenootſchap met hem te houden. Een heftige vervolging tegen de* Johanniten *te* Conſtantinopelen, *en elders. Verſcheyden ſtaaltjens van 't geen deſen en geenen daar door overgekomen is. Een Synode te* Romen *beroepen over de ſaak van* Chryſoſtomus. Honorius *ſchrijft voor hem aan* Arcadius. *Afgeſondenen van de Synode naar* Conſtantinopelen. *Derſelver*

mocije-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

moeÿelÿke reys, en barbarisch onthaal. Chrysostomus *brieven aan deselve.* Chrysostomus *word genoodsaakt sig in de bosschen en op het gebergte te verbergen. De plaats van sijn verblÿf aldaar word nog heden getoond. Hy word vervoerd naar* Arabissus, *een plaats van geen minder gevaar en ongemak. Hoe lang hy daar bleef. Sÿn laatste brief aan den Paus* Innocentius. *Sÿne vyanden aan het Hof werkten een order uyt om hem te verplaatsen naar* Pityus, *gelegen aan de* Pontische *zee; de reden van dien. Groote wreedheden van de soldaten, op sijn reys derwaards aan hem geoeffend. Hy komt te* Comana Pontica. *Hy word door een gesigte van den H. Martelaar* Basiliscus *van het aannaderen sijner ontbinding gewaarschouwd. Hy bereyd sig tot de dood. Sÿn laatste gebed, lof-spraak tot God, en dood. De plegtigheden van sijn begravenis. Sÿn ouderdom, en hoe lang hy Bisschop van* Constantinopelen *geweest zy.*

Arsacius sterft.

I. ALs *Arsacius* op den Bisschoplijken stoel van Constantinopelen sestien maanden en eenige dagen geseeten had, stierf hy op den veertienden *November* in het jaar CCCCV (*a*). Vier maanden stond deselve ledig, (naar hun voorgeven, also *Chrysostomus* voor afgeset gereekend wierd) in welken tijd verscheydene naar die plaats stonden, en elk sijne banden poogde vast te maken, dog eyndelijk viel de keur op *Atticus*, een Ouderling van die Kerk. Dese was geboortig van Sebastea, een stad in Armenien. Sijne jonger jaren had hy gesleeten onder de Monniken van de secte der Macedonianen, aanhangers van *Eustathius*, die in dat Gewest vry talrijk waren; dog dese verliet hy naderhand, en keerde sig tot die van de Algemeene Kerk. Hy was eer schrander dan geleerd, en bequamer om een partyschap te koesteren, als het Geloof met kragt van redenen te beweeren. Sijne predikatien waren slegt en dor; hy blokte wel veel, en las geduurig de schriften van de oude Redenaars, egter bereykte hy nooit eenigen trap van welspreekendheyt. In sijn omgang was hy soet en bevallig, wist sig te voegen naar de personen, daar hy mede te doen had, en konde, naar de gelegentheyt vereyschte, of beleefd of stuurs zijn, en in sijn grootsten drift schielijk een geheel strijdige inborst vertoonen. Hy was een geslagen vyand van *Chrysostomus*, en een van de eerste, die in de Synode by de Eyke hem begon te beschuldigen, ja πάσης μηχανῆς τεχνίτης (*b*), *de man, die het beleyd van den geheelen aanslag tegen hem in handen had.* Dit nu was mogelijk een der beste hoedanigheden, die hem tot die waerdigheyt deed bequaam oordeelen. So dra was hy in het besit niet van dien Bisschoplijken stoel, of hy poogde de Johanniten tot hem over te halen: maar merkende, dat niet alleen de Bisschoppen, maar het volk in het gemeen van hem af-keerig waren, nam hy, gelijk in sulke gevallen gewoonlijk geschied, sijn toevlugt tot den wereldlijken arm; en weetende dat de Bisschoppen overgehaald zijnde, het volk haast stond te volgen, werkte hy voor eerst een order uyt, die aldus luydde; *Indien eenig Bisschop met* Theophilus, Porphyrius *en* Atticus *geen Kerk-gemeenschap houd, dat hy afgeset en van sijn inkomste ontset worde.* Vervolgens wierd'er, om allerley stands-personen een schrik aan te jagen, en de leken niet te doen denken, dat sy souden vry gaan, een tweede order afgekondigd, waar by belast wierd; *Dat in sulken gevalle alle mannen van staat en aansien hunne eer-ampten en bedieningen souden verbeuren,* de

Atticus komt in sijn plaats, die beschreven word.

Hy verwerfd Plakaten tegen de Johanniten.

(*a*) *Socr. lib. 6. c. 20. p. 329. lib. 7. c. 2. p. 339. Sozom. lib. 8. c. 27. p. 797.* (*b*) *Pallad. c. 11. p. 95.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de Bevelhebbers en soldaten afgedankt, koopluyden en gemeener slag in groote geld-boeten geslagen en gebannen worden. Om de strengheyt deser Wetten te ontgaan, volgden sommige, die van vermogen waren, den eysch in; anderen, die arm waren en de saken niet verre insagen, wierden door ruyme beloften tot de gemeenschap met hem overgehaald: maar de meeste bleven standvastig, en meer agtende de goedheyt van hunne saak, dan eer en rijkdom, als vrienden en vaderland, koosen liever de vlugt te nemen naar het gebergte, of sigselven in de afgelegenste Kloosters te verbergen, of sig in vreemde landen neêr te slaan; en die t'huys bleven, moesten hunne Vergaderingen houden in het open veld, en hunnen Godsdienst verrigten onder den blooten hemel.

Wat gevolg deselve hadden.

II. Dus stond het niet alleen te Constantinopelen, maar by-na in alle plaatsen van het Oosten: want verscheyden Bisschoppen (*c*) wierden naar de barbaarste kusten versonden, en in de gemeene gevangen-huysen opgesloten. *Cyriacus*, Bisschop van Emesa, wierd tagtig mijlen van sijn eygen woon-plaats vervoerd, en op een Kasteel te Palmyra in Persien gevangen geset. *Eulysius*, Bisschop van Bostra in Arabien, wierd drie dag-reysen verre versonden naar Misphas, een Kasteel der Arabiers, op de grensen der Sarasijnen. *Palladius* wierd gebannen naar Syene, een stad niet verre van de Blemmyen of Ethiopiers. *Demetrius* nog verder naar de kant van Oasis, gelegen naast aan de Mazicen. *Serapion*, veelsins, dog sonder het minste bewijs, beschuldigd, en, op order van sijne Rigters, schandelijk mishandeld en geslagen, so dat hem de tanden uyt den mond vielen, wierd naar sijn eygen vaderland geboden te vertrekken. *Hilarius*, een man die om sijne hooge jaren en godvrugtigheyt eerwaerdig was, en die in den tijd van agtien jaren niet een beete broods gegeeten, maar van wortelen en kruyden alleen geleefd had, wierd op een strenge wijse door die van de *Clergie* gegeesseld, en daar na gebannen naar het droevigste gedeelte van Pontus. *Antonius* vond sig genoodsaakt in de rotsen van Palestina te schuylen. *Timotheus*, Bisschop van Maronea, en *Johannes*, Bisschop van Lydien, vlooden naar Macedonien. *Rodon*, een Bisschop in Asien naar Mitylene. *Gregorius*, een Bisschop uyt Lydien, naar Phrygien. *Brisco*, *Palladius* broeder, stond sijn Kerk gewillig af, en sette sig op een van sijne hofsteden, daar hy met eygen handen werkte. *Elpidius*, de groote Bisschop van Laodicea in Syrien, bleef, nevens *Pappus*, drie jaren na malkanderen schuylen op seekere solder, alwaar sy niet anders deeden dan bidden. *Heraclides*, Bisschop van Ephesen, wierd gevangen geset te Nicomedien, aldaar veele jaren gehouden, en mogelijk tot dat hy stierf. *Stephanus*, een Monnik, wierd om geen andere reden, als dat hy brieven van Romen had overgebragt, te Constantinopelen tien maanden lang in den kerker gesloten, daar hy ongenadig gehandeld, en de voorgeslagene Kerk-gemeenschap weygerende, met het vleesch van sijn borst en uyt de sijden te rukken gepijnigd wierd. (Dit sag mijnen Schrijver met eygen oogen.) Hier van, na veele moeyte, geneesen, wierd hy tien maanden daar na gebannen naar Pelusium. Een der soldaten van dat landschap, van de Order der geener, die *Scholæ Palatinæ* genaamd wierden, raakte, om dat hy maar verdagt was *Chrysostomus* te begunstigen, onder verscheyden pijnlijke mishandelingen, en wierd, na dat hem het vleesch op een wreede en bloedige wijse was afgehaald, gevangen versonden naar Petræ. Ik sla veele anderen, van mijnen Schrijver gemeld, over, en sal nu maar uyt den mond van den Diaken (die de anderen ten dienste was) ophalen, hoe wreed en schan-

Staaltjens van verscheyden vervolgingen tegen deselve.

(*c*) *Id. c.* 18. *p.* 194.

schandelijk seekere Bisschoppen mishandeld wierden, van die gemagtigd waren hen naar de plaats van hunne ballingschap over te brengen, 't welk so onbescheyden en grof toeging, dat se het leven moede waren, en *de dood voor het leven koosen.* Het geld, tot verval van de reys-kosten medegenomen, wierd hen ontnomen, en onder hen verdeeld. Sy setten hen op de magerste en onnoselste Paerden, die'er te bekomen waren, en dwongen se daar mede op eenen dag twee dag-reysens af te leggen, lieten se niet toe hunne rust-plaats te soeken, dan in den laten avond, en dreeven se vry vroeg in den volgenden morgenstond weder tot de reys, so dat'er pas tijd was om te eeten, welk, hoe weynig het was, hun maag nog overlaadde. Niet als vuyle en onkuysche redenen vervulden hunne ooren; en wanneer sy by een kerk quamen, lieten sy hen niet toe daar binnen te treeden, maar sleepten se of in een kroeg of hoerhuys, of wel in de Synagogen der Joden en Samaritanen, gelijk sy bysonder deeden te Tarsen. De anders-gesinde Bisschoppen de geheele weg over, waren so ver van hen de minste beleefdheyt te toonen, dat sy selfs wel de wagt geld gaven, om deselve geduurig voort te drijven, en die door geschenken of dreygementen tot alle onbescheydene en harde handelingen aanspoorden. Self wilden sy niet gedoogen, dat de gemeene man hen eenig onthael of beleefdheyt doen en betoonen soude. Hier door nu wierden anderen afgeschrikt, dog daar waren nog eenige weynige, die in die boose tijd hunne genegentheyt voor de goede saak niet schroomden te ontdekken, bysonder die van het tweede Cappadocien, die met en voor hen weenden, en een edelmoedige mededoogentheyt met hen betoonden; onder welke bysonderlijk met eere moeten gedagt worden *Theodorus*, Bisschop van Tyanen, *Serapion* van Ostracina, die vijf-en-veertig jaren, en *Bosporius* van Colonia, een man, die reeds den tijd van agt-en-veertig jaren Bisschop geweest was.

Een Synode gehouden te Romen.

III. Terwijl men dus in het Oosten woelde, saten de Bisschoppen niet stil in het Westen. *Innocentius* maakte een lijst van alle de boodschappen, brieven en versoeken, die hem waren toegesonden of voorgedragen, sond deselve (*d*) aan *Honorius*, die, alles doorsien hebbende, gebood een Synode te beroepen, en dessels uytspraak hem weder toe te senden. Uyt kragt van die last quamen de Bisschoppen uyt Italien t'samen, en stemden tot een versoek aan den Keyser, om aan sijn broeder *Arcadius* te schrijven, dat'er een Concilie mogt beschreven worden te Thessalonica, daar de Oostersche en Westersche Bisschoppen bequamelijk souden konnen t'samen komen, en een Synode uytmaken, die over dese saak nauwkeurig ondersoek soude doen, en een vonnis vellen, niet naar het getal der Leeden, maar naar de kragt van redenen, die'er souden worden bygebragt. Dit keurde de Keyser goed, die daar op aan sijn broeder *Arcadius* schreef, en de Synode versogt sijnen brief door sommige uyt het midden van hen te laten overbrengen. Hy schreef dan:

Dessels uytspraak.

Des Keysers brief aan sijn broeder Arcadius.

D*It is de derdemaal, dat ik aan uw Genade geschreven, en versogt heb, dat het geen door een vuyle t'samen-spanning tegen* Johannes, *Bisschop van* Constantinopelen, *uytgevoerd is, hersteld en verbeterd mogt worden. Het is egter, so het schijnt, nog niet gedaan. Weshalven ik den vreede der Kerke, waar door ons Rijk in rust en vreede bewaard is, ter herten neemende, door dese Bisschoppen en Ouderlingen nogmaals heb willen schrijven, dat het u believen mogt, de* Oostersche *Bisschoppen tot* Thessalonica *te doen t'samen-komen. Onse* Westersche *Bis-*

(*d*) *Pallad. c.* 3. *p.* 28.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Bisschoppen hebben daar toe eenige waaragtige en opregte Mannen; te weeten, vijf Bisschoppen, twee Ouderlingen, en een Diaken van de Roomsche *Kerk, gekosen, om tot dien eynde derwaards over te komen, die ik versoek, dat gy met alle eerbied wilt ontfangen. Indien die nu verstaan, dat* Johannes *regt en billijk is afgeset, ik sal, van die uyt-spraak verstendigd, hem de Kerk-gemeenschap insgelijks ontseggen, mits dat, de* Oostersche *Bisschoppen konnende overtuygd worden aan quade behandeling deser saak schuld-pligtig te zijn, gy u ook beweegen laat, om hen van de Kerk-gemeenschap af te snijden. Wat gevoelen de* Westersche *Bisschoppen van* Johannes *hebben, blijkt ten vollen uyt alle de brieven, daar over my toegesonden. Twee derselven van den selven inhoud, als alle de andere, gaan hier nevens, de eene van den Bisschop van* Romen, *en de andere van die van* Aquileja. *Maar voor al versoek ik u te besorgen, dat* Theophilus, *Bisschop van* Alexandrien, *die de voorname aanleyder tot alle die wanbedrijven te zijn gesegd word, 't zy hy wil of niet, gedwongen worde derwaards te komen, ten eynde het Concilie onbelemmerd sulken vreede moge herstellen, als tot ruste van onse Regeering vereyscht word.*

Dese brief (*e*), nevens die van *Innocentius*, *Chromatius*, Bisschop van Aquileja, *Venerius* van Milanen en andere, wierd in handen gegeeven van *Aemilius*, Bisschop van Beneventum, *Cythegius* en *Gaudentius*, insgelijks Bisschoppen, en *Valentinianus* en *Bonifacius*, Ouderlingen, by welke sig voegden *Cyriacus*, *Demetrius*, *Palladius* en *Eulysius*, alle Bisschoppen uyt het Oosten. Hen wierd ook mede-gegeeven een uyttrekfel van de Synodale voorslag, dat hier op uyt quam; Dat *Chrysostomus* geen sit-plaats in dat Concilie soude vergund worden, voor dat hy tot de Kerk-gemeenschap, en 't besit van sijnen Bisschoplijken stoel soude hersteld zijn, ten eynde alle schijn van na-spraak benomen, en hy onbelemmerd binnen komen en sijn plaats neemen mogt. Dus gemagtigd, en onderrigt hoe te doen, begaven sy sig op reys naar Constantinopelen; maar de boosheyt hunner vyanden was hen een merkelijk beletsel: want als sy Athenen doortogen, wierden sy door den Krijgs-oversle, die in dese Gewesten het gesag had, aangehouden, die hen een Hoofdman mede gaf, dog niet toe liet de reys te neemen naar Thessalonica, gelijk sy, om hunnen brief aan *Anysius*, Bisschop van die plaats, over te leveren, voorgenomen hadden. Hy deelde haar van malkanderen, en scheepte se in twee kleyne vaartuygen, waar mede sy na een seer swaren storm, so dat se in drie dagen niet aten, ontrent den middag van den vierden dag niet verre van Constantinopelen, daar *Victor* sijn land-huys had, aanquamen. Hier wierden se door de bedienden van het tolhuys aangehaald, en genoodsaakt te rug te keeren, ja gevangkelijk gesonden naar Athyra, een Kasteel op de kust van Thracien, daar de Italianen in een vertrek bysonder, en *Cyriacus* met sijn geselschap in een ander, sonder iemand tot hun dienst te mogen hebben, wierden opgesloten, en hen de brieven, die sy by sig hadden, afgevorderd, die sy weygerden over te geven, seggende; *Hoe konnen wy, die Gesanten zijn, de brieven van den Keyser en de Bisschoppen aan iemand anders als aan den Keyser overgeven?* Weygerig bleven sy hier in op de aanmaning van den Geheym-schrijver *Patricius*, en verscheyden anderen; dog eyndelijk quam *Valerianus*, een stuurs Cappadocier, een Krijgs-overste, die met forsse deselve geëyscht hebbende, de Maal van *Marianus*, een der

Overgesonden door eenige Bisschoppen,

die aangehouden, vast geset, en qualijk gehandeld wierden.

(*e*) *Id. c.* 4. *p.* 30.

Hen word geld aangeboden, om het met Atticus te houden,

der tegenwoordig zijnde Bisschoppen, opbrak, en de brieven daar uythaalde. Op den volgenden dag quamen eenige Afgesondenen van het Hof, of ten minsten van *Atticus*, die hen drie duysend stukken geld aanboden, mits dat sy met *Atticus* Kerk-gemeenschap houden, en niets van de handelingen tegen *Chrysostomus* reppen souden; maar sy sloegen sulks af, en versogten, (gemerkt sy uyt het barbarisch onthaal wel merkten, dat sy niet veel goeds souden konnen uytwerken) dat sy, geen vreede

dog te vergeefs.

konnende maken, ten minsten de vryheyt mogten hebben, om veylig naar huys te keeren. Hier zijnde, kreegen sy niet min dan drie verscheyden

Chrysostomus schrijft aan hen,

brieven van *Chrysostomus* (*f*), daar in hy met alle schuldige dankbaarheyt erkende hunnen godvrugtigen yver, en edelmoedige liefdadigheyt in het onderneemen van sulken verren en gevaarlijken reys om sijnent wil, waar voor hy niet alleen, maar alle Oostersche Bisschoppen aan hen ver-

en aan Cyriacus, &c.

pligt waren; gelijk hy ook ten selven eynde en op de selve wijse schreef aan de Bisschoppen (*g*), die met hen waren overgekomen, dat is, aan

Sy worden eyndelijk, weder naar huys gesonden.

Cyriacus en sijne Amptgenooten. Als nu eyndelijk geene lagen en voorslagen iets op hen vermogten, en sy onversettelijk bleven aanhouden om te mogen vertrekken, wierd *Valerianus* tot hen gesonden, die se op een ondeugend en verrot schip, met twintig soldaten, uyt verscheyde benden geligt, sette, en, gelijk gesegd word, met den schipper afsprak

Quamen dus na vier maanden tijds vrugteloos t'huys.

om de Bisschoppen onder-wegen over boord te werpen. Dus een tijd lang geseyld hebbende, raakten sy in het uyterste gevaar van te vergaan, dog quamen nog behouden tot Lampsacus, daar sy op een ander schip overgingen, en op den twintigsten dag daar na tot Hydrunnum, een stad in Calabrien, landden, van waar sy voort reysden naar Romen, en also na vier maanden tijds hun vrugteloos en ongelukkig Gesantschap eyndigden, sonder selfs te konnen seggen waar, of in wat staat *Chrysostomus* was. *Cyriacus* ondertusschen de Bisschop van Emesa, *Demetrius*, *Palladius* en *Eulysius*, hun reys-en lijd-genooten, die sy in de gevangkenis te Athyra lieten, wierden kort daar na in ballingschap versonden, *Cyriacus* naar Palmyra in Persien, en de anderen naar andere plaatsen, gelijk wy reeds verhaald hebben.

Chrysostomus schuyld in een rots.

IV. *Chrysostomus*, een volkomen jaar te Cucusus geweest zijnde, was door de geduurige gevaren, voor welke hy bloot stond, die plaats moede. In de volgende winter verhuysde hy van plaats tot plaats, daar hy sig best oordeelde te konnen verbergen en veylig zijn, en vond, naast de voorsienigheyt van God, sijn meeste veyligheyt in de bosschagien en

De plaats soude nog getoond worden.

op de steen-rotsen. Ik kan niet nalaten hier in te lassen 't geen een reysiger van onse eeuw hier ontrent verhaald (*h*). In het beschrijven van sijn reys door dese Gewesten seyd hy; „Dat sy quamen te Charliqueu, een „vermaarde stad in Armenien, twee mijlen van welke stad, in het midden van een vlakte, oprijst een groote rots, daar men aan de Noord-„sijde met negen of tien trappen opklimd in een kamer, voorsien met „een bedstede, tafel en kas, alle uyt de rots uytgehouwen. Aan de West-„sijde klimd men met vijf of ses andere trappen op tot een kleyne gale-„ry, die vijf of ses voeten lang, en drie breed is, insgelijks uyt de rot-„se, hoewel se seer hard is, gehouwen. Van dese plaats, is aldaar het „seggen der Christenen, volgens een oude overlevering, dat de H. *Chry-„sostomus* in dese rots sijn schuyl-plaats had; en sy vertoonen, tot blijk, „een plaats voor eens menschen ligchaam in die rots uytgehouwen. Om die „reden, *seyd hy*, plegen de Caravanen, of maatschappyen van de reysende „Chri-

(*f*) *Epist.* 157. 158. 159. *p.* 898. *&c. Et Epist.* 160. (*g*) *Epist.* 165. 166. 167. *p.* 902. *&c. & Epist.* 148. *p.* 891. (*h*) *J. B. Tavern.* Reysen, eerste Deel. *cap.* 2. *p.* 6.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

"Christen Kooplieden aldaar hun devotie, terwijl de Bisschop van die "plaats met eenige Priesters, elk een wasse-keers in sijn hand houden-"de, hunne gebeden opseggen. Maar om weder tot *Chrysostomus* te keeren. De Heylige Man dus sig ten besten als hy konde in die kusten ontrent Cucusus beholpen hebbende, wierd van daar vervoerd naar Arabissus (*i*), een stad insgelijks in kleyn-Armenien, als zijnde een veyliger plaats voor den overval der Isauren. Maar hoewel hy, om so te spreeken, op een ander Tooneel was, de vertooning bleef vast de selve: want de Barbaren plonderden het platte land daar ontrent, en trokken op die stad aan, 't welk hem noodsaakte uyt de stad te wijken, en sijn toevlugt te neemen tot het Kasteel, dog dat was een bedroefde plaats, en niet beter als een gevangen-huys. *Van buyten was strijd, van binnen vreese.* Van buyten deed sig niets voor hem op als gevaar, en men sag'er rondom niet als een verdorven, verbrandde en verwoeste Landstreek. Van binnen begon gebrek en hongersnood, veroorsaakt door de engte van de plaats, en meenigte van menschen, die derwaards gevlooden waren, te woeden. Boven dat alles was het met hem nog erger, want hy was niet alleen nevens anderen in die swarigheyt, maar viel in een sware en gevaarlijke siekte, veroorsaakt door de laatste strenge winter, en de ongemakken, die hy in de bosschen en spelonken had uytgestaan; welk alles hem te swaarder viel, om dat hy geen vrienden, die wegens den inval der Barbaren, en onveyligheyt der wegen niet konden overkomen, by hem had. In dit Gewest bleef hy de geheele somer over, en het grootste gedeelte, gis ik, van de volgende winter (indien niet de heele winter) en predikte, waar hy maar gelegentheyt had, in het omleggende land, en bragt het woeste en onwetend volk over tot Burgerlijkheyt en Religie. Ontrent het laatste van sijn verblijf alhier schreef hy een brief (*k*) aan den Paus *Innocentius*, die wy, also se seer fraai, en een van de laatste is, die hy geschreven heeft (konden wy maar de kragt en nadruk van desselfs oorsprongkelijke taal bereyken) hier sullen inlassen:

Hy word vervoerd naar Arabissus, daar het niet beter was.

Hy was hier siek.

Hoe lang hy daar bleef.

Sijn brief aan Innocentius.

Aan Innocentius, Bisschop van Romen, Johannes groetenis in onsen Heere.

Dit ons ligchaam is wel bepaald aan eene plaats, maar de siel, opgeheven door de vleugelen van liefde, reysd de geheele wereld door, so dat wy, hoewel door een so grooten tusschen-wijdte van u afgescheyden, by uwe godvrugtigheyt tegenwoordig zijn, en dagelijks met u omgaan, wanneer wy met de oogen van onse siel beschouwen uwen braven geest, uwe opregte genegentheyt, onveranderde standvastigheyt, en de overvloedige en onophoudelijke vertroostingen, die gy my geduurig toedient: want hoe de baren meer opstuyven, en tegen de klippen aanstooten, hoe swaarder en ontstuymiger stormen sig opdoen, te grooter is uwe sorg en wakkerheyt, daar in noch de ver-afgelegentheyt, nog lange geduursaamheyt, nog verwardheyt van saken u eenigzins heeft doen verslappen. In tegendeel gy laat niet na u te gedragen als een treffelijk Stuurman, die dan meest waakt en toesiet, wanneer hy siet, dat de baren sig beginnen te verheffen, de zee te woeden en te swellen, het water in het schip te storten, en de dag in een middernagtsche duysternis veranderd. Hier voor sijn wy u ten hoogsten dankbaar, en wenschen niet meer, dan dat wy, welk ons het grootste vermaak en genoegen geven sou, u meermaals geheele

(*i*) *Epist.* 67. *p.* 821. & 131. *p.* 877. *Pallad. c.* 10. *p.* 96. (*k*) *Ext. Tom.* 4. *p.* 683.

heele pakketten van brieven mogten toesenden. Maar gemerkt de eensaamheyt van dese plaats ons dat geluk weygerd, (want niet alleen konnen die van u komen, maar selfs die in dese Gewesten woonen niet by ons komen, doordien wy in een geheel blinden en afgelegen hoek van de wereld opgeslooten zijn, en de dieven en roovers de wegen allesins onveylig maken) so bidden wy, dat ons langduurig stilswijgen u liever tot mededoogendheyt beweege, als dat gy ons daarom van nalatigheyt beschuldigen soud. Want weest versekerd, het is niet uyt versmading en veragting van u, dat ik niet geschreven heb, en daarom hebben wy by dese gelegentheyt, (de reys van den eerwaerdigen en geliefden Ouderling Johannes, *en Diaken* Paulus) *daar wy lang op gewagt hebben, aan u willen schrijven, en daar in betuygen, dat wy u nooit genoeg meenen te konnen danken voor de genegentheyt en mededogentheyt, die gy ons, meer als een tederhertigste vader, hebt doen blijken. Want gy hebt, so veel in uwe magt was, besorgd, dat alles behoorlijk verbeterd en hersteld, alle wanorders en aanstootelijkheden geweerd, en de Kerken in vreede en vermakelijke ruste bevestigd mogten worden; dat ook de saken op den ouden voet mogten loopen, so dat de Wetten niet versmaad of kragteloos gemaakt, nog de orders, van de oude Vaders beraamd, geschonden worden. Maar daar zijn'er, die sig tegen een goeden uytslag van uwe voornemens hebben aangekant, en, met het geen sy te voren gedaan hadden niet te vreeden, door hunne laatste boosheden de te vooren gepleegde streeken te boven gegaan zijn. Ik sal deselve niet ophalen, alsó het vertoog van alle de bysonderheden, daar in voor-komende, de palen niet van een brief, maar selfs van een Historisch vertoog, te buyten gaan soude. Maar ik bid u, al hebben sy alles so verward en door malkanderen geworpen, dat het t'eenemaal buyten stant, ongeneeslijk, en onherstelbaar schijnt, hervat het nog eens, en geef de saak niet wanhoopig op, uyt aanmerking, dat die saken tot een gelukkigen uytslag te brengen van een grooten nasleep is, en dat sekerlijk de geheele wereld daar genoegsaam aan gelegen is. De Kerken zijn verwoest, en in een slegten staat gebragt, de Gemeyntens verstrooid, de* Clergie *onderdrukt en met voeten getrapt, de Bisschoppen gebannen, en de Kerkelijke Orders en besluyten verworpen. Ik bid dan nog eens en andermaal, stel uw uyterste sorg en neerstigheyt te werk, en hoe de storm grooter is, laat uw yver en bekommernis te meer opwakkeren: want ik ben nog buyten hoop niet, dat nog alles eens ten goede sal uytvallen; maar so niet, God sal egter een kroon bereyden tot belooning van uwen arbeyd, en die in lijden zijn sullen geen kleynen troost vinden in den overvloed van uwe liefdadigheyt. Ik leve nu reeds in het derde jaar van mijn ballingschap, daar in ik bloot sta voor honger, pest, oorlog en belegering; ik ben in een ongelooflijk eensame plaats, sie de dood dagelijks voor oogen, en moet de scherpte van der* Isauren *sweerden afwagten. In het midden egter van alle dese rampen strekt het ons niet weynig tot steun en troost, dat wy een deel hebben aan uwe standvastige en onversettelijke genegentheyt, de vryheyt genieten om ons by u te mogen vervoegen, en so merkelijk door uwe gereede en opregte liefdadigheyt verquikt worden; dit is onse sterkte, dit onse veyligheyt, dit onse stille en geruste haven, dit de schatkamer van duysend goede dingen; dit is onse vreugde en de spring-bron van oneyndig vermaak en genoegen. En so wy na desen nog naar een eensamer hoek, als wy nu zijn, mogten verstooten worden, dat soude ons in het midden van al ons lijden met een grooten troost uyt dit leven doen scheyden.*

Desen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Desen brief gaf hy in handen van den Ouderling en Diaken, van welke hy in denselven gewag maakt. Ook gaf hy hen een kleynen brief mede aan *Proba*, een adelijke vrouw te Romen, om voor hen dog sorge te dragen (*l*), gelijk hy naderhand (indien het van die selve reys gevat moet worden) met een tweede brief *Juliana* en haar geselschap voor der selver vriendelijk en beleefd onthaal bedankte (*m*).

V. In het slot van sijnen brief aan den Bisschop van Romen maakt hy gewag van sijne vreese tot een erger plaats, als hy reeds was, vervoerd te worden. Daar in nu was hy niet dan al te waaragtigen Propheet. Sijne vyanden (*n*) sagen met een nijdig oog aan, dat hem in alle plaatsen eerbied bewesen wierd; het moeide hen so veele tot hem te sien toevloeijen, so dat Antiochien verplaatst scheen naar Armenien, en sijne treffelijke Leer en Christelijke Wijsgeerte, in tegendeel, weder uyt Armenien scheen naar Antiochien gebragt te worden. Hun meeste wenschen was, dat hy mogt aan kant wesen, en daarom bedagten sy, alsso sijne geduurige siekten, en de onaangenaamheyt van sijn verblijf-plaats hem niet schielijk genoeg ter dood bragten, te versoeken, of sy met het nogmaals verplaatsen van hem hun oogmerk souden konnen bereyken. Tot dien eynde werkten *Severianus*, Bisschop van Gabala, en *Porphyrius*, Bisschop van Antiochien, en andere van hunnen aanhang, door hunne vrienden te Hoof, een order uyt van den Keyser, waar by, onder bedreyging van straffe, belast wierd, hem sonder uytstel te vervoeren naar Pityus, gelegen aan den oever van de Pontische zee, de allerschraalste en eensaamste plaats van het geheele Landschap Tzana. De soldaten van des Bevel-hebbers lijfwagt tot het derwaards vervoeren van hem geschikt, gingen onderwegen vry ruw en onbeschoft met hem te werk, en gaven voor daar last toe te hebben; ja seyden rond uyt, dat sy, indien sy hem het leven onderwegen konden moede maken, versekerd waren voor hunne moeite beloond, en bevorderd te sullen worden. Onder hen was'er, 't is waar, wel een, die meer op de gemeene menschelijkheyt, als op hun eygen voordeel sag, en onder de hand hem alle beleefdheyt en dienst deede, die hy konde. Maar 't geen dese aan wreedheyt ontbrak, had een ander so veel te meer: want ook was'er een onder hen, die so boosaardig was, dat hy hier of daar aangesproken, om den Heyligen Bisschop eenige beleefdheyt te mogen betoonen, dat opnam als een hoon hem aangedaan; te meer, om dat hy alles bedagt tot het verhaasten van desselfs ontijdige dood. Wanneer het sterk regende, wilde hy, al was hy selfs tot op sijn huyt toe nat, met geweld voort. Hy nam, om dat hy wel wist hoe moeijelijk het den goeden Man soude vallen, vermaak, om op het heetste van den dag te reysen. Quamen sy by een stad, daar gelegentheyt was om sig in een bad te verquikken, wilde hy daar niet een oogenblik vertoeven. Dus een geruymen tijd besteed hebbende met die reys (die hem wreeder viel als de dood, en waar door sijn ligchaam, gelijk mijnen Schrijver segd, getaand, en so rood als een appel in de Son geworden was) quamen sy tot Comana Pontica (niet tot dat in Armenien, gelijk *Sozomenus*, dog t'onregt, meend) een stad in Cappadocien aan den voet van den berg Anti Taurus, dog wilden hem niet laten rusten, en sleepten hem nog vijf of ses (Engelsche) mijlen verder, daar het graf en de bid-plaats van den H. *Basiliscus* was, die in sijnen tijd Bisschop van Comana zijnde, in de vervolging

Chrysostomus vyanden leggen toe op een erger verplaatsing van hem.

Krijgen daar last toe.

Hy word vervoerd op een wreede wijse.

(*l*) *Epist.* 168. *p.* 904. (*m*) *Epist.* 169. *p.* 905. (*n*) *Pallad. c.* 11. *p.* 96. *Sozom. lib.* 8. *c.* 28. *p.* 798. *Socr. lib.* 6. *c.* 21. *p.* 329. *Theod. lib.* 5. *c.* 34. *p.* 240. *Niceph. lib.* 13. *c.* 37. *p.* 428.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

volging ten tijde van *Maximianus*, te Nicomedien in Bithynien het martel-lot had uytgestaan. Men segd, dat hem, als hy de nagt-rust aldaar genoot, de Martelaar verscheen, die hem seyde; *Zijt wel gemoed, broeder, morgen sullen wy by malkanderen zijn*, en reeds den Ouderling, die aldaar den dienst waarnam, gewaarschouwd had van sijn komste, en belast voor den broeder *Johannes*, die op weg was, een verblijfplaats te beschikken. *Chrysostomus*, dus gewaarschouwd, versogt des morgens vroeg van sijn wagt daar tot elf uuren te mogen blijven, maar dat wierd hem met norsheyt afgeslagen, en hy voort gerukt, om de reys te vervolgen. Maar sy waren niet verre gekomen, of sy merkten dat hy seer qualijk was, weshalven sy hem weder naar die kerk of bid-plaats te rug bragten. Daar gekomen zijnde, eyschte hy witte kleederen, die hy, hemselven alvoorens van hoofde tot de voeten ontkleed hebbende, aandeed, en de sijne, aan die hem op-pasten, overgaf. Vervolgens ontfing hy de Heylige bond-tekenen, en deed sijn laatste gebed, welk hy met sijn gewoone lof-spraak; *Eere zy God voor alles dat'er gebeurd*, besloten, en met sijn laatste *Amen* versegeld hebbende, sig uytstrekte, en sijn siele wel-gemoed aan *Christus* overgaf. Juyst was te dier tijd daar ontrent een t'samenvloeijing van veele Monniken, Heylige Maagden, en andere godvrugtige personen uyt Syrien, Cilicien, Pontus en Armenien, even of sy derwaards beschreven en t'samen geroepen waren, die alle by sijn afsterven groote droefheyt betoonden. Het ligchaam wierd ter begravenis gereed gemaakt, en als van een zegepralenden held met groote statie naar het graf gebragt, en in dat van den H. *Basiliscus* begraven. Hy stierf op den dag van de verheffing des kruys, (welk hy so veele jaren blymoedig gedragen had) zijnde den vierden *September* des jaars CCCCVII, oud twee-en-vijftig jaren en agt maanden; drie jaren en drie maanden na dat hy gebannen; en negen jaren, ses maanden, en sestien dagen na dat hy Bisschop van Constantinopelen geweest was.

Word van sijn nakende dood gewaarschouwd.

Bereyd sig ter dood.

Sterft,

en word begraven.

Tijd van sijn dood, ouderdom, e. s. v.

NEGENDE AFDEELING.

Uytbeelding van *Chrysostomus* persoon, inborst en bequaamheden.

I N H O U D.

Chrysostomus *uyterlijke gedaante. Hy helde vry wat naar haastigheyt. Wat deselve in hem voortsette. Sijn yver voor God, en ongemeene drift voor de waarheyt en eere der Religie. Sijn onvermoeyde naerstigheyt en trouw in sijne Bisschoplijke bediening. Sijne onsijdigheyt, vrymoedigheyt en onbeschroomdheyt ontrent alle. Sijne veragting van de wereld. Sijne milddadigheyt, en ernstig vermanen van anderen tot deselve. Sijne beschuldiging van niet gastvry te zijn ondersogt, en beantwoord. Sijne nederigheyt. Hy wierd beschuldigd van hovaardy en grootsheyt, en waarom. De redenen waarom hy alleenig at. Sijne natuurlijke bequaamheden. Sijn groote geleerdheyt. Sijn talent in het prediken en bysondere voortreffelijkheyt in het verklaren der H. Schriften. Sijne verklaringen wierden gehouden voor de regelmaat van regtsinnigheyt. Hy praalde niet seer met sijne wereldlijke geleerdheyt. Verscheyde treffelijke Mannen sprooten uyt sijne onderwijsing. Sijne onvergelijkelijke wijse van schrijven, en meesterschap in welspreekendheyt,*

Wat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Wat de Ouden daar van hebben geoordeeld. Onegte ſtukken hem als den Schrijver opgedragen. Het Boek, Opus imperfectum, *dat is,* Het onvoltrokken Werk, *is het Werk van een* Latijns *Schrijver. Wat te houden is van deſſelfs* Liturgie.

I. HY was, ſo veel ſijne uyterlijke gedaante aangaat, (indien wy der Grieken *Maandelijke Tijd-rekeningen* gelooven) een kort man, had een groot, dog kaal hoofd, (waarom *Palladius* van hem ſeyd [*a*], dat hy had Ἐλισαικὸν κρανίον, of een kaalkop was gelijk *Eliſa*). Hy had een breed voorhoofd, dat vol rimpelen was. Sijne oogen ſtonden diep in ſijn hoofd, dog hy ſag'er gauw en vriendelijk uyt. Sijne wangen waren langagtig en ingevallen. Sijn baard kort en dun. Dus vertoonde hy een man, die de wereld waarlijk was afgeſtorven, die door de wonderlijke nauwgeſetheyt van ſijn leven het vleeſch aan den geeſt onderdanig gemaakt, en de luſten van ſijn uyterlijke ſinnen aan de Wetten van reden onderworpen had. Van naturen helde hy naar heet-hoofdigheyt, die door een ongemeene ſtrenge onthouding en matigheyt ontrent ſijn ſpijs en drank vry wierd aangeſet, en hem vry voortvarend en driftig maakte, om al 't geen ſijn pligt, of het belang van den Godsdienſt raakte, onbeſchroomd te ondernemen en kloekmoedig uyt te voeren. Doorgaans vervoerde hem de yver voor God ſodanig, dat hy geen gevaar ſchroomde, nog overleg maakte, hoe een ſake uyt te voeren. Hy hield vaſt aan de voorſchriften van godvrugtigheyt, en deed ſijn beſte, om anderen tot het ſelve gevoelen te brengen. Hy verdedigde de waarheyt en agtbaarheyt van de Chriſtelijke Religie tegen de ondernemingen van de Heydenen aan de eene, en Ketteren aan de andere ſijde met alle dapperheyt. Hy ſchreef tegen d'een en d'ander, en riep de Burgerlijke magt, wanneer ſijne redenen geen ingang vonden, te hulp. Het moeyde hem te ſien, dat Phœnicien, een nabuurig landſchap, in het ruyme dag-ligt van de Chriſtelijke Religie, nog met de duyſterniſſe van het Heydendom en afgodery bedekt was. Dat bewoog hem, tot bekeering van dat landſchap, een deel yverige mannen op te ſoeken, en tot dat werk aan te ſetten, die hy met Keyſerlijke Plakaten ſtevigde, en door de liefde-gaven van anderen, en van hemſelven, met een beurs, om te konnen beſtaan, voorſag. Self liet hy niet na, ten tijde van ſijn ballingſchap, als hy verſtond, dat het werk niet alleen ſtil ſtond, maar aarſelde, deſelve weder aan te vullen, en hen, ſo veel nodig was, te beſchikken. Hy ſtopte den laſteraars meer als eens den mond, en bedwong de ſtoutigheden der Arianen, Anomoianen, Marcioniten, en andere binnen-vyanden des Geloofs, mits hen door alle ſoete en aangename wegen van hunne dwalingen op den regten weg te brengen.

Chryſoſtomus uyterlijke gedaante, natuurlijke genegentheyt, en yver voor de waarheyt en Godsdienſt. Waar in die getoond wierd.

II. Hy voldeed alle de pligten van ſijn Biſſchoplijk ampt met alle bedenkelijke neerſtigheyt en trouwe. Hy verſuymde de openbare gebeden niet; hy predikte dikwils, en by ſommige tijden van het jaar, byſonder in de Vaſten dagelijks. Wierd hy daar in door ſijn ſiekte t'eeniger tijd belet (*b*), dan was hy gewoon ſijn gedwongen ſtilſwijgen, en afweſen van ſijn Gemeynte ſwaarder te wikken, dan ſijn ſiekte ſelf. Hy was ſo dra niet eenigſins herſteld, of hy keerde, als zegepralende en met verheuging van ſijn gemoed, weder tot ſijn predik-ſtoel, met betuyging, dat hy de gelegentheyt om weder met ſijne toehoorders te ſpreken, aanmerkte als de ſoetſte voortſetting van ſijn geſontheyt, en daar ſo me-

Neerſtigheyt in ſijne bediening.

(*a*) *Pallad. c.* 10. *p.* 99. (*b*) *Vid. Phot. Cod.* 172. *col.* 385. *Vid. Chryſ. Homil.* 1. *de div. loc. N.T. Tom.* 5. *p.* 1.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de aangedaan en vermaakt was, gelijk die na een lange reys en verdrietig afweſen geſond t'huys gekomen zijn. Hy ging ſcherp aan tegen de ongeregeldheden van ſijne *Clergie*, die door het niet toeſien van een ſagten en ſlappen Voorſaat tot een ſlordig leven vervallen was, en, hoewel hy daar door vry in den haat raakte, ſchortte, ſonder aanſien van perſonen, alle, die ſijne vermaningen en overredingen niet wilden involgen, van hun dienſt op, of benam hen wel deſelve t'eenemaal. Sijne beriſpingen waren ſcherp en ſonder aanſien van iemand: hy vreesde en verſchoonde de Grootſten niet; en aan de andere ſijde, hy verſmaadde nog ſag niet over het hoofd die de allergeringſte waren. Te groot was ſijn moed, als dat hy om eenige inſigt ter wereld ſijn pligt ſoude hebben verwaarlooſd. Geen belang of voordeel konde hem bewegen, anders te doen, en geen ſchrik of bedreyging hem te rug houden. Merkte hy ergens een dadelijke misſlag, die van eenig belang was, hy ſprak de ſchuldigen daar over aan, dog als deſelve ſijne vermaningen by huys niet aannamen, bragt hy ſulks ſekerlijk op den ſtoel, en dat meenigmaal niet ſonder ſcherpe beſtraffingen; 't welk de Keyſerin, en de groote Dienaars aan het Hof bewoog hem ſo vinnig en hard te vervolgen. Somtijds poogde hy den menſchen de ſonde tegen te maken, hen door ſchimpende benamingen (*c*) aanſpreekende; dus noemde hy *den dronkaard, een water-drinker*; den *gierigaard*, een *arm* menſch, en den *dief, vriendelijk* en *weldadig*. De deugd wierd, waar ſe ſig opdeed, ſekerlijk van hem gepreſen en aangeſet; hy had meer agting voor een matig Jongeling, dan van een oud dog gulſig menſch; meer voor een oud man, die leergierig was, dan een onwetend Jongman; meer voor een arm ſlegthoofd, dan van een geleerd wereldling; meer van een deugdſaame leek, dan van een luyen en tragen Monnik. Hy veragtte de wereld, en verwierp alle deſſelfs aanlokſelen en betoveringen. Geene begeerte tot rijkdom had op hem vat. Van alle bevorderingen was hy afkeerig, en wanneer hem die groote waerdigheyt wierd opgedrongen, ſtak hy niet eenen penning (*d*) van de ruyme inkomſten dier Kerk in ſijn ſak, en nam'er tot ſijn gebruyk niet meer van, als enkelijk ſo veel als tot een matig en ſpaarſaam leven van noden was. En hoewel hy ſo ſchoon als iemand ſtond om een gunſteling aan het Hof, in de ſtad, en van alle man te zijn, en door een weynig inſchikkens en toegevens mogelijk meer als iemand in die tijd ſoude zijn bemind en begunſtigd geweeſt, egter wilde hy geen ſtap uyt ſijnen weg wijken, al had hy'er de grootſte agting en eer mede konnen winnen, of ſijn Bisdom, ja 't leven ſelf, mede behouden.

En onſijdige waarneming deſſelfs.

Sijn veragting van de wereld.

III. Nevens 't geſeyde, ging in hem vergeſelſchapt ſijne milddadigheyt, indien ſe niet alle ſijne andere deugden te boven ging. Sijn eygen inkomſt, welk vry groot was, had hy, nog jong zijnde, overgegeeven tot onderhoud van de Armen, en de Kerk van Antiochien; en tot den ſtoel van Conſtantinopelen bevorderd, nam hy de rekening op van de groote inkomſten van die Kerk, en wat tot ſijn huyshouding vereyſcht wierd, en beſteedde al 't geen hy boven nootſakelijkheden konde overſparen, tot liefdadigheyt en godvrugtige gebruyken, bouwende een groot gaſthuys, 't welk hy voorſag met nodige oppaſſers, en begiftigde met ſo veel inkomen, als'er toe van noden was. Hy maanden de Rijken geſtadig aan (*e*) tot mededoogentheyt en milddadigheyt. Hy verſogt hen om een gedeelte van hunnen overvloed tot het bedekken van de naakte lendenen

Sijn milddadigheyt aan de Kerk en Armen.

(*c*) *Pallad. c.* 19. *p.* 187. (*d*) *Id. c.* 17. *p.* 166. (*e*) *Georg. Alex. vit. Chryſ. c.* 22. *p.* 188. *Edit. Grac.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

denen der Armen, en verquikken van derselver ingewanden ter sijde te leggen, en voerde hen te gemoet, wat voordeel sy daar uyt in de aanstaande groote rekening trekken souden, en dat sulks van onsen grooten Heer soude erkend worden, als een weldadigheyt aan hem self bewesen, tot welken eynde hy meenigmaal ophaalde de woorden van onsen Saligmaker; *Het geen gy aan een van de minste mijner broederen gedaan hebt, dat hebt gy aan my gedaan.* Hier door vermurwde hy veeler harde herten, en bewoog deselve hunne beursen in den schoot der behoeftigen uyt te schudden. En seker hy was so kragtigen voorspraak voor de Armen, en bepleytte hun saak met sulken nadruk en voorspoed, dat hy gebynaamd wierd, Ἰωάννης ὁ τῆς ἐλεημοσύνης, *Johannes de Aalmoessenier.*

Waarom hy geen open tafel hield.

Ik weet wel, dat hem nagegeeven wierd niet gastvry te zijn; maar sulken manier van doen (*f*) streed tegen sijn inborst, en wierd van hem aangesien als sijn persoon en ampt onbetamelijk. Hy konde niet drinken en brassen; hy wilde niet lagchen en schertsen, gelijk die open tafel houden gemeenlijk doen moeten. Hy oordeelde ten hoogsten onredelijk te zijn, dat een man, tot bediening van den godsdienst overgegeeven, de pligten van sijn ampt ter sijden stellen, en hemselven met het schaffen van de kok, en met de keuken bemoeijen sou, want dat soude zijn, als of een Leeraar wilde een kok worden, en daarom gaf hy, daar over aangesproken, tot antwoord; *Het past niet, dat wy, die onsselven tot het bidden en bedienen van het woord overgegeeven hebben, het woord Gods verlaten, en de tafelen dienen souden.* Die soort van onkosten oordeelde hy beter aan de Armen te konnen besteed worden, en agtte, deselve aan tafel-vrienden, en weelderig geselschap te kost te leggen, een soort van Kerk-rovery. Ook was Constantinopelen een seer volkrijke stad, en ('t welk haar van Heydensche Schrijvers [*g*] meermaals te last gelegd wierd) een plaats van veel weelde en onderlinge onthalingen, en daarom wist hy wel, dat hy niet konde sommigen onthalen, of hy moest die weg open setten voor allen; een saak, daar hy niet als met schrik en verbaastheyt aan denken kon. Verder verantwoordiging kan de Leser vinden by *Palladius.*

Hy was herbergsaam ontrent vreemdelingen.

Maar hoewel hy in die soort van herbergsaamheyt geen behagen had, egter was hy ongemeen bereydwillig, om vreemdelingen, en bysonder sulke, die sig aan de strenger soort van Godsdienst-oeffeningen hadden overgegeeven, te herbergen, waar toe hy ook anderen met allen ernst aanmaande, hen errinerende het woord van *Christus*; *Ik was een vreemdeling, en gy hebt my geherbergt* (*h*), en dat door die soort van herbergsaamheyt veele *onwetens Engelen geherbergt hebben* (*i*).

Ongemeen nederig, en een vyand van alle loftuytingen.

Hy was in het midden van al sijn weêrgaloose bequaamheden, en in alle eer en waerdigheyt, die hy genoot, so nederig, dat hy anderen daar mede ten voorbeelde strekte. Hy was een volslagen vyand van alle onnodige statie en ydelheyt, so dat veele, die gewoon waren ter kerke te komen, of naar het bad of merkt te gaan met een grooten en pragtigen sleep van dienaars, door sijn voorbeeld en aanmaning, maar van een of twee dienaars gevolgd, voor den dag quamen. Hy had geen smaak in het minste dat naar vleyery en toejuyching geleek. Wanneer de Gemeynte meenigmaal sijne deftige en cierlijke predikatien hoorende, hun genoegen toonde met toejuyching en hand-klapping, met het stampen hunner voeten en andere betooningen van blijdschap (volgens de gewoonte van die, en vroegere tijden), steuytte hy sulks, en voerde hen te gemoet, Dat men, so doende, van de kerk een

(*f*) *Vid. Pallad. c.* 12. *p.* 102, 106. (*g*) *Liban. de Templ. p.* 22. *De vit. suâ. p.* 66. *Eunop. in Aedes. p.* 36. *aliique.* (*h*) *Matth.* 25. 35. (*i*) *Heb.* 13. 2.

Tooneel maakte (*k*); dat hy die wijs van ſijne predikatien te roemen niet goed keurde; dat te doen, gelijk hy hen leerde, niet het toejuychen ſijner predikatien, maar deſelve werkſtellig te maken de beſte roem was, die ſy hem geven konden.

Grootsheyt wierd hem na gegeeven.

Hem ging wel, moet ik bekennen, na, dat hy hovaerdig en groots was (*l*), om dat hy van naturen ſtatig en ſtreng was, en altijd, ſonder iemands geſelſchap, alleen aan taſel ſat; 't welk dan geduyd wierd als een ſeker bewijs van ſijne hovaerdy en grootshertigheyt.

Op de gronden van dat ſeggen word geantwoord.

Maar, alles ingeſien, hy deed het om deſe redenen: *Voor eerſt*; om dat hy, wegens ſijne gewoone hoofd-pijn, geen wijn dronk; waar door hy ſigſelven niet in ſtaat vond, om anderen aan ſijn tafel, naar de gewoonte van die Landſtreek, te onthalen. *Ten tweeden*; hy had een ongemeen ſlappe en ſwakke maag, die veeltijds ſo buyten order was, dat hem de reuk en het geſigt ſelfs van ſommige ſpijſen verveelde, en hy van het geen voor hem bereyd was niets konde nuttigen, maar wagten moeſt dat'er wat anders wierd vaerdig gemaakt; niet om dat hy ſo lekker en keurlijk, maar om dat ſijn maag ſo onverbeterlijk ſwak was. *Ten derden*; om dat het wel gebeurde, dat hy in ſijn ſtudeeren en goddelijke overdenkingen beſig, of door Kerkelijke ſaken belemmerd, de tijd van ſijn middag-eeten liet doorſchieten, en niets nuttigde voor den avond. Dit waren de waaragtige redenen, waarom hy altijd alleen eeten wilde. En 't is ſeeker, dat ſijn geheele leven, om wel te ſeggen, een geduurig vaſten was: want hy had reeds van ſijne jonge jaren af hemſelven ſodanig tot de uyterſte ſtrengheyt in het vaſten en dooden van ſijn vleeſch gewend, dat ſijn maag t'eenemaal verdorven was, hy geen gewoone ſpijſe by-na meer verdragen kon, en ſijn natuur ſodanig verſlapte, dat ſijn geſondheyt door geene hulp-middelen van de geneeskunde te herſtellen was, en daar door de grond van de veelvoudige ſwakheden en ſiekten, die hem tot ſijn ſterf-uure toe aankleefden, geleyd wierd.

Sijne natuurlijke bequaamheden.

IV. De natuur had hem verrijkt met veele uytmuntende gaven en bequaamheden, met een klare bevatting, veerdig oordeel, ſcherpſinnige redeneering, en merkelijke uytvinding, daar een veerdigheyt in het ſpreken, en een byſondere bequaamheyt om ſijne gedagten uyt te drukken byquam. De ſaken vlogen ſchielijk in ſijne herſſenen en verbeeldingen, en het ontbrak hem aan geen woorden, om deſelve naar eyſch te bekleden en op te ſchikken, gelijk ſig dat klaar opdoet aan een iegelijk, die maar de predikatien van hem voor de vuyſt gedaan, en by ſulke ſchielijke voorvallen, dat hy hem daar toe geheel niet bereyden konde, doorleeſd.

Hy ſtudeerd in de Godgeleerdheyt.

Hy had in ſijne jonger jaren, onder de beſte Leermeeſters dier eeuw, een genoegſame voorraad van geleerdheyt en wijsheyt opgedaan, hoewel hy niet veel gelegentheyt had om ſig daar van te bedienen: want hy pleytte maar een korten tijd voor het Geregt, en begaf ſig ſtraks daar na tot de ſtudie van Godgeleerdheyt, onder het beleyd van *Meletius*, Biſſchop van Antiochien, *Euſebius* en *Diodorus*, toenmaals Hoofden van de Kloosters aldaar, en naderhand Biſſchoppen. Hy maakte ſijn werk met allen mogelijken yver en opmerking te leſen en te verſtaan de Heylige Schriften, die hy naderhand ſo wijdlopig en nauwkeurig heeft verklaard. Egter was hy meeſt doende met de brieven van den H. *Paulus*, die hy ſelden uyt ſijne handen ley; te meer, om dat'er tuſſchen dien grooten Apoſtel, en deſen voortreffelijken Kerk-voogd een ſeer byſondere

(*k*) *Homil. 2. ad Antioch. p. 27. & homil. 5. p. 66. & 7. p. 99. de Incompr. Dei nat. Homil. 4. p. 326. Homil. 17. in Matth. p. 222. & alibi ſæpius.* (*l*) *Pallad. c. 19. p. 182. c. 12. p. 102. Socr. lib. 6. c. 4. p. 303.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dere eenhelligheyt van aart en inborſt ſcheen te zijn. Dus de Heylige ſchat-kameren doorſnuffeld, en een koſtelijken voorraad van Godgeleerdheyt verſameld hebbende, deed hy by-na niet anders als prediken, en anderen te onderwijſen; 't welk hy ſo klaar en duydelijk, ſo kragtig en overtuygend, ſo gepaſt en onſijdig, en egter met ſulken aangenaamheyt en bevalligheyt deed, dat onder alle de Oud-vaders niemand hem daar in overtrof, en maar weynige hem gelijk waren. Hy verklaarde de Schrifttuur op een natuurlijke wijſe, en ſo als ſig de ſin naar de letter opdeed. Een gelukkig talent, 't welk hem als eygen was, daar anderſins de voorname drift van die eeuw was de Schriftuur tot gelijkeniſſen te trekken, diepſinnige ſin-ſpeelingen te maken, en deſelve op een geheyme en vergeſogte wijſe te verklaren, en'er een ſin aan te geven, die in de Schrifttuur nooit was beoogd; en uytgevonden zijnde, nergens nut toe was. Hy volgde in alle ſijne verklarings-predikatien den duydelijken ſin, die ſig van ſelf opdeed, die hy ontvouwde en met eenige korte en kragtige aanmerkingen ophelderde, en dan ('t welk ſijne toepaſſing was) béſloot met τὸ ἠθικὸν, een algemeene vermaning en opwekking, die juyſt niet altijd uyt de voorgaande redeneering vloeide, maar op eenige ſedelijke dring-redenen, tot groote ſtigting van ſijne toehoorders, kragtig aangedrongen wierd. So gelukkig wierd hy in het verklaren van de Schriftuur geoordeeld, dat ſeeker oud Schrijver *(m)* ons verſeekerd, dat ſijn gevoelen en oordeel over den ſin der Schriftuur, de Kerk voor een algemeene baniere ſtrekte, welk ſo ver ging, dat, ingevalle alle de Vaders eenige Schriftuur-plaats, als uyt eenen mond, op eene wijſe verklaarden, en ſijn gevoelen daar van verſchilde, dat, ſeg ik, alsdan ſijn gevoelen aanſtonds aangenomen, en beter als eenig ander, dat daar tegen aanliep, geoordeeld wierd. So, ſeyd ons dien Schrijver, was de gewoonte en 't gebruyk van de Kerk te dier tijd. Hy beſtrafte de ſonden vry ſcherp en onſijdig, en egter met ſulken ſoetigheyt en teerhertigheyt, met ſulke ſagte en fraaije gemoed-winningen, dat het in de gemoederen ſijner toehoorders een gemakkelijken ingang had, en de hardnekkigſte ſondaars niet konden nalaten, de hand, die hen kaſtijde, lief te hebben en te kuſſen, doordien hy met ſijne redenen hen te gelijk voordeel deed en vermaak toebragt. Hoewel hy in een groot gedeelte van wereldlijke geleerdheyt uytmuntte, nooit roemde en pogte hy daar op, egter gaf die (hoewel men het niet altijd duydelijk onderſcheyden kon) aan ſijn redeneeringen een aangename geur, en het was'er mede als met een koſtelijken wijn met water gemengd (dus verbeeld het ons *Eraſmus*), alwaar wel de ſmaak en koleur van het water niet konnen onderſcheyden worden, dog de wijn vermakelijker en aangenamer gedronken word. Het vermeerderd den roem van ſijne geleerdheyt niet weynig, dat hy ſo veele treffelijke Mannen heeft aangequeekt, die ſijne leerlingen zijnde, naderhand door hunne beſchouwende en werkſtellige wijsheyt in de ſaken van het Chriſten-geloof, hebben uytgemunt. Sodanige waren *Palladius*, Biſſchop van Helenopolis; *Iſidorus*, bekend met den naam van de *Peluſier*; *Nilus*, *Marcus*, en *Theodoritus* Biſſchop van Cyrus, en verſcheyden anderen, die het ſig tot een eere rekenden ſulken Meeſter gehad te hebben.

Predikte kragtig.

Verklaarde de Schriftuur eenvoudig, dog kragtig.

Hy pochte niet op ſijn wereldlijke geleerdheyt.

Die egter ſijne predikatien ſmakelijk maakte.

Leerlingen van hem.

V. Sijne welſpreekentheyt, die hy in de ſchool van *Libanius* geleerd had, bragt hy over in de Kerk, daar hy deſelve gebruykte tot dienſt van ſijne, en verwondering van de volgende eeuwen. Sijn ſtijl is klaar, ſuyver, gemakkelijk en cierlijk; hy drukte ſijne gedagten op een ſeer ge-

Sijn ſtijl beſchreven.

(m) Ἀνονύμ. βίος χρυσ. κεφ. λζ. *ap. Savil. Tom.* 8. *p.* 318.

gepaste, gemeensame en verstaanlijke wijse uyt, en konde somtijds deselve, wanneer het de stoffe vereyschte, of de tijd hem sulks toeliet, met een nette cierlijkheyt bekleeden. Getuyge zijn daar van sijne doorwrogte Verhandelingen, van hem gemaakt te Antiochien, daar hy sijne gedagten met meerder gemak en bedaardheyt kon opstellen, als wel daar na. Indien hy het is, aan wien de brief van *Libanius* (*n*) geschreven wierd, hoe verwonderd stond dien grooten Man over een sijner reden-voeringen, (die egter een van de eerste was, die hy ooit maakte) wanneer hy deselve eenige meester-redenaars voor-las, die daar over juychten, op-sprongen, vreugde-galmen uytteden, en alle andere tekenen van verbaastheyt en verwondering maakten? Uyt dien hoofde besloot *Isidorus de Pelusier*, dat *Chrysostomus*, gemerkt (volgens *Plutarchus* regel) duydelijkheyt en gemakkelijkheyt, bewijsen van een Attische welsprekendheyt zijn, boven alle anderen de kroon spande, also hy sekerlijk alle, die in de suyverheyt van de Attische woorden, en in de klaarheyt en duydelijkheyt sijner uytdrukkingen verre te boven ging. *Suidas* getuygd (*o*), dat nooit iemand in eenige eeuw sulken ruymte had van woorden, die van hem sterker voortvloeiden, als de wateren uyt de sluysen van den Nijl. Een van sijne Nasaten (*p*) op den stoel van Constantinopelen, prijst ongemeen de aangenaamheyt van sijne welspreekendheyt, de diepte van sijne bevattingen, de klaarheyt en onuytdrukkelijke hoogswevendheyt van sijne reden-voeringen, de kragt en door-dringendheyt van sijne reden-konst, en wonderlijke en senuwagtige nadruk van sijne redeneeringen, in opsigt van welke de beroemdste Redenaars van Griekenland by hem niet meer als kinderen waren; insgelijks roemd hy sijne verwonderlijke opheldering van de Schriftuur, sijne sedelijke opwekkingen en vermaningen, sijne verklaringen van de plegtigheden ontrent de hoogwaerdige bond-teekenen, en lof-redenen ter gedagtenis van de Heylige Vaders en Martelaars; welk alles bysonder te toonen, hy seyd so vergeessen onderneeming te zijn, als of iemand de groote zee in een beker pakken, of den Nijl met een pint meten, of het water uyt den Euphraat scheppen wilde. Dese wonderlijke bequaamheyt en veerdigheyt maakte hem aangenaam in die, en sedert eerwaerdig in alle volgende tijden. Daar door wierd hem de naam van *Chrysostomus*, of de *gulden-mond* gegeeven; die wy egter hem niet dan een eeuw of twee na sijn dood merken toegeeÿgend te zijn. Sijne Boeken en Verhandelingen, 't zy van hem self geschreven, of door Schrijvers uyt sijn mond opgesteld, zijn niet min tal-rijk als treffelijk. *Nicephorus* seyd ons (*q*), dat hy meer als duysend van deselve gelesen had; dat hy die van kindsbeen af al had behandeld, en al 't geen hy wist enkelijk aan deselve moest dank weten. Onder die alle geeft *Suidas* sijne ses Boeken *De Sacerdotio*, *Van het Priesterschap*, om derselver geleerdheyt, cierlijkheyt en verheventheyt van stijl, de eerste plaats; vervolgens steld hy de Uytleggingen der *Psalmen*, en verklaring over de vier Euangelisten. De overige, *seyd hy*, zijn sonder getal, en die te willen tellen is niet het werk van een mensch, maar van een Wesen dat alwetend is. Immers daar zijn nog meer van desselfs Schriften overgebleven, als ooit twee andere Grieksche Vaders t'samen geschreven hebben, en egter heeft de tijd ons van veele andere beroofd: want hoewel hy over den geheelen Bijbel geschreven heeft (*r*), ontbreken ons heden veele van desselfs Uytleggingen over het een en ander gedeelte.

Enge-roemd van verschey-dene.

De naam Chrysosto-mus wanneer hem gegeeven.

Chrysosto-mus Boe-ken.

Sijn seer veel.

En veele derselven gemist.

(*n*) *Ap. Isid. Pelus. lib. 2. Epist. 42. p. 116.* (*o*) *In voc.* Ἰωάννης. (*p*) *Philoth. Orat. in Basil. Greg. & Chrys. Tom. 2. Biblioth. Patr. Gr. Lat. lib. . . p. 329.* (*q*) *Lib. 13. c. 2. p. 350.* (*r*) *Cassiod. Divin. lect. præf. p. 421. Suid. loc. cit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

deelte. Onder de vermiste zijn buyten twijfel veele sijner brieven, alſo het grootſte gedeelte der overgeblevene (ten getale ontrent van 255.) ten tijde van ſijn ballingſchap, en alſo in de drie laatſte jaren ſijnes levens geſchreven zijn. Een vermaarde brief is'er van hem, die thans ſchandelijk en ſekerlijk met een quaad oogmerk geſmoord word, ik meen ſijn brief aan *Cæſarius* den Monnik, (van welken by ſommige der Ouden gewag gemaakt word) tegen de kettery van *Apollinaris*, waar in een uytdrukkelijk en onwraakbaar getuygenis is tegen de leere van de verſelfſtanding (*tranſubſtantiatie*) in het Sacrament des H. Avondmaals. Een ſeer oude overſetting van deſen brief (want het is vry onſeker, of de Griekſche wel ergens meer te vinden is) is in deſe latere eeuwen door *Petrus Martyr* aan 't ligt, en in de Boek-kamer van den Aarts-Biſſchop *Cranmer* gebragt, dog, ten tijde van dies Mans gevangkenis en marte-laarſchap, nevens andere ſijne Boeken, daar uyt geligt, en dus aan kant geraakt. Dus heeft men daar niet meer van gehoord, voor dat binnen korte jaren herwaards de Heer *Bigotius*, een geleerd Parijſch Edelman, in een Boek-kamer van ſeeker Klooſter te Florencen, de oude Copy (de ſelve, daar *Petrus Martyr* de ſijne had uytgehaald) vond, die hy naſchreef, en met een voor-reden, om agter *Palladius* levens-beſchrijving van *Chryſoſtomus* te voegen, drukte. Maar de yveraars voor die Kerk dat merkende, en ſchrikkende voor het gevolg van ſulken huys-getuygenis tegen een hunner geliefdſte en gewigtigſte geloofs-pointen, namen de voor-reden en dien brief in beſlag, en verdonkerden deſelve ſo als ſe ſtonden aan het ligt te komen. So eygen is het voor *een iegelijk, die quaad doet, dat hy het ligt haat, en tot het ligt niet komt, op dat ſijne werken niet beſtraft worden* (s). Over ſulken ſchandelijken en bedrieglijken ſoort van doen heeft ſeeker geleerd Franſch Proteſtant met regt voor de geheele wereld geklaagd in een ſcherpe en klagende voor-reden voor een ſtuk van *Anaſtaſius Sinaita* (t). * Maar genoeg hier van. De groote naam en agting van deſen doorlugtigen Man heeft over hem gebragt het gemeene nood-lot, dat hem, dog vry meer als iemand van de Vaders der Griekſche Kerk, verſcheydene Schriften, als of hy'er Vader van was, opgedrongen zijn. Op die lijſt ſtel ik voornamelijk ſijn *Opus imperfectum*, *Onvoltrokken Werk over Mattheus*, 't welk ik wel bekenne een oud Werk, en van een geleerde hand gemaakt te zijn, maar ook buyten tegen-ſpreeken met Arianery, en eenige andere ketteryen beſmet is; ſo dat het ſeekerlijk geen Werk van *Chryſoſtomus* weſen kan, en niet onwaarſchijnlijk gegiſt word van de een of de andere Schrijver der Latijnſche Kerk gemaakt te zijn. Immers men heeft nooit gehoord, dat het in het Griekſch gevonden is, ſo dat *Poſſevinus* (v) het ſpoor geheel bijſter is, wanneer hy ſeyd dat het meer als eens in het Griekſch en Latijn is uytgegeeven. Van ſijn *Liturgie*, of *Voorſchrift van Kerk-gebeden*, geloof ik, gelijk als van die van den H. *Baſilius*, dat ſe opgeſteld is tot dienſt van ſijne Kerk te Conſtantinopelen, maar wat beknopter als die van den H. *Baſilius*, dog even als die van tijd tot tijd uytgebreyd en veranderd is naar de tijden en perſonen, die deſelve behandelden, vereyſchten. Dat is de reden, waarom het niet op eene wijſe word geleſen, en'er ſo verſchillende affchriften daar van gevonden worden. Dog 't zy hier mede hoe het wil, deſelve is in groote agting by de Ooſterſche Chri-

mede

Onder anderen de brief aan Cæſarius.

Die ſchandelijk verdonkerd is.

Valſche Schriften op den naam van Chryſoſtomus.

Het *Opus imperfectum* niet van Chryſoſtomus.

Chryſoſtomus Liturgie.

(s) *Joh.* 3.20. (t) *Edit. Londin.* 1682. 4o. (v) *Appar. ſac. in Joh. Chryſ. p.* 855.

* Onſe Schrijver ſchijnt onkundig geweeſt te zijn, dat deſen brief door den Heer *J. Baſnage*, ſo als hy te Parijs door den Heer *Bigotius* was uytgegeeven, weder in 't ligt gebragt, en in 't jaar MDCLXXXVII te Utregt gedrukt is, nevens eenige andere brieven van den voornoemden Heer *Baſnage*. In 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſtenen, en word in de Griekſche Kerken gewoonlijk gebruykt tot op deſen dag toe.

TIENDE AFDEELING.

Geſchiedeniſſen na *Chryſoſtomus* dood, op hem ſlaande, worden vervolgd.

INHOUD.

De Paus Innocentius *ſchrijft aan* Arcadius, *en ontſegd hem de Kerk-gemeenſchap.* Honorius *ſcherpe brief aan* Arcadius. Arcadius *heeft berouw, vernederd ſig, en word weder aangenomen. Wraak over* Chryſoſtomus *vyanden. Het droevig eynde van de Keyſerin* Eudoxia. Arcadius *ſterft in het beſte van ſijn leven. De ſmerten, pijnen en dood van verſcheyden andere ſijner vervolgers.* Theophilus, *Biſschop van* Alexandrien, *ſterft; wanneer en hoe.* Chryſoſtomus *Naam word eerſt van* Alexander, *Biſſchop van* Antiochien, *in de Kerk-lijſt geſteld; en daar na insgelijks van* Atticus, *Biſschop te* Conſtantinopelen; *die ook daar over ſchrijft aan* Cyrillus, *thans Biſſchop van* Alexandrien. Cyrillus *ſchrijft weder ſcherp aan* Atticus. Cyrillus *voor-oordeelen tegen* Chryſoſtomus *worden afgelegd; de gelegentheyt daar toe. Hy word verſoend met de gedagtenis van* Chryſoſtomus. Chryſoſtomus *overblijfſels worden van* Comana *naar* Conſtantinopelen *vervoerd; Wanneer en hoe.* Chryſoſtomus *ſchriften worden opgeteld.*

Innocentius ontſegd Arcadius door een brief de Kerk-gemeenſchap.

I. DE tijding van *Chryſoſtomus* dood vloog over naar Romen, tot onuytſpreekelijke droefheyt van den Paus *Innocentius*, en alle vroomen, die deſelve hoorden. *Innocentius*, nu geen hoop meer ſiende om iets door goede middelen te vorderen, nam voor, Kerkelijke ſtraf te oeffenen; tot welken eynde hy den Keyſer en de Keyſerin van alle Kerk-gemeenſchap affneed, 't welk hy deed door een brief (a) aan *Arcadius* (die by de Schrijvers van de middel-en latere eeuwen der Kerk gevonden word), waar in hy hem voordroeg; „Dat de ſtemme van het bloed ſijnes broeders *Johannis* tegen hem tot God riep, ” gelijk eertijds dat van den regtveerdigen *Abel* tegen ſijn broeder *Cain*, ” en ſekerlijk ſoude geſogt worden; te meer, om dat hy ſulks niet alleen gedaan, maar ſelfs in tijd van vreede de Kerk en de Dienaars Gods ” vervolgd, en ſonder wettelijke Regts-handeling den grooten Leeraar ” der Kerke, en in hem *Chriſtus* ſelf, afgeſet had; waar over hy ſig ” ſeyde te beklagen, niet om *Johannis* wil, die nu reeds ſalig was, maar ” uyt medelijden met die daar aan handdadig, en deelgenooten aan ſo ” grooten verlies waren, gemerkt niet alleen de Kerk van Conſtantinopelen, maar alle de Kerken van de geheele wereld daar door ſulken ” goddelijken en welſprekenden Man moeſten miſſen, en dat door 't aanſtoken van een vrouw, die binnen korten hare verdiende ſtraf ontfangen ſou, een tweede *Delila*, die hem ſijn ſterkte had benomen, en dit ” by alle hare ſchulden doen voegen. Dat hy, om alle die redenen, ” hem en haar affneed van alle gemeenſchap aan de ſuyvere en Heylige ” verborgentheden, gelijk ook alle Biſſchoppen en Kerkelijke perſonen, ” die ſig ſouden onderwinden hen het Sacrament uyt te deelen; dat hy ” *Arſacius*, hoewel reeds dood, voor geen Biſſchop erkende, en verbood deſſelfs naam in de Heylige lijſt aan te tekenen, als ook die van

„alle

(a) *Ext. ap. Glyc. Ann. Part. 4. p. 259. Edit. Pariſ. Niceph. lib. 13. c. 34. p. 419. & in Jure Græc. Rom. tit. 1. leg. 9. p. 557.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„ alle de Bisschoppen, die met hem deelgenootschap gehouden hadden. „ En aangaande *Theophilus*, dat hy denselven niet alleen affette, maar „ in den ban deede, en als geheel vervreemd van de Christelijke Reli-„ gie oordeelde. Insgelijks schreef ook *Honorius* aan *Arcadius* (*b*), hem bekend makende, Dat hy ten hoogsten verwonderd was, en niet bedenken konde, wat godloose en duyvelsche magt hem bewogen had sig aan de wille van een vrouw over te geven, en dingen te doen, die geen godsdienstig Christen Keyser ooit te voren gedaan had. Vervolgens voerde hy hem te gemoet alles wat'er geschied was, en besloot, dat hy sijn werk moest maken, om niet met woorden, maar met de daad, en verbetering van 't geen qualijk gedaan was, God en menschen te voldoen, en sig verseekerd houden, dat de gebeden der Priesters de beste bestiering en veyligheyt van het Rijk waren. *Arcadius* wierd door dese aanmaningen en straf-bedreygingen so ontwaakt, en voelde sodanigen wroeging in sijn gemoed, dat hy, berouw hebbende, aan *Innocentius* door een brief (*c*) (die wy door de selve hand hebben als de voorige, also de oudste Schrijvers daar geen gewag van maken) betuygde, Dat hy aan 't gedane geen schuld had, maar sulks die rampsalige Bisschoppen, die alles onder het deksel van Kerkelijke orders uytgevoerd, en de schuld op sig genomen hadden, moest geweeten worden, en hy in so verre schuld had, dat hy derselver onbillijke en onregtveerdige voorslagen had ingevolgd, en goedgekeurd. Dat hy daarom *Acacius*, *Severianus*, *Theophilus*, en alle de anderen, rekenschap van hun doen soude doen geven. Wat de Keyserin aangaat, *seyde hy*, die is reeds genoeg gekastijd, en, door droefheyt, in een gevaarlijke siekte, daar sy thans aan legd, gevallen. Dat hy hem daarom versogt met sijn vonnis niet voort te gaan, also God self eene misdaad niet twee-maal straft. Men voegd 'er, om het verhaal alle sijne leden te geven, by (*d*), dat *Innocentius* op het ontfangen van dien brief, in die openhertige bekentenis genoegen nam, en hem van de aangeschreve Kerk-straf vry-sprak.

Honorius schrijft ook daar over aan Arcadius,

die berouw toond,

en vergiffenis krijgt.

II. Maar of het berouw van *Arcadius* opregt was, of niet, immers eerlang ontwaakte de Goddelijke wraak tegen de voorname opheffers en uytvoerders van dat droevige treurspel. *Voor eerst*, de Keyserin *Eudoxia*, die, als het voornaamste wiel, alle anderen had gaande gemaekt, wierd drie maanden na *Chrysostomus* dood (*e*) van barens-nood overvallen, dog de vrugt, in haar ligchaam gestorven, verrottede aldaar, waar door sy so vol pijn en smerte wierd, dat se binnen korten droevig stierf. Anderen seggen (*f*), dat sy van de wormen wierd opgegeeten, en dat men haar dood-bus sag beweegen. Ik weet wel, dat (*g*) *Socrates*, en uyt hem *Marcellinus* (*h*), hare dood stellen in het jaar onses Heeren CCCCIV, en also drie jaren voor de even genoemde tijd; maar behalven dat in de aangehaalde brief van *Arcadius* van haar, als nog levende, gewag gemaakt word, *Zonaras*, *Cedrenus* en de Grieksche Schrijvers berigten ons eenparig, dat *Eudoxia* niet gestorven is, als ontrent drie maanden na de dood van *Chrysostomus*. Ook is het niet verwerpelijk 't geen *Baronius* dien aangaande aantekend, dat, indien sy so lang voor *Chrysostomus* gestorven was, *Palladius* daar sekerlijk wel van soude opgehaald hebben, wanneer hy van de merkelijke straffen, *Chrysostomus* vervolgers overgekomen, verslag geeft. Maar wanneer ook die Keyserin gestorven mag zijn, of niet, (de wijse egter, op welke se stierf,

Goddelijke wraak over Chrysostomus vyanden.

(*b*) *Ext. ejus literæ in Jur. Græco-Rom. ibid.* (*c*) *Locis supr. citatis.* (*d*) *Vid. Glyc. ibid. p. 260.* (*e*) *Zon. Ann. Tom 3. p. 32.* (*f*) *Niceph. ibid. c. 36. p 427.* (*g*) *Lib. 6. c. 19. p. 328.* (*h*) *Chron. p. 13.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gelijk wy even verhaald hebben, ſchijnt merkelijke indrukken van de Goddelijke wraak te hebben) ſeker is het, dat *Arcadius* ſelf niet veele maanden na *Chryſoſtomus* dood, in het beſte, en in de kragt van ſijn leven, zijnde maar een-en-dertig jaren oud, uyt het leven wierd weg gerukt. *Arſacius*, die in *Chryſoſtomus* plaats was ingedrongen, raakte binnen den tijd van anderhalf jaar aan kant. *Cyrinus*, Biſſchop van Chalcedon, viel, ſonder dat men andere reden wiſt te vinden, als dat *Maruthas* op ſijn voet getreden had, in een doodelijke ſiekte, kreeg het vuur aan ſijn eene voet, die dan moeſt afgeſet worden, en daar na aan de andere, die insgelijks wierd afgeſet, en alſo het quaad dies niet-tegenſtaande voort liep, ſtierf aan ongemeene ſcherpe pijn en ſmerte. *Antiochus* en *Severianus* hadden een quaad en ontijdig eynde. Anderen (*i*) kreegen uytteerende koortſen, of een ongemeene verhitting, of pijn in hunne ingewanden. Sommige ſtierven aan waterſugt, of kreegen de jigt aan hunne handen, ſo dat ſe ongemeene pijn leeden aan die eygenſte vingers, met welke ſy *Chryſoſtomus* veroordeeling onderteekend hadden. Sommige kreegen groote ontſteekingen en bloed-geſwellen, waar uyt een vuyle ſtank, verrotting en wormen voortquamen; anderen wederom een benauwde borſt, en gelijk als een uytrekking van alle hunne leden. Sommige wierden by nagt door ſchrikkelijke inbeeldingen buytens huys gedreeven, daar ſy, niet anders wetende of ſy waren honden, huylende op en neêr liepen, of wel met bloote degens in hunne handen over ſtraat ſworven, even of ſy een vyand ſouden moeten te keer gaan. Een derſelve viel van ſijn Paerd, en brak ſijn regter been, daar hy op ſtaande voet aan ſtierf. Een ander, ſijn ſpraak verlooren hebbende, lag agt maanden lang te bed, ſonder dat hy in al dien tijd ſijn hand konde aan ſijn mond brengen. Een ander wederom ſwol, door een ſterke koorts, de tong ſodanig in ſijn mond, dat hy, ſijn gemoed niet konnende ontlaſten, een ſchrijf-boek eyſchte, waar in hy ſijn ſchuld met eygen handen aantekende. So blijkelijk en ten ſpiegel van anderen vertoond ſig meenigmaal de Goddelijke regtveerdigheyt, dat de voor-by-loopende het kan leſen, en alle man ſeggen moet; *Waarlijk daar is een God, die in de wereld oordeeld.*

III. Ook leefde *Theophilus*, Biſſchop van Alexandrien, niet meer als vijf jaren na *Chryſoſtomus*, en ſtierf in het jaar CCCCXII aan een ſoort van ſlaap-ſugt, of, als andere ſeggen, aan de ſteen. En indien het geen *Damaſcenus* (*k*) uyt een Boek van den Diaken *Iſidorus* verhaald waar is, ſo konde hy, hoewel hy reeds op het uytterſte lag, niet ſterven, voor dat hy *Chryſoſtomus* ſchildery had doen by hem brengen, en voor deſelve eerbiedenis getoond had. Deſe overleden zijnde, wierd de ſaak van *Chryſoſtomus* weder levendig, en nam hand over hand toe. Het begin was hier van reeds gemaakt ſtraks na ſijn dood: want *Porphyrius*, Biſſchop van Antiochien, een ſijner dood-vyanden, een jaar na hem geſtorven, quam *Alexander* in ſijn plaats, een man, die vry welſpreekend, en van een ſtreng leven was; die, beveſtigd zijnde (*l*), ſchreef om een brief van gemeenſchap naar Romen, (gelijk het te dier tijd de gewoonte was ſulks by alle Kerken te verſoeken, wanneer iemand Biſſchop wierd) welk hem de Paus *Innocentius* beloofde, mits dat hy *Chryſoſtomus* naam weder ſoude ſtellen in de Διπτύχοις, dat is, in de *Kerkelijke lijſt*, waar in aan de eene ſijde de namen der levenden, en aan de andere die van de dooden opgeteekend, en daar uyt by hunne openbare gebe-

Alexander ſteld Chryſoſtomus naam in de Kerk-lijſt.

(*i*) *Pallad. c.* 17. *p.* 157. (*k*) *De Imag. lib.* 3. *p.* 784. (*l*) *Innocent. Epiſt.* 14. *Concil. Tom.* 2. *col.* 1265. & *Epiſt.* 16. (*ad Alex. Antioch.*) *col.* 1268.

gebeden opgeleesen wierden, om de groote agting, die sy voor, en de gemeenschap die sy met deselve hadden, te kennen te geven. Gereed was *Alexander*, om dien voorslag in te volgen (*m*), en stelde desselfs naam aanstonds op de Kerkelijke lijst, en vermaande door brieven andere Bisschoppen, bysonder *Atticus* te Constantinopelen, en selfs den Keyser, om insgelijks te doen. Weynige jaren daar na stierf *Alexander*, en quam eenen *Theodotus* in desselfs plaats, dien het volk dwong (*n*), om hier in te doen als sijn Voorsaat. Hier over klaagde *Acacius*, Bisschop van Bereën, een der eerste, die tegen *Chrysostomus* waren opgestaan (hoewel hy onlangs *Innocentius* hier in [*o*] had toegestemd) by *Atticus*, hem versoekende, 't geen gedaan was door de vingeren te sien, als geschied door geweld en nood-dwang. De Ouderling, die klaag-brief overbrengende, maakte de boodschap, daar hy om quam, te Constantinopelen rugtbaar, waar op het volk op de been raakte, en verwoed wierd; en *Atticus*, voor oproer bedugt, naar het Hof ging, om den Keyser daar over om raad te vragen; van wien hy tot antwoord kreeg; *Geen quaad daar in te sien, dat, om ruste en vreedens wil, eens dooden mans naam op de lijst gesteld wierd*; gelijk hy dan ook deed. Dit liet *Atticus* weeten aan *Cyrillus*, onlangs te voren in plaats van sijn Oom *Theophilus* Bisschop van Alexandrien geworden, hem een vertoog gevende van het geen over die saak was voorgevallen, en wat hem tot sulks te doen bewogen had, en bysonder, dat hy sijn naam niet had aangetekend als een die Bisschop gestorven, maar als een die Bisschop geweest was: wiens naam, als'er van vreede en eenigheyt moest gewag gemaakt worden, wel mogt genaamd worden. Immers dat hy hier in niets tegen de besluyten van de Kerk gedaan had, en daarom wel wenschte, dat hy hier in met hem mogt over-een stemmen, en last geven, om hetselve geheel Egypten door in te voeren. Insgelijks schreef hy (*p*) aan *Petrus* en *Aedesius*, Diakenen van Alexandrien, (onlangs de Kerkelijke dingen te Constantinopelen hebbende waargenomen) als die kennisse van saken hadden, en volkomen verslag van alles geven konden, welker wijs beleyd hem so veel beter, als dat van die in hun plaats gesonden waren, aanstond, dat hy hun spoedig wederkeeren naar Constantinopelen ernstig versogt. Maar *Cyrillus* had, doordien hy onder *Theophilus* was opgevoed, sulken diepen voor-oordeel tegen *Chrysostomus* ingesogen, dat hy so ligt niet te versetten was, en meende dat die voorslag de eer van sijn Oom ten hoogsten benadeelde; weshalven hy *Atticus* een wijdluftigen en scherpen brief (*q*) tot antwoord toesond, waar in hy hem vertoogde, de onvoorsigtigheyt en ongevoegelijkheyt van 't geen'er gedaan was; „Dat hy, wat hem mogt worden wijs gemaakt, berigt en „versekerd was, dat hy *Chrysostomus* naam op de rol niet onder de leeken, „maar onder de Bisschoppen geplaatst had; dat hier door de eer en agtbaarheyt van het Niceens Concilie benadeeld was, also *Chrysostomus* „volgens deselve afgeset, en van sijn Bisschoplijken stoel en ampt vervallen, niet konde hersteld worden als met de hoogste verongelijking „van alle de Bisschoppen der wereld, die sekerlijk sig daar door moesten gehoond agten; 't welk, *seyde hy*, een wijs en vroom man behoord voor te komen; dat hy, dus doende, weynig of niet gewonnen had, doordien het grootste en beste gedeelte van de Kerk het reeds „met hem (*Cyrillus*) hield, en hy hier door niemand meer dienst sou-

Gelijk ook Atticus.

Brief desselfs daar over aan Cyrillus,

en desselfs scherpe antwoord aan Atticus.

(*m*) *Niceph. lib.* 14. *c.* 25. *p.* 490. (*n*) *Vid. Attic. Epist. ad Cyrill. ap. Niceph. ib. c.* 26. *p.* 492. (*o*) *Vid. Innoc. Epist.* 19. (*ad Acac.*) *ib. col.* 1270. (*p*) *Ap. Nicnph. ibid. p.* 493. (*q*) *Ext. ibid. c.* 27. *p.* 494.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

„de doen als een deel verkeerde en ongeagte menschen, die haarselven „niet kennen. Wie nu, *seyde hy*, is het redelijker hier in te believen, „de beste en meeste, of wel de snoodste en minste? Weshalven hy, „so hy anders wilde vreede houden, en wel doen, het gedane soude „moeten intrekken, en sijn naam op de lijst der Bisschoppen doorschrap-„pen. Waren'er eenige weynige, die sulks niet souden goed-keuren, „hy moest weeten, dat die maar hardnekkige en verkeerde menschen „waren, die men liever tegengaan, als involgen moest, gemerkt de-„selve de Bisschoplijke waerdigheyt met den staat der leeken poogden „gelijk te maken, en niet strekten om eendragt te bevestigen, maar om „verwerring in de Kerk in te voeren; dat, so'er al eenige Oostersche Bis-„schoppen, door trotse aanrading van *Alexander*, mogten zijn overge-„haald, sulks een misslag was, die sekerlijk moest verbeterd worden; „dat hy liever de voetstappen soude volgen van *Theodotus*, die, over „het geweld hem daarom aangedaan, ongerust, raad-vraagde, Hoe hy „dat best soude konnen ontgaan? Dat het hem vreemd voorquam, dat, „daar *Alexander* met al sijn welspreekendheyt niet veel had konnen vor-„deren, eene onnosele en onbekende brief-drager sulken schielijken op-„hef onder het volk had konnen maken; te meer, daar de saak nu reeds „so lang geslapen had. Al dit, *vervolgde hy*, seyde hy niet, om over een „dooden te segepralen, of om dat hy in iemands ongeluk behagen schep-„te, maar om dat sijn medelijden moest wijken voor het beste van de „Kerk, welkers order hy de grootste agting en eerbied schuldig was; „en gemerkt die twee saken hier in niet konden t'samen gaan, so moe-„sten de Kerkelijke orders stand grijpen, en hy, die geen Bisschop was, „uyt de lijst der Bisschoppen verstooten worden. Dus, *seyde hy*, kon-„de de Kerke worden vereenigd, de eendragt en eens-gesindheyt beves-„tigd, en alle een suyvere en vlekkeloose gemeenschap met hem hou-„den. Welk hy alles besloot met een versoek, dat hy dog een eenig „man, en wel sulk eenen, niet meer soude agten, als so veele die thans „leefden, en als de onderwerping, die hy aan de orders en voorschrif-„ten der Kerke schuldig was.

IV. Hoe die brief by *Atticus* opgenomen wierd, blijkt ons niet. Maar 't is blijkelijk, met wat voor-oordeel *Cyrillus* tegen de geheugenis van die goeden Man beset was; self soude hy, indien het seggen van sommigen waar is, de Schriften van *Chrysostomus* verscheurd en verbrand hebben. Dog dese drift duurde niet lang. *Cyrillus* (r), hoewel een mensch van gelijke beweging als anderen, was egter van een eerlijk en geseggelijk gemoed. Verscheyden spraken met hem over dese saak, maar niemand had meer vat op hem als *Isidorus*, gebynaamd *Pelusiota*, die hem somtijds door kragtige redenen, en somtijds door ernstige vermaningen en heussche bestraffingen te keer ging, tot dat hy sig gewonnen gaf, en van andere gedagten wierd; ja men geeft voor, dat hy een droom of gesigte had, waar in *Chrysostomus*, omset met een hemelsche wagt, en heerlijke stoet, hem scheen uyt de Kerk te drijven, terwijl de salige Maagd *Chrysostomus* ernstig versogt, dat hy'er dog in blijven mogt. Maar dit is buyten twijfel een byvoegsel van de latere eeuwen, wanneer de bygeloovigheyt over alles den meester begon te speelen. Wat hier van is of niet, *Cyrillus* kreeg berouw van sijn onbedagten en onvoorsigtigen yver tegen *Chrysostomus*, en versoende sig met dessels geheugenis. Tot dien eynde beschreef hy een Synode van Bisschoppen uyt dat Landschap, door welke de naam van *Chrysostomus* eenparig in de Kerk-lijst wierd gesteld,

Cyrillus word beter gesind tegen de geheugenis van Chrysostomus.

(r) *Niceph. ibid. c.* 28. *p.* 499.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſteld, welker voorbeeld by de Kerk-voogden van alle de voornaamſte Kerken gevolgd wierd, ſo dat ſijn naam, na deſe wolk, met een helderer glans als ooit te voren doorbrak.

V. Alles ſcheen nu t'eenemaal bedaard en in ruſte te zijn, egter hielden de Johanniten nog al hunne afgeſonderde Vergaderingen, tot dat *Proclus*, op den ſtoel van Conſtantinopelen ſittende, een eynde van die ſcheuring maakte. In het jaar CCCCXXXVIII, en alſo in het vijf-en-dertigſte na het afſetten van *Chryſoſtomus* (s), voerde *Proclus* op desſelfs jaarlijkſche gedagtenis-dag een lof-reden, ter eeren van denſelven, waar door ſijne toehoorders ſodanig ontſteken wierden, dat ſy den Biſſchop verſogten, by den Keyſer aan te houden, dat de overblijfſels van dien vroomen Biſſchop met een ſtatie, ſulken Man betamende, mogten t'huys gehaald worden. *Theophilus de tweede*, thans Keyſer, een Man van weergalooſe goedaardigheyt en vromigheyt, en van *Chryſoſtomus* in de Chriſtelijke Religie onderweſen, hoorde ſo dra het verſoek van *Proclus* niet, of ſtond het toe. In gevolge van dien wierden eenige Mannen van aanſien naar Comana in Cappadocien geſonden, die de kiſt uythaalden, en aan de mond van de Propontis bragten, alwaar des Keyſers galey gereed lag, om deſelve over te halen, waar by ſulken meenigte van ſchuyten en ander vaartuyg quam, dat de zee daar mede als overdekt ſcheen. So dra was het ligchaam niet ingeſcheept, of daar ſtak een ſchrikkelijke ſtorm op, die de geheele vloot verſtrooide, en de galey dreef tegen over den wijngaard van de weduwe, om welker wil *Chryſoſtomus* aller-eerſt in de ongunſt van de Keyſerin vervallen was. Hier zijnde, *ſeyd de Hiſtorie*, ſtilde het onweêr, en de vloot, weder verſameld, vervolgde haar reys, tot dat ſy aan de ſtad aanquam. Het ligchaam aan land gebragt, wierd eerſt geſteld in de kerk van den H. *Thomas*, vervolgens gebragt naar die van *Irene*, en van daar, onder een ongemeenen drang van menſchen, en alle mogelijke betooningen van eer en agting voor hem, op des Keyſers wagen vervoerd naar de plaats van ſijn ruſt, de kerk der *Apoſtelen*. Hier quam de goede Keyſer, vergeſelſchapt met ſijne ſuſters, die nog maagden en van een ongemeen nauwgeſet en godvrugtig leven waren, tot het ligchaam naderen, ſpreydde ſijnen Keyſerlijken rok over de kiſt, ſag deſelve bedroefd aan, en beklaagde het ongelijk, dat dien Heyligen Man van ſijne Ouders was aangedaan. De gewoone plegtigheden voltrokken zijnde, wierd de begravenis begonnen, en hy, door handen van de tegenwoordig zijnde Biſſchoppen, voor de Communie-tafel ter aarde beſteed. Dit geſchiedde op den ſeven-en-twintigſten *January* des jaars CCCCXXXVIII, die ſedert jaarlijks, tot ſijne gedagtenis, gevierd wierd. Dus deed God na alle den haat en boosheyt der menſchen, tegen hem *ſijne geregtigheyt voortkomen als het ligt, en ſijn regt als den helderen middag*, en toonde, dat de gedagtenis des regtveerdigen (hoewel voor een tijd onderdrukt) ſal geſegend, en desſelfs naam in eeuwige gedagteniſſe zijn.

Chryſoſtomus overblijfſels worden in het jaar 438. naar Conſtantinopelen gebragt,

en aldaar begraven.

(s) *Socr. lib. 7. c. 45. p. 388. Theod. lib. 5. c. 36. p. 242. Niceph. lib. 14. c. 43. p. 536. Veſtiar. Orat. de tranſlat. S. Chryſ. ap. Baron. ad ann. 438. Tom. 5. Vid. Theod. lect. Hiſt. Eccl. lib. 2. p. 568.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Chrysostomus Schriften.

N.B. In het opstellen van derselver lijst hebben wy de Parijsche druk van *Morellus* gevolgd.

Tom. I.

Ad populum Antiochenum de statuis Homil. XXI.
De simultate, sive ira, Homilia.
In eos, qui novilunia observant.
De Christi baptismo.
De diabolo tentatore.
De Incomprehensibili Dei natura adv. Anomæos Homil. VI.
De beato Philogonio.
De Consubstantiali.
De petitione filiorum Zebedæi.
Adversus Judæos Lib. VI.
De SS. Juventino & Maximo.
De S. Pelagia Virgine.
In S. Ignatium Episcopum Antioch. Oratio.
De S. Romano Martyre Orat. II.
De nativitate Machabæorum Orat. II.
De S. Meletio Antiocheno.
De S. Luciano martyre.
De S. Juliano martyre.
De SS. Berenice & Prosdoce.
De S. Eustathio Antiocheno.
De pœnitentia Homil. VI.
De S. Babyla martyre.
Contra Gentiles, seu de vita Babylæ Lib. I.
Catechesis ad Illuminandos.
De Fato & Providentia Orat. VI.
De Precatione Homil. II.
In SS. Petrum Apostolum, & Eliam prophetam.
Encomium martyrum Ægyptiorum.
De S. Phoca martyre.
De S. Thecla Virgine & Protomartyre.
De S. Barlaam martyre.
De SS. Martyribus totius Orbis.
De beato Abraham.
De Anathemate.
De Pœnitentia & Continentia.

Tom. II.

In Genesim Homil. LXVII.
In varia Geneseos loca Sermones IX.
De Anna matre Samuelis Serm. V.
De Davide & Saule Homil. III.
Contra ignaviam.
Sermo in Joseph de continentia. Lat.
Homilia in regressu Johannis de Asia.
Hom. Quum Saturninus & Aurelianus acti essent in exilium, & Gainas egressus est de civitate.
De recipiendo Severiano.
Homilia post reditum à priori exilio.
De Canticis Davidicis.
Ad Neophytos Homilia.

Tom. III.

Collectio expositionum in sexaginta Psalmos Davidicos.
In Esaiam prophetam Enarratio.
In locum Psalmi XLIV. *Astitit Regina*, &c.
In locum Psalmi XLVIII. *Ne timueris, cum dives*, &c.
In eundem locum, & de eleemosyna.
In loc. Psalmi CXLV. *Lauda Anima mea*, &c.
In loc. Esaiæ, *Vidi Dominum sedentem* Homil. V.
In Seraphim.
De verbis Esaiæ, *Ego Dominus feci lumen.*
In loc. Hieremiæ, *Non est in homine via.*
De prophetiarum & V. Test. obscuritate Homil. II.
In Psalmum XIII. Homilia.
In Psalmum L. Homil. II.
In Psalmum. LI.
In Psalmum XCV.
In Psalmum C.

Tom. IV.

De Sacerdotio Libri VI.
De compunctione cordis ad Demetrium.
Ad Stelechium de eodem argumento.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De providentia Dei ad Stagirium monachum Lib. III.
Quod regulares fœminæ viris cohabitare non debeant.
In eos qui sorores adoptivas habent.
De Virginitate.
Adv. vitæ Monasticæ vituperatores Libri III.
Comparatio Regis & monachi.
Ad viduam juniorem Libri II.
In Eutropium Eunuchum Sermo.
Quod nemo lædatur, nisi a seipso, Liber.
Liturgia: Sed interpolata.
De pœnitentia.
Ad Theodorum lapsum Parænes̄es II.
Ad Innocentium Epistolæ II.
Ad Episcopos, in carcere inclusos, Epistola.
Ad Olympiadem Epistolæ XVII.
Ad diversos Epistolæ CCXXXV.
Sermo, cum esset presbyter designatus.
Antequam iret in exilium, Sermo.
Sermo post reditum ab exilio.

Tom. V.

In parabolam decem millium debitoris.
De Lazaro Sermones VI.
In paralyticum 38. Annorum.
In illud, *Pater, si possibile est.*
In illud, *Intrate per angustam*, &c. Homil. II.
In inscriptionem Actorum.
De ferendis reprehensionibns, & in Acta.
In varia loca in Epist. ad Rom. Homil. V.
In varia loca in Epist. I. ad Corinth. Homil. V.
In illud, 2 Cor. 4. *habentes eundem spiritum.* Hom. III.
In illud, 2 Cor. 11. *utinam sustineretis.*
In illud, Philip. 1. *sive occasione, sive veritate.*
Laus Maximi, & quales ducendæ Uxores.
In illud, 1 Thes. 4. *de dormientibus nolo vos.*
In illud, 1 Tim. 5. *vidua eligatur non minus.*
De proditione Judæ, & Paschate.
In Christi natalem.
In cœmiterii appellationem & crucem.
De cruce & confessione Latronis.
De resurrectione mortuorum.
De resurrectione Christi.
De Ascensione Christi.
De S. Pentecoste Homil. II.
De pœnitentia & Eucharistia.
De Laudibus S. Pauli.
De mansuetudine.
In illud, Act. 9. *Paulus spirans.*
In inscriptionem Altaris, Act. 17.
In illud, 1 Cor. 1. *Paulus vocatus.*
Utilem esse lectionem scripturæ.
De precibus Christi in miraculis.
In eos, qui Pascha jejunant.
In Eliam & viduam.
De futuræ vitæ deliciis.
Non esse desperandum.
Peccata fratrum non evulganda.
Non esse ad gratiam concionandum.
De sanctis martyribus Hom. II.
Dæmones non gubernare mundum.
In illud, Gal. 2. *in faciem ei restiti.*
Demonstratio, quod Christus sit Deus.
Ad eos, qui scandalizati sunt.
In paralyticum per tectum demissum.
Cur in Pentecoste legantur Acta.
De mutatione nominum in scriptura.
De S. Basso martyre.
De S. Droside martyre.
De pœnitentia & mæstitia Achaab.

Tom. VI.

Unum & eundem esse legislatorem utriusque Test.
In illud, Gen. 1. *vidit Deus.*
In illud, Gen. 1. *Faciamus hominem.*
In illud, Gen. 24. 10. *pone manum tuam.*
De serpente æneo.
De justo & beato Job Sermones IV.
In illud, Psal. 83. *veruntamen frustra.*
In Psal. 83. *Et turtur nidum.*
In Eliam prophetam.
De Joseph & Castitate.
De Susanna.
De tribus pueris.
De sigillis librorum, Esa. 46. 3.

De

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

De fide & lege naturæ.
De ſancta & individua Trinitate.
De ſancto & adorando ſpiritu.
De ſancta pentecoſte.
In illud, Joan. 1. *In principio erat verbum.*
De occurſu & Simeone.
In ſancta Theophania Domini.
De nuptiis Joan. 2. & contra Judæos.
De Chriſto Paſtore & Ove, Joan. 10.
In decollationem Baptiſtæ, & de Herodiade Homil. II.
In venerabilem crucem, & de transgreſſione Adami.
In dimiſſionem Chananeæ.
In præcurſorem Domini Joannem.
In SS. Apoſtolos Petrum & Paulum.
In SS. XII. Apoſtolos.
In S. Thomam Apoſtolum.
In S. Stephanum Protomart.
In illud, 2 Cor. 12. *ſufficit tibi gratia.*
In Annuntiationem S. Deiparæ.
In ſancta Theophania, & S. Joannem.
In parabolam de filio prodigo.
In illud Matth 13. *collegerunt Judæi concilium.*
In Decem Virgines, Matth. 25.
In Meretricem & Phariſæum. Luc. 7.
In ſancta & magna paraſceve.
In Samaritanam, Joan. 4.
De Cæco a nativitate, Joan. 9.
In triduanam Chriſti reſurrectionem.
In Chriſti Aſcenſionem Sermones IV.
Bonum Chriſti diſcipulum benignum eſſe.
De Pſeudo-prophetis & falſis Doctoribus.
De Circo Oratio.
In Servatoris noſtri nativitatem.
In illud, Luc. 2. *Exiit Edictum.*
In Oraculum Zachariæ redditum, Luc. 1.
In conceptionem Joannis.
In illud, Matth. 6. *Attendite, ne eleemoſynam.*
De fugienda ſimulata ſpecie.
De muliere fluxum ſanguinis paſſa.
De patrefamilias & operariis, Matth. 20.
In Parabolam de ficu arefacta, Matth. 21.
De Phariſæo & convivio, Luc. 11.
De Lazaro & divite, Luc. 16.
De publicano & phariſæo, Luc. 18.
De Cæco & Zachæo, Luc. 18.
Religioſum facetiis uti non debere.
De S. Joanne Theologo.
De adoratione S. Crucis.
De confeſſione S. Crucis.
De negatione Petri, Matth. 26.
De jejunio & eleemoſyna.
In ſacrum paſcha.
In ſecundum Domini adventum.
Florilegia XXX, ex Homiliis Chryſoſtomi decerpta per Theodorum Magiſtrum.

Tom. VII.

Commentariorum in Matthæum Homiliæ XCI.

Tom. VIII.

Operis imperfecti in Matthæum Hom. LIV. Lat.
Commentariorum in Euangelium Joannis Homil. LXXXVII.

Tom. IX.

In Acta Apoſtolorum Homiliæ LI.
In Epiſtolam Pauli ad Romanos Homil. XXXI.

Tom. X.

In Pauli Epiſtolam I. ad Corinth. Homil. XLIV.
In II. ad Corinth. Homil. XXX.
In Epiſtolam ad Galatas Commentarius perpetuus.
In Epiſtolam ad Epheſios Homil. XXIV.

Tom. XI.

In Epiſtolam ad Philippenſes Homil. XV.
In Epiſt. ad Coloſſenſes Hom. XII.
In I. ad Theſſalonicenſes Hom. XI.
In II. ad Theſſ. Homil. V.
In I. ad Timotheum Homiliæ XVIII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

In II. ad Timotheum Homil. X.
In Epiſtolam ad Titum Homil. VI.
In Epiſtolam ad Philemonem Homil. III.
In Epiſtolam ad Hebræos Homil. XXXIV.

Ontrent het geen Chryſoſtomus *of t'onregt toegeſchreven word, of daar de Schrÿver onbekend van is, moet de leſer met weynige worden gewaarſchouwd.*

I.

Sixtus Senenſis, Anton. Poſſevinus *en ander gemeen ſlag van keurmeeſters hebben ons een vry groote lÿſt van* Chryſoſtomus *twÿfelagtige en valſche ſchriften nagelaten, die de leeſer by gelegentheyt kan naſien, waar in ook geſteld word* Opus imperfectum in Matth. *&c. en* Expoſitio in Euangelium D. Marci, Homiliæ 59. ad Pop. Antioch. *en andere, ten deele gehaald uyt de predikatien van* Chryſoſtomus, *en ten deele uyt andere Schrijvers, die thans onder de Werken van denſelven t'eenemaal afgekeurd zijn.*

II.

Fronto Ducæus *heeft alle t'onregt* Chryſoſtomus *toegeſchreve Werken (die hy egter van* Chryſoſtomus *tÿd-genooten, of ten minſten van die niet lang na hem geleefd hebben oordeeld geſchreven te zÿn) uytgenomen eenige weynige predikatien over de Pſalmen, voorkomende in het laatſte van het derde Deel, geſteld onder die tot het ſesde Deel, volgens onſe gegeeve lÿſt, behooren.*

III.

De deftige en ſeer geleerde Man, Heer Henricus Savilius, *heeft in ſijne de beſte en ſuyverſte druk ons een lÿſt gegeeven van* Chryſoſtomus *Werken, ſo die hy egt en onbetwiſtbaar, als die hy twÿfelagtig en valſch oordeeld.*

Ik ſal daar de onſekere en valſche, ten gevalle van den leeſer, uytkippen, en hier by-voegen, mids houdende de order van de afdeelingen ſijner Werken.

Twÿfelagtige Schriften.

In het eerſte Deel.

Expoſitio in Pſalm. LI.
Expoſit. in Pſalm. XCII.

In het vijſde.

In illud, *Vidit Deus omnia.*
Demonſtratio, quod imaginem ad ſimilitudinem Dei factam *&c.*
Quomodo Adam acceperit animam &c.
In B. Abraham.
In Joſeph, & de temperantia.
De Serpente Moſis.
In Prophetam Eliam.
Protheoria in Pſalmos.
In illud, *Dominus regnavit* &c.
In ſigilla Librorum, *&c.*
In tres pueros.
In Suſannam.
In Orationem Dominicam.
Orat. Catechetica in illud, *Simile eſt regnum*, &c.
In illud, *Exiit decretum a Cæſare*, &c.
In Prodigum filium, *&c.*
In Divitem & Lazarum.
In Cæcum, quem Chriſtus ſanavit.
In Mulieres, quæ unguenta attulerunt, *&c.*
In illud, *In principio erat verbum.*
In illud, *Quomodo novit literas*, &c.
In Cæcum a nativitate.
In Chananæam, & in Pharao, *&c.*
In ſecundum adventum Domini, *&c.*
In illud, *Non quod volo, hoc facio*, &c.
In illud, *Sufficit tibi gratia mea*, &c.
In illud, *Sponte peccantibus nobis poſt acceptam cognitionem veritatis*, &c.
Sermo in principium indictionis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

In principium indictionis novi Anni.
In pretiosam Crucem.
In exaltationem pretiosæ crucis.
In S. Martyrem Phocam, &c.
In conceptionem S. Johannis præcursoris.
Encomium in S. Protomartyrem Theclam.
In S. Apostolum Thomam.
In S. Martyrem Romanum.
In Christi nativitatem.
In nativitatem Christi, & quod unicuique Climati, &c.
In S. Stephanum protomartyrem.
In occursum Salvatoris & Deiparæ, &c.
In mediam Hebdomadam jejuniorum.
In adorationem pretiosæ crucis.
In Festum Palmarum.
In S. Virginem Deiparam.
In S. Deiparam.
In proditionem Salvatoris, &c.
In pretiosam & vivificam crucem, &c.
In diem S. & magnæ Parasceves.
In Latronem, & proditionem Salvatoris.
In salutiferam sepulturam, & triduanam, &c.
Oratio Catechetica in S. Pascha.
In Pascha Orationes VII.
In B. Job Orat. IV.
In Ascensionem Domini Orat. II.
In Pentecosten Orat. III.
In memoriam Martyrum, & quod Pastor, &c.
In pricipes Apostolorum Petrum & Paulum, &c.
In sanctos duodecim Apostolos.
In synaxin Archangelorum.

In het sesde Deel.

Veteris & N. Testamenti eundem esse legislatorem, &c.
De fide, & in legem naturæ, & de Spiritu S.
Quod oporteat Christi discipulum clementem esse.
Oratio exhortatoria ad pœnitentiam, &c.
De Pœnitentia & Eleemosyna.
De pœnitentia.
De Eleemosyna.
De jejunio Orationes VII.
De patientia, & mortuis non amarè deflendis.
De patientia.
De S. & Consubstantiali Trinitate.
Quod non oporteat monachum facetiis, &c.
De salute animæ.
Ad Catechumenos.
Orat. in Circum.
Deploratio eorum, qui Christi virgines corrumpunt.
Contra Hæreticos.
Liturgia.
Precationes duæ.

In het sevende Deel.

In illud Abrahæ, *Pone manum tuam sub femur meum*, &c.
In Dominicam novam, & in Apostolum Thomam.
In sanctum Stephanum Orat. III.
In S. Pentecosten.

Onegte Schriften.

In het eerste Deel.

Expositio in Psalm. 100 - - - - 107.
in Psalm. CXVIII. stationem primam.
in secundam.
in tertiam.

In het sevende Deel.

Hom. in expulsionem Adam, & de malis mulieribus.
In sacrificia Cain, &c.
In Abraham & Isaac.
In serpentem æneum, &c.
In illud, *In tribulatione dilatasti mihi*, &c.
In illud, *Frustra conturbatur omnis homo vivens*, &c.
In illud, *Vovete & reddite Domino Deo nostro.*
In Turturem.
In illud, *Sustulerunt flumina vocem*, &c.

In

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

In illud, *Venite & exultemus.*
In illud, *Eripe me Domine ab homine malo.*
In Rachel & in infantes.
In Herodem & in infantes.
In Jordanem fluvium.
In illud, *Si filius Dei es, projice, &c.*
In illud, *Cavete, ne eleemosynam vestram*, &c.
In illud, *Egressi Pharisæi concilium ceperunt.*
In decollationem Johannis, & in Herodiadem.
In saltationem Herodiadis, &c.
In Metamorphosin Domini nostri Orat. III.
In illud, *Quæcunque ligaveritis in terra*, &c.
In Ficum arefactam.
In parabolam decem virginum.
In illud, *Pater, si possibile est.*
In abnegationem Petri, &c.
In Meretricem & Pharisæum Orat. II.
In mulierem peccatricem, &c.
In meretricem & Pharisæum.
In Visionem Zachariæ, &c.
In Flium viduæ.
In Centurionem.
In illud, *Exiit seminans seminare.*
In Parab. *Homo quidam descendit, & incidit in Latrones. Orat.* II.
In Pharisæum.
In illud, *Ignem veni mittere in terram*, &c.
In illud Lucæ de Didrachma.
In Parabolam de Filio prodigo.
In Parabolam Oeconomi injusti, &c.
In publicanum & Pharisæum Orat. II.
In Zachæum publicanum.
In Samaritanum.
In Samaritanam, & interpretatio Messiæ.
In Paralyticum, & in illud, *Nolite judicare secundum aspectum.*
In illud, *Dæmonium habes*, &c.
In illud, *Cum ascenderit Dominus in Templum.*
In Martham, Mariam, & Lazarum, & Eliam Prophetam.
In Lazarum redivivum Orat. III.
In illud, *Coegerunt Judæi concilium*, &c.

Sermo in Nativitatem Domini nostri Jesu Christi.
In Christi Nativitatem.
In Nativitatem Domini nostri.
In S. Johannem Theologum.
In S. Johannem Theologum, Apostolum & Euangelistam.
In S. Theophania Orat. II.
In adorationem pretiosi ligni.
In Annunciationem Deiparæ, & adv. Arium.
In Annunciationem.
In Annunciationem SS. Deiparæ.
In Festum Palmarum.
In proditionem Judæ, &c.
In crucem, & de transgressione primorum parentum.
In S. passionem Domini.
In Resurrectionem Domini.
In Resurrectionem Domini Orat. III.
In Mesopentecosten.
In Nativitatem S. Joannis præcursoris.
In præcursorem Orat. II.
De jejunio.
In principium sacrorum jejuniorum.
De jejunio Orat. II.
In principium jejuniorum.
De jejunio.
De jejunio, & in David.
De pœnitentia.
Contra Judæos, Gentiles, & Hæreticos.
De fide.
De spe.
De Charitate Orat. II.
Quod Charitas secundum Deum sit opus divinum.
De patientia & Consummatione sæculi.
De Oratione.
De eleemosyna.
De pseudo-prophetis, &c.
Epistola ad Monachos.
Comparatio Regiæ potentiæ, &c.
Quod mores assimulatos fugere oporteat.
De siccitate.
In secundum adventum Domini nostri.
Quod oporteat eum, qui habeat gratiam quamcunque communicare ei, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Admonitiones Spirituales.

Die van elk deser gemelde Verhandelingen, Chrysostomus *toegeschreven, nauwkeuriger berigt soekt, gelieve de aantekingen van* Savilius, Boisius, Halesius, *en* Dounæus *na te sien.*

IV.

Francisc. Combesius *heeft in het jaar* MDCLVI *ses predikatien op den naam van* Chrysostomus, *in het Grieksch en Latijn uytgegeeven; te weten:*

De inani gloria, & educandis a parentibus liberis.

In S. Christi nativitatem.

In S. Lumina.

In recens baptizatos, & de Paschate.

In S. Bassi Episcopi & Martyris memoriam, &c.

Post terræ motum.

Van den selven is in het jaar MDCXLV *gedrukt.*

Chrysostomi Homilia de morali politia, in Præcursoris decollationem, atque mulierem peccatricem.

J. B. Cotelerius, *een van de maatschappy der* Sorbonne, *heeft in het jaar* MDCLXI *uytgegeeven* vier predikatien van *Chrysostomus* over de Psalmen, *in 't Grieksch en Latijn, die hy geloofd egte Schriften van denselven te zijn. En* dessels Uytlegging over den Propheet *Daniel, die hy niet t' onregt oordeeld of niet van* Chrysostomus, *of wel maar een beknopt vertoog van een grooter Werk te zijn.*

Eynde van het leven van den H. CHRYSOSTOMUS.

AAN-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

AANHANGSEL,

BEHELSENDE

EEN KORTE BESCHRYVING

van ſommige andere

UYTMUNTENDE

VADERS,

DIE IN DE

VIERDE EEUW

gebloeyd hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN
ARNOBIUS.

INHOUD.

Deſſelfs Vaderland, en opvoeding. Hy leeraard de welſpreekendheyt. Hy was ſeer geſet op het Heydendom. Wanneer en hoe hy tot het Chriſten-geloof *bekeerd wierd. Hy wierd, om verſekering te geven, dat hy waarlyk tot het* Chriſten-geloof *bekeerd was, genoodſaakt een Boek* tegen de Heydenen *te ſchryven. Syn dankbare erkentenis van ſijne bekeering uyt het Heydendom. Syne geleerdheyt. Syne onbedreventheyt in de Chriſtelyke Godgeleerdheyt word ten beſten opgenomen. Syne ſpreek-wys, en manier van ſchryven. De uytleggingen der Pſalmen, die op ſijnen naam gaan, van wien ſe geſchreven zyn. De tyd van ſijn dood word nageſpoord.*

I. DAt *Arnobius* van geboorte een Afrikaner geweeſt is, kan met geene reden in twijfel getrokken worden, byſonderlijk, om dat, gelijk van den H. *Petrus* geſegd wierd, *ſijn ſpraak hem openbaard*. Hy was in alle geleerdheyt der Heydenen van die eeuw opgequeekt, waar in hy ſo bedreven wierd, dat hy onder de regeering van *Diocletianus* (*a*) een leer-plaats, om de welſpreekenheyt te leeraaren, te Sicca, een binnen-landſche ſtad van Afrika, door de Romeynen bewoond, opende. Het ontbrak hem hier niet aan leerlingen, en eerlang wierd ſijn onderwijs alom berugt en gepreeſen. Hy was een vinnig yveraar voor het Heydendom, daar hy, met alle de kragten van ſijn verſtand, voor ſtreed. In deſen ſtaat bleef hy tot den tijd van de Diocletiaanſche vervolging, die in het jaar CCCIII begon door te breken. Dog toen begon hy, ſiende aan de eene ſijde hoe ſtreng de onnoſele Chriſtenen gehandeld wierden, en hoe aan de andere ſijde deſelve ſo ongemeen lijdſaam, wel-gemoed en ſtandvaſtig onder al hun lijden bleven, alles rijpelijk en ſonder voor-oordeel te overwegen, en (gelijk dog de hemel ſig niet onttrekt, als de menſchen een goed voorneemen hebben, en byſonder als ſy de Kerke naar allen ſchijn veel dienſt ſullen konnen doen) wierd hy meermaals door Goddelijke waarſchouwingen vermaand om een Chriſten te worden. Hy ſtelde vaſt, die vermaning in te volgen, en gaf ſig tot dien eynde by den Biſſchop van die plaats aan. Maar de ſchapen zijn van natuure bevreeſd voor den

Arnobius was geboortig uyt Africa.

Een Leeraar der welſpreekendheyt te Sicca.

Een yveraar voor het Heydendom.

Wanneer en hoe hy bekeerd wierd.

a) *Hieron. de Script. c. 79. & Chron. ad ann. 327.*

wolf. De Christenen te Jerusalem waren in den beginne so schuw niet voor den H. *Paulus*, als den Bisschop van Sicca en de Christenen aldaar voor *Arnobius*, doordien sy sig niet konden verbeelden, dat sulken yver voor het Heydendom so schielijk in een genegentheyt tot het Christendom veranderen konde; en in tegendeel de bekommernis hadden, dat het maar een loosheyt was, om hen te beproeven en te misleyden, bysonder in sulken tijd, als het toen was; om die reden waren sy weygerig hem aan te neemen, voor dat hy eenig merkelijk blijk van de waarheyt sijner bekeering soude gegeeven hebben. Dit bewoog hem de Christelijke Religie te beweeren tegen die van de Heydenen, 't welk hy deed in seven Boeken, waar in hy de waarheyt en voortreffelijkheyt van de Christelijke Religie so dapper verdedigde, en de dwaasheyt van het Heydendom so kragtig ontdekte, en alle hunne schoon-schijnende en gemeene voorwendsels so overtuygende beschaamde, dat het te verwonderen was, dat iemand nog de onbeschaamdheyt hebben soude, om sijn hoofd weder op te heffen. Ook blijkt ons daar uyt genoegsaam, wanneer het de tijd was, dat hy bekeerd wierd, gemerkt hy seyd (*b*), dat toen voor drie-honderd jaren, of daar ontrent, het Christendom eerst in de wereld opgekomen was. Door dit onwraakbaar bewijs benam hy alle overblijfsels van vreese en quaad na-denken, en wierd met blijdschap ontfangen, en tot den Heyligen Doop toegelaten. Met wat een dankbaarheyt erkende hy de goedheyt van den hemel, wanneer hy op sijn vorigen staat te rug sag? „O beklaaglijke blindheyt, *seyde hy* (*c*), en onwetendheyt, waar in ik beslooten was! Met wat een eerbied wierp ik nog onlangs my neder voor metale beelden, die even te voren uyt den oven gehaald waren? en voor goden, die op een aanbeeld gesmeed, of beenen van een Oliphant waren? Gebeurde het, dat ik cierlijke kranssen aan een ouden gewyden boom sag hangen, of een gesleepen steen met oly bestreeken vond, ik begon aanstonds, niet anders als of daar een goddelijke kragt tegenwoordig was, deselve aan te spreeken, desselfs gunst te versoeken, en een segen van deselve af te bidden; en ondertusschen wisten die ongevoelige schepselen niet, wat tot haar gesproken, of ontrent haar gedaan wierd. Dus onteerde ik schandelijk het geen ik my wijs maakte goden te zijn, terwijl ik ondertusschen versekerd was en geloofde, dat deselve hout, steen, been, of diergelijke waren. Maar nu, door de onderwijsing van so grooten Meester, op den weg der waarheyt gebragt, versta ik die dingen, so als se zijn, ik bevat de saken nu, so als derselver natuur vereyscht, en doe den name Gods geen smaadheyt aan, maar geve alle menschen en saken die eerbied, die elk, naar de verscheyden trappen of rang van haar wesen, toekomt. In sijn redeneeren met de Heydenen toond hy sig bequamer, om de Heydenen te wederleggen, als de Christelijke Godsdienst te verdedigen; daar toe strekte sig sijn geleerdheyt bysonder uyt, so dat hy de Heydenen deerlijk uytkreet. Het blijkt niet dat hy, die Boeken schrijvende, den Bijbel veel geleesen had, (uytgenomen mogelijk de gemeene en bekende Historien des Euangeliums) of dat hy naeuwkeurig van de gronden en leer-stukken der Christelijke Religie wist te spreken. Hy was te dier tijd nog selfs geen *Catechumenus*, of in de eerste beginselen van het Geloof onderwesen; weshalven hem niet moet verweeten worden, dat in sijne schriften hier of daar iets voorkomt, dat met de algemeene en regtsinnige leer niet al te wel over-een komt; meer reden is 'er sig te verwonderen, dat hy geen grover en grooter dwalingen heeft voor-

Toonde de waarheyt van sijn bekeering door sijne Boeken tegen de Heydenen,

en wierd gedoopt.

Hy spreekt merkelijk van sijn voorgaande onwetendheyt.

Sijn geleerdheyt en spreekwijs.

(*b*) *Adv. Gent. lib.* 1. *p.* 5. (*c*) *Lib. cit. p.* 11.

voorgesteld. Hy was wel onderlegd met wereldlijke geleerdheyt, en had een natuurlijke veerdigheyt, om deselve cierlijk voor te stellen. Sijn schrijf-en spreek-wijs, hoewel by ouds van *Hieronymus* (*d*) doorgestreken als sigselven ongelijk, is egter niet oncierlijk. Daar doet sig wel somtijds wat in op van de Africaansche taal-uytspraak, maar behoud egter de middel-weg tusschen de scherpigheyt van *Tertullianus*, en de sagtvloeijendheyt van *Cyprianus*. Ook is sijn werk so verward en buyten order niet, als die Vader schijnt te willen seggen, gelijk haast kan gemerkt worden, wanneer maar iemand hetselve met aandagt leesd, en let wat hy beoogd, hoe hy sijne bewijsen uythaald, en het eene natuurlijk geschakeld is aan het ander. Hy schreef met een onbekrompen vryborstigheyt, en, gelijk de meeste Schrijvers van dien landaard, met een ongemeenen drift en voortvarendheyt van sijn geest, met een kragtige aandringendheyt sijner redenen, en met een bevallige uytdrukking van sijne gedagten, waar toe hem de stoffe, die hy verhandelde, niet weynig aansette. Behalven dese Boeken sijn'er eenige korte *Uytleggingen over de Psalmen*, die lang op sijn naam gegaan hebben. *Erasmus* (*e*) heeft veel weer gedaan, om te bewijsen, dat deselve van hem gemaakt zijn, en de oneenparigheyt van de schrijf-wijs in deselve goed te maken: maar indien die geleerde Man de saak wat nauwkeuriger overwogen, of desselfs Boeken tegen de Heydenen (die hy oordeelde verloren te zijn) gesien had, hy soude die moeite wel gespaard hebben: want men heeft sedert alom vastgesteld, dat die Uytleggingen het Werk zijn van eenen lateren *Arnobius*, die deselve heeft opgedragen aan *Leontius*, Bisschop van Arles, en *Rusticus*, Bisschop van Narbonne, beyde levende ontrent de laatste tijd van *Augustinus*. Op dat ik nu niet ophale, dat men'er saken in vind, die met de Photinianen en Pelagianen, die lang na de tijd van onsen *Arnobius* eerst zijn opgekomen, betwist wierden. Van het verder leven van *Arnobius*, na sijn bekeering, en of hy tot den rang der Kerkelijken gekomen zy, en wanneer hy stierf, konnen wy niets seggen. Indien *Hieronymus* het wel heeft, als hy hem in 't begin van sijn *vervolg van* Eusebius *tijd-rekening* plaatst, so leefde hy nog in het jaar CCCXXVII, twee jaren na het Concilie van Niceen. Maar of hy toen nog leefde, of hoe lang daar na, is my onbekend.

Uytleggingen over de Psalmen gaan t'onregt op sijnen naam.

Van sijn dood.

(*d*) *Epist. ad Paulin. p.* 104. (*e*) *Præf. in Arnob. Comm. in Psalm. inter Epist. lib.* 28. *Epist.* 9

Sijne Schriften.

Egte.	*Onegte.*
Adversus Gentes, Lib. VII.	Commentarii breves in Psalmos CL.

HET LEVEN VAN LACTANTIUS.

INHOUD.

Lactantius *geboorte-plaats. Sijn opvoeding onder* Arnobius. *De eerste vrugt van sijn bequaamheyt en geleerdheyt.* Diocletianus *poogd* Ni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

comedien *tot een tweede* Romen *te maken.* Lactantius *word derwaards ontboden, om de welſpreekendheyt aldaar te leeraaren. Welke boeken hy aldaar eerſt ſchreef. Het oogmerk van ſijn boek* De opificio Dei, Van Gods maakſel. *De oorſprongk en het vervolg van de vervolging der* Chriſtenen *door* Diocletianus. *Wie daar het beleyd en beſtel van had. Twee geleerde Mannen te* Nicomedien *ondernemen tegen de Chriſtelijke Religie te ſchrijven. De eerſte word beſchreven van* Lactantius. Hierocles *was de tweede; wat die met ſijn boek beoogde.* Lactantius, *daar over moeijelijk, ſchrijft tot verdediging van de Chriſtelijke Religie, ſeven boeken, die hy den naam van* Onderwijſingen *geeft. Het oogmerk en inhoud van elk deſer boeken. Wanneer die geſchreven zijn, word onderſogt: ſy zijn niet oorſprongkelijk opgedragen aan* Conſtantinus de Groote. Lactantius *word Opſiender en voogd van* Criſpus, Conſtantinus *oudſte ſoon. Wanneer hy ſijn boek* De mortibus perſecutorum, Van de dood der vervolgers *geſchreven heeft. De treffelijkheyt van die Verhandeling. Sijn dood en armen ſtaat. Sijn groote bequaamheden en geleerdheyt. Verſchooning van ſijne miſſelijke en twijfelagtige uytdrukkingen, en reden van dien. Sijn treffelijke ſtijl; en Schriften.*

Lactantius geboorte-plaats.

I. LUcius *Cœlius Lactantius* is, naar alle waarſchijnlijkheyt, geboren te Firmium, een ſtad in Italien, onder het landſchap van Picenen, aan de Adriatiſche zee (thans onder den naam van de *Golf van Venetien* bekend), en heeft uyt dien hoofde de naam van *Firmianus* gekregen. Sijne Ouders waren, ſo het ſchijnt, Heydenen, en bragten hem in die ſoort van godsdienſt op, maar hoe en by welke gelegentheyt hy tot het Chriſtendom overquam, komt ons in de oude Schriften en blijken niet voor. Hy wierd fatſoenlijk opgevoed, waar in hy vroege blijken gaf, dat'er vry wat van hem te verwagten was. In ſijne jonger jaren wierd hy by *Arnobius*, vermaard Hoog-leeraar der welſpreekendheyt te Sicca in Africa, ter ſchool beſteld, alwaar hy (*a*) ongemeen vorderde, en ſijn Meeſter ſelf overtrof. Nog maar een Jongen zijnde, gaf hy een ſtaaltjen van ſijne vroeg-rijpe bequaamheyt en geleerdheyt in een Verhandeling, die hy de naam van *Sympoſium* gaf, gemaakt, ſo het ſchijnt, in na-volging van diergelijken Boek van *Plato*, of van *Xenophon*, of de *Deipnoſophiſten* (tafel-praters) van *Athenæus*. Het was te dier tijd, dat reeds ſijn naam alom bekend, en hy tot een hooger ſtand-plaats verheven, en in het oog van de wereld geplaatſt wierd.

Sijne Ouders en opvoeding.

Legt ſchool by Arnobius.

Toond ſijn vroeg-rijpe bequaamheyt.

Diocletianus ſoekt Nicomedien tot een tweede Romen te maken.

II. De Keyſer *Diocletianus* had ſijn Hof-houding genomen te Nicomedien, de hoofd-ſtad van Bithynien, die hy (*b*) vercierde en opgepronkte met Tempelen, Paleyſen, Ren-banen, Wapen-huyſen, Geregts-hoven, en allerley deftige en koſtelijke gebouwen, in meening, om deſelve niet minder te maken als Romen ſelfs, 't welk ſo verre ging, dat hy, de minſte feyl in eenig gebouw merkende, hetſelve aanſtonds deed om-ver werpen, met laſt om het beter te maken, tot het uyterſte verderf van allen, van de Rijken in hun beurs, en de Armen in hunne perſonen; en, 't geen nog erger was, wanneer hy ergens een ſtuk lands, of fraai gebouw ſag, dat hem gelegen lag, vergenoegde hy ſig niet het ſelve naar ſig te neemen, maar de eygenaar moeſt beſchuldigd, en over hoog verraad geſtraft worden, op dat alſo dat goed, onder ſchijn van regt, verbeurd, en voor de Kroon aangeſlagen mogt worden. Dus word

(*a*) *Hieron. de Script. c.* 80. (*b*) *Lact. de mort. perſecut. c.* 7. *p.* 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

wierd die ſtad allengskens koſtelijker en aanſienlijker. En gemerkt de geleerdheyt altijd voor de grootſte roem van een plaats word geagt, droeg de Keyſer ſorg, dat de uytſteekenſte Hooge Leeraars, van alle wetenſchappen, derwaards beroepen wierden. Onder die viel het oog op *Lactantius*, die dan ook uyt Africa (*c*), om de *Rhetorica* (de welſpreekens-konſt) te Nicomedien te leeraren, op-ontboden wierd. Hy, overgekomen, vatte aanſtonds ſijn Hoogleeraar-ampt aan; maar de Latijnſche welſpreekendheyt vond hier weynig ingang: want dewijl de Griekſche taal de gemeene ſpraak was, kreeg hy weynig Leerlingen, ſo dat hy binnen korten genoodſaakt was ſijn Leer-plaats te ſluyten, en ſig tot het ſchrijven van Boeken te begeven. Sijn eerſte Werk was een Ὀδοιπορικὸν, of *Reys-boek*, waar in hy met Helden-verſſen, ſijn reys uyt Africa naar Nicomedien beſchreef. Het tweede dat hy maakte, gaf hy den naam van Letter-konſtenaar (*Grammaticus*). Vervolgens ſtelde hy ſijn Boek op *Van het maakſel Gods* (*de Opificio Dei*), waar in hy (*d*) uyt de wonderlijke ſchepping en formeering der menſchen, cierlijk en nadrukkelijk bewijſt de Goddelijke voorſienigheyt, en dat niet alleen uyt het geſtel des ligchaams, maar ook uyt de eygenſchappen van de ſiel. Dat droeg hy op (gelijk ook ſijne twee verſamelingen van brieven) aan *Demetrianus* ſijnen geweſen Leerling, dien hy in het eynde van dat Boek ſegd (*e*) voorgenoomen te hebben, over die ſelve ſtoffe naderhand breeder te willen ſchrijven, byſonder over 't geen den ſtaat van het toekomende leven raakt, en beloofd ten deele uyt de gronden van hun eygen Religie, en ten deele uyt hun onderlinge verſchillen te toonen, dat de Wijsgeeren het ſpoor geheel bijſter, en, niet-tegenſtaande al hun ſchoon-ſchijnend voorgeven, de grootſte vyanden der waarheyt waren; betuygende, dat hy, ſo veel hemſelven aanging, tot geen ander eynde wenſchte te leven, dan om iets te verrigten daar hy anderen mede konde dienſt doen; en dat hy dan ſoude denken lang en wel-genoeg geleefd te hebben, als het geen hy ſchreef iemand van een dwaling mogt te rug trekken, en op den regten weg ten hemel brengen. Het was niet lang daar na, dat hy in 't ſpel raakte, om de Chriſtelijke Religie tegen de onderneemingen der Heydenſche Wijsgeeren te moeten beweeren en verdedigen, hoewel, God weet het, by al te droevigen gelegentheyt, ik meen de vinnige vervolging onder *Diocletianus*. Gemerkt nu den ophef en voortgang derſelve van niemand ſo nauwkeurig, als van *Lactantius*, thans daar tegenwoordig, beſchreven, en ſijn verhaal dienaangaande niet dan in onſe tijden weder opgehaald, en aan de wereld gelijk als weder gegeeven is, ſal het den Leſer niet onaangenaam konnen zijn, dat ik een kort berigt dien-aangaande hier in laſſe.

Lactantius word daar beroepen tot Hoog-Leeraar, dog kreeg niet veel Leerlingen. Begaf ſig tot het ſchrijven. Sijne eerſte werken worden genoemd; en byſonder dat De Opificio Dei.

III. *Diocletianus* (*f*) was een ongemeen bygeloovig menſch, en geweldig bekommerd ontrent den uytſlag der onder handen hebbende ſaken, en uyt dien hoofde jammerlijk geſet op wigchelen en waarſeggen. Van dat ſlag nu van menſchen, die ſig daar op ſeyden te verſtaan, was altijd de ruymte aan het Hof. Het gebeurde, dat deſelve op ſekeren dag met hunne wigchelende offerhanden beſig zijnde, eenige Chriſten Prieſters ſig onder den drang gemengd hadden, die bedektelijk een kruysteken op hunne voor-hoofden maakten, waar op de *Dæmons* (booſe geeſten) aanſtonds weeken, en alles in 't war en wanorder raakte. De Waarſeggers, de gewoone teekenen in der offer-dieren ingewanden niet vindende, ſtonden verſet, en denkende de een of d'ander plegtigheyt ver-

Oorſprong der Diocletiaanſche vervolging.

(*c*) *Hieron. ubi ſupra.* (*d*) *Vide inſtitut. lib.* 2. *c.* 10. *p.* 199. (*e*) *De opific. Dei c.* 20. *p.* 892. (*f*) *Lact. de mort. perſec. c.* 10, 11. & *ſeqq. p.* 20. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

verwaarloosd of qualijk gedaan te hebben, hervatteden eens en andermaal hun offeren, en 't openen der offer-dieren, maar het was t'elkens niet beter als te voren: weshalven *Tages*, de Meester en Uytlegger ontrent die plegtigheden, 't zy dat hy die personen sag, of op deselve geen goed oog had, uytriep, Dat de offerhanden hare gewoone voor-teekenen en beduydenissen niet gaven, om dat eenige onheyligen en ongewyden by het verrigten hunner godsdienstigheden tegenwoordig waren. De Keyser, daar over verwoed, gebood dat alle, die'er bystonden, en alle Hovelingen, souden offeren, met bedreyging, dat de weygerende geslagen, en met geweld daar toe souden gedwongen worden, en gaf den Officieren last, alle de soldaten in het Leger insgelijks te doen offeren, of aanstonds van hunnen dienst te ontslaan. Niet lang daar na quam *Galerius Maximianus*, reeds voor eenige jaren van *Diocletianus* tot *Cæsar* (mede-Keyser) aangenomen, ten Hoof; een yverig Man voor het Heydendom, en maakte sijn werk om den Keyser tot een heftige vervolging der Christenen aan te setten. Maar niemand drong daar sterker op, als sijn moeder, een ongemeen bygeloovig wijf, en voor lang met een misnoegen en haat tegen de Christenen beset. Dese drie hielden de geheele winter over heymelijken raad met malkanderen, en deeden anders niet (terwijl elk een geloofde, dat se met Staats-saken besig waren) als een vervolging tegen de Christenen te smeeden. *Diocletianus* was reeds een oud Man, sogt sijn gemak, en had niet veel lust, om naar sulke vinnige raadslagen te luysteren. Hy voerde hen te gemoet, hoe gevaarlijken saak het was het Keyserrijk te ontrusten, en de wereld in 't war en bloed te setten; dat die strengheden geen voordeel souden doen, gemerkt de Christenen naar niets so seer verlangden als naar de dood en het martelaarschap; en dat het al wel soude zijn, so se die Religie uyt het Hof en Leger boenen konden. Maar siende dat niet te konnen doordringen, begaf hy sig tot sijn oude en gewoone streek; te weten, dat hy alle groote en edelmoedige daden, sonder met iemand raad te plegen, ondernam, ten eynde hy de eer, van deselve uytgevoerd te hebben, alleen hebben mogt; maar als'er iets te doen was, dat onsmakelijk en gesien was niet wel te sullen uytvallen, met verscheydene Bedienden en Amptenaars raadpleegde, op dat de quade uytslag hen tot laste gelegd mogt worden. Dese weg sloeg hy in dit geval in. Hy verklaarde, daar over het oordeel van sijne vrienden en vertrouwelingen te willen hooren, tot welken eynde hy eenige Raads-heeren en Krijgs-officieren ontbood, die alle den raad en voorslag van de Keyserin en *Maximianus* goed-keurden. De Keyser hier niet mede voldaan, liet'er de (gewaande) god-spraak van *Apollo*, de *Milesier* gebynaamd, over vragen, die, gelijk wel te denken is, van het selve verstand was. Alle uytvlugten nu zijnde weggeruymd, stond *Diocletianus* de vervolging toe, mids dat men daar in maat hield, en alles sonder bloed-storting uytvoerde. *Maximianus* ondertusschen drong'er op, dat men se levendig behoorde te verbranden. De tijd, om dit droevig spel te beginnen, wierd bestemd op den sevenden dag voor den eersten *Maert*, wanneer de Feest-dagen, *Terminalia* (paal-gods-dagen) genaamd, van de Romeynen gevierd wierden, als sullende hen een gelukkig voor-teeken wesen, dat de Christelijke Religie alsdan soude een paal geset, en uytgeroeyd worden. Die dag, zijnde den drie-en-twintigste *February*, in het jaar CCCIII, was so haast niet gekomen, of de Keyser ging al vroeg in den morgen-stond, met sijn lijf-wagt en Bedienden naar de Christen-kerk, brak de deuren met geweld op, en sogt het beeld van den God, dien sy aanbaden; dog geen beeld

De voornaamste stookers tot deselve.

en beraadslaging daar over gemaakt.

De tijd daar toe beraamd.

Het begin van deselve.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

beeld altoos konnende vinden, vatte hy den Bijbel, en wierp alles wat hem voor de hand quam in het vuur, en pleegde aan alle kanten niet als kragt en geweld. Men beraadslaagde een geruymen tijd, of de kerk niet behoorde in brand gestoken te worden; maar de Keyser keurde dat af, doordien sulks voor de stad van een quaad gevolg soude konnen zijn, en gaf last deselve af te breeken, gelijk se dan aanstonds tot den grond toe gesloopt wierd. Des volgenden daags wierd last gegeeven den Christenen alle voorregten en eer-ampten te beneemen, en dat niemand, van wat staat of rang hy mogt zijn, van de pijn-bank soude verschoond worden; dat ook niemand van hen soude vermogen in eenigen gevalle sig in Regten met de Wetten te verschoonen, en dat in alle Hoven van Geregten, Altaren souden worden opgerigt, waar op alle, die hunne gedingen wilden voortsetten, voor-af souden konnen offeren. Ondertusschen deed *Maximianus*, om hen nader te komen, des Keysers Paleys bedektelijk in brand steeken, (dog so, dat het ligtelijk soude te blusschen zijn) en weet het de Christenen, die, seyde hy tot den Keyser, sulks gedaan hebben uyt wraak en boosheyt, en met de Kamerlingen hebben aangespannen, om den Keyser te vermoorden, so dat sy beyde in gevaar gestaan hadden van levendig verbrand te worden. Dit vervoerde *Diocletianus* sodanig, dat hy naar geen reden luysterde, en sigselven geen tijd gaf, om die saak onsijdig en met koelen moede te overwegen, maar aanstonds last gaf, om de Christenen, sonder eenig medelijden, te overvallen. Hy veroordeelde self verscheydene, en sag hun dood-straf met eygen oogen aan; anderen hadden het selve lot by de Regters en Amptenaars, die maar elk sijn beste deeden, om de bloedgierigste en wreedste te zijn; geen onderscheyd wierd'er gemaakt ontrent iemands order, sexe, of staat; en, niet vernoegd met een voor een aan kant te helpen, men verbrandde geheele huysgesinnen en huysen vol menschen t'effens, en wierp geheele scharen, als beesten met touwen aan malkanderen gebonden, in zee. De gevangen-huysen wierden opgepropt, nieuwe soorten van pijnigingen bedagt, en aan de Veld-oversten in het Westen geschreven, om aldaar de selve voet te houden. Hier door wierd de vervolging algemeen, en alom, uytgenomen daar *Constantius* regeerde, met de selve wreedheyt voortgeset. De bysonderheden daar van op te halen, is hier mijn werk niet.

Enschrikkelijke voortgang.

Self in het Westen.

IV. Ik maak geen verontschuldiging voor dese buyten-stap, also dat verhaal ongemeen, en by mijn verhandeling niet qualijk passende; voor hemselven pleyt. Maar het was niet alleen het swaerd en de bijl, waar mede dese vervolging wierd voortgeset, maar men bediende sig van de pen, om de Heydensche Religie in te voeren en aan te prijsen, en die van de Christenen voor den spot en de wreedheyt hunner vyanden bloot te stellen. *Lactantius* (*g*) gewaagd ons van twee (dog hy drukt derselver namen niet uyt) die te dier tijd te Nicomedien ondernamen by geschrifte de thans vervolgde en veragtte Religie te beschimpen en te wederleggen. De eene, *seyd hy*, was een Wijsgeer, en de andere een Rigter. Door den Wijsgeer wil *Baronius* (*h*) dat verstaan moet worden, die bekende en befaamde vyand der Christenen *Porphyrius*, maar 't geen *Lactantius* van desen Wijsgeer segd, komt met den inborst en jaren van *Porphyrius* geheel niet over-een. *Porphyrius* was een man van een nauwgeset, streng, en de wereld afgestorven leven; *Lactantius* Wijsgeer in tegendeel was slaafagtig, dertel, wellustig, en van een slordig en ongebonden leven; en, so wy al konden gelooven dat *Porphyrius* een man

Twee Schrijvers tegen de Christen Religie te Nicomediën.

De eene was een Wijsgeer,

dog niet Porphyrius.

(*g*) *Instit. lib.* 5. *c.* 2. *p.* 460. (*h*) *Ad ann.* 302. *Num.* 51. 57.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van ſulken inborſt was, ſijne hooge jaren (want hy te dier tijd ontrent ſeventig jaren oud was) ſouden egter hem tot die loſſe buyten-ſporigheden, van welke *Lactantius* ſijnen Wijsgeer beſchrijſt, onbequaam gemaakt hebben. Ook had *Porphyrius* niet min dan dertig Boeken tegens de Chriſtenen geſchreven, en deſe Wijsgeer niet meer als drie. Door den tweeden, een Rigter, moeten wy buyten twijfel verſtaan *Hierocles* (immers ſo noemd hy hem elders [*i*] uytdrukkelijk) die te voren een noodhulp, en nu Voorſitter in den Raad, en een der eerſte aanraders en voortſetters van de vervolging was. Een man van groote bequaamheyt, en van een deugdſaam leven, dog een onverſoenlijk vyand van der Chriſtenen naam, waar tegen hy ſcherp en bitter ſchreef. Hy gaf twee Boeken uyt, onder den naam van φιλαληθεῖς (*lief-hebbers der waarheyt*): en om deſelve min hatelijk te doen zijn, maakte hy den ſchijn van deſelve niet tegen, maar voor de Chriſtenen te ſchrijven. Sijn voornaam oogmerk in deſelve was, de Heylige Schriftuur (die hy, met ſulken oogmerk, nauwkeurig ſcheen door-leeſen te hebben) te vertoonen als een bondel vol ongerijmdheden en ſelfs-tegenſpreekingen, waar toe hy alle plaatſen, die hem daar toe ſcheenen te dienen, uytkipte. Daar-en-boven is hy alleſins daar op uyt, dat hy allerley valſche en vuyle ſaken van onſen Heer en Saligmaker, en deſſelfs Apoſtelen te grabbel werpt. Met een woord, hy was in 't aanhalen van Schriftuur-texten ſo veerdig, dat mijnen Schrijver wel haaſt ſoude gedagt hebben, dat hy te voren een Chriſten moeſt geweeſt zijn. En ſeeker, indien alle omſtandigheden het toelieten, ſijn ſpijtig en yverig ſchrijven tegen de Chriſtenen ſouden geen kleyne reden weſen om die giſſing goed te maken, gemerkt de afvalligen ten allen tijden de vinnigſte en vuyſte beſtrijders zijn van de Religie, die ſy verlaten hebben.

De tweede een Rigter, met name, Hierocles.

Die twee Boeken tegen de Chriſtenen ſchreef.

Lactantius ſchrijft daar tegen ſeven Boeken, *Onderwijſingen* genaamd.

V. Deſe twee Mannen laſen hunne redeneeringen in de tegenwoordigheyt van *Lactantius* (*k*), dien het niet weynig moeide, te ſien dat de beſte Godsdienſt van de geheele wereld dus opentlijk en onbeſchaamd gehoond wierd; weshalven hy (genoegſaam uytgedaagd, en door de voordeelen van ſo goeden ſaak, als die van de Chriſtelijke waarheyt was, gewapend) voornam de pen op het papier te ſetten; niet ſo ſeer, om deſe beuſelende partyen tegen te gaan (alſo hy al hun kragt, met weynige woorden, gelijk hy ſegd, had konnen verbreeken); maar om de Chriſtelijke Religie, tegen alle ſodanige beſtrijders, te verdedigen, en al 't geen deſelve ſouden konnen inbrengen, af te weeren en te beantwoorden; gelijk dan ſijn Meeſter *Arnobius* ontrent die ſelve tijd de ſaak der Chriſtenen tegen de Heydenen in ſeven Boeken dapper verdedigde, ſo maakte hy insgelijks ſeven Boeken, die hy den naam van *Inſtitutiones* (*Onderwijſingen*) gaf. In het *eerſte* derſelven handeld hy van *de valſche Religie*; waar in hy reden van ſijn onderneming gevende, eerſt gaat bewijſen dat'er een Goddelijke voorſienigheyt is; vervolgens, dat 'er maar eene God is, die de wereld geſchapen heeft en nog regeerd; 't welk hy beweerd door redenen en getuygeniſſen, niet alleen van Propheten, maar ook van Poëten, Wijsgeeren, Sybillen en (gewaande) god-ſpraken; en vervolgens gaat hy op goeden gronde wederleggen de godsdienſt van de Heydenſche wereld, byſonder die in het Roomſche Rijk ſtand greep; vertoonende dat de goden, die aldaar wierden aangebeden, den naam en rang van goden onwaerdig waren. In het *tweede* Boek redeneerd hy over *den oorſprongk der dwaling*; hy vertoond wijd en breed de ydelheyt van de Heydenſche Religie, en ſpoord na, hoe de Romeynen

Inhoud van het ſelve;

van het eerſte,

tweede,

(*i*) *De mort. perſec. c.* 16. *p.* 30. (*k*) *Inſtit. lib.* 5. *c.* 4. *p.* 470.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

nen aan ſo veele ongerijmde dwalingen en misvattingen geraakt zijn, en hoe de menſchen in 't gemeen tot ſulken wonderlijken verbaſtering, in het ſtuk van God te dienen, hebben konnen vervallen; 't welk hy dan meeſt t'huys brengt op de groote verdorventheyt en afval van *Noachs* nakomelingen, en de ſnoode vonden en lagen van den duyvel. Het *derde* ſpreekt van *de valſche wijsheyt*; waar in de ydelheyt van de Wijsgeerte en deſſelfs Leeraars, en hun valſch voorwendſel van ware wijsheyt wonder klaar vertoogd word. In het *vierde* handelt hy van de *ware Wijsheyt*; waar in hy eerſt geklaagd hebbende, dat de Heydenſche godloosheyt ſo veel ingang vond, onderſoekt, waarom de groote Meeſters van de Wijsgeerte de Ware wijsheyt nooit gevonden hebben; daar hy reden van geeft: 't Was, *ſeyd hy*, om dat ſy deſelve niet ſogten op haar regte plaats, doordien ſe, wegens de onſcheydbare vereeniging tuſſchen de Ware wijsheyt en den Godsdienſt, nergens dan by de Chriſtenen te vinden is; vervolgens ontvouwd hy de regte kenniſſe van *Chriſtus*, aangaande ſijn perſoon, naam, geboorte, natuur, ſo Goddelijke als menſchelijke, wonder-werken, lijden en kruyciging; als ook, hoe het t'ſamen beſtaan kan, den Vader en den Soon God te noemen, en dat'er egter maar eene God is; en ten laatſten, waar uyt de Ketteryen gemeenlijk ſpruyten; te weeten, hovaardy, eerſugt, onwetendheyt in de Schriften, en te groote agting van valſche Propheten en Leeraars. Het *vijfde* Boek handeld van *de regtveerdigheyt*; waar in hy eerſt ophaald, waarom hy dat geheele Werk ondernomen had, en vervolgens dat geregtigheyt en regtveerdigheyt, wat de Heydenſche Wijsgeeren daar van mogen roemen, alleenlijk by de Chriſtenen plaats heeft; dat het een onredelijke wreedheyt der Heydenen was, deſe regtveerdigen te vervolgen, hoewel God, om wijſe en goede redenen, wil dat deſelve dat lijden ondergaan moeten. In het *ſesde* handeld hy van *den waren dienſt Gods*, ſo den inwendigen, ſiende op de geſteldheyt van de ſiel en onſen geeſt, als uyterlijken, rakende het gedrag en beleyd van ons leven, en verbeterd de quade bevattingen, die de Wijsgeeren en groote Mannen onder de Heydenen ontrent verſcheyden deugden van een goed leven hadden. Het *ſevende* en laatſte ſpreekt van de *gelukſaligheyt* des toekomenden levens; daar in toond hy, dat het ware *ſummum bonum*, of het hoogſte goed, en belooning van de deugd beſtaat in een toekomende onſterflijkheyt; dat der menſchen ſielen dus onſterflijk zijn, niet-tegenſtaande eenige Wijsgeeren het tegendeel hebben geleerd; dat de menſch daar door, tot een eeuwigen ſtaat te genieten, bequaam is. Vervolgens redeneerd hy van het eynde der wereld, en de teekenen, die het ſelve ſullen voorgaan; van den dag des Oordeels, het duyſend-jarig rijk, en wat daar op volgen ſal. Alles dus verhandeld hebbende, beſluyt hy het geheele Werk met een ernſtige en beweeglijke vermaning, om onſe gemoederen van de tegenwoordige en ſienlijke dingen af te trekken, en met al ons hert deſe treffelijke Religie, (als de eenige weg, om dit gelukkig en onſterflijk leven te bereyken) aan te kleven en in te volgen. Dit is d'inhoud van *Lactantius* ſeven Boeken, die men wil, dat hy voltrokken hebbende, aan *Conſtantinus den Grooten* heeft opgedragen, om dat in het begin en aan 't eynde derſelven eenige byſondere aanſpraken zijn, waar in deſelve hem plegtelijk ſchijnen te worden opgedragen. Maar dat gaat geheel niet vaſt. In de eerſte aanſpraak word hy geſeyd dit Werk begonnen te hebben onder *Conſtantinus*, en egter verſeekerd ons *Lactantius*, dat hy deſelve begon, niet lang na dat de Diocletiaanſche vervolging was aangevangen; 't welk te ſekerder gaat, om dat hy

derde; vierde; vijfde; ſesde; en ſevende.

Word onderſogt, of deſelve wel aen den Grooten Conſtantijn zijn opgedragen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

meer als eens over de wreedheyt en algemeenheyt van deselve klaagd, daar ondertusschen die van *Licinius* (onder wien men wil dat hy sou geschreven hebben) sig niet tot het Westen uytstrekte, en aan maar eenige plaatsen in het Oosten bepaald was. Ook berigt hy ons, dat hy dese Boeken schreef, ten tijde als hy de welspreekendheyt te Nicomedien leeraarde, en als *Hierocles*, een van de Regters aldaar, tegen de Christelijke Religie schreef, en wy weeten aan de andere sijde, dat *Hierocles* niet lang daar na gesonden wierd naar Egypten, om, als Landvoogd, deselve vervolging aldaar voort te setten; waar uyt sekerlijk blijkt, dat die aanspraken tot een later tijd moeten worden t'huys gebragt, en door een andere hand daar zijn bygevoegd, en dat is de reden (en hier door is het buyten allen twijfel) waarom men deselve niet vind niet alleen in de eerste, maar ook niet in de meeste, (indien niet alle) immers de beste en oudste afschriften van dese *Onderwijs-boeken*. Hy heeft dat geheele Werk naderhand, tot meerder gemak en voordeel van de gemeenste Lesers, self bekort, en in een *Kort begrijp* t'samen getrokken, waar van een gedeelte, te weeten, van de drie laatste Boeken, nog overig is, en dat is mogelijk al so veel, als'er ten tijde van den H. *Hieronymus* was, want het toen reeds van hem ἀκέφαλος, dat is, *sonder hoofd*, genoemd wierd.

Die Boeken heeft hy selfs bekort.

VI. Die vervolging had nu met alle bedenkelijke wreedheyt en geweld ontrent tien jaren geduurd, als se door *Constantijn de Groote*, reeds voor eenige jaren tot het Keyserrijk bevorderd, en het Christengeloof omhelsd hebbende, begon te stuyten. Hy had by sijn vrouw *Minervina* (die doorgaans voor sijn bysit gehouden wierd) maar eenen soon, *Crispus* genaamd, een Prins van veel hoop, dien hy ongemeen lief had, en met alle mogelijke sorg opvoedde. *Constantinus* had self eenige jaren aan het Hof van *Diocletianus* gewoond, op die selve tijd, als *Lactantius* te Nicomedien was, en buyten twijfel eenige kennis met hem gemaakt, waar door hy haast merkte, dat hy een geleerd en opregt man was. Dit bewoog hem *Lactantius* naar Vrankrijk te ontbieden, ten eynde hy dien jongen Prins in de Latijnsche taal soude onderwijsen. Die jonge Prins was te dier tijd te Trier, of, gelijk anderen willen, te Besanzon (*l*), de hoofd-stad van Burgundien, daar hy, segd mijnen Schrijver, Hof hield met sijn groot-moeder *Helena*, waar van daan die stad den naam van Crispolis, of Crispopolis kreeg, en in een oud geschrift, ten tijde, *segd men*, van *Honorius* opgesteld, *Civitas Crispolinorum*, *de stad der Crispolijners* gebynaamd wierd. Maar of dat waar zy, of niet, laat ik daar. Thans genoot *Lactantius* veel gemak en vryheyt, weshalven hy, om hemselven en andere beter tot dankbaarheyt aan God voor sijne ongemeene segeningen en verlossingen aan de Kerk bewesen op te wekken, sijne gedagten over de onlangs donkere en buijige tijden, en de rampen, de vervolgers t'allen tijden overgekomen, liet gaan, en een redeneering *De mortibus persecutorum*, *Van de dood der vervolgers* opstelde, waar in hy beknoptelijk ophaald, hoe merkelijk de wraak van den hemel gewaakt heeft, sedert het begin van het Christendom af, over alle vervolgers der Kerk; 't welk hy vervolgd tot de tijden van *Diocletianus* toe, ontrent welke hy een nauwkeurig vertoog geeft van den oorsprongk, wreedheyt en algemeenheyt dier vervolging; en bysonder van de schrikkelijke straffen Gods over dien Keyser, en alle sijne Ampt-genooten en mede-standers, *Maximianus Herculeus*, *Galerius Maximianus*, *Severus*, *Maximinus Daza*, *Maxentius*

Lactantius word Leermeester van Crispus, Constantinus soon,

en schrijft sijn Boek *De mortibus persecutorum.*

(*l*) *P. Fr. Chifflet. dissert. de conversione Const. M. c. 4. p.* 181.

tius en *Licinus*, en hoe God na alle ſulke onderneemingen de godvrugtigheyt van den grooten *Conſtantinus* met overwinning en voorſpoed, de Kerke met ruſte en overvloed, en de wereld met vreede geſegend en gekroond had. Dat Boek, gelijk ook het ander *de ira Dei*, *Van den toorn Gods*, droeg hy op aan ſijnen waarden vriend *Donatus*, die een uytnemend Belijder (*Confeſſor*) onder de drie na malkanderen volgende Bevelhebbers *Flaccianus*, *Hierocles*, en *Priſcillianus* te Nicomedien geweeſt was (*m*), en aldaar negen-maal allerley ſoort van pijniging, door geeſſelen, het afrukken van vleeſch met haken en nijptangen, vuur, en wat niet? uytgeſtaan had, en egter onder dat alles had geſegepraald, en niet een duym-breed van het Geloof en goede conſcientie geweeken was. Het is wel een kleyn Boek, maar een onwaardeerlijk Juweel. Niemand van de Ouden rept van het ſelve eenig woord, als de H. *Hieronymus*, en dat maar eens, en na hem niemand meer. Het is maar ruym twee jaren geleden, dat het gelukkig te voorſchijn gebragt, en in 't ligt gegeeven is door den geleerden *Baluzius*, waar voor de nakomelingen hem altijd ſullen verpligt blijven. Van *Lactantius* verder leven, en wanneer hy geſtorven is, vinden wy geen regt beſcheyd. *Baronius* meend, dat hy geſtorven is (*n*) in het jaar onſes Heeren CCCXVI, dog ſonder andere grond, als van ſijn giſſing. Immers hy was, naar het berigt van den H. *Hieronymus* (*o*), *in extrema ſenectute*, ſeer oud, wanneer hy *Criſpus* in Vrankrijk onderwees, 't welk egter niet belet, dat hy nog eenigen tijd daar na heeft konnen leven. Het maakte ſijne hooge jaren te elendiger, dat hy (*p*) ſelf geen nodige levens-middelen had, welk aan de eene ſijde ſijne groote wanagting van de dingen deſer wereld te kennen gaf (want hoe gemakkelijk had hy, indien hy'er werk van gemaakt had, hemſelven konnen beſorgen), en mogelijk by-quam door de ongelukkige dood van dien jongen Prins, (indien wy denken dat hy hem overleefd heeft) na wiens dood waarſchijnlijk niet veel naar hem wierd omgeſien. Ook hebben wy geen beſcheyd van den tijd, de plaats of ſoort van ſijn dood, ten ware wy voor waar aannamen 't geen wy vinden in de *Chronijk* van *Fl. Dexter* (*q*); te weeten, dat hy in groote armoede geſtorven ſoude zijn te Nicea, werwaards hy, gelijk de Uytlegger van die Tijd-rekening bevat, van *Conſtantinus*, om een lid van dat groote Concilie aldaar te weſen, beſchreven was.

Dat onlangs aan 't ligt gekomen is.

Van ſijn dood e. ſ. v. is alles onſeker.

VII. Hy was een ſtatig man, die een ſtreng leven leyde, en voor de eere van ſijn Religie ongemeen yverde, en deſelve tegen alle tegenſtrevers onvermoeyd ſtaande hield. Hy droeg ſig dapper tegen Joden en Heydenen, en by gelegentheyt tegen allen, die het Geloof verdorven, tot welken eynde hy voorgenomen had tegen alle ſecten en Ketteryen breeder aan te gaan (*r*). Hy had een veerdig verſtand, en ſchrander oordeel, en daarom behandelde hy alles, wat hy voornam, ſo klaar en kragtig, dat het alom gemakkelijk door-ging. So groot was ſijn geleerdheyt en bedrevendheyt in de vreemde en buyten-ſtudiën (daar hy ſig meeſt op gelegd had), dat mogelijk niemand van de Latijnſche Schrijvers hem gelijk ſtond, en hy de Heydenen met hun eygen wapenen ſo gelukkig konde te keer gaan, dat hy, naar het ſeggen van den H. *Hieronymus* (*s*), hunne ſtellingen bequamer konde om-ver werpen, als ſijne eygene vaſtſtellen en opbouwen. Zijn'er in ſijne Schriften eenige duyſtere, en onregtſinnige voorſtellingen, Wat tuyn is'er, daar geen onkruyd

Hy word beſchreven.

Verſchooning van ſommige

(*m*) *Vid. ejuſd. ibid. c.* 16. *p.* 30. (*n*) *Ann.* 316. *Num.* 57. (*o*) *De Script. ubi ſupra.* (*p*) *Euſeb. Chronic. ad ann. Chriſt.* 318. (*q*) *Dext. Chron. p.* 370. (*r*) *De ira Dei, c.* 2. *p.* 767. (*s*) *Epiſt. ad Paulin. p.* 104.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſijner ſtellingen.

kruyd in is? byſonder, als ſe van iemand, die in de wildernis opgevoed, en even uyt de boſſchen en ſtruyken voor den dag gekomen is, gebouwd word. Ook is het ſeker, dat veele dingen ons nu klaar voorkomen, die hen nog duyſter, en naar behooren niet opgehelderd waren, en dat veele verſchil-ſtukken nog verward en onbetwiſtbaar bleven, gemerkt de Kerk daer ontrent geen nette en ſekere uytſpraak gemaakt had. Sommige dwalingen moeten liever die eeuw, als hem, geweeten worden, en veele ſaken zijn'er, die men de menſchelijke ſwakheyt, en 't niet hebben van genoegſame verligting, toeſchrijven moet. De bevatting van het duyſend-jarig rijk had hy met verſcheydene, en wel, wegens geleerdheyt en godvrugtigheyt, in de Kerk, vermaarde Mannen, gemeen, gelijk wy elders (*t*) getoond hebben. Aangaande andere ſijne onvoorſigtige uytdrukkingen, en onregtſinnige ſtellingen, ik ſal geen derſelven byſonder ophalen, alſo'er door een andere hand (*v*), tot genoegen, van gehandeld is. Sijn ſtijl is verwonderlijk, en byſonder muntte hy uyt in welſpreekendheyt. Volgens het eenparig oordeel van alle, van den H. *Hieronymus* af tot heden toe, is hy gehouden voor de welſprekendſte van ſijne en alle volgende eeuwen; weshalven hem niet min alom, als met regt den naam van de *Chriſtenſche Cicero* gegeeven is; ſelf hebben ſommige niet geſchroomd te ſeggen, Dat hy in ſommige ſaken den Romeynſchen Redenaar overtroffen heeft. Immers men mag, mijns oordeels, veylig ſeggen, dat hy in verheventheyt van ſtof, meenigte van kragtige ſin-ſpreuken, ſoetigheyt en aangenaamheyt van ſijne ſins-bevattingen, de klaarheyt en eenparigheyt van ſijn ſchrijf-wijs (het eenige, dat'er in ſoude te beriſpen zijn, is dat ſe wat te net en geſogt ſchijnt) ſedert de eeuw van *Cicero*, weynige ſijns gelijk gehad, en mogelijk niemand hem overtroffen heeft.

Hy was in welſpreekendheyt een tweede Cicero.

(*t*) In 't leven van *Juſtin. den Martel.* §. 22. (*v*) *A. S. Remarks upon the ſtate of the Church &c. p.* 372. *&c.*

Lactantius Schriften.

Egte.

Inſtitutionum Libri ſeptem.
1. De falſa Religione.
2. De Origine Erroris.
3. De falſa Sapientia.
4. De vera Sapientia.
5. De Juſtitia.
6. De vero Cultu.
7. De vita Beata.

Inſtitutionum Epitome.
De ira Dei.
De opificio Dei.
De mortibus perſecutorum.
Fragmentum parvum de extremo Judicio.

Vermiſte.

Sympoſium.
Grammaticus.
Ὀδοιπορικόν.
Ad Aſclepiadem Libri duo.
Ad Probum Epiſtolarum Libri. IV.
Ad Severum Epiſt. Libri. II.
Ad Demetrianum Epiſt. Libri. II.

Onegte.

Carmen de Phœnice.
Carmen de Paſcha.
Carmen de paſſione Domini.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

HET LEVEN
VAN
PAULUS,
Biſſchop van Conſtantinopelen.

INHOUD.

Paulus *Voor-ouders uyt wat landſchap geſprooten. Hy bekleed verſcheyden mindere orders in de Kerk onder* Metrophanes *en* Alexander. *Hy volgd* Alexander *op den Biſschoplijken ſtoel; wanneer dat geſchiedde. Sijne ondertekening van de* Handelingen der Synode te Tyrus *word in twijfel getrokken. De* Arianen *ſpannen t'ſamen, en ſtellen eenige artijkelen tegen hem op. Sijne eerſte verbanning onder* Conſtantinus. *Sijn te rug-komſt.* Euſebius, *Biſschop van* Nicomedien, *dringd in ſijn ſtoel.* Paulus *vlugt naar* Romen, *en word vriendelijk ontfangen van Paus* Julius. Euſebius *dood.* Macedonius *word in deſſelfs plaats ingedrongen. Groote verwarring daar over te* Conſtantinopelen. Conſtantius *ſpoedige t'huys-komſt.* Macedonius *word voor een tijd ſijn dienſt ontſegd, en* Paulus *gebannen. Hy krijgt verlof om te gaan naar de Synode te* Sardica. *De Gemeynte wil hem derwaards niet laten gaan. Sijne laatſte verbanning, en ſtille wegvoering naar* Cucuſus *in* Armenien. *Laſt om hem aan kant te helpen. Hy word in een ſware gevangkenis opgeſlooten, uytgehongerd en geworgd. Merkweerdige ſtraf over den Stadhouder* Philippus, *die deſe moord beſteld had. Sijne overblijfſels worden onder* Theodoſius de Groote *met groote ſtatie naar* Conſtantinopelen *gebragt.*

Paulus vaderland en maagſchap is onbekend.

I. DE Oudheyt heeft niets ſekers aangetekend van het vaderland, af-komſt, en geſlagt van onſen deftigen Kerkvoogd, als alleenlijk (*a*), dat ſijne Voor-ouders van Theſſalonica, een vermaarde ſtad in Macedonien, naar Conſtantinopelen waren overgekomen.

Hy word Leſer te Conſtantinopelen.

Hy wierd, naar behooren opgevoed en onderweeſen zijnde, in den rang der Kerkelijken te Conſtantinopelen aangenomen, en, indien wy de Handelingen, by *Photius* voorkomende (*b*), geloven mogen, Leſer onder *Metrophanes*, Biſſchop aldaar, die hem, even voor ſijn dood, voorſeyde, Dat hy tot dien Biſſchoplijken ſtoel ſoude bevorderd worden.

Reyſd met Alexander, om de beſluyten van 't Niceens Concilie in te voeren.

Voorts wil men ook, dat *Alexander*, na het houden van het Concilie te Niceen, met de beſluyten van die Kerk-vergadering naar de nabuurige Geweſten verſonden, *Paulus*, te dier tijd Leſer en Boek-houder van de Kerk, mede nam, ſo dat hy met hem de togt deed door Thracien, Macedonien, Theſſalien, Achaja, Griekenland, en de naaſtgelegene Kuſten en Eylanden, en, door het overbrengen van 't geen dat groot Concilie over de leer-ſtukken des Geloofs beſloten had, alom de ongelukkige verſchillen fliſte en ten eynde bragt. Maar 't geen ſy ſeggen, dat *Paulus* te dier

(*a*) *Sozom. lib. 3. c. 9. p. 509.* (*b*) *Act. Metroph. & Alex. ap Phot. cod. 256. col. 1412. 1413.*

Word Diaken, en daar na Ouderling.

dier tijd maar twaalf jaren oud was, verdiend niet veel geloof. Immers onder *Alexander*, die in plaats van *Metrophanes* gekomen was, wierd hy bevorderd eerst tot Diaken, en daar na Ouderling, na dat hy hem alvorens ten vollen onderrigt, en in het algemeen regtsinnig Geloof bevestigd had.

Hy word Bisschop in plaats van Alexander.

II. *Alexander* door hoogen ouderdom [*c*] (want hy was agt-en-negentig jaren oud) en door een drie-en-twintig-jarige waarneeming van sijn Bisschops-ampt afgemat, viel in een doodelijke krankheyt, so dat 'er niet als sijn dood te verwagten was. Sijne *Clergie* dat merkende, vraagde hem, Wien hy tot sijn Nasaat hen wilde aanprijsen? waar op hy antwoordde, Dat'er twee waren, waar op sy bysonder hun oog souden mogen laten gaan; te weeten, *Paulus*, als die wel jong, maar boven sijne jaren wijs was, wel predikte, en ongemeen wel en stigtelijk leefde, en *Macedonius*, een bedaagd Diaken, van een deftig gedrag, en bequaam om Burgerlijke verschillen te behandelen en te slegten. De goede Bisschop daar op gestorven zijnde, deed sig groote verdeeldheyt op; de Arianen drongen op *Macedonius*, maar de Regtsinnigen gingen met hun saak voor *Paulus* voort, so dat hy in de oude kerk van de H. *Irene*, alwaar hy, ten tijde van sijn Ouderlingschap de sorg gehad, en den dienst waargenomen had, beroepen en bevestigd wierd.

Tijd-rekeningen daar ontrent verschillen veel.

Ontrent de tijd van sijn bevordering tot dien Bisschops-stoel, spreken de Geschiedboeken vry verschillende, so dat men niet, als met veel bekommernis, de juyste tijd kan aanwijsen. Het is seeker, dat de Kerkelijke Schrijvers alles dat hem raakt, jammerlijk verward en door malkanderen gehaald hebben. Om nu dat alles in order te brengen, heeft sig de geleerde *Valesius* niet weynig bemoeyd, wiens *Tijd-aanwijsing* wy ten grooten deele sullen involgen, dog moet ik seggen hem in de bepaling van de tijd, dat *Paulus* Bisschop wierd, geheel niet te konnen toestemmen. Hy steld (*d*) de dood van *Alexander*, in wiens plaats *Paulus* quam, op het jaar CCCXXXI, en egter is 't, door het onwraakbaar getuygenis van alle oude Schrijvers, seker, dat *Alexander* nog leefde, als *Arius* stierf, en dat was in het jaar CCCXXXVI; dog 't kan wel zijn, dat hy, toen ongemeen oud, kort daar na stierf, en *Paulus* nog in 't selve jaar hem volgde. Seyd nu *Athanasius*, dat *Paulus*, ter tijd als hy te Constantinopelen was, Bisschop, en *Macedonius* onder hem Ouderling was (*e*), daar is geen noodsakelijkheyt om dat te neemen van *Athanasius* eerste komste derwaards, straks na het houden van het Concilie te Tyrus, in het jaar CCCXXXV: want hy kan daar geweest zijn na dien tijd, mogelijk als hy uyt sijn ballingschap in Duytsland te rug quam, of op een andere tijd, als *Macedonius* sig van den Bisschoplijken stoel nog geen meester gemaakt had. Wat aangaat, dat *Paulus* in de Synode van Tyrus mede soude tegenwoordig geweest zijn, en het veroordeelen en affetten van *Athanasius* ondertekend hebben ('t welk hem uytdrukkelijk van de Oostersche Bisschoppen in hunnen Synodalen brief uyt Sardica [*f*] te last gelegd word), indien het waar is, so heeft hy sulks gedaan als gemagtigde in den naam van *Alexander*. Maar het komt my, moet ik seggen, niet gelooflijk voor, dat een man, die reeds de regtsinnige saak so sterk gedreven, en so veel daar voor geleden had, sig aan sulken vuylen saak soude hebben schuldig gemaakt; te meer, om dat wy by *Athanasius*, (die wel weten konde, wie in dat Concilie sijne vrienden, en wie sijne vyanden waren) of in eenige Historie van die

(*c*) *Socr. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 83. *Sozom. lib.* 3. *c.* 3. *p.* 500. (*d*) *Observ. Eccles. lib.* 2. *c.* 3. *p.* 184. (*e*) *Epist. ad Solit. p.* 630. (*f*) *Ap. Hilar. in fragm. col.* 440.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

die tijd daar het minſte niet van vinden. En van hoedanige loosheden en ſtreeken de Arianen tot ſteun van hunne ſaken, en tot ſmaad hunner partyen ſig wiſten te bedienen, kan dien, die maar de verhalen van die tijd ter loops heeft ingeſien, niet onbekend zijn. Dit voor-af geſegd zijnde, gaan wy voort.

De Arianen ſoeken hem uyt ſijn ſtoel te ligten.

III. *Paulus* was nauwlijks warm op ſijn ſtoel, of ſijne vyanden begonden hem daar weder uyt te ligten. De Arianen waren, ſo lang *Alexander* leefde, doordien ſy voor hem en ſijne jaren ontſag hadden, vry wel beteugeld, en neerſlagtig geworden door de dood, die onlangs *Arius* door een Goddelijke wraak overgekomen was: maar nu het Tooneel veranderd, een jonger Man op den Biſſchoplijken ſtoel geſtapt, en hun voornemen met *Macedonius* in te dringen mislukt was, vatteden ſy weder moed, en ſtrooiden 't een en 't ander tot ſijnen laſte uyt. Men gaf (*g*) voor, dat hy ſigſelven onbehoorlijk op dien ſtoel had ingedrongen, ſonder dat ſijn keur van *Euſebius van Nicomedien*, en *Theodorus van Heraclea*, als (onder de naaſtgelegenſte) de aanſienlijkſte en uytmuntendſte Biſſchoppen, en daar toe meeſt geregtigd, was toegeſtaan. Maar wanneer daar in geen kragt genoeg beſpeurd wierd, begonnen ſy hem rond-uyt te bekladden, Dat hy niet wel leefde, en een ſlordig en ongebonden leven geleyd had. Deſe en diergelijke laſteringen wierden verſpreyd, door de hoofden van de Ariaanſche party opgeſchikt en breeder uytgemeeten, en quamen eyndelijk ter ooren van *Conſtantinus*; die, 't zy hun verſoeken moede zijnde, of hun valſch aanbrengen te veel geloof gevende, toeſtond, gelijk hy even te voren ontrent *Athanaſius* gedaan had, (want *Athanaſius* wijt hem ſijn eerſte ballingſchap) dat hy ſoude gebannen worden naar het landſchap Pontus. Dit gebeurde, onſes oordeels, ontrent het eynde van het jaar CCCXXXVI, of in het begin van het daar aan volgende. *Paulus*, in gevolge van die uytſpraak, bleef in ſijn ballingſchap, tot dat die groote Vorſt ſtierf, wiens drie ſoonen, hem in de regeering volgende, aanſtonds by het aanvaerden van dien (*h*) laſt gaven, de gebannene Biſſchoppen, door openbare brieven en Plakaten weder in te roepen. Hier door quam, nevens anderen, ook onſen Biſſchop weder t'huys, en tot ſijn ſtoel van Conſtantinopelen.

Streeken, van hen daar toegebruykt.

Paulus word gebannen.

Sijn herſtelling.

IV. Maar niet lang wierd hem ſijn gemak en ruſt gegund, alſo *Euſebius*, Biſſchop van Nicomedien, een trots en eerſugtig Man, naar den ſtoel van Conſtantinopelen ſtond. Hy had ſigſelven reeds te voren van Berytus naar Nicomedien, als een beter en aanſienlijker plaats (alſo de Keyſers daar een geruymen tijd hun Hof gehouden hadden) doen verplaatſen. Maar gemerkt het Keyſerlijke Hof nu te Conſtantinopelen was, en *Conſtantius* (dien het Ooſten ten deele viel) naar ſijn raad wel ſcheen te ſullen luyſteren, haalde hy de vorige klagten tegen *Paulus* weder op, die by den ligtgelovigen Vorſt (by het aanvaerden van de regeering ſijne genegentheyt voor de Arianen getoond hebbende) haaſt ingang vond; weshalven een Synode, uyt dat ſlag van menſchen beſtaande, vergaderd wierd (*i*), 't welk *Paulus* veroordeelde en afſette. Of hy met een gebannen wierd, word niet verhaald; het is waarſchijnlijk, dat hy, ſijn verblijf te Conſtantinopelen niet veylig agtende, ſijn wijsheyt en belang oordeelde van daar te wijken; weshalven hy gewillig naar het Weſten vertrok. De eerſte plaats daar hy ons op de reys voorkomt, is Theſſalonica (*k*), de geboorte-plaats, indien niet van hemſelven, ten minſten van ſijne Voor-ouders, van waar hy, onder voorwendſel (mogelijk

Euſebius van Nicomedien hervat de klagten tegen Paulus.

Die afgeſet word.

Hy reyſd naar Romen.

(*g*) *Sozom. ubi ſupr. p.* 499. (*h*) *Athan. ibid. p.* 31. (*i*) *Socr. lib.* 2. *c.* 7. *p.* 84. (*k*) *I ibid. c.* 16. *p.* 93. & *c.* 17. *p.* 95.

om de aanſlagen ſijner vyanden te ontwijken) van naar Corinthen te gaan, te ſcheep ging, en naar Italien, en byſonder naar Romen voer (*l*), alwaar ontrent die ſelve tijd *Athanaſius*, *Aſclepas van Gaza*, *Marcellus van Ancyra*, en *Lucius van Adrianopelen*, alle Biſſchoppen, aanquamen.

Word van Julius wel onthaald.

Vriendelijk wierden ſy van den Paus *Julius* bejegend, die, uyt inſigt van de goedheyt hunner ſaak, en het ongelijk hen aangedaan, alles wat hy konde, om elk van hen in 't beſit van ſijn Bisdom te herſtellen, te werk ſtelde, gaf hen tot dien eynde getuygenis-brieven van ſijn gemeenſchap, en ſchreef voor hen aan de Biſſchoppen van het Ooſten.

Reyſd vorder naar den Keyſer Conſtans.

Die voor hem aan ſijn broeder ſchrijft.

Van hem wendde ſig *Paulus*, ſo het ſchijnt, naar het Hof van den Keyſer *Conſtans* (want daar vinden wy [*m*] hem en *Athanaſius*), die voor hen vry ſcherp aan ſijn broeder *Conſtantius* ſchreef, met bedreyging, ſo hy die Biſſchoppen niet ſpoedig herſtelde, ſelfs te ſullen overkomen, en deſelve, het mogte hem lief of leet zijn, herſtellen. Waar op ſy ook ontrent de tijd van het Sardicaans Concilie (hoewel *Socrates* dat, dog t'onregt, tot eenige jaren later verſchuyft) herſteld wierden.

Euſebius word Biſſchop in plaats van Paulus.

V. Maar laat ons hem voor een weynig tijds daar laten, en naar Conſtantinopelen weder keeren. Het ſelve Synode, dat *Paulus* afſette, bevorderde tot die plaats gemelden *Euſebius*, die, ſo aanſienlijk geplaatſt, de ſaak der Arianen, tot hun groot genoegen, voortſette. Hy bekleedde die aanſienlijke plaats tot het Concilie van Antiochien toe, dat onder den naam van de groote kerk aldaar in te wyën, gehouden wierd,

Sijn dood.

want niet lang daar na overleed hy, ontrent het jaar CCCXLII. *Euſebius* overleden, en de ſtoel ledig geworden zijnde, riep de Gemeynte (*n*) om hunnen ouden Biſſchop, die daar op t'huys quam, en ſijn

Paulus komt weder t'huys, en in 't beſit van ſijn plaats.

plaats weder ging beſitten. Maar de Arianen oordeelden niet raadſaam ſig deſe gelegentheyt te laten ontglippen, en ſpanden t'ſamen voor *Macedonius*, dien ſy met eenen beriepen en in *Paulus* kerk tot Biſſchop van Conſtantinopelen beveſtigden.

De Arianen maken Macedonius Biſſchop.

Oproer, daar over ontſtaan.

De Gemeynte, ongemeen genegen tot haren ouden Biſſchop, raakte daar over op de been, en de partyen ſodanig tegen malkanderen verbitterd, dat het in een openbaar oproer en tumult uytborſt, 't welk ſonder geweld, bloedſtorting en moorderyen niet toeging. *Conſtantius*, thans te Antiochien, en ingewikkeld in een oorlog met Perſien, hoorde dat ſo dra niet, of gaf *Hermogenes*, den Opper-bevelhebber van de Ruytery, die naar Thracien ging, laſt,

Die in weerbarſtigheyt tegen 's Keyſers order doorbrak.

ſijnen weg door Conſtantinopelen te nemen, en *Paulus* uyt het beſit van ſijn Kerk te drijven. De Bevelhebber, in de ſtad gekomen, poogde het geen hem belaſt was uyt te voeren, maar vond dat ſo gemakkelijk niet als hy gemeend had: want het volk quam, om hunnen Biſſchop te beſchermen, in de wapenen; weshalven *Hermogenes* een deel ſoldaten t'ſamen rukte, om haar tot gehoorſaamheyt te dwingen, dog dat maakte hun woede nog meer gaande; ſo dat ſe, hun pligt en onderwerping vergeetende, naar het huys liepen van *Hermogenes*, den brand daar in ſtaken, en hem daar uyt rukkende, by ſijne voeten door de ſtraten van

De Keyſer komt ſchielijk over.

de ſtad ſleepten, tot dat hy het beſtorf. De tijding van deſe barbariſche en onverſchoonlijke manier van doen, quam haaſt ter ooren van den Keyſer, die (*o*) dat ſo geweldig euvel op-nam, dat hy (hoewel met den Perſiaanſchen oorlog genoeg belemmerd, en het de ongemakkelijkſte tijd van het jaar, en ongemeen vuyl en buijig weêr was) t'elkens ververſching van Paerden neemende, en alſo met een ongelooflijke ſpoed naar Conſtantinopelen reyſde. Daar gekomen, onderſogt hy alles, ban-

de

(*l*) *Ibid. c.* 15. *p.* 91. (*m*) *Socr. lib.* 2. *c.* 22. *p.* 106. (*n*) *Socr. ibid. c.* 12. *p.* 89. & *c.* 13. *p.* 90. (*o*) *Vide Liban. Orat.* 3. *Baſil. dict. p.* 127, 128.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Straft de stad.

de *Paulus*, en, hoewel hy op de tusschen-spraak van den Raad niemand ter dood vonniste, strafte de stad, haar benemende de helft van de gewoone besorging of vergunning van koorn, (in het geheel was het tagtig-duysend mudden) die sijn vader *Constantinus* hen had toegestaan.

Steld order ontrent Macedonius,

Macedonius raakte so niet vry, of hy voelde mede de nasmaak van des Keysers misnoegen: want de Keyser vertoornd, so om dat hy, buyten sijn toestemming, Bisschop geworden was, als om dat hy ten deele oorsaak van die laatste opstand en doodslagen, die'er gebeurd waren, geweest was, verbood hem het waarneemen van sijn Bisschoplijke bediening, met nader last, geen dienst te doen als in de kerk daar in hy tot Bisschop gewyd was.

en band Paulus.

De plaatsen van sijn ballingschap.

VI. *Paulus* wierd, in ysere ketenen gesloten (*p*), versonden naar Singara, een besetting in Mesopotamien, gelegen aan de rivier Tigris, en op de grensen van Persien. Dit was een droevige en gevaarlijke plaats, daar hy den overval van barbaarsche vyanden van buyten te vreesen had, en van binnen niet anders verwagten konde, als een gevangene van onbarmhertige en om loon dienende soldaten kan te gemoet sien. Dog hier bleef hy niet lang, maar, also die plaats al te bloot was, en voor den vyand open lag, wierd hy vervoerd naar Emisa, een stad in Syrien, aan de rivier Orontes, daar hy eenige jaren (anderen egter seggen anders) bleef, tot ontrent de tijd van de Synode van Sardica; wanneer *Constantius*, ten gevalle van sijn broeders versoek, een Synode deed t'samen-komen te Sardica, *Paulus* van sijn ballingschap ontsloeg, en vryheyt gaf, om, also'er hem naast aangelegen was, derwaards te gaan. Hier op quam *Paulus* te Constantinopelen, om sijn reys naar Sardica voort te setten, en aldaar by het openen van de Synode tegenwoordig te zijn, maar de Gemeynte (*q*), niet veylig oordeelende hem voor de boosheyt en verradery sijner vyanden bloot te stellen, wilde hem niet laten vertrekken. Immers dat hy op die Synode niet is tegenwoordig geweest (hoewel *Socrates* en *Sozomenus* het tegendeel seggen) blijkt ten vollen uyt de brieven van de Oostersche en Westersche Bisschoppen, waar in van sijne tegenwoordigheyt niet het minste gerept, maar het tegendeel genoegsaam te kennen gegeeven word. Sijn saak egter wierd aldaar verhandeld. De Oostersche verwierpen en keurden hem, als een stigter van alle geresene rampen, en aan schrikkelijke misdaden schuldig, af; maar de Westersche Bisschoppen, die eygentlijk het Sardicaansche Concilie uytmaakten, spraken hem, met hun Synodaal vonnis, van al 't geen hem te last gelegd wierd, vry, en herstelden hem in sijn plaats.

By wat gelegentheyt hy weder t'huys qnam.

Nieuwe swarigheyt voor Paulus door de Arianen.

VII. Nu soude men denken, dat hy sijne dagen in vreede soude geeyndigd, en, na so veel stormen en schip-breuken, in de haven veylig gerust hebben. Maar welstand en voorspoed duurd nooit lang. De Keyser *Constans*, de groote steun en voorstander van de regtsinnige party, wierd schandelijk vermoord in het jaar CCCL. Na dessels dood aarselde de saak der Regtsinnigen hand over hand, en de Arianen setteden die van haar dapper voort. Met *Paulus* maakten sy een begin, dien sy des volgenden jaars op nieuw by den Keyser beschuldigden, en hem gemakkelijk bewogen die saak, volgens hun versoek, uyt te voeren. Gevolgelijk wierd *Philippus* (*r*), den Opper-bevelhebber van het Oosten, die het met hen toehield, en naast den Keyser wel het grootste gesag en magt had, belast *Paulus* uyt te werpen, en *Macedonius* in het besit van sijn Bisdom te stellen. *Philippus* had, door het droevig omkomen

[Rrrr 2] van

p) *Athan. loc. cit.* (q) *Theod. lib. 2.c 5. p.72.* (r) *Socr. lib.2.c.16.p.92. Confer cum c.26.p.117. Theod. ubi supra. Athan. loc.cit. & apolog. pro fug. p.547.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Laſt om hem weg te brengen.

van *Hermogenes*, geleerd, hoe qualijk geweld en dwang ſlagen kan, en daarom nam hy voor, bedekter en looſer te werk te gaan. Hy ontbood den Biſſchop, onder voorgeven, dat hy met hem over gewigtige ſaken, het gemeen rakende, te ſpreeken had, om by hem te komen by het bad van *Zeuxippus*, alwaar hy hem, liet hy ſeggen, op het ſpoedigſte verwagtte. *Paulus* gehoorſaamde, en quam ter beſtemder plaats, alwaar hem van den Bevelhebber de Keyſerlijke order vertoond wierd; waar over de goede Biſſchop wel niet veel ontſteld wierd, dog hem te gemoet voerde, Dat het, naar ſijn oordeel, een harde manier van doen was, veroordeeld te worden ſonder reden te geven, of ſigſelven te mogen verdedigen. *Philippus* betrouwde het gemeene volk niet, (dat daar uyt niet veel goeds voor hun Biſſchop te gemoet ſiende, en vreeſende wat'er op te volgen ſtond, reeds naar de ſtads-poorten geloopen was) en gaf laſt, een agter-deur van het bad te openen, waar door hy *Paulus* naar het Keyſers Hof bragt, en van daar aanſtonds te ſcheep deed gaan, en weg-voeren. De plaats van ſijn ballingſchap was Cucuſus, een onnoſele en droevige plaats in Cappadocien (naderhand gerekend onder het tweede Armenien) daar niets was, om hem te onthalen, als rotſen en wildernisſen, koude en honger. Die plaats egter was, dagt hen, te goed voor hem; te meer, om dat ſy, ſo lang hy leefde, niet oordeelden veylig te zijn. Om dan vaſter te gaan, wierd'er nader order hem na-geſonden, volgens welke hy in een donkere en wel geſloten kerker geworpen wierd, daar niemand by hem komen, of hem een kruymtjen brood geven mogt. Na verloop van ſes dagen, quamen ſy daar binnen, niet anders denkende, of ſouden hem reeds van honger geſtorven vinden; dog merkende, dat'er nog leven by hem was, ſtikten en ſmoorden hem met ſijne eygene klederen, en gaven, buyten komende, voor, dat hy aan een flaauwte geſtorven was. Dus poogden ſy hun moord te verbloemen. Ondertusſchen vertelde *Philagrius*, een onder-Landvoogd van dat Geweſt, hoewel den Arianen genoegſaam toegedaan, de waarheyt van die geheele ſaak met verbaaſdheyt en ontſteltenis aan verſcheydene, en onder anderen aan *Serapion*, een Biſſchop uyt Egypten, uyt wiens mond het door *Athanaſius* rugtbaar wierd. Maar ſie, hoe merkelijk de Goddelijke regtveerdigheyt *Philippus*, den eerſten belegger en uytvoerder van dat ſchelmſtuk, overviel. Geen twaalf maanden na die tijd raakte hy in ongunſt van den Keyſer, en wierd uyt alle ſijne ampten en bedieningen geſtooten, en een ſpot voor alle ſijne vyanden, waar van hy ſo gevoelig was, dat hy (als of hy *Caïns* vloek geërfd had) als een vagabond en landlooper nergens ruſten konde, van plaats tot plaats liep, en, van ſijn ſchuldig geweeten vervolgd, alom vreesde dat *wie hem vond hem ſoude doodſlaan*, tot dat hy niet langer voort konnende, verre buyten ſijn vaderland en van ſijne vrienden, ſijn rampſalig leven eyndigde.

Snoodelijk uytgevoerd.

De plaats werwaards hy gebragt wierd; daar hy uytgehongerd, en geſmoord wierd.

Gods oordeel over Philippus.

VIII. Maar hoewel God had toegelaten, dat onſen Biſſchop ſo barbariſch aan ſijn eynd quam, en ſijn ligchaam ſonder omſlag in de aarde geſtopt wierd, het behaagde hem egter, dat ſijn naam niet lang daar na weder ter eere gedagt wierd: want de Keyſer *Theodoſius*, ten tijde van het groote Concilie van Conſtantinopelen in het jaar CCCLXXXI, verſtaan hebbende, dat dien vroomen Man ſo elendig aan ſijn eynde geraakt was, gaf laſt, voor het ſcheyden van die Vergadering, ſijne overblijfſels naar de Keyſerlijke hoofd-ſtad over te brengen (*s*). *Nectarius* ging met alle de Biſſchoppen, die'er nog waren, het doode ligchaam verder

Theodoſius laat ſijn romp naar Conſtantinopelen halen.

s) *Vit. Pauli ap. Phot. Cod.* 257. *col.* 1428. *Socr. lib.* 5. *c.* 9. *p.* 266.

verder als Chalcedon te gemoet, en bragten hem, onder het singen van Psalmen, en plegen van andere vreugde-tekenen, door de straten van de stad, naar de kerk van de H. *Irene*, daar hy eertijds selfs opsigt over gehad had. De geheele nagt wierd doorgebragt met Psalmen en Lofsangen te singen. Des morgens vroeg quam de geheele stad met den Keyser, alle de Bisschoppen en *Clergie*, en geleydden hem met een groote statie naar sijn graf-plaats. De kerk wierd naderhand vergroot en opgeschikt, en naar hem genoemd *de kerk van den H. Paulus*, waar uyt in volgende tijden(t), door onwetendheyt en quade bevatting van het gemeene volk, de overlevering, dat de Apostel *Paulus* aldaar begraven was, gesprooten is: selfs verhaald ons *Baronius*(v), dat eenige eeuwen daar na het hoofd van desen Martelaar uytgehaald, en door de Grieken, als een onwaardeerlijke schat, voor het hoofd van dien grooten Apostel aan de Koningin van Vrankrijk gesonden wierd. Dog die Koningin, onseeker wat daar van te gelooven, sond, segd die Schrijver, naar Romen, om het oordeel van den Apostolischen stoel daar over te hooren; waar op *Clemens de Vierde* haar antwoordende de misslag ontdekte, en met eenen berigtte, dat het hoofd van dien Apostel nergens was als te Romen, daar hy onthoofd en begraven was. Maar waar de gebeenten van onsen Martelaar bleven of niet, immers die sijn de eenige overblijfsels geweest van hem, also hy, onses wetens, niets by geschrifte heeft nagelaten. Sijn talent was bysonder het prediken, waar door hy by sijn Gemeynte ongemeen aangenaam was. En seker sijn verbanningen en geduurige ongemakken gaven hem weynig tijd en lust, om boeken te schrijven, doordien hy geduurig met sijn eygen lijden, dog meest met de onrusten en rampen, die de Kerke Gods overquamen, verlegen en belemmerd was.

En begraven.

Sijn hoofd in plaats van dat van den Apostel Paulus naar Vrankrijk gesonden.

Hy heeft niets geschreven.

(t) *Niceph. lib. 12. c. 14. p. 246.* (v) *Not. ad Martyr. Rom. Junii 7.*

HET LEVEN
VAN
JULIUS,
Bisschop van Romen.

INHOUD.

Julius *geboorte-plaats en af-komst. Wanneer hy tot het Bisdom van* Romen *bevorderd wierd. Sijn yver voor de regtsinnigheyt. Sijn genegentheyt en drift voor* Athanasius *en anderen. Hy dagvaard die van de* Eusebiaansche *party.* Athanasius *word van hem in een Synode te* Romen *vrygesproken.* Julius *schrijft aan de Synode te* Antiochien. *De afgesondenen van* Gregorius, *Bisschop van* Alexandrien, *worden te* Romen *afgewesen. Versoek-schriften van* Valens *en* Ursacius *aan* Julius *overgegeeven.* Julius *word van de Oostersche Bisschoppen te* Sardica *afgeset. Het besluyt in de Synode te* Sardica *ge-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

nomen om naar Romen *te appelleeren, was geen vaste Wet, maar sag alleen op den persoon van* Julius, *en gelegentheyt van die tyd.* Julius *wenscht* Athanasius *over sijn herstelling geluk. Syne gebouwen en gemaakte orders. De tyd van sijn dood. Brieven die op sijnen naam gaan. Syne Schriften.*

Julius, een Romeyn, wanneer hy Bisschop van Romen wierd.

I. JUlius was van geboorte een Romeyn, de soon van eenen *Rusticus*, burger van Romen. Hy wierd na de dood van *Marcus*, die den Bisschoppelijken stoel niet langer dan negen maanden besat, tot die waerdigheyt (gelijk de oude naam-rol van de Bisschoppen dier plaats eerst van *Cuspinianus*, en daar na door *Bucherius* uytgegeeven [*a*], ons berigten) verheven op den sesden *February* in het jaar onses Heeren CCCXXXVII.

Hy yverde voor het Niceensch Geloof, en byson-der voor Athanasius.

Hy was een dapper voorvegter voor het Niceens Geloof, en een yverig tegenstreever tegen de Arianen; tot bewijs van dien bewees hy *Athanasius* (wiens saak toen als de gemeene saak van de Religie wierd aangemerkt) so veel hulp, als hy, na gelegentheyt van sijn stand-plaats, doen konde. So dra was die groote Man na de dood van *Constantinus* uyt sijn ballingschap te Trier niet op sijn stoel te Alexandrien hersteld, of de Arianen begonden weder hunne hoofden tegen hem t'samen te steeken, en schreven, om sijn naam alom hatelijk te maken, aan de nieuwe Keysers (*b*), de drie sonen van *Constantinus*, welker gemoederen sy met vooroordeelen tegen hem poogden te besetten, en tot dien eynde haalden sy op al 't geen te voren van hem gesegd was, of wat sy op nieuw konden bedenken.

De Arianen soeken Julius afkeerig van Athanasius te maken.

Bysonder schreven sy ook aan den Paus *Julius*, dien sy tot hun party hoopten over te halen, of ten minsten te bewegen, dat hy 't geen in de Synode te Tyrus tegen *Athanasius* gedaan was, goed-keuren, en met sijn toestemming bevestigen soude. Dit wierd so dra te Alexandrien niet gemerkt, of *Athanasius* vergaderde een Synode van sijne Bisschoppen, die een brief voor hem opstelden, waar in sy hem door een klaar vertoog van alles wijd en breed van alle die vuyligheden, met welke men hem had beklad, suyverden.

Athanasius berigt Julius van alles.

Desen brief sond *Athanasius* door sijne Ouderlingen naar Romen, alwaar deselve (*c*) *Macarius*, *Martyrius* en *Hesychius*, afgesondene van *Eusebius* en de Oostersche Bisschoppen, sodanig beschaamden, dat sy sig genoodsaakt vonden *Julius* te versoeken, Dat die saak in een algemeene Kerk-vergadering naar behooren mogt ondersogt, onsijdig gehoord, en hen vryheyt gegeeven worden, hunne beschuldigingen te bewijsen en goed te maken. Hier van gaf *Julius* aanstonds kennis aan *Athanasius* (*d*), en stelde het in sijn keur, tijd en plaats tot sulken Vergadering te beramen.

De Eusebianen setten Athanasius af.

II. Terwijl de saken dus stonden, besloot *Eusebius*, en die van sijnen aanhang, een Synode te houden te Antiochien, waar in, onder andere verhandelingen, mede over *Athanasius* gesprooken, hy afgeset, en eenen *Gregorius* uyt Cappadocien, die sig met groot geweld en dwang den weg tot dien Setel baande, in sijn plaats gekoren wierd.

Die naar Romen trekt by Julius.

So dra dit onder het volk quam, ontweek *Athanasius* wijslijk sijn plaats (*e*), en wendde sig (van *Julius* versogt zijnde) naar Romen, daar hy van gemelden *Julius* wel onthaald wierd;

De afgesondenen van Julius worden van An-

die ondertusschen reeds *Elpidius* en *Philoxenus* met brieven naar het Oosten gesonden had, waar in hy de Eusebianen dagvaarde, om op het aan te stellen Synode te verschijnen, en

(*a*) *Comment. in Vict. Can. Pasch. c.* 15. *p.* 273. (*b*) *Athan. Apol.* 2. *p.* 562. &c. (*c*) *Ibid. p.* 577. &c. (*d*) *Athan. ad Solit. p.* 631. (*e*) *Athan. ibid. p.* 632. *Theod. lib.* 2. *c.* 4. *p.* 71.

en met eenen te kennen gaf, dat men, ten ware fy hunne nieuwighe- den nalieten, anders foude moeten te werk gaan. De Synode, thans te Antiochien vergaderd, en niet minder in 't fin hebbende, als haar faak behoorlijk en oneenfijdig te laten oordeelen, verfchoof haar antwoord daar op, tot dat de tijd, van *Julius* aangeweefen, verftreeken was; wanneer fy eyndelijk *Julius* afgefanten met een fcherpen brief lieten vertrekken (*f*), waar in fy hem te gemoet voerden; „Dat hy wel een groo- „ter Bisdom befat, maar fy buyten dat niet minder waren als hy; dat „het hen niet wel aanftond, dat hy gemeenfchap gehouden had met „*Athanafius*, die reeds befchuldigd en veroordeeld was, alfo deffelfs „faak goed te keuren tot hoon ftrekte van hun Synode, en niet anders „was als derfelver vonnis tegen te gaan, 't welk fy, als ten hoogften „onbillijk, en ftrijdig tegen de order van de Kerk, aanfagen; met een „woord, dat fy, in gevalle hy van die, welke by hen waren afgefet, „wilde affien, en aanneemen die in derfelver plaatfen gefteld waren, „vreede en gemeenfchap met hem wilden houden, en anderfins hem „hunne gemeenfchap t'eenemaal ontfeyden. Op het ontfangen van dien brief vergaderde *Julius* een Synode te Romen, alwaar de brief gelefen, en *Athanafius* faak gehoord zijnde, hy vry gefproken, en tot de Kerk-gemeenfchap weder aangenomen wierd. Vervolgens wierd *Julius*, uyt den naam van de geheele Synode, verfogt, aan de Oofterfche Biffchoppen te antwoorden. So deed hy ook, en, na dat hy (*g*) geklaagd had over de bitterheyt en fcherpigheyt van haren brief, voerde hen te gemoet; „Dat fy, tegen de geftelde orders van de Kerk, hem tot hun „Synode niet befchreven hadden, daar dog de Biffchoppen van Romen, „volgens Kerkelijke Wetten en gewoonte, over de uytfpraak van alle „gewigtige faken geroepen wierden; dat fy looslijk en bedektelijk het „Geloof veranderd en verdorven hadden; dat fy te voren in de Syno- „de te Tyrus (daar fy fo veel mede op hadden) fig hadden laten mis- „leyden en bedriegen; en dat al 't geen van 't voorgevallene in de Provin- „cie van Mareotis vertoond wierd, maar van de eene party was opge- „fteld, en dat reeds voor al de wereld gebleeken was, dat het ombren- „gen van *Arfenius* niet als een enkel bedrog en verdigtfel was. De geheele brief is te vinden by *Athanafius* (*h*), daar den Lefer, die fig die taal verftaat, defelve tot fijn genoegen kan na-lefen.

tiochien te rug gefonden,

met een fcherpen brief.

Waar op weder word geantwoord.

III. *Gregorius de Cappadocier* had fig ondertuffchen meefter gemaakt, en het befit genomen van den ftoel te Alexandrien, en om de quade faak een goeden fchijn te geven, *Carpones*, een Ouderling, naar Romen gefonden (*i*), om 't geen hy gedaan had, fo veel mogelijk was, te verfchoonen; maar *Julius* wilde hem niet fien, veel min gehoor geven. *Athanafius* bleef eenige jaren na malkanderen in het Weften, hoewel alle middelen, om hem te herftellen, tuffchen beyden te werk gefteld wierden. In het jaar CCCXLVII wierd een t'famen-komft van Biffchoppen aangefteld, en te Milanen vergaderd, daar ook fommige uyt den naam van *Julius* verfcheenen; in welke aan de eene fijde de Geloofsbelijdenis en voorflagen der Oofterfche Biffchoppen afgekeurd, en aan de andere fijde *Urfacius* en *Valens*, twee Ariaanfche Biffchoppen, en gewoone aanfetters van die factie, op hunne openbare herroeping, tot de Kerk-gemeenfchap weder aangenomen wierden. Die felve leverden niet lang daar na ook aan *Julius* hun gefchrift in (*k*); „Waar in fy be- „kenden wat fy tot laft van *Athanafius* hadden ingebragt, valfch te zijn; „dat

Julius wil de afgefondenen van Gregorius niet fien, nog hooren.

Urfacius en Valens worden te Milanen aangenomen.

(*f*) *Soz. lib.* 3. *c.* 8. *p.* 507, 508. (*g*) *Socr. lib.* 2. *c.* 17. *p.* 94. (*h*) *Apol.* 2. *p.* 575.
(*i*) *Ibid. p.* 578. (*k*) *Ext. ap. Athan. ubi fupra, p.* 602. & *Sozom. lib.* 3. *c.* 23. *p.* 536.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Bedriegen ook Julius met hun ſchoon voorgeven.

,,dat ſy meermaals van *Julius* aangemaand, om hunne beſchuldigingen ,,te bewijſen, en niet gedaan hebbende, nu plegtelijk bekenden alles ,,maar verſonnen en bedagt (dog ſonder eenigen grond) te zijn, en, ,,tot verſekering van dien, gereed waren met *Athanaſius* deelgenootſchap ,,te houden; te meer, om dat *Julius* hen van de vergeving hunner vo- ,,rige misdaden verſekerd had; betuygende met eenen, dat ſy in het ,,toekomende met de Ooſterſche Biſſchoppen in die ſaken niet meer wil- ,,den te doen hebben; over *Arius*, en alle ſijne navolgers, die de God- ,,heyt en eeuwigheyt van den Sone Gods loochenden, als Ketters, den ,,vloek uytſpraken; als ook, dat ſy nu vernieuwden, en ſig altijd hou- ,,den wilden aan 't geen ſy by de Synode te Milanen onlangs hadden ,,ingegeeven, 't welk ſy met dit geſchrift onder eygen handen alsnog ,,beveſtigden, gelijk ſy ook voor altoos veroordeelden de Ariaanſche ,,kettery, en alle, die de opheffers en deelgenooten van deſelve waren. Die betuyging hadden ſy ondertekend, dog naar hun gewoonte, alſo ſy met alle winden waaiden, gelijk ſy dan ook naderhad alles weder inhaalden, en tot de Arianen wederkeerden.

Een algemeen Concilie te Sardica,

IV. Straks na de Vergadering te Milanen, wierd op het ernſtig aanhouden van Paus *Julius* by den Keyſer *Conſtans*, en van deſen by ſijnen broeder *Conſtantius* een algemeener Synode gehouden te Sardica. Dog de Ooſterſche Biſſchoppen wilden met die van het Weſten niet vergaderen, ten ware *Athanaſius*, en die nevens hem in het onderſpit waren, uyt hun geſelſchap geweerd wierden; maar dat ſloegen die van het Weſten af, ſo dat elke party hare byſondere Vergaderingen hield.

dat ſig in tweeën verdeelde.

Elks byſondere beſluyten.

De Ooſterſche beveſtigden niet alleen 't geen te voren tegen *Athanaſius* en ſijne makkers beſlooten was, maar (*l*) ſetteden met eenen verſcheydene van de anders-geſinde Biſſchoppen af, en onder die byſonder *Julius*, Biſſchop van Romen, als *Princeps & Dux malorum*, dat is, *den voornaamſten en aanleyder van die rampſalige*, gelijk ſy ſpraken, als die de deur, om met godlooſe en veroordeelde menſchen gemeenſchap te houden, geopend, en voor anderen afgebaakt had hoe de Wetten van Kerk en Godsdienſt konnen vertrapt worden, en die trotſelijk ondernomen had *Athanaſius*, wiens beſchuldigers en getuygen tegen hem hy niet eens gehoord had, te verdedigen. In de regtſinnige Synode aan de andere ſijde wierden *Athanaſius* en de andere gehoord, vry-geſproken, en herſteld, het Niceens Geloofs-formulier beveſtigd, en een brief geſchreven aan *Julius*, waar in hem het verhandelde wierd bekend gemaakt, en hy met eenen verſogt, 't geen in die Synode beſloten was, alom bekend te maken.

Onderſoek over de aldaar beraamde appèllen aan Julius,

Onder de artijkelen van die Synode, de Kerk-regeering rakende, zijn de *derde*, *vierde* en *vijfde* voor den Paus *Julius:* want hem word daar in magt gegeeven, de *appèllen* (beroepingen) uyt andere Landſchappen aan te neemen; en geordonneerd, dat Biſſchoppen, ſig t'huys beſwaard vindende, of t'onregt afgeſet, of geen eynd en uytſpraak konnende krijgen, hun toevlugt naar Romen by *Julius* ſouden mogen ſoeken; en dat hy eenige gemagtigden ſoude mogen kieſen, om de voorkomende ſaken te hooren, en daar over te vonniſſen.

waar door de oppermagt der Roomſche Biſſchoppen geenſins beveſtigd word.

Maar daar uyt volgt geenſins, dat de Roomſche Biſſchoppen een geduurig en uytſtekend voorregt en magt boven en over andere Kerken wierd toegeweſen, en in hen erkend. Immers dat doet ſig klaar op, als maar iemand den ſtaat van de toenmalige Kerk nadenkt. De Arianen hadden alle hoeken beſet, en ſig van de aanſienlijke Bisdommen meeſter gemaakt, en daar door de regtſinnige Biſſchoppen alom over boort geſmeeten en ge-

(*l*) *Vid. Epiſt. Oriental. ap. Hiſar. in fragment. col.* 446.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gebannen, ſo dat ſe te huys geen regt krijgen konden, gelijk gebleeken was in de gevallen van *Athanaſius*, *Aſclepas*, e. ſ. v. die hier thans tegenwoordig waren, en die ſaak geopperd hadden. Hier door was het, hunnes oordeels, noodſakelijk by ſulke voorvallen tot een ſeeker perſoon ſijn toevlugt te konnen neemen; En wie konde daar bequamer toe worden uytgekipt als den Biſſchop van Romen? gemerkt die ſtoel de aanſienlijkſte, en deſſelfs Biſſchoppen te dier tijd, door hunne opregtigheyt en vaſt aankleeven aan de regtſinnigheyt, den grootſten roem hadden. En de ſaak wel zijnde ingeſien, die orders ſchijnen dat voorregt meer te hegten aan den perſoon van *Julius*, als aan den ſtoel van Romen, en dat niet geſteld te hebben tot een vaſte en onveranderlijke Wet, maar als ſodanig eene, die by het ophouden van die gelegentheyt ook ſoude een eynde hebben. Met een woord, gelijk het Sardicaans Concilie nooit hooger als een byſonder Synode geagt is, ſo zijn ook deſſelfs beſluyten nooit voor hooger te boek geſteld, gelijk gebleken is in het begin van de volgende eeuw, by voorval van de *appellen* van de Afrikaanſche Kerk; daar van elders breeder. De Synode van Sardica geſcheyden zijnde, wierd *Athanaſius* niet lang daar na door *Conſtantius* weder ingeroepen; die, uyt kragt van dien, ſijn reys naar Romen nam, om van ſijn waerden vriend *Julius* afſcheyd te neemen, die, over dien goeden uytſlag verblijd, hem een brief aan de *Clergie* en Gemeynte van Alexandrien medegaf, waar in hy hen geluk wenſchte (*m*) met het weder t'huys komen van hunnen Biſſchop, die hy hen om andere redenen, dog byſonder om ſijne volſtandigheyt en kloekmoedigheyt in het lijden om *Chriſtus* wille, ongemeen aanprees.

Athanaſius ſullende naar huys keeren, neemd ſijn afſcheyd van Julius, die hem een brief aan die van Alexandrien medegeeft.

V. Dus verre hebben wy *Julius* beſchouwd in ſijne openbare handelingen; ondertuſſchen was hy, in 't geen ſijn eygen plaats raakte, niet min beſorgd en voortvarend. Hy droeg niet alleen ſorg, dat ſijn plaats buyten ſchade bleef, maar poogde deſelve, ſo veel het uyterlijke aanging, te vercieren en aanſienlijk te maken. Hy bouwde te Romen twee nieuwe kerken, de eene by de Roomſche markt-plaats, de tweede aan de over-ſijde van den Tyber, op de weg *Flamina* genaamd; en drie begraafplaatſen: eene op de laatſt-gemelde weg; een tweede op de *Aureliaanſche*, en een derde op de *Portuenſche*. Hy maakte ook een Wet, dat een kerkelijk perſoon nergens als voor kerkelijke Vergaderingen ſijne ſaken ſoude mogen bepleyten; als ook, dat'er Schrijvers ſouden worden geſteld, om al dat'er voorviel op te teekenen en te boek te ſetten, en dat een van deſelve, als het hoofd, het opſigt daar over ſoude worden aanbevolen. Hy ſtierf den twaalfden *April* des jaars CCCLII, na dat hy op dien ſtoel vijftien jaren, eene maand, en ſes dagen geſeeten had, indien wy de oude lijſt, van ons te voren aangeroerd, volgen; hoewel het waar is, dat, om die rekening goed te maken (daar hy geſegd word den ſesden *February* Biſſchop geworden, en den 12. *April* geſtorven te zijn) nog by-na een maand meer, als even geſegd, moet worden toegeſtaan. Hy wierd begraven op het kerk-hof, of liever begraaf-plaats van *Callipodius* op de Aureliaanſche weg. Hy heeft niets in geſchrifte nagelaten, als maar weynige brieven, welker ſommige, gelijk wy ſe nu hebben, ſelfs nog onegt zijn. Het is ſeker, dat ſijn naam al ten eerſten van andere misbruykt wierd: want men vertoonde niet lang na ſijn dood een brief, als van hem aan *Dionyſius*, Biſſchop van Corinthen, over de menſch-wording onſes Heeren geſchreven, waar in eenige grond-ſtellingen van de Ketters, die'er toen waren, worden ingevolgd,

Julius gebouwen, en gemaakte orders. Julius dood, en begravenis. Schriften, die op ſijnen naam gaan, en van anderen geſchreven.

(*m*) *Ext. Epiſt. ap. Athanaſ. Apol.* 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

volgd, waar over *Gennadius* (*n*) so verset stond, dat hy niet wist, wat hy'er van soude seggen, en oordeelde, dat deselve wel in 't eerst mogt goed schijnen, maar dat egter deselve nader ingesien, schadelijk en Ketters was; dog *Leontius*, de geleerde Advocaat te Constantinopelen (*o*), heeft lang daar na het bedrog ten vollen ontdekt, en beweesen, dat deselve niet is van den Paus *Julius*, maar van *Apollinaris*, doordien desselfs leer-stukken sig daar klaar in opdoen. Ook seyd ons deselve, dat 'er nog een ander schrift is, dat op sijnen naam voorkomt in de Handelingen van het Concilie te Ephesen, maar sekerlijk geschreven is van *Timotheus*, een der voornaamste voortsetters der leere van *Apollinaris*.

(*n*) *Descript. Eccles. c. 2. p.* 44. (*o*) *Lib. de sect. Act.* 8. *p.* 526.

Julius Schriften.

Egte.	Fragmenta Epistolarum apud Gratianum, &c.
Epistola ad Orientales. Græce Latin. ap. Athan. & Concil. Tom. II.	*Onegte.*
Epistola ad Alexandrinos, Gr. Lat. locis citat.	Epistola ad Orientales increpatoria.
	Epistola II. contra Orientales.
	De incarnatione Domini, Epistola.

HET LEVEN VAN EUSEBIUS,

Bisschop van Emisa.

INHOUD.

De plaats van Eusebius *geboorte. Hy wierd van jongs op aangequeekt in de kennis van de Schriftuur. Wat Meesters hy vervolgens gehad heeft. Hy weygerd een Bisschops-ampt, hem aangeboden, aan te nemen. Hy vorderd sijn studie te* Alexandrien*. Hy weygerd Bisschop te worden van* Alexandrien*; reden van dien. Hy word beroepen tot Bisschop van* Emisa*; daar sig de Gemeynte tegenstelde, en waarom. Hy vertrekt van daar, en komt weder. Sijn dood. Hy wierd veel geagt. Het* Ariaansch *en* Sabelliaansch *gevoelen word hem van verscheydene opgedrongen. Sijn bequaamheyt en geleerdheyt. Predikatien op sijnen naam valschelijk uytgegeeven. Ondersoek, of'er wel iets van sijne Schriften overgebleven is.*

Eusebius geboorte-plaats. I. E*Usebius* was, uyt een oud en adelijk geslagt, geboren te Edessa (*a*), een voorname stad in Mesopotamien, alwaar de Christelijke Religie vry vroeg geplant was door *Thaddæus*, een van de *Seventige*, en vervolgens voortgeset door den H. Apostel *Judas*,

(*a*) *Socr. lib. 2. c. 9. p.* 85. *Sozom. lib. 3. c. 6. p.* 503.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

da, en ſulke diepe wortelen geſchoten had, dat ſe aldaar in alle volgende eeuwen gebloeid, en geene ſtad in het geheele Ooſten ſo grooten naam en roem van het Chriſtelijk Geloof yverig en onbeſchroomd te belijden gedragen heeft, als die ſtad. Hy, als een tweede *Timotheus*, *wiſt van kinds af de Heylige Schriften*, volgens de godvrugtige gewoonte van die plaats; daar onder anderen eerſt beſorgd wierd, dat den kinderen de eerſte beginſelen des Geloofs, ten eynde ſo derſelver reden en godsdienſt t'effens mogt aanwaſſen, wierden ingeboeſemd. Vervolgens wierd hy de bequaamſte Meeſters van wereldlijke geleerdheyt in die ſtad aanbevoolen, door welke hy in alle de welſprekendheyt, wijsheyt en wijsgeerte der Grieken onderweſen, en dus een der grootſte Meeſters van die eeuw wierd; maar hy merkte ondertuſſchen, dat hem de Goddelijke Wijsgeerte, van de Chriſtenen de wereld geleeraard, ontbrak, en daarom liet hy ſig daar in onderwijſen door twee der geleerdſte Leeraars van dien tijd, te weeten, *Euſebius* Biſſchop van Ceſareën, en *Patrophilus*, Biſſchop van Scythopolis. Onder deſe blokte hy om de Godgeleerdheyt, en uytlegging van de Heylige Schriften te bevatten. Van deſe ſoog hy waarſchijnlijk eenige bevattingen in, die hem naderhand, van naar de Arianery te hellen, verdagt maakten.

Opvoeding; en onderwijſing.

II. Dus voorſien, en deſe gronden gelegd hebbende, ſloeg hy ſig neder te Antiochien, de vermaardſte plaats van het Ooſten, te dier tijd, als *Euſtathius*, de eerwaerdige Biſſchop van die plaats, van *Cyrus*, Biſſchop van Bereën, als een begunſtiger van het Sabelliaanſch gevoelen beſchuldigd, en om die reden afgeſet wierd, hoewel onder dat voorgeven wat anders ſchool. Hier verkeerde onſen *Euſebius* een tijd lang met *Euphronius*, een van die in *Euſtathius* plaats quamen, en verkreeg ſulken naam en agting, dat men hem het aanvaarden van een Bisdom opdrong, 't welk met ſulken ernſt gedaan wierd, dat hy, om dat geduurig verſoeken af te ſnijden, die ſtad voornam te verlaten. En ſeeker, ſijn groote en veel bevattende ſiel was met het geen hy reeds bereykt had niet te vreeden, maar ſtreefde nog naar een grooter maat en trap van kennis. Dit bewoog hem naar Alexandrien, alwaar thans de vermaardſte Hoog-leeraars van alle verborgener en geheymer ſoort van geleerdheyt waren, te reyſen. Daar voltrok hy het geen hem nog aan de volkomen kennis der Wijsgeerte ontbrak; dat gedaan zijnde, keerde hy te rug naar Antiochien, en leefde gemeenſaam met *Flaccillus*, naſaat van *Euphronius* in die plaats.

Hy gaat te Antiochien woonen.

Daar wierd hem een Bisdom aangeboden.

Om dat af te weſen vertrekt hy naar Alexandrien, en van daar keerde hy eyndelijk weder naar Antiochien.

III. *Euſebius*, Biſſchop van Conſtantinopelen, die met de Arianen t'ſamen ſpande, hield in het jaar CCCXLI een groot Concilie te Antiochien, waar in, nevens andere ſaken, overleg gemaakt wierd, na dat ſe *Athanaſius* gevonniſd en afgeſet hadden, wie in deſſelfs plaats behoorde geſteld te worden. Niemand quam hen daar toe bequamer voor als onſen *Euſebius*, een Man van een geſet leven, en gladde tong, waar door ſy hoopten, dat hy de gemoederen der Gemeynte ſoude konnen verſetten, en van hare ongegronde verſotheyt op *Athanaſius* aftrekken. Maar hy ſloeg het aannemen van die plaats voorſigtig af, en oordeelde niet t'onregt, dat den Setel, daar *Athanaſius* was uytgebonſd, voor niemand gemakkelijk aan te vaerden was, doordien de Gemeynte een ſeer groote agting had voor haren *Athanaſius*, en geſien was, dat ſy niemand in deſſelfs plaats ſouden willen laten indringen. De Synode dan by hem niet ſiende te vorderen ontrent den ſtoel van Alexandrien, wilden de Kerk ſulken treffelijken en nodigen Man niet laten miſſen, en overreedde hem het Bisdom aan te neemen van Emiſa, een ſtad in

Een Concilie te Antiochien ſteld hem voor tot Biſſchop van Alexandrien.

Dat hy afſloeg.

Hy word gekoſen tot Biſſchop van Emiſa.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Daar hy niet aangenaam zijnde van daan vlood.

Phenicien, by den berg Libanus, maar eenige weynige mijlen afgelegen van Laodicea. Dit nam hy aan, reysde, om ingewyd te worden, derwaards, dog vond het volk vry ongenegen tot hem, (want de Gemeynte, berigt van sijn ongemeene bedreventheyt in de wiskonst en hemels-loop, riep dat hy een besweerder was, en kantte sig tegen sijne bevestiging) weshalven hy, weynig rust onder hen konnende te gemoet sien, daar van daan trok, en sig keerde naar Laodicea, by sijnen waerden en boesem-vriend *Georgius*, Bisschop van die plaats, die hem ook overleefde, en sijn leven beschreef. Dese *Georgius* bragt hem naar Antiochien, alwaar alles met *Flaccillus* en *Narcissus* rijpelijk overwogen zijnde, verstaan wierd, dat hy sijn ampt te Emisa moest gaan waarneemen; gelijk hy deed, en daar in, naar alle waarschijnlijkheyt, volhardde tot sijn dood toe. Hy stierf ontrent het jaar CCCLX, niet lang voor de dood van den Keyser *Constantius*, te Antiochien, alwaar hy ook, om dat hy een geruym gedeelte van sijn leven daar gesleeten had, begraven wierd.

Dog op het aanraden van anderen weder naar toe gaat.

Sijn dood en begravenis.

Hy was een geagt Man;

IV. Hy was in de eeuw, waar in hy leefde, in groot aansien, en geagt by *Constantius* self, die met sijn geselschap so ongemeen vermaakt was, dat hy hem in sijne veldtogten tegen de Persianen gemeenlijk mede nam, en, indien wy *Georgius van Laodicea* mogen gelooven, hy was vermaard selfs door de wonder-werken die hy deed. Hy word niet op eene wijse uytgebeeld. Sommige seggen dat hy een Ariaan was, en *Hieronymus* (*b*) nog nader, dat hy *Arianæ factionis signifer*, dat is, *Vaandrager van de Ariaansche factie was* (een beschrijving, die hy op meer dan eenen *Eusebius* past), hoewel hy elders van hem breder spreekende (*c*), vry anders getuygd. Van anderen word hy rond uyt beschreven als een Sabelliaan, dog dat waren, *seyd Sozomenus*, sodanige, die de deugden van anderen met nijdige oogen aansagen. Beter en veyliger souden wy van dien naklank konnen oordeelen, indien sijne Schriften tot onse tijden toe waren overgebleven. Al 't geen wy'er nu van gissen konnen, is, dat hy door sijn geduurig omgaan met de Arianen wel naar die kant helde, dog mogelijk onder de Homoiousianen, de gelijkheyt des Weesens staande houdende, van de sagtste en gematigtste was.

verdagt egter van kettery.

Sijn stijl en schrijf-stof.

Hy was, segd de H. *Hieronymus*, *elegantis & rethorici ingenii*, *vry net en welspreekend*, schreef veele boeken en vertoogen, alle op een gemeensamen en duydelijken trant; en hield, in het verklaren van de Schriftuur, meest altijd den letterlijken sin, als de beste en naaste weg, om de meening van deselve wel uyt te vinden. Hy gebruykte sijn pen tegen Joden, Heydenen, Novatianen en diergelijke, en tot het opstellen van korte aanmerkingen over de Euangelien. Menigten van predikatien wierden eertijds op sijnen naam in 't ligt gegeeven, die sekerlijk het Werk waren van *Eucherius*, Bisschop van Lions, en verscheyden anderen. Niets, dat ontwijfelijk van hem geschreven is, is tot ons overgekomen, hoewel het mogelijk van den Leser wel verdiend nagespoord te worden, of die dertien boeken of predikatien, van *Sirmond* onbeschroomd op den naam van *Eusebius den Cesareër* uytgegeeven, niet wel het Werk mogten zijn van onsen *Eusebius*, des even gemelden leerling, immers wie de twee eerste derselven gemaakt mag hebben, in welke de Schrijver hemselven van de Sabelliaansche kettery suyverd, gemerkt het seeker is, dat deselve naar de schrijf-wijse van *Eusebius*, den Bisschop van Cesareën, niet het minste sweemen. Ook heeft *Sirmond* geen grond of bewijs, om sijn versekertheyt te onderschragen, als dat hy in de oude

Predikatien t'onregt op sijnen naam uytgegeeven,

en iets diergelijk nader ondersogt.

(*b*) *Chron. ann.* 348. (*c*) *De Script. c.* 91.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de afſchriften daar dien naam voor gevonden heeft. Maar wie weet niet, hoe ligt het heeft konnen gebeuren, dat de Overſchrijvers een Werk vindende, daar den naam van *Euſebius* voor ſtond, dan te gelijk daar by flanſten de bynaam van *Pamphilius*, en vaſtſtelden, dat daar door gemeend wierd *Euſebius*, Biſſchop van Ceſareën, als zijnde onder de Schrijvers van de Latijnſche Kerk meeſt bekend. Dog ik laat elk een hier van giſſen 't geen hem goed dunkt.

Euſebius Werken.

Vermiſte.	*Onegte.*
Ὑποθέσεων, Lib. X.	In Euangelia totius anni Homiliæ breves.
In Euangelia Homiliæ breves, ſed plurimæ.	Homiliæ 50. varii argumenti.

HET LEVEN VAN EPHRAIM den SYRIER, Diaken van Edeſſa.

INHOUD.

Deſelfs geboorte-plaats. Sorg gedragen voor ſijne opvoeding. Hy leefde godvrugtig, ſelf in ſijne jonge jaren. De vrugt van ſijne welſprekendheyt word hem door een geſigt voorgeſpeld. Sijn ongemeen toenemen in alle ſoort van geleerdheyt. Sijn afgeſonderd leven. Hy verlaat dat, en ſlaat ſig neder te Edeſſa. *Wat hem gebeurde by ſijn inkomen in die ſtad. Sijn matig en nugter leven. Hy veynſd ſig gek te zijn, om van een aangeboden Bisdom vry te raken. Hy reyſd naar* Ceſareën, *om met* Baſilius *te verkeeren. Hy was ongemeen voldaan van den ommegang met denſelven. Hy komt weder te* Edeſſa. *Sonderlinge ſorg van* Ephraïm *voor de Armen ten tijde van een grooten hongersnood. Laſt op ſijn dood-bed gegeeven aan ſijne vrienden. Wat 'er gebeurde aan iemand, welke dien laſt niet na-quam. Betuyging van de opregtigheyt ſijnes levens, en laatſte vermaning. De tijd van ſijn dood. Sijne voorbeeldige godvrugtigheyt, liefde tot God, ſuyverheyt van ſijn gemoed, aandagt, onthouding, veragting van de wereld, liefdadigheyt en ootmoedigheyt. Sijn hartelijke en onverſettelijke yver voor het regtſinnig Geloof. Merkelijk middel, om* Apollinaris *beſchaamd te maken.* Ephraïms *natuurlijke en verkregene bequaamheden. Hy had veel voor-uyt door ſijne natuurlijke welſpreekendheyt. De cierlijkheyt ſijner redeneeringen, hoewel in andere talen overgebragt. Hy maakte (in na-volging van* Bardeſanus*) Lof-ſangen tot dienſt van de Syriſche Kerken. Hy heeft ſeer veel geſchreven. Niet is'er van over-gebleven, als 't geen in 't* Latijn *vertaald is.*

I. Ephraïm (*Ephræm*) was, gelijk de Grieken willen, geboren te Edeſſa, maar naar het ſeggen van *Sozomenus* (*a*) te Niſibis, (of daar ontrent) een wel-bekende ſtad in Meſopotamien, gelegen aan de rivier Tigris; welk laatſte ik te liever geloof, om dat *Gregorius* Ephraïms geboorte-plaats.

(*a*) *Lib.* 3. *c.* 16. *p.* 525.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gorius van Nyssen (*b*) sijn gelegentheyt en voorvallen met die van *Abraham* vergelijkende, klaarlijk onderscheyd maakt tusschen Edessa, en desselfs geboorte-plaats. Sijne Ouders waren Christenen, die hem, naar hun uyterste vermogen, seer wel deeden opvoeden.

Godvrugtige opvoeding,

Al sijn vermaak en werk was de Heylige Schriftuur te leesen, te over-denken, en daar in te blokken, 't welk hy deed met sulken ernst en godvrugtigheyt, als van sulke kindsche jaren niet te verwagten was, en met sulken onversettelijkheyt, dat geen geselschap van makkers hem daar van versetten konde. Self was hy van derselver ydel en sondig geselschap en omgang af-keerig, en ontweek deselve waar hy konde.

en vroege aanwas in kennis van Goddelijke saken.

Hier door verkreeg hy een seer ruyme bevatting van Goddelijke kennis, nevens welke hy van natuuren een ongemeene bevalligheyt en welspreekendheyt had. Dit behaagde den Hemel hem door een gesigt (*c*) in sijne jonger jaren (daar hy sedert veel van sprak) te vertoonen: Hy sag, so hem dagt, een seer weldragenden wijnstok, die uyt de wortel van sijn tong uytwies, en haarselven so wijd en breed uytspreydde, dat het geheele land daar mede bedekt wierd, en alle vogelen des hemels van desselfs vrugten quamen eeten; dat ook de druyven, hoe meer geplukt en gegeeten, te overvloediger weder aanwiessen, en de stok t'elkens met meerder en grooter trossen beladen was.

Gesigt, de aangenaamheyt en vrugt van sijne welspreekendheyt verbeeldende.

Een klare verbeelding van de ruymte der treffelijke en hemelsche gaven, daar God almagtig sijne studiën mede behaagde te kroonen. Het viel ook so uyt: want daar hy, behalven sijne grondige kennis in de Godgeleerdheyt, weynig, indien iets, buyten de taal van sijn land-aart verstond (*d*), vorderde hy egter sodanig in de buytenlandsche geleerdheyt, dat hy raad wist, om de gewigtigste en moeijelijkste stellingen van de Wijsbegeerte te ontvouwen, en door de wijsheyt, klaarheyt en cierlijkheyt sijner reden-voeringen, de wijste Mannen van Griekenland boven het hoofd groeide.

Hy leefde eerst eensaam.

II. Het eerste gedeelte van sijn leven fleet hy in een afgesonderde eensaamheyt, daar hy (*e*) buyten den drang en het geschreeuw ongestoord met Engelen verkeeren, en sig met godvrugtige en Goddelijke beschouwingen besig houden kon. God egter bragt hem ter regter tijd te binnen, dat wy niet geboren zijn enkelijk voor ons self, maar ook de welstand en geluksaligheyt van anderen schuldig zijn voort te setten; weshalven hy aanstonds besloot, sijn eensaam leven te verlaten, en sijn weg nam naar de groote stad van Edessa; ten deele, om het voordeel van hunne openbare en plegtelijke vergaderingen te genieten, en ten deele om den omgang te hebben van sommige wijse en vroome Mannen, aan welker beleyd en verder onderwijs hy sig, om in sijn kennis te vorderen, soude konnen overgeven, of ten minsten gelegentheyt mogt hebben, om de sijne aan anderen mede te deelen.

Ging daar na woonen te Edessa.

Merkelijk voorval by sijn inkomen in de stad.

By sijn inkomen in de stad (*f*) quam hem, in plaats van de wijse Mannen, daar hy so naar verlangd had, een gemeene hoer te gemoet, die hem seer scherp aansag, waar over hy sig in sijn verwagting bedrogen vindende, elders heenen sag, en met eenen seyde: Vrouwmensch, hoe derfd gy met sulken genegentheyt my aansien? Waar op sy hem antwoordde; Ik doe so, en niet sonder reden: want wat kan betamelijker en gepaster zijn, dan u aan te sien, uyt welken, als een man, ik geformeerd en gemaakt ben, daar gy my niet anders behoord aan te sien, als de grond, waar uyt gy zijt voortgekomen. Een antwoord, die hy niet verwagt had, en hem in sijn herte God deed danken, dat hy deselve so wel geschikt had; immers hy was met de geheugenis van dat

(*b*) *Encom. S. Ephr. p.* 1036. *Tom.* 2. (*c*) *Niss. ibid. p.* 1037. (*d*) *Sozom. loc. cit.* (*e*) *Nyssen. ibid. p.* 1036. (*f*) *Vide Sozom. ubi supra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

dat voorval naderhand ſo vermaakt, dat hy'er een byſonder boek over ſchreef, 't welk voor een der beſte Werken, die hy ooit geſchreven heeft, gehouden is.

III. Te Edeſſa ſig nedergeſlagen hebbende, leydde hy, in het midden van een volkrijke ſtad, een nauwgeſet en eenſaam leven, waar door hy alle ongeregelde hertstogten te boven quam. Dus helde hy van natuuren wel tot oploopendheyt, maar overwon ſigſelven ſodanig, dat hy naderhand in ſijn gantſche leven nooit meer toornig geſien wierd. Het gebeurde op ſeekeren tijd, dat die hem ſijn middag-eeten brengen ſoude, door een ſchrik en ontſteltenis hetſelve liet vallen, 't welk van hem gemerkt zijnde, ſeyde hy (hoewel toen eenige dagen, gelijk hy wel meermaals deed, agter malkanderen gevaſt hebbende) met een lagchenden mond; Weeſt niet bekommerd, laat ons gaan by het eeten, alſo het eeten niet by ons wil komen; waar op hy derwaards ging, en ſig verquikte met de brokken, die nog hier en daar op de ſchilfers van den gebroken pot lagen. Behalven ſijn huyslijke Godsdienſt, die hy nooit verſuymde, predikte hy meenigmaal, en altijd tot groot genoegen van de Gemeynte. Hy had veele Leerlingen, die op ſijne leſſen ſeer wel paſten, en aan dien hoek van de wereld vry vermaard geworden zijn. Onder deſe waren *Abbas*, *Zenobius*, *Habraam*, *Maras*, *Symeones*, *Paulonas* en *Aranad*; de twee laatſte egter weeken af naar de dwalingen van *Apollinaris*. Hy kreeg in de Kerk van Edeſſa geen grooter bediening, als van Diaken; niet, om dat hy niet konde, maar om dat hy niet wilde. Hy wierd tot Biſſchop (gelooflijk van Edeſſa) verkooren, men gaf'er hem kennis van, en ſond mannen naar hem toe, om hem tot de inwying naar de kerk te geleyden. Hy dat verſtaan hebbende, liep aanſtonds als een gek naar de markt-plaats, genoegſaam ongekleed, en liet ſijn rok hem agter na ſleepen, at daar op een onfatſoenlijke wijſe, en vertoonde ſig alleſins als een dol menſch. De Afgeſondenen om hem te halen, dat ſiende, lieten hem, als een menſch die niet wel by ſijn ſinnen was, loopen. Hier door ontweek hy het aanvaerden van dat Biſdom, en hield ſulken gelaat, tot dat in plaats van hem een ander gekoren was.

Sijn gedrag te Edeſſa.

Hy overwon ſijn oplopendheyt.

Predikte met veel genoegen.

Had veele Leerlingen.

Wierd tot Biſſchop beroepen; dog ſtelde ſig, om dat te ontgaan, aan als een gek menſch.

IV. Ontrent het jaar CCCLXX reyſde hy, volgens ſijn eygen ſeggen (*g*) van God zijnde aangemaand, naar Ceſareën in Cappadocien. Hier hoorde hy met groote verwondering den grooten *Baſilius* tot de Gemeynte van die plaats prediken. Hier ſag hy de order en gepaſtheyt, den yver en godvrugt in hunne oeffeningen, en 't geen meerder is (immers ſo word'er van verteld), een (*h*) ſeer ſchoone Duyf op den regter ſchouder ſitten van *Baſilius*, die hem de woorden van de hemelſche wijsheyt, welke hy dan aanſtonds den volke voorſtelde, in ſijn oor in-gaf. *Baſilius* dien grooten Man gewaar wordende, ontbood hem, en vraagde door een tolk, Of hy niet *Ephraim* was? Deſe bekende dat, waar op *Baſilius* hem met de grootſte genegentheyt omhelſde, en ſig vervolgens inliet, om met hem onderlinge t'ſamen-ſpraken en reden-wiſſelingen aen te ſtellen, en hem, op ſijn verſoek, deſtige voorſchriften tot het beſtieren van een Heylig leven mededeelde. *Ephraim*, vernoegd van ſijn reys ſo wel beſteed te hebben, keerde weder naar Edeſſa, daar hy de korte tijd van ſijn verder leven, tot ſtigting en voordeel van de Gemeynte, beſteedde. Niet lang voor ſijn dood ontſtond'er in die ſtad een ſware hongers-nood (*i*), waar in de Armen wierden verwaarlooſd,

Hy reyſd naar Ceſareën, hoord daar Baſilius,

en komt wel voldaan weder te Edeſſa.

en

(*g*) *Ephr. Orat. de laud. Baſil. Tom.* 3. *p.* 534. (*h*) *Nyſſen. ubi ſupra, p.* 1037. (*i*) *Sozom. ibid. p.* 527.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Sijn sorg voor de behoeftigen in een hongersnood.

en met meenigten om-quamen. Hy sag een tijd lang toe, wat sorg in die gemeene swarigheyt soude beraamd worden; dog merkende, dat'er weynig of niet voor gesorgd wierd, verliet sijn Cel, en ging den rijken en weelderigen alom bestraffen, dat sy, hunnen armen naasten van honger lieten sterven, en ondertusschen hunne spijs-kamers lieten verschimmelen tot verderf van hunne eygene sielen, die hy hen toonde duysendmaal kostelijker te zijn als alle hunne goederen, of al 't geen het ligchaam raakt, al was het, dat sy deselve nog so seer veronagtsaamden en verwaarloosden; 't welk hen so schaamrood maakte, dat se niet anders konden seggen, als dat sy niet op hun geld so seer geset waren, maar dat de wereld so boos, so vol bedrog, en so vol sugt voor haar eygen belang was, dat sy niemand wisten, in wiens handen sy hunne liefde-gaven veylig souden konnen vertrouwen. Waar op hy vraagde, Wat hen van hem dagt? en, als sy alle seggen moesten, hem voor een trouw en eerlijk man te houden, seyde: *Ik sal dat werk onderneemen.* Vervolgens ontfing hy derselver liefde-gaven, en liet drie-honderd bedden in de stads-Kloosters brengen, en daar mede alle, die behoeftig en slap waren, dienen, en te gelijk van genees-middelen en voedsel versorgen. Hy droeg ook voor vreemdelingen, en die uyt armoede derwaards gevlugt waren, sorg, en voorsag deselve met alles wat tot hun gemak nodig was. Hier in volhardde hy, tot dat de schaarsheyt verminderde, waar na hy tot sijn eygen wooning en eensaam vertrek wederkeerde. Weynige dagen daar na wierd hy overvallen van sijn laatste siekte. Op sijn sterf-bed leggende (*k*), gaf hy aan die ontrent hem waren nauwe order, om ontrent sijn dood ligchaam geene plegtigheden te gebruyken, geene lijk-sangen te singen, of lijk-reden by sijn begravenis te doen; geen kostelijk doodkleed te maken, om hem daar in te winden, of een bysonder gedenkteeken voor hem op te rigten: dat hy niet anders begeerde als het lot van een Pelgrim, gemerkt hy sigselven aanmerkte, *als een vreemdeling en bywoonder, gelijk sijne vaders*; dat ook die, welke uyt agting van hem, tot dien eynde eenige kosten gemaakt hadden, deselve aan den Armen besteeden souden. Onder anderen was daar ook tegenwoordig een man van aansien (*l*), die reeds een kostelijk kleed, en verder toestel tot sijn begravenis gemaakt had, die hetselve te goed dagt voor de Armen, en voornam desselfs waardy in geld aan deselve te geven. Aanstonds wierd deselve (gelijk mijnen Schrijver, een onwraakbaar man, die onses *Ephræms* tijd-en land-genoot was, getuygd) als een beseeten mensch, viel by sijn bed neder, schuymde en scheurde als een, die met een boosen geest beseeten was. De goede Man, dat droevig schouw-spel merkende, vraagde hem; Wat hy gedaan, en waar door hy dat op sijn hals gehaald had? die aanstonds de saak, so als se lag, bekende. *Ephræm* dat hoorende, leydde hem sijne handen op, en bad voor hem, waar door hy tot sijn reden en verstand weder-keerde; vervolgens sond hy hem weg met dese woorden; *Ga heenen, mijn vriend, en voltrekt het geen gy voor lang by uwselven voorgenomen had.* Dat gedaan zijnde, liet hy sijne gedagten gaan op sijn eygen leven, en seyde tot het gesel-schap; *Ik heb in mijn gantsche leven God niet met opset onteerd; nooit is'er eenige vuyle en ydele reden uyt mijne lippen gegaan; ik heb niemand gevloekt, of gelasterd, nog ooit met eenig eerlijk mensch gekrakkeeld* (*m*). Hy maande alle, die ontrent hem waren, so lang hy adem had, aan tot wakkerheyt en yver in de oeffening van godsaligheyt en deugd, gelijk, naar het seggen van *Nyssenus* (*n*), sijne laatste woorden genoeg-saam

Sijn bevel ontrent sijn dood ligchaam.

Merkelijk voorval by die gelegentheyt.

Sijn afscheyd van de omstanders.

(*k*) *Nyss. ibid. p.* 1039. (*l*) *Ibid. p.* 1045. (*m*) *Ibid. p.* 1032. (*n*) *Ibid. p.* 1046.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

laam te kennen gaven; immers men heeft alsnog ſijne laatſte woorden, of Uyterſte-wil en *Teſtament* (gelijk het genoemd word), waar in ſig een ongemeene godvrugtigheyt, ernſtige opwekking en aanmaning tot een heylig leven opdoen, die ik, ten ware ſe niet te lang was, hier ſoude hebben ingevoegd. Hy ſtierf, als op bewijslijke gronden kan gegiſt worden, ontrent het jaar CCCLXXVIII (niet lang na de dood van den H. *Baſilius*) op den agt-en-twintigſten *January*, naar het ſeggen van de Grieken, of, naar de rekening van de Weſterſche Kerken, op den eerſten *February*. In een Klooſter te Conſtantinopelen (*o*) *Sula*, en gemeenelijk *de ſes marmer-ſteenen* genaamd, eertijds het Hof van den Patriarch, maar nu bewoond door Armeniers, word alsnog bewaard ſijn af-beeldſel, naar het leven geſchilderd, alwaar aan ſijn regter-hand deſe woorden ſtaan: Η ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΕΝΚΡΑΤΕΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΚΑΘΑΡΟΥΣΙΝ, *De liefde en matigheyt ſuyveren de ſiel.*

En laatſte woorden.

Sijn dood.

V. Hy was van ſulken nauwgeſet leven, en ſo godsdienſtig, als mogelijk die of eenige andere eeuw iemand heeft uytgeleverd. Hy had alle de deugden die iemand konnen groot en beroemd maken, en, 't geen die alle kroonde, hy wilde dat niet weeten, of daar van hooren, als ſoekende, gelijk *Nyſſenus* ons verhaald (*p*), οὐ δοκεῖν, ἀλλ' εἶναι χρηστός, *niet goed te ſchijnen, maar te zijn.* Hy beminde God boven alles; was gemeenſaam met hem door Goddelijke gedagten en ſiels-verheffingen, en droeg hem dagelijks ſijne ſchuldige pligten op. Hy las de Schriftuur geduurig, en overdagt deſelve dag en nagt; en terwijl hy daar mede beſig was, ontſtak in hem een vuur, en ſijn ſiel verhefte haar als in een vlam van liefde naar den hemel opwaards. Hy ſuyverde alle ſijne ſiels-kragten van alle grove en vleeſchelijke luſten, en konde alle de neygingen van ſijn gemoed ſo volſtrektelijk beheerſchen, als iemand het paerd dat hy berijd. Hy vaſtte veel, en beſteedde veel tijds in bidden en weenen; ja ſelden waren ſijne oogen droog, om dat ſijne gedagten geduurig gingen over den toeſtand van de gemeene en byſondere voorvallende ſaken. Wanneer hy gepredikt had, begaf hy ſig tot het gebed (*q*); na het gebed op nieuw aan het ſpreeken met de omſtanders, waar door hy in tranen begon uyt te barſten, en daar na weder te bidden; en dit was ὁ λόγος τοῦ λόγου, *het leven en geeſt ſelfs van ſijn prediken.* Hy had ſijn ligchaam door matigheyt en nauwgeſette ſtrengheden ſodanig bedwongen, dat hy ontrent alle welluſtigheyt en vermaak ſelfs ongevoelig was. Hy gunde hemſelven geen ſlaap meer, dan hem tot ſijn leven nodig was, en niet anders, als op de bloote grond. Geen menſch heeft ooit (*r*) met grooter edelmoedigheyt de wereld, met alle hare rijkdommen, eere, pragt en vermakelijkheden deſes levens veragt als hy. Hy ſprak, als hy op ſijn ſterven lag, daar als zegepralende van; *Ephraim heeft nog beurſe, nog ſtaf, nog male gehad: goud en ſilver of diergelijke heb ik nooit beſeeten. Ik heb geluyſterd naar onſen Saligmaker in het* Euangelium, *die geſegd heeft:* Gy ſult niet eygens hebben op der aarden; *en dat bedwong in my alle gierige en ongeregelde begeerten naar deſe dingen.* Hy had geheel geen groote gedagte van hemſelfs, alles dagt hem was te groot en te goed voor hem; alle lof-redenen van hem ſag hy aan als ſo veele bedrieglijke vleijingen: en wanneer hy deſelve t'eeniger tijd niet konde ontgaan, ſloeg hy ſijne oogen voor hem neder, en borſt bedektelijk in tranen uyt. Sijne ingewanden waren met een levendige mededogendheyt aangedaan, en ſeer tederhertig ontrent de Armen, en

Sijne deugden.

(*o*) *Poſſevin. Appar. Tom.* 1. *p.* 507. (*p*) *Id. ibid. p* 1028, 1033. &c. (*q*) *Ibid. p.* 1038. (*r*) *Ibid. p.* 1030. & 1039.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

daar hy door sijn vrywillig afstaan van de dingen der wereld selfs niets had om te konnen geven, oordeelde hy hemselven verpligt anderen te sterker de uytwerkingen van milddadigheyt en goedertierentheyt aan te raden, 't welk hy nooit deed als met goeden uytslag: Want wie dog soude bequaam geweest zijn de kragt van sijne redenen, die sterke drift en hertelijke ontroering van sijn gemoed, waar mede hy anderen aansprak, te wederstaan?

Sijn liefde voor de regtsinnigheyt. VI. Hy leefde in een onrustige en woelende eeuw, waar in elke party in het stuk van Religie de andere sogt te ondermijnen, en hare eygene gedagten en gevoelens, als de regte leere der Kerk, tegen andere staande te houden. Maar onse Man hield het altijd met de Regtsinnigen, en die van de algemeene Kerk (*s*), en sloeg de middel-weg in tusschen de dwalingen van de Sabellianen aan de eene, en de Arianen aan de andere sijde. Sijn groote yver voor de waarheyt deed hem alle dwalingen tegen gaan, die hy met mond en pen vry scherp wederley. Hy oordeelde de Kerk geen beter dienst te konnen doen, als de menschen te rug te brengen tot de waarheyt, de besmetting, die *als een kanker in-eet*, te weeren, en de verwaandheyt en bedriegery van die *door arglistigheyt listelijk soeken tot dwaling te brengen*, te beschamen en den mond te stoppen.

Een streek gebruykt ontrent Apollinaris. Wy konnen niet voor-by seker voorval, dat hier op slaat: Sijn landsgenoot *Apollinaris* (*t*) had die geheele landstreek met het gif van sijne schadelijke grond-stellingen vervuld, en tot dienst van hemselven en anderen sijne bevattingen, en de kragt sijner redenen ontworpen in twee boeken, die hy aan sekere vrouw, welke voor sijn saak yverde, en daar hy alles aan toevertrouwde, te bewaren gaf. *Ephraim* dat verstaan hebbende, ging by die vrouw, en versogt die boeken, also hy in de gronden van *Apollinaris* verder sogt bevestigd te worden, voor een tijd van haar te leen te mogen hebben, gemerkt hy daar door grootelijks soude konnen vorderen om de strijdige dwalingen te leeren wederleggen. De vrouw sijn versoek toegestaan hebbende, nam hy die boeken met hem naar huys, daar hy alle derselver bladen op malkanderen plakte en lijmde; dat gedaan hebbende, bragt hy deselve weder daar hy se van daan gehaald had, sonder dat men eenige verandering aan deselve merken kon. Niet lang daar na versamelde hy eenige van de regtsinnige party, om de verschillen tusschen hem en *Apollinaris*, die hem had uytgedaagd, te komen aanhooren. De dag wierd beraamd, en *Apollinaris* verscheen, die aan het geselschap versogt, Dat hy, om sijne hooge jaren, niet mogt genootsaakt worden, alles uyt sijn hoofd te seggen, maar de vryheyt hebben om uyt sijne boeken te bewijsen en te antwoorden; waar op hy uyt handen van een sijner makkers een sijner boeken aannam, en van voren aan begon op te slaan, dog te vergeefs; hy besogt het ontrent het midden, maar 't was daar alles so vast op malkanderen, als voor aan. Hy vattede daar op het tweede boek, maar vond het even so als het eerste, niet een blad was van malkanderen te krijgen. Dit ontstelde en verbaasde dien man sodanig, dat hy, als een mensch, dien het verstand begon te ontbreeken, oprees, en uyt de Vergadering liep, en, die schande niet konnende verdragen, siek wierd, en daar door, het kan zijn, sijn leven quijt raakte.

Sijne aangeboorene welspreekendheyt gaf hem veel voordeel. VII. Maar hoewel godsaligheyt en religie sijn grootste roem waren, hy was van mindere cieraden, van natuurlijke veerdigheyt en geleerdheyt niet misgedeeld. Hy had alle geheymen van de Heydensche geleerdheyt doorsnuffeld, en wist wel wat schatten by deselve te halen waren,

(*s*) *Ibid. p.* 1031. (*t*) *Id. ibid. p.* 1040.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

waren (*v*); hy liet het kaf en puyn leggen, en famelde daar uyt niet meer op, als hy tot de Religie, en dienst van het Heyligdom gebruyken konde. Hy had het voordeel van een wonderlijke en aangeborene welspreekendheyt, waar door hy sijne gedagten en bevattingen so duydelijk, net, deftig en omstandig konde voorstellen, dat hy sijne toehoorders, waar hy quam, ligtelijk overhaalde, gevangen nam, en gelijk als betoverde. Het was sonderling, dat (daar het gemeenlijk anders uytvalt) sijne reden-voeringen en verhandelingen uyt de Syrische (sijne moeder-taal, die hy in het spreken en schrijven altijd gebruykte) in de Grieksche taal overgebragt, niets van haar natuurlijke aangenaamheyt en cieraad verlooren, maar 't geen in sijn eygen kleed verwonderlijk, in een ander kleed gesteeken niet minder was. De H. *Hieronymus* (*x*) bevestigd dit ons seggen, also hy *Ephraims* boek *Van den Heyligen Geest* lesende, in een oversetting van dat boek self speurde de doordringendheyt van een verheven en treffelijk verstand. Niemand wist sigselven beter naar de menschen, die hem voorquamen, in sijn spreken te voegen als hy. Hy gebruykte in sijn prediken en gemeene t'samenspraken (*y*) een gemakkelijke en natuurlijke spreekwijse, en egter was hy daar door so kragtig in sijne vermaningen, en vond sulken ingang in de gemoederen, dat hem niets konde tegenstaan. De woord-wisselingen en cier-spraken, de Syrische taal vry gemeen, gevoegd by het grondig uytdrukken sijner bevattingen, gaf sijn spreken een ongemeene kragt en aangenaamheyt. Sijn natuur helde vry wat naar de digt-kunde, hoewel hy die meer ten gevalle van anderen, als eygen lust oeffende. *Harmonius* (*z*), soon van *Bardezanes* (die gebloeid heeft onder de regeering van den Keyser *Antoninus*) was de eerste, die in die lands-taal digtkundige maten en getalen invoerde, en dus veele gedigten maakte. *Ephraim*, merkende dat sijne landsgenooten daar bysonder vermaak in schepten, maakte, om hen van de verssen van *Harmonius*, die'er sijne verkeerde en verdorvene gedagten en gevoelens onder gemengd had, af te trekken, een meenigte van Syrische Lof-sangen en andere Liederen, waar in de regtsinnige gronden en leer bevat waren, en bysonder verscheydene lof-spraken van Martelaars, en andere heylige en deftige Mannen, t'samen het getal van drie-honderd-duysend verssen uytmakende. Immers hy schreef een by-na oneyndig getal boeken. *Photius* verhaald uyt den mond van het volk in die landstreek, dat hy meer als duysend redeneeringen heeft opgesteld. Al 't geen hy schreef wierd om de godvrugtigheyt, deftigheyt, regtsinnigheyt en cierlijkheyt, die'er sig in opdoet, so geagt, dat het in veele plaatsen (*a*) opentlijk in de kerk nevens de Heylige Schriftuur gelesen wierd. Veele sijner boeken wierden reeds by sijn leven in de Grieksche taal overgeset, gelijk de overige na dien tijd. Alle wierden se gratig ontfangen, en met geen minder verwondering als vermaak geleesen. Het is jammer dat wy thans van hem niets in druk hebben, als vertalingen van vertalingen, en also door de derde hand, daar men met de selve of minder moeyte de Grieksche oversettingen de wereld wel had konnen mede deelen.

Sijne vertaalde Schriften verliesen niets van hunne kragt.

Sijn spreekwijs.

Digt-kunde.

Hy maakte seer veele verssen,

en boeken;

Wy hebben 'er nu geen van als overgeset;

(*v*) *Sozom. ubi supra. Nyss. ibid. p.* 1034. (*x*) *De Script. c.* 115. (*y*) *Phot. cod.* 196. *col.* 513. (*z*) *Sozom. ibid. p.* 526. (*a*) *Hieron. ubi supra.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Ephraïms Schriften.

(Dese zijn door toedoen van *Gerhardus Vossius* in 't jaar MDXCIII te Romen, en MDCXIX tot Antwerpen gedrukt in de Latijnsche taal, en verdeeld in drie stukken.)

Tom. I.

De sacerdotio.
Ad quem dictum hoc pertineat, *Melius est nubere, quàm uri.*
De Heli sacerdote.
De intemperantiâ & incontinentiâ, Tract. II.
De festis diebus & dignitate divinorum mysteriorum.
De charitate, Tract. III.
Encomium in Psalmos.
De oratione.
De jejunio.
De amore pauperum.
Quomodo intelligendum illud, *Duo erunt in agro*, &c.
De his, quæ vita hæc nostra in se continet.
De mansionibus, seu locis beatis, Tract. II.
De non suscipiendis rebus his momentaneis.
Ode in quotidie peccantes & quotidie pœnitentes.
De virtutibus & vitiis.
De timore Dei, Tractatus II.
De longanimitate, Tract. II.
De patientiâ, & compunctione, Tractat. IV.
De impatientiâ.
De lenitate.
De iracundiâ.
De mansuetudine.
De malitiâ.
De veritate.
De mendacio.
De obedientiâ.
De inobedientiâ & murmuratione.
De invidiâ & æmulatione, Tract. II.
De temperantiâ & continentiâ, Tract. II.
De rectâ vivendi ratione, capita 91.
De vita spirituali, capita 96.
De non scandalizando proximo & rectâ vitæ ratione.
Quomodo anima, ab hoste tentata, Deum lachrymis interpellare debeat.
De timore animi.
Reprehensio sui ipsius ac confessio.
Parænetici ad pietatem II.
De divinâ gratiâ.
De fide.
De terræ motibus.
De Gentilium erroribus, Tract. II.
Ad eversionem superbiæ.
Adversus vitiosè viventes & honores affectantes.
De morbo linguæ aliisque vitiis.
Non esse ridendum, sed lugendum potiùs.
Ludicris rebus abstinendum esse.
De malâ conversatione vitandâ.
Adversus improbas mulieres.
De virginitate seu continentiâ, Tract. II.
De castitate.
De passionibus animi.
De compunctione, Sermones IV.
De pœnitentiâ & conversione, Tract. IV.
De beatitudinibus, Tract. III.
Quæstiones (*Quomodo blasphematur Deus* &c.) & responsiones plurimæ.
Quæstiones aliæ (*de extremo judicio* &c.) & responsiones plurimæ.
De variis cruciatuum generibus ac locis in inferno.
De resurrectione, Tract. II.
De recordatione mortis.
De morte Oratio. (juxta MS. est Basilii)
De antichristo.
De apparitione crucis tempore judicii.
De extremo judicio, Tract. II.
De secundo Domini adventu.
Threni de divinâ retributione.
Threni de die judicii.
Threni ad animam negligentem.
Orationes ac preces ad Deum plurimæ.

Sen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Tom. II.

Sententia ex operibus Ephræmi collectæ.
Narratio ad monachos de suâ conversione.
Canticum spirituale in laudem doctrinæ ex Chaldaïco traductum.
Epistola ad Joannem monachum de patientiâ.
Hypomnesticum, seu admonitoria oratio ad fratrem.
Adhortationes IV. ad novitium monachum de virtute.
De virtute, capita 10.
Sermones II. in illud, *Attende tibi ipsi.*
Parænefes ad monachos L.
De humilitate comparandâ, capita 100.
De monachis ac turture.
De perfectione monachi.
De panopliâ spirituali ad monachos.
De agone spirituali.
Sermo asceticus & exhortatorius ad fratres.
De secundo adventu Domini & pœnitentiâ.
Capita parænetica 19. (Sunt *Ammonii Abbatis*).
Apophthegmata SS. patrum, abbatum Antonii, Ephræm Syri, Pastoris, Arsenii &c. plurima.

Tom. III.

Sermo asceticus de timore Dei ad imitationem Proverbiorum.
Sermo asceticus de vitâ religiosâ & monasticâ.
De pœnitentiâ.
Sermo de compunctione animi.
Confessio & sui ipsius reprehensio.
De universali resurrectione.
Humilis ad Deum oratio.
In Noë & de continentiâ.
In Abraham & Isaac.
In Loth.
De laudibus Joseph patriarchæ.
In Danielem prophetam & SS. tres pueros.
In Jonam prophetam.
In Heliam prophetam.
In margaritam pretiosam.
De naturâ Dei non curiosè scrutandâ.
Sermo in transfigurationem Domini.
Sermo de passione Domini.
Planctus B. Virginis super passione Domini.
Sermo de cruce Domini.
Sermo de laudibus B. Virginis.
Oratio ad B. Virginem. (*suppositi-tia*).
Sermo in peccatricem & Pharisæum (*Chrysostomo ascribitur*).
Encomium in S. Basilium.
Encomium in SS. 40. martyres.
Encomium in omnes SS. Christi martyres.
Sermo de eâdem re.
Vita S. Abramii & Mariæ, neptis ejus.
De S. Juliano Anachoretâ.
De SS. patribus suo tempore defunctis, Sermones II.
Sermo in eos, qui in Christo obdormierunt, & de vanitate vitæ.
Testamentum.
Sermo contra impios hæreticos & de consummatione mundi (*Chrysostomo vulgò tribuitur*).

HET LEVEN
VAN
DAMASUS,
Bisschop van Romen.

INHOUD.

Damasus *vaderland. Twist over sijn geboorte-plaats. Hy wierd Onderling*

derling onder Liberius. *Hy hield het, ten tijde van* Liberius *ballingſchap, met* Felix. *Word door* Liberius *herſteld: na deſſelfs dood ſtaan* Damaſus *en* Urſicinus *beyde naar de Biſſchops-ſtoel van* Romen. *Droevige voorvallen geduurende hunne partyſchappen. De geweld-dadige en bloedige handeling van* Damaſus *tegen* Urſicinus, *en deſſelfs aanhang, volgens het verhaal van* Marcellinus *en* Fauſtinus. *Wat daar van te geloven zy. Hy beleyd een Synode, waar in de handelingen van het Concilie te* Ariminen *veroordeeld worden.* Baſilius *klaagd over* Damaſus *ſlappigheyt en onbekommerdheyt ontrent den toeſtand der regtſinnige Kerken in het* Ooſten. Hieronymus *verſoekt ſijn raad, met wien hy het te* Antiochien *ſoude houden. De kettery der* Apollinariſten *word in een Synode te* Romen *veroordeeld.* Vitalis, *het hoofd van die party, ſweerd hier ſijne dwalingen af.* Damaſus *ſend een wijdloopige Geloofs-belijdenis over aan* Paulinus. *Het tweede algemeene Concilie niet gehouden door het geſag van* Damaſus. Baronius *wil, dat hy in ſeekere Kerkelijke Wet de opperhoofdigheyt van de Kerk van* Romen, *tegen de beſluyten van het* Conſtantinopelſche, *beſloten heeft. Wat door* Τόμος Δυτικῶν, het boek der Weſterſche (Biſſchoppen) *in het Concilie van* Conſtantinopelen *gemeend word. Hoogen ouderdom en dood van* Damaſus. *Wat van hem gebouwd is. Sijn nauwe brief-gemeenſchap met* Hieronymus. *Het boek,* Pontificalis *genoemd, word hem t'onregt toegeſchreven. Sijn digt-konſt. Sijne Schriften.*

Damaſus was een Spanjaard.

Twiſt over ſijn geboorte-plaats.

I. DAmaſus was een Spanjaard, ſoon van eenen *Antoninus*, uyt een aanſienlijke familie, en geboren niet lang na het begin van deſe eeuw. De Spaanſche Schrijvers verſtaan malkanderen over de plaats van ſijn geboorte niet wel, ſommige willen (*a*), dat hy geboren is in Portugaal te Epita of Igedita, 't welk thans den naam heeft van Juimaranes, een ſtad tuſſchen de rivieren Minius en Durius, drie mijlen van Bracara Auguſta; anderen (*b*) ſtellen hem van Tarraco, een oude en aanſienlijke ſtad, geboortig te zijn; dog Madrid (*c*), indien dat het ſelve is, dat eertijds *Mantua Carpetanorum* genoemd wierd, ſtrijd dapper om de eer van ſijn geboorte-plaats te zijn, immers men geeſt voor, dat'er in een der hoofd-kerken van die plaats een opſchrift gevonden is op een marmer-ſteen, met oud ſlag van letters, daar men uyt ſpeld, dat *Damaſus* in die kerk gedoopt is. Waar en hoe hy opgevoed is, blijkt ons niet, alſo wy van hem niets vinden aangeteekend, voor dat hy Diaken en vervolgens Ouderling was van de Kerk te Romen onder den Biſſchop *Liberius*, die hem byſonder genegen ſchijnt geweeſt te zijn, en dien hy in het Bisdom volgde, hoewel met een droevigen en buijigen intred. Daar was te dier tijd een beklaaglijke ſcheuring in die Kerk, waar toe door de volgende gelegentheyt aanleyding gegeeven wierd. *Liberius* van den Keyſer *Conſtantius* om ſijne vaſt-houding aan het regtſinnig Geloof gebannen, verbonden ſig de *Clergie* van die Kerk (*d*), voor het oog van al het volk, geen ander Biſſchop, ſo lang *Liberius* leefde, aan te neemen en te erkennen, en *Damaſus* nam voor, gelijk geſegd word, *Liberius* in ſijn ballingſchap te vergeſelſchappen; dog hem een tijd lang gevolgd hebbende, ſcheyd-

Bekend als Ouderling van Romen.

Scheuring in de Kerk te Romen.

Liberius word gebannen.

de

(*a*) *Vaſ. Chron. Hiſpan. ann.* 369. *Hiſp. illuſtr. Tom.* 1. *p.* 653. *Vid. Marian. de reb. Hiſpan. lib.* 4. *c.* 19. *ibid. Tom.* 2. (*b*) *P. Ant. Beuter. ap. Vaſ. ibid. ann.* 387. (*c*) *Flav. Dext. Chron. ann.* 366. & *comment. ib.* & *L. Marin. Sic. de reb. Hiſpan. lib.* 2. *p.* 309. (*d*) *Marcell.* & *Fauſtin. præfat. ad libell. precum.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

de van hem af, en keerde te rug naar Romen, alwaar *Felix*, de eerste Diaken, door het aandringen van de Ariaansche factie, Bisschop gemaakt wierd; een Man, die buyten dat in het Geloof regtsinnig was. De *Clergie*, en onder die ook *Damasus*, stemden, niet-tegenstaande hunnen gedanen eed, sulks toe, maar het volk toonde sig daar over misnoegd, en wilden den nieuw-gekooren Paus in de gewoone omgang (*processie*) niet volgen.

Felix in sijn plaats gesteld.

Drie jaren daar na, in het jaar onses Heeren CCCLVIII wierd *Liberius*, de Ariaansche saak ondertekend hebbende, van sijn ballingschap ontslagen, op wiens wederkomst *Felix* de stad uytgejaagd, en wanneer deselve kort daar na te rug quam, en in de kerk van *Julius*, aan de andere sijde van den Tyber, sijne Vergaderingen hield, voor de tweede reys van het volk overvallen, en verstoten wierd. Ondertusschen deed *Liberius* al wat hy konde, om de saak by te leggen, en sig met de *Clergie*, die het met *Felix* hadden gehouden, te versoenen, tot welken eynde hy hen alle in hunne plaatsen herstelde. *Liberius* dus hersteld, leefde nog agt jaren, en stierf den vier-en-twintigsten *September* in het jaar CCCLXVIII.

Dog op Liberius herstelling weggejaagd.

II. *Liberius* gestorven zijnde, deeden sig twee Vryers naar die stoel op; te weeten, *Damasus* en *Ursicinus*, of *Ursinus*, een der Diakenen van die Kerk, die elk sijn aanhang maakte, en vaststelden, *Felix* voor hunnen Bisschop niet te willen erkennen. *Damasus* met de sijne quamen te samen in Lucinis, seggen mijne Schrijvers (dog kan alsnog niet weten waar dat was), daar hy tot hunnen Bisschop begeerd, en vervolgens in de Lateraansche kerk ingewyd wierd.

Na Liberius dood word Damasus,

Ondertusschen vervoegden sig *Ursicinus* en sijnen aanhang naar de kerk van *Julius*, daar hy, als die nooit met gemeenschap aan de Arianen was besmet geweest, tot Bisschop versogt, en in de kerk van *Sicinius*, of liever ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ, gelijk *Socrates* het uytdrukt (*e*), in een bedekter plaats, kleer-kamer, of een kapèl van die kerk door *Paulus*, Bisschop van Tibur, insgelijks beveitigd wierd.

en Ursinus; elk van sijn aanhang, Bisschop gewyd.

Dese tegen malkanderen stootende handelingen waren oorsaak, dat de geheele stad in 't war en oproer raakte. Daar deeden sig sterke (*f*) partyen voor d'een en d'ander op. Men viel van woorden tot slagen, en vervolgens tot moord en bloedstorting. Men sag'er niets als swaarden en werk-tuygen van geweld en woede, en selfs wierden de Heylige plaatsen met deerlijk verminkte en doode ligchamen vervuld. *Viventius*, toen Stadsvoogd, poogde, so veel in hem was, den voortgang van dien drift te stuyten, maar, siende dat de stroom hem te sterk wierd, en hy de verbitterde gemoederen niet versagten of veranderen konde, vond sig genoodsaakt de stad, tot sijn eygen veyligheyt, te verlaten. Die van de sijde van *Damasus* kreegen eyndelijk de overhand, want de andere raakten aan kant, met so een merkelijken verlies, dat alleen in de kerk van *Sisinius* op eenen dag om hals raakten, niet min dan honderd seven-en-dertig menschen, tot grooten aanstoot voor de Religie, en droefheyt van alle bedaarden en goeden.

Droevige gevolgen van dien.

III. Dit is 't geen'er aan alle kanten, als seker, van gesegd word, en op sijn beste quaad genoeg is. Maar *Marcellinus* en *Faustinus*, twee Ouderlingen, die ter selver tijd hebben geleefd, geven ons in de Voorreden van hun versoek-schrift aan den Keyser *Theodosius* een vertoog van een vry droeviger geschapenheyt van die saak, tot geen kleynen nadeel van de eer en goeden naam van *Damasus*. Sy seggen, dat *Damasus* de inwying van *Ursicinus* verstaan hebbende, een meenigte van wagenluyden, schermers, en gemeen slag van menschen huurde, en met deselve

Breeder tot nadeel van Damasus uytgebreyd van Marcellinus en Faustinus.

(*e*) *Lib.4.c.29.p.247.* (*f*) *Amm. Marcell. lib.27.*

ſelve naar de kerk van *Julius* trok, die ſy opbraken, en drie dagen aan malkanderen vermoordden alle die hen voorquamen; dat hy *Viventius* den Stadsvoogd, en *Julianus* den Opſiender over de koorn-huyſen, door giften en gaven aan ſijn ſijde hebbende overgehaald, een verbanning voor *Urſicinus*, en deſſelfs twee Diakenen *Amantius* en *Lupus* uytwerkte, en alle die van de Gemeynte tot hem weygerden over te komen, deerlijk liet ſlaan of aan kant helpen. Dat hy, gehoord hebbende dat de Gemeynte ſeven Ouderlingen verborgen en in *Liberius* kerk opgeſloten hadden, met ſijne gewapende Benden derwaards trok, en op den ſes-en-twintigſten *October*, de kerk, alvoorens beſet hebbende, opbrak, en, om hen alle middelen van ontkomen af te ſnijden, vuur naar binnen wierp, terwijl anderen het dak afnamen, op alle, die in de kerk waren, de tigchelen nederwierpen, en t'effens in de kerk ingeborſten, mannen en vrouwen, ten getale van honderd en ſeſtig, om hals bragten, en een vry grooter getal ſodanig quetſten, dat verſcheydene van hen het naderhand beſtorven, terwijl *Damaſus* van de ſijne niet een man verloor; dat het volk God en den Keyſer ernſtig bad (gemerkt *Damaſus* een nieuwe, en, gelijk ſy'er van ſpraken, een vijfde vervolging tegen hen begon), dat dog de ſaak in een verſameling van Biſſchoppen mogt gehoord, en naar behooren gewikt worden; op welk verſoek, als het den Keyſer *Valentinianus* voorquam, in het volgende jaar de gebannenen weder vry geſteld wierden, en uyt kragt van dien *Urſicinus* en ſijne Diakenen op den ſestienden *October* weder binnen quamen, en van hunnen aanhang met blijdſchap ontfangen wierd. Dat *Damaſus* door ſijne vrienden aan het Hof wiſt te beſorgen, dat de Keyſer de ware geſchapenheyt der ſaken niet wel konde te weeten komen, die dan, niet beter wetende, laſt gaf, dat *Urſicinus* geen nieuwe ſwarigheden ſoude maken; waar op *Urſicinus*, ſiende niet te konnen vorderen, hemſelven, om vreedens wille, aan de barmhertigheyt ſijner vyanden overgaf, en, volgens order van den Keyſer, op den ſeventienden *December* weder in ballingſchap vertrok. Dat die van ſijnen aanhang, na ſijn vertrek van alle hunne dienaars ontſet, hunne bede-ſtonden op der Martelaren begraaf-plaatſen hielden, en op ſekeren tijd in de kerk van de H. *Agnes* vergaderd, door *Damaſus* overvallen, en veele van hen gedood wierden; en ten laatſten, dat hy, volgens gewoonte, de naaſtgelegene Biſſchoppen van Italien genodigd hebbende, om ſijn geboorte-dag te komen vieren, deſelve ſogt te beweegen, om met hem in het veroordeelen van *Urſicinus* toe te ſtemmen; dog geen ander antwoord kreeg als, Dat ſy gekomen waren om ſijn geboorte-dag te vieren, maar niet om iemand ongehoord, en ſonder onderſoek, wat deſelve voor hem wiſt in te brengen, te veroordeelen.

De waarheyt van derſelver vertelling word onderſogt.

IV. Hier op loopt het verhaal van die twee Ouderlingen dien aangaande uyt. Sy nu waren wel van de Luciferiaanſche ſecte, dat is, van dat ſlag van menſchen, die geen gemeenſchap altoos wilden houden met alle, die het ooit met de Arianen hadden gehouden, en gecommuniceerd; en het kan zijn, dat ſy daarom wat ſcherper geſchreven hebben. Maar of dat reden genoeg is, om hun berigt te verwerpen, en hun getuygenis ontrent ſaken, die by hun tijd gebeurd waren, te ontſenuwen, laat ik den Leſer oordeelen; indien ja, ſo moet het ſeggen van den H. *Hieronymus* (daar *Baronius* ſo veel werk van maakt, hoewel hy dien-aangaande niet veel van belang ſegd) vry wat afſlaan, gemerkt deſſelfs gemeenſaamheyt met *Damaſus*, als ſijn naaſten vriend, hem uyt dien hoofde ſoude verdagt maken. Immers het komt my niet wel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

wel geloofiijk voor, dat mannen van die rang in ſulken plegtelijken verſoek aan den Keyſer openbare leugens en valsheden ſouden hebben derven inlaſſen, en wel ſulke, die getaſt en gevoeld konden worden, alſo die geſchiedenis nog in varſſcher geheugenis, en *Damaſus* nog in 't leven was. En 't ſchijnt my onnodig, dat *Baronius*, wat verſchooning hy ook mag poogen te maken, die ſaak ſoekt te verduyſteren, gemerkt hun eygen Pauſſelijk boek (*g*) hier van ſpreekende ſegd, Dat *Damaſus* Biſſchop wierd, om dat hy de grootſte en ſterkſte party aan ſijn ſijde had. Maar de Leſer weege de geheele ſaak onpartijdig op, en oordeele dan 't geene hem behaagd. Dat immers is ſeeker, dat (wat'er voor ongeregeldheden in het verkieſen van *Damaſus* mogen ſijn gepleegd, en wat hy of de ſijne by die gelegentheyt moge gedaan hebben) hy door voorſigtige godvrugt en yver tegen de Ariaanſche kettery met regt een grooten en eerweerdigen naam verkregen heeft.

V. *Damaſus* in ſijn ſtoel vaſtgeſet, begon ſijn wagt waar te neemen. Hy vergaderde ontrent het jaar CCCLXIX een Synode, waar in negentig Biſſchoppen uyt Italien, en een gedeelte van Vrankrijk t'ſamen quamen. Deſe, de ſnoode en doordringende practijk der Arianen (waar door veele, wegens hunne verkeerde bevattingen en vertooningen, misleyd wierden) aanmerkende, veroordeelden 't geen in het Concilie van Ariminen gedaan was, en byſonder *Auxentius*, Biſſchop van Milanen, de grooten drijver van de Arianery in dat Geweſt, beveſtigden en vernieuwden het Niceenſch Geloof, waar van *Damaſus* en de andere door een Synodalen brief kennis gaven (*h*) aan de Biſſchoppen van Illyricum, waar in ſy hen de regtſinnige Leer aanpreeſen, hen vertoogden wat ſy daar ontrent gedaan hadden, en verſogten hunne eenſtemmigheyt door een brief te mogen verſtaan. Onderwijlen ſtond het met de Regtſinnigen vry ſlegt in de Ooſterſche Kerken, alwaar de Arianen, door de gunſt en drift van den Keyſer *Valens*, boven ſweefden, en by-na in alle plaatſen voorgetrokken wierden. Dat vertoonde *Baſilius* ſeer ernſtig in ſijne brieven: die dan ook aan *Damaſus* en de Weſterſche Biſſchoppen daar over ſchreef, en door eenige Afgeſondenen derſelver hulp en byſtand, in deſe gemeene ſaak, verſogt; ja, tot beter voortſetting van dien, den grooten *Athanaſius* (wiens geſag te dier tijd genoeg was, om eenig verſoek ingang te doen hebben) bewoog, aan *Damaſus* voor deſelve te ſchrijven; maar wat ook *Damaſus* daar op heeft geantwoord of niet, (want ſijn brief is niet meer voor handen) immers het is ſeeker, dat hy ſig daar vry koel ontrent gedroeg, gelijk wy uyt de menigvuldige klagten, en ſelfs ſcherpe beriſpingen van *Baſilius*, by die gelegentheyt gedaan, konnen afneemen, daar van reeds elders (*i*) breeder.

VI. Maar het belang der Regtſinnigen in het Ooſten had niet alleen te lijden van de boosheyt en wreedheyt der Arianen, maar van hunne huyſſelijke twiſten en verdeeldheden onder malkanderen. Dit bleek byſonderlijk in de Kerk van Antiochien, alwaar, behalven *Eudoxius* de Ariaanſche Biſſchop, en *Vitalis*, een hoofd der Apollinariſten, nog twee regtſinnige Biſſchoppen, *Meletius* en *Paulinus*, waren, die alle hunnen aanhang hadden. Ondertuſſchen was de Kerk door dit alles jammerlijk geſcheurd. *Damaſus* koos de ſijde van *Paulinus*, die aldaar door *Lucifer Calaritanus*, een Weſterſch Biſſchop, ingewyd was. *Hieronymus*, thans te Antiochien ſijn verblijf hebbende, en onſeker wiens ſijde hy kieſen ſoude, ſond naar Romen, om met den Paus *Damaſus*

Een Synode te Romen.

Wat daar verhandeld wierd.

De Arianen ſpeelen den baas in het Ooſten.

Damaſus is daar ontrent vry koel.

Verdeeldheyt in de Kerk van Antiochien.

Damaſus houd het met Paulinus.

[Vvvv] daar

(*g*) *In vit. Damaſ. Concil. Tom.* 2. *col.* 859. (*h*) *Ext. ep. Theod. lib.* 2, *c.* 22. *p.* 102.
(*i*) Sie het leven van *Baſil.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

daar over raad te pleegen, die hem ried ſijn Kerk-gemeenſchap met *Paulinus* te houden. Self volhardde *Damaſus*, na de dood van *Meletius*, en als'er reeds een ander in ſijn plaats gekoren was, in het voorſtaan van *Paulinus*, waar door de ſchadelijke verdeeldheden in die Kerk nog levendig bleven. Ontrent het jaar CCCLXXIII, indien de rekening van *Baronius* (*k*) goed is, wierd weder een Synode te Romen gehouden, daar onder anderen tegenwoordig was *Petrus*, Biſſchop van Alexandrien, naſaat van *Athanaſius*, die, door onmenſchelijke wreedheden der Arianen verdreven, daar ſijn heul ſogt. Het voornaamſte, in die Synode verhandeld, was het veroordeelen van de Apollinariſche kettery, onlangs te voren in de wereld opgekomen, volgens welke gedreeven wierd, dat onſen Saligmaker een menſchelijk ligchaam, ſonder redelijke ſiel en verſtand, had aangenomen, en dat ſijn Godheyt de plaats van ſijn ſiel vervulde: want *Apollinaris*, en ſijn voornaamſte leerling *Timotheus*, wierden gedoemd, en kerkelijk geſtraft. *Vitalis*, het hoofd van die ſecte te Antiochien (hoewel een leek, van wien, naar het ſeggen van de *Alexandrijnſche Chronijk*, de ſecte der Vitalianen [*l*] geſproten is) was te dier tijd te Romen, ſwoer voor die Kerk-vergadering ſijne dwalingen af, en onderteekende het regtſinnig Geloof, waar op hy tot de Kerk-gemeenſchap wierd toegelaten. *Damaſus* gaf hem, by ſijn vertrek, een brief mede aan *Paulinus*, dien hy het nader onderſoeken van die ſaak aanbeval. Van het geen deſe Synode, ontrent de ſaken van *Apollinaris*, deed, ſchreef naderhand *Damaſus* (*m*) aan de Ooſterſche Biſſchoppen, die, ſo het ſchijnt, ſijne toeſtemming van het aſſetten van *Timotheus* verſogt hadden, hen verſeekerende, dat hy ſulks reeds door een Synode gedaan had. Ter ſelver tijd, en met toedoen van die Synode, gaf hy een breede Geloofs-belijdenis aan het ligt (*n*), waar in hy vervloekte alle ketterſche leer-ſtukken van alle ſecten, die thans de Kerk ontruſteden, en van het Niceenſch Geloof afweeken, die hy aan *Paulinus* (buyten twijfel die van Antiochien) thans ſig te Theſſalonica in Macedonien ophoudende, opdroeg.

Een ander Synode te Romen, en wat daar verhandeld wierd.

Geloofs-belijdenis van Damaſus.

VII. De verwarde ſtaat van de Kerk, bewoog de godvrugtigheyt van den goeden Keyſer *Theodoſius* te Conſtantinopelen, in het jaar onſes Heeren CCCLXXXI, te vergaderen dat groote Concilie, dat ſedert voor een der algemeene erkend is, hoewel de Paus *Damaſus*, nog iemand ſijnent-wege niet tegenwoordig was. *Baronius* (*o*) om, volgens ſijn gewoonte, het Pauſſelijk voorregt ſtaande te houden, ſoude ons geern diets maken, dat *Damaſus* hetſelve beveſtigd heeft, en vind ſig tot dien eynde genoodſaakt, een onnoſel voorwendſel of twee, ten eynde ſijn ſeggen eenigen ſchijn mogt hebben, verder te rekken, als de ſaak lijden kan; hoewel indien het waar is, dat hy het heeft beveſtigd, daar uyt geheel geen Opperhoofdigheyt volgd, gemerkt het beveſtigen van eenige Synodale Handelingen niet anders te kennen geeft, als een toeſtemming en goedkeuring, 't welk van alle Biſſchoppen doorgaans gedaan wierd, dog meeſt van die grooter plaatſen hadden. In het derde beſluyt van dat Concilie, ſtellen de Vaders het Bisdom van Conſtantinopelen in rang van eer en voorregt naaſt aan dat van Romen. Dit was dien van Romen niet naar den ſin, en daarom maakte *Damaſus*, om, gelijk *Baronius* (*p*) ſpreekt, de dwaasheyt en verwaandheyt van dat Concilie te kaſtijden, in een Synode, in het naaſtvolgende jaar te Romen gehouden, een beſluyt, dat nog in de verſameling van *Creſconius* gevonden word,

Een algemeen Concilie te Conſtantinopelen.

Dat wierd door Damaſus niet beveſtigd.

De Roomſche Kerk word t'onregt daar uyt beweſen.

Creſcentius ſchrijft Damaſus toe 't geen in

(*k*) *Baron. eod. ann.* (*l*) *Ad ann. Julian.* 1. *p.* 688. (*m*) *Ext. ap. Theod. lib.* 5. *c.* 10. *p.* 212. (*n*) *Ext. ibid. c.* 11. *p.* 213. *&c.* (*o*) *Ad ann.* 381. (*p*) *Ad ann.* 382.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

waar in hy voor-af kortelijk van het voorregt van *Petrus* boven de andere Apostelen gesprooken hebbende, de voorrang en voorregten van de drie groote Stoelen vaststeld, en daar in de eerste plaats geeft aan den H. *Petrus*, of de Kerk van Romen, *die geen vlekke of rimpel heeft*; de tweede aan de Stoel van Alexandrien, gestigt van den H. *Marcus*, in den naam van den H. *Petrus*; en de derde die van Antiochien, opgeregt door den Apostel *Petrus* self. Maar dat is een misslag: want hoe vermakelijk *Cresconius* daar van spreeken mag, *Damasus* heeft met sijn Concilie sulken besluyt niet gemaakt; en daarom brengen de laatste Uytgevers van de Concilien dat besluyt met beter regt t'huys by een Roomsche Synode, meenigte van jaren daar na, te weeten onder *Gelasius*, in het jaar CCCCLXIV gehouden. Maar om tot het Concilie van Constantinopelen weder te keeren. In het vijfde besluyt verstaat die Vergadering alle die van Antiochien aan te neemen, die de Godheyt van de drie persoonen der Drie-eenigheyt belijden, volgens de Τόμ☉ τῶ Δυτικῶν, of *het stuk der Westersche* (Bisschoppen). Wat daar door te verstaan zy, word verscheydentlijk geoordeeld. De *Griekſche Uytbreyders*, *Zonaras* e.s.v. weyden wijd en breed, dog sonder eenigen schijn van reden, dat daar door een uytspraak van het Sardicaansch Concilie gemeend word. *Baronius* (q) wil, dat het was de Geloofs-belijdenis van *Damasus* aan *Paulinus*, Bisschop van Antiochien, gesonden, daar van wy reeds gewag gemaakt hebben: *Valesius* (r), dat het een uytlegging van het Geloof was, ontworpen door *Damasus*, in een Synode te Romen, in het jaar CCCLXXVII, of CCCLXXVIII, naar Antiochien overgesonden, en in een Vergadering van Oostersche Bisschoppen aldaar bevestigd en goedgekeurd. Maar een geleerd Man van onse Land-aart (s) heeft bewijslijke gronden, om te gissen dat daar mede gesien word op den Synodalen brief van *Damasus* en sijn Concilie te Romen, in het jaar CCCLXXXII aan die nog van dat groote Concilie te Constantinopelen gebleven waren, overgesonden, en dat het gemelde vijfde besluyt, gelijk ook de twee volgende niet gemaakt zijn in dat algemeene Synodus, maar van dat gedeelte desselfs, dat 's jaars daar aan volgende weder vergaderde. Immers 't blijkt ons uyt de antwoord der Oostersche Bisschoppen (t) seeker, dat in een Synode te Antiochien een *Tomus*, of een *Omschrijving van het Geloof*, bysonder de Heylige Drie-eenigheyt aangaande, ontworpen is, gelijk ook een tweede in het laatst algemeen Concilie te Constantinopelen wierd opgesteld, 't welk naar Romen gesonden, naar allen schijn, aanleyding gaf tot dat Συνοδικὸν, of *Synodalen brief van* Damasus *en sijn Synode over die stoffe*, die dan in de gemelde *Canon* of *besluyt* van de Vaders *het stuk*, of boek *der Westersche* genoemd word. In die selve brief versogt hy de Oostersche Bisschoppen, om tot een algemeen Concilie, te Romen te houden, (waar van hy, so het schijnt, met den Keyser gesproken had) over te komen, bysonder om de saak van den Stoel te Antiochien te beslegten, daar het niet beter tusschen *Paulinus* en *Flavianus*, die in de plaats van *Meletius* gekomen, en 's jaars te voren in het Concilie van Constantinopelen bevestigd was, stond als ooit te voren. Op dien brief schreven die Vaders (welker veele des volgenden jaars weder te Constantinopelen vergaderden) aan *Damasus* tot antwoord; Dat sy sig van de reys naar Romen ontschuldigden; dat sy in de saken des Geloofs met hen eensgesind waren: en gaven met eenen berigt, hoe sy met de saak van Antiochien, en andere plaatsen geleefd hadden.

de volgende eeuw gebeurd is.

Wat door het stuk der Westersche Bisschoppen, in dat Concilie gemeld, verstaen moet worden.

(q) *Ann.* 381. *p.* 429. (r) *Annot. ad Sozom. p.* 143. (s) *Bevereg. Annot. ad Canon.* 5. *Conc. Constantinopol.* (t) *Ap. Theod. lib.* 5. *c.* 9. *p.* 211.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Damaſus ouderdom, dood, VIII. Na die tijd leefde *Damaſus* niet lang. Hy ſtierf, ontrent tagtig jaren oud zijnde, in het jaar CCCLXXXIV, volgens de rekening van *Baronius*, op den elfden *December*, zijnde ſeventien jaren, en ontrent drie maanden Biſſchop van Romen geweeſt. Aangaande de wonderdaden, die hy ſoude gedaan hebben, die aan *de Handelingen van Damaſus* geloof ſlaan, konnen deſelve aldaar vinden. Volgens de Schrijvers van de Roomſche Kerk heeft hy gebouwd twee kerken, de eene by het Schouwburg van *Pompejus*, en de andere op den weg *Ardeatina* genaamd, daar hy ook in de *Catacombe* (onder-aardſche grotte) by de ligchamen van de HH. *Petrus* en *Paulus*, die hy met gevlakte marmer-ſteenen gevloerd had, begraven wierd. Hy ſogt de graven van verſcheyden Martelaars op, vercierde deſelve met gepaſte graf-ſchriften, pronkte de kerk van den H. *Laurentius* op, en beſchonk deſelve met veele koſtelijke en uytgeſogte giften; derwaards wierd ſijn ligchaam van de plaats, daar hy eerſt ter aarde beſteed was, naderhand ook vervoerd. By ſijn leven hield hy nauwe gemeenſchap met den H. *Hieronymus*, dien hy veeltijds over den ſin van een duyſtere en moeijelijke Schriftuurplaats raad vraagde, gemerkt deſelve in de Hebreeuwſche taal wel ervaren hem tot genoegen daar in konde te regt helpen. Van ſijne bequaamheden en geleerdheyt konnen wy niets met ſekerheyt giſſen, gemerkt niet veel in geſchrift tot onſe tijden toe overgebleven is. Sijne verhandelingen *Van den Maagdelijken ſtaat*, in rijm en onrijm, daar *Hieronymus* (v) gewag van maakt, ſijn vermiſt. Het boek *Pontificalis* genoemd, (een kort berigt van de Biſſchoppen te Romen) dat hem meermaals toegeſchreven word, is bekend geſchreven te zijn van *Anaſtaſius*, de Opſiender op de boek-kamer te Romen, die eenige eeuwen later gebloeid heeft, doordien de ſtijl ſo wel als de ſtof vry naar de barbaarheyt dier latere tijden ruykt, maar het moet egter ouder zijn, als de tijd van *Anaſtaſius*, indien 't geen *Labbæus* ſeyd (x), waar is, dat hy een afſchrift geſien heeft, geſchreven ten tijde van *Karel den Grooten*, waar in het leven dier Pauſen aan *Damaſus*, eer *Anaſtaſius* gebooren, of in ſtaat was om boeken te konnen ſchrijven, wierd toegeſchreven; immers hy geeft onwrikbare redenen, dat het niet van *Anaſtaſius* is. De H. *Hieronymus*, die *Damaſus* beſt gekend heeft, getuygd (y) van hem, dat hy een verſtandig Man was, byſonder naar de digt-kunde helde ('t welk hy miſſchien in hem, als de drift van ſijn land-aart, eertijds van eenige treffelijke digters vermaard, aanſag), en veele korte gedigten, als Op-en Graf-ſchriften e. ſ. v. gemaakt heeft. Immers eenige derſelve zijn nog heden voor handen.

Margin notes: en begravenis. — Hy was gemeenſaam met Hieronymus. — Van ſijn geleerdheyt, boeken, — en byſonder 't geen *Pontificalis* genoemd word. — Van ſijn digt-konſt.

(v) *De cuſtod. Virgin. ad Euſtoch. p.* 141. (x) *De ſcript. Tom.* 1. *p.* 252. (y) *Ibid. p.* 103.

Damaſius Schriften.

Egte en overgeblevene.	*Vermiſte.*
Epiſtola ad Epiſcopos Orientis. Gr. & Lat.	De Virginitate, & proſa & verſu.
Epiſtola Synodalis ad Epiſcopos Illyrici. Gr. & Lat.	*Onegte.*
Confeſſio fidei Catholicæ ad Paulinum. Gr. & Lat.	Liber Pontificalis.
Epiſtola ad Paulinum Antiochenum de Vitali.	Ad Hieronymum, Epiſtolæ II.
Epitaphia, inſcriptiones, carmina Numero XL.	Epiſtola ad Stephanum & Epiſcopos Mauritaniæ.
Fragmenta quædam apud Gratianum.	Epiſtola ad Proſperum & Epiſcopos Numidiæ.
	Epiſt. ad Epiſcopos Italiæ.
	Epiſt. ad Aurelium Carthaginenſem.

HET LEVEN

VAN

AMPHILOCHIUS,

Bisschop van Iconien.

INHOUD.

Sijn vaderland is niet bekend. Sijn eensaam en afgesonderd leven; nevens Basilius *en* Nazianzenus. *Verdigtsel van sijn inwying tot Bisschop van* Iconien *door een Engel.* Basilius *brief aan hem over sijn verkiesing tot Bisschop. Hy was een van de Gemagtigden der Synode te* Constantinopelen, *om te oordeelen wie tot de Kerkgemeenschap mogt worden aangenomen, en wie niet. Hy steld sig dapper tegen de* Arianen *en andere Ketters, bysonder tegen de* Massilianen. *De opkomst en gronden van die secte; die veroordeeld wierd in een Synode te* Sicla, *daar* Amphilochius *voorsitter in was. Hy was tegenwoordig in een Synode te* Constantinopelen, *om het verschil over den Stoel van* Bostra *te slegten. Sijn hoogen ouderdom. De tijd van sijn sterven is onseeker.* Basilius *had groote agting voor hem, en geeft een loffelijke getuygenis van hem. Verscheyde twijfelagtige en onegte Schriften op sijnen naam. Wat hy geschreven heeft.*

Gissing van Amphilochius vaderland.
Sijn opvoeding.
Hy neemd voor eensaam te leven.
Daar in hy voor een tijd gestremd word.
Hy vertrekt naar de wildernissen.

I. ONseeker is de af-komst en 't vaderland van desen heyligen Man, en geen Schrijver heeft ons aangeteekend wie sijne Ouders geweest zijn, of waar hy gebooren is. Indien het my vry stond te gissen, ik soude uyt een van *Basilius* brieven aan hem oordeelen, dat hy van geboorte een Cappadocier geweest is, waar in ik gesterkt word door den H. *Hieronymus* (*a*), die van dat treffelijk driemanschap, *Basilius*, *Gregorius* en *Amphilochius* spreekende, deselve den naam van Cappadociers geeft. In sijne jongere jaren wierd hy in alle treffelijke wetenschappen en nodige geleerdheyt opgevoed, en wierd een volmaakt leerling. Vervolgens begaf hy sig tot een streng en Monniken leven, en wierd daar in een makker van *Basilius* en *Gregorius Nazianzenus* in de wildernissen van Pontus. Dat was, so het schijnt, al lang te voren vastgesteld tusschen *Basilius* en hem (*b*), dog doordien sijn ouden vader thans vry siek was, wierd hy voor die tijd genoodsaakt t'huys te blijven, so dat hy self niet eens konde uytbreeken, om den Bisschop van Cesareën, wiens geselschap en omgang *Basilius* hem sterk aangepreesen had, op te wagten. Van die huyslijke beletselen ontslagen, begaf hy sig naar de wildernissen, om aldaar de vermakelijkheden so wel, als de moeijelijkheden van een beschouwend leven te genieten. De plaats daar hy sijn verblijf nam, was, indien ik niet qualijk gisse, Ozizalis, een plaats, daar wel geen koorn, maar overvloed van vrugten en kruyden was, en bysonder van koolwortelen (*Coleworts*), immers *Nazianzenus*, als hy *Basilius* op seke-

(*a*) *Epist. ad magn. Tom.* 2. *p.* 327. (*b*) *Vid. Basil. Epist.* 392. *ad Amphil. p.* 398, 399.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ren avond soude ten eeten houden, versogt'er eenige van hem met twee deftige brieven (*c*). *Simeon de vertaalder* (*Metaphrastes*), of wie anders de Schrijver van dat beuselagtig Verhaal is, verteld ons, dat (*d*) hy veertig jaren lang niets als droog en hard brood, en water nuttigde, en in een kluys onder de aarde woonde; dat na verloop van die tijd het Bisdom van Iconien, de hoofdstad van Lycaönien open geraakt zijnde, een Engel by hem quam, die hem drie nagten na malkanderen versogt naar de stad te gaan, en dat eyndelijk de Engel, na dat sy te samen gebeeden hadden, hem by sijn regter hand gevat hebbende, naar die stad en kerk, die sy vol ligten, en ontelbare personen in blinkende klederen vonden, en door het midden derselven tot den Altaar geleydde. Daar gekomen, seyd gemelde Schrijver, gaf hem de Engel het Euangelie-boek in handen, seyde hem, dat de genade Gods hem Bisschop van die plaats gemaakt had, deed het gebed, en sprak den segen over hem, waar op hy aanstonds verdween. Dese vertrokken zijnde, vervolgd de Vertelder, quamen verscheyden Bisschoppen in de kerk, met oogmerk, om hem als Bisschop te bevestigen en in te wyen, dog kreegen van hem tot bescheyd, Dat sy die moeyte konden sparen, gemerkt dat reeds door de Engelen ontrent hem gedaan was; 't welk, gelijk wy konnen denken, hen ongemeen verbaasde, so dat sy, hem den vreede gewenscht hebbende, hunnes weegs gingen. Dit is op het beknoptste het onnosel verhaal van *Amphilochius* bevestiging en inwying tot Bisschop van Iconien, want ik heb het, om den Leser geen ongemak aan te doen, ontsien, so wijd en breed, als het daar voorkomt, uyt te schrijven. Wat daar van is of niet, immers men kan daar uyt sien, hoe vrugtbaar de GriekSche Kerke so wel, als de Latijnsche van Legenden en verdigte vertellingen is.

Daar hy 40. jaren in een onder-aardsche kluys soude geleefd hebben.

En van een Engel tot Bisschop bevestigd zijn.

II. Niet wel kan men aanwijsen de juyste tijd van sijne bevordering tot den stoel van Iconien; het eenige dat men daar van weet, is uyt de *Griekſche Tyd-rekenaar*, dat het geweest is (*e*) onder de regeering van *Valentinianus* en *Valens*, en mogelijk niet lang, na dat de H. *Basilius* tot den Bisschops-stoel van Cesareën bevorderd was. Immers *Amphilochius* gaf aanstonds aan den H. *Basilius* kennis van al 't geen'er gebeurd was, en dat hy ongaarn die last had laten op sijne schouderen leggen, waar op *Basilius* hem, tot antwoord op sijn brief, weder schreef (*f*), hem over de gewenschte verkiesing tot die plaats geluk wenschte, en met eenen ernstig aanmaande, om sijn aanbevoolen ampt dapper en kloekmoedig uyt te voeren. Onderwijlen kreeg onsen Man dag op dag grooter naam, en wierd wegens sijn geleerdheyt en yver voor het regtsinnig Geloof in de aansienlijkste lasten gebruykt; so dat, wanneer in de groote Synode te Constantinopelen, gehouden in het jaar CCCLXXXI, sommige wierden aangesteld, om als Regters te oordeelen, wie tot de Kerk-gemeenschap mogt worden toegelaten of niet, hy, en *Optimus van Antiochien* in Pisidien, last kreegen, om dat in de geheele Asiatische landstreek uyt te voeren. Wanneer twee jaren daar na een tweede Synode, tot het slissen van de Kerkelijke verdeeldheden, van den Keyser beroepen wierd, ging *Amphilochius* vrymoedig tot den Keyser, hem versoekende de Ariaansche by-een komsten, thans tot een ongemeene onbeschaamdheyt gesteygerd, te steuyten; 't welk geen ingang vindende, hy den Keyser, doordien hy den jongen Vorst *Arcadius*, des Keysers soon, daar tegenwoordig, niet wilde groeten, overtuygde, hoe groo-

Amphilochius maakt dat aan Basilius bekend.

Die hem antwoord.

Hy yverd voor de Regtsinnigheyt, en word daar ontrent gebruykt.

Spreekt den Keyser aan tegen ketteryen.

(*c*) *Epist.* 12, 13. *p.* 776. (*d*) *Gest. S. Amphil. Græc. & Lat. à Combef. edita.* (*e*) Τῇ Κ. τῷ Νοεμβρίῳ. *sub. lit.* μ. (*f*) *Epist.* 393. *p.* 400.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

grootelijks hy God verongelijkte, gelijk wy elders breeder hebben opgehaald. Ontrent die selve tijd stelde hy sig dapper tegen de Massaliaansche Ketters. Dese waren een slag van geest-drijvers in de eerste Kerk (g), die al hun godsdienst stelden in het bidden, van gevoelen zijnde, dat sy niets anders te doen hadden, en verwaarloosden niet alleen het geen tot het burgerlijk leven vereyscht word, maar selfs ook alle andere pligten van godsdienstigheyt; ja waren door hun *Enthusiastischen* drift, en duyvelsche verrukkingen aangeset, gewoon by al 't geen sy deeden uyt te schreeuwen, Dat het de beweging en tegenwoordigheyt van den H. Geest was, en, (gelijk gemeenlijk alle ketteryen op vleeschelijkheden uytloopen) in hunne ongodsdienstige vergaderingen sonder onderscheyd te misbruyken sodanige vrouws-persoonen, als hen maar voorquamen. Dese snoode Ketters waren meest in Syrien, dog van daar verdreven, verspreydden sig naar Pamphilien, en de naastgelegene Landschappen. Tegen hen wierd een Synode vergaderd (h) te Sida, een stad in Pamphilien, op de Grensen van Cilicien, daar ses-en-twintig Bisschoppen t'samen quamen, en *Amphilochius*, die, naar het berigt van *Theodoritus* (i), een bysonder boek tegen die kettery geschreven heeft, Voorsitter was. In die Synode wierd die saak in bedenken genomen, en veroordeeld, en door een Synodalen brief van het verhandelde kennis gegeeven aan *Flavianus*, Bisschop van Antiochien, die insgelijks over die selve saak een Synode beriep, waar in *Adelphius*, een leek, en hoofd van die secte, sijne dwalingen aanbood te herroepen en af te sweeren, maar wierd, om dat men sijn berouw gemaakt en geveynsd oordeelde, afgewesen.

Steld sig dapper tegen de Massilianen.

Die beschreven worden.

Sy wierden in een Synode te Sida veroordeeld.

III. Meer vinden wy van *Amphilochius* niet voor het jaar CCCXCIV, wanneer hy ons in een Synode, gehouden te Constantinopelen (k), nevens *Nectarius*, Bisschop van die plaats, *Theophilus van Alexandrien*, en *Theophilus van Antiochien*, en verscheyden andere voorkomt, om het verschil tusschen *Bagadius* en *Agapius*, beyde aan het Bisdom van Bostra meenende regt te hebben, (*Bagadius* was door twee Bisschoppen te rug-en afgeset, 't welk, volgens Kerken-order, ten minsten door drie geschieden moest) te slissen; alwaar, om diergelijke in het toekomende voor te komen, besloten wierd, dat niemand, als door uytspraak, van een Landschaps-Synode soude worden afgeset. Niet lang na die Synode stierf hy, na dat hy tot hooge jaren opgeklommen was. Het *Grieks Kerk-dienst-boek* (l) verseekerd ons, dat hy geleefd heeft tot de tijd van *Theodosius* en desselfs soonen toe. Sijn sterf-dag word jaarlijks vernieuwd op den drie-en-twintigsten *November*. Hy was een man van aansien, die van alle sijne tijd-genooten ten hoogsten eerbied toegedragen wierd. Hy hield een nauwe vriendschap met de twee groote Mannen *Nazianzenus* en *Basilius*, de laatste van welke sulken agting voor hem had, dat hy (gelijk hy in sijne brieven meermaals te kennen geeft) nooit, als wanneer hy met hem konde omgaan, of aan hem schrijven, wel was, in alle voorvallen met hem raad pleegde, en van al het geen hy deed kennis gaf, uyt welken hoofde hy hem onder anderen segd (m), dat sijne dagelijksche brieven hem, οἱονεὶ ἐφημερίδας τοῦ βίου, *voor een dagregister van sijn leven verstrekken konden.* Self droeg *Basilius* sijn boek *van den H. Geest* aan *Amphilochius* op, en schreef, versogt zijnde, aan hem

Amphilochius, lid van de Vergadering te Constantinopelen 394.

Hy sterft in een hoogen ouderdom.

Was alom geagt.

Bysonder van Basilius.

(g) *Vid. Epiph. hæres.* 80. *p.* 450, 451. *Theod. hæret. fab. lib.* 4. *c.* 11. *p.* 242, 243. *Tom.* 4. *Aug. de hæres. c.* 57. *col.* 26. *Damasc. de hæres. p.* 694. (h) *Photii Cod.* 52. *col.* 37. (i) *Ubi supra.* (k) *Ext. act. Syn. lib.* 4. *jur. Græc. Rom. p.* 247. & *Conc. Tom.* 2. *col.* 1151. (l) *Loc. supr. citat.* (m) *Epist.* 395. *p.* 405.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

hem ſijne drie brieven, behelſende 85. Kerkelijke uytſpraken van 't Kerk-beſtier, over voorvallen hem van *Amphilochius* opgegeeven. Ook prijſt hy meermaals (*n*) ſijn ongemeene ſugt, om kenniſſe en waarheyt naar te ſpooren, de klaarheyt van ſijne bevattingen, de vaſtigheyt en onwrikbaarheyt van ſijn oordeel, en verwonderlijke nederigheyt, dat hy, die ſo ongemeen bequaam was andere te leeraaren, doorgaans ſelfs van anderen leeren wilde. Hy heeft veele boeken, tot verdediging van het regtſinnig Geloof, geſchreven, hoewel de Ouden ons ſelf de namen derſelven niet hebben nagelaten; alleenlijk weeten wy van een, genoemd *van den H. Geeſt*, waar van *Hieronymus* ſeyd (*o*), dat het hem van *Amphilochius* is voor-geleeſen. Eenige jaren herwaards ſijn eenige Verhandelingen in 't ligt gekomen op ſijnen naam, dog de meeſte derſelven zijn onegt, ten minſten twijfelagtig; te meer, om dat wy geene ontwijſelbaar egte van hem in handen hebben.

Sijne deugden.

Van ſijne Schriften.

Amphilochius Schriften.

Twijfelagtige.

Oratio in Chriſti Natalem.
In Chriſti Circumciſionem, & de Baſilio.
De occurſu Domini.
In Lazarum Quatriduanum.
In mulierem peccatricem, &c.
In diem Sabbati Sancti.
De pœnitentia, & quod non ſit deſperandum.
Jambica ad Seleucum.

Egte.

Excerpta varia ex Libris Amphilochii, quæ apud veteres extant.

Onegte.

Oratio in S. Deiparam, & Simeonem.
Vita S. Baſilii.

(*n*) *De Spir. S. c.* 1. *p.* 291. *Epiſt. Can.* 1. *p.* 17. & 11. *p.* 27. (*o*) *De Script. c.* 133.

HET LEVEN
VAN
GREGORIUS,
Biſſchop van Nyſſa.

INHOUD.

Gregorius *vaderland, ouders en magen. Opvoeding en genegentheyt tot de welſpreekens-konſt. Hoe hy daar van wierd afgetrokken, en tot de ſtudie der Godgeleerdheyt overgehaald. Sijn bevordering tot het Bisdom van* Nyſſa. *Sijn yver voor de Regtſinnigheyt. Hy word door toedoen der* Arianen *gebannen, en qualijk gehandeld. De Synode van* Antiochien *geeft hem volmagt om de* Ooſterſche *Kerken te beſoeken. Hy reyſd naar* Arabien, *en van daar naar* Jeruſalem. *Sijn onthaal aldaar, en 't beſien van die plaats. Sijn te rug-komſt, en grooten brief tegen de Pelgrimagien naar* Jeruſalem. *Onwraakbare redenen, die hy daar van geeft. Hy beſoekt ſijn ſuſter* Macrina, *en ſtaat haar in het ſterven by. Sijn boek* De animâ & reſurrectione, Van de ſiel en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

en weder-opstanding. *By wat gelegentheyt hy dat schreef. Hy komt op de Synode te* Constantinopelen. *Hy schrijft tegen* Eunomius. *Hy voerd een lijk-reden over de Keyserin* Placilla, *en haar dogter* Pulcheria. *Waar laatst van hem gesproken word. Sijne sonderlinge geleerdheyt en welspreekentheyt. Lijst sijner Schriften.*

Gregorius was uyt Pontus,

en jonger broeder van Basilius.

I. GRegorius was geboren in Pontus, een soon van *Basilius* en *Emmelia*, beyde door hunne godvrugtigheyt, liefddadigheyt, en alle andere Christelijke deugden in geheel Pontus en Cappadocien vermaard. Hy was hun derde soon (onvoorsigtig seggen andere[a], dat hy de oudste was) *Basilius* was de oudste broeder, dog hy wierd met geen minder bekommernis opgevoed als *Basilius*. Hy wierd aangequeekt in alle beschaafde en nodige geleerdheyt; dog hy maakte sijn meeste werk van de welspreekendheyt, waar in hy so ongemeen uytmuntte, en so op geset was, dat *Nazianzenus* sig genoodsaakt vond hem te vermanen(*b*), dat hy dog dien dwasen weg om te verkrijgen τὴν ἄδοξαν ἐυδοξίαν, die onroemwaerdige roem, daar hy so op geset was, wilde afwijken, en hemselven t'eenemaal overgeven aan het ondersoeken van de Goddelijke waarheden, en aan den dienst van de Kerk; en t'effens te bestraffen, Dat hy meer roem sogt in een Redenaar, dan een Christen te zijn. Hier door van het blokken in de redeneer-en cier-spraak-konst afgetrokken, begaf hy sig tot de eensaamheyt, en de levens-wijse der Monniken. Hier vond hy gelegentheyt, om den raad van *Nazianzenus* in te volgen, en gaf sig t'eenemaal over aan de studie der Godgeleerdheyt, en der Heyliger Schriftuur, en om de nauwste kennis te krijgen van de Kerk-verschillen dier eeuw, waar in hy, dus doende, niet minder begon uyt te munten, als in de studiën, die hem te voren so aangenaam geweest waren.

Had ongemeene drift tot de welspreekenskonst;

daar hem Nazianzenus afbrengt.

Sijn verder leven en ondersoek in de saken der Godgeleerdheyt.

Hy word Bisschop van Nyssa.

II. Hy wierd bevorderd tot het Bisdom van Nyssa, een stad op de grensen van Cappadocien, en van sommige geteld onder de steden van kleyn Armenien, *Stephanus*(*c*) teld niet min dan tien plaatsen, die dien naam hadden, de agtste van de selve steld hy, als gelegen op den berg Caucasus; maar of hy daar mede die, daar onsen *Gregorius* Bisschop was, meend, kan ik niet seggen. Ook kan men de juyste tijd van sijn bevordering tot die Bisschops-plaats niet aanwijsen; immers dat hy reeds Bisschop was, als *Nazianzenus* van *Basilius* tot Bisschop van Sasima gekoren wierd, blijkt seker uyt de reden-voering, met welke dese welspreekende Man hem onthaalde, als hy, daags te voren bevestigd zijnde, hem quam besoeken. Maar 't zy daar ontrent hoe het wil, hy toonde sig in sijn stand-plaats een dapper voor-vegter voor het Niceensch Geloof, en ging de Arianen sodanig te keer, dat hy niet lang daar na(*d*), door bevel van den Keyser *Valens*, gebannen wierd. Om welke last uyt te voeren, de Stadhouder van dat Gewest, dien het aanbevolen was, een Synode van Galatische Bisschoppen, die het met het Ariaansch gevoelen hielden, in het midden van de winter vergaderde, die hem, enkelijk op de beschuldiging van een slegt en ongeagt man, afsette, en tot een ballingschap veroordeelde. Vervolgens ging deselve naar Nyssa, daar hy een vergadering van Bisschoppen uyt Pontus en Galatien t'samen geroepen hebbende, in sijn plaats een ander, die bediening onwaerdig, aanstelde. Uyt de brief van desselfs broeder aan

Naspooring van de tijd wanneer.

Hy was een voorvegter voor de regtsinnigheyt.

Waarom hy gebannen wierd.

(*a*) *Auct. præf. præfix. Edit. Lat. oper. Nyssen. & inde Centur. Magdeb. Cent.* 4. *col.* 532.
(*b*) *Epist.* 43. *p.* 804. (*c*) *De urbib. in* Νύσαι. *p.* 500. (*d*) *Basil. Epist.* 264. *p.* 263. *Nyss. vit. Macrin. p.* 188, 192.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Abyrtius (e), en uyt ſijne eygene klagten blijkt, dat hy by ſijn wegvoeren onſagt gehandeld, beboet, geſtooten, herwaards en derwaards geſlingerd, en voor de woede en dertelheyt des volks bloot geſteld wierd; 't welk hem te harder viel, om dat hy geen ongemakken gewend was, en wegens ſijn ſwakheyt daar niet tegen konde.

Dat 7. of 8. jaren duurde.

Sijne ballingſchap duurde ſeven of agt jaren lang, waar in hy veele trooſt-brieven ontfing van vrienden, en byſonder van *Gregorius Nazianzenus* (f), en ondertuſſchen niet naliet dat land door te gaan, goed te doen aan allen, ſig te kanten tegen de lagen der vyanden, en anderen in het ware Geloof te verſterken.

Hy word gemagtigd de Ooſterſche Kerken te beſoeken.

Herſteld zijnde, wierd hy in het Concilie te Antiochien, ontrent negen maanden na de dood van *Baſilius*, in het jaar onſes Heeren CCCLXXVIII, nevens eenige andere uyt die Vergadering, belaſt de Ooſterſche Kerken, door de laatſte vervolging der Arianen deerlijk geſlingerd, te beſoeken, tot welken eynde hy niet lang daar na de reys

Reyſd tot dien eynde op 's Keyſers koſten naar Arabien,

aannam naar Arabien, waar toe hem uyt de gemeene beurs de onkoſten betaeld wierden, volgens order van den ſeer godvrugtigen Keyſer, gelijk hy ſelf ſegd (g), dat is, van den Keyſer *Theodoſius*, die ontrent die tijd tot Rijks-genoot aangenomen was; 't welk wy ontwijfelijk vaſtſtellen, gemerkt wy hem niet lang daar na, te weeten op den ſeven-en-twintigſten *February* des jaars CCCLXXX vinden een Wet gegeeven te hebben (h), waar by alle Biſſchoppen wierden verſogt ſorg te dragen, dat het Geloof door onwetenheyt en onagtſaamheyt niet mogt verraden worden; waar toe hy reden had, om dat ten tijde van ſijn Voorſaat verſcheydene ſulke onwetende en ontrouwe, waarſchijnlijk om een quade ſaak te helpen goed maken, bevorderd waren.

en van daar naar Jeruſalem.

De ſaken van de Arabiſche Kerken hebbende afgedaan, wendde hy ſig naar Jeruſalem, doordien hy beloofd had met de Biſſchoppen van dat Geweſt te ſpreeken, en hunne hervorming te helpen voortſetten. Daar komende, wierd hy ſeer beleefd onthaald van drie godvrugtige Mevrouwen, *Euſtathia*, *Ambroſia* en *Baſiliſſa*, alle daar van grooten rang en aanſien.

Hoe hy het daar vond.

Het verblijdde hem niet weynig (i), die plaatſen te mogen ſien, daar de Sone Gods op aarde gewandeld had; en nog meer, dat hy daar ſulke godvrugtige ſielen, die de geeſtelijke gedenk-plaatſen van *Chriſtus* geboorte, leven, dood en opſtanding waren, ontmoetede. Maar deſe waren daar, helaas! dun geſaaid: want eerlang merkte hy, dat die plaats ten meerderen-deele met allerley ſonden, en byſonder met ſcheuringen en verdeeldheden overſtroomd was, ſo dat ſommige ſijn gemeenſchap ſchuwden, en andere, om ſo te ſpreeken, ſelfs een altaar tegen hem opregteden. Dit deed hem binnen korten van die plaats affien, en met droefheyt weder-keeren naar de hoofd-ſtad (ik ſtel vaſt, dat hy daar door verſtaat Antiochien, de hoofd-plaats van het Ooſten, daar hy den Monnik *Olympius*, de Heylige plaatſen te Jeruſalem (k) gaande beſoeken, aantrof), van waar hy aan de drie Mevrouwen te Jeruſalem een brief ſchreef, waar in hy haar ſijne gedagten van 't geene hy aldaar geſien had ontdekte, en waarſchouwde, om ſig door die haar als een buyt ſogten weg te voeren, niet te laten verleyden. By gelegentheyt van die reys was'er iemand, die hem, als een vriend, raad vraagde, Of (l) het een weſentlijk gedeelte van de Religie was (ſo wierd het, gelijk het ons toeſchijnt, van eenige Monniks-geſinde opgevat) naar Jeruſalem in bedevaard

(e) *Baſil. Epiſt.* 358. *p.* 351. (f) *Vid. Naz. Epiſt.* 34, 35. (g) *Nyſſ. Epiſt. de eunt. Hieroſ. Tom.* 2. *p.* 1086. (h) *Ext. Cod. Theod. lib.* 16. *tit.* 2. *leg.* 25. (i) *Epiſt. ad Euſtath. &c. p.* 1088. & 1093. (k) *De vit. Macrin. init.* (l) *Vid. Epiſt. de eunt. Hieroſ. in init.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

devaard te reysen? Waar op hy in sijn antwoord berigt van *neen* gaf; „Gemerkt, *seyde hy*, onsen Saligmaker ons door geen gebod dese pligt „belast, nog ook als noodsakelijk ter saligheyt aangeweesen heeft; dat „sodanige reysen niet konden gedaan worden, als met seekere ongemak- „ken voor het ligchaam en siel; dat de genade Gods en dessels gunst aan „geen Golgotha, of Olijf-berg bepaald, en onsen Heyland op die plaat- „sen, naar den ligchame, niet tegenwoordig is; dat men den geest Gods meer „te verwagten had in Cappadocien, daar God opregtelijk en met ernst ge- „diend wierd, dan te Jerusalem, daar alle soorten van sonden en onge- „regeldheden so geweldig waren doorgebrooken; dat hy wel self daar „was geweest, dog niet so seer om sigselven te voldoen, als om de Kerk, „daar het nodig was, dienst te doen, also hy reeds van *Christus* leven „en dood ten vollen was verseekerd geweest, eer hy ooit Betlehem of „Calvarien gesien had, en daar niet anders had geleerd, als dat'er t'huys „meer godsaligheyt is als aldaar; dat de verandering van plaatsen ons „niet nader by den hemel brengt, maar God by ons komen wil in alle „plaatsen, mits dat de siele een bequame woon-plaats voor hem zy; „maar, *seyd hy*, indien gy met sonden en wellusten besmet zijt, gy „soud, al had gy uw woon-plaats op den Olijf-berg, of op Golgotha, al „so verre van sijne tegenwoordigheyt, geselschap en gunst af zijn, als „of gy nooit het minste van hem gehoord had. Een redeneering, die de leer en 't gebruyk van de Roomsche Kerk, in 't stuk van Pelgrimagien, so doodelijken wonde geeft, dat se, die slag so veel mogelijk gesogt hebbende te ontwijken, het veld moeten ruymen, en de geheele saak opgeven. Maar het is hier mijn werk niet daar op te staan. *Gregorius*, t'huys gekomen, ging sijn lieve suster *Macrina* besoeken, die hy, ter oorsaak van sijne ongemakken, in veele jaren niet gesien had. Wel te pas quam hy daar, want sy lag op haar sterven; weshalven hy met haar bad, haar zegende, in de laatste uuren met sijne troost-redenen versterkte, en behoorlijk sag ter aarde brengen, daar van hy een wijdloopig verslag geeft in de beschrijving van haar leven. By die gelegentheyt schreef hy sijn deftig boek *De anima & resurrectione*, *Van de siele en opstanding*, om sijne gedagten over die treffelijke stoffen te uyten. (daar in egter door een nieuwer Schrijver eenige leer-stukken van *Origenes* zijn ingelast; een lot, dat ook eenige andere sijner verhandelingen ten deele gevallen is.)

Sijn oordeel over het besoeken der H. plaatsen te Jerusalem.

Hy besoekt sijn stervende suster Macrina.

Schreef by die gelegentheyt sijn boek *De anima & resurrectione.*

III. Niet lang na sijne Arabische reys wierd hy beschreven, om op de Synode te komen van Constantinopelen. Derwaards reysende, nam hy mede de twaalf, (of, naar de verdeeling van anderen, de dertien) boeken, die hy tot verdediging van sijn broeder *Basilius* geschreven had tegen *Eunomius*. Dese *Eunomius* had wel geroemd al 't geen *Basilius* tegen sijn secte en gronden geschreven had te willen beantwoorden, dog derfde sijn boek, so lang dien grooten Man leefde, niet in 't ligt geven, en begon het eerst na dessels dood onder het volk te brengen, weshalven onsen *Nyssenus* de saak opvatte, en te gelijk de waarheyt en eere van sijnen broeder verdedigde. Dese boeken las hy *Nazianzenus* en *Hieronymus (m)*, thans te Constantinopelen onder het opsigt van dien goeden Man, voor. In die Synode komt hy ons als een voornaam lid voor; immers sijn goeddunken wierd in de gewigtigste voorvallen meest ingevolgd, en, wanneer geoordeeld was, dat de Geloofs-belijdenis, bysonder in den artijkel van den H. Geest, noodsakelijk nader diende verklaard te worden, hy belast om daar van een ontwerp te ma-

Van sijne boeken tegen Eunomius.

Sijn agting en verrigting in de Synode te Constantinopelen.

 ken,

(m) Hieron. de Script. c. 133.

ken (*n*), 't welk naderhand het Constantinopolitaansche genaamd wierd dog by ons onder den naam van *het Niceensch Geloof* voor komt. Ja hy voerde, als *Meletius*, de bejaarde Bisschop van Antiochien, ten tijde van de Synode overleed, voor die aansienlijke Vergadering een lijk-reden over hem (*o*), en wierd, eer de Vergadering scheydde, gekoren tot een van de twee Gemagtigden, om in het geheele Gewest van Pontus iemand tot de gemeenschap met de regtsinnige Kerk aan te neemen, of niet. Weynige jaren daar na predikte hy over de dood van de Keyserin *Placilla* (*p*), gelijk hy even te voren gedaan had over haar dogter de Princes *Pulcheria* (*q*), die, nog maar een kleyn kind, even voor haar overleden was. Hier mede moeten wy van *Gregorius* levensbeschrijving afscheyden, also ons daar niets, dat gedenkwaerdig is, verder van voorkomt.

Hy predikt over de dood van de Keyserin, e.s.v.

Hy was getrouwd.

IV. Hy was een getrouwd Man, en had (*r*) van dien tijd af, dat hy Bisschop wierd, tot sijn vrouw *Theosebia*. *Nazianzenus* schreef hem over haar dood een troost-brief (*s*), waar in hy haar ongemeene lof nageeft. Hy bereykte vry hooge jaren, en leefde nog, als de H. *Hieronymus* sijn lijst van de Kerkelijke Schrijvers in het jaar CCCXCII opstelde, en was self nog twee jaren daar na op de Synode te Constantinopelen, om, gelijk uyt *de Handelingen van dat Concilie* blijkt, het verschil tusschen *Agapius* en *Bagadius* over de Bisschops-plaats van Bostra, nevens anderen te helpen beslegten. Van sijn dood hebben wy geen ander bescheyd, als dat deselve in de Westersche Martelaars-boeken gesteld word op den negenden *Maert*, en in de Grieksche op den tienden *January*. Hy was een eerwaerdig Man, so om dat hy een duydelijke en cierlijke manier van spreeken en schrijven had, en van een sneedig oordeel was, als om dat hy godvrugtig en stigtelijk leefde. *Photius* uyterd (*t*) sijn gevoelen over *Gregorius* boeken tot verdediging van sijn broeder *Basilius* tegen *Eunomius*, dat sijn manier van spreken, in vergelijking van andere Redenaars, klaar, cierlijk en vermakelijk is, en, hoewel hy niet so breed uytweyd, als wel *Theodorus*, Bisschop van Antiochien, (die het selve Werk, en by de selve gelegentheyt, had onder handen gehad) egter denselven verre te boven gaat in soetigheyt en cierlijkheyt van sijn spreeken, en in de meenigte van sijne bewijs-redenen, waar door hy sijn party kragtig ter aarden werpt, en de gronden van dessels godloose stellingen om verre smijt. Hy voltrok het *Hexaemeron*, of, *de redeneering over de ses-daagsche schepping*, die van sijn broeder *Basilius* begonnen was, op die juyste voet, als het dien grooten Man sijn broeder begonnen had. Veele andere treffelijke Werken heeft hy, als blijken van sijn geleerdheyt en welspreekendheyt, nagelaten, die meest alle nog heden voor handen zijn.

Den tijd van sijn sterven word nagespoord.

Van Gregorius stijl en boeken.

(*n*) *Niceph. lib.* 12. *c.* 13. *p.* 245. (*o*) *Socr. lib.* 4. *c.* 26. *p.* 244. & *lib.* 5. *c.* 8. *p.* 265. (*p*) *Ext. Oper. Tom.* 2. *p.* 956. (*q*) *Ext. ibid. p.* 946. (*r*) *Vide lib. ejus de virgin. c.* 3. *p.* 548, 549. *Niceph. lib.* 11. *c.* 19. *p.* 137. (*s*) *Epist.* 95. *p.* 846. (*t*) *Cod.* 607. *col.* 9.

Gregorius Schriften.

Egte.

Hexaemeron, seu de opere sex dierum.
De hominis opificio Liber.
De vita Mosis, seu de vita perfecta.
In Psalmorum inscriptiones Tract. II.
In Psalmum sextum de Octava.
In Ecclesiastem Conciones VIII.
In Cantica Canticorum explanatio.
De Oratione Dominica Homiliæ V.
De vita beata comparanda Orationes VIII.

In

In illud Apostoli, 1 *Cor.* 15. Quando sibi subjecerit, &c.
De imagine Dei in homine libellus.
Epistola de Ventriloqua seu Pythonissa.
Oratio in suam ordinationem.
Contra Apollinarem.
Contra Fatum.
Tractatus de communibus notionibus adv. Græcos.
De Anima.
Epistola Canonica ad S. Letoium.
In eos qui differunt baptisma.
De fugienda fornicatione in 1 *Cor.* 6. 18.
In mulierem peccatricem, & eos qui durius alios judicant.
De pauperibus amandis.
In Pentecostem Oratio Lat.
Contra Eunomium Libri XIII.
Tres Deos dici non oportere.
De fide ad Simplicium Tribunum.
Catechetica Magna, Oratio.
De Virginitate vera & incorrupta.
Contra Manichæos Syllogismi X.
De Anima & Resurrectione Dialogus.
Adv. Apollinarem ad Theophilum.
Quid nomen professiove Christiani sibi velit.
De perfectione Christiani ad Olympium.
De proposito secundum Deum.
In eos qui ægrè ferunt reprehensiones.
De infantibus qui præmature abripiuntur.
In diem natalem Christi.
De S Stephano Protomartyre Oratio.
De sancto Christi baptismate.
De sancto Paschæ festo, & resurrectione Domini Orat. V.
De Ascensione Domini.
De occursu Domini, & Simeone.
De Deitate Filii, & S. S. & de Abraham.
In laudem Basilii M. fratris Oratio.
In laudem SS. XL. Martyrum Orationes III.
In funere Pulcheriæ Oratio consolatoria.
De Placilla Augusta Oratio funebris.
Vita S. Gregorii Thaumaturgi.
De laudibus S. viri ac Martyris Theodori.
De magno Meletio Oratio funebris.
Encomium S. Patris Ephraim Syri.
Non esse dolendum ob eorum obitum, qui in fide &c.
Epistola ad Flavianum.
Oratio de iis, qui adeunt Hierosolymam.
Epistola ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam.
Vita S. Macrinæ, sororis.
In principium jejuniorum Oratio.

Onegte.

In hominis creationem Orationes II.
De Trinitate adversus Judæos ex V. T. Testimonia Lat.
De differentia substantiæ & hypostaseos ad Petrum fratrem.
De Philosophia Libri VIII, [sunt Nemesii.]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

TYD-TAFEREEL, of LYST
VAN 'T GEEN IN DE
VIERDE EEUW
onder de regeerende
KEYSERS
EN
BURGERMEESTERS
ontrent Kerkelijke ſaken en anderſins is voorgevallen.

't Jaar Chriſti.	Roomſche Keyſers.	Burgermeeſters.	Kerkelyke voorvallen, e. ſ. v.
300	Dioclet. van den 17. Sept. 16 17	Conſtantius Chlorus Cæſar voor de derde maal. Galerius Armentarius, Cæſar III.	*Petrus* word Biſſchop van Alexandrien na de dood van *Theonas*.
301	17 18	Poſthumius Titianus II. Fl. Popilius Nepotianus.	*Diocletianus* ſegepraal te Romen, over het overwinnen der Perſianen. De Chriſtenen te Romen worde qualijk gehandeld.
302	18 19	Conſtantius Chlorus, Cæſar IV. Galerius Cæſar IV.	*Diocletianus* komt weder te Nicomedien, en pleegd met *Galerius* raad over 't vervolgen der Chriſtenen.
303	19 20	Diocletianus Imper. VIII. Maximianus Herculius, Aug. VII.	De Diocletiaanſche vervolging begind den 23. *February* te Nicomedien, en ſtraks daar na alom.
304	*Conſtantinus* en *Galerius*. 20 1	Diocletianus IX. Maximianus Herculius VIII.	De vervolging word in het Ooſten ſcherp voortgeſet.
305	1 2	Conſtantius Imperator V. Galerius Maximianus Armentarius Aug. V.	*Diocletianus* en *Herculius Maximianus* ſtaan de Rijks-regeering af. *Galerius* komt in ſijn plaats in het Ooſten, en ſet de vervolging voort.
306	* *Conſtantin. de Groote.* 2 Van den 25. July. 3 1	Conſtantius Imper. VI. Imperat. Galerius VI.	*Conſtantinus de Groote* volgd ſijn vader *Conſtantius* in de regeering. *Maxentius* werpt ſigſelven tot Keyſer op te Romen.

* Daar zijn'er, die de dood van *Conſtantius*, en het in de regeering volgen van *Conſtantinus* ſtellen op het jaar CCCV; maar wy volgen de gemeene rekening, als ſekerder en beter gegrond.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelyke voorvallen, e. s. v.
307	*Constantinus de Groote.* 1 2	Constantinus Magn. Aug. Maximianus Herculius IX.	*Licinius* word van *Galerius* den Keyser tot mede-Keyser aangenomen.
308	2 3	Maximianus Herculius X. Galerius Maximianus VII.	Een Vergadering van 270. scheur-sieke Bisschoppen, en overgevers in Africa. *Epist. August.* 48. *ad Vincent.*
309	3 4	Consules incerti, *aliis* Maxentius II. Romulus II.	*Pamphilius*, *Eusebius* waerde vriend, word gemartelizeerd. Een geheele stad in Phrygien ondergaat het Martelaarschap.
310	4 5	Consules incerti, *aliis* Maxentius III. solus.	Ontrent het eynde van dit, of begin van het volgende jaar nam de vervolging in Palestina, en de Oostersche Gewesten een eynde.
311	5 6	Galerius Maximianus VIII. Licinius Augustus, *aliis.* Rufinus & Eusebius	*Petrus*, Bisschop van Alexandrien, word gemartelizeerd, den 24. of 26. *November.* *Lucianus* lijd te Nicomedien.
312	6 7	Imper. Constantinus II. Imper. Licinius II.	*Constantinus* heeft een gesigt van het kruys, en overwind *Maxentius.* De vervolging neemd een eynde ontrent het eynde van het jaar.
313	7 8	Imper. Constantinus III. Licinius Augus. III.	Verscheyden Wetten van *Constantinus* tot begunstiging van de *Clergie* en Christenen. *Maximus* laatste Plakaat voor deselve.
314	8 9	Cejonius R. Volusianus. Annianus.	Een Synode te Arles over de saak van *Cæcilianus* en *Donatus.* Concilien te Ancyra, en Neocæsarea gehouden in dit, of (so andere willen) in het volgende jaar.
315	9 10	Constantinus M. IV. Licinius Aug. IV.	Verscheyden voorregten en vryheden de Kerk gegeven door *Constantinus.* Ontrent dese tijd begon *Arius* sijne ketteryen opentlijk uyt te braken.
316	10 11	Ruf. Cejonius Sabinus. Rufinus Proculus.	*Licinius* begind op nieuws de Christenen te vervolgen. *Diocletianus* sterft den 3. *December* te Salona.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelijke voorvallen, e.s.v.
317	Constantin. de Groote. 11 12	Ovinius Gallicanus. Septimius Bassus.	*Crispus* en de jonge *Constantijn* worden mede-Keysers. Vreede gemaakt tusschen *Constantinus* en *Licinius*.
318	12 13	Imp. Licinius V. Crispus Cæsar.	*Arius* wijkt uyt Alexandrien, en vlugt naar Palestina, alwaar hy de Bisschoppen vleyd, om sijn saak aan te neemen.
319	13 14	Constantinus M. V. Licinius junior Cæsar.	Waarseggeryen en Wicchelaryen worden verboden. De *Clergie* word vry-gekeurd van alle openbare lasten.
320	14 15	Constantinus M. VI. Constantinus junior Cæsar.	Groote verbeteringen ontrent het leven te Romen ingevoerd, gelijk uyt verscheyden Wetten in het *Codex Theodosianus* blijkt
321	15 16	Crispus Cæsar II. Constantinus junior II.	Een Wet tot het onderhouden van des Heeren dag. Verscheyden andere tot begunstiging van de Kerk, en tegen de Heydensche bygeloovigheden.
322	16 17	Petronius Probianus. Anicius Julianus.	Hongersnood in Africa: order derwaards gesonden om de Armen uyt de gemeene beurs te helpen.
323	17 18	Acilius Severus. Junius Rufinius.	*Licinius* word t'eenemaal verslagen door *Constantinus*, wiens Willekeuren en Wetten hy ten deele in dit, ten deele in het volgende jaar afschafte.
324	18 19	Crispus Cæsar III. Constantinus junior II.I	*Hosius*, Bisschop van Corduba, word met brieven van *Constantinus* gesonden naar Alexandrien, om 't verschil tusschen *Alexander* en *Arius* te slegten; dog te vergeefs.
325	19 20	Paulinus. Julianus.	Het eerste algemeene Concilie te Niceën, daar *Arius* en sijne gronden wederlegd en veroordeeld wierden.
326	20 21	Constantinus M. VII. Constantius Cæsar.	*Athanasius* word gekoren tot Bisschop van Alexandrien (in het 28. jaar sijnes ouderdoms: *sie desselfs leven 4. Afdeel. §. 1.*) Order van *Constantinus* om te Jerusalem een pragtige kerk te bouwen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

's Jaar Christi.	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelyke voorvallen, e. s. v.
327	*Constantin. de Groote.* 21 22	Fl. Valerius Constantinus. Maximus.	De godvrugtige *Helena*, moeder van den Keyser *Constantinus*, sterft. Het Christendom word in de woester landen uytgebreyd.
328	22 23	Januarius. Justus.	*Eusebius* en *Theognis* worden van hun bannissement ontslagen (gelijk ook even te voren *Arius*) onder voorwendsel van het Niceensch Geloof te onderteke-nen.
329	23 24	Constantinus M. VIII. Constantinus Cæsar IV.	De Arianen en Meletianen spannen t'samen, om tegen *Athanasius* by den Keyser te klagen, die hun boosheyt ontdekt.
330	24 25	Gallicanus. Symmachus.	Constantinopelen voor twee jaren begonnen, word nu voltrokken, en op den 11. *May* plegtelijk ingewyd.
331	25 26	Annius Bassus. Ablavius Ægyptius.	*Macarius*, Bisschop van Jerusalem, sterft ontrent dese tijd; in dessels plaats komt *Maximus*.
332	26 27	Pacatianus. Hilarianus.	*Athanasius* word belast hemselven te suyveren van het vermoorden van *Arsenius*. Hy vind die man nog levendig.
333	27 28	Dalmatius. Xenophilus.	De Heydensche bygeloovigheden worden afgeschaft, hunne Tempelen gesloten, of afgeworpen, en de renten en verdere inkomsten derselven hen benomen.
334	28 29	Optatus. Paulinus.	Een Wet, waar door weduwen, weesen, Armen en swakken vryheyt gegeeven word, dat se hunne geding-saken aan het Hof niet behoeven te vervolgen. Een Synode te Cesarea, daar *Athanasius* weygerd te verschijnen.
335	29 30	Constantius. Albinus.	Een Synode van de Arianen te Tyrus in *Augustus* en *September*, daar *Athanasius* veroordeeld, en afgeset word. De groote Kerk te Jerusalem word ingewyd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Chriſti.	Roomſche Keyſers.	Burgermeeſters.	Kerkelijke voorvallen, e.ſ.v.
336		30 Nepotianus. 31 Facundus.	*Athanaſius* word op nieuws by den Keyſer te Conſtantinopelen van de Arianen beſchuldigd. Hy word gebannen naar Trier. *Arius* ſterft.
337	*Conſtantin.* met ſijne broeders. Van den 22. *Mey*,	31 Felicianus. 1 Titianus.	*Conſtantinus de Groote* ſterft den 22. *Mey*. *Athanaſius* word op den 17. *Juny* des ſelven jaars van den jongen *Conſtantinus* ontſlagen van ſijn ballingſchap.
338		1 Urſus. 2 Polemius.	Niſibis word door het gebed van *Jacobus*, Biſſchop van die plaats, wonderbaarlijk verloſt van de belegering des Konings van Perſien.
339		2 Conſtantius Auguſtus II. 3 Conſtans Auguſtus.	De Arianen beſchuldigen *Athanaſius* met brieven by de drie Keyſerlijke broeders.
340	*Conſtantin.* de jonge vermoord.	3 Acyndinus. 4 Proclus.	De jonge *Conſtantinus* word vermoord te Aquileja, ontrent het begin van *April*.
341		4 Marcellinus. 5 Probinus.	De Synode te Antiochien (gebynaamd in *Encæniis*) ſet *Athanaſius* af, en eenen *Gregorius* in ſijn plaats. *Athanaſius* vlugt naar Romen.
342		5 Conſtantius Auguſtus. III. 6 Conſtans Auguſt. II.	*Athanaſius* word vrygeſproken in een Synode te Romen. Oproer te Conſtantinopelen over hunnen Biſſchop *Paulus*.
343		6 Placidius. 7 Romulus.	De dood van *Paulus*, den ouden Kluyſenaar. *Conſtantius* begiſtigd de Kerk met eenige vryheden.
344		7 Leontius. 8 Salluſtius.	De vervolging der Chriſtenen in Perſien begon in het voorgaande jaar, en wierd nu ſcherp voortgeſet.
345		8 Amantius. 9 Albinus.	Een tweede Synode te Antiochien, waar in een breede Geloofs-belijdenis opgeſteld, en naar het Weſten over-geſonden wierd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelijke voorvallen, e.s.v.
346	9 10	Post. C. Amantii & Albini. *aliis* Constantius IV. Constans III.	Een Synode te Milanen, welk de boodschap en Geloofsbelijdenis der Oostersche Bisschoppen afwijst en verwerpt.
347	10 11	Rufinus. Eusebius.	Een Synode te Sardica. De Oostersche Bisschoppen willen aldaar met de Westersche niet vergaderen; egter word *Athanasius* gehoord, vry-gesproken en hersteld.
348	11 12	Philippus. Salias.	*Gregorius*, Bisschop van Alexandrien, sterft in dit jaar, 10 maanden na het Sardicaans Concilie.
349	12 13	Ulpius Limenius. Aco Catullinus.	*Photinus* word in een Synode te Sirmium afgeset, dog aangehouden van sijn volk. *Athanasius* weder ingeroepen zijnde, wagt te Antiochien op de komst van *Constantius*.
350	13 14	Sergius. Nigrinianus.	De goede Keyser *Constans* word verraderlijk vermoord door *Magnentius*. *Athanasius* word met blijdschap ontfangen te Alexandrien.
351	14 15	Post. C. Serg. & Nigrinian. *aliis* Magnentius Imper. Gaiso.	Boven Jerusalem word in de lugt een kruys gesien op Pinxter-dag. Een Synode te Sirmium tegen *Photinus*.
352	15 16	Constantius Aug. V. Constantius Gallus, Cæsar.	*Constantius* scherpe handeling tegen de Joden in Palestina om hun oproer. *Julius*, Bisschop van Romen, sterft den 12 *April*. *Liberius* komt den 8 *Mey* in desselfs plaats.
353	16 17	Constantius Aug. VI. Constantius Gallus II.	*Athanasius* word van de Arianen in een Synode te Arles veroordeeld: de Afgesondenen van den Paus stemmen dat toe. *Paulinus*, Bisschop van Trier, word om sijn weygering gebannen.
354	17 18	Constantius Aug. VII. Constantius Gallus III.	*Gallus* word ter dood overgegeeven. *Julianus* komt te Atheenen, en verkeerd aldaar met *Basilius* en *Nazianzenus*.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelijke voorvallen, e. s. v.
355	18	Arbetio.	Een Concilie door *Constantius* vergaderd te Milanen, waar in *Athanasius* afgeset, en verscheyden regtsinnige Bisschoppen om het niet ondertekenen gebannen worden.
	19	Mavortius Lollianus.	Ontrent die selve tijd wierd *Liberius* van den Keyser gebannen naar Thracien.
356	19	Constantius Aug. VIII.	*Gregorius de Cappadocier* in een Vergadering te Antiochien Bisschop gemaakt van Alexandrien: gaat by sijn overkomst wreed te werk. *Athanasius* neemt de vlugt.
	20	Julianus Cæsar.	
357	20	Constantius August. IX.	Een Ariaansch Synode te Sirmium; dat maakt een ontwerp van een Geloofs-belijdenis. *Hosius* word gedwongen deselve te ondertekenen.
	21	Julianus Cæsar II.	
358	21	T. Fabius Datianus.	Een nieuwe Geloofs-belijdenis opgesteld in een volgende Synode te Sirmium. *Liberius*, die ondertekenende, word van sijn ballingschap ontslagen, en hersteld op sijnen stoel.
	22	Neratius Cerealis.	
359	22	Eusebius.	Nog een Belijdenis ontworpen te Sirmium, daar de namen der toenmalige Burgermeesters by uytgedrukt staan (*).
	23	Hypatius.	Een Synode van de Westersche Bisschoppen te Ariminen, en een ter selver tijd van de Oostersche te Seleucien.
360	23	Constantius Aug. X.	Een Synodale by-een-komst van Arianen te Constantinopelen, op den 27. *January*, daar verscheyden partyen ontdekt worden. De Belijdenis van Ariminen word'er goedgekeurd.
	24	Julianus Cæsar III.	
361	24	Taurus.	*Constantius* sterft te Mopsucrene in Cilicien, (so sommige willen) den 5. *October*, maar naar de meeste den 3. *Nov.*
	25 *Julianus* van den 3. Novemb. af.		
	1	Florentius.	*Julianus* begint sig opentlijk te verklaren voor het Heydendom.

* *Valesius* en sommige anderen (sie d'aanteken. over *Sozom. p.* 125.) willen, dat te Sirmium maar vier Synoden gehouden zijn; te weten, in de jaren 349, 351. 357, 358; maar het blijkt uyt de Belijdenis daar opgesteld, daar de toen regeerende Burgermeesters genoemd worden, dat in dit jaar aldaar weder een Synode gehouden is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	Roomsche Keysers.		Burgermeesters.	Kerkelijke voorvallen, e. s. v.
362		1	Mamertinus.	Verscheyden middelen van *Julianus* tot het uytroeijen van het Christendom gebruykt.
		2	Nevita.	*Athanasius* moet weder vlugten van Alexandrien.
363	*Jovianus* van den 27. *Juny* af.	2	Julianus Aug. IV.	*Julianus* word gewond in de slag tegen de Persen, en sterft.
		1	Sec. Salustius Promotus.	*Jovianus* volgd hem in de regeering. Hy begunstigd *Athanasius*, en de Regtsinnigen.
364	*Valentinian.* met *Valens* van den 25. *Febr.* af.	1	Jovianus Augustus.	*Valens*, de Keyser in het Oosten, begint het met de Arianen tegen de Regtsinnigen te houden.
		1	Varronianus ejus Filius.	
365		2	Valentinianus Aug.	Een Synode te Lampsacus gehouden van de Macedoniaansche en half-Ariaansche party. De oude Geloofs-belijdenis te Antiochien word hier bevestigd.
			Valens Aug.	
366		3	Gratianus Nobiliss.	*Valens* sluyt de kerken der Novatianen, en dringt de half-Arianen de Ariaansche belijdenis te ondertekenen.
			Diglaiphus.	
367		4	Lupicinus.	*Eustathius*, *Sylvanus* en *Theophilus* van de Synode te Lampsacus afgesonden gaan op reys, en bedriegen *Damasus* en de andere Westersche Bisschoppen.
			Jovinus.	
368		5	Valentinianus Aug. II.	De Macedoniaansche afgesondenen worden by hunne terugkomst door een Synode van Tyrus aangenomen en hersteld.
			Valens Aug. II.	*Basilius* komt naar huys uyt sijn eensaamheyt, en is besig te Cesareën.
369		6	Valentinianus Nobiliss.	*Hilarius* reysd naar Milanen, om den Ariaanschen Bisschop *Auxentius* te wederleggen; komt weder t'huys en sterft.
			Sext. Aurelius Victor.	
370		7	Valentinianus Aug. III.	De Regtsinnigen worden scherp vervolgd door *Valens*.
			Valens Augustus III.	*Basilius* word Bisschop van Cesareën in Cappadocien.
371		8	Gratianus Aug. II.	*Hieronymus* komt in het Oosten, en neemt sijn verblijf in de woestijnen van Syrien.
			Sext. Anicius Probus.	*Nazianzenus* word ontrent dese tijd Bisschop van Sasima.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Jaar Christi.	*Roomsche Keysers.*	*Burgermeesters.*	*Kerkelijke voorvallen*, e. s. v.
372	9	Modestus. Arintheus.	*Athanasius* sterft. *Petrus* komt in sijn plaats. *Lucius* word aldaar van de Arianen tot Bisschop aangesteld: daar op volgd een droevige vervolging te Alexandrien.
373	10	Valentinianus August. IV. Valens August. IV.	De kettery van *Apollinaris* word van *Damasus* in een Synode te Romen veroordeeld. *Augustinus* vervalt tot de dwaling der Manicheën.
374	11	Gratianus August. III. Fl. Equitius.	*Chrysostomus* wijkt naar de Kloosters ontrent Antiochien. *Ambrosius* word Bisschop van Milanen, den 7 *December*.
375	*Valentinianus* de Keyser sterft. 12	Post. C. Gratiani III. & Equitii.	*Ambrosius* studeerd in de Godgeleerdheyt onder *Simplicianus*. De hoofd-ketter *Photinus* sterft.
376	13	Valens August. V. Valentinianus, de jonge, Aug.	De Heydenen worden te Romen vry ingetoomd. *Gratianus* verbied de sluyp-vergaderingen der Ketteren, en verklaard de plaatsen, daar se gehouden wierden, verbeurd.
377	14	Gratianus Aug. IV. Fl. Merobaudes.	*Valens*, van de Gothen overvallen, roept de Regtsinnigen uyt hunne ballingschap te rug. *Symmachus* vertoond sig te Romen een voorspraak van de Heydensche Kerk-seden.
378	*Valens* komt om. 15	Valens August. VI. Valentinianus, de jonge, August. II.	*Basilius* sterft: niet lang na hem ook *Ephraim*, Diaken van Edessa. Een Synode te Antiochien, over de verdeeldheden van de Oostersche Kerk.
379	*Theodosius* van den 16. *Jan.* af. 1	Ausonius, de Digter. Hermogenes Olybrius.	*Gregorius Nazianzenus* neemt sijn verblijf te Constantinopelen. *Hieronymus* komt ook derwaards, en studeerd onder hem.
380	2	Gratianus August. V. Imper. Theodosius.	*Theodosius* word gedoopt te Thessalonica. Hy set het regtsinnig Geloof, door sijn voorstand, dapper voort. *Chrysostomus* word Diaken te Antiochien.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	*Roomsche Keysers.*	*Burgermeesters.*	*Kerkelijke voorvallen*, e. s. v.
381	3	Synagrius. Eucherius.	Het tweede algemeene Concilie te Constantinopelen begon in *Mey*, en scheydde in *Julius*. *Nazianzenus* verlaat Constantinopelen.
382	4	Antonius. Afranius Syagrius.	Een Synode vergaderd te Romen over de stoel van Antiochien, daar *Paulinus* en *Epiphanius* tegenwoordig waren. Een gedeelte van dat algemeen Concilie komt weder te Constantinopelen te samen.
383	5	Merobaudes II. Saturninus.	*Augustinus* leeraard de welspreekendheyt te Romen. Een tweede Synode te Constantinopelen tegen de Ketters.
384	6	Ricimer. Clearchus.	*Augustinus* word tot Hoogleeraar gesonden naar Milanen. *Symmachus* leverd sijn versoek-schrift voor den Altaar der *Victorie* over, maar word van *Ambrosius* wederlegd.
385	7	Arcadius Aug. Bauto.	*Siricius* word den 12 *Jan.* Bisschop van Romen. *Augustinus* word bekeerd te Milanen. *Chrysostomus* word Ouderling te Antiochien.
386	8	Honorius Nobiliss. H. Euodius.	*Cyrillus*, Bisschop van Jerusalem, sterft. *Hieronymus* reysd naar Alexandrien, en hoord aldaar *Didymus*.
387	9	Imper. Valentinianus III. Eutropius.	*Ambrosius* word gebruykt tot Gesant aan *Maximus*. Oproer te Antiochien tegen de Keyserlijke beeltenissen: andere stellen dit op het volgende jaar.
388	10	Imper. Theodosius II. Cynegius.	De Landvoogd *Cynegius*, de groote onderdrukker van het Heydendom in het Oosten, sterft. *Augustinus* word van *Ambrosius* te Milanen gedoopt.
389	11	Timasius. Promotus.	*Jovinianus* word gevonnisd van den Paus *Syricius*, en in het volgende jaar van een Synode te Milanen. *Gregorius Nazianzenus* sterft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelijke voorvallen, e. s. v.
390	12	Imperat. Valentinianus IV. Neoterius.	Oproer te Tessalonica tegen een Bediende des Keysers. Veele burgers worden om die reden door ordre van den Keyser jammerlijk vermoord.
391	13	L. Aur. Avianus Symmachus. T. Fabius Titianus.	Wetten, gemaakt tegen de Heydensche offerhanden. *Augustinus* word Ouderling te Hippo.
392	14	Arcadius August. II. Fl. Rufinus.	*Hieronymus* eyndigd sijn lijst van de Kerkelijke Schrijvers. *Epiphanius* schrijft aan *Johannes*, Bisschop van Jerusalem, over de aldaar geresene verschillen. Straks daar na schrijft *Hieronymus* aan *Pammachius* tegen de dwalingen van den Jerusalemschen *Johannes*.
393	15	Theodosius August. III. Abundantius.	Een Synode te Hippo, tot verbetering van de kerkelijke tugt in de Africaansche Kerken. *Hieronymus* schrijft aan *Nepotianus*.
394	16	Arcadius August. III. Honorius August. II.	Een Vergadering van 310 Donatistische Bisschoppen te Bagaja in Nicomedien, om de ontstaane scheuring te genesen. Een Synode te Constantinopelen over het Bisdom van Bostra.
395	*Arcadius* in het Oosten: *Honorius* in het Westen van den 17. *Jan.* af. 1	Sext. Anycius Olybrius. Sext. Anicius Probinus.	*Augustinus* word Bisschop, en *Valerius* hulpgenoot te Hippo. Verscheyden Wetten tegen Heydenen en Ketters.
396	2	Arcadius August. IV. Honorius August. III.	*Ambrosius* onderwijst *Fritigilla*, Koninginne der Marcomannen, door brieven in het Christen Geloof. *Hieronymus* send sijn grafdigt over Nepotianus aan *Heliodorus*.
397	3	Fl. Cæsarius. Nonius Atticus.	Het derde Concilie te Carthago. *Ambrosius* sterft den 4. *April*, de week voor Paaschen. *Nectarius*, Bisschop van Constantinopelen, sterft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	Roomsche Keysers.	Burgermeesters.	Kerkelijke voorvallen, e. s. v.
398	4	Imper. Honorius IV. Eutychianus.	*Chrysostomus* word den 26. *February* bevestigd tot Bisschop van Constantinopelen. Een vierde Synode te Carthago.
399	5	Manilius Theodorus. Eutropius.	*Chrysostomus* voerd verbetering by sijn *Clergie* in; steld sig tegen *Gainas*; ondersoekt in een Synode de saak van *Antoninus*, Bisschop van Ephesen, en reysd, ontrent het midden van de winter, naar Asien.
400	6	Fl. Stilicho. Aurelianus.	*Chrysostomus* steld in een Synode van 70. Bisschoppen *Heraclides* tot Bisschop van die plaats, en set ses Asiatische Bisschoppen af. De *Origenes*-gesinde Monikken komen te Constantinopelen.
401	7	Ragonius Vincentius Celsus. F. Fravita.	De Monikken klagen weder sterk tegen *Theophilus van Alexandrien*. Twee Concilien te Carthago; het eene van dat landschap, den 27. *May*; het tweede algemeen, den 13. *September*.
402	8	Arcadius August. V. Honorius August. V.	*Epiphanius* komt te Constantinopelen, om sig tegen de *Originister*-Monikken te kanten, wil geen gemeenschap met *Chrysostomus* houden, keerd naar huys, en sterft onderwegen.
403	9	Theodosius, *de jonge*, Aug. Rumoridus.	*Theophilus* vergaderd een Synode te Constantinopelen. Vonnisd tegen *Chrysostomus* in de Synode *by den Eyken-boom*, en set hem af. Waar op deselve gebannen, dog in een andere Synode vry-gesproken word.
404	10	Imper. Honorius VI. Aristinetus.	*Chrysostomus* word nogmaals veroordeeld, en, op order van den Keyser, gebannen naar Cucusus in Armenien, daar hy, na seventig dagen reysens, aanquam. *Arsacius* word Bisschop in sijn plaats, den 28. *Juny*.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

't Jaar Christi.	*Roomsche Keysers.*	*Burgermeesters.*	*Kerkelijke voorvallen*, e. s. v.
405	11	Fl. Stilicho II. Anthemius.	*Chrysostomus*, een jaar lang te Cucusus geweest zijnde, word gebragt naar Arabiscus. *Arsacius* sterft den 11. *November*, ruym een jaar en vier maanden Bisschop geweest zijnde.
406	12	Imper. Arcadius VI. Sext. Anicius Petronius Probus.	Na verloop van vier maanden wierd *Atticus*, een Monik, Bisschop van Constantinopelen gemaakt.
407	13	Imper. Honorius VII. Theodosius junior. August. II.	Order, om *Chrysostomus* te vervoeren naar Pityus, een stad in Pontus; dog hy sterft onderwegen te Comana Pontica op den 14. *September*, en wierd aldaar begraven in het graf van den H. Martelaar *Basiliscus*.

N.B. Wy hebben dit vertoog vervolgd tot het sevende jaar van de volgende eeuw, om dat de dood van *Chrysostomus* voorgevallen is in het jaar CCCCVII.

BLAD-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

BLADWYSER

Der voornaamfte faken in de *Inleyding*, en *Levens-befchrijvingen* der *Vaderen* in de *Vierde Eeuw* na *Chriftus* geboorte.

A.

Abrahams Eyke van *Conftantinus* weggeruymd, en een Chriften Kerk aldaar gebouwd. Reden van die verandering, pag. 16, 96, 97

Acacius, Biffchop van Cefareën, befchrijft het leven van *Eufebius*, 109. Hy was een Homoioufiaan, 242. Sijn gedrag, 258, 263, 279. Verfchil tuffchen hem en *Cyrillus* waar uyt gefproten, en hoe verre dat ging, 447, 448. Word het hoofd der Acacianen. Sie Acacianen. Hoe fig gedraagd te Seleucien tegen *Cyrillus*. Hy word afgefet, 450, 451. Befwaard *Cyrillus* in een Synode te Conftantinopelen, en werkt fijn affetting uyt, 451, 452

Acacianen ontwerpen een nieuwe Geloofs-belijdenis, die in de Synode van Seleucien gelefen word, 255, 256. Defelve was ondertekend van 39. Biffchoppen, en ruym gefteld, 257. Scheyden van de Vergadering af. Maken fig bevriend aan 't Hof, en verwerpen een Synode te Coftantinopelen, 258, 259. Sy veynfen het Niceenfch Geloof te erkennen, 278, 279, 300

Acefius, een Novatiaan. Hoe van *Conftantinus* wierd beantwoord, 148

Achillas, Biffchop van Alexandrien, begunftigd *Arius*; moet onderfcheyden worden van eenen Ariaanfchen *Achillas*, 122

Aëtius, vader der Anomoiänen. Sijn befchrijving, 242, 243. Hy difputeerd met *Bafilius*, 259. Hy word gebannen en afgefet, 260, 261. Sijn bedrijf ten tijde van *Jovianus*. Hy fteld veele Biffchoppen aan, 279, 280. Wierd Biffchop te Conftantinopelen; fijn verder leven en dood, 410

Afgevallene, hoe behandeld en weder aangenomen wierden, 86

Agapius word Biffchop van Cefareën, 81.; voor de beeften, en daar na in zee geworpen, 83

Alexander, Biffchop van Alexandrien, raakt in onluft met *Arius*, dien hy affet, 123. Sijne brieven daar over, 128, 129. Set door een Synode *Arius* wederom af, en excommuniceerd hem. Schrijft daar over een circulairen brief, 131. Hy fterft, 153

Alexandrien, deffelfs fituatie en verdere befchrijving, 118. In de Kerk aldaar wierd een ongemeene wreedheyt gepleegd, 227, 228, 229, 230. Was de Hooge-fchool der geleerdheyt in die eeuw, 533.

Ambrofius af-komft en geboorte-plaats, 461. De ftaat en 't aanfienlijk ampt van fijn vader. Voorvallen in fijn kindsheyt, die wat groots van hem voorfpeldden. Sijn opvoeding in geleerdheyt en godsdienft. Hy bepleyt de regts-faken aan het Hof. Hy word gefteld tot Landvoogd over Infubrien, 462, 463. Word door een vreemd toeval gekoren tot Biffchop van Milanen, 't welk hy affaat, en door verfcheyden middelen foekt te ontgaan, 464. Nam het eyndelijk aan, dog moeft eerft gedoopt worden. Hoe fulks met de Kerkelijke orders kon beftaan; wat van die beroeping te oordeelen; hy maakt fulks alom bekend, 465; en ontfangt brieven van antwoord, byfonder een fraijen van *Bafilius*, 466. Hy fteld order ontrent fijne goederen. Word onderwefen door *Simplicianus*, die fijn Nafaat wierd; Is yverig in het hervormen van fijn Bisdom, *ibid.* Wat hy ten eerften fchreef; hy moet om den inval der Noordfche volkeren vlugten. Hy komt te Romen. Merkelijke gefchiedeniffen aldaar, 467. By welke gelegentheyt hy over de Ariaanfche verfchillen fchreef, 468. Hy yverd, om te Sirmium een regtfinnig Biffchop in te voeren. Gods oordeel over die fig daar tegen kanteden, 468, 469. Moejelijkheden hem door de Arianen aangedaan. Gods wraak daar over aan *Euthymius*, 469. Sijn bedrijf in de Synode te Aquileja, 470 &c. Hy word befpot van twee Edellieden; wat hen daarom overquam. Hy predikt van *Chriftus* menfch-wording, en geeft dat in het ligt, 474. Hy kant fig tegen *Prifcillianus*; tot misnoegen van *Macedonius*. Deffelfs affront aan *Ambrofius* van God gewroken. Hy verkrijgt pardon voor een veroordeeld Edelman, 475. Hy fteuyt *Maximus* in fijn optogt. Hy voerd een lijk-reden over fijn broeder *Satyrus*, 476. Schrijft ernftig aan *Valentinianus* tegen het verfoek van *Symmachus*, 478, 479.; en wederlegd deffelfs verfoek-fchrift wijdloopig, 484——494. Word te Hoof ontboden: het gedrag des volks daar over, 498. Weygerd in 't Hof met fekeren *Auxentius* te difputeren: waarom, 499. Weygerd vrymoedig den Arianen de kerk in te ruymen: merkelijke byvallen, 500. Het ftigtelijk beurtgefang word van hem te Milanen ingevoerd, 501. Sijn gedrag ontrent het woelen der Arianen, *ibid.* Onbefcheyden drift en Vervolging der Arianen. Hy antwoord vrypoftig aan des Keyfers afgefondenen, 502. Hy predikt gepaftelijk, en fpreekt deftig tegen des Keyfers Geheym-fchrijver, 503. De Vervolging houd fchielijk op. De Keyfer bleef tegen hem misnoegd, 504. Hy ontdekt ligchamen van twee Martelaren: wonderen door defelve gedaan, 505.; die van de Arianen wierden geloochend: 't welk God wreekte; wat *Ambrofius* daar over predikte, 506. Hy word nogmaals gefonden naar *Maximus*. Sijn gedrag, redenwiffeling en uytflag aldaar, 507, 508, &c. Hy komt weder t'huys, 511. Was milddadig ontrent de elendige: breekt daar toe des Avondmaals-fchotel; 't welk van de Arianen misduyd word, 512. Hy beweegd *Theodofius* tot herroeping van een fekere Order, door hem gegeven, en pardon van een moord, begaan aan *Butericus*, 513, 514. Cenfureerd, volgens uytfpraak van een Kerkelijke Vergadering, den Keyfer; en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

weerd hem uyt de kerk, 515. Hoe dat wierd opgenomen. Op hoedanige voorwaarden hy weder aangenomen wierd, 516, 517. Hoe dat merkelijk wierd te werk gesteld, 517, 518. Hy doet een lijk-predikatie over *Valentinianus*; de inhoud desselfs, 519. Hy schrijft ernstig aan *Eugenius*, 520.; en aan *Theodosius* om vryheyt voor de Rebellen, 521. Doet over hem een lijk-predikatie, 522. Bid tegen het geweld de Kerk aangedaan. Merkelijke geschiedenissen daar ontrent, 523. Hy wierd versogt van *Fritigilla*, Koningin der Marcomannen, *ibid.* Sijn siekte; voortekenen van sijn dood. Versoek aan hem, om voor sigselven te bidden, 524. Hy sterft, en word statelijk begraven. Bygelovigheden daar ontrent, 524. Sijne deugden en godvrugtigheyt, bysonder in sijn bediening, 525, 526. Hy was gastvry, dog ging niet te gast, *ibid.* Syn wyse raad ontrent het vasten, *ibid.* Syn geleerdheyt, spreek-wys en schriften, 527. Die worden verdeeld. Het geen daar in te berispen is word verschoond, *ibid.* Syn vermaardheyt alom, selfs buytens lands, 528. Lyst sijner Boeken, 528

Ammonius was een van de *Vier Lange.* Hy wierd deerlijk mishandeld van *Theophilus*, 545. Hy word met vijftig by hem zijnde Monikken vervolgd in Palestina. Komt te Constantinopelen by *Chrysostomus*, daar sy wel bejegend worden, 581.; en heul vinden by de Keyserin, 582. Hy sterft, waar en met wat voorsegging, 601

Amphilochius, naar gissing, een Cappadocier; sijn opvoeding, en voornemen om eensaam te leven, welk eerst gesteuyt, dog daar na voltrokken word: waar, 705. Hy sou daar veertig jaren geleefd hebben; en door Engelen tot Bisschop van Iconien zijn ingewyd. Wanneer hy Bisschop geworden is. Brieven tusschen hem en *Basilius*. Blijk van syn gesag, 706. Hy spreekt vrymoedig, en met nadruk, tot den Keyser tegen de Arianen, *ibid.* Kant sig tegen de Massilianen, 707. Is lid van een Synode te Constantinopelen. Hy sterft oud. Syn agting, bysonder by *Basilius*. Syne deugden en schriften, 708

Anomoianen, hun gevoelen en oorsprongk, 242, 259, 300. Anders genoemd Eudoxianen. Sie *Eudoxius*. Sy wierden, voor een tijd, gesteuyt, 243. Wierden ook genoemd *Heterousianen*, en *Exucontianen*, 259, 262

Antiochien, de Kerk aldaar ongemeen ontrust en verward: waar door, 342, 701. Wat *Basilius* en *Athanasius* daar ontrent deeden, 343. Daar sig de Westersche Bisschoppen weynig aan kreunen, 344, 701. De Bisschoppen aldaar, *Meletius* en *Paulinus*, worden versoend, *ibid.* De schreuring egter bleef, hoe lang, 345. Wie in de Synode te Constantinopelen tot Bisschop in plaats van *Meletius* verkoren wierd, 420. Beschrijving van die stad, 557, 558. Sy was genegen tot muytery, 564. Voorbeeld daar van, en desselfs gevolg, 565, &c. Eynde van de scheuring in de Kerk aldaar, 572, 573

Antoninus, Bisschop van Ephesen, word beschuldigd over veele saken; hoe sig *Chrysostomus* daar ontrent droeg. Sie *Chrysostomus* en *Eusebius van Valentinopolis*. Hy belet het overkomen van *Chrysostomus*, 585, &c.

Anthropomorphiten kanten sig tegen de Origenisten. Voorval uyt dien hoofde, 546

Apollinaris, een bequaam Man in de Kerk te Laodicea, word, om beleefdheyt aan *Athanasius* beweesen, van *Gregorius* geëxcommuniceerd; 't welk hem aanleyding gaf tot het opregten van een nieuwe secte, 210, 694. De vader was een treflijk Poëet. Schreef de heylige geschiedenissen in verssen. Hoedanige die waren, 377. De soon stelde het Nieuwe Testament in t'samen-spraken, 378. Van hem sprooten de *Apollinaristen*; desselfs gevoelens, opgehaald uyt *Nazianzenus*, 412. Word van *Ephraim den Syrier* bedrogen. Hy word siek en sterft, 694. Hy en sijn gevolg worden veroordeeld in een Synode te Romen, 702

Apollo's gewaande godspraken belet door de Christenen, die beschreven worden als regtveerdigen, 13

Appellen naar den Bisschop van Romen, in een Synode te Sardica vastgesteld, bewijsen des Paus opperhoofdigheyt niet, 684, 685

Appianus belet *Urbanus* het offeren, word daar om gemarteliseerd. Ook sijn broeder *Ædesius*, 82, 83

Arabien bekeerd tot het Christendom door eenen *Moses*, gesonden van *Mavia*, 62

Arcadius, soon van *Theodosius*, bevestigd de Plakaten tegen de Heydensche godsdiensten, en steld daar ontrent nader order, 75. Geeft scherpe order tegen de aanhangers van *Chrysostomus*, die op een wreede wijse word uytgevoerd, 616. Daar van staaltjens worden gegeeven, 617. Heeft berouw over sijn misdaad tegen *Chrysostomus*, 649. Hy sterft, 650

Arianen heffen hunne vuyle beschuldigingen op tegen *Athanasius*, 203. Bedekken hunne dwalingen onder de beste woorden, 144. Veele van hen ondertekenden met loosheyt tot Nicea de Geloofs-form, 145. Kanten sig tegen *Athanasius*, 155, 277.; en alle Regtsinnigen doorgaans, 206. Bedrijven ongemeene wreedheden, en loosheden, 207. Hun stoutigheyt te Constantinopelen, 588. Bewegen *Athanasius* vrienden, om sijn veroordeeling te ondertekenen, 219. Woelen tegen *Nazianzenus*, 393, 398. Moeten, op order van *Theodosius*, vertrekken uyt Constantinopelen, en verlaten de kerk, die sy veertig jaren hadden in gehad, 402. Hun woelen onder *Gratianus*, 470.; en onder *Valentinianus*, 498, 501, 502. Sy versoeken een kerk te Alexandrien, 't welk door *Athanasius* word beantwoord, 210. Uytwerking van hun partyschap tegen *Athanasius*, 226, &c.

Arianen waren verdeeld in veele soorten, die beschreven worden, 242, 409, &c.

Arius beschreven van sijn vaderland; hy word Diaken, en afgeset van *Petrus*, om syn partyschap met *Meletius*, die hem, wegens een Goddelijke waarschouwing, niet wil herstellen, 121. Hy word hersteld en Ouderling gemaakt door *Achillas*, Nasaat van *Petrus*, 122. Is misnoegd over het bevorderen van *Alexander*, 't welk hy selfs beoogd. De Ariaansche Geschigt-schrijver steld dat geheel anders voor, 123. Hy begind syn kettery te uyten, p. *ead.* Syne stellingen in tegenstelling van de regtsinnige, 124, 125, 132, 133. Waar uyt hy deselve had ontleend, 125, 126. Hy krijgt veel aanhang; word afgeset en afgesneden, 126.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

126. Hy woeld daar dapper tegen, 127. Word van *Alexander* in een brief wijdloopig beschreven, 128, 129. Word weder toegelaten Vergadering te houden, 130, 131. Hoe sig daar in droeg, *ibid.* Sijne verschilstukken drongen door, en elk had'er den mond vol van, 134. Soekt sig aangenaam te maken in Palestina, wat daar op volgde, *ibid.* Komt by *Eusebius* : schrijft een loosen brief aan *Alexander*, 135. Word te Nicea geëxcommuniceerd en gebannen, 145. Syne Boeken van den Keyser geboden te verbranden, 146. Hy word ontslagen van sijn bannissement, 155

Arius was loos in het bedekken sijner gevoelens, 89, 130, 133. Bedroog daar door *Eusebius van Cesareën*, 89. Word afgesneden, 126.; en hersteld, 90. Syn misduyding van *Prov.* VIII: 22., p. 91. Sijn verwaanden roem, 128, 131.; en valsche vertellingen van sijn herstelling, 156, 157. Hy komt te Constantinopelen. Leverd een nieuwe Geloofsform over. Word vryheyt gegeeven, om naar Alexandrien te keeren, 137,; was daar niet welkom, 175. Word ontboden naar Constantinopelen. Sijn gedrag en bedrog ontrent den Keyser. Hy soude aldaar in de kerk plegtelijk worden ingevoerd, 't welk *Alexander* poogd te weeren; wiens gebed verhoord word, 176. Syn schandelijke dood, waar, hoe en wanneer, 177. Syn beschrijving van syn inborst, Boeken, en postuur, 178

Arnobius was een Africaner; een Leeraar der welsprekendheyt te Sicca; yverde voor het Heydendom. Wierd een Christen; wanneer en wat hem daar toe bewoog, 663. Moest, om geloofd te worden, tegen de Heydenen schrijven, 664. Hy word gedoopt. Beklaagd sijn voorgaande onwetenheyt. De kragt van syn redeneering. Was egter in de Christelijke Godsdienst nog onbedreven, *ibid.* Of de Uytlegging der Psalmen van hem, of van eenen lateren *Arnobius* geschreven zijn. De tijd van syn dood is onseker. Lijst syner schriften, 665

Arsacius word Bisschop van Constantinopelen in plaats van *Chrysostomus*. Hy word beschreven, 615, 616. Verwerfd order tegen de Johanniten, die op een wreede wijse word uytgevoerd, 616. Sijn dood, 632, 650

Arsenius, Bisschop van Hypsalis, moet om sijn ongeregeldheyt, uyt vrees voor straf, vlugten. Hy word bewogen sig te verbergen, om *Athanasius* met het vermoorden van hem te beschuldigen, 165. Hy word ontdekt, en vertoond, waar door *Athanasius* van sijn betigting gesuyverd word, 166. Word bekeerd; wijkt van de Meletianen. Versoekt de gemeenschap met *Athanasius*, gelijk ook *Johannes*, de geheele beleyder van dat bedrog, deed, 167

Athanasius heeft sijn eygen leven net opgesteld, dog andere vry verward, *Voorred.* p. 9

Athanasius waar en van wie gebooren; speeld, nog een Jongen zijnde, den Bisschop, en doopte; hoe dat wierd opgevat, 119. De waarheyt daar van word ondersogt, 154. Syn opvoeding en eerste bevordering, 119. Toonde al vroeg een Voorstander der waarheyt te zijn, 120. Yverde te Nicea, als hy Diaken was, tegen *Arius*, 't welk hem een doodelijken haat veroorsaakte, 141, 142. Word Bisschop van Alexandrien; de tijd wanneer, en sijn ouderdom word ondersogt, 153, 154. Was den Arianen geweldig in den weg, en waarom, 155. Besoekt sijne Kerken, bysonder in Mareotis; hoe hy het daar vond, en wat order hy stelde, 157. Besoekt de Kloosters, en den Kluysenaar *Antoninus*, die syn voorspraak wierd. Hy weygerd *Arius* aan te nemen, 158. Hy word beschuldigd van het een en het ander, bysonder van hoog-verraad; waar op geantwoord word, 159. Word van *Ischyras* beschuldigd van geweld, kerk-schending en het vermoorden van *Arsenius*; die, naar ondersoek, nog leefde, daarom hy van den Keyser wierd vrygesproken, 160. Hy word op sware straf gedagvaard voor de Synode te Tyrus; daar hy beschuldigd wierd *a.* van geweld, gepleegd aan broederen; *b.* van het verkragten van een vrouws-persoon, 't welk aardig ontdekt wierd valsch te zijn. Hoe de Synode sig daar ontrent droeg, 163, 164. Welk wonderlijk van den Ariaanschen *Philostorgius* verdraaid word, 165. *c.* Van het dooden van *Arsenius*, en voorgenomene grouwelen met desselfs afgesneden hand, *ibid.*; tot ontdekking van de valsheyt dier beschuldiging word de Historie van *Arsenius* opgehaald, en hy levendig aan de Vergadering voorgesteld, 166, 167. Vuyle misduyding daar van, 167. *d.* Van heylig-schending, met het indringen in sijn ampt; 't welk word beantwoord, *ibid.* En sijn handel ontrent *Ischyras*, dat bondig word beantwoord, 168. Hy protesteert tegen het affenden van sommigen naar Egypten, om redenen, 169. Hy wijkt uyt Tyrus, en waarom, 170. Word veroordeeld, 171. Wil *Arius*, by syn wederkomst te Alexandrien, niet aannemen, selfs niet op order van den Keyser, 174.; en op het vonnis van de Synode te Jerusalem, *ibid.* Hy versoekt by den Keyser in een onpartydige Synode gehoord te worden, *ibid.* Eenige Bisschoppen verdedigen aan het Hof hun vonnis, en betigten hem met nieuwe saken, 174, 175. Hy word gebannen naar Trier, en met wat insigt, 175. Sijn onthaal aldaar by den jongen *Constantinus*, en den Bisschop, 181. Sijn bedrijf aldaar, en vertellingen daar ontrent, *ibid.* Word vrygesteld van den jongen *Constantinus*, en met een brief gesonden naar Alexandrien, 181, 182. Hoe lang hy te Trier was, 182. Was welkom te huys, daar de Eusebianen tegen woelen, 183. Hy word in een Synode aldaar vrygesproken, 't welk door een circulairen brief word bekend gemaakt, 184. In een andere te Antiochien afgeset, 188.; en *Gregorius* gekoren in sijn plaats, 189. Hy wijkt naar Romen, daar hy in een Synode word vrygesproken, 190. Sijn bedrijf te Romen ondersogt. Wat van sijn Geloofs-belijdenis te oordeelen; deselve is waarschijnlijk niet van hem, 193, 194. Sijn omgang by *Constans* wierd qualijk geduyd, als of hy hem tegen sijn broeder oprokkende, 195, 196. Komt tot de Synode te Sardica, 197. Is gereed, om hemselven te suyveren. Daagd de Oostersche Bisschoppen, om te verschijnen, 198. Word hersteld door die Synode, 203.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Vertrekt van Sardica. Ontfangt aanschrijven van herstelling, 208. Ook ten tweeden en derden-maal, 209. Gaat eerst syn afscheyt nemen van *Julius* te Romen, *ibid.* Antwoorde seer gepast op een Ariaansch versoek door den Keyser, 210. Die van Jerusalem geven hem een brief aan die van Egypten, uyt genegentheyt, mede, 211. Hy vreesde, om dat *Constans* vermoord was, voort te gaan: komt eyndelijk te Alexandrien, *ibid.* Blijdschap aldaar, en verandering daar door veroorsaakt, 212. By welke gelegentheyt, en waar door de Arianen hem by den Keyser soeken hatelijk te maken, 213, 214. 215.; als ook by *Liberius*, 218. Sijn saak word behandeld te Milanen, 220, 221. Syn gedrag, als de soldaten waren in de kerk gevallen, 227. Hy ontkomt; waar hy voor eerst heenen week, 228. Hy word, op scherpe order van den Keyser, agtervolgd, *ibid.* Hy school by de Monikken, 234. Wierd daar hoog geagt: schrijft daar brieven en verdedig-schriften, 235. Ook daar vervolgd, schuyld in een onbekende plaats. Vertellingen daar van; hoe ver en wat daar van te gelooven is, 236, 237. Hy komt weder t'huys, en word blijdelijk ingehaald, 268.; en met groote statie. Sijn loflijk werk daar op. Hy vergaderd een Synode, 296. Schrijft uyt haren naam aan die van Antiochien, met vermaning tot eens- en regtsinnigheyt, 270, 271. Hy word beschuldigd van Heydenen en Arianen. *Julianus* scherpe order tegen hem, 272. Hy vertrekt. Ontkomt syne Vervolgers behendig, en schuyld, tot *Julianus* dood, binnen Alexandrien, 273. Schrijft, uyt naam van alle Egyptische Bisschoppen, een berigt van het Geloof aan *Jovianus*, 275, 276. Wat hem bewoog, ten tijde van *Valens* te vlugten, 281, 282. Komt op desselfs order weder te huys, en geniet ruste, *ibid.* Wat hy deed ontrent de versoeken van *Basilius*, 283, 284. Sijn ouderdom, dood en wanneer. Hy is seven-en-veertig jaren Bisschop geweest, 284. Hy noemd *Petrus* tot sijn Nasaat, die beschreven word, en na veel moeyte in 't besit quam, 284, 285. Lof van *Athanasius* met de woorden van *Nazianzenus* en andere, 285, 286. Sijne natuurlijke bequaamheden en geleerdheyt, 286, 287. Uyt wat grond hem tover-kunde wierd nagegeeven, 287. Syne schrijf-wijs in haarselven, en in vergelijking met andere, 288. Syne schriften worden veel geagt. Drie'erley soorten sijner Boeken, 288, 289. Onegte schriften op sijnen naam. Lijst syner Boeken, 289

Atticus, Bisschop te Constantinopelen, word beschreven; was een geslagen vyand van *Chrysostomus*: werkt een Plakaat tegen desselfs aanhang uyt, 632.; 't welk hy met wreedheyt uytvoerd. Staaltjens van bysondere wreedheden, 633, 634. Steld eyndelijk *Chrysostomus* naam op de rol der Bisschoppen, en raad hetselve ook anderen aan, 651

Augustinus beschreven van sijn geboorte-plaats, Ouders en studie. Hy was een Manicheër. Leeraarde te Romen; word Hoog-leeraar in de wel-spreekens-konst te Milanen, 496. Hoord daar *Ambrosius*. Voorsegging van sijn bekeering, en hoe die in hem gewrogt wierd, 497. Word van *Ambrosius* onderwesen, en gedoopt; eyndelijk Bisschop te Hippo, 498

Auxentius, een Ariaan, word door *Justina* tot Bisschop van Milanen ingedrongen. Sijn verwaandheyt, 499. Maakt sig bevriend by *Valentinianus*, 305. Veynsd sig regtsinnig, 306. Sijn dood, 463

B.

Barbatio's muytery word ontdekt, en hy met sijnen aanhang gedood, 25

Baronius heeft de vertalingen der Griekschen Vaders gevolgd, daar veel misslagen uyt spruyten, *Voorred.* p. 3

Baronius wederlegd, in sijn voorgeven, dat *Hosius* van den Roomschen Paus, als Opperhoofd, voor Legaat gesonden wierd naar Alexandrien, 136, 137. Sijne misslagen meermaals aangewesen, bysonder in het roemen over de valsche overblijffels van *Protasius* en *Gervasius*, 506. Hy valt niet vies ontrent twijfelagtige en valsche schriften, 533. Maakt onnosele uytvlugten tegen het verscheuren van een schildery in een kerk door *Epiphanius*, 541

Basilius (de Groote), sijn geboorte-plaats en vaderland, 311; sijn af-komst. Syne Voorouders hadden veel om de Religie geleden. Merkelijke staaltjens van Gods voorsienigheyt ontrent hem, 312. Of de vader Bisschop geweest zy word ondersogt en geloochend, 313, 365. Syn opvoeding t'huys, te Antiochien, Cesareën, Constantinopelen en Athenen, 313, 314. Het inhalen der Studenten wierd aan hem niet gepleegd, en waarom, 314. Syn nauwe kennis, en vriendschap met *Gregorius van Nazianzen*, 314, 364, 374. Sijne Leer-meesters. Sijn gedrag in het midden van alle godloosheyt en dertelheyt, 315. Hy studeerd te Antiochien onder *Libanius*. Leest yverig de Boeken van *Origenes*. Stelde daar uyt op syn Philocatia. Komt in Egypten, daar hy *Eustathius* sogt, 316. Met wien hy daar verkeerde, 317. *Julianus* schrijft aan hem, daar hy scherp op antwoord, 317, 318. Heeft den beelden-dienst niet voor-gesprooken, gelijk voorgegeeven word, *ibid.* Hy soude een gesigt hebben gehad van *Julianus* dood, 't welk valsch is, 319, 320. Word Diaken, daar na Ouderling, 320. Onlust tusschen hem en *Eusebius*, 321. Hy wijkt naar Neo-Cesareën, en van daar naar de woestijn en het gebergte. Die land-streek word beschreven, 322. Hy versoekt derwaards *Nazianzenus* (die overkomt), en anderen, 323. Hy steld order op het Monikken-leven, *ibid.* Die regelen sijn in schrift nagelaten, en de grond voor die van de volgende tijden. Hy schrijft merkelijk aan die van Cesareën. Word van Sabellianen, door beschuldigingen van nieuwigheyt in de Leer, van het Bisdom van Neo-Cesareën geweerd, 324. Daar hy sig door een brief van suyverd, 325. Hy predikt door de geheele Provincie. Geeft aan *Eustathius* raad, 326. De versoening tusschen hem en *Eusebius*, door *Nazianzenus* uytgewerkt, 327, 328. Sijn t'huys-komst was nodig, *ibid.* Sijn yver en yverig werk aldaar, 329. Bysonder ten tijde van een swaren hongers-nood. Hy word te vergeefs versogt, om tot de Arianen over te gaan, 330. Hy vlugt, om niet

tot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

tot Bisschop verkoren te worden; 't welk egter geschiedde, 331, 332. Hy word aangemoedigd door *Nazianzenus*, 333. Hy redeneerd kloekmoedig met *Modestus*, 334 Spreekt met *Valens* over het regtsinnig Geloof, 336. Sijn verbanning word besloten, dog de ondertekening door een wonderwerk gesteuyt, 336, 337. Sijn gedrag ontrent de siekte van *Valens* soon. Hy hersteld *Modestus* door sijn gebed; gevolg daar van, 337. Hy sou door syn gebed de kerk-deur van Nicea geopend hebben, 338. Hy voerd een merkelijke reformatie in, 340, 341. Hy schrijft een troost-brief aan die van Antiochien; inhoud daar van, 342; en versoekt raad en hulp van *Athanasius* tot het slegten der verschillen te Antiochien, en weering van verdere ketteryen, 283, 342. 't Gevolg daar van, 343. Hy klaagd over de ongevoeligheyt der Westersche Bisschoppen, 344. Kreeg order om de Kerken in Armenien te besoeken. Onlust tusschen hem en *Theodotus*. Aanleyding daar toe, 345 —— 347. Hy haald *Eustathius* door redeneering tot de Regtsinnigheyt over; 't welk *Eustathius* naderhand herriep, 346, 357. Hy komt weder in Armenien; sijn verhandeling ontrent de saak van *Eustathius* met *Meletius* en *Theodotus*, 347. Hy doet verslag van sijne verdere verrigting, 348.; en schrijft tegen *Eustathius* tot sijn verantwoording, na drie jaren wagtens, *ibid.* Hy wierd beschuldigd *a.* Dat hy een vriend van *Apollinaris* was; daar hy grondig op antwoord, 348, 349. *b.* Dat hy de Godheyt des H. Geestes loochende, 349.; 't welk hem van *Nazianzenus* wierd verwittigd; aanleyding daar toe, 350. Daar hy sig met mond en pen tegen kantte, 351. *c.* Dat hy drie Goden stelde; sijn verdediging. Van wien hy al bestreden wierd. Syn antwoord daar over aan den Bisschop van Ancyra, 351, 352. Raakt in onlust met *Antimus*; grond daar van. Wat hy daar ontrent deed tot beste der Kerke, 352, 353. Schrijft aan die van Alexandrien over de dood van *Athanasius* een troost-brief, 353, 354. Sijn dood, en ouderdom; hoe lang hy Bisschop was; sijn begravenis; genegentheyt des volks by die gelegentheyt getoond, 354. Voorvallen daar ontrent. *Nazianzenus* grafdigt op hem, 355. Syne natuurlijke bequaamheden, en kennis in Goddelijke saken, en in de verschil-stukken, 356. Syn stijl uytnemende geroemd van *Philoteus*, *Photius*, *Erasmus* (die een nette uytbeelding van aller Redenaars en Vaderen schrijf-wijs.), 357. Van *Gregorius Trapenzuntinus*, die syne Werken voornam in 't Latijn over te setten, 358. Ook van *Libanius*, *ibid.* Syne liefde tot de Regtsinnigheyt, en yver tegen de ketteryen, *ibid.* Syne deugden breed uytgemeten, 359. Syn postuur en agting, 360. Syne schriften; eenige hem t'onregt toegeschreven. Van wat inhoud syne Boeken zijn; te weten, Uytleggingen, 360. Verschil-handelingen, Predikatien, Lof-redenen, Canonicale Verhandelingen; oordeel daar over, 361, 362.; bysonder syn Liturgie; wat daar van te oordeelen, 363. Lof syner Boeken door *Nazianzenus*, 364. Syns moeders godvrugtig leven en dood; als ook van syn suster *Macrina*, en van syn broeder *Naucratius*, 365, 366.; en eyndelijk van syn broeder *Petrus*, 367. Lijst van *Basilius* schriften, 368

Beelden waren, naar het seggen der Heydenen, de goden selfs niet; hoe deselve van hen geëerd wierden, 35, 68. Worden geordonneerd te laten blyven; wanneer verworpen, 40, 76, 401, 541

Benevolus, Geheym-schrijver van *Valentinianus*, weygerd desselfs order, tot voordeel der Arianen, te boeken; verlaat daarom syn ampt, 498

Bisschoppen te verplaatsen verboden in het Concilie van Nicea. Reden van dien, 406. Die van het Westen dragen sig seer koel op de brieven van *Basilius* en anderen over de Kerk van Antiochien; daar *Basilius* gevoelig over is, 344. Die van Constantinopelen gesteld in rang naast die van Romen. Uyt wat hoofde; hoe verre dat getrokken is, 419. Die van Romen hadden, ten tyde van *Ambrosius*, de magt niet, om andere Kerken, ontrent het Vasten, Wetten voor te schryven, 526. Op wat wyse een Bisschop moest worden afgeset, 707

Brand in de kerk te Constantinopelen wierd te last gelegd dien van *Chrysostomus* aanhang; hoe verre die haar verspreydde: wat daar op volgde, 614, 615

C.

Cesareën, waarom so genaamd; desselfs aansienlijkheyt in het Burgerlijke en Kerkelijke, 88. Word van *Julianus*, om het afbreken van een Tempel, seer streng gehandeld. Word weder *Maza* genoemd, 319. Een swaren hongersnood aldaar, 330

Cæsarius, broeder van *Gregorius Nianzenus*, word aangesogt, om Genees-heer te Constantinopelen te worden; 't welk hy weygerd, en naar huys trekt, 375, 376. Syn leven, en bevordering aan het Hof van *Julianus*; daar qualijk van gesproken word, 380, Hoe *Julianus* hem handeld. Hy komt te huys, word in syn ampt hersteld onder *Valens*; en wonderbaarlijk behouden in de aardbeving te Nicea; daar hem syn broeder over schrijft; syn dood, 381. Lof-reden van hem door syn broeder. Syn Testament. Wat daar op volgde. Of hy iets geschreven heeft, en bysonder de Vragen en Antwoorden van *Cesarius*, 382, 383

Chiffletius over de geloofweerdigheyt van *Vigilius* opstel van de Verhandeling der Synode te Aquileja tegengesproken, 471

Christelijke Religie verspreyd haar tot de Indianen, Iberen, en verdere afgelegene volkeren; de middelen daar toe worden aangewesen, 15, 16

Chrysostomus, tyd en plaats van syn geboorte. Syne Ouders en susters, 558. Syn opvoeding en studie te Antiochien en Athenen. Of hy des Keysers e. s. v. Lof-reden geschreven heeft. syn studie in de Godgeleerdheyt, 259. Syne Meesters. Wat hem tot het Christengeloof overhaalde. Syn gemeensaamheyt met *Basilius*; met wien hy een eensaam leven voorneemd, tot misnoegen, die dat tegen sprak, 560, 561, 562. Hoe sig op het gerugt van Bisschop te sullen worden droeg; welk verschoond word. Is eenige jaren Kluysenaar.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

naar; word Diaken; ſchrijft in die tyd veele Boeken; word Ouderling, en predikt met groot genoegen, 563, 564.; byſonder in de verlegentheyt der Antiochiers over hun oproer, 565, 566. Syne gedagten over den ſtaat der Antiochiers, 568, 569. Hy verwelkomt *Flavianus* met een dank-reden, 572. Word bedektelijk naar Conſtantinopelen gevoerd, en aldaar tot Biſſchop verkoren en ingewyd, 574. Vangt alleſins een groote reformatie aan, 't welk de *Clergie* mishaagde, 575, 576. De uytwerking van ſijn reformatie. Het beſtraffen der Grooten baard hem veel onruſt. Syn gedrag ontrent *Eutropius*, 567.; en *Gainas* in het verſoek van een Ariaanſche kerk te mogen hebben, 579. Sijn geſantſchap naar *Gainas*, en deſſelfs uytwerking, 581. Neemd ſig de ſaak van *Ammonius* en de ſijne aan. Hy ſchrijft daar over aan *Theophilus*, en wat daar op volgde, 582. Syn gedrag ontrent *Euſebius* klagten tegen *Antoninus*, 584, 585. Komt te Epheſen, daar een beſchuldiging van *Antoninus* onderſoekt, en verſcheyden Biſſchoppen, over ſimonie, affet, 586, 587. Kant ſig tegen der Arianen ſtoutigheden, 588. Syn beleyd tot het bekeeren der Gothen, Scythen en Phœniciers, 589. Onluſt tuſſchen hem en *Severianus*; voorvallen daar ontrent, en hun verſoening, 590, 591. Hy krijgt nieuwe vyanden; daar *Theophilus* onder ſpeeld, 591, 592. Hy raakt in ongunſt van de Keyſerin, waarom, 592, 593. Sijn gedrag ontrent het woelen van *Theophilus*, 594. Hy word in een Synode beſchuldigd van negen-en-twintig ſtukken, 594, 595. Hy vergaderd veertig Biſſchoppen; wat hy hen voorſtelde; en hun antwoord; hy wierd een en andermaal gedagvaard; door wie. Syne Afgeſondenen worden mishandeld, 596 —— 599. Nog ſeventien artijkelen tot ſijnen laſte, 599. Hy word afgeſet, en ſijn verbanning by den Keyſer verſogt, 600. Hy word weggevoerd; verwerring daar ontrent ontſtaan, 602. Word weder te rug gehaald. De Keyſerin ontſchuldigd haar geweldig, 603. Syn inhaling. Doet ſijn eerſte predikatie, die door het ſterk toejuychen word afgebroken, 604. Hy word door een Synode herſteld, 605. Hy beſtraft *Eudoxia* ſcherp, en raakt daar door in haar ongunſt, 605, 606. Vergadering van Biſſchoppen tegen hem belegd, en derſelver beleyd tegen hem, *ibid*. Syn antwoord daar op, 607. Nieuwe loosheyt tegen hem, die van *Elpidius* wierd tegen gegaan, 607, 608. Syn uytſetting word verſogt. De Keyſer gebied hem ſijn Kerk te verlaten, dat hy weygerd; ſnoode raad ſijner partyen aan den Keyſer, 608. Verſoek van veertig Biſſchoppen by den Keyſer voor hem, dog te vergeefs. Gelegentheyt, waar by de Gemeynte ſchandelijk overvallen, en wreedelijk mishandeld wierd, 608, 609, 610. Hy ſoekt heul by de Italiaanſche Biſſchoppen, 610. Wat die van Romen daar over gevoelde, 611. Lagen op ſijn leven, 612. Sijn verbanning van den Keyſer, door wiens aanrading, en op wat wijſe getekend, 613. Sijn affcheyt van de *Clergie*, Diaconeſſen, e.ſ.v., 613. Hy vertrekt bedektelijk uyt de kerk; waar in hy hem verſterkte, 614. Om een brand in de kerk ontſtaan quam ſijnen aanhangeren veel moeijelijkheyt over, 614, 615. *Arſacius* komt in ſyn plaats, 615. Hoe met die van *Chryſoſtomus* aanhang, onder den naam van *Johanniten*, gehandeld wierd, 616. Klagte daar over gedaan aan *Innocentius* te Romen, 620. Hy mogt ſig van die brandſtigting niet ſuyveren, 623. Syn vervoering naar Sebaſtea, en daar na naar Cucuſus; waarom derwaards, 624. Gemakken, ongemakken en voorvallen op die weg, *ibid*. De Biſſchop van Ceſareën is aan hem onbeleefd, ook de Monikken aldaar, 625, 626. Bejegeningen, ſo goede als quade, op ſijn vorder reys, 626, 627. Syn beleefd onthaal te Cucuſus; wie hem daar volgde, beſogt, en aan hem ſchreef, 627, 628, 629. Syn beſigheyt aldaar met prediken, de bekeering der Phœniciers te bevorderen, en het ſchrijven van Boeken en Brieven, 630. Syne ongemakken door de koude, en vreeſe voor overval der Iſauren, 631. Aan wie hy ſchreef. Een rotsſteen was ſyn ſchuyl-plaats; vertellingen daar van, 636. Hy word vervoerd naar Arabiſſus; de geſchapenheyt van die plaats, ſijn ſtaat en werk aldaar. Hy ſchrijft aan *Innocentius* een deftigen brief, 637, 638. Ook aan anderen; waarom en door wiens toedoen hy nogmaals wierd verplaatſt. Hy wierd onſagt gehandeld, en waarom, 639. Het naby zijn van ſijn dood word hem bekend gemaakt. Hy ſterft; hoe, waar, en wanneer. Syn begravenis, 640. Syn gedaante, geneygtheyt, yver voor de waarheyt en den godsdienſt; ook in het prediken, 641. Hy was ſcherp, en onſijdig; niet geldgierig nog eerſugtig. Milddadig aan de Kerk en Armen, 642. Hield geen open tafel; was egter herbergſaam; waarom hy altijd alleen at. Had in 't toejuychen en handklappen in de kerk geen behagen, 643, 644. Syn geleerdheyt, en wijſe van de Schriftuur te verklaren, 645. Hy was uyt dien hoofde geagt. Syne leerlingen, en ſtijl van ſchrijven, *ibid*. Syn roem en agting; waarom en wanneer hy *Chryſoſtomus* genoemd wierd. Hy heeft ongemeen veel Boeken geſchreven, die alle niet meer voor handen zijn, 646; welk van ſijne ſchriften geſmoord is, en waarom; hoe dat ontdekt is, 647. Oordeel over het *Opus imperfectum* en van ſijn *Liturgie*, *ibid*. Ongelukkig eynde van *Chryſoſtomus* vyanden, 649, 650. Verhaal van het ſtellen ſijnes naams in de lijſt der Biſſchoppen, en den uytſlag van dien, 650--652. Sijne overblijfſels worden meer dan 30 jaren na ſijn dood gehaald van Comana; de gelegentheyt daar toe; ſtatie daar ontrent, en ſijn begravenis, 653. Lijſt ſijner Boeken, 654—660

Cicero heeft ſijne gevoelens uyt *Plato* gehaald, en ter neder geſteld; 't welk niet qualijk geduyd word, 527

Collythus, een Ouderling te Alexandrien, draagd ſig als Biſſchop. Hy word gedegradeerd, en 't gene hy gedaan had geannulleerd, 137, 168

Concilie van Nicea was aanſienlijk. Deſſelfs leden worden van alle niet op gelijk getal gebragt, 139, 140. Wanneer begonnen, en waar gehouden, 140. Eenige voor-af gaande redeneeringen met Wijsgeeren, *ibid*. (Een derſelven word door een eenvoudig voorſtel van een Confeſſor bekeerd, en andere met hem, 141.) Ook met *Arius*, en over ſijn gevoelen, 141. Niemand ſtemde daar, als Biſſchoppen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

schoppen, 142. Hoe de saak van *Arius* behandeld wierd, 143. Het bedenkt het woord ὁμοούσιος, om *Arius* te ontdekken, 144. Veroordeeld denselven, 145. Ook *Meletius*, 146. Eyndigd het Paschaal-verschil, 147. Maakt twintig *Canones*, *ibid*. Schrijft den uytslag naar Egypten. De brief selfs, 148. Hoe lang het geseten heeft, 151

Concilie te Constantinopelen, beschreven door *Theodosius*. Leden desselfs. Word gehouden voor het tweede Algemeene. Order van verhandeling aldaar. I. Over den stoel van Constantinopelen, daar *Maximus* afgekeurd word, 405.; en na *Nazianzenus* bevestigd, en de swarigheden daar over gemaakt opgelost, 406. II. Over de Leer-stukken; 't Niceensch Geloof word vastgesteld, dog ontrent den persoon des H. Geests uytgebreyd, en waarom, 406. Aanmerkingen over 't uytgaan des H. Geestes, 407, 408. Veroordeeling der Ketters, en de namen derselven, 408, &c. III. Over de Kerk-regeering. De Oostersche Kerken bepaald naar de burgerlijke Rijks-verdeeling, 417. Ondersoek wat door de Patriarchen aldaar te verstaan zy, 418. Steld de Bisschoppen van Constantinopelen in rang naast die van Romen, en waarom, 419. By wat gelegentheyt *Nazianzenus* aldaar overdwarst wierd, en sijn Bisdom verlaat, 421, &c. Die Vergadering scheyd, 426. Een Synode aldaar in 't volgende jaar; wat daar verrigt wierd, 427.; daar *Nazianzenus* ontboden niet wil komen, 428. Wat van deses algemeenen Concilie's agtbaarheyt te houden zy, en of die van den Paus af-hangt, 702. Wat aldaar over den rang verder verhandeld is, en door het Synodicon en Τόμος τῶν Δυτικῶν verstaan moet worden, 702, 703

Constantius, vader van *Constantinus den Grooten*, is gestorven te Jork, en aldaar begraven, 2, 3

Constantinus den Grooten is gebooren in Britannien. Waar sig in sijn eerste jaren ophield, 2. Op wat wijse hy by sijn vader quam, 3. Word voor Keyser uytgeroepen. Had voor een geruymen tijd maar den naam van Cæsar; was van den Heydenschen godsdienst. Hoe het purper ontfing, *ibid*; en aan den tytel van *Augustus* quam, 4. Hy trekt op tegen *Maxentius*. Bid den goden aan. Wat hem daar toe bewoog. Hy siet een kruys met een Opschrift; sijn droom daar ontrent, *ibid*. Laat een Kruys-baniere maken. Wat Heydensche Schrijvers daar van vertellen. Hy laat sig in de Christelijke Religie onderwijsen, dog ontdekt nog sijne gevoelens niet, 5. Hy overwind *Maxentius*, 6. Hy word te Romen ingehaald, en gedenk-tekenen hem ter eeren opgerigt, 6, 7. Hy begint de Christenen te begunstigen. Inhoud van sijn eerste Edict voor hen, 7. Hy vergund de Kerkelijke veel vryheyt, 8. Laat de *Ludos Seculares* na, 9. Beoorlogd *Licinius*; uytslag daar van, en desselfs dood, 10, 11. Geeft treffelijke orders tegen de Heydenen, en voor de Christenen, 11, 12. Ook ontrent het vieren van Sondag en Vrydag. Reden daar van, 12. Hy laat Kerken bouwen, en raad allen, ook den Stadhouderen, het Christen-geloof aan, 13. Dwingd egter niemand. Trekt alle Plakaten, tegen de Christenen uytgegeeven, in, 14. Verplaatst den Rijks-stoel, tot nadeel van het Rijk, naar Byzantium; 't welk hy merkelijk verbeterd; wilde het *nieuw Romen* genoemd hebben, dog kreeg den naam van *Constantinopelen*, *ibid*. Hoe hy aldaar met de Tempelen der Heydenen leefde, 15. Sijne orders tegen de beelden, en twee vuyle *Venus-tempels*; tegens *Abrahams* Eyke, *Esculapius* Tempel, en het peylen van den Nijl, en alle Heydensche ceremonien, 16, 17. Syn dood; en Lof-reden, 18. Kerken van hem te Jerusalem gebouwd, 19. De verdeeling van syn Rijk, 20

Constantinus den Grooten, beschreven van *Eusebius*, 81. Send syn order tot het verbeteren en opbouwen der kerken aan *Eusebius* te Cesareën, 96. Laat Constantinopelen pragtig inwyen, kerken aldaar bouwen, en Bijbels aldaar bestellen, 102. Prijsd *Eusebius* Boek van het Pascha. Laat de kerken te Jerusalem pragtig inwyen, 104. Hoord *Eusebius* staande redeneeren, 105. Syn siekte en dood, te voren gedoopt zijnde, 106, 107. Algemeene droefheyt daar over; syn begravenis. Hy word t'onregt gelaakt, dog meest geroemd, 107, 108. Hy vermaand *Alexander* en *Arius* tot eendragt, 135, 136. Beschrijft een algemeen Concilie te Nicea; 't welk aansienlyk was, 139. Hy bekostigd der Bisschoppen reysen en onthaal, 140. Neemd plaats in de Synode, en doet een aanspraak, 142. Werpt der Bisschoppen onderlinge klaag-schriften in het vuur, en waarom, 143. Syn gedrag ontrent het betwisten van *Arius* saak, *ibid*. Keurd het Geloofs-formulier goed; band *Arius* en syne makkers, 145. Laat deselve *Porphyrianen* noemen, en syne Boeken verbranden, 146. Syn onderhandeling met *Acesius*, 148. Hy schrijft over den uytslag van het Niceensch Concilie aan de Kerken alom, 150. Geeft een afscheyd-maal, en vereeringen aan de Bisschoppen, *ibid*. Band *Eusebius van Nicomedien*, en *Theognis van Nicea*; waarom, 151, 152.; die weder ingeroepen worden, 156. Hy geeft een deftig getuygenis van *Athanasius*, 159.; en bedreygd desselfs vyanden, 161. Word, onder een schoonen schijn, tegen *Athanasius* aangeset, *ibid*. Beschrijft een Synode te Tyrus. Send een Gemagtigde, en een brief derwaards, 163. Word bewogen *Arius* te begunstigen, 171. Band *Athanasius* naar Trier, 175, 182.; dien hy, hoewel versogt, niet wil laten te rug roepen, 178, 179. Wanneer, waar en hoe hy stierf, 179. Ondersoek, of hy vergeven is. Hy was Regtsinnig, hoewel sig meermaals liet verleyden, 180. Sijn Doop, 115, 116. *Constantinus de Jonge*, en sijn broeders, setten de goede orders van hun vader voor de Christenen dapper voort, 20. Hy ontslaat *Athanasius*, en geeft hem een brief mede naar Alexandrien, 182. Hy sterft, 20, 185

Constans maakt Wetten tegen het schenden en berooven der graf-steden, en alle Heydensche bygeloovigheden, 21. Ook order ontrent de Heydensche Tempelen, 22. Hy schrijft vry scherp aan sijn broeder, om de Bisschoppen te herstellen, 205, 206. Ontbied *Athanasius* by hem, 209. Hy word in Vrankrijk door *Maxentius* vermoord, 23, 211. Lof van hem, *ibid*.

Constantius wil geen Christene Slavinnen aan

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Heydenen verkogt worden, 23. Herroept der Heydenen voorregten, verleend door *Magnentius*, 23, 24. Verbied alle ſoorten van wicchelaryen, en gebied alle toveraars met de dood te ſtraffen, 24, 25. Hy neemd weg het beeld van Victoria; welk hy naderhand weder herſteld, *ibid.* Hy had reden van argwaan tegen *Julianus*, 25. Beſchrijft, op 't verſoek ſijns broeders, een Synode te Sardica, 196. Hy herroept de gebannene, en ſtaakt de regtsgedingen tegen *Athanaſius*; wat hem daar toe bewoog, 207. Waarom hy denſelven herſtelde. Hy ſchryft daar over aan ſyn broeder, en *Athanaſius*, 208, 209; die te Antiochien beleefdelijk van hem bejegend word. Hy ſchryft verſcheyden brieven over de ſaak van *Athanaſius*, 209, 210.; en verſekerd hem van ſyn gunſt, 211. Syn gedrag over nieuwe klagten tegen denſelven, 214, 215. Geeft ſcherpe order, om tegen hem te tekenen, 219. Toond ſig partydig tegen de Regtſinnigen te Milanen, dog wierd vrypoſtig beantwoord, 221. Band uyt dien hoofde drie Biſſchoppen. Syn handel met *Liberius*, 222. &c. Hy prijſd die van Alexandrien over de wreedheden, gepleegd ontrent de gunſtelingen van *Athanaſius*, en beſchryſt hem alleſins ſchandelijk, 234. Hy ſterft, en heeft berouw van verſcheyden ſaken, 26, 265. Word begraven van *Julianus*, 34. Is over *Hilarius* vrymoedig vertoog niet misnoegd; en geeft een gunſtig Plakaat ontrent de Biſſchoppen, 296, 301, 302

Cyrillus, ſyn vaderland en Ouders onſeker; waar eerſt van hem word gerept, 441. Word Ouderling en Catechiſt; vervolgens Biſſchop te Jeruſalem. Verwerring ontrent die ſucceſſie. Waarom hy van Arianery beſchuldigd wierd, 442.; dog t'onregt, 't welk klaar getoond word, 443, 444. Syn brief aan *Conſtantius* over het kruys verſcheenen boven Jeruſalem, 445. Aanmerkingen daar over, 447. Hy raakt in onluſt met *Acacius* over het Metropolitaanſchap van Ceſareën. Beſluyten daar ontrent. Verwijdering. Beſchuldiging van *Cyrillus*. Hy word van *Acacius* en de ſyne afgeſet, 447, 448. Vertoog van 't verſchil der Schryvers over ſyn Naſaat, 448, 449. Syne Partyen. Hy beriep ſig op een grooter Kerk-vergadering; of dat met de Kerken-order ſtreed. Waar ſig tuſſchen beyden ophield. Komt op de Synode te Seleucien, 450. Hy word daar herſteld, dog in een andere te Conſtantinopelen weder afgeſet, 451, 452. Hy komt onder *Julianus* weder t'huys, 454. Hy voorſegd het verſtooren van Jeruſalems herbouwing, 454. Hy bergd een ſoon van een Heydenſch Prieſter. Hy ſchijnt nog eens gebannen en herſteld te zijn. Was een der Voorſitters in het Concilie van Conſtantinopelen, 457. Hy ſterft, en wanneer. Uytbeelding van hem, 458. Syne regtſinnigheyt beweerd. Syne ſchriften, byſonder ſyne Catechetiſche Predikatien, 459. Syn ſtijl. Het Jeruſalems Geloofs-formulier. Lijſt ſijner Boeken. 460

D.

Damaſus, waar geboren; word Ouderling, 696. Volgd *Liberius* een tijd lang in ſijn ballingſchap, 698. Word Biſſchop te Romen, 699. Sijn wreed gedrag tegen *Urſicinus* (en de ſijne) die ook aldaar tot Biſſchop ingewyd was, 699. 700. Hy was yverig tegen de Arianen, 701. Vergaderde een Synode tegen hen. Is koel op de klagten van *Baſilius* over de Ariaanſche ſtoutigheden in het Ooſten, *ibid.* Mengd ſig in de verdeeldheyt van Antiochien voor *Paulinus*, 701, 702. Vergaderd een tweede Synode te Romen. *Sie Synode te Romen.* Geeft in 't ligt een breede en regtſinnige Belijdenis, 702. Schrijft een Synodalen brief, 703. Sijn ouderdom, dood, en begravenis, 704. Wat van het Boek *Pontificalis*, op ſynen naam, te oordeelen. Oordeel over ſyn digt-kunde. Hy pleegd raad over text-verklaringen met *Hieronymus.* Syne Boeken, 704

Decennalia en *Quinquennalia* wanneer en hoe gevierd wierden, 564

Diocletianus verſlaat *Achilleus*, 81. Wat hem tot de verwoedheyt tegen de Chriſtenen gaande maakte, 13. Syne ſtrenge Plakaten tegen de Chriſtenen. Wie daar door gemarteliſeerd wierden. Hy legd ſyn regeering af, 82. Wil Nicomedien tot een tweede Romen maken; daar toe hy allerley middelen te werk ſtelde, 666. Hoe gewoon was een ſaak uyt te voeren. Syn vervolging der Chriſtenen hoe geſtookt, voorgenomen, en wreedelijk uytgevoerd, 667, 668, 669

E.

Edeſſa in Meſopotamien beſchreven van het planten der Chriſtelijke Religie aldaar, 686

Engelſche (ſekere) Schrijver verkleynd der Vaderen geleerdheyt ongemeen, *Voorred.* p. 7

Ephraim de Syrier, geboren te Edeſſa, 689. Syn godvrugtige opvoeding. De vrugt en aangenaamheyt van ſyn welſprekendheyt word hem in een geſigt vertoond, 690. Syn eenſaam leven. Vreemd voorval by ſyn komen te Edeſſa, *ibid.* Syn prediken. Syne leerlingen. Hy was Diaken, 691. Hy ontwijkt het aanvaarden des Bisdoms. Hy hoord *Baſilius* predikatien; word wel onthaald; en draagd ſorg voor de Armen ten tijde van hongersnood; hy ſteld order op ſyn begravenis. Merkelijk voorval by die gelegentheyt. Hy neemd afſcheyd van de omſtanders, 692. Sijne laatſte woorden en dood. Een ſchildery van hem waar en hoe vertoond. Syne deugden en levens-wijs in byſonderheden vertoond, 693. Hy was regtſinnig. Looſe ſtreek van hem ontrent *Apollinaris.* Sijn welſprekendheyt, 694. Sijne Boeken verlieſen door vertaling haar kragt niet. Syn ſpreek-wijſe. Digt-kunde. Hy heeft veel geſchreven. Hoedanig de overgeblevene Boeken zijn, 695

Epiphanius geboorte-plaats, Ouders en opvoeding. Hy wierd tot een ſoon aangenoomen van een Jood, 532. Wat daar van te oordeelen. Was in gevaar van een Gnoſtyk te worden, 533. Hunne ſchendelijkheden worden van hem ontdekt, en hy bekeerd. Hy word een Monnik van *Hilarions* order, 534. Bouwde ſelfs een Klooſter, 535. By welke aanleyding hy Biſſchop te Salamis wierd; *ibid.* Sijn groote agting. Gelegentheyt tot het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

het ſchrijven van ſijn *Ancoratus*, 536, 537; en van ſijn *Panarium*; reden van die benaming, en deſſelfs inhoud, e. ſ. v., 537, 538. Sijn oogmerk in het ſchrijven van ſijn *Anacephalaioſis*. Met wie hy te Romen ten tijde van een Synode aldaar verkeerde. Hy raakt in onluſt met den Biſſchop van Jeruſalem; daar den oorſprongk, voortgang en verwijdering van gemeld word, 538, 539. Hy ſteld een Ouderling in ſijn Klooſter te Eleutheropolis; 't welk van den Jeruſalemſchen Biſſchop qualijk geduyd word, 539, 540.; daar op hy met beſcheydenheyt antwoord, 540. Hy ſcheurd een ſchildery in de kerk van Anablata; gedagten daar over. Syne woorden ontrent den beelden-dienſt worden aangehaald, 541. Verſoening tuſſchen hem en dien van Jeruſalem word vrugteloos ondernomen, 542, 543. Hy word van *Theophilus* overgehaald, om ſig te ſtellen tegen de Origeniſten, 548. Verbied de Boeken van *Origenes* te leſen; waar toe hy ook, dog te vergeefs, *Chryſoſtomus* poogd te bewegen, 549. Hy reyſd tot dien eynde naar Conſtantinopelen, en ſteld onderwegen een Diaken aan, 550. Hy weygerd by *Chryſoſtomus* t'huys te leggen; haald ſommige Biſſchoppen tot ſijn gevoelen over. Word daar in deftig tegengeſproken van *Theotimus* en *Chryſoſtomus*, 550.; en ſijn verdere pogingen tegengegaan, 551. Syn verſoek by de Keyſerin en haar antwoord. Sijn woord-wiſſeling met de *Longi*, *ibid.* Hy vertrekt naar huys. Neemd een mislijk afſcheyd van *Chryſoſtomus*. Sijne laatſte redenen en dood op het ſchip, 552, 553. Sijn ouderdom, yver, godvrugtigheyt en ongemeene mildadigheyt, 553, 554. Daar ſig twee bedelaars van bedienden. Hy wierd van de Arianen niet vervolgd, 554. Sijn geleerdheyt en taal-kunde, *ibid.* Hy redeneerde niet al te wel, en was ligtgeloovig. Syn ſchrijf-wijs, Boeken en afdeeling van ſijn *Panarium*, 555. Hy was in ſyn ſchrijven veelſins ſlordig, en komt niet alleſins met anderen over-een, 120

Eraſmus, ſijn nauwkeurige uytbeelding van der Heydenen en Chriſtenen oude Schrijvers ſtijl, 357

Euagrius Ponticus, een diſcipel van *Gregorius Nazianzenus*; ſijn leven, deugden en verrigtingen, 394

Euangelium Johannis word te Jeruſalem in een put wonderbaarlijk gevonden, 455

Eudoxia, de Keyſerin. Sie het leven van *Chryſoſtomus*. Sy verontſchuldigd haarſelven van ſijne ongemakken, en verwelkomt hem, 603. Was verbitterd tegen hem, 605, 606. Gods wraak over haar in een elendigen dood, 649

Eudoxius, Biſſchop van Antiochien, een Anomoiaan, of Heterouſiaan, word gebannen. Reden daar van, 260. Hy word Biſſchop te Conſtantinopelen, 262.; beklaagd by den Keyſer door *Acacius*, en wat daar op volgde, 263. Sijn gedrag ontrent de ſaken van *Aëtius*, 280. Hy was van een ſoort met *Eunomius*, 412

Eugenius, een ſchool-meeſter, word tot Keyſer opgeworpen. Wie dat uytvoerden, en hoe, 74, 520. De Heydenen hadden groote verwagting van hem, 74. Hy is den Heydenen gunſtig; herſteld den Altaar van Overwinning, 520.; waar over *Ambroſius* aan hem ſchrijft, *ibid.* Hy word verſlagen van *Theodoſius*, gevangen en onthoofd, 75, 521

Eunomius, *Aëtius* diſcipel, ſijn leven, bevordering en verbanningen, 410. Dood en begravenis. Sijne Boeken ter verbranding veroordeeld, 411. Syne gevoelens erger als die van de Arianen; welke die waren, *ibid.* Hy doopte op een ſonderlinge wijſe. Sijn ſecte wierd met nadruk te Conſtantinopelen veroordeeld, 412. Hy liet Boeken na tegen *Baſilius*, die van *Gregorius* wierden beantwoord, 711

Eunomianen. Sie *Aëtius* en *Eunomius*.

Euſebius (*Ceſareënſis*), wanneer en waar geboren. Syne vrienden en magen, 80. Syn ſtudie, onder wie. Hy word Ouderling te Ceſarea; had een nauwe gemeenſchap met *Pamphilius*, *Pierius* en *Meletius*, 81. Beſoekt *Pamphilius* in de gevangkenis. Steld met hem een Apologie in voor *Origenes*, in ſes Boeken, 83, 84. Hy vertrekt naar Egypten; hoe hy 't daar vond. Hy word gevangen; of hy, om los te raken, den goden geofferd heeft, 85. 103. Die hem daar van betigten worden tegen-geſproken, 85. Hoe hy tegen *Hierocles* ſchrijft. Of die Schrijver deſe *Euſebius* zy, 87. Hy word Biſſchop te Ceſareën, 88. Doet een treflijke Oratie by het inwyen van de kerke te Tyrus, 88, 89. Schrijft voor *Arius* aan *Alexander* te Alexandrien, *ibid.* Is daar over verdagt van te hellen naar de Ariaanſche ſijde. Schrijft nogmaals daar over: giſſingen daar ontrent. Hy met twee anderen herſtellen *Arius*; hoe dat gedaan wierd, 90. Syn rang in het Concilie van Nicea, en aanſpraak aan den Keyſer. Soude *Prov.* VIII: 22. mislijk hebben uytgelegd; dog verklaard ſig elders vry regtſinnig, 91, 92. Hoopt in 't Concilie van Nicea de partyen met ſijn opſtel van de Geloofs-belijdenis genoegen te geven; 't welk hy ondertekend, en daar over aan die van Ceſareën ſchrijft, 92 —— 95. Aanmerkingen daar over, 95, 96. Hy ſchrijft vry ſcherp aan des Keyſers ſuſter, die *Chriſtus* ſchildery verſogt; 't welk de beelden-dienaars tegen hem doet misnoegd zijn, 97, 98. Hy beſchrijft ſijn Kerkelijke Hiſtorie en Kronijk. Merkelijke betuyging voor deſelve; deſſelfs inhoud, 98, 99. Syn Boek *De locis Hebraïcis*. Verdeeling en inhoud deſſelfs, 99. Ook de *Præparatione & Demonſtratione Euangelica*, *ibid.* Hy word verkoren tot Biſſchop van Antiochien; welk hy weygerd aan te neemen: waarom; 't welk van den Keyſer word gepreſen, 100, 101. Krijgt order, om vijftig Bybels te beſtellen, 't welk hy doet, 102. Word nors aangeſproken van *Potamo*, daar op geantwoord word, 103. Syne redeneeringen en ſchriften by het inwyen van een kerk te Jeruſalem, 104, 105.; en over de *Tricennalia*, 105. Hy ſchrijft tegen *Marcellus*, 106.; en het leven van Conſtantinopelen. Onderſoek over het getal van die Boeken, 108. Syn dood en beſchrijving, 109, 110. Syn hulpmiddelen in het opſtellen ſyner Kerkelijke Hiſtorie, 110. Syn ſtijl. Wat van ſyn Arianery te geloven is, 110 —— 113, 115, 117. Syne uytdrukkingen t'onregt van *Athanaſius* betigt, 113. Syne voorſpraken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

worden opgehaald, 114, 115. Waarom daar mede in het tweede Concilie van Nicea beklad wierd, *ibid.* Syn getuygenis van *Conſtantinus* Doop, word tegen *Baronius* uytvlugten beweerd, 116. Hoe alles dat aanſtootelijk is in hem moet verſchoond worden, *ibid.* Lyſt ſyner Boeken. 117

Euſebius, Biſſchop van Nicomedien, word beſchreven van ſijn verſtand, en voorſtand van *Arius*, 129. Hy was een Lucianiſt; yverde door brieven en een Synode voor *Arius*, 130. Hoe van *Alexander* beſchreven word, 131, 132. Leverde in het Concilie van Nicea een Geloofs-belijdenis in, die verworpen wierd, 143. Hy ondertekend het regtſinnig Geloofs-formulier; wat hem daar over wierd te gemoet gevoerd, 145. Word gebannen van den Keyſer, en waarom, 151, 152. Word, op voorgeven van regtſinnigheyt, toegelaten naar huys te keeren, 156. Hy woeld voor *Arius* by *Athanaſius* en den Keyſer, die hy looslijk ſoekt te bewegen; 't welk hem mislukte, 158. Hy ſpand aan met de Meletianen, tot het weeren van *Athanaſius*, 160. Verwerft ten dien eynde een Synode onder een goeden ſchijn te Ceſareën, en daar na te Tyrus, 161, e. ſ. v. Syn bedrijf aldaar, 162, e. ſ. v. Hy dreygd den Biſſchop van Conſtantinopelen *Alexander*, indien hy *Arius* niet aanneemd, 176. Sijnen aanhang woeld tegen *Athanaſius* aan het Hof van *Conſtantinus* de jonge, en de broeders. De uytwerking daar van, 183, 184. Derſelver ſchrijvens naar Romen over 't ſelve. Hy was thans Biſſchop te Conſtantinopelen, p. *ead.* De ſijne komen met hun boodſchap by *Julius* beſchaamd uyt; en verſoeken, in ſchijn, een algemeen Concilie, 185. Hy behandeld in een Synode te Antiochien alles tegen *Athanaſius*, 188. Hy ſterft, 190

Euſebius, Biſſchop van Samoſaten, lijd veel om ſijn regtſinnigheyt. Word gebannen van *Valens*. Syn vertrek en voorval daar ontrent, 338. Hy word naderhand herſteld. Komt om te Dolicha, 339, 398.; door het toedoen van de Arianen, 399, 400

Euſebius, een Edelman, wierd, ten tijde van *Julianus*, Biſſchop te Ceſareën, hoewel ongedoopt. Voorvallen daar ontrent. Raakt in moeyte met *Baſilius*, 321. Hun verſoening, 327, 328. Sijn dood, 331

Euſebius, Biſſchop van Valentinopolen, word beſchuldigd over ſeven ſaken, 583. De drift daar in word onderſogt, 584. Hy word geëxcommuniceerd, en waarom, 585.; en vernieuwd ſyn klagte, 586

Euſebius, Landvoogd te Ceſareën, was vinnig tegen *Baſilius*; wat aanleyding hy daar toe had. Reden-voering tuſſchen hem en *Baſilius*, 339. Raakt daar over in gevaar van het volk, dog ontkomt door voorſpraak van *Baſilius*, 340

Euſebius, Biſſchop van Emiſa, ſyn geboorte, en opvoeding, onder wie, 686. Hem wierd te Antiochien een Bisdom aangeboden. Hy ſet ſyne ſtudiën voort te Alexandrien; komt weder te Antiochien. Word gekoren tot Biſſchop van Alexandrien; 't welk hy om redenen weygerd aan te nemen. Een Synode kieſt hem tot Biſſchop van Emiſa, 687. Daar men hem niet wil aannemen. Hy gaat naar Laodicea. Gaat egter op 't aanraden van anderen ſyn plaats bekleeden, 688. Waar en wanneer hy ſtierf en begraven wierd. Onderſoek van ſyn regtſinnigheyt. Syn ſchrijfſtoffe. Wat op ſynen naam is uytgegeven, en byſonder of de dertien Predikatien, op den naam gaande van *Euſebius Ceſareënſis*, niet van deſen zijn, 688, 689

Euſtathius, Biſſchop van Antiochien, raakt met *Euſebius van Nicomedien* in onluſt, 143. Word in een Synode van kettery en quaad leven betigt, afgeſet en gebannen, 100, 159, 160. Wie in ſyn plaats quam, 101

Euſtathius, Biſſchop van Sebaſta, pleegd raad met *Baſilius*; reyſd van de Synode te Lampſacus naar het Weſten, en veynſd alom regtſinnigheyt, 326, 327. Hy word herſteld, 327. Een beknopt verſlag van ſijne wiſpeltuurigheden, 346. Hy tekend by *Baſilius* het opſtel van het regtſinnig Geloof; dog loochend het daar na, 347. Hy toond ontrent *Baſilius* veel vuyligheyt, 348. Hy wilde den H. Geeſt nog God, nog ſchepſel noemen, 414

Eutropius, een geſnedene, recommandeerd *Chryſoſtomus* tot Biſſchop van Conſtantinopelen; beſteld hem heymelijk op te halen; bedreygd *Theophilus*, 574. Syn bevordering; wreedheyt, en 't beroven der kerken van het vry-plaats-ſchap, 577. Hy raakt in ongunſt van den Keyſer. Vlied in de kerk, word gebannen en eyndelijk onthooſd, 578

F.

Felix word Biſſchop te Romen ten tijde van *Liberius* ballingſchap. Hy word weggejaagd, en uyt de Kerk geſtooten, 699

Eirmicus (*Julius*) ſchrijft ernſtig aan de Keyſers tot uytroeijing van het Heydendom, 22

Flavianus, Ouderling te Antiochien, word tot Biſſchop aldaar verkoren, 420, 563. Hy word naar *Theodoſius* geſonden, om verſoening voor die van Antiochien. Syn gedrag daar ontrent, 566. Syn gelukkige uytvoering, 570, 571.; te rug reys, en blijde inhaling, 572. By ſyn tijd neemd de ſcheuring te Antiochien een eynde, 573. Syn dood, 619

G.

Gainas een Scyth, ſyn opkomſt, rebellie en dood, 578 — 581

Galerius. Sie *Maximianus.*

Gallus, *Julianus* broeder, was Cæſar, dog word om redenen gedood, 31

Gelaſius word Biſſchop van Ceſareën; heeft *Rufinus* Hiſtorien vertaald; aanmerkingen daar ontrent, 457

Georgius, hoe te onderſcheyden van *Gregorius*, 231. Syn landſchap, inborſt en levens-wijs, *ibid.* Droeg ſig in ſyne ampten niet trouw; wierd egter tot Biſſchop van Alexandrien aangeſteld, 232.; was by allen ſeer gehaat, en waarom, 266, 267. Aanleyding tot oproer tegen hem, waar in hy verbrand wierd; 't welk *Athanaſius* te onregt wierd te laſt gelegd, 267. Hy word ſlegt beſchreven. Had een ſchoone Bibliotheek, 268

Gnoſtÿken, de vuylſte ſoort van Ketters, 533. Hoe ſy door godlooſe hoeren hun ſecte ſtevigden, 534. Sy worden ontdekt door *Epiphanius*,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

phanius, en gebannen uyt Alexandrien, *ibid.*

Gorgonia, wie die was, haar godvrugtig leven. Hare wonderbare geneſing, en dood, 388, 389

Gothen, by wat gelegentheyt vryheyt kreegen van de Chriſtelijke Religie, 62

Gothofredus heeft geſchreven *De Statu Paganorum*: wat den inhoud daar van is. *Voorred.* p. 9

Gratianus neemd *Theodoſius* aan tot ſijn mede-Keyſer; hy ſteld order tegen de afvallige Chriſtenen, 65.; en het wicchel-offeren, hoe ver dat getrokken wierd, 66

Gregorius van Cappadocien, word in de Synode van Antiochien aangeſteld tot Biſſchop van Alexandrien; dog onordentlijk, 189. Door wat hulp, en met hoedanigen wreedheyt hy wierd ingevoerd. Staaltjens daar van, 191, 232, 233.; byſonder aan *Potamo*, 192. Hy ſoekt gunſt by polityke, byſonder by *Balſacius*. Beyder wreede en onchriſtelijke handelingen, waar op *Balſacius* droevige dood volgd. Hy ſend, tot verſagting van ſijn handeling, *Carpones* naar Romen, dog word niet aangenomen, 192. Hy ſterft, wanneer, 208

Gregorius, vader van *Gregorius Nazianzenus*, antwoord aan een Roomſchen Landvoogd, over ſekere ſake, deftig, 321. Prijſd dien van Ceſareën *Baſilius* aan tot Biſſchop, 331. Hy was een Hypſiſtariaan: wat ſecte dat was. De middelen van ſijn bekeering, 370. Syn Doop; voorvallen daar ontrent, en wat daar uyt gewikt wierd, 371. Hy wierd Biſſchop te Nazianzen; ſijn verrigting aldaar. Hy had een ſeer godvrugtige vrouw, die by hem eenen ſoon kreeg, 371, 372. Hy wierd bedrogen door de Acacianen, 376. Word met de Gemeynte, na berouw, verſoend, 377. Staat *Julianus* eyſch, om de kerken te nemen voor de Heydenen, tegen, 378. Syn ouderdom, verrigtingen en dood, 389, 390

Gregorius van Nazianzen, ſijn geboorte-plaats, en die landſtreek beſchreven, 369, 370. Wanneer geboren is. Syn bedrijf ten tijde van ſyne jeugdige jaren. Waar en onder wien hy ſtudeerde, 372. Is in gevaar van ſchipbreuk op ſijn reys naar Athenen, p. *ead.* Voorvallen en droomen daar ontrent, 373. Syn komſt te Athenen; ſijn ſtudie aldaar, en nauwſte omgang met *Baſilius*, *ibid.* Syn droom. Kennis, en voorſpelling van *Julianus*, 374. Was Hoog-leeraar der welſpreekentheyt te Athenen. Keerd naar huys: vind daar ſyn broeder *Cæſarius*. Sie *Cæſarius*. Hy word aldaar gedoopt. Wat ſtijl van leven hy uytkoos; word van ſyn vader Ouderling gemaakt. Waarom hy dat aannam, 376. Maakt verſoening tuſſchen ſyn vader en de Gemeynte. Schrijft *De Pace*, 377.; Ook Gedigten: waar over, en by wat gelegentheyt. En tegen *Julianus* na deſſelfs dood. Trekt naar de woeſtijn by *Baſilius*, 378. Syn verrigting aldaar. Syn verdedig-ſchrift van ſijn vertrek naar de woeſtijn, en weder t'huys-komſt. Hoe hy het daar vond, 379. Hy raad ſijn broeder aan het afſtaan van ſijn ampt aan het Hof, 380. Doet een Lof-reden over ſyn broeder *Ceſarius*; raakt in moeyte over deſſelfs Uyterſte-wil, 382. Word van *Baſilius* uytgekipt tot Biſſchop van Saſima. Aanleyding daar toe; ſcherpe brieven daar over geſchreven tuſſchen *Baſilius* en hem, 384. Hy ſtaat de verkieſing eyndelijk toe. Syne Oratien over die en andere ſtoffen, 385. Voorvallen tuſſchen hem en *Antimus*; waarom hy niet te Saſima wilde komen, 386. Hy wijkt naar een Oud-mannen-huys. Syn vader beweegd hem t'huys te komen, 386.; en ſyn hulpgenoot te worden: wat hy by die gelegentheyt predikte, 387.; als ook tot bevrediging van die van Nazianzen met hun Stadhouder, 388. Syne Lijk-predikatien over ſyn ſuſter en vader, 389, 390. Hy vertrekt naar Seleucien; doet een Lijk-predikatie over *Baſilius*. Word van de Synode te Antiochien geſonden naar Conſtantinopelen; tot wat eynde, 391.; hoe hy het daar vond; houd Vergaderingen in een huys, 392.; 't welk tot een kerk gemaakt, en *Anaſtaſia* genoemd wierd, en waarom, 393. Hoe ſigſelven tegen het woelen der Arianen trooſt, *ibid.* Door welke aanleydingen hy aldaar Biſſchop wierd, 394. Syn reden-voering over het volks misnoegen over ſyn gedrag ontrent *Maximus*, 396. Hy word van de Arianen, op onnoſele voorgevens, beklaagd; daar hy deftig en wijdloopig op antwoord, 398. Raakt in ongunſt, ſelfs van de Regtſinnigen. Hy neemd voor, ſijn plaats te verlaten, dog ſtaat op ernſtig verſoek van dat voornemen af, 400. Hy is in gunſt by den Keyſer *Theodoſius*; word van de Arianen merkelijk overdwarſt. Uytſlag daar van: hy was geen Hoveling, 403. Hy word ſiek; ſijn ſagtmoedigheyt ontrent iemand, die hem dagt te vermoorden, 404. Hy word in ſijn Biſſchoplijken ſtoel beveſtigd, wat daar tegen ingebragt wierd, 406. Verdeeldheden in het Concilie van Conſtantinopelen, om hem uyt ſyn ſtoel te ſtooten; waarom, 421. Hy bied aan, ſijn Bisdom af te ſtaan. Word van de Gemeynte verſogt, om te blijven, dog te vergeefs, *ibid.* Wat de Egyptiſche Biſſchoppen tegen hem inbrengen. Syn vreede-predikatie, en wat daar in aanbied. Syn verdediging, 422. Verſoekt en verkrijgt, na veel moeyte, van den Keyſer verlof, om te mogen vertrekken. Hy doet ſijn afſcheyts-predikatie voor het Concilie, en van de geheele Gemeynte. Deſſelfs inhoud beknoptelijk voorgeſteld, 423, 424. Droefheyt daar uyt ontſtaan; wanneer dat geſchiedde, 425. Hy was maar drie jaren te Conſtantinopelen geweeſt; werwaards hy vertrok, 426. Hy word op een Kerkelijke Vergadering te Conſtantinopelen verſogt, 427. Slaat dat af, en beſchrijft de Synoden als van weynig order en vrugt, 428. Weygerd Biſſchop van Nazianzen te worden; en beantwoord het geen hem daarom word nagegeeven, 429. Syn ſorg voor den welſtand der Kerken. Syn werk en oeffening in ſijn eenſaam leven. Syne ſiekten, ſwakheden, en Uyterſte-wil, 430, e. ſ. v. Hy leefde nog acht jaren daar na. Syn ouderdom en dood, 433. Uytbeelding van ſijn perſoon; voorgeven van wonderen door ſijn beeltenis, *ibid.* Syn gedrag en deugden, 434. Yver voor de Regtſinnigheyt, 435.; en geleerdheyt: en benaming van *Godsgeleerde*. Syn wijs van een ſaak te verhandelen, 436. Syn ſtijl, en oordeelen daar over, 436, 437. Deſſelfs roem in vergelijking met andere Schrijvers

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

van die tijd, 437. Syn aanſpraak aan de dooden waar uyt geſproten, *ibid.* Syn digt-kunde. Waarom *Photius* geen ſijner Boeken ophaald. Syne Boeken ſyn meeſt overgebleven. Derſelver Lijſt, 438, 439

Gregorius, broeder van *Baſilius de Groote*, ſijn geboorte-plaats, opvoeding en ſtudie. Hy wierd Biſſchop van Nyſſa; wanneer; waar. Was yverig voor het Niceenſch Geloof. Syn verbanning, hoe belegd en uytgevoerd wierd, 709. Hoe lang ſyn ballingſchap duurde; wat hy in die tijd deed. Herſteld zijnde kreeg hy commiſſie om de Ooſterſche Kerken te beſoeken; wat daar mede beoogd wierd. Hoe hy het alom, dog meeſt te Jeruſalem, vond, 710. Syn gevoelen over het godsdienſtig reyſen naar Jeruſalem, 711. Hy beſoekt ſyn ſuſter *Macrina*; haar dood. Hy beſchrijſt haar leven, en een ander Boek, 't welk vervalſcht is. Hy ſchrijſt tegen *Eunomius* Boeken. Syn agting in het Concilie van Conſtantinopelen, *ibid.* Hy voerd een Lijk-reden over *Meletius*, *Placilla* en *Pulcheria.* Hy was getrouwd. Lof van ſyn vrouw; ſyn dood; ſyn ſtijl; ſyn Boeken, 712, 713

Griekſche Vaders ſijn ſlegt vertaald, *Voorred.* p. 9

H.

Harmonius de eerſte Syriſche Poeet; hy had quade gevoelens in ſijne gedigten gemengd, 695

Hermogenes, Biſſchop van Ceſareën in Armenien, een ſterk drijver van de regtſinnigheyt te Nicea; was de eerſte opheffer van het Geloofs-formulier aldaar, 346

Hermogenes, een Opper-bevelhebber, word te Conſtantinopelen mishandeld, daar van hy ſterft, 678

Heydenen, derſelver ſtaat in de Vierde eeuw, p. 2. e. ſ. v. Spraken van moderatie, als ſy het te quaad hadden, 57, 71. Waren ſtout by *Theodoſius* aanveerding des Keyſerrijks, 65. Leggen den Chriſtenen de oorſaak van hongersnood te laſt, en diergelijke; waar op *Ambroſius* antwoord, 67. Hoe ſy tot het Chriſtendom bekeerd wierden, 70. Hun godsdienſt voorgeſproken door *Libanius*, 71, 72.; en door *Symmachus*, 73. Hun godsdienſt loopt te niet, 77. Sy waren vol hoop, als der Chriſtenen kerken mishandeld wierden, 230. Hunne barbariſche buytenſporigheden in het geen ſy godsdienſt noemden, 272. Sy kanten ſig tegen *Athanaſius.* Verkrijgen een ſcherpe order tegen hem, *ibid.* Verlieſen hun moed door de dood van *Julianus*, 277. Hoopen door de opſtand van *Maximus* de herſtelling van hun godsdienſt; wat ſy tot dien eynde deeden, 477, e. ſ. v. Hun hoop en uytwerking onder *Eugenius*, 520

Hierocles ſchrijſt tegen de Chriſtenen. Oordeel van hem en ſijne ſchriften, 86, 670. Syn verder bedrijf, 672. Hy was een vinnig vyand der Chriſtenen te Alexandrien. Hy word om ſijn ſtrengheyt van *Aedeſius* in het aangeſigt geſlagen, 86. Hy verheft *Apollonius Tyanæus* boven *Chriſtus*; waar op geantwoord wierd, 87. Een anderen *Hierocles* heeft geſchreven *De fato & providentia*, *ibid.*

Hieronymus ſchrijſt partydig van alle Schrijvers, die hem overtroffen, 528. Verſoekt raad van *Damaſus*, hoe hem te houden in het verſchil te Antiochien, 701. Hy was een leerling van *Gregorius Nazianzenus*, 394. Hy word tegengegaan van *Johannes*, Biſſchop van Jeruſalem, en waarom, 542. Hy ſchrijſt van de geheele geſchapenheyt des verſchils tuſſchen *Johannes* en *Epiphanius*, 543

Hilarion, ſtigter van de Monikken-order in Paleſtina; ſijn leven, bedrijf en diſcipelen, 534, 535. Wanneer hy geleefd heeft, *ibid.*

Hiiarius, gebooren te Poictiers. Syne Ouders onbekend. Hy was eerſt van den heydenſchen godsdienſt. Op wat wijſe hy tot het Chriſtengeloof wierd overgehaald, 293. Hy wierd gedoopt, en gaf ſig aan de Goddelijke waarheyt over. Hy was getrouwd, 't welk niet ſtreed tegen het Biſſchops-ampt, 294. Syn nauwgeſet leven, *ibid.* Hy wierd Biſſchop te Poictiers: wanneer. Hoe hy ſegd van het Niceenſch Geloof niet geweten te hebben, 295. Verkreeg een grooten naam, *ibid.* Geeft een vrypoſtig vertoog over aan den Keyſer; hoe dat wierd opgevat, 295, 296. Hoe ſig in de Synode droeg te Beſiers; waar over hy gebannen wierd, 297. Hy ſchreef in ſijn ballingſchap *De Trinitate*; aan ſyne vrienden, en aan ſijn dogter *Abra.* Inhoud van die laatſte, 298. Syn berigt, en Boek *De Synodis*, waar in ſijn yver blijkt voor het ὁμοούσιον. Hy word eyndelijk op-ontboden uyt ſyn ballingſchap. Voorvallen onderwegen. Hy komt te Seleucien, en ſuyverd ſigſelven van Sabellianiſtery, 299. Wat daar op volgde. Hy komt te Conſtantinopelen; hoe hy 't daar vond, 300. Leverd drie verſoek-ſchriften in; merkelijken inhoud van deſelve, 301. Komt op order weder t'huys; hoe hy het daar vond, 302. Syn gedrag aldaar, en ſorg, om misleydde Biſſchoppen weder aan te neemen; waarom, 303. Hy krijgt een brief uyt het Ooſten over de woorden van *ſubſtantie*, &c. 304. Verhaal van een beſchuldiging en excommunicatie van *Hilarius*; onderſoek wat daar van zy. Hy ſteld ſig tegen *Auxentius*, 304, 305. Uytſlag daar van, 306. Syn dood: wanneer; en graf-ſchrift, *ibid.* Verhaal van de mishandeling ſyner gebeenten in de voorleden eeuw, en gewaande wonder-werken na ſyn dood; waar ontrent *Vincentius Fortunatus* te ver gaat, 307.; word gehouden voor Patroon van Poictiers. Syn yver en kloekmoedigheyt, 307. 308, 309. Syn ſchrijf-wijs; waarom wat duyſter was. Hoe geſegd word *Origenes* te volgen, *ibid.* Hoe te oordeelen over deſſelfs byſondere gevoelens. Lijſt ſyner ſchriften, 310

Honorius ſchrijſt aan *Arcadius* over de ſaak van *Chryſoſtomus* vry ernſtig, 611, 621.; en nogmaals, 634.; 't welk overgeſonden wierd door Biſſchoppen, die mishandeld wierden, en onverrigter ſake moeſten naar huys keeren, 635. Hy ſchrijſt hem nogmaals ſeer ſcherp, 649

Hoſius, Biſſchop van Corduba, word van *Conſtantijn den Grooten* gebruykt tot ſcheydsman over de verſchillen tuſſchen *Alexander* en *Arius.* Hy was door een Kerkelijk Opperhoofd niet gemagtigd; 't welk tegen *Baronius* beweſen word, 136. Waarom het Concilie van Nicea eerſt ondertekende, 137. Komt te Alexandrien, daar een Synode vergaderd,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

gaderd, dog niet veel uytregt, 137, 138. Hy ſteld een Geloofs-form op in het Concilie, dat goedgekeurd wierd, 144, 145. Syn bediening en agting, 237. Der Arianen verſoek by den Keyſer tegen hem; 't welk hy afſloeg. Des Keyſers brief daar over word van hem vrymoedig beantwoord. Hy word te Hoof ontboden; ondertekend voor de Arianen; wat hem daar toe bewoog, 237, 238. Hoe ſig daar na tegen de Regtſinnigen droeg. Of hy deerlijk omgekomen zy word onderſogt, 239. Syn dood en Lof-reden, 240

Huwelijken der Geeſtelijken, waarom verboden. Gaf aanleyding tot veele ſwarigheden en ergerniſſen, 294

Hypſiſtarianen, een vermengde ſecte; hunne ſtellingen, 370

I.

Jeruſalems herbouwing word ondernomen onder *Julianus*; wat koſten en toeſtel daar toe gemaakt wierd; dog wierd door merkelijke wonder-werken geſtoord, 454.; waar door ſommige Joden wierden bekeerd. Wat toen in een kelder ſoude gevonden zijn; aanmerking over dat alles van *Chryſoſtomus*, 455. e. ſ. v. Daar waren ten tijde van *Gregorius Nyſſenus* weynige godvrugtige, 710. Het reyſen derwaards, als een ſtuk van godsdienſt, word van hem afgekeurd, 711

Innocentius, Biſſchop te Romen, hoe ſig gedroeg ontrent de ſaak van *Theophilus* met *Chryſoſtomus*, 610, 611. Hy ſpreekt daar over met den Keyſer *Honorius*, 621. Hy ſchrijft beweeglijk aan *Chryſoſtomus* en ſyn *Clergie*, 622. Syn verdere yver, 634, 635.; en treffelijken brief van *Chryſoſtomus* aan hem, 637. Hy ontſegd *Arcadius* de Kerk-gemeenſchap, 648.; dog ontſlaat hem, op berouw, van die ſtraf, 649

Joden worden van *Julianus* begunſtigd; wat hy daar mede beoogde, 45. Sie verder *Julianus*.

Johannes, Biſſchop van Jeruſalem, Naſaat van *Cyrillus*; hy was een weyfelaar en een Origeniſt, 538. Hy wil *Epiphanius* verdagt maken van een Anthropomorphyt te zijn, 339. Syn bittere ophef tegens *Epiphanius*, 539, 540. Legd denſelven kerk-ſchending te laſt, 541.; en braakt ſijn gal tegen hem uyt. Is onverſoenlijk. Schrijft daar over alom, 542.; dog laat eyndelijk ſyn ſaak ſakken, 343

Jovinianus (of *Jovianus*) wilde geen Keyſer weſen, of het Leger moeſt ſig voor de Chriſtelijke Religie verklaren, 55.; 't welk den Heydenen ſmertede, 56. Voerd goede orders voor het Chriſtendom in. Laat egter elk ſyn godsdienſt vry; 't welk van *Themiſtius* wierd geroemd, *ibid.* Gaf een Wet ontrent het trouwen der Nonnen, 57. Hy regeerd maar acht maanden; hoe hy aan ſyn dood komt, 57, 281. Draagd, ſo dra hy Keyſer geworden was, ſorg voor de Chriſtelijke Religie en regtſinnigheyt; ſchrijvens daar over tuſſchen hem en *Athanaſius*, 275. Wijſt der Arianen klagten tegen *Athanaſius*, naar redenwiſſeling, af, 277.; gelijk ook die der Macedonianen, 278

Jovinianus, een diſcipel van *Helvidius*, deſſelfs gedrag en gevoelens. Syn veroordeeling en dood, 518

Iſauren, wie die waren, 628. Hun wreedheyt, 631

Iſchyras matigd ſig het Ouderlingſchap aan; word daar over van *Athanaſius* gewaarſchouwd. Vlied naar Nicomedien, en laat ſig gebruyken tegen *Athanaſius*, 157.; met beſchuldigingen, welkers valsheyt ontdekt word, 160. Waar toe hy bekent omgekogt te zijn. Heeft berouw, en verſoekt met *Athanaſius* weder kerk-gemeenſchap, 168

Iſidorus, een Ouderling van Alexandrien, word geſonden naar Jeruſalem, om het verſchil tuſſchen *Johannes* en *Epiphanius* te ſlegten; hy handeld daar in trouwlooslijk, 542, 543. Verwijdering tuſſchen hem en *Epiphanius*, en deſſelfs gevolg, 545

Julianus, Oom van den Keyſer *Julianus*; ſijn ſchendige daad in de kerk te Antiochien; daar God merkelijke wraak over oeffende, 39

Julianus, nog Cæſar zijnde, verkeerd bedektelijk met wicchelaars, 25. Sijn geboorte-plaats: Ouders en eerſte opvoeding onder *Mardonius*, die hem ſeer wel onderwees, 28. Syne Meeſters; hy word verſonden naar Macellus; daar na naar Nicomedien onder het opſigt van *Euſebius*; mogt niet omgaan met *Libanius*, 't welk hy egter bedektelijk deed. Hy word door *Maximus* gevoed met de hoop van het Keyſerſchap, 29, 30. Hy veynſd een Chriſten te zijn. Word Voorleſer te Nicomedien, en onderneemd een kerk ter eere van een Martelaar te bouwen. Sijn genegentheyt tot het Heydendom brak egter uyt; bewijs daar van, 30. Bediend ſig te Athenen van Heydenſche Prieſters. Hy word te Hoof ontboden, en, op aanraden van de Keyſerin, *Cæſar* gemaakt, daar hy veynſd niet graag toe te zijn, 31. Hy word geſonden naar Vrankrijk: op wat wijſe. Voorſpellingen van ſijn bevordering tot het Keyſerrijk. Sijn ſpoed, veynſing, en aanſlag; waar door tot Keyſer wierd uytgeroepen, 32.; 't welk *Conſtantius* euvel opnam. Hy ſweerd het Chriſtendom heymelijk af; en maakt ſijne gedagten alom bekend. Wat daar op volgde, 33. Hy voerd den Heydenſchen godsdienſt in; waar op de Heydenen ſtout wierden. Door hoedanige middelen hy ſijn oogmerk ſogt te bereyken; te weten, I. Door het hervormen van het Heydendom; ſtaaltjens daar van, 35, 36; waar in hy de goede orders der Chriſtenen volgde. Sijn brief daar over aan *Acacius*, 37, 38. II. Door het beſpotten der Schriftuur; hoe hy dat deed. Hy ſchrijft ſchandelijk van *Conſtantinus*, 39, 40. III. Door het kleyn-maken der Chriſtenen, 't welk hy drieſins in 't werk ſtelde. Hoe ſig droeg tegen de Ketters, 40 —— 42. IV. Doordien hy geen Vervolging aanſtelde. Hy wilde den naam hebben van goedheyt, 42. Hy wilde niemand den naam gunnen van een Martelaar te zijn. Gaf egter den Stadhouders vryheyt de Chriſtenen te mishandelen, 43.; ſtaaltjens daar van, 44. V. Door het weeren der Biſſchoppen; waarom en hoe, *p. ead.* VI. Door het begunſtigen der Joden; wat hy daar mede beoogde, 45. VII. Door het weeren aller wetenſchappen; 't welk egter dwaas en ſonder voordeel was, 45, 46. VIII. Door het aanmoedigen der Wijsgeeren, om tegen de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Christenen te schrijven; sijn loosheyt daar in, 46, 47. IX. Door het verstrikken der Christenen buyten hun weeten. Ongemeene staaltjens daar van, en straffen over die hen daar tegen stelden, 47, 48. Hy diend de godin *Rhea*, &c. *ibid.* Is seer misnoegd dat de goden te Antiochien niet beter gediend wierden. Laat de gebeentens van *Babylas* vervoeren. Wierd van de Antiochiers schamper bejegend, 48, 49.; waar over hy sig met een schimp-schrift wreekt, en hen verder dreygd, 50. Sijn dood wierd door een school-meester voorsegd, 51. Sijn gruwel-daad te Carræ en elders begaan: wanneer en hoe hy omkomt, uyt verscheyden Schrijvers, 51, 52. Wat in hem te prijsen, en wat te laken was. Veel quaads was van hem te vreesen. Over sijn dood verblijdden sig de Christenen, 53

Julianus, by welke gelegentheyt hy tot Cæser van *Constantius* wierd aangenomen, 297. Hy roept de gebannene Bisschoppen weder naar huys; raad hen tot onderlinge vreede, 265. Wat hy daar mede beoogde. Hy handeld met de Christenen eerst vriendelijk, en daar na vry hard, 266. Gaf order, om de Boeken van *Gregorius* te hebben; scheen over dessells dood misnoegd, 268. Hy geeft scherpe order tegen *Athanasius*, dien hy schandelijk beschrijft, 272, 273. Sijn dood word op de selve uur, als hy stierf, bekend te Alexandrien. Wat verandering onder de Heydenen en Christenen op sijn dood volgde, 274

Julianus schrijft eerst beleefd, en daar na vry nors aan *Basilius*, 317. Is streng ontrent die van Cesareën over het af-breken van een Afgods-tempel, 318, 319. Sijne dreygementen wierden gestuyt door sijn dood, 319. *Nazianzenus* gedagten van het quaad, dat door hem te verwagten was, 374. Hy wilde tot het smooren der Christenen de Heydensche Boeken niet gelesen hebben: wat hem daar toe bewoog; dog viel anders uyt, 377. Wat hy met het begunstigen der Joden voor had, en waarom aan hen schrijft, 452, 453. Hoe syne order en onkosten tot het herbouwen van Jerusalem slegt uyt viel, 453, 454. Hy wilde de Bisschoppen voor de beesten werpen; dog wierd door sijn dood belet, 455

Julius, een soon van *Rusticus*, word Bisschop te Romen, 682; is een yveraar tegen de Arianen voor *Athanasius*, *ibid.* Hy ontbied *Eusebius*, en de sijne, door Ouderlingen en een brief, om hun beschuldiging tegen *Athanasius* in te brengen. De gesondenen worden opgehouden te Antiochien, en met een scherpen brief tegen des Roomschen Bisschops Opper-hoofdigheyt te rug gesonden, 189, 190, 683. Hy schrijft, uyt naam van een Synode aldaar, antwoord op die van de Oostersche tot regtveerdiging van *Athanasius*, 190, 683. Word hatelijk beschreven van een valsche ynode te Sardica, en afgeset, welk *Baronius* niet konde verduwen, 200. Hy schrijft aan die van Alexandrien over de herstelling van *Athanasius*, 209, 685. Hy wilde de Afgesondenen van *Gregorius den Cappadocier* niet sien nog hooren. Hy neemd *Ursacius* en *Valens*, op hun berouw, weder aan, 683, 684. Appéllen aan hem toegestaan; die egter de Oppermagt der Roomsche Bisschoppen niet bevestigen, en waarom, 684, 685. Syne gebouwen, orders, dood en begravenis. Wat van de schriften op synen naam is te oordeelen, 685, 686

J.piters Tempel te Apamea wonderbaarlijk verbrand, 70

Justina, weduwe van den Keyser *Valentinianus*, boesemd haren soon de Arianery in. Die sig daar op kant tegen *Ambrosius*, 468. Sy poogd een Ariaanschen Bisschop in te voeren te Sirmium, dog te vergeefs, *ibid.* Sy verwerfd van haar soon een bevel tot voorstand van de Arianen, 490

K.

Kerkelijken mogten ten tijde van *Ambrosius* geene eygene goederen hebben, geene Uyterste-willen maken, of Legaten ontfangen, 488, 489

Kerken, hoe deselve wierden ingewyd, 88. Hadden het voorregt van een veylige schuylplaats te zijn, 577, 578

Kruys, boven Jerusalem gesien; dessells fatsoen, grootte en uytwerking, 444

L.

Labara der Romeynen; wat deselve onder de Christene Keysers waren, 5

Lactantius (*Lucius Cœlius*) was gebooren te Firmium. Hy wierd een discipel van *Arnobius*. Syn vroeg-rijpe bequaamheyt, waar in getoond, 666. Word Hoog-leeraar te Nicomedien; daar hy geene leerlingen had. Wat hy by die gelegentheyt schreef, en verder ondernam, 667.; en wanneer die seven Boeken van onderwijsing uytgaf; inhoud derselven, 670, 671. Aen wien deselve opdroeg; hy heeft se selfs bekort, 672. Word Leer-meester van *Crispus*, *Constantinus* soon. Hy schrijft *De mortibus persecutorum* (inhoud van dat Boek.) *ibid.* Ook *De Irâ Dei*, 673. Tijd van sijn dood. Sijn armoede, geleerdheyt en bequaamheyt. Gronden, volgens welke sijne duystere en onregtsinnige stellingen moeten verschoond worden, p. *ead.* Hy word geagt een tweede *Cicero*, 674

Libanius schrijft voor de Tempels; draagd dat *Theodosius* op. Dessells inhoud; het werkte weynig uyt, 71, 72. Hy wilde op de tyding van *Julianus* dood sigselven ombrengen; wat hem daar van te rug hield, 274. Roemd *Basilius* brieven, 358. Word van Antiochien gesonden, om by den Keyser voor die stad versoeking te soeken, 566, 567

Liberius, Bisschop van Romen, word van de Arianen aangesogt tegen *Athanasius*; waar op hy antwoord, 218. Een valschen brief op sijnen naam, 218, 219. Hy versoekt van *Constantius* een Synode te Milanen, 220. Sie *Synode te Milanen*. Word door geschenken van *Constantius* gevergd, om *Athanasius* tegen te gaan; 't welk hy verwerpt. Hy word met geweld gevoerd naar Milanen, daar hy met den Keyser vrymoedig spreekt, 223, 224. Hy word gebannen, 698. Weygerd geld tot sijn onderhoud van den Keyser aan te neemen, 225. Is drie jaren in ballingschap. Sijn herstelling wierd aan *Constantius* te Romen versogt. Hy ondertekend eyndelijk het Ge-

loofs-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

looſs-formulier van Sirmium, en ſchrijſt daar over aan de Ooſterſche Biſſchoppen, 244, 245. Hy komt weder te Romen. Sijn inhaling, en hoe met *Felix* gehandeld wierd. Sijn dood, en onderſoek, of hy nog weder regtſinnig wierd, 248

Licinius, *Conſtantius* Swager, ſchijnt den Chriſtenen genegen, 7. Hy vervolgd deſelve, 9, 89. Word van *Conſtantinus* geſlagen; waagd een tweeden veldſlag. Sijn aanſpraak aan ſijn Leger, 10. Hy heeft de nederlaag; ſijn volgende meyn-eedigheyt, oproer en dood, 11. Hy word van *Conſtantinus* genoemd *een Draak*, 13

Longi (de *Lange*), ſo wierden genoemd vier broeders in Egypten, 544.; hun bedrijf, bevordering, en *Theophilus* mishandeling aan deſelve, 545. Sy waren regtſinnig ontrent Gods onligchaamlijkheyt. Wierden wreedelijk vervolgd, en vlugten naar Paleſtina, 547.; en van daar naar Conſtantinopelen, 548. Hun redenwiſſeling met *Epiphanius*, 551, 552. De dood van twee derſelven, *Ammonius* en *Dioſcurus*, 601

Lucifer, Biſſchop van Calaris, komt uyt ſijn ballingſchap te Antiochien; vind daar groote verwerring. Stelde, met een goed inſigt, daar *Paulinus* aan, 't welk van een quaad gevolg was, 269, 271

Luciferianen, oorſprongk van die ſecte. Sy weygerden gemeenſchap aan alle, die het ooit met de Arianen hadden gehouden, 571

Ludi ſeculares, hoe en wanneer deſelve gevierd wierden. Het uytroepen derſelven. Deſelve wierden van *Conſtantinus den Grooten* nagelaten, 9

Luſtra, hoe van de Heydenen gevierd, en de Chriſtenen in deſelve ingewikkeld wierden, 13

Lijſt van alle voorvallen in de Vierde eeuwe, 714, e. ſ. v.

M.

Macedonianen (Pneumatomachi), hun gevoelen, 242; die breder worden opgehaald, 413. Sy waren homoiouſianen, 416. Groeyden ſterk aan, en waren in het Concilie te Conſtantinopelen hardnekkig en af-keerig van het Niceenſch Geloof; ſy worden veroordeeld, 416, 417

Macedonius de Ketter; ſijn leven word net beſchreven, 413. Hy word ingedrongen tot Biſſchop van Conſtantinopelen. Droevige voorvallen by die gelegentheyt, 414, 678, 679, e. ſ. v. Hy word afgeſet. Verſcheyden veranderingen hem overgekomen, van hem ingevoerd, en opgevolgd, 414, 415. Sijn dood, *ibid.* Sijne dwalingen, 414, 536

Macedonius, een deftig man, ſpreekt den Keyſer, in ſijn voornemen van wraak, vrymoedig tegen, 567, 568

Macrina, *Baſilius* ſuſter, haar godvrugtige opvoeding, leven en dood, 365, 366.; deftig beſchreven van *Gregorius Nyſſenus.*

Magnentius werpt ſig op tot Keyſer; vermoord *Conſtans*, en word verſlagen door *Conſtantius*, en doorſteekt hemſelven, 23, 217

Marcellus, Biſſchop van Apamea, vernield een Tempel van *Jupiter*, 70.; en word, een anderen te Aulon verbrandende, in het vuur geworpen en verbrand, 71

Marcellus, Biſſchop van Ancyra, vervalt in het wederleggen van *Arius* tot het Sabelliaanſch gevoelen, 105, 113. Hy word afgeſet, 175. Sijne ſchriften wierden verbrand, en door *Euſebius* wederlegd; hy wierd in een andere Synode herſteld; bleef egter een vuyl en boos Ketter, 106, 203. Van hem ſprooten de Marcellianen; hunne opkomſt en ſtellingen, 409

Martinus, Biſſchop van Tours, ſijn opvoeding en verder leven, 302. Hoe in de Kerk gebruykt wierd. Sijn bedrijf en bevordering, 303

Maſſilianen, wat ſoort van Ketters dat waren. Sy ſijn veroordeeld in een Synode te Sicla, 707

Maxentius werpt ſig op tot Keyſer; uyt wat hoofde, p. 3. Hy leefde weelderig. Trekt *Conſtantinus* tegen; heeft de nederlaag en ſterft, 6

Maximianus (*Galerius*) houd *Conſtantinus* op als een gijſelaar, uyt haat tegen deſſelfs vader, p. 2. Legt hem lagen. Geeft hem eyndelijk verlof (hoewel met valsheyt) om te vertrekken; 't welk hem daar na ſpeet, 3. Wilde de Chriſtenen levendig laten verbranden, 668. Steekt het Paleys in brand, beſchuldigd daar de Chriſtenen mede, 669

Maximianus (*Herculius*) ſtond de regeering af, wilde deſelve weder aannemen; daar hy ongelukkig in was. Gaf ſijn dogter *Fauſtina* ter vrouwe aan *Conſtantinus*, p. 4

Maximinus was een wreed vervolger der Chriſtenen, 82. Hoe ontrent de Chriſtenen in het Ooſten handelde op het aanſchrijven van *Conſtantijn*, 7, 8, 88. Waarom hy den Chriſtenen gunſtig wierd. Plakaat daar van. Sijn dood en berouw van het vervolgen der Chriſtenen, 9

Maximus, een Chriſten Wijsgeer; ſijn ſchijnheylig gedrag, 394.; waar door hy veel geagt wierd; ook van *Nazianzenus*, die hem daar na beter leerde kennen, 395. Hy ſpand aan met een misnoegden Ouderling van Conſtantinopelen. Krijgt *Petrus*, Biſſchop van Alexandrien, aan ſijn ſijde, om hem Biſſchop te maken, waar toe eenige uyt Egypten worden overgeſonden, *ibid.* Hy koopt deſelve om door geld tot uytvoering van dat voornemen, 396. Word van hen op den troon geſet. Stoornis daar van. Hoe hy tot Biſſchop aldaar geſteld word, *ibid.* Hy vlugt: Soekt hulp by de Synode te Aquileja; ook by den Keyſer. Uytſlag daar van. Hy vlugt naar Alexandrien; daar hy, om ſijn verwaandheyt, gebannen word, 397. Syn aanmatigen van die ſtoel word in het Concilie te Conſtantinopelen veroordeeld, 405, 406

Maximus, een vermaard Biſſchop van Jeruſalem. Hy had in de Vervolging van *Maximinus* veel geleden. Sijn verrigting en dood, 441, 442

Maximus werpt ſig op tot Keyſer, 475. Beoorlogd *Gratianus*, dien hy door een looſe ſtreek laat ombrengen. Hy word door *Ambroſius* tuſſchen-ſpraak geſteuyt, 476. Sijn redenwiſſeling met *Ambroſius* by ſijn tweede Geſantſchap, 508, e. ſ. v. Boord bedrieglijk in Italien. Brand en moord aldaar. Word van *Theodoſius* overvallen, gevangen, en onthoofd, 511, 512

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Meletius, Biſſchop te Lycus, raakt in onluſt met *Petrus* te Alexandrien. Hy wilde de eens gevallene niet weder hebben aangenomen. Verviel ſelfs tot Afgodery, en word afgeſet, 120. Scheuring daar uyt ontſtaan, 121. Vonnis over hem in het Concilie van Nicea, 146, 149. Gaat de order, hem gegeeven, te buyten, 155

Meletius, Biſſchop van Bereën, laatſt van Sebaſtea, word door een Synode van Antiochien tot Biſſchop aldaar verkoren; wat gedagten men van hem had. Hy openbaard ſigſelven regtſinnig te zijn, 262. Hy word gebannen, 263, 338. Verwerring daar over te Antiochien, 342. Hy ſchrijft daar van aan de Weſterſche Biſſchoppen, 343. Sijn verſoening met *Paulinus*, en de voorwaarden van dien, 344. Sijn dood ten tijde van het Concilie van Conſtantinopelen, 420

Modeſtus, Stadhouder van *Valens*, poogd *Baſilius*, door dreygementen en beloften, te bewegen tot het Ariaanſch Geloof, 334.; dog te vergeefs, 335. Hy word, door *Baſilius* gebed, van een gevaarlijke ſiekte herſteld, 337

Monikken, hoe van *Libanius* beſchreven, 27. Hunne ſtigters en ſoorten, 234. Die van Nitria wierden Anthropomorphiten; hun vuyle drift daar voor, 544, 546. Hun yver voor de Antiochiers, tot verſagting van des Keyſers wraak, 567

N.

Nazianzenus graf-digt over *Baſilius*, 355. Sie van hem op *Gregorius van Nazianzen* en *Baſilius*.

Nectarius, een Raadsheer, een leek en ongedoopte, word tot Biſſchop verkooren van Conſtantinopelen. Aanleyding daar toe, 426. Hy ſterft, 573

Nicea, het algemeen Concilie aldaar. Sie den tytel *Concilie van Nicea*. Van wien het Geloofs-formulier eerſt wierd opgeſteld, 93. Het wierd, verbeterd, aangenomen, 94, 144, 145. Redeneeringen, aldaar gehouden over eenige woorden in hetſelve, 95. Een tweede Concilie aldaar ſtond den beelden-dienſt ongemeen voor, 97

Nonna, een groot middel tot bekeering van haar man *Gregorius*, 370.; haar leven, deugden en dood, 390, 391

Nijl, deſſelfs niet overvloeijen wierd het verwaarlooſen der offerhanden geweeten. Des Keyſers deftige antwoord daar op. Wat by de Heydenen volgde op deſſelfs ſterker overvloeijen, 70

Nyſſa, tien ſteden van die naam, 709. In welke van die *Gregorius* Biſſchop was, *ibid.*

O.

Olympias, die *Chryſoſtomus* veel agtte, word beſchreven van af-komſt, leven, bediening, en byſondere dienſt aan *Chryſoſtomus*, 617, 618. Sy word beſchuldigd van brandſtigting. Haar verantwoording, *ibid.* Haar verbanning en dood, 619

Orakel te Abydus word geſtoord door *Conſtantius*, 26. Het verſtomd te Antiochien, en waarom, 49. De valsheyt deſſelfs word ontdekt, *ibid.* Een derſelven in Egypten voorſeyde, dat het Chriſtendom maar drie honderd vijf-en-ſeſtig jaren duuren ſoude; welk valſch bevonden wierd, 59

Origenes, ſijn regtſinnig gevoelen van Gods onligchaamlijkheyt; wanneer en waar dat doorbrak; en wie ſig daar tegen kantte, 544. Het leſen ſijner Boeken word in een Synode te Alexandrien verboden, 546

P.

Pamphilius word Ouderling te Ceſarea, 81. Hy word deerlijk gepijnigd. Wat hy in de gevangenis ſchreef, 83. Sijn dood-vonnis, dood en begraving, 84. Sijn geleerdheyt en deugden, byſonder in het uytdeelen van Bybels, 84, 85

Pantheon te Edeſſa wierd geſlooten, waarom en op wat beding weder wierd geopend, 66

Patriarchen, wie in het eerſte Concilie van Conſtantinopelen wierden aangeſteld; wat daar mede beoogd wierd, 418, 419

Paulinus wierd, door *Lucifer*, Biſſchop van Antiochien; hy verſoend met *Meletius*, 344. Hy ſterft, en word beſchreven, 572

Paulus, Biſſchop van Conſtantinopelen, ſijn maagſchap en vaderland. Waar toe hy eerſt bevorderd wierd en waar toe gebruykt, 675. By welke gelegentheyt hy Biſſchop wierd. Tijd-rekening daar ontrent verſchillende, 676. Of hy in de Synode van Tyrus geweeſt, en aldaar *Athanaſius* mede veroordeeld heeft, *ibid.* Hy word van de Arianen overdwarſt, beſchuldigd, en gebannen, 677. Sijn herſtelling en tweede afſetting, *ibid.* Hy word van *Julius* te Romen wel ontfangen, en, op aanſchrijven van *Conſtans*, herſteld, 678. Hy word wederom gebannen naar Singara en elders, 679. Komt, by ſekere gelegentheyt, weder t'huys; en word in de Synode van Sardica herſteld; dog, op order van *Conſtantius*, weder uytgeſet. Hoe dat toeging, 379. Hy word uytgehongerd en geſmoord; 't welk God wreekt, 380. Syn ligchaam word, op order van *Theodoſius*, naar Conſtantinopelen gebragt, *ibid.* Statie daar van. Sijn begravenis. Sijn hoofd wierd gehouden voor dat van den Apoſtel *Paulus*. De valsheyt daar van word ontdekt, 681

Pelgrimagien tegen-geſproken, 711

Philoſtorgius, ſijne Ouders, geboorte en ſtudie. Hy was een Ariaan; hy ſchreef twaalf Boeken van de Kerk-hiſtorie. Aanmerkingen daar over. Hy was ſeer partydig voor *Arius* en *Eunomius*, *Voorred.* p. 11. Wat daar van overig is, *ibid.*

Photinus, Biſſchop te Sirmium, word in een Synode te Milanen afgeſet en veroordeeld; waarom, 195. Ook te Sardica in een latere Synode, 215, 216. Hy word in een openbaar diſpuyt overwonnen, en veroordeeld te Conſtantinopelen, *ibid.* Sijn dood, 409

Platoniſten, hunne ouder en nieuwer gevoelens, 125

Poictiers, beſchreven van ſijn ouden naam, en tegenwoordigen toeſtant, 293

Porphyrius, word om ſijn verſoeck van der Martelaren doode ligchamen te begraven gepijnigd en verbrand, 84

Porphyrius, een godloos menſch, dringd tot het Bisdom van Antiochien in, 619. Hoe ſigſelven verdedigd; hy is een vyand van Johanniten, 620

Poſſevinus, getekend over ſijn Hiſtorie van *Epiphanius*, 533

Priſcillianiſten, derſelver oorſprongk en gevoelens, 474, 475

Prie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Priesters (Heydensche), op wat wijse door *Julianus* hervormd worden, 36, 38.; wierden merkelijk begunstigd door *Valentinianus*, 61. Een derselve misbruykte schandelijk de aansienlijke vrouwen, op den naam van *Saturnus*, 69

R.

Ruffinus Historien, van wie vertaald, en wat daar van te oordeelen, 457

S.

Sabellius, wanneer leefde, en sijne ketteryen uytbraakte, 408. Sijne stellingen, en van wie hy die geleerd had, 409. Sijne navolgers wierden *Patri-passiani* genaamd. Hunne Boeken, *ibid.*

Sacla, by de Gnostyken Prins over de hoerery, 534

Salamis, desselfs oorsprongk, vermaardheyt en verval, 536

Samosatenus (*Paulus*), sijn gevoelen, dat *Christus* niet meer als een mensch was, overgebragt op *Lucianus*, en van hem op *Arius*, 126, 128.; wierd van sijn Bisdom te Antiochien afgeset, 129

Saturninus, Bisschop van Arles, word tot de Arianen overgehaald, en yverd ongemeen voor deselve, 295.; welk hy bysonder toonde tegen *Hilarius*, 297. Hy word van alle Bisschoppen in Vrankrijk geëxcommuniceerd, 304

Scheuring tusschen de Latijnsche en Griekſche Kerken, waar uyt gesprooten. De Historie daar van, 407, 408

Serapis Tempel te Alexandrien was vermaard en konstig, 67. Wierd gesloopt en voorvallen daar ontrent. Steenen met een kruys-teken aldaar gevonden. Uytleggingen daar over versonnen, 68. Het beeld van *Serapis* en desselfs standplaats word beschreven. Ydele vreese voor de verbrekers desselfs; hoe het aan stukken gehakt en verbrand wierd. Voortekenen van die verwoesting, 69

Severianus, van *Chrysostomus* begunstigd, maakt sijn streng vast tegen hem, 590. Wil een Diaken, om dat hem eerbied bewesen had, afgeset hebben. Word, door toedoen van de Keyserin, met *Chrysostomus* versoend, 591. Kant sig weder tegen hem, en helpt hem vonnissen, 594. Wil de Gemeynte tot bedaren brengen, dog te vergeefs, 603

Simonie, hoe gepleegd en verschoond te Cesareën; 't welk door goede orders van *Basilius* word tegen-gegaan, 341. Bisschoppen daarom afgeset ontrent Ephesen, 587

Simplicianus, *Ambrosius* Leer-meester, word desselfs Nasaat te Milanen, 524, 525

Singen, by beurten, van *Ambrosius* te Milanen ingevoerd, 501

Socrates, de Kerkelijke Historie-schrijver, beschreven van sijn geboorte, studie, inhoud sijner Boeken en Religie, *Voorred.* p. 10

Socrates heeft sijne misslagen, bysonder ontrent de Synode van Sardica, en elders, 201, 202, e. s. v.

Sozomenus, sijn vaderland, studie, schriften en derselver inhoud; oordeel daar over; hy leefde terselver tijd als *Socrates*, dog schreef later, *Voorred.* p. 10

Spreuken Salomons c. VIII; 22. word mislijk verklaard van *Eusebius*, dog ook elders regtsinnig, 91, 92

Symmachus, een dapper voorvegter van den heydenschen godsdienst; hy geeft een versoek-schrift in tot herstelling van den Altaar der Overwinning, en het onderhouden der Vestalen, 67, 477.; welk in 't geheel word voorgesteld, 479 tot 484. Spreekt daar *Theodosius* nogmaals ernstig over, 73. Raakt in ongunst, en word hersteld, en eyndelijk Burgermeester, 73, 494, 495

Συνείσακτοι, wat soort van vrouwen. Sy wierden van *Chrysostomus* gelaakt en afgeschaft, 575

Synode te Alexandrien, daar in wierd gehandeld over het weder aannemen der Bisschoppen, die Ariaansch geworden waren, 269. Over de woorden οὐσία en ὑπόστασις; over de πνευματομάχοι, en de mensch-wording *Christi* 270

Synode te Antiochien, daar in wierd het Heterousiaansch gevoelen bevestigd, en *Meletius* tot Bisschop aangesteld, 262. Over de saak van *Eunomius* tot Bisschop van Cyzicum gesteld, wierd aldaar een tweede Synode gehouden, 263. By welke gelegentheyt die gehouden wierd, 185. Van wat soort de leden waren; die niet wilden schijnen Arianen te zijn. Hun Synodalen brief, 186. Hoe de Geloofs-belijdenis daar gesteld wierd, *ibid.* Een tweede Formulier, aldaar opgesteld, dat ruymer was, 187. Nog een derde en vierde: waarom so veele; het maakt vijf-en-twintig Canones. Set *Athanasius* af; op wat grond, 188, 682. In een ander, vier jaren later gehouden, wierd weder een breede belijdenis opgesteld, 194.; die naar het Westen in de Synode te Milanen gesonden, dog niet aangenomen wierd, en waarom, 195

Synode te Aquileja, het getal der Leden; de Voorsitter, 470. Order van verhandeling. Onderhandeling van *Ambrosius* met *Palladius*, 471.; die daar word afgeset, als ook *Secundianus* en *Attalus*; 't welk den Keyser word bekend gemaakt, 472. Een Synodalen brief daar over de saak van *Ursicinus*; en aan de Synode te Constantinopelen, 474

Synode te Ariminen en Seleucien op eenen tijd gehouden, 248. Te Ariminen; het getal der Leden aldaar. Oogmerk van *Constantius* daar in. De Keyser bekostigd deselve, 't welk eenige niet wilden aanneemen, en waarom, 248, 249. Voorslag van *Ursacius*, om het Sirmiaansch Geloofs-formulier aan te nemen, van de regtsinnige tegen-gesproken, 249. Het Niceensch Geloof word ondertekend, 250. en verscheyden Bisschoppen afgeset; berigt hier van aan den Keyser, *ibid.* Hoe die sig daar ontrent gedroeg, 251. Hoe hunne afgesondenen worden overgehaald, *ibid.* en 300. Ook anderen door de schijn-schoone belijdenis van *Valens*; daar de Arianen hun voordeel mede deeden, 252. en geven het besluyt van Ariminen uyt voor het Niceensch Geloof. De Bisschoppen hadden berouw over hunne toegeventheyt. Verder verhandeling aldaar, 253.

Synode te Arles, versogt van de Arianen; waar in verscheydene wierden afgeset, 295, 296.; daar sig de Regtsinnigen tegen kantteden, 297

Synode te Besiers, waarom en door wie aangesteld. Uytwerkingen van deselve, 297

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Synode te Chalcedon by de Eyke, daar *Chrysostomus* vyanden het gesag hadden, 594. Het verhandelde aldaar sie op den tytel van *Chrysostomus* en *Theophilus*.

Synode te Constantinopelen, versogt door de Acacianen. De Verhandelingen aldaar, 259, 260, 261, 451, 452.

Synode te Ephesen anno CCCXCIX over *Eusebius* beschuldiging van *Antoninus*, 586.; daar verscheyden Bisschoppen over simonie worden afgeset, 587

Synode te Lampsacus, door half-Arianen bestierd, wat daar verhandeld wierd, 326

Synode te Milanen, wat daar verhandeld wierd, 514.; en bysonder het veroordeelen van *Jovinianus*, 518.; en het aannemen van *Ursacius* en *Valens*, 683. Hun scherpen brief aan *Julius*, *ibid.* Te voren een Synode aldaar geweest. Het getal der Leden aldaar. Verdeeldheyt der Arianen tegen *Athanasius* worden ontdekt, 220. Vrymoedige antwoord der Regtsinnigen aan *Constantius*, 221. Verder verhandeling aldaar, 295, 296

Synode te Romen over de saak van den stoel van Antiochien, 538.; en om *Julius* te verdedigen tegen het vonnis over hem te Sardica geveld, 683. Sie *Julius* en *Synode te Sardica*. Nog een onder *Damasus*. Leden daar van. Veroordeeld het verhandelde te Ariminen. Bevestigd het Niceensch Geloof, 701. Nog een aldaar; daar in de Apollinaristen wierden veroordeeld, 702

Synode te Sardica, waarom en wanneer beschreven, 196, 197. Desselfs Leden. Of'er ook Britanniers onder waren, 197. Die van het Oosten vergaderden alleen, *ibid.* en 684. Wat hen voor de andere deed schroomen, *ibid.* De Oostersche worden gedaagd voor de Westersche, bysonder van *Athanasius*, en daar toe versogt door *Hosius*, 198. Derselver uytvlugten worden beantwoord, 199. De verrigtingen der Oostersche aldaar in bedekte by-een-komsten. Sy vellen hun vonnis tegen verscheyden Bisschoppen, ook die van Romen, *ibid.* en 684. Stelden een Geloofsbelijdenis op, daar niet aan ontbrak, als het woord *Consubstantialis*; sy schrijven daar over een circulairen brief; ook aan *Donatus*, 200. Gevolg daar van; 't welk bewesen word niet te Philippolis, maar te Sardica geschied te zijn, 201. Het ander gedeelte deser Synode wil het Niceensch Geloofs formulier niet veranderen, 202. Hersteld eyndelijk *Athanasius*, ook *Marcellus* (die egter een Sabelliaan in sijn hert was) en *Asclepas*. Snijd verscheyden Bisschoppen, aan wreedheden schuldig, af, 203, 204. Maakt eenige Canones, *ibid.* Hun acte word ondertekend van drie honderd vier-en-veertig Bisschoppen. Sy senden naar *Constantius*, om van het verhandelde verslag te doen, 205. De Afgesondenen worden koel onthaald, en een godloosen aanslag tegen hen versonnen, dog verydeld en gestraft, 206, 207

Synode te Seleucien, 't getal der Leden. *Leonas* was daar van den Keyser gesonden. Verschil over de order van de Verhandeling; word in tweën verdeeld; hoofden van beyde sijden genoemd, 254, 255, 300. De Belijdenis van Antiochien word ondertekend, *ibid.* Set verscheyden Bisschoppen af, en tien Bisschoppen over hun verrigting naar den Keyser, 258. Beknopt verhaal van het gepasseerde aldaar door de eene en de andere party, 450

Synode te Sicla, daar de Massilianen veroordeeld worden, 707

Synode te Sirmium, versogt door de Arianen. Daar wierd een nieuwe Geloofs-form ontworpen, en de woorden ὁμοούσιον en ὁμοιούσιον verworpen, 236, 243.; 't welk sy van de Regtsinnigen sogten ondertekend te krijgen, 236, 237. *Liberius* ondertekend het, 243, 244. Steld een tweede Geloofs-form op, 246. Aanmerkingen van *Athanasius* daar over, 247, 448

Synode te Tyrus, waarom beschreven, en wanneer gehouden, 161, 162. *Athanasius* word daar, als een misdadige, te regt gesteld. De onredelijkheyt van dien word getoond, 163. Hun ongegronde beschuldiging tegen hem, 164, e. s. v. Send eenige uyt hen naar Egypten tot het ondersoeken van *Athanasius* saak, 169.; waar tegen *Athanasius*, met seven-en-veertig Bisschoppen uyt Egypten, gelijk ook andere by *Dionysius* protesteerden, *ibid.* Derselver godloose en partydige verrigting in Egypten, 170.; en protestatien daar tegen, 170, 171. Hier wierd *Athanasius* afgeset, tot misnoegen van sommige, en *Johannes* hersteld, *ibid.* Word afgebroken, en waarom, 171, 172.

T.

Tatianus, Stadhouder te Alexandrien, handeld onderscheyden ontrent *Athanasius*, en word overvallen van Gods wraak, 181, 182

Tempelen wierden te Alexandrien tot kerken gemaakt, 70. Deselve waren ongemeen sterk gebouwd, *ibid.* In het Oosten wierden se alom verwoest, als ook in het Westen, 75. 76, 77

Terminalia ten tijde van *Diocletianus* gebruykt, om de Vervolging der Christenen te beginnen, 668

Theodoritus, sijn geboorte en opvoeding. *Voorred.* p. 10. Wierd Bisschop te Cyrus. Sijne Historien, derselver inhoud en stijl. *Voorred.* p. 11

Theodosius de Groote word Cæsar, 65. Vernieuwd de order tegen het wicchelen, 67. Hy geeft een wijse antwoord ontrent het overvloeijen van den Nijl, 70. Hy was seer sagtsinnig. Sijn moord wierd een en andermaal voorgenomen, 72. Verslaat *Maximus*, 73. Sijn aanspraak aan den Raad, van *Symmachus* tegengesproken, en scherpe orders tegen de Heydenen, 73. Hy moest, om reden, den Altaar van Victoria herstellen. Sijn laatst en streng Plakaat tegen den heydenschen godsdienst, 74, 75. Sijn dood, 75

Theodosius de Groote word gedoopt. Is een groot voorstander van de regtsinnigheyt. Geeft orders tegen de Arianen, en tot het onderhouden van het Niceensch Geloof, 401. Wanneer die gedagtekend zijn, 402. Hy beschrijft een Concilie te Constantinopelen, 405. Bevestigd desselfs uytspraak tegen de Ketters, en geeft order tegen deselve, 417. Hy ordonneerd door gestelde primaten te ondersoeken

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

ſoeken wie regtſinnig was, of niet, 418. Sogt de Arianen, door het toelaten van hun godsdienſt, over te halen. Slaat de verſoeken, daar tegen gedaan, af. Hy word door een aardigheyt, ontrent het niet groeten van ſijn ſoon, bewogen tot een nieuw verbod tegen de Ketters, 429. Hy komt *Valentinianus* te hulp tegen *Maximus*, dien hy vangt, en onthoofden laat, 512. Sijn order tot het weder op-bouwen van een Joodſche Synagoge, word door de voorſpraak van *Ambroſius* geſtaakt, 513. Geeft order tot ſtraf van de Theſſalonicenſen over ſeker voorval, waar door ſeven duyſend menſchen vermoord wierden tegen belofte, gedaan aan *Ambroſius*, 514. Waar over hy gecenſureerd wierd, 514, 515.; en buyten de kerk gehouden, 515. Doet boete, hoe en hoe lang. Hy word ontſlagen van ſijn cenſuur, dog communiceerde buyten het Koor; wat orders met de Keyſers daar in gehouden wierd, 516, 517. Hy verſlaat en onthoofd *Eugenius*, 521. Hy vorderd een ſchatting te Antiochien, daar een ongemeen oproer over ontſtond, 564.; welk hy vaſtſteld te wreeken, 565. Hy ſend tot dien eynde Gemagtigden derwaards, 567. Dog ſpreekt daar bedaard over met *Flavianus*, diens verſoek hy toeſtaat, 570, 571. Hy gaf order tegen de onwetendheyt en onagtſaamheyt der Biſſchoppen, 710. Hy ſtaat *Ambroſius* toe al 't geen hy verſoekt. Hy word ſiek te Milanen, 521. Steld order op alles; ſterft en waar hy begraven wierd. Hy word beſchreven van verſcheyden deugden, 520, 521

Theodoſius de jonge, ſtelde de Heydenen onbequaam tot eenige bediening. De laatſte Wet tegen de Heydenen, 77

Theopilus, Biſſchop van Alexandrien, was yverig tegen den Tempel van *Serapis*, 67, 68, 69. Hy ſoekt het verſchil tuſſchen *Johannes* te Jeruſalem, en *Epiphanius* by te leggen, 542. Spreekt ontrent Gods onligchamelijkheyt eerſt wel, daar na dubbelſinnig, 544. Hy was wiſpeltuurig. Was ontrent de *Lange* ſeer beleefd. Maakt een derſelven Biſſchop, en gebruykt de anderen; die hem verlaten, en waarom, 545. Sijn vuyligheyt tegen *Iſidorus*, hoe begonnen, en wraakſugtig uytgevoerd, p. *ead.* Hy mishandeld *Ammonius*. Maakt, in ſchijn, vreede met hem. Sijne looſe middelen tot uytvoering van ſijn wraak tegen de vier gebroeders, 546.; en wreedheyt tegen hen, en de Monikken, die het met hen hielden, 547.; die hy in Paleſtina vervolgd, 548. Hy beweegd *Epiphanius* het met hem te houden, 546. Hy wil *Iſidorus* Biſſchop maken te Conſtantinopelen, en kant ſig tegen *Chryſoſtomus*; ſijn gedrag daar in, 574, 582.; byſonder als hy te Conſtantinopelen quam, 592, 593, 594. Hy vergaderd een Synode te Chalcedon by de Eyke. Sie het verhandelde op den tytel van *Chryſoſtomus*. Sijn verſoening met de Monikken; waarom, 600, 601. Ondertuſſchen leeſt hy ſelfs de Boeken van *Origenes*, 601. By wat gelegentheyt hy vlugten moeſt. Men dreygde hem in zee te werpen, 604. Hy word te rug ontboden, dog komt niet, 605. Hy ſend drie Biſſchoppen naar Conſtantinopelen, om hem te dienen tegen *Chryſoſtomus*, 606. Sijn dood, 650

Τόμοι τῶν Δυτικῶν, wat daar door te verſtaan, 704

Toveraars, hoe op order van *Conſtantius* wierden geſtraft, 24, 25. Het verbranden hunner Boeken geordonneerd door *Valens*, 61

Tyanen, een ſtad in Capadocien; haar ſtandplaats. Sy word tot een hoofdſtad gemaakt, van wie, waarom, en met wat gevolg, 352, &c.

Tyd-tafereel van de Voorvallen in de Vierde eeuw, 714, &c.

Tyrannus, Prieſter van *Saturnus*, misbruykte ſchandelijk veele vrouwen op den naam van *Saturnus*; hoe dat ontdekt, hy geſtraft, en de Tempel vernield wierd, 69, 70

V.

Valens is den Arianen gunſtig. Verbied alle waarſeggeryen, 59.; en laat alle, die daar aan vaſt waren, dooden; ook daarom alle, welker naam begon met de letteren *Theod.*, 60. Hy was ſtraf tegen de Regtſinnigen. *Themiſtius* redeneering daar over. Sijn dood, 63

Valens geeft order, om de Biſſchoppen te doen keeren tot hun ballingſchap, 281. Geeft *Athanaſius* verlof, om t'huys te komen; wat hem daar toe bewoog, 282. Hy vervolgd de Regtſinnigen in veele plaatſen. Staaltjens daar van, 82, 83, 330. Laat *Baſilius* ontbieden, die met *Modeſtus* kloekmoedig ſpreekt, 334, 335. Staakt ſijne ſtrenge regtsplegingen. Vond in den godsdienſt in *Baſilius* kerk genoegen. Hy word van denſelven onderweſen; krijgt beter gevoelen van hem. Wat hem bewoog denſelven egter te bannen, 336. Hy kon (door een wonder-werk) de order tot ſijn verbanning niet tekenen, 337. Voorval tuſſchen hem en *Baſilius* ontrent de ſiekte van ſijn ſoon, 337. Hy ſchept genoegen in *Baſilius*. Giften aan hem gedaan, 337, 338. Hy band *Meletius* en *Euſebius*, 338.; en beveeld het bannen van *Gregorius van Nyſſa*, 709

Valentinianus (namaals Keyſer) wilde de afgodery onder *Julianus* niet toeſtemmen, en verliet liever ſijn ampt, 40. Hy word Keyſer, 57. Is merkelijk af-keerig van de heydenſche bygeloovigheden, 58. Neemd ſijn broeder *Valens* tot Rijks-genoot aan. Gaf vryheyt van Religie voor elk, dog bepaald met merkelijke Wetten, 58, 59. Sijn order, om Comedianten, op hun berouw, aan te neemen, 62. Sijn dood, 63

Valentinianus was Ariaanſch-geſind. Geeft een Plakaat voor hen uyt, en wat voor deſelve verder ondernam tegen *Ambroſius* ten dienſte der Arianen, 498, e. ſ. v. Hy vlugt voor *Maximus*, 512. Hy wil *Arbogaſte* afſetten, die des Keyſers orders verwerpt. Hy word ſelfs geworgd en begraven, 519

Valentinianus de jonge, hoe ſig droeg ontrent de Heydenen. Hy word vermoord, 74

Valentinus, een oud Ketter; ſijne Naſaaten beſchimpen de Chriſtenen in het Ooſten; waarom hun kerk wierd verbrand, 512

Verdeeldheden der Chriſtenen. De Heydenen deeden daar hun voordeel mede, 41, 42

Verſchil over het uytgaan des H. Geeſtes van den Soon, gelijk van den Vader; wanneer opgekomen, en hoe voortgeſet is. Deſſelfs droevig gevolg, 408

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Veſtaalſche Maagden beſchreven, en aardig doorgettrecken, 457, 488

Victoria, deſſelfs beeld weggenomen door *Conſtantius*, waar over *Symmachus* klaagd, 24, 25. Sie *Ambroſius*, *Symmachus*, *Theodoſius*.

Vitalianen, genaamd naar *Vitalis*, waren Apollinariſten, 702

Ulphilas, Biſſchop geworden onder de Gothen; was Ariaanſch. Vond de Gothiſche letteren uyt, en ſette den Bybel over in die taal. Waarom hy de Boeken *Samuels*, der *Koningen* en *Chronijken* uytliet, 62

Urſacius en *Valens* worden in een Synode te Milanen van Arianery vrygeſproken, en weder aangenomen, waarom, 195, 683. Hun verſoek aan *Julius*, en aan *Athanaſius*, 212. *Valens* bedriegd den Keyſer met de vroege tijding van den uytſlag der veldtogt tegen *Magnentius*, 217. Hun voorſlag in de Synode te Ariminen, en hoe die beantwoord wierd, 249, 250. *Valens* ſchijnt een goede belijdenis te doen, 253. *Urſacius* poogd het verhandelde op den naam van de Synode te Nicea te doen doorgaan, 253. Hoe *Hilarius* hun beyder bedrijf voorſteld, 296

Urſicinus of *Urſinus* word Biſſchop te Romen. Hoe dat toeging; wreedheyt tegen hem en ſijnen aanhang, gepleegd van *Damaſus*, 699, 700

W.

W*etten* van vijf verſcheyden Keyſers zijn niet meer voor handen, *Voorred*. p. 9

Wicchelaars wierden verboden door *Conſtantijn*. De ſoorten derſelven; te weten, *Haruſpices*, *Mathematici*, *Harioli*, *Augures*, *Vates*, *Chaldeën*, *Magi*, en *Malefici*, 24 —— 26

Wicchelaryen op lijf-ſtraf verboden door *Valens*, 59. Ook door *Gratianus* het wicchel-offeren, 66.; vervolgens door *Theodoſius*, 67.; en *Honorius*, 77. Hoe gepleegd, om *Valens* Naſaat te weeten; waar door veele omquamen, 60. De ſtraf daar tegen wierd te Romen verſagt, 61

Wreedheden aan de Chriſtenen gepleegd in Egypten, 85.; door het overvallen van vijf duyſend ſoldaten, en aanhitſen der Arianen, 227, 228. Ook door *Heraclius* in de kerk en daar buyten aan vrouws-perſonen, Kerkelijken, Armen en derſelver weldoenders; aan alle; ook aan het kerk-gereedſchap, 't welk deerlijk mishandeld wierd, 229, 230. Voorbeelden van Gods wraak daar over, 230. Nieuwe wreedheyt en onchriſtelijke kerkſchending, gepleegd by de komſte van *Georgius* te Alexandrien, 232, 233. Een andere te Conſtantinopelen in de kerk en op het veld, 609, 610.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14

WLO
27-5-'74

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
146 A 14